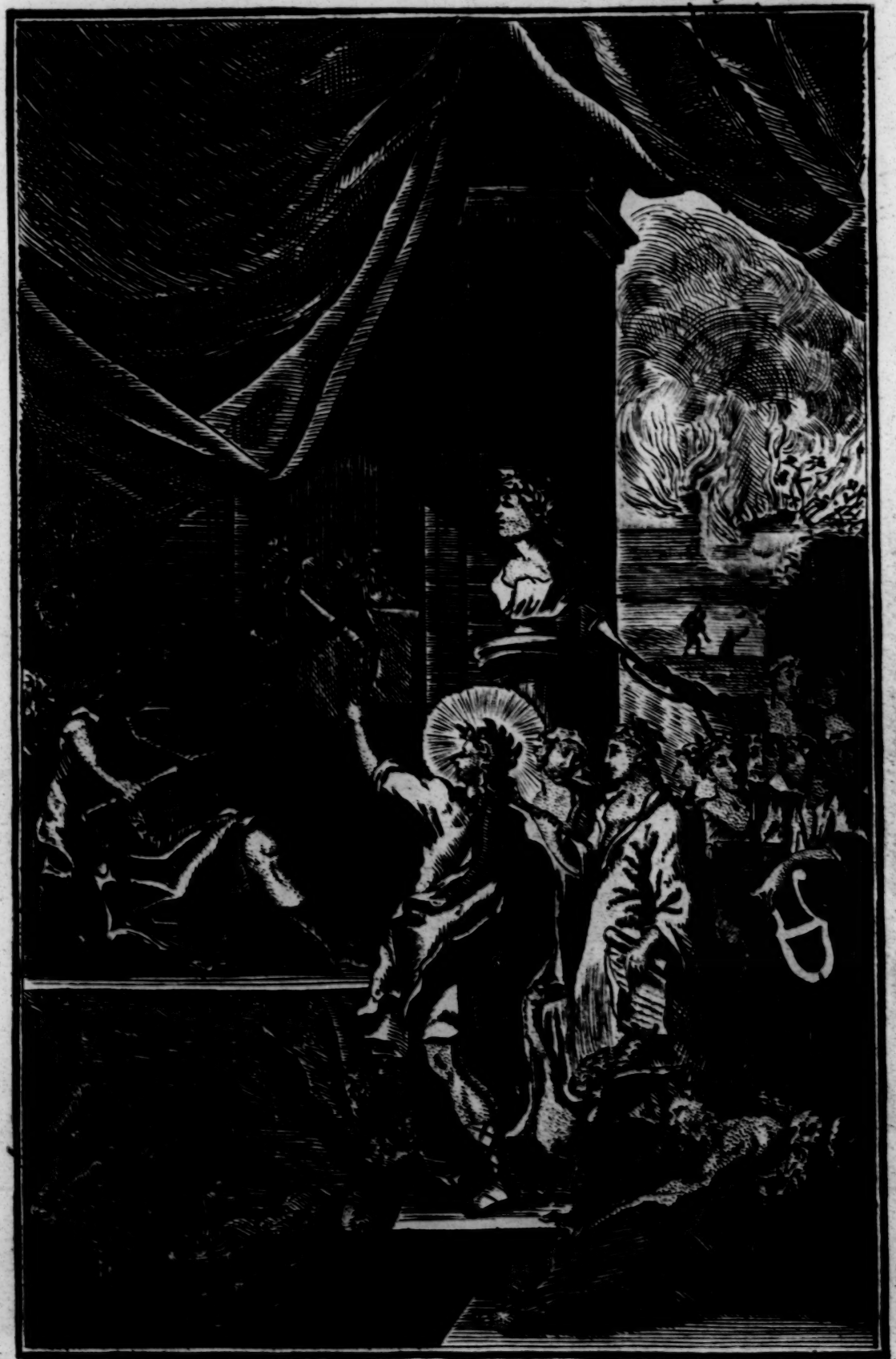
Facing the title Pa.



P. VIRGILII MARONIS

OPERA.

INTERPRETATIONE et NOTIS

ILLUSTRAVIT

CAROLUS RUÆUS, Soc. Jesu,

JUSSU

CHRISTIANISSIMI REGIS,

Ad usum Serenissimi DELPHINI.

Juxta Editionem novissimam Parisiensem, A. D. 1722.

Huic demum editioni accesserunt

Plurimæ novæ TABULÆ ÆNEÆ nitidissime sculptæ,

UT ETIAM

INDEX accuratissimus, ante editis longe locupletior.

LONDINI:

Impensis W. INNYS & S. RICHARDSON, J. & P. KNAPTON, T. & T. LONGMAN, C. HITCH & L. HAWES, J. HODGES, J. SHUCKBURGH, B. BARKER, J. POTE, C. BATHURST, J. & J. RIVINGTON, W. JOHNSTON, & M. COOPER.

MDCCLIII.



PRÆFATIO.

FUIT iis hominibus, qui ſcripta veterum explanarunt, hoc in omni ætate familiare vitium: ut ſe primum, auctorem deinde ſuum, illuſtrandos ornandoſque ſuſceperint; eos, quorum ſcriberent gratia, nullo admodum in loco ac numero habuerint. Aut enim ſcribere otioſis videntur voluiſſe, quibus ad libelli intelligentiam interdum ſatis exigui multa & magna commentationum volumina placere poſſent; aut eruditis viris & maximarum rerum cognitione jam imbutis, qui levia & communia faſtidirent. Qui vero primos juvenum conatus adjuvare non a ſua dignitate alienum duceret, vix e tota interpretum gente unus atque alter inventus eſt. Idcirco hanc partem, prope depoſitam a cæteris, tanto ſtudioſius ſuſcipi voluit, qui eſt ab rege Chriſtianiſſimo Sereniſſimi Delphini inſtitutioni præpoſitus, Illuſtriſſimus Montauſerii Dux; quanto regii alumni indolem ad pernoſcenda veterum opera propenſiorem videbat: atque ut Princeps optimus prodeſſe jam tum inciperet ſuis, & orbes utilitati natum ſe intelligeret; hæc privatorum ejus ſtudiorum qualiacumque ſubſidia, publica facere etiam viſum eſt.

His ego auctoribus ac ducibus, in hac Virgilii explanatione, præter brevitatis nitoriſque ſtudium, id imprimis mihi propoſui; publicis commodis, non meæ me laudi, ſervire. Igitur verſibus interpretationem, notas interpretationi ſubjecti. Et eum quidem interpretationis optimum eſſe duxi modum; primum ut eſſet continua: ne, dum omitto facilia, nonulla etiam, ut fit, difficilia præterirem: tum ut expedita poëticis numeris verſuum ſententia redderetur, plano rectoque ordine, verbis totidem aliis; ut præter vim ſenſumque verborum, etiam eorum copia compararetur. In notis, neglexi nihil, cujus in legendo Virgilio uſus eſſe aliquis poſſet; nihil ad ſolam literaturæ oſtentationem uſurpavi.

Atque id quidem mihi a ſummis viris impoſitum quanta fide perfecerim, declarabit fructus, ut ſpero, non mediocris inde percipiendus. Quam ſit autem ſcite prudenterque inſtitutum, ex iiſdem ipſis conſilii auctoribus exiſtimare jam nunc licet. Qui enim in informandis maximi Principis moribus tantam, non civilis modo militariſque prudentiæ, ſed literatæ etiam ſapientiæ vim præ ſe ſemper tulit, Carolus Sanctamauræus Montauſerii Dux; potuit is ad eamdem ſapientiam parum tutum ac facilem ipſi aditum aperire?

PRÆFATIO.

Potuit ad veram eruditionem non optima quæque præſidia conquirere vir divinis humaniſque doctrinis excultiſſimus, Epiſcopus Condomienſis, Jacobus Benignus Boſſuetius? Horum ego monitis, auctoritati, prudentiæ non decederem, quibus Rex ſapientiſſimus ſuas regnique ſui ſpes omnes unice commiſit? Præſertim cum curis meis conſilia plerumque accederent Petri Danielis Huetii, cujus in moderandis Sereniſſimi Principis ſtudiis ſecundæ ſunt partes. Is, cum & doctrinæ fama multum apud cæteros, & morum ſuavitate plus apud me aliquid poſſit; effecit amicitiæ ſuæ lenociniis, communicatis etiam mecum notis in Virgilium quibuſdam ſuis, ne tanto me operi omnino imparem putarem.

In quo quid præter alios interpretes præſtiterim, facile intelliget quiſquis eos aliquando attigerit: quorum quidem errores notare nolim aſperius, qui excuſari meos peto. Sane opera non inutilis a me poſita eſt in explicandis ex fide hiſtoriæ compluribus locis, obſcuris prius, aut parum feliciter enodatis: advocata etiam interdum ſubſidia aliarum artium ac diſciplinarum, ne Grammaticum egiſſe tantum dicerer: quibus tamen in ſingulis ſi cui videbor nimis preſſe ſtricteque verſatus, cujuſmodi querelæ jam ad me delatæ ſunt; is me, non Geographum, aut Philoſophum, aut Rhetorem, ſed Virgilii interpretem eſſe intelligat.

Hac quarta editione, tum alia multa, quæ primis curis exciderant, adjecta aut emendata; tum vero imprimis textus ipſe Virgilii multis in locis, ex fide Nic. Heinſii reſtitutus: cum ille noviſſimam editionem ſuam ex MSS. triginta diligentiſſime contexuerit. Cujus viri omnibus, qui literas amant, luctuoſa mors; memoria cara ſemper & jucunda futura eſt.

VITA:

VITA:

INCERTO AUCTORE,

Quem aliqui DONATUM *falso putant.*

PUBLIUS Virgilius Maro parentibus modicis fuit, & præcipue patre Marone: quem quidam opificem figulum; plures, Magi cujusdam viatoris initio mercenarium, mox ob industriam generum tradiderunt: quem cum agricolationi reique rusticæ & gregibus præfeciſſet ſocer, ſilvis comundis & apibus curandis reculam auxit. Natus eſt, Cn. Pompeio Magno, & M. Licinio Craſſo primum Coſi. Iduum Octobrium die, in pago qui Andes dicitur, qui eſt a Mantua non procul. Prægnans mater Maia, cum ſomniaſſet enixam ſe laureum ramum, quem compactum terræ coaluiſſe, & excreviſſe illico in ſpeciem maturæ arboris, refertæ variis pomis & floribus, cerneret: ſequenti luce cum marito rus propinquum petens, ex itinere divertit, atque in ſubjecta foſſa partu levata eſt. Ferunt infantem, ut fuit editus, nec vagiſſe, & adeo miti vultu fuiſſe, ut haud dubiam ſpem proſperioris genituræ jam tum indicaret. Et acceſſit aliud præſagium. Siquidem virga populea more regionis in puerperiis eodem ſtatim loco depacta, ita brevi coaluit, ut multo ante ſatas populos adæquarit: quæ arbor Virgilii ex eo dicta, atque conſecrata eſt, ſumma gravidarum & fœtarum religione, ſuſcipientium ibi & ſolventium vota.

Initia ætatis, id eſt, uſque ad ſeptimum annum, Cremonæ egit: & xvii anno virilem togam cepit, illis conſulibus iterum quibus natus erat. Evenitque ut eo ipſo die Lucretius poeta decederet. Sed Virgilius Cremona Mediolanum, & inde paulo poſt Neapolim tranſiit: ubi cum literis & Græcis & Latinis vehementiſſimam operam dediſſet, tandem omni cura omnique ſtudio indulſit medicinæ & mathematicis. Quibus rebus cum ante alios eruditior peritiorque eſſet, ſe in urbem contulit: ſtatimque magiſtri ſtabuli equorum Auguſti amicitiam nactus, multos varioſque morbos incidentes equis curavit. At Auguſtus in mercedem ſingulis diebus panes Virgilio, ut uni ex ſtabularii, dari juſſit. Interea a Crotoniatis pullus equi miræ pulchritudinis Cæſari dono fuit miſſus: qui omnium judi-

PRÆFATIO.

Potuit ad veram eruditionem non optima quæque præſidia conquirere vir divinis humaniſque doctrinis excultiſſimus, Epiſcopus Condomienſis, Jacobus Benignus Boſſuetius? Horum ego monitis, auctoritati, prudentiæ non cederem, quibus Rex ſapientiſſimus ſuas regnique ſui ſpes omnes unice commiſit? Præſertim cum curis meis conſilia plerumque accederent Petri Danielis Huetii, cujus in moderandis Sereniſſimi Principis ſtudiis ſecundæ ſunt partes. Is, cum & doctrinæ fama multum apud cæteros, & morum ſuavitate plus apud me aliquid poſſit; effecit amicitiæ ſuæ lenociniis, communicatis etiam mecum notis in Virgilium quibuſdam ſuis, ne tanto me operi omnino imparem putarem.

In quo quid præter alios interpretes præſtiterim, facile intelliget quiſquis eos aliquando attigerit: quorum quidem errores notare nolim aſperius, qui excuſari meos peto. Sane opera non inutilis a me poſita eſt in explicandis ex fide hiſtoriæ compluribus locis, obſcuris prius, aut parum feliciter enodatis: advocata etiam interdum ſubſidia aliarum artium ac diſciplinarum, ne Grammaticum egiſſe tantum dicerer: quibus tamen in ſingulis ſi cui videbor nimis preſſe ſtricteque verſatus, cujuſmodi querelæ jam ad me delatæ ſunt; is me, non Geographum, aut Philoſophum, aut Rhetorem, ſed Virgilii interpretem eſſe intelligat.

Hac quarta editione, tum alia multa, quæ primis curis exciderant, adjecta aut emendata; tum vero imprimis textus ipſe Virgilii multis in locis, ex fide Nic. Heinſii reſtitutus: cum ille noviſſimam editionem ſuam ex MSS. triginta diligentiſſime contexuerit. Cujus viri omnibus, qui literas amant, luctuoſa mors; memoria cara ſemper & jucunda futura eſt.

VITA:

VITA:

INCERTO AUCTORE,

Quem aliqui DONATUM *falso putant.*

PUBLIUS Virgilius Maro parentibus modicis fuit, & præcipue patre Marone: quem quidam opificem figulum; plures, Magi cujuſdam viatoris initio mercenarium, mox ob induſtriam generum tradiderunt: quem cum agricolationi reique ruſticæ & gregibus præfeciſſet ſocer, ſilvis coemundis & apibus curandis reculam auxit. Natus eſt, Cn. Pompeio Magno, & M. Licinio Craſſo primum Coſſ. Iduum Octobrium die, in pago qui Andes dicitur, qui eſt a Mantua non procul. Prægnans mater Maia, cum ſomniâſſet enixam ſe laureum ramum, quem compactum terræ coaluiſſe, & excreviſſe illico in ſpeciem maturæ arboris, refertæ variis pomis & floribus, cerneret: ſequenti luce cum marito rus propinquum petens, ex itinere divertit, atque in ſubjecta foſſa partu levata eſt. Ferunt infantem, ut fuit editus, nec vagiſſe, & adeo miti vultu fuiſſe, ut haud dubiam ſpem proſperioris genituræ jam tum indicaret. Et acceſſit aliud præſagium. Siquidem virga populea more regionis in puerperiis eodem ſtatim loco depacta, ita brevi coaluit, ut multo ante ſatas populos adæquarit: quæ arbor Virgilii ex eo dicta, atque conſecrata eſt, ſumma gravidarum & fœtarum religione, ſuſcipientium ibi & ſolventium vota.

Initia ætatis, id eſt, uſque ad ſeptimum annum, Cremonæ egit: & xvii anno virilem togam cepit, illis conſulibus iterum quibus natus erat. Evenitque ut eo ipſo die Lucretius poeta decederet Sed Virgilius Cremona Mediolanum, & inde paulo poſt Neapolim tranſiit: ubi cum literis & Græcis & Latinis vehementiſſimam operam dediſſet, tandem omni cura omnique ſtudio indulſit medicinæ & mathematicis. Quibus rebus cum ante alios eruditior peritiorque eſſet, ſe in urbem contulit: ſtatimque magiſtri ſtabuli equorum Auguſti amicitiam nactus, multos varioſque morbos incidentes equis curavit. At Auguſtus in mercedem ſingulis diebus panes Virgilio, ut uni ex ſtabularii, dari juſſit. Interea à Crotoniatis pullus equi miræ pulchritudinis Cæſari dono fuit miſſus: qui omnium ju-

dicio ſpem portendebat virtutis & celeritatis immenſæ. Hunc cum aſpexiſſet Maro, magiſtro ſtabuli dixit, natum eſſe ex morboſa equa, & nec viribus valiturum, nec celeritate; idque verum fuiſſe inventum eſt. Quod cum magiſter ſtabuli Auguſto recitaſſet, duplicari ipſi in mercedem panes juſſit. Cum item ex Hiſpania Auguſto dono mitterentur, & parentes eorum dixit Virgilius, & animum celeritatemque futuram. Quo cognito, mandat iterum augmentari Virgilo panes.

Dubitavit Auguſtus Octaviine filius eſſet, an alterius: idque Maronem aperire poſſe arbitratus eſt, quia canum & equi naturam parenteſque cognorat. Amotis igitur omnibus arbitris, illum in penitiorem partem domus vocat: & ſolum rogat, an ſciat quiſnam eſſet, & quam ad felicitandos homines facultatem haberet. Novi, inquit Maro, te Cæſarem Auguſtum: & ferme æquam cum Diis immortalibus poteſtatem habere ſcio, ut quem vis felicem facias. Ego animo ſum, reſpondet Cæſar, ut ſi verum pro rogatu dixeris, beatum te felicemque reddam. Utinam, ait Maro, interroganti tibi vera dicere queam Tunc Auguſtus: Putant alii me natum Octavio; quidam ſuſpicantur alio me genitum viro. Maro ſubridens; Facile, inquit, ſi impune licenterque quæ ſentio loqui jubes, id dicam. Affirmat Cæſar jurejurando, nullum ejus dictum ſe ægre laturum: immo non niſi donatum ab eo diſceſſurum. Ad hæc oculos oculis Auguſti infigens Maro: Facilius, ait, in cæteris animalibus qualitates parentum mathematicis & philoſophis cognoſci poſſunt, in homine nequaquam poſſibile eſt. Sed de te conjecturam habeo ſimilem veri, ut quid exercuerit pater tuus, ſcire poſſim. Attente exſpectabat Auguſtus quidnam diceret, At ille: Quantum ego rem intelligere poſſum, piſtoris filius es, inquit. Obſtupuerat Cæſar, & ſtatim quo id pacto fieri potuerit, animo volvebat. Interrumpens Virgilius: Audi, inquit, quo pacto id conjicio. Cum quædam enuntiaverim prædixerimque, quæ intelligi ſcirique non niſi ab eruditiſſimis ſummiſque viris potuiſſent, tu princeps orbis iterum & iterum panes in mercedem dare juſſiſti; quod quidem aut piſtoris, aut nati piſtore, officium erat. Placuit Cæſari facetia. At deinceps inquit Cæſar, non à piſtore, ſed à rege magnanimo dona feres. Illumque plurimi fecit, & Pollioni commendavit.

Corpore & ſtatura fuit grandi, aquilino colore, facie ruſticana, valetudine varia: nam plerumque ab ſtomacho & faucibus ac dolore capitis laborabat: ſanguinem etiam ſæpius ejecit. Cibi vinique minimi. Fama eſt eum libidinis pronioris in pueros fuiſſe; ſed boni ita eum pueros amaſſe putaverunt, ut Socrates Alcibiadem, & Plato ſuos pueros. Verum inter omnes maxime dilexit Cebetem, & Alexandrum, quem ſecunda Bucolicorum ecloga Alexim appellat, donatum ſibi ab Aſinio Pollione. Utrumque non ineruditum dimiſit: Alexandrum grammaticum, Cebetem vero & poëtam. Vulgatum eſt, conſueviſſe eum cum Plotia Hieria. Sed Aſconius Pædianus affirmat, ipſum poſtea minoribus natu narrare ſolitum, invitatum quidem ſe à Vario ad communionem mulieris, verum ſe pertinaciſſime recuſaſſe. Cætera ſane vita, & ore, & animo, tam probum

fuiſſe

fuisse constat, ut Neapoli Parthenias vulgo appellaretur: ac si quando Romæ, quo rarissime commeabat, viseretur, in publico sectantes demonstranteſque se subterfugere solitum in proximum tectum. Bona autem cujusdam exultantis offerente Augusto, non sustinuit accipere. Possedit prope centies sestertiûm ex liberalitatibus amicorum. Habuitque domum Romæ in Exquiliis, juxta hortos Mæcenatis: quanquam seceſſu Campaniæ Siciliæque plurimum uteretur. Quæcunque ab Augusto peteret, repulsam nunquam habuit. Parentibus quotannis aurum ad abundantem alitum mittebat; quos jam grandis amisit: ex quibus, patrem oculis captum, & duos fratres germanos, Silonem impuberem, Flaccum jam adultum, cujus exitum sub nomine Daphnidis deflet. Inter cætera studia, ut supra diximus, medicinæ quoque, ac maxime mathematicæ operam dedit. Egit & causam unam omnino, nec amplius quam semel. Sermone tardissimum ac pene indocto similem fuisse, Melissus tradidit.

Poëticam puer adhuc auspicatus, in Balistam ludi gladiatorii magistrum, ob infamiam latrociniorum coopertum lapidibus, distichon fecit:

Monte sub hoc lapidum tegitur Balista sepultus:
Nocte, die, tutum carpe, viator, iter.

Deinde Catalecton, & Moretum, & Priapeia, & Epigrammata Diras; & Culicem, cum esset annorum quindecim, cujus materia talis est, Pastor fatigatus æstu, quum sub arbore obdormisset, & serpens ad illum proreperet e palude; culex provolavit, atque inter duo tempora aculeum fixit pastori. At ille continuo culicem contrivit, & visum serpentem interemit, ac sepulcrum culici statuit, & distichon fecit:

Parve culex, pecudum custos tibi tale merenti
Funeris officium vitæ pro munere reddit.

Scripsit etiam, de qua ambigitur, Ætnam. Et mox, cum res Romanas inchoasset, offensus materia, & nominum asperitate, ad Bucolica transiit: maximum ut Asinium Pollionem, Alphenum Varum, & Cornelium Gallum celebraret: quia in distributione agrorum qui post Philippensem victoriam veteranis, Triumvirorum jussu, trans Padum dividebantur, indemnem se præstitissent. Deinde Georgica in honorem Mæcenatis edidit: cum sibi vixdum noto opem tulisset adversus Claudii veterani militis, vel, ut alii putant, Arii centurionis violentiam: a quo in altercatione litis agrariæ parum abfuit quin occideretur. Novissime autem Æneidem aggressus est, argumentum varium & multiplex, & quasi amborum Homeri carminum instar: præterea nominibus ac rebus, Græcis, Latinisque, commune: & in quo, quod maxime studebat, Romanæ simul urbis & Augusti origo contineretur. Cum Georgica scriberet, traditur quotidie meditatos mane plurimos versus dictare solitus, ac per totum diem retractando ad pauciſſimos redigere, non absurde carmen se ursæ more parere dicens, & lambendo demum effingere. Æneïda prosa prius oratione formatam, digestamque in duodecim libros, particulatim componere instituit, ut quidam tradunt. Alii ejus sententiæ sunt ut existiment eum, si diutius vixisset, quatuor & viginti libros usque ad Augusti tempora scripturum: atque alia quidem percussarum, Augusti vero gesta diligentissime

executurum: quippe qui, dum scriberet, ne quid impetum moraretur, quædam imperfecta reliquit: alia leviſſimis verſibus ſcripſit, quos per jocum pro tigillis vel tibicinibus interponi à ſe dicebat, ad ſuſtinendum opus, donec ſolidæ columnæ advenirent.

Bucolica triennio, Aſinii Pollionis ſuaſu, perfecit. Hic Tranſpadanam provinciam regebat: cujus favore, cum veteranis Auguſti militibus Cremonenſium & Mantuanorum agri diſtribuerentur, ſuos Virgilius non amiſit. Facta enim diſtributione, ſuos Claudio, ſeu Ario datos, recuperavit. Hunc Pollionem maxime amavit Maro, & dilectus ab eo magna munera tulit: quippe qui invitatus ad cœnam, captus pulchritudine & diligentia Alexandri Pollionis pueri, eum dono accepit. Hujus Pollionis filium C. Aſinium Cornelium Gallum, oratorem clarum, & poëtam non mediocrem, miro amore dilexit Virgilius. Is tranſtulit Euphorionem in Latinum: & libris quatuor amores ſuos de Cytheride ſcripſit. Hic primo in amicitia Cæſaris Auguſti fuit: poſtea in ſuſpicionem conjurationis contra illum adductus, occiſus eſt. Verum uſque adeo hunc Gallum Virgilius amarat, ut quartus Georgicorum à medio uſque ad finem ejus laudem contineret: quem poſtea, jubente Auguſto, in Ariſtæi fabulam commutavit.

Georgica ſeptennio Neapoli: Æneida partim in Sicilia, partim in Campania undecim annis confecit. Bucolica eo ſucceſſu edidit, ut in ſcena quoque per cantores crebra pronunciatione recitarentur. At cum Cicero quoſdam verſus audiſſet, & ſtatim acri judicio intellexiſſet non communi vena editos, juſſit ab initio totam Eclogam recitari: quam cum accurate pernotaſſet, in fine ait, *Magnæ ſpes altera Romæ:* quaſi ipſe linguæ Latinæ ſpes prima fuiſſet, & Maro futurus eſſet ſecunda. Quæ verba poſtea Æneidi ipſe inſeruit.

Georgica, reverſo ab Actiaca victoria Auguſto, atque reficiendarum virium cauſa Atellæ commoranti, per continuum quatriduum legit: ſuſcipiente Mæcenate legendi vicem, quoties interpellaretur ipſe vocis offenſione. Pronunciabat autem maxima cum ſuavitate, & lenociniis miris. Seneca tradidit, Julium Montanum poëtam ſolitum dicere, involaturum ſe quædam Virgilio, ſi & vocem poſſet, & os, & hypocriſim: eoſdem enim verſus, eo pronunciante, bene ſonare; ſine illo inareſcere, quaſi mutos. Æneidos vixdum cœptæ tanta extitit fama, ut Sextus Propertius non dubitârit ſic prædicare:

Cedite, Romani ſcriptores, cedite Graii:
Neſcio quid majus naſcitur Iliade.

Auguſtus vero, cum jam forte expeditione Cantabrica abeſſet, & ſupplicibus atque minacibus per jocum literis efflagitaret, ut ſibi de Æneide, ut ipſius verba ſunt, vel primas carminis hypographas, vel quodlibet colon mitteret; negavit ſe facturum Virgilius. Cui tamen multò poſt, perfecta demum materia, tres omnino libros recitavit: ſecundum videlicet, quartum, & ſextum. Sed hunc præcipue ob Octaviam: quæ cum recitationi intereſſet, ad illos de filio ſuo verſus, *tu Marcellus eris*, defeciſſe fertur: atque ægre refocillata dena ſeſtertia pro ſingulo verſu Virgilio dari juſſit. Recitavit & pluribus: ſed neque frequenter, & ferme illa de quibus ambigebat, quo magis judicium hominum experiretur. Erotem

tem librarium & libertum ejus, exactæ jam senectutis, tradunt referre solitum: quondam in recitando eum duos dimidiatos versus complêsse extempore: & huic, *Misenum Æolidem*, adjecisse, *quo non præstantior alter.* Item huic, *Ære ciere viros*, simili calore jactatum subjunxisse, *Martemque accedere cantu:* statimque sibi imperâsse, ut utrumque volumini adscriberet.

Bucolica Georgicaque emendavit. Anno vero quinquagesimo secundo, ut ultimam manum Æneidi imponeret, statuit in Græciam & Asiam secedere, triennioque continuo omnem operam limationi dare: ut in reliqua vita tantum philosophiæ vacaret. Sed cum aggressus iter Athenis occurrisset Augusto ab Oriente Romam revertenti, una cum Cæsare redire statuit. At cum Megara, vicinum Athenis oppidum, visendi gratia peteret, languorem nactus est: quem non intermissa navigatio auxit: ita ut gravior indies tandem Brundusium adventârit: ubi diebus paucis obiit, decimo Calend. Octobris, Cn. Plautio, & Q. Lucretio, Coss. Qui cum gravari morbo sese sentiret, scrinia sæpe & magna instantia petivit, crematurus Æneida: quibus negatis, testamento comburi jussit, ut rem inemendatam imperfectamque. Verum Tucca & Varius monuerunt id Augustum non permissurum. Tunc eidem Vario ac simul Tuccæ scripta legavit, ne quid adderent quod à se editum non esset; & versus etiam imperfectos, si qui erant, relinquerent Voluit etiam ejus ossa Neapolim transferri, ubi diu & suavissime vixerat: ac extrema valetudine hoc ipse sibi epitaphium fecit distichon:

Mantua me genuit: Calabri rapuere: tenet nunc
Parthenope: cecini pascua, rura, duces.

Translata igitur jussu Augusti ejus ossa, prout statuerat, Neapolim fuere: sepultaque via Puteolana, intra lapidem secundum: suoque sepulcro id distichon, quod fecerat, inscriptum est. Hæredes fecit ex dimidia parte, Valerium Proculum, fratrem ex altera parte: ex quarta Augustum: ex duodecima Mæcenatem: ex reliqua L. Varium, & Plotium Tuccam, qui ejus Æneidem post obitum, prout petiverat, jussu Cæsaris emendaverunt. Nam nullius omnino sententia crematu Æneis digna visa fuit, de qua re Sulpitii Carthaginensis extant hujusmodi versus:

Jusserat hæc rapidis aboleri carmina flammis
Virgilius, Phrygium quæ cecinere ducem:
Tucca vetat, Variusque simul: tu, maxime Cæsar,
Non sinis, & Latiæ consulis historiæ.
Infelix gemino cecidit propè Pergamus igni,
Et pæne est alio Troja cremata rogo

Extant & Augusti de ipsa eadem re versus plures & clarissimi, quorum initium est:

Ergóne supremis potuit vox improba verbis
Tam dirum mandare nefas? ergo ibit in ignes,
Magnaque doctiloqui morietur musa Maronis?

Et paulo post,

Sed legum servanda fides: suprema voluntas
Quod mandat, fierique jubet, parere necesse est.

Frangatur

Frangatur potius legum veneranda poteſtas,
Quam tot congeſtos noctesque dieſque labores
Hauſerit una dies. —— Et ea quæ ſequuntur.

Nil igitur auctore Auguſto Varius addidit, quod & Maro præceperat: ſed ſummatim emendavit: ut qui verſus etiam imperfectos, ſi qui erant, reliquerit. Hos multi mox ſupplere conati, non perinde valuerunt: ob difficultatem, quod omnia fere apud eum hemiſtichia, præter illud, *Quem tibi jam Troja peperit*, ſenſum videntur habere perfectum. Niſus grammaticus audiſſe ſe à ſenioribus dicebat, Varium duorum librorum ordinem commutaſſe, & qui ſecundus erat, in tertium locum tranſtuliſſe; etiam primi libri correxiſſe principium, his demptis verſibus:

Ille ego, qui quondam gracili modulatus avena
Carmen; & egreſſus ſilvis, vicina coegi
Ut quamvis avido parerent arva colono,
Gratum opus agricolis: at nunc horrentia Martis
Arma virumque cano.

Obtrectatores Virgilio nunquam defuerunt; nam nec Homero quidem. Prolatis Bucolicis innominatus quidam reſcripſit Antibucolica, duas modo Eclogas, ſed inſulſiſſime, παρῳδήσας, quorum prioris initium eſt;

Tityre, ſi toga calda tibi eſt, quo tegmine fagi?

Sequentis:

Dic mihi, Damæta, cujum pecus? anne Latinum?
Non, verum Ægonis: noſtri ſic rure loquuntur.

Alius, recitante eo ex Georgicis, *Nudus ara, ſere nudus*, ſubjecit, *habebis frigora, febrem.*

Eſt & adverſus Æneida liber Carbilii Pictoris, titulo Æneidomaſtix. M. Vipranius eum à Mæcenate ſuppoſitum appellabat novæ κακοζηλίας repertorem: dicebatque neque tumidum eſſe, neque exilem; ſed communibus verbis opus illud confeciſſe. Herennius vitia ejus tantum contraxit, Petilius Fauſtinus furta. Sunt & Q. Octavii Aviti volumina: quibus annotatur, quos & unde verſus tranſtulerit. Aſconius Pædianus, libro quem contra obtrectatores Virgilii ſcripſit, pauca admodum ei objecta proponit: & potiſſimum quod non recte hiſtoriam contexuit, & quod pleraque ab Homero ſumpſit. Sed hoc crimen ſic defendere aſſuetum ait: cur non illi quoque eadem furta tentarent? verum intellecturos, facilius eſſe Herculi clavam, quam Homero verſum ſurriperes. Et tamen deſtinaſſe ſecedere, ut omnia ad ſatietatem malevolorum decideret. Refert enim Pædianus, benignum, cultoremque omnium bonorum atque eruditorum fuiſſe: & uſque adeo invidiæ expertem, ut ſi quid erudite dictum inſpiceret alterius, non minus gauderet ac ſi ſuum fuiſſet: neminem vituperare: laudare bonos: ea humanitate eſſe, ut, niſi perverſus maxime, quiſque illum non diligeret modo, ſed amaret. Nihil proprii habere videbatur. Ejus bibliotheca non minus aliis doctis patebat, ac ſibi: illudque Euripidis antiquum ſæpe uſurpabat, τὰ τῶν φίλων κοινὰ, *communia eſſe amicorum omnia.* Quare coævos omnes poëtas ita adjunctos habuit, ut cum inter ſe plurimum invidia arderent, illum una omnes colerent, Varius, Tucca, Horatius,

ratius, Gallus, Propertius. Anſer vero, quoniam Antonii partes ſecutus eſt, illum non obſervaſſe dicitur. Cornificius ob perverſam naturam illum non tulit. Gloriæ vero adeo contemptor fuit, ut cum quidam verſus quoſdam ſibi adſcriberent, eaque de re docti haberentur: non modo ægre non ferebat, imo voluptuoſum id ſibi erat. Cum enim diſtichon, quod laudem felicitatemque Auguſti continebat, feciſſet, valviſque non nominato auctore infixiſſet, id erat ejuſmodi:

Nocte pluit tota, redeunt ſpectacula mane:
Diviſum imperium cum Jove Cæſar habet.

Diu quæritans Auguſtus, cujuſnam hi verſus eſſent, eorum auctorem non inveniebat. Bathyllus, vero, poëta quidam mediocris, tacentibus aliis, ſibi adſcripſit. Quamobrem donatus honoratuſque à Cæſare fuit. Sed æquo animo non ferens Virgilius, iiſdem valvis affixit quater hoc principium, *Sic vos non vobis.* Poſtulabat Auguſtus ut hi verſus complerentur. Quod cum fruſtra aliqui conati eſſent, Virgilius poſito diſticho ſic ſubjunxit,

Hos ego verſiculos feci, tulit alter honores.
Sic vos non vobis nidificatis aves.
Sic vos non vobis vellera fertis oves.
Sic vos non vobis mellificatis apes.
Sic vos non vobis fertis aratra boves.

Quo cognito aliquandiu Bathyllus Romæ fabula fuit, Maro vero exaltatior. Cum is aliquando Ennium in manu haberet, rogareturque quidnam faceret; reſpondit, ſe aurum colligere de ſtercore Ennii. Habet enim poëta ille egregias ſententias, ſub verbis non multum ornatis. Interroganti Auguſto quo pacto feliciter civitas gubernaretur: Si, inquit, prudentiores temonem tenuerint, & boni malis præponantur: itaque optimi ſuos habeant honores, nulli tamen aliorum injuſti quicquam fiat. At Mæcenas: Quid, inquit Virgilio ſatietatem homini non affert? Omnium rernm, reſpondit, aut ſimilitudo aut multitudo ſtomachum facit, præter intelligere. Idem interrogavit quo pacto quis altam felicemque fortunam ſuam ſervare poſſet? Cui Maro: Si quantum honore ac divitiis aliis præſtantior ſit, tanto liberalitate & juſtitia alios ſuperare nitatur. Solitus erat dicere, nullam virtutem commodiorem homini eſſe patientia, ac nullam aſperam adeo eſſe fortunam, quam prudenter patiendo vir fortis non vincat: Quam in quinto Æneidos inſeruit:

Nate Dea, quo fata trahunt, retrahuntque, ſequamur:
Quicquid erit, ſuperanda omnis fortuna ferendo eſt.

Cum quidam ejus amicus Cornificii in eum maledicta & inimicitias ſibi narraret: Quam putas, inquit, eſſe hujuſce malevolentiæ cauſam? nam neque unquam Cornificium offendi, et eum amo. An, inquit, Heſiodi ſententiæ non meminiſti, ubi ait, architectum architecto invidere, & poëtam poëtæ? De malis, inquit, Græcus ille intellexit: nam boni eruditiores amant. Sed magna cum mea laude & gloria vindictam in manu habeo. Majore enim cura virtuti intendam: atque quo elegantior ego fiam, eo vehementius invidia rumpetur. Erat Auguſto familiaris Filiſtus quidam, orator, & poëſin mediocriter doctus, cui multiplex variumque

inge-

ingenium erat: quique omnium omnia dicta reprehendere conabatur: non ut verum dignoſceret, quod Socrates facere conſuevit, ſed ut eruditior videretur. Hic Virgilium, ubicunque convenire dabatur, maledictis ſalibuſque vexabat. Quare ille ſæpe, aut tacitabundus diſcebat, aut ſuffuſus pudore tacebat. Verum cum Auguſto audiente elinguem illum diceret, & cauſam etiam ſuam, ſi linguam haberet, defendere nequire: Tace, inquit, rabula. Nam hæc mea taciturnitas defenſorem cauſarum mearum Auguſtum fecit, & Mæcenatem: & ea tuba, cum volo, loquor, quæ ubique & diutiſſime audiretur. Tu loquacitate non modo aures hominum, ſed muros rumpis. Auguſtus vero Filiſtum gravi vultu increpavit. Tunc Maro: Si tempus, Cæſar, inquit, tacendi hic ſciret, raro loqueretur. Tacendum enim ſemper eſt, niſi cum taciturnitas tibi noceat, aut oratio aliis proſit. Nam qui contendit, & an contentionis finis utilis ſit non novit, ſtultis illum annumerandum ſapientes putant. Poſteaquam Auguſtus ſumma rerum omnium potitus eſt, venit in mentem, an conduceret tyrannidem omittere, & omnem poteſtatem annuis conſulibus, & Senatui Rempub. reddere. In qua re diverſæ ſententiæ conſultos habuit Mæcenatem & Agrippam: Agrippa enim, utile ſibi fore, etiam ſi honeſtum non eſſet relinquere tyrannidem, longa oratione contendit; quod Mæcenas dehortari magnopere conabatur. Quare Auguſti animus & hinc ferebatur & illinc. Erant enim diverſæ ſententiæ variis rationibus firmatæ. Rogavit igitur Maronem, an conferat privato homini ſe in ſua republica tyrannum facere? Tum ille: Omnibus ferme, inquit, rempub. aucupantibus moleſta ipſa tyrannis fuit & civibus: quia neceſſe erat, propter odia ſubditorum aut eorum injuſtitiam, in magna ſuſpicione magnoque timore vivere: ſed ſi cives juſtum aliquem ſcirent, quem amarent plurimum; civitati id utile eſſet, ſi in eo uno omnis poteſtas foret. Quare ſi juſtitiam, quod modo facis, omnibus in futurum, nulla hominum facta compoſitione, diſtribues, dominari te, & tibi conducet, & orbi. Benevolentiam emim omnium ita habes, ut Deum te & adorent & credant. Ejus ſententiam ſecutus Cæſar principatum tenuit. Audivit à Syrone præcepta Epicuri, cujus doctrinæ ſocium habuit Varum. Quamvis diverſorum philoſophorum opiniones libris ſuis inſeruiſſe, de animo maxime, videtur; ipſe tamen fuit Academicus. Nam Platonis ſententias omnibus aliis prætulit.

Hanc præſtantiſſimi pœtæ vitam, quod antiquiſſima ſit, non omiſi: quod tamen & ſcateat erroribus, & aliis fere omnibus locum errandi præbuerit; ideo non eſſe ſine cenſura proponendam exiſtimavi. Quamobrem vitam aliam digeſſi per annos urbis & conſules, quos cum annis Auguſti Virgiliique contuli: ut ex ea comparatione ſeries operum rerumque veritas certius innoteſceret.

P. VIR-

P. VIRGILII MARONIS

HISTORIA

Descripta per Consules,

A CAROLO RUÆO, S. J.

Annus U. C. 684. *Virgilii* 1.
Cn. Pompeius Magnus 1.
M. Licinius Crassus 1.

Publius Virgilius Maro nascitur in pago, cui nomen *Andes*, qui ter mille passibus Mantua distat; Idibus Octobris, qui dies est illius mensis decimus quintus. Ita vitæ scriptor. Ita Phlegon apud Photium: Οὐιργίλιος Μάρων ὁ ποιητὴς ἐγεννήθη τότε τῷ ἔτει εἰδοῖς Ὀκτωβρίαις. *Virgilius Maro poëta natus est hoc ipso anno, Idibus Octobris.* Ita Martialis Epigr. l. 12. 68. *Octobres Maro consecravit Idus.* Patrem habuit, ex Pseudo-Donato, Maronem; ex Probo, Virgilium: matrem, Maiam. Pater, ex Servio, civis Mantuanus fuit; ex Probo, rusticus; ex aliis, opifex figulus; ex Pseudo-Donato, mercenarius, à socero Maio gregibus curandis & rei rusticæ præfectus.

Maium illum, avum Virgilii, exemplaria vitæ omnia *Magum* vocant. At cum ejus filia, Virgilii mater, juxta omnes *Maia* dicta sit: omnino Maiæ pater fuit Maius, non Magus: indeque ortum existimo, ut Virgilius magicis artibus imbutus fuisse creditus sit ab Elinando monacho aliisque sequioris seculi scriptoribus: quod & Ecloga septima magica quædam sacra descripsisset, & peritus esset multarum artium, & præcipue avum habuisse *Magum* diceretur.

Virgilius an *Vergilius* appellandus sit, magna fuit superiore seculo controversia. Stabat Angelus Politianus pro *Vergilio*: pro *Virgilio* Pierius. Certe, néque multitudo veterum lapidum ac monumentorum, quæ *Vergilium* præferunt, quicquam evincit; cum alia etiam complura *Virgilium* habeant; nec Græca Suidæ scriptio, Οὐεργίλιος; cum Stephanus scribit in dictione *Mantua*, Βιργίλιος· nec etymon nominis à *Vere* aut *Vergiliis* stellis; cum alii deducant à *virga* laurea, quam prægnans mater in somnis vidit; alii à *virga* populea, quæ post ejus ortum more gentis humi defixa est; alii à *virginali* verecundia, propter quam Neapoli *Parthenias* appellatus est, à παρθένος *virgo*. Ego cum Pierio existimo, facilem aliquando & promiscuam fuisse commutationem elementorum *E* & *I*. Sic, teste Quinctiliano, dicebatur apud veteres *Deana* pro *Diana*; *Menerva* pro *Minerva*; *leber* & *magester*, pro *liber* & *magister*. Sic reperitur adhuc in quibusdam codicibus *Verginius* pro *Virginius*. Sic etiam scribi potuit *Vergilius* pro *Virgilius*. Sed in iis omnibus litera *I* denique prævaluit.

Nec

Nec mihi videtur *Virgilii* nomen aliunde acceptum, quam à patre. Si enim fuit cognomen à *virga* aut *vere*: certè non ſecundo loco, ſed tertio, quo cognominis ſedes eſt, appellandus fuit, P. MARO VIRGILIUS. Neque movet me, quod in quibuſdam veteribus libris, *Partheniatis* cognomen ſecundo ferat loco, hoc nimirum ordine, P. PARTHENIATIS VIRGILII MARONIS LIBER: id enim ex ſcriptorum inſcitia contra morem Romanum factum eſſe manifeſtum eſt.

Annus U. C. 691. *Aug.* 1. *Virg.* 8.
M. TULLIUS CICERO.
C. ANTONIUS.

NAſcitur Octavius, qui deinde Auguſtus appellatus eſt, 9 Kal. Octob. id eſt, 23 Septemb. Patre C. Octavio; Matre Attia, M. Atti Balbi & Juliæ illius filia, quæ Julii Cæſaris ſoror fuit. Quare Octavius fuit Cæſaris ſororis nepos, non ex ſorore nepos, ut male quidam ſcripſerunt.

Annus U. C. 696. *Aug.* 6. *Virg.* 13.
L. CALPURNIUS PISO.
A. GABINIUS.

Virgilius Cremonæ ſtudiis eruditur. Ita Hieronymus in Euſebii chronico. Aliter tamen vitæ ſcriptor: *Initia ætatis, id eſt, uſque ad ſeptimum annum, Cremonæ egit.* Quæ verba ſic emendat Scaliger in Euſebium; *uſque ad ſedecimum annum:* quo fere anno Mediolanum conceſſit. Studia autem illius fuere Græci præcidue ſermonis, tum medicinæ & mathematicarum diſciplinarum: philoſophiæ quoque ſub Syrone Epicureo, & juxta Joſ. Scaligerum ſub Catio etiam Inſubri, ejuſdem ſectæ philoſopho, qui Mediolani natus erat. Et in eo quidem ſtudio ſocium habuit Varum illum, cujus gratia ſextam Eclogam deinde ſcripſit, Epicureæ philoſophiæ placita de rerum origine continentem. De Syrone dicemus in illius Eclogæ argumento: de Varo in eadem Ecloga, v. 7.

Poëſim imprimis dicitur auſpicatus adhuc puer: & *Cirim*, *Ætnam*, *Culicem*, *Moretum*, *Copam*, *Diras*, *Catalecton*, *Epigrammata*, *Priapeia* junior ſcripſiſſe. At Joſ. Scaliger, & poſt eum docti fere omnes *Ætnam* Cornelio Severo adjudicant: *Moretum*, Aulii Septimii Severi eſſe idem ſuſpicatur: *Diræ*, quin à Valerio Catone ſcriptæ ſint, ne dubitari quidem patitur: *Copam* Virgilio tribuit Priſcianus, ſed reclamante Scaligero: *Priapeia*, obſcœniſſimam epigrammatum farraginem, ex Ovidii, Catulli, Petroniique fæcibus collecta eſſe manifeſtum eſt. In *Catalectis* & *Epigrammatis* ut multa ſunt indigna Virgilio, propter maledicos & inverecundos ſales; ita paucula quædam eodem adoleſcente digna poſſunt videri. De *Ciri* & *Culice* major eſt controverſia.

Ac Virgilii quidem eſſe hoc utrumque opuſculum, ſuaſerunt multis verſus utrique complures aſperſi, qui in Georgicis & Æneide, aut iidem omnino, aut paulo accuratius limati reperiuntur. Non eſſe autem, mihi perſuadet ſtylus enervis ac vagus, obſcura ſententia, numeri diſſoluti, prorſus ut qui tam ſordide humilis fuit, non videatur potuiſſe unquam ad perſpicuam illam Bucolicorum tenuitatem, multo minus ad ſplendidam Æneidos majeſtatem aſſurgere. Bene quidem Scaliger falſum demonſtrat, id quod in vita Virgilii legitur, ſcripſiſſe Culicem, quicumque tandem Culex ille ſit, annos quindecim natum. Quippe Statius in Genethliaco Lucani, Sylv. l. v. 74. teſtatur Lucanum ſcripſiſſe Pharſaliam, *ante annos Culicis Maroniani.* At Lucanus poſt multa opera ultimam condidit Pharſaliam, eamque magna ex parte inemendatam reliquit, anno quo mortuus eſt ætatis vigeſimo ſeptimo. Addo ego, Culicem hunc, quem habemus, Octavio dicatum eſſe. At Octavius tum, cum numerabat Virgilius annum decimum quintum, ipſe tantum octavum attigerat: qua ætate, nec ipſi poëmata dicari, nec ea dici de ipſo potuerunt; *At tu, cui meritis oritur*

tur fiducia tantis; aut ut habent codices alii, *At tu, cui meritis oritur fiducia caſtris, Octavi venerande.* Igitur ſcriptum fuiſſe Culicem probabile eſt cum Octavius aliquo in nomine cœpit eſſe; circa id temporis, quo donatus à Julio Cæſare militaribus donis, eum in Hiſpanienſia caſtra ſecutus eſt, anno U. C. circiter 709 Octavii 19. Virgilii 26. Quid quis credat, Virgilium ab illa Culicis exilitate ita repente convaluiſſe; ut anno poſt tertio quartove Bucolica ſcribere tam æquabili & vivido & puro nitore inceperit? His adducor ut putem, inſulſum illum Culicem, quem habemus præ manibus, ab inepto aliquo poſteriorum ætatum ſcriptore fictum eſſe; qui, cum apud veteres laudari paſſim videret juvenilem Maronis Culicem, amiſſum illum vitio temporum reſtituere per ludum aut per ſummam audaciam voluerit, quomodo deinceps à leviſſimis ſcriptoribus multa militioſe conficta ſunt, ut Cornelii Galli elegiæ, & nuger Petronii fragmentum.

Idem eſto de *Ciri* judicium, quam Ovidii tempore poſteriorem eſſe indicat Scyllæ, patris poſteriorem ruinam meditantis, cum nutrice colloquium; locus omnino exaratus ad ſimilitudinem illius colloquii, quod habet Myrrha patris amore inſaniens, cum nutrice item ſua, Metam, l. 9. Nec abſtinet Scyllæ nutrix ab exemplo ipſius Myrrhæ proferendo; ut plane exiſtimem fictorem illum Virgilianæ Ciris, ad Myrrham Ovidianam inter ſcribendum oculos intendiſſe. Non eſt igitur audiendus Scaliger, cum Cirim illam ipſam ultimum eſſe ſtatuit opus Virgilii, etiam Æneide poſterius: quanquam enim fuſum eſt feliciore vena, quam Culex; tamen jacent in eo multa, multa horrent, nitent quam pauciſſima: nec à Virgilio ſeneſcente, & æquo rerum ſuarum æſtimatore ſcribi tantillo in poëmatio potuit; *Accipe dona meo multum vigilata labore*, nec Virgilium juvenem, & Bucolica, Georgica, Æneida meditantem, tantum rei poëticæ jam tum ceperat tædium, ut in hoc tam levi opere deſinere non dubitaret: *In quo jure meas utinam requieſcere Muſas, & leviter blandum liceat deponere amorem.* Nec juvenis itaque, nec ſenex Virgilius Cirim ſcripſit.

Annus U. C. 699. *Aug.* 9. *Virg.* 16.
Cn. Pompeius Magnus 2.
M. Licinius Crassus 2.

VIrilem togam ſumpſiſſe dicitur Virgilius apud Pſeudo-Donatum, anno ætatis 17. iiſdem illis Conſulibus, quibus natus erat. Idipſum agnoſcit Scaliger, ſed minus conſiderate. Neque enim ab Idibus Octobribus primi Pompeiani Conſultatus, ad Idus Octobres ſecundi, completos annos reperio plures quam quincidem. Si ergo Virgilius toga virili donatus eſt Pompeio & Craſſo ſecundum Coſſ. id anno Virgilii aut decimo quinto completo, aut decimo ſexto ineunte contigit. Sin ad uſque decimum ſeptimum ineuntem recedendum eſt; annus is fuit U. C. 700. Conſules, L. Domitius Ænobarbus, & Appius Claudius Pulcher. Si denique decimus ſeptimus completus requiritur; annus fuit U. C. 701. Conſules, Cn. Domitius Calvinus, & M. Valerius Meſſala quem annum conſignat his verbis Hieronymus in Euſebio: *Virgilius ſumpta toga Mediolanum tranſgreditur.*

Et vero, etſi Romano jure pueritia anno 17 finiretur, tumque ſumeretur toga pura ſeu virilis: tamen pro arbitrio tempus illud aliquando immutatum reperimus. Auguſtus ex Suetonio togam ſumpſit anno 16. Caligula ex eodem, anno 20. M. Antonius philoſophus ex Julio Capitolino, anno 15.

Annus U. C. 708. *Aug.* 18. *Virg.* 25.
C. Julius Cæsar 3.
M. Æmilius Lepidus 1.

JUlius Cæſar menſe Octobri quater triumphat de Gallia, de Aſia, de Ægypto, de Africa. Octavius, ſororis ejus nepos, *militaribus donis triumpho Cæſaris Africano donatus eſt, quanquam expers belli propter ætatem.* Suetonius in Auguſto, c. 8.

Annus

Annus U. C. 709. *Aug.* 19. *Virg.* 26.
C. JULIUS CÆSAR 4. *solus.*

CÆsar proficiſcitur in Hiſpanias adverſus Pompeii magni liberos. Octavius *vixdum firmus a gravi valetudine, per infeſtas hoſtibus vias, pauciſſimis comitibus, naufragio etiam facto, avunculum ſubſecutus magnopere demeruit.* Suetonius ibid. Cæſar redux ſub initium Octobris triumphat quintum de Hiſpaniis.

Annus U. C. 710. *Aug.* 20. *Virg* 27.
C. JULIUS CÆSAR 5.
M. ANTONIUS.

CÆſar expeditionem deſtinans in Parthos, Octavium præmittit Apolloniam. Ibi ille, dum ſtudiis vacat, audit Cæſarem in ſenatu occiſum eſſe Idibus Martiis, ſe ab eo in nomen & familiam adoptatum. Romam redit: ſed, adverſante M. Antonio Conſule, adjungit ſe optimatibus, quos ei infenſos ſciebat.

Annus U. C. 711. *Aug.* 21. *Virg.* 28.
C. VIBIUS PANSA.
A. HIRTIUS.

OCtavius mittitur cum Conſulibus adverſus M. Antonium, qui Decimum Brutum Mutinæ obſeſſum tenebat. Solvitur obſidio; Conſules tamen bello pereunt. Fit agrorum aliqua inter milites diviſio per decemviros, in quibus erat Cicero. Octavius armata manu Romam ingreſſus, Conſulatum mortuo Panſa tunc vacuum, ab invito ſenatu extorquet 14 Kal. Septemb. ſeu 19 Auguſti, ante annum ætatis vigeſimum expletum. Inito Conſulatu ſtatim in nomen & bona Cæſaris lege tranſiit, vocatuſque eſt deinceps ab omnibus, Dione teſte l. 46. C. JULIUS CÆSAR OCTAVIANUS. Paulo poſt, nempe 27 Novembris, ipſe ac M. Antonius & M. Æmilius Lepidus, triumviros ſe reipublicæ conſtituendæ in quinquennium renunciant, magiſtratus ſinè ſenatus & populi conſilio deſignant in idem tempus; proſcriptionem inimicorum ſuorum indicunt, qua Cicero 7 Decembris occiſus eſt.

Hinc erroris arguuntur, qui volunt Eclogam Virgilii ſextam Romæ auditam à Cicerone fuiſſe in theatro, cum à Cytheride mima cantaretur; eumdemque Romanæ eloquentiæ principem, ad ſuam & novi poëtæ laudem exclamaſſe: *Magnæ ſpes altera Romæ:* quæ verba deinceps Virgilius in Æneida retulerit. Tum enim, cum Cicero occiſus eſt, Eclogas ſcribere nondum Virgilius cœperat: necdum venerat Romam: ſed adhuc, aut Mediolani, aut in rure ſuo verſabatur, ut mox oſtendemus.

Annus U. C. 712. *Aug.* 22. *Virg.* 29.
L. MUNATIUS PLANCUS.
M. ÆMILIUS LEPIDUS 2.

KAlendis Januariis Triumviri, inter cæteros Julio Cæſari habitos honores, ſacellum ipſi dedicant in foro, ejus ſimulacrum ludis Circenſibus cum Veneris ſimulacro circumferendum decernunt. Hinc Octavianus ſe *Divi filium* appellavit. Circa Novembrem pugnatur ad Philippos in Macedonia, pereuntque Caſſius & Brutus, duobus prœliis menſis fere unius intervallo diſſitis, ex Plutarcho. M. Antonius abit in Aſiam: Octavianus in Italiam redit, ut agros ſuis Antonianiſque veteranis dividat.

Annus U. C. 713. *Aug.* 23. *Virg.* 30.
L. ANTONIUS.
P. SERVILIUS ISAURICUS.

FIT agrorum diviſio, ex optimis quibuſque urbibus Italiæ, ejectis per vim dominis, non iis tantum qui contra Triumviros ſteterant, ſed etiam aliis, ut habent Appianus & Dio. Fulvia M. Antonii uxor, & Lucius Antonius Conſul Marci frater, cum diviſionis illius adminiſtrationem & gratiam apud milites derivare ad ſe non poſſuiſſent, veterum poſſeſſorum querelis in ſpeciem commoti, bellum in Octavianum

num ſuſcitant. Aſinius Pollio, M. Antonii ſingularis amicus, Galliam Ciſalpinam interim copiis tenet, & Alpium tranſitum Octaviani legionibus intercludit, ut conſtat ex Appiano lib. 5. Idem Lucio Peruſiæ obſeſſe ſuppetias ferre fruſtra conatus, ſub anni ſequentis initium dedita Peruſia, cum ſeptem legionibus Venetiam, in qua regione Mantua eſt, in poteſtate Antonii diu retinet, ut teſtatur Velleius.

Atque hæc illa eſt Agraria largitio, qua Virgilius Andino patrimonio ſuo mulctatus eſt. Neque enim eſt, cur Corradus calamitatem illam accidiſſe poetæ ſuſpicetur decemvirali illa diviſione, quæ Mutinenſe bellum ſecuta eſt, & cui intererat Cicero: tum enim levis erat ac fere nulla Romæ Octaviani auctoritas, ut optimates & ipſe Cicero de eo occidendo cogitarent. Quare Virgilius dicere tum de illo non potuit id Ecl. 1. *Deus nobis hæc otia fecit:* neque iſtud: *Hic illum vidi juvenem, Melibœe, quotannis Bis ſenos cui noſtra dies altaria fumant:* potuit vero hac Philippenſi diviſione; cum ſe jam Octavianus *Divi Julii* filium appellaret, ſummaque polleret triumviratus auctoritate. Multo minus ferendi Probus & Pomponius Sabinus, qui id ad Actiacam diviſionem rejiciunt, & annum U. C. 723. Cum enim è pleriſque omnibus Virgilianæ vitæ ſcriptoribus certum ſit, Bucolica triennio eſſe perfecta; certum item, ut mox demonſtrabitur, Eclogam quartam anno U. C. 714. Pollione Conſulle, eſſe editam; certum id quoque habendum eſt, ſpatium illud triennii circa Conſulatum Pollionis omnino eſſe numerandum. Adde quod idem ipſe Pomponius Virgilium dicat edidiſſe Bucolica anno ætatis 23. aut 24. Probus & Pædianus anno 28. Servius, anno 29. Atqui diviſionis Actiacæ tempore annos numerabat plenos atque integros novem ac triginta, quod incuriam ſcriptorum ejuſmodi manifeſtam facit.

Igitur ſic ſtatuo: Virgilium Aſinio Pollioni, tum in Gallia Ciſalpina & Venetia, cujus pars eſt ager Mantuanus, cum imperio verſanti, ſive per Varum, quocum philoſophiæ ſtuduerat, ſive per Cornelium Gallum, ſive per ſeipſum innotuiſſe: per Pollionem commendatum eſſe Mæcenati: per hunc ad Octaviani gratiam irrepſiſſe. Quanquam enim tunc diverſarum erant partium Mæcenas & Pollio: ſimilitudo tamen ſtudiorum & æqua probitatis fama ſic utrumque ſociabat, ut anno proxime ſequente adminiſtri Brunduſinæ pacis una adhibiti ſint. Certe Pollionis in Virgilium priora fuiſſe merita, Mæcenatis potiora, vel ea res probat, quod prior à Virgilio gratia Pollioni, major Mæcenati relata ſit: Ecloga unica mox in illius honorem edita; Georgicis deinde libris quatuor hujus nomine nuncupatis.

Fretus ea commendatione Virgilius, agros ut reciperet ſuos, Romam ſub anni hujus initio primum venit. Quidni enim Virgilio de ſe fides habeatur? At Eclogâ primâ ſub Tityri perſona teſtatur, ſibi ante amiſſos agros Romam ignotam fuiſſe: *Urbem quam dicunt Romam, Melibœe, putavi Stultus ego huic noſtræ ſimilem, &c.* ſe libertatis obtinendæ gratia eò profectum: *Et quæ tanta fuit Romam tibi cauſa videndi? Libertas, &c.*

Eam ob rem inter fabulas puto quicquid habet vitæ ſcriptor de ejus ad Octaviani gratiam aditu: quod magiſtro ſtabuli charus primum fuerit: quod panes eidem ut uni è ſtabulariis in ſingulos dies dati: quod Octavianus, de genere ac patre ſuo aliquando ſollicitus, conſuluerit ea de re ſtabularium Maronem; ejuſque operâ ſperaverit patrem ſe poſſe ſuum certo intelligere, quia is de canum equorumque genere ac parentibus ſcite interdum reſpondebat. Fuerit enimvero Maroni ſingularis illa, quam reipſa fuiſſe libri Georgici declarant, rei veterinariæ peritia; fuerint hæc omnia quæ narrantur temporum rationi accommoda, ut minime ſunt: quis tantum Octaviani fuiſſe ſtuporem credat, ut veterinariæ medicinæ eam eſſe vim ſibi perſuaderet; aut tantam Romani moris inſcitiam, ut ſe *regem magnanimum* apellaret?

ret? aut ipsi Virgilio tantam futurorum eventuum notitiam, ut Octavianum *Augusti* nomine appellaret, ante annos minimum quatuordecim, quam esset honorifica illa appellatio ejus in gratiam instituta? Quid? jocus ipse quam insulsus: pistoris filium sibi Octavianum videri, quod panes liberaliter erogaret! Cui fabulæ locum puto præbuisse quod apud Suetonium legitur: Antonium Octaviano inter cætera probra solitum objicere, quod proavum haberet pistorem.

Hoc itaque anno scripta est Ecloga prima, qua poeta suam in agro recuperando felicitatem sub Tityri nomine repræsentat. Proinde exorsus est Bucolica, cum annum decurreret nonum ac vigesimum; necdum Idus Octobres attigisset, quo tempore trigesimum erat ingressurus. Statimque Româ profectus Mantuam, novosque possessores conatus ex agro ejicere, Arium nempe Centurionem, aut primipilarem Milienum Toronem, aut veteranum Claudium: ab eo, quisquis fuerit, male habitus, ægre vitæ suæ consuluit, Mincio natatu trajecto, Romam regressus, ut vim novo Octaviani edicto reprimeret: Eclogam, quæ ordine nona legitur, obtulisse videtur Varo, apud Octavianum gratioso, quasi libellum supplicem indicemque calamitatis: eamque, ut res urgebat, subitario impetu è variis carminum, quæ meditabatur, fragmentis concinnasse: quod legenti persuasum fore facile confido.

Annus U. C. 714. *Aug.* 24. *Virg.* 31.
Cn. Domitius Calvinus.
C. Asinius Pollio.

Octavianus Lucium Antonium urbemque Perusiam deditione accipit. Marcus in Italiam veniens, maximo belli metu facto, Brundusii pacem cum Octaviano componit; administris, ex parte Octaviani, Mæcenate; ex parte Marci, Pollione. Octavia soror Octaviani, mortuo Marcello priore viro, Marco Antonio conjux datur. Redeunt Romam Triumviri: sed Sexto Pompeio Magni filio mare Siculum infestis navibus obtinente, fames in urbe sæviens urbem in Triumviros concitat. Octavianus & Antonius, à plebe tantum non laniati, de pace cum S. Pompeio conveniunt ad Puteolos, in litore Campaniæ. Ita compositis rebus, lætitia communis & rerum omnium copia in urbem redit. Decedunt è magistratu Consules, Calvinus & Pollio, in paucos qui supererant anni hujus dies, more illorum temporum. Antonius exercitus sui partem, ut per hyemem exerceret, mittit adversus Parthinos, gentem Illyricam, & olim Bruti Cassique studiosam: expeditionemque Pollioni suo committit, ut colligitur ex ejus triumpho de Parthinis anno proxime consequente.

Virgilius, cum filius Pollioni natus esset, ejus genethliacon canit Ecloga quarta: antequam Pollio magistratum abdicasset; nam v. 11. *Teque adeo decus hoc ævi, te consule, inibit Pollio:* post Brundusinam pacem Pollionis operâ constitutam, nam v. 17. *Pacatumque reget patriis virtutibus orbem:* post pacem etiam Puteolanam, invecta scilicet in urbem abundantia, nam v. 21. *Ipsæ lacte domum referent distenta capellæ Ubera*, &c. Igitur sub extremos anni dies. Parum enim sana fuisset illa ætatis aureæ promissio, imminente aut Brundusini belli, aut Pompeianæ famis metu.

Annus U. C. 714 *Aug.* 25. *Virg.* 32.
L. Martius Censorinus.
C. Calvisius Sabinus.

Pollio bellum adversus Parthinos feliciter gerit: de quibus triumphum agit 8. Kal. Novembris.

Dum inde Pollio Romam redit ad triumphum, perlustratque Illyrici & Venetiæ litora: Virgilius Eclogam octavam componit, ubi perstringit bellicas ejus laudes, v. 6. *Tu mihi, seu magni superas jam saxa Timavi, Sive oram Illyrici legis æquoris*, &c.

Nec

Nec multo poſt, nempe circa medium Octobrem, videtur ſcripta etiam illa, quæ ordine tertia legitur: cum ſcilicet victimæ & ſacra triumphalia pro Pollionis victoria pararentur. Ideo commendat poëta, ut vituli taurique Pollioni paſcantur v. 84. *Pollio amat noſtram, quamvis ſit ruſtica, Muſam: Pierides, vitulum lectori paſcite veſtro. Pollio & ipſe facit nova carmina: paſcite taurum*, &c. Quam ſi quis levem conjecturam putet; de illa non admodum pugnabo mecum ut ſentiat.

Annus U. C. 716. *Aug.* 26. *Virg.* 33.
Appius Claudius Pulcher.
C. Norbanus Flaccus.

BEllum inter Octavianum & S. Pompeium renovatur, adverſâ primum Octaviani fortunâ.

Virgilius Bucolicis finem imponit, poſtquam ea triennio ante incepiſſet. Tunc ergo ſcripta eſt Ecloga, quæ decima numeratur, quam hac ipſe conſignat notâ: *Extremum hunc, Arethuſa, mihi concede laborem.* Cæteræ, quas hic omiſimus, quo tempore ſcripæ ſint, nihil certò indicat.

Annus U. C. 717. *Aug.* 27. *Virg.* 34.
M. Vipsanius Agrippa 1.
L. Caninius Gallus.

DUM adverſus S. Pompeium Octavianus bellum inſtaurat, orditur Virgilius Mæcenatis ſuaſu Georgica, quæ ſeptem annis conſequentibus exequitur, maxima ex parte Neapoli.

Annus U. C. 718. *Aug.* 28. *Virg.* 35.
L. Gellius Poplicola.
M. Cocceius Nerva.

S. Pompeius ab Octaviano navali pugna vincitur. Octavianus divinis honoribus coli nunc primum incipit: ut habet Appianus *lib.* 5. *Civil.* M. Antonius, re adverſus Parthos male geſta, concedit in Ægyptum ad Cleopatram: ubi ſe luxui & voluptatibus tradit.

Annus U. C. 719. *Aug.* 27. *Virg.* 37.
L Cornificius.
S. Pompeius S. F.

S. Pompeius fuga ſe recipit ad Antonium, ejuſque juſſu in Phrygia occiditur à Tito. Octavianus victor inter Deos tutelares oppidatim conſecratur, cum jam annos 28. exegiſſet, ut habet diſerte Appianus lib. 5.

Quicquid ergo hactenus de divinitate Octaviani apud Virgilium reperitur, id ab eo dictum, aut per adulationem, aut quia jam inde ab anno 712. Divi Julii ſe filium appellabat.

Annus U. C. 720. *Aug.* 30. *Virg.* 37.
M. Antonius 2.
L. Scribonius Libo.

Annus U. C. 722. *Aug.* 31. *Virg.* 38.
C. Cæsar Octavianus 2.
L. Volcatius Tullus.

Annus U. C. 722. *Aug.* 32. *Virg.* 39.
Cn. Domitius Ænobarbus.
C. Sosius.

HIS annis tribus jacta ſunt belli ſemina, Octavianum inter & Antonium.

Annus U. C. 723. *Aug.* 33. *Virg.* 40.
C. Cæsar Octavianus 3.
M. Valerius Messala.

DEbellatur apud Actium, Epiri promontorium, 2 Septembris, M. Antonius ab Octaviano, cum immenſis auxiliis, quæ ex Armenia, Media, Ægypto, Arabia, India, totaque ferme Aſia collegerat. Mox in Ægyptum cum Cleopatra bellum reparaturus fugit.

Annus U. C 724. *Aug.* 34. *Virg.* 41.
C. Cæsar Octavianus 4.
M. Licinius Crassus.

REverſus in Italiam Octavianus, ut quartum Conſulatum acciperet, obvium habet Brunduſii Senatum, à quo Conſul renunciatur; ibique dies,

juxta Suetonium, ſeptem & viginti, juxta Dionem triginta cum ſubſtitiſſet, inde ſtatim abit in Aſiam, ubi reliquam hyemem traducit, inſtruendo belli Ægyptii apparatu.

Falſum igitur, quod in vita Virgilii legitur: hunc Cæſari ex Actiaco bello reduci, & ad reficiendas vires Atellæ, quæ urbs eſt Campaniæ, commoranti, legiſſe Georgica, Mæcenate ſuſcipiente legendi vices, quoties is vocis offenſione interpellaretur. Aut id ſi verum eſt, non poſt Actiacum bellum, ſed poſt Ægyptium neceſſe eſt accidiſſe.

Alexandriam, Ægypti regiam, Octavianus capit, menſe Sextili, qui deinde Auguſtus appellatus eſt. Tum Cleopatræ & Antonii obitu ſolus univerſi orbis potitus imperio: primum Ægypti præfectum, ſub procuratoris nomine, inſtituit Cornelium Gallum, eum, de quo decima Ecloga ſcripta eſt. Inde Octavianus per Syriam in Aſiam revertitur, ibidemque hyemat non longe ab Euphrate: tum Tiridatem & Phraatem de regno Parthiæ contendentes victoriæ ſuæ terrore compoſuit: tum denique Divinos honores affectavit palam, permiſitque ſibi templa extrui Nicomediæ, Pergami, &c. Quæ omnia contigere per hyemem anni hujus, ex Dione lib. 51.

Interim Virgilius Neapoli ultimam Georgicis manum & clauſulam adhibebat his verbis: *Hæc ſuper arvorum cultu pecoriſque canebam, Et ſuper arboribus; Cæſar dum magnus ad altum Fulminat Euphratem bello, victorque volentes Per populos dat jura, viamque affectat Olympo. Illo Virgilium me tempore dulcis alebat Parthenope*, &c. Idem tunc prioribus libris quoſdam attexuit verſus, hujus ipſius anni & Ægyptiacæ victoriæ indices: ut G. 2. 171. *Te, maxime Cæſar, Qui nunc extremis Aſiæ jam victor in oris Imbellem avertis Romanis arcibus Indum.* Item G. 3. 28. *Atque hic undantem bello, magnumque fluentem Nilum, & navali ſurgentes ære columnas: Addam urbes Aſiæ domitas, pulſumque Niphatem*, &c. Qua eadem hyeme ſtatim animum ad Æneida convertit, eamque per annos undecim executus eſt, ut communiter vitæ ſcriptores habent.

Annus U. C. 725. *Aug.* 35. *Virg.* 42.
C. Cæsar Octavianus 5.
S. Appuleius.

Cæſar Romam reverſus ter triumphat Sextili menſe, de Dalmatis, de Macedonia & Actio, de Cleopatra & Ægypto. Atque ita pace per univerſum orbem Romanum conſtituta, templum Jani claudit tertiùm à Romulo. Quod inſeruit Virgilius Æneidos libro primo, quem tunc habebat in manibus, v. 295. *Aſpera tunc poſitis miteſcent ſæcula bellis, claudentur belli portæ*, &c.

Eodem anno Cenſuram exercet Cæſar, & collegam ſibi aſſumit M. Agrippam: quo in munere, ad expurgandos ordines reipublicæ moreſque, ambo multa fecerunt. Id quoque ſignificat Virgilius eodem libro v. 296. *Cana Fides & Veſta, Remo cum fratre Quirinus, Jura dabunt.*

Dicitur & hoc anno Cæſar deliberaſſe de imperio deponendo, eaque de re conſultores adhibuiſſe Mæcenatem & Agrippam. Et ſuadebat quidem Agrippa deponendum: negabat Mæcenas, cujus conſilio obſecutus eſt. Id vero perquam abſurdum, quod ſi eſſet, non fuiſſet à ſolo Pſeudo-Donato, ſed à graviſſimis etiam hiſtoricis memoratum; Maronem nempe ab Cæſar vocatum etiam in conſilium, Mæcenati aſſenſum eſſe, nutantemque principis animum aſſenſu hoc ſuo confirmaſſe.

Annus U. C. 726. *Aug.* 36. *Virg.* 43.
C. Cæsar Octavianus 6.
M. Vipsanius Agrippa 2.

Cæſar, perfecta hoc anno cenſura, ſolennibus ſacrificiis Romano more luſtrum condit; ludos Actiacos quinquennales, ad æternam victoriæ ſuæ memoriam à ſe prius inſtitutos, primum exhibet, nobilium puerorum equeſtri decurſione & gymnica exercitatione

tatione præcipue insignes: ex Dione lib. 51. & 53. Quæ omnia sub Æneæ persona repræsentat Virgilius lib. 3. v. 279. *Lustramurque Jovi, votisque incendimus aras, Actiaque Iliacis celebramus litora ludis: Exercent patrias oleo labente palæstras Nudati socii,* &c.

Annus U. C. 727. *Aug.* 37. *Virg.* 44.
C. Cæsar Octavianus 7.
M. Vipsanius Agrippa 3.

AUgusti nomine donatur Octavianus à Senatu, Munatii Planci sententia, Januario mense.

Annus U. C. 728. *Aug.* 38. *Virg.* 45.
C. Cæsar Augustus 8.
T. Statilius Taurus 2.

COrnelius Gallus, amicus Virgilii, primus Ægypti procurator ab Augusto constitutus, ob multa ibidem violenter acta eidem invisus, & à Senatu damnatus, seipsum interficit. Aiunt ejus laudes fuse à Virgilio fuisse celebratas Georg. lib. 4 indeque post ejus necem jussu Augusti sublatas, & Aristæi fabulam earum loco substitutam. Sed fidem ii apud me non faciunt: tum quod Aristæi fabula sic cum apum cultura connexa est, ut nata è re ipsa, non huic attexta videatur: tum quod Virgilius tantam operis partem laudando Gallo minime debuit tribuisse, qui non nisi pauculos versus Mæcenati dederat suo, cui totum ipsum opus dedicabat: tum quod Augustus ipse qui Suetonio teste luxerat Galli necem, non ita videtur infestus ejus fuisse memoriæ, ut inanes ei laudes invideret.

Annus U. C. 729. *Aug.* 39. *Virg.* 46.
C. Cæsar Augustus 9.
M. Junius Silanus.

AUgustus movet expeditionem in Cantabros: quadum abesset, supplicibus, ut Pseudo-Donatus ait. minacibusque literis partem Æneidos aliquam efflagitat à Virgilio; nec obtinet. Virgilianæ ad Augustum epistolæ fragmentum profert Macrobius Saturn. lib. 1. cap. ultimo: *Ego vero frequentes à te literas accipio . . . De Æneæ quidem meo, si mehercule jam dignum auribus haberem tuis, libenter mitterem. Sed tanta inchoata res est, ut pene vitio mentis tantum opus ingressus mihi videar: cum præsertim, ut scis, alia quoque studia ad id opus, multoque potiora impertiar.*

Annus U. C. 730. *Aug.* 40. *Virg.* 47.
C. Cæsar Augustus 10.
C. Norbanus Flaccus.

MArcellus, Octaviæ sororis Augusti filius, fit Ædilis, annos natus 18. Quintilius Cremonensis, Virgilii & Horatii familiaris, moritur, ex Hieronymo in Euseb. Horatius de hujus obitu Virgilium consolatur, Od. lib. 1. 24. Hunc grammatici, nullo veteri auctore, *Varum* appellant. Sed Quintilium Cremonensem, à Quintilio Varo debere distinguii, ostendemus Ecl. 6. v. 7.

Annus U. C. 731. *Aug.* 41. *Virg.* 48.
C. Cæsar Augustus 11.
Cn. Capurnius Piso.

MOritur Marcellus, anno circiter ætatis 20. maximo Augusti & Octaviæ totiusque populi Romani luctu, apud Bajas. Corpus ejus ingenti pompa crematur in campo Martio. Virgilius non multo post sextum Æneidos librum perficit, ornatque pulcherrimis de Marcelli obitu ac funere versibus: quos cum recenti adhuc dolore Augusto recitaret, dicitur Octavia defeciisse, & pro singulis hujus argumenti versibus poëta dena sestertia jussisse numerari.

Tiridates, Armeniæ rex, cui cum Phraate Parthorum rege male conveniebat, Romæ ab Augusto accipitur. Quo tempore accidit, quod innuit Dio, ut captivos & signa, bellis superioribus Ro-

Romanis erepta, Auguſtus à Partho repeteret. Hæc Virgilius, cum in Parthicum bellum vergere tum ſuſpicaretur, inſeruit libro ſeptimo, cui tunc dabat operam, v. 604. *Sive Getis inferre parat lacrymabile bellum*, &c. *Seu tendere ad Indos, Auroramque ſequi, Parthoſque repoſcere ſigna: Sunt geminæ belli portæ*, &c. Igitur annis minus quatuor, ſex fere ultimos operis libros poëta perfecit: nec vero tanta in iis elucet, quanta in ſuperioribus, cura.

Annus U. C. 732. *Aug.* 42. *Virg.* 49.
M. Claudius Marcellus.
L. Arruntius.

SUB anni hujus finem, antequam ſequentes Conſules magiſtrum inirent, ex Dione, iter in Græciam Auguſtus ſuſcipit.

Annus U. C. 733. *Aug.* 43. *Virg.* 50.
Q. Æmilius Lepidus.
M. Lollius.

AUguſtus perluſtrat Græciæ & Siciliæ civitates, hyememque tranſigit in inſula Samo.

Annus U. C. 734. *Aug.* 44. *Virg.* 51.
M. Appuleius.
P. Silius Nerva.

TRajicit Auguſtus in Aſiam, mulctat Syriæ civitates: ibique amiſſas à Craſſo aquilas recipit à Parthis. Romam revertitur; iterumque in Samum hyematurus conſedit.

Annus U. C. 735. *Aug.* 45. *Virg.* 52.
C. Sentius Saturninus.
Q. Lucretius Veſpillo.

VIrgilius, Æneide confecta, proficiſcitur in Græciam, ut divinum opus per otium expoliret. Cum tamen Auguſto Romam revertenti occurriſſet, de reditu cum eo cogitans languore correptus eſt: auctaque per navigationem valetudine, Tarentum, aut, juxta plures, Brunduſium appulit, ibidemque deceſſit, 22. Septembris, annos natus 50. menſes 11. dies 7. Dicitur moriens Æneida, cum nondum ad eam, quam inſtituerat animo, formam perduxiſſet, petiiſſe comburendam; negatamque ſibi ab amicis, per teſtamentum legaſſe Plotio, Tuccæ, & Vario, qui eam aut comburerent, aut emendarent. Fabulam putat Corradus; ſed cum id aperte Gellius, Macrobius, imprimiſque Plinius, hiſtoriæ ſuæ lib. 7. c. 30. teſtentur; non video contra teſtes ejuſmodi quæ vis poſſit eſſe tanta rationum. Plotii Variique mentio frequens apud Horatium; è quibus Varius Epici carminis ea ætate princeps fuit. Satir. lib. 1. 5. *Poſtera lux oritur multo gratiſſima: namque Plotius & Varius Sinueſſæ, Virgiliuſque, Occurrunt, animæ, quales neque candidiores Terra tulit, nec queis me ſit devinctior alter.* Corpus Virgilii Neapolim, ut cupierat, tranſlatum, via Puteolana ſepultum eſt. Scripta, ſublatis aliquot verſibus, nullo addito, dicuntur expurgata. Morum & famæ cognitio, è veterum teſtimoniis mox afferendis, potius quam ex Pſeudo-Donato, repetenda eſt.

TESTI-

TESTIMONIA VETERUM DE VIRGILIO.

HORATIUS, *Sat. l.* 1. 10.

Forte epos, acer
Ut nemo, Varius ducit: molle atque facetum
Virgilio annuerunt gaudentes rure Camœnæ.

IDEM, *Sat.* 6. *Optimus olim*
Virgilius, post hunc Varius, dixere quis essem.

PROPERTIUS, *lib.* 2. *Eleg. ult.*

Me juvet æternis positum languere corollis,
Quem tetigit jactu certus ad ossa Deus:
Actia Virgilium custodis litora Phœbi,
Cæsaris & fortes dicere posse rates:
Qui nunc Æneæ Trojani suscitat arma,
Factaque Lavinis mœnia litoribus.
Cedite, Romani scriptores, cedite, Graii:
Nescio quid majus nascitur Iliade.
Tu canis umbrosi subter pineta Galesi
Thyrsin, & attritis Daphnin arundinibus, &c.
Tu canis Ascræi veteris præcepta poëtæ,
Quo seges in campo, quo viret uva jugo.
Tale facis carmen docta testudine, quale
Cynthius impositis temperat articulis.

OVIDIUS, *Artis amat. lib.* 3.

Et profugum Æneam, altæ primordia Romæ,
Quo nullum Latio clarius extat opus.

IDEM, *Amorum, lib.* 1.

Tityrus, & segetes, Æneiaque arma legentur:
Roma triumphati dum caput orbis erit.

IDEM, *Trist. l.* 2.

Et tamen ille tuæ felix Æneidos auctor
Contulit in Tyrios arma virumque toros.
Nec legitur pars ulla magis de corpore toto,
Quam non legitimo fœdere junctus amor.
Phyllidis hic idem, teneræque Amaryllidis ignes
Bucolicis juvenis luserat ante modis.

SILIUS, *lib.* 8.

Mantua Musarum domus, atque ad sidera cantu
Evecta Andino, & Smyrnæi æmula plectris.

STATIUS, *Thebaida alloquens.*

Vive, precor, nec tu divinam Æneida tenta;
Sed longe sequere, & vestigia semper adora.

JUVENALIS, *Satyra* 11.

Conditor Iliados cantabitur, atque Maronis
Altisoni dubiam facientia carmina palmam.

MARTIALIS, *Epig. l.* 8.

Temporibus nostris ætas cum cedat avorum,
Creverit & major cum duce Roma suo:
Ingenium sacri miraris abesse Maronis,
Nec quenquam tanta bella sonare tuba?
Sint Mæcenates; non deerunt, Flacce, Marones;
Virgiliumque tibi vel tua rura dabunt, &c.

IDEM, *lib.* 14.

Accipe facundi Calicem studiose Maronis,
Ne nugis positis arma virumque canas.

SULPICIUS CARTHAGINIENSIS.

Jusserat hæc rapidis aboleri carmina flammis
Virgilius, Phrygiam quæ cecinere ducem.
Tucca vetat, Variusque simul; tu, maxime Cæsar,
Non finis, & Latiæ consulis historiæ.
Infelix gemino cecidit propè Pergamus igni,
Et pæne est alio Troja cremata rogo.

ALCIMUS.

Mæonio vati qui par aut proximus esset,
Consultus Pæan risit; & hæc cecinit:
Si potuit nasci quem tu sequereris, Homere;
Nascetur qui te possit, Homere, sequi.

VELLEIUS, *lib.* 2.

Inter quæ maxime nostri ævi eminent, princeps carminum Virgilius, Rabiriusque, &c.

SENECA, *Controv. lib.* 3.

Virgilium illa felicitas ingenii in oratione soluta reliquit: Ciceronem eloquentia sua in carminibus destituit.

PLINIUS, *Hist. l.* 7. *c.* 30.

D. Augustus carmina Virgilii cremari contra testamenta ejus verecundiam vetuit: majusque ita Vati testimonium contigit, quam si ipse sua carmina probavisset.

PLINIUS, *Epist.* 21. *lib.* 3.

Virgilii ante omnes imaginem venerabatur Silius, cujus natalem religiosius quam suum celebrabat: Neapoli maxime, ubi monumentum ejus adire ut templum solebat.

TACITUS, *Dialogo de Orat.*

Malo securum & secretum Virgilii secessum: in quo tamen, neque apud D. Augustum gratia caruit, neque apud populum Romanum notitia. Testes Augusti Epistolæ: testis ipse populus, qui auditis in theatro versibus Virgilii surrexit universus, & forte præsentem spectantemque Virgilium veneratus est sic quasi Augustum.

QUINTILIANUS, *lib.* 10.

Utar verbis iisdem, quæ ab Afro Domitio juvenis accepi: qui mihi interroganti, quem Homero crederet maxime accedere: Secundus, inquit, est Virgilius: propior tamen primo quam tertio.

IDEM, *lib.* 9.

Vetustatis amator unice fuit Virgilius.

MACROBIUS & GELLIUS.

Totis capitibus quæ exscribere longum esset.

LAMPRIDIUS, *de Alexandro Severo.*

Virgilium, Platonem poëtarum vocabat: ejusque imaginem cum Ciceronis simulacro in secundo larario habuit, & Achillis, & magnorum virorum.

ARGU-

ARGUMENTUM
IN
BUCOLICA.

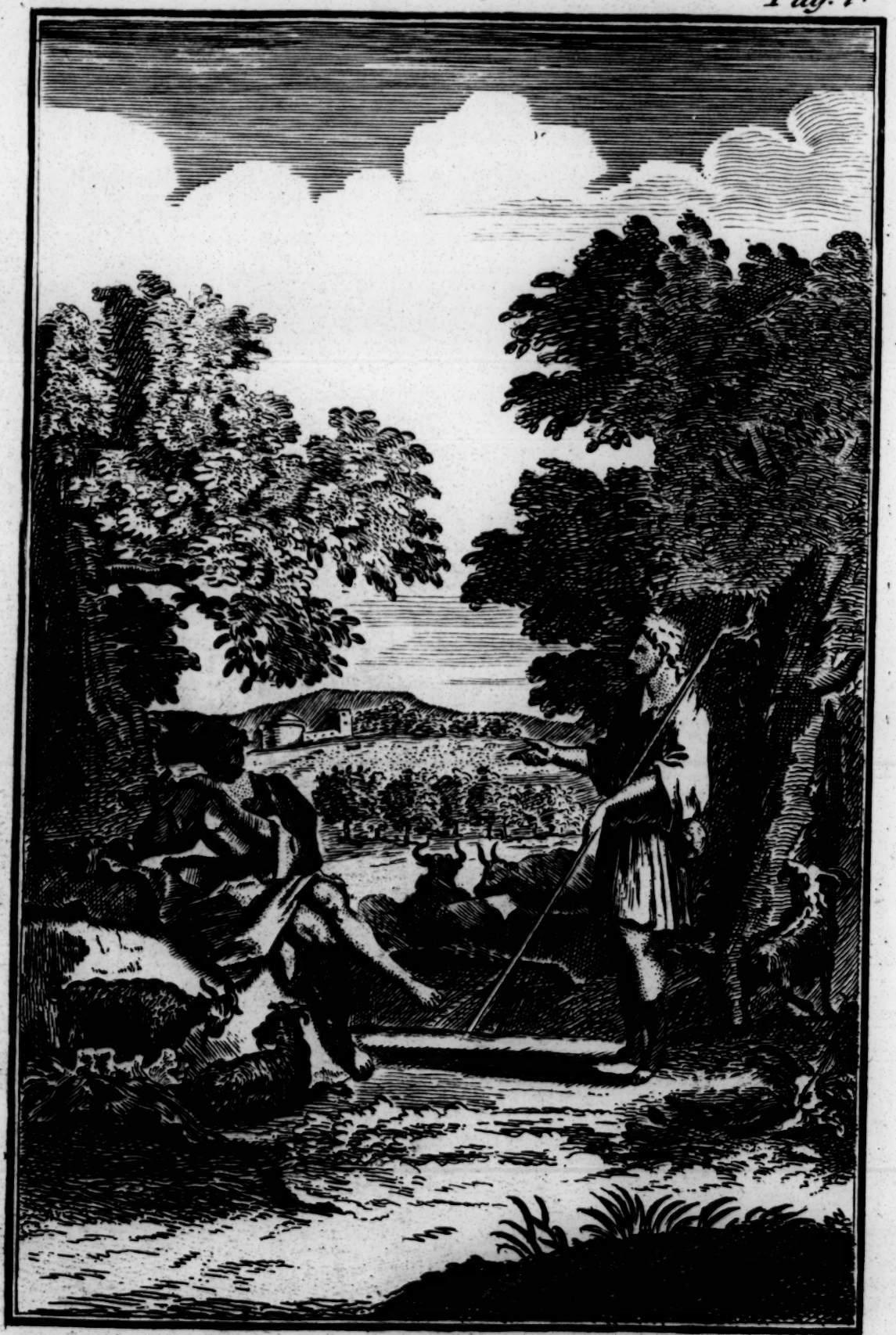
BUCOLICUM carmen idem eſt ac paſtorale, deducto nomine à paſtoribus; quorum ſunt præcipui qui curant boves, ſive bubulci, Græce Βουκόλοι, *à* Βοῦς *bos. Quo in genere Virgilius Theocritum, Syracuſanum poëtam, imitandum ſibi propoſuit.*

Carmina ejuſmodi ſua vocavit Theocritus Idyllia, *Virgilius* Eclogas. *Eſt autem* ἐκλογὴ Ecloga, *delectus paucorum aliquot opuſculorum è pluribus, quæ fecerit auctor, nec luce digna judicarit: vel, delectus quorundam verſuum quos è Theocrito per imitationem expreſſerit: eſt enim* ἐκλέγειν eligere, ſecernere. *Male autem ſcribitur à quibuſdam Ægloga, quaſi ab* αἴξ capra *&* λόγος ſermo: *tum quia non* ἐκλογὴ, *ſed* αἰγολογία *dicenda eſſet: tum quia minima pars hujus operis ad capras pertinet; ad oves, cantus, amores, multo maxima; tum deniq; quia nomen Eclogæ aliis operibus tribuitur bene multis, in quibus paſtoritium nihil, imo nihil omnino præter* delectum *ſignificat. Tales habemus hodie Polybii, Diodori, Strabonis* Eclogas, *ſive excerpta è majori opere: odas Horatii vocat Sidonius Apollinaris,* varii carminis Eclogas: *ejuſdem Horatii Satiræ quibuſdam in codicibus* Eclogæ *inſcribuntur.*

Cæpta ſunt Bucolica anno Virgilii 29, *exeunte, U.C.* 713. *& triennio perfecta: ut jam in vita, moxque ſingulis Eclogis diſſeremus.*

P. VIR-





P. VIRGILII MARONIS

BUCOLICA.

ECLOGA I.

*TITYRUS.

ARGUMENTUM.

CÆSAR *Octavianus cum agrum Cremonenſem & Mantuanum veteranis militibus in præmium attribuiſſet, Virgilius Mantuanus inter cæteros agello ſuo ſpoliatus eſt: ſed Mæcenati commendatus per Aſinium Pollionem, qui tunc in illa regione cum aliquot legionibus verſabatur; & per Mæcenatem in Octaviani gratiam inductus, quod amiſerat recuperavit. Hac igitur ecloga laudes Octaviani & Romæ, ſuam felicitatem, Mantuanorum calamitatem, commemorat. Tityrus Virgilium repræſentat, Melibœus Mantuanos.*

Scripta eſt anno Virgilii 29. *Urbis conditæ* 713. *Coſſ. P. Servilio & Lucio Antonio, Marci fratre; quo anno facta eſt celebris agrorum diviſio, ex qua bellum Peruſinum ſtatim erupit: veteribus agrorum dominis confugientibus ad Lucium, & cum eo adverſus Triumviros conſpirantibus. Accidit autem agraria illa diviſio poſt victoriam Philippenſem Octaviani & M. Antonii, de Bruto & Caſſio Julii Cæſaris percuſſoribus, anno proxime præcedente relatam: non vero poſt victoriam Actiacam Octaviani de M. Antonio, ut male in Pomponii & Probi commentariis legitur. Cadit enim hæc in annum Virgilii* 39. *at Bucolica ante annum ejus* 32. *abſoluta ſunt; quippe anno* 29. *incepta, & triennio perfecta. Quos errores in vita Poetæ fuſius emendavimus.*

NOTÆ.

**TITYRUS.*] Aptum argumento nomen. Eſt enim Tityrus, Heſychio, *Satyrus, calamus, avis quædem:* Servio, *aries major:* interpreti Theocriti, *otioſus.*

MEL. MELIBOEUS, TITYRUS.

TItyre, tu patulæ recubans ſub tegmine fagi
Sylveſtrem tenui Muſam meditaris avenâ:
Nos patriæ fines, et dulcia linquimus arva;
Nos patriam fugimus: tu, Tityre, lentus in umbrâ

INTERPRETATIO.

MEL. *Tityre, tu jacens ſub umbraculo fagi opacæ, modularis cantilenam paſtoralem* cum *parva fiſtula: nos deſerimus terminos patriæ, & agros amœnos; nos eximus è patria: tu, Tityre, otioſus ſub umbra*

NOTÆ.

Melibœus.] Boum curator, ὅτι μέλει αὐτῷ τῶν βοῶν, *quia cura eſt ipſi de bobus.*

1. *Fagi.*] Fagus, quæ & æſculus dicitur, arbor glandifera, *Beech,* ex qua olim homines victitarunt: unde dicta Græcis quidem φηγὸς *fagus,* à φάγειν ſive φήγειν *edere*; Latinis autem æſculus pariter ab eſu. Utramque aliqui non male diſtinguunt.

2. *Avena.*] Muſica inſtrumenta inter paſtores concinnata, primo ex avenis calamiſque triticeis inter ſe cera compactis: tum ex arundinibus & buxeis fiſtulis: mox è gruum tibiis, animalium cornibus, metallis, &c. Unde *avena, ſtipula, calamus, arundo, fiſtula, buxus, tibia, cornu, æs, &c.* pro muſicis inſtrumentis uſurpantur.

doces arbores referre nomen *pulchræ Amaryllidis.* TIT. *O Melibœe, Deus nobis dedit hanc quietem. Nam habebo ſemper illum Dei loco: ſæpe tener agnus* electus *ex ovili noſtro tinget illius aram* ſanguine. *Ille permiſit vaccas meas vagari, ut vides, & me ipſum canere ſiſtulâ ruſticâ quicquid vellem.* ME. *Ego quidem non invideo, immo admirer,* cum *tantus ſit tumultus toto rure. Ecce ego mœrens abigo præ me capellas, & hanc, ô Tityre, difficile traho: modo enim enixa geminos* fœtus, qui erant *ſpes gregis, proh* dolor! *deſeruit eos rigido in ſaxo, inter ſpiſſas corylos. Memini quercus afflatas fulmine ſæpe prænunciaſſe nobis hanc calamitatem, niſi animus imprudens fuiſſet; ſæpe cornix funeſta admonuit ex ilice putri. Attamen dic nobis, Tityre, quinam ſit ille Deus.* TIT. *Ego demens, ô Melibœe, exiſtimavi urbem, quæ vocatur Roma, ſimilem eſſe noſtræ* Mantuanæ, *ad quam* nos *paſtores conſuevimus deducere agnos tenellos.*

Formoſam reſonare doces Amaryllida ſylvas. 5
TIT. O Melibœe, Deus nobis hæc otia fecit.
Namque erit ille mihi ſemper Deus: illius aram
Sæpe tener noſtris ab ovilibus imbuet agnus.
Ille meas errare boves, ut cernis, et ipſum
Ludere, quæ vellem, calamo permiſit agreſti. 10
MEL. Non equidem invideo, miror magis: undiq;
Uſque adeò turbatur agris. En ipſe capellas (totis
Protenus æger ago: hanc etiam vix, Tityre, duco:
Hîc inter denſas corylos modò námque gemellos,
Spem gregis, ah! ſilice in nudâ connixa reliquit. 15
Sæpe malum hoc nobis, ſi mens non læva fuiſſet,
De cœlo tactas memini prædicere quercus:
Sæpe ſiniſtra cavâ prædixit ab ilice cornix.
Sed tamen, ille Deus qui ſit, da, Tityre, nobis.
TI. Urbem, quam dicunt Romam, Melibœe, putavi
Stultus ego huic noſtræ ſimilem, quò ſæpe ſolemus
Paſtores ovium teneros depellere fœtus. 22

NOTÆ.

5. *Amaryllida ſylvas.*] Per ſylvas, Echo intellige, quæ frequens in ſylvis. De *Amaryllide* infra, v. 31.

6. *Deus nobis hæc otia fecit.*] Octavianus, quem Deum per adulationem appellat. Errant quippe qui ſacrificia volunt ejus in honorem jam tum fuiſſe inſtituta. Non enim coli cœpit divinis honoribus, niſi poſt ultimam de Sexto Pompeio victoriam, anno ætatis 28. ut habet diſerte Appianus l. 5. *Civil.* hoc eſt annis tribus poſt edita à Virgilio Bucolica ſimul omnia.

14. *Corylos.*] Corylus, *the Hazel.* Nux avellana ſylveſtris.

16. *Si mens non læva.*] Læva, ſeu ſiniſtra pars, ambigue à Romanis accepta: ſæpe in malum omen, ut hic, & v. 18. ſæpe in bonum, ut Æ. 2. 693. *Intonuit lævum.* Perinde igitur dextra pars, aliquando boni, aliquando mali ominis fuit. Unde autem vis eidem parti tam diverſa? An quod in interpretandis oſtentis, aliquando ſitum Deorum, à quibus illa dabantur, aliquando ſitum augurum, qui illa petebant, attenderent? Dextra enim dantis, læva petentis eſt. Ita volunt aliqui, auctore Plutarcho lib. de quæſtionibus Romanis. Aliud quiddam ſuggerit Cicero de divin. 2. 28. Cum enim dicat Græcis quidem & barbaris dextra auſpicia, Romanis ſiniſtra viſa eſſe meliora: hinc dici poſſunt Romani ſæpe ſuo more, ſæpe Græco more in re divinatoria locuti eſſe. Unde autem utriq; ſiniſtras dextraſque partes ſumerent, dicetur Ecl. 9. 15.

18. *Sæpe ſiniſtra, &c.*] Non quidem à *ſiniſtra parte:* quippe ex augurum doctrina, *cornix à ſiniſtra, corvus à dextra, ratum facit:* ut docet Cicero de divin. lib. 1. 85. & Plautus in Aſin. At *ſiniſtra* hic ſimpliciter *funeſtam* ſignificat, ex quacunque parte venerit. Nam ſic ait idem Cicero de divin. lib. 2. 82. *Haud ignoro, quæ mala ſunt, ſiniſtra nos dicere, etiam ſi dextra ſint.* Quæ vox, *mala,* quanquam ſuggeſta ſit à Lambino, ubi prius legebatur *bona*; tamen conſtat emendationis veritas ex eo, quod alioqui locus ille totus ſenſu careat, & aliis à Lambino patentiſſimis erroribus purgatus ſit. Porro funeſta hæc eſt Virgiliana cornix, 1. quia cornix omnis per ſe funeſta. 2. quia ex ilice, arbore item funeſta. 3. quia ex ilice cava & putri.

Ab ilice.] Ilex, arbor glandifera, è genere quercuum, *the Holm-Oak.*

19. *Da, Tityre.*] *Dare & accipere* pro *dicere & audire.* Terentius Heaut. *Nunc quamobrem has artes didicerim, paucis dabo,* Æn. 2. *Accipe nunc Danaum inſidias.* Audacius etiam ſequioris ævi ſcriptores *datur* uſurpavere pro *traditur, dicitur.* Statius 7. Theb. *Aſopus genuiſſe datur.* Claud. 3. de Raptu. *Illic poſuiſſe cruentam Ægida, captivamque pater poſt prælia prædam Advexiſſe datur.* Quod contra Jul. Scaligerum defendit Barthius, ſed male: quicquid enim aſſert è veteribus eam in rem, probat *dare* pro *dicere* active dici, non paſſive.

Sic

Sic canibus catulos ſimiles, ſic matribus hœdos
Nôram: ſic parvis componere magna ſolebam.
Verùm hæc tantùm alias inter caput extulit urbes,
Quantùm lenta ſolent inter viburna cupreſſi. 26
MEL. Et quæ tanta fuit Romam tibi cauſa videndi?
TIT. Libertas: quæ ſera, tamen reſpexit inertem;
Candidior poſtquam tondenti barba cadebat:
Reſpexit tamen, et longo poſt tempore venit, 30
Poſtquam nos Amaryllis habet, Galatea reliquit.
Namque (fatebor enim) dum me Galatea tenebat
Nec ſpes libertatis erat, nec cura peculî:
Quamvis multa meis exiret victima ſeptis,

Quemadmodum ſciebam catulos canibus, & hœdos capellis eſſe ſimiles: quemadmodum ſolebam comparare magna parvis. Sed urbs illa tantum eminet inter cæteras, quantum cupreſſi ſolent eminere inter viburna flexilia. MEL. *Et quæ tanta neceſſitas te coegit Romam petere?* TIT. *Libertas: quæ* licet *tarda, tamen aſpexit me deſidem, cum jam cana barba deciderit ſecanti: tamen aſpexit, & venit poſt multos annos* ſervitutis: *ex quo ſecutus ſum Amaryllida, & reliqui Galateam. Scilicet, quamdiu amavi Galateam (fatebor enim) nec ſperavi libertatem, nec curavi patrimonium: licet educerem ex ovilibus meis multas victimas,*

NOTÆ.

23. *Sic canibus, &c.*] Senſus juxta Servium legitimus hic eſt: Putabam antea Romam ita ſimilem eſſe urbibus aliis, ut ſunt catuli canibus ſimiles, qui ſola magnitudine differunt: in quo errabam; nunc enim probavi, eam à cæteris genere etiam & natura diſtare: nam ſedes eſt Deorum, tamque noſtris urbibus antecellit quam cupreſſi viburnis: quæ arbores duæ, natura inter ſe, non ſola magnitudine differunt.

26. *Inter viburna cupreſſi.*] Viburnum, virgulti ſpecies, *the Way-faring-tree.* Cupreſſus, *Cypreſs:* arbor nota.

29. *Candidior poſtquam, &c.*] Grave hic diſſidium interpretum. Cauſa diſſidii, quod Virgilius, qui hic Tityrus, anno ætatis 29. quo ſcripſit hanc eclogam, canus eſſe non potuit. Quatuor modis ſolvitur hic nodus. I. Si *candidior* referatur ad *libertas*, hoc pacto: Poſtquam tondenti barba cadere cœpiſſet, id eſt, poſtquam cœpi barbam alere; tum inertem reſpexit me *libertas candidior*, id eſt, *ſpecioſa & benigna.* Ita Servius. II. Si per candidiorem barbam prima intelligatur lanugo, quæ tenerior eſt, necdum colorem induit: hoc pacto Libertas reſpexit me tum, cum tondenti cœpit lanugo decidere. Ita Pomponius. Male tamen uterque, quia deinde Tityro expreſſe dicitur: *Fortunate ſenex, &c.* III. Melius, junior poëta latere ſub ſenili perſona dicetur voluiſſe, ideo, quia ſervum ſe fingit eſſe, deque recepta libertate gloriatur, quam obtinere ſervi, niſi jam ſenes & multis laboribus probati, non ſolebant. Ita Cerdanus. IV. Putem ego non ubique ſervatam allegoriam, quod mox clarius patebit. *Igitur,* ut ait Probus, *eadem licentia ſenem ſe dixit, cum ſit juvenis, qua paſtorem ſe fecit, cum ſit urbanus; aut Tityrum nominat, cum ſit Virgilius.*

31. *Poſtquam nos, &c.*] Amicarum nomina: *Galatea* quidem à lacte deductum, quod Græce eſt γάλα γάλακτος. *Amaryllis* ab incilibus per quæ in agris aquæ derivantur: hoc enim eſt ἀμάρα· ruſticum utrumque etymon. Qui volunt his nominibus Romam ac Mantuam adumbrari, multa garriunt. Politianus quidem Romam dicit arcano nomine Amaryllida vocatam eſſe: quo id auctore? ut enim conſtet ex Plinio arcanum Romæ nomen fuiſſe, quod evulgare nefas eſſet, ſane quid illud nominis fuerit à nemine proditum eſt. Nannius vero, Fabii Pictoris auctoritate fultus, Argeum campum, qui ſeptem collibus includebatur, inundatione Tyberis inhabitabilem aliquando fuiſſe ait: factis deinde Vertumno ſacris exſiccatum: quod per incilia factum eſſe ſuſpicatur, atque inde tributum Romæ nomen *Amaryllidis:* ut & *Galateæ* nomen, Mantuæ, quod illic Galatæ togati ſedes haberent, tractuſque ille *Gallia togata* vocaretur. His omiſſis nugis, ego nullam hic allegoriam agnoſco: I. Quia Poëta bis in hac Ecl. Romam diſerte ac proprio nomine appellat, quam quid eſſet cauſæ, cur modo Romam, modo Amaryllida appellaret? II. Diſtinguit pariter Mantuam à Galatea, cum dicit ſe, dum ſerviret Galateæ, ſine fructu caſeos ingratæ urbi preſſiſſe. III. Si ſtet allegoria, inextricabilis eſt verſus ille, *Mirabar quid mœſta Decs, &c.* ut mox conſtabit. IV. Monet Servius in vita Virg. *Illud tenendum eſſe, in bucolicis, neque nuſquam, neque ubique aliquid figurate dici, hoc eſt, per allegoriam.*

33. *Nec cura peculî.*] Pro *Peculii. Peculium* autem, I. juxta Pomponium, patrimonium univerſim ſignificat, à *pecu,* ſive *pecore*; unde & *pecunia* dicta: ſive quod omnia veterum bona olim in pecoribus conſiſterent, ut habent Varro & Plutarchus: ſive quod prima pecunia facta ſit ex inciſis pecudum coriis, ut volunt Caſſiod. & Suidas: ſive quod æs antiquiſſimum, cum ſignari cœpit, ovis aut bovis capite ſignatum ſit, ut refert Plinius. II. *Peculium* proprie eſt pri-

& *coagularem opimos caſeos* ad uſum *ingratæ urbis*; *nunquam referebam domum manus plenas pecunia.* MEL. *Mirabar cur triſtis invocares Deos, ô Amarylli, cui ſervares poma pendentia ſuis* quæque *arboribus. Tityrus hinc aberat: ipſæ pinus, ipſi fontes, hæ ipſæ arbores te repetebant.*

TIT. *Quid feciſſem? nec poteram* aliter *abire è ſervitute, nec Deos experiri tam propitios in alioloco,* quam Romæ. *Illic vidi juvenem illum, ô Melibœe, propter quem aræ noſtræ ſumant ſingulis annis per duodecim dies. Illic ipſe prior* ita *reſpondit roganti mihi: Pueri, paſcite boves, ut prius: & ſubligate tauros* jugo.

Pinguis et ingratæ premeretur caſeus urbi, 35 (dibat.
Non unquam gravis ære domum mihi dextra re-
ME. Mirabar quid mœſta Deos, Amarylli, vocares,
Cui pendere ſuà patereris in arbore poma.
Tityrus hinc aberat. Ipſæ te, Tityre, pinus,
Ipſi te fontes, ipſa hæc arbuſta vocabant. 40
TIT. Quid facerem? neq; ſervitio me exire lice-
Nec tam præſentes alibi cognoſcere divos. (bat,
Hîc illum vidi juvenem, Melibœe, quotannis
Bis ſenos cui noſtra dies altaria fumant.
Hìc mihi reſponſum primus dedit ille petenti: 45
Paſcite, ut antè, boves, pueri: ſubmittite tauros.

NOTÆ.

vata pecunia, quam ſervus, domini promiſſu, ſeparatim à domini rationibus comparabat, aut ad redimendam libertatem, aut alios in uſus. Atque eo quoque modo hic ſumi poteſt, ubi Tityrus ſervi perſonam induit.

36. *Gravis ære.*] Pecunia, quæ primum apud Romanos ære rudi, necdum ſignato, conſtitit.

37. *Mirabar, quid, &c.*] Hic verſus ita cruciat allegoriæ patronos, ut mendum irrepſiſſe huc velint, & reponi, *Galateam* pro *Amaryllide*, quo ſibi conſtet allegoria. Fatentur quippe in Romam cadere iſta non poſſe: quia neque Melibœus, Romanarum rerum inſcius, Romæ dolorem de abſente Virgilio ſeu Tityro ſcire potuit, cum doceatur ab ipſo Tityro quid ſit Roma: *Urbem quam Romam dicunt, &c.* neque Virgilius, poetarum modeſtiſſimus, ita de ſe ſentiebat jam tum ac ſcribebat magnifice, ut tantam de ſe fuiſſe Romæ ſolicitudinem putaret. Planus ſine allegoria ſenſus eſt, ſi de amicis puellis intelligatur. Abjecit Galateam Tityrus, amat Amaryllida, proficiſcitur Romam: Amaryllis interim, quæ Mantuæ relinquitur, abſentis deſiderio tabeſcit: Melibœus, qui dolorem Amaryllidis noverat, non item cauſam doloris; nunc demum à Tityro profectionis cauſam intelligit, eidemque abſentiam exprobrat quaſi leviter amanti: unde purgat ſe Tityrus: *Quid facerem*, inquit, quid aliud remedii malis meis eſſe poterat, quam Romam proficiſci? &c.

40. *Arbuſta.*] Non arbuſculæ ſunt & fruticeta, ut quidam putant. Nam *convalles & arboreta magna erant*, inquit Gellius l. 17. 1. 2. ex Q. Claudii annalibus; additque *arboreta ignobilius verbum eſt, arbuſta celebratius.* Igitur loca ſunt arboribus conſita fructiferis, vel non fructiferis; ut ſcite quidem Valla & Ramus colligunt ex auctoribus rei ruſticæ. Nec obeſt quod legatur Ecl. 4. 2. *Non omnes arbuſta juvant humileſque myricæ. Si canimus ſylvas, &c.* Senſus enim eſt, *Non omnibus placent myricæ at ne ipſæ quidem arbores: ſed ſylvæ altiores, &c.*

43. *Juvenem.*] Octavianum, annos natum tunc circiter 22. *Decreverat enim Senatus*, inquit Servius, *ne quis eum puerum appellaret, ne majeſtas imperii minueretur.*

44. *Bis ſenos.*] Singulas duodecim anni menſium Calendas aut Idus intellige cum Servio, quibus fortaſſe ſacrificia fiebant, ad conciliandos quidem Octaviano Deos; non vero tum in ipſius Octaviani honorem, ut diximus ad verſ. 6.

45. *Primus.*] Prævenit beneficio preces meas.

46. *Pueri.*] Pueri appellatio tres habet ſignificationes, ex Paulo *in Verb. ſignif.* Unam qua ſervi pueri dicuntur, alteram qua puer puellæ opponitur, tertiam qua puerilis ætas demonſtratur. Addi poteſt & quarta, quæ ad blanditias pertinet: quando patronus aut dominus ſubditos, etiam ætate grandiores, populariter & amice compellat. Quarta hæc, & prima conveniunt Tityro, qui ſervum ſe fingit, & *ſenex* appellatur.

Submittite tauros.] Secuti ſumus interpretationem Servii, utpote ſimpliciorem & convenientiorem loco: ſenſus enim erit: *Paſcite & arate*, qua duplici cura res fere omnis ruſtica continetur. Alio tamen deduci poteſt. I. Cum Nannio: *ſuperinducite ad propagationem*; aliquando enim in compoſitis *ſub* uſurpatur pro *ſuper*, ut Æn. 12. 287. *corpora ſaltu ſubjiciunt in equos*: hoc eſt *ſuperjiciunt.* II. Cum Cerdano, *proferte & producite in paſcua*: eſt enim apud Lucret. l. 1. *Lætificos nequeat fœtus ſubmittere tellus*, i. e. *proferre.* III. Cum Erythræo, *ſupplete gregem, &* ſubſtitutite novos tauros, in locum eorum qui belli tempore perierunt: eſt enim in Juſtin. inſtit. l. 2. de rerum diviſ. *Si gregis uſum fructum quis habeat, in locum demortuorum capitum ex fœtu fructuarius ſubmittere debet.*

MEL.

MEL. Fortunate ſenex, ergo tua rura manebunt;
Et tibi magna ſatis; quamvis lapis omnia nudus,
Limoſóque palus obducat paſcua junco:
Non inſueta graves tentabunt pabula fœtas,
Nec mala vicini pecoris contagia lædent.
Fortunate ſenex, hîc inter flumina nota,
Et fontes ſacros, frigus captabis opacum.
Hinc tibi, quæ ſemper vicino ab limite ſepes
Hyblæis apibus florem depaſta ſalicti,
Sæpe levi ſomnum ſuadebit inire ſuſurro.
Hinc altâ ſub rupe canet frondator ad auras.
Nec tamen interea raucæ, tua cura, palumbes,
Nec gemere aëriâ ceſſabit turtur ab ulmo.
TIT. Antè leves ergo paſcentur in æthere cervi,
Et freta deſtituent nudos in littore piſces;
Antè, pererratis amborum finibus, exul

MEL. *O felix ſenex! itaque agri tui relinquentur* tibi, *iiq; tibi ſatis ampli: licet nuda ſaxa tegant cæteros undique, & palus operiat paſcua canoſo junco: inſolita pabula non vitiabunt gravidas pecudes, neque noxia contagies vicini gregis inficiet eas. O felix ſenex! hic prope amnes cognitos, & fontes dicatos* Nymphis, *frueris umbra frigida. Ex alia parte ſepes limitis propinqui, in qua flos ſalicum carpitur ſemper à Siculis apibus, ſæpe tenui murmure* apum *te invitabit, ut ſomno indulgeas. Ex alia parte putator frondium excelſo in colle cantabit ad auras. Neque tamen interim raucæ palumbes,* quæ ſunt *tuæ deliciæ, neque turtur deſinet queri ex ulmo ſublimi.* TIT. *Prius igitur agiles cervi paſcent in aëre, & maria deſerent in littore piſces defectos aqua: prius ex terris, regionibus mutuo permutatis,*

NOTÆ.

48. *Quamvis lapis.*] Volunt plerique omnes deſcribi his verbis Virgiliani ſterilitatem agri, qui, ut innui putant Ecl. 9. 7. à colle lapidoſo ad fluvium uſque Mincium vicinaſque paludes pertinebat: adeoque nec erat frumento, nec paſcuis opportunus. Ego iis non aſſentior: tum quod ejus agri deſcriptio, quæ fit Ecl. 9. non ſterilitatem ſed ubertatem potius notet; tum quod hic frequens de Tityri gregibus, paſcuis & umbraculis mentio fiat. Igitur de cæteris Mantuanorum agris locum explico. Tibi ſcilicet agri tui colendi & exercendi permittentur: quamvis reliqua omnis regio, tam culta prius, nunc belli calamitate horreſcat.

50. *Graves tentabunt pabula fœtas.*] *Fœtas & graves* conjungit, ut ſignificet *prægnantes:* quia *fœtas* ſine addito, de iis etiam dici poſſet, quæ jam fœtum ſive partum ediderunt. Et vero *fœta* aliquando eſt *gravida, plena,* Æn. 1. 55. *Loca fœta furentibus Auſtris.* Æn. 2. 238. *Fœta armis,* machina equi Trojani. Aliquando eſt *jam enixa:* Æn. 8. 630. *Fœtam Mavortis in antro Procubuiſſe lupam, geminos huic ubera circum Ludere pendentes pueros.*

50. *Non inſueta, &c.*] Quia non cogeris, ut cæteri, exul abire in novas & inſuetas regiones cum gregibus.

51. *Nec mala, &c.*] Quia ex difficultate paſtionis fames oritur in gregem, ex fame morbus, qui ſemper in grege contagioſus eſt.

52. *Flumina nota.*] Mincium, *Menzo,* de quo Ecl. 7. 13. & Padum, *le Po,* de quo Georg. 3. 182.

54. *Hinc tibi, &c.*] Senſus hujus loci ſatis intricatus, his notis explanabitur. I. Sepes quædam Virgilium inter ejuſque vicinum agri limes ac terminus fuit. II. Sepes illa ſalicibus conſtabat. III. Delectantur flore ſalicum apiculæ, & levi ſuſurro ſoporem conciliant. IV. Apes Hybleæ figurate dicuntur pro apibus optimis: *Hybla* enim oppidum eſt Siciliæ & mons oppido vicinus; loca melle commendatiſſima. V. Familiaris eſt Græcis hæc loquendi forma, *florem depaſta,* ut Æn. 1. 593. *Os humeroſq; Deo ſimilis, &c.* i. e. *ſecundum florem, ſecundum os & humeros.* VI. *Salicti dicitur,* pro *Saliceti. Salicetum* locus eſt ſalicibus conſitus, ut *arbuſtum* arboribus.

58. *Palumbes.*] Columbæ ſylveſtres, *Wood-Pigeons.* Dic. etiam palumbus & palumba.

61. *Freta.*] *Fretum,* ſynecdoche pro mari: *fretum* enim proprie eſt anguſtum mare inter duas terras: ut, *fretum Siculum, Gaditanum, &c.* à fervendo dictum, quod in eo mare compreſſum efferveſcat, ac veluti ebulliat.

62. *Ante, pererratis, &c.*] *Parthi* oriundi è Scythis, eam Aſiæ regionem occupavere, quæ ab occaſu, Media; à ſeptentrione, mari Caſpio; ab oriente, Bactriana & Ariana; à meridie, Carmaniæ deſertis terminabatur. Mox in imperium prope immenſum evaſere ſub Arſacidis regibus, regna duodeviginti complexi, ex Solino c. 95. *Romanum* jugum nunquam omnino ſubiere, ſagittis formidoloſi præcipue, quas inter fugiendum in inſequentes retorquebant, inde arte verſis equis & inſtaurata pugna. *Germani.*] Rheno ab occidente; Oceano & mari Balthico à ſeptentrione; Viſtula ab oriente; Danubio à meridie olim circumſcripti: nunc terminis ab oriente paulo anguſtioribus utuntur: à meridie vero latioribus, nempe Alpibus ab Italia diviſi. *Araris.*] Non Germaniæ, ſed Galliæ fluvius, *la Saone,* oritur ex Vogeſo monte, *Vauge,* & placidiſſime fluens, ad Lugdunum Rhodano

aut Parthia potabit Ararim, aut Germania Tigrim regionibus mutuo permutatis, quàm forma illius juvenis *excidat mihi ex animo.* MEL. *Nos vero hinc* pulsi *partim ibimus in Africam aridam, partim petemus Scythiam: aut celerem Oaxem Cretæ, aut Britannos omnino ſeparatos à cæteris populis. Nunquamne poſt diuturnum tempus,* reviſam *patriam regionem, & poſt aliquot annos reviſam cum admiratione tectum caſæ pauperis extructum è glebâ,* quæ *tota* erat *mea poſſeſſio?*

Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim,
Quàm noſtro illius labatur pectore vultus.
MEL. At nos hinc alii ſitientes ibimus Afros.
ParsScythiam,et rapidum Cretæ veniemusOaxem,
Et penitùs toto diviſos orbe Britannos.
En unquam patrios longo poſt tempore fines,
Pauperis et tugurî congeſtum ceſpite culmen,
Poſt aliquot mea regna videns mirabor ariſtas?

NOTÆ.

rapidiſſimo amni commixtus cum eo in mare Mediterraneum fluit: unde Claudianus, *lentus Arar, Rhodanuſque celer. Tigris.*] Non eſt in Parthia proprie dicta: ſed ortus ex Armeniæ montibus, aliquanto poſt ſpatio in terras mergitur, mox erumpens auctior, per Aſſyriam ac Meſopotamiam in Euphratem influit, quocum in Perſicum ſinum defertur. *Amborum.*] Inſulſe Pomponius explicat de Ambis Arabiæ populis, qui nihil hic ad rem. Melius Ramus de utroque fluvio: ſed optime Servius de utriſque populis Parthis & Germanis. Porro quidam ſugillant Virgilium, quod videatur Tigrim in Parthia, Ararim in Germania perperam collocare. Excuſant errorem aliqui ex decoro inſcitiæ paſtoralis. Alii melius animadvertunt, hoc eſſe Virgilio familiare, non ex inſcitia, ſed potius ad majorem dignitatem, regionum limites, quantum ſine veritatis diſpendio fieri poteſt, extendere: quod ſæpius poſthac videbimus: G. 1. 490. & G. 4, 287. Atqui verum eſt Ararim & Tigrim, non in Germania quidem aut Parthia proprie dicta, ſed ſaltem in ſubditis Germanorum & Parthorum imperio regionibus tunc fuiſſe. Sane Parthos longo ſpatio Tigrim eſſe prætergreſſos, patet ex clade Craſſi: qui paulo ante cæſus fuerat ab iiſdem, ad Carrhas Meſopotamiæ urbem, non procul ab Euphrate. Germani autem, ut conſtat ex Cæſare l. 1. de bello Gal. ad CXX. millia, conſederant in Sequanis, quos Araris interfluit: ac licet inde pulſi ab eodem fuiſſent ultra Rhenum, id tamen de Arioviſto duntaxat ejuſque exercitu, non etiam de pacatis & inermibus familiis, intelligi poteſt.

65. *Sitientes Afros.*] Africa mundi quarta pars, *ſitiens* dicta, quia zonæ torridæ magna ex parte ſubjecta: maribus undequaque alluitur tribus, Mediterraneo ad ſeptentrionem, Oceano ad occidentem & meridiem, Erythræo ad orientem: plane triangularis inſula, niſi eam continenti Aſiæ conjungeret aliquot leucarum iſthmus inter Erythræum & Mediterraneum mare interjectus.

66. *Scythiam.*] Scytharum nomine Septentrionales omnes Aſiæ populos antiqui complexi ſunt, qui vagi, ſine urbibus, tectis, & legibus, opes in armentis habebant omnes, uxores & liberos plauſtris corio tectis hinc inde circumferebant: Martem ſub ſpecie acinacis adorabant, ex Herod. l. 4. Tartari regionem illam nunc occupant, quæ monte Imao, qui Tauri pars eſt, fere dividitur duas in partes: quarum quæ ad occidentem eſt, Scythia ſive Tartaria citerior, & intra Imaum; quæ ad orientem vergit, ulterior & extra Imaum dicitur.

66. *Cretæ veniemus Oaxem.*] Exſtat fluvius hujus nominis non in Creta, ſed in Meſopotamia, de quo ſermonem hic eſſe contendit Servius, eumque *rapidum Cretæ* vocari ait, quod cretam, ſeu terram albam curſu ſecum rapiat, unde fit turbulentus. Quod vix cuiquam ſano placeat. Volunt alii Oaxem reipſa fuiſſe in Creta: quod etſi in Geographis veteribus diſerte non habeatur, tamen conjicitur ex eo, quod Apollonius Argon. 1. v. 1131. Cretam vocat *tellurem Oaxida*; tum Herodotus l. 4. *Oaxi*, urbis in Creta olim regiæ, meminit: cui quidem tributum nomen ab *Oaxe* quodam Apollinis filio refert ex Varrone Servius. Quidni fluvius ejuſdem cum urbe nominis fuiſſe ibidem dicatur? quod malim vel uno auctore Virgilio affirmare, quàm ad vanum inſcitiæ paſtoralis effugium cum aliis recurrere.

67. *Diviſos orbe Britannos.*] Britannia, olim Albion, inſula Europæ maxima in Oceano, Galliæ obverſa, duas diviſa in partes, Angliam & Scotiam. *Diviſos orbe.*] Quia orbem antiqui vocabant terram continentem quæ Oceano alluitur: unde, ut notat Vives, inſulæ Oceani extra orbem dicuntur eſſe, non item inſulæ Mediterranei maris, ut Sicilia, Cyprus, &c.

68. *En unquam.*] Servius explicat *unquamne, aliquandone.* Fruterius, *an unquam.* Non ſatis diligenter: ſunt enim iſta omnia dubitantis tantum & interrogantis: Virgiliana autem vox, etiam optantis; qui affectus per negationem aptius exprimetur, *nunquamne:* ut manifeſtum eſt ex Ecl. 8. 7. *En erit unquam ille dies, mihi cum liceat, &c.*

69. *Tugurî.*] Pro tugurii, ut ſupra *peculî*

Impius

Impius hæc tam culta novalia miles habebit ?
Barbarus has ſegetes ? En quò diſcordia cives
Perduxit miſeros ! en queis conſevimus agros !
Inſere nunc, Melibœe, pyros, pone ordine vites :
Ite meæ, felix quondam pecus, ite capellæ.
Non ego vos poſthac, viridi projectus in antro,
Dumoſâ pendere procul de rupe videbo.
Carmina nulla canam : non, me paſcente, capellæ
Florentem cytiſum et ſalices carpetis amaras.
TIT. Hîc tamen hac mecum poteris requieſcere
Fronde ſuper viridi. Sunt nobis mitia poma, (nocte
Caſtaneæ molles, et preſſi copia lactis.
Et jam ſumma procul villarum culmina fumant,
Majoréſque cadunt altis de montibus umbræ.

Sceleratus miles poſſidebit hæc arva tam culta ? peregrinus has meſſes ? Ecce quo calamitatis *diſſenſio adegit cives infortunatos : ecce propter quos ſeminavimus arva. Nunc, ô Melibœe, inſere pyros, digere vineas in ordinem. Ite, ite, meæ capellæ, grex olim fortunate. Non ego poſthac ſtratus viridi in ſpelunca aſpiciam vos procul ſpinoſa è rupe pendere ; cantilenam nullam modulabor : non tondebitis, ô capellæ, cytiſum florentem & ſalices amaras, me cuſtode.* TIT. *Tamen poteris hac nocte quieſcere hîc mecum ſuper foliis virentibus. Habemus matura poma, caſtaneas molles, & multum coacti lactis. Et jam ſumma domorum tecta procul fumant, & umbræ grandiores porriguntur ex altis montibus.*

NOTÆ.

pro peculii : eſtque omne ædificium ruſticæ rei cuſtodiendæ conveniens à tegendo dictum. *Ceſpite.*] Cæſpes herba eſt cum propria terra exciſa, *a Turf. Culmen.*] Tectum, quia apud antiquos tecta fiebant è culmis, ſeu paleis, inquit Serv.

70. *Poſt aliquot mea regna, &c.*] Locus difficilis. I. *Ariſtæ* hic communiter pro meſſibus, & meſſes pro annis capiuntur : quo exemplo dixit Claudian. 4. Coſ. Honorii, *decimas emenſus ariſtas.* Non placet Germano & Cerdano : ſi enim, inquiunt, *vix unquam & longo poſt tempore* ; quomodo *poſt aliquot ariſtas* ſive annos, quod breve tempus notat, rura ſua reviſurus eſt ? II. Itaque iidem illi *poſt*, non præpoſitionem, ſed adverbium eſſe volunt : & interpretantur *deinde*, hoc ſenſu : nunquamne, ne longo quidem poſt tempore, dabitur hoc ut videam mea regna pauculas *deinde* ariſtas ; id eſt, ex florenti meſſe, qualis erat cum ibi regnarem, pauculas jam ac ſteriles ariſtas ſuperſtites ? Sed hoc extortum videtur. III. Conjicerem ego cum Germano, *poſt ariſtas*, eadem forma dictum eſſe qua Ecl. 3. 20. *poſt carecta latebas, behind the ſtanding Corn :* & eſſe deſcriptionem agelli Melibœi, cujus regnum conſtiterit in pauculis aliquot jugeribus, adjacentibus pauperi caſulæ : cujus quidem tectum ita humile foret, ut vix emineret grandioribus ariſtis : adeoque inter eas, ſive poſt eas, latere dici poſſet.

71. *Novalia.*] Dicitur *hæc novalis, & hoc novale :* eſtque terra, vel ſecundùm Servium, ex qua ſylva recens eradicata eſt ; vel potius in qua ſatum jam aliquid fuit, & qua, priuſquam alia ſatione renovetur, ceſſat per annum & requieſcit : idque ſæpe fit alternis annis. Ita Georg. 1. 71. *Alternis idem tonſas ceſſare novale.*

74. *Inſere nunc.*] Apoſtrophe ironica Melibæi ad ſeipſum, qua indignatur ſe fruſtra laborem colendis hortis & vitibus impendiſſe, cum in barbarorum commoda ceſſuræ ſunt. *Nunc.*] Particula ironiis & inſectationi apta. Juven. Sat. 12. 57. *I nunc, & ventis vitam committe, &c. Inſerere* eſt ſurculum, vel diverſi, vel ejuſdem generis, ſylveſtri arbori immittere, ut fructus mitiores ferat, *to graft.* Vide Geo. 2. 73.

79. *Cytiſum.*] Genus fruticis ſive herbæ, cujus ſpecies multiplex, & deſcriptio apud diverſos diverſiſſima. Conſtat greges inde imprimis pingueſcere & augeri lac. In inſula Cythno, quæ Cycladum una eſt, primo inventus memoratur, ex eaque nomen accepiſſe.

82. *Caſtaneæ molles.*] Servio, *maturæ* ; Erythræo, *novæ, recentes :* male utrique : quo enim maturiores & recentiores, eo duriores. Igitur mollitiem, vel ad coctionem refert, qua edules fiunt : vel ad corticem : caſtanearum enim aliud genus eſt denſiore, aliud molliore cortice, ex Nicandri interpr. Καςάνων τὸ μὲν λόπιμον, τὸ δὲ μαλακόν. Unde & Ecl. 7. 53. *Caſtaneæ hirſutæ :* hic, *Caſtaneæ molles,*

ECLOGA II.

*ALEXIS.

ARGUMENTUM.

Amabat Virgilius puerum: hunc Alexidis, se Corydonis nomine dissimulat, & I. Duritiem ipsi exprobrat. II. Jactat apud eum suas opes, musicæ peritiem, elegantiam formæ. III. Invitat eum in sylvas commendatione vitæ agrestis. IV. Promittit munuscula. Agnoscit insaniam suam, & ad curam rei familiaris redit. Puerum hunc innuit Apuleius Apologia 1. *fuisse Pollionis, Martialis l.* 5. *Ep.* 16. *fuisse Mæcenatis: nihil prohibet quo minus ita sit. Prohibet vero blanditiarum ejusmodi levitas, quo minus eas Octaviano dictas putem, in quem sane orbis dominum cadere ista non possunt,* delicias domini: *immo ne in Cornelium quidem Gallum, virum, ut Ecl.* 10. *videbitur, muneribus gravem. Quarum opinionum primam Servius, secundam Lud. Vives perperam tuentur. De tempore, quo scripta est, nihil conjici potest.*

NOTÆ.

*ALEXIS.] Ab ἀλεξέω, *arceo, opitulor:* seu quia puer arcebat à se Corydonem; seu quia voluptas erat ac solatium Domini.

INTERPRETATIO.

Pastor Corydon amabat pulchrum Alexim, qui erat *voluptas domini: nec erat ipsi spes ulla: tantummodo veniebat frequenter ad spissas fagos,* quarum *cacumen opacum* est: *illic solus fundebat inutiliter montibus & nemoribus hæc verba incomposita. O dure Alexi! nullo modo curas meos cantus: nullo modo misereris mei: denique coges me mori. Nunc ipsa pecora fruuntur umbra & frigore: nunc lacerti ipsi virides latent in vepribus: & Thestylis conterit herbas odoriferas, allium & serpyllum, messoribus fatigatis ob gravem æstum.*

FOrmosum pastor Corydon ardebat Alexim,
Delicias domini: nec, quid speraret, habebat.
Tantùm inter densas, umbrosa cacumina, fagos
Assiduè veniebat: ibi hæc incondita solus
Montibus et sylvis studio jactabat inani.
O crudelis Alexi! nihil mea carmina curas:
Nil nostri miserere: mori me denique coges.
Nunc etiam pecudes umbras et frigora captant:
Nunc virides etiam occultant spineta lacertos:
Thestylis et rapido fessis messoribus æstu
Allia serpyllúmque herbas contundit olentes.

NOTÆ.

1. *Corydon.*] A κορυδὸς vel κορυδαλὸς, *alouette, a Lark.* De *fagis,* Ecl. 1. 1.

4. *Incondita.*] Incomposita, sine arte, sed quasi naturali impetu. Quo sensu Donatus interjectiones, quales sunt *Ah! o!* vocavit *incondita:* quia natura, non hominum instituto proferuntur.

8. *Nunc etiam pecudes, &c.*] Commendat vim amoris sui à labore, laborem ex comparatione alienæ quietis. Pecudes, inquit, lacertique vilissimi fruuntur umbra; messores æstu defessi cibo reficiunt vires; ego æstuans & impransus te quæro; nec ullus ardorem hunc meridianum tolerare mecum potest, præter cicadas, quibus undique strepitant arbores.

2 *Spineta lacertos.*] Lacertus, & lacerta, *a Lizard.*

10. *Thestylis.*] Hic famulæ nomen, veneficæ apud Theocritum, Idyl. 2. 1. Unde insulse derivat Servius à Latina voce *testa,* quia herbas ad cibum messorum in testaceis poculis tundebat.

11. *Allia serpyllumque.*] *Allium,* oleris & bulbi species, *Garlick. Serpyllum,* herba odorata *serpens* humi ramusculis tenuibus, *Thyme.*

Olentes.] Ambiguum vocabulum, tam ad bonos quam ad malos odores pertinens. Ad bonos quidem qualis est serpylli; ad malos, qualis alliorum. Sic ap. Hor. l. 1. Sat. 2. 27. *Pastillos Rufillus olet, Gorgonius hircum: Nil medium.* Contra, *olidus* malam in partem ubique sumitur.

At

At mecum raucis, tua dum veſtigia luſtro,
Sole ſub ardenti reſonant arbuſta cicadis.
Nónne fuit ſatius triſtes Amaryllidis iras
Atq; ſuperba pati faſtidia? nónne Menalcan?
Quamvis ille niger, quamvis tu candidus eſſes.
O formoſe puer, nimiùm ne crede colori.
Alba liguſtra cadunt; vaccinia nigra leguntur.
Deſpectus tibi ſum, nec qui ſim quæris, Alexi:
Quàm dives pecoris, nivei quàm lactis abundans.
Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ:
Lac mihi non æſtate, novum non frigore defit.

Interim, dum ſequor tua veſtigia, mecum ad ſolum ferventem raucæ cicadæ ſtrepitant per loca conſita arboribus.

Nonne fuiſſet melius tolerare graves iras & imperioſa faſtidia Amaryllidis? Nonne fuiſſet melius tolerare *Menalcan? licet ille fuſcus ſit, licet tu albus ſis. O formoſe puer, ne nimis confidas colori. Liguſtra jacent humi,* quamvis *candida; vaccinia colliguntur,* quamvis *nigra. Me contemnis, ô Alexi, nec conſideras quis ego ſim, quam multas poſſideam oves, quam multum habeam lactis candidi. Mille oves meæ vagantur in montibus Siciliæ: lac non deeſt mihi per æſtatem, nec recens per hyemem.*

NOTÆ.

13. *Cicadis.*] *Cigalle,* Gall. inſecti genus ſtridulum potius quam canorum. De *arbuſtis,* Ecl. 1. 40.

14, 15. *Amaryllidis, &c. Menalcan.*] De nomine *Amaryllidis,* Ecl. 1. 31. *Menalcæ,* Ecl. 3. 1.

17, 18. *Ne crede colori. Alba, &c.*] Ut enim liguſtra, quamvis alba, ne humo quidem colliguntur, quia nihil habent utilitatis; vaccinia vero, quamvis nigra, in pretio ſunt, quia utilia tigendis veſtibus: ita tu, quamvis candidus, negligêris propter ſuperbiam; Menalcas, quamvis niger, propter ingenuam indolem amabitur.

18. *Liguſtra.*] Liguſtrum, *Privet,* arbor flores Maio menſe racematim ferens candidiſſimos.

Vaccinia. Volunt aliqui baccas nigras, ſive acinos eſſe liguſtri, quaſi *baccinia,* quæ ſcriptorio atramento inſerviant. Alii mora agreſtia, quæ è rubo ſentis producta, ad tingendas ſervorum veſtes olim legebantur. Tamen conſtat, vel florem eſſe, vel plantam, ex hoc hujus eclogæ v. 50. *Mollia luteola pingit vaccinia caltha.* Melius igitur cum Turnebo & Salmaſio dicemus hyacinthum eſſe: tum ob alia, tum quia Virgilius hyacinthum Theocriti, per vaccinium Latine reddidit Ecl. 10. 39. *Et nigræ violæ ſunt, & vaccinia nigra:* plane ex illo Idyllii 10. 28. καὶ τὸ ἴον μέλαν ἐνὶ καὶ ἁ γραπτὰ ὑάκινθος. Adde quod & vaccinium tingendæ ſervorum purpuræ uſui erat, ex Plinio, & hyacinthus hyſgino colori, qui purpuræ ſpecies eſt, conficiendo parabatur, item ex Plinio. Sic Salmaſ. in Solin. p. 272. & 1225. qui vaccinium ad eam hyacinthi ſpeciem refert, quæ *gladiolus* dicitur, *Corn-flag*; Ruellius tamen fretus ſimilitudine nominis, ad eam ſpeciem quam Galli vocant *vaciet.* Vide Ecl. 3. 62.

Nigra.] Non proprie nigra, ſed ferruginea ſunt: unde Geo. 4. 183. *ferrugineos hyacinthos.* Ferrugineus autem color eſt, non rubiginoſi quidem ferri, ut quidam volunt: ſed politi ac lævigati ferri, poſtquam candefactum refrixit, Angl. *bright brown.* Is autem color non admodum à violaceo diverſus eſt: videturque è rubro, nigro, ac cœruleo temperatus: unde pro tribus his coloribus paſſim uſurpatur: pro rubro quidem Æn. 11. 772. *ferrugine clarus & oſtro*; pro nigro Æn. 6. 303. de Charonte, *Et ferruginea ſubvectat corpora cymba*; pro cœruleo apud Plaut. in Mil. 4. 43. *palliolum habeas ferrugineum*; *nam is color thalaſſicus eſt,* id eſt, marinus & cœruleus. Talis eſt hyacinthi & vaccinii color.

21. *Siculis in montibus.*] Vel quia ſcena hujus eclogæ fortaſſe in Sicilia conſtituitur; vel quia poëta imitatur Siculum Polyphemum, qui iiſdem fere verbis Galateam apud Theocritum alloquitur, Idyl. 11. vel potius quia Sicilia fertiliſſimis abundat pabulis; unde olim Romani imperii horreum vocata eſt, ob vina, frumenta, & paſcua. De *Sicilia* inſula, Italiæ adjacente, fuſe Æn. 3. 687.

24. *Amphion Dircæus.*] Jovis filius & Antiopes, quæ Lyci Thebarum regis uxor fuerat, ab eodemque repudiata, & à Dirce, cum qua Lycus ſecundas nuptias contraxerat, carcere incluſa; inſtante partûs tempore à Jove liberata eſt, & in Cithæronem montem fugiens, ibi gemellos edidit in bivio. Hos inventos paſtores educaverunt: & alterum quidem appellaverunt Zetum, à ζητεῖν *quærere*; alterum Amphionem, quod ἀμφὶ ὁδὸν *circiter viam* editus eſſet. Hi poſtea adulti matrem ulti ſunt ſuam, occiſa Dirce, quam Bacchus in fontem hujus nominis mutavit, non procul Thebis. *Amphion* citharæ ſono, quam à Mercurio dono acceperat, Thebarum muros extruxit. *Dircæus,* vel à Dirce occiſa, vel à fonte ipſo Thebano dictus.

Canto

Cano ea quæ Amphion Thebanus ſolebat canere in Aracyntho maritimo. Nec ſum tam deformis: nuper vidi me è littore cum mare tranquillum non moveretur vento. Ego non timerem Daphnim, te ipſo arbitro: niſi aliquando forma me *decipiat. Utinam velis tantummodo mecum incolere agros tibi viles, domoſque parvas: & transfodere cervos, & ducere gregem hœdorum ad hibiſcum virentem. In ſylvis ſimul mecum imitaberis Pana cantando. Pan primus in morem induxit nectere cerâ multas arundines: Pan protegit oves & paſtores ovium. Nec pigeat te labra atterere fiſtulâ. Quid non faciebat Amyntas, ut diſceret hæc eadem à me? Habeo fiſtulam conflatam è ſeptem cicutis in æqualibus, quam Damœtas quondam donavit mihi: & dixit moriens: Tu nunc iſtam ſecundus poſſides. Damœtas* hoc *dixit: Amyntas ſtolidus invidit. Inſuper duo capreoli inventi à me in valle, non ſinè periculo, quorum pelles* ſunt *adhuc diſtinctæ* maculis *candidis,*

Canto, quæ ſolitus, ſi quando armenta vocabat,
Amphion Dircæus in Actæo Aracyntho.
Nec ſum adeò informis: nuper me in littore vidi,
Cùm placidum ventis ſtaret mare: non ego Daph-
Judice te, metuam, ſi nunquam fallat imago. (nim,
O tantùm libeat mecum tibi ſordida rura
Atque humiles habitare caſas, et figere cervos,
Hœdorúmq; gregem viridi compellere hibiſco!
Mecum unà in ſylvis imitabere Pana canendo.
Pan primus calamos cerâ conjungere plures
Inſtituit: Pan curat oves, oviúmque magiſtros.
Nec te pœniteat calamo triviſſe labellum.
Hæc eadem ut ſciret, quid non faciebat Amyntas?
Eſt mihi diſparibus ſeptem compacta cicutis
Fiſtula, Damœtas dono mihi quam dedit olim:
Et dixit moriens: Te nunc habet iſta ſecundum.
Dixit Damœtas: invidit ſtultus Amyntas.
Præterea duo nec tutâ mihi valle reperti
Capreoli, ſparſis etiam nunc pellibus albo,

NOTÆ.

24. *Actæo Aracyntho.*] Mons Aracynthus Vibio quidem in Attica eſt, quæ Ἀκτὴ vocata eſt, unde & mons ille *Actæus*: Sed Vibio plerique omnes repugnant, & Aracynthum in Bœotia communi ferme ſuffragio collocant, prope Thebas, in mare prominentem: his adhærendum eſt. At unde hic vocatur *Actæus?* Probus ab *Actæone* Thebano deducit, qui circa hunc montem forte venabatur, cùm à canibus, ob viſam in lavacro Dianam, laniatus eſt. Servius Actæum vocatum putat, quaſi *litoralem*; eſt enim ἀκτὴ *litus*. Qua voce uſus eſt Virgilius, Æn. 5. 613. *At procul in ſola ſecretæ Troades actâ.*

26. *Non ego Daphnim.*] Alius paſtor forma nobilis. Nomen à δάφνη, *laurea.*

30. *Compellere hibiſco.*] *Hibiſcus* planta è genere malvarum ſylveſtrium, folio major & caule piloſior, *the larger Mallows.* Hanc Scaliger in Varr. refert inter paſcua purgantia, unde greges ait ad eam plantam medicinæ cauſa compelli ſolitos: atque ita *hibiſco*, erit *ad bibiſcum*, ut, *it clamor cœlo*, pro *ad cœlum.* Stephanus vero ait in Seminario, ita interdum hibiſcum grandeſcere, ut ex herbacea natura velut in arborem tranſeat, unde paſtores conficere baculos poſſint: & ita *compellere hibiſco*, erit *deducere baculo.* Servius *compellere* interpretatur, à *lacte depellere, & ad paſtionem herbarum cogere* hibiſco propoſito.

31. *Pana.*] Pan ruſticæ & paſtoritiæ rei præſes Deus, quem habuerit patrem haud ſatis conſtat: Mercurium plerique dicunt. Sic appellatus à πᾶν *omne*: vel, ſecundùm Homerum in hymnis, quia Deorum omnium delectaverat mentes, cum citharam recens natus ſcite pulſaſſet: vel, ſecundùm alios, quia naturam omnem repræſentabat; cornibus, radios Solis & Lunæ cornua; rubicunda facie, ætherem; caprinis pedibus terræ ſoliditatem; pilis hiſpidis, terræ arbores & feras, &c. Fiſtulam compegiſſe dicitur primus ex arundineis calamis, cum Syringem nympham, quam deperibat, ſociarum precibus mutatam vidiſſet in arundinem, unde fiſtula Græcis σύριγξ dicte.

35. *Amyntas.*] Ab ἀμύνω, *ſuccurro.*

36. *Diſparibus, &c.*] Fiſtula continebatur olim ſeptem calamis, apud Theocritum etiam novem, Idyl. 8. ut vocum diſcrimina totidem imitaretur. Calami porro cera inter ſe conjuncti ea proportione decreſcebant, ut in ſummo, qua inflabantur, æquales eſſent; inæquales in imo, qua exibat ſpiritus. *Cicutam.*] Scaliger vult hic plantam illam eſſe venenatam cujus ſucco Athenienſes ad publicum mortis ſupplicium, caule autem cave ad muſicam utebantur, *Hemlock.* Servius putat eſſe calamorum quorumlibet internodia, ſed ſinè teſte.

39. *Damœtas.*] Dorice pro Δημοίτης, quaſi δημότης *popularis*: à δῆμος *populus.*

Bina

Bina die ſiccant ovis ubera : quos tibi ſervo.
Jampridem à me illos abducere Theſtylis orat :
Et faciet : quoniam ſordent tibi munera noſtra.
Huc ades, ô formoſe puer. Tibi lilia plenis
Ecce ferunt Nymphæ calathis : tibi candida Naïs
Pallentes violas et ſumma papavera carpens,
Narciſſum et florem jungit bene olentis anethi :
Tum caſiâ, atque aliis intexens ſuavibus herbis,
Mollia luteolâ pingit vaccinia calthâ.
Ipſe ego cana legam tenerâ lanugine mala,
Caſtaneáſque nuces, mea quas Amaryllis amabat.
Addam cerea pruna ; et honos erit huic quoq; pomo :
Et vos, ô lauri, carpam, et te, proxima myrte ;
Sic poſitæ quoniam ſuaves miſcetis odores.

quotidie exhauriunt gemina ovis ubera : hos ſervo tibi. Jamdudum Theſtylis conatur precibus obtinere illos à me, & obtinebit, ſiquidem dona mea tibi vileſcunt. Huc veni, ô formoſe puer. En Nymphæ offerunt tibi lilia plenis caniſtris : alba Naïs tibi colligens violas pallidas & capita papaverum, addit narciſſum & florem anethi odoriferi : deinde miſcens cum caſia & aliis herbis dulcibus, ornat mollia vaccinia calthis croceis. Ego vero colligam poma albentia molli lanugine, & nuces caſtaneas, quas mea Amaryllis diligebat. Adjungam pruna flava, & laus erit quoque huic fructui. Et vos decerpam, ô lauri ; & te, myrte, lauris vicina ; quia ita junctæ emittitis gratos odores.

NOTÆ.

46. *Nymphæ.*] *Nympha* quaſi νέα φαίνουσα *nova apparens :* & ſignificat, tum *novam nuptam*, tum fœminea illa numina, quæ, ſecundùm Pauſaniam, non immortalia quidem, ſed longiſſimi & pene innumerabilis ævi putabantur. Præerant autem aquis fluvialibus *Naïades*, ſive *Naïdes* à νάειν *fluere* ; marinis *Nereides*, Nerei & Doridis filiæ : montibus *Oreades*, ab ὄρος *mons* ; ſylvis *Dryades*, à δρῦς arbor, *quercus* ; ſingulis arboribus *Hamadryades*, ab ἅμα *ſimul*, & δρῦς *arbor*, quia cum iiſdem arboribus occidebant ; hortis & lucis *Napææ*, à νάπη *ſaltus, virctum* ; pratis *Limoniades*, à λειμών *pratum* ; ſtagnis *Limniades*, à λίμνη *ſtagnum*.

Calathis.] Græcum eſt καλάθος, Latine *caniſtrum, qualum, qualus, quaſillum, quaſillus.* Calathi forma patenti lilio ſimilis. Lilium enim ita deſcribit Plin. l. 21. c. 5. *Effigie calathi, reſupinis per ambitum labris.*

47. *Pallentes violas.*] Plin. l. 21. 6. Violas ait alias eſſe purpureas, alias luteas, alias albas : ad albas revocantur pallentes, quas elegit Corydon, ut amantium tinctas colere. Horat. enim l. 3. Od. 10. 14. *Et tinctus viola pallor amantium.*

Papavera.] Papaver, Narciſſus, & Anethum, pulcherrimi pueri fuerunt, qui, ſecundùm Servium, in flores ſuorum nominum converſi ſunt ; quos dum offert Corydon, Alexim quaſi admonet, ne ipſe tale aliquid ex amore olim patiatur. De *Narciſſo* quidem nota eſt fabula. Fuit Cephiſi Bœotiæ amnis & Liriopes nymphæ filius : quem prædixerat Tireſias tamdiu victurum, quamdiu à ſui conſpectu abſtineret. Is cum Echûs nymphæ amorem ſpreviſſet, ſuámque in fonte imaginem conſpexiſſet, amore ſui contabuit, & in florem cognominem eſt mutatus. De *Anethi* autem & *Papaveris* metamorphoſi nihil apud veteres legi.

49. *Tum caſia.*] Caſia multiplex. I. Frutex cinnamomo affinis, odorato cortice, *de la canelle.* II. Fiſtula cujus medulla medicinalis eſt, *de la caſſe.* III. Herba coronaria, quam etiam Cneorum ex Hygino Plinius vocat, l. 21. c. 9. Cneorum autem album, *Lavendulam* ; nigrum *Roſmarinum* eſſe putat Dalecampius. De hac tertia ſpecie ſolùm hic ſermo eſt.

50. *Vaccinia caltha.*] De *Vacciniis* ſupra v. 18. *Caltha* flos lutei ſive crocei coloris, *the Turnſole*, quaſi *ſolſequium*, quia, præſertim cum tenerior eſt, ad ſolem inflectitur.

51. *Cana legam, &c.*] Mala intelligit Cydonia ſive Cotonea, *Quinces*, ut ex canitie & lanugine colligitur : item ex fragmento Petronii, quod ex hoc loco manifeſte expreſſum eſt :

Sordent velleribus hirſuta mydonia canis ;
Sordent hirſutæ munera Caſtaneæ :
Nolo nuces, Amarylli, tuas, nec cerea pruna ;
Ruſticus hæc Corydon munera magna putet.

52. *Caſtaneaſque nuces.*] Nux genus eſt fructuum omnium qui duriore corio muniti ſunt : ſpecies ſunt, avellanæ, amygdalæ, juglandes, caſtaneæ, &c.

53. *Cerea pruna.*] Cerea vel ob mollitiem, ut Horat. de A. P. 163. *Cereus in vitium flecti.* Vel ob colorem croceum, ut in Priapeïs, *magiſque cera luteum nova prunum.*

Honos erit huic pomo.] Commendatione accipientis Alexidis : ſicut caſtaneis ob amorem Amaryllidis.

54. *Proxima myrte.*] Myrtus perpetuo virens, Veneri ſacra, vel quia propter odorem accommoda eſt ad delicias : vel quia maris litoribus gaudet, unde & Venus orta. *Proxima* lauro, vel ſitu, vel odore, vel etiam dignitate, quia laureæ coronæ Romæ uſui fuerunt in triumpho, myrteæ in ovatione, quæ minor triumphus erat, in equo, non in curru.

Ruſticus

Agreſtis es, ô Corydon, & Alexis non movetur tuis donis: & ſi contendas donis, Iolas non cedet tibi. Heu miſer, quid feci? immiſi Auſtrum floribus, & apros puris fontibus, imprudens. Ah! ſtulte, quem fugis? Dii ipſi incoluerunt nemora, & Paris Trojanus. Pallas incolat ipſa urbes quas extruxit: ſylvæ autem placeant nobis præ cæteris rebus. *Ferox leæna ſectatur lupum, lupus ipſe capellam, petulans capella ſectatur cytiſum: te Corydon* ſectatur, *ô Alexi: unuſquiſque rapitur ſua voluptate. Vide,* en *juvenci referunt domum aratra ſublevata jugo: & ſol occidens auget creſcentes umbras: me tamen amor inflammat: nam quis* poteſt *eſſe finis in amore? Ah Corydon, Corydon, quænam inſania te occupavit! Habes in ulmo frondoſa vitem media ex parte reciſam: cur non potius conares ſaltem texere vimine, aut junco flexili, aliquid* earum rerum, *quarum eget vita ruſtica? reperies alium Alexim, ſi hic te deſpicit.*

Ruſticus es, Corydon: nec munera curat Alexis:
Nec ſi muneribus certes, concedet Iolas.
Eheu, quid volui miſero mihi? floribus Auſtrum
Perditus, et liquidis immiſi fontibus apros.
Quem fugis, ah, demens! habitarunt dii quoq; ſyl-
Dardaniúſq; Paris. Pallas, quas condidit arces, (vas,
Ipſa colat: nobis placeant ante omnia ſylvæ.
Torva leæna lupum ſequitur, lupus ipſe capellam:
Florentem cytiſum ſequitur laſciva capella:
Te Corydon, ô Alexi: trahit ſua quemq; voluptas.
Aſpice: aratra jugo referunt ſuſpenſa juvenci,
Et ſol creſcentes decedens duplicat umbras. (ri?
Me tamen urit amor: quis enim modus adſit amo-
Ah, Corydon, Corydon, quæ te dementia cepit?
Semiputata tibi frondoſâ vitis in ulmo eſt.
Quin tu aliquid ſaltem potius, quorum indiget uſus,
Viminibus mollíque paras detexere junco?
Invenies alium, ſi te hic faſtidit, Alexim.

NOTÆ.

56. *Ruſticus es.*] Tria amoris impedimenta; Corydon ignobilis & ruſticus, Alexis munerum negligens, rivalis Iolas muneribus potentior.

57. *Iolas.*] Fortaſſe ab interjectione ἰὼ, quæ modò lætitiam, modò luctum ſignat.

58. *Eheu, quid volui, &c.*] Multiplex explicatio. I. Lud. Vivis: Inanem operam ſumo, fundo carmina ſurdis auribus; perinde ac ſi flores ventis rapiendos exponerem, aut puram aquam ſuibus proculcandam. II. Nannii: Res meas florentes hoc amore corrupi. Quam ſententiam hic duplici proverbio, ventorum & porcorum, deinde expreſſis verbis exponit: *quæ te dementia cepit? Semiputata tibi, &c.* III. Abrami: Quænam vox excidit mihi, cum Iolam nominavi, & munerum feci mentionem? Alexis enim, ſi me audierit, Iolam ditiorem ſane mihi præponet: Perinde igitur feci, ac ſi *floribus auſtrum, &c.*

Auſtrum.] Auſter ſive Notus, ventus à meridie flans, magnos humores colligens, quibus infert floribus & valetudini perniciem.

60. *Dii quoque ſylvas.*] Apollo ſcilicet, cum Admeti gregem pavit, cœlo pulſus ob cædem Cyclopum qui fulmina Jovi fabricaverant, ad occidendum Phaëtonta filium Apollinis.

61. *Dardaniuſque Paris.*] Priami & Hecubæ filius: à patre expoſitus in ſylvis, quia cum Hecuba facem ardentem parere ſe ſomniaſſet, conjectores reſponderant, infantem, quem in utero geſtabat, Trojani excidii cauſam futurum. Itaque educatus inter paſtores, in agonali certamine, quod ad Trojam celebrabatur, cum Hectorem viciſſet, & ab eodem irato jam jam eſſet occidendus, pro ejuſdem fratre agnitus eſt. Cætera paſſim in Æn. *Dardanius.*] Id eſt, Trojanus, à Dardano Electræ Joviſque filio, uno è Trojæ conditoribus.

Pallas, quas, &c.] Pallas, nata è cerebro Jovis, armata & haſtam quaſſans: unde nomen habuit à πάλλω *quatio*, Artium Dea, prima ædificiorum inventrix: & apud Athenienſes conditrix habita ejus arcis, quæ Ἀκρόπολις eſt dicta, quia in ſumma urbis parte poſita erat. De *Cytiſo*, Ecl. 1. 79.

66. *Aſpice aratra, &c.*] Colligit animum Corydon, & ex occaſu ſolis, & ceſſatione operum ruſticorum, agnoſcit jacturam temporis & inſaniam amoris ſui. Mox illud quaſi exprobrando ſibi objicit, *Me tamen urit amor: quis enim modus, &c.* Tum negligentiam ſibi ſuam ponit ob oculos: *Semiputata tibi, &c.* Deniq; ad ſaniora conſilia præ deſperatione mentem revocat. *Quin tu aliquid, &c.*

71. *Quorum indiget uſus.*] Quæ poſtulat uſus & conſuetudo quotidiana vitæ ruſticæ: ut ſunt naſſæ, crates, calathi.

72. *Detexere.*] Non minuendi, ſed augendi verbum: eſtq; *perfectè texere.* Sic Plaut. Pſeud. 1. 4. 7. *Neq; exordiri primum unde occipias habes, neq; ad detexendam telam certos terminos.*

73. *Alexim.*] Ad exemplum Theoc. εὑρήσεις Γαλάτειαν ἴσως καὶ καλλίον' ἄλλαν. *Invenies Galateam fortaſſe & pulchriorem aliam.* Idyl. 11. 76.

ECLOGA III.

*PALÆMON.

ARGUMENTUM.

EST Amœbæa contentio inter Menalcam & Damœtam, paſtores: ac primo continet jurgia, deinde muſicum certamen, denique judicium Palæmonis de utroque: unde à judice Palæmone nomen habet. Vives allegoricam hanc eclogam putat: & Virgilium, ſub perſona Damœtæ; poetam ex ejus obtrectatoribus aliquem, ſub perſona Menalcæ agnoſcit.

Amœbæum vero carmen, alternum, *ſive* reciprocum eſt, ἀμοιβαῖον· *hujus lex eſt, ut, qui poſterior dicit, aut majora dicat, quam qui prior, aut certe paria: ſenſu, vel eodem, vel diverſo: alioqui victus habeatur.*

Tempus editæ hujus eclogæ erui poteſt ex his ejuſdem verſibus: Pollio amat noſtram, quamvis ſit ruſtica, muſam: Pierides, vitulam lectori paſcite veſtro. Pollio & ipſe facit nova carmina; paſcite taurum, &c. *Hæc enim tauri & vitulæ mentio facit, ut credam ſcriptum hoc opus fuiſſe tum, cum Aſinius Pollio miſſus à M. Antonio ad expeditionem Dalmaticam adverſus Parthinos, inde reverſus eſſet victor, & jam triumphi apparatus fierent. Hujus autem pompæ pars erat non ultima deductio taurorum aliarumque victimarum, pendentibus vittis, deauratiſque cornibus; quæ Jovi Capitolino mactandæ à triumphante offerebantur. Præſcribit igitur poëta bucolicus, ut taurus & vitula ad ſacrificia Pollionis triumphalia ſaginentur: idque præſcribit Muſis ipſis: quia Pollio non ſolum bello, ſed literis etiam & poeſi clarus fuit.* Ecl. 4. in argum. *Porro cum triumphus ille notetur in Faſtis, ad 8. Kal. Nov. A. U. C. 715. ſcripta fuit hæc ecloga circa medium Octobrem illius anni, qui fuit Virgilii 31. deſinens, aut 32. incipiens. Hæc quanquam levis conjectura, non inutilis tamen quibuſdam videbitur.*

NOTÆ.

* PALÆMON.] A verbo παλαίειν, *luctari:* pro quo poëtæ dicunt παλαιμονεῖν.

MEN. MENALCAS, DAMOETAS. PALÆMON.

DIC mihi, Damœta, cujum pecus? an Melibœi?
D. Non, verùm Ægonis: nuper mihi tradidit Ægon.
ME. Infelix ô ſemper oves pecus! ipſe Neæram
Dum fovet, ac, ne me ſibi præferat illa, veretur;
Hic alienus oves cuſtos bis mulget in horâ:

INTERPRETATIO.

MEN. *O Damœta, dic mihi, cujus* eſt *grex iſte? an Melibœi?* DAM. *Minime, ſed* eſt *Ægonis: Ægon mihi nuper* illum *commiſit.* MEN. *O oves, pecudes ſemper infauſtæ! dum* Ægon *ipſe demulcet Neæram, ac timet ne illa me anteponat ipſi: mercenarius iſte paſtor* Damœtas *exprimit lac ovibus bis* ſingulis *horis;*

NOTÆ.

Menalcas.] A μένω, *robur,* vel μένω, *duro, maneo;* & ἀλκὴ, *auxilium. Damœtas* v. Ecl. 2. 37.

1. *Cujum pecus.*] Antiquum nomen, *cujus, cuja, cujum.* Terent. in Eun. 2. 3. 29. *Virgo cuja eſt!* Plaut. in Circul. 2. 1. 14. *Cujam vocem audio?* Idem in Rud. 3. 4. 39. *Argentum pro iſtiſce ambabus, cujæ erant domino dedi.*

2. *Ægon.*] Paſtor rivalis Menalcæ in amore Neæræ, & herus Damœtæ. *Ægon* ab αἴξ αἰγὸς, *capra. Neæra.*] à νέαιρα, *ſumen, abdomen. Melibœus,* v. Ecl. 1. ſub initium.

3. *Infelix ô ſemper oves pecus.*] Legunt aliqui, *ovis.* Quod Servius peſſime interpretatur: O infelix pecus, ſemper ovis, id eſt, ſemper imbecille futurum: Ramus vero ſic: O ſemper infelix pecus ovium; ita ut *ovis* in genitivo ſit ſingulari, pro plurali *ovium.* Sed ſinceriſſimi codices habent, *oves:* plano ſenſu: O oves, pecus ſemper infelix! Quare autem *infelix?* & propter paſtorem, qui ut vacet amoribus, curam ejus abjecit; & propter cuſtodem, à quo exhauritur & expilatur.

Et

Et ſuccus ſubripitur gregi, & lac agnis. DAM. *Memineris tamen iſta cautius eſſe exprobranda viris. Scimus & qui te* corruperint, *hœdis oblique ſpectantibus, & quo in de ubro, ſed bonæ Nymphæ riſerunt.* MEN. *Tunc, puto,* riſerunt, *cum viderunt me amputare improba falce arbores, & novas vites Myconis.* DAM. *Vel potius hic prope fagos antiquas, quando rupiſti arcum & ſagittas Daphnidis: quæ tu, maligne Menalca, quando vidiſti data eſſe puero* illi *& invidebas; & periiſſes, niſi damnum aliquod* ipſi *intuliſſes.* MEN. *Quid faciet herus Ægon: ſiquidem* ſervus *furax audit talia* mihi dicere? *Nonne ego te vidi, nequiſſime, dolo furari caprum Damonis, lyciſcâ multum latrante? Et cum clamarem: Quem in locum fugit ille? Tityre, collige gregem: tu deliteſcebas poſt carecta.* DAM. *An ille, canendo ſuperatus, mihi non reddidiſſet caprum, quem avena mea meruerat cantilenis? ſi ignoras, caper ille erat meus, & ipſe Damon id fatebatur, ſed dicebat ſe non poſſe reddere.* MEN. *Tu illum* viciſti *canendo? an unquam habuiſti avenam cera compactam?*

Et ſuccus pecori, et lac ſubducitur agnis.
DA. Parciùs iſta viris tamen objicienda memento,
Novimus et qui te, tranſverſa tuentibus hircis,
Et quo, ſed faciles Nymphæ riſêre, ſacello.
ME. Tum, credo, cùm me arbuſtum vidêre My-
Atque malâ vites incidere falce novellas. (conis,
D. Aut hîc ad veteres fagos, quum Daphnidis arcum
Fregiſti et calamos: quæ tu, perverſe Menalca,
Et cùm vidiſti puero donata, dolebas;
Et, ſi non aliquà nocuiſſes, mortuus eſſes.
ME. Quid domini facient, audent cùm talia fures?
Non ego te vidi Damonis, peſſime, caprum
Excipere inſidiis, multum latrante lyciſca?
Et cùm clamarem; quò nunc ſe proripit ille?
Tityre, coge pecus: tu poſt carecta latebas.
DA. An mihi cantando victus non redderet ille,
Quem mea carminibus meruiſſet fiſtula, caprum?
Si neſcis, meus ille caper fuit; et mihi Damon
Ipſe fatebatur, ſed reddere poſſe negabat.
M. Cantando tu illum? aut unquam tibi fiſtula cerâ

NOTÆ.

6. *Et ſuccus pecori, & lac.*] Idem lac qui matribus quidem nativus eſt ſuccus; fœtibus autem, ſive agnis alimentum. Notetur hic defectus ſynalœphæ.

7. *Parcius iſta viris, &c.*] Scito moderatius & cautius ea eſſe exprobranda viris, & pudicis; iis præſertim, qui te mollem & corruptum ſciunt. Servius non inſulſe explicat, & interpungit aliter: *Parcius: iſta viris tamen objicienda memento. Novimus, &c.* hoc eſt: Parce quicquam mihi exprobrare: ſi tamen exprobres, memineris ea eſſe ejuſmodi, quæ viro objici poſſint: at novimus tua ſcelera viro indigna.

8. *Tranſverſa tuentibus hircis.*] Servius *hirquis* legit, & *hirquos* explicat, angulos oculorum, in quos retorti oculi, libidinem notent. Alii ſimplicius de *hircis* intelligunt, libidinoſis eo uſque animalibus, ut iis etiam dicantur invidere, quos libidini indulgentes viderint: tranſverſa autem tueri invidiæ ſignum eſt.

9. *Sacello.*] Sacellum, locus ſacer numini, parva ædicula: ſæpe, præſertim apud ruſticos, antrum erat. *Nymphæ.*] Vel Dryades, vel Napææ. Nemeſian. Ecl. 2. 20. *Quæ colitis ſylvas Dryades, quæque antra Napææ.*

10. *Tum credo, cum, &c.*] Ironice loquitur, & ſcelus alienum quaſi de ſe narrat; ſed eo vultu & nutu, ut reipſa Damœtas ejus auctor eſſe intelligatur. *Arbuſtum.*] Non arbuſcula eſt, ſed locus arboribus conſitus, præſertim hoc loco ad fulciendas vites quæ idea *arbuſtivæ* à Columella dicuntur. Ecl. 1. 40. *Mycon.*] Paſtoris nomen à μυκάω *mugio. Daphnis,* à δαφνὶς *corona laurea.*

17. *Damonis.*] Quaſi δαήμων *peritus.*

18. *Lyciſca.*] Canis ex lupo & cane editus à λύκος *lupus,* & κύων *canis.*

20. *Carecta.*] Locus ubi multæ ſunt carices. *Carex* planta eſt ex arundineo genere; *Sedge. De Tityro,* Ecl. 1. in argum.

25. *Cantando tu illum.*] Supple *viciſti:* reticentia ad ſubſannationem: ut iſta ad furorem & impetum, Æn. 1. 139. *Quos ego,* ſupple *ſi corripuero.*

Aut unquam tibi, &c.] Negat eam habere fiſtulam illam nobilem, ſeptiforem: non negat habere ignobilem, ſimplicem, atque unius calami, è cicuta, è ſtipula, de quo genere Ecl. 2. 36. Ait enim, *non tu in triviis, &c.*

Juncta

Juncta fuit? non tu in triviis, indocte, ſolebas
Stridenti miſerum ſtipulâ diſperdere carmen?
D. Vis ergo inter nos, quid poſſit uterque, viciſſim
Experiamur? ego hanc vitulam (ne forte recuſes,
Bis venit ad mulctram, binos alit ubere fœtus)
Depono: tu dic, mecum quo pignore certes. [cum
ME. De grege non auſim quicquam deponere te-
Eſt mihi namque domi pater, eſt injuſta noverca:
Biſque die numerant ambo pecus, alter et hœdos.
Verùm, id quod multò tute ipſe fatebere majus,
Inſanire libet quoniam tibi, pocula ponam
Fagina, cœlatum divini opus Alcimedontis:
Lenta quibus torno facili ſuperaddita vitis

Nonne tu, imperite, ſolebas rauca cicuta ſpargere in plateis miſerabiles cantilenas? DAM. *Viſne igitur* ut *videamus, quid uterque valeat alterno carmine alter contra alterum? ego do pignori hanc juvencam: ne forte rejicias eam, bis mulgetur, educat lacte geminos vitulos: tu dic quo pignore contendas mecum.* MEN. *De grege non auſim collocare quicquam in ſponſione tecum: habeo enim domi patrem, habeo novercam difficilem: & bis quotidie recenſent uterque gregem, alteruter* vero *hœdos. At, ſiquidem tibi placet ſtultum eſſe, opponam id quod tu ipſe fateberis eſſe longe pretioſius, calices è fago* confectos, *opus inciſum à preſtantiſſimo Alcimedonte: in quibus vimen* hederæ *ſuperadjectum* ope *torni facilis,*

NOTÆ.

26. *In triviis.*] *Bivium, trivium, quadrivium,* locus in quem duæ, tres, quatuorve concurrunt viæ. Ruſtici per trivia ululare certis diebus ſolebant, & flebile aliquid cantillare in honorem Dianæ, ſive Proſerpinæ: idque ad imitationem Cereris, eam à Plutone raptam per trivia cum clamore veſtigantis. Unde Diana dicta *Trivia*; ſive ex illis clamoribus; ſive, ut ait Varro, quod ejus ſimulacrum in triviis apud Græcos poneretur.

29. *Vitulam.*] Proprie *juvencam,* ſiquidem jam fœtus binos enixa eſt. Sic Ecl. 6. 47. Paſiphaon *virginem* vocat, pro muliere quæ jam viro ſit conjuncta.

Ne forte recuſes.] Vel ſenſus eſt: Ne forte recuſes mecum gratis certare, vitulam in pignus depono: ut ſaltem lucri ſpe ad certamen movearis. Vel, ne forte, quia vitulam nominavi, pignus quaſi leve rejicias: binos fœtus alit, &c.

30. *Ad mulctram.*] *Mulctram, mulctrum, mulctrale,* vas ruſticum excipiendo lacti comparatum: *Mulctra* etiam dicitur pro ipſa actione mulgendi.

34. *Biſque die, &c.*] I. Servius ſic explicat, ut *alter* ad novercam referatur: & ſic recenſio totius pecoris videatur uni patri attribui. Male, tum quia *ambo* pecus numerant, ergo non ſolus pater: tum quia *alter* ad maſculinum genus pertinent, ergo non ad novercam. II. Cerdanus ſic: Ambo pecus numerant; *alter,* id eſt, pater, ſeorſum hœdos. III. Nannius vero, quem ſequimur, ſic: Ambo pecus, id eſt, matres numerant: *alter,* id eſt alteruter, hœdos, id eſt fœtus, eo quod ad majorem numerum bini cuſtodes adhibendi ſint; ad minorem unus ſufficiat.

36. *Inſanire.*] Mecum certando, qui te multo doctior ſum.

37. *Fagina.*] Vaſa è fago, *of Beech,* ſecundùm Plin. 16. 38. fuere aliquando in honore, & in uſu ſacrorum: recenſentur tamen à poëtis in pauperum ſupellectili. Ovid. Faſt. 5. 522. *Terra rubens, crater, pocula, fagus erat.*

37. *Cœlatum.*] Impreſſum, inciſum, per cavitatem exſculptum, à κοῖλον *cavum:* unde & cœli nomen per æ ſcribendum: ſive pro ſuperiore illa & concava mundi parte, ſive pro ſcalpro ſumatur.

Alcimedontis.] Sculptoris nomen ab ἀλκὴ *auxilium* & μέδω *rego, curo:* nomen heroi, quam ſculptori, aptius.

38. *Lenta quibus, &c.*] Salmaſis & Cerdanus duplicem hic artem agnoſcunt, tornaturam & cœlaturam: aiunt quippe, vitem, corymbos, hominum figuras torno fieri non poſſe, quo ligna teruntur tantum & lævigantur, ſed ſolius cœli ſive ſcalpri opus eſſe, quo ſive ligna, ſive metalla inciduntur & excavantur. Hic locum iſtum ita explicant, ut velint *quibus* eſſe ablativus caſus, *torno* dativi, hoc pacto: *in quibus lenta vitis per cœlaturam addita eſt torno, ſive materiæ jam tornatæ.* Ego I. vix putem *tornum* pro materia tornata, Latine dici. II. Video, *torcumata,* quæ proprie in veteribus gloſſ. exponuntur, *opera torno raſa,* ſumi promiſcue à probatiſſimis ſcriptoribus pro cœlato opere: cujuſmodi ſunt calices, crateres, ſigna hominum ac ferarum exeuntia extantiaque. Sic Martialis l. 4. 39. *Solus Phidiaci toreuma cœli.* Sic Cicero frequenter in Verr. eodem ſenſu. III. Plinius l. 34. 8. artis toreutices inventorem memorat Phidiam, conſummatorem Polycletum: quos ſculptores ac ſtatuarios, non ſolum tornatores fuiſſe conſtat. Unde exiſtimo, licet exacte tornus à cœlo, & ſcalpro diſtinguatur; uſu tamen eſſe factum, ut promiſcue haberentur. Favet inſuper etymon, *tornus* enim à τερέω, vel τείρω, τέτορα, *tero, trivi.* Teritur autem materia non ſolum cum verſando raditur, ſed & cum repetita ſcalpri impreſſione inciditur.

Diffuſos

implicat frondibus *hederæ pallidæ corymbos* ſuos *diſperſos. In medio duæ* ſunt *effigies, Conon, &---quis fuit alter, qui virga diſtinxit populis totum mundum, & tempora quæ eſſent apta meſſori, quæ curvo aratori? Neque adhuc illos* calices *attigi labiis, ſed ſervo abditos.* DAM. *Mihi quoque idem Alcimedon fabricavit duos calices, & circumambiit anſas acantho flexili, & locavit in medio Orphea & arbores ſequentes. Neque adhuc illos attigi labiis, ſed ſervo abditos. Si* tamen *ad juvencam reſpicies, non eſt cur æſtimes calices.* MEN. *Neutiquam hodie evitabis* certamen: *deſcendam ad quaſcunque conditiones me provocaveris.*

Diffuſos hederâ veſtit pallente corymbos.
In medio duo ſigna, Conon, et---quis fuit alter,
Deſcripſit radio totum qui gentibus orbem,
Tempora quæ meſſor, quæ curvus arator haberet?
Necdum illis labra admovi, ſed condita ſervo.
DA. Et nobis idem Alcimedon duo pocula fecit,
Et molli circùm eſt anſas amplexus acantho:
Orpheáque in medio poſuit, ſylváſque ſequentes.
Necdum illis labra admovi, ſed condita ſervo.
Si ad vitulam ſpectes, nihil eſt quod pocula laudes.
M. Nunquam hodie effugies: veniam quocunq;
(vocâris.

NOTÆ.

38. *Torno facili.*] I. *Facile* alii explicant, *rude*, & facili nec longiori opera elaboratum. II. Alii *verſatile*, quemadmodum Virg. Æn. 8. 310. *Facileſque oculos fert omnia circum.* III. Alii, *facile obſequens*, & ad ligni teneritudinem referunt, quemadmodum Tibul. l. 1. 1. 40. *Pocula de facili compoſuitque luto.*

39. *Diffuſos hedera.*] Multi vitem & hederam hic implexas fuiſſe volunt. Ego cum Nannio ſolam hic hederam agnoſco; vitemq; accipio pro ipſo hederæ vimine, quod *viticula* vocatur à Plinio; hederam vero pro foliis, hoc ſenſu: vimen hederaceum implicat foliis pallentibus corymbos ſuos. *Hedera.*] *Ivy.* Ideo poculis inſculpta, quia Baccho ſacra.

Corymbos.] Κόρυμβος. Iſidoro eſt annulus in hedera, quo proxima quæque comprehendit atque alligat: ſed Plinio, eſt racemus hederæ in orbem circumactus. Corymbus primo appellatus eſt ſubrectio quædam & ſuggeſtus capillorum in Atticorum capite: quare derivat Voſſius à κάρα, *caput*, unde & κόρυς, *galea.*

40. *Conon.*] Non dux ille celebris Athenienſium, ſed nobilis Mathematicus, patria Samius, qui in gratiam Ptolemæi Euergetæ Ægypti regis, comam Berenices ejus conjugis inter ſydera finxit eſſe relatam: ut habet Callimachus in epigr. quod à Catullo redditum extat. Æqualis & amicus fuit Archimedis: immo, ut opinatur Pomponius, etiam in Mathemat. magiſter.

Et quis fuit alter, &c.] Oblitus paſtor Mathematici alterius, ſeipſum interrogat; & non occurrente nomine, perſonam deſcribit ab operibus, iis maxime, quæ ad agreſtem uſum pertinent: qualis eſt diviſio temporum ſationis & arationis. *Alter* autem ille, vel Aratus eſt, poëta Solenſis, qui ſcripſit Græce *Phænomena* ſive motum ſitumque ſtellarum: quo quidem opere ſic Romani delectati ſunt, ut illud Cicero adoleſcens, Claudius item, & Germanicus, Latinum reddiderint. Vel Heſiodus eſt, poëta ex Aſcra Bœotiæ oppidulo, qui inter alia ſcripſit *Opera & dies*, ſive *Georgica.* Vel denique probabilius Archimedes, Cononis vel diſcipulus, vel ſaltem amicus, celebris ante alios Mathematicus, & bellicarum machinarum inventor: qui in expugnatione Syracuſarum, ab ignoto Marcelli victoris milite interfectus eſt, cum figuras in arena deſcriberet.

41. *Radio.*] Radius hic virga eſt, ſive baculus mathematicus, quo variæ cœli terrarumque partes aſſignantur, & figuræ in arena deſcribuntur.

45. *Acantho.*] Herba eſt acanthus longo latoque & flexuoſo folio, *Bearsfoot*, capitulis columnarum, in ordine Corinthio, adhiberi ſolita ad ornatum: unde Romanis *Marmoraria* dicta eſt, auctore Fuſchio.

46. *Orpheaque.*] Orpheus Thrax, Apollinis & Calliopes filius: lyram à patre, aut à Mercurio acceptam ita ſuaviter impellebat, ut fluminum ſiſtere curſus, & ſylvas feraſque trahere dictus ſit. Ejus cum Eurydice amores, profectionem ad inferos, & mortem lege Georg. 4. 454.

49. *Nunquam hodie effugies, &c.*] Depoſuerat juvencam; negaverat Menalcas ſe ob patris metum poſſe juvencam deponere, & pocula obtulerat: hærebat tamen in ſponſione juvencæ Damœtas, *Si ad vitulam ſpectes, nihil eſt, &c.* atque adeo videbatur certamen ſubterfugere, quod hac ſponſione admitti à Menalca non poterat. Ergo Menalcas, ne adverſarius effugiat, admittit juvencæ conditionem, depoſito, per ſpem victoriæ, patris & novercæ metu. *Veniam quocunque vocâris.* Unde arbiter Palæmon de præmio deinde judicium ferens, nullum poculorum, ſed juvencæ duntaxat mentionem facit, *Et vitulâ tu dignus, & hic.*

Audiat

Audiat hæc tantùm vel qui venit: ecce, Palæmon:
Efficiam posthac ne quenquam voce lacessas. 51
D. Quin age, si quid habes; in me mora non erit ulla:
Nec quenquam fugio: tantùm, vicine Palæmon,
Sensibus hæc imis, res est non parva, reponas. [herbâ:
PAL. Dicite: quandoquidem in molli consedimus
Et nunc omnis ager, nunc omnis parturit arbos: 56
Nunc frondent sylvæ, nunc formosissimus annus.
Incipe, Damœta: tu deinde sequêre, Menalca.
Alternis dicetis: amant alterna Camenæ. [na:
DA. Ab Jove principium, Musæ: Jovis omnia ple-
Ille colit terras, illi mea carmina curæ. 61
ME. Et me Phœbus amat: Phœbo sua semper apud
Munera sunt, lauri, et suave rubens hyacinthus. [me

tantummodo, idem ille qui venit, ea audiat; en Palæmon: Faciam ne deinceps ullum provoces cantu. DAM. *Ergo age, si habes aliquid; ego nullo modo morabor: neque recuso ullum judicem. Unum precor, ô Palæmon* mi *vicine: id penitus defige animo; res est non levis.* PAL. *Canite, siquidem sedimus in tenero gramine; & nunc omnis arbor, nunc omnis campus parit: nunc nemora virescunt, nunc annus pulcherrimus* est. *Incipe, ô Damœta; tu deinde succedes, ô Menalca: canetis vicissim; vicissitudo placet Musis.* DAM. *A Jove ducamus initium, ô Musæ: omnia plena* sunt *Jove: ille fœcundat terras, ille curat meos versus.* MEN. *Phœbus quoque me amat: sunt semper apud me dona sacra Phœbi, lauri, & hyacinthus suaviter purpurascens.*

NOTÆ.

50. *Audiat hæc tantum.*] Adsumus hic uterque, adsunt pignora, deest tantum judex: audiat ille qui venit. *Vel qui venit.*] Menalcas, viso eminus pastore, necdum inspecto vultu, hujus se subjicit arbitrio, quicunque tamen ille sit: inest quippe ea vis huic voci, *vel qui venit.* Mox agnito Palæmone, ipsum nomine compellat, & æmulum audacius alloquitur, *efficiam posthac ne, &c.*

59. *Camenæ.*] Musæ: prius dictæ *Carmenæ* & *Casmenæ*, ex Varr. Radix, *carmen*, quod prius dictum est, *casmen*: sicut *arbor, arena, janitor*, prius *arbos, asena, janitos*, ex eodem Varr. Unde errant qui scribunt *Camœnæ*, & deducunt a *cantu amœno.*

60. *Ab Jove principium, Musæ.*] Ex illo Theocriti ἐκ Διὸς ἀρχώμεσθα καὶ εἰς Δία λήγετε, μῦσαι, *a Jove incipiamus, & in Jovem desinite, o Musæ!* Idyl. 17. 1. Unde male quidam hic legunt *Musæ* in genitivo; quasi esset, *Ab Jove principium Musæ*, id est, carminis. *Jovis omnia plena.*] Tum quia Deorum ille princeps, & rerum omnium anima: tum quia Jovis nomen aëri tributum est undique diffuso, G. 2. 325. *Tum pater omnipotens fœcundis imbribus æther Conjugis in gremium lætæ descendit, & omnes Magnus alit magno commixtus corpore fœtus.*

Musæ.] Jovis & Mnemosynes filiæ novem, artium præsides: Calliope, Clio, Erato, Thalia, Melpomene, Terpsichore, Euterpe, Polymnia, Urania: natæ in Pieria regione Macedoniæ: sedem habere dicuntur in Helicone Bœotiæ, & Parnasso Phocidis, montibus inter se vicinis.

62. *Phœbus.*] Idem qui Apollo & Sol, Jovis & Latonæ filius, eodem partu cum Diana editus in insula Delo, medicinæ repertor: divinationis, musicæ, & poëseos Deus. Phœbus dictus quasi φάος βίε, *lumen vitæ.*

62. *Sua semper apud me Munera.*] Sacra munera Phœbo, laurus & hyacinthus: de *lauro* quidem, Ecl. 2. 54. *Hyacinthus* flos ortus e vulnere pueri cognominis, qui Zephyro & Apollini cum placeret, & aliquando disco luderet cum Apolline, Zephyri invidia inter ludendum periit; disco, quem Apollo libraverat, in pueri caput maligne deflexo. Quis autem ille sit quæritur. Certe non is est, qui vulgo sic nominatur, cæruleus totus, & sine ullis literarum notis. Certissime is est, qui Græcis ξίφις vel ξύφις dicitur, hoc est, *acutus.* Latinis autem, *gladiolus*, ob acutorum utrimque longorumque foliorum cum gladio similitudinem: Anglice vero *gladder*; & communi Græcis, Latinis, Gallisque vocabulo, *Iris*; vel ob colorum diversitatem, vel deformato nomine a ξίφις. Hoc multis probat Salmasius in Solin. p. 1224. I. Ex Columella l. 9. 4. *Cœlestis nominis hyacinthus*, non *numinis*, ut multi habent codices; quid porro cœleste nomen, nisi *Iris?* II. Ex Palladio, l. 1. 37. *Hyacinthus, qui Iris, vel gladiolus*, dicitur. III. Gladiolus habet in folio discurrentes lineas, quæ multa A, & multa I, confuse saltem exprimunt: at hyacinthus, *ai ai flos habet inscriptum.* Ovid. Met. 10. 215. IV. Gladiolus magnitudine & specie accedit ad lilium: at hyacinthus, *formamque capit quam lilia, si non purpureus color his, argenteus esset in illis.* Ovid. Met. 10. 212. V. Gladiolus purpureus est; unde & ferrugineus, & niger & rubens, ut explicuimus Ecl. 2. 18. Qui omnes colores tribuuntur hyacintho a poëtis. Reliqua infra, v. 107.

DAM. *Galatea, jocosa puella, me ferit malo, & fugit ad salices, & optat se videri* à me *priusquam* fugiat. MEN. *Amyntas vero, meus amor, se sponte exhibet mihi:* ita *ut jam Delia* ipsa *non sit familiarior canibus meis.* DAM. *Dona* jam *parata sunt amicæ meæ: nam observavi ipse locum, in quo palumbes aëreæ nidificaverunt.* MEN. *Misi Amyntæ decem mala flava electa ex arbore sylvestri: quod* unum *potui* facere: *cras mittam* totidem *alia.* DAM. *O quoties, & quæ* verba *mihi dixit Galatea! O venti, ferte ad aures Deorum aliquam* eorum *partem.* MEN. *Quid prodest mihi, ô Amynta, quod tu me non aspernaris animo, si ego servo retia, dum tu apros insequeris?*

DAM. Malo me Galatea petit, lasciva puella:
Et fugit ad salices, et se cupit antè videri.
MEN. At mihi sese offert ultro meus ignis Amyn-
Notior ut jam sit canibus non Delia nostris. [tas:
DA. Parta meæ Veneri sunt munera: namq; notavi
Ipse locum, aëreæ quo congessêre palumbes.
ME. Quod potui, puero sylvestri ex arbore lecta
Aurea mala decem misi: cras altera mittam.
DAN. O quoties, et quæ nobis Galatea locuta est!
Partem aliquam, venti, divûm referatis ad aures.
M. Quid prodest, quòd me ipse animo non spernis,
Si, dum tu sectaris apros, ego retia servo? [Amynta,
DA. Phyllida mitte mihi, meus est natalis, Iola.
Cùm faciam vitulâ pro frugibus, ipse venito. [flevit:
ME. Phyllida amo ante alias: nam me discedere
Et longum, formose, vale, vale, inquit, Iola.

DAM. *O Iola, mitte ad me Phyllida; meus est* dies *natalis. Quando immolabo vitulam pro terræ frugibus, tu ipse veni.* MEN. *O Iola, diligo Phyllida præ aliis, me enim abeunte ploravit, & diu dixit, vale, vale, ô formose.*

NOTÆ.

67. *Delia.*] Diana, Luna, venationis Dea, cujus in tutela canes: Latonæ filia: soror Phœbi, Delia dicta, ut ille Delius; vel quod luce sua omnia δῆλα, id est, *manifesta*, faciant; vel ab insula Delo: quæ cum antea lateret, aut secundùm alios erraret mari, Latonæ locum ad partum quærenti subito emersit, & sese obtulit: unde in præmium affixa est uni loco, & conspicua deinceps ac stabilis facta: dicta Delos quasi δῆλος, *manifesta.* Tamen hic *Delia* fortasse non Dea, sed Menalcæ famula, ex insula Delo: cui sane multo quam Deæ convenit magis illa cum canibus familiaritas. De *Amynta* Ecl. 2. 25.

68. *Meæ Veneri.*] Amatorum blanditiæ: amicas Veneres vocant. Lucret. 4. 1178. *Nec Veneres nostras hoc fallit.* Mariti autem, uxores suas Junones; uxores vicissim, maritos Joves appellant. Plaut. in Cas. 2. 3. 14. *Eja mea Juno, non decet te esse jam tristem tuo Jovi.*

69. *Aëreæ quo, &c.*] Palumbes, *Wood-Pigeons:* Veneri sacræ, cujus trahendo curru addicuntur. *Aëreæ.*] Vel quia aërei sunt coloris, inquit Servius, & *liviæ* appellantur; vel potius, quia editis in arboribus nidificant. *Congessere.*] Accumulavere festucas, floccos, alia id genus: quæ Plautus in Rud. 3. 6. 51. *nidamenta* nuncupat.

73. *Divûm referatis ad aures.*] Vel quia inest his verbis tanta suavitas, ut beatissimos Deos beare possint; vel ut Dii testes sint promissorum Galateæ,

74. *Quòd prodest, quod, &c.*] Damœtas ostendit antea gaudium suum de colloquiis cum amica præsente. Nunc Menalcas majori amoris testimonio dolorem suum testatur, primo de amici absentia: secundo de ejusdem periculo; *sectaris apros:* tertio de sua securitate, *ego retia servo.* In quo sic hæret, ut Amyntæ amorem inutilem putet, nisi societatem pariat etiam periculorum.

76. *Phyllida, &c. Iola, &c.*] Iolas pastor, ab interjectione ἰὼ *heu.* Iolæ famula *Phyllis*, communis amica Damœtæ & Menalcæ; à φύλλον *folium.*

Meus est natalis.] Natalis in sacrificio licebat voluptati indulgere: non item in ambarvali, quod pro terræ frugibus Cereri offerebatur; ter ducta circum agros, aut agna, aut vitula immolata. Unde puella invitatur ad natale; solus pastor ad ambarvale. De ambarvali, G. 1. 345.

77. *Cùm faciam vitulâ.*] *Facere & operari* sine addito, est *sacra facere, sacris operari.* Et *facere vitlua*, est *sacra facere ex vitula.*

79. *Vale, inquit, Iola.*] Illa vox *Iola*, non est Phyllidis ad Iolam, cui vale dicat; sed Menalcæ ad Iolam. Ut enim Damœtas compellaverat prius Iolam: *O Iola, mitte mihi Phyllida:* Ita nunc Menalcas eundem compellat: *O Iola, amo Phyllida, nam dixit mihi longum vale.*

DA. Triſte lupus ſtabulis, maturis frugibus imbres,
Arboribus venti : nobis Amaryllidis iræ.
ME. Dulce ſatis humor, depulſis arbutus hœdis,
Lenta ſalix fœto pecori : mihi ſolus Amyntas.
D. Pollio amat noſtram, quamvis eſt ruſtica, Muſam.
Pierides, vitulam lectori paſcite veſtro.
M. Pollio et ipſe facit nova carmina: paſcite taurum,
Jam cornu petat, et pedibus qui ſpargat arenam.
D. Qui te, Pollio, amat, veniat quo te quoq; gaudat:
Mella fluunt illi, ferat et rubus aſper amomum.
M. Qui Bavium non odit, amet tua carmina, Mævi:
Atque idem jungat vulpes, et mulgeat hircos.
DA. Qui legitis flores, et humi naſcentia fraga,
Frigidus, ô pueri, fugite hinc, latet anguis in herbâ.
M. Parcite oves nimiùm procedere : non bene ripæ
Creditur : ipſe aries etiam nunc vellera ſiccat.

DA. *Lupus funeſta res eſt gregibus, pluvia ſegetibus maturis, venti arboribus : nobis ira Amaryllidis.* MEN. *Humor grata res eſt* teneris *ſegetibus, arbutus hœdis* à lacte *depulſis, ſalix flexilis gregi prægnanti : mihi ſolus Amyntas.* DAM. *Pollio diligit mea carmina, licet ſint agreſtia : ô muſæ, nutrite juvencam* Pollioni, *qui vos legit.* MEN. *Ipſe etiam Pollio componit novos verſus : nutrite* illi *taurum, qui jam cornibus feriat, & ſpargat arenam calcibus.* DAM. *Quiſquis te diligit, ô Pollio, perveniat* ad ea, *ad quæ lætatur te quoque perveniſſe : illi mel fluat, & vepres rigidi producant amomum.* MEN. *Quiſquis non odit Bavium, amet tuos verſus, ô Mævi ! idemque ſubliget jugo vulpes, & exprimat lac ex hircis.* DAM. *O pueri, qui colligitis flores, & fraga naſcentia humi, hinc fugite : ſerpens lethalis occultus eſt ſub gramine.* MEN. *O oves, abſtinete longius ire, non tuto fiditur ripæ : ipſe aries ſiccat adhuc villos.*

NOTÆ.

81. *Amaryllidis iræ.*] Cùm videat Damœtas Menalcam in amore Phyllidis rivalem ſibi obſtare, imo præferri ; ad alium amorem deflectit, & jam Amaryllidi dicit blanditias. De nomine *Amaryllidis* Ecl. 1. 31.

82. *Arbutus.*] Arbor foliis lauro affinibus, ſed raris, *the Strawberry-tree :* in deliciis ejus umbra fuit apud antiq. Hor. Od. l. 1. 1. 21. *Nunc viridi membra ſub arbuto ſtratus.* Fructus profert inſtar ceraſorum, aut fragorum, cum aliqua dulcedine aſperos : Vocantur à Plinio *unedones :* quod, inquit, plures edi non poſſint propter aſperitatem : à Virgilio *arbuta.* G. 1. 148. *Cum jam glandes, atque arbuta ſacræ deficerent ſylvæ.* Et G. 2. 520. *Dant arbuta ſylvæ.*

83. *Mihi ſolus Amyntas.*] Ut oſtendat Menalcas, quidquid à ſe de luctu Phyllidis, deque ſuo in eam amore dictum eſt, per jocum dictum eſſe, quo Damœtam aliqua invidia ſtimularet : nunc ultro profitetur ſe, præter Amyntam, amare neminem.

15. *Pierides.*] Muſæ novem, de quibus v. 60. ſic dictæ, vel à Pierio Theſſaliæ monte, ubi ex Jove & Mnemoſyne natæ dicuntur : vel ex victoria, in Pieri Macedonis novem filias relata ; quæ Muſas auſæ ad cantum provocare, & ab iiſdem ſuperatæ, totidem in picas ab iis mutatæ ſunt.

86. *Pollio & ipſe.*] Quis fuerit, fuſe habetur in argum. Ecl. 4. pervenit ad ſummam oratoris, hiſtorici, & poëtæ laudem ; ad conſulatum anno U. C. 714. ad triumphum anno 715. E quibus laudibus poëticam ſolam hoc loco ei tribuit aperte Virgilius : *Pollio & ipſe facit nova carmina :* cæteros honores, ut paſtoritiis modulis graviores, tantum innuit his vocibus : *veniat quo te quoque gaudet :* nempe ad conſulatum & triumphum.

89. *Mella fluant illi, &c.*] Vota ſunt ejus in gratiam, quicunque Pollionem amaverit.

Amomum.] Parvus eſt frutex, magni inter aromata nominis, ex ligno ſeſe convolvens in racemi modum : aureo colore, flore exiguo, ceu violæ albæ ; ligno ſubrufo & valde odorato : in Aſſyria, Armenia, Ponto, & Media optimum. Ita fere à Dioſcoride deſcribitur. Plerique tamen ab ea deſcriptione diſſentiunt.

90. *Qui Bavium non odit, &c.*] Bavius & Mævius, poëtæ peſſimi, Virgilio pariter & Horatio infeſti. Imprecatio eſt reſpondens è contrario votis Damœtæ pro Pollione ; ſi quis non odit Bavium, ita ſtultus fiat, ut & amet Mævium, & jugo ſupponat vulpes.

94. *Parcite oves, &c.*] Senſus eſt, ſecundùm Servium & Farnabium : O pueri, cavete ne oves longius procedant ; quod durius & ſine exemplo eſt. Noſtra interpretatio tum nititur exemplis, eſt enim apud Catul. in Argon. 146. *Nil metuunt jurare, nihil promittere parcunt :* tum conformis eſt Theocritæo exemplo, Idyl. 5. 100. σίτ' ἀπὸ τᾶς κολίνω ταὶ μηκάδες, ὦδε νεμεσθε, &c. *diſcedite ab oleaſtro, capellæ, hic paſcite.*

Non bene ripæ Creditur.] Quia periculum eſt, ne vel oves lapſæ in profluentem rapiantur, vel ripa ipſa, fluctuum allapſu ſubtus exeſa, ruinam faciat.

DAM. *O Tityre, remove a fluvio paſcentes capellas: ego purgabo* eas *omnes in fonte, cum erit opportunum.* MEN. *O pueri, colligite oves* in ovile: *ſi vis caloris corruperit lac, ut ante paucos dies, incaſſum prememus mammas manibus.* DAM. *Heu quam macilentos habeo tauros in fertili agro! idem amor perdit gregem, & dominum gregis.* MEN. *Non certe amor* id *importat his* ovibus meis: tamen *vix ſtant oſſibus. Neſcio quis oculus corrumpit mihi juniores agnos.*

DAM. Tityre, paſcentes à flumine reice capellas:
Ipſe, ubi tempus erit, omnes in fonte lavabo.
MEN. Cogite oves, pueri: ſi lac præceperit æſtus,
Ut nuper, fruſtra preſſabimus ubera palmis.
D. Eheu, quam pingui macer eſt mihi taurus in arvo!
Idem amor exitium pecori eſt, pecoríſq; magiſtro.
M. His certè neq; amor cauſa eſt; vix oſſibus hærent.
Neſcio quis teneros oculus mihi faſcinat agnos.
D. Dic quibus in terris, et eris mihi magnus Apollo,
Tres pateat cœli ſpatium non ampliùs ulnas.
ME. Dic quibus in terris inſcripti nomina regum

DAM. *Dic qua in regione, cœli ſpatium apertum ſit ulnis non pluſquam tribus, & eris mihi magnus vates.* MEN. *Dic qua in regione oriantur flores notati regum nominibus:*

NOTÆ.

96. *Reice capellas.*] Eſt hic primo ſyncope, *reice* in *re-ice*; tum contractio geminæ vocalis brevis in diphthongum longam; *re-ice*, in *reice*. Sic *cicit* pro *ejicit*, apud Lucret. l. 3. 891. *Nec radicitus e vita ſe tollit & cicit.*

98. *Si lac præceperit æſtus.*] Vel exſiccaverit; vel ita corruperit ut vaneſcat, & nimis liqueſcat.

100. *In arvo.*] Alii legunt in *ervo*. *Ervum* autem, *the bitter Vetch*, leguminis genus eſt, piſi affine, bobus ſaginandis utile.

101. *Pecoriſque magiſtro.*] Damœtæ mercenario pecoris cuſtodi, qui dum amat Phyllida, Galateam, Amaryllida, videtur pecus e tam multiplici magiſtri ſolicitudine maciem contrahere.

103. *Oculus mihi faſcinat agnos.*] *Faſcinum* ſpecies incantationis, ſic dictum, I. Vel a faſcis, ſive liciis & filis, quibus ad illigandos & incantandos homines magicis in ſacris utebantur, de quo more Ecl. 8. 74. II. Vel a fando, ut vult Feſtus; quia verbis, ac præſertim laudatione immodica, perficiebatur: de qua ſpecie Ecl. 7. 27. III. Vel ut probat Voſſius in Etym. a βασκάινειν *invidere*; quod eſt, quaſi φάεσι κλίνειν *oculis occidere*, quia oculorum intuitu præcipue fit faſcinatio: cum ſcilicet maligni ſpiritus, ex invido aut male affecto pectore emiſſi, per oculos aërem circumfuſum inficiunt; idemque ſic infectus aër eos inficit, in quos, vel ore, vel oculis, vel naribus commeat. Ita fere Heliod. Æthiop. l. 3. Junioribus vero, utpote tenerioris naturæ, ſæpius faſcinum adhæreſcit.

104. *Dic quibus in terris, &c.*] Uterque, quaſi de victoria deſperans, ad ænigmata confugit.

Apollo.] Vatum Deus, de quo ſupra v. 62. Cur ſic appelletur, docet Macrob. Saturn. l. 1. 17. I. Quia radios ἀεὶ πάλλει, id eſt, *ſemper vibrat.* II. Quia radiorum vi morbos frequenter excitat, quibus mortales ἀπολλύει, id eſt, *enecat.* III. Quia caloris benignitate morbos omnes ἀπελαύνει, id eſt, *fugat.* IV. Quia ἀναπολεῖ, id eſt, *inter utrumque mundi polum vertitur.* V. Quia unus eſt, non multiplex: idem enim aliquando eſt atque Sol. Ab α privativo, & πολλοὶ *multi.*

105. *Tres pateat, &c.*] Ænigma difficile, in quo Virgilium crucem fixiſſe Grammaticis refert Servius ex Aſconio, qui hoc ipſum e Virgilio audiſſe ſe profeſſus eſt. Servius interpretatur, I. De Cœlio quodam Mantuano: qui dilapidato patrimonio ſepulchrum ſibi duntaxat trium ulnarum, ſeu pedum ſex, reſervaverat; idq; mire placet Salmaſio in Solin. p. 1222. II. De Syene urbe in confinio Ægypti & Æthiopiæ, ſub tropico Cancri: quem locum in recto lumine ſol irradiare putabatur, medio ſolſtitii die; ut ne altiſſimo quidem in puteo, eam in rem a philoſophis effoſſo, umbram ullam efficeret. III. Alii de Ajacis clypeo, qui cœli figuram præferebat, eratque trium ulnarum, id eſt, trium cubitorum: ſic enim aliquando ulna ſumitur, ut oſtendit Voſſius in Etym. IV. Alii de ſpecu in Sicilia, ubi rapta fertur a Plutone Proſerpina. V. Ciacconius & Cerdanus de foſſa quadam Romæ in comitio facta more Etruſcorum: quæ mundus dicebatur, & toto anno claudi ſolita, patebat certis duntaxat diebus tribus: hi autem *cœlum* pro mundo accipiunt, ulnas tres, pro diebus tribus. VI. Pomponius de Cœlo quodam, cujus ſtatua trium duntaxat eſſet cubitorum. VII. Alciatus de clibano, cujus oſtium ad ulnas tres apertum ſit. VIII. Alii de quolibet puteo: in quem qui deſcenderit, ſpatium cœli tantum conſpiciat, quantum putei latitudo permiſerit. Elige.

Naſcantur

Naſcantur flores: et Phyllida ſolus habeto. [tes:
PAL. Non noſtrum inter vos tantas componere li-
Et vitulâ tu dignus, et hic: et quiſquis amores
Aut metuet dulces, aut experietur amaros. 110
Claudite jam rivos, pueri: ſat prata biberunt.

& poſſidebis ſolus Phyllida.
PAL. *Non meum eſt dirimere tantam contentionem inter vos: Tu mereris vitulam, & hic* quoque: *& quicunque aut diffidet amoribus proſperis, aut experietur triſtes. Nunc obſtruite rivos, o juvenes: prata ſatis irrigata ſunt.*

NOTÆ.

107. *Naſcantur flores &c.*] Cerdanus explicat de argenteo nummo qui extat, cujus altera pars Auguſti effigiem cum his verbis, *Auguſtus Cæſar*; altera florem præfert, cum hoc elogio, *Lucius Aquilius Florus triumvir.* Sed non advertit vir doctiſſimus, Auguſti cognomen Octaviano non tributum eſſe niſi anno U. C. 727. Virgilii 43. Octavio VII. & Agrippa III. Coſſ. ut habet Cenſorinus. Edita autem ſunt Bucolica, anno Virgilii circiter 32. Igitur ad vulgarem & paſtoralem ſenſum confugio, qui eſt de hyacintho flore in quem Hyacinthus primum, Phœbo dilectus puer; tum Ajax Græcorum poſt Achillem fortiſſimus, mutati ſunt. Videntur enim in illo ſcriptæ quodammodo literæ *αι*, quæ primæ ſunt in Ajace; &, ſi retroſum legantur, primæ etiam aliquo modo in Hyacintho, ſi, ut vult Nannius, per j non per y, ſcribatur, contra communem Græciæ totius fidem. Atque illa difficultas Hyacinthi nominis Ovidium movit, ut floris illius literas ad Ajacis quidem nomen referret; ad Apollinis vero gemitus, mortem Hyacinthi deplorantis. Quippe *αι* gemitum notat, unde eſt *αιάζω gemo.* Ita Met. 10. 215. *Ipſe ſuos gemitus foliis inſcripſit, & ai ai flos habet inſcriptum.* Tum l. 13. 397. *Litera communis mediis, pueroque, viroque Inſcripta eſt foliis; hæc nominis, illa querelæ. Ajax* porro & *Hyacinthus*, non reges, ſed regum filii fuere: Ajax quidem Telamonis, Hyacinthus Amyclarum regis. Reges tamen vocat Virgilius eo more, quo Laviniam & Ariadnen reginas alibi vocavit.

109. *Et quiſquis amores Aut, &c.*] Non uni digni eſtis vitula pro præmio, ſed etiam quicumque vobis ſimiles ita belle exprimunt affectus amantum: ſive ejus qui felix in amore felicitati ſuæ diffidit, qualis Menalcas: *Dulce ſatis humor, &c. Quid prodeſt, ſi me, &c.* ſive ejus qui amaritiem in amore experitur, qualis Damœtas: *Triſte lupus ſtabulis, &c. nobis Amaryllidis iræ.*

111. *Claudite jam, &c.*] Allegoria eſt. Jam cantare deſinite: ſatis enim aures noſtræ cantu veſtro delectatæ ſunt, quemadmodum aquarum humore prata reficiuntur.

ECLOGA IV.

*POLLIO.

ARGUMENTUM.

CONFECTO bello Peruſino, de quo dictum eſt in argum. Ecl. 1. M. Antonius multis de cauſis infenſus Octaviano, cum ingenti exercitu venerat in Italiam. Reconciliati tamen circa Brunduſium, adminiſtris L. Cocceio communi amico, & ex parte Octaviani, Mæcenate: ex parte Antonii Aſinio Pollione, tum conſule, ambo cum ovationis honore Romam ingreſſi ſunt. Sed paucis poſt diebus, cum Sext. Pompeius, Magni filius, occupata Sicilia commeatum intercluderet, ideoque Roma fame premeretur, Octavianus & Antonius, lapidibus palam appetiti a populo, coacti ſunt pacem cum Sext. Pompeio componere. Pax compoſita ad Puteolos. Sublato igitur famis metu, cibariis in urbem confluentibus, civilibus bellis tanto poſt tempore extinctis, quædam aureæ ſpecies ætatis affulſit. Hæc autem omnia cum accidiſſent ſub extremum Pollionis conſulatum, & ipſo Pollione adminiſtro, cui tunc temporis filius natus erat: huic Pollionis filio genethliacon Virgilius cecinit; ejuſdemque, & temporum illorum in laudem detorſit, quicquid in Cumanæ Sibyllæ libris, de Chriſti ortu, ejuſque matre atque ætate legerat.

Scripta eſt anno Virgilii 31. *incunte: U. C.* 714. *exeunte: ſub ipſum pacis Puteolanæ tempus; Coſſ. Domitio Calvino, & Aſinio Pollione: paulo antequam hi conſules magiſtratum abdicarent; quod more illorum temporum fecerunt, ad paucos qui ſupererant ex illo anno dies: in gratiam L. Cornelii Balbi Gaditani, & P. Canidii, qui conſules in annum reliquum appellati ſunt.*

NOTÆ.

* POLLIO.] C. Aſinius Pollio, à Julio Cæſare, paulo ante cædem, Hiſpaniæ ulteriori præfectus; poſt ejus cædem amiciſſimus fuit M. Antonio, ut ipſe profitetur ſuis in Epiſtolis, quæ extant apud Ciceronem, l. 10. *Famil.* in ejuſdem Antonii partes cum duabus legionibus tranſiit, paulo ante triumviratum. Triumviratu inſtituto, & triumviris urbanos magiſtratus in quinquennium aſſignantibus, ipſe in an. U. C. 714. Conſul deſtinatus eſt; adnitente, ut credibile eſt, amico Antonio. Quo eodem tempore Feſcenninis verſibus ab Octaviano laceratus dicitur. *Macrob. Saturn.* 2. 4. Ei tunc in Gallia Ciſalpina verſanti videtur Virgilius innotuiſſe, & per eum commendatus eſſe Mæcenati, ut aditum haberet ad Octavianum, qui agrorum dividendorum in ſuos & Antonianos milites negotium unus in ſe ſuſceperat. Orto deinde Perufino bello, L. Antonio, Marci fratri, ſuppetias tulit Pollio contra Octavianum. *Appian.* l. 5. *Civil.* Sed victo Lucio, ipſe tum Conſul, diu retenta in poteſtate Marci Venetia, ejus in partes Domitium Ænobarbum ejuſque claſſem allexit. *Velleius lib.* 2. Conſecuta eſt pax Puteolana: ſtatimque in Parthinos, Illyricam gentem, & Bruti olim Caſſiique ſtudioſiſſimam, auſpiciis M. Antonii, expeditionem duxit: triumphavitque anno ſequente 715. Reliquam ætatem traduxit in Italia, & licet *poſt enervatum amore Cleopatræ Antonii animum, partibus ejus nunquam ſe miſcuerit*, ad bellum tamen Actiacum proficiſci noluit cum Octavi ano, *propter notiora in ſe Antonii beneficia*, ut ait *Velleius* l. 2. Hiſtoriam ſcripſit bellorum civilium, item tragœdias; accuſavit juvenis Catonem: orator egregius, ſed Ciceronis eloquentiæ infeſtiſſimus. *Quintil.* l. 8. 1. & l. 10. 12. fortaſſe ob memoriam M. Antonii, quem ille Philippicis lacera verat. Vixit ferme ad extremum Auguſti principatum, & an. U. C. 757. obiit octogenarius, ut colligitur ex *Euſebii Chron.*

Filium habuit nullum *Saloninum* nomine, ſed nepotem; qui certe, cum edita eſt hæc ecloga, nondum ortus erat; quippe qui annis, poſt etiam hanc eclogam, 60. juvenis obiit, Tiberio *progener deſtinatus*, inquit Tacit. *Annal.* 2. 75.

Filius autem Pollionis dictus eſt C. Aſinius Gallus, non *Saloninus*; diris deinde ſuppliciis à Tiberio Cæſare necatus anno U. C. 789. Ille igitur Pollionis Saloninus, qui à Servio dicitur *inter ipſa primordia periiſſe*, aut Servii commentum eſt, aut certe tunc, cum ſcripta eſt Ecloga, *Saloninus* dici non potuit: cum *Salonæ* à Pollione non captæ ſint niſi anno editionem eclogæ conſequente. Vide Ecl. 8. 13.

INTERPRETATIO.

O Muſæ Siculæ, cantemus paulo grandiora. Arbores, & parvæ myricæ non placent omnibus. Si cantamus ſylvas, ſylvæ deceant conſulem. Nunc attigimus extremum ſæculum vaticinii Cumææ Sibyllæ:

SIcelides Muſæ, paullo majora canamus.
Non omnes arbuſta juvant, humileſq; myricæ.
Si canimus ſylvas, ſylvæ ſint conſule dignæ.
Ultima Cumæi venit jam carminis ætas:

NOTÆ.

1. *Sicelides.*] A Græco nomine Σικελίς: à Latino enim *Sicilia*, eſſet *Sicilides*: abſona vox, propter exiguitatem literæ *i*, ſæpius repetitæ. Eas invocat Muſas, quia Theocritus Siculus, ex urbe Syracuſis, bucolicorum princeps fuit. Unde & *Syracuſium verſum* dicit, pro *Bucolico* Ecl. 6. 1. & *Arethuſam* Siciliæ fontem invocat Ecl. 10. 1.

2. *Myricæ.*] Myrica, frutex humilis: hanc alii Tamaricen vocant; alii Bruyam ſylveſtrem, *Tamariſk.* De *arbuſtis* Ecl. 1. 40.

3. *Sylvas.*] Per *ſylvas* hic, & per *ſylveſtrem muſam* Ecl. 1. 2. bucolica ſive paſtoritia carmina intelligit. Cælius Rhodig. auctor eſt tamen, per *ſylvas conſule dignas*, alluſum ad ſylvarum curam; quæ minima erat provinciarum illarum, quæ conſuli è magiſtratu abeunti mandabantur. Unde apud Suetonium legimus, optimates ex invidia conatos eſſe, ut ea Jul. Cæſari provincia committeretur, quaſi minimi negotii; hunc vero contra perfeciſſe, ut ſibi Gallia daretur.

4. *Ultima.*] Vel *poſtrema* eſt: vel *prima*, & ab ætate noſtra remotiſſima; utroque enim ſenſu dicitur *ultimum*. Hæc autem ætas, de qua hic Virgilius, *poſtrema* dici poteſt: quod eam Sibylla quaſi quinto loco conſtituerit, poſt alias quatuor per metalla deſignatas, auream, argenteam, æream, & ferream. *Prima* vero dici etiam poteſt: quod hæc eadem inſtauratio ſit primæ ætatis aureæ, & eadem veluti ætas rediviva.

Cumæi carminis.] Sibyllini. *Cumæam* vero Sibyllam aliqui diſtinguunt à Cumana, ut al-

Magnus

Magnus ab integro ſæclorum naſcitur ordo.
Jam redit et Virgo, redeunt Saturnia regna:
Jam nova progenies cœlo demittitur alto.
Tu modò naſcenti puero, quo ferrea primùm
Deſinet, ac toto ſurget gens aurea mundo,
Caſta fave Lucina: tuus jam regnat Apollo.
Téque adeò decus hoc ævi, te conſule, inibit,
Pollio: et incipient magni procedere menſes.

Magna ſeries temporum oritur de novo. Nunc Aſtræa revertitur, regnum Saturni revertitur: nunc novum genus hominum *mittitur è ſummo cœlo. Tu tantum, ô pudica Diana, adſis naſcenti puero: ſub quo ferrea ætas primum finietur, & aurea per totum orbem orietur: tuus* frater *Apollo jam imperat. Porro ſub tuo conſulatu, ô Pollio, gloria illa ætatum inchoabitur, & magni menſes incipient currere.*

NOTÆ.

ter Italica, altera Æolica ſit. *Cumæ* enim duæ percelebres, inter urbes alias ejuſdem nominis: alia in Æolide Aſiæ; alia in Campania Italiæ. Utrumque tamen nomen confundi debet. De Sibyllarum nomine, numero, auctoritate, dicemus Æn. 6. 36. *De cumis*, Æn. 6. 2.

5. *Magnus ab integro, &c.*] *Sæclorum* pro *ſæculorum*. *Sæculum* vulgo centum annorum ſpatium eſt; hîc *ætas* & *tempus* indefinite. *Magnus ſæclorum ordo*, & poſtea *magni menſes* explicantur à pleriſque de magno anno Platonico, qui ex Cicerone 2. de Nat. Deor. *tum efficitur, cum Solis, & Lunæ, & quinque errantium, ad eandum inter ſe comparationem confectis omnium ſpatiis, eſt facta converſio*; id eſt, reditus ad eundem ſitum, unde primo curſum inceperint. Quo tempore *quidam volunt*, inquit Clavius in c. 1. ſphæræ, *tunc omnia quæcumque in mundo ſunt, eodem ordine eſſe reditura, quo nunc cernuntur*. Addunt autem fabuloſi hujus anni auctores, hunc ſpatio contineri 49000 annorum: alii tantum 23760: alii etiam plurium. Quicquid ſit, de hoc anno Virgilium loqui vix putem: malimque *magnum* hic, eſſe *illuſtrem*; quomodo heroes Alexander, Pompeius, *magni* dicti ſunt. Multa tamen erudite docet Joſ. Scaliger de magno anno, magniſque menſibus Chaldaicis, quæ huic loco convenire poſſint. In Canon. Iſagog. p. 252.

6. *Virgo.*] Aſtræa, ſeu Juſtitia, Jovis & Themidis filia: quæ finito aureo ſæculo, quo Dii cum hominibus habitaverunt, Diis propter hominum iniquitatem abeuntibus, terram quoque reliquit, ſed omnium ultima.

Saturnia regna.] Feliciſſima, aurea, qualia fuerunt Saturno imperante: ſub Jovis enim ejus filii imperio, deflexerunt omnia in pejus. Georg. 1. 125. *Saturnus*, Cœli & Veſtæ filius à Titane fratre ob regni contentionem carcere incluſus, à Jove filio liberatus: deinde ab eodem Jove, cui ſtruebat inſidias, regno pulſus, in Italiam aufugit ad Janum regem. Unde regio in qua latuerat, *Latium* dicta. Hæc omnia fabulis poëtarum corrupta ſunt.

8. *Tu modo naſcenti puero.*] Quaſi dicat: novum genus hominum orietur, dummodo Lucina faveat huic puero naſcenti: qui princeps illius novi generis, id eſt, primus eſſe debet.

10. *Lucina.*] Dea certe fuit partui præſidens: dicta ſic, à *luce*, quam infantibus dabat. Quænam vero fuerit, ambigitur. Alii Junonem fuiſſe colligunt ex hac ſolemni parientium formula: *Juno Lucina ſer opem*. Alii Dianam è plurimis poëtarum locis. Alii diſtinctum ab utraque numen, ex hymno in Apoll. apud Homerum: ubi Lucina dicitur à Junone impedita, quo minus Latonæ, Dianæ matri, parturienti opem ferret. Virgilius adhæret ſecundæ opinioni: cùm eam Apollinis ſororem hic dicat: *tuus jam regnat Apollo*: id eſt, *tuus frater*.

Apollo.] Multi de Octaviano interpretantur: ut & Lucinam de Octavia ejus ſorore; quæ & multum apud fratrem poterat, & pudicitiæ laude inſignis fuit, & mortuo priore conjuge Marcello, hoc ipſo tempore vinculum fuit pacis illius, quæ hac ecloga celebratur, ab Octaviano conjux Antonio tradita. Cur autem Octavianus Apollo dicitur? An quod in cœna quadam convivis duodecim Deorum habitu diſcumbentibus, ipſe Apollinem repræſentavit? Certe Antonius deinceps id ei quaſi impie factum objecit: videturque cœna illa cadere in hoc ipſum tempus, ut ex Suetonio colligitur. Melius tamen Virgilium hic explicandum puto de Lucina ipſa, quæ ad pueri ortum invitatur: deque ipſo Apolline, qui regnare dicitur ac triumphare, quia jam conſtat veritas vaticiniorum, quæ per Sibyllam ſuam ediderat, de reditu ætatis aureæ.

11. *Inibit.*] Incipiet, orietur. Sic *ineunte anno*, id eſt, *incipiente*, dicitur abſolute.

12. *Magni menſes.*] Quintilis & Sextilis, aiunt Servius & Pomponius. *Magni* ideo, quia *Julius & Auguſtus*, ex Imperatorum nominibus, appellati ſunt. Male. Licet enim hoc de Julio verum ſit, de Auguſto menſe tamen falſum: cui nomen illud, non ante mortuam Cleopatram, & tres Octaviani triumphos, à ſenatu tributum eſt: immo non ante an. U. C. 727. *Magni* ergo *menſes* dicendi, quomodo ſupra *magnus ordo ſæclorum*, v. 5.

Te auctore, ſi aliquæ noſtri criminis reliquiæ ſuperſunt, tunc *deletæ liberabunt mundum æterno metu. Ipſe* puer *particeps erit vitæ divinæ, & videbit heroas ſociatos Diis & ipſe videbitur* ab *illis, & gubernabit mundum pacatum patris virtute. Terra autem ubique ſine cultura producet tibi parva munera, ô puer!* nempe *vagas hederas paſſim cum baccare, & colocaſia mixta grato acantho. Ipſæ capræ reportabunt in ſtabula mammas lacte tumentes, nec greges timebunt magnos leones: ipſæ cunæ proferent tibi jucundos flores: angues quoque morientur, & morientur plantæ venenatæ, quæ colligentem decipiunt: amomum Syriacum orietur ubique. Sed ſimul atque poteris jam legere laudes heroum & geſta* tui *patris, ac percipere quid ſit virtus*; tunc *agri ſenſim flaveſcent ſpicis maturis, & racemi rubentes pendebunt è rubis agreſtibus, & duræ quercus ſtillabunt mel inſtar roris.*

Te duce, ſi qua manent ſceleris veſtigia noſtri,
Irrita perpetuâ ſolvent formidine terras.
Ille Deûm vitam accipiet, Diviſque videbit
Permixtos heroas, et ipſe videbitur illis:
Pacatúmque reget patriis virtutibus orbem.
At tibi prima, puer, nullo munuſcula cultu,
Errantes hederas paſſim cum bacchare tellus,
Mixtáque ridenti colocaſia fundet acantho.
Ipſæ lacte domum referent diſtenta capellæ
Ubera: nec magnos metuent armenta leones.
Ipſa tibi blandos fundent cunabula flores:
Occidet et ſerpens, et fallax herba veneni
Occidet: Aſſyrium vulgò naſcetur amomum.
At ſimul heroum laudes, et facta parentis
Jam legere, et quæ ſit poteris cognoſcere virtus;
Molli paullatim flaveſcet campus ariſtâ,
Incultíſque rubens pendebit ſentibus uva,
Et duræ quercus ſudabunt roſcida mella.

NOTÆ.

13. *Sceleris veſtigia noſtri.*] Scelus illud, vel ſunt perjuria Trojanorum, quibus omnes poſterorum Romanorum calamitates tribuuntur, Georg. 1. 501. *Jampridem ſanguine noſtro Laomedonteæ luimus perjuria Trojæ.* Vel bella civilia Cæſaris & Pompeii. Vel cædes ipſa Cæſaris, ſpectante ſenatu, patrata; cujus in pœnam atrociſſima bella Octaviani principatus initium infeſtarunt.

15. *Ille Deûm vitam, &c.*] Alludit ad auream ætatem, qua Dii cum hominibus familiariter degebant: innuitque puerum in eadem, qua pater eſt, futurum quoque gratia apud Triumviros & alios deinde reipublicæ adminiſtratores, quos per adulationem Deos vocat, ut Octavianum vocaverat, Ecl. 1. v. 6.

17. *Pacatumque reget patriis, &c.*] Addit eundem puerum rectorem orbis, id eſt, conſulem futurum. Sic enim loqui tunc adhuc potuit poëta, nondum ſcilicet extincta republica: immo ſpe tum vigente maxima reſtituendæ mox à Triumviris antiquæ libertatis, ut ex Appiano conſtat. *Patriis virtutibus.*] Vel refertur ad *reget:* Reget orbem, uſu & exemplo virtutum omnium patriarum, id eſt, Romanarum. Vel refertur ad *pacatum:* Reget orbem pacatum virtute atque induſtria Pollionis patris, qui cum Mæcenate adminiſter fuit pacis Octavianum inter & M. Antonium.

19. *Hederas paſſim cum baccare.*] *Baccar,* herba eſt radicis odoratæ, quæ vim ad faſcinationem depellendam habere putabatur. Nomine Gallico caret: quibuſdam videtur eſſe *nardus ruſtica*; quibuſdam vero, *digitalis:* Anglice *Ladies Gloves.* Deſpauterio fœminini generis: at vero, ut probat exemplis veterum Voſſius, ſemper neutrius: *hoc baccar.* Hederam puero promittit, ut futuro poëtæ, quemadmodum Ecl. 7. 25. *Paſtores hedera creſcentem ornate poëtam*; baccar, ut puero formoſo, qui proinde faſcinationi invidentium magis obnoxius ſit, quemadmodum ibid. 27. *Baccare frontem cingite, ne vati noceat mala lingua futuri.*

20. *Colocaſia fundet acantho.*] *Colocaſium, ii,* vel *colocaſia, æ,* faba eſt Ægyptia: cujus radix & caulis, ad cibum; flos ad coronas adhibebatur. De *acantho* Ecl. 3. 45.

24. *Fallax herba veneni.*] Generatim omnem herbam intelligit latentioris veneni. De *Amomo* Ecl. 3. 89.

26. *At ſimul heroum, &c.*] Proſecutus puritiæ ludos, nunc tria ſtudia adoleſcentiæ enumerat. I. Poëſim, *heroum laudes.* II. Hiſtoriam, *facta parentis,* quæ vide in arg. III. Philoſophiam, *& quæ ſit poteris cognoſcere virtus.* Deinde ad virilis ætatis laudes aſcendit: *Hinc ubi jam firmata, &c.*

Pauca

Pauca tamen ſuberunt priſcæ veſtigia fraudis,
Quæ tentare Thetim ratibus, quæ cingere muris
Oppida, quæ jubeant telluri infindere ſulcos.
Alter erit tum Tiphys, et altera quæ vehat Argo
Delectos heroas : erunt etiam altera bella ;
Atq; iterum ad Trojam magnus mittetur Achilles.
Hinc, ubi jam firmata virum te fecerit ætas,
Cedit et ipſe mari vector : nec nautica pinus
Mutabit merces : omnis feret omnia tellus.
Non raſtros patietur humus, non vinea falcem :
Robuſtus quoque jam tauris juga ſolvet arator :
Nec varios diſcet mentiri lana colores :
Ipſe ſed in pratis aries jam ſuavè rubenti
Murice, jam croceo mutabit vellera luto :
Sponte ſua ſandyx paſcentes veſtiet agnos.

Tamen latebunt nonnullæ reliquiæ malitiæ veteris, quæ cogant adire navibus mare, & claudere urbes mœnibus, & ſulcare terram. Tunc erit alter Tiphys, & altera Argo, quæ portet electos duces : erunt quoque bella alia, & ingens Achilles rurſus ibit adverſus Trojam. Deinde, poſtquam ætas jam robuſta te reddiderit virum, ipſe etiam nauta recedet è mari, nec naves è pinu fabricatæ *transferent merces : omnis terra producet omnia : nec ager ſcindetur raſtris, nec vitis falce. Tum quoque fortis agricola auferet jugum bobus ; nec aſſueſcet lana ſimulare diverſos colores : ſed aries ipſe in paſcuis tinget vellus purpura ſuaviter rubenti, & croco luteo : Sandix ultro induet agnos inter paſcendum.*

NOTÆ.

31. *Pauca tamen, &c.*] Gradus quoſdam ponit ætatis aureæ, ſimul cum pueri ætate procedentis : ita ut in ipſius ortu refloreſcere natura videatur, *fundet cunabula flores :* in ejus adoleſcentia fructus ferre, *ariſtas, uvas, mella* ; cum aliquibus tamen priſcæ fraudis, & ætatis ferræ veſtigiis : firmata denique ejus ætate quaſi plena pace gaudere, bellis & laboribus extinctis, *omnis feret omnia tellus.* Quod exprimit abundantiam rerum omnium, qua gaudebat Roma poſt pacem Puteolanam.

32. *Thetim.*] Eſt & *Thetis*, Græce Θέτις, genitivo *Thetidis*, prima brevi : Et Τηθὺς *Tethys*, genitivo *Tethyos*, prima longa. Iſta *Tethys*, uxor Oceani, ſive Neptuni, Nympharum marinarum mater. Hæc vero *Thetis* Nerei & Doridis filia, quam cum amaret Jupiter, uxoremque ducere decreviſſet, monitus eſt à Prometheo ſic eſſe in fatis, ut qui ex ea naſceretur, patre major eſſet futurus : quo audito, Jupiter ab ejus nuptiis abſtinuit. Hanc itaque duxit Peleus, Æaci filius, ex eaque Achillem ſuſcepit.

34. *Tiphys.*] Gubernator navis quæ dicta eſt Argo. *Argo.*] navis, ſive prima ſecundùm fabulas, ſive apparatu & mole maxima omnium, quæ prius in uſu fuerant : conſtructa ad expeditionem Colchicam, ex pinis Pelii, montis in Theſſalia : inſerto è quercubus Dodoneæ ſylvæ malo, qui oracula reddebat. Nomen, vel ab Architecto, quem *Argum* nominat Valer. Flaccus ; vel ab *Argivis*, id eſt, Græcis ducibus, quos vehebat, ut ait Ennius apud Cic. 1. Tuſcul. vel à celeritate : ἀργὸς enim *velox* eſt. Inventrix ejus Minerva. Locus fabricationis, *Pagaſæ* promontorium & oppidum Theſſaliæ, non procul à Pelio monte. Unde *Pagaſæa navis* dicta eſt.

35. *Delectos heroas.*] *Argonautas*, nobiles Græcos, è Theſſalia præcipue : qui numero circiter quinquaginta navi Argo vecti ſunt in Colchidem, ad rapiendum vellus aureum, à Tauris ignivomis & Dracone cuſtoditum. Dux Jaſon : poſt eum notiſſimi Caſtor, Pollux, Hercules, Theſeus, Orpheus, Zetes & Calaïs.

36. *Achilles.*] Thetidis & Pelei filius, de quo Æn. 1. 34. Per Achillem vero quemcunque virum fortem ; per Trojàm, quamcunque civitatem ; per Argo, quamcunque navem ; per Tiphym, quemcunque gubernatorem ſignificari, bene admonet Servius : & eſt expoſitio illius, quod ante dixerat ; futura nempe bella & navigationes.

38. *Vector.*] Tam active dicitur pro eo qui vehit, quam paſſive pro eo qui vehitur.

39. *Mutabit merces.*] Ante nummos repertos commercia omnia per rerum commutationem fiebant, ut adhuc fit cum peregrinis multis gentibus.

40. *Raſtros.*] *Raſtrum :* plur. *Raſtri*, vel *raſtra* ; inſtrumentum quo franguntur glebæ : à radendo dictum.

44. *Murice.*] Murex, piſcis eſt marinus è concharum genere, paululum à purpura diverſus : caro in eſcam, ſanguis in colorem aſſumitur, ex Martiale Epig. l. 13. 87. *Croceo luteo.*] Alii pro croco luteo dictum volunt : crocus autem, *Saffron*, lutei coloris eſt, id eſt, flavi rubeſcentis. Alii lutum herbam agnoſcunt : quæ vel *glaſtum* ſit, *Woad*, vel *calthæ* quædam ſpecies, *Marigold.*

45. *Sandix.*] Vel color eſt compoſitus ex æqua ſandarachæ & rubricæ commixtione ex Plin. l. 35. 6. flammæ, vel minio concolor ; *Vermilion, couleur de feu.* Vel frutex, aut herba, cujus dicitur à quibuſdam flos ſimilis cocco, *Scarlet.*

Talia

Parcæ firmo fatorum ordine unanimes dixerunt ſuis fuſis: ô talia tempora, currite. Accede ô ad magnos magiſtratus, mox veniet tempus accedendi: *ô dilecta proles Deorum, magne Jovis alumne! Vide mundum rotunda mole vacillantem, terramque, & ſpatia maris, & altum cœlum. Vide, ut cuncta exultent ob adventum ætatis* aureæ. *Utinam reſtet mihi pars extrema tam prolixæ vitæ, & anima, quantum ſufficiet ut tua geſta celebrem. Non me cantu ſuperabit, aut Orpheus Thracius, aut Linus: licet huic Orphea mater faveat Calliopea; & huic Lino pater pulcher Apollo. Si Pan ipſe contendat mecum Arcadiæ arbitrio; ipſe Pan fatebitur ſe ſuperratum eſſe, Arcadiæ arbitrio. Incipe, parve puer, agnoſcere matrem* ex ipſius *riſu: cui parentes non arriſere,*

Talia ſæcla, ſuis dixerunt, currite, fuſis
Concordes ſtabili fatorum numine Parcæ.
Aggredere, ô magnos, aderit jam tempus, honores;
Cara Deûm ſoboles, magnum Jovis incrementum!
Aſpice convexo nutantem pondere mundum,
Terráſque, tractúſq; maris, cœlúmq; profundum:
Aſpice, venturo lætentur ut omnia ſæclo.
O mihi tam longæ maneat pars ultima vitæ,
Spiritus et quantum ſat erit tua dicere facta!
Non me carminibus vincet, nec Thracius Orpheus,
Nec Linus: huic mater quamvis, atq; huic pater
Orphei Calliopea, Lino formoſus Apollo. [adſit;
Pan etiam, Arcadiâ mecum ſi judice certet,
Pan etiam, Arcadiâ dicat ſe judice victum.
Incipe, parve puer, riſu cognoſcere matrem:
Matri longa decem tulerunt faſtidia menſes.
Incipe, parve puer: cui non riſêre parentes,

decem menſes attulerunt matri diuturna tædia. Incipe, parve puer;

NOTÆ.

47. *Parcæ.*] Erebi & Noctis filiæ: ſic dictæ vel à partu quaſi *Partæ*, ſecundùm Varronem; quia naſcentibus bonum malumq; in partu conferunt. Vel per antiphraſim à parcendo, ſecundùm alios; quia nemini parcunt. Tres finguntur, quia tria ſunt tempora: colo inſtructa, quæ vitæ humanæ ſtamina deducunt. Prima eſt *Clotho* à κλώθω *neo*. Secunda *Lathefis*, à λαγχάνω *ſortior*. Tertia *Atropos*, ab α privativo, & τρέπω *verto*, quia inflecti non poteſt.

49. *Jovis incrementum.*] Jovis filius, alumnus; ideo incrementum & augmentum, quia patres prole dicuntur augeri. Jovis autem Deorumque ſobolem vocat & alumnum: eo modo, quo Homerus heroes ſuos, διόθρεφεῖς, & θρέμματα Διὸς, *nutritos à Jove.*

50. *Nutantem convexo, &c.*] Geſtientem & præ lætitia commoventem ſe. *Convexum*, eſt curvatura exterior cœli; *concavum*, curvatura interior: utrumque promiſcue ſumitur à poëtis. Æn. 4. 451. *Tædet cœli convexa tueri*, id eſt, *concava* quæ ſola intuemur. *Convexum* dixit pondus, quia mundi pondus & gravitas rotundum illum, adeoque convexum efficit: omnibus ejus partibus æqualiter ad centrum nitentibus.

56. *Linus.*] Apollinis & Terpſichores filius, paſtor idem & muſicæ peritiſſimus, Orphei & Herculis eâ in arte præceptor. Hunc ab ipſo Hercule occiſum ferunt, impacta in caput cithara, quod ipſum Herculem ruſtice canentem irrideret.

57. *Orphei.*] Dativus Græcus, hic diſſyllabus Ὀρφεὺς, έος, έι. vel εῖ. Sic apud Catullum eſt *Pelei*, τῷ Πηλεῖ. De Orpheo Ecl. 3. 46. *Calliopea.*] Vel *Calliope:* ut *Penelopea*, vel *Penelope.* Una è novem muſis, mater Orphei, heroici carminis præſes: à κάλλος *pulchritudo*, & ὀψ, ὀπὸς, *vox.*

58. *Pan etiam, Arcadiâ, &c.*] De Pane Ecl. 2. 31. *Arcadia* Peloponneſi regio intima, à mari undique remota, ubique in montes aſſurgens; unde paſtioni pecorum, quàm agriculturæ aptior; ideoque Pana paſtorum Deum ſingulari cultu venerata.

61. *Longa decem.*] Vulgo menſe nono naſcuntur infantes: unde hic Vives & Turnebus decem Lunæ menſes agnoſcunt, qui breviores. Alii menſem decimum ineuntem intelligunt, vel etiam completum: cùm ad hoc uſque tempus partum differri poſſe conſtet: immo etiam ulterius. *Tulerunt.*] Penultima brevi, cum vulgo habeatur longa. Sic Æn. 2. 774. & 3. 48. *Steteruntque comæ.* Georg. 2. 129. *Miſcueruntque comæ.* Lucret. 3. 89. *Prodiderunt.* 1042. *Occiderunt, &c.*

62. *Cui, &c. Parentes, &c.*] De hac duplici voce controverſia eſt. *Cui.*] Quintilianus l. 9. 3. legit, *Qui* plurali nominativo, hoc ſenſu: *qui pueri non riſere; hunc*, id eſt, *hos* (per enallagen, ſive commutationem numerorum) *nec Deus menſe dignatur, nec, &c.* II. Servius legit, *Cui*, dativo ſingulari; ſive, *Quoi*, quomodo veteres Latini ſcripſerunt, uſque ad ipſius Quintiliani pueritiam, ut ait ipſe, l. 1. 7. Et hic erit ſenſus: *Cui puero parentes non arriſere, hunc nec*

Nec

Nec Deus hunc menſâ, Dea nec dignata cubili eſt. *hunc nec Deus ad menſam, nec Dea in lectum,* excipere *dignata eſt.*

NOTÆ.

Deus, &c. Qui quidem ſenſus ut conſtet magis, hæc ſuperiora verba, *riſu cognoſcere matrem,* de riſu matris, non de pueri riſu, accipio, cum Erythræo & Bembo. Solent enim parentes ante cæteros à liberis agnoſci ex blandiore riſu, & eſt in liberis omen ingenii bonæque indolis, ex illo riſu citiſſime parentes agnoſcere. Quare poëta puerum invitat, ut ex riſu cito parentes agnoſcat. *Parentes.*] Qui legunt cum Servio, *Cui,* nihil hic habent negotii: &, *parentes,* nominativo plurali intelligunt. Qui vero cum Quintiliano legunt, *Qui,* I. vel parentes eſſe volunt in vocativo, *o parentes*; ita Politianus, Miſcel. 89. II. Vel in accuſativo: pro, *qui non riſere ad parentes:* ita Joſ. Scaliger in Catull. 62. 208. quomodo Plautus in Cap. 3. 1. 21. *Quaſi muti ſilent, neque me rident:* pro, *mihi arrident.* Servium ſequor, quia figura Quintiliani duria hoc loco videtur.

63. *Nec Deus hunc, &c.*] Certe comminatio eſt imminentis puero calamitatis: ſi matrem riſu non agnoſcat. Quæ autem ſit illa calamitas dubium eſt. I. Servius explicat de Vulcano, cui puer ſimilis ſit futurus: Vulcanus vero, cùm ei naſcenti parentes, Jupiter & Juno, propter deformitatem non arriſiſſent, ab iis in Lemnum inſulam dejectus eſt: quo ex caſu claudus factus, deinceps, nec *à Jove* ad menſam Deorum, nec *à Minerva* in maritum admiſſus eſt. Obſtat tamen Servio Homerus, qui Vulcano dat locum in cœleſti convivio, Iliad. 1. 595. II. Politianus, Miſcel. 82. explicat de *Genio & Junone,* qui puero propitii non ſint futuri. Conſtat enim ex Seneca Ep. 110. ex Plin. l. 2. 7. veteres hominibus ſingulis Genium & Junonem, tutelares Deos, ab ipſo ortu attribuiſſe. Sed conſtat etiam apud eruditos omnes, Genium ſolis maſculis, Junonem ſolis fœminis fuiſſe attributam: atque ita uni eidemque Pollionis filio Genius & Juno non conveniunt. Minime autem conſtat id, quod hoc loco Philargyrius commentatur: nempe pueris nobilibus editis in atrio Junoni Lucinæ lectum ſterni ſolitum, & menſam Herculi; ſive ſecundùm alios, Genio. Refert quidem Politianus duplicem Varronis locum: quorum alter docet, *initiari pueros Educæ, Potinæ & Cubæ, divis edendi, potandi, & cubandi:* alter docet, *natus ſi erat ſublatus, Diis conjugialibus, Pilumno & Picumno, in ædibus, lectum ſterni.* At ex iis locis nihil erui poteſt; niſi quod menſa Deabus, lectus Diis poneretur: cùm Virgilius contrà, menſam Deo, lectum Deæ attribuat. Quare ego duplici modo nodum ſolvo. I. Per *menſam,* educationem & nutritionem pueri intelligo, cui rei fatentur omnes præfuiſſe Genium; per *cubile,* conjugium intelligo, cui conſtat præfuiſſe Junonem. Atque ita ſenſus erit: *Hunc puerum Genius ali non permittet, nec per cibum incrementa capere; aut ſi permiſerit, certe non permittet Juno ad felices nuptias pervenire.* II. Sic præterea commode poteſt explicari: *Si non agnoſcas matrem riſu, infelix eris, neque ad illam poteris Deorum vitam & conſortium pervenire, quod prius tibi promiſeram verſu* 15. Illa autem Deorum vita, ſive apotheoſis, gemino capite præcipue continebatur, convictu Jovis, & Deæ alicujus conjugio. Sic apud Horatium l. 4. Od. 8. Herculis divinitas inde ſtatuitur, quod, *Jovis intereſt optatis epulis impiger Hercules.* Idemque ut notum eſt, Heben juventutis Deam accepit in matrimonium. Sic & Virgilius Georg. 1. 31. Immortalitatem, quam promittit Auguſto, ita exprimit: *Teque ſibi generum Tethys emat omnibus undis.* Eo itaque recident Virgilii minæ in puerum: *Non frueris Deorum vita, quia te nec Jupiter admittet ad menſam, nec Dea ulla in cubile.*

ECLOGA V.

*DAPHNIS.

ARGUMENTUM.

PASTORES duo funebres ac divinos honores amico Daphnidi exhibent: Mopſus illius epitaphium, Menalcas apotheoſim canit. Quis autem ſit ille Daphnis, ambiguum eſt. I. *Aliqui paſtorem*

paſtorem eſſe putant Siculum, de quo Diodor. lib. 4. *Mercurii filium, natum laureo in nemore, unde nomen habuerit à* δαφνὶς, laurea: *peritum illum quidem muſices, & Bucolici carminis apud Siculos inventorem. Qui cum amaretur a Nympha, eique datam fidem fefelliſſet, ob amorem filiæ Regis, oculis in pœnam captus, carminis argumentum deinde paſtoribus fuit. Nec ſane vero abſimile Virgilium, qui toties in Bucolicis rerum Sicularum meminit, juvenis illius laudes eſſe proſecutum: exemplo Theocriti, qui videtur ejus in memoriam ſcripſiſſe Idyllium primum.* II. *Alii Pollionis filium eſſe conjiciunt; cujus genethliacon ecloga ſuperiore, hic mors immatura celebratur. At ſi inter ipſa, ut volunt, obiit primordia; quomodo* curru ſubjungere tigres inſtituit, & thiaſos inducere Baccho? III. *Cenſet Vives a Virgilio, quamquam inſcio & imprudente, mortuum atque redivivum Chriſtum eſſe laudatum. Sed pius magis, quam verus ille ſenſus eſt.* IV. *Pierius vult eſſe Quinctilium Cremonenſem Virgilii atque Horatii familiarem. At ejus obitus hac Ecloga poſterior eſt, annis circiter quindecim; caditque in an. U. C.* 730. *ut patet ex Euſeb. Chron.* V. *Alii de Quinctilio Varo interpretantur, illo qui in Germania cæſus eſt an. U. C.* 762. *poſt obitum ipſius Virgilii* 27. *quam ſcite, ipſi viderint.* VI. *Jul. Scaliger Poet. l.* 1, 4. *ſuſpicatur Flaccum eſſe quendam ipſius Virgilii fratrem: idque alii probant hoc incerti auctoris veteri diſtricho:* Triſtia fata tui dum fles in Daphnide Flacci, Docte Maro, fratrem Diis immortalibus æquas. *Non putem tamen a modeſtiſſimo poëta tam ſuperbe deflctum fratrem fuiſſe, obſcurum hominem ac ſemipaganum; nec fidem habeo verſiculis incertis.* VII. *Melius Joſ. Scaliger in Euſeb. Chron.* p. 143. *& alii, de cæde & apotheoſi Julii Cæſaris rem explicant. Quam commode, conſtabit ex notis. Scripta eſt, fortaſſe quibuſdam ludis, aut ſacrificiis, in honorem Julii celebratis. Quo præciſe tempore, non liquet. Certe poſt ſecundam, ac tertiam Eclogam: ſiquidem extremis hujus verſibus mentio fit ſecundæ & tertiæ.*

MENALCAS, MOPSUS.

MEN.

INTERPRETATIO.

MEN. *Mopſe, ſiquidem una ſumus; periti uterque, tu fiſtula canere, ego canere verſus: cur nondum hic procubuimus inter ulmos mixtas corylis?* MOP. *Tu* natu *major, juſtum eſt ut tibi obediam, ô Menalca: ſeu ſubimus umbracula fluctuantia ventis agitantibus, ſeu potius cavernam. Vide quomodo vitis agreſtis ſtravit cavernam uvis raris.* MEN. *Amyntas unus tecum poteſt contendere in montibus noſtris.* MOP. *Quid* mirum, *cum ipſe contendat vincere Phœbum cantu?*

CUr non, Mopſe, boni quoniam convenimus amTu calamos inflare leves, ego dicere verſus, [bo,
Hîc corylis mixtas inter conſedimus ulmos? [ca:
MO. Tu major: tibi me eſt æquum parere, Menal-
Sive ſub incertas Zephyris motantibus umbras,
Sive antro potiùs ſuccedimus. Aſpice ut antrum
Sylveſtris raris ſparſit labruſca racemis.
ME. Montibus in noſtris ſolus tibi certet Amyntas.
MO. Quid ſi idem certet Phœbum ſuperare ca- [nendo?

NOTÆ.

4. *TU major.*] Ambo tamen juniores. Sic tum deinde v. 19. Mopſus ad Menalcam: *ſed tu deſine plura, puer.* Et viciſſim Menalcas ad Mopſum v. 49. *Fortunate puer, tu nunc.*

5. *Zephyris.*] *Zephyrus* ventus flans ab occaſu æquinoctiali: dictus quaſi ζωηφόρος *vitam ferens.* Latinis *Favonius. Hic eſt genitalis mundi ſpiritus, a fovendo dictus,* inquit Plinius lib. 16. 25. ſive ut habent quidam codices, *a favendo.*

7. *Labruſca.*] Vitis ſylveſtris: ſic dicta, vel quia circa macerias & ſepta, in terræ marginibus & labris naſcitur; vel quia a ſapore acerbo labra lædit. De *Amynta* Ecl. 2. 35. De *Phœbo* Ecl. 3. 62.

10. *Phyllidis ignes.*] *Phyllis* Lycurgi Thraciæ regis filia: quæ Demophoonta Theſei regis Athenienſis ex Phædra filium amavit, excepitque a Trojano bellum redeuntem. Is cum Athenas ad componenda regni negotia reverſus, illic longiores contra fidem datam traheret moras; Phyllis ſpretam ſe rata, amoris impatientia vitam laqueo finivit, & in arborem amygdalum foliis carentem eſt converſa. Reverſus deinde Demophoon cum arborem amplexus eſſet, illa ſponſi adventum veluti ſentiens emiſit folia: unde folia quæ ante πέταλα dicebantur, ab ejus nomine dicta ſunt φύλλα.

M. In-

M. Incipe Mopſe prior, ſi quos aut Phyllidis ignes,
Aut Alconis habes laudes, aut jurgia Codri. 11
Incipe: paſcentes ſervabit Tityrus hœdos.
MO. Immo hæc, in viridi nuper quæ cortice fagi
Carmina deſcripſi, et modulans alterna notavi,
Experiar: tu deinde jubeto certet Amyntas. 15
ME. Lenta ſalix quantùm pallenti cedit olivæ,
Puniceis humilis quantùm ſaliunca roſetis;
Judicio noſtro tantùm tibi cedit Amyntas.
MO. Sed tu deſine plura, puer; ſucceſſimus antro.
Extinctum Nymphæ crudeli funere Daphnim 20
Flebant: vos coryli teſtes et flumina Nymphis:
Cùm, complexa ſui corpus miſerabile nati,
Atque Deos atque aſtra vocat crudelia mater.
Non ulli paſtos illis egêre diebus [nem
Frigida, Daphni, boves ad flumina: nulla neq; am-
Libavit quadrupes, nec graminis attigit herbam. 26
Daphni, tuum Pœnos etiam ingemuiſſe leones

ME. *Mopſe, incipe primus, ſi habes aut aliquos amores Phyllidis, aut laudes Alconis, aut rixas Codri. Incipe: Tityrus cuſtodiet hœdos paſcentes.* MO. *Meditabor potius illa carmina, quæ nuper ſcripſi in cortice fagi, & per vices canens inſculpſi: tu poſtea fac ut contendat Amyntas.* ME. *Quanto ſalix flexilis inferior eſt olivæ, quanto parva ſaliunca rubentibus roſis, tanto tibi inferior eſt Amyntas, mea quidem ſententia.* MO. *At tu, puer, omitte plura loqui; ingreſſi ſumus in antrum. Nymphæ lugebant Daphnim defunctum fera morte: vos, o coryli & fluvii, teſtes* fuiſtis *Nympharum* luctûs. *Dum mater amplexa miſerandum cadaver filii ſui, & Deos & ſidera fera appellaret. O Daphni, nullus boves deduxit è paſtu ad fluvios frigidos, per illos dies: O Daphni, leones ipſos Africæ*

nulla quadrupes nec deguſtavit aquam, nec attigit herbam graminis. tuam quoque doluiſſe

NOTÆ.

11. *Alconis.*] Alcon celebris ſagittarius Cretenſis, qui in ſerpentem Phaleri filii ſui corpori circumplicatum tam induſtrie ſagittam direxit, ut eam in ſerpente defigeret, nec filium tangeret. *Jurgia Codri.*] Codrus rex Athenienſium fuit; qui (bello adverſus Laconas, ut ait Servius; aut Dorienſes, ut Juſtinus; aut Thraces, ut Plutarchus) cùm ab oraculo reſponſum eſſet, eum populum victorem fore, cujus rex periiſſet; atque adeo edictum fuiſſet ab hoſtibus, ne quis regem Athenienſem læderet; ipſe ſumpto lignatoris habitu, jurgiis aliquos ex hoſtibus laceſſivit, ab iiſque occiſus eſt: hoſtes re cognita ſine prælio victi domum abierunt. *Phyllis* tamen, *Alcon*, & *Codrus*, fortaſſe hic paſtoritia nomina ſunt. Fuit & *Codrus* poëta, de quo Ecl. 7. 22.

14. *Modulans alterna notavi.*] Ita ut modo canerem, modo quæ cantaveram, deſcriberem in fagi cortice. De *fago* Ecl. 1. 1.

17. *Puniceis.*] *Puniceus* five *phœniceus* color ſplendide rubet: *quales fructus palmæ arboris non admodum ſole incocti: unde ſpadicis & phœnicei nomen eſt*; inquit Gellius, l. 2. 26. σπάδιξ enim Dorice ſignificat, *avulſum è palma termitem cum fructu*: & communiter, φοῖνιξ *palma* eſt & *palmæ fructus*. *Saliunca.*] Ex Plinio l. 21. 7. *foliоſa quidem eſt, ſed brevis, & quæ necti non poſſit, radici numeroſæ cohæret herba verius quam flos. Veſtibus interponi eam gratiſſimum.* Alii Lavendulam eſſe putant; alii nardum Celticam.

20. *Crudeli funere Daphnim.*] Aptum mihi videtur Julio Cæſari nomen: Lauream enim ſignificat. At Cæſar, ex Suet. c. 45. *Calvitii ſui deformitatem cum iniquiſſime ferret, ex omnibus decretis ſibi à ſenatu populoque honoribus, non aliud aut recepit, aut uſurpavit libentius, quam jus laureæ coronæ perpetuo geſtandæ.* Bene item, *crudeli funere.* Quia Cæſar medio in ſenatu, tribus & viginti pugionum ictibus occiſus eſt, ducibus conjurationis Bruto & Caſſio, ejuſdem familiaribus, idibus Martiis.

23. *Mater.*] Cerdanus transfert hunc affectum ad uxorem Julii Calpurniam, quæ paulo ante diem cædis, ſomniavit maritum *in gremio ſuo confodi*: ex Suet. 81. ego matrem *Romam* puto: quæ corpus ejus medio in foro, pro roſtris, inſolito tumultu & gentium omnium comploratione combuſſit: igne ex ipſis tribunalibus ac ſubſelliis excitato: ut eſt apud Sueton. 84.

24. *Non ulli paſtos, &c.*] Huc refero Suetonii verba, c. 81. de prodigiis quæ mortem Cæſaris præceſſerunt. *Proximis diebus equorum greges, quos in trajiciendo Rubicone flumine conſecrarat, ac vagos & ſine cuſtode dimiſerat, comperit pertinaciſſime pabulo abſtinere, ubertimque flere.* Equi per *Quadrupedem* hic ſignificantur, ut Æn. 11. 714. *Quadrupedemque citum ferrata calce fatigat.*

26. *Libavit.*] Guſtavit, attigit, Æn. 1. 740.

27. *Pœnos leones.*] Punicos; id eſt Carthaginienſes, ſeu Africanos. Carthago enim urbs Africæ præcipua, cujus incolæ Pœni dicti, quaſi Phœni: quia è Phœnicia profecti, duce Eliſa, five Didone. Æn. 1. 348. Ferax autem leonum & monſtrorum eſt Africa. In qua Cæſar Catonem, Scipionem, & Jubam vicerat.

Interitum

mortem, & montes inculti, & ſylvæ dicunt. Daphnis etiam induxit morem *ſubligandi tigres Armenias ad currum, & celebrandi choreas* in honorem *Bacchi, & induendi flexiles haſtas teneris frondibus. Ut vitis eſt ornamentum arborum, ut racemi vitium, ut tauri armentorum, ut meſſes agrorum fertilium,* ſic *tu* eras *ornamentum omne tuorum. Ex quo mors te abſtulit, ipſa Pales atque ipſe Apollo deſeruit arva. Sæpe miſerum lolium, & infœcundæ avenæ regnant in ſulcis, quibus commiſimus magna hordea. Carduus, aut paliurus* armatus *ſpinis acutis naſcitur pro dulci viola, & narciſſo purpureo. Spargite frondes per terram, tegite fontes umbraculis, ô paſtores! Daphnis jubet hæc ſibi præſtari: & ſtatuite ſepulcrum, & adjicite ſepulcro epitaphium: Ego Daphnis* hic jaceo, *celebris in ſylvis hinc uſque ad cœlum: magiſter pulchri pecoris, ipſe pulchrior.* ME. *Tales mihi ſunt verſus tui, ô divine poëta, qualis res* eſt *fatigatis ſomnus in herbis, & qualis res* eſt *æſtuantibus*

Interitum, montéſque feri, ſylvæque loquuntur.
Daphnis et Armenias curru ſubjungere tigres
Inſtituit, Daphnis thiaſos inducere Baccho,
Et foliis lentas intexere mollibus haſtas.
Vitis ut arboribus decori eſt, ut vitibus uvæ,
Ut gregibus tauri, ſegetes ut pinguibus arvis;
Tu decus omne tuis. Poſtquam te fata tulerunt,
Ipſa Pales agros, atque ipſe reliquit Apollo.
Grandia ſæpe quibus mandavimus hordea ſulcis,
Infelix lolium, et ſteriles dominantur avenæ.
Pro molli violâ, pro purpureo narciſſo,
Carduus et ſpinis ſurgit paliurus acutis.
Spargite humum foliis, inducit fontibus umbras,
Paſtores: mandat fieri ſibi talia Daphnis.
Et tumulum facite, et tumulo ſuperaddite carmen:
Daphnis ego in ſylvis hinc uſque ad ſidera notus;
Formoſi pecoris cuſtos, formoſior ipſe.
ME. Tale tuum carmen nobis, divine poëta,
Quale ſopor feſſis in gramine, quale per æſtum

NOTÆ.

29. *Daphnis & Armenias, &c.*] *Hoc aperte ad Cæſarem pertinet, quem conſtat primum ſacra Liberi patris tranſtuliſſe Romam, & Liberalia inſtituiſſe,* inquit Servius. Quo tamen id auctore dicat, ignoratur: immo ſacra Liberi multo ante nota fuiſſe Romæ manifeſtum eſt. Niſi forte dicatur magnificentius ea deinceps à Julio celebrata: eo quod periculoſiſſimo certamine Pompeii filios ad Mundam viciſſet, ipſo Liberalium die, ἐν Διονυσίοις, inquit Plutarchus in Cæſare: quo eodem die, ante quadriennium, Pompeius ad bellum exiiſſe quoque dicebatur. Præcipua autem Bacchi inſignia fuere, *Tigres:* quibus currui ſubligatis circumvehi ſolitus eſt. *Thyrſus,* haſta erat, veſtita pampinis & hedera, armata cuſpide in coni formam deſinente: Bacchi geſtamen, & comitum ejus fœminarum, quas *Bacchas* vocabant. Thyrſus quippe dicitur, quicquid ita ſurgit, ut in gracilitatem tenuetur: quemadmodum caulis medius fruticum & plantarum. *Thiaſus* eſt chorus, ſive ſacra ſodalitas canentium, ſaltantium, convivantium: non ſemper ad Bacchum, ſed ad alia etiam divina pertinens. Diciturque à θεῖα ἄσαι, divina canere. De *Baccho* infra v. 69.

Curru ſubjungere tigres.] *Curru* pro *currui.* Veteres enim in nominibus quartæ, genitivum extulere per *uis, curruis:* & dativum per *ui, currui.* Unde poſtea ſicut genitivum contraxere in *us, curruis, currus;* ita aliquando contraxere dativum in *u, currui, curru.* Hoc innuit Gellius l. 4. 16. qui multa congerit exempla Virgilii & aliorum. Sic Æn. 1. 261. *parce metu.* 6. 465. *teque aſpectu ne ſubtrahe.* 9. 605. *venatu invigilant pueri. Tigres.*] Bene *Armenias.* Tigris enim vox eſt Armenia, ex Varr. aut Medica, ex Plinio: quæ celeritatem ſignificat. Unde apud eos, feram illam, ſagittam, & flumen celebre ſignificat.

35. *Ipſa Pales, &c.*] Pales Dea paſtorum & pabuli: quam tamen Varro vult eſſe maſculini generis. *Apollo.*] Hic Apollo Nomius intelligitur: ſic dictus à νομὴ *paſcuum;* quia greges olim Admeti regis pavit. Georg. 3. 2.

36. *Grandia hordea.*] Speciem pro genere, hordeum pro quolibet frumento.

37.] *Infelix lolium, &c.*] Lolium, *Cockle-Weed:* Græcis ζιζάνιον. *Avena.*] Duplex: altera ſativa, & ad equinum pabulum utilis; altera plane inanis ac ſterilis, de qua hic ſermo. In hanc ultimam, & in lolium dicuntur frumenta degenerare.

28. *Purpureo narciſſo.*] Duplex narciſſi ſpecies; præcipua, ex Dioſcoride, l. 4. 161. *Flos albus,* inquit, *intus croceus,* κροκώδες; *in quibuſdam purpureus,* πορφυροειδές.

39. *Carduus et, &c.*] Carduus agreſtis, *the Thiſtle. Paliurus.*] Herba, vel ſecundùm alios frutex aſperrimus: quidam ſpinam albam putant.

Dulcis

Dulcis aquæ ſaliente ſitim reſtinguere rivo.
Nec calamis ſolùm æquiparas, ſed voce magiſtrum.
Fortunate puer, tu nunc eris alter ab illo.
Nos tamen hæc quocunq; modo tibi noſtra viciſſim
Dicemus, Daphníq; tuum tollemus ad aſtra: [nis.
Daphnin ad aſtra feremus: amavit nos quoq; Daph-
MOP. An quicquam nobis tali ſit munere majus?
Et puer ipſe fuit cantari dignus, et iſta
Jampridem Stimicon laudavit carmina nobis.
ME. Candidus inſuetum miratur limen Olympi,
Sub pedibúſque videt nubes et ſidera Daphnis.
Ergo alacres ſylvas et cætera rura voluptas,
Panáque, paſtoréſque tenet, Dryadáſque puellas.
Nec lupus inſidias pecori, nec retia cervis
Ulla dolum meditantur: amat bonus otia Daphnis.
Ipſi lætitiâ voces ad ſidera jactant
Intonſi montes: ipſæ jam carmina rupes,
Ipſa ſonant arbuſta: Deus, Deus ille, Menalca.

ſedare ſitim ſcaturiente rivo dulcis aquæ. Nec tantum æquas magiſtrum fiſtula, ſed etiam voce. Felix juvenis, tu nunc eris primus poſt eam. Nos tamen viciſſim tibi qualicumque modo canemus hæc noſtra, & Daphnim tuum tollemus in cœlum: Daphnis nos etiam dilexit. MOP. *An ulla res mihi ſit pretioſior, quàm hoc munus? & puer ipſe meruit celebrari, & jamdudum Stimicon laudavit mihi* tuos *iſtos verſus.* ME. *Daphnis ſplendens miratur portas cœli à ſe non ante viſas, & deſpicit ſub pedibus nubila & aſtra. Ergo læta voluptas occupat nemora, campoſque omnes, & Pana, & paſtores, & Dryadas virgines. Neque lupus ſtruit inſidias gregi, neque ullæ plagæ moliuntur fraudem cervis: Daphnis bonus diligit pacem. Ipſi montes incultè emittunt clamores ad aſtra* præ *gaudio*; *ipſæ rupes* modulantur *verſus*; *ipſæ arbores modulantur hoc: Deus, ô Menalca, Deus ille* eſt.

NOTÆ.

49. *Alter ab illo.*] Secundus; non dignitate quidem, quia doctrina par utrique eſſe dicitur, *Nec calamis ſolum æquiparas, ſed voce magiſtrum:* ſed ordine tantum temporis: Ita ut alter alteri ſit ſimilis, ſed magiſter primus & antiquior, Mopſus vero ſecundus & junior. *Magiſter* autem ille Mopſi videtur ipſe fuiſſe Daphnis.

52. *Amavit nos quoque Daphnis.*] At, inquiunt, Menalcas Virgilius eſt, ſiquidem deinde dicit de ſua fiſtula: *Hæc nos, Formoſum Corydon ardebat Alexim: Hæc eadem docuit, &c.* Virgilium autem non amavit J. Cæſar, quippe ignotum adhuc tunc temporis: atque adeo Daphnis non eſt J. Cæſar. Sed nihil obſtat, quo minus dicamus amatos à Cæſare Mantuanos, & cæteros Galliæ Ciſalpinæ populos: utpote ex ea provincia, quam Cæſar tantopere expetiiſſet. Virgilius autem Mantuanus fuit.

54. *Et puer ipſe.*] Negat Servius poſſe id convenire J. Cæſari, qui non puer, ſed annos natus 56. interfectus eſt. Ego exiſtimo Cæſarem conſulto hic vocari puerum; quia relatus fuerat inter cœleſtes Deos: Dii vero cenſebantur vigorem ſemper habere juvenilem; nec aliam ob cauſam *Heben*, ſive *Juventam*, Diis ad pocula miniſtranda adhibebant. Contra *Senectus* inter inferna numina numerabatur. Æn. 6. 275. *Primiſque in faucibus Orci, &c. pallenteſque habitant morbi, triſtiſque ſenectus.* Sic Ovid. Met. l. 4. 17. de Baccho canit: *Tibi enim inconſumpta juventa: Tu puer æternus, tu formoſiſſimus alto Conſpiceris cœlo.*

56. *Candidus.*] Color Diis ſuperis addictus, ut niger inferis & mortuis. Tibul. l. 3. 6. 1. *Candide Liber, ades.* Ovid. Triſt. 5. 514. ad Natalem Deum; *Candidus huc venias.* Adde quod heroas in lacteo circulo crederent habitare, ex Cicer. in Somnio Scip. qui circulus non male cœli veſtibulum & limen vocari poteſt. *Limen.*] Eſt tranſverſum in janua lignum, inferius vel ſuperius. Sic dicitur vel à *limes*, quia terminatur hic domus; vel à limus, id eſt *obliquus* & *tranſverſus*, ut vult Feſtus.

Olympi.] Montes duodecim hoc nomine inſigniti ſunt. Præcipuus in ea parte Theſſaliæ, quæ ad Macedoniam vergit: cujus vertex ita editus, ut nubes penetrare, & ad cœlum uſque pertinere dicatur; immo & pro cœlo ſumatur à poëtis. Dictus quaſi ὁλολαμπὴς, *totus lucidus*, quia nubes excedit, & ſole ſemper illuſtratur. De *Dryadibus*, Ecl. 2. 46. De *Pane*, Ecl. 2. 31.

64. *Deus, Deus ille, &c.*] Conſtat honores Divinos J. Cæſari à Triumviris decretos eſſe, paulo poſt Triumviratum conſtitutum, anno U. C. 712. Lepido 11. & Munatio Planco Coſſ. Hi autem honores præcipue fuerunt: ut ædes ei in foro, ubi crematum ejus cadaver fuerat, conſtrueretur; ut ſimulacrum ejus ludis Circenſibus una cum ſimulacro Veneris circumferretur: ut, ſi qua victoria nunciaretur, ei ſeorſum quaſi victori ſacrificaretur; ut qui in ejus ædem confugiſſet, ab injuria tutus eſſet. Et ab eo tempore Octavianus ſe *Divi* filium appellavit.

Sis

mortem, & montes inculti, & ſylvæ dicunt. Daphnis etiam induxit morem *ſubligandi tigres Armenias ad currum, & celebrandi choreas* in honorem *Bacchi, & induendi flexiles haſtas teneris frondibus. Ut vitis eſt ornamentum arborum, ut racemi vitium, ut tauri armentorum, ut meſſes agrorum fertilium,* ſic *tu* eras *ornamentum omne tuorum. Ex quo mors te abſtulit, ipſa Pales atque ipſe Apollo deſeruit arva. Sæpe miſerum lolium, & infœcundæ avenæ regnant in ſulcis, quibus commiſimus magna hordea. Carduus, aut paliurus* armatus *ſpinis acutis naſcitur pro dulci viola, & narciſſo purpureo. Spargite frondes per terram, tegite fontes umbraculis, ô paſtores! Daphnis jubet hæc ſibi præſtari: & ſtatuite ſepulcrum, & adjicite ſepulcro epitaphium: Ego Daphnis* hic jaceo, *celebris in ſylvis hinc uſque ad cœlum: magiſter pulchri pecoris, ipſe pulchrior.*

Interitum, montéſque feri, ſylvæque loquuntur.
Daphnis et Armenias curru ſubjungere tigres
Inſtituit, Daphnis thiaſos inducere Baccho,
Et foliis lentas intexere mollibus haſtas.
Vitis ut arboribus decori eſt, ut vitibus uvæ,
Ut gregibus tauri, ſegetes ut pinguibus arvis;
Tu decus omne tuis. Poſtquam te fata tulerunt,
Ipſa Pales agros, atque ipſe reliquit Apollo.
Grandia ſæpe quibus mandavimus hordea ſulcis,
Infelix lolium, et ſteriles dominantur avenæ.
Pro molli violâ, pro purpureo narciſſo,
Carduus et ſpinis ſurgit paliurus acutis.
Spargite humum foliis, inducit fontibus umbras,
Paſtores: mandat fieri ſibi talia Daphnis.
Et tumulum facite, et tumulo ſuperaddite carmen:
Daphnis ego in ſylvis hinc uſque ad ſidera notus;
Formoſi pecoris cuſtos, formoſior ipſe.
ME. Tale tuum carmen nobis, divine poëta,
Quale ſopor feſſis in gramine, quale per æſtum

ME. *Tales mihi ſunt verſus tui, ô divine poëta, qualis res* eſt *fatigatis ſomnus in herbis, & qualis res* eſt *æſtuantibus*

NOTÆ.

29. *Daphnis & Armenias, &c.*] *Hoc aperte ad Cæſarem pertinet, quem conſtat primum ſacra Liberi patris tranſtuliſſe Romam, & Liberalia inſtituiſſe,* inquit Servius. Quo tamen id auctore dicat, ignoratur: immo ſacra Liberi multo ante nota fuiſſe Romæ manifeſtum eſt. Niſi forte dicatur magnificentius ea deinceps à Julio celebrata: eo quod periculoſiſſimo certamine Pompeii filios ad Mundam viciſſet, ipſo Liberalium die, ἐν Διονυσίοις, inquit Plutarchus in Cæſare: quo eodem die, ante quadriennium, Pompeius ad bellum exiiſſe quoque dicebatur. Præcipua autem Bacchi inſignia fuere, *Tigres:* quibus currui ſubligatis circumvehi ſolitus eſt. *Thyrſus,* haſta erat, veſtita pampinis & hedera, armata cuſpide in coni formam deſinente: Bacchi geſtamen, & comitum ejus fœminarum, quas *Bacchas* vocabant. Thyrſus quippe dicitur, quicquid ita ſurgit, ut in gracilitatem tenuetur: quemadmodum caulis medius fruticum & plantarum. *Thiaſus* eſt chorus, ſive ſacra ſodalitas canentium, ſaltantium, convivantium: non ſemper ad Bacchum, ſed ad alia etiam divina pertinens. Diciturque à θεῖα ἄσαι, divina canere. De *Baccho* infra v. 69.

Curru ſubjungere tigres.] *Curru* pro *currui.* Veteres enim in nominibus quartæ, genitivum extulere per *uis, curruis:* & dativum per *ui, currui.* Unde poſtea ſicut genitivum contraxere in *us, curruis, currus;* ita aliquando contraxere dativum in *u, currui, curru.* Hoc innuit Gellius l. 4. 16. qui multa congerit exempla Virgilii & aliorum. Sic Æn. 1. 261. *parce metu.* 6. 465. *teque aſpectu ne ſubtrahe.* 9. 605. *venatu invigilant pueri. Tigres.*] Bene *Armenias.* Tigris enim vox eſt Armenia, ex Varr. aut Medica, ex Plinio: quæ celeritatem ſignificat. Unde apud eos, feram illam, ſagittam, & flumen celebre ſignificat.

35. *Ipſa Pales, &c.*] Pales Dea paſtorum & pabuli: quam tamen Varro vult eſſe maſculini generis. *Apollo.*] Hic Apollo Nomius intelligitur: ſic dictus à νομὴ *paſcuum;* quia greges olim Admeti regis pavit. Georg. 3. 2.

36. *Grandia hordea.*] Speciem pro genere, hordeum pro quolibet frumento.

37.] *Infelix lolium, &c.*] Lolium, *Cockle-Weed:* Græcis ζιζάνιον. *Avena.*] Duplex: altera ſativa, & ad equinum pabulum utilis; altera plane inanis ac ſterilis, de qua hic ſermo. In hanc ultimam, & in lolium dicuntur frumenta degenerare.

28. *Purpureo narciſſo.*] Duplex narciſſi ſpecies; præcipua, ex Dioſcoride, l. 4. 161. *Flos albus,* inquit, *intus croceus,* κροκώδες; *in quibuſdam purpureus,* πορφυροειδές.

39. *Carduus et, &c.*] Carduus agreſtis, *the Thiſtle. Paliurus.*] Herba, vel ſecundùm alios frutex aſperrimus: quidam ſpinam albam putant.

Dulcis

Dulcis aquæ ſaliente ſitim reſtinguere rivo.
Nec calamis ſolùm æquiparas, ſed voce magiſtrum.
Fortunate puer, tu nunc eris alter ab illo.
Nos tamen hæc quocunq; modo tibi noſtra viciſſim
Dicemus, Daphníq; tuum tollemus ad aſtra: [nis.
Daphnin ad aſtra feremus: amavit nos quoq; Daph-
MOP. An quicquam nobis tali ſit munere majus?
Et puer ipſe fuit cantari dignus, et iſta
Jampridem Stimicon laudavit carmina nobis.
ME. Candidus inſuetum miratur limen Olympi,
Sub pedibúſque videt nubes et ſidera Daphnis.
Ergo alacres ſylvas et cætera rura voluptas,
Panáque, paſtoréſque tenet, Dryadáſque puellas.
Nec lupus inſidias pecori, nec retia cervis
Ulla dolum meditantur: amat bonus otia Daphnis.
Ipſi lætitiâ voces ad ſidera jactant
Intonſi montes: ipſæ jam carmina rupes,
Ipſa ſonant arbuſta: Deus, Deus ille, Menalca.

ſedare ſitim ſcaturiente rivo dulcis aquæ. Nec tantum æquas magiſtrum fiſtula, ſed etiam voce. Felix juvenis, tu nunc eris primus poſt eam. Nos tamen viciſſim tibi qualicumque modo canemus hæc noſtra, & Daphnim tuum tollemus in cælum: Daphnis nos etiam dilexit. MOP. *An ulla res mihi ſit pretioſior, quàm hoc munus? & puer ipſe meruit celebrari, & jamdudum Stimicon laudavit mihi* tuos *iſtos verſus.* ME. *Daphnis ſplendens miratur portas cæli à ſe non ante viſas, & deſpicit ſub pedibus nubila & aſtra. Ergo læta voluptas occupat nemora, campoſque omnes, & Pana, & paſtores, & Dryadas virgines. Neque lupus ſtruit inſidias gregi, neque ullæ plagæ moliuntur fraudem cervis: Daphnis bonus diligit pacem. Ipſi montes inculti emittunt clamores ad aſtra* præ *gaudio*; *ipſæ rupes* modulantur *verſus*; *ipſæ arbores modulantur hoc: Deus, ô Menalca, Deus ille* eſt.

NOTÆ.

49. *Alter ab illo.*] Secundus; non dignitate quidem, quia doctrina par utrique eſſe dicitur, *Nec calamis ſolum æquiparas, ſed voce magiſtrum:* ſed ordine tantum temporis: Ita ut alter alteri ſit ſimilis, ſed magiſter primus & antiquior, Mopſus vero ſecundus & junior. *Magiſter* autem ille Mopſi videtur ipſe fuiſſe Daphnis.

52. *Amavit nos quoque Daphnis.*] At, inquiunt, Menalcas Virgilius eſt, ſiquidem deinde dicit de ſua fiſtula: *Hæc nos, Formoſum Corydon ardebat Alexim: Hæc eadem docuit, &c.* Virgilium autem non amavit J. Cæſar, quippe ignotum adhuc tunc temporis: atque adeo Daphnis non eſt J. Cæſar. Sed nihil obſtat, quo minus dicamus amatos à Cæſare Mantuanos, & cæteros Galliæ Ciſalpinæ populos: utpote ex ea provincia, quam Cæſar tantopere expetiiſſet. Virgilius autem Mantuanus fuit.

54. *Et puer ipſe.*] Negat Servius poſſe id convenire J. Cæſari, qui non puer, ſed annos natus 56. interfectus eſt. Ego exiſtimo Cæſarem conſulto hic vocari puerum; quia relatus fuerat inter cœleſtes Deos: Dii vero cenſebantur vigorem ſemper habere juvenilem; nec aliam ob cauſam *Heben*, ſive *Juventam*, Diis ad pocula miniſtranda adhibebant. Contra *Senectus* inter inferna numina numerabatur. Æn. 6. 275. *Primiſque in faucibus Orci, &c. pallenteſque habitant morbi, triſtiſque ſenectus.* Sic Ovid. Met. l. 4. 17. de Baccho canit: *Tibi enim inconſumpta juventa: Tu puer æternus, tu formoſiſſimus alto Conſpiceris cœlo.*

56. *Candidus.*] Color Diis ſuperis addictus, ut niger inferis & mortuis. Tibul. l. 3. 6. 1. *Candide Liber, ades.* Ovid. Triſt. 5. 514. ad Natalem Deum; *Candidus huc venias.* Adde quod heroas in lacteo circulo crederent habitare, ex Cicer. in Somnio Scip. qui circulus non male cœli veſtibulum & limen vocari poteſt. *Limen.*] Eſt tranſverſum in janua lignum, inferius vel ſuperius. Sic dicitur vel à *limes*, quia terminatur hic domus; vel à limus, id eſt *obliquus* & *tranſverſus*, ut vult Feſtus.

Olympi.] Montes duodecim hoc nomine inſigniti ſunt. Præcipuus in ea parte Theſſaliæ, quæ ad Macedoniam vergit: cujus vertex ita editus, ut nubes penetrare, & ad cœlum uſque pertinere dicatur; immo & pro cœlo ſumatur à poëtis. Dictus quaſi ὁλολαμπὴς, *totus lucidus*, quia nubes excedit, & ſole ſemper illuſtratur. De *Dryadibus*, Ecl. 2. 46. De *Pane*, Ecl. 2. 31.

64. *Deus, Deus ille, &c.*] Conſtat honores Divinos J. Cæſari à Triumviris decretos eſſe, paulo poſt Triumviratum conſtitutum, anno U. C. 712. Lepido 11. & Munatio Planco Coſſ. Hi autem honores præcipue fuerunt: ut ædes ei in foro, ubi crematum ejus cadaver fuerat, conſtrueretur; ut ſimulacrum ejus ludis Circenſibus una cum ſimulacro Veneris circumferretur: ut, ſi qua victoria nunciaretur, ei ſeorſum quaſi victori ſacrificaretur; ut qui in ejus ædem confugiſſet, ab injuria tutus eſſet. Et ab eo tempore Octavianus ſe *Divi* filium appellavit.

Sis

Utinam ſis commodus & propitius tuis! ecce quatuor aras, ecce duas tibi, & duo altaria Phœbo erecta. Singulis annis offeram tibi duo vaſa recenti lacte undantia, & duo vaſa pinguis olei. Præſertimque lætificans epulas copioſo vino; ad ignem, ſi fuerit hyems; ſub umbraculis, ſi fuerit æſtas: effundam è calcibus vina Chia, quæ ſunt novum nectar. Damœtas, & Ægon Cretenſis mihi canent: Alphesibœus exprimet choreas Satyrorum. Hæc in honorem tuum ſemper fient, & cum ſolvemus Nymphis vota annua, & cum circumimus campos cum hoſtia. Quamdiu aper amabit culmina montium, quamdiu piſcis amnes, & quamdiu apes alentur thymo, quamdiu cicadæ rore: ſemper gloria, & nomen tuum, & laudes durabunt. Agreſtes ſingulis annis ſic tibi vota facient, quemadmodum Baccho & Cereri. Tu quoque adiges eos ad vota ſolvenda.

Sis bonus, ô, felíxque tuis! en quatuor aras:
Ecce duas tibi, Daphni, duóque altaria Phœbo.
Pocula bina novo ſpumantia lacte quotannis,
Crateráſque duos ſtatuam tibi pinguis olivi:
Et multo imprimis hilarans convivia Baccho,
Ante focum, ſi frigus erit, ſi meſſis, in umbrâ,
Vina novum fundam calathis Arviſia nectar.
Cantabunt mihi Damœtas, et Lyctius Ægon:
Saltantes Satyros imitabitur Alpheſibœus.
Hæc tibi ſemper erunt, et cùm ſolennia vota
ReddemusNymphis, et cùm luſtrabimus agros.
Dum juga montis aper, fluvios dum piſcis amabit,
Dúmque thymo paſcentur apes, dum rore cicadæ:
Semper honos, noménq; tuum, laudéſq; manebunt.
Ut Baccho Cereríque, tibi ſic vota quotannis
Agricolæ facient: damnabis tu quoque votis.

NOTÆ.

65. *Felixque tuis.*] *Felix* dicitur, tam is qui habet felicitatem, quam is qui facit alios felices. Æn. 1. 334.

68. *Crateraſque.*] *Crater* Græca vox, κρατὴς, à κεράννυμι *miſceo*; iſtud autem à κέρας *cornu*: quod veteres cavis cornibus, aut effictis in figuram cornuum poculis biberent, in iiſque vinum aqua miſcerent.

69. *Baccho.*] Vino, cujus inventor Bacchus à poëtis dicitur: Jovis ex Semele filius: διμάτωρ, *bimater* dictus, quia ex utero matris fulminatæ tranſlatus in Jovis femur, inde maturo partus tempore iterum prodiit. Orbem terrarum peragravit, Indos domuit, primus omnium triumphavit invectus elephanto: turba ſtipatus temulentarum & vociferantium fœminarum, quas ab eo *Bacchas* dixere. Supra v. 29.

71. *Arviſia.*] Ab Arviſo, promontorio Chii inſulæ, in mari Ægeo, ubi vinum exquiſitiſſimum. *Nectar.*] Potus Deorum, ut *ambroſia* cibus: ſæpe tamen promiſcue ſumuntur: triumque immortalitatem ſignificat. *Nectar* enim à νη privativa particula, & κτείνω *occido*: *ambroſia*, ab α privativo, & βρότος *mortalis*. Utrumque miniſtrarunt diis Hebe, ſive Juventa, & Ganymedes. *Calathis.*] Poculis ad ſpeciem calathorum formatis. Ecl. 2. 46. Et Martialis apophor. 107. de calathis ait: *Nos Satyri, nos Bacchus amat*: unde patet calathum poculum quoque eſſe, non tantum caniſtrum.

72. *Damœtas, &c.*] Ecl. 3. 1. *Ægon.*] ab αἴξ *caper*: dictus *Lyctius*, à Lycto Cretæ inſulæ civitate.

73. *Alpheſibœus.*] Ab ἀλφέω *invenio*, & βοῦς *bos*. Hoc loco nomen paſtoris proprium eſt: ſed apud Homerum Il. 18. 593. epithetum eſt puellarum, quæ propter formam reperiebant multos juvenes, à quibus boves accipiebant munerum loco: quia opes omnes illis temporibus in gregibus ſitæ erant. De *Satyris*, Ecl. 6. in arg.

74. *Et cum ſolennia vota.*] Sacra Nymphis fieri ſolita; vel in argis, ut Turnebo placet; vel etiam in domibus, ut Victorio. *Solennia* ſunt quæ *ſolum in anno* fiunt, id eſt, ſemel ſingulis annis.

75. *Et cum luſtrabimus agros.*] Sacrificium innuit dictum *Ambarvale*. De quo Geor. 1. 345.

79. *Cererique.*] Ceres Saturni & Opis filia, mater Proſerpinæ, quam à Plutone raptam fertur laborioſiſſime toto orbe quæſiviſſe: frugum, & cultus terræ, magna ex parte repertrix.

80. *Damnabis tu quoque votis.*] Qui vota ſuſcipit, poſtulat aliquid à Deo, eidemque aliquid promittit. Si Deus promiſſa annuat; tum vovens quaſi damnatur, & judicio tenetur promiſſa exolvere. Unde Deus dicitur *damnare votis* vel *voti*, cum poſtulata annuit, & ſic adigit voventem ad exolvenda promiſſa. Livius, dec. 3. l. 7. *Deos, Deaſque precabantur, ut illis fauſtum iter felixque pugna eſſet: & damnarentur ipſi votorum, quæ pro iis ſuſcepiſſent.* Æneid. 5. 237. eodem ſenſu dicitur, *voti reus*.

MOP.

MO. Quæ tibi, quæ tali reddam pro carmine dona?
Nam neque me tantùm venientis sibilus Austri,
Nec percussa juvant fluctu tam litora, nec quæ
Saxosas inter decurrunt flumina valles.
ME. Hac te nos fragili donabimus antè cicutâ.
Hæc nos, Formosum Corydon ardebat Alexim;
Hæc eadem docuit, Cujum pecus? an Melibœi?
MO. At tu sume pedum, quod, me cùm sæpe rogaret,
Non tulit Antigenes (et erat tum dignus amari)
Formosum paribus nodis, atque ære, Menalca.

MO. *Qualia tibi, qualia munera reponam pro tali cantu? Neque enim susurrus Austri ingruentis, nec ripæ undis verberatæ sic me delectant, neque fluvii qui inter lapidosas valles volvuntur.* ME. *Prius tibi dabo hanc tenuem fistulum: qua ego didici* canere: *Formosum Corydon amabat Alexim; eademque didici, Cujum pecus? an Melibœi?* MO. *Tu vero, Menalca, accipe pedum insigne nodis æqualiter* distantibus, *& ære: quod Antigenes non obtinuit, licet sæpe à me peteret; & tunc tamen merebatur amari.*

NOTÆ.

82. *Venientis sibilus Austri.*] Venientis, id est, nascentis: tunc enim potius est aura, quam ventus. Sic Æn. 5. 344. *gratior & pulchro veniens in corpore virtus:* id est, *nascens & crescens.* De Austro, Ecl. 2. 58.

86. *Hæc nos: Formosum, &c.*] Hac eâdem fistula cecinimus Eclogam 2. quæ incipit: *Formosum pastor Corydon, &c.* Item Eclogam 3. quæ incipit: *Dic mihi, Damœta, cujum pecus? an Melibœi?*

88. *Pedum.*] Virgam pastoralem incurvam: *formosum ære,* quo suppactum est, & *nodis paribus,* id est, nodis qui æquali intervallo à se invicem distant.

ECLOGA VI.

*SILENUS.

ARGUMENTUM.

SILENUS pueros Chromin & Mnasilum docet primam rerum originem, secundùm doctrinam Epicuri, additque varias fabulas. Per Silenum, Syronem Epicureum philosophum; per Chromin & Mnasilum, Virgilium & Varum, Syronis ea in philosophia discipulos, intelligunt interpretes. Certe Romæ tunc temporis vigebat hæc secta plurimum. Et Virgilium *quidem ostendithæc Ecloga disciplinæ huic aliquando adhæsisse.*

Nam consequentibus annis videtur ad Pythagoram aut Platonem deflexisse, cujus philosophiam sequitur, Æn. 6. 724. Varum *autem illum, de quo hic sermo, ab Epicuri disciplina, etiam in moribus, non abhorruisse conjicio, ex Ode Horatii* 18. *lib.* 1. *quæ ad eam scripta est, & plane Epicurum sapit. De* Syrone *utriusque præceptore habemus apud Ciceronem, & quod ipsius Ciceronis amicus fuerit,* Epist. famil. *l.* 6. 11. *& quod vir optimus, doctissimusque Epicureus,* De finib. *l.* 2. 119. *Quo eodem ex opere facile colligitur, eam in Italia floruisse ultima Ciceronis ætate: qua ætate Virgilius, tum juvenis, operam ei dare potuit.*

Ex hoc primo Eclogæ versu, Prima Syracosio, &c. *sunt qui probent, hanc inter cæteras ordine temporis primam esse; eamque à Cicerone fuisse auditam in theatro, cum à Cytheride sive Lycoride mima cantaretur; unde ad suam & Virgilii laudem Cicero exclamarit:* Magnæ spes altera Romæ. *Sed hæc Donati somnia sunt, qualia multa somniavit. Videtur quippe poëta profiteri Ecl.* 1. *venisse se primo Romam, ut agros recuperaret suos: at Cicero annis ante divisionem agrorum ferme duobus obiit, nempe sub initium Triumviralis proscriptionis, anno U. C.* 711. *cum agri divisi non sint nisi U. C.* 713. *ineunte. Immo probo ego ex iisdem versibus, hanc non esse primam:* Prima Syracosio dignata est ludere versu: *igitur non jam primum; sed antea*

etiam luſerat, idque unum ſignificat, ſe primum omnium inter Latinos, Bucolicum ſcribendi genus è Græcia ſeu Sicilia tranſtuliſſe. Quo autem ordine ac tempore hæc ſcripta ſit, incertum eſt.

NOTÆ.

* *SILENUS.*] Senex, Bacchi nutritius & pædagogus; ſemper aſino vehi, ſemper ebrius deſcribi ſolitus; cornuto capite, ſimis naribus: magnæ tamen ſolertiæ, unde dicitur multa ſapienter edifferuiſſe regi Midæ: memoraturque rex Antigonus vertiſſe ſibi laudi, quod ab hoſtibus propter deformitatem quaſi Silenus ridetur, ut eſt apud Senec. de Ira, l. 3. 22. Nomen à σιλλαίνειν, *ſcommata jacere, cavillari*, ex Æliano, l. 3. Var. Hiſt. c. 40. Sileni autem dicuntur omnes Satyri ſeniores, ex Pauſania in Attic. Quanquam aliqui pingunt Silenum pedibus humanis, Satyros caprinis.

Satyri autem è Bacchi comitibus etiam fuerunt, ſalacitate inſignes. Plutarchus in Sylla refert, unum ex illo genere ad Syllam eſſe adductum. Hieronymus in vita Pauli Eremitæ, unum quoque à S. Antonio viſum eſſe teſtatur: itemque alium ab omni Alexandrino populo, Conſtantini temporibus. Alii tamen hos inter ſpectra aut naturæ monſtra referunt, totumque id genus revocant ad fabulas. Nomen deducit Ælianus à σεσηρέναι, quod eſt, *os habere in modum rictus canini conformatum:* Caſaubonus à Dorica σᾶταρ, *jocari:* aliunde alii.

Panes his non abſimiles, quorum primus *Pan*, Mercurii filius; a πᾶν, *omne*: de quo multa Ecl. 2. 31.

Fauni, à *fando* dicti: quia ſylveſtribus in locis affari homines & alloqui putabantur: quod aiunt in prælio Romanos inter & Etruſcos de reſtituendis in regnum Tarquiniis accidiſſe: voce è ſylvis erumpente, quæ Romanos bono eſſe animo juberet.

Sylvanus & ſylvani, à *ſylvis* dicti. Ecl. 10. 24.

INTERPRETATIO.

Muſa mea, prima omnium *dignata eſt canere Sicula carmina: nec eam puduit incolere nemora. Cum canerem reges & bella, Apollo* mihi *vellicavit aurem, & me* ſic *admonuit: Tityre, decet paſtorem paſcere pingues oves, & componere tenues verſus. Ego nunc (ô Vare, ſiquidem multi ſuppetent tibi, qui optabunt celebrare laudes tuas, & ſcribere funeſta bella)*

PRima Syracoſio dignata eſt ludere verſu
Noſtra, nec erubuit ſylvas habitare, Thalia.
Cùm canerem reges et prælia, Cynthius aurem
Vellit, et admonuit: Paſtorem, Tityre, pingues
Paſcere oportet oves, deductum dicere carmen.
Nunc ego (namq; ſuper tibi erunt, qui dicere laudes,
Vare, tuas cupiant, et triſtia condere bella)

NOTÆ.

1. *Prima Syracoſio.*] Primus è Latinis non ſum dedignatus ſcribere carmina bucolica ad imitationem Theocriti Syracuſani. *Syracoſio:* ut brevis eſſet ſyllaba tertia quæ alioqui longa eſt in *Syracuſio*, Συρακουσίῳ. *Syracuſæ*, urbs Siciliæ tunc ampliſſima: urbes olim quatuor, ex Cicerone; quinque, ex Strabone, ambitu ſuo complectens. Nunc *Saraguſa*.

2. *Thalia.*] Una è novem Muſis, comœdiæ & ludicrorum præſes: à θάλλω *vireſco, floreo, exhilaror.*

3. *Cum canerem reges.*] Dicitur Virgilius res Albanas primo tractandas ſuſcepiſſe, ſed abjeciſſe deinde opus, & ad bucolica ſtudium convertiſſe. *Cynthius.*] Et Cynthia, nomina Apollinis & Dianæ: quia nati ambo in inſula maris Ægei *Delo*, ubi mons eſt *Cynthus*.

4. *Aurem vellit.*] Proverbialiter dictum, pro *admonuit:* ſive quia, ut vult Eraſmus, in jus ituri vellicabant aurem illius, quem eſſe teſtem volebant: unde Horat. Sat. l. 1. 9. 75. *Licet auteſtari? ego vero oppono auriculam: rapit in jus.* Vel quia, ut vult Servius, aures memoriæ conſecrata eſt; quemadmodum frons Genio, & digiti Minervæ. *Tityrum* hic ſe appellat Virgilius, ut Ecl. 1. 1.

5. *Deductum carmen.*] Id eſt, tenue, à lana, quæ ad majorem tenuitatem nendo deducitur. Horat. Epiſt. l. 2. 1. 225. *Tenui deducta poëmata filo.* Tibul. l. 1. 3. 86. *Deducat plena ſtamina longa colo.*

7. *Vare, &c.*] De illo magna lis apud interpretes. Alii enim laudes illas attribuunt *P. Alpheno Varo*; alii *P. Quintilio Varo*; alii *Quintilio Cremonenſi*, quem item *Varum* vocant. Conſtat hos tres Virgilii æquales fuiſſe. Et *Alphenus* quidem *Varus*, Servii Sulpicii juriſconſulti diſcipulus, juriſconſultus ipſe fuit celebris: qui ex arte ſutoria; aut, ut volunt alii, tonſoria, ad conſulatum adrepſit, an. U. C. 755. Digeſtorum libros ſcripſit quadraginta. Laudatus à Gellio propter ſtudium antiquitatis, l.b. 6. 5. Ab Horatio memoratur propter vafritiem, Sat. lib. 1. 3. Ab interpretibus Horatii, Cremonenſis dictus. Tamen huic non puto dicatam eſſe hanc Eclogam; tum quia nulla laude bellica,

Agi eſtem

Agreſtem tenui meditabor arundine Muſam.
Non injuſſa cano : ſi quis tamen hæc quoq; ſi quis
Captus amare leget ; te noſtræ, Vare, myricæ,
Te nemus omne canet : nec Phœbo gratior ulla eſt,
Quàm ſibi quæ Vari præſcripſit pagina nomen.
Pergite, Piërides. Chromis et Mnaſilus in antro
Silenum pueri ſomno vidêre jacentem,
Inflatum heſterno venas, ut ſemper, Iaccho.
Serta procul tantùm capiti delapſa jacebant :
Et gravis attritâ pendebat cantharus anſâ.
Aggreſſi (nam ſæpe ſenex ſpe carminis ambo
Luſerat) injiciunt ipſis ex vincula ſertis.
Addit ſe ſociam, timidiſque ſupervenit Ægle ;
Ægle Naïadum pulcherrima ; jámque videnti

exercebo ruſticam muſam fragili fiſtula. Canto ea quæ à Phœbo *juſſus ſum* cantare. *Si tamen aliquis, ſi aliquis hæc etiam legat, horum amore percitus ; te noſtræ myricæ, te omnis ſylva reſonabit, ô Vare ; nullaque pagina magis placet Apollini, quam quæ ſibi præfixit Vari nomen. Pergite, ô Muſæ. Chromis & Mnaſylus pueri viderunt Silenum in caverna proſtratum ſomno : venis tumentibus heſterno vino, ut mos eſt. Erant procul humi coronæ, tantum lapſæ à capite : Et grande poculum ſuſpenſum erat per anſam attritam. Hunc invadentes, injiciunt vincula* confecta *ex ipſis coronis : ſæpe enim* ille *ſenex utrumque deceperat ſpe verſuum. Ægle adjungit ſe ſociam, & accedit pavidis : Ægle formoſiſſima Naïadum : Et* ipſi, *jam oculos aperienti*

NOTÆ.

ſed una forenſi claruit : tum quia, cum ſutor dicatur fuiſſe, nec ad conſulatum niſi diu poſt obitum Virgilii pervenerit : non videtur ejus fortuna tum, cum Eclogæ ſcriberentur, ſatis Virgilii fortunæ præſtiſſe, ut hic illi tam effuſis laudibus adularetur. *Quintilius* vero *Cremonenſis*, de quo ſic Euſebii Chron. ad annum primum Olymp. 189. qui reſpondet ann. U. C. 730. *Quintilius Cremonenſis, Virgilii & Horatii familiaris, moritur*, idem ille eſt, quem Servius Virgilii cognatum appellat ; & cujus in morte Horatius Virgilium conſolatur, Od. l. 1. 24. Sed huic à nemine, præterquam à Grammaticulis *Vari* cognomen tribuitur. Omnino igitur laudes iſtæ ad *P. Quintilium Varum* referendæ ſunt : qui magnis muneribus ſub Auguſti imperio perfunctus eſt. Conſul an. U. C. 741. Syriæ deinde præſes per annos octo. Denique miſſus in Germaniam cum tribus legionibus ; quas ingenti clade amiſit, inſidiis ab Arminio circumventus, an. U. C. 762. tanto ſuo dolore, ut ſibi conſciverit mortem ; tanto Auguſti luctu, ut caput illidens parieti exclamaret, *Vare, legiones redde.*

7. *Et triſtia bella.*] Miror hîc Nannium & alios, qui bella intelligunt Germanica, Varo tam funeſta : illa enim anno poſt obitum Virgilii ſeptimo circiter & vigeſimo, geſta ſunt. Bella igitur ſignificantur alia, quibus Varus per Triumvirales tumultus interfuerat : *triſtia*, non illi, ſed ejus hoſtibus, & patriæ generatim.

9. *Si quis tamen, &c.*] Quanquam Apollo me deterruerit à tuis factis heroico verſu deſcribendis ; ſi quis tamen hæc legat bucolica ; is nomen tuum noſtris in ſylvis, ſeu bucolicis, undique ſparſum reperiet ; quod quidem ideo undique ſparſi, quia ſcio, ſcripta Phœbo placere magis nulla, quam quæ nomen tuum præferunt. Et vero etiam nona Ecloga mentionem Vari crebram facit. De *Myricis*, Ecl. 4. 2. De *Pieridibus*, Ecl. 3. 85.

13. *Chromis & Mnaſilus.*] Juniores Satyri. *Chromis* à χρόμη, *hinnitus, audacia.*

Mnaſilus.] à μνάω, *meminiſſe facio* : & σίλος, *ſcomma.*

15. *Iaccho.*] Baccho nomen, ab ἰαχὴ, *clamor* : ob vociferantes in ejus comitatu ebrias mulieres.

16. *Serta procul tantum, &c.*] Sic explicat Turnebus hanc vocem, *tantum* : ſerta procul jacebant ; tantum delapſa è capite, non rupta, non calcata. Sic Cerdanus : Jacebat, dormiebat, vinum exhalabat, omnes habebat ebrietatis notas : hæc una tantum nota deerat, quod ſerta non gereret in capite. Hic enim erat ebriorum mos. *Capiam coronam mî in caput, aſſimulabo me eſſe ebrium*, Plaut. in Amphit. 3. 4. 16.

17. *Cantharus.*] Vas vinarium, in formam Scarabæi, qui κάνθαρος dicitur. Baccho ſacer eſt : unde notatus ſuperbia C. Marius, quod poſt victoriam Cimbricam cantharis potare Liberi patris exemplo auſus fuerit, ex Plin. l. 33. 11.

18. *Ambo.*] *Ambos* Latina forma ; *ambo* Græcas ἀμφω. Sic *duos & duo*, δυο Ecl. 3. 68. *Crateraſque duos ſtatuam.* Æn. 11. 285. *Si duo præterea tales Idæa tuliſſet Terra viros.*

21. *Ægle Naïadum pulcherrima.*] Ab ἀιγλη, *ſplendor.* Nymphæ nomen Neæræ & ſolis filiæ. De *Naïadibus*, Ecl. 2. 46. Dicuntur *Na-i-a-des*, quadriſyllaba voce, ut hic ; vel *Naiades*, aut *Naides*, triſyllaba voce, ut Ecl. 10. 10. *Naiades indigno cum Gallus amore perires.*

linit frontem & tempora moris rubris. Ille ridens fraudem: Cur, ait, implicatis mihi *vincula? expedite me* ex iis, *O pueri: sufficit quod potuerim deprehendi* à vobis. *Audite versus quos petitis: vobis versus; huic Ægle aliud præmium erit: simul ipse incipit. Tunc vero aspiceres Faunos & feras saltare ad cantum, tunc duras quercus cacuminibus nutare. Nec mons Parnassus adeo lætatur Apolline; nec Rhodope & Ismarus adeo mirantur Orpheum. Cantabat enim quomodo semina terrarum, & aëris, & maris, & simul puri ignis, congregata fuerint in immenso vacuo: ut* ex *his primis omnia principia, & ipsa moles recentis mundi coaluerit. Deinde* quomodo *terra cœperit solidari, & aquas dispellere* à se *in mare,*

Sanguineis frontem moris et tempora pingit.
Ille dolum ridens: Quò vincula nectitis? inquit.
Solvite me, pueri: satis est potuisse videri.
Carmina, quæ vultis, cognoscite: carmina vobis;
Huic aliud mercedis erit: simul incipit ipse. [res
Tum verò in numerum Faunósque ferásque vide-
Ludere, tum rigidas motare cacumina quercus.
Nec tantùm Phœbo gaudet Parnassia rupes,
Nec tantùm Rhodope miratur et Ismarus Orphea.
Namque canebat utì magnum per inane coacta
Semina, terrarúmque animæque, marísque fuissent,
Et liquidi simul ignis: ut his exordia primis
Omnia, et ipse tener mundi concreverit orbis.
Tum durare solum, et discludere Nerea Ponto

NOTÆ.

22. *Sanguineis frontem moris.*] *Morum*, fructus arboris *mori*: *Mulberry*. Vocat *sanguinea*: quod, candida cum essent prius, è sanguine Pyrami & Thisbes ruborem induerint. Ovid. Met. 4. 54.

24. *Satis est potuisse videri.*] Supple, ad impetrandum quod vultis: *quia*, inquit Servius, *semidei, cum volunt tantum, videntur*: atque adeo, si videri volunt, signum est eos velle videntibus postulata concedere. Vel sensus est, Solvite me, satis enim ludi est, quod is visus sim vobis, qui ligari possem.

27. *In numerum Ludere.*] Saltare, ita ut motuum ratio & mensura, cantuum rationi & mensuræ respondeat. De Faunis, in notis ad argumentum hujus Eclog.

29. *Parnassia rupes.*] Mons in Phocide, Cithæroni & Heliconi vicinus; gemino vertice: quorum alter *Nisa* vocatur, Baccho sacer: alter *Cirrha*, Phœbo Musisque dicatus.

30. *Rhodope.*] Mons Thraciæ nivibus semper horrens, ad Euxinum mare protensus, ex quo Hebrus profluit. *Ismarus.*] Plur. *Ismara*: mons alter, in maritima regione Thraciæ, non procul ab ostiis Hebri. Hæc loca peragravit Orpheus vates, de quo G. 4. 454. De *Orpheo*, ibid.

31. *Namque canebat uti, &c.*] Origo mundi, juxta opinionem Epicuri philosophi Atheniensis, ex oppido Gargetto: qui natus anno ante Christum circiter 341. regnante in Macedonia Philippo, Alexandri patre, ex calculo senex obiit. Cujus philosophiam de rerum natura versibus persecutus est Lucretius. Statuebat igitur duo rerum principia, *plenum & inane*: quia quicquid est, vel continetur, & est *plenum*; vel continet, & est *inane*. *Inane* vocabat spatium usquequaque diffusum, carens corporibus; *plenum* appellabat, atomos, sive minuta corpuscula, toto inani volitantia; quæ hic à Virgilio *semina* vocantur: quorum ex fortuito concursu coaluerint illa quatuor, quæ dicimus, elementa, ignis, aqua, terra, & aër. Aërem hic *animam* vocat, post Lucretium l. 6. 577. *Ventus ubi; atque animæ subito vis maxima quædam.* Quia *animabilis & spirabilis est*, ex Cicer. De nat. Deor. 2. 91. Ex his porro elementis, inter se ordinatis ac temperatis, cœlum, sol, animalia, cæteraque deinde formata sunt.

35. *Solum.*] Primo dicitur de planta pedis. Sic Lucr. l. 1. 924. *Avia Pieridum peragro loca, nullius ante Trita solo.* Hinc *solea* dicta, quæ partem illam pedis obtegit. Hinc & *solum* pro terra vulgo sumitur, ex Varr. l. 4. de L. L. quia *solo*, id est, planta pedis, teritur. Neque pro terra tantum, sed pro unaquaque re, quæ alteri supponitur, eamque sustentat. Pro mari, Æn. 5. 198. *Vastis tremit ictibus ærea puppis, subtrahiturque solum.* Pro cœlo etiam: Ovid. Met. 1. 73. *Astra tenent cælestia solum.* Frequentius tamen pro terra, tam in singulari, quam in plurali numero, G. 1. 80. *Ne saturare fimo pingui pudeat sola.*

Discludere Nerea ponto.] *Pontus* hic usurpatur, non pro aquis, sed pro loco, sive cavitatibus terrarum, in quibus aquæ segregatæ sunt. *Nereus* vero sumitur pro aquis ipsis. Is, ut ait Orpheus, Deorum antiquissimus est: ut alii, Oceani & Tethyos filius. Idem ex Doride, sorore & uxore sua, maximam Nympharum marinarum turbam suscepit, quæ *Nereides* dictæ: *Nerea*, accusativus Græcus.

Cœperit,

Cœperit, et rerum paullatim ſumere formas.
Jámque novum ut terræ ſtupeant luceſcere ſolem,
Altiùs atque cadant ſubmotis nubibus imbres:
Incipiant ſylvæ cùm primum ſurgere, cúmque
Rara per ignotos errent animalia montes.
Hinc lapides Pyrrhæ jactos, Saturnia regna,
Caucaſeáſq; refert volucres, furtúmq; Promethei.
His adjungit, Hylan nautæ quo fonte relictum
Clamâſſent; ut littus, Hyla, Hyla, omne ſonaret.
Et fortunatam, ſi nunquam armenta fuiſſent,
Paſiphaën nivei ſolatur amore juvenci.
Ah, virgo infelix, quæ te dementia cœpit?
Prœtides implerunt falſis mugitibus agros:
At non tam turpes pecudum tamen ulla ſecuta eſt
Concubitus: quamvis collo timuiſſet aratrum,
Et ſæpe in levi quæſiſſet cornua fronte.
Ah, virgo infelix, tu nunc in montibus erras!
Ille latus niveum molli fultus hyacintho,

& ſenſim accipere ſpecies rerum. Poſtea quomodo terra miraretur ſolem recentem emicare, & quomodo pluviæ decíderent è nimbis alte remotis à terra: cum nemora tunc inciperent creſcere, & cum animalia adhuc rara vagarentur per montes nondum cognitos. Deinde narrat ſaxa projecta à Pyrrha, tempora Saturni, & aves Caucaſi, & ignem ſubreptum à Prometheo. Addit his rebus, quem ad fontem Argenautæ alte vocaſſent Hylan amiſſum: quomodo ripa omnis referret: Hyla, Hyla. Et eb amorem tauri condolet Paſiphae; felici, ſi nunquam tauri fuiſſent. Ah, mulier miſera; quæ inſania te occupavit? Filiæ Prœti repleverunt campos falſis mugitibus: nulla tamen earum quæſivit tam infames amplexus pecudum; licet metueret ſuo collo jugum *aratri, & ſæpe exploraret cornua in fronte polita. Ah, mulier miſera,* tu *jam vagaris per montes! taurus* vero *reclinans candidum latus in teneris hyacinthis,*

NOTÆ.

41. *Lapides Pyrrhæ, &c.*] Pyrrha Deucalionis uxor fuit, quo apud Theſſalos regnante, contigit diluvium: ex quo ſervati duntaxat hi duo, & navicula delati in Parnaſſum; qui montium omnium unus aquis ſubmerſus non fuerat. Ibi Themidis oraculum conſuluerunt de reparatione generis humani: acceptoque reſponſo, ut magnæ matris oſſa poſt tergum projicerent, lectos è terra omniparente lapides projecere, quorum qui ſunt à Deucalione projecti, in mares; qui à Pyrrha, in fœminas continuo mutati ſunt. Ov. M. 1. 318. *De Saturni regno,* Ecl. 4. 6.

42. *Caucaſeaſque, &c.*] Prometheus, Japeti filius ex Aſia conjuge, Deucalionis pater: cum ignem è cœlo furatus eſſet, admota ſolis currui face è ferulis confecta, eoque igne, vel hominem a ſe è luto formatum animaſſet; vel, ut narrant alii, plurimas artes ad uſum hominum reperiſſet; à Mercurio juſſu Jovis in Caucaſi ſcopulo ligatus eſt: vulture aut aquila jecori ejus aſſidue pertundendo adhibita. *Caucaſus,* Aſiæ mons notiſſimus, inter mare Euxinum & Caſpium.

43. *Hylan nautæ quo fonte, &c.*] Hylas puer, deliciæ Herculis, ejuſque comes in Argonautica expeditione. Is cum è navi deſcendiſſet ad aquationem, in ripam fontis incumbens urnæ pondere demerſus eſt: à Nymphis, ut fabulantur, raptus; ab Hercule & Argonautis diu fruſtra inclamatus. Unde in ejus memoriam ſolennes eo in loco inſtitutæ ſunt inclamationes, & curſitationes populi, ex Solino, c. 42.

Quo fonte.] Quis enim fuerit ambigitur. Solinus *Hylam* fontem & lacum aſſignat, qui Pruſam Bithyniæ urbem alluit. Alii *Aſcanium* ejuſdem regionis fluvium, &c.

44. *Hyla, Hyla, omne.*] Græci vocalem longam ante aliam vocalem raro illidunt, & ſæpe corripiunt: ita hoc loco Virgilius.

46. *Paſiphaën.*] Filia Solis fuit: nomen à patre deductum, qui πᾶσι φάει omnibus lucet: uxor Minois regis Cretæ: quæ tauri amore capta, & Dædali artificis ope vaccæ ligneæ incluſa Minotaurum è tauro peperit, ſemihominem & ſemibovem. Reliqua Æn. 6. 26. *Virginem* vocat, etſi jam Phædræ, Ariadnes, & Androgei matrem: Plauti, Terentii, & Euripidis exemplo; qui ſic appellant corruptam etiam quamlibet fœminam, modo junior ſit.

48. *Prœtides.*] Filiæ Prœti regis Argivorum, & Antiæ, vel Sthenobœæ. Hæ cum ſe Junoni forma æquiparárent, ab illa in eam rabiem actæ ſunt, ut vaccas ſe putarent: poſtea ſanatæ ſunt à Melampo. *Falſos mugitus* vocat, quia re ipſa non erant vaccæ, ſed vano errore deceptæ ſæpe frontem tentabant, explorabantque num cornutæ eſſent.

reguſtat herbas pallidas ſub umbroſa alice: vel conſectatur aliquam vaccam *in numeroſo armento. O Nymphæ, Cretenſes Nymphæ! claudite jam, claudite ſaltus ſylvarum*; ut videamus, *an caſu aliquo vaga veſtigia tauri ſe noſtris oculis offerant obviam. Forſitan aliquæ vaccæ allicient illum ad ſtabula Gortynia, aut ſectantem greges, aut cupidum viridis herbæ. Deinde cantat virginem admiratam poma Heſperidum. Deinde cingit ſorores Phaethontis muſco corticis amaræ, & attollit è terra excelſas alnos. Deinde cantat quemadmodum una è Muſis deduxerit in colles Bœotiæ* Cornelium *Gallum, deambulantem circa fluenta Permiſſi, & quemadmodum totus chorus Apollinis aſſurrexerit* huic *viro: Quemadmodum Linus paſtor, coronatus floribus & arci apio, dixerit hæc illi divinis verſibus:*

Ilice ſub nigrâ pallentes ruminant herbas;
Aut aliquam in magno ſequitur grege. Claudite, Nymphæ,
Dictææ Nymphæ, nemorum jam claudite ſaltus!
Si quâ forte ferant oculis ſeſe obvia noſtris
Errabunda bovis veſtigia. Forſitan illum,
Aut herbâ captum viridi, aut armenta ſecutum,
Perducant aliquæ ſtabula ad Gortynia vaccæ.
Tum canit Heſperidum miratam mala puellam:
Tum Phaëthontiadas muſco circumdat amaræ
Corticis, atque ſolo proceras erigit alnos.
Tum canit errantem Permeſſi ad flumina Gallum
Aonas in montes ut duxerit una ſororum;
Utque viro Phœbi chorus aſſurrexerit omnis:
Ut Linus hæc illi divino carmine paſtor,
Floribus atque apio crines ornatus amaro,

NOTÆ.

54. *Ruminat.*] Rumen eſt pars eminens gutturis, cujus in cavitatem demiſſi cibi à quibuſdam animalibus revocantur, & reguſtantur; quod *ruminare* dictum eſt.

Pallentes herbas.] Quia calore ſtomachi viriditatem amiſerunt, cum remanduntur. De *hyacinthis*, Ecl. 3. 63. De *Ilice*, Ecl. 1. 18.

55. *Claudite, Nymphæ, &c.*] Verba ſunt, vel Paſiphaes, quam Silenus loquentem inducit ad Nymphas: vel ipſius Sileni Paſiphaen ſolantis, & Nymphas precantis, ut ei in inveniendo tauro opem ferant.

Claudite.] Retibus, ſive indagine; quomodo feræ clauduntur in venatione, ne aufugiant.

Saltus.] A ſaliendo: pars eſt ſylvarum, vel in qua ſpiſſæ arbores exiliunt & aſſurgunt altius, ut Iſidoro placet; vel potius, ut Varroni, pars vacua & expedita ab arboribus, ubi pecudes libere paſcant & exiliant. Ita G. 3. 143. *Saltibus in vacuis paſcant.* *Dictææ.*] à Dicte, qui mons eſt in Creta celebris, cujus in antro apes Jovem infantem aluere. G. 4. 152.

58. *Forſitan illam, &c.*] Fortaſſe, niſi claditis ſylvas, effugiet *ſtabula ad Gortynia. Gortyna*, vel *Cortyna*, oppidum Cretæ mediterraneum, lætioribus pabulis inſigne, ubi propterea Solis armenta fuerunt.

61. *Heſperidum miratam mala puellam.*] Atalanta erat filia Schœnei regis in Scyro, maris Ægei inſula; quæ cum procis curſu contendebat ea lege, ut victori nuberet, victum occideret. Victa tandem eſt ab Hippomene, Martis, vel Neptuni nepote: dum aureis malis, quæ ab illo projecta inter currendum fuerant, colligendis occuparetur. Mala Hippomeni dederat Venus, ex horto Heſperidum. *Heſperidas* fuere tres, Ægle, Arethuſa, & Heſperethuſa: filiæ Heſperi, qui frater Atlantis fuit. Hæ ad Lixum, Mauritaniæ oppidum, hortos incolebant aureis arboribus pretioſos, & à pervigili dracone cuſtoditos; quem Hercules occidit, fructuſque deprædatus eſt.

69. *Phaethontiadas.*] Sorores Phaethontis, filiæ ſolis, à quo dictæ quoque ſunt *Heliades*, Phaethuſa, Lampetie, & Lampethuſa; quæ nimio luctu, ob fratrem dejectum è curru Solis in Eridanum, mutatæ ſunt, vel in alnos, ut hic narrat Virgilius; vel in populos, ut Æn. 10. 190. Ovidius vero M. 2. 365. ait ex earum ramis electrum, ſive ſuccinum, in Eridanum, lacrymarum inſtar ſtillare. *Muſcus*, eſt quicquid extimo arborum cortici quaſi lanuginoſum & villoſum adhæret. *Cortex* maſculini & fœminini generis.

64. *Permeſſi ad flumina Gallum.*] *Permeſſus* fluvius Bœotiæ, ex Helicone profluens. *Gallum.* De eo, Ecl. 10. in argumento.

65. *Aonas in montes.*] Heliconem & Cithæronem, montes Bœtiæ: quæ primo Aonia dicta eſt ad Aone Neptuni filio, qui montanis ejus regionis gentibus imperavit: deinde Bœotia, à bove; cujus ductu Cadmus pervenit ad eum locum ubi Thebas condidit. Ovid. Met. am. 3. 14. Hinc Muſæ *Aonides* appellatæ, quia ſacer eſt ipſis Helicon.

66. *Phœbi chorus.*] Muſæ novem, vel poëtæ. *Aſſurrexerit.*] Surrexerit è ſedibus, honoris cauſa. *Linus*, Apollonis & Terpſichores filius, Ecl. 4. 56.

Dixerit:

Dixerit: Hos tibi dant calamos, en accipe, Muſæ,
Aſcræo quos antè ſeni: quibus ille ſolebat
Cantando rigidas deducere montibus ornos.
His tibi Grynæi nemoris dicatur origo:
Ne quis ſit lucus, quo ſe plus jactet Apollo.
Quid loquar? aut Scyllam Niſi, quam fama ſecuta
Candida ſuccinctam latrantibus inguina monſtris,
Dulichias vexâſſe rates, et gurgite in alto
Ah timidos nautas canibus laceràſſe marinis?
Aut ut mutatos Terei narraverit artus?
Quas illi Philomela dapes, quæ dona parârit?
Quo curſu deſerta petiverit, et quibus antè
Infelix ſua tecta ſupervolitaverit alis?

En ſume, Muſæ dant tibi hanc fiſtulam; quam prius dederant *Aſcræo ſeni; qua ille canendo ſolebat evocare duras ornos è montibus: hac fiſtula celebratur à te origo Grynææ ſylvæ; ut nulla ſit ſylvæ, qua magis Apolle glorietur. Quid dicam* ut memoraverit, *aut Scyllam Niſi* filiam; *quam rumor tulit, cinctam latrantibus monſtris* circa *alba crura, diſturbaſſe naves Ulyſſeas, & in profundo mari laniaſſe, heu! nautas pavidos canibus marinis? Aut ut memoraverit corpus Terei converſum* in upupam; *quos cibos, quæ munera Philomela illi præparaverit: qua celeritate abierit in deſerta; & quibus pennis miſer volaverit ſuper domum* prius *ſuam?*

NOTÆ.

68. *Apio.*] *Apium, Parſly:* herba coronaria, qua & ſepulcra ſpargi ſolebant, ex Suida, & victores Iſthmicis Nemeæiſque ludis, idemque epulantes, coronari, ex Horatio Od. l. 2. 7. 23. *Quis udo deproperare apio coronas, curatve myrto? Quem Venus arbitrum dicet bibendi?* Ergo ad luctus & delicias idonea.

70. *Aſcræo quos ante ſeni.*] Heſiodo, cujus patria, *Aſcra,* vicus Bœotiæ, in dextro Heliconis latere ſitus: qui, ut ipſe de ſe fabulatus initio Theogoniæ, cum agnos in Helicone paſceret, accepit à Muſis non calamos quidem, ſed lauri virentis ramum. Strabo Cumam Æolicam illi patriam aſſignat, unde cum Dio patre commigravit Aſcram. Hunc alii Homero antiquiorem, alii æqualem, nonnulli juniorem putant. Lis adhuc pendet.

71. *Ornos.*] *Ornus,* Fraxinus ſylveſtris & montana. *Wild Aſh.*

72. *Grynæi nemoris.*] *Grynium,* ex Strabone, oppidum fuit Æolidis; ubi templum Apollinis candido è lapide, & lucus eidem ſacer fuit: locus oraculis inſignis. *Gallus* autem, de quo fuſe dicemus, Ecl. 10. fertur reddidiſſe Latinis verſibus quædam ex Euphorione poëta Chalcidenſi: Suidas vero, inter illius Euphorionis opera, memorat *Mepſopia,* ſive *Confuſa:* in quibus varias hiſtorias, in primiſque multa de oraculis, narrabat. Quo in opere probabile eſt originem Grynæi oraculi fuiſſe deſcriptam, eamque partem à Gallo Latine redditam eſſe.

74. *Quid loquar? aut Syllam, &c.*] Duplex vulgo *Scylla* diſtinguitur: altera *Niſi* Megarenſium regis filia, quæ patrem, execto fatali ejus capillo, prodidit hoſti Minoi, cujus amore flagrabat: & in avem ciirim eſt converſa. *Ciris* quibuſdam eſt, *a Heron:* quibuſdam, *a Bittern.* Altera *Phorci* filia, quæ cum amaretur à Glauco, per Circes invidiam mutata eſt inferori parte corporis in caninos rictus, fonte, quo lavari ſolebat, veneficiis infecto: cujus deformitatis horrore Siculum in fretum ſe præcipitem dedit, ibique in ſcopulum eſt converſa; non longe à celebri voragine, cui *Charybdis* nomen eſt: de qua Æn. 3. 420. Hoc loco valida tempeſtate jactatæ ſunt naves Ulyſſis, regis Ithacæ & Dulichii, inſularum in Ionio mari. Igitur plerique Virgilium accuſant, quod utramque fabulam confuderit; tribueritque *Scyllæ Niſi,* quæ ad *Scyllam Phorci* pertinent. Iidemque non male verſum emendant ex fide MSS. leguntque, *Quid loquar, an Scyllam Niſi, an quam fama, &c.* Vel: *Quid loquar, aut Scyllam Niſi, aut, &c.* Cerdanus tamen vulgarem lectionem tuetur exemplo Ovidii, Amorum l. 3. 12. 21. qui *Scyllæ Niſi* canes quoque attribuit: *Per nos, Scylla, patri cano furata capillos, Pubè premit rabidos inguinibuſque canes.* Item Propert. l. 4. 4. 4. *Quid mirum in patrios Syllam ſæviſſe capillos, Candidaque in ſævos inguina verſa canes?*

78. *Terei, &c.*] Philomela & Progne filiæ fuerunt Pandionis, Athenienſium regis. Tereus rex Thraciæ Prognen uxorem duxit, ex eaque ſuſcepit Ityn filium. Poſtea Philomelæ ſtuprum intulit, eique linguam abſcidit, ne ſcelus evulgaret: quo tamen in tela deſcripto, ambæ ſorores Ityn jugularunt, & Tereo dederunt epulandum: prolato deinde ſub finem epularum capite pueri, cum Tereus ſtricto enſe in ultionem raperetur, ipſe in upupam avem mutatus eſt, *a Lapwing;* Philomela in luſciniam, *a Nightingale;* Progne in hirundinem, *a Swallow;* Itys in phaſianum, *a Pheaſant.*

Silenus cantat omnes fabulas quas felix Eurotas olim audiit, Phœbo canente; & juſſit ut lauri diſcerent: valles repercuſſæ referunt cantus ad cœlum; quouſque Heſperus apparuit, cœlo invito, & coegit paſtores *colligere oves in ſtabulis, & recenſere numerum* earum.

Omnia quæ, Phœbo quondam meditante, beatus
Audiit Eurotas, juſſítque ediſcere lauros,
Ille canit: pulſæ referunt ad ſidera valles;
Cogere donec oves ſtabulis, numerúmque referre
Juſſit, et invito proceſſit Veſper Olympo. 86

NOTÆ.

82. *Omnia quæ, &c.*] Quas omnes fabulas audiit Eurotas fluvius ab Apolline; cum Apollo ejus in ripis verſaretur, ob amorem Hyacinthi, Laconis pueri.

83. *Eurotas.*] Laconius fluvius nobilis, ortus in Arcadia, lauris frequentibus inumbratus. Nunc *Baſilipotamo.*

86. *Invito proceſſit Veſper Olympo.*] *Veſper*, ſive *Venus*, è ſeptem planetis unus, Solem fere comitatur. Et mane quidem dicitur *Lucifer*; Græce φωσφόρος, qua etiam voce Latine uſus eſt Martialis Epig. l. 8. 22. 1. *Phoſphore, redde diem.* Dicitur & *Eous*, id eſt, matutinus, Georg. 1. 288. *Aut cum Sole novo terras irrorat Eous.* Sero cum apparet, vocatur *Veſper*, *Heſperus*, apud Plautum *Veſperugo.* Hunc unico equo vehi putabant, ut Solem quadrigis, & Lunam bigis: ſed equo mane albo, ſero fuſco: unde, quia ex equo in equum deſiliebat, equos ei dicabant *deſultorios*, ex Iſidoro & Caſſiodoro. Stellam hanc alii Venerem ipſam dixere, alii Auroræ filium, alii fratrem aut filium Atlantis Heſperum nomine: qui cum altiſſimum conſcendiſſet montem, ut inde ſidera melius contemplaretur, in cœlum raptus creditur, & in ſtellam mutatus.

Invito Olympo.] Quia cantus ſuavitate quaſi captus ægre ferebat noctem cum Veſpero procedere, quæ cantum abrumperet. De *Olympo* Eclog. 5. 56.

ECLOGA VII.

*MELIBOEUS.

ARGUMENTUM.

NARRAT Melibœus paſtor contentionem amœbæam, ſive alternam, Thyrſidis & Corydonis: ſe coram & Daphnide judicibus, Corydoni palmam addicunt. In Corydone poſſumus agnoſcere Cornelium Gallum, aut Aſinium Pollionem, utrumque poëſeos laude floretnem: In Thyrſide poëtam aliquem ex eorum æmulis: in Daphnide, communem eorem amicum, apud quem illi contenderent: in Melibœo, Virgilium, qui dum amicos conſulit, de recuperandis agris & pecoribus ſolicitus, judex ab iis conſtituitur, jubiturque de re ſua ſecurus eſſe. Certe ſub his paſtoribus non infimæ ſortis homines latere, vel ex eo conjici poteſt, quod aureas marmoreaſque Diis voveant ſtatuas. Virgilium vero nihil prohibet hic Melibœum *vocari, qui non unam in Eclogis perſonam, ſed multiplicem induit.* Tityrum *enim ſe, in prima Ecloga*; Corydonem, *in ſecunda*: Menalcam, *in nona, nuncupat. De Scriptionis tempore, nihil certum. Affinis eſt Idyllio Theocriti octavo.*

NOTÆ.

* *MELIBOEUS.*] A cura boum dictus: μέλει *curæ eſt*, βῶς *bos. Corydon* à κορυδὸς, *clauda, alouette. Daphnis*, à δαφνὶς *laurea. Thyrſus*, à θύρσος, *haſta* pampinis veſtita in Bacchi ſacris.

MELIBOEUS,

MELIBOEUS, CORYDON, THYRSIS.

MEL.
FOrte ſub argutâ conſederat ilice Daphnis,
Compulerántque greges Corydon et Thyrſis in unum :
Thyrſis oves, Corydon diſtentas lacte capellas :
Ambo florentes ætatibus, Arcades ambo ;
Et cantare pares, et reſpondere parati.
Hîc mihi, dum teneras defendo à frigore myrtos,
Vir gregis ipſe caper deerraverat ; atque ego Daphnim
Aſpicio : ille ubi me contrà videt ; Ocyùs, inquit,
Huc ades, ô Melibœe ; (caper tibi ſalvus et hœdi :)
Et, ſi quid ceſſare potes, requieſce ſub umbrâ.
Huc ipſi potum venient per prata juvenci :
Hîc viridis tenerâ prætexit arundine ripas
Mincius, éque ſacra reſonant examina quercu.
Quid facerem ? neque ego Alcippen, nec Phyllida habebam,
Depulſos à lacte domi quæ clauderet agnos ;

Phyllida, quæ domi ſepararet à matribus *agnos abductos ab ubere :*

INTERPRETATIO.

MEL. *Caſu Daphnis recubuerat ſub ilice ſuſurrante, & Corydon atque Thyrſis conjunxerant ſimul greges : Thyrſis oves, Corydon capellas tumentes lacte ; uterque in flore ætatis, uterque ex Arcadia : & pares cantu, & parati ad certandum. Circa hunc locum aberraverat à me hircus ipſe dux gregis, dum munio teneras myrtos contra frigus. Ego vero ſtatim Daphnim video. Daphnis ubi me videt viciſſim ; dixit, Veni huc cito, ô Melibœe (hircus & hœdi tui ſunt in tuto) & ſi potes aliquantulum morari, quieſce ſub hac umbra. Juvenci tui venient ipſi huc per prata ad potandum : hic Mincius virens tegit ripas tenera arundine, & apes ſuſurrant è quercu ſacra. Quid egiſſem ? Namque non habebam Alcippen, nec*

NOTÆ.

1. *Ilice.*] Arbore glandifera, *Holm.* Eclog. 1. 18. *Arguta,* ſeu ſtridula ; vel ob avium in ea ſedentium concentus ; vel ob ventorum inter folia ſuſurrum.

4. *Arcades.*] Vel ex Arcadia oriundi, vel Arcadibus arte canendi ſimiles. Scena enim hujus Eclogæ non in Arcadia ; ſed in Gallia Ciſalpina ſtatuitur, ad Mincii ripas, non procul à Mantua. De *Arcadibus,* Eclog. 4. 58. *Myrtis,* Eclog. 2. 54.

7. *Vir gregis ipſe caper.*] Caper pro hirco dictus ; & *vir* per tranſlationem : nam *vir* proprium hominum eſt. Sic G. 3. 125. de tauro : *Quem legere ducem, & pecori dixere maritum.* Horat. Od. l. 1. 17. 7. de capellis & hirco : *Olentis uxores mariti.* Auctor hujus licentiæ Theocritus, Idyl. 8. 49. Ὦ τράγε τᾶν λευκᾶν αἰγᾶν ἄνερ, *O hirce albarum caprarum vir.*

13. *Mincius.*] Fluvius Galliæ Ciſalpinæ leniſſime fluens, *Menzo :* è Benaco lacu emiſſus, Mantuam alluens, indeque influens in Padum.

Æque ſacra, &c. quercu.] Sacra apud Græcos, qui eam dicabant Jovi, & ſingulis addicebant Dryadas & Hamadryadas ; quæ cum illis & viverent & occiderent : ab ἅμα *ſimul,* & δρῦς *quercus.* Apud Romanos item, qui Nymphas ſive *Viras querquetulanas* colebant, præſides illius querceti, quod Romæ intra portam fuit, appellatam ideo *querquetulanam :* ex Feſto. apud Gallos etiam, quorum ſacerdotes Druidæ, inde quoque appellati, ſacra nulla faciebant ſine querneo, viſco, *Miſleto of the Oak.* ex Plinio l. 16. 44.

Examina.] Apum coloniæ, ad novas ſedes quærendas emiſſæ : dicta ſic, vel ab *exeundo,* quia ab alvearibus exeunt ; vel melius, ut probat Voſſius in Etym. quaſi ἐξημμένα *ſimul ligata. Apes* enim dictæ ſunt ab antiquo verbo, *apo :* hoc autem deductum ab ἅπτω *ligo :* quia ſæpe apes colligatæ in cumulum videntur. G. 4. 257. *Aut illæ pedibus connexæ ad limina pendent.* Et adhuc Latine aptum dicitur, quicquid ligatum & conjunctum eſt. G. 3. 168. *Ipſis è torquibus aptos junge pares, &c.*

14. *Alcippen, nec Phyllida, &c.*] Famularum Melibœi nomina. *Alcippe,* ab ἀλκὴ *ſubſidium,* & ἵππος *equus* ; quaſi, curans equos. *Phyllis,* à φύλλον *folium.*

Et

Præterea *magna erat contentio Corydonis cum Thyrſide. Attamen poſtpoſui mea negotia cantui illorum. Itaque cœpit uterque certare verſibus alternis: Muſæ enim volebant per vices ut cantarent. Hos Corydon, illos Thyrſis dicebat,* ſua uterque *vice.* COR. *Nymphæ Bœotiæ noſtræ deliciæ, vel inſpirate mihi carmina, qualia* inſpiratis *meo Codro: ille componit proxima carminibus Apollinis; vèl ſi non omnes poſſimus* id aſſequi *hoc loco canora* mea *tibia ſuſpendetur è ſacra pinu.* TH. *Paſtores Arcadiæ, coronate hedera* me *poëtam creſcentem, ut Codro rumpantur viſcera* præ *invidia: aut ſi laudaverit me ultra quam volo, coronate mihi frontem bacchare; ne lingua maligna faſcinet poëtam creſcentem.* COR. *O Diana, puer Mycon* offert *tibi hoc caput piloſi apri,*

Et certamen erat, Corydon cum Thyrſide, ma-
Poſthabui tamen illorum mea ſeria ludo. [gnum.
Alternis igitur contendere verſibus ambo
Cœpêre: alternos Muſæ meminiſſe volebant.
Hos Corydon, illos referebat in ordine Thyrſis.
COR. Nymphæ, noſter amor, Libethrides, aut mihi carmen,
Quale meo Codro, concedite (proxima Phœbi
Verſibus ille facit) aut ſi non poſſumus omnes,
Hîc arguta ſacrâ pendebit fiſtula pinu.
TH. Paſtores hederâ creſcentem ornate poëtam
Arcades, invidiâ rumpantur ut ilia Codro.
Aut ſi ultra placitum laudârit, bacchare frontem
Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.
COR. Setoſi caput hoc apri tibi, Delia, parvus

NOTÆ.

16. *Et certamen erat, Corydon, &c.*] Antiptoſin hic Ramus agnoſcit, caſum pro caſu, *Corydon*, pro *Corydoni*. Erat Corydoni magnum certamen cum Thyrſide. Alii *certamen* accipiunt, quaſi *certator:* qua figura dicitur Æn. 5. 339. *Nunc tertia palma Diores:* id eſt, *tertius victor.* De *Muſis*, Ecl. 3. 60.

21. *Nymphæ, &c. Libethrides.*] Primum hoc amœbæum continet votum pro poëſi; petitque Corydon à Muſis, ut ſibi dent vim condendi carminis, qualem Codro conceſſerant: alioquin ſe artem depoſiturum. *Nymphæ.*] Muſæ. *Libethrides,*] Præſides Libethrii fontis: quem Solinus, c. 8. in Magneſia locat, vocatque *præſidium poëtarum:* cæteri in Bœotia, ad Heliconem, auctore Pauſania in Bœot. qui addit, ſigna ibidem eſſe Nympharum & Muſarum.

22. *Codro.*] Codrus poëta fuit Virgilii temporum æqualis: ut probat Servius ex elegiis Valgii, quæ perierunt.

24. *Hic arguta ſacra, &c.*] Mos fuit emeritorum aliqua in arte, ut artis inſtrumenta Diis ejus præſidibus ſuſpenderent. Sic Vejanius gladiator apud Horat. Epiſt. 1. 1. 4. *Vejanius armis Herculis ad poſtem fixis latet abditus agro. Sacra pinu.*] Sacra magnæ Deorum matri Cybele, propter amicum Atyn in pinum commutatum.

25. *Poſtores hedera.*] Hedera, non tantum lauro, coronantur poëtæ. Vel quia ſicut lauri, ſic hederæ ſemper virent; ideoque carminibus portendunt æternitatem. Vel quia poëtæ Baccho etiam ſacri ſunt, propter furorem quo interdum Bacchantium inſtar corripiuntur. Unde è duobus Parnaſſi jugis, alterum dictum *Cirrha*, ſacrum eſt Apollini: alterum dictum *Niſa*, ſacrum Baccho.

27. *Laudarit, bacchare frontem, &c.*] Erat in laude immodica ſpecies quædam faſcinationis: quia Nemeſis Dea ſcelerum ultrix, & bonorum remuneratrix, inde iram concipere putabatur; & ab eo qui ſic laudatus fuerat, pœnas repetere. Ait & Plinius, l. 7. 2. *eſſe in Africa familias quaſdam effaſcinantium: quarum laudatione intereant probata, areſcant arbores, emoriantur infantes.* Ad avertendum igitur faſcinum, vel baccharis corona quaſi amuleto utebantur: vel laudi præmittebant voculam, *præfiſcini*, ſive, *præfiſcine*, hoc eſt, *ſine faſcino:* ut innuerent ſe laudare ſincere, non animo faſcinandi. Ita Plaut. Aſin. 2. 4. 84. *Præfiſcini hoc nunc dixerim: nemo etiam me accuſavit merito meo: neque me Athenis eſt alter hodie quiſquam, cui credi recte æque putent.* Senſus igitur Eclogæ eſt: Coronate me, aut lauro, ut invidia rumpatur Codrus; aut bacchare, ne me faſcinet maligna, id eſt, immodica laudatione. De *bacchare*, Eclog. 4. 19. De *faſcino*, Eclog. 3. 103.

29. *Setoſi caput hoc apri, &c.*] Secundum amœbæum habet vota pro venatione, reque ruſtica. Ac primo Corydon offert Dianæ, per Myconem amicum, caput apri, & cervi cornua; vel arbori vel ſani valvis aut parietibus affigenda: tum ſtatuam integram promittit è marmore. Thyrſis primo jocoſe agit cum Priapo ludicro numine: mox ei, vincendi ſtudio & inani jactantia, marmoream, aureamque ſtatuam vovet. De *Delia*, Ecl. 3. 67. De *Mycone*, Ecl. 3. 10.

Et

Et ramoſa Mycon vivacis cornua cervi.
Si proprium hoc fuerit, levi de marmore tota
Puniceo ſtabis ſuras evincta cothurno.
TH. Sinum lactis, et hæc te liba, Priape, quotannis
Expectare ſat eſt : cuſtos es pauperis horti.
Nunc te marmoreum pro tempore fecimus : at
Si fœtura gregem ſuppleverit, aureus eſto.
CO. Nerine Galatea, thymo mihi dulcior Hyblæ,
Candidior cycnis, hederâ formoſior albâ ;
Cùm primùm paſti repetent præſepia tauri,
Si qua tui Corydonis habet te cura, venito.
TH. Immo ego Sardois videar tibi amarior herbis,
Horridior ruſco, projectâ vilior algâ ;
Si mihi non hæc lux toto jam longior anno eſt.

& arborea cornua cervi longævi. Si hoc ſit mihi *ſtabile, ſtatueris integra è polito marmore, ligata calecamento purpureo* circa *tibias.* TH. *O Priape, ſatis eſt te ſingulis annis expectare* à me *vas lactis, & has placentas :* tu *es cuſtos horti pauperis. Nunc te poſuimus è marmore, juxta præſentem* facultatem : *ſed ſi fœtus reparaverint gregem,* tu *eris ex auro.* COR. *Galatea, Nerei filia, gratior mihi quam thymus Hyblæ, candidior quam cycni, pulchrior quam alba hedera : Simul ac ſaturati tauri redibunt in ſtabula ; accede, ſi habes aliquam curam tui Corydonis.* TH. *Ego vero appaream tibi aſperior quam herba Sardonica, ſpinoſior quam ruſcus, abjectior quam alga* ad litus *ejecta ; ſi hæc dies non mihi jam videtur prolixior quam annus integer.*

NOTÆ.

31. *Si proprium hoc fuerit.*] Si hoc mihi proprium, & quaſi meum ac perpetuum addicas. Sic enim Æn. 1. 76. *Connubio jungam ſtabili, propriamque dicabo.* Et Æn. 3. 85. *Da propriam Thymbræe domum.* Item Æn. 6. 871. *propria hæc ſi dona fuiſſent.* Quid autem eſt illud, *hoc ?* Ut talia carmina faciam, qualia Codrus, inquit Servius. Male : quid enim Diana, aper, & cornua ad poëſim ? Melius : ut quod in apris hujus & cervi venatione mihi contigit, hoc mihi ſit proprium : nempe feliciter venari.

32. *Puniceo.*] Hujus quoque ſive rubi coloris, marmor eſt, *porphyrites :* in Ægypto frequens ex Plin. l. 36. 7. *Suras.*] Sura pars eſt tibiæ maxime carnoſa & mollis, quæ ſolis ineſt hominibus. *Cothurno.*] Cothurnus eſt calceamenti genus utrique aptum pedi, & utrique ſexui. Non multum differre videtur ab ocreis, ſiquidem alter ſuras includit. Æn. 1. 341. *Purpureoque alte ſuras vincire cothurno.* Fuit in uſu, tam in venatione, ut hinc patet, quam in theatro, quo primum à Sophocle inductus eſt. Sed tragicus à venatorio in eo differt, quod tragicus ſpiſſiori ſubere ſuppactus eſſet, ad augendam dicentis ſtaturam ; ut innuit Juvenal. Sat. 6. 504. *Breviorque videtur virgine Pygmæa, nullis adjuta cothurnis.*

33. *Sinum lactis.*] *Sinum, ſini,* vas eſt à *ſinu* dictum, *quod majorem cavationem quam pocula habeat,* inquit Varro. Sed cum prima ſyllaba in *ſino* ſit longa, in *ſinu* brevis : videtur Voſſio deducendum à δινέω, *verſo, circumago :* quia in eo butyrum verſando conficiebatur. *Liba.*] *Libum,* placentæ genus, ex farina, melle, & oleo : ſic dictum, quia pars ejus in ignem ſacrificiorum injecta Diis libabatur : *Libare* autem pro ſacrificare ſæpe ſumitur, etſi proprie de liquidis tantum debeat dici, quæ paulatim effunduntur ; λείβω enim eſt *ſtillo. Priape.*] Priapus Veneris & Bacchi filius ; Lampſaci, quæ urbs eſt ad Helleſpontum, natus & imprimis cultus : cuſtos hortorum, quorum in limine ſtatuam ei rudem & quaſi informem ponebant.

36. *Si fœtura gregem ſuppleverit.*] Si damnum, quo grex meus affectus eſt, fœtus novi reparaverint. *Fœtura* enim, ſunt agni novi. *Supplere,* eſt, quod deeſt ſufficere : talia ſunt in exercitu *ſupplementa,* novi milites.

37. *Nerine Galatea.*] Tertium amœbæum continet amicæ deſideria. Corydon invitat eam tribus molliſſimis blanditiis, ut ſub noctem ad ſe veniat. Thyrſis tria imprecatur ſibi, quo teſtetur diem ſibi anno eſſe longiorem : & juvencos incuſat ſuos, quaſi diutius paſcendo producerent diem, & noctem removerent. *Nerine,* id eſt, Nerei filia & Doridis. Nympha fuit à Polyphemo amata, quia cum Acim, Siculum paſtorem, Fauni filium, ſibi ab ea præferri intelligeret, eum rupe impacta interfecit. Galatea mortuum paſtorem miſerata mutavit in fluvium cognominem, qui in Ætna monte ortus in mare Siculum defertur. Corydon Galateam ſuam ruſticulam, *Nerinen Galateam* hic vocat, quaſi Nymphæ illi forma ſupparem.

Thymo mihi dulcior, &c.] Dulcior odore, non guſtu. *Hybla* mons in Sicilia, thymo abundans, atque apibus.

41. *Sardois herbis.*] Sic dictis quia naſcuntur in Sardinia inſula : & mandentium ora ſic contrahunt, ut ii quaſi ridentes earum veneno emoriantur. Unde proverbium : *Sardonicus riſus. Ruſcus.*] Virgultum acutis foliis & pungentibus, *a Holly-Buſh. Alga,* herba vilis, foliis lactucæ ſimilis, in mari naſcens, unde ad litus ejectatur.

Ite

Abite in ſtabulum ô boves jam *ſaturati : abite, ſi* vobis *eſt* aliquis *pudor.* CO. *Fontes muſcoſi, & gramen dulce ad ſomnum, & virens arbutus quæ vos inumbrat raris foliis, protegite pecus contra calorem ſolſtitialem : æſtas nunc imminet calidiſſima, nunc gemmæ tument in fœcundo palmite.* TH. *Hic ſemper eſt focus, & tædæ pingues, & multus ignis, & limina perpetuo fumo nigrantia : hic non magis timemus frigus Boreæ, quam lupus* timet *multitudinem* ovium, *aut fluvii rapidi* timent *ripas.* CO. *Hic ſunt juniperi, & caſtaneæ hirſutæ : jacent hinc inde ſub arbore ſui quique fructus : nunc omnia pulchra ſunt : ſed ſi pulcher Alexis diſcedat ex his collibus, videbis fluvios ipſos arentes.*

Ite domum paſti, ſi quis pudor, ite juvenci.
CO. Muſcoſi fontes, et ſomno mollior herba,
Et quæ vos rarâ viridis tegit arbutus umbrâ,
Solſtitium pecori defendite : jam venit æſtas
Torrida : jam læto turgent in palmite gemmæ.
TH. Hîc focus, et tædæ pingues : hîc plurimus ignis
Semper, et aſſiduâ poſtes fuligine nigri.
Hîc tantùm Boreæ curamus frigora, quantùm
Aut numerum lupus, aut torrentia flumina ripas.
COR. Stant et juniperi, et caſtaneæ hirſutæ :
Strata jacent paſſim ſua quæque ſub arbore poma :
Omnia nunc rident : at ſi formoſus Alexis
Montibus his abeat, videas et flumina ſicca.

NOTÆ.

45. *Muſcoſi fontes.*] Quartum amœbæum continet commendationem agrorum & tectorum : agrorum quidem à fontibus, gramine & umbra ; tectorum autem, à foco & igne. De *muſco*, Eclog. 6. 62.

Somno mollior.] Mollis & commoda ad ſomnum. Sic dixit Propert. l. 3. 15. 29. *Et durum Zethum, & lacrymis Amphionа mollem*, id eſt, mollem ad lacrymas.

47. *Solſtitium pecori defendite.*] *Solſtitium* duplex eſt, unum æſtivum, in 1. gradu Cancri, de quo hic agitur ; tunc æſtas eſt ſumma, dieſque nobis longiſſimus : brumale alterum, in 1. gradu Capricorni ; & tunc hyems ſumma, dieſque breviſſimus. Solſtitia dicta non quod ibi Sol ſtet immotus, ſed quod ulterius non progrediatur, & iter ſuum incipiat relegere : unde quia eundo & redeundo bis eidem viæ videtur inſiſtere, ideo nobis quaſi immotus apparet. *Solſtitium* tamen, & *ſolſtitia*, præter Columellam veteres omnes de æſtivo tantum intelligunt, ut hic Virgilius ; hyemale vero *brumam* vocant. Ita Cerdanus in G. 1. 100. Dicitur porro, Defendere aliquem ab aliqua re, ſupra v. 6. *teneras defendo à frigore myrtos* ; & defendere aliquam rem alicui, ut hic, & apud Horat. Od. l. 1. 17. 3. *Ignem defendit æſtatem capellis.*

48. *In palmite gemmæ.*] Palmes proprie de vitibus dicitur, id quod in arboribus *ſurculus* : nempe lignum illud quod ex ipſa ſtirpe quotannis emergit, gemmaſque producit ; quæ inde abeunt in virgulas ; virgulæ autem veluti palmæ digitos exhibent. *Gemmæ.*] Nodi ſunt palmitum, qui corticem rumpunt, & in pampinos aut racemos evadunt. Dicuntur quoque *oculi*, ob figuram.

49. *Hic focus & tædæ.*] *Focus* locus eſt continens & *fovens* ignem. *Tædæ* ligna quælibet, materies ignis. Proprie tamen *tæda* arbor eſt, à *picea* non admodum diverſa, ignem facile concipiens propter pinguedinem : in ſacrificiis pro face adhiberi ſolita : unde ſæpe apud poëtas, *tædæ* pro facibus.

51. *Boreæ.*] Ventus eſt flans à ſeptentrione, frigidus & ſiccus ; à βοάω *clamo*, & ῥέω *decurro* ; quia fiat cum ſonitu. Vocatur & *Aquilo*, à vehementiori flatu & volatu : quaſi *Aquila*, inquit Feſtus. Strymonis Macedoniæ fluvii filius, Orithyiam Erechthei Athenarum regis filiam rapuit, ex qua ſuſcepit Calaim & Zeten, quibus deinde ex patria origine alæ ſuccreverunt.

53. *Stant & juniperi.*] Quinto amœbæo deſcribuntur effectus varii præſentiæ & abſentiæ amici & amicæ. *Stant hirſutæ*, nempe nucibus, quæ cum hirſutis echinis incluſæ ſint, arborem ipſam, ſi multæ ſint, amœna quadam hirſutia ſpectabilem reddunt. Ita Æn. 6. 300. *ſtant lumina flamma. Juniperus.*] Arbor foliis, ſpinarum in modum, anguſtis & acutis : baccis parvis rotundis, & odoratis. *Juniper.* De *caſtaneis*, Ecl. 1. 82. Verſus gravitate inſignis, propter ſpondæum quinti pedis, & hiatum geminum ſyllabæ longæ, ſinè ſynalœpha, more Græco.

54. *Sua quæque ſub arbore poma.*] Multiplex eſt interpretatio. I. *Quæque poma jacent, ſua ſub arbore.* At tum *ſua* vel contrahitur unam in ſyllabam, ut in *ſuavis*, *aureus* ; vel *ſa*, non *ſua* dictum eſt, more veterum, qui *ſus*, *ſa*, *ſum* dixere : imprimis Ennius, cujus in fragmentis extat ; *Poſtquam lumina ſis oculis bonus Ancus reliquit.* II. *Quaque ſub arbore, ſua jacent poma.* At tum *legitur quaque* non *quæque* ut ad arborem referatur : ſed ſine veterum librorum auctoritate. III. Abſque his tricis, quidni dicas : *Sub arboribus jacent ſua quæque poma?*

TH.

TH. Aret ager, vitio moriens ſitit aëris herba :
Liber pampineas invidit collibus umbras.
Phyllidis adventu noſtræ nemus omne virebit;
Jupiter et læto deſcendet plurimus imbri.
CO. Populus Alcidæ gratiſſima, vitis Iaccho,
Formoſæ myrtus Veneri, ſua laurea Phæbo.
Phyllis amat corylos: illas dum Phyllis amabit,
Nec myrtus vincet corylos, nec laurea Phœbi.
TH. Fraxinus in ſylvis pulcherrima, pinus in hortis,
Populus in fluviis, abies in montibus altis :
Sæpius at ſi me, Lycida formoſe, reviſas,
Fraxinus in ſylvis cedat tibi, pinus in hortis.
ME. Hæc memini, et victum fruſtra contendere Thyrſin.
Ex illo Corydon Corydon eſt tempore nobis.

TH. *Campi areſcunt, gramina pereunt exuſta cœli æſtu nimio. Bacchus abſtulit montibus pampinos umbriferos : ſed omnis ſilva revireſcet ad adventum noſtræ Phyllidis, & multus aër ſolvetur in pluviam fertilem.* CO. *Populus acceptiſſima eſt Herculi, vinea Baccho, myrtus pulchræ Veneri, Apollini ſua laurus : Phyllis amat corylos : quamdiu Phyllis amabit illas, nec myrtus, nec laurus Apollinis ſuperabit corylos.* TH. *Fraxinus formoſiſſima eſt in nemoribus, pinus in hortis, populus in fluminibus, abies in montibus excelſis : ſed ſi me ſæpe inviſas, ô pulcher Lycida ; fraxinus in nemoribus, pinus in hortis, cedet tibi.* ME. *Recordor illorum* carminum, *& quod Thyrſis ſuperatus fruſtra pugnaverit. Ab illo tempore Corydon habetur à nobis* vere *Corydon.*

NOTÆ.

58. *Liber.*] Bacchus, de quo Ecl. 5. 30. ſic dictus ; vel quia Bœotiam, in qua natus erat, liberam fecit, ut ait Plutarch. vel quia vinum liberat animum curis, aut loquendi libertatem inducit.

60. *Jupiter & læto, &c.*] Jovem veteres aërem dixere ; eundemque Veſtæ, ſive Terræ conjugem, quam imbre fœcundat. G. 2. 325.

61. *Populus Alcidæ.*] Sextum & ultimum amœbæum laudes proſequitur amici & amicæ, eaſque laudes à variis arboribus petit. *Populus, the Poplar*, ſacra Herculi, quia is populo coronatus adiit inferos : unde pars ea foliorum, quæ capiti appreſſa erat, ex capitis ſudore palluit ; quæ pars ad auras obverſa erat, loci fuligine nigram quamdam viriditatem contraxit. De *populo*, G. 2. 13. De *Alcide*, Æn. 5. 414. *Vitis.*] Baccho ſacra, quia vini inventor apud profanos auctores habetur. De *Iaccho*, Bacchi nomine, Eclog. 6. 15.

62. *Myrtus.*] Veneri ſacra, vel propter odoris delicias ; vel quia frequens in litore maris, cujus è ſpuma Venus orta fingitur, Ecl. 2. 54. *Laureæ.*] Sacra Phœbo, propter Daphnen in laurum mutatam. Sumitur ſæpius pro corona è lauro : hic tamen pro ipſa arbore : ut & apud Hor. Od. l. 2. 15. 9. *Tum ſpiſſa ramis laurea.* De *Lauro*, Ecl. 2. 55. De *corylis*, Ecl. 1. 14.

65. *Fraxinus, &c.*] *the Aſh, Abies, the Fir, &c.*

69. *Et victum fruſtra, &c.*] Victoria penes Corydonem. Quia Corydon in primo amœbæo orditur à pietate in Deos : Thyrſis à rabie, qua inimicum inceſſit. In ſecundo Corydon invocat Dianam caſtum numen ; Thyrſis Priapum, obſcœnum Deum. In tertio Corydon blandiſſima vota facit : Thyrſis dira imprecatur ſibi. In reliquis Corydon læta ; Thyrſis triſtia ut plurimum canit.

70. *Ex illo, &c.*] I. Servius vult hic ſenſum abruptum eſſe, ex decoro paſtoralis ruſticitatis ; & ſic ſupplet : Ex illo tempore Corydon eſt nobis, habetur à nobis, victor nobilis ſupra omnes. Sed hoc durum. II. Nannius unus omnium legit, non quidem *nobis*, ſed *noblis*, ſeu *nobilis* per contractionem : ſed hoc durius & ſinè auctoritate. III. Simplicius : ex illo tempore Corydon habetur à nobis vere Corydon, id eſt, vere dignus ea fama qua floret apud omnes.

ECLOGA VIII.

*PHARMACEUTRIA.

ARGUMENTUM.

DUÆ ſunt hujus Eclogæ partes. Prima è tertio; ſecunda è ſecundo Theocriti Idyllio fere deprompta. In prima juvenis, Niſi puellæ procus, Mopſum rivalem ſibi prælatum dolet. In ſecunda venefica Daphnim, a ſe averſum, incantationibus magicis ad ſe ſuumque amorem pellicit. Primam canit Damon, ſecundam Alpheſibœus: neuter in ſua; ſed hic in veneficæ, ille in proci perſona. Utrumque paſtorem inducit Virgilius. Tum opus dicat Aſinio Pollioni: non ut multi putant, Octaviano Cæſari: quemadmodum notæ docebunt.

Scripta eſt anno U. 715. Virgilii 31. L. Marcio Cenſorino, & C. Calviſio Sabino, Coſſ. cum Pollio ſubactis Parthinis, & perluſtratis oræ Illyricæ populis, per Venetiam & Timavi fluvii oſtia Romam ad triumphum rediret.

NOTÆ.

* *PHARMACEUTRIA.*] Id eſt, *venefica*: φάρμακον, enim ambigua vox eſt: & modo remedium, modo venenum ſignificat: unde φαρμακεὺς, *veneficus*, & φαρμακεύτρια, *venefica*. Titulus autem ad ſecundam tantum Eclogæ partem attinet, quæ canitur ab Alpheſibœo.

DAMON, ALPHESIBOEUS.

INTERPRETATIO. *Narrabimus carmen paſtorum, Damonis & Alpheſibœi, quos canentes admiratæ ſunt vaccæ oblitæ pabuli: quorum ad cantum obſtupuere lynces, & fluvii turbati cohibuerunt ſuos curſus. Tu mihi* fave, ô Pollio! *ſive jam tranſcendis rupes Timavi:*

PAſtorum Muſam, Damonis et Alpheſibœi,
Immemor herbarum quos eſt mirata juvenca,
Certantes, quorum ſtupefactæ carmine lynces,
Et mutata ſuos requiêrunt flumina curſus:
Damonis Muſam dicemus et Alpheſibœi.
Tu mihi, ſeu magni ſuperas jam ſaxa Timavi;

NOTÆ.

DAMON, Ecl. 3. 17. *ALPHESIBOEUS*, Ecl. 5. 73.

3. *Lynces.*] *Lynx*, animal acutiſſimi viſus, è luporum cervariorum genere, maculoſa & varia pelle.

4. *Requierunt, &c.*] Vel neutrum eſt, hoc ſenſu: Flumina mutata ſecundùm ſuos curſus, id eſt, mutato curſu deflectentia ab alveo, ut ad paſtores currerent, quieverunt & ſteterunt, poſtquam ad eos pervenere. Vel activum eſt hoc ſenſu: flumina ſtiterunt curſum; *mutata*, id eſt, *turbata*: undis quæ affluebant, in eas quæ jam ſteterant, incurrentibus. Sic Propert. l. 2. 22. 25. *Jupiter Alcmenæ geminas requieverat Arctos.* Et Seneca in Hercule Oetæo, 1586. *Quam tuas laudes populi quieſcant.*

6. *Tu mihi, ſeu &c.*] Pollionem hic appellat, non Octavianum: bellum enim Illyricum & Dalmaticum ab Octaviano Cæſare non geſtum eſt, niſi poſt devictum occiſumque Sextum Pompeium. Pollionis autem expeditio in Parthinos, Illyrici populos, omnino in hoc ipſum tempus cadit; ut conſtat ex faſtis Capitol. & animadverſionibus Joſ. Scaligeri ad Euſeb. Erat tamen in eo Scaliger, quod per *ſaxa Timavi*, res intelligat ab eodem Pollione geſtas circa Altinum, urbem in Venetia: quibus de rebus ita Velleius l. 2. poſtquam Lucii Antonii Perufinam deditionem deſcripſit: *Pollio Aſinius cum ſeptem legionibus, diu retenta in poteſtate Antonii Venetia, magnis ſpecioſiſque rebus circa Altinum aliaſque ejus regionis urbes editis, Antonium*

Sive

Sive oram Illyrici legis æquoris: en erit unquam
Ille dies, mihi cùm liceat tua dicere facta!
En erit, ut liceat totum mihi ferre per orbem
Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno!
A te principium: tibi desinet: accipe jussis [cum
Carmina cœpta tuis, atque hanc sine tempora cir-
Inter victrices hederam tibi serpere lauros.

sive veheris circum litus maris Illyrici. Nunquamne aderet illud tempus, quo permettetur mihi narrare tua gesta! Nonne aderit illud tempus, *cum potero laudare per totum orbem tuas tragœdeas:* quæ *solæ dignæ* sunt *cothurno Sophoclis! A te incepi; in te finiam: accipe versus inchoatos ex mandate tuo; & permitte* ut *hæc hedera repat circum caput tuum, inter lauros triumphales.*

NOTÆ.

petens, vagum adhuc Domitium & propriæ classis factum ducem, consiliis suis illectum ac fide data, junxit Antonio. Unde manifestum est res illas à Pollione, contra Octavianum, & pro M. Antonio Lucii fratre, gestas esse: neque Virgilius adeo expers fuit bonæ mentis, ut in ipsis Octaviani oculis Pollionem laudaret, ob ea ipsa, quæ adversus ipsum præclare gesserat. Igitur melius hæc intelligo de reditu Pollionis è Dalmatia Romam: non recto quidem itinere; sed oram Illyricam, & ipsa Venetiæ litora lustrando.

6. *Timavi, &c.*] *Timavus*, Fluvius Carnorum, qui populi sunt in Forojulienſi ditione, *dans le Frioul.* Latissimus, sed brevissimus, ejus decursus: quippe novem fontibus è mente erumpens, ad fanum Diomedis, nunc *S. Giovanni*; non longo post spatio in mare Hadriaticum devolvitur. Ad ejus ostia insulæ parvæ quædam sunt, insignes callidis fontibus, qui maris æstu increscunt. Has fortasse insulas vocat hic Poëta, *saxa Timavi.*

7. *Illyrici.*] *Illyricum*, regio amplissima, in longitudinem obversa Italiæ, à qua per mare Hadriaticum dividitur: universim hodie dicta *Sclavonia.* Vulgo duas in partes apud veteres divisa, *Liburniam*, quæ ad occasum; & *Dalmatiam*, quæ ad ortum est. *En erit.*] Ecl. 1. 68.

10. *Sophocleo, &c.*] Scripsit quidem Augustus tragœdiam *Ajacem:* sed posterioribus, ut verisimile est, pacatisque temporibus. Adde quod in lucem non edidit; ac ne perfecit quidem, sed delevit: unde dicere solitus erat, Ajacem suum in spongiam incubuisse, ut est apud Suetonium. At ex Horatio Od. l. 2. 1. constat Pollionem, triumphi sui tempore, tragœdiarum scriptorem fuisse nobilem. *Paullum severæ Musa tragœdiæ desit theatris, &c.* Per *cothurnum*, altiorem calceum, tragœdia ipsa intelligitur: ut per *soccum*, calceum humilem, comœdia, versusque humiles. Horat. de Art. Poët. 89. *Indignatur enim privatis ac prope socco dignis carminibus narrari cœna Thyestæ. Sophocles* Athenienſis, tragicæ poëseos princeps, exhibuit fabulas 123, in quibus ter & vicies victoriam retulit; quarum postrema cum ei præter spem contigisset, repentino gaudio expiravit. Cothurnum primus induxit in theatrum. De *Cothurno*, Eclog. 7. 32.

11. *A te principium: tibi desinet, &c.*] Videri potest hoc ad Augustum spectare: cujus in honorem primam Eclogam, & ultimum opus *Æneida* conscripsit. Melius tamen ad Pollionem, cujus gratia recuperavit agros, indeque scribendi occasionem arripuit. Quod si *non desinit* in ejus laudibus, ut promiserat: memineris multa poëtas promittere, quæ non exsolvunt.

13. *Hederam, &c.*] Permitte ut cingam tibi caput hac hedera poëtica; dum te milites tui triumphantem coronant lauro victrici, id est, ut te laudem poëtam poëta; dum te victorem laudant ii, qui tecum victores sunt. Olim corona poëtarum ex hedera, triumphantium è lauro: quanquam postea poëtis etiam è lauro data est. Vide Ecl. 7. 25.

Victrices lauros.] Triumphum intelligit Pollionis de Parthinis: anno U. C. 715. 8. Kal. Novemb. de quo in Argumento Ecl. 4. dictum est. *Parthini* autem sive *Parthinei*, qui fuerint ambigitur. Hos in Macedonia Plinius, in Epiro Strabo collocat: in Illyrico cæteri, eaque Illyrici parte, quæ Dalmatia proprie dicitur. Rursus qua in parte Dalmatiæ, dubitatur. Urbs enim eorum præcipua statuitur à Cæsare in ea Dalmatiæ ora, quæ Dyrrhachio & Macedoniæ confinis est. Alii Dionem secuti *Epidaurum* esse volunt, *Ragusæ*, in media fere Dalmatia. Alii *Salonas* esse putant, in eo Dalmatiæ litore, quod à Macedonia remotissimum est: idque auctore Servio, qui de Salonis urbe Dalmatiæ triumphasse Pollionem ante consulatum refert. Hinc factum est, ut Josephus ipse Scaliger in Eusebium, p. 162. duplicem ejus triumphum perperam distinxerit, primum de Salonis Dalmatiæ, ante consulatum; alterum de Parthinis Macedoniæ, post consulatum: sed contra fastorum fidem, contra fidem historiæ: quæ res ab eo gestis usque ad consulatum, immo itinera ejus omnia fere describit, sine ulla prioris illius in Dalmatas expeditionis mentione. Dicendum igitur, unica expeditione Pollionem

Frigida

Vix frigidæ tenebræ noctis abierant ex aëre, cum ros in molli gramine jucundissimus est pecudibus. Tunc *Damon innitens oleæ tereti, sic orsus est.* DA. *Orere, Lucifer, & prævius advehe lucem: dum conqueror, delusus insano amore Nisæ sponsæ, & moriens apello Deos in ultima hora vitæ: quamvis nihil mihi profuit attestari eos. Incipe mecum, ô mea fistula,* pastorales *cantus Mænali! Mænalus habet semper sylvam canoram, & pinos resonantes: semper ille* mons *audit amores pastorum, & Pana, qui primus non reliquit arundines inutiles. Incipe mecum, ô mea fistula, pastorales cantus. Nisa datur Mopso.* Nos *amatores quid non possimus expectare? Jam gryphes copulabuntur equis, & futuris temporibus pavidi damæ venient potum cum canibus. Mopse, præcide novas tædas, sponsa deducitur ad te. Abjice nuces, ô sponse! Hesperus pro te relinquit Oetam. rito! Dum contemnis reliquos,*

Frigida vix cœlo noctis decesserat umbra,
Cùm ros in tenerâ pecori gratissimus herbâ est: 15
Incumbens tereti Damon sic cœpit olivæ. [mum;
DA. Nascere, præque diem veniens age, Lucifer, al-
Conjugis indigno Nisæ deceptus amore
Dum queror, et Divos (quanquam nil testibus illis
Profeci) extremâ moriens tamen alloquor horâ. 20
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.
Mænalios argutúmque nemus pinósque loquentes
Semper habet: semper pastorum ille audit amores,
Panáque, qui primus calamos non passus inertes.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus. 25
Mopso Nisa datur: quid non speremus amantes?
Jungentur jam gryphes equis, ævóque sequenti
Cum canibus timidi venient ad pocula damæ.
Mopse, novas incide faces: tibi ducitur uxor.
Sparge, marite, nuces: tibi deserit Hesperus Oetam.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus. 31
O digno conjuncta viro! dum despicis omnes,
Dúmque tibi est odio mea fistula, dúmque capellæ,

Incipe mecum, ô mea fistula, pastorales cantus. O sociata digno marito! dumque odio habes meam fistulam, & capellas.

NOTÆ.

Illyricum perlustrasse: eamque victoriam & *Dalmaticam* fuisse dictam, quia Dalmatia præcipua pars Illyrici; & *Parthinicam*, quia Parthini tum in Dalmatia fortasse plurimum poterant; & *Saloninam*, quia Parthinorum ditio ad hanc usque urbem pertinere etiam potuit.

16. *Incumbens tereti olivæ.*] Dicitur *teres* quicquid rotundum & oblongum est, ut columna, truncus arboris, baculus. *Incumbens*, vel innitens baculo ex oliva; vel trunco arboris ipsius defensus.

18. *Conjugis, &c.*] Non quæ erat, sed quæ fore sperabatur conjux. Sic Æn. 4. 536. *Quos ego jam toties sum dedignata maritos*, id est, *procos*, qui Didonis conjugium ambiebant.

19. *Nil testibus illis, &c.*] Nihil mihi profuit, quod Nisa suam mihi fidem dederit, ejusque testes appellaverit Deos.

21. *Incipe Mænalios, &c.*] Versus *intercalaris*, qui sæpius aliis interponitur. *Mænalios.*] Quales à pastoribus cani solent in Mænalo, monte Arcadiæ, qui Pani sacer: in plurali numero *Mænala*. *Argutum.*] Ecl. 7. 1. *Pana.*] Ecl. 2. 31.

27. *Gryphes.*] Vel *gryphi*, toto corpore leones, alis & rostro aquilæ, equis vehementer infesti, Apollini sacri, inquit Servius. Plinius tamen fabulosa monstra putat, ut & *Pegasos*, l. 10. 49.

28. *Damæ.*] E genere caprarum sylvestrium, *Deer.* Virgilio, masculini; cæteris fœminini generis.

29. *Mopse, novas, &c.*] Rivali suo, Nisæ marito, invide gratulatur: eumque hortatur, cum amara indignatione, ut ritus omnes exequatur nuptiarum, cum nox immineat. I. Enim, præviis facibus quinque, ducebatur uxor sub noctem in mariti domum: faces è spina, vel corylo, vel pinu, incidebantur in summa parte minutas in virgulas, spicarum instar & aristarum, quo facilius ignem conciperent: unde G. 1. 292. *Ferroque faces inspicat acuto.* II. Maritus nuces spargebat pueris, vel ut ostenderet se pueritiam relinquere: *nuces enim relinquere*, adagium est, hoc ipsum significans. Vel ob alia mysteria, quæ apud Rosinum videre est.

30. *Hesperus Oetam.*] *Oeta*, Thessaliæ mons, in sinum Malliacum desinens, altissimus: ita ut Attici & Bœoti, qui hunc habebant ad Occidentem, ex eo stellas cadere dicerent: quemadmodum ex *Ida*, Phrygiæ monte item altissimo, quem habebant ad Orientem, oriri easdem fabulabantur. Qui loquendi mos, ad aliarum etiam regionum poëtas transiit, etsi alio situ positos. Noctem igitur jam procedere significat. De *Hespero*, Ecl. 6. 86.

Hirsutúmque

Hirſutúmque ſupercilium, prolixáque barba ;
Nec curare Deum credis mortalia quenquam.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
Sepibus in noſtris parvam te roſcida mala
(Dux ego veſter eram) vidi cum matre legentem:
Alter ab undecimo tum me jam ceperat annus :
Jam fragiles poteram à terrâ contingere ramos.
Ut vidi, ut perii, ut me malus abſtulit error !
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
Nunc ſcio quid ſit amor. Duris in cotibus illum
Iſmarus, aut Rhodope, aut extremi Garamantes,
Nec generis noſtri puerum, nec ſanguinis edunt.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
Sævus amor docuit natorum ſanguine matrem
Commaculare manus ; crudelis tu quoque, mater:
Crudelis mater magis, an puer improbus ille ?
Improbus ille puer, crudelis tu quoque mater.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
Nunc et oves ultro fugiat lupus ; aurea duræ
Mala ferant quercus ; narciſſo floreat alnus ;
Pinguia corticibus ſudent electra myricæ.

& ſupercilia mea *piloſa, & barbam longam : & putas nullum Deum providere mortalibus* rebus. *Incipe mecum, ô mea fiſtula, paſtorales cantus. In ſeptis* horti *noſtri, vidi te* adhuc *parvam, colligentem cum matre poma perfuſa rore : ego vos ducebam* illuc. *Tunc inibam annum duodecimum : Tunc poteram ab humo attingere tenues ramos. Simul ac te vidi, quomodo perii ! quomodo noxius error me rapuit* mihi ! *Incipe mecum, ô mea fiſtula, paſtorales cantus. Jam cognoſco quid ſit amor. Iſmarus, aut Rhodope, aut Garamantes ultimi, producunt in rigidis rupibus illum puerum,* qui *non* eſt *noſtræ naturæ & originis. Incipe mecum, ô mea fiſtula, paſtorales cantus. Durus amor ſuaſit matri fœdare manus cruore liberorum. Tu etiam immitis* fuiſti, *ô mater. Magiſne immitis mater* fuit, *an puer ille improbus ? Improbus* fuit *ille puer :* ſed *tu etiam immitis Nunc & lupus ſponte fugiat myricæ ſtillent cortice pingui,*

fuiſti, ô mater. Incipe mecum, ô mea fiſtula, paſtorales cantus. oves, rigidæ quercus producant poma aurea, alnus floreat narciſſo, ſuccinum.

NOTÆ.

34. *Hirſutumque, &c.*] Hoc addit, vel ut robur commendet ſuum, cujus indicium eſt pilorum denſitas: Ita Polyphemus apud Theocrit. Idyl. 3. & apud Ovid. Met. 13. Vel potius ut ſuum exaggeret de amiſſa Niſa dolorem, quo factum eſt ut capillitium incultum ſummiſerit.

38. *Cum matre.*] Vel *tua*, vel *mea*. Melius *tua*. Tamen apud Theoc. eſt *mea*. Idyl. 11. 26. Ἦλθες ἐμὰ σὺν μαλεί. *Veniſti mea cum matre.* Diſcrimen eſt quod apud Theocritum puer matrem ducat in montes : apud Virgilium vero in hortum, & domeſticas ſepes ; quem in locum duce puero non egebat ſua mater.

39. *Alter ab undecimo.*] An duodecimus eſt, an decimus tertius ? Certe *alter* de duobus tantum dicitur. Unde concludit Servius hic annum decimum tertium ſignari ; *ut*, inquit, *unus ab undecimo, ſit duodecimus ; alter decimus tertius.* Ego annum intelligi duodecimum puto ; ita ut undecimus unum aliquid cum aliis ſuperioribus componat ; *alter* vero huic adjectus, ſit poſt illum primus, adeoque de numeris veluti duobus dicatur. Sic Ecl. 5. 49. *Alter ab illo* eſt omnium judicio *primus poſt illum*, adeoque ſecundus, non tertius.

41. *Ut vidi, ut perii, &c.*] Omnino è Theocrito, Idyl. 3. 42. Ὡς ἴδεν, ὡς ἐμάνη, ὡς ἐς βαθὺν ἅλετ' ἔρωτα. *Ut vidit, ut periit, ut in profundum ſaltavit amorem.*

44. *Iſmarus, aut Rhodope.*] Ecl. 6. 30. *Garamantes.*] Interioris Libyæ populi, ſine legibus & matrimoniis. Regio nunc dicitur *Guangara.*

47. *Matrem.*] Medeam, Æetæ Colchorum regis filiam : quæ cum Jaſoni Argonautarum duci artem dediſſet potiendi aurei velleris, & cum eo è paternis regnis aufugiſſet, repudiata deinde ab eodem, ob amorem Creuſæ Corinthiorum regis filiæ ; Creuſam cum Creonte patre magicis ignibus abſumpſit ; filios ipſa ſuos, ex Jaſone ſuſceptos, in oculis patris jugulavit : tumque alatis ſerpentibus alium in locum devecta eſt.

54. *Electra myricæ.*] *Electrum, de l'ambre :* ſic Græcis dictum, quia refert fulgorem Solis, qui vocatur ἠλέκτωρ. Latinis *ſuccinum :* quia ſuccus eſt arborum quarundam è pineo genere, ex quibus quaſi gummi diffluit in Oceanum, ibique induratum defertur ad litus, aut à piſcatoribus extrahitur, maxime in inſulis Septentrionalibus. Vide Ecl. 6. 62. De *myricis* Ecl. 4. 2. De *Narciſſo*, Ecl. 2. 48.

Ululæ quoque contendant cum cycnis : Tityrus fiat Orpheus : Orpheus inter arbores : Arion inter delphinos. Incipe mecum, ô mea fistula, pastorales cantus. Cuncta fiant altum ipsum mare : valete nemora. Præcipitabo me in mare è culmine rupis excelsæ : accipe donum hoc ultimum morientis. Cessa mecum, ô mea fistula, à pastoralibus cantibus. Hæc dixit Damon : vos, ô Musæ, narrate ea quæ retulit Alphesibœus : non possumus omnes omnia facere. ALPH. *Exporta aquam, & circumda has aras tænia lanea, & adure verbenas pingues, & mascula thura : ut coner magicis ritibus abalienare sponsum à recta mente. Nihil hic deest præterquam carmina. Trahite, trahite Daphnim ab urbe in* meam *domum, ô mea carmina. Carmina possunt Lunam ipsam evocare è cœlo. Circe transformavit per carmina socios Ulyssis :*

Certent et cycnis ululæ : sit Tityrus Orpheus ;
Orpheus in sylvis ; inter delphinas Arion.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.
Omnia vel medium fiant mare : vivite, sylvæ.
Præceps aërii speculâ de montis in undas
Deferar : extremum hoc munus morientis habeto.
Desine Mænalios, jam desine, tibia, versus.
Hæc Damon : vos, quæ responderit Alphesibœus,
Dicite, Pierides : non omnia possumus omnes.
ALP. Effer aquam, et molli cinge hæc altaria vittâ,
Verbenásque adole pingues, et mascula thura,
Conjugis ut magicis sanos avertere sacris
Experiar sensus. Nihil hîc nisi carmina desunt.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Carmina vel cœlo possunt deducere Lunam :
Carminibus Circe socios mutavit Ulyssei :

NOTÆ.

55. *Cycnis ululæ, &c.*] *Cycni* non nisi apud poëtas canori : re autem ipsa & vivi & morientes fere muti, aut stridui. Quo magis mirum videtur, unde tanta apud Græcos Latinosq; de Cycnei cantus deliciis consensio. Nazianenus Orat. 34. cantum illum refert ad plausum alarum, Zephyris inter pennarum calamos sibilantibus. *Ulula*, nocturna avis, ab ululatu si dicta, *un hibou, an Owl. Tityrus.*] Hic pro insulso pastore sumitur. *Orpheus.*] Ecl. 3. 46.

56. *Arion.*] Ex insula Lesbo, urbe Methymna, citharœdus & lyricus poëta nobilis ; qui cùm ex Italia, ubi multas opes arte sua collegerat, Corinthum rediret ad Periandrum regem, cui percharus erat, ab avaris nautis modulans in mare projectus est : sed à Delphino, quem dulcedine cantus illexerat, exceptus, Tænarum, quod oppidum est Laconiæ, vectus ab eodem est. *Delphini* autem dicuntur & musica & amore hominum capi.

58. *Vivite sylvæ.*] Græcis χαίρετε, *gaudete.* Etiam in eos, quos cum odio abjicimus, & abire jubemus. Catul. 11. 17. *Cum suis vivat, valeatque mœchis :* id est, *abeat.*

64. *Effer aquam.*] Saga præcipit hæc omnia Amaryllidi famulæ.

65. *Verbenasque.*] Proprie *verbena* certa quædam herbæ species est, *de la vervene.* Vulgo tamen sumebatur apud Romanos pro omni herba, cum sua terra, è puro sacroque loco evulsa : quasi *herbena*, inquit Donatus. Talibus verbenis aras festis diebus coronabant : tales legati ferebant ex arce Capitolina erutas, & ostentabant hostibus, cum ad eos ibant res captas repetitum ; & legatorum unus ideo *verbenarius* vocabatur. Hac peruncti magi putabant id impetrari quod volebant ; abigi febres, amicitias conciliari, Plin. l. 22. 2, &c. *Mascula thura.*] Mascula, non sexu, nullum enim est fœmineum ; sed bonitate.

67. *Nihil hic nisi carmina, &c.*] Omnis materia incantationis jam parata est ; nihil ultra requiritur præter carmina, id est, solemnem ac ritualem verborum formulam. Deinde seipsam hortatur exemplo Circes, de qua, deque sociis Ulyssis in sues tranformatis, Æn. 3. 386. & Æn. 7. 19.

69. *Deducere Lunam.*] Antiqui putavere Lunam esse Magorum incantationibus subditam : ita ut, quoties iis luberet, rubesceret illa in modum sanguinis : & è cœlo deduceretur vel invita, ut in herbas bespumaret. Atque inde putabant eam deliquium pati, tumque ipsi tinnitu cymbalorum succurrebant.

70. *Ulyssei.* Pro *Ulyssis.*] Sic Horat. Od. I. 1. 6. 7. *Nec cursus duplicis per mare Ulyssei.* Et Æn. 1. 34. *Reliquias Danaum atque immitis Achillei.* Latini enim Græca in εὺς, ut Ὀδυσσεύς, Ἀχιλλεύς, Ὀρφεύς, aliquando ad secundam declinationem reduxere : *Ulysseus ei ; Achilleus, ei ; Orpheus, ei ;* aliquando ad tertiam, ut *Ulysses, is, Achilles, is.*

Frigidus

Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Terna tibi hæc primùm triplici diversa colore
Licia circumdo, térque hæc altaria circùm
Effigiem duco. Numero Deus impare gaudet.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Necte tribus nodis ternos, Amarylli, colores:
Necte, Amarylli, modò: et, Veneris, dic, vincula necto.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Limus ut hic durescit, et hæc ut cera liquescit
Uno eodémque igni: sic nostro Daphnis amore.
Sparge molam, et fragiles incende bitumine lauros.
Daphnis me malus urit, ego hanc in Daphnide laurum.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Talis amor Daphnim, qualis, cum fessa juvencum

Serpens gelidus in pratis obrigescit, dum incantatur. Trahite, trahite Daphnim ab urbe in meam *domum, ô mea carmina. Primo circumligo tibi hæc terna licia, triplici colore varia; & circa has aras ter fero tuum simulacrum. Numerus impar placet Deo. Trahite, trahite Daphnim ab urbe in* meam *domum, ô mea carmina. O Amarylli, implica tres colores in tres nodos; implica jam, ô Amarylli, & dic, Implico nodos Veneris. Trahite, trahite Daphnim ab urbe in* meam *domum, ô mea carmina. Quemadmodum* hoc simulacrum *è limo* factum *induratur, & hoc* alterum *è cera* factum *emollitur, una & eadem flamma: sic Daphnis nostro amore* induretur & emolliatur. *Disperges fruges salsas, & comburo bitumine crepitantem laurum. Daphnis crudelis me comburit, ego hanc laurum* comburo *contra Daphnim. Trahite, trahite Daphnim ab urbe in* meam *domum, ô mea carmina. Talis amor* occupet *Daphnim, qualis* est, *cum juvenca*

NOTÆ.

71. *Cantando rumpitur anguis.*] Id est, dum incantatur. Sic G. 2. 250. *Sed picis in morem ad digitos lentescit habendo:* id est, dum habetur, tractaturque digitis. Unde patet gerundia ejusmodi passivam sæpe habere significationem.

74. *Licia.*] Sunt limbi qui telam hinc inde cingunt, & in quibus capita staminum conduntur.

Terna triplici colore.] *Novem:* tria alba, tria rosea, tria nigra: ex hoc versu in Ceiri, 371. *Terque novena ligat triplici diversa colore Fila,* &c. Quæ novem licia tribus deinde ligantur nodis: *Necte tribus nodis ternos, Amarylli, colores. Et, Veneris, dic, vincula necto*; quibus verbis incantationis formula continetur.

75. *Numero Deus impare gaudet.*] Numeris rerum omnium naturam constare affirmabant Pythagorici: in imparibus in primis vim esse vulgus putabat. Unde præcipitur in Geoponicis, l. 18. ut numerus gregis semper impar sit: in re bellica apud Vegetium, l. 3. 8. ut fossæ quibus castra muniuntur latæ sint pedes novem ad minimum, septem ac decem ad summum; semper numero impari. Hoc autem loco, per numerum imparem, ternarius significatur, princeps omnium: tum quia, ex Aristotele & Plutarcho, continet in se principium, medium, & finem; tum quia potestati Deorum, tam superorum, quam inferorum, significandæ adhibetur. Jovis enim trifidum est fulmen, Neptuni sceptrum tridens, Plutonis canis triceps, Parcæ tres, Furiæ tres. Apollo idem, Sol & Liber dicitur; *tria virginis ora Dianæ*, quæ Diana est in terris, Luna in cœlo, Hecate in inferis, eademque colitur in triviis. *Deus.*] Vel quilibet Deus: vel Hecate, quæ magicis rebus præest. *Deum* enim genere fœminino dici posse quidam volunt: & sic Lucanum de furiis dixisse lib. 2. 80. *Terribilesque Deos scelerum.*

81. *Sic nostro, &c.*] Sic uno eodemque amore nostro, liquescat, & mollior fiat mihi, cæteris durescat.

82. *Sparge molam.*] *Mola* placentæ quædam species, quæ fiebat ex farre *horno*, & sale horno, id est *illius anni*. Ex farre, inquam, salso, tosto, & molito: unde *mola* appellabatur; & victimæ dicebantur *immolari*, quia & frons victimarum, & foci, & cultri hac mola inspergebantur. Itaq; mola conspergitur effigies Daphnidis; ut victima hujus magici sacrificii.

Incende bitumine.] *Bitumen*, limus aut terra, cujus natura vicina est sulphuri.

83. *In Daphnide.*] Ex Theocriti Pharmaceutria Idyl. 2. 23. Δέλφις ἐμὲ ἀνίασεν, ἐγὼ δ' ἐπὶ Δέλφιδι δάφναν αἴθω, *Delphis me torquet, ego hanc laurum contra Delphida comburo.* Sic enim veteres Theocriti interpretes Græci ἐπὶ Δέλφιδις vertunt κατὰ Δέλφιδος *contra Delphida*, in Delphida. Quod tamen Virgilius per ablativum casum extulit: *In Daphnide.*

Per nemora atque altos quærendo bucula lucos,
Propter aquæ rivum viridi procumbit in ulvâ
Perdita, nec ſeræ meminit decedere nocti :
Talis amor teneat : nec ſit mihi cura mederi.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Has olim exuvias mihi perfidus ille reliquit,
Pignora cara ſui : quæ nunc ego limine in ipſo,
Terra, tibi mando : debent hæc pignora Daphnim.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Has herbas, atq; hæc Ponto mihi lecta venena
Ipſe dedit Mœris ; naſcuntur plurima Ponto.
His ego ſæpe lupum fieri, et ſe condere ſylvis
Mœrin, ſæpe animas imis excire ſepulchris,
Atque ſatas aliò vidi traducere meſſes.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Fer cineres, Amarylli, foras : rivóque fluenti,
Tránſq; caput jace : ne reſpexeris. His ego Daphnim
Aggrediar : nihil ille Deos, nil carmina curat.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Aſpice : corripuit tremulis altaria flammis
Sponte ſuâ, dum ferre moror, cinis ipſe : bonum ſit !
Neſcio quid certè eſt : et Hylax in limine latrat.
Credimus ? an, qui amant ipſi ſibi ſomnia fingunt ?
Parcite, ab urbe venit, jam parcite, carmina, Daphnis.

fatigata ſequendo juvencum per ſylvas & alios ſaltus, recumbit miſera juxta rivum aquæ, in ulva viridi, & omittit abire ſub ſeram noctem. Talis amor occupet Daphnim, & ego non curem illum ſanare. Trahite, trahite Daphnim ab urbe in meam *domum, ô mea carmina. Perjurus ille reliquit mihi quondam has veſtes, dilecta monumenta ſui : quæ nunc ego ſub ipſo limine committo tibi, ô terra : hæ exuviæ debent* reducere *Daphnim* ad me. *Trahite, trahite Daphnim ab urbe in* meam *domum, ô mea carmina. Mœris ipſe mihi tradidit hæc gramina, & hæc venena, collecta in Ponto : multa* enim *oriuntur in Ponto. Ego vidi Mœrin ſæpe transformari per illa in lupum, & abdere ſe in ſylvis : ſæpe evocare animas è profundis tumulis, & transferre meſſes ſatas in alium locum. Trahite, trahite Daphnim ab urbe in* meam *domum, ô mea carmina. Amarylli, exporta cineres extra domum ; & jacta eos poſt caput in rivum fluentem : neque retro aſpicias. Ego per hos* cineres *oppugnabo Daphnim :* ſiquidem *non movetur, neque per Deos, neque per carmina. Trahite, trahite Daphnim ab urbe in* meam *domum, o mea carmina. Vide : dum exportare differo, cinis ipſe ultro involvit aram flamma tremula : ſit hoc fauſtum ! Certe neſcio quid apparet, & Hylax latrat in limine. Credamne illud ? An amantes fingunt ſibi ſomnia ? Ceſſate, jam ô mea ceſſate carmina. Daphnis ab urbe venit.*

NOTÆ.

87. *Ulva.*] Herba paluſtris : caret Gallico nomine.

92. *Pignora chara ſui, debent, &c.*] Expetuntur in ſacris magicis ea præcipue, quæ ſunt ejus, adverſus quem ſacra fiunt : ut capilli, veſtes. *Pignora ſui, quæ debent Daphnim :* id eſt, quæ tenentur ipſum Daphnim adducere ad limen, & in ipſo limine ſiſtere ; quare ipſo in limine defodiuntur.

96. *Ponto.*] Pontus Aſiæ minoris regio ; Euxino mari ſive Ponto, à Septentrione terminata ; ab Oriente, Colchide ; ferax venenorum utraque regio fuit. In Ponto regnavit Mithridates, qui venenis paſcebatur ; in Colchide nata eſt Medea, celebris venefica.

101. *Rivoque fluenti.*] In rivum fluentem. Sic Æn. 5. 451. *It clamor cœlo,* pro ad cœlum.

106. *Bonum ſit.*] Cineres ignem concipiunt. Lætum omen ; quod Terentiæ Ciceronis uxori ſacrificanti cum accidiſſet, quaſi ſignum auſpicatiſſimum opprimendi Catilinæ habitum eſt à Veſtalibus ; ut refert Plutarch. in Cicer.

107. *Hylax.*] Canis nomen, ut *Hylactor* apud Ovid. Met. 3. 224. ab ὑλάω & ὑλακέω *latro.* Latratus autem canis in limine notat adeſſe Daphnim.

108. *An qui amant.*] Vocalis *i*, nec patitur hic ſynalœpham, nec ſervat propriam quantitatem longam ; ſed hiat, & brevis fit.

ECLOGA IX.

*MOERIS.

ARGUMENTUM.

CUM in agrorum divisione Virgilium indemnem amici sui præstitissent, ut in Ecl. 1. dictum est, is ab Ario Centurione, vel à Milieno Torone primipilari, vel à Claudio veterano (variant enim in eo nomine interpretes) ab eo certe militum, cui prædium illud obvenerat, male habitus & ferme occisus, ut vitæ consuleret, Mincium natatu trajecit. Romam deinde profectus, ut vim auctoritate Octaviani reprimeret; interim reliquit domi villicum suum Mærim, monuitque ut novum agri dominum officiis, quibus posset, leniret omnibus. Hic itaque Mæris huic domino munuscula Mantuam deferens ex itinere in Lycidam familiarem incidit; quocum de Menalcæ, id est Virgilii, fortuna, collequitur; simulque variis cantilenis tædium itineris levant.

Existimo fuisse oblatum Varo hoc opusculum, quasi libelli supplicis loco: ut beneficium, ejus & Pollionis Mæcenatisque gratia jam acceptum tueri porro sibi apud Octavianum vellet. Est enim hic, I. Beneficii mentio. II. Vis illatæ declaratio. III. Invocatio Vari, & amplioris ejus in laudem operis promissio. IV. Julii Cæsaris consecratio quædam, ad adulandum comparata. Tum cætera quæ congerit carminum fragmenta, notant opus, ut res ferebat, properatum ac subitarium; ex variis concinnatum versibus, quos primo impetu effuderat Poëta; aut ex occasione prius inchoatas, nondum suo quosque filo ac tenore ad exitum duxerat. Anno igitur eodem, quo prima Ecloga, sane haud multo post, scripta est.

NOTA.

* *MOERIS.*] A μοῖρα *fatum, sors, pars:* quia agrorum partem sorte amiserat.

LYC. * LYCIDAS, MOERIS.

QUO te, Mœri, pedes? an, quò via ducit, in urbem?

MOE. O Lycida, vivi pervenimus, advena nostri
(Quod nunquam veriti sumus) ut possessor agelli
Diceret: Hæc mea sunt; veteres migrate coloni.
Nunc victi, tristes, quoniam fors omnia versat,
Hos illi (quod nec bene vertat) mittimus hœdos.

LY. Certè equidem audieram, quà se subducere colles

INTERPRETATIO.

LYC. *O Mœri, quo te ducunt pedes? an Mantuam, ad quam via ducit?* MOE. *O Lycida, viventes eo miseriæ devenimus, ut peregrinus occupator agri nostri diceret,* id *quod nunquam timueramus: Hujus ego agri dominus sum; recedite, ô antiqui cultores. Nunc superati, mœsti, siquidem fortuna vertit omnia, ferimus illi hos hœdos, quod* utinam *non prosit* illi. LYC. *Ego sane audiveram*

NOTÆ.

* *LYCIDAS.*] A λύκος, *lupus*; οἱ λυκίδεις *luporum catuli.*

2. *Vivi pervenimus.*] Exaggerat vox ista calamitatis indignitatem. Ut apud Ciceronem pro Quinctio, 50. *Huic acerbissimum vivo videntique funus indicitur.*

7. *Qua se subducere, &c.*] Descriptio agri Virgiliani, cujus erant hi termini: hinc clivus, inde fagus & aqua, vel paludis, vel Mincii fluminis. *Clivus* est inclinatum montis latus.

Menalcam veſtrum dominum *verſibus ſuis* ſibi *conſervaſſe cuncta* ab eo loco, *ubi colles incipiunt recedere, & incurvare cacumen facili clivo; uſque ad aquam, &* ad *cacumen ruptum antiquæ fagi.* MOE. *Id audiveras, & rumor* ſic *tulit: ſed verſus noſtri non plus poſſunt inter arma belli, ô Lycida, quam dicunt* poſſe *columbas Epiroticas, aquila imminente. Quod niſi funeſta cornix è cariosa ilice me admoniſſet, ut quocumque modo abrumperem novas rixas; nec ego ipſe tuus* amicus *Mœris, nec ipſe Menalcas vivus eſſet.* LYC. *Heu, tantumne crimen venit cuiquam in mentem! heu, tuorum* verſuum *ſolamen fere nobis ablatum eſt tecum, O Menalca! Quis celebraret Nymphas? quis tegeret terram herbis floridis? aut inumbraret fontes virentibus ramis? Aut* quis caneret *verſus quos tibi nuper ſurripui, quando ibas ad Amaryllida, noſtram amicam? Tityre, dorec redeam, breve eſt iter, paſce capellas: & poſtquam eas paveris, duc potum, ô Tityre: & dum duces, cave ne occurras capro, ille* enim *cornu petit.* MOE. Aut *potius* quis caneret *hos* verſus, *quos* Menalcas *cantabat Varo, nondum perpolitos.*

Incipiunt, mollíque jugum demittere clivo,
Uſque ad aquam et veteris jam fracta cacumina fagi,
Omnia carminibus veſtrum ſervâſſe Menalcan.
MOE. Audieras, et fama fuit: ſed carmina tantùm
Noſtra valent, Lycida, tela inter Martia, quantùm
Chaonias dicunt, aquilâ veniente, columbas.
Quòd niſi me quacúnque novas incidere lites
Antè ſiniſtra cavâ monuiſſet ab ilice cornix;
Nec tuus hic Mœris, nec viveret ipſe Menalcas.
LYC. Heu, cadit in quenquam tantum ſcelus! heu tua nobis
Penè ſimul tecum ſolatia rapta, Menalca! [herbis
Quis caneret Nymphas? quis humum florentibus
Spargeret? aut viridi fontes induceret umbrâ?
Vel quæ ſublegi tacitus tibi carmina nuper,
Cùm te ad delicias ferres Amaryllida noſtras?
Tityre, dum redeo, brevis eſt via, paſce capellas:
Et potum paſtas age, Tityre, et inter agendum
Occurſare capro, cornu ferit ille, caveto.
MOE. Immo hæc, quæ Varo, necdum perfecta, canebat.

NOTÆ.

12. *Martia.*] Bellica, quia *Mars* belli præſes, dictus etiam *Mavors*, quia *magna vertit.* Quidni à μαυρόω, *intingo, obſcuro*: quod poëtice dicitur pro ἀμαυρόω? Junonis & Jovis, aut ſolius Junonis ſine patre, filius; ut Minerva ſolius Jovis ſine matre filia. Hunc dicitur Juno concepiſſe tactu cujuſdam floris, quem ipſi eum in uſum Flora monſtraverit.

13. *Chaonias columbas.*] Speciem ponit pro genere: quia in Dodonæa Epiri ſylva, oracula reddidiſſe dicuntur quercus, & iis inſidentes columbæ duæ; quarum altera Delphos in templum Apollinis; altera in Jovis Ammonis templum evolaverit; ubi famoſa deinceps fuerunt oracula. Epirus autem *Chaonia* ſæpe dicitur: quod *Chaones*, gens Epirotica, olim toti regioni imperaverint, ut ait Strabo l. 7.

15. *Ante ſiniſtra, &c.*] Præter illa quæ de hac voce dicta ſunt, Ecl. 1. 16. 18. quærendum ſupereſt, unde veteres Græci Romaniq; *dextram* ac *ſiniſtram* in auſpiciis peterent. Utrique ſane diverſo modo locuti, idem ſentire; hoc eſt, orientalia auſpicia, quia lucis & motus principium ab ea parte eſt, viſa ſunt utriſque meliora: quæ tamen eadem Græci *dextera*, Romani *ſiniſtra*, vocaverunt. De Græcis patet ex Homero Iliad. 12. 239. ubi Hecter ait, ſe aves augurales minime curare: *ſive ad dextram vadant verſus auroram & ſolem, ſive ad ſiniſtram verſus occaſum obſcurum,* Εἴτ' ἐπὶ δέξι' ἴωσι πρὸς ἠῶ τ' ἠέλιον τε, εἴτ' ἐπ' ἀριστερὰ ποίγε ποτὶ ζόφον ἠερόεντα. De Romanis conſtat ex Varrone Epiſt. Quæſt. l. 5. *A Deorum ſede cum in meridiem ſpectes, ad ſiniſtram ſunt partes mundi exorientes, ad dexteram occidentes; factum arbitror, ut ſiniſtra meliora auſpicia, quam dextera, eſſe exiſtimentur.* Refert hunc locum Feſtus Pompeius, alioſque citat veteres ejuſdem ſententiæ. Confirmat Plinius l. 2. c. 54. *Læva, proſpera exiſtimantur: quoniam læva parte mundi ortus eſt.* Ratio variæ appellationis fuit, quod in auſpiciis, Græci ad Septentrionem, Romani ad meridiem, ſe converterent: ut patet ex antedictis: quod cur ita fecerint, non eſt hujus loci diſquirere.

21. *Sublegi.*] *Sublegere*, eſt *ſuffurari*: unde, inquit Servius, *ſacrilegus* dicitur qui *ſacra legit*, id eſt, *furatur.*

24. *Tityre, &c.*] Renarrat primum fragmentum carminum, quæ ſublegerat. *Tityrus* hic eſt caprarius aliquis è Virgilii famulis. De *Varo*, Ecl. 6. 7.

Vare,

Vare, tuum nomen (ſuperet modò Mantua nobis,
Mantua, væ miſeræ nimiùm vicina Cremonæ !)
Cantantes ſublime ferent ad ſidera cycni.
LYC. Sic tua Cyrneas fugiant exâmina taxos,
Sic cytiſo paſtæ diſtentent ubera vaccæ ;
Incipe, ſi quid habes : et me fecêre poëtam
Piërides : ſunt et mihi carmina : me quoq; dicunt
Vatem paſtores ; ſed non ego credulus illis.
Nam neque adhuc Varo videor nec dicere Cinnâ
Digna, ſed argutos inter ſtrepere anſer olores.
MOE. Id quidem ago, et tacitus, Lycida, mecum ipſe voluto,
Si valeam meminiſſe : neque eſt ignobile carmen.
Huc ades, ô Galatea : quis eſt nam ludus in undis ?

O Vare, olores canori alte efferent ad aſtra nomen tuum : dummodo Mantua ſalva ſit nobis : Mantua, væ miſeræ nimis propinqua Cremonæ! LYC. *Sic tuæ apes evitent taxos Corſicæ* inſulæ : *ſic* tuæ *vaccæ ſaturatæ cytiſo diſtentent ubera. Incipe, ſi habes aliquid : Muſæ me quoque reddiderunt poëtam : habeo etiam verſus : paſtores appellant me etiam vatem, ſed ego non habeo fidem illis : nondum enim video ea proferre,* quæ ſunt *Varo aut Cinna digna : ſed* video *ſtridere inter cycnos canores, velut anſer.* MOE. *Id ipſum facio, & tacite revolvo ipſe mecum, ô Lycida, an poſſim recordari : neque eſt carmen abjectum. Huc veni, ô Galatea, quæ enim eſt voluptas in aquis ?*

NOTÆ.

27. *Vare, tuum, &c.*] Secundum fragmentum, de laudibus Vari.

28. *Mantua, Cremonæ, &c.*] Galliæ Ciſalpinæ urbes vicinæ. *Mantua* ad Mincium fluvium, *Menzo :* nunc ducatus caput : *Cremona,* ad Padum, *le Po :* nunc ducatu Mediolanenſi comprehenſa. Hæc Antonii partes cum adverſus Octavianum tenuiſſet, ejus ager veteranis Octaviani militibus addictus eſt ; & cum non ſufficeret, addita pars agri Mantuani.

29. *Sublime ferent.*] Vel ad *nomen* referri poteſt, vel adverbii loco ſumi. Ita G. 1. 320. *Segetem ab radicibus imis ſublime expulſam eruerent.* Et Cicero de Nat. 2. 101. *Aër ſublime fertur :* Id eſt, ſublimiter, id ſublime.

Cycni.] Poëtæ. Sic Horat. Od. l. 4. 2. 25. *Multa Dircæum levat aura cycnum :* id eſt, Pindarum poëtam Thebanum. Nam ex Cicer. Tuſc. 1. 73. *Cycni Apollini dicati ſunt, quod ab eo habere divinationem videantur : quia, providentes quid in morte ſit boni, cum cantu & voluptate moriuntur.* Tamen fictus eorum cantus eſt de quo Ecl. 8. 55.

30. *Sic tua, &c.*] Obteſtandi formula & bene precandi, quoties quid ab aliquo petimus. Id eſt : Sic apes tuæ evitent taxos, ut mihi recitabis carmina. *Cyrneas taxos.*] *Taxus,* arbor funeſtis annumerata, *the Yew.* Qua paſtæ apes mel amariſſimum cudunt : unde Corſicæ mel infame, quod hac inſula taxis & cicuta abundet. Ovid. Amor. l. 1. 12. 10. *Melle ſub infami Corſica miſit apis. Corſica,* inſula in mari Mediterraneo, quæ cum Sardinia & Sicilia Italiæ adjacet : *Cyrnus* Græcis dicta, à rege hujus nominis. De *examinibus,* Ecl. 7. 13. De *cytiſo,* Ecl. 1. 79. De *Pieridibus,* Ecl. 3. 85.

35. *Varo, &c. Cinna.*] Alii poëtas eſſe volunt ; alii viros Octaviani gratia inſignes. Sed prima opinio ſtare non poteſt ; I. Quia Cinna hic poëta, non poſſet eſſe alius quam *Helvius Cinna,* qui Smyrnam ſcripſit annis novem, de inceſto Myrrhæ in patrem Cinyram Cypriorum regem amore : laudatus à Catullo 94. & ab Ovidio Triſt. 2. 1. 435. At is jam inde à tempore Cæſareæ cædis, errore nominis pro Cornelio Cinna prætore & Cæſaris hoſte, à plebe occiſus fuerat : ut eſt apud Sueton. II. Quia ex *Varis,* qui florebant illa ætate, de quibus Ecl. 6. 7. nullus in poëſi nomen habuiſſe dicitur. III. Quia licet celebris tum fuerit poëta *Varius,* de quo ſæpe Horatius, imprimiſque Od. l. 5. 6. 1. *Scriberis Vario fortis, & hoſtium victor Mœonii carminis alite* ; tamen male Servius hic legit *Vario* pro *Varo : Nam neque adhuc Vario videor, &c.* Male, inquam : ſiquidem dixit paulo ante Virgilius, *Vare, tuum nomen, &c.* Itaque ſecundam opinionem ſecutus, *P. Quinctilium Varum* intelligo, de quo Ecl. 6. 7. Et *Cornelium Cinnam Magnum,* Pompeii Magni ex filia nepotem, qui primo hoſtis Octaviani, deinde ab eodem ſuſceptus in caſtris Bruti & Caſſii, ut notat Lipſius in caput 9. l. 1. Senecæ de Clementia, magna deinceps apud eum floruit gratia, auſus tamen in benefactorem ſuum conjurare, novo beneficio veniam ab eodem accepit, & conſulatum, an. U. C. 758.

36. *Anſer.*] Volunt hic alluſum ad Anſerem, hujus ætatis poëtam, M. Antonii laudatorem, cui Antonius è bonis Pompeii in Falerno agro aliquid in præmum dederat : unde Cicero Philip. 13. 11. *Anſeres de Falerno depellentur.*

39. *Huc ades, &, &c.*] Tertium carminis fragmentum, expreſſum è Theocriti Cyclope, Idyl. 11. De *Galatea,* Ecl. 1. 31.

Hic eſt ver rubicundum; hic terra producit diverſos flores circa fluvios; hic alba populus incumbit cavernæ, & vites flexuoſa efficiunt umbram. Veni huc, ne cures quod procelloſi fluctus percutiant littora. LYC. *Quod* vero? *quænam audiveram te cantantem ſolum per nectem ſerenam? recordor cantum, ſi ſcirem verba.* MOE. *Daphni, quid miraris veteres ortus ſiderum? En prodiit ſidus Cæſaris* oriundi *à Venere; ſidus, per quod ſata abundabunt frumento, & per quod racemus in montibus apertis induet colorem. Daphni, planta piros, poſteri colligent tua pira. Anni auferunt cuncta, memoriam quoque. Ego recordor me ſæpe traduxiſſe canendo totos dies, cum eſſem puer. Nunc tot verſus exciderunt mihi; ipſa etiam vox mi deſtituit: lupi me priores aſpexerunt. Attamen Menalcas ſat ſæpe recitabit iſta tibi.* LYC. *Differs diu meam voluptatem, quærendo* varias *cauſas. Aſpice, jam tota aqua quieta tibi tacet, & omnes*

Hîc ver purpureum, varios hîc flumina circùm
Fundit humus flores: hîc candida populus antro
Imminet, et lentæ texunt umbracula vites.
Huc ades: inſani feriant ſine littora fluctus.
LY. Quid, quæ te purâ ſolum ſub nocte canentem
Audieram? numeros memini, ſi verba tenerem.
MOE. Daphni, quid antiquos ſignorum ſuſpicis ortus?
Ecce, Dionæi proceſſit Cæſaris aſtrum;
Aſtrum, quo ſegetes gauderent frugibus, et quo
Duceret apricis in collibus uva colorem.
Inſere, Daphni, piros; carpent tua poma nepotes.
Omnia fert ætas, animum quoque. Sæpe ego longos
Cantando puerum memini me condere ſoles.
Nunc oblita mihi tot carmina: vox quoq; Mœrim
Jam fugit ipſa: lupi Mœrim videre priores.
Sed tamen iſta ſatis referet tibi ſæpe Menalcas.
LY. Cauſando noſtros in longum ducis amores:
Et nunc omne tibi ſtratum ſilet æquor, et omnes

NOTÆ.

46. *Daphni, quid, &c.*] Quartum verſuum fragmentum, quod recitat Mœris. In eo Menalcas ſive Virgilius alloquitur Daphnim, amicum paſtorem, de morte J. Cæſaris; cujus in funebribus ludis crinita ſtella per ſeptem continuos dies fulſiſſe dicitur, ex Suetonio 88. Creditumque eſt animam eſſe Cæſaris in cœlum recepti; & ideo ſimulacris ejus & nummis ſtella in vertice addîta. G. 1. 488.

47. *Dionæi.*] Cæſar ex gente Julia fuit; Julia gens orta ab Iulo Æneæ filio; Æneas Veneris & Anchiſæ filius; Venus, ſecundùm multos, Jovis & Dionæ, Nymphæ marinæ filia; licet ſecundùm alios, orta ſit è ſpuma maris.

48. *Aſtrum, quo ſegetes.*] *Aſtrum* proprie ſignum eſt, è multis ſtellis compoſitum, vulgo *conſtellatio*; hic tamen pro ſtella unica ſumiter.

49. *Apricis.*] Soli expoſitis & apertis, quaſi *apericis*, inquit voſſius. Niſi cum aliis deducere malis ab *a* privativo, & φρίκη *horror*; quod ſint ſine frigore; unde & Africam dictam volunt. Opponuntur *apricus & opacus.*

50. *Inſere, Daphni, piros.*] Hortatur paſtorem, ut ſerat arbores; futurum quippe, ut ſidere illo favente ſerant feliciter, & poſterorum commodis ſerviant; *Inſerere* hic, non inſitionem ſignifica, qua ſurculus peregrinus, arbori alterius naturæ immittiur; ſed ſimpliciter plantationem arborum; quomodo Columella dixit, *hortos inſerere.* Tum quaſi deficiente memoria, ſilet Mœris.

52. *Memini me condere.*] Pro *condidiſſe.* Sic Cicero ad Att. 8. 11. *Memini tibi librum afferri à Demetrio:* id eſt, allatum fuiſſe. *Condere*, eſt finire, ad occaſum ducere, & quaſi ſepelire. Quemadmodum dicitur Æn. 1. 387. *Ante diem clauſo componet Veſper Olympo*; quaſi ad ſepulturam componet.

53. *Nunc oblita mihi.*] Duo notanda. I. *Oblita* paſſiva ſignificatione. II. *Mihi*, pro *à me.* Sic Æn. 1. 330. *Nulla tuarum audita mihi neque viſa ſororum.*

54. *Lupi Mœrim videre priores.*] Dicuntur lupi, ſed falſo, vocem ei adimere, quem priores conſpexerint; perdere vero ipſi conſpecti prius; ex Plinio. Hinc, *Lupus in fabula*, proverbium eſt quoties colloquentibus ſupervenit aliquis, de quo ſermo erat; is enim tum ſua præſentia ſermonum amputat loquentibus.

56. *Cauſando.*] Cauſas & excuſationes prætexendo: nempe caducam memoriam, raucedinem, & alia quæ attulerat Mœris, ne verſus centare cogeretur. Hunc igitur Lycidas variis invitamentis ad cantandum pellicit; ſilent venti, medium iter confecimus, &c.

57. *Silet æquor.*] Non mare, ſed aqua *Mincii* fluvii, qui Mantuam & vicinas regiones alluit: *Menzo. Æquor* enim dicitur de qualibet planitie, ſive aquarum, ſive camporum. Et vero mare longe inde remotum eſt. Æn. 2. 780.

(Aſpice)

(Aſpice) ventoſi ceciderunt mumuris auræ.
Hinc adeò media eſt nobis via : namq; ſepulcrum
Incipit apparere Bianoris : hîc, ubi denſas
Agricolæ ſtringunt frondes : hîc, Mœri, canamus:
Hîc hœdos depone, tamen veniemus in urbem :
Aut ſi, nox pluviam ne colligat antè, veremur,
Cantantes licèt uſque (minùs via lædat) eamus.
Cantantes ut eamus, ego hoc te faſce levabo.
MOE. Deſine plura, puer : et quod nunc inſtat, agamus.
Carmina tum meliùs, cùm venerit ipſe, canemus.

ſibili ventorum ſtrepentium ceſſaverunt. Præterea ex hoc loco ſupereſt nobis cantum media pars viæ : nam tumulus Bianoris incipit apparere : hoc loco, in quo agricolæ colligunt ſpiſſa folia. Hoc loco canamus, o Mœri : hoc loco demitte hædos: nihilominus perveniemus in urbem. Aut ſi timemus ne nox adducat imbrem, ante quam ad eam pervenerimus, *progrediamur, quamvis* interim *ſemper canentes : iter minus* nos *fatigabit. Ut progrediamur canendo, ego te levabo hoc onere.*

MOE. *Puer, omitte cætera, & faciamus quod jam urget : tum cantabimus commodius verſus cum Menalcas advenerit.*

NOTÆ.

60. *Bianoris.*] Ocnus, idem qui & Tuſcorum rex, Tiberis fluvii & Mantus fatidicæ Nymphæ filius, Mantuam de matris nomine condidit. Hujus ſepulcrum in via, veterum more : qui ideo ſepulcrorum elogia ad viatores dirigunt : *Sta viator, Abi viator.*

61. *Stringunt frondes.*] *Stringi* dicuntur ea, vel quæ ſtricta manu decerpuntur: ut G. 1. 305. *Quernas glandes tunc ſtringere tempus, Et lauri baccas, olcamque, cruentaque myrta.* Vel quæ colliguntur in faſciculum; ut hic, & G. 1. 317. *Fragili jam ſtringeret hordea culmo.*

ECLOGA X.

* GALLUS.

ARGUMENTUM.

AMABAT Gallus Lycoridem : ſprevit hæc illum, ut aliam ſibi charioremſequeretur in Rhætiam aliaſque regiones Italiæ, ſive Galliæ togatæ, quas Rhenus alluit & Alpes inſident. Gallus abire fingitur, quaſi in exilium, repulſæ impatientia : locus exilii ſtatuitur Arcadia, paſtoribus nota ſodes, poëtiſque Bucolicis, qualis ipſe Gallus fuit. Huc amici, huc Dii ſylveſtres, ad ſolandum ejus dolorem conveniunt. Ille multa de remediis amoris, deque ſua ſorte diu fruſtra meditatus, ut amantium ingenium eſt, iterum ad amorem redit. Multa hic ex Idyll. Theocriti primo.

Volunt omnes hanc Lycoridem *eandem eſſe ac* Cytheridem *mimam, quæ Volumnii Eutrapeli, Senatoris nobiliſſimi liberta primum; ac deinde M. Antonio ſic chara fuit, ut is illum in Italiæ perluſtratione per civitates & municipia ſecum aperta lectica circumferret, trahentibus leonibus : ut Plinius notat, l. 8. 16. Id ſane ſi ita eſt, multis eam neceſſe eſt nominibus inſignitam; quam &* Volumniam *ab Antonio vocatam eſſe Cicero indignatur, Philip. 2. 84. Quod autem volunt, iter illud Lycoridis Alpinum & Rhenanum, eam ipſam eſſe Antonianam perluſtrationem Italiæ, parum certe congruit tempori. Quippe duplex ab Antonio perluſtratio facta eſt,* eadem, comite mima, *inquit Cicero, ibid. 51. Altera ante pugnam Pharſalicam, ab eo tum triburo plebis, altera poſt pugnam, ab eodem tum equitum magiſtro : hoc eſt annis ut minimum decem ante editionem hujus Eclogæ, quæ poſtrema omnium ſcripta fuit; ea tempeſtate, qua jam Antonius in Oriente cum imperio verſabatur.* Extremum hunc Arethuſa, &c.

Ita

Ita igitur ſtatuo: aut Lycoridem illam, à Cytheride, ſive Volumnia mima diverſam eſſe, aut Galli rivalem, diverſum ab Antonio; aut hac Ecloga exhiberi Gallo præteritorum amorum hiſtoriam, veterumque caſuum memoriam voluptatis cauſa revocari: cum Lycoridis fuga multo prius contigiſſet.

NOTA.

* *GALLUS.*] Cneus, vel Publius Cornelius Gallus; nam vario prænomine reperitur: patria Forojulienſis, *du Frioul:* ex infima fortuna ad ſummam Octaviani gratiam, immo & amicitiam evectus eſt. *Suet. in Aug.* 66. Egregiam ei navavit operam in Alexandrino bello: in quo captam à ſe Parætonium urbem, adverſus vim doloſque M. Antonii, vi doliſque fortiter propugnavit. Ideo mortua Cleopatra & Antonio, redactaque in provinciæ formam Ægypto, non auſus Cæſar, metu novarum turbarum, copioſam regionem, gentemque leviſſimam viro nobili committere; tamen eam amico Gallo credere non dubitavit. *Dio* l. 51.

At non ita multo poſt, abuſus fortunæ amplitudine, Thebas ob tributa ſeditionem moventes, aut expilavit, *ex Ammiano*, l. 17. aut funditus evertit, *ex Hieronymo in Euſeb.* Tum cœpit in ipſum imperatorem multa intemperanter jactare, præſertim inter pocula. *Dio* l. 53. *Ovid. Triſt.* 2. 445. Statuas ubique ſibi per Ægyptum erexit, acta ſua pyramidibus inſcripſit. Quibus nominibus cum eſſet à Valerio Largo, ſocio & convictore olim ſuo, accuſatus; Auguſtus huic Gallo ob ingratum & malevolum animum, domo & provinciis ſuis interdixit. Senatus graviore ſententia, mulctatum bonis, & exilii ignominia notatum eo adegit, ut ſua ſibi manu mortem accerſeret. Mortuum tamen Gallum luxit Auguſtus, & ob ſeveritatem ſenatus vicem ſuam conqueſtus eſt: *quod ſibi ſoli non liceret amicis quatenus vellet iraſci. Suet.* 66. Periit ætatis anno 40. aut 43. ut in Hieron. & Euſebio varie ſcriptum eſt: U. C. 728. ante obitum Virgilii, 7. multis charus, Pollioni imprimis, itemque Ciceroni, ut colligitur ex epiſtolis Pollionis ad Ciceronem, quæ habentur apud ipſum Ciceronem, *Famil.* l. 10. 31. & 32. Virgilio certe chariſſimus: qui ejus etiam laudes celebraſſe dicitur quarto Georg. libro: unde poſt ejus necem Auguſti juſſu ſublatæ ſint & earum in locum Ariſtæi fabula ſubſtituta. Quod mihi tamen veriſimile non videtur; ita belle Ariſtæi fabula cum reliquis libri partibus & argumento cohæret.

Poëta fuit. Scripſit de Lycoride ſua, fortaſſe elegiaco carmine, libros quatuor: quo in genere Tibullo & Propertio durior fuiſſe dicitur à *Quintil.* l. 10. 1. Tranſtulit præterea bucolicis verſibus aliquid ex Euphorione, poëta Chalcidenſi, ut probamus, *Ecl. hac* 10. 50. & *Ecl.* 6. 72. Perierunt omnia. Illas enim ſex elegias, quæ ejus nomine circumferuntur, opus inficetum & barbarum, plane conſtat Maximiani cujuſdam eſſe, recentioris nebulonis: ubi præter errores in ſyllabarum quantitate bene multos, & ineptam minimeque Latinam verborum ſtructuram, accedit illud præterea, quod in iis Gallus ſenem ſe profiteatur, qui tamen firma adhuc ætate deceſſit. *Gyraldus, Voſſius, &c.* Alia item fragmenta, quæ ab Aldo Manutio juniore reperta Venetiis & edita ſunt, etſi minus inſulſa, tamen omnino ſuppoſititia eſſe evincit Joſ. Scaliger in opuſculis. In quo peccavit & hoc alterum Manutius, quod Gallum hunc Cornelium cum Aſinio Gallo Pollionis filio confundit, deluſus à veteribus grammaticulis Virgilianæ vitæ ſcriptoribus.

INTERPRETATIO.

O Arethuſa, permitte mihi hoc ultimum opus. Canendi ſunt pauci verſus amico *meo Gallo, ſed quos ipſa Lycoris legat. Quis poſſit negare verſus Gallo?*

EXtremum hunc, Arethuſa, mihi concede laborem.
Pauca mea Gallo, ſed quæ legat ipſa Lycoris,
Carmina ſunt dicenda: neget quis carmina Gallo?

NOTÆ.

1. *Arethuſa.*] Fons in inſula Ortygia, quæ Siciliæ adjacet, & quartam Syracuſanæ urbis partem efficit. Alpheus autem, Peloponneſi fluvius, poſtquam in mare defluxit, immixtas dicitur ſervare aquas, & continuo lapſu in Ortygiam erumpere, per hunc ipſum fontem Arethuſam: idque ex eo probatur, quod projecta in Alpheum in Græcia per os Arethuſæ fontis in Ortygia reddantur. Narrant vero fabulæ, Alpheum fluvium Arethuſæ Nymphæ fuiſſe amatorem; hanc fugientem, à Diana converſam eſſe in fontem, eademque fuga ſubter mare in Ortygiam emerſiſſe: Alpheum, eodem impetu conſecutum, undas ei ſuas deinde miſcuiſſe. Æn. 3. 692. Hunc fontem invocat Siculum, ut ante *Siceliдes Muſas*, ob Theocritum Siculum poëtam, Bucolicorum principem.

2. *Quæ legat, &c.*] Quæ legat Lycoris, ad pudorem, quod ſe Gallo tam duram præbuerit.

Sic

Sic tibi, cùm fluctus ſubter labêre Sicanos,
Doris amara ſuam non intermiſceat undam.
Incipe, ſollicitos Galli dicamus amores,
Dum tenera attondent ſimæ virgulta capellæ.
Non canimus ſurdis; reſpondent omnia ſylvæ.
Quæ nemora, aut qui vos ſaltus habuere, puellæ
Naiades, indigno cùm Gallus amore periret?
Nam neque Parnaſſi vobis juga, nam neque Pindi
Ulla moram fecêre, neque Aonia Aganippe.
Illum etiam lauri, illum etiam flevêre myricæ.
Pinifer illum etiam ſolâ ſub rupe jacentem
Mænalus, et gelidi fleverunt ſaxa Lycæi.
Stant et oves circùm, noſtri nec pœnitet illas:
Nec te pœniteat pecoris, divine poëta:
Et formoſus oves ad flumina pavit Adonis.
Venit et upilio, tardi venêre bubulci:
Uvidus hybernâ venit de glande Menalcas.
Omnes, unde amor iſte, rogant, tibi? Venit Apollo.
Galle, quid inſanis? inquit: tua cura Lycoris,
Pérque nives alium, pérq; horrida caſtra ſecuta eſt.

Sic ſalſa Doris non confundat ſuas aquas cum tuis, cum flues ſubter mare Siculum. Incipe, celebremus anxium amorem Galli; dum capellæ depreſſis naribus carpunt teneros frutices. Non cantamus ſurdis; ſylvæ referunt omnia. Quæ ſylvæ, aut qui ſaltus detinuere vos, o Nymphæ Naiades, cum Gallus deficeret præ amore indigno? *Neque enim ulla culmina Parnaſſi aut Pindi, neque Aganippe Bœotica vos retardaverunt. Illum etiam lauri, illum etiam myricæ ploraverunt. Mænalus etiam abundans pinis, & rupes gelidi Lycæi ploraverunt illum, ſtratum ſub deſerta rupe. Oves quoque circumſiſtunt, neque contemnunt nos. Nec tu contemnas gregem, o divine poëta: ipſe pulcher Adonis pavit gregem circa fluvios. Venit quoque cuſtos ovium: venerunt lenti cuſtodes boum; venit Menalcas madefactus è* collectione *glandium hybernarum. Omnes quærunt, unde* ſit *tibi amor ille. Venit Apollo: Galle, ait, cur deſipis? Lycoris, amica tua, ſecuta eſt alium per nives, & per caſtra horribilia.*

NOTÆ.

4. *Sicanos.*] Siculi ſic dicti ſunt, vel à Sicano Cyclopis filio; vel à Sicanis Hiſpaniæ populis, illam in inſulam tranſlatis. *Sic tibi.*] Ecl. 9. 30.

5. *Doris.*] Oceani & Tethyos filia, Nereo fratri nupta, ex qua Nereides peperit. Hic ſumitur pro amara maris aqua, quæ dulcibus Arethuſæ & Alphei aquis non admiſcetur.

9. *Quæ nemora, aut, &c.*] Naiades alloquitur poëta, ſive Nymphas præſides fontium, qui è Parnaſſo, Pindo, & Helicone profluunt: eaſque increpat, quod ad ſolandum Galli amorem non venerint, tam multis eo advolantibus. Eſtque tacita quædam ipſius Galli reprehenſio, quod ſtudia carminum omiſerit, ut amori vacaret. De *Naiadibus*, Ecl. 2. 46.

11. *Nam neque Pindi, &c.*] Mons in Macedoniæ, Epiri, & Theſſaliæ confinio: unde tribus his regionibus ex æquo tribuitur. Dicunt quidam eum in Phocidem & Bœotiam uſque pertinere: & in Phocide quidem *Parnaſſum*; in Bœotia *Heliconem*, ac denique *Cithæronem* vocari. Certe montes illi quatuor, licet in longa ſpatia diffuſi, tamen fere contigui ſunt, & pariter Muſis dicati.

12. *Aonia Aganippe.*] Bœotiæ fons Muſis ſacer, ex Helicone monte, non procul Thebis, in Permeſſum fluvium defluens. *Aonia*, id eſt Bœotica, ab Aone Neptuni filio. Nota hic hiatum vocalium: *Aonia Aganippe.* De *myricis*, Ecl. 4. 2.

15. *Mænalus, &, &c.*] *Mænalus*, & *Lycæus* Arcadiæ montes, Pani ſacri. Unde & *Lycæa* feſta, ejus in honorem ibi à paſtoribus inſtituta: quæ *Lupercalia* Latinis dicta; inter quos inducta ſunt ab Evandro, Arcadiæ rege, cum in Italiam profugiſſet.

18. *Adonis.*] Filus Cinyræ Cypriorum regis, & Myrrhæ ejus filiæ: quem Venus in deliciis habuit. Is dum in *Idali* montis Cyprii nemore venaretur, apri dente percuſſus interiit: à Venere multis lacrymis defletus. Hujus mentionem facit poëta, ad Galli ſolatium: ut is meminerit, ne ipſam quidem amoris Deam Venerem in amore felicem. Tum amatores adhibet Deos: Apollinem, qui Daphnen; Pana, qui Syringa; Sylvanum, qui Cypariſſum amavit: qui omnes parum feliciter amaverunt, Daphne in laurum, Syringe in arundinem, Cypariſſo in arborum cognominem, tranſformatis.

19. *Upilio.*] Pro *opilio*: *o* brevi in *u* longum, metri cauſa, mutato. Et antiqui *opes* dixere, quas poſteri *oves*.

Veni

Venit quoque Sylvanus cum rustica corona capitis, quatiens ferulas florentes & magna lilia. Venit Pan Deus Arcadiæ, quem ipsi conspeximus rubicundum minio & sanguineis baccis ebuli. Quis erit finis, ait Pan? *Amor negligit ista; nec durus amor satiatur fletu, nec herbæ rivis, nec apes cytiso, nec capellæ foliis. At Gallus mœstus ait: Tamen, o Arcades, soli docti canere Arcades, canetis hæc vestris montibus. O quam placide tunc quiescent mea ossa, si quondam vestra tibia referat meos amores! & utinam fuissem unus è vobis, aut custos vestri pecoris, aut putator maturorum racemorum! Certe sive amassem Phyllida, sive Amyntam, seu quemcunque* alium *(quid refert quod Amyntas sit niger? & violæ sunt nigræ, & vaccinia nigra) recumberet* ille *mecum sub vite flexuosa inter salices. Phyllis colligeret mihi flores, Amyntas caneret. O Lycori,* sunt *hic fontes frigidi & amœna prata, & sylvæ; hic traducerem tecum omnem ætatem. armis feri Martis.*

Venit et agresti capitis Sylvanus honore,
Florentes ferulas et grandia lilia quassans.
Pan Deus Arcadiæ venit, quem vidimus ipsi
Sanguineis ebuli baccis minióque rubentem.
Ecquis erit modus? inquit: amor non talia curat.
Nec lacrymis crudelis amor, nec gramina rivis,
Nec cytiso saturantur apes, nec fronde capellæ.
Tristis at ille: Tamen cantabitis, Arcades, inquit,
Montibus hæc vestris: soli cantare periti
Arcades. O mihi tum quàm molliter ossa quiescant,
Vestra meos olim si fistula dicat amores!
Atque utinam ex vobis unus, vestríque fuissem
Aut custos gregis, aut maturæ vinitor uvæ!
Certè sive mihi Phyllis, sive esset Amyntas,
Seu quicumq; furor (quid tum, si fuscus Armyntas?
Et nigræ violæ sunt, et vaccinia nigra)
Mecum inter salices lentâ sub vite jaceret.
Serta mihi Phyllis legeret, cantaret Amyntas.
Hîc gelidi fontes, hîc mollia prata, Lycori:
Hîc nemus, hîc ipso tecum consumerer ævo.
Nunc insanus amor duri me Martis in armis
Tela inter media atque adversos detinet hostes.
Nunc stultus amor me retinet inter media tela & infestos hoges, in

NOTÆ.

24. *Sylvanus.*] Deus τῆς ὕλης. ὕλην autem alii *sylvam* interpretantur, unde sylvarum Deum hunc fecere; alii *fæcem* omnium elementorum, seu quam dicunt Peripatetici *materiam primam*, ex qua omnia constant. Quare illum et Panem eundem esse volunt, qui totius naturæ Deus est, ut diximus, Ecl. 2. 31. πᾶν enim, est *omnes*; & ὕλη, *omnium materia.* Distinguuntur tamen Sylvanus & Pan, G. 1. 17. & 20. *Agresti honore.*] Corona è foliis agrestibus.

25. *Ferulas.*] Ferula, planta est affinis fœniculo; cujus caulem, levissimum & dura cute munitum, senes pro baculis adhibebant; narthex à quibusdam dicitur, *ferule.*

27. *Ebuli baccis.*] Ebulum, *de l'hieble*, herba aut virgultum affine sambuco, *du sureau.*

Minioque.] Minium, *du vermilion*, materies est fossilis, vel è propriis venis, vel ex argenti vivi fodinis erui solita: præsertim in Hispania, circa fluvium, qui *Mintus* appellatur. *Minho*, Gallæciam à Lusitania dividens. Hoc colore simulacra Deorum, Jovis præcipue, linebantur: Camillus vultu quoque miniato triumphavit.

30. *Nec cytiso.*] Ecl. 1. 79. De *Arcadibus*, Ecl. 4. 58.

33. *Quam molliter ossa, &c.*] Superstitiose timebant veteres ne mortuorum corpora superjectæ terræ pondere gravius premerentur; quare levem & contritum pulverem fere tumulo injiciebant, hac verborum formula; *Sit tibi terra levis.*

38. *Seu quicumque furor.*] *Amor*, in quo sæpe multum dementiæ & furoris est. Et vero ea quæ sequuntur, speciem habent dementissimi amoris. Namqua inops consilii, modo vota facit pro ea, cujus fastidia expertus est: *Ah! ne te frigora lædant, &c.* modo ad poesim & musicam, modo ad sylvarum silentium, modo ad venationem, quasi ad totidem amoris diverticula & remedia confugit: mox in furorem relapsus, immedicabilem suum esse amorem profitetur. De *Phyllide*, Ecl. 3. 76. De *Amynta*, Ecl. 2. 35. De *vacciniis*, Ecl. 2. 18.

44. *Nunc insanus amor, &c.*] Sensus est; Hic, si tibi liberet, ambo quieti & securi viveremus; nunc propter duritiem tuam ambo miseri sumus. Amor enim meus cogit me præ desperatione bellicis periculis caput meum exponere, quod ita vile tibi ac despicatum est. Te interim alienus amor rapit in regiones asperas, alieno tempore, difficili itinere.

Tu

Tu procul à patriâ (nec ſit mihi credere) tantùm
Alpinas, ah dura, nives, et frigora Rheni
Me ſinè ſola vides. Ah te ne frigora lædant!
Ah tibi ne teneras glacies ſecet aſpera plantas!
Ibo, et Chalcidico quæ ſunt mihi condita verſu
Carmina paſtoris Siculi modulabor avenâ.
Certum eſt in ſylvis, inter ſpelæa ferarum,
Malle pati, teneríſque meos incidere amores
Arboribus: creſcent illæ: creſcetis, amores.
Interea mixtis luſtrabo Mænala Nymphis,
Aut acres venabor apros: non me ulla vetabunt
Frigora Parthenios canibus circundare ſaltus.
Jam mihi per rupes videor lucóſque ſonantes
Ire: libet Partho torquere Cydonia cornu

Tu, o crudelis, longe à patria (utinam liceret mihi id non credere) ſola ſine me vides tantummodo nives Alpium & glaciem Rheni. Ab ne te vulneret gelu! Ah ne glacies acuta tibi vulneret delicatos pedes! Ibo, & canam fiſtula Siculi paſtoris ea, *quæ verſibus traduxi è Chalcidenſi* poëta. *Ratum eſt,* me *malle pati inter nemora & ſpeluncas belluarum, & meos amores inſcribere teneris arboribus; creſcent illæ, creſcetis, ô amores. Interea circuibo Mænalum* montem, cum *ſociis Nymphis; aut perſequar fortes apros; nulla frigora prohibebunt me cingere canibus ſylvas Parthenii* montis. *Jam fingo mihi, me vagari per montes & nemora reſonantia: juvat vibrare arcu Parthico Cretenſes*

NOTÆ.

46. *Nec ſit mihi credere.*] Nec liceat mihi, nec poſſim. Sic Æn. 8. 676. *Actia bella cernere erat.* Horat. Epod. 17. 25. *Neque eſt levare tenta ſpiritu præcordia.* Hauſta è Græcis fontibus locutio, apud quos ἐξὶ ſignificat *licet.* Sic Homer. Odyſſ. 11. 157. τὸν οὔ πως ἐξὶ πᾳξῆι, σεαι, *quem non licet tranſmittere.*

Tantum.] Tribus præcipue modis explicatur. I. Ita ut ſit nomen, & referatur ad *credere*; Utinam liceat non credere *tantum*, id eſt, rem tantam tamque indignam. II. Ita ut ſit adverbium, & referatur ad *ſit*; Utinam *ſit tantum*; utinam liceat *tantum* hoc non credere. Quaſi dicat; non peto ut Lycoris non ſit perfida; ſit ita ſane; ſed peto ut liceat mihi *tantummodo* id non credere. III. Ita ut ſit adverbium, & referatur ad ſententiam ſequentis verſus; Vides *tantummodo* nives & frigora, &c. Prima explicatio infirmior, ſecunda ſubtilior, tertia facilior.

47. *Alpina, &c.*] Alpes, excelſi montes qui Italiam à Gallia Germaniaque diſterminant; multis dictæ nominibus, pro varia regionum, quibus adjacent, ratione. Sunt enim *Alpes* maritimæ, Cottiæ, Grajæ, Pœninæ, Rhæticæ, Tridentinæ, &c. Ex his multi oriuntur fluvii; celeberrimi, Padus, Ticinus, & Atheſis, *le Po, le Teſin, l'Adige*, qui in Italiam; Rhodanus, *le Rhoſne*, qui in Galliam; Rhenus, qui in Germaniam, devolvitur.

Rheni.] Fluvii Europæ poſt Danubium celeberrimi, qui antiquus Galliæ & Germaniæ terminus fuit, à fontibus ad oſtia. Fontes ejus duo in Alpibus, apud Rhætos occidentales, *les Griſons.* Oſtia plurima, quibus in Oceanum influit. Mirum tamen eſt tantæ famæ fluvium ad mare non perferre nomen. Nam ubi ad arcem Skinkiam, quæ caput eſt inſulæ Bataviæ, duas diviſus eſt in partes, Vahalim, & Rhenum, unde *bicornis* appellatus; mox varios deinde ſcinditur minores in alveos,, quorum minimo Rheni permanet nomen; ſed is ad Lugdunum Batavorum, *Leyden*, antequam ad Oceanum pervenerit, inter arenas exhauritur.

50. *Ibo.*] Vagabor hinc atque hinc. Vel, abibo hinc, deſeram caſtra, & ſylvis abditus, carmina modulabor. *Chalcis* urbs eſt Eubœæ inſulæ, quæ Chalcis quoque vocata eſt. Eubœa porro Bœotiæ continenti dicitur olim adhæſiſſe; ab ea nunc Euripo diſtincta, tam anguſto, ut aliquando ponte tranſmiſſus fuerit. Ex illa inſula oriundus Euphorion, Antiocho Magno Syriæ regi percarus, ejuſque bibliothecæ præfectus; poëta nobilis, ſed ſecundùm Ciceronem obſcurus; cujus opera in deliciis fuiſſe Tiberio Cæſari memorantur: ex quibus aliqua Latinis verſibus expreſſiſſe diximus hunc Gallum, Ecl. 6. 72.

51. *Paſtoris Siculi.*] Theocriti, poëtæ Siculi, ſtylo. Non igitur elegiæ fuerunt, ut putat Probus: neque enim elegiæ potuerunt Theocriti ſtylo componi; ſed aliquid bucolicis Idylli s affine.

53. *Malle pati.*] Supple, quam Lycorida in poſterum ſequi, atque ita deperire.

55. *Mænala.*] Montem Arcadiæ, Ecl. 8. 21.

57. *Parthenios.*] *Parthenius* item Arcadiæ mons, ubi virgines venari ſolebant: unde nomen à παρθενος *virgo.*

59. *Libert Paotho, &c.*] Species pro genere, arcus Parthicus & ſagittæ Cydoniæ pro quolibet arcu & quibuſlibet ſagittis. Parthi enim & Cydones arte ſagittandi celebres: Æn. 12. 858. *Parthus ſive Cydon telum immedicabile torſit.* De *Parthis*, Ecl. 1. 63. *Cydon* urbs fuit in Creta inſula. *Cornu* dixit, pro arcu e cornea materia fabricato.

Spiula

ſagittas : veluti hæc omnia *eſſent remedium inſaniæ meæ, aut* quaſi *ille Deus diſceret placari miſeriis hominum. Nunc iterum neque Hamadryades, neque verſus ipſi nobis arrident : Valete iterum,* vos *ipſa nemora. Noſtræ curæ nequeunt flectere amorem, ne* ſic quidem, *ſimedia hyeme potaremus* aquam *Hebri*; *& toleraremus Thracias nives hyemis humidæ*; *ne* ſic quidem, *ſi paſceremus oves Æthiopum ſub ſidere Cancri, cum* intimus *cortex exſiccatus areſcit in ulmo excelſa. Amor ſuperat omnia*; *nos quoque cedamus amori. O Divæ Muſæ, ſufficiet veſtrum poëtam cantaviſſe iſta* carmina, *ſedendo, & conficiendo calathum ex hibiſco tenui : vos efficietis, ut iſta* videantur *Gallo maxima : Gallo, erga quem amor meus tantum creſcit ſingulis horis, quantum alnus virens attollit ſe ineunte vere. Surgamus : umbra ſolet eſſe noxia canentibus*; præſertimque *noxia* eſt *umbra Juniperi : umbræ quoque nocent frugibus. Ite, ite domum, ô capellæ ſaturatæ*; *Veſper imminet.*

Spicula : tanquam hæc ſint noſtri medicina furoris,
Aut Deus ille malis hominum miteſcere diſcat. 61
Jam neq; Hamadryades rurſum, nec carmina nobis
Ipſa placent : ipſæ rurſum concedite ſylvæ.
Non illum noſtri poſſunt mutare labores ;
Nec ſi frigoribus mediis Hebrúmque bibamus, 65
Sithoniáſque nives hyemis ſubeamus aquoſæ :
Nec ſi, cùm moriens altâ liber aret in ulmo,
Æthiopum verſemus oves ſub ſidere Cancri.
Omnia vincit amor ; et nos cedamus amori.
Hæc ſat erit, Divæ, veſtrum cecinisſe poëtam, 70
Dum ſedet, et gracili fiſcellam texit hibiſco,
Pierides : vos hæc facietis maxima Gallo :
Gallo, cujus amor tantùm mihi creſcit in horas,
Quantùm vere novo viridis ſe ſubjicit alnus.
Surgamus : ſolet eſſe gravis cantantibus umbra: 75
Juniperi gravis umbra : nocent et frugibus umbræ.
Ite domum ſaturæ, venit Heſperus, ite capellæ.

NOTÆ.

62. *Jam neque Hamadryades.*] De iis Ecl. 2. 46. Hic incipit Gallus remediorum & conſiliorum ſuorum inanitatem agnoſcere, ſeque amori victum tradere.

63. *Concedite ſylvæ.*] Idem quod antea dixerat : *Vivite ſylvæ.* Ecl. 8. 58.

65. *Hebrumque.*] Fluvium Thraciæ maximum ; hodie *Mariſa :* arenas olim aureas volventem. In Ægeum mare influit : ortus ex Rhodope monte, qui cum Hæmi pars quibuſdam videatur, ab iis idcirco dicitur Hebrus ex Hæmo profluere.

66. *Sithoniaſque nives.*] Sithonia pars eſt Thraciæ : vergens, vel in Pontum Euxinum, ſecundùm Solinum ; vel in oram Macedonicam Ægei maris, ſecundùm alios. Thracia frigida & nivoſa eſt, propter altiſſimum montem Hæmum, quo dividitur.

68. *Æthiopum.*] Æthiopia regio Africæ vaſtiſſima, Ægypto finitima : quam Nilus quoque fere mediam, ut & Ægyptum, interfluit, *le pais des Abyſſins.* Tota zonæ torridæ ſubjecta eſt, à tropico Cancri ultra æquatorem porrecta. Virgilius ergo *ſidus Cancri* dixit, pro tropico Cancri ; & tropicum pro zona ipſa torrida, cujus terminus eſt ad ſeptentrionem. *Cancer* ſignum eſt in ea parte cœli, quam ubi Sol attigit exeunte Junio, tum æſtatem nobis calidiſſimam, dieſque longiſſimos efficit. De *zonis & tropicis*, G. 1. 233. De *hibiſco*, Ecl. 2. 30.

74. *Se ſubjicit alnus.*] Se ſuperjicit, ſe attollit. Vide Ecl. 1. 46. *Alnus, aulne*, arbor, aquoſis locis gaudens.

75. *Gravis cantantibus umbra.*] Imo gratiſſima : præcipue Juniperi, *du genievre*, quæ arbor & odora eſt, & nihil venenatum patitur, & adverſus aëris vitia comburi ſolet. Sed ſignificat diuturniorem in umbra moram nocere canentibus poſſe propter frigus. Unde quidam legunt *cunctantibus*, non *cantantibus*. De *Heſpero*, Ecl. 6. 86.

FINIS BUCOLICORUM.

ARGUMENTUM IN GEORGICA.

GEORGICORUM *nomen, à* γεωργὸς, agricola: *hoc autem à* γαῖα *vel* γῆ terra, & ἔργον opus. *Traduntur hoc opere præcepta de agricultura, quatuor libris. I. De aratione. II. De plantatione. III. De paſtione cultuque pecorum. IV. De apibus & mellatione. Eaque omnia naturæ accommodantur Italici ſoli, præſertimque Veneti, in quo Mantua fuit. Ducem in eo genere ſecutus eſt Virgilius Heſiodum Aſcræum ex Bœotia, de quo diximus, Ecl.* 6. 70. *Cujus librum, inſcriptum* ἔργα καὶ ἡμέραι, opera & dies, *longe & copia & elegantia ſuperavit. Cœptum eſt opus anno circiter U. C.* 717. *Virgilii* 32. *aut* 33, *& ſeptennio perpolitum.*

Mæcenas, cui Georgica inſcripta ſunt, primos in Octaviani gratia tenuit cum Agrippa gradus, genere Tuſcus, ex antiquis Etruriæ regibus: quorum poſteri, poſt multas gentis clades, Romanam in civitatem admiſſi, equeſtri dignitate viverunt. Eruditos complexus eſt, imprimis Virgilium & Horatium; adeo parum cupidus, ut qui cæteris magiſtratibus imperabat, ipſe equeſtri ordine, & urbis atque Italiæ præfectura contentus vixerit. Adhibitus ab Octaviano cum Agrippa in conſilium de imperio deponendo retinendum perſuaſit. Secta Epicureus fuit, in veſtitu, inceſſu, ſupellectile, conviviis, ipſaque dictione mollior ac remiſſior. Scripſit Prometheum & Octavium tragœdias, carminum libros decem; ſoluta oratione commentarios de rebus ab Auguſto geſtis, item de animalibus & gemmis dialogos: omnia periere. Deceſſit anno U. C. 746. *C. Martio Cenſorino & C. Aſinio Gallo Coſſ. Triplex eſt apud eruditos de ejus nomine controverſia. I. Quodnam ipſius nomen fuerit? Lambinus in* Vipſaniam *gentem inducit, ſed eum confundit cum Agrippa, cujus certe gentile nomen hoc fuit: Paulus Manutius in* Cinciam: *Glandorpius in* Heliam: *Muretus in* Aquiliam: *omnes aut levibus aut falſis conjecturis: Maxima & optima pars, Turnebus, Lipſius, &c. in* Cilniam, *quæ gens erat Aretinæ urbis in Etruria. II. Unde cognomen* Mæcenatis? *Inſulſe deducit Becmannus ab ejus moribus, quod eſſet* μὴ κοινὸς, non communis; *aut* μὴ καινὸς, non novus: *nam & Græci nunquam negativis,* μὴ, *ſed privativum* α *præfigunt, & Varro l.* 7. *de L. L. à loco dictum teſtatur. Eſt igitur à Mediterraneo quodam Etruriæ oppidulo, Cæſenæ vicino, qua in ora Plinius vina Cæſenatia ſimul & Mæcenatia commendat, lib.* 24. 6. *III. Quomodo prima & media cognominis ſyllaba pingenda ſit? Certe media, per* e *longum; quia Græce vulgo per* η *legitur. Prima vel per* æ, *vel* œ: *quia in veteribus cod. utroque modo reperitur; per* æ *frequentius. Igitur nomen integrum fuit,* CAIUS CILNIUS MÆCENAS.

P. VIR-

P. VIRGILII MARONIS

GEORGICON

AD

C. CILNIUM MÆCENATEM,

LIBER I.

ARGUMENTUM.

CONTINET hic liber propoſitionem totius operis ejuſque diviſionem quadruplicem. Tum ſequitur Deorum invocatio quotquot ruſticæ præſident rei, quos inter Octaviano Cæſari locus tribuitur; novo ſane illis temporibus adulationis exemplo; quo deinde Lucanus in Pharſalia, & Statius in Thebaide, ad laudem Neronis & Domitiani immodeſtius abuſi ſunt. Atque hæc exordio comprehenduntur. Liber vero ipſe ſex habet partes. I. Multiplicem agri colendi rationem, juxta variam ejus naturam. II. Agriculturæ originem. III. Agricolarum inſtrumenta. IV. Ruſticorum operum tempora. V. Tempeſtatum prognoſtica. VI. Digreſſionem ad varia prodigia, quæ eodem Julii Cæſari, aut præceſſerunt, aut ſubſecuta ſunt. Denique Epilogi loco, Deos pro incolumitate Octaviani, & pro ſalute populi Romani precatur. Tamen ex iis, aliorumque librorum præceptis, non pauca obſolevere, contrario uſu poſteriorum temporum, noſtrorum imprimis; quæ multa, ut artibus cæteris, ita huic quoque addidere.

INTERPETATIO. *O Mæcenas, ordiar ſcribere deinceps quænam* res *efficiat meſſes copioſas; quo tempore oporteat arare tellurem, & vites alligare ulmis; quæ* ſit *cura boum; quæ diligentia ſit* neceſſaria, *ut habeatur pecus; & quanta induſtria, ut alantur apes frugales:*

QUID faciat lætas ſegetes; quo ſidere terram
Vertere, Mæcenas, ulmíſque adjungere vites,
Conveniat: quæ cura boum, qui cultus habendo
Sit pecori: apibus quanta experientia parcis:

NOTÆ.

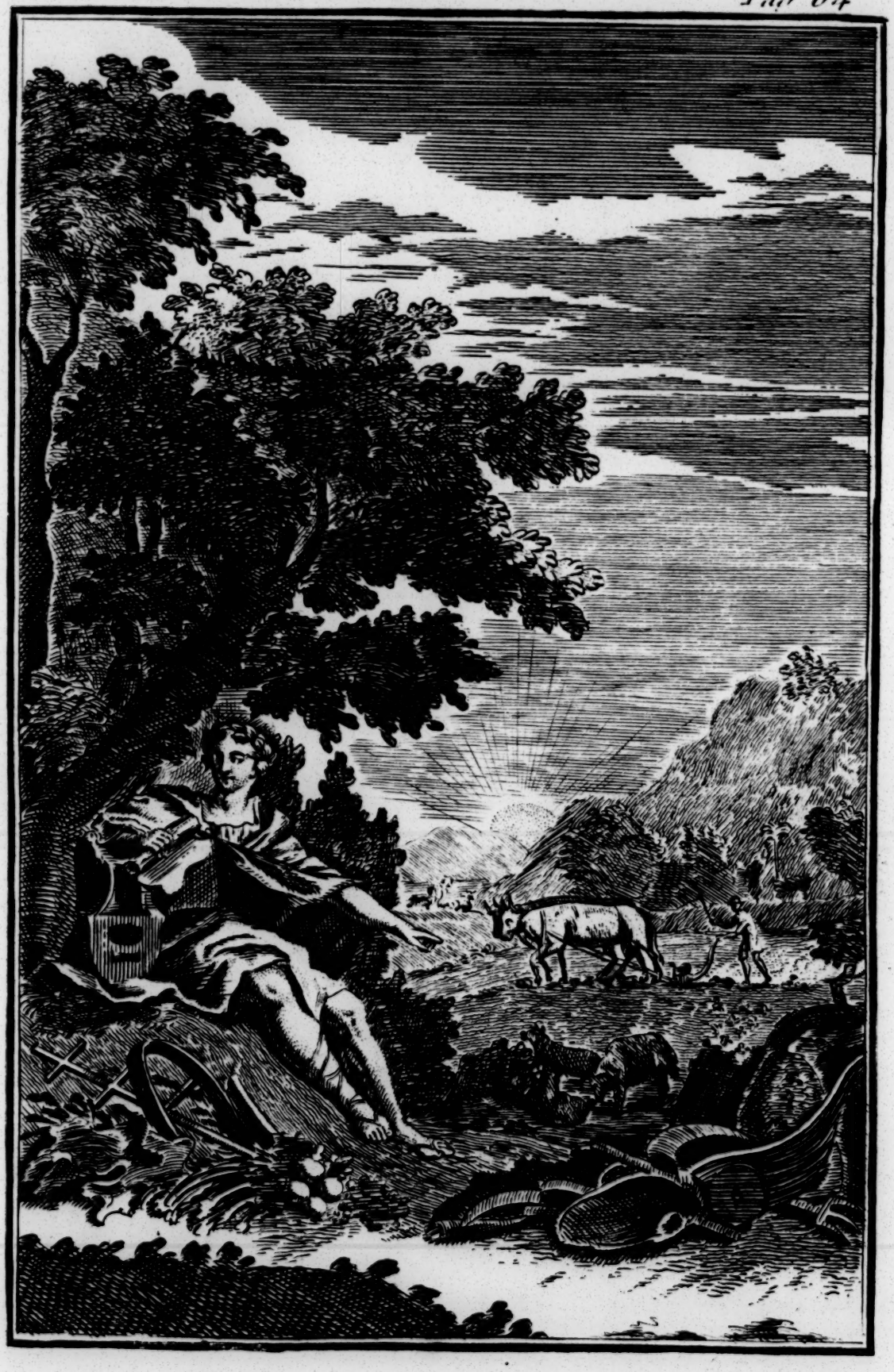
1. *Quid faciat.*] Quatuor his verſibus diſtinguitur cultura quadruplex, *terræ, arborum, pecorum, apum:* quæ ſingulæ ſingulis libris explicantur: eſtque partitio totius operis.

3. *Qui cultus habendo, &c.*] Ibi ſupprimitur, *aptus, par, neceſſariu,* aut aliquid ſimile, quod dativum regat; ut apud Cicer. ad Att. l. 13. Ep. 10. *Solvendo non erat.* Apud Plin. *Radix eſt veſcendo.*

4. *Apibus quanta, &c.*] Præter interpretationem jam traditam afferri poteſt hæc altera: Dicam quæ ſit apum experientia, prudentia, ingenium, ars quædam; non uſu quem comparata, ſed ingenita.

Hinc





Hinc canere incipiam. Vos, ô clariſſima mundi
Lumina, labentem cœlo quæ ducitis annum,
Liber, et alma Ceres; veſtro ſi munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutavit ariſtâ,
Poculáque inventis Acheloïa miſcuit uvis:
Et vos agreſtum præſentia numina Fauni,
Ferte ſimul Fauníque pedem Dryadéſque puellæ:
Munera veſtra cano. Túque ô, cui prima frementem
Fudit equum magno tellus percuſſa tridenti,
Neptune: et cultor nemorum, cui pinguia Cææ
Ter centum nivei tondent dumeta juvenci:
Ipſe nemus linquens patrium, ſaltúſque Lycæi,
Pan ovium cuſtos, tua ſi tibi Mænala curæ,
Adſis, ô Tegeæe, favens: oleæque Minerva

O vos ſidera mundi ſplendidiſſima, quæ præſidetis anno currenti per cœlum: Bacche, & Ceres nutrix hominum: *ſi homines veſtro beneficio reliquerunt glandes Dodonæas* pro *frumento pingui, & miſcuerunt aquam Acheloi* cum *vino repertо. Et vos ô Fauni, Dii propitii ruſticis: adeſte, ô Fauni unà cum Dryadibus Nymphis. Canto veſtra dona. Et tu, cui terra* adhuc *recens produxit equum ferocem, icta magno tridente, ô Neptune: & tu qui coluiſti* loca *ſylveſtria, cui trecenti boves candidi carpunt frutices fertiles* inſulæ *Cææ. Tu ipſe, ô Pan Tegeæe, protector ovium: ſi curas Mænalum tuum, adeſto propitius, relinquens nemus patriæ & ſylvas Lycæi. Et* tu, *ô Pallas, olivæ*

NOTÆ.

5. *Clariſſima mundi Lumina, Liber, &c.*] Liberum & Cererem appellat mundi lumina, annique ductores. Vel quia præſides & repertores habentur meſſis & vindemiæ, quæ præcipuæ ſunt anni partes, & præcipua mundi ornamenta, unde cibus hominum & potus exiſtit; vel quia per eos Lunam & Solem ſignificat. Et vero Prætextatus apud Macrob. l. 1. c. 18. fuſe probat *Solem*, non Liberum & Dionyſium duntaxat; ſed & Jovem, & Martem, & Mercurium, & Herculem ipſum eſſe; *Liberum* vero dici, quod *libere vagetur*. Lunam item addit, ipſam eſſe *Cererem:* Cujus nomen aliqui deducunt à *creando*, quod ad rerum productionem plurimum valeat. De *Libero*, Ecl. 7. 58. De *Cerere*, Ecl. 5. 79.

8, 9. *Chaoniam glandem, &c. Acheloia pocula, &c.*] Species pro generibus: primi enim hominum glande ad paſtum, aqua ad potum uſi ſunt. Celebris autem fuit inter ſylvas glandiferas Dodonæa, in Epiro ſive Chaonia: de qua Ecl. 9. 13. Sicut inter fluvios Achelous in Ætolia; ſive quia primus è terra erupit, ſive quia ejus in ripa primæ vineæ ſunt conſitæ ab Oeneo Ætoliæ rege, qui ex uva à Staphylo paſtore ſuo reperta liquorem expreſſum, Libero patri, apud ſe tum diverſanti, cum obtuliſſet, ab eo colendæ vitis accepit modum.

10. *Fauni.*] In argumento Ecl. 6. *Dryades.*] Ecl. 2. 46.

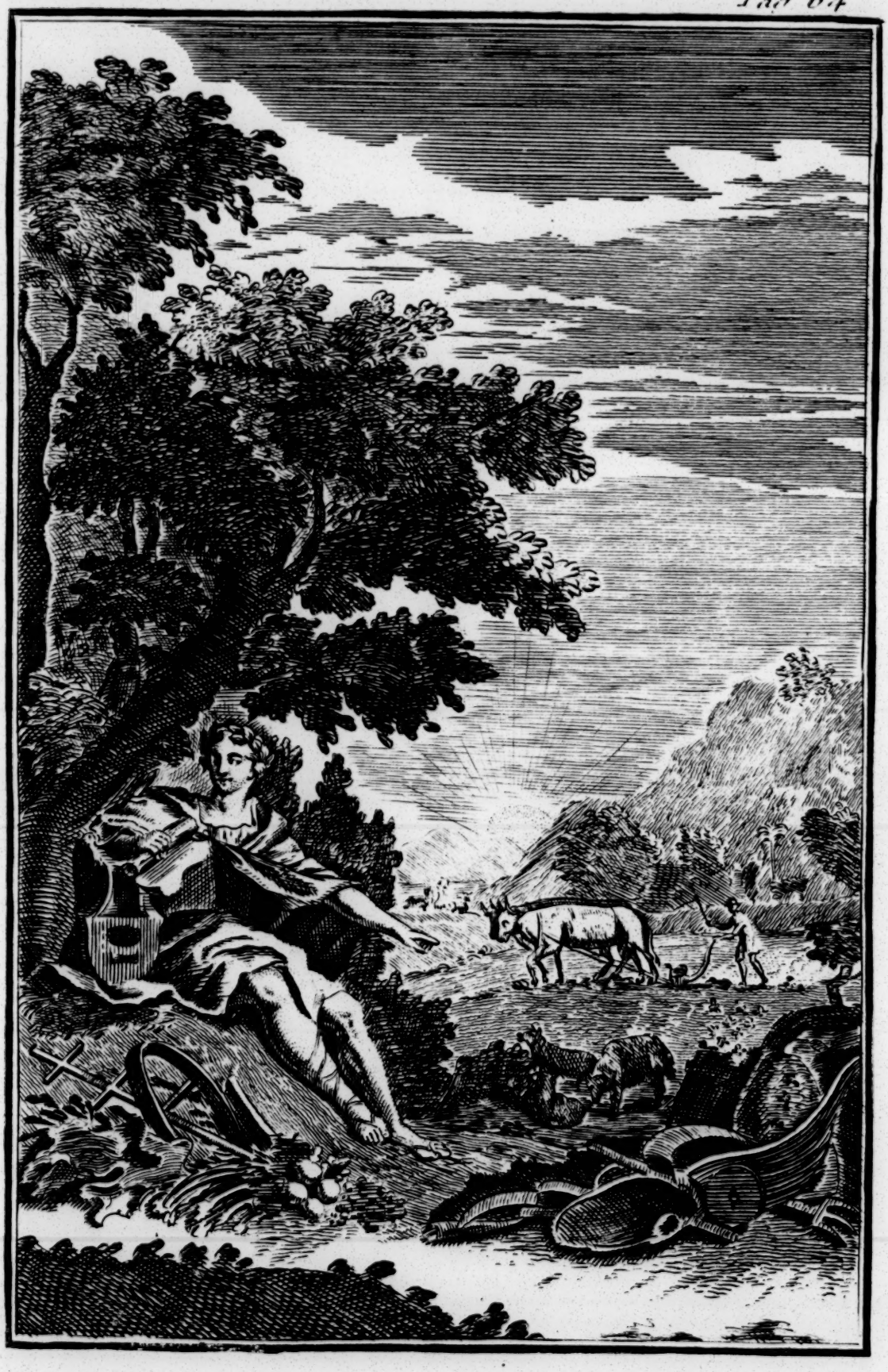
12. *Prima tellus.*] Vel recens formata, vel litoralis, quomodo G. 2. 44. *Primi lege litoris oram.* Vel Attica, quia Athenienſes hominum ſe primos & antiquiſſimos eſſe jactabant.

14. *Neptune.*] Fuit Opis & Saturni filius, Jovis & Plutonis frater, cui in mundi diviſione maris imperium obtigit. Uxorem habuit Amphitriten Nerei vel Oceani filiam. Equos domuiſſe primus dicitur: unde fabulantur poëtæ, cum Iis inter eum & Minervam orta eſſet de tribuendo Athenis nomine, placuiſſetque Diis, ut ejus nomine civitas appellarentur, qui munus hominibus utilius dediſſet: Neptunum percuſſo litore equum, bellicum animal, produxiſſe; Minervam haſta impacta olivam, pacis inſigne, procreaſſe: victoriamque Minervæ fuiſſe adjudicatam. Neptuni inſigne *tridens*, ob tres orbis antiqui partes, quæ mari ambiuntur. Hoc loco invocatur, non quidem ut maris Deus; ſed ut equorum auctor, de quibus libro 3. multa dicenda ſunt.

Cææ.] Cæa, inſula maris Ægæi, Cycladum una; quam relictis Thebis occupavit Ariſtæus, poſt laniatum à canibus Actæonem filium, ob viſam in lavacro Dianam. Is Apollinis filius fuit ex Cyrene, filia Penei Theſſaliæ fluminis: rivalis Orphei in amore Eurydices: apum & mellis uſum invenit, lactiſque coagulum: unde hic invocatur. Plura vide, G. 4. 317.

17. *Tua ſi tibi, &c.*] Senſus eſt: ſi curas Mænalum, Lycæum, & reliquos Arcadiæ tuæ montes, & ſylvas, loca illa nunc relinque, ut mihi de re paſtoritia & arbore dicenti præſens adſis: his enim locis honorificus & utilis erit ſermo meus. De *Pane*, Ecl. 2. 31.

18. *Tegeæe.*] Non *Tegæe*, ut quidam legunt. Conſtat enim *Tegea* urbs Arcadiæ, Pani ſacra, brevibus ſyllabis, Τεγέα; unde adjectivum *Tegeæus*.



Hinc canere incipiam. Vos, ô clariſſima mundi
Lumina, labentem cœlo quæ ducitis annum,
Liber, et alma Ceres; veſtro ſi munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutavit ariſtâ,
Poculáque inventis Acheloïa miſcuit uvis:
Et vos agreſtum præſentia numina Fauni,
Ferte ſimul Fauníque pedem Dryadéſque puellæ:
Munera veſtra cano. Túque ô, cui prima frementem
Fudit equum magno tellus percuſſa tridenti,
Neptune: et cultor nemorum, cui pinguia Cææ
Ter centum nivei tondent dumeta juvenci:
Ipſe nemus linquens patrium, ſaltúſque Lycæi,
Pan ovium cuſtos, tua ſi tibi Mænala curæ,
Adſis, ô Tegeæe, favens: oleæque Minerva

O vos ſidera mundi ſplendidiſſima, quæ præſidetis anno currenti per cœlum: Bacche, & Ceres nutrix hominum: *ſi homines veſtro beneficio reliquerunt glandes Dodonæas* pro *frumento pingui, & miſcuerunt aquam Acheloi* cum *vino repertо. Et vos ô Fauni, Dii propitii ruſticis: adeſte, ô Fauni unà cum Dryadibus Nymphis. Canto veſtra dona. Et tu, cui terra* adhuc *recens produxit equum ferocem, icta magno tridente, ô Neptune: & tu qui coluiſti* loca *ſylveſtria, cui trecenti boves candidi carpunt frutices fertiles* inſulæ *Cææ. Tu ipſe, ô Pan Tegeæe, protector ovium: ſi curas Mænalum tuum, adeſto propitius, relinquens nemus patriæ & ſylvas Lycæi. Et* tu, *ô Pallas, olivæ*

NOTÆ.

5. *Clariſſima mundi Lumina, Liber, &c.*] Liberum & Cererem appellat mundi lumina, annique ductores. Vel quia præſides & repertores habentur meſſis & vindemiæ, quæ præcipuæ ſunt anni partes, & præcipua mundi ornamenta, unde cibus hominum & potus exiſtit; vel quia per eos Lunam & Solem ſignificat. Et vero Prætextatus apud Macrob. l. 1. c. 18. fuſe probat *Solem*, non Liberum & Dionyſium duntaxat; ſed & Jovem, & Martem, & Mercurium, & Herculem ipſum eſſe; *Liberum* vero dici, quod *libere vagetur*. Lunam item addit, ipſam eſſe *Cererem:* Cujus nomen aliqui deducunt à *creando*, quod ad rerum productionem plurimum valeat. De *Libero*, Ecl. 7. 58. De *Cerere*, Ecl. 5. 79.

8, 9. *Chaoniam glandem, &c. Acheloia pocula, &c.*] Species pro generibus: primi enim hominum glande ad paſtum, aqua ad potum uſi ſunt. Celebris autem fuit inter ſylvas glandiferas Dodonæa, in Epiro ſive Chaonia: de qua Ecl. 9. 13. Sicut inter fluvios Achelous in Ætolia; ſive quia primus è terra erupit, ſive quia ejus in ripa primæ vineæ ſunt conſitæ ab Oeneo Ætoliæ rege, qui ex uva à Staphylo paſtore ſuo reperta liquorem expreſſum, Libero patri, apud ſe tum diverſanti, cum obtuliſſet, ab eo colendæ vitis accepit modum.

10. *Fauni.*] In argumento Ecl. 6. *Dryades.*] Ecl. 2. 46.

12. *Prima tellus.*] Vel recens formata, vel litoralis, quomodo G. 2. 44. *Primi lege litoris oram.* Vel Attica, quia Athenienſes hominum ſe primos & antiquiſſimos eſſe jactabant.

14. *Neptune.*] Fuit Opis & Saturni filius, Jovis & Plutonis frater, cui in mundi diviſione maris imperium obtigit. Uxorem habuit Amphitriten Nerei vel Oceani filiam. Equos domuiſſe primus dicitur: unde fabulantur poëtæ, cum lis inter eum & Minervam orta eſſet de tribuendo Athenis nomine, placuiſſetque Diis, ut ejus nomine civitas appellarentur, qui munus hominibus utilius dediſſet: Neptunum percuſſo litore equum, bellicum animal, produxiſſe; Minervam haſta impacta olivam, pacis inſigne, procreaſſe: victoriamque Minervæ fuiſſe adjudicatam. Neptuni inſigne *tridens*, ob tres orbis antiqui partes, quæ mari ambiuntur. Hoc loco invocatur, non quidem ut maris Deus; ſed ut equorum auctor, de quibus libro 3. multa dicenda ſunt.

Cææ.] Cæa, inſula maris Ægæi, Cycladum una; quam relictis Thebis occupavit Ariſtæus, poſt laniatum à canibus Actæonem filium, ob viſam in lavacro Dianam. Is Apollinis filius fuit ex Cyrene, filia Penei Theſſaliæ fluminis: rivalis Orphei in amore Eurydices: apum & mellis uſum invenit, lactiſque coagulum: unde hic invocatur. Plura vide, G. 4. 317.

17. *Tua ſi tibi, &c.*] Senſus eſt: ſi curas Mænalum, Lycæum, & reliquos Arcadiæ tuæ montes, & ſylvas, loca illa nunc relinque, ut mihi de re paſtoritia & arbore dicenti præſens adſis: his enim locis honorificus & utilis erit ſermo meus. De *Pane*, Ecl. 2. 31.

18. *Tegeæe.*] Non *Tegæe*, ut quidam legunt. Conſtat enim *Tegea* urbs Arcadiæ, Pani ſacra, brevibus ſyllabis, Τεγέα; unde adjectivum *Tegeæus*.

repertrix ; & tu, o puer, auctor unci aratri. Et tu, o Sylvane, portans à radice teneram cupressum. Et vos, o Dii & Deæ omnes, qui habetis curam protegendi agros ; seu qui sustentatis novas fruges aliquo semine : seu qui effunditis è cœlo pluviam copiosam in segetes.

Inventrix ; uncíque puer monstrator aratri ;
Et teneram ab radice ferens, Sylvane, cupressum: 20
Diíque Deæque omnes, studium quibus arva tueri ;
Quíque novas alitis nonnullo semine fruges,
Quíque satis largum cœlo demittitis imbrem.

Et tu præcipue, o Cæsar, quem dubium est quinam cœtus Deorum deinde accepturi sint ; au velis perlustrare urbes, & suscipere curam terrarum ; an totus orbis agnoscat te parentem frugum & rectorem temporum, coronans tuum caput myrto matris tuæ ; an evadas Deus vasti æquoris, & nautæ adorent tuam solam potentiam, tibique Thule ultima insularum *pareat : & Tethys te comparet sibi generum omnibus aquis. An vero te adjungas* quasi *novum astrum pigris mensibus,*

Túq; adeò, quem mox quæ sint habitura Deorum
Concilia, incertum est; urbísne invisere, Cæsar, 25
Terrarúmque velis curam ; et te maximus orbis
Auctorem frugum, tempestatúmque potentem
Accipiat, cingens maternâ tempora myrto :
An Deus immensi venias maris, ac tua nautæ
Numina sola colant : tibi serviat ultima Thule, 30
Téque tibi generum Tethys emat omnibus undis.
Anne novum tardis sidus te mensibus addas,

NOTÆ.

19. *Uncique puer, &c.*] Vel Osiris apud Ægyptios aratri inventor ; vel potius Triptolemus, Celei *Eleusinis* urbis in Attica regis filius ; quem adhuc puerum nutrivit Ceres, apud patrem excepta hospitio, dum Proserpinam inquireret ; eum deinde grandiorem factum agriculturam edocuit ; impositumque suo currui, quem alati serpentes trahebant, misit per totum orbem, ut usum frumentorum hominibus indicaret. Eleusinis incolæ, beneficii memores, Cereri sacra instituerunt.

20. *Sylvane, cupressum.*] Ob memoriam Cypariſſi pueri ; qui Sylvano, aut secundùm alios Apollini dilectus, cum ex dolore occisæ à se per errorem cervæ, quam habebat in deliciis, extabuisset ; ab amatore Deo in cupressum arborem est conversus. De *Sylvano*, Ecl. 10. 24.

22. *Quique novas alitis, &c.*] Sensus est ; vel qui jacta ab hominibus frugum semina, occulto quodam semine, pluvia, rore, alitis : secundùm Servium : vel qui novas fruges, novo aliquo invento semine, producitis, secundùm Cerdanum. Vel qui singulas frugum species conservatis ; relicto semper aliquo semine, in consequentem annum superstite, quo renoventur. Legit N. Heinsius, *non ullo semine :* & sensus hic esse potest ; Qui novas fruges produxistis primum sine ullo semine.

25. *Urbisne invisere, &c.*] Multi *urbis* agnoscunt in genitivo casu. Sed vix puto Latine dici, *invisere curam urbis* ; & præterea Probus Valerius apud Gellium, l. 13. 20. *urbis* esse vult in accusativo casu, pro *urbes* ; & utrumque fuisse olim in usu ; ut *turrim & turrem*. Unde & plerumque legitur *urbeis*, ancipiti pronunciatione. Igitur *urbes* vel *urbis* in accusativo accipio, hoc sensu, *an velis curam terrarum, & invisere urbes*. Quod ne barbare dictum cuipiam videatur, firmabitur hac Horatii locutione plane simili, Od. l. 1. 2. 29. *Hic magnos potius triumphos, hic ames dici pater atque princeps.*

28. *Materna myrto.*] Dicata Veneri, matri Æneæ ; unde genus ducit, Ecl. 9. 46. De *myrto*, Ecl. 2. 54.

30. *Thule.*] Terrarum ultima, quas antiqui noverint, & maxime septentrionalis versus occidentem. Ortelius putat esse tractum illum Norvegiæ, quem incolæ *Tilemark* appellant. Camdenus *Shetlandias* insulas Oceani Caledonii, sub ditione regis Daniæ : quas nautæ dicunt *Thylensel*. Cæteri *Islandiam*, ejusdem ditionis maxime Borealem insulam ; ubi mons est nive perpetua opertus, flammis æstuans.

31. *Tethys emat.*] Tethys Ecl. 4. 32. Allusum putat Servius Danielis ad ritus Romanos, juxta quos conjugia tribus fiebant modis ; usu, farre, & coemptione : usu, cum aliquo tempore simul conjuges fuerant ; farre, cum per Flaminem Dialem aut Pontificem, sparso farre sive mola salsa, conjungebantur : coemptione, cum se sub certa verborum formula interrogabant, vir mulierem, *an sibi materfamilias esse vellet :* uxor virum, *utrum sibi paterfamilias esse vellet, &c.*

32. *Tardis te mensibus addas.*] Æstivis mensibus succedas : in locum *Libræ*, inter *Virginem* & *Scorpium* ; id est, in mensem Septembrem. *Tardos* vocat menses æstivos, quia dies mensium illorum longiores sunt, & mora solis in horizonte diuturnior. Unde menses ipsi, quanquam reipsa non pigriores cæteris ; tamen hominibus, qui die præsertim inter se agunt, longio-

Qua

Quà locus Erigonen inter, Cheláſque ſequentes
Panditur : ipſe tibi jam brachia contrahit ardens
Scorpius, et cœli juſtâ plus parte reliquit.
Quicquid eris (nam te nec ſperent Tartara regem,
Nec tibi regnandi veniat tam dira cupido :
Quamvis Elyſios miretur Græcia campos,
Nec repetita ſequi curet Proſerpina matrem)
Da facilem curſum, atque audacibus annue cœptis ;
Ignaróſque viæ mecum miſeratus agreſtes
Ingredere, et votis jam nunc aſſueſce vocari.

Vere novo, gelidus canis cùm montibus humor
Liquitur, et Zephyro putris ſe gleba reſolvit ;
Depreſſo incipiat jam tum mihi taurus aratro
Ingemere, et ſulco attritus ſplendeſcere vomer.
Illa ſeges demum votis reſpondet avari
Agricolæ, bis quæ ſolem, bis frigora ſenſit :
Illius immenſæ ruperunt horrea meſſes.

At priùs ignotum ferro quàm ſcindimus æquor,
Ventos et varium cœli prædiſcere morem
Cura ſit, ac patrios cultúſque habitúſque locorum ;
Et quid quæque ferat regio, et quid quæque recuſet.
Hìc ſegetes, illic veniunt feliciùs uvæ :

qua patet ſpatium inter Virginem & brachia Scorpii illam *ſequentia. Ipſe Scorpius ardens jam conſtringit pro te brachia, & ceſſit* tibi *de cœlo plus* quam *juſtam partem. Quicumque Deus eris (nam neque inferi ſperent te* ſibi *regem, neque tam inſana cupiditas regnandi veniat tibi : Etſi Græcia admiretur campos Elyſios, etſi Proſerpina non curet ſequi matrem,* à qua *repoſcitur) præbe iter facile, fave conſiliis audacibus ; & ingredere mecum* viam, *miſeratus ruſticos inſcios viæ, & jam nunc aſſueſce invocari per vota.*

Principio veris, cùm humor nivoſus liqueſcit è montibus candidis, & gleba emollita diſſolvitur Zephyro : tunc ſtatim aratro alte *impreſſo incipiat mihi taurus gemere, & vomer ſulcando tritus fulgere. Illa tandem ſeges complet deſideria cupidi agricolæ, quæ bis æſtatem, & bis hyemem paſſa eſt : ampliſſimæ meſſes illius* agricolæ *rumpunt horrea.*

Sed antequam aremus ferro campum incognitum, cura ſit prænoſſe ventos, & diverſam cœli rationem, & propriam culturam naturamque terrarum ; & quid unaquæque regio producat, & quid unaquæque neget. Hic ſegetes naſcuntur fertiliùs, illic vites.

NOTÆ.

res dici poſſunt. Adde quod civili dimenſione, dies quilibet duodecim in horas dividitur ab ortu Solis ad occaſum ; nox item duodecim in horas, ab occaſu Solis ad ortum. Unde fit, ut æſtivæ horæ per diem hybernis multo ſint longiores, per noctem breviores ; contra hyeme, diurnæ breves, nocturnæ longiores. Sic Martialis Ep. l. 12. 1. *Hora nec æſtiva eſt,* id eſt, longa. Et Plaut. in Pſeud. Scena ult. *Credo equidem poteſſe te, ſcelus, Maſſici montis uberrimos quatuor fructus ebibere in una hora. P. hyberna addito,* id eſt, brevi.

33. *Erigonen.*] Icarii filiam, quæ caſum patris à temulenta paſtorum Atticorum turba occiſi, tam graviter tulit, ut laqueo ſibi vitam ademerit. Ob pietatem à Diis in cœlum tranſlata, & *Virgo* dicta. Ita Hyginus. Quanquam alii ſignum illud Aſtræam putant, de qua Ecl. 4. 6.

Chelaſque ſequentes.] Veteres diu *Libram* ſignum ignoraverunt, medium inter *Virginem & Scorpium :* unde *Chelas,* id eſt, forfices, & brachia Scorpii, dicit poëta poſt Virginem ſequi. Itaque *Libræ* loco, Scorpium in ſexaginta dividebant gradus. Ovid. Met. 2. 198. *Porrigit in ſpatium ſignorum membra duorum.*

35. *Juſta cœli, &c.*] Cedit tibi ex ea parte, quam hactenus pluſquam juſtam ac ſibi debitam obtinuit. Vel, Cedit tibi pluſquam juſtam cœli partem ; id eſt, pluſquam opus ſit ut commode ſedeas ; nempe locum Libræ. Iſque locus Octaviano aſſignatur, ex Joſ. Scaligeri mente, quia natus eſt principio Libræ, ſcilicet 9. Kal. Octob. De *Tartaro,* G. 4. 482. De *Elyſiis campis,* Æn. 6. 638.

39. *Proſerpina.*] Jovis & Cereris filia, à Plutone rapta, a matre diu quæſita, & reperta impetravit à Jove, ut quotannis ſex menſibus apud ſuperos, ſex apud inferos degeret. Ait tamen poëta ſic eam Elyſii deliciis capi, ut parum ſuperos curet.

43. *Vere, &c.*] I. PARS. De *agri colendi varia ratione.* Cujus I. Præceptum eſt, De *prima aratione.* De *Zephyro,* Ecl. 5. 5.

48. *Bis quæ ſolem, &c.*] *Novale,* ſive *vervactum* intelligit, agrum ſcilicet qui primo *vere actus,* id eſt, aratus, tota quieſcit æſtate ; tum ſub finem autumni ſive veris conſequentis initio, ſementi paratur ; ac deinde ſecunda æſtate fructum fert ; unde bis æſtatem, & bis hyemem patitur.

50. *At prius, &c.*] II. Præceptum. *De cognoſcenda ſoli natura. Æquor.*] Terram, proprie eſt quælibet planities æqua, Æn. 2. 780.

alibi fructus arborum, & herbæ ſponte virent. Nonne vides, quemadmodum Tmolus mittit ad nos *crocum odoratum, India ebur, delicati Sabæi ſuum thus? At nudi Chalybes mittunt ferrum, & Pontus graveolentes caſtorum teſticulos, Epirus optimas equarum Olympicarum. Natura impoſuit certis locis has leges, & hæc pacta perpetua, ſtatim ab illo tempore, quo Deucalion projecit ſaxa in mundum deſertum: unde orti* ſunt *homines*, quod eſt *durum genus. Ejo igitur, ſtatim à primis menſibus anni, robuſti tauri arent pinguem terræ planitiem: & æſtas ſicca torreat glebas inertes vehementi Sole. ortum Arcturi:*

Arborei fœtus alibi, atque injuſſa vireſcunt
Gramina. Nónne vides, croceos ut Tmolus odores,
India mittit ebur, molles ſua thura Sabæi?
At Chalybes nudi ferrum, viroſáque Pontus
Caſtorea, Eliadum palmas Epirus equarum.
Continuò has leges æternáque fœdera certis
Impoſuit natura locis, quo tempore primùm
Deucalion vacuum lapides jactavit in orbem:
Unde homines nati, durum genus. Ergo age, terræ
Pingue ſolum primis extemplo à menſibus anni
Fortes invertant tauri: glebáſque jacentes
Pulverulenta coquat maturis ſolibus æſtas.
At ſi non fuerit tellus fœcunda, ſub ipſum
Arcturum tenui ſat erit ſuſpendere ſulco:

Sed ſi terra non ſit pinguis, ſufficiet eam perſtringere levi ſulco, circa

NOTÆ.

56. *Tmolus odores.*] Mons Phrygiæ magnæ, in confinio Lydiæ; vini ferax, ſecundùm Virg. G. 2. 98. item croci, ſecundùm Solinum c. 53. Unde per *croceos odores* aliqui vinum intelligunt odoris crocei: alii melius, crocum ipſum, *le ſaffran.*

57. *India mittit ebur.*] Aſiæ regio ampliſſima, ad occidentem Indo fluvio, ad orientem Sero item fluvio, ad meridiem Oceano Indico terminata; ad ſeptentrionem Emodis montibus, quæ Tauri pars eſt, à Scythia ſeparata: Gange fluvio in duas diviſa partes: regnis hodie plurimis diſtincta. Elephantos alit Libycis multo majores, unde ebur, qui dens eſt Elephantinus, in India celebre.

Thura Sabæi.] Arabiæ Felicis populi: molles dicti, vel propter aëris clementiam, vel propter odorum copiam. Eorum enim divitiæ balſamo, caſſa, myrrha, cinnamomo, thure præſertim conſtant, quod ex arbuſculis inſtar lacrymæ guttatim fluit. Apud eos ex Plinio l. 12. 17. *Non alia ligni genera in uſu ſunt quam odorata; ciboſque coquunt thuris ligno, alii myrrhæ.*

58. *Chalybes nudi ferrum.*] Natio, vel Pontica, ad Thermodontem fluvium ex Strabone: vel Hiſpanica, ad Chalybem fluvium ex Juſtino: ferri fodinis celebrata: unde *chalybs* dictum eſt, puriſſimum optimeque temperatum ferrum.

59. *Caſtorea.*] Caſtor ſive fiber, canis eſt Ponticus: ita dictus, quod in Ponto frequentiſſimus: hujus teſticuli medicos in uſus expetuntur: ideoque ubi ſe requiri ſentit, ut vitæ conſulat, eos avellit morſu, & venatoribus permittit. Quod tamen merito plerique falſum exiſtimant. *Caſtorea* ſunt caſtoris teſticuli. *Viroſa* dicuntur: vel à *virtute*, quia ad medicamenta adhibentur: vel à *virus*, quod mediæ ſignificationis vocabulum eſt, ut φάρμακον; & modo bonam, modo malam in partem ſumitur: in bonam apud Statium Sylv. 1. 4. 104. *Omne benigne virus, odoreferis Arabum quod doctus in arvis, &c.* in malam paſſim apud reliquos. Hic itaque gravem odorem ſignificat, qualis tribuitur à Plinio caſtoreis.

Eliadum palmas Epirus equarum.] *Epirus*, olim regnum, ſita inter Ionium mare, Theſſaliam, Macedoniam, & Achaiam: dicta quibuſdam, Albania inferior, equorum ferax. *Elis*, ſive *Elea*, regio Peloponneſi maritima, inter Achaiam, Meſſeniam, & Arcadiam. Cujus urbes præcipuæ *Elis*, ad Peneum; & *Olympia* in Agro Piſæo, ad Alpheum fluvium. Jovis Olympii templo, ludiſque memorata, de quibus G. 3. 49. *Equarum* dixit, quia eas aliqui putant equis eſſe velociores. *Palmas equarum:* id eſt, equas victrices in Olympico curſu: quomodo Æn. 5. 339. *Nunc tertia palma Diores*, id eſt, Diores tertius victor.

62. *Deucalion.*] Ecl. 6. 41.

64. *Primis a menſibus anni.*] Januario & Februario. Nec obſtat, quod præcepit prius, *Vere novo.* Sic enim Columella l. 9. 2. *Neque novi veris principium ſic obſervare ruſticus debet, quemadmodum aſtrologus: ſed aliquid etiam ſumat de parte hyemis, quoniam conſumpta bruma jam intepeſcit annus, permittitque clementior dies opera moliri.*

66. *Maturis ſolibus.*] *Diebus*, vel *Solis ardoribus.* Et *maturis* paſſive, pro activo *maturantibus.*

68. *Arcturum.*] *Arcturus* ſtella eſt primæ magnitudinis in ſigno Bootæ, prope caudam urſæ majoris: unde nomen habet ab ἄρκτος *urſa* & οὐρὰ *cauda*: pluvias tempeſtateſque portendit ortu & occaſu ſuo. Monet Virgilius,

Illic

Illic officiant lætis ne frugibus herbæ:
Hìc, ſterilem exiguus ne deſerat humor arenam.
Alternis idem tonſas ceſſare novales,
Et ſegnem patiere ſitu dureſcere campum.
Aut tibi flava ſeres mutato ſidere farra,
Unde priùs lætum ſiliquâ quaſſante legumen,
Aut tenues fœtus viciæ, triſtíſque lupini
Suſtuleris fragiles calamos, ſylvámque ſonantem.
Urit enim lini campum ſeges, urit avenæ:
Urunt Lethæo perfuſa papavera ſomno.
Sed tamen alternis facilis labor: arida tantùm
Ne ſaturare fimo pingui pudeat ſola; neve
Effœtos cinerem immundum jactare per agros.
Sic quoque mutatis requieſcunt fœtibus arva,
Nec nulla interea eſt inaratæ gratia terræ.
Sæpe etiam ſteriles incendere profuit agros,
Atq;levem ſtipulam crepitantibus urere flammis.
Sive inde occultas vires et pabula terræ
Pinguia concipiunt: ſive illis omne per ignem
Excoquitur vitium, atque exudat inutilis humor:
Seu plures calor ille vias, et cæca relaxat
Spiramenta, novas veniat quà ſuccus in herbas:
Seu durat magis, et venas aſtringit hiantes:
Ne tenues pluviæ, rapidíve potentia Solis

In illa terra hoc facies, *ne herbæ noceant frugibus fertilibus; in hac, ne modicus humor deſtituat infœcundam terram.*

Tu *idem permittes, ut novalia demeſſa requieſcant alternis* annis, & ut *ager inutilis indureſcat otio. Vel* ſaltem *converſo anno ſeminabis frumenta flaventia, illic, unde collegeris antea copioſa legumina folliculis ſtrepentibus, aut parva grana viciæ, aut tenues ſtipulas & manipulos crepitantes lupini amari. Nam ſeges lini exſiccat agrum, exſiccat* quoque ſeges *avenæ, exſiccant papavera conciliantia ſomnum oblivioſum. Attamen alternis annis facile erit* ea ſerere: *modo ne pigeat fœcundare terram pingui ſtercore, & ne* pigeat *ſpargere fœdos cineres per arva exhauſta. Ita enim agri quieſcunt variatis ſegetibus: et interim terra,* quæ *non arata* fuerit, *non caret utilitate.*

Sæpe etiam utile fuit accendere agros infœcundos, & exurere leves calamos igne crepitante: ſive quia *terra ſumit inde ſecretam virtutem & pingue alimentum: ſive* quia *omne ejus vitium igne conſumitur, & humor nimius exſiccatur: ſive* quia *calor ille aperit plures meatus & clauſa ſpiracula, per quæ ſuccus influat in plantas novas: ſive* quia illic calor *magis indurat* terram *& comprimit rimas apertas: ne tenues imbres, nimiuſve ſolis ardor*

NOTÆ.

ut ſterilis terra leviter aretur ſub ejus exortum *coſmicum*; qui contingit ſecundùm Columellam, circa 5. Septembris: ſecundum Plinium, circa 12. ejuſdem menſis. Nunc tamen multo tardius, nempe non niſi initio Octobris. Exoriri autem ſtella dicitur *coſmice*, cum aſcendit ſupra horizontem noſtrum orientalem, eodem momento, quo Sol ipſe.

71. *Alternis idem, &c.*] III. Præceptum inculcat, *De novatione agrorum*, ſive *alterna ceſſatione*. Quæ lex, ſi propter ſoli anguſtias ſervari non poſſit: monet ne continuis annis frumenta ſerant; ſed alternis frumenta & legumina leviora: qualis vicia, aut lupinus. Conſulit tamen, ut à lino, & avena, & papaveribus ibi ſerendis abſtineant, niſi agri copioſa ſtercoratione reparentur.

73. *Farra.*] *Far* puriſſimum & optimum frumenti genus.

74. *Siliqua quaſſante legumen.*] *Siliqua*, folliculus involucrum ſeminis. *Quaſſante.*] Active, pro *quaſſata*, nimirum à vento, cujus impulſu ſiliquæ crepitant. Sic. Æn. 1. 238. *Volventibus annis*, pro *volutis*. *Legumen.*] Fruges, quæ non ſecantur, ſed manu leguntur.

75. *Viciæ, triſtiſque lupini.*] *Vicia* legumen minutis & nigrantibus in ſiliqua granis, *veſſe, vetch*. *Lupinus*, aliud legumen, *lupin*, cujus ſemina ſapore amariſſima, unde *triſtis* dicitur.

78. *Lethæo.*] Oblivioſo: à fonte inferorum *Lethe*, cujus undæ epotæ rerum omnium oblivionem inducunt: à λήθη, *oblivio*, Æn. 6. 323.

80. *Ne ſaturare, &c.*] IV. Præceptum eſt, *De ſterilitatis remediis*, quæ tria præcipua ſunt, *ſtercoratio, cinerum jactatio, glebarum cum ſtipulis incenſio.*

86. *Sive inde, &c.*] Quatuor cauſas profert hujus incendii. Ut terra novum inde alimentum concipiat, ex eorum philoſophia, qui omnia ex igne docebant procreari. Ut noxius humor exſiccetur. Ut denſitas terræ relaxetur. Ut ejuſdem raritas aſtringatur.

vel frigus penetrans Boreæ exsiccet eam.

Cæterum ille *qui rumpit rastris glebas inutiles, aut qui trahit vimineas crates* super illas, *valde prodest agris; nec flava Ceres frustra illum aspicit ex alto cœlo.* Valde etiam prodest ille, *qui ducto oblique aratro, proscindit iterum tumores* sulcorum, *quos excitaverat* prima *agri aratione; & qui assidue colit terram, & domat agros.*

O agricolæ, petite à Diis *æstatem humidam & hyemem siccam; frumenta copiosa* sunt, *& ager fertilis* est, *ex siccitate hyemali. Nullam* aliam *cb culturam sic Mysia gloriatur, & ipsa Gargara admirantur suas segetes.*

Quid dicam de eo, *qui projecto semine statim agros exercet, & frangit globos terræ male compactæ? Postea inducit in* agros *consitos aquam, & rivos fluentes; & cum terra exsiccata languet herbis arescentibus, ex improviso educit aquam ex summitate canaliculi inclinati; illa cadens raucum strepitum movet inter lapides attritos, & ebullitionibus humectat agros aridos.*

Quid dicam de eo, *qui, ne calami concidant* sub pondere *plenarum spicarum, amputat superfluitatem segetum,* quando *herbæ teneræ sunt,*

Acrior, aut Boreæ penetrabile frigus adurat.
Multùm adeò, rastris glebas qui frangit inertes,
Vimineásq; trahit crates, juvat arva; neq; illum
Flava Ceres alto nequicquam spectat Olympo:
Et qui, proscisso quæ suscitat æquore terga,
Rursus in obliquum verso perrumpit aratro:
Exercétque frequens tellurem, atque imperat arvis.
Humida solstitia atque hyemes orate serenas,
Agricolæ: hyberno lætissima pulvere farra,
Lætus ager. Nullo tantùm se Mysia cultu
Jactat, et ipsa suas mirantur Gargara messes.
Quid dicam, jacto qui semine cominus arva
Insequitur, cumulósq; ruit malè pinguis arenæ?
Deinde satis fluvium inducit, rivósque sequentes;
Et, cùm exustus ager morientibus æstuat herbis,
Ecce, supercilio clivosi tramitis undam
Elicit. Illa cadens raucum per levia murmur
Saxa ciet, scatebrísque arentia temperat arva.
Quid, qui ne gravidis procumbat culmus aristis,
Luxuriem segetum tenerâ depascit in herbâ,

NOTÆ.

93. *Boreæ penetrabile frigus adurat.*] De *Borea*, Ecl. 7. 51. *Penetrabile* passiva vox, active sumpta, pro *penetrans*. Sic Æn. 10. 481. *Aspice num mage sit nostrum penetrabile telum. Adurat.*] Vox tam frigori quam calori attributa. Lucan. l. 4. 52. *Urebant montana nives.* Tacit. l. 13. Ann. *Ambusti artus vi frigoris.*

94. *Multum adeo rastris, &c.*] V. Præceptum, *De agri complanatione.* Cujus duplicem exhibet modum. Alterum per occas vel rastros; *herse, rasteau, harrow.* Alterum per secundam aratri impressionem, qua recti sulci sulcis aliis oblique ductis subiguntur. De *Cerere*, Ecl. 5. 79.

100. *Humida solstitia, &c.*] VI. Præceptum, *De exoranda à diis commoda tempestate.* Commoda autem erit, si & æstas opportunis pluviis mitigetur; & hyems siccitate frigida ac serena temperetur. *Solstitia* dixit, pro æstate. Vide Ecl. 7. 47.

102. *Nullo tantum se, &c.*] Sensus est; Nullus cultus tantum prodest Mysiæ & Gargaris fertilissimis regionibus, quantum illa cœli temperies. *Mysia.*] Vel *Mœsia* duplex; Europæa, quæ proprie Mœsia dicitur, inter Macedoniam, Thraciam, & Daciam, nunc *Serviam, Bulgariam*, & *Bessarabiam* complexa. Asiatica, quæ proprie Mysia, de qua hic sermo est: Asiæ minoris pars, maxime occidentalis, ad Propontidem, Hellespontum, & Ægæum mare; Troadem undecumque ambiens, nisi qua parte Troas mari alluitur. *Gargara.*] Pars Idæ montis, & oppidum in Troade; regiones ubertate memorabiles.

104. *Quid dicam, jacto, &c.*] VII. Præceptum, *De coopertione seminis. Cominus.*] Vulgo locum notat, quasi *prope, è vicino loco*; hic tamen signat tempus, quasi, *statim, sine mora.* Et hanc quoque habere significationem notat Cujacius l. 11. Observ. 3. 39.

105. *Male pinguis arenæ.*] *Arena* sæpe pro terra qualibet. Et vero G. 4. 291. pro limo Nili sumitur, qui pinguis est; *Et viridem Ægyptum nigra fœcundat arena.* Et G. 2. 139. dicitur; *Thuriferis Panchaïa pinguis arenis.* Atque ita, *male pinguis* non hic est, *sterilis terra*; sed *male, intempestive, & frustra compacta & conglobata.*

106. *Deinde satis, &c.*] VIII. Præceptum, *De irrigatione agri siccioris.*

110. *Scatebris.*] Effusionibus, ebullitionibus. *Scatebra* est à *scateo*; *ut latebræ* à *lateo*; & *scateo* est *redundo, ex plenitudine effluo*; proprieq; de fontibus dicitur, translative de aliis, ut *scatentem belluis pontum.* Horat. Od. 4. 27. 26. *Scatet urtica plurimis remediis.* Plin. l. 22. 13.

111. *Quid, qui, ne gravidis, &c.*] IX. Præceptum, *De noxia pinguedine coercenda.*

112. *Depascit.*] Ut calami breviores & crassiores surgant, atque adeo ferendo spicæ oneri aptiores.

Cùm

Cùm primùm ſulcos æquant ſata? quíque paludis
Collectum humorem bibulâ deducit arenâ?
Præſertim incertis ſi menſibus amnis abundans
Exit, et obducto latè tenet omnia limo,
Unde cavæ tepido ſudant humore lacunæ.
Nec tamen (hæc cùm ſint hominúmque boúmque labores
Verſando terram experti) nihil improbus anſer,
Strymoniæque grues, et amaris intuba fibris,
Officiunt, aut umba nocet. Pater ipſe colendi
Haud facilem eſſe viam voluit, primúſq; per artem
Movit agros, curis acuens mortalia coidia:
Nec torpere gravi paſſus ſua regna veterno.
Ante Jovem nulli ſubigebant arva coloni:
Nec ſignare quidem, aut partiri limite campum
Fas erat: in medium quærebant: ipſáque tellus
Omnia liberiùs, nullo poſcente, ferebat.
Ille malum virus ſerpentibus addidit atris,
Prædaríque lupos juſſit, pontúmque moveri,
Melláque decuſſit foliis, ignémque removit,
Et paſſim rivis currentia vina repreſſit:
Ut varias uſus meditando extunderet artes
Paulatim, et ſulcis frumenti quæreret herbam,
Et ſilicis venis abſtruſum excuderet ignem.
Tunc alnos primùm fluvii ſenſere cavatas:
Navita tum ſtellis numeros et nomina fecit,

ſimul herbæ æquales ſunt ſulcis? Et de eo qui derivat ex terra bibula aquam illic *collectam* inſtar *paludis? Præcipue ſi menſibus dubiis fluvius tumefactus exundat & undique tegit omnia limo ſuperjecto: unde cavæ foſſæ fiunt madidæ tepidâ uligine. Tamen licet hominum & boum labores experti ſint hæc* omnia, *terram exercendo:* præterea *malignus anſer, & grues Thraciæ, & cicborea,* cujus *radices amaræ* ſunt, *nonnihil obſtant; & umbra nocet. Ipſe Jupiter colendæ* terræ *noluit rationem eſſe facilem: & primus ex arte verſavit terram, excitans curis hominum animos: nec paſſus eſt ſua regna languere triſti otio. Ante Jovis* tempora, *nulli agricolæ exercebant agros. Ne licebat quidem notare, aut definire terminis agros. Quærebant* cibos *in commune, & ipſa terra ſponte producebat omnia, nemine exigente. Jupiter adjunxit noxium venenum nigris ſerpentibus: & voluit lupos voraces eſſe, & mare agitari, & excuſſit mel è foliis arborum, & occultavit ignem, & ſtitit vinum ubique fluens in rivos. Ut experientia obſervando excogitaret paulatim diverſas artes, & colligeret ſpicas frumenti è ſulcis, & exprimeret ignem occultum è venis lapidum.*

Tunc primo flumina tulerunt arbores cavatas: tunc nauta attribuit ordinem & nomina ſideribus,

NOTÆ.

115. *Incertis menſibus.*] Veris & Autumni: quando temperies nunc ſuda, nunc pluvia, ſemper dubia eſt.

117. *Tepida ſudant, &c.*] Plerique explicant de foſſis agros dividentibus, quæ aquis implentur. Ego de cavitatibus, quæ pluviæ impetu, aut aquæ inſidentis pondere fiunt in agris, & uliginoſo ſudore diu poſtea madent. *Tepido.*] Quia terra autumnali vernaque pluvia intepeſcit, quo tempore generantur vermiculi, &c.

118. *Nec tamen, &c.*] Enumeratio diverſarum rerum, quæ ſegetibus nocent. *Anſer* nocet, *l'oye:* tum quia ex Colum. l. 8. 13. *Quicquid tenerum contingere poteſt, carpit:* tum quia ex Pallad. l. 1. 23. *Anſerum ſtercus ſatis omnibus inimicum eſt. Grues* nocent, quia quemadmodum aves cæteræ, ſemina deprædantur. *Strymoniæ* dicta, quia circa Strymonem, Macedoniæ fluvium, in confinio Thraciæ, frequentes verſantur. Nocet & *Intybum,* vel *Intybus,* olus è cichoreæ genere: vel quia radicibus ſerpit latius, vel quia ab anſeribus expetitur, eoſque allicit: ex Turnebo. *Umbra* denique nocet, quia, ut monet Plinius l. 17. 12. *Aliquando nutrix, aliquando noverca eſt.*

121. *Pater ipſe, &c.*] II. PARS. *De origine agriculturæ.*

124. *Veterno.*] *Veternum* & *Veternus,* morbus eſt ſtuporem inducens, tam animi quam membrorum: alii ad *lethargum,* alii ad *hydropiſim,* alii ad *phthiſim* referunt. Hic pro otio & deſidia ſumitur.

131. *Ignemque removit.*] Non extinxit aut abſtulit; ſed tantum occuluit, vel in lapidibus, vel in terræ viſceribus. Illum vero, quia neceſſarium ad humanos uſus, dicitur Prometheus dolo furatus eſſe: ut jam naravimus Ecl 6. 42.

appellans *Pleiades, Hyadas, & lucidam urſam Lycaonis* filiam. *Tunc repertum eſt capere feras laqueis, & decipere viſco: & cingere canibus magnas ſylvas. Et jam alius projicit reticulum in latum fluvium, ſe committens alto* fluvio, *& alius trahit è mari retia humida. Tunc* venit *durities ferri, & lamina ſerræ ſtridentis: (nam majores dividebant cuneis lignum fiſſile.) Tunc variæ artes prodierunt: Magnus labor ſuperat omnia, & neceſſitas urgens in rerum inopia.*

Ceres prima docuit homines movere terram ferro: cum jam glandes & arbuta ſacræ ſylvæ deficerent, & Dodona recuſaret cibos. Deinde addita eſt frugibus materies *laboris:* nempe, *ut noxia rubigo abſumeret calamos, & carduus inutilis horreſceret in agris: ſegetes emoriuntur, ſuccedit copia* herbarum *aſperarum,*

Pleïadas, Hyadas, clarámque Lycaonis Arcton.
Tum laqueis captare feras, et fallere viſco
Inventum: et magnos canibus circumdare ſaltus.
Atque alius latum fundâ jam verberat amnem 141
Alta petens, pelagóque alius trahit humida lina.
Tum ferri rigor, atque argutæ lamina ſerræ;
(Nam primi cuneis ſcindebant fiſſile lignum)
Tum variæ venêre artes. Labor omnia vincit 145
Improbus, et duris urgens in rebus egeſtas.
Prima Ceres ferro mortales vertere terram
Inſtituit: cùm jam glandes atque arbuta ſacræ
Deficerent ſylvæ, et victum Dodona negaret.
Mox et frumentis labor additus: ut mala culmos
Eſſet rubigo, ſegníſque horreret in arvis 151
Carduus. Intereunt ſegetes; ſubit aſpera ſylva,

NOTÆ.

138. *Pleïadas.*] Stellæ ſunt ſeptem in collo Tauri, ſic dictæ, à πλέω *navigo*, quia navigandi tempus indicant, cum oriuntur circa æquinoctium vernum, unde dicitur Latinis à *vere, Vergilia.* Dicuntur etiam *Atlantides*, ab Atlante Mauritaniæ rege, cujus filiæ fuerunt, ex Pleione Nympha. Harum nomina *Electra, Alcyone, Celæno, Sterope, Taygeta, Maia* Mercurii mater ex Jove: quæ ſex dicuntur apparere, quia Deos amatores habuerunt. Septima *Merope*, quia mortali Siſypho nupſit, præ pudore latere. *Pleïadas* hic quadriſyllabum eſt: apud Ovid. Faſt. 4. 169. triſyllabum, *Pleiades incipiunt humeros relevare paternos:* apud Statium Syl. 1. 3. 95. etiam prima brevi. *Hæc per & Ægæas byemes, Pleiadumque nivoſum Sidus.*

Hyadas.] Stellæ ſunt ſeptem, in fronte Tauri. Sic dicta ab ὕω *pluo*, quia pluvias creant. Latine *Suculæ*, ab eadem illa Græca voce; non à *ſuibus*, quam imperitorum eſſe opinionem ait Cicero, de Nat. Deor. 2. 111. Finguntur quoque Atlantis fuiſſe filiæ, ex Æthra matre: quæ cum Hyantem, fratrem ſuum, à leone interfectum inſolabiliter lugerent, miſeratione Jovis totidem in ſtellas converſæ ſunt: & ad pietatis memoriam, nomine fratris & imbrifera virtute inſignitæ. Nomina: *Ambroſia, Eudoxa, Paſitboe, Corone, Plexauris, Pytho, & Tyche.*

Lycaonis Arcton.] *Urſa* Græce ἄρκτος, ſignum cœleſte. Duplex eſt, major & minor: utraque circa polum ſeptentrionalem, qui inde vocatur Arcticus. Major vocatur etiam *Helice*, ab ἕλιξ *circumvolutio*, quia circa polum volvitur majori circuitu, quam minor. Minor vocatur *Cynoſura*, à κύων *canis*, & οὐρὰ *cauda*; majorem nautæ Græci, minorem nautæ Phœnices intuebantur. Major fuit Lycaonis Arcadiæ regis filia, Calliſto dicta: quæ à Jove amata, à Junone in urſam converſa eſt; eaque ſub forma cum ab Arcade filio, quem ex Jove ſuſceperat, jam jamque eſſet occidenda, in cœlum à Jove cum eodem filio rapta eſt: & ipſa quidem in ſidus ejuſdem nominis, filius in Booten ſive Arctophylacem mutatus eſt. Minor urſa Nympha fuit è nutricibus Jovis in grati animi teſtimonium eo tranſlata. De majore hic ſermo eſt.

141. *Fundâ.*] Reticulum eſt quod in amnem projicitur, *à fundendo* dictum, inquit Servius: melius à *fundo*, ut Taubmannus ſuggerit. *Humida lina.*] Retia à lino contexta.

143. *Ferri rigor.*] Ars indurandi ferri & ſub hac ſpecie artes metallicæ omnes exprimuntur.

146. *Improbus.*] Id eſt, ſecundùm Servium, *magnus:* ſecundùm Pomponium, *continuus*; ſecundùm Aſcenſium *modum neſciens*, & quaſi *inſatiabilis:* ſecundùm Ramirem, *improbatus:* ſecundùm alios, *incommodus, importunus, difficilis.* Eodem omnes fere recidunt. Sic Æn. 12. 687. *Fertur in abruptum magno mons improbus actu.*

147. *Prima Ceres.*] Supra v. 19. *Arbuta.*] Fructus arbuti, Ecl. 3. 82. *Dodona.*] Sylva in Epiro: ſupra v. 8. & Ecl. 9. 13.

151. *Rubigo.*] Vitii genus, quo culmi ingreſcunt, *nielle, mildew.* Ex nebula naſcitur; vel ex pluvia aut rore, cum è ſpica non decutitur, ſed Solis ſuperventu putreſcit. Hinc apud Romanos *Robigus* Deus, & *Robigalia* feſta x. Kal. Maias, ad avertendam hanc peſtem.

152. *Aſpera ſylva.*] Uſurpatur & pro *arundinibus*, Æn. 10. 710. *Sylva paſtus arundinea.* Pro *capillis*, apud Juvenal. S. 9. 13. *Horrida ficcæ ſylva comæ.* Pro *leguminibus*, ſupra v. 76.

Lappæque,

Lappæque, tribulíque; intérque nitentia culta
Infelix lolium et ſteriles dominantur avenæ.
Quòd niſi et aſſiduis terram inſectabere raſtris,
Et ſonitu terrebis aves, et ruris opaci
Falce premes umbras, votíſq; vocaveris imbrem:
Heu, magnum alterius fruſtrà ſpectabis acervum,
Concuſſâque famem in ſylvis ſolabere quercu.
Dicendum et quæ ſint duris agreſtibus arma,
Queis ſinè, nec potuêre ſeri, nec ſurgere meſſes.
Vomis et inflexi primùm grave robur aratri,
Tardáque Eleuſinæ matris volventia plauſtra,
Tribuláque traheæque, et iniquo pondere raſtri:
Virgea præterea Celei vilíſque ſupellex,
Arbuteæ crates, et myſtica vannus Iacchi.
Omnia quæ multò antè memor proviſa repones,
Si te digna manet divini gloria ruris.
Continuò in ſylvis magnâ vi flexa domatur

& lappæ, & tribuli; & infelix lolium, ſterileſque avenæ regnant per arva pinguia. Quod niſi & aſſidue terram proſcindas raſtris, & terreas volucres ſonitu, & amputes falce ramos arborum ruris umbroſi, & precibus obtinueris pluviam: heu, fruſtra videbis magnum acervum alterius, & cogêris ſubvenire fami ſuccutiendo quercum in ſylvis.

Dicendum eſt *quoque, quæ ſint inſtrumenta durorum agricolarum: ſinè quibus ſegetes nec ſeminari, nec creſcere poſſunt. Primo vomer, & gravis moles curvi aratri, & plauſtra Cereris matris difficile volubilia, & tribula, & trahæ, & raſtri magni ponderis. Præterea vilis & viminea ſupellex Celei, crates ex arbuto, & ſacra vannus Bacchi. Quæ omnia memineris multo ante parare & ſervare: ſi te ſpectat vera laus beati ruris. Principio in ſilva, magnâ vi inflexa ſubigitur*

NOTÆ.

Triſtiſque lupini Suſtuleris fragiles calamos, ſylvamque ſonantem. Pro *verbis*, apud Cicer. De Orat. 3. 103. *ſylva rerum & ſententiarum comparanda eſt.* Igitur ſignificat tranſlative, *copiam* multarum rerum. Et uſu venit, ut poëtæ congeriem breviorem poëmatum, diverſi carminis & argumenti, *ſylvas* vocarent: immo & ſingulatim eorum unumquodque *ſylvam*. Tales habemus Statii Papinii *ſylvarum* libros quinque.

153. *Lappæque, tribulique, &c.*] *Lappa, glouteron, bardane:* herba capitula ferens hamis aſpera; quæ veſtibus prætereuntium adhærent. *Tribulus:* herba item floribus aculeatis. Gallico nomine caret. *Lolium*, ζιζάνιον, *de l'yvraie. Nitentia culta.*] Loca culta & pinguia: *nitere* enim dicuntur vulgo quæ pinguia ſunt. Pari forma dicet infra, v. 393. *Aperta ſerena*, id eſt, ſpatia aëris ſerena & aperta.

157. *Umbras.*] Ramos: ſic infra v. 191. *At ſi luxuria foliorum exuberat umbra.*

160. *Dicendum &, &c.*] III. PARS. *De ruſticis inſtrumentis.* Aratrum, *la charruë.* Vomis vel vomer, ferrum aratri terram ſecans, *le ſoc de la charruë.* Plauſtrum, *charrete.* Tribulum, tabula ferro aſperata, qua terebantur fruges: nunc ſine nomine. Trahea, vel traha, genus vehiculi ſine rotis, *traiſneau.* Raſtrum, in plurali, *raſtri* vel *raſtra*, ferreis aut ligneis dentibus armatum, *raſteau.* Virgea ſupellex, *panniers d'oſier.* Crates, *claye*, ex arbuto arbore contexta, Ecl. 3. 82. Vannus cribrum vel ventilabrum frumentarium, *Crible, van.*

162. *Grave robur aratri.*] *Robur*, vel eſt aratri moles & pondus ipſum, quod durum ac robuſtum eſt: ſic Æn. 7. 609. *Centum ærei claudunt vectes, æternaque ferri robora.* Vel eſt lignum quodcumque, unde aratrum fabricatur: ſic enim aliquando *robur* ſumitur, pro ligno quovis duriore: infra, v. 175. *Et ſuſpenſa focis explorat robora fumus.* Sumitur etiam aliquando pro ſpecie arboris è querceo genere.

163. *Tardaque Eleuſinæ, &c.*] Plauſtra, quorum rotæ non erant radiatæ, ſed inſtar tympanorum è ſolidis tabulis, atque ita axi impactæ, ut unà cum eo volverentur. Tali vehiculo ſimulacrum Cereris circum agros ducebatur: adhibebatur etiam ferendis aliis oneribus. Ejus uſus tam in ſacris Cereris, quam in re frumentaria, ab Eleuſine, Atticæ urbe, ubi regnavit Celeus, ſupra v. 16. *Volventia.*] Paſſive ſignificat, ut Æn. 1. 238. *Volventibus annis*, id eſt, revolutis, volubilibus.

166. *Myſtica vannus Iacchi.*] Myſtica, id eſt, in myſteriis Bacchi adhibita. Vel quia Iſis dicitur cribro impoſuiſſe membra Oſiridis, ſive Bacchi, à Typhone dilaniata. Vel potius quia Baccho primitias frugum in vanno ruſtici offerebant. De *Iaccho*, Bacchi nomine, Ecl. 6. 15.

169. *Continuo in ſylvis, &c.*] Aratri deſcriptio. *Ulmus, orme*, apta ejus materia. *Buris*, aratri curvatura, & præcipua pars aratri, cui cætera aptantur. *Temo*, qui uſque ad jugum, inter boves aut equos extenditur. *Dentalia*, quibus vomer infigitur & imponitur: dicuntur *dorſo duplici*, id eſt, ut vulgo explicatur, *lato, & craſſo:* ut G. 3. 17. *At duplex agitur per*

almus in burim, & capit formam curvi aratri. Huic buri jungitur *per imam partem temo extenſus in octo pedes, accommodantur binæ aures, & dentalia* quæ habent *duplex dorſum. Amputatur quoque prius tilia levis ad jugum, & fagus alta, & ſtiva, quæ regat poſteriorem aratri partem: & fumus probat ligna* illa *ſuſpenſa ad focum.*

Poſſum enarrare tibi multa antiquorum præcepta, niſi nolis, & te *tædeat diſcere minima quæque. Præcipue* oportet *complanare aream magno cylindro, & manu tractare* terram, *& firmare creta tenaci: ne herbæ naſcantur, & ne* area *ſiccitate reſoluta rimas agat; præterea varii hoſtes noceant: ſæpe parvus mus facit domum ſub terris, & ſtruit horrea: aut talpæ privati oculis fodiunt cubilia: & bufo in cavernis reperitur, & multa* alia *animalia quæ terra producit: & curculio, & formica providens egenæ ſenectuti corrodunt magnum cumulum frumenti.*

Præterea contemplare, cùm in ſylvis multa nux veſtiet ſe floribus, & demittet ramos odoriferos: ſi flores plures ſint quam folia, *ſimiliter frumenta ſuccedent, veniet magna ubertas, cum magno calore. Et ſi rami abundent nimia copia frondium; fruſtra conteres in area manipulos palea craſſos.*

Ego quidem vidi multos ſatores condire ſemina,

In burim, et curvi formam accipit ulmus aratri.
Huic à ſtirpe pedes temo protentus in octo,
Binæ aures, duplici aptantur dentalia dorſo.
Cæditur et tilia antè jugo levis, altáque fagus,
Stiváque, quæ currus à tergo torqueat imos:
Et ſuſpenſa focis explorat robora fumus.
Poſſum multa tibi veterum præcepta referre,
Ni refugis, tenuéſque piget cognoſcere curas.
Area cum primis ingenti æquanda cylindro,
Et vertenda manu, et cretâ ſolidanda tenaci,
Ne ſubeant herbæ, neu pulvere victa fatiſcat:
Tum variæ illudant peſtes. Sæpe exiguus mus
Sub terris poſuítque domos, atque horrea fecit:
Aut oculis capti fodêre cubilia talpæ:
Inventúſque cavis bufo, et quæ plurima terræ
Monſtra ferunt: populátque ingentem farris acervum
Curculio, atque inopi metuens formica ſenectæ.
Contemplator item, cùm ſe nux plurima ſylvis
Induet in florem, & ramos curvabit olentes:
Si ſuperant fœtus, pariter frumenta ſequentur.
Magnáque cum magno veniet tritura calore.
At ſi luxuriâ foliorum exuberat umbra,
Nequicquam pingues paleâ teret area culmos.
Semina vidi equidem multos medicare ſerentes,

Ego quidem vidi multos ſatores condire ſemina,

NOTÆ.

lumbos ſpina: vel quia reipſa duplex habent latus. *Aures,* annexi circa vomerem aſſerculi, quibus ſulcus amplior fit. *Jugum,* quo domantur alligati equi aut boves: idque, vel ex tilia, arbore leviſſima, *tilleul*; vel ex fago, *heſtre,* de qua Ecl. 1. 1. *Stiva,* pars quam agricola manu tenet ad regendum aratrum, *le manche.*

174. *Currus torqueat imos.*] Aratrum, quod quibuſdam in regionibus inſtruitur rotis. *Imos.*] Poſteriorem aratri partem, quæ idcirco *ima eſt,* quia vomerem continet, atque ita magis in terram propendet.

175. *Explorat robora fumus.*] Probatæ enim ſolidatis ea ſunt ligna, quæ fumo expoſita rimas non agunt. Supra v. 162.

178. *Area cum primis, &c.*] Inſtrumentis ruſticis annectit præceptum, *De paranda ad frages terendas area, l'aire. Cylindro.*] Lapide rotatili & tereti, id eſt, longo ac rotundo, in modum columnæ, à κυλίνδω, *volvo.*

179. *Creta.*] Terra argilloſa ac tenaci.

180. *Pulvere.*] Siccitate quæ pulverem creat: ita ſupra, v. 101. *Hyberno lætiſſima pulvere farra.*

181. *Exiguus mus.*] Mus ruſticus ac ſubterraneus, *mulot.* 184. *Bufo.*] *Crapaud.*

186. *Curculio.*] Vermis frumenta corrodens: dictus quaſi *gurgulio,* quia nihil in eo ſere præter guttur, *calendre, charenſon, weevil.*

187. *Nux.*] Nucis variæ ſunt ſpecies: amygdalam hic intelligunt rei ruſticæ ſcriptores, cujus flores fertilitates indicium eſſe ſtatuunt.

190. *Tritura.*] Terendi actio, & hic pro fertilitate uſurpatur: ubi enim multæ fruges, ibi multa opus eſt tritura.

192. *Pingues palea.*] Alii legunt *paleæ,* & referunt ad *culmos, paleæ culmos:* melius alii cum Servio *palea* in ablat. & referunt ad *pingues*; ſenſuſque eſt, culmos, non granis & fructu, ſed inutili palea pingues fore.

193 *Semina vidi, &c.*] Aliud addit præceptum, *De ſeminum cura.* Qua de re duo conſulit, medicationem, & majorum electionem ſeminum, ſed iſtud magis.

Et

Et nitro priùs et nigrâ perfundere amurcâ,
Grandior ut fœtus ſiliquis fallacibus eſſet.
Et quamvis igni exiguo properata maderent,
Vidi lecta diu, & multo ſpectata labore,
Degenerare tamen ; ni vis humana quotannis
Maxima quæque manu legeret. Sic omnia fatis
In pejus ruere, ac retro ſublapſa referri.
Non aliter quàm qui adverſo vix flumine lembum
Remigiis ſubigit : ſi brachia forte remiſit,
Atque illum in præceps prono rapit alveus amni.
Præterea tam ſunt Arcturi ſidera nobis
Hœdorúmque dies ſervandi, et lucidus anguis;
Quàm quibus in patriam ventoſa per æquora vectis
Pontus et auſtriferi fauces tentantur Abydi.
Libra die ſomníque pares ubi fecerit horas,
Et medium luci atque umbris jam dividet orbem :
Exercete, viri, tauros ; ſerite hordea campis,
Uſque ſub extremum brumæ intractabilis imbrem.
Nec non et lini ſegetem et cereale papaver
Tempus humo tegere, et jamdudum incumbere aratris :

& ſpargere prius nitro ac nigra amurca, ut grana majora eſſent in folliculis vulgo *inanibus. At licet modico igne madefacta properantur, tamen vidi ea, diu electa, & magna cura explorata, degenerare : niſi hominum induſtria ſingulis annis eligeret maxima quæque* grana. *Sic* vidi *omnia vi fatorum abire in pejus, & retro acta converti. Perinde ac ille, qui contrario flumine ægre impellit remis cymbam ; ſi forte remittat brachia, ſtatim impetus rapit illum in profluentem, qua propendet fluvius.*

Præterea, nos agricolæ, *tam debemus ſtellam Arcturi obſervare, & dies hœdorum, & ſplendidum draconem ; quam* ii *qui, vecti in patriam per ventoſum mare, exponunt ſe Helleſponto, & freto Abydi oſtriferi.*

Quando Libra fecerit horas diei & noctis æquales, & jam diſtribuet medium mundum luci ac tenebris : exercete tauros, ô agricolæ, ſeminate hordea in agris uſque ad ultimas circiter pluvias duræ brumæ. Tempus quoque eſt abſcondere terra ſegetem lini, & papaver Cereris : & quam primum incumbere aratris :

NOTÆ.

194. *Et nitro prius, &, &c.*] Nitrum, ſuccus calidæ naturæ, ſali affinis : frequens in ea Ægypti regione, quæ inde *Nitria* vocata eſt. Fitque, vel Nili aqua, vel pluvia Solis ardore concocta lapidis in modum. Vulgo ſal petræ dicitur, *ſalpetre* ; ſed male. *Amurca*, fæces olivarum, ſive ſedimentum & ſordes olei.

195. *Fallacibus.*] Vulgo enim leguminum folliculi, laxiores & ampliores, minima grana continent.

196. *Properata maderent.*] Madeſcunt propter humorem vi caloris eductum : atque ita fieri dicitur, ut citius creſcant ſemina.

203. *Atque.*] Hic ſignificat *ſtatim*, ut explicat Gellius, l. 10. 29.

204. *Præceria, &c.*] IV. PARS. *De temporibus operum ruſticorum.* Monet tam eſſe agricolis obſervanda ſidera, quam nautis : ea præſertim quæ tempeſtates cient, ut *Arcturus*, de quo v. 61. *Hœdi* ; ſtellæ quæ in humero aurigæ, ſive Erichthonii. *Anguis*, nempe ſeptentrionalis : nam triplex eſt, unus ad ſeptentrionem, alter in Ophiucho ſub æquatore circulo, tertius ad Auſtrum : de ultimo hic ſermonem eſſe putat Servius : de primo cæteri omnes, quia nobis magis eſt conſpicuus.

207. *Pontus & oſtriferi, &c.*] Plerique *Pontum* intelligunt *Euxinum*, latiſſimum illum maris ſinum, inter Propontidem & Mœotidem paludem. Ego de *Helleſponto* accipio, *l'étroit de Gallipoli*, cujus in anguſtiſſima parte duæ ſunt arces, mille paſſuum trajectu diſſitæ, *Seſtos*, in Europa, *Abydos* in Aſia, *les Dardanelles*. Totum illud litus oſtrei ferax, unde Ennius ; *Mures ſunt Æni, aſt aſpera oſtrea plurima Abydo.*

208. *Libra die, &c.*] I. Præceptum, *De ſatione hordei, lini, papaveris.* Ab æquinoctio autumnali, ſive principio *Libræ*, ad extremos uſque *brumæ* dies. Ubi *bruma*, non pro tota hyeme, ſed pro hyberno ſolſtitio ponitur, quod cadit in extremum Decembrem : atque ita Virgilium explicat Plinius, l. 18. 24. *Die.*] *Dici* ; antiquorum more, qui ſic genitivum illum efferebant. Probat enim exemplis Gellius lib. 9. 14. ab iis dictum eſſe, *hujus dies, hujus dii, hujus die* ; quod nunc eſt, *hujus diei.*

212. *Cereale papaver.*] Sic dictum, vel quia inventum à Cerere, ſecundùm Euſebium de Præpar. Evang. l. 3. Vel quod eo Ceres uſa fuerit, ad oblivionem doloris de amiſſa Proſerpina ; ſecundùm Servium. Vel quod ſimulacra Cereris illud in manu geſterent ; ſecundùm Brodæum & Turneb. Vel quod frequens naſcatur in ſegetibus, quæ in Cereris tutela ſunt : ſecundùm Probum. Vel potius, quia *papaveris candidi ſemen toſtum in ſecunda menſa cum melle apud antiquos dabatur, & panis ruſtici cruſta eo inſpergebatur*, ex Plin. l. 19. 8. idque ad delicias & famen excitandam : unde *veſcum papaver*, id eſt *edule*, dicitur G. 4. 131.

Dum

dum terra ſicca id permittit, & nubes pluviæ *ſuſpenſæ ſunt.*

Vere ſit *ſementis fabarum: tunc etiam ſulci molles excipiunt te, ô Medica: & redit annuus cultus milii, quando taurus fulgens aureis cornibus inchoat annum, & canis occidit, dans* locum *ſideri retrogrado.*

Quod ſi præparas terram ad ſegetem tritici & far robuſtum, & ſoli frumento intentus es: Pleiades tibi occidant matutinæ,

Dum ſiccâ tellure licet, dum nubila pendent.
Vere fabis ſatio: tum te quoque, Medica, putres
Accipiunt ſulci; et milio venit annua cura:
Candidus auratis aperit cùm cornibus annum
Taurus, et averſo cedens canis occidit aſtro.
At ſi triticeam in meſſem robuſtáque farra
Exercebis humum, ſolíſque inſtabis ariſtis:
Antè tibi Eoæ Atlantides abſcondantur,
Gnoſiáque ardentis decedat ſtella coronæ;

& ardens ſtella coronæ Ariadnes recedat prius

NOTÆ.

214. *Dum ſicca tellure licet, &c.*] Plerique poſt Servium interpretantur; Antequam pluat, dum imber imminet, necdum venit pluvioſa tempeſtas. Ego ſic: Quoties, in illa ipſa pluvioſa tempeſtate, terra erit paulo ſiccior, & imber ſuſpenſus. Et vero poëta ſationem illam aſſignat Autumno, cujus ultima pars pluvioſa eſt: eandemque ſationem profert *uſque ſub extremum brumæ imbrem:* non igitur jubet præveniri tempeſtatem imbriferam; ſed illius tempeſtatis eos eligi dies, qui ſicci magis ac ſereni erunt.

215. *Vere fabis, &c.*] II. Præceptum, *De tempore ſerendæ fabæ, medicæ, milii. Medica,* herba eſt in Græciam à Medis advecta, per bella Perſarum, quæ Græcis Darius intulit: ſimilis trifolio, optimum animalium pabulum, *grand treſle,* ou *foin de Bourgogne*; ſemel ſata, dicitur durare tricenis annis à Plin. l. 18. 16. Unde hic apponitur milio, *au millet,* cujus ſt *annua cura,* quia ſingulis annis ſerendum eſt.

217. *Candidus auratis, &c.*] Tempus illius ſationis aſſignat, non initium veris, ſed ver jam adultum; quando *Canicula* ſive *Sirius,* quæ ſtella eſt in ore canis majoris, occidit *acronyčte* cum Sole, apud Taurum tunc exiſtente: id eſt, quando Sirius deſcendit infra horizontem noſtrum occidentalem eodem momento, quo Sol in Tauro exiſtens infra eundem horizontem deſcendit. Hic eſt enim occaſus *acronyčtus* ab ἄκρος *extremus,* & νὺξ *nox,* quia fit in primo noctis termino, ſeu initio. Porro occaſus ille canis exeunte Aprili tum contingebat, nunc multo tardius.

Aperit cum cornibus annum Taurus.] Annum fuiſſe apertum ab *ariete* ſive menſe Martio, vulgare eſt; Virgilius tamen aperiri ait à *tauro,* ſive menſe Aprili: vel quod reſpexerit ad etymon Aprilis, qui ab *aperiendo* dictus eſt, quia tunc aperiuntur omnia molliori tempeſtate: vel quod, ut ait Joſ. Scaliger, locutus ſit ex mente Heſiodi & Bæotorum, qui annum ſuum, non ab ortu arietis, ſed ab ortu Vergiliarum ſive Pleiadum in Tauro, inchoabant.

Auratis cornibus.] Strigelius alludi putat ad morem Romanorum, qui triumphalium taurorum cornua inaurabant. Ego ſic dici puto, quia lucidiſſimam in utroque cornuum acumine ſtellam *taurus* gerit; alteram ſecundæ, alteram tertiæ magnitudinis.

218. *Averſo cedens canis occidit aſtro.*] Ita corrigit è MSS. N. Heinſius, cum antea legeretur, *adverſo,* difficili & ambiguo ſenſu, nunc plano. *Averſum* enim aſtrum, eſt *navis Argo,* pone canem ſequens, & poſt eum occidens: illa autem, contra navium morem, averſa & poſteriore ſui parte incedens in cœlo deſcribitur, puppe ſcilicet, non prora.

219. *At ſi triticeam, &c.*] III. Præceptum, *De tempore ſerendi tritici & farris:* quæ dicuntur *robuſta:* tum quia frumenta omnia multo plus habent, quam legumina, virium; adeoque terram exigunt multo pinguiorem: tum quia inter ipſa frumenta primum locum tenent *far & triticum.*

221. *Ante tibi Eoæ, &c.*] Tempus illud aſſignat ex duplici indicio: nempe poſt occaſum *coſmicum* matutinum *Pleiadum,* & ortum *heliacum* matutinum *coronæ* ſeptentrionalis: id eſt, quando Pleiades deſcendunt infra horizontem noſtrum occidentalem; eo momento, quo Sol aſcendit ſupra horizontem noſtrum orientalem: & quando corona ſeptentrionalis ſatis diſtat à Sole; ut poſſit expedire ſe è fulgore Solis, & paulo ante hujus ortum, in horizonte orientali apparere: quod utrumque contingebat Virgilii ætate ſub extremum Octobrem, nunc autem longe tardius. Occaſus *coſmicus* dicitur, à κόσμος *mundus*; ortus *heliacus,* ab ἥλιος *Sol. Atlantides.*] Pleiades, Vergiliæ, v. 138. *Eoæ.*] Non *orientales* hoc loco, quia agitur de earum occaſu verſus horizontem occidentalem; ſed *matutinæ,* quia occaſus ille mane contingit: ab ἠὼς *aurora, diluculum.*

222. *Gnoſia.*] Cretica. *Gnoſus* oppidum eſt Cretæ inſulæ, in qua regnavit Minos pater Ariadnes: quæ à Theſeo rapta, ab eodem relicta in inſula Naxo, nupſit deinde Baccho: quibus

Debita

Debita quàm ſulcis committas ſemina, quámque
Invitæ properes anni ſpem credere terræ.
Multi ante occaſum Maiæ cœpêre : ſed illos
Expectata ſeges vanis eluſit ariſtis.
Si verò viciámque feres, vilémque faſelum,
Nec Peluſiacæ curam aſpernabere lentis ;
Haud obſcura cadens mittet tibi ſigna Bootes :
Incipe et ad medias ſementem extende pruinas.
Idcirco certis dimenſum partibus orbem
Per duodena regit mundi Sol aureus aſtra.
Quinque tenent cœlum zonæ : quarum una coruſco
Semper Sole rubens, et torrida ſemper ab igni :
Quam circùm extremæ dextrâ lævâque trahuntur,
Cœruleâ glacie concretæ atque imbribus atris.
Has inter mediámque, duæ mortalibus ægris
Munere conceſſæ Divûm, & via ſecta per ambas,

quam deponas in *ſulcis ſemina debita, & quam properes committere ſpem anni terræ repugnanti. Plurimi inceperunt ante occaſum Pleiadum, ſed meſſis ſperata fefellit eos inanibus ſpicis.*

Si autem ſeminas viciam, & vilem faſelum ; neque dedignaris cultum lentis Ægyptiæ ; Bootes occidens dabit tibi ſigna non dubia : incipe tunc, *& profer ſationem uſque ad mediam hyemem.*

Ideo Sol *aureus gubernat, per duodecim mundi ſigna, orbem diſtributum in certas partes. Quinque zonæ occupant cœlum, quarum una ſemper rubet fulgente ſole, & ſemper incaleſcit ab* ejus *ardore. Circa illam, ad dextram & ad ſiniſtram* duæ *ultimæ ducuntur rigentes glacie cœrulea, & nigris pluviis. Inter illas & mediam, duæ beneficio Deorum datæ ſunt miſeris hominibus : & orbita ſciſſa eſt inter* has *duas,*

NOTÆ.

in nuptiis, cum à Diis omnibus dona accepiſſet, imprimiſque coronam à Venere : coronam Bacchus, ſive ſecundùm alios ipſam Ariadnen, in cœlum tranſtulit.

Decedat.] Non à nobis, quibus tunc incipit fieri conſpicua ante ortum Solis ; ſed à Sole, cui antea cum eſſet vicinior, nobis mane non apparebat, quia tunc ejus nimia luce delebatur.

225. *Ante occaſum Maiæ.*] Monet ad ſationem non eſſe præveniendum occaſum Vergiliarum : quarum unam appellat pro omnibus, nempe *Maiam*, quæ Mercurium ex Jove peperit in Cyllene monte Arcadiæ.

227. *Si vero viciamque, &c.*] IV. Præceptum, *De tempore ſerendæ viciæ, faſeli, & lentis.* Vicia, *veſſe.* Faſelus, *faiſolle.* Lens, *lentille :* frequens in Ægypto, præſertim apud *Peluſium* oppidum, à quo extremum è ſeptem Nili oſtiis Peluſiacum dictum eſt.

229. *Cadens mittet tibi ſigna Bootes.*] Tempus hujus ſationis conſignat caſu Bootæ. Sed dubitatur quo Bootæ caſu. Duplex enim huic ſationi convenire poteſt, *coſmicus*, & *acronytus coſmicus*, cum deſcendit Bootes infra horizontem occidentalem eo momento quo Sol aſcendit ſupra orientalem ; quod contingebat tunc initio Martii : *acronyctus* cum deſcendit infra horizontem occidentalem, eodem momento quo Sol ipſe ; quod contingebat initio Novembris. Et vero Plinius l. 18. 15. tripilicem agnoſcit viciæ ſationem : primam circa occaſum Arcturi, quem indicat menſe Decembri priorem eſſe ; ſecundam circa menſem Januarium ; tertium circa Martium. Igitur primæ ſationi conveniet occaſus Arcturi, ſive Bootæ, *acronyctus* ; tertiæ *coſmicus*. Hujus itaque, & proxime conſequentis verſus, hic ſenſus eſt : Incipe primam ſationem à caſu *acronycto* Bootæ, menſe Novembri ; & extende, ſive remitte, ſecundam ſationem uſque ad medium hyemem, menſemque Januarium. Tertiam ſationem menſis Martii, quæ convenit cum occaſu Bootæ *coſmico*, videtur poëta non admittere. De *Arcturo*, v. 68. De *Boota*, in quo Arcturus eſt, v. 138.

233. *Quinque, &c. Zonæ.*] *Zona* ζώνη, Latine *cingulum, faſcia :* quintuplex eſt ; ſic dicta, quia mundum zonæ inſtar circumcingit. Media torrida, inter utrumque tropicum comprehenſa, ſemper itineri ſubjecta Solis, qui nunquam ex ea excurrit : extremæ duæ frigidæ, circulis polaribus poliſque definitæ : duæ temperatæ, inter torridam & frigidam hinc inde interjectæ.

238. *Via ſecta, &c.*] *Zodiacus*, circulus obliquus, in quo duodecim ſigna cœleſtia ſpatiis æqualibus deſcripta ſunt. De eo iſta quinque notanda. I. Dividitur in partes, ſive gradus 360. ſigna ſingula in gradus 30. è quibus unum circiter gradum ſingulis diebus motu proprio Sol conficit, ab occidente in orientem procedendo ; atque ita uno circiter anno duodecim ſigna decurrit. Interea dum communi motu, qui raptus dicitur, ab oriente in occidentem procedendo, quatuor & viginti horarum ſpatio orbem terrarum circuit. II. Signorum ordo & nomina

Obliquus

quà ordo duodecim *ſignorum oblique ſe volveret. Sicut mundus ſublimis attollitur verſus Scythiam & montes Riphæos*; ita *deprimitur inclinans in Auſtrum Africæ. Hic polus ſemper nobis altus eſt: ſed illum Styx nigra, & umbræ infernæ vident ſub pedibus. Ad polum* ſuperiorem *maximus draco volvitur flexu ſinuoſo, in modum fluvii, circa* polum, *& inter duas urſas: urſas, quæ timent lavari aquis Oceani.*

Obliquus quà ſe ſignorum verteret ordo. 236
Mundus ut ad Scythiam Riphæáſque arduus arces
Conſurgit; premitur Libyæ devexus in Auſtros.
Hic vertex nobis ſemper ſublimis; at illum
Sub pedibus Styx atra videt, manéſque profundi.
Maximus hìc flexu ſinuoſo elabitur anguis
Circùm, perq; duas in morem fluminis Arctos, 245
Arctos Oceani metuentes æquore tingi

NOTÆ.

his verſibus continentur. *Sunt aries, taurus, gemini, cancer, leo, virgo, Libraque, Scorpius, arcitenens, caper, amphora, piſces.* Quæ quia maxima ex parte animalia ſunt, hinc circulus *zodiacus* appellatur, a ζῴδιον *,animal.* III. Menſi *Martio* reſpondet *aries:* in quem ingredi Sol dicitur circa vigeſimum Martii, ſignumque totum decurrere, uſque ſub vigeſimum Aprilis; quo tempore in *taurum* ſubit: atque ita fere de cæteris. IV. *Obliquus* dicitur, quia non diſtat æqualiter à polis: ſed per zonam torridam tranſverſus utrumque tropicum attingit, & æquatorem circulum bis ſecat. Attingit in primo gradu cancri tropicum ſeptentrionalem, qui inde *tropicus cancri* dicitur: attingit in primo gradu capricorni tropicum meridionalem, qui inde vocatur *tropicus capricorni.* Secat æquatorem in primo gradu arietis, & in primo gradu libræ. V. Cum Sol pervenit ad tropicum cancri, circa 21. Junii; tunc nobis eſt æſtas ſumma, ſive *ſolſtitium:* cum ad tropicum capricorni, circa 21. Decembris; tunc hyems ſumma, ſive *bruma:* iique tropici dicuntur à τρέπω *verto*; quia Sol, quando eorum alterum attigit, ad alterum vertit curſum. Cum vero Sol pervenit ad ſectionem arietis, ſub 20. Martii, tunc eſt *æquinoctium vernum:* cum ad ſectionem libræ, 23. Septembris, tunc eſt *æquinoctium autumnale.*

240. *Mundus ut, &c.*] Nunc de polis diſſerit: qui ſunt puncta duo circa quæ mundus volvitur, à πολέω *verto*, unde à Latinis *vertices* appellantur. De iis tria dicit. I. Duos eſſe, nempe Borealem, & Auſtralem. II. Borealem ſemper à nobis videri, Italis, Gallis, &c. Auſtralem nunquam à nobis videri: ſed ab iis quos appellamus *antipodas:* Virgilius *manes profundos,* ex ignaræ vetuſtatis mente, quæ ſedem illam inferis tribuebat. III. Utrumque polum deſcribit: Borealem quidem à cœleſtibus ſignis, quæ inde apparent, *dracone* præſertim & *urſa* gemina: de Auſtrali, utpote ignoto, conjicit; aut Solem a nobis recedentem illuc abire, aut illic noctem eſſe perpetuam.

Scythiam, Riphæaſque arduus arces.] De *Scythia,* per quam intelligit partes mundi ſeptentrionales, Ecl. 1. 66. *Arces.*] Montes ab ἄκρος, *ſummus.* Sic G. 4. 471. *Flerunt Rhodopeiæ arces. Riphæi.*] Montes Sarmatiæ Europææ, nunc *Muſcoviæ:* porrecti verſus Oceanum Scythicum, ad uſque oſtia *Obii* fluvii: à quibuſdam nunc appellantur *Stolp.*

141. *Libyæ devexus in Auſtros.*] Partes mundi meridionales deſignat per ventum qui inde flat *Auſtrum:* de quo Ecl. 2. 58. Deinde per ipſam *Libyam,* terrarum antiqui orbis, verſus polum illum, remotiſſimam. Certe *Libya* vulgo apud veteres pro tota Africa ſumitur, à Libya Epaphi filia, quæ huic nomen ſuum dedit, proprie tamen Africæ pars eſt ea, quæ mari Mediterraneo, Ægypto, Tripolitana regione, & Æthiopia circumcluditur: nunc regnum & deſertum *Barca.*

243. *Styx atra, &c.*] De *Styge* inferorum fluvio aut palude, Æn. 6. 323. De *Manibus* ſive umbris, Ib. 743.

244. *Anguis, &c.*] Sive *draco* cuſtos horti Heſperidum à Junone conſtitutus, ab eadem in cœlum tranſlatus, cum ab Hercule occiſus eſſet, Ecl. 6. 61. Is circa polum vertitur: & majorem urſam cauda attingit, minorem corpore complectitur.

246. *Arctos Oceani, &c.*] Urſas geminas quæ nunquam deſcendunt infra horizontem noſtrum; quia viciniores polo ſeptentrionali, qui ſemper nobis attolitur: ideo dicuntur nuſquam *æquore tingi,* id eſt, nuſquam occidere; more poëtarum, qui ſolem & aſtra, cum occidunt, in Oceanum decumbere fabulantur. Ovidius vero Faſt. 2. 191. de majore urſa cauſam affert, odium Junonis: quæ cum eam in cœlum admiſſam doleret, Tethyn rogavit, ne unquam aquis eam ſuis lavari permitteret. De *Arcto* utraque v. 138.

Metuentes æquore tingi.] Id eſt, nunquam tingendas. Et eſt familiaris poëtis locutio. Sic Horat. Od. 2. 2. *Illum aget penna metuente ſolvi fama ſuperſtes:* id eſt, nunquam ſolvenda.

Illic,

Illic, ut perhibent, aut intempeſta ſilet nox
Semper, et obtentâ denſantur nocte tenebræ;
Aut redit à nobis aurora, diémque reducit:
Nóſq; ubi primus equis oriens afflavit anhelis,
Illic ſera rubens accendit lumina Veſper.
Hinc tempeſtates dubio prædiſcere cœlo
Poſſumus: hinc meſſíſq; diem, tempúſq; ſerendi:
Et quando infidum remis impellere marmor
Conveniat; quando armatas deducere claſſes,
Aut tempeſtivam ſylvis evertere pinum.
Nec fruſtra ſignorum obitus ſpeculamur et ortus,
Temporibúſque parem diverſis quatuor annum.
Frigidus agricolam ſi quando continet imber;
Multa, forent quæ mox cœlo properanda ſereno,
Maturare datur. Durum procudit arator
Vomeris obtuſi dentem: cavat arbore lintres:
Aut pecori ſignum, aut numeros impreſſit acervis.
Exacuunt alii vallos, furcáſque bicornes,

Ad polum inferiorem, *aut profunda nox ſemper ſilet, ut aiunt, & tenebræ denſantur offuſa nocte: aut Aurora, à nobis* recedens, *illic revertitur, & refert lucem; & cum primus oriens nos afflat equis anhelantibus, illic rubens Heſperus accendit ſidera ſerotina.*

Ex his poſſumus prænoſcere tempeſtates, cœloincerto: ex his, & tempus meſſis, & tempus ſationis: & quando opportunum ſit agitare remis infidum mare: & quando opportunum ſit *deducere claſſes armatas, aut cædere in ſylvis pinum tempeſtivam. Nec fruſtra conſideramus ortus & occaſus ſyderum, & annum dimenſum* æqualiter *in quatuor tempeſtates.*

Si aliquando pluvia frigida retinet domi *agricolam*; tunc *licet multa præparare, quæ poſtea feſtinanter facienda eſſent naviculas è ligno: vel imponit & furcas bicornes,*

ſudo tempore. Arator exacuit duram aciem vomeris hebetati, cavat notas pecudibus, vel numeros cumulis frugum. *Alii acuminant palos,*

NOTÆ.

247. *Intempeſta ſilet nox.*] Quaſi *intempeſtiva* & ad agendum incommoda: definit enim eam Varro l. 5. L. L. *cum tempus agendi eſt nullum.*

249. *Aurora.*] Titanis & Terræ filia, Memnonis mater, ex Tithono, Laodemontis Trojani regis filia, quem ſic amavit, ut cum ſenem herbarum virtute ad juventutem revocaverit. Amavit & Cephalum. Roſeos ei digitos tribuit Homerus; roſeos equos alii, ſive bigas, ſive quadrigas: quibus aperire diem & ſolem præcurrere dicitur: idque ob colorem ſubrubentem & aureum, in quem definit ſæpe matutinum crepuſculum. Unde & *Aurora* vocata eſt, ab *aura*, ſecundùm Varronem.

250. *Equis oriens afflavit, &c.*] Sol perfudit halitu & afflatu equorum, qui quatuor ipſi à poëtis aſſignantur: *Pyrois*, à πῦρ *ignis*: *Eous*, ab ἠὼς *Aurora*; *Æthon*, ab αἴθω *ardeo*; *Phlegon*, à φλέγω *comburo*.

251. *Accendit lumina Veſper.*] Veſper, prima ſtellarum apparet ſero, unde cæteras dicitur accendere. De eo, Ecl. 86.

256. *Tempeſtivam, &c.*] Hoc eſt, tempore idoneo cædendis arboribus; nempe decreſcente Luna, poſt meridiem, ſine vento Auſtro, fine rore, ſemine maturo, menſibus præſertim Julio & Auguſto: quia tunc minus obnoxiæ ſunt putrefactioni ac vermibus.

258. *Temporibuſque parem diverſis, &c.*] Veri, æſtati, autumno, hyemi. Quaſi *ſufficientem* quatuor illis temporibus, id eſt, qui poteſt eas quaſi ex ſeſe emittere ac ſuppeditare: ſic apud Cicer. *par diſſerendo*; apud Quintil. *par laboribus corpus*. Vel quaſi *idem valentem*, atque quatuor ipſis tempeſtates: totum enim eſt æquale partibus: ſic apud Cicer. 2. De Fin. 13. *Verbum Latinum par Græco, & idem valens.* Vel quaſi *æqualiter dimenſum* in quatuor partes: quia ſingulæ tres menſes occupant. Sic apud Cicer. in Orat. 38. *Verba verbis quaſi dimenſa, & paria reſpondeant.*

259. *Frigidus, &c.*] V. Præceptum, *De iis quæ hyberna & fluvia tempeſtate agricolis facienda ſunt.*

261. *Maturare.*] Sæpe ſignificat, celeriter aliquid facere: ut Æn. 1. 141. *Maturare fugam:* apud Cicer. pro Cluentio 171. *Maturam* mortem alicui, &c. Hic tamen opponitur verbo *properare*; & ſignificat aliquid cum maturitate & otio, ſeu tempeſtive, facere; neque ſerius, neque citius.

262. *Lintres.*] *Linter*, vel navicula eſt fluviatilis, ex unica arbore excavata: vel vas aquando pecori comparatum, ex uno item ligno exculptum.

263. *Numeros impreſſit acervis.*] Modiorum numerum, vel teſſeris inſculpendo, vel ſaccis ipſis quibus continentur, appingendo.

264. *Vallos.*] Sudes, *de pieux, ſtakes.*

Atque

& præparant Amerina liganina vineæ flexili. Modo conficite leves caniſtros è vimine rubeo: modo coquite igne frumenta, moda ea terite ſaxo. Quinetiam fas & leges permittunt facere res aliquas feſtis diebus: nulla religio prohibet derivare aquas ex agris, *cingere ſegetem ſepto, ſtruere dolos avibus, comburere ſpinas, & lavare in aquis gregem ovium, ſanitatis* cauſa. *Sæpe ductor pigri aſini dorſum* illius *oleo onerat, vel fructibus vilibus: & rediens* domum *ex urbe refert molam inciſam, vel maſſam nigræ picis.*

Ipſa Luna præbet dies varios varia ſerie proſperos ad opera. Evita quintum diem: illo die *Pluto pallidus, & Furiæ genitæ ſunt: præterea Terra ſcelerato partu produxit & Cœum & Iapetum, & crudelem Typhoëa & fratres conjuratos evertere cœlum. Ter videlicet conati ſunt imponere Oſſam Pelio, & injicere Oſſæ frondoſum Olympum: ter Jupiter diſturbavit fulmine montes accumulatos. Septimus* dies *felix eſt, minus quam decimus, & ad plantandam vineam, & ad ſubigendos boves legatos; & ad jungenda licia telæ.*

Atque Amerina parant lentæ retinacula viti.
Nunc facilis rubeâ texatur fiſcina virgâ:
Nunc torrete igni fruges, nunc frangite ſaxo.
Quippe etiam feſtis quædam exercere diebus
Fas et jura ſinunt: rivos deducere nulla
Relligio vetuit, ſegeti prætendere ſepem,
Inſidias avibus moliri, incendere vepres,
Balantúmque gregem fluvio merſare ſalubri.
Sæpe oleo tardi coſtas agitator aſelli
Vilibus aut onerat pomis: lapidémque revertens
Incuſum, aut atræ maſſam picis urbe reportat.
Ipſa dies alios alio dedit ordine Luna
Felices operum: Quintam fuge: pallidus Orcus
Eumenidéſque ſatæ. Tum partu Terra nefando
Cœúmque, Iapetúmque creat, ſævúmque Typhoea,
Et conjuratos cœlum reſcindere fratres.
Ter ſunt conati imponere Pelio Oſſam
Scilicet, atq; Oſſæ frondoſum involvere Olympum:
Ter Pater extructos disjecit fulmine montes.
Septima poſt decimam felix et ponere vitem,
Et prenſos domitare boves, et licia telæ

NOTÆ.

265. *Amerina.*] Ex *Ameria*, civitate Umbriæ: ubi frequentes ſalices.

266. *Rubea virga.*] Vel quæ abundat circa *Rubos* oppidum Campaniæ; vel quæ fit ex *rubo*, virgulti ſpecie.

267. *Nunc torrete, &c.*] Panificium intelligit: quo frumentum molitur, ac deinde piſtum coquitur. Vel alludit ad morem veterum, qui frugibus ſine piſtura totis veſcebantur.

268. *Quippe etiam, &c.*] VI. Præceptum, *De iis quæ feſtis diebus exercere licet agricolæ.*

272. *Salubri.*] Explicat Columella l. 2. 22. *Pontifices vetant feſtis diebus lanarum cauſa lavari oves, niſi propter medicinam. Virgilius idcirco adjecit, Fluvio merſare ſalubri.* Nempe non ut purgetur lana, ſed ut curetur ſcabies.

274. *Lapidemque, &c. incuſum.*] Lapidem molarem, ſive molam, arte inciſam, ut ſit uſui terendis & molendis frugibus.

276. *Ipſa dies alios, &c.*] VII. Præceptum, *De obſervatione dierum felicium & infelicium.*

277. *Pallidus orcus.*] Pro Plutone ſumitur à Cicerone, de Nat. Deor. 3. 43. A Silio Italico pro Cerbero cane. Ab aliis pro Charonte portitore. Male autem à pleriſq; pro Theſſaliæ fluvio, quem dicunt pinguem eſſe in modum olei, ideoq; innatantem Peneo, in quem è Stygia palude influit. Fons erroris eſt Homeri verſus Iliad. 2. 755. Ὅρκου γὰρ δεινὸν Στυγὸς ὕδατός ἐστιν ἀπορρώξ. *Juramenti enim terribilis aquæ Stygiæ rivus eſt.* Patet vero legentibus, id ab Homero de Titareſio amne, quem ante deſcripſit, omnino dici: neque illic, ὅρκος, aliud ſignificare quam *juramentum*; non fluvium. Dicit quippe Stygiam paludem, cujus Titareſius rivus eſt, juramentum eſſe Deorum. Confirmatur vero hæc ſententia à Strabone, lib. 9.

278. *Eumenides.*] Furiæ, ſic dictæ per antiphraſim, quod minime ſint εὐμενεῖς *benevolæ*: Acherontis fluvii & Noctis filiæ, vipereis crinibus & facibus inſtructæ, ultrices criminum, numero tres: *Alecto* ab α privante, & λήγω *ceſſo*. *Tiſiphone*, à τίω *ulciſor*, & φόνος *cædes*. *Megæra*, à μεγαίρω, *invideo*.

279. *Cœumque, &c.*] Gigantum præcipuos, qui adverſus Deos, ad Phlegram Macedoniæ urbem, auſi pugnare, aggeſtis ejus regionis vicinæque Theſſaliæ montibus, *Pelio, Oſſa, Olympo. De Olympo*, Ecl. 5. 56. *Typhoea.*] Non *Typhœa*, ut paſſim ſcribitur: neque enim in eo nomine *o* & *e* in unum coaleſcunt; ſed *e* & *a*: quippe eſt à Græco τυφωεύς, ubi ω cum ε non facit Diphthongum, ſed ε cum υ. Notetur verſus Græco more bis hians: *Ter ſunt conati, &c.*

280. *Fratres.*] Gigantes, Terræ & Titanis filios.

285. *Licia telæ.*] Ecl. 1. 74.

Addere:

Addere: nona fugæ melior, contraria furtis.
Multa adeò gelidâ meliùs ſe nocte dedêre:
Aut cùm Sole novo terras irrorat Eous.
Nocte leves ſtipulæ meliùs, nocte arida prata
Tondentur: noctes lentus non deficit humor.
Et quidam ſeros hyberni ad luminis ignes
Pervigilat, ferróque faces inſpicat acuto.
Interea longum cantu ſolata laborem
Arguto conjux percurrit pectine telas:
Aut dulcis muſti Vulcano decoquit humorem,
Et foliis undam tepidi deſpumat aheni.
At rubicunda Ceres medio ſucciditur æſtu,
Et medio toſtas æſtu terit area fruges.
Nudus ara, ſere nudus: hyems ignava colono.
Frigoribus parto agricolæ plerumq; fruuntur,
Mutuáque inter ſe læti convivia curant:
Invitat genialis hyems, curáſque reſolvit.
Ceu preſſæ cùm jam portum tetigêre carinæ,
Puppibus et læti nautæ impoſuêre coronas.
Sed tamen et quernas glandes tum ſtringere tempus,
Et lauri baccas, oleámque, cruentáque myrta:
Tunc gruibus pedicas et retia ponere cervis,
Auritóſque ſequi lepores; tum figere damas

Nonus felix eſto ad peregrinationem, & adverſus furtis.

Multa etiam melius ſuccedunt noctu, aut cum Lucifer ſpargit rore terras oriente Sole. Noctu graciles ariſtæ, noctu fœnum ſiccum melius ſecatur: humor tenax non deeſt noctibus. Et aliqui vigilant ad lucem nocturnam hyberni ignis, & acuto ferro incidunt faces. Interim uxor leniens cantilenis longum laborem addenſat telam ſtridulo pectine, aut coquit igne liquorem dulcis vini, & frondibus aufert ſpumam ex unda cacabi bullientis.

At ſegetes flavæ ſecantur media die, & media die frumenta exſiccata teruntur in area. Ara nudus, ſemina nudus: frigus pigrum reddit agricolam. Per hyemem vulgo agricolæ utuntur rebus per æſtatem *comparatis: & hilares agitant inter ſe mutuas epulas. Suadet* hoc *hyems voluptaria, & curas relaxat. Veluti cum naves oneratæ jam attigere portum, & nautæ hilares impoſuere coronas puppibus. At tamen tunc tempus eſt colligere & glandes quercinas, & baccas lauri, & olivas, & myrta ſanguinea. Tunc* tempus *eſt objicere pedicas avibus, & retia cervis, & perſequi lepores auritos: tunc* tempus eſt *occidere damas*

NOTÆ.

286. *Fugæ melior, contraria furtis.*] Opportuna ſervis aut captivis fugientibus, inquiunt aliqui. Melius opportuna itineribus & peregrinationi: velox enim curſus *fuga* poëtis dicitur, G. 3. 201. *Ille volat, ſimul arva fugâ, ſimul æquora verrens.*

289. *Multa adeo, &c.*] VIII. Præceptum. *De iis quæ noctu ac die, æſtate atque hyeme, melius præſtantur. Eous.*] Lucifer, Ecl. 6. 86.

292. *Faces inſpicat.*] Faces è ligno minutas in virgulas incidit ſpicarum & ariſtarum in modum, Ecl. 8. 29.

294. *Pectine.*] Pecten eſt inſtrumentum quo denſatur tela, Æn. 3. 483.

295. *Muſti.*] Vini novi. Deſcribit autem hic vini coctionem: quod ſi ad tertiam partem menſuræ decoquatur, *ſapa* dicitur: ſi ad dimidium, vocatur *defrutum, du reſiné*, ex Plin. l. 14. 9. Nota redundantem ultimam verſus ſyllabam, quæ cum prima ſequentis verſus elidenda eſt.

Vulcano.] Pro igne ſumitur, qui in ejus eſt tutela: Jovis & Junonis filius fuit: ab iis è cœlo propter deformitatem dejectus in inſulam Lemnum, claudus è caſu factus eſt, & ferrariam ibi fabricam exercuit, uxoremque duxit Venerem. Quanquam ejus officinam Virgilius alibi conſtituit, Æn. 8. 416.

297. *Ceres.*] Pro ſegete hic accipitur; alibi pro pane. De ea, Ecl. 5. 79.

302. *Genialis hyems.*] Ea quibus ineſt voluptas, *genialia* dicuntur: à *Genio* voluptatis Deo: unde dicimus *genio indulgere*, voluntati indulgere; & *genium defraudare*, voluptate abſtinere.

303. *Preſſæ.*] Jactatæ mari & afflictæ ſcopulis, ſecundùm Ramum: oneratæ mercibus, ſecundùm Taubmannum: ſic Tibul. l. 1. 196. *Preſſerat externa navita merce ratem.*

304. *Coronas.*] Reduces è navigatione coronabant naves, puppes præcipue, quia in poſtrema illa navis parte ſacrarium erat.

305. *Stringere.*] Ecl. 9. 61. *Myrta.*] Fructus myrti arboris, qui maturi denſo rubore nigreſcunt.

307. *Gruibus pedicas.*] Laqueos quibus implicantur pedes, & *gruibus* poſuit pro quibuſcumque avibus, ſpeciem pro genere.

intorquendo lora ſtupea Balearis fundæ: cum nix alta jacet, cum fluvii propellunt glaciem. Quid enumerem procellas & aſtra autumni? & quænam ſunt providenda ruſticis, cum dies jam decreſcunt, & æſtas eſt mitior: vel cum ver pluvium deſinit, cum ſpicæ ſegetum jam intremiſcunt per agros, & cum frumenta plena lacte tumeſcunt inculmo adhuc *herbeſcente. Sæpe cum colonus introduceret meſſorem in ſegetes maturas, & jam ligaret hordea paleis fragilibus: ego vidi miſceri pugnas omnium ventorum: quæ diſſiparent in auras plenam ſegetem extirpatam radicitus: tam denſo nimbo jactabat procella calamos leves, & ſtipulas volantes. Sæpe etiam ingens copia imbrium cadet è cælo, & nubes è mari advectæ colligunt tempeſtatem nigræ pluviæ: cœlum altum minatur ruinam, evertitque largo imbre opera boum & campos fertiles: foſſæ implentur* aquis, *& fluvii profundi augentur cum ſtrepitu, & mare æſtuat fluctibus* quaſi *ebullientibus. Jupiter ipſe mediis in tenebris nubium, vibrat rubente manu tonitrua: quo tumultu terra late concutitur, feræ fugiunt, & humilis timor dejicit undique mentem hominum. Ille ferit ardenti fulmine, vel Atho, vel Rhodopen, vel ardua Ceraunia:*

Stupea torquentem Balearis verbera fundæ;
Cùm nix alta jacet, glaciem cùm flumina trudunt.
Quid tempeſtates autumni et ſidera dicam? 311
Atque, ubi jam breviórque dies, et mollior æſtas,
Quæ vigilanda viris? vel cùm ruit imbriferum ver:
Spicea jam campis cùm meſſis inhorruit, et cùm
Frumenta in viridi ſtipulâ lactentia turgent? 315
Sæpe ego cùm flavis meſſorem induceret arvis
Agricola, et fragili jam ſtringeret hordea culmo,
Omnia ventorum concurrere prælia vidi,
Quæ gravidam latè ſegetem ab radicibus imis
Sublimè expulſam eruerent: ita turbine nigro 320
Ferret hyems culmúmq; levem, ſtipuláſq; volantes.
Sæpe etiam immenſum cœlo venit agmen aquarum,
Et fœdam glomerant tempeſtatem imbribus atris
Collectæ ex alto nubes: ruit arduus æther,
Et pluviâ ingenti ſata læta, boúmque labores 325
Diluit: implentur foſſæ, et cava flumina creſcunt
Cum ſonitu, fervétque fretis ſpirantibus æquor.
Ipſe pater, mediâ nimborum in nocte, coruſcâ
Fulmina molitur dextrâ: quo maxima motu
Terra remit: fugêre feræ, et mortalia corda 330
Per gentes humilis ſtravit pavor: ille flagranti
Aut Atho, aut Rhodopen, aut alta Ceraunia telo
Dejicit:

NOTÆ.

309. *Figere damas ſtupea, &c.*] Ordo eſt; tempus eſt, torquentem, id eſt, eum qui torquet verbera fundæ, figere damas. Negat Philargyrius figi poſſe damas funda; ſed tantum eum in locum compelli, ubi deinde jaculis figantur. Quidni tamen plumbo è fundis excuſſo perinde figantur, ut nunc figuntur exploſo ex ærëis tubulis plumbo? Sic enim Ovid. Met. 2. 729. *Non ſecus exarſit, quam cum Balearica plumbum Funda jacit; volat illud, & incandeſcit eundo.* *Balearides* autem inſulæ circa Hiſpaniam ſunt, *Majorca & Minorca:* quarum incolæ fundæ uſu præ cæteris inſignes, inde nomen habere memorantur, à βάλλειν *jacere. Stupea verbera.*] Funes è ſtupa contexti, ſive lora, quibus lapis aut plumbum intorquetur.

311. *Quid tempeſtates, &c.*] V. PARS. *De tempeſtatum prognoſticis:* quibus præmittit tempeſtatum ipſarum deſcriptionem.

322. *Agmen aquarum.*] Vel, ſecundùm Servium, motum & impetum ſignificat: ut Æn. 2. 782. *leni fluit agmine Tybris.* Vel, ſecundùm Pomponium, copiam & multitudinem: cui aſſentior, propter epithetum *immenſum*, quod potius copiæ, quam motui convenit.

324. *Collectæ ex alto nubes.*] I. Collectæ *ex Septentrione* & Aquilone, ſecundùm Servium: quia Septentrio ſublimis nobis; Auſter, ſive meridies, depreſſus eſt: at procellæ tamen è meridionali parte, Auſtro flante, præſertim ingruunt; & mox dicitur, *Ingeminant Auſtri.* II. Collectæ è *mari*, ſecundùm, Pomponium, quia nubes è mari & lacubus aquas colligunt. III. Collectæ *ex aëre ſublimi:* ſecundùm alios communiter.

327. *Fervetque fretis.*] Etymon *freti* appoſuit. *Fretum* enim eſt mare inter gemini litoris anguſtias compreſſum, ibique quaſi *ferveſcens*, & *ſpirans*, & ebulliens.

332. *Aut Atho, aut, &c.*] *Athos* mons eſt in Macedonia, imminens mari Ægæo: *Rhodope* in Thracia; *Ceraunia* in Epiro, ſic dicta quia frequente fulmine propter altitudinem feriuntur, à κεραυνὸς *fulmen.* Legitur in aliquot codic. *Athon:* & vero Accuſativus Græca lege eſt, ἄθων. Uſu tamen Theocriti, Iſocratis, Strabo-

Dejicit:

Dejicit: ingeminant Auſtri, et denſiſſimus imber:
Nunc nemora ingenti vento, nunc litora plangunt.
Hoc metuens, cœli menſes et ſidera ſerva:
Frigida Saturni ſeſe quò ſtella receptet;
Quos ignis cœli Cyllenius erret in orbes.
Imprimis venerare Deos, atque annua magnæ
Sacra refer Cereri, lætis operatus in herbis,
Extremæ ſub caſum hyemis, jam vere ſereno.
Tunc agni pingues, et tunc molliſſima vina:
Tunc ſomni dulces, denſæq; in montibus umbræ.
Cuncta tibi Cererem pubes agreſtis adoret;
Cui tu lacte favos, et miti dilue Baccho;
Térque novas circùm felix eat hoſtia fruges,
Omnis quam chorus et ſocii comitentur ovantes;
Et Cererem clamore vocent in tecta: neque antè
Falcem maturis quiſquam ſupponat ariſtis,
Quàm Cereri, tortâ redimitus tempora quercu,
Det motus incompoſitos, et carmina dicat.
Atque hæc ut certis poſſimus diſcere ſignis,
Æſtúſque, pluviáſque, et agentes frigora ventos;
Ipſe pater ſtatuit, quid menſtrua Luna moneret,

invaleſcunt Auſtri & pluvia copioſiſſima: jam ſylvæ, jam litora ſonant magno vento.

Hoc timens, obſerva menſes & ſigna cœli: quam in partem abeat tardum aſtrum Saturni: Quos per circulos planeta Mercurii vagetur. Præcipue cole Deos, & annua ſacrificia perſolve magnæ Cereri, ſacrificans in herbis fertilibus, ſub exitum ultimæ hyemis, jam ſudo vere. Tunc agni ſunt *pingues, tunc vina ſuaviſſima, tunc ſomni dulces, & umbræ opacæ in montibus. Omnis ruſtica juventus adoret tibi Cererem: cui tu miſce mel cum lacte & vino leni, & victima propitia ter ducatur circa novas fruges, quam totus chorus, & ſocii læti comitentur; & clamoribus invocent Cererem in domum* ſuam: *nec ullus ſubjiciat falcem maturæ ſegeti, priuſquam edat motus inconditos, & canat carmina* in honorem *Cereris.*

Et ut poſſimus hæc cognoſcere certis indiciis, calorem & imbres, & ventos adducentes frigora; Jupiter ipſe definivit, quid menſtrua Luna indicaret,

NOTÆ.

nis, &c. receptus eſt accuſativus ἄθω· cujus ultima hic brevis fit, nec eliditur, Græco more; ut v. 281. *Imponere Pelio Oſſam.*

346. *Frigida Saturni, &c.*] Vis aſtrorum, planetarum imprimis, ad procellas & anni temperiem ſane maxima, augetur, aut minuitur, vel prout variis zodiaci ſignis quiſque reſpondet, & hoc ſignificat *quo ſe receptet*, vel prout planetis aliis conjungitur, & hoc ſignificat *quos erret in orbes.* Aſſignatur enim planetis *orbis* ſive circulus cuique ſuus. Itaque *Saturnus* noxius eſt, & reſpondens Capricorno, ciet pluvias; reſpondens Scorpio, grandines; *Mercurius* præſertim nulla virtute peculiari inſignis, talis eſt, qualis planeta cui ſeſe admovet; ſi *Jovi*, felix eſt; ſi *Saturno*, funeſtus: unde *miniſter deorum* dicitur. De *Saturno*, Ecl. 4. 6.

337. *Cyllenius.*] Mercurius, à Cyllene Arcadiæ monte, in quo natus eſt, patre Jove, matre Maia, una ex Pleiadibus. Bene *erret*: planetæ enim ſeptem, ex quibus unus eſt, nomen habent à πλάνη *error*: quia non fixa, ſed errantia ſidera ſunt.

339. *Sacra refer Cereri.*] Cereri duo indicit ſacrificia, vernum unum *jam vere ſereno*; alterum æſtivum, *neque ante Falcem maturis quiſquam*, &c. v. 347. *Operatus.*] *Operari & facere*, ſine addito, eſt facere ſacrificium, Ecl. 3. 77.

343. *Cuncta tibi, &c.*] Ritum deſcribit ſacrificii *ambarvalis*, quo ſolebant *arva ambire*, & circuire cum hoſtia. Quæ vide fuſius apud Tibul. l. 2. 1. *Tibi.*] Tuo juſſu, tui cauſa, &c. eſtque Latinis, ut & Gallis, familiaris locutio, Sic ſupra, v. 45. *Depreſſo incipiat jam tum mihi taurus aratro Ingemere.*

344. *Cui tu lacte favos, &c.*] Sacrificii materiem explicat: lac, mel, vinum, hoſtiam: quæ ſecundùm Virgil. Ecl. 3. 77. *vitula* erat; ſecundùm Tibull. l. 2. 1. *agnus*; ſecundùm eundem, l. 10. *porcus*: ſecundùm Servium, *ſus gravida.*

Miti dilue Baccho.] Conſtat ex Plauto Aulul. act. 2. 6. 5. vinum à ſacrificiis Cereris abfuiſſe: cur igitur hic adeſt? Douza in illum Plauti locum, diſtinguit duo Cereris ſacrificia: *ambarvalia*, quæ cum vino fiebant; quod patet ex Tibulli loco citato. *Eleuſinia*, quæ nuptiarum ejus memoriam celebrant, & hæc fiebant ſine vino: de iis Plautus explicandus eſt: *Cererine hi ſunt facturi nuptias? quia temeti*, id eſt, vini, *nihil allatum intelligo.*

347. *Cererem clamore vocent in tecta.*] Ut eorum domino propitia ſit; velitque copioſam ſegetem, quæ & Ceres ipſa dicitur, in ejus horreum inferri.

349. *Quercu.*] Ob memoriam victus prioris, nempe glandium; à quibus ad frumenta revocati ſunt, beneficio Cereris.

353, *Quid menſtrua Luna.*] Quæ ſingulis circiter menſibus curſum conficit: ut enim Sol anni, ſic Luna menſium eſt præſes: unde &

quo indicio Auſtri quieſcerent, quid videntes ruſtici ſæpe contincrent greges non longe à ſtabulis.

Quo ſigno caderent Auſtri; quid ſæpe videntes
Agricolæ propiùs ſtabulis armenta tenerent.

Statim ventis orientibus, aut æquor maris commotum incipit inflari, & ſiccus fragor audiri ex altis motibus; aut vlpæ procul reſonantes perturbari, & murmur ſylvarum augeſcere. Jam tunc fluctus difficile ſe abſtinet à curvis navibus vorandis, *cum mergi revolant celeriter è medio mari, & emittunt vocem ad litora: & cum marinæ fulicæ ludunt in arena: &* cum *ardea relinquit paludes* ſibi *notas, & volat ſupra altam nubem. Sæpe etiam vento imminente, videbis ſtellas præcipites cadere è cœlo: & longos tractus lucis albeſcere à tergo, per tenebras noctis: ſæpe paleas leves, & folia caduca volitare, aut plumas natantes in ſuperficie aquæ agitari.*

Continuò ventis ſurgentibus, aut freta ponti
Incipiunt agitata tumeſcere, et aridus altis
Montibus audiri fragor; aut reſonantia longè
Litora miſceri, et nemorum increbeſcere murmur.
Jam ſibi tum curvis malè temperat unda carinis,
Cùm medio celeres revolant ex æquore mergi,
Clamorémque ferunt ad litora, cúmque marinæ
In ſicco ludunt fulicæ: notáſque paludes
Deſerit, atque altam ſupra volat ardea nubem.
Sæpe etiam ſtellas vento impendente videbis
Præcipites cœlo labi; noctíſque per umbram
Flammarum longos à tergo albeſcere tractus:
Sæpe levem paleam et frondes volitare caducas,
Aut ſummâ nantes in aquâ colludere plumas.

Sed quando fulmen cadit à regione Boreali, & quando regio Euri & Zephyri tonat; omnes campi inundantur foſſis plenis, & omnis nauta per mare

At Boreæ de parte trucis cùm fulminat, et cùm
Euríq; Zephyríq; tonat domus; omnia plenis
Rura natant foſſis, atque omnis navita ponto

NOTÆ.

menſis dictus eſt à *μήν Luna.* Monetque poëta, tempeſtatum prognoſtica repeti poſſe duplici è capite: ex aſtrologia & experientia. Aſtrologiam exprimit his verbis: *Quid menſtrua Luna moneret: quo ſigno, &c.* Experientiam his verbis: *Quid ſæpe videntes agricolæ, &c.* Incipit à prognoſticis experientiæ, verſu 356. tum exequitur prognoſtica aſtrologiæ, de Sole & Luna verſu 424.

354. *Quo ſigno, &c.*] Vel *quo ſub ſidere*; vel melius, *quo indicio* intelligi poſſet ventos deficere. *Auſtri* pro quibuſlibet procelloſis ventis: de iis Ecl. 58.

356. *Continuo ventis ſurgentibus, &c.*] Ventorum affert prognoſtica XI. 1. Agitationem maris. 2. Fragorem è montibus. 3. Sonitum litorum. 4. Murmur ſylvarum. 5. Volatum mergorum è mari. 6. Ludos fulicarum in arena. 7. Fugam ardearum. 8. Lapſum ſtellarum. 9. Nocturnos lucis tractus. 10. Palearum volatum. 11. Plumarum in aqua colluſionem.

357. *Aridus fragor.*] Epithetum è Lucretio l. 6. 118. *Aridus unde aures tergit ſonus.* Siccus & acutus; qualis eſt arboris cum frangitur.

361. *Mergi.*] *Plongeons*, aliis corvi aquatici dicuntur.

363. *Fulicæ.*] *Foulques, poules d'eau:* anatibus non admodum abſimiles.

364. *Ardea.*] *Heron:* è præpetum genere quæ altius volant; unde dicta quaſi *ardua.*

365. *Sæpe etiam ſtellas, &c.*] Conſentiunt omnes nullam cœlo ſtellam labi, ſed hoc è vulgi mente dictum eſſe, cui labi videtur. Lapſus autem illi ſecundùm Plinium l. 1. 8. ſunt redundationes quædam humoris illius, quo aluntur ſtellæ; ut in luminibus accenſi liquore olei videmus accidere. Secundùm Servium, ſunt particulæ quædam ignis ætherei, quæ decutiuntur à vento vehementiore, cum altiora conſcenderit. Nugæ. Secundùm Ariſtotelem, ſunt terræ exhalationes aptæ ad concipiendum ignem: quæ ad mediam uſque aëris regionem eductæ, illic circumfuſi aëris frigore compreſſæ igneſcunt.

370. *At Boreæ de parte, &c.*] Prognoſtica pluviarum colligit XII. 1. Fulmen à Borea, id eſt, ſeptentrione. 2. Concurſum Euri venti orientalis; & Zephyri, venti occidentalis. 3. Fugam gruum è vallibus. 4. Buculam captantem naribus auras. 5. Hirundinem lacus circumvolitantem. 6. Ranas coaxantes. 7. Formicas ova è latebris educentes. 8. Arcum cœleſtem. 9. Corvos rauce crocitantes. 10. Marinarum avium & cycnorum frequentes ſub aquis demerſiones. 11. Solitariam cornicum in arena diſcurſationem. 12. Fungos in lucerna concreſcentes.

371. *Eurique, &c.*] Spirat ab oriente brumali. Latinis *Vulturnus* appellatur ex Plin. l. 2. 47. De *Zephyro*, Ecl. 5. 5. De *Borea*, Ecl. 7. 51.

Humida

Humida vela legit. Nunquam imprudentibus imber
Obfuit. Aut illum ſurgentem vallibus imis
Aëriæ fugêre grues: aut bucula cœlum
Suſpiciens patulis captavit naribus auras:
Aut arguta lacus circumvolitavit hirundo:
Et veterem in limo ranæ cecinêre querelam.
Sæpius et tectis penetralibus extulit ova
Anguſtum formica terens iter: et bibit ingens
Arcus: et è paſtu decedens agmine magno
Corvorum increpuit denſis exercitus alis.
Jam varias pelagi volucres, et quæ Aſia circùm
Dulcibus in ſtagnis rimantur prata Cayſtri,
Certatim largos humeris infundere rores;
Nunc caput objectare fretis, nunc currere in undas,
Et ſtudio incaſſum videas geſtire lavandi.
Tum cornix plenâ pluviam vocat improba voce,
Et ſola in ſiccâ ſecum ſpatiatur arenâ.
Nec nocturna quidem carpentes penſa puellæ
Neſcivêre hyemem: teſtâ cum ardente viderent
Scintillare oleum, et putres concreſcere fungos.
Nec minùs ex imbri ſoles, et aperta ſerena
Proſpicere, et certis poteris cognoſcere ſignis.

colligit vela humida: nunquam pluvia incautis nocuit. Vel illam venientem grues aërtæ fugiunt ex imis vallibus: vel juvenca cœlum aſpiciens hauſit aërem naribus patentibus: aut hirundo canora volat circa lacus: & ranæ in limo canunt antiquam querelam. Sæpe formica fodiens parvam viam exportat ova ex intimis cavernulis: & haurit aquam magnus arcus cœleſtis: *& turba corvorum rediens è paſtu magno numero, ſtrepit denſis alis. Præterea* videre *potes diverſas aves maris, & quæ circumveſtigant Aſiana prata in molibus paludibus Cayſtri, certatim aſpergere humeros multa aqua: nunc objicere caput fluviis, nunc currere per undas, & fruſtra agitari deſiderio lavandi* ſe. *Tunc cornix importuna advocat imbrem alta voce, & ſola privatim vagatur in arena arida. Ac ne puellæ quidem noctu nentes lanam ignorant pluviam* futuram: *cum vident oleum emittere ſcintillas in lucerna ardente, & putridos fungos cumulari.*

Pariter poſt imbrem poteris prævidere, & certis indiciis diſcere dies ſudos, *& cœlum apertum ac ſerenum.*

NOTÆ.

373. *Nunquam imprudentibus imber Obfuit, &c.*] Nunquam incautis nocuit: quia tam clara dat ſui ſigna, ut quibuſcumque nocuit, ii cavere potuerint.

377. *Et veterem, &c.*] Alluditur ad metamorphoſim, qua Lyciæ ruſtici in ranas commutati ſunt, cum Latonæ, Dianam & Apollinem liberos ſinu gerenti, & ad lacum præ ſiti accedenti, convicium feciſſent. Ovid. Met. 6. *Nunc quoque turpes litibus exercent linguas; pulſoque pudore, quamvis ſint ſub aqua, ſub aqua maledicere tentant,* &c.

380. *Et bibit ingens arcus.*] Vulgus veterum putabat arcum cœleſtem, ſive *Irim,* haurire ſuis cornibus aquam è fontibus, eaque nutriri. Unde & eam *Junonis* nunciam finxere, id eſt, *aëris.*

383. *Et quæ Aſia circum, &c.*] *Cycnos* intelligit, frequentes in Cayſtri ripis: *Cayſter,* vel *Cayſtrus,* fluvius Aſiæ minoris, naſcens in Phrygia majore, trajectaque Lydia, per Ioniæ litus in Ægæum mare defluens. *Aſia* palus & oppidum inter *Cayſtrum* fluvium, & montem *Tmolum,* qui eſt in confinio Lydiæ & Phrygiæ majoris, primam ſyllabam habet longam: *Aſia* vero, mundi pars, brevem. *Rimari* eſt cibum per terræ rimas veſtigare, vermiculos, &c. *Stagna* hic, prata ſunt, in quæ Cayſter exundat, & in quibus ſtant reſides aquæ.

387. *Incaſſum.*] Fruſtra. Quia cycnorum candori nihil addi per lotionem poteſt. *Geſtire.*] Eſt lætitiam & contentionem ſuam motu geſtuque corporis exprimere.

388. *Tum cornix plena, &c.*] Ita vulgo legitur: Servius tamen *rauca.* Corvi itaque in utriſque prognoſticis locum habent: ad pluviam quidem, *Corvorum increpuit denſis, &c. Cornix plena pluviam, &c.* Ad ſerenitatem vero. v. 410. *Tum liquidas corvi preſſo ter gutture voces,* &c. Nempe ſi *plena* voce & rauca diu crocitent, pluviam indicant; ſi *ter* aut *quater, & preſſo gutture, & liquida voce,* ſerenitatem nunciant.

390. *Penſa.*] Lanas, quæ puellis dantur ad penſum, id eſt, intra conſtitutam diem expediendæ. *Teſta.*] Lucerna teſtacea. *Fungos.*] Scintillas; quæ circumfuſi aëris humore & craſſitie erumpere cum fumo prohibitæ, in lucernis reſident, & cumulantur in quamdam fungorum ſimilitudinem.

393. *Nec minus ex imbri, &c.*] Enumerat prognoſtica ſerenitatis IX. 1. Nitorem ſtellarum. 2. Nitorem Lunæ exorientis. 3. Cælum

Tunc enim, nec lux ſtellarum apparet languida, nec Luna videtur *oriri, debens* lucem ſuam *luci Solis, nec levia vellera lanæ volare per aërem. Halcyones charæ Thetidi non explicant Soli alas in litore. Fœdi porci non meminerunt diſſipare roſtro faſciculos* palearum *laceratos. Sed potius nubila deprimuntur in valles, & reſidunt in campis. Et noctua, obſervans occaſum Solis ex alto cacumine, non emittit ſerotinos cantus. Falco videtur ſublimis puro in aëre, & alauda ſolvit pœnas pro crine purpureo* à ſe ſecto: *quacumque alauda fugiens findit alis tenuem aërem; ecce falco hoſtis crudelis magno murmure perſequitur* eam *per aërem: quacumque falco fertur per aërem, alauda fugiens celeriter findit alis tenuem aërem. Præterea corvi ter aut quater iterant claras voces compreſſo gutture: & ſæpe in nidis excelſis, neſcio qua lætitia pleni præter morem, inter ſe frondes commovent: placet redire ad parvam prolem & gratos nidos, pluvia exacta. Sane non puto, quod ſit illis* datum *à Diis*

Nam neque tum ſtellis acies obtuſa videtur,
Nec fratris radiis obnoxia ſurgere Luna;
Tenuia nec lanæ per cœlum vellera ferri.
Non tepidum ad ſolem pennas in litore pandunt
Dilectæ Thetidi Halcyones: non ore ſolutos
Immundi meminêre ſues jactare maniplos.
At nebulæ magìs ima petunt, campóq; recumbunt:
Solis et occaſum ſervans de culmine ſummo
Nequicquam ſeros exercet noctua cantus.
Apparet liquido ſublimis in aëre Niſus,
Et pro purpureo pœnas dat Scylla capillo.
Quacunque illa levem fugiens ſecat æthera pennis,
Ecce inimicus atrox magno ſtridore per auras
Inſequitur Niſus: quà ſe fert Niſus ad auras,
Illa levem fugiens raptim ſecat æthera pennis.
Tum liquidas corvi preſſo ter gutture voces
Aut quater ingeminant; et ſæpe cubilibus altis,
Neſcio quâ præter ſolitum dulcedine læti,
Inter ſe foliis ſtrepitant: juvat imbribus actis
Progeniem parvam, dulcéſque reviſere nidos.
Haud equidem credo, quia ſit divinitus illis

NOTÆ.

ſine velleribus & nubeculis. 4. Halcyones alas ad Solem non explicantes. 5. Sues non jactantes manipulos. 6. Nebulas ad terram depreſſas. 7. Noctuam cadente Sole ſilentem. 8. Falconis in alaudam incurſus. 9. Corvorum lætos ſtrepitus. *Ex imbri.*] Vel *poſt imbrem,* vel ex ipſo imbre, ſive obſervatione indiciorum pluviæ tempeſtatis, cognoſces oppoſitam temperiem: ſi nimirum indicia illa abfuerint. *Aperta ſerena.*] Supra v. 153.

396. *Obnoxia.*] Quia tam clare lucet, ut lucem tunc, non à Sole ſed à ſe ipſa habere videatur. Sol & Luna, Latonæ liberi, Ecl. 3. 67.

399. *Dilectæ Thetidi Halcyones.*] Ceyx, Luciferi filius, Trachiniæ rex, ob multa domeſtica portenta profectus ad Clarii Apollinis oraculum, in Ægæo mari naufragium fecit. Uxor ejus Halcyone, Æoli filia, cum in mariti cadaver appulſum litori involaret amoris impetu: ambo in aves converſi ſunt uxoris nomine *Halcyones* dictas: & in fidei præmium quotannis ipſarum fœturæ mare placidiſſimum ſubſternitur per 7 vel 11 vel 14 dies, qui inde *Halcyonii dies* appellantur, & contingunt circa brumam. Hinc *dilectæ Thetidi* ſunt. De *Thetide,* Ecl. 4. 32. *Meminere ſues.*] Non memoria proprie dicta, quæ fit per ſpecies, ſeu imagines rerum, uſu & ſenſu comparatas; ſed memoria improprie dicta; quam vocant *inſtinctum,* quæ fit per ſpecies in ortu ingenitas, quibus animantes ad rem aliquam fugiendam, aut appetendam moventur; quoties ſpecies illæ, rei ſimilis objectu & præſentia, excitantur. Ita ſpecies ingenita agitandi luti, ſolvendique manipuli movet ſuem: quoties luti, aut manipuli objectu excitatur.

403. *Nequicquam exercet.*] Id eſt, hoc loco, *non exercet:* ſecundùm Servium, qui ſic explicat Perſium, Sat. 2. 51. *Nequicquam fundo ſuſpiret nummus in imo,* id eſt, *non ſuſpiret. Noctua,* avis funeſta & nocturna, *chouëtte, the Owl.*

404. *Niſus, &c.*] *Haliæetus,* ſive falco, *faulcon,* olim Niſus Megarenſium rex: *Scylla, Ceiris,* ſive *alauda, alouëtte, the Lark,* ejus filia: aves inimiciſſimæ. De earum metam. Ecl. 6. 74.

415. *Haud equidem, &c.*] Cauſam affert, cur aves, cæteræque animantes mutationem aëris præſentiant: non item homo. Ac negat eas habere rationem, & ingenium divinitus datum: indeque diſcrimen repetit; quia homo ratione pollet, atque ideo judicio & ratione, præter naturam & qualitatem aëris, poteſt eſſe triſtis & lætus: at vero animantes reliquæ, cum ratione careant, obſequuntur naturæ aëris: atque adeo quoties vel triſtes, vel lætæ apparent, id ex aliqua cœli aëriſque affectione fieri probabilius eſt, qua neceſſario commoventur.

Ingenium,

Ingenium, aut rerum fato prudentia major:
Verùm, ubi tempeſtas et cœli mobilis humor
Mutavêre vias; et Jupiter humidus Auſtris
Denſat, erant quæ rara modò; et, quæ denſa, relaxat:
Vertuntur ſpecies animorum, et pectora motus
Nunc alios, alios, dum nubila ventus agebat,
Concipiunt: hinc ille avium concentus in agris,
Et lætæ pecudes, et ovantes gutture corvi.
Si verò Solem ad rapidum Lunáſque ſequentes
Ordine reſpicies; nunquam te craſtina fallet
Hora, neque inſidiis noctis capiere ſerenæ.
Luna revertentes cùm primùm colligit ignes,
Si nigrum obſcuro comprenderit aëra cornu;
Maximus aſtricolis pelagóque parabitur imber.
At, ſi virgineum ſuffuderit ore ruborem,
Ventus erit: vento ſemper rubet aurea Phœbe.
Sin ortu in quarto (namque is certiſſimus auctor)
Pura, neque obtuſis per cœlum cornibus ibit;
Totus et ille dies, et qui naſcentur ab illo
Exactum ad menſem, pluviâ ventíſque carebunt:
Votáque ſervati ſolvent in litore nautæ
Glauco, et Panopeæ, et Inoo Melicertæ.

ingenium, & rerum prudentia, quæ potentior eſt fato. Sed quando temperies & humor mutabilis cœli mutavit qualitates aëris: & quando aër humectatus Auſtris condenſat ea quæ prius erant rara; & rarefacit ea quæ prius erant denſa: tunc ſpecies animorum mutantur, & corda nunc ſuſcipiunt affectus alios, & alios, dum ventus turbabat nubes. Hinc oritur ille cantus volucrum in campis, & lætæ ſunt pecudes, & corvi exultant gutture.

Si autem conſideres Solem rapidum & ordinem Lunarum ſequentium, nunquam dies craſtinus te decipiet, nec decipieris fraude noctis ſerenæ. Cum primum Luna colligit lucem renaſcentem, ſi amplectatur aërem obſcurum nigris cornibus, maxima pluvia imminet colonis & mari. Sed ſi ſparſerit in vultu ſuo ruborem virginalem, ventus erit: Luna aurea ſemper rubeſcit ex vento. Si vero quarto die (nam hic eſt index certiſſimus) incedit per aërem clara, & cornibus non hebetatis, & ille dies totus, & qui ſequentur poſt illum uſque ad menſem tranſactum, erunt ſinè imbre & vento: & nautæ ſervati à tempeſtate *reddent in litore vota Glauco, & Panopeæ, & Melicertæ filio Inûs.*

NOTÆ.

418. *Mutavere vias.*] Mutavere rationem & qualitatem aëris. *Via* enim eſt ſæpe *ratio & modus.* Sic G. 2. 22. *Sunt alii quos ipſe via ſibi repperit uſus.*

419. *Denſat, &c.*] *Denſare* eſt aliquid in minorem dimenſionem contrahere: *relaxare*, ſeu *rarefacere*, eſt in majorem dimenſionem dilatare. Quæ duo imprimis cadunt in aërem, qui natura eſt facile mobilis: aëris autem vis eſt in animantes maxima. Itaque mutato aëre, mutantur, varieque agitantur ſpecies & imagines rerum, in animantium memoria ſuperſtites: mutatis ſpeciebus, mutatur cognitio: mutata cognitione, appetitus quoque varie movetur; ſive ad triſtitiam, ſive ad lætitiam; ſive ad proſecutionem, ſive ad fugam. Per *ſpecies animorum*, cognitio exprimitur: per *motus*, affectio diverſa appetitus, cujus ſedes eſt in corde, ſeu *pectore.*

423. *Ovantes.*] Lætantes, Æn. 3. 189.

427. *Luna revertentes.*] Proponit ea prognoſtica quæ ab aſtrologia petuntur. I. A *Luna* tria. 1. Si nova ſit obſcura, pluviam notat 2. Si rubeſcat, ventum minatur. 3. Si quarta die ſerena ſit, menſem ſerenum promittit. Unde vulgare eſt: *Pallida Luna pluit, rubicunda flat, alba ſerenat.* II. A *Sole* octo. 1. & 2. Si in orto aut ſit maculoſus, aut media tantum ſui parte appareat, imbrem nuntiat. 3. & 4. Si in ortu diviſi ſint radii, aut Aurora palleat, ventos prædicit. 5. & 6. In occaſu ſi ſit cœruleus, pluviam; ſi igneus, ventos. 7. Si maculoſus, pluviam & ventos. 8. Si in ortu & occaſu lucidus, ſerenum ac ſudum Aquilonem.

427. *Colligit ignes.*] Quos decreſcens amiſiſſe videbatur, & quaſi diſſipaſſe.

437. *Glauco, & Panopeæ, &c.*] Marinis numinibus. Verſus bis hiat Græcum in morem. *Glaucus* piſcator fuit: qui cum piſces à ſe captos fortuito cujuſdam herbæ attactu reſilire in aquam vidiſſet; eadem ipſe deguſtata, piſces in mare ſecutus eſt, & in marinum Deum eſt converſus. *Panope*, vel *Panopea:* Nympha maris, Nerei & Doridis filia. *Melicerta* vel Melicertes *Inûs* filius fuit. *Ino* autem Cadmi filia, Athamantis Thebarum regis uxor, quæ maritum fugiens, in mare ſe cum filio præcipitem dedit: ambo maris numinibus additi: & *Ino* quidem Græcis *Leucothea*, Romanis *Matuta*; *Melicerta* illis *Palæmon*, his

Sol quoq; et exoriens, et cùm se condet in undas,
Signa dabit: Solem certissima signa sequuntur,
Et quæ manè refert, et quæ surgentibus astris.
Ille ubi nascentem maculis variaverit ortum
Conditus in nubem, medióque refugerit orbe;
Suspecti tibi sint imbres: namque urget ab alto
Arboribúsque satísque Notus, pecorísque siniſter.
Aut ubi sub lucem densa inter nubila sese
Diversi erumpent radii, aut ubi pallida surget
Tithoni croceum linquens aurora cubile;
Heu malè tum mites defendet pampinus uvas:
Tam multa in tectis crepitans salit horrida grando.
Hoc etiam emenso cùm jam decedet Olympo,
Profuerit meminisse magis: nam sæpe videmus
Ipsius in vultu varios errare colores.
Cæruleus pluviam denunciat, igneus Euros:
Sin maculæ incipient rutilo immiscerier igni;
Omnia tunc pariter vento nimbísque videbis
Fervere. Non illâ quisquam me nocte per altum
Ire, neque à terrâ moneat convellere funem.
At si, cùm referétque diem, condétque relatum,
Lucidus orbis erit; frustra terrebere nimbis,
Et claro sylvas cernes Aquilone moveri.
Denique, quid Vesper serus vehat, unde serenas
Ventus agat nubes, quid cogitet humidus Auster,
Sol tibi signa dabit: Solem quis dicere falsum
Audeat? ille etiam cæcos instare tumultus
Sæpe monet, fraudémq; et operta tumescere bella.
Ille etiam extincto miseratus Cæsare Romam,
Cùm caput obscurâ nitidum ferrugine texit,

Sol quoque & oriens, & quando se abscondit in mare, præbebit indicia: certissima indicia sequuntur Solem, & quæ dat mane, & quæ stellis apparentibus. Cum Sol abditus in cavo *nubis, distinxerit primum ortum maculis, & media* sui *parte latuerit:* tunc *pluvia sit tibi suspecta. Nam Notus funestus & arboribus, & segetibus, & pecudibus imminet è mari. Vel cum sub* initium *diei radii separati emittent se ex opacis nubibus: vel cum Aurora, relinquens aureum lectum Tithoni, orietur pallida; heu! tunc frondes male tuebuntur maturos racemos: tam multa & horrida grando saliet crepitans in tectis.*

Prætercea magis proderit hæc alia *annotare, cum* Sol *occidet cœlo decurso: nam sæpe videmus diversos colores spargi in ejus vultu. Cæruleus significat imbrem, flammeus ventum. Si vero maculæ incipiant misceri cum micanti lumine, tunc videbis omnia æque turbari vento & pluvia. Nullus me hortetur ire illa nocte per mare, & solvere funem à terra. Sed si globus Solis nitidus sit, & quando reductum abscondet: frustra timebis pluviam, sed videbis sylvas agitari sudo Aquilone. Denique Sol tibi significabit, quid ferat Vesper serotinus: qua ex parte ventus pellat siccas nubes: quid humidus Auster præparet. Quis audeat Solem appellare fallacem? Ille quoque sæpe declarat secretos tumultus imminere, insidiasque & bella occulta parari.*

Ille quoque misertus est Romæ, occiso Cæsare, quando velavit lucidum caput obscura ferrugine,

NOTÆ.

Portunus, appellatus est. Alii tamen Auroram his nominibus designatam putant: & *Leucotheam* Græco nomine, quasi *albam Deam*; *Matutam* Latino dictam esse, quasi *matutinam*. *Inoo.*] *Inous*, adjectivum nomen, id est, *filius Inûs*.

443. *Ab alto.*] Supra v. 324. *Notus.*] Idem qui Auster, ventus meridionalis, Ecl. 2. 58.

446. *Sese erumpent, &c.*] Hic active sumitur, auctore Lucretio, l. 4. 1108. *Tandem ubi se erupit nervis collecta cupido.*

447. *Tithoni croceum, &c.*] De *Tithono*: deque *Aurora*, supra v. 249. *Croceus* color, *du safran*, Ecl. 4. 44. De *Olympo*, Ecl. 5. 56.

456. *Fervere.*] Penultima brevi semper apud Virgilium: ut & *fulgere, stridere, effulgere, effervere.*

460. *Aquilone.*] Vento septentrionali, qui & *Boreas* dicitur: siccat nubes, & cœlum abstergit, Ecl. 7. 51.

464. *Ille etiam, &c.*] VI. PARS. *Digressio de prodigiis quæ cædem J. Cæsaris, aut præcesserunt, aut subsecuta sunt.* Quæ singula Scriptorum aliorum auctoritate, quoad poterit fieri, confirmabo. Videndus Ovid. Met. 15. 782. qui prodigia illa recensuit, & Virgilium imitatus est.

467. *Cum caput obscura ferrugine, &c.*] Servius de vero Solis defectu interpretatur, sive

Impi-

Impiáque æternam timuerunt ſæcula noctem.
Tempore quanquam illo tellus quoque, et æquora ponti,
Obſcœnique canes, importunæque volucres
Signa dabant. Quoties Cyclopum effervere in agros
Vidimus undantem ruptis fornacibus Ætnam,
Flammarúmque globos, liquefactáq; volvere ſaxa?
Armorum ſonitum toto Germania cœlo
Audiit; inſolitis tremuerunt motibus Alpes.
Vox quoque per lucos vulgò exaudita ſilentes
Ingens, et ſimulacra modis pallentia miris
Viſa ſub obſcurum noctis: pecudéſque locutæ,

& quando *homines ſcelerati timuerunt perpetuam noctem. Quanquam illo tempore terra quoque, & æquor maris, & fœdi canes, & funeſtæ aves dabant ſigna. Quoties vidimus Ætnam exundantem, caminis effractis erumpere in arva Cyclopum, & eructare globos flammarum ac lapides comminutos? Germania audiit toto aëre ſtrepitum armorum, & Alpes tremuerunt inſuetis motibus. Voces etiam magnæ auditæ ſunt paſſim per lucos tacitos: & ſpectra pallentia miris modis viſa* ſunt *circa crepuſculum noctis: & pecora locuta* ſunt,

NOTÆ.

eclipſi; quam tamen aut illo, aut ſequente anno fuiſſe ullum negat Scaliger, & explicat de inſolito Solis pallore: de quo ſic Plin. l. 2. 80. *Fiunt prodigioſi & longiores Solis defectus, qualis occiſo Dictatore Cæſare, & Antoniano bello; totius pene anni pallore continuo.* Ita quoque Plutarchus in Cæſare: καὶ τὸ περὶ ἥλιον ἀμαυρωμα τῶς ἀυγῆς, &c. *Circa Solem quoque hebetatio ſplendoris: nam toto illo anno pallens ejus globus, & ſine fulgore oriens, debilem & tenuem emiſit colorem: itaque nubilus aër & gravis extitit: unde fructus crudi immaturique elanguerunt ob cœli rigorem, & flaccidi evaſere. Ferrugine.*] Non proprie caligine, ſed rubore nigricante: de eo colore, Ecl. 2. 18.

468. *Sæcula.*] Genus hominum, homines, Lucretii more: cui nihil eſt illa locutione familiarius, l. 1. 1090. *Quippe etiam veſci è terra mortalia ſæcla.* l. 5. 986. *Mortalia ſæcla Dulcia linquebant labentis lumina vitæ.* Sic. l. 4. 1220. *Et muliebre oritur patrio de ſemine ſæclum:* id eſt, mulieres: l. 3. 754. *Deſiperent homines, ſaperent fera ſæcla ferarum,* id eſt, feræ: l. 5. 860. *Leonum ſæcla*; id eſt, leones: l. 5. 864. *Bucera ſæcla*; id eſt, boves, &c. Suſpicatur Giſanius id è Græcis hauſtum eſſe, apud quos γενεὰ, & *genus*, & *ſæculum*, aut certe ſpatium aliquot annorum ſignificat.

470. *Obſcœnique canes, &c.*] Mali ominis: ſic paſſim à probatis auctoribus *fœda* dicuntur omina & auguria, quæ funeſta ſunt. De hac voce Æn. 3. 262. Appianus autem l. 4. civil. inter oſtenta, quæ triumviratum in ultionem Julianæ cædis inſtitutum præceſſere, hoc quoque recenſet. Κύνες τε γὰρ ὠρύοντο ὁμαλῶς οἷα λύκοι, *Canes vero ululabant quaſi ex compoſito, inſtar luporum.*

Importunæque volucres.] Plutarchus habet inter prænuncia necis illius prodigia, καὶ ἀἰρσλίας εἰς ἀγορὰν ἐρήμους ὄρνιθας, *aves ſolitarias in forum delatus.* Suetonius vero in Julio c. 81. *Primo die caſdem idus avem regalibium cum laureo ramulo Pompeianæ curiæ ſe inferentem volucres varii generis ex proximo nemore perſecutæ ibidem diſcerpſerant.*

471. *Cyclopum effervere in agros, &c.*] De hoc prodigio nemo ſingulatim hoc tempore. *Ætna*, mons eſt Siciliæ, *mont Gibel*: de quo Æn. 3. 571. *Cyclopes* ſecundùm Diodorum, primi Siciliæ habitatores fuere: juxta fabulas, Neptuni & Amphitrites filii; ſic dicti, quia unicum habebant in fronte oculum orbicularem, unde nomen ipſis inditum à κύκλος *circulus*, & ὠψ *oculus, vultus*: iidem Vulcano miniſtri & opifices attributi: tres præcipue, Brontes, Steropes, & Pyracmon: officinam habebant apud Ætnam, ſupra v. 295.

473. *Liquefactaque volvere ſaxa.*] Saxa exeſa, & igne comminuta, ſeu pumices aridos ac ſpongioſos, vel cineres: quos inde conſtat magna interdum copia erumpere.

474 *Armorum ſonitum, &c.*] Appianus, l. 4. Ἀνδρῶν τε μεγαλαι βοαὶ, &c. *Exaudiebantur magni clamores virorum, & armorum ſtrepitus, & curſus equorum, cum nihil tale cerneretur.* De *Germania*, quæ bello tentata, & aliqua ex parte victa à Cæſare fuerat, vide Ecl. 8. 63.

475. *Motibus Alpes.*] Ovidius, non Alpes, ſed Romam tremore concuſſam dicit, Met. 15. 799. *Motamque tremoribus urbem.* De *Alpibus*, Ecl. 11. 47.

476. *Vox quoque per lucos, &c.*] Ovid. ibidem v. 793. *Cantuſque feruntur Auditi ſanctis & verba minantia lucis.*

477. *Simulacra modis. &c.*] Plutarchus in Cæſare, Τυπους νυκτωρ πολλαχῶ διαφερομενους, *imagines noctu paſſim diſcurrentes.*

478. *Pecudéſque locutæ, finandum.*] Appianus l. 4. Βῶς τε φανὴν ἀφεῖναν ἀνθρώπε, &c. *Bos etiam humanam vocem emiſit, & infans recens natus locutus eſt.*

Infandum!

dira res! *Fluvii conſtiterunt, & terræ hiaverunt. Præ triſtitia* ſtatuæ *eburnæ lacrymatæ ſunt in templis, & æreæ ſudaverunt. Padus rex fluminum inundavit ſylvas,* eas *provolvens magnis vorticibus; & per omnes agros rapuit armenta cum ſtabulis, nec eodem tempore aut venæ minaces* ceſſaverunt *apparere in triſtibus viſceribus* hoſtiarum, *aut ſanguis ceſſavit fluere* è *puteis, aut urbes* ceſſaverunt *reſonare alte per noctem ululatibus luporum. Aliis* temporibus *nunquam plura fulgura ceciderunt cœlo ſereno, nec toties cometæ funeſti effulſerunt. Itaque* campi *Philippici viderunt Romanos exercitus pugnare iterum inter ſe armis paribus:*

Infandum! ſiſtunt amnes, terræque dehiſcunt:
Et mœſtum illacrymat templis ebur, æráq; ſudant.
Proluit inſano contorquens vortice ſylvas
Fluviorum rex Eridanus, campóſque per omnes
Cum ſtabulis armenta tulit; nec tempore eodem
Triſtibus aut extis fibræ apparere minaces,
Aut puteis manare cruor ceſſavit; et altè
Per noctem reſonare lupis ululantibus urbes.
Non aliàs cælo ceciderunt plura ſereno
Fulgura, nec diri toties arſêre cometæ.
Ergo inter ſeſe paribus concurrere telis
Romanas acies iterum vidêre Philippi:

NOTÆ.

479. *Siſtunt amnes.*] Unde ſequitur inundatio redundantium fluctuum. Horat. Od. 1. 2. *Vidimus flavum Tyberim, retortis Litore Hetruſco violenter undis, Ire dejectum monumenta regis, Templaque Veſtæ, &c.* Huc adde quæ mox dicentur, v. 482. de inundatione *Eridani.* De ſequenti prodigio, nempe *terræ hiatu,* nuſquam mentio.

480. *Et mœſtum illacrymat, &c.*] Appianus, l. 4. Τῶν ξοάνων τὰ μὲν ἱδρῶ, τὰ δὲ καὶ αἷμα ἱδρῶ. *E ſimulacris alia quidem ſudabant; alia etiam ſanguinem ſudabant.*

482. *Fluviorum rex Eridanus.*] Ἠριδανὸς Græcis, Latinis *Padus, le Po:* ex Veſulo monte in Alpibus Cottiis exoriens: Galliam Ciſalpinam, quæ nunc Italiæ pars eſt, in *Tranſpadanam & Ciſpadanam* dividens: in mare Hadriaticum multis oſtiis influit. *Rex.*] Vel quia fluviorum Italiæ maximus eſt: vel quia inſignitum eſt ejus nomine ſignum cœleſte vaſtæ magnitudinis, ab æquatore verſus Oriona, ad circulum uſque polarem antarcticum, vario anfractu pertinens. *Fluviorum.*] Vel pes anapæſtus pro dactylo hic appoſitus; vel duæ breves *fluvii,* in unam longam coaleſcunt, ut ſupra v. 397. *tenuia nec lanæ, &c.*

484. *Triſtibus aut extis fibræ, &c.*] Cicero de divinat. l. 1. 119. de J. Cæſare. *Cum immolaret illo die, quo primum in ſella aurea ſedit, & cum purpurea veſte proceſſit, in extis bovis opimi cor non fuit. Qua ille rei novitate perculſus; cum Spurina diceret, timendum eſſe, ne conſilium, & vita deficeret, earum enim rerum utramque à corde proficiſci: poſtero die caput in jecore non fuit. Quæ quidem illi portendebantur à Diis immortalibus, ut videret interitum, non ut caveret.* Eadem fere habent Plutarchus, Valerius Maximus, &c. *Exta,* dicta ſecundùm Feſtum, quia è viſceribus ea Diis præſecantur, quæ maxime *extant* eminentque. *Fibra* quoque dicta eſt antiquis, ſecundùm Varronem, cujuſque rei *extremitas:* unde pro venulis & nervulis & radiculis vulgo uſurpatur: & veſtium extremitates appellantur *fimbriæ.*

485. *Aut puteis, &c. & alte per noctem, &c.*] De primo portento tacent hiſtoriæ: de ſecundo ſic Appian. l. 4. Λύκοι τὴν ἀγορὰν διέδεσν, *lupi per forum diſcurrebant.*

487. *Cælo ceciderunt plura ſereno, &c.*] Appian. l. 4. Καὶ κεραυνοὶ συνεχεῖς εἰς ἱερὰ καὶ ἀγάλματα ἔπιπτον. *Et fulmina crebra in templa & ſtatuas cadebant.* Fulmen & fulgur *ſereno cælo,* aliquando mali ominis fuit, ut hic: aliquando etiam boni ut Æn. 9. 630. *Audiit, & cœli genitor de parte ſerena Intonit lævum.*

488. *Cometa.*] Plutarchus in Cæſ. Μέγας κομήτης ἐφάνη. *Grandis Cometa* poſt Cæſaris necem eximie fulgens ſeptem noctes *apparuit.* Hic autem cometa ſtella eadem illa fuit, de qua Ecl. 9. 47. *Ecce Dionæi proceſſit Cæſaris aſtrum:* ſic enim Sueton. in Cæſ. 88. *Ludis, quos primo conſecratos ei hæres Auguſtus edebat, ſtella crinita per ſeptem dies continuos fulſit exoriens circa undecimam horam; creditumque eſt animam eſſe Cæſaris in cœlum recepti.*

489. *Paribus telis.*] Quia Romani contra Romanos bello civili certabant.

490. *Romanas acies iterum videre Philippi, &c.*] Nodus difficilis. Hæc certa præmitto. I. *Philippi* urbs eſt in confinio Thraciæ & Macedoniæ, ad radices Pangæi montis, qui pars eſt *Hæmi.* II. *Pharſalus,* urbs eſt in ea parte Theſſaliæ quæ ad Macedoniam vergit. III. Emathiæ nomen, ab Emathione rege Memnonis fratre, datum eſt Macedoniæ lociſque confinibus. IV. Octavianus Cæſar haud dubie Brutum & Caſſium delevit, ad Hæmum & Philippos Thraciæ: Julius vero Cæſar Pompeium, ad Pharſa-

Nec

Nec fuit indignum ſuperis, bis ſanguine noſtro
Emathiam et latos Hæmi pingueſcere campos.
Scilicet et tempus veniet, cùm finibus illis
Agricola, incurvo terram molitus aratro,
Exeſa inveniet ſcrabrâ rubigine pila:
Aut gravibus raſtris galeas pulſabit inanes,
Grandiáque effoſſis mirabitur oſſa ſepulchris.
Dii patrii Indigetes, et Romule, Veſtáque mater,

Nec viſum eſt indecorum Diis, bis Macedoniam, & præſertim vaſtos Hæmi agros, fœcundari noſtro cruore. Nempe futurum eſt ut aliquando colonus, vertens in illis regionibus terram curvo aratro, reperiat tela corroſa rubigine aſpera: vel pulſet raſtris gravibus caſſides inutiles, & apertis tumulis, admiretur oſſa ingentia. O Dii patrii, Semidei, & Romule, & Veſta mater,

NOTÆ.

lum Theſſaliæ. Atque ita locus utriuſque pugnæ, tota Macedonia intermedia, immo leucis admodum octoginta, diſſitus eſt: ut conſtat è Græcis ſcriptoribus. V. Auctores tamen Romani, Virgilio poſteriores, Lucanus, Florus, &c. utramque pugnam eidem omnino addicunt loco. Ovidius ipſe Metam. 15. 825. de Octaviano, futuro Bruti victore, vaticinatur: *Pharſalia ſentiet illum, Emathiique iterum madefient cæde Philippi:* plane quaſi unum idemque ſit, *Pharſalia & Philippi.*

Hic nodus. Hæc ſolutio multiplex. I. Repererunt aliqui apud Stephanum, ſcriptorem Græcum nobilem, Thebas Theſſalicas aut Phthioticas, Pharſalo vicinas, etiam vocatas eſſe *Philippos.* Hinc utramque cladem, & Pompeiam & Brutianam, uni eidemque, ut ait Florus, arenæ addixerunt, Pharſalicæ nimirum: & Philippis, non Thracicis, at Theſſalicis. Errant illi: quippe qui Bruti cladem Philippis illis Thracicis & Hæmo monti abjudicant, quibus conſtanti totius hiſtoriæ fide tribuitur. II. Cenſent alii, Theſſaliæ Thraciæque fines, ac proinde Pharſalum & Philippos, Hæmumque adeo montem, Emathiæ ſive Macedoniæ nomine comprehendi: præſertim cum hæc omnia Macedonum regum, Philippi, Alexandri, aliorumque ditione tenerentur. Idque more poetarum, imprimiſque Virgilii, cui familiare eſſe regionum fines quam latiſſimos deſcribere, jam vidimus Ecl. 1. 63. Recte quidem illi, ſi Virgilius, & cæteri, pugnam utramque univerſim Emathiæ aſſignaſſent; non Philippis nominatim, aut Pharſaliæ. Quis vero id capiat? urbes duas, octoginta leucarum ſpatio diſſitas, unum eundemque locum eſſe. III. Exiſtimavi aliquando Virgilium, nullum hic de Pompeiano caſu facere mentionem, ſed tantum de gemina Bruti & Caſſii clade; que utraque apud Philippos Thraciæ, ad radices Hæmi contigit: & prima quidem Caſſius, ſecunda Brutus, periit: utraque menſis fere unius intervallo diſcreta; ut liquet ex Plutarcho in Bruto. At viſum eſt accuratius deinde meditanti, clades illas duas ita vicinas atque conjunctas eſſe, ut agri dici non poſſint inde *bis pingueſcere,* quod annorum diverſitatem innuit. IV. Igitur ſimpliciius & ſanius ita explico. Adverbium *iterum,* non ad *Philippos,* ſed ad Romanorum exercituum concurſum refero. Unde ſit hic ſenſus, meo judicio planiſſimus: *Ergo Philippi viderunt Romanas acies iterum concurrere.* Philippi quidem tunc ipſi *primum* viderunt; pugnam tamen *ſecundam,* de ſumma terrarum imperio decretoriam, inter Octavianum & Brutum, cum prima jam ante commiſſa eſſet apud Pharſalum inter Pompeium & Cæſarem.

491. *Bis ſanguine noſtro Emathiam, & latos Hæmi pingueſcere campos.* Admiſſa explicatione proxime allata, ſenſus eſt facilis: Bis ſanguine noſtro Emathia, ſive Macedonia, redundavit: primum ad Pharſalum, victo Pompeio; iterum ad Philippos, victo Bruto & Caſſio. Pharſalus enim & Philippi, etſi non in Macedonia ſtricta ſumpta, tamen in ejus confinio ſunt. Vox autem illa *bis,* in Emathiam tantum cadit; non in Hæmi campos Philippicos, ubi ſemel duntaxat pugnatum eſt: ſed Hæmum præcipue ſignat, ut inſignem recentiore plaga, nimirum clade Bruti & Caſſii, quæ nuper contigerat. Quaſi dicat: *Bis ſanguine Romana rigata fuit Emathia, ſed præſertim ſemel Hæmus mons.* Sic G. 2. 192. *Pateris libamus, & auro:* id eſt pateris variis, ſed præcipue aureis. Sic G. 3. 56. *Maculis inſignis & albo;* id eſt maculis variis, ſed præcipue albis.

498. *Dii patrii Indigetes, &c.*] Alii conjungunt, ut iidem ſint *patrii & indigetes* Dii: alii diſtinguunt: primi melius: & *indigetes* dicti, vel quia eos *indigetare,* id eſt, appellare & invocare mos erat: vel quia homines fuerant, *in* eodem ſolo cum hominibus *degentes;* vel jam inter Deos *in* cœlo *degentes,* vel quia beati, nullius rei *indigentes.* Talis Romulus, & Æneas: *Quem turba Quirini nuncupat indigetem, temploque ariſque recepit.* Ovid. Met. 14. 608. De *Romulo,* Æn. 1280.

Veſtaque.] Geminam eſſe volunt, alteram Saturni matrem, quam pro terra accipiunt; de quo Ovid. Faſt. 6. 300. *Stat vi terra ſua, vi jando Veſta vocatur:* alteram Saturni filiam,

Quæ

quæ cuſtodis Etruſcum Tibrim & Romanas arces: ne impedite, quo minus hic adoleſcens ſubveniat mundo ruenti. Jamdudum ſatis expiavimus noſtro cruore perfidiam Laomedontis Trojani. Jamdudum, ô Cæſar, aula Deorum dolet te eſſe apud nos, & indignatur te *delectari mortalibus triumphis. Si quidem hic fas ac nefas confuſum* eſt, *tot bella* ſunt *per orbem, tot criminum formæ: non* habetur *agriculturæ debitus honor: horrent agri cultoribus abreptis* ad militiam, *& curvæ falces cuduntur in crudelem gladeum: hinc Euphrates, illinc Germania parat bellum: urbes finitimæ violatis fœderibus capiunt arma invicem: Mars ſceleſtus furit toto orbe. Veluti cum quadrigæ eruperunt è ſeptis, per ſpatium circi, & auriga incaſſum adducens habenas abripitur ab equis, nec equi obtemperant habenis.*

Quæ Tuſcum Tiberim et Romana palatia ſervas,
Hunc ſaltem everſo juvenem ſuccurrere ſæclo
Ne prohibete. Satis jampridem ſanguine noſtro
Laomedonteæ luimus perjuria Trojæ.
Jampridem nobis cœli te regia, Cæſar,
Invidet, atque hominum queritur curare triumphos.
Quippe ubi fas verſum atque nefas, tot bella par orbem,
Tam multæ ſelerum facies: non ullus aratro
Dignus honos. Squalent abductis arva colonis,
Et curvæ rigidum falces conflantur in enſem.
Hinc movet Euphrates, illinc Germania bellum:
Vicinæ ruptis inter ſe legibus urbes
Arma ferunt: ſævit toto Mars impius orbe.
Ut cùm carceribus ſeſe effudêre quadrigæ,
Addunt ſe in ſpatia: et fruſtra retinacula tendens
Fertur equis auriga, neque audit currus habenas.

NOTÆ.

quam virginem & ignis præſidem ſtatuunt, ab ἑστία *focus*, de qua Cicero, de Nat. 2. 67. Vulgo tamen utraque confunditur. Hanc volunt advectam ab Ænea inter Deos Penates, ut videbitur Æn. 2. 717. ejuſque ſacra tradita deinde Albanis, & à Numa Pompilio illata Romam; collegio virginum inſtituto, quæ perpetuum ignem ad ſalutem imperii alerent.

499. *Tuſcum Tiberim.*] Italiæ fluvius eſt, Tuſciam ſive Etruriam, à Latio dividens. De eo Æn. 8. 330. De *Palatiis* Romanis, Æn. 9. 9.

500. *Juvenem.*] Octavianum Cæſarem, Ecl. 1. De *ſæclo*, ſupra v. 468.

502. *Laomedonteæ, &c.*] Laomedon Priami pater, Trojanorum rex, cum urbem ſuam hactenus immunitam cingeret mœnibus, Neptunum & Apollinem, qui fabricam illam ſuſceperant, pacta mercede fraudavit. Ideo peſte & inundatione vexatus, cum ad placandos Deos, Heſionen filiam juſſu oraculi marinæ expoſuiſſet belluæ, eaque per Herculem liberata eſſet; equos eidem liberatori, quos promiſerat, abnuit: ideo capta urbs ab Hercule ac direpta: Diique complures Trojanis infeſti, quorum odio Romanas quoque calamitates attribuit.

509. *Hinc movet Euphrates, illinc, &c.*] Significat bellum ab oriente, ob occidente, ab ipſa Italia imminere, à civibus viciniſque urbibus; à Parthis, quorum terminus erat Euphrates; & à Germanis: de utraque gente, Ecl. 1. 63. Et vero de Parthis paulo ante triumpharat Ventidius, & adhuc adverſus eos bellum movebat Antonius. *Euphrates.*] Nobilis fluvius ex Armeniæ montibus ortus: Meſopotamiam deinde, Nili inſtar, inundatione fœcundans: denique cum Tigride conjunctus, in Perſicum ſinum influit.

512, *Ut cum carceribus, &c.*] Septis, ſive repagulis, quibus continebantur equi ad curſum parati.] *Quadrigæ.*] Quatour equi ſimul juncti, dicti, vel quod ſub eodem jugo ſint, quaſi *quadrijugæ*, ut eſt apud Gell. l. 11. Vel quod impellantur & agantur ſimul, quaſi *quadriagæ*: ut recentioribus magis placet. De illo equeſtri decurſo, ludiſque Circenſibus, Æn. 5. 288.

P. VIRGILII MARONIS
GEORGICORUM
LIBER II.

ARGUMENTUM.

HABET hic liber de plantatione partes ſeptem. I. Modos omnes producendarum arborum, tam ex natura, quam ex arte. II. Varias earum ſpecies, & quo ſingulæ modo tractandæ ſint, naturali, an artificioſo. III. Quibus ſingulæ locis felicius proveniant: ubi excurritur in laudes Italici ſoli. IV. Artem diſcernendæ naturæ cujuſque ſoli. V. Culturam vitis. VI. Culturam vitis oleæ, & aliarum aliquot arborum. VII. Epilogum de vitæ ruſticæ felicitate.

HActenus arvorum cultus, et ſidera cœli:
Nunc te, Bacche, canam, nec non ſylveſtria
Virgulta, et prolem tardè creſcentis olivæ. [tecum
Huc, pater ô Lenæe (tuis hìc omnia plena
Muneribus; tibi pampineo gravidus autumno
Floret ager; ſpumat plenis vindemia labris.)
Huc, pater ô Lenæe, veni: nudatáque muſto
Tinge novo mecum direptis crura cothurnis.

INTERPRETATIO. *Huc uſque* locutus ſum *de cultura agrorum, deque ſignis cæleſtibus: jam loquar de te, ô Bacche: & de ſylveſtribus arbuſculis tecum, deque ſobole oleæ lente creſcentis. Huc* adſis, *ô Bacche pater: hic omnia repleta ſunt tuis donis: ager floret tibi onuſtus pampinis autumnalibus: vindemia ſpumat plenis vaſis. Huc adſis, ô pater Bacche: & mecum tinge novo vino ſuras nudas detractis calceamentis.*

NOTÆ.

2. *Nunc te, Bacche, &c.*] Argumenta proponit hujus libri præcipua. Per *Bacchum*, vinum intelligit: per *prolem olivæ*, vel fructum, vel propaginem olearum: per *virgulta*, generatim ſylveſtres omnes arbores.

3. *Tarde creſcentis olivæ.*] *Oliva* tam tarde creſcit, ut per ducentos annos creſcere à quibuſdam dicatur: tam tarde fructum olim tulit, ut ex Plin. l. 15. c. 1. *Heſiodus negaverit oleæ ſatorem fructum ex ea percepiſſe quenquam:* ſua tamen ætate baccas ſecundo anno decerpi, ait idem Plinius. Hinc dicta Græcis ὀψίγονος *ſero genita*; ὀψίκαρπος *ſera fructum ferens.*

4. *Pater ô Lenæe.*] Invocatio Bacchi ſolius: quia præcipuum hoc libro ſtudium impendit in vinearum cultu præſcribendo. *Lenæus*, Bacchi nomen: non à *lenienda* mente, ut Donatus putat: ſed à ληνὸς *torcular*. At *Pater*, licet de omnibus Diis communiter, tamen de Baccho præſertim dicitur. Ita Velleius de M. Antonio, l. 2. *Cum curru velut Liber pater vectus eſſet Alexandriæ.* Horat. Epiſt. 2. 1. 5. *Romulus, & Liber pater, & cum Caſtore Pollux.* De *Baccho*, ejuſque inſignibus, Ecl. 5. 29. 62.

5 *Pampineo gravidus autumno, &c.*] Diomedes *exilem* vocat hunc verſum, quod in quinta ſede iambum pro ſpondæo habeat.

6. *Floret ager.*] Vites autumno non florent: adeoque hic *florere*, non proprium, ſed metaphoricum eſt. Sic Æn. 7. 804. *florentes ære catervas.* Lucret. l. 5. 1441. *floret mare navibus*, id eſt, *abundat, gaudet*, &c.

Labris.] *Labrum* vaſis genus, in quo lavabant, quaſi *lavabrum.*

7. *Muſto tinge novo.*] Redundat hic *novo*, ſecundùm aliquos. *Muſtum* enim ſine addito *vinum novum eſt*, imo *novum* ſimpliciter, ut ſcribit Nonnius, citaturque in illa ſignificatione exNævio *virgo muſta:* ex Catone Cenſorio, *agnâ muſta:* pro quo magis placuit Plinio *muſteum piper, muſteus caſeus:* Plinius junior, *muſteus liber*, id eſt, *novus, recens.* De *cothurnis*, Ecl. 7. 32.

Principio

Primo natura diverſa eſt in producendis arboribus. Aliæ enim nullis hominibus per artem *compellentibus, ipſæ ultro naſcuntur, & late occupant agros, & amnes flexuoſos : ut ſiler tenerum, & geniſtæ flexibiles, & populus, & ſalices albentes foliis virentibus. Aliæ vero oriuntur ex jacto ſemine : ut caſtaneæ ſublimes, & æſculus, quæ maxima in ſylvis frondeſcit* ad honorem *Jovis, & quercus* quæ *exiſtimatæ* ſunt *à Græcis oracula. Aliæ emittunt à radice ſpiſſiſſimam multitudinem* ramorum : *ut ceraſi, & ulmi : laurus etiam Apollinea parva attollit ſe ſub grandi umbraculo matris ſuæ. Natura primo ſuppeditavit tres illos modos, quibus vireſcit omne genus ſylvarum & virgultorum, & lucorum ſacrorum. Sunt alii* modi, *quos ipſa experientia ſibi invenit* certa *ratione. Hic avellens ramulos è trunco tenero matrum, committit* eos *foſſulis. Iſte ſepelit radices, & perticas fiſſas* in *quatuor* partes, *& palos trunco acuminato :*

Principio arboribus varia eſt natura creandis.
Namque aliæ, nullis hominum cogentibus, ipſæ
Sponte ſua veniunt, campóſque et flumina latè
Curva tenent : ut molle ſiler, lentæque geniſtæ,
Populus et glaucâ canentia fronde ſalicta.
Pars autem poſito ſurgunt de ſemine : ut altæ
Caſtaneæ, nemorúmque Jovi quæ maxima frondet
Æſculus, atque habitæ Graiis oracula quercus.
Pullulat ab radice aliis denſiſſima ſylva :
Ut ceraſis, ulmíſque : etiam Parnaſſia laurus
Parva ſub ingenti matris ſe ſubjicit umbrâ.
Hos natura modos primùm dedit : his genus omne
Sylvarum fruticúmq; viret, nemorúmq; ſacrorum.
Sunt alii, quos ipſe viâ ſibi repperit uſus.
Hic plantas tenero abſcindens de corpore matrum
Depoſuit ſulcis : hic ſtirpes obruit arvo,
Quadrifidáſque ſudes, et acuto robore vallos :

NOTÆ.

9. *Principio arboribus.*] I. PARS. De *modis quibus arbores proveniunt, tam à natura, quam ab arte.* A natura tribus modis oriuntur, ſponte ſua, ſemine fortuito, & radice : ſemine inquam fortuito ; eſt enim quædam ſeminatio quæ ad artem etiam pertinet. Ab arte quot modis oriantur, vide v. 21.

12. *Siler, lentæq; geniſtæ.*] Siler frutex humilis & lentus, *du ſiler :* ut & geniſta, *du geneſt.*

13. *Populus.*] *Puplier. Tria hujus genera :* ex Plinio l. 16. c. 23. *alba, nigra, & quæ Libyca appellatur, minima folio ac nigerrima. Alba folio bicolor ſuperne candicans, inferiore parte viridi.* Immo contra, inferne candicans, ſuperne viridis, ut notat Matthiol. Cauſam duplicis hujus coloris repete ex Ecl. 7. 61.

Glauca canentia fronde ſalicta.] Loca arboribus conſita dixit, pro ipſis arboribus ; *ſalicta* vel *ſaliceta*, pro *ſalicibus, ſaules.* Multiplex earum ſpecies : præcipue *alba* quæ validioribus aſſurgit ramis : & quemadmodum populus, foliis hinc virentibus, inde albentibus notabilis eſt. Reliquæ gracilioribus virgis fere conſtant, & inter vimina recenſentur, *oſiers.*

15. *Caſtaneæ.*] *Chaſtaigniers. Æſculus*, arbor glandifera, frequens in Dodonæo nemore, quod Jovi dicatum eſt : quidam cum fago confundunt, Ecl. 1. 1. De quercubus ejus nemoris, è quibus oracula repeti ſolebant, Ecl. 9. 13.

18. *Ceraſis, ulmiſque.*] *Ceraſus, ceraſier*, arbor, ex Ceraſunte, urbe Cappadociæ maritima, deportata primo Romam à Lucullo, & in ejuſdem de Mithridate Ponti rege triumpho circumlata. Scite autem notat Caſaubonus in Athenæum, non arbori nomen ab urbe ; ſed urbi potius ab arborum ejuſmodi multitudine inditum eſſe : ut & aliis compluribus locis. Sic enim *Rhamnus, untis*, vicus in Attica, à *Rhamnis : Achradus, untis*, Atticæ tribus, ab ἀχράς, ἄδος, quæ *pyrus ſylveſtris* eſt ; *Selinus, untis*, in Sicilia, itemque in Cilicia, à σέλινον *apium. Ulmus* arbor nota, *orme. Laurus*, Ecl. 2. 54. *Parnaſſia*, quia frequens in Parnaſſo, vel quia in tutela eſt Apollinis, cui ſacer Parnaſſus.

21. *Fruticum.*] Frutiees, quæ & *virgulta* ; ſunt ea quæ ſtatim à radice ſe in ramos, ac veluti virgulas effundunt, & nunquam arboreſcunt. Mediæ naturæ ſunt, inter arbores & herbas ſive olera : quæ vero propius ad herbas accedunt, vocantur à Plinio *ſuffrutices.*

22. *Sunt alii.*] Modos enumerat ſeptem, quibus arbores per artem proveniunt.

23. *Hic plantas, &c.*] I. Modus, *Avulſio* ; qua ſtolones, *les rejettons, ſhoots*, una cum fibris & radiculis, è ſtirpe aut corpore arboris abſcinduntur, & ſulcis ſive ſcrobibus mandantur.

24. *Hic ſtirpes.*] II. Modus, *Defoſſio ſtirpium*, id eſt, imi & craſſioris trunci cum radicibus, *des ſouches, the ſtumps.*

25. *Quadrifidaſque ſudes, et, &c.*] III. Modus, *Infoſſio palorum*, ſive in quatuor partes, ſive in acumen inciſorum, *des pieux. Robore.*] Hic truncum ipſum pali ſignificat, qua parte durior eſt : ſic enim Plin. l. 17. 17. *Ramo ſe-*

Sylvarúmque

Sylvarúmque aliæ preſſos propaginis arcus
Expectant, et viva ſuâ plantaria terrâ.
Nil radicis egent aliæ: ſummúmque putator
Haud dubitat terræ referens mandare cacumen.
Quin et caudicibus ſectis, mirabile dictu,
Truditur è ſicco radix oleagina ligno.
Et ſæpe alterius, ramos impunè videmus
Vertere in alterius, mutatámque inſita mala
Ferre pyrum, et prunis lapidoſa rubeſcere corna.
Quare agite, ô proprios generatim diſcite cultus,
Agricolæ, fructúſque feros mollite colendo.
Neu ſegnes jaceant terræ: juvat Iſmara Baccho
Conſerere, atque oleâ magnum veſtire Taburnum.
Túque ades, inceptúmque unà decurre laborem,
O decus, ô famæ merito pars maxima noſtræ,

Aliæ arbores deſiderant ad propagationem palmites arcuatos deprimi, & plantas vivas in propria terra defodi. *Aliæ non indigent radice, & amputator non timet reddens terræ committere ſummum faſtigium* rami. *Præterea ex ſicco ſtipite* oleæ, *radix oleacea,* quod *mirum* eſt *dictu. Et ſæpe cernimus ramos unius arboris ſine damno mutari in* ramos *alterius, & pyrum transformatam producere mala* ſibi *inſita, & dura corna rubeſcere in pruno* arbore. *Agite igitur, ô coloni: diſcite culturam* ſingulis *generibus congruam, & manſuefacite per cultum fructus ſylveſtris.* Cavete *vero ne terræ ſint inutiles: prodeſt Iſmarum vitibus implere, & tegere oleis magnum Taburnum. Tu queque fave* mihi, *ô Mæcenas, vere ornamentum, & pars maxima famæ meæ;*

NOTÆ.

runtur & punica, item myrtus, longitudine trium pedum, trunco prius exacuto. Alibi aliud eſt *robur.* G. 1. 162.

26. *Sylvarumque aliæ, &c.*] IV. Modus. *Propagatio,* quæ præſertim in vitibus uſui eſt, *provigner.* Cum palmites è trunco in terram arcuatim inflectuntur, evaduntque novas in plantas: quæ *ſua,* id eſt, propria nativaque *terra* deinde pullulant; & *vivæ* dicuntur, quia non reciduntur è matris corpore, ſed ei ſemper adhærent. *Propago.*] Eſt palmes ille inflexus, quo vitis propagatur & multiplicatur, *provin, a layer.*

28. *Nil radicis, &c.*] V. Modus, *Infoſſio ſummi ſurculi,* ſive taleæ è cacumine rami amputatæ quæ ſine radice creſcit & vireſcit.

30. *Quin &, &c.*] VI. Modus, *Infoſſio circumſecti ſtipitis,* qui non acuminatus, non è cacumine deciſus, ut in tertio quartoque modo dictum eſt; ſed præciſus ab utraque parte, & ramulis undecumque ſpoliatus, radicem ex ſeſe progignit. *Caudex* in arboribus idem eſt quod *caulis* in herbis; nempe id, quod è terra ſimplex aſſurgit, ex quo rami & folia circum erumpunt, *la tige, the ſtalk.*

32. *Et ſæpe alterius, &c.*] VII. Modus, *Inſitio,* cum ſurculus unius arboris alteri immittitur, quæ quaſi in ejus naturam tranſit: *enter.* De ea fuſius infra v. 73. *Vertere.*] Id eſt, vertere ſe, ut G. 3. 365. *In glaciem vertere lacunæ,* id eſt, verterunt ſe. Et Æn. 1. 108. *tum prora avertit:* id eſt, avertit ſe. Et Æn. 2. 229. *novus per pectora cunctis inſinuat pavor:* id eſt inſinuat ſe.

34. *Prunis---rubeſcere corna.*] *Cornum,* fructus eſt; *cornus,* arbor, *corneillier.* Senſus ambiguus: vel enim dicit, cornu inſita rubeſcere in prunis arboribus: vel cornos arbores rubeſcere prunis inſitis; quo ſenſu ultimo, non *corna,* ſed *corni,* dicendum fuiſſet. Sed interdum Virgilius fructum ſumit pro arbore: ut inferius v. 426. *poma* uſurpat, non *pomos.*

36. *Fructuſque feros.*] Plinius, l. 17. c. 10. de plantis: *manſueſcunt tractatus ceu feræ.*

37. *Juvat Iſmara, &c.*] *Iſmarum* & *Taburnum* pro quibuſlibet montibus accipit. *Iſmarus,* plurali neutro *Iſmara,* in maritima Thraciæ regione mons, non procul ab oſtiis Hebri. Regionis incolæ Cicones ab Homero appellantur: ipſa regio percelebris vino: Quo Ulyſſes Polyphemum Cyclopem inebriaſſe narratur Odyſſ. 9. 197.

38. *Taburnum.*] *Taburnus* mons Campaniæ in confinio Samnii, inter Capuam & Nolam, ferax oleis, hodie *Taburno.*

39. *Decurre laborem.*] Plerique omnes allegoriam hanc à circo repetunt, in quo citatis equis decurrebatur: confirmantque ſuam ſententiam his poſtremis libri hujus verſibus. *Sed jam tempus equum fumantia ſolvere colla,* &c. Ego à navigatione repeto, ut & cætera quæ ſequuntur. Et vero verbum *decurro,* etiam aquis inſervit: apud Catul. 65. 6. *Auſi ſunt vada ſalſa cita decurrere puppi.* Æn. 5. 212. *Prona petit maria, & pelago decurrit aperto,*

Mæcanas,

& perſequere mecum ſuſceptum opus: & navigans pande vela mari aperto. Non ego cupio comprehendere omnia meis carminibus: Non ſi haberem centum linguas, & centum ora, & vocem ferream: fave mihi, *& rade oram proximi litoris. Terra eſt in propinquo: non hinc morabor te pœmate fabuloſo, per circuitus & exordia protixa. Quæ* arbores *ultro erigunt ſe in aërem, oriuntur quidem ſteriles, ſed amplæ & robuſtæ: quia vis nativa ineſt terræ. Attamen ſi aliquis etiam immittat his* ſurculos aliarum, *aut* has *tranſlatas immittat foſſis præparatis, deponent naturalem aſperitatem, & per aſſiduam culturam, quocumque artificiali modo tractaveris, parebunt celeriter. Pariter illa quæ ſurgit ſterilis è radice, idem faciet, ſi diſponatur per campos patentes: nunc alta folia & rami matris inumbrant* eam, *& abſumunt fructus ſurgenti, & enecant ferentem* fructus. *Quæ autem arbor extulit ſe è ſemine projecto, lente creſcit, ſero datura umbram poſteris;*

Mæcenas, pelagóque volans da vela patenti.
Non ego cuncta meis amplecti verſibus opto:
Non mihi ſi linguæ centum ſint, oráque centum,
Ferrea vox: ades, et primi lege litoris oram.
In manibus terræ: non hic te carmine ficto
Atque per ambages et longa exorſa tenebo.
Sponte ſuâ quæ ſe tollunt in luminis auras,
Infœcunda quidem, ſed læta et fortia ſurgunt.
Quippe ſolo natura ſubeſt. Tamen hæc quoque ſi quis
Inſerat, aut ſcrobibus mandet mutata ſubactis;
Exuerint ſylveſtrem animum: cultúque frequenti,
In quaſcunque voces artes, haud tarda ſequentur.
Nec non et ſterilis quæ ſtirpibus exit ab imis,
Hoc faciet, vacuos ſi ſit digeſta per agros:
Nunc altæ frondes et rami matris opacant,
Creſcentíque adimunt fœtus, urúntque ferentem.
Jam, quæ ſeminibus jactis ſe ſuſtulit arbos,
Tarda venit, ſeris factura nepotibus umbram:

NOTÆ.

41. *Pelagoque volans, &c.*] Antea rogaverat Mæcenatem, ut ſecum laborem ſuſciperet: mox idem iterat per allegoriam, invitando, ut ſecum naviget. Solemne eſt autem vetuſtis ſcriptoribus, grave quodlibet inceptum per navigationem explicare; quod Galli quoque familiari ſermone uſurpamus, *s'embarquer*, id eſt, negotium aliquod ſuſcipere. *Volans.*] Id eſt, *navigans:* mutua eſt enim metaphora inter volatum, & natatum, aut navigationem. Sic Æn. 5. 219. de navi Mneſthei, *ſic illam fert impetus ipſe volantem.* Et Æn. 6. 16. de volatu Dædali, *inſuetum per iter gelidas enavit ad Arctos.* Et ibid. v. 19. *Tibi Phœbe ſacravit remigium alarum.* Et G. 4. 59. de apibus, *Nare per æſtatem liquidam ſuſpexeris agmen.*

44. *Primi lege litoris oram.*] Nec te, ô Mæcenas, alto mari committas; ſed *lege* tantum, id eſt, ſtringe terrarum litora. Tamen cum antea dixerit, *pelago da vela patenti*, videtur quibuſdam hic ſecum pugnare Virgilius. Alii agnoſcunt hic figuram, quæ *correctio* dicitur, quaſi dicat: *Expande vela in altum. Quanquam non omnia dicam, ſed ſumma tantum capita; itaque lege duntaxat litus.* Ego neque correctionem, neque pugnam hic agnoſco: *patens* enim mare, hic non altum & longe ſemotum litoribus mare ſignificat; ſed hunc habet ſenſum: *Naviga dum mare patet & apertum eſt, non clauſum ventis:* id eſt, *Aſpira mihi, dum vena fluit, dum ſcribere incipio: & lege litus terrarum, &c.*

45. *In manibus terræ.*] Servius explicat: In facili & in promptu eſt terræ, ruris, deſcriptio; de cujus cultu ſcribimus: πρόχειρον enim Græcis *facile* eſt. Alii melius: non recedemus à terra inter navigandum: legemus tantum litora: terræ ſemper erunt in propinquo, & velut in poteſtate ac manibus noſtris. Sic Æn. 9. 132. *Terra autem in manibus noſtris.*

47. *Sponte ſua, &c.*] Jam relegit ſingulos modos: docetque quid cujuſque ſit proprium: tum admonet, artificiales modi quibus arboribus conveniant; quemadmodum antea de naturalibus monuerat, v. 12.

49. *Solo natura ſubeſt.*] *Solum* Turnebus explicat pedem ſeu radicem arboris: cujus natura vividior eſt in ſylveſtribus, ad eliciendum ſuccum. Alii de *terra* ipſa explicant, cui nativa vis ineſt: eaque veluti fortior ad ſylveſtres arbores, quam ad ſativas ſuſtentandas. De *ſolo*, ſub utraque ſignificatione, *terræ & pedis*, Ecl. 6. 35.

50. *Inſerat.*] Id eſt, per inſitionem in alium truncum transferat, inquit Aſcenſius. Male: non enim arbor ſylveſtris alteri trunco, ſed arbori ſylveſtri ſurculus ex altero trunco fœcundiore imponitur. Quippe *inſerere arborem*, non eſt duntaxat eam alteri inſerere; ſed etiam, eam inſitione alterius perficere: ſic Plin. l. 17. 17. *Corellius inſevit caſtaneam ſuemet ipſam ſurculo.*

Pomáque

Pomáque degenerant ſuccos oblita priores;
Et turpes avibus prædam fert uva racemos.
Scilicet omnibus eſt labor impendendus, et omnes
Cogendæ in ſulcum, ac multâ mercede domandæ.
Sed truncis oleæ meliùs, propagine vites
Reſpondent, ſolido Paphiæ de robore myrtus.
Plantis eduræ coryli naſcuntur, et ingens
Fraxinus, Herculeæque arbos umbroſa coronæ,
Chaoniíque patris glandes: etiam ardua palma
Naſcitur, et caſus abies viſura marinos.
Inſeritur verò ex fœtu nucis arbutus horrida,
Et ſteriles platani malos geſſêre valentes:
Caſtaneæ fagus, ornúſque incanuit albo

et fructus ejus *degenerant, amiſſo priore ſapore: & vitis gerit viles racemos,* qui ſunt *præda avium. Nempe cura eſt adhibenda erga omnes, & omnes redigendæ* ſunt *in ordinem, & ſubigendæ magno ſumptu. At oleæ melius ex caudicibus, vites per propaginem proveniunt, myrtus Veneris è craſſis palis. Oriuntur ſtirpibus duræ coryli, & magna fraxinus;* & populus *arbor umbrifera,* ex qua *Herculis corona* fuit; & *quercus Jovis Dodonæi: oritur etiam* ſic *alta palma, & abies* quæ *expertura* eſt *pericula maris. Arbutus autem horrida inſeritur ſurculo nucis, & platani infœcundæ tulerunt malos robuſtas: fagus fuit alba* flore *caſtaneæ, & ornus candido.*

NOTÆ.

60. *Uva racemos.*] Aut hic, *uva,* pro *vite*; aut *racemus,* pro *acinis* uvæ, ponitur. Namque, ut admonet Taubmannus, *uva, racemus, & botrus,* idem plane; ſcilicet totius ipſe fructus vitis: partes ejus ſunt *acini,* ſive baccæ: partes acini, *folliculus,* ſive cutis, *ſuccus, caro, & nucleus.*

62. *Multa mercede.*] Vel multo labore, vel multo ſumptu.

63. *Sed truncis oleæ, &c.*] Docet quo ſingulæ modo melius arbores per artem tractandæ ſint. I. *Truncis oleæ:* id eſt, caudicibus undecumque ſectis, qui ſextus eſt modus, v. 30. *Quin et caudicibus,* &c. *Truditur è ſicco radix oleagina ligno.* II. *Propagine vites*; qui quartus eſt modus, v. 26. *Aliæ preſſos propaginis arcus,* &c. III. *Solido de robore myrtus,* id eſt, palo acuminato; qui tertius eſt modus, v. 25. *Et acuto robore vallos.* Et vero ſic Plin. l. 17. 17. *Ramo ſeruntur et punica, item myrtus, longitudine trium pedum, trunco prius exacuto. Robur* eſt ipſa pars trunci ſive rami durior, ut diximus, v. 25. IV. & V. *Plantis eduræ coryli,* &c. id eſt, vel ſtolonibus, vel ſtirpibus; qui primus & ſecundus modus eſt, v. 23. *Hic plantas tenero abſcindens,* &c. VI. *Inſeritur vero ex fœtu nucis arbutus:* id eſt, nux arbuto inſita melius ſuccedit. Arbutus, *arboiſier,* Ecl. 3. 82. Unus è ſeptem modis ſupereſt, nempe *decacuminatio,* ſive *talea:* cujus uſum non attulit; quia fere convenit vel cum tertio modo, vel cum ſexto.

64 *Paphiæ.*] Veneris, à *Papho,* urbe in inſula Cypro, ubi inſigniter colebatur. Cur myrtus ſit dicata Veneri, Ecl. 7. 62.

65. *Eduræ coryli.*] Nuces avellanæ, *coudriers, bazels. Eduræ,* id eſt, valde duræ; litera enim *e* vocabulis præfixa, aliquando auget, ut hic, & apud Ovid. in Arte, *Nec tamen, edure, quod petit illa, nega.* Aliquando minuit, ut infra, v. 78. *Enodes trunci,* id eſt, nodo carentes.

66. *Fraxinus.*] *Freſne, aſh. Herculeæque arbos, &c.*] *Populus, peuplier, poplar,* de qua & Herculis corona, Ecl. 7. 61.

67. *Chaoniique patris glandes.*] Quercus, dicata Jovi, in nemore Chaonio, ſive Dodonæo, Ecl. 9. 13.

68. *Abies.*] *Sapin, fir.* Cujus aliqua ſpecies apta navibus: unde ipſi quaſi ſenſum tribuit, ad videnda maris pericula.

69. *Arbutus.*] *Arboiſier, ſtrawberry-tree,* Ecl. 3. 82. Horrida, quia raris eſt foliis, & verſus ultima ſyllaba cum ſequente verſu eliditur. *Fœtu nucis,* ſurculo, & gemma è nuce decerpta.

70. *Steriles platani malos, &c.*] *Platanus, un plane:* arbor umbræ tantum opacitate, & foliorum amplitudine utilis. *Malus, un pommier, apple-tree.*

71. *Caſtaneæ fagus.*] Vulgo legitur *Caſtaneæ fagos:* quod abſurdum videtur, in caſtanea fertili, fagum infœcundam inſeri. Unde mire ſe torquent interpretes. I. Aſcenſius legit; *Et ſteriles platani malos geſſere valentes Caſtaneæ: fagus ornuſque incanuit,* &c. hoc ſenſu: Platani geſſere ramos caſtaneæ arboris, ita valentes ac robuſtos, ut etiam navium mali videri poſſent. Sed hoc durius. II. Scaliger legit; *Caſtaneas fagus:* Ita ut fagus ſit in plurali numero, quartæ declinationis. At illa lectio, *caſtaneas* pro *caſtaneæ,* paulo ſane audacior. III. Melius Abramus legit, non *fagos,* ſed levi literæ unius immutatione, *Caſtaneæ fagus:* ita ut *caſtaneæ* ſit in genitivo; *fagus* in nominativo, per cæſuræ licentiam hic producto: hoc ſenſu: fagus incanuit flore caſtaneæ, & ornus flore pyri. Et vero flores caſtaneæ cum aliquo albore vireſcunt. *Fagus, heſtre, beech,* Ecl. 1. 1. *Ornus, freſne ſauvage, wild-aſh,* E. 6. 71. *Pyrus, poirier, pear-tree.*

flore pyri : et porci comederunt glandes ſub ulmis. Nec una et eadem res eſt, inſerere, et inoculare. Nam qua parte oculi arborum *emittunt ſe de medio cortice, et rumpunt tenuem pelliculam, arctus ſinus aperitur in ipſo oculo : in quo includunt oculum ex alia arbore* deciſum, *eumque docent concorporari cum cortice* interiore *humido. Aut præterea trunci carentes nodo ſcinduntur, et profunde rima aperitur cuneis per medium* lignum : *poſtea fertiles ſurculi inſinuantur : nec longo poſt tempore magna arbor ſurgit in aërem ramis fructiferis ; miraturque nova folia, et fructus non ſui* generis. *Præterea non eſt unica ſpecies, nec ulmorum robuſtarum, nec ſalicum et lotorum, et cupreſſerum Idæarum. Nec olivæ pingues oriuntur eadem figura, Orchades et radii, et pauſiæ* quarum *baccæ acerbæ* ſunt : *nec poma et arbores Alcinoi ; nec genus idem eſt pyris Cruſtumiis, Syriis, et volemis ponderoſis.*

Flore pyri : glandémque ſues fregêre ſub ulmis.
Nec modus inſerere atq; oculos imponere ſimplex.
Nam quà ſe medio trudunt de cortice gemmæ,
Et tenues rumpunt tunicas, anguſtus in ipſo
Fit nodo ſinus : huc alienâ ex arbore germen
Includunt, udóque docent inoleſcere libro.
Aut rurſum enodes trunci reſecantur, et altè
Finditur in ſolidum cuneis via : deinde feraces
Plantæ immittuntur. Nec longum tempus, et in-(gens
Exiit ad cœlum ramis felicibus arbos,
Miratúrque novas frondes, et non ſua poma.
Præterea genus haud unum, nec fortibus ulmis,
Nec ſalici, lotóque, nec Idæis cypariſſis :
Nec pingues unam in faciem naſcuntur olivæ,
Orchades, et radii, et amarâ pauſia baccâ,
Pomáque, et Alcinoi ſylvæ : nec ſurculus idem
Cruſtumiis, Syriiſque pyris, gravibúſque volemis.

NOTÆ.

72. *Glandemque ſues, &c.*] Significat quercus glandiferas ulmis fuiſſe inſitas, ad paſtum porcorum.

73. *Nec modus inſerere, &c.*] Deſcribitur inſitionis duplex modus : unus qui proprie vocatur *inſitio, enter en greffe* ; alter qui dicitur *inoculatio, enter en ecuſſon.* Additur à Plinio tertius, *emplaſtratio :* quæ ab aliis cum inoculatione confunditur. Videtur tamen, inter tres illos modos, id eſſe diſcriminis ; quod *inſitio* fiebat, fiſſo arboris trunco, & ſurculis uno vel pluribus in ipſam trunci fiſſuram inſertis. *Inoculatio* autem, ſinu inter corticem ac truncum aperto, cui ſurculus includebatur. *Emplaſtratio* denique, ſublata parte corticis, cujus in locum ſubſtituebatur alterius arboris gemma, pari magnitudine, quæ ſublati corticis ſpatium repleret. Id patet ex Plin. l. 17. c. 16. 18, &c. Unde conſtat variam fuiſſe, pro temporum ratione, inſerendi artem : in eoque noſtros homines à Virgilio diſcedere, quod hic *ſinum* in ipſo arboris nodo ac gemma faciendum moneat ; quem nos infra, vel ſupra nodum, in corticis parte maxime tenia ac nitida, aperimus. De verbo *inoleſcere Æn.* 6. 738.

74. *Gemmæ.*] Proprie nodi ſunt, & germina, quibus in flores aut folia arbor protuberat ; metaphorice vocantur, *oculi, & gemmæ : oculi,* propter corrugationem corticis, quæ circumplicatam oculorum cuticulam imitatur ; *gemmæ* ſimili metaphora.

78. *Enodes.*] Supra, v. 65.

83. *Præterea genus, &c.*] II. PARS. De *variis arborum ſpeciebus.* De *ſalicibus,* v. 13. *Lotus* arbor Africana, magni uſus pro pane, & vino : unde & populi dicti *Lotophagi :* de qua fuſe Plinius, l. 13. 17. De *Cypariſſis* vel cupreſſis, G. 1. 20. *Idæis.*] Mons Ida duplex, alter in Phrygia, alter in Creta inſula : de ultimo hic ſermo eſt : quem Plinius l. 16. 33. appellat *patriam cupreſſi.*

85. *Nec pingues, &c.*] Tres enumerat olivarum ſpecies. *Orchades,* vel ut alii legunt, *Orchites,* non ab inſulis Scotiæ adjacentibus, quæ *Orcades* appellantur : ſed ab ὄρχις teſticulus, quod rotundæ ſint : *Radios,* quod oblongæ ſint inſtar radii textorii : *Pauſias,* quod ad oleum exprimendum tundantur, ab antiqua voce *pavire,* id eſt, tundere : monet enim Columella, orchites & radios ad eſcam eſſe, quam ad liquorem, meliores : itaque pauſia propter amaritiem ad oleum apta eſt.

87. *Alcinoi ſylvæ.*] Alcinous Phæacum rex, hortorum ſtudio laudatus apud Homer. Odyſſ. 7.

88. *Cruſtumiis, &c.*] Pyrorum ſpecies præcipue tres eligit è pluribus : *Cruſtumia* ab oppido Tuſciæ Cruſtumio, ſubrubicunda : *poires perles,* ex Dalecampio in Plin. 15. 15. *Syria,* nigricantia, aliter *Tarentina* dicta, quod è Syria Tarentum tranſlata fuiſſent : *bergamottes,* ſecundùm aliquos. *Volema,* quod volam manus impleant, *bon Chreſtien :* unde quidam confundunt cum iis, quæ Plinius appellat *libralia,* à libræ pondere ; ſed hæc ad aliam ſpeciem pertinent, cui nomen, *poires de livres, pound pears.*

Non

Non eadem arboribus pendet vindemia noſtris,
Quam Methymnæo carpit de palmite Leſbos.
Sunt Thaſiæ vites, ſunt et Mareotides albæ:
Pinguibus hæ terris habiles, levioribus illæ.
Et paſſo Pſythia utilior, tenuíſque lageos
Tentatura pedes olim, vincturáque linguam;
Purpureæ, preciæque: et quo te carmine dicam,
Rhætica? nec cellis ideo contende Falernis.
Sunt etiam Ammineæ vites, firmiſſima vina:
Tmolus et aſſurgit quibus, et rex ipſe Phanæus,

Non eadem uva pendet è noſtris arboribus Italicis, atque illa, *quam Leſbos decerpit è vite Methymnæa. Sunt vites Thaſiæ, ſunt quoque Mareoticæ albæ; Thaſiæ aptæ ſolo pingui, Mareoticæ* ſolo *tenui.* Eſt *quoque* vitis *Pſythia*, quæ *aptior* eſt *ad vinum coctum, et lageos ſubtilis*, quæ *aliquando pedes captat, et alligat linguam.* Sunt *purpureæ, et preciæ: et quo verſu vos laudabo, ô Rhæticæ? ne tamen idcirco pugnate* cum *cellariis Falernis. Sunt præterea vites Amminea, vina* valde *durabilia: quibus cedit et Tmolus, et Phanæus ipſe, princeps* montium vitiferorum.

NOTÆ.

89. *Arboribus.*] Vel vitibus ipſis, quæ recenſentur à Theophraſto inter arbores: vel ulmis, quibus in Italia fulciuntur. Harum ſpecies diſtinguit quindecim.

90. *Quam Methymnæo, &c.*] *Leſbos* inſula maris Ægei; cujus urbs *Methymna*, vino illuſtris.

91 *Thaſiæ, &c.*] *Thaſus* ejuſdem maris inſula. *Mareotides.*] Fuit *Mareia* lacus Ægyptius, Alexandriam à meridie alluens, & urbs lacui propinqua. Fuit *Marcotis*, Libyæ, ſeu Africæ pars, Ægypto contermina, quæ & Marmarica dicta eſt, nunc *Earca.* Fuit denique *Marcotis* alia, pars Epiri, ſeu Græciæ. Tribus his vinum *Marcoticum* attribuitur à diverſis auctoribus: lacui quidem & urbi, ab Athenæo, l. 1. Libycæ regioni à Strabone lib. ultimo: Græciæ regioni à Colum. l. 3. 2. Plures tamen Libycum & Ægyptium fuiſſe cenſent, unde *Alexandrinum* quoque appellant.

93. *Paſſo Pſythia utilior.*] De paſſo *Pſythio* & *Melampſythio* frequens apud varios auctores mentio: unde vero *Pſythia* nomen, obſcurum eſt. Cerdanus ſuſpicatur, vel ab oppido aliquo Græciæ derivatum eſſe: ſiquidem Columella l. 3. c. 2. Pſythiam vitem *Græculam* facit: vel à ψύθα, quod apud Heſychium eſt vinum illud, quod ſponte & ſine torculari profluit. *Paſſum* vinum eſt, quod fit ex uvis in vite diutius ſole adustis, ex Plin. l. 14. 9. vel ex uvis in lixivio & oleo ad ignem aliquantulum exſiccatis ex Columel. l. 12. 16. Unde *paſſum* dicitur, vel quia Solem aut ignem *patitur*; vel quia Soli *expanditur.*

Tenuiſque lageos, &c.] Λάγειος, *leporaria*; quæ leporis colorem refert. *Tenuis* dicitur, vel ſecundùm Servium, quaſi penetrabilis; quæ facile ebrietatem inducit. Nam, ut admonet idem Servius, *olim* adverbium eſt cujuſlibet temporis. Vel, ut innuit Taubmannus, *tenuis* dicitur, quaſi levis & exiguæ virtutis; quæ *olim*, id eſt, tarde ac lente admodum inebriat.

95. *Purpureæ, preciæque.*] Illæ à colore nomen habent; hæ à maturitate, quaſi *præcoquæ*, inquit Servius: quia cito matureſcunt.

96 *Quo te carmine dicam, Rhætica?*] Laudatur hæc vitis à Catone, à Plinio; apud Auguſtum etiam fuiſſe in pretio traditur à Sueton. 77. Teſtatur tamen Servius, eam à Catullo fuiſſe vituperatam: qui locus Catulli non extat: unde putat Virgilium in ea laudanda, dubitatione uſum eſſe. Quanquam Turnebus figuram illam, *quo te carmine*, &c. non dubitationi, ſed admirationi tribuit, ac ſeriæ laudi, quæ locum ipſi inter optima vina aſſignat, ſed poſt vina Falerna: ideo addit: *nec cellis*, &c. Firmatq; ſententiam auctoritate Plinii, l. 14. 6. *Rhætica tantum Falernis poſthabita à Virgilio. Falernus* mons & ager Campaniæ: mons vini, ager frumenti feraciſſimus. *Rhætia* regio Italiæ contermina inter Alpes Rhæticas ac Tridentinas: ubi hodie Griſones, Tridentina ditio, comitatus Tirolenſis, vallis Tellina, &c.

97. *Sunt etiam Ammineæ, &c.*] Scribunt Plinius & Auſonius *Ammineum vinum:* Galenus & Heſychius Ἀμμιναῖον: igitur ſecundùm illos legendum, *Sunt & Amineæ vites:* & utroque ſane modo diverſis in codicibus legitur. Ita dictum putat Alciatus generatim vinum optimum, quaſi ἄμεινον *melius:* at ſine teſte. Macrobius eſſe conjicit vinum ipſum Falernum: nam *Aminiæ fuerunt, ubi nunc Falernum eſt*, inquit ille, Saturn. l. 2. 16. Virgilius tamen hic Ammineum à Falerno diſtinguit. Ego vinum puto tota ſparſum Italia, ubi ſolas ab antiquis agnitas fuiſſe vites Ammineas teſtatur Columella; & ſuis quoque temporibus, vetuſtiſſimas ita ſolitas nuncupari. Eo quippe tranſlatas vites è Theſſala ab *Amineis* Theſſaliæ populis, ait Ariſtoteles in Polit. citante Philargyrio. Plin. vero l. 14. c. 2. *Principatus datur Ammineis, propter firmitatem, ſenioque proficientem vini ejus ubique vitam.*

98. *Tmolus, &c. Phanæus.*] De vino Tmoli Lydiæ montis G. 1. 56. *Phanæus*, mons in pro-

& parva Argitis, cum qua nulla alia *possit contendere, aut liquore tanto, aut duratione per tot annos. Non ego te præteribo, ô* vitis *Rhodia, grata Diis secundarum mensarum! nec te, ô bumaste turgidis uvis. At non est numerabile quot* sint earum *species, & quæ sint nomina: neque vero interest eas redigere in numerum. Quem* numerum *quicumque vellet discere, idem vellet discere quot arenæ moveantur Zephyro; aut quot fluctus Ionii allabantur ad litus, cum Eurus vehementior irruit in naves. Nec vero terræ omnes possunt producere omnia: Salices oriuntur circa fluvios, alni circa pigras paludes, ornus infœcundæ in lapidosis montibus: litora feracissima sunt myrtorum: deniq; vitis amat colles expositos Soli; taxi Boream & frigus. Aspice etiam ultimum orbem excultum* ab *agricolis, & regionem orientalem Arabum, & Gelonos pictos.*

Argitísque minor, cui non certaverit ulla,
Aut tantum fluere, aut totidem durare per annos.
Non ego te, mensis et Diis accepta secundis,
Transierim, Rhodia, et tumidis bumaste racemis.
Sed neque quàm multæ species, nec nomina quæ sint,
Est numerus: neque enim numero comprendere refert:
Quem qui scire velit, Libyci velit æquoris idem
Discere, quàm multæ Zephyro turbentur arenæ:
Aut, ubi navigiis violentior incidit Eurus,
Nosse, quot Ionii veniant ad littora fluctus.
Nec verò terræ ferre omnes omnia possunt.
Fluminibus salices, crassísque paludibus alni
Nascuntur, steriles saxosis montibus orni,
Litora myrtetis lætissima: denique apertos
Bacchus amat colles, Aquilonem et frigora taxi.
Aspice et extremis domitum cultoribus orbem,
Eoásque domos Arabum, pictósque Gelonos.

NOTÆ.

montorio Chii, insulæ maris Ægei: cujus vinum aliqui cum *Arvisio* confundunt, de quo Ecl. 5. 71. *Assurgit.*] Cedit, assurgimus enim iis, quibus honorem habemus. Ecl. 6. 66.

99. *Argitisque minor.*] Minor majore præstantior: duplex enim est species, ex Columel. l. 3. 2. Nomen habet, vel ab ἀργὸς, *albus*; vel ab *Argis*, Peloponnesi urbe & regno, quasi *Argiva*.

101. *Non ego te, &c. Rhodia.*] Mensæ primæ, carnium erant: mensæ secundæ, pomorum & cæterorum ejusmodi, quæ *bellaria* generatim appellabant, Græci ζαγήματα, Galli *dessert*. In secundis illis mensis comprecabantur Deos, iisque vina libabant, effundebantque: Mercurio præsertim: etiam aliis, Jovi, Junoni, Baccho, ut Æn. 1. 735. *Rhodium* igitur vinum, è *Rhodo* Mediterranei maris insula, aptum dicit, vel ad usum inter bellaria, vel ad solemnem illam libationem.

102. *Bumaste.*] Βυμαστὸς vaccæ mammam magnitudine referens: *bumamma* Varonni, *bumammia* Columellæ & Plinio dicitur.

105. *Libyci.*] Vel Africæ; vel Libyæ, quæ pars est Africæ, de qua G. 1. 241. De *Zephyro*, Ecl. 5. 5. De *Euro*, G. 371.

108. *Ionii.*] Ionium mare dicitur, non quod Ioniam alluit, angustam Asiæ minoris regionem, inter Cariam & Æolidem; sed quod Siciliam inter & Græciam interfusum est: à quo mare Hadriaticum distinguitur *Acroceraunio* Epiri promontorio. Nominis origo incerta.

109. *Nec vero terræ, &c.*] III. Pars. *De variis locis quibus arbores aliis aliæ felicius proveniunt.* Salices, *saules, willows*, v. 12. Alni, *aulnes, alders*. Orni, *fresnes sauvages, wild-ashes*. *Myrteta*, Loca myrto consita, Ecl. 2. 54. *Taxus, l'If, yew*. Infra, v. 269. *Aquilo*, Ecl. 7. 51.

115 *Eoasque domos Arabum.*] *Eoas*, orientales: ab ἠὼς *Aurora*, quæ inde oritur. *Arabia*, ingens Asiæ regio, sinu Persico ad orientem, mari rubro ad meridiem, sinu Arabico ad occidentem, Syria & Mesopotamia ad septentrionem definita: in tres divisa partes: in *Desertam*: in *Felicem*, ubi *Sabæi*, & *Panchæi* thure insignes: & in *Petræam*, ubi *Nabathæi*, suis quoque nobiles odoribus.

Gelonos.] Barbaros populos, de quibus ita Turnebus l. 29. 26. *Populos Scythiæ omnes esse agnoscunt, & scribunt geographi. Vibius Sequester populos Thraciæ exponit: ita enim scribit:* Geloni Thraciæ populi, picti corporis parte: *nisi si quis nomen Thraciæ, ut mendosum, suspectat.* Et vero videtur Virgilius eos in Thracia collocare, G. 3. 461. *Acerque Gelonus Cum fugit in Rhodopen atque in deserta Getarum, Et lac concretum cum sanguine potat equino.* Rhodope enim Thraciæ mons est: & Getæ, Gens Dacica, Scythiæ tamen ac Thraciæ contermina.

Divisæ

Diviſæ arboribus patriæ. Sola India nigrum
Fert ebenum; ſolis eſt thurea virga Sabæis.
Quid tibi odorato referam ſudantia ligno
Balſamáque, et baccas ſemper frondentis acanthi?
Quid nemora Æthiopum molli canentia lanâ? 120
Velleráque ut foliis depectant tenuia Seres?
Aut quos Oceano propior gerit India lucos,

Sua ſingulis *arboribus patria aſſignata eſt. Sola India producit nigrum ebenum: ſoli Sabæi habent ramos thuriferos. Cur commemorem tibi balſama ſudantia ex odorifera arbore, & baccas acanthi ſemper virentes? Cur* dicam *ſylvas Æthiopum, albentes molli lana? & quemadmodum Seres deducant? frondibus fila tenuia? aut* quid deſcribam *ſylvas, quas gerit India vicina Oceano,*

NOTÆ.

116. *India nigrum Fert ebenum.*] Dicitur *hoc ebenum, & hæc ebenus.* De ea ſic Plin. l. 12. 4. *Unam è peculiaribus Indiæ Virgilius celebravit ebenum, nuſquam alibi naſci profeſſus. . . . . Pomæ eam magnus Pompeius in triumpho Mithridatico oſtendit. Uritur odore jucundo.* An Ebenus noſtra vera ſit, dubitatur, quia fuſſitu nullum emittit jucundum odorem: unde eam Pena exiſtimat eſſe Guayaci ſpeciem. De *India, Sabæis, & thure,* G. 1. 57.

119. *Balſamaque.*] *Balſamum,* arbuſcula eſt, de qua ſic Plin. l. 12. 25. *Omnibus odoribus præfertur balſamum, uni terræ Judææ conceſſum; quondam in duobus tantum hortis, utroque regio. Oſtendere arbuſculam hanc urbi imperatores Veſpaſiani,* nempe in triumpho Judaico. *Servit nunc hæc, & tributa pendit cum ſua gente. Sævire in eam Judæi, ſicut in vitam quoque ſuam; contra defendere Romani, et dimicatum pro frutice eſt. Viti ſimilior eſt, quam myrto: et implet colles vinearum modo, quæ ſine adminiculis ſe ipſæ ſuſtinent. Inciditur vitro, lapide, oſſeiſve cultellis: ferro lædi vitalia edit. Succus è plaga manat, quem opobalſamum vocant, eximiæ ſuavitatis, ſed tenui gutta ploratu, lanis parva colligitur in cornua. Præcipua gratia lacrymæ, ſecunda ſemini, tertia cortici, minima ligno:* quod etiam odoratiſſimum eſt. Sic tamen Lipſius, in Tacit. l. 5. 6. *Atque ita ſane tunc fuerit; poſtea non dubium ſtirpem eam in Ægyptum tranſiſſe.* Citatque Claudianum in Epithol. Palladii. Si tamen Joſepho fides eſt, Judaic. antiq. l. 8. 6. balſami planta potius in Judæam ex Ægypto tranſiit, dono data Solomoni à *Nicauli:* quam hic reginam facit Ægypti & Æthiopiæ, ſacræ literæ reginam Sabæ nuncupant.

Acanthi.] Non eſt hic *branca urſina,* de qua Ecl. 3. 45. quæ paſſim in agris reperitur, herba coronaria; ſed arbor eſt peregrina, ſemper frondens, & baccis ferax. Ea certe eſt *Ægyptia ſpina,* ſive *acacia,* flores habens candidos: ſemina item in ſiliquis, unde ſuccus exprimitur medicos in uſus expetitus, quæ *baccæ* dici poſſunt. Hinc & gummi fluit, quod vocant officinæ *Arabicum,* quia plerique ſpinam Ægyptiam cum Arabica ſpina confundunt. *Acanthus,* ἄκανθος porro dicitur omnis ſpina, ab ἀκάζω *acuo:* unde ἀκακία quoque deducitur: eadem igitur utriuſque vocis origo eſt. Ita Bodæus in Theophraſtum l. 4. 3. Videtur nunc in Galliis arbor illa, ſed propter ſoli mutationem, ab Ægyptia multum degener.

120. *Quid nemora Æthiopum, &c.*] De iis Plin. l. 13. 14. *Æthiopia Ægypto contermina inſignes arbores non fere habet, præter laniferas: quarum natura, in deſcriptione Indorum atque Arabiæ, dicta eſt.* Has autem Arabicas ita deſcripſerat l. 12. 10. *Ferunt cotonei mali amplitudine cucurbitas, quæ maturitate rupta oſtendunt lanuginis pilas, ex quibus veſtes pretioſo linteo faciunt.* Lana illa ſpecies eſt goſſipii, *coton.* De *Æthiopia,* Ecl. 10. 68.

121. *Velleraque ut, &c.*] Diſtinguunt plerique vellera *byſſina, bombycina, & ſerica;* ita ut *byſſina* ſint è lino aurei coloris: *bombycina* è verme ſatis noto; *ſerica* ex arborum lana. Et *byſſum* quidem naſci perhibet Plinius *circum Elim in Achaia,* l. 19. 1. *Bombycem* vermiculum Aſſyriæ attribuit, l. 11. 22. Ejuſque velleris texendi artem à Pamphila quadem muliere repertam eſſe, in Coo maris Ægæi inſula, teſtatur ibidem, poſt Ariſtotelem, Hiſt. an. l. 5. 19. Unde celebrantur à poëtis *Coæ* veſtes. Arbores vero *ſericas* in extremo oriente, apud Seres populos, conſtituit Plinius, l. 6. 17. *Seres lanificio ſylvarum nobiles, perfuſam aqua depectentes frondium canitiem. Mites quidem, ſed & ipſi feris perſimiles cœtum reliquorum mortalium fugiunt, cum commercia expetant.* Hi fuerunt Scythis, Indis & Sinis contermini: unde cum iis omnibus vulgo confunduntur: videntur mihi eorum mores ad Sinenſes propius accedere.

122. *Aut quos Oceano, &c.*] Plin. l. 7. 2. *Maxima in India gignuntur animalia. Arbores quidem tantæ proceritatis traduntur, ut ſagittis ſuperari nequeant. Arundines vero tantæ proceritatis, ut ſingula internodia alveo navigabili ternos interdum homines ferant.* De India G. 1. 57. *Extremi ſinus orbis.*] Quia latiſſimum habet ſinum qui dicitur Gangeticus, verſus oceanum Eoum ſive orientalem: & tota illa regio terrarum ter-

& parva Argitis, cum qua nulla alia *possit contendere, aut liquore tanto, aut duratione per tot annos. Non ego te præteribo, ô* vitis *Rhodia, grata Diis secundarum mensarum! nec te, ô bumaste turgidis uvis. At non est numerabile quot* sint earum *species, & quæ sint nomina: neque vero interest eas redigere in numerum. Quem* numerum *quicumque vellet discere, idem vellet discere quot arenæ moveantur Zephyro; aut quot fluctus Ionii allabantur ad litus, cum Eurus vehementior irruit in naves. Nec vero terræ omnes possunt producere omnia: Salices oriuntur circa fluvios, alni circa pigras paludes, ornus infœcundæ in lapidosis montibus: litora feracissima sunt myrtorum: deniq; vitis amat colles expositos Soli; taxi Boream & frigus. Aspice etiam ultimum orbem excultum* ab *agricolis, & regionem orientalem Arabum, & Gelonos pictos.*

Argitísque minor, cui non certaverit ulla,
Aut tantum fluere, aut totidem durare per annos.
Non ego te, mensis et Diis accepta secundis,
Transierim, Rhodia, et tumidis bumaste racemis.
Sed neque quàm multæ species, nec nomina quæ sint, refert:
Est numerus: neque enim numero comprendere
Quem qui scire velit, Libyci velit æquoris idem
Discere, quàm multæ Zephyro turbentur arenæ:
Aut, ubi navigiis violentior incidit Eurus,
Nosse, quot Ionii veniant ad littora fluctus.
Nec verò terræ ferre omnes omnia possunt.
Fluminibus salices, crassísque paludibus alni
Nascuntur, steriles saxosis montibus orni,
Litora myrtetis lætissima: denique apertos
Bacchus amat colles, Aquilonem et frigora taxi.
Aspice et extremis domitum cultoribus orbem,
Eoásque domos Arabum, pictósque Gelonos.

NOTÆ.

montorio Chii, insulæ maris Ægei: cujus vinum aliqui cum *Arvisio* confundunt, de quo Ecl. 5. 71. *Assurgit.*] Cedit, assurgimus enim iis, quibus honorem habemus. Ecl. 6. 66.

99. *Argitisque minor.*] Minor majore præstantior: duplex enim est species, ex Columel. l. 3. 2. Nomen habet, vel ab ἀργὸς, *albus*; vel ab *Argis*, Peloponnesi urbe & regno, quasi *Argiva.*

101. *Non ego te, &c. Rhodia.*] Mensæ primæ, carnium erant: mensæ secundæ, pomorum & cæterorum ejusmodi, quæ *bellaria* generatim appellabant, Græci ἐπαγήματα, Galli *dessert.* In secundis illis mensis comprecabantur Deos, iisque vina libabant, effundebantque: Mercurio præsertim: etiam aliis, Jovi, Junoni, Baccho, ut Æn. 1. 735. *Rhodium* igitur vinum, è *Rhodo* Mediterranei maris insula, aptum dicit, vel ad usum inter bellaria, vel ad solemnem illam libationem.

102. *Bumaste.*] Βυμαστὸς vaccæ mammam magnitudine referens: *bumamma* Varonni, *bumammia* Columellæ & Plinio dicitur.

105. *Libyci.*] Vel Africæ; vel Libyæ, quæ pars est Africæ, de qua G. 1. 241. De *Zephyro*, Ecl. 5. 5. De *Euro*, G. 371.

108. *Ionii.*] Ionium mare dicitur, non quod Ioniam alluit, angustam Asiæ minoris regionem, inter Cariam & Æolidem; sed quod Siciliam inter & Græciam interfusum est: à quo mare Hadriaticum distinguitur *Acroceraunio* Epiri promontorio. Nominis origo incerta.

109. *Nec vero terræ, &c.*] III. Pars. *De variis locis quibus arbores aliis aliæ felicius proveniunt.* Salices, *saules, willows*, v. 12. Alni, *aulnes, alders.* Orni, *fresnes sauvages, wild-ashes. Myrteta*, Loca myrto consita, Ecl. 2. 54. *Taxus, l'If, yew.* Infra, v. 269. *Aquilo*, Ecl. 7. 51.

115 *Eoasque domos Arabum.*] *Eoas*, orientales: ab ἠὼς *Aurora*, quæ inde oritur. *Arabia*, ingens Asiæ regio, sinu Persico ad orientem, mari rubro ad meridiem, sinu Arabico ad occidentem, Syria & Mesopotamia ad septentrionem definita: in tres divisa partes: in *Desertam:* in *Felicem*, ubi *Sabæi*, & *Panchæi* thure insignes: & in *Petræam*, ubi *Nabathæi*, suis quoque nobiles odoribus.

Gelonos.] Barbaros populos, de quibus ita Turnebus l. 29. 26. *Populos Scythiæ omnes esse agnoscunt, & scribunt geographi. Vibius Sequester populos Thraciæ exponit: ita enim scribit:* Geloni Thraciæ populi, picti corporis parte: *nisi si quis nomen Thraciæ, ut mendosum, suspectat.* Et vero videtur Virgilius eos in Thracia collocare, G. 3. 461. *Acerque Gelonus Cum fugit in Rhodopen atque in deserta Getarum, Et lac concretum cum sanguine potat equino.* Rhodope enim Thraciæ mons est: & Getæ, Gens Dacica, Scythiæ tamen ac Thraciæ contermina.

Divisæ

Diviſæ arboribus patriæ. Sola India nigrum
Fert ebenum; ſolis eſt thurea virga Sabæis.
Quid tibi odorato referam ſudantia ligno
Balſamáque, et baccas ſemper frondentis acanthi?
Quid nemora Æthiopum molli canentia lanâ?
Velleráque ut foliis depectant tenuia Seres?
Aut quos Oceano propior gerit India lucos,

Sua ſingulis *arboribus patria aſſignata eſt. Sola India producit nigrum ebenum: ſoli Sabæi habent ramos thuriferos. Cur commemorem tibi balſama ſudantia ex odorifera arbore, & baccas acanthi ſemper virentes? Cur* dicam *ſylvas Æthiopum, albentes molli lana? & quemadmodum Seres deducant frondibus fila tenuia? aut* quid deſcribam *ſylvas, quas gerit India vicina Oceano,*

NOTÆ.

116. *India nigrum Fert ebenum.*] Dicitur *hoc ebenum, & hæc ebenus.* De ea ſic Plin. l. 12. 4. *Unam è peculiaribus Indiæ Virgilius celebravit ebenum, nuſquam alibi naſci profeſſus. . . . . Pomæ eam magnus Pompeius in triumpho Mithridatico oſtendit. Uritur odore jucundo.* An Ebenus noſtra vera ſit, dubitatur, quia ſuffitu nullum emittit jucundum odorem: unde eam Pena exiſtimat eſſe Guayaci ſpeciem. De *India, Sabæis, & thure,* G. 1. 57.

119. *Balſamaque.*] *Balſamum,* arbuſcula eſt, de qua ſic Plin. l. 12. 25. *Omnibus odoribus præfertur balſamum, uni terræ Judææ conceſſum; quondam in duobus tantum hortis, utroque regio. Oſtendere arbuſculam hanc urbi imperatores Veſpaſiani,* nempe in triumpho Judaico. *Servit nunc hæc, & tributa pendit cum ſua gente. Sævire in eam Judæi, ſicut in vitam quoque ſuam; contra defendere Romani, et dimicatum pro frutice eſt. Viti ſimilior eſt, quam myrto: et implet colles vinearum modo, quæ ſine adminiculis ſe ipſæ ſuſtinent. Inciditur vitro, lapide, oſſeiſve cultellis: ferro lædi vitalia odit. Succus è plaga manat, quem opobalſamum vocant, eximiæ ſuavitatis, ſed tenui gutta ploratu, lanis parva colligitur in cornua. Præcipua gratia lacrymæ, ſecunda ſemini, tertia cortici, minima ligno:* quod etiam odoratiſſimum eſt. Sic tamen Lipſius, in Tacit. l. 5. 6. *Atque ita ſane tunc fuerit; poſtea non dubium ſtirpem eam in Ægyptum tranſiſſe.* Citatque Claudianum in Epithol. Palladii. Si tamen Joſepho fides eſt, Judaic. antiq. l. 8. 6. balſami planta potius in Judæam ex Ægypto tranſiit, dono data Solomoni à *Nicauli:* quam hic reginam facit Ægypti & Æthiopiæ, ſacræ literæ reginam Sabæ nuncupant.

Acanthi.] Non eſt hic *branca urſina,* de qua Ecl. 3. 45. quæ paſſim in agris reperitur, herba coronaria; ſed arbor eſt peregrina, ſemper frondens, & baccis ferax. Ea certe eſt *Ægyptia ſpina,* ſive *acacia,* flores habens candidos: ſemina item in ſiliquis, unde ſuccus exprimitur medicos in uſus expetitus, quæ *baccæ* dici poſſunt. Hinc & gummi fluit, quod vocant officinæ *Arabicum,* quia plerique ſpinam Ægyptiam cum Arabica ſpina confundunt. *Acanthus,* ἄκανθος porro dicitur omnis ſpina, ab ἀκάζω *acuo:* unde ἀκακία quoque deducitur: eadem igitur utriuſque vocis origo eſt. Ita Bodæus in Theophraſtum l. 4. 3. Videtur nunc in Galliis arbor illa, ſed propter ſoli mutationem, ab Ægyptia multum degener.

120. *Quid nemora Æthiopum, &c.*] De iis Plin. l. 13. 14. *Æthiopia Ægypto contermina inſignes arbores non fere habet, præter laniferas: quarum natura, in deſcriptione Indorum atque Arabiæ, dicta eſt.* Has autem Arabicas ita deſcripſerat l. 12. 10. *Ferunt cotonei mali amplitudine cucurbitas, quæ maturitate rupta oſtendunt lanuginis pilas, ex quibus veſtes pretioſo linteo faciunt.* Lana illa ſpecies eſt goſſipii, *coton.* De *Æthiopia,* Ecl. 10. 68.

121. *Velleraque ut, &c.*] Diſtinguunt plerique vellera *byſſina, bombycina, & ſerica;* ita ut *byſſina* ſint è lino aurei coloris: *bombycina* è verme ſatis noto; *ſerica* ex arborum lana. Et *byſſum* quidem naſci perhibet Plinius *circum Elim in Achaia,* l. 19. 1. *Bombycem* vermiculum Aſſyriæ attribuit, l. 11. 22. Ejuſque velleris texendi artem à Pamphila quadem muliere repertam eſſe, in Coo maris Ægæi inſula, teſtatur ibidem, poſt Ariſtotelem, Hiſt. an. l. 5. 19. Unde celebrantur à poëtis *Coæ* veſtes. Arbores vero *ſericas* in extremo oriente, apud Seres populos, conſtituit Plinius, l. 6. 17. *Seres lanificio ſylvarum nobiles, perfuſam aqua depectentes frondium canitiem. Mites quidem, ſed & ipſi feris perſimiles cœtum reliquorum mortalium fugiunt, cum commercia expetant.* Hi fuerunt Scythis, Indis & Sinis contermini: unde cum iis omnibus vulgo confunduntur: videntur mihi eorum mores ad Sinenſes propius accedere.

122. *Aut quos Oceano, &c.*] Plin. l. 7. 2. *Maxima in India gignuntur animalia. Arbores quidem tantæ proceritatis traduntur, ut ſagittis ſuperari nequeant. Arundines vero tantæ proceritatis, ut ſingula internodia alveo navigabili ternos interdum homines ferant.* De India G. 1. 57. *Extremi ſinus orbis.*] Quia latiſſimum habet ſinum qui dicitur Gangeticus, verſus oceanum Eoum ſive orientalem: & tota illa regio terrarum ter-

& quæ eſt *receſſus ultimi mundi? ubi nullæ ſagittæ poſſunt jactu ſuperare ſupremum cacumen arboris: & tamen illa natio non eſt pigra in uſu pharetræ. Media producit ſuccos acerbos, & lentum ſaporem mali fortunati: quo nullum remedium certius eſt, &* certius *expellit è corpore nigra venena, quando novercæ corruperunt potum, & miſcuerunt* cum eo *herbas, & verba perniciosa. Arbor ipſa magna* eſt, *& ſimilis lauro* ſecundum *formam: & laurus eſſet, niſi circum emitteret alium odorem: frondes nullo vento decidunt: flos valde tenax* eſt. *Medi hoc* malo *corrigunt halitum* ſuum, *& graveolentia ora*; *& medentur ſenibus anhelantibus. Attamen nec ſylvæ Medorum, regio opulentiſſima*; *nec pulcher Ganges, nec Hermus fluens aureo limo, contendant* cum *laudibus Italiæ: nec Bactra, nec India, nec tota Panchaia dives ſolo thurifero.*

Extremi ſinus orbis? ubi aëra vincere ſummum
Arboris haud ullæ jactu potuêre ſagittæ:
Et gens illa quidem ſumptis non tarda pharetris.
Media fert triſtes ſuccos tardúmque ſaporem
Felicis mali; quo non præſentius ullum
(Pocula ſi quando ſævæ infecêre novercæ,
Miſcuerúntque herbas, et non innoxia verba)
Auxilium venit, ac membris agit atra venena.
Ipſa ingens arbos, faciémque ſimillima lauro:
Et, ſi non alium latè jactaret odorem,
Laurus erat: folia haud ullis labentia ventis:
Flos apprima tenax. Animas et olentia Medi
Ora fovent illo, et ſenibus medicantur anhelis.
Sed neque Medorum ſylvæ, ditiſſima terra,
Nec pulcher Ganges, atque auro turbidus Hermus,
Laudibus Italiæ certent: non Bactra, nec Indi,
Totáque thuriferis Panchaïa pinguis arenis.

NOTÆ.

nus habita eſt; Sinus, qui ad orientem ulteriores ſunt, aut parum cognitis, aut Indorum nomine comprehenſis. *Aëra ſummum.*] Vel cacumen arboris ita appellat, vel aërem cacumini circumfuſum.

126. *Media fert, &c.*] Regio Aſiæ, opibus inſignis: ad ſeptentrionem mari Caſpio, ad meridiem Perſide, ad orientem Hyrcania & Parthia, ad occidentem Armenia & Aſſyria, definita. *Malum* fert, *Medicum* aut *Aſſyrium* nomine, vulgo *citrium, citron.* Quod quidem his octo notis inſignit poëta. I. Amaritie, eaque *lenta,* quod diu palato inhæreat, ut explicat Philargyrius. II. Felicitate, ſeu fœcunditate: ut enim ait Plin. l. 12. 3. *Arbor ipſa omnibus horis pomifera eſt, aliis cadentibus, aliis matureſcentibus, aliis vero ſubnaſcentibus.* III. Virtute adverſus venena: futura, inquit Servius, non autem jam accepta. Immo ex Theophraſto, Athenæo, Dioſcoride, etiam adverſus accepta, præſertim ſi cum vino ſuccus ejus bibatur. IV. Foliorum cum lauro ſimilitudine. V. Odoris fragrantia. VI. Virore perpetuo. VII. Tenacitate florum: qui abeunt in fructus, non facile vento aut maturitate excutiendos. VIII. Uſu ad fœtorem anhelitus corrigendum. Plin. l. 11. 33. *Parthorum populis hoc præcipue & à juventa propter indiſcretos cibos: namque & vino fœtent ora nimio: ſed ſibi proceres medentur grano Aſſyrii mali, cujus eſt ſuavitas præcipua, in eſculenta addito.* Addit & mederi *ſenibus anhelis,* id eſt, vel fœtide reſpirantibus, & idem erit cum priore ſenſus; vel aſthmaticis & difficile reſpirantibus, & diverſa erit ſententia nonaque mali virtus. Denique Plinius l. 12. 3. ſic ait; *Tentavere gentes transferre ad ſeſe, propter remedii præſtantiam, fictilibus in vaſis: ſed niſi apud Medos in Perſide naſci noluit.* Tamen deinde Palladii diligentia convaluit arbor in Italia, & inde propagata eſt.

134. *Apprima.*] Pro *apprime:* neutrum plurale pro adverbio, Græco more: id eſt, *imprimis.* Sic G. 3. 500. *Et pede terram Crebra ferit,* &c. Ita plerique omnes. At Joſ. Scaliger & Gifanius legunt *apprime,* & contra fas corripiunt ultimam, Lucretiano more l. 6. 596. *Tecta ſuperne timent, mettuunt inferne cavernas.* Et l. 4. 429. *Longe tamen parte ab ſumma,* &c.

136. *Sed neque Medorum, &c.*] Excurſio in laudes Italiæ: quam commendat, 1. A malis quibus caret. 2. A bonis quibus abundat. *Medorum ſylvæ.*] Quæ mala citria proferunt, de quibus v. 126.

137. *Ganges, &c. Hermus.*] Auriflui fluvii; *Ganges* ex Emodis profluens montibus, Indiam duas in partes mediam dividens, in Oceanum Indicum exit meridiem verſus: ſeptem oſtiis, ſi fides Virgilio Æn. 9. 30. negante tamen Strabone, l. 15. *Hermus* Lydiæ fluvius, qui auctus Pactolo, aurifero etiam amne, in Phocaïcum ſinum illabitur.

138. *Bactra.*] *Bactriana* regio Aſiæ, inter Parthiam ab occidente atq; Indiam ab oriente, Oxo fluvio à ſeptentrione definita. *Bactri,* vel *Bactrii,* populi ſunt: *Bactra, orum,* urbs eorum præcipua. Plin. l. 18. 7. de tritico: *Tradunt in Bactris grana tantæ magnitudinis fieri, ut ſingula ſpicas noſtras æquent.* De *India* deque *Panchaia,* vel *Panchæa,* Arabiæ felicis, ſive Sabæorum regione, G. 1. 57.

Hæc

Hæc loca non tauri ſpirantes naribus ignem
Invertêre, ſatis immanis dentibus hydri:
Nec galeis denſíſque virûm ſeges horruit haſtis:
Sed gravidæ fruges, et Bacchi Maſſicus humor
Implevêre: tenent oleæque, armentáque læta.
Hinc bellator equus campo ſeſe arduus infert:
Hinc albi, Clitumne, greges, et maxima taurus
Victima ſæpe tuo perfuſi flumine ſacro,
Romanos ad templa Deûm duxêre triumphos.
Hìc ver aſſiduum, atque alienis menſibus æſtas.
Bis gravidæ pecudes; bis pomis utilis arbos.
At rabidæ tigres abſunt, et ſæva leonum
Semina: nec miſeros fallunt aconita legentes:
Nec rapit immenſos orbes per humum, neq; tanto
Squameus in ſpiram tractu ſe colligit anguis.
Adde tot egregias urbes, operúmq; laborem;
Tot congeſta manu præruptis oppida ſaxis;
Fluminâque antiquos ſubter labentia muros.
An mare, quod ſuprà, memorem, quódq; alluit infra?
Anne lacus tantos? te, Lari maxime; téque
Fluctibus et fremitu aſſurgens, Benace, marino?

Tauri efflantes ignem naribus non aravere hanc regionem dentibus magni draconis ſeminatis: nec ſeges riguit caſſidibus, et denſis haſtis militum. Sed fœcundæ fruges, et Maſſicus liquor vitis replent illam, *et oleæ armentaque pinguia occupant. Ex una parte equus bellicoſus immittit ſe campis alta cervice: ex alia parte greges ovium; et tauri,* quæ ſunt *maximæ victimæ, ſæpe loti ſacris aquis tuis, ô Clitumne, præceſſere Romanos triumphos ad templa Deorum. Hic* eſt *perpetuum ver, et æſtas menſibus non ſolitis: Bis pecudes pariunt; bis arbores ferunt fructus. Sed tigres furioſæ* hinc *abſunt, et crudelis proles lecnum: nec aconita decipiunt miſeros colligentes: nec ſerpens ſquamoſus magnis gyris repit tumi, nec tanta longitudine ſe convolvit in ſpiram. Adde tot urbes illuſtres, et difficultatem operum: tot oppida manu extructa in altis rupibus: et flumina ſubeuntia veteres muros* urbium. *An laudabo mare quod alluit* Italiam, *ſupra et infra? An vero lacus tam vaſtos? te, ô magne Lari; et te, o Benace, intumeſcens fluctu et ſeritu marino?*

NOTÆ.

140. *Hæc loca non, &c.*] Colchidem intelligit, in quam profectus Jaſon, vellus aureum in Martis loco ſuſpenſum diripuit; domitis, & ad aratrum alligatis ignivomis tauris: ſeminatis hydri dentibus: occiſis militibus, qui ſtatim ex illo ſemine eruperant: interfecto denique dracone, velleris cuſtode: quæ omnia perfecit herbarum quarundam virtute, & arte Medeæ Æetæ regis filiæ, qui cuſtodiam illam velleri ſuo appoſuerat, Ovid. Met. 7.

143. *Maſſicus.*] *Maſſicus* mons in Campania, vini ferax. De *Bacchо*, Ecl. 5. 30. 69.

146. *Clitumne, &c.*] *Clitumnus* Italiæ fluvius, in Umbria: in Tiberim labitur: in eo lavabantur victimæ, eoque deducti putabantur: victimæ enim Jovi Capitolino in triumphis non immolabantur niſi candidæ. Notat Turneb l. 29. 26. *Clitumnum* hic pro Deo, non pro ipſo flumine accipi: ſi quidem dicitur, *tuo cum flumine:* Deus autem ille, vel fuit fluminis præſes, cui extructum in ejus ripa templum ait Plin. Ep. l. 8. 8. vel fuit ipſe Jupiter, qui, Vibio teſte, Clitumnus dictus etiam eſt. *Maxima taurus victima.*] Victimæ dictæ olim ſunt majora animalia, in quibus maximus eſt taurus: hoſtiæ minora, ut oves. *Templa Deûm.*] Capitolium, Jovi ſacrum.

150. *Bis pomis utilis arbos.*] Hyperbole quibuſdam videtur: eſt tamen aliquid apud Plin. l. 16. 27. & Varronem l. 1. 7. de malo bifera, apud Conſentiam, Brutiorum in Italia civitatem.

152. *Aconita, &c.*] Herbæ venenoſæ: dictæ, vel ſecundùm Solinum, ab *Acone* portu in Ponto, regione venenis infami; vel ſecundùm Plin, Ovid. Lucan. à nudis cautibus ubi naſcuntur. quæ dicuntur ἀκόνιτα. Naſcuntur & in Italia, teſte Servio: ſed poëta arte utitur ut rem excuſet: nam ea innuit non obeſſe, quia ſunt omnibus nota, nec *fallunt legentes.* Sunt item ſerpentes, ſed parvi; neque tanti, quanti alibi: *neque tanto ſquameus,* &c.

158. *An mare, &c.*] Gemino mari alluitur Italia: *Hadriatico* quod *ſuperum* vocant, quia eſt ad ſeptentrionem, ſuperiorem nobis mundi partem; & *Tyrrheno,* quod *inferum,* quia eſt ad meridiem.

159. *Te, Lari maxime, teque, &c.*] Lacus commemorat duos. Primus eſt *Larius, Lago di Como,* in ducatu Mediolanenſi: qui patet in longitudinem ad 30. milliaria, bicornis verſus meridiem: & altero quidem in cornu *Comum* urbem habet. Secundus eſt *Benacus, Lago di Garda,* in agro Veronenſi: Mincium fluvium ex ſe emittens meridiem verſus: oppidum alluens *Gardam,* ad orientem, unde ipſi nomen: Lario non multo longior, ſed latior: unde maris inſtar agitari tempeſtatibus à Virgilio perhibetur.

An laudabo portus, & moles objectas lacui *Lucrino, & mare* circa illas *indignans magno mugitu : qua* parte *aqua Julia resonat, mari procul repulso ; & qua Tyrrhenum mare influit* in *fauces Averni ? Eadem* Italia *monstrat* in *venis rivos argenti & metallum æris, & auro multum abundavit. Hæc* produxit *bellicosum genus hominum, Marsos & juventutem Sabellam, & Ligures assuetos labori, & Volscos armatos verubus : hæc produxit Decios, Marios, & magnos Camillos,*

An memorem portus, Lucrinóque addita clauſtra,
Atque indignatum magnis ſtridoribus æquor :
Julia qua ponto longè ſonat unda refuſo,
Tyrhenúſque fretis immittitur æſtus Avernis ?
Hæc eadem argenti rivos, æríſque metalla
Oſtendit venis, atque auro plurima fluxit.
Hæc genus acre virûm, Marſos pubémq; Sabellam,
Aſſuetúmque malo Ligurem, Volſcóſque verutos
Extulit : hæc Decios, Marios, magnóſq; Camillos,

NOTÆ.

bricius tamen ita legit : *Te, Lari, Maxime, teque, &c. Benace, &c.* ita ut tres diſtinguantur lacus : & per *Maximum*, is intelligatur, qui nunc eſt *Lago maggiore :* ſed neque lacus ille dictus eſt antiquis *Maximus*, ſed *Verbanus* ; neque verſus ita interpunctus Virgilium ſapit.

161. *Lucrinoque, &c.*] *Lucrinus*, in Puteolano Campaniæ ſinu minor eſt ſinus, inter Baias & Puteolos : intra eum *Avernus* lacus eſt, eidem per anguſtas fauces conjunctus. Conſtat ex Strabone l. 5. Lucrinum ſinum fuiſſe jam inde à temporibus Herculis diſcluſum à Tyrrheno mari, aggere longo ſtadia octo ; lato, quantum trahendo currui ſufficeret : cum autem vi tempeſtatis aquam admittere multis locis, additum fuiſſe ab Agrippa id quod ſtructuræ deerat. Cauſam affert illius inſtaurationis Sueton. in Aug. 16. ut nempe commoda eſſet ſtatio continendis & exercendis navibus, quas Sexto Pompeio, Siciliam occupanti, objecturus erat Octavianus. Notandum vero, cum Abramo, quod quidam è vertibus ſcribere videantur, Lucrinum ab Octaviano fuiſſe perfoſſum, ut Dion. l. 48. & Sueton. in Aug. 16. Quidam contra, fuiſſe molibus à mari ſecluſum, ut Virgil. & Plinius l. 36. 15. Hos ita concilio. Pontus unus è gemino contiguo lacu factus eſt : & Avernus quidem perfoſſus, ut cum Lucrino confluereret ; Lucrinus fere intercluſus, ne mare liberius in eum influeret. Atque ita explicandus Suetonius : *Portum Julium apud Baias, immiſſo in Lucrinum & Avernum lacum mari, effecit.* Male igitur Servius tribuit Julio Cæſari opus illud, quod Julii nomen ad memoriam duntaxat Cæſaris tulit : extructum anno U. C. circiter 717. ut ex Sueton. colligitur. Nunc Avernus ſupereſt, *lago d' Averno :* at è Lucrino nihil ſupereſt, niſi palus lutoſa cum arundineto ; ex quo mons novus, qui Cinereus dicitur, extitit terræ motu, anno 1538.

164. *Tyrrhenuſque, &c. Avernus.*] *Tyrrhenum* mare dicitur, quicquid ab uſque Tuſcia ſive Etruria, ad fretum uſque Siculum, aquarum eſt. De *Averno* lacu qui à poëtis inferorum oſtium habitus eſt, fuſe Æ. 6. 237.

165. *Æriſque metalla.*] Plinius 37. 13. de Italia : *Metallis auri, argenti, æris, ferri, quamdiu libuit exercere, nullis ceſſit.*

167. *Marſos &c.*] De *Marſis*, Æ. 7. 750. De *Sabellis*, Æ. 7. 665. De *Liguribus*, Æ. 10. 185. De *Volſcis*, Æ. 7. 803.

Verutos.] Armatos verubus, id eſt, ex Nonio, brevibus & acutis telis. Lipſius legit : *Aſſuetumque malo Ligurem, Volſcoſque veruto :* & eſt idem, verutum & veru : ſed præfero communem lectionem, *verutos* à *veru* ; quomodo paſſim legimus *ſcutatos* à *ſcuto*, *cinctutus* à *cinctu*.

169. *Decios.*] Familiam Romæ celeberrimam : ex qua *P. Decius Mus, conſul bello Latino, collega Manlio Torquato : cum utrique conſuli ſomnio obveniſſet, eos victores futuros, quorum dux in prælio cecidiſſet : tum collato cum collega ſomnio, cum convenisſet, ut cujus cornu in acie laboraret, Diis ſe Manibus voveret : inclinante ſua parte, ſe & hoſtes, per Valerium, Pontificem, Diis manibus devovit : impetu in hoſtes facto, victoriam ſuis reliquit.* Ita Aurelius Victor. Cicero vero, Tuſcul. 1. 89. teſtatur idem ab ejus filio factum bello Etruſco ; idemque ab ejus nepote, bello contra Pyrrhum Epiri regem.

Marios.] Caius Marius, ex municipio Arpinate humili loco natus, triumphavit de Jugurtha rege Numidiæ, deque Cimbris : ſepties Conſul fuit : in ſeptimo conſulatu, metuens imminentem ex Aſia Syllam, aut morbo, aut voluntaria morte deceſſit : *Marius* junior, ejus filius, aut ex ſorore nepos, Prænesſte obſeſſus, deinde à Syllanis, cum per cuniculum vellet effugere, ſeptus ab hoſtili exercitu, mortem ſibi conſcivit in ipſo cuniculo, cum evadere ſe non poſſe animadverteret.

Camillos.] M. Furium Camillum : qui de Veientibus, decenni obſidione victis, triumphavit : Gallos Roma capta Capitolium obſidentes vicit : alter Romulus dictus, peſtilentia obiit octogenarius.

Scipiadas

Scipiadas duros bello : et te, maxime Cæſar,
Qui nunc extremis Aſiæ jam victor in oris
Imbellem avertis Romanis arcibus Indum.
Salve, magna parens frugum, Saturnia tellus,
Magna virûm : tibi res antiquæ laudis et artis
Ingredior, ſanctos auſus recludere fontes ;
Aſcræúmque cano Romana per oppida carmen.
Nunc locus arvorum ingeniis : quæ robora cuiq;
Quis color, et quæ ſit rebus natura ferendis.
Difficiles primùm terræ, colléſque maligni,
Tenuis ubi argilla, et dumoſis calculus arvis,
Palladiâ gaudent ſylvâ vivacis olivæ.
Indicio eſt, tractu ſurgens oleaſter eodem
Plurimus, et ſtrati baccis ſylveſtribus agri.
At quæ pinguis humus, dulcíque uligine læta,
Quíque frequens herbis & fertilis ubere campus,

Scipiones bello aſperos, & te, ô Cæſar maxime, qui, jam nunc victor in ultimis Aſiæ finibus, repellis molles Indos à Romanis urbibus. Salve, ô terra Saturni, magna parens frugum, magna hominum : ſuſcipio in tuam utilitatem res laudatas & excultas ab antiquis, auſus experiri primus *ſacros fontes : & canto per urbes Romanas carmen* Heſiodi *Aſcræi. Jam locus eſt* diſſerendi *de natura terrarum : quæ ſit cuique vis, quis color, & quæ indoles ad* certas quaſdam *res producendas. Primo terra aſpera & colles ingrati, ubi ſterilis argilla & lapilli* ſunt *in agris ſpinoſis, amant ſylvam vivacis oleæ* ſacram *Minervæ. Oleaſter plurimus naſcens in illis locis, & campi operti olivis ſylveſtribus, hoc indicant. At terra quæ pinguis eſt, & abundans dulci humore, & campus qui ferax* eſt *herbarum, & fœcundus ubere,*

NOTÆ.

170. *Scipiadas.*] E Scipionum gente duo præcipue inſignes, *Africani* dicti : de quibus Æn. 6. 842.

171. *Qui nunc extremis, &c.*] Certe verſus illos operi jam perfecto Virgilius attexuit : nondum enim ullum ejuſmodi bellum geſſerat Octavianus, cum huic libro primum ſcribendo poëta operam daret. Omnino igitur de bello Actiaco, aut potius Ægyptio intelligamus. Primo enim Ægyptus Aſiæ confinis eſt : deinde, Indos & Arabes & Sabæos, inter auxilia M. Antonii & Cleopatræ fuiſſe memorat, Æ. 8. 705. *Omnis eo terrore Ægyptus & Indi, Omnis Arabs, omnes verterunt terga Sabæi.* Neque vero Indi apud veteres, ut apud nos, exacta ratione ſumuntur ; ſed promiſcue pro calidarum plagarum populis. Unde Ovidius eos cum Æthiopibus confundit : cum dicit alicubi, Perſea devexiſſe Andromeden *nigris ab Indis :* Appianus in Annib. ſumit pro Afris ; ubi ait Annibalem juſſiſſe, ut Indi conſcenſis elephantis in Claudii caſtra irrumperent. Hyginus ait cap. 275. *Liber in India Ammonem,* &c. id eſt, in Africa, ubi templum Jovis Ammonis.

173. *Saturnia tellus.*] Italia, in qua Saturnus latuit. Ecl. 4. 6. Æn. 8. 318.

176. *Aſcræum.*] Ad imitationem Heſiodi Aſcræi, qui Georgica conſcripſit, Ecl. 3. 40. Ecl. 6. 70.

177. *Nunc locus, &c.*] IV. PARS. *De arte diſcernendæ naturæ cujuſque ſoli.* Et I. quidem præceptum eſt, de *terra apta oleis,* v. 179. II. *Apta vitibus,* v. 184. III. *Apta paſcuis,* v. 195. IV. *Apta frumento,* v. 203. V. *Apta ex equo his omnibus,* v. 217. VI. *Quo modo terra cognoſcatur denſa & rara,* v. 227. VII. *Salſa,* v. 238. VIII. *Pinguis,* v. 284. IX. *Humida,* v. 251. X. *Gravis, levis, & frigida,* v. 254.

180. *Tenuis ubi argilla.*] Sicca, nam eſt argilla pinguis, *terre à potier, potters earth.*

181. *Palladia.*] De *Pallade,* Ecl. 2. 61. De olivæ vivacitate, G. 2. 3. Cur oliva Palladi ſit ſacra, G. 1. 14. *Oleaſter,* eſt ſylveſtris olea.

184. *Dulcique uligine.*] Servius : *Uligo proprie eſt naturalis humor terræ, ex ea nunquam recedens. Bene autem* dulci *addidit, ad diſcretionem amaræ,* & ſalſæ : quæ ex Columella l. 3. 1. vitifero ſolo deeſſe debet : *Ne,* inquit, *ſaporem vini corrumpat, & incrementa vitium veluti quadam ſcabra rubigine coerceat.* Et notat Abramus nimiam illam uliginem, quæ ex fluminum decurſu oritur in vallibus, requiri à Virgilio, ex natura Italici ſoli, quod ut plurimum ſiccius eſt : à nobis enim glareoſa potius, & ſiccior terra ad vites expetitur.

185 *Fertilis ubere campus.*] Uber aliquando adjective ſumitur. Propert. l. 1. 22. *Umbria terris fertilis uberibus,* & ſignificat, *fœcundus, copioſus.* Aliquando ſubſtantive, ut hic & infra v. 234. *vitiqus almis aptius uber erit :* & ſignificat ipſam ubertatem, ſive *mammam* terræ. Idque exemplo Homeri, qui II. 9. 141. Argos appellat *mammam terræ,* θῆλυς ἀρόυρης.

Qualem

Qualem ſæpe cavâ montis convalle ſolemus
Deſpicere : huc ſummis liquuntur rupibus amnes,
Felicémque trahunt limum : quíque editus Auſtro,
Et filicem curvis inviſam paſcit aratris :
Hic tibi prævalidas olim multóque fluentes
Sufficiet Baccho vites : hic fertilis uvæ,
Hic laticis ; qualem pateris libamus et auro,
Inflavit cùm pinguis ebur Tyrrhenus ad aras,
Lancibus et pandis fumantia reddimus exta.
Sin armenta magis ſtudium vitulóſque tueri,
Aut fœtus ovium, aut urentes culta capellas ;
Saltus et ſaturi petito longinqua Tarenti,
Et qualem infelix amiſit Mantua campum,
Paſcentem niveos herboſo flumine cycnos.
Non liquidi gregibus fontes, non gramina deſunt :
Et quantum longis carpent armenta diebus,
Exiguâ tantum gelidus ros nocte reponet.
Nigra ferè, et preſſo pinguis ſub vomere terra,
Et cui putre ſolum (namq; hoc imitamur arando)
Optima frumentis ; non ullo ex æquore cernes
Plura domum tardis decedere plauſtra juvencis :
Aut unde iratus ſylvam devexit arator,
Et nemora evertit multos ignava per annos,
Antiquáſque domos avium cum ſtirpibus imis
Eruit : illæ altum nidis petiêre relictis ;

qualem ſæpe ſolemus videre in *ima valle montis, in quam fluvii defluunt ex altis rupibus, & devolvunt limum fertilem : &* campus *qui aſſurgit ad meridiem, & alit filicem incommodam curvis aratris : hic* campus *producet tibi aliquando vites robuſtas, & abundantes multo vino : hic ferax eſt racemorum, & liquoris, qualem effundimus pateris aureis, quando pinguis Etruſcus inflavit* tibiam *eburneam ante aras, &* quando *offerimus* Diis *viſcera* victimarum *in patinis curvis. Si vero magis amas nutrire armenta, & vitulos, & ſobolem ovium, & capellas quæ exhauriunt* loca *culta, quære ſylvas & remota* arva *Tarenti fertilis, & agros quales infelix Mantua perdidit, qui nutriunt olores candidos* in *herboſo fluvio.* Illic *puri fontes non deſunt gregibus, nec herba : & quantum* herbarum *armenta depaſcent per longos dies, tantum ros humidus reddet* per *brevem noctem. Terra ferme nigra & pinguis ſub vomere* alte *immiſſo, & cujus ſuperficies mollis eſt (hoc enim perficimus aratione) optima* eſt *frumentis : nullo ex agro videbis plura plauſtra exire, bobus* difficile *trahentibus. Item* illa terra, *ex qua arator iratus abſtulit ſylvam, & diruit nemora infœcunda multis annis, & evulſit vetera latibula volucrum cum radicibus imis : illæ fugerunt in aërem, nidis relictis ;*

NOTÆ.

189. *Filicem, &c.*] *Filix, fougere, fern,* herba fruticoſa, multiplici radicum nexu aratrum impedit.

192. *Pateris libamus & auro.*] Diſſolutio eſt vocum pro *pateris aureis :* quibus vinum exquiſitiſſimum Diis libabatur. De *libatione* Æ. 1. 740. Notat morem ſacrificiorum, eorum præcipue, quæ fiebant ad *exta* victimarum conſulenda : quæ ars *aruſpicina* dicta eſt : in qua principes erant Etruſci ſive Tyrrheni, qui ideo Romæ ad ſacrificia adhibebantur, cum tibia eburnea. *Pinguis* dicitur Eruſcus : vel ex vitio gentis ; nam Catulus, 40. 11. *Aut parcus Umber, aut obeſus Etruſcus.* Vel ex vitio tubicinum, quibus intumeſcunt genæ. Vel ex vitio ſacrificulorum, qui victimarum carnibus opipare veſcebantur.

194. *Lancibus & pandis.*] Vel patentibus ; vel melius extorum pondere curvatis & *repandis. Reddere* autem verbum eſt ſacrificiorum : *reddi enim dicebantur exta,* ait Servius, *cum probata & elixa aræ imponebantur.* Tacit. l. 20. *Luſtrata bove, & ſuper ceſpitem redditis extis,* &c.

196. *Urentes culta capellas.*] *Morſus earum arbori exitialis, olivam lambendo quoque ſterilem faciunt.* Plin. l. 8. 50. *Culta* G. 1. 153.

197. *Saturi Tarenti, &c.*] Servius : *Aut fœcundi, aut quod eſt juxta oppidum Saturum. Tarentum enim & Saturum vicenæ ſunt Calabriæ civitates.* Probus locum & paludem eſſe dicit vicinam Tarento. Qui autem explicant de *Satura palude,* ſive *Pomptina,* nunc *Auſente palude,* ii graviter errant. Eſt enim Tarentum in orientali cornu Italiæ, Æn. 3. 396. Pomptina vero palus, in litore meridionali, ad mare inferum, Æn. 7. ſub finem notæ 794.

198. *Mantua.*] De ejus calamitate, in argum. Ecl. 1. De *cycnis,* Ecl. 8. 55. *Flumen,* Mincius eſt, *Menzo,* Ecl. 7. 13.

204. *Hoc imitamur arando.*] Hoc unum aratione contendimus, ut imitemur arte terram natura ſua mollem ; ergo ſignum eſt, eam quæ ex ſe ipſa mollis & ſubacta eſt, eſſe frumentis aptiſſimam.

207. *Iratus.*] Offenſus ob diuturnam ſylvæ ſterilitatem.

At

At rudis enituit impulso vomere campus.
Nam jejuna quidem clivosi glarea ruris
Vix humiles apibus casias roremque ministrat:
Et tophus scaber, et nigris exesa chelydris
Creta. Negant alios æquè serpentibus agros
Dulcem ferre cibum, et curvas præbere latebras.
Quæ tenuem exhalat nebulam, fumósq; volucres,
Et bibit humorem, et, cùm vult, ex se ipsa remittit,
Quæque suo viridi semper se gramine vestit,
Nec scabie et salsâ lædit rubigine ferrum;
Illa tibi lætis intexet vitibus ulmos:
Illa ferax oleæ est: illam experière colendo
Et facilem pecori, et patientem vomeris unci.
Talem dives arat Capua, et vicina Vesevo
Ora jugo, et vacuis Clanius non æquus Acerris.
Nunc, quo quamq; modo possis cognoscere, dicam.
Rara sit, an supra morem si densa, requiras:
(Altera frumentis quoniam favet, altera Baccho:
Densa magis Cereri, rarissima quæque Lyæo)
Antè locum capies oculis: altéque jubebis
In solido puteum demitti, omnemque repones
Rursus humum, et pedibus summas æquabis arenas.
Si deerunt; rarum, pecoríque et vitibus almis

ac campus, prius *incultus, refulsit vomere impresso. Nam certe glarea sicca agri declivis vix profert apibus parvas casias et rosmarinum; quemadmodum tophus asper, et creta corrosa à nigris chelydris. Nulli agri dicuntur producere tam gratum pabulum serpentibus, et præbere* tam *cavas latebras. Quæ expirat tenues vapores et leves fumos, et bibit humorem, et ipsa sponte ejicit* illum *ex se; et quæ semper tegit se propriis herbis, nec inficit vomerem scabritie et rubigine amara: illa tibi implicabit ulmos fœcundis vitibus: illa fertilis est oleis: illam senties colendo, et aptam gregibus, & tractabilem vomere acuto. Talem arat Capua dives, et regio propinqua monti Vesuvio, & Clanius non commodus Acerris desertis. Jam docebo quomodo possis unamquamque agnoscere. Si quæris* an *rara sit, an plus æquo densa (quia altera bona est frumento, altera viti; densa magis frumento, rarissima quæque viti) Primo eliges locum oculis, & jubebis puteum defodi profunde in solido* loco: *deinde repones omnem terram* in eundem locum, *et complanabis pedibus summas arenas. Si non sufficiant* ad replendum locum; *ager erit rarus, & melior ad pascua & vites almas:*

NOTÆ.

211. *Enituit.*] Aut campus refulsit repercussu lucidi vomeris, aut pinguis factus est: *nitere* enim dicuntur ea, quæ pinguia sunt. Hor. Epist. 1. 4. 15. *Me pinguem et nitidum,* &c. Virgil. G. 1. 153. *Interque nitentia culta.* Aut per commutationem, id est, in eo enituit & refulsit vomer: G. 1. 46. *Sulco attritus splendescere vomer.*

212. *Nam jejuna,* &c.] Ita cohæret oratio. Terra nigra, & putris, aut ex qua erutæ sunt sylvæ, optima est frumento: nam glarea, quæ huic contraria est, non est frumentaria, & vix flores producit. *Glarea, da gravier, gravel, Tophus, tuf,* lapis asper et siccus, è terra & arena concretus. *Creta,* terra alba.

214. *Chelydris.*] Sunt proprie testudines marinæ, à χέλυς *testudo,* & ὕδωρ *aqua.* Apud Nicandrum tamen versu 411. sunt serpentes, quæ modo in paludibus, modo in arboribus latent: unde Druinæ quoque appellantur, à δρῦς quercus. De *casiis et rosmarino,* herbis coronariis, Ecl. 2. 49.

224. *Capua et vicina Vesevo,* &c.] *Capua,* Campaniæ caput: unde & *Capuam* à *capite* dictam putat Strabo l. 5. Virgilius tamen à Capy, Æneæ commilitone, nomen ejus deducit, Æn. 10. 145. Hanc constat nulli terrarum soli bonitate posthabendam; fuisse autem olim *inter tres maximas urbes, Romam, Carthaginemque numeratam,* testatur Florus, l. 1. 16. *Vesevus, Vesuvius,* & *Vesevius,* mons Campaniæ prope Nolam, mire fertilis, præterquam in cacumine, unde sæpe ignes emittit: nunquam vehementius, quam imperante Tito: quo tempore Plinius historiæ naturalis scriptor, qui cognoscendi illius ignis cupiditate eo se contulerat, fumo flammisque extinctus est.

225. *Ora jugo.*] Dicitur, ut narrat Gellius l. 7. 20. scripsisse primo Virgilius, *Nola jugo,* ad laudem *Nolæ,* urbis Vesuvio vicinæ; sed postea deleviſſe, propterea quod Nolani aquam ipsi negassent, suum in rus, quod erat in propinquo, deducendam.

Clanius non æquus Acerris.] *Acerræ: Acerra,* antiquissima Campaniæ urbs, non longe à Neapoli: hanc præterfluit amnis *Clanius, l'Agno:* cujus frequens inundatio pene urbem interdum exhausit: unde ipse, *non æquus Acerris,* & Acerræ *vacuæ* hic dicuntur.

229. *Cereri---Lyæo.*] De *Cerere,* Ecl. 5. 69. Lyæus, Bacchi nomen, à λύω *solvo;* quod curis solvat & liberet.

Aptius

ſi vero abnuant ſe poſſe redire in ſuum locum, & foveis repletis terra redundet; *ager* erit *denſus*: *exiſtima* fore *glebas duras & craſſos tumores, & ara terram bobus robuſtis. Terra autem ſalſa, & quæ dicitur amara, inepta* eſt *frumentis*: *illa neque emendatur aratione, neque ſervat vino ſuum genus*, ac *ne nomina* quidem *propria pomis*: *tale præbebit indicium* ſui. *Tu corbes è denſo vimine, & cola torcularis detrahe è tectis fumoſis. In iis terra illa mala, & dulces fontium aquæ comprimantur* uſque *ad ſummam* oram: *quippe omnis aqua exprimetur, & longæ guttæ defluent per* foramina *viminum. At ſapor dabit ſignum manifeſtum, & amarities lædet guſtu ora ægra explorantium. Præterea, hoc demum modo cognoſcimus, quænam terra ſit pinguis*: illa *manibus verſata nunquam diſſolvitur, ſed dum tenetur, adbæret digitis inſtar picis. Humida nutrit grandiores herbas, & ipſa fœcunda eſt pluſquam oportet*: *ah ne illa ſit mihi nimis fertilis, & ne monſtret ſe fortiorem primis in herbis! Quæ eſt gravis, & quæ levis, manifeſtat ſe ipſo pondere, etſi* de illa *taceatur. Facile eſt cognoſcere viſu nigram, & quiſquis* unicuique *color* eſt. *Sed difficile eſt inveſtigare frigus perniciоſum*: *tantummodo piceæ, & taxi noxiæ, vel nigræ hederæ, dant aliquando ſigna* illius. *His cognitis moneris putrefacere terram*

Aptius uber erit. Sin in ſua poſſe negabunt
Ire loca, & ſcrobibus ſuperabit terra repletis,
Spiſſus ager: glebas cunctantes craſſáque terga
Expecta, et validis terram proſcinde juvencis.
Salſa autem tellus, et quæ perhibetur amara,
Frugibus infelix: ea nec manſueſcit arando,
Nec Baccho genus, aut pomis ſua nomina ſervat:
Tale dabit ſpecimen: tu ſpiſſo vimine qualos,
Coláque prelorum fumoſis deripe tectis.
Huc ager ille malus, dulcéſque à fontibus undæ
Ad plenum calcentur: aqua eluctabitur omnis
Scilicet, et grandes ibunt per vimina guttæ.
At ſapor indicium faciet manifeſtus, et ora
Triſtia tentantum ſenſu torquebit amaror.
Pinguis item quæ ſit tellus, hoc denique pacto
Diſcimus: haud unquam manibus jactata fatiſcit,
Sed picis in morem ad digitos lenteſcit habendo.
Humida majores herbas alit, ipſáque juſto
Lætior: ah nimium ne ſit mihi fertilis illa,
Neu ſe prævalidam primis oſtendat ariſtis!
Quæ gravis eſt, ipſo tacitam ſe pondere prodit;
Quæque levis. Promptum eſt oculis prædiſcere nigram,
Et quiſquis color. At ſceleratum exquirere frigus
Difficile eſt: piceæ tantùm, taxíque nocentes
Interdum, ant hederæ pandunt veſtigia nigræ.
His animadverſis, terram multo antè memento

NOTÆ.

234. *Aptius uber.*] Supra, v. 185. *Poſſe negabunt.*] Non poterunt. Et quaſi ſenſum mentemque terræ tribuit: ut alibi multis locis.

240. *Nec Baccho genus, aut, &c.*] Terra ſalſa ſic ingrata eſt, ut arboribus apud ſe depoſitis non ſervet nomen: ſed eas & virtute & nomine ſpoliet: id eſt, ut arbores in ea degenerent, nec amplius ejuſdem generis ac nominis eſſe videantur. De *Baccho*, Ecl. 5. 69.

241. *Qualos Colaque prelorum, &c.*] *Torcular* tota machina eſt uvis premendis, à *torquendo* ſic dicta. *Prelum*, ſunt trabes, quæ uvas torculari impoſitas premunt, à *premendo*, dictæ per contractionem, *premulum*, *prelum*: unde ſyllaba prima brevis eſt in *premo*; longa in *prelum*. *Cola* ſunt ſacci, vel corbes, quæ torculari ſuppoſitæ vinum expreſſum excipiunt precolantque. *Quali*, corbes è vimine, calathi, Ecl. 2. 46.

244. *Eluctabitur.*] Per vim, & quaſi cum lucta exibit.

250. *Habendo.*] Paſſiva ſignificatione, *dum habetur*: ut pleraque gerundia, Ecl. 8. 71.

252. *Ne ſit mihi fertilis.*] Terra enim, cujus vis in herbas aut frondes abſumitur, parem habet virtutis ad fructum ferendum.

254. *Tacitam.*] Etſi de illa taceatur, nullumque aliud indicium à me aſſignetur.

257. *Picea—taxi, &c.*] *Picea*, pini ſpecies: de qua Plin. l. 16. 10. *Picea montes amat atque frigora, feralis arbor, & funebri indicio ad fores poſita, ac rogis virens: hæc plurimam reſinam fundit. Taxus, de l'If, yew*: de qua Plin. ibidem. *Taxus, minus virens, graciliſque & triſtis ac dira: lethale baccis, in Hiſpania præcipue, venenum ineſt. Sunt qui taxica hinc appellata dicant venena, quæ nunc toxica dicimus.*

259. *His animadverſis.*] V. PARS. *De cultura vitis.* Continent præcepta præcipue XV. I. Eſt *de ſcrobibus & foveis hyeme parandis*, v. 260. II. *De ſoli ſimilitudine in ſeminario & vineto*,

Excoquere,

Excoquere, et magnos ſcrobibus concidere montes,
Antè ſupinatas Aquiloni oſtendere glebas,
Quàm lætum infodias vitis genus. Optima putri
Arva ſolo: id venti curant, gelidæque pruinæ,
Et labefacta movens robuſtus jugera foſſor.
At ſi quos haud ulla viros vigilantia fugit;
Antè locum ſimilem exquirunt, ubi prima paretur
Arboribus ſeges, et quò mox digeſta feratur,
Mutatam ignorent ſubitò ne ſemina matrem.
Quin etiam cœli regionem in cortice ſignant:
Ut, quo quæque modo ſteterit, quâ parte calores
Auſtrinos tulerit, quæ terga obverterit axi,
Reſtituant. Adeò in teneris conſueſcere multum eſt.
Collibus, an plano melius ſit ponere vites,
Quære priùs. Sin pinguis agros metabere campi;
Denſa fere: in denſo non ſegnior ubere Bacchus.
Sin tumulis acclive ſolum, colléſque ſupinos;
Indulge ordinibus: nec ſeciùs omnis in unguem
Arboribus poſitis ſecto via limite quadret.

putrefacere, et aperire foveis altos montes multo prius, et exponere Aquiloni glebas inverſas multo *prius, quam plantes hilare genus vitis. Optimi* ſunt *agri, quorum ſolum eſt tenerum:* id autem *efficiunt venti, et pruinæ frigidæ, et robuſtus foſſor agitans terram proſciſſam. Sed ſi nulla vigilantia deeſt quibuſdam viris,* hi *prius eligunt loca* duo *ſimilia:* unum, *in quo primum ſeminarium arborum præparetur;* et alterum, *in quem deinde transferatur diſtinguendum* per ordines: *ne ſurculi non aſſueſcant* terræ *matri ſubito mutatæ. Præterea notant cœli ſitum in cortice: ut reponant* arborem, *quomodo unaquæque poſita fuerat, qua parte paſſa erat calorem meridionalem, quæ terga verterat ſeptentrioni. Tantum poteſt conſuetudo* cœpta *à tenera* ætate. *Perpende prius, an melius ſit plantare vites* in *plano, an* in *collibus. Si eligis agros pinguis campi, ſere* vites *ſpiſſas: vitis non eſt ſterilior in denſo agro. Si vero* eligis *ſolum aſſurgens in tumores, et colles inclinatos, fac ordines* laxiores: *nihilominus omnia intervalla congruant perfecte, arboribus diſpoſitis per ſectos tramites.*

NOTÆ.

v. 265. III. *De ſignando vitis cortice, ad cognoſcendum nativum ejus ſitum,* v. 269. IV. *De ordine, quo ſerenda eſt,* v. 273. V. *De profunditate foveārum,* v. 288. VI. *De iis quæ cavenda ſunt in ſatione vitis,* v. 298. VII. *De tempore ſationis,* v. 315. VIII. *De ſtercoratione,* v. 346. IX. *De lapidum & concharum infoſſione,* v. 348. X. *De paſtinatione,* ſive terra vertenda paſtino, *la houë, la beſche,* v. 354. XI. *De ligatione,* quæ *pedatio* dicitur, *mettre les echalas,* v. 358. XII. *De frondatione* ſeu frondium amputatione, v. 362. XIII. *De ſepto adverſus pecorum injurias,* v. 371. XIV. *De Bacchi ſacris,* v. 380. XV. *De vinitoris diligentia aliis in rebus,* v. 397.

261. *Aquiloni.*] Vento ſeptentrionali: generatim hic hyemen ſignificat. De eo Ecl. 7. 51.

267. *Arboribus.*] Vel vites ipſas, arbores vocat, ut ſupra, v. 89. Ver præceptum generale eſt pro omnibus arboribus. *Seges.*] Bene de arbuſculis, quæ ſeruntur in ſeminario.

268. *Semina.*] Non hic grana ſunt, ſed ſurculi, ſive avulſi è vitis corpore, qui vocantur *malleoli, marcottes, ſhoots*; ſive cum ſuis radicibus tranſlati, qui vocantur *viviradices.*

271. *Auſtrinos, &c. Axi, &c.*] Pro meridie, *Auſtrum* dicit, ventum inde flantem, de quo Ecl. 2. 58. Pro ſeptentrione, *axem,* id eſt, polum ſimpliciter; quia polus hic unus à nobis videtur.

275. *Denſo.*] Pro *denſe,* ſupra, v. 134. De *ubere,* ſupra, v. 185. De *Baccho,* Ecl. 5. 69.

277. *Secius.*] Vel *ſequius,* ut Germano placet: *ſecus,* ſignificat *aliter,* & habet primam brevem; *ſecius,* vel *ſequius,* ſignificat *deterius, pejus, minus,* & primam habet longam. Hac ſignificatione dixit paſſim Apuleius, *ſequiorem ſexum,* pro *muliebri,* qui minor ac deterior eſt: & Seneca, *ſequius de aliquo loqui,* id eſt, ſiniſtre. Et derivat Turneb. l. 19. 17. à *ſequor:* quia *præire* conſuevit id, cujus melior eſt conditio; *ſequi,* cujus deterior, ut ſervus.

In unguem.] Exacta perfectaque ratione. Tranſlata dictio à marmorariis opificibus, qui marmorum juncturas ungue explorant, an perfecte commiſſæ ſint. Horatius de A. P. 295. *Perfectum decies non caſtigavit ad unguem.* Et ſal. 1. 5. 32. *Ad unguem factus homo.*

278. *Secto via limite quadret.*] Diſpoſitio arborum hic duplex intelligi poteſt: Ita ut ſingulæ viæ ſectæ ſint inter arbores, vel diſpoſitas in quadrangulum, & tunc perfecte quadrata figura eſt: vel diſpoſitas in triangulum, & tunc eſt quicuncialis figura, *en echiquier.* Quincuncialis porro figura, ſive *quincunx,* ita dicebatur à figura quinti numeri, V. quam ſinguli trianguli exprimunt.

Ut

Quemadmodum in magno bello, cum longa legio extendit suas *cohortes, et* omnis *turba conſtitit in campo vacuo; et exercitus ordinati* ſunt, *et omnis terra undique ſplendet fulgore* armorum *æreorum; nondum* tamen *committunt horridam pugnam, ſed Mars incertus vagatur in medio armorum:* Sic *omnia intervalla* arborum *ſint dimenſa æqualibus numeris tramitum: non ſolum ut aſpectus delectet animum otioſum; ſed quia alioqui terra non præbebit omnibus æquale robur, nec rami poterunt ſe extendere in aërem. Fortaſſe petes quænam* debeat *eſſe altitudo foſſarum: auderem* ego *deponere vitem in tenui etiam foſſa; arbor* vero *profundius ac penitus defoditur in terra. Præcipue æſculus, quæ tantum progreditur radice ad inferos, quantum* progreditur *cacumine ad plagas cœleſtes. Ergo non hyemes, non venti, neque pluviæ illam eruunt: manet inconcuſſa, et per multos annos ſuperat durando tranſigens multas ætates hominum: tum ate porrigens ramos robuſtos, et brachia huc illuc, ipſa* inter ramos ſuos *media, alit magnam umbram. Ne autem vineæ tibi inclinent ad Solem occidentem: et ne plantes corylum inter vites: et ne*

Ut ſæpe ingenti bello cùm longa cohortes
Explicuit legio, et campo ſtetit agmen aperto,
Directæque acies, ac latè fluctuat omnis
Ære renidenti tellus, necdum horrida miſcent
Prælia, ſed dubius mediis Mars errat in armis:
Omnia ſint paribus numeris dimenſa viarum:
Non animum modò uti paſcat proſpectus inanem;
Sed quia non aliter vires dabit omnibus æquas
Terra, neq; in vacuum poterunt ſe extendere rami.
Forſitan et ſcrobibus quæ ſint faſtigia quæras.
Auſim vel tenui vitem committere ſulco:
Altiùs ac penitùs terræ defigitur arbos:
Æſculus imprimis, quæ quantum vertice ad auras
Æthereas, tantum radice in Tartara tendit.
Ergo non hyemes illam, non flabra, neque imbres
Convellunt: immota manet, multóſque per annos
Multa virûm volvens durando ſæcula vincit.
Tum fortes latè ramos et brachia tendens
Huc illuc, media ipſa ingentem ſuſtinet umbram.
Neve tibi ad Solem vergant vineta cadentem:
Neve inter vites corylum ſere: neve flagella

NOTÆ.

Quadrum.

o o o o o
o o o o o
o o o o o
o o o o o
o o o o o

Quincunx.

o o o o o
o o o o
o o o o o
o o o o
o o o o o

Vox *quadret* proprie notat priorem figuram; metaphorice vero ſecundam. Ita Cicero, de Orat. 3. 173. *Conjunctionem verborum numeroſe cadere, et quadrare, et perfici volumus.* Et in Bruto, 43. *Quoniam tibi quadrat:* id eſt, *convenit, congruit.*

279. *Cohortes explicuit legio.*] Militum numerus in legione, pro temporum varia ratione, varius fuit. Univerſim legio dividebatur in cohortes X. manipulos XXX. centurias LX. In inceſſu quadratam ſervabat figuram; in pugna porrigebatur in longum, triplici verſu ſive linea, quarum ſingulæ manipulos decem continebant.

281. *Fluctuat omnis Ære renidenti tellus.*] Id eſt, ſplendor æris tremulus huc illuc in terra circumvolat. Sic ſupra, v. 211. *Enituit impulſo vomere campus.* De *Marte*, Ecl. 9. 12.

291. *Æſculus.*] Arbor glandifera, è quercuum genere. Supra v. 16. *Tartara* G. 1. 36.

299. *Corylum.*] Supra v. 65. Nocet radicum denſitate, quæ vitibus alimentum præripiunt, *Flagella*, ſunt ramorum ſummitates, è quibus non ſunt decerpendi ad plantandum ſurculi, ſive malleoli; ſed ex infirma arboris parte, quæ terræ vicinior eſt; jam enim terræ aſſueverunt, eamque amant.

Summa

Summa pete, aut ſummas defringe ex arbore plantas :
(Tantus amor terræ) neu ferro læde retuſo
Semina ; neve oleæ ſylveſtres inſere truncos.
Nam ſæpe incautis paſtoribus excidit ignis,
Qui furtim pingui primùm ſub cortice tectus
Robora comprendit, frondéſq; elapſus in altas
Ingentem cœlo ſonitum dedit : inde ſecutus
Per ramos victor, pérque alta cacumina regnat,
Et totum involvit flammis nemus, et ruit atram
Ad cœlum piceâ craſſus caligine nubem :
Præſertim ſi tempeſtas à vertice ſylvis
Incubuit, glomerátque ferens incendia ventus.
Hoc ubi ; non à ſtirpe valent, cæſæque reverti
Poſſunt, atque imâ ſimiles revireſcere terrâ :
Infelix ſuperat foliis oleaſter amaris.
Nec tibi tam prudens quiſdam perſuadeat auctor
Tellurem Boreâ rigidam ſpirante movere.
Rura gelu tum claudit hyems, nec ſemine jacto
Concretam patitur radicem affigere terræ.
Optima vinetis ſatio eſt, cùm vere rubenti
Candida venit avis longis inviſa colubris :
Prima vel autumni ſub frigora, cùm rapidus Sol
Nondum hyemem contingit equis, jam præterit
Ver adeò frondi nemorum, ver utile ſylvis : (æſtas;
Vere tument terræ, et genitalia ſemina poſcunt.
Tum pater omnipotens fœcundis imbribus Æther
Conjugis in gremium lætæ deſcendit, et omnes
Magnus alit, magno commixtus corpore, fœtus.
Avia tum reſonant avibus virgulta canoris,

carpas ſuprema cacumina, aut ne *ab cindas ſupremos ſurculos ex arbore (adeo amant terram) & ne vulneres ferro obtuſo ſurculos : & ne plantes* ſimul *truncos oleæ ſylveſtris. Nam ſæpe paſtoribus imprudentibus excidit ignis, qui primo occultus ſub pingui cortice oleæ clam corripuit truncos, & erumpens in alta folia, edidit ingentem crepitum in aërem : inde gliſcens regnat victor per ramos & per alium verticem, & implicat flammis totam ſylvam, & denſus piceo fumo emittit in cœlum nigram nubem. Præcipue ſi tempeſtas à ſeptentrione incumbat arboribus, & ſi ventus augens volvat incendia. Cum id* accidit, tum vites *neque poſſunt è radice, neque per amputationem repullulare, & renaſci ſimiles ab ima terra :* ſed *ſterilis oleaſter amaris frondibus remanet* ſolus. *Ne autem ullus tam prudens tibi auctor ſit* hujus *conſilii, ut flante Borea aperias* in ſcrobes *terram rigentem : tunc hyems conſtringit arva frigore : nec permittit ut, ſurculo defoſſo, radix conſtricta infigatur terræ. Optima plantatio vinearum eſt vere purpureo, cum redit avis alba, infenſa longis ſerpentibus : vel circa prima frigora autumni, cum Sol rapidus nondum attigit equis hyemem, ſed jam calores abierunt. Ver præcipue foliis arborum, ver arboribus utile eſt. Terræ intumeſcunt vere, & petunt ſemina fœcundantia. Tum aër,* qui eſt *pater omnipotens, labitur per pluvias fertiles in ſinum lætæ uxoris* terræ : *& magnus ipſe, commixtus magno* ejus *corpori, nutrit omnes fœtus. Tum frutices* extra vias *poſiti reſonant volucribus,*

NOTÆ.

301. *Neu ferro læde retuſo.*] Non prohibet ferro præcidi ; ſed ferrum obtuſum adhiberi, quo lacerarentur potius quam amputarentur *ſemina*, id eſt, *ſurculi :* vide ſupra v. 268.

303. *Nam ſæpe, &c.*] Cur à vitibus removendæ ſint oleæ ſylveſtres, ſive oleaſtri, affert alias cauſas Theophraſtus l. 315. Quod nempe tam olea, quam ficus, alimenti plurimum exugant, umbramque inducant maximam.

305. *Robora.*] Truncos, ſupra v. 25.

308. *Ruit.*] Emittit ; active hic ſumitur, ut G. 1. 105. *Cumuloſque ruit male pinguis arenæ.*

310. *A vertice.*] A ſeptentrionali polo, ſecundùm Servium : quia, *hic vertex nobis ſemper ſublimis*, G. 1. 242. A vertice arborum, ſecundùm Germanum & Victorium. Vide G. 1. 324. *Collectæ ex alto nubes.*

316. *Borea.*] Vento ſeptentrionali, Ecl. 7. 51.

319. *Cum vere rubenti Candida, &c.*] Ciconia, de qua Plin. l. 10. 23. *Ciconiæ quonam è loco veniant, aut quo ſe referant, incompertum adhuc eſt. E longinquo venire non dubium, eodem quo grues modo. Nidos eoſdem repetunt : genetricum ſenectam invicem educant.* Vir hic *rubens* dicitur propter flores ; ut paſſim alibi *purpureum.*

322. *Hyemem contingit equis.* Tropicum Capricorni, quem ubi attigit, tunc bruma eſt & hyems ſumma : vide G. 1. 238.

325. *Tum pater, &c.*] *Æther*, ſive aër, per Jovem à poëtis : terra, per Junonem adumbrata eſt. Inter utrumque quoddam quaſi conjugium.

Et

et animalia redeunt ad concubitum ſtatis diebus. Omnis campus parturit, et agri aperiunt ſinum tepidis flatibus Zephyri: abundat in *omnibus* agris *humor: et herbæ audent tuto exponere ſe novo Soli: nec vitis timet Auſtros ſurgentes, aut pluviam emiſſam è cœlo magnis Aquilonibus: ſed propellit germina, et effundit omnia folia. Non puto alios dies fulſiſſe in primo ortu naſcentis mundi, aut habuiſſe alium ordinem.* Tempus *illud ver fuit: magnus orbis habebat ver, et Euri continebant hybernos flatus: Statim ut pecudes acceperunt lucem, et ferreum genus hominum extulit caput* ex *agris ſaxoſis, et feræ immiſſæ ſunt in ſylvas, et ſidera in cœlum.* Et vero *mundus adhuc tener non potuiſſet tolerare hunc laborem: niſi tanta quies eſſet inter hyemem et æſtatem, et* niſi *clementia aëris complecteretur terras. Cæterum quaſcumque arbuſculas deſodies in agris, ſparge ſtercore pingui, ac memineris tegere multa terra. Vel* circa *infode lapides bibulos, aut conchas aſperas: nam aquæ inter eas fluent, & tenuis vapor permeabit, et ea* quæ *plantata* ſunt *ſument vires. Inventi* ſunt *etiam, qui premerent* ea *deſuper ſaxo, et pondere magnæ teſtæ: et hoc munimentum* eſt *adverſus pluvias immodicas: hoc* munimentum eſt, *quando canis ardorem ferens aperit calore agros hiantes. Surculis plantatis, reſtat ſæpe accumulare terram ad radices* eorum, *& immittere ligones ferreos* in terram.

Et Venerem certis repetunt armenta diebus.
Parturit almus ager : Zephyríque tepentibus auris
Laxant arva ſinus : ſuperat tener omnibus humor :
Inque novos ſoles audent ſe gramina tuto
Credere : nec metuit ſurgentes pampinus Auſtros,
Aut actum cœlo magnis Aquilonibus imbrem :
Sed trudit gemmas, et frondes explicat omnes.
Non alios primâ creſcentis origine mundi
Illuxiſſe dies, aliúmve habuiſſe tenorem
Crediderim : ver illud erat ; ver magnus agebat
Orbis, et hybernis parcebant flatibus Euri ;
Cùm primùm lucem pecudes hauſêre, virûmq;
Ferrea progenies duris caput extulit arvis,
Immiſſæque feræ ſylvis, et ſidera cœlo.
Nec res hunc teneræ poſſent perferre laborem,
Si non tanta quies iret, frigúſque calorémque
Inter ; et exciperet cœli indulgentia terras.
Quod ſupereſt, quæcumque premes virgulta per agros,
Sparge ſimo pingui, & multâ memor occule terrâ :
Aut lapidem bibulum, aut ſqualentes infode conchas :
Inter enim labentur aquæ, tenuíſq; ſubibit
Halitus, atque animos tollent ſata : jámque reperti
Qui ſaxo ſuper atque ingentis pondere teſtæ
Urgerent : hoc effuſos munimen ad imbres ;
Hoc, ubi hiulca ſiti findit canis æſtifer arva.
Seminibus poſitis, ſupereſt deducere terram
Sæpius ad capita, et duros jactare bidentes.

NOTÆ.

330. *Zephyrique.*] Ecl. 5. 5. *Auſtros.*] Ecl. 2. 58. *Aquilonibus.*] Ecl. 7. 51.

336. *Non alios, &c.*] Diſceptatur, quo tempore mundus conditus ſit : verno, an autumnali : favet autumno ratio, quæ petitur à maturitate frugum : favet veri, quæ petitur à commodiſſima temperie. Poëtæ omnes pro vere ſtant. De *Euro*, G. 1. 371.

340. *Virûmque Ferrea progenies, &c.*] Alludit ad ætatem ferream, & inſtaurationem mundi poſt diluvium factam, à Deucalione & Pyrrha, jactis poſt tergum lapidibus, Ecl. 6. 41.

343. *Nec res hunc teneræ, &c.*] Vel ſenſus eſt : Nec mundi res, tum teneræ ac recentes, potuiſſent perferre calorem æſtivum, aut frigus hybernum : ergo conveniens fuit, naſci eas verno tempore, quæ anni quædam eſt quies. Vel ſenſus eſt generalis : Nec mundi res, quæ per ſe teneræ ſemper ac fragiles ſunt, poſſent ferre vim æſtatis & hyemis ; niſi vere, quaſi quiete recrearenter.

353. *Canis æſtifer.*] Sirius, vel canicula : ſtella in ore majoris canis : cujus vis in ſubjectas mundi partes inſignis eſſe perhibetur, quo tempore Sol oritur in principio Leonis, nempe exeunte Julio : tumque æſtus ferventiſſimus eſt, morbique ex illo æſtu frequentiſſimi : dieſque illi *caniculares* vocantur, donec Sol totum Leonis ſignum perluſtraverit, ad uſque diem 23. Auguſti. *Sirius* dictus, vel à σειραίνω, *ſicco* ; vel à σειρόω, *evacuo*.

355. *Capita.*] Vitium arborumque capita, ſtirpes ſunt vel radices ; quibus, quaſi ore, alimentum è terra trahunt.

Bidentes.] *Bidens* aliquando eſt *ovis* ; hic inſtrumentum fodiendæ terræ comparatum, *paſtinum, ligo, un hoyau.* Etymon à binis dentibus : quod ligo ſit bifurcus. *De ove bidente.* Æn. 4. 57.

Aut

Aut preſſo exercere ſolum ſub vomere, et ipſa
Flectere luctantes inter vineta juvencos:
Tum leves calamos, et raſæ haſtilia virgæ,
Fraxineáſque aptare ſudes, furcáſque bicornes;
Viribus eniti quarum, et contemnere ventos
Aſſueſcant, ſummáſque ſequi tabulata per ulmos.
Ac, dum prima novis adoleſcit frondibus ætas,
Parcendum teneris; et dum ſe lætus ad auras
Palmes agit, laxis per purum immiſſus habenis,
Ipſa acies nondum falcis tentanda; ſed uncis
Carpendæ manibus frondes, intérque legendæ.
Inde ubi jam validis amplexæ ſtirpibus ulmos
Exierint: tum ſtringe comas, tum brachia tonde.
Antè reformidant ferrum: tum denique dura
Exerce imperia, et ramos compeſce fluentes.
Texendæ ſepes etiam, et pecus omne tenendum eſt:
Præcipuè dum frons tenera imprudénſque laborum:
Cui, ſuper indignas hyemes, Solémque potentem,
Sylveſtres uri aſſiduè capreæque ſequaces
Illudunt: paſcuntur oves, avidæque juvencæ.
Frigora nec tantùm canâ concreta pruinâ,
Aut gravis incumbens ſcopulis arentibus æſtas;
Quantùm illi nocuere greges, duríque venenum
Dentis, et admorſo ſignata in ſtirpe cicatrix.
Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris
Cæditur, et veteres ineunt proſcenia ludi:

Aut movere terram ſub vomere depreſſo, et deducere boves reſiſtentes inter ipſas vineas: Deinde adjungere viti *politas cannas et haſtilia è virgis decorticatis, et palos fraxineos, et furcas bicornes: quarum viribus aſſueſcant aſſurgere, et deſpicere ventos, et adhærere ramis ad* uſque *ſummas ulmos.*

Et parcendum quidem eſt *teneris* vitibus, *dum prima ætas creſcit novis frondibus, et dum palmes lætus attollit ſe in altum, emiſſus in aërem* veluti *lavatis habenis. Ipſa acies ferri non eſt adhuc adhibenda: ſed frondes præcidendæ* ſunt *unguibus manuum, et paſſim auferendæ. Poſtea, quando* vites, *firma radice implicatæ ulmis, creverint; tunc amputa pampinos, tunc ſeca palmites: prius timent ferrum: tunc demum exerce dura imperia, et coerce ramos ſuperfluos.*

Præterea ſepes jungendæ ſunt, *et greges omnes continendi: præcipue dum frondes teneræ ſunt, et inaſſuetæ noxiis* rebus: *quibus* frondibus, *præter magnas hyemes et Solem vehementem, ſylveſtres boves, et capræ ſequaces aſſidue nocent: oves et avidæ juvencæ carpunt* eas. *Nec hyems conſtricta albo gelu, aut gravis æſtas penetrans rupes aridas, tantum* nocuit, *quantum nocuerunt illæ pecudes, et venenum duri dentis, et cicatrix impreſſa in ſtripe corroſa.*

Non aliud ob delictum caper immolatus Baccho in *omnibus altaribus, et antiqui ludi prodeunt in theatra:*

NOTÆ.

356. *Aut preſſo exercere ſolum, &c.*] Ex more Italiæ, ubi vites ulmis aliiſque arboribus fulciebantur: adeoque laxius digeſtæ ſpatium arandi relinquebant, imo & frugum interſerendarum.

359. *Fraxineas.*] E fraxino arbore, *freſne, aſh.*

361. *Tabulata.*] Servius: *Sunt rami effuſiores, et in plana tendentes, non in altiora creſcentes.* Et Columella, l. 5. 6. *Tabulata inſtituenda ſunt: hoc enim nomine uſurpant agricolæ ramos, truncoſque prominentes; ut vites laxius diffundantur.*

364. *Laxis per purum, &c. habenis, &c.*] *Laxis habenis* metaphora eſt ab equis deſumpta, duce Lucretio l. 5. 784. *Arboribuſque datum eſt variis exinde per auras creſcendi magnum immiſſis certamen habenis.* Et *per purum*, ſignificat, *per aërem.* Sic & Horatius, Od. 1. 34. 7. *Per purum tonantes egit equos, volucremque currum.*

374. *Sylveſtres uri.*] *Bubali*, quos vulgus cum *uris* confundit. Plin. l. 18. 5. *Uri* enim, ex Cæſare, de bello Gal. l. 6. ſunt feræ, *magnitudine paulo infra elephantos, ſpecie et colore et figura tauri:* quæ in ſola Hercynia Germaniæ ſylva reperiuntur. *Bubali* boves ſunt ſylveſtres, frequentes in Italia, ex Iſidoro & aliis: quanquam aliter à Plinio deſcribuntur.

381. *Proſcenia.*] Theatrum locus fuit ſemicirculi figuram habens, ſpectaculis ſcenicis deſtinatus, à θεάομαι *ſpecto.* Partes ejus fuere, I. *Porticus, ſcalæ, ſedilia:* ſedilium ordines dicebantur *cunei*; quia cuneorum modo, eo ſtrictiores erant quo magis ab ambitu ad centrum theatri accedebant: & hæc omnia circa ambitum theatri erant diſpoſita. II. *Orcheſtra*, pars interior, ſive centrum theatri, eaque omnium infima & concava: unde *cavea* dicebatur totum theatri ſpatium. Hic ſedebant ſenatores, ludebantque chori ſaltatorum & muſicorum; ab ὀρχεῖσθαι *ſaltare.* III. *Proſcenium*, locus ab uno theatri

& magni Athenienſes inſtituerunt præma circa pagos, & vias, & læti inter bibendum ſaltavere in pratis amœnis per unctas pelles hircorum. Romani quoque coloni, gens orta è Trojanis, jocantur verſibus incompoſitis, & riſu effuſo; & induunt larvas horribiles è cavis corticibus; & te vocant, ô Bacche, inter hilaria carmina, & in honorem tuum alligant fictiles imagunculas ex alta pinu. Hinc vinea omnis pullulat multo fructu, & vales curvæ, & ſaltus opaci implentur uvis; *& quicumque* locus, in quem imago *Bacchi circumvertit vultum formoſum. Itaque rite cantabimus Baccho ſuas laudes, verſibus patriis, & offeremus ei diſcos atque placentas; & ſacer hircus, deductus cornibus, ſtatuetur ante aram: & torrebimus pinguia viſcera in verubus è corylo* factis.

Præmiáque ingentes pagos et compita circùm
Theſeidæ poſuêre: atque inter pocula læti
Mollibus in pratis unctos ſaliêre per utres.
Necnon Auſonii, Trojâ gens miſſa, coloni
Verſibus incomptis ludunt, riſúque ſoluto:
Oráque corticibus ſumunt horrenda cavatis.
Et te, Bacche, vocant per carmina læta, tibíque
Oſcilla ex altâ ſuſpendunt mollia pinu.
Hinc omnis largo pubeſcit vinea fœtu:
Complentur valléſque cavæ ſaltúſque profundi,
Et quocumque Deus circùm caput egit honeſtum.
Ergo rite ſuum Baccho dicemus honorem
Carminibus patriis, lancéſque et liba feremus;
Et ductus cornu ſtabit ſacer hircus ad aram:
Pinguiáque in verubus torrebimus exta colurnis.

NOTÆ.

cornu ad alterum ductus, inter orcheſtram & ſcenam, altior quam orcheſtra, inferior quam ſcena: in eo agebant loquebanturque hiſtriones comici tragicique, è pulpito, id eſt, ex editiore aliquo & pedibus ſubſtrato tabulato. IV. *Scena*, pars theatri adverſa ſpectantibus: velis, picturis, columniſque decorata, & olim arboribus ad inumbrandos actores, cum ludi in propatulo antiquitus exhiberentur: à σκηνὴ *umbraculum*. V. *Poſcenium*, ubi actores poſt ſcenam latent. VI. *Amphitheatrum*, fuit locus, non in ſemicirculum, ſed in circulum extructus: ubi nulla erat ſcena, ſed undecunque ſedilia ſpectatorum: cum *arena* in medio, in qua gladiatorum, ferarumque & alia id genus certamina peragebantur: quare *amphitheatrum* dicebatur quaſi *undique theatrum*; ab ἀμφὶ *circum*, & θεάομαι, *ſpecto*.

382. *Præmiaque, &c.*] Ludi omnes theatrales è Bacchicis ejuſmodi ludicris ortum habuere, quibus victor *hircum* referebat: unde tragœdiæ remanſit nomen a τράγος *hircus*, & ᾠδὴ *cantilena*. Horatius in arte Poëtica, v. 220. *Carmine qui tragico vilem certavit ob hircum, Mox etiam agreſtes Satyros nudavit*, &c. Floruit primo apud Athenienſes, qui *Theſeidæ* dicuntur, à *Theſeo* rege, qui primus eos, in pagis degentes, in urbem coëgit, mœnibuſque ſepſit. De eo, Æn. 6. 129.

384. *Unctos ſaliere per utres.*] Præcipua pars *Liberalium* ſive *Bacchicorum* ludorum, erat ſaltus per pelles hircinas, in campo cumulatas, inflataſque & unctas oleo. Hircinas eligebant pelles ſive utres ad contemptum hircorum etiam mortuorum, quod viti infeſtum ſit animal: & ungebant, ut magis eſſent lubricæ, nec veſtigium cadentis ſuſtinerent: uno pede inſiliebant, reducto altero: & cum frequenter caderent *cernui*, ſive proni, vocabant ludos illos *Cernualia*; Græci ἀσκώλια, ab ἀσκὸς *uter*.

385. *Auſonii coloni.*] *Colonus* hic non *agricolam* ſignificat, ſed *coloniam*, ſive Trojanos, Æneæ duce, miſſos ad *incolendam* Auſoniam, id eſt, Italiam. De *Auſonibus*, antiquis Italiæ populis, Æn. 3. 171.

389. *Oſcilla ſuſpendunt.*] Imagunculas fictiles, Baccho ſacras, & ad ejus ſpeciem effictas; quæ vineis providere putabantur, eiſque fertilitatem conferre, ad quas vento, aut numinis providentia impulſæ ſeſe converterent. Unde addit: *Et quocunque Deus circum caput egit honeſtum*. Nomen hoc, *oſcillum*, diminutivum eſt ab *os oris*, quaſi *parvum os*: Unde etiam eſt *oſculum*, Æn. 1. 260.

391 *Saltuſque, &c.*] *Saltus* non eſſe ſylvarum ipſas arbores, ſed loca ſylvarum ab arboribus vacua notavimus, Ecl. 6. 56.

394. *Liba.*] Placentæ genus, Ecl. 7. 33.

395. *Et ductus.*] Verba ſolemnia: ominoſum enim erat in ſacrificiis, ſi victima *traheretur*, non facile duceretur: tum ſi ad aram non ſponte *ſtaret*, ſed reluctaretur.

396. *Colurnis.*] Bene; cum enim *corylum & hircum* viti eſſe infeſtum dixerit, utrumque ad ſacrificia adhibet: *hircum*, ut victimam: *corylum*, ut materiem veru.

Eſt

Eſt etíam ille labor curandis vitibus alter,
Cui nunquam exhauſti ſatis eſt: namque omne quotannis
Térq; quatérq; ſolum ſcindendum, glebáque verſis
Æternùm frangenda bidentibus; omne levandum
Fronde nemus. Redit agricolis labor actus in orbem,
Atque in ſe ſua per veſtigia volvitur annus.
Et jam olim ſeras poſuit cùm vinea frondes,
Frigidus et ſylvis Aquilo decuſſit honorem;
Jam tum acer curas venientem extendit in annum
Ruſticus, et curvo Saturni dente relictam
Perſequitur vitem attondens, fingítque putando.
Primus humum fodito, primus devecta cremato
Sarmenta, et vallos primus ſub tecta referto:
Poſtremus metito. Bis vitibus ingruit umbra,
Bis ſegetem denſis obducunt ſentibus herbæ:
Durus uterque labor. Laudato ingentia rura,
Exiguum colito. Nec non etiam aſpera ruſci
Vimina per ſylvam, et ripis fluvialis arundo
Cæditur; incultíque exercet cura ſalicti.
Jam vinctæ vites; jam falcem arbuſta reponunt;
Jam canit extremos effœtus vinitor antes.
Sollicitanda tamen tellus, pulvíſque movendus:
Et jam maturis metuendus Jupiter uvis.

Eſt etiam iterandus en colendis vitibus labor ille, in quo nihil unquam ſatis perfectum eſt; nempe oportet *omnem terram vertere ſingulis annis ter & quater, & aſſidue comminuere glebas ligonibus inverſis, & exonerare totum vinetum frondibus. Labor revolutus in circulum redit agricolis, & annus in ſe replicatur per eaſdem vias. Et tum demum, cum vinea amiſit ultimas frondes, &* cum *frigidus Aquilo abſtulit arboribus pulchritudinem, jam tum diligens agricola profert curas in annum futurum; & perſequitur curva Saturni falce vitem nudatam,* eam *tondens, & componit amputando. Primus move terram, primus combure ſarmenta* domum *deportata, & primus refer domum pedamenta; ultimus vindemiato. Bis frondes denſiores inumbrant vitem, bis herbæ ſuffocant vinetum ſpiſſis vepribus: magna difficultas in utriſque* amputandis. *Lauda rura magna* ſed *cole parvum* rus. *Præterea ſecanda ſunt in ſylvis aſpera vimina è ruſco, & fluviales cannæ in ripis; & habenda cura ſalicti ſylveſtris. Poſtquam vites ligatæ ſunt, poſtquam vincta* permittunt *falcem reponi, poſtquam vinitor laſſus cantat* attigiſſe *ſe extremos* vineæ *ordines; tamen vertenda* eſt *terra, & glebæ comminuendæ, & cær timendus racemis jam maturis.*

NOTÆ.

397. *Eſt etiam, &c.*] Præcipit *alteram*, id eſt, ſecundam *paſtinationem*, quæ dicitur *repaſtinatio*. de qua v. 354. Item & ſecundam *pampinationem*, ſeu frondium amputationem, de qua, v. 365. Quanquam monet, ter aut quater laborem utrumque eſſe repetendum: quia nunquam *huic labori*, id eſt, in hoc labore, *ſatis eſt exhauſti*, id eſt, ſecundùm Servium, exhauſtionis, finitionis, perfectionis: ſic Æn. 2. 427. *Servantiſſimus æqui*, id eſt, æquitatis.

401. *Actus in orbem.*] Id eſt, perpetuus & continuus: nullus enim in orbe, ſeu circulo, terminus eſt.

404. *Aquilo.*] Ventus ſeptentrionalis, Ecl. 7. 51.

406. *Curvo Saturni dente, &c.*] Præcepta congerit de curis hybernis circa vitem: ac præcipue de *ablaqueatione*: quæ fit cum circa radices terra effoditur, tondenturque ferro ſuperfluæ radices: eæ præſertim quæ terræ ſuperficiem propius tangunt; ut inferiores convaleſcant. Dicitur *ablaqueatio*, quia vitis radicibus, quaſi totidem laqueis, expeditur & liberatur. *Saturni dente.*] Falce dentata ſeu acuta, quæ Saturni geſtamen eſt. De *Saturno*, Ecl. 4. 6.

410. *Bis vitibus, &c.*] Cauſam affert geminæ *pampinationis*, quam antea præceperat; item & geminæ *runcationis*, qua herbæ noxiæ eruuntur, *ſarcler, weeding.*

413. *Aſpera ruſci vimina.*] Commendat curam fruticum, unde parantur viti retinacula. *Ruſcus*, vel *ruſcum, du houx, holm.* De eo, Ecl. 7. 42. *Salictum* vel *ſalicetum*, locus ſalicibus conſitus, *ſauſaye, a willow ground.*

417. *Extremos effœtus vinitor antes.*] *Antes*, ſunt ordines vitium, qui ſunt ante cæteros poſiti, & vineam quaſi circundant, & quavis ex parte extremi ſunt. *Effœtus*, laſſus, qualis eſt mulier quæ multos edidit fœtus.

418. *Pulvíſque movendus.*] Commovendus & excitandus pulvis, fractione glebarum.

419. *Metuendus Jupiter uvis.*] Aër grandine & pluviis intempeſtivis infeſtus. *Jupiter* pro aëre, ſupra, v. 325

Contra nulla eſt difficultas in colendis oleis, nec illæ petunt curvam falcem et raſtros mordaces: cum ſemel radices egerunt in terram, et aſſueverunt aëri. Ipſa terra ſuppeditat ſuccum plantatis oleis, quando *aperitur ligone aduncо: et* reddit *plenas olivas,* ſtatim *cum* ipſo *vomere. Ideo nutri olivam pinguem et gratam paci. Poma quoque, quando ſenſere truncos robuſtos, et accepere vires ſibi debitas, cito aſſurgunt in aërem virtute propria, nec egent noſtro auxilio. Interea ſylvæ omnes non minus onerant ſe fœtibus, et incultæ avium latebræ rubeſcunt baccis ſanguineis. Cytiſi ſecantur: ſylva alta ſuppeditat tædas,* quibus *ignes nocturni eluntur, & præbent lucem. Et homines negligunt* eas *plantare, et* in iis *curam adhibere?*

Contrà, non ulla eſt oleis cultura: neque illæ
Procurvam expectant falcem, raſtróſque tenaces;
Cùm ſemel hæſerunt arvis, auráſque tulerunt.
Ipſa ſatìs tellus, cùm dente recluditur unco,
Sufficit humorem, et gravidas cum vomere fruges.
Hoc pinguem et placitam paci nutritor olivam.
Poma quoque ut primùm truncos ſenſêre valentes.
Et vires habuêre ſuas, ad ſidera raptim
Vi propriâ nituntur, opíſque haud indiga noſtræ.
Nec minùs interea fœtu nemus omne graveſcit,
Sanguineíſque inculta rubent aviaria baccis.
Tondentur cytiſi: tædas ſylva alta miniſtrat,
Paſcuntúrque ignes nocturni, et lumina fundunt.
Et dubitant homines ſerere, atq; impendere curam?

Quid majora ſequar? ſalices, humiléſq; geniſtæ,
Aut illæ pecori frondem, aut paſtoribus umbram
Sufficiunt; ſepémque ſatis, et pabula melli.
Et juvat undantem buxo ſpectare Cytorum,
Naryciæque picis lucos: juvat arva videre,
Non raſtris hominum, non ulli obnoxia curæ.
Ipſæ Caucaſeo ſteriles in vertice ſylvæ,

Quid commemorem majores arbores? *ſalices & geniſtæ humiles, illæ* ipſæ *præbent aut cibum pecudibus, aut umbram paſtoribus, et ſepem ſegetibus, et cibum apibus. Et pulchrum eſt videre Cytorum fluctuantem buxo, et ſylvas Naryciarum picearum: pulchrum eſt videre campos non egentes raſtris, aut ulla cura hominum. Sylvæ ipſæ ſteriles in Caucaſo monte,*

NOTÆ.

420. *Contrà, non, &c.*] Laborioſæ vitis culturæ facilem opponit oleæ culturam. Utraque tamen in tenera ætate ſimilis eſt: diſparitas igitur à firmiori tantum ætate petenda, quæ maximam in vite, vix ullam in olea, curam exigit; unde addit poëta, *Cum ſemel hæſerunt arvis.*

424. *Cum vomere, &c.*] Id eſt ſtatim ut aperitur vomere, ſine mora, producit fructus. Exaggeratio, quæ certum & celerem proventum indicat.

424. *Fruges.*] Olivas interpretor. Et vero voces illæ promiſcue adhibentur à poëtis: *Nemus,* non tantum proprie pro ſylveſtrium arborum multitudine, ſed pro vinea, v. 400. *Omne levandum fronde nemus. Sylva,* pro quarumlibet rerum multitudine, ut notavimus G. 1. 152. *Meſſis* pro collectione non ſolum tritici, ſed etiam uvarum, G. 2. 410. *Poſtremus metito.* Item pro mellis proventu, G. 4. 231. *Duo tempora meſſis. Vindemia* apud Plin. l. 15. 1. pro olivarum etiam collectione. *Seges,* pro arbuſculis in ſeminario, G. 2. 266. *Ubi prima paretur arboribus ſeges,* &c.

425. *Placitam paci nutritor olivam.*] *Nutritor,* pro *nutri:* paſſivum, activa ſignificatione: ut apud Cicer. pro Mil. 33. *Inimiciſſimum multo crudelius etiam punitus es.* Pro *puniſti. Placitam paci,* quia inſigne pacis fuit. Æn. 7. 237. Minervæ fuit dicata. Vide G. 1. 14.

426. *Poma.*] Fructus pro arbore: arbor enim, *pomus* eſt.

431. *Cytiſi: tædas, &c.*] De *cytiſo* frutice, qui tondetur ſaginando pecori, Ecl. 1. 79. De *tædis* arboribus e picearum genere, Ecl. 7. 49.

434. *Salices, &c.*] Salices, *Saules, Willows.* Geniſtæ, *Geneſt, Broom.* G. 2. 2.

436. *Pabula melli.*] Apibus, quæ mel conficiunt.

437. *Cytorum.*] Cytorus urbs, & mons Galatiæ, in ora Paphlagoniæ: buxo fertilis. Ovid. M. 4. 312. *Sæpe Cytoriaco deducit pectine crines:* id eſt, *buxeo.*

438. *Naryciæque picis lucos, &c.*] Sylvas feraces tædarum, picearum, aliarumque arborum, e quibus ſuccus erumpit; qui ſi igne exprimitur, dicitur *pix, poix, pitch.* Si ſponte fluit, dicitur *reſina, poix, reſine, roſin,* thuri affinis. *Narycium* urbs Græciæ & Italiæ, de qua, Æn. 3. 399.

440. *Caucaſeo, &c.*] De *Caucaſo* monte Aſiæ Ecl. 6. 42. De *Euro* vento orientali, G. 1. 371. Hic Caucaſus pro qualibet monte, Eurus pro quolibet vento.

Quas

Quas animoſi Euri aſſiduè frangúntque ferúntque,
Dant alios aliæ fœtus; dant utile lignum
Navigiis pinos, domibus cedróſque cupreſſóſque:
Hinc radios trivêre rotis; hinc tympana plauſtris
Agricolæ, et pandas ratibus poſuêre carinas.
Viminibus ſalices fœcundæ, frondibus ulmi:
At myrtus validis haſtilibus, et bona bello
Cornus; Ityræos taxi torquentur in arcus:
Nec tiliæ leves, aut torno raſile buxum,
Non formam accipiunt, ferróque cavantur acuto:
Nec non et torrentem undam levis innatat alnus
Miſſa Pado; necnon et apes examina condunt
Corticibúſque cavis, vitioſæque ilicis alveo.
Quid memorandum æque Baccheïa dona tulerunt?
Bacchus et ad culpam cauſas dedit: ille furentes
Centauros letho domuit, Rhœtúmque Pholúmque,
Et magno Hylæum Lapithis cratere minantem.
O fortunatos nimium, ſua ſi bona nôrint,
Agricolas! quibus ipſa, procul diſcordibus armis,
Fundit humo facilem victum juſtiſſima tellus.
Si non ingentem foribus domus alta ſuperbis
Manè ſalutantum totis vomit ædibus undam;

quas validi Euri ſemper perflant & rumpunt, exhibent alios aliæ fructus, præbent pinos, ligna utilia navibus; cedros & cupreſſos, utilia *domibus: ex his agricolæ tornaverunt radios rotis, & rotas plauſtris; & fabricaverunt curvas carinas navibus. Salices producunt vimina, ulmi frondes: Myrtus vero commoda eſt ad valida haſtilia, & cornus ad arma* alia: *taxi flectuntur in arcus Ityræos. Nec non tiliæ politæ, & buxus torno raſilis, accipiunt figuram & cavantur acuto ferro. Alnus quoque lævis demiſſa per Padum, innatat aquæ currenti: apes quoque abſcondunt examina* in *cavis corticibus, & in ſinu ilicis carioſæ. Quid produxerunt Bacchi munera,* quod ſit *æqualiter laudandum? Bacchus occaſiones etiam præbuit peccandi: ille morte afficit furioſos Centauros, & Rhœtum, & Pholum, & Hylæum minantem Lapithis magno poculo.*

O felices agricolas, ſi cognoſcerent ſuam felicitatem: quibus terra ipſa æquiſſima producit ex ſe victum parabilem, longe à bellis diſcordibus. Si apud illos *domus alta portis ſuperbis non emittit* ex *totis ædibus magnam multitudinem* hominum *mane ſalutantium;*

NOTÆ.

444. *Hinc radios trivere rotis, hinc tympana plauſtris.*] *Hinc,* non ad cedros & cupreſſos, e quibus nemo rotas fabricatur; ſed ad ſylvas, ſeu ſylveſtres arbores, refertur. De *radiis, tympanis, & plauſtris,* G. 1. 163. *Trivere,* perfecere torno, de qua arte Ecl. 3. 38.

445. *Ratibus poſuere carinas.*] *Rates* proprie, ſunt ligna inter ſe colligata, quæ per aquam aguntur; metaphorice ſumitur pro navi perfecta. *Carina* eſt trabs, ima, eaque incurva, quæ totius navis fundamentum eſt.

447. *Myrtus.*] De *myrto,* Ecl. 2. 54. De *cornо, cornoillier,* ſupra, v. 34. De taxo, *if,* ſupra, v. 257. De *tilia, tilleul,* G. 1. 173. *Hæc buxus, vel hoc buxum, buis, box.*

448 *Ityræos.*] Gens eſt ſecundùm Servium, e Parthia; ſecundùm cæteros, e Syriâ: ſagittandi arte memorabilis.

451, 452. *Alnus miſſa Pado.*] *Alnus, aulne,* nota arbor: *Padus, le Po,* nobiliſſimus Italiæ fluvius, de quo G. 1. 482. Hic ſumitur pro quovis fluvio. *Pado,* pro *per Padum:* ut, It *clamor cælo,* pro *ad cælum.* De *examinibus* apum, Ecl. 7. 13. De *ilice,* arbore, *yeuſe,* Ecl. 1. 18.

456. *Centauros, &c.*] *Centauri & Lapithæ* vicini ſunt populi Theſſaliæ: hi Pindum & Othryn; illi Pelion montem incolentes. Lapitharum rex Pirithous cum Hippodamiam uxorem duceret, Centauri, ſponſam ipſo nuptiarum die rapere aggreſſi, à Theſeo & Hercule amicis Pirithoi, cæteriſque Lapithis ingenti clade inter ipſa pocula afflicti ſunt. Centaurorum præcipuos commemorat Virgilius: Rhœtum, Pholum, & Hylæum. Pro *Rhœto,* aliqui *Rhœcum* legunt: & vero ſic apud Callimachum alioſque legitur. De *cratere,* Ecl. 5. 68.

458. *O fortunato., &c.*] VII. PARS & ultima: *Digreſſio de vitæ ruſticæ felicitate.* I. Ejus commoda præfert commodis urbanæ vitæ, v. 461. II. Proximam facit literarum & philoſophiæ ſtudiis, v. 475. III. Præfert quibuſlibet aliis hominum ſtudiis, v. 495. IV. Hujus vitæ antiquitatem à primis Italiæ colonis primiſque hominibus repetit, v. 532.

462. *Mane ſalutantum, &c.*] Mos apud Romanos, ut clientes magno numero patronos ſalutatum venirent prima luce. *Undam* exprimit multitudo populi exeuntis: dum alius alium, quaſi fluctus fluctum trudit. *Vomit,* metaphora antiqui uſus in eam rem: undè *vomitoria* dicebantur in amphitheatris aditus illi, per quos populus confertim ingrediens in ſedilia ſeſe effundebat.

ſi illi *non appetunt limina variata pulchra teſtudine, & veſtes diſtinctas auro, & æra Corinthia; ſi* apud illos *lana non tingitur Aſſyrio colore, & uſus olei ſinceri non depravatur caſia. Tamen* apud illos non deeſt *quies tuta, & vita neſciens decipere, affluens variis opibus: tamen otia in amplis fundis, & antra, & vivi lacus, & umbroſi campi, & mugitus boum, & dulces ſomni ſub arbore non deſunt. Illic* ſunt *ſylvæ, & latibula ferarum, & juventus patiens in laboribus parvoque aſſueta, & ceremoniæ Deorum, et venerandi parentes. Juſtitia abiens è terra ultimò poſuit pedem apud illos.*

Nec varios inhiant pulchrâ teſtudine poſtes,
Illuſáſque auro veſtes, Ephyreïáque æra;
Alba neque Aſſyrio fucatur lana veneno,
Nec caſiâ liquidi corrumpitur uſus olivi.
At ſecura quies, et neſcia fallere vita,
Dives opum variarum; at latis otia fundis,
Speluncæ, vivíque lacus; at frigida Tempe,
Mugitúſq; boum, molléſque ſub arbore ſomni
Non abſunt. Illic ſaltus, ac luſtra ferarum,
Et patiens operum parvóque aſſueta juventus,
Sacra Deûm, ſanctique patres. Extrema per illos
Juſtitia excedens terris veſtigia fecit.
Me verò primùm dulces ante omnia Muſæ,

Me vero teneant præ cæteris dulces Muſæ,

NOTÆ.

463. *Teſtudine poſtes.*] Portas intelligit, vel in teſtudinem, id eſt, fornicem, arcuatas: vel tectas conchis teſtudinis Indicæ in laminas ſectis. De *teſtudinibus, tortues*, ita Plin. l. 9. 10, *Teſtudines tantæ magnitudinis Indicum mare emittit, ut ſingularum ſuperficie habitabiles caſas integant: atque inter inſulas, rubri præcipue maris, his navigabant cymbis. In mari conchyliis vivunt; tanta oris duritia, ut lapides comminuant: et terram egreſſæ, in herbis pariunt ova, avium ovis ſimilia, centena numero: eaque defoſſa extra aquas incubant noctibus.* Tum cap. 11. *Teſtudinum putamina ſecare in laminas, lectoſque et repoſitoria his veſtire, Corbilius Pollio inſtituit, prodigi et ſagacis ad luxuriæ inſtrumenta ingenii.*

464 *Illuſaſque aura veſtes, &c.*] *In quibus artifex ludens, ex auro aliqua depinxit,* inquit Servius.

Ephyreïaque æra.] Quinque ſyllabarum vox: apud Lucanum etiam quatuor, *Ephyrea:* l. 6. *Inſedit caſtris Ephyræaque mœnia ſervat:* id eſt, Corinthia: Corinthus enim *Ephyra* dicta eſt, ab Ephyra Nympha. Urbs eſt Achaiæ, ſita in medio iſthmi Peloponneſiaci, qui Corinthiacus ideo dicitur. Capta eſt & incenſa à L. Mummio Conſule. Æs porro Corinthium magno in pretio fuit, & ad vaſa expetitum: ejus pretii cauſa hæc afferturà Floro, l. 2. 6. *Quantas opes & abſtulerit & cremaverit hinc ſcias: quod quicquid Corinthii æris toto orbe laudatur, incendio ſuperfuiſſe comperimus: nam & æris notam pretioſiorem ipſa opulentiſſimæ urbis fecit injuria: quia incendio peruſtis plurimis ſtatuis atque ſimulacris, æris, auri, argentique venæ in commune fluxere.* Æri tamen huic fuiſſe pretium etiam ante Mummianum incendium, probat ex Homero Cerdanus, aliiſque argumentis Germanus.

465. *Alba neque Aſſyrio, &c.*] Quadruplex eſt Syriæ diviſio, Syria, Aſſyria, Cœloſyria, & Leucoſyria: Phœnicia vero & Tyrus, ſunt in Cœloſyria: in Phœnicia autem & circa Tyrum inventa eſt purpura primum è conchis expreſſa. *Venenum*, ut & φάρμακον Græcis, ambiguæ ſignificationis eſt: & ſignificat quicquid naturam rerum immutat, in bonam malamque partem; atque adeo & colores, quibus lana fucatur.

466. *Caſia.*] Caſiam triplicem diſtinximus, Ecl. 2. 49. De prima ſpecie haud dubie hic intelligendus poëta: qua oleum ab majores delicias conditum fuiſſe puto, *de la canelle.*

469 *At frigida Tempe.*] *Tempe*, pluralis numeri, ac neutrius gen. amœniſſima vallis fuit in Theſſalia: cincta montibus Oſſa, Pelio, & Olympo: Peneo fluvio interfuſa: Ab ea valle, multæ amœnitate pares, eo quoque nomine inſignitæ ſunt: ſic in Sicilia poſuit Ovid. Faſt. 4. 475. *Heloria Tempe.* Statius in Bœotia, Theb. 1. 486. *Theumeſia Tempe.* Hic Virgilius amœna quælibet loca intelligit. Nomen, à τέμενος *lucus, fanum*; quod Æoles deformarunt in τέμπος.

471. *Saltus ac luſtra ferarum.*] De *ſaltibus*, vide Ecl. 6. 56. De *luſtris*, quæ ſunt ferarum in ſylvis cubilia, puto magis adhærendum Feſto quam Servio. Feſtus derivat à *luto:* unde metaphorice *luſtra* dicuntur popinæ & lupinaria, ubi ventri ac deſidiæ opera datur. Servius deducit ab *umbra*, quia loca illa parum *illuſtrantur.* Stat pro Feſto Voſſius in Etym.

474. *Juſtitia excedens.*] Aſtrea, de qua Ecl. 4. 6.

475. *Muſæ.*] Profitetur ſe literarum ſtudia præferre agriculturæ: ſi tamen his ſtudiis minus ſe idoneum ſentiret, ad hoc alterum vitæ genus abiturum. *Muſæ.*] Non hic ſolius carminis præſides: ſed literarum omnium, earum præcipue quæ ad cœleſtia pertinent, quibus præeſt *Urania.*

Quarum

Quarum ſacra fero ingenti perculſus amore,
Accipiant; cœlíque vias et ſidera monſtrent,
Defectus Solis varios, Lunæque labores:
Unde tremor terris: quâ vi maria alta tumeſcant
Obicibus ruptis, rurſúſque in ſeipſa reſidant: 480
Quid tantùm Oceano properent ſe tingere Soles
Hyberni: vel quæ tardis mora noctibus obſtet.
Sin, has ne poſſim naturæ accedere partes,
Frigidus obſtiterit circùm præcordia ſanguis;
Rura mihi, et rigui placeant in vallibus amnes, 485
Flumina amem ſylváſque inglorius. O ubi campi,
Sperchiúſque, et virginibus bacchata Lacænis
Taygeta! ô qui me gelidis in vallibus Hæmi
Síſtat, et ingenti ramorum protegat umbrâ!
Felix, qui potuit rerum cognoſcere cauſas, 490
Atque metus omnes et inexorabile fatum
Subjecit pedibus, ſtrepitúmque Acherontis avari!
Fortunatus et ille, Deos qui novit agreſtes,
Panáq; Sylvanúmq; ſenem, Nymphásque ſorores!
Illum non populi faſces, non purpura regum 495

quarum fero res ſacras, magno earum *amore captus: et doceant* me *circulos cœli, et ſidera, et diverſas eclipſes Solis, et eclipſes Lunæ: unde motus terræ* oriatur: *qua virtute altum mare turgeſcat ſuperato alveo; ac deinde in ſeipſum recurrat: qua de cauſa Sol hyemalis ita properet ſe lavare* aquis *Oceani: vel quæ mora differat noctes æſtivas. Si vero ſanguis frigidus circumfuſus cordi impediat, quo minus poſſim penetrare hæc ſecreta naturæ; placerent mihi rura, et fluvii decurrentes in vallibus: amarem fluvios et ſylvas, ſine* ulla alia *gloria. O ubi* ſunt *campi, et Sperchius* fluvius, *et* mons *Taygetus frequentatus à puellis Laconicis! ô, quis me transferat in valles gelidas Hæmi* montis, *et operiat* me *magna umbra ramorum!*

Felix ille eſt, *qui potuit diſcere cauſas rerum et* qui *poſuit ſub pedibus omnem timorem et tumultum Acherontis avari. Sed felix quoque* eſt *ille qui colit Deos ruſticos, et Pana, et ſenem Sylvanum, et Nymphas ſorores. Ille non movetur, nec faſcibus populi, nec purpura regum,*

NOTÆ.

476. *Quarum ſacra fero.*] Poëtæ Muſarum ſe ſacerdotes appellant. Ita Horat. Od. l. 3. 1. *Carmina non prius audita, Muſarum ſacerdos, virginibus puerique canto.* Sacerdotum eſt *ſacra ferre,* adminiſtrare ac ducere.

481. *Quid tantum Oceano, &c.*] Hyemem & æſtatem ſignificat: & ſenſus eſt: Quæ cauſa ſit cur dies hyberni tam ſint in occaſum præcipites; & quæ mora noctes æſtivas differat, ac retardet. *Soles* dixit, pro *dies,* plurali numero: quemadmodum G. 1. 66. *Pulverulenta coquat maturis Solibus æſtas.*

484. *Frigidus obſtiterit, &c.*] *Secundum phyſicos, qui dicunt ſtultos homines eſſe frigidioris ſanguinis; prudentes, calidi. Unde & ſenes, in quibus jam friget; & pueri in quibus necdum calet, minus ſapiunt.* Ita Servius. *Præcordia* proprie ſunt membranæ cordi pretenſæ: Græci vocant διάφραγμα. Supra præcordia ſunt pulmones & cor; infra, jecur & lien. Sæpe tamen ſumuntur pro *extis* omnibus, hic & alibi præcipue pro *corde,* ſæpe pro ipſo *animo.*

487. *Sperchiuſque, &c.*] *Sperchius,* Theſſaliæ fluvius, e Pindo monte, in Maliacum ſinum rapide fluens: hodie *Agriomela. Taygetus,* plural. *Taygeta,* mons Laconiæ, Spartæ & Amyclis imminens, venatione & Bacchi orgiis celebris; unde *Virginibus bacchata Lacænis:* id eſt, frequentata à Laconiæ mulieribus, quæ illic Bacchantium cultu interdum ludebant. *Hæmus* mons Thraciæ, de quo G. 1. 492.

490. *Felix, qui, &c.*] Videntur hi verſus geminam philoſophiæ partem diſtinguere: primus *phyſicam,* ſive naturalem, quæ rerum cauſas inveſtigat: alii *ethicam,* ſive moralem, quæ tota eſt in temperandis hominum moribus, & conſectanda beatitate: beatitas autem in voluptate à pleriſque veterum conſtituebatur: nocet porro voluptati metus fati & inferorum.

492. *Acherontis avari.*] *Acheron,* inferorum fluvius, de quo Æn. 6. 323. *Avarus* dicitur, quia inferi rapiunt omnia.

493. *Deos agreſtes Panaque, &c.*] De Diis agreſtibus Ecl. 6. in notis ad argum. De *Pane* Ecl. 2. 31. De *Sylvano,* Ecl. 10. 24. De *Nymphis ſororibus,* puta *Dryadibus* aut *Napæis,* &c. Ecl. 2. 46.

495. *Non populi faſces, non, &c.*] Neq; movetur Romanorum honoribus: neque barbarorum regum. Romanos honores, per *faſces*; barbaros, per *purpuram* regum, ſignificat. *Faſces,* erant faſciculi virgarum, quibus erat obligata ſecuris, ita ut ferrum in ſummo extaret: inſignia fuere magiſtratuum apud Romanos. Dicuntur *faſces populi,* quia populi ſuffragiis magiſtratus eligebantur in comitiis. Faſces habebat

nec dissensione quæ turbat infidos fratres, nec Daco, qui descendit à Danubio conjurato; nec negotiis Romanorum, nec regnis perituris: neque ille aut cum angore miserescit pauperis, aut invidet diviti. Colligit fructus, quos rami, quos agri ipsi volentes ultro producunt: nec cognoscit leges duras, & tumultuosum forum, aut tabularia populi.

Flexit, et infidos agitans discordia fratres;
Aut conjurato descendens Dacus ab Istro:
Non res Romanæ, perituráque regna: neque ille
Aut doluit miserans inopem, aut invidit habenti.
Quos rami fructus, quos ipsa volentia rura
Sponte tulêre suâ, carpsit: nec ferrea jura,
Insanúmque forum, aut populi tabularia vidit.

Alii agitant remis mare profundum et currunt ad militiam: pervadunt in aulas & domos regum. Hic intentat ruinam urbi & miseris domibus, ut bibat in poculo *gemmeo, & dormiat in purpura Tyria: alius occultat divitias, & incumbit auro defosso: alius obstupescit mirabundus ad rostra: alium percellit hiantem plausus plebis & senatorum in theatro (nam iteratur:)* alii *gaudent tincti sanguine fratrum,*

Sollicitant alii remis freta cæca, ruúntque
In ferrum; penetrant aulas et limina regum.
Hic petit excidiis urbem miserósque Penates,
Ut gemmâ bibat et Sarrano indormiat ostro.
Condit opes alius, defossóque incubat auro:
Hic stupet attonitus rostris: hunc plausus hiantem
Per cuneos (geminatur enim) plebísque patrúmque
Corripuit: gaudent perfusi sanguine fratrum,

NOTÆ.

Dictator xxiv. Consul xii. Prætores provinciales vi. Prætores urbani ii. Præferebantur à *lictoribus*, quorum nomen à *ligando*: quia reos ligabant, feriebantque virgis e fasce detractis.

497. *Dacus ab Istro.*] *Daci* nunc *Transylvani, Moldavi, & Valachi*, olim feræ gentes & Romanis infestæ, intra Capathum montem à Septentrione; Istrum fluvium à meridie: ad usque Istri ostia po rectæ. *Ister* sive *Danubius*, fluvius Europæ maximus. Oritur ex Abnoba monte in comitatu *Bar*, prope Villingam oppidum Sueviæ: deinde auctus fluviis 60 navigabilibus, in Pontum Euxinum influit ostiis sex, quorum duo tantum jam navigabilia sunt, cæteris arena clausis. Danubius olim vocatus ab ortu ad usque Axiopolim urbem Mœsiæ; quo loco Ister appellabatur: unde proprie Ister à Virgilio hic dicitur: & Dacus usurpatur pro quolibet hoste barbaro Romani imperii, cujus olim terminus ab ea parte Ister fuit.

498. *Non res, &c.*] Opponit Romanum imperium regis cæteris: quæ vocat *peritura*, ut Romanam æternitatem notet.

499. *Aut doluit miserans, &c.*] Loquitur e Stoicorum sententia, qui motus omnes animi atque affectus, veluti morbos & vitia, ex homine sublatos volebant ad bene beateque vivendum. Ac speciatim patet misericordiam excludi à Seneca ex animo sapientis, lib. 2. de Clement. c. 5. *Quemadmodum religio Deos colit, superstitio violat: ita clementiam mansuetudinemque omnes boni præstabunt, misericordiam autem vitabunt. Est enim vitium pusilli animi, ad speciem alienorum malorum succidentis: itaque pessimo cuique familiarissima est.*

502. *Populi tabularia.*] *Tabularium* Romæ locus fuit, in quo publica omnia instrumenta de prædiis, vectigalibus, portoriis, reditibusque aliis publicis, servabantur in tabulis. Erat autem in atrio Libertatis. Livius, l. 43. *Censores extemplo in atrium Libertatis ascenderunt: & ibi signatis tabellis publicis, clausoque tabulario, & admissis servis publicis, negarunt se prius quicquam negotii publici gesturos, quam judicium populi de se factum esset.*

505. *Hic petit, &c.*] Eos carpit, qui opes e domitarum urbium ruinis colligunt. De *Penatibus*, Æn. 2. 717.

506. *Sarrano indormiat ostro, &c.*] Purpura quæ fit e sanie *ostrei* sive conchylii; qui *murex* appellatur, Phœnicum lingua *Saro*: unde Tyrus, urbs Phœniciæ, horum piscatu celebris, dicta est prius *Sarra*; & color purpureus, *Sarranus & Tyrius*. Distinguunt tamen plerique purpuram piscis, sive ostreum, à murice: hæc tamen à pœtis vulgo promiscue usurpantur. Purpura alia rubra, alia violacea, alia dibapha, id est, bis tincta, à δὶς *bis*, & βάπτω *tingo*.

508. *Hic stupet attonitus rostris, &c.*] Notat studium audiendi oratores, vel orandi e suggestis, quæ *rostra* dicebantur. Nam ex Livio, l. 8. cum *Antiates*, gens Latii maritima, cujus caput *Antium*, victi à Romanis & classe spoliati essent, naves eorum partim in navalia subductæ, partim insensæ sunt: servatisque rostris, id est, eminentibus illis proræ partibus, quæ ferro aut ære armabantur; placuit in foro suggestum ex iis adornari, unde cum populo ageretur.

509. *Per cuneos (geminatur enim) &c.*] Notat studium spectaculorum: in quibus plausus, non à sola plebe, sed etiam à senatoribus ipsis dabatur, & sic geminabatur. *Cunei* sedilia sunt theatrorum, de quibus supra, v. 381.

Exilióque

Exilióque domos et dulcia limina mutant,
Atque alio patriam quærunt ſub Sole jacentem.
Agricola incurvo terram dimovit aratro:
Hinc anni labor, hinc patriam, parvóſque nepotes
Suſtinet; hinc armenta boum, meritóſq; juvencos.
Nec requies, quin aut pomis exuberet annus,
Aut fœtu pecorum, aut Cerealis mergite culmi;
Proventûque oneret ſulcos, atque horrea vincat.
Venit hyems; teritur Sicyonia bacca trapetis:
Glande ſues læti redeunt: dant arbuta ſylvæ:
Et varios ponit fœtus autumnus: et altè
Mitis in apricis coquitur videmia ſaxis.
Interea dulces pendent circùm oſcula nati:
Caſta pudicitiam ſervat domus: ubera vaccæ
Lactea demittunt; pinguéſq; in gramine læto
Inter ſe adverſis luctantur cornibus hœdi.
Ipſe dies agitat feſtos: fuſúſque per herbam,
Ignis ubi in medio, et ſocii cratera coronant,
Te libans, Lenæe, vocat: pecoríſque magiſtris
Velocis jaculi certamina ponit in ulmo,
Corporáque agreſti nudat prædura palæſtrâ.
Hanc olim veteres vitam coluêre Sabini,
Hanc Remus et frater: ſic fortis Etruria crevit,
Scilicet et rerum facta eſt pulcherrima Roma,

et relictis domibus et gratis liminibus abeunt in exilium, et quærunt patriam ſuppoſitam alii Soli.

Agricola autem *vertit terram curvo aratro; inde* eſt *labor anni; inde alit patriam et parvos nepotes; inde* alit *armenta boum, et juvencos, qui* id labore *meruerunt. Nec ceſſat, donec annus abundet vel pomis, vel fœtu pecudum, vel manipulis ſpicarum Cerealium: et oneret ſulcos proventu, et ſuperet horrea.* Poſtquam *hyems venit, oliva Sicyonia premitur torcularibus: redeunt porci ſaginati glandibus: ſylvæ præbent poma ſylveſtria: et autumnus ſuppeditat varios fructus: et alte racemi dulces coquuntur in apertis collibus. Interea dulces nati pendent circa ora; caſta domus ſervat pudicitiam: vaccæ demittunt mammas plenas lacte: et pingues hœdi in herba fertili certant invicem oppoſitis cornibus. Ipſe* agricola *celebrat dies feſtos: et ſtratus in herba, ubi ignis* eſt *in medio, et* ubi *ſocii implent pocula, te invocat, ô Bacche, vinum effundens* tibi: *Et proponit cuſtodibus gregis certamina celeris jaculi in ulmo, et nudat robuſta* eorum *corpora ad luctam ruſticam.*

Sic inſtituerunt vitam olim antiqui Sabini, ſic Remus, et frater ejus Romulus: *ſic crevit generoſa Tuſcia: atque adeo Roma evaſit pulcherrima res mundi,*

NOTÆ.

517. *Cerealis mergite culmi.*] *Hæc merges,* Virgilio videtur eſſe manipulus ſpicarum, ut explicat Servius. Plinio tamen l. 18. 30. videtur eſſe furca colligendis apta manipulis: qua ſignificatione dicitur etiam *merga, æ,* à Columella, & Feſto.

519. *Sicyonia bacca trapetis.*] *Sicyon,* urbs Achaiæ proprie dicta, non longe ab Iſthmo Peloponneſiaco, ferax oleis. *Trapes,* ſive *trapetum* mola eſt, ſive torcular olei.

520. *Arbuta.*] Proprie ſunt fructus *arbuti,* arboris, *Arboiſicr,* de qua Ecl. 3. 82. Hic fortaſſe pro baccis omnibus ſylveſtribus uſurpantur.

522. *Mitis in apricis, &c.*] Matureſcit Solis ardore. De loco *aprico,* id eſt, Soli expoſito, vide Ecl. 9. 49.

523. *Circum oſcula.*] Circa os pendent, ab ore pendent. *Oſculum* enim, non ſemper *baſium*; ſed magis proprie ipſum *os* ſignificat. Æn. 2. 260.

528. *Cratera coronant.*] Non coronant floribus, ſed vino: quod ad ſummam uſque poculi oram, ac veluti coronam, infunditur. Docet Athenæus 15. ex Ariſtotele, ὅτι οὐδὲν κολοβὸν προσφέρομεν τοῖς θεοῖς, ἀλλὰ τέλεια, &c. *Nihil mutilum eſſe offerendum Diis, ſed integra & perfecta: plenum vero perfectum eſt: coronare autem, plenitudinem quandam ſignificat.* Citatque Homerum: Κοῦροι δὲ κρητῆρας ἐπιστέψαντο πολοῖο. *Juvenes vero crateras coronaverunt potu.*

531. *Palæſtra.*] Lucta: *Græca* vox παλαίστρα, radix πάλλω *agito,* propter corporis in ea agitationem.

532. *Sabini.*] Romæ vicini, Apennini jugis circumvallati: quorum fœminas in ludis Romani rapuerunt.

533. *Hanc Remus, et frater, &c.*] Remus & Romulus, fratres, Romæ conditores, Iliæ & Martis filii: de iis Æn. 8. 630.

Sic fortis Etruria.] Tuſcia à Latio, per Tiberim, diviſa: Æn. 8. 479. & 10. 164.

Septémque

et una circumcinxit ſibi muris ſeptem montes. Aureus quoque Saturnus ducebat hanc vitam in terris, ante imperium Jovis Cretenſis, et antequam ſcelerati homines veſcerentur occiſis bobus. Nondum etiam homines *audiverant inflari tubas, nondum gladios ſonare impoſitos duris incudibus. Sed nos decurrimus campum immenſum longitudine: et jam tempus* eſt *liberare* jugo *fumantia colla equorum.*

Septémque una ſibi muro circumdedit arces.
Ante etiam ſceptrum Dictæi regis, et antè
Impia quàm cæſis gens eſt epulata juvencis;
Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat.
Necdum etiam audierant inflari claſſica, necdum
Impoſitos duris crepitare incudibus enſes.
Sed nos immenſum ſpatiis confecimus æquor,
Et jam tempus equûm fumantia ſolvere colla.

NOTÆ.

535. *Septemque-----muro circumdedit arces.*] *Arces*, vel loca munita ſunt; vel potius, montes, rupes: ut G. 4. 461. *Flerunt Rhodopeiæ arces.* Et vero *arx* probabilius derivatur ab ἄκρα, *cacumen, vertex:* quanquam inepte Solinus derivat ab *Arcadibus*, qui primi in excelſa parte montis habitarunt; Varro ab *arcendo*, Servius ab *arcano*. Porro ſeptem Romæ colles incluſi muro fuere: Palatinus, nunc *Palazzo maggiore:* Quirinalis, *monte Cavallo*; Cœlius, *monte di S. Giovanni Laterano*; Capitolinus, *Campidoglio*; Aventinus, *monte di S. Sabina*; Eſquilinus, *monte di S. Maria maggiore*; Viminalis denique; quibus duo additi deinceps fuerunt, Janiculus collis, *Montorio*; & Vaticanus.

536. *Dictæi regis, et ante Impia quam, &c.*] Antequam regnaret Jupiter, qui educatus eſt in Dictæo monte Cretæ inſulæ, G. 4. 152. Id eſt, aurea ætate; cum homines nondum animalium carne, ſed ſolis terræ fructibus veſcerentur. De *Saturno*, & *aurea* ætate, Ecl. 4, 6.

541. *Sed nos, &c.*] Hunc librum, ut & priores, allegoria terminat ab equis petita. *Æquor* hic eſt campus. Æn. 2. 780.

P. VIRGILII MARONIS

GEORGICORUM LIBER III.

ARGUMENTUM.

EXORDIUM tria continet: invocationem Deorum, qui pabulo et pecorum paſtioni præſident: deinde laudes Octaviani; denique invitationem Mæcenatis, cujus juſſu ſuſceptum id operis fuiſſe rurſus teſtatur. Sequuntur præceptiones de cultura pecorum, quatuor in partes diſtincta. I. Agit de bobus et equis. II. De ovibus et capris. III. De canibus. IV. De rebus pecori infeſtis; nempe ſerpentibus, ſcabie, febre, ac peſte: quæ peſtis deſcriptio epilogi locum obtinet. Sparſæ ſunt præterea toto libro fuſiores, oblectationis cauſa, deſcriptiones, quaſi quædam diverticula. Talis eſt deſcriptio curſus equeſtris, v. 103. *Aſili ſive æſtri,* v. 147. *Taurorum amantium,* v. 217. *Furiarum amoris,* v. 242. *Scythicæ hyemis,* v. 349.

TE

TE quoque, magna Pales, et te memorande canemus
Paſtor ab Amphryſo: vos ſylvæ amnéſque Lycæi.
Cætera, quæ vacuas tenuiſſent carmina mentis,
Omnia jam vulgata. Quis aut Euryſthea durum,
Aut illaudati neſcit Buſiridis aras? 5
Cui non dictus Hylas puer, Latonia Delos?
Hippodaméque, humeróq; Pelops inſignis eburno,
Acer equis? Tentanda via eſt, quâ me quoq; poſſim
Tollere humo, victórque virûm volitare per ora.
Primus ego in patriam mecum (modò vita ſuper- [ſit)
Aonio rediens deducam vertice Muſas:

INTERPRETATIO.

Te etiam cantabo, ô magnæ Pales; et te, ô paſtor memorabilis ob Amphryſum; et vos, ô ſylvæ, et flumina Lycæi. Cætera omnia argumenta, *quæ delectare* poſſent *animos otioſos, jam pertractata* ſunt. *Quis neſcit aut Euryſtheum ſeverum, aut altaria infamis Buſiridis? Cui non dictus* eſt *Hylas puer, et Delos Latonia, et Hippodame, et Pelops notabilis humero eburneo,* ac *peritus* artis *equeſtris? Tentanda eſt* mihi *via, qua poſſim attollere me etiam è terra, et victor volare per ora hominum.*

Ego primus rediens è Bœotiis montibus deducam mecum Muſas in patriam:

NOTÆ.

1. *Te quoque, magna Pales.*] Dea paſtorum & pabuli, cui ſacra lacte fiebant: & feſta celebrabantur *Palilia*, 12. Kal. Maii: quo die Romulus urbem fundavit.

2. *Paſtor ab Amphryſo.*] *Amphryſus*, fluvius Theſſaliæ; ubi Apollo greges pavit Admeti regis: vel ipſius regis amore captus, ex Callimacho in hymno; vel ſecundùm alios, eidem addictus in ſervitutem à Jove, propter interfectos Cyclopas, qui fulmina Jovi fabricaverant, ad occidendum, vel Phaëthonta, vel Æſculapium, utrumque filium Apollinis. Ideo dicitur *memorandus ab Amphryſo:* id eſt, ob Amphryſum: quia, ob operam ejus in ripis Admeto exhibitam, dictus eſt *Apollo Nomius, à νομὴ paſcuum.*

Sylvæ amneſque Lycæi.] Loca quælibet paſcuis abundantia: quales ſunt in Arcadia ſylvæ, amneſque *Lycæi* montis, Ecl. 10, 15.

4. *Euryſthea.*] Mycenarum regem: qui Junonis odio obſequens, Herculem, oraculi juſſu ſibi ſubditum, difficillimis periculis objecit: è quibus evaſit victor. De *Hercule*, Æn. 8. 287.

5. *Illaudati Buſiridis aras.*] Regis Ægypti, qui cum hoſpites ad aras immolaret, ad eas ipſas cum Amphidamante filio & miniſtris occiſus eſt ab Hercule, cui ſtruebat eaſdem inſidias. *Illaudati.*] Illaudabilis, in quo nihil eſt laude dignum, ac proinde ſumma ſunt omnia vitia. Sic vulgo *invictus* ſumitur pro *invincibili*, quod non eſt in uſu, ut notat Turneb. l. 4. 17. Videturque Virgilius carpere Iſocratem, Græcum oratorem, qui ſcripſit, quam adhuc habemus, laudationem Buſiridis.

6. *Hylas------Latonia Delos.*] *Hylas*, puer dilectus Herculi: Ecl. 6. 43. *Latona*, Cœi Titanis filia, à Jove compreſſa, Ecl. 3. 67. *Delos*, inſula maris Ægæi, ubi Latona Dianam & Apollinem enixa eſt, Æn. 3. 74.

7. *Hippodameque.*] Vel Hippodamia, filia OEnomai regis Elidis & Piſarum: qui, cum ex oraculo ſe à genero occidendum eſſe accepiſſet; equis confiſus velociſſimis, qui ex ventorum flatu creati erant, curule certamen filiæ procis propoſuit, ea lege, ut qui vinceret, filiam obtineret; qui vinceretur, mortem ſubiret. Igitur tredecim victis & occiſis, Pelops Myrtilum OEnomai aurigam pretio corrupit, ut currui fragilem axem ſubjungeret, aut obicem axi non adjiceret. Quo pacto OEnomaus è curru concidit, membriſque caſu colliſis mortuus eſt. Pelops Hippodamia potitus, Myrtilum perfidiæ mercedem contumelioſius exigentem, in Ægæum mare præcipitem dedit, cujus illa pars ideo *Myrtoum* mare dicta eſt. *Pelopis* pater Tantalus fuit, Phrygiæ rex: qui cum Deos excepiſſet hoſpitio, eorumque numen explorare vellet, ſuum hunc filium iis epulandum dedit; à cujus eſu cæteri abſtinuerunt, excepta Cerere, quæ humerum ejus abſumpſit. Jupiter eum ſuſcitavit, humerumque ei reſtituit eburneum: Tantalus ob id ſcelus perpetua ſiti ac fama in inferis cruciatus fingitur, preſentibus epulis coactus abſtinere. Pelops deinde non Elide tantum, ſed tota peninſula potitus, eam ſuo nomine *Peloponneſum* vocavit.

10. *Primus ego in patriam, &c.*] Certe hanc laudem prius dederat Ennio Lucret. l. 1. 117. *Ennius ut noſter cecinit, qui primus amœno Detulit ex Helicone perenni fronde coronam, Per gentes Italas*, &c. Igitur non ſignificat Virgilius ſe primum omnium Græcas Muſas deducturum in Italiam, ſed in agrum Mantuanum.

11. *Aonio vertice.*] Helicone, monte Bœotiæ, quæ Aonia prius dicta eſt. Ecl. 6. 65. De *Muſis*, Ecl. 5. 60.

Primus

dummodo vita duret mihi. *Primus reportabo tibi palmas Idumæas, ô Mantua: & ædificabo in campo viridi templum è marmore juxta aquam, ubi magnus Mincius errat lentis flexibus, & tegit* marginem *riparum tenera arundine. In medio* templo *mihi erit Cæsar, & templum occupabit. Ejus in honorem ego victor, & spectabilis purpura Tyria, impellam juxta fluvium centum currus actos quatuor equis. Omnis Græcia relinquens Alpheum, & sylvas Molorchi, meo jussu certabit cursu, & duro cæstu.*

Primus Idumæas referam tibi, Mantua, palmas:
Et viridi in campo templum de marmore ponam
Propter aquam, tardis ingens ubi flexibus errat
Mincius, et tenerâ prætexit arundine ripas.
In medio mihi Cæsar erit, templúmque tenebit.
Illi victor ego, et Tyrio conspectus in ostro,
Centum quadrijugos agitabo ad flumina currus.
Cuncta mihi, Alpheum linquens lucósque Molorchi,
Cursibus et crudo decernet Græcia cæstu.

NOTÆ.

12. *Primus Idumæas, &c.*] Id est, nobiles palmas: quales nascuntur in *Idume*, sive *Idumæa*, Syriæ regione, ab *Edom*, filio Esau, sic dicta. Attingit morem victorum Olympicis ludis: qui sua præmia referebant patrias in civitates: in quas triumphali pompa invehebantur, fruebanturque deinceps vectigalibus totam in vitam è republica constitutis.

15. *Mincius.*] Fluvius Mantuam alluens, *Menzo*, Ecl. 7. 13.

16. *In medio, &c.*] Promittit multa in honorem Octaviani. I. *Templum.* II. *Ludos Olympicos, & Nemeæos*, Græco more. III. *Supplicationes cum Deorum statutis.* IV. *Sacrificia.* V. *Ludos theatrales.* VI. *Tropæa, imagines & statuas.*

17. *Victor ego, et Tyrio, &c.*] Victor poëtarum omnium Græcorum: quam victoriam explicat more tum Romano, tum Græco; Romano quidem, juxta quem victores purpura vestiti quadrigis invecti triumphant; Græco vero, juxta quem victores ludis Olympicis palmam manu, coronam capite, gestabant; unde supra dixit; *referam tibi, Mantua, palmas:* & infra v. 21. *Ipse caput tonsæ foliis ornatus olivæ*, &c. De *Tyrio ostro*, sive purpura, G. 2. 536.

18. *Centum quadrijugos, &c.*] Vel modo poëtarum, *centum* dixit, pro magna multitudine: Vel alludit ad pompam Circensium ludorum, in quibus die uno fiebant viginti quinque curruum missus: id est, emissiones curruum è repagulis & carceribus: singulis autem missibus quatuor currus exibant; singuli pro sua factione, suis distincti coloribus; quatuor enim erant factiones; rubra; alba; prasina, sive viridis; & veneta, sive cærulea. Igitur centum currus Virgilii missus indicant viginti quinque, seu Circensem unius diei pompam. Circenses autem ludi cursus equestres Olympicos imitabantur, Æn. 5. 288.

Ad flumina.] Veteri instituto: nam ante Circorum fabricam, *in litore fluminis Circenses agitabantur: in altero latere positis gladiis, ut ab utraque parte esset ignaviæ præsens periculum:* inquit Servius. Vide Æn. 5. 288.

19, 20. *Cuncta mihi, &c.*] Significat venturam esse Græciam ad suos ludos, patriis contemptis, quasi vilioribus. Quatuor autem erant in Græcia ludi, sive certamina insignia. *Olympica, Pythia, Isthmia, & Nemeæa.* I. *Olympica*, instituta sunt ab Hercule, in honorem Jovis, postquam Hercules Augeam regem Elidis occidisset: fraudatus ab eo mercede pacta propter stabulum à triginta annorum fimo repurgatum. Victores corona donabantur ex oleastro, vel olea. Constabant autem ludi illi, pentathlo, sive quintuplici certamine, cæstu, cursu, saltu, disco, & palæstra: durabantque quinque dies, & quarto quoque anno celebrabantur: unde spatia quatuor annorum, duas inter ludorum illorum celebrationes interjecta, *Olympiades* appellata sunt. II. *Pythia*, fiebant in Pythio, Macedoniæ loco: in honorem Apollinis, ob cædem Pythonis serpentis: unde Apollo *Pæan* dictus est, à παίειν *ferire*, quod sagittis serpentem percussisset: indeque carmen in ipsius & cæterorum deinde Deorum laudem, vocatur *hic pæan.* Coronabantur victores lauro. III. *Isthmia*, in honorem Neptuni, à Theseo Athenienſium rege instituta, in faucibus Isthmi Corinthiaci. Corona dabatur è pinu. IV. *Nemeæa*, edebantur in honorem Herculis, ob cædem leonis ab eo interfecti in sylva Nemeæa, prope Cleonas, urbem Achaiæ, in Peloponneso. Corona erat ex apio. Præterea ludis omnibus victores palmam manu gestabant. Virgilius per *Alpheum*, Elidis in Peloponneso fluvium, prope Olympiam urbem, certamina intelligit *Olympica*, quæ ibi committebantur. *Per lucos Molorchi*, certamina *Nemeæa.* Molorchus enim pastor fuit in agro Cleonæo, hospes Herculis, cujus in gratiam Hercules leonem Nemeæum sive Cleonæum interfecit. Certamina alia sub his duobus complectitur. *Cæstus.*] Chirotheçæ quædam species est, è corio bubulo, eoque *crudo*, quo pugiles manus & brachia ad pugnam armabant. Æn. 5. 401.

Ipse

Ipſe caput tonſæ foliis ornatus olivæ
Dona feram. Jam nunc ſolemnes ducere pompas
Ad delubra juvat, cæſóſque videre juvencos:
Vel ſcena ut verſis diſcedat frontibus, útque
Purpurea intexti tollant aulæa Britanni
In foribus pugnam ex auro ſolidóque elephanto
Gangaridum faciam, victoríſque arma Quirini:
Atque hìc undantem bello, magnúmque fluentem
Nilum, ac navali ſurgentes ære columnas.
Addam urbes Aſiæ domitas, pulſúmque Niphaten,
Fidentémque fugâ Parthum verſíſque ſagittis;

Ego decoratus frondibus tonſæ oleæ circa *caput, proponam præmia. Jam nunc juvat ducere ad templa ſolemnes pompas, et videre mactatas victimas: vel* videre, *quomodo ſcena mutetur converſa facie: et quomodo Britanni intexti attollant aulæa purpurea. In portis* templi *ſculpam in auro et ſolido ebore pugnam Indorum, et bella victoris Romuli: ibidemque* ſculpam *Nilum agitatum* claſſibus, *et longe fluentem: et columnas extructas* ex *ære navium* captarum. *Adjiciam urbes Aſiæ expugnatas, et Armenos fugatos, et Parthos confidentes fugæ et ſagittis retro jactis;*

NOTÆ.

21. *Tonſæ.*] Conciſis foliis apte compoſitæ.

22. *Ducere pompas.*] *Pompæ*, erant imagines Deorum impoſitæ ferculis; & alia quælibet ludorum ornamenta, quæ ad oſtentationem coram populo ducebantur: præcipue in *Circenſibus.* Nomen à πομπὴ; hoc autem à πέμπω *mitto, deduco, tranſveho.* De pompa illa Circenſi fuſe Ovid. Amor. 2. 2. 43. *Sed jam pompa venit: linguis animiſque favete,* &c. *Prima loco fertur ſparſis Victoria pennis,* &c. Tum Neptunus, Mars, Phœbus, Minerva, Ceres, &c.

24. *Vel ſcena ut, &c.*] Scena, frons eſt theatri, ſeu pars theatri adverſa ſpectantibus: quæ aulæis, velis, aliiſque ornamentis decorata, actores tegit atque inumbrat: σκηνὴ *umbraculum*, à σκιὰ *umbra*, G. 2. 381. Scena autem illa fiebat, aut *verſatilis*, aut *ductilis.* Verſatilis; cum ſubito machinis quibuſdam, ut præcipit Vitruvius, triangulis tota vertebatur, aliamque picturæ faciem oſtendebat. Ductilis; cum evolutis velis & aulæis, picturæ facies interior nudabatur. Utramque exprimit Virgilius.

25. *Intexti tollant aulæa Britanni.*] Singulæ voces egent explicatione. I. *Aulæa:* vela ingentia, peripetaſmata, dicta ſunt ab *aula* Attali, Pergami regis ditiſſimi, qui populum Romanum hæredem reliquit: primuſque invenit aurum intexere, ut Babylonii colores, ex Plinio l. 8. 48. unde *Attalica* & *Babylonica* aulæa veſteſque memorantur. II. *Britanni*, nunc Angli & Scoti. Non ab Octaviano victi ſunt, ut vult Servius, ſed à Julio Cæſare: qui ex continenti Galliæ bis in eorum inſulam navigavit: duobuſque victoriis re bene geſta, & acceptis obſidibus, magnum ſervorum numerum, ac prædam reportavit: ex Strabone l. 4. Ex iis igitur Julii mancipiis puto multos officiis theatralibus addictos eſſe: de quibus, ut illo tempore paſſim notis, hic ſermo eſt. III. *Intexti.* Nempe quia Julii victoriæ in ipſis aulæis depictæ erant: & inter eas, fortaſſe Britannica: unde portabant vela iidem Britanni qui in velis acupicti videbantur.

26. *Elephanto.*] De ebore, qui dens eſt elephanti, G. 1. 57.

27. *Gangaridum, &c. Quirini, &c.*] *Gangaridæ*, gens Indica circa Gangem. *Quirini.*] Octaviani: qui quaſi alter Romulus, & alter conditor Romæ habitus eſt. Romulus autem Quirinus dictus eſt à *quiri*, quæ Sabinorum lingua haſtam ſignificat, qua ſemper inſtructus pingitur Romulus. Certum eſt agitatum fuiſſe in ſenatu, Romuli-ne, an Auguſti nomine, Octavianus donaretur. Sed peræque certum eſt, neque id contigiſſe niſi ann. U. C. 727. annis poſt edita Georgica circiter tribus: neque unquam Gangaridas ab eo victos eſſe. Igitur appellatur à Virgilio *Quirinus*, non publica auctoritate, ſed privata adulatione: *Gangaridum* vero victor, quia M. Antonii victor: qui ipſe dolo Armenios; Ventidio duce, Parthos vicerat; Indos vero, Arabes, alioſque Aſiaticos habuerat in auxiliis, ut diximus G. 2. 171. Unde patet, id quod illo loco jam probavimus, hunc quoque locum Georgicis libris perfectis attextum eſſe.

28. *Magnumque fluentem Nilum.*] Nomen pro adverbio. Sic Æn. 7. 399. *Torvumque repente clamat*, &c. De *Nilo* Ægyptio flumine, G. 4. 288. & Nilus victoriam ſignificat Alexandrinam, de M. Antonio & Cleopatra ab Octaviano relatam, anno U. C. 724.

29. *Navali ſurgentes, &c.*] Octavianus e roſtris æreis Ægyptiarum navium, dicitur quatuor columnas conflaviſſe: auctor Servius.

30, 31. *Niphaten, Fidentemque, &c.*] Per Niphaten Armeniæ montem, Armenios ipſos intelligit: per montem, populos montis incolas. Sic Æn. 10. 13. *Alpes immittet apertas:* id eſt, populos Alpinos. De *Parthis* diximus Ecl. 1. 62. Quomodo autem Octavianus dici poſſit viciſſe Armenios & Parthos, vide ſupra, in nota ad v. 27.

Fidentémque

& ſpolia bis rapta manu ex diverſis hoſtibus, & populos bis victos in utroque mari. Erunt quoque ſtatuæ è marmore Pario, ſimulacra prope *animata, ſoboles Aſſaraci, & heroës familiæ deductæ à Jove; & Tros pater* Aſſaraci, *& Apollo munitor Trojæ. Invidia infelix timebit furias, & ſeverum fluvium Cocyti, & tortos ſerpentes Ixionis, & rotam immenſam, & rupem* Siſyphi *inſuperabilem.*

Interea ſubeamus ſylvas Dryadum, & ſaltus aliis *inacceſſos*; ſubeamus *tua mandata, ô Mæcenas, non* ſane *facilia. Animus meus nihil altum incipit ſine te. Eja vero amputemus pigras moras: Cithæron vocat* nos *magno clamore, & canes Taygeti, & Epidaurus domitrix equorum,*

Et duo rapta manu diverſo ex hoſte tropæa,
Bíſque triumphatas utroque ab litore gentes.
Stabunt et Parii lapides, ſpirantia ſigna,
Aſſaraci proles, demiſſæque ab Jove gentis
Nomina: Tróſque parens, et Trojæ Cynthius auctor.
Invidia infelix Furias amnémque ſeverum
Cocyti metuet, tortóſque Ixionis angues,
Immanémque rotam, et non exſuperabile ſaxum,
Interea Dryadum ſylvas ſaltúſque ſequamur
Intactos, tua, Mæcenas, haud mollia juſſa.
Te ſinè nil altum mens inchoat: en age, ſegnes
Rumpe moras: vocat ingenti clamore Cithæron,
Taygetíq; canes, domitríxq; Epidaurus equorum:

NOTÆ.

32. 33. *Et duo rapta----Biſque triumphatas, &c.*] Omnes explicant *diverſum hoſtem*, de Gangaridis & Britannis: *utrumque litus*, de orientali, in quo ſunt Gangaridæ; & occidentali, in quo ſunt Britanni. Sed male, ſiquidem Britannos Octavianus non vicit. Ego explico de Aſiaticis Africaniſque gentibus, quæ M. Antonio parebant: de gemina clade, qua M. Antonium affecit, prima ad Actium Epiri promontorium, in Europæo litore; altera ad Alexandrinum, in Africano litore. *Rapta manu.*] Notat utrumque bellum ab Octaviano, non per legatos, ut bella fere cætera; ſed proprio Marte, propria manu, geſtum eſſe.

34. *Parii lapides.*] Marmora candida è Paro inſula, quæ una eſt è Cycladibus in mari Ægæo.

35. *Aſſaraci proles, &c.*] Gentis Juliæ ſeriem & originem indicat. Hic autem fuit ordo. *Jupiter: Dardanus*, Jovis filius ex Electra Atlantis filia: *Erichthonius: Tros.* Hic ſcindit ſe familia duas in partes, per duos Trois filios, *Ilum et Aſſaracum. Ilus* enim genuit *Laomedontem*, hic *Priamum. Aſſaracus* vero habuit *Capyn*, hic *Anchiſen:* Ex *Anchiſe et Venere, Æneas, Aſcanii* ſive *Iuli* pater, qui auctor fuit gentis Juliæ.

36. *Trojæ Cynthius auctor.*] Apollo, natus in inſula *Delo:* ubi mons eſt *Cynthus*, Ecl. 6. 3. Trojæ mœnia extruxit, regnante Laomedonte. Vide G. 1. 502.

36. *Invida, &c.*] Eorum ſupplicium notat, qui Octaviani laudibus obtrectabant: quales multi ad id uſque tempus Romæ fuerant; è veteribus Sexti Pompeii, aut M. Antonii amicis.

38. *Cocytum, &c.*] Inferorum fluvium e Styge profluentem, à *κωκύειν gemere*, Æn. 6. 323.

Ixionis angues.] Ixion Phlegyæ, Lapitharum in Theſſalia regis, filius: cum ob cædem ſoceri ſui Deionei inexpiabilem vagaretur, aſſumptuſque in cœlum, & expiatus à Jove eſſet: Junonis amore percitus, ex nube, quam ei Jupiter pro Junone obtulerat, Centauros genuit. Apud homines deinde cum ſuos & Junonis amores quaſi veros jactaret, fulmine dejectus ad inferos, ibique tortis anguibus alligatus eſt rotæ, cujus perpetuo circumactu torquetur.

39. *Non exſuperabile ſaxum.*] Siſyphi ſupplicium ſignificat. Is filius Æoli, cum Atticam latrociniis infeſtaret, occiſus eſt à Theſeo Athenarum rege: cujus in gratiam finxere Græci, Siſyphum apud inferos huic addictum pœnæ; ut in montis verticem ſaxum provolvat, & continuo inde gravitate ſua devolutum revolvat.

40. *Dryadum, &c.*] Ecl. 2. 46. *Saltus.*] Ecl. 6. 59. *Mæcenas.*] In argumento Georg.

43, 44. *Vocat ingenti, &c.*] Dicit ſe vocari eas in regiones, quæ abundant iis animalibus, quorum culturam hoc libro docturus eſt. *Cithæron.*] Mons Bœotiæ, quæ regio à *bove* nomen habuit; ut dictum eſt Æn. J. 65. & à Juvenali, S. 10. 50. *Vervecum patria* nominatur. *Taygetus.*] Mons in Laconia prope Spartam; venatu inſignis, atque adeo canibus. *Epidaurus.*] Urbs multiplex hujus nominis; hæc in Peloponneſo eſt, in Argia regione, ad orientale litus, ubi colebatur Æſculapius: Et tota Argia ferax equorum fuit: unde laudantur eo nomine Mycenæ, urbs ejuſdem regionis, v. 121. *Et patriam Epirum referat, forteſque Mycena.*

Et

Et vox aſſenſu nemorum ingeminata remugit.
Mox tamen ardentes accingar dicere pugnas
Cæſaris, et nomen famâ tot ferre per annos,
Tithoni primâ quot abeſt ab origine Cæſar.
Seu quis, Olympiacæ miratus præmia palmæ,
Paſcit equos, ſeu quis fortes ad aratra juvencos;
Corpora præcipuè matrum legat. Optima torvæ
Forma bovis, cui turpe caput, cui plurima cervix,
Et crurum tenus à mento palearia pendent.
Tum longo nullus lateri modus: omnia magna:
Pes etiam, et camuris hirtæ ſub cornibus aures.
Nec mihi diſpliceat maculis inſignis et albo;
Aut juga detrectans, interdúmque aſpera cornu,
Et faciem tauro propior; quæque ardua tota,
Et gradiens imâ verrit veſtigia caudâ.
Ætas Lucinam juſtóſque pati Hymenæos
Deſinit ante decem, poſt quatuor incipit annos:
Cætera nec fœturæ habilis, nec fortis aratris.
Interea, ſuperat gregibus dum læta juventus,
Solve mares: mitte in Venerem pecuaria primus,
Atque aliam ex aliâ generando ſuffice prolem.
Optima quæque dies miſeris mortalibus ævi
Prima fugit: ſubeunt morbi, triſtíſque ſenectus:
Et labor, et duræ rapit inclementia mortis.
Semper erunt, quarum mutari corpora malis.

et vox reboat multiplicata repercuſſu ſylvarum. Paulo poſt tamen aggrediar celebrare animoſa bella Octaviani: et famæ propagare nomen ejus *per tot annos, quot* annis *Octavianus diſtat à primo ortu Tithoni.*

Sive aliquis alit equos admirans præmia victoriæ Olympiacæ; ſive aliquis alit *robuſtos boves ad arationem: eligat præſertim corpora matrum. Optima eſt figura terribilis vaccæ, cui caput* eſt *deforme, cui collum* eſt *magnum, et* cui *pelles pendent à mento uſque ad crura:* cui *prætereà latus longum eſt ſine modo, & omnia magna: pes etiam, et aures hirſutæ ſub cornibus inflexis. Nec diſplicebit mihi* vacca *notata maculis albis, aut quæ fugit jugum, et aliquando cornibus petit, et facie ſimilis eſt tauro; et quæ tota alta* eſt, *et ambulans verrit veſtigia parte extrema caudæ.*

Ætas ſubeundi legitimum conjugium, et labores partus, finit ante decem annos, et incipit poſt quatuor: reliqua ætas, *nec apta eſt generationi, nec commoda agriculturæ. Interea dum læta juventus viget in armentis: da licentiam maribus, et cito immitte pecora ad coitum, et propaga progeniem aliam ex alia per generationem. Optima quæque dies vitæ prima elabitur miſeris mortalibus: morbi ſuccedunt, et mœſta ſenectus; et labor, et ſeveritas duræ mortis eos rapit. Erunt ſemper aliquæ* pecudes, *quarum voles mutare corpora.*

NOTÆ.

46. *Mox tamen, &c.*] Promittere videtur Æneida, quæ ad gentis Juliæ laudem conſcripta eſt, continetque paſſim laudes Cæſaris Octaviani. *Accingar.*] Suſcipiam. Tranſlatio eſt ab iis qui aliquid facturi veſtem altius cingunt; ne laciniis defluentibus impediantur.

48. *Tithoni.*] Vel Tithonus eſt ille Laomedontis aut frater, aut filius, ab Aurora dilectas, de quo G. 1. 249. Vel ſecundùm Servium & Euſtathium, Sol: qui Tithonus eodem modo dicitur, quo dicitur quoque Titan: nempe à τιτάινω *extendo*, quia lucem undequaque extendit. Tithonus enim Auroræ, diſtabat ab Octaviano mille duntaxat annis; Sol tota mundi ætate, atque adeo quadam æternitate, quam videtur Octaviano polliceri Virgilius.

49. *Seu quis Olympiacæ, &c.*] I. PARS. *De equis et bobus.* Continetque præcepta quatuor, I. *De cognoſcenda optima forma vaccæ*, v. 51. *equi*, v. 75. II. *De delectu admiſſariorum, des etalons*, v. 95. *et equarum ad admiſſuram*, v. 129. quæ etiam tauris & vaccis accommodari poſſunt. III. *De cura equarum gravidarum*, v. 140. IV. *De cura et inſtitutione vitulorum*, v. 157. *et equuleorum*, v. 179.

52. *Turpe caput.*] Deforme, propter magnitudinem. Sic Homerus dixit, λᾶας ἀναιδὴς, *lapis impudens*, Iliad. 4. 521, & alibi.

56. *Maculis inſignis et albo.*] Maculis albis: ut G. 2. 192. *Pateris libamus et auro:* pro pateris aureis.

60. *Lucinam-----Hymenæos.*] Deam partus, Deoſque conjugii: puæ nomina etiam pecudibus tribuit, ut infra, v. 125. mariti nomen equo. *Et pecori dixere maritum.* De *Lucina*, Ecl. 4. 10. *Hymen* vel *Hymenæus:* Vel fuit filius Liberi & Veneris, qui primus certas nuptias inſtituit; vel vir Atticus, qui raptas à latronibus virgines parentibus intactas reſtituit. Unde ejus nomen invocari ſolebat apud Græcos in feſtis nuptialibus: & nuptiæ ipſæ dicebantur *Hymenæi.*

Semper

igitur ſemper repara armentum: *& ne poſtea deſideres ea quæ amiſeris, præveni* damnum, *& ſubſtitue armento prolem novam ſingulis annis.*

Similiter neceſſarius *eſt armento delectus idem equorum. Tu modo adhibe præcipuam curam* circa eos, *quos ſtatuis ſeponere ad propagationem armenti, jam inde à tenera eorum ætate. Statim pullus generoſi pecoris alte incedit per campos, & flexibili crure figit* gradum. *Primus audet ingredi viam, & explorare fluvios tumentes, & exponere ſeſe ponti incognito: nec timet ſtrepitus inanes. Collum habet elatum, caput acutum, ventrem ſubſtrictum, terga carnoſa, pectus robuſtum eminet in toros. Boni ſunt badii & glauci; color eſt peſſimus albis, & gilvis. Si autem arma aliqua longe ſonuerunt, non poteſt conſiſtere in loco: arrigit aures, & tremit membris, & volvit ſub naribus collectum calorem,* eum *coërcens. Crines denſi ſunt, & agitati recidunt in dextrum humerum. At ſpina* dorſi *duplex extenditur in lumbos: & ungula cavat ſolido cornu terram, ſonatque graviter. Talis fuit Cyllarus domitus fræno Pollucis Amyclæi: & tales equi bijuges Martis, & equi curules magni Achillis, quos Græci poëtæ commemorant.*

Semper enim refice: ac ne poſt amiſſa requiras, 70
Anteveni; et ſobolem armento ſortire quotannis.
Necnon et pecori eſt idem delectus equino.
Tu modò, quos in ſpem ſtatues ſubmittere gentis,
Præcipuum jam inde à teneris impende laborem.
Continuò pecoris generoſi pullus in arvis 75
Altiùs ingreditur, et mollia crura reponit:
Primus et ire viam, et fluvios tentare minaces
Audet, et ignoto ſeſe committere ponit:
Nec vanos horret ſtrepitus. Illi ardua cervix,
Argutúmq; caput, brevis alvus, obeſáq; terga; 80
Luxuriátque toris animoſum pectus: honeſti
Spadices, glaucíque: color deterrimus albis,
Et gilvo: tum, ſi qua ſonum procul arma dedêre,
Stare loco neſcit, micat auribus, et tremit artus,
Collectúmq; premens volvit ſub naribus ignem. 85
Denſa juba, et dextro jactata recumbit in armo.
At duplex agitur per lumbos ſpina; cavátque
Tellurem, et ſolido graviter ſonat ungula cornu.
Talis Amyclæi domitus Pollucis habenis
Cyllarus, et, quorum Graii meminere poëtæ, 90
Martis equi bijuges, et magni currus Achillis.

NOTÆ.

70. *Semper enim refice.*] Hic *enim*, non cauſam notat, ſed effectum: *igitur, itaque.*

Ne poſt amiſſa requiras.] Ne ſero agnoſcas negligentiam tuam, ne ſero armenti jacturam doleas: præveni jacturam illam annua ſubſtitutione novæ ſobolis.

81. *Luxuriatque toris animoſum, &c.*] Tori, ſunt eminentiæ muſculorum, quaſi nodoſæ ac tumentes: ut in robuſtioribus corporibus videre eſt.

82 *Spadices, glaucique, &c.*] I. Tamen conſtat *ſpadices* eſſe ex rubro nigricantes, badios, *baybruns*: σπάδιξ enim & βαΐς ſignificant palmæ termitem cum fructu, qui ad illum colorem accedit: unde color ille Phœniceus etiam dictus eſt, à φοῖνιξ *palma*. Vide Gell. l. 2. 26. II. Docet ibidem Fronto apud Gellium, per *glaucum* equum, viridem hic ſignificari; & perinde Virgilium dicere potuiſſe, cœruleum. Quis autem eſt equus viridis, aut cœruleus, aut glaucus? Haud dubie ſcutulatus ille, quem ex macularum denſitate vocamus *Pommelé ardoiſé*. Ardoſia quippe lapis eſt fiſſilis, & denſe cœruleus. III. *Albus* hic à candido diſtinguitur: nam candidus color maxime probatur in equis Deorum ac triumphantium. Iſidorus *album* explicat *pallidum, blanchaſtre*. IV. *Gilvus*, Varroni *helvus*, qualis eſt melli aut lateri ſemicocto: *iſabelle lavé*: Germani dicunt *Gelb*.

87. *Duplex ſpina.*] Ita Xenoph. lib. de Re equeſtri. Ita Varro. Non quod re duplex ſit, ſed ſpecie tantum & aſpectu: ut enim in equo macilento extat & eminet quaſi acuta ſpina dorſi; ita in robuſto ac vegeto cavum quiddam videtur per mediam ſpinam intercurrere; idque patet ex Varronis verbis: ſit *ſpina maxime duplex: ſi minus, non extent.*

89. *Talis Amyclæi, &c.*] De *Polluce*, ejuſque fratre *Caſtore*, Æn. 6. 121. Pollux ab Homero, Theocrito, Horatio, Ovidio, dicitur pugil inſignis fuiſſe; Caſtor, equorum domitor. Contra tamen videtur hic ſentire Virgilius. *Cyllarus.*] Equus Pollucis, ſecundùm Virgilium & Propertium: Caſtoris, ſecundùm Senecam, Valerium Flaccum, & Claudianum. *Amyclæi.*] *Amyclæ*, urbs in Laconia, non longe à Lacedæmone: unde Caſtor & Pollux, modo Lacedæmone, modo Amyclis nati dicuntur.

91. *Martis equi, &c.*] De *Marte*, Ecl. 9. 12. *Martis* equos Servius aliique multi appellant *Pavorem*, & *Timorem*, δεῖμον & φόβον, idque ex Heſiodo & Homero conantur probare: ſed ex

Talis

Talis et ipſe jubam cervice effudit equinâ
Conjugis adventu pernix Saturnus, et altum
Pelion hinnitu fugiens implevit acuto.
Hunc quoque, ubi aut morbo gravis, aut jam ſegnior annis
Deficit, abde domo, nec turpi ignoſce ſenectæ.
Frigidus in Venerem ſenior, fruſtráque laborem
Ingratum trahit; et, ſi quando ad prælia ventum eſt,
Ut quondam in ſtipulis magnus ſinè viribus ignis,
Incaſſum furit. Ergo animos ævúmque notabis
Præcipuè; hinc alias artes, prolémque parentum;
Et quis cuique dolor victo, quæ gloria palmæ.
Nonne vides? cùm præcipiti certamine campum
Corripuêre, ruúntque effuſi carcere currus;
Cùm ſpes arrectæ juvenum, exultantiáq; haurit
Corda pavor pulſans: illi inſtant verbere torto,
Et proni dant lora: volat vi fervidus axis:
Jámque humiles, jámque elati ſublimè videntur
Aëra per vacuum ferri, atque aſſurgere in auras.
Nec mora, nec requies. At fulvæ nimbus arenæ
Tollitur: humeſcunt ſpumis flatúque ſequentum:
Tantus amor laudum, tantæ eſt victoria curæ.
Primus Erichthonius currus et quatuor auſus
Jungere equos, rapidíſque rotis inſiſtere victor.
Fræna Pelethronii Lapithæ, gyróſque dedêre,

Talis ipſe quoque Saturnus velox emiſit crines è collo equino ſuperveniente uxore, & fugiens implevit altum Pelium hinnitu acuto.

Hunc etiam include ſtabulis, cum deficit, aut morbo tardus, aut ſenio piger: & ſis indulgentior ſenectuti non infami. Senex inutilis eſt ad coitum, & in eo fruſtra extendit laborem ſterilem: & ſi interdum deſcenditur ad pugnam, fruſtra furit, ut aliquando magnus ignis in palcis furit *ſine viribus. Ergo ſpectabis præſertim generoſitatem & ætatem, deinde alias dotes; quorum parentum ſint ſoboles; quomodo unuſquiſque doleat, cum vincitur; aut appetat victoriam.*

Nonne vides? in *celeri certamine cum currus corripuerunt campum, & ruunt immiſſi è repagulis: cum ſpes juvenum excitatur, & metus palſans fatigat corda ſubſultantia; juvenes imminent flagello intorto, & pendentes laxant habenas: rotæ volant, calidæ ex impetu: & jam demiſſi, & jam alte ſublati, videntur ire per aërem vacuum, & attolli in ventos. Nec moram* faciunt, *nec quieſcunt. At nubes flavi pulveris aſſurgit:* equi *fiunt humidi ſpuma & halitu ſequentium. Adeo amant gloriam, adeo appetunt victoriam.*

Erichthonius primus omnium *auſus eſt componere currus & quadrigas; & poſt victoriam inſidere rapidis rotis. Lapithæ Pelethronii, inſidentes dorſo* equorum,

NOTÆ.

iis ipſis oſtendit Germanus, aurigas fuiſſe, non equos. *Achillis* equi, *Balius* & *Xanthus*, immortales; Zephyro patre, & Podarge Harpyia matre, geniti: Iliad. 15. 149. De *Achille*, Æn. 1. 34.

92. *Talis et ipſe, &c.*] Saturnus, de quo Ecl. 4. 6. cum Philyram, Oceani filiam, amore inſequeretur; Ope, ſive Rhea uxore ſuperveniente, in equum ſe convertit, aufugitque in montem Theſſaliæ *Pelium*. Philyra Chironem ex eo peperit; ſuperiore parte hominem, inferiore equum.

96. *Nec turpi ignoſce ſenectæ.*] Affert Servius geminam hujus loci ſententiam; Vel, *nec ignoſce turpi ſenectæ:* vel, *ignoſce ſenectæ non turpi.* i. e. *et ignoſce ſenectæ non turpi*; ſeu *glorioſæ*. Secunda pluribus placet, quia Ennius, Plutarchus, Auſonius, &c. laudant equi ſenectutem, jubentque mitius haberi, & præteritos labores quiete compenſari: unde hic quoque eſt, *Abde domo.*

101. *Artes, prolemque parentum.*] Id eſt, quorum parentum ſint proles: ſive, quale ſit genus, & ſeries parentum è quibus nati ſunt. *Artes.*] Studia quibus apti ſunt, bellone, an agro, &c.

105. *Haurit.*] Ita pulſat, ut è ſedibus trahere & eruere videatur: hoc enim ſignificat *haurire*, quod eſt ab ἀρύω *haurio*; & iſtud ab ἕρύω *traho*: quod enim hauritur, è profundo trahitur. Vide Æn. 10. 314.

113. *Primus Erichthonius, &c.*] Æſchylus Prometheum, Cicero Minervam, Maro Erichthonium curruum inventorem facit: ſive illum Athenienſium regem, ex Vulcano & Tellure natum, & anguipedem, qui, ut pedum deformitatem tegeret, dicitur currum fabricaſſe: ſive illum Phrygem, Dardani filium, Jovis nepotem, qui unus fuit ex Æneæ majoribus, de quo v. 35. Et vero Plinius, l. 7. 56. *Bigas primum junxit Phrygum natio, quadrigas Erichthonius.*

115. *Fræna Pelethronii Lapithæ.*] Item fræni & equitationis inventionem tribuit Sophocles Neptuno, Lyſias orator Amazonibus, alii aliis: Virgilius *Lapithis*, Theſſaliæ populis, de quibus

Impoſiti dorſo; atque equitem docuere ſub armis
Inſultare ſolo, et greſſus glomerare ſuperbos.
Æquus uterque labor: æquè juvenémque magiſtri
Exquirunt, calidúmque animis, et curſibus acrem:
Quamvis ſæpe fugâ verſos ille egerit hoſtes,
Et patriam Epirum referat, fortéſque Mycenas;
Neptuníque ipſâ deducat origine gentem.

His animadverſis, inſtant ſub tempus; et omnes
Impendunt curas denſo diſtendere pingui,
Quem legêre ducem, et pecori dixêre maritum;
Pubentéſque ſecant herbas, fluvióſque miniſtrant,
Farráque; ne blando nequeat ſupereſſe labori,
Invalidíque patrum referant jejunia nati.
Ipſâ autem macie tenuant armenta volentes.
Atq; ubi concubitus primos jam nota voluptas
Sollicitat; frondéſque negant, et frontibus arcent:
Sæpe etiam curſu quatiunt, et Sole fatigant;
Cùm graviter tunſis gemit area frugibus, et cùm
Surgentem ad Zephyrum paleæ jactantur inanes.
Hoc faciunt, nimio ne luxu obtuſior uſus
Sit genitali arvo, et ſulcos oblimet inertes;
Sed rapiat ſitiens Venerem, interiúſque recondat.

Rurſus, cura patrum cadere, et ſuccedere matrum
Incipit, exactis gravidæ cùm menſibus errant.

invenerunt artem *frænandi & gyrandi: & docuerunt equitem armatum inſultare terræ, & glomerare ſuperbos paſſus. Difficultas utraque par eſt, pariter magiſtri* artis *eligunt* equum *juvenem, & ferventem animis, & vividum in curſu:* non ſenem, *etſi ſæpe ille converterit in fugam hoſtes pulſos, & referat patriam Epirum, aut fortes Mycenas, & ducat genus ab ipſa ſtirpe* equi *Neptuni.*

His notatis, magis ſoliciti ſunt circa tempus admiſſuræ; *& adhibent omne ſtudium ut ſaginent denſa pinguedine* eum, *quem elegerunt ducem, & deſignaverunt admiſſarium armenti: & ſecant* huic *herbas vigentes, & præbent aquam* copioſam, *et frumenta: ne non poſſit ſufficere jucundo labori, et* ne *pulli imbecilli ferant* notas *maciei paternæ. At de induſtria faciunt ipſas matres macilentas. Et cum voluptas prius cognita ſuadet novum coitum,* tunc *auferunt* eis *cibum, et avertunt* eas *à potu: ſæpe etiam agitant* eas *curſu, & fatigant æſtu; cum area ſonat frugibus graviter tritis, & cum paleæ vacuæ projiciuntur in ventos ſurgentes. Hoc faciunt, ne trajectus partis genitalis ſit ſtrictior ob nimiam pinguedinem, & claudat meatus hebetes: Sed* ut pars illa *avide attrahat ſemen, & interius includat.*

Poſtea incipit cura patrum recedere, & cura matrum ſuccedere, quando vagantur gravidæ expletis menſibus.

NOTÆ.

G. 2. 457. *Pelethronii* vero vel adjectivum eſt, epithetum Lapitharum, à Pelethronio eorum oppido ad Pelium montem; vel nomen cujuſdam Lapithæ proprium eſt, genitivo ca u, frænorum inventoris, cujus invento Lapithæ deinde cæteri uſi ſunt ad domandum & inſtituendum equum. Ait enim Plinius l. 7. 56. inveniſſe *frænos & ſtrata equorum Pelethronium: pugnare ex equo Theſſalos, qui Centauri dicti ſunt, habitantes ſecundum Pelium montem.* Lapithæ autem vicini Centauris.

117. *Greſſus glomerare.*] Quaſi colligere, reductis & replicatis anterioribus cruribus: dum poſteriora tenduntur & explicantur.

118. *Æquus uterque labor.*] Par laus, atque difficultas in utraque arte: ſive aurigandi, quæ fuit ars Erichthonii; ſive equitandi, quæ fuit ars Lapitharum.

120. *Quamvis ille, &c.*] Agitur hic de delectu equi admiſſarii, *etalon, a ſtallion.*

121. *Epirum referat, &c.*] De *Epiro*, equorum feraci, G. 1. 59. *De equo Neptuni*, G. 1. 14. *Mycenæ*, urbs in Argia Peloponneſi regione, Argis vicina: utraque equis nobilis.

124. *Denſo pingui.*] Denſa pinguedine: duplex adjectivum, pro ſubſtantivo & adjectivo: ut G. 1. 393. *Aperta ſerena*, & alibi ſæpe.

126. *Pubentes herbas.*] Non tenericres, aut duriores, ſed ſucci plenas; qualis eſt homo adulta ætate, cum pubeſcit.

130. *Concubitus primos jam nota voluptas.*] Pugnant hæc verba, *primos & jam nota.* Niſi cum aliis intelligamus *primos*, non omnino de primo concubitu; ſed tantum de primo & novo anni cujuſque redeuntis.

134. *Zephyrum.*] De vento illo occidentali, Ecl. 5. 5.

135. *Uſus.*] Trajectus, via: ut Æ. 2. 453. *Limen erat, cæcæque fores, & pervius uſus Tectorum inter ſe Priami.*

Non

Non illas gravibus quiſquam juga ducere plauſtris,
Non ſaltu ſuperare viam ſit paſſus, et acri
Carpere prata fugâ, fluvióſque innare rapaces.
Saltibus in vacuis paſcant, et plena ſecundùm
Flumina: muſcus ubi, et viridiſſima gramina ripâ,
Speluncæq; tegant, et ſaxea procubet umbra.
Eſt lucos Silari circa, ilicibúſque virentem
Plurimus Alburnum volitans, cui nomen aſilo
Romanum eſt, œſtron Graii vertêre vocantes:
Aſper, acerba ſonans; quo tota exterrita ſylvis
Diffugiunt armenta; furit mugitibus æther
Concuſſus, ſylvæque, et ſicci ripa Tanagri.
Hoc quondam monſtro horribiles exercuit iras
Inachiæ Juno peſtem meditata juvencæ.
Hunc quoque (nam mediis fervoribus acrior inſtat)
Arcebis gravido pecori; armentáque paſces
Sole recèns orto, aut noctem ducentibus aſtris.
Poſt partum, cura in vitulos traducitur omnis:
Continuóque notas et nomina gentis inurunt:
Et quos aut pecori malint ſubmittere habendo,
Aut aris ſervare ſacros, aut ſcindere terram,
Et campum horrentem fractis invertere glebis.
Cætera paſcuntur virides armenta per herbas.
Tu quos ad ſtudium atq; uſum formabis agreſtem,
Jam vitulos hortare, viámque inſiſte domandi;
Dum faciles animi juvenum, dum mobilis ætas,
Ac primùm laxos tenui de vimine circlos
Cervici ſubnecte; dehinc, ubi libera colla
Servitio aſſuêrint, ipſis è torquibus aptos
Junge pares, et coge gradum conferre juvencos.
Atque illis jam ſæpe rotæ ducantur inanes

Nullus patiatur eas trahere juga graviumplauſtrorum, aut viam trajicere ſaltando, aut percurrere prata celeri curſu, aut innatare fluviis rapidis. Paſcantur in ſpatiis apertis ſylvarum, & juxta tumentia flumina: ubi ſit muſcus, & ripa virens herbis; & ubi *antra tegant* equas, & *umbra rupium incumbat.*

Circa ſylvas Silari, et circa *Alburnum virentem ilicibus, eſt plurima volitans* muſca, *quæ Romanis nominatur aſilus, Græci appellantes interpretati ſunt œſtrum: aſpera & acerbe murmurans, qua armenta tota territa fugiunt è ſylvis, aër ſonat percuſſus mugitibus, & ſylvæ, & ripæ Tanagri aridi. Per hoc monſtrum Juno exercuit olim iram horribilem, inferens perniciem juvencæ* filiæ *Inachi. Expelles quoque illum* aſilum *à gravidis matribus; nam importunior ingruit media æſtate: & paſces armenta,* quando *ſol recens ſurrexit, aut* quando *ſtellæ inducunt noctem.*

Poſt partum omnis cura transfertur in vitulos: ſtatimque imprimunt iis *ſigna & nomina gentis, &* notant eos *quos velint, ſive ſeponere ad propagandum armentum, ſive ſervare dicatos ſacrificiis; ſive* quos velint *arare terram, & verſare agrum aſperum glebis ſolutis. Reliqui vituli paſcuntur inter virides herbas.*

Tu exerce jam tum vitulos, quos erudies ad arborem & uſum ruſticanum: & inſtitue rationem eos *domandi: dum animi juvenum docile* ſunt, *dum ætas mutabilis* eſt. *Ac primo circunda collo laxos circulos è tenero vimine: deinde poſtquam colla* prius *libera aſſueverint ſervituti; conjunge* duos *juvencos æquales, alligatos ipſis circulis, & coge eos ſimul incedere. Et jam tum rotæ ſine onere ſæpe trahantur* ab *iis*

NOTÆ.

146. *Eſt lucos Silari, &c.*] *Silarus,* nunc *Selo:* Italiæ fluvius in Lucania: quo Lucani à Picentinis dividuntur. *Alburnus.*] Ejus regionis mons, *Alborno:* ex quo monte fluvius oritur Tanagrus, *Negro,* tenuis, & ideo æſtate fere areſcens. *Ilex,* arbor glandifera, *yeuſe.*

147. *Aſilo Romanum, &c.*] Tabanus, *taon, a dun fly:* muſca boves agitans, veteribus Italis dicta eſt *aſilus:* Græcis οἶστρος.

153. *Inachiæ Juno, &c.*] Io, Inachi fluvii Peloponneſiaci, vel potius Argivorum regis, filia: ut lateret Junonem, à Jove in juvencam converſa eſt, & Junoni petenti dono data; ab ea tradita eſt Argo paſtori in cuſtodiam: qui cum fuiſſet à Mercurio ſopitus & occiſus, Io à Junone œſtro immiſſo agitata, in Ægyptum uſque fugit: ubi implorato Jovis auxilio priſtinam recepit formam, nupſitque regi Oſiridi, & poſt mortem ab Ægyptiis habita eſt pro Dea, ſub Iſidis nomine.

166. *Circlos.*] Syncope pro *circulos:* quemadmodum *ſeclum & periclum,* pro *ſeculum & periculum.*

168. *Aptos.*] Ligatos: ab ἅπτω *ligo,* ut fuſe oſtendimus Ecl. 7. 13.

per humum, & illi imprimant orbitas in ſuperficie pulveris. Poſtea axis è fago laborans ſub magno onere ſtrideat, & temo ex ære trahat rotas ſibi conjunctas. Interim manu colliges juvencis nondum domitis, non ſolum herbas, & frondes edules ſalicum, & ulvam paluſtrem; ſed etiam *frumenta è* tenera *ſegete. Neque vaccæ partu ſolutæ replebunt tibi* lacte *candida mulctralia, ut* erat *conſuetudo veterum: ſed exhaurient totas mammas ad* alendos *dulces fœtus.*

Si vero ſtudium magis eſt ad bella, & ad exercitus feroces; aut ſi magis ſtudium eſt *radere curru amnem Piſæ Alpheum, & impellere currus celeres in loco Jovis; primus labor equi eſt, videre contentiones & arma pugnantium; & ferre plangorem tubarum, & tolerare gemitum rotæ tractæ, & audire in ſtabulo crepitum frænorum: præterea magis ac magis lætari blandis laudibus magiſtri, & amare ſonitum palpati colli. Audiat autem iſta, ut primum depulſus eſt à lacte matris: & vice* frænorum *præbeat collum mollibus loris,* adhuc *debilis, imo & tremens, necdum confidens ætati. At cum quartus annus acceſſerit tribus jam elapſis, ſtatim incipiat deſcribere gyros, &* incedere *paſſibus numeroſis* ac *ſonantibus: & inflectat alterne commiſſuras crurum,* ita ut *videatur coactus: deinde laceſſat ventos curſu: & currens per campos patentes, quaſi ſolutus fræno, vix attingat pedibus ſuperficiem arenæ.*

Qualis eſt Aquilo, cum imminet vehemens à ſeptentrionalibus partibus,

Per terram, et ſummo veſtigia pulvere ſignent.
Pòſt valido nitens ſub pondere faginus axis
Inſtrepat, et junctos temo trahat æreus orbes.
Interea pubi indomitæ non gramina tantùm,
Nec veſcas ſalicum frondes, ulvámq; paluſtrem; 175
Sed frumenta manu carpes ſata: nec tibi fœtæ,
More patrum, nivea implebunt mulctralia vaccæ;
Sed tota in dulces conſument ubera natos.
Sin ad bella magis ſtudium, turmáſque feroces,
Aut Alphea rotis prælabi flumina Piſæ, 180
Et Jovis in luco currus agitare volantes;
Primus equi labor eſt, animos atque arma videre
Bellantum, lituóſque pati, tractúque gementem
Ferre rotam, et ſtabulo frænos audire ſonantes:
Tum magis atque magis blandis gaudere magiſtri
Laudibus, et plauſæ ſonitum cervicis amare. 186
Atque ac jam primo depulſus ab ubere matris
Audiat, ínque vicem det mollibus ora capiſtris
Invalidus, etiámque tremens, etiam inſcius ævi.
At tribus exactis ubi quarta acceſſerit æſtas; 190
Carpere mox gyrum incipiat, gradibúſque ſonare
Compoſitis; ſinuétque alterna volumina crurum,
Sítque laboranti ſimilis: tum curſibus auras
Provocet: ac per aperta volans, ceu liber habenis,
Æquora, vix ſummâ veſtigia ponat arenâ. 195
Qualis hyperboreis Aquilo cùm denſus ab oris

NOTÆ.

172. *Faginus.*] E fago, *de heſtre:* Ecl. 1. 1.

175. *Veſcas.*] Edules, quæ famem excitent. G. 4. 131. *Ulva.*] Herba quælibet paluſtris, ſine certo nomine.

176. *Sed frumenta, &c.*] Servius aliique explicant de farragine, hoc eſt, de furfuribus triticeis, & farina hordacea. Ego de herbis adhuc teneris, & recens ortis. Favent mihi voces, *carpes ſata,* quæ plane herbarum putationem & collectionem notant. Favet præterea monitum Virgilii, v. 205. *Tum demum craſſa magnum farragine corpus Creſcere jam domitis ſinito:* ergo farragine interdicit indomitis, de quibus hic agitur. Varro tamen hunc cibum permittit vitulis ſemeſtribus. Virgilius itaque dicendus eſt, aut Varroni eſſe contrarius, aut farraginem domitis copioſe, indomitis ac junioribus parce tantum permittere. *Fœtæ.*] Vox ambigua quæ ſæpe gravidas, hic partu jam ſolutas, ſignificat, Ecl. 1. 50. *Mulctralia.*] Vaſa mulgendo pecori, Ecl. 3. 30.

180, 181. *Aut Alphea, &c.*] De *Piſa,* urbs an fons tantum fuerit, dubitare videtur Strabo, lib. 8. Regio certe fuit, & pars Elidis, ſive Eleæ, in Peloponneſo: in quæ *Olympia* urbs, & *Alpheus* fluvius, G. 1. 59. loca ludis Olympicis & Jovis templo inſignia. Vide ſupra, v. 20.

183. *Lituoſque pati.*] *Lituus,* ſpecies incurvæ buccinæ: à cujus ſimilitudine *lituus* quoque dicitur augurum baculus, quo varias cœli regiones deſignabant.

196. *Qualis hyperboreis, &c.*] De *Scythia,* Ecl. 1. 66. De *Aquilone,* ſive *Borea,* vento ſeptentrionali, Ecl. 7. 51. De *Hyperboreis* ſeu *Riphæis* Muſcoviæ montibus, G. 1. 240. Dicuntur Hyperborea, quia ſupra eos & ex iis flare incipit Boreas. Differt *Aquilo Scythiæ hyemes,* id eſt, nubes in Scythia collectas, meridiem verſus propellit; eaſque *aridas,* quia non ſolvit eas in pluviam, utpote ſiccus & conſtringens.

Incubuit.

Incubuit, Scythiæque hyemes atque arida differt
Nubila: tum ſegetes altæ campíque natantes
Lenibus horreſcunt flabris, ſummæque ſonorem
Dant ſylvæ, longíq; urgent ad litora fluctus:
Ille volat, ſimul arva fugâ, ſimul æquora verrens.
Hic, vel ad Elei metas et maxima campi
Sudabit ſpatia, et ſpumas aget ore cruentas;
Belgica vel molli meliùs feret eſſeda collo.
Tum demum craſſâ magnum farragine corpus
Creſcere jam domitis ſinito: namq; ante domandum
Ingentes tollent animos, prenſíque negabunt
Verbera lenta pati, et duris parere lupatis.
Sed non ulla magis vires induſtria firmat,
Quàm Venerem et cæci ſtimulos avertere amoris:
Sive boum, ſive eſt cui gratior uſus equorum.
Atque ideo tauros procul atque in ſola relegant
Paſcua, poſt montem oppoſitum, et trans flumina lata:
Aut intus clauſos ſatura ad præſepia ſervant.
Carpit enim vires paulatim, urítque videndo
Fœmina: nec nemorum patitur meminiſſe, nec herbæ:
Dulcibus illa quidem illecebris, et ſæpe ſuperbos
Cornibus inter ſe ſubigit decernere amantes.
Paſcitur in magnâ ſylvâ formoſa juvenca:
Illi alternantes multâ vi prælia miſcent
Vulneribus crebris: lavit ater corpora ſanguis,
Verſáque in obnixos urgentur cornua vaſto
Cum gemitu: reboant ſylvæq; et magnus Olympus.
Nec mos bellantes unà ſtabulare: ſed alter
Victus abit, longéque ignotis exulat oris,
Multa gemens ignominiam, plagáſque ſuperbi

et cum *diſſipat procellas Scythiæ et nimbos* adhuc *ſiccos: tum ſegetes altæ, et agri* ſpicis *fluctuantes tremiſcunt modico flatu: et cacumina ſylvarum edunt ſtrepitum: et longi fluctus impellunt* ſe *ad litora. Aquilo* autem *ruit; ſimul radens curſu campos, et ſimul mare. Talis* equus, *vel ſudabit et emittet ore ſpumam ſanguineam, ad metas et magna ſpatia campi Olympici; vel melius trahet collo tenero vehicula Belgica. Tunc denique permitte, ut magnum corpus* eorum, qui jam *domiti* ſunt, *pingueſcat denſa farragine: nam* ſi ſaginentur *antequam domentur, efferent animum ferocem, et comprehenſi recuſabunt pati flagella flexibilia, et obtemperare duris frænis.*

Sed nulla cura magis corroborat eorum *vires, quam impedire coitum et aculeos inſani amoris: ſive boum ſive equorum cultus alicui placet. Et propterea removent tauros longe, et in deſerta paſcua, poſt montem interjectum, et trans latos fluvios. Vel ſervant incluſos interius ad præſepia* pabulo *abundantia. Nam fœmina, dum videtur, paulatim minuit vires, et exhaurit* marem; *nec permittit* ut *meminerit ſylvarum, et pabuli: illa quidem* facit hoc *duclibus blanditiis: et ſæpe cogit ſuperbos amantes certare inter ſe cornibus. Pulchra juvenca paſcitur in magna ſylva:* tauri vero *illi viciſſim multo adore miſcent pugnam plagis frequentibus: niger ſanguis tangit membra, et cornua impinguntur converſa* viciſſim *in* adverſarium *obnitentem, magno cum gemitu, et ſylvæ et magnum cœlum remugiunt. Nec ſolent adverſarii manere eodem ſtabulo: ſed alteruter abit victus, et procul exulat in regione incognita: multum dolens de ignominia, et vulneribus* illatis *à feroci*

NOTÆ.

202. *Elei-----campi ſpatia, &c.*] Stadium Olympicum in Elide, de quo G. 1. 59. & G. 3. 20. & modo, v. 181.

204. *Belgica eſſeda.*] Eſſedum, vehiculi genus, tam ad iter, quam ad bella comparatum. Eo quippe uti ſolitos fuiſſe Britannos in bellis memorat Cæſar, de bello Gall. lib. 4. Quod & vicinis quoque gentibus, ut Belgis qui Galliæ partem tertiam occupabant, fuiſſe in uſu colligitur ex aliis auctoribus. De *Farragine*, v. 176.

206. *Ante domandum.*] Vide infra, v. 348.

208. *Lupatis.*] Lupatum, frænum aſperrimum, uncis armatum ferreis *lupinorum* dentium formam habentibus; unde nomen eſt.

215. *Utrique videndo.*] Dum videtur. Gerundia enim plerumque vim habent paſſivum, Ecl. 8. 71.

221. *Lavit.*] Dicitur *lavare*, & *lavere*: hic *lavit*, non eſt præteritum à *lavare*; longam enim haberet ſyllabam primam; ſed præſens à *lavere*, atque ita habet brevem.

223. *Olympus.*] Cœlum tranſlative, proprie mons in Theſſalia, de quo Ecl. 5. 56.

victore: & de amica quam perdidit sine ultione, & exit è regnis avorum, frequenter *retorquens oculos ad stabulum. Exercet igitur suas viris omni cura, & jacet pernoctans in cubili strato sub duris saxis, comedens frondes hispidas, & juncos acutos: & experitur se, & discit furere in sua cornua obluctans trunco arboris: & impetit aërem ictibus: & proludit ad pugnam arenis sparsis. Deinde postquam robur reparatum est, & vires refectæ, mutat locum, & celeriter incurrit in hostem immemorem. Veluti fluctus, cum cœpit albescere procul in medio mari, & eminus sinuatur: ac veluti volvens se ad litus, resonat horrende inter rupes, & cadit non minor ipsa rupe: at aqua infima ebullit in vortices, & superjicit in altum nigram arenam.*

Certe omne genus in terris, & hominum, & ferarum, & genus piscium, pecudes, & volucres versicolores, rapiuntur in furorem & ignem: omnes habent eundem amorem. Nullo alio tempore leæna negligens catulos crudelior errat in campis: neque ursi turpes edunt plures cædes passim & strages in sylvis: tunc aper est crudelis, tunc tigris est pessima: heu! tunc periculose inceditur per desertos agros Africæ. Nonne vides, ut tremor quatiat omnia membra equorum, si duntaxat aër advexit ad nares *notum odorem* fœminæ? *Tunc sane nec fræna aurigarum, nec sæva flagella, nec scopuli & rupes cavæ, neque fluvii interjecti & volventes saxa abrepta vi aquarum, retardant eos. Ipse aper Sabellicus irruit, & acuit dentes, & conculcat terram pedibus, & fricat costas arbore,*

Victoris, tum quos amisit inultus amores;
Et stabula aspectans regnis excessit avitis.
Ergo omni curâ vires exercet, et inter
Dura jacet pernox instrato saxa cubili;
Frondibus hirsutis et carice pastus acutâ;
Et tentat sese, atque irasci in cornua discit
Arboris obnixus trunco: ventósque lacessit
Ictibus, et sparsâ ad pugnam proludit arenâ.
Pòst, ubi collectum robur, virésque receptæ,
Signa movet, præcépsq; oblitum fertur in hostem:
Fluctus ut in medio cœpit cùm albescere ponto,
Longiùs ex altóque sinum trahit: útque volutus
Ad terras, immane sonat per saxa, nec ipso
Monte minor procumbit: at ima exæstuat unda
Vorticibus, nigrámque altè subjectat arenam.
Omne adeò genus in terris hominúmque ferarúmque,
Et genus æquoreum, pecudes, pictæque volucres,
In furias ignémque ruunt: amor omnibus idem.
Tempore non alio catulorum oblita leæna
Sævior erravit campis: nec funera vulgò
Tam multa informes ursi stragémque dedere
Per sylvas: tum sævus aper, tum pessima tigris:
Heu! male tum Libyæ solis erratur in agris.
Nonne vides ut tota tremor pertentet equorum
Corpora, si tantùm notas odor attulit auras!
Ac neq; eos jam fræna virûm, neq; verbera sæva,
Non scopuli, rupésque cavæ, atq; objecta retardant
Flumina, correptos undâ torquentia montes.
Ipse ruit, dentésque Sabellicus exacuit sus,
Et pede prosubigit terram, fricat arbore costas,

NOTÆ.

228. *Regnis avitis.*] Agris in quibus natus erat, ac veluti dominabatur: sic Ecl. 1. *Mea regna videns mirabor aristas.*

230. *Jacet pernox.*] Servius tamen, & juxta omnium, ut ait, veterum exemplarium fidem Pierius, legunt *pernix:* & explicant, *perseverans,* à pernitendo. At *pernix* nusquam habet hanc significationem, & ubique celeritatem notat: ut supra, v. 93. *Pernix Saturnus,* & Æn. 4. 180. *Pedibus celerem & pernicibus alis.* Celeritas autem, huic tauro, mœrenti ac fessò, non convenit: legatur itaque *pernox,* cum utroque Scaligero.

231. *Carice.*] Planta ex arundineo genere, Gallice non nominata: de qua Ecl. 3. 20.

236. *Signa movet.*] Metaphora, à bellis hominum, qui, cum castra movent, signa terræ defixa avellunt, alioque transferunt.

241. *Subjectat.*] *Superjicit:* & notavimus Ecl. 1. 46. præpositionem *sub* in compositis aliquando significare *super.*

249. *Libyæ.*] Africæ pars est, quæ vulgo pro Africa tota sumitur. G. 1. 241.

251. *Odor attulit auras.*] Commutatio: id est, aura, sive aër impulsus attulit odorem.

255. *Sabellicus sus.*] Vel aper, vel sus domesticus, è Sabinorum, vel Sabellorum regione, Romæ vicina, Æn. 7. 665.

Atque

Atque hinc atque illinc humeros ad vulnera durat.
Quid juvenis, magnum cui verſat in oſſibus ignem
Durus amor? nempe abruptis turbata procellis
Nocte natat cæcâ ſerus freta: quem ſuper ingens
Porta tonat cœli, et ſcopulis illiſa reclamant
Æquora: nec miſeri poſſunt revocare parentes,
Nec moritura ſuper crudeli funere virgo.
Quid Lynces Bacchi variæ, et genus acre luporum,
Atque canum? quid, quæ imbelles dant prælia cervi?
Scilicet ante omnes furor eſt inſignis equarum:
Et mentem Venus ipſa dedit, quo tempore Glauci
Potniades malis membra abſumpſêre quadrigæ.
Illas ducit amor trans Gargara, tránſq; ſonantem
Aſcanium: ſuperant montes, et flumina tranant:
Continuóque avidis ubi ſubdita flamma medullis,
Vere magis (quia vere calor redit oſſibus) illæ
Ore omnes verſæ in Zephyrum, ſtant rupibus altis,
Exceptántque leves auras: et ſæpe ſinè ullis
Conjugiis vento gravidæ (mirabile dictu)
Saxa per, et ſcopulos, et depreſſas convalles
Diffugiunt: non, Eure, tuos, neq; Solis ad ortus,

& ex utraque parte indurat humeros ad plagas. Quid facit *juvenis, cujus in oſſibus durus amor excitat ignem? ſcilicet vigilans per obſcuram noctem trajicit natatu fretum agitatum ſubita tempeſtate: ſuper ejus* caput *magna porta cœli tonat, & mare impactum rupibus ſonat: nec miſeri parentes poſſunt* eum *impedire, nec* ipſa *inſuper amica peritura crudeli morte. Quid, lynces maculoſæ Bacchi, & genus acre luporum et canum: quid, fugaces cervi, quanta gerunt bella?*

Notabilis eſt tamen præ cæteris furor equarum. Et vero *Venus ipſa immiſit illis* hunc *furorem, quo tempore equæ Potniades devoraverunt maxillis membra Glauci. Amor rapit illas trans Gargara, & trans rapidum Aſcanium: tranſcendunt montes, & trajiciunt fluvios: ſtatimque, poſtquam ignis exarſit* in *medullis avidis, præſertim vere (quia vere calor redit in oſſa) illæ omnes ſtant in altis rupibus obvertentes ora ad Zephyrum, excipiuntque levem aërem: & ſæpe ſine ullo concubitu, gravidæ vento,* quod *mirum* eſt *dictu, currunt per ſaxa, & rupes, & valles humiles: non ad* ortum *tuum,* ô *Eure, neque ad ortum Solis,*

NOTÆ.

258. *Quid juvenis, &c.*] Leander juvenis ex Abydo Aſiæ oppido, cum Heronem puellam, Veneris ſacerdotem, è Seſto Thraciæ oppido, deperiret: clam noctu trajiciebat natatu fauces Helleſponti, inter utrumque oppidum interjectas; ſed aliquando viribus deſtitutus, ac tempeſtate oppreſſus interiit. Cadaver cum eſſet ad litus Thraciæ delatum, Hero doloris impatientia ex ipſa arce in mare ſe præcipitem abjecit. De *Seſtro, Abydo, & Helleſponto,* G. 1. 207.

261. *Porta cœli.*] Eſt ſecundùm Manutium aër nubibus plenus: ſecundùm alios, oriens, quia inde Solis incipit motus: ſecundùm alios, ipſa nubes, ex qua portæ inſtar hiſcente, fulmen erumpit. Secundùm Cerdanum optime, regia, ſive templum Jovis. Nam Jupiter à poëtis quaſi è templo fulminare fingitur. Lucret. l. 1. 1096. *Cœli tonitralia templa.* Silius l. 1. 136. *Tonat alti regia cœli.*

264. *Lynces.*] Species luporum cervariorum, de quibus Ecl. 8. 3. Has, ut & tigres, currui Bacchus alligavit.

267. *Glauci Potniades, &c.*] Glaucus Siſyphi filius, è Potnia Bœotiæ vico; cum equas ſuas, quo eſſent velociores, à coitu cohiberet; Venus indignata tantum iis furorem immiſit, ut dominum laniarint.

269. *Gargara----Aſcanium.*] *Gargara,* pars Idæ montis, & oppidum in Troade. *Aſcanius* Bithyniæ fluvius in Aſia. Hic pro quolibet monte & fluvio.

273. *Ore omnes verſæ, &c.*] Equas in Luſitania circa Olyſſiponem ex vento concipere memorant Solinus, Columella, Varro. Fabulam putat Juſtinus, remque detorquet ad pernicitatem equorum Galleciæ & Luſitaniæ. Virgilius, duce Ariſtotele, ex illo conceptu non verum fœtum, ſed lentum virus ſtillare ait: idque vocant *hippomanes* ab equi furore: ἵππος enim *equus,* & μανία *furor.* Eſt etiam *hippomanes,* caruncula, quæ fronti pulli adnaſcitur: utrumque venenatum creditur.

277. *Non, Eure, tuos, &c. in Boream, &c.*] Alii ſic interpretantur: Non ad Eurum, ſed ad Boream, &c. Ego ſic: Non ad Eurum, neque ad Boream, &c. Quia ſcriptorum maxima pars videtur hanc vim uni Zephyro tribuere: ut & ipſe Virgilius; *Ore omnes verſæ in Zephyrum.* De *Zephyro,* vento occidentali, Ecl. 5. 5. De *Borea,* ſeptentrionali, Ecl. 7. 51. De *Auſtro,* meridionali, Ecl. 2. 58. De *Euro,* orientali, G. 1. 371. *Caurus,* ſive *Corus,* ſpirat inter ſeptentrionem & occaſum.

neque *ad Boream & Caurum; neque ad eam partem, unde oritur Auſter nigerrimus, &* unde *contriſtat aërem pluvia tempeſtate. Poſt hunc denique* conceptum *diſtillat è partibus genitalibus viſcoſus liquor, quem paſtores apto nomine vocant hippomanes, quod ſæpe malæ novercæ collegerunt, addideruntque* huic *herbas, & verba malefica. Sed fugit interim, fugit tempus irreparabile: dum ferimur circa ſingula, correpti amore.*

Hoc ſufficit armentis. Supereſt ſecunda pars laboris, nempe *tractare greges lanigeros, & capellas hirſutas: hoc difficile* eſt; *hinc ſperate gloriam, ô ruſtici laborioſi. Nec dubito animo, quam ſit difficile ſuperare ſermonis* dignitate *iſta argumenta, & addere hoc ornamentum rebus vilibus. Sed amor ſuavis rapit me per altiſſimas ſolitudines Parnaſſi: placet ire per* ea *culmina, per quæ nulla orbita veterum deflectit facili inclinatione* ad *Caſtaliam* undam. *Nunc, ô veneranda Pales, nunc canendum eſt magna voce.*

Principio, jubeo ut oves comedant herbam in mollibus ſtabulis, donec æſtas frondoſa paulatim redit: & ut colonus *tegat duram terram multa palea, & manipulis filicum, ſub* ipſis ovibus; *ne rigor frigidus* terræ *lædat pecus tenerum, & importet ſcabiem ac turpes podagras. Poſtea diſcedens ab ovibus, jubeo ut præbeat capris arbutos virides, & det aquam recens* hauſtam; *& ut ſtabula* tuta *à ventis, objiciantur Soli hyemali, verſa ad meridiem: cum frigidus Aquarius jam demum occidit, & aquam emittit ſub extremum annum.*

In Boream, Caurúmq; aut unde nigerrimus Auſter
Naſcitur, et pluvio contriſtat frigore cœlum. 279
Hinc demum, Hippomanes vero quod nomine di-
Paſtores, lentum diſtillat ab inguine virus: [cunt
Hippomanes, quod ſæpe malæ legêre novercæ,
Miſcuerúntque herbas, et non innoxia verba.
Sed fugit interea, fugit irreparabile tempus,
Singula dum capti circumvectamur amore. 285
Hoc ſatis armentis: ſuperat pars altera curæ,
Lanigeros agitare greges, hirtáſque capellas:
Hic labor; hinc laudem fortes ſperate coloni.
Nec ſum animi dubius, verbis ea vincere magnum
Quàm ſit, et anguſtis hunc addere rebus honorem.
Sed me Parnaſſi deſerta per ardua dulcis 291
Raptat amor: juvat ire jugis, quà nulla priorum
Caſtaliam molli devertitur orbita clivo. [dum.
Nunc, veneranda Pales, magno nunc ore ſonan-
Incipiens ſtabulis edico in mollibus herbam 295
Carpere oves, dum mox frondoſa reducitur æſtas:
Et multâ duram ſtipulâ filicúmque maniplis
Sternere ſubter humum: glacies ne frigida lædat
Molle pecus, ſcabiémq; ferat, turpéſque podagras.
Pòſt, hinc digreſſus, jubeo frondentia capris 300
Arbuta ſufficere, et fluvios præbere recentes;
Et ſtabula à ventis hyberno opponere Soli
Ad medium converſa diem: cùm frigidus olim
Jam cadit, extremóque irrorat Aquarius anno.

NOTÆ.

279. *Pluvio frigore.*] Auſter non eſt frigidus, ſed calidus atque humidus: unde *frigus* hic pro pluvia tempeſtate uſurpatur: ut *hyems* ſæpe, pro æſtiva etiam tempeſtate. G. 1. 321. *Ferret hyems culmumque levem paleaſque volantes.*

280. *Hippomanes.*] Supra v. 273.

286. *Hoc ſatis armentis: ſuperat, &c.*] II. PARS. *De cultu ovium & caprarum.* Præcepta continet quatuor. I. *De hyberna utriuſque gregis curatione,* v. 295. II. *De æſtiva utriuſque cura, & meridiana ac ſerotina paſtione,* v. 322. III. *De lanificio,* v. 384. IV. *De lactis proventu,* v. 394.

291. *Parnaſſi.*] De eo monte Phocidis, Ecl. 6. 29. Cujus in radicibus *Caſtalia* eſt, ſive fons Caſtalius, Muſis ſacer. De *Pale,* Dea pabuli, ſupra v. 1.

297. *Filicumque maniplis.*] Filix, *fougere, fern,* nota herba.

301. *Arbuta.*] Sunt proprie fructus arbuti: hic ſumuntur pro ipſa arbuto, *Arbuſier:* quæ arbor inter caprarum pabula numeratur à Colum. l. 7. *Ea ſunt arbutus, cytiſus agreſtis,* &c. Vide Ecl. 3. 82.

303. *Olim.*] Vulgo tempus ſignificat præteritum, aut futurum: aliquando præſens, aut indefinitum: ut hic, & Æn. 5. 125. *Quod tumidis ſubmerſum tunditur olim fluctibus.* Et alibi. Tunc autem ſignificat, *aliquando, ſæpe, denique,* &c.

304. *Extremoque irrorat Aquarius anno.*] Annum exprimit eum, qui à Martio menſe numerari incipit; & ſic deſinit in Januarium & Februarium: Aquarius autem oritur Januario, cadit Februario menſe. *Aquarius,* dicitur Ganymedes Trois filius, quem Jupiter, Aquila tranſvectum in cœlum, ſuis poculis præfecit: unde urnam habet, aquam fundentis ſitu: de eo, Æ. 5. 252.

Hæ

Hæ quoque non curâ nobis leviore tuendæ,
Nec minor uſus erit: quamvis Mileſia magno
Vellera mutentur, Tyrios incocta rubores.
Denſior hinc ſoboles, hinc largi copia lactis.
Quàm magis exhauſto ſpumaverit ubere mulctra;
Læta magis preſſis manabunt flumina mammis.
Nec minùs interea barbas incanáque menta
Cinyphii tondent hirci, ſetáſque comantes;
Uſum in caſtrorum et miſeris velamina nautis.
Paſcuntur verò ſylvas, et ſumma Lycæi,
Horrentéſq; rubos, et amantes ardua dumos.
Atque ipſæ memores redeunt in tecta, ſuóſque
Ducunt, et gravido ſuperant vix ubere limen.
Ergo omni ſtudio glaciem ventóſque nivales,
Quò minùs eſt illis curæ mortalis egeſtas,
Avertes: victúmque feres, et virgea lætus
Pabula; nec totâ claudes fœnilia brumâ.

At verò, Zephyris cùm læta vocantibus æſtas,
In ſaltus utrumque gregem atque in paſcua mittes:
Luciferi primo cum ſidere, frigida rura
Carpamus: dum mane novum, dum gramina canent,
Et ros in tenerâ pecori gratiſſimus herbâ eſt.
Inde, ubi quarta ſitim cœli collegerit hora,
Et cantu querulæ rumpent arbuſta cicadæ;
Ad puteos, aut alta greges ad ſtagna jubeto
Currentem ilignis potare canalibus undam;
Æſtibus at mediis umbroſam exquirere vallem:

Hæ quoque capræ *non colendæ ſunt à nobis minori ſtudio, nec minor erit utilitas* ex iis: *etſi Mileſia vellera* ovium, *imbuta Tyria purpura, magno* pretio *vendantur. E capris ſoboles frequentior* eſt, *et largior abundantia lactis. Quanto magis mulctrale ſpumaverit, uberibus exhauſtis; tanto copioſius lac fluet ex uberibus preſſis. Interea* paſtores *etiam ſecant barbas, et pilos canos, et ſetas longas hircorum Libycorum, ad uſus bellorum, et* ad *veſtes pauperum nautarum.* Capræ *autem comedunt arbores et cacumina Lycæi, et rubos ſpinoſos, et dumos qui amant* loca *edita: et ipſæ meminerunt redire in ſtabula, et eo deducunt ſuos* fœtus; *et vix tranſiliunt limen, uberibus onuſtis* lacte. *Itaque omni cura deſendes* ipſas *à frigore et ventis nivalibus; quo minus ipſæ provident mortali indigentiæ: portabiſque libens cibos et pabula è virgis: nec claudes* ipſis *fœnile per totam hyemem.*

At vero cum grata æſtas imminebit, *Zephyro invitante*; tum *induces utrumque pecus* ovium et caprarum *in ſaltus et in paſcua: ſub primum ortum Luciferi* fac ut *paſcantur campos ſub frigidos: dum mane novum* eſt; *dum herbæ candidæ ſunt, et ros in teneris herbis jucundiſſimus eſt pecudibus. Deinde cum quarta dici hora induxerit ſitim, et cicadæ querulæ fatigabunt ſtridore* ſuo *arbores: jube ut greges circa puteos, aut circa profunda ſtagna aquam bibant currentem canalibus* factis *ex ilice; at ſub medium diem,* jube *ut quærant opacam vallem:*

NOTÆ.

306. *Mileſia, &c.*] Miletus, urbs in finibus Ioniæ & Cariæ: lanarum proventu celebrata. De *Tyro & purpura*, G. 2. 506.

311, 312. *Incanaque menta Cinyphii, &c.*] *Incana* affirmat, augetque: ut Æn. 6. 809. *Incanaque menta regis Romani*, Numæ, qui annos 80 natus deceſſit. *Tondent.*] Priſcianus ſumit paſſive pro *tondentur*; & *hirci*, accipit in nominativo: commodius tamen active legetur; & *hirci*, in genitivo; ſuppreſſo nominativo, *paſtores. Cinyphii.*] Africani. Cinyps eſt Ptolemæo Africæ fluvius, prope Garamantes; ubi hirci ſunt villoſiſſimi.

313. *Uſum in caſtrorum, &c.*] Ex hircorum pilis cilicia texuntur; vel ad nautaram militumque veſtes, ſaccos, funes; vel etiam ad tegenda turrium tabulata, ne iis facile ignis bellicis machinis impactus adhæreſcat. Ita Varro, Philo, &c. De *Lycæo*, monte Arcadiæ, Ecl. 10. 15.

321. *Fœnilia.*] Loca in quibus fœnum includitur, non ſunt claudenda: id eſt, ex iis ſemper educendum eſt fœnum ad alendas capras. De *Zephyro*, Ecl. 5. 5. De *Lucifero*, ſtella Veneris, Ecl. 6. 86.

327. *Quarta ſitim, &c.*] Horas inæquales intelligit, quæ diem quemlibet in duodecim partes dividunt ab ortu Solis ad occaſum; & noctem quamlibet duodecim in partes. Quo ſenſu meridies *ſexta* hora eſt; *quarta* nonæ noſtræ reſpondet. De *cicadis, cigales*, Ecl. 2. 13. De *arbuſtis*, Ecl. 1. 40.

330. *Ilignis.*] Ex ilice factis, *Ilex* arbor glandifera, *yeuſe.*

Sicubi

ſi alicubi magna quercus Jovis antiqua firmitate porrigit ingentes ramos; aut ſi alicubi obſcura multis ilicibus ſylva explicat ſacram umbram. Poſtea jube ut famuli *iterum dent* illis *dulcem potum, & iterum ducant* illos *paſtum, ſub occaſum Solis: cum Veſper frigidus mitigat* calorem *aëris, & cum Luna humida reparat arbores, & cum litora perſtrepunt* voce *halcyonis, & ſpinæ* cantu *acanthidis.*

Cur dicam verſu paſtores Numidiæ, cur paſcua, & pagos conſtantes paucis caſis? Sæpe grex paſcitur noctu diuque, & per totum ſpatium menſis: inceditque per longas ſolitudines, ſine ullis ſtabulis: tanta eſt vaſtitas camporum. Paſtor Naumida trahit ſecum omnia, & domum, & larem, & arma, & canem Amyclæum, & pharetram Cretenſem. Non aliter ac fortis Romanus in patrio exercitu, cum ingreditur viam ſub graviori onere, & obſtat hoſti caſtris ordine diſpoſitis, antequam expectetur.

Sicubi magna Jovis antiquo robore quercus
Ingentes tendat ramos, aut ſicubi nigrum
Ilicibus crebris ſacrâ nemus accubet umbrâ.
Tum tenues dare rurſus aquas, et paſcere rurſus
Solis ad occaſum; cùm frigidus aëra Veſper
Temperat, et ſaltus reficit jam roſcida Luna,
Litoráq; halcyonem reſonant, et acanthida dumi.
Quid tibi paſtores Libyæ, quid paſcua verſu
Proſequar, et raris habitata mapalia tectis?
Sæpe diem noctémq; et totum ex ordine menſem
Paſcitur, ítque pecus longa in deſerta ſinè ullis
Hoſpitiis: tantum campi jacet. Omnia ſecum
Armentarius Afer agit; tectúmque, larémque,
Armáque, Amyclæúmque canem, Creſſámque pharetram.
Non ſecus ac patriis acer Romanus in armis
Injuſto ſub faſce viam cùm carpit, et hoſti
Ante expectatum poſitis ſtat in agmine caſtris.
At non, quà Scythiæ gentes, Mæoticáque unda,
Turbidus et torquens flaventes Iſter arenas;

At non ſic fit, *ubi ſunt Scythiæ gentes, Mæotica palus, & Danubius turbidus volvens flavas arenas;*

NOTÆ.

332. *Jovis quercus, &c.*] Quomodo ſacra ſit Jovi, Ecl. 7. 13. Monet Servius non eſſe mentem Virgilii, ut greges in ſacros lucos deducantur, quod nefas erat; ſed hic *quercum Jovis, & ſacram umbram*, generalia eſſe, non ſpecialia epitheta: quia generatim omnis quercus Jovi, & omne nemus Dianæ ſacratum eſt.

336. *Veſper.*] Stella Veneris, Ecl. 6.86. De *halcyone*, ave, ejuſque fabula, G. 1. 339. *Acanthis*, vel *carduelis*, avis, *chardonneret, a goldfinch.*

339. *Libyæ.*] Libya generatim Africam ſignificat, G. 1. 241. Tamen hi paſtorum mores præcipue pertinent ad eam Africæ partem litoralem, quæ *Numidia* vocata eſt: cujus incolæ *Numidæ* vel *Nomades*, à νομὴ *paſcuum*; quia paſtioni pecorum addicti.

340. *Mapalia.*] Salluſtius. *Ædificia Numidarum quæ mapalia illi vocant; oblonga, incurvis lateribus tecta; quaſi navium carinæ ſunt.* Ab his non fere differunt *magalia*, de quibus Æn. 1. 425. *Miratur molem Æneas, magalia quondam:* niſi quod hæc vox primam habet longam, illa brevem.

344, 345. *Laremque---Amyclæumque canem, &c.*] *De Laribus & Penatibus*, Æn. 2. 717. *Amyclæ*, urbs Laconiæ, celebris canum genere & venatu, de qua ſupra, v. 89. *Creſſa*, è Creta, inſula Mediterranei Maris, cujus incolæ ſagittandi induſtria memorabiles.

347. *Injuſto ſub faſce.*] Qui plus æquo gravis eſt. Sexaginta fuiſſe librarum à Vegetio memoratur. Quarum autem eſſet rerum, patet ex Cicer. Tuſcul. l. 2. 37. *Quis labor, quantus agminis? ferre plus dimidiati menſis cibaria, ferre ſi quid ad uſum velint, ferre vallum. Nam ſcutum, gladium, in onere noſtri milites non plus numerant quam humeros, lacertos, manus.*

348. *Hoſti Ante expectatum, &c.*] Vulgo referunt *hoſti* ad *ſtat*; hoc ſenſu; *ſtat hoſti, obſtat hoſti.* Iidemque *ante expectatum* vertunt, *antequam expectetur*; ut ſupra, v. 206. *ante domandum*, pro *antequam dometur.* Quo exemplo dixit Silius imitator Virgilii, l. 2. v. 31. *Dabitur tibi copia noſtri, ante expectatum.* Habent tamen exemplaria nonnulla *hoſtem*, non *hoſti:* atque ita legit Vegetius, l. 1. de re milit. & interpretatur, *ante hoſtem expectatum*, id eſt, *ſperatum, optatum:* ut animoſam Romanorum audaciam notet.

349. *Scythiæ gentes, &c.*] De iis, Ecl. 1. 66. *Mæotica unda.*] Palus Mæotis, *mar bianco:* ultra pontum Euxinum, à quo per Cimmerium Boſphorum diſtinguitur; Tanaim fluvium excipiens. Primam habet ſyllabam brevem apud Ovid. Triſt. 3. 12. 2. *Longior antiquis viſa Mæotis hyems. Iſter.*] Danubius, de quo G. 2. 497.

Quaq;

Quáq; redit medium Rhodope porrecta ſub axem.
Illic clauſa tenent ſtabulis armenta: neque ullæ
Aut herbæ campo apparent, aut arbore frondes;
Sed jacet aggeribus niveis informis, et alto
Terra gelu latè, ſeptémque aſſurgit in ulnas.
Semper hyems, ſemper ſpirantes frigora Cauri.
Tum Sol pallentes haud unquam diſcutit umbras:
Nec cùm invectus equis altum petit æthera; nec cùm
Præcipitem Oceani rubro lavit æquore currum.
Concreſcunt ſubitæ currenti in flumine cruſtæ:
Undáque jam tergo ferratos ſuſtinet orbes,
Puppibus illa priùs patulis, nunc hoſpita plauſtris:
Æráque diffiliunt vulgò, veſtéſque rigeſcunt
Indutæ; cædúntque ſecuribus humida vina;
Et totæ ſolidam in glaciem vertêre lacunæ,
Stiriáque impexis induruit horrida barbis.
Interea toto non ſecius aëre ningit:
Intereunt pecudes: ſtant circumfuſa pruinis
Corpora magna boum: confertóque agmine cervi
Torpent mole novâ, et ſummis vix cornibus extant.
Hos non immiſſis canibus, non caſſibus ullis,
Puniceæve agitant pavidos formidine pennæ:
Sed fruſtra oppoſitum trudentes pectore montem
Cominus obtruncant ferro, gravitérque rudentes
Cædunt, et magno læti clamore reportant.
Ipſi in defoſſis ſpecubus ſecura ſub altâ

& ubi Rhodope reflectitur tendens ad medium ſeptentrionem. Illic continent pecora clauſa in *ſtabulis: nec ullæ apparent, aut herbæ in agris, aut frondes in arboribus: ſed terra jacet late deformata cumulis nivium, & alta glacie, & tumeſcit ad uſque ſeptem cubitos. Semper* eſt *hyems, ſemper Cauri* profiantes *frigus. Præterea nunquam Sol diſſipat umbras pallidas: nec quando conſcendens currum aſcendit in altum cœlum; nec quando lavat rubris aquis Oceani currum cadentem.*

Cruſtæ ſubitæ conſtringuntur in currenti fluvio: & unda nunc portat dorſo ferratas rotas; illa quidem *ante excipiens latas naves; nunc* excipiens *plauſtra.* Vaſa *ærea paſſim franguntur, & veſtes indutæ congelantur; &* homines *rumpunt ſecuribus vina* prius *liquida, & totæ lacunæ convertunt* ſe *in duram glaciem, & gutta horrida dureſcit in barbis impexis. Interim non ſegnius nix cadit per totum aërem: moriuntur pecora: magna boum corpora ſtant circumdata nivibus: & cervi preſſo agmine torpent* ſub *novo onere, & vix eminent extremis cornibus.* Incolæ *non perſequuntur illos timidos immiſſis canibus, aut ullis laqueis, aut formidine pennarum rubrarum, ſed cominus feriunt ferro* eos, *dum propellunt pectore oppoſitum cumulum* nivis, *& occidunt* eos *alte rudentes. & læti referunt magno clamore.* Scythæ *ipſi ſecurè & quietè vivunt in excavatis ſpeluncis,*

NOTÆ.

351. *Redit medium Rhodope, &c.*] Mons ille Thraciæ in orientem extenditur, ibique conjungitur cum Hæmo; tum inde abſcedens, ſeptentrionem verſus quaſi regreditur. De *axe*, ſeu polo ſeptentrionali, G. 1. 240.

355. *Septem----in ulnas.*] *Ulnas*, à Græco ὠλένη, eſt proprie *cubitus*; ſive ſpatium à flexu cubiti ad medii digiti partem extremam: atque ita hic ſumitur. Latius etiam interdum ſumitur pro ſpatio brachii utriuſque extenſi. Notandum autem hunc rigorem hyemis, noctiſque perpetuitatem, non convenire proprie Scythiæ & Mæoticæ regioni; ſed iis tantum partibus, quæ ad polum accedunt propius, ſub quo probant Geographi annum die unica, unica item nocte conſtare, utraque ſemeſtri. Igitur hyperbolica eſt hæc deſcriptio, & *nullæ frondes, nullæ herbæ*, ſunt *raræ frondes & herbæ. Cauri*, venti inter ſeptentrionem & occaſum ſpirantes.

359. *Rubro æquore.*] Non mari orientali, quod vulgo Rubrum dicitur, & Erythræum; ſed occidentali, quod à colore decedentis ſolis rubeſcere videtur.

365. *Vertere lacunæ.*] Foſſæ in quibus aquæ pluviæ, aliæque colliguntur. *Vertere*: verſæ ſunt, verterunt ſe: ut alibi paſſim.

366. *Stiria.*] Gutta, diminutivum eſt *ſtilla.*

367. *Non ſecius.*] Non ſegnius, G. 2. 277.

372. *Puniceæ formidine pennæ.*] *Formido*, linea aut funiculus erat, cui plumæ implicabantur variis tinctæ coloribus, ad feras terrendas, ut in retia agerentur. De colore *puniceo* ſplendide rubente, Ecl. 5. 17.

374. *Rudentes.*] Hanc vocem tribuit hic *cervis*, Æ. 7. 16. *Leonibus*, Æ. 8. 248. *Caco ſemifero.* Perſius, Sat. 3. 9. *Aſino*: ſed Perſius primam producit, quam corripit Virgilius: *Finder, ut Arcadiæ pecuaria rudere credes.*

Otia

ſub profunda terra: et inferunt focis, injiciuntque flammis quercus accumulatas et ulmos integras. Illic traducunt noctem ludendo, et imitantur vini potum fermento et baccis acidis. Sic genus hominum indocile, ſuppoſitum Boreali ſeptentrioni, perflatur Riphæo vento: et tegitur circa *corpora fulvis villis animalium.*

Otia agunt terrâ: congeſtáque robora, totáſque
Advolvêre focis ulmos, igníque dedêre.
Hìc noctem ludo ducunt, et pocula læti
Fermento atque acidis imitantur vitea ſorbis.
Talis Hyperboreo ſeptem ſubjecta trioni
Gens effræna virûm Riphæo tunditur Euro:
Et pecudum fulvis velantur corpora ſetis.

Si ſtudes lanæ: primo ſint procul ſylvæ ſpinoſæ, et lappæ, et tribuli: fuge pabula nimis *pinguia, et ſtatim elige greges teneris pilis candidos. Rejice autem illum arietem, etſi ipſe ſit candidus, cui lingua ſolum nigra eſt ſub humido palato, ne denigret maculis fuſcis vellera fœtuum: et elige alium in campo pleno* ovium. *Sic Pan Deus Arcadiæ, ſi fas eſt credere, decepit te, ô Luna, captam dono niveæ lanæ; invitans te in altam ſylvam: nec tu aſpernata* es *invitantem. At qui ſtudet lacti, ille manu inferet in præſepia cytiſum, et copioſas lotos, et ſalſas herbas: inde magis appetunt potum, et magis implent mammas, et relinquunt in lacte ſecretum ſaporem ſalis. Multi hœdos jam ſeparatos arcent à matribus,*

Si tibi lanicium curæ: primùm aſpera ſylva,
Lappæque tribulíq; abſint: fuge pabula læta;
Continuóque greges villis lege mollibus albos.
Illum autem, quamvis aries ſit candidus ipſe,
Nigra ſubeſt udo tantùm cui lingua palato,
Rejice, ne maculis infuſcet vellera pullis
Naſcentum: plenóque alium circumſpice campo.
Munere ſic niveo lanæ, ſi credere dignum eſt,
Pan Deus Arcadiæ captam te, Luna, ſefellit,
In nemora alta vocans: nec tu aſpernata vocantem.
At cui lactis amor, cytiſum, lotóſque frequentes
Ipſe manu, ſalſáſque ferat præſepibus herbas.
Hinc et amant fluvios magìs, et magìs ubera tendunt,
Et ſalis occultum referunt in lacte ſaporem.
Multi jam excretos prohibent à matribus hœdos,

NOTÆ.

380. *Fermento, atque acidis----ſorbis.*] Deſignat duplicem ſpeciem liquoris, qui vini defectum ſupplet in frigidioribus plagis. Primus fit *fermento*, id eſt, fermentatione hordei, tritici, avenæ: cum ſcilicet certo quodam calore medicata grana turgeſcunt & aceſcunt: qui duo ſunt effectus fermenti: quod ideo ſic appellatur, à *ferveo*, quaſi *fervimentum*, & ſic fere cereviſia fit, *la biere*. Alter liquor exprimitur è baccis fructibuſque acidioribus contuſis, qualia ſunt poma, pyra, corna, ſorba: *le cidre*, &c.

381. *Hyperboreo ſeptem, &c.*] De nomine *Hyperboreo*, ſupra, v. 196. De nomine *ſeptentrionum* variæ ſunt ſententiæ: probabilior illa, quæ Varronis eſt: ita dici à *bobus* qui *teriones* olim vocati ſunt, quia in aratione terram terunt. Signum enim illud Boreale, quod *urſam majorem* appellamus, ruſtici antiquitus *plauſtrum majus* appellavere: ob ſeptem ſtellas, in eo maxime conſpicuas; & in plauſtri, aut junctorum boum formam diſpoſitas. Vicinumque ſignum dixerunt *Booten*: quia boves illos, ſive plauſtrum, præ ſe agere videtur.

382. *Riphæo Euro.*] De *Riphæis* montibus Muſcoviæ, valde ſeptentrionalibus, G. 1. 240. *Eurus*, ventus eſt occidentalis, iiſque montibus ingruit, qua parte vergunt ad orientem: neque enim tota illa montium compages recto ordine ad polum tendit, ſed longe lateque porrigitur.

385. *Lappæque, tribulique, &c.*] *Lappa, glouteron*; *tribulus*, herba è carduorum genere, ſine Gallico nomine: de iis jam G. 1. 153.

Fuge pabula læta.] Quia ſuccus omnis ex hoc cibo in adipem abit, non lanam.

388. *Nigra ſubeſt, &c.*] Plinius l. 8. 47. *Arietum maxime ſpectantur ora: quia cujus coloris ſub lingua habuere venas, ejus & lanicium eſt in fœtu: variumque, ſi plures fuere.*

392. *Pan Deus, &c.*] De *Pane*, Ecl. 2. 31. Macrobius fabulam teſtatur ſumptam è Nicandro, qui Georgicorum antiquus ſcriptor fuit. Ita narrat Probus, ut velit Pana, amore Lunæ percitum, ei mediam gregis ſui partem muneris loco obtuliſſe; hanc elegiſſe oves candidiſſimas: atque ita deceptam fuiſſe, quod eſſet pars illa deterior. Aliter alii: nempe Pana ſe in arietem candidiſſimum transformaſſe, Lunamque formæ candore deceptam, ac ſequentem abduxiſſe in ſylvas ac vitiaſſe.

394. *Cytiſum lotoſque.*] De *Cytiſo*, Ecl. 1. 79. De *loto*, G. 2. 84.

Primaque

Primáque ferratis præfigunt ora capiſtris.
Quod ſurgente die mulſêre horíſque diurnis,
Nocte premunt; quod jam tenebris et ſole cadente,
Sub lucem exportans calathis adit oppida paſtor;
Aut parco ſale contingunt, hyemíque reponunt.
Nec tibi cura canum fuerit poſtrema: ſed unà
Veloces Spartæ catulos, acrémque Moloſſum
Paſce ſero pingui: nunquam cuſtodibus illis
Nocturnum ſtabulis furem, incurſúſque luporum,
Aut impacatos à tergo horrebis Iberos.
Sæpe etiam curſu timidos agitabis onagros;
Et canibus leporem, canibus venabere damas.
Sæpe volutabris pulſos ſylveſtribus apros
Latratu turbabis agens: montéſque per altos
Ingentem clamore premes ad retia cervum.
Diſce et odoratam ſtabulis accendere cedrum,
Galbaneóque agitare graves nidore chelydros.
Sæpe ſub immotis præſepibus, aut mala tactu
Vipera delituit, cœlúmque exterrita fugit;
Aut tecto aſſuetus coluber ſuccedere et umbræ,
Peſtis acerba boum, pecoríque aſpergere virus,
Fovit humum. Cape ſaxa manu, cape robora, paſtor,
Tollentémque minas et ſibila colla tumentem
Dejice: jámque fugâ timidum caput abdidit altè;
Cùm medii nexus, extremæque agmina caudæ

cingendo extremum os loris ferratis. Quod expreſſerunt lactis *ſub ortum diei, et per horas diei*; id *coagulant per noctem: quod* expreſſerunt *ſub noctem, et Sole occidente*; id *paſtor ferens in caniſtris circa lucem vadit in urbem: aut condiunt moderato ſale, et reſervant in hyemem.*

Nec tibi ultima ſit cura canum: ſed ſimul ale ſero pingui celeres canes Spartæ, et fortes Moloſſos. Illis cuſtodientibus, nunquam timebis ſtabulis nocturnum latronem, aut incurſiones luporum, aut inquietos Hiſpanos à tergo ingruentes. *Sæpe etiam perſequeris curſu pavidos onagros: urgebiſque canibus leporem, et canibus damas. Sæpe inſequens exturbabis latratu apros ejectos è cubilibus ſylveſtribus, et per montes altos impelles clamoribus magnum cervum in retia.*

Diſce etiam urere in ſtabulis cedrum odoratam, et fugare galbanei odore pernicioſos chelydros. Sæpe, vel vipera tactu noxia latuit ſub præſepibus male purgatis, et territa fugit lucem; vel coluber, peſtis infeſta bobus, ſolitus ſubire tecta atque umbracula, et infigere venenum pecori, incubuit terræ: cape manu lapides; cape fuſtes, ô paſtor: et deturba tollentem minas ac tumentem ſibilanti collo: jamque fugiens occuluit profundè timidum caput; cum compages mediæ corporis, *et motus extremæ caudæ*

NOTÆ.

404. *Nec tibi cura canum, &c.*] III. PARS. *De cultura canum.* Præceptum unicum de ipſorum cibo: quem, *ſerum*, ſive aquam lactis eſſe jubet: idque vocat *pingue*, quia ejus uſus inducit pinguedinem.

405. *Veloces Spartæ, &c.*] *Sparta* ſive *Lacedæmon*, nobiliſſima totius Peloponneſi urbs, cujus legiſlator Lycurgus fuit. *Moloſſia*, Epiri regio, ſic dicta à Moloſſo, Pyrrhi Epiri regis, & Andromaches Hectoris viduæ filio. Æ. 3. 292. Spartani canes iis reſpondent, quos dicimus *levrieres*: Moloſſi iis, quos dicimus *dogues*.

408. *Iberos.*] Iberi rapinis aſſueti memorantur à Juſtino, l. 44. aliiſque ſcriptoribus: iidem ſunt, qui & Hiſpani; ſive id nominis habuerint ab Ibero, *Ebre*, hujus oræ nobili flumine: ſive ab Iberis Aſiæ populis, inter Colchidem & Albaniam ſitis, unde commigraſſe dicuntur.

409. *Onagros.*] Sylveſtres aſinos.

414. *Diſce et, &c.*] IV. PARS. *De rebus pecori infeſtis*: Præcepta continet quatuor. I. Eſt *De fugandis ſerpentibus, vel odorum ſuffitu, vel ſaxis, vel fuſtibus*, v. 414. II. *De ſcabiei cauſis, nempe imbre, frigore, illoto ſudore, ſpinarum vulneribus: deque ejus remediis, lotione, unctione, & ſectione ulceris*, v. 444. III. *De febri, ejuſque remedio, nempe venæ apertione*, v. 457. IV. *De peſte, ejuſque effectis latiſſime*, v. 474.

415. *Galbanioque, &c.*] *Galbanum*, ſuccus eſt gummi aut thuris modo expreſſus è ferula, ſive narthece: cujus nidore ſerpentes fugantur, ex Plin. l. 12. 25. *Chelyrus*: ſerpentis ſpecies, de quo G. 2. 214.

417. *Vipera.*] Serpentis ſpecies; ſic dicta, quaſi *vivipara*; quia ex Ariſtotele Hiſt. anim. l. 1. 6. cum cæteræ ſerpentes ova pariant, una vipera vivum animal parit.

423. *Agmina caudæ.*] Agmen de ſerpente dicitur, quia corporis pars poſt partem ſuccedit, atque *agitur*; inſtar exercitus agminatim pro-

Solvuntur,

Solvuntur, tardóſque trahit ſinus ultimus orbes.
Eſt etiam ille malus Calabris in ſaltibus anguis,
Squamea convolvens ſublato pectore terga,
Atque notis longam maculoſus grandibus alvum:
Qui, dum amnes ulli rumpuntur fontibus, et dum
Vere madent udo terræ ac pluvialibus Auſtris,
Stagna colit, ripíſq; habitans hìc piſcibus atram
Improbus ingluviem, raníſque loquacibus explet.
Poſtquam exhauſta palus, terræq; ardore dehiſcunt;
Exilit in ſiccum, et flammantia lumina torquens
Sævit agris, aſpérque ſiti, atque exterritus æſtu.
Ne mihi tum molles ſub dio carpere ſomnos,
Neu dorſo nemoris libeat jacuiſſe per herbas:
Cùm poſitis novus exuviis, nitidúſque juventâ
Volvitur, aut catulos tectis aut ova relinquens
Arduus ad Solem, et linguis micat ore triſulcis.
Morborum quoque te cauſas et ſigna docebo.
Turpis oves tentat ſcabies, ubi frigidus imber
Altiùs ad vivum perſedit, et horrida cano
Bruma gelu: vel cùm tonſis illotus adhæſit
Sudor, et hirſuti ſecuerunt corpora vepres.
Dulcibus idcirco fluviis pecus omne magiſtri
Perfundunt, udíſque aries in gurgite villis
Merſatur, miſſúſque ſecundo defluit amni:

abrumpitur & extrema curvatura trahit lentas ſpiras.

Eſt etiam malus ille ſerpens in ſylvis Calabriæ, contorquens dorſum ſquamoſum erecto pectore, & magnis maculis notatus ſub *longa alvo: Qui, quamdiu aliqui fluvii erumpunt è fontibus; & quamdiu terra humida eſt,* propter *ver udum, & Auſtros imbriferos; amat ſtagna, & degens in ripis illic avidus implet fœdam gulam piſcibus & ranis clamoſis: poſtquam aquæ exſiccatæ* ſunt, *& terra hiat calore, emergit in ſiccam terram, & vibrans oculos ignitos, & ſiti exaſperatus, atque impatiens ardoris, furit per agros. Ne mihi tum veniat* in mentem *indulgere dulci ſomno ſub aëre, nec jacere inter herbas in clivo nemoris: quando* ille *renovatus depoſita pelle, & juventute reſplendens, aut relinquens in latebris fœtus vel ova, repit erectus ad Solem, & vibrat linguam triſidam.*

Docebo te etiam cauſas & indicia morborum. Fœda ſcabies corripit oves, cum frigida pluvia profunde penetravit ad vivum, & hyems horrens alba glacie; vel quando ſudor hæſit, nec *deterſus eſt* ovibus, *poſt tonſuram; &* quando *ſpinæ aſperæ læſerunt* earum *corpora. Propterea paſtores lavant aquis dulcibus totum gregem, & aries humido vellere demergitur in fluvium, & merſus rapitur aqua profluente:*

NOTÆ.

cedentis. Sic tribuitur pluviæ, G. 1. 322. *Cælo venit agmen aquarum:* quia gutta poſt guttam cadit. Sic tribuitur fluvio, Æn. 2. 782. *Leni fluit agmine Tybris:* quia fluctus poſt fluctum volvitur.

425. *Eſt etiam ille, &c.*] *Cherſydrum* ſignificat, eumque deſcribit è Nicandro: nomen ejus à χέρσος *terra* & ὕδωρ *aqua,* quia in terra & aquis vivit. Ex Solino c. 8. frequentiſſima eſt cherſydris *Calabria,* extrema pars Italiæ meridiem verſus.

429. *Auſtris.*] A meridie flantibus, Ecl. 2. 58.

431. *Ingluviem.*] Sinus eſt gutturis; ſive pellis cava, qua cibus primo ingeſtus, & adhuc indigeſtus, continetur.

435. *Sub dio.*] Sub divo, *ſub Jove frigido,* inquit Horat. Od. 1. 1. 25. ſub cœlo & aëre: quia Jupiter pro aëre ſumitur: vide G. 2. 325.

436. *Dorſo.*] Vel *dorſo nemoris,* id eſt, clivo & colle nemoroſo, qui in dorſum aſſurgit. Vel, ut vult Mancinellus, *dorſo jacuiſſe,* id eſt, reſupinum jacuiſſe.

437. *Cum poſitis novus exuviis, &c.*] Plinius l. 8. 27. *Anguis hyberno ſitu membrana corpus obducta, fœniculi ſucco impedimentum illud exuit, rutiluſque vernat. Exuit autem à capite primum, &c.*] Secundùm alios pellem exuit, per arcta petrarum foramina tranſeundo.

438. *Catulos aut ova, &c.*] *Catuli,* proprie ſunt canum fœtus; tranſlative, quorumlibet animalium. Videturque dubitare Virgilius, ſitne cherſydrus, *oviparus,* an *viviparus,* quemadmodum de vipera mox diximus. Probabilius oviparus eſt: & hic, *catuli,* ſignificant fœtus ex ovis egreſſos.

439. *Linguis-----triſulcis.*] Ariſtoteles de part. animal. l. 2. 17. ſerpentum linguam agnoſcit longam ac bifidam; poëtæ triſidam; ſive quod in modum cuſpidis conformata triplex habeat acumen; ſive quod ita vibretur celeriter, ut non tantum triſida, ſed triplex et am appareat; unde Ovid. Met. 39. *Treſque micant linguæ.*

Aut

Aut tonſum triſti contingunt corpus amurcâ,
Et ſpumas miſcent argenti, viváque ſulphura,
Idæáſque pices, et pingues unguine ceras,
Scillámq; helleboróſq; graves, nigrúmq; bitumen.
Non tamen ulla magìs præſens fortuna laborum eſt,
Quàm ſi quis ferro potuit reſcindere ſummum
Ulceris os: alitur vitium, vivítque tegendo:
Dum medicas adhibere manus ad vulnera paſtor
Abnegat, et meliora Deos ſedet omnia poſcens.
Quin etiam ima dolor balantum lapſus ad oſſa
Cùm furit, atque artus depaſcitur arida febris;
Profuit incenſos æſtus avertere, et inter
Ima ferire pedis ſalientem ſanguine venam:
Biſaltæ quo more ſolent, acérque Gelonus,
Cùm fugit in Rhodopen, atque in deſerta Getarum,
Et lac concretum cum ſanguine potat equino.
Quam procul, aut molli ſuccedere ſæpius umbræ
Videris, aut ſummas carpentem ignaviùs herbas,
Extremámq; ſequi, aut medio procumbere campo
Paſcentem, et ſeræ ſolam decedere nocti;
Continuò ferro culpam compeſce, priuſquam
Dira per incautum ſerpant contagia vulgus.
Non tam creber, agens hyemem, ruit æquore turbo,
Quàm multæ pecudum peſtes: nec ſingula morbi
Corpora corripiunt; ſed tota æſtiva repentè
Spémque, gregémq; ſimul, cunctámq; ab origine gentem.
Tum ſciat, aërias Alpes et Norica ſi quis

aut ungunt acerba amurca corpus tonſum, et miſcent ſpumam argenti, et ſulphur vivum, et picem Idæam, et ceram pinguem unguento, et ſcillam, et graves helleboros, et nigrum bitumen. Nulla tamen eſt opportunitas magis commoda in his *malis, quam ſi quis poſſit ſecare ferro extremam oram ulceris:* nam *malum creſcit et durat, dum tegitur; quamdiu paſtor recuſat admovere vulneribus manum medicam, et otiatur, petens à Diis ſucceſſum meliorem.*

Præterea, quando dolor penetrans in oſſa intima ovium furit, et febris calida abſumit corpus; prodeſt expellere calorem inflammatum, et inter extremas ungulas *pedis aperire venam, ex* qua *ſanguis exilit: quomodo ſolent* aperire *Biſaltæ, et ſævus Gelonus; cum fugit in Rhodopen atque in deſerta Getarum, et* cum *bibit lac coagulatum cum ſanguine equorum.*

Quam ovem *procul videris, aut quærere ſæpius dulcem umbram, aut mandere negligentius ſummas herbas, aut ultimam incedere, aut reſidere in medio campo inter paſcendum, et ſolam abire nocte* jam *provecta*; hujus *morbum coërce ſtatim ferro, antequam ſæva contagio gliſcat in turbam,* quæ ſibi *non cavet.*

Turbo tempeſtatem ferens non ingruit tam denſus, quam frequentes ſunt pecudum morbi: neque morbi invadunt ſingula corpora, ſed tota æſtiva ſtatim, et fœtus, et gregem, et totam gentem ab ipſa origine. Tum hoc *perſuaſum habebit, quiſquis nunc etiam videbit, poſt tantum tempus, Alpes excelſas, et Norica*

NOTÆ.

448, 449, 450, &c. *Amurca.*] Fæx olivarum, vel ſedimentum olei. *Spuma argenti,* aliter *lithargyrium,* quæ materies in argenti fodinis reperitur. Abramus ex Calpurnii Ecl. 5. de vivo argento explicat. *Pix Idæa,* id eſt, optima, qualis eſt in Idæ, ſive Cretæ inſula, ſive Troadis monte; duplex enim eſt. *Scilla* vel *ſquilla,* bulbi genus. *Helleborus* vel *hellebori,* ſive *veratrum, grave* dicitur, quia olim noxium habitum eſt ac *terribile. Poſtea tam promiſcuum, ut plerique ſtudiorum gratia, ad providenda acrius quæ commentabantur, ſæpius ſumptitaverint,* Plin. l. 25. 5. Purgat, ut dicit idem, vomitione, & ſternutamento. *Bitumen* limus eſt, cujus natura vicina ſulphuri. *Vivaque ſulphura*; verſus dactylicus, cujus extrema ſyllaba cum prima verſus conſequentis eliditur. Sic G. 2. 69. *Inſeritur vero ex fœtu nucis arbutus horrida.*

460. *Ima ferire pedis,* &c.] Jubet Columella l. 7. 5. *De talo, vel inter duas ungulas, ſanguinem emitti.*

461. *Biſaltæ quo more,* &c.] Mos ille tribuebatur, non *Biſaltis* duntaxat, Thraciæ vel Macedoniæ populis, neque duntaxat *Gelonis* populis Scythiæ, vel Thraciæ; ſed generatim Scythis, Sarmatis, Getis, & Maſſagetis omnibus: Ita Plinius, Claudianus, &c. *Lac.*] Vel ovium, vel equorum, cujus item apud eos uſus fuit. De *Rhodope, Getis, & Gelonis,* G. 2. 115.

472. *Tota æſtiva.*] *Æſtiva & hyberna,* loca ſunt ubi milites per æſtatem & hyemem degunt: idque à militibus tranſtulit ad greges, qui æſtivis noctibus non continentur in ſtabulis: ſed in paſcuis ſub dio.

474. *Tum ſciat aërias Alpes,* &c.] V. PARS & ultima, ſive Epilogus. *Deſcriptio ſæviſſimæ peſtis*; quæ tractum omnem Alpinum vaſtaverat, regionem olim paſcuis & pecore feraciſſimam:

Caſtella

caſtella in collibus, & agros Timavi fluvii *Iapidiæ, & regna paſtorum deſerta, & ſylvas longe lateque vacuas.*

Caſtella in tumulis, et Iapidis arva Timavi,
Nunc quóque pòſt tantò videat, deſertáque regna
Paſtorum, et longè ſaltus latéque vacantes.

Hìc olim dira peſtilentia orta eſt corruptione aëris, & inflammata eſt toto ardore autumni, & interfecit omne genus pecudum, & omne genus *ferarum, & vitiavit aquas, & fœdavit pabula veneno. Nec modus mortis erat vulgaris: ſed poſtquam ſitis fervida penetrans in omnes venas contraxerat miſera membra; tum humor rabidus exudabat, & convertebat in ſe paulatim* medullam *omnium oſſium putrefactorum morbo.*

Hìc quondam morbo cœli miſeranda coorta eſt
Tempeſtas, totóque autumni incanduit æſtu,
Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum,
Corrupítque lacus, infecit pabula tabo.
Nec via mortis erat ſimplex: ſed, ubi ignea venis
Omnibus acta ſitis miſeros adduxerat artus,
Rurſus abundabat fluidus liquor; omniáque in ſe
Oſſa minutatim morbo collapſa trahebat.

Sæpe in medio ſacrificio Deorum victima ſtans ante aram, dum infula lanea alligatur niveis tæniis, cecidit moribunda inter miniſtros ſtupefactos. Aut ſi ſacerdos prius occiderat aliquam cultro; ex ea neque viſcera impoſita aris concipiunt ignem; neque aruſpex interrogatus poteſt reddere reſponſa: & cultri ſuffixi vix coiorantur ſanguine, & ſuperficies arenæ nigreſcit exigua ſanie.

Sæpe in honore Deûm medio ſtans hoſtia ad aram,
Lanea dum niveâ circumdatur infula vittâ,
Inter cunctantes cecidit moribunda miniſtros.
Aut ſi quam ferro mactaverat antè ſacerdos;
Inde neque impoſitis ardent altaria fibris,
Nec reſponſa poteſt conſultus reddere vates:
Ac vix ſuppoſiti tinguntur ſanguine cultri,
Summáque jejunâ ſanie infuſcatur arena.

Præterea vituli moriuntur in fertilibus paſcuis, & exalant dulces animas in ſtabulis plenis. Præterea rabies oritur blandis canibus: & tuſſis anhela concutit porcos ægros, eoſque *ſtrangulat tumente gutture.*

Hinc lætis vituli vulgò moriuntur in herbis,
Et dulces animas plena ad præſepia reddunt.
Hinc canibus blandis rabies venit, et quatit ægros
Tuſſis anhela ſues, ac faucibus angit obeſis.

Equus aſſuetus *victoriæ cadit miſer* poſt tot nobilia *exercitia, cibique negligens: & abhorret à potu, & crebro percutit terram ungulis: aures dejectæ* ſunt: *ſudor dubibus* eſt *ibidem, & ille quidem frigidus* in iis qui mox *morituri ſunt: rigeſcit*

Labitur infelix ſtudiorum, atq; immemor herbæ
Victor equus, fontéſque avertitur, et pede terram
Crebra ferit: demiſſæ aures: incertus ibidem
Sudor, et ille quidem morituris frigidus: aret

NOTÆ.

ac licet multo ante Virgilii tempora ſæviiſſet, illius adhuc veſtigia tum reſtabant. *Alpes*, Montes, qui Italiam à Gallia à Germania diſterminant, Ecl. 10. 47. *Norici*, Natio Germanica, in limite Alpium & ultra Alpes: nunc Bavaria, fortaſſe & Auſtria. *Timavus* fluvius Carnorum in ea Venetorum ditione quæ Forojulienſis dicitur, *le Frioul.* Hic olim *Japides*, gens Illyrica, Straboni *Japodes*, Ecl. 8. 6.

481. *Tabo.*] *Tabum*, diminutiva vox à *tabes*: quæ liquefactio eſt, rei alicujus ſoliditatem ſolvens: vulgo ſumitur *tabum* pro corrupto ſanguine, nec multum differt à *ſanie*: hic tamen pro corruptione ſumitur. Oritur à Dorica voce τάκω pro τήκω *liquefacio.*

482. *Simplex.*] Non facilis, ex uſu & ordine naturali; ſed violenta ac difficili. Citatque Servius illud è Salluſtio: *Nec ſimplici quidem more moriebantur.*

487. *Lanea dum, &c.*] Infula, ut ex Paſchalio, aliiſque conſtat, fuit latior faſcia, lanea & alba: caput non quidem totum operiens, ſed tempora inſtar diadematis cingens: unde vitta ſeu tænia pendebat. Hac victimæ, ſacerdotes, vates coronabantur. *Lanea* quidem, quia lanæ magnus in ſacris uſus fuit: vide Ecl. 8. 64. Æn. 4. 459.

497. *Faucibus angit obeſis.*] Bene *angit*: quia *angina* morbus eſt fauces occupans: *ſquinancie. Obeſis.*] Vel natura vel morbo.

498. *Infelix ſtudiorum.*] Pari forma dixit Virgilius, G. 4. 491. *Victus animi*, Æn. 5. 73. *Ævi maturus.* Æ. 11. 73. *Læta laborum, Dido.* Æ. 11. 416. *Fortunatus laborum*, &c.

500. *Incertus Sudor.*] Vel cujus cauſa incerta eſt, cum nulla præceſſerit fatigatio, vel potius varius, inſtabilis, qui modo oritur, modo deſinit.

Pellis

Pellis, & ad tactum tractanti dura reſiſtit.
Hæc ante exitium primis dant ſigna diebus.
Sin in proceſſu cœpit crudeſcere morbus,
Tum verò ardentes oculi, atque attractus ab alto
Spiritus interdum gemitu gravis: imáque longo
Ilia ſingultu tendunt: it naribus ater
Sanguis, & obſeſſas fauces premit aſpera lingua.
Profuit incerto latices infundere cornu
Lenæos: ea viſa ſalus morientibus una.
Mox erat hoc ipſum exitio: furiiſque refecti
Ardebant: ipſíque ſuos jam morte ſub ægrâ
(Dii meliora piis, errorémque hoſtibus illum)
Diſciſſos nudis laniabant dentibus artus.
Ecce autem duro fumans ſub vomere taurus
Concidit, & mixtum ſpumis vomit ore cruorem,
Extremóſque ciet gemitus: it triſtis arator,
Mœrentem abjungens fraternâ morte juvencum,
Atque opere in medio defixa relinquit aratra.
Non umbræ altorum nemorum, non mollia poſſunt
Prata movere animum, non qui per ſaxa volutus
Purior electro campum petit amnis: at ima
Solvuntur latera, atque oculos ſtupor urget inertes,
Ad terrámque fluit devexo pondere cervix.
Quid labor, aut benefacta juvant? quid vomere terras
Invertiſſe graves? atqui non Maſſica Bacchi
Munera, non illis epulæ nocuêre repoſtæ:
Frondibus & victu paſcuntur ſimplicis herbæ:
Pocula ſunt fontes liquidi, atque exercita curſu
Flumina: nec ſomnos abrumpit cura ſalubres.
Tempore non alio dicunt regionibus illis

pellis & dura ad tactum reſiſtit tangenti. Primis diebus ante mortem dant hæc indicia. Si vero progreſſu temporis *morbus incipit augeri, tum vero oculi inflammantur, et anhelitus educitur ab intimo pectore, interdum impeditus gemitu: & tendunt ima ilia longo ſuſpirio, ſanguis niger fluit è naribus, & lingua ſicca hæret gutturi obſtructo. Utile fuit* primo *immittere* in os *liquorem Bacchicum inſinuato cornu: hoc ſolum viſum remedium morientibus. Deinde hoc ipſum pernicioſum erat: et* vino *corroborati inflammabantur furore, et jam non longe ab ægrâ morte lacerabant dentibus* carne *nudatis ſua membra diſcerpta. Dii,* reſervate *meliora piis, & illam rabiem hoſtibus!*

Ecce autem taurus anhelans cadit ſub ferreo vomere, et ejicit ex ore ſanguinem miſtum ſpuma, trahitque ultimum ſpiritum. Arator triſtis incedit, ſolvens taurum dolentem fratris morte, et relinquit aratrum fixum in medio labore. Non umbræ profundarum ſylvarum, non jucundæ poſſunt herbæ recreare animos taurorum, *non amnis clarior electro, qui fluens inter ſaxa percurrit campum: at ima latera flacceſcunt, et ſtupor tenet oculos* eorum *immobiles, et cervix vergit ad terram, deprimente pondere. Quid proſunt* illis *labor, aut opera* collata homini? *Quid* prodeſt *araſſe vomere terras difficiles? Tamen, non dona Bacchi e Maſſico monte, non epulæ coacervatæ nocuerunt* illis. *Aluntur frondibus et pabulo herbæ communis: potus ſunt rivi puri, et amnes agitati curſu: nec curæ excutiunt ſomnum ſalutarem.*

Aiunt, nullo alio tempore in illis plagis

NOTÆ.

510. *Lenæos.*] Bacchicos. Sic dictus Bacchus à λῆνὸς, *torcular*, G. 2. 4.

522. *Electro.*] Electrum puriſſime fulget: ſive pro *ſuccino* ſumatur, *ambre, amber*: de quo Ecl. 8. 54. ſive pro metallo, de quo Æ. 84. 20.

526. *Maſſica Bacchi.*] Vina è Maſſico monte Campaniæ. De *Baccho* Ecl. 5. 30, 69.

531. *Tempore non alio, &c.*] Volunt plerique omnes poſt Servium alluſum hic eſſe ad hiſtoriam, quæ ab Herodoto, Plutarcho, Valerio refertur. Sic autem à Cicerone Tuſcul. 1. 113. *Argiæ ſacerdotis Cleobis & Biton filii prædicantur. Nota fabula eſt. Cum enim illam ad ſolemne & ſtatum* Junonis *ſacrificium curru vehi jus eſſet, morarenturque jumenta; tunc juvenes ii veſte poſita ad jugum acceſſerunt. Ita ſacerdos advecta in fanum, cum currus ductus eſſet à filiis, precata à Dea dicitur, ut illis præmium daret pro pietate, quod maximum homini dari poſſet à Deo: poſt, epulatos cum matre adoleſcentes, ſomno ſe dediſſe, mane inventos eſſe mortuos.* Sed id quoquo modo Servius detorqueat, extra rem omnino eſt. Illud unum inde cognoſcimus, Junonis ſacerdotes, curru invectas, ad templa proceſſiſſe. Ego ſuſpicor adhibitos currus ad ipſa ſacra, ſive ſimulacra Junonis, ſive alia quælibet ſacrificii inſtrumenta convectanda: quemadmodum Cereris ſimulacrum plauſtris quoque

desideratas fuisse *boves ad sacra Junonis*: *& currus tractos* fuisse *ad alta templa* ab *uris inæqualibus*. *Itaque* agricolæ *difficile proscindunt terram rastris, & ipsis unguibus defodiunt semina, & obnixo collo trahunt per altos montes plaustra stridentia. Lupus non meditatur insidias circa ovile, nec errat noctu circa greges: asperior cura subigit illum; timidi damæ & fugaces cervi jam vagantur, & inter canes & circa domos. Jam in ultimo litore fluctus lavat progeniem vasti maris & omne genus piscium, veluti corpora naufraga, & vituli* marini *præter solitum fugiunt in fluvios. Moritur quoque vipera frustra tecta cavis latibulis, & hydri conterriti squamis arrectis. Aër est perniciosus ipsis avibus, & illæ cadentes amittunt vitam inter altas nubes.*

Præterea nec jam prodest mutare pabula: & medicinæ adhibitæ noxiæ sunt. Recessere medicinæ *principes, Chiron* filius *Philyræ, & Melampus* filius *Amythaonis,*

Quæsitas ad sacra boves Junonis: et uris
Imparibus ductos alta ad donaria currus.
Ergo ægre rastris terram rimantur, et ipsis
Unguibus infodiunt fruges, montésq; per altos
Contentâ cervice trahunt stridentia plaustra.
Non lupus insidias explorat ovilia circùm,
Nec gregibus nocturnus obambulat: acrior illum
Cura domat: timidi damæ cervíque fugaces
Nunc intérq; canes et circùm tecta vagantur.
Jam maris immensi prolem, et genus omne natantum
Litore in extremo, ceu naufraga corpora, fluctus
Proluit: insolitæ fugiunt in flumina phocæ.
Interit et curvis frustrà defensa latebris
Vipera, et attoniti squamis astantibus hydri.
Ipsis est aër avibus non æquus; et illæ
Præcipites altâ vitam sub nube relinquunt.
Præterea, nec jam mutari pabula refert,
Quæsitæque nocent artes: cessêre magistri,
Phillyrides Chiron, Amythaoniúsque Melampus.

NOTÆ.

vehebatur. Juvat conjecturam tarditas boum: at Junonis sacra lente admodum & graviter solita circumferri, notum est ex Horatio, Sat. 1. 3. 10. *Persæpe velut qui Junonis sacra ferret.* Ex Athenæo, apud quem adagii loco est, Ἡραῖον βαδίζειν, *Junonio, gressu incedere.* De *Junone*, Æn. 1. 19.

552. *Uris imparibus.*] Cum boves mansueti deessent, feri jungebantur, iique inæquales, quod in re curuli deforme est. De *uris*, sive bobus sylvestribus, G. 2. 374.

532. *Donaria.*] Aliquando *dona* significant, hic *templa*, sive loca in quibus dona servantur. Apulcius l. 9. *Ibi donarium Deæ perquam opulentum.*

534. *Rastris.*] De iis, G. 1. 160. *Plaustra.*] De iis, G. 1. 163.

543. *Fugiunt in flumina phocæ.*] Marinæ pestilentiæ metu, ad flumina præter consuetudinem fugiunt. Plin. l. 9. 7. *Vituli marini, quos vocant phocas, spirant ac dormiunt in terra: item testudines.* Quare vitæ sunt ancipitis, & in utroque elemento vivunt.

545. *Vipera.*] Plinius l. 10. 62. *Terrestrium sola, intra se parit ova unius coloris, & mollia, ut pisces. Tertia die intra uterum catulos excludit: deinde singulos diebus singulis parit, viginti fere numero. Itaque cæteræ, tarditatis impatientes, perrumpunt latera, occisa parente.* Ita fere Aristoteles, Nicander, Plutarchus, *&c.* Propterea que Romæ parricidæ submergebantur insuti culeo cum vipera, cane, gallo, & simia. Ælianus tamen, & alii, supercsse partui suo viperam tradunt: idque verius esse nunc fere constat.

Hydri.] Plinius l. 28. 4. *In orbe terrarum pulcherrimum anguium genus est, quod in aqua vivit: hydri vocantur, nullis serpentium inferiores veneno.* Ab ὕδωρ *aqua.*

550. *Phillyrides Chiron, &c.*] Id est, præstantissimi medici, quales olim fuere *Chiron* & *Melampus*. *Chiron* fuit Centaurus, Saturni & Philyræ filius, ut diximus supra, v. 92. Qui cum crevisset, abiit in sylvas, ibique herbarum viribus cognitis sapientissimus evasit medicus: à Peleo, Nerei genero; & Thetide, Pelei uxore, ad instituendum Achillem electus. Denique cum esset graviter vulneratus fortuito casu Herculeæ sagittæ, Lernæo sanguine infectæ; doloris impatientiâ oravit superos, ut sibi, quanquam immortali, mori liceret: quo concesso, ab iis in cœlum translatus est, & in Zodiaco locatus, ubi nunc *sagittarius* vocatur. *Melampus*, Amythaonis & Dor ppes filius, dicitur augurio claruisse, & animalium omnium atque avium percepisse voces. Filias Prœti furiis agitatas ad sanam mentem restituit, Ecl. 6. 48. Ob medicinæ scientiam, templo, festis, & sacrificiis honoratus. Pausan. l. 1.

Sævit

Sævit et in lucem Stygiis emiſſa tenebris
Pallida Tiſiphone: morbos agit antè metúmque,
Inque dies avidum ſurgens caput altiùs effert.
Balatu pecorum, et crebris mugitibus amnes
Arentéſque ſonant ripæ, colléſque ſupini.
Jámque catervatim dat ſtragem, atque aggerat ipſis
In ſtabulis turpi dilapſa cadavera tabo;
Donec humo tegere, ac foveis abſcondere diſcant.
Nam neque erat coriis uſus: nec viſcera quiſquam
Aut undis abolere poteſt, aut vincere flammâ:
Nec tondere quidem morbo illuviéque pereſa
Vellera, nec telas poſſunt attingere putres.
Verùm etiam inviſos ſi quis tentârat amictus,
Ardentes papulæ, atque immundus olentia ſudor
Membra ſequebatur: nec longo deinde moranti
Tempore contactos artus ſacer ignis edebat.

Et pallida Tiſiphone furit, emiſſa in lucem è nocte inferna: præ ſe ducit morbos & metum, & aſſurgens indies extollit altius caput inſatiabile. Fluvii, & ſiccæ ripæ, & colles curvi fremunt balatu ovium & frequentibus mugitibus. Jamque Tiſiphone *edit ſtrages turmatim, & accumulat in ipſis ſtabulis cadavera diffluentia fœda tabe: donec in mentem venit* populis *ſepelire* ea *terra, & occultare in foveis. Nam neque* ulla *erat utilitas in coriis: nec quiſquam poteſt abluere undis, aut purgare igne viſcera:* ac *ne tondere quidem villos corroſos lue & ſanie: nec poſſunt tangere telas putridas. Sed etiam ſi quis attrectaverat veſtes* ejuſmodi *odioſas, ardentes puſtulæ, & fœdus ſudor adhærebat membris graveolentibus: & ſacer ignis abſumebat deinde membra attactu* fœdata *ejus qui vel brevi tempore veſtes tardabat* eas dimittere.

NOTÆ.

551. *Stygiis.*] *Styx* fons Arcadiæ eſt, fluvius habitus inferorum, & à ſuperis tanta veneratione cultus, ut per illum jurarent; &, ſi juramentum violarent, divinitate uſuque nectaris per centum annos privarentur. Hic autem honos ei conceſſus, quia ejus filiæ Victoria, Vis, Robur, Zelus, Diis opem adverſus Titanas tulerant, ut eſt apud Heſiodum in Theog. Nomen à στυγέω, *odi.*

552. *Tiſiphone.*] Una è Furiis, de quibus G. 1. 278.

566. *Sacer ignis.*] Male Servius interpretatur de *ſacro morbo*, qui *epilepſia* eſt. Reliqui de eo qui dicitur vulgo, *ignis ſancti Antonii*; Græcis ἔρπης; Plinio, *zoſter & circinus*; & à Lucretio ita deſcribitur l. 6. 660. *Exiſtit ſacer ignis & urit corpore ſerpens, Quancumque arripuit partem, repitque per artus.*

P. VIRGILII MARONIS
GEORGICORUM
LIBER IV.

ARGUMENTUM.

POST brevem de apibus & mellatione propoſitionem, dedicationemque operis, opus ipſum octo partibus exequitur. I. Eſt de commoda apum habitatione. II. De earum fabulatione, examinibus, pugnis. III. De duabus earum ſpeciebus. IV. De earum quaſi civili prudentia & republica. V. De mellationis temporibus. VI. De morbis apum, morborumque ſignis ac remediis. VII. De apum reparatione, cum perierunt. VIII. De reparationis hujus inventione, & auctore Ariſtæo, cujus fabulam epilogi loco fuſe narrat: eidemque attexit fabulam Eurydices & Orphei.

INTERPRETATIO.

Continuo describam cælestia munera aërii mellis: O Mæcenas! fave huic etiam parti Georgicorum. *Dicam spectacula parvarum rerum admiranda tibi, & reges* apum *generosos, & mores, atque artes totius generis per ordinem, & species, & pugnas. Labor* ille est *in parva* re, *sed gloria non est parva; si dii adversi permittunt aliquem* id exequi, *& si Apollo invocatus exaudit.*

Primo quærenda est, *apibus sedes & habitatio,* in loco *ad quem venti non possint pervenire (nam venti impediunt, quominus* apes *ferant pabula in alveare) &* in quo *oves & hœdi petulantes non saltent super floribus, & juvenca vaga per agros non excutiat rorem* ex herbis, *nec premat herbas nascentes. Absint quoque à pingui alveari lacerti maculosi splendenti tergo, & merops, & cæteræ aves, &* imprimis *Procne,* quæ *notavit* sibi *pectus manibus sanguinolentis. Nam circum populantur omnia, & rostro ferunt ipsas apes,* ut sint *gratum pabulum pullis crudelibus. Sed adsint fontes puri, & stagna* cooperta *viridi lanugine, & parvus rivus currens inter herbas, palmaque vel magnus oleaster tegat vestibulum. Et quando novi reges ducent prima examina*

PRotinus aërii mellis cœlestia dona
Exequar: hanc etiam, Mæcenas, aspice partem.
Admiranda tibi levium spectacula rerum,
Magnanimósque duces totiúsque ordine gentis
Mores, et studia, et populos, et prælia dicam.
In tenui labor, ac tenuis non gloria: si quem
Numina læva sinunt, audítque vocatus Apollo.
Principio sedes apibus statióque petenda,
Quò neque sit ventis aditus (nam pabula venti
Ferre domum prohibent) neq; oves hœdíq; petulci
Floribus insultent, aut errans bucula campo
Decutiat rorem, et surgentes atterat herbas.
Absint et picti squalentia terga lacerti
Pinguibus à stabulis, meropésque, aliæque volucres,
Et manibus Procne pectus signata cruentis.
Omnia nam latè vastant, ipsáque volantes
Ore ferunt, dulcem nidis immitibus escam.
At liquidi fontes, et stagno virentia musco
Adsint, et tenuis fugiens per gramina rivus:
Palmáq; vestibulum, aut ingens oleaster inumbret;
Ut, cùm prima novi ducent examina reges

NOTÆ.

1. *Aërii mellis cœlestia dona.*] Ex aëre ros defluit, adhæretque floribus & arborum foliis; inde colligitur ab apibus, & mel conficitur. Quare *aëris & cæli* donum est. De *Mæcenate* in arg. Georg.

7. *Numina læva.*] *Læva* modo in bonam, modo in malam partem sumuntur; ut diximus Ecl. 1. 16. Hic in malam, ita enim explicat hunc versum Gellius l. 5. 12. dicitque *vim esse quorundam Deorum in lædendo magis, quam in juvando potentiam--------nam Deos quosdam, ne absirent, placabant.* In his ponit Deum *Averruncum, & Robigum, & Vejovem,* cujus esset Romæ templum, in eoque simulacrum sagittas tenens quasi paratas ad nocendum: indeque nomen ejus deducit, quod sicut *Jovem* dixerant, Deum qui juvaret; ita *Vejovem,* qui non juvaret: particula enim *ve,* aliquando augendæ, aliquando minuendæ rei, valet. *Vejovem* autem, *& Plutonem, & Ditem,* unum eundemque esse perhibet Martinus Capella. Et vere Virgilius Æn. 4. 636. *Plutonem vocat Jovem Stygium:* at Plutonem, & Furias, & cætera inferorum numina, *læva* & adversa hominibus fuisse habita nemo nescit, testaturque Arnobius l. 3. De *Apolline* vatum Deo, Ecl. 3. 104.

8. *Principio, &c.*] I. PARS. *De apum habitatione:* præcepta continet duo. 1. *De commodo alvearibus loco: deque iis, quæ adesse circum, aut procul abesse debent,* v. 8. 2. *De forma alvearium,* v. 33.

13. *Squalentia terga lacerti.*] Lacertus, *laisard, a lizard. Squalor, squalidus, squaleo, squalens,* derivantur à *squamis:* significantque quicquid ita inculcatum obsitumque est, ut squamarum in serpentium piscium que coriis densitatem & asperitatem referat. Ita definit Gellius l. 2. 6. Sic Æn. 10. 314. *Per tunicam squalentem auro:* quia aurum densè intextum erat. Sic maculæ in lacerto. Sic in corporibus congeries sordium.

14. *Meropes.*] *Merops* avis, quæ & *apiaster* dicitur, *gûepier, a bee-eater,* apibus infesto. *Procne,* hirundo: notas quasdam habet in pectore, quæ sanguinem aliquo modo referunt: quas sibi impressisse fingitur, plangens pectus manibus cæde filii sui cruentatis. Fabulam vide Ecl. 6. 78.

21. *Examina.*] Apum coloniæ, ad novas sedes quærendas ex alvearibus egressæ, *essaims, swarms.* De iis Ecl. 7. 13.

Vere

Vere ſuo, ludétque favis emiſſa juventus;
Vicina invitet decedere ripa calori,
Obviáque hoſpitiis teneat frondentibus arbos.
In medium, ſeu ſtabit iners, ſeu profluet humor,
Tranſverſas ſalices et grandia conjice ſaxa;
Pontibus ut crebris poſſint conſiſtere, et alas
Pandere ad æſtivum ſolem; ſi fortè morantes
Sparſerit, aut præceps Neptuno immerſerit Eurus.
Hæc circùm caſiæ virides, et olentia latè
Serpylla, et graviter ſpirantis copia thymbræ
Floreat: irriguúmque bibant violaria fontem.

Ipſa autem, ſeu corticibus tibi ſuta cavatis,
Seu lento fuerint alvearia vimine texta,
Anguſtos habeant aditus; nam frigore mella
Cogit hyems, eadémque calor liquefacta remittit:
Utraque vis apibus pariter metuenda: neque illæ
Nequicquam in tectis certatim tenuia cerâ
Spiramenta linunt, fucóque et floribus oras
Explent: collectúmq; hæc ipſa ad munera gluten
Et viſco et Phrygiæ ſervant pice lentius Idæ.
Sæpe etiam effoſſis (ſi vera eſt fama) latebris
Sub terrâ fodêre larem; penitúſque repertæ
Pumicibúſque cavis, exeſæque arboris antro.
Tu tamen et levi rimoſa cubilia limo

vere ſibi *commodo, et* quando *juniores* apes *ludent egreſſæ ex alvearibus*; tunc *ripa propinqua invitet* eas, *ut ſe ſubtrahant calori*; *et arbor decurrens excipiat* eas *hoſpitio foliorum. In mediam aquam, ſive ſtabit immota, ſive fluet, projice ſalices obliquas, et magnos lapides; ut poſſint ſtare* in iis quaſi *in frequentibus pontibus, et explicare alas ad Solem æſtivum: ſi forte Eurus vehemens diſſipaverit redeuntes, aut disjecerit in aquas. Circa illa* omnia, *caſiæ virides, et ſerpylla longe redolentia, et copia thymbræ graviter halantis floreat, et violæ* illic *irrigentur liquido rivo.*

Ipſa autem alvearia, ſive à te compacta ſint ex *corticibus cavatis, ſive texta vimine flexili, habeant introitum arctium. Nam hyems conſtringit mella frigore, et calor reſolvit eadem liquefacta: utriuſque violentia pariter formidabilis eſt apibus: neque fruſtra illæ diligenter cera oblinunt per vias rimas domorum, et complent margines* rimarum *fuco, et floribus, et ſervant ad hos ipſos uſus gluten collectum tenacius viſco et pice* montis *Idæ in Phrygia. Sæpe etiam, ſi vera eſt fama, aperuerunt ſibi domum ſub terra, effoſſis latibulis, et inventæ ſunt profundæ* in *lapidibus cavis, et* in *alvo arboris carieſæ. Tu tamen et mihi cuti alvearia hiantia*

NOTÆ.

29. *Neptuno immerſerit Eurus.*] *Neptunus* hic pro quibuſlibet aquis, G. 1. 14. *Eurus*, pro quolibet vento vielentiore, G. 1. 371.

30, 31, 32. *Caſiæ virides.*] *Caſiæ*, lavendula eſt, aut roſmarinus, Ecl. 2. 49. *Serpyllum, ſerpolet, wild thyme*, Ecl. 2. 11. *Thymbra*, quæ ſatureia, & cunila etiam dicitur, herba condimentaria, *ſariette, ſavory. Violaria*, loca violis conſita.

38. *Cerâ Spiramenta linunt, fucoque et floribus.*] Non cera proprie, neque floribus; ſed *melligine*, id eſt, glutine quodam, & viſcoſa tenacique materia, unde operis fundamenta conficiunt, ex Plin. l. 11. 6. & 7. aliiſque. *Commoſis, piſſoceros, & propolis. Commoſis*, κόμμωσις, cruſta eſt prima, atque ima, ſaporis amari, dicta quaſi *gummitio*, à κόμμι, *gummi*: quia fit è lacrymis arborum, ſalicis, ulmi, arundinis; è gummi præſertim, & reſina, &c. *Piſſoceros*, πισσόκηρος, ſecunda eſt cruſta, dilutior, fitque è mitiore gummi, mediæ naturæ inter picem & ceram; unde nomen habet à πίσσα, *pix*, & κηρὸς, *cera*. *Propolis* tertia cruſta, & proximum favorum ſtabilimentum, craſſioris materiæ, cui florum ſuccus additur; *hac omnis frigoris aut injuriæ aditus obſtruitur*, inquit Plinius: hanc ſignificat Virgilius *fucoque et floribus*; cruſtas alias inferiore *per gluten*.

39. *Fuco.*] Herba eſt, lactucæ ſimilis, ex algæ genere, *fucus marinus*, a colore dicta: hujus aliqua ſpecies quadantenus rubet. *Laudatiſſima*, inquit, *quæ in Creta inſula juxta terram in petris naſcitur, tingendis etiam lanis ita colorem alligans, ut elui poſtea non poſſit*, l. 32. 7. & l. 26. 10. Notat Aldrovandus in Muſæo metallico, l. 1. 7. mulieres antiquitus hac herbâ conciliaſſe ruborem genis: indeque factum, ut pigmenta omnia muliebris formæ, imprimiſque ceruſſa ad candorem præparata, dicta ſit *fucus, fard, paint.*

41. *Viſco et Phrygiæ, &c.*] Hoc *Viſcum*, vel hic *viſcus, glue, birdlime.* De *pice* Idæ montis in Phrygia, G. 3. 450.

44. *Pumicibuſque.*] Pumex, *pierre ponce, pumice-ſtone.*

45. *Tu tamen et, &c.*] Etſi intus apes alvearia glutine obducant; tu tamen unge exterius limo, ad majorem cautelam, &c.

unge circumlinens, & superjice luto *folia tenuia: neve permitte ut taxus sit vicinior alveari; neve coque* in *foco cancros rubentes; neve colloca* alveare *prope paludem profundam: aut ubi odor luti gravis est; aut ubi saxa intus cava resonant pulsu* vocis, *& soni species alitis resilit.*

Quod spectat ad alia, *quando Sol rutilus expulit hyemem sub terras, & aperuit cælum lumine calido: statim apes volant per saltus & sylvas, & carpunt flores purpureos, & volando degustant superficiem fluviorum. Ex his* floribus & aquis *recreatæ nescio qua delectatione nutriunt fœtus, &* conficiunt *eorum nidos: ex his elaborant artificiose ceras novas, & fabricant mella glutinosa. Deinde quando videbis examen emissum ex alvearibus per æstatem serenam, volare in altum aërem, & nigram nubem* apum *diffundi vento, considera: quærunt semper aquas dulces, & ramos frondentes,* ubi consident: *sparge circa hunc locum odores præscriptos, melisphylla confricata, & vilem herbam cerinthæ: & excita tinnitum, & quate circum cymbala* Cybeles, *matris* Deorum. *Apes consistent in sedibus* sic *præparatis: apes*

Unge fovens circùm, et raras superinjice frondes:
Neu propiùs tectis taxum sine; neve rubentes
Ure foco cancros; altæ neu crede paludi:
Ant ubi odor cœni gravis; aut ubi concava pulsu
Saxa sonant, vocíque offensa resultat imago.
Quod supereſt, ubi pulsam hyemem Sol aureus
Sub terras, cœlúmque æstivâ luce recluſit: [egit
Illæ continuò saltus sylvásque peragrant,
Purpureóſque metunt flores, et flumina libant
Summa leves. Hinc nescio quâ dulcedine lætæ
Progeniem nidósque fovent: hinc arte recentes
Excudunt ceras, et mella tenacia fingunt.
Hinc ubi jam emissum caveis ad sidera cœli
Nare per æstatem liquidam suspexeris agmen,
Obscurámque trahi vento mirabere nubem;
Contemplator: aquas dulces et frondea semper
Tecta petunt: huc tu jussos asperge sapores,
Trita melisphylla, et cerinthæ ignobile gramen:
Tinnitúsque cie, et Matris quate cymbala circúm.
Ipsæ consident medicatis sedibus: ipsæ

NOTÆ.

47. *Taxum.*] *Taxus, if, yew-tree,* de qua G. 2. 29. ab alvearibus amovenda, quia ex ejus succo mel amarissimum conficitur, quale est Corsicum, Ecl. 9. 57.

Neve rubentes, &c.] Cancri, *ecrevisses, crabs,* rubentes cum cocti sunt, nidore nocent apibus. *Palus* altitudine submergit apes: quia non facile patitur lapides, quibus quasi pontibus, apes inhæreſcant. *Cœnum* nocet odoris gravitate. *Echo,* remisso sono, pavidas facit.

51. *Quod supereſt, ubi, &c.*] II. PARS. *De pabulatione apum, examinibus, pugnis.* Præcepta continet duo. 1. *Quomodo examina cogenda sint in alvearia,* v. 58. 2. *Quomodo pugnæ compescendæ sint,* v. 86.

Egit sub terras.] Sub polum Australem, sive antarcticum, quem *sub pedibus Styx atra videt,* G. 1. 243. Pellit autem Sol hyemem ad illas partes, qui ad nostras accedit, ab illis recedit: quo ex recessu sequitur hyems. *Æstiva luce.*] Calidiore: nec enim proprie æstas hic significatur, sed ver.

54. *Libant.*] Degustant, radunt. Æn. 1. 740.

57. *Excudunt ceras.*] Metaphora à fabris ferrariis ducta, quorum est proprie ferrum *cudere:* ideo comparabit apes cum Cyclopibus, v. 170.

59. *Nare per æstatem liquidam.*] *Nare* sæpe pro *volare: volare* sæpe pro *nare,* mutua translatione sumuntur: Vide Æn. 5. 219. *Liquidam.*] Puram, serenam: unde Ecl. 6. v. 33. *Et liquidi simul ignis.*

63. *Melisphylla.*] Ita restituit è manuscriptis N. Heinsius, cum ante, non sine Latinæ quantitatis damno, legeretur secundâ brevi, *meliphylla.* Citrago est Latinorum, Gallorum *melisse, balm gentle:* herba apibus gratissima, Græco nomine dicta à μέλι *mel,* & φύλλον *folium.*

Cerinthæ.] *Cerintha,* κήρινθον, à κηρίον, *favus:* Gallico *pasquete, honey-suckle,* secundùm Ruellium, à pascendis apibus.

64. *Tinnitusque cie, et Matris, &c.*] Certum est apes tinnitu æris colligi unum in locum: gaudio-ne, an metu, Aristoteles dubitat: Plato & Plinius gaudio tribuunt; Varro & Columella metui. *Cymbala.* Ærea instrumenta concava, quæ bacillis æreis percussa tinnitum edebant. *Matris.*] Cybeles matris Deorum, quæ & *Rhea, & Ops,* & *Vesta,* vocata est: cujus in sacris quatiebantur cymbala, ex veteri instituto *Corybantum* sive *Curetum,* de quibus infra dicemus, v. 151.

Intima

Intima more ſuo ſeſe in cunabula condent.
Sin autem ad pugnam exierint (nam ſæpe duo-
Regibus inceſſit magno diſcordia motu) [bus
Continuóque animos vulgi, et trepidantia bello
Corda licet longè præſciſcere: namque morantes
Martius ille æris rauci canor increpat, et vox
Auditur fractos ſonitus imitata tubarum.
Tum trepidæ inter ſe coëunt, pennísque coruſcant,
Spiculáque exacuunt roſtris, aptántque lacertos,
Et circa regem atque ipſa ad prætoria denſæ
Miſcentur, magníſque vocant clamoribus hoſtem.
Ergo, ubi ver nactæ ſudum, campóſq; patentes,
Erumpunt portis: concurritur: æthere in alto
Fit ſonitus: magnum mixtæ glomerantur in orbem,
Præcipitéſq; cadunt: non denſior aëre grando,
Nec de concuſſâ tantùm pluit ilice glandis.
Ipſi per medias acies, inſignibus alis,
Ingentes animos anguſto in pectore verſant:
Uſque adeò obnixi non cedere, dum gravis aut hos,
Aut hos verſa fugâ victor dare terga ſubegit.
Hi motus animorum, atque hæc certamina tanta
Pulveris exigui jactu compreſſa quieſcent.
Verùm ubi ductores acie revocaveris ambos;
Deterior qui viſus, eum, ne prodigus obſit,
Dede neci: melior vacuâ ſine regnet in aulâ.
Alter erit maculis auro ſqualentibus ardens,
(Nam duo ſunt genera) hic melior, inſignis et ore,
Et rutilis clarus ſquamis: ille horridus alter
Deſidiâ, latámque trahens inglorius alvum.
Ut binæ regum facies, ita corpora gentis:

ſeſe immittent more ſuo in intima alvearia.

Si vero exire voluerint *ad certamen (nam ſæpe diſcordia magno impetu inflammat utrumque regem) ſtatim licet longè præſentire & iram plebis, & corda belli avida: nam Martius etiam ſtrepitus rauci æris excitat tardas, & auditur bombus referens fractos ſonitus buccinarum. Tunc feſtinæ inter ſe congregantur, & micant alis, & acuunt aculeum roſtris, & parant* ad pugnam *brachiola, & ſtipantur denſæ circa regem & ipſius cellam, & invitant hoſtem magno fremitu.*

Itaque quando invenerunt tempus ſerenum, & ſpatia aëris *aperta, irruunt è portis:* pugna *committitur: fit ſtrepitus in alto aëre, confuſæ denſantur in magnum globum, & cadunt præcipites: non pluit grando ſpiſſior ex aëre, nec tantum glandium ex ilice quaſſata. Ipſi* reges *in mediis exercitibus, alis notabiles, agitant magnum animum in parvo corpore, obſtinati non recedere, eò uſque, quo victor terribilis cogat vel hos, vel illos, dare in fugam terga converſa. Hæ commotiones animorum, & hæ tantæ pugnæ ſedabuntur, repreſſæ jactu exigui pulveris.*

Sed poſtquam revocaveris à pugna geminos reges: da neci cum, qui viſus fuerit pejor, ne noceat conſumendo cibos; *& permitte ut melior regnet in domo vacua ab* hoſte. *Alter erit lucidus notis auro aſperis (ſunt enim duo* apum *genera) hic melior* eſt, *forma pulcher, & clarus ſquamis rutilantibus: alter ille horridus* eſt *ignavia, & trahens magnam alvum ſine honore.*

Ut geminæ ſunt *formæ regum, ita ſpecies gentis:*

NOTÆ.

67. *Di obus regibus.*] Colum. l. 9. 9. *Inter ſe tanquam civilibus bellis: & cum alteris, tanquam cum exteris gentibus, præliantur.* Hic bellum deſcribitur civile. Nam ex Plin. l. 12. 16. *Naſcuntur aliquando in extremis favis apes grandiores, quæ cæteras fugant.*

69. *Trepidantia.*] Non timida, ſed cum feſtinatione tumultuantia, ſic Æn. 9. 114. *Ne trepidate meas, Teucri, defendere naves,* id eſt, ne feſtinate. Sic infra v. 73. *Tum trepidæ inter ſe coëunt.*

75. *Prætoria.*] Cellas regum: metaphora ducta à caſtrenſibus tabernaculis eorum, qui bella adminiſtrabant: quod munus primo prætoribus, deinde conſulibus demandatum fuit, ex Feſto. Hinc etiam apud Columellam & Martialem *prætoria* ſunt ampla ædificia ruſtica; in quibus fortaſſe jus ruſticis à domino ac patrono dicebatur.

91. *Alter erit, &c.*] III. PARS. *De variis apum ſpeciebus.* Duæ ſunt: rufæ, quæ minores; & nigræ magiſque variæ, quæ majores. Prima ſpecies melior. Rex magnitudine præſtat in ſua quiſque ſpecie, & in ſupremis favis habitat. *Squalentibus.*] Vide ſupra, v. 13.

Neque aliæ apes horrent fœdæ; quemadmodum viator, qui venit ex loco valde pulverulento, et ſitibundus excreat pulverem ore ſicco: aliæ lucent et micant ſplendore, ardentes corporibus, quæ aſperſa ſunt *auro et ſimilibus notis. Hoc genus melius* eſt: *ex his exprimes ſtato anni tempore mel dulce: nec tam dulce quam et purum, et mitigaturum aſperam vim vini.*

At cum examina volant incerta, et ludunt per aërem, et faſtidiunt favos, et deſerunt alvearia inania, revocabis animos mobiles ab inutili licentia. Nec magna erit difficultas revocare: tu evelle regibus pennas: nullus audebit illis morantibus vagari per aërem, et erucre ſigna è *caſtris.*

Horti ſpirantes croceis floribus eas *alliciant; et tutela Priapi Helleſpontiaci, abactrix latronum et volucrum, cum falce* è *ſalice,* eas *ſervet.* Ille *ipſe, qui curat talia, transferens ex altis montibus thymum et pinos, plantet* eas *undique circa alvearia: ipſe atterat manus duro* plantationis *labore: ipſe infodiat terræ plantas fertiles, et invergat* plantis *aquam opportunam.*

Ego certe, niſi jam ſub ultimum finem laborum

Namque aliæ turpes horrent, ceu pulvere ab alto
Cùm venit, et terram ſicco ſpuit ore viator
Aridus: elucent aliæ, et fulgore coruſcant.
Ardentes auro et paribus lita corpora guttis.
Hæc potior ſoboles: hinc cæli tempore certo
Dulcia mella premes: nec tantùm dulcia, quantùm
Et liquida, et durum Bacchi domitura ſaporem.
At cùm incerta volant cœlóque examina ludunt,
Contemnúntque favos, et frigida tecta relinquunt;
Inſtabiles animos ludo prohibebis inani.
Nec magnus prohibere labor: tu regibus alas
Eripe: non illis quiſquam cunctantibus altum
Ire iter, aut caſtris audebit vellere ſigna.
Invitent croceis halantes floribus horti:
Et cuſtos furum atque avium, cum falce ſaligná,
Helleſpontiaci ſervet tutela Priapi.
Ipſe thymum pinóſque ferens de montibus altis,
Tecta ſerat latè circùm, cui talia curæ:
Ipſe labore manum duro terat; ipſe feraces
Figat humo plantas et amicos irriget imbres.
Atq; equidem, extremo ni jam ſub fine laborum

NOTÆ.

96. *Ceu pulvere ab alto Cum, &c.*] Comparat horridam ſecundæ ſpeciei nigritiem, vel cum vultu habituque viatoris, qui pulvere ac ſudore obſitus ſpuit; vel cum ipſo illius ſputo, quod in fœdum ſaliváe ac terræ globulum humi colligitur.

102. *Liquida.*] Pura & ſine fæce: quæ enim omnino liquida ſunt, mala ſunt, ut admonet Servius.

Bacchi domitura ſaporem.] Vel mulſum intelligit, quod fiebat duabus vini menſuris, admixtâ mellis unâ: vel quodlibet vinum aſperum, quod melle temperabatur. Ita enim Horatius Sat. l. 2. 4. 24. *Auſidius forti miſcebat mella Falerno mendoſe-------leni præcordia mulſo prolueris melius:* ergo diſtinguit Horatius hanc vini temperaturam à mulſo. Ita Cerdanus. Quanquam nihil vetat, in eo damnari Auſidium ab Horatio, quod ille mulſum non è vino levi, ſed aſpero Falerno condiret. De *Bacchо*, Ecl. 5. 69.

108. *Caſtris audebit vellere ſigna.*] Metaphora è militia Romanorum; qui cum caſtra metabantur, ſigna in terram defigebant ante prætorium; cum caſtra movebant, evellebant; & ſi facile quidem, bonum erat omen; contra, ſi difficile.

109. *Croceis.*] Verſicoloribus: color certus pro incerto: de eo colore Ecl. 4. 44.

110. *Cum falce ſaligna, Helleſpontiaci, &c.*] Solebant in hortis omnibus Priapi ſtatuam collocare, cum falce è quolibet rudi ligno: pro quo genere, ſalignum poſuit, id eſt, è ſalice. De *Priapo* Ecl. 7. 33. *Helleſpontiacus* dicitur, quia colebatur imprimis Lampſaci, quæ urbs eſt in minore Myſia ad fretum Helleſpontiacum. De *Helleſponto, detroit de Gallipoli, the ſtreights of Gallipoli*, G. 1. 207.

112. *Pinoſque.*] Victorius non *pinum* arborem, ſed genus eſſe putat virgulti ſemper virentis; Taubmannus etiam florem. Sed quicquid ab iis affertur in rem ſuam, vanum eſt. Neque enim, ut volunt, Columella l. 9. 4. pinum inter frutices agnoſcit, ſed inter arbores apibus gratas; pinumque conjungit cum ilice, *ſemper virens pinus & minor ilex.* Neque Apollodorus eam inter flores admittit, cum admittit inter *coronamenta:* ut enim lauro triumphatores, ſic pinu coronabantur victores ludis Iſthmiis: nec tamen laurus eſt è florum genere. Neque Virgilius in Culice v. 405. cum dixit *ſemper florida pinus* ſignificavit pinum florem eſſe perennem; ſed arborem perpetuo florentem, metaphorice, id eſt, ſemper virentem.

Vela

Vela traham, et terris feſtinem advertere proram ;
Forſitan et pingues hortos quæ cura colendi
Ornaret, canerem, biferíque roſaria Pæſti :
Quóque modo potis gauderent intyba rivis,
Et virides apio ripæ, tortúſque per herbam
Creſceret in ventrem cucumis ; nec ſera comantem
Narciſſum, aut flexi tacuiſſem vimen acanthi,
Pallentéſque hederas, et amantes litora myrtos.
Namq; ſub Oebaliæ memini me turribus altis,
Quà niger humectat flaventia culta Galeſus,
Corycium vidiſſe ſenem ; cui pauca relicti
Jugera ruris erant ; nec fertilis illa juvencis,
Nec pecori opportuna ſeges, nec commoda Baccho.
Hic rarum tamen in dumis olus, albáq; circùm
Lilia verbenáſq; premens, veſcúmq; papaver,
Regum æquabat opes animis : ſeràque revertens
Nocte domum dapibus menſas onerabat inemptis.
Primus vere roſam, atque autumno carpere poma :
Et cùm triſtis hyems etiam nunc frigore ſaxa
Rumperet, et glacie curſus frænaret aquarum,
Ille comam mollis jam tum tondebat acanthi,

colligerem vela, et properarem torquere proram ad terram ; fortaſſe cantarem quoque, quæ ratio culturæ ornaret hortos fertiles, et cantarem *roſaria Pæſti bis facundi : et quomodo intyba, et margines virentes apio, lætarentur aquis irrigantibus, et* quomodo *cucumis curvatus per herbam tumeſceret in* modum *ventris : nec prætermiſiſſem narciſſum tarde florentem, et caulem acanthi flexilis, et hederas albentes, et myrtos quæ amant litora.*

Namque ſub altis mœnibus Tarenti, quà profundus Galeſus irrigat agros, flaventes ſegetibus, *memini me vidiſſe ſenem Corycium, qui habebat pauca jugera agri deſerti : terra illa nec apta erat* arationi *boum, nec opportuna paſtioni pecorum, nec commoda vitibus. Tamen in illo loco,* prius *dumoſo, plantans rara olera, et in circuitu candida lilia, ac verbenas, ac edule papaver, æquabat animo divitias regum, et nocte* jam *provecta rediens domum, onerabat menſam cibis non emptis. Primus colligebat vere roſam, et autumno poma : et cum triſtis hyems frangeret adhuc lapides* vi *frigoris, et cohiberet glacie fluxum aquarum ; ille jam tum tondebat frondes flexilis acanthi,*

NOTÆ.

116. *Biferique roſaria Pæſti.*] *Pæſtum*, oppidum & ſinus Lucaniæ, *Peſto :* cujus ſolum roſis nobile, quas bis, nempe mense Maio & Septembri, ferebat.

120. *Intyba.*] *Chicorée, ſuccory*, Georg. 1. 120. *Ripæ.*] Margines fontium. *Apium.*] *Perſil, parſley.* Ecl. 6. 68. *Cucumis.*] *Concombre, cucumber*, olus notæ figuræ. *Narciſſum.*] Ecl. 2. 48. tardius floret : ideo *ſera comantem* vocat : & *ſera* dicit, pro *ſero* ; adjectivum plurale neutrum, pro adverbio. *Vimen acanthi.*] Caulem *brancæ urſinæ*, de qua Ecl. 3. 45. Non vero *ſpinæ Ægyptiæ*, quæ alterum genus acanthi eſt, de quo G. 2. 119. De *myrtis*, Ecl. 2. 54.

125. *Namque ſub Oebaliæ, &c.*] Tarenti : urbis in Italiæ ſinu maxime auſtrali : cujus inſtaurator fuit Phalantus, ex Oebalia, ſeu Laconia, profectus.

126. *Qua niger, &c.*] *Galeſus, Galeſo*, Calabriæ fluvius eſt, in ſinum illum Tarentinum defluens : *niger* dicitur, vel ab umbra circumſtantium arborum : unde à Propertio l. 2. 34. 67. vocatur umbroſus. *Umbroſi ſubter ſpineta Galeſi* ; vel à profunditate aquarum, quæ nigritiem inde contrahunt : unde frequens eſt illud epithetum Homero, μέλαν ὕδωρ, *nigra aqua.* Erythræus legit *piger*, quia certum eſt tum lentiſſime labi.

127. *Corycium ſenem.*] Vel nomen fuit hujus ſenis proprium vel appellativum à gente : *Corycus* enim, Κώρυκος, mons croci ferax, & oppidum fuit Ciliciæ : quæ regio eſt Aſiæ in litore maris inde dicti Cilicii. Hujus incolæ *Cilices*, eo quod piraticam exercerent, à Pompeio petiti bello ; & partim occiſi, partim in fidem recepti, agris ab eo donati ſunt : præſertimque Cilicium remiges, quorum operâ uſus erat Pompeius, in Calabria Tarentinoque agro collocati ſunt. Ex iis hunc unum eſſe aliquem non immerito ſuſpicantur. *Flaventia culta.*] Loca culta & flaventia : duo adjectiva, quorum alterum ſubſtantivi vim obtinet, ut G. 1. 393. *Aperta ſerena.*

130. *Rarum.*] Raris, non denſis ordinibus, conſitum ; quod in ſterili terra ſit.

131. *Verbenaſque premens.*] *De la verveine, vervain.* Ecl. 8. 65. *Premens.*] Plantans, G. 2. 346. *Quæcunque premes virgulta per agros.*

Veſcumque papaver.] Edule, cauſam vide ſupra G. 1. 212. Veſcum item minutum ac parvum ſignificat. Ovid. Faſt. l. 3. *Veſcaque parvis vocant.* Plin. l. 7. 20. *corpore veſco fuiſſe, ſed eximiis viribus Tritanum*, memorat.

137. *Mollis acanthi.*] *Brancæ urſinæ*, Ecl. 3. 45. De *Zephyris*, Ecl. 5. 5.

Æſtatem

incuſans æſtatem pigram & Zephyros tardos. Itaque primus abundabat apibus fœcundis, & multis examinibus; & colligebat mel ſpumoſum è favis compreſſis: habebat tilias, & pinos copioſas: & quot pomis arbor ferax ſe veſtierat tempore *novorum florum: totidem matura* poma *retinebat autumni* tempore. *Ille etiam digeſſerat in ordinem ulmos tarde* creſcentes, *& piros duras, & ſpinos jam ferentes pruna, & platanum jam præbentem umbracula bibentibus. Sed ego quidem arctatus ſtatiis anguſtioribus, iſta omitto, & relinquo aliis deinde commemoranda.*

Nunc age, deſcribam proprietates, quas ipſe Jupiter addidit apibus: propter quod donum obtinendum, apes, *ſecutæ canoros ſonitus Corybantium & æra crepitantia, nutriverunt regem cœli ſub caverna Dictæa. Solæ* animalium *habent fœtus communes, & domos urbis communes, & vitam ducunt ſub legibus immobilibus: & ſolæ cognoſcunt patriam, & ſtatas domos: & prævidentes hyemem futuram exercent ſe labore per æſtatem, & congregant in commune* bona *parta.*

Æſtatem increpitans ſeram, Zephyróſq; morantes.
Ergo apibus fœtis idem atque examine multo
Primus abundare, et ſpumantia cogere preſſis
Mella favis; illi tiliæ, atque uberrima pinus:
Quótque in flore novo pomis ſe fertilis arbos
Induerat, totidem autumno matura tenebat.
Ille etiam ſeras in verſum diſtulit ulmos,
Edurámque pirum, et ſpinos jam pruna ferentes,
Jámq; miniſtrantem platanum potantibus umbras.
Verùm hæc ipſe equidem, ſpatiis excluſus iniquis,
Prætereo, atq; aliis poſt commemoranda relinquo.
Nunc age, naturas apibus, quas Jupiter ipſe
Addidit, expediam: pro quâ mercede, canoros
Curetum ſonitus crepitantiáque æra ſecutæ,
Dictæo cœli regem pavêre ſub antro.
Solæ communes natos, conſortia tecta
Urbis habent, magníſq; agitant ſub legibus ævum;
Et patriam ſolæ, et certos novêre penates:
Venturæque hyemis memores æſtate laborem
Experiuntur, et in medium quæſita reponunt.
Namque aliæ victu invigilant, et fœdere pacto
Exercentur agris: pars intra ſepta domorum
Narciſſi lacrymam, et lentum de cortice gluten,
Prima favis ponunt fundamina; deinde tenaces

Aliæ enim providunt cibis, & lege conſtituta laborant per campos: pars intra clauſtra alvearium componunt ima fundamenta favorum, ex ſucco narciſſi & viſcoſo glutine corticis; poſtea tenaces

NOTÆ.

141. *Tiliæ, atque, &c.*] *Tilia, tilleul, a teil-tree:* arbor nota. *Pinus uberrima,* vel plurima, vel ferax pinearum nucum, vel ferax glutinis, quo apes utuntur ad mellis fundamina: vide ſupra, v. 39.

144. *In verſum, &c.*] De arborum ordinata plantatione, G. 2. 277. *Eduram pirum.*] Duritiem vel ad lignum refert; vel ad fructum, aut nondum maturum, aut etiam in maturitatem intus lapideſcentem. De hac voce, *edura,* vide G. 6. 65. De *Platano, plane,* ibidem G. 2. 70.

145. *Spinos jam pruna ferentes.*] Spinus vel ſignificat prunum ſylveſtrem, quod vult Car. Stephanus; vel ſpinam ipſam, quæ in prunum converſa ſit per inſitionem, de qua inſitione G. 2. 73.

149. *Nunc age, &c.*] IV. PARS. *De apum republica, & quaſi civili prudentia,* in melle conficiendo, in rege obſervando, &c.

151. *Curetum ſonitus, &c.*] Saturnus cum filios mares devoraret, vel ex pacto cum Titane fratre, vel ex metu ſuo, cum eſſet in fatis, fore ut à filiis regno pelleretur: Rhea ſive Ops, aut Cybele, ejus uxor, Jovem, in Creta natum in antro Dictæi montis, qui Idæ monti vicinus eſt, occuluit: juſſitque ut *Curetes,* ſive *Corybantes,* ſive *Dactyli,* ſacrorum ſuorum adminiſtri, cymbalis, æreiſque clypeis circa cunas obſtreperent, ne vagitus proderet infantem patri. Hujus porro inſulæ rex dicitur fuiſſe *Meliſſus,* cujus filiæ duæ Jovem aluerunt caprino lacte & melle: unde fabulæ ferunt, capram nomine Amaltheam, & apes Curetum cymbalis excitatas, Jovis nutrices fuiſſe: & ob id quidem beneficium capram à Jove relatam inter ſidera, cornu ejus nymphis nutricibus datum, hac adjecta facultate, ut quidquid optaſſent, id illis ex eo cornu largiter emanaret; apes, cum antea nihilo eſſent muſcis aliis ſagaciores, nova ſagacitate fuiſſe præditas: unde facultates illæ *additæ* dicuntur. *Pro qua mercede.*] Supple, *conſequenda:* quaſi hoc ſibi officii ſui præmium ac finem apes propoſuerint.

158. *Victu.*] Pro *victui:* dativus contractus, de quo Ecl. 5. 29. De *Narciſſo,* Ecl. 2. 28. De *glutine,* quo cerie & mellis fundamenta conſtant, ſupra, v. 39.

Suſpendunt

Suſpendunt ceras : aliæ, ſpem gentis, adultos
Educunt fœtus ; aliæ puriſſima mella
Stipant, & liquido diſtendunt nectare cellas.
Sunt quibus ad portas cecidit cuſtodia ſorti :
Inque vicem ſpeculantur aquas et nubila cœli,
Aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto
Ignavum fucos pecus à præſepibus arcent.
Fervet opus, redoléntque thymo fragrantia mella.
Ac veluti lentis Cyclopes fulmina maſſis
Cùm properant : alii taurinis follibus auras
Accipiunt, reddúntque : alii ſtridentia tingunt
Æra lacu : gemit impoſitis incudibus Ætna :
Illi inter ſeſe magnâ vi brachia tollunt
In numerum ; verſántq; tenaci forcipe ferrum.
Non aliter (ſi parva licet componere magnis)
Cecropias innatus apes amor urget habendi,
Munere quamque ſuo. Grandævis oppida curæ,
Et munire favos, et Dædala fingere tecta.
At feſſæ multâ referunt ſe nocte minores,
Crura thymo plenæ : paſcuntur et arbuta paſſim,
Et glaucas ſalices, caſiámq; crocúmq; rubentem,
Et pinguem tiliam, et ferrugineos hyacinthos.
Omnibus una quies operum, labor omnibus unus.
Manè ruunt portis ; nuſquam mora : rurſus eaſdem
Veſper ubi è paſtu tandem decedere campis
Admonuit, tum tecta petunt, tum corpora curant ;
Fit ſonitus, muſſántque oras et limina circum.
Pòſt, ubi jam thalamis ſe compoſuêre, ſiletur
In noctem, feſſóſq; ſopor ſuus occupat artus.

concamerant ceras : aliæ alunt incubando *fœtus creſcentes*, qui ſunt *ſpes generis : alia addenſant mella expurgata, & implent favos puro nectare. Sunt* aliquæ *quibus ſtatio ad portas ſorte obtigit : &* quæ *per vices prævident pluviam & nubes aëris ; aut accipiunt onera venientium ; aut conflato agmine expellunt ex alveari fucos,* quod eſt *genus pigrum. Fervet labor, & mella thymum halantia bene olent.*

Ac veluti quando Cyclopes fabricantur fulmina è maſſis emollitis : alii accipiunt & remittunt aërem follibus è tauri corio factis ; *alii mergunt in aquas æra ſtridentia : Ætna plangit* ſub *incudibus* ſibi *impoſitis : Illi inter ſe attollunt brachia magno robore per ordinem, vertuntque ferrum mordaci forcipe. Non aliter (ſi licet comparare parva magnis) ingenita cupiditas congregandi* mella *urget apes Atticas, unamquamque* juxta *ſuum officium. Seniores curant alvearia, & tuentur favos, & conſtruunt domos artificioſas. At juniores redeunt laſſæ provecta nocte, refertæ thymo* circa *crura : & hinc inde carpunt arbuta, & ſalices viridas, & caſiam, & crocum ruſum, & tiliam viſcoſam, & hyacinthos nigreſcentes. Simul omnes quieſcunt à labore, ſimul omnes laborant. Mane exeunt portis, nullo in loco ignavia* eſt. *Poſtea cum Heſperus eis ſignificavit recedendum* eſſe *ex agris & paſtione : tunc adeunt alvearia, tunc reficiunt corpora. Murmur excitatur, & ſtrepunt circa veſtibulum & portas. Deinde cum jam conſederunt in cellis, ſilent per noctem, & conveniens ſopor tenet membra laſſa.*

NOTÆ.

162. *Suſpendunt ceras, &c.*] Plinius, l. 11. 10. *Ruentes ceras fulciunt, pilarum intergerinis à ſolo fornicatis, ne deſit aditus ad ſarciendum.* De *Nectare*, potu deorum, Ecl. 5. 71.

165. *Sorti.*] Pro *ſorte :* ſic *igni* pro *igne*, G. 1. 267. *Capiti* pro *capite*, Ecl. 6. 16.

168. *Fucos.*] *Bourdons, drones.* Ex Plinio l. 11. 11. *Sunt quaſi ſervitia apum, his ſunt cellarum minimæ : quamobrem imperant iis, primoſque in opera expellunt, tardantes ſine clementia puniunt.*

170. *Cyclopes, &c.*] De iis, & *Ætna* monte, G. 1. 471. & fuſius Æn. 3. 569.

175. *In numerum.*] Certo quodam ordine, ac veluti numeroſo malleorum concentu.

177. *Cecropeæ.*] Atticas, à primo Atticorum rege Cecrope : mel autem Atticum celebre fuit, præſertim ex *Hymetto* monte.

179. *Dædala.*] A Dædalo, ingenioſiſſimo Athenienſi fabro, qui labyrinthum condidit ; artificioſa quælibet opera, *Dædala*, vel *Dædalea* dicta ſunt. De eo plura Æn. 6. 29.

181. *Crura thymo plenæ.*] Plin. l. 11. 10. *Quæ flores comportant, prioribus pedibus femina onerant, propter id natura ſcabra ; proires pedes roſtro.*

Arbuta paſſim, &c.] Arbuta, *fruits d'arboiſiers, arbut-berries*, Ecl. 3. 82. Caſia, *lavande, lavender*, Ecl. 2. 49. Crocus, *ſafran, ſaffron*, Ecl. 4. 44. Hyacinthus, *glayeul, gladder*, Ecl. 3. 63. Tilia, *tilleul, teil-tree.* De *Ferrugineo* colore, Ecl. 2. 18.

186. *Veſper.*] Stella Veneris, Ecl. 6. 86.

Nec

Non autem abeunt longius ab alvearibus, quando imber instat, nec confidunt aeri, quando imminent venti: sed securæ prope parietes alvearis, circum hauriunt aquas, et faciunt breves excursiones; & sæpe quemadmodum naves fluitantes habent *arenam* contra *agitationem fluctuum, ita apprehendunt lapillos, & his sustinent se per nubes vagas.*

Nec verò à stabulis pluviâ impendente recedunt
Longiùs, aut credunt cœlo, adventantibus Euris:
Sed circùm tutæ sub mœnibus urbis aquantur,
Excursúsque breves tentant: et sæpe lapillos,
Ut cymbæ instabiles fluctu jactante saburram,
Tollunt: his sese per inania nubila librant.

Miraberis autem hanc consuetudinem placuisse apibus: quod nec vacant coitui, nec inertes enervant corpus libidine, nec emittunt fœtus partu. Sed ipsæ rostro colligunt fœtus e foliis & herbis dulcibus: Ipsæ supplent reges, & parvos cives, & reparant palatia ac regna cerea.

Illum adeò placuisse apibus mirabere morem,
Quòd nec concubitu indulgent, nec corpora segnes
In venerem solvunt, aut fœtus nixibus edunt.
Verùm ipsæ è foliis natos et suavibus herbis
Ore legunt: ipsæ regem, parvósque Quirites
Sufficiunt: aulásque et cerea regna refingunt.

Sæpe quoque vagando contuderunt alas in duris saxis, & sponte amisere vitam sub onere: tantus est ipsis *amor florum, tanta gloria faciendi mellis. Itaquelicet brevis vitæ finis eas urgeat (non enim vivunt plus* quam *septem annos) tamen genus earum immortale, & fortuna familiæ subsistit per multos annos, & numerantur avi avorum.*

Sæpe etiam duris errando in cotibus alas
Attrivêre, ultróque animam sub fasce dedêre:
Tantus amor florum, et generandi gloria mellis.
Ergo ipsas quamvis angusti terminus ævi
Excipiat (neque enim plus septima ducitur æstas)
At genus immortale manet, multósque per annos
Stat fortuna domûs, et avi numerantur avorum.

Præterea Ægyptus, & magna Lydia, & gens Parthorum, & Hydaspes Mediæ non ita venerantur regem. Rege vivo unanima est concordia omnium; rege mortuo, dissolvunt societatem, & mella accumulata,

Præterea regem non sic Ægyptus, et ingens
Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaspes,
Observant. Rege incolumi mens omnibus una est;
Amisso, rupêre fidem: constructáque mella

NOTÆ.

192. *Furis.*] Quilibuslibet ventis, proprie tamen orientalibus.

195. *Saburram.*] Arenam graviorem, quâ naves ad certum usque mensuram onerantur, ac *saburrantur*, ut stabiliores fiant.

198. *Concubitu.*] Pro *concubitui*. Ecl. 5. 29. Plin. l. 11. 16. *Fœtus quonam modo progenerarent, magna inter eruditos & subtilis quæstio fuit: apum enim coitus visus est nunquam. Plures existimavere oportere confici floribus. Gallinarum modo incubant. Id quod exclusum est, primum vermiculus videtur candidus --- donec ruptis membranis quæ singulos cingunt ovorum modo, universum agmen emergat.* Ita fere Aristotles aliique, qui omnes putant reperiri ab iis aliquid in floribus, quod sit feminis loco; idque deinde formatum in fœtus, ab iis demitti ore.

201. *Quirites.*] Cives, ducta metaphora à Romanis civibus, qui dicti sunt *Quirites*, vel à Romulo rege, qui dictus est *Quirinus*: vel à *Curibus*, oppido Sabinorum, postquam fœdus ictum est inter Tatium eorum regem & Romulum.

203. *Duris in cotibus.*] *Cos* usurpatur sæpe pro lapide, qui ferro acuendo adhibetur. Hic tamen & alibi pro quolibet lapide aspero, & cauto. *Cos*, itaque & *cautes*, idem sunt: quemadmodum & à Græcis usurpatur &χόνη in utraque significatione.

210. *Regem non sic, &c.*] Comparat obsequia apum erga reges, cum studio populorum, eorum maxime qui deliciis fracti, dominos quasi servili cultu adorabant. Tales *Ægyptii*, de quibus infra, v. 237. *Lydi*, quorum regio pars est Asiæ minoris, Pactolo, aurifero flumine perfusa, Crœso olim regi ditissimo subdita. *Parthi*, de quibus Ecl. 1. 62. *Medi* ad occidentem Parthorum siti: qui hic per Hydaspem fluvium notantur. *Hydaspes* tamen ab uno Virgilio in Media, ab aliis in India collocatur; ab aliis in Indum influere dicitur ad urbem Nisam, ab aliis in mare labi. Probus putat *Medum* dici victoriæ causâ; quia Medi & Persi, duce Alexandro, Indiam domuerant: quod si admittatur, *Græcus* etiam & *Macedo* meliori jure potuit vocari; quod quis ferat? Abramus legit *Indus Hydaspes*, sed sine fide manuscriptorum. Ego a modum incertam fuisse & esse ejus notitiam puto, nec alia de causa dixit Horatius, Od. l. 1. 22. 8. *Quæ loca fabulosus lambit Hydaspes*: adeo varia de illo narrantur.

Diripuêre

Diripuêre ipſæ, et crates ſolvêre favorum.
Ille operum cuſtos; illum admirantur, et omnes
Circumſtant fremitu denſo, ſtipántque frequentes,
Et ſæpe attollunt humeris, et corpora bello [tem.
Objectant, pulchrámque petunt per vulnera mor-
His quidam ſignis, atque hæc exempla ſecuti
Eſſe apibus partem divinæ mentis, et hauſtus
Æthereos dixêre: Deum namque ire per omnes
Terraſque, tractúſq; maris, cœlúmq; profundum.
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
Quemque ſibi tenues naſcentem arceſſere vitas.
Scilicet huc reddi deinde, ac reſoluta referri
Omnia, nec morti eſſe locum; ſed viva volare
Sideris in numerum, atque alto ſuccedere cœlo.
Si quando ſedem anguſtam, ſervatáque mella
Theſauris relines; priùs hauſtu ſparſus aquarum
Ora fove, fumóſq; manu prætende ſequaces.
Bis gravidos cogunt fœtus, duo tempora meſſis.
Taygete ſimul os terris oſtendit honeſtum
Pleias, et Oceani ſpretos pede reppulit amnes:

ipſæ rapiunt, & evertunt compagem favorum. Ille rex *præſidet operibus, admirantur illum, & omnes circa* illum *conglebantur multo* cum *murmure, & ambiunt* illum *magno numero, & ſæpe efferunt humeris, & in bello objiciunt corpora* pro eo, *& quærunt per vulnera glorioſam necem.*

Quidam ob hæc indicia, & conſiderantes hæc ſpecimina prudentiæ, dixerunt, *partem divinæ mentis & cæleſtis ſpiritus ineſſe apibus. Quippe* dixerunt *Deum fuſum eſſe per omnes & terras, & tractus maris, & cœlum profundum: ex illo pecudes, armenta, homines, omne genus ferarum,* denique *quemlibet naſcendo ſibi attrahere animam. Quippe* dixerunt *omnia poſt diſſolutionem reverti ac referri ad eum: nec eſſe locum exinanitioni; ſed* omnia *volare viva, ſui* quæque *ſideris in ordinem, atque ire in altum cœlum.*

Si aliquando recludis arctum alveare, & mella ſervata in favis; prius os tuum *imple, imbutus hauſtu aquarum; & prætende manu fumos* qui *inſequantur* apes. *Apiarii bis colligunt favos plenos, duo ſunt tempora mellationis. Simul ac Taygete Pleias, monſtravit terris formoſum vultum, & repulit pede aquas Oceani à ſe contemptas:*

NOTÆ.

214. *Crates favorum.*] Quia favi in modum craticularum cancellati ſunt.

220. *Eſſe apibus partem, &c.*] Sequitur hic doctrinam Pythagoræ & Platonis. Pythagoræ opinio ſic à Servio explicatur: *Omnia animalia ex quatuor elementis & divino ſpiritu conſtare manifeſtum eſt. Trahunt enim à terra carnem, ab æqua humorem, ab aëre anhelitum, ab igne fervorem, à divino ſpiritu ingenium: quod quia eſt in apibus, ſicut in hominibus (namque metuunt, cupiunt, dolent, gaudent; quæ probantur ex his quæ faciunt: dimicant enim, colligunt flores, prævident pluvias) fateamur neceſſe eſt, etiam apes partem habere divinitatis.* Platonis autem opinio eſt in Timæo, Deum, cum mundum condidit, aſtris parem diſtribuiſſe numerum animarum; ſinguliſque aſtris ſingulas attribuiſſe, quaſi totidem vehiculis. Pythagoræ autem & Platonis communis ſententia eſt, animam eſſe interitus expertem; &, cum exit, pervenire in cognatam ſibi animam mundi, ut teſtatur Plutarchus l. 4. de Placit. Philoſ. Juxta has igitur ſententias docet Virgilius, *morti non eſſe locum,* id eſt, exinanitioni; quippe cum anima remaneat: deinde animam reverti *ſideris in numerum,* id eſt, ad ea ſidera quibus ſingulæ addicuntur; atque ita in cœlum reverti, quæ præcipua Dei ſedes eſt.

229. *Relines, &c.*] Aperies, detracta illâ omni materiâ, quâ totum alveare apes *linunt.* Tum duplici utere inditria ad fugandas apes. I. Aquam hauſtam ore preſſo ſparge ſuper alvearia, pluviæ in modum. II. Prætende fumum.

Hauſta ſparſus aquarum Ora fove.] Supple, *& deinde projice in pluviæ modum.* Prius legebatur, *ore fove:* ambiguâ & difficili ſententiâ. Reſcripſit è Manuſc. N. Heinſius: *Ora fove.*

231. *Bis gravidos cogunt, &c.*] V. PARS. *De mellationis temporibus*; verno ſcilicet, & autumnali. Per *gravidos fœtus* haud dubie mella intelligit, quæ ſunt fructus & proventus apum: neque enim ſignificat proprie fœtus, qui non ſunt *gravidi:* neque matres apes, quæ dici non poſſunt *fœtæ.*

232. *Taygete ſimul, &c.*] Una è *Pleiadibus*; ſub qua ſex etiam alias comprehendit: de iis G. 1. 138. Earum ortu & occaſu notat duplex tempus colligendi mellis, quod metaphorice *meſſem* vocat. Oriuntur oriente Sole in tauro circa ultimum Aprilis, aut initium Maii: occidunt oriente Sole, circa finem Octobris, aut initium Novembris: Vide G. 1. 221.

233. *Oceani amnes.*] Quia Oceanus terram ambit.

Aut

aut cum eadem, fugiendo aſtrum piſcis umbriferi, deſcendit mœſta è cœlo in aquas hybernas. Illæ apes *iracundæ ſunt ſupra modum, & offenſæ immittunt venenum punctione, & affixæ venis reliquunt aculeos occultos, & amittunt vitam in vulnere.*

Si vero timeas hyemem ſterilem, & provideas in futurum, & miſereſcas gentis afflictæ opumque direptarum: tamen quis omittat fumigare eas *thymo, & auferre ceras ſuperfluas? Nam ſæpe occultus lacertus corroſit favos, cubilia plena* ſunt *blattis fugientibus lucem, & fucus iners otiatur prope alienum cibum, aut aſper crabro ſe miſcet* apibus, armatus *majori aculeo, aut importunum genus tinearum, aut aranea odioſa Minervæ ſuſpendit in portis telas tenues. Quo magis fuerint evacuatæ, eo diligentius omnes contendent reparare jacturam gentis vexatæ, & replebunt cellas, & conficient favos è floribus.*

Sin autem (quoniam vitæ conditio *intulit quoque apibus noſtras miſerias) corpora earum langueant triſti ægritudine, poteris deinceps cognoſcere id ſignis non incertis. Statim ægræ habent alium colorem, horrida macies deturpat ſpeciem: tunc efferunt* ex *alveariibus cadavera carentium lumine, & ducunt triſtia funera:*

Aut eadem ſidus fugiens ubi piſcis aquoſi,
Triſtior hybernas cœlo deſcendit in undas.
Illis ira modum ſupra eſt, læſæque venenum
Morſibus inſpirant, et ſpicula cæca relinquunt
Affixæ venis, animáſque in vulnere ponunt.
Sin duram metues hyemem, parcéſque futuro,
Contuſóſq; animos et res miſerabere fractas;
At ſuffire thymo, ceráſque recidere inanes
Quis dubitet? nam ſæpe favos ignotus adedit
Stellio; lucifugis congeſta cubilia blattis:
Immuníſque ſedens aliena ad pabula fucus,
Aut aſper crabro imparibus ſe immiſcuit armis;
Aut durum tineæ genus, aut inviſa Minervæ
In foribus laxos ſuſpendit aranea caſſes.
Quò magìs exhauſtæ fuerint, hôc acriùs omnes
Incumbent generis lapſi ſarcire ruinas,
Complebúntque foros, et floribus horrea texent.
Si verò (quoniam caſus apibus quoque noſtros
Vita tulit) triſti languebunt corpora morbo,
Quod jam non dubiis poteris cognoſcere ſignis:
Continuò eſt ægris alius color: horrida vultum
Deformat macies: tum corpora luce carentum
Exportant tectis, et triſtia funera ducunt:

NOTÆ.

234. *Sidus fugiens piſcis aquoſi.*] Certe fugimus tantum inſequentes: at nullum proprie piſcium ſidus Pleiades ſequitur, ſed antecedit. Nodum hunc ut ſolvat Petitus, verſum ſic interpungit: *Aut eadem ſidus fugiens, ubi piſcis aquoſi triſtior hybernas cœlo deſcendit in undas:* hoc ſenſu: *Aut eadem fugiens ſidus,* id eſt, Solem; *ubi deſcendit in undas hybernas piſcis aquoſi,* id eſt, in quas jam ſidus piſcium ante deſcendit. Alii aliter ſolvunt. Ego ſervatâ vulgari interpunctione, per piſcem aquoſum intelligo *hydram,* qui ſerpens eſt in aquis degens, unde nomen habet ab ὕδωρ, *aqua:* hoc enim ſidus, etſi in occaſu Pleiadum, gradibus circiter quinquaginta ab iis diſtet; tamen eas ſubſequitur, iiſque videtur imminere.

238. *Animaſque in vulnere ponunt.*] Hoc inde fit, quia aculeus cum alvo, ſive inteſtino, conſertus eſt; & cum infixus fuerit, è vulnere retrahi nequit ſine alvi ruptione.

239. *Sin duram, &c.*] Si providens in futurum nolis mella omnino detrahere, ne per hyemem deficientibus floribus apes fame pereant: relinque partem aliquam mellis ad cibum hybernum; & interim purga alvearia noxiis peſtibus; ut ſunt ſtellio, *leſard, eſt:* blatta, *cloporte, the wood-louſe:* fucus, *guêpe, the waſp:* crabro, *frêlon, the hornet:* tinea, vermiculi genus, corrodens veſtes & alia, &c.

246. *Inviſa Minervæ aranea.*] Arachne, Lyda, lanificii arte auſa cum Minerva contendere; ægre ferens opus ſuum ab eadem confractum eſſe, ſuſpendio ſibi vitam abſtulit: à Minerva in araneam transformata eſt.

250. *Foros.*] *Fori* ſunt ſpatia in navibus apertiora, tabulata, in quibus inceditur: unde nomen habent, vel à *ferendo,* vel quod *foris* emineant. Sunt item in circo ejuſmodi ſpatia, è quibus videntur ſpectacula. Hinc diminutivum eſt *foruli:* quæ ſunt apud Suet. & Juven. librorum conditoria in bibliothecis. Hic pro cellulis melleis uſurpantur.

251. *Si vero, &c.*] VI. PARS. *De morbis apum, eorumque ſignis & remediis.*

Aut

Aut illæ pedibus connexæ ad limina pendent,
Aut intus clauſis cunctantur in ædibus omnes:
Ignavæque fame, et contracto frigore pigræ.
Tum ſonus auditur gravior, tractimq; ſuſurrant:
Frigidus ut quondam ſylvis immurmurat Auſter;
Ut mare ſollicitum ſtridet refluentibus undis,
Æſtuat ut clauſis rapidus fornacibus ignis.
Hìc jam galbaneos ſuadebo incendere odores,
Melláque arundineis inferre canalibus, ultro
Hortantem, et feſſas ad pabula nota vocantem.
Proderit et tunſum gallæ admiſcere ſaporem,
Arentéſque roſas, aut igni pinguia multo
Defruta, vel pſythiâ paſſos de vite racemos.
Cecropiúmq; thymum, et graveolentia centaurea.
Eſt etiam flos in pratis, cui nomen amello
Fecêre agricolæ, facilis quærentibus herba.
Namque uno ingentem tollit de ceſpite ſylvam,
Aureus ipſe: ſed in foliis, quæ plurima circùm
Funduntur, violæ ſublucet purpura nigræ.
Sæpe Deûm nexis ornatæ torquibus aræ.
Aſper in ore ſapor: tonſis in vallibus illum
Paſtores, et curva legunt prope flumina Mellæ.
Hujus odorato radices incoque Baccho,
Pabuláq; in foribus plenis appone caniſtris.
Sed ſi quem proles ſubitò defecerit omnis

aut eædem dependent ad portam ſimul implicatæ pedibus: aut omnes intus clauſæ morantur in alveariibus, deſides præ fame, & pigræ præ frigore contrahente membra. *Tum murmur obſcurius auditur, et ſuſurrant* longo *tractu: quemadmodum Auſter frigidus aliquando ſibilat in ſylvis; quemadmodum mare turbatum ſtridet fluctibus reciprocantibus: quemadmodum ignis fervens æſtuat* in *fornacibus clauſis. Tunc conſulo,* ut *galbanei odores urantur illic, et mella infundantur per cannas arundineas; ultro excitando et invitando* apes *languidas ad cibum familiarem. Juvabit etiam addere* huic melli *ſuccum gallæ contritæ, et roſas ſiccas, vel muſtum multo igne ſpiſſatum, vel paſſas uvas è pſythia vite, et thymum Atticum, et centaurea gravia odore. Eſt etiam in pratis flos, cui agricolæ dedere nomen amelli: planta* eſt *facilis repertu. Quippe uno à ceſpite erigit magnam copiam caulium: aureus ipſe* eſt; ſed *purpura violæ nigricantis ſublucet in foliis, quæ multa in orbem ambiunt* floſculum. *Sæpe altaria Deorum ornantur torquibus* amello *implexis. Sapor illius aſper eſt palato: paſtores colligunt cum in pratis demeſſis, et ad flexuoſa fluenta Mellæ. Eoque radices illius in vino optimo, et plenis calathis offer* apibus *in cibum ad foramina* alvearis.

Sed ſi aliquis amiſerit ſubito totam gentem,

NOTÆ.

257, *Pedibus connexæ, &c.*] Non puto hic *uvam* ſignificari, ſiquidem ut lætitiæ indicium apponitur infra, v. 558. Itaque intellige de ſingulis aut pauculis apibus, quæ vel mortuæ, vel languidæ pedibus adhærent ad limina.

261. *Frigidus Auſter.*] Quilibet ventus: Auſter enim non frigidus, ſed humidus eſt. Macrobius tamen ait frigidum eſſe ab origine; & humidum fieri cum per zonæ torridæ plagam ad nos commeat. *Quondam.*] Aliquando. Sic G. 3. 99. *Ut quondam in ſtipulis magnus ſine viribus ignis Incaſſum furit.*

264. *Galbaneos, &c.*] Galbanum, *galbanon*, gummi è narthece ſive ferula in Syria: hujus odor fugat ſerpentes. Galla *pomme de chêne, oak-apple:* Defrutum, vinum coctum, *reſiné, ſodden-wine:* de quo G. 1. 295. Racemi paſſi, *ſechez au Soleil, dried in the Sun:* quem in uſum apta præ cæteris vitis Pſythia, de qua G. 2. 93. Centaurea, orum; vel centauria, æ; & centauriæ, il; *fiel de terre, centory:* herba quæ nomen traxiſſe dicitur à ChironeCentauro: quia adhibita vulneri, quod ipſi Herculis ſagittæ fecerant, eum ſanavit. *Cecropium thymum,* quia frequens in Hymetto monte Atticæ regionis, in qua primus regnavit Cecrops. *Amellus* certiſſime eſt *Aſter Atticus,* id eſt, *ſtella Attica,* ob formam & patriam ſic dicta: Aliter *bubonium,* id eſt, *inguinalis*; quod inguinum doloribus medeatur: in hortis viſu notiſſima, nomine Gallis ignota.

278. *Mellæ.*] Vel Melæ, fluvii Galliæ Ciſalpinæ, prope Brixiam. Unde nomen habet *amellus flos,* ſecundùm Servium.

281. *Sed ſi quem, &c.*] VII. PARS. *De reparatione apum, ejuſque reparationis inventore Ariſtæo.* Is Apollinis filius fuit, ex Cyrene filia Penei fluminis, vel regis: in Arcadia deinde regnaſſe dicitur: & apum ac mellis uſum, lactiſque coagulum inveniſſe, v. G. 1. 14.

Nec

nec habeat, unde reparetur genus novæ familiæ: tunc *tempus* eſt *aperire inventum memorabile Arcadii apiarii, et quomodo, occiſis bobus, jam ſæpe ſanguis putridus produxerit apes. Narrabo famam omnem hujus facti, repetens* eam *altius à prima origine.*

Nam, qua parte *felix natio Pellæi Canopi accolit Nilum inſidentem* agris *inundante flumine, et circumnavigat ſuos agros in naviculis verſicoloribus: et qua* parte regiones *vicinæ Perſis pharetratis attingunt Ægyptum; et qua* parte *fluvius defluens ab uſque nigris Æthiopibus fœcundat Ægyptum nigro limo, et præcipitans exonerat ſe in oſtia ſeptem diſtincta; tota regio collocat in hoc invento ſpem certam.*

Primum quæritur locus anguſtus, et arctatus ad hunc ipſum uſum: hunc tegulis parvi tecti et contractis muris coarctant: adjunguntque quatuor feneſtras, obliquo lumine, à quatuor ventis. Tum quæritur juvencus jam flectens cornua in *fronte bienni: ambæ nares, et halitus oris huic*

Nec genus unde novæ ſtirpis revocetur, habebit;
Tempus et Arcadii memoranda inventa magiſtri
Pandere, quóque modo cæſis jam ſæpe juvencis
Inſincerus apes tulerit cruor. Altiùs omnem
Expediam primâ repetens ab origine famam.
Nam quà Pellæi gens fortunata Canopi
Accolit effuſo ſtagnantem flumine Nilum,
Et circùm pictis vehitur ſua rura phaſelis;
Quáque pharetratæ vicinia Perſidis urget,
Et viridem Ægyptum nigrâ fœcundat arenâ,
Et diverſa ruens ſeptem diſcurrit in ora
Uſque coloratis amnis devexus ab Indis;
Omnis in hac certam regio jacit arte ſalutem.
Exiguus primùm, atq; ipſos contractus ad uſus
Eligitur locus: hunc anguſtíque imbrice tecti
Parietibú que premunt arctis; et quattuor addunt
Quattuor à ventis obliquâ luce feneſtras.
Tum vitulus, bimâ curvans jam conua fronte,
Quæritur: huic geminæ nares, et ſpiritus oris

NOTÆ.

287. *Quà Pellæi, &c.*] Locus perdifficilis, Vult Cerdanus duplicem hic regionem ſignificari, Ægyptum & Indiam: duplicem fluvium, Nilum & Indum: utrobique inventam eſſe artem reparandarum apum. Sed refutatur: tum quia non eſt veriſimile quod contendit, verſum hunc ſuppoſitum eſſe; *& viridem Ægyptum nigra fœcundat arena*, qui verſus plane de Nilo intelligi debet; & locus ipſe totus, de Nilo, non de Indo: tum quia male diceretur Indus devectus ab Indis, cum Indiæ fines non egrediatur. Abramus hic comminiſcitur neſcio quid de Gange Indico fluvio, qui per ſubterraneos meatus erumpat in Ægyptum, ibique Nilum efficiat. Ego omnia de Nilo interpretor: Et quæ duo videntur obſtare, ſic explico. I. Dicitur *Devectus ab Indis*, id eſt, Æthiopicus, qui ab antiquis Indi vocabantur, ut jam notavimus G. 2. 171. Et vero quicquid olim jactatum ſit de ignotis Nili fontibus, nunc compertum eſt oriri ex duobus fontibus ad radices Lunæ montium, ad meridiem lacus ingentis, quem impermixtis aquis mox deinde præterfluit. Lacus diciur *Zembre*. II. *Vicinia Perſidis urget* reipſa Ægyptum, non inquam, ipſa Perſis, ſed vicinæ Perſidis regiones, nempe Arabia, Syria, &c. quæ omnia Perſidis nomine comprehendit, quia ſubjecta aliquando fuerant Perſarum imperio, Cyri nempe & Cambyſis ejus filii, qui Ægyptum ipſam ditioni adjecit. Solet autem Virgilius terminos regionibus, quam poteſt latiſſimos, aſſignare: ut videmus Ecl. 1. 63. & G. 1. 490. Nunc ſingulæ voces explicandæ.

Canopus.] Urbs eſt Ægypti, quam poëta innuit vicinam eſſe Alexandriæ, cum Canopum vocat *Pellæum*, id eſt, *Alexandrinum*. Alexander enim, conditor Alexandriæ, in urbe Macedoniæ Pella natus erat: Per *Gentem Canopi* Ægyptios omnes intelligit, quia urbs illa erat antiquiſſima; ſita ad maximum è ſeptem oſtiis, quibus Nilus in mare ſe exonerat. *Gens fortunata.*] Propter fertilitatem regionis. *Stagnantem flumine Nilum.*] Quia, Sole in cancrum ſubeunte, creſcere incipit per centum dies ad uſque Autumnum: qua exundatione fœcundantur agri, per quos itur phaſelis & navigiis anguſtis, ex arundine papyracea. *Pharetratæ Perſidis.*] Quia Perſæ equitatu, venatione, & ſagittandi arte inſignes fuerunt: ſiti ad orientem Aſſyriæ, ad occidentem Aſiæ, ad meridiem Parthiæ, ad ſeptentrionem ſinus Perſici. De *Indis*, G. 1. 57.

298. *Quattuor à ventis.*] Qui ſiant è quatuor mundi cardinibus, ſive partibus oppoſitis, unde *cardinales* vocantur: Eurus ab oriente, Zephyrus ab occidente, Boreas à ſeptentrione, Notus à meridie.

300. *Nares et ſpiritus, &c.*] Oculi etiam, & partes omnes ad halitum aut egeſtionem neceſſariæ, linteo pice oblito obſtruebantur.

Multa

Multa reluctanti obſtruitur; plagíſque perempto
Tunſa per integram ſolvuntur viſcera pellem.
Sic poſitum in clauſo linquunt; et ramea coſtis
Subjiciunt fragmenta, thymum, caſiáſque recentes.
Hoc geritur, Zephyris primùm impellentibus undas,
Antè novis rubeant quàm prata coloribus, antè
Garrula quàm tignis nidum ſuſpendat hirundo.
Interea teneris tepefactus in oſſibus humor
Æſtuat: et viſenda modis animalia miris,
Trunca pedum primò, mox et ſtridentia pennis
Miſcentur, tenuémque magìs, magìs aëra carpunt:
Donec, ut æſtivis effuſus nubibus imber,
Erupêre; aut ut nervo pulſante ſagittæ,
Prima leves ineunt ſi quando prælia Parthi.
Quis Deus hanc, Muſæ, quis nobis extudit artem?
Unde nova ingreſſus hominum experientia cepit?
Paſtor Ariſtæus, fugiens Peneïa Tempe,
Amiſſis, ut fama, apibus morbóque famémque,
Triſtis ad extremi ſacrum caput aſtitit amnis,
Multa querens; atque hac affatus voce parentem:
‘ Mater Cyrene, mater, quæ gurgitis hujus
‘ Ima tenes: quid me præclarâ ſtirpe Deorum [pollo)
‘ (Si modo, quem perhibes, pater eſt Thymbræus A-
‘ Inviſum fatis genuiſti? aut quò tibi noſtrî
‘ Pulſus amor? quid me cœlum ſperare jubebas?
‘ En etiam hunc ipſum vitæ mortalis honorem,
‘ Quem mihi vix frugum et pecudum cuſtodia ſolers
‘ Omnia tentanti extuderat, te matre, relinquo.

clauduntur huic multum repugnanti; & huic interfecto verberibus contuſa viſcera putrefiunt intra pellem non laceratam. Sic relinquunt depoſitum in loco *clauſo, & lateribus ſubſternunt fragmina ramorum, thymum, & caſias novas. Hoc fit, cum primum Zephyri agitant aquas, antequam campi pingantur novis coloribus* florum, *antequam loquax hirundo defigat nidum* in *tignis* domorum. *Interea humor calefactus in oſſibus teneris efferveſcit; & congregantur mirabili modo animalia digna viſu; primo carentia pedibus, deinde alis etiam ſtrepentia, & magis, magiſque tentant auras tenues: donec evolent* tam denſe, *quam imber cadens per æſtatem è nubibus: aut quam ſagittæ ex arcu emittente, ſi quando fugaces Parthi faciunt præludia pugnandi. O Muſæ! quis Deus invenit hanc artem in noſtra commoda? Unde nova hæc hominum experientia cepit exordium?*

Paſtor Ariſtæus relinquens Tempe, quæ *Peneo* alluuntur, *apibus amiſſis per morbum & famem, ut narratur, ſtetit mœſtus ad ſacrum fontem ſummi fluvii, multum querendo; & allocutus eſt matrem his verbis: ‘ Mater Cyrene, mater, ‘ quæ habitas in fundo hujus ‘ fortis: cur me produxiſti odioſum fatis ex illuſtri Deorum genere, ſi modo Thymbræum Apollo pater ‘ meus eſt, ut memoras? aut quonam depulſus eſt à te amor* tuus *erga me? Cur jubeas me ſperare ‘* honores *immortalium? Ecce amitto, cum ſis mea mater, hunc ipſum honorem vitæ mortalis, quem ‘ diligens cura frugum & pecorum vix pepererat mihi exploranti omnia.*

NOTÆ.

302. *Per integrum, &c.*] Nec enim laceranda eſt pellis & cruentanda, ſed paulatim ictibus maceranda; ita ut viſcera, carnes & oſſa etiam comminuantur intra pellem. Id cavendam admonet auctor Geoponicarum præceptionum.

304. *Caſiaſque.*] Roſmarinum, vel lavendulam, Ecl. 2. 49.

305. *Hoc geritur, Zephyris, &c.*] Id eſt, circa initium veris: monetque auctor Geoponic. per tres hebdomadas includendum eſſe, donec putrefiat.

310. *Trunca pedum, &c.*] Hinc aliqui dictas volunt *apes*, quaſi ἄποδες, *ſine pedibus*: ſed verum etymon retuli, Ecl. 7. 13.

311. *Magis, magis aëra carpunt.*] Exprimit primos conatus ad volandum, cum alas ventilant.

314. *Leves . . . . Parthi.*] De iis Ecl. 1. 62. Levitatem refero, vel ad fugæ dolos, vel ad equitandi peritiam.

317. *Paſtor, &c.*] VIII. PARS. *Fabula Ariſtæi & Orphei*; Epilogi loco. *Tempe.*] Theſſaliæ vallis eſt, quam Peneus fluvius præterfluit, G. 2. 469. Fugiebat ille Tempe, ubi degebat; ut ad caput, ſive fontem Penei fluvii, qui matris ſuæ Cyrenes pater erat, excurreret, quaſi ad maternam domum. De *Ariſtæo* ſupra, v. 283. & G. 1. 14.

323. *Thymbræus.*] Apollinis cognomen, à Thymbra Troadis oppido, ubi templum ejus celebre, in quo ferunt Achillem à Paride fuiſſe occiſum.

'*Age ergo, ipſa etiam evelle*
'*manu fœcundas arbores, im-*
'*mitte infeſtum ardorem in pe-*
'*cora, & eneca ſegetes, incende*
'*agros, & impelle validum ſe-*
'*curim in vites: ſi tanta negli-*
'*gentia meæ gloriæ cepit te.*'

'Quin age, et ipſa manu felices erue ſylvas: 329
'Fer ſtabulis inimicum ignem, atq; interfice meſſes:
'Ure ſata, et validam in vites molire bipennem:
'Tanta meæ ſi te ceperunt tædia laudis.'

At mater perceptt ſonum vocis *è cubili profundi fluvii: circa eam Nymphæ nebant Mileſiam lanam, tinctam multo colore vitri: & Drymo, & Xantho, & Ligea, & Phyllodoce*, quarum *coma ſublucens diffuſa* erat *per cola candida: Neſæe, & Spio, & Thalia, & Cymodoce, & Cydippe, & flava Lycorias*; *altera* adhuc *virgo, altera jam paſſa primam difficultatem partus*; *& Clio, & ſoror* ejus *Beroë: Ambæ Oceani filiæ, ambæ veſtitæ auro, & verſicoloribus pellibus*; *& Ephyre, & Opis, & Aſia Deïopeia, & velox Arethuſa, ſagittis denique depoſitis.*

At mater ſonitum thalamo ſub fluminis alti
Senſit: eam circùm Mileſia vellera Nymphæ
Carpebant, hyali ſaturo fucata calore; 335
Drymóque, Xanthóque, Ligeáque, Phyllodocéque,
Cæſariem effuſæ nitidam per candida colla;
Neſæe, Spióque, Thaliáque, Cymodocéque,
Cydippéque, et flava Lycorias; altera virgo,
Altera tum primos Lucinæ experta labores; 340
Clióque, et Beroë ſoror: Oceanitides ambæ,
Ambæ auro, pictis incinctæ pellibus ambæ;
Atque Ephyre, atque Opis, et Aſia Deïopeia;
Et tandem poſitis velox Arethuſa ſagittis.

Inter quas curam Clymene narrabat vanam ſolicitudinem Vulcani, de cuſtodienda Venere, *& fraudes, jucundaque furta Martis*; *& numerabat frequentes amores Deorum ab uſque Chao. Quibus cantilenis intentæ, dum molles lanas fuſis*

Inter quas curam Clymene narrabat inanem 345
Vulcani, Martíſque dolos, et dulcia furta,
Aque Chao denſos Divûm numerabat amores.
Carmine quo captæ, dum fuſis mollia penſa

NOTÆ.

330. *Stabulis inimicum ignem.*] Vel incendium, vel potius ſacrum illum ac peſtiferum ignem, de quo G. 3. 566.

331. *Bipennem.*] Securim utrimque acutam, *à bina pinna*: nam *pinnæ* ſunt quædam faſtigia; ut ſummitates in templis, quæ vocantur *pinnacula*.

334. *Mileſia vellera.*] Pretioſa, ex urbe Mileto, in finibus Ioniæ & Cariæ. Species eſt pro genere.

335. *Hyali colore.*] Vitreo, inter cœruleum & viridem medio; ab ὕαλος, *vitrum*.

336. *Drymoque, &c.*] Nympharum nomina partim ex Homero l. 18. 39. partim ex Heſiod. in Theogon. 245. Drymo, à δρύμος, *ſylva quercea*. Xantho, à ξανθὴ, *flava*. Ligea, à λίγεια, *canora*. Phyllodoce, à φύλλον, *folium*, & δέχομαι, *capio*. Neſæe, Νησαίη, à νῆσος, *inſula*. Spio, à σπεῖον, *ſpelunca*. Thalia, à θάλλω, *floreo*. Cymodoce, à κῦμα, *unda*, & δέχομαι, *capio*. Cydippe, à κῦδος, *gloria*, & ἵππος, *equus*. Lycorias, à λύκος, *lupus*. Clio, à κλείω, *laudo*. Ephyre, à φύρω, *rigo*. Opis, ab ὦψ, ὤπος, *vultus*. Deiopeia, à δήϊος, *ardens*, & ὄψ, ὀπὸς, *vox*. Aſia eadem appellatur, adjectivo nomine, quia ex Aſia palude, de qua G. 1. 383. Clymene, à κλύω, *audio*. Arethuſa, primo venatrix & Dianæ comes, tum ſagittis & venatione dimiſſâ, ab eadem mutata in fontem, Ecl. 10. 1.

340. *Lucinæ.*] De hac partuum præſide Dea, Ecl. 4. 10.

345. *Curam inanem Vulcani, &c.*] Venus Vulcani conjux Martem amavit; in adulterio deprehenſa eſt à marito; & ſubtiliſſimis vinculis cum adultero irretita, Deorum ludibrio expoſita eſt. *Curam inanem Vulcani* appellat, ſive in cuſtodienda uxore, ſive in eadem irretiendâ: neque enim illa vincula opprobrium Vulcani ſuſtulere, ſed evulgavere. De *Vulcano*, G. 1. 295. De *Marte*, Ecl. 9. 12.

347. *Aque Chao.*] Ita reſtituit Heinſius ex antiquis MSS. cum antea legeritur *Atque Chao* & *Eque Chao*. Chaos, indigeſta moles, ex qua omnia eruperunt: vulgo numeratur inter ea nomina, quæ per caſus non declinantur; tamen hic ablativus eſt *Chao*. Senſus eſt: Narrabat Clymene amores Deorum, incipiens vel à prima mundi formatione, vel ab ipſo Chao, qui primus Deorum fuit, ſecundùm Heſiodum in Theogon. v. 116. ubi Deorum progenitores conſtituit, *Chaos, Tellurem, & Amorem*.

348. *Mollia penſa.*] Manipulos lanæ. *Penſum*, vel à *pendeo*, quia pendet è colo; vel potius à *pendo*, quia appenditur, & cuique aſſignatur cum menſura & pondere.

Devolvunt,

Devolvunt, iterum maternas impulit aures
Luctus Ariſtæi, vitreíſque ſedilibus omnes
Obſtupuêre: ſed ante alias Arethuſa ſorores
Proſpiciens ſummâ flavum caput extulit undâ.
Et procul: 'O gemitu non fruſtra exterrita tanto,
'Cyrene ſoror; ipſe tibi, tua maxima cura,
'Triſtis Ariſtæus, Penei genitoris ad undam
'Stat lacrymans, et te crudelem nomine dicit.
Huic perculſa novâ mentem formidine mater,
'Duc age, duc ad nos; fas illi limina Divûm
'Tangere,' ait: ſimul alta jubet diſcedere latè
Flumina, quà juvenis greſſus inferret: at illum
Curvata in montis faciem circumſtetit unda,
Accepítque ſinu vaſto, miſítque ſub amnem.
Jámq; domum mirans genitricis et humida regna,
Speluncíſque lacus clauſos, lucóſque ſonantes,
Ibat; et ingenti motu ſtupefactus aquarum
Omnia ſub magnâ labentia flumina terrâ
Spectabat diverſa locis, Phaſímque, Lycúmque,
Et caput, unde altus primùm ſe erumpit Enipeus,
Unde pater Tiberinus, et unde Aniena fluenta,
Saxoſúmque ſonans Hypanis, Myſúſque Caïcus,
Et gemina auratus taurino cornua vultu
Eridanus, quo non alius per pinguia culta
In mare purpureum violentior influit amnis.
Poſtquam eſt in thalami pendentia pumice tecta
Perventum, et nati fletus cognovit inanes

verſant, rurſus querela Ariſtæi perculit aures matris, & omnes è vitreis ſedibus obſtupuerunt: ſed ante alias ſorores Arethuſa proſpectans extulit flavum caput è ſuperficie aquæ. Et procul dixit: 'O Cyrene ſoror, non 'fruſtra obſtupefacta tanto lu-'ctu; ipſe mœſtus Ariſtæus, 'tua maxima cura, adſtat tibi 'lacrymans ad fontem Penei 'patris ſui, & te appellat no-'mine crudelem.' Huic reſpondit mater, percita mentem novo timore: 'Age, duc illum *ad 'nos, licet* illi *ingredi in domum 'Deorum.' Statimque juſſit, ut aquæ late dividerentur, quà juvenis dirigeret paſſus: at aqua accumulata in ſpeciem montis cinxit ipſum, & excepit magno gremio, & admiſit intra fluvium.*

Jamque ibat admirans domum matris, & regna liquida, & aquas clauſas in receptaculis, & ſylvas reſonantes: & ſtupefactus magno motu aquarum, conſiderabat omnes fluvios labentes ſub magna terra, diſtinctos locis; & Phaſim, & Lycum, & fontem ex quo Enipeus emittit ſe primo, & ex quo pater Tibris, & ex quo fluvius Anio, & Hypanis ſtrepens inter ſaxa, & Caicus Myſiæ, & Eridanus deauratus circa *duo cornua taurini vultus, quo nullus alius amnis rapidior currit per agros fertiles in mare ſplendidum.*

Poſtquam pervenit in tecta cubiculi ſtructa *è pumice impendente, & Cyrene cognovit immoderata lamenta filii:*

NOTÆ.

358. *Fas illi, &c.*] Quia Deo patre, matre Nympha genitus eſt.

364. *Speluncíſque lacus clauſos, &c.*] De fluviorum origine duæ ſunt opiniones præcipuæ; altera Platonis, altera Ariſtotelis. Plato eorum commune receptaculum intra terræ viſcera conditum putat; quem hic ſequitur Virgilius: Ariſtoteles è mari profluere exiſtimat, ſequutus Homerem l. 21. 295. Adit igitur Ariſtæus matris domum in illo communi receptaculo. *Lucos ſonantes* appellat poëta herbas in fluviis & lacubus magnâ copiâ enaſcentes, quæ aquarum interſtrepentium motu agitantur.

367. *Phaſimque, Lycumque, &c.*] *Phaſis* fluvius nobilis in Colchide, oriens in Armeniæ montibus, in pontum Euxinum labens: circa quem frequentes aves, inde dicti Phaſiani, *faiſans, pheaſants*. *Lycus* multiplex: præcipuus in eâdem Colchide. *Enipeus* in Theſſalia, Pharſalicos campos irrigans. *Tiberinus* & *Anio* in Italia. *Hypanis* in Scythia. *Caïcus* in Myſia. *Eridanus* in Italiâ: de eo G. 1. 482.

368. *Se erumpit.*] Sic Lucretius l. 4. 1108. *Se erupit venis collecta cupido.*

371. *Et gemina, &c.*] Tauri forma à poëtis vulgo fluviis omnibus attribuitur; unde Horatius Od. 4. 14. *Sic tauriformis volvitur Aufidus.* Id autem fit, vel quia fluvii aquarum pleni mugitum taurorum imitantur; vel quia terram ſulcant, inſtar boum; vel quia flexuoſos dividuntur in alveos, qui vocantur *cornua*. *Auratus* dicitur Eridanus, maxime propter ſtellas, quibus in cœlo inſignis eſt; eſt enim aſtrum hujus etiam nominis. *Gemina cornua.*] Quia etſi in plura, tamen in duo præcipua dividitur.

372. *Pinguia culta.*] Vide ſupra v. 126. *Flaventia culta.*

373. *In mare purpureum.*] Poëtæ *purpureum* dixere, quicquid nitet ac ſplendidum eſt: quale eſt *mare*, Sole præſertim affulgente. Catullus, quercûs *ramos purpureos* appellavit: Albinovanus ad Liviam, *purpuream nivem*: Horatius, *purpureos olores*.

ſorores per ordinem invergunt aquas manibus, & offerunt mappas corraſis pilis: pars onerat menſas cibis, & ponit pocula plena vino; *altaria incenduntur ignibus thureis. Et mater ait:* ‘ *Accipe duo pocula* ‘ *vini Lydi,* hoc *effundamus* ‘ in honorem *Oceani.*’ *Simul ipſa orat & Oceanum parentem rerum & Nymphas ſorores* ſuas, *quæ tuentur innumeras ſylvas, & innumeros fluvios. Ter reſperſit ardentem flammam puro vino; ter flamma ſuppoſita emicuit ad* uſque *ſummum tecti.*

Quo omine corroborans animum illius, *ſic ipſa incipit:* ‘ *In Carpathio ſinu maris vates* ‘ *eſt, Proteus cæruleus, qui* ‘ *perambulat magnum mare* ‘ invectus *piſcibus, & curru* ‘ *equorum* habentium *duos pe-* ‘ *des. Hic nunc reviſit portus* ‘ *Emathiæ, Pallenenque pa-* ‘ *triam: hunc* nos *nymphæ* ‘ *veneramur, hunc & ipſe* ‘ *Nereus ſenior* colit: cum ‘ enim ſit *vates, cognoſcit o-* ‘ *mnia, & quæ ſunt* præſentia, ‘ *& quæ præterita, & quæ poſt imminent futura. Nam ſic placuit Neptuno: cujus ducit ſub mari* ‘ *magnos greges, & phocas infames. O nate, ille primo tibi ſtringendus eſt catenis, ut explicet tibi* ‘ *omnem originem morbi, & det bonos ſucceſſus.*

Cyrene: manibus liquidos dant ordine fontes
Germanæ, tonſíſque ferunt mantilia villis:
Pars epulis onerant menſas, et plena reponunt
Pocula; Panchæis adoleſcunt ignibus aræ.
Et mater: ‘ Cape Mæonii carcheſia Bacchi:
‘ Oceano libemus,’ ait. Simul ipſa precatur
Oceanúmque patrem rerum, Nymphásque ſorores,
Centum quæ ſylvas, centum quæ flumina ſervant.
Ter liquido ardentem perfudit nectare Veſtam:
Ter flamma ad ſummum tecti ſubjecta reluxit.
Omine quo firmans animum, ſic incipit ipſa:
‘ Eſt in Carpathio Neptuni gurgite vates,
‘ Cœruleus Proteus, magnum qui piſcibus æquor,
‘ Et juncto bipedum curru metitur equorum.
‘ Hic nunc Emathiæ portus, patriámque reviſit
‘ Pallenen; hunc et nymphæ veneramur, et ipſe
‘ Grandævus Nereus: novit namque omnia vates,
‘ Quæ ſint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahantur.
‘ Quippe ita Neptuno viſum eſt; immania cujus
‘ Armenta, et turpes paſcit ſub gurgite phocas.
‘ Hic tibi, nate, priùs vinclis capiendus, ut omnem
‘ Expediat morbi cauſam, eventúſque ſecundet.

NOTÆ.

374. *Pendentia pumice tecta.*] *Pumex,* lapis ob foraminum multitudinem leviſſimus, *pierre-ponce, a pumice-ſtone.*

379. *Panchæis adoleſcunt, &c.*] Nullum fere convivium apud antiquos ſine re ſacra & libatione: vide Æn. 1. 727. De thure Panchææ regionis in Arabia, G. 3. 139. De *libatione,* Ecl. 7. 33.

380. *Mæonii carcheſia Bacchi.*] *Carcheſium* ex Athenæo, eſt poculum oblongum, circa mediam partem mediocriter compreſſum, anſis à ſummo ad infimum pertinentibus. *Mæonium* vinum, id eſt, Lydum: Lydia enim Aſiæ minoris regio, prius Mæonia dicta eſt, arboribus fere carens, & vite conſita, ex Strabone l. 13.

382. *Oceanumque patrem rerum.*] Ex Orpheo & Homero, multis locis; eorumque philoſophorum ſententia, qui, Thalete Mileſio duce, ex aqua putabant conſtare omnia: Cicero meminit Academ. 2.

384. *Ter-----nectare Veſtam.*] De myſteriis numeri ternarii, Ecl. 8. 75. De *nectare,* quod hic pro vino ſumitur, Ecl. 5. 71. De *Veſta* Dea, quæ hic pro igne uſurpatur, G. 1. 498.

387. *Carpathio.*] Pars mediterranei maris *Carpatho* circumjecta: quæ inſula eſt, obverſa Ægypto, inter Cretam & Rhodum media; hodie *Scarpanto.* De *Neptuno,* G. 1. 14.

388. *Proteus.*] Neptuni & Phœnices, vel Oceani & Tethyos filius: Ægyptius genere, ſecundùm Homerum; ſed ſecundùm Virgilium ex peninſula *Pallene,* quæ eſt in Macedonia, inter ſinum Thermaicum & Toronaicum. Regnavit in Ægypto, ex communi opinione; ex Platone, ibidem ſophiſta fuit; ex Luciano, hiſtrio: unde eum, quas vellet, induiſſe formas & mutaſſe memorant. Aiunt & hunc fuiſſe paſtorem Neptuni pecoris, nempe phocarum; & Neptunum, ejus in gratiam, è quodam Pallenes hiatu ſpeluncam ſub mari feciſſe, qua illum in Ægyptum uſque ſecum perduxit.

389. *Et juncto bipedum, &c.*] Eoſdem & piſces & equos appellat; ſed bipedes, equos videlicet marinos, qui pedes duos partemque corporis anteriorem habent equorum, poſteriore deſinunt in piſces. *Emathia,* Macedonia eſt, G. 1. 490. De *Pallene* mox diximus. De *Nereo,* Ecl. 6. 35.

Nam

‘ Nam ſinè vi non ulla dabit præcepta, neq; illum
‘ Orando flectes : vim duram et vincula capto
‘ Tende : doli circùm hæc demum frangentur ina-
‘ Ipſa ego te, medios cùm Sol accenderit æſtus, (nes.
‘ Cùm ſitiunt herbæ, et pecori jam gratior umbra
‘ In ſecreta ſenis ducam, quò feſſus ab undis (eſt,
‘ Se recipit ; facilè ut ſomno aggrediare jacentem.
‘ Verùm ubi correptum manibus, vinciſq; tenebis;
‘ Tum variæ illudent ſpecies, atque ora ferarum.
‘ Fiet enim ſubitò ſus horridus, atráque tigris,
‘ Squamoſúſque draco, et fulvâ cervice leæna :
‘ Aut acrem flammæ ſonitum dabit, atq; ita vinclis
‘ Excidet, aut in aquas tenues dilapſus abibit.
‘ Sed quantò ille magìs formas ſe vertet in omnes ;
‘ Tantò, nate magìs contende tenacia vincla :
‘ Donec talis erit, mutato corpore, qualem
‘ Videris, incepto tegeret cùm lumina ſomno.

Hæc ait, et liquidum ambroſiæ diffudit odorem,
Quo totum nati corpus perduxit ; at illi
Dulcis compoſitis ſpiravit crinibus aura,
Atque habilis membris venit vigor. Eſt ſpecus in-
Exeſi latere in montis ; quò plurima vento [gens
Cogitur, ínque ſinus ſcindit ſeſe unda reductos ;
Deprenſis olim ſtatio tutiſſima nautis.
Intus ſe vaſti Proteus tegit objice ſaxi.
Hìc juvenem in latebris averſum à lumine Nympha
Collocat, ipſa procul nebulis obſcura reſiſtit.
Jam rapidus torrens ſitientes Sirius Indos
Ardebat cœlo, et medium Sol igneus orbem
Hauſerat : arebant herbæ, et cava flumina ſiccis
Faucibus ad limum radii tepefacta coquebant :
Cùm Proteus conſueta petens è fluctibus antra
Ibat ; eum vaſti circùm gens humida ponti

‘ *Quippe nulla dabit* tibi *conſi-*
‘ *lia niſi coactus, neque vinces*
‘ *illum precando. Quando ce-*
‘ *peris* illum, *injice* illi *vim*
‘ *durorum vinculorum : contra*
‘ *hæc* vincula *fraudes* ejus *in-*
‘ *utiles cadent. Ego ipſa, cum*
‘ *Sol calefecerit medium diem,*
‘ *cum herbæ ſiccæ ſunt, & um-*
‘ *bra jam jucundior eſt gregi-*
‘ *bus, ducam te in latebras ſe-*
‘ *nis, in quas ſe recipit è mari*
‘ *fatigatus ; ut facile invadas*
‘ eum *ſtratum ſomno. Sed cum*
‘ *tenebis* illum *comprehenſum*
‘ *manibus & vinculis ; tunc*
‘ *variæ figuræ & vultus be-*
‘ *luarum* te *decipient. Nam*
‘ *repente apparebit ſus horribi-*
‘ *lis, & ſæva tigris, & ſer-*
‘ *pens ſquameus, & leæna rufo*
‘ *capite : aut emittet ſtridorem*
‘ *acutum flammæ, & ſic expe-*
‘ *diet* ſe è *vinculis, aut effugiet*
‘ *ſolutus in aquas tenues. Sed*
‘ *quo magis ille mutabit ſe in*
‘ *omnes figuras ; eo magis, ô*
‘ *nate, conſtringe vincula reti-*
‘ *nentia ; uſque dum evadat ta-*
‘ *lis transformato corpore, qua-*
‘ *lem aſpexeris, cum ſomnus in-*
‘ *ceptus clauderet oculos.*

Hæc dixit, & ſparſit liquidum odorem ambroſiæ, quo perunxit totum filii corpus : at illi ſuavis odor exivit è capillis unctis, & conveniens robur inditum eſt membris. Eſt ingens antrum in latere montis excavati, quo plurimi fluctus pelluntur vi *ventorum, & finduntur in ſinus replicatos* ; quod eſt *aliquando receptaculum tutiſſimum nautis periclitantibus. Proteus occultat ſe intus objectu ingentis ſaxi.*

Hic Nympha conſtituit juvenem in inſidiis remotum à luce, ipſa remanet procul latens in nube. Jam rapidus Sirius, comburens ſitientes Indos, ardebat in *cœlo, & Sol flammeus ſiccaverat medium orbem : herbæ areſcebant, & radii urebant* uſque *ad limum profunda flumina calefacta ſiccatis alveis : cum Proteus exibat è mari petens ſolitam ſpeluncam : circa eum genus humidum magni maris*

NOTÆ.

415. *Ambroſiæ.*] Cibus eſt Deorum ; *Nectar* potus : confunduntur tamen ſæpe, ut hic, ubi *liquidus odor* dicitur ambroſia, Ecl. 5. 71.

418. *Habilis venit vigor.*] Ut luctari facile poſſet cum Proteo, contra vincula obluctaturo.

421. *Statio tutiſſima.*] Vel in ipſo ſpecu, vel in cacumine rupis, vel inter rupem ipſam, & continentem : videtur enim rupes non in litore, ſed in ipſo mari fuiſſe non longè a litore ; ideoque ſpatii ſatis rupem inter & litus fuiſſe interjectum, ut poſſent illic ſtare naves, adverſus vim ventorum, rupis objectu defenſæ. *Olim*, aliquando, G. 3. 303.

425. *Sirius Indos, &c.*] Significat calorem tunc fuiſſe vehementiſſimum, qualis eſt tempore *meridiano*, per dies *caniculares*. Meridiem iſta exprimunt, *medium Sol igneus orbem*, &c. Caniculares dies efficit *Sirius*, ſtella in ore majoris canis, de qua G. 2. 253. *Indos.*] Pro quibuſlibet calentibus plagis : de iis G. 1. 57.

exiliens ſpargit late aquam ſalſam. Vituli marini *abjiciunt ſe* præ *ſomno ſeparati in litore. Ipſe Proteus (quemadmodum aliquando cuſtos armenti in montibus, cum Heſperus revocat vitulos è paſtione ad ſtabulum, & cum agni auditi à lupis excitant eos balatibus) ſedit in rupe in medio* armentorum, *& recognoſcit* eorum *numerum.*

Siquidem offertur Ariſtæo copia hujus capiendi; *vix paſſus ſenem diſponere* ad ſomnum *corpus fatigatum, irruit* in eum *magno clamore, & invadit vinculis dormientem. Contra Proteus, non oblitus ſuæ induſtriæ, vertit ſe in omnia prodigia rerum, &* in *ignem, &* in *belluam horribilem, &* in *amnem fluentem. Sed poſtquam nulla fraus invenit modum fugiendi, victus revertitur ad propriam* formam, *ac demum locutus eſt ore humano:*

'At quis tibi, audaciſſime juvenum, imperavit ut venires in *meam domum? aut quid à me poſtulas?' ait. Ille autem* reſpondit: *'Scis, ô Proteu, ſcis ipſe; neque ullus poteſt te decipere. Tu vero ceſſa velle* fallere me: *obſecuti juſſis Deorum venimus huc, ad petendum oracultum,* quod me*deatur damnis rerum* noſtra*rum.'*

Hæc ſolum locutus eſt. *Poſtea vates magno denique impetu defixit oculos cærulea luce* coruſcantes; *& minaciter collidens* dentes, *ſic aperuit os ad fata* evulganda;

'Alicujus Dei ultio te perſequitur: ſolvis pœnam *magni ſceleris: Orpheus, nequaquam propter meritum miſer, imprecatur tibi has pœnas (niſi fata obſtent) & atrociter furit ob conjugem* ſibi *ereptam. 'Illa quidem virgo moritura, dum te fugeret currens juxta fluvios, non animadvertit ante pedes alta in herba magnum ſerpentem degentem in ripa. At turba Dryadum ejuſdem ætatis clamoribus ſummos*

Exultans rorem latè diſpergit amarum.
Sternunt ſe ſomno diverſæ in litore phocæ.
Ipſe (velut ſtabuli cuſtos in montibus olim,
Veſper ubi è paſtu vitulos ad tecta reducit,
Auditíque lupos acuunt balatibus agni) 435
Conſidit ſcopulo medius, numerúmque recenſet.
Cujus Ariſtæo quoniam eſt oblata facultas;
Vix defeſſa ſenem paſſus componere membra,
Cum clamore ruit magno, manicíſque jacentem
Occupat. Ille ſuæ contrà non immemor artis,
Omnia transformat ſeſe in miracula rerum, 441
Ignémq; horribilémq; feram, fluviúmq; liquentem.
Verùm ubi nulla fugam reperit fallacia, victus
In ſeſe redit, atque hominis tandem ore locutus;
'Nam quis te, juvenum confidentiſſime, noſtras
'Juſſit adire domos? quídve hinc petis?' inquit. At ille, 446
'Scis, Proteu, ſcis ipſe; neq; eſt te fallere cuiquam.
'Sed tu deſine velle: Deûm præcepta ſecuti
'Venimus huc, lapſis quæſitum oracula rebus.
Tantum effatus. Ad hæc vates vi denique multâ
Ardentes oculos intorſit lumine glauco; 451
Et graviter frendens ſic fatis ora reſolvit:
'Non te nullius exercent numinis iræ;
'Magna luis commiſſa: tibi has miſerabilis Orpheus
'Haud quaquam ob meritum pœnas (ni fata reſiſtant)
'Suſcitat, et raptâ graviter pro conjuge ſævit. 456
'Illa quidem, dum te fugeret per flumina præceps,
'Immanem ante pedes hydrum moritura puella
'Servantem ripas altâ non vidit in herbâ.
'At chorus æqualis Dryadum clamore ſupremos

NOTÆ.

434. *Veſper.*] Heſperus, ſtella Veneris, de qua Ecl. 6. 86.

447. *Neque eſt te fallere cuiquam.*] Pro, *nec licet cuiquam*; Græca locutio. Vide Ecl. 10. 46. *Nec ſit mihi credere.*

454. *Orpheus.*] Thrax: Calliope matre; patre, vel Apolline, vel OEagrio Thraciæ fluvio, Ecl. 3. 46. De *Eurydice* Nympha, nihil admodum narratur præter ea, quæ habet hic locus.

455. *Haud quaquam ob meritum pœnas, &c.*] Triplex interpretatio. 1. Abrahami: *omnino præter meritum*, id eſt, majores quam tu meruiſti. Non placet, quia antea Proteus *magna* vocavit ipſius *commiſſa*. 2. Servii et aliorum: *non adhuc juxta meritum*: id eſt, minores quam tu mereris. Sed ſane videntur verba aliud ſonare. 3. Quam ſuggerit Taubmannus, qui refert hæc verba ad Orpheum: *miſerabilem nullo ſuo merito*, & in hac hæreo.

458. *Hydrum.*] Serpentem in aquis, humidiſque locis degentem, ab ὕδωρ, *aqua.*

460. *Dryadum.*] Nympharum ſylveſtrium, à δρῦς, *quercus*, Ecl. 2. 46.

Implerunt

‘ Implêrunt montes : flêruntRhodopeiæ arces, 461
‘ Altáque Pangæa, et Rheſi Mavortia tellus,
‘ Atque Getæ,atque Hebrus,atqueActiasOrithyia.
‘ Ipſe cavâ ſolans ægrum teſtudine amorem,
‘ Te dulcis conjux, te ſolo in litore ſecum, 465
‘ Te veniente die, te decedente canebat.
‘ Tænarias etiam fauces, alta oſtia Ditis,
‘ Et caligantem nigrâ formidine lucum
‘ Ingreſſus,Manéſque adiit, regémque tremendum,
‘ Neſciáque humanis precibus manſueſcere corda.
‘ At cantu commotæ Erebi de ſedibus imis 471
‘ Umbræ ibant tenues,ſimulacráq; luce carentum :
‘ Quàm multa in foliis avium ſe millia condunt,
‘ Veſper ubi, aut hybernus agit de montibusimber ;
‘ Matres, atque viri, defunctáque corpora vitâ 475
‘ Magnanimûm heroum, pueri, innuptæq; puellæ,

‘ *impleverunt montes : ploravèrunt rupes Rhodopeiæ, & Pangæus altus, & Martia terra Rheſi, & Getæ, & Hebrus, & Attica Orithyia. Orpheus leniens cavâ citharâ dolorem amoris, ſolus canebat te, ô dulcis uxor, te deſerta in ripa, te die oriente, te die occidente, ſolus canebat. Ingreſſus etiam Tænarias cavernas, quæ ſunt portæ profundæ inferorum, & ſylvam obſcuram tenebroſo metu, adiit Manes, & Plutonem timendum, & animos inſuetos leniri precibus hominum. At umbræ tenues, cantu* Orphei *excitatæ ex intimis locis inferorum, & figuræ carentium lumine, incedebant : quam multa millia volucrum occultant ſe in ſylvis, quando Heſperus, aut frigida pluvia pellit* eas *è montibus : uxores, & mariti, & corpora fortium heroum ſpoliata vitâ pueri, & puellæ innuptæ,*

NOTÆ.

461. *Flerunt Rhodopeiæ arces, &c.*] Enumerat varia Thraciæ loca, quæ Orphei dolore commota ſunt. *Rhodope.*] Mons eſt, de quo, Ecl. 6. 30. *Arces.*] Montes, rupes, ab ἄκρον, *ſummum :* ſic G. 1. 240. *Ripheaſque arduus arces. Rhodopeiæ arces.*] Hiatus & contractio diphthongi longæ, ante vocalem, Græco more. *Pangæa.*] Neutrum plurale : ſingulare maſculinum eſt *Pangæus,* Thraciæ mons, in Macedoniæ confinio, Philippis urbi imminens.

462. *Rheſi Mavortia tellus.*] Prolepſis eſt, ſive anticipatio temporis : Rheſus enim Trojani excidii tempore vixit ; Orpheo igitur poſterior. De *Rheſo,* Thraciæ rege, Martis filio, Æn. 1. 473. *Mavortia tellus.*] Thracia, quia Mars in Thracia natus, in Rhodope monte, ex Jove & Junone. De *Getis,* populis Scythiæ ac Thraciæ conterminis, G. 2. 115. De *Hebro,* Thraciæ fluvio, Ecl. 10. 65.

463. *Actias Orithyia.*] Erechthei Athenarum regis filia, rapta à Borea in Thraciam ; ex eo peperit Calain et Zethen, quibus alæ deinde ſuccreverunt. *Actias* dicitur, ab Attica regione. *Attica* enim ex Strabone l. 9. ſic appellata eſt deformato nomine ab *Actica* ; cum à veteribus *Acte* vocata eſſet, quia tota litoralis ; ἀκτὴ autem eſt *litus. Orithyia,* vox quatuor ſyllabarum, quarum mediæ duæ diphthongi ſunt ; ὠρειθυία, unde verſus ſpondaicus eſt.

467. *Tænarias fauces.*] *Tænarus,* plur. *Tænara :* promontorium Peloponneſi, dividens ſinum Meſſeniacum à Laconico : quod Græci fabulabantur aditum eſſe inferorum, Æn. 6. 237.

Ditis.] Plutonis, qui Jovis & Neptuni frater, inferorum imperium ſorte obtinuit : Proſerpinam, Cereris filiam, rapuit, &c. Utrumque nomen à divitiis habet, quæ è terræ viſceribus effodiuntur : *Dis* quidem Latine dictus à *divitiis* ; *Pluton* Græce à πλοῦτος, quæ vox idem ſignificat.

468. *Nigrâ formidine lucum.*] Sylvas in inferis etiam myrteas, aliaſque conſtituit, Æn. 6. v. 444. ac deinceps. Et hic eſt enallage ſive immutatio : *caligantem nigra formidine,* pro *caligantem nigredine formidabili.*

469. *Manes.*] Sumuntur & pro mortuorum animis, & pro loco ipſo inferorum, ubi animi degunt, & pro Diis ipſis inferorum. De iis ita philoſophatur Apuleius lib. de Deo Socratis, omnium, opinor, optime. Statuit, 1. Animos illos generatim dici *lemures.* 2. Ex his lemuribus, qui poſterorum curam ſortitus, pacato & quieto nomine demum poſſidebat, *larem* dici familiarem. 3. Qui propter adverſa vitæ merita, nullis bonis ſedibus, in terra quodam exilio puniebatur, inane terriculamentum bonis, noxium malis, *larvam* dici. 4. Cum incertum erat, quæ cuique ſortitio eveniſſet, utrum lar eſſet, an larva : *Manem* Deum nuncupari, & honoris cauſa vocabulum eſſ additum. *Manes* porro dictos putant, vel à *manando,* quia manant & diſcurrunt per auras ; vel ab antiqua voce *manus,* hoc eſt, *bonus,* unde & *mane* derivatum volunt. Reliqua vide Æn. 6. 743.

471. *Erebi.*] Secundùm Hyginum, Deus eſt inferorum, ex Chao & Caligine progenitus, pater Noctis : ſecundùm alios, ipſa eſt inferorum profundiſſima ſedes, ab ἐρέφω, *tego.*

‘ & *juvenes elati in buſta ante*
‘ *oculos parentum. Quos limus*
‘ *niger, & fœdæ arundines Co-*
‘ *cyti, & palus odioſa pigris*
‘ *aquis circumcludit, & Styx*
‘ *novies circumvoluta compeſcit.*
‘ *Obſtupuerunt etiam ipſæ do-*
‘ *mus, & profundiſſima Tarta-*
‘ *ra mortis, & Furiæ habentes*
‘ *cæruleos ſerpentes implicatos*
‘ *crinibus, & Cerberus hians*
‘ *continuit tria guttura; & or-*
‘ *bis rotæ Ixioniæ quievit,*
‘ *immotus à vento.*
‘ *Jamque regrediens vita-*
‘ *verat omnia pericula; & Eu-*
‘ *rydice* ipſi *reſtituta red.bat in*
‘ *altam lucem, propius ſequens;*
‘ *nam Proſerpina poſuerat hanc*
‘ *conditionem; cum repentina*
‘ *inſania occupavit improvi-*
‘ *dum amantem, condonanda il-*
‘ la *quidem, ſi* Dii *inferi ſci-*
‘ *rent condonare* quicquam.
‘ *Stetit, & jam in ipſo* aditu
‘ *lucis, immemor & impatiens*
‘ *animo, reſpexit Eurydicen ſu-*
‘ *am: illic omnis opera perdita*
‘ eſt, *& pactum crudelis regis*
‘ *reſciſſum, & fragor ter audi-*
‘ *tus per ſtagna Averna. Illa*
‘ ſic *locuta eſt:* ‘ *Quis & me*
“ *miſeram, & te perdidit, ó Or-*
“ *pheu? Quis tantus furor?*
“ *Ecce rurſus dura fata retro*
“ *appellant me, & ſomnus clau-*
“ *dit oculos fluitantes. Jam er-*
“ *go vale: trahor circumfuſa*
“ *magni tenebris, & porrigens*
“ *tibi manus imbecilles, heu!*
“ *non* amplius *tua.*’ *Sic lo-*
‘ *cuta eſt, & ex oculis ſuatim e-*
‘ *vanuit in aliam* partem, *ve-*
‘ *luti fumus commixtus in aë-*
‘ *rem tenuem; neque poſtea vi-*
‘ *dit Orpheum, fruſtra captantem umbras, & corantem multa loqui: neque portitor inferorum paſſus eſt*
‘ *deinde* cum *trajicere fluvium interjectum. Quid faceret? quo ſe conferret, conjuge bis erepta? quibus*
‘ *lachrymis Manes, quibus verbis Deos flecteret? Eurydice quidem jam frigida vehebatur naviculâ Stygiâ.*
‘ *Aiunt illum ſeptem integros menſes continuo*

‘ Impoſitíque rogis juvenes ante ora parentum.
‘ Quos circùm limus niger, et deformis arundo
‘ Cocyti, tardâque palus inamabilis undâ
‘ Alligat, et novies Styx interfuſa coërcet. 480
‘ Quin ipſæ ſtupuêre domus, atque intima lethi
‘ Tartara, cœruleóſque implexæ crinibus angues
‘ Eumenides; tenuítq; inhians tria Cerberus ora;
‘ Atque Ixionii vento rota conſtitit orbis.
‘ Jámq; pedem referens, caſus evaſerat omnes:
‘ Redditáq; Eurydice ſuperas veniebat ad auras, 486
‘ Ponè ſequens; namque hanc dederat Proſerpina legem:
‘ Cùm ſubita incautum dementia cepit amantem,
‘ Ignoſcenda quidem, ſcirent ſi ignoſcere Manes.
‘ Reſtitit, Eurydicénq; ſuam jam luce ſub ipsâ, 490
‘ Immemor, heu! victúſq; animi, reſpexit: ibi omnis
‘ Effuſus labor, atque immitis rupta tyranni
‘ Fœdera, térque fragor ſtagnis auditus Avernis.
‘ Illa; ‘ Quis et me, inquit, miſeram, et te perdidit Orpheu?
“ Quis tantus furor? en iterum crudelia retro 496
“ Fata vocant, condítq; natantia lumina ſomnus.
“ Jámque vale: feror ingenti circumdata nocte,
“ Invalidáſq; tibi tendens, heu! non tua, palmas.’
‘ Dixit, et ex oculis ſubitò, ceu fumus in aras
‘ Commixtus tenues, fugit diverſa; neq; illum 500
‘ Prenſantem nequicquam umbras, et multa volen-
‘ Dicere, præterea vidit; nec portitor Orci (tem
‘ Ampliùs objectam paſſus tranſire paludem.
‘ Quid faceret? quo ſe raptâ bis conjuge ferret?
‘ Quo fletu Manes quâ numina voce moveret?
‘ Illa quidem Stygiâ nabat jam frigida cymbâ. 506
‘ Septem illum totos perhibent ex ordine menſes

NOTÆ.

479. *Cocyti* ..... 480. *Styx.*] Inferorum flumina ſunt. Æn. 6. 323.

482 *Tartara.*] *Tartarus*, plur. *Tartara*, infimus inferorum locus: à ταράττω *conturbo*, quod illic plena ſint omnia perturbationis; vel à ταρταρίζω, *tremore obrigeſco.*

483. *Eumenides.*] Furiæ. G. 1. 278. *Cerberus.*] Canis triceps, cuſtos inferorum, Æn. 6. 417. *Ixion.*] G. 3. 38.

487. *Proſerpina.*] G. 1. 39. 493. *Stagnis Avernis.*] *Avernus*, lacus in Campania: Latinis habitus oſtium inferorum, ut *Tænarus* Græcis, Æn. 6. 237.

496. *Natantia lumina.*] *Invalida*, ſecundùm Servium: *humida*, quod, ſecundùm doctrinam Hippocratis, in ægrotante mortis indicium eſt: *fluitantia & errantea*, juxta Scaligerum, dum modo clauduntur, modo aperiuntur; ut fit quando ſomnus invitis obrepit.

502. *Portitor Orci.*] *Charon*, qui animas cymba tranſportat, Æn. 1. 299. *Orcus*, inferi, G. 1. 277.

Rupe

'Rupe ſub aëriâ, deſerti ad Strymonis undam
'Fleviſſe, et gelidis hæc evolviſſe ſub antris
'Mulcentem tigres, et agentem carmine quercus.
'Qualis populeâ mœrens Philomela ſub umbrâ
'Amiſſos queritur fœtus, quos durus arator
'Obſervans nido implumes detraxit; at illa
'Flet noctem, ramóq; ſedens miſerabile carmen
'Integrat, et mœſtis latè loca quæſtibus implet.
'Nulla Venus, nulliq; animum flexêre hymenæi.
'Solus Hyperboreas glacies, Tanaimq; nivalem,
'Arváque Riphæis nunquam viduata pruinis
'Luſtrabat; raptam Eurydicen, atq; irrita Ditis
'Dona querens: ſpreto Ciconum quo munere ma-
'Inter ſacra Deûm, nocturniq; orgia Bacchi, (tres,
'Diſcerptum latos juvenem ſparſêre per agros.
'Tum quoq; marmoreâ caput à cervice revulſum,
'Gurgite cùm medio portans Oeagrius Hebrus
'Volveret, Eurydicen vox ipſa et frigida lingua,
'Ah miſeram Eurydicen, animâ fugiente vocabat:
'Eurydicen toto referebant flumine ripæ.'
Hæc Proteus: et ſe jactu dedit æquor in altum;
Quáq; dedit, ſpumantem undam ſub vertice torſit.
At non Cyrene: namq; ultro affata timentem:
'Nate, licet triſtes animo deponere curas.
'Hæc omnis morbi cauſa: hinc miſerabile Nym-
'Cum quibus illa choros lucis agitabit in altis, (phæ,
'Exitium miſêre apibus. Tu munera ſupplex
'Tende petens pacem, et faciles venerare Napæas.

'ploraviſſe ſub rupe alta, juxta aquas deſerti Strymonis, & revolviſſe frigidis in cavernis hos caſus ſuos, *movendo tigres, & trahendo cantu quercus. Qualis luſcinia triſtis ſub umbra populi lamentatur pullos amiſſos, quos crudelis agricola deprehendens in nido abſtulit adhuc implumes; illa vero plorat per noctem, & ſians in ramo renovat lugubrem cantum, & implet loca omnia triſtibus querelis. Nullus amor, nulla conjugia leniérunt animum. Solus percurrebat glacies Borcales, & Tanaïm nivoſum, & agros nunquam carentes Riphæo gelu, lugens Eurydicen ereptam, & vana dona Platonis: quo* nuptiali *munere contempto mulierum Ciconum, inter cerimonias Deorum, & nocturna orgia Bacchi, diſjecerunt per vaſtos campos membra laniati juvenis. Tunc etiam, cum Hebrus Oeagrius ferens medio in fluento volveret caput ejus reſectum à candido collo, ipſa vox & lingua frigida Eurydicen, ab infelicem Eurydicen, appellabat anima erumpente; ripæ totius fluminis repetebant Eurydicen.' Hæc* dixit *Proteus, & ſe ſaltu immiſit in profundum mare; & qua* ſe *immiſit, ſupra caput* ſuum *convolvit aquam ſpumantem.*

At Cyrene non ſe immiſit; *nam prior allocuta* eſt *trepidantem:* 'Fili, potes abjicere ex animo 'mœſtam ſolicitudinem. Hæc eſt tota origo morbi: ideo Nymphæ, cum quibus Eurydice miſcebat 'choreas in profundis ſylvis, intulerunt funeſtam perniciem apibus. Tu ſupplex offer dona, obſecrans 'veniam, & cole Napæas placabiles.

NOTÆ.

508. *Strymonis.*] Macedoniæ fluvii, in confinio Thraciæ.

511. *Philomela.*] Quæ in luſciniam converſa eſt, Ecl. 6. 78.

516. *Hymenæi.*] De *Hymenæo*, conjugii Deo, G. 3. 60. De *Hyperboreis* regionibus, G. 3. 196. De *Riphæis* montibus, G. 1. 240. De *Dite*, ſupra, v. 467.

517. *Tanaim.*] *Tanais*, fluvius in Moſcorum finibus oriens; in Mæoticam paludem influens, Europam ab Aſia diſterminans.

520. *Spreto Ciconum quo munere matres.*] Ita lege ex antiquis aliquot codic. non *ſpretæ*: quia ſic conſtat ſibi ſententia: Thraciæ enim mulieres Orpheum de Nuptiis ſolicitaverant: *quo nuptiali munere ſpreto*, ipſum laniavere. *Cicones*, gens fuit Thraciæ, circa oſtia Hebri, & montem Iſmarum, de quibus, G. 2. 37.

521. *Nocturnique orgia Bacchi.*] *Orgia*, ſacra Bacchi, ab ὀργὴ, *furor*, quod cum furore peragerentur. De *Bacchis* & *Baccho*, Ecl. 5. 29. 69.

524. *Oeagrius Hebrus.*] Orphei truncum caput in Hebrum cum lyra projectum, dicitur in inſulam Leſbum appuliſſe, atque ibi eſſe ſepultum; lyra relata inter ſidera, & à ſingulis Muſis quarum cecinerat laudes, ſtellis novem inſignita. Hebrus *Oeagrius* dicitur ab *Oeagro*; ſive Oeagrus rex fuerit Thraciæ, qui nomen ſuum fluvio reliquerit, ut vult Diodorus Siculus; ſive fluvius fuerit, ex quo Hebrus naſcitur, ut vult Servius.

535. *Napæas.*] Nymphæ lucrorum ſunt, à νάπη, *ſaltus, viretum.*

Namque

Nam concedent veniam precibus, et deponent furorem. Sed antea docebo per ordinem, quæ sit ratio precandi. Elige quatuor tauros insignes robusto corpore, qui nunc tondent tibi cacumina viridis Lycæi, et totidem juvencas, collo nondum *subacto. Erige his victimis quatuor altaria in altis templis Nymph arum, et effunde è gutturibus sacram sanguinem, et relinque ipsa corpora victimarum in frondente luco. Deinde, quando nona aurora patefecerit ortum suum, dabis inferias Orpheo è papaveribus Lethæis; et coles mitigatam Eurydicen occisâ vitulâ, et immolabis ovem nigram, et repetes lucum.'*

'Namque dabunt veniam votis, irásque remittent.
'Sed modus orandi qui sit, priùs ordine dicam.
'Quatuor eximios præstanti corpore tauros,
'Qui tibi nunc viridis depascunt summa Lycæi,
'Delige, et intactâ totidem cervice juvencas.
'Quatuor his aras alta ad delubra Dearum
'Constitue, et sacrum jugulis demitte cruorem,
'Corporáque ipsa boum frondoso defere luco.
'Pòst, ubi nona suos aurora ostenderit ortus,
'Inferias Orphei lethæa papavera mittes
'Placatam Eurydicen vitulâ venerabere cæsâ,
'Et nigram mactabis ovem, lucúmque revises.'

Haud mora, continuò matris præcepta facessit:
Ad delubra venit, monstratas excitat aras;
Quatuor eximios præstanti corpore tauros
Ducit, et intactâ totidem cervice juvencas.
Pòst, ubi nona suos aurora induxerat ortus,
Inferias Orphei mittit, lucúmque revisit.
Hìc vero subitum, ac dictu mirabile monstrum
Aspiciunt; liquefacta boum per viscera toto
Stridere apes utero, et ruptis effervere costis,
Immensáque trahi nubes; jámque arbore summâ
Confluere, et lentis uvam demittere ramis.

Hæc super arvorum cultu pecorúmque canebam,
Et super arboribus: Cæsar dum magnus ad altum
Fulminat Euphratem bello, victórque volentes

Sine mora, statim exequitur mandata matris; venit ad templa, erigit altaria præscripta, ducit quatuor tauros insignes robusto corpore, et totidem juvencas, collo nondum *subacto: deinde, postquam nona aurora patefecerat suum ortum, dat inferias Orpheo, et repetit lucum. Illic vero vident prodigium improvisum et mirabile dictu: apes stridere toto utero inter putrefacta viscera boum, et erumpere fractis costis, et diffundi magnas* earum *nubes; & jam* eas *congregari in cacumine arboris, & è ramis flexibilibus dependere in* modum *uvæ.*

Hæc cantabam de cultura agrorum & pecorum, & de arboribus: dum magnus Cæsar tonat circa profundum Euphratem, & victor non invitis

NOTÆ.

539. *Lycæi.*] Montis Arcadiæ, qua in regione Aristæus aliquando regnavit. De *aurora* G. 1. 249.

545. *Inferias Orphei lethæa, &c.*] *Inferiæ*, sacrificia, quæ Diis Manibus offerebantur. *Orphei*, Dativus Græcus Ὀρφεῖ, Ecl. 4. 57. *Papavera lethæa*, id est, oblivionem & somnum inducentia; à λήθη, *oblivio*, G. 1. 78. Æn. 6. 323.

556. *Stridere, effervere.*] Penultima brevi, G. 1. 456.

558. *Uvam demittere.*] Certe hic lætitiæ signum est illa apum glomeratio, de qua vide supra, v. 257.

561. *Fulminat Euphratem bello, &c.*] Certum est hoc loco, ultimam huic operi manum admotam esse post bellum Alexandrinum, occisis Cleopatra & Antonio: cum Octavianus per Syriam in Asiam hyematurus abiisset: tunc enim non longe abierat ab Euphrate. Tunc Tiridatem Phraatemque, de regno Parthiæ contendentes, victoriæ suæ terrore aliquando composuerat: Tiridatemque victum in Syria permiserat versari, Phraatis filium obsidem secum abducebat Romam. Tunc divinos maxime honores affectabat: & templa sinebat sibi fieri Nicomediæ, Pergami, & alibi passim. Quæ omnia, ut constat ex Dione l. 5. contigere per hyemem anni U. C. 724. exeuntis, cum natus esset Octavianus annis expletis 33. Virgilius item 40. Neque enim aliud est in historia tempus, cui melius assignari hæc possint. Tumque videtur poëta addidisse operi jam perfecto, quicquid in eo passim legimus de Octaviani victoriis, G. 2. 171. *Qui nunc extremis Asiæ jam victor in oris*, &c. G. 3. 28. *Atque hic undantem bello, magnumque fluentem Nilum*, &c. Quod autem dicunt ejus vitæ scriptores, eum Octaviano, ex Actiaco bello reduci, & Attellæ commoranti, legisse Georgica, Mæcenate suscipiente legendi vices; id aut omnino falsum est, aut certe nonnisi post bellum Alexandrinum contigit. Constat enim ex Dione, Plutarcho, & aliis, Octavianum, con-

Per

Per populos dat jura, viámque affectat Olympo.
Illo Virgilium me tempore dulcis alebat
Parthenope, ſtudiis florentem ignobilis otî:
Carmina qui luſi paſtorum; audaxque juventâ,
Tityre, te patulæ cecini ſub tegmine fagi. 566

populis diſtribuit leges, & præparat ſibi viam ad cœlum. Illa tempeſtate Neapolis amœna me Virgilium nutriebat, vacantem ſtudiis otii privativi: qui luſi verſibus paſtoralibus; & confidens juventuti, te cecini, ô Tityre, ſub umbraculo opacæ fagi.

NOTÆ.

fecto bello Actiaco, non ſtetiſſe in Italia, niſi pauciſſimos dies Brunduſii; ideoque ſtatim in Greciam, Aſiamque abiiſſe, ibidemque hyemaſſe, ad inſtruendos Alexandrini belli apparatus; tantum abeſt ut Attellam, quæ urbs eſt Campaniæ, venerit.

564. *Parthenope.*] Neapolis, urbs Italicæ Campaniæ maritima, nunc regni caput; à Chalcidenſibus, qui Cumas Italicas condiderunt, etiam condita. Ii primo illam *Parthenopen* vocaverunt, invento ibidem tumulo unius è Sirenibus hujus nominis, quæ dolens Ulyſſem cantu ſuo non fuiſſe allectum, mortem ſibi conſciverat. At cum loci hujus ubertas & frequentia Cumis noceret, hanc poſtea diruerunt: deinde graſſante late peſtilentia admoniti divinitus, inſtaurarunt, vocaveruntque *Neapolim*, id eſt, urbem novam. De Virgilii in ea commoratione ac morte, vitam conſule.

Studiis ignobilis oti.] Studia intelligit privata literarum ac bonarum artium, quæ à poëta modeſtiſſimo dicuntur *ignobilia*, præ adminiſtratione reipublicæ & magiſtratuum, ad quos nunquam Virgilius acceſſit.

FINIS GEORGICORUM.

P. VIRGILII

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIS.

ARGUMENTUM.

ÆNEIS poëma heroïcum, ſive epicum ab Ænea Trojano, Veneris et Anchiſæ filio, Priami genero, nomen habet : non quod actiones illius omnes comprehendat ; ſed unam inter omnes præcipuam, ſcilicet regnum in Italia fundatum. Scripta eſt à Virgilio in gratiam tum Romanæ totius gentis, tum familiæ imprimis Juliæ, quæ originem referebat ſuam ad Iulum ſive Aſcanium, Æneæ filium, ex Creuſa Priami filia. In hanc porro familiam adſcitus a Julio Cæſare avunculo fuerat Octavianus, tunc rerum potens, atque Ægypto ſubactâ, M. Antonio et Cleopatrâ interfectis, unus orbis Romani dominus. Scribi cœpta eſt Anno U. C. 724 exeunte : Virgilii XL. Octaviani XXXIII. cum Octavianus in Aſia non longe ab Euphrate hyemaret : atque ita Virgilius poſt adhibitam Georgicis extremam manum, continuo animum Æneidi videtur applicuiſſe : in eaque annos, ut habet Servius, undecim collocaſſe, quot ab eo tempore ad mortem Virgilii omnino numerantur. Secutus eſt Virgilius, ut in Bucolicis Theocritum, in Georgicis Heſiodum ; ita in Æneide Homerum : cujus Odyſſeam ſex prioribus libris, Iliadem ſex poſterioribus, expreſſit, an etiam ſuperavit ? id vero ambigitur inter doctos.

DE NATURA POEMATIS EPICI.

POEMA *epicum*, ſive *epopœia*, ſic dictum eſt ab ἔπος, *verbum*, quia totum poëtæ dictione ſeu narratione continetur. Definitur ex doctrina Ariſtotelis : *Imitatio actionis unius, illuſtris, completæ, certæ magnitudinis, quæ narratione & verſu hexametro viros principes cum admiratione & delectatione ad primarias virtutes excitat.*

Quinque complectitur, *actionem, fabulam, mores, ſententiam, dictionem.* Actio eſt poëmatis materia ; fabula eſt actionis forma et tractatio : mores, ſententia, dictio, ſunt neceſſaria fabulæ ornamenta. Poëta ſumit actionem ab heroë, fabulam ab arte ſua, mores à philoſophia, ſententiam à rhetorica, dictionem à grammatica.

ACTIO debet eſſe *una, illuſtris, completa, certæ magnitudinis.*

Una, id eſt, ab uno heroë præcipuo, et uno continuo ſpatio temporis ſine intermiſſione perfecta ; taliſque præterea, ut alias in actiones integras item completaſque dividi non poſſit.

Illuſtris, ergo et virorum principum, et in gravi ſplendidaque materia.

Completa, cui nihil deſit eorum omnium, quæ adeſſe debent, ut abſoluta et ad finem perducta dici queat.

Certæ magnitudinis ſive *durationis*, quæ vulgo anni unius ſpatio, interdum etiam minore definitur : ab ea nimirum actionis parte, unde poëta ſumit poëmatis exordium ;

exordium; ad uſque poëmatis finem. Sic Odyſſea dies quinque omnino & quinquaginta; Ilias annum integrum capit.

FABULA conſtat partibus, ſive plane neceſſariis, quæ ſunt *exordium, nexus, & ſolutio:* ſive non plane neceſſariis, quæ ſunt *epiſodia.*

Exordium habet propoſitionem actionis, invocationem numinis, etiam aliquando dedicationem operis principi aut amico viro.

Nexus eſt variorum caſuum ſeries, ad eam uſque perducta partem operis, in qua fit actionis flexus in felicitatem aut infelicitatem.

Solutio eſt quicquid ab eo flexu ad finem uſque actionis peragitur.

Epiſodia ſunt actiones quædam adſcititiæ, quæ cum actione præcipua veluti neceſſariam, certe veriſimilem conjunctionem habent. Ea vulgo in nexum, raro in ſolutionem, nunquam in exordium inſeruntur. Ἐπεισόδια dicta ab ἐπὶ, *ſuper, præter,* εἰς *in,* & ὁδὸς, *via:* quaſi *ſupervenientia in viam & ſeriem* actionis.

MORES denique manifeſtant animi affectus. SENTENTIA mentis cogitationes exprimit. DICTIO mores & ſententiam repræſentat.

DE NATURA ÆNEIDOS.

ACTIO Æneidos, ut nuda eſt operis materia, ſic ſe habet. Æneas, incenſâ à Græcis Trojâ, cum ſuorum reliquiis mari ſe committit, Italiam petiturus, unde majores ejus orti eſſe ferebantur: illuc, poſt caſus terra marique varios, appellit: excipitur humaniter à Latino, tunc ibidem regnante; & Laviniæ nuptiis gener adoptaretur, niſi obſtaret Turnus, Dauni Rutulorum ejus regis filius. Is Laviniæ nuptias jampridem ambiens Æneam gravi bello vexat: ſed ab eo victus & occiſus ſponſam ei regnumque habendum denique permittit.

Unam eſſe, atque *illuſtrem,* eam actionem liquet.

Completam negavit Maphæus Vegius, ideoque ſibi poſſe viſus eſt decimum tertium librum Æneidi aſſuere, quo dolorem Rutulorum, Turni funus, Æneæ nuptias & apotheoſin complexus eſt: temere omnino. Nam apotheoſis à Jove promiſſa eſt lib. 1. 263. *Feres ad ſidera cœli Magnanimum Æneam.* Tum confirmata l. 12. 794. *Indigetem Æneam ſcis ipſa, & ſcire fateris, Deberi cœlo.* Jam Lavinia regnumque Latii à Turno moriente Æneæ permittitur l. 12. 937. *Tua eſt Lavinia conjux.* Cætera, quæ ad pompam luctumque pertinent, frigida ac puerilia, certe minime neceſſaria.

Magnitudinem habet *certam* ac juſtam: licet enim octo circiter annis duraſſe actio tota dicatur; unum tamen ex iis, eumque ultimum, poëta complectitur: ſuperioribus reliquis in epiſodicam Æneæ coram Didone narrationem redactis. Mambrunus quidem ſexdecim menſes Æneidi attribuit, eo adductus, quod Anchiſes, ut ex l. 5. liquidum eſt, obierit in Sicilia verno tempore. Unde ſic colligit: Æneam non multo poſt, verno item tempore, inde ſolviſſe, cum in Africam tempeſtate ejectus eſt: quid enim eum, mortuo patre, fatis in Italiam vocantibus, diutius in Sicilia tenuiſſet? Tum addit eundem in Africa totam hyemem, atque adeo annum fere traduxiſſe; ſiquidem inde iterum in Siciliam ineunte vere trajiciens, anniverſarios patri ludos celebravit, reliquis autem in Italia præclare geſtis, menſes minimum quatuor eſſe tribuendos. Pugnat contra Segreſius, in egregia præfatione in Gallicam Æneidos interpretationem: oſtenditque Æneam è Sicilia non niſi Julio menſe, quarto nempe poſt obitum patris, in Africam appuliſſe: toto illo intervallo temporis, vel reficiendæ claſſi, vel expectandæ commodæ tempeſtati, curiſque aliis impenſo. Atque ita legitimo unius anni ſpatio Æneis tota continebitur; quod ſuis locis probabimus, præſertim l. 1. v. 539, & 760.

FABULA,

FABULA, ſive actio ſuis epiſodiis ornata, repeti poteſt ex argumentis cuique libro præfixis; ea tamen cautione, ut, ſi quæritur ordo temporis, ſecundus liber primum legendus ſit, tum tertius, deinde primus, quartus deinceps & cæteri: artis enim, ſive poëmatis, alium ordinem poëta inſtituit; ſeriemque conſulto perturbavit earum rerum, quas hiſtoricus ſingulas, prout evenerunt, recto ac naturali ordine deſcriberet.

Exordium breviſſimum verſus vix quindecim capit. Unde autem ſumendum ſit, dubitatur; utrum ab illis verſibus, *Ille ego*; an ab his, *Arma virumque cano*. Ego ab his puto ſumendum, veteres ſecutus, Virgilii præſertim æquales: qui quoties Æneidos meminêre, toties eam his ipſis vocibus deſignarunt. Ovid. Amor. l. 1. 15. 29. *Tityrus, & ſegetes, Æneiaque arma legentur*, Idem Triſt. l. 1. 533. *Felix Æneidos auctor Contulit in Tyrios arma virumque toros*, Propert. l 2. 34. 63. *Qui nunc Æneæ Trojoni ſuſcitat arma* Martialis l. 8. 56. 19. *Protinus Italiam concepit & arma virumque, Qui modo vix culicem fleverat ore rudi.* Auſonius Epig. 129. *Arma virumque docens, atque arma virumque peritus, &c.* Et vero abeſſe prævios quatuor verſus à MSS. antiquiſſimis teſtatur Pierius, adeo ut N Heinſius nec editioni ſuæ dignatus ſit adſcribere. Vulgo tamen adſcribuntur, ſed ſeorſim ab aliis conſequentibus: unde conjiciunt plerique à Tucca & Vario, quaſi parum aptos tanti operis exordio, fuiſſe ſublatos; factos tamen à Virgilio: non quidem ut exordium, ſed ut auctoris ſigillum notamque, operis editioni præfigendam, & inter recitandum ab eo ſupprimi ſolitam: unde cum ſtatim ordiretur ab *Arma virumque, &c.* poëma ſub his verſibus, non ſub aliis, innotuiſſe probabile eſt.

Nexus totis duodecim libris, ad uſque duellum Æneæ cum Turno pertinet. *Solutio* incipit à duello.

Epiſodia ſunt Junonis conſilium de ſubvertenda Trojana claſſe, Æneæ apud Didonem commoratio, amores, narratio Trojani incendii, cæteraque ejuſmodi, quæ partes quidem ſunt fabulæ, non autem actionis: poſſunt enim ab actione, qualis antea nude deſcripta eſt, omnino ſeparari; à fabula, ſine gravi ejus immutatione, non poſſunt.

MORES ubique æquabiles, & ad imitationem ac delectationem aptiſſimi. SENTENTIA autem & DICTIO ſic abſoluta ac perfecta eſt, ut vel hoc utroque nomine princeps poëtarum Virgilius habendus ſit.


45
40
Occidens
35
30

35 40 45 50 Septentrio

EUROPÆ

HADRIATICUS SINUS.

PARS

Alpes montes
Troja
Heneti
Patavium Antenoris urbs
Eridanus flu.
Timavus
Liburni
Padusa amnis.
HESPERIA SATURNIA, et ITALIA.
Agathyrsi
Illyrici
Alpheæ Pisæ
Hetrusci Lydi
Sabini Marsi
Pelasgonia
Cosa
Soracte
Lucheoli
Roma
Ilva ins.
Arretium
Hernici
Ruthi
Volsci
Ausoni
Opici
Osci
Aurunci
IAPYGIA
Diomedis urbs Argyripa
Sinus
DAUNIA
ANSANC.
CALABRIA
Tarentum
Sinus Tarentinus
Illyricus sinus
MACEDONIA, cuius populi Pelasgi Achivi, Argivi, Danai, Myrmidones, Dolopes, Dores, et Iones
Gens inimica mihi TYRRHENUM navigat ÆQUOR.
MARE AUSONIUM
Æoli ins.
Lipara
Panormus
Cauton
Veneris Ænead. Anchisæ portus
Montes Ceraunii
CHAONIA
Troja
Dodona
Buthrotum
EPIRUS
Ambracia
Dryopes
Phthia
Olympus m.
Pelion m.
Veritus
Pulchrum
Leucata, in qua Veneris Æneadis fanum.
Mycenæ
PELOPONNESUS
Aphrodisium
Cythera ins.
Cinæthium Prom.
Zacynthus ins
Strophades Harpyarum domicilium
Orchomenus
Lerna
Sparta
Melos
Malea prom.
Veneris templum
Cretes.
CRETA
Cyclopes
Ætna mons
Vulcani insula
Scylla
Charybdis
Cyclopum Scopuli
Megarensis sinus
Thapsus peninsula
Orygia ins. in qua Arethusa fons
Hemmyrium prom.
Pachynus prom.
Trinacria
Drepanum
Geloicam
Gela
Camarina
Lilybæum prom.
Selinus
Agrigentum
IONIUM MARE
Carthago, quæ Aegrotis urbs et Byrsa
Nimpharum algrum
Utica
Tyrii et Pœni
PUNICA REGNA
Syrtis inhospita
MARE MEDI
LIBYÆ SIVE
Mauritani
Getulæ.
Barcæi.
Masæsyli.
Brevia et Syrtes
AFR
LIBY

Septima post Trojæ excidium jam vertitur æstas
Cum freta, cum terras omnes, tot inhospita saxa
Sideraq; emensi ferimur: dum per MARE MAGNUM
Italiam sequimur fugientem, et volvimur undis.

Occidens

35 40 45 50 Meridies


45
50 Septentrio
55
Æ
P A R S
Illyrici
Illyricus sinus
Agathyrsi
Hæmus mons
THRACIA
Hebrus flu.
Byzantium
Ismarus
Rhodope m.
Ænum
Scordus mons.
Cisus m.
Strymon flu.
MACEDONIA,
cuius populi Pelasgi Achivi, Argivi, Danai, Myrmidones, Dolopes, Dores, et Iones
ALMOPIA
Aencia
Crusiei
Samothracia
Pallene
Aphrodisium
Lemnus
Imbros
Tenedos
Rhoetum
Scamander flu. sive Xanthus
BEBRYCIA
Troja
Ida mons. Paridis judicium
TROAS memorabilis
Teucri
PHRYGIA
LYCIA.
Scepsis, Æneæ regia
Antandros, unde classis solvit
Lesbos
Chaonius sinus
Veneris Æneadis Inclusæ portus
Montes Ceraunii
CHAONIA
Troja
Dodona
Bythrotum
Venetis Portus
Lacynium promont.
EPIRUS
Ambracia
Dryopes
Olympus m.
Phthia
Scyros
Euboea insula
Cephareus promont.
Cyclades
Andros
Icaria
Samos
Patmos
Veritas
Leucata, in qua Veneris Æneadis fanum.
Ithaca
Mycenæ
Argos
Giares
Delos, quæ et Ortygia
insulæ
Naxos
Paros
Cos
Zacynthus insula
Orchomenus
Lerna
Sparta
Veneris templum
Messe
NESUS
Aphrodisium
Malea promont.
Melos
Amorgus
Olianos
Ithyndea
Strophades Harpyarum domicilium
Veneris templ.
Cythera insula
Carpathus
Cinæthium Promont.
Pergamea
Rhoetum
Curetes
Genessus
CRETA
Idæa mons et nemus
dium jam vertitur æstas
nnes, tot inhospito sæva
dum per MARE MAGNUM
utem, et volvimur undis.
MEDI
TERR
LIBYCUM MARE
Barcaei.
Massyli.
A F R I C Æ. P A
Brevia et Syrtes
45
50 Meridies
55

60 65 70



ÆNEÆ TROJANI
NAVIGATIO
ad Virgilij sexpriores
Æneidos

A
e Paridis judicio
memoratus
PHRYGIA.
Æneæ regia
ndros, unde Æneæ
ejis solvit

ASIA PROPRIA, sive
pars ASIÆ MAGNÆ.

Orientis

45 40 35 30

Rhodos

CYPRUS
Paphos Idalius mons

thus

Carpathium
mare

Naves quæ forte paratæ
corripiunt, onerantque auro: portantur avari
Pygmalionis opes pelago: dux fœmina facti. –

RRANEUM

Sidon
Tyrus

PHŒNICIA.

Septem gemini
ostia Nili

P A R S .

ÆGYPTUS

Sinus
Arabici
pars

60 65

P

Æ

PROPOS
anno : quo t
ſibi Æolo.
reliquis alio
expoſita Æn
animos Troja
exploranti :
dimittit. I
Didonem, &
ſpectum Æne
dolo Veneris
convivium.

ILle ego
Carmen
Ut quamvi
Gratum op

ARma,v
Italian

5. *Trojæ.*]
in Aſia minor
ab Ilo rege di
Hæc & *Troja*,
Dardano Trois
dani fecere, v
plur. *Pergama*.

P. VIRGILII MARONIS

ÆNEIDOS

LIBER I.

ARGUMENTUM.

ROPOSITIONE & invocatione præmissis, narratio incipit à septimo Æneæ expeditionis anno: quo tempore, Trojanis è Sicilia in Italiam solventibus, Juno tempestatem excitat, conciliato sibi Æolo. Sedat tempestatem Neptunus. Naves Æneæ septem in portum Africæ se recipiunt, reliquis alio dissectis. Venus apud Jovem de filii calamitate queritur. Solatur eam Jupiter, expositâ Æneæ ejusque posteritatis futurâ felicitate. Mittitur Mercurius, qui Carthaginiensium animos Trojanis placabiles reddat. Venus habitu venatricis occurrit Æneæ, regionem cum Achate exploranti: indicatâque Didonis ac regionis conditione, utrumque nebulâ septum Carthaginem dimittit. Ilic Æneas, templum ingressus, primum in belli Trojani picturas incidit: deinde in Didonem, & in socios quos fluctibus oppressos putaverat, Didoni supplicantes. Dat se in conspectum Æneæ: à Regina benigne excipitur: accersitur per Achatem Ascanius: cujus in locum dolo Veneris Cupido substituitur, ut Æneæ amorem Didoni inspiret. Abeunt omnes in aulam ad convivium.

Lle ego qui quondam gracili modulatus avena
. Carmen; et egressus sylvis vicina coëgi
t quamvis avido parerent arva colono;
ratum opus agricolis: at nunc horrentia Martis

INTERPRETATIO.

Ego ille sum, *qui olim eecini cantilenas tenui calamo: & egressus è sylvis coëgi propinquos agros, ut obedirent agricolæ quantumlibet cupido;* quod *opus jucundum* fuit *rusticis. Sed jam horrida Martis*

A Rma, virúmque cano, Trojæ qui primus ab oris
Italiam, fato profugus, Lavináque venit 6

Cano bella, & hominem, qui pulsus fatis, primus venit è regione Trojana in *Italiam, &* ad *litus Lavinum:*

NOTÆ.

5. *Trojæ.*] Troja, regio Phrygiæ minoris, Asia minore; cujus urbs præcipua *Ilium*, Ilo rege dicta: non procul ab Ida monte. ec & *Troja*, à Troë rege, & *Dardania*, à rdano Trois avo; & *Teucria*, à Teucro Darni socere, vocata est. Ejus arx *Pergamus*, r. *Pergama.*

Primus.] Antenor tamen prius in Italiam venit, Pataviumque condidit: sed non prius Trojâ profectus est, neque ad Lavinum litus venit, sed in Venetiam, ut legitur infra, v. 246.

6. *Italiam.*] Regio est Europæ notissima, in formam ocreæ extensa; inter Hadriaticum finum à septentrione & oriente; ac mare Tyr-

Litora:

Litora: multùm ille et terris jactatus et alto,
Vi superûm, sævæ memorem Junonis ob iram.
Multa quoq; et bello passus, dum conderet urbem,
Inferrétque Deos Latio: genus unde Latinum,
Albaníque patres, atque altæ mœnia Romæ.
Musa, mihi causas memora: quo numine læso,
Quídve dolens regina Deûm tot volvere casus
Insignem pietate virum, tot adire labores
Impulerit. Tantæne animis cœlestibus iræ?
Urbs antiqua fuit, Tyrii tenuêre coloni,

Ille multum agitatus fuit *terrâ & mari* per *potentiam Deorum, & propter iram memorem crudelis Junonis. Multa quoque toleravit præterea* in *bello, donec fundaret urbem, & induceret Deos in Latium*; *ex quo* facto *populus Latinus, & cives Albani, & muri altæ Romæ* orti sunt.

O Musa, suggere mihi causas earum rerum: *quo Deorum violato, vel quo* scelere *offensa regina Deorum coegerit hominem pietate illustrem agitari tot calamitatibus, & suscipere tot labores. Tantusne furor* ineſt *mentibus divinis?*

Fuit urbs vetus, quam *colonia Tyriorum incoluit,*

NOTÆ.

rhenum, à meridie: ad septentrionem & occidentem Alpibus separatur à Germania & Gallia.

Lavina.] Id est, quæ deinde *Lavina* dicta sunt, à Laviniæ nomine, quæ, Latini filia, Æneæ nupsit. Unde hic *prolepsis* agnoscitur, sive anticipatio temporis. Servius tamen affirmat eandem urbem dictam esse primo *Lavinum* à Lavino Latini fratre; deinde *Laurentum*, ob inventam ibidem laurum à Latino, cum regnum fratre mortuo suscepisset; & hoc utroque nomine fuisse insignitam, priusquam Æneas in Italiam venisset: tertio denique ab Ænea vocatam esse *Lavinium*, à Lavinia uxore. Sed unde Lavinum hunc Latini fratrem fuisse acceperit, non liquet. Laurentum item ac Lavinium unam urbem fuisse negat Strabo: quare primæ opinioni adhæreo. Damnant Virgilium nonnulli, quod *Lavina*, non *Lavinia* dixerit: sed præterquam quod sibi constant in ea scriptione MSS. omnes, habet quoque Propertius l. 2. 34. 64. *Jactaque Lavinis mœnia litoribus.*

7. *Litora.*] Quamvis Lavinium distaret à litore, secundùm Servium, octo milliaribus; secundùm alios, minimum tribus: litus tamen, quod huic urbi respondebat, eodem nomine insigniri potuit.

Terris jactatus et alto, &c.] Propositio est sex priorum librorum, qui continent maritima pericula: *Multa quoque & bello, &c.*] Propositio est sex posteriorum, qui terrestria continent.

8. *Memorem Junonis ab iram.*] Id est, iram Junonis memoris: quarum autem rerum memoris, habes infra, v. 30.

9. *Dum conderet urbem.*] *Lavinium.* In quam primum Deos & sacra intulit: quæ Albæ parens fuit, ac deinde Romæ. Male enim ait Servius posse explicari de *Troja*, quam condidit Æneas lib. 7. 159. statim post adventum in Italiam, castrorum potius quam urbis in speciem, siquidem hujus deinde mentio nulla. Male item de *Roma*: siquidem urbs hic significatur, unde *Albani patres atque altæ mœnia Romæ* orta sint.

10. *Deos Latio.*] Penates, de quibus Æn. 2. 717. *Latio*, pro *in Latium*: ut, *It clamor cœlo*, Æn. 5. 471. *Latium* Italiæ regio: de qua Æn. 7. 54.

Genus unde Latinum.] Quomodo ex Ænea genus Latinum? siquidem Latini ante adventum Æneæ in Italiam noti erant; quare Juno ad Jovem, Æn. 12. 820. *Pro Latio obtestor. Ne vetus indigenas nomen mutare Latinos, Neu Troes fieri jubeas.* Facile solvunt, qui vocem *unde* ad Latium referunt: patet enimvero, ex Latio ortos esse Latinos, Albanos item, & Romanos: cum ii omnes populi Latium incoluerint. Quia tamen melius vox *unde* refertur ad factum Æneæ, idcirco quæritur quomodo Latium inde ortum dicatur. Hunc autem modum suggerit Servius: quia victor Æneas, cum Trojanum nomen Latinis imponere jure potuisset, ipse Latinum nomen Trojanis imposuit suis, & ex utroque genere unum fecit; quo ex genere mixto, *Albani* deinde *patres*, sive reges; & *mœnia Romæ* propagata sunt: ut infra fusius dicetur, v. 265.

12. *Musa.*] Musam invocat nullo certo nomine: Homeri exemplo, qui in Iliade, Μῆνιν ἄειδε, θεὰ, *Iram cane, Dea*; & in Odyssea, Ἄνδρα μοι ἔννεπε, μοῦσα, *Virum mihi dic, musa.* Alibi Calliopen, heroici carminis præsidem, distincte invocat; hic obscure.

Quo numine læso.] Quibus læsis numinibus. Quippe præter Junonem, Deos alios Æneas infestos habuit: ut patet ex illo versu, qui huic respondet, *Vi superûm, sævæ memorem Junonis ob iram.*

13. *Tot volvere casus.*] Pro *tot volvi casibus*: quod quanquam durum est, tamen firmatur hoc Statii non absimili exemplo, ex Theb. l. 2. 402. *Ex quo frater inops ignota per oppida tristis Exul agit casus*: pro *agitur casibus.*

16. *Tyrii.*] *Tyrus*, urbs Syriæ in Phœnicia inter Sidonem ad septentrionem, & Ptolemaidem ad meridiem, in ora maris Mediterranei. Nunc *Sur* dicta, olim *Sarra*: unde *Sarranum* ostrum, pro *Tyrio* celebratum est. Tyrii, cum

Carthago

Carthago, Italiam contra, Tiberináque longè
Oſtia; dives opum, ſtudiiſque aſperrima belli;
Quam Juno fertur terris magis omnibus unam
Poſthabitâ coluiſſe Samo. Hîc illius arma,
Hîc currus fuit: hoc regnum Dea gentibus eſſe,
Si quà fata ſinant, jam tum tendítque, fovétque.
Progeniem ſed enim Trojano à ſanguine duci
Audierat, Tyrias olim quæ verteret arces.
Hinc populum latè regem bellóque ſuperbum,
Venturum excidio Libyæ: ſic volvere Parcas.
Id metuens, veteríſque memor Saturnia belli,

Carthago nomine, *procul exadverſus Italiam & oſtia Tiberis; abundans opibus, & acerrima belli artibus. Juno dicitur hanc unam habitaſſe præ cæteris regionibus,* etiam *Samo poſtpoſitâ. Illic Junonis arma, illic currus fuit: jam tunc Dea contendit ut illa imperet populis, protegitque* eam in hanc ſpem, *ſi fatum* id *quoquomodo permittat. Enimvero audierat prolem deduci è ſtirpe Trojanorum, quæ aliquando dirueret mœnia Tyriorum. Inde per cladem Africæ, gentem* illam *futuram ubique dominam, & bello gloriosam: ita ſtatuiſſe Parcas.* Audierat hoc *Juno, hoc* ipſum *timens, & reminiſcens præteriti belli,*

NOTÆ.

in Africam venerunt, dicti ſunt *Pœni*, quaſi *Phœni*: quia ex *Phœnicia* profecti.

Coloni.] Proprie ſunt ii, qui terram colunt, agricolæ: ut ſupra, v. 3. *Ut quamvis avido parerent arva colono*, &c. Aliquando ſumuntur pro parte civium, qui ex conſenſu civitatis ad ſedes alias incolendas deducuntur, diciturque *colonia*: quales ſexaginta ſupra centum deductæ à Romanis varia in loca numerantur. Tyrii autem, Carthaginis conditores, non proprie *coloni* fuêre, ſed profugi; ſiquidem non ex conſenſu ſuæ civitatis, ſed fuga & ſeceſſione, Tyro profecti ſunt.

17. *Carthago.*] Urbs, caput Africæ, Græcis Καρχηδὼν dicta. Æmula Romæ diu fuit, cum eâque geſſit bella tria graviſſima: à Scipione victa primum & vectigalis facta; poſtmodum à Scipione Æmiliano deleta. De illa, deque illius initiis, dicemus in argumento libri IV.

Tiberina Oſtia.] *Tiberis*, fluvius Italiæ, de quo Æn. 8. 330. Oſtia ejus duo, quibus in mare Tyrrhenum evolvitur: ubi urbes duæ, *Oſtia* ad orientem, *Portus* ad occidentem.

19. *Magis omnibus unam, &c.*] Multas habuit urbes ſibi addictas Juno, Argos, Spartam, Mycenas: imprimis Samon.

20. *Samo.*] *Samos*, ſive *Samus*, inſula eſt Icarii maris, Ioniæ adjacens, contra Epheſum. In ea Juno adolevit, nupſitque Jovi: ideoque templum ejus erat Sami nobiliſſimum, & ſimulacrum habitu nubentis, & ſacro ritu nuptiarum.

21. *Arma, Hic currus fuit.*] Currum Junonis deſcribit Homerus Il. 5. 720. cujus miniſtra eſt Hebe: hunc aut ſimilem intellige, aut potius *thenſam*, vehiculum, quo Deorum ſimulacra in ſacris circumferebantur. *Illius arma.*] Vel haſta fuit; agnoſcit enim Plutarchus Junonem *Curitim*, & *curis* lingua Sabinorum haſta eſt. Vel ſceptrum & fulmen; his enim inſignibus ornatum fuit Carthagini ſimulacrum Junonis. Vel clypeus; refert enim Servius hanc ſolemnem è ſacris Tiburtibus formulam: *Juno curilis, tuo curru clypeoque tuere meos curiæ vernulas ſanc.*

22. *Si qua fata ſinant.*] Juno enim, & ipſe Jupiter, Diique cæteri ſubditi erant fato, quod eſſe dicebatur cauſa rerum immutabilis & æterna.

26. *Venturum excidio, &c.*] Modicius hic agnoſcit ablativum caſum: *excidio* pro *per excidium*; hoc ſenſu: *Hinc populum Romanum futurum late regem per excidium Africæ.* Vulgo tamen agnoſcitur dativus: *venturum excidio*, pro *ad excidium*; ut, *It clamor cœlo*, pro *ad cœlum*; hoc ſenſu: *Populum Romanum hinc*, id eſt, *poſt Carthaginis expugnationem, late ac ſine æmulo regnantem, venturum ac progreſſurum ad excidium totius Africæ.* Placet utraque interpretatio: ſecunda communior: prima ſubtilior. *Libyæ*, pars Africæ, pro tota, G. 1. 241.

Sic volvere Parcas.] Parcæ tres, quæ fatorum humanorum fila volvunt: de iis Ecl. 4. 47.

27. *Id metuens.*] Difficile eſt intelligere, quò nominativus iſte referatur. Alii referunt ad verbum ſuperius, *audierat*; hoc ſenſu: *Audierat Carthaginem à Romanis delendam eſſe, id metuens*; id eſt, *cum metu audierat.* Alii ad poſterius verbum, *arcebat longe Latio*; hoc ſenſu: *Id metuens*; *præterea his aliis tribus cauſis*, quæ per parentheſim enumerantur, *accenſa, arcebat Trojanos Latio.* Sed longior ſane mihi videtur ille trajectus: poteſt tamen admitti, ſi *Necdum etiam*, cum quatuor ſequentibus verſibus, parentheſi includatur.

Saturnia.] Juno Saturni & Opis filia, atque ita Jovis ſoror, itemque conjux.

quod prima ſuſcitaverat contra Trojanos pro Argis ſibi dilectis. Præterea cauſæ iracundiæ & ſævia indignatio non abierant adhuc ex animo: reſidet infixum profunda in mente judicium Paridis, & contumelia contemptæ pulchritudinis ſuæ, & familia ſibi odioſa, & munus Ganymedis à Jove rapti. His inſuper irritata repellebat procul à Latio Trojanos, reliquias Græcorum & crudelis Achillis, agitatos per totum mare; & illi à multis annis vagabantur impulſi fatis circa maria omnia. Tanti erat momenti fundare Romanum populum.

Prima quod ad Trojam pro caris geſſerat Argis.
Necdum etiam cauſæ irarum, ſævíque dolores
Exciderant animo. Manet altâ mente repôſtum
Judicium Paridis, ſpretæque injuria formæ,
Et genus inviſum, et rapti Ganymedis honores.
His accenſa ſuper, jactatos æquore toto
Troas, relliquias Danaûm atque immitis Achillei,
Arcebat longè Latio: multóſque per annos
Errabant acti fatis maria omnia circúm.
Tantæ molis erat Romanam condere gentem.
Vix è conſpectu Siculæ telluris in altum
Vela dabant læti, et ſpumas ſalis ære ruebant;

Vix vela faciebant læti è conſpectu Siculæ terræ in altum mare, & roſtris æratis ſecabant ſpumas maris;

NOTÆ.

28. *Prima.*] Quia origo belli Trojani fuit judicium Paridis: à quo poſtpoſitæ Veneri fuerunt Juno & Pallas. Juno igitur prima & dignitate & tempore, Græcis idcirco adverſus Trojanos favit. *Argis.*] Urbis nomen eſt in Peloponneſo; *Argi* maſculinum plurale, vel *Argos* neutrum ſingulare: cives hujus, & Græci deinde omnes *Argivi* communiter dicti.

30. *Repoſtûm.*] *Repoſitum* ſyncope frequens apud Poëtas. Lucret. l. 1. 35. *Tereti cervice repôſtâ*, Horat. Epod. 9. v. 1. *Quando repôſtum Cæcubum ad feſtas dapes.*

31. *Judicium Paridis.*] Paris ſive Alexander, Priami & Hecubæ filius: à patre primum expoſitus in ſylvis, quia, cum Hecuba facem ardentem parere ſe ſomniaſſet, conjectores reſponderant, infantem, quem in utero geſtabat, Trojani excidii cauſam futurum: à matre tamen clam educatus in Ida monte, propter æquitatis famam à Diis electus eſt judex pulchritudinis, inter Junonem, Palladem, ac Venerem: orto nempe inter eas diſſidio, propter malum aureum ad Pelei nuptias à Diſcordia illatum, atque inſcriptum his verbis, *Detur pulcherrimæ*, Paris Veneri malum addixit: poſtmodum agnitus ab Hectore fratre & parentibus, ac deinde miſſus in Græciam, & Menelai Spartani regis hoſpitio uſus, Helenam ejus uxorem Veneris favore ſecum abduxit: ad quam repetendam, bellum à Græcis conflatum eſt. Occidit deinde Achillem in templo Thymbræi Apollinis, & paulo poſt à Philoctete occiſus eſt.

32. *Et genus inviſum.*] Quia Trojanorum genus à Dardano fluxerat. Jovis filio ex Electra pellice, Atlantis filiâ. Infra v. 239.

Rapti Ganymedis honores.] Munus miniſtrandi pocula in Deorum conviviis tranſlatum eſt ab Hebe, Dea juventutis, ad Ganymedem, formoſum puerum, Trois filium, à Jove ſub aquilæ formam latente ſublatum inter ſidera, cum in Ida monte venaretur. *Rapti.*] Vel genitivus eſt caſus, & refertur ad *Ganymedis*; vel nominativus pluralis, & *honores* reſpicit, qui rapti, ſeu erepti ſunt Hebe, Junonis & Jovis, vel ſecundùm alios, unius Junonis filiæ.

33. *His accenſa ſuper.*] Accenſa *ſuper his*, id eſt, *de his cauſis tribus*, nempe judicio Paridis, Electræ amoribus, & Ganymedis honore. Donatus ac Servius melius, *ſuper* explicant quaſi *præterea*: nempe accenſa his tribus; *ſuper* ſive *præter* metum de Carthaginis excidio conceptum: quæ quarta erat odii ejus in Æneam cauſa.

34. *Danaûm, &c.*] Græcorum, à *Danao* Ægypti fratre, qui in Græciam navigavit, indeque expulſo rege Sthenelo, Argos tenuit, ac novæ gentis parens fuit.

Achillei.] Genitivus eſt pro *Achillis*: cauſam vide infra v. 124. *Achilles* Pelei & Thetidis filius, regnavit in Auſtrali Theſſaliæ parte quæ Phthiotis dicta eſt. Statim ab ortu Stygiis aquis immerſus, atque inde vulnere non violabilis, præterquam eâ pedis parte, quâ, dum lavaretur, à matre comprehenſus eſt. Occultatus à Thetide inter Lycomedis, Scyri regis, filias habitu muliebri, ne ad Trojam iret, unam earum vitiavit Deidamiam, ex eaque Pyrrhum ſuſcepit. Agnitus tamen Ulyſſis dolo, & ad illam expeditionem profectus, Hectorem occidit, & viciſſim à Paride occiſus eſt, ſagittâ in talum impactâ. *Pelides* à patre Peleo dictus: *Æacides* ab avo Æaco, Jovis filio, Æginæ inſulæ rege, de quo Æn. 2. 7.

38. *Siculæ telluris.*] Sicilia, inſula Mediterranei maris, de qua fusè Æn. 3. 687. Hinc ſolvit Æneas menſe Julio exeunte: ut diximus in argumento generali.

Cùm

Cùm Juno, æternum ſervans ſub pectore vulnus,
Hæc ſecum : ‘ Méne incepto deſiſtere victam,
‘ Nec poſſe Italiâ Teucrorum avertere regem?
‘ Quippe vetor fatis. Pallásne exurere claſſem
‘ Argivûm, atque ipſos potuit ſubmergere ponto,
‘ Unius ob noxam et furias Ajacis Oïlei?
‘ Ipſa, Jovis rapidum jaculata è nubibus ignem,
‘ Disjecítque rates, evertítque æquora ventis:
‘ Illum expirantem transfixo pectore flammas
‘ Turbine corripuit, ſcopulóque infixit acuto.
‘ Aſt ego, quæ Divûm incedo regina, Jovíſque
‘ Et ſoror et conjux, unâ cum gente tot annos
‘ Bella gero: et quiſquam numen Junonis adoret
‘ Præterea, aut ſupplex aris imponat honorem?’
Talia flammato ſecum Dea corde volutans,
Nimborum in patriam, loca fœta furentibus Auſtris,
Æoliam venit. Hîc vaſto rex Æolus antro

cum Juno ſervans ſub pectore plagam immortalem, hæc mente volvebat: ‘ *Egone ut victa*
‘ *ceſſem à cœpto, nec poſſim ar-*
‘ *cere* ab *Italia regem Trojano-*
‘ *rum? ſcilicet impedior fatis.*
‘ *An Pallas potuit incendere*
‘ *naves Græcorum, & ipſos*
‘ *ſubmergere mari, propter cul-*
‘ *pam & furorem ſolius Ajacis*
‘ *Oïlei? Ipſa vibrans è nu-*
‘ *bibus rapidum fulmen Jovis,*
‘ *& diſſipavit naves, & tur-*
‘ *bavit mare ventis, ipſumque*
‘ Ajacem *evomentem flammas*
‘ *è transfoſſo pectore, involvit*
‘ *turbine, et impegit rupi acutæ.*
‘ *Ego vero quæ gradior regina*
‘ *Deorum, Joviſque & ſoror &*
‘ *uxor, bellum facio à tot annis*
‘ *adverſus unicum populum: &*
‘ *aliquis poſtea colet divinita-*
‘ *tem Junonis, aut ſupplex im-*
‘ *ponet victimam altaribus?*’

Talia volvens Dea privatim animo ardente venit in Æoliam, plena furioſis ventis. Illic rex Æolus ſpatioſa in caverna regionem tempeſtatum, & loca

NOTÆ.

42. *Teucrorum.*] Trojanorum, à *Teucro* rege: de quo infra v. 239.

43. *Quippe vetor fatis.*] Occurrit objectioni, quæ peti poſſet è ſumma vi fatorum in ipſos Deos; & eſt indignatio cum amaro quodam joco: *Quaſi vero fata debuerint ultionem injuriæ permittere Palladi, mihi negare.* De *Pallade*, Ecl. 2. 61.

44. *Argivûm.*] Non proprie Argivorum, ſive Græcorum omnium; ſed Locrenſium: qui cum rege ſuo Ajace, Oïlei filio, poſt Trojanorum excidium patriam repetentes, tempeſtate oppreſſi ſunt: Ajax ipſe fulmine afflictus à Pallade; eo quod is, captâ Trojâ, Caſſandram Priami filiam virginem, & vaticinandi munere inſignem, in ipſo Palladis templo vitiaſſet. Secundùm Homerum tamen ſubmerſus eſt à Neptuno, eò quod invitis Diis evaſurum ſe è fluctibus impudenter jactaſſet, Odyſ. l. 4. 505.

45. *Ajacis Oïlei.*] Duo enim Ajaces fuerunt. Hic Oïlei, Locrenſium regis; alter Telamonis, Salaminis regis filius, qui propter amiſſa in judicio Achillis arma, in gladium incubuit. *Oïlei.*] Subſtantivum eſt, & eſt *Ajax Oïlei*, nempe *filius*; ut alibi *Deiphobe Glauci*, nempe *filia*.

46. *Jovis.*] A quo fulmen mutuata fuerat, ut graviorem infligeret plagam. Juno enim, & Pallas, & Vulcanus, fulmina mittere dicebantur; ſed non tam valida, quam Jupiter.

49. *Scopuloque.*] Aut Caphareo, Eubœæ monti, aut ſecundùm Homerum Odyſſ. 4. 507. Gyrææ petræ, quam Didymus eſſe putat Gyarum, Ægæi maris inſulam, non longe à Delo, ſteriliſſimam & exilii loco habitam à Romanis.

50. *Incedo regina, &c.*] De gravitate Junonii inceſſus, G. 3. 532. Solemnia Deorum cum ſororibus connubia ſunt, Ovid. Met. 9. 498. *Dii nempe ſuas habuere ſorores. Sic Saturnus Opim junctam ſibi ſanguine duxit, Oceanus Tethyn, Junonem rector Olympi.* Per Jovem autem, fabulæ ætherem cœlumque igneum ſignificarunt; per Junonem aërem: unde Juno Jovis *ſoror* dicitur, quia aër ætheri ſubtilitate perſimilis; *conjux* vero, quia aër ætheri ſubjectus. Ex Cicerone & Macrobio. Tamen Virgilius aërem ipſum & ætherem videtur in uno Jove adumbraſſe, eique terram conjugem attribuiſſe, G. 2. 325.

51. *Gero.*] *I have been waging.*

55. *Auſtris.*] Proprie ventis à meridie flantibus, de quibus Ecl. 2. 58. Hic promiſcue pro omnibus.

56. *Æoliam.*] Non hic Aſiæ minoris regio ſignificatur, inter Troadem & Ioniam ſita, *Æolia*, ſive *Æolis* dicta; ſed *Æoliæ inſulæ* inter Italiam & Siciliam ſitæ, numero ſeptem; aliter *Vulcaniæ* & *Hephæſtiades* appellatæ: quarum principes ſunt Lipara, Hiera, Strongyle. *Vulcania* & *Hephæſtiades* dictæ, quia propter frequentem ignium eruptionem Vulcanus, qui Græcis Ἥφαιστος, ibidem habere officinam exiſtimatus eſt; præſertim in Hiera, de qua Æ. 8. 426. *Æoliæ* vero, quia Æolus, Hippotæ filius, ibidem regnavit, maxime in Strongyle: rex ventorum habitus ideo, quia ſecundùm Plinium, Diodorum, ac Solinum, ex inſularum fumo ventos in triduum

quod prima ſuſcitaverat contra Trojanos pro Argis ſibi *dilectis. Præterea cauſæ iracundiæ & ſævæ indignatio non abierant adhuc* ex *animo: reſidet infixum profunda in mente judicium Paridis, & contumelia contemptæ pulchritudinis* ſuæ, *& familiæ* ſibi *odioſa, & munus Ganymedis* à Jove *rapti. His inſuper irritata repellebat procul à Latio Trojanos, reliquias Græcorum & crudelis Achillis, agitatos per totum mare; & illi à multis annis vagabantur impulſi fatis circa maria omnia. Tanti erat momenti fundare Romanum populum.*

Prima quod ad Trojam pro caris geſſerat Argis.
Necdum etiam cauſæ irarum, ſævíque dolores
Exciderant animo. Manet altâ mente repôſtum
Judicium Paridis, ſpretæque injuria formæ,
Et genus inviſum, et rapti Ganymedis honores.
His accenſa ſuper, jactatos æquore toto
Troas, relliquias Danaûm atque immitis Achillei,
Arcebat longè Latio: multóſque per annos
Errabant acti fatis maria omnia circúm.
Tantæ molis erat Romanam condere gentem.
Vix è conſpectu Siculæ telluris in altum
Vela dabant læti, et ſpumas ſalis ære ruebant;

Vix vela faciebant læti è conſpectu Siculæ terræ in altum mare, & roſtris *æratis ſecabant ſpumas maris;*

NOTÆ.

28. *Prima.*] Quia origo belli Trojani fuit judicium Paridis: à quo poſtpoſitæ Veneri fuerunt Juno & Pallas. Juno igitur prima & dignitate & tempore, Græcis idcirco adverſus Trojanos favit. *Argis.*] Urbis nomen eſt in Peloponneſo; *Argi* maſculinum plurale, vel *Argos* neutrum ſingulare: cives hujus, & Græci deinde omnes *Argivi* communiter dicti.

30. *Repoſtûm.*] *Repoſitum* ſyncope frequens apud Poëtas. Lucret. l. 1. 35. *Tereti cervice repôſtâ*, Horat. Epod. 9. v. 1. *Quando repôſtum Cæcubum ad feſtas dapes.*

31. *Judicium Paridis.*] Paris ſive Alexander, Priami & Hecubæ filius: à patre primum expoſitus in ſylvis, quia, cum Hecuba facem ardentem parere ſe ſomniaſſet, conjectores reſponderant, infantem, quem in utero geſtabat, Trojani excidii cauſam futurum: à matre tamen clam educatus in Ida monte, propter æquitatis famam à Diis electus eſt judex pulchritudinis, inter Junonem, Palladem, ac Venerem: orto nempe inter eas diſſidio, propter malum aureum ad Pelei nuptias à Diſcordia illatum, atque inſcriptum his verbis, *Detur pulcherrimæ*, Paris Veneri malum addixit: poſtmodum agnitus ab Hectore fratre & parentibus, ac deinde miſſus in Græciam, & Menelai Spartani regis hoſpitio uſus, Helenam ejus uxorem Veneris favore ſecum abduxit: ad quam repetendam, bellum à Græcis conflatum eſt. Occidit deinde Achillem in templo Thymbræi Apollinis, & paulo poſt à Philoctete occiſus eſt.

32. *Et genus inviſum.*] Quia Trojanorum genus à Dardano fluxerat. Jovis filio ex Electra pellice, Atlantis filiâ. Infra v. 239.

Rapti Ganymedis honores.] Munus miniſtrandi pocula in Deorum conviviis tranſlatum eſt ab Hebe, Dea juventutis, ad Ganymedem, formoſum puerum, Trois filium, à Jove ſub aquilæ formam latente ſublatum inter ſidera, cum in Ida monte venaretur. *Rapti.*] Vel genitivus eſt caſus, & refertur ad *Ganymedis*; vel nominativus pluralis, & *honores* reſpicit, qui rapti, ſeu erepti ſunt Hebe, Junonis & Jovis, vel ſecundùm alios, unius Junonis filiæ.

33. *His accenſa ſuper.*] Accenſa *ſuper his*, id eſt, *de his cauſis tribus*, nempe judicio Paridis, Electræ amoribus, & Ganymedis honore. Donatus ac Servius melius, *ſuper* explicant quaſi *præterea*: nempe accenſa his tribus; *ſuper* ſive *præter* metum de Carthaginis excidio conceptum: quæ quarta erat odii ejus in Æneam cauſa.

34. *Danaûm, &c.*] Græcorum, à *Dano* Ægypti fratre, qui in Græciam navigavit, indeque expulſo rege Sthenelo, Argos tenuit, ac novæ gentis parens fuit.

Achillei.] Genitivus eſt pro *Achillis*: cauſam vide infra v. 124. *Achilles* Pelei & Thetidis filius, regnavit in Auſtrali Theſſaliæ parte quæ Phthiotis dicta eſt. Statim ab ortu Stygiis aquis immerſus, atque inde vulnere non violabilis, præterquam eâ pedis parte, quâ, dum lavaretur, à matre comprehenſus eſt. Occultatus à Thetide inter Lycomedis, Scyri regis, filias habitu muliebri, ne ad Trojam iret, unam earum vitiavit Deidamiam, ex eaque Pyrrhum ſuſcepit. Agnitus tamen Ulyſſis dolo, & ad illam expeditionem profectus, Hectorem occidit, & viciſſim à Paride occiſus eſt, ſagittâ in talum impactâ. *Pelides* à patre Peleo dictus: *Æacides* ab avo Æaco, Jovis filio, Æginæ inſulæ rege, de quo Æn. 2. 7.

38. *Siculæ telluris.*] Sicilia, inſula Mediterranei maris, de qua fusè Æn. 3. 687. Hinc ſolvit Æneas menſe Julio exeunte: ut diximus in argumento generali.

Cùm

Cùm Juno, æternum ſervans ſub pectore vulnus,
Hæc ſecum : ‘ Méne incepto deſiſtere victam,
‘ Nec poſſe Italiâ Teucrorum avertere regem ?
‘ Quippe vetor fatis. Pallásne exurere claſſem
‘ Argivûm, atque ipſos potuit ſubmergere ponto,
‘ Unius ob noxam et furias Ajacis Oïlei ?
‘ Ipſa, Jovis rapidum jaculata è nubibus ignem,
‘ Disjecítque rates, evertítque æquora ventis :
‘ Illum expirantem transfixo pectore flammas
‘ Turbine corripuit, ſcopulóque infixit acuto.
‘ Aſt ego, quæ Divûm incedo regina, Jovíſque
‘ Et ſoror et conjux, unâ cum gente tot annos
‘ Bella gero : et quiſquam numen Junonis adoret
‘ Præterea, aut ſupplex aris imponat honorem ?’
Talia flammato ſecum Dea corde volutans,
Nimborum in patriam, loca fœta furentibus Auſtris,
Æoliam venit. Hîc vaſto rex Æolus antro

cum Juno ſervans ſub pectore plagam immortalem, hæc mente volvebat : ‘ Egone ut victa ‘ ceſſem à cœpto, nec poſſim arcere ab Italia regem Trojanorum ? ſcilicet impedior fatis. ‘ An Pallas potuit incendere ‘ naves Græcorum, & ipſos ‘ ſubmergere mari, propter culpam & furorem ſolius Ajacis ‘ Oïlei ? Ipſa vibrans è nubibus rapidum fulmen Jovis, ‘ & diſſipavit naves, & turbavit mare ventis, ipſumque ‘ Ajacem evomentem flammas ‘ è transfoſſo pectore, involvit ‘ turbine, et impegit rupi acutæ. ‘ Ego vero quæ gradior regina ‘ Deorum, Joviſque & ſoror & ‘ uxor, bellum facio à tot annis ‘ adverſus unicum populum : & ‘ aliquis poſtea colet divinitatem Junonis, aut ſupplex imponet victimam altaribus ?’

Talia volvens Dea privatim animo ardente venit in Æoliam, regionem tempeſtatum, & loca plena furioſis ventis. Illic rex Æolus ſpatioſa in caverna

NOTÆ.

42. *Teucrorum.*] Trojanorum, à *Teucro* rege : de quo infra v. 239.

43. *Quippe vetor fatis.*] Occurrit objectioni, quæ peti poſſet è ſumma vi fatorum in ipſos Deos ; & eſt indignatio cum amaro quodam joco : *Quaſi vero fata debuerint ultionem injuriæ permittere Palladi, mihi negare.* De *Pallade*, Ecl. 2. 61.

44. *Argivûm.*] Non proprie Argivorum, ſive Græcorum omnium ; ſed Locrenſium : qui cum rege ſuo Ajace, Oïlei filio, poſt Trojanorum excidium patriam repetentes, tempeſtate oppreſſi ſunt : Ajax ipſe fulmine afflictus à Pallade ; eo quod is, captâ Trojâ, Caſſandram Priami filiam virginem, & vaticinandi munere inſignem, in ipſo Palladis templo vitiaſſet. Secundùm Homerum tamen ſubmerſus eſt à Neptuno, eò quod invitis Diis evaſurum ſe è fluctibus impudenter jactaſſet, Odyſ. l. 4. 505.

45. *Ajacis Oïlei.*] Duo enim Ajaces fuerunt. Hic Oïlei, Locrenſium regis ; alter Telamonis, Salaminis regis filius, qui propter amiſſa in judicio Achillis arma, in gladium incubuit. *Oïlei.*] Subſtantivum eſt, & eſt *Ajax Oïlei*, nempe *filius* ; ut alibi *Deiphobe Glauci*, nempe *filia*.

46. *Jovis.*] A quo fulmen mutuata fuerat, ut graviorem infligeret plagam. Juno enim, & Pallas, & Vulcanus, fulmina mittere dicebantur ; ſed non tam valida, quam Jupiter.

49. *Scopuloque.*] Aut Caphareo, Eubœæ monti, aut ſecundùm Homerum Odyſſ. 4. 507. Gyrææ petræ, quam Didymus eſſe putat Gyarum, Ægæi maris inſulam, non longe à Delo, ſteriliſſimam & exilii loco habitam à Romanis.

50. *Incedo regina, &c.*] De gravitate Junonii inceſſus, G. 3. 532. Solemnia Deorum cum ſororibus connubia ſunt, Ovid. Met. 9. 498. *Dii nempe ſuas habuere ſorores. Sic Saturnus Opim junctam ſibi ſanguine duxit, Oceanus Tethyn, Junonem rector Olympi.* Per Jovem autem, fabulæ ætherem cœlumque igneum ſignificarunt ; per Junonem aërem : unde Juno Jovis *ſoror* dicitur, quia aër ætheri ſubtilitate perſimilis ; *conjux* vero, quia aër ætheri ſubjectus. Ex Cicerone & Macrobio. Tamen Virgilius aërem ipſum & ætherem videtur in uno Jove adumbraſſe, eique terram conjugem attribuiſſe, G. 2. 325.

51. *Gero.*] *I have been waging.*

55. *Auſtris.*] Proprie ventis à meridie flantibus, de quibus Ecl. 2. 58. Hic promiſcue pro omnibus.

56. *Æoliam.*] Non hic Aſiæ minoris regio ſignificatur, inter Troadem & Ioniam ſita, *Æolia*, ſive *Æolis* dicta ; ſed *Æoliæ inſulæ* inter Italiam & Siciliam ſitæ, numero ſeptem ; aliter *Vulcaniæ* & *Hephæſtiades* appellatæ : quarum principes ſunt Lipara, Hiera, Strongyle. *Vulcania* & *Hephæſtiades* dictæ, quia propter frequentem ignium eruptionem Vulcanus, qui Græcis Ἥφαιστος, ibidem habere officinam exiſtimatus eſt ; præſertim in Hiera, de qua Æ. 8. 426. *Æoliæ* vero, quia Æolus, Hippotæ filius, ibidem regnavit, maxime in Strongyle : rex ventorum habitus ideo, quia ſecundùm Plinium, Diodorum, ac Solinum, ex inſularum fumo ventos in triduum

continet auctoritate suâ ventos pugnantes & tempestates sonantes, eosque coercet catenis & carcere. Illi impatientes tumultuantur circa obices magno cum fragore montis: Æolus sedet in summo monte, tenens sceptrum, & mitigat animos, & moderatur furorem. Nisi id *faceret, scilicet* venti *rapidi secum raperent maria ac terras & cœlum intimum, eaque per aërem traherent. Sed Deus omnipotens id timens clausit* eos *in antris obscuris, & superimposuit moles altarum rupium, præfecitque regem, qui constanti lege sciret & eos coercere, & iis permittere laxiora fræna,* quoties *juberetur.*

Apud quem Juno tunc supplicans usa est his verbis:
'Æole (nam parens Deorum
'& rex mortalium tibi dedit,
'& mitigare, & concitare
'vento fluctus) natio mihi in-
'fensa currit per mare Tyr-
'rhenum, in Italiam ferens
'Trojam & Penates domitos.
'Adde impetum ventis, &
'obrue naves submersas, aut
'impelle in *diversas* partes,
'& disperge corpora mari.
'Ego habeo quatuordecim
'Nymphas formoso corpore: è quibus Deïopeiam, quæ specie elegantissima est, *sociabo* tibi *firmo*
'conjugio, & propriam addicam: ut pro tali officio transigat tecum omnes annos, & efficiat te
'patrem formosâ sobole.' Æolus hæc vicissim respondet: *'Tua cura est, ô regina, considerare quid*
'velis; æquum est me exequi tua mandata.

Luctantes ventos, tempestatésque sonoras
Imperio premit, ac vinclis et carcere frænat.
Illi indignantes magno cum murmure montis
Circùm claustra fremunt. Celsâ sedet Æolus arce,
Sceptra tenens; mollítq; animos, et temperat iras.
Ni faciat, maria ac terras cœlúmque profundum
Quippe ferant rapidi secum, verrántque per auras.
Sed pater omnipotens speluncis abdidit atris,
Hoc metuens; molémque et montes insuper altos
Imposuit; regémque dedit, qui fœdere certo
Et premere, et laxas sciret dare jussus habenas.
Ad quem tum Juno supplex his vocibus usa est:
'Æole (namq; tibi Divûm pater atq; hominum rex
'Et mulcere dedit fluctus, et tollere vento)
'Gens inimica mihi Tyrrhenum navigat æquor,
'Ilium in Italiam portans, victósque Penates.
'Incute vim ventis, submersásque obrue puppes;
'Aut age diversas, et disjice corpora ponto.
'Sunt mihi bis septem præstanti corpore Nymphæ;
'Quarum, quæ forma pulcherrima, Deïopeiam
'Connubio jungam stabili, propriámque dicabo;
'Omnes ut tecum meritis pro talibus annos
'Exigat, et pulchrâ faciat te prole parentem.'
Æolus hæc contrà: 'Tuus, ô regina, quid optes,
'Explorare labor: mihi jussa capessere fas est.

NOTÆ.

prædicere nautis solitus erat: unde hæ insulæ dicuntur hic *ventorum patria*. Nomen Æoli ab αἰόλος, *varius*, ob naturam ventorum mutabilem.

60. *Arce.*] Vel proprie in arce, quæ ipsi palatii loco sit; vel in summa montis rupe: rupes enim *arces* aliquando appellantur, G. 4. 461. *Horrent Rhodopeiæ arces.*

63. *Verrantque.*] Vox Lucretiana, l. 5. 267. *Valide verrentes æquora ventis.*

66. *Fœdere.*] Est enim quoddam veluti fœdus, imperium principum in subditos: quo subditi obsequium principibus, principes subditis tutelam promittunt.

71. *Tyrrhenum æquor.*] Mediterranei maris ea pars est, qua Italiam ad meridiem alluit; unde *mare inferum* etiam vocatur, & mare *Tuscum:* à Tuscia sive Etruria, ad fretum Siculum extenditur: *mer de Toscane, the Tuscan sea.*

72. *Ilium in Italiam, &c.*] De *Ilio*, Troja, supra v. 5. De *Italia*, v. 6. de *Penatibus*, Diis domesticis, l. 2. 717.

75. *Nymphæ.*] Proprie minora aquorum numina sunt, ut diximus, Ecl. 2. 46. Addicuntur tamen & aliis numinibus quasi famulæ.

76. *Deïopeiam.*] Nomen à δῆϊος, *ardens*, & ὄψ, ὀπὸς, *vox.*

77. *Connubio.*] Vulgo secundam syllabam habet longam, quia est à *nubo*, cujus prima longa: ita Æ. 3. 319. *Hectoris Andromachæ Pyrrhin' connubia servas?* Æ. 4. 316. *Per connubia nostra,* &c.

79. *Pulchrâ prole.*] Innuit hic Æolum liberis fuisse hactenus infelicem; Sisypho nempe latrociniis infami, Macareo fororis suæ Canaces incesto amatore: hos enim duos hujus etiam Æoli ventorum regis liberos facit Ovidius Ep. Heroid. 11. 9. Et propterea Juno novam ei conjugem proponit, ex qua digniores suscipiat libores. Adde quod Dea nuptiarum & partuum est: unde non indecora est hæc ejus promissio.

81. *Fas est.*] Licebit mihi facere, etiam si illicita jusseris: tibi enim tam multa debeo, sceptra, gratiam Jovis, ut nemini reus possim videri, si jussa tua, quæcumque fuerint, im-

Tu

'Tu mihi quodcunq; hoc regni, tu ſceptra, Jovémq;
'Concilias; tu das epulis accumbere Divûm,
'Nimborúmque facis tempeſtatúmque potentem.'
Hæc ubi dicta, cavum conversâ cuſpide montem
Impulit in latus: ac venti, velut agmine facto,
Quâ data porta, ruunt, et terras turbine perflant.
Incubuêre mari, totúmque à ſedibus imis
Unà EurúſqueNotúſque ruunt, crebérque procellis
Africus; et vaſtos volvunt ad litora fluctus.
Inſequitur clamórque virûm, ſtridórque rudentum.
Eripiunt ſubitò nubes cœlúmque, diémque,
Teucrorum ex oculis: ponto nox incubat atra.
Intonuêre poli, et crebris micat ignibus æther;
Præſentémque viris intentant omnia mortem.
Extemplo Æneæ ſolvuntur frigore membra:
Ingemit, et duplices tendens ad ſidera palmas,
Talia voce refert: 'O térque quatérque beati,
'Queis ante ora patrum, Trojæ ſub mœnibus altis,
'Contigit oppetere! ô Danaûm fortiſſime gentis
'Tydide, méne Iliacis occumbere campis
'Non potuiſſe? tuâq; animam hanc effundere dex-
'Sævus ubi Æacidæ telo jacet Hector, ubi ingens (trâ?
'Sarpedon: ubi tot Simoïs correpta ſub undis

'*Tu mihi demereris Jovem, &*
'*imperium, & eam qualemcum-*
'*que auctoritatem; tu facis ut*
'*accumbam menſis Deorum, &*
'*reddis* me *dominum nubium*
'*ac tempeſtatum..*'

Poſtquam hæc dicta ſunt, concuſſit cavernoſum montem ad latus intorta cuſpide: ac venti quaſi turmatim erumpunt, quà via aperta eſt, & agitant flatu terras. Inſederunt mari, ac ſimul Euruſque, Notuſque, & frequens tempeſtatibus Africus, evertunt totum mare ab ipſo fundo: & propellunt ad litora magnos fluctus. Sequitur & clamor hominum, & ſtridor funium. Statim nubes auferunt cœlum & lucem ex oculis Trojanorum: nox obſcura inſidet mari, poli tonuere & aër ſplendet frequentibus fulguribus: & omnia ingerunt hominibus preſentem necem. Continuo membra Æneæ frigore diſſolvuntur: Ingemit, & attollens ad aſtra ambas manus, talia ore pronunciat: '*O ter*
'*& quater felices, quibus ac-*
'*cidit mori in oculis parentum,*
'*ad muros excelſos Trojæ: ô ge-*
'*neroſiſſime nationis Danaorum, fili Tydei, egone non potui mori in campis Trojanis, & amittere hanc*
'*vitam tua manu? Ubi durus Hector periit armis Achillis, & magnus Sarpedon: ubi Simois volvit*
'*inter aquas tot correptos*

NOTÆ.

pleverim. Atque id ad mentem Donati. Servius vero ait eſſe commutationem negativi ſenſus in affirmativum; *fas eſt capeſſere*, pro, *nefas eſt non capeſſere:* ut alibi affirmativus in negativum commutatur; *munera nec ſperno*, pro, *libenter accipio*, Æn. 7. 261.

83. *Epulis accumbere.*] Divinitatis hæc nota eſt; ſic notat Horatius divinitatem Herculis, Od. l. 4. 8. 29. *Sic Jovis intereſt optatis epulis impiger Hercules.*

84. *Tempeſtatum potentem.*] Dominum. Sic Horat. Od. l. 1. 3. *Sic te Diva potens Cypri.*

89. *Euruſque, &c.*] *Eurus* ventus ab oriente. *Notus*, à meridie, qui & *Auſter* dicitur. *Africus*, ab Africa ſpirans, inter occidentem ac meridiem.

91. *Stridorque rudentum.*] Nauticorum funium, qui propter gravem in motu ſtridorem, *rudere* quodammodo videntur.

95. *Teucrorum.*] Trojanorum, ſupra, v. 42.

26. *Extemplo.*] *Continuo:* & verbum eſt ſacrorum, ut *ilicet* judiciorum: quemadmodum enim *ilicet*, dimiſſo ſenatu, id eſt, *ire licet*; ita *extemplo*, ſacrificio peracto, pronunciabatur à præcone; quo ſignificaretur, ut exirent *è templo*: Quod quia cito fiebat, ideo pro *cito* & *continuo* ſumi utrumque cœptum eſt.

27. *Ingemit.*] Accuſatur hic à quibuſdam Æneas puſilli animi, ſed temere: non enim hic mortem deprecatur, ſed mortem ingloriam atque inutilem.

100. *Danaum, &c. Tydide, &c.*] *Danaum*, Græcorum, à Danao, ſupra, v. 34, *Tydide.*] Vocativus Græcus. Diomedem intelligit, Tydei filium, Argivorum ducem Trojano bello; de quo Æ. 11. 248. Ab eo vulneratus Æneas in coxa, & tantum non occiſus eſt, Iliad. 5.

103. *Sævus.*] Hic pro *forti*, bonam in partem ſumitur.

Æacidæ.] Achillis, qui nepos fuit Æaci, ſupra v. 34.

Hector.] Priami & Hecubæ filius. Trojæ propugnator, qui decimo obſidionis anno ab Achille occiſus eſt, & bigis alligatus, ac circa Patrocli ſepulchrum & Trojæ muros tractus: cadaver à Priamo redemptum auro, poſtquam dies duodecim inſepultum fuiſſet.

104. *Sarpedon.*] Jovis ex Laodamia filius, Lyciæ rex, Priamo contra Græcos in auxilium venit, & à Patroclo occiſus eſt.

'clypeos hominum & galeas,
'& generosa corpora.'

'Scuta virûm, galeásq; et fortia corpora volvit.'105

Talia dicenti tempestas stridens ab *Aquilone percutit* ex *opposita* parte *velum, & propellit fluctus ad astra. Rumpuntur remi, deinde prora detorquetur, & objicit latus undis; succedit mons aquæ altitudine præruptus. Alii pendent è summo fluctu; mare hians pandit aliis terram inter fluctus: mare ebulliens turbatur arenis. Notus affligit tres* naves *abreptas ad scopulos occultos; scopulos* inquam illos, *quos Itali in medio mari appellant Aras,*

Talia jactanti stridens Aquilone procella
Velum adversa ferit, fluctúsque ad sidera tollit.
Franguntur remi: tum prora avertit, et undis
Dat latus: insequitur cumulo præruptus aquæ mons.
Hi summo in fluctu pendent; his unda dehiscens
Terram inter fluctus aperit; furit æstus arenis.111
Tres Notus abreptas in saxa latentia torquet;
Saxa vocant Itali mediis quæ in fluctibus Aras,

NOTÆ.

104. *Simoïs.*] Fluvius Troadis, ex Ida monte, per agrum Trojanum in Scamandrum profluens, & cum eo in Hellespontum, non longe à Sigeo promontorio: nunc dicitur *Simeors.*

106. *Aquilone.*] Qui & *Boreas* appellatur, ventus septentrionalis, Ecl. 7. 51.

107. *Adversa.*] Quia Aquilo, flans à septentrione, adversus est illac navigantibus è Sicilia in Italiam. Atque hujus quidem venti flatu Æneas, qui solverat è Drepani portu, & Siciliæ parte maxime occidentali; jamque aliquantum in mare Tyrrhenum ad septentrionem processerat; retro ad meridiem actus est, Africam versus. Ubi cum inter Siciliam atque Africam, quasi medium teneret; tum Notus à meridie, tres naves ad septentrionem & *aras* repulit, v. 112. Eurus ab oriente, tres alias in occidentem impegit, ad latera Africæ, & Syrtim minorem, v. 114.

108. *Prora avertit.*] In quibusdem codd. *proram avertit*, & refertur ad *procella:* in cæteris melius *prora avertit*, id est, *avertit se. Prora.*] Pars navis anterior.

109. *Insequitur cumulo, &c.*] Dabit lucem hæc imitatio Ovidiana Met. 15. 508. *Cum mare surrexit, cumulusque immanis aquarum, In montis speciem curvari & crescere visus.*

112. *In saxa latentia.*] Non in quælibet saxa latentia; sed in ea, quæ ab Italis *aræ* vocantur: quænam autem illa sint, mox inquiremus.

113. *Aras.*] 1. Explicant aliqui apud Pomponium Sabinum, de Aris Philænorum, loco in Africa celebri, propter mortem duorum ejus nominis fratrum, qui, pro dissterminandis Carthaginensium suorum à Cyrenaica ditione limitibus, ibi se vivos defodi passi sunt: ut est apud Sallust. in Jugurtha. At locus ille circa Syrtim majorem, in Continenti Africæ fuit: igitur Notus, meridionalis ventus, non potuit illuc naves pellere; adde quod sunt aræ istæ *mediis in fluctibus.* 2. Scaliger in Comment. ad Epistolam 9. Ausonii, *aras* ait esse moles & crepidines, quibus flumina aut maria coercentur, Gallice *quays, keys:* citatque hos Virgilii versus, sed male; nam crepidines illæ litora muniunt; *aræ* istæ sunt *mediis in fluctibus.* Firmat sententiam hoc ejusdem epistolæ versu, *Desertus vacuis solisque exerceor aris:* sed libenter, nec temere rescriberem, vel *agris*, vel *oris*; cui lectioni favet impense subsequentium versuum sententia. Addit locum è Tertulliani Pallio, cap. 5. *Soleo de qualibet margine, vel ara, medicinam moribus dicere:* putatque *margine & ara* hic esse synonyma: sed præterquam quod in quibusdam codd. legitur *area*, non *ara*; manifestum est nihil hic esse, quod ad mare fluviosque pertineat: & hæc esse Cynici cujusdam philosophi verba, qui profitetur se ad dicendum, non suggestu, non pulpito indigere; sed ex quolibet loco paulo editiore, quales sunt in viis margines, qualis in aris gradus, concionem habere. 3. Ex Servio & Pomponio Sabino colligitur *aras* insulas esse, Africam inter & Siciliam positas, non longe à Lilybæo Siciliæ promontorio, communi nomine *Ægates* appellatas; tres numero, Phorbantiam, nunc *Lavenzo*; Ægusam, nunc *Favignana*; Hieram, nunc *Maretamo*; easque admodum scopulosas, & saxis *latentibus* vallatas. Ad has constat victos esse navali prælio Pœnos à Q. Lutatio Catulo consule anno U. C. 512. & pace ibidem constitutâ terminatum ab eo feliciter fuisse bellum Punicum primum; iis conditionibus, ut quicquid insularum est Africam inter & Italiam, Romani juris deinceps foret. Id habetur ex Floro, Cornelio Nepote, Polybio. Testatur Servius ex illo fœdere saxa illa dicta Italis fuisse *aras propitias*, & eo nomine appellari apud Sisennam historicum veterem, cujus opera perierunt. Atque ille insularum situs plane cum Virgiliana tempestatis descriptione convenit, qualem explicuimus ad v. 107. Non possum tamen, quin hic Turnebum, & Pomponium Melam, obiter perstringam. Turnebus quidem l. 26. c. 23. saxa illa magno in honore apud Romanos habita confirmat ex hoc Lucan l. 8. 892. *Augustius aris*

Dorsum

Dorſum immane mari ſummo. Tres Eurus ab alto
In brevia et ſyrtes urget, miſerabile viſu;
Illidítque vadis, atque aggere cingit arenæ.
Unam quæ Lycios fidúmque vehebat Orontem,
Ipſius ante oculos ingens à vertice pontus
In puppim ferit: excutitur pronúſque magiſter
Volvitur in caput: aſt illam ter fluctus ibidem
Torquet agens circùm, et rapidus vorat æquore
Apparent rari nantes in gurgite vaſto: [vortex.

quæ ſunt quaſi *grande dorſum* in *ſuperficie maris. Eurus tres* naves *impellit à pleno* mari *in brevia & ſyrtes, res viſu miſerabilis:* eaſque *impingit in vada, & circumdat vallo arenæ. Ingens fluctus ante oculos ipſius* Æneæ *percutit à prora in puppim, unam* navim, *quæ ferebat Lycios & fidelem Orontem: concidit gubernator, & pronus ſubvertitur in caput: navem vero fluctus ter eodem* Videntur pauci enatantes in *in loco circum involvens torquet, & præceps vortex abſorbet mari. immenſo mari*

NOTÆ.

victoris Libyco pulſatur ab æquore ſaxum Tarpeiis. Ubi ſane dormitavit vir ſagax: patet enimvero legentibus, ſaxum hoc Lucani, tumulum illum eſſe ſubitarium, quo Pompeii cadaver in Ægyptio litore conditum eſt; & hanc eſſe verſuum ſententiam: *ſaxeum Pompeii tumulum, quem fluctus alluit in litore, auguſtionem eſſe aris illis, quas adulatrix Roma victori Cæſari deinde erexit:* vox autem *Tarpeiis* plane ſequenti verſui adjungenda eſt. Pomponius Mela, cum l. 2. c. 7. vocavit *Ægates Romana clade memorabiles,* aut erravit, aut cladem intellexit, non quam Romani paſſi ſint, ſed quam Pœnis intulerint.

114. *Dorſum immane, &c.*] Quomodo igitur *latentia*; ſi quidem dorſum in mari faciebant? ſcilicet *dorſum* faciebant inſulæ: circumjecta inſulis ſaxa *latebant.* Polybius l. 4. de Iſtri oſtiis loquens, ait, in iis aggeſtiones quoque arenarum eſſe, quas nautæ vocant *pectera:* καλοῦσι δ' αὐτὰς οἱ ναυτικοὶ κήθη.

115. *In brevia et ſyrtes.*] Non in omnia *brevia,* ſed in ea quæ peculiariter vocantur *ſyrtes.* Et *brevia, vada, ſyrtes,* communiter ſignificant partes illas maris, ubi frequentes & vento mutabiles ſiunt arenarum aggeſtiones: *brevia* quidem dicta βραχέα, quia *brevis* & parum alta ibidem aqua eſt: *vada,* quia pedibus illac facile eſt *vadere,* difficile navibus; *ſyrtes,* à *tractu* inquit Salluſtius, id eſt, quaſi σύρτεις à σύρω, *traho,* quia eo *limum, arenamque, & ſaxa ingentia fluctus trahunt,* ait idem. Syrtes ejuſmodi duæ ſunt in Africano litore, vaſtos in ſinus porrectæ, Tripolitanam regionem utrimque vallant: major ad orientem eſt, *les ſeches de Barbarie, the quick-ſands of Barbary:* minor ad occidentem, *le golfe de Capes: the gulf of the Cape:* major à minore disjungitur ducentis & quinquaginta paſſuum millibus. Itaque de minore ſola hic eſt ſermo: pluralem tamen numerum poëta ad rem augendam adhibuit. Et *Eurus* facile potuit ad Syrtis illius occidentale latus, Carthigini vicinius, Æneæ naves impellere, cum ab oriente ſpiret.

117. *Lycios.*] Aſiæ minoris populos, inter Pamphyliam & Cariam, qui Trojanis in auxilium venerant: & mortuo rege ſuo Sarpedone, Æneæ adhæſerant. *Orontes,* earum dux, magiſter navis, *Leucaſpis* videtur fuiſſe, de quo Æn. 6. 334.

118. *A vertice, &c.*] Explicat Servius, *a puppi,* quam ait eſſe verticem navis: male, non enim *a puppi in puppim* pontus ferire poteſt. Idem Servius, ab *Aquilone,* ſeu *Boreali polo,* qui *vertex* appellatur; durius Modicius, *a puncto verticali,* quod Arabes *Zenith* vocant; curioſius Taubmannus, *a vertice,* ſive, quod idem eſt, *vortice aquarum aut ventorum;* Lucretius enim l. 1. 293. de ventis, *Interdum vortice torto corripiunt:* ſed ab eo ſenſu videtur abhorrere præpoſitio *à.* Ego interpretor *à prora;* quæ pars eſt navis, ſi non mole altior, ſaltem acutior & in roſtrum deſinens: unde *vertex* dici poteſt. Adde quod levior cum ſit, facilius potuit fluctuum impetu attolli, & in puppim ſubverti: unde *pronus magiſter in caput* revolutus fuerit.

121. *Vortex.*] Chariſius diſtinguit *verticem* à *vortice*; & hunc derivat à *vorando,* illum à *vertendo.* Alii tamen melius utrumque à *vertendo* deducunt, & utriuſque vim confundunt; ut ſignificent quicquid *vertitur* ac torquetur, ut in aquis, ventis, extrema parte axis, capillis: à capillis autem, ad ſummam capitis partem exprimendam transfertur *vertex*; à capite, ad cacumina montium atque arborum. Patet utriuſque vocis affinitas ex Quinctiliano, qui ait Scipionem Africanum primum in *vortices & vorſus* litaram *o* mutaſſe in *e.*

122. *Apparent rari, &c.*] Hoc de navi Orontis intelligendum: ex qua pauci enatare conabantur, cæteris mari demerſis.

Gurgite vaſto.] *Gurges* eſt pars maris aut fluvii profundi, aquas ingenti ſono quaſi ſorbens; unde à ſoni ſimilitudine nomen habet: ſumitur hic, ut vulgo apud cæteros poëtas, pro toto mari: & eſt tapinoſis, ſive rei magnæ expoſitio humilior; unde additur, *vaſto.* Sic Æn. 3. 197. *Diſperſi jactamur gurgite vaſto.*

& arma hominum, & tabulæ, et Trojanæ opes per aquas. Jam tempeſtas ſuperavit firmam navem Ilionei, jam navem generoſi Achatæ; et eam quâ portabatur Abas, & quâ ſenior Alethes: & omnes ſolutis junctûris laterum admittunt perniciosam aquam & rimis debiſcunt.

Arma virûm, tabulæq; et Troïa gaza per undas.
Jam validam Ilionei navem, jam fortis Achatæ,
Et quâ vectus Abas, et quâ grandævus Alethes,
Vicit hyems: laxis laterum compagibus omnes
Accipiunt inimicum imbrem, rimíſque fatiſcunt.

Interea Neptunus animadvertit mare magno tumultu agitari, et immiſſam tempeſtatem, et profunda maris *ab imis vadis revoluta: graviter iratus, & mari providens, ſuſtulit caput tranquillum è ſuperficie aquæ. Cernit naves Æneæ diſperſas toto mari, Trojanos ebrutos fluctibus, et aëris fulminibus. Nec fraudes et iræ Junonis ignotæ fuerunt fratri* Junonis: *appellat ad ſe Eurum ac Zephyrum, deinde hæc ait:* ‘ *Tantane vos cepit confidentia ex veſtra origine? Jam audetis, ô* ‘ *venti, ſine mea auctoritate, confundere cœlum et terram, et attollere tantos cumulos* fluctuum?

Interea magno miſceri murmure pontum,
Emiſſámque hyemem ſenſit Neptunus et imis
Stagna refuſa vadis: graviter commotus, et alto
Proſpiciens, ſummâ placidum caput extulit uudâ.
Diſjectam Æneæ toto videt æquore claſſem,
Fluctibus oppreſſos Troas, cœlíque ruinâ.
Nec latuêre doli fratrem Junonis, et iræ:
Eurum ad ſe Zephyrúmq; vocat: dehinc talia fatur;
‘ Tantáne vos generis tenuit fiducia veſtri?
‘ Jam cœlum terrámque meo ſinè numine, venti,
‘ Miſcere, et tantas audetis tollere moles?

NOTÆ.

123. *Troïa gaza.*] Perſica vox, ærarium ſignificat, ex Pomp. Mela, l. 1. 11. Neque tantum pro auro ſumitur, quod natare non potuiſſet; ſed pro qualibet pretioſa ſupellectile. *Troia*, adjective, *Troius, Troia*, trium ſyllabarum.

124. *Ilionei---Achatæ.*] *Ilionei* vult eſſe dativum Servius, & caſum pro caſu poſitum; at dativus quidem eſt Græcus, ſed genitivus Latinus, *Ilionæus, Ilionei. Achatæ* quoque genitivus eſt Latinus primæ declinationis, ut Æn. 4. 351. *Me patris Anchiſæ.* Et *Achates* quidem fidus erat Æneæ amicus, de quo paſſim ubique ſermo eſt. *Ilioneus* mox apud Didonem naufragorum orator erit, v. 525.

125. *Abas---Alethes.*] *Abas*, is fortaſſe, qui à Lauſo Mezentii filio occiditur, Æn. 10. 427. *Alethes*, ut præcipui vir conſilii atque auctoritatis inducitur, Æn. 9. 246. *Hic annis gravis atque animi maturus Alethes.*

126. *Hyems.*] Vis tempeſtatis; æſtas enim tunc erat, ut videbimus, 539. Sic de æſtiva tempeſtate, G. 1. 321. *Ita turbigine negro Ferret hyems culmumque levem ſtipulaſque volantes.*

127. *Imbrem.*] Vel proprie pluviam, vel ipſam maris aquam: aqua enim generatim imber a Lucretio dicitur, l. 1. 715. *Ex igni, terra, atque anima procreſcere et imbri.*

129. *Neptunus.*] Jovis & Plutonis frater; maris præſes. Uxorem habuit Amphitriten; ex qua Nymphas complures ſuſcepit. Muros Trojanos condidit cum Apolline: equum è terra ſuſcitavit, cum Pallade contendens de nomine Athenis imponendo, ut habetur, G. 1. 14. Nomen ejus, ſecundùm Ciceronem, à *nando*; ſecundùm Varronem, à *nubendo*, quia terras quis obnubit & cooperit.

130. *Stagno vadis.*] Tapinoſis, humilis expreſſio majoris rei: *ſtagnum* enim eſt *aqua ſtans: vadum*, locus in mari aut fluvio, ubi parum aquæ, multum arenæ eſt: hic utrumque pro *mari*.

133. *Cœlique ruinâ.*] Imbre, fulguribus, fulminibus, quæ è cœlo *ruunt*.

134. *Fratrem Junonis.*] Neptunum: ambo enim Saturnum patrem, Opem matrem habuerunt. Neptunus autem dicitur Junonis frater: quia aër, qui Juno eſt, confinis eſt aquæ, quæ Neptunus.

135. *Eurum---Zephyrumque.*] Ventos oppoſitos; hunc ab occidente, illum ab oriente.

136. *Generis fiducia.*] Venti enim principes feruntur Auroræ & Aſtræi Titanis filii eſſe. Admonet ergo Neptunus objurgando, ut, ſi Gigantum majorum ſuorum imitari pervicaciam velint, pœnas eorundem timeant.

137. *Cœlum terramque.*] Puto hic à Neptuno communem elementorum omnium perturbationem ventis exprobari: & per *cœlum* quidem, aërem & ætherem; per *terram*, aquam etiam ſignificari, quæ cum terra conglobata eſt.

Quos

'Quos ego --- Sed motos præstat componere flu-
'Pòst mihi non simili pœnâ commissa luetis. [ctus.
'Maturate fugam, regíque hæc dicite vestro:
'Non illi imperium pelagi, sævúmque tridentem,
'Sed mihi sorte datum: tenet ille immania saxa,
'Vestras, Eure, domos: illâ se jactet in aulâ
'Æolus, et clauso ventorum carcere regnet.'
Sic ait, et dicto citiùs tumida æquora placat,
Collectásque fugat nubes, Solémque reducit.
Cymothoë simul, et Triton adnixus, acuto
Detrudunt naves scopulo: levat ipse tridenti;
Et vastas aperit syrtes, et temperat æquor,
Atque rotis summas levibus perlabitur undas.
Ac veluti magno in populo cùm sæpe coorta est
Seditio, sævítque animis ignobile vulgus;
Jámq; faces et saxa volant; furor arma ministrat:
Tum, pietate gravem ac meritis si forte virum quem
Conspexêre, silent, arrectísque auribus astant:
Ille regit dictis animos, et pectora mulcet. [quam
Sic cunctus pelagi cecidit fragor: æquora post-
Prospiciens genitor, cœlóque invectus aperto,
Flectit equos, currûque volans dat lora secundo.

'Vos ego puniam. Sed melius
'est sedare turbatas aquas.
'Posthac non luetis crimina tali
'pœna. Celerate fugam, & di-
'cite ista vestro regi: Non illi
'concessam esse dominationem
'maris, & potentem tridentem;
'sed mihi per sortem. Habet il-
'le rupes ingentes, quæ sunt
'vestra domus, ô Eure: Æo-
'lus glorietur in illa aula, &
'clauso carcere ventorum ex-
'erceat imperium.'

Sic dixit, & celerius quam *dixerat, sedat inflatum mare, & pellit nimbos congregatos, &* rursus *inducit Solem. Simul* cum eo *Cymothoë, & Triton connitens, depellunt naves* ab *acuto scopulo: ipse* Neptunus *sublevat eas tridente, & recludit immensas syrtes, & sedat mare, & perstringit superficiem aquarum levibus rotis. Et quemadmodum sæpe, cum in populo numeroso commota est seditio, & plebs vilis furit animis; & jam tædæ ac lapides volant, ira suppeditat tela: tunc si fortuito viderint virum aliquem insignem virtute ac meritis, tacent, & stant attentis auribus: ille temperat animos, & placat corda sermone. Ita omnis tumultus maris cessavit, statim ut pater videns mare, & vectus per aërem serenum, impulit equos, & currens immisit habenas currui facili*

NOTÆ.

Numine.] *Numen* proprie *nutus* est; sive motus quidam oculorum & capitis, quo petenti significamus nos postulata concedere. Hinc ad significandam voluntatem Deorum traducitur, ut hic, & Æn. 2. 777. *Non hæc sine numine Divûm eveniunt.* Tum ad potentiam eorundem & auctoritatem, ut supra v. 52. *Et quisquam numen Junonis adoret?* & infra v. 670. *Et supplex tua numina posco.* Denique ad ipsum Deum, ut G. 4. 453. *Non te nullius exercent numinis iræ*; & Æn. 4. 382. *Si quid pia numina possunt.*

139. *Quos ego.*] Reticentia, ad terrorem incutiendum. Supple: *Quos ego, si corripuero, probe ulciscar.* De hac figura, Ecl. 3. 25.

141. *Maturate fugam.*] Celerate. De hac voce, G. 1. 261.

142. *Tridentem.*] Sceptrum Neptuni, quod ipsi tribuitur: vel quia tria sunt aquarum genera, maria, flumina, paludes: vel potius, ut innuit Cornutus, quia piscatores telo ejusmodi ad venationem piscium utebantur, vocabantque *fuscinam.*

143. *Saxa.*] Æoliarum insularum, de quibus v. 55.

148. *Cymothoë, Triton.*] Dii marini. *Cymothoë* Nympha, Nerei & Doridis filia: à κῦμα, *unda*, & θέω, *curro*. *Triton*, Neptuni & Amphitrites, aut Salaciæ Nymphæ filius: superiore parte hominem, inferiore piscem referens: Neptuni buccinator, conchâ utens pro tuba.

150. *Syrtes.*] De syrtibus supra, v. 115.

159. *Cœloque aperto.*] Non per cœlum vectus, inquit Servius; sed vectus per maria, cœlo jam sereno. Tamen sic aër mari jungitur, inquit Corradus, ut vectus per mare Neptunus, moveri tamen in aëre dici possit.

160. *Flectit equos.*] Geminos, marinos, qui ipsius currui à poëtis alligantur: pedibus anterioribus instructos, posterioribus carentes. Unde sic à Statio describuntur, Achil. l. 1. 390. *Illi spumiferos glomerant à pectore fluctus, Pone natant, delentque pedum vestigia cauda.* Et à Virgilio G. 4. 389. *Proteus magnum qui piscibus æquor, Et junctò bipedum curru metitur equorum.* Equos hujusmodi bipedes, quos à caudæ flexu *hippocampos* appellant, inter poëtarum figmenta refert Aldrovandus: nullosque agnoscit nisi quadrupedes, quorum effigiem refert, magis bubulæ aut suillæ, quam equinæ, affinem: vo-

Defessi

Trojani fatigati conantur aſſequi curſu litora quæ vicina ſunt, & deflectunt ad plagas Africæ. Eſt locus in longo receſſu, ubi *inſula format portum oppoſitu laterum, quibus omnis è mari* veniens *fluctus frangitur, & finditur in ſinus replicatos. Hinc & inde rupes immanes & duo ſcopuli eminent ad cœlum: quorum ſub cacumine undique mare placidum quieſcit: præterea umbraculum arborum micantium, & nemus obſcurum horrentibus tenebris deſuper impendet. Ex oppoſita parte, caverna* eſt *in ſcopulis ſuſpenſis: in* caverna *ſunt aquæ dulces, & ſedilia è vivo lapide*; *domus* videtur *Nympharum: illic nulla retinacula naves laſſatas*

Deſeſſi Æneadæ, quæ proxima, litora curſu
Contendunt petere, et Libyæ vertuntur ad oras.
Eſt in ſeceſſu longo locus: inſula portum
Efficit objectu laterum; quibus omnis ab alto
Frangitur, ínque ſinus ſcindit ſeſe unda reductos.
Hinc atque hinc vaſtæ rupes, geminíque minantur
In cœlum ſcopuli; quorum ſub vertice latè
Æquora tuta ſilent: tum ſylvis ſcena coruſcis
Deſuper, horrentíque atrum nemus imminet umbrâ.
Fronte ſub adverſâ ſcopulis pendentibus antrum:
Intus aquæ dulces, vivóque ſedilia ſaxo;
Nympharum domus: hîc feſſas non vincula naves

NOTÆ.

catque *hippopotamos*, à fluviis, præcipue Ægypti; ubi frequentes dicuntur inveniri, maxime in Nigro & Nilo.

160. *Curru.*] Dativus antiquus, pro *currui*: de quo Ecl. 5. 29.

162. *Libyæ.*] Pars eſt Africæ ad oram mediterranei maris, ad occidentem Ægypti, varie à variis ſcriptoribus definita: vulgo pro tota Africa ſumitur.

163. *Eſt in ſeceſſu, &c.*] Portum, à natura, non ab arte factum deſcribit. Et hunc aliqui volunt eſſe portum Africanæ Carthaginis, ſed falſo; ſtatim enim vidiſſet Æneas fundamenta urbis, quæ non vidit niſi poſtera die. Alii dicunt eam deſcriptionem plane convenire portui Carthaginis Hiſpanicæ, ſive novæ; at ea ſimilitudo caſu occurrit; neque enim ad Hiſpanicas, ſed ad *Libycas oras* Æneas vertitur. Turnebus melius putat portum illum fictum à poëta, circa litus Carthaginienſe, & omnino expreſſum ad formam Ithacenſis portus, apud Homer Odyſ. 13. 95.

163. *Inſula portum, &c.*] Suppreſſa eſt vox relativa *quem*, aut adverbium *ubi*: ſic ſupra, *Urbs antiqua fuit: Tyrii*, &c. pro *quam Tyrii*, &c. Hæc autem eſt loci deſcriptio. 1. Sinus eſt longus ac profundus, non latus, in ora Libyæ. 2. Sinus illius fauces, ne laxiores ſint, clauduntur objectu inſulæ; quæ in longum porrecta, latus unum opponit ſinui, alterum pleno mari. 3. Inſula ſinum ita claudit, ut aditum tamen in ſinum utrimque liberum relinquat. 4. Sic inſula mari latus opponit, ut fluctus eo allapſi frangantur, & in ſe ſinuatim revoluti, non recto impetu, ſed magno flexu, per extrema inſulæ aditum utrimque in portum quærant. 5. Sinus ipſe, non inſula, ſcopulis fere circumcingitur: quorum altiſſimi duo procurrunt ad extrema terræ continentis cornua, & utrumque aditum defendunt, ſylvis in vertice inumbrati. 6. In intimo ſinus receſſu, quæ frons eſt adverſa portum ſubeuntibus, ſcopuli antrum exhibent vivis aquis irriguum, *&c.*

165. *Sinus reductos.*] Vel ſinus in ſe revolutos ac replicatos, quos unda cum impetu ſic alliſa ſemper facit; ut explicamus G. 4. 420. Vel ſinus à ſe invicem recedentes, ut explicat Turnebus; qui ſic exponit quoque illud Horatii, Epod. 2. 13. *Aut in reducta valle*, id eſt, *recedente ac remota.*

167. *Sub vertice tuta.*] Quia ſcopuli imminent mari, atque inſulæ: ideoque locum à ventis ac tempeſtate tutum præſtant.

168. *Scena.*] *Scena* σκηνὴ, eſt *umbraculum*, à σκιὰ, *umbra*: unde hic proprie dicitur: tranſfertur ad theatrum, G. 2. 481. & 3. 24.

169. *Coruſcis Deſuper, horrentique, &c.*] Vel, ſylvis *deſuper* Sole illuſtratis; *ſubter*, ramorum opacitate horrentibus. Vel, ſylvis criſpantibus & ventorum impulſu agitatis, & ingenti umbra nigrantibus, ſcena & nemus *deſuper* imminent. Nam *deſuper*, & ad *coruſcis*, & ad *imminet* referri poteſt. *Coruſcis.*] Notat interdum *ſplendorem*, ut G. 1. 233. *Coruſco ſemper ſole rubens.*] Interdum *motum*, ut Æ. 12. 919. *Telum Æneas fatale coruſcat*; id eſt, *movet, vibrat.* Sic *micare* ambiguum eſt. Æ. 10. 396. *Semianimeſque micant digiti*, id eſt, *moventur.*

172. *Hic feſſas non, &c.*] Vel ſignificat adeo tutum à procellis portum eſſe, ut naves vinculi, & anchoris in eo non egeant. Vel dicit Nymphis unis familiarem eſſe locum, ignotum adhuc mortalibus; necdum ullas eo naves appuliſſe.

Ulla

Ulla tenent, unco non alligat anchora morſu.
Huc ſeptem Æneas collectis navibus omni
Ex numero ſubit: ac magno telluris amore
Egreſſi optatâ potiuntur Troës arenâ,
Et ſale tabentes artus in litore ponunt.
Ac primùm ſilici ſcintillam excudit Achates,
Suſcepítque ignem foliis, atque arida circùm
Nutrimenta dedit, rapuítque in fomite flammam.
Tum Cererem corruptam undis, Cerealiáq; arma
Expediunt ſeſſi rerum: frugéſque receptas
Et torrere parant flammis, et frangere ſaxo.
Æneas ſcopulum interea conſcendit, et omnem
Proſpectum latè pelago petit, Anthea ſi quà
Jactatum vento videat, Phrygiáſque biremes,
Aut Capyn, aut celſis in puppibus arma Caïci.
Navem in conſpectu nullam, tres litore cervos
Proſpicit errantes, hos tota armenta ſequuntur

continent, anchora non affigit eas *unco dente. Illuc intrat Æneas congregatis navibus ſeptem ex tota multitudine: & Trojani* ex iis *egreſſi* cum *magno terræ deſiderio, obtinent arenam deſideratam, & ſternunt in litore corpora ſalſis* undis *fluentia. Et primo Achates excuſſit ſcintillam è lapide, & recepit ignem in frondibus, & circumjecit ſicca alimenta, & ſuſcitavit flammam in foco. Tum fatigati caſibus educunt frumenta infecta undis, & inſtrumenta piſtoria: incipiuntque & coquere igne, & comminuere lapide frumenta erepta* è naufragio.

Interim Æneas conſcendit rupem, & petit omnem undique proſpectum in *mare, ſi alicubi Antheum cernat agitatum vento, & Phrygias naves, vel Capyn, vel arma Caici in altis puppibus. Nullam videt navem ante oculos,* ſed *tres cervos vagantes in litore: hos toti greges ſequuntur*

NOTÆ.

174. *Septem.*] Nempe viginti navibus, Troja ſolverat, infra, v. 385. Una Lyciorum modo naufragio periit, v. 117. Duodecim mari diſſipatæ, deinde incolumes redierunt, v. 397.

180. *Rapuitque in fomite flammam.*] Servius & Diomedes hic agnoſcunt ſpeciem ſolœciſmi: *in fomite*, pro *in fomitem*; idque factum à poëta ex veteri licentia circa communes præpoſitiones, *in, ſub, ſuper*, &c. *Fomes*, inquit Servius, ſunt aſſulæ quæ arboribus cadunt, cum inciduntur, & igni concipiendo commodæ ſunt. Mihi tamen hic videtur aliquid præterea ſignificari; & *fomitem* ſumi pro *foco*, ubi ſit congeries grandiorum lignorum: *focus* enim & *fomes* ſunt pariter à *foveo*. Senſus igitur erit, 1. Excudit ſcintillam. 2. Suſcepit eam in foliis. 3. Foliis arida alia nutrimenta adjecit, puta aſſulas. 4. Ex iis foliis ac nutrimentis jam flagrantibus rapuit in fomite flammas: id eſt, celeriter & raptim excitavit flammam in foco & ſtrue lignorum.

181. *Cererem.*] *Ceres*, Saturni & Opis filia, fuit frugum repertrix, ideoque hic pro *pane* ſumitur; ut *Bacchus* pro *vino*.

Cerealiaque arma.] Arma ſunt cujuſque artis inſtrumenta. Sic G. 1. 160. *Dicendum & quæ ſint duris agreſtibus arma.* Hic igitur artis piſtoriæ ſignificantur inſtrumenta.

182. *Feſſi rerum.*] Earum nempe quæ ipſis acciderant, ut Æn. 12. 589. *Trepidæ rerum*, vel feſſi miſeriarum, ut infra v. 469. *Sunt lachrymæ rerum.*

183. *Et torrere, &c.*] Tranſpoſitio; prius enim fuit tundere ſaxo fruges, quam *panem* coquere.

185. *Anthea, &c.*] *Antheus*, accuſat. Græco *Anthea*; de quo mentio eſt l. 12. 443. *Capys*, qui Capuæ deinde conditor fuit: de quo Æn. 10. 145. *Caïcus*, de quo Æn. 9. 35.

186. *Phrygiaſque biremes.*] Naves, quæ duplici remorum ordine inſtructæ erant, Æn. 5. 119.

187. *Arma Caïci.*] Explicant multi de inſignibus figuris belluarum, avium, monſtrorum, quæ in puppi exſculptæ navi nomen dabant: unde altera *Centaurus*, Æn. 5. 121. altera *Chimæra*, Ibid. 119. &c. Ego cum Corrado exiſtimo, *arma* eſſe ipſa, quæ à navigantibus in puppi ordine diſponebantur, præſertim clypeos, ut in veteribus nummis & monumentis videre eſt: ſic Æn. 10. 80. *Præfigere puppibus arma*, pro *armare naves*. Et fortaſſe navis Caici clypeos atque arma certæ cujuſdam habebat formæ, qua facile dignoſci poſſet.

188. *Cervos.*] Ariſtoteles & Plinius negant in Africa cervos eſſe. Affirmat tamen Dalecampius in Plin. l. 8. 33. additque id jam omnibus notum eſſe.

A tergo,

à tergo, & turba paſcitur per valles. Illic ſtetit, & cepit manu arcum & ſagittas veloces, quæ arma fidelis Achates ferebat. Ac primo interficit ipſos duces, tollentes capita ſublimia cornibus ramoſis: deinde perſequens telis per frondoſam ſylvam turbat vulgus & reliquam multitudinem. Nec ceſſat ante quam victor affligat ad terram ſeptem magna corpora, & eorum numerum æqualem faciat numero navium. Poſtea redit in portum, & diſtribuit inter omnes ſocios. Deinde dividit vina, quæ largus Aceſtes impoſuerat cadis in *litore Siculo, dederatque heros diſcedentibus, & ſolatur verbis mœſta corda:*

'O ſocii (nam non obliti ſumus malorum præteritorum)
'ô qui toleraſtis acerbiora!
'Deus ponet his quoque terminum. Vos acceſſiſtis ad rabiem Scyllæ, & ad rupes intus
'latrantes: vos experti eſtis
'quoque rupes Cyclopum: re-
'ſumite animos, & pellite triſtem metum: fortaſſe gratum
'erit aliquando recordari harum etiam rerum. *Per caſus*
'diverſos, per tam multa peri-
'cula rerum, tendimus in La-
'tium; ubi fata monſtrant ſe-
'des tranquillas: in illo loco
'licebit regnum Trojanum excitari. Perſeverate & reſervate vos ipſos ad res proſperas.'

A tergo, et longum per valles paſcitur agmen.
Conſtitit hîc, arcúmque manu celeréſque ſagittas
Corripuit, fidus quæ tela gerebat Achates;
Ductoréſque ipſos primùm, capita alta ferentes
Cornibus arboreis, ſternit: tum vulgus, et omnem
Miſcet agens telis nemora inter frondea turbam.
Nec priùs abſiſtit quàm ſeptem ingentia victor
Corpora fundat humi, et numerum cum navibus æ-
Hinc portum petit, et ſocios partitur in omnes. [quet.
Vina bonus quæ deinde cadis onerârat Aceſtes
Littore Trinacrio, dederátq; abeuntibus heros,
Dividit, et dictis mœrentia pectora mulcet:
'O ſocii (neque enim ignari ſumus antè malorum)
'O paſſi graviora: dabit Deus his quoque finem.
'Vos et Scyllæam rabiem, penitúſque ſonantes
'Accêſtis ſcopulos; vos et Cyclopea ſaxa
'Experti: revocate animos, mœſtúmque timorem
'Mittite: forſan et hæc olim meminiſſe juvabit.
'Per varios caſus, per tot diſcrimina rerum,
'Tendimus in Latium; ſedes ubi fata quietas
'Oſtendunt: illic fas regna reſurgere Trojæ.
'Durate, & voſmet rebus ſervate ſecundis.'
Talia voce refert: curíſque ingentibus æger
Spem vultu ſimulat, premit altum corde dolorem.
Illi ſe prædæ accingunt dapibúſque futuris;
Tergora diripiunt coſtis, et viſcera nudant;

Hæc dicit ore quidem tenus, *& anxius gravi ſolicitudine ſpem fronte fingit*; ſed *comprimit corde profundum dolorem. Trojani parant ſe ad prædam & ad futuras epulas: detrahunt pelles è coſtis, & detegunt carnes.*

NOTÆ.

199. *Vina bonus, &c.*] Parum commoda vocum perturbatio, quæ vocis unius immutatione facile tolli potuiſſet: *Deinde bonis quæ vina cadis onerarat Aceſtes, dividit. De Aceſte Siciliæ rege*, Æn. 5. 36.

Cadis onerarat.] *Cadus*, vas vinarium, aliter *Amphora Attica*, capiens *urnas* duas. *Onerarat cadis vina*, pro *onerarat cados vino.*

200. *Trinacrio.*] Siculo. *Sicilia* dicta eſt *Trinacria* à tribus promontoriis, de quibus Æ. 3. 687.

202. *Ante malorum.*] Agnoſcit hic J. C. Scaliger *ſynthesin*, ſive *conjunctionem*: ita ut *ante malorum* ſit una v. x è duabus compoſita: opponitque hanc figuram *ſejunctioni*, quâ vox una in duas diſſolvitur, ut infra, v. 614. *Quæ me cumque vocant terræ.* Turnebus mavult ſuppreſſum eſſe articulum & verbum, fere Græco more; & ſenſum eſſe: *malorum quæ fuerunt ante*: quemadmodum apud Ovid. Met. 1. 20. *Mollia cum duris, ſine pondere habentia pondus*; id eſt, *quæ ſunt ſine pondere.*

205. *Accêſtis ſcopulos.*] Pro *acceſſiſtis ad ſcopulos.* Sic *extinxem*, pro *extinxiſſem*, Æ. 4, 606. Et *direxti* pro *direxiſti*, Æ. 6. 57. De *Scylla* olim virgine, nunc ſcopulo ad fretum Siculum, Æ. 3. 420. De *Cyclopibus* ejuſdem Siciliæ ad montem Ætnam incolis, Æ. 3. 569.

209. *Latium.*] De ea Italiæ regione, Æ. 7. 54.

211. *Durate.*] Perſeverate, ſuſtinete: quo ſenſu active etiam dicitur Æ. 8. 577. *Quemvis durare laborem.* Et apud Horat. Od. l. 1. 14. 7. *Vix durare carinæ poſſint imperioſius æquor.*

214. *Prædæ accingunt.*] Cervis, quæ venatorum *præda* erat, ad cibum curandis *accingunt* ſe, id eſt, parant: ſolent enim miniſtri ad præſtandam commodius operam, defluentem veſtem altius *cingere.*

215. *Tergora, &c.*] Per *tergora* pelles intellige, per *viſcera*, vel interiora quæ educuntur; vel ſecundùm alios, carnes ipſas quæ pelli proxime ſubjectæ ſunt. Per *ahena*, vaſa ærea; vel ad elixandas carnes; vel, ut mavult Servius, ad

Pars

Pars in fruſta ſecant, verubúſque trementia figunt.
Littore ahena locant alii, flammáſque miniſtrant.
Tum victu revocant vires, fuſique per herbam
Implentur veteris Bacchi, pinguíque ferinæ. 219
Poſtquam exempta fames epulis, menſæque re-
Amiſſos longo ſocios ſermone requirunt, (motæ,
Spémque metúmq; inter dubii; ſeu vivere credant,
Sive extrema pati, nec jam exaudire vocatos.
Præcipuè pius Æneas, nunc acris Orontei,
Nunc Amyci caſum gemit, et crudelia ſecum 225
Fata Lyci, fortémq; Gyan, fortémq; Cloanthum.
Et jam finis erat: cùm Jupiter æthere ſummo
Deſpiciens mare velivolum, terráſque jacentes,
Littoráque, & latos populos; ſic vertice cœli
Conſtitit, et Libyæ defixit lumina regnis. 230
Atque illum tales jactantem pectore curas,
Triſtior et lacrymis oculos ſuffuſa nitentes,
Alloquitur Venus: ‘O, qui res hominúmq; De-
‘Æternis regis imperiis, et fulmine terres: (ûmq;
‘Quid meus Æneas in te committere tantum, 235
‘Quid Troës potuere? quibus tot funera paſſis,

alii ſcindunt in partes, & trajiciunt verubus eas adhuc *palpitantes: alii diſponunt ærea* vaſa in *litore, & ſubjiciunt ignem. Tum reficiunt vires cibo: & diſcumbentes in gramine ſatiantur vino veteri, & pingui* carne *ferarum. Poſtquam fames pulſa eſt cibo, & menſæ ſublatæ* fuerunt, *inquirunt longo colloquio de ſociis amiſſis, inter ſpem ac timorem incerti; utrum putare* debeant eos *vivere, an in extremis verſari, nec jam audire,* quamvis *inclamentur. Imprimis pius Æneas, nunc dolet privatim* fortunam *generoſi Orontis, nunc fortunam Amyci, nunc duram ſortem Lyci, & ſortem Gyan, & ſortem Cloanthum.*

Et jam erat finis, cum Jupiter ex alto cœlo deſpectans mare navigabile, & terras humiles, & litora, & diffuſas gentes, tali ſitu *ſteterit in ſuprema* parte *cœli, & fixit oculos in regnis Africæ. Venus autem triſtior, &* habens *pulchros oculos lachrymis perfuſos, illum alloquitur volventem animo tales curas: ‘O* tu, *qui ſempiternâ potentiâ moderaris res hominum ac ‘Deorum, & fulmine terribilis es: Quid meus Æneas tam grave peccare contra te* potuit, *quid Tro-‘jani potuere? Quibus,* jam *oppreſſis tam multiplici clade,*

NOTÆ.

lavanda ante epulas hominum corpora. Errat tamen Servius, cum ait heroicis temporibus elixæ carnis uſum non fuiſſe. Nam Ovid. Met. 1. 228. de Lycaone loquitur, qui, ante ipſa diluvii tempora, hoſpitum ſuorum *femineces partim ferventibus artus Mollit aquis, parttm ſubjecto torruit igni.*

219, *Implentur veteris Bacchi, &c.*] Græcorum more, apud quos verba implendi regunt genitivum. Sic Plaut. in Amphit. A. 1. S. 2. v. 8. *Erroris ambo ego illos & dementiæ complebo. Bacchi,* id eſt, vini, cujus inventor fuiſſe dicitur à poëtis: Jovis & Semeles filius fuit, E. 5. 69.

223. *Vocatos.*] Significat eos eſſe mortuos: & alludit ad morem veterum; qui & morientium manes, & eos quos per errorem amiſerant, ter vocabant. Sic Æ. 6. 505. *Tunc egomet tumulum Rhœteo in litore inanem Conſtitui, & magna manes ter voce vocavi.* Et Æ. 2. 769. *Mœſtuſque Creüſam Nequicquam ingeminans iterumque iterumque vocavi.* Huc etiam valet *Hylæ* inclamatio, *Ecl.* 6. 43.

224. *Orontei.*] In genitivo caſu, pro *Orontis.* Sic apud Ciceronem *Ariobarzani, Verri,* &c. pariter in genitivo. Ratio è Græcis repetenda eſt, apud quos frequens erat declinationum commutatio. Sic nomina in εὺς, *ut* Ἀχιλλεὺς, efferebant Dores per ης, Ἀχίλλης: poëtæ viciſſim nomina in ης, Ἀντιφάτης, efferebant per εύς ut, Ἀντιφατεύς. Hinc nomina Latina ex iis deducta ad duplicem quoque declinationem pertinent: & dictum eſt, *Achillei,* ſupra, v. 34. *Ulyſſei,* Ecl. 8. 70. Hic *Orontei*; ab *Achilleus, Ulyſſeus, Oronteus,* Ἀχιλλεὺς, &c. Viciſſimque *Orphei* Dativo caſu, Ecl. 4. 57. *Orphen* accuſativo, *Oronten, Achillen, Ulyſſen:* ab *Orphes, Orontes, Achilles, Ulyſſes*; Ὀρφης, &c. An vero *Orontei* an *Oronti, Achillei,* an *Achilli* ſcribendum ſit, inanis eſt controverſia.

225. *Amyci, &c.*] Duo hujus nominis à Turno deinceps occidentur: alter Æ. 9. 771. alter Æ. 12. 509. Uter hic fuerit, non liquet, qui naufragio periiſſe nunc putatur, unde tamen emerſit cum aliis compluribus, de quibus v. 513. *Lyci* pugna cum Turno deſcribitur, Æ. 6. 545. De *Gya* & *Cloantho,* frequens ſermo eſt nauticis in ludis, Æn. 5.

227. *Finis erat.* Cœnæ, colloquii, diei.

228. *Velivolum.*] Ubi naves velis, quaſi alis, volant: Æn. 3. 520. *Velorum pandimus alas.* Et contra, volucres nare per aërem dicuntur: de Dædalo Æ. 6. 16. *Gelidas enavit ad Arctos*; ibidemque, v. 19. *Remigium alarum.* De *Libya,* pro *Africa,* ſupra v. 162.

Cunctus

‘ *totus orbis terrarum clauditur* ‘ *propter Italiam? Sane pro-* ‘ *miseras hinc aliquando, annis* ‘ *labentibus, Romanos, hinc du-* ‘ *ces orituros esse è stirpe Teu-* ‘ *cri instauratâ, qui mare &* ‘ *terras regerent omni auctori-* ‘ *tate: quodnam consilium mu-* ‘ *tavit te, ô pater? Hac spe* ‘ *lenichbam* dolorem *de interitu* ‘ *Trojæ & tristi excidio, com-* ‘ *pensans* his *fatis fata adver-* ‘ *sa. Nunc* tamen *idem in-* ‘ *fortunium persequitur homi-*

‘ Cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis?
‘ Certè hinc Romanos olim volventibus annis,
‘ Hinc fore ductores, revocato à sanguine Teucri,
‘ Qui mare, qui terras omni ditione tenerent, 240
‘ Pollicitus: quæ te, genitor, sententia vertit?
‘ Hoc equidem occasum Trojæ tristésque ruinas
‘ Solabar, fatis contraria fata rependens.
‘ Nunc eadem fortuna viros tot casibus actos 244
‘ Insequitur: quem das finem, rex magne, laborum?
‘ Antenor potuit, mediis elapsus Achivis,

‘ *nes agitatos tot casibus: quem ponis terminum laborum, ô magne rex? Antenor, cum effugisset è me-* ‘ *dio Græcorum,*

NOTÆ.

237. *Cunctus ob Italiam.*] *Ob* non est hoc loco *circa*, ut somniat Servius; sed *propter*: quod enim Italiam petunt, ideo tantus in eos exarsit Deorum & hominum furor, ut toto orbe arceantur.

238. *Volventibus annis.*] Usu venit in illa voce, quod vix usquam in alia; nempe ut activa vox passivam habeat vim, & hic, & G. 1. 163. *Volventia plaustra*, id est, *volubilia, quæ volvuntur*. Tum ut vox futuri temporis præteritum significet, ut Æ. 9. 7. *Volvenda dies en attulit ultro*: & apud Lucret. l. 6. *Glans etiam longo cursu volvenda liquescit*; id est, *voluta*.

239. *Revocato à sanguine Teucri.*] *Dardanus* Jovis dicitur filius, ex Electra Atlantide, Coriti Tusciæ regis uxore. Hic cum venisset in Phrygiam, Teucri regis, in Phrygiæ parte, gener factus, ei successit in regnum, & urbem *Dardaniam* condidit, quæ deinde dicta est *Troja*. Itaque Trojani modo *è sanguine Teucri*, modo *Dardanidæ* appellantur. Hinc statuit Servius, hoc loco *Teucri* nomen à poëta substitutum esse pro nomine *Dardani*: siquidem Dardanus ex Italia, non Teucer, ortus erat: at hoc durum videtur. Corradus *sanguinem Teucri*, Trojanos explicat; sed negat Dardanum Italum fuisse: atque adeo *revocato* interpretatur, non ut cæteri, *revocato in Italiam*; sed *restituto & revocato in pristinum splendorem, unde per incendium urbis exciderat*. Tamen quia Virgilius affirmat Dardanum ex Italia oriundum esse, Æn. 3. 167. ideo è Servio & Corrado tertiam explicandi rationem compono: & per *sanguinem Teucri*, Trojanos; per *revocationem*, reditum in Italiam intelligo; hoc sensu; Sanguis Teucri & sanguis Dardani, jam unus idemque est: is revocabitur in Italiam: unde profluxit non per Teucrum quidem, sed per Dardanum.

243. *Fatis contraria fata rependens.*] Compensans Trojani fati acerbitatem jucundâ spe Romani fati. Sed cur Venus timeat mobilem erga Trojanos Jovis animum, cum immobilem esse fati vim sciat? Puto ego *Fatum* nihil aliud fuisse, quam immutabilem rerum & eventuum seriem, in Jovis mente, sive decretis existentem; quam proinde solus ipse cognosceret; solus Diis per se, hominibus per oracula declararet: unde ait Harpyia fatidica, Æ. 3. 251. *Quæ Phœbo pater omnipotens, mihi Phœbus Apollo prædixit*. Addo fatum veteres immobile quidem credidisse: sic tamen, ut crederent, 1. Ejus eventum, etsi omnino impediri non posset, posse tamen aliquantum retardari. Ita Juno Æn. 7. 313. *Non dabitur regnis, esto, prohibere Latinis: At trahere, atque moras tantis licet addere rebus*. 2. Eventum pendere sæpe à certis conditionibus, quibus elusis, farum elusum esset. 3. Fati cujuslibet declarationem, sive per Jovem, sive per oracula, posse esse ambiguam. Unde sæpe tam Dii, quam homines, contra fata sibi adversa nitebantur. Hic igitur Venus timet, ne Jupiter parum sincere de futura Æneæ felicitate sit locutus.

246. *Antenor.*] Hunc aliqui testantur ex sorore Priami natum esse, de quo sic Livius initio historiæ: *Constat, Troja capta, in cæteros sævitum esse Trojanos; duobus, Æneæ Antenoreque, & vetusti jure hospitii* (quia Ulyssem sub habitu mendici latentem, & à se agnitum, Priamo non prodiderant) *& quia pacis reddendæque Helenæ semper auctores fuerant, omne jus belli Achivos abstinuisse. Casibus deinde variis Antenorem, cum multitudine Henetûm, qui seditione ex Paphlagonia pulsi, & sedes & ducem, rege Pylæmene ad Trojam amisso, quærebant; venisse in intimum maris Hadriatici sinum: Euganeisque, qui inter mare & Alpes incolebant, pulsis, Henetos Trojanosque eas tenuisse terras. Et in quem primum ingressi sunt locum, Troja vocatur, pagoque inde Troja nomen est: gens universa Veneti appellati*. Addunt *Patavium* urbem ab ipso conditam in illo tractu, nunc *Padoue*, *Padua*. De *Achivis*, Græcis, v. 492.

Illyricos

‘ Illyricos penetrare ſinus, atque intima tutus
‘ Regna Liburnorum et fontem ſuperare Timavi ;
‘ Unde per ora novem vaſto cum murmure montis
‘ It mare proruptum, et pelago premit arva ſonanti.
‘ Hîc tamen ille urbem Patavî ſedéſque locavit
‘ Teucrorum, et genti nomen dedit, armáq; fixit
‘ Troïa ; nunc placidâ compôſtus pace quieſcit.
‘ Nos, tua progenies, cœli quibus annuis arcem,
‘ Navibus (infandum) amiſſis, unius ob iram,
‘ Prodimur, atque Italis longè disjungimur oris.
‘ Hic pietatis honos ? Sic nos in ſceptra reponis ?
Olli ſubridens hominum ſator atque Deorum,
Vultu, quo cœlum tempeſtatéſque ſerenat,
Oſcula libavit natæ : dehinc talia fatur :
‘ Parce metu, Cytherea : manent immota tuorum
‘ Fata tibi : cernes urbem et promiſſa Lavinî
‘ Mœnia, ſublimémque feres ad ſidera cœli
‘ Magnanimum Æneam, neq; me ſententia vertit.

‘ *potuit ſecurus intrare in ſinum*
‘ *Illyricum & intima regna Li-*
‘ *burniæ, & tranſgredi fontem*
‘ *Timavi : unde per novem ſca-*
‘ *turigines magno cum ſonitu*
‘ *montis exit* quaſi *profuſum*
‘ *mare, & aquis ſtrepentibus*
‘ *operit agros. Nihilominus il-*
‘ *le fundavit illic urbem Pata-*
‘ *vium, & ſedes Trojanorum,*
‘ *& impoſuit populo nomen, &*
‘ *ſuſpendit arma Trojana, jam-*
‘ *que quieſcit fruens dulci pace.*
‘ *Nos*, qui ſumus *tua ſoboles,*
‘ *quibus promittis regiam cœli,*
‘ *amiſſis navibus (horrenda* res)
‘ *prodimur propter furorem ſo-*
‘ *lius* Junonis, *& procul ejici-*
‘ *mur ab Italis littoribus. Hoc*
‘ *præmium eſt virtutis ? Sic*
‘ *reſtituis nos in regna ?*’

Pater hominum ac Deorum illi ſubridens, eâ facie quâ ſerenat aërem & tempeſtates, tetigit labra filiæ : deinde hæc dicit : ‘ *Abſtine metu, Cytherea : fata tuorum ſtant tibi immota : videbis urbem & muros promiſſos La-*
‘ *vinii, & ſublimem extolles ad aſtra cœli generoſum Æneam, neque* aliud *conſilium mutavit me.*

NOTÆ.

247. *Illyricos penetrare ſinus, &c.*] Iter Antenoris deſcribit per mare Hadriaticum, qui ſinus eſt ingens, cui ad meridiem adjacet Italia ; ad ſeptentrionem *Illyricum, l'Eſclavonie, Sclavonia* ; cujus Illyrici pars orientalis eſt *Dalmatia* ; occidentalis *Liburnia*, nunc maritima pars Croatiæ. Ulterius in intimo ſinu ſunt *Carni*, nunc pars Fori Julii, *Frioul:* ubi fluvius eſt *Timavus*. In meridiem deinde, Italiam verſus, reflexo curſu occurrit Veneta regio, ubi *Patavium & Venetiæ*, urbes celeberrimæ.

249, *Per ora novem, &c.*] De *oſtiis Timavi* explicantur : quæ varias inter inſulas diviſa, ſeptem ab aliis, ab aliis octo, novemque numerantur. Quidni ad *fontem Timavi* referam ? qui dicitur è monte erumpere per novem ſcaturigines, quæ deinde in unum confluunt fluvium, breviſſimum quidem, ſed latiſſimum ; unde *maris* nomen ipſi attributum ab incolis, teſtatur Servius ex Varrone. Hunc tamen fluvium hodie obſcurum eſſe rivulum perhibent. De illo jam diximus, Ecl. 8. 6.

252. *Teucrorum, & genti, &c.*] Trojanorum, à Teucro, ſupra v. 239. *Genti nomen dedit*, cum Venetos appellavit ab Henetis ſociis. *Arma fixit Troïa*, dum pagum Trojam ibi condidit, ſupra v. 246.

254. *Cœli quibus annuis arcem.*] Quia inter indigetes Æneam aliquando vocandum eſſe, fatum ferebat, Æn. 12. 794. De *Indigetibus*, G. 1. 498.

256. *Prodimur.*] Tradimur à te in poteſtatem hoſtium.

260. *Oſcula libavit natæ.*] *Natæ*, non dativo caſu, ſed genitivo. *Libavit*, non *dedit* ; ſed *leviter tetigit*. *Oſcula*, non *baſia* : ſed *ſummum os, parvum os*. Id eſt, *os ſuum ſummo natæ ori leviter admovit*. Sic Ovidius *oſcula* dixit diminutivè, pro *parva ora* : Met. 1. 499. *Videt igne micantes ſideribus ſimiles oculos, videt oſcula*. Et Martialis, Ep. lib. 11. 92. 4. *Ipſaque crudeles ederunt oſcula morbi*. Et Horat. Od. 1. 13. *Dulcia barbare lædentem oſcula*.

Natæ.] Quadruplex fuit Venus, ex Cicer. l. 3. de Nat. Deorum. Præcipuæ ſunt ; ea quæ nata eſt è ſpuma maris ; & ea quæ Jovis & Diones filia fuit, de qua hic ſermo eſt. Utraque vulgo confunditur, & re, & nomine : utraque enim Græcis dicitur Aphrodite, ab ἀφρὸς, *ſpuma*. Latinis autem *Venus* ; quod, inquit Cicero, ad omnes *veniat*, eſt enim voluptatis Dea ; at *trahit ſua quemque voluptas*.

261. *Parce metu, Cytherea.*] *Metu*, pro *metui*, dativus antiquus, de quo Ecl. 5. 29. *Cythera, orum*, inſula Mediterranei maris, contra Cretam, non longe à Malea Heloponneſi promontorio, dicata Veneri ; τὰ Κύθηρα, ſecundâ ſyllabâ longâ, quanquam in *Cytherea* brevis eſt.

262. *Lavinî,*] Pro *Lavinii*. Et prima in hoc nomine communis eſt ; hic brevis, ut & verſu 274. alibi longa, ut v. 6. *Italiam fato profugus, Lavinaque venit litora*. Sic quoque prima in

Hic

' *Ille (dicam enim tibi, ſiquidem ea cura te ſolicitat; & explicabo ſecreta fatorum ea longe revolvens) faciet grave bellum in Italia, & domabit gentes aſperas, & dabit viris leges & urbes: donec tertia æſtas eum viderit dominantem, & tres hyemes fluxerint poſt Rutulos domitos. At puer Aſcanius, cui nunc adjicitur agnomen Iuli, qui dicebatur Ilus, dum res Iliacæ vigebant regno; traducet imperando triginta magnos annos, menſibus labentibus: & tranſportabit regnum ab urbe Lavinio, & multo labore ædificabit Albam longam. Illic deinde regnum erit per annos trecentos integros ſub ſtirpe Trojana; donec Ilia, regii ſanguinis ſacerdos, Marte gravida edet partu binam ſobolem. Poſtea Romulus, gaudens rufo tegmine lupæ altricis ſuæ, ſuccedet in curam gentis, ſtatuet urbem Martiam, & appellabit Romanos de ſuo nomine. Ego illis nec definio limites ditionis, nec durationem: conceſſi imperium ſine termino. Imo acerba Juno*

' Hic tibi (fabor enim, quando hæc te cura remordet;
' Longiùs et volvens fatorum arcana movebo)
' Bellum ingens geret Italiâ, populóſque feroces
' Contundet, moréſque viris et mœnia ponet;
' Tertia dum Latio regnantem viderit æſtas,
' Ternáq; tranſierint Rutulis hyberna ſubactis.
' At puer Aſcanius, cui nunc cognomen Iülo
' Additur (Ilus erat, dum res ſtetit Ilia regno)
' Triginta magnos volvendis menſibus orbes
' Imperio explebit, regnúmque ab ſede Lavinî
' Transferet, et longam multâ vi muniet Albam.
' Hîc jam tercentum totos regnabitur annos
' Gente ſub Hectoreâ, donec regina ſacerdos
' Marte gravis geminam partu dabit Ilia prolem.
' Inde lupæ fulvo nutricis tegmine lætus
' Romulus excipiet gentem, et Mavortia condet
' Mœnia, Romanóſque ſuo de nomine dicet.
' His ego nec metas rerum, nec tempora pono:
' Imperium ſinè fine dedi. Quin aſpera Juno,

NOTÆ.

Italia, Italiam fato, &c. & v. 256. *Prodimur, atque Italis*, &c.

270. *Ternaque tranſierint, &c.*] Per tres æſtates treſque hyemes, tres annos deſcribit, quibus Æneas regnavit Lavinii, poſt Turnum, Rutulorum regem, à ſe devictum. Tacet autem de Æneæ morte, quæ varie à variis deſcribitur. Aliqui occiſum volunt in prælio adverſus Mezentium: aut certe poſt victoriam nuſquam comparuiſſe; inde habitum inter Deos. De *Latio* Æ. 7. 54. De *Italia & Lavinio*, ſupra v. 6. De *Rutulis* Latii populis, Turno ſubditis, Æn. 7. 794.

271. *At puer Aſcanius.*] *Aſcanius* ſic dictus eſt, ab Aſcanio Phrygiæ fluvio, ut putat Servius; *Ilus*, ab ipſo Ilio, ſive Troja, ut innuit hic Virgilius. Hoc porro nomen deformatum deinde eſt in *Iulus*, ab ἴουλος inquiunt, quæ eſt *prima lanugo*; quia videlicet Mezentium ſingulari certamine occiderat, cum prima lanugine veſtiretur, ut refert ex Catone Servius. At hæc minime cum Virgilio conveniunt, qui cædem Mezentii tribuit Æneæ, Æ. 10. 874. Neque cum iis, quæ de morte Æneæ retulimus. Et certe ſic obſcura ſunt heroica illa, aut potius fabuloſa tempora, ut dubitet Livius, utrum Creüſæ, an Laviniæ filius ſit, is, qui Albam condidit, Aſcanius.

273. *Triginta, &c.*] Regnaſſe ait Aſcanium annos triginta; alii dicunt octo & triginta: fortaſſe triginta Lavinii, octo Albæ. *Volvendis.*] Revolutis, ſupra v. 238. *Orbes.*] Annos, quia *in ſe ſua per veſtigia volvitur annus*, G. 2. 402. *Magnos orbes.*] Si comparentur cum lunaribus, qui breviores ac menſtrui ſunt.

277. *Hectorea.*] Trojana, ab Hectore Priami filio, ſupra v. 103.

278. *Regina ſacerdos Marte gravis, &c.*] Ilia, ſive Rhea Sylvia, Numitoris Albani regis filia, atque hinc dicta *regina*; ab Amulio, patris fratre & expulſore, ſacerdotio Veſtæ addicta, ut virgo permaneret; à Marte compreſſa, Remum ac Romulum peperit. Hi jubente Amulio per Fauſtulum paſtorem feris expoſiti, à *lupa* nutriti dicuntur; ſecundùm alios ab Acca Laurentia Fauſtuli uxore, quæ meritricio cognomine *lupa* appellabatur. Hi ulti avum ſuum, & occiſo Amulio, Romam condidêre. Romulus urbi nomen dedit; fratrem, ſaltu parvitati mœnium illudentem, interfecit; poſt bella deinde plurima fulmine ictus, in cœlum raptus eſſe creditus eſt.

280. *Mavortia.*] Marti dicata, quia Mars Remi & Romuli pater.

281. *Suo de nomine.*] *Romulus* diminutivum eſt nominis, ad blanditias; nomen ipſum *Romus*, unde *Roma*: citatque Servius in eam rem hæc Sibyllæ verba, Ῥωμαῖοι Ῥώμῃ παῖδες.

Quæ

‘ Quæ mare nunc terráſque metu cœlúmq; fatigat,
‘ Conſilia in melius referet mecúmque fovebit
‘ Romanos rerum dominos, gentémque togatam.
‘ Sic placitum. Veniet luſtris labentibus ætas,
‘ Cùm domus Aſſaraci Phthiam claráſq; Mycenas
‘ Servitio premet, ac victis dominabitur Argis.
‘ Naſcetur pulchrâ Trojanus origine Cæſar,
‘ Imperium Oceano, famam qui terminet aſtris,
‘ Julius à magno demiſſum nomen Iülo.
‘ Hunc tu olim cœlo, ſpoliis Orientis onuſtum,
‘ Accipies ſecura : vocabitur hic quoque votis.
‘ Aſpera tum poſitis miteſcent ſæcula bellis.
‘ Cana Fides, et Veſta, Remo cum fratre Quirinus

‘ *quæ nunc timore commovet*
‘ *mare & terras & cœlum, mu-*
‘ *tabit ſententiam in melius,*
‘ *& mecum promovebit Roma-*
‘ *nos dominos rerum, & popu-*
‘ *lum togatum. Ita placuit.*
‘ *Veniet fluentibus temporibus*
‘ *ætas, quando familia Aſſa-*
‘ *raci ſubjiciet ſervituti Phthi-*
‘ *am, nobileſque Mycenas, &*
‘ *imperabit Argis ſuperatis.*
‘ *Orietur Cæſar, Trojanus, il-*
‘ *luſtri origine, qui definiet di-*
‘ *tionem* ſuam *Oceano, famam*
‘ *ſideribus,* iſque erit *Julius,*
‘ quod *nomen deductum* eſt *à*
‘ *magno Iülo. Tu olim ſecura*
‘ *illum excipies* in *cœlo* onera-
‘ *tum ſpoliis Orientis : ille etiam invocabitur per vota.* *Tunc dura tempora manſueſcent compoſita*
‘ *bellis. Cana Fides, & Veſta, Romulus cum fratre Remo*

NOTÆ.

286. *Togatam.*] *Per togam,* exteriorem veſtem, vulgo albam, diſtinguit Romanam gentem à cæteris : Romanorum enim tam erat propria *toga,* quam *pallium* Græcorum, *bracæ* Gallorum.

287. *Luſtris.*] Varro l. 5. de L. L. *Luſtrum nominatum tempus quinquennale à luendo, hoc eſt, ſolvendo : quod quinto quoque anno vectigalia & tributa per cenſores perſolvebantur.* Complectitur autem perfectum quinquennium : unde differt ab *Olympiade,* quæ quadriennium duntaxat capit.

288. *Domus Aſſaraci.*] Bene Romanos vocat domum Aſſaraci. Nam in duobus Trois filiis, Ilo & Aſſaraco, familia regia diviſa eſt ; & ex *Ilo* reges Trojani propagati ſunt ; ex *Aſſaraco* Capys, è Capy Anchiſes, ex Anchiſa Æneas ortus eſt, ex quo Romani.

Phthiam, &c.] Urbs eſt & regio Theſſaliæ, Achillis patria & ditio. *Mycenæ,* urbs Peloponneſi, in qua regnavit Agamemnon. *Argi,* urbs item Peloponneſi, in qua idem regnaſſe quoque dicitur ab Euripide paſſim in Oreſte : patetque ex ejus tragœdiæ v. 98, & 101. duarum illarum urbium populos, quod inter ſe vicini eſſent, eidemque regi parerent, ideo communia habuiſſe nomina ; & promiſcue utroſque, modo Argivos, modo Mycenæos eſſe appellatos : id quod Strabo ipſe annotavit, l. 8. Argivos tamen illos ad bellum Trojanum duxiſſe dicitur Diomedes ab Homero Iliad. 2. 563. Quod autem hic diſputant interpretes, à quo Romanorum ducum urbes illæ captæ ſint, diſcutiemus Æn. 6. 838.

292. *Julius.*] De hoc Julio Cæſare diximus tota paſſim Ecl. 5.

293. *Orientis.*] Ex quatuor enim triumphis, quibus victor Cæſar per urbem invectus eſt, diebus quatuor continuis ; ſecundus de Ægypto fuit, Ægyptique rege, Ptolemæo ; tertius de Pharnace Ponti rege ; de Gallia primus ; de Africa & Hiſpania ultimus.

295. *Aſpera tum poſitis, &c.*] Ex his & ſequentibus confirmatur id quod in argumento diximus de tempore inchoatæ Æneidos. Incepta enim eſt, exeunte anno U. C. 724. Deducta ad hunc, quem explicavimus, locum, ineunte anno ſequenti 725. Quo anno, Kal. Januariis, renunciatus eſt Octavianus quintum conſul ; & portæ Jani, pacato jam orbe belliſque civilibus extinctis, clauſæ. Tum eodem anno triplicem triumphum celebravit, Sextili menſe (qui poſt annos duos Auguſtus appellatus eſt) nempe unam de Pannoniis & Dalmatis, alterum de Actio & Macedonia, tertium de Ægypto & Cleopatra. Quod autem hujus libri ſcriptio ad ſequentes annos non pertineat, patet ex eo, quod vaticinium Jovis definit in clauſis Jani portis, quæ anno proxime ſequente rurſus apertæ ſunt, ob bellum Cantabricum.

296. *Cana Fides, & Veſta, Remo, &c.*] Perfectam reipublicæ felicitatem deſcribit ; quæ his quatuor continetur, *religione, fide, legitima auctoritate, pace. Religio* conjungit principem & populos cum Deo ; *fides,* populos, & inter ſe, & cum principe ſociat ; *auctoritas* principem populo commendat ; *pax* rempublicam cum reliquis terrarum populis conciliat. *Religio* per *Veſtam* adumbratur, quæ ignem ſignificat, inquit Servius ; & proinde ſacrificia, qui ſine igne eſſe non poſſunt : de hac G. 1. 498. *Fides,* eaque antiqua, per *canitiem* inſignitur. *Auctoritas* principum per Remum ac Romulum, primarum legum auctores. *Pax* per clauſas belli portas.

' *jus distribuent : odiosæ portæ*
' *belli claudentur ferro & stri-*
' *ctis compagibus : intus scele-*
' *ratus Furor sedens supra arma*
' *crudelia, et ligatus post terga*
' *centum æreis catenis, frenae-*
' *bit horrens ore sanguinolento.*'

Hæc dicit, & mittit è cœlo filium Majæ : ut regio, & ut mœnia novæ Carthaginis aperiantur ad hospitium Trojanorum : ne Dido, ignara voluntatis divinæ, *prohiberet eos à sua regione. Ille volat per latum aërem,* utens *alis* quasi *remis, & statim constitit in litore Africæ : & jam exequitur mandata ; & Carthaginienses deponunt asperum animum, Deo jubente : præcipue regina sumit animum lenem & mentem placidam erga Trojanos.*

' Jura dabunt : diræ ferro et compagibus arctis
' Claudentur belli portæ : Furor impius intus
' Sæva sedens super arma, et centum vinctus ahenis
' Post tergum nodis, fremet horridus ore cruento.'
Hæc ait, et Majâ genitum demittit ab alto ; 301
Ut terræ, útque novæ pateant Carthaginis arces
Hospitio Teucris : ne fati nescia Dido
Finibus arceret. Volat ille per aëra magnum
Remigio alarum, ac Libyæ citus astitit oris : 305
Et jam jussa facit : ponúntque ferocia Pœni
Corda, volente Deo : imprimis regina quietum
Accipit in Teucros animum mentémq; benignam.
At pius Æneas per noctem plurima volvens,
Ut primùm lux alma data est, exire, locosq; 310
Explorare novos, quas vento accesserit oras,
Qui teneant (nam inculta videt) hominésne, feræne,

Sed pius Æneas multa cogitans per noctem, statim ut lux alma orta est, statuit egredi, & considerare nova loca, & inquirere quasnam in regiones vi ventorum venerit, quinam eas habitent, an homines, an feræ (nam cernit loca inculta.)

NOTÆ.

296. *Remo cum fratre Quirinus.*] Vel alludit ad discordiam utriusque fratris, quam comparat cum bellis civilibus, hoc sensu : frater à fratre non diffidebit amplius, non insidiabitur fratri, non occidet fratrem ; ut in civilibus bellis usu venit : sed res, mores, auctoritas communis inter eos ; idem sensus futurus est : Romulus ipse cum Remo, si nunc vivat, de imponendo urbi nomine, legibusque conveniret. Vel Octavianum & Agrippam intelligit : nam Octavianus eodem anno censor factus collegam assumpsit sibi Agrippam, victoriarum omnium suarum administrum, etiam deinde generum : quo in munere senatum expurgâsse, & patriciorum familias suppleviſſe ambo dicuntur. Et vero jam Octavianum *Quirini* nomine insigniverat Virgilius, G. 3. 27. ubi de *Quirino*, Romuli nomine, diximus.

296. *Claudentur belli portæ.*] Templum Jani à Romulo conditum quidam volunt post initum fœdus Romanos inter & Sabinos, ideoque pingi Janum fronte geminâ, ad significandam coitionem geminæ gentis. Macrobius tamen ante bellum Sabinum innuit conditum fuisse ; siquidem ait in ipsa pugna, templo statim patente, calidæ aquæ torrentes erupisse, qui Sabinorum exercitum jam victorem fugârint. Unde ortus mos ejus aperiendi, cum ingrueret bellum, ad memoriam & spem auxilii. Quicquid sit de fundatore, Numa certe instituit, ut aperiretur bello, pace clauderetur. Raro autem contigit claudi : primò sub Numa : secundò post primum bellum Punicum, T. Manlio Consule : deinde ter sub Octaviano, ut evincit Lipsius Elect. l. 1. c. 20. nempe primò post Alexandrinam victoriam, ejusdem consulatu quinto ; iterum post bellum Cantabricum, consulato decimo ; denique orbe terrarum terra marique pacato, consulatu undecimo. Deinceps à Nerone per ludum : denique à Domitiano.

299. *Ahenis Post tergum nodis.*] Nodis vinculorum æreorum. Alludit, secundùm Turnebum, ad imaginem belli, hoc habitu pictam ab Apelle, & ab Augusto dedicatam in foro suo ; ut est apud Plin. l. 35. 10. Sed nondum hoc tempore forum dedicatum erat. Secundùm Germanum, ad simulacrum Martis à Spartanis in urbe sua sic constricti.

301. *Majâ genitum.*] Mercurium, Jove genitum, & Majâ Atlantis filiâ, quæ inter Pleïades stellas numeratur : editum in *Cyllene*, Arcadiæ monte, unde dicitur *Cyllenius :* nuncium Deorum, unde habet *gemini commercia mundi*, superi scilicet atque inferi, & capite ac pedibus alatus pingitur : Deum eloquentiæ, palæstræ, mercatorum, ac furum : inventorem lyræ, quam Apollini dono dedit.

302. *Carthaginis --------Teucris.*] De illa v. 17. De his, v. 42.

303. *Ne fati nescia Dido.*] Voluntatis divinæ, quæ Trojanos benigne excipi jubebat. Sic Æ. 8. 292. *Fatis Junonis iniquæ.*

305. *Remigio alarum, &c.*] De hac translatione, v. 228. De *Libya*, Africæ parte, v. 162. *Pœni*, quasi Phœni, Carthaginienses è Phœnicia oriundi.

Quærere

Quærere conſtituit, ſociíſque exacta referre.
Claſſem in convexo nemorum, ſub rupe cavatâ,
Arboribus clauſam circùm atq;horrentibus umbris,
Occulit: ipſe uno graditur comitatus Achate,
Bina manu lato criſpans haſtilia ferro.
Cui mater mediâ ſeſe tulit obvia ſylvâ, 318
Virginis os habitúmque gerens, et virginis arma
Spartanæ; vel qualis equos Threïſſa fatigat
Harpalyce, volucrémq; fugâ prævertitur Hebrum.
Namq; humeris de more habilem ſuſpenderat ar-
Venatrix,dederátq;comam diffundere ventis,[cum
Nuda genu, nodóque ſinus collecta fluentes. 324
Ac prior: ‘ Heus, inquit,juvenes, monſtrate mea-
‘ Vidiſtis ſi quam hìc errantem forte ſororum,[rum
‘ Succinctam pharetrâ,et maculoſæ tegmine lyncis,
‘ Aut ſpumantis apri curſum clamore prementem.’
Sic Venus: at Veneris contra ſic filius orſus:
‘ Nulla tuarum audita mihi,neq;viſa ſororum, 330
‘ O (quam te memorem!) Virgo: namque haud tibi vultus
‘ Mortalis, nec vox hominem ſonat: O Dea, certé:
‘ An Phœbi ſoror, an Nympharum ſanguinis una?
‘ Sis felix, noſtrúmque leves quæcunque laborem:
‘ Et quo ſub cœlo tandem, quibus orbis in oris 335
‘ Jactemur, doceas: ignari hominúmq; locorúmq;
‘ Erramus, vento huc et vaſtis fluctibus acti.

& ſtatuit *renarrare* iſta *ſociis* poſtquam *inquiſiverit*. *Abſcondit in curvo ſylvarum, ſub ſpelunca cava, naves undique cinctas arboribus & umbra nigrante: ipſe incedit comitatus ſolo Achate, quaſſans manu duo jacula latis cuſpidibus* armata.

Huic Venus *genetrix occurrit obviam in medio ſylvæ,* præ ſe *ferens vultum & amictum virginis, & arma virginis Lacænæ: aut* talis, *qualis Harpalyce Thracia impellit equos, & præcurrit curſu celerem Hebrum. Quippe, juxta conſuetudinem* venatorum, *ſuſpenderat humeris commodum arcum,* quaſi *venatrix, & permiſerat ventis diffare capillos:* habens *nuda genua, & vagos plexus* veſtium *diffluentes, coërcitos nodo. Et prior ait: ‘ Heus, juvenes! docete num caſu videritis hic vagantem aliquam ‘ mearum ſororum, inſtructam ‘ pharetrâ & pelle verſicoloris ‘ lyncis, aut urgentem clamore ‘ curſum ſpumantis apri.’ Sic* locuta eſt *Venus: at natus Veneris ita cæpit* loqui *viciſſim: ‘ Nec ulla tuarum ſororum audita* eſt, *nec viſa à me. O ‘ virgo, quam te dicam* eſſe? *‘ non enim habes ſpeciem mortalem, nec vox* tua *refert homi-*

‘ *nem. O Dea, certe: an* vero *ſoror Phœbi, an una è genere Nympharum? Eſto propitia, & ‘ quæcunque* es, *minue noſtram ſolicitudinem: & doce, quo demum ſub cœlo, qua in regione terra-‘ rum verſemur: vagamur neſcii hominum & locorum* iſtorum, *huc impulſi ventis & magnis tem-‘ peſtatibus.*

NOTÆ.

314. *Convexo.*] Concavo: eſt enim *convexum* exterior rei rotundæ ſuperficies; *concavum* interior; at promiſcuus eſt poëtis utriuſque vocis uſus. *Æ.* 4. 451. *Tædet cœli convexa tueri,* id eſt, *concava.* Et Ovid. Triſt. l. 1. 11. 20. *Inque modum tumuli concava ſurgit aqua,* id eſt, *convexa.*

320. *Spartanæ.*] Virgines enim Spartanæ, ſecundum Lycurgi inſtituta, virilibus etiam ſtudiis exercebantur, imprimiſque venatu.

Equos Threïſſa fatigat.] Comparatio quidem non in equitatione eſt, aut præcipiti curſu; neque enim equitabat aut præceps currebat Venus: ſed in ipſo habitu, quo Venus Amazoni ſimilis eſt. *Threïſſa.*] E Thracia, non Europæa, ſed Aſiatica, ut oſtendemus, *Æ.* 11. 659. ubi fusè de Amazonibus.

321. *Harpalyce.*] Celebris Amazon, quæ patrem ſuum à Getis bello captum dicitur fortiter & celeriter ex eorum manibus recepiſſe.

Hebrum.] Quid mirum, ſi fluvii impetum eques præcurrat? tum, quam inſolens fluvio epithetum, *volucrem?* Quare locum ſolerter emendat V. C. Daniel Huetius; legitque non *Hebrum,* ſed *Eurum,* in quem iſta perquam commodè conveniunt. Juvat conjecturam, quod facilis fuit literarum in iis vocibus commutatio: tum quod *Hebrus* fluvius eſt Thraciæ Europeæ, ut dictum eſt, Ecl. 10, 65. Amazones autem Thraciam Aſiaticam incoluerunt, *Æ.* 11. 659.

Fugâ.] Curſu. Sic G. 3. 142. de quo: *Acri carpere prata fugâ.*

327. *Lyncis.*] *Lynx* animal eſt acutiſſimi viſus, è luporum cervariorum genere.

333. *Phœbi ſoror.*] Diana: utriuſque pater Jupiter, mater Latona. De utroque, Ecl. 3. 67. De *Phœbi* nomine, Ibid. 62.

334. *Sis felix.*] Dicitur *felix,* & qui habet felicitatem, & qui facit eſſe felicem, inquit Servius. Sic E. 5. 65. *Sis bonus ô, felixque tuis.*

' *Multa hostia occidetur manu*
' *meâ, in* honorem *tuum, ante*
' *altaria.*'

Tunc Venus ait: ' *Non e-*
' *quidem me* judico *dignam ta-*
' *li cultu. Consuetudo est puel-*
' *larum Tyriarum ferre pha-*
' *retram, & cingere alte tibias*
' *purpureis ocreis. Cernis re-*
' *gna Punica, Tyrios, & ur-*
' *bem Agenoridarum; sed re-*
' *gio Libya* est, *gens bello ferox.*
' *Dido tenet* hoc *regnum, quæ*
' *exiit* ex *urbe Tyro, fugiens*
' *fratrem: longa est* ea *injuria,*
' *longi circuitus: sed perstrin-*
' *gam summa rerum capita.*
' *Huic maritus erat Sichæus,*
' *inter Phœnices agris ditissi-*
' *mus, & magno amore dilectus*
' *ab infelici* Didone: *huic* Si-
' chæo *pater* eam *dederat* ad-
' huc *virginem, & primis au-*
' *spiciis conjunxerat: sed fra-*
' *ter* Didonis *Pygmalion tene-*
' *bat regnum Tyri, crimine cru-*
' *delior præ ceteris omnibus.*
' *Hos inter medium odium ortum*
' *est. Ille sacrilegus, & obcæ-*
' *catus cupidi e divitiarum,*
' *clam occidit ipsum gladio an-*
' *te altaria improvidum, non*
' *cuvans amores sororis: & diu*
' *abscondit scelus, & plurima*
' *malitiose simulans, inutili spe*
' *fefellit mœstam conjugem.* *At umbra ipsa mariti insepulti apparuit ei in somno, erigens caput mirificè*
' *pallidum: revelavit fatalia altaria, & pectus gladio confossum, & declaravit omne crimen ignotum*
' *familiæ. Deinde suadet, ut acceleret fugam, & exeat è patria:*

' Multa tibi ante aras nostrâ cadet hostia dextrâ.'
Tunc Venus: ' Haud equidem tali me dignor honore.
' Virginibus Tyriis mos est gestare pharetram,
' Purpureóque altè suras vincire cothurno.
' Punica regna vides, Tyrios et Agenoris urbem;
' Sed fines Libyci, genus intractabile bello.
' Imperium Dido Tyriâ regit urbe profecta,
' Germanum fugiens: longa est injuria, longæ
' Ambages: sed summa sequar fastigia rerum.
' Huic conjux Sichæus erat, ditissimus agri
' Phœnicum, et magno miseræ dilectus amore:
' Cui pater intactam dederat, primísque jugârat
' Ominibus: sed regna Tyri germanus habebat
' Pygmalion, scelere ante alios immanior omnes.
' Quos inter medius venit furor: ille Sichæum,
' Impius ante aras, atque auri cæcus amore,
' Clàm ferro incautum superat, securus amorum
' Germanæ: factúmque diu celavit; et ægram,
' Multa malus simulans, vanâ spe lusit amantem.
' Ipsa sed in somnis inhumati venit imago
' Conjugis, ora modis attollens pallida miris:
' Crudelis aras trajectáque pectora ferro
' Nudavit, cæcúmque domûs scelus omne retexit.
' Tum celerare fugam, patriàque excedere suadet:

NOTÆ.

341. *Suras, &c.*] *Sura* pars est tibiæ maxime carnosa & mollis. *Cothurnus* est calceamenti genus, Ecl. 7. 32.

342. *Punica, &c.*] Quasi *Phœnica*, seu *Phœnicia*, unde Dido & Carthaginenses profecti. *Tyrios.*] Non cives, sed colonos, Carthaginis conditores. *Agenoris,*] Id est, *Agenoridum*: ab Agenore, qui in ea regnavit regione, quæ Phœnicia deinde appellata est, fuitque inter Didonis avos, ut videbimus in argumento lib. 4. De *Libycis finibus*, v. 162.

347. *Conjux Sichæus.*] Idem & avunculus Didonis fuit, & Herculis sacerdos, & nomine Acerbas: ex Justino. *Sichæus* hîc primam producit; alibi corripit, v. 724. *Abolere Sichæum.*

349. *Pater.*] Belus rex Tyri, v. 733.

350. *Primis ominibus.*] Primis nuptiis. Cicero de divin. l. 1. 104. *L. Flaccum ego audivi cum diceret, cum vellet sororis suæ filiam in matrimoniam collocare, exisse in quoddam sacellum ominis capiendi causâ: quod fieri more veterum solebat.*

352. *Quos inter, &c.*] Adjungit hæc Servius verbis proximè præcedentibus: *Immanior ante omnes eos, inter quos furor medius venit*, id est, *inter omnes qui unquam odio & furore incensi sunt.* Alii distinguunt melius, & ad Pygmalionem ac Sichæum referunt, *quos inter ortum est odium*; si non mutuum, saltem Pygmalionis in Sichæum; quod sufficit ut *medium* dici possit. De *Pygmalione*, in argumento libri 4.

353. *Ante aras.*] Herculis, cujus erat sacerdos Sichæus, & hæc erat prima post regem dignitas, ex Justino l. 18.

354. *Securus amorum.*] Negligens, contemnens, nihil sibi ab iis timens. Sic loquitur Juno de Trojanis, Æ. 7. 304. *Securi pelagi atque mei.*

357. *Inhumati.*] Centum annos errabant inhumatorum umbræ: ut est Æ. 6. 329. Crudelitati igitur addiderat impietatem Pygmalion, qui cæsum Sichæum insepultum abjecerat.

' Auxiliúmque

‘ Auxiliúmque viæ veteres tellure recludit
‘ Thesauros, ignotum argenti pondus et auri.
‘ His commota fugam Dido sociósque parabat.
‘ Conveniunt, quibus aut odium crudele tyranni
‘ Aut metus acer erat; naves, quæ forte paratæ,
‘ Corripiunt, onerántque auro: portantur avari
‘ Pygmalionis opes pelago: dux fœmina facti.
‘ Devenêre locos, ubi nunc ingentia cernes
‘ Mœnia, surgentémq; novæ Carthaginis arcem:
‘ Mercatíque solum facti de nomine Byrsam,
‘ Taurino quantum possent circumdare tergo.
‘ Sed vos qui tandem? quibus aut venistis ab oris?
‘ Quóve tenetis iter?’ Quærenti talibus ille
Suspirans, imóque trahens è pectore vocem:
‘ O Dea, si primâ repetens ab origine pergam,
‘ Et vacet annales nostrorum audire laborum,
‘ Antè diem clauso componet vesper Olympo.
‘ Nos Trojâ antiquâ (si vestras forte per aures
‘ Trojæ nomen iit) diversa per æquora vectos
‘ Forte suâ Libycis tempestas appulit oris.
‘ Sum pius Æneas, raptos qui ex hoste Penates
‘ Classe veho mecum, famâ super æthera notus.

‘ & ad subsidium itineris aperit antiquos thesauros in terra, ‘ incognitum pondus auri & argenti. His rebus concitata ‘ Dido instruit fugam & socios. ‘ Concurrunt, quibus erat aut ‘ odium crudelis tyranni, aut ‘ gravis metus: invadunt naves, quæ casu instructæ erant, ‘ easque onerant auro: vehuntur mari divitiæ avari Pygmalionis: mulier auctor est ‘ facti. Pervenerunt ad ea loca, ‘ ubi mox videbis magnos muros, ‘ & arcem novæ Carthaginis se ‘ attollentem: & emerunt agrum, dictum Byrsam, nomine ab ipsa fraude deducto; ‘ tanti spatii, quantum possent ‘ includere pelle tauri. Vos ‘ vero, quinam estis denique, ‘ aut quanam è regione profecti ‘ estis? aut quem in locum habetis iter?’ Æneas huic talibus verbis interroganti respondit suspirans, & educens vocem ex intimo pectore: ‘ O ‘ Dea, si revolvens à prima ‘ causa progrediar, & si tibi ‘ otium sit audire historiam ‘ nostrarum calamitatum: prius Hesperus clauso cælo sepeliet diem. Tempestas, casu solito, projecit ad litus Africæ nos, pulsos per ‘ varia maria è Troja vetere (si forte nomen Trojæ venit ad aures vestras) sum pius Æneas, fama ‘ super cælum cognitus, qui fero mecum navibus Penates ereptos è potestate hostium.

NOTÆ.

363. *Ignotum argenti.*] Justinus l. 18. 4. *Sichæus aurum metu regis, non tectis, sed terræ crediderat; quam rem etsi homines ignorabant, fama tamen loquebatur.* Idque Pygmalionis cupiditatem ad scelus incenderat.

366. *Paratæ.*] Vel ad frumenta aliunde convehenda, ut ait Servius: vel ut ipsam Didonem ad Pygmalionem transportarent: *Finxit enim se*, inquit Justinus, *ad regem migrare velle; sed ministros migrationis à rege missos navibus imposuit*, &c.

368. *Pygmalionis opes.*] Vel quas jam ut suas Pygmalion animo conceperat: vel quia reipsa, cum opibus conjugis opes quoque Pygmalionis rapuit Dido.

370. *Arcem: Mercatique*, &c.] Dido in Libyam appulsa, cum ab Iarba Getulorum rege pelleretur, emit ab eo tantum terræ, quantum amplecti bovis corium posset. Quod ubi obtinuit, corio tenuissimas in partes conciso, stadia occupavit duo ac viginti. Explicat Donatus de pecunia è bubulo corio, quæ primis temporibus in usu fuit, quâ Dido mercata sit urbis solum. Ita fabulæ. Quid verum sit, vide in argumento lib. 4.

377. *Annales.*] Bene; quia totis decem annis Trojæ obsidio, septem annis Æneæ navigatio duraverat.

378, *Diem clauso*, &c.] Duplex hic metaphora. 1. Est à morte ac tumulo: *componere* enim est, *sepelire*; & *diem clauso Olympo componere* est, *diem in cælo quasi in tumulo sepelire ac condere.* Dies enim ut nasci dicitur, sic mori: Statius, Sylv. l. 4. 6. 3. *Jam moriente die.* Horatius, Sat. l. 1. 9. 28. *Omnes composui, felices; nunc ego resto.* Virgil. Ecl. 9. 52. *Longos Cantando puerum memini me condere Soles.* 2. Est, quod cœlum claudi nocte, & aperiri die dicatur; unde G. 3. 261. *Porta tonat cæli. Vesper.*] Stella Veneris, Ecl. 6. 86. *Olympus.*] Mons Thessaliæ, qui pro cœlo sumitur, Ecl. 5. 56.

381. *Forte suâ.*] *Casu suo, quo solet*: & nomen est à nominativo *fors*. De *Troja*, v. 5. De *Lybia*, v. 162. De *Pinatibus*, Æ. 2. 717. De *Italia*, v. 6.

383. *Fama super æthera notus.*] Secutus est Virgilius Homerum Odyss. 9. 20. ubi ait Ulysses ad Alcinoum: Καί μευ κλέος οὐρανὸν ἵκει, *& mea gloria cœlum attigit.*

' *Multa hoſtia occidetur manu*
' *meâ, in* honorem *tuum, ante*
' *altaria.*'

Tunc Venus ait: ' *Non e-*
' *quidem me* judico *dignam ta-*
' *li cultu. Conſuetudo eſt puel-*
' *larum Tyriarum ferre pha-*
' *retram, & cingere alte tibias*
' *purpureis ocreis. Cernis re-*
' *gna Punica, Tyrios, & ur-*
' *bem Agenoridarum; ſed re-*
' *gio Libya* eſt, *gens bello ferox.*
' *Dido tenet* hoc *regnum, quæ*
' *exiit* ex *urbe Tyro, fugiens*
' *fratrem: longa eſt* ea *injuria,*
' *longi circuitus: ſed perſtrin-*
' *gam ſumma rerum capita.*
' *Huic maritus erat Sichæus,*
' *inter Phœnices agris ditiſſi-*
' *mus, & magno amore dilectus*
' *ab infelici* Didone: *huic* Si-
' chæo *pater* eam *dederat* ad-
' huc *virginem, & primis au-*
' *ſpiciis conjunxerat: ſed fra-*
' *ter* Didonis *Pygmalion tene-*
' *bat regnum Tyri, crimine cru-*
' *delior præ ceteris omnibus.*
' *Hos inter medium odium ortum*
' *eſt. Ille ſacrilegus, & obcæ-*
' *catus cupidi e divitiarum,*
' *clam occidit ipſum gladio an-*
' *te altaria improvidum, non*
' *curans amores ſororis: & diu*
' *abſcondit ſcelus, & plurima*
' *malitioſe ſimulans, inutili ſpe*
' *fefellit mœſtam conjugem. At umbra ipſa mariti inſepulti apparuit ei in ſomno, erigens caput mirificè*
' *pallidum: revelavit fatalia altaria, & pectus gladio confoſſum, & declaravit omne crimen ignotum*
' *familiæ. Deinde ſuadet, ut acceleret fugam, & exeat è patria:*

' Multa tibi ante aras noſtrâ cadet hoſtia dextrâ.'
Tunc Venus: ' Haud equidem tali me dignor honore.
' Virginibus Tyriis mos eſt geſtare pharetram,
' Purpureóque altè ſuras vincire cothurno.
' Punica regna vides, Tyrios et Agenoris urbem;
' Sed fines Libyci, genus intractabile bello.
' Imperium Dido Tyriâ regit urbe profecta,
' Germanum fugiens: longa eſt injuria, longæ
' Ambages: ſed ſumma ſequar faſtigia rerum.
' Huic conjux Sichæus erat, ditiſſimus agri
' Phœnicum, et magno miſeræ dilectus amore:
' Cui pater intactam dederat, primíſque jugârat
' Ominibus: ſed regna Tyri germanus habebat
' Pygmalion, ſcelere ante alios immanior omnes.
' Quos inter medius venit furor: ille Sichæum,
' Impius ante aras, atque auri cæcus amore,
' Clàm ferro incautum ſuperat, ſecurus amorum
' Germanæ: factúmque diu celavit; et ægram,
' Multa malus ſimulans, vanâ ſpe luſit amantem.
' Ipſa ſed in ſomnis inhumati venit imago
' Conjugis, ora modis attollens pallida miris:
' Crudeles aras trajectáque pectora ferro
' Nudàvit, cæcúmque domûs ſcelus omne retexit.
' Tum celerare fugam, patriâque excedere ſuadet:

NOTÆ.

341. *Suras, &c.*] *Sura* pars eſt tibiæ maxime carnoſa & mollis. *Cothurnus* eſt calceamenti genus, Ecl. 7. 32.

342. *Punica, &c.*] Quaſi *Phœnica*, ſeu *Phœnicia*, unde Dido & Carthaginenſes profecti. *Tyrios.*] Non cives, ſed colonos, Carthaginis conditores. *Agenoris,*] Id eſt, *Agenoridum:* ab Agenore, qui in ea regnavit regione, quæ Phœnicia deinde appellata eſt, fuitque inter Didonis avos, ut videbimus in argumento lib. 4. De *Libycis finibus*, v. 162.

347. *Conjux Sichæus.*] Idem & avunculus Didonis fuit, & Herculis ſacerdos, & nomine Acerbas: ex Juſtino. *Sichæus* hîc primam producit; alibi corripit, v. 724. *Abolere Sichæum.*

349. *Pater.*] Belus rex Tyri, v. 733.

350. *Primis ominibus.*] Primis nuptiis. Cicero de divin. l. 1. 104. *L. Flaccum ego audivi cum diceret, cum vellet ſororis ſuæ filiam in matrimoniam collocare, exiſſe in quoddam ſacellum ominis capiendi causâ: quod fieri more veterum ſolebat.*

352. *Quos inter, &c.*] Adjungit hæc Servius verbis proximè præcedentibus: *Immanior ante omnes eos, inter quos furor medius venit,* id eſt, *inter omnes qui unquam odio & furore incenſi ſunt.* Alii diſtinguunt melius, & ad Pygmalionem ac Sichæum referunt, *quos inter ortum eſt odium*; ſi non mutuum, ſaltem Pygmalionis in Sichæum; quod ſufficit ut *medium* dici poſſit. De *Pygmalione*, in argumento libri 4.

353. *Ante aras.*] Herculis, cujus erat ſacerdos Sichæus, & hæc erat prima poſt regem dignitas, ex Juſtino l. 18.

354. *Securus amorum.*] Negligens, contemnens, nihil ſibi ab iis timens. Sic loquitur Juno de Trojanis, Æ. 7. 304. *Securi pelagi atque mei.*

357. *Inhumati.*] Centum annos errabant inhumatorum umbræ: ut eſt Æ. 6. 329. Crudelitati igitur addiderat impietatem Pygmalion, qui cæſum Sichæum inſepultum abjecerat.

' Auxiliúmque

' Auxiliúmque viæ veteres tellure recludit
' Theſauros, ignotum argenti pondus et auri.
' His commota fugam Dido ſocióſque parabat.
' Conveniunt, quibus aut odium crudele tyranni
' Aut metus acer erat; naves, quæ forte paratæ,
' Corripiunt, onerántque auro: portantur avari
' Pygmalionis opes pelago: dux fœmina facti.
' Devenêre locos, ubi nunc ingentia cernes
' Mœnia, ſurgentémq; novæ Carthaginis arcem:
' Mercatíque ſolum facti de nomine Byrſam,
' Taurino quantum poſſent circumdare tergo.
' Sed vos qui tandem? quibus aut veniſtis ab oris?
' Quóve tenetis iter?' Quærenti talibus ille
Suſpirans, imóque trahens è pectore vocem:
' O Dea, ſi primâ repetens ab origine pergam,
' Et vacet annales noſtrorum audire laborum,
' Antè diem clauſo componet veſper Olympo.
' Nos Trojâ antiquâ (ſi veſtras forte per aures
' Trojæ nomen iit) diverſa per æquora vectos
' Forte ſuâ Libycis tempeſtas appulit oris.
' Sum pius Æneas, raptos qui ex hoſte Penates
' Claſſe veho mecum, famâ ſuper æthera notus.

' & ad ſubſidium itineris aperit antiquos theſauros in terra, ' incognitum pondus auri & argenti. His rebus *concitata* ' Dido inſtruit fugam & ſocios. ' Concurrunt, quibus erat aut ' odium crudelis tyranni, aut ' gravis metus: invadunt naves, quæ caſu inſtructæ erant, ' eaſque onerant auro: vehuntur mari divitiæ avari Pygmalionis: mulier auctor eſt ' facti. Pervenerunt ad ea *loca*, ' ubi mox videbis magnos muros, ' & arcem novæ Carthaginis ſe ' attollentem: & emerunt a- ' grum, dictum *Byrſam, nomine ab* ipſa *fraude* deducto; ' tanti ſpatii, *quantum poſſent* ' includere pelle tauri. *Vos* ' vero, quinam eſtis denique, ' aut quanam è regione profecti ' eſtis? aut quem in locum habetis iter?' Æneas huic *talibus* verbis *interroganti* reſpondit *ſuſpirans, & educens vocem* ex *intimo pectore*: ' O ' Dea, ſi revolvens à prima ' cauſa progrediar, & ſi tibi ' otium ſit audire hiſtoriam ' noſtrarum calamitatum: prius Heſperus clauſo cœlo ſepeliet diem. Tempeſtas, caſu ſolito, projecit ad litus Africæ nos, pulſos per ' varia maria è Troja vetere (ſi forte nomen Trojæ venit ad aures veſtras) ſum pius Æneas, fama ' ſuper cœlum cognitus, qui fero mecum navibus Penates ereptos è poteſtate *hoſtium*.

NOTÆ.

363. *Ignotum argenti.*] Juſtinus l. 18. 4. *Sichæus aurum metu regis, non tectis, ſed terræ crediderat; quam rem etſi homines ignorabant, fama tamen loquebatur.* Idque Pygmalionis cupiditatem ad ſcelus incenderat.

366. *Paratæ.*] Vel ad frumenta aliunde convehenda, ut ait Servius: vel ut ipſam Didonem ad Pygmalionem tranſportarent: *Finxit enim ſe*, inquit Juſtinus, *ad regem migrare velle; ſed miniſtros migrationis à rege miſſos navibus impoſuit*, &c.

368. *Pygmalionis opes.*] Vel quas jam ut ſuas Pygmalion animo conceperat: vel quia reipſa, cum opibus conjugis opes quoque Pygmalionis rapuit Dido.

370. *Arcem: Mercatique*, &c.] Dido in Libyam appulſa, cum ab Iarba Getulorum rege pelleretur, emit ab eo tantum terræ, quantum amplecti bovis corium poſſet. Quod ubi obtinuit, corio tenuiſſimas in partes conciſo, ſtadia occupavit duo ac viginti. Explicat Donatus de pecunia è bubulo corio, quæ primis temporibus in uſu fuit, quâ Dido mercata ſit urbis ſolum. Ita fabulæ. Quid verum ſit, vide in argumento lib. 4.

377. *Annales.*] Bene; quia totis decem annis Trojæ obſidio, ſeptem annis Æneæ navigatio duraverat.

378, *Diem clauſo*, &c.] Duplex hic metaphora. 1. Eſt à morte ac tumulo: *componere* enim eſt, *ſepelire*; & *diem clauſo Olympo componere* eſt, *diem in cælo quaſi in tumulo ſepelire ac condere.* Dies enim ut naſci dicitur, ſic mori: Statius, Sylv. l. 4. 6. 3. *Jam moriente die.* Horatius, Sat. l. 1. 9. 28. *Omnes compoſui, felices; nunc ego reſto.* Virgil. Ecl. 9. 52. *Longos Cantando puerum memini me condere Soles.* 2. Eſt, quod cœlum claudi nocte, & aperiri die dicatur; unde G. 3. 261. *Porta tonat cæli. Veſper.*] Stella Veneris, Ecl. 6. 86. *Olympus.*] Mons Theſſaliæ, qui pro cœlo ſumitur, Ecl. 5. 56.

381. *Forte ſuâ.*] *Caſu ſuo, quo ſolet*: & nomen eſt à nominativo *fors.* De *Troja*, v. 5. De *Lybia*, v. 162. De *Pinatibus*, Æ. 2. 717. De *Italia*, v. 6.

383. *Fama ſuper æthera notus.*] Secutus eſt Virgilius Homerum Odyſ. 9. 20. ubi ait Ulyſſes ad Alcinoum: Καί μευ κλέος οὐρανὸν ἵκει, *& mea gloria cœlum attigit.*

'*Quæro Italiam patriam, & originem* familiæ meæ, quæ eſt *a ſupremo Jove. Conſcendi mare Phrygium viginti navibus, genitrice Deâ iter oſtendente, obſecutus fatis* mihi poſitis. *Vix ſeptem* naves *ſuperſunt concuſſæ fluctibus et Euro. Ego ipſe incognitus, egenus, erro per ſolitudines Africæ, ejectus ex Aſia & Europa.*' *Nec Venus ſuſtinuit eum longius queri; & medio in dolore ſic interlocuta eſt:* '*Quicumque es, non odioſus ſuperis ducis ſpiritum vitalem, opinor, ſiquidem appuliſti urbi Tyriæ. Perge tantummodo, & hinc confer te ad palatium reginæ. Tibi enim annuncio ſocios rediiſſe, & naves reductas* eſſe, *& provectas in ſecurum* locum *Aquilonibus mutatis: niſi mendaces parentes* mei *fruſtra* me *docuerunt* artem *auſpiciorum. Aſpice duodecim cycnos turmatim exultantes, quos avis Jovis labens è cœli partibus agitabat vacuo* in *aëre: jam videntur longa ſerie, vel eligere* ſedes *in terra; vel jam electas conſiderare propius. Quemadmodum illi redeuntes ludunt alis ſtrepitantibus, & turmatim circumiere aërem, & emiſere cantus: non alio modo, & naves tuæ, & flos tuorum, vel portum occupat, vel inflatis velis intrat oſtia* portûs. *Perge tantummodo, & dirige paſſus quà via te ducit.*'

'Italiam quæro patriam, et genus ab Jove ſummo.
'Bis denis Phrygium conſcendi navibus æquor,
'Matre deâ monſtrante viam, data fata ſecutus.
'Vix ſeptem convulſæ undis Euróque ſuperſunt.
'Ipſe ignotus, egens, Libyæ deſerta peragro,
'Europâ atque Aſiâ pulſus.' Nec plura querentem
Paſſa Venus medio ſic interfata dolore eſt:
'Quiſquis es, haud (credo) inviſus cœleſtibus auras
'Vitales carpis, Tyriam qui adveneris urbem.
'Perge modò, atque hinc te reginæ ad limina perfer.
'Namque tibi reduces ſocios claſſémque relatam
'Nuncio, et in tutum verſis Aquilonibus actam;
'Nî fruſtra augurium vani docuêre parentes.
'Aſpice bis ſenos lætantes agmine cycnos,
'Æthereâ quos lapſa plagâ Jovis ales aperto
'Turbabat cœlo: nunc terras ordine longo
'Aut capere, aut captas jam deſpectare videntur.
'Ut reduces illi ludunt ſtridentibus alis,
'Et cœtu cinxêre polum, cantúſque dedêre;
'Haud aliter puppéſque tuæ, pubéſque tuorum
'Aut portum tenet, aut pleno ſubit oſtia velo.
'Perge modò, et quà te ducit via, dirige greſſum.'
Dixit: & avertens roſeâ cervice refulſit,
Ambroſiæque comæ divinum vertice odorem

'*Perge tantummodo, & dirige paſſus quà via te ducit.*'

Sic locuta eſt, & recedens reſplenduit pulchrâ cervice, & capilli ambroſia delibuti *exhalaverunt è capite divinum odorem:*

NOTÆ.

384. *Patriam, et genus.*] Dardanus enim, Jovis filius, auctor alter Trojanæ gentis, Italus fuit: v. 239.

385. *Phrygium.*] Alluens Phrygiam minorem. Duplex enim eſt ejus nominis in Aſia minore regio: altera *major*, quæ tota mediterranea eſt; altera *minor*, quæ maritima eſt, ad Propontidem, Helleſpontum, & Ægæum mare, contra inſulam Leſbon. Hæc minor etiam *Troas* dicta eſt, quæ pars ejus fuit præcipua.

387. *Euroque.*] Vento orientali, quo naves ejus, partim ad latus Syrtis minoris, partim ad litus Africæ dejectæ ſunt, v. 114.

388. *Ignotus.*] Licet enim Æneæ nomen *fama ſuper æthera notum ſit*; ipſe tamen Afris nondum ſub eo nomine innotuit.

389. *Europâ atque Aſiâ.*] Troja enim eſt in Aſia, unde profectus eſt; Italia in Europa, unde rejectus in Africam.

395. *Verſis Aquilonibus.*] Ut enim Aquilo à ſeptentrione ad meridiem Æneæ naves pepulerat in Africam, v. 106. ita ut illæ è minori Syrte ad litus Carthagini vicinum emergerent, opus fuit ut Aquilo in fugam *verſus* retro cederet, prævaleretque Notus à meridie.

396. *Ni fruſtra, &c.*] Ne Divinitas futuri prædictione palam fiat, fingit ſe à parentibus imbutam augurandi arte.

398. *Jovis ales.*] Aquila, quæ miniſtra fulminis dicitur, quia tempeſtatis tempore ſuper altiſſimas nubes ſeſe volatu erigit.

406. *Avertens.*] Supple, *ſe*, ut ſupra, v. 108. *Tum prora avertit.*

Roſeâ cervice.] Vel ad colli colorem refero, unde Venus dicitur ab Anacreonte, 53. 22. ῥοδόχρως, *roſicolor*: vel roſeam interpretor, *pulchram*, qua de re dicemus infra, v. 595. Et hoc primum affert Divinitatis indicium, *fulgorem roſeæ cervicis.*

407. *Ambroſiæque comæ.*] Secundum Divinitatis indicium, *ſuavitas odoris.* Sic Ovid. Faſt. 5. 357. *Omnia finierat, tenues ſeceſſit in auras. Manſit odor, poſſes ſcire fuiſſe Deam.* More autem Homerico *ambroſiæ comæ*, vel ſunt *immortales*; vel potius *reſperſæ ſucco ambroſiæ.* De *Ambroſia et nectare*, Ecl. 5. 71.

Spiravêre:

Spiravêre: pedes veſtis defluxit ad imos,
Et vera inceſſu patuit Dea. Ille ubi matrem
Agnovit, tali fugientem eſt voce ſecutus:
'Quid natum toties crudelis tu quoque falſis
'Ludis imaginibus? cur dextræ jungere dextram
'Non datur, ac veras audire et reddere voces?'
Talibus incuſat, greſſúmque ad mœnia tendit.
At Venus obſcuro gradientes aëre ſepſit;
Et multo nebulæ circùm Dea fudit amictu:
Cernere ne quis eos, neu quis contingere poſſet,
Moliríve moram, aut veniendi poſcere cauſas.
Ipſa Paphum ſublimis abit, ſedéſque reviſit
Læta ſuas: ubi templum illi, centúmque Sabæo
Thure calent aræ, ſertíſque recentibus halant.
Corripuêre viam interea, quâ ſemita monſtrat.
Jámque aſcendebant collem, qui plurimus urbi
Imminet, adverſáſque aſpectat deſuper arces.
Miratur molem Æneas, magalia quondam;
Miratur portas, ſtrepitúmque, et ſtrata viarum.
Inſtant ardentes Tyrii: pars ducere muros,
Moliríque arcem, et manibus ſubvolvere ſaxa;
Pars aptare locum tecto, et concludere ſulco.
Jura magiſtratúſque legunt, ſanctúmque ſenatum.
Hìc portus alii effodiunt: hìc alta theatris

veſtis decidit ad pedes infimos, & greſſu apparuit vera Dea. Æneas, ſimul atque agnovit genitricem ſuam, proſecutus eſt abeuntem talibus verbis: 'Cur 'tu etiam, ô dura, decipis tam 'ſæpe filium tuum vanis fi- 'guris? quare non permittitur 'applicare dextram meam 'dextræ tuæ, atque audire & 'reddere verba non ſimulata?' Sic queritur de ea, & dirigit paſſus ad urbem.

Sed Venus cinxit euntes tenebroſo aëre, & circumdedit multo tegmine nubis, utpote Dea, ne quis poſſet eos videre, neve quis tangere, aut facere moram, aut petere rationem cur veniſſent. Ipſa ſe attollens abit Paphum, & redit gaudens in regionem ſuam: ubi templum & centum altaria fervent in ejus honorem thure Arabico, & redolent flores novos.

Interim ingreſſi ſunt viam, quâ callis oſtendit. Et jam conſcendebant collem, qui valde impendet urbi, & deſuper aſpicit turres oppoſitas. Æneas admiratur magnitudinem urbis, ubi erant olim caſæ: admiratur portas, & tumultum, & pavimenta viarum. Feſtinant ardentes Tyrii: pars extendit muros, & erigit arcem, & manibus rotat lapides: pars eligit locum ad tectum, & cingit foſſâ: eligunt jura, & magiſtratus, & ſacrum concilium. Illic alii excavant portus: illic profunda theatri,

NOTÆ.

408. *Pedes veſtis, &c.*] Tertia Divinitatis nota, *promiſſa veſtis ad pedes.* Idque Dearum omnium proprium fuiſſe, præterquam Virtutis, docet Lactantius in Statium, l. 10. v. 632. Proprium item Baccho attribuit Propertius, l. 3. 15. 32. Tibullus quoque ac Statius.

409. *Inceſſu patuit Dea.*] Quartum & maximum Divinitatis argumentum, *incedendi modus*, Quem ſic ab humano diſtinguit Heliodorus Æthiop. l. 3. ut divinus, non dimotione pedum & tranſpoſitione, ſed continuo impetu & quaſi lapſu quodam fiat: unde perhibet ſtatuas Deorum apud Ægyptios, conjunctis & quaſi unitis pedibus inſiſtere: citatque teſtem Homerum. Et vero apud Theocritum, Idyl. 17. 25. Dii vocantur νέποδες, *uſu pedum carentes*: & apud Callimachum, Hymno 5. 3. Pallas Θεὸς ἑυτυχος ἕρπει, *Dea parata ſerpit.* Addit & aliud indicium Divinitatis Heliodorus, quod Dii recto obtutu, neque clauſis unquam palpebris intueantur. Statius tamen greſſum Diis non fuentum, ſed humano majorem & nimium tribuit, l. 10. 347. *Tamen aſpera produnt ora Deam, nimiique gradus.*

417. *Cernere ne quis, &c.*] Dubitabat enim Venus, quo in eos animo Dido futura eſſet, Junonis cultui addicta.

419. *Paphum.*] Urbem in Cypro, notiſſimâ mediterranei maris inſulâ, Veneri dicatam.

420. *Centumque Sabæo, &c.*] Tacitus l. 2. de ſacris Paphiæ Veneris: *Hoſtiæ, ut quiſque voviſſet, mares deliguntur. Certiſſima fides hœdorum fibris. Sanguinem aræ offundere vetitum, precibus et igne puro altaria adolentur.* Unde hic cum de aris fiat mentio, nulla fit de victimis. *Sabæum thus*, petitum è *Sabæis*, Arabiæ felicis populis: de quibus, G. 1. 57.

425. *Magalia.*] Seu *mapalia*, ruſticorum Afrorum caſæ ſunt, de quibus, G. 3. 340.

430. *Jura.*] Alii pro *legibus*; alii pro *juridicis*; alii melius pro *locis ipſis* accipiunt, ubi jus dicendum erat. Sic enim accipimus, quoties dicimus *in jus rapere, in jus ambulare.* De *Scenis* theatralibus, G. 2. 381. & 3. 24.

fundamenta alii ponunt, & ſecant è rupibus ingentes columnas, quæ ſunt *alta ornamenta futurarum ſcenarum.* Talis eſt eorum labor, *qualis labor occupat apes ad Solem, æſtate incipiente, per agros floridos: quando emittunt grandiorem ſobolem generis, aut cum denſant mella liquidiora, & implent alvearia ſuavi nectare, aut excipiunt onera venientum* è paſtu, *aut collectâ turmâ expellunt à ſtabulis* ſuis *fucos, pigrum gregem. Fervent* omnes *in opere, & mella odorata olent thymum. 'O felices, quorum 'muri jam eriguntur!' inquit Æneas, & ſpectat altitudinem urbis. Immittit ſe in medios* cives *clauſus nube,* quod *admirabile* eſt *dictu: & miſcet ſe viris, nec videtur à quoquam.*

Erat in media urbe ſylva ſacra, *gratiſſima* propter *umbram: quo loco Pœni, agitati fluctibus & ventis, primum fodiendo* repererunt *ſignum,* quod *regina Juno* eis *oſtenderat;* nempe *caput bellicoſi equi: ita quippe* oſtenderat, *populum* illum *futurum eſſe nobilem bello, & aptum vivere æternâ famâ. Hoc* loco *Tyria Dido ædificabat Junoni magnum templum, ſplendidum muneribus, & præſentiâ Deæ; cui limen æreum impoſitum erat gradibus,*

Fundamenta locant alii, immanéſque columnas
Rupibus excidunt, ſcenis decora alta futuris.
Qualis apes æſtate novâ per florea rura
Exercet ſub Sole labor, cùm gentis adultos 435
Educunt fœtus, aut eùm liquentia mella
Stipant, et dulci diſtendunt nectare cellas,
Aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto
Ignavum fucos pecus à præſepibus arcent: 439
Fervet opus, redoléntque thymo fragrantia mella.
'O fortunati, quorum jam mœnia ſurgunt!'
Æneas ait, et faſtigia ſuſcipit urbis.
Infert ſe ſeptus nebulâ, mirabile dictu,
Per medios, miſcétque viris; neque cernitur ulli.
Lucus in urbe fuit mediâ, lætiſſimus umbrâ;
Quò primùm jactati undis et turbine Pœni 446
Effodêre loco ſignum, quod regia Juno
Monſtrârat, caput acris equi: ſic nam fore bello
Egregiam, et facilem victu per ſæcula gentem.
Hic templum Junoni ingens Sidonia Dido 450
Condebat, donis opulentum et numine Divæ;
Ærea cui gradibus ſurgebant limina, nexæque

NOTÆ.

437. *Nectare.*] Potu Deorum, de quo Ecl. 5. 71. Hic pro *melle* ſumitur.

439. *Fucos.*] *Bourdons, drones,* apum quaſi ſervitia ſunt, G. 4. 168.

448. *Caput acris equi.*] Juſtinus l. 18. 5. *In primis fundamentis caput bubulum inventum eſt: quod auſpicium quidem fructuoſæ terræ, ſed laborioſæ, perpetuoque ſervæ urbis fuit: propter quod in alium locum urbs tranſlata. Ubi quoque equi caput repertum, bellicoſum potentemque populum futurum ſignificans, urbi auſpicatam ſedem dedit.*

449. *Facilem victu.*] Explicat Pierius, *quæ facile vinci poſſet;* ita ut *victu,* ſupinum, à *vinco,* paſſive ſignificet: ſed malum hoc omen; bonum autem hic quæritur. Explicat Germanus Valens, quæ *facile vincere poſſet;* ita ut *victu,* ſupinum à *vinco,* activè ſignificet. Explicant alii communiter, *quæ ſit fertilis frugibus, & commoda ad victum;* ita ut *victu* ſit ſupinum à *vivo.* Ego eodem ſupino uſus, *victu* à *vivo,* interpretor de fama & gloria gentis, quæ florere æternum debeat: hoc enim eſt proprie, *vivere per ſæcula.*

450. *Sidonia.*] *Tyria:* Nam *Sidon,* urbs Phœniciæ, in Syria, portus in ora mediterranei maris, nunc *Sayde,* hic pro *Tyro* ſumitur; quia utraque vicina, & à Phœnicibus condita, & eidem regi ſubdita.

452. *Limina.*] *Portæ* ac *januæ* partes omnes hic diſtinguemus. *Porta* proprie de urbibus dicitur: quia cum circuitus urbis aratro primum deſignabatur, qua parte relinquendus erat in urbem aditus, attollebatur aratrum ac *portabatur,* ne ſulcum imprimeret. At privatarum domorum ingreſſus, cum apertus eſt, dicitur *janua,* vel ab *eundo,* vel à *Jano;* cum clauſus eſt, dicitur *oſtium,* ab *obſtando.* Nam ea, per quæ prohibetur ingreſſus, ſi *foras* aperiuntur, dicuntur *fores:* ſi duas in partes ab utroque latere panduntur, *biſores:* ſi ab uno tantum latere, ſed in ſe *volvuntur* ac replicantur, vocantur *valvæ,* quaſi *volvæ.* Id autem, quo vertuntur fores, eſt *cardo:* quia eſt earum, vel quaſi *cor,* ut volunt Servius & Iſidorus: vel quaſi hamus ex quo ſuſpenduntur, eſt autem *hamus* Græcis κρίκος. Tum *limen,* eſt tranſverſum in janua lignum, inferius vel ſuperius; vel à *limes,* quia illic terminatur domus; vel à *limus,* id eſt, *obliquus & tranſverſus.* Denique *poſtes* ſunt arrectaria portarum, quaſi *poſt oſtium:* ſaxa vel ligna ab utroque portæ latere, quibus cardines, ſera, & repagula immittuntur. Hæc tamen omnia promiſcua vulgo uſurpantur pro janua.

Ære

Ære trabes; foribus cardo ſtridebat ahenis.
Hoc primùm in luco nova res oblata timorem
Leniit: hìc primùm Æneas ſperare ſalutem
Auſus, et afflictis meliùs confidere rebus.
Namq; ſub ingenti luſtrat dum ſingula templo,
Reginam opperiens; dum, quæ fortuna ſit urbi,
Artificúmque manus inter ſe operúmque laborem
Miratur: videt Iliacas ex ordine pugnas,
Belláque jam famâ totum vulgata per orbem;
Atridas, Priamúmq; et ſævum ambobus Achillem.
Conſtitit, et lacrymans: 'Quis jam locus, (inquit)
'Achate,
'Quæ regio in terris noſtri non plena laboris?
'En Priamus: ſunt hìc etiam ſua præmia laudi;
'Sunt lacrymæ rerum, et mentem mortalia tangunt.
'Solve metus: feret hæc aliquam tibi fama ſalutem.'
Sic ait: atque animum picturâ paſcit inani,
Multa gemens, largóq; humectat flumine vultum.
Namq; videbat, utì bellantes Pergama circùm
Hâc fugerent Graii; premeret Trojana juventus;
Hâc Phryges; inſtaret curru criſtatus Achilles.
Nec procul hinc Rheſi niveis tentoria velis
Agnoſcit lacrymans; primo quæ prodita ſomno
Tydides multâ vaſtabat cæde cruentus;
Ardentéſque avertit equos in caſtra, priuſquam

& trabes compactæ ære, & cardo ſtridebat in *portis æreis. In hac ſacra ſylva nova res occurrens primo minuit metum: hic Æneas primo auſus eſt ſibi promittere ſalutem, & melius ſperare de rebus male affectis.*

Nam dum circumſpicit ſingula magno in templo, expectans reginam: dum admiratur quæ ſit felicitas illius *urbis, & manus opificum invicem* concordes, *& difficultatem operum, cernit prælia Trojana per ordinem, & bellum jam famâ cognitum per omnes terras, & Atrei filios, & Priamum, & crudelem utriſque Achillem. Subſtitit, & flens: 'Quis jam locus eſt,' (ait) 'ô Achate, quæ plaga in terris 'non plena noſtrorum caſuum? 'Ecce Priamus: hic quoque 'datur virtuti ſua merces, eſt 'commiſeratio calamitatum, et 'caſus hominum movent corda. 'Depone timorem, hæc fama 'afferet tibi aliquam ſalutem.' Sic locutus eſt: & oblectat mentem vanis picturis, multum gemens, & irrigat faciem copioſo fletu. Nam cernebat, quemadmodum pugnantes circa Trojam Græci hac fugerent, & Trojana juventus perſequeretur* eos: *hac Trojani* fugerent; *& Achilles criſtâ inſignis immineret è curru. Non longe hinc agnoſcit plorans tabernacula Rheſi à candidis velis; quæ prodita in prima nocte filius Tydei populabatur multâ ſtrage ſanguinolentus, & abducit acres equos in caſtra* Græcorum, *antequam*

NOTÆ.

462. *Sævum ambobus Achillem.*] Tres tamen ſunt; *Atridæ* duo, Menelaus & Agamemnon, Atrei regis Mycenarum filii; & *Priamus*, Trojæ rex. Tum *Achilles* Menelao ſævus non fuit: ſed Agamemnoni tantum, cum receſſit ab ejus exercitu propter ereptam ſibi Briſeida; & Priamo, cujus filium Hectorem occidit, & indigne habuit. Quomodo igitur *ambobus?* An geminos Atridas pro uno poſuit, quia unius patris erant filii? An *ambobus* poſuit, pro *utriſque?* An geminos exercitus ſignificavit, Atridarum & Priami? An potius legemus cum Seneca Epiſt. 104. *Atriden*, non *Atridas*, ut ad unum Agamemnona referatur? Hunc ſane malim audire, quàm Donatum, qui *ſævum* interpretatur, *ſæviorem*, Agamemnone ſcilicet ac Menelao.

466. *Lacrymæ rerum.*] Propter res adverſas, calamitates: Sic Æ. 2. 784. *Lacrymas dilectæ pelle Creüſæ:* id eſt, Lacrymas propter dilectam Creüſam, & dolorem de eâ conceptum mitiga.

470. *Peragma.*] *Pergamus*, arx fuit Trojana in editiſſimo urbis loco ſita: unde alta omnia ædificia deinde *Pergama* appellata ſunt. Cave ne arcem illam confundas cum urbe *Pergamo*, quæ in eadem Phrygia minore poſtea condita eſt ad Caïcum fluvium, fuitque *Attalicorum* regum ſedes, & Galeni patria, & celebris uſu chartæ pergamenæ, *du parchemin, parchment.*

472. *Hac Phryges, inſtaret, &c.*] *Phryges*, Trojani, qui Phrygiæ minoris partem incolebant; ſupra, v. 315. *E curru* pugnabant ſæpe veteres, quo miles & auriga ferebantur. *De criſtis* Æ. 3. 468.

473. *Rheſi.*] Rheſus Thraciæ rex, Martis, vel Strymonis filius; cum Trojanis veniret in auxilium, adduceretque ſecum equos, quorum erat fatum, ut, ſi ſemel Xanthi aquam bibiſſent, Troja foret invicta, clauſis jam portis, coactus eſt in litore tentoria ponere. Sed proditus a Dolone Trojano ſpeculatore, qui in Græcorum ſpeculatores Diomedem & Ulyſſem inciderat, à Diomede interfectus eſt, & equi fatales abducti, Iliad. 10. 453. Equi porro illi ferocitate

Pabula

carpſiſſent pabula Trojæ, & potaſſent aquam *Xanthi. Parte aliâ Troïlus, miſer adoleſcens, &* quamquam *inæqualis* auſus *pugnare in Achillem, trahitur* ab equis, *& pendet reſupinus è curru vacuo, retinens tamen habenas: huic & cervix & capilli raptantur per humum, & pulvis ſulcatur haſtâ inverſâ. Interea Trojanæ ſparſis capillis ibant ad templum Palladis non* ipſis *amicæ, & portabant* ei *pallam, mœſtæ* more *ſupplicantum, & percutientes pectus palmis. Dea infenſa tenebat oculos defixos in terram. Achilles traxerat Hectorem ter circa muros Trojanos, & vendebat auro cadaver exanimum. Tunc autem Æneas emittit ex intimo pectore magnum gemitum, ut vidit ſpolia, & currum, & ipſum cadaver amici, & Priamum tendentem manus exarmatas. Animadvertit etiam ſe mixtum principibus Græcis,*

Pabula guſtâſſent Trojæ, Xanthúmque bibiſſent.
Parte aliâ fugiens amiſſis Troïlus armis,
Infelix puer atque impar congreſſus Achilli,
Fertur equis, currûque hæret reſupinus inani,
Lora tenens tamen : huic cervíxq; comæq; trahun-
Per terram, et verſâ pulvis inſcribitur haſtâ. [tur
Interea ad templum non æquæ Palladis ibant
Crinibus Iliades paſſis, peplúmque ferebant
Suppliciter triſtes, et tunſæ pectora palmis.
Diva ſolo fixos oculos averſa tenebat.
Ter circùm Iliacos raptaverat Hectora muros,
Exanimúmque auro corpus vendebat Achilles.
Tum verò ingentem gemitum dat pectore ab imo,
Ut ſpolia, ut currus, utque ipſum corpus amici,
Tendentémq; manus Priamum conſpexit inermes.
Se quoque principibus premixtum agnovit Achivis,

NOTÆ.

præcellebant, ab equis Diomedis Thraciæ regis oriundi, humana carne veſci ſolitis : quibus ideo dominum ipſum devorandum Hercules tradidit. *Primo ſomno.*] *Somnus* pro *nocte*, ut G. 1. 208. *Libra die ſomnique pares ubi fecerit horas. Tydides.*] Diomedes, Tydei filius, Æn. 11. 243.

477. *Xanthum.*] Diis ita dictum, hominibus vero *Scamandrum*, inquit Homerus ; quia nomen illud iſto antiquius : fluvium Troadis, ex Ida monte profluentem, unde ſe in Helleſpontum exonerat.

478. *Troïlus.*] De ejus ætate variæ ſunt ſententiæ. Virgilius hunc *puerum*, Horatius *impuberem* facit : alii, ut Hyginus & Tzetzes, jam grandiorem, & unum è maximis Priami natis. Variæ quoque de ejus morte opiniones : Theocritus & Lycophron eum volunt, ob ſpretum Achillis amorem, in templo Apollinis ab Achille fuiſſe occiſum : alii, in ipſo certamine : alii per vim ; alii ex inſidiis.

479. *Impar congreſſus Achilli.*] Vel *impar Achilli :* vel, ut mavult Servius, *congreſſus Achilli :* id eſt, cum Achille : ut Catullus dixit in carmine nupt. v. 64. *Noli pugnare duobus.*

482. *Verſâ pulvis inſcribitur haſtâ.*] Non haſta Troïli, quam adhuc manu retineret ; nam *amiſſis armis*, id eſt, *dilapſis*, ferebatur : & ſola lora manu implicata retinebat. Igitur haſta Achillis, quæ per Troïli pectus adacta, & cum eo reſupino *inverſa*, ferro pluverem ſulcabat.

483. *Non æquæ Palladis.*] Infeſtæ propter judicium Paridis, de quo, v. 31. De *Pallade* v. 43. Ibant autem ad templum Trojanæ mulieres, duce Hecuba, Heleni & Hectoris admonitu, cum gravem à Diomede accepiſſent cladem ; ut Deam Diomedi faventem, & pepli dono, & ſacrificiis placarent, Iliad. 6. 302.

484. *Crinibus Iliades, &c.*] Alludit ad morem Romanarum mulierum, quæ in luctu, aperto capite, & ſolutis paſſiſque crinibus incedebant, fortaſſe etiam Trojanæ ac barbaræ ; cum contra Græcæ tonderent comas : quod docet Plutarchus in Romanis quæſt. *Peplum.*] Offerebatur deabus, non in luctu tantum ; ſed etiam ſolemnibus quibuſdam diebus, muneris loco : *Palladi* præſertim ; *Junoni*, ex Pauſania l. 2. & Statio Theb. 10. 56. Imò & *Veneri*, ex Claudiano de nuptiis Honor. v. 723. Eo induebantur ſimulacra ; ſic enim Stat. Theb. 10. 65. *Hoc tunc Argolicæ ſanctum velamine matris induerant ebur. Peplum* autem fuit palla, ſive pallium muliebre, ſubtili arte contextum, ad pedes effuſum, ſine manicis : coloris aliquando purpurei, aliquando candidi : aureâ fimbriâ claviſque aureis, & variis Deorum heroumque figuris ornatum.

487. *Ter circum, &c.*] De *Achille* v. 34. De *Hectore* v. 103.

490. *Achivis.*] Græcis. *Græcia* enim proprie dicta, ſive *Hellas*, *Achaia* quoque appellata eſt, ab *Achæo* quodam, vel Jovis filio, vel Xuthi, qui in ea regione regnavit : cujus populi *Achæi* & *Achivi* ſunt dicti ; eſt & alia minor *Achaia*, Peloponneſi pars.

Eoáſque

Eoáſque acies, et nigri Memnonis arma.
Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis
Penthesilea furens, mediiſque in millibus ardet,
Aurea ſubnectens exſertæ cingula mammæ
Bellatrix, audétque viris concurrere virgo.
Hæc dum Dardanio Æneæ miranda videntur,
Dum ſtupet, obtutûque hæret defixus in uno;
Regina ad templum formâ pulcherrimâ Dido
Inceſſit, magnâ juvenum ſtipante catervâ.
Qualis in Eurotæ ripis, aut per juga Cynthi
Exercet Diana choros, quam mille ſecutæ [tram
Hinc atque hinc glomerantur Oreades: illa phare-
Fert humero, gradiénſq; Deas ſupereminet omnes:
Latonæ tacitum pertentant gaudia pectus.
Talis erat Dido: talem ſe læta ferebat
Per medios, inſtans operi regníſque futuris.
Tum foribus Divæ, mediâ teſtudine templi,
Septa armis ſolióque altè ſubnixa reſedit.

& exercitus orientales, & arma nigri Memnonis. Penthesilea furens ducit turmas Amazonum inſtructas *ſcutis lunatis, & ardet inter media millia, nectens cingulum aureum ſub nudato ubere,* utpote, *bellatrix, & audet puella certare* cum *viris.*

Dum iſta mirabilia conſpiciuntur ab Æneа Trojano, dum ſtupet, & ſtat defixus in hoc ſolo aſpectu; regina Dido ſpecie clariſſima venit in templum, magnâ juvenum turbâ ambiente. Talis Diana in ripis Eurotæ, vel per culmina Cynthi, miſcet choreas; quam ſecutæ mille Oreades hic atque inde congregantur: Diana geſtat humero pharetram, & incedens extat ſupra cæteras Nymphas. Lætitia tacite mulcet animum Latonæ. Talis erat Dido, talem ſe attollebat læta inter medios, urgens opus, & regna futura. Deinde ſedit ad fores Junonis, ſub medio fornice templi, cincta militibus, & alte ſuffulta ſolio.

NOTÆ.

493. *Eoaſque acies, et, &c.*] *Memnon* Auroram matrem, Tithonum patrem habuit, Laomedontis Trojani regis filium. Quare Trojanorum id auxilium veniſſe dicitur, cum ingentibus Indorum & Æthiopum copiis; & ab Achille occiſus, è rogo ſuo aves produxiſſe; quæ duas in partes diviſæ, roſtris atque unguibus ad parentandum auctori ſuo, decertaverint. Ejus ſtatua, in Ægypto, Solis orientis icta radiis, emiſiſſe ſonum memoratur. *Eoas.*] Orientales, ab ἠὼς, *Aurora.*

494. *Amazonidum.*] Id eſt, *Amazonum*, quæ ſibi mammam alteram inurebant, ne jaciendis ſagittis eſſet impedimento: alteram baltheo ſubſtringebant. Nomen inde ab α privativo, & μαζὸς, *mamma.* De iis fuſe Æ. 11. 659, &c. Harum regina *Penthesilea* Trojanis poſt mortem Hectoris opem tulit: & ſecundùm aliquos, ab Achille; ſecundùm alios, à Neopolemo Achillis filio interfecta eſt. *Peltis.*] Scutis breviſſimis, in formam mediæ Lunæ.

502. *Qualis in Eurotæ, &c.*] Explodit hanc Didonis cum Diana comparationem Valerius Probus apud Gellium, l. 9. c. 9. aitque nihil tam improſpere à Virgilio converſum eſſe ex Homero, apud quem illa reperitur, Odyſſ. 6. 102. Defendit eam Scaliger Poët. l. 5. c. 3. aitque Virgilianam eſſe a magiſtro, Homericam à diſcipulo. Ego in Valerii ſententiam paulo ſum propenſior: vel ideo, quod ex iis circumſtantiis, quas ſane multas congerit, nulla eſt ad rem, niſi multitudo Oreadum, quæ Dianam comitantur; cæteræ omnino à Didone diverſæ ſunt. *Eurotæ.*] Fluvii in Laconia, Spartam alluentis: quæ regio venatu celebris eſt. *Cynthi.*] Montis in inſula Delo, ubi Diana & Apollo nati ſunt.

503. *Choros.*] Multitudo ſaltantium & canentium eſt proprie *chorus.*

504. *Oreades.*] Nymphæ montium, ab ὄρος, *mons*, Ecl. 2. 46.

506. *Latonæ.*] Filiæ Cœi Titanis, quæ Dianam & Apollinem ex Jove peperit in inſula Delo, Ecl. 3. 67.

509. *Tum foribus Divæ, &c.*] Adjungit Servius hæc verba proxime præcedentibus, hoc ſenſu: *Inſtat regina operi, tum præſertim ædificandis Junonis templi foribus.* Affert & aliam interpretationem, quam etſi priori poſtponat, ego tamen præpono: nempe medio in templo locum fuiſſe ſeparatum, ubi ſervabatur ſimulacrum Numinis, & religio adminiſtrabatur; iſque appellatur à Polluce *ſacellum, delubrum*, à Vitruvio *cella*, à cæteris *adytum, penetrale*: atque is, vel velo, vel muro ſeptus erat, & pervius *foribus*; quemadmodum noſtris in templis uſu venit. Iis porro in *foribus* Dido jus dicebat: & mos ille Romanorum deinceps fuit, in templis jus dicere, ac ſenatum habere. *Media teſtudine.*] Medio in templo, cujus tectum concavum & fornicatum erat in morem teſtudinis, *tortuë.*

Jura

Diſtribuebat jus & leges civibus, & dividebat in æquas partes laborem operum, aut ducebat ſorte. Cùm repente Æneas videt accedere cum *ingenti multitudine Antheum, & Sergeſtum, & generoſum Cloanthum, & alios Trojanorum, quos nigra tempeſtas mari disjecerat, & abſtulerat ad litora omnino diverſa. Obſtupuit continuo ipſe, &* continuo *Achates* quoque *commotus eſt gaudio & timore; cupiebant avide ſociare dextras* cum iis; *ſed ſucceſſus incertus turbat mentes. Diſſimulant* adhuc, *& obtecti cava nebula conſiderant, quæ ſociorum ſors, quo* in *litore reliquerint naves, cur veniant: veniebant autem electi ſingulis è navibus, poſcentes veniam, & lamentando accedebant ad templum.*

Jura dabat legéſque viris, operúmque laborem
Partibus æquabat juſtis, aut ſorte trahebat:
Cùm ſubito Æneas concurſu accedere magno
Anthea Sergeſtúmq; videt, fortémque Cloanthum,
Teucrórumque alios; ater quos æquore turbo 515
Diſpulerat, penitúſque alias advexerat oras.
Obſtupuit ſimul ipſe, ſimul perculſus Achates
Lætitiâque metûque, avidi conjungere dextras
Ardebant: ſed res animos incognita turbat.
Diſſimulant, et nube cavâ ſpeculantur amicti, 520
Quæ fortuna viris, claſſem quo littore linquant,
Quid veniant: cunctis nam lecti navibus ibant
Orantes veniam, et templum clamore petebant.
Poſtquam introgreſſi, et coràm data copia fandi,
Maximus Ilioneus placido ſic pectore cœpit: 525
‘ O regina, novam cui condere Jupiter urbem,
‘ Juſtitiâque dedit gentes frænare ſuperbas:
‘ Troës te miſeri, ventis maria omnia vecti,
‘ Oramus: prohibe infandos à navibus ignes;
‘ Parce pio generi, et propiùs res aſpice noſtras. 530
‘ Non nos aut ferro Libycos populare Penates
‘ Venimus, aut raptas ad littora vertere prædas.
‘ Non ea vis animo, nec tanta ſuperbia victis.
‘ Eſt locus, Heſperiam Graii cognomine dicunt:
‘ Terra antiqua, potens armis atque ubere glebæ:

Poſtquam ingreſſi ſunt, *& data eſt facultas loquendi coram* reginâ: *ſpectatiſſimus* inter ſocios *Ilioneus ſic incepit ſedata mente: ‘ O regina, cui ‘ Jupiter permiſit extruere urbem novam, & coërcere æquitate populos feroces: Nos ‘ miſeri Trojani, acti ventis ‘ per omnia maria, precamur ‘ te: propelle dira incendia a ‘ navibus, ignoſce religioſæ genti, & benignius aſpice miſerias noſtras. Nos non venimus, aut ‘ vaſtatum gladio domos Africanas, aut abductum ad litora prædas raptas: non ineſt menti ea ‘ violentia, nec tanta ferocitas victis. Eſt regio,* quam *Graii vocant nomine Heſperiam: regio ‘ antiqua, potens bello & fertilitate terræ:*

NOTÆ.

514. *Anthea, Sergeſtumque, &c.*] De *Antheo*, v. 185. De *Cloantho*, & *Sergeſto*, paſſim lib. 5. nauticis in ludis. De *Teucris*, Trojanis, ſupra, v. 42.

523. *Orantes veniam.*] Orantes ut mitius haberentur: nam *venia* non ſemper *culpam* innuit; ſed ſæpe *pacem* & favorem ſignificat: Cicero, pro Rabir. 5. *A Jove pacem et veniam peto.* Pro Fonteio, 20. *In bellis gerendis, à Diis immortalibus pacem et veniam petunt.* De *Ilioneo*, v. 124.

534. *Eſt locus, Heſperiam, &c.*] Supple, *quem*, ut ſupra, v. 16. *Urbs antiqua fuit, Tyrii*, ſupple, *quam Tyrii.* Italia multis nominibus dicta fuit, pro varia temporum ratione. *Heſperia*, quod nomen ipſi cum Hiſpania commune fuit; vel ab *Heſpero*, Atlantis Mauritaniæ regis fratre, qui primo obtinuit Hiſpaniam, indeque à fratre pulſus in Italiam venit; vel ab *Heſpero*, Veneris ſtella; quæ mane ſub Luciferi nomine apparet, ſero ſub nomine *Heſperi*, atque ita occaſum ſignificat; quo factum eſt, ut Græci ex iis regionibus, quas habent ad occaſum, Italiam appellaverint *Heſperiam magnam*; Hiſpaniam vero, *minorem Heſperiam.* Alterum Italiæ nomen fuit *Oenotria*; vel ab *Oenotro* rege Sabinorum; vel ab Oenotro, Lycaonis Arcadiæ regis filio; vel potias ab οἶνος, *vinum*, & ὀτρύνειν, *incitare*, quod vini ferax regio ſit. Aliud ejuſdem regionis nomen eſt *Italia*; vel ab Italo rege Siculorum; vel à bobus, qui veteri lingua Græca dicebantur ἰταλοὶ, & illic fuere magnâ copiâ. Alia item nomina tulit, de quibus fuſe Kircherus in Latio l. 1. c. 1, 2, 3. Quodnam autem ſit omnium antiquiſſimum, difficile eſt conjicere: Virgilius *Italiam* noviſſimum putat, cum ait, minores *Italiam dixiſſe.*

535. *Ubere glebæ.*] De forma illa loquendi, G. 2. 185.

‘ Oenotrii

‘ Œnotrii coluêre viri ; nunc fama minores
‘ Italiam dixiſſe, ducis de nomine, gentem.
‘ Huc curſus fuit :
‘ Cùm ſubitò aſſurgens fluctu nimboſus Orion
‘ In vada cæca tulit, penitúſq; procacibus Auſtris
‘ Pérque undas, ſuperante ſalo, pérque invia ſaxa
‘ Diſpulit : huc pauci veſtris adnavimus oris.
‘ Quod genus hoc hominum ? quæve hunc tam barbara morem
‘ Permittit patria ? hoſpitio prohibemur arenæ :
‘ Bella cient, primâq; vetant conſiſtere terrâ.
‘ Si genus humanum et mortalia temnitis arma ;
‘ At ſperate Deos memores fandi atque nefandi.
‘ Rex erat Æneas nobis, quo juſtior alter
‘ Nec pietate fuit, nec bello major et armis ;
‘ Quem ſi fata virum ſervant, ſi veſcitur aurâ
‘ Æthereâ, neque adhuc crudelibus occubat umbris ;
‘ Non metus, officio nec te certâſſe priorem
‘ Pœniteat. Sunt et Siculis regionibus urbes,
‘ Armáque, Trojanóque a ſanguine clarus Aceſtes.
‘ Quaſſatam ventis liceat ſubducere claſſem,
‘ Et ſylvis aptare trabes, et ſtringere remos.
‘ Si datur Italiam, ſociis et rege recepto,
‘ Tendere ; ut Italiam læti Latiúmque petamus :

‘ *OEnotrii populi* ipſam *incoluerunt ; nunc rumor* eſt, *poſteros eam regionem apellaviſſe Italiam, de nomine ducis. Illuc direximus curſum : cum repente oriens è mari procelloſus Orion impulit* nos *in vada latentia, & petulantibus ventis*, ac *mari ſuperante, funditus disjecit, perque aquas, perque rupes inacceſſas : pauci enatavimus huc ad veſtra litora. Quodnam* eſt *hoc genus hominum ? aut quæ regio tam crudelis tolerat hanc conſuetudinem ? negatur* nobis *arena* pro *hoſpitio : bella movent, & impediunt* quominus *maneamus* in *primo litore. Si deſpicitis genus humanum, & vindictam hominum : at expectate Deos memores æqui & iniqui. Regem habebamus Æneam, quo non fuit ullus juſtior, nec pietate, nec bello & armis inſignior. Si fata virum hunc ſervant, ſi ſpirat aërem cœleſtem, nec adhuc cecidit* ſub *ſævas umbras ; nullus* eſt *timor* nobis, *neque pœnitebit te provocaſſe prius* eum *beneficiis. Sunt etiam* nobis *urbes* in *terra Sicula, & arma, & Aceſtes illuſtris è Trojana origine. Permittatur* nobis *trahere* ad terram *naves ventis fractas, & accommodare trabes è ſylvis, & abſcindere remos. Ut læti eamus in Italiam & Latinum, ſi conceditur ire in Italiam, ſociis & rege recepto :*

NOTÆ.

539. *Orion.*] De hujus ſigni cœleſtis fabula dicemus, Æ. 3. 517. Ex hoc autem verſu probat Segreſius, Æneam non niſi Julio menſe in Africam eſſe appulſum. Nam de triplici tantum Orionis ortu hic agi poteſt, de *quotidiano*, de *heliaco*, de *acronycto* : quas voces explicuimus, G. 1. 217. & 221. & 229. Conſtat autem de *quotidiano* non poſſe explicari ; ſic enim Orion quotidie tempeſtates excitaret : non de *acronycto*, qui hyeme contingit ; ergo de ortu *heliaco*, qui nunc in Julii initia cadit, olim tamen in medium Junium : at vis hujus ſideris, non ad unum ortûs diem, ſed ad conſequentes etiam dies pertinere putanda eſt. Firmat opinionem hoc etiam verſu libri 4. 52. ubi Anna Didoni ſuadet, ut Æneam per hyemem detineat : *Dum pelago deſævit hyems, et aquoſus Orion :* quod omnino tunc intelligendum de ortu ejus *acronycto*, qui menſibus poſt heliacum circiter quinque contingit.

540. *Procacibus Auſtris, &c.*] Obſtinate importunis. Horat. Od. l. 1. 26. 2. *Tradam protervis in mare Creticum portare ventis.* Lucret. l. 6. 110. *Furit petulantibus Furis.* De *Auſtris* ventis meridionalibus, Ecl. 2. 58.

541. *Salo.*] *Sal & ſalum* uſurpat Virgilius, pro mari, quod Græcis dicitur ἅλς. Æ. 5. 866. *Sale ſaxa ſonabant.*

547. *Sperate Deos, &c.*] Expectate Æn. 4. 419. *Hunc ego ſi potui tantum ſperare dolorem, et perferre, ſoror, potero. Fandi atque nefandi.*] Illius, quod *fas, & nefas* eſt : utrumque enim a *fando* dicitur : quia quod æquum eſt, digne *fari* poſſumus : quod iniquum, *fari* non poſſumus.

550. *Si veſcitur aurâ.*] Si ſpirat, ſi halitum ducit ex aëre. Et vero apud Lucret. l. 5. 72. *Veſci*, eſt *uti : Quove modo genus humanum variante loquela Cœperit inter ſe veſci.*

554. *Aceſtes.*] Rex Siciliæ, de quo Æ. 5. 36. De *Sicilia* inſula, Æ. 3. 687.

556. *Stringere remos.*] Ecl. 9. 61. *Agricolæ ſtringunt frondes :* id eſt, *amputant.*

558. *Ut Italiam, &c.*] De ea, v. 6. De *Latio*, Æ. 7. 54. De *Teucris*, Trojanis, ſupra v. 239. De *Libya*, Africa, v. 162. De *Iulo*, Aſcanio, v. 271. De *Sicanis*, Siculis, Æ. 3. 687. De *Dardanidis*, Trojanis, ſupra v. 239.

‘ Sin

'si vero salus extincta est, teque mare Africæ tenet, ô pater optime Trojanorum, nec jam supereſt ſpes Aſcanii; at ſaltem ut eamus ad mare Siciliæ, & ad paratas urbes, ex quibus huc pulſi ſumus, & ad regem Aceſten.' His verbis Ilioneus orabat: interea Trojani omnes murmure approbabant.

Tum Dido, vultu demiſſo, breviter loquitur: 'Ejicite metum ex animo, ô Trojani: expellite ſollicitudinem. Difficilis ſtatus rerum mearum, & novitas dominationis, cogunt me facere talia, & circum munire terminos cuſtodibus. Quis ignoret familiam Æneæ, & Trojam urbem, & virtutes, & populos, & incendia tanti belli? Nos Pœni non habemus adeo craſſa ingenia, nec Sol alligat equos curri tam remotus ab urbe Carthagine. Seu vos appetitis magnam Italiam, & agros Saturni, ſive regionem Erycis, & regem Aceſten; dimittam vos ſecuros præſidio, & refociam opibus. Vultiſne etiam manere mecum pariter in hoc regno? urbs quam condo, veſtra eſt: trahite in terram naves: Trojanus & Tyrius à me tractabitur ſine ulla diverſitate. Atque utinam ipſe rex Æneas adeſſet, pulſus eodem vento! Sane mittam fidos homines circa litora, & mandabo ut illi perveſtigent extremam Africam: ſi forte naufragus vagatur aliquibus in ſylvis, aut urbibus.'

'Sin abſumpta ſalus, et te, pater optime Teucrûm,
'Pontus habet Libyæ, nec ſpes jam reſtat Iüli;
'At freta Sicaniæ ſaltem ſedéſque paratas,
'Unde huc advecti, regémque petamus Aceſten.
Talibus Ilioneus: cuncti ſimul ore fremebant
Dardanidæ.

Tum breviter Dido, vultum demiſſa, profatur:
'Solvite corde metum, Teucri, ſecludite curas.
'Res dura, et regni novitas me talia cogunt
'Moliri, et latè fines cuſtode tueri.
'Quis genus Æneadûm, quis Trojæ neſciat urbem,
'Virtutéſque, viróſque, et tanti incendia belli?
'Non obtuſa adeò geſtamus pectora Pœni:
'Nec tam averſus equos Tyriâ Sol jungit ab urbe.
'Seu vos Heſperiam magnam, Saturniáque arva;
'Sive Erycis fines, regémque optatis Aceſten;
'Auxilio tutos dimittam, opibúſque juvabo.
'Vultis et his mecum pariter conſidere regnis?
'Urbem quam ſtatuo, veſtra eſt; ſubducite naves:
'Tros Tyriúſque mihi nullo diſcrimine agetur.
'Atque utinam rex ipſe Noto compulſus eodem
'Afforet Æneas! Equidem per littora certos
'Dimittam, et Libyæ luſtrare extrema jubebo;
'Si quibus ejectus ſylvis aut urbibus errat.'

His animum arrecti dictis, et fortis Achates,
Et pater Æneas, jamjudum erumpere nubem
Ardebant: prior Æneam compellat Achates:
'Nate Deâ, quæ nunc animo ſententia ſurgit?
'Omnia tuta vides, claſſem, ſocióſque receptos.
'Unus abeſt, medio in fluctu quem vidimus ipſi
'Submerſum:

His ſermonibus excitati, & generoſus Achates, & pater Æneas jamdiu optabant exire è nube. Prior Achates alloquitur Æneam: 'Fili Veneris, quod conſilium jam venit in mentem? cernis omnia tuta, & naves & ſocios recuperatos: unus tantum deeſt, quem ipſi conſpeximus mediis in undis

NOTÆ.

565. *Vultum demiſſa.*] Puduit enim reginam minime barbaram, naufragos, & exteros à ſuis tam dure habitos fuiſſe.

569. *Genus Æneadûm.*] Non nepotes Æneæ, qui nulli tum erant; ſed majores, à quibus ille genus ducebat.

571. *Pœni.*] Dicti quaſi *Phœni*, v. 342.

572. *Nec tam averſus, &c.*] Senſus eſt: *Tyriam urbem non eſſe tam remotam à Solis orta & calore*; atque adeo cives ſuos ingenio non eſſe tam obtuſo. *Non obtuſa, &c.*] Aiunt enim philoſophi, populos qui frigidioribus in plagis naſcantur, vulgo tardiori eſſe indole.

573. *Heſperiam magnam, &c.*] Italiam v. 534. *Saturnia arva.*] Eam Italiæ partem, quæ *Latium* dicta eſt, quod in ea Saturnus latuerit, Æn. 8. 319. *Erycis fines.*] Siciliæ montem in parte occidentali, nunc *monte de S. Julien*, non longe à Drepano: cui nomen impoſuit *Eryx*, ibidem ſepultus. De eo, Æn. 5. 24. *Aceſtes.*] Ejuſdem Siciliæ rex, Æn. 5. 36.

577. *Urbem quam ſtatuo, veſtra eſt, &c.*] Servius refert accuſativum *urbem*, ad præcedens verbum *vultis*; hoc ſenſu: *Vultis his conſidere regnis? vultis urbem quam ſtatuo? veſtra eſt.* Vulgo tamen agnoſcunt Grammatici mutationem caſûs. *Urbem quam ſtatuo*, pro, *urbs quam ſtatuo.* Aliqui, quibus accedo, ſolam ordinis mutationem putant, pro, *quam urbem ſtatuo.*

579. *Noto.*] De *Noto*, ſive Auſtro, vento meridionali, Ecl. 2. 58.

588. *Unus abeſt.*] *Orontes*, de quo, v. 117.

'Submerſum: dictis reſpondent cætera matris.'
Vix ea fatus erat, cùm circumfuſa repentè
Scindit ſe nubes, et in æthera purgat apertum.
Reſtitit Æneas, claràque in luce refulſit,
Os, humeróſque Deo ſimilis: namque ipſa decoram
Cæſariem nato genitrix, luménque juventæ
Purpureum, et lætos oculis afflârat honores.
Quale manus addunt ebori decus, aut ubi flavo
Argentum Pariúſve lapis circumdatur auro.
Tum ſic reginam alloquitur, cunctíſque repentè
Improviſus ait: 'Coràm, quem quæritis, adſum
'Troïus Æneas, Libycis ereptus ab undis.
'O ſola infandos Trojæ miſerata labores!
'Quæ nos, relliquias Danaûm, terræque maríſque
'Omnibus exhauſtos jam caſibus, omnium egenos,
'Urbe, domo ſocias. Grates perſolvere dignas
'Non opis eſt noſtræ, Dido, nec quicquid ubíq; eſt
'Gentis Dardaniæ, magnum quæ ſparſa per orbem:
'Dii tibi (ſi qua pios reſpectant numina, ſi quid
'Uſquam juſtitiæ eſt) et mens ſibi conſcia recti,
'Præmia digna ferant. Quæ te tam læta tulerunt
'Sæcula? qui tanti talem genuere parentes?
'In freta dum fluvii current, dum montibus umbræ
'Luſtrabunt convexa, polus dum ſidera paſcet;

'*ſubmerſum: reliqua conveni-*
'*unt* cum *ſermone matris* tuæ.'
Vix ea locutus erat, cum ſubito nebula circumjecta rumpit ſe, & ſolvitur in vacuum aërem.
Viſus *eſt ſtans Æneas & emicuit claro ſplendore, ſimilis Deo* ſecundùm *vultum & humeros. Ipſa enim mater aſpiraverat filio decorem in coma, & egregiam lucem juventutis, & hilarem pulchritudinem oculis. Qualem pulchritudinem ars adjicit ebori, aut quando argentum, vel marmor Parium cingitur rutilo auro.*
Tunc ſic alloquitur reginam, & ſtatim omnibus inexpectatus inquit; 'Adſum *præſens, ego*
'*quem quæritis, Trojanus Æ-*
'*neas, ſervatus è fluctibus A-*
'*fricæ. O* quæ *ſola miſerta es*
'*infandarum calamitatum Tro-*
'*jæ! Quæ nos excipis urbe &*
'*domo,* nos qui ſumus *reli-*
'*quiæ Græcorum, fracti jam*
'*omnibus infortuniis terræ &*
'*maris, indigentes omnium re-*
'rum. *Non eſt noſtræ facul-*
'*tatis tibi referre gratias de-*
'*bitas, ô Dido: nec quodcum-*
'*que uſquam eſt nationis Tro-*
'*janæ, quæ diſſipata eſt toto*
'*mundo, tibi reddere* poſſit *præmia merita*; ſed ſoli *Dii, ſi aliqui Dii reſpiciunt pios, ſi eſt ullo in*
'*loco aliquid juſtitiæ*; ſed & tua *mens conſcia ſibi æquitatis. Quæ tam fortunata tempora te*
'*protulerunt? qui tanti parentes talem produxere? Quamdiu amnes current in mare, quamdiu*
'*umbræ* arborum *circuibunt cacumina* in *montibus, quamdiu cœlum alet aſtra,*

NOTÆ.

595. *Purpureum.*] Ad colorem poteſt referri, qui rubicundus ac roſeus juvenibus fere eſt. Sic ſupra, v. 406. tribuitur Veri *roſea cervix.* Sic Æn. 10. 16. *Venus aurea* dicitur, fortaſſe ex aureo colore capillorum. Quamquam his nominibus exiſtimo non tamen certum colorem ſignificari, quam generatim pulchritudinem: ut cum dixit Horat. Od. l. 4. 1. 10. *Purpureis ales oloribus.* Pedo Albinov. *Brachia purpurcâ candidiora nive.* Homerus Odyſſ. 6. 231. Κόμας ὑακινθίνῳ ἄνθει ὁμοίας, *comas hyacinthino flori ſimiles.* Cum enim inter colores pulcherrima ſit purpura; inter metalla aurum; inter flores roſa, & veterum æſtimatione, hyacinthus; ideo hæc nomina ad exprimendam quamlibet pulchritudinem tranſtulerunt. Expreſſus eſt hic locus, cum ſequenti comparatione, ex Homeri Odyſſ. l. 6. 229. ubi Minerva formam addit Ulyſſi, ut Nauſicaæ placeat.

596. *Manus addunt, &c.*] *Manus,* pro arte & labore hic ſumuntur; ut ſupra, v. 459. *Artificumque manus inter ſe.*

597. *Parius lapis.*] Marmor candidum è Paro inſula in mari Ægæo.

602. *Relliquias Danaûm.*] Supra v. 34.

607. *Si qua pios, &c.*] Modicius ait tria hic promitti virtutis præmia: primum à Diis, *ſi qua pios reſpectant numina*; ſecundum ab hominibus, *ſi quid uſquam juſtitiæ eſt:* tertium ab ipſa Didonis conſcientia, & *mens ſibi conſcia recti*; quaſi dicat Æneas: *Non meum eſt, nec Trojanorum, tantam virtutem remunerari; ſed Deorum, ſed omnium hominum, ſed tui ipſius:* nam virtus ſibi eſt ipſa præmium.

612. *Luſtrabunt convexa, &c.*] *Convexa* montium accipio, pro *cacuminibus,* quæ rotunda & convexa ſunt; *luſtrabunt* pro *circuibunt*; quemadmodum Hercules, Æ. 8. 231. *Ter totum fervidus ira Luſtrat Aventini montem,* id eſt, *circuit. Luſtrare* autem proprie ſignificat *expiare,* à *luo*; per tranſlationem, *circuire,* quia expiationes agrorum & urbium per *circuitiones* fiebant; unde de ſacrificio ambarvali ait Virgil. Ecl. 5. 75. *Et cum luſtrabimus agros.* Umbræ porro ad motum Solis moventur, & in orbem circumflectuntur.

'Semper

‘ *ſemper gloria, et nomen tuum,*
‘ *et laudes durabunt; quæcum-*
‘ *que regio trahat me* ad ſe.’
Sic locutus apprehendit manu
dextrâ carum Ilioneum, et ſini-
ſtrâ Sereſtum, poſtea alios, et
generoſum Gyan, et generoſum
Cloanthum.

Obſtupuit primo Tyria Dido
ob aſpectum, deinde ob tantam
calamitatem Æneæ: et ſic ore
dixit: ‘ *Quæ te fortuna, ô fili*
‘ *Deæ, perſequitur per tot diſ-*
‘ *crimina? quæ potentia te*
‘ *projecit ad crudelia litora?*
‘ *Tune* es *ille Æneas, quem*
‘ *alma Venus peperit Anchiſæ*
‘ *Trojano prope aquas Phrygii*
‘ *Simoentis? Ego quidem re-*
‘ *cordor Teucrum veniſſe Sido-*
‘ *na, ejectum è terminis patriæ,*
‘ *et quærentem nova regna ope*
‘ *Beli. Tunc* meus *pater Belus*
‘ *populabatur pinguem Cyprum,*
‘ *et victor* cum *imperio poſſi-*
‘ *debat. Jam* inde *ab illo tem-*
‘ *pore nota eſt mihi ruina urbis*
‘ *Trojanæ, et nomen tuum, et*
‘ *reges Græci. Ipſe* Teucer *ho-*

‘ Semper honos, noménq; tuum, laudéſq; manebunt;
‘ Quæ me cunq; vocant terræ.’ Sic fatus, amicum
Ilionea petit dextrâ, lævâque Sereſtum:
Pòſt alios, fortémq; Gyan, fortémq; Cloanthum.
Obſtupuit primò aſpectu Sidonia Dido,
Caſu deinde viri tanto; et ſic ore locuta eſt:
‘ Quis te, nate Deâ, per tanta pericula caſus
‘ Inſequitur? quæ vis immanibus applicat oris?
‘ Túne ille Æneas, quem Dardanio Anchiſæ
‘ Alma Venus Phrygii genuit Simoëntis ad undam?
‘ Atque equidem Teucrum memini Sidona venire,
‘ Finibus expulſum patriis, nova regna petentem
‘ Auxilio Beli. Genitor tum Belus opimam
‘ Vaſtabat Cyprum, et victor ditione tenebat.
‘ Tempore jam ex illo caſus mihi cognitus urbis
‘ Trojanæ, noménque tuum, regéſque Pelaſgi.
‘ Ipſe hoſtis Teucros inſigni laude ferebat,
‘ Séq; ortum antiquâ Teucrorum à ſtirpe volebat.
‘ Quare agite, ô tectis, juvenes, ſuccedite noſtris:
‘ Me quoque per multos ſimilis fortuna labores
‘ Jactatam hâc demum voluit conſiſtere terrâ.

‘ *ſtis extollebat magnis laudibus Teucros,* Trojanos, *et aiebat ſe oriundum è veteri Teucrorum* illorum
‘ *familia. Agite ergo, ô juvenes, intrate* in *noſtras domos. Similis fortuna voluit, ut ego quoque*
‘ *agitata per multos caſus, denique manerem hac in regione.*

NOTÆ.

612. *Polus dum ſidera paſcet.*] E veterum opinione, qui Solem & ſidera, quia igneæ atque adeo voracis naturæ, paſci crediderunt aquaram humore in cælum educto; ſed fruſtra quidam legunt *palus*; nam Lucretius, in multis Virgilii magiſter, dixit l. 1. 231. *Unde æther ſidera paſcit.*

615. *Ilionea, &c.*] Penultimam, natura brevem, metri cauſa produxit, Ionum more, qui Ἰλιονῆα dicunt, pro Ἰλιονέα. *Sereſtum.*] Teſtatur Pierius in Longobardico cod. *Sergeſtum* legi, & v. 514. dixit, *Anthea Sergeſtumque videt*: nulla de *Sereſto* mentio. Tamen l. 12. 561. diſtinguuntur hæc duo nomina: *Mneſthea, Sergeſtumque vocat, fortemque Sereſtum.*

621. *Dardanio Anchiſæ.*] Notanda gravitas verſûs, quæ oritur ex hiatu vocalium, & ſpondæo quinti pedis. *Dardanio*, Trojano, v. 239. *Anchiſæ*, Capyos filio, Aſſaraci nepoti, è ſtirpe Trojanorum regum. Hic à Venere adamatus; oculis deinde privatus fuiſſe dicitur, quod amores jactaſſet ſuos. De *Venere*, v. 60. De *Simoënte*, fluvio, v. 104. De *Phrygia*, v. 385.

623. *Teucrum memini Sidona.*] Teucer, Telamonis Salaminis inſulæ regis filius, cum è bello Trojano rediiſſet in patriam, inultâ fratris Ajacis morte, qui dolis Ulyſſis circumventus, ob dolorem de amiſſis judicio armis Achillis, mortem ſibi intulerat; à patre actus in exilium, & Cyprum appulſus, urbem illic, de patriæ ſuæ nomine, Salamina conſtituit. Addit Virgilius Cyprum tunc temporis à Belo, Tyri rege, Didonis patre, fuiſſe expugnatum; atque adeo Teucrum veniſſe ad Belum, ut ejus ope ſedem in illa inſula obtineret. *Sidona.*] De qua urbe, v. 450. De Belo in argumento lib. 4.

626. *Cyprum.*] Ingentem inſulam mediterranei maris, in ſinu Iſſico, inter Ciliciam & Syriam, Veneris olim cultu celebrem.

628. *Pelaſgi.*] Proprie Theſſali; qui ſic dicti ſunt, vel à *Pelaſgo*, Lycaonis Arcadiæ regis filio, à quo ducebant originem; vel quaſi *Pelargi*, à πελαργὸς, *ciconia*, qui ciconiarum more per multas regiones erraverunt. Pro Græcis omnibus, & hic, & paſſim ſumuntur.

630. *Teucrorum à ſtirpe.*] Trojanorum, qui ab antiquo Teucro, Dardani ſocero, ſic dicti fuerant, v. 239. Ab ea Teucri ſtirpe oriebatur Teucer, per Heſionen matrem ſuam, quæ Laomedontis Trojani regis filia fuit: Laomedon Ili filius, Ilus Trois, Tros Erichthonii, Erichthonius Dardani, Dardanus Teucri gener.

‘ Non

'Non ignara mali, miseris succurrere disco.'
Sic memorat, simul Æneân in regia ducit
Tecta, simul Divûm templis indicit honorem.
Nec minùs interea sociis ad littora mittit
Viginti tauros, magnorum horrentia centum
Terga suum, pingues centum cum matribus agnos;
Munera lætitiámque Dei.
At domus interior regali splendida luxu
Instruitur; mediisque parant convivia tectis.
Arte laboratæ vestes, ostróque superbo;
Ingens argentum mensis, cælatáque in auro
Fortia facta patrum, series longissima rerum
Per tot ducta viros antiquæ ab origine gentis.
Æneas (neque enim patrius consistere mentem
Passus amor) rapidum ad naves præmittit Achaten:
Ascanio ferat hæc, ipsúmque ad mœnia ducat.
Omnis in Ascanio cari stat cura parentis.
Munera præterea, Iliacis erepta ruinis,
Ferre jubet, pallam signis auróque rigentem,
Et circumtextum croceo velamen acantho:
Ornatus Argivæ Helenæ, quos illa Mycenis,

'*Non insciа miseriarum didici*
'*auxiliari miseris.*'

Sic loquitur: statimque ducit Æneam in regiam domum, & eodem tempore mandat sacra fieri in *templis Deorum. Interim nec minore* cura *mittit ad litora sociis Æneæ viginti tauros, centum corpora hirsuta porcorum, centum agnos pingues, cum* centum *ovibus:* præterea *dona & gaudia Bacchi. At domus interior,* licet *splendida, ornatur vestiali pompa, & sub medio tecto parantur epulæ.* Adsunt *vestimenta perfecta* magno *artificio & purpura illustri* tincta: *magna* vasa *argentea* in *mensis, & egregia facinora majorum sculpta in auro, ordo rerum longissimus deductus per tot viros, ab* ipso *ortu veteris familæ.*

Æneas (nam affectus paternus non sivit ejus *animum morari* diutius) *mittit celerem Achaten ad naves,* ut *referat ista Ascanio, & adducat eum in urbem. Tota solicitudo cari patris posita est in Ascanio. Insuper imperat, ut afferat munera servata* ex *Trojano excidio, pallam figuris aureis, & velamen cui croceus acanthus intextus* erat: *ornamenta Argivæ Helenæ, quæ ipsa Mycenis exportaverat,*

NOTÆ.

640. *Lætitiamque Dei.*] Vinum; lætitiam Dei, id est, Bacchi, de quo infra v. 738. *Adsit lætitiæ Bacchus dator.* Gellius aliique legunt non *Dei*; sed, vel *dii*, vel *die*, qui sunt antiqui genitivi, à nomine *dies:* ut G. 1. 208. *Libra die somnique pares ubi fecerit horas:* Et sensus erit; missa esse à Didone hæc omnia, ut diem illum hilariter Trojani ducerent. Plura tamen & vetustiora exemplaria habent *Dei.*

652. *Pallam.*] Pallium muliebre; utraque vox, vel à *palam*, quia vestis est exterior; vel à πάλλω, *vibro*, quod frequenti motu vibretur.

653. *Croceo velamen acantho.*] Ornatum variis flexibus acanthi herbæ, croceo colore, vel auro expressæ. *Velamen* aliqui *cycladem* esse volunt; genus fœmineæ vestis tenuissimum, rotundum, ac fimbriatum; alii, quia croci fit mentio, putant esse *epicrocum*, amiculum tenue ac perlucidum: iique melius, quia *epicrocum* velaminis instar fuit, *cyclas* talaris vestis. Prop. l. 4. 7. 40. *Aurata cyclade signat humum. Acanthus, branche ursine, bearsfoot*, herba coronaria, Ecl. 3. 45. *Crocus* flos, *saffron.*

654. *Argivæ Helenæ.*] Patrem habuit Jovem, sub cygni specie; matrem Ledam, Tyndarei Laconiæ regis uxorem. Leda ova duo peperit: ex altero Pollux & Helena divino semine: ex altero Castor & Clytæmnestra mortali semine excluси sunt. Dixit tamen Horatius, sed contra communem opinionem, Pollucem & Castorem ex eodem ovo prodiisse, Sat. l. 2. 2. 26. *Castor gaudet equis, ovo prognatus eodem Pugnis.* Nupsit Helena Menelao, cui erepta est à Paride; & Trojam deducta ortum dedit bello Trojano: supra v. 31. Cætera de eadem, Æn. 2. 567. Æn. 6. 511. *Argivæ.*] Græcæ; non enim *Argis* nata fuit, nec *Mycenis* regnavit; sed vir ejus Menelaus frater fuit Agamemnonis, qui in hac utraque regnavit urbe supra v. 283. Menelaus autem adscitus gener à Tyndareo, Spartæ vel Lacedæmonis rege, mortuis Castore ac Polluce, Spartæ regnavit. Promiscue tamen sumuntur harum urbium nomina, propter vicinitatem; omnes enim sunt in Peloponneso.

eum iret Trojam ad petitum conjugium, dona miranda Ledæ matris ejus. *Præterea ſceptrum, quod Ilione primogenita filia Priami tulerat quondam, & monile ex unionibus* ad ornatum *colli, & coronam duplici* textu *auri & gemmarum: properans iſta* afferre *Achates dirigebat iter ad naves.*

At Venus volvit animo novos dolos, nova conſilia: nempe *ut Cupido, mutatâ formâ & vultu, veniat pro dulci Aſcanio, & inflammet muneribus amantem reginam, ac immiſceat ignem oſſibus* ejus. *Nam metuit domum dubiam, & Tyrios fallaces: angit* eam *aſpera Juno, & hæ ſolicitudines per noctem redeunt. Igitur alloquitur alatum Amorem his verbis:* ‘ *Fili,* qui es ‘ *meum robur, & magna mea* ‘ *vis: fili, qui ſolus deſpicis* ‘ *fulmina ſupremi Jovis,* quibus vicit *Typhoea: confugio* ‘ *ad te, & ſupplex imploro* ‘ *tuam poteſtatem. Notum tibi* ‘ eſt, *quomodo frater tuus Æneas agitetur mari circa omnia* ‘ *litora, odio Junonis* nobis ‘ *infenſæ: & ſæpe condoluiſti* ‘ *mihi dolenti. Hunc Tyria* ‘ *Dido detinet, & retardat* ‘ *dulcibus ſermonibus: et dubito* ‘ *quem habitura ſint* exitum ‘ *hæc hoſpitia,* quibus præeſt ‘ *Juno: non quieſcet in* hoc ‘ *flexu tam commodo* rerum. ‘ *Quapropter meditor prius occupare reginam fraude, & ambire igne: ne mutet ſe* ad *ullius Dei* nutum; ‘ *ſed* ut *mecum proſequatur Æneam magno amore. Quomodo poſſis id exequi, audi jam conſilium* ‘ *meum. Regius puer, quem maximè curo, parat* ſe *vocatu dilecti patris,* ad *eundum in urbem* ‘ *Carthaginem,*

Pergama cùm peteret, inconceſſóſque Hymenæos,
Extulerat: matris Ledæ mirabile donum,
Præterea ſceptrum, Ilione quod geſſerat olim
Maxima natarum Priami, collóque monile
Baccatum, et duplicem gemmis auróque coronam.
Hæc celerans iter ad naves tendebat Achates.
At Cytherea novas artes, nova pectore verſat
Conſilia; ut faciem mutatus et ora Cupido
Pro dulci Aſcanio veniat, doníſque furentem
Incendat reginam, atque oſſibus implicet ignem.
Quippe domum timet ambiguam, Tyrióſque bilingues:
Urit atrox Juno, et ſub noctem cura recurſat.
Ergo his aligerum dictis affatur Amorem:
‘ Nate, meæ vires, mea magna potentia; ſolus,
‘ Nate, patris ſummi qui tela Typhoëa temnis;
‘ Ad te confugio, et ſupplex tua numina poſco.
‘ Frater ut Æneas pelago tuus omnia circùm
‘ Littora jactetur, odiis Junonis iniquæ,
‘ Nota tibi; et noſtro doluiſti ſæpe dolore.
‘ Hunc Phœniſſa tenet Dido, blandíſque moratur
‘ Vocibus; et vereor, quò ſe Junonia vertant
‘ Hoſpitia; haud tanto ceſſabit cardine rerum.
‘ Quocirca capere antè dolis et cingere flammâ
‘ Reginam meditor; ne quo ſe numine mutet;
‘ Sed magno Æneæ mecum teneatur amore.
‘ Quà facere id poſſis, noſtram nunc accipe mentem.
‘ Regius, accitu chari genitoris, ad urbem
‘ Sidoniam puer ire parat, mea maxima cura,

NOTÆ.

655. *Pergama. Hymenæos.*] Illa, pro *Troja* ſumuntur, v. 470. Hi pro nuptiis, G. 3. 60.

657. *Ilione.*] Polymneſtoris Thraciæ regis uxor.

659. *Duplicem.*] Quia duplex erat in ea ordo, ſive faſcia; altera aurea, altera gemmea.

661. *Cytherea.*] Venus, v. 260. *Cupido,* amoris Deus, duplex à quibuſdam fingitur; honeſtus, Jove ac Venere prognatus; turpis, Nocte atque Erebo. Alii non Jovem, ſed Mercurium honeſto patrem aſſignant.

665. *Bilingues.*] Vel alludit ad duplicem linguam, qua utebantur, Phœniciam & Libycam; vel perfidiam notat genti familiarem, proverbio enim fuit, *Punica fides.*

669. *Typhoëa.*] Fulmina, quibus Gigantes vicit; imprimiſque Typhoëum, de quo G. 1. 279. Sunt qui ſcribunt *Typhoïa*; nec admodum refert: debuit enim dici *Typhoëïa* à Græco τυφώεια· perinde autem potuit ex diphthongo ει, vel abjici ι, ut fieret *Typhöea*, vel abjici ε, ut fieret *Typhoïa.*

674. *Phœniſſa.*] E Phœnicia oriunda, & Junonis cultui addicta, ſupra v. 450. De *cardine*, qui hic pro flexu rerum ſumitur; ex eo quod janua flectitur & vertitur in cardine, v. 453.

682. *Sidoniam.*] Carthaginem, coloniam Sidoniorum ac Tyriorum, v. 16.

‘ Dona

‘ Dona ferens pelago et flammis reſtantia Trojæ.
‘ Hunc ego ſopitum ſomno, ſuper alta Cythera,
‘ Aut ſuper Idalium, ſacratâ ſede recondam ; 685
‘ Ne quà ſcire dolos, mediúſve occurrere poſſit.
‘ Tu faciem illius, noctem non ampliùs unam,
‘ Falle dolo : et notos pueri puer indue vultus :
‘ Ut, cùm te gremio accipiet lætiſſima Dido,
‘ Regales inter menſas laticémque Lyæum, 690
‘ Cùm dabit amplexus, atque oſcula dulcia figet ;
‘ Occultum inſpires ignem, falláſque veneno.’
Paret Amor dictis caræ genitricis, et alas
Exuit, et greſſu gaudens incedit Iüli. 694
At Venus Aſcanio placidam per membra quietem
Irrigat ; et fotum gremio Dea tollit in altos
Idaliæ lucos, ubi mollis amaracus illum
Floribus et dulci aſpirans complectitur umbrâ.
Jámque ibat dicto parens, et dona Cupido
Regia portabat Tyriis, duce lætus Achate. 700
Cùm venit, aulæis jam ſe regina ſuperbis
Aureâ compoſuit ſpondâ, mediámque locavit.
Jam pater Æneas et jam Trojana juventus
Conveniunt, ſtratóque ſuper diſcumbitur oſtro.

‘ *portans munera* quæ *ſuperſunt*
‘ *è naufragio, & incendio Tro-*
‘ *jæ. Ego occultabo illum ſo-*
‘ *pitum ſomno, ſacro* in *loco,*
‘ *ſuper alta Cythera, vel ſuper*
‘ *Idalium* nemus : *ne poſſit*
‘ *aliquo modo cogноſcere frau-*
‘ *des* meas, *& medius inter-*
‘ *venire. Tu ſimula per frau-*
‘ *dem formam illius, & puer*
‘ *aſſume notam faciem pueri,*
‘ *non plus quam unâ nocte : ut*
‘ *cum Dido læta excipiet te ſinu*
‘ *inter epulas regias & liquo-*
‘ *rem Bacchicum ; cum am-*
‘ *plectetur* te, *& præbebit* tibi
‘ *ſuavia oſcula ; inſinues* ei *ſe-*
‘ *cretam flammam, & decipias*
‘ eam *veneno* amoris.’

Amor obtemperat mandatis dilectæ matris, et deponit alas, & eundo imitatur inceſſum Aſcanii. Venus autem infundit Aſcanio dulcem ſomnum in membra : & Dea aufert eum, *compoſitum* in ſuo *ſinu, in altas ſylvas Idaliæ : ubi amaracus ſuaviter halans cingit illum floribus & gratâ umbrâ. Et jam ibat Cupido, obediens juſſis Æneæ, & portabat Carthaginienſibus regalia munera, gaudens duce Achate. Quando venit, tum regina diſcumbit in aurea ſponda & magnificis tapetibus, & media ſedet. Tum pater Æneas, & tum juvenes Trojani* ſimul *accedunt ; & diſcumbunt in lectis purpureis.*

NOTÆ.

684. *Super alta Cythera, &c.*] Ut Æn. 6. 794. *Super & Garamantas & Indos proferet imperium :* vel eſt *ultra*, vel *in. Cythera, orum.*] Inſula mediterranei maris contra Cretam, v. 261. *Idalium.*] Vel *Idalia*, oppidum & nemus eſt inſulæ Cypri.

690. *Lyæum.*] Bacchicum, Bacchus enim *Lyæus* dictus eſt, a λύω, *ſolvo*, quod curis animum ſolvat ac liberet. De *Iülo*, ſive *Aſcanio*, v. 271. De *Venere*, v. 260.

697. *Amaracus.*] Herba coronaria, ſuaviſſimi odoris, floſculos emittens perpuſillos, candidos, *marjolaine, marjoram.*

701. *Aulæis.*] Velis pretioſiſque tapetibus : vel ſuſpenſis ſuper lectum, vel in lecto ſubſtructis.

702. *Aurea ſponda, &c.*] *Spondæ* pars lecti exterior eſt ; ſæpe pro toto lecto ſumitur, à σπονδὴ, *fœdus :* unde & ſponſis nomen eſt. *Aurea.*] Diſſyllabâ voce : quomodo Æ. 7. 190. *Aurea percuſſum virga.*

Mediamque locavit.] Uſus ad menſam duplex fuit, vel ſedendi in ſella, vel in lecto diſcumbendi. Sedendi uſus antiquior & ſeverior : Barbari & orientales populi molliores, diſcumbendi morem invexere. Unde Romani primis temporibus ſedere : poſt Aſiam debellatam, auctis opibus ac deliciis, diſcubuere : mulieres tamen adhuc ſedendi morem præ modeſtia retinebant. Auguſti temporibus obſoleſcebat in domibus, & in ſacris tantum Capitolii epulis ſervabatur ; ut eſt apud Valerium Max. l. 2. 3. Patet autem ex Livio l. 28. 18. Afros diſcumbere ſolitos, jam inde à Scipionis & Syphacis temporbus. Unde Virgilius hic ad barbarum alludit morem. *Mediam.*] Vel in lecto, qui erat medius, ut vult Corradus, nec enim decebat in eodem lecto gravem fœminam diſcumbere cùm Æneâ : & vero circa menſam tres vulgo lecti ſternebantur : unde conclave dicebatur *triclinium*, à τρεῖς, *tres*, & κλίνη, *lectus*. Vel etiam in eodem lecto, quod dici poteſt apud Barbaros gravitati non obfuiſſe. Et vero videtur Aſcanius, ſive Cupido, infe-

Miniſtri infundunt aquam manibus, & proferunt panem è caniſtris, & geſtant mantilia è raſis velleribus. Intus ſunt *quinquaginta miniſtræ, quibus cura eſt componere longa ſerie penum, & ſuffire igne* domeſticos *Deos.* Sunt *aliæ centum, & totidem famuli æqualis ætatis, qui imponant menſis cibos, & proferant pocula. Pariter etiam Pœni magno numero congregantur per lætam domum, juſſi recubare in lectis pictis. Mirantur munera Æneæ, mirantur Aſcanium, & vultum ardentem Cupidinis, & ficta* ejus *verba, & pallam, velamen intextum croceo acantho.*

Præſertim miſera Dido, deſtinata amori futuro, non poteſt ſatiare animum, & inflammatur ſpectando, & æqualiter capitur pulchritudine *munerum & pueri. Ille poſtquam hæſit collo &* in *complexu Æneæ, & ſatiavit magnum amorem ficti patris; it ad reginam. Hæc oculos, hæc totum animum defigit* in puerum, *& aliquando premit* eum in *ſinu: ignorans Dido, quantus Deus* ſibi *miſeræ inſideat. Sed ille recordatus* mandatorum *matris* ſuæ *Veneris, incipit delere paulatim* memoriam *Sichæi, & conatur præoccupare vehementi amore mentem jamdudum otioſam, & corda deſueta* amare.

Dant famuli manibus lymphas, Cererémque caniſtris
Expediunt, tonſíſque ferunt mantilia villis.
Quinquaginta intus famulæ, quibus ordine longo
Cura penum ſtruere, et flammis adolere Penates:
Centum aliæ, totidémque pares ætate miniſtri,
Qui dapibus menſas onerent, et pocula ponant.
Necnon et Tyrii per limina læta frequentes
Convenêre, toris juſſi diſcumbere pictis.
Mirantur dona Æneæ, mirantur Iülum,
Flagrantéſque Dei vultus, ſimulatáque verba:
Pallámque et pictum croceo velamen acantho.
Præcipuè infelix, peſti devota futuræ,
Expleri mentem nequit, ardeſcítque tuendo
Phœniſſa; et puero pariter donísque movetur.
Ille, ubi complexu Æneæ collóque pependit,
Et magnum falſi implevit genitoris amorem,
Reginam petit: hæc oculis, hæc pectore toto
Hæret, et interdum gremio fovet: inſcia Dido,
Inſidat quantus miſeræ Deus: at memor ille
Matris Acidaliæ paulatim abolere Sichæum
Incipit, et vivo tentat prævertere amore
Jampridem reſides animos deſuetáque corda.

NOTÆ.

riorem ſeu ſiniſtrum in eodem lecto locum occupaſſe, unde facile Didonis gremio incumberet, v. 722. eo quippe amici & amicæ diſcumbebant loco, ut commode jacerent illius in ſine, qui medium locum obtinebat; & dextra manus ejus ad cibos carpendos libera eſſet. Æneas autem certe dextrum ſive ſuperiorem obtinuit locum, nam l. 2. 2. *toro ſic orſus ab alto.* Uter autem locus dignior haberetur, an *dexter* & ſuperior, an *medius*, dubia eſt ſententia, ſuis utraque rationibus ac teſtimoniis nixa. De *oſtro*, conchylio unde exprimitur purpura, G. 2 506. De *Cerere*, pro pane, Ecl. 5. 79.

706. *Mantilia.*] Villoſa lintea, tergendis *manibus* comparata, unde habent nomen; differunt à *mappis*, ſecundùm Voſſium in Etym. quod mantilibus etiam ſternerentur menſæ, *mappis* manus tantum tergerentur; afferrenturque mappæ aliquando eum in uſum à ſingulis convivis: unde Martial. Epig. l. 12. 29. 11. *Attulerat mappam nemo, dum furta timentur: Mantile è menſa ſurripit Hermogenes.*

708. *Penum, &c.*] *Penus, hujus peni*, vel *hujus penus*, maſculini vel fœminini generis: vel *penus penoris* neutrius: ſunt res ad victum neceſſariæ, quæ in intima domus parte ſervantur. Hinc eſt *penitus, & penetro, & Penates*, Dii, qui in intima domus parte colebantur. Cum autem ait Naſcimbænus, *flammis adolere Penates*, eſſe *coquinam facere*, plane errat: patet enim ex Athenæi compluribus locis, convivia rem ſacram apud veteres fuiſſe; nihilque in iis adhiberi frequentius, quam thura, flores, Deorum ſimulacra, libationes. Igitur *flammis adolere Penates*, eſt ſuffitu Penates colere, ut in convivio Nympharum, G. 4. 379. *Panchæis adoleſcunt ignibus aræ.* De *Penatibus*, Æ. 2. 717.

724. *Acidaliæ.*] Veneris, quæ ſic dicitur ab *Acidalio* fonte, in Orchomeno Bœotiæ civitate, qui Gratiis dicatus eſt: Gratiæ autem Veneris & Liberi filiæ à quibuſdam dicuntur. De *Sichæo*, v. 347.

725. *Prævertere.*] Præoccupare, ne Juno Didoni odium inſpiret in Trojanos.

Poſtquam

Poſtquam prima quies epulis, menſæque remotæ;
Crateras magnos ſtatuunt, et vina coronant.
Fit ſtrepitus tectis; vocémque per ampla volutant
Atria: dependent lychni laquearibus aureis
Incenſi: et noctem flammis funalia vincunt.
Hìc regina gravem gemmis auróque poposcit,
Implevítque mero pateram; quam Belus, et omnes
A Belo ſoliti. Tum facta ſilentia tectis;
'Jupiter (hoſpitibus nam te dare jura loquuntur)
'Hunc lætum Tyriíſque diem Trojâque profectis
'Eſſe velis, noſtróſque hujus meminiſſe minores.
'Adſit lætitiæ Bacchus dator, et bona Juno:
'Et vos ô cœtum Tyrii celebrate faventes.'
Dixit, et in menſam laticum libavit honorem:
Primáque libato ſummo tenus attigit ore.
Tum Bitiæ dedit increpitans: ille impiger hauſit
Spumantem pateram, et pleno ſe proluit auro:
Pòſt alii proceres. Citharâ crinitus Iöpas
Perſonat auratâ, docuit quæ maximus Atlas:
Hic canit errantem Lunam, Solíſque labores:

Poſtquam ceſſatum eſt à primis epulis, & ſublati ſunt cibi, ponunt magna pocula, & coronant vinum. Fit ſonus per domum, & vox volvitur per ſpatioſa atria: lucernæ accenſæ pendent è laquearibus auratis, & faces luce pellunt tenebras. Tunc regina petiit pateram auro & gemmis gravem, & replevit eam vino, quam Belus, et omnes Beli poſteri ſolebant replere. *Tunc ſilentium factum* eſt tota *domo:* 'Jupiter, inquit Dido '(nam aiunt te auctorem eſſe 'legum hoſpitalium) fac ut hic 'dies ſit felix Carthaginienſibus & advenis Trojanis, & 'ut poſteri noſtri hujus recordentur. Adſit Bacchus auctor 'lætitiæ & propitia Juno: 'Et vos ô Carthaginienſes, adeſte faventes huic convivio.' *Sic ait, & ſtillavit in menſam* vinum, *honorem liquorum: &* eo *ſtillato prima deguſtavit* reliquum *ſummis tantummodo labris: deinde dedit Bitiæ hortans* eum: *ille alacer ebibit pateram ſpumantem, & conſperſit ſe* vino *aureæ* pateræ *plenæ; poſtea alii proceres. Iopas comatus ludit citharâ* ea *quæ maximus Atlas docuit. Canit ille errores Lunæ, & defectus Solis:*

NOTÆ.

727. *Menſæque remotæ.*] Menſæ, non tantum ſunt τράπεζαι, ſeu menſæ ipſæ quæ fercûlis onerantur; ſed etiam σιτία ſeu cibi & fercula quæ imponuntur menſis: quod diſerte ſcribit Pollux, & innuunt auctores Latini, apud quos frequens eſt diviſio convivii in *primas* ac *ſecundas menſas:* at menſæ non mutabantur: itaque prima & ſecunda fercula intellige, quorum prima graviorum erant ciborum; ſecunda pomorum, compotationum, libationum: utraque diſtinguebantur ſaltationibus, cantu, ludis, dum convivæ ab edendo quieſcerent: & hæc eſt *prima quies*; cui reſpondet, *ſecundæ quietis* loco, finis epularum poſt ſecundas menſas. De *crateribus*, poculis vinariis, Ecl. 5. 68. De *coronatione* vini, G. 2. 528.

730. *Lychni laquearibus.*] λύχνος, *lucerna:* Græcam vocem Latinæ præpoſuit, quia minus humilem. *Laquear.*] Sive *lacunar*, eſt interſtitium trabium ac tignorum, in conclavium tectis, diciturque à *lacu*, quia cavum eſt; *lacus* autem ſignificat proprie cavum quodlibet aquarum receptaculum, ſed transfertur ad alia multa ob figuræ ſimilitudinem. *Funalia.*] Funes cerâ obliti.

733. *Belus, et omnes à Belo, &c.*] Belus iſte, non Didonis pater eſt, de quo prius, v. 625. de hoc enim dici non poſſet, *omnes à Belo*, id eſt, *omnes Beli poſteri*; ſiquidem inter hunc & Didonem nullus occurit medius. Igitur de Belo antiquiore intellige, qui numeratur inter Didonis majores; vide argumentum lib. 4.

735. *Jupiter hoſpitibus.*] Magna fuit in veneratione *Jupiter hoſpitalis*, Græcis ξένιος.

740. *Libavit.*] Stillavit: à λείβω, *ſtillo.* Ritus hic fuit ſacrificiorum: ſacerdos vinum è vaſculo deguſtabat, dabatque deinde deguſtandum cæteris; tum illud, vel in victimæ cornua; vel, ſi ſacra ſolo thure ſine victima fierent, in ignem aræ impoſitum; vel, ſi ſine igne, ut in conviviis, in menſam invergebat. Unde *libo* primo ſignificat *ſtillo*; deinde, quia in libatione vinum deguſtabatur, ſignificat etiam *deguſto* ac *leviter tango*, ut ſupra v. 260. *Oſcula libavit natæ.* G. 4. 54. *Flamina libant ſumma leves.* Denique generatim ſumitur pro *ſacrifico*, quia nullum ſacrificium erat ſine libatione.

745. *Atlas.*] Bene Pœnus ea narrat, quæ docuit Atlas Afer, rex Mauritaniæ, qui cum eſſet aſtrologiæ peritiſſimus, cœlum humeris ſuſtinuiſſe dicitur; & in montem cognominem mutatus, objectu Gorgonei capitis, à Perſeo Jovis filio, quem excipere hoſpitio noluerat.

unde oriatur *genus hominum, & pecudes; unde pluvia & fulmina:* canit *Arcturum & Hyadas imbriferas, & duos Triones; cur Sol hyemalis ita properet se lavare* aquis *Oceani, vel quæ mora retardet lentas noctes* æstatis.

Carthaginienses dant plausum, & Trojani eos imitantur. Misera etiam Dido traducebat noctem variis cum Ænea *colloquiis, & diu hauriebat amorem: quærens multa de Priamo, multa de Hectore: modo, quibus armis instructus filius Auroræ venisset* Trojam: *modo, quales* essent *equi Diomedis: modo, quantus* esset *Achilles.* ‘ *Age potius, ô* ‘ *hospes, inquit, & narra nobis* ‘ *dolos Græcorum à prima origine, ruinamque* civium *tu-* ‘ *orum, & tuos errores: nam æstas jam septima te circumfert errantem omnibus terris & maribus.*’

Unde hominum genus, et pecudes; unde imber, et ignes;
Arcturum, pluviásque Hyadas, geminósque Triones:
Quid tantùm Oceano properent se tingere soles
Hyberni, vel quæ tardis mora noctibus obstet.
Ingeminant plausum Tyrii, Troésque sequuntur.
Necnon et vario noctem sermone trahebat
Infelix Dido, longúmque bibebat amorem;
Multa super Priamo rogitans, super Hectore multa:
Nunc, quibus Auroræ venisset filius armis:
Nunc, quales Diomedis equi: nunc, quantus Achilles.
‘ Immo agè, et à primâ dic, hospes, origine nobis
‘ Insidias (inquit) Danaûm, casúsque tuorum,
‘ Errorésque tuos: nam te jam septima portat
‘ Omnibus errantem terris et fluctibus æstas.’

NOTÆ.

748. *Arcturum, &c.*] Stellam procellosam, in signo Bootæ, prope caudam ursæ majoris; unde nomen habet ab ἄρκτος, *ursa,* & οὐρὰ, *cauda,* G. 1. 68. *Hyadas* stellas septem in fronte tauri, quibus nomen est ab ὕω, *pluo,* G. 1. 138. *Geminos Triones.*] Ursas duas, signa Borealia, quæ à rusticis *plaustrum majus,* ac *plaustrum minus,* olim dicta sunt: quia in majore septem stellæ ita dispositæ sunt, ut boves aratro subligatos referant: boves autem *triones* antiquis dicti sunt: quod arando, vel terram terant, secundùm Varronem, quasi *teriones*; vel strias in terra excavent, secundùm Scaligerum, quasi *striones.* In minore vero, stellæ item aliquot, licet multo minores, eundem fere situm imitantur.

749. *Se tingere soles.*] Ex vulgi mente, cui sidera in Oceano decumbere & lavari videbantur. Sensus est: cur dies hyberni tam sint breves; & quæ mora sic obstet noctibus æstivis, ut sero ac lente veniant: versus ii huc translati sunt è G. 2. 481, 482. *Soles,* dies, vel sol ipse.

754. *Priamo, &c.*] Trojano rege, de quo passim lib. 2. De *Hectore* ejus filio, & *Achille,* supra v. 103. De *Auroræ filio Memnone,* v. 493. De *Diomede,* Tydei filio, v. 101. De *equis,* quos Rheso Diomedes abduxit, v. 476.

760. *Septima æstas.*] Hinc probat Segresius æstate Æneam ad Africæ litus appulsum esse. Nec refert quod lib. 5. v. 626. sub ipsum sequentis veris initium, dicat etiam Beroë: *Septima post Trojæ excidium jam vertitur æstas.* Illic enim addit *vertitur,* id est, transacta est, & in aliam æstatem vertitur ac deflectit, nempe in octavam.

P. VIRGILII MARONIS
ÆNEIDOS
LIBER II.

ARGUMENTUM.

NARRAT Didoni Æneas Trojani excidii seriem; ea est hujusmodi, Græci decennali bello pene fracti, dolo capere urbem constituunt: fugam simulant; circa Tenedum insulam latent; equum relinquunt in castris, fœtum intus militibus. Quo, per fraudem Sinonis, cui fidem mors Laocoontis faciebat, in urbem inducto; noctu reserato ejus utero Græci erumpunt; admissoque exercitu, Trojam ferro & igne populantur. Admonetur in somnis Æneas ab Hectore, ut fugâ sibi consulat: Æneas mortem fugæ præferens, coacta manu, Græcos aliquot cædit; sumptisque eorum armis, suorum telis fere obruitur. At vastatâ regiâ, Priamo Pyrrhi manu interfecto, Æneas domum revertitur, Anchisæ patri sacra Penatesque committit, suis eum imponit humeris; & cum Ascanio filio, Creusaque uxore, fugam arripit. Mox amissâ inter eundum Creusâ, iter ad eam quærendam relegit: occurrit mortuæ uxoris umbra, monetque se à Cybele in Phrygia detineri. Redit ille in montem Idam, & cum sociis mari fugam parat.

COnticuêre omnes, intentíque ora tenebant.
Inde toro pater Æneas sic orsus ab alto:
‘ Infandum, regina, jubes, renovare dolorem:
‘ Trojanas ut opes et lamentabile regnum
‘ Eruerint Danai, quæque ipse miserrima vidi,
‘ Et quorum pars magna fui. Quis talia fando,
‘ Myrmidonum, Dolopúmve, aut duri miles Ulyssei,

INTERPRETATIO.

Omnes siluerunt, & attenti tenebant vultus. Tum pater Æneas sic incepit è superiori parte *lecti:*

‘ *Jubes me, ô regina, renovare dolorem infandum,* narrando *quomodo Græci everterint potentiam Trojanam, & regnum deplorandum: & quæcunque vidi ipse* digna *miseratione, & in quibus magnam partem habui. Quis Myrmidonum, aut Dolopum, aut* quis *miles duri Ulyssis hæc commemorando*

NOTÆ.

2. *Ab alto.*] Quia Æneas sedebat in altiore, id est, dextera parte lecti, Ascanius in inferiore, seu sinistra: Dido in media, Æn. 1. 702. *Danai.*] Græci, Æn. 1. 34.

7. *Myrmidonum, &c.*] Milites Achillis fuerunt, ex Ægina insula sinûs Saronici, inter Peloponnesum & Atticam: sic dicta à μύρμηξ, *formica:* quod, ut ait Strabo, propter soli sterilitatem, formicarum in morem terram fodientes, semen in saxa conjicerent; itemque laterum coctorum penuriâ in fossis habitarent. Fabulæ tamen ex eo derivant nomen, quod Æacus

‘ *abſtineat à fletu? Et jam nox* ‘ Temperet à lacrymis? et jam nox humida cœlo
‘ *humida præceps abit è cœlo,* ‘ Præcipitat, ſuadéntque cadentia ſidera ſomnos.
‘ *& aſtra decedentia invitant* ‘ Sed ſi tantus amor caſus cognoſcere noſtros,
‘ *ad ſomnum. Sed ſi tanta* tibi ‘ Et breviter Trojæ ſupremum audire laborem;
‘ eſt *cupiditas cognoſcendi caſus* ‘ Quanquam animus meminiſſe horret, luctúq; re-
‘ *noſtros & breviter audien-* ‘ Incipiam. Fracti bello, fatíſque repulſi [fugit:
‘ *di ultimam Trojæ ruinam,* ‘ Ductores Dánaûm, tot jam labentibus annis,
‘ *quamvis* mea *mens formidat* ‘ Inſtar montis equum divinâ Palladis arte
‘ *recordari, &* præ *dolore retro* ‘ Ædificant; ſectâque intexunt abiete coſtas.
‘ *fugit,* tamen *incipiam. Duces* ‘ Votum pro reditu ſimulant: ea fama vagatur.
‘ *Græcorum, afflicti bello, &* ‘ Huc delecta virûm ſortiti corpora furtim
‘ *fatis repulſi* ab expugnatione ‘ Includunt cœco lateri; penitúſque cavernas
‘ urbis, *tot annis jam elapſis;* ‘ Ingentes, uterúmque armato milite complent.
‘ *faciunt equum, in modum* ‘ Eſt in conſpectu Tenedos, notiſſima famâ
‘ *montis, divino conſilio Mi-* ‘ Inſula, dives opum, Priami dum regna manebant;
‘ *nervæ, & ſtruunt coſtas ex* ‘ Nunc tantum ſinus, et ſtatio malefida carinis.
‘ *abiete ſciſſa. Fingunt* eſſe ‘ Huc ſe provecti deſerto in littore condunt.
‘ *votum pro reditu: ſpargitur* ‘ Nos abiiſſe rati, et vento petiiſſe Mycenas.
‘ *is rumor. Ad* eam rem *ſor-* ‘ Ergo omnis longo ſolvit ſe Teucria luctu:
‘ *titi electa corpora militum,*
‘ ea *clam occultant in obſcuris*
‘ *lateribus* equi, *& magnas*
‘ *cavernas atque uterum pro-*
‘ *fundæ implent armatis mili-*
‘ *tibus. Eſt in propinquo Te-*
‘ *nedos inſula, fama notiſſima,*
‘ *abundans opibus, dum regnum*
‘ *Priami ſtabat: nunc ſolum* eſt *ſinus & ſtatio parum tuta navibus. Illuc elapſi occultant ſe deſerto in*
‘ *litore: nos putavimus* eos *diſceſſiſſe, & ventis* propitiis *repetiſſe Mycenas.*
Itaque Troja omnis liberat ſe diuturno angore:

NOTÆ.

Achillis avus, Æginæ rex, cum regnum videret peſte vaſtatum, precibus à Jove impetravit, ut formicæ, quas ingenti numero reptantes videbat, novos incolas mutarentur. Aliqui ſic fabulam explicant, ut putent Æginam inſulam frequentiorem ab ipſo redditam, deductis ex Theſſalia coloniis; teſtatur enim Velleius initio hiſtoriæ, *Theſſaliam* prius vocatam eſſe *Myrmidonum civitatem,* ac non niſi poſt Trojana tempora *Theſſaliam.* Igitur Achillis *Myrmidones,* vel erunt *Æginetæ,* vel potius *Theſſali.*

7. *Dolopum.*] Eos quidam Theſſaliæ, Plinius Ætoliæ, Ptolemæus Epiro annumerat. Addit Strabo, præpoſitum iis fuiſſe à Peleo Achillis patre, Phœnicem, qui cum Chirone centauro Achillis educationi præfuerat, eumque ad Trojam ſecutus eſt. Igitur Dolopes, vel Phœnicis milites erant, vel Achillis, vel, ut alii volunt, Pyrrhi Achillis filii.

Ulyſſei.] Ithacæ & Cephaleniæ, inſularum in Ionio mari regis; cujus dolis Trajana expeditio præcipue promota eſt; de illo paſſim, hoc & aliis libris. *Ulyſſei,* pro *Ulyſſis,* Genitivus, de quo Æn. 1. 224.

8. *Cœlo præcipitat.*] Nox abit, fugit è cœlo.

9. *Suadentque cadentia ſidera ſomnos.*] Decedentia, die proxime imminente: quam interpretationem probabimus, Æn. 4. 81.

12. *Refugit.*] *Is fled back.*

15. *Inſtar montis equum, &c.*] De voce, *inſtar,* Æn. 6. 865. Equi fabricator fuit *Epeus*; materiam advexit *Ajax Oilei.* Equus autem ille, non reipſa equus fuit: ſed, vel machina, cujuſmodi eſt aries, quâ muri ſubruti ſint; vel pictura in ea urbis porta, quam Græcis prodidiſſe Antenor dicitur, vel ſignum Græcis datum, ut in pugna ſuos ab hoſtibus dignoſcerent; vel equeſtrem notat pugnam, qua Græci Trojanos vicerint; vel montem *Hippium,* poſt quem latentes Græci urbem oppreſſerint: ἵππος enim eſt *equus,* & ideo quibuſdam videtur diviſſe Virgilius: *Inſtar montis equum.*

16. *Abiete, &c.*] *Sapin, fir:* pro quovis ligno.

17. *Votum pro reditu.*] Ad obtinendum felicem reditum: & Accius in Deiphobo ſic inſcriptum ait equum fuiſſe: *Minervæ donum armipotenti Danai abeuntes dicant.*

21. *Tenedos.*] Inſula Helleſponti, contra Sigeum Troadis promontorium.

25. *Mycenas.*] Urbem regiam Agamemnonis, in Peloponneſo, de qua Æn. 1. 288.

28. *Teucria.*] Troja, à *Teucro* rege, *Dardani* ſocero, Æn. 1. 239.

‘ Panduntur

‘ Panduntur portæ ; juvat ire, et Dorica caſtra,
‘ Deſertóſq; videre locos, littúſq; relictum. (les :
“ Hìc Dolopum manus : hìc ſævus tendebat Achil-
“ Claſſibus hic locus : hìc acies certare ſolebant.”
‘ Pars ſtupet innuptæ donum exitiale Minervæ,
‘ Et molem mirantur equi : primúſque Thymœtes
‘ Duci inter muros hortatur, et arce locari ;
‘ Sive dolo, ſeu jam Trojæ ſic fata ferebant.
‘ At Capys, et quorum melior ſententia menti,
‘ Aut pelago Danaûm inſidias ſuſpectáque dona
‘ Præcipitare jubent, ſubjectíſque urere flammis ;
‘ Aut terebrare cavas uteri, et tentare latebras.
‘ Scinditur incertum ſtudia in contraria vulgus.
‘ Primus ibi ante omnes, magna comitante ca-
‘ Laocoon arcens ſummâ decurrit ab arce, [tervâ,
‘ Et procul : “ O miſeri, quæ tanta inſania, cives ?
“ Creditis avectos hoſtes ? aut ulla putatis
“ Dona carere dolis Danaûm ? ſic notus Ulyſſes ?
“ Aut hoc incluſi ligno occultantur Achivi ;
“ Aut hæc in noſtros fabricata eſt machina muros,
“ Inſpectura domos, venturáque deſuper urbi ;
“ Aut aliquis latet error : equo ne credite, Teucri.
“ Quicquid id eſt, timeo Danaos et dona ferentes.”
‘ Sic fatus, validis ingentem viribus haſtem
‘ In latus, ínque feri curvam compagibus alvum

‘ *portæ aperiuntur, dulce eſt exire, & aſpicere caſtra Græca, & vacua ſpatia, & litus derelictum.* ‘ *Hic turmæ Dolopum, hic crudelis Achilles habebat tentoria : hæc erat ſtatio navium : hic exercitus ſolebant pugnare.*’ ‘ *Pars ſtupet munus perniciosum* oblatum *innuptæ Palladi, & admiratur magnitudinem equi : & primus Thymœtes ſuadet,* ut *admittatur intra muros, & ſtatuatur in arce ; ſeu per fraudem, ſeu jam fata Trojæ ita volebant.* ‘ *At Capys, & quorum animo prudentior* inerat *ſenſus, aut ſuadent,* ut *abjiciant dolos Græcorum & munera ſuſpecta, comburantque ſuppoſitis ignibus ; aut* ut *fodiant & explorent cavas latebras alvi.* ‘ *Plebs ambigua diſtrahitur in oppoſita conſilia.*
‘ *Tunc primus ex omnibus Laocoon, magnâ turbâ ſequente, decurrit celer à ſumma arce : & procul clamat :* ‘ *O miſeri cives ! quæ tanta eſt ſtultitia ? An putatis hoſtes eſſe profectos ? aut exiſtimatis ulla Græcorum munera carere fraudibus ? ſic Ulyſſes cognitus* eſt vobis ? *Aut*

“ *Græci clauſi hoc ligno latent ; aut hæc machina ſtructa eſt contra noſtra mœnia ad explorandum do-*
“ *mos, & ex alto ingruendum urbi ; aut alius aliquis dolus latet : Trojani, ne fidite* huic *equo : quod-*
“ *cumque iſtud eſt, metuo Græcos, etiam dum munera dant.*’ *Cum hæc dixit, immiſit totis viribus*
‘ *magnam haſtam in latus, & in uterum equi curvatum juncturis :*

NOTÆ.

27. *Dorica.*] *Doris,* Græciæ regio, inter Theſſaliam, Ætoliam, & Phocidem ; ad Parnaſſum & Oetan montes. Pro tota Græcia hic ſumitur.

29. *Tendebat.*] Tendebat tentoria : vox Tacito & Suetonio familiaris. Suet. in Galba 12. *Germanorum cohortem remiſit in patriam, quaſi Cn. Dolabellæ, cujus juxta hortos tendebat, proniorem.* De *Achille,* Æn. 1. 103.

31. *Innuptæ Minervæ.*] *Pallas* item dicta eſt. Vulcani nuptias reſpuit, & virginitatem ſervavit. Nomen, vel à *minari,* quod armata pingatur : vel à *memini,* quod memoriæ Dea dicatur ; vel potius ab antiquo *minervo,* id eſt, *moneo,* quod homines bene moneat, utpote Dea ſapientiæ atque artium.

34. *Sive dolo.*] Habuit enim Thymœtes aliquam prodiendi Priami quaſi juſtam cauſam. Narrat enim ſcholiaſtes Lycophronis, *Cillam,* Hecubæ ſororem, Thymœtæ uxorem, amatam à Priamo : ac deinde cum filio Munippo, quem furtim ex eo ſuſceperat, ab eo fuiſſe occiſam. De *Danais,* Græcis, Æn. 1. 34.

41. *Laocoon.*] Secundùm aliquos, Anchiſæ frater fuit : ſecundùm alios, Priami filius, ſacerdos Apollinis : cætera infra, v. 201. 229. De *Achivis,* Græcis, Æ. 1. 192.

47. *Inſpectura domos, venturaque, &c.*] Cum enim altior eſſet muris & domibus, ſuſpicabatur Laocoon eſſe aut ſpeculam, aut machinam fœtam ignibus, qui deinde in ſubjectam urbem ingruerent.

51. *Feri.*] Equi : ſic Æ. 7. 439. de cervo : *Pectebatque ferum.*

‘ Contorſit :

' hæsit illa tremens, et reper-
' cusso utero cava spatia sonu-
' erunt, & emiserunt gemitum.
' Et si fata Deorum, si mens non
' fuisset sinistra, Laocoon per-
' suasisset, ut violassemus armis
' Græcas latebras : & nunc
' stares, ô Troja : & maneres,
' ô arx alta Priami.

' Ecce interim pastores Tro-
' jani magno clamore ad regem
' trahebant juvenem ligatum
' manibus post terga : qui spon-
' te se ignotum tradiderat veni-
' entibus, ut illud ipsum forma-
' ret, ac deinde panderet Tro-
' jam Græcis : confidens animo,
' & paratus ad utrumque ; seu
' ad faciendam fraudem, seu
' ad mortem certo subeundam.
' Undique Trojana juventus
' cupiditate videndi circumfusa
' accurrit, & insultat certatim
' captivo. Audi jam dolos Græ-
' corum, & ab una eorum
' fraude cognosce omnes Græ-
' cos. Scilicet ut stetit in medio
' conspectu, stupefactus, sine
' armis ; & circumspexit ocu-
' lis Trojanas turmas : ' Heu,
" inquit, quæ jam terra, quæ
" maria possunt me excipere ?
" aut quid misero mihi demum
" superest ? Cui neque locus
" usquam est apud Græcos :
" præterea ipsi Trojani inimi-
" ci pœnas cum sanguine repe-
" tunt.' Quo gemitu mutati
' sunt animi, & vis omnis co-
' hibita est : hortamur ut lo-
' quatur, & narret, quâ stirpe
' natus sit : quid nunciet, quam
' spem habeat ipse captivus.
' Ille compresso denique metu sic

' Contorsit : stetit illa tremens, uteróque recusso
' Insonuêre cavæ gemitúmque dedêre cavernæ.
' Et, si fata Deûm, si mens non læva fuisset,
' Impulerat ferro Argolicas fœdare latebras :
' Trojáq; nunc stares, Priamíq; arx alta, maneres.
' Ecce manus juvenem interea post terga revin-
' Pastores magno ad regem clamore trahebant (ctum
' Dardanidæ ; qui se ignotum venientibus ultro,
' Hoc ipsum ut strueret, Trojámque aperiret A-
chivis, 60
' Obtulerat ; fidens animi, atq; in utrumq; paratus,
' Seu versare dolos, seu certæ occumbere morti.
' Undique visendi studio Trojana juventus
' Circumfusa ruit, certántque illudere capto.
' Accipe nunc Danaûm insidias, et crimine ab uno
' Disce omnes. 66
' Namq; ut conspectu in medio turbatus, inermis
' Constitit, atq; oculis Phrygia agmina circumspexit:
" Heu, quæ nunc tellus, inquit, quæ me æquora
possunt 69
"Accipere ? aut quid jam misero mihi deniq; restat!
" Cui neq; apud Danaos usquam locus : insuper ipsi
"Dardanidæ infensi pœnas cum sanguine poscunt.'
' Quo gemitu conversi animi, compressus et omnis
' Impetus : hortamur fari, quo sanguine cretus,
' Quídve ferat, memoret ; quæ sit fiducia capto. 75
' Ille hæc, depositâ tandem formidine, fatur : [bor
" Cuncta equidem tibi, rex, fuerint quæcunq; fate-
" Vera, inquit : neq; me Argolicâ de gente negabo ;
" Hoc primum : nec, si miserum fortuna Sinonem
"Finxit, vanum etiam mendacémq; improba finget.
" Fando aliquid, si fortè tuas pervenit ad aures 81

' loquitur : ' Ergo quidem, ô rex, vera, inquit, tibi aperiam omnia, quæcunque fuerint ; neque nega-
" bo me esse è genere Græco ; hoc primum : nec adversa fortuna, etsi miserum fecerit Sinonem, faciet e-
" tiam fallacem & mendacem. Si forte, inter loquendum de aliqua re, venit ad aures tuas

NOTÆ.

54. *Læva.*] *Fata* significat *contraria* ; ut G. 4. 7. *Numina læva : mentem* vero *imprudentem*, ut Ecl. 1. 16. *Si mens non læva fuisset.* Ubi de ambigua vocis hujus potestate fuse agitur.

55. *Argolicas fœdare.*] *Argolicas*, Græcas ab *Argis*, urbe Peloponnesi, de qua Æ. 1. 289. *Fœdare.*] Lacerare, vulnerare : ut Æ. 3. 241. *Obscœnas ferro fœdare volucres.*

59. *Dardanidæ.*] Trojani à rege Dardano, Teucri genero, Æ. 1. 239. De *Achivis*, Græcis, Æ. 1. 492.

68. *Phrygia.*] Trojana, quia Troas in Phrygia minore fuit, Æ. 1. 385.

78. *Argolica.*] De *Argis*, urbe Peloponnesi, Æ. 1. 289.

81. *Fando aliquid.*] Gerundia modo passive significant ; ut hic, *fando*, id est, *dum aliquid dicitur :* modo active, ut supra, v. 6. *Quis talia fando*, id est, *dum dicit talia.* Ita Servius.

" Belidæ nomen Palamedis, et inclyta famâ
" Gloria ; quem falsâ sub proditione Pelasgi
" Insontem infando indicio, quia bella vetabat,
" Demisêre neci ; nunc cassum lumine lugent. 85
" Illi me comitem, et consanguinitate propinquum
" Pauper in arma pater primis huc misit ab annis.
" Dum stabat regno incolumis, regnúmq; vigebat
" Consiliis ; et nos aliquod noménque decúsque
" Gessimus : invidiâ postquam pellacis Ulyssei 90
" (Haud ignota loquor) superis concessit ab oris ;
" Afflictus vitam in tenebris luctúque trahebam,
" Et casum insontis mecum indignabar amici.
" Nec tacui demens : et me, fors si qua tulisset,
" Si patrios unquam remeâssem victor ad Argos, 95
" Promisi ultorem, et verbis odia aspera movi.
" Hinc mihi prima mali labes : hinc semper Ulysses
" Criminibus terrere novis : hinc spargere voces
" In vulgum ambiguas, et quærere conscius arma.
" Nec requievit enim, donec Chalcante ministro--

" *nomen Palamedis Belidæ, &*
" *gloria nobilis* per *famam:*
" *quem Græci sub falso* præ-
" textu *proditionis innocentem*
" *morti addixerunt per crude-*
" *lem calumniam, quia dissua-*
" *debat bellum ; nunc deflent*
" *privatum luce. Pater* meus
" *pauper misit me illi* Palame-
" di *comitem & sanguine co-*
" *gnatum, huc ad bellum à pri-*
" *ma adolescentia. Dum salvus*
" *stetit in regno, & regnum*
" *floruit* ejus *consiliis, ego quo-*
" *que aliquid famæ & honoris*
" *obtinui : postquam invidiâ*
" *fallacis Ulyssei (non ignota*
" *dico) abiit ex hoc mundo su-*
" *periore ; tristis ducebam vi-*
" *tam in dolore ac tenebris, &*
" *clam indignabar ob mortem*
" *innocentis amici. Nec silui*
" *insanus : &, si me fortuna*
" *aliqua reduxisset, si aliquan-*
" *do rediissem victor ad patri-*
" *am* meam *Argos, promisi*
" me fore *ultorem, & querelis*

" *concitavi acerbum odium* Ulyssis in me. *Hæc mihi* fuit *prima origo calamitatis: inde semper U-*
" *lysses* cœpit me *terrere novis criminationibus : inde emittere in plebem sermones dubios* de me, &
" apud se *reus quærere ea* unde mihi noceret. *Neque vero cessavit, donec Calchante administro* ---

NOTÆ.

82. *Belidæ Palamedis.*] Fuit Palamedes Nauplii filius, regis Eubœæ insulæ, in Ægæo mari : per Amymonen, Danai filiam, ortum duxit à Belo Prisco, rege illius Africæ partis, quæ deinde Ægyptus vocata est. Is Palamedes infestum habuit Ulyssem duabus maxime de causis. 1. Nolebat Ulysses ad bellum Trojanum proficisci cum cæteris Græcis ; ideoque insaniam simulans, junctis ad aratrum animalibus diversæ naturæ, serebat salem. Filium ejus Telemachum aratro Palamedes suppositi ; quo viso, Ulysses aratrum suspendit, atque ita minime stultus esse indicatus est. 2. Ulysses ad bellum profectus, & in Thraciam deinde missus ad frumenta convehenda, cum nihil retulisset, increpitus est à Palamede, qui illuc ipse missus magnam frumenti vim advexit. Subtilissimo ingenio fuit Palamedes, & in otio castrorum reperit multa, literas quatuor, θ, φ, ξ, χ, ludos complures, & multa de ponderibus.

83. *Falsa sub proditione Pelasgi, &c.*] Sub specie proditionis. Ulysses enim aurum in Palamedis tentorio clam defodit : tum epistolam fingit Priami ad Palamedem, qua gratiæ ei agebantur pro proditione, & aurum muneris loco fuisse datum indicabatur : quod cum Græci in ejus tentorio reperissent, insontem lapidibus obruerunt. Rem Dictys aliter narrat. *Pelasgi.*] Græci, proprie Thessali, Æn. 1. 628. *Indicio.*] Relatione Ulyssis, & auri indicatione. *Quia bella vetabat.*] Hoc mentitur Sinon, in gratiam Trojanorum, ut fidem sibi apud eos faciat.

86. *Consanguinitate propinquum.*] Et hoc mentitur Sinon : non enim Palamedi sanguine junctus fuit, sed Ulyssi ; ex eadem *Autolyci & Sisyphi* stirpe.

88. *Regno incolumis, &c.*] Vel intelligit regnum Eubœæ, quod obtinebat Nauplius Palamedis pater ; vel potius commune imperium, & concilium Græciæ totius, ad bellum Trojanum consociatæ.

99. *Quærere conscius arma.*] *Conscius :* id est, *sciens se reum occisi Palamedis, atque adeo se verbis & querelis meis unum peti. Arma.*] Sunt cujuslibet rei faciendæ instrumenta & auxilia, hic, *insidiæ, fraudes, nocendi occasio.*

100. *Calchante.*] Calchas, Græcorum augur : cujus sinè consilio & divinatione nihil Trojano bello gestum est. De *Achivis*, Græcis ; Æ. 1. 492.

" Sed

" *At vero cur ego hæc fruſtra*
" *renarro* vobis *ingrata? aut*
" *cur moror? ſi eodem modo*
" *tractatis omnes Græcos, &*
" *ſi ſatis eſt hoc audire; jam-*
" *dudum ſumite ſupplicium de*
" me: *hoc optaverit Ulyſſes,*
" *& Atridæ magno* pretio e-
" *merint.*'

' *Tunc autem cupimus inter-*
' *rogare, & petere cauſas, in-*
' *ſcii tantorum criminum &*
' *fraudis Græcæ. Pergit ti-*
' *mens, & mendaci animo ait:*
" *Sæpe Græci optaverunt fu-*
" *gam petere, Trojâ relictâ, &*
" *abire fatigati diuturno bel-*
" *lo. Et utinam* id *feciſſent!*
" *Sæpe adverſa tempeſtas ma-*
" *ris eos detinuit, & Auſter*
" *terruit abeuntes. Præſertim*
" *cum jam ſtaret hoc loco equus*
" *extructus è lignis acernis,*
" *nubes tonuerunt toto æ're.*
" *Incerti mittimus Euryplum*
" ad *conſulendum oraculum A-*
" *pollinis: & ille refert ex*
" ejus *penetralibus hæc triſtia*
" *verba: O Græci, cum pri-*
" *mo veniſtis ad litus Troja-*
" *num, propitiaſtis ventos ſan-*
" *guine, & immolatâ virgine:*
" *reditus impetrandus eſt ſan-*
" *guine, & ſacrificandum eſt*
" *animâ Græcâ. Quæ vox*
" *poſtquam venit ad aures ple-*
" *bis obſtupuerunt animi: &*
" *frigidus timor penetravit in*
" *oſſa intima; cui mortem deſ-*
" *tinet, quem petat Apollo.*

" Sed quid ego hæc autem nequicquam ingrata
revolvo? [vos,
" Quidve moror? ſi omnes uno ordine habetis Achi-
" Idq; audire ſat eſt; jamdudum ſumite pœnas:
" Hoc Ithacus velit, et magno mercentur Atridæ.'
' Tum verò ardemus ſcitari, et quærere cauſas,
' Ignari ſcelerum tantorum artíſq; Pelaſgæ.
' Proſequitur pavitans, et ficto pectore fatur:
" Sæpe fugam Danai Trojâ cupiere relictâ
" Moliri; et longo feſſi diſcedere bello.
" Feciſſéntq; utinam! Sæpe illos aſpera ponti
" Intercluſit hyems, et terruit Auſter euntes.
" Præcipuè, cùm jam hic trabibus contextus acernis
" Staret equus, toto ſonuerunt æthere nimbi.
" Suſpenſi Eurypylum ſcitatum oracula Phœbi
" Mittimus: íſque adytis hæc triſtia dicta reportat:
" Sanguine placâſtis ventos, et virgine cæsâ,
" Cùm primùm Iliacas, Danai, veniſtis ad oras:
" Sanguine quærendi reditus, animâque litandum
" Argolicâ. Vulgi quæ vox ut venit ad aures,
" Obſtupuêre animi, gelidúſq; per ima cucurrit
" Oſſa tremor; cui fata parent, quem poſcat Apollo.
" Hîc Ithacus vatem magno Calchanta tumultu
" Protrahit in medios; quæ ſint ea numina Divûm,
" Flagitat: et mihi jam multi crudele canebant
" Artificis ſcelus, et taciti ventura videbant.
" Bis quinos ſilet ille dies, tectúſque recuſat
" Prodere voce ſuâ quenquam, aut opponere morti.

" *Tum Ulyſſes magno tumultu educit in medios vatem Calchanta; quærit*
" *quænam ſit illa voluntas Deorum: & multi mihi jam prædicebant crudele crimen artificioſi* Ulyſſis,
" *& clam prævidebant futura. Ille* Calchas *tacet* per *decem dies: & occultus abnuit declarare ullum*
" *voce ſuâ, aut objicere morti.*

NOTÆ.

103. *Jamdudum.*] *Without any more delay.*

104. *Ithacus velit*, &c.] Rem facietis optatiſſimum Ulyſſi *Ithacæ* regi, & *Agamemnoni & Menelao* Atrei filiis.

106. *Pelaſgæ.*] Græcæ, nam ſuſpecta olim fuit Græcorum fides. De *Pelaſgis*, Æn. 1. 628. De *Danais*, Æn. 1. 34.

111. *Auſter.*] Ventus meridionalis, adverſus redeuntibus è Troade in Græciam. De *Auſtro*, E. 2, 58. *Acernis*, ex *acere* arbore, *erable, maple.*

114. *Eurypylum.*] Augurem nobilem, quem quadraginta navibus ad bellum Trojanum veniſſe ait Homerus, Il. 2, 736.

116. *Virgine cæſa.*] Iphigeniâ, Agamemnonis filiâ. Nam Græci Trojam profecti cum ad Aulidem Bæotiæ portum veniſſent, ſuſpenſis ventis, & peſtilentia graſſante, conſuluerunt oraculum; à quo reſponſum eſt, Agamemnonis filiam Dianæ eſſe immolandam; ſed hæc in ipſo ſacrificio à Diana ſubducta eſt, & cerva ejus in locum ſuppoſita; ipſa virgo in Tauricam regionem tranſlata, ubi Dianæ ſacerdotio functa eſt. Videtur tamen Virgilus cæſam affirmare; ut & Ovidius.

118. *Litandum.*] Et *ſacrificandum*, differunt; nam *litare* dicuntur ii, quorum ſacrificium Diis gratum & acceptum eſt: vel à θύω, id eſt, *ſolvo*; vel à λιτὴ, *precatio ſupplex*, unde & *litaniæ* noſtræ derivantur. De *Apolline* vaticinorum Deo, Ecl. 3. 134.

123. *Numina.*] Hic ſumi pro voluntate Deorum, haud dubium eſt; vide Æn. 1. 157. *Ithacus.*] Ulyſſes, Ithacæ inſulæ rex.

" Vix

" Vix tandem magnis Ithaci clamoribus actus
" Compositò rumpit vocem, et me destinat aræ.
" Assensêre omnes: et quæ sibi quisq; timebat,
" Unius in miseri exitium conversa tulêre.
" Jámque dies infanda aderat: mihi sacra parari,
" Et salsæ fruges, et circùm tempora vittæ.
" Eripui (fateor) leto me, et vincula rupi:
" Limosóq; lacu per noctem obscurus in ulvâ
" Delitui, dum vela darent, si fortè dedissent.
" Nec mihi jam patriam antiquam spes ulla viden-
" Nec dulces natos exoptatúmque parentum: [di,
" Quos illi fòrs ad pœnas ob nostra reposcent
" Effugia, et culpam hanc miserorum morte pia-
" bunt.
" Quod te, per superos et conscia numina veri;
" Per si qua est quæ restat adhuc mortalibus usquam
" Intemerata fides, oro: miserere laborum
" Tantorum, miserere animi non digna ferentis.'
' His lachrymis vitam damus, et miserescimus ul-
' Ipsa viro primus manicas atque arcta levari [tro.
' Vincla jubet Priamus; dictísque ita fatur amicis:
" Quisquis es, amissos hinc jam obliviscere Graios;
" Noster eris: mihíque hæc edissere vera roganti:
" Quò molem hanc immanis equi statuêre? quis
" auctor?
" Quídve petunt? quæ relligio? aut quæ machina
" belli?'
' Dixerat. Ille dolis instructus et arte Pelasgâ,

" *Denique ægre coactus magnis*
" *clamoribus Ulyssis, ex com-*
" *pacto emittit vocem, & me*
" *devovet altaribus. Applau-*
" *serunt omnes: & passi sunt*
" *verti in perniciem unius mi-*
" *seri ea, quæ unusquisque me-*
" *tuebat sibi. Jam mihi in-*
" *cipiebant parari sacrificia,*
" *& mola salsa, & tæniæ cir-*
" *ca caput* pendulæ. *Sub-*
" *duxi me morti, fateor, & ab-*
" *rupi catenas, & latui per*
" *noctem obscuram in herbis li-*
" *mosi lacus, donec præberent*
" *vela ventis, si forte præbi-*
" *turi essent. Neque mihi nunc*
" *spes ulla* est *videndi veterem*
" *patriam & jucundos liberos,*
" *& patrem desideratum; quos*
" *illi fortasse ad sacrificium*
" *repetent ob meam fugam, &*
" *expiabunt hoc delictum nece*
" *miserorum. Hoc* ergo *pre-*
" *cor te, per superos & Deos*
" *qui veritatem sciunt; per si*
" *qua est inviolata fides, quæ*
" *superstit uspiam hominibus:*
" *miserere tot calamitatum, mi-*
" *serere animi indigna passi.'*
' *His lacrymis concedimus*
' *vitam, & insuper miseremur*
' ejus. *Ipse Priamus imperat*
' *solvi manicas, & catenas stri-*
' *ctas: & amicis verbis sic lo-*
' *quitur:* ' *Quicumque sis,*
" *jam inde obliviscere Græcos*
" *relictos, noster eris: sed hæc*
" *mihi petenti vere declara: Cur posuerunt hanc ingentem molem equi? quis hujus auctor est? aut*
" *quid petunt? quæ* est *in eo religio? aut quæ* est *hæc machina belli?'*
' *Dixerat. Ille, imbutus fraudibus & calliditate Græca,*

NOTÆ.

133. *Salsæ fruges.*] *Mola*, placentæ species, ex *farre* sive frumento, salso, tosto, ac molito: unde *mola* appellabatur; & victimæ, quarum fronti ante sacrificium imponebatur, dicebantur *immolari*, E. 8. 82.

Vittæ.] *Infulæ*, fascia latior, vulgo lanea & nivea, ex qua minores aliæ dependebant: unde Lucretius l. 1. 87. de Iphigenia immolanda: *Cui simul infula virgineos circumdata comptus, Ex utraque pari malarum parte profusa est.* Hæc infula non tantum victimæ, sed sacerdotes, & ipsa etiam Deorum simulacra coronabantur: unde infra v. 168. *Virgineas ausi Divæ contingere vittas.*

135. *Ulva.*] Herba quælibet palustris, sine certo nomine.

141. *Quod.*] Vel est *quocirca*; vel redundat, ut sæpe apud Græcos ὅτι, vel, ut mihi videtur, pronomen est, *quod te oro*; id est, *hoc te oro, hoc unum te oro, miserere*, &c. Sic Æ. 6. 363. *Quod te per cœli jucundum lumen & auras, Per genitorem oro*, &c.

142. *Per si qua est*, &c.] Locutio poëtis familiaris; & sensus est: *Per intemeratam fidem, si qua est intemerata fides hominibus.* Sic Æn. 12. 56. *Per si quis Amatæ tangit honos animum.*

146. *Manicas.*] Vox à *manu* deducta; significatque aliquando vestium partem, quæ manus & brachia protegit: aliquando vincula manuum; ut *compedes*, pedum.

152. *Arte Pelasgâ.*] Græci vafritie & mala fide infames fuerunt. De *Pelasgis*, proprie Thessalis, Æ. 1. 628.

' Sustulit

‘ *extulit ad aſtra manus ſolutas* ‘ *vinculis :* ‘ *Vos atteſtor, in-* “ *quit, ignes ſempiterni, invi-* “ *olabilem veſtram divinita-* “ *tem : vos aræ & enſes fu-* “ *neſti, quos evitavi ; & tæ-* “ *niæ Deorum, quas victima* “ *geſtavi : liceat mihi violare* “ *arcana ſacramenta Græco-* “ *rum : liceat odiſſe illos, &* “ *exponere cuncta in lucem, ſi* “ *occultant aliqua ; neque* ve- “ ro jam *obſtrictus ſum ullis* “ *legibus patriæ. Tu tantum,* “ *ô Troja, ſta promiſſis ; &* “ per me *ſervata, ſerva* mihi “ *fidem : ſi vera profero, ſi* “ *magna præſto. Tota ſpes* “ *Græcorum & confidentia in-* “ *cepti belli poſita fuit in ope* “ *Palladis. At vero à quo* “ tempore *impius Diomedes* “ *& Ulyſſes repertor criminum,* “ *aggreſſi auferre è ſancto tem-* “ *plo* Trojæ *fatale Palladium,* “ *occiſis cuſtodibus ſummæ ar-* “ *cis, rapuerunt ſacram ſtatu-* “ *am ; & auſi ſunt tangere* “ *ſanguinolentis manibus vir-* “ *gineam infulam Deæ : ab il-* “ *lo* tempore *ſpes Græcorum* “ *cœpit evaneſcere, & retro acta abire : vires infirmatæ* ſunt, *animus Deæ alienatus* eſt ab iis : *net* “ *incertis portentis id ſignificavit Pallas. Vix ſtatua depoſita* eſt *in caſtris* Græcorum, cum *rutilæ* “ *flammæ eruperunt* ex ejus *oculis ſubrectis, & ſalſus ſudor fluxit per* ejus *membra, & ipſa ter exiliit à* “ *terra,*

‘ Suſtulit exutas vinclis ad ſidera palmas.
“ Vos, æterni ignes, et non violabile veſtrum
“ Teſtor numen, ait : vos aræ enſéſq; nefandi,
“ Quos fugi ; vittæque Deûm, quas hoſtia geſſi :
“ Fas mihi Graiorum ſacrata reſolvere jura ;
“ Fas odiſſe viros, atque omnia ferre ſub auras,
“ Si qua tegunt : teneor patriæ nec legibus ullis.
“ Tu modò promiſſis maneas, ſervatáq; ſerves
“ Troja fidem : ſi vera feram, ſi magna rependam.
“ Omnis ſpes Danaûm et cœpti fiducia belli
“ Palladis auxiliis ſemper ſtetit. Impius ex quo
“ Tydides ſed enim, ſcelerúmq; inventor Ulyſſes,
“ Fatale aggreſſi ſacrato avellere templo
“ Palladium, cæſis ſummæ cuſtodibus arcis,
“ Corripuêre ſacram effigiem ; manibúſq; cruentis
“ Virgineas auſi Divæ contingere vittas :
“ Ex illo fluere ac retro ſublapſa referri
“ Spes Danaûm : fractæ vires, averſa Deæ mens.
“ Nec dubiis ea ſigna dedit Tritonia monſtris.
“ Vix poſitum caſtris ſimulacrum ; arſêre coruſcæ
“ Luminibus flammæ arectis ; ſalſúſque per artus
“ Sudor iit, térque ipſa ſolo (mirabile dictu)

“ Emicuit

NOTÆ.

154. *Vos, æterni ignes.*] Aliqui explicant de ignibus aræ, quos effugerat ; alii melius, cum Servio, de Sole, Luna, & Sideribus aliis. Nam hæc putabant veteres, & igneæ eſſe naturæ, & in æternum lucere, & habere Divinitatem : & frequenter jurabant per ſidera, *Æ.* 8. 429. *Cœlum hoc & conſcia ſidera teſtor.*

159. *Si qua tegunt.*] *Si* pro *ſiquidem*, non dubitantis, ſed affirmantis eſt.

162. *Danaûm.*] Græcorum, *Æ.* 1. 34. De *Pallade*, ibid. 43. & ſupra, 31. De *Tydide*, Diomede Tydei filio. *Æ.* 1. 101. De *Ulyſſe*, ſupra, v. 7.

166. *Palladium.*] Statua fuit Palladis, armata parmâ, id eſt, ſcuto breviore, & haſtâ ; eo ritu conſecrata, ut crederent urbem, in qua eſſet, inexpugnabilem fore. Aliqui dicunt è cœlo eſſe delapſam ; alii factam ex oſſibus Pelopis. Hanc Ulyſſes & Diomedes, ſublapſi per cuniculos aut cloacas in urbem Trojam, ex arce ſubripuerunt : Diomedes deinde poſt excidium Trojæ tempeſtate actus in Italiam, Deorum reſponſis monitus ut Palladium Trojanis reſtitueret, dicitur illud Æneæ per Calabriam tranſeunti reſtituiſſe, vel cuidam ex Æneæ amicis, cui nomen *Nautes*. Ab hoc illatum in Italiam, & Lavinii primum, deinde Albæ, tum Romæ ſervatum in templo Veſtæ, ſub Veſtalium & Nautiæ familiæ cuſtodia ; tam ſecreto, ut Herodianus teſtetur, ſub Commodo Imperatore cum templum Veſtæ conflagraſſet, Palladium Romæ tunc primum viſum eſſe. De *vittis*, ſupra, v. 133. *Virgineæ* dicuntur, quia *Pallas innupta.*

171. *Tritonia.*] Pomponius Mela, l. 1. c. 7. paludem & amnem Africæ *Tritona* memorat, non longe à Syrte minore, *Unde*, inquit, *Minervæ cognomen inditum eſt, ut incolæ arbitrantur, ibi genitæ : faciuntque ei fabulæ aliquam fidem, quod quem natalem ejus putant, ludicris virginum inter ſe decertantium celebrant.* Sic & Lucanus, 9. 347. *Torpentem Tritonos adit illæſa paludem. Hanc & Pallas amat : patrioque è vertice nata Terrarum primam Libyen (nam proxima cœlo eſt, Ut probat ipſe calor) tetigit : ſtagnique quietâ Vultus vidit aqua, poſuitque in margine plantas, Et ſe dilectâ Tritonida dixit ab unda.* Vel fortaſſe

" Emicuit, parmámq; ferens haſtámq; trementem.
" Extemplo tentanda fugâ canit æquora Calchas;
" Nec poſſe Argolicis exſcindi Pergama telis; 177
" Omina ni repetant Argis; numénque reducant,
" Quod pelago et curvis ſecum advexêre carinis.
" Et nunc quòd patrias vento petiêre Mycenas;
" Arma Deóſq; parant comites, pelagóq; remenſo
" Improviſi aderunt: ita digerit omnia Calchas. 182
" Hanc pro Palladio moniti, pro numine læſo,
" Effigiem ſtatuêre, nefas quæ triſte piaret.
" Hanc tamen immenſam Calchas attollere molem
" Roboribus textis, cœlóque educere juſſit; 186
" Ne recipi portis, aut duci in mœnia poſſit;
" Neu populum antiquâ ſub religione tueri.
" Nam ſi veſtra manus violâſſet dona Minervæ;
" Tum magnum exitium (quod dii priùs omen
in ipſum 190
" Convertant) Priami imperio Phrygibúſq; futurum:
" Sin manibus veſtris veſtram aſcendiſſet in urbem;
" Ultro Aſiam magno Pelopeia ad mœnia bello
" Venturam, et noſtros ea fata manere nepotes.'

" *quaſſans clypeum & haſtam*
" *trementem*; quæ res eſt *mi-*
" *ra dictu. Statim Calchas*
" *declarat tentandam eſſe fu-*
" *gam mari: nec poſſe Trojam*
" *everti Græcis armis, niſi re-*
" *quirant* ex urbe *Argis alia*
" *auſpicia*; *& reducant Pal-*
" *ladem* faventem, *qualem*
" priùs *mari & curvis navibus*
" *ſecum adduxerant. Et nunc*
" *quod vento redeunt Myce-*
" *nas, in* urbem *patriam*; *pa-*
" *rant* nova *bella & Deos ſo-*
" *cios, & mari* iterum *tra-*
" *jecto aderunt inexpectati:*
" *ſic Calchas diſponit omnia.*
" *Pro Palladio* rapto, *& Dea*
" *offenſa, admoniti extruxerunt*
" *hoc ſimulacrum, quod expia-*
" *ret funeſtum crimen. Tamen*
" *Calchas præcepit* eis *extruere*
" *lignis compactis hanc molem*
" *altiſſimam, &* eam *ad cœlum*
" *erigere: ne poſſit capi portis,*
" *& induci in muros; neve*
" *ſervare populum, ſecundum*
" *antiquam religionem. Nam,*
" dicebat, *ſi veſtræ manus læ-*
" *ſiſſent* hoc oblatum *Palladi*
" *munus; tunc magnam ruinam imminere regno Priami & Phrygibus, quod vaticinium Dii potius*
" *convertant in ipſum* Calchanta: *ſi vero manibus veſtris inductum fuiſſet in urbem veſtram: ſponte*
" *Aſiam magnis copiis venturam eſſe ad urbes Peloponneſi, & ea fata ſpectare noſtros poſteros.*'

NOTÆ.

alluſum eſt à Latinis auctoribus ad Græcum Palladis epithetum, quo dicitur Iliad. 2. 157. & alibi, ἀτρυτώνη, *indefeſſa, expers timoris,* ab *a* privativo, & τρεῖν, *timere.*

176. *Calchas,* &c.] Græcorum vates. *Pergama.*] Arx Trojæ, Æn. 1. 470. *Argi & Mycenæ,* urbes Peloponneſi, regiæ Agamemnonis, Æ. 1. 288.

178. *Omina ni repetant,* &c.] Reſpexit morem Romanorum, inquit Servius: nam ſi egreſſi male pugnaſſent, revertebantur ad captanda rurſus auguria: aut ſi longius abeſſent Româ, locus aliquis ex agro captivo Romanus fiebat, in illa provincia in qua bellabatur, ad quem, ſi renovanda eſſent auſpicia, dux rediret.

182. *Omnia Calchas.*] Legunt aliqui *omina*; nec male.

186. *Roboribus.*] Vel ſpecies eſt quercus *robur*: vel lignum quodvis duriſſimum, G. 1. 162.

188. *Antiqua ſub religione tueri.*] Id eſt, in locum Palladii ſuccedere, quod antiquo cultu & populi credulitate urbem ſervaturum erat.

191. *Phrygibus.*] Trojanis, in minore Phrygia ſitis, Æ. 1. 385.

193. *Aſiam.*] Duplex eſt: major & minor. *Major,* è tribus mundi partibus, quas veteres agnoverunt, longe maxima eſt: quam ab Europa Tanais fluvius, pontus Euxinus, & Ægæum mare diſterminant; ab Africa ſinus Arabicus: nunc in partes diſtincta præcipue ſex, imperium Moſcoviticum, Tartaricum, Turcicum, Perſicum, Indicum, & Sinenſe. *Minor,* peninſula eſt majoris Aſiæ, maxime occidentalis; inter pontum Euxinum, & eam mediterranei maris partem, quæ Iſſico ſinu terminatur: nunc *Natolia*: de hac ſermo hic eſt, quia in ea erat *Troas.*

193. *Pelopeia ad mœnia.*] Vel *Argos,* ubi præcipue regnavit Pelops: vel totam peninſulam Iſthmo Corinthiaco Græciæ annexam; quæ cum *Apia* diceretur, *Peloponneſus* deinde, id eſt, *inſula Pelopis,* vocata eſt a *Pelope*; qui è Phrygia, ubi Tantalus ejus pater regnaverat, coloniam eo deduxit. *Pelops* à Tantalo patre dicitur appoſitus fuiſſe Diis ad epulas, cumque humerum avidior Ceres comediſſet, eburneo humero donatus à Jove, Oenomaum deinde regem Elidis curuli certamine vicit; fraude aurigæ Myrtili, qui vectem axi ſubduxerat: atque ita Hippodamiam

' Talibus

' *Talibus dolis, & vafritie* ' *perjuri Sinonis, res credita* ' *eſt; & decepti fraudibus,* ' *ejuſque fletu ſubacti* ſunt ii, ' *quos neque Diomedes, nec Achilles Lariſſæus, nec decem* ' *anni, nec mille naves ſubegerant.*

' *Tunc aliud majus & longe* ' *magis terribile* portentum *objicitur miſeris* Trojanis, & ' *turbat incautas mentes. Laocoon, ſorte electus ſacerdos* ' *Neptuno, ſacrificabat magnum* ' *taurum ad ſolemnia altaria.* ' *Ecce autem (horreſco narrans)* ' *duo ſerpentes immenſis ſpiris* ' *à Tenedo* emiſſi *per mare ſedatum, innatant undis, &* ' *ſimul accedunt ad litus: quorum pars anterior ſublata è* ' *fluctibus & criſtæ ſanguinolentæ excedunt undas; pars* ' *reliqua propius radit mare,* ' *& curvat volvendo immanes* ' *caudas. Fit ſtrepitus, mari* ' *ſpumante: & jam attigerat* ' *litus, & ſuffuſi ſanguine, &* ' *igne* circa *coruſcantes oculos,* ' *lambebant linguis mobilibus* ' *ora ſibilantia. Fugimus exanimati aſpectu: illi certo impetu currunt ad Laocoonta:* ' *& primo ſerpens uterque amplectando conſtringere parva* ' *corpora duorum filiorum* Laocoontis, *& morſu devorat miſera membra: deinde invadunt* patrem *ipſum venientem in auxilium* ' *& arma attollentem, ſpiriſque grardibus involvunt: & jam bis complexi medium, bis circumdantes* ' ejus *collo dorſa ſquammoſa, excedunt capite & collis altis. Ille ſimul conatur manibus diſrumpere* ' *nexus,*

' Talibus inſidiis, perjuríque arte Sinonis,
' Credita res: captíque dolis, lacrymíſque coacti,
' Quos neque Tydides, nec Lariſſæus Achilles,
' Non anni domuêre decem, non mille carinæ.
' Hîc aliud majus miſeris multóque tremendum
' Objicitur magis, atque improvida pectora turbat.
' Laocoon, ductus Neptuno ſorte ſacerdos,
' Solemnes taurum ingentem mactabat ad aras.
' Ecce autem gemini à Tenedo tranquilla per alta
' (Horreſco referens) immenſis orbibus angues
' Incumbunt pelago, paritérq; ad littora tendunt:
' Pectora quorum inter fluctus arrecta, jubæq;
' Sanguineæ exſuperant undas; pars cætera pontum
' Ponè legit, ſinuátque immenſa volumine terga.
' Fit ſonitus ſpumante ſalo: jámq; arva tenebant;
' Ardentéſq; oculos ſuffecti ſanguine et igni,
' Sibila lambebant linguis vibrantibus ora.
' Diffugimus viſu exangues: illi agmine certo
' Laocoonta petunt: et primùm parva duorum
' Corpora natorum ſerpens amplexus uterque
' Implicat, et miſeros morſu depaſcitur artus.
' Pòſt, ipſum auxilio ſubeuntem ac tela ferentem
' Corripiunt, ſpiríſque ligant ingentibus: et jam
' Bis medium amplexi, bis collo ſquamea circùm
' Terga dati, ſuperant capite et cervicibus altis.
' Ille ſimul manibus tendit divellere nodos,

NOTÆ.

Oenomai filiam ſolus è procis obtinuit, aliis tredecim ab Oenomao ante jam victis & occiſis: eam enim iis poſuerat legem, ut victus moreretur, victori filia nuberet, monitus oraculis à genero ſibi mortem imminere. Pelops ex Hippodamia *Atreum* ac *Thyeſtem* ſuſcepit: Atreus *Menelaum & Agamemnona*. *Pelopeia*, quatuor ſyllabis, Græca diphthongo, *Pelopeια*.

197. *Tydides*, &c.] Diomedes Tydei filius, Æ. 1. 101. *Lariſſæus Achilles.*] Phthius potius, quia Phthiæ natus eſt; cum ejus pater Peleus, ex Ægina inſula propter fratris ſui Phoci cædem profugus ab Eurytione Phthiæ rege in tertiam regni partem adſcitus eſſet, Sed *Phthia & Lariſſa* vicinæ ſunt Theſſaliæ urbes.

198. *Mille carinæ.*] Homerus in catalogo numerat mille centum & octoginta ſex. *Carina* proprie eſt trabs ima, quæ fundamentum eſt totius navis: vulgo pro tota navi uſurpatur.

201. *Neptuno ſorte*, &c.] De *Laocoonte* ſupra v. 41. De *Neptuno*, Æn. 1. 129. Sorte ductus eſt ſacerdos Laocoon, quia ubi non erant certi Deo ſacerdotes, ſorte duci mos erat; non erant autem apud Trojanos Neptuno, vel ex quo Laomedon Neptunum contempſerat; vel ex quo Trojani ejus ſacerdotem interfecerant, quia ſacrificiis adventum Græcorum non vetuerat. Nunc itaque rati Græcos abiiſſe, ſacra Neptuno facienda putaverunt ipſo in litore; & ſors in Laocoonta cecidit, jam antea ſacerdotem Apollinis. De *Tenedo*, inſula Helleſponti, ſupra, v. 21.

209. *Salo.*] Mari, Æn. 1. 341.

212. *Agmine certo.*] Certo & ordinato motu: ſic G. 3. 423. *Extremæque agmina caudæ:* locum vide.

' Perfuſus

‘ Perfuſus ſanie vittas atróque veneno ;
‘ Clamores ſimul horrendos ad ſidera tollit :
‘ Quales mugitus, fugit cùm ſaucius aram
‘ Taurus, et incertam excuſſit cervice ſecurim.
‘ At gemini lapſu delubra ad ſumma dracones
‘ Effugiunt, ſævæque petunt Tritonidis arcem :
‘ Sub pedibúſq; Deæ, clypeíq; ſub orbe teguntur.
‘ Tum verò tremefacta novus per pectora cunctis
‘ Inſinuat pavor ; et ſcelus expendiſſe merentem
‘ Laocoonta ferunt ; ſacrum qui cuſpide robur
‘ Læſerit, et tergo ſceleratam intorſerit haſtam.
‘ Ducendum ad ſedes ſimulacrum, orandáq; Divæ
‘ Numina conclamant.
‘ Dividimus muros, et mœnia pandimus urbis.
‘ Accingunt omnes operi ; pedibúſq; rotarum
‘ Subjiciunt lapſus, et ſtupea vincula collo
‘ Intendunt : ſcandit fatalis machina muros,
‘ Fœta armis : pueri circùm innuptæque puellæ
‘ Sacra canunt, funémq; manu contingere gaudent.
‘ Illa ſubit, mediæque minans illabitur urbi.
‘ O patria, ô Divûm domus Ilium, et inclyta bello
‘ Mœnia Dardanidûm ! quater ipſo in limine portæ
‘ Subſtitit, atque utero ſonitum quater arma dedêre.
‘ Inſtamus tamen immemores, cæcíque furore,

‘ *infectus* circa *tænias tabo* &
‘ *nigro veneno, ſimul emittit ad*
‘ *aſtra clamores horrendos* : ta-
‘ les, *quales mugitus* emittit
‘ *taurus, cum vulneratus fugit*
‘ *altaria, & excuſſit è collo ſe-*
‘ *curim dubio* ictu impactam.
‘ *At gemini angues ſerpendo*
‘ *fugiunt ad ſumma templa, &*
‘ *abeunt in ædem ſævæ Mi-*
‘ *nervæ : & occultantur ſub*
‘ *pedibus ſimulacri, & ſub orbe*
‘ *clypei. Tunc vero novus timor*
‘ *omnibus illabitur in corda at-*
‘ *tonita : aiuntque Laocoonta*
‘ *dignum fuiſſe pœna*, quam
‘ *perſolvit ; qui vulneraverit*
‘ *telo ſacrum lignum, & immi-*
‘ *ſerit tergo haſtam impiam.*
‘ *Clamant invebendum* eſſe *in*
‘ *urbem equum, & orandam*
‘ *Deæ divinitatem. Evertimus*
‘ *muros, & aperimus muni-*
‘ *menta urbis. Omnes præpa-*
‘ *rant* ſe *ad opus : & pedibus*
‘ equi *rotarum ſupponunt or-*
‘ *bes, & injiciunt collo funes è*
‘ *ſtupa : fatalis machina intrat*
‘ *muros, plena armatis : circum*
‘ *pueri & virgines puellæ ca-*
‘ *nunt ſacra* carmina, *& gau-*
‘ *dent tangere manu funes.*
‘ *Machina progreditur & mi-*
‘ *nans inducitur in mediam ur-*
‘ *bem. O patria, ô Troja ſedes Deorum, & muri Trojanorum nobiles bello ! Reſtitit quater in ipſo a-*
‘ *ditu portæ, & quater arma in* ejus *alveo ediderunt ſtrepitum. Urgemus tamen improvidi & occæ-*
‘ *cati inſaniâ,*

NOTÆ.

221. *Sanie vittas.*] Sanies eſt ſanguis mutatus ac fere corruptus, atro colore permixtus. De *vittis*, ſupra, v. 133.

225. *Delubra.*] Templa ſic dicta à *deluo* : quia plerumque ante templa fontes erant, aut lacus, ubi templa ingreſſuri diluebantur.

226. *Tritonidis arcem.*] Minervæ Tritoniæ, de qua ſupra, v. 171. *Arcem.*] Vel Trojanæ urbis, in qua templum illud erat, ut v. 41. *Laocoon ardens ſumma decurrit ab arce.* Vel arcem dixit, pro templo & æde Minervæ, quocumque loco ſita fuerit.

227. *Clypeique ſub orbe.*] Serpentes à Pallade excitatos in hujus perniciem non mirabitur, qui ſciet ex Plutarchi libro de Iſide, draconem ſacrum fuiſſe Minervæ, & à Phidia Minervæ ſimulacro eſſe appoſitum : qui Politianum legerit, ſcribentem, ſe vidiſſe Romæ Palladis clypeum, ſquamoſo draconis corio contextum, & dracunculis fimbriatum.

229. *Inſinuat.*] Supple *ſe* : ut Æ. 1. 108. *Tum prora avertit.*

Scelus expendiſſe merentem.] Quidam dicunt ſupplicium luiſſe tum quidem Laocoonta, non ob læſum equum, iramque Palladis ; ſed ob violatam alio ſcelere ſanctitatem Apollinei templi, cujus erat ſacerdos ; & ſerpentes aufugiſſe in idem illud templum, quod erat in urbis arce.

230. *Robur.*] Lignum quodvis durius, G. 1. 162.

231. *Tergo.*] Dixit v. 51. *In latus, inque alvum.* Ergo à *tergo* equum aggreſſus, ictum in eam impegit *lateris* partem, quæ *alvo* contermina eſt.

234. *Muros, & mœnia, &c.*] Ita diſtinguit Germanus, ut *muros* velit eſſe lapideum ambitum, quo urbs cingitur ; *mœnia* munitiones, turres, & id genus cætera, quibus muri defenduntur.

235. *Accingunt.*] Supple *ſe*, ut v. 229. *Inſinuat pavor.*

241. *Divûm domus Ilium.*] Quia murorum ſtructores habuit Neptunum & Apollinem : quia Ganymedem Jovis, Tithonum Auroræ delicias, è ſtirpe regia protulit. De *Ilio*, Troja, Æ. 1. 5. De *Dardanidis*, Trojanis, Ibid. 239.

‘ & locamus funeſtum portentum in ſacra arce. Tunc etiam Caſſandra ſolvit in vaticinia futuræ ruinæ vocem, Phœbi voluntate nunquam creditam à Trojanis. Nos miſeri per urbem tegimus feſtivis ramis templa Deorum, quibus dies ille futurus erat extremus.

‘ Et monſtrum infelix ſacratâ ſiſtimus arce.
‘ Tunc etiam fatis aperit Caſſandra futuris
‘ Ora, Dei juſſu non unquam credita Teucris.
‘ Nos delubra Deûm miſeri, quibus ultimus eſſet
‘ Ille dies, feſtâ velamus fronde per urbem.

‘ Interim cœlum mutatur, & nox cadit in Oceanum, tegens magnis umbris & terram & cœlum & fraudes Græcorum : Trojani ſparſi per urbem ſiluerunt : ſomnus tenet laſſa membra. Et jam exercitus Græcus armatis navibus proficiſcebatur è Tenedo, per opportuna ſilentia Lunæ tacitæ, accedens ad litora cognita : cum navis regia ſuſtuliſſet facem ; Sinon quoque, protectus voluntate Deorum nobis infeſtâ, aperuit clam lignea clauſtra, & Græcos in clivo clauſos : equus apertus effundit eos in aërem : & hilares emittunt ſe è cavo ligno duces Tiſandrus & Sthenelus, & improbus Ulyſſes, deſcendentes per funem dejectum : & Athamas, & Thoas, & Neoptolemus Pelei nepos, & primus Machaon,

‘ Vertitur interea cœlum, et ruit Oceano nox,
‘ Involvens umbrâ magnâ terrámque polúmque,
‘ Myrmidonúmque dolos : fuſi per mœnia Teucri
‘ Conticuêre : ſopor feſſos complectitur artus.
‘ Et jam Argiva phalanx inſtructis navibus ibat
‘ A Tenedo, tacitæ per amica ſilentia Lunæ,
‘ Littora nota petens : flammas cùm regia puppis
‘ Extulerat ; fatíſque Deûm defenſus iniquis
‘ Incluſos utero Danaos et pinea furtim
‘ Laxat clauſtra Sinon : illos patefactus ad auras
‘ Reddit equus ; lætíq, cavo ſe robore promunt
‘ Tiſandrus Sthenelúſque duces, et dirus Ulyſſes,
‘ Demiſſum lapſi per funem ; Athamáſq ; Thoáſq ;
‘ Pelidéſque Neoptolemus, primúſque Machaon,

NOTÆ.

246. *Caſſandra.*] Priami & Hecubæ filia, cum ab amatore Apolline artem accepiſſet vaticinandi, nec ei tamen gratiam amoris mutui retuliſſet ; indignatus Deus effecit, ut à Trojanis fides ipſius vaticiniis non haberetur. Nupſit ſub extremis illius belli temporibus Chorœbo : captâ urbe, vitiata eſt ab Ajace Oilei, in ipſo Minervæ templo, & in prædam Agamemnoni ceſſit ; quem cum admoneret ſæpe de cavendis Clytæmneſtræ inſidiis, nec dicto haberet audientem ; cum ipſo deinde, Ægiſthi & Clytæmneſtræ ſcelere, in convivio obtruncata eſt. De *delubris*, ſupra, v. 225. De *Myrmidonibus*, Achilli ſubditis, v. 7.

259. *Ruit Oceano nox.*] Sole nimirum in Oceanum, ut fingitur, cadente ; conſequitur ſtatim nox, & poſt eum præcipitat *Oceano*, id eſt, *in Oceanum*. Sicut *it clamor cœlo*, id eſt, *ad cœlum*.

254. *Argiva phalanx.*] *Phalanx* proprie Macedonum eſt agmen pedeſtre, perpetuo umbonum textu conſertum, atque ita juncto impetu in hoſtes incurrens ; unde nomen habet ſecundùm Suidam, à πελάζειν ἄγχι, *accedere prope*. Ex Vegetio habebat hominum octo millia. *Argiva.*] Græca, ab *Argis* urbe Peloponneſi, de qua Æ. 1. 289. De *Tenedo*, Helleſponti inſula, ſupra, v. 21.

255. *Silentia Lunæ.*] Ne explices de Luna cum Sole conjuncta, quæ tum dicitur *ſilens*, quia minime lucet ; ſed intellige de media & ſilente nocte, ut explicabimus, v. 340.

261. *Tiſandrus.*] Servius ait eum fuiſſe filium Polynicis illius, qui de regno Thebano cum fratre Eteocle confligens occidit : ſed hunc Polynicis filium vulgo *Therſandrum*, non Tiſandrum vocant. At Servius *Tiſſandrus* hic legit ; Pomponius, *Theſſandrus*.

Sthenelus.] Filius illius Capanei Argivi, qui eodem Thebano bello Polynicen ſecutus occiderat, vel Jovis fulmine, vel Thebanorum lapidatione obrutus.

Duces.] Non ad Tiſandrum, & Sthenelum duntaxat, vox illa pertinet ; ſed ad Ulyſſem etiam, & Neoptolemum, & alios quos hic appellat.

263 *Pelideſque Neoptolemus.*] *Pyrrhus*, Achillis & Deidamiæ filius : *Pyrrhus* dictus à colore capillorum, nam πυῤῥὸς *rufus* eſt : *Neoptolemus*, à νέος, *novus* & πόλεμος, *bellum* ; quia admodum adoleſcens ad belli Trojani reliquias perductus eſt : erat enim in fatis abſque aliquo Æacidarum capi Trojam non poſſe. Trojâ captâ Priamum interfecit, Polyxenam Priami filiam ſub Achillis tumulo immolavit, Andromachen Hectoris uxorem ex præda captivam habuit ;

‘ Et

‘ Et Menelaus, et ipſe doli fabricator Epeus.
‘ Invadunt urbem ſomno vinóque ſepultam :
‘ Cæduntur vigiles : portíſque patentibus omnes
‘ Accipiunt ſocios, atque agmina conſcia jungunt.
‘ Tempus erat, quo prima quies mortalibus ægris
‘ Incipit, et dono Divûm gratiſſima ſerpit.
‘ In ſomnis ecce ante oculos mœſtiſſimus Hector
‘ Viſus adeſſe mihi, largóſque effundere fletus ;
‘ Raptatus bigis, ut quondam, atérque cruento
‘ Pulvere, pérque pedes trajectus lora tumentes.
‘ Hei mihi, qualis erat ! quantum mutatus ab illo
‘ Hectore, qui redit exuvias indutus Achillis,
‘ Vel Danaûm Phrygios jaculatus puppibus ignes !
‘ Squalentem barbam, et concretos ſanguine crines
‘ Vulneráq; illa gerens, quæ circùm plurima muros
‘ Accepit patrios. Ultro flens ipſe videbar
‘ Compellare virum, et mœſtas expromere voces :
‘‘ O lux Dardaniæ ! ſpes ô fidiſſima Teucrûm !
‘‘ Quæ tantæ tenuere moræ ? quibus Hector ab
‘‘ Expectate venis ? ut te poſt multa tuorum
‘‘ Funera, poſt varios hominúmq; urbíſq; labores
‘‘ Defeſſi aſpicimus ! quæ cauſa indigna ſerenos
‘‘ Fœdavit vultus ? aut cur hæc vulnera cerno ?’
‘ Ille nihil : nec me quærentem vana moratur ;

‘ *& Menelaus, & ipſe Epeus*
‘ *architectus doloſi* equi. *Aggrediuntur urbem impeditam*
‘ *vino ac ſomno : occiduntur excubitores : & apertis portis*
‘ *admittunt omnes ſocios, &*
‘ *conjungunt turmas ejuſdem*
‘ *conſilii participes.*

‘ *Tempus erat, quo primus*
‘ *ſomnus feſſis hominibus ſubit,*
‘ *& Deorum munere gratiſſimus illabitur. Ecce per ſomnum Hector triſtiſſimus viſus eſt mihi adſtare præ oculis, & emittere copioſas lacrymas ; tractus equis, ut olim, & niger ſanguineo pulvere, & transfoſſus loris per*
‘ *pedes tumidos. Hei mihi,*
‘ *qualis erat ! quam diverſus*
‘ *ab illo Hectore, qui rediit ornatus ſpoliis Achillis, vel*
‘ cum *injeciſſet ignes Trojanos*
‘ *in naves Græcorum ! habens*
‘ *barbam ſordidam, & capillos*
‘ *cohærentes ſanguine, & plagas illas, quas multas accepit*
‘ *circa muros patriæ. Ego plorans videbar primus alloqui*
‘ *virum, & emittere* hæc *triſtia verba :* ‘ *O lumen Tro-*
‘‘ *jæ ! ô ſpes firmiſſima Tro-*
‘‘ *janorum ! quæ tam longa*
‘‘ *mora te detinuit ? ô Hector*
‘‘ *optate, quibus è regionibus venis ! quomodo te videmus laſſi, poſt multos neces tuorum, poſt diverſos*
‘‘ *& urbis & civium labores ? quæ cauſa indigna maculavit pulchram faciem ? aut quare video has*
‘‘ *plagas ?*
‘ *Ille nihil* ad hæc dixit, *nec* reſponſis *detinet me petentem inutilia* ;

NOTÆ.

Moloſſum ex ea ſuſcepit ; & cum eam deinde matrimonio junxiſſet Heleno Priami filio, ducturus Hermionen Menelai & Helenæ filiam ; ab Oreſte Agamemnonis filio, cui Hermione deſponſata fuerat, in Delphico Apollinis templo interfectus eſt. *Pelides* vocatur, quia *Pelei* nepos, qui Æaci fuit filius, regis in Ægina inſula, & Thetidis maritus.

263. *Primuſque Machaon.*] Æſculapii filius, Podalirii frater ; uterque medicus inſignis fuit, præcipue ſanandis vulneribus. *Primus* id eſt, primo loco delapſus per funem : nec obſtat quod Tiſandrus & reliqui ſupra vocati ſint *duces* ; erant enim *duces* dignitate ac munere, non deſcendendi ordine.

264. *Menelaus.*] Atrei filius, Agamemnonis frater, Tyndarei Spartani regis gener, ac deinde ſucceſſor ; maritus Helenæ, quam cum raptam à Paride fruſtra legationibus à Priamo repetiiſſet, ſociali totius Græciæ bello repetit recepitque tandem everſo Trojano regno : & conſcensâ navi, poſt octavum erroris annum domum redit.

Epeus.] Ideo equi lignei fabricator dicitur, quia muralem reperit machinam, quæ vocatur etiam *aries*, ex Plin. lib. 7. 56.

272. *Raptatus bigis.*] De *Hectore* bigis raptato, Æ. 1. 487. De *bigis*, de quadrigis, duobus & quatuor equis, ſub eodem jugo conjunctis, G. 1. 512.

275. *Exuvias Achillis, &c.*] Cum nempe Achilles è Græcorum caſtris receſſiſſet, offenſus Agamemnoni ob ereptam ſibi Briſeida : territi navium incendio Græci, fruſtra precibus Achillem tentaverunt, Patroclus imprimis, ipſi chariſſimus ; qui cum ad reditum impellere eum non poſſet, rogavit, ſua ſib ſaltem arma militeſque ſuos concederet, quibus Trojanis metum incuteret. Conceſſit Achilles : at Patroclus, Achillis armis indutus, ab Hectore occiſus eſt. Igitur per *Achillis exuvias*, Achillis arma intellige ; non Achilli quidem, ſed Patroclo direpta. Ita Homerus Iliad. 15. ſub finem, & 16.

‘ Sed graviter gemitus imo de pectore ducens;
“ Heu fuge, nate Deâ, téq; his (ait) eripe flammis.
“ Hoſtis habet muros, ruit alto à culmine Troja:
“ Sat patriæ Priamóq; datum: ſi Pergama dextrâ
“ Defendi poſſent, etiam hac defenſa fuiſſent. 292
“ Sacra, ſuóſque tibi commendat Troja Penates:
“ Hos cape fatorum comites: his mœnia quære:
“ Magna pererrato ſtatues quæ deniq; ponto.’ 295
‘ Sic ait, & manibus vittas, Veſtámq; potentem,
‘ Æternúmque adytis effert penetralibus ignem.
‘ Diverſo interea miſcentur mœnia luctu:
‘ Et magis atq; magis (quanquam ſecreta parentis
‘ Anchiſæ domus, arboribúſq; obtecta receſſit) 300
‘ Clareſcunt ſonitus, armorúmque ingruit horror.
‘ Excutior ſomno, et ſummi faſtigia tecti
‘ Aſcenſu ſupero, atque arrectis auribus aſto.
‘ In ſegetem veluti cùm flamma furentibus Auſtris
‘ Incidit; aut rapidus montano flumine torrens 305
‘ Sternit agros, ſternit ſata læta boúmque labores,
‘ Præcipitéſque trahit ſylvas: ſtupet inſcius alto
‘ Accipiens ſonitum ſaxi de vertice paſtor.
‘ Tum verò manifeſta fides, Danaûmq; pateſcunt
‘ Inſidiæ: jam Deïphobi dedit ampla ruinam, 310
‘ Vulcano ſuperante, domus: jam proximus ardet
‘ Ucalegon: Sigea igni freta lata relucent.

‘ *ſed ægros trahens gemitus ex* ‘ *intimo pectore:* ‘ *Heu! fu-* “ *ge, fili Veneris, & te, in-* “ *quit, ſubtrahe huic incendio.* “ *Hoſtis tenet urbem, cadit ab* “ *alto vertice Troja: ſatisfe-* “ *cimus patriæ & Priamo:* “ *Si Troja manu* aliquâ *ſer-* “ *vari poſſet, hac meâ etiam* “ *fuiſſet ſervata. Troja com-* “ *mittit tibi* ſua *ſacra, & ſu-* “ *os Deos: accipe hos caſuum* “ tuorum *ſocios; quære illis* “ *urbem, quam tandem magnam* “ *condes pererrato mari.’ Sic* ‘ *locutus eſt; et manibus expor-* ‘ *tat ex adytis intimis infulas,* ‘ *et potentem Veſtam, et ignem* ‘ *inextinctum.*

‘ *Interim urbs turbatur va-* ‘ *riis miſeriis: et quamvis* ‘ *domus patris Anchiſæ ſepa-* ‘ *rata, et cincta arboribus, pro-* ‘ *cul ſtetit; magis et magis au-* ‘ *ditur ſonus, et horror armo-* ‘ *rum imminet. Excitor è ſo-* ‘ *mno, et aſcendens ſupergredior* ‘ *ſummum culmen tecti, et ſto* ‘ *attentis auribus. Sicut quan-* ‘ *do ignis ventis ſævientibus* ‘ *cecidit in ſegetem; aut* quan- ‘ do *præceps torrens montanis* ‘ *undis vaſtat agros, vaſtat ſe-* ‘ *getes fertiles et labores boum,* ‘ *et rapit arbores in præceps:* tunc *paſtor ignarus obſtupeſcit audiens ſonum ex alto cacumine rupis.* ‘ *Tunc vero clara* fuit *veritas* verborum Hectoris, *et apparent fraudes Græcorum: jam domus magna* ‘ *Deiphobi fecit ruinam, igne vincente: jam domus vicina Ucalegontis ardet: promontorium Sigeum la-* ‘ *te relucet flammis.*

N O T Æ.

291. *Pergama, orum.*] Arx Trojæ, Æ. 1. 470.

293. *Sacra, ſuoſque, &c.*] Per *ſacra*, res eas intelligit, quæ ad ceremonias Deorum pertinebant; ut vittæ, infulæ, de quibus ſupra, v. 133. Peplə, de quibus Æ. 1. 484. Per *Penates*, Deorum domeſticorum ſimulacra, de quibus infra, v. 717. Per *Veſtam*, vel unam ex illis Penatium ſimulacris, vel ignem ipſum æternum: ait enim Ovid. Faſt. 6. 291. *Nec tu aliud Veſtam, quam vivam intellige flammam.* Per *ignem perpetuum*, ignem inextinctum: qui, ſi aliquando extingueretur, non alio igne, ſed admotis Soli fomitibus ipſo Solis calore excitandus erat. De hoc, deque *Veſta*, Georgicorum 1. 498.

297. *Adytis effert.*] Vel reipſa effert; vel in ſomnio videtur efferre. Effert autem in Æneæ domum, è templo quod erat in arce; & cum iis imperium à Priamo in Æneam transfert. Cultum porro ignis acceperant Phryges & Græci ab orientalibus populis præcipue Perſis; quibus ob uſus maximos dignus Divinitate viſus eſt, & perpetuâ cuſtodiâ. *Adyta.*] Sunt intimæ partes domorum templorumque, in quas intrare nefas eſt, ab α privativo, & δύω, *ingredior*. De *penetralibus*, in voce *penus*, Æ. 1. 708. De *Auſtris*, ventis meridionalibus, Ecl. 2. 58.

310. *Deiphobi.*] Priami filius fuit, qui poſtquam Paris à Pyrrho occiſus eſt, Helenam duxit uxorem, cujus dolo inter primos interfectus eſt, ut fuſe deſcribitur, Æn. 6. 490. De *Vulcano*, qui pro igne hic ſumitur, G. 1. 295.

312. *Ucalegon: Sigea igni freta, &c.*] Ucalegon, ſenex, unus è conſiliariis Priami; *Ucalegon* ponitur pro *domo Ucalegontis*. *Sigea.*] *Sigeum & Rhœteum:* promontoria duo Troadis, non longe ab urbe Troja. *Freta* dixit, pro mari Helleſpontiaco, quod regionem illam alluit, & proprie fretum eſt.

‘ Exoritur

‘ Exoritur clamórque virûm, clangórq; tubarum.
‘ Arma amens capio, nec ſat rationis in armis :
‘ Sed glomerare manum bello, et concurrere in
‘ arcem
‘ Cum ſociis ardent animi : furor iráque mentem
‘ Præcipitant, pulchrúmq; mori ſuccurrit in armis.
‘ Ecce autem, telis Pantheus elapſus Achivûm,
‘ Pantheus Othryades, arcis Phœbíque ſacerdos ;
‘ Sacra manu, victóſque Deos, parvúmq; nepotem
‘ Ipſe trahit : curſúq; amens ad limina tendit :
“ Quo res ſumma loco, Pantheu ? quam prendimus
“ arcem ?’
‘ Vix ea fatus eram, gemitu cùm talia reddit:
“ Venit ſumma dies et ineluctabile tempus
“ Dardaniæ : fuimus Troës, fuit Ilium, et ingens
“ Gloria Teucrorum : ferus omnia Jupiter Argos
“ Tranſtulit : incenſâ Danai dominantur in urbe.
“ Arduus armatos mediis in mœnibus aſtans
“ Fundit equus, victórque Sinon incendia miſcet
“ Inſultans : portis alii bipatentibus adſunt,
“ Millia quot magnis nunquam venêre Mycenis.
“ Obſedêre alii telis anguſta viarum
“ Oppoſiti : ſtat ferri acies mucrone coruſco
“ Stricta, parata neci : vix primi prœlia tentant
“ Portarum vigiles, et cæco Marte reſiſtunt.’
‘ Talibus Othryadæ dictis, et numine Divûm

‘ *Attollitur clamor virorum, &*
‘ *fremitus tubarum. Attonitus*
‘ *arma ſumo, nec ſatis* erat *ra-*
‘ *tionis* cur ſumerem *arma :*
‘ *ſed cupit animus colligere tur-*
‘ *bam ad pugnandum, & con-*
‘ *volare in arcem cum ſociis :*
‘ *furor & ira impellunt ani-*
‘ *mum, & venit* in mentem
‘ *glorioſum* eſſe *mori ſub ar-*
‘ *mis. Ecce autem Pantheus e-*
‘ *lapſus ex armis Græcorum,*
‘ *Pantheus Othryæ filius, ſacer-*
‘ *dos Phœbi & arcis, rapit ipſe*
‘ *manu* res *ſacras, & Deos ſu-*
‘ *peratos, & parvum nepotem :*
‘ *& exanimatus currendo tendit*
‘ *ad januam* meam : “ *O Pan-*
“ *theu, dixi, quo in ſtatu ſu-*
“ *prema res eſt ? quam in ar-*
“ *cem currimus ?*” *Vix ea lo-*
‘ *cutus eram, cum talia reſpon-*
‘ *det gemens :* “ *Venit ſupre-*
“ *ma dies, & tempus inevita-*
“ *bile Trojanis : periimus Tro-*
“ *jani, periit Troja, & magna*
“ *gloria Trojanorum : crudelis*
“ *Jupiter omnia tranſmiſit ad*
“ *Argivos : Græci regnant in*
“ *urbe inflammata. Equus al-*
“ *tus ſtans in medio murorum*
“ *emittit milites, & victor Si-*
‘ *non ſpargit incendia illudens:*
“ totque *alii intrant portis,*
“ *utrimque apertis, quot millia*
“ *nunquam venere è magna ur-*
“ be *Mycenis : alii obſtantes occupaverunt armis anguſtas vias : obſtat gladiorum acies micanti mucro-*
“ *ne, nuda, parata ad cædem ; vix primi excubitores portarum ſuſtinent pugnam, & reſiſtunt inſano*
“ *certamine.*”
‘ *Talibus verbis Panthei, & voluntate Deorum*

NOTÆ.

319. *Pantheus Othryades, &c.*] Othryæ filius, ſacerdos Apollinis qui in arce colebatur : licet enim arx Trojana præcipue ſacra eſſet Palladi, ut deinde Romanorum Capitolium Jovi ; utraque tamen ſedes Diis aliis compluribus dicata erat. De *Phœbo*, Ecl. 3. 62. 104. De *Achivis*, Græcis, Æ. 1. 492.

321. *Limina.*] Legunt alii *litora*, nec male. Servius & Donatus retinent *limina* ; & hinc Æneæ virtutem exaggerant, cujus in domum, & Hector, & Pantheus ſacra deferebant.

322. *Quam prendimus arcem ?*] Senſus eſt ; *Quam occupabimus arcem ? in quam arcem concurremus ?* Maxime enim de arce videtur Æneas fuiſſe ſolicitus, dixit enim v. 315. *Et concurrere in arcem cum ſociis ardent animi.* Sed arx illa primo à Græcis capta fuerat, & equus in eam inductus, v. 245. *Et monſtrum infelix ſacrâ tâ ſiſtimus arce.* Tamen aliæ fuere arces & munita loca : imprimis Priami regia, in quam ultimus Græcorum impetus fuit, in 12, v. 437. Dubitat igitur Æneas, quænam arx adhuc propugnari poſſit.

325. *Dardaniæ... Ilium.*]Trojæ nomina, Æ. 1. 5. *Troës, Teucrorum :* Trojanorum nomina, Æ. 1. 34. 239. *Argos, Mycenis :* urbes ſunt Peloponneſi, regnum Agamemnonis, Æ. 1. 228. *Danai*, Græci, Æ. 1. 34. *Sinon*, ſupra, 86.

332. *Anguſta viarum.*] Anguſtas vias ; familiaris poëtis & hiſtoricis locutio : infra, v. 425, *Opaca locorum*, Æ. 1. 426. *Strata viarum.*

335. *Cæco Marte.*] Certamine vel obſcuro, quia per noctem committebatur ; vel inſano, quia à paucis & improvidis cõntra multos & paratos, De *Marte*, belli Deo, Ecl. 9. 12. *Othryadæ.*]Panthei, qui filius Othryæ. *Numine.*] Æ. 1. 137.

' *rapior in arma & in incendia: quo crudelis Erinnys, quo tumultus & clamor elatus in cœlum* me *vocat. Adjungunt ſe ſocios Ripheus, & grandis ætate Iphitus, occurrentes* mihi *ad* lucem *lunæ, & Hypanis, & Dymas; & denſantur ad latus noſtrum, Choræbus juvenis Mygdonis* filius: *forte per illos dies venerat Trojam, ardens magno amore Caſſandræ; & gener ferebat auxilium Priamo & Trojanis: miſer qui non crediderat monitis ſponſæ vaticinantis.*

' *Poſtquam vidi illos collectos promptos eſſe ad pugnam, de iis* rebus *ſic cœpi loqui:* " *O juvenes, corda fruſtra generoſa: ſi firmum eſt vobis deſiderium ſequendi* me *tentantem extrema; (cernitis quis ſit ſtatus rerum. Omnes Dii, per quos hoc regnum ſteterat, abierunt deſertis altaribus & penetralibus:) vos* vero vultis *ſubvenire urbi* jam *combuſtæ: moriamur* potius, *& ruamus in medium armorum. Sola ſalutis* quæ via reſtat *victis*, eſt *nullam ſperare ſalutem.*" *Sic furor additus eſt virtuti juvenum.*

' In flammas et in arma feror; quò triſtis Erinnys,
' Quò fremitus vocat, et ſublatus ad æthera clamor.
' Addunt ſe ſocios Ripheus et maximus annis
' Iphitus oblati per lunam, Hypaníſq; Dymáſque;
' Et lateri agglomerant noſtro; juveniſque Cho-
' Mygdonides, illis ad Trojam fortè diebus [rœbus
' Venerat, inſano Caſſandræ incenſus amore;
' Et gener auxilium Priamo Phrygibúſq; ferebat:
' Infelix, qui non ſponſæ præcepta furentis
' Audierat.
' Quos ubi confertos audere in prœlia vidi,
' Incipio ſuper his: " Juvenes, fortiſſima fruſtra
" Pectora, ſi vobis audentem extrema cupido eſt
" Certa ſequi; (quæ ſit rebus fortuna, videtis.
" Exceſſêre omnes adytis aríſque relictis [urbi
" Dii, quibus imperium hoc ſteterat:) ſuccurritis
" Incenſæ, moriamur, et in media arma ruamus.
" Una ſalus victis, nullam ſperare ſalutem." 354
' Sic animis juvenum furor additus. Inde lupi ceu
' Raptores, atrâ in nebulâ, quos improba ventris
' Exegit cæcos rabies, catulíque relicti
' Faucibus expectant ſiccis; per tela, per hoſtes
' Vadimus haud dubiam in mortem, mediæq; tene-
' Urbis iter; nox atra cavâ circumvolat umbrâ. [mus
' Quis cladem illius noctis, quis funera fando 361

' *Deinde veluti lupi rapaces, per nebuloſum tempus, quos rabida ventris aviditas expulit furioſos* ex antris, *& quos proles relicta expectat ſiccis gutturibus:* ita nos *per arma, per hoſtes, imus ad mortem certiſſimam, & inſiſtimus mediam viam urbis: nigra nox errat circa* nos *cavis tenebris.*

' *Quis explicet ſermone ſtragem & mortes illius noctis?*

NOTÆ.

337. *Erinnys.*] Nomen commune tribus furiis: quæ, ut *Eumenides*, ſic *Erinnyes* vocantur. Propert. lib. 2. 20. 29. *Tunc me vel tragicæ vexetis Erinnyes.* Propria ſingularum nomina ſunt, *Alecto, Tiſiphone, Megæra*; de quibus, G. 1. 278.

340. *Oblati per lunam.*] Probat enim Scaliger, de Emendatione temp. lib. 5. captam eſſe Trojam circa plenilunium & finem veris: idque etiam patet ex Petronii fragmento de expugnatione Trojæ: *Jam plena Phœbe candidum extulerat jubar:* at tum Luna maxime lucida eſt. Igitur *ſilentia Lunæ*, ut antea dixit Virgilius, v. 255. de *media nocte* explicanda ſunt, quod tempus vocatur *conticinium*, quia tunc tacent omnia. Luna autem nocturni ſilentii præſes dicitur: unde Horat. Epod. 5. 51. *Nox & Diana quæ ſilentium regis.*

342. *Mygdonides*] Nomen à *Mygdone* patre, fratre Hecubæ Priami uxoris: non à *Mygdonia* regione; monet enim Servius gentilia nomina non definere in *des*, ſed patronymica. De *Caſſandra* ſupra, v. 246. De *Phrygibus*, Æ. 1. 385.

348. *Fortiſſima fruſtra.*] Hic agnoſcunt vulgo interpretes plane prolixam & incommodam verborum trajectionem, & verba digerunt hoc modo: *Juvenes, fortiſſima pectora: videtis quæ ſit fortuna rebus: omnes Dii, quibus hoc imperium ſteterat, abierunt adytis aríſque relictis: fruſtra ſuccurritis urbi incenſæ. Si vobis cupido certa eſt ſequi audentem extrema, ruamus in media arma, & moriamur.* Ego rectum, ſinè trajectione, ſenſum verborum videre mihi videor, ut patet in interpretatione: ubi vocat Æneas juvenum *pectora fruſtra fortiſſima*, quia eorum fortitudo ad patriæ ſalutem deinceps inutilis erat.

' Explicet?

‘ Explicet? aut poſſit lacrymis æquare labores?
‘ Urbs antiqua ruit, multos dominata per annos;
‘ Plurima pérque vias ſternuntur inertia paſſim
‘ Corpora, pérq; domos, et relligioſa deorum
‘ Limina. Nec ſoli pœnas dant ſanguine Teucri:
‘ Quondam etiam victis redit in præcordia virtus,
‘ Victoreſque cadunt Danai: crudelis ubique
‘ Luctus, ubique pavor, et plurima mortis imago.
‘ Primus ſe Danaûm, magnâ comitante catervâ,
‘ Androgeos offert nobis, ſocia agmina credens,
‘ Inſcius; atque ultro verbis compellat amicis:
“ Feſtinate viri, nam quæ tam ſera moratur
“ Segnities? alii rapiunt incenſa feruntque
“ Pergama: vos celſis nunc primùm à navibus itis?’
‘ Dixit: et extemplo (neque enim reſponſa dabantur
‘ Fida ſatis) ſenſit medios delapſus in hoſtes.
‘ Obſtupùit, retróque pedem cum voce repreſſit.
‘ Improviſum aſpris veluti qui ſentibus anguem
‘ Preſſit humi nitens, trepidúſq; repentè refugit
‘ Attollentem iras, et cœrula colla tumentem.
‘ Haud ſecus Androgeos viſu tremefactus abibat.
‘ Irruimus, denſis et circumfundimur armis:
‘ Ignaróſque loci paſſim et formidine captos
‘ Sternimus: aſpirat primo fortuna labori.
‘ Atq; hic exultans ſucceſſu animíſq; Choræbus:
“ O ſocii, quà prima, inquit, fortuna ſalutis
“ Monſtrat iter, quáq; oſtendit ſe dextra, ſequamur.
“ Mutemus clypeos, Danaûmq; inſignia nobis
“ Aptemus: dolus, an virtus, quis in hoſte requirat?
“ Arma dabunt ipſi.’ Sic fatus, deinde comantem
‘ Androgei galeam, clypeíque inſigne decorum
‘ Induitur: lateríque Argivum accommodat enſem.
‘ Hoc Ripheus, hoc ipſe Dymas, omníſq; juventus
‘ Læta facit: ſpoliis ſe quiſq; recentibus armat.

‘ *aut poſſit lugendo æquare illos labores? Perit urbs vetus,* quæ *regnaverat per multos annos: multa inutilia corpora paſſim funduntur, & per vias, & per domos, & per ſacra Deorum. Nec ſoli Trojani luunt pœnas ſanguine: aliquando etiam virtus redit victis in corda, & Græci victores occiduntur: ubique crudelis* eſt *luctus, ubique timor, & multæ ſpecies mortis.*

‘ *Androgeos primus è Græcis occurrit nobis, magna turba cingente, putans* nos eſſe ‘ *agmen ſociorum, inconſultus: & prior nos alloquitur ſermone amico:* ‘ *Properate, ô viri, quæ enim tam tarda deſidia* vos *detinet? alii vaſtant & evertunt Trojam combuſtam: vos nunc primo venitis ab altis navibus?*’ Sic *locutus eſt: & ſtatim agnovit* ſe *deveniſſe in medium hoſtium, nam non reddebantur* ipſi *reſponſa ſatis tuta. Obſtupuit, & retro continuit pedem cum voce. Sicut qui in vepribus rigidis innitens terræ calcavit anguem ex improviſo: & ſubito tremens fugit* eum *aſſurgentem in iras, & inflantem collum cœruleum. Non aliter Androgeos recedebat territus aſpectu. Irrumpimus & circum miſcemur confertis armis: & paſſim dejicimus* Græcos, *inſcios locorum et metu percitos: fortuna favet primis conatibus.*

‘ *Et tunc Choræbus lætus ſucceſſu et animoſior ait:* “ *O ſocii, eamus, quà fortuna oſtendit viam ſalutis, et quà ſe præbet propitiam. Mutemus clypeos, & accommodemus nobis arma Græcorum. Quis exigat in hoſte,* utrum *virtus, an dolus* ſit? *Ipſi* Græci occiſi *ſuppeditabunt* nobis *arma.*’ *Sic locutus poſtea induit caſſidem criſtatam Androgei, & pulchrum ornamentum clypei, & alligat lateri gladium Græcum. Hoc facit Ripheus, hoc ipſe Dymas, & omnis juventus læta: unuſquiſque armat ſe ſpoliis novis,*

NOTÆ.

367. *Quondam.*] Aliquando. Sic G. 3. 99. *Ut quondam in ſtipulis magnis ſine viribus ignis Incaſſum furit.* De *Teucris*, Trojanis, Æ. 1. 239. De *Danais*, Græcis, Æ. 1. 34.

377. *Senſit delapſus in hoſtes.*] Id eſt, *ſe delapſum eſſe*: Græciſmus, Latinis veteribus familiaris. Sic Catul. in Phaſelo, v. 2. *Ait fuiſſe navium celerimus, &c.*

379. *Aſpris.*] Pro *asperis*: ut Æ. 1. 205. *Acceſtis*, pro *acceſſiſtis*.

391. *Comantem galeam.*] Criſtatam, caudis animalium ornatam, Æ. 3. 468. *Argivum*, Græcum, ab Argis urbe Peloponneſi, Æ. 1. 288.

‘ *Imus permixti Græcis, Diis* ‘ Vadimus immixti Danais, haud numine noſtro :
‘ *non propitiis : & congreſſi per* ‘ Multáque per cæcam congreſſi prælia noctem
‘ *obſcuram noctem committimus* ‘ Conſerimus, multos Danaûm demittimus Orco.
‘ *multas pugnas, mittimus plu-* ‘ Diffugiunt alii ad naves, & littora curſu
‘ *rimos Græcorum ad inferos.* ‘ Fida petunt : pars ingentem formidine turpi
‘ *Alii fugiunt ad naves, &* ‘ Scandunt rurſus equum, et notâ conduntur in al-
‘ *quærunt currendo totum litus :* ‘ Heu, nihil invitis fas quenquam fidereDivis ! [vo.
‘ *aliqui fœdo metu iterum con-* ‘ Ecce trahebatur paſſis Priameïa virgo
‘ *ſcendunt magnum equum, &* ‘ Crinibus à templo Caſſandra adytíſque Minervæ,
‘ *occultantur in utero* ejus ſibi ‘ Ad cœlum tendens ardentia lumina fruſtra :
‘ *cognito. Heu, nihil oportet* ‘ Lumina ; nam teneras arcebant vincula palmas.
‘ *quemquam ſperare invitis* ‘ Non tulit hanc ſpeciem furiatâ mente Chorœbus,
‘ *Diis ! Ecce filia PriamiCaſ-* ‘ Et ſeſe medium injecit moriturus in agmen.
‘ *ſandra, capillis expaſſis, ra-* ‘ Conſequimur cuncti, et denſis incurrimus armis.
‘ *piebatur à templo & penetra-* ‘ Hìc primùm ex alto delubri culmine telis
‘ *libus Palladis, fruſtra tollens* ‘ Noſtrorum obruimur, oritúrq; miſerrima cædes,
‘ *ad cœlum ardentes oculos :* ‘ Armorum facie, et Grajarum errore jubarum.
‘ *oculos* inquam, *nam catenæ* ‘ Tum Danai gemitu, atque ereptæ virginis irâ,
‘ *ligabant teneras manus. Cho-* ‘ Undique collecti invadunt ; acerrimus Ajax,
‘ *rœbus irato animo non paſſus* ‘ Et gemini Atridæ, Dolopúmque exercitus omnis.
‘ *eſt hoc ſpectaculum, & mori-* ‘ Adverſi rupto ceu quondam turbine venti
‘ *turus immiſit ſe mediam in tur-* ‘ Confligunt Zephyrúſque, Notúſque, et lætusEois
‘ *bam. Omnes ſequimur, & in-* ‘ Eurus equis : ſtridunt ſylvæ : ſævítque tridenti
‘ *gruimus ſpiſſis telis. Tumſta-* ‘ Spumeus, atque imo Nereus ciet æquora fundo.
‘ *timè ſummo faſtigio templi ob-* ‘ Illi etiam, ſi quos obſcurâ nocte per umbram
‘ *ruimur jaculis noſtrorum* Tro- ‘ Fudimus inſidiis, totáque agitavimus urbe,
‘ janorum, *& fit ſtrages de-* ‘ Apparent : primi clypeos mentitáque tela
‘ *ploranda, ob armorum for-* ‘ Agnoſcunt, atque ora ſono diſcordia ſignant.
‘ *mam & errorem criſtarum* ‘ Ilicet obruimur numero ; primúſq; Chorœbus
‘ *Græcarum. TuncGræci* com-
‘ moti *dolore & ira* ob *ereptam*
‘ ſibi *Caſſandram undique con-*
‘ *gregati* nos *oppugnant : ar-*
‘ *dentiſſimus* erat *Ajax, & ge-*
‘ *mini filii Atrei, & omnis ex-*
‘ *ercitus Dolopum. Quemad-*
‘ *modum venti oppoſiti ſciſſo*
‘ *turbine aliquando certant, &*
‘ *Zephyrus,& Notus,& Eurus*
‘ *exultans equis orientalibus:*
‘ *ſibilant ſylvæ, ac Nereus ſpumoſus tridente furit, & commovet mare* ab *imo fundo. Si aliquos per te-*
‘ *nebras obſcuræ noctis fugavimus dolis, & diſperſimus tota urbe : illi etiam occurrunt, primique agno-*
‘ *ſcunt ſcuta & armo ſimulata, & notant voces ſono diſcrepantes* à ſuis. *Statim opprimimur numero,&*
‘ *primus Chorœbus*

NOTÆ.

396. *Haud numine noſtro.*] Non propitiis Diis. Sic Æ. 12. v. 540. *Nec Dii texere Cupentum Æneа veniente ſui.* De *Orco*, qui pro inferis ſumitur, G. 1. 277.

404. *Caſſandra, &c.*] Supra v. 246. In templo Minervæ vitiata ab Ajace Oilei filio, Æ. 1. 44. De *Ajace* Oilei, de quo hic mentio, Æ. 1. 45. De *Atridis*, Atrei filiis, Agamemnone, Æ. 3. 54. & Menelao, ſupra, v. 264. De *Dolopibus*, ſupra, v. 7.

417. *Zephyrus, &c.*] Ventus occidentalis, Ecl. 5. 5. *Notus.*] Qui & *Auſter* meridionalis : à νότιος, *humidus*, Ecl. 2. 58. *Eurus.*] Orientalis, unde equis invectus dicitur *Eois*, ab ἠὼς, *Aurora.* Et verò Horatius equos etiam Euro tribuit, Od. 4. 4. 44. Per *Siculas equitavit undas. Quondam.*] Aliquando, ſupra, v. 367.

419. *Nereus.*] Secundùm aliquos pro *Neptuno* ſumitur, ob tridentem : ſecundùm Orpheum pro Deorum antiquiſſimo : ſecundùm Heſiodum, pro Ponti filio : ſecundùm omnes, pro Nereidum Nympharum patre, & uno è maris præſidibus.

423. *Ora ſono diſcordia.*] Alii enim Phrygiâ, alii Græcâ linguâ utebantur : quidam explicant de vario militum ſymbolo, *mot du guet, the watch-word.*

‘ Penelei

‘ Peneleï dextrâ divæ armipotentis ad aram
‘ Procumbit: cadit et Ripheus juſtiſſimus unus
‘ Qui fuit in Teucris, et ſervantiſſimus æqui:
‘ Diis aliter viſum. Pereunt Hypaníſq; Dymáſq;
‘ Confixi a ſociis: nec te tua plurima, Pantheu,
‘ Labentem pietas, nec Apollinis infula texit.
‘ Iliaci cineres, et flamma extrema meorum,
‘ Teſtor, in occaſu veſtro, nec tela, nec ullas
‘ Vitaviſſe vices Danaûm; et, ſi fata fuiſſent
‘ Ut caderem, meruiſſe manu. Divellimur inde,
‘ Iphitus et Pelias mecum; quorum Iphitus ævo
‘ Jam gravior, Pelias et vulnere tardus Ulyſſei.
‘ Protinus ad ſedes Priami clamore vocati.
‘ Hìc verò ingentem pugnam, ceu cætera nuſquam
‘ Bella forent, nulli totâ morerentur in urbe:
‘ Sic Martem indomitum Danaóſq; ad tecta ruentes
‘ Cernimus, obſeſſúmque actâ teſtudine limen.
‘ Hærent parietibus ſcalæ, poſtéſque ſub ipſos
‘ Nituntur gradibus; clypeóſque ad tela ſiniſtris
‘ Protecti objiciunt, prenſant faſtigia dextris.
‘ Dardanidæ contrà turres ac tecta domorum
‘ Culmina convellunt: his ſe, quando ultima cernunt,
‘ Extremâ jam in morte parant defendere telis;
‘ Auratáſq; trabes, veterum decora alta parentum,
‘ Devolvunt: alii ſtrictis mucronibus imas
‘ Obſedêre fores, has ſervant agmine denſo.
‘ Inſtaurati animi, regis ſuccurrere tectis,
‘ Auxilióque levare viros, vímque addere victis.
‘ Limen erat, cæcæque fores, et pervius uſus

‘ occiditur manu Peneleï ad aram Deæ Palladis. Occiditur etiam Ripheus, qui inter Trojanos unus omnium juſtiſſimus fuit, & obſervantiſſimus æquitatis. Aliter viſum eſt Diis. Moriuntur Hypanis & Dymas, confoſſi à civibus; nec multa religio tuæ nec vittæ Phœbi protexerunt te morientem, ô Pantheu.

‘ Trojani cineres, & ſupremus ignis meorum; teſtor vos, me in exitio veſtro nec effugiſſe arma, nec ulla pericula illata à Græcis: &, ſi fatum voluiſſet ut morerer, me dignum fuiſſe propter facta. Abſtrahimur inde Iphitus & Pelias mecum: è quibus Iphitus jam erat annis tardior, Pelias etiam tardatus ob plagam quam ab Ulyſſe acceperat. Statim vocamur clamoribus ad regiam Priami. Illic autem videmus magnum certamen; quaſi nulla eſſent alibi prælia, & nulli morerentur reliqua in urbe: ſic videmus Martem effrænem, & Græcos ad faſtigia aſcendentes, & portas obſeſſas admotâ teſtudine. Scalæ affiguntur muris, & innituntur gradibus ad ipſas portas: & Græci tecti opponunt ſiniſtris manibus clypeos ad jacula, dextris apprehendunt tecta. Contra Trojani diruunt turres et culmina tegentia domos: ſiquidem vident extremas res, conantur defendere ſe his armis in ruina jam ſuprema: & dejiciunt auratas trabes, magna ornamenta antiquorum patrum: alii ſtrictis gladiis occupaverunt portas, & has defendunt ſpiſſâ multitudine.

‘ Renovatus eſt mihi ardor ſuccurrendi domui regis, & adjuvandi viros auxilio, & addendi vires victis. Erat limen, & janua occulta, & pervia conjunctio

NOTÆ.

425. *Peneleï.*] Unius è quinque Bœotorum ducibus, qui ad expeditionem Trojanam venerant. Iliad. 2. 494. *Armipotentis.*] Palladis, quæ quaſſans arma è cerebro Jovis nata eſt, unde nomen à πάλλω, *quaſſo.*

428. *Diis aliter viſum.*] Licet juſtiſſimus eſſet, viſus eſt tamen Diis morte dignus eſſe. De *infula* ſeu vittis Apollinis, v. 133. De *Apolline*, Ecl. 3. 104.

434. *Meruiſſe manu.*] Me dignum fuiſſe morte propter ea quæ *manu* feceram: nempe ob cædes Græcorum plurimas.

440. *Martem.*] Pro bello, cujus Deus eſt, Ecl. 9. 12.

441. *Teſtudine.*] Machina, quæ inventa dicitur bello Trojano. Sic deſcribitur à Livio l. 44. 9. *Scutis ſuper capita denſatis, ſtantibus primis, ſecundis ſubmiſſioribus, tertiis magis et quartis, poſtremis etiam genu nixis; faſtigiatam, ſicut tecta ædificiorum ſunt, teſtudinem faciebant.* Ait Xiphilinus in Auguſto, tam firmam fuiſſe, ut homines ſupra illam ire poſſent: ſed & equi agi & vehicula. Nomen à corio *teſtudinis, tortuë, tortoiſe.* Græcis συναςπισμὸς à clypeis ſimul nexis. De *poſtibus*, Æn. 1. 452.

‘ Tectorum

‘ *domorum Priami inter ſe, &*
‘ *porta relicta à tergo: quâ*
‘ *miſera Andromache, dum ſta-*
‘ *bant regna, ſæpe ſolebat*
‘ *ſine comitatu ſe conferre ad*
‘ *ſoceros, & ducebat avo pue-*
‘ *rum Aſtyanacta.* Hac *aſcen-*
‘ *do ad faſtigia ſummi tecti,*
‘ *unde miſeri Trojani vibra-*
‘ *bant manibus ſpicula inania.*
‘ *Evertimus ab altiſſima parte,*
‘ *& disjecimus turrim ſitam in*
‘ *loco declivi, & ſummis tectis*
‘ *elatam ad ſidera, unde ſolebat*
‘ *tota Troja ſpectari, & naves*
‘ *Græcorum, et Achaiæ caſtra:*
‘ poſtquam eam *circum acci-*
‘ *dimus ferro, qua* parte *ſupre-*
‘ *mum tabulatum reddebat jun-*
‘ *cturas* parietis *infirmiores.*
‘ *Illa* turris *extemplo concidens*
‘ *ruinam fecit cum tumultu, &*
‘ *late incubuit ſuper turmas*
‘ *Græcorum: ſed alii ſuccedunt:*
‘ *nec lapides, nec ullum genus*
‘ *armorum interim ceſſat.*
‘ *Ante ipſum introitum &*
‘ *ad primam portam Pyrrhus*
‘ *gaudet fulgens armis & luce*
‘ armorum *æreorum. Qualis*
‘ eſt *coluber, quem hyems fri-*
‘ *gida occultabat effœtum ſub*
‘ *terra; quando refectus ve-*
‘ *nenatis herbis, & jam repa-*
‘ *ratus depoſitâ pelle, ac ju-*
‘ *ventute conſpicuus, elato pectore protrahit in lucem lubricum dorſum, erectus ad Solem, & vibrat*
‘ *linguam tricuſpidem. Simul magnus Periphas, & armiger Automedon ductor equorum Achillis:*
‘ *ſimul tota juventus Scyri* inſulæ, *aſcendunt ad tectum, & conjiciunt ignes ad faſtigia.*

‘ Tectorum inter ſe Priami, poſtéſque relicti
‘ A tergo; infelix quâ ſe, dum regna manebant,
‘ Sæpius Andromache ferre incomitata ſolebat
‘ Ad ſoceros, et avo puerum Aſtyanacta trahebat.
‘ Evado ad ſummi faſtigia culminis, unde
‘ Tela manu miſeri jactabant irrita Teucri.
‘ Turrim in præcipiti ſtantem, ſummíſque ſub aſtra
‘ Eductam tectis, unde omnis Troja videri,
‘ Et Danaûm ſolitæ naves, et Achaïca caſtra,
‘ Aggreſſi ferro circùm, quà ſumma labantes
‘ Junctúras tabulata dabant, convellimus altis
‘ Sedibus, impulimúſque. Ea lapſa repentè ruinam
‘ Cum ſonitu trahit, et Danaûm ſuper agmina latè
‘ Incidit: aſt alii ſubeunt: nec ſaxa, nec ullum
‘ Telorum interea ceſſat genus.
‘ Veſtibulum ante ipſum primóq; in limine Pyrrhus
‘ Exultat, telis et luce coruſcus ahenâ.
‘ Qualis ubi in lucem coluber, mala gramina paſtus,
‘ Frigida ſub terrâ tumidum quem bruma tegebat,
‘ Nunc poſitis novus exuviis, nitidúſque juventâ,
‘ Lubrica convolvit ſublato pectore terga
‘ Arduus ad Solem, et linguis micatore triſulcis.
‘ Unà ingens Periphas, et equorum agitator Achillis
‘ Armiger Automedon: unà omnis Scyria pubes
‘ Succedunt tecto, et flammas ad culmina jactant.

NOTÆ.

454. *Tectorum inter ſe, &c.*] Videntur continua duo fuiſſe palatia Priami, & Hectoris, cujus Andromache uxor fuit. *Relicti.*] Ab hoſtibus, qui poſticam illam januam non animadverterant.

456. *Andromache.*] Filia Eetionis regis Thebes, in Cilicia, minoris Aſiæ provincia. Occiſo marito Hectore, Priami & Hecubæ filio, captâque Trojâ, Pyrrho ceſſit in prædam: à quo ducta in Epirum, ex eo Moloſſum ſuſcepit; ac deinde Heleno, Priami item filio, cum regni Epirotici parte in matrimonium conceſſa eſt. *Soceri* igitur Andromaches fuere Priamus & Hecuba.

457. *Aſtyanacta.*] Filium unicum Andromaches ex Hectore: hic poſt Trojam captam cum quæreretur à Græcis ad mortem, occultatus a matre in ipſo Hectoris tumulo, indeque dolo Ulyſſis erutus, è turri præceps actus eſt.

462. *Achaïca caſtra.*] De Achaia, Græciæ regione, Æn. 1. 492. De *Danais*, ib. 34.

463. *Quà ſumma, &c.*] Quà trabium, quæ ſummum tabulatum ſuſtinebat, capita, parieti immiſſa, infirmiorem illum reddebant, & exſcindi facilem. De *Pyrrho*, ſupra, v. 263.

471. *Qualis ubi, &c.*] De illa ſerpentis renovatione, herbarum paſtu, lingua tricuſpide, jam diximus, G. 3. 437.

477. *Scyria pubes.*] E Scyro inſula, una è Cycladibus, in qua regnavit Lycomedes: apud quem depoſitus à Thetide Achilles puellari habitu, ne ad bellum raperetur, interim ex Deidamia Lycomedis filia Pyrrhum ſuſcepit. De *bipenni*, ſecuri utrinque acuta, G. 4. 331. De *limine, poſtibus, cardine*, Æn. 1. 452.

‘ Ipſe

‘ Ipſe inter primos correptâ dura bipenni
‘ Limina perrumpit, poſtéſq; à cardine vellit
‘ Æratos: jamque exciſâ trabe firma cavavit
‘ Robora, et ingentem lato dedit ore feneſtram.
‘ Apparet domus intus, et atria longa pateſcunt:
‘ Apparent Priami et veterum penetralia regum:
‘ Armatóſque vident ſtantes in limine primo.
‘ At domus interior gemitu miſeróque tumultu
‘ Miſcetur; penitúſque cavæ plangoribus ædes
‘ Fœmineis ululant: ferit aurea ſidera clamor.
‘ Tum pavidæ tectis matres ingentibus errant:
‘ Amplexæq; tenent poſtes, atq; oſcula figunt.
‘ Inſtat vi patriâ Pyrrhus; nec clauſtra, neque ipſi
‘ Cuſtodes ſufferre valent: labat ariete crebro
‘ Janua, et emoti procumbunt cardine poſtes.
‘ Fit via vi: rumpunt aditus, primóſque trucidant
‘ Immiſſi Danai, et latè loca milite complent.
‘ Non ſic, aggeribus ruptis cùm ſpumeus amnis
‘ Exiit, oppoſitáſque evicit gurgite moles,
‘ Fertur in arva furens cumulo, campóſq; per omnes
‘ Cum ſtabulis armenta trahit. Vidi ipſe furentem
‘ Cæde Neoptolemum, geminóſq; in limine Atridas:
‘ Vidi Hecubam, centúmq; nurus, Priamúmq; per aras
‘ Sanguine fœdantem, quos ipſe ſacraverat, ignes.
‘ Quinquaginta illi thalami, ſpes tanta nepotum,
‘ Barbarico poſtes auro, ſpoliiſque ſuperbi,

‘ Pyrrhus *ipſe inter primos*
‘ *correpta ſecuri durum limen*
‘ *perfringit, & è cardinibus*
‘ *eruit portas æreas: & jam*
‘ *abſciſſâ trabe perforavit du-*
‘ *riſſima ligna, fecitque ma-*
‘ *gnum hiatum lato ſpatio.*
‘ *Apparet interior domus, &*
‘ *longa atria patent: apparent*
‘ *receſſus Priami & antiquo-*
‘ *rum regum: & cernunt mi-*
‘ *lites reſiſtentes in ipſo aditu.*
‘ *At domus interior turbatur*
‘ *luctu & miſero tumultu:*
‘ *cavæ ædes intime reſonant*
‘ *planctibus fœminarum: cla-*
‘ *mor ferit aſtra lucida. Tunc*
‘ *timidæ matres vagantur totâ*
‘ *domo, & hærent amplexæ*
‘ *portas,* iiſque *dant oſcula.*
‘ *Urget Pyrrhus paterno impe-*
‘ *tu: nec obices, nec ipſi cuſto-*
‘ *des poſſunt* eum *ſuſtinere:*
‘ *janua quatitur multo ariete,*
‘ *& portæ concidunt ejectæ è*
‘ *cardinibus. Fit via per vim,*
‘ *et Græci immiſſi pandunt* ſibi
‘ *aditum, & occidunt primos,*
‘ *& undique replent ſpatia*
‘ *militibus. Non ſic ſpumans*
‘ *fluvius volvitur in agros*
‘ *furens auctu* aquarum, *&*
‘ *per omnes campos evertit ar-*
‘ *menta cum ſtabulis; quando*
‘ *fractis obicibus exundavit,*
‘ *& ſuperavit* aquarum *copiâ*
‘ *moles oppoſitas. Ipſe vidi furioſum cædibus Pyrrhum, & duos Atrei filios in limine. Vidi Hecubam,*
‘ *& centum fœminas, & Priamum inter aras inficientem ſanguine ignes, quos dicaverat* Diis. *Quin-*
‘ *quaginta cubicula,* in quibus erat ei *magna ſpes poſteritatis: portæ ornatæ auro peregrino & ſpoliis,*

NOTÆ.

491. *Vi patriâ.*] Hauſta è patris Achillis exemplo, qui ex *Horat.* de A. P. 292. *Iracundus, inexorabilis, acer.*

492. *Ariete.*] Machina fuit longior, cujus caput in arietis caput ex ære conformatum, in urbium portas magna vi librabatur. De *Pyrrho Neoptolemo* ſupra v. 263.

501. *Hecubam.*] Uxorem Priami, filiam Ciſſei Thraciæ regis: quæ in ſervitutem à Græcis abducta, fingitur mutata in canem, quia Græcos manibus convitiis laceſſebat. *Centumque Nurus.*] *Nurus* proprie uxor filii eſt, *bru.* Cum tamen conſtet Priamum filios centum, atque adeo centum nurus, non habuiſſe; conſtat hic juniores intelligi fœminas, quæ in comitatu Hecubæ erant, aut ad eam confugerant: ut apud Ovid, Met. 2. 364. de populis arboribus loquentem: *Inde fluunt lacrymæ, ſtillataque Sole rigeſcunt De ramis electra novis, quæ lucidus amnis Excipit, et nuribus mittit geſtanda Latinis.* De *aris* Priami, infra, v. 513.

503. *Quinquaginta illi thalami.*] Separata cubicula. Priamus enim ex Homero, Iliad. 6. 244. totidem habuit thalamos, ubi filii totidem apud uxores habitabant: & è regione thalamos præterea duodecim, ubi totidem habitabant filiæ apud generos: ergo liberos habuit ex utroque ſexu duos ac ſexaginta, è variis uxoribus, præſertimque ex Hecuba novemdecim, ut ait ipſe Priamus, Iliad. ultima, 496.

504. *Barbarico.*] Cerdanus probat exemplis compluribus, *Barbaricum* & *Phrygium* idem eſſe, & Phryges divitiis fuiſſe inſignes: & certum quidem eſt, barbaros à Græcis vocatos eſſe Aſiaticos omnes, quales erant Trojani, Phryges, & Perſæ. Nec tamen puto patriam Æneæ barbaram ab Ænea ipſo hic appellari: igitur melius explica de auro Aſiaticis aliis gentibus per

‘ Procubuêre

‘ *ceciderunt: ubi deeſt ignis,* ‘ *occupant* locum *Græci.*

‘ *Fortaſſe etiam petes, quæ* ‘ *fuerit ſors Priami. Poſtquam* ‘ *vidit ruinam captæ urbis, et* ‘ *perruptas portas domûs, &* ‘ *hoſtem in medio* ejus *receſſu:* ‘ *ſenex fruſtra induit humeris* ‘ *ſenio trementibus arma diu* ‘ *deſueta, & accingitur gladio* ‘ *inutili, & ruit moriturus in* ‘ *confertos hoſtes. In media* ‘ *domo et ſub apertis auris cœli* ‘ *fuit ara magna, & prope,* ‘ *laurus antiquiſſima, imminens* ‘ *aræ, tegens umbrâ* Deos *do-* ‘ *meſticos. Hic Hecuba, &* ‘ ejus *filiæ, fruſtra circa aras* ‘ *confertæ, ſicut fugientes co-* ‘ *lumbæ per nigram tempeſta-* ‘ *tem, et amplectentes Deorum* ‘ *ſtatuas,* eis *adhærebant. Cum* ‘ *vero vidit Priamum ipſum* ‘ *ſumptis armis juvenilibus:* ‘‘ *Quæ tam funeſta mens, ait,* ‘‘ *ô miſer marite, impulit* te *ad* ‘‘ *induenda hæc arma? aut* ‘‘ *quo curris? Tempus* præſens ‘‘ *non indiget tali ſubſidio, nec* ‘‘ *talibus propugnatoribus; ne* ‘‘ *ſi meus* quidem *Hector nunc* ‘‘ *ipſe adeſſet. Huc denique* te ‘‘ *recipe: hæc ara proteget cun-* ‘‘ *ctos, aut morieris nobiſcum.*’ ‘ *Sic ore locuta, accepit ſenem* ‘ *juxta ſe, et poſuit* eum *in* ‘ *ſacro ſedili.*

‘ Procubuêre: tenent Danai, quà deficit ignis.
‘ Forſitan et Priami fuerint quæ fata, requiras.
‘ Urbis ubi captæ caſum, convulſáque vidit
‘ Limina tectorum, et medium in penetralibus ho-
‘ Arma diu ſenior deſueta trementibus ævo [ſtem;
‘ Circundat nequicquam humeris, et inutile ferrum
‘ Cingitur, ac denſos fertur moriturus in hoſtes.
‘ Ædibus in mediis, nudóque ſub ætheris axe
‘ Ingens ara fuit, juxtáque veterrima laurus,
‘ Incumbens aræ, atque umbrâ complexa Penates.
‘ Hìc Hecuba, et natæ nequicquam altaria circùm,
‘ Præcipites atrâ ceu tempeſtate columbæ,
‘ Condenſæ, et Divûm amplexa ſimulacra tenebant.
‘ Ipſum autem ſumptis Priamum juvenilibus armis
‘ Ut vidit: ‘ Quæ mens tam dira, miſerrime conjux,
‘‘ Impulit his cingi telis? aut quo ruis? inquit.
‘‘ Non tali auxilio, nec defenſoribus iſtis [ctor.
‘‘ Tempus eget: non, ſi ipſe meus nunc afforet He-
‘‘ Huc tandem concede: hæc ara tuebitur omnes,
‘‘ Aut moriére ſimul.’ Sic ore effata recepit
‘ Ad ſeſe, et ſacrâ longævum in ſede locavit.
‘ Ecce autem elapſus Pyrrhi de cæde Polites,
‘ Unus natorum Priami, per tela, per hoſtes
‘ Porticibus longis fugit, et vacua atria luſtrat
‘ Saucius: illum ardens infeſto vulnere Pyrrhus
‘ Inſequitur; jam jámq; manu tenet, et premit haſtâ.
‘ Ut tandem ante oculos evaſit et ora parentum,

‘ *Ecce autem Polites, unus filiorum Priami, evitata morte* inferendâ *à Pyrrho, inter arma, inter* ‘ *hoſtes, fugit per longas porticus, et pererrat ampla atria, vulneratus: Pyrrhus furens perſequitur* ‘ *illum inimico telo, et prope manu attingit, urgetque haſta. Poſtquam autem* Polites *pervenit ante* ‘ *oculos et ora parentum,*

NOTÆ.

bellum direpto, præcipue quia cum *ſpoliis* hic jungitur.

512. *Sub ætheris axe.*] *Sub Dio,* vel *ſub Jove*; id eſt, ſub ipſo aëre & aperto cœlo, quem locum in mediis domibus *impluvium* vocant. *Axe.*] Cœlo. Vel quia pars cœli nobis imminens ſignum habet maxime conſpicuum, *urſum,* ſive *ſeptentriones*; quod & *plauſtrum* dicitur, & *axis* ideo dici poteſt, ſecundùm Servium. Vel quia, ſicut *poli,* ita & *axis,* pro toto cœlo ſumitur: ſunt enim *poli,* puncta duo axem terminantia; *axis* autem linea ipſa ſive obelus, circa quem cœlum volvi concipitur.

513. *Ingens ara fuit.*] Ara illa in loco ſubdiali & aperto, mediis in ædibus poſita fuit, & *Jovi Herceo* dicata, ex Athenæo, l. 5. Ad hanc occiſus fuit Priamus: ex Euripide, Pauſania, Ovidio, Seneca. Dicebatur Herceus ἕρκειος, ab ἕρκος, *ſeptum,* quia intra domorum ſepta ſtatuebatur ejus ara. Præter oculos naturales duos, tertium habebat in fronte, ex Pauſania in Corinth. Non aſſentior Turnebo, l. 14, 15. in hac ara ſacratum fuiſſe ignem perpetuum; ſed ignem recens à Priamo excitatum ad placandos Deos, de quo v. 502.

Laurus.] Hanc aliqui dicunt arte factam fuiſſe: cujus truncus cubitorum duodecim ex auro puriſſimo; rami & folia ex auro & argento, flores & fructus è gemmis. Sed ſativam & naturalem puto.

514. *Penates.*] Vel domum intelligit, vel ſtatuas domeſticorum Deorum cum Herceo Jove in eadem ara poſitas. De *Penatibus,* infra, v. 737.

529. *Vulnere.*] Ictu, vel telo, quo vulnus infligitur.

‘ Concidit,

‘ Concidit, ac multo vitam cum ſanguine fudit. [tur,
‘ HìcPriamus, quanquam in mediâ jam morte tene-
‘ Non tamen abſtinuit, nec voci, iræque pepercit:
“ At tibi pro ſcelere (exclamat) pro talibus auſis
“ Dii (ſi qua eſt cœlo pietas, quæ talia curet)
“ Perſolvant grates dignas, et præmia reddant
“ Debita; qui nati coràm me cernere lethum
“ Feciſti, et patrios fœdâſti funere vultus.
“ At non ille, ſatum quo te mentiris, Achilles
“ Talis in hoſte fuit Priamo; ſed jura fidémque
“ Supplicis erubuit; corpúſque exangue ſepulchro
“ ReddiditHectoreum, meq; in mea regna remiſit.’
‘ Sic fatus ſenior, telúmque imbelle ſine ictu
‘ Conjecit: rauco quod protinus ære repulſum,
‘ Et ſummo clypei nequicquam umbone pependit.
‘ Cui Pyrrhus: ‘ Referes ergo hæc, et nuncius ibis
“ Pelidæ genitori: illi mea triſtia facta,
“ Degenerémq; Neoptolemum narrare memento.
“ Nunc morere.’ Hæc dicens altaria ad ipſa tremen-
‘ Traxit, et in multo lapſantem ſanguine nati: [tem
‘ Implicuitque comam lævâ: dextrâque coruſcum
‘ Extulit, ac lateri capulo tenus abdidit enſem.
‘ Hæc finis Priami fatorum: hic exitus illum
‘ Sorte tulit, Trojam incenſam et prolapſa videntem
‘ Pergama, tot quondam populis terríſq; ſuperbum
‘ Regnatorem Aſiæ. Jacet ingens litore truncus,
‘ Avulſúmq; humeris caput, et ſine nomine corpus.
‘ At me tum primùm ſævus circumſtetit horror:
‘ Obſtupui: ſubiit chari genitoris imago,
‘ Ut regem æquævum crudeli vulnere vidi
‘ Vitam exhalantem: ſubiit deſerta Creüſa,
‘ Et direpta domus, et parvi caſus Iüli.

‘ *cecidit, & emiſit animam cum*
‘ *multo ſanguine. TumPriamus,*
‘ *etſi jam in media morte poſi-*
‘ *tus, tamen non* ſibi *tempera-*
‘ *vit nec iram et vocem continuit:*
“ *Tibi vero (exclamat) Dii*
“ *referant meritam gratiam,*
“ *& reddant debitam meree-*
“ *dem pro hoc crimine & tali-*
“ *bus factis; ſi eſt* in *cœlo*
“ *aliqua pietas, quæ obſervat*
“ *talia:* tibi, inquam, *qui*
“ *feciſti me coram videre mor-*
“ *tem filii, & funeſtaſti faciem*
“ *patris* hac *cæde. At ille*
“ *Achilles, ex quo fingis te*
“ *procreatum eſſe, talis non fuit*
“ *erga hoſtem Priamum: ſed*
“ *rationem habuit juris* genti-
“ um *& fidei* debitæ *ſuppli-*
“ *cantibus; & reſtituit tumulo*
“ *examine corpus Hectoris, &*
“ *me remiſit in urbem meam.*’
‘ *Sic dixit ſenex, & projecit*
‘ *telum debile ſine impetu, quod*
‘ *ſtatim reſiliit* ex *ære rauco,*
‘ *& fruſtra pependit è ſum-*
‘ *mo umbone clypei. Cui Pyr-*
‘ *rhus* reſpondit: ‘ *Feres er-*
“ *go iſta, & ibis nuncius ad*
“ *Achillem patrem* meum:
“ *memento narrare illi mea*
“ *indigna facta & Pyrrhum*
“ *degenerem. Nunc morere.*’
‘ *Hæc dicens trahit* eum *ad*
‘ *ipſas aras trepidum, & va-*
‘ *cillantem in medio ſanguine*
‘ *filii, & involvit ſiniſtrâ ca-*
‘ *pillos, ac dextrâ ſuſtulit en-*
‘ *ſem micantem, condiditque in*
‘ ejus *latus uſque ad manubri-*
‘ *um. Hic fuit terminus caſuum*
‘ *Priami: hic exitus neceſſitate*
‘ *obſtulit eum, videntem Per-*

‘ *gama everſa & Trojam combuſtam:* eum inquam *regem Aſiæ, clarum propter tot gentes, & tot re-*
‘ *giones: jacet in litore magnus truncus, & caput abſciſſum* ex *humeris, & cadaver ſine nomine.*
‘ *Tunc verò primum dirus horror invaſit me. Attonitus fui: venit* in mentem *imago dilecti patris*
‘ mei; *quando vidi regem* ipſi *coævum efflantem crudeli plagâ animam: venit* in mentem *Creüſa de-*
‘ *relicta, & ſpoliata domus, & periculum parvi Aſcanii.*

NOTÆ.

542. *Supplicis, &c.*] De hac Priami ſupplicatione apud Achillem, pro repetendo Hectoris cadavere, Æn. 1. 103.

546. *Umbone.*] *Umbo*, ἄμβων, eſt quicquid in plano eminent, rotundâ figurâ: talis erat media pars clypei. *Pelides*; Achilles, filius Pelei, de quo Æ. 1. 34.

554. *Hæc finis.*] Vulgo maſculini generis eſt: hic etiam fœminini, ut Æ. 5. 384. *Quæ finis ſtandi?*

557. *Regnatorem Aſiæ.*] Priamus enim imperaſſe dicitur Phrygiæ minori ac majori, quæ maximam Aſiæ minoris partem complectuntur.

Litore truncus.] Dicitùr enim à quibuſdam Priamus à Pyrrho tractus ab ara domeſtica ad Achillis tumulum, qui erat in litore Sigei promontorii; ibique occiſus: Virgilius occiſum quidem vult ad aram, ſed cadaver deinde protractum fuiſſe ad litus innuit.

562. *Creüſa.*] De ea infra, v. 712.

‘ Reſpicio,

' *Circumſpicio, & quæro quænam eſſet circa me multitudo. Omnes* me *reliquerant fatigati, & corpora ſaliendo præcipitaverant in terram, aut afflicta conjecerant in flammas. Et jam fere reſtabam ſolus, cum video filiam Tyndarei occupantem templum Veſtæ, & clam occultam in arcano loco: claræ flammæ præbent lucem vaganti* mihi *& circumquaque intendenti oculos in omnia. Illa communis furia Trojæ & Græciæ, timens Trojanos ſibi infenſos ob ruinam Trojæ, & ſupplicia à Græcis* inferenda, *& furorem derelicti mariti, occultaverat ſeſe, & hærebat aris non viſa. Accenſus eſt furor* in *animo: ſubortus eſt ardor vindicandi patriam everſam, & repetendi pœnas ſceleris.* " *Nempe,* aiebam, " *hæc videbit illæſa Spartam et Mycenas patrias? et abibit regina* poſt *partam victoriam? & cernet maritum, & domum, & parentes, & filios, ſtipata multitudine Trojanarum & famulis Phrygiis! Priamus* interea " *gladio perierit? Troja arſerit igne? Trojanum litus tam ſæpe maduerit ſanguine?*

' Reſpicio, et, quæ ſit me circùm copia, luſtro.
' Deſeruêre omnes defeſſi, et corpora ſaltu
' Ad terram miſêre, aut ignibus ægra dedêre.
' Jámque adeò ſuper unus eram, cùm limina Veſtæ
' Servantem, et tacitam ſecretâ in ſede latentem
' Tyndarida aſpicio: dant clara incendia lucem
' Erranti, paſſímque oculos per cuncta ferenti.
' Illa ſibi infeſtos everſa ob Pergama Teucros,
' Et pœnas Danaûm, et deſerti conjugis iras
' Permetuens, Trojæ et patriæ communis Erinnys,
' Abdiderat ſeſe, atque aris inviſa ſedebat.
' Exarſêre ignes animo: ſubit ira, cadentem
' Ulciſci patriam, et ſceleratas ſumere pœnas.
" Scilicet hæc Spartam incolumis patriáſq; Mycenas
" Aſpiciet? partóque ibit regina triumpho?
" Conjugiúmq; domúmq; patres, natóſq; videbit,
" Iliadum turbâ et Phrygiis comitata miniſtris?
" Occiderit ferro Priamus? Troja arſerit igni?
" Dardanium toties ſudârit ſanguine litus?
" Non ita: namq; etſi nullum memorabile nomen
" Fœmineâ in pœnâ eſt, nec habet victoria laudem;
" Extinxiſſe nefas tamen, et ſumpſiſſe merentis
" Laudabor pœnas; animúmque explêſſe juvabit
" Ultricis flammæ, et cineres ſatiâſſe meorum.'
' Talia jactabam, et furiatâ mente ferebar:
' Cùm mihi ſe non antè oculis tam clara, videndam

" *Non ſic* erit: *nam licet nulla ſit memorabilis gloria in punitione fœminæ, &* talis *victoria non ſit digna laude: tamen laudabor* quod *occiderim ſceleratam, & pœnis affecerim dignam; & dulce erit expleviſſe deſiderium ardentiſſimæ ultionis, & ſatis feciſſe manibus* meorum *civium.*'

' *Talia dicebam, & currebam furioſo animo: cum alma mater* mea *præbuit ſe mihi videndam, nuſquam antea tam manifeſta oculis,*

NOTÆ.

567. *Jamque adeo, &c.*] Verſus duos & viginti ſequentes ſuſtuliſſe dicuntur Varius & Tucca; eo quod ea, quam continent, Helenæ fuga, contraria videatur iis quæ leguntur, Æ. 6. v. 511. ubi dicitur Helena, non apud Priamum, ſed apud filium Priami Deiphobum, ſuum poſt necem Paridis maritum, habitâſſe; & in ejus domum Græcos ad ipſum jugulandum induxiſſe: *Intra tecta vocat Menelaum et mœnia pandit; Scilicet id magnum ſperans fore munus amanti, Et famam extingui veterum ſic poſſe malorum.* At reſpondeo cum Naſcimbæno, dici poſſe, ſpem Helenæ de placando Menelao vanam fuiſſe, quod innuit vox illa *ſcilicet*; proditoque Deiphobo, Helenam, cum ſe nihilominus velut hoſtem peti animadvertiſſet, evaſiſſe fugâ in Veſtæ templum ſacrarium domus regiæ, per illud ipſum poſticum oſtium, quo Æneas eundem in locum penetraverat. Et vero Euripides in Troad. v. 35. 876. 1056. docet Helenam cum Trojanis mulieribus captivam à Menelao abductam eſſe, eo conſilio, ut Græcis, quorum liberi Trojano bello perierant, occidenda traderetur. *Tyndaris* vocatur, ob *Tyndarum* patrem, Spartæ regem, *Æ.* 1. 654. *Erinnys* furiis commune nomen, ſupra, v. 337. De *Veſta*, v. 296.

577. *Spartam.*] *Sparta* ſive *Lacedæmon* patria Helenæ, urbs Peloponneſi, ut & *Mycenæ*; quare autem dicatur etiam ejus patria *Mycenæ*, diximus Æn. 1. 654. De *Phrygia*, Æn. 1. 385.

585. *Nefas.*] Pro perſona ſceleſta & nefaria: ſic frequenter apud Plautum uſurpatur *ſcelus.*

' Obtulit,

‘ Obtulit, et purâ per noctem in luce refulsit
‘ Alma parens, confessa Deam; qualísque videri
‘ Cœlicolis et quanta solet; dextrâque prehensum
‘ Continuit, roseóque hæc insuper addidit ore:
“ Nate, quis indomitas tantus dolor excitat iras?
“ Quid furis? aut quonam nostri tibi cura recessit?
“ Non priùs aspicies, ubi fessum ætate parentem
“ Liqueris Anchisen? superet conjúxne Creüsa,
“ Ascaniúsque puer? quos omnes undique Graiæ
“ Circùm errant acies; et, ni mea cura resistat,
“ Jam flammæ tulerint, inimicus et hauserit ensis.
“ Non tibi Tyndaridis facies invisa Lacænæ,
“ Culpatúsve Paris, verùm inclementia Divûm
“ Has evertit opes, sternítque à culmine Trojam.
“ Aspice: namq; omnem, quæ nunc obducta tuenti
“ Mortales hebetat visus tibi, et humida circùm
“ Caligat, nubem eripiam: tu ne qua parentis
“ Jussa time, neu præceptis parere recusa.
“ Hìc ubi disjectas moles, avulsáque saxis
“ Saxa vides, mixtóq; undantem pulvere fumum;
“ Neptunus muros, magnóque emota tridenti
“ Fundamenta quatit, totámque à sedibus urbem
“ Eruit. Hìc Juno Scæas sævissima portas
“ Prima tenet, sociúmque furens à navibus agmen
“ Ferro accincta vocat.
“ Jam summas arces Tritonia (respice) Pallas
“ Insedit, nimbo effulgens et Gorgone sævâ.

‘ & *in tenebris resplenduit ni-*
‘ *tido lumine, fassa se Deam*
‘ esse, & *qualis ac quanta so-*
‘ *let apparere Divis: & re-*
‘ *pressit me dextrâ apprehen-*
‘ *sum: prætereaque adjecit hæc*
‘ verba *ore roseo:* ‘ *Fili, quis*
“ *tantus dolor commovet* hanc
“ *iram intractabilem? Cur*
“ *furis? aut quem in* locum
“ *tibi abiit cura nostrarum re-*
“ rum? *Nonne prius quæres,*
“ *ubi deserueris patrem* tuum
“ *Anchisen, annis gravem?*
“ *An supersit uxor Creusa, et*
“ *Ascanius filius? quos omnes*
“ *cingunt undique turmæ Græ-*
“ *corum; &, nisi mea solici-*
“ *tudo obstitisset, jam ignis ab-*
“ *sumpsisset, aut gladius hostilis*
“ *interfecisset. Non vultus He-*
“ *lenæ Spartanæ tibi odiosus,*
“ *aut* toties *incusatus Paris;*
“ *sed Deorum ira delet hanc*
“ *potentiam, & dejicit Trojam*
“ *ex* alto *fastigio. Vide: nam*
“ *auferam omnem nubem, quæ*
“ *offusa tibi aspicienti debilitat*
“ *oculos mortales, & humida*
“ *circum nigrescit: tu ne ulla*
“ *matris imperia metue, &*
“ *ne abnuas obtemperare* ejus
“ *mandatis. Illic ubi cernis*
“ *moles prostratas, & lapides*
“ *avulsos lapidibus, & fumum*
“ *undatim* surgentem *mixto*
“ *pulvere*; illic *Neptunus suc-*
“ *cutit fundamenta impulsa magno tridente, & convellit à radicibus totam urbem. Illic ferocissima*
“ *Juno occupat Scæas portas, & armata ferro* ac *furiosa vocat à navibus exercitum sociorum. Jam*
“ *(aspice) Tritonia Pallas stetit in summis arcibus, resplendens nube & torvo* capite *Medusæ.*

NOTÆ.

600. *Hauserit.*] De hac voce, pro *vulnerarit, occiderit*, Æn. 10. 314.

601. *Tyndaridis Lacænæ, &c.*] Helenæ Tyndarei filiæ, Lacedæmoniæ, Æ. 1. 654. *Lacænæ*, fœmininum, non à masculino *Lacænus*, sed à *Lacon*, incola Laconiæ; ut à λέω, *leo*, λέαινα, *leæna*. De *Paride*, Æn. 1. 31.

610. *Neptunus muros, &c.*] Neptunum Virgilius Trojanæ urbi infestum facit, ob perjurium Laomedontis, qui Deum illum pactâ mercede fraudavit, postquam is cum Apolline muros urbis condidisset, G. 1. 502. Neptunus tamen apud Euripid. in prologo Troad. ait se Trojanis benevolum semper fuisse, ex quo muros eorum condiderat: sed in fabulis incerta omnia. Aitque Servius Laomedontem Apollini & Neptuno pecuniam ad sacra vovisse, ac deinde ad murorum fabricam convertisse; unde fabula emanavit, Deos & fecisse muros, & regi offensos fuisse. De *Neptuno*, Æn. 1. 129.

612. *Scæas portas.*] Trojæ portas sex fuisse ait Dares, *Antenorida, Dardanien, Iliam, Catumbriam, Trojanam, et Scæam.* Hæc nomen habuit, vel à σκαιὰ, *sinistra*, quod in sinistra urbis parte esset: vel à σκήνωμα, *tentorium, tabernaculum*; quod his sepulcrum esset Laomedontis: vel, secundùm Strabonem l. 13. vox est Thracia, cujus significatum non affert.

615. *Tritonia.*] Supra v. 171. *Pallas*, Æn. 1. 43.

616. *Nimbo.*] Servius explicat, *nube divina:* & puto circulum esse lucidum, huic similem diademati, quo Divorum capita Christiani præcingunt. Aitque Isidorus l. 19. 31. *Nimbum*

“ Ipse

" *Ipſe Jupiter ſuggerit Græcis* " *animos & robur opportunum:* " *ipſe commovet Deos adverſus* " *arma Trojana. Fili, accelera* " *fugam, et pone finem labori-* " *bus. Nuſquam te deſeram, et* " *ducam te ſecurum ad paternam* " *domum.*' Sic *locuta fuerat, et* ' *ſtatim abdidit ſe denſis tenebris* ' *noctis. Apparent horrendæ* ' *ſpecies, & numina magna* ' *Deorum ad verſa Trojæ.*

' *Tunc vero omne Ilium* ' *viſum eſt mihi recumbere* ' *in flammas, & Troja Ne-* ' *ptunia à fundamentis ſub-* ' *rui. Et quemadmodum quan-* ' *do in altis montibus ruſtici* ' *conantur certatim evellere* ' *veterem ornum, circumciſam* ' *ferro multiſque ſecuribus;* ' *illa diu minatur, & ramis* ' *tremens vacillat emoto cacu-* ' *mine: donec paulatim victa* ' *ictibus, poſtremum inſonuit,* ' *& evulſa fecit ruinam in* ' *montibus. Deſcendo, ac du-* ' *cente Venere elabor inter ignes* ' *& hoſtes:* eorum *arma per-* ' *mittunt* mihi *viam, et ignes* ' *retro abeunt. Sed poſtquam* ' *jam progreſſus ſum ad januam* ' *paternæ domus, & veteres* ' *ædes; pater, quem cupiebam* ' *exportare primum in altos* ' *montes, & ad* quem *primum* ' *ibam, renuit protrahere vitam, & tolerare exilium,* poſt *everſam Trojam: & dicit,* ' *O vos,* " *quibus ſanguis ætate viget, & ſanæ vires ſtant propria firmitate: vos tentate fugam. Si ſuper.* " *voluiſſent me proferre vitam, ſervaſſent mihi hanc domum: ſatis & pluſquam* ſatis eſt

" Ipſe Pater Danais animos viréſque ſecundas
" Sufficit: ipſe Deos in Dardana ſuſcitat arma.
" Eripe, nate, fugam, finémque impone labori.
" Nuſquam abero, et tutum patrio te limine ſiſtam.'
' Dixerat, et ſpiſſis noctis ſe condidit umbris.
' Apparent diræ facies, inimicáque Trojæ
' Numina magna Deûm.
' Tum verò omne mihi viſum conſidere in ignes
' Ilium, et ex imo verti Neptunia Troja.
' Ac veluti ſummis antiquam in montibus ornum
' Cùm ferro acciſam crebríſque bipennibus inſtant
' Eruere agricolæ certatim; illa uſque minatur,
' Et tremefacta comam concuſſo vertice nutat:
' Vulneribus donec paulatim evicta ſupremum
' Congemuit, traxítque jugis avulſa ruinam.
' Deſcendo, ac, ducente Deo, flammam inter & hoſtes
' Expedior: dant tela locum, flammæq; recedunt.
' Aſt ubi jam patriæ perventum ad limina ſedis,
' Antiquáſq; domos; genitor, quem tollere in altos
' Optabam primum montes, primúmque petebam,
' Abnegat exciſâ vitam producere Trojâ,
' Exiliúmque pati. ' Vos ô quibus integer ævi
" Sanguis, ait, ſolidæque ſuo ſtant robore vires;
" Vos agitate fugam.
" Me ſi cœlicolæ voluiſſent ducere vitam,
" Has mihi ſervâſſent ſedes: ſatis una ſupérque

NOTÆ.

quoque dici *faſciolam tranſverſam ex auro, aſſutam in linteo, quod eſt in fronte fœminarum.* Qua voce uſus eſt Arnobius l. 2. *Laminas perſunderent aurium, imminuerent frontes nimbis.* Et Plautus in Pœnulo Act. 1. ſc. 2. v. 135. Meretricem vocat *nimbatam.*

Gorgone.] *Meduſa, Euryale, Sthenyo,* Phorci filiæ, apud inſulas Dorcadas in Æthiopico oceano regnaſſe dicuntur; *Gorgones* dictæ à γοργότης, *ferocitas.* Ex his, cum *Meduſa* vim à Neptuno paſſa eſſet in Minervæ templo, Minerva capillos ejus mutavit in ſerpentes, quorum aſpectu homines in ſaxa vertebantur. Hoc deinde caput Perſeus, Jovis & Danaes filius, abſcidit auxilio Minervæ: quæ ſuum ipſi clypeum eam in rem commodavit ex ære politiſſimo, quo velut in ſpeculo reflexam capitis ſpeciem tuto aſpiceret: abſciſſum caput Minerva deinceps eidem ſuo clypeo ad terrorem impoſuit.

625. *Neptunia.*] A Neptuno condita, ſupra, v. 610.

626. *Ornum.*] *Ornus,* fraxinus eſt ſylveſtris & montana, *freſne ſauvage, wild aſh.*

632. *Deo.*] Dea Venere. Nam *Deus* communi genere aliquando ſumitur. Sic Lucanus, l. 2. 80. *Terribileſque Deos ſcelerum,* furias appellat. Sic Euripides in Troad. v. 948. τὴν θεὸν κόλαζε, *Deum objurga,* Venerem intelligit. Sic Demoſthenes in exordio orationis de Corona: Θεοῖς εὔχομαι πᾶσι καὶ πάσαις. *Deos precor cunctos & cunctas.*

642. *Una excidia.*] Cum olim ab Hercule Troja expugnata eſt, Æn. 3. 476.

" Vidimus

" Vidimus excidia, et captæ ſuperavimus urbi.
" Sic ô ſic poſitum affati diſcedite corpus.
" Ipſe manu mortem inveniam, miſerebitur hoſtis,
" Exuviáſq; petet: facilis jactura ſepulcri eſt. 646
" Jampridem inviſus Divis et inutilis annos
" Demoror, ex quo meDivûm pater atq; hominum
" Fulminis afflavit ventis, et contigit igni.' [rex
' Talia perſtabat memorans, fixúſq; manebat. 650
' Nos contrà effuſi lacrymis, conjúxque Creüſa,
' Aſcaniúſque, omníſq; domus: ne vertere ſecum
' Cuncta pater, fatóque urgenti incumbere vellet.
' Abnegat, inceptóq; et ſedibus hæret in îſdem. 654
' Rurſus in arma feror, mortémq; miſerrimus opto:
' Nam quod conſilium, aut quæ jam fortuna daba-
" Méne efferre pedem, genitor, te poſſe relicto[tur?
" Sperâſti? tantumque nefas patrio excidit ore?
" Si nihil ex tantâ ſuperis placet urbe relinqui,
" Et ſedet hoc animo, perituræq; addere Trojæ 660
" Téque tuóſque juvat; patet iſti janua letho.
" Jámq; aderit multo Priami de ſanguine Pyrrhus,
" Natum ante ora patris, patrem qui obtruncat ad
" aras.
"Hoc erat, alma parens, quod me, per tela, per ignes,
" Eripis? ut mediis hoſtem in penetralibus, útq; 665
" Aſcaniúmq; patrémq; meum, juxtáq; Creüſam,
" Alterum in alterius mactatos ſanguine cernam?
" Arma, viri, ferte arma: vocat lux ultima victos.
" Reddite me Danais; ſinite inſtaurata reviſam 669
" Prælia: nunquam omnes hodie moriemur inulti.
' Hìc ferro accingor rurſus; clypeóq; ſiniſtram
' Inſertabam aptans, méque extra tecta ferebam.
' Ecce autem complexa pedes in limine conjux
' Hærebat, parvúmque patri tendebat Iülum.

" me *vidiſſe* jam *unum excidi-*
" *um*, & ſatis *ſuperfui captæ*
" *urbi*. *Abite ô* poſtquam
" ultimum *vale dixeritis meo*
" *cadaveri ſic depoſito*. *Ipſe*
" *reperiam mortem* propriâ *ma-*
" *nu, aut hoſtis miſertus* mei
" me occidet, & *detrahet mi-*
" *hi ſpolia*: *leve eſt privari*
" *ſepulcro*. *Jamdudum odi-*
" *oſus Diis & inutilis trabo*
" *vitam, ex quo pater Deorum*
" *& rex hominum afflavit me*
" *aurâ fulminis, & tetigit i-*
" *gne*.'
' *Talia dicens perſtabat &*
' *manebat pertinax*. *Nos con-*
' *tra effuſi in fletus, & uxor*
' *Creüſa, & Aſcanius, & tota*
' *domus: ne pater vellet evertere*
' *omnia ſecum, & vim addere*
' *fato* nos *prementi*. *Abnuit*
' hoc, & *hæret* in *propoſito &*
' *loco eodem*. *Iterum curro ad*
' *pugnam, & infeliciſſimus*
' *mortem appeto*. *Quod enim*
' aliud *conſilium, vel quæ ſors*
' *jam offerebatur?* ' *Anſperaſti,*
" *ô pater, me poſſe* hinc *expor-*
" *tare pedem te deſerto? an*
" *tantum crimen exiit* ex *ore*
" *patris? Si placet Diis nihil*
" *ſupereſſe ex urbe tantâ, & ſi*
" *hoc fixum eſt* in eorum *men-*
" *te, & delectat* eos *adjicere te*
" *ac tuos Trojæ* mox *perituræ,*
" *aperta eſt via ad hanc mor-*
" *tem. Et mox veniet Pyrrhus*
" *ex* effuſione *multi ſanguinis*
" *Priami*; *qui jugulat filium*
" *ante oculos patris, & patrem*
" *ante altaria*. *Hæccine erat*
" cauſa, *ô alma mater, cur me*
" *inter arma, inter flammas*
" *ſervaviſti? ut videam hoſtem*
" *in mediis receſſibus* domûs; &
" *ut* videam *Aſcanium, & patrem meum, & Creuſam occiſos alterum in alterius ſanguine? O famuli,*
" *arma, date arma: dies poſtremus invitat victos*. Permittite ut *redeam ad Græcos, permittite* ut *re-*
" *petam pugnas renovatas: neutiquam moriemur hodie omnes ſinè ultione:*
' *Tunc iterum induor armis*; & *accommodans inſerebam clypeum ſiniſtræ, & conferebam me ex-*
' *tra domum*. *Ecce autem uxor amplectens pedes* meos *in* ipſo *aditu* domûs *hærebat, & proferebat* mi-
' hi *patri parvum Iulum*.

NOTÆ.

644. *Poſitum affati*.] Verba duo funebria, *Poſitum*, jacens, mortuum, Ovid. Heroid. 10. 124. *Nec poſitos artus unguet amica manus*. *Affari*: morem notat Romanorum, qui ſtatim atque cadaver combuſtum aut ſepultum fuerat, antequam diſcederent, *vale* ter inclamabant.

649. *Fulminis afflavit, &c.*] Fulmen fere nunquam, niſi vento flante, impellitur: unde pingitur cum alis, & Æ. 8. 430. Cyclopes admiſcent fulmini radios *tres ignis & alitis Auſtri*. Anchiſes autem à quibuſdam dicitur oculis privatus, hic à Virgilo tactus fulmine, eo quod ſuos cum Venere amores evulgaviſſet: nec plane occiſus; ſed *afflatus tactuſque*, ac proprie *attonitus*, unde ſtuporem & debilitatem membrorum contraxit.

" *Si exis moriturus, & nos* " *trahe tecum in omnes* caſus : " *ſi vero* propter *experientiam* " militarem *collocas aliquam* " *ſpem in pugna, defende pri-* " *mo hanc domum, cui parvus* " *Iulus, cui pater tuus* relin- " quuntur ; *cui relinquor ego* " *olim vocata uxor tua.*'

' *Talia inclamans implebat* ' *gemitu totam domum. Cum* ' *repentinum & dictu admira-* ' *bile prodigium apparuit. Nam* ' *inter complexus & oſcula tri-* ' *ſtium parentum, ecce levis apex* ' *viſus eſt è ſummo capite Iuli* ' *emittere lucem, & flamma in-* ' *nocua molli attactu delibare* ' *capillos* ejus, *& nutriri circa* ' *tempora. Nos timidi* cœpi- ' mus *currere* præ *metu, &* ' *agitare capillos accenſos, &* ' *extinguere aquâ ſacrum ignem.* ' *Sed pater Anchiſes gaudens* ' *erexit oculos ad aſtra, &* ' *protulit manus ad cœlum cum his* ' *verbis :*

" *Jupiter omnipotens, ſi* " *placaris ullis precibus, intu-* " *ere nos, hoc ſolum* petimus : " *& ſi religione meremur* ali- " quid, *præterea fer opem, ô* " *pater, & confirma hæc au-* " *ſpicia.*'

' *Vix ſenex ea dixerat, &* ' *repentino ſonitu tonuit* ad *ſi-* ' *niſtram* partem ; *& ſtella* ' *pretrahens facem, cadens è* ' *cœlo per tenebras, cucurrit* ' *multo cum lumine. Videmus* ' *hanc* ſtellam *cadentem ſupra* ' *ſumma faſtigia domus, ſe ma-* ' *niſeſtam abdere in ſylva I-* ' *dæa, & deſignantem iter :*

" Si periturus abis, et nos rape in omnia tecum : 675
" Sin aliquam expertus ſumptis ſpem ponis in armis,
" Hanc primùm tutare domum cui parvus Iülus,
" Cui pater, et conjux, quondam tua dicta, relin-
" quor.'

' Talia vociferans, gemitu tectum omne replebat:
' Cùm ſubitum dictúq; oritur mirabile monſtrum.
' Namq; manus inter mœſtorúmq; ora parentum,
' Ecce levis ſummo de vertice viſus Iüli 682
' Fundere lumen apex, tactúque innoxia molli
' Lambere flamma comas, et circùm tempora paſci.
' Nos pavidi trepidare metu, crinémq; flagrantem
' Excutere, et ſanctos reſtinguere fontibus ignes.
' At pater Anchiſes oculos ad ſidera lætus 687
' Extulit, et cælo palmas cum voce tetendit.
" Jupiter omnipotens, precibus ſi flecteris ullis,
" Aſpice nos, hoc tantùm : et, ſi pietate meremur,
" Da deinde auxilium, pater, atq; hæc omina firma.'
' Vix ea fatus erat ſenior, ſubitóque fragore
' Intonuit lævum, et de cœlo lapſa per umbras
' Stella facem ducens multâ cum luce cucurrit.
' Illam, ſumma ſuper labentem culmina tecti, 695
' Cernimus Idæâ claram ſe condere ſylvâ,
' Signantémque vias ; tum longo limite ſulcus
' Dat lucem, et latè circùm loca ſulfure fumant.
' Hìc verò victus genitor ſe tollit ad auras,
' Affatúrque Deos, et ſanctum ſidus adorat : [adſum.
" Jam jam nulla mora eſt : ſequor, et, quà ducitis,
" Dii patrii, ſervate domum, ſervate nepotem. [eſt.
" Veſtrum hoc augurium, veſtróq; in numine Troja
" Cedo equidem, nec, nate, tibi comes ire recuſo.'
' Dixerat ille, et jam per mœnia clarior ignis 705

' *tum trames longo tractu emittit fulgorem, & circum undique loca fumant ſulfure. Tunc vero pater* ' *expugnatus convertit ſe ad cœlum, & alloqu*[illegible]*ur Deos, & adorat ſtellam,* aitque : " *Nunc nunc nulla* " *eſt mora : ſequor, & vado, qua ducitis. O Dii patrii, cuſtodite domum, cuſtodite nepotem. Omen hoc* " *veſtrum, & Troja* eſt *in veſtra poteſtate. Equidem cedo, nec abnuo ire tibi ſocius, ô fili.*'

' *Ille locutus fuerat : & jam flamma clarius* crepitans *per urbem*

N O T Æ.

683. *Apex.*] Summa pars pilei. Nam ex Servio Danielis, qui Suetonium citat, tria erant pileorum genera, quibus ſacerdotes utebantur : *apex, tutulus, galerus. Galerus,* pileum erat ex pelle hoſtiæ cæſæ : *tutulus,* pileum lanatum, in metæ formam : *apex,* pileum ſutile, circa medium virga eminente, cui lana circumligata erat ; nomen ab antiqua voce *apio* vel *apo,* ab ἄπλω, *ligo.*

693. *Intonuit lævum.*] De ſiniſtro fulmine proſpero, & hujus vocis, *lævum,* ambigua ſignificatione, fuſe Ecl. 1. 16. De *ſtellis* quæ cadere videntur, & accenſis in media aëris regione ſiccis exhalationibus, G. 1. 365.

696. *Idæâ ſylvâ.*] Infra v. 801.

698. *Sulfure.*] Fulmina enim ſulfuris odorem habere dicuntur.

703. *Augurium.*] Proprie eſt conſultatio avium ad futura prænoſcenda, tamen ad alia omnia futuri omina transfertur. Nomen ab *avium* vel *geſtu,* vel *garritu,* vel *guſtu :* quia hujus artis miniſtri ſpectabant, quomodo aves ſe gererent in volatu ; quomodo garrirent ; quomodo offam oblatam guſtarent. De *Numine,* Æ. 1. 137.

' Auditur

' Auditur propiúſque æſtus incendia volvunt.
" Ergo age, care pater, cervici imponere noſtræ:
" Ipſe ſubibo humeris: nec me labor iſte gravabit.
" Quo res cunque cadent, unum et commune peri-
" Una ſalus ambobus erit: mihi parvus Iülus [clum,
" Sit comes, et longè ſervet veſtigia conjux.
" Vos, famuli, quæ dicam, animis advertite veſtris.
" Eſt urbe egreſſis tumulus, templúmq; vetuſtum
" Deſertæ Cereris; juxtáque antiqua cupreſſus,
" Religione patrum multos ſervata per annos.
" Hanc ex diverſo ſedem veniemus in unam.
" Tu, genitor, cape ſacra manu, patrióſq; Penates.
" Me, bello è tanto digreſſum & cæde recenti,
" Attrectare nefas; donec me flumine vivo
" Abluero.'
' Hæc fatus, latos humeros ſubjectóque colla
' Veſte ſuper, fulvíque inſternor pelle leonis,
' Succedóque oneri: dextræ ſe parvus Iülus
' Implicuit, ſequitúrq; patrem non paſſibus æquis.
' Ponè ſubit conjux. Ferimur per opaca locorum:
' Et me, quem dudum non ulla injecta movebant

' *auditur, & incendium propi-*
' *us ſpargit calorem.*' " *Age*
" *igitur, ô dilecte pater, impo-*
" *naris noſtro collo, ipſe porta-*
" *bo te humeris: nec iſtud pon-*
" *dus me premet. Quocunque*
" *res abeant, unum et idem u-*
" *trique periculum, una ſalus*
" *erit. Parvus Iülus mihi ſit*
" *comes, & uxor eminus ſequa-*
" *tur veſtigia. Vos, ô famuli,*
" *defigite mentibus veſtris ea*
" *quæ dicam. Occurrit exe-*
" *untibus ex urbe colliculus, &*
" *antiquum templum Cereris*
" *deſertum: & prope vetuſtæ*
" *cupreſſus, ob majorum reve-*
" *rentiam ſervata per multos*
" *annos. Veniemus in hunc*
" *eundem locum per varias vi-*
" *as. Tu, pater, accipe manu*
" *res ſacras, et patrios Deos.*
" *Non licet me, redeuntem è*
" *tanta pugna et recenti ſtrage,*
" *tangere eos: donec me lave-*
" *ro purâ aquâ.*'
' *Hæc locutus tegor veſte,*
' *et pelle rufi leonis* circa *latos*
' *humeros collumque ſubmiſ-*
' *ſum; et ſubeo onus: parvus Aſcanius adhæſit* meæ *dextræ, et ſequitur* me *patrem paſſibus non*
' *æqualibus. Uxor juxta ſequitur. Vadimus per obſcura loca: et me, quem nulla ſpicula immiſſa*

NOTÆ.

714. *Cereris.*] *Ceres* fuit Saturni & Opis filia, frugum repertrix, G. 1. 39.

717. *Penates.*] Deos domeſticos: qui cum in interiore domo colerentur, ita dicti ſunt à nomine *penus*; quæ ſunt res neceſſariæ, in intima domus parte ſervatæ; ut ab *optimus, magnus*; *optimas, magnas*; *optimates, magnates*, ita à *penus, penas, penates*. Quinam illi eſſent, ambigitur. Alii *Jovem, Junonem*, ac *Minervam*, fuiſſe aiunt: alii *Neptunum & Apollinem*: alii *Cœlum* ac *Terram*: Arnobius Deos *conſentes* ſeu *complices*, quorum numerum ac nomina ignota fuiſſe docet. Dionyſius Halicarn. l. 1. refert ex Timæo caducea fuiſſe ærea, & ferrea, Trojanamque terram fictilem. Hos tamen ait ſe Romæ in templo vidiſſe forma duorum juvenum haſtatorum, habitu ſedentium. Hi tamen *Caſtor & Pollux* eſſe non poſſunt, cum fratres eſſent Helenæ; Penates vero multo antiquiores. Hos Dardanus è *Samothracia*, inſula contra Thraciam, advexiſſe cum Palladio dicitur, & Trojæ collocaſſe; unde Æneas eos in Italiam detulerit. Porro unde Penates acceperit Æneas; dubium videri poteſt. An vere Hectoris umbra è locis, ubi ſervabantur, ipſi detulerit, ut dictum eſt, v. 297. An ſimiles domi habuerit eorum ſtatuas, quas Anchiſæ patri commiſerit. An cum Palladio à Diomede acceperit, ut vidimus v. 166. An Æneas, per incendii tumultum ingreſſus arcem, eos inde extulerit: ut ait Halicarnaſſeus, negare tamen videtur Virgilius. *Lares* vero Dii etiam fuerunt domeſtici; ut Ovidio placet, Mercurii & Laræ, ſive Larundæ, filii; ſecundùm Plautum, caninâ ſpecie efformabantur: ſecundùm Plutarchum, caninâ pelle tantum induebantur, propter fidam cuſtodiam domus. Exiſtimo cum Apuleio *Lares* eſſe ipſas animas parentum, qui, quod olim in ipſa domo ſepulturæ mandarentur, curare ſemper familiam putabantur ſuam: unde *Lar familiaris*: & *Lars* vox eſt Etruſca, quæ *populi principem* ſignificat. In eoque diſtinguo *Penates* à *Laribus*: quod *Penates* divinâ eſſent origine, *Lares* humanâ. De *Larium* cultu, Æ. 3. 177.

719. *Flumine vivo.*] Mos fuit veterum, ut nunquam aut attrectarent ſacra, aut ad ſacrificium offerendum accederent, niſi lotis manibus, aliquando capite, quandoque etiam toto corpore, præſertim ſi cæde aliquâ, aut funere, aut impuro uſu fœdi eſſent. Lotio fiebat, non ſtagnanti, aut pluviali torrentique aquâ; ſed vivâ ac perenni, qualis eſt fontium ac fluminum: ſive in ipſo flumine. per immerſionem; ſive aquâ inde hauſtâ, per ſolam affuſionem.

725. *Opaca locorum.*] Opaca loca: ſupra v. 332.

' neque conferti Græci ex hostili exercitu antea turbabant ; ' nunc omnes flatus terrent, omne murmur solicitat ancipitem, & æqualiter metuentem ' comiti & oneri. Et jam accedebam ad portas, & videbar ' excessisse ex omnibus viis : ' cum repente frequens strepitus ' pedum visus est allabi ad aures : & pater per noctem intuens vociferatur : ' Fili, " fuge, fili : appropinquant : " video fulgentes clypeos, & " arma ærea splendentia.' ' Tunc nescio quis Deus inimicus abstulit mihi timenti turbatam mentem. Nam dum ' currendo quæro loca à viis ' remota, & recedo è spatiis ' cognitis itinerum : heu! Creusa uxor substitit : dubium ' est, an fato ablata mihi misero, an aberravit ab itinere, ' an fessa sederit : nec deinde ' restituta est oculis meis. Neque vidi eam esse amissam, ' aut adverti mentem, priùs ' quàm perveniissemus ad collem ' vetustæ Cereris, & templum ' sacrum : hic denique congregatis cæteris, sola defuit, & ' frustrata est comites & filium ' & maritum. Quem non accusavi Deorum & hominum, ' insanus ! aut quid vidi durius in ruina urbis ? Commendo sociis Ascanium, & ' Anchisen, & Trojanos Deos, ' eosque occulto in humili valle. ' Ego redeo in urbem, & tegor ' armis nitentibus. Deliberatum est renovare omnes casus, ' & redire per omnem Trojam, ' & iterum objicere caput periculis. Primum reviso muros, & limina obscura portæ ' urbis, quâ exportaveram pedem ; & retro relego vestigia notata in tenebris, & quæro oculis. Ubique horror, & simul ipsum silentium terret mentem. Inde redeo domum, ut viderem, an forte retulisset gradum illuc. Græci invaserant, & occupabant totam domum. Continuò ignis vorax fertur vi ventorum ad supremum cacumen : flammæ supra assurgunt, ardor sævit in aërem.

' Tela, neq; adversò glomerati ex agmine Graii,
' Nunc omnes terrent auræ ; sonus excitat omnis
' Suspensum, et pariter comitíq; oneríq; timentem.
' Jámque propinquabam portis, omnémq; videbar
' Evasisse viam ; subitò cùm creber ad aures 731
' Visus adesse pedum sonitus : genitórq; per umbram
' Prospiciens : ' Nate (exclamat) fuge nate : propin-
" Ardentes clypeos atq; æra micantia cerno.' [quant:
' Hìc mihi nescio quod trepido male numen amicum
' Confusam eripuit mentem. Namq; avia cursu 736
' Dum sequor, et notâ excedo regione viarum ;
' Heu ! misero conjux fatóne erepta Creüsa
' Substitit, erravítne viâ, seu lassa resedit,
' Incertum : nec pòst oculis est reddita nostris. 740
' Nec priùs amissam respexi, animúmq; reflexi,
' Quàm tumulum antiquæ Cereris, sedémq; sacratam
' Venimus ; hìc demum collectis omnibus una
' Defuit, et comites, natúmque, virúmque fefellit.
' Quem non incusavi amens hominúmq; Deorúmq; ?
' Aut quid in eversâ vidi crudelius urbe ? 746
' Ascanium, Anchisénq; patrem, Teucrósq; Pe-
' Commendo sociis, et curvâ valle recondo. [nates
' Ipse urbem repeto, et cingor fulgentibus armis.
' Stat casus renovare omnes, omnémq; reverti 750
' Per Trojam, et rursus caput objectare periclis.
' Principio muros, obscuráque limina portæ,
' Quâ gressum extuleram, repeto ; et vestigia retro
' Observata sequor per noctem, et lumine lustro.
' Horror ubiq; animos simul ipsa silentia terrent.
' Inde domum, si fortè pedem, si fortè tulisset, 755
' Me refero : irruerant Danai, et tectum omne tene-
' Ilicet ignis edax summa ad fastigia vento [bant.
' Volvitur ; exsuperant flammæ ; furit æstus ad auras.
' Procedo ad Priami sedes, arcémq; reviso.
' Et jam porticibus vacuis, Junonis asylo,

' Progredior ad regiam Priami, & repeto arcem. Et jam in porticibus desertis, & templo Junonis,

NOTÆ.

754. *Lumine lustro.*] Vel luce ex flammis ardentis patriæ, ut vult Donatus : & vere dixerat, v. 312. *Sigea igni freta lata relucent.* Vel oculis : *lumen* enim hoc sensu etiam singulari numero dicitur, Æn. 12. 220. *Aram supplicitèr venerans demisso lumine Turnus.*

760. *Priami sedes, arcemque.*] Duo sunt loca diversa, ut diximus, v. 322.

761. *Vacuis.*] Non à Græcis, qui multi ibi erant ; sed à civibus ac defensoribus.

Junonis asylo.] *Asylum*, ἄσυλον ab α privativo & σύρειν, *trahere*, σύλη, *spolium* : quia qui

' Custodes

‘ Cuſtodes lecti Phœnix et dirus Ulyſſes
‘ Prædam aſſervabant : huc undique Troïa gaza
‘ Incenſis erepta adytis, menſæque Deorum,
‘ Crateréſque auro ſolidi, captiváque veſtis
‘ Congeritur : pueri et pavidæ longo ordine matres
‘ Stant circúm.
‘ Auſus quinetiam voces jactare per umbram
‘ Implevi clamore vias ; mœſtúſque Creüſam
‘ Nequicquam ingeminans, iterúmq; iterúmq; vo-
‘ Quærenti, et tectis urbis ſinè fine furenti, [cavi.
‘ Infelix ſimulacrum atq; ipſius umbra Creüſæ
‘ Viſa mihi ante oculos, et notâ major imago.
‘ Obſtupui, ſteteruntq; comæ, et vox faucibus hæſit.
‘ Tum ſic affari, et curas his demere dictis :
‘‘ Quid tantùm inſano juvat indulgere dolori,
‘‘ O dulcis conjux ? non hæc ſinè numine Divûm
‘‘ Eveniunt : nec te comitem aſportare Creüſam
‘‘ Fas, aut ille ſinit ſuperi regnator Olympi. [dum.
‘‘ Longa tibi exilia, et vaſtum maris æquor aran-
‘‘ Ad terram Heſperiam venies, ubi Lydius arva
‘‘ Inter opima virûm leni fluit agmine Tybris.
‘‘ Illic res lætæ, regnúmque, et regia conjux
‘‘ Parta tibi : lacrymas dilectæ pelle Creüſæ. [bas
‘‘ Non ego Myrmidonum ſedes, Dolopúmve ſuper-

‘ *cuſtodes electi Phœnix & cru-*
‘ *delis Ulyſſes ſervabant ſpolia:*
‘ in *hunc* locum *undique cumu-*
‘ *lantur divitiæ Trojanæ, ſub-*
‘ *latæ è receſſibus combuſtis, &*
‘ *menſæ Deorum, & pocula ſo-*
‘ *lida* ex *auro, & veſtimenta*
‘ *capta : pueri & timidæ ma-*
‘ *tres longa ſerie ſtant circum.*
‘ *Imo etiam auſus emittere vo-*
‘ *ces inter tenebras, replevi vi-*
‘ *cos clamoribus, & triſtis fru-*
‘ *ſtra repetens Creuſam rurſus*
‘ *& rurſus appellavi. Miſera*
‘ *ſpecies & umbra ipſius Creu-*
‘ *ſæ, & figura grandior* quàm
‘ ea quæ erat *cognita, appa-*
‘ *ruit præ oculis mihi veſti-*
‘ *ganti, & ſine fine dolenti,*
‘ *per domos urbis. Obſtupui,*
‘ *& capilli obriguerunt* mihi,
‘ *& vox hæſit* in *gutture.*
‘ *Tunc ſic* cœpit *me alloqui, &*
‘ *auferre ſolicitudinem his ver-*
‘ *bis :* “ *Quid tantum prodeſt*
“ *vocare immodico dolori, ô ca-*
“ *re marite ? iſta non contin-*
“ *gunt ſine voluntate Deorum :*
“ *nec fatum, aut ille rex ſum-*
“ *mi cœli, permittunt te au-*
“ *ferre* hinc *ſociam Creuſam.*
“ *Tu percurſurus es longa exi-*
“ *lia, & immenſum ſpatium*
“ *maris. Pervenies ad terram*
“ *Italicam, ubi Tybris Lydius volvitur pacato curſu inter pingues agros populorum. Illic parata eſt ti-*
“ *bi fortuna proſpera, & regnum, & uxor, regis* filia : *depone dolorem ob caram Creuſam* conceptum.
“ *Ego non videbo ſuperbas regiones Myrmidonum aut Dolopum,*

NOTÆ.

ad illud confugiſſet, inde trahi aut ſpoliari non poterat. Idque jus ſylvis quibuſdam, ſed præcipue templis tributum eſt. De *Phœnice*, Achillis rectore, ſupra, v. 7. De *Ulyſſe*, ibid. De *gaza*, Æ. 1. 123. De *crateribus*, poculis, Ecl. 5. 68.

772. *Creüſæ.*] Æneæ uxor fuit, mater Aſcanii, filia Priami & Hecubæ. Scriptores Æneæ infeſti hanc ab Æneâ occiſam volunt, ex pactione cum Græcis : ne quid ex Priami ſanguine ſupereſſet. Virgilius fingit à Cybele fuiſſe retentam : ne quid eſſet impedimenti quominus Æneas aut à Didone adoptaretur, aut à Lavinia aſſumeretur in conjugium.

777. De *numine.*] Voluntate Deorum, Æ. 1. 137. De *Olympo*, Theſſaliæ monte, qui pro cœlo ſumi ſolet, Ecl. 5. 56.

780. *Maris æquor arandum.*] *Æquor* eſt quælibet æqua planities, ſive terræ, ſive maris, ſive etiam ſpeculi : unde Æ. 7. 781. *Æquore campi exercebat equos.* Hic *maris æquor.* Lucret. l. 4. 105. *Reddunt ſpecularum ex æquore viſum. Arandum :* ducta metaphora ab agris : ſicut Æ. 5. 158. *Sulcant vada ſalſa carinæ.* Eſt enim *ſulcus*, longus ille tractus, quem vomer inter arandum excavat.

781. *Heſperiam.*] Duplex eſt, *Hiſpania*, & *Italia* ; hic *Italia*, Æ. 1. 534. *Tybris*, Italiæ fluvius, de quo Æ. 8. 330. *Lydius* dicitur, quia Tuſcos, ſive Etruſcos, à Latio dividit. Tuſci autem etiam *Tyrrheni* dicti ſunt à Tyrrheno, filio Atyos, qui Atys, Herculis & Omphales filius, Lydiæ rex, in Aſia minore, cum regio fame laboraret, ſorte inter filios jacta, *Lydum* regni ſucceſſorem habuit, *Tyrrhenum* è regno emiſit ad condendam coloniam : quam poſt varios tandem errores, in Italia ad ſuperiorem Tybris ripam collocavit : quare Etruſci & Tyrrheni è *Lydia* oriundi ſunt. De *agmine*, pro impetu, G. 3. 423. De *Myrmidonibus* ac *Dolopibus*, ſupra, v. 7.

“ Aſpiciam,

" *nec ibo miniſtratum matribus*
" *Græcis:* cum ſim *è Dardani* ſanguine, *& nurus Deæ*
" *Veneris. Sed magna mater*
" *Deorum retinet me in his re-*
" *gionibus. Nunc igitur va-*
" *le, & retine amorem filii*
" *noſtri.*'

' *Poſtquam protulit hæc*
' *verba, reliquit* me *plorantem*
' *& volentem loqui plurima, &*
' *evanuit in aërem levem.*
' *Tunc ter conatus* ſum *injicere*
' *brachia collo* ejus; *ter ſpe-*
' *cies fruſtra apprehenſa abiit*
' *è manibus, ſimilis levi vento,*
' *& ſimilis vago ſomno. Deni-*
' *que tranſacta nocte ſic redeo*
' *ad ſocios. Et illic reperio ad-*
' *mirans magnam multitudinem*
' *novorum ſociorum adveniſſe,*
' *& matres, & viros, juven-*
' *tutem congregatam ad fugam,*
' *& plebem miſerandam. Un-*
' *decunque concurrerunt, parati*
' *& voluntate & facultatibus,*
' *in quaſcunque terras velim*
' eos *ducere mari. Et jam*

" Aſpiciam, aut Graiis ſervitum matribus ibo,
" Dardanis, et Divæ Veneris nurus.
" Sed me magna Deûm genetrix his detinet oris.
" Jámq; vale, et nati ſerva communis amorem.'
' Hæc ubi dicta dedit, lacrymantem et multa
' volentem
' Dicere deſeruit, tenuéſque receſſit in auras.
' Ter conatus ibi collo dare brachia circùm :
' Ter fruſtra comprenſa manus effugit imago,
' Par levibus ventis, volucríque ſimillima ſomno.
' Sic demum ſocios, conſumptâ nocte, reviſo.
' Atque hìc ingentem comitum affluxiſſe novorum
' Invenio admirans numerum; matréſque viróſq;
' Collectam exilio pubem, miſerabile vulgus.
' Undique convenêre, animis opibúſque parati,
' In quaſcunque velim pelago deducere terras.
' Jámque jugis ſummæ ſurgebat Lucifer Idæ,
' Ducebátque diem : Danaíque obſeſſa tenebant
' Limina portarum : nec ſpes opis ulla dabatur.
' Ceſſi, et ſublato montem genitore petivi.

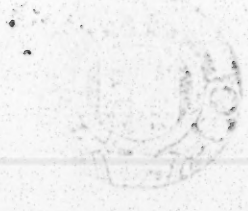
' *Lucifer oriebatur è cacuminibus ſummæ Idæ, & inchoabat diem: & Græci occupabant clauſos adi-*
' *portarum: nec offerebatur ulla ſpes auxilii. Ceſſi, & patrem ferens conſcendi montem.*

NOTÆ.

787. *Dardanis, &c.*] Quia Priami filia, è Dardano oriunda. Vide ſtemma, G. 3. 35.

788. *Magna Deûm genetrix.*] *Cybele*, de qua, ejuſque ſacris, Æn. 3. Quomodo autem Creüſam detinet? Senſus eſt: Creüſam in Idæos famularum ejus choros adſcitam eſſe; & immortalitate donatam, quali Nymphæ fruebantur.

801. *Lucifer Idæ.*] Significat *Idam* montem ad orientem fuiſſe Trojæ, unde *Lucifer*, ſtella Veneris, ante Solis ortum primo appareret. *Ida* quippe per Troadem univerſam ſparſa eſt in varios montes: quorum pars ſeptentrionalis, ad Propontidis litus: pars occidentalis, ad Helleſpontum; pars meridionalis ad ſinum Adramyttenum maris Ægæi, pertinet. Imminebat Trojæ ad orientem, ibidemque Paris de tribus Deabus judicium tulit. Fœminini generis eſt *Ida* contra regulam communem. De *Lucifero*, Ecl. 6. 86. Ait Varro ſtellam illam Veneris ab Ænea ſemper viſam eſſe, donec ad agrum Laurentem veniret, quo tempore videri tandem ab eo deſiit.





P. VIRGILII MARONIS

ÆNEIDOS

LIBER III.

ARGUMENTUM.

PERGIT Æneas enarrare Didoni casus suos, quorum altera pars hoc libro continetur, nempe navigatio. Æneas, incensâ Trojâ, classe viginti navium ad urbem Antandrum clam fabricatâ, defertur in Thraciam, ubi cum urbem conderet, territus prodigio cæsi à Polymnestore rege Polydori, navigat in insulam Delum, consulturus oraculum Apollinis: à quo monitus, ut antiquam matrem *exquireret, Anchisæ interpretatione Cretam esse insulam ratus, Trojanæ gentis originem, eò contendit, urbemque novam ædificat. At inde peste depulsus, monitus in somnis à Diis Penatibus, Italiam vera esse Trojanorum cunabula, Italiam petit. In itinere actus tempestate in insulas Strophades, infestas habet Harpyias: quarum ex una audit se non prius in Italia fixurum sedes, quam fame coactus fuerit mensas absumere. Hinc delatus ad Actium promontorium, ibi ludos celebrat. Tum in Epirum appulsus, Andromachen reperit, jam Heleni uxorem, & mortuo Pyrrho in Chaonia Epiri parte regnantem. Audit ab Heleno, rege eodem ac vate, sedem sibi à Diis in Italia paratam, eo loco, ubi suem albam inveniret triginta fœtus enixam. Admonetur ab eodem, ne in proxima Italiæ parte consîdat, Græcorum metu, qui ventis eo dejecti fuerant: tum ne Siculum trajiciat fretum, metu Scyllæ & Charybdis; sed deflexo ad occasum cursu Siciliam circumeat. Igitur relictâ Epiro, Tarentum, quæ in vicina Italiæ ora est, & Siciliæ partem Ætnæ monti proximam prætervectus: hinc supplicem recipit Achæmenidem, socium Ulyssis, ab eoque de feritate Cyclopum edoctus, observatis omnibus Heleni præceptis, tandem Drepanum, occidentalem Siciliæ portum, obtinet: ubi moritur Anchises. Atque hinc mediâ æstate solvens Æneas in Italiam, tempestate in Africam ejicitur. Et hic finis est narrationis.*

‘ POstquam res Asiæ Priamíque evertere gentem
‘ Immeritam visum superis, ceciditq; superbum
‘ Ilium, et omnis humo fumat Neptunia Troja;

INTERPRETATIO.

‘ *Postquam placuit Diis de-*
‘ *struere potentiam Asiæ, &*
‘ *populum Priami; & post-*
‘ quam *nobile Ilium cecidit, & tota Troja à Neptuno munita fumat à fundamentis;*

NOTÆ.

1. *Res Asiæ.*] Minoris, cujus magna pars est utraque Phrygia, major & minor, Priamo subdita, Æ. 385.

2. *Immeritam.*] Nam perfidia Laomedontis in Neptunum & Apollinem, & crimen Paridis in Junonem ac Minervam, non debuere tanto populo creare perniciem, Æ. 1. 31. Æ. 2. 610.

3. *Ilium — Neptunia Troja.*] Per *Ilium* arx; per *Trojam*, urbs significatur. *Ilium* dicitur à Virgilio tantum neutro genere: ab Horatio, *Ilios* fœminino: ab Ovidio *Ilion* etiam fœminino, communi urbium genere. *Fumat, is smoaking.*

‘ *impellimur ominibus Deorum* ‘ *petere exilia remota, & regi-* ‘ *ones vacuas; & fabricamur* ‘ *naves prope ipſam Antan-* ‘ *drum &* prope *montes Idæ* ‘ *Phrygiæ: dubii, quem in lo-* ‘ *cum fata nos mittant, ubi* ‘ *permittatur manere: & colli-* ‘ *gimus ſocios. Vix prima æ-* ‘ *ſtas inceperat: & jam pater* ‘ *Anchiſes imperabat* nos *di-* ‘ *rigere vela,* quo *fata* vellent. ‘ *Tunc lugens deſero litora pa-* ‘ *triæ, & portus, & arva u-* ‘ *bi Troja* ſita *fuit. Abeo exul* ‘ *per mare, cum ſociis, & nato,* ‘ cum *Penatibus, & magnis* ‘ *Diis.*

‘ *Terra Martia ſpatioſis a-* ‘ *gris longe habitatur,* quam ‘ *Thraces colunt, ſubjecta olim* ‘ *bellicoſo Lycurgo; vetus ho-* ‘ *ſpitium Trojanorum, &* eu- ‘ jus *Dii* erant *conjuncti* noſ- ‘ tris, *dum felices fuimus. Il-*

‘ Diverſa exilia, et deſertas quærere terras,
‘ Auguriis agimur Divûm; claſſémq; ſub ipſâ 5
‘ Antandro, et Phrygiæ molimur montibus Idæ,
‘ Incerti quo fata ferant, ubi ſiſtere detur;
‘ Contrahimùſq; viros. Vix prima inceperat æſtas,
‘ Et pater Anchiſes dare fatis vela jubebat.
‘ Litora tum patriæ lacrymans, portúſq; relinquo,
‘ Et campos ubi Troja fuit. Feror exul in altum,
‘ Cum ſociis, natóque, Penatibus, et magnis Diis.
‘ Terra procul vaſtis colitur Mavortia campis,
‘ Thraces arant, acri quondam regnata Lycurgo:
‘ Hoſpitium antiquum Trojæ, ſociíq; Penates, 15
‘ Dum fortuna fuit. Feror huc, et littore curvo
‘ Mœnia prima loco, fatis ingreſſus iniquis;
‘ Æneadáſque meo nomen de nomine fingo.
‘ Sacra Dionææ matri, Diviſque ferebam 19
‘ Auſpicibus cœptorum operum; ſuperóq; nitentem
‘ Cœlicolûm regi mactabam in littore taurum.

‘ *luc navigo, & in ſinuoſo litore ſtatuo primos muros, appulſus ſatis adverſis: & nomen* civibus *facio* ‘ *Æneadas, de meo nomine. Offerebam ſacrificia matri Veneri, & Diis auctoribus operis inchoati: &* ‘ *immolabam in litore taurum pinguem ſummo regi cœleſtium.*

NOTÆ.

5. *Auguriis.*] Hectoris admonitu, Æn. 2. 295. flammâ, quæ verticem Aſcanii lambebat, v. 682. curſu ſtellæ cadentis, & lævo fulmine, v. 694. ſermone ultimo Creuſæ, v. 781.

6. *Antandro.*] *Antandros* urbs eſt Phrygiæ minoris, nunc *S. Dimitri*, ad ſinum Adramyttenum, & litus Ægæi maris: ſub radices Idæ, ubi copia erat arborum ad navalem ſtructuram, & latebroſi ſinus procul à conſpectu Græcorum. De *Ida* monte, Æ. 2. 801.

7. *Incerti quo fata ferant.*] Tamen Creuſa monuerat, Æn. 2. 781. in Heſperia ad ripas Tybris ſedes eſſe futuras. Ergo, vel non credidit inani Creuſæ ſimulacro; vel illud Creuſæ vaticinium ex iis eſt locis, quos Virgilius emendare debuiſſet.

8. *Æſtas.*] Nam Troja ſub finem veris capta eſt, ut diximus, Æ. 2. 340. Et in ædificanda viginti navium claſſe aliquantum ſane temporis abiit.

12. *Penatibus & magnis Diis.*] *Magni* ſunt Jupiter, Juno, Mars, &c. communes Dii; *Penates*, domeſtici, nec nominati, Æn. 2. 717.

13. *Procul.*] Thracia tamen à Troade non diſtinguitur, niſi anguſtiſſimis faucibus Helleſponti, *les Dardanelles*. Igitur *procul* non eſt *longe diſſita*; ſed quæ *longe lateque colitur*, latiſſima enim eſt Thracia. *Mavortia* dicta, quia Mars in ea natus eſt, Ecl. 6. 30. & 9. 12.

14. *Thraces arant.*] Relativum *quam* ſuppreſſit more ſuo, ſic Æ. 1. 16. *Urbs antiqua fuit, Tyrii tenuere coloni. Thracia*, ampla Europæ regio olim duas in partes diviſa, in Thraciam cis Rhodopen, & trans Rhodopen montem. *Romania* dicta deinde eſt, cum in eam Conſtantinus Romanum imperium tranſtulit. Ejus caput *Conſtantinopolis*: termini, à ſeptentrione & occidente Bulgaria; à meridie, mare Ægeum: ab oriente, Helleſpontus, Propontis, & Pontus Euxinus.

Lycurgo.] Thraciæ rex fuit, Dryantis filius, qui Baccho infeſtus ipſum fugere compulit in inſulam Naxum, & vites Thraciâ totâ ſuccidi juſſit: quas cum ipſe ſuccideret, dicitur Dei ultione in furorem actus ſibi crura amputaſſe. *Regnata.*] Paſſive dixit: ut Æn. 6. 770. *Regnandam acceperit Albam:* & Horat. Od. l. 2. 6. 11. *Regnata Laconi rura Phalanto.*

15. *Sociique Penates.*] Nam Polymneſtor Thraciæ rex conjugem habuerat Ilionen, filiam Priami. De *Penatibus*, Æ. 2. 717.

18. *Æneadas,*] Urbem vocat Mela, l. 2. 2. *Ænos:* inter oſtia Hebri & Cherſoneſum: confirmatque Plinius, cum ait ad eam urbem eſſe Polydori tumulum, l. 4. 11. Nunc etiam dicitur *Eno. Dionææ matri*, Veneri, filiæ Jovis & Dionæ, Æ. 1. 260.

21. *Taurum.*] Dicunt interpretes ex Atteio,

‘ Forte

‘ Fortè fuit juxtà tumulus, quo cornea ſummo
‘ Virgulta, et denſis haſtilibus horrida myrtus.
‘ Acceſſi, viridémque ab humo convellere ſylvam
‘ Conatus, ramis tegerem ut frondentibus aras ; 25
‘ Horrendum et dictu video mirabile monſtrum.
‘ Nam, quæ prima ſolo ruptis radicibus arbos
‘ Vellitur, huic atro liquuntur ſanguine guttæ,
‘ Et terram tabo maculant. Mihi frigidus horror
‘ Membra quatit, gelidúſq; coit formidine ſanguis.
‘ Rurſus et alterius lentum convellere vimen 31
‘ Inſequor, et cauſas penitùs tentare latentes :
‘ Ater et alterius ſequitur de cortice ſanguis.
‘ Multa movens animo Nymphas venerabar a-
‘ greſtes,
‘ Gradivúmq; patrem, Geticis qui præſidet arvis,
‘ Ritè ſecundarent viſus, oménque levarent. 36
‘ Tertia ſed poſtquam majore haſtilia nixu
‘ Aggredior, genibúſque adverſæ obluctor arenæ;
‘ (Eloquar, an ſileam ?) gemitus lacrymabilis imo
‘ Auditur tumulo, et vox reddita fertur ad aures :
‘‘ Quid miſerum, Ænea, laceras? jam parce ſepulto;
‘‘ Parce pias ſcelerare manus : non me tibi Troja
‘‘ Externum tulit: haud cruor hic de ſtipite manat.
‘‘ Heu fuge crudeles terras ; fuge littus avarum. 44
‘‘ Nam Polydorus ego : hìc confixum ferrea texit
‘‘ Telorum ſeges, et jaculis increvit acutis.’

‘ *Forte tumulus prope erat, quo*
‘ in *ſummo erant frutices cor-*
‘ *nei, & myrtus aſpera multis*
‘ *haſtilibus. Acceſſi* ad tumu-
‘ lum, *& conatus abrumpere*
‘ *è terra ramos virides, ut*
‘ *tegerem altaria ramis* illis
‘ *foliоſis ; video prodigium tre-*
‘ *mendum & mirabile dictu.*
‘ *Nam quæ arbor primo erui-*
‘ *tur è terra fractis radicibus,*
‘ *ex hac defluunt guttæ nigri*
‘ *ſanguinis, & tingunt terram*
‘ *ſanie. Frigidus tremor agi-*
‘ *tat meum corpus, & ſanguis*
‘ *metu gelidus congregatur* ad
‘ cor. *Iterum pergo extirpare*
‘ *virgam flexilem alterius ar-*
‘ boris, *& explorare cauſas*
‘ *occultas : & niger ſanguis*
‘ *fluit ex alterius cortice.* Ego
‘ *volvens mente plurima, ora-*
‘ *bam Nymphas ſylveſtres, &*
‘ *patrem Martem, qui præeſt*
‘ *campis Thraciæ*, ut *bene pro-*
‘ *ſpera redderent viſa, & a-*
‘ *verterent* malum *augurium.*
‘ *Sed poſtquam majore conatu*
‘ *acceſſi ad tertios ramos, &*
‘ *genibus obnixus ſum* contra
‘ *terram oppoſitam (dicam, an*
‘ *tacebo?) flebilis gemitus au-*
‘ *ditur* ab *intimo tumulo, &*
‘ *vox emiſſa pervenit ad aures :*
‘‘ *Cur diſcerpis miſerum, ô*
‘‘ *Ænea? abſtine à ſepulto,*
‘‘ *cave polluere religioſas manus* tuas : *Troja non me produxit alienum tibi : ſanguis hoc non fluit è*
‘‘ *trunco. Heu fuge regionem crudelem, fuge litus avarum.* Ego *enim* ſum *Polydorus : multitudo*
‘‘ telorum *ferreorum obruit hic* me *confixum, & crevit* in *acuta haſtilia.*’

NOTÆ.

non licuiſſe immolare Jovi *taurum, vervecem, arietem :* adduntque ideo non acceptum fuiſſe ſacrificium Jovi, ſecutumque ſtatim eſſe Polydori prodigium. Malim tamen dicere tunc temporis non ita diſtinctas fuiſſe religionum rationes : taurumque etiam Jovi placuiſſe, ut probat hic multis exemplis Cerdanus.

22. *Tumulus.*] Et editiorem locum, & ſepulcrum ſignificat. *Cornea,* ex arbore *corno, cornouiller, cornetl-tree :* de qua G. 2. 34. De *Virgultis,* Ibid. 21. De *Myrto,* Ecl. 2. 54. De *Sylva,* pro qualibet multiudine, G. 1. 152.

34. *Nymphas agreſtes.*] Hamadryadas, Ecl. 2. 46. Cum enim hæ una cum arboribus vivant & occidant ; dubitabat num eſſet earum ſanguis.

35. *Gradivum-----Geticis.*] *Gradivus* Mars nominatur, à κραδαίνω, *vibro. Getæ :* populi Daciæ, Thraciæ tamen annumerati ob viciniam, G. 2. 115. De *Marte,* Ecl. 9. 12.

36. *Secundarent viſus.*] *Viſus* pro *viſa.* Notatque Cerdanus, *ſecundarent,* proprie dictum : nam poſt adverſum omen, cum repeteretur novum, ſi hoc proſperum erat, primum deſtruebat, vocabaturque *ſecundum* ; ſi rurſus adverſum erat, vocabatur *alterum.*

42. *Scelerare manus.*] Violatione ſepulcri ; quæ religio ſancta ſemper fuit.

45. *Hìc confixum, &c.*] Euripides tamen in Hecuba v. 700. ait à Polymneſtore cæſum, & in mare projectum, ad illud litus ejectum eſſe, quo Græci è Troja domum repetentes appulſi erant : ibique ab Hecuba matre fuiſſe agnitum :

‘ Tum

‘ *Tunc autem obſtupui, oppreſſus dubiâ formidine ſecundùm animum, et capilli obriguerunt, & vox ſtetit in gutture. Olim miſer Priamus clam miſerat regi Thraciæ hunc Polydorum educandum cum ingenti copia auri, cum jam male ſperaret urbem premi obſidione. Ille* Polymneſtor, *poſtquam potentia Trojanorum imminuta eſt, & fortuna abiit* ab eis; *converſus ad partes Agamemnonis et exercitum victorem, violat jura omnia, jugulat Polydorum, et per vim rapit aurum* ejus. *Quid non cogis corda hominum* facere, *ô execranda cupiditas divitiarum? Poſtquam timor abiit è membris* meis, *renarro prodigia Deorum electis principibus populi, & primum patri* meo, *& peto quis ſit eorum ſenſus* ea de re.

‘ Tum verò ancipiti mentem formidine preſſus
‘ Obſtupui, ſteteruntq; comæ, et vox faucibus hæſit.
‘ Hunc Polydorum auri quondam cum pondere ma-
‘ Infelix Priamus furtim mandârat alendum [gno
‘ Threïcio regi; cùm jam diffideret armis 51
‘ Dardaniæ, cingíque urbem obſidione videret.
‘ Ille, ut opes fractæ Teucrûm, et fortuna receſſit;
‘ Res Agamemnonias victriciáque arma ſecutus,
‘ Fas omne abrumpit, Polydorum obtruncat, et auro
‘ Vi potitur. Quid non mortalia pectora cogis 56
‘ Auri ſacra fames? Poſtquam pavor oſſa reliquit,
‘ Delectos populi ad proceres, primúmq; parentem,
‘ Monſtra Deûm refero; et quæ ſit ſententia, poſco.
‘ Omnibus idem animus, ſceleratâ excedere terrâ,
‘ Linquere pollutum hoſpitium, et dare claſſibus
‘ Auſtros. 61
‘ Ergo inſtauramus Polydoro funus, et ingens

Idem eſt omnibus conſilium, abire ex impia regione, deſerere funeſtatum hoſpitium, & præbere vela ventis. Itaque apparamus exequias Polydoro, & multum

NOTÆ.

& in ultionem ſceleris Polymneſtora occæcatum à Trojanis mulieribus, eâdem Hecubâ duce, quæ remotum in locum eum abduxerat ſpe detegendi theſauri. Aliter etiam narrat Hyginus: nempe Polydorum admodum infantem in Thraciam miſſum: ab Ilione ſorore, Polymneſtoris uxore, ſuppoſitum eſſe pro Deiphilo, Polymneſtoris filio, ſed ex alia uxore; ut tutius Græcos lateret: atque ita Deiphilum ab inſcio patre occiſum deinde fuiſſe, non Polydorum.

54. *Agamemnonias.*] Agamemnon, Atrei Mycenarum regis filius, Menelai Spartani regis frater, rex ipſe Mycenarum, ad expeditionem Trojanum dux electus totius Græciæ, unde *rex regum* à poëtis appellatur: capta Troja Caſſandram filiam Priami captivam ſibi habuit, amavitque; ac reverſus in patriam, occiſus eſt cum eadem Caſſandra in convivio, inſidiis Clytæmneſtræ uxoris, ab Ægiſtho adultero, Thyeſtis filio, qui Thyeſtes Atrei frater fuerat. At Oreſtes Agamemnonis filius, in ejus ultionem, & Ægiſthum & matrem Clytæmneſtram interfecit.

57. *Sacra.*] *Execranda:* vox frequens apud veteres: ab iis ducta qui *devovebantur, ſacrabantur, & āddicebantur* morti pro publicis delictis; ita ut impune occidi poſſent. Sic devovebatur apud Maſſilienſes pauper aliquis, peſtilentiâ ſæviente: ſic aliquando Codrus apud Athenienſes, Curtius & Decius apud Romanos ſe devoverunt: ſic etiam omnis victima immolatur quaſi onuſta populi totius delictis. Rhodiginus tamen ait *ſacrum* dici quicquid *magnum* eſt, & ſic Homero Il. 16. 407. ἱερὸν ἰχθύν, eſſe *piſcem magnum.* Addo ſic etiam apud Hebræos magna omnia dici *Dei* eſſe, ſic Pſ. 36. 7. *Montes Dei*, ſunt *magni montes:* & Pſ. 80. 10. *Cedri Dei*, ſunt *magnæ cedri.* Hic igitur fortaſſe *ſacra fames*, eſt *magna fames.*

61. *Dare claſſibus Auſtros.*] Commutatio: id eſt, *committere claſſem ventis.* Poſuit *Auſtros*, ventum meridionalem, de quo Ecl. 2. 58. pro vento generatim. Euntibus enim è Thracia in inſulam Delum Auger contrarius, Boreas commodus eſt.

62. *Inſtauramur Polydoro funus, &c.*] Perſtringit hic ceremonias funebres, quæ fuſius l. 6. 215. deſcribentur. 1. Inſtaurat funus, quia male tumulatus primo fuerat, projectus nimirum ac telis obrutus: unde videri potuit inhumatus. 2. *Funus* alii *ſepulcrum* explicant, alii *pompam* funebrem. 3. *Manes*, ſunt animæ mortuorum: hic anima Polydori: de iis G. 4. 469. 4. *Aræ*, numero plurali, quia heroum animis geminæ ſacrabantur: infra v. 305. Hectori Andromache, *geminas cauſam lacrymis ſacraverat aras*, Ecl. 5. 66. paſtores Daphnidi, *en quatuor aras: ecce duas tibi, Daphni.* 5. *Cæruleis vittis* & tæniis ornabantur aræ: *cæruleus* color, tum in ſacris uſui fuit; unde Valer. Argon. 1. 776. *Multâ pallens ferrugine taurus ſtabat adhuc, cui cæruleæ per cornua vittæ:* tum in luctu aſſumi ſolebat à mulieribus, depoſita veſte purpureâ, ut eſt apud

‘ Aggeritur

‘ Aggeritur tumulo tellus : ſtant Manibus aræ,
‘ Cœruleis mœſtæ vittis atrâque cupreſſo :
‘ Et circùm Iliades crinem de more ſolutæ.
‘ Inferimus tepido ſpumantia cymbia lacte,
‘ Sanguinis et ſacri pateras : animámque ſepulcro
‘ Condimus, et magnâ ſupremùm voce ciemus.
‘ Inde ubi prima fides pelago, placatáque venti
‘ Dant maria, et lenis crepitans vocat Auſter in al-
‘ Deducunt ſocii naves, et littora complent [tum ;
‘ Provehimur portu ; terræque urbéſque recedunt.
‘ Sacra mari colitur medio gratiſſima tellus
‘ Nereïdum matri et Neptuno Ægæo ;
‘ Quam pius Arcitenens oras et littora circùm
‘ Errantem, Mycone celſâ Gyaróque revinxit,
‘ Immotámque coli dedit, et contemnere ventos.

‘ *terræ accumulamus in ſepul-*
‘ *crum : eriguntur altaria ani-*
‘ *mæ* ejus, *triſtia cœruleis tæ-*
‘ *niis & nigrâ cupreſſo : &*
‘ *Trojanæ circum* eunt *paſſis*
‘ *capillis, juxta conſuetudinem.*
‘ *Infundimus pocula ſpumantia*
‘ *tepido lacte, & pateras ſan-*
‘ *guinis hoſtiarum ; & claudi-*
‘ *mus animam* in *ſepulchro, et*
‘ *magnâ voce ultimo conclama-*
‘ *mus. Deinde ſtatim ut prima*
‘ *ſecuritas mari* apparuit, &
‘ *venti præbuerunt quietum*
‘ *mare, & Auſter blande ſtre-*
‘ *pens invitavit ad navigatio-*
‘ *nem : ſocii detrabunt naves,*
‘ *& tegunt littora. Recedimus*
‘ *è portu, terræque & urbes*
‘ *relinquuntur.*
‘ *Medio in mari jucundiſſima*
‘ *inſula incolitur, dicata matri Nereidum & Neptuno Ægæo : quam pius Apollo religavit Mycone*
‘ *altâ & Gyaro, vagam* antea *circa litora &* circa *extrema* terrarum : *& voluit coli ſtabilem, &*
‘ *aſpernari ventos.*

NOTÆ.

Danielis Servium, qui citat Catonem ; ſed addit cœruleum à veteribus nigrum dici : unde fortaſſe hic cœruleæ vittæ nigræ ſunt. 6. Cupreſſus addebatur aris & buſtis ad latera : vel quia gravis eſt odoris, ad fœtorem cadaverum leniendum : vel quia ſemel exciſa non renaſcitur, ad mortem exprimendam ; vel quia cariem non ſentit, ad gloriæ immortalitatem ſignificandam. 7. *Iliacæ* mulieres crines ſolverunt : alluditque poëta ad morem Romanum, qui fortaſſe fuit etiam apud Phryges : nam Græci crines in luctu non ſolvebant, ſed ſecabant ; ut ait Plutarch. in Roman. quæſt. 8. *Cymbia* ; vaſa oblonga & anguſta, in modum cymbæ & naviculæ. 9. Sanguinem, & lac ; etiam aliquando vinum, & mel, & aquam affundebant : quia his paſci & delectari animas credebant, præcipue ſanguine : hinc etiam gladiatorum certamina circa buſtum : hinc Odyſſ. 11. 36. Ulyſſes Tireſiæ manibus ſacra faciens non eum educit, niſi effuſo in ſcrobem multo victimarum ſanguine. 10. *Animam condebant ſepulchro* ; quia, qui fuerant inhumati, hos errare centum annos exiſtimabant. 11. *Voce ciebant*, & appellabant ter proprio nomine, ut facilius errantem animam ad ſepulcrum urnamque revocarent : tum ter *vale* dicto, diſcedebant.

74. *Nerëidum, &c.*] *Delum* inſulam ſignificat, in qua nati Apollo & Diana, Ecl. 3. 67. Una eſt è Cycladibus inſulis, in mari Ægæo, quod hic dicitur *Neptunus Ægæus :* vel ab *Ægis* Eubœæ oppido, vel ab Ægæ Æolidis promontorio, ſecundùm Strabonem ; vel à crebris Inſulis, quæ procul aſpicientibus videntur habere ſpeciem ἀιγῶν, *caprarum*, ſecundùm Feſtum, vel ab Olenia capra, cœleſti ſidere, quæ exoriens graves ibi tempeſtates excitat. Ibi magna inſularum multitudo : quarum meridionales dicuntur *Sporades*, à σπείρω, *ſpargo*, quia diſperſæ ſunt ſine ordine ; ſeptentrionales vero *Cyclades*, à κύκλος, *circulus*, quia quaſi in circulum diſpoſitæ ſunt circa *Delum :* quam antea vagam, poſt Latonæ vero partum uni affixam loco, circumcingunt, & quaſi *revinciunt*. *Mycone & Gyaros*, duæ ex iis, pro cæteris hic appellantur, quamvis aliquæ ſint Delo propiores. *Mycone*, quidem ad ortum, una è Cycladibus, nunc *Mycoli : celſa* dicitur propter montem ejus *Dimaſtum*. *Gyaros*, ad occidentem inter Sporades ſteriliſſima, & à Romanis olim deſtinata facinoroſorum exilio : nunc *Caloira* à quibuſdam vocatur ; quanquam incerti admodum eſt, & ſitus, & nominis. *Arcitenens.*] Apollo, qui ſtatim ut natus eſt, Pythona ſerpentem *arcu* & ſagittis occidit ; in Latonam matrem ſuam, tum gravidam, immiſſum à Junone : unde *pius* dicitur. De *Neptuno*, Æ. 1. 129. De *Doride*, quæ *Nereides* ex Nereo fratre ſuſcepit, Ecl. 10. 5.

77. *Immotamque, &c.*] Olim dicitur erraſſe mari, atque adeo aliquando ventorum agitatu mari ſubmerſa eſſe. Deinceps vero Δῆλος, *manifeſta*, vocata eſt : vel quia Latonæ locum ad pariendum quærenti, tutum à ſerpentis Pythonis inſidiis, ſubito è mari emerſit : vel quod poſt diluvium Ogygium, quod Deucalioneum longe præceſſit, prima ex aquis apparuit : vel quod Phœbi oracula, alibi obſcura, hic manifeſta ſunt. Fabulam aliqui referunt ad terræ motus, quibus agitabatur antea ; & deinceps agitari deſiit : alii ad ſecuritatem portus. Urbs ejus primaria dicta eſt etiam *Delos*.

‘ Huc

'Illuc navigo: illa tranquillissima excipit securo portu nos lassos: egressi è navibus veneramur urbem Apollinis. Rex Anius, idem rex populi & sacerdos Apollinis, coronatus circa caput tæniis & lauro dicatâ Apollini, venit obviam, & agnoscit Anchisen antiquum amicum. Jungimus manus in signum hospitii.

'Reverebar templum Apollinis conditum vertere saxo: "O Thymbræe, concede nobis "propriam sedem, da muros "fatigatis, & familias, & "urbem stabilem: protege se-"cunda Pergama Trojæ, re-"liquias Græcorum & crude-"lis Achillis. Quem sequi-"mur? aut quo imperas nos "ire, & ubi statuere sedes? "O pater! præbe nobis omen, "et descende in mentes nostras.'

'Vix dixeram ista: statim 'omnia visa sunt trepidare, & portæ, & laurus Dei: et totus mons circum concuti, & tentorium 'sonare apertis recessibus. Humiles cadimus in terram, & vox pervenit ad aures: 'Trojani fortes, "quæ terra vos produxit à prima origine majorum, eadem fertili sinu vos

'Huc feror: hæc fessos tuto placidissima portu
'Accipit: egressi veneramur Apollinis urbem. 79
'Rex Anius, rex idem hominum Phœbíq; sacerdos,
'Vittis et sacrâ redimitus tempora lauro
'Occurrit, veterem Anchisen agnoscit amicum.
'Jungimus hospitio dextras, et tecta subimus.
'Templa Dei saxo venerabar structa vetusto: 84
"Da propriam Thymbræe domum, da mœnia fessis,
"Et genus, et mansuram urbem: serva altera Trojæ
"Pergama, relliquias Danaûm atq; immitis Achillei.
"Quem sequimur? quóve ire jubes? ubi ponere sedes?
"Da, pater, auguriam, atq; animis illabere nostris.'
'Vix ea fatus eram: tremere omnia visa repentè,
'Liminâque, laurúsque Dei; totúsque moveri 91
'Mons circum, et mugire adytis cortina reclusis.
'Submissi petimus terram, et vox fertur ad aures:
"Dardanidæ duri, quæ vos à stirpe parentum
"Prima tulit tellus, eadem vos ubere læto 95

NOTÆ.

80. *Rex Anius, &c.*] Veterum mores, rex idem & sacerdos: Apollinis filius ex Rhæa, vel Rhæo. Filiæ ejus ex Dorippe fuere tres, *Oæno, Spermo, et Elias*, dictæ, *Œnotropæ*, à καινὸς *novus*, & τρέπω, *verto*: quod Bacchi beneficio, quicquid tangerent, novas in formas verterent: Oeno quidem in οἶνον, *vinum*: Spermo in σπέρμα, *semen triticeum*; Elias in ἔλαιον, *oleum*. Fabula inde est, quod pater magnam eorum vim colligeret, ex donis Apollini Delio oblatis. Constat enim ex antiquis monumentis, quæ citat Cerdanus, aram Apollinis Delii nullo victimarum sanguine cultam fuisse, sed precibus, floribus, &c. unde ait solùm Æneas *venerabar*; & preces suas, non etiam victimas, commemorat.

85. *Thymbræe.*] Strabo l. 13. ait campum esse Thymbram, in agro Trojano, quem Thymbrius fluvius interfluit, in Scamandrum influens, ubi templum est Apollinis Thymbræi: quibus locis ex Servio nomen est à copia thymbræ, herbæ condimentariæ, *sariette, savoury*. Hic Æneas Apollinem, non Delium vocat, sed Thymbræum: ut ostendat unum eundemque Deum esse, eumque sibi placabilem reddat, commemoratione Trojani cultus & patrii templi.

91. *Liminaque, lauruſque, &c.*] Vel laurus quâ caput simulacri coronabatur. Vel potius laurea sylva, consita in templi limine seu vestibulo: more veterum, qui lucos templis addebant. Notetur hic syllaba *que*, contra naturam producta.

92. *Mons, &c.*] *Cynthus*, mons Deli insulæ: unde Apollo *Cynthius*, & Diana *Cynthia*.

Cortina.] Proprie fuit vas tingendis lanis, dictum à *corte, basse cour, court-yard*; vel quia hujus vasis forma rotunda fuit, ut *cortis*, quam rotundam fuisse habemus ex Catone; vel quia vasis hujus magnus erat usus in *corte*. Hinc à formæ similitudine cortinæ appellatio translata est ab Ennio ad significandum *hemisphærium cœli*. *Quæque freto cava cæruleo cortina receptat.* Hinc ad exprimendum tentorium circa tripoda Delphicum, ubi sedens Pythia puella vaticinabatur. Hinc ad vela illa quibus in theatro historiones latent; & in sacris libris quælibet pellicea tentoria, *courtines*. Alii aliunde deducunt: vel à *corio* Pythonis serpentis, ex quo tentorium Delphici tripodis factum dicunt: vel à *corde* puellæ, quod illic à Phœbo tenebatur: sed primum probabilius Vossio videtur, Scaligero, &c. Hic autem ambiguum est, an *velum* simpliciter, an etiam *tripodis* tentorium significet: cum dubium sit an ex tripode, an per puellam, an per Anium regem, an solâ Dei voce redditum sit ex adytis hoc Æneæ oraculum.

96. *Ubere.*] De *ubere* terræ, pro ubertate, Æn. 1. 535. & G. 2. 185.

"Accipiet,

" Accipiet reduces: antiquam exquirite matrem.
" Hìc domus Æneæ cunctis dominabitur oris,
" Et nati natorum, et qui naſcentur ab illis.' 98
' Hæc Phœbus: mixtóq; ingens exorta tumultu
' Lætitia, et cuncti, quæ ſint ea mœnia, quærunt:
' Quò Phœbus vocet errantes, jubeátque reverti.
' Tum genitor, veterum volvens monumenta viro-
" Audite, ô proceres (ait) et ſpes diſcite veſtras. [rum,
" Creta Jovis magni medio jacet inſula ponto,
" Mons Idæus ubi, et gentis cunabula noſtræ. 105
" Centum urbes habitant magnas, uberrima regna.
" Maximus unde pater, ſi ritè audita recordor,
" Teucrus Rhœteas primùm eſt advectus in oras,
" Optavítq; locum regno. Nondum Ilium et arces
" Pergameæ ſteterant; habitabant vallibus imis. 110
" Hinc mater cultrix Cybele, Corybantiáque æra,

" *excipiet redeuntes: quærite*
" *veterem genetricem. Illic*
" *familia Æneæ regnabit in*
" *regiones omnes, & filii filio-*
" *rum, et qui orientur ab illis.*'
' *Apollo hæc* dixit: *& gau-*
' *dium magnum ortum* eſt *mixto*
' *tumultu, & omnes inquirunt*
' *quæ ſit ea urbs, quò Phœbus*
' *revocet vagos, & imperet* eos
' *redire. Tunc pater* meus,
' *recogitans hiſtorias antiquo-*
' *rum hominum, dixit:* ' *O*
" *primates, audite, et intel-*
" *ligite ſpes veſtras. Creta,*
" *inſula Jovis magni, ſita eſt*
" in *medio mari, ubi* eſt *mons*
" *Ida, et origo nationis noſtræ;*
" incolæ *illius occupant cen-*
" *tum urbes magnas, regna*
" *fertiliſſima: unde ſi bene me-*
" *mini auditarum* rerum, *ma-*
" *ximus pater Teucer primo*

" *advenit ad promontorium Rhœticum, & elegit ſedem regni: nondum Ilium & arx Pergamus*
" *condita erat, degebant in profundis vallibus. Hinc* venit *mater Cybele protectrix* loci, *& cymbala*
" *Corybantia,*

NOTÆ.

97. *Domus Æneæ, &c.*] Verſus hi duo vaticinium continent de magnitudine Romani imperii. Traducti ſunt ex Homero Iliad. 20. 306. ubi Neptunus Æneam ab Achille occidendum periculo eripit. Sed apud Homerum illic, & in hymno Veneris v. 197. omnia exemplaria habent, non πάνλεσσιν, *cunctis*, ſed Τρώεσσιν, *Trojanis:* unde plerique putant Æneam non veniſſe in Italiam, ſed poſt Priameæ familiæ excidium Trojæ regnaſſe: cujus rei ſane multa veſtigia & argumenta profert Bochartus in diſſertatione quam Segreſius præfixit Gallico ſuo Virgilio: prævaluit tamen Italorum opinio, quam ſecutus eſt Virgilius.

102. *Volvens monumenta, &c.*] Erravit in ea explicatione oraculi & pater & filius: pater quidem, quod in re dubia, qualis erat origo Trojanæ gentis, quæ per Dardanum ex Italia, per Teucrum è Creta oriebatur, nomine dubitaret: filius autem, quod patrem non monuerit, ſe à Creüſa abeunte audiviſſe, ſibi ſedes à Diis in Italia ad Tybrim fluvium eſſe paratas; quod in alteram interpretationis partem deflectere patris animum potuiſſet: vide Æn. 2. 781.

104. *Creta, &c.*] *Candie,* ingens inſula mediterranei maris: inter Ægæum & Libycum mare: olim urbibus clara centum, unde ab Homero in Iliade ἑκατόμπολις dicitur, in Odyſſ. 19. 176. habet tantum urbes ἐννηκοντα, *nonaginta:* præcipuæ fuerunt *Gnoſſu, Gortyna, Cydon, Dictymna.* De Jovis in ea inſula cunabulis; deque *Cybele & Corybantibus,* G. 4. 151. & mox v. 111.

108. *Teucrus Rhœteas.*] Teucer, Scamandri Cretenſis filius, cum inſula frugum inopiâ laboraret, dicitur, ad ſedes novas quærendas, cum tertia populi parte ſolviſſe; acceptoque oraculo, ibi ſe poſiturum ſedes, ubi eſſet à terrigenis noctu oppugnatus, in Phrygia circa Amaxitum & Rhœteum Troadis in Helleſponto promontorium maximâ murium multitudine vexatus, ibi ſedem fixit, templum conſtituit Apollini Smintheo, cujus ſimulacrum pede premebat murem, qui Phrygiâ aut Creticâ linguâ σμίνθος appellatur. Præterea veterum colonorum more, patria nomina intulit in Troadem, & montem vocavit Idam ab Ida Cretenſi monte, Æn. 2. 801. à patre ſuo Scamandrum fluvium, qui antea Xanthus vocabatur; unde Homerus ait Xanthum à Diis vocari, Scamandrum ab hominibus; id eſt, nomen hoc eſſe illo recentius. Denique cultum Cybeles matris Deorum in Phrygiam intulit è Creta, ubi illa Jovem perpereat & aluerat.

109. *Optavitque locum regno.*] *Elegit:* ſic Æn. 1. 429. *Pars optare locum tecto.* Et vero primus ibi regnavit: pauloque poſt venit ex Italia Dardanus, qui ab ipſo gener ac ſucceſſor aſcitus eſt, Æn. 1. 239.

111. *Mater cultrix Cybele.*] Quæ & *Rhea, & Ops,* Saturni uxor, mater Deorum, ac terra ipſa. Nomen vel à *Cybele* monte Phrygiæ; vel à

" Idæúmque

" & ſylva Idæa: hinc fidele
" arcanum ceremoniarum, &
" juncti leones traxerunt cur-
" rum Deæ. Itaque agite,
" & eamus quà mandata De-
" orum nos ducunt. Propitie-
" mus ventos, & proficiſcamur
" in regnum Creticum. Neque
" abeſt longo ſpatio: dum Ju-
" piter faveat, tertia dies ap-
" pellet naves ad litus Creticum.'

' Sic locutus immolavit in
' altaribus dignas victimas:
' Neptuno taurum; tibi tau-
' rum, ô Phœbe formoſe: Tem-
' peſtati ovem nigram, Ze-
' phyris propitiis candidam.
' Rumor ſpargitur, ducem Ido-
' menea ejectum abiiſſe è paternis regnis, & litora Cretæ eſſe vacua, domos carere hoſtibus, & regionem
' relictam patere. Linquimus portus Deli, & mari currimus,

" Idæúmque nemus: hinc fida ſilentia ſacris,
" Et juncti currum dominæ ſubiêre leones.
"Ergo agite, et, Divûm ducunt quà juſſa, ſequamur.
" Placemus ventos, et Gnoſſia regna petamus.
" Nec longo diſtant curſu: modò Jupiter adſit,
" Tertia lux claſſem Cretæis ſiſtet in oris.'
' Sic fatus meritos aris mactavit honores,
' Taurum Neptuno, taurum tibi, pulcher Apollo,
' Nigram Hyemi pecudem, Zephyris felicibus al-
' Fama volat, pulſum regnis ceſſiſſe paternis [bam.
' Idomenea ducem, deſertáque littora Cretæ,
' Hoſte vacare domos, ſedéſque aſtare relictas.
' Linquimus Ortygiæ portus, pelagóque volamus;

NOTÆ.

κυβήσειν, *in caput ſaltare, caput rotare,* quod in ſacris ejus miniſtri crebro caput rotarent. Et verò Græcis ipſa dicitur & Κυβήλη, & Κυβήσῃ. Vocabantur miniſtri illi *Corybantes, Curetes,* & *Dactyli Idæi,* Jovis altores, qui frequenti cymbalorum æreorum pulſu in ſacris utebantur. Vehebatur curru, quia ex Lucret. l. 2. 600. terra eſt; terra autem in medio pendet. Trahebatur à leonibus, quia mater eſt omnium, & parentum officiis proles etiam ferociſſima molliri decet. Cætera ejus myſteria ibi fuſe ab eodem Lucretio explicantur. Premebantur autum ejus ſacra gravi ſilentio, ut & Cereris ceremoniæ: fortaſſe ut inſcrutabilem terræ profunditatem exprimerent. Relique vide G. 4. 151. & Æ. 6. 784. Legunt hic multi, *cultrix Cybeli,* in quo Phrygiæ monte culta eſſe dicitur; atque adeo hunc incoluiſſe dici poteſt, & protexiſſe, quomodo Juno Carthaginem, l. 1. 20. *Quam Juno fertur terris magis omnibus unam Poſthabitâ coluiſſe Samo.* Alioqui *cultrix Cybele* dicitur, pro cultrice montium, in quibus coli amavit, quo nomine eam appellat Catull. de nuptiis Pelei, 300. *Unigenamque ſinu cultricem montibus Idæ.*

115. *Gnoſſia regna.*] Cretam, cujus urbs præcipua *Gnoſſus,* ſupra, v. 104.

116. *Juppiter.*] Sumitur hic, vel pro Deorum rege, qui natus in Creta eidem præfuerat; vel pro aëre ventis impulſo, ut à Catullo ſumitur in Phaſelo: *ſive utrumque Juppiter ſimul ſecundus incidiſſet in pedem.*

118. *Honores.*] Pro ſacrificiis ſæpe ſumuntur: infra, v. 547. *Junoni Argivæ juſſos adolemus honores.* De *Neptuno, Æ.* 1. 129. De *Apolline,* Ecl. 3. 104.

120. *Nigram Hyemi, &c.*] Per *Hyemem* intelligit *Tempeſtates,* quæ ex Cicer. de Nat. Deorum 3. 51. *Populi Romani ritu conſecratæ ſunt ------noſtri duces, mare ingredientes, immolare hoſtiam fluctibus conſueverunt.* Ad hunc morem allusit Virgilius hic, & l. 5. 772. *Tempeſtatibus agnam cædere deinde jubet.* Et notat hic Taubmannus ex Plauto, *pecudem* maxime de ovino genere dici. *Venti* quoque Deorum loco habiti ſunt, tam apud Græcos ex Herodoto, qui l. 7. Athenienſes inducit Boreæ ſacrificantes; quam apud Romanos ex Seneca, Natur. quæſt. l. 5. 17. qui ait, Auguſtum in Gallia commorantem, Circio, Galliæ Narbonenſis peculiari vento, templum voviſſe ac feciſſe. De *Zephyro,* Ecl. 5. 5. At notat Macrobius hæc ſacrificia non in templo Deliaco facta eſſe, ubi ſanguinem fundi nefas erat. Et vero non ſacrificaſſet hyemi & ventis ad aram Apollinis. Ubi igitur? fortaſſe in litore.

122. *Idomenea.*] Ἰδομενῆα, ut longa ſit penultima, ut Æ. 1. 615. *Ilionea petit dextra.* Idomeneus filius Deucalionis, nepos fuit Minois Cretenſis regis, duxitque Cretenſes ad Trojanum bellum: unde rediens cum in tempeſtate voviſſet ſe ſacrificaturum Diis, quod ſibi appulſo primum occurreret, occurriſſetque filius; eum pater immolavit: ortâ deinde peſte pulſus eſt rex à civibus, quia impius in prolem, atque ita Diis inviſus. Inde abiiſſe dicitur in Calabriam Italiæ, & ad Salentinum promontorium urbem condidiſſe. Ait tamen interpres Lycophronis, eum à Nauplio pulſum, Eubœæ rege: qui ut necem Palamedis filii, Ulyſſis dolo à Græcis ad Trojam occiſi, vindicaret; Cretam occupaverat. Diodorus non pulſum Idomenea, ſed in patria diem obiiſſe cenſet.

124. *Ortygiæ.*] Antiquum nomen Deli inſulæ; vel ab ὄρτυξ, *coturnix, caille, quail*; quod genus

' Bacchatámq;

‘ Bacchatámq; jugis Naxon, viridémq; Donyſam,
‘ Olearon, niveámq; Paron, ſparſáſq; per æquor
‘ Cycladas, et crebris legimus freta conſita terris.
‘ Nauticus exoritur vario certamine clamor.
‘ Hortantur ſocii, Cretam proavóſque petamus.
‘ Proſequitur ſurgens à puppi ventus euntes:
‘ Et tandem antiquis Curetum allabimur oris.
‘ Ergo avidus muros optatæ molior urbis,
‘ Pergameámq; voco; et lætam cognomine gentem
‘ Hortor amare focos, arcémque attollere tectis.
‘ Jámque ferè ſicco ſubductæ littore puppes:
‘ Connubiis arvíſque novis operata juventus:
‘ Jura domóſq; dabam; ſubitò cùm tabida membris,
‘ Corrupto cœli tractu, miſerandáque venit
‘ Arboribúſque ſatíſque lues, et lethifer annus.
‘ Linquebant dulces animas, aut ægra trahebant
‘ Corpora: tum ſteriles exurere Sirius agros.
‘ Arebant herbæ, et victum ſeges ægra negabant.
‘ Rurſus ad oraclum Ortygiæ Phœbúmq; remenſo
‘ Hortatur pater ire mari, veniámque precari:
‘ Quem feſſis finem rebus ferat: unde laborum

‘ *& radimus Naxum in montibus* ſonantem tumultu ‘ *Baccharum, & viridem Donyſam, & Olearon, & Paron candidam, & Cycladas ſparſas per mare, & freta diſtincta multis inſulis. Tollitur clamor nautarum diverſo conatu. Socii impellunt* ſeſe, ‘ *ut adeamus Cretam & majores. Ventus ſuboriens à puppi propellit navigantes: ac demum appellimur ad vetera litora Curetum. Ergo cupidus exſtruo muros deſideratæ urbis, &* eam *appello Pergameam: & hortor populum gaudentem* hac *appellatione,* ‘ ut *curet domos, & erigat arcem* alto *faſtigio. Et jam ferme naves deductæ* à mari ‘ ſtabant *in litore ſicco: juventus vacabat conjugiis et agris novis: diſtribuebam leges ac domos: cum repente peſtis funeſta, & putrida, & annus mortifer venit in corpora, &* ‘ in *arbores, &* in *ſegetes, vitiatis ſpatiis aëris.* Socii ‘ *amittebant dulces animas, aut trahebant languentia corpora: præterea Sirius* cœpit *urere campos infœcundos: herbæ ſiccabantur, & meſſes aridæ non dabant cibum. Pater* meus *hortatur* me, ut ‘ *remenſo mari eam iterum ad oraculum Deli, &* ad *Phœbum*; *&* ut *orem veniam: &* petam, *quem terminum ponat rebus affictis, unde* in tot *difficultatibus*

NOTÆ.

illic, aut primum, aut magna multitudine viſum volunt grammatici: vel ſecundùm alios, ab Ortygia Ætoliæ; cujus & hanc, & alias complures Ortygias, colonias volunt.

125, *Bacchatamque jugis Naxon.*] *Naxus*, una Cycladum, inſula nobiliſſima, ad meridiem Deli, vino fertilis, unde Baccho dicata: quia Ariadnen, à Theſeo raptam ibique relictam fertur excepiſſe. *Bacchata* dicitur, id eſt, frequentata à Bacchis, furioſis Bacchi comitibus fœminis, Ecl. 5. 29. 69. Hodie *Naxi*.

Viridemque Donyſam.] Jacet inter Icariam & Gyarum, marmore viridi celebris: hodie *Donuſſa*.

126. *Olearon, &c.*] *Olearus* vel *Oliaros*: ſecundùm Nigrum nunc dicta *Quiniminio*. *Paron.*] *Paros*, hodie *Pario*, niveo marmore nobilis. De *Cycladibus* ſupra, v. 74.

127. *Conſita terris.*] Ubi variæ terræ, ſeu inſulæ quaſi *ſatæ & ſeminatæ* ſunt: & poſt mentionem *Cycladum*, hic ſignificat *Sporadas*; quæ nomen habent à σπείρω, *ſemino*, quia ſine ordine ſparſæ ſunt.

131. *Curetum oris.*] Cretam ſignificat: ubi *Curetes* populi, vel familia fuit miniſtrorum Cybeles: ſic dicti ſecundùm Strabonem, l. 10. à κουρὰ, *tonſura*, quia anteriorem capitis partem detonſam geſtabant. Saltationis armatæ inventionem iis Plinius tribuit. Cæteri etiam tympana, quorum ſtrepitu Jovem recens natum Saturni patris voracitati ſubduxere. Iidem dicti *Corybantes & Idæi Dactyli*.

134. *Amare focos.*] Servius ait commendari ſtudium ſacrificiorum, quæ ſemper igne perficiebantur: ego curam privatarum domorum & rei familiaris, id enim focus ſæpe ſignificat: ut cum dicimus, *pugnare pro aris & focis*, id eſt, pro re ſacra ac profana, publica ac domeſtica.

136. *Operata, &c.*] Vel *operam dabat* connubiis & agris colendis, ut explicat Donatus. Vel *ſacrificabat* pro felici ſucceſſu conjugiorum & agrorum; nam & ante hæc omnia præibat apud veteres ſacrificium, & *operari* ſimpliciter *ſacrificare* interdum ſignificat, ut G. 1. 339. *Lætis operatus in herbis.*

141. *Sirius.*] Stella in ore majoris canis, quæ *canicula* dicitur. De ea G. 2. 353. De *Ortygia*, ſive Delo inſula, ſupra, v. 124. De *Phœ-*

‘ Tentare

‘ *quærere ſubſidium imperet*
‘ nos, *et quo convertere curſum.*
‘ *Nox erat, & ſomnus te-*
‘ *nebat animalia per terras.*
‘ *Statuæ ſacræ Deorum, &*
‘ *Penates Phrygii, quos expor-*
‘ *taveram mecum à Troja, &*
‘ *è medio incendio urbis; viſi*
‘ ſunt *in ſomnis ſtare ante ocu-*
‘ *los decumbentis, multa luce*
‘ *conſpicui, quâ* parte *Luna*
‘ *plena mittebat ſuum lumen per*
‘ *feneſtras hiantes. Tunc ſic*
‘ viſi ſunt *me alloqui, & au-*
‘ *ferre ſolicitudinem his verbis:*
“ *Quod Apollo dicturus* eſſet
“ *tibi appulſo* ad *Delum:* hoc
“ ipſum tibi *prædicit hoc loco,*
“ *& ecce nos ipſe ſponte mittit*
“ *in tuam domum. Nos,* poſt
“ *Trojam combuſtam, ſecuti*
“ ſumus *te & tua arma; nos*
“ *te duce percurrimus navibus*
“ *procelloſum mare; nos ipſi*
“ *extollemus ad ſidera futuros*
“ *poſteros* tuos, *& dabimus*
“ *imperium* orbis *urbi* tuæ.
“ *Tu deſtina magnos muros*
“ nobis *magnis, & ne abjice*
“ *laborem longi itineris. Mu-*
“ *tanda* eſt *regio: Delius A-*
“ *pollo non ſuaſit tibi* adire *hæc*
“ *litora, nec juſſit* te *manere*
“ *in Creta. Eſt regio,* quam
“ *Græci cognomine appellant*

‘ Tentare auxilium jubeat; quò vertere curſus.
‘ Nox erat, et terris animalia ſomnus habebat.
‘ Effigies ſacræ Divûm, Phrygiíque Penates,
‘ Quos mecum à Troja mediíſq; ex ignibus urbis
‘ Extuleram, viſi ante oculos aſtare jacentis
‘ In ſomnis, multo manifeſti lumine: quà ſe
‘ Plena per inſertas fundebat Luna feneſtras.
‘ Tum ſic affari, et curas his demere dictis:
“ Quod tibi delato Ortygiam dicturus Apollo eſt,
“ Hìc canit: et tua nos en ultro ad limina mittit.
“ Nos te, Dardaniâ incenſâ, tuáq; arma ſecuti;
“ Nos tumidum ſub te permenſi claſſibus æquor;
“ Idem venturos tollemus in aſtra nepotes;
“ Imperium urbi dabimus: tu mœnia magnis
“ Magna para, longúmq; fugæ ne linque laborem.
“ Mutandæ ſedes: non hæc tibi littora ſuaſit
“ Delius, aut Cretæ juſſit conſidere Apollo.
“ Eſt locus, Heſperiam Graii cognomine dicunt;
“ Terra antiqua, potens armis atque ubere glebæ.
“ Œnotrii coluêre viri: nunc fama minores
“ Italiam dixiſſe, ducis de nomine, gentem.
“ Hæ nobis propriæ ſedes; hinc Dardanus ortus,
“ Jaſiúſque pater, genus à quo principe noſtrum.
“ Surge, age, et hæc lætus longævo dicta parenti
“ Haud dubitanda refer. Corytum, terráſq; require

“ *Heſperiam: terra vetus, potens bello & fertilitate agrorum. Populi OEnotrii* hanc *tenuerunt: nunc*
“ *rumor* eſt *poſteros vocaviſſe nationem, Italiam, è nomine ducis. Hæ ſedes addictæ* ſunt *nobis: hinc*
“ *natus* eſt *Dardanus, & pater Jaſius, à quo* Dardano *principo genus noſtrum* dictum eſt. *Age,*
“ *ſurge, & lætus renarra ſeniori patri hæc verba non* revocanda *in dubium. Quære Corytum, et terras*

NOTÆ.

bo, Ecl. 3. 62. De *Phrygiis Penatibus*, Æn. 2. 717.

152. *Inſertas.*] Servius explicat, *inſeratas*, id eſt, *non ſeratas, non clauſas ſerâ*; per ſyncopen, ut Æn. 2. 379. *Aſperis ſentibus*, pro *aſperis*: paulo durius. Turnebus, *ædibus inſertas et interpoſitas*, ad lucem admittendam. Germanus, *trajectas, et penetratas lumine.* Alii, *hiantes, quibus lumen inſertum erat*; quo fere modo dixit, Æn. 2. 135. *Per noctem obſcurus, in ulva delitui*; id eſt, *per noctem obſcuram.*

163. *Eſt locus, &c.*] Hi verſus & ſequentes omnino tranſlati ſunt ex Æn. 1. v. 534, ubi fuſe explicantur.

167. *Dardanus, Jaſiuſque pater, &c.*] *Pater* ad poſteros refertur, non ad Dardanum, qui ejus frater fuit: ambo Electram habuere matrem, filiam Atlantis Mauritaniæ regis, uxorem Coryti Tuſciæ regis in Italia; ſed Jaſius hunc Corytum habuit patrem; Dardanus Jovem. Mortuo Coryto, ortoque de ſuccedendi jure diſſidio, Jaſium Dardanus occidit: ideoque pulſus à Tuſcis, & à Siculo Hiſpaniæ rege, Electræ fratre, qui ad componenda diſſidia venerat; primo in Samothraciam inſulam fugit, ac deinde in Phrygiam, ubi Teucri filiam accepit in conjugium, & cum eo gentis hujus parens fuit, quæ deinde Trojana dicta eſt. Igitur, *à quo* non ad Jaſium, ſed ad Dardanum referri debet, Æ. 1. 239.

170. *Corytum.*] *Corytus*, mons & urbs Tuſciæ, nunc *Cortona:* vel à Coryto, Dardani, ut putabatur, patre, ſic dicta; vel à κόρυς, *galea*, quam Dardanus illic in pugna amiſit. De *Tuſcia* ſive *Etruria*, Italiæ regione, Æ. 8. 479.

“ Auſonias

" Auſonias. Dictæa negat tibi Jupiter arva.'
' Talibus attonitus viſis ac voce Deorum,
' (Nec ſopor illud erat; ſed coràm agnoſcere vultus,
' Velatáſque comas, præſentiáque ora videbar:
' Tum gelidus toto manabat corpore ſudor) 175
' Corripio è ſtratis corpus, tendóque ſupinas
' Ad cœlum cum voce manus, et munera libo
' Intemerata focis: perfecto lætus honore
' Anchiſen facio certum, rémque ordine pando.
' Agnovit prolem ambiguam, geminóſq; parentes:
' Séq; novo veterum deceptum errore locorum. 181
' Tum memorat: ' Nate Iliacis exercite fatis,
" Sola mihi tales caſus Caſſandra canebat.
" Nunc repeto hæc generi portendere debita noſtro,
" Et ſæpe Heſperiam, ſæpe Itala regna vocare. 185
" Sed quis ad Heſperiæ venturos littora Teucros
" Crederet? aut quem tum vates Caſſandra moveret?
" Cedamus Phœbo, et moniti meliora ſequamur.'
' Sic ait, et cuncti dictis paremus ovantes, 189
' Hanc quoque deſerimus ſedem, paucíſque relictis

" *Auſonias: Jupiter negat tibi Cretenſes agros.*'
' Ego *ſtupefactus talibus* ' *juſſis & ſermone Deorum (neque enim hoc erat ſomnus; ſed videbar coram diſtinguere vultus, & capillos velatos, & facies præſentes; & tum ſudor frigidus fluebat toto corpore) effero corpus è lecto, extollo ad cœlum manus inverſas cum prece, & injicio flammis pura dona: confecto ſacrificio lætus facio Anchiſen certum* de iis rebus, *& explico ordine prodigium.* Anchiſes *animadvertit familiam ancipitem, & binos* ejus *auctores: & ſe deluſum* eſſe *novo errore antiquarum regionum. Deinde ait:* ' *Fili* " *agitate fatis Trojanis: ſola* " *Caſſandra mihi prædicebat* " *tales caſus. Nunc reminiſcor* illam *prædixiſſe hæc* " *deſtinata* eſſe *noſtræ genti:* " *& ſæpe appellaſſe Heſperiam, ſæpe regna Italica.*

" *Sed quis putaviſſet Trojanos venturos ad litus Italiæ? aut quem tum Caſſandra vaticinans mo-*
" *viſſet? Obediamus Apollini, & admoniti ſequamur meliora* conſilia.' *Sic dixit, & omnes obtem-*
' *peramus læti verbis* ejus. *Relinquimus hanc etiam terram, & paucis* ibi *relictis*

NOTÆ.

171. *Auſonias. Dictæa, &c.*] Italiam volunt dictam eſſe Auſoniam ab *Auſone*, Ulyſſis & Calypſûs filio: at male; non enim hic Penates Æneæ nomen hoc Italiæ tribuerent, cum vixdum natus eſſet Auſon, tantum abeſt ut illic regnaret. Niſi uſurpatum id putemus per anticipationem temporis. Alii volunt *Auſones* dictos eſſe Græcis, veteres eos Latii populos, qui Latinis *Aurunci* dicebantur, commutatione vulgari literæ *r* in *s*. Et bene: nam *Aurunci* antiquiores fuerunt Ulyſſis & Æneæ temporibus, ſiquidem ait Latinus Latii rex, Æn. 7. 206. *Atque equidem memini . . . . Auruncos ita ferre ſenes. Dictæa arva*, Cretenſia ſunt, à monte *Dicte*, ubi educatus eſt Jupiter, nunc *Laſthi*, in parte orientali Cretæ: ab aliquibus Idæ pars eſſe dicitur, & diſtinguitur ab aliis.

174. *Velataſque comas.*] Ornatas vittis, quæ etiam ſacrarum ſtatuarum capitibus alligabantur, Æn. 2. 133.

166. *Supinas.*] Ita ſublatas, ut palmæ cœlo obvertantur.

177. *Munera libo, &c.*] Penatibus & Laribus ſacra fiebant; alia quotidiana & privata; alia publica in compitis; unde apud Romanos dicebantur *Compitalia*. Privat vulgo *ad focum*, aliquando etiam ad aram, quæ in ſacrario domus erecta erat: eaque fiebant thure, vino, coronis, & laneis & floreis, cibo aliquo lautiore e menſa in ignem injecto. Patet id præſertim ex Plauto in Aululariæ prologo. Publica ſacrificia fiebant porcâ cæſâ. Igiter hic *munera intemerata* erunt, purum vinum, ac thus; quare *libari* dicuntur, id eſt, *ſtillari & injici*, Æn. 1. 740.

180. *Geminoſque parentes, &c.*] *Teucrum*, qui ex Creta, *Dardanum*, qui ex Italia venerat. At vero errorem agnoſcere ante debuerat, præſertim ex ultimis Creuſæ verbis ad Æneam, Æn. 2. 781.

183. *Caſſandra.*] De illa Priami filia, & vate, cujus vaticiniis nulla fides à Trojanis habebatur, Æn. 2. 246. De *Heſperea*, Italia, Æ. 1. 534. De *Teucris*, Trojanis, ibid. 239.

189. *Ovantes.*] Proprie *ovatio* erat minor triumphus, pedeſtris; ad ſummum ex equo, non è curru. Nomen eſt, vel ab acclamatione militum, geminatâ ſæpius literâ O, ſecundùm Feſtum: vel ab *ove*, quæ in minori triumpho immolabatur; non taurus, ſecundùm Plutarchum. Hinc ad lætitiam omnem ſignificandam vox illa traducta; etiam ad corvos, qui dicuntur, G. 1. 428. *Ovantes gutture corvi.*

‘ *præbemus vela* ventis, *& de-*
‘ *currimus magnum mare cavis*
‘ *navibus.*
‘ *Poſtquam naves provectæ*
‘ ſunt in *altum* mare, *nec jam*
‘ *ullæ terræ amplius videban-*
‘ *tur*; ſed *undequaque aër, &*
‘ *undequaque aqua: tunc cæ-*
‘ *rulea pluvia decidit mihi ſu-*
‘ *pra caput, inducens noctem*
‘ *& tempeſtatem: & mare ter-*
‘ *ribile* factum eſt *ob tenebras.*
‘ *Statim venti impellunt mare,*
‘ *& magni fluctus intumeſcunt:*
‘ *agitamur diſperſi immenſo*
‘ *mari. Nubes obtexerunt diem,*
‘ *& nox imbrifera eripuit lu-*
‘ *cem: crebro micant fulgura*
‘ *è ſciſſis nubibus. Dejicimur*
‘ *à* recto *curſu, & vagamur*
‘ *per undas ignotas. Ipſe Pa-*
‘ *linurus ait* ſe *non diſtinguere*
‘ *diem à nocte* in *cœlo, nec co-*
‘ *gnoſcere iter in mediis fluctu-*
‘ *bus. Itaque vagamur mari*
‘ per *tres dies ambiguos* propter
‘ *tenebras obſcuras, &* per *tres*
‘ *noctes ſine aſtro. Quarto de-*
‘ *mum die terra primum viſa*
‘ *eſt ſe erigere, & procul oſten-*
‘ *dere montes, atque emittere*
‘ *fumum. Vela detumeſcunt,*
‘ *incumbimus remis: non* eſt

‘ Vela damus, vaſtúmq; cavâ trabe currimus æquor.
‘ Poſtquam altum tenuêre rates, nec jam am-
‘ pliùs ullæ
‘ Apparent terræ; cœlum undiq; et undiq; pontus:
‘ Tum mihi cœruleus ſupra caput aſtitit imber,
‘ Noctem hyemémque ferens: et inhorruit unda
‘ tenebris. 195
‘ Continuò venti volvunt mare, magnáque ſurgunt
‘ Æquora: diſperſi jactamur gurgite vaſto:
‘ Involvêre diem nimbi, et nox humida cœlum
‘ Abſtulit: ingeminant abruptis nubibus ignes.
‘ Excutimur curſu, et cæcis erramus in undis. 200
‘ Ipſe diem noctémque negat diſcernere cœlo,
‘ Nec meminiſſe viæ mediâ Palinurus in undâ.
‘ Tres adeò incertos cæcâ caligine ſoles
‘ Erramus pelago, totidem ſine ſidere noctes.
‘ Quarto terra die primùm ſe attollere tandem 205
‘ Viſa, aperire procul montes, ac volvere fumum.
‘ Vela cadunt, remis inſurgimus: haud mora, nautæ
‘ Adnixi torquent ſpumas, et cœrula verrunt. [mùm
‘ Servatum ex undis Strophadum me littora pri-
‘ Accipiunt. Strophades Graio ſtant nomine dictæ
‘ Inſulæ Ionio in magno; quas dira Celæno, 211
‘ Harpiæque colunt aliæ: Phineïa poſtquam

‘ *mora, nautæ connitentes convolvunt ſpumoſos* fluctus, *& ſecant* ſpatia *cærulea.*
‘ *Litora Strophadum primo excipiunt me ereptum ex undis. Strophades inſulæ Græco nomine appellatæ*
‘ *jacent in magno* mari *Ionio: quas ſævo Celæno et aliæ Harpyiæ habitant: ex quo* tempore *domus Phinei*

NOTÆ.

202. *Palinurus.*] Gubernatur navis Æneæ, qui Morphei dolis oppreſſus in mare decidet, Æn. 5. 883. & in Italiam, ad litus Velinum enatans, ab incolis occidetur, nomenque dabit promontorio Lucaniæ Palinuro, Æn. 6. 337.

210. *Strophades Graio, &c.*] Inſulæ duæ parvæ, hodie *Strivali*, ad latus Peloponneſi, in mari Ionio. *Ionium* vero mare dicitur: non quod Ioniam alluit, Aſiæ minoris regionem inter Æolidem & Cariam; ſed quicquid aquarum interjacet Siciliam inter & Græciam, ad uſque promontorium Epiri Acroceraunium, ubi mare Hadriaticum incipit, quod vocatur à quibuſdam *ſinus Ionius.* Inſulæ porro illæ prius dicebantur *Plotæ:* deinde *Strophades* à στροφὴ, *converſio:* quia Calais & Zetes, alati Boreæ filii ex Orithyia, cum Harpyias è Phinei regno ad has uſque inſulas expuliſſent; à Jove admoniti ne Harpyias ultra perſequerentur, inde repreſſo curſu reverſi ſunt. Notetur longa diphthongus *æ* ante vocalem correpta, nec eliſa, Græco more: *Inſulæ Ionio.*

211. *Celæno, Harpyiæque, &c.*] Ponti & Terræ dicuntur filiæ, unde in inſulis habitant: nomen ab ἁρπάω, ἁρπάζω, *rapio.* Vulgo tres numerantur ab Heſiodo, *Iris, Aello, Ocypete.* Alii mutant nomina. Virgilius unam appellat *Celæno,* nec definit aliarum nomina aut numerum. Aliqui quartam addunt *Thyellam.* Vocavit eas Apollonius, Διὸς κύνας, *Jovis canes*; Valerius Flaccus, *Jovis famulas*; Virgilius hic, *furias,* v. 252. *diras,* v. 262. unde probat Servius, & poſt eum Cerdanus, eaſdem eſſe quæ apud inferos dicuntur *furiæ,* apud ſuperos *diræ,* in medio *harpyiæ:* quemadmodum eadem eſt Diana in terris, Luna in cœlo, Proſerpina in inferis.

212. *Phineïa.*] Phineus Arcadiæ, vel Thraciæ rex, cum filios ex prima conjuge ſuſceptos, fraude novercæ excæcaſſet: ipſe à Jove excæcatus, & immiſſis Harpyiis vexatus eſt. Argonautas deinde, in Colchidem ad expeditionem velleris aurei profectos, cum iter docuiſſet: Calais & Zetes, ut gratiam referrunt, Harpyias ad Plotas uſque inſulas perſecuti ſunt, ut modò diximus.

‘ Clauſa

‘ Clauſa domus, menſáſque metu liquêre priores.
‘ Triſtius haud illis monſtrum, nec ſævior ulla
‘ Peſtis et ira Deûm Stygiis ſeſe extulit undis.
‘ Virginei volucrum vultus, fœdiſſimi ventris
‘ Proluvies, uncæque manus, et pallida ſemper
‘ Ora fame.
‘ Huc ubi delati portus intravimus: ecce
‘ Læta boum paſſim campis armenta videmus,
‘ Caprigenûmque pecus, nullo cuſtode, per herbas.
‘ Irruimus ferro, et Divos ipſúmque vocamus
‘ In prædam partémque Jovem; tum littore curvo
‘ Extruimúſque toros, dapibúſq; epulamur opimis.
‘ At ſubitæ horrifico lapſu de montibus adſunt
‘ Harpyiæ, et magnis quatiunt clangoribus alas,
‘ Diripiúntque dapes, contactûque omnia fœdant
‘ Immundo: tum vox tetrum dira inter odorem.
‘ Rurſum in ſeceſſu longo, ſub rupe cavata,
‘ Arboribus clauſi circùm atq; horrentibus umbris.
‘ Inſtruimus menſas, aríſq; reponimus ignem.
‘ Rurſum ex diverſo cœli cæcíſque latebris,
‘ Turba ſonans prædam pedibus circumvolat uncis;
‘ Polluit ore dapes. Sociis tunc arma capeſſant
‘ Edico, et dirâ bellum cum gente gerendum.
‘ Haud ſecus ac juſſi faciunt, tectóſque per herbam
‘ Diſponunt enſes, et ſcuta latentia condunt.
‘ Ergo, ubi delapſæ ſonitum per curva dedêre
‘ Littora; dat ſignum ſpeculâ Miſenus ab altâ
‘ Ære cavo: invadunt ſocii, et nova prælia tentant,
‘ Obſcœnas pelagi ferro fœdare volucres.

‘ *clauſa* eſt ipſis, *et* præ *timore*
‘ *deſeruerunt menſas priores.*
‘ *Non* eſt *monſtrum* pernicioſius
‘ *illis, nec ulla peſtis aut furor*
‘ *Deorum crudelior extulit ſe*
‘ *ex undis inferorum. Vultus*
‘ earum *volucrum* ſunt *fœ-*
‘ *minei, ſordidiſſima effuſio alvi,*
‘ *& manus aduncæ, & facies*
‘ *ſemper pallidæ* præ *fame.*
‘ *Poſtquam huc appulſi in-*
‘ *greſſi ſumus portum: ecce cer-*
‘ *nimus paſſim in campis pin-*
‘ *gues boum greges, & greges*
‘ *caprarum in pratis, ſine cu-*
‘ *ſtode. Irruimus* in eos *gla-*
‘ *diis, & vocamus in prædam*
‘ *& in partem Deos & Jovem*
‘ *ipſum. Deinde in ſinuoſo li-*
‘ *tore ſtruimus lectulos, & co-*
‘ *medimus pingues carnes. Sed*
‘ *improviſæ Harpiæ advolant*
‘ *tremendo volatu è montibus,*
‘ *& ſuccutiunt alas magno ſtri-*
‘ *dore, & rapiunt cibos, &*
‘ *turpant omnia immundo tactu.*
‘ *Præterea vox* earum *horribi-*
‘ *lis* eſt *inter fœtidum odorem.*
‘ *Iterum in receſſu remoto ſub*
‘ *rupe cavata, circumtecti ar-*
‘ *boribus et denſâ umbrâ. Ster-*
‘ *nimus menſas, & collocamus*
‘ *ignem in aris. Iterum ex*
‘ *altera* parte *cœli & latebris*
‘ *incognitis, turba Harpyiarum*
‘ *ſtridens advolat circa prædam*
‘ *aduncis pedibus, & fœdat ci-*
‘ *bos ore. Præcipio tunc ſociis,*
‘ ut *ſumant arma, & bellum*
‘ *faciendum* eſſe *cum ſæva tur-*
‘ *ba. Non aliter ac juſſi* erant *faciunt, & præparant gladios occultos ſub herba, & abſcondunt*
‘ *clypeos latentes. Igitur, cum* Harpyiæ *advolantes ediderunt ſtrepitum per ſinuoſa litora; Miſenus ab*
‘ *alto colle dat ſignum* pugnæ *cava buccina: aggrediuntur ſocii, & tentant novam pugnam,* nempe
‘ *vulnerare gladio turpes volucres maris.*

NOTÆ.

215. *Stygiis.*] *Styx,* inferorum fluvius, de quo Æn. 6. 323.

223. *In prædam partemque Jovem.*] Id eſt, *in prædæ partem.* Et mos erat veterum, ut partem ſpoliorum in bello, aut prædæ in venatione Diis voverent: eamque vel addicerent ſacrificiis, vel è tholo & fornice & arboribus ad memoriam ſuſpenderent. Sic Æn. 9. 407. Niſus ad Dianam, *Siqua ipſe meis venatibus auxi, Suſpendive tholo, aut ſacra ad faſtigia fixi.*

224. *Toros.*] *Lectos:* ſecundùm grammaticos veteres à *torta* herba, ex qua ſtruebantur: ſecundùm recentiores, a τονὸς, *funis,* quia extentis funibus fiebant.

231. *Ariſque, &c.*] Vel quia nuſquam epulabantur veteres ſinè aliqua ſpecie ſacrificii, aut ſaltem libationis, de qua Æn. 1. 740. Vel quia fortaſſe aras Jovi erexerant, ut prædæ partem ei ſacrificarent.

239. *Specula Miſenus, &c.*] *Specula,* locus editior, unde late proſpectus patet: ab antiquo *ſpecio,* id eſt, *video*; hinc eſt *ſpeculor. Miſenus,* Æoli filius, Hectoris olim tubicen, nunc Æneæ, de quo multa, Æn. 6. 164.

241. *Pelagi volucres.*] Quia Harpyiæ Ponti aut Neptuni, & Terræ dicuntur filiæ, ſupra, v. 212.

‘ *At neque excipiunt plumis ictum illum, aut plagas tergo:* ‘ *& celeri fugâ elapsæ ad astra, deserunt prædam semimanducatam & notas fœdas.* ‘ *Una* ex iis *Celæno constitit in altissima rupe, funesta vates,* ‘ *et emisit hæc verba è pectore:* “ *An etiam bellum, bellum* inquam, *vultis* nobis *inferre,* “ *post stragem boum & occisos juvencos* nostros, *ô Trojani?* “ *& ejicere Harpyias insontes* “ *è paternâ ditione? Ergo* “ *animis excipite & imprimite* “ *hæc mea verba: quæ Jupiter omnipotens dixit Apollini, Phœbus Apollo mihi,* “ *ego maxima furiarum expono* “ *vobis. Petitis navigatione* “ *Italiam: & ventis invocatis* “ *pervenietis in Italiam, &* “ *permittitur* vobis *ingredi* “ *portus* ejus. *Sed non claudetis muris urbem concessam,* “ *priusquam crudelis fames &* “ *injuria cædis nobis* illatæ “ *cogat vos devorare dentibus* “ *mensas corrosas.*’ Sic *locuta* ‘ *est, & fugit in sylvam alis* ‘ *ablata.*

‘ Sed neque vim plumis ullam, nec vulnera tergo
‘ Accipiunt: celeríque fugâ sub sidera lapsæ
‘ Semesam prædam et vestigia fœda relinquunt.
‘ Una in præcelsâ consedit rupe Celæno
‘ Infelix vates, rupítque hanc pectore vocem:
“ Bellum etiam pro cæde boum stratísque juvencis,
“ Laomedontiadæ, bellúmne inferre paratis?
“ Et patrio insontes Harpyias pellere regno?
“ Accipite ergo animis atque hæc mea figite dicta:
“ Quæ Phœbo pater omnipotens, mihi Phœbus Apollo
“ Prædixit, vobis furiarum ego maxima pando. [lo
“ Italiam cursu petitis: ventísque vocatis
“ Ibitis Italiam; portúsque intrare licebit.
“ Sed non antè datam cingetis mœnibus urbem,
“ Quàm vos dira fames, nostræque injuria cædis,
“ Ambesas subigat malis absumere mensas.’
‘ Dixit, et in sylvam pennis ablata refugit.
‘ At sociis subitâ gelidus formidine sanguis
‘ Diriguit: cecidêre animi: nec jam amplius armis,
‘ Sed votis precibúsque jubent exposcere pacem:
‘ Sive Deæ, seu sint diræ obscœnæque volucres.
‘ Et pater Anchises passis de littore palmis
‘ Numina magna vocat, meritósq; indicit honores:
“ Dii, prohibete minas, Dii, talem avertite casum,
“ Et placidi servate pios.’ Tum littore funem
‘ Diripere, excussósque jubet laxare rudentes.

‘ *At sociis sanguis frigidus* ‘ *consternatur repentino timore:* ‘ *animi defecerunt: nec jam ulterius volunt armis* pugnare, ‘ *sed votis & precibus petere* ‘ *pacem ab* Harpyiis, *seu sint Deæ, seu funestæ & fœdæ volucres. At pater Anchises extensis è* ‘ *litore manibus invocat magnos Deos, & destinat* ipsis *digna sacrificia.* ‘ *O Dii,* inquit, *impedite* “ effectum harum *minarum, Dii avertite tale infortunium, & placati protegite pios.*’ *Deinde* ‘ *imperat* socios *evellere funem è litore, & solvere ablatos rudentes.*

NOTÆ.

248. *Laomedontiadæ.*] Trojani, à Laomedonte rege, Priami patre, G. 3. 35.

249. *Patrio regno.*] Neptuni patris, cui parent mare & insulæ. De *Phœbo*, Ecl. 3. 62. De *Apolline*, ibid. 104. Nomen utrumque conjunxit, Homerico more. Innuit autem, fatorum omnem cognitionem & oracula à solo Jove prodire, ut diximus, Æn. 1. 243.

257. *Ambesas subigat, &c.*] Horrendum vaticinium! quanta enim fames, quæ mensas ligneas absumere subigat? Tamen ludicrum esse probabit eventus, Æn. 7. v. 116. Cum, non fames dira, sed edendi aviditas, Trojanis suadebit, ut panis frusta, quæ cibis aliis substraverint, etiam comedant. *Ambesas*, id est, *circumesas: ambi* enim vel *ambe*, Latinis est *circum*; à Græco, ἀμφί.

262. *Deæ, Diræ, obscœnæque, &c.*] Per *Deas*, intelligit *furias*, quæ sic passim à Græcis Latinisque poëtis appellantur. Per *obscœnas volucres*, non tantum *fœdas*, sed potius *funestas* & mali ominis. *Obscœnum* enim vox est auguralis: cujus etyma septem affert Vossius. Tria hæc probatissima; alterum ab *ob* & *scævum*, quod est à σκαιὸν, *sinistrum* & *bonum*; itaque *obscœnum*, quod *obstat scævo* & bono omini; alterum ab *ob* & *cano*, id est, *contra cano*: quod quando pulli in auguriis captandis faciebant, funestissimum erat: tertium ab *ob* & *cœnum*, *lutum*, quod *sordidum* notat. Ex prima origine scribi debet per *æ*, ex secunda per *e* simpliciter, ex tertia per *œ*.

264. *Numina magna.*] Erant enim majores & *minores* Dii. Majores duodecim; mares sex Jupiter, Neptunus, Mars, Mercurius, Vulcanus, Apollo; sex fœminæ, Juno, Vesta, Ceres, Pallas,

‘ Tendunt

‹ Tendunt vela Noti: fugimus ſpumantibus undis,
‹ Quà curſum ventúſque gubernatórque vocabant.
‹ Jam medio apparet fluctu nemoroſa Zacynthos,
‹ Dulichiúmque, Saméque, et Neritos ardua ſaxis:
‹ Effugimus ſcopulos Ithacæ, Laërtia regna, 272
‹ Et terram altricem ſævi execramur Ulyſſis.
‹ Mox et Leucatæ nimboſa cacumina montis,

‹ *Auſtri inflant vela: fugi-*
‹ *mus per ſpumoſas aquas, qua*
‹ *ventus & gubernator dirige-*
‹ *bant navigationem. Jam*
‹ *Zacynthos ſylvoſa apparet in*
‹ *medio mari, & Dulichium,*
‹ *& Same, & Neritos alta*
‹ *rupibus. Evitamus ſcopulos*
‹ *Ithacæ, regna Laërtæ, &*
‹ *deteſtamur regionem nutricem*
‹ *crudelis Ulyſſis. Deinde etiam oſtenditur procelloſus vertex Leucatæ montis,*

NOTÆ.

Diana, Venus. Minores erant, heroës, ſemidei, &c. inter quos *furias* illas, quaſi famulares Deos, reponebat Æneas. De *rudentibus*, funibus nauticis, Æn. 1. 91.

268. *Noti.*] Auſtri, venti meridionales: & proprie quidem, hoc enim vento opus eſt, à Strophadibus ad Zacynthum naviganti. De *Noto*, Ecl. 2. 58.

270. *Zacynthos.*] Perſequitur iter; in eodem Ionio mari, à meridie in ſeptentrionem: quo ordine, poſt *Strophades* occurrit . . . .

I. *Zacynthus, Zante*, ad latus occidentale Peloponneſi, contra promontorium Chelonaten, hodie ſub Veneta ditione.

II. *Same, Dulichium, & Ithaca.* Hæ tres ſub eadem fere linea occurrunt, ante fauces ſinus Corinthiaci.

Dulichium ab eo ſinu minus diſtat, eſtque una ex *Echinatibus* inſulis, quæ jam communi nomine vocantur *Cozzulari*, incerto numero, ut monet Strabo l. 10. quia cum parvæ ſint, & ad oſtia Acheoli fluvii Acarniæ, modo arenarum appulſu junguntur, modo aquæ impetu ſeparantur.

Same, vel *Samos*, quæ & *Cephalenia*, nunc *Cephalonie*, ex Strabone l. 10. major, & à Corinthiaco ſinu magis ad occidentem recedens: paret reipublicæ Venetæ.

Ithaca, nunc *Val di compare*, inter Cephaleniam & Dulichium media: Ulyſſis patria; quandoque paruit Turcis. In Ithaca eſt *Neritos*, non inſula, ut lexica geographica vulgo ferunt, ex Strabone. Strabo enim contra probat multis Homeri verſibus, montem eſſe Ithacæ *Neritum*, Νήριτον. Quod autem hic legitur fœminini generis, *Neritos ardua ſaxis*, explicat Suidas: apud quem *Neritum* mons eſt, *Neritos* ſylva ibidem denſiſſima: quod confirmat Heſychius, cum ait; Neritum, Ithacæ montem eſſe ſemper virentem ac frondentem: & Homerus, qui vocat Νήριτον εἰνοσίφυλλον, *Neritum frondoſum*. Et bene congruit, quod ſtatim mentio ſequitur Ithacæ: quaſi dicat Æneas: *Apparet Ithacæ ſylva Neritos, ſaxis altiſſimis impoſita; ſed ſtatim illos Ithacæ ſcopulos effugimus.*

III. Sequitur ad ſeptentrionem trium illarum, inſula *Leucas, Leucadis*, vel *Leucate, Leucates*; nunc *Sainte Maure*, nuper ſub ditione Turcarum, ad litus Acarnaniæ, quæ pars eſt Epiri: cui aliquando conjuncta fuit anguſto iſthmo; ac deinde ponte, poſtquam iſthmum illum Corinthii perfodiſſent. In hac inſula, Cephaleniam verſus, mons eſt ſive rupes *Leucata, Leucatæ*. Hæc rupes, quia alba eſt, inde ſibi & inſulæ nomen feci: λευκὸς enim eſt *albus*. Ex hac rupe qui amantes exiliiſſent in mare, ſanari ab amore putabantur; quod feciſſe perhibetur Sappho poëtria, Phaonis amore inſaniens. Eidem rupi fanum Apollinis impoſitum fuiſſe teſtatur Strabo, cui quotannis in ſacrificium ſolebat reus aliquis e rupe in mare dejici, quam ob rem, ſive ob ſcopulorum aſperitatem, dicitur hic, *formidatus nautis Apollo*. In ea inſula urbs eſt eodem nomine *Leucas*, quam Plinius ait olim dictam fuiſſe *Neritum*: ſed emendandus eſt ex Strabone, legendumque *Nericos*, non *Neritum*. De hac urbe Æneas loquitur, cum dicit: *Parvæ ſuccedimus urbi*. Tum deinde relictis illis navibus, ad Actiacum uſque litus proceſſit, a quo nondum Leucas diviſa fuerat, ut colligi poteſt ex Homeri verſibus apud Strabonem, lib. 10.

IV. Igitur, ſequitur ad ſeptentrionem *Actium* promontorium, nunc *capo Figalo*, in ipſis faucibus Ambracii ſinus, ubi Actium erat oppidulum, & fanum alterum Apollinis: totus enim ille tractus Epiri ſacer erat Apollini, dicebaturque *Actius*, id eſt, litoralis, ab ἀκτὴ, *litus*.

272. *Laërtia regna.*] Laërtes Acriſii filius, Jovis nepos, vulgo Ulyſſis pater creditus eſt: quidam tamen dixere Ulyſſem Anticleâ quidem Laërtæ uxore prognatum eſſe, ſed patre Siſypho vel Autolyco. Regni autem Laërtæ præcipua quidem ſedes *Ithaca* fuit: paruit tamen ipſi etiam *Cephalenia*, & *Zacynthus*, & *Epiri* magna pars, præcipue ubi *Leucas*: ut ex Strabone colligitur, & Homero, Iliad. 2. 631. *Dulichium* vero & *Echinades*, etſi fortaſſe aliquando Laërtæ paruerant, ſiquidem Ulyſſes ſæpe *Dulichius* appellatus: tamen earum incolas ad expeditionem Trojanam duxit Meges quadraginta navibus, Iliad. 2. 625.

‘ & *Apollo terribilis navigantibus. Hunc* montem *lassi petimus, & imus* ad *parvam urbem. Anchora dimittitur è prora, puppes sistunt in litore. Igitur potiti demum terrâ insperatâ, & sacrificamus Jovi, & cumulamus aras victimis, & nobilitamus Actium promontorium Trojanis ludis. Socii nudati committunt patrias luctas oleo fluente: delectat* eos *evitasse tot urbes Græcas, & iter habuisse inter medios hostes.*

‘ *Interea Sol circumagit annum integrum, & gelida hyems infestat mare Aquilonibus.*

‘ Et formidatus nautis aperitur Apollo.
‘ Hunc petimus fessi, et parvæ succedimus urbi.
‘ Anchora de prorâ jacitur; stant littore puppes.
‘ Ergo insperatâ tandem tellure potiti,
‘ Lustramúrque Jovi, votísque incendimus aras:
‘ Actiáque Iliacis celebramus littora ludis.
‘ Exercent patrias oleo labente palæstras
‘ Nudati socii: juvat evasisse tot urbes
‘ Argolicas, mediósque fugam tenuisse per hostes.
‘ Interea magnum Sol circumvolvitur annum,
‘ Et glacialis hyems Aquilonibus asperat undas.
‘ Ære cavo clypeum, magni gestamen Abantis,

Scutum æris cavi, quod *gestaverat magnus Abas,*

NOTÆ.

279. *Lustramurque Jovi, &c.*] Solvimus vota & sacrificia Jovi. *Lustro* enim, ut jam notavimus, Æn. 1. 287. & 612. dicitur à *luo*, id est, *solvo:* unde cum vota Deo fecimus, voti *rei* sumus, ut diximus, Ecl. 5. 80. Igitur *lustramur*, cum *solvimur* voto: & multo etiam magis, cum ad placandos Deos pro delicto aliquo sacra expiatoria facimus. Ita ceremoniæ omnes, quæ ad sacra pertinent, *lustrales* dicuntur. Sic l. 6. 231. in funere Miseni, sacerdos *ter socios pura circumtulit unda . . . . . lustravitque viros.* Sic l. 8. 183. post oblatas Herculi victimas Trojana juventus vescitur *perpetui tergo bovis et lustralibus extis.* Quare autem nunc *lustrantur Jovi?* Ut exolvant vota quæ nuncupaverat Anchises magnis numinibus, in Strophadum litore, supra v. 264. Quare Jovi præcipue sacrificia, Apollini ludos instituit.

280. *Actiaque Iliacis, &c.*] Alludit certe poëta ad ludos eos, quos Octavianus maxima celebritate instituit, post victoriam de M. Antonio & Cleopatra relatam, ad Actium Epiri promontorium, Anno U. C. 723. iv. Nonas Septempris. Cujus ad memoriam naves plurimas Apollini Actiaco consecravit; Actiacum templum majus extruxit; urbem Nicopolim condidit in ipsis faucibus sinus Ambracii, contra Actium, in eo loco ubi castra posuerat; locum ubi tentorium ipse habuerat magnis lapidibus constravit, ibique trophæum e rostris captarum navium, & sacrarium Apollini sub dio excitavit; ludos imprimis instituit quinquennales, qui præcipue equestri decursu ac certamine nobilium puerorum patriciorumque virorum, tum gymnicâ pugnâ constabant. Sed ludos illos non exhibuit, nisi Anno U. C. 726. quo anno ipse Octavianus vi, & M. Agrippa ii consules fuerunt, perfeceruntque simul censum ac lustrum populi, anno proxime præcedente inceptum: quæ omnia leguntur apud Dionem, l. 51. & 53.

Atque hæc paulo fusius: quia ex his conjicio Virgilium ad hanc, quam explicamus, operis sui partem perveniisse hoc ipso anno 726. paulo post exhibitos ludos. Quia 1. *Iliaci ludi*, est ipsa equestris puerorum decursio, quam vocatam esse *Trojam*, & à Trojanis ad Romanos transiisse, testatur Æn. 5. 602. Facile autem Æneæ suppetebant equi, in Epiro, feraciissimâ equorum regione, G. 1. 59. 2. *Palæstræ & nudati socii*, sunt ludi gymnici, γυμνὸς enim *nudus* est: qui autem eo pugnæ genere exercebantur, nudi erant: atque ut manus adversariorum in lubricam cutem impactæ, facilius ictum amitterent; ideo sibi cutem oleo, luto, & cerâ ungebant: hinc aliqui nomen *palæstræ* deducunt à πηλὸς, *lutum*; quanquam alii melius à πάλλω, *vibro, agito*; ob variam agitationem & vibrationem corporis ad evitandos ictus. 3. *Lustramur Jovi:* alludit ad solemnem populi lustrationem, quæ singulis quinquenniis post conditum populi Romani censum fiebat *suovetaurilibus*, in est, sacrificio *suis, ovis, & tauri*, aliisque ceremoniis, quæ censum terminabant & condebant. Quod hoc anno U. C. 726. ab Octaviano perfectum est.

283. *Argolicas.*] Græcas: *Argi*, urbs Peloponnesi, Æn. 1. 288.

286. *Abantis----postibus.*] Audax ac superbum Æneæ factum: qui in mediis Græcorum urbibus atque insulis, trophæa de Græcis ipsis victoribus erigit. *Abas* quis fuerit ambigitur: unus fortasse ex iis quos nocte suprema è comitibus Androgei occiderat, Æn. 2. 371. *Postibus* autem figit Apollinei templi, vel Leucatæ, vel Actii.

‘ Postibus

‘ Postibus adversis figo, et rem carmine signo :
‘ÆNEAS HÆC DE DANAIS VICTORIBUS ARMA.
‘ Linquere tum portus jubeo, et considere transtris.
‘ Certatim socii feriunt mare, et æquora verrunt.
‘ Protinus aërias Phæacum abscondimus arces, 291
‘ Littoráque Epiri legimus, portûque subimus
‘ Chaonio, et celsam Buthroti ascendimus urbem.
‘ Hìc incredibilis rerum fama occupat aures, 294
‘ Priamiden Helenum Graias regnare per urbes,
‘ Conjugio Æacidæ Pyrrhi sceptrísque potitum ;
‘ Et patrio Andromachen iterum cessisse marito.
‘ Obstupui : miróque incensum pectus amore
‘ Compellare virum, et casus cognoscere tantos.
‘ Progredior portu, classes et littora linquens. 300
‘ Solemnes tum forte dapes et tristia dona
‘ Ante urbem, in luco, falsi Simoëntis ad undam,
‘ Libabat cineri Andromache, manésque vocabat

‘ appendo liminibus anterioribus, et noto factum hoc versu : Æneas posuit *hæc spolia* ‘ de Græcis Trojæ victoribus ‘ relata. *Postea impero* socios ‘ *relinquere portum, et sedere* ‘ *in scamnis. Socii certatim* ‘ *verberant mare* remis, *et radunt fluctus. Continuo præterimus altas arces Phæacum,* ‘ *et radimus litora Epiri, et* ‘ *intramus portum Chaonium,* ‘ *et accedimus ad excelsam urbem Buthrotum.*

‘ *Hic incredibilis rumor rerum implet aures* nostras : ‘ *Helenum filium Priami imperare per urbes Græcas, potitum uxore et regno Pyrrhi* ‘ nepotis *Æaci* ; *et Andromachen rursus venisse* in ‘ potestatem *mariti Trojani.* ‘ *Obstupui* ; *et pectus exarsit* ‘ *mirabili desiderio alloquendi* ‘ *hominem, et sciendi tantos casus. Progredior* ultra *portum, relinquens naves et litus. Tunc forte* ‘ *Andromache ante urbem, in* sacra *sylva, ad aquas ficti Simoëntis, offerebat cineri solemnes epulas,* ‘ *et funebria munera, et appellabat manes*

NOTÆ.

289. *Transtris.*] Scamnis, in quibus remiges sedent, quæ dicuntur etiam *juga.*

291. *Phæacum abscondimus arces.*] Ab Actio promontorio, sive Leucade, ad occidentem deflexo cursu, occurrit deinde insula *Phæacum,* sive *Corcyra,* hodie *Corfu :* ad latus Epiri, olim hortis Alcinoi regis nobilitata, nunc sub ditione Veneta. *Abscondimus* arces, id est, *absconduntur nobis,* dum celeri navis decursu prætermittuntur : qua voce usus est deinde Seneca Ep. 70. *In hoc cursu rapidissimi temporis primum pueritiam abscondimus.* Et bene dixit *abscondimus arces,* id est, urbes aliquas ad orientem insulæ sitas ; non vero *abscondimus insulam :* quia *Buthrotum,* quam petebat, est in ipso conspectu, & ex adverso insulæ, qua ad occidentem vergit.

292. *Epiri.*] Regni olim in Europa nobilis, cujus ad meridiem & occidentem est mare Ionium, ad orientem Achaia & Thessalia, ad septentrionem Macedonia : nunc Albania inferior à quibusdam dicitur. Ejus olim præcipue partes fuerunt *Arcanania, Cassiopæa, Amphilochia, Thesprotia,* & *Chaonia,* quæ maxime occidentalis est ; dicta etiam *Molossia.* Hanc tamen ab alia Strabo distinguit : Chaonio quidem, à *Chaone,* Trojano, Heleni fratre ; *Molossia* deinde, à Molosso Andromaches & Pyrrhi filio, qui regnavit ibi post Helenum, quem veluti tutorem, occiso Pyrrho, habuerat. In Chaonia urbs est *Buthrotum,* vel *Buthrotus,* hodie *Butrinto* ; in ingressu portûs *Pelodis,* hoc est, *cœnosi,* inquit Strabo lib. 7. de quo portu hic est mentio. In eadem regione est *Dodona* Sylva, ubi Jovis oraculum : quam tamen ibidem Strabo, primo Thesprotiæ, deinde Molossiæ, attributam fuisse testatur.

295. *Priamiden Helenum.*] De eo Priami filio, deque *Pyrrho,* Achillis filio, Æaci pronepote, Æn. 2. 263. De *Andromache,* antea Hectoris uxore, Æn. 2. 456.

301. *Solemnes dapes, &c.*] Annua sacrificia, quæ vulgo cum epulis conjuncta erant ; ex ipsis victimarum extis. De *Simoënte,* Trojano fluvio, cujus nomen alicui rivulo Andromache in Epiro tribuerat, Æn. 1. 104. De *Hectore,* ibid. 103.

303. *Libabat cineri.*] Vel vero cineri, cujus partem aliquam in urna deferre secum Andromache potuerat, ex iis qui collecti sunt ex ejus funere, Iliad. ultimo, 790. Vel ejus manibus atque umbræ. *Dona tristia.*] Lac, sanguinem, &c. ut supra, v. 66. Unde proprie, *libabat,* erit *effundebat :* quanquam generatim etiam sumi potest pro *sacrificabat.* De hac voce, Æn. 1. 740.

‘ *prope ſepulchrum Hectoris,* ‘ *quod dedicaverat è viridi* ‘ *ceſpite vacuum; & binas* ‘ *aras, cauſam lacrymarum.* ‘ *Ut aſpexit me accedentem, &* ‘ *ſtupefacta vidit circa me* ‘ *Trojana arma; attonita hoc* ‘ *magno prodigio, exanimata* ‘ *eſt in ipſo aſpectu: calor ab-* ‘ *iit ex oſſibus: cadit, &* ‘ *longo* poſt *tempore vix demum* ‘ ita *loquitur:* ‘ *An vera ſpe-* “ *cies, & verus nuncius te* “ *mihi ſiſtis, ô fili Veneris?* “ *an vivis? aut ſi lux alma* “ *abiit* à te, *ubi eſt Hector?*” ‘ Sic *locuta eſt, & emiſit lacry-* ‘ *mas, & implevit clamore om-* ‘ *nem locum. Vix reſpondeo pau-* ‘ *ca mœrenti, et turbatus os a-* ‘ *perio interruptis verbis:* ‘ *Cer-* “ *te vivo, & traho vitam per* “ *omnes miſerias. Ne dubita,* “ *nam vera aſpicis. Heu! quis* “ *caſus ſucceſſit tibi, privata* “ *tanto marito, aut quæ fortuna* “ *ſatis* tibi *congrua rediit* ad te? “ *O Andromache, teneſne con-* “ *jugium Hectoris, an Pyrrhi?*”

‘ *Demiſit vultum, & humili* ‘ *voce dixit:* ‘ *O fortunata præ* “ *aliis, virgo Priami* filia, “ *coacta mori ad ſepulchrum* “ *hoſtis, prope muros altos Tro-* “ *jæ: quæ non paſſa eſt ullam* “ *ſortionem, nec tetigit captiva lectum victoris domini. Nos poſt patriam combuſtam vectæ per lon-* “ *ginqua maria, parientes in captivitate, toleravimus ſuperbiam familiæ Achillis, & juvenem* “ *ferocem: qui poſtea quærens Hermionem* neptem *Ledæ, & conjugium Spartanum,*

‘ Hectoreum ad tumulum, viridi quem ceſpite inanem,
‘ Et geminas, cauſam lacrymis, ſacraverat aras. 305
‘ Ut me conſpexit venientem, et Troïa circum
‘ Arma amens vidit; magnis exterrita monſtris
‘ Diriguit viſu in medio: calor oſſa reliquit:
‘ Labitur, et longo vix tandem tempore fatur:
“ Veráne te facies, verus mihi nuncius affers, 310
“ Nate Deâ, viviſne? aut, ſi lux alma receſſit,
“ Hector ubi eſt?’ Dixit lacrymáſq; effudit, et om-
‘ Implevit clamore locum: vix pauca furenti [nem
‘ Subjicio, et raris turbatus vocibus hiſco: [duco.
“ Vivo equidem, vitámque extrema per omnia
“ Ne dubita; nam vera vides. 316
“ Heu quis te caſus dejectam conjuge tanto
“ Excipit? aut quæ digna ſatis fortuna reviſit?
“ Hectoris Andromache, Pyrrhín’ connubia ſervas?’
‘ Dejecit vultum, et demiſſâ voce locuta eſt: 320
“ O felix una ante alias Priameïa virgo,
“ Hoſtilem ad tumulum Trojæ ſub mœnibus altis
“ Juſſa mori: quæ ſortitus non pertulit ullos,
“ Nec victoris heri tetigit captiva cubile!
“ Nos patriâ incenſâ diverſa per æquora vectæ, 325
“ Stirpis Achilleæ faſtus, juvenémque ſuperbum
“ Servitio enixæ tulimus: qui deinde ſecutus [næos,
“ Ledæam Hermionen, Lacedæmonióſq; Hyme-

NOTÆ.

304. *Inanem.*] Tumulum *honorarium* vocat Suetonius in Claudio, c. 1. Xenophon in Exped. Cyr. l. 6. κενοτάφιον, id eſt, *vacuum tumulum.*

305. *Geminas, cauſam lacrymis, &c.*] Alteram Hectori; alteram Aſtyanacti filio, quem Græci e Trojæ turribus præcipitem miſerant. Vel potius utramque Hectori: quia geminas heroibus dicari mos erat, ſupra, v. 63. *Cauſam lacrymis.*] Id eſt, quæ viri memoriam, ac dolorem ſuum alerent.

319. *Connubia ſervas?*] Manéſne in viduitate, ac fide data Hectori, an vero tranſiiſti ad Pyrrhi nuptias?

321. *Priameïa virgo.*] Polyxena, Priami & Hecubæ filia, amata ab Achille: qui cùm ad ejus nuptias in templum Apollinis Thymbræi conveniſſet, à Paride, poſt Apollinis ſimulacrum latente, ſagittæ ictu occiſus eſt. Capto deinde Ilio, ejus umbra Polyxenam immolari ſibi petiit. Illa ad Achillis tumulum ab ipſo Pyrrho Achillis filio jugulata eſt.

327. *Servitio enixæ.*] Andromache captiva a Pyrrho in uxorem admiſſa, ſuſcepit ex eo Meloſſum: qui parti Epiri nomen fecit, v. 292.

328. *Ledæam Hermionen, &c.*] Menelai filiam, Spartani ſeu Lacedæmonii regis ex Helena filia Jovis & Ledæ. Hermione, Menelao ad Trojanum bellum profecto, à Tyndareo Ledæ marito deſponſata eſt Oreſti cognato ſuo, Agamemnonis filio. Eadem interim à patre Menelao ad Trojam deſponſata eſt Pyrrho, Achillis filio: eidemque poſt confectum bellum tradita. Quod cum ægre ferret Oreſtes, Delphos venit: & nactus ibi Pyrrhum de futura ſibi ex eo conjugio prole oraculum conſulentem, eum ad ipſas aras Apollinis interfecit.

“ Me

" Me famulam, famulóq; Heleno tranſmiſit haben-
" Aſt illum, ereptæ magno inflammatus amore [dam.
" Conjugis, et ſcelerum furiis agitatus Oreſtes
" Excipit incautum, patriáſque obtruncat ad aras.
" Morte Neoptolemi, regnorum reddita ceſſit
" Pars Heleno: qui Chaonios cognomine campos,
" Chaoniámq; omnem Trojano à Chaone dixit: 335
" Pergamáque, Iliacámq; jugis hanc addidit arcem.
" Sed tibi qui curſum venti, quæ fata dedêre?
" Aut quis te ignarum noſtris Deus appulit oris?
" Quid puer Aſcanius? ſuperátne, et veſcitur aura:
" Quem tibi jam Trojâ * * * 340
" Ecquæ jam puero eſt amiſſæ cura parentis?

" *me ſervam tradidit poſſidendam Heleno*, ipſi *quoque ſervo. At Oreſtes ardens magno deſiderio raptæ uxoris*, " *& impulſus furiis criminis* " ſui, *intercipit illum improvidum, & jugulat ad aras patrias. Per mortem* " *Pyrrhi pars regni data ceſſit Heleno: qui à Trojano* " *Chaone vocavit cognomine campos Chaonios & totam* " *Chaoniam*; *& condidit in* " *monte Pergama, & hanc arcem Iliacam. Sed quinam* " *venti & quænam fata direxerunt tibi curſum? aut* " *quis Deus adduxit te inſcium* " *ad noſtra litora? Quid?* " *puer Aſcanius ſupereſtne, & fruitur vita*: is *quem tibi jam Troja* *** *Quiſnam eſt jam puero dolor* " *de amiſſa matre?*

NOTÆ.

331. *Scelerum furiis agitatus Oreſtes.*] Agamemnonis & Clytæmneſtræ filius: patre ad Trojam profecto, & Ægiſtho Clytæmneſtræ adultero Mycenas tenente, ſubductus ejus inſidiis à ſorore Electra, & ad Strophium Phocidis principem miſſus eſt: ubi ſingularem cum ejus filio Pylade amicitiam contraxit. Poſt Trojam expugnatam, & patrem Agamennonem Ægiſthi inſidiis jugulatum, matrem cum adultero interfecit. Ideo furiis agitatus, ac poſt labores plurimos expiatus ac ſolutus crimine ab Areopagitis, aut, ut ait Cicero, ipſius Minervæ judicio, in regnum rediit: Hermionen uxorem accepit, occiſo prius apud Delphos Pyrrho: cum ea regnum quoque Spartanum addidit ſuo. Corpus ejus poſt mortem refoſſum, ſeptem cubitorum fuiſſe refert Plinius lib. 7. 16.

332. *Patrias ad aras.*] Certum eſt Pyrrhum ab Oreſte occiſum eſſe *Delphis*, in Phocide, apud ipſas Delphici Apollinis aras: Achillem vero Pyrrhi patrem interfectum à Paride, ad Trojam, in Apollinis Thymbræi templo, atque ita fatale fuiſſe patri & filio, ut apud Apollinem caderent. At varie ſe torquent interpretes, ut explicent, cur *patrias aras* poëta dixerit: multa comminiſcuntur: hæc duo mihi videntur optima. 1. Si ad ſenſum Naſcimbæni per *patrias*, intelligamus eaſdem, ad quas *pater* Achilles occiſus fuerat, nempe *Apollineas*, quanquam loco diſſitas. 2. Tamen tutius puto *patrias* explicare ad ſenſum Turnebi, *Græcas*: ara enim Delphica, fere in medio totius Græciæ ſita, publicum erat Græciæ totius oraculum. Addo, quod rem firmet: Epirum, ubi tum regnabat Pyrrhus, inter Græciæ provincias non eſſe habitam, ut patet ex Strabone l. 7. Pyrrhum vero & Oreſtem patriâ Græcos fuiſſe: Oreſtem quidem Argivum è Peloponneſo: Pyrrhum, patre natum Achille, Theſſalo è Phthia matre Deidamia, è Scyro Ægæi maris inſula.

335. *Trojana à Chaone.*] *Chaon*, unus è Priami filiis: quem Helenus frater cum in venatu ignarus occidiſſet, ab ſolatium doloris, regnum ejus nomine appellavit; regnavitque quaſi tutor Moloſſi, ut jam diximus, v. 292.

336. *Pergamaque, Iliacamque, &c.*] Diviſio eſt unius rei in duas: Pergamus enim fuit arx *Iliaca*, ſive Trojana.

340. *Quem tibi jam Troja* ***] Verſus, aut à Virgilio relictus imperfectus, aut à Tucca & Vario mutilatus. Suppleverunt ſic aliqui: *Quem tibi jam Troja peperit fumante Creuſa.* Male. Troja enim fumante, & Ænea fugiente, patrem ſequebatur jam tum pedes Aſcanius, Æn. 2. 724. Alii ſic: *Quem tibi jam Trojâ obſeſſâ eſt enixa Creuſa.* Paulo veriſimilius. Cum enim decem annos bellum Trojanum, annos ſeptem Æneæ navigatio duraverit, annos ſexdecim aut ſeptemdecim numerare tum potuit Aſcanius, cum Italicis pugnis deinde interfuit: ſed omnino abhorret verſus à nitore Virgiliano.

341. *Ecquæ jam puero eſt, &c.*] Putant aliqui oblitum hic ſui eſſe Virgilium. Quomodo enim ſcire potuit Andromache Creuſam, Aſcanii matrem, in fuga amiſſam fuiſſe: cum ea de re nihil dum Æneas ei dixiſſet? quidni vero ſcire id potuit ante ſuam à Trojano litore diſceſſum? præſertim cum Æneas in urbem rediiſſet, quæſiiſſet eam omnibus viis, ab omnibus amicis: quorum aliquis ad captivas deferre caſum potuit.

" Ecquid

‘ *quomodo & pater Æneas, &*
‘ *avunculus Hector incitant*
‘ ipsum *ad veterem fortitudinem & animos viriles?*
‘ *Talia dicebat plorans, &*
‘ *frustra movebat longos fletus;*
‘ *cum heros Helenus* filius *Priami, effert se ex urbe, comitantibus plurimis: & agnoscit*
‘ *suos* Trojanos, *& lætus ducit*
‘ *in domum* suam: *& inter*
‘ *singulas voces emittit multum*
‘ *lacrymarum. Progredior, &*
‘ *agnosco parvam Trojam, &*
‘ *Pergama assimilata magnis,*
‘ *& siccum rivum cognomine*
‘ *Xanthi, & amplector postes*
‘ *portæ Scææ. Trojani quoque*
‘ *potiuntur simul urbe sociâ.*
‘ *Rex sub vastis porticibus ex-*
‘ *cipiebat eos. Bibebant vini*
‘ *pocula in medio aulæ, cibis*
‘ *auro impositis, & tenebant*
‘ *pateras.*
‘ *Jamque dies & secundus*
‘ *dies abiit, & venti invitant*
‘ *vela, & lintea inflantur tumido vento. Alloquor bis verbis Helenum vatem, & rogo* eum *talia:*

“ Ecquid in antiquam virtutem animósq; viriles,
“ Et pater Æneas, et avunculus excitat Hector?”
‘ Talia fundebat lacrymans, longósque ciebat
‘ Incassùm fletus: quum sese à mœnibus heros
‘ Priamides multis Helenus comitantibus affert,
‘ Agnoscítque suos, lætúsque ad limina ducit:
‘ Et multùm lacrymas verba inter singula fundit.
‘ Procedo et parvam Trojam, simulatáq; magnis
‘ Pergama, et arentem Xanthi cognomine rivum
‘ Agnosco: Scææq; amplector limina portæ.
‘ Necnon et Teucri sociâ simul urbe fruuntur.
‘ Illos porticibus rex accipiebat in amplis.
‘ Aulaï in medio libabant pocula Bacchi,
‘ Impositis auro dapibus, paterásque tenebant.
‘ Jámque dies altérque dies processit; et auræ
‘ Vela vocant, tumidóq; inflatur carbasus Austro.
‘ His vatem aggredior dictis, ac talia quæso:
“ Trojugena, interpres Divûm, qui numina Phœbi,

“ *Trojane, interpres Deorum, qui cognoscis divinitatem Apollinis,*

N O T Æ.

348. *Multum lacrymas.*] Alii legunt, *Multum lacrymans.* Favet primæ lectioni, quod alioqui verbum *fundit* nullo casu fulciretur. Favet secundæ quod durum sit: *multum lacrymas*, pro *multum lacrymarum.* Hæreo tamen primæ, quia communior est. De *Xantho*, seu *Scamandro* Troadis fluvio *Æ.* 1. 477. De *Scæa*, Trojæ porta, *Æ.* 2. 612.

354. *Aulaï in medio, &c.*] *Aulaï*, dissolutio more veterum, diphthongi *æ* quæ Græcis est *αι*, in vocales duas *α* & *ι*. *Libabant*: vel gustabant, bibebantque, vel offerebant Diis per libationem & effusionem, *Æ.* 1. 740. De *Baccho*, Ecl. 5. 29. 69. De *Austro*, vento meridionali, Ecl. 2. 58.

359. *Qui numina Phœbi, &c,*] Quinque divinationis species enumerat. Primam, quæ fit *afflatu Dei*: secundam, quæ *insessu in tripode*: tertiam, quæ *combustione lauri*: quartam, quæ *intuitu siderum*: quintam, quæ *observatione avium.* 1. Significatur per *numina Phœbi*, qui aliquando in vates illapsus, os ipsis ad futura prædicenda aperiebat, ut mox continget Heleno. 2. Per *tripodas*, in quibus sedentes puellæ vaticinabantur: præsertim Delphis, unde mos ille in pleraque alia Apollinis templa transierat. Erat autem *tripus*, vel puteus tres latus pedes, in quem demissa puella emergente halitu amens reddebatur: vel vas & crater tribus nitens pedibus: vel mensa, tribus edita gradibus: vel probabilius, sella tribus fulcris imposita, in medio patens, ubi sedebat vates; eaque aliquando ærea, aliquando aurea, etiam Delphis corio Pythonis serpentis cooperta. 3. Per *Clarii lauros*, vaticinium innuit, quod petebatur ex combustione laurei rami: qui si in igni crepitaret, bono erat omini; si taceret, malo, Tibul. l. 2. 5. 81. *Ut succensa sacris crepitet bene laurea flammis. Omine quo felix & sacer annus eat.* Propert. l. 2. 20. 36. *Deficiunt magico torti sub carmine rhombi, Et jacet extincto laurus adusta foco. Clarii.*] Epithetum Apollinis, cui *Claros*, urbs Ioniæ, prope Colophonem, in Asia minore, cum celebri templo & oraculo dicata erat: et hoc epithetum pro quolibet alio hic additum est: quemadmodum Apollo *Delius*, appellatus est *Thymbræus*, v. 85. 4. Per ipsa *sidera* satis notatur *astromantia.* 5. Per *volucrum linguas* notatur proprie ars *augurum*, qui *avium garritum* & cantum consulebant. Per *Præpetis omina pennæ*, proprie ars *auspicum*, qui *aves spectabant* volantes. Et aves quidem, quarum spectabatur cantus, dicebantur *oscines*, ab *os*, & *cano*; ut corvus, cornix, picus: quarum autem spectabatur volatus, dicebantur *præpetes*, à προπέτεσθαι, *prævolare*; ut vultures, aquilæ. De *Cæleno* & *Harpyiis*, supra, v. 211.

“ Qui

" Qui tripodas, Clarii lauros, qui ſidera ſentis,
" Et volucrum linguas, et præpetis omina pennæ;
" Fare age: namq; omnem curſum mihi proſpera
" Relligio; et cuncti ſuaſerunt numine Divi (dixit
" Italiam petere, et terras tentare repôſtas:
" Sola novum dictúque nefas Harpyia Celæno
" Prodigium canit, et triſtes denunciat iras,
" Obſcœnámq; famem. Quæ prima pericula vito?
" Quídve ſequens, tantos poſſum ſuperare labores?"
' Hìc Helenus, cæſis primùm de more juvencis,
' Exorat pacem Divûm: vittáſque reſolvit
' Sacrati capitis; méque ad tua limina, Phœbe,
' Ipſe manu multo ſuſpenſum numine ducit.
' Atque hæc deinde canit divino ex ore ſacerdos:
" Nate Deâ: nam te majoribus ire per altum
" Auſpiciis manifeſta fides: ſic fata Deûm rex
" Sortitur, volvítque vices: is vertitur ordo.
" Pauca tibi è multis, quò tutior hoſpita luſtres
" Æquora, et Auſonio poſſis conſidere portu,
" Expediam dictis: prohibent nam cætera Parcæ
" Scire Helenum, faríque vetat Saturnia Juno.
" Principiò Italiam, quam tu jam rere propinquam,
" Vicinóſque, ignare, paras invadere portus,
" Longa procul longis via dividit invia terris.
" Antè, et Trinacriâ lentandus remus in undâ,
" Et ſalis Auſonii luſtrandum navibus æquor,
" Infernique lacus, Æææque inſula Circes;

" & tripodas, et lauros Clarii,
" et aſtra, et cantus avium, et
" auſpicia volantis alæ: dic
" age: nam ceremoniæ pro-
" priæ mihi declaraverunt to-
" tum iter meum; et omnes
" Dii ſuâ auctoritate ſuaſerunt
" mihi petere Italiam, et quæ-
" rere terras mihi præparatas.
" Sola Harpyia Celæno canit
" prodigium novum et horren-
" dum dictu, et prædicit fune-
" ſtas iras, et fœdam famem.
" Quod periculum primo effu-
" giam? et quid exequendo,
" poſſum emergere è tantis ca-
" ſibus?"
' Tunc Helenus, primo mac-
' tatis juvencis juxta conſuetu-
' dinem, precatur veniam à
' Diis: et ſolvit tænias ſacri
' capitis, et ipſe ad tua templa
' ô Phœbe, manu ducit me tre-
' pidantem ob magnam reve-
' rentiam Dei. Ac poſtea ſa-
' cerdos loquitur hæc divino ex
' ore: ' Fili Veneris: nam cer-
" to ſcio te majoribus auſpiciis
" currere per mare: ita rex De-
" orum diſponit fata, et miſcet
" fortunas: ea ſeries rerum de-
" currit. Explicabo tibi verbis
" pauca è plurimis, ut ſecurior
" percurras maria quæ te ex-
" cipient, et poſſis quieſcere in
" portu Italico: nam Parcæ
" impediunt ne Helenus ſciat
" reliqua, et Juno impedit ne

" loquatur. Primo longum iter impeditum procul longis regionibus ſeparat à te Italiam, quam tu jam
" putas propinquam, et cujus paras intrare vicinos portus, ô ignare. Et curvandi ſunt remi in mari
" Siculo, et percurrenda navibus planities maris Italici, et infernæ paludes adeundæ, et inſula Circes
" Colchicæ:

NOTÆ.

370. *Vittaſque reſolvit.*] Infulam, qua implicati erant capilli. Vittata enim infula ſacerdotis inſigne eſt, Æ. 2. 133. Soluta autem indicium eſt vaticinantis ac furentis, Æ. 6. 48. de Sibylla: *Non comptæ manſere comæ.*

375. *Majoribus auſpiciis.*] Vel bonis: vel ad majora ſpectantibus; vel majorum Deorum, Jovis, Apollinis, &c. non avium aut ſiderum tantum.

379. *Parcæ, &c.*] Tres, quæ fuſis diſpenſabant fata hominum, Ecl. 4. 47. *Juno* Saturni & Opis filia, inimica Trojanis: cauſam habes Æ. 1. 29.

384. *Trinacria lentandus, &c.*] *Flectendus & curvandus,* ob vim adverſam fluctuum inter ſe pugnantium. Sic Catullus de nupt. Pelei, v. 182. *Quidne fugis lentos incurvans gurgite remos?* De *Trinacria,* Sicilia, fusè infra, v. 687. De *Auſonia,* Italia, ſupra, v. 171.

386. *Infernique.*] De deſcenſu ad inferos, Æ. 6. De appulſu ad inſulam *Circes,* Æ. 7. 10. Erat autem Solis & Perſes Nymphæ filia, ſoror Æetæ Colchici regis, qui pater fuit Medeæ; aut ſecundùm alios, Æetæ filia, Medeæ ſoror. *Ææa* dicta, id eſt, *Colchica:* ab *Æa,* inſula & urbe Colchici regni, circa oſtia Phaſis fluvii. Sarmatarum regi nupſit, quo veneno occiſo, in Italiam fugit, ad promontorium & montem, qui deinde *Circæus* dictus eſt, hodie *Circello,* in Latio: qui quidem mons continenti junctus eſt: ſed quia Pomptinis paludibus cingitur ad ſeptentrionem, ideo inſulæ formam aliquando habuit. Eadem Circe, cum Glaucum, marinum Deum amaret, ex zelotypia Scyllam puellam in monſtrum marinum commutavit: item & Picum Latinorum regem in avem, quod canentem conjugem ſibi præferret.

" Quàm

" *priusquam possis condere urbem*
" *in secura regione. Dicam tibi*
" *signa, tu ea retine commissa*
" *animo. Quando porca reper-*
" *ta à te solicito, jacebit circa*
" *undam remoti fluvii, enixa*
" *prolem triginta capitum, al-*
" *ba, recumbens humi, & por-*
" *celli albi circa mammas: ille*
" *locus erit urbis, ille certus fi-*
" *nis laborum. Nec tu expa-*
" *vesce futurum esum mensa-*
" *rum. Fata reperient viam,*
" *& Apollo invocatus adju-*
" *vabit. Evita autem has ter-*
" *ras, & hanc extremitatem*
" *Italici litoris, quæ propin-*
" *qua alluitur fluctu nostri*
" *maris: cunctæ* illæ *urbes*
" *incoluntur à pravis Græcis.*

" Quàm tutâ possis urbem componere terrâ.
" Signa tibi dicam : tu condita mente teneto.
" Cum tibi sollicito secreti ad fluminis undam
" Littoreis ingens inventa sub ilicibus sus, 590
" Triginta capitum fœtus enixa jacebit,
" Alba, solo recubans, albi circùm ubera nati ;
" Is locus urbis erit : requies ea certa laborum.
" Nec tu mensarum morsus horresce futuros.
" Fata viam invenient, aderítq; vocatus Apollo. 395
" Has autem terras, Italíque hanc litoris oram,
" Proxima quæ nostri perfunditur æquoris æstu,
" Effuge : cuncta malis habitantur mœnia Graiis.
" Hìc et Naricii posuerunt mœnia Locri,
" Et Salentinos obsedit milite campos 400

" *Illic & Narycii Locri statuerunt muros, & Cretensis Idomeneus occupat militibus campos Salentinos:*

NOTÆ.

389. *Secreti ad fluminis, &c.*] De omine suis, cum triginta porcellis repertæ ad ripam Tybris, ubi *Alba* urbs, aut secundùm alios *Lavinium* condita deinde est, Æ. 8. 42.

394. *Mensarum morsus.* De his v. 257.

396. *Italique hanc littoris oram, &c.*] Italiæ *frontem* intelligit, sive partem meridionalem : quæ confecto Trojano bello, Græcis plurimis illuc post varios errores appulsis, ab iis *magna Græcia* vocata est : nunc Neapolitani regni maximam partem constituit ; Italiamque divídit duo in cornua, quæ Tarentino sinu vasto & patenti separantur. Tota illa frons ad orientem penitus obversa est Epiro, marique Ionio. Atque in cornu quidem orientali, quod ab Epiro minus remotum est, promontorium est Japygium, vel Salentinum, *Capo de sainte Marie :* totumque cornu Salentini occupabant ; quorum urbes præcipuæ, Tarentum *Taranto*, Brundusium *Brindesi*, Hydrus *Otrante*. In altero cornu, quod ad meridiem pertinet, tria sunt præcipua promontoria : Lacinium, *Capo delle Colonne*, Salentino respondens : Brutium, sive Leucopetra, *Capo dell' Armi*, Siciliæ proximum ; & Zephyrium, *Capo de Stillo*, inter utrumque medium. Infra Lacinium, in ipso sinu Tarentino, est Petilia, *Strongoli*. Inter Lacinium & Zephyrium, est sinus Scylacus vel Scylleticus *Golfo di Squillaci*, ubi urbs Scylacium. Inter Zephyrium, & Brutium ingens est ora, ubi non longe à Zephyrio occurrit Caulonia, vel Caulon, *Castel vetere :* tum infra, meridiem versus, Narycia, vel Locri Epizephyrii, nunc *Gieraci*. Atque hæc fusior descriptio ad ea, quæ sequuntur hoc libro, planè necessaria visa est.

399. *Narycii Locri.*] Constat eos à Græcis Locris oriundos esse : duce, vel Evanthe secundùm Strabonem : vel Ajace secundùm alios. Tres autem in Græcia fuerunt hujus nominis populi ; *Epicnemidii & Opuntii*, contermini ; ad septentrionem Phocidis, & meridiem Eubœæ sinusque Maliaci : tum *Ozolæ* ; ad occidentem Phocidis, & septentrionem fauces que ipsius sinus Corinthiaci sive Crissæi. Strabo vult Epizephyrios, ab Ozolis Crissæi sinus oriundos, negat ab Opuntiis. Tamen nomen ipsum *Naryciæ* urbis innuit, eos, si non ab Opuntiis, saltem ab Epicnemidiis esse profectos ; siquidem *Narycium* urbs à Plinio collocatur apud Locros Maliaci sinus, & Boagrium fluvium. At ibidem erant Epicnemidii : ibidem regnabat Ajax Oilæi filius, ex Homero Iliad. 2. 523. Et *Naryx*, sive *Naryco*, sive *Narycium*, urbs est, ex qua secundùm Suidam fuit Ajax. Quæ ut conciliem : existimo Locris omnibus, Ozolis, Epicnemidiis, Opuntiis, Ajacem ad Trojam imperasse, cum omnes Parnasso monte conjungantur : in reditu deinde Ajace mortuo, ut diximus, Æ. 1. 44. aliis alio per tempestatem dejectis, aliquas è Locris omnibus reliquias Evanthe duce in Italiam perveniisse, & Naryciam condidisse : tumque dictos esse *Epizephyrios* : quod non procul à promontorio Italiæ *Zephyrio* sedem elegissent.

400. *Salentinos, &c.*] De eorum situ, v. 396. De *Idomeneo* Cretæ rege, v. 122. *Lyctius* dicitur à *Lycto* oppido Cretæ, de qua insula, v. 104.

" Lyctius

" Lyctius Idomeneus : hìc illa ducis Melibœi
" Parva Philoctetæ ſubnixa Petilia muro.
" Quin, ubi tranſmiſſæ ſteterint tràns æquora
" Et poſitis aris jam vota in littore ſolves; [claſſes,
" Purpureo velare comas adopertus amictu : 405
" Ne qua inter ſanctos ignes in honore Deorum
" Hoſtilis facies occurrat, et omina turbet.
" Hunc ſocii morem ſacrorum, hunc ipſe teneto :
" Hac caſti maneant in relligione nepotes.
" Aſt, ubi digreſſum Siculæ te admoverit oræ 410
" Ventus, et anguſti rareſcent clauſtra Pelori ;
" Læva tibi tellus et longo læva petantur
" Æquora circuitu : dextrum fuge littus et undas.
" Hæc loca, vi quondam et vaſtâ convulſa ruinâ
" (Tantum ævi longinqua valet mutare vetuſtas)
" Diſſiluiſſe ferunt : cùm protinus utraque tellus
" Una foret, venit medio vi pontus, et undis 417
" Heſperium Siculo latus abſcidit : arváq; et urbes
" Littore diductas anguſto interluit æſtu.
" Dextrum Scylla latus, lævum implacata Charybdis

" *illic eſt illa Petilia ducis Melibœi Philoctetæ, defenſa muro. Imo quando naves tranſvectæ ultra mare conſtiterint, & jam reddes vota altaribus in litore ſtructis : tegaris* ſecundum *capillos coopertus velo purpureo : ne aliquis vultus hoſtilis occurrat inter pia ſacrificia, in cultu Deorum, & abrumpat auſpicia : Socii* ſervent *hanc conſuetudiuem ſacrificiorum,* tu *ipſe hanc ſerva : poſteri pii perſiſtant in hac ceremonia. Sed quando ventus te profectum appulerit ad litus Siculum, & minuentur anguſtiæ arcti Pelori ; ſiniſtra terra & ſiniſtra maria à te petantur longâ circuitione : evita dextrum litus &* dextras *aquas. Narrant hæc loca olim magnâ violentiâ & ruinâ diſceſſiſſe. Adeo remota vetuſtas temporis poteſt mutare* res. *Cum utraque terra eſſet una continuo : mare* cum *impetu venit* in *medium, & aquis ſeparavit Italicum latus à Siculo : & labitur anguſto freto inter arva & urbes, diſtinctas* ſuo quaſque *litore. Scylla occupat dextrum latus, immanis Charybdis lævum :*

NOTÆ.

401. *Melibœi Parva, &c.*] Philoctetes, Pæantis filius, Melibœæ rex, urbis in Theſſalia, ad radices montis Oſſæ, cum in Oeta, Theſſalico monte Trachiniæ regionis, pyram, in qua ſe Hercules comburendum collocaverat, ejus juſſu ſuccendiſſet ; ab eodem arcum & ſagittas, Lernææ hydræ felle imbutas, accepit in munus. Trojam deinde profectus, & colubri morſu in crure ſauciatus, à Græcis in inſula Lemno fœtoris impatientiâ, relictus eſt. Poſtea tamen, monente oraculo Trojam non niſi ſagittis Herculeis capi poſſe, ab Ulyſſe & Neoptolemo in caſtra accerſitus, Paridem occidit : & urbe captâ, auditaque Melibœorum defectione, ut narrat Strabo, venit in Italiam : ibique Petiliam aut condidit, aut ſecundùm alios mœnibus firmavit : ſitum ejus vide v. 396.

405. *Purpureo, &c.*] Hunc morem ſervavêre Romani, ut in ſacris caput obnuberent : ne turbatus alienarum rerum aſpectu ſacerdos, aut interrumperet ſacra, aut ex iis aliquid omitteret : utrumque enim fatale atque ominoſum erat. Idque aiunt Romani ſcriptores Æneæ exemplo à poſteris uſurpatum, infra v. 545. Saturno tamen, Honori, & Herculi, aperto capite facta ſacra, non velato, probat multiplici auctoritate Cerdanus.

411. *Rareſcent clauſtra Pelori.*] *Pelorus,* ſeu *Pelorum, Capi di Faro,* promontorium Siciliæ maxime orientale : ſic Italiæ vicinum eſt, ut eidem contiguum aliquando fuerit, quemadmodum hic narrat poëta ; & adhuc procul auſpicientibus conjunctum appareat, nec ullo freto pervium : tamen propius accedentibus paulatim rareſcunt & aperiuntur clauſtra illa, minuunturque viſu anguſtiæ, & laxior aditus apparet paulo. De *Sicilia,* infra, v. 687.

416. *Protinus.*] Sine interruptione atque intervallo, continua & perpetua ſerie. Sic Æ. 9. 337. *Felix ſi protinus illum æquaſſet nocti ludum, in lucemque tuliſſet :* id eſt, ſi continuo luſiſſet. Hinc Æ. 10. 340. *Protinus haſta fugit,* & alibi vulgo ſumitur pro *ſtatim* ; quia quod ſtatim fit, ſine intermiſſione fit. De *Heſperia,* Italia, Æ. 1. 534.

420 *Dextrum Scylla, &c.*] *Scylla* ad latus Italiæ, & Cænym promontorium : ſcopulus eſt tumultuoſo fluctuum allapſu ſemper fremens, nunc *Sciglio :* à σκύλλω, *vexo. Charybdis,* ad latus Siciliæ, prope Meſſanam urbem : mare eſt vorticoſum, aquas ſorbens, & cum impetu deinde ructans, nunc *Calofaro :* à χάσκω, *hio,* & ῥοιβδῶ, *ſorbeo. Charybdim* aiunt meretricem fuiſſe voraciſſimam : quæ, cum Herculi boves eripuiſſet,

" Obſidet :

" *et profundo gurgite voragi-*
" *nis ter vorat fluctus in præ-*
" *ceps, deinde alternatim at-*
" *tollit* eos *in aërem, & ferit*
" *aquis astra. At antrum in-*
" *cludit Scyllam in obscuris*
" *latebris, pandentem guttura,*
" *et trahentem naves in scopu-*
" *los. Superior forma* est *hu-*
" *mana, et puella formoso pe-*
" *ctore, usque ad* imum *ven-*
" *trem: inferior* est *pristis im-*
" *menso corpore, conjuncta ute-*
" *ris canum circa caudam Del-*
" *phinorum. Melius est, te*
" *morantem circumnavigare fi-*
" *nes Siculi Pachyni, et cir-*
" *cumstruare longos cursus;*
" *quàm semel videre sub lata*
" *caverna turpem Scyllam, et*
" *scopulos sonantes canibus cæ-*
" *ruleis. Præterea, si aliqua*
" *est scientia Heleno, si aliqua*
" *fides* habenda *vati, si Apollo*
" *implet animum veris* rebus:
" *unice hoc tibi prædicam, &*
" *unice ante omnia, et repetens*
" *rursus ac rursus inculcabo.*
" *Primo cole precibus divini-*

" Obsidet: atque imo barathri ter gurgite vastos
" Sorbet in abruptum fluctus, rursúsque sub auras
" Erigit alternos, et sidera verberat undâ.
" At Scyllam cæcis cohibet spelunca latebris, 424
" Ora exsertantem, et naves in saxa trahentem.
" Prima hominis facies, et pulchro pectore virgo
" Pube tenus: postrema immani corpore pristis,
" Delphinûm caudas utero commissa luporum.
" Præstat Trinacrii metas lustrare Pachyni
" Cessantem, longos et circumflectere cursus; 430
" Quàm semel informem vasto vidisse sub antro
" Scyllam, et cœruleis canibus resonantia saxa.
" Præterea, si qua est Heleno prudentia vati,
" Si qua fides, animum si veris implet Apollo: 434
" Unum illud tibi, nate Deâ, præq; omnibus unum
" Prædicam, et repetens iterúmq; iterúmq; monebo.
" Junonis magnæ primùm prece numen adora:
" Junoni cane vota libens, dominámq; potentem
" Supplicibus supera donis: sic denique victor
" Trinacriâ fines Italos mittêre relictâ. 440
" Huc ubi delatus Cumæam accesseris urbem,

" *tatem magnæ Junonis, fer lubens vota Junoni, et vince potentem reginam supplicibus donis: sic de-*
" *mum victor relictâ Siciliâ admittêris in regiones Italas. Quando illuc appulsus veneris ad Cumæam*
" *urbem,*

NOTÆ.

à Jove fulmine icta, & in fretum præceps acta, in voraginem ibi conversa est. *Scyllam* Phorci filiam, à Circe commutatam dicunt in monstrum, cujus suprema pars fœmineam speciem retinuerit, infima in canes abierit: quorum latratu fluctuum strepitum exprimere voluerunt; ipsumque monstrum in scopulo latere, eoque naves attrahere ac lacerare fabulati sunt. Atque hæc, ex mente poëtarum dicta, emendabimus infra, v. 555. & 685.

421. *Barathri.*] Græca vox βάραθρον, *barathrum:* ex Suida & Diomede, locus erat apud Athenienses profundissimus, in quem noxii & morti destinati præcipitabantur, à βαθὺς, *profundus*, secundùm Festum.

427. *Pristis, &c.*] Scylla tres habuit partes: superiorem virgineam, pube tenus; infimam, in modum pistricis, sive ingentis piscis, desinentem in caudas bifidas, quales habent Delpini; mediam, scilicet commissuram pubis & caudæ, unde uteri & capita canum sive luporum erumpebant. Ex his patet sensus versuum. Notanda hic quatuor. 1. Græco more dictum est, *commissa caudas*; supple, κατὰ, *circa caudas, per caudas.* 2. *Delphinus*, vel *Delphin*, secundùm aliquos, porcus est marinus, *marsouin, a Porpoise.* 3. *Pristis*; vel *pistrix, pistricis:* sumitur vulgo pro *balæna*, quamvis à Plinio distinguatur: maxime molis, & tamen velocissime fluctus secans, unde nomen habet: πρίστης enim est *sector.* 4. Cæteri poëtæ *canes* tantum Scyllæ attribuunt, Virgilius ad terrorem *lupos* dixit.

429. *Trinacrii Pachyni.*] *Pachynum*, meridionale promontorium Siciliæ unum è tribus, quæ ipsam Trinacriam efficiunt, *capo Passaro*, v. 687.

437. *Junonis, &c.*] De ea ejusque in Trojanos odio, *Æ.* 1. 27, 28. 33.

441. *Cumæam, &c.*] *Cumæ*, urbs fuit Italiæ in litore Campaniæ, nunc eversa. De hac *Æ.* 6. 2. *Divini lacus* sunt, *Avernus & Lucrinus*, in Puteolano sinu, prope Baias & Cumas. *Divini* dicti: propter vicinum Sibyllæ antrum. De his fuse G. 2. 161. Et *Æ.* 6. 237. *Avernus* plur. *Averna*, montibus undequaque horrebat & sylvis, quas excidit Agrippa; locusque deinde multis ædificiis amœnus redditus est. De *Sibylla*, *Æ.* 6. 10.

" Divinósque

" Divinósque lacus, et Averna sonantia sylvis ;
" Insanam vatem aspicies, quæ rupe sub imâ
" Fata canit, foliísque notas & nomina mandat.
" Quæcunq; in foliis descripsit carmina virgo,
" Digerit in numerum, atq; antro secluſa relinquit :
" Illa manent immota locis, neq; ab ordine cedunt.
" Verùm eadem verso tenuis cùm cardine ventus
" Impulit, et teneras turbavit janua frondes ;
" Nunquam deinde cavo volitantia prendere saxo,
" Nec revocare situs, aut jungere carmina curat.
" Inconsulti abeunt, sedémque odêre Sibyllæ.
" Hìc tibi ne qua moræ fuerint dispendia tanti :
" Quamvis increpitent socii, et vi cursus in altum
" Vela vocet, possísq; sinus implere secundos :)
" Quin adeas vatem, precibúsque oracula poscas
" Ipsa canat, vocémque volens atque ora resolvat.
" Illa tibi Italiæ populos, venturáque bella,
" Et quo quemque modo fugiásq; ferásq; laborem,
" Expediet : cursúsque dabit venerata secundos.
" Hæc sunt quæ nostrâ liceat te voce moneri.
" Vade age, et ingentem factis fer ad æthera
" Trojam.'

' Quæ postquam vates sic ore effatus amico est :
' Dona dehinc auro gravia sectóque elephanto
' Imperat ad naves ferri : stipátque carinis
' Ingens argentum, Dodonæósque lebetas,
' Loricam consertam hamis, auróque trilicem :

" *et lacus sacros, et Avernum*
" inter *sylvas sonantem : vi-*
" *debis Sibyllam furentem, quæ*
" *sub antro profundo aperit fa-*
" *ta, committitque frondibus*
" *literas, et vaticinia virgo*
" *disponit in ordinem, et ma-*
" nens *clausa in antro relinquit*
" ante ostium *vaticinia, quæ*
" *scripsit in frondibus. Illa*
" vaticinia *stant suis locis im-*
" *mota, nec recedunt à situ.*
" *Sed quando revoluto cardine*
" *levis ventus afflavit ea, et*
" *porta* aperta *turbavit fron-*
" *des : nunquam postea curat*
" *colligere vaticinia cavo* in
" *antro, aut restituere in ordi-*
" *nem, aut jungere. Exeunt*
" *sine consilio, et oderunt do-*
" *mum Sibyllæ. Illic ne ulla*
" *damna moræ sint tibi curæ*
" *(etsi socii* te *incusent, et navi-*
" *gatio per vim invitet vel in*
" *altum mare, et possis replere*
" *vento favente sinus* velorum :
" *ut non convenias Sibyllam,*
" *et ora precibus ut ipsa reddat*
" *oracula, et libens aperiat os et*
" *vocem. Illa explicabit tibi*
" *gentes Italiæ, et futura bel-*
" *la, et quâ ratione tolerabis*
" *aut evitabis unumquemque*
" *laborem : et à te culta im-*
" *petrabit tibi cursus felices.*
" *Hæc sunt* de quibus *licet ad-*
" *moneri te meâ voce. Iper-*

" *ge, et factis extolle ad astra magnam Trojam.'*

' *Postquam vates ore benevolo locutus est ista : deinde jubet portari ad naves munera gravia auro et*
' *sciſſo ebore : et congerit in naves multum argenti, et ollas Dodonæas, loricam compactam hamis, et tri-*
' *plici licio auri :*

NOTÆ.

460. *Venerata.*] Passive dictum : sic Horatius Sat. l. 2. 2. 124. *Et venerata Ceres ut culmo surgeret alto.*

464. *Elephanto.*] Ebore, quod ex dentibus elephanti secatur & perpolitur.

466. *Dodonæosque lebetas.*] Pelves *Dodonæas*, id est, *æreas :* æs enim Dodonæ, ut Corinthi, celebre fuit. At duo fuere lebetum genera : alii qui admovebantur igni ad culinæ ministeria, ad abluendas manus ; alii qui appendebantur ad ornatum, sive in domibus, sive in templis. Et vero aiunt, locum, ubi Dodonæi Jovis oracula reddebantur, cinctum fuisse lebetibus, ita sibi invicem conjunctis, ut commoto uno cæteri moverentur, sonitumque diu redderent : unde proverbium fuit *Dodonæum æs*, in loquaces. Fuit autem *Dodona* lucus sylvaque, Jovis oraculo & quercu fatidica celebris, in Epiro, Ecl. 9. 13. & supra 292.

467. *Loricam consertam hamis, &c.*] *Lorica* tunica quædam est, ac munimentum pectoris in bello : quæ quia primum è *loris* & coriis fiebat, *lorica* dicta est. Contexta deinceps ex laminis ferreis : tum annulis sibi invicem *hamorum* instar impactis & concatenatis ; denique squamis etiam ferreis, aut laminæ aut corio confertim insertis. Hæc autem aliquando simplex, aliquando etiam duplex, ac triplex erat. Unde Statius l. 7. 312. *Ter insuto servant ingentia ferro Pectora.* Et Virgil. l. 9. 707. *Nec duplici squama lorica fidelis & auro.* Duplex vocabatur *bilix* ; triplex, *trilix :* id est, *bino & trino licio*, sive textu ; parte pro toto accepta. Atque ut multiplex textus, per multiplex *licium* hic exprimitur ; sic à Silio l. 4. per *subtemen*, quæ pars in ipso textu alia est. *Nexilis innumero chalybum subtemine thorax.* De *licio* & *subtemine*, infra, v. 483. Quid vero si dicamus

' Et

' & apicem pulchræ caſſidis,& ' criſtas capillatas, quæ fuerant ' arma Pyrrhi : ſunt quoque pro ' patre meo ſua munera. Ad- ' jicit equos, adjicit etiam duces. ' Subſtituit remiges : ſimul in- ' ſtruit armis ſocios meos. Inte- ' rim Anchiſes imperabat eos ' inſtruere naves velis, ne ulla ' mora opponeretur vento fa- ' venti. Quem vates Apollinis ' magno honore : ' O Anchiſa, " qui honoratus es connubio glo- " rioſo Veneris, qui es cura De- " orum, & bis ſervatus è Tro- " jano excidio ; ecce tibi præ- " ſens eſt terra Italiæ, hanc " apprehende navibus. Et ta- " men opus eſt, ut naviges ma- " ri ultra iſtam partem. Pars " iſta Italiæ, quam aperit A- " pollo, procul eſt. I, inquit, ô ' fortunate propter pietatem " filii ! quid ulterius pergo, " & retardo ſurgentes Auſtros ' loquendo ?' Nec minus Andromache, triſtis ob ultimum diſceſſum, fert Aſcanio amictus verſicolores ' aureo textu, & chlamydem Phrygiam : nec male reſpondet dignitati ejus : & cumulat operibus textili- ' bus ; & hæc dicit :

' Et conum inſignis galeæ, criſtáſque comantes,
' Arma Neoptolemi : ſunt et ſua dona parenti.
' Addit equos, addítque duces. 470
' Remigium ſupplet : ſocios ſimul inſtruit armis.
' Interea claſſem velis aptare jubebat
' Anchiſes, fieret vento mora ne qua ferenti.
" Quem Phœbi interpres multo compellat honore :
" Conjugio Anchiſa Veneris dignate ſuperbo, 475
" Cura Deûm, bis Pergameis erepte ruinis :
" Ecce tibi Auſoniæ tellus : hanc arripe velis.
" Et tamen hanc pelago præterlabare neceſſe eſt.
" Auſoniæ pars illa procul, quam pandit Apollo.
" Vade, ait, ô felix nati pietate ; quid ultra 480
".Provehor, et fando ſurgentes demoror Auſtros ?'
' Nec minùs Andromache, digreſſu mœſta ſupremo,
' Fert picturatas auri ſubtemine veſtes, [honori :
' Et Phrygiam Aſcanio chlamydem : nec cedit
' Textilibúſque onerat donis, ac talia fatur : 485

NOTÆ.

auro trilicem loricam, unico ac ſimplici ferreorum annulorum textu fuiſſe : ſed cujus extrema ora triplici licio aureo ſive triplici annulorum aureorum verſu ornata & quaſi fimbriata eſſet ? Audi Valerium l. 3. 199. *Per clypei cedentis opus, partemque trilicem, qua ſtomachi ſecreta ferit.* Ergo in thorace, non contextus totus, ſed *pars tantum* aliqua *trilix* fuit : eaque ima ; quæ ad *ſecreta ſtomachi* ſive ad ventrem proxime accederet.

468. *Conum, &c.*] Proprie *conus*, eſt quicquid in pineæ nucis figuram aſſurgit, et ex rotundo in acutum deſinit. Transfertur ad eam galeæ partem, quæ ex ejus convexo eminet ; ſuſtinetque *criſtas*, ſive è jubis equinis, ſive è verſicoloribus pennis : quæ in modum capillorum ſive *comarum* diffundebantur.

470. *Duces.*] Nempe itineris, qui ſcopulos & ſyrtes oſtenderent. *Pilates.*

475. *Anchiſa, &c.*] Vocativus Græcus, qui longam habet ultimam. Venus amavit Anchiſen, ex quo Æneam peperit, Æn. 2. 649.

476. *Bis Pergameis, &c.*] *Primo*, cum Hercules Laomedonti offenſus ob negatam ſibi pro Heſione filia, è ceti faucibus liberata, pactam mercedem, expugnavit Trojam, Heſionen Telamoni Salaminio conjugem dedit, Podarcen Laomedontis filium captivum abduxit, qui deinde redemptus, dictus eſt Priamus, à πρίαμαι, *emo*. *Secundo* cum à Græcis Troja incenſa eſt. De *Auſtris*, ventis meridionalibus, Ecl. 2. 58.

483. *Picturatas auri ſubtemine veſtes.*] Aliqui legunt *ſubtegmine :* male. Nam machina tota, in qua tela texitur, & præſertim ea pars cui alligatur, dicitur *jugum :* prima fila, quæ jugo junguntur, telamque ordiuntur, ac definiunt, vocantur *licia :* fila, quæ in longum ducta, alligantur licio, & ſubinde attolluntur deprimunturque, ſunt *ſtamina :* fila, quæ inter ſtamina tranſverſim inſeruntur, alterna ſtaminum depreſſione & ſublatione, ſunt *ſubtemina*, quaſi *ſubſtamina :* inſtrumentum quo deprimitur attolliturque ſtamen, dicitur *arundo*, quo inſeritur ſubtemen, dicitur *radius* ; quo addenſatur ſubtemen cum ſtamide, dicitur *pecten*. Patent iſta ex his Ovidii verſibus, Metam. 6. 53.

Haud mora, conſiſtunt diverſis partibus ambæ,
Et graciligeminas intendunt ſtamine telas.
Tela jugo *juncta eſt :* ſtamen *ſecernit* arundo :
Inſeritur medium radiis ſubtemen *acutis* ;
Quod digiti expediunt, atque inter ſtamina ductum
Percuſſo feriunt inſerti pectine *dentes.*

484. *Phrygiam chlamydem.*] Veſtem breviorem, & vulgo militarem, quæ ſuperponebatur thoraci, ad ornatum, *caſaque. Phrygiam.*] Id eſt, acu pictam : nam Plin. l. 8. 48. *Pictæ veſtes jam apud Homerum fuere, unde triumphales natæ : acu facere id Phryges invenerunt, ideoque Phrygiones appellati ſunt.*

" Accipe

" Accipe et hæc, manuum tibi quæ monumenta
" mearum
" Sint, puer, et longum Andromachæ teſtentur
" amorem,
" ConjugisHectoreæ. Cape dona extrema tuorum,
" O mihi ſola mei ſuper Aſtyanactis imago.
" Sic oculos, ſic ille manus, ſic ora ferebat : 490
" Et nunc æquali tecum pubeſceret ævo.'
' Hos ego digrediens lachrymis affabar obortis :
" Vivite felices, quibus eſt fortuna peracta
" Jam ſua : nos alia ex aliis in fata vocamur. 494
" Vobis parta quies ; nullum maris æquor aran-
" Arva neq; Auſoniæ ſemper cedentia retro [dum :
" Quærenda : effigiem Xanthi, Trojámq; videtis,
" Quam veſtiæ fecêre manus : melioribus, opto,
" Auſpiciis, et quæ fuerit minùs obvia Graiis.
" Si quando Tybrim vicináque Tybridis arva 500
" Intrâro, gentíque meæ data mœnia cernam,
" Cognatáſque urbes olim, populóſque propinquos
" Epiro, Heſperiâ, quibus idem Dardanus auctor,
" Atque idem caſus ; unam faciemus utramque
" Trojam animis : maneat noſtros ea cura nepotes.'
' Provehimur pelago vicina Ceraunia juxta, 506
' Unde iter Italiam, curſúſque breviſſimus undis.
' Sol ruit interea, et montes umbrantur opaci.
' Sternimur optatæ gremio telluris, ad undam,
' Sortiti remos, paſsímque in litore ſicco 510
' Corpora curamus : feſſos ſopor irrigat artus.
' Necdum orbem medium nox horis acta ſubibat :
' Haud ſegnis ſtrato ſurgit Palinurus, et omnes

" *Accipe etiam hæc, ô puer,*
" *quæ tibi ſint monumenta me-*
" *arum manuum, & diu pro-*
" *bent amorem Andromachæ,*
" *uxoris Hectoris : accipe ul-*
" *tima munera tuorum, ô unica*
" *effigies, quæ mihi reſtat mei*
" *Aſtyanactis. Sic ille gere-*
" *bat oculos, ſic manus, ſic vul-*
" *tum : Et jam tecum adoleſ-*
" *ceret pari ætate.' Ego*
' *diſcedens eos allequebar lacry-*
' *mis erumpentibus : " Vivite*
" *fortunati, vos quibus ſua*
" *fortuna jam perfecta eſt :*
" *nos trahimur in fata alia poſt*
" *alia ! Vobis quies acquiſita*
" *eſt, nulla planities maris eſt*
" *ſecanda, neque quærendi a-*
" *gri Italiæ ſemper fugientes*
" *retro : cernitis imaginem*
" *Xanthi, & Trojam, quam*
" *manus veſtræ fecerunt meli-*
" *oribus omnibus, ut cupio, &*
" *quæ minus expoſita ſit Græ-*
" *cis. Si unquam ingrediar*
" *Tybrim & agros Tybridi*
" *propinquos, & aſpiciam mu-*
" *ros deſtinatos meo populo :*
" *quondam urbes conſanguine-*
" *as, & nationes vicinas, ex*
" *Epiro, & ex Italia, quibus*
" *idem conditor eſt Dardanus,*
" *& eadem fortuna, faciemus*
" *utramque Trojam unam vo-*
" *luntate : ea cura ſpectet ne-*
" *ſtros poſteros.'*
' *Progredimur mari prope*
' *vicina Ceraunia, unde via &*
' *trajectus breviſſimus eſt mari*
' *in Italiam. Interim Sol ca-*

' *dit, & montes denſi obſcurantur. Decumbimus in ſinu deſideratæ terræ, prope aquam, partiti* officia
' *navalia : & paſſim in litore ſicco reficimus corpora ; ſomnus fluit in laſſa membra. Nondum nox pro-*
' *vecta horis attigerat medium curſum : impiger Palinurus ſurgit* è *lecto, & omnes*

N O T Æ.

489. *Aſtyanactis, &c.*] De *Aſtyanacte*, vide Æn. 2. 457.

497. *Xanthi, &c.*] De *Xantho*, Troadis fluvio, cujus nomen Andromache rivo alicui dederat, ut & Trojæ nomen alicui vico, Æ. 1. 477. De *Epiro*, ſupra v. 292.

503. *Idem Dardanus auctor.*] Non Epiro & Heſperiæ ; ſed populis in utramque regionem appulſis : nempe Trojanis, qui, cum Heleno in Epiro jam ſederant, cum Æneâ in Heſperia ſive Italia ſeſſuri erant. Utrique jactati Trojæ caſibus, & à Dardano oriundi, ſupra, v. 167.

504. *Unam faciemus utramque Trojam, &c.*] Nempe hanc Trojam in Epiro factam ab Heleno, & alteram Trojam, quam in agro Laurente Italiæ conditurus erat Æneas, Æ. 7. 158.

506. *Ceraunia.*] Montes ſunt altiſſimi, & ideo crebro fulmine percuſſi : unde etiam *Acroceraunia* nuncupantur, ab ἄκρον, *ſummum*, & κεραυνὸς, *fulmen*. Termini ſunt Epiri ad ſeptentrionem, ut & maris Ionii, quod inde Hadriaticum dici incipit. Hinc curſus in Italiam breviſſimus : quare facile à media nocte ad auroram tranſmiſſo mari Æneas potuit in conſpectum Italiæ venire.

510. *Sortiti remos.*] Remigandi officium apud veteres, non in ſontes, ſed in ipſos milites ſorte dividebatur ; ut ex excubandi cura. De *Palinuro*, navis Æneæ gubernatore, Æn. 5. 831. & 6. 337.

' *observat ventos, et auditu captat aërem: notat omnia astra decurrentia cœlo silente, Arcturum, & imbriferas Hyadas, & geminos Triones; & aspicit Oriona armatum aurea luce. Postquam cernit omnia congruere* in *cœlo sereno, è puppe dat clarum signum: nos movemus classem, & ingredimur iter, & extendimus alas velorum.*

' Explorat ventos, atque auribus aëra captat.
' Sidera cuncta notat tacito labentia cœlo,
' Arcturum, pluviásq; Hyadas, geminósq; Triones,
' Armatúmque auro circumspicit Oriona.
' Postquam cuncta videt cœlo constare sereno,
' Dat clarum è puppi signum: nos castra movemus,
' Tentamúsque viam, et velorum pandimus alas.

' *Et jam stellis expulsis Aurora rubescebat: cum videmus procul colles obscuros & planam Italiam. Achates primus conclamat Italiam: socii clamore hilari salutant Italiam. Tunc pater Anchises cinxit magnum poculum coronâ, & replevit vino, & vocavit Deos erectus in alta puppe:* ' *O Dii,* ait, *praesides maris & terræ & tempestatum: date* nobis *viam* " *facilem* per *ventum, & fave* " *vete prosperi.*' *Augentur* ' *flatus desiderati, & portus* ' *jam propior aperitur, & in* ' *monte apparet templum Palladis.* ' *ontali mari curvatur in arcum;*

' Jámq; rubescebat stellis Aurora fugatis:
' Cùm procul obscuros colles, humilémq; videmus
' Italiam. Italiam primus conclamat Achates:
' Italiam læto socii clamore salutant.
' Tum pater Anchises magnum cratera coronâ
' Induit, implevítque mero: Divósque vocavit,
' Stans celsâ in puppi:
" Dii, maris et terræ tempestatúmque potentes,
" Ferte viam vento facilem, et spirate secundi.'
' Crebescunt optatæ auræ: portúsque patescit
' Jam propior, templúmq; apparet in arce Minervæ.
' Vela legunt socii, et proras ad litora torquent.
' Portus ab Eoo fluctu curvatur in arcum;
' Objectæ falsâ spumant aspergine cautes;

Socii colligunt vela, & vertunt proras ad litora. Portus ab oriente rupes oppositæ spumant falsâ aspergine.

NOTÆ.

516. *Arcturum, &c.*] Stellam in signo Bootæ, quæ aliquando pro toto signo sumitur, G. 1. 68. *Hyadas,* stellas septem in fronte tauri, ibid. 138. *Geminos Triones,* utramque ursam, majorem ac minorem, Æ. 1. 748.

517. *Oriona.*] Orion venator fuit, comes Dianæ, qui scorpii morsu in talo vulneratus occubuit: & Deorum miseratione in sidus mutatus est. Scorpius autem, vel à Terra in eum immissus est, quod Orion nullam sibi feram insuperabilem esse gloriaretur; vel secundùm alios, à Diana, cui vim inferre in venatione voluisset. Orion in cœlo lucidissimum sidus stellis constat sex & quinquaginta, pingiturque accinctus gladio & clavam intendens: unde *armatus auro* dicitur, id est, *aureâ luce conspicuus.* De ejus ortu, Æn. 1. 539.

518. *Constare.*] Omnia serenitatis signa sibi respondere, inter se congruere: eaque certa, & firma, & constantia; non varia.

520. *Velorum alas.*] Mutua translatio est, inter volandi & navigandi verba, Æ. 1. 228.

522. *Humilem Italiam.*] Tum quia in ea parte altis montibus caret: tum quia è longinquo spectantibus altissima quævis humilia videntur: tum quia universim mare terris altius apparet.

525. *Cratera coronâ Induit, &c.*] *Coronare* poculum, duo significat. Aliquando *implere vino,* ut diximus, G. 2. 528. Aliquando cingere coronâ floreâ, ut hic: siquidem hic utrumque distinguitur: *corona induit, implevitque mero.* Et *libationem* exprimit, facile ac quotidianum Diis fere omnibus sacrificium, vini effusionem in mare. De *libatione,* Æ. 1. 740.

531. *Templum in arce Minervæ.*] Templum in promontorio Japygio, sive Salentino: de quo Strabo l. 6. de Salentinis loquens: Ἐνταῦθά δ' ἐστὶ καὶ τὸ τῆς Ἀθηνᾶς ἱερὸν πλησίον ποτε, &c. *Hic vero fuit & Minervæ templum dives olim, & scopulus quem vocant promontorium Japygium, multum procurrens in mare contra ortum hybernum.*

533. *Portus ab Eoo fluctu.*] Id est, ad orientem obvertitur: ἠὼς, *Aurora* est, quæ ab oriente nascitur. *Arcem* vero accipio, vel pro munitione aliqua, quæ locum defenderet; vel pro ipso scopulo promontorii quod ἄκρον dicitur ut explicuimus ad illud, G. 4. 461. *Flerunt Rhodopeiæ arces.*

' Ipse

‘ Ipſe latet : gemino demittunt brachia muro
‘ Turriti ſcopuli, refugítque à litore templum.
‘ Quatuor hìc, primum omen, equos in gramine
‘ Tondentes campum latè, candore nivali. [vidi
‘ Et pater Anchiſes, ‘ Bellum, ô terra hoſpita, portas.
‘‘ Bello armantur equi: bellum hæc armenta minan-
‘‘ Sed tamen iidem olim curru ſuccedere ſueti [tur.
‘‘ Quadrupedes, et fræna jugo concordia ferre :
‘‘ Spes eſt pacis,’ ait. Tum numina ſancta precamur
‘ Palladis armiſonæ, quæ prima accepit ovantes :
‘ Et capita ante aras Phrygio velamur amictu :
‘ Præceptíſque Heleni, dederat quæ maxima, rite
‘ Junoni Argivæ juſſos adolemus honores.
‘ Haud mora, continuo perfectis ordine votis,
‘ Cornua velatarum obvertimus antennarum :
‘ Grajugenûmq; domos, ſuſpectáq; linquimus arva.
‘ Hinc ſinus Herculei, ſi vera eſt fama, Tarenti

‘ *Ipſe* portus *occultus eſt : ſco-*
‘ *puli turribus* ſimiles *demit-*
‘ *tunt* utrinque *latera* quaſi
‘ *duplici muro : & templum*
‘ *recedit à litore.*
‘ *Illic vidi in pratis quatuor*
‘ *equos candore nivco late car-*
‘ *pentes herbam,* quod fuit
‘ *primum omen. Et pater An-*
‘ *chiſes ait, ‘ O terra hoſpita-*
‘‘ *lis, portendis bellum. Equi*
‘‘ *armantur ad bellum : hæc*
‘‘ *armenta minantur bellum.*
‘‘ *Sed tamen iidem equi aſſueti*
‘‘ ſunt *ſubire currum, & por-*
‘‘ *tare fræna concordia* ſub *ju-*
‘‘ *go : ſpes eſt pacis.’ Tunc o-*
‘ *ramus ſanctum Divinitatem*
‘ *Palladis armigeræ, quæ pri-*
‘ *ma excepit lætos : & ante*
‘ *altaria tegimur Phrygio a-*
‘ *mictu* circa *capita. Et ex*
‘ *monitis Heleni, quæ dederat*
‘ *maxima, offerimus rite Juno-*
‘ *ni Argivæ ſacrificia præſcripta. Abſque mora, votis continuo ordine perſolutis, convertimus cornua*
‘ *antennarum veliferarum : & deſerimus ſedes Græcorum, campoſque ſuſpectos.*
‘ *Hinc videtur ſinus Tarenti, ſi verus eſt rumor, Herculei :*

NOTÆ.

535. *Brachia muro Turriti ſcopuli.*] Nec turres erant, nec brachia : ſed rupes porrectæ in modum brachiorum, & erectæ inſtar turrium. Propert. l. 3. 20. 24. *Scandam ego Theſeæ brachia longa viæ.*

551. *Curru, &c.*] Pro *currui*, dativo contracto, Ecl. 5. 29. De *Pallade armiſona*, Æ. 1. 43. De *ovatione*, pro lætitia, ſupra, v. 189.

545. *Phrygio velamur amictu.*] Obſervat præceptum Heleni : de quo ſupra, 405. *Amictum* illum volunt eſſe capitis integumentum, cui nomen erat *tutulus*, de quo Æn. 2. 683. *Phrygium* autem vocat vel ſimpliciter quaſi Trojanum, vel arte factum Phrygiâ, id eſt, acu elaboratum, ut ſupra, v. 484. Hic autem aliqui volunt accidiſſe Æneæ, quod attigimus Æ. 2. 166. ut Diomedes, qui cum Ulyſſe fatale Palladium ex arce Trojana eripuerat, pulſus deinde fatis adverſis in Italiam, & juſſus à Diis illud Trojanis reſtituere, Æneam forte illuc appulſum, & operto capite ſacrificantem nactus, hoc eidem reddere non auſus ſit, ne turbaret ſacra, ſed cuidam ex Æneæ ſociis tradiderit, cui nomen *Nautes*. Et vero regnaſſe dicitur Diomedes in Apulia, quæ Salentinis & Calabris contermina eſt ad occidentem, quanquam ſatis longo intervallo diſſita.

547. *Junoni Argivæ.*] Quæ celebratur in *Argia* Peloponneſi regione : ita ut cum *Mycenæ* & *Argi*, vicinæ illic urbes, quæ Danao ſimul paruerunt, in duo deinde regna diviſæ ſunt; templum celebre, Heræum dictum, Ἡραῖον, id eſt, Junonium, licet ad Mycenas ſitum, utrique tamen regi commune eſſet, Strab. l. 8. Hinc profecti in Italiam Græci, ſacra Junoni Argivæ ibidem inſtituerunt : Diomedes lucum apud Venetos, ex Strabone l. 5. Jaſon fanum in Lucania, ex eodem, l. 6.

548. *Continuo.*] *Continuo ordine*, id eſt, non interrupto ſacrificio : ideoque caput velare juſſus fuerat, ſupra, v. 405.

549. *Cornua velatarum, &c.*] *Antennæ* ſunt ligna tranſverſa in malo, quibus alligantur vela : antennarum extrema vocantur à Virgilio *cornua* : unde ipſas antennas appellat Lucanus, l. 8. 177. *ſummos ceruchos*, id eſt, *habentes cornua*, ab ἔχω, *habeo*, & κέρας, *cornu*.

Ibid. *Obvertimus.*] Ab extremo illo Italiæ promontorio Japygio, ad partem maxime meridionalem, cujus deſcriptionem habes, v. 396.

551. *Herculei Tarenti.*] De Tarenti ſitu, v. 326. urbs eſt cum portu celebri, in receſſu maxime ſeptentrionali ſinus Tarentini ; bella olim geſſit maxima cum Romanis, advocato in auxilium Pyrrho Epiri rege, Romanis deinde ſubdita, tum in Annibalis poteſtatem redacta, iterum ad Romanos reverſa eſt. Hujus conditor *Taras* : qui heros ſecundùm Strabonem ; ſecundùm Servium, Neptuni filius fuit : inſtaurator aut potius invaſor, *Phalantus* Lacedæmonius ; qui cum Partheniis, nothâ Lacedæmoniorum prole, expulſus è patria ibidem ſedes ſtatuit,

‘ *ex adverſo* templum *Deæ*
‘ *Laciniæ erigit ſe, & arces*
‘ *Caulonis, & Scylacæum navi-*
‘ *fragum. Deinde procul è mari*
‘ *videtur Ætna Sicula, & emi-*
‘ *nus audimus magnum fremi-*
‘ *tum maris, & ſcopulos reper-*
‘ *cuſſos, & ſonitus ruptos ad li-*
‘ *tora: & fluctus exiliunt, &*
‘ *arenæ turbantur ebullitione.*
‘ *Et pater Anchiſes* ait: ‘*Scili-*
“ *cet hæc eſt illa Charybdis:*
“ *Helenus prædicebat hos ſco-*
“ *pulos, has rupes horrendas.*

‘ Cernitur, attollit ſe Diva Lacinia contrà,
‘ Caulonísque arces, et navifragum Scylacæum.
‘ Tum procul è fluctu Trinacria cernitur Ætna:
‘ Et gemitum ingentem pelagi, pulſatáq; ſaxa 555
‘ Audimus longè, fractáſque ad litora voces;
‘ Exultántque vada, atque æſtu miſcentur arenæ.
‘ Et pater Anchiſes: ‘ Nimirum hæc illa Charybdis:
“ Hos Helenus ſcopulos, hæc ſaxa horrenda ca-
“ nebat.

NOTÆ.

& divinis honoribus poſt mortem affectus eſt; ut eſt apud Strabonem l. 6. & Juſtinum l. 3. 4. *Herculeum Tarentum* cur appelletur non liquet: videturque Virgilius de nominis veritate ipſe dubitare, cum addit, *ſi vera eſt fama.* Quadruplicem conjecturam affero. 1. Eſt ex Servio, qui ait Phalantum ex Herculis fuiſſe poſteris, ab eoque octavum: ſed hoc quaſi commentum rejicitur. 2. Eſt ex Erythræo, qui docet ex Ariſtotelis libro de mirabilibus auditis, locum quem Tarentini occupaverunt, vocatum eſſe poſtea *Heracleam*, cum prius dictus eſſet *Pleon & Sigeum.* Addit vero, quod plane incertum eſt, Tarentinos ab Hercule fuiſſe domitos. 3. Eſt ex Pomponio Sabino, qui ait in Herculis tutela Tarentum fuiſſe. Et vero legimus in Strabone l. 6. fuiſſe in illa urbe coloſſum Herculis æreum, opus Lyſippi; à Fabio maximo, qui recepit urbem, inde ſublatum, & in Capitolio dedicatum. 4. Addo: non urbem ſolum, ſed totum tractum, Herculis itineribus & memoriâ fuiſſe inſignem: quod colligo ex eodem Strabone: urbs enim ibidem fuit *Heraclea*, id eſt *Herculea*; ubi communis agebatur conventus Græcorum omnium, qui has regiones tenebant: tum *Leuca* urbs, ubi fons fœtentis aquæ, excitatus è ſanguine gigantum Leuterniorum, quos ab uſque Phlegræis Italicæ Campaniæ campis perſecutus Hercules ibidem terrâ obruerat.

552. *Diva Lacinia contra.*] Junonis Laciniæ templum, prope Crotonem urbem, ſanctum omnibus circa populis, ex Livio l. 24. cujus tegulas marmoreas Fulvius Flaccus, in cenſura ſua tranſtulit in ædem Fortunæ equeſtris, quam Romæ faciebat, ex Valerio l. 1. 2. ubi ara ſub dio poſita, in qua cinis, perflantibus procellis, ſemper immobilis, ex Plin. l. 2. 107. *Contra.*] Meridiem verſus, in promontorio Lacinio, cum Tarentum ſit ad ſeptentrionem v. 396.

553. *Caulonisque arces, & navifragum, &c.*] Prius tamen occurrit *Scylacæum*, quam *Caulon.* Eſt *Caulon*, vel *Caulonia*, urbs prius *Aulonia* dicta, à valle quam habebat in conſpectu, erat enim in Apennini jugo ſita: Græce autem αὐλὼν, *vallis.* Ab Achivis condita ex Strab. l. 6. nunc *Caſtel vetere*; mons adhuc *Caulo.*

553. *Navifragum Scylacæum.*] *Scylacæus* ſinus, in media ſinus ora *Scylacæum* habet urbem, coloniam Athenienſium, qui Mneſtheum regem ad Trojam ſecuti ducem fuerant, Strab. l. 6. Sed hic varia eſt lectio. Dubitat Scaliger, Poet. l. 2. 31. an ſit, *Navifragum Scylacæum*, redundante ſyllabâ, aut extremis duabus in unam coaleſcentibus; an vero, *Naufragum Scylacæum*, ubi amphimacer in dactyli locum ſuccederet. Turnebus cenſet, l. 19. 21. commodius legi poſſe *Scyllæum*, quod vel eſt promontorium *Cænys*, *Coda della Volpe*, in anguſtiis freti Siculi; vel *Scylla* ſcopulus etiam ultra Cænym leucâ integrâ remotus. Sed ſane cum Æneas ne ad Charybdem quidem niſi eminus acceſſerit; vix potuit Scyllæum videre. Igitur commodius eſt legere cum antiquis pleriſque codicibus *Navifragum Scylacæum*, per unicum l. præſertim cum dicat Strabo *Scylletium* antiquis, recentioribus dictum eſſe Σκυλάκιον, *Scylacium.*

555. *Et gemitum ingentem pelagi, &c.*] Videtur hic Virgilius verius quàm cæteri poetæ naturam Charybdis expreſſiſſe. Quippe Cluverius, qui ad pernoſcendam loci naturam ſe Meſſanam contulerat, ait, probatque in Sicilia antiqua l. 1. c. 5. etſi vortex ille circa Meſſanam oſtendatur, appelleturque *Calofaro & la Rema*; tamen mare toto freto vorticoſum eſſe, ac tumultuoſum: laudatque Thucydidem, qui fretum totum Charybdim appellavit, l. 4. *Eſt autem fretum mare inter Rhegium & Meſſanam, quà minimum Sicilia diſtat à continente: & hoc illud eſt, quod Charybdis appellatum fuit, quâ Ulyſſes fertur tranſnavigaſſe:* ᾗ ἐστιν ἡ Χάρυβδις κληθεῖσα τοῦτο, &c. Hinc à quibuſdam ad Pelorum promontorium, ab aliis ad Meſſanam, collocatur; ab Homero ſub ſcopulo caprificis arboribus inumbrato, ab aliis ut hians abſque ſcopulis vorago deſcribitur. Re autem ipſa impetus

“ Eripite,

‘‘ Eripite, ô ſocii, paritérque inſurgite remis.’ 560
‘ Haud minus ac juſſi faciunt : primúſq; rudentem
‘ Contorſit lævas proram Palinurus ad undas :
‘ Lævam cuncta cohors remis ventíſque petivit.
‘ Tollimur in cœlum curvato gurgite, et iidem
‘ Subductâ ad manes imos deſcendimus undâ. 565
‘ Ter ſcopuli clamorem inter cava ſaxa dedêre ;
‘ Ter ſpumam eliſam et rorantia vidimus aſtra.
‘ Interea feſſos ventus cum Sole reliquit :
‘ Ignaríque viæ Cyclopum allabimur oris.
‘ Portus ab acceſſu ventorum immotus, et ingens
‘ Ipſe ; ſed horrificis juxtà tonat Ætna ruinis. 571
‘ Interdúmq; atram prorumpit ad æthera nubem,
‘ Turbine fumantem piceo et candente favilla :
‘ Attollítq; globos flammarum, et ſidera lambit :
‘ Interdum ſcopulos avulſáque viſcera montis 575
‘ Erigit eructans, liqueſactáque ſaxa ſub auras
‘ Cum gemitu glomerat, fundóque exæſtuat imo.

‘‘ *Extrahite* hinc vos, *ô ſocii*,
‘‘ *& pari* impetu *incumbite*
‘‘ *remis.*’ *Nec faciunt minus*
‘ *quam juſſi* erant facere : *&*
‘ *primum Palinurus deflexit*
‘ *proram ſiridentem ad aquas*
‘ *ſiniſtras : turba omnis abiit*
‘ *in ſiniſtram* partem *remis &*
‘ *ventis. Erigimur in cœlum*
‘ *ſinuato mari, & iidem ſub-*
‘ *tractâ aquâ delabimur ad i-*
‘ *mos inferos. Ter ſcopuli ſo-*
‘ *nitum emiſerunt intra cava*
‘ *ſaxa, ter vidimus ſpumam*
‘ *impactam & ſidera ſtillantia.*
‘ *Interim ventus cum Sole*
‘ *deſtituit nos fatigatos : & in-*
‘ *ſciæ viæ appellimur ad litus*
‘ *Cyclopum. Portus* eſt *imper-*
‘ *turbatus ab ingreſſu ven-*
‘ *torum, & ipſe capax ; ſed*
‘ *Ætna prope tonat horribili*
‘ *tumultu : et aliquando emit-*
‘ *tit ad cœlum nigram nubem,*
‘ *fumantem turbine piceo, et*
‘ *ferventibus favillis : et attollit globos flammarum, et tangit aſtra : aliquando erigit evomens rupes et*
‘ *diſrupta viſcera montis, et cum ſonitu congerit in aëre ſaxa comminuta, et ebullit* ex *imo fundo.*

NOTÆ.

eſt maris, à ſeptentrione vehementius quàm à meridie influentis : cujus fluctus, adverſis ventis obluctantibus, Auſtro præſertim à meridie ſæviente, repelluntur in freti anguſtias ; ibique compreſſi, ingenti murmure & litorum ſcopulorumque mugitu in vortices contorquentur. Scite ergo Virgilius, nullâ certi loci mentione factâ, generatim *gemitum, litora, ſaxa, vada, æſtum* commemorat : additque *nimirum hæc illa Charybdis*. Male ergo plerique cum Cerdano *ſaxa & ſcopulos* interpretantur de *Scylla* : quæ, ut oſtendemus, v. 685. nimium diſtat à vulgari Charybdis loco, quam ut ejus latratus inde audiri poſſit. De fabula *Charybdis & Scyllæ*, ſupra, v. 420.

565. *Ad manes.*] In profundum maris, & quaſi ad inferos, ſedem umbrarum & animarum, quæ *manes* dicuntur, de quibus, G. 4. 469.

467. *Rorantia aſtra.*] Stillantem aërem, depluente aquâ, quæ maris impetu ejecta ſurſum fuerat.

569. *Cyclopum oris.*] Ex Cluverio de Sicilia, l. 1. 2. *Cyclopes* primi Siciliæ, ſive Trinacriæ habitatores fuerunt : præcipue circa montem Ætnam, & agrum Leontinum. Fatetur eos ſtaturâ fuiſſe gigantæâ, quod probat multis ibidem repertis cadaveribus inſolitæ magnitudinis : eos item agreſtes, & hoſpitibus infeſtos memorat. Hinc finxerunt poëtæ veſci eos humanis carnibus ; unicum habere media in fronte rotundum oculum, unde nomen ipſis à κύκλος, *circulus*, & ὤψ, *oculus*. Tum, ob Ætnæ montis, & Liparearum in ſeptentrionali Siciliæ litore ſeptem inſularum viciniam, addiderunt eoſdem Vulcani miniſtros eſſe, ſuis illis in officinis, ad fabricanda Jovis fulmina ; Neptuni autem filios, quia ſolent fabulæ ſceleratos omnes ei pro filiis attribuere. Portus Cyclopum à Virgilio fingitur, circa litus ubi nunc eſt *Catana* urbs, ad radices Ætnæ : patet enim è ſubſequenti narratione, eum in Siciliæ continenti, loco ſylvoſo deſcribi : non in iis ſcopulis qui circa idem litus à Cyclopibus vulgo nomen habent.

571. *Ætna.*] *Mont Gibel*, non longe à litore Siciliæ orientali : miræ fertilitatis.

572. *Prorumpit nubem.*] Activum hic eſt ; unde paſſivum apud Lucret. l. 6. 435. *Prorumpitur in mare venti vis :* neutrum vero, Æ. 10. 379. *Medius denſos prorumpit in hoſtes.*

573. *Candente.*] Non ſolum *candida*, ſed *ferveute*, quæ ex fervore candorem contraxerit. Sic Æn. 12. 91. *Enſem quem ----- Stygiâ candentem tinxerat undâ.*

576. *Liqueſactaque ſaxa.*] Exeſa in pumices, comminuta in cineres, qui torrentium inſtar inde erumpunt ; & Catanenſem agrum, vicinumque mare interdum operiunt. Vide Cluverium loco citato.

‘ *Rumor eſt, corpus Enceladi, ſemiuſtum fulmine, premi hac mole, & magnam Ætnam ſuperimpoſitam exhalare ignem fractis caminis: &, quoties* Enceladus *vertit latus fatigatum, Siciliam totam tremere tumultu, & involvere cœlum fumo. Per illam noctem occulti in ſylvis, patimur infanda prodigia, nec cognoſcimus quæ cauſa emittat illum ſonitum. Nam nec erant lumina ſiderum, nec cœlum fulgens ſplendore ætheris: ſed nebulæ tenebroſo aëre, & nox importuna includebat Lunam in nube.*

‘ *Et jam dies ſequens naſcebatur primo diluculo, & aurora diſpulerat è cœlo humidas tenebras: cum repente prodit è ſylvis nova figura hominis ignoti, exeſa macie ſummâ, & miſerabilis habitu; & ſupplex tendit manus ad litora. Reſpicimus: fœdæ erant ſordes, & barba diffuſa, veſtis contexta ſpinis; quantum ad alia Græcus, & olim miſſus ad Trojam in patrio exercitu. Atque ille quando vidit eminus veſtes Trojanas & Trojana arma, paululum ſubſtitit territus viſu, & pedem cohibuit: deinde currens contulit ſe ad litora cum precibus & fletu:* aitque, ‘ *Obſecro per aſtra, per Deos, &* per *hanc lucem cœli,* “ qua *reſpiro: auferte me, ô Trojani, aſportate in quaſlibet terras. Hoc ſatis erit. Scio me unum* “ eſſe è *claſſe Græca, & fateor me invaſiſſe armis Iliacas domos.*

‘ Fama eſt, Enceladi ſemuſtum fulmine corpus
‘ Urgeri mole hac, ingentémque inſuper Ætnam
‘ Impoſitam, ruptis flammam expirare caminis: 580
‘ Et, feſſum quoties mutat latus, intremere omnem
‘ Murmure Trinacriam, et cœlum ſubtexere fumo.
‘ Noctem illam tecti ſylvis immania monſtra
‘ Perferimus: nec, quæ ſonitum det cauſa, videmus.
‘ Nam neq; erant aſtrorum ignes, nec lucidus æthrâ
‘ Sidereâ polus; obſcuro ſed nubila cœlo, 586
‘ Et Lunam in nimbo nox intempeſta tenebat.
‘ Poſtera jámque dies primo ſurgebat Eoo,
‘ Humentémque Aurora polo dimoverat umbram:
‘ Cùm ſubito è ſylvis, macie confecta ſupremâ, 590
‘ Ignoti nova forma viri, miſerandáque cultu,
‘ Procedit, ſuppléxque manus ad litora tendit.
‘ Reſpicimus: dira illuvies, immiſſáque barba,
‘ Conſertum tegmen ſpinis; at cætera Graius,
‘ Et quondam patriis ad Trojam miſſus in armis.
‘ Iſque ubi Dardanios habitus et Troïa vidit 596
‘ Arma procul; paulum aſpectu conterritus hæſit,
‘ Continuítq; gradum: mox ſeſe ad litora præceps
‘ Cum fletu precibúſque tulit: ‘ Per ſidera teſtor,
“ Per ſuperos, atq; hoc cœli ſpirabile lumen: 600
“ Tollite me, Teucri; quaſcunque abducite terras.
“ Hoc ſat erit. Scio me Danais è claſſibus unum,
“ Et bello Iliacos fateor petiiſſe Penates.

NOTÆ.

578. *Enceladi ſemiuſtum, &c.*] Cauſam affert hûjus incendii fabuloſam: nempe bello gigantæo, maximum gigantum Enceladum, Titanis ac Terræ filium, fulminatum à Jove fuiſſe, & Ætna monte obtectum. Pindarus, & Ovidius hoc ſupplicium Typhoëo attribuunt: eundemque volunt non hoc uno monte, ſed Siciliâ totâ, oppreſſum eſſe: Ovid. Met. 5. 346. Veram alii cauſam proferunt: quod totus ille tractus, ad uſque Campaniam, ſulfure abundet ac ſpeluncis, in quas admiſſi venti incendia excitant. Unde exiſtimo non aliam ob cauſam Lipareas inſulas, & *Æolias* & *Vulcanias* appellatas eſſe; earumque regnum & *Æolo* & *Vulcano* ex æquo attributum, quam quod & igne & vento perinde agitentur.

585. *Æthra Siderea.*] Cœleſtis ignis ſphæra, ut aiunt, quæ vocatur *æther*; & pro cœlo, & aëre, & aſtrorum ſplendore ſumitur.

517. *Nox intempeſta.*] Ad agendum inepta, atque intempeſtiva.

588t *Eoo.*] Lucifero, Veneris ſtellâ, qui pro *diluculo* ſumitur: nomen ab ἠὼς, *Aurora.* De eo, Ecl. 6. 86. De *Aurora*, G. 1. 249.

524. *Conſertum tegmen ſpinis.*] Veſtis è frondibus arborum, quæ ſpinis inter ſe aſſutæ & compoſitæ erant. *Cætera.*] Quantum ad cætera, nempe ſtatum, inceſſum, colorem, vocis ſonum.

600. *Cœli ſpirabile lumen.*] Vel aërem, quem reſpiramus, & qui luce penetratur; vel lucem ipſam Solis vitalem, quâ cuncta fruuntur ac veluti ſpirant.

“ Pro

" Pro quo, si sceleris tanta est injuria nostri,
" Spargite me in fluctus, vastóque immergite ponto.
" Si pereo manibus hominum, periisse juvabit.' 606
' Dixerat: et genua amplexus, genibúsq; volutans
' Hærebat. Qui sit, fari, quo sanguine cretus,
' Hortamur; quæ deinde agitet fortuna, fateri. 609
' Ipse pater dextram Anchises, haud multa moratus,
' Dat juveni, atq; animum præsenti pignore firmat.
' Ille hæc, depositâ tandem formidine, fatur:
" Sum patriâ ex Ithacâ, comes infelicis Ulyssei,
" Nomen Achæmenides: Trojam genitore Ada-
" masto
" Paupere (mansissétq; utinam fortuna!) profectus,
" Hìc me, dum trepidi crudelia limina linquunt, 616
" Immemores socii vasto Cyclopis in antro
" Deseruêre. Domus sanie dapibúsque cruentis,
" Intus opaca, ingens: ipse arduus, altáq; pulsat
" Sidera (Dii, talem terris avertite pestem) 620
" Nec visu facilis, nec dictu affabilis ulli.
" Visceribus miserorum, et sanguine vescitur atro.
" Vidi egomet, duo de numero cùm corpora nostro
" Prensa manu magnâ, medio resupinus in antro
" Frangeret ad saxum, saniéq; aspersa natarent 625
" Limina: vidi, atro cùm membra fluentia tabo
" Manderet, et tepidi tremerent sub dentibus artus.
" Haud impunè quidem: nec talia passus Ulysses,

" *Pro qua re, si tanta est iniquitas mei criminis, projicite me in undas, & demergite vasto mari. Si pereo manibus hominum, dulce erit perire.' Dixerat: & amplectens genua* nostra, *& abjectus in genua, hærebat: incitamus* eum, ut *dicat qui sit, quo ortus sanguine*; utque *postea fateatur, quæ sors eum vexet. Ipse pater Anchises, non expectans diutius porrigit dextram juveni, & confirmat ejus animum* hoc *prospero testimonio* fidei. *Ille excusso metu hæc demum loquitur:* ' *Sum ex patriâ Ithacâ, comes miseri Ulyssis, nomen* mihi est *Achæmenides,* qui *iveram Troja patre Adamasto paupere* exsistente, *& utinam illa sors* mihi *mansisset! Hic socii, dum fugiunt festini crudelem domum, obliti* mei *me reliquerunt in vasta caverna Cyclopis. Domus* est *interius tenebrosa, magna, tabo & sanguinolentis cibis* plena: *ipse Cyclops altissimus, & tangit alta astra (Dii servate terras à tali pernicie) nec facilis videri, nec sermone affabilis cuiquam: pascitur visceribus miserorum & nigro sanguine. Vidi ego ipse, cum supinus media in caverna allideret ad rupem duo corpora de numero nostro comprehensa magnis manibus, & porta redundaret sanguine infecta: vidi, cum devoraret membra stillantia tabo, & membra calentia tremerunt sub* ejus *dentibus. Non tamen absque ultione: nec Ulysses toleravit talia,*

NOTÆ.

611. *Præsenti pignore.*] Traditâ manu: quod fidei signum. Sic Curtius l. 5. Darium morientem ita inducit cum Polystrato loquentem: *Alexandro hoc fidei regiæ unicum dextræ pignus pro me dabis. Hæc dicentem accepta Polystrati manu vita destituit.*

613. *Ex Ithaca, &c.*] Insula est ad sinum Corinthiacum, pars regni Ulyssis: supra v. 270. 272. *Ulyssei* pro *Ulyssis*, Æ. 1. 224.

614. *Achæmenides.*] Fictum nomen ab ἄχος, *mœror*, & μένω, *maneo:* quia derelictus à sociis in mœrore diu fuerat: unde miror Nannium hujus nominis nullum etymon reperisse; ideoque rescribendum duxisse *Agamenides*, quasi ab ἄγαν, *valde*, & μένω, *maneo:* eoque miror magis, quod Ovidius, qui Metam. lib. 14. totum hoc iter ex Virgilio quasi exscripsit, hunc ipsum sæpius *Achemeniden* vocat.

615. *Paupere.*] Ut se ad Trojam non voluntate profectum ostendat, habeatque necessitatis excusationem. Sic Sinon ad Priamum, Æ. 2. 87. *Pauper in arma pater primis huc misit ab armis.*

617. *Cyclopis in antro.*] Polyphemi. Is Ulyssem appulsum in Siciliam, & cum sociis duodecim ad se venientem, antro inclusum tenuit: devoratisque sex ex illis, ab Ulysse vini potu sopitus, impactâ in oculum clavâ excæcatus est. Ulysses deinde sub arietum villis socios seque ipsum implicuit, & cum grege ex antro emersit. Quæ fuse describit Homerus Odyss. 9. 105. Hunc imitatur Virgilius: fingitque casu relictum illic esse unum è sociis Ulyssis, qui ante tres menses ad idem litus appulsus fuerat.

" *aut Ithacenſis oblitus eſt ſui*
" *in tanto periculo. Nam ſta-*
" *tim* atque Cyclops *ſatiatus*
" *cibis, & ſepultus vino, demi-*
" *ſit collium incurvatum, &*
" *jacuit per cavernam vaſtus,*
" *inter dormiendum ejectans*
" *tabum & fraſta miſta* cum
" *vino ſanguineo:* nos poſt-
" quam invocaſſemus *magnos*
" *Deos, & dux ſſimus ſorte of-*
" *ficia, ſimul und que circum-*
" *ſiſtimus, et perfodimus telo*
" *acuto oculum magnum, qui*
" *unicus occultabatur ſub fe-*
" *roci fronte, in modum ſcuti*
" *Argolici aut ſolaris lampa-*
" *dis: et læti vindicamus de-*
" *nique animas ſociorum. Sed*
" *fugite, o infortunati, fugite,*
" *et abſcindite funem à litore.*
" *Nam quali et quantus Poly-*
" *phemus includit cavo in ſpe-*
" *cu greges ovinos, et premit*
" *ubera*; tales ac tanti *cen-*
" *tum alii horrendi Cyclopes*
" *manent circa hæc ſinuoſa li-*
" *tora, et vagantur per altos*
" *montes. Jam tertia Lunæ*
" *cornua implent ſe luce, ex quo*
" *duco vitam in ſylvis, inter*
" *cubilia vacua et ſedes fera-*
" *rum: et è rupe ſpecto Cyclo-*
" *pas immanes, et trepido ad*
" *ſonum pedum et vocem. Ra-*
" *mi præbent* mihi *miſera ali-*
" *menta, baccas, et lapidoſa*
" *corna, et herbæ nutriunt* me
" *vulſis radicibus. Circum-*
" *ſpiciens omnia, vidi hanc*
" *primo claſſem tendentem ad*
" *litora: deſtinavi me illi,*
" *quæcunque eſſet: ſufficit evi-*
" *taſſe nationem immanem. Vos*
" *potius* quam illa, *extinguite*
" *hanc* meam *vitam morte.*'

' Oblitúſve ſui eſt Ithacus diſcrimine tanto.
' Nam ſimul expletus dapibus, vinóque ſepultus
' Cervicem inflexam poſuit, jacuítq; per antrum
' Immenſus, ſaniem eructans, ac fruſta cruento
' Per ſomnum commixta mero; nos, magna pre-
' Numina, ſortitíq; vices, unà undiq; circum[cati
' Fundimur, et telo lumen terebramus acuto
' Ingens quod torvâ ſolum ſub fronte latebat,
' Argolici clypei aut Phœbeæ lampadis inſtar:
' Et tandem læti ſociorum ulciſcimur umbras.
' Sed fugite, ô miſeri, fugite, atque ab litore funem
' Rumpite.
' Nam qualis quantúſq; cavo Polyphemus in antro
' Lanigeras claudit pecudes, atque ubera preſſat:
' Centum alii curva hæc habitant ad litora vulgò
' Infandi Cyclopes, et altis montibus errant.
' Tertia jam Lunæ ſe cornua lumine complent,
' Cùm vitam in ſylvis, inter deſerta ferarum
' Luſtra domóſq; traho, vaſtóſq; ab rupe Cyclopas
' Proſpicio, ſonitúmq; pedum, vocémq; tremiſco.
' Victum infelicem, baccas, lapidoſáque corna
' Dant rami, et vulſis paſcunt radicibus herbæ.
' Omnia colluſtrans, hanc primum ad litora claſſem
' Conſpexi venientem: huic me, quæcunq; fuiſſet,
' Addixi: ſatis eſt gentem effugiſſe nefandam.
' Vos animam hanc potiùs quocunque abſumite
' letho.'
' Vix ea fatus erat, ſummo cùm monte videmus
' Ipſum inter pecudes vaſtâ ſe mole moventem
' Paſtorem Polyphemum, et litora nota petentem:
' Monſtrum horrendum, informe, ingens; cui
' lumen ademptum.
' Truncà manum pinus regit, et veſtigia firmat.
' Lanigeræ comitantur oves; ea ſola voluptas,

' *Vix iſta locutus eat, cum cer-*
' *nimus in ſummo monte ipſum paſtorem Polyphemum moventem ſe vaſtâ mole inter greges, et tendentem ad*
' *litora ſibi cognita. Monſtrum horribile, deforme, immane, cui lux ablata eſt. Pinus truncata ſuſtinet*
' *manum, et firmat inceſſum. Oves lanigeræ ſequuntur* eum, *hæc unica oblectatio eſt* ipſi,

N O T Æ.

636. *Latebat.*] Clauſus erat tunc oculus, nempe ſomno.

637. *Argolici clypei aut Phœbeæ lampadis.*] Tria notat, figuram, magnitudinem, ſplendorem oculi. Notat *figuram* quidem rotundam; quæ figura erat *clypei*, & Cyclopes vocabantur à rotundo oculo, v. 569. Notat *magnitudinem* ingentem, qualis erat *clypei Argolici*, qui totum tegebat militem, ita ut cæſorum corpora in clypeis exportarentur. Notat denique *ſplendoris* vim acerrimam, qualis eſt *Phœbeæ lampadis*, id eſt, Solis.

649. *Lapidoſa corna.*] Fructus *corni* arboris, *cornouiller, a cornel-tree:* qui rubicundi ſunt, intus officulo muniti duriſſimo. *Baccæ* ſunt exigui quilibet arborum fœtus.

' Solaménque

‘ Solaménque mali: de collo fiſtula pendet.
‘ Poſtquam altos tetigit fluctus, et ad æquora venit;
‘ Luminis effoſſi fluidum lavit inde cruorem:
‘ Dentibus infrendens gemitu: graditúrq; per æquor
‘ Jam medium, necdum fluctus latera ardua tinxit.
‘ Nos procul inde fugam trepidi celerare, recepto
‘ Supplice, ſic meritò, tacitíque incidere funem:
‘ Verrimus et proni certantibus æquora remis.
‘ Senſit, et ad ſonitum vocis veſtigia torſit.
‘ Verùm ubi nulla datur dextram affectare poteſtas,
‘ Nec potis Ionios fluctus æquare ſequendo;
‘ Clamorem immenſum tollit, quo pontus et omnes
‘ Intremuere undæ, penitúſque exterrita tellus
‘ Italiæ, curvíſque immugiit Ætna cavernis.
‘ At genus è ſylvis Cyclopum et montibus altis
‘ Excitum ruit ad portus, et litora complent.
‘ Cernimus aſtantes nequicquam lumine torvo
‘ Ætnæos fratres, cœlo capita alta ferentes,
‘ Concilium horrendum: quales cùm vertice celſo
‘ Aëriæ quercus aut coniferæ cypariſſi
‘ Conſtiterunt, ſylva alta Jovis, lucúſve Dianæ.
‘ Præcipites metus acer agit quocunque rudentes
‘ Excutere, et ventis intendere vela ſecundis.
‘ Contrà, juſſa monent Heleni Scyllam atque Charybdim
‘ Interutrámque viam, lethi diſcrimine parvo,
‘ Ni teneant curſus: certum eſt dare lintea retro.

‘ & ſolatium miſeriæ: tibia ‘ pendet è collo. Poſtquam attigit ſummos fluctus, & pervenit ad mare; inde abſtergit ſanguinem fluentem ex ‘ oculo excæcato, ſtridens dentibus inter gemendum: & ‘ jam incedit per medium mare, ‘ nondum tamen aqua madefecit alta ejus latera. Nos ‘ timentes cœpimus properare ‘ fugam procul inde, admiſſo ‘ ſupplice, qui ſic merebatur, ‘ & ſilentes ſecamus funem, & ‘ incurvi percurrimus mare ‘ remis inter ſe contendentibus. ‘ Agnovit hoc Polyphemus, ‘ & retulit pedem ad murmura ‘ vocum. Sed quoniam nulla ‘ datur ipſi facultas jungendi ‘ manum, nec poteſt procedendo ‘ æqualis eſſe fluctibus Ioniis; ‘ emittit clamorem, quo mare ‘ & omnes fluctus tremuerunt; ‘ & terra Italiæ intime tremefacta, atque Ætna ſinuoſis ‘ cavernis remugiit.
‘ At gens Cyclopum evocata ‘ è ſylvis & altis montibus ‘ currit ad portum, & tegit ‘ litus. Videmus fratres Ætnæos fruſtra ſtantes oculo fero, ‘ attolentes ad cœlum alta capita, turbam horrendam: ‘ quales cum aëriæ quercus, ‘ vel cypariſſi coniferæ alto cacumine eriguntur, altum nemus ‘ Jovis, aut ſylva Dianæ.

‘ *Timor gravis compellit* ſocios *feſtines tollere funes quamcunque* in partem, & *immittere vela* ‘ *propitiis ventis. Contra* autem, *præcepta Heleni admonent, ne iter habeant inter utramque viam,* ‘ nempe *Scyllam & Charybdim, quæ parum diſtat à morte: deliberatum eſt retro agere vela.*

NOTÆ.

670. *Dextram affectare.*] Cum affectu & aviditate apprehendere.

671. *Nec potis Ionios, &c.*] Nec potis eſt, nec poteſt: antiquæ voces, *pos* & *potis:* unde *compos, impos:* & verbum *poſſum,* quaſi *pos ſum:* & *potire* à *potis* apud Plautum. *Ionios fluctus.*] Quia mare *Ionium* à Sicilia ad uſque Græciam appellatur, ſupra v. 210. De *Ætna,* v. 571. De *Cyclopibus,* v. 569.

680. *Coniferæ cypariſſi.*] Fructus pini & cupreſſi, quia rotundi in acumen abeunt, ideo dicuntur *coni*; *conus* enim hæc ipſa figura eſt, v. 468. Quercus dicata Jovi erat: ideo *ſylva Jovis.* Cupreſſus arbor luctuoſa, Proſerpinæ; quæ Diana eadem erat: ideo *lucuſque Dianæ,* Æ. 4. 511.

685. *Inter utramque viam.*] *Utraque via* hic, pro Scylla ſcopulo, & Charybdi voragine ſumitur: quam qui teneat, vitæ diſcrimen adeat: & *Ni,* pro *ne* dictum eſſe, conſentiunt omnes interpretes. Monuerat enim Helenus, ſupra, v. 429. ne illac tranſirent, ſed retro potius abirent, &, curſu ad ſiniſtram reflexo, Siciliam circumnavigarent.

Lethi diſcrimine parvo.] Non hoc dicit; utrumque monſtrum *Scyllam & Charybdim parum inter ſe diſtare:* ſciebat enim, id quod jam ſcimus, diſtantiam ac diſcrimen inter utrumque eſſe, ut minimum, duodecies mille paſſuum. Sed hoc dicit: in his freti anguſtiis, totaque adeo via, quicunque curſum teneat, *parum à morte diſtare,* propter frequentes vortices, ſupra, v. 555.

‘ Ecce

‘ *Ecce autem Boreas oritur*
‘ *flans ab angusto freto Pelori:*
‘ *præternavigo ostia è vivo*
‘ *saxo Pantagiæ, & sinus Me-*
‘ *gareos, et Tapsum humilem.*
‘ *Hæc ostendebat* nobis *Achæ-*
‘ *menides comes miseri Ulyssis,*
‘ *retro radens litora* jam ante
‘ *à se pererrata.*
‘ *Insula jacet objecta sinui*
‘ *Siculo, contra*

‘ Ecce autem Boreas angustâ à sede Pelori
‘ Missus adest: vivo prætervehor ostia saxo
‘ Pantagiæ, Megarósque sinus, Tapsúmque ja-
‘ centem.
‘ Talia monstrabat relegens errata retrorsum
‘ Litora Achæmenides, comes infelicis Ulyssei.
‘ Sicanio prætenta sinu jacet insula, contra

NOTÆ.

687. *Boreas.*] Ventus septentrionalis, de quo Ecl. 7. 51. Et hic quidem proprie, quia Siculum fretum rectis faucibus à septentrione ad meridiem patet: unde à *Peloro* promontorio ad *Pachynum* navigantibus omnino Boreâ opus est.

Angusta à sede Pelori.] Bene *angusta*, hic enim sunt maximæ Siculi freti angustiæ: passuum scilicet mille quingentorum, qui leucam circiter mediam efficiunt. Atque hic opus est brevem Siciliæ descriptionem attexere.

Sicilia, omnium mediterranei maris insularum maxima, multis nominibus appellata fuit, multos habuit incolas. 1. *Cyclopas*, ut diximus, v. 569. 2. *Sicanos*, Hispaniæ populos circa fluvium Sicanum; qui secundùm alios est Sicoris, *Segre*; secundùm alios Cinga, *Cinca*: ab his dicta est *Sicania*. 3. *Italos*, qui, Siculo duce, Sicanos in occidentalem insulæ partem ejecerunt: à quibus dicta est *Sicilia*: quanquam aliis aliter placet. 4. *Græcos* complures ac barbaros, qui colonias in eam deduxerunt. Denique Carthaginiensibus paruit, Romanis, &c.

Nomen antiquissimum est *Trinacria*, à triangulari figura, quam efficiunt τρία ἄκρα, *tria, extrema*, seu *promontoria*. Primum est *Pelorus, capo di Faro*, ad septentrionem, sic dictum à Pharo, sive speculo & turri, quæ illic ad dirigendas naves extructa est. Secundum est *Pachynus, capo di Passaro*, ad meridiem. Tertium *Lilybæum, capo di Marsalla*, vel *di Ecëo*, ad occidentem.

In orientali latere occurrunt, *Pantagias* fluvius, *Megareus* sinus, *Tapsus*, peninsula, *Ortygia* insula, *Plemmyrium* promontorium, *Heloras* fluvius, *Pachynum* promontorium.

In meridionali latere à Pachyno, sunt *Camarina* palus, *Celei* campi; *Gela, Agragas, Selinus*, urbes: tum *Lilybæum* promontorium.

In septentrionali latere, à Lilybæo, *Drepani portus*.

689. *Pantagiæ.*] *Pantagias*, fluvius brevissimus, nunc *Porcari*: cujus ostia utrinque prærupto saxo etiam nunc includuntur, viginti ferme cubitos alto: hic tamen hybernis auctus torrentibus è Leontinis collibus, magnam secum saxorum copiam devehit ingenti murmure: unde Claudianus eum vocat l. 2. de raptu, v. 58. *saxa rotantem Pantagiam*: nomenque deducit Cluverius à παντα, *omnia*, & ἄγω, *trabo*: quamvis alii à πάταγος, *fragor*.

Megarosque sinus.] Apud Ovid. *Megareos*: Sinus est hic à Tauro promontorio ad Tapsum peninsulam. In media sinus ora fuit urbs *Megara*, vel *Megaris*: à Megarensibus Achaiæ sic appellata: prius *Hybla* dicta, ab *Hyblæis* collibus vicinis, thymi & mellis feracibus: jamdiu penitus excisa.

Tapsumque jacentem.] Peninsula est *Tapsum* sinum Megarensem à meridie definiens, plana, æqua fluctibus, & iis quasi sepulta: unde fortasse nomen habet à θάπτω, *sepelio*: præcipue isthmum habet humilem & angustum; quare insula dicitur à Servio, & adhuc vocatur *isola delli Manghisi*.

690. *Relegens errata retrorsum.*] Nempe Virgilius eorum opinionem sequitur, qui putant Ulyssem, è Lotophagorum terra, quæ *Meninx* insula est, ad Syrtim Africæ minorem, per meridionale ac deinde orientale Siciliæ latus, ad montem Ætnam & ad Cyclopas venisse, Odyss. l. 9. Juxta quam opinionem, Achemenides visa jam à se litora retro legit; ab orientali quippe latere, ad meridionale navigans. At Cluverius ab illa opinione abhorret: probatque in Sicilia, l. 2. 17. Ulyssem à Lotophagis ad Lilybæum promontorium Drepanumque navigasse: &, cum Cyclopes totam insulam occupârent, Polyphemum illic in Eryce monte, non in Ætna, latuisse.

692, *Sicanio, &c.*] De hoc Siciliæ nomine, supra, v. 687. Syllabas habet ad arbitrium longas aut breves: legitur enim Ecl. 10. 4. *fluctus subterlabere Sicanos*. Hoc autem *Sicanio sinu* significat sinum, consequentibus post Æneam temporibus, *Syracusanum* dictum: cujus fauces ad septentrionem insidebat urbs ipsa *Syracusæ*; ad meridiem, *Plemmyrium* castellum in promontorio cognomine. Inter urbem

‘ Plemmy-

‘ Plemmyrium undoſum : nomen dixêre priores
‘ Ortygiam. Alpheum fama eſt huc, Elidis amnem,
‘ Occultas egiſſe vias ſubter mare ; qui nunc
‘ Ore, Arethuſa, tuo Siculis confunditur undis.
‘ Juſſi numina magna loci veneramur : et inde
‘ Exſupero præpingue ſolum ſtagnantis Helori.
‘ Hinc altas cautes projectáque ſaxa Pachyni
‘ Radimus, et fatis nunquam conceſſa moveri
‘ Apparet Camariua procul, campíque Geloi,

‘ *Plemmyrium undoſum : majores dedere* ipſi *nomen, Ortygiam. Fama narrat Alpheum, Elidis fluvium, feciſſe* ſibi *ſecretum iter huc uſque ſub mari, qui* fluvius *nunc* exiens *per os tuum, ô Arethuſa, miſcetur aquis Siculis. Adoramus magnos Deos regionis,* ut *juſſi* eramus : *& inde prætereo pingues terras Helori ſtagnantis. Inde radimus altas rupes & ſaxa procurrentia Pachyni : & procul videtur Camarina,* quam *fata nunquam permiſerunt moveri, & campi Geloi,*

NOTÆ.

& promontorium, inſula erat *Ortygia*, ponte quidem urbi juncta, urbis ipſa pars ; magis autem à promontorio remota, & quaſi ſinui prætenta, ne laxius pateret. Urbs nunc *Saraguſa* dicitur : cujus Virgilius quare hic non meminerit, dicemus, v. 707. *Plemmyrium*, quod *vadoſum* ſignificat, πλημμυρὶς, *maris inundatio*, nomen promontorio conveniens : nunc dicitur *maſſa d'Olivero*. Denique *Ortygia* inſula ſecundùm Diodorum l. 5. nomen inde habuit, quod ſit ſacra Dianæ, quæ, cum nata ſit in *Ortygia* Delo de qua v. 124. ſoli natalis appellationem in illam tranſtulit.

694. *Alpheum fama eſt.*] *Alpheus*, fluvius eſt Elidis, regionis in Peloponneſo. *Arethuſa* fons in Occidentali Ortygiæ inſulæ latere, in ſinum Syracuſanum erumpens ; munitione & mole lapidum à mari disjunctus, ne fluctu totus operiatur : tanta dulciſſimarum aquarum copiâ, ut fluvium emittere ſtatim in ortu dicatur. Hunc porro fluvium arbitrabantur veteres ipſum eſſe Elidis Alpheum : qui vel per ſubterraneos meatus, vel inter maris fluctus incorruptus, eo penetraret : idque vel inde certum volebant, quod ludis Olympicis, qui in Elide quinta quaque æſtate celebrabantur ; victimarum ſordes in Alpheum projectæ, per os Arethuſæ Siculæ emergerent. Hoc figmentum explodit Strabo l. 6. Hinc fabuloſos Alphei & Arethuſæ Nymphæ amores, vide Ecl. 10. 1. Nunc fons Arethuſa in ea inſula fere ignoratur : nempe multos in Alveolos ad uſus opificum diviſus fuit : aut fluctibus ea litora, unde erumpebat, exedentibus, ex ipſo mari nunc erumpit ; ubi nunc multæ ſunt ejuſmodi dulcis aquæ non longe à litore ſcaturigines. Ita Fazellus Decad. 1. lib. 4. 1. quocum recentiores conſentiunt.

697. *Juſſi numina magna, &c.*] Admoniti, vel tum ab Achæmenide, vel prius ab Heleno. *Numina*, fortaſſe Dianæ, cui dicatam hanc inſulam fuiſſe ex Diodoro retulimus, v. 692.

698. *Stagnantis Helori.*] *Helorus*, paulo ſupra Pachynum promontorium, ad ſeptentrionem : fluvius amœniſſimus : in decurſu nunc dictus *Attellari* ; circa oſtium, *Abyſo* ; qua parte ſtagni inſtar leniter fluens, hybernis præterea auctus imbribus, more Nili vicinos in agros ſæpe reſtagnat : unde *ſtagnans* hic dicitur : tanta porro amœnitate atque ubertate, ut Ovidius Faſt. 4. 475. locum illum *Heloria tempe* vocaverit. Fuit non procul urbs *Helorum*, & arx *Helorus :* utraque diruta.

699. *Saxa Pachyni.*] *Pachynus*, vel *Pachynum* ; prima ſyllaba vulgo brevi, longa tamen apud Ovid. Metam. 13. 726. promontorium eſt meridionale Siciliæ, duorum fere militarium ſpatio in mare projectum, in peninſulæ modum : quæ altis cautibus prærupta, ſexcentorum eſt paſſuum ambitu ; cujus iſthmus, paſſuum admodum viginti, tumeſcente mari inſulæ ſpeciem præbet.

701. *Camarina.*] *Palus*, verius *lacus*, cum è viginti fontibus erumpat : prope urbem cognominem, extructam à Syracuſanis, nunc omnino dirutam. Lacum medium nunc *lago di Camarana*, fluvius *Hipparis* præterfluit, nunc *fiume di Camarana*. Dicitur *fatis nunquam conceſſa moveri :* quia ex Suida, & veteribus grammaticis, cum aliquando deficiente aquâ peſtilentiam ex putore creaſſet ; petiiſſentque Camarinenſes ab Apolline, num eam penitus exſiccarent ; prohibuit Deus ; quod tamen præter Dei juſſum cum feciſſent, morbus quidem extinctus eſt, at hoſtes per ſpatium paludis ingreſſi Camarinam urbem expugnarunt. Qua de re extat oraculum Apollinis hoc carmine conceptum in Anthol. 4. Μὴ κίνει Καμαρῖναν, ἀκίνητος γὰρ ἀμείνων. *Ne moveas Camarinam, immota enim melior.*

‘ Immaníſque

‘ *& ingens Gela, appellata de*
‘ *nomine fluvii. Inde altiſſi-*
‘ *mus Agragas, olim ferax*
‘ *generoſorum equorum, oſten-*
‘ *dit eminus maximos muros.*
‘ *Te quoque prætereo faventi-*
‘ *bus ventis, ô palmoſa Seli-*
‘ *nus: & trajicio vada Lily-*
‘ *bæa, aſpera ſcopulis occultis.*
‘ *Inde portus Drepani &*
‘ *injucunda regio me excipit.*
‘ *Hic agitata tot procellis ma-*
‘ *ris, heu! amitto patrem An-*
‘ *chiſen, ſolatium omnium cu-*
‘ *rarum & caſuum. Hic me*
‘ *deſeris, ô pater optime, heu!*
‘ *fruſtra ſervate è tantis peri-*
‘ *culis. Nec vates Helenus,*
‘ *cum prænunciaret aſpera plurima, mihi prædixerat hunc dolorem; neque ipſa Celæno.*

‘ Immaníſque Gela, fluvii cognomine dicta.
‘ Arduus inde Agragas oſtentat maxime longè
‘ Mœnia, magnanimûm quondam generator equo-
‘ rum.
‘ Téque datis linquo ventis, palmoſa Selinus: 705
‘ Et vada dura lego ſaxis Lilybeïa cæcis.
‘ Hinc Drepani me portus et illætabilis ora
‘ Accipit. Hìc, pelagi tot tempeſtatibus actus,
‘ Heu! genitorem, omnis curæ caſúſque levamen,
‘ Amitto Anchiſen: hìc me, pater optime, feſſum
‘ Deſeris, heu! tantis nequicquam erepte periclis.
‘ Nec vates Helenus, cùm multa horrenda moneret,
‘ Hos mihi prædixit luctus; non dira Celæno.

NOTÆ.

702. *Geloi, Immaniſque Gela.*] *Gela* urbs olim ingens, unde *immanis* dicitur; & propriis regibus inſignis fuit, quibus frequens cum Syracuſanis bellum: à Rhodiis & Cretenſibus condita: ab Agrigentinorum tyranno Phintia tandem diruta: urbs *Gela* dicebatur; fluvius, unde ipſi nomen, *Gelas*, nunc *fiume di Terra nova*: populi *Geloi*, & *Gelenſes*. In voce *Gela* brevis ultima ſyllaba producitur, ob ſequentem in *fluvio* geminam conſonantem.

703. *Agragas.*] Græcis, ὁ Ἀκράγας, Latinis *Agrigentum*, nunc *Gergenti*: ad fluvium cognominem, nunc *fiume di S. Biagio*; urbs olim in vertice rupis extructa à Gelenſibus.

704. *Generator equorum.*] Habemus ex Servio, qui Pindarum citat, Agrigentinos equos in Græciæ ludis nobiles fuiſſe: ex Diodoro l. 13. Exænetum, Olympicis victorem, curru urbem ingreſſum eſſe, bigis Agrigentinis comitantibus trecentis, albi coloris; tum ſepulcra victoribus equis magnifice interdum ibidem extructa.

705. *Palmoſa Selinus.*] à Megarenſibus Siculis condita, de quibus v. 689. Nunc plane diruta: diciturque locus, *terra de li Pulci*: ad fluvium cognominem, hodie *Madiuni*. Nomen dedit σέλινον *apium, perſil, parſley*; cujus adhuc ibidem, ut & palmarum agreſtium, ingens copia eſt.

706. *Saxis Lilybeïa cæcis.*] *Lilybæum*, tertium Siciliæ promontorium, ad occidentem: planum quidem, ſed ad tria paſſuum millia excurrens in mare, aquis ad cubitorum trium altitudinem perfuſis. Unde hic *ſaxis cæcis dura vada* dicuntur. Ibi olim urbs *Lilybæum*, cujus in ruinis urbs eſt hodie *Marſalla*: à qua promontorium appellatur *Capo di Marſalla*; vel à Latino nomine corrupto *Capo di Boëo*. Græca vox Λιλυβαῖον, Ionice Λιλυβήϊον, unde Virgilius deduxit *Lilybeïa* pro *Lilybæa*.

707. *Drepani me portus, &c.*] A Lilybæo in Boream deflectendo, portus hic occurrit capaciſſimus, ad radices *Erycis* montis, qui nunc eſt mons *S. Juliani* & *Erycis* ibidem urbis: unde diu dictus eſt *portus Erycinorum*, ſive *Drepanum*; à litoris curvatura in modum *falcis*; quæ Græcis eſt δρέπανον. Hic Amilcar Carthaginienſis oppidum condidit, Eryce urbe deſtructa, anno primi belli Punici primo, U. C. circiter 480. quod oppidum nunc *Drepanum* eſt; ſive neutro plurali *Drepana*, vulgo *Trapani*.

Atque hic non abs re erit obſervare prudentiam Virgilii: qui, cum ſciret Punici belli & conditi Drepani recentem eſſe memoriam, quippe nondum annis ducentis & quinquaginta diſtantem ab ætate ſua; cavit omnino, ne quam Æneas ſuus mentionem de *urbe* faceret, de *portu* tantum & *ora* locutus. Idem cavit in *Syracuſis* amittendis: cujus urbis cum eſſet maximum Romæ nomen, & celebratiſſima per Marcellum expugnatio; multi ejus originem noverant; ſciebantque ab Archia Corinthiiſque conditam, annis ab excidio Trojæ plus quadringentis. In cæteris vero, quarum obſcuriora initia, non veritus ſubtiliorum hominum ſupercilium, indulſit aliquid rudiorum ſimplicitati, plebeiis uſus & notis urbium nominibus. Sic *Megaridem* & *Tapſum* paſſus eſt ab Ænea commemorari; quamvis eadem proprie, ac Syracuſæ, ætate eſſent. Sic ad *Camarinæ* urbis caſum alludi: quamvis annis centum ac triginta recentior Syracuſis, & Syracuſanorum colonia eſſet. Sic *Gelam* urbem laudari, annis poſt Syracuſas quadraginta quinque conditam à Cretenſibus & Rhodiis: *Agrigentum* quoque Gelenſium opus; & *Selinuntem*, Megarenſium Siculorum. Quæ temporum ratio partim ex Strabone, partim ex Thucydide certiſſima eſt.

710. *Amitto Anchiſen.*] Verno tempore: ut

‘ Hic

'Hic labor extremus, longarum hæc meta viarum.
'Hinc me digreſſum veſtris Deus appulit oris.' 715
Sic pater Æneas, intentis omnibus unus,
Fata renarrabat Divûm, curſúſque docebat:
Conticuit tandem, factóque hìc fine quievit.

'*Hoc* fuit ipſi *extremum malum, hic terminus longæ navigationis. Hinc me profectum Dii applicuerunt ad veſtra litora.*

Sic pater Æneas, ſolus omnibus attentis, narrabat fata à Diis ſibi impoſita, *& referebat errores* ſuos. *Denique ſiluit, & hìc poſito fine* ſeceſſit *ad quietem.*

NOTÆ.

patebit, Æn. 5. 46. cum anniverſarios patri ludos celebrabit. De *Anchiſa*, Æn. 1. 621. De *Heleno*, Æn. 2. 263. De *Celæno & Harpiis*, ſupra, 211.

715. *Hinc me digreſſum, &c.*] E Drepani portu in vicinam Italiam ſolvens, tempeſtate ad litus Africæ rejectus eſt, ut vidimus, Æn. 1. Idque contigit æſtate poſt Trojæ excidium ſeptimâ, ut eſt, Æn. 1. 759. Ita ut totos annos ſex jam errando conſumpſerit. Quanquam vix conſtat hæc tam longi temporis ratio: niſi dicatur per unum alterumve annum in Thracia, itemque in Creta perſtitiſſe ad condendas urbes: neque enim videtur aliis in locis moram feciſſe, niſi brevem.

P. VIRGILII MARONIS
ÆNEIDOS
LIBER IV.

ARGUMENTUM.

DIDO amores in Æneam ſuos Annæ ſorori aperit; ejuſque conſilio animum adjicit ad nuptias. Juno, ut Æneam ab Italia deducat, agit cum Venere de conciliandis inter utrumque nuptiis. Æneas ac Dido venatum abeunt, ſubortaque Junonis artibus tempeſtate, confugiunt in antrum: ibidemque falſum illud infauſtumque conjugium perficitur. Iarbas, Getulorum rex, Jovis Ammonis filius, Didonis procus, advenam ſibi præferri indignans, apud Jovem graviter queritur. Jupiter, & ejus precibus, & fatis urgentibus adductus, Mercurium ad Æneam mittit, qui eum abire in Italiam jubeat. Parat clam Æneas omnia ad navigationem neceſſaria: quod ſuſpicata Dido, precibus & lacrymis deterrere eum ab incepto, tum per ſe, tum per ſororem conatur. Æneas iterum à Mercurio in ſomnis admonitus, nocte intempeſta anchoras ſolvit. Dido doloris impatiens, extructam ſimulatione ſacri magici pyram conſcendens, ipſo Æneæ gladio ſibi vitam adimit.

Unus hic è libris omnibus plurimum artis habet ac ſuavitatis, motuſque animi tenerrimos quoſque ac violentiſſimos: præſertim in octo Didonis orationibus, quibus I. Sorori amorem aperit, v. 9. *II. Diſſuadet Æneæ profectionem,* v. 305. *III. Eidem multa exprobrat, & multa comminatur,* v. 305. *IV. Sororem adhibet apud Æneam conciliatricem,* v. 416. *V. Deſperatis omnibus, ſpecie*

cie ſacri magici, moriendi conſilium ſorori diſſimulat, v. 478. *VI. Secum ipſa noctu varia conſilia agitat*, v. 534. *VII. Fugientium Trojanorum aſpectu extremum furit*, v. 590. *VIII. Stricto enſe ſibi imminens in verba noviſſima erumpit*, v. 651. *Accuſant Virgilium aliqui, quod ex Argonaut. Apollinii lib. 4. multa decerpſerit: quos damnat Scaliger: neque convenit argumentum, niſi hoc uno, quod hoſpitem hic Dido, illic Medea, ſuum ament. Ad nihil admodum, præter comparationes pauculas, inde excerptum eſt: qualia etiam nonnulla ex Calypſûs & Ulyſſis amoribus, Odyſſ. l. 5. tum ex Euripidis Medea & Hippolyto, & Catulli carmine de Pelei nuptiis, excerpta ſunt.*

NOTÆ.

DE *ætate*, *familia*, *moribus* Didonis, locus hic eſt differendi: quæ tria conſtat eſſe à Virgilio parum expreſſa fideliter.

1. DE ÆTATE. Male Virgilius Æneam Didoni æqualem fecit, cum ſit hæc illo tribus propemodum ſeculis recentior: quam temporis anticipationem *anachroniſmum* appellant. At nuper Marollius hac Virgilium culpa liberare conatus eſt, ex fide fabuloſæ hiſtoriæ: atque in ejus familiæ gradibus hunc ordinem ſtatuit; ut caput ſit generis, 1. *Inachus*. 2. *Io*, ejus filia. 3. Ex ea & Jove *Epaphus*. 4. Ex Epapho *Belus ſenior*. 5. Ex Belo ſeniore *Agenor*. 6. Ex Agenore *Phœnix*, *Cadmus*, *Europa*, &c. Per quos familia multas in partes diviſa eſt. Et ex Phœnice quidem ortus putatur, 1. *Belus junior* ſive *Methres*, & *Pliſthenes*. 2. Ex Belo, *Pygmalion*, *Eliſa* ſive *Dido*, & *Anna*. Ex Pliſthene *Acerbas*; qui *Sicharbas*, & *Sichæus* dicitur, conſobrinus & conjux Didonis: iique triplici tantum gradu ab Agenore diſtiti. Cujus ex altero filio Cadmo prodiit, 1. *Polydorus*. 2. Ex Polydoro *Labdacus*. 3. Ex Labdaco *Laius*. 4. Ex Laio *Oedipus*. 5. Ex Oedipo *Polynices* & *Eteocles*. 6. Ex Polynice *Theerſandrus*, qui in equo Trojano cum aliis Græcorum ducibus incluſus dicitur. Cætera familiæ membra graduſque non attingo. Ex iis autem ipſis, quæ profert Marollius in rem ſuam, manifeſtum eſt Didonem, ſi non prætergreſſa eſt, annis centum & pluribus Trojanum eſſe excidium antegreſſam. Quî enim fiat, ut Dido, quæ tribus tantum gradibus diſtet à capite generis Agenore, eadat in ætatem illius Therſandri, qui totis ſeptem gradibus ab eodem capite diſtat? Quod vero addit Marollius, aliquot eſſe omiſſos in ſerie Didonis gradus, injuria temporum aut ſcriptorum, inde fit id ipſum quod volumus: nempe & incertam eſſe temporum illorum ſcriptorumque fidem; & ſtatui omnino non poſſe, quot omiſſi ſint gradus: an quatuor, ut ad Trojana tempora Dido perduci poſſit; an plures, ut ſi ſuperis placet, etiam ad Romana.

Porro ſi à fabulis ad hiſtoriam appellamus: conſtat Didonem, Troja multo poſteriorem, Roma paulo ſuperiorem eſſe: etſi intervalla illa temporum alii aliis majora definiant. Quippe à Carthagine condita ad Romam conditam numerantur à Velleio anni 65. à Trogo & Juſtino 72. Colliguntur ex Epitome quinquageſima prima T. Livii, 92. ex Solino, 129. ex aliis apud Euſebium, 140. Statuuntur autem ab exactiſſimis ætatis noſtræ chronographis, imprimiſque Labbeo, quem, quia rem adverſus Marollium accurate defendit, ſecuti ſumus, anni omnino 135. Cum autem ex Porcii Catonis exactiſſimis calculis, apud Dionyſium Halicarnaſſium, Roma diſtet ab excidio Trojano annis 432. quos reducit Labbeus ad 431. hinc facile patebit, ſubductis numeris, quanta ſit ab illo excidio diſtantia Didonis & Carthaginis: nempe ſecundùm nos, annorum 296. ſecundùm veteres, aut plurium aut paulo pauciorum. Atque hæc omnia nituntur graviſſimo Joſephi teſtimonio, qui l. 1. contra Appionem ſeriem deſcribit Tyriorum regum, ex Menandro Epheſio & exactiſſimis Tyriorum annalibus. Ubi conſignatus eſt exceſſus Didonis è Phœnicia ad condendam Carthaginem, anno Pygmalionis regis ſeptimo, qui in annum ab excidio Trojano 276. plane cadit.

At cum doceat Appianus fama circumferri, fundatam fuiſſe à Xoro & Carchedone Phœnicibus Carthaginem, annis ante excidium Trojæ 50. Et in Virgilio, Æn. 1. v. 425. legamus de Carthagine: *Miratur molem Æneas, magalia quondam.* Tum v. 370. *Ingentia cernes Mœnia, ſurgentemque novæ Carthaginis arcem, Mercatique ſolum facti de nomine Byrſam, &c.* Ex iis colligi poſſe exiſtimo, Carthaginis quidem *magalia* caſaſque & initia quædam, annis ante excidium Trojæ 50. à Phœnicibus Xoro & Carchedone poſita eſſe. Tum annis ab excidio Trojæ 276. fugiſſe Didonem è Phœnicia, eoque fugam intendiſſe, ubi multis ante annis aliquos è Phœnicibus ſedem poſuiſſe audierat; hanc ſedem avectis è patria opibus muniviſſe; & ad magalia adjeciſſe arcem, quæ inde *Byrſa* dicta eſt, à *boſra* voce Hebraica, quæ *munitum locum* ſignificat: quam deinde vocem Græci, ob ſimilitudinem, fabulis & *corio* ſuo bubulo deformarunt. Eſt enim apud Græcos βύρσα, *corium*. Sic arce munita vetus Carthago, nova facta eſt; concurrente cum antiquo fundatoris nomine Phœnicia voce *Carthada*, quæ ſecundùm Solinum c. 30. *civitatem novam* ſignificat. Atque ita

Carthago





Carthago perfecta est, anno post fugam Didonis 20. qui Pygmalionis 27. à Troja capta 206. ante Romam, 135. ante Christum, 888. mundi 3166.

II. DE FAMILIA. A Josepho, ex certissimis monumentis Tyriorum, pater ponitur Didonis, Annæ, & Pygmalionis *Metginus:* qui vocatur à Theophilo Antiocheno *Metten:* avus *Badezorus:* proavus *Itkobalus,* sacris in literis *Ethbaal* nuncupatus; qui, occiso rege *Phele,* regnum in familiam transtulit suam ex antiqua *Abibali, Hirami,* & *Baleasari* familia.

Ex his conjicio Virgilium historiæ Phœniciæ parum scientem, ut Didonem retro ad usque Trojæ tempora removeret, è Græcorum fabulis antiqua nomina petiisse: vel, si Phœnicum literas attigerat, nominum asperitate deterritum, ea mollioribus elementis leniisse. Sic *Beli* nomen & patri Didonis, & uni ex ejus majoribus dedit: haud dubie detruncatum, ex *Abibalo, Baleasaro, Ithobalo.* Tum *Acerbam* seu *Sicharbam,* in *Sichæum* mollivit. Servius *Methrem* suum, quem ipsum esse Belum putat Didonis patrem, ex *Metgino* seu *Mettene,* vero Didonis patre, deformavit. Porro *Anna, Elisa,* & *Dido,* Phœnicum vocabula sunt. Anna enim est, *gratiosa:* Elisa, *fortitudo viri,* seu *virago:* Dido, *dilecta.* Dubium autem est, utrum huic reginæ nomen prius inditum fuerit. Sic consulantur interpretes, prius nomen Elisæ: si vocis significatio, Didonis prius fuit; & ex facti audacia, Elisæ posterius.

III. DE MORIBUS. Graviter quidem querentem de Virgilio Didonem inducit Ausonius, Epig. 111. quod eam impudici amoris impatientia ac dolore mortem oppetiisse cecinerit, contra fidem historiæ: quæ rogum eam conscendisse testatur; ne datam Sichæo primo conjugi fidem, novis cum Iarba Getuliæ rege nuptiis, violaret. Atque ea quidem in re peccasse gravius Virgilium puto, si peccavit, quam in illa mutatione temporum.

Statuo itaque scientem ac volentem in hunc utrumque errorem lapsum esse Virgilium: eo consilio, ut Punicis bellis, quibus nihil erat in historia Romana illustrius, in poëmate etiam suo locum daret; mutuique inter utramque gentem odii causam aliquam afferret. Qua tamen in re non eum puto à poëticæ legibus recessisse. Quanquam enim per eas cautum est, ne poëta temporum ordinem temere intervertat, in re nota præsertim atque insigni; tum, ne quem nisi suis moribus coloribusque depingat: lex tamen est omnium prima, *placere.* Quod si assequi speravit posse Virgilius apud suos, illa deformatione temporum atque morum (& vero assecutus est) omnino poëtæ maximi partes implevit. Est autem certe assecutus, siquidem Ovidius paulo post, hos Didonis amores transferre non dubitavit in Met. l. 14. 77. Idemque testatur, Trist. 2. 1. 535.

Nec legitur pars ulla magis de corpore toto,
Quam non legitimo fœdere junctius amor.

AT regina gravi jamdudum saucia curâ
Vulnus alit venis, et cæco carpitur igni.
Multa viri virtus animo, multúsque recursat
Gentis honos: hærent infixi pectore vultus,
Verbáque: nec placidam membris dat cura quietem.
Postera Phœbeâ lustrabat lampade terras, 6
Humentémque Aurora polo dimoverat umbram;
Cùm sic unanimem alloquitur malesana sororem:

INTERPRETATIO.

Regina autem, jamdiu vulnerata gravi solicitudine, fovet plagam in venis, & absumitur occulto igne. Multæ virtutes Æneæ, & multa gloria ejus *redit in mentem: vultus* ejus *& sermo hærent impressi animo, & hæc cura non permittit tranquillam quietem corpori. Postera Aurora illustrabat terras luce Solis, & depulerat è cœlo humidas tenebras; cum sic malesana loquitur ad concordem sororem:*

NOTÆ.

1. *At Regina.*] Pendet hoc initium ex ultimo libro tertii versu: Æneas *conticuit tandem, factoque hic fine quievit: At Regina,* ex quo ipsum audivit, amore saucia non quievit, *&c.*

2. *Vulnus alit, &c.*] Hic videtur Amor solito habitu depingi: cæcus, sagittis, & face armatus: sagittis *vulnus* intulit, face *ignem* accendit, cæcus *cæco* igne carpsit.

3. *Multa viri virtus, &c.*] Quatuor amoris causæ. Virtus; *multa viri virtus.* Nobilitas, *gentis honos.* Pulchritudo; *infixi pectore vultus.* Eloquentia; *verbaque.* Quas easdem causas iterum enumerat, v. 10.

6. *Phœbea lampade.*] Tapinosis, sive rei magnæ expositio humilior, *Solis,* per *lampada:* similis huic, qua *mare* appellat *gurgitem,* Æn. 1. 122. Imò ausus est dicere Lucret. l. 6. 1196. *Aut etiam nona reddebant lampade vitam:* pro *nona die.*

Anna

‘ *Anna ſoror, quæ inſomnia* ‘ *terrent me dubiam? quis hic* ‘ *novus hoſpes venit in regio-* ‘ *nem noſtram? ô qualem ſe* ‘ *ſpecie exhibens! quem gene-* ‘ *roſis animis & factis! Certe* ‘ *credo hunc eſſe prolem Deorum.* ‘ *Nec temere credo: metus pro-* ‘ *dit animos ignobiles. Heu!* ‘ *quibus fatis fuit ille agitatus!* ‘ *quæ bella confecta narrabat!* ‘ *Si non maneret mihi conſti-* ‘ *tutum & immutabile* id pro- ‘ *poſitum, ut nolim me ulli* ‘ *conjungere per nexam conju-* ‘ *galem, ex quo primus amor* ‘ *fefellit me deceptam morte* ‘ Sichæi; *ſi non tæderet me* ‘ *lecti & facis: fortaſſe poſſem* ‘ *cadere in hoc ſolum delictum.* ‘ *Nam fatebor, ô Anna, poſt* ‘ *mortem miſeri mariti Sichæi,* ‘ *& Deos infectos cæde à fra-* ‘ *tre* factâ, *ſolus Æneas movit* ‘ *ſenſus meos, & impulit ani-* ‘ *mum vacillantem; animad-* ‘ *verto ſigna veteris amoris.* ‘ *Sed cupio ut vel terra intima* ‘ *mihi ante aperiatur; vel pater omnipotens fulmine demittat me ad umbras, pallidas umbras infero-* ‘ *rum, & noctem profundam: antequam te lædam, ô Pudicitia, & frangam tua jura. Ille* Sichæus, ‘ *qui me primus ſociavit ſibi, abſtulit meos amores:*

‘Anna ſoror, quæ me ſuſpenſam inſomnia terrent!
‘ Quis novus hic noſtris ſucceſſit ſedibus hoſpes?
‘ Quem ſeſe ore ferens! quàm forti pectore et armis!
‘ Credo equidem, nec vana fides, genus eſſe Deorum.
‘ Degeneres animos timor arguit. Heu quibus ille
‘ Jactatus fatis! quæ bella exhauſta canebat!
‘ Si mihi non animo fixum immotúmque ſederet,
‘ Ne cui me vinclo vellem ſociare jugali,
‘ Poſtquam primus amor deceptam morte fefellit;
‘ Si non pertæſum thalami tædæque fuiſſet;
‘ Huic uni forſan potui ſuccumbere culpæ.
‘ Anna, fatebor enim, miſeri poſt fata Sichæi
‘ Conjugis, et ſparſos fraternâ cæde penates;
‘ Solus hic inflexit ſenſus, animúmque labantem
‘ Impulit: agnoſco veteris veſtigia flammæ.
‘ Sed mihi vel tellus optem priùs ima dehiſcat;
‘ Vel pater omnipotens adigat me fulmine ad umbras,
‘ Pallentes umbras Erebi, noctémque profundam,
‘ Antè, Pudor, quàm te violo, aut tua jura reſolvo.
‘ Ille meos, primus qui me ſibi junxit, amores

NOTÆ.

9. *Anna ſoror, quæ me, &c.*] Oratio plane ad ejus ingenium conformata, quæ primum è ſeveris moribus ad amorem deflectit. Quatuor habet partes. 1. Admiratur Æneæ pulchritudinem, virtutem, nobilitatem, res præclare geſtas. 2. Proponit ſibi cauſas: quæ ab ejus amore animum avertant: nempe viduitatis propoſitum, primi conjugii calamitates, voluptatum faſtidium. 3. Fatetur tamen ſenſus ſuos, non animum, aliquatenus inflexos. 4. Denique alienam ab amore voluntatem æternam fore pollicetur. Quod tamen propoſitum invito animo fieri teſtantur effuſæ in ſinum lacrymæ.

Inſomnia.] ἐνύπνια, ea quæ in ſomnis apparent, ſomnia, ſimulacra.

17. *Deceptam morte.*] Primo nupſerat Sichæo, qui à Pygmalione Didonis fratre occiſus fuerat, Æn. 1. 347.

18. *Tædæque.*] Facis è *tæda* arbore, è picearum genere: pro nuptiis ſumitur; quia præferebatur novæ uxori, in mariti domum deducendæ. De illo more nuptiali, Ecl. 8. 29.

19. *Culpæ.*] Quia ſecundæ nuptiæ adjunctam infamiæ notam habuerunt, propter ſuſpicionem intemperantiæ: unde, ſecundùm Servium, apud Romanos repellebantur à ſacerdotio bis nuptæ: ſecundùm Tacitum, apud Germanos ſecundæ nuptiæ lege prohibebantur.

21. *Penates.*] Vel pro domo ſumuntur; vel potius pro Diis ipſis domeſticis: nam Æn. 1. 353. occiſus eſt Sichæus *ante aras.* De *Penatibus*, Æn. 2. 717. *Fraterna cæde.*] Non qua frater occiſus eſt; ſed qua Sichæus vir Didonis à Pygmalione, Tyri rege, occiſus eſt.

23. *Veteris veſtigia flammæ.*] Senſus duplex eſſe poteſt. Primus obvius; *Agnoſco veſtigia veteris amoris in Sichæum, qui me ab Æneæ amore deterret.* Secundus abſtruſior, at convenientior eſt: *Agnoſco veſtigia conjugialis amoris, quo primum olim in Sichæum, nunc iterum in Æneam feror.* De *Erebo*, pro inferis, G. 4. 471.

27. *Ante, Pudor, quàm, &c.*] Redundat illud *ante.* Sic enim eſt, *tellus priùs ima dehiſcat, ante, Pudor, quàm te violo.* Sic apud Salluſtium in Catilina: *Priuſquam legiones ſcriberentur, multa ante cavere.*

Violo---reſolvo.] Hæc eſt antiqua lectio, quam Apronianus & MSS. plurimi confirmant; cum vulgo legatur *violem, reſolvam.*

‘ Abſtulit:

‘ Abſtulit: ille habeat ſecum, ſervétque ſepulcro.’
Sic effata, ſinum lacrymis implevit obortis.
Anna refert: ‘ O luce magis dilecta ſorori,
‘ Soláne perpetuâ mœrens carpêre juventâ?
‘ Nec dulces natos, Veneris nec præmia nôris?
‘ Id cinerem, aut manes credis curare ſepultos?
‘ Eſto: ægram nulli quondam flexêre mariti;
‘ Non Libyæ, non antè Tyro: deſpectus Iarbas,
‘ Ductoréſque alii, quos Africa terra triumphis
‘ Dives alit: placitóne etiam pugnabis amori?
‘ Nec venit in mentem quorum conſederis arvis?
‘ Hinc Getulæ urbes, genus inſuperabile bello,
‘ Et Numidæ infræni cingunt, et inhoſpita Syrtiis:
‘ Hinc deſerta ſiti regio, latéque furentes
‘ Barcæi. Quid bella Tyro ſurgentia dicam,

‘ *ille habeat* eos *ſecum, & ſervet* in *tumulo.*’ *Sic locuta implevit gremium lacrymis erumpentibus. Anna reſpondet:* ‘ *O* ‘ ſoror *cara ſorori magis quàm* ‘ *vita, an ſola conſumêris dolens per totam juventutem?* ‘ *nec experieris jucundos liberos, nec dona Veneris? Putaſne cinerem aut umbras ſepultas id curare? Ita ſit:* ‘ *nulli proci antea commoverunt* ‘ *dolentem* te; *nec in Libya,* ‘ *nec prius Tyri: contemptus* ‘ eſt à *te Iarbas, aliique duces,* ‘ *quos regio Africana abundans victoriis nutrit: an* ‘ *etiam reſiſtes grato amori?* ‘ *Nec venit* tibi *in mentem,* ‘ *quorum in agris conſtiteris?* ‘ *Hinc urbes Getulæ, gens bello* ‘ *inſuperabilis, & Numidæ indomiti, & Syrtis inhoſpitalis* nos *cingunt: hinc regio ſiccitate ſolitaria,* ‘ *& Barcæi furioſi. Quid dicam* de *bellis imminentibus* ab urbe *Tyro,*

NOTÆ.

31. *O luce magis dilecta, &c.*] Annæ oratio, animum eò, quò propenſum videt, ſcite impellentis. Duas habet partes. I. Perſuadet nuptias, 1. à delectabili, aut aiunt: cui addit poſthabendam eſſe memoriam Sichæi, cum nullus inſit ſenſus mortuis: poſthabendum quoque propoſitum viduitatis, quæ ideo tantum cara fuit, quia nullus procorum carior. 2. Ab utili: ad defenſionem & gloriam novæ urbis ac gentis, cui hanc à Diis opem præſtitam putat. II. Modum aſſignat perficiendi conſilii, ſacrificia, moram hoſpitis, &c.

32. *Mœrens carpêre juventa.*] Tranſlatio eſt à floribus, qui *carpuntur* manu, atque ita defloreſcunt, quaſi dicat: *Solane totâ juventâ triſtis conſumeris ac defloreſces?*

36. *Libyæ.*] Aliquando pro tota Africa ſumitur: hic pro parte Africæ, quæ Ægyptum proxime attingit, G. 1. 241. De *Tyro*, Æn. 1. 16.

Non Libyæ, non ante Tyro.] Aliqui nulla interpunctione, continuo ordine, ſic legunt, *Non Libyæ, non ante Tyro deſpectus Iarbas:* ut ſenſus ſit, Iarbam & in Libya deſpectum fuiſſe à Didone, & prius Tyri. Sed cum nulla auctoritate conſtet Didonem, ante adventum in Libyam, ab Iarba petitam fuiſſe: utor interpunctione ſolertiorum interpretum, unde ſenſum iſtum elicio, Didonem, ut in Libya, ſic Tyri multos deſpexiſſe procos. Nec vero mirum eſt *Libyæ* dictum eſſe pro *in Libya*; & *Tyro*, ſive *in Tyro*, pro *Tyri:* ſiquidem dixit Cicero, *Siciliæ cum eſſem*; & *in Alexandria:* pro, *in Sicilia*, & *Alexandriæ.*

Iarbas.] Jovis & Garamantidis Nymphæ filius, aut Mauruſiorum, aut Maxitanorum, aut Getulorum, fortaſſe totius Africani litoris, rex: cum dicatur deinde v. 198. filius Ammonis Jovis, qui eſt in extrema orientali parte, juxta Ægyptum. Is cum fraude bovini corii deceptus, Carthaginem à Didone ſtructam videret, ejus nuptias ſub belli denunciatione petiit: ad quas cùm cives repugnantem adigerent, trium menſium petito ſpatio, pyrâ in ultima urbis parte extructâ, veluti placatura viri prioris manes, multis hoſtiis cæſis pyram conſcendit: atque ita ad populum reſpiciens, ituram ſe ad virum, ſicut præceperant, dixit, vitamque gladio finivit. Quamdiu Carthago invicta fuit, pro Dea culta eſt. Ita fere Juſtinus, lib. 18. 6. & alii.

37. *Africa terra, &c.*] Africana. Sic Tibullus, 1. 9. 33. *Terra Campania:* Catullus, 40. 21. *Terra Celtiberia.* De *Africa*, Ecl. 1. 65.

38. *Pugnabis amori.*] Verba contentionis junguntur ſæpe dativo caſui. Ecl. 5. 8. *Tibi certet Amyntas*, G. 2. 99. *Cui non certaverit ulla, &c.*

40. *Getulæ urbes, &c.*] *Getuli* ad meridiem Carthaginis ſiti erant: *Numidæ* ad occidentem, qui & *Nomades*, ob feram ac paſtoralem vitam, eſt enim *νομὴ*, *paſtus.* *Syrtis* utraque, major & minor, Libyci maris ſinus, arenarum aggeſtionibus infeſti, ad orientem: de iis, Æn. 1. 115. *Barcæi*, ſive Barcitæ; ultra Syrtes, ad orientem majoris: nunc regnum *Barca.*

'& de *minis fratris? Certe exiſtimo naves Iliacas, Diis auctoribus, & Junone propitia huc vento direxiſſe curſum. Qualem tu videbis hanc urbem, ô ſoror! qualia regna creſcere tali connubio! quantis factis eriget ſe Pœnorum gloria, adjuvantibus armis Trojanorum! Tantummodo tu pete à Diis favorem, &, ſacrificiis perfectis, protrahe* tempus *hoſpitio, & ſuggere* iis *cauſas manendi: dum hyems & pluvius Orion furet mari; et naves fractæ* erunt, *& aër* erit *intolerabilis.*'

'Germaníque minas?
'Diis equidem auſpicibus reor, et Junone ſecundâ,
'Huc curſum Iliacas vento tenuiſſe carinas.
'Quam tu urbem, ſoror, hanc cernes? quæ ſurgere
'Conjugio tali! Teucrûm comitantibus armis, [regna
'Punica ſe quantis attollet gloria rebus!
'Tu modò poſce Deos veniam, ſacríſque litatis,
'Indulge hoſpitio, cauſáſque innecte morandi:
'Dum pelago deſævit hyems, et aquoſus Orion;
'Quaſſatæque rates, et non tractabile cœlum.'

His dictis incenſum animum inflammavit amore,
Spémque dedit dubiæ menti, ſolvítque pudorem.
Principio delubra adeunt, pacémque per aras
Exquirunt: mactant lectas de more bidentes
Legiferæ Cereri, Phœbóque, patríque Lyæo:
Junoni ante omnes, cui vincla jugalia curæ.

His verbis incendit amore animum jam *ardentem, et ſpem attulit menti incertæ, & abſtulit verecundiam. Primo petunt templa, & ad altaria petunt favorem* Deorum: *immolant juxta ritum oves ſelectas Cereri legum inventrici, & Phœbo, & Baccho patri: præ omnibus Junoni, cui curæ ſunt nexus conjugales.*

NOTÆ.

44. *Germanique minas.*] Teſtatur Juſtinus, Pygmalionem Tyri regem, cognitâ ſororis fugâ, impio bello perſequi fugientem paraviſſe; ſed matris precibus & Deorum minis victum quieviſſe.

45. *Junone ſecundâ.*] Quæ & præſes eſt nuptiarum, & Pœnorum cuſtos, Æn. 1. 19. & infra, v. 59.

50. *Veniam.*] Vel reipſa *veniam*, quia conjugii deſiderium vocavit *culpam*, v. 19. Vel *favorem*, quem ſæpe *venia* ſignificat, Æn. 1. 523.

Sacris litatis.] Non factis tantum, ſed feliciter factis: hoc enim eſt *litare*, ut diximus, Æn. 2. 116. Et jam addo locum è Cicerone de Divin. 2. 38. *Quid? cum pluribus Diis immolatur: qui tandem evenit, ut litetur aliis, aliis non litetur?* Dictum eſt autem *litare ſacra*, ut à Propert. l. 4. 1. 24. *Litare exta*; à Suetonio *litare victimas.*

52. *Deſævit.*] Duo ſignificat: ut valde *ſævit*, & *ſævire ceſſat.* Cerdanus affirmat ſemper ceſſationem ſignificare; nullumque exemplum eſſe, quod non explicet hunc in modum. Hoc ergo explicet, ex Æn. 10. 569. *Sic toto Æneas deſævit in æquore victor, ut ſemel intepuit mucro:* ubi certe affirmat augetque, non minuit. At minuit & ceſſationem notat apud Lucanum, 5. 303. *Nec, dum deſæviat ira, expectat.* Hic affirmat, ſiquidem affirmant cætera: *Quaſſatæque rates, & non tractabile cœlum.* Porro certiſſimum puto, tempus præſens hic poſitum eſſe pro futuro: *deſævit*, pro *deſæviet*: hoc ſenſu: *detine hic Æneam quamdiu ſæviet hyems.* Patet enim ex v. 6. inſtitutum inter Annam Didonemque colloquium, poſtridie quàm Æneas advenerat: tunc autem æſtas fuit, ut probavimus, Æn. 1. 539. de Orione. Firmabit interpretationem meam geminus verſus, alter ex hoc eodem libro v. 121. *Dum trepidant alæ*, id eſt, *trepidabunt*: alter è Geo. l. 4. v. 84. *Dum gravis aut hos, aut hos verſa fugâ victor dare terga coëgit*, id eſt, *dum cogat, donec coëgerit.* De *Orione*, Æn. 3. 517. Æn. 1. 539.

56. *Delubra.*] Templa, de iis, Æn. 2. 225.

57. *Bidentes.*] Oves Gellius diſputat ita dici quaſi *biennes*, duorum annorum. Feſtus, quod inferiores ac ſuperiores haberent dentes, unde & *ambidentes* etiam vocabantur, quaſi utrinque dentatæ. Iſidorus, quod inter dentes octo *binos* haberent cæteris eminentiores. Tales autem oves exigebantur ad ſacrificia.

58. *Legiferæ Cereri.*] Ceres Saturni & Opis filia, Proſerpinæ mater ex Jove; quæ fruges & culturam agrorum invenit; ideoque jura & leges, quæ de agrorum diviſione natæ ſunt: unde ſacra ejus apud Athenienſes θεσμοφόρια appellabantur, à θεσμὸς, *lex*, & φέρω, *fero*. De *Phœbo*, Ecl. 3. 62. De *Lyæo*, Baccho, G. 2. 229.

59. *Junoni, &c.*] Hæc Saturni & Opis filia, Jovis & ſoror & conjux: quia nuptiis præerat, ideo Græcis dicebatur Ζυγία, Romanis *Juga*, à *jugo*, ſive à *jungendis* conjugibus: nam in nuptiis, ſi Servio & Iſidoro fides eſt, in ſymbolum conjunctionis, jugum reipſa imponebatur contrahentibus; ſi aliis credimus, vittâ tantum ſive tæniâ ſimul ambo ligabantur.

Ipſe

Ipſa tenens dextrâ pateram pulcherrima Dido
Candentis vaccæ media inter cornua fundit :
Aut ante ora Deûm pingues ſpatiatur ad aras,
Inſtaurátque diem donis, pecudúmque recluſis
Pectoribus inhians, ſpirantia conſulit exta.
Heu, vatum ignaræ mentes ! quid vota furentem,
Quid delubra juvant? eſt mollis flamma medullas
Interea, et tacitum vivit ſu pectore vulnus.
Uritur infelix Dido, totâque vagatur
Urbe furens. Qualis co. jectâ cerva ſagittâ,
Quam procul incautam nemora inter Creſſia fixit
Paſtor agens telis, liquítque volatile ferrum
Neſcius ; illa fugâ ſylvas ſaltúſque peragrat
Dictæos : hæret lateri lethalis arundo.
Nunc media Æneam ſecum per mœnia ducit :
Sidoníaſque oſtentat opes, urbémque paratam.
Incipit effari, mediâque in voce reſiſtit.
Nunc eadem, labente die, convivia quærit :
Iliacóſque iterum demens audire labores
Expoſcit, pendétque iterum narrantis ab ore.
Pòſt, ubi digreſſi, luménque obſcura viciſſim
Luna premit, ſuadéntque cadentia ſidera ſomnos :
Sola domo mœret vacuâ, ſtratíſque relictis

Ipſa formoſiſſima Dido tenens manu *dextera pateram, fundit* vinum *inter media cornua vaccæ candidæ : aut incedit circa pinguia altaria ante imagines Deorum, & renovat ſacrificia* per *diem, & intenta pectoribus victimarum apertis conſulit viſcera* earum *palpitantia. Heu, ignaræ mentes vatum ! quid vota, quid templa proſunt amanti ? interim gratus ignis abſumit medullas, & occulta plaga durat ſub corde. Uritur miſera Dido, & inſana errat* per *totam urbem. Qualis cerva* poſt *conjectam ſagittam, quam paſtor perſequens armis perfodit improvidam procul in ſylvis Creticis, & reliquit ignarus volatile ferrum* in vulnere ; *illa* cerva *percurrit fugiens ſylvas & ſaltus Dictæos ; mortifera ſagitta hæret lateri.*

Dido *nunc ducit Æneam ſecum per media munimenta : & oſtentat Tyrias divitias, & urbem paratam. Incipit loqui, & hæret in media voce. Nunc die occidente repetit eaſdem epulas : & inſana poſtulat rurſus audire Trojanos caſus, & ſuſpenſa eſt rurſus ab ore narrantis. Deinde, cum exierunt, & viciſſim Luna obſcurior ſubducit lucem* ſuam, *& ſtellæ decedentes cogunt ad ſomnum : ſola dolet* in *domo vacua, & incumbit lecto, relicto* ab Ænea :

NOTÆ.

61. *Candentis vaccæ.*] Alluſum putat Naſcimbænus ad legem Numæ Romanorum regis, quam refert Plutarchus : ne mulieres ab obitu conjugis ad uſque menſes decem nuptias repeterent : quæ autem infra id tempus vellent repetere, vaccam prægnantem ſacrificarent. Illa porrò vini effuſio, *libatio eſt*, Æn. 1. 740.

62. *Spatiatur ad aras.*] Etiam more Romano, matronæ ante aras, faculas tenentes, & geſtu gravi, ſaltationemque ſeveram imitantes, movebantur & ferebantur : quod Horatium intellexiſſe puto, cum in Arte ſcribit : *Ut feſtis matrona moveri juſſa diebus.* Hæc Turnebus, l. 23. 3.

63. *Inſtaurat.*] Frequenter repetit ac renovat ſacrificia. Verbum in ea re ſolemne.

64. *Spirantia conſulit exta.*] *Extiſpicium* eſt : quo *exta*, id eſt, victimarum interiora quæ maxime *extant*, cor, pulmo, lien, jecur, celeriter extrahuntur ; & adhuc ſpirantia ac palpitantia inſpiciuntur, antequam frigeſcant, habeturque inde futuri cognitio.

70. *Creſſia.*] Cretica, in Creta inſula, *Candie*, de qua, Æn. 3. 104. cujus in parte orientali mons eſt *Dicte*.

81. *Suadentque cadentia ſidera ſomnos.*] Non initium noctis, ut vulgo putatur, ſed exitum intellige, ut & Æn. 2. 9. Duo enim hic diſtinguit tempora : unum, quo Dido repetit convivia, ſcilicet *labente die* ; & hoc eſt initium noctis : alterum, quo mœret domo vacuâ, nempe cum *viciſſim luna premit lumen* ; & hic exitus noctis. Nec te decipiat, quòd dicantur, tunc *ſuadere cadentia ſidera ſomnos*, quod videtur in initio noctis aptius convenire : immo plane in exitum convenit ; tunc enim propriè *cadunt ſidera*, noctis initio *ſurgunt* : tunc etiam ſomnus mollior & facilior, & iis qui noctu vigilavere, omnino neceſſarius eſt.

82. *Vacuâ.*] Silente, cæteris ad ſomnum digreſſis.

Stratis relictis.] Lectis, non *conjugalibus*, nondum enim conjugium coaluerat ; ſed *epularibus*, qualis ille de quo, Æn. 2. 2. *Inde thoro pater Æneas*, &c.

aſpicit auditque abſens abſentem illum: aut tenet in *ſinu Aſcanium, capta ſimilitudine patris* ejus ut videat *an poſſit fallere amorem infandum. Turres inceptæ non attolluntur, juventus non exercetur armis, nec præparat portus & tuta munimenta ad bellum: opera manent interrupta, & eminentiæ magnæ murorum, & machinæ eductæ* ad *cœlum.*

Statim atque dilecta uxor Jovis cognovit hanc tali veneno imbutam eſſe, *nec famam obſiſtere* ejus *inſaniæ; Juno compellat Venerem talibus verbis: 'Nempe reportatis pulchram laudem, & magna 'ſpolia, & tu, & filius tuus; 'magnam & memorabilem gloriam: quod una mulier ſuperata ſit fraude duorum Deorum. Nec vero me latet, te 'timuiſſe noſtros muros, & ſuſpectas habuiſſe domos Carthaginis altæ. Sed quis erit 'finis? aut quo jam* tendimus *'tanta contentione? Quin potius facimus pacem æternam '& firmas nuptias? obtines 'quod quæſiviſti toto animo: 'uritur amans Dido, & hauſit per oſſa amorem. Gubernemus igitur hanc gentem communem, & æqual 'poteſtate: liceat obedire Phrygio marito, & tradere in manum tuam Tyrios* quaſi *dotem.'*

Contra Venus ſic cœpit loqui *illi (nam agnovit* illam *locutam eſſe ficto conſilio,*

Incubat: illum abſens abſentem audítque videtque:
Aut gremio Aſcanium, genitoris imagine capta,
Detinet, infandum ſi fallere poſſit amorem.
Non cœptæ aſſurgunt turres, non arma juventus
Exercet, portúſve aut propugnacula bello
Tuta parant: pendent opera interrupta, minæque
Murorum ingentes, æquatáque machina cœlo.
Quam ſimul ac tali perſenſit peſte teneri
Cara Jovis conjux, nec famam obſtare furori:
Talibus aggreditur Venerem Saturnia dictis:
'Egregiam veró laudem et ſpolia ampla refertis;
'Túq;puérq;tuus; magnum et memorabile nomen;
'Una dolo Divûm ſi fœmina victa duorum eſt.
'Nec me adeò fallit, veritam te mœnia noſtra,
'Suſpectas habuiſſe domos Carthaginis altæ.
'Sed quis erit modus? aut quò nunc certamine tanto?
'Quin potius pacem æternam pactóſque hymenæos
'Exercemus? habes, totâ quod mente petîſti:
'Ardet amans Dido, traxítque per oſſa furorem.
'Communem hunc ergo populum, paribúſque re-
'Auſpiciis: liceat Phrygio ſervire marito, [gamus
'Dotaléſque tuæ Tyrios permittere dextræ.'
Olli (ſenſit enim ſimulatâ mente locutam,

NOTÆ.

85. *Si fallere poſſit amorem.*] Eâdem formâ, Æn. 6. 78. *Magnum ſi pectore poſſit Excuſſiſſe Deum.*

88. *Minæ Murorum.*] Contendunt cum Turnebo plerique omnes *minas* eſſe partes altiſſimas murorum, pinnas feneſtratas; vel quia inde propugnatores hoſtibus *minantur*, ſecundùm Turnebum; vel quia partes illæ maxime *eminent*, ſecundùm Hortenſium. Sed quia id auctoritatibus firmant ſequioris ſæculi ſcriptorum, Ruſini, Ammiani, vix fidem habeo, ſuſpicorque *minas* dici, non de muris tantum, ſed etiam de celſis quibuſlibet acervis ac molibus imperfectis, quæ ruinam videntur *minari*, aut certe ipſo aſpectu terrent. Juvant conjecturam hic, *opera imperfecta.*

89. *Machina.*] Sunt qui pro ædificiis ſumant: ego pro machinis illis, quæ ad ſubvehendos lapides, attollendamque molem ædificii erigantur.

91. *Nec famam obſtare furori.*] Nec famæ curam ac ſtudium obſtare amori ardentiſſimo, qui ſæpe in furorem accenditur. *Saturnia,* Juno, Saturni & Opis filia. De *Venere*, Æn. 1. 260. De ejus puero Cupidine, Æn. 1. 661.

96. *Veritam te mœnia noſtra.*] Et verò Venus, Æn. 1. 675. ideo ſub Aſcanii habitu Cupidinem Didoni obtulit, qui eam in amorem Æneæ illiceret: ne Juno Carthagini propitia, Trojanis infeſta, hoc hoſpitio adverſus eos abuteretur: *Vereor quo ſe Junonia vertant Hoſpitia.* De *Hymenæo* Deo, pro nuptiis, G. 3. 60.

102. *Paribus Auſpiciis.*] Tranſlata dictio è comitiis, ubi creabantur conſules captato pariter volatu avium, quod proprie *auſpicium eſt.*

103. *Liceat Phrygio ſervire marito, &c.*] *Liceat*, me ac Didonem (Deam nempe, Reginamque) ſervire *Phrygio*, id eſt, exuli & ſervo; quod acerbe ac maligne dictum eſt: erant enim Phryges Trojani tum exules, & univerſim tota gens notâ ſervitutis aliquâ infamis: ex ea enim ſervi ac mancipia vulgo petebantur, ut notat Athenæus; & paſſim apud ſcriptores videre eſt. De *Phrygia*, Æn. 1. 385.

104. *Dotaleſque.*] *Dos* eſt patrimonium uxoris, & quicquid viro cum uxore datur.

Quo

Quò regnum Italiæ Libycas averteret oras)
Sic contrà eſt ingreſſa Venus : ‘ Quis talia demens
‘ Abnuat, aut tecum malit contendere bello ?
‘ Si modò, quod memoras, factum fortuna ſequatur.
‘ Sed fatis incerta feror : ſi Jupiter unam
‘ Eſſe velit Tyriis urbem, Trojâque profectis ;
‘ Miſcerive probet populos, aut fœdera jungi.
‘ Tu conjux : tibi fas animum tentare precando.
‘ Perge, ſequar.’ Tum ſic excepit regia Juno :
‘ Mecum erit iſte labor : nunc quâ ratione, quod
‘ Confieri poſſit, paucis (adverte) docebo. [inſtat,
‘ Venatum Æneas, unáque miſerrima Dido,
‘ In nemus ire parant : ubi primos craſtinus ortus
‘ Extulerit Titan, radiiſque retexerit orbem.
‘ His ego nigrantem commiſtâ gradine nimbum,
‘ Dum trepidant alæ, ſaltúſque indagine cingunt,
‘ Deſuper infundam, et tonitru cœlum omne ciebo.
‘ Diffugient comites, et nocte tegentur opacâ.
‘ Speluncam Dido dux et Trojanus eandem
‘ Devenient : adero, et, tua ſi mihi certa voluntas,
‘ Connubio jungam ſtabili, propriámque dicabo.

ut abduceret imperium ab *Italia ad Africanam terram*)
‘ *Quis ſtultus recuſet talia ?*
‘ *aut malit tecum diſceptare*
‘ *bello ? dummodo ſors promo-*
‘ *veat conſilium quod ſuggeris.*
‘ *Sed fatis rapior dubia : u-*
‘ *trum Jupiter velit eandem*
‘ *urbem eſſe Tyriis, & iis qui*
‘ *venerunt Trojâ ; aut approbet*
‘ *confudi nationes, aut nuptias*
‘ *ſociarii. Tu es ejus uxor, tibi*
‘ *facile eſt ſolicitare precibus*
‘ *mentem ejus. Perge, ſequar.’*
Tum ſic reſpondit Juno regina:
‘ *Mea erit illa cura : jam*
‘ *attende, paucis verbis explica-*
‘ *bo, quo modo id quod imminet,*
‘ *poſſit perfici. Æneas & mi-*
‘ *ſerrima Dido parant ire ve-*
‘ *natum in ſylvam, quando Sol*
‘ *craſtinus primo extulerit ſe*
‘ *orientem, & luce detexerit*
‘ *mundum. Ego, dum equites*
‘ *current, & claudent ſylvas*
‘ *retibus, deſuper immittam ob-*
‘ *ſcuram hubem mixtâ grandine,*
‘ *& commovebo fulmine totum*
‘ *aërem. Diſpergentur comites,*
‘ *& occultabuntur denſis tenebris. Dido & dux Trojanus pervenient* ad *idem antrum : præſens ero,*
‘ *et, ſi tuus conſenſus mihi certus eſt, ſociabo* illam *firmo conjugio, & addicam* Æneæ *propriam.*

NOTÆ.

106. *Quo regnum Italiæ, &c.*] Æn. 1. 23. *Progeniem ſed enim Trojano à ſanguine duci Audierat Tyrias olim quæ verteret arces : Hinc populum late regem . . . venturum :* nempe Romanum, Italum : cujus parentem Æneam ideo mari Juno inſequebatur, ejeceratque vi tempeſtatis ad litus Africæ ; ut eum à fundando in Italia regno averteret, ac debitum ejus fatis orbis imperium in Africa ſtabiliret.

110. *Fatis incerta feror : ſi*] Pro *an :* ita fere, v. 85. *Si fallere poſſit amorem* ; id eſt, ut videat *an fallere poſſit amorem.*

116. *Confieri.*] Balbus Ciceroni, in Epiſt. ad Atticum, l. 9. 10. *Ut per te res tota confieret.* Cæſar, de bello Gall. l. 7. *Poſteaquam id difficilius confieri animadvertit.*

119. *Titan.*] Solis nomen : Refert Gyraldus ex antiquis fabularum auctoribus, *Titeam*, quæ *Terra* dicta etiam eſt, è *Cælo* genuiſſe *Titanas*, quorum unus fuit *Hyperion*, qui ex ſorore *Baſilea* ſuſcepit *Solem & Lunam.* Unde Sol *Titan* dictus eſt gentili nomine. Omnia quippe incerta in fabulis.

121. *Trepidant alæ.*] *Trepidant :* non ſemper eſt *timent*, ſed aliquando *feſtinant :* ut hic, & Æn. 9. 114. *Ne trepidate meas Teucri defendere naves, Neve armate manus :* id eſt, *ne feſtinate*, prohibet enim defendi. *Alæ.*] Idem ſunt in equeſtri, quod in acie pedeſtri *cornua :* ſic dictæ, quia equeſtres turmæ pedeſtres copias quaſi *alis* tegunt. Et venatorum ſpecies quatuor profert Joannes Scoppa è veteri fragmento, *inveſtigatores, indicatores, inſidiatores, & alatos*, qui equo feras in caſſes urgent.

Indagine cingunt.] *Indago*, ſecundùm Servium, eſt ipſa ferarum inquiſitio. Secundùm Hortenſium, ſunt canes ferarum indagatores atque inquiſitores. Secundùm Budæum, quem ſequuntur plerique omnes, eſt retium ac plagarum ſeries in perticas ſublata captandis feris. Facit pro Budæo quod *indago*, ut plurimum, jungitur cum verbis *cingendi, includendi.* Facit pro Hortenſio, nomen ipſum, *indaginis*, quod in canes melius cadit : tum illud, G. 1. 140. *Canibus circundare ſaltus :* tum iſtud è Livio, l. 7. *Cum præmiſſus eques velut indagine diſſipatos Samnites ageret* ; quod canibus longe convenientius eſt. Hinc ſuſpenſus hæreo de utroque quid ſtatuam.

Trepidant . . . cingunt.] Certe hic tempus præſens eſt pro futuro : quod jam notavimus, v. 52.

'Hic erit Hymen.' *Non obſiſtens petenti Venus annuit, & riſit* ob *fraudem repertam* à Junone.

'Hic Hymenæus erit.' Non adverſata petenti
Annuit, atque dolis riſit Cytherea repertis.
Oceanum interea ſurgens Aurora reliquit.
It portis jubare exorto delecta juventus;
Retia rara, plagæ, lato venabula ferro,
Maſſylíque ruunt equites, et odora canum vis.
Reginam thalamo cunctantem ad limina primi
Pœnorum expectant: oſtróque inſignis et auro
Stat ſonipes, ac fræna ferox ſpumantia mandit.
Tandem progreditur magnâ ſtipante catervâ,
Sidoniam picto chlamydem circundata limbo:
Cui pharetra ex auro, crines nodantur in aurum,
Aurea purpuream ſubnectit fibula veſtem.
Necnon et Phrygii comites, et lætus Iülus,
Incedunt: ipſe ante alios pulcherrimus omnes
Infert ſe ſocium Æneas, atque agmina jungit.
Qualis, ubi hybernam Lyciam, Xanthíque fluenta

Interim Aurora ſurgens deſeruit Oceanum. Luce ortâ juventus electa exit è portis. Adſunt retia ſubtilia, plagæ, haſtilia latâ cuſpide, & equites Maſſyli, & virtus odoratrix canum, erumpunt. Primi Carthaginienſium expectant ad portas reginam tardantem in cubiculo: ſtatque equus ornatus auro & purpura, & acer mandit frænum ſpumans. Denique procedit comitante magnâ turbâ, cincta verſicolore inſtitâ circa *Tyriam chlamydem: huic pharetra* eſt *aurea, capilli colliguntur in* nodum *aureum, aurea fibula coërcit veſtem purpuream. Nec non & Trojani comites, & lætus Aſcanius eunt quoque: Æneas ipſe formoſiſſimus aliis omnibus addit ſe ſocium, & adjungit* ſuas *turmas. Quali* eſt *Apollo, quando frigidam Lyciam flumemque Xanthum*

NOTÆ.

127. *Hymenæus.*] Deus nuptiarum præſes, G. 3. 60. *Cytherea,* Venus, Æ. 1. 261. *Aurora,* G. 1. 249.

130. *Jubare exorto.*] Primum diluculum notat: nam *Jubar,* ſecundùm Varronem, lib. 6. de L. L. *dicitur ſtella Luciſer, quæ in ſummo habet diffuſum lumen, ut leo in capite jubam:* A quibuſdam etiam pro Sole ſumitur: & generatim, pro rerum quarumlibet ſplendore, Stat. Theb. 9. 699. *Et pictum gemmis galeæ jubar.*

131. *Retia, plagæ, &c.*] Venatoria inſtrumenta. *Retia rara,* caſſes minus denſo filio contexti. *Plagæ:* vel majora retia, ſecundùm Turnebum; vel, ſecundùm Servium, funes quibus retia tenduntur circa imam ſummamque partem. *Venabula*; tela, ſive haſtæ breviores, ferro latiore.

132. *Odora canum vis.*] *Odoratrix,* nam *odora* proprie eſt, quæ odorem ex ſe emittit; *odoratrix* vero, quæ percipit.

Canum vis.] Vel *copia & multitudo:* ut apud Cicer. de Aruſp. reſponſis 22. *Vis innumerabilis ſervorum.* Vel *facultas odorandi:* apud eundem, de Divin. 2. 35. *vis cordis ad vivendum*; & 37. *vis quædam ſentiens.* Vel *canes ipſi:* Græco more, ut Homerus dixit Iliad. 3. 105. Πριάμοιο βίην, *Priami vim,* pro ipſo *Priamo.*

Maſſyli.] Gens Africana, admodum incerti ſitus; à Virgilio ponitur ad occidentem Carthaginis, nempe ad oceani fines, ut videbitur, v. 483.

133. *Cunctantem.*] Scilicet placendi ſtudio ex iis fuit mulieribus, de quibus Terent. Heaut. A. 2. S. 2. 11. *Dum comuntur annus eſt.* De *oſtro,* purpura, G. 2. 506.

137. *Sidoniam chlamydem picto limbo.*] *Sidoniam* explico purpuream, à Sidone, urbe Phœniciæ, vicina Tyro, unde purpura celebris, G. 2. 506. *Picto,* interpretor, diverſi à purpura coloris, fortaſſe aurei. *Limbo,* inſtitâ, in extrema ora chlamydis. *Chlamydem,* veſtem militarem ac venatoriam, thoraci ſuperpoſitam, *caſaque, a looſe Gown, or Coat.*

138. *In aurum.*] Vel in reticulum aurei contextus implexi crines: vel crines ipſi flavi coloris in aurei nodi formam ligati. De *Phrygia* Aſiæ regione, unde Trojani erant, Æ. 1. 38; De *Iulo,* Aſcanio, Ibid. 271.

143. *Qualis ubi, &c.*] Comparaverat Virgilius Æn. 1. 502. Didonem cum Diana: nunc Æneam cum fratre Dianæ Apolline. Et aliquantum expreſſa res eſt ex duobus Apollinii locis, Argon. l. 1. Solemnis autem erat opinio, Deos certis anni temporibus commutare ſedes: aitque Servius conſtare, ſex hybernis menſibus Apollinem apud Pataram Lyciæ urbem oracula reddere; ſex æſtivis apud Delum Ægæi maris inſulam. *Lycia* regio eſt Aſiæ minoris, ad meridiem maritima urbs illa *Patara* fuit, nunc *Patera,* Apollinis templo quondam inſignis, & Xanthus fluvius & urbs nunc *Santo.*

Deſerit,

Deſerit, ac Delum maternam inviſit Apollo,
Inſtaurátque choros : mixtíque altaria circùm
Cretéſque, Dryopéſq; fremunt, pictíque Agathyrſi :
Ipſe jugis Cynthi graditur, mollíque fluentem
Fronde premit crinem fingens, atque implicat auro:
Tela ſonant humeris. Haud illo ſegnior ibat
Æneas : tantum egregio ducis enitet ore
Poſtquam altos ventum in montes, atque invia
Ecce feræ ſaxi dejectæ vertice capræ [luſtra :
Decurrêre jugis : aliâ de parte patentes
Tranſmittunt curſu campos, atque agmina cervi
Pulverulenta fugâ glomerant, montéſq; relinquunt.
At puer Aſcanius mediis in vallibus acri
Gaudet equo: jámque hos curſu, jam præterit illos:
Spumantémque dari pecora inter inertia votis
Optat aprum, aut fulvum deſcendere monte leonem.
Interea magno miſceri murmure cœlum
Incipit: inſequitur commiſtâ grandine nimbus.
Et Tyrii comites paſſim, et Trojana juventus,
Dardaniúſque nepos Veneris, diverſa per agros
Tecta metu petiêre : ruunt de montibus amnes.
Speluncam Dido, dux et Trojanus, eandem
Deveniunt : prima et Tellus et pronuba Juno

relinquit, ac petit Delum inſulam *matris, et renovat choreas, & mixti Cretenſes, Dryopeſque, pictique Agathyrſi lætantur circa aras : ipſe incedit in cacuminibus Cynthi, & componens effuſos capillos cingit tenerâ coronâ, involvitque auro : ſagittæ ſonant ad humeros. Non deformior illo Æneas incedebat, tanta pulchritudo elucet in eximio vultu.*

Poſtquam perventum eſt ad altos montes & cubilia ferarum *inacceſſa : ecce capræ ſylveſtres emiſſæ è cacumine rupis decurrerunt per colles : ex alia parte cervi præterevnt curſu campos apertos, & fugiendo colligunt ſe in greges pulverulentos, ac deſerunt montes. At juvenis Aſcanius per medias valles exultat* in *equo generoſo : & jam hos, jam illos anteit curſu, cupitque concedi votis* ſuis *aprum ſpumantem inter pigros* illos *greges, aut rufum leonem deſcendere è monte.*

Interim cœlum incipit turbari magno tumultu : ſuccedit nubes mixtâ grandine. Paſſim & comites Carthaginienſes, & juventus Trojana, & Trojanus nepos Veneris, hinc inde per agros quæſiverunt diſperſas caſas : torrentes cadunt è montibus. Dido & dux Trojanus deveniunt in idem antrum : & prima Tellus ac Juno pronuba

NOTÆ.

144. *Delum maternam.*] Quia in ea Ægæi maris inſula Dianam & Apollinem Latona è Jove peperit, Æn. 3. 74. & 77.

146. *Creteſque, Dryopeſque, &c.*] Confluentes ad oraculum Delium undecunque populi. *Cretes* ex inſula Creta, *Candie*, Æn. 3. 104. *Dryopes*, ex Strabone l. 9. fuerunt in Peloponneſo : eo tranſvecti, vel à Dryope Arcade, cum antea circa Sperchium Theſſaliæ fluvium habitarent ; vel ab Hercule ejecti è Doride, quæ eſt juxta Parnaſſum montem. *Argathyrſi*, gens Scythica, qui ex Mela l. 2. 1. *Ora artuſque pingebant, ut quiſque majoribus præſtabat, ita magis vel minus.* Secundùm alios gens Sarmatica. *Cynthus*, mons in inſula Delo, Æ. 3. 92.

151. *Luſtra.*] Ferarum cubilia : qua de re, G. 2. 471. De *Cervis*, quos eſſe in Africa multi negant, Æn. 1. 188. Affirmant tamen Oppiani & Philoſtrati aliorumque teſtimonia apud Cerdanum.

163. *Dardanius nepos Veneris.*] Aſcanius, filius Æneæ, qui Anchiſæ & Veneris filius : *Dardanius*, Trojanus, Æn. 1. 239.

166. *Prima & Tellus, & pronuba Juno.*] Conſtat ad ſingula gravioris momenti negotia ſolitos veteres captare auſpicia atque omina ; ſed præſertim ad nuptias : ut diximus, Æn. 1. 350. Igitur omina quæ fuerint hic notandum eſt. 1. Quidam aiunt *Tellurem* quoque è Diis fuiſſe nuptiarum præſidibus : *prima* autem dicitur ordine ſignificandi, quia tunc prima omnium ſigna dedit : quæ autem ? niſi terræ motum. 2. *Juno*, ut conſtat, nuptiis præfuit, hinc dicta *Pronuba*, Γαμηλία à γάμος, *nuptiæ*. Hæc autem, cùm pro *aëre* terræ proximo ſæpe ſumatur ; ſignum dedit, *nimbis & commixta grandine*. 3. *Æther* ſuperior, & ignea mundi pars, quæ *Jupiter* aliquando dicitur, ſigna dedit fulguribus & fulmine ; ſecundùm eorum opinionem, qui fulmina putabant, non in media aëris regione fabricari, ſed à Jove mitti ex igneo æthere. *Conſcius* dicitur, quia nuptiarum illarum conſcii & auctores ſuperi ipſi fuerant, Juno, Venus, & ipſe, quem ſuum in concilium adegerant, Jupiter, v. 110. & ſequentibus.

dant ſignum: fulgura emicuerunt, & cœlum particeps conſilii *de conjugio, Nymphæ ululârunt ex alto cacumine. Ille dies primus auctor fuit exitii, & primus calamitatum: nec enim Dido* amplius *terretur ſpecie aut rumore, nec jam exercet amorem ſecretum*; hunc *appellat conjugium, & velat crimen hac appellatione.*

Dant ſignum: fulſêre ignes et conſcius æther
Connubii, ſummóque ululârunt vertice Nymphæ.
Ille dies primus lethi, primúſque malorum
Cauſa fuit: neque enim ſpecie famâve movetur,
Nec jam furtivum Dido meditatur amorem;
Conjugium vocat, hoc prætexit nomine culpam.

Statim Fama currit per magnas urbes Africæ: Fama, malum, quo nullum eſt celerius, præſtat agilitate, & auget vires eundo: parva primum, ob *timorem*; *mox erigit ſe in aërem, inceditque per terram, & abſcondit caput inter nubes. Terra mater irritata ad furorem Deorum produxit illam, ut narrant, ultimam ſororem Cœo & Encelado, velocem pedibus & citis alis: monſtrum horribile, ingens, cui quot ſunt plumæ* in *corpore, tot oculi aperti vigilant ſubter* eas *(res mirabilis dictu) tot linguæ, tot ora loquuntur, tot arrigit aures. Volat nocte per medium cœli, & per umbram terræ, ſtridens, nec permittit ſomnum oculis: die ſedet ſpeculatrix, aut* in *faſtigio ſummi tecti,*

Extemplo Libyæ magnas it Fama per urbes:
Fama, malum quo non aliud velocius ullum:
Mobilitate viget, viréſque acquirit eundo:
Parva metu primò; mox ſeſe attollit in auras,
Ingreditúrque ſolo, et caput inter nubila condit.
Illam Terra parens, irâ irritata Deorum,
Extremam (ut perhibent) CœoEnceladóq;ſororem
Progenuit; pedibus celerem et pernicibus alis:
Monſtrum horrendum, ingens: cui quot ſunt corpore plumæ,
Tot vigiles oculi ſubtèr (mirabile dictu)
Tot linguæ, totidem ora ſonant, tot ſubrigit aures.
Nocte volat cœli medio, terræque per umbram
Stridens, nec dulci declinat lumina ſomno:
Luce ſedet cuſtos, aut ſummi culmine tecti,

NOTÆ.

167. *Fulſere ignes, &c.*] Mos erat in nuptiis, ut ſponſæ ad ſponſum eunti præferrentur faces; ut puellæ ad mediam noctem ante conjugum fores lætis carminibus perſtreperent, quorum exemplum inſigne ſupereſt apud Theocritum Idyllio 18. Ideo Virgilius hic adhibet *fulgura* pro facibus; & *ululatum Nympharum* pro carminibus.

168. *Nymphæ.*] Vel fuere *Oreades*, Nymphæ montium, quia erant in ſpeluncæ *ſummo vertice*. De iis Ecl. 2. 46. Vel, ut cenſet Cerdanus, *Diræ & Furiæ*, quæ pro Nymphis ab amantibus acceptæ fuerint. De quo errore ſic Dido apud Ovid. Heroid. 7. 73. *Audieram voces: Nymphas ululaſſe putavi: Eumenides fatis ſigna dedere meis.*

170. *Neque enim ſpecie famâve movetur.*] Non ſpecie, ac præſenti deformitate ſceleris ſui; nec fama ac ſermone abſentium hominum.

174. *Fama, malum, &c.*] Vapulat à Macrobio aliiſque Virgilius, ob eam famæ deſcriptionem, quam tamen ſubſequentes poëtæ imitari fruſtra conati ſunt: & certe multum habet acuminis. *Mobilitate viget*, quia eſt incerta ac mutabilis. *Vires acquirit eundo*, qua vel una re monſtrum videri poteſt, cum eundo cætera deficiant. *Parva metu primo, mox, &c.* quia non niſi timide primo, quæ ſunt tacenda, divulgantur. *Caput inter nubila condit:* quia licet ſparſa ſit ubique fama, ſæpe tamen ejus caput, atque auctor, & veritas, ignorantur. *Terra parens extremam progenuit ſororem* gigantibus; quia Fama turpia Deorum ſcelera evulgavit: qui videtur extremus Terræ conatus in Deos, poſt extincta gigantum bella. Huic *plumæ multæ:* quia unuſquiſque de ſuo aliquam quaſi plumam famæ addit. *Vigiles oculi ſubter plumas:* quia videt omnia, videtur à nemine. *Nocte volat:* neque enim animadverti poteſt, quî fiat, ut tantillo tempore tam longe lateque pervagetur. *Luce ſedet cuſtos:* ut obſervet quæ tractantur inter homines; præſertim in ædibus regum, magniſque urbibus. Cæterum tam eſt apta veris, quam falſis evulgandis.

179. *Cœo Enceladoque ſororem.*] Gigantum præcipuis, Terræ ab Titanis filiis: qui bellum Jovi intulerunt ad ulciſcendam patris injuriam, cui cœli regnum, ut fratri Saturni natu majori, debitum eſſe contendebant. Hi aggeſtis montibus, ut cœlum aſcenderunt, iiſdem oppreſſi ſunt, G. 1. 279.

Turribus

Turribus aut altis, et magnas territat urbes :
Tam ficti pravíque tenax, quam nuncia veri.
Hæc tum multiplici populos sermone replebat ;
Gaudens, et pariter facta atque infecta canebat ;
Venisse Æneam Trojano à sanguine cretum,
Cui se pulchra viro dignetur jungere Dido :
Nunc hyemem inter se luxu, quàm longa, fovere
Regnorum immemores, turpîque cupidine captos.
Hæc passim Dea fœda virûm diffundit in ora.
Protinus ad regem cursus detorquet Iarbam :
Incendítque animum dictis, atque aggerat iras.
Hic Ammone satus, raptâ Garamantide Nymphâ,
Templa Jovi centum latis immania regnis,
Centum aras posuit : vigilémq; sacraverat ignem,
Excubias Divûm æternas, pecudúmque cruore
Pingue solum, et variis florentia limina sertis.
Isque amens animi et rumore accensus amaro,
Dicitur ante aras, media inter numina Divûm,
Multa Jovem manibus supplex orâsse supinis :
‘ Jupiter omnipotens, cui nunc Maurusia pictis
‘ Gens epulata toris Lenæum libat honorem,

aut in altis turribus, & tremefacit magnas urbes : tam retinens mali & falsi, quam nuncia veri. Illa tunc læta implebat populos vario rumore, & narrabat perinde facta & non facta : Æneam venisse, ortum è Trojano sanguine, cui maritò sociare se dignetur formosa Dido : nunc illos in luxu traducere inter se hyemem, quam longa est, oblitos regnorum, & correptos inhonesto amore. Turpis Dea spargit hæc passim per ora hominum.

Confestim deflectit volatum ad regem Iarbam : inflammatque sermonibus animum ejus, & accumulat iras. Ille natus Jove Ammone, & Nymphâ Garamantide raptâ, struxerat Jovi centum templa spatiosa vastis in regnis, & centum altaria : & dedicaverat ignem immortalem, perpetuas excubias Deorum ; & dedicaverat terram pinguem sanguine victimarum, & portas ornatas sertis versicoloribus. Ille autem impos mentis & inflammatus rumore acerbo, dicitur ante altaria, inter media simulacra Deorum, supplex elatis manibus plurimùm orasse Jovem : ‘ O Jupiter omnipotens, cui gens Maurica epulans in versicoloribus lectis nunc effundit Bacchi-‘ cum liquorem,

NOTÆ.

198. *Hic Ammone satus.*] *Jupiter Ammon*, Ægyptiis & Afris celebre oraculum ac templum habuit in Libya, ad orientem Cyreniacæ regionis, ad occidentem Ægypti, ad septentrionem Garamantum ac Nasamonum : in irriguo & palmifero loco, quamvis tota regio aridissima ac desertissima sit. Hujus origo varie refertur : tribuitur tamen maxime Libero, sive Baccho, cui per Libyæ deserta iter facienti, aries cornu fontem ibi monstravit ; quem ille Jovem esse patrem arbitratus, templum ibidem erexit Jovi, cornuto & arietino capite, vocavitque *Ammona*, ab *arena*, quæ Græcis est ἄμμος, vel ψάμμος. Plutarchus tamen, lib. de Iside, videtur negare nomen esse illud Græcæ originis, sed Ægyptiorum proprium. Unde aliqui putant *Ham*, sive *Cham*, Noe filium, primum Ægypti cultorem, sub eo coli nomine : alii *Solem*, qui, ut & *calor* dicitur Hebræis *Hamma* : eique volunt, ut & Mosi, appicta esse cornua pro radiis. Et vero ex Curtio l. 4. juxta illud templum fons erat quoque, *Solis* dictus, qui rigescebat interdiu, noctu fervebat ; tepidus aut frigidus, pro vario Solis accessu aut recessu. Hoc adiit oraculum Alexander, cum esset in Ægypto : ab eoque se Jovis filium dici per sacerdotem curavit. Hujus hic Iarbas filius dicitur fuisse, & *Garamantidis* Nymphæ ; sive *Garamantis* proprium, sive gentile nomen sit : non enim longe aberant populi Garamantes. De *Iarba*, v. 36.

199. *Templa Jovi centum, &c.*] Aliqui inde colligunt Iarbam Ammonis templi conditorem dici : sed perperàm : cum centum illa templa, *latis regnis*, id est, variis latissimi regni locis condita dicantur.

200. *Vigilem ignem.*] Plutarchus, lib. de defectu oraculorum, testatur in Ammonis templo lucernam fuisse perpetuo ardentem, de quo more, Æ. 2. 297.

205. *Supinis.*] Notetur mos orandi veterum, non expansis, non porrectis ; sed supinis manibus, ita ut palmæ cœlo obversæ essent.

206. *Cui gens Maurusia, &c.*] *Mauri*, sive *Mauri*, partem Africæ occidentalem obtinebant, ab usque Carthagine aut Numidia, ad fretum Gaditanum : varias in gentes distributi.

207. *Gens epulata toris, &c.*] Post sacrificia solebant è victimarum extis epulari, inque epulis vina in honorem Deorum *libare* & effundere. De *epulis* illis, Æ. 7. 175. De *libatione*, Æ. 1. 740. De *toris*, lectis vulgo gramineis, Æ. 3. 224. De *Lenæo*, sive Bacchico honore, pro vino, G. 2. 4.

‘ Aspicis

' *videſne hæc? an* vero *fruſtra timemus te, ô pater, cum* ' *vibras fulmina? an fulgura* ' *vana in nubibus terrent men-* ' *tes, & edunt inutiles ſonos?* ' *Mulier, quæ vaga in regione* ' *noſtra condidit parvam ur-* ' *bem emptione, cui dedimus* ' *litus colendum, cui* impoſui- ' mus *conditiones loci: reji-* ' *cit nuptias noſtras, & admi-* ' *ſit in regnum Æneam mari-* ' *tum. Et nunc ille Paris cum* ' *comitatu effœminato, ſubliga-* ' *tus mitrâ Lydiâ* circa *men-* ' *tum & capillos delibutos fru-* ' *itur prædâ: nos ſcilicet in-* ' *ferimus dona tuis templis, &* ' *ſuſtentamus famem inanem.*'

Omnipotens audiit eum *precantem talibus verbis, & hærentem* ad *aras: & flexit oculos ad urbem regiam, & ad amantes negligentes famæ honeſtæ. Tunc ſic loquitur ad Mercurium, & imperat talia:* ' *Vade, age, fili, advoca Ze-* ' *phyros, & deſcende alis: &* ' *alloquere Trojanum ducem, qui* ' *nunc moratur in Tyria Cartha-* ' *gine, nec conſiderat urbes, à fatis* ſibi *conceſſas: porta per levem aërem mandata mea. Mater ejus for-* ' *moſiſſima non eum nobis pollicita fuerat talem, nec eam ob rem bis eripuit* eum *è Græcorum armis:*

' Aſpicis hæc? an te, genitor, cùm fulmina torques,
' Nequicquam horremus? cæcíque in nubibus ignes
' Terrificant animos, et inania murmura miſcent?
' Fœmina, quæ noſtris errans in finibus urbem
' Exiguam pretio poſuit, cui litus arandum,
' Cuíque loci leges dedimus, connubia noſtra
' Reppulit, ac dominum Æneam in regna recepit.
' Et nunc ille Paris cum ſemiviro comitatu,
' Mæoniâ mentum mitrâ crinémque madentem
' Subnexus, rapto potitur: nos munera templis
' Quippe tuis ferimus, famámq; fovemus inanem.'
Talibus orantem dictis, aráſque tenentem
Audiit omnipotens, oculóſq; ad mænia torſit
Regia, et oblitos famæ melioris amantes.
Tunc ſic Mercurium alloquitur, ac talia mandat:
' Vade, age, nate, voca Zephyros, et labere pennis:
' Dardaniúmq; ducem, Tyriâ Carthagine qui nunc
' Expectat, fatíſque datas non reſpicit urbes,
' Alloquere, et celeres defer mea dicta per auras.
' Non illum nobis genetrix pulcherrima talem
' Promiſit, Graiúmque ideo bis vindicat armis:

NOTÆ.

215. *Paris, &c.*] Æneam vocat Paridem, id eſt, mollem: de eo Æ. 1. 31. Proptereaque Athenæus l. 1. notat Homerum nemini heroum uſum unguentorum, præterquam Paridi, tribuiſſe: erat autem uſus ille præcipue in capillis: unde mox addit, *crinemque madentem. Semiviro comitatu.*] Alludit ad morem Phrygum, apud quos inſignis erat cultus Deæ Cybeles, cujus ſacerdotes exſecabantur, unde molles & effœminati evadebant, vocabanturque *Galli.*

216. *Mœoniâ mitrâ, &c.*] Lydi ex Strabone, l. 13. Priami tempore vocabantur Μήονες, *Mœones*, vel Μαίονες, *Mæones*: paulo poſt *Lydi*, à Lydo rege, Herculis nepote, Æ. 2. 781. *Lydia* porro, Aſiæ minoris mediterranea regio eſt, quæ à poëtis ſolet Phrygiæ annumerari, ex eodem Strabone, l. 14. Ad orientem ac ſeptentrionem habet Phrygiam majorem; ab occidente Æolidem: flumina *Pactolum & Hermum*, aureis arenis inſignia: montem *Tmolum*, vino & croco celebrem: unde regio tota divitiis deliciiſque nobilis fuit. Illic in uſu erat *mitra*, pileum muliebre, incurvum: baccis inſigne, ac redimiculis vinculiſque, quibus mento ſubligabatur.

217. *Subnexus.*] Ita emendo cum Gevartio, Elect. lib. 1. c. 7. Olim legebatur *Subnixus*, literis vel ante Servii tempora male corruptis. Fruſtra quippe Servius interpretabatur, *crinem unguentatum ſubnixum habens*, vel *fiduciâ elatus.* Fruſtra Turnebus explicabat, *ſub mitra crinem ac mentum ſubjectum habens.* Utraque enim interpretatio enſu caret & acumine: noſtra rectior & ſimplicior.

218. *Famam inanem,*] Qua dicor filius tuus, rex Libyæ, conjux Didonis futurus.

219. *Araſque tenentem.*] Mos ſupplicantium ac ſacrificantium: unde Varro apud Macrobium l. 3. 2. ait *aras* dictas olim eſſe *aſas*, quaſi *anſas*, quibus vaſa teneri ſolent; quemadmodum *Valerii & Furii*, prius dicebantur *Valeſii & Fuſii.*

222, *Mercurium.*] De eo, infra, v. 238. Æ. 1. 301. De *Zephyris*, ventis occidentalibus, Ecl. 5. 4. De *Dardanis*, Trojanis, Æ. 1, 239. De *Tyria Carthagine*, ſupra in argumento.

228. *Bis vindicat armis.*] Æneam *Venus* bis è Græcorum armis eripuerat. *Primo*, quando Diomedes in Trojæ obſidione, Æneam ſaxo ita percuſſit, ut is in genua prolapſus haud dubie occiſus fuiſſet, niſi Venus eum peplo circumfuſum eripuiſſet morti, Iliad. 5. 315. *Secundo*, quando Æneas, matris conſilio &

' Sed

'Sed fore qui gravidam imperiis, bellóq; frementem
'Italiam regeret, genus alto à sanguine Teucri
'Proderet, ac totum sub leges mitteret orbem.
'Si nulla accendit tantarum gloriâ rerum,
'Nec super ipse suâ molitur laude laborem:
'Ascanió-ne pater Romanas invidet arces?
'Quid struit? aut quâ spe inimicâ in gente moratur?
'Nec prolem Ausoniam et Lavinia respicit arva?
'Naviget: hæc summa est; hic nostri nuncius esto.'
Dixerat. Ille patris magni parere parabat
Imperio: et primùm pedibus talaria nectit
Aurea; quæ sublimem alis, sive æquora supra,
Seu terram, rapido pariter cum flamine portant.
Tum virgam capit: hâc animas ille evocat Orco
Pallentes, alias sub tristia Tartara mittit;
Dat somnos adimítque, et lumina morte resignat.
Illâ fretus agit ventos, et turbida tranat
Nubila. Jámq; volans apicem et latera ardua cernit
Atlantis duri, cœlum qui vertice fulcit:

'*sed* pollicita fuerat hunc *futurum qui possideret Italiam plenam regnis, & belli cupidam:* qui *probaret originem suam* esse *è nobili sanguine Teucri, & subjiceret imperio* suo *totum orbem. Si nullus splendor tantorum factorum* hunc *movet, nec suscipiet ipse laborem ad suam laudem: an pater invidet Ascanio Romanam urbem? Quid parat? aut quâ spe manet apud gentem inimicam? nec cogitat posteritatem Italicam & campos Lavinios? Navem conscendat: hæc* est *summa, hic sit* illi *nuncius à nobis.'*

Sic locutus erat. Mercurius parabat se ad obediendum jussis magni patris: & primo subligat talaria aurea; quæ, seu supra mare, seu supra terram, ferunt pennis eum *volantem pariter cum rapido vento. Deinde accipit virgam: per hanc ille educit ex inferis animas pallidas, alias dejicit ad tristes inferos, præbet aufertque somnos, & ex morte aperit oculos. Hac instructus pellit ventos & trajicit turbidas nubes. Jamque volans videt cacumen & excelsa latera duri antis, qui capite sustinet cælum:*

Atl

NOTÆ.

auxilio, è Trojano incendio ereptus, & ad fugam incitatus est, Æ. 2. 619. Neque enim iis assentior, qui explicant de ejus congressu cum Achille, ubi à Neptuno morti ereptus est, Iliad. 20. 290. Namque hanc ei opem non Venus, sed Neptunus contulit.

229. *Gravidam imperiis.*] Variis regnis regibusque distinctam ac plenam: qua forma dixit, G. 2. 5. *Pampineo gravidus autumno floret ager.* De *sanguine Teucri*, Trojanorum parentis, Æ. 1. 239. De *orbis* imperio Trojanis Romanisque promisso, Æ. 1. 282.

234. *Ascanio-ne, &c.*] De eo, Æn. 1. 271. Albam condidit, unde prodiit *Roma* per *Romulum*, Albanorum regum sobolem, Æn. 1. 273. 278. De *Ausonia*, Italia, Æn. 3. 171. De *Lavinio*, ab Æ̈nea condita urbe, Æn. 1. 6.

239. *Talaria.*] Calceamenta alata Mercurii: quæ Valerius Flaccus vocat *plantaria:* Statius *alas plantares.*

242. *Virgam.*] Quam dono vicissim accepit ab Apolline Mercurius, cùm ei lyram dedisset. Hac instructus cùm abiret in Arcadiam, incidit in serpentes duos ad pugnam comparatos, projectâque virgâ statim compescuit. Unde pacis symbolum evasit virga illa duobus implexa serpentibus: quam Græci legatis suis dabant, ad pacem & securitatem; vocabantque κηρύκιον, quia *legati*, κήρυκες, ex qua voce Latini virgam ipsam appellaverunt, cum aliqua literarum deformatione, *Caduceum.* De *Orco*, qui pro inferis sumitur, G. 1. 277. De *Tartaro*, profundissimo inferorum loco, G. 1. 36.

244. *Lumina morte resignat.*] 1. Explicat Servius *claudit:* malè: cùm opponuntur *resigno & signo*, id est, *sigillis munio, claudo.* 2. Explicat Turnebus, *aperit in busto:* idque hausit è Plinio l. 11. 37. *Morientibus* oculos *operire, rursusque in rogo patefacere, Quiritum magno ritu sacrum est: ita more condito, ut neque ab homine supremum eos spectari fas sit; & cælo non ostendi, nefas.* Hoc igitur officium tribuit Mercurio: sed quia solebat id fieri à cognatis, antequam busto cadaver imponerent: ideo 3. Explico, *aperit oculos ex morte:* id est, *revocat è morte corpora:* quod quintum officium à primo distinguitur: primum enim est, *quod animas ex Orco evocet*, sive ut Jovi sistat, sive ad alia ministeria: quintum est, quod *corpora ipsa revocet à morte, oculosque corporis aperiat.*

247. *Atlantis.*] *Atlas* mons Africæ maximus, nivoso semper cacumine, Mauritaniam

Arlantis

Atlantis, cui caput piniferum, ſemper circumdatum nigris nubibus, tunditur ventis & pluviis. Nix ſuperjecta tegit humeros: præterea fluvii devolvuntur è mento ſenis, & barba horrida congreſcit glacie. Hic primo ſtetit Mercurius contendens alis æqualibus: hinc delapſus toto corpore ſe impulit ad undas: ſimilis volucri, quæ circa litora, circa rupes piſcoſas volat, demiſſo prope mare. Non aliter proles Cyllenia veniens ab Atlante *avo materno, volabat inter cœlum & terram, ſcindebat aërem & litus arenoſum Libyæ.*

Atlantis, cinctum aſſidue cui nubibus atris
Piniferum caput et vento pulſatur et imbri:
Nix humeros infuſa tegit: tum flumina mento
Præcipitant ſenis, et glacie riget horrida barba.
Hìc primùm paribus nitens Cyllenius alis
Conſtitit; hinc toto præceps ſe corpore ad undas
Miſit; avi ſimilis, quæ circùm litora, circùm
Piſcoſos ſcopulos, humilis volat æquora juxta.
Haud aliter terras inter cœlúmque volabat;
Litus arenoſum Libyæ ventóſque ſecabat
Materno veniens ab avo Cyllenia proles.

Statim atque alatis pedibus attigit caſas; vidit Æneam fundantem arces, & reparantem tecta: illi autem erat enſis interpunctus jaſpide fulvâ, & toga rubeſcebat ex Tyriâ purpurâ pendens ex humeris: quæ ornamenta fecerat opulenta Dido, & diſtinxerat telas ſubtili auro. Statim aggreditur eum his verbis: ‘ *Tu nunc ſtatuis ‘ fundamenta altæ Carthaginis, ‘ & condis pulchram urbem uxori ſerviens, heu, immemor ‘ regni tui & rerum tuarum! ‘ Ipſe rex Deorum, qui poteſtate ſua vertit cœlum & terras, miſit me tibi è cœlo ſplendido: ipſe imperat* me *portare hæc* ſua *mandata per levem aërem: Quid ‘ paras, aut qua ſpe perdis otia in Libyca regione?*

Atlantis, cui caput piniferum, ſemper circumdatum nigris nubibus, tunditur ventis & pluviis. Nix ſuperjecta tegit humeros: præterea fluvii devolvuntur è mento ſenis, & barba horrida congreſcit glacie. Hic primo ſtetit Mercurius contendens alis æqualibus: hinc delapſus toto corpore ſe impulit ad undas: ſimilis volucri, quæ circa litora, circa rupes piſcoſas volat, demiſſo prope mare. Non aliter proles Cyllenia veniens ab Atlante avo materno, volabat inter cœlum & terram, ſcindebat aërem & litus arenoſum Libyæ.

Statim atque alatis pedibus attigit caſas; vidit Æneam fundantem arces, & reparantem tecta: illi autem erat enſis interpunctus jaſpide fulvâ, & toga rubeſcebat ex Tyriâ purpurâ pendens ex humeris: quæ ornamenta fecerat opulenta Dido, & diſtinxerat telas ſubtili auro. Statim aggreditur eum his verbis: ‘ Tu nunc ſtatuis ‘ fundamenta altæ Carthaginis, ‘ & condis pulchram urbem uxori ſerviens, heu, immemor ‘ regni tui & rerum tuarum! ‘ Ipſe rex Deorum, qui poteſtate ſua vertit cœlum & terras, miſit me tibi è cœlo ſplendido: ipſe imperat me portare hæc ſua mandata per levem aërem: Quid ‘ paras, aut qua ſpe perdis otia in Libyca regione?

Atlantis, cinctum aſſidue cui nubibus atris
Piniferum caput et vento pulſatur et imbri:
Nix humeros infuſa tegit: tum flumina mento
Præcipitant ſenis, et glacie riget horrida barba.
Hìc primùm paribus nitens Cyllenius alis
Conſtitit; hinc toto præceps ſe corpore ad undas
Miſit; avi ſimilis, quæ circùm litora, circùm
Piſcoſos ſcopulos, humilis volat æquora juxta.
Haud aliter terras inter cœlúmque volabat;
Litus arenoſum Libyæ ventóſque ſecabat
Materno veniens ab avo Cyllenia proles.
Ut primùm alatis tetigit magalia plantis;
Æneam fundantem arces, ac tecta novantem
Conſpicit: atque illi ſtellatus iaſpide fulvâ
Enſis erat, Tyrióque ardebat murice læna
Demiſſa ex humeris: dives quæ munera Dido
Fecerat, et tenui telas diſcreverat auro.
Continuò invadit: ‘ Tu nunc Carthaginis altæ
‘ Fundamenta locas, pulchráque uxorius urbem
‘ Extruis, heu, regni rerúmque oblite tuarum!
‘ Ipſe Deûm tibi me claro demittit Olympo
‘ Regnator, cœlum et terras qui numine torquet:
‘ Ipſe hæc ferre jubet celeres mandata per auras:
‘ Quid ſtruis? aut quâ ſpe Libycis teris otia terris?

NOTÆ.

à Libya interiore dividens; & ad oceanum occidentalem deſinens: hujus longa ſeries dicitur ab Hiſpanis *montes claros*. In hunc dicitur Atlas rex Mauritaniæ commutatus à Perſeo, aſpectu Meduſei capitis, quod is eum excipere hoſpitio noluiſſet: cum autem eſſet idem Atlas aſtrologiæ peritiſſimus, cœlum dictus eſt humeris ſuſtinere. Hic à Virgilio deſcribitur, quaſi hominis figuram adhuc retinens.

252. *Cyllenius.*] Atlas hic ſeptem Pleïadum pater fuit, G. 1. 138. Harum una *Maia* Mercurium peperit ex Jove, in vertice *Cyllenes*, Arcadiæ montis. Unde Atlas dicitur Mercurii *avus maternus*, id eſt, avus Mercurii ex parte matris.

254. *Avi ſimilis.*] Comparatio illa habituſque Mercurii eſt ex Homero, Odyſſ. 5. 43. Avem vocat Homerus *Laron*, quæ vel eſt fulica, *foulque*, *a coot*, vel ciconia, vel alia, de ea enim varie diſputatur.

259. *Magalia.*] Caſas paſtorum Libyæ, de quibus, G. 3. 340.

261. *Stellatus iaſpide fulvâ.*] Capulus gladii cum vagina, gemmis, quaſi ſtellis interpunctus. De *Iaſpidis* pretioſi lapilli coloribus multa Plinius l. 37. 9. Nulla tamen fulva tota agnoſcitur: ſed aureo tantum diſtincta quaſi pulvere. *Fulvus* autem color mixtus eſt ex rufo & viridi, qualis eſt in leonibus.

262. *Tyrio murice læna.*] *Læna:* Nonnio veſtimentum eſt militare, quod ſupra omnia veſtimenta aſſumitur; ſed facile errare potuit, & *lænam* cum chlamyde confundere: ſiquidem Varroni, Feſto, atque aliis, *læna* veſtimentum eſt duplex, inſtar duarum togarum; atque adeo oblongum, & bello parum commodum. Sacerdotalis fuit veſtis: unde Popilius *Lænas* appellatus eſt, quod ea inditus exiſſet è ſacrificio ad ſeditionem ſedandam. Hyberna etiam videtur fuiſſe ob denſitatem: quare tum conveniens erat Æneæ, qui in hyeme verſabatur, infra, v. 309. *Hyberno moliris ſidere claſſem:* Nomen vel à *lana* multa, ſecundùm Varronem; vel ſecundùm Plutarchum, à Græca voce χλαῖνα, quæ veſtis erat ejuſdem uſus, χλιαίνω, enim eſt *calefacio*. De *Tyrio murice*, purpura, G. 2. 506. De *Olympo*, Theſſaliæ monte, qui pro cœlo ſumitur, Ecl. 5. 56.

‘ Si

'Si te nulla movet tantarum gloria rerum,
'Nec ſuper ipſe tuâ moliris laude laborem:
'Aſcanium ſurgentem, et ſpes hæredis Iüli
'Reſpice: cui regnum Italiæ, Romanáq; tellus
'Debentur.' Tali Cyllenius ore locutus,
Mortales viſus medio ſermone reliquit,
Et procul in tenuem ex oculis evanuit auram.
At verò Æneas aſpectu obmutuit amens;
Arrectæq; horrore comæ, et vox faucibus hæſit.
Ardet abire fugâ, dulcéſq; relinquere terras,
Attonitus tanto monitu imperióq; Deorum.
Heu! quid agat? quo nunc reginam ambire furen-
Audeat affatu? quæ prima exordia ſumat? [tem
Atq; animum nunc huc celerem, nunc dividit illuc,
In partéſque rapit varias, pérq; omnia verſat.
Hæc alternanti potior ſententia viſa eſt. [thum:
Mneſthea, Sergeſtúmq; vocat, fortémque Cloan-
Claſſem aptent taciti, ſocióſque ad litora cogant,
Arma parent; et quæ ſit rebus cauſa novandis,
Diſſimulent: ſeſe interea, quando optima Dido
Neſciat, et tantos rumpi non ſperet amores,
Tentaturum aditus, et quæ molliſſima fandi
Tempora, quis rebus dexter modus. Ocyùs omnes
Imperio læti parent, ac juſſa faceſſunt.
At regina dolos (quis fallere poſſit amantem?)
Præſenſit, motúſque excepit prima futuros,
Omnia tuta timens. Eadem impia Fama furenti
Detulit armari claſſem, curſúmque parari.
Sævit inops animi, totámque incenſa per urbem
Bacchatur: qualis commotis excita ſacris

'*Si nullus ſplendor tantarum*
'*rerum te movet; nec ſuſpicis*
'*ipſe laborem ad tuam laudem;*
'*attende* ad *ſpes hæredis Iuli:*
'*cui imperium Italiæ & Roma-*
'*na terra debentur.*' *Talibus verbis locutus Mercurius fugit aſpectum humanam* in *medio ſermone, & procul abiit ex oculis in levem aërem.*

At vero Æneas ſtupefactus viſu, obmutuit, & capilli præ *horrore arrecti* ſunt, *& vox hætit* in *gutture. Cupit exire fugiendo & deſerere gratam regionem, territus tanto monitu & juſſu Deorum. Heu! quid faciat? quo alloquio audeat circumvenire reginam amantem? unde capiat primum initium? & nunc huc, nunc illuc diſtrahit animum, & trahit in diverſas partes, & volvit per omnia. Hoc conſilium viſum eſt melius ponderanti. Vocat Mneſtheum, & Sergeſtum, & fortem Cloanthum:* jubetque *ut inſtruant claſſem ſecreto, & congregent ſocios ad litus, & præparent arma; & celent, quæ ſit cauſa mutandarum rerum: interim, dum bona Dido ignorat, & non ſuſpicatur abrumpi tantos amores, ſe quæſiturum aditus, & quæ tempora loquendi* erunt *commodiſſima; quæ via negotii conficiendi tutiſſima. Celeriter omnes obediunt læti mandato, & exequuntur juſſa.*

Sed regina præſenſit fraudem (quis poſſit decipere amantem?) & cognovit prima tumultum futurum, metuens omnia vel *tutiſſima. Eadem Fama nunciavit amanti, claſſem inſtrui, & parari diſceſſum. Furit impos mentis, & inflammata bacchatur per totam urbem: qualis Baccha incitata quaſſatis ſimulacris,*

NOTÆ.

275. *Regnum Italiæ, Romanaque tellus.*] Tellus, Romana olim dicenda; ſupra, v. 234.

288. *Mneſthea, &c.*] Accuſativus Græcus, pro Latino *Mneſtheum.* De eo, deque *Sergeſto*, & *Cloantho*, Æ. 5. v. 116.

301. *Bacchatur, &c.*] Didonem comparat Bacchi comitibus fœminis: quæ ipſum ex India victorem temulentæ ſequebantur, lynces ac tigres ejus currui ſubligatas commovebant, coronatæ pampino, thyrſis armatæ ſive haſtis, pampino atque hedera implicatis. Hinc 1. *Bacchæ* vocatæ ſunt & *Thyades*, à θέω, *curro*, vel à θύω, *ſacrifico, impetu feror.* 2. Harum exemplo, ſacra ſibi à mulieribus fieri deinceps voluit, quæ dicta ſunt ὄργια, *Orgia*, ab ὀργὴ, *ira*, quia cum furore peragebantur. 3. Cithæron ſacris illis celebris, mons Bœotiæ, pars Parnaſſi ut quibuſdam videtur: & vero pars aliqua Parnaſſi dicata fuit Baccho, Ecl. 7. 25. 4. Sacra illa imprimis tertio quoque fiebant anno; & Athenienſes ante inſtitutas Olympiadas, per Dionyſia ſive Bacchica feſta ſolebant tempora diſtinguere: vocabantque feſta illa τριετηρικὰ, *tricterica*, id eſt, *triennalia*,

quando orgia triennalia ſtimulant eam *audito Baccho, & Cithæron invitat* eam *nocturno tumultu. Denique ultro alloquitur Æneam his verbis:*
‘ *Etiamne, ô perfide, ſperaſti*
‘ *poſſe celare tantum crimen;*
‘ *et tacitus abire è mea regione?*
‘ *Nec te amor noſter, nec te*
‘ *dextra olim data, nec Dido*
‘ *retinet peritura crudeli morte?*
‘ *Imo etiam ſtruis claſſem hyemali tempore, & properas*
‘ *navigare per mare inter medios Aquilones, crudelis!*
‘ *Quid? ſi non quæreres regionem externam & ſedes incognitas, ſed ſi vetus Troja*
‘ *ſtaret:* an *claſſe peteretur à te*
‘ *Troja per mare procelloſum?*
‘ *An fugis me? ego oro te per*
‘ *has lacrymas & dexteram*
‘ *tuam (ſiquidem ipſa nihil*
‘ *aliud reſervavi mihi jam*
‘ *miſeræ) per conjugium noſtrum, per nuptias inchoatas;*
‘ *ſi bene merui quicquam de te,*
‘ *aut ſi quicquam meum fuit*
‘ *gratum tibi: miſerere domus*
‘ meæ *cadentis; &, ſi quis*
‘ *adhuc aditus eſt precibus,*
‘ *precor depone hoc conſilium.*
‘ *Propter te populi Libyæ &*
‘ *reges Numidarum oderunt*
‘ me, *& Tyrii infenſi ſunt*
‘ mihi: *propter eundem te*
‘ *pudor periit, & prima fama,*
‘ per *quam unicam attingebam*
‘ *aſtra: cui relinquis me morituram, ô hoſpes? ſiquidem*
‘ *hoc unum nomen ſupereſt de conjuge.* ‘ *Quid expecto? an ut Pygmalion frater diruat muros meos?*
‘ *aut Iarbas Getulus trahat* me *captivam? Saltem ſi ante fugam aliqua proles mihi ſuſcepta fuiſſet de*
‘ *te, ſi parvulus aliquis Æneas mihi luderet* in *aula, qui te tantummodo vultu repræſentaret;*

Thyas, ubi audito ſtimulant trieterica Baccho
Orgia, nocturnúſque vocat clamore Cithæron.
Tandem his Æneam compellat vocibus ultro:
‘ Diſſimulare etiam ſperâſti, perfide, tantum
‘ Poſſe neſas, tacitúſque meâ decedere terrâ?
‘ Nec te noſter amor, nec te data dextera quondam,
‘ Nec moritura tenet crudeli funere Dido?
‘ Quin etiam hyberno moliris ſidere claſſem,
‘ Et mediis properas Aquilonibus ire per altum,
‘ Crudelis! Quid? ſi non arva aliena domóſque
‘ Ignotas peteres, et Troja antiqua maneret;
‘ Troja per undoſum peteretur claſſibus æquor?
‘ Méne fugis? per ego has lacrymas dextrámque
‘ tuam, te,
‘ (Quando aliud mihi jam miſeræ nihil ipſa reliqui)
‘ Per connubia noſtra, per inceptos Hymenæos;
‘ Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quicquam
‘ Dulce meum: miſerere domûs labentis, et iſtam,
‘ Oro, ſi quis adhuc precibus locus, exue mentem.
‘ Te propter Libycæ gentes, Nomadúmq; tyranni
‘ Odêre, infenſi Tyrii: te propter eundem
‘ Extinctus pudor, et, quâ ſolâ ſidera adibam,
‘ Fama prior: cui me moribundam deſeris, hoſpes?
‘ Hoc ſolum nomen quoniam de conjuge reſtat.
‘ Quid moror? an mea Pygmalion dum mœnia frater
‘ Deſtruat? aut captam ducat Getulus Iarbas?
‘ Saltem ſi qua mihi de te ſuſcepta fuiſſet
‘ Ante fugam ſoboles, ſi quis mihi parvulus aulâ
‘ Luderet Æneas, qui te tantùm ore referret;

NOTÆ.

à τρία & ἔτος, *annus.* 5. Noctu fiebant: unde dicebantur νυκτήλια, *nyctelia*, à νὺξ, νυκτὸς, *nox.* 6. *Commotis ſacris:* id eſt, vel quaſſatis thyrſis, ſacris Baccho haſtis, de quibus, Ecl. 5. 29. vel commoto, quod circumferebant, Bacchi ſimulacro: unde Horatius Od. l. 1. 18. 11. *Non ego te, candide Baſſareu, invitum quatiam.*

305. *Diſſimulare, &c.*] Tres habet partes hæc oratio. PROPOSITIONEM, qua conſtituit non eſſe Æneæ clam fugiendum, idque per interrogationem duobus primis verſibus comprehendit. CONFIRMATIONEM per quinque rationes. 1. Eſt *Amor.* 2. *Data dextera* & fides. 3. Pietas in moriturum *crudeli funere.* 4. Incommoda itineris, *hyberno ſidere.* 5. Comparatio à majori ad minus: Non peteres Trojam hac tempeſtate, ergo multo minus *arva aliena & domos ignotas.* PERORATIONEM, ſive affectuum commotionem, in qua maxima vis eſt. Nam, 1. Obſecrationes adhibet per ſacratiſſima & cariſſima quæque. 2. Commemorat beneficia, odium exterorum & ſuorum, extinctum pudorem, famam amiſſam. 3. Exponit ſolitudinem ſuam & pericula, quibus ad mortem certiſſime adigetur. 4. Videtur aliquid Æneæ concedere, ut viciſſim aliquid obtineat; precaturque ſaltem ut expectet, dum aliqua ſibi ſuperſit ex eo ſoboles.

310. *Aquilonibus.*] De iis ſeptentrionalibus ventis, Ecl. 7. 51. De *Hymenæo*, nuptiali Deo,

‘ Non

'Non equidem omnino capta aut deſerta viderer.'
Dixerat. Ille Jovis monitis immota tenebat
Lumina, et obnixus curam ſub corde premebat.
Tandem pauca refert; 'Ego te, quæ plurima fando
'Enumerare vales, nunquam, regina, negabo
'Promeritam: nec me meminiſſe pigebit Eliſæ,
'Dum memor ipſe mei, dum ſpiritus hos reget artus.
'Pro re pauca loquar. Nec ego hanc abſcondere furto
'Speravi, ne finge, fugam; nec conjugis unquam
'Prætendi tædas, aut hæc in fœdera veni.
'Me ſi fata meis paterentur ducere vitam
'Auſpiciis, et ſponte meâ componere curas;
'Urbem Trojanam primùm dulcéſque meorum
'Relliquias colerem, Priami tecta alta manerent,
'Et recidiva manu poſuiſſem Pergama victis.
'Sed nunc Italiam magnam Grynæus Apollo,
'Italiam Lyciæ juſſêre capeſſere ſortes:
'Hic amor, hæc patria eſt. Si te Carthaginis arces

'equidem non plane viderer
'decepta aut derelicta.'
Sic locuta fuerat. Ille juſſu
Jovis tenebat immotos oculos,
& obſtinatus coërcebat curam
in animo. Tandem repoſuit
hæc pauca: 'Ego, ô regina,
'nunquam negabo te meruiſſe
'de me *multa, quæ loquendo*
'potes enumerare: nec me
'pœnitebit recordari Eliſæ;
'quamdiu ipſe recordabor mei,
'dum anima movebit iſta mem-
'bra. Dicam pauca pro ſtatu
'rei. Nec ego ſperavi tegere
'ſilentio hanc fugam, ne fingas
'id tibi; ſed etiam nunquam
'prætexui faces maritales, aut
'veni huc ad has nuptas.
'Si fata permitterent me tranſ-
'igere vitam mea voluntate,
'& conſtituere negotia meo ar-
'bitratu: primo venerarer
'Trojanam urbem & dulces
'reliquias meorum, & ſtarent
'alta palatia Priami, et manu
'condidiſſem victis Pergama
'reſtituta. Sed jam Grynæus
'Apollo magnam Italiam, Lycia oracula Italiam imperaverunt me quærere: hic eſt amor, hæc
'patria. Si munimenta Carthaginis

NOTÆ.

G. 3. 60. De *Nomadibus*, qui & *Numidæ* dicuntur, ſupra, v. 40. De *Pygmalione*, v. 44. De *Iarba*, v. 36.

333. *Ego te, quæ, &c.*] Tres habet partes Æneæ reſponſio. CONFESSIONEM acceptorum beneficiorum, pro quibus gratum animum pollicetur: idque locum habet exordii. NEGATIONEM furtivæ fugæ: immò & conjugii, quod legitimum non fuit, & ſine ſolemnibus ceremoniis, ſupra v. 166. EXCUSATIONEM. 1. Quia primum ipſius conſilium fuit Trojam inſtaurare in Phrygia: quo in ſexu rerum, conjux Didonis eſſe non poterat. 2. Quia Dii in Italiam ipſum etiam repugnantem miſerunt; quod alterum fuit conjugii impedimentum. 3. Comparatione à pari; quia ſi Diis ipſa paruit, & eorum juſſu Carthagine detinetur, quidni ipſe ſequatur Deos in Italiam? 4. Quia cogitur iis obſequi, & paternæ umbræ, & ipſius Mercurii admonitu. 5. Quia fatis jubetur Aſcanio regnum parare, quo careret in Libya, ubi regnum ad ſuam ex Didone ſobolem pertineret. Fatendum tamen orationem illam, ſi Deorum juſſa excipias, ſane eſſe ſubfrigidam.

340. *Meis Auſpiciis.*] Mea voluntate atque ſponte, meo arbitratu. Mos enim erat veterum, ut gravius nihil, niſi prius captatis auſpiciis, ſuſciperent. Atque ita non ſuis auſpiciis rem gerere, eſt non ſuâ voluntate.

344. *Recidiva.*] Vide notam ad lib. 7. v. 322.

345. *Grynæus, &c.*] *Grynium*, in Æolide, Aſiæ minoris maritima regione, ad occidentem Lydiæ: ubi vetus oraculum, & templum Apollinis ſumptuoſum. Sic Strabo, l. 13. De eo, Ecl. 6. 72. *Lycia*, ejuſdem Aſiæ minoris regio ad meridiem, urbem habuit *Patarum*, ubi celebre etiam oraculum Apollinis, de quo ſupra, v. 143. Hinc Apollo *Grynæus* & *Patareus* dictus eſt; & quanquam Æneas Phœbi monita de quærenda Italia, neque Pataræ accepiſſet; ſed in inſula Delo, apud Annium regem, Æn. 3. 97. & in Epiro, apud Helenum regem, Æn. 3. 381. per hæc tamen communia nomina *Grynæi* & *Lycii*, unus idemque Apollo, ejuſque oraculum, non locus ſignificatur. Sic in ipſo Delio templo, Apollinem nuncupat *Thymbræum*, cum Thymbra ſit in Troade, Æn. 3. 85.

346. *Sortes.*] *Oracula*, quæ conſulentibus modo proſpera, modo adverſa, prout *ſors*, ſive fatum ferebat.

'Phœniſſam,

‘ & visus Libycæ urbis retinet
‘ te Phœnissam : quæ demum
‘ est tibi invidia, quod Tro-
‘ jani sedeant in Italica terra?
‘ licet nos quoque quærere regna
‘ externa. Umbra aspera An-
‘ chisæ solicitat me in somnis,
‘ quoties nox tegit terras humi-
‘ dis tenebris, quoties lucida si-
‘ dera oriuntur. Solicitat me
‘ puer Ascanius, & injuria fa-
‘ cta dilecto capiti ejus, quem
‘ privo regno Italiæ et terris
‘ fatalibus. Nunc etiam nun-
‘ cius Deorum, missus ab ipso
‘ Jove (atteſtor utrumque De-
‘ um) portavit ejus jussa per
‘ levem aërem : ipse vidi De-
‘ um in luce perspicua ingredi-
‘ entem muros, & excepi his
‘ auribus vocem ejus. Cessa
‘ commovere & me & te his
‘ questibus : non sponte peto I-
‘ taliam.’

Talia loquentem Dido *jamdiu infensa intuetur, rotans huc illuc oculos : et totum* Æneam *circumspicit oculis tacitis, et sic irata loquitur :* ‘ *Nec tibi* ‘ *mater est Dea, nec Dardanus* ‘ *auctor familiæ est, ô perfide ;* ‘ *sed Caucasus horribilis duris* ‘ *rupibus peperit te, et Hyrca-* ‘ *næ tigres præbuerunt* tibi *u-* ‘ *bera. Quid enim dissimulo?* ‘ *aut quæ graviora expecto? An gemuit ob fletum meum? an obvertit oculos? an emollitus fudit la-* ‘ *crymas, aut misertus est amantis? Quæ quibus præferam? nunc nunc neque maxima Juno,*

‘ Phœnissam, Libycæque aspectus detinet urbis :
‘ Quæ tandem Ausoniâ Teucros considere terrâ
‘ Invidia est? et nos fas extera quærere regna. 350
‘ Me patris Anchisæ, quoties humentibus umbris
‘ Nox operit terras, quoties astra ignea surgunt,
‘ Admonet in somnis, et turbida terret imago :
‘ Me puer Ascanius, capitisque injuria chari, 354
‘ Quem regno Hesperiæ fraudo et fatalibus arvis.
‘ Nunc etiam interpres Divûm, Jove missus ab ipso
‘ (Testor utrumq; caput) celeres mandata per auras
‘ Detulit : ipse Deum manifesto in lumine vidi
‘ Intrantem muros, vocémque his auribus hausi.
‘ Desine méq; tuis incendere, téq; querelis : 360
‘ Italiam non sponte sequor.’
Talia dicentem jamdudum aversa tuetur,
Huc illuc volvens oculos ; totúmque pererrat
Luminibus tacitis, et sic accensa profatur : [auctor,
‘ Nec tibi Diva parens, generis nec Dardanus
‘ Perfide, sed duris genuit te cautibus horrens 366
‘ Caucasus, Hyrcanæq; admôrunt ubera tigres. [vo?
‘ Nam quid dissimulo? aut quæ me ad majora reser-
‘ Num fletu ingemuit nostro? num lumina flexit?
‘ Num lacrymas victus dedit? aut miseratus aman-
‘ tem est? 370
‘ Quæ quibus anteferam? jam jam nec maxima
‘ Juno,

NOTÆ.

348. *Phœnissam.*] Cum è Phœnicia oriunda sis, Æ. 1. 450. De *Libya*, supra, v. 36. De *Ausonia*, Italia, Æ. 3. 171. De *Hesperia*, Italia, Æ. 1. 534. De *Italia Ascanio promissa*, Æ. 1. 270.

356. *Interpres Divûm.*] Mercurius qui Græce Ἑρμῆς dicitur, quasi ἑρμηνεὺς, *interpres*.

360. *Incendere querelis.*] Sic Æ. 10. 895. *Clamore incendunt cœlum.* Et Æ. 11. 147. *Mœstam incendunt clamoribus urbem.*

362. *Aversa.*] Vel *oculis aversa*, id est, torvis ac retortis oculis intuens : vel *aversa animo.*

365. *Nec tibi Diva parens, &c.*] Erumpit Didonis furor in hanc supremam orationem, qua 1. Negat ea quæ jactaverat, v. 12. de divino Æneæ genere. 2. Æneam incusat ; quod nec gemitu, nec aspectu, nec fletu dignatus & flentem & amantem fuerit. 3. Deos incusat ipsos, quod hæc impune sinant abire. 4. In Æneam iterum, ut in ingratum invehitur : commemoratione beneficiorum quinque. 5. Ut in mendacem, qui oracula, Deorumque jussa fugæ prætexat : quod refutat negando curam rerum mortalium Diis inesse. 6. Per correctionem, negat se velle mendacia illius refellere : tum addit concessionem deluforiam, & comminationem futuri naufragii, perpetuarumque post mortem inimicitiarum. Ubi notandum, eam ex animi perturbatione Deos modo iniquos dicere, modo rerum humanarum negligentes incusare, modo pios appellare, à quibus justam perfidiæ ultionem speret. 7. Denique sequitur ex furore deliquium.

365. *Dardanus.*] Auctor Trojanorum, Æn. 1. 239.

367. *Caucasus, Hyrcanæque, &c.*] *Caucasus*, mons Asiæ, præ cæteris altus & scopulosus, inter mare Euxinum & Caspium : *Hyrcania*, olim Parthiæ pars ad meridiem Caspii maris, nunc *Tabereſtan*, sub ditione Persarum : regio pantheris ac tigribus infesta.

271. *Quæ quibus anteferam, &c.*] Inter quæ omnia immanitatis signa, quænam aliis majora dicam ?

‘ Nec

‘ Nec Saturnius hæc oculis pater aſpicit æquis.
‘ Nuſquam tuta fides. Ejectum litore, egentem
‘ Excepi, et regni demens in parte locavi :
‘ Amiſſam claſſem, ſocios à morte reduxi.
‘ Heu ! furiis incenſa feror. Nunc augur Apollo,
‘ Nunc Lyciæ ſortes, nunc et Jove miſſus ab ipſo
‘ Interpres Divûm fert horrida juſſa per auras.
‘ Scilicet is ſuperis labor eſt, ea cura quietos
‘ Sollicitat? Neque te teneo, neque dicta refello.
‘ I, ſequere Italiam ventis, pete regna per undas.
‘ Spero equidem mediis, ſi quid pia numina poſſunt,
‘ Supplicia hauſurum ſcopulis, et nomine Dido
‘ Sæpe vocaturum. Sequar atris ignibus abſens :
‘ Et, cùm frigida mors animâ ſeduxerit artus,
‘ Omnibus umbra locis adero : dabis, improbe, pœnas :
‘ Audiam, et hæc manes veniet mihi famâ ſub imos.’
His medium dictis ſermonem abrumpit, et auras
Ægra fugit : ſéque ex oculis avertit et aufert,
Linquens multa metu cunctantem et multa parantem
Dicere. Suſcipiunt famulæ, collapſáque membra
Marmoreo referunt thalamo, ſtratíſque reponunt.
At pius Æneas, quanquam lenire dolentem
Solando cupit, et dictis avertere curas ;
Multa gemens magnóq; animum labefactus amore ;
Juſſa tamen Divûm exequitur, claſſémque reviſit.
Tum vero Teucri incumbunt, et litore celſas

‘ *nec pater Saturnius videt hæc*
‘ *juſtis oculis. Nullibi certa eſt*
‘ *fides. Excepi* Æneam *expul-*
‘ *ſum è litore, egenum ; &*
‘ *ſtulta conſtitui eum in parte*
‘ *regni : ſervavi naves amiſſas*
‘ *& ſocios à morte. Heu ! ra-*
‘ *pior inflammata à furiis.*
‘ *Nunc Apollo vates, nunc ora-*
‘ *cula Lycia, nunc nuncius De-*
‘ *orum miſſus ab ipſo Jove*
‘ *portat per aërem dura man-*
‘ *data. Quaſi vero is eſſet*
‘ *labor Deorum, & ea cura*
‘ *vexaret eos tranquillos. Ne-*
‘ *que te retineo, neque refuto*
‘ quæ *dixiſti. I, pete ventis*
‘ *Italiam, quære regna per*
‘ *mare. Equidem, ſi juſti Dii*
‘ *poſſunt aliquid, ſpero* te *lui-*
‘ *turum pœnas in mediis ſco-*
‘ *pulis, & ſæpe nomine appel-*
‘ *laturum Didonem. Perſequar*
‘ te *nigris ignibus*, licet *abſ-*
‘ *ens : & poſtquam frigida*
‘ *mors ſeparaverit corpus* ab *a-*
‘ *nima, adero umbra cunctis lo-*
‘ *cis : ſolves* mihi *pœnas, ô*
‘ *improbe : audiam, & hæc*
‘ *fama* pœnarum tuarum *ve-*
‘ *niet ad me apud inferos pro-*
‘ *fundos.’ His prolatis in-*
terrupit medium ſermonem, & afflicta fugit lucem, & ſe abducit & aufert aſpectu, relinquens Æneam *metu tardantem* dicere *multa, & parantem dicere multa. Suſtinent* eam *famulæ : & reportant in marmoreum cubiculum membra defecta, locantque* ea *in lecto.*

At pius Æneas, quamvis optet conſolando placare mœrentem, & pellere curas ſermonibus, multum gemens, & concuſſus animo propter *amorem : tamen obſervat juſſa Deorum ; & repetit claſſem. Tunc autem Trojani incumbunt* operi, *& è toto littore altas*

NOTÆ.

371. *Jam jam nec, &c.*] Sed quid mirum ſi eſt in me iniquus Æneas? cum nec Juno quidem Carthaginis & conjugii perinde tutrix ; nec Jupiter quidem ipſe, Saturni filius & Junonis conjux, æquis oculis hæc in me ab illo commiſſa ſcelera aſpiciant.

373. *Nuſquam tuta fides.*] Nec apud homines, qui eam temere violant ; nec apud Deos, qui eam impune violari ſinunt.

380. *Neque dicta refello, &c.*] Senſus eſt : Oracula quidem & juſſa illa à te ficta ſunt : poſſem fraudem tuam eaque refellere : ſed nec refello, nec te hic ultra retineo : *I, ſequere Italiam*, &c.

383. *Supplicia hauſurum.*] Pro *hauſturum* : id eſt, fluctibus ſubmergendum, ſuffocandum aquis, quibuſcum mortem *hauriat*. *Dido.*] In accuſativo Græco.

384. *Sequar atris ignibus abſens.*] Inſtar furiæ tibi adhærebit abſentis & derelictæ Didonis memoria.

385. *Anima, &c.*] Tribuuntur Ovidio quatuor hi verſus :

Bis duo ſunt homini : manes, caro, ſpiritus, umbra :
Quatuor iſta loci bis duo ſuſcipiunt.
Terra tegit carnem, tumulum circumvolat umbra,
Orcus habet manes, ſpiritus aſtra petit.

Ex quibus erui poteſt hujus loci ſenſus : *Cum mihi mors* carnem à ſpiritu, *corpus ab anima ſeparaverit :* umbra *mea te ſemper inſequetur : & fama ſupplicii tui ſub terras perveniet ad* manes *meos.* Hæc fuſius, *Æ.* 6. 748.

detrahunt naves : natant unctæ naves : & nautæ *portant remos virescentes, & ligna è sylvis* adhuc *informia, desiderio fugiendi. Videas* eos *exeuntes, & erumpentes ex urbe tota. Et quemadmodum formicæ, quando deprædantur magnum cumulum frumenti, providæ in hyemem, & seponunt in latebris : nigra turba incedit* per *agros, & subvehunt prædam angusto tramite inter herbas : partim obnixæ humeris propellunt magna grana : partim colligunt turmas, & accelerant morantes ; omnis semita fervet labore.*

Quis tunc sensus erat *tibi, ô Dido, spectanti talia ? aut quos emittebas gemitus ? cum ex alta arce spectares litora undique æstuare, & aspiceres coram oculis totum mare turbari tantis clamoribus ? Improbe amor, quid non cogis* facere *animos hominum ? Cogitur rursus descendere ad lacrymas : rursus oppugnare* Æneam *precando, & supplicando subjicere animum amori : ne omittat quicquam intentatum,* antequam *frustra moriatur.* ‘ *Anna,* inquit, *cernis circum properari toto litore : undique collecti sunt : jam vela invitant ventos,*

Deducunt toto naves : natat uncta carina :
Frondentésque ferunt remos, et robora sylvis
Infabricata, fugæ studio.
Migrantes cernas, totáque ex urbe ruentes :
Ac veluti ingentem formicæ farris acervum [nunt :
Cùm populant, hyemis memores, tectóque repo-
It nigrum campis agmen, prædámque per herbas
Convectant calle angusto : pars grandia trudunt
Obnixæ frumenta humeris : pars agmina cogunt,
Castigántque moras : opere omnis semita fervet.
Quis tibi tunc, Dido, cernenti talia sensus ?
Quósve dabas gemitus ? cùm litora fervere latè
Prospiceres arce ex summâ, totúmque videres
Misceri ante oculos tantis clamoribus æquor ?
Improbe amor, quid non mortalia pectora cogis ?
Ire iterum in lacrymas, iterum tentare precando
Cogitur, et supplex animos submittere amori :
Ne quid inexpertum, frustra moritura, relinquat.
‘ Anna, vides toto properari litore circúm.
‘ Undique convenêre : vocat jam carbasus auras,

NOTÆ.

398. *Uncta carina.*] Pice aliaque pingue materia perlitæ naves, quarum trabs infima *carina* est.

399. *Frondentes remos.*] Non elaboratos aut siccos ; sed adhuc recentes ex arbore, immò & frondibus vestitos : hyems enim tunc deflectebat in ver : quam tamen hyemem simpliciter vocat Dido, Æneæ deterrendi causa, v. 309. *Hyberno moliris sidere classem.* Ver autem optime congruit cum iis quæ dicentur, Æ. 5. 46. *Robora.*] Duriora grandioraque ligna, ad malos conficiendos. De *robore*, quod aliquando pro specie glandiferæ arboris sumitur, sæpius pro duriore quovis ligno, G. 1. 162.

402. *Ac veluti.*] Trojanorum laborem cum formicarum sedulitate comparat : *Parvula namque exemplo est magni formica laboris,* inquit Horat. Sat. l. 1. 1. Expressa est ista comparatio ex paræneſi Phocylidis, quæ legitur apud Hortensium. *Far.*] plur. *farra*, frumenti species est puriſſimi. *Callis.*] Est semita quæ *callo* pedum induruit. *Semita.*] Angusta via, quasi *semi iter.*

407. *Castigantque moras.*] Accelerant, ac veluti increpant morantes.

409. *Litora fervere.*] *Æstuare*, nautis, Trojanis, aliis referta esse. Utraque translatio petitur ab æstu, et aquis ferventibus, quæ, dum ebulliunt, confertim ac tumultuoso impetu miscentur inter se, multiplicantur, intumescunt.

416. *Anna, vides, &c.*] Dido jam Æneæ diriſſima quæque comminata atque imprecata fuerat, v. 381. Nunc suadet Annæ, ut eum supplex adeat pro se : more amantum, qui nunc minis, nunc precibus agunt : jam furiosi, mox dejecti, nusquam sibi similes. Oratio tres habet partes. 1. Exponit præsens profectionis periculum. 2. Rogat Annam, ut Æneam adeat : tum quia colitur ab Ænea, tum quia novit ipsa pertentare ejus animum. 3. Docet eam argumenta, quibus eum à profectione deterreat, eaque tria. 1. Quod nihil in eum hostile Dido commiserit. 2. Quod nondum commoda sit navigationi tempestas. 3. Quod non jam conjugium, sed breve tantum tempus petat, ut dolori assuescat suo, ejusque absentiæ.

417. *Carbasus.*] Plur. *Carbasa.* Lini genus ; quo & vela, & vestes etiam fiunt : in Hispania inventus est circa Tarraconem, ex Plin. l. 19. 1.

‘ Puppibus

' Puppibus et læti nautæ impoſuêre coronas.
' Hunc ego ſi potui tantum ſperare dolorem,
' Et perferre, ſoror, potero. Miſeræ hoc tamen unum
' Exequere, Anna, mihi: ſolam nam perfidus ille
' Te colere, arcanos etiam tibi credere ſenſus;
' Sola viri molles aditus et tempora nôras.
' I, ſoror, atque hoſtem ſupplex affare ſuperbum:
' Non ego cum Danais Trojanam exſcindere gentem
' Aulide juravi, claſſémve ad Pergama miſi:
' Nec patris Anchiſæ cineres manéſve revelli.
' Cur mea dicta negat duras demittere in aures?
' Quò ruit? extremum hoc miſeræ det munus aman-
' Expectet facilémq; fugam, ventóſq; ferentes. [ti:
' Non jam conjugium antiquum, quod prodidit, oro:
' Nec pulchro ut Latio careat, regnúmq; relinquat.
' Tempus inane peto, requiem ſpatiúmq; furori,
' Dum mea me victam doceat fortuna dolere.
' Extremam hanc oro veniam: miſerere ſororis:
' Quam mihi cùm dederit, cumulatum morte re-
' mittam.'

' & nautæ hilares addiderunt
' puppibus coronas. Ego, ſi po-
' tuiſſem præſentire tantam ca-
' lamitatem, poſſem etiam eam
' ſuſtinere. Tamen, ô Anna,
' fac iſtud ſolum mihi miſeræ:
' nam perfidus ille ſolebat te
' ſolam revereri, etiam tibi com-
' mittere ſecretos ſenſus: ſola
' cognoſcebas tempora, & com-
' modos aditus ad illum. I, ſo-
' ror, & ſupplex alloquere ho-
' ſtem ferocem. Non ego jura-
' vi cum Græcis in Aulide, e-
' vertere Trojanam gentem, aut
' miſi naves adverſus Trojam:
' nec effodi cineres & umbram
' patris Anchiſæ. Cur abnuit
' excipere rigidis auribus meos
' ſermones? Quo vadit? Con-
' cedat ultimum hoc munus mi-
' ſeræ amanti: expectet commo-
' dam fugam, & ventos oppor-
' tunos. Non jam peto antiquum
' conjugium, quod violavit: nec
' ut abſtineat pulchro Latio, &
' deſerat regnum. Peto tempus
' leve, quietem & moram ad a-
' morem extinguendum: donec ſors mea me domitam aſſuefaciat huic dolori. Hoc precor ab illo bene-
' ficium ultimum: miſerere ſororis: cum mihi hoc dederit, dimittam illam expletum etiam morte mea.'

NOTÆ.

418. *Coronas.*] Mos nautarum cum ſolverent, & appellerent, in ſignum lætitiæ. G. 1. 303. *Ceu preſſæ cum jam portum tetigere carinæ, Puppibus & læti nautæ impoſuere coronas.* Imponebant autem præcipue puppibus, quia in ea navis parte ſacrarium erat.

419. *Hunc ego ſi potui, &c.*] *Si potuiſſem:* mutatio modi, ut ſupra, v. 27. *Ante pudor quam te violo:* id eſt, *violem.* Et ſenſus eſt; Quamvis non poſſim perferre, *tamen* hoc mihi ſolatium qualecumque exhibe, *I, ſoror, atque hoſtem affare,* &c.

426. *Aulide juravi.*] *Aulis* Tanagræorum pagus eſt, in ora Bœotiæ, loco ſaxoſo, ad Euripum Eubœæ appoſitus, non longe à Chalcide: portum habet duplicem; quo convenit Græcorum claſſis navium mille, ad Trojanam expeditionem proficiſcens. Hic cum in illo Græcorum conventu Agamemnon rex Mycenarum cervam, Dianæ Aulidenſi ſacram, inter venandum occidiſſet, ventis adverſis detenta claſſis fuit, donec admonitus à Calchante Agamemnon Iphigeniam filiam ſuam Dianæ immolaret, Æn. 2. 116. De *Danais,* Græcis, Æ. 1. 34. De *Pergamis,* arce Trojæ, Æ. 1. 470.

427. *Anchiſæ cineres manéſve.*] Grave crimen apud veteres, violare mortuorum ſepulcra. De *manibus* ſupra, v. 385. De *Latio,* Italiæ parte, Æ. 1. 10.

435. *Veniam.*] Favorem ac beneficium, Æ. 1. 523.

Miſerere ſororis.] Extremum hoc ab illo beneficium peto: miſerere igitur ſororis, & fac ut illud obtineam.

436. *Quam mihi cum dederit, cumulatum morte remittam.*] Ita, collatis exemplaribus, hunc verſum totius operis difficillimum, & maxime luxatum, emendo. Et ſenſus eſt: *Hoc beneficium moræ paulò longioris, hanc gratiam extremam cum mihi contulerit; remittam illum, dimittam, ſinam abire, & mortem meam quaſi cumulum votis ejus adjiciam.* Eſtque hæc amantum locutio, qui perfidis amantibus munus conferre morte ſua exiſtimant: qualis ille paſtor, Ecl. 8. 59. *Præceps aërii ſpecula de montis in undas Deferar: extremum hoc munus morientis habeto.* Habent alii codices, *Quam mihi cum dederis cumulatam morte relinquam,* vel, *cumulata in morte relinquam:* nullo, vel abſurdo ſenſu.

Talibus orabat, taléſque miſerrima fletus
Fértque refértque ſoror : ſed nullis ille movetur
Fletibus, aut voces ullas tractabilis audit.
Fata obſtant : placidáſque viri Deus obſtruit aures.
Ac veluti annoſo validam cùm robore quercum
Alpini Boreæ, nunc hinc, nunc flatibus illinc
Eruere inter ſe certant ; it ſtridor, et altè
Conſternunt terram concuſſo ſtipite frondes :
Ipſa hæret ſcopulis : et quantùm vertice ad auras
Ætherias, tantùm radice in Tartara tendit.
Haud ſecus aſſiduis hinc atque hinc vocibus heros
Tunditur, et magno perſentit pectore curas :
Mens immota manet : lacrymæ volvuntur inanes.
Tum verò infelix fatis exterrita Dido
Mortem orat : tædet cœli convexa tueri.
Quò magis inceptum peragat, lucémq; relinquat,
Vidit, thuricremis cùm dona imponeret aris,
(Horrendum dictu) latices nigreſcere ſacros,
Fuſáq; in obſcœnum ſe vertere vina cruorem.
Hoc viſum nulli, non ipſi effata ſorori.
Præterea, fuit in tectis de marmore templum
Conjugis antiqui, miro quod honore colebat,
Velleribus niveis et feſtâ fronde revinctum.
Hinc exaudiri voces et verba vocantis
Viſa viri, nox cùm terras obſcura teneret :
Soláque culminibus ferali carmine bubo
Sæpe queri, et longas in fletum ducere voces.
Multáque præterea vatum prædicta priorum
Terribili monitu horrificant. Agit ipſe furentem

Talibus verbis *precabatur, & ſoror miſerrima fert ac refert Æneæ tales fletus : ſed ille nullis fletibus movetur, & nulla verba audit exorabilis. Fata obſtant, & Deus occludit Æneæ benignas aures. Et veluti quando Boreæ Alpini nunc hinc, nunc illinc, conantur inter ſe evertere flatibus quercum validam antiquo robore* ; tunc *ſtridor auditur, & trunco profunde commoto folia tegunt terram* ; *ipſa* quercus *hæret rupibus : & tantum radice progreditur ad inferos, quantum cacumine in cœleſtem aërem. Non aliter heros verberatur hinc atque hinc continuis ſermonibus, & magno animo ſentit dolores : animus* tamen *perſtat immutabilis, inutiles lacrymæ defluunt.*

Tunc autem miſera Dido territa fatis rogat mortem : tædet eam *aſpicere concava cœli. Ut magis perficiat conſilium, & abjiciat vitam : vidit, cum imponeret munera altaribus* ubi *tibus crematur,* rem *horribilem dictu, ſacrum liquorem nigreſcere, & vinum effuſum mutare ſe in fœdum ſanguinem. Nulli elocuta* eſt *hoc prodigium, ne ipſi* quidem *ſorori. Præterea fuit in ædibus ſacrarium primi mariti è marmore, quod venerabatur mirabili cultu, cinctum vittis albis & feſtivis foliis. Verba & voces mariti appellantis viſa* ſunt *hinc audiri, cum opaca nox obtegeret terras : & bubo ſolus* viſus eſt, *è tectis ſæpe queri funeſto cantu, & protrahere longas voces in* modum *fletus. Et præterea vaticinia veterum vatum terrent* eam *monitis horrendis. Ipſe crudelis Æneas turbat furentem*

NOTÆ.

442. *Alpini Boreæ.*] De *Borea*, vento ſeptentrionali, Ecl. 7. 51. Hic numero plurali, ut paſſim *Aquilones & Auſiri.* Dicuntur *Alpini*, quia fiant à ſeptentrione : ager autem Mantuanus, unde Virgilius erat, & magna pars Italiæ, Alpibus à ſeptentrione & occidente cingitur. De *Alpibus*, E. 10. 47.

451. *Convexa*, &c.] *Tædet cœlum videre*, id eſt, *vivere. Convexa* dixit, id eſt, *concava :* cancavam enim cæli ſuperficiem duntaxat videmus, non convexam, *Æ.* 1. 314.

454. *Latices nigreſcere*, &c.] Per *latices* lac & aquam intelligit, quæ cum alba vulgo ſint, novo prodigio nigreſcebant : tum vina in cruorem vertebantur. Hæc enim offerebantur in ſacrificiis, vina præſertim, ad libationem, de qua *Æ.* 1. 740.

457. *Templum.*] *Sacrarium*, locus in privata domo, ubi ſtatuam ſervabat Sichæi, primi conjugis : ornatam frondibus, & velleribus niveis, iiſque laneis, quæ *vittæ* dicebantur ; ornamenta non ſacerdotum tantum, ſed & ſtatuarum & victimarum, Ecl. 1. 64. *Æ.* 2. 133.

462. *Sola bubo.*] *Hibou, the owl* ; vulgo maſculini generis, hic fœminini : idque notat Nonnius Marcellus ; idemque legit *ſera*, non *ſola :* utrumque apte, cum *ſero* ſub noctem canat, & loca *ſola* plerumque incolat.

In

In ſomnis ferus Æneas: ſempérque relinqui
Sola ſibi, ſemper longam incomitata videtur
Ire viam, et Tyrios deſertâ quærere terrâ.
Eumenidum veluti demens videt agmina Pentheus,
Et ſolem geminum, et duplices ſe oſtendere Thebas:
Aut Agamemnonius ſcenis agitatus Oreſtes,
Armatam facibus matrem et ſerpentibus atris
Cùm fugit, ultricéſque ſedent in limine Diræ.
Ergo ubi concepit furias evicta dolore,
Decrevítque mori: tempus ſecum ipſa modúmque
Exigit, et mœſtam dictis aggreſſa ſororem,
Conſilium vultu tegit, ac ſpem fronte ſerenat:
'Inveni, germana, viam (gratare ſorori)
'Quæ mihi reddat eum, vel eo me ſolvat amantem.
'Oceani finem juxta, Solémque cadentem,

per ſomnia; & ipſa ſibi *videtur ſemper deſeri ſola, ſemper ire* per *longum iter incomitata, & quærere Carthaginienſes* in *locis deſertis. Quemadmodum Pentheus inſaniens videt turmas furiarum, duoſque Soles, & duas Thebas ſe offerre* ipſi: *vel* quemadmodum *Agamemnonis* filius *Oreſtes*, tam ſæpe *jactatus* in *theatris, quando fugit matrem armatam facibus & nigris anguibus*; & quando *furiæ vindices ſtant ad januam.*

Igitur poſtquam Dido *ſuccumbens dolori ſuſcepit* animo *furias, & ſtatuit mori: ſecum ipſa meditatur tempus & modum, & compellans verbis triſtem ſororem, celat conſilium ſub vultu, & exhilarat frontem ſpe* ſimulatâ: '*O ſoror,* 'inquit, *gratulare ſorori, reperi artem, quæ reſtituet illum mihi, vel me amantem liberabit* ab *illo.* '*Prope terminos Oceani & Solem occidentem,*

NOTÆ.

469. *Eumenidum veluti, &c.*] Furorem Didonis comparat cum furore Penthei & Oreſtis. *Pentheus*, Echionis filius, Cadmi nepos ex Agave filia, rex Thebarum in Bœotia: cum cives à Bacchi veneratione averteret, ipſumque Bacchum, ad ſe ſub Acætæ forma adductum à famulis, carcere includi juſſiſſet: tum in Cithæronem, Bœotiæ montem, ad orgia diſturbanda cucurriſſet, à matre & materteris orgia celebrantibus laceratus eſt. Ita Ovid. Metam. 3. 700. Ita fere & Euripides in Bacchicis: ubi ait Pentheum, antequam in montem abiret, furore immiſſo vexatum à Baccho fuiſſe, v. 848. ipſumque inducit Pentheum ita loquentem, v. 915. Καὶ μὴν ὁρᾶν μοι δύο μὲν ἡλίους δόκω, δισσὰς δὲ Θήβας. *Et vero videre mihi duos quidem Soles videor, dupliceſque Thebas.* Addit Virgilius etiam *agmina Eumenidum*, ſive Furiarum, quæ tres tantummodo ſunt. De quibus, G. 1. 278.

471. *Oreſtes.*] Agamemnonis filius, propter occiſam matrem Clytæmneſtram agitatus ab ejus umbra & Furiis, quæ ſemper ei cum facibus imminere videbantur, Delphos adiit ad conſulendum Apollinem: à quo cum audiſſet ſe Athenis in templo Minervæ expiandum, Furiis templi limen obſidentibus ne exiret, exiit tamen & Athenas profectus, Minervæ judicio cauſam adverſus Furias obtinuit. Hinc dixit Virgilius *in limine*. Ita fere Æſchylus in Eumenidum tragœdia: qua de re cum aliæ ab Euripide aliiſque poëtis tragœdiæ ſcriptæ ſint; ideo dicitur *ſcenis agitatus Oreſtes*. Cætera de eo, Æ. 3. 331. De *Scena*, parte theatri, G. 2. 381. & 3. 24. De *Diris*, Furiis, Æ. 3. 211. G. 1. 278. G. 3. 552.

480. *Oceani finem juxta, &c.*] *Heſperides* tres, *Ægle, Arethuſa, Heſperethuſa*: patrem habuerunt, vel Heſperum Atlantis fratrem; vel Atlantem ipſum, ex Heſperide. Is hortos filiabus attribuit, ubi mala fuere aurea: eoſque cuſtodiendos dedit pervigili draconi: inde Hercules, ab Euryſtheo juſſus, occiſo dracone, mala diripuit. Præter draconem addit Virgilius *ſacerdotem & templum*, fortaſſe Veneris, cui mala dicata erant. Situs hortorum à Virgilio deſcribitur juxta communiorem opinionem, in Mauritania Tingitana, extrema Africæ parte ad occidentem, circa Lixum oppidum: vel in continenti, ſecundùm aliquos: vel in inſula, ſecundùm alios. Hic locus ad orientem habet *Maſſylos* ſive *Maſæſylos*, ad meridiem *Æthiopas* occidentales, & *Atlantem* montem, de quo v. 247. qui mons cum variis nominibus ad Ægyptum uſque pertineat, & Africam univerſam dividat in ſeptentrionalem & meridionalem; ideo veteres poetæ quicquid erat fere gentium ad meridiem Atlantis, Æthiopum nomine comprehendebant, dividebantque in orientales & occidentales. De *Æthiopia* proprie dicto diximus, Ecl. 10. 68. Alii Heſperidum hortos collocant in parte Africæ plane oppoſita, nempe ad orientem in orientali ora Syrtis majoris: quorum errorem refellit Salmaſius ad Solinum. *Mala* porro hortorum, alii *oves* pretioſiſſimi velleris aiunt fuiſſe, quæ ut & *mala*, Græcis dicuntur μῆλα: alii *mala* illa exiſtimant, quæ vel *citrea* vel *aurantia* appellamus; inde ab Her-

' *extrema eſt regio Æthiopum:*
' *ubi magnus Atlas vertit humeris cœlum confixum aſtris*
' *fulgentibus. Inde* oriunda *o-*
' *ſinja eſt mihi ſaga Maſſylæ*
' *nationis, cuſtos templi Heſpe-*
' *ridum, & quæ præbebat ci-*
' *bum draconi, & ſervabat ſa-*
' *cros ramos in arbore, fundens*
' *liquida mella & ſomniferum*
' *papaver. Hæc pollicetur ſe*
' *carminibus reſolvere animos*
' *quos velit: aliis vero injice-*
' *re triſtes curas, retinere a-*
' *quam in fluviis, & retro age-*
' *re ſidera; & evocat infer-*
' *nas umbras. Videbis terram*
' *reboare ſub pedibus, & ornos*
' *delabi è montibus. O dilec-*
' *ta ſoror, atteſtor Deos & te,*
' *tuumque jucundum caput, me*
' *coactam præparari ad magicas artes. Tu tacita, ſub aëre,* in *interiore domo extrue rogum: & ſuper-*
' *pone arma Æneæ, quæ ſceleratus reliquit ſuſpenſa* in *cubiculo,*

' Ultimus Æthiopum locus eſt: ubi maximus Atlas
' Axem humero torquet ſtellis ardentibus aptum.
' Hinc mihi Maſſylæ gentis monſtrata ſacerdos,
' Heſperidum templi cuſtos, epuláſque draconi
' Quæ dabat, et ſacros ſervabat in arbore ramos, 485
' Spargens humida mella ſoporiferúmque papaver.
' Hæc ſe carminibus promittit ſolvere mentes
' Quas velit; aſt aliis duras immittere curas,
' Siſtere aquam fluviis, et vertere ſidera retro:
' Nocturnóſque ciet manes. Mugire videbis 490
' Sub pedibus terram, et deſcendere montibus ornos.
' Teſtor, cara, Deos, et te, germana, tuúmque
' Dulce caput, magicas invitam accingier artes.
' Tu ſecreta pyram tecto interiore ſub auras
' Erige, et arma viri, thalamo quæ fixa reliquit 495

NOTÆ.

cule exportata in Græciam. *Hortos* vero putant inſulas eſſe *Fortunatas*, nunc *Canaries*, infra Lixum quidem, ſed Atlanti proximas, & à litore non admodum diſſitas. Alii volunt eas eſſe, quæ ab antiquis *Heſperides & Gorgades* appellatæ ſunt, nunc *Iſles du cap verd, the iſles of Cape Verd*: ſed illæ multo ad meridiem accedunt magis, & ab Atlante recedunt, ad oſtia Nigri fluvii, a quibus leucis totis centum & quinquaginta diſſitæ ſunt. *Draconem* denique exiſtimant flexuoſum maris fretum fuiſſe, quo horti à continente dividebantur.

482. *Stellis ardentibus aptum.*] Hæc locutio ter reperitur in Ennii fragmentis, unde Virgilius eam hauſit. *Aptum* autem hic, *fixum & connexum* eſt à Græco ἅπτω, *ligo*, Ecl. 7. 13. Sic Lucret. l. 5. 538. *Ex ineunte ævo conjunctam atque uniter aptam.* Et v. 1205. *Stelliſque micantibus æthera fixum*: id eſt, *in quo ſtellæ micantes fixæ ſunt.* Ita: *Stellis ardentibus aptum*, id eſt, *in quo ſtellæ ardentes aptæ & junctæ ſunt.*

486. *Sopiferumque papaver.*] Si pervigil eſſe debuit draco, quomodo ſoporifero papavere ſacerdos eum alebat? Hic multa interpretes. Ego hæc duo. 1. Non ſignificat poëta ſopitum draconem à ſacerdote, ſed nutritum cibis delicatiſſimis. Erat autem in deliciis menſarum ſecundarum apud veteres maſſa quædam dulciaria, toſto ſemine papaveris & melle condita, ex Plin. l. 19. 8. nihilque apud eos fere mellitum erat, quod non eſſet ſparſum etiam papavere. 2. Fortaſſe vult illius ſagæ potentiam extollere, quæ artem etiam ſciret ſopiendi pervigilis draconis: ut Medea apud Ovid. Met. 7, 150. De *manibus*, animis mortuorum, G. 4. 469. De *ornis*, fraxinis ſylveſtribus, Ecl. 6. 71.

493. *Accingier artes.*] Pro *accingi ad artes*: ſuppreſſa præpoſitione, & voce triſyllaba in quadriſyllabam prolata, mare Græcorum; qui infinitivis attexunt ſyllabas. *Accingi*, pro *parari*: morem eorum innuit, qui fluentem veſtem colligunt & cingunt, ut ſint ad opus expeditiores. Cur autem opus erat hoc apparatu? nonne ſibi necem conſciſcere poterat Dido clam ſorore? Poterat enimvero. Sed ſperare etiam poterat, apparatus illius inſolentiâ Æneam fore commovendum. Et pompam illam ex arte adhibuit Virgilius, ut hiſtoriæ aliquo modo ſerviret, quæ Didonem erecto rogo ſibi vitam ademiſſe teſtatur, licet honeſtiorem ob cauſam, ſupra v. 36.

494. *Pyram.*] Struem lignorum ad comburenda cadavera. *Rogus* dicitur, antequam ardeat: vel ῥωγὴ, *fiſſura*, ex Marſilio; vel potius, à *rogandis* Diis, qui cadavere impoſito rogabantur, ex Perotto. *Pyra* dicitur, cum jam ardere cœpit, à πῦρ, *ignis*. *Buſtum*, cum ardere deſiit, vel quaſi bene uſtum, ex Feſto: vel potius, ex Voſſio, ab antiquo *buro*, unde *comburo*, quod eſt à Græco πύρω.

Tecto interiore ſub auras.] Non quidem ſub *tecto*, quod inde arſiſſet: ſed in intimo regiæ receſſu, aperto loco, *ſub auras*. *Tectum* igitur hic pro domo ſumitur, pars pro toto.

495. *Arma, thalamo, &c.*] Et infra, v. 507. *enſem relictum.* Itaque immerito culpant non-

' Impius,

'Impius, exuviáſque omnes, lectúmque jugalem
'Quo perii, ſuperimponas. Abolere nefandi
'Cuncta viri monimenta jubet monſtrátq; ſacerdos.'
Hæc effata ſilet: pallor ſimul occupat ora.
Non tamen Anna novis prætexere funera ſacris
Germanam credit; nec tantos mente furores
Concipit; aut graviora timet, quàm morte Sichæi.
Ergo juſſa parat.

At Regina pyrâ penetrali in ſede ſub auras
Erectâ ingenti, tædis atque ilice ſectâ,
Intendítque locum ſertis, et fronde coronat
Funereâ: ſupèr exuvias, enſémque relictum,
Effigiémque toro locat, haud ignara futuri.
Stant aræ circùm, et crines effuſa ſacerdos
Tercentum tonat ore Deos, Erebúmq; Chaóſq;
Tergeminámq; Hecaten, tria virginis ora Dianæ.
Sparſerat et latices ſimulatos fontis Averni.

*'& omnes veſtes, & lectum con-
'jugalem in quo perii. Placet
'delere omnes reliquias peſſimi
'hominis, & ita docet ſaga.'
Hæc locuta tacet: ſimul pallor invadit vultum. Tamen Anna non putat ſororem celare mortem ſuam ſub illis novis ceremoniis: nec ſuſpicatur animo tantam rabiem; aut timet atrocius quicquam, quam in nece Sichæi. Igitur præparat quæ mandata fuerant.*

Sed regina extructo rogo, è tædis & ilicibus ſectis, ſub aëre, in interiore domo, cingitque locum ſertis, & coronat funebribus foliis: ſuperponit lecto veſtes, & enſem relictum, & imaginem Æneæ, non inſcia futuri caſus. Altaria ſtant circum, & ſaga ſoluta crinibus tonat ore trecentos Deos, & Erebum, & Chaos, & Hecaten triplicem, tria capita virginis Dianæ. Affuderat quoque fictas aquas lacus Averni.

NOTÆ.

nulli Virgilium quod enſis ab Ænea Didoni, à viro mulieri, dono datus ſit. At non ait *datum*, ſed caſu relictum in cubiculo. Nec obſtat, quod eum *munus* appellet, v. 647. Sic enim ait: *non hos quæſitum munus in uſus*, id eſt, *non hos in uſus, quæſitum & comparatum ab Ænea; cui, muneris loco, datus ab aliquo alio fuerat.*

496. *Exuvias.*] Spolia, veſtes, ab *exuo.*

505. *Tædis atque ilice,*] *Tæda*, arbor pinguis, è *picearum* genere, ex qua faces fiebant, quæ ideo *tædæ* vocabantur: *Ilex*, arbor glandifera è quercuum genere, *de l'yeuſe, the holm oak.*

506. *Intenditque locum ſertis, &c.*] Vel pyram, vel parietes loci ubi ſtabat pyra. *Funerea fronde*, verbena ex funeſtis arboribus, cupreſſo, taxo, &c. De *verbenis*, E. 8. 65.

508. *Effigiemque toro, &c.*] Ad amoris affectum, ut ne in morte quidem ab Ænea ſepararetur; in ſpeciem tamen, ad magica ſacra; quibus adhibebantur effigies eorum, in quos illa parabantur, præſertim cereæ, Ecl. 8. 75. De *toro*, lecto, Æ. 3. 224.

509. *Sacerdos.*] Maſſyla, de qua v. 483. De *crinium in ſacris effuſione*, Æ. 3. 370.

510. *Tercentum tonat ore Deos.*] Vel ſecundùm Hortenſium, ſonat *tercentum Deos*, id eſt, *innumeros:* certo numero, pro incerto. Vel ſecundùm Servium, *Ter tonat centum Deos*; id eſt, centum numina Hecates, quæ ſic dicta ab ἑκατὸν, *centum*: qui centum varias habere dicebatur poteſtates, & centum victimis placabatur, & centenarius numerus ipſi ſacer erat.

Erebum.] Vel Deus eſt inferorum ex Chao & Caligine prognatus, paterque Noctis, ſecundùm Hyginum: vel profundiſſima inferorum ſedes, ab ἐρέφω, *tego.*

Chaos.] Vel antiquiſſimus Deorum eſt, unde cæteri propagati, ſecundùm Heſiodum, in Theog. v. 116. Vel prima rerum omnium & confuſa moles, unde orbis eductus eſt, G. 4. 347.

511. *Tergeminam Hecaten, &c.*] Sororem Apollinis, triplici nomine; quippe *Luna* in cœlo, *Diana* in terris, *Proſerpina* in inferis appellabatur. At præterea *Hecate.* Ergo nomine quadruplici, non triplici? Immo *Hecate* nomen non fuit, ſed cognomen, de quo proxime diximus. Eadem quoque tribus capitibus pingebatur, dextro equino, ſiniſtro canino, medio vel humano, vel ſuillo; variant enim auctores. Tum colebatur in triviis. *Virgo* dicitur, quia virginitatis amans, ideoque ſylveſtres mores & venatum coluit. Igitur poëta per *Hecaten & Dianam*, idem dixit, diverſe tamen expreſſit.

512. *Simulatos fontis Averni.*] *Lucus* proprie, non *fons* eſt, in Campania Italiæ, per quem deſcenſus eſſe dicitur ad inferos, G. 2, 161. Cujus aquæ ad magica ſacra celebres dicuntur apud Latinos: an item apud Barbaros & Græcos, non pariter liquet. Fortaſſe *Averna* generatim dicuntur lacus omnes, quorum halitus putris & gravior avibus infeſtus eſt:

Et conquiruntur lanuginoſæ herbæ ſucciſæ falcibus æreis ad Lunam, cum ſucco nigri veneni. Conquiritur etiam Hippomanes, *amor equæ ſubductus, & evulſus è fronte pulli naſcentis. Ipſa* Dido *moritura, exuta calceamentis* circa *unum pedem, in veſte ſuccincta, prope altaria, teſtatur molâ et manibus piis, Deos et aſtra concurrentia ad ſuum fatum: præterea, ſi aliquis Deus æquus et memor curam gerit amantum non æquali nexu* junctorum hunc *implorat.*

Falcibus et meſſæ ad Lunam queruntur ahenis
Pubentes herbæ, nigri cum lacte veneni.
Quæritur et naſcentis equi de fronte revulſus
Et matri præreptus amor.
Ipſa molâ manibúſque piis, altaria juxta,
Unum exuta pedem vinclis, in veſte recinctâ,
Teſtatur moritura Deos, et conſcia fati
Sidera: tum, ſi quod non æquo fœdere amantes
Curæ numen habet, juſtúmq; memórq; precatur.
Nox erat, et placidum carpebant feſſa ſoporem
Corpora per terras, ſylvæque, et ſæva quiêrant
Æquora: cùm medio volvuntur ſidera lapſu:

Nox erat, et corpora fatigata ſomnum capiebant in terris, ſylvæque et aſpera maria quieverant: quando aſtra vertuntur in medio curſu.

NOTÆ.

eſt; inde enim *Avernus* nomen habuit, quaſi ἄορνος, ab α *privativo*, & ὄρνις, *avis*, Æ. 6. 237. Conjecturam firmat Lucret. l. 6. 738. *Nunc age, Averna tibi quæ ſint loca cumque lacuſque.* Aquam autem ejuſmodi à magis ubique expetitam, quippe fœdam & graveolentem, veriſimile eſt. Addit *ſimulatos:* quia communem aquam hoc nomine Dido appellabet, ad fallendam ſororem.

513. *Falcibus et, &c.*] *Ad lunum:* quia putabatur in herbas deſpumare, & inſervire rebus magicis; quippe eadem atque Hecate, Ecl. 8. 69. *Pubentes herbæ*; vel villoſæ & lanuginoſæ: vel grandiores & adultæ, quibus vis inſit major, non teneræ. *Ahenis falcibus*, id eſt, æreis: quia id ea in arte ſolemne. Ovid. Met. 7. 228. de Medea: *Partem ſuccidit curvamine falcis ahenæ.*

514. *Nigri lacte veneni.*] Vel *lac* dixit, pro quolibet ſucco: *nigrum venenum* pro infauſto, diro, ut G. 2. 130. *Membris agit atra venena.* Vel, *lac nigri veneni*, pro ſucco nigri coloris.

515. *Naſcentis equi, &c.*] Plin. l. 8. 42. *Cenſent equis innaſci amoris veneficium; hippomanes appellatum, in fronte, caricæ magnitudine, colore nigro: quod ſtatim edito partu devorat fœta; aut partum ad ubera non admittit, ſi quis præreptum habeat.* Eadem fere Ariſtoteles & Ælianus. Ideo Hippomanes *matris amor* dicitur; quia primo expetitur ab equa, eique pullum cariorem reddit. Nomen ab ἵππος, *equus*, & μανία, *furor*. Hoc autem Hippomanes quæri jubet Dido; ut ſorori perſuadeat, ſacra illa, ad conciliandum Æneam, non ad mortem ſibi quærendam inſtitui.

517. *Ipſa molâ manibuſque, &c.*] Ipſa Dido, non ſacerdos, Deos atteſtatur: *ſpargens molam*, ſive placentam ſalſam ſuper aras, eaſque *tenens manibus*. De *mola*, ejuſque ſpargendæ conſuetudine, Æ. 8. 82. De *tenendis aris* inter ſupplicandum, ſupra v. 219.

518. *Unum exuta pedem vinclis, &c.*] Sagarum habitus. Talis Medea apud Ovid. Met. 7. 182. *Egreditur tectis, veſtes induta recinctas, Nuda pedem, nudis humeris infuſa capillos.* Siniſtrum *pedem* fuiſſe exiſtimat Cerdanus. *Vincla* explicat Pontanus, *calceamenta:* ex Tibul. l. 1. 6. 30. *Vinclaque de niveo detrahit ipſe pede.*

In veſte recincta.] Explicant omnes, *diſcinctam, ſolutam, ac fluentem* veſtem: quia, inquit Naſcimbænus, nihil in ſacrificiis non ſolutum eſſe oportebat, Ego *ſuccinctam, & collectam*; ut pes nudus appareret, & commodior eſſet ad circumeundas aras habitus. Et vero tres poëtarum principes reperio hæc tria in magico habitu deſcripſiſſe, nudos pedes, effuſos capillos, & veſtem recinctam. Virgilium quidem hoc loco de Didone; Ovidium Met. v. 282. De Medeo: *Egreditur tectis, veſtes induta recinctas, Nuda pedem, nudis humeris infuſa capillos*; Horatium Sat. l. 1. 8. 23. de Canidia: *Vidi egomet nigrâ ſuccinctam vadere pallâ Canidiam, pedibus nudis, paſſoque capillo.* Tutius igitur puto Virgilii & Ovidii interpretem adhibere Horatium: & *recinctam*, explicare *ſuccinctam, accinctam:* præſertim cum antea, v. 493. Dido dixerit: *Magicas invitam accingier artes:* & in pleriſque aliis verbis *re*, non neget, ſed augeat, ut in *recido, recipio*; in pleriſque utramque vim habeat: ut in *recanto & recino*, quæ ſignificat incantationem & diſſolvere & iterare; ſic erit in *recingo* utraque vis.

520. *Non æquo fœdere amantes.*] Amantes, non æquali affectu; non pari fide conjunctos: quales erant Dido & Æneas; illa multum, hic leviter amans.

Cùm

Cùm tacet omnis ager, pecudes, pictæq; volucres,
Quæq; lacus latè liquidos, quæq; aspera dumis
Rura tenent, somno positæ sub nocte silenti
Lenibant curas, et corda oblita laborum.
At non infelix animi Phœnissa; neque unquam
Solvitur in somnos, oculísve aut pectore noctem
Accipit: ingeminant curæ, rursúsq; resurgens
Sævit amor, magnóque irarum fluctuat æstu.
Sic adeò insistit, secúmque ita corde volutat:
'En quid ago; rursúsne procos irrisa priores
'Experiar? Nomadúmque petam connubia supplex,
'Quos ego sum toties jam dedignata maritos?
'Iliacas igitur classes atque ultima Teucrûm
'Jussa sequar? quiáne auxilio juvat antè levatos,
'Et bene apud memores veteris stat gratia facti?
'Quis me autem (fac velle) sinet? ratibúsq; superbis
'Irrisam accipiet? nescis heu, perdita, necdum
'Laomedonteæ sentis perjuria gentis?
'Quid tum? sola fugâ nautas comitabor ovantes?
'An Tyriis, omníque manu stipata meorum
'Insequar? et quos Sidoniâ vix urbe revelli,
'Rursus agam pelago, et ventis dare vela jubebo?
'Quin morere, ut merita es, ferróq; averte dolorem.
'Tu lacrymis evicta meis, tu prima furentem
'His, germana, malis oneras, atque objicis hosti.
'Non licuit thalami expertem sine crimine vitam
'Degere more feræ, tales nec tangere curas?

quando omnis campus silet, bestiæ, & versicolores aves, & quæ incolunt late lacus liquidos, & quæ agros rubis horridos, jacentes sub nocte tacitâ mulcebant somno curas & corda oblita laborum. Non vero mulcebat curas *Phœnissa animo misera, nec unquam resolvitur in somnum, aut admittit noctem oculis aut pectore: augescunt curæ, & iterum renascens amor furit, & agitatur magno motu irarum.*

Sic adeo instat sibi, *& sic apud se cogitat:* 'Quid nunc 'faciam? an vicissim contemnenda tentabo primos amatores, & supplex flagitabo nuptias Numidarum, quos ego 'jam toties dedignata sum accipere *conjuges? An ergo* 'sequar naves Trojanas, & 'suprema imperia Trojanorum? 'an quia mihi *prodest eos prius* 'à me *recreatos esse subsidio*, '& quia *gratia* illius *antiqui* 'facti *manet* adhuc *in bene* 'gratis eorum animis? *Fac* 'autem me *velle* eos sequi, 'quis eorum *mihi permittet?* '& navibus admittit irrisam? 'Heu! nescisne misera, nec-'dum sentis perjuria Trojanæ 'gentis? Quid tum si hoc accidat? *an sola fugiendo sequar* 'nautas eorum *triumphantes?* 'an cincta Carthaginensibus, & omni turba meorum persequar eos? & iterum traham in mare, & 'jubebo committere vela ventis, eos *quos difficile extraxi ex urbe* Tyro, *Sidoniæ* vicina? *Morere* 'potius, ut digna es, & expelle ense dolorem. Tu, ô soror, commota meis lacrymis, tu primo op-'pressisti amantem his miseriis, & exponis me *hosti*. Nonne fas erat ducere vitam immunem 'nuptiarum, in *modum feræ, nec tangi talibus curis?*

NOTÆ.

529. *Phœnissa.*] Hic *Phœnix*, hæc *Phœnissa*: oriundi è *Phœnicia*, Æ. 1. 450. *Infelix animi.*] Græca locutio: ut G. 4. 491. *Victusque animi.* G. 3. 498. *Infelix studiorum, &c.*

534. *En quid ago? &c.*] Deliberat noctu Dido, quid factura sit. Quinque sibi proponit consilia. 1. Procos priores adire precibus, ut per eos læsum amorem ulciscatur. 2. Trojanorum navibus & fidei se committere. 3. Solam Trojanos fugientes sequi. 4. Eos totius regni sui viribus persequi. 5. Rejectis his omnibus, mori. Denique miseriarum causam in sororem refert: cujus blanditiis impulsa est, ut datam Sichæo falleret fidem. De *Nomadibus*, vel Numidis, supra v. 41.

538. *Quiáne.*] An quia? Et ironia est, hoc sensu: *An quia jam nihil prodest mihi, quod eos olim juverim: ideo eorum naves sequar, eorum imperio me subjiciam?* De gente *Laomedontea*, ejusque perjuriis, G. 1. 502.

551. *More feræ, &c.*] Id est, solitarium vitam degere, & minime sociabilem, & quasi feram. Frustra enim nonnulli ad *lynces* respexisse existimant, quas aiunt amisso conjuge nunquam deinceps alteri sociari. *Tangere curas.*] Dictum, pro *tangi curis:* ut Æn. 1 13. *volvere casus*, pro *volvi casibus.*

'Non

'Non ſervata fides cineri promiſſa Sichæo.'
Tantos illa ſuo rumpebat pectore queſtus.
Æneas celſâ in puppi, jam certus eundi,
Carpebat ſomnos, rebus jam rite paratis.
Huic ſe forma Dei vultu redeuntis eodem
Obtulit in ſomnis, rurſúſque ita viſa monere eſt;
Omnia Mercurio ſimilis, vocémque, colorémque,
Et crines flavos, et membra decora juventæ:
'Nate Deâ, potes hôc ſub caſu ducere ſomnos?
'Nec, quæ circumſtent te deinde pericula, cernis?
'Demens! nec Zephyros audis ſpirare ſecundos?
'Illa dolos dirúmque nefas in pectore verſat,
'Certa mori, varióque irarum fluctuat æſtu:
'Non fugis hinc præceps, dum præcipitare poteſtas?
'Jam mare turbari trabibus, ſæváſque videbis
'Collucere faces; jam fervere litora flammis;
'Si te his attigerit terris Aurora morantem.
'Eja age, rumpe moras: varium et mutabile ſemper
'Fœmina.' Sic fatus nocti ſe immiſcuit atræ.
Tum verò Æneas, ſubitis exterritus umbris,
Corripit è ſomno corpus, ſocióſque fatigat:
'Præcipites vigilate viri, et conſidite tranſtris:
'Solvite vela citi: Deus æthere miſſus ab alto,
'Feſtinare fugam, tortóſque incidere funes
'Ecce iterum ſtimulat. Sequimur te, ſancte Deorum,
'Quiſquis es, imperióque iterum paremus ovantes.
'Adſis ô, placidúſque juves, et ſidera cœlo

'Non eſt ſervata à me fides 'jurata cineribus Sichæi.'

Illa emittebat è pectore tantas querelas. Æneas jam certus abeundi capiebat ſomnum in alta puppe, jam bene præparatis rebus. Species Dei redeuntis ſub eadem figura obtulit ſe illi per ſomnum, & iterum viſa eſt ita increpare illum; ſimilis Mercurio per *omnia, & vocem, & colorem, & flavos capillos, & membra pulchra juventutis:* 'Fili Veneris, in-'quit, *poteſne capere ſomnum 'in hoc caſu? nec vides peri-'cula, quæ mox te circumſta-'bunt? inſane! nec audis ven-'tos propitios flare? Illa* Dido, *'certa moriendi, meditatur ani-'mo fraudes & ſævum crimen, '& agitatur variis motibus 'irarum. Nec fugis hinc feſ-'tinus, quamdiu poteſtas eſt 'feſtinandi? Mox videbis 'mare agitari remis, & ſplen-'dere funeſtis facibus: mox 'litora accendi flammis: ſi 'Aurora invenerit te tardan-'tem in his regionibus. Age 'ergo, amputa moras: mulier 'res eſt ſemper varia & mu-'tabilis.' Ita locutus, confu-dit ſe cum nigris tenebris.*

Tunc autem Æneas territus ſubito ſimulacro, eripit corpus ſomno, & increpat ſocios: 'Ex-'pergiſcimini celeriter, ô ſocii, '& ſedete in ſcamnis: explicate vela cito: ecce Deus miſſus ex alto cœlo rurſus hortatur celerare 'fugam, & ſecare tortos funes. Sequimur te, ô ſancte Deus, quicumque es, & rurſus læti obtem-'peramus mandatis. Adſis ô, & nos benignus adjuves, & reddas è cœlo ſidera

NOTÆ.

552. *Cineri Sichæo.*] Adjectivè pro *Sichæio*: niſi legatur, ut in antiquis pleriſque cod. *Sichæi.*

560. *Nate Deâ.*] Secunda Mercurii ad Æneam legatio: qua ſaudet, ut etiam noctu fugiat. Duplici ratione utitur. 1. Petitur ab imminentibus periculis. 2. A commoda tempeſtate. Pericula deinde exponit, in eo poſita, quod nunc quidem Dido ſtatuerit mori; ſed cum fit *varium ac mutabile fœmina*, fieri poſſit, ut nolit inulta mori, & poſtera die fugientem armatâ claſſe perſequatur.

562. *Zephyros.*] Commodum quemlibet ventum: nam ex Africa in Italiam ſolventibus Auſtro meridionali, non Zephyro occidentali opus eſt, Ecl. 5. 5.

566. *Jam mare turbari trabibus.*] Carthaginienſium navibus, à Didone immittendis. Sic Æn. 3. 191. *Cava trabe currimus æquor.* De *Aurora*, G. 1. 249.

573. *Tranſtris.*] Scamnis nauticis, ubi remiges ſedent.

576. *Sancte Deorum, Quiſquis es.*] Sumpſit ex Ennio: *Reſpondit Juno Saturnia, ſancta Dearum:* qui fortaſſe ex Græcis, apud quos illa dicitur θεὰ θεάων. Alii ſic interpungunt: *Sequimur te ſancte, Deorum quiſquis es. Quiſquis es.*] Non enim videtur iterum veniſſe Mercurius armatus caduceo & talaribus, ut v. 293. ſed colore tantum & voce ſimilis, v. 559.

577. *Ovantes.*] Læti, Æn. 3. 189.

'Dextra

'Dextra feras.' Dixit: vaginâque eripit enſem
Fulmineum, ſtrictóque ferit retinacula ferro.
Idem omnes ſimul ardor habet: rapiúntque, ruúnt-
Litora deſeruêre: latet ſub claſſibus æquor: [que:
Adnixi torquent ſpumas, et cærula verrunt.
Et jam prima novo ſpargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens Aurora cubile:
Regina è ſpeculis ut primùm albeſcere lucem
Vidit, et æquatis claſſem procedere velis;
Litoráque et vacuos ſenſit ſinè remige portus:
Térque quatérque manu pectus percuſſa decorum,
Flaventéſque abſciſſa comas: 'Proh Jupiter! ibit
'Hic (ait) et noſtris illuſerit advena regnis?
'Non arma expedient, totâque ex urbe ſequentur,
'Diripiéntque rates alii navalibus? ite:
'Ferte citi flammas, date vela, impellite remos.
'Quid loquor? aut ubi ſum? quæ mentem inſania
'Infelix Dido! nunc te fata impia tangunt. [mutat?
'Tum decuit, cùm ſceptra dabas. En dextra fidéſque!
'Quem ſecum patrios aiunt portare Penates,

'propitia.' *Dixit: & eripit è vagina gladium coruſcantem, & ſtrictâ acie ſecat funes. Idem ardor occupat ſimul omnes: & rapiunt, & ruunt: reliquerunt litora: mare tegitur ſub navibus: adnixi convolvunt fluctus ſpumoſos, & trajiciunt cærulea ſpatia.*

Et jam prima Aurora, deſerens croceum lectum Tithoni, illuſtrabat terras nova luce: ſtatim atque regina vidit è ſpecula diem albeſcere, & claſſem progredi velis paribus; & animadvertit litora & portus vacuos abſque remigibus: percutiens ter & quater manu pulchrum pectus, & evellens flavos capillos: 'Proh Jupiter! inquit: abibit ille advena, & illuſerit noſtro regno? Cives non educent arma, nec cum inſequentur ex urbe tota, nec alii extrahent naves è ſtationibus? ite celeres, injicite faces, immittite vela, agitate remos. Quid dico, aut ubi ſum? quæ amentia turbat mentem? Miſera Dido, nunc fata crudelia te urgent. Tunc decebat hæc facere, cum tradebas ſceptra tua Æneæ. En dextra data, & fides: en ille, quem dicunt ferre ſecum patrios Penates,

NOTÆ.

579. *Dextra ſidera.*] Propitia. De uſu vocis hujus, & cur ſæpe *læva* etiam proſpera ſint, Ecl. 1. 16.

585. *Tithoni croceum, &c.*] Tithonus Laomedontis Trojani regis filius, ex Strymone: ob formam raptus ab Aurora, ab eadem immortalitatem obtinuit; ſed oblitus perpetuam juventam etiam petere, cum demum conſenuiſſet, tædio affectus mortalitatem petiit; quæ reſtituti cum non poſſet, in cicadam ab Aurora mutatus eſt. De *Aurora*, G. 1. 249. *Croceus* color, qui proprius eſt *croci* floris, *du ſaffran, ſaffron.*

586. *E ſpeculis.*] Locis editoribus, unde *ſpeculari* procul poterat abeuntes: inſomnis enim tota nocte, eo ſe Dido amoris impatientiâ contulerat.

590. *Proh Jupiter, &c.*] Erumpit in hanc orationem reginæ furor. *Imprecatoria* eſt: habetque partes ſeptem. 1. Exclamationem abruptam, quâ Jovem appellat, quaſi violati hoſpitii vindicem: quemadmodum eum in excipiendo primum hoſpite appellaverat, Æn. 1. 735. 2. Juſſa aſpera & concitata, quibus Carhaginienſes in fugaces Trojanos commovet. 3. Correctionem amentiæ ſuæ, quâ ſe abſentibus ſtulta imperare cognoſcit; tum enim ſola loquebatur è ſpeculis. 4. Exprobrationem fictæ Æneæ pietatis in Deos, in patrem. 5. Dolorem amiſſæ ultionis, quam in Æneam, ejuſque filium & gentem, exercere potuiſſet. 6. Obteſtationem Deorum, tam ſuperorum, quàm inferorum; ut ſibi adeſſe ultores velint. 7. Diram imprecationem, tam in Æneam, quem in ejus poſteros; quæ æterna Carthaginienſibus & Italis inter ſe odia portendit.

595. *Quæ mentem inſania mutat?*] Olim quippe ſervabas Æneam ejuſque naves à Pœnorum furore, Æn. 1. 566. nunc eos in illum immittis? Olim ſceptra dabas Æneæ, nunc ejus vitam petis?

596. *Nunc te fata impia tangunt.*] Nunc inſtant tibi fata ultima, dura ſors, ſuprema dies: & jam tibi mentem & conſilium, mox vitam quoque eripient.

597. *Tum decuit, cum, &c.*] Decuit hæc, quæ nunc jubes, tum jubere; & Trojanos habere hoſtiliter: cum eos hoſpitio, eorum ducem in regni partem, accepiſti, cum ei ſceptra tua, teque adeo tradidiſti.

598. *Penates.*] De *Penatibus*, quos Trojano incendio Æneas eripuerat, deque *Anchiſa* ſublato in humeros, Æ. 2. v. 717. & ſequentibus.

'Quem

‘ *quem ſuſtentaſſe humeris patrem annis effœtum. Nonne potui lacerare correptum corpus, & ſpargere in aquas? nonne occidere gladio ſocios, nonne ipſum Aſcanium, & offerre eum in menſa patri comedendum? At dubius fuiſſet exitus illius pugnæ! fuiſſet. Quem timeham ego moriturus? immiſiſſem faces in caſtra: implevi ſſem ignibus naves: extinxiſſem patrem & filium cum gente: ipſa me præcipitaſſem ſuper illos. Sol, qui luce circumſpicis omnia terrarum opera: tuque Juno, conciliatrix & particeps nuptialium negotiorum: & tu Hecate inclamata per urbes in triviis nocturnis: & Furiæ vindices, & Dii morientis Didonis: audite hæc, & applicate huc numen meritum à ſceleratis, & excipite noſtras preces. Si neceſſe eſt Æneam, ſceleratum illud caput, attingere portus, & appelli terris; & ſic voluntas Jovis* id *exigit, & hic terminus ſtat: ſaltem agitatus & bello & armis ſortis populi,*

‘ Quem ſubiiſſe humeris confectum ætate parentem,
‘ Non potui abreptum divellere corpus, et undis
‘ Spargere? non ſocios, non ipſum abſumere ferro
‘ Aſcanium, patriiſq; epulandum apponere menſis?
‘ Verùm anceps pugnæ fuerat fortuna! fuiſſet.
‘ Quem metui moritura? faces in caſtra tuliſſem:
‘ Implêſſemq; foros flammis: natúmq; patrémq;
‘ Cum genere extinxem: memet ſuper ipſa dediſſem.
‘ Sol, qui terrarum flammis opera omnia luſtras:
‘ Túq; harum interpres curarum, et conſcia Juno,
‘ Nocturníſque Hecate triviis ululata per urbes,
‘ Et Diræ ultrices, et Dii morientis Eliſæ,
‘ Accipite hæc, meritúmq; malis advertite numen,
‘ Et noſtras audite preces. Si tangere portus
‘ Infandum caput, ac terris adnare neceſſe eſt;
‘ Et ſic fata Jovis poſcunt, hic terminus hæret:
‘ At bello audacis populi vexatus et armis,

NOTÆ.

600. *Abreptum divellere corpus.*] Quemadmodum Bacchæ Orpheum, Pentheum, diſcerpſerunt, G. 4. 520. & ſupra, 469.

602. *Patriis epulandum, &c.*] Quemadmodum Atreus, Thyeſtæ fratris filios, ipſi ad epulas coctos appoſuerat: Progne & Philomela Tereo Itym, Ecl. 6. 78.

605. *Foros.*] Vel ſpatia in navibus aperta, ut tabulata in quibus inceditur: vel concava navium latera, quæ onus *ferunt*, G. 4. 250.

606. *Extinxem.*] Syncope, pro *extinxiſſem*: infra, v. 682.

607. *Sol, qui, &c.*] *Solem* obteſtatur, vel quaſi altorem vitæ, quam relicturus eſt; vel ut, qui luſtrat omnia, ſuæ mortis & alienæ perfidiæ teſtis eſſe velit. *Junonem*, ut pronubam & conciliatricem interpretemque nuptiarum, propter quas moritur, ſupra, v. 59. *Hecaten* ut præſidem ſacrorum magicorum, quorum ſimulatione moritur, ſupra, v. 511. *Diras*, ſeu *Furias*, ut infeſtæ ſint Æneæ, cujus ſcelere moritur, Æn. 3. 212. G. 3. 552. *Deos* denique; vel tutelares urbis ſuæ, ut inter illam atque Italos odia æterna ſuſcitent; vel mortis præſides, ut facilem ſibi mortem præbeant. De voce *luſtro*, pro *circumeo*, Æn. 1. 612.

611. *Meritum malis, &c.*] Advertite & applicate huc numen veſtrum, id eſt, poteſtatem illam & vim ulciſcendi ac puniendi, quâ mali coërceri atque opprimi meruerunt. De *fatis*, eorumque diſpenſatore Jove, Æn. 1. 243.

615. *At bello, &c.*] Volunt interpretes hanc imprecationem aliquatenus exitum habuiſſe. Nam Æneas 1. Appulſus in Italiam, vexatus eſt armis Turni regis. 2. Avulſus eſt ab Iüli complexu, cum ab eo diſceſſit, ut apud Evandrum quæreret auxilium, Æn. 8. 80. 3. Vidit indigna ſuorum funera variis in præliis, Æn. 10. 11. 12. Præſertim cædem Pallantis, Æn. 10. 489. 4. Pacem aiunt, iniquis conditionibus cum Latino rege ſancivit; quia propriæ gentis amiſit nomen, & commune Latinorum nomen accepit, Æn. 1. 10. 5. Cecidit ante diem, & inhumatus jacuit: quia dicitur, tertio imperii anno cum Mezentio pugnans, in Numici fluminis ripa, nuſquam comparuiſſe: alii tamen aliter, Æn. 1. 270. 6. Nullus amor populis, nec fœdera fuerunt: ſiquidem tria Romanos inter & Carthaginienſes orta ſunt Punica bella; ex Pœnorum perfidia, qui nulla fœderum religione coërceri poterant. 7. Exortus ex ipſius gente Annibal, novem annos natus ab Amilcare patre ad aras Deorum jurejurando adactus eſt, ut quamprimum poſſet, hoſtis Romanorum foret. Idem bellum Punicum ſecundum Romanis intulit, in ipſum Italiæ ſinum; illudque octodecim annis geſſit. Victus demum à Scipione Africano majore, in Africa; apud Pruſiam Bithyniæ regem veneno ſe ipſe interemit, ne in manus Flaminii Romanorum legati traderetur.

‘ Finibus

'Finibus extorris, complexu avulsus Iüli,
'Auxilium imploret, videátque indigna suorum
'Funera: nec, cùm se sub leges pacis iniquæ
'Tradiderit, regno aut optatâ luce fruatur; 619
'Sed cadat ante diem, mediâque inhumatus arenâ.
'Hæc precor; hanc vocem extremam cum san-
'guine fundo.
'Tum vos, ô Tyrii, stirpem et genus omne futurum
'Exercete odiis; cinerique hæc mittite nostro
'Munera: nullus amor populis, nec fœdera sunto.
'Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor, 625
'Qui face Dardanios ferróque sequare colonos.
'Nunc, olim, quocunque dabunt se tempore vires,
'Litora litoribus contraria, fluctibus undas
'Imprecor, arma armis: pugnent ipsique nepotes.'
Hæc ait: et partes animum versabat in omnes,
Invisam quærens quàm primùm abrumpere lucem.
Tum breviter Barcen nutricem affata Sichæi; 632
Námque suam patria antiqua cinis ater habebat:
'Annam, cara, mihi, nutrix, huc siste sororem:
'Dic corpus properet fluviali spargere lymphâ, 635
'Et pecudes secum et monstrata piacula ducat.
'Sic veniat, túque ipsa piâ tege tempora vittâ.
'Sacra Jovi Stygio, quæ rite incepta paravi,
'Perficere est animus, finémque imponere curis:

'exul è finibus suis, abstractus
'à complexu Ascanii, imploret
'auxilium, & cernat indignas
'mortes suorum: &, cum sub-
'miserit se conditionibus pacis
'oneroſæ, non potiatur regno
'aut vitâ desideratâ; sed mo-
'riatur ante tempus, & sit
'insepultus in media arena.
'Hæc imprecor: emitto hæc
'ultima verba cum sanguine.
'Vos etiam, ô Carthaginienses,
'persequimini odiis stirpem e-
'jus & omnem gentem futu-
'ram; & offerte hæc dona
'meis cineribus: nullus amor,
'nulla concordia sit inter hos
'populos. Nascere, ô vindex
'aliquis, è nostris ossibus; qui
'persequaris ferro & flammâ
'colonias Trojanas. Nunc,
'& olim, & quocunque tem-
'pore afferent se vires, impre-
'cor litora inimica litoribus,
'maria maribus, arma armis:
'certent etiam ipsi posteri.'
Dixit hæc, & convertebat animum in varias partes, quærens quam citissime abrumpere vitam odiosam. Tunc breviter allocuta est Barcen nutricem Sichæi, nam nigra humus tenebat suam nutricem *in vetere patria:* 'O nutrix dilecta,
'accerse huc mihi Annam so-
'rorem. Mane ut festinet aspergere corpus aquâ flumineâ, & secum adducat pecudes ac piacula præ-
'scripta. Sic veniat, & tu ipsa cinge caput sacrâ vittâ. Mens est mihi absolvere sacrificia, quæ
'inchoata destinavi Jovi inferno: & ponere terminum miseriis:

NOTÆ.

620. *Cadat ante diem, &c.*] Cadere dicuntur ante diem, qui non præfixo juxta communem naturæ ordinem tempore; sed violentâ aut fortuitâ, aut immaturâ morte pereunt. De *Tyriis*, Carthaginiensibus Tyro oriundis, *Æ.* 1. 16. De *Dardaniis*, Trojanis, *Æn.* 1. 239.

623. *Cinerique hæc mittite, &c.*] Alludit ad munera, quæ sepulcris mortuorum imponebant, infundebantque; *lac, vinum, sanguinem*, *Æ.* 3. 62. Quorum loco petit *odia*, & inimicitias cum Trojana stirpe.

628. *Litora litoribus, &c.*] Nam Carthaginis litus Italiæ litori situ oppositum est, *Æ.* 1. 17. *Carthago Italiam contra.* Sic odiis quoque.

635. *Fluviali spargere lympha.*] De ablutione veterum, ante sacrificia, purâ & fluviali in aquâ, *Æ.* 2. 719. Notant autem interpretes ad sacra superorum Deorum ablutionem adhibitam; ad sacra inferorum, solam aspersionem. Sic *Æ.* 6. 636. Æneas ramum Proserpinæ figens apud inferos: *Corpusque recenti spargit aquâ.* At idem *Æ.* 2. 720. Penates attingere non audens ait, *Donec me flumine vivo Abluero.*

636. *Monstrata piacula.*] Res ad expiandos Deos necessarias. Cur autem? quia fidem juratam Sichæo, novo & fatali conjugio violaverat. Quæ autem illa piacula? Nempe nigræ victimæ, quæ Diis inferis immolabantur, *Æ.* 6. 153. *Duc nigras pecudes, ea prima piacula sunto.* Et multa mandat vetulæ nutrici; ut ea civitatis absente, se ipsam facilius interimat: adstantibus paucis duntaxat, iisque inferioris ordinis mulierculis, de quibus v. 664. *Collapsam aspiciunt comites:* non ausæ nimirum ad eam propius accedere. De *vittis* & tæniis e capite pendentibus ad sacra mysteria, *Æn.* 2. 133.

638. *Jovi Stygio.*] Plutoni, Saturni filio, Jovis fratri: cui, in divisione universi imperii, forte inferi obtigerunt. Dictus à *Styge*, inferorum fluvio, *Æn.* 6. 323.

'Dardaniíq;

'Dardaniique rogum capitis permittere flammæ.'
Sic ait. Illa gradum ſtudio celerabat anili.
At trepida et cœptis immanibus effera Dido,
Sanguineam volvens aciem, maculíſque trementes
Interfuſa genas, et pallida morte futurâ,
Interiora domûs irrumpit limina, et altos
Conſcendit furibunda rogos, enſémque recludit
Dardanium, non hos quæſitum munus in uſus.
Hìc, poſtquam Iliacas veſtes notúmque cubile
Conſpexit, paullùm lacrymis et mente morata,
Incubuítque toro, dixítque noviſſima verba:
'Dulces exuviæ, dum fata Deúſque ſinebant,
'Accipite hanc animam, méque his exolvite curis.
'Vixi, et, quem dederat curſum fortuna, peregi:
'Et nunc magna mei ſub terras ibit imago.
'Urbem præclaram ſtatui: mea mœnia vidi:
'Ulta virum, pœnas inimico à fratre recepi:
'Felix, heu nimium felix! ſi litora tantùm
'Nunquam Dardaniæ tetigiſſent noſtra carinæ.'
Dixit, et, os impreſſa toro, 'Moriemur inultæ?
'Sed moriamur, ait: ſic, ſic juvat ire ſub umbras.
'Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto
'Dardanus, et noſtræ ſecum ferat omnia mortis.'
Dixerat: atque illam media inter talia ferro
Collapſam aſpiciunt comites, enſémque cruore
Spumantem, ſparſáſque manus. It clamor ad alta

'& dare igni buſtum Trojani 'ducis.' Sic locuta eſt. Illa urgebat greſſum ſenili affectu.

At Dido tremens, & efferata horridis conſiliis, rotans oculos ſanguineos, & infecta maculis circa malas trementes, & pallens ob mortem imminentem, ingreditur interiorem partem domus, & furens conſcendit altam pyram, et educit gladium Trojanum, munus non comparatum in hos uſus. Poſtquam vidit veſtes Trojanas & lectum ſibi cognitum, paululum illic morata flendo & cogitando, abjecit ſe in lectum, & protulit hæc ultima verba: 'Reliquiæ 'dulces, dum fata & Dii per-'mittebant, excipite hanc ani-'mam, & liberate me his curis. 'Vixi, & perfeci curſum quem 'fortuna mihi dederat: & 'nunc ſimulacrum meum deſcen-'det illuſtre ſub terras. Con-'didi urbem egregiam, vidi 'meos muros, vindicavi mari-'tum, exegi pœnas ab inimico 'fratre. Fortunatæ, heu nimis 'fortunata! ſi tantummodo 'Trojanæ naves non attigiſſent 'noſtra litora.' Dixit hæc, & ore incumbens in lectum: 'An moriemur inultæ? ſed 'tamen moriamur, inquit: ſic, 'ſic dulce eſt deſcendere ad um-'bras. Crudelis Trojanus è mari videat oculis has flammas, & auferat ſecum ſigna noſtræ mortis.' Dixerat: & in medio talium verborum famulæ vident eam collapſam, & gladium ſpumantem ſanguine, & manus eodem tinctas. Clamor ſpargitur in profundam

NOTÆ.

640. *Dardaniique rogum capitis.*] Rogum extructum ad abolenda monumenta omnia exuviaſque Æneæ Trojani, ejuſque amorem extinguendum: ut à ſaga ſibi præſcriptum eſſe fingebat, v. 495. De *rogo*, buſto, v. 494.

646. *Enſem, non hos, &c.*] De enſe illo, ſupra, v. 495. De *toro*, lecto, Æn. 3. 224.

651. *Dulces exuviæ, &c.*] In hac ſuprema Didonis oratione tres elucent præcipue ſenſus: *Amoris, gloriæ, ultionis.* 1. AMORIS: cum Æneæ imagini, jugalique lecto vitam ſuam animamque committit: & in iis exuviis non tam præſentem intuetur acerbitatem, quam præteritæ dulcedinis recordatur; *dulces, dum fata, &c.* 2. GLORIÆ: cum ſe ſperat illuſtrem fore, tam apud inferos, *magna mei ſub terras, &c.* quam inter homines; apud quos, & præclaram urbem fundavit munivitque, & Sichæum ulta eſt, raptis Pygmalionis opibus: illuſtrior ac felicior futura, ſi nunquam Æneas Carthaginem appulſus eſſet. 3. ULTIONIS: cum os lecto imprimens rabie quadam furoris, inultam ſe mori dolet: mox perpenſis quaſi rerum momentis, & ſecum exiſtimans, duo eſſe quæ morte quærere poſſit, ultionem, & miſeriarum finem; ſtatuit ſibi eſſe moriendum, ſaltem ut finem illum & quietem conſequatur: *ſic, ſic juvat, &c.* maxime cum aſpectu incenſi rogi permovere Æneæ animum poſſit, & ultionem inchoare. De *Exuviis*, ſpoliis, v. 496.

654. *Imago.*] Umbra, manes, Æn. 5. 81.

656. *Ulta virum.*] Quia opes Pygmalioni, tum ſuas, tum eas propter quas Sichæum occiderat, fugiens eripuit, Æn. 1. 368. 363. De *Dardano & Dardanis*, Trojanis Æn. 1. 239.

Atria.

Atria, concuſſam bacchatur fama per urbem,
Lamentis gemitúque et fœmineo ululatu
Tecta fremunt, reſonat magnis plangoribus æther.
Non aliter quàm ſi immiſſis ruat hoſtibus omnis
Carthago, aut antiqua Tyros; flammæq; furentes
Culmina pérq; hominum volvantur pérq; Deorum.
Audit exanimis, trepidóque exterrita curſu,
Unguibus ora ſoror fœdans et pectora pugnis,
Per medios ruit, ac morientem nomine clamat:
'Hoc illud, germana, fuit? me fraude petebas?
'Hoc rogus iſte mihi, hoc ignes araeque parabant?
'Quid primùm deſerta querar? comitémne ſororem
'Spreviſti moriens? eadem me ad fata vocâſſes,
'Idem ambas ferro dolor atque eadem hora tuliſſet.
'His etiam ſtruxi manibus, patrióſque vocavi
'Voce Deos? ſic te ut poſitâ crudelis abeſſem?
'Extinxti me téque, ſoror, populúmque, patréſque
'Sidonios, urbémque tuam. Dare, vulnera lymphis
'Abluam; et extremus ſi quis ſuper halitus errat,
'Ore legam.' Sic fata, gradus evaſerat altos,
Semianimémque ſinu germanam amplexa fovebat
Cum gemitu, atque atros ſiccabat veſte cruores.
Illa graves oculos conata attollere, rurſus
Deficit; infixum ſtridet ſub pectore vulnus.
Ter ſeſe attollens cubitóque innixa levavit,
Ter revoluta toro eſt: oculíſque errantibus alto
Quæſivit cœlo lucem, ingemuítque repertâ.

aream: fama furit per urbem commotam, domus fremunt gemitu & ululatu fœminarum, aër ſonat magnis planctibus. Non aliter ac ſi tota Carthago, aut Tyrus antiqua ſubvertatur irrumpentibus hoſtibus; & ſi flammæ furentes ſpargantur per tecta & Deorum & hominum.

Audiit hoc *ſoror exanimata, & pavefacta feſtino curſu, lacerans vultum unguibus & pectus pugnis, irrumpit inter medios, & inclamat morientem nomine: 'Hoc ipſum fuit, ô 'ſoror? fallebas me hoc dolo? 'hoc parabat mihi pyra iſta, 'hoc ignes & altaria? Qua 'de re primum conquerar ego 'derelicta? an moriens aſpernata es ſororem te comitari? 'ſi me invitaſſis ad eadem funera, idem dolor atque eadem 'hora ſuſtuliſſet utramque gladio. Erexi etiam his manibus* meis, *& voce appellavi 'patrios Deos; ut ego inhumana abeſſem à te ſic jacente? 'Perdidiſti, ô ſoror, & me, '& te, & populum, & ſenes 'Phœnicios, & tuam urbem. 'Date, abluam aquis plagas; '&, ſi aliquis ultimus ſpiritus 'adhuc vagatur,* illum *ore 'colligam.' Sic locuta pervenerat ad altiſſimos gradus, & gremio complexa ſororem ſemimortuam, fovebat* eam *cum gemitu, & abſtergebat veſte nigrum ſanguinem. Illa conata erigere tardos oculos, deficit iterum: ſtridet ſub pectore plaga infixa. Ter erexit ſe efferens & innitens cubito, ter relapſa eſt in lectum: & vagis oculis quæſivit lucem ex alto cœlo, & ingemuit* poſt lucem *repertam.*

NOTÆ.

666. *Atria.*] Proprie *atrium* eſt *area ſubdialis* ante ædes, quaſi ἄιθριον, unde etiam ad primam ædium ipſarum partem ſignificandam traductum eſt. Ab eo non longe aberat culina: in eoque cœnabant veteres, & majorum imagines diſponebant; quæ cum à fumo culinæ non longè abeſſent, ideo appellabantur *fumoſæ*; ipſumque atrium, ut frigide argutatur Servius, dictum etiam inde volunt quaſi *atrum*. De voce *bacchatur*, pro *furit* à furioſis Bacchi comitibus fœminis deducta, ſupra v. 301. De *Carthagine*, in argumento. De *Tyro*, Æn. 1. 16.

681. *Sic te ut poſitâ.*] Sic *depoſitâ*, ſic *jacente*: vox funebris, de qua Æn. 2. 644. Et ſenſus loci eſt: *Itane vero ſtruxi hunc rogum meis manibus, & ad hæc ſacra Deos vocavi: ut eorum particeps non eſſem; ut abeſſem, dum tu te occidiſti?*

682. *Extinxti, &c.*] Pro *extinxiſti*, ſyncope: ut ſupra, 606. *Extinxem*, pro *extinxiſſem*: & Æn. 1. 205. *Acceſtis*, pro *acceſſiſtis*. Ita legunt Valerius Probus, Chariſius, &c. Veteres tamen plurimi codices habent *Extinxi*, prima perſona: ita ut culpam omnem damnumque commune Anna in ſe unam conferat. De *Sidoniis*, unde oriundi Carthaginienſes, Æn. 1. 450.

685. *Ore legam.*] Mos Romanorum veterum, ut amici & cognati, admoto ad os morientis ore, extremum ejus ſpiritum quaſi exc pere & haurire velle viderentur. Moris etiam illius apud Græcos aliqua reperit veſtigia Cerdanus in hunc locum.

Tum

Tunc Juno omnipotens, misereſcens longi doloris & difficilis mortis, miſit Irim è cœlo, quæ ſepararet animam pugnantem et membra eidem *conjuncta. Nam quia nec moriebatur* ex *natura, neque morte meritâ; ſed miſera ante tempus, & inflammata ſubito furore: nondum Proſerpina eripuerat illi flavum capillum, nec damnaverat ejus caput Stygio Orco. Igitur Iris rorifera, ducens ex oppoſito Sole mille colores varios, devolat per cœlum croceis alis, & ſtetit ſupra* ejus *caput:* ‘ *Ego juſſa, offero Plutoni hunc* ‘ crinem *ſacrum, & libero te* ‘ *iſto corpore.*’ *Sic dixit, et dextrâ abſcindit crinem: et ſimul omnis calor effuſus* eſt, *ac vita abiit in aërem.*

Tum Juno omnipotens, longum miſerata dolorem,
Difficilésque obitus, Irim demiſſit Olympo,
Quæ luctantem animam nexósque reſolveret artus.
Nam, quia nec fato, meritâ nec morte peribat;
Sed miſera ante diem, ſubitóque accenſa furore,
Nondum illi flavum Proſerpina vertice crinem
Abſtulerat, Stygióque caput damnaverat Orco.
Ergo Iris croceis per cœlum roſcida pennis,
Mille trahens varios adverſo Sole colores,
Devolat, et ſupra caput aſtitit: ‘ Hunc ego Diti
‘ Sacrum juſſa fero, téque iſto corpore ſolvo.’
Sic ait, et dextrâ crinem ſecat omnis et unà
Dilapſus calor, atque in ventos vita receſſit.

NOTÆ.

696. *Nec fato, meritâ, &c.*] Triplex diſtinguit genus mortis: quæ *fato*, quæ *merito*, quæ *caſu* contingit. Contingit *fato*, quæ naturalis eſt; *merito*, quæ propter ſcelera, aut intemperantiam accidit; *caſu*, quæ nec naturâ, nec merito. In primis duabus fatalem crinem ſecari definit Virgilius, in tertia negat, quaſi *fata* tantum, hominumque *merita*, ſub Deorum providentiam caderent; *caſus* eam falleret. At Dido cadit ante diem, non *fato* & naturâ, ſupra, v. 620. Cadit *miſera*, non rea, nec merita. Igitur *caſu*. Quare crinis ipſi non amputatur.

698. *Flavum Proſerpina crinem.*] Credebant Græci Romanique, mori neminem poſſe, niſi Proſerpina morientis crinem abſtuliſſet, quaſi ſacras ſibi inferiſque primitias. Hujus opinionis multa ſunt in poſterioribus poëtis veſtigia: nonnulla etiam in antiquioribus: in Euripidis Alceſtide, v. 74. Θάνατος, ſive *Mors*, crinem illum ſacrum Alceſtidi amputat, pro conjuge Admeto morituræ. Hic Iris officio illo fungitur. Mos fortaſſe repetitus è ſacrificiis: ubi ſetas aliquot è media victimarum fronte decerpere, & in ignem conjicere ſolebant, Æ. 6. 245. Ita & in hominibus putabant fieri, quos Orco quaſi victimas mors demittebat. De *Junone*, cuſtode Carthaginis Dea Æn. 1. 19. De *Proſerpina*, inferorum Dea, Plutonis conjuge, G. 1. 39. De *Styge*, inferorum fluvio, Æn. 6. 323. De *Orco*, Deo inferorum, G. 1. 277.

700. *Iris croceis, &c.*] *Iris*, Dearum, & Junonis præcipue nuncia, Thaumantis & Electræ dicitur filia; quia arcus eſt cœleſtis, qui maximam colorum varietate admirationem facit; *et admiror* Græce dicitur θαυμάζω. Eſt autem cœleſtis arcus, Solaris lucis pictura, in adverſa nube, eaque *roſcidâ*, id eſt, mox in pluviam ſolvendâ. Colores refert varios, pro majori minorique nubis denſitate: præcipue purpureum, cœruleum, viridem, croceum, qui *crocum* florem refert, *le ſaffran, Jaffron*. De *Dite*, Plutone inferorum Deo, G. 4. 467.



P. VIRGILII MARONIS

ÆNEIDOS LIBER V.

ARGUMENTUM.

ÆNEAS, è Libya in Italiam navigans, deflectere in Siciliam vi tempestatis cogitur: ubi ab Aceste Trojano benevole exceptus, patri, quem illic superiore anno mors abstulerat, anniversarium celebrat sacrum, ludosque quatuor, cursum navalem, ac pedestrem, cestuum pugnam, sagittarum ejaculationem, quibus addit Ascanius equestrem decursum. Interim Trojanæ mulieres, Junonis impulsu, hortatu Iridis, tædio navigationis, incendunt naves: quarum quatuor exuruntur, cæteræ immissâ à Jove pluviâ servantur. Quare suadet Æneæ Nautes, ut, avecto secum juvenum flore, senes ac mulieres in Sicilia relinquat. Firmat id consilium Anchises in somnis: idemque suadet Æneæ, ut appulsus in Italiam adeat Sibyllam; eâque duce descendat ad inferos, ubi posterorum seriem & eventus docebitur. Paret Æneas patris monitis, et conditâ in Sicilia urbe Acestâ, Neptuno per Venerem conciliato, solvit in Italiam: quo in cursu Palinurus navis gubernator dormiens in mare excutitur. Delineatus ist hic liber ad exemplum libri Iliad. XXIII. *ubi ludi ab Achille ad tumulum Patrocli celebrantur.*

INTEREA medium Æneas jam classe tenebat
Certus iter, fluctúsque atros Aquilone secabat:
Mœnia respiciens, quæ jam infelicis Elisæ
Collucent flammis. Quæ tantum accenderit ignem,
Causa latet; duri magno sed amore dolores
Polluto, notúmque, furens quid fœmina possit,
Triste per augurium Teucrorum pectora ducunt.
Ut pelagus tenuêre rates, nec jam ampliùs ulla

Postquam naves attigere altum *mare, nec jam ulla terra amplius*

INTERPRETATIO.

INterim Æneas jam tenebat navibus medium iter, certus eundi, *et vento findebat fluctus nigros; respectans ad urbem, quæ jam splendet ignibus miseræ Didonis. Ignoratur causa, quæ excitaverit tantum incendium; sed acerbi dolores, violato magno amore,* & id *quod furens mulier potest* facere, *cognitum* Trojanis, *deducunt animos Trojanorum in tristia auguria.*

NOTÆ.

1. *Medium.*] Non præcise *mediam* itineris partem, Africam inter & Siciliam; hinc enim rogi flammas videre non potuisset: sed *medium*, id est, *plenum mare*: quemadmodum Polyphemus, Æ. 3. 665. *Graditurque per æquor jam medium, necdum fluctus latera ardua tinxit.*

2. *Certus.*] Vel *certus eundi*, & ad petendam Italiam obstinatus; ut Æ. 4. 554. *Celsa in puppi jam certus eundi carpebat somnos.* Vel *certus & gnarus itineris*, quod jam semel confecerat, Drepano in Italiam solvens, indeque tempestate retro actus in Africam, Æ. l. 1.

Aquilone.] *Vento* generatim: neque enim Aquilone septentrionali vento impelli ex Africa in Italiam potuit, sed Austro potius, Aquiloni opposito, Ecl. 7. 51. De *Elisa*, altero Didonis nomine, in argumento, lib. 4. De *augurio*, quod hic pro præsagio universim sumitur, Æ. 2. 703. De *Teucris*, Trojanis, Æ. 1. 239.

apparet, ſed undique cœlum et undique mare: cærulea pluvia incubuit illi in caput invehens noctem ac tempeſtatem: et aqua inhorruit tenebris. Ipſe gubernator Palinurus ex alta puppe exclamat: *'Heu! 'quare tanti nimbi circumdederunt cœlum? quidve præ- 'paras* nobis, *ô pater Neptu- 'ne?' Sic locutus, deinde imperat* eos *ſumere arma* nautica, *et incumbere fortibus remis; et tendit oblique vela ad ventum, et talia dicit: 'Generoſe Æ- 'nea, etiamſi auctor Jupiter 'mihi promitteret, non ſpera- 'rem attingere Italiam hac cœ- 'li* temperie. *Venti mutati è 'tranſverſo fremunt, et ſtant 'ab obſcuro occidente; et aër 'denſatur in nubes. Nec nos 'poſſumus obluctari contra,* ac 'ne progredi quidem: *obſequa- 'mur, ſiquidem fortuna vincit; et convertamus iter, quo* nos *vocat. Et puto non procul* eſſe *fida re- 'gna Erycis fratris* tui, *et portus Siculos: ſi modo bene memor remetior ſidera* jam *obſervata.*

Occurrit tellus; cœlum undiq; et undiq; pontus
Olli cœruleus ſupra caput aſtitit imber,
Noctem hyemémque ferens; et inhorruit unda
Ipſe gubernator puppi Palinurus ab altâ: [tenebris
'Heu! quianam tanti cinxerunt æthera nimbi?
'Quídve pater Neptune paras?' Sic deinde locutus
Colligere arma jubet, validíſq; incumbere remis;
Obliquátque ſinus in ventum, ac talia fatur:
'Magnanime Ænea, non, ſi, mihi Jupiter auctor
'Spondeat, hoc ſperem Italiam contingere cœlo
'Mutati tranſverſa fremunt, et veſpere ab atro
'Conſurgunt venti; atque in nubem cogitur aër
'Nec nos obniti contrà, nec tendere tantùm
'Sufficimus: ſuperat quoniam fortuna, ſequamur
'Quóque vocat, vertamus iter. Ne littora long
'Fida reor fraterna Erycis, portúſque Sicanos:
'Si modò ritè memor ſervata remetior aſtra'.

NOTÆ.

11. *Noctem hyememque*] *Tempeſtatem cum nocte.* Nocte enim hanc tempeſtatem contigiſſe hinc patet, quod aſtra tum obſervari poterant; infra v. 25. *Si modo rite memor ſervata remetior aſtra.* Porro *hyemem* ſumi pro tempeſtate diximus, Æ. 1. 126. Habentur hæc duo carmina etiam, Æ. 3. 194, 195.

13. *Quianam.*] Jovianus Pontanus reſcribit, *quinam tanti.* Sed contra codices omnes, atque interpretes. Et vero vox Enniana eſt: *Heu! quianam dictis noſtris ſententia flexa eſt?* quam antiquitatis cauſa affectatam à Virgilio ait Quintilianus. De *Neptuno*, Æ. 1. 129. 134.

15. *Colligere arma, &c.*] *Arma* cujuſlibet artis inſtrumenta ſunt, ut vidimus, Æ. 1. 181. Atque ita ſupellex omnis nautica, *vela, rudentes, remi.* Obnixe tamen contendit Cerdanus, *arma*, in re nautica, nihil ligneum ſignificare; atque adeo non *remos*, ſed *vela* tantum & his affinia. Quod quanquam curioſius notatum puto, tamen ſavet ipſi vox *colligere*, quæ proprie de velis dicitur. Erit igitur hic ſenſus, *Jubet colligi et contrahi vela*; ne tranverſi venti è curſu dejiciant: *jubet incumbi remis*; ut, quantum eos è recto itinere ventorum vis amovebit, tantum labor atque induſtria provehet: *jubet vela, non omnino contrahi, ſed obliquari*; ut aura venti ſaltem aliqua captetur, quæ remigantes adjuvet. De illa *obliquatione*, infra, v. 830. De *Italia*, Æ. 1. 534.

92. *Tranſverſa.*] Neutrum plurale, pro adverbio: Græco more. Sic Æ. 9. 125. *Am- rauca ſonans.*

Veſpere.] *Occidente.* Cauſam habes, Æ. 1. 534. Et miror dici ab accuratis interpretibus Taubmanno, Cerdano, curſum Æneæ tum ad occidentem fuiſſe: manifeſtum enim eſt, Carthagine ſolventibus, Italiam, quò tunc Æneæ curſus erat, eſſe ad ſeptentrionem. Itaque verba hæc, *veſpere ab atro conſurgunt venti*, ſuperiora explicant, *mutati tranſverſa fremunt*: erat enim tum tranſverſus Æneæ ventus occidentalis, & plane in Siciliam propellebat; unde concludit Palinurus, *quoque vocat, vertamus iter*, ſcilicet in Siciliam.

24. *Fraterna Erycis.*] *Eryx* filius *Butæ*, communem creditus eſt cum Æneæ matrem habere *Venerem*; reipſa *Lycaſten* Siculam meretricem, quæ ob formæ elegantiam, uſitato veteribus ſermone, *Venus* appellata eſt. Avum habuit *Amycum*, regem Bebrycum circa Pontum, qui ceſtuum certamine occiſus eſt, à Polluce: quapropter fugiens Butes, regnum in Sicilia conſtituit: Eryx pariter ab Hercule ceſtibus occiſus eſt, infra, v. 411. Ex eo nomen datum *Eryci* monti atque urbi, circo Lilybæum occidentale Siciliæ promontorium, de quo Æ. 3. 707. quo nunc iter Trojani deflectant. De *Sicanis*, antiquis Siciliæ populis, Æ. 3. 687.

25. *Remetior.*] Nota enim erant jam in illa maria illa Palinuro, ut modo diximus.

'Tum

Tum pius Æneas: 'Equidem sic poscere ventos
'Jamdudum, et frustra cerno te tendere contrà.
'Flecte viam velis. An sit mihi gratior ulla,
'Quóque magis fessas optem dimittere naves;
'Quam quæ Dardanium tellus mihi servat Acestem,
'Et patris Anchisæ gremio complectitur ossa?' 31
Hæc ubi dicta, petunt portus, et vela secundi
Intendunt Zephyri: fertur cita gurgite classis:
Et tandem læti notæ advertuntur arenæ.
At procul excelso miratus vertice montis 35
Adventum, sociásque rates, occurrit Acestes,
Horridus in jaculis et pelle Libystidis ursæ:
Troïa Crimiso conceptum flumine mater
Quem genuit. Veterum non immemor ille paren-
Gratatur reduces, et gazâ lætus agresti [tum
Excipit, ac fessos opibus solatur amicis. 41
Postera cùm primo stellas oriente fugârat
Clara dies; socios in cœtum littore ab omni
Advocat Æneas, tumulíque ex aggere fatur:

Tunc pius Æneas ait: 'Certe video ventos petere hoc jamdiu, et te incassum contra obniti. Detorque iter velis. An ulla terra potest esse mihi gratior, et ad quam potius cupiam appellere naves fessas, quam quæ servat mihi Trojanum Acesten, et continet sinu ossa patris Anchisæ?' *Postquam ea dicta* sunt, *tendunt* ad *portum, et Zephyri* faventes *inflant vela: classis velox mari provehitur, ac demum læti applicantur noto litori. At Acestes eminus ex alto cacumine montis admiratus adventum sociarum navium venit obviam, terribilis objacula, et pellem ursæ Libycæ: hunc mater Trojana peperit conceptum è Crimiso fluvio. Ille non oblitus veterum patrum, gratulatur reversis, et lætus accipit* secundùm *rusticam opulentiam, et reficit fatigatos amicis opibus.*

Cum postera dies clara pepulisset stellas è primo oriente; Æneas advocat socios in concionem è toto litore, et ex summitate tumuli sic *loquitur:*

NOTÆ.

36. *Acestes, &c.*] De hujus genere multa è Græcis afferunt admodum ambigua Hortensius & Cluverius. Ex iis ista colligo. Laomedon, rex Trojanus, offensus viro nobili, cujus fraude coactus erat Hesionen filiam suam marinæ beluæ exponere: vicissim tres ejus filias Siculis nautis tradidit, vel mari submergendas, vel quo luberet avehendas. His in Siciliam appulsis, una è Trojanis tribus puellis filium suscepit: vel ex adolescente Trojano, qui se illis præ amorem comitem addixerat, secundùm Dionysium Halicarnasseum; vel ex Crimiso amne in canem converso, secundùm Lycophronem. Hic hujus filius, reversus Trojam Priami temporibus, inde iterum post Trojæ excidium in Siciliam regressus est, & secum Elymum advexit. Ibi recepti à Sicanis, & agris donati, mox Æneam eodem appulsum exceperunt, & cum eo varias illic statuerunt urbes, ad occidentalem Siciliæ partem, de quibus infra, v. 755. Porro pater puellarum trium, à Lycophrone *Phœnodamas*, à Servio & Pomponio *Hippotes* appellatur. Hujus filia Crimisi uxor, à Servio & Pomponio *Egesta*. Egestæ filius, de quo hic igitur, à Stephano *Egestus*, à Dionysio *Ægestus*, à Tzetze *Ægestes*, à Virgilio & Silio *Acestes*. Fluvius pater, ex Lycophrone *Crimissus*, ex Diodoro *Cremissus*, ex Plutarcho *Crimesus*, ex Cornelio Nepote *Crinissus*; ex Virgilii variis exemplaribus, *Crinisus*, *Crimnisus*, & omnino emendatissime, ut contendit Cluverius in Sicilia, l. 2. 2. *Crimisus*. Hic autem ut idem luculenter probat, non est brevis ille fluvius, ad Segestam urbem in mare Tyrrhenum influens, vulgò *Freddo*, ut multi putant; sed major alius, ex agro Panormitano & septentrionali Siciliæ parte in meridionalem decurrens, qui cum *Hypsa* fluvio denique commixtus, cum eo in mare Libycum devolvitur, ad Selinuntem urbem, cum Hypsa communi dictus nomine *Belici*, aut *Belici destro*, quia in Dextram Hypsa ripam influit.

37. *Horridus in, &c.*] *In* præpositio adhibetur hoc modo ad significandum habitum, Æ. 4. 518. *In veste recincta*. *Pellium* antiquissimus usus est ad vestes, tamen post arborum folia. *Ursos* Plinius negavit nasci in Africa, ob calidiorem cœli temperiem: Cerdanus tamen multis defendit Virgilium, imprimis auctoritate Solini, c. 29. *Numidici ursi forma cæteris præstant, villis profundioribus*. Lipsius ursos Numidicos & Libycos à Romanis dictos putat non veros *ursos*, sed *leones*; quemadmodum *elephantos*, ab iisdem *boves lucas*, ob insolitam formam, cui nomen, ex notiore animali imponebant. *Libystidis*, à *Libystis*, gentile nomen est, per pleonasmum formatum à proprio *Libys*. Legunt tamen aliqui *Libyssidis*: ut fit à *Libys*, *Libyssa*, à *Libyssa*, *Libyssis*, *Libyssidis*. De *gaza*, opibus, Æ. 1. 123.

44. *Tumuli aggere.*] *Agger* aggestio est, vel lapidum, vel terræ, unum in locum. *Tumulus* est terræ *tumor*, ex illa aggestione: unde tam

' *Trojani magni, gens è nobili*
' *ſanguine Deorum: completur*
' *annuus circuitus menſibus*
' *tranſactis; ex quo mandavi-*
' *mus terræ reliquias & oſſa*
' *divini patris, & dedicavimus*
' *altaria funebria. Et jam, ni-*
' *ſi decipior, adeſt dies; quem*
' *ſemper exiſtimabo mæſtum,*
' *ſemper colendum, ſic voluiſtis,*
' *ô Dii. Ego ſi hunc* diem
' *tranſigerem exul in ſyrtibus*
' *Gætulis, aut interceptus mari*
' *Argolico, vel* in *urbe Myce-*
' *nis: tamen celebrarem annua*
' *vota, & ſolemnes ceremonias*
' ſecundùm *ritum; & cumu-*
' *larem altaria congruis mune-*
' *ribus. Nunc libenter adſu-*
' *mus ante cineres & oſſa ipſius*
' *patris, certe non ſine conſilio*
' *& ſine voluntate Deorum,* ut
' *puto: &* vento *impulſi ingre-*
' *dimur portus amicos. Agite*
' *igitur, & omnes lætum ſacri-*

' Dardanidæ magni, genus alto à ſanguine Divûm:
' Annus exactis completur menſibus orbis; 46
' Ex quo reliquias diviníque oſſa parentis
' Condidimus terrâ, mœſtáſque ſacravimus aras.
' Jámq; dies, ni fallor, adeſt; quem ſemper acerbum,
' Semper honoratum (ſic Dii voluiſtis,) habebo. 50
' Hunc ego Gætulis agerem ſi ſyrtibus exul,
' Argolicóve mari deprenſus, et urbe Mycenæ;
' Annua vota tamen, ſolemnéſque ordine pompas
' Exequerer; ſtruerémque ſuis altaria donis.
' Nunc ultro ad cineres ipſius et oſſa parentis, 55
' Haud equidem ſinè mente, reor, ſinè numine Di-
' Adſumus, et portus delati intramus amicos. [vûm,
' Ergo agite, et lætum cuncti celebremus honorem:
' Poſcamus ventos, atque hæc mea ſacra quotannis
' Urbe velit poſitâ templis ſibi ferre dicatis. 60
' Bina boum vobis Trojâ generatus Aceſtes
' Dat numero capita in naves: adhibete Penates

' *ficium peragamus: petamus ventos* ab eo, & ut *patiatur me urbe conditâ ſingulis annis perſolvere hæc*
' *ſacrificia*, in *templis ſibi dedicatis. Aceſtes oriundus Trojâ donat vobis corpora boum duo numero per*
' *naves* ſingulas: *invitatis Penates*

NOTÆ.

pro *ſepulcro*, quam pro *colle* uſurpatur: hic pro *colle*.

45. *Dardanidæ.*] A Dardano Jovis filio orti: ideo à *ſanguine Divûm*.

46. *Annuus exactis, &c.*] Anniverſarius recurrit dies, Anchiſæ morte conſignatus. Igitur Anchiſes vere ineunte, hyeme exeunte, obierat. Patet id quia 1. Tempus hoc ipſum adhuc hybernum vocat Dido, Æ. 4. 309. *Hyberno moliris ſidere claſſem.* 2. In ipſa profectione Trojani *ſi frondentes ferunt ramos*, Æ. 4. 399. ex Africa autem in Siciliam curſus, vix duorum triumve dierum eſt. 3. Incerta tum erat cœli temperies, qualis primo vere: ſolvit Æneas ex Africa ſudo cœlo, mox tempeſtas oritur, nunc dubitat utrum ſubſequens dies nona ſerena futura ſit, v. 64. *Si nona diem, &c.* 4. Terra tum veſtita erat gramine & floribus, v. 79. *Purpureoſque jacit flores.* v. 287. *Tendit Gramineum in campum.* Nec tamen inde ſequitur Æneidos opus annuum ſpatium prætergredi, ut notavimus in argumento Æneidos.

48. *Condidimus terrâ.*] Non totum ipſum cadaver, qui ſepulturæ noſtræ mos eſt: ſed combuſti corporis *reliquias, oſſa, cineres*, quæ è buſto collecta, tumulo deinde ac terræ mandaverat. Etſi enim apud veteres in uſu fuerit, cadavera unguentis condita terræ mandare; uſitatius tamen comburere, præſertim virorum illuſtrium apud Græcos; ſic Patroclus ab Achille comburitur, ac deinde tumulatur. Iliad. 23. Sic Miſenus ab Ænea, Æ. 6. De *aris geminis* ad ſepulcra ſtruendis, Æ. 3. 62. De *Gætulis* Africæ populis, qui ad *ſyrtes* uſque pertinent, Æ. 3. 40. De *Syrtibus*, importuoſis litoris Africani ſinubus, Æ. 1. 115.

52. *Argolico mari.*] *Argolico ſinu*, qui pars eſt Ægæi maris ad orientem Peloponneſi. *Urbe Mycenæ:* ut Æ. 1. 251. *Urbem Patavi.* Habent aliqui codices, *Mycene, Mycena, Mycenis. Argos & Mycenæ*, urbes Peloponneſi, Æ. 1. 288.

54. *Strueremque ſuis altaria donis.*] *Struerem*, explicat Taubmannus *cumularem:* unde *ſtructor* dicebatur in re coquinariâ, qui fercula ſtruebat, ſcite componebat, cumulabat. *Suis donis*, congruis; congrua autem erant mortuis dona, *lac, vinum, mel, ſanguis:* ut diximus, Æ. 3. 62. & mox videbitur, v. 76.

56. *Sine mente, ſine numine.*] Sinè conſilio, & voluntate Deorum. De *numine*, hoc ſenſu, Æ. 1. 137.

59. *Poſcamus ventos.*] Ab ipſo Anchiſa, quem ut Deum colere inſtituit. *Divinique oſſa parentis.* Hujus autem divini cultus notæ ſunt *aræ, ſacra, ludi, templa dicata, vota* pro ventis obtinendis. Quorum tamen in communibus mortuorum omnium funeribus uſurpabantur.

62. *Adhibete Penates.*] De *Penatibus*, Æ. 2. 717. Quomodo *adhiberentur epulis*, Æ. 3. 177.

' Et

‘ Et patrios epulis, et quos colit hoſpes Aceſtes.
‘ Præterea, ſi nona diem mortalibus almum
‘ Aurora extulerit, radiiſque retexerit orbem,
‘ Prima citæ Teucris ponam certamina claſſis.
‘ Quíque pedum curſu valet, et qui viribus audax,
‘ Aut jaculo incedit melior, levibúſque ſagittis,
‘ Seu crudo fidit pugnam committere ceſtu ;
‘ Cuncti adſint, meritæq; expectent præmia palmæ.
‘ Ore favete omnes, et cingite tempora ramis.’
Sic fatus velat maternâ tempora myrto :
Hoc Elymus facit, hoc ævi maturus Aceſtes,
Hoc puer Aſcanius : ſequitur quos cætera pubes.

‘ *et patrios ad epulas, et* eos
‘ *quos hoſpes Aceſtes veneratur.*
‘ *Inſuper ſi nona Aurora pro-*
‘ *tulerit hominibus diem ſere-*
‘ *num, et luce detexerit orbem,*
‘ *proponam Trojanis pugnam*
‘ *velocium navium. Et qui*
‘ *valet curſu pedum ; et qui in-*
‘ *cedit fidens viribus, aut ſoler-*
‘ *tior jaculo, vel levibus ſagit-*
‘ *tis ; ſive* qui *audet conſerere*
‘ *pugnam duro ceſtu : hi omnes*
‘ *adſint, et expectent præmia*
‘ *merita victoriæ. Fauete o-*
‘ *mnes linguis, et circumdate*
‘ *caput ramis.’*

Sic locutus, tegit caput myrto matris ſuæ : Elymus idem facit, idem Aceſtes grandior natu, idem puer Aſcanius : quos reliqua juventus imitatur.

NOTÆ.

64. *Si nona, &c.*] *Si,* aliis *dubitantis* eſſe videtur, qui ideo *almum* interpretantur *ſerenum :* et ſenſus erit : *ludi nona die celebrabuntur, ſi ſudum erit :* ſin minus, in aliam diem remittentur. Aliis videtur eſſe *affirmantis :* & abſolute ſenſus eſt ; *cum Aurora extulerit nonum diem :* ſic explicuimus, Æ. 1. 607. *Si qua pios reſpectant numina.* Per *nonam diem* alludit ad novemdialia Romanorum ſacra pro mortuis : ſervabantur enim domi cadavera ſeptem dies, octavo cremabantur, nono reliquiæ ſepulcro mandabantur.

66. *Ponam certamina.*] Vox in ea re ſolemnis, *ponere.* Sic apud Græcos, ludorum ejuſmodi deſignator dicebatur ἀγωνοθέτης, ab ἀγὼν, *certamen,* & τίθημι, *pono.*

68. *Incedit.*] Sic Æ. 1. 50. *Divûm incedo regina.* Quæ quanquam ad majeſtatem inceſſus pertinere videri poſſunt : occurrit tamen mihi, *incedo* à poëta dici pro *ſum.* Sic uſurpatur *venio,* G. 1. 29. *An Deus immenſi venias maris.* De *ceſtu* chirotheca è corio bubulo *crudo,* infra v. 405.

71. *Ore favete omnes.*] Paſſim apud alios auctores, *Favete linguis.* Quibus formulis dubium eſt, *ſilentium,* an *plauſus* & acclamatio indicatur. Pro *ſilentio* facit locus Senecæ lib. de vita beata c. 27. *Quoties mentio ſacrarum literarum intervenerit, favete linguis. Hoc verbum non, ut plerique exiſtimant, à favore trahitur ; ſed imperatur ſilentium, ut rite peragi poſſit ſacrum, nulla voce mala obſtrepente.* Pro *plauſu* & acclamatione facit Ovid. Met. 15. 677. *En Deus eſt, Deus eſt, animis linguiſque favete. Quiſquis adeſt viſum veneratur numen, et omnes Verba ſacerdotis referunt geminata, piamque Æneadæ præſtant & mente & voce ſalutem.* Idem in Ibin. v. 96. *Quiſquis ades, ſacris ore favete meis. Quiſquis ades, ſacris lugubria dicite verba.* Hæc ut conciliem, exiſtimo, non perpetuum *ſilentium* indici, neque perpetuam *acclamationem ;* ſed omnino *attentionem* ad ſacra : ut ea tantum dicant, quæ ſacrorum ritu dicenda ſunt ; à cæteris omnibus verbis abſtineant. Interpretationem adjuvat Ovidius loco citato, cum dicit, *animis linguiſque favete ;* quibus eundem *animis* ac *linguis* exhiberi favorem jubet. At non jubet, nihil omnino animis interim ac mente cogitari, ſed ea duntaxat quæ ad Deos, & ſacra pertineant ; ita nec omnino nihil dici, ſed ea quæ eo etiam ſpectent. Et vero Seneca vocem tantum *malam & obſtrepentem* arcet : Horatius Od. l. 3. 1. tantum *profanum vulgus,* id eſt, profanis ſermonibus indulgens : Ovidius loquentes inducit ea ſolum, quæ ſacrificio conveniant, ut patebit ſuperiora exempla relegenti : Latini autem veteres, hujus auctores formulæ, cum eam vocibus ambiguis expreſſerunt, *favete ore, linguis ;* non autem *favete verbis, ſermone, ſilentio :* indicare videntur voluiſſe tempeſtivas illas loquendi ac tacendi vices.

72. *Maternâ myrto.*] Veneri, Æneæ matri dicata arbore. Unde ad coronas aſſumi ab Æenea decuit, ut deinde à Romanis in ovatione, Ecl. 2. 52.

73. *Elymus.*] Hic, ex Strabone, Dionyſio, Lycophronis interprete Iſaaco Tzetze, fuit Trojanus. Poſt excidium Trojæ in Siciliam ab Aceſte advectus fuit, ut diximus, v. 36. Addit Tzetzes, fuiſſe ſpurium Anchiſæ filium. Teſtatur Dionyſius, regio genere ortum eſſe : ideoque novos illos Siciliæ incolas Trojanos, univerſim ſuo nomine *Elymos* appellaſſe. Negare videtur Virgilius fuiſſe Trojanum, Anchiſæ filium

Æneas cum multis millibus ibat è concione ad ſepulchrum, medius in *magna turba circumfuſa. Ille* ſecundùm *ritum effundit ſtillans in terram duo pocula puri vini, duo lactis recentis, duo ſanguinis ſacri: ſpargitque flores purpureos, et profert talia; 'Salve, ſancte pater: 'ſalvete rurſus, fruſtra recu- 'perati cineres, et anima, et 'umbra paterna. Non fas fuit 'quærere tecum regionem Ita- 'lam et agros fatales, nec Auſo- 'nium Tybrim, quiſquis* ille *ſit.'*

Ille è concilio multis cum millibus ibat
Ad tumulum, magnâ medius comitante catervâ.
Hìc duo rite mero libans carchesia Baccho
Fundit humi, duo lacte novo, duo ſanguine ſacro:
Purpureóſque jacit flores, ac talia fatur:
'Salve, ſancte parens: iterum ſalvete, recepti
'Nequicquam cineres, animæq; umbræq; paternæ.
'Non licuit fines Italos, fataliáque arva,
'Nec tecum Auſonium, quicunque eſt, quærere Tybrim.'

Hæc protulerat, cum ſerpens lubricus, ingens, eduxit ex intimis penetralibus ſepulchri *ſeptem ſinus, ſeptem plexus; tranquille circumdans ſepulchrum, et labens inter aras: cui maculæ cœruleæ illuſtrabant dorſum, et fulgor auro interpunctus ſquamas: quemadmodum arcus* in *nubibus concipit mille diverſos colores, Sole oppoſito. Æneas videns ſtupefactus eſt: ille demum repens longo tractu inter pateras poculaque polita, et deguſtavit*

Dixerat hæc, adytis cùm lubricus anguis ab imis
Septem ingens gyros, ſeptena volumina traxit;
Amplexus placidè tumulum, lapſúſque per aras:
Cœruleæ cui terga notæ, maculoſus et auro
Squamam incendebat fulgor: ceu nubibus arcus
Mille trahit varios adverſo Sole colores.
Obſtupuit viſu Æneas: ille agmine longo
Tandem inter pateras et levia pocula ſerpens,
Libavítque dapes rurſúſque innoxius imo
Succeſſit tumulo, et depaſta altaria liquit.
Hoc magis inceptos genitori inſtaurat honores,

cibos, et innocuus rediit iterum in profundum ſepulcrum, et reliquit aras deguſtatas. Tanto magis Æneas *perficit ſacra inchoata in* honorem *patris,*

NOTÆ.

& regio ſanguine oriundum: ſiquidem eum conceptis verbis Siculum teſtatur, v. 300. *Tum duo Trinacrii juvenes, Elymus Panopeſque.* Deinde nullam ei laudem ab Æneæ conſanguinitate & regia origine tribuit: quod certe non omiſiſſet, qui eodem loco, v. 297. Diorem commendat à *ſtirpe Priami*; & v. 24. Erycem *fratrem* Æneæ appellavit. Itaque hoc unum fatetur, v. 391. Elymum fuiſſe *comitem ſenioris Aceſtæ:* cui ſe comitem adjungere tam in ipſa Sicilia, quam in Troade potuit.

77. *Carchesia Baccho.*] De *Carcheſiis* poculis, G. 4. 380. De *Baccho*, vino, Ecl. 5. 69. De *ſacris funeribus*, lacte, vino, ſanguine, Æ. 3. 62.

79. *Purpureos flores.*] Vel roſas intelligit, flores dicatos Veneri, Anchiſæ amatrici; vel generatim flores quoſcunque purpureos.

80. *Iterum ſalvete recepti.*] *Iterum ſalvete*; non autem, *iterum recepti. Iterum*, inquit: ſive quia jam anno ſuperiore exequiis patrem honoraverat, ſalutaveratque funebri more; ſive quia modo dixit, *ſalve, ſancte parens*; ergo *iterum ſalve*; ter enim extrema illa ſalutatio repetebatur in Romanorum funeribus *vale*; cui ſynonymum eſt *ſalve*, ex Varrone apud Servium: non quod ſalutem iis valetudinemque optarent, qua frui ultra non poterant; ſed pacem ſaltem & gaudium in altero ſtatu. *Recepti nequicquam cineres.*] Per *cineres*, ait Servius, patrem intelligit; quem è Trojano excidio fruſtra liberaverat. Immo, *cineres* ipſos intelligit; quos anno ſuperiore reliquerat in Sicilia, nunc autem recipit reditu ſuo, ac reviſit, *nequicquam tamen*; quia non conferet reditus, ut cum eo adire Italiam liceat. *Animæque umbræque.* Vel plurali numero uſus eſt, pro ſingulari; ut paſſim poëtæ: vel reipſa plures putavit eſſe animas: de quibus commodius diſſeremus, Æ. 6. v. 724. & ſequentibus.

82. *Fines Italos.*] De *Italia*, Æ. 1. 534. De *Auſonia*, Italiæ nomine, Æ. 3. 171. De *Tybri*, Italiæ fluvio, Æ. 1. 17. De *adytis*, locis intimis, Æ. 2. 297. De *ſquamis*, G. 4. 13. De *arcu*, ſeu *Iride*, Æ. 1. 700. De *agmine*, in ſerpentibus, G. 3. 423. De verbo *libavit*, deguſtavit, Æ. 1. 740.

93. *Depaſta altaria.*] Non ab igne victimas conſumente, nondum enim cæſæ fuerant victimæ; ſed ab ipſo ſerpente, qui prima dona libaverat.

94. *Inſtaurat.*] Renovat incepta ſacrificia: jam enim fuderat vina, v. 78. moxque iterum fundit, v. 98. Quid ita? an quia ſacrificia ſerpentis occurſu turbata eſſe putabat? At bono erat omini ſerpentis occurſus. An quia cum prævia ſacrificia è floribus & liquoribus, quaſi mortuo homini obtulerit; nunc viſo ſerpente,

Incertus,

Incertus, geniúmne loci, famulúmne parentis
Eſſe putet: cædit quinas de more bidentes,
Tótque ſues, totidem nigrantes terga juvencos:
Vináque fundebat pateris, animámque vocabat
Anchiſæ magni, manéſque Acheronte remiſſos.
Necnon et ſocii, quæ cuique eſt copia, læti
Dona ferunt; onerántq; aras, mactántq; juvencos.
Ordine ahena locant alii: fusíque per herbam
Subjiciunt verubus prunas, et viſcera torrent.
Expectata dies aderat, nonámque ſerenâ
Auroram Phaëthontis equi jam luce vehebant:
Famáque finitimos et clari nomen Aceſtæ
Excierat: læto complêrant littora cœtu,
Viſuri Æneadas, pars et certare parati.
Munera principiò ante oculos, circóque locantur
In medio: ſacri tripodes, viridéſque coronæ,

dubitans, an genium loci, an famulum patris exiſtimet eum eſſe; mactat ſecundùm conſuetudinem quinque oves & totidem ſues, totidem juvencos nigros tergoribus: & effundebat vinum è pateris, & appellabat animam magni Anchiſæ, & manes ejus emiſſos ex inferis. Pariter et ſocii offerunt læti munera ſecundùm facultatem quæ eſt unicuique: et onerant altaria, et immolant juvencos. Alii diſponunt ærea vaſa per ordinem: et ſtrati ſuper herba, ſupponunt prunas verubus, et torrent viſcera.

Dies optata advenerat, et jam equi Phaëthontis advehebant nonam Auroram ſereno lumine: et fama ac nomen illuſtris Aceſtæ eduxerat vicinos: occupaverant litus hilari multitudine partim *viſuri Trojanos, partim etiam parati certare. Primo præmia ſtatuuntur ob oculos et in medio circo: ſacri tripodes, & virentes coronæ,*

NOTÆ.

majora offerenda exiſtimat, quaſi heroi, inter Deos admiſſo? Certe non admodum diverſa ab his ſacrificia Plutoni, Proſerpinæ, Diiſque inferorum aliis offert, Æ. 6. 243.

95. *Geniumne loci famulumne, &c.*] *Genii* & cuſtodes, locis, urbibus, domibus attribui ſolebant; ut & hominibus ſingulis attribui ſolitos diximus, Ecl. 4. 63. *Famulos* item majoribus ſuis aſſignabant; eoſque è brutis animantibus plerumque aſſumptos. Sic Æ. 6. 190. columbæ miniſtræ ſunt Veneris, ut Æneam ad auream arborem deducant. Sic ex Silio Italico, l. 13. 124. apud Capuam: *Numen erat jam cerva loci, famulamque Dianæ credebant.* Sic aquila Jovi. Sic ex Plutarcho in Cleomene, dracones heroibus ſacri putabantur: unde hic *anguis* Anchiſæ famulus.

96. *Cædit quinas de more bidentes.*] Vel *cædit de more*, id eſt, non per ſeipſum, ſed per famulos, more pontificum Romanorum. Vel oves *de more bidentes*, id eſt, *biennes* aut *ambidentes*, de quibus, Æ. 4. 57. Vel *quinas de more*, cœleſtibus Diis adhibito: quibus numero impari victimæ cædebantur, quia *numero Deus impare gaudet:* inferis autem numero pari, Æ. 6. 243. Igitur offert Æneas patri quinque pecudes, ut jam cœleſti Divo; eaſque nigrantes, ut ex inferis aſſumpto. Notatque Turnebus ejuſmodi ſacrificia Romanis *ſuovetaurilia* dicta eſſe; quæ *ſue, ove, & taure* fiebant.

98. *Animamque vocabat, &c.*] Non ſimpliciter inclamat invitatque ad ſepulchrales aras, ut ſacrificiorum ſanguine paſcatur: quemadmodum paſcantur animæ mortuorum, imprimiſque Tireſiæ apud Homer. Odyſſ. 11. 95. Quemadmodum Achilles tota nocte circa Patrocli rogum vina fundit, animam ejus vocans. Iliad. 23. 221. Non ita inquam. Sed *invocat*, ut ſibi adſit propitius pater, cujus *manes Acheronte remiſſos* putat, & inter Deos vitam degere. De *Acheronte*, inferorum fluvio, Æ. 6. 242. De *manibus*, G. 4. 469.

102. *Ahena.*] Vaſa ærea: vel ad lavanda corpora, vel ad elixandas carnes. Licet enim Homerus heroibus ſuis elixas carnes non paret, ut notat Plato de republ. l. 3. has tamen primis etiam illis temporibus in uſu fuiſſe notavimus, Æ. 1. 215. De *epulis* poſt ſacrificia, plura vide, Æ. 8. 180.

105. *Auroram Phaëthontis equi.*] *Phaëthon*, hic, vel Solis eſt filius qui cum à patre diurnum regimen currus extorſiſſet precibus, & equos inſcite regeret, ex iis à Jove in Eridanum Italiæ fluvium fulmine excuſſus eſt, Ovid. Met. 2. Vel potius *Sol* ipſe eſt, qui dicitur ab Homero Odyſſ. 11. 320. Ἥλιος Φαέθων, *Sol Phaëthon*, id eſt, *ſplendens*. Ejus equi quatuor, *Pyrois* à πῦρ, *ignis*; *Eous*, ab ἠὼς, *Aurora*, *Æthon*, ab αἴθω, *uro*; & *Phlegon*, à φλέγω, *inflammo*. De *Aurora*, G. 1. 249.

110. *Tripodes, &c.*] *Tripus* proprie ſellæ menſæque ſpecies tribus nixæ pedibus: cui quandoque inſidebatur, ſæpe imponebantur lebetes craterefque ad libamina, Æ. 3. 359. *Sacer* dicitur, quia in templo Delphico, reque omni divina magni erat uſus: tum viris fortibus dona-

et palmæ, dona victoribus deſtinata, *et arma, et veſtes intinctæ purpura, pondera argenti et auri: et medio è tumulo tuba canit indictos ludos.*

Quatuor naves, pares vaſtis remis, electæ è tota claſſe, incipiunt primum certamen. Mneſtheus agitat fortibus remigibus celerem Priſtin; Mneſtheus, inquam, *mox Italus, à quo nomine oritur familia Memmii, & Gyas magnam Chimæram, magnâ mole, opus* inſtar *urbis; quam juvenes Trojani triplici verſu impellunt,* cui *remi ſurgunt triplici ordine.*

Et palmæ, pretium victoribus; armáque, et oſtro
Perfuſæ veſtes, argenti auríque talenta:
Et tuba commiſſos medio canit aggere ludos.
Prima pares ineunt gravibus certamina remis
Quatuor ex omni delectæ claſſe carinæ.
Velocem Mneſtheus agit acri remige Priſtin,
Mox Italus Mneſtheus, genus à quo nomine Mem-
Ingentémque Gyas ingenti mole Chimæram, [mî,
Urbis opus: triplici pubes quam Dardana verſu
Impellunt; terno conſurgunt ordine remi.

NOTÆ.

batur in præmium, unde Horat. Od. l. 4. 8. *Donarem tripodas præmia fortium Graiorum.*

111. *Et palmæ pretium victoribus.*] Id eſt, pretium ſolemne & vulgare victoribus omnibus. Quærit enim Plutarchus Sympoſ. l. 8. quæſt. 4. *Cur ſacrorum certaminum aliud aliam habeat coronam, palma ſit communis omnibus.* Reſpondetque, hoc ideo uſu veniſſe, quod viro forti palma perſimilis, non deprimatur onere, ſed contra magis obluctetur. De *oſtro*, oſtreo, ſive conchylio, unde purpura exprimitur, G. 2. 506.

112. *Talenta.*] Τάλαντον, à ταλάω, *ſuffero*: quia primo libram ſignificavit, qua pondera appenduntur: tum quodvis magnum auri argentique pondus, denique certum determinatumque pondus, varium tamen apud varias gentes; celebratiſſimum Atticum Talentum, quod ſic deſcribitur à Rhemnio Fannio:

Cecropiam ſupereſt poſt hæc docuiſſe talentum,
Sexaginta minas, ſeu vis, ſex millia drachmas,
Quod ſummum doctis perhibetur pondus Athenis.

Porro *drachma* Attica, *denario* Romano, & *groſſo* Francico æquiparatur. *Groſſus* pars eſt *marcæ* ſexageſima quarta. *Marca* ſignati argenti hoc anno 1675. Ludoviceos argenteos capit novem; hoc eſt libras noſtras ſive Francicos viginti ſeptem. Groſſus igitur valet octo ſolidos cum denariolis paulo minus ſex; qui groſſi ſexies millies repetiti Francicos conficiunt 2550. Et hic valor eſt *argentei talenti* Attici ad modum noſtrum revocati. *Aurei* autem *talenti* valorem conjicies, habita auri cum argento comparatione: aurum enim Græcum Romanumque duodecies argenti valorem; Francicum ſexies etiam ac decies & amplius nunc ſuperat. *Cætera*, infra v. 248.

114. *Prima pares, &c.*] I. LUDUS, *navium decurſus.* Cujus exemplum in Homero non habuit Virgilius: nec vero voluit curſum illius equeſtrem imitari, quia Homero in eo plus operæ ſtudiique poſuerat; ludos alios imitatus eſt, quos ille minus diligenter ſcripſerat. Iliad. 23.

116. *Priſtin, &c.*] Naves quatuor, æquales magnitudine ac robore, ſuis inſignit nominibus quæ è pictis in puppi monſtris reperit. Primæ *Priſtis* appicta erat marina bellua, è balænarum genere, de qua Æ. 3. 427. Secundæ *Chimæra*, ignivomum ac triforme monſtrum: quod ex Ovid. Metam. 9. 649. *mediis in partibus hircum, Pectus & ora leæ, caudam ſerpentis habebat.* De ea, Æ. 6. 288. Tertiam ornabat *Centauri* pictura, ex equina & humana ſpecie conflata, de quo genere, G. 2. 456. Quartam *Scyllæ* marini in freto Siculo monſtri, effigies quam explicuimus, Æ. 3. 427.

117. *Mox Italus Mneſtheus, &c.*] Ut nobilibus Romanorum familiis gratificetur, eas à Trojanis deducit, à Mneſtheo *Memmios*, à Sergeſto, *Sergios*, à Cloantho *Cluentios.* Addunt alii etiam à Gya, *Geganios:* quod tamen Virgilii teſtimonio caret.

119. *Urbis opus.*] *Urbis inſtar*; in qua tantum operis fuerat, quantum in urbe poſitum. Sic apud Cicer. Act. in Verr. 5. 88. *Erat illa navis conſtrata; & ita magna, ut ſi in prædonum pugna verſaretur, urbis inſtar habere inter illos pyraticos myoparones videretur.*

Triplici verſu, &c.] *Triremem* ſignificat navem: qualem tamen Trojanis temporibus nondum fuiſſe probabile eſt; ſed poëtæ, ut multa alia, ſic & illud per anticipationem dicere licuit. Quid ſit autem in navibus *verſus & ordo* remorum duplex, triplex, quadruplex; unde *biremes, triremes, quadriremes, &c.* appellantur; valde ambiguam eſt. Quia tamen ex Virgilio, *triplici conſurgunt ordine remi:* conſtat in utroque navis latere remigum ordines ſurrexiſſe alios aliis ſuperpoſitos: non ita tamen, ut ſuperiorum remigum pedes inferiorum capitibuss impenderent perpendiculari, ut aiunt, rectaque linea; ſic enim latera navium extruenda altius fuiſſent: ſed ita, ut ſcamnis, quæ & *jugæ* & *tranſtra* dicuntur, oblique à ſummo ad imum inſtar graduum diſpoſitis inſiſterent remiges;

Sergeſtús-

Sergeſtúſque, domus tenet à quo Sergia nomen,
Centauro invehitur magnâ: Scyllâque Cloanthus
Cœruleâ, genus unde tibi, Romane Cluenti.
Eſt procul in pelago ſaxum ſpumantia contra
Littora; quod tumidis ſubmerſum tunditur olim
Fluctibus, hyberni condunt ubi ſidera Cori: 126
Tranquillo ſilet, immotâque attollitur undâ
Campus, et apricis ſtatio gratiſſima mergis.
Hìc viridem Æneas frondenti ex ilice metam
Conſtituit, ſignum nautis, pater: unde reverti 130
Scirent, et longos ubi circumflectere curſus.
Tum loca ſorte legunt, ipſíque in puppibus auro
Ductores longè effulgent oſtróque decori.
Cætera populeâ velatur fronde juventus,
Nudatóſque humeros oleo perfuſa niteſcit: 135
Conſidunt tranſtris, intentáque brachia remis
Intenti expectant ſignum: exultantiáque haurit
Corda pavor pulſans, laudúmque arrecta cupido.
Inde ubi clara dedit ſonitum tuba; finibus omnes,
Haud mora, proſiluêre ſuis: ferit æthera clamor
Nauticus: adductis ſpumant freta verſa lacertis. 141
Infindunt pariter ſulcos: totúmque dehiſcit
Convulſum remis roſtríſque tridentibus æquor.

Et Sergeſtus, à quo familia Sergia trahit nomen, vehitur Centauro magnâ: & Cloanthus, unde tibi origo eſt, & Cluenti Romane, vehitur Scylâ cœruleâ.

Procul in mari, adverſus ſpumoſum litus, eſt rupes; quæ aliquando merſa verberatur fluctibus, quando hyemales Cori abſcondunt aſtra: at tranquillo tempore *ſilet, & erigitur ex immotis aquis,* veluti *campus & perfugium gratiſſimum mergis apricantibus. Illic pater Æneas ponit metam è frondoſa ilice,* quæ eſſet *ſignum nautis: à qua ſcirent redire, & circa quam flectere longos circuitus. Deinde ſorte capiunt loca: & ipſi duces è puppibus procul reſplendent, inſignes auro & purpurâ: reliqui juvenes coronantur populeis foliis, & renitent uncti oleo* per *nudos humeros: ſedent* in *tranſtris, & expectant ſignum obnixi* ſecundùm *brachia remis intenta: & metus pulſans, atque arrectum deſiderium gloriæ, fatigat corda ſubſultantia.*

Deinde quando clara tuba emiſit ſonum, non eſt *mora, omnes è terminis ſuis proruperunt: nauticus clamor pulſat cœlum, fluctus turbati adductis brachiis ſpumant: pari* impetu *imprimunt ſulcos* in aquis: *& totum mare erutum remis & roſtris trifidis aperitur.*

NOTÆ.

quorum ſuperior ordo ibi figebat pedes, ubi ordo inferior inſidebat. Porro ſeries illæ remigum, à ſummo latere ad imam carinam oblique numeratæ, *ordines* dicebantur; & pro multiplici *ordine*, navis erat *biremis*, *triremis*, *quadriremis*, à Ptolemæo Philopatore extructa etiam *quadraginta* ordinum: at eædem ſeries à prora ad puppim numeratæ, dicebantur *verſus*, & ſic in ſingulis lateribus, *verſus* aliquando viginti quinque, aliquando plures; & in Ptolemæi navi, quæ quadraginta *ordinum* fuit, & quater mille remigum, *verſus* quinquaginta fuere. Igitur Chimæra hic Virgiliana, quæ *triplici verſu, triplice ordine* inſtructa erat; remiges in ſingulis lateribus novem, tota nave octodecim capiebat.

125. *Olim.*] *Aliquando*, indefinite. Sic G. 3. 303. *Cum frigidus olim jam cadit.*

126. *Hyberni Cori, &c.*] *Corus* ventus flat ab occaſu æſtivo. *Hybernus* dicitur, ſeu frigidus, quia ſitu maxime ad ſeptentrionales ventos accedit. *Condit* ſidera nimbis inductis. Scribitur etiam *Caurus.*

128. *Apricis mergis.*] Avibus aquaticis, *plongeons, divers*, quæ cum frequenter ſe aquis immergant, amant ad Solem ſiccare ſe, in locis *apricis*, id eſt, Soli expoſitis. De voce *apricis*, Ecl. 9. 49.

129. *Metam.*] *Meta* eſt *extremitas, terminus:* ſive in agris, ſive in circo: vulgò è lapidibus oblongis, in acumen ac pyramidem erectis. Talis erat Romano in circo figura metarum, quas in extremo decurſo ſepties quadrigæ circumflectebant: eo alludit Virgilius; & quanquam ilicis ramus hanc figuram non refert; refert tamen quomodocunque ipſa rupes, cui ramus infigitur. *De oſtro*, purpura, G. 2. 506. De *populo, peuplier, poplar*, G. 2. 13. De *ilice, yeuse, the holm oak*, Ecl. 1. 18.

135. *Oleo.*] Ad membra roboranda; unde etiam eo luctaturi ungebantur, Æ. 3. 280. De *tranſtris*, ſcamnis, remigum, ſupra, v. 119.

137. *Haurit Corda pavor, &c.*] Verſum jam explicuimus, G. 3. 105.

143. *Roſtríſque tridentibus.*] Paſſim legebatur olim *ſtridentibus*; ſed obſtat menſura primæ

Non

Nam tam celeres curſus invadunt campum in *certamine bigarum, & erumpunt emiſſi è carcere. Nec ita aurigæ immiſſis jugis quatiunt habenas ſinuoſas, & proni extendunt ſe ad verberandum* equos. *Tunc omnis ſylva reſonat plauſu & fremitu hominum, & acclamationibus faventium, et litora volvunt murmur incluſum: colles icti clamoribus, eos remittunt.*

Non tam præcipites bijugo certamine campum
Corripuêre, ruúntque effuſi carcere currus.
Nec ſic immiſſis aurigæ undantia lora
Concuſſêre jugis, proníque in verbera pendent.
Tum plauſu fremitúque virûm ſtudiíſque faventum
Conſonat omne nemus, vocémque incluſa volutant
Littora: pulſati colles clamore reſultant.

Gyas primus abit ante alios, et evadit per undas inter fremitum et multitudinem: quem deinde Cloanthus ſequitur, melius inſtructus *remis, ſed navis gravior mole* ipſum *retinet. Poſt illos æquali intervallo Priſtis et Centaurus conantur attingere priorem locum. Et nunc Priſtis præit; nunc magna Centaurus præcedit* eam *victam; nunc ambæ currunt ſimul æquatis prioris, et longis carinis ſecant ſalſos fluctus. Et jam appropinquabant ſcopulo, et attingebant terminum; cum Gyas,* qui *primus* erat, *et victor medio in mari incepat* his *verbis Menœten gubernatorem navis* ſuæ; *'Quo tantum recedis mihi ad 'dextram? huc flecte curſum, 'adhære litori* rupis, *et per- 'mitte* ut *remi radant ſiniſtra 'ſaxa: alii currant pleniore mari.'*

Effugit ante alios, primúſq; elabitur undis
Turbam inter fremitúmq; Gyas: quem deinde Clo-[anthus
Conſequitur, melior remis; ſed pondere pinus
Tarda tenet. Poſt hos æquo diſcrimine Priſtis
Centaurúſque locum tendunt ſuperare priorem.
Et nunc Priſtis abit; nunc victam præterit ingens
Centaurus: nunc una ambæ junctíſque feruntur
Frontibus, et longâ ſulcant vada ſalſa carinâ.
Jámq; propinquabant ſcopulo, metámq; tenebant;
Cum princeps medióq; Gyas in gurgite victor
Rectorem navis compellat voce Menœten:
'Quò tantum mihi dexter abis? huc dirige curſum.
'Littus ama, et lævas ſtringat ſinè palmula cautes:
'Altum alii teneant.' Dixit: ſed cæca Menœtes
Saxa timens, proram pelagi detorquet ad undas:
'Quò diverſus abis?' iterum, 'Pete ſaxa, Menœte,'
Cum clamore Gyas revocabat: et ecce Cloanthum
Reſpicit inſtantem tergo, et propiora tenentem.
Ille inter navémque Gyæ ſcopulóſque ſonantes
Radit iter lævum interior, ſubitúſque priorem

Sic dixit: ſed Menœtes metuens occulta ſaxa, detorquet proram ad undas maris. 'Quo recedis diverſus?' iterum revocabat eum *Gyas* repetens *cum clamore: 'Pete ſaxa, ô Menœte:' et interim videt Cloanthum imminentem dorſo, et tenentem proxima* ſpatia. *Ille* Cloanthus *interior radit ſiniſtram viam, inter navem Gyæ et ſaxa ſonantia, et repentinus prætergreditur* Gyam, qui modo fuerat *prior*

NOTÆ.

ſyllabæ, quæ ubique longa eſt. Sed à viris doctis academiæ Neapolitanæ profecta eſt ſuperiore ſæculo illa correctio, qua uſi ſumus; utpote cum antiqua navium ſpacie veteribuſque nummis ac picturis convenientiſſima, quarum in prora roſtrum trifidum ex ære bifidumve addebatur, ad hoſtiles naves in incurſu vulnerandas.

144. *Bijugo certamine, &c.*] Curſu *bigarum & quadrigarum:* De quibus, G. 1. 512. De *carceribus* infra v. 288. *Juga,* ligna tranſverſa quibus equi temoni currus alligabantur: hic vero, ſecundùm aliquos, pro ipſis *jugalibus equis* uſurpantur.

149. *Vocemque incluſa volutant Littora.*] Commutatio eſt: pro *vocemque incluſam volutant.*

162. *Mihi dexter abis.*] *Mihi abis.* Abundat hic *mihi*; ut alibi ſæpe, & G. 3. 16. *In medio mihi Cæſar erit.*

163. *Littus ama.*] *Accede propius ad littus.* Sic Horat. Od. l. 1. 25. 3. *Amatque janua limen.* Jubet igitur ut navem admoveat propius litori; non Siciliæ equidem, ſed rupis & metæ; ne latiore curſu eam circumeundo, ab aliis inſequentibus ſuperetur.

Palmula.] Pars extrema remi planior & in modum humanæ palmæ protenſa. Catull. in Phaſelo, v. 4. *Sive palmulis opus foret volare, ſive linteo.*

170. *Interior.*] Quicquid ſit de hujus vocis ſignificatione in hominum confeſſu & inceſſu, *dextram* in *ſiniſtram* partem notet: certum eſt

Præterit,

Præterit, et metis tenet æquora tuta relictis.
Tum verò exarsit juveni dolor ossibus ingens,
Nec lacrymis caruêre genæ: segnémq; Menœten,
Oblitus decorísque sui sociûmque salutis,
In mare præcipitem puppi deturbat ab altâ.
Ipse gubernaclo rector subit, ipse magister:
Hortatúrque viros, clavúmque ad littora torquet.
At gravis ut fundo vix tandem redditus imo est
Jam senior, madidâque fluens in veste Menœtes;
Summa petit scopuli, siccâque in rupe resedit.
Illum et labentem Teucri, et risêre natantem;
Et salsos rident revomentem pectore fluctus.
Hìc læta extremis spes est accensa duobus
Sergesto, Mnestheóque Gyam superare morantem.
Sergestus capit antè locum, scopulóque propinquat:
Nec totâ tamen ille prior præeunte carinâ:
Parte prior, partem rostro premit æmula Pristis.
At mediâ socios incedens nave per ipsos
Hortatur Mnestheus: 'Nunc, nunc insurgite remis,
'Hectorei socii, Trojæ quos sorte suprema
'Delegi comites: nunc illas promite vires,
'Nunc animos, quibus in Gætulis syrtibus usi,
'Ionióque mari, Maleæque sequacibus undis.
'Non jam prima peto Mnestheus, neq; vincere certo.

et tenet securum mare metis præterritis.

Tunc autem ingens dolor accensus est in medullis juvenis, et genæ non caruerunt lacrymis, et immemor dignitatis suæ et vitæ sociorum, dejicit tardum Menœten ex alta puppe pronum in mare. Ipse succedit gubernaculo moderator, ipse magister navis: *et hortatur nautas, et vertit clavum ad litora* metæ. *Sed Menœtes, postquam gravatus* undis *ægre tandem emissus est ex imo fundo, jam senior, fluens humida in veste; conscendit summitatem rupis, et sedet in arido saxo. Trojani riserunt illum, et cadentem, et enatantem: et rident revomentem è pectore salsam aquam. Tunc bona spes superandi Gyam tardantem orta est ultimis duobus, Sergesto, et Mnestho. Sergestus anticipat spatium, et appropinquat rupi: nec tamen ille prior est, totâ navi præcedente; prior est* ex *parte, et æmula Pristis urget rostro* aliam *partem. Sed Mnestheus ambulans media* in *nave inter ipsos socios,* eos *hortatur.* 'Nunc, nunc insurgite 'in remos, ô Trojani socii, quos in *extremo exitio Trojæ elegi comites; nunc exercite illud robur,* 'illam fortitudinem, quâ usi estis *in Syrtibus Gætulis, et mari Ionio, et infestis aquis Maleæ. Non* 'jam peto prima loca, *ego Mnestheus* modo victor: *neque contendo vincere.*

NOTÆ.

in decursu circensi, interiorem partem *sinistram* esse: quia, cum in circo *meta* ad sinistram curruum esset; brevior circa eam flexus *sinister* erat, isque metæ propior atque *interior*; *dexter* autem *exterior* atque à meta remotior. Igitur, cum navalis hic ludus circensem imitetur; hic *interior* est *sinister*. De *circo* & *metis*, infra, v. 288.

171. *Tuta.*] Nempe à periculo saxorum, quæ metam circumstabant: nondum tamen omnino tuta, post nondum victoria parta erat: post metam quippe superatam, & aliqua ex parte circuitam, in portum sinistro cursu redeundum erat, ut dicemus infra, v. 225.

174. *Decoris sui, sociumque, &c.*] *Decoris sui*, quia indignum est principem virum ab alio pœnam suis manibus exigere. *Sociûm salutis*; id est, *salutis sociorum*, quæ amisso gubernatore periclitabatur. Nec placet Cerdanus, qui *socium* agnoscit accusativo casu; tum quia mutatur verbi regimen, *oblitus decoris, sociumque*; tum quia non video qui dici possit Menœtes *socius salutis*.

177. *Clavumque.*] Pars in summo gubernaculo transversa, instar capuli, qua gubernaculum regitur. *Gubernaculum* vero, remus erat longior latiorque, ad puppim religatus, quo cursum navis gubernator moderabatur. De *Teucris*, Trojanis, Æn. 1. 239.

186. *Carinâ.*] Ima trabs est, navis totius fabricam fulciens, & instar spinæ à prora ad puppim decurrens. De *rostro*, v. 143. De *Gætulis*, Æn. 4. 40. De *syrtibus*, Æn. 1. 115. De *Ionio mari*, Æn. 3. 210.

193. *Maleæque sequacibus undis.*] *Malea* promontorium est Peloponnesi, sinum inter Argolicum & Laconicum, nunc *Capo Malio di S. Angelo*; procellis infestum; unde *sequaces* ejus dicuntur undæ: quasi nautas insequerentur. Superatum autem ab Ænea fuit, cum è Sporadibus & Cycladibus insulis ad Strophades iter fecit, Æn. 3.

'Quan-

'Quanquam ô! ſed ſuperent, quibus hoc, Neptune,
'dediſti.
'Extremos pudeat rediiſſe: hoc vincite, cives,
'Et prohibete nefas.' Olli certamine ſummo
Procumbunt: vaſtis tremit ictibus ærea puppis,
Subtrahitúrque ſolum: tum creber anhelitus artus
Aridáque ora quatit: ſudor fluit undique rivis.
Attulit ipſe viris optatum caſus honorem.
Namque furens animi dum prorâ ad ſaxa ſuburget
Interior, ſpatióque ſubit Sergeſtus iniquo;
Infelix ſaxis in procurrentibus hæſit.
Concuſſæ cautes, et acuto in murice remi
Obnixi crepuêre, illiſáque prora pependit.
Conſurgunt nautæ, et magno clamore morantur:
Ferratáſque ſudes et acutâ cuſpide contos
Expediunt, fractóſque legunt in gurgite remos.
At lætus Mneſtheus ſucceſſúque acrior ipſo
Agmine remorum celeri, ventíſque vocatis,
Prona petit maria, et pelago decurrit aperto.
Qualis ſpeluncâ ſubitò commota columba,
Cui domus et dulces latebroſo in pumice nidi,
Fertur in arva volans, plauſúmque exterrita pennis
Dat tecto ingentem: mox aëre lapſa quieto
Radit iter liquidum, celeres neque commovet alas:

'Tamen ô utinam poſſem! 'Sed vincant quibus hoc conceſſiſti, ô Neptune. Pudeat 'nos ultimos reverti: hoc ſuperate, ô cives, & impedite 'hoc dedecus.' Illi ſumma contentione incumbunt in remos: *navis ærata tremit magno ſuccuſſu, & æquor ſubducitur: tunc frequens anhelitus concutit membra & ſicca ora* remigum: *ſudor fluit undique* in *rivos.*

Ipſa fortuna attulit viris gloriam cupitam. Nam dum Sergeſtus ardens animi impellit proram ad ſcopulos, inter ſcopulos & Mneſtheum, *& elabitur ſpatio anguſto; miſer adhæſit ſcopulis protenſis* ſub aqua. *Rupes commotæ* ſunt; *& remi impacti in acutum ſaxum crepuerunt, & prora aliſa* ſtetit *ſuſpenſa* in ſcopulis. *Conſurgunt nautæ, & magno* cum *clamore ſiſtunt: & adhibent ferratas trudes, ac pertícas acuminata cuſpide: & colligunt è mari remos fractos. At Mneſtheus gaudens & ardentior* ex *illo ſucceſſu, veloci impulſu remorum, & invocatis ventis, ſecat undas faciles, & navigat patenti mari. Qualis columba, cui domus & nidi ſunt in cavo ſaxo, repente excita è ſpelunca fugit in campos volans, & territa dat alis ictum ingentem domui* ſuæ: *mox elapſa in aërem tranquillum, ſecat viam tenuem, nec movet celeres alas:*

NOTÆ.

195. *Quanquam ô! ſed, &c.*] Duplex affectus. 1. Victoriæ optatio: *Non vincere certo: quanquam ô! velim, ſi liceat, vincere.* 2. Correctio. *Sed tamen vincant illi, quibus hoc, Neptune, dediſti.* De *Neptuno*, Æn. 1. 129.

199. *Subtrahiturque ſolum.*] Subſtrata maris aqua non ſecari, ſed quaſi per vim ſubtrahi videtur retro, tanto impetu navis porro impellitur: *ſolum* enim eſt quicquid alteri ſubſternitur, ut oſtendimus, Ecl. 6. 35.

203. *Interior.*] *Inter* Mneſtheum & metam flexum breviorem & *ſiniſtrum* captans: ſupra, v. 170.

205. *Murice.*] Saxo acuto, aſpero ac prominente: ſic dicto à *murice*, oſtreo, unde purpureus liquor exprimitur; cujus conchylium faſtigiatum & acutum eſt.

208. *Sudes . . . . contos, &c.*] Perticas, quæ Tacito *trudes* appellantur; quibus vado inhærens impellitur navis, aut iners alia moles promovetur. Monetque Iſidorus *cuſpidem* contra ferro non armatam eſſe, ſed tantum ex ipſo ligno acuminatam.

211. *Agmine remorum.*] Actu motuque remorum ordinato, & per quandam ſucceſſionem continuo. De illa voce, G. 3. 423.

212. *Prona maria.*] Secunda, facilia, ſinè ullo jam impedimento; curſu tam facili, ut non in plano æquore, ſed in declivi loco pronus ac præceps currere videatur. Plinius l. 2. 70. *In alia adverſo, in alia prono mari.*

214. *Pumice.*] *Pumex* lapis eſt lævis, ſpongioſus, ad ſcabra læviganda aptiſſimus: hic pro cavernoſa rupe ſumitur, per tapinoſim; ut v. 209. *Gurges*, pro mari, quemadmodum diximus, Æn. 1. 122. Eſt autem hæc, navim inter & columbam, ſcite inſtituta comparatio, cum *navium* & *volatus* magna cognatio ſit, ut diximus, Æn. 1. 228. & mox Mneſthei navem appellet *volantem*, v. 219.

Sic

Sic Mneſtheus, ſic ipſa fugâ ſecat ultima Priſtis
Æquora; ſic illam fert impetus ipſe volantem.
Et primum in ſcopulo luctantem deſerit alto
Sergeſtum, brevibúſque vadis; fruſtráque vocantem
Auxilia, et fractis diſcentem currere remis.
Inde Gyan, ipſámque ingenti mole Chimæram
Conſequitur: cedit, quoniam ſpoliata magiſtro eſt.
Solus jámque ipſo ſupereſt in fine Cloanthus:
Quem petit, et ſummis adnixus viribus urget.
Tum verò ingeminat clamor, cunctíque ſequentem
Inſtigant ſtudiis: reſonátque fragoribus æther.
Hi proprium decus et partum indignantur honorem,
Ni teneant; vitámque volunt pro laude paciſci.
Hos ſucceſſus alit: poſſunt, quia poſſe videntur.
Et fors æquatis cepiſſent præmia roſtris;
Ni palmas ponto tendens utráſque Cloanthus
Fudiſſétque preces, divóſque in vota vocâſſet:
'Dii, quibus imperium eſt pelagi, quorum æquora
'curro;
'Vobis lætus ego hoc candentem in litore taurum
'Conſtituam ante aras voti reus, extáque ſalſos
'Porriciam in fluctus, et vina liquentia fundam.'
Dixit: eúmque imis ſub fluctibus audiit omnis

Sic Mneſtheus, ſic ipſa ejus *Priſtis findit fugiens extremum* ſpatium aſſignati *maris*; *ſic ipſe impetus provehit* illam *volantem. Et primo præterit Sergeſtum, connitentem adverſus rupem altam & vada humilia*; *fruſtraque implorantem auxilium, & tentantem enatare fractis remis. Deinde conſequitur Gyan, & ipſam* ejus *Chimæram vaſtæ magnitudinis: vincitur* illa *quia orbata eſt gubernatore.*

Et jam unus Cloanthus reſtat vincendus *prope ipſum terminum: hunc* Mneſtheus *ſequitur, & premit contendens totis viribus. Tunc vero invaleſcit clamor, & omnes favore incitant inſequentem, & aër ſonat fragoribus. Illi indignantur, niſi conſervent gloriam propriam, & honorem* jam *comparatum*; *& vellent pacto* mutare *vitam cum victoria. Hi animantur ſucceſſu: Poſſunt* vincere, *quia videntur* ſibi *poſſe. Et fortaſſe meruiſſent* paria *præmia navibus ex æquo* victricibus: *niſi Cloanthus tendens* ad *mare ambas palmas* manuum, *emiſiſſet preces, & Deos invocaſſet per vota: 'ô Dii, quibus eſt regnum maris, 'quorum decurro ſpatia; ego vobis offeram lætus in hoc litore ante altaria candidum taurum, voto 'obligatus, & projiciam viſcera in ſalſos fluctus, & effundam vina pura.' Dixit: & ex intimis fluctibus audit eum omnis turba*

NOTÆ.

218. *Ultima æquora.*] Ultimam aſſignati maris partem, ultra metam. De *brevibus vadis*, Æn. 1. 115.

225. *Supereſt in fine Cloanthus.*] Mneſtheus de victoria contendit cum Cloantho. At Cloanthus tamen jam à verſu 171. *metis tenet æquora tuta relictis:* Hæc ut conciliem, exiſtimo præmium ei propoſitum fuiſſe, non qui duntaxat metam attingeret primus; ſed qui præterea circumita meta, primus ſiniſtro curſu rediret in portum, unde dextro curſu naves exierant. Idque manifeſtum eſt: 1. Quia hæc tria proponit Æneas certaturis, v. 130. *Conſtituit ſignum nautis pater, unde reverti Scirent, & longos ubi circumflectere curſus.* 2. Quia mox, v. 243. navis Cloanthi tum victoriam obtinet, cum *ad terram fugit, & portu ſe condidit alto.* At in rupe, quæ metæ loco fuit, *portus*, iſque *altus* fuiſſe non poteſt; cum eſſet objecta portui, & tantum *ſtatio gratiſſima mergis.* Hic igitur jam & Mneſtheus & Cloanthus metam prætergreſſi putandi ſunt: *Cloanthus* quidem, quia *metis tenet æquora tuta relictis*; Mneſtheus vero, quia *fuga ſecat ultima æquora.* Cloanthus autem *ſolus ipſo ſupereſt in fine*: id eſt, in extremo recurſu, reditu à meta ad portum: quo in reditu eum ſuperare, aut ſaltem æquare Mneſtheus contendit.

228. *Fragoribus.*] Ita ex manuſcriptis cum N. Heinſio emendamus. Olim *clamoribus:* ſed parum exacte, cum ſuperiore verſu dixerit, *Ingeminat clamor.*

237. *Voti reus.*] Voto obligatus: Sic. Ecl. 5. 80. *Damnabis tu quoque votis:* ubi verba hæc explicuimus.

238. *Porriciam in fluctus, &c.*] *Porro & procul jaciam in fluctus.* Verbum eſt in ſacrificiis ſolemne. Sic apud Livium l. 29. 27. Scipio è Sicilia in Africam navigaturus, *cruda exta, cæſa victima, uti mos eſt, in mare porricit: tubaque ſignum dedit proficiſcendi. Libationis* vero par exemplum habemus apud Thucyd. lib. 6. ubi Nicias, Lamachus, & Alcibiades, è Piræeo Athenienſi portu ſolventes, aureis argenteiſque pateris vinum in mare fudiſſe dicantur.

Nereïdum

Nereïdum, et Phorci, et virgo Panopea; et ipſe pater Portunus magna manu impulit navem *currentem: illa celerius vento et pennatâ ſagittâ currit ad terram, et immittit ſe* in *portum intimum.*

Nereïdum Phorcíque chorus, Panopeáque virgo;
Et pater ipſe manu magnâ Portunus euntem
Impulit; illa Noto citiùs volucríque ſagittâ
Ad terram fugit, et portu ſe condidit alto.

Tunc filius Anchiſæ, vocatis omnibus ſecundùm conſuetudinem, declarat magna voce præconis Cloanthum victorem, et coronat ejus *caput viridi lauro: datque ipſi eligendos tres juvencos, et vina, et magnum talentum argenti poſſidendum,* quæ erant *munera pro navibus. Ipſis* vero *ducibus tribuit ſingularia dona. Victori* Cloantho *chlamydem auro intextam, circa quam Melibœa purpura denſa excurrit gemino flexu, et regius puer* Ganymedes in ea *intextus, ardens, ſimilis anhelanti, perſequitur curſu et jaculo cervos celeres in Ida ſylvoſa: quem volans armiger Jovis pedibus uncis rapuit ab Ida* in *ſublime. Fruſtra ſenes cuſtodes tendunt palmas ad aſtra, et latratus canum* videtur *furere in aërem.*

Tum ſatus Anchiſâ, cunctis ex more vocatis,
Victorem magnâ præconis voce Cloanthum
Declarat, viridíque advelat tempora lauro:
Muneráque in naves, ternos optare juvencos,
Vináque, et argenti magnum dat ferre talentum.
Ipſis præcipuos ductoribus addit honores:
Victori chlamydem auratam, quam plurima circùm
Purpura Mæandro duplici Melibœa cucurrit;
Intextúſque puer frondoſâ regius Idâ
Veloces jaculo cervos curſúque fatigat,
Acer, anhelanti ſimilis; quem præpes ab Idâ
Sublimem pedibus rapuit Jovis armiger uncis.
Longævi palmas nequicquam ad ſidera tendunt
Cuſtodes, ſævítque canum latratus in auras.

NOTÆ.

240. *Nereïdum Phorcique chorus, &c.*] *Phorcus* ſive *Phorcys*, marinum numen, Ponti ac Terræ filius; filias habuit Gorgonas tres, Meduſam, Euryalen, & Sthenyo. *Chorus* ejus marina alia numina. *Nereides*, Nymphæ maris, Nerei & Doridis ejus ſororis filiæ. *Panopea*, Nereidum una, de qua G. 1. 437. Ubi de *Portuno* quoque diximus, cui à *portu* vel *portandis* navibus nomen eſt. De *Noto* vento meridionali, Ecl. 2. 58.

245. *Præconis.*] *Præco*, non *tubicen*, quia apud Livium l. 33. 18. *Romani ad ſpectaculum conſederunt, & præco cum tubicine, ut mos eſt, in mediam arenam proceſſit.* Præco igitur, qui voce, non cantu, populum, vel ad ludum, vel ad alia *præciebat:* ut enim, inquit Voſſius, *concio* eſt populus, qui per præconem *concitur* & convocatur; ita *præco*, qui *præciet* & ante conventum excitat populum, ut veniat.

248. *Talentum.*] Conſtat ex comparatione cum aliis præmiis inſtituta, *talentum*, neque hic neque v. 112. ſumi poſſe pro *talento Attico.* Conſtat idem ex Homero, qui Il. 23. præmium ſtatuit equeſtris curriculi, primum quidem, fœminam cum lebete; ſecundum, equam prægnantem; tertium, lebetem; quartum duo auri talenta. Igitur vel *talentum*, pro quolibet auri argentique pondere hic ſumendum eſt, ut diximus, v. 112. Vel pro *talento Siculo* veteri, quod minimum quid valuiſſe ait Pollux l. 9. Et ex ipſius verbis colligit Budæus fuiſſe *ſex drachmarum*, hoc eſt, ſolidorum noſtrorum Francicorum vixdum unius & quinquaginta. Homerus autem ſi non Siculo talento, ſimili ſaltem aliquo uſus eſt.

251. *Purpura Mæandro, &c.*] De *chlamyde, caſaque*, Æn. 4. 37. Fuit hæc aureo textu *aurata:* ſed extrema in ora, geminum habuit ſinuoſum flexuoſumque limbum, *plurima purpura*, id eſt, denſiore, diſtinctum. *Mæander* fluvius minoris Aſiæ maximus è Phrygia majore naſcens, tum inter Cariam & Ioniam in mare Myrtoum, quæ pars eſt Ægæi, ad Heracleam urbem influens, nunc *Madre* appellatur: tot flexibus in ſe quaſi recurrens, ut pro quibuſcunque flexibus metaphorice ſumatur. *Melibœa*, Theſſaliæ urbs ad radices montis Oſſæ purpurei oſtrei piſcatu ac tinctura celebris. De *purpura* denſiore ac *dibapha*, G. 2. 506.

252. *Puer regius Ida.*] In chlamyde, textu acu *Ganymedes*, Trois regis filius, de quo Æ. 1. 32. De *Ida* Troadis monte, Æn. 1. 801. Et diviſam quidem hanc picturam fuiſſe neceſſe eſt, duas velut in partes: quarum altera venantem Ganymedem exprimeret; altera raptum ejus & comitum ſtuporem.

255. *Jovis armiger.*] Ex Plinio, l. 2. 55. Fulmen non percutit ſolam è volucribus aquilam, quæ ideo miniſtra fulminis Joviſque à poëtis fingitur. De *hamis et lorica auro trilice*, Æ. 3. 407.

At,

At, qui deinde locum tenuit virtute ſecundum,
Levibus huic hamis conſertam auróque trilicem
Loricam quam Demoleo detraxerat ipſe
Victor apud rapidum Simoënta ſub Ilio alto,
Donat habere viro, decus et tutamem in armis.
Vix illam famuli Phegeus Sagarísque ferebant
Multiplicem, connixi humeris; indutus at olim
Demoleus curſu palantes Troas agebat.
Tertia dona facit geminos ex ære lebetas,
Cymbiáque argento perfecta atque aſpera ſignis.
Jámque adeò donati omnes, opibúſque ſuperbi,
Puniceis ibant evincti tempora tæniis:
Cùm ſævo è ſcopulo multâ vix arte revulſus,
Amiſſis remis, atque ordine debilis uno,
Irriſam ſinè honore ratem Sergeſtus agebat.
Qualis ſæpe viæ deprenſus in aggere ſerpens,
Ærea quem obliquum rota tranſiit, aut gravis ictu
Seminecem liquit ſaxo lacerúmque viator,
Nequicquam longos fugiens dat corpore tortus,
Parte ferox, ardénſque oculis, et ſibila colla
Arduus attollens; pars vulnere clauda retentat
Nexantem nodos, ſéque in ſua membra plicantem.
Tali remigio navis ſe tarda movebat:
Vela facit tamen, et plenis ſubit oſtia velis.
Sergeſtum Æneas promiſſo munere donat,
Servatam ob navem lætus ſociósque reductos.
Olli ſerva datur, operum haud ignara Minervæ,
Creſſa genus, Pholoë, geminíque ſub ubere nati.
Hoc pius Æneas miſſo certamine tendit
Gramineum in campum, quem collibus undique curvis

At poſtea huic Mneſtheo, *qui viribus obtinuit locum ſecundum, donat habendam loricam, compactam hamis* & ornatam *triplici licio auri,* ut ſit ipſi *decus et armatura in bello: Æneas ipſe victor hanc abſtulerat Demoleo juxta rapidum Simoenta et prope altam Trojam. Vix miniſtri Phegeus et Sagaris obnixi humeris portabant illam multiplici* textu denſam; *Demoleus autem* illâ *olim armatus agitabat fugâ Trojanos vagos. Tertia præmia dat* Gyæ, *duos lebetas ex ære, et pocula conflata argento atque ſcabra figuris.*

Jamque adeo omnes remunerati, et gloriantes opibus, incedebant coronati rubris vittis circa *caput: cum Sergeſtus multo labore vix extractus è ſcopulo, remis amiſſis, et ſpoliatus uno* remorum *ordine, provehebat navem irriſam ſine gloria. Qualis ſæpe interceptus in eminentia viæ anguis, quem rota ærea obliquum trajecit, vel* quem *viator graviter feriens reliquit ſemimortuum et laceratum ſaxo: fruſtra fugiens movet corpore longos flexus: parte ſui ferox, et micans oculis, et ſublimis erigens colla ſibilantia; pars debilis vulnere retardat* eum *torquentem nodos, et involventem ſe in ſua membra. Navis tarda movebat ſe talibus remis: tamen velis utitur, et intrat portum velis tumentibus. Æneas gaudens propter navem et ſocios reductos, donat Sergeſtum promiſſo præmio. Datur illi ſerva, haud inſcia artis Minervæ, Creſſa* ſecundùm *genus nomine Pholoë, et bini filii ad* ejus *ubera.*

Pius Æneas dimiſſo hoc ludo, procedit in campum virentem; quem in *collibus curvatis* poſitæ *undiquaque*

NOTÆ.

260. *Demoleo.*] Demoleus, Græcorum dux aliquis ab Æneâ occiſus. *Simois,* fluvius Troadis, Æn. 1. 104. *Ilio alto.* Græco more corripit vocalem longam ante aliam, ſinè vocalium eliſione, ut G. 1. 181. *Imponere Pelio Oſſam.* De *Ilio,* Troja, Æn. 1. 5. De *lebetibus* dono datis, Æn. 3. 466. De *Cymbiis,* vaſculis, Æn. 3. 66.

269. *Puniceis tæniis.*] Vittis laneis, ſeu lemniſcis è laurea corona pendentibus, quæ cornæ *lemniſcatæ* dicebantur. *Tæniis,* vox diſſyllaba per contractionem: ut paſſim *aureis.* De *puniceo,* ſive rubicundo & roſeo colore, Ecl. 5. 17.

273. *Viæ in aggere.*] *Agger,* viæ publicæ pars media, eminentior & lapidibus ſtrata atque exaggerata, ut pluviæ defluant.

284. *Opera Minervæ.*] Quæ cum artibus aliis, tum præcipue lanificio, ac texturæ præeſſe dicitur, Æn. 2. 31. *Creſſa,* Cres, Creſſa, è Creta, *Candia,* Æn. 3. 104.

Cingebant

ſylvæ claudebant: & in ima valle erat circuitus theatri, quo heros intulit ſe medium inter multa millia, & compoſito in cœtu reſedit. Illic invitat valore præmiorum *animos, qui forte velint certare curſu, & ſtatuit præmia. Undique congregantur Troiani, & Sicani* cum iis *mixti: primi Niſus & Euryalus, Euryalus inſignis pulchritudine, & robuſta juventute: Niſus, honeſto amore pueri: quos deinde ſequitur Diores regius* juvenis *è præclara ſtirpe Priami. Hunc* ſequuntur *ſimul Salius & Patron; quorum alter* eſt *Acarnan; alter ex Arcadia, è ſanguine Tegeæi populi. Poſtea duo juvenes Siculi, Elymus & Panopes, aſſueti ſylvis, comites ſenis Aceſtæ. Inſuper multi quos fama obſcura celat.*

Cingebant ſylvæ: mediâque in valle theatri
Circus erat, quo ſe multis cum millibus heros
Conſeſſu medium tulit, extructóque reſedit.
Hìc qui fortè velint rapido contendere curſu,
Invitat pretiis animos, et præmia ponit.
Undique conveniunt Teucri, miſtíque Sicani:
Niſus et Euryalus, primi:
Euryalus formâ inſignis, viridíque juventâ;
Niſus, amore pio pueri: quos deinde ſecutus
Regius egregiâ Priami de ſtirpe Diores.
Hunc Salius, ſimul et Patron; quorum alter Acar-
Alter ab Arcadiâ, Tegeææ ſanguine gentis. [nan;
Tum duo Trinacrii juvenes, Elymus Panopéſque,
Aſſueti ſylvis, comites ſenioris Aceſtæ.
Multi præterea, quos fama obſcura recondit.
Æneas quibus in mediis ſic deinde locutus:

Quos inter medios Æneas deinde ita locutus eſt:

NOTÆ.

288. *Theatri Circus erat, &c.*] De *theatri* forma, G. 2. 381. De *circo*, cujus aliquam ſimilitudinem vallis hæc Sicula referebat; hæc accipe. 1. *Circus* locus fuit à Tarquinio Priſco Romæ extructus, montes inter Aventinum ac Palatinum, ludis celebrandis ad imitationem Olympicorum; ſed præcipue decurſionibus equeſtribus; quas jam Romulus in campo Martio ad Tybris ripam inſtituerat, & nuncupaverat *equiria*. Nomen inde habuit, quod *circularis* ſeu orbicularis eſſet figuræ, longior tamen quam latior, quippe longitudine pedes circiter bis mille, latitudine mille tantum complexus. 2. *Cavea* fuit ambitus circi, ubi populi ſedes, in *cuneos* diſtinctæ, ut de theatro diximus. 3. *Arena* ſpatium fuit circi medium, in quo aurigæ decurrebant: comminutis albis lapidibus, aliquando etiam minio & chryſocolla conſtratum. 4. *Euripus* fuit lacuna, altitudine ac latitudine pedum decem, arenæ circumdata, eamque à cavea dividens: in eam derivabantur aquæ: unde ab Euripo nomen habuit, Euboici freti anguſtiſſimo loco, in quo ſepties aquæ ſingulis diebus reciprocant. 5. *Carceres* loca fuerunt fornicata, ubi currus ante pugnam coërcebantur, & unde dato ſigno ſublatiſque repagulis erumpebant, ducto per ſortem ordine. Dicebantur *oſtia* etiam & *limina*: eorumque medium erat *oſtium*, quo aſcendebatur ad locum ubi erat ludorum editoris præſidumque ſeſſio. 6. *Metæ* moles erant lapideæ, rotundæ, in acumen definentes, tres ſimul junctæ, quarum acuminibus ova erant impoſita: hæ in utraque arenæ parte fere extrema poſitæ erant, relicto tamen circumundique ſpatio, quo circa metas aurigæ currum facile flecterent. 7. *Spina* fuit ſeptum ſecundùm longitudinem circi, à meta ad metam, inſtar ſpinæ dorſi productum: circi arenam duas in partes, dextram ſiniſtramque, diſterminans. In ea *columnæ*, *obeliſci*, *delphini*, *Deorum ſtatuæ*, *delubra* etiam & *ſacraria* diſpoſita ad ornatum. 8. *Curſus* à carceribus incipiebat, ſecundùm latus dexterum circi; ita ut metæ ultimæ ad ſiniſtram curruum ſitæ eſſent. Ad eas qui pervenerant, circuibant eas ſepties, in ſiniſtram interioremque partem deflectendo: inde per ſiniſtrum circi latus redibant ad metas *Murcias*, carceribus propiores, ubi è curru deſcendebant. De *factionibus* aurigarum, & *miſſibus*, G. 3. 18.

291. *Hic qui forte velint, &c.*] II. LUDUS *Pedeſtris curſus*. Imitatur Homerum Virgilius; qui Iliad. 23. 740. tres inducit curſores apud Patrocli tumulum, *Ajacem Oilei*, *Ulyſſem*, & *Antilochum*: & Ajacem quidem Minervæ dolo fingit bovino in fimo lapſum eſſe: id unum ex eo mutuatus eſt Virgilius, reliqua longo intervallo ſuperavit.

292. *Pretiis . . præmia.*] Diverſa ſunt: *præmia*, munera ipſa; *pretia*, valor dignitaſque præmiorum. De *Teucris*, Æ. 1. 239. De *Sicanis*, Æ. 3. 687. De *Niſo* & *Euryalo*, Æ. 9. 176. De *Priamo*, Æ. 3. 476.

298. *Acarnan.*] *Salius*, Ex Acarnania, Epiri parte, de qua Æ. 3. 292.

299. *Arcadia, Tegeææ, &c.*] *Patron. Tegeæus vel Tegeates*, ab Tegea, urbe Arcadiæ, novem pagis conſtante juxta Strab. l. 8. De *Arcadia*, Ecl. 4. 58. De *Trinacria*, Sicilia, Æ. 3. 687. De *Elymo*, ſupra, v. 73. De *Aceſta*, v. 36.

Accipite

‘ Accipite hæc animis, lætásque advertite mentes:
‘ Nemo ex hoc numero mihi non donatus abibit.
‘ Gnossia bina dabo lævato lucida ferro
‘ Spicula, cælatámque argento ferre bipenem:
‘ Omnibus hic erit unus honos. Tres præmia primi
‘ Accipient, flavâque caput nectentur olivâ.
‘ Primus equum phaleris insignem victor habeto.
‘ Alter Amazoniam pharetram, plenámque sagittis
‘ Threïciis; lato quam circùm amplectitur auro
‘ Balteus, et tereti subnectit fibula gemmâ.
‘ Tertius Argolicâ hac galeâ contentus abito.’
Hæc ubi dicta: locum capiunt, signóque repentè
Corripiunt spatia audito, limenque relinquunt
Effusi, nimbo similes: simul ultima signant.
Primus abit, longéque ante omnia corpora Nisus
Emicat, et ventis et fulminis ocyor alis.
Proximus huic, longo sed proximus intervallo,
Insequitur Salius. Spatio pòst deinde relicto
Tertius Euryalus.
Euryalúmque Elymus sequitur. Quo deinde sub ipso
Ecce volat, calcémque terit jam calce Diores,
Incumbens humero; spatia et si plura supersint,
Transeat elapsus prior, ambiguúmve relinquat.
Jámque ferè spatio extremo fessíque sub ipsum
Finem adventabant: levi cùm sanguine Nisus
Labitur infelix; cæsis ut fortè juvencis,

‘ *Percipite hæc animo, & huc*
‘ *applicate latas mentes. Nul-*
‘ *lus ex hoc numero recedet non*
‘ *remuneratus à me. Dabo re-*
‘ *portanda duo tela Gnossia ru-*
‘ *tilantia lævigato ferro, &*
‘ *securim* tectam *cælato argen-*
‘ *to: Hoc præmium erit simile*
‘ *omnibus. Tres primi ferent*
‘ *munera* alia, *& coronabun-*
‘ *tur pallidâ olea* circa *caput.*
‘ *Primus victor habeat equum*
‘ *decoratum phaleris. Secundus*
‘ *pharetram Amazoniam &*
‘ *repletam sagittis Thraciis:*
‘ *quam latus balteus* ex *auro*
‘ *circumambit, & fibulâ nectit*
‘ *gemmâ tereti. Tertius abeat*
‘ *contentus hac casside Argolicâ.’*
Postquam hæc dicta sunt, *sumunt locum: & audito signo statim aggrediuntur curriculum: & relinquunt limen elapsi, similes nimbo: simul attendunt* ad *terminum. Primus currit Nisus, & exilit longe ante omnes socios, velocior & ventis & alis fulminis. Proximus ab eo, sed post longum intervallum proximus, sequitur Salius. Tum spatio post* Salium *relicto Euryalus tertius. Elymusque sequitur Euryalum. Deinde juxta hunc ipsum statim currit Diores, & jam fricat* ejus *calcem calce, imminens* alteri ejus *humero: & si longius restaret spatium, præteriret* eum *elapsus prior, aut relinqueret dubium. Jamque pene* in *ultimo curriculo* positi, *& fatigati accedebant ad ipsum terminum: cum Nisus cadit humido* in *sanguine, quippe mactatis juvencis,*

NOTÆ.

306. *Gnossia, &c.*] *Gnossus* urbs Cretæ insulæ, sive Candiæ, Æ. 3. 104. unde *spicula* laudatissima: *spiculum* autem, non sagitta, sed missile telum fuit, pedum quinque, triangulo ferro: *pilum* aliter dictum. De *bipenni*, securi utrimque acuta, G. 4. 331.

309. *Flava oliva.*] Arbore dicata Minervæ, G. 1. 14. *Flava:* quia folii pars posterior subpallida, & coloris veluti porracei est: ea coronabantur victores Olympicis ludis, G. 3. 20.

310. *Phaleris.*] *Phaleræ*, equorum ornamenta, præsertim in capite, τὰ φάλαρα, quod est à φάω, *luceo: harnachure, caparasson, harnes*, Æ. 7. 278.

311. *Amazoniam pharetram, &c.*] Qualem ferebant *Amazones*, quas in *Thracia* proprie dicta aliqui veterum collocabant. De vera earum sede dicemus, Æ. 11. 559. De *Amazonum* nomine, Æ. 1. 494. De *Thracia*, Æ. 3. 14.

313. *Tereti.*] Quæ rotunda, & in longum porrecta est.

314. *Argolica galea.*] Vel quam Argivo alicui eripuerat; vel Argolica figura: ut enim vidimus, Æ. 3. 637. clypeos Argolicos singularis fuisse formæ; ita & galeæ fuerunt: nam in Græcorum cæde, Æ. 2. 392. Trojani cum occisorum arma sibi aptâssent, galeæ & *Graiarum errore jubarum*, tantum non à suis occisi sunt. De *Argis*, urbe Peloponnesi, Æ. 1. 288.

316. *Limen.*] Lineam aliquam descriptam in campo, quæ *carceres & ostia* circi suppleret, supra, v. 288. De *aris* fulmini appingi solitis, Æ. 2. 649.

324. *Calcem terit jam calce.*] Arguitur hic à quibusdam Virgilius: quod calcem præcurrentis, insequentis calce tritam dixerit; cum teri non possit ab insequente nisi summis pedum articulis. Temere: neque enim Diores Elymum æquâ directâque lineâ insequebatur, alioqui nunquam ipsum anteire potuisset; at paulum ad latus: ita ut pene incumberet, non ejus *humeris*, sed alteri tantum *humero*, & pedes utriusque secundùm latera se interdum stringerent, atque ita *calcem calce* tererent.

329. *Cæsis juvencis.*] Ad sacrificia Anchisæ persolvenda.

fortè ſanguis *ſuperfuſus madefecerat terram & virides herbas. Illic juvenis, jam exultans,* ut *victor, non firmavit pedem compreſſâ terrâ vacillantem: ſed pronus cecidit in ipſum ſimumque obſcœnum ſanguinemque ſacrum. Non tamen ille oblitus eſt Euryali, neque amoris: nam ſurgens in lubrico* loco *oppoſuit ſe Salio; ille autem jacuit ſupinus* in *denſa arena. Exilit Euryalus, & victor beneficio amici occupat primum* locum, *volatque plauſu & acclamatione favente. Poſtea ſuccedit Elymus, & mox Diores tertius victor.*

Tunc Salius implet magnis clamoribus cœtum *omnem ſedentem* in *magno theatro, & conſpectum primorum procerum: & poſtulat ſibi reſtitui gloriam fraude ereptam. Favor & decens fletus, & virtus gratior apparens in formoſo corpore, protegit Euryalum. Juvat* eum, *& magna voce clamat Diores: qui ſucceſſit* tertius *victoriæ; & fruſtra acceſſit ad ultimum præmium, ſi prima gloria reſtituitur Salio. Tunc pater Æneas:* ‘ *Veſtra præmia vobis ſtant certa, ô juvenes, & nemo mutabit ordine victoriam. Liceat me miſereri caſus amici inſontis.’ Sic locutus, dat Salio, magnam pellem Gætuli leonis, gravem villis & auratam unguibus. Tunc Niſus* ait, ‘ *Si tanta munera dantur victis, & te miſeret* eorum qui *ceciderunt: quæ dabis digna dona* mihi *Niſo, qui meruiſſem virtute primam coronam, niſi adverſa eadem fortuna, quæ* obſtitit *Salio, mihi* quoque *obſtitiſſet?’ Ac ſimul hæc dicendo oſtendebat vultum, & membra fœdata humido ſimo. Pater optimus Æneas arriſit illi: & imperavit clypeum efferri, opus Didymaonis.*

Fuſus humum viridéſque ſuper madefecerat herbas.
Hìc juvenis, jam victor ovans, veſtigia preſſo
Haud tenuit titubata ſolo: ſed pronus in ipſo
Concidit immundóque ſimo ſacróque cruore.
Non tamen Euryali, non ille oblitus amorum:
Nam ſeſe oppoſuit Salio, per lubrica ſurgens;
Ille autem ſpiſſâ jacuit revolutus arenâ.
Emicat Euryalus, et munere victor amici
Prima tenet, plauſúque volat fremitúque ſecundo.
Pòſt Elymus ſubit, et nunc tertia palma Diores.
Hìc totum caveæ conſeſſum ingentis, et ora
Prima patrum magnis Salius clamoribus implet;
Ereptúmque dolo reddi ſibi poſcit honorem.
Tutatur favor Euryalum, lacrymæque decoræ,
Gratior et pulchro veniens in corpore virtus.
Adjuvat, et magnâ proclamat voce Diores:
Qui ſubiit palmæ; fruſtráque ad præmia venit
Ultima, ſi primi Salio redduntur honores.
Tum pater Æneas: ‘ Veſtra, inquit, munera vobis
‘ Certa manent, pueri, et palmam movet ordine ne-
‘ Me liceat caſus miſereri inſontis amici.’ [mo.
Sic fatus, tergum Gætuli immane leonis
Dat Salio, villis oneroſum atque unguibus aureis.
Hic Niſus: ‘ Si tanta, inquit, ſunt præmia victis,
‘ Et te lapſorum miſeret; quæ munera Niſo
‘ Digna dabis, primam merui qui laude coronam;
‘ Ni me, quæ Salium, fortuna inimica tuliſſet?’
Et ſimul his dictis faciem oſtentabat, et udo
Turpia membra ſimo. Riſit pater optimus olli,
Et clypeum efferri juſſit, Didymaonis artes,

NOTÆ.

332. *Titubata.*] Paſſive, cum *titubo* neutram vim vulgo habeat. Et hic Niſi caſus eſt expreſſus ex Homero, Il. 23. 774. ut jam notavimus, v. 291.

339. *Nunc tertia palma Diores.*] *Palmam* hic non ſolum pro *victoria*, ſed pro ipſo *victore* uſurpat: ut G. 1. 59. *palmas equarum*, pro *victricibus inter equas.* Porro quia Diores quintum duntaxat ordinem obtinebat, nec niſi caſu Niſi, & fraude Salio facta, tertium in locum provectus eſt; ideo dixit, *nunc: nunc*, inquam, primis duobus caſu ac fraude ſublatis. De *cavea*, parte *circi*, ſupra, v. 288.

340. *Ora prima patrum.*] Seniores ac judices, quorum in conſpectu atque ante ora vociferatur.

344. *Veniens in corpore virtus.*] *Apparens, creſcens*; melius, *exiſtens*: nam *venio* ſignificat ſæpe *ſum, exiſto*: G. 1. 29. *An Deus immenſi venias maris.*

351. *Gætuli leonis, &c.*] Africa tota leonibus, feriſque aliis infeſta: imprimis *Gætulia* cujus pars, de qua Æ. 4. 40. Pellis autem hujus ungues ad ſplendorem deaurati fuerant; *unguibus aureis.*

353. *Si tanta, &c.*] Vis Niſi verborum hæc eſt: Ego & Salius ambo cecidimus: at ego primus, hic ſecundus ad metam ſubibat: ſi ergo hic donatus munere, cur ego indonatus?

359. *Didymaonis.*] Fictum eſt nomen, & inſignem artificem hîc notat.

Neptuni

Neptuni ſacro Danais de poſte refixum.
Hoc juvenem egregium præſtanti munere donat.
Pòſt ubi confecti curſus, et dona peregit:
'Nunc, ſi cui virtus animúſque in pectore præſens,
'Adſit, et evinctis attollat brachia palmis.'
Sic ait, et geminum pugnæ proponit honorem:
Victori velatum auro vittíſque juvencum:
Enſem, atque inſignem galeam ſolatia victo.
Nec mora: continuo vaſtis cum viribus effert
Ora Dares, magnóque virûm ſe murmure tollit:
Solus qui Paridem ſolitus contendere contra:
Idémq; ad tumulum, quo maximus occubat Hector,
Victorem Buten immani corpore, qui ſe
Bebrycià veniens Amyci de gente ferebat,
Perculit, et fulvâ moribundum extendit arenâ.
Talis prima Dares caput altum in prælia tollit,
Oſtendítque humeros latos, alternáque jactat
Brachia protendens, et verberat ictibus auras.
Quæritur huic alius: nec quiſquam ex agmine tanto
Audet adire virum, manibúſque inducere cæſtus.

ereptum à Græcis è portis Neptuno dicatis. Donat egregium juvenem hoc inſigni præmio.

Deinde poſtquam abſoluti ſunt *curſus, & perfecit remunerationem:* 'Nunc, ait, *ſi* 'virtus eſt alicui, & animus 'præſens in pectore accedit, '& erigat brachia ligatis 'manibus.' *Sic dixit; & proponit geminum præmium certaminis: victori juvencum tectum auro & taeniis; victo gladium & pulchram caſſidem,* ad *ſolatium. Nec mora* eſt: *ſtatim Dares erigit vultum immani cum robore, & attollit ſe magno* cum *fremitu hominum: qui ſolus ſolebat certare cum Paride: &* qui *idem ad ſepulchrum, ubi maximus Hector recumbit, percuſſit Buten illuſtrem victoriis, qui jactabat ſe ortum ex familia Bebrycia Amyci, & proſtravit* eum *morientem* in *arena fulva. Talis Dares erigit caput altum in prima certamina, & oſtentat humeros latos, & porrigens jactat brachia alternatim, & verberat ictibus aërem. Quæritur alter* certaturus cum *eo: nec ullus ex tanta turba audet ſe offerre* huic *viro, & alligare cæſtus manibus.*

NOTÆ.

360. *Neptuni ſacro, &c.*] Cenſet Donatus hunc clypeum, ex aliquo in Græcia Neptuni templo erutum ab ipſo Æneа, cum per Græcas inſulas atque urbes navigaret: quemadmodum clypeum alium poſtibus Actiaci Apollinis fixerat, Æ. 3. 288. atque ita ad contemptum Græcorum illic *fixum*, hic *refixum* clypeum fuiſſe. Sed non decuit *pium Æneam* in ſpoliandis Deorum templis ſacrilegium admittere. Quare Servium libentius audio: qui putat cætera inter munera, qua Helenus Æneæ ex Epiro ſolventi dederat, Æ. 3. 464. hunc fuiſſe clypeum, olim à Pyrrho refixum è Neptunii templi poſtibus, in excidio Trojæ. De *Neptuno*, Æ. 1. 129. De *poſtibus*, parte januæ, Æ. 2. 442. De *Danais*, Æ. 1. 34.

362. *Poſt ubi, &c.*] III. LUDUS *Pugilatus, ſive cæſtuum certamen.* Expreſſus ex Homero, Iliad. 23. 653. ubi contendunt inter ſe *Epeus et Euryalus:* ſed vix ullo eventu memorabili: unde Virgilius Homero plane hic ſuperior eſt. *Epeum* ſibi nimium confidentem imitatur Virgilii *Dares*, *Euryalum Entellus* ſenex. De *pugilatu*, infra, v. 401.

366. *Velatum auro vittiſque juvencum.*] Boves cornibus deauratis vittiſque ac taeniis inſignes erant, & cum ſtatuebantur mactandi ad aras, & ſæpe cum in præmium dabantur. De primo more, Æ. 9. 627. *Et ſtatuam ante aras auratà fronte juvencum.* De altero Livius, l. 7. 37. *Conſul advocata concione P. Decii cumulatas nova virtute laudes peragit: & præter militaria alia dona, aurea corona eum & centum bobus, eximioque uno albo, opimo, auratis cornibus, donat.*

370. *Paridem.*] Hunc enim Priami filium, etſi moribus mollem, viribus tamen robuſtum fuiſſe, & cæſtuum certamine victoriam ex ipſo Hectore fratre retuliſſe diximus, Ecl. 2. 61. De eo multa, Æ. 1. 31.

371. *Quo maximus occubat Hector.*] Hector Priami filius, de quo, Æn. 1. 103. occiſus ab Achille, redemptus à Priamo in Sigeo promontorio tumulatus eſt: factis, ut habet Dares Phrygius, inter utrumque exercitum duorum menſium induciis: ludique ad tumulum ſingulari pompa celebrati ſunt; in quibus Dares hic Virgilianus inter alios dicitur decertaſſe.

372. *Victorem Buten, &c.*] Hic *Butes*, non ille fuit Amyci filius, pater Erycis, de quo ſupra, v. 24. quippe Eryx multo ante Trojanum bellum ab Hercule occiſus fuit, ut mox videbimus, v. 411. Quomodo igitur Butes, Erycis pater, ſub ultimum Trojanæ obſidionis tempus occiſus fuiſſet à juvene Darete? Itaque hic *Butes*, de quo hic ſermo, alter aliquis fuit, è primi Butæ poſteris: quod innuunt Virgilii verba, *ſe veniens Amyci de gente ferebat*, quæ ſane remotiorem aliquem, quam filii, gradum notant. *De Bebrycibus & Amyco* eorum rege, occiſo à Polluce, ſupra, v. 24.

Ergo lætus & sperans superare omnes victoriâ, stetit ad pedes Æneæ: nec diutius tardans, tunc apprehendit sinistrâ manu *taurum cornu, & sic loquitur:* ‘*Quis* erit *finis expectandi? quousque oportet me retineri? impera* me *abducere præmium.*’ *Simul omnes Trojani fremebant, & volebant præmia reddi viro.*

Tunc Acestes graviter increpat verbis Entellum, quippe sederat proximus in *viridi lecto herbarum:* ‘*Entelle,* qui *frustra* fuisti *olim fortissimus* ‘*heroum, an permittes tam* ‘*patiens tanta præmia auferri* ‘*sine pugna? ubi nunc* est ‘*Deus ille Eryx, frustra dictus* ‘*nobis à te magister* tuus? *ubi* ‘est *fama* sparsa *per totum* ‘*Siciliam, & illa spolia* ‘*suspensa è tuis tectis?*’ *Ille ad hæc* ait: ‘*Non abiit amor* ‘*laudis, nec gloria fugata per* ‘*timorem: at vero sanguis* ‘*frigidus stupet senectute tardante, & vires exhaustæ frigescunt in corpore. Si mihi,* ‘*si nunc* mihi *adesset illa juventas, quæ adfuit olim, & quâ improbus iste gaudet* ‘*confidentia; accessissem* ad ‘*pugnam, non certe invitatus* ‘*præmio & formoso juvenco: nec curo præmium.*’ *Sic locutus, postea projicit in medium duos cæstus magni ponderis: cum quibus Eryx ardens solebat inferre manus in pugnam, et cingere brachia duro corio. Obstupuerunt animi* spectatorum: *tanti* erant *boves,* quorum *septem magna corpora rigebant plumbo & ferro insuto. Dares ipse obstupescit præ cæteris, & multum abnuit* pugnare: *& generosus filius Anchisæ versat huc illuc & pondus & ipsa ingentia involucra ligaminum.*

Ergo alacris, cunctósque putans excedere palmâ,
Æneæ stetit ante pedes: nec plura moratus,
Tum lævâ taurum cornu tenet, atque ita fatur:
‘Nate Deâ, si nemo audet se credere pugnæ,
‘Quæ finis standi? quo me decet usque teneri?
‘Ducere dona jube.’ Cuncti simul ore fremebant
Dardanidæ, reddíque viro promissa jubebant.
Hìc gravis Entellum dictis castigat Acestes,
Proximus ut viridante toro consederat herbæ:
‘Enteile, heroum quondam fortissime frustra,
‘Tantáne tam patiens nullo certamine tolli
‘Dona sines? ubi nunc nobis Deus ille, magister
‘Nequicquam memoratus Eryx? ubi fama per omnem
‘Trinacriam, et spolia illà tuis pendentia tectis?’
Ille sub hæc: ‘Non laudis amor, nec gloria cessit
‘Pulsa metu: sed enim gelidus tardante senectà
‘Sanguis hebet, frigéntque effœtæ in corpore vires.
‘Si mihi, quæ quondam fuerat, quâque improbus iste
‘Exultat fidens, si nunc foret illa juventa;
‘Haud equidem pretio inductus pulchróque juvenco
‘Veniſſem: nec dona moror.’ Sic deinde locutus,
In medium geminos immani pondere cæstus
Projecit; quibus acer Eryx in prælia suetus
Ferre manum, duróque intendere brachia tergo.
Obstupuêre animi: tantorum ingentia septem
Terga boum plumbo insuto ferróque rigebant.
Ante omnes stupet ipse Dares, longéque recusat:
Magnanimúsque Anchisiades et pondus, et ipsa
Huc illuc vinctorum immensa volumina versat.

NOTÆ.

384. *Quæ finis.*] Amat Virgilius hoc nomen fœminino genere, Æ. 2. 554. *Hæc finis Priami fatorum.* De *Dardanidis,* Æ. 1. 239. De *toro,* lecto, Æ. 3. 224.

396. *Sanguis hebet, frigentque effœtæ, &c.*] Sanguis in senibus minori copia, tardiores spiritus & crassiores emittit: unde frigus & stupor. *Effœtæ* propriè dicuntur fœminæ, quæ multos fœtus pepererunt.

401. *Cæstus.*] *Cæstus,* chirothecæ species quædam est è loris bubulis, plumbo etiam ac ferro interdum insuto: his pugiles munichant manus; eosque cubito atque humero, ne excuterentur, alligabant. Nomen multi, inter quos Vossius, deducunt à *cædo,* ideoque ferì unt *cæstus:* malim audire Festum & Scaligerum, Poet. l. 1. 22. qui deducunt à κεστὸν, *cingulum, lorum:* & hoc à κεντέω, *pungo,* quia acu *punctum* & consutum erat. Sic apud Homer. Iliad. 14. 214. Venus deponit in sinum Junonis *cæstum* suum, seu κεστὸν ἱμάντα, *punctum cingulum,* cui amor, desiderium, blandiloquentia, omnesque ad captandas mentes inerant illecebræ. Et vero Virgilius iis cæstum exprimit verbis quæ cingulo apprimè congruunt: v. 364. *Evinctis attollat brachia palmis.* v. 408. *Vinctorum immensa volumina.* v. 425. *paribus palmas innexuit armis.* Ludus autem ille inter antiquissimos fuit, vocabaturque *pugilatus:* in eo diversus à *lucta;* quod in *pugilatu,* manuum *pugnis* se invicem cæderent, ab adverbio πυξ, *pugno;* in *lucta,* complexu insertisque brachiis ac pedibus *luxarent* se ac prosternerent.

Tum

Tum ſenior tales referebat pectore voces :
'Quid, ſi quis cæſtus ipſius et Herculis arma
'Vidiſſet, triſtémque hoc ipſo in litore pugnam ?
'Hæc germanus Eryx quondam tuus arma gerebat.
'Sanguine cernis adhuc ſparſóque infecta cerebro.
'His magnum Alciden contra ſtetit : his ego ſuetus,
'Dum melior vires ſanguis dabat, æmula necdum
'Temporibus geminis canebat ſparſa ſenectus.
'Sed ſi noſtra Dares hæc Troïus arma recuſat,
'Idque pio ſedet Æneæ, probat auctor Aceſtes ;
'Æquemus pugnas. Erycis tibi terga remitto ;
'Solve metus : et tu Trojanos exue cæſtus.'
Hæc fatus, duplicem ex humeris dejecit amictum :
Et magnos membrorum artus, magna oſſa, lacer-
Exuit : atque ingens mediâ conſiſtit arenâ. [tóſque
Tum ſatus Anchiſâ cæſtus pater extulit æquos,
Et paribus palmas amborum innexuit armis.
Conſtitit in digitos extemplo arrectus uterque,
Brachiáque ad ſuperas interritus extulit auras.
Abduxêre retro longe capita ardua ab ictu,
Immiſcéntq; manus manibus, pugnámq; laceſſunt.
Ille, pedum melior motu, fretúſque juventâ :
Hic, membris et mole valens ; ſed tarda trementi
Genua labant, vaſtos quatit æger anhelitus artus.
Multa viri nequicquam inter ſe vulnera jactant,

Tum ſenex Entellus *emittebat è pectore talia verba : 'Quid, 'ſi aliquis* veſtrum *vidiſſet 'cæſtus, & arma ipſius Her- 'culis, & triſte certamen in 'hoc ipſo litore? Eryx frater 'tuus ferebat olim hæc arma. 'Vides adhuc ea fœdata ſan- 'guine, & cerebro ſparſo. His 'pugnavit adverſus magnum 'Herculem : ego iiſdem ſolitus 'pugnare, dum ſanguis cali- 'dior præbebat robur, & non- 'dum ſenectus æmula albeſce- 'bat ſparſa utriſque tempori- 'bus* capitis. *Sit ſi Dares 'Trojanus recuſat arma hæc 'noſtra, & ſi id placet pio 'Æneæ, idque probat Aceſtes 'auctor* hujus pugnæ ; *æqua- 'liter pugnemus. Depono tui 'cauſâ coria Erycis, depone 'timorem : tu quoque auſer 'cæſtus Trojanos.' Hæc lo- cutus, deponit ex humeris gemi- num amictum : & nudat ma- gnos artus membrorum, magna oſſa, & lacertos : & arduus ſtat in medio campi. Tunc pater* Æneas *filius Anchiſæ extulit cæſtus æquales et ligavit utriuſque manus paribus armis.*

Statim uterque ſtetit erectus in articulos pedum, *& intre- pidus erexit brachia in altum aërem. Retro averterunt ab ictu alta capita, & miſcent manus manibus, & provocant certamen. Ille, fortior agilitate pedum, & defenſus juventute : hic robuſtus vaſtitate membrorum ; ſed genua pigra vacillant trementi, & difficilis anhelitus agitat vaſta membra. Illi* viri *fruſtra inter ſe minantur multas plagas,*

NOTÆ.

411. *Triſtemque, &c.*] De *Hercule* Jovis & Alcmenæ filio, *Æn.* 8. 288. De *Eryce* filio Veneris atque ita *Æneæ germano* fratre, ſupra, v. 24. Cauſam porro cur ab Hercule in Sicilia *Eryx* occiſus ſit, hanc afferunt : Hercules, occiſo Iberiæ ſive Hiſpaniæ rege Geryone, boves ejus cum in Italiam adduxiſſet ; eorum unus formâ præcipuus, tranſmiſſo freto in Siciliam enatans, ab Eryce raptus eſt, & ab Hercule fruſtra repetitus. Hinc gravis inter eos pugna ter cæſtibus commiſſa, quarum ultima Eryx interfectus eſt.

414. *Alciden.*] *Herculem :* qui licet Jovis & Alcmenæ filius : tamen & *Amphitryoniades* & *Alcides* dictus eſt : ab *Amphitryone* Thebano Alcmenæ marito, & ab *Alcæo* Amphitryonis patre. Aliqui derivant ab ἀλκὴ, *robur.*

415. *Æmula ſenectus.*] Vulgo *invidam* explicant, quæ vigorem juvenibus invidere ſolet : vel quæ fruſtra vigorem illum imitatur *æmulaturque.* Fortaſſe *æmulam* dixit, quia in utriſque temporibus canos ſpargentem : quaſi utraque tempora cum feſtinatione quadam & æmulatione certatim caneſcerent.

418. *Sedet.*] Fixum eſt, ſedet in animo. *Auctor Aceſtes.*] Non Auctor quidem editorque ludorum, quos Æneas unus indixit ; ſed hortator Entelli, ut cum Darete pugnaret ; atque ita *auctor*, ſupra, v. 387.

421. *Duplicem amictum.*] Vel geminam veſtrem, interiorem & exteriorem : vel unicam, eamque ſuffertam & inſtar duplicis, qualis fuit *læna*, de qua, *Æ.* 4. 262.

422. *Membrorum artus.*] *Artus* ſunt compagines ac juncturæ majorum corporis membrorum ; ut *articuli* minorum, puta digitorum. *Lacertus* os eſt inter manus vertebram & cubitum. *Brachium* eſt os inter lacertum & humerum.

432. *Genua labant.*] Proceleuſmaticus eſt, quatuor breves pro dactyla : ut *G.* 4. 297. *Parietibuſque premunt arctis.*

multas ingerunt cavis lateribus, & edunt magnos ſonitus pectore: & frequens manus vagatur circa aures ac tempora, & malæ crepitant ſub gravibus ictibus. Entellus conſiſtit gravis, & immotus in eodem ſtatu, tantummodo eludit ictus corpore & oculis vigilantibus. Alter, ſicut qui invadit urbem machinis, aut qui obſidet in armis montana caſtella, ſic perveſtigat doloſe nunc hos nunc illos aditus, & omnem locum, & cum premit fruſtra variis impreſſionibus. Entellus inſurgens oſtendit dextram, & alte erexit: alter celer prævidit ictum immiſſum à capite, & levi corpore elapſus effugit. Entellus effudit impetum in auras, & ipſe gravis & graviter procumbit ultro in terram magno pondere: ut aliquando pinus cariosa evulſa radicibus procumbit in Erymantho, aut in magna Ida. Trojani & juvenes Siculi ſurgunt diverſis *animis: clamores mittuntur ad cœlum: & Aceſtes primus accurrit, & miſerans erigit è terra amicum æquævum. Sed heros non tardatus eſt, nec territus* illo *caſu: redit ardentior ad pugnam, & ira revocat robur: præterea pudor & fortitudo ſibi cognita inflammat vires: & ardens urgit toto campo currentem Dareta; nunc dextrâ, nunc ſiniſtrâ ingerens ictus. Nec eſt mora, nec requies: quam ſpiſſa grandine crepitant nimbi* ſuper *tectis; tam ſpiſſis ictibus heros utrâque manu frequens verberat & agitat Dareta. Tunc pater Æneas non paſſus eſt iras progredi ulterius, & Entellum furere animo crudeli:*

Multa cavo lateri ingeminant, et pectore vaſto
Dant ſonitus: errátq; aures et tempora circum
Crebra manus: duro crepitant ſub vulnere malæ.
Stat gravis Entellus, niſúque immotus eodem
Corpore tela modò atque oculis vigilantibus exit.
Ille, velut celſam oppugnat qui molibus urbem,
Aut montana ſedet circùm caſtella ſub armis;
Nunc hos, nunc illos aditus, omnémque pererrat
Arte locum, et variis aſſultibus irritus urget.
Oſtendit dextram inſurgens Entellus, et altè
Extulit: ille ictum venientem à vertice velox
Prævidit, celeríque elapſus corpore ceſſit.
Entellus vires in ventum effudit, et ultro
Ipſe gravis gravitérque ad terram pondere vaſto
Concidit: ut quondam cava concidit, aut Erymanthо,
Aut Idâ in magnâ, radicibus eruta pinus.
Conſurgunt ſtudiis Teucri et Trinacria pubes:
It clamor cœlo: primúſque accurrit Aceſtes,
Æquævúmque ab humo miſerans attollit amicum.
At non tardatus caſu, neque territus heros,
Acrior ad pugnam redit, ac vim ſuſcitat irâ:
Tum pudor incendit vires, et conſcia virtus:
Præcipitémque Daren ardens agit æquore toto:
Nunc dextrâ ingeminans ictus, nunc ille ſiniſtrâ.
Nec mora, nec requies: quàm multâ grandine nimbi
Culminibus crepitant; ſic denſis ictibus heros
Creber utrâque manu pulſat verſátque Dareta.
Tum pater Æneas procedere longiùs iras,
Et ſævire animis Entellum haud paſſus acerbis:

NOTÆ.

434. *Cavo lateri.*] Vel *curvo*, quia infra latera corpus flectitur & curvatur: vel reipſa *cavo*, quia laterum coſtis cavus pectoris thorax circumcluditur.

438. *Tela . . .*] *Tela*, vulgo à τῆλε, *longe*: unde ſignificat *miſſilia* quæcunque arma, quæ procul & eminus jaciuntur. Tamen aliquando uſurpantur quoque pro armis quibus pugnatur cominus. Pro enſe, Æ. 9. 747. *At non hoc telum, mea quod vi dextera verſat, effugies . . . ſic ait, & ſublatum alte conſurgit in enſem.* Hic pro cæſtibus. Unde firmatur conjectura Voſſii: qui deducit à *tego*, *tegulum*, *telum*, priore producta ob contractionem, ut à *premo*, *premulum*, *prelum*; atque ita ſignificabit id omne quo quis ſe tegit ac tuetur.

Exit.] Active, pro *eludit, evitat.* Sic & Æ. 11. 750. *Vim viribus exit.* Vox Lucretiana, l. 4. 1329. *Nam tranſverſa feros exibant dentis adactus Jumenta.*

446. *Ultro.*] Per ſe ipſe, nullo impellente.

448. *Erymantho.*] *Erymanthus*, mons, ſylva, & fluvius Arcadiæ in Peloponneſo: nunc *Dimizana*: locus ſylvis aſper, & apro quondam infeſtus, quem occidit Hercules. De *Ida*, Phrygiæ monte etiam ſylvoſo, Æn. 2. 801. De *Teucris*, Æn. 1. 239. De *Trinacria*, Æn. 3. 687. De *æquore*, pro campo, Æn. 2. 780.

Sed

Sed finem impoſuit pugnæ; feſſúmque Dareta
Eripuit, mulcens dictis, ac talia fatur:
'Infelix! quæ tanta animum dementia cepit? 465
'Non vires alias, converſáque numina ſentis?
'Cede Deo.' Dixítque, et prælia voce diremit.
Aſt illum fidi æquales, genua ægra trahentem,
Jactantémque utroque caput, craſſúmque cruorem
Ore rejectantem, mixtóſq; in ſanguine dentes, 470
Ducunt ad naves: galeámque enſémque vocati
Accipiunt: palmam Entello taurúmq; relinquunt.
Hæc victor, ſuperans animis, tauróque ſuperbus,
'Nate Deâ, vóſque hæc, inquit, cognoſcite Teucri:
'Et mihi quæ fuerint juvenili in corpore vires, 475
'Et quâ ſervetis revocatum à morte Dareta.'
Dixit, et adverſi contra ſtetit ora juvenci,
Qui donum adſtabat pugnæ: durόſque reductâ
Libravit dextrâ media inter cornua cæſtus
Arduus, effractóque illiſit in oſſa cerebro. 480
Sternitur, exanimíſque tremens procumbit humi bos.
Ille ſuper tales effudit pectore voces:
'Hanc tibi, Eryx, meliorem animam pro morte Daretis
'Perſolvo: hìc victor cæſtus artémq; repono.' 485
Protinus Æneas celeri certare ſagittâ
Invitat, qui fortè velint, et præmia ponit:

ſed indixit finem certaminis: & ſubduxit laſſum Dareta, ſolans eum *verbis, & talia loquitur:* '*Infelix! quæ tanta infania occupavit mentem? nonne experiris aliud robur, & mutatos Deos?* '*Cede Deo.*' Sic *dixit, & dicendo abrupit pugnam. At fideles ſocii* Daretis *ducunt ad naves illum, trahentem genua infirma, & motantem utrinque caput, & expuentem ore ſpiſſum ſanguinem, ac dentes mixtos cum ſanguine: & vocati* ab Ænea *accipiunt caſſidem & gladium; & permittunt Entello taurum & palmam. Tunc victor, elatus animo, & ſuperbiens tauro, ait:* '*Fili Veneris, & vos, ô Trojani, hæc animadvertite: & quale robur mihi fuerit in corpore juvenili, & è quali morte eripiatis liberatum Dareta.*' Sic *locutus* eſt, *& ſtetit adverſus caput oppoſiti tauri, qui ſtabat præmium certaminis: & ſublimis, manu reductâ, impegit duros cæſtus inter media cornua, & immiſit* eos *in oſſa perrupto cerebro. Sternitur bos, & tremens procidit in terram moribundus. Ille ſuper bove profert è pectore talia verba:* '*O Eryx, immolo tibi pro morte Daretis hanc vitam potiorem: hic victor depono artem & cæſtus.*'

Statim Æneas invitat qui fortè velint contendere ſagittis, & proponit præmia:

NOTÆ.

466. *Vires alias.*] *Majores* illi, *minores* tibi vires eſſe, quam putaveras.

467. *Cede Deo.*] Vel *Deo illi* cujus numina jam à te averſa ſunt. Vel *Eryci heroi*, Deæ filio, Entelli magiſtro ac protectori, quem Aceſtes vocavit Deum, ſupra, v. 391. cui mox deinde tanquam Deo taurum Entellus immolat, v. 483. vel, *rationi*, juxta mentem Plutarchi, qui auctor eſt hoc proverbium apud ſeptem Græciæ ſapientes fuiſſe, ἕπου Θεῷ, *ſequere Deum:* explicatque, *obtempera rationi*, quæ quaſi Deus oracula de rebus agendis ſemper dictat.

472. *Palmam.*] Vel tranſlatio eſt, pro *victoria*; vel proprie de *palma*, de qua diximus, v. 111.

483. *Hunc tibi, Eryx, meliorem animam.*] *Meliorem:* vel quia vilipendit à ſe victum Dareta: vel quia Diis gratiores ſunt victimæ ex brutis animantibus, quam humanæ; vel alludit ad *ſuccidaneas* victimas; quæ, cum primæ fugerant, aut infauſtæ fuerant, earum in locum ſubſtituebantur, dicebanturque *meliores*, inclamantibus ſacerdotibus, δευτέρων ἀμεινόνων, *ſecundis melioribus.*

484. *Hic victor cæſtus, &c.*] Morem notat gladiatorum conſequentis ætatis, qui cum per ætatem ab arte diſcedebant, virga donabantur, quam *rudem* appellabant; vocabanturque *rudiarii*: & artis ſuæ arma ſuſpendebant ad poſtes Herculis. Hic Entellus, non Herculi, à quo Eryx occiſus; ſed ipſi Eryci ſua conſecrat, quem Dei loco videtur habere, ut jam diximus, v. 467.

485. *Celeri certare ſagitta.*] IV. LUDUS. *Sagittarum jactus.* Expreſſus eſt ex Homeri Iliad. 23. 850. ubi *Teucer* columbæ funem ſecat; *Meriones* columbam ipſam evolantem ferit. Virgilius quatuor inducit certantes; *Hippocoonta, Mneſtheum, Eurytiona, Aceſten.* Et *Hippocoon* quidem malo ſagittam infigit. *Mneſtheus* funem ſecat. *Eurytion* columbam inter nubila transfodit. *Aceſtæ* ſagitta in auras conjecta ignem concipit.

& magnâ manu attoliit malum de nave Sereſti : & ſuſpendit ex alto malo columbam in ſe trajecto velitantem, ad quam dirigant ſagittas. Convenerunt viri, & ærea caſſis excepit ſortes conjectas : & favente clamore primus ante cæteros extrahitur locus Hippocoontis Hyrtaci filii ; hunc ſequitur Mneſtheus modo victor in nautica pugna, Mneſtheus coronatus viridi oliâ. Tertius eſt Eurytion, tuus frater, ô nobiliſſime Pandare : qui olim juſſus turbare fœdus, primus vibraſti jaculum in medium Græcorum. Ultimus & in profundo caſſidis remanſit Aceſtes, auſus etiam ipſe aggredi manu laborem juvenum.

Ingentí ;que manu malum de nave Sereſti
Erigit ; et volucrem trajecto in ſune columbam,
Quò tendant ferrum, malo ſuſpendit ab alto.
Convenêre viri, dejectámque ærea ſortem
Accepit galea : et primus clamore ſecundo
Hyrtacidæ ante omnes exit locus Hippocoontis :
Quem modò navali Mneſtheus certamine victor
Conſequitur, viridi Mneſtheus evinctus olivâ.
Tertius Eurytion, tuus, ô clariſſime frater,
Pandare, qui quondam, juſſus confundere fœdus,
In medios telum torſiſti primus Achivos.
Extremus galeâque imâ ſubſedit Aceſtes,
Auſus et ipſe manu juvenum tentare laborem.
Tum validis flexos incurvant viribus arcus
Pro ſe quiſque viri, et depromunt tela pharetris :
Primáque per cœlum nervo ſtridente ſagitta
Hyrtacidæ juvenis volucres diverberat auras,
Et venit, adverſíque infigitur arbore mali.
Intremuit malus, timuítque exterrita pennis
Ales, et ingenti ſonuerunt omnia plauſu.
Pòſt Acer Mneſtheus adducto conſtitit arcu
Alta petens, paritérque oculos telúmque tetendit :
Aſt ipſam miſerandus avem contingere ferro
Non valuit ; nodos et vincula linea rupit,
Queis innexa pedem malo pendebat ab alto.
Illa Notos atque atra volant in nubila fugit.
Tum rapidus jamdudum arcu contenta parato
Tela tenens fratrem Eurytion in vota vocavit :

Tunc viri illi, *unuſquiſque pro ſe, curvant robuſtis viribus flexiles arcus, & educunt ſagittas è pharetris. Et ſagitta juvenis Hyrtacidæ prima ferit levem aërem, nervo per cœlum ſonante : & pervenit* ad malum, *& figitur in arbore oppoſiti mali. Malus tremuit, & avis territa tremuit alis, & omnia loca ſonuerunt magno plauſu. Poſtea ardens Mneſtheus ſtetit inflexo arcu, dirigens in altum, & ſimul intendit oculos ac ſagittam : at miſer non potuit attingere ferro ipſam avem :* tantum *ſecuit nodos & funes lineos, quibus pendebat ab alto malo conſtricta* circa *pedem. Illa* avis *fugit evolans in ventos & nigras nubes. Deinde promptus Eurytion, tenens ſagittam jamdiu intentam arcu parato, invocavit per vota fratrem* Pandarum :

NOTÆ.

487. *Sereſti.*] De hoc Trojano duce, Æ. 1. 615.

491. *Galea.*] In *galeam*, quia apud milites : apud cæteros vulgo in *urnam* aut *ſitulam*, ſortis conjiciebantur.

492. *Hyrtacidæ Hippocoontis.*] Hortenſius eum appellat Hyrtaciden filium Hippocoontis. Donatus melius Hippocoonta filium Hyrtaci. Eſt quidem apud Homerum *Hyrtacides Aſius*, Il. 12. 96. ſed *Aſius* proprium eſt, *Hyrtacides* patronymicum, ut patet Il. 13. 384. ubi *Aſius* idem ille ab Idomeneo occiditur. Eſt etiam apud eundem, Iliad. 10. 518. *Hippocoon* Thrax, conſobrinus Rheſi : qui ea ipſa nocte qua Rheſus ad Trojam cæſus eſt, è ſomno excitatus eſt ab Apolline. Hic ex Æneæ ſociis eſſe deinde potuit.

493. *Victor.*] Non primo, ſed ſecundo loco.

496. *Pandare, qui, &c.*] Convenerat Græcos inter a Trojanos, ad dirimendum bellum, ut Paris Helenæ raptor, & Menelaus Helenæ maritus, ſingulari certamine de Helena contenderent. At Paris, cum prope victus eſſet, à Venere è pugna ſubductus eſt, inducta caligine, Iliad. l. 3. 380. Deinde Jupiter, adnitente Junone, Minervæ mandavit ut fœdus turbaret : quod ut faceret, perſuaſit illa Pandaro, è Myſia, Lycaonis filio, ut ſagittam in Menelaum evibraret : atque ita vulnerato Menelao rurſus in bella itum eſt, Iliad. 4. 89. De *Achivis*, Æ. 1. 492.

512. *Notos.*] Ventos quoſlibet, proprie meridionales : Auſtri aliter dicuntur, Ecl. 2. 58.

514. *Fratrem in vota vocavit.*] Pandarum, qui, inquit Servius, apud Lycios colitur quaſi heros,

Jam

Jam vacuo lætam cœlo ſpeculatus; et alis
Plaudentem nigrâ figit ſub nube columbam.
Decidit exanimis, vitámque reliquit in aſtris
Aëriis, fixámque refert delapſa ſagittam.
Amiſſa ſolus palmâ ſuperabat Aceſtes:
Qui tamen æthereas telum contorſit in auras,
Oſtentans artem pariter arcúmque ſonantem.
Hìc oculis ſubitò objicitur magnóque futurum
Augurio monſtrum: docuit pòſt exitus ingens
Seráque terrifici cecinerunt omina vates.
Namque volans liquidis in nubibus arſit arundo,
Signavítque viam flammis, tenuéſque receſſit
Conſumpta in ventos: cœlo ceu ſæpe refixa
Tranſcurrunt, crinémque volantia ſidera ducunt.
Attonitis hæſêre animis, ſuperóſque precati
Trinacrii Teucríque viri: nec maximus omen
Abnuit Æneas: ſed lætum amplexus Aceſten
Muneribus cumulat magnis, ac talia fatur:
'Sume, pater: nam te voluit rex magnus Olympi
'Talibus auſpiciis exſortem ducere honorem.

& contuitus columbam jam gaudentem aëre libero, & plaudentem alis, transfodit eam inter obſcuras nubes. Cadit mortua, & amiſit vitam in aſtris cœleſtibus, & labens refert ſagittam infixam.

Aceſtes reſtabat ſolus amiſſâ victoriâ; qui tamen evibravit ſagittam in aëream ſublimitatem, oſtentans ſimul induſtriam et ſonitum arcus ſui. Tum occurrit oculis prodigium repentinum & futurum magno omini: ingens caſus hoc *explicuit poſtea, & vates terrifici declaraverunt tardam prædictionem. Nam ſagitta arundinea volans inflammata eſt inter æreas nubes, & igni notavit iter, & abſumpta evanuit in leves ventos: quemadmodum ſæpe ſtellæ cadentes è cœlo tranſeunt, & volantes trahunt* poſt ſe *comam. Siculi Trojanique viri ſteterunt ſtupefacti animo, & oraverunt Deos: & maximus Æneas non rejecit omen, ſed amplexus Aceſten ornat* cum *magnis donis, & talia dicit: 'Accipe, ô pater: nam talibus prodigiis magnus rex cœli 'voluit te habere honorem extraordinarium.*

NOTÆ.

At errat ſi eum ideo Lycium fuiſſe putat, inductus in errorem his Homeri verſibus, Iliad. 4. 119. Εὔχετο δ' Ἀπόλλωνι Λυκηγενεῖ, &c. *Supplicabat autem Apollini Lycio, inclyto jaculatori, agnorum primogenitorum ſacrificaturum claram hecatomben, ubi domum reverſus eſſet, claræ in urbem Zeliæ.* Eſt enim *Zelia* urbs Myſiæ, ad radices montis Idæ, & fluvium Æſepum, cujus accolas populos in auxilium Priami adduxerat Pandarus, ut legitur ibid. v. 91. *Lycium* igitur Apollinem ab eo invocatum puto, non quod patriâ eſſet Lycius, ſed propter Lycii templi atque oraculi celebritatem; de quo Æ. 4. 345. Fratrem vero invocat Eurytion, vel ut heroa; vel ut ſumme jaculandi peritum quippe qui Menelaum vulneraverat, Iliad. 4. 139. Sic Manlius apud Livium, l. 38. 48. *Te L. Scipio appello, cujus ego mihi, ſuccedens in vicem imperii tui, virtutem felicitatemque non fruſtra ab Diis immortalibus precatus ſum.*

521. *Pariter, arcumque.*] *Pariter* ultimam brevem hic producit ſequente vocali, propter cæſuram.

523. *Augurio monſtrum: docuit poſt, &c.*] *Augurium* proprie quid ſit, diximus, Æ. 2. 703. Hic pro quolibet ſigno, ac præſagio futurorum eventuum ſumitur. *Monſtrum* eſt, quicquid contra rerum naturam accidit, & aliquid monſtrat ac ſignificat eventurum. *Exitus* qui hinc ſecutus eſt, incenſio fuit navium Trojanarum, infra, v. 659.

524. *Seraque, &c.*] Explicat Servius *gravia:* Hortenſius *futura*; Cerdanus *tarda:* hoc ſenſu: ignorabant quid hoc monſtro portenderetur; id mox docuit exitus; tumque vates intellexerunt aperueruntque omina, ſed ſerius ac tardius; cum nullus ultra eſſet remedio locus.

525. *In nubibus arſit arundo.*] Prodigium in eo fuit, quod id ſecundùm rerum ordinem accidere non poterat; ut ſagitta ex arundine, quamlibet ficca, ignem inter nubila conciperet; quod de terræ exhalationibus in altum aërem eductis Ariſtoteles ait. De *ſideribus*, ut vulgus putat, *cadentibus*, quales & unde ſint, diximus, G. 1. 365.

530. *Nec omen abnuit Æneas.*] Cum debuiſſet averſari accipit, atque ut ſibi proſperum agnoſcit; vel diſſimulans ob Aceſtæ reverentiam, & licet infauſtum ſciret; vel potius deceptus recordatione lætæ illius flammæ, quæ in Aſcanii capite effulſerat, Æ. 2. 680.

534. *Exſortem ducere honorem.*] *Extra ſortem ordinemque propoſitorum præmiorum.* Et morem notat Græcorum; apud quos, antequam præda divideretur inter milites, ſelectiſſima quæque iis qui ſe fortiter in prælio geſſerant, non ſorte,

'Ipſius

'Habebis hoc munus ipsius senis 'Anchisæ: poculum cælatum 'figuris, quod olim Cisseus rex 'Thraciæ dederat habendum 'Anchisæ patri pro magno mu-'nere, & quasi pignus & mo-'nimentum sui amoris.' Sic locutus, coronat caput ejus viridi lauro, & declarat Acesten primum victorem ante omnes. Et benignus Eurytion non invidit victoriæ sibi prælatæ, licet solus dejecisset volucrem ex alto aëre. Proximus est in distributione præmiorum, qui secuit funem: ultimus, qui levi sagitta perfodit malum.

'Ipsius Anchisæ longævi hoc munus habebis,
'Cratera impressum signis: quem Thracius olim
'Anchisæ genitori in magno munere Cisseus
'Ferre sui dederat monimentum et pignus amoris.'
Sic fatus, cingit viridanti tempora lauro,
Et primum ante omnes victorem appellat Acesten.
Nec bonus Eurytion prælato invidit honori,
Quamvis solus avem cœlo dejecit ab alto.
Proximus ingreditur donis, qui vincula rupit:
Extremus, volucri qui fixit arundine malum.

At pater Æneas, nondum certamine misso,
Custodem ad sese comitémque impubis Iüli
Epytiden vocat, et fidam sic fatur ad aurem:
'Vade, age: et, Ascanio, si jam puerile paratum
'Agmen habet secum, cursúsq; instruxit equorum,
'Ducat avo turmas, et sese ostendat in armis,
'Dic,' ait. Ipse omnem longo decedere circo
Infusum populum, et campos jubet esse patentes.
Incedunt pueri, paritérque ante ora parentum
Frænatis lucent in equis: quos omnis euntes
Trinacriæ mirata fremit Trojæque juventus.
Omnibus in morem tonsâ coma pressa coronâ:

At pater Æneas ludis nondum dimissis, vocat ad se Epytiden, custodem & comitem pueri Ascanii: & sic loquitur in aurem fidelem: 'Age, vade: '& dic, inquit, Ascanio; si 'jam habet secum instructum 'agmen puerorum, & si com-'posuit cursus equorum; huc 'deducat turmas in honorem 'avi sui, & monstret se in 'armis.' Ipse imperat populum omnem sparsum recedere è toto circo, & spatium fieri vacuum. Accedunt pueri, & in conspectu parentum emicant æqualiter super equis frænatis; omnis juventus Siciliæ & Trojæ plaudit admirans eos equitantes. Omnibus capilli premuntur coronâ comptâ:

NOTÆ.

sed judicio dabantur. Sic Æ. 9. 271. Ascanius Niso; *Clypeum, cristasque rubentes Excipiam sorti, jam nunc tua præmia, Nise.*

537. *Cisseus.*] Rex alicujus Thraciæ partis, Hecubæ pater, quæ Priami conjux fuit, ab eoque dicta *Cisseis*. De *Thracia*, Æ. 3. 14.

547. *Epytiden.*] *Epytides*, patronymicum ejus fuit nomen; proprium, *Periphantes*; qui *Epyti* filius, Anchisæ præco. Iliad. 17. 324.

548. *Ascanio, si jam, &c.*] Non enim interfuerat ludis Ascanius; turmas interea suas ad ludum instruent. De eo, Æ. 1. 271.

553. *Incedunt pueri, &c.*] V. LUDUS. *Equestris decursio puerorum Trojano more.* Hunc, omissis cæteris Homeri ludis, Iliad. 23. addidit Virgilius in gratiam Augusti, qui his temporibus ludum illum in usum revocaverat, ut diximus, Æ. 3. 280. De Augusto sic Suetonius, c. 43. *Trojæ ludum edidit frequentissime, majorum minorumve puerorum delectu: priscique decorique moris existimans, claræ stirpis indolem sic notescere. In hoc ludicro C. Nonium Asprenatem lapsu debilitatum aureo torque donavit: passusque est ipsum posteresque Torquati ferre cognomen. Mox finem fecit talia edendi, Asinio Pollione oratore graviter invidioseque in curia questo Æsernini nepotis sui casum, qui & ipse crus effregerat.* In eoque Augustus ducem secutus erat Julium Cæserem, de quo idem Suetonius, c. 39. *Trojam lusit turma duplex, majorum minorumve puerorum.* Tres hic turmas statuit Virgilius, singulas puerorum duodecim; cum vulgo in exercitu *turmæ* ter denos haberent equites, quibus præerant tres *decuriones*. Tres, inquam, statuit turmas, licet Julius duas tantum; quia fortasse turmarum numerus ad arbitrium editoris mutabatur, & ab Augusto auctus fuerat; est enim verisimile ita descriptos hic à poeta ludos fuisse, ut ab Augusto tunc edebantur. Porro hæc fuerunt ludentibus pueris arma atque ornamenta. 1. Galea. 2. Corona supra ipsam galeam. 3. Torques aureus, catenæ instar circuito collo, summum in pectus delabens. 4. Pharetra humero suspensa; non omnibus quidem; ait enim, *pars levis humero pharetras*; sed fortasse ducibus. 5. Hastilia duo præfixa ferro; quibus sese videntur ex equis vicissim impulisse; unde frequens casus sequebatur, ut ex Suetonio modò vidimus.

556. *Tonsâ coma, &c.*] Nascimbænus *tonsam* de tonsura capillorum explicat. Servius, *coronam*, de galea; & vero Homerus, Iliad. 7. 12. de galea loquens, ait, ὑπὸ στεφάνης εὐχάλκου,

Cornea

Cornea bina ferunt præfixa haſtilia ferro,
Pars leves humero pharetras : in pectore ſummo
Flexilis obtorti per collum circulus auri.
Tres equitum numero turmæ, terníque vagantur
Ductores : pueri biſſeni quemque ſecuti,
Agmine partito fulgent, paribúſque magiſtris.
Una acies juvenum, ducit quam parvus ovantem
Nomen avi referens Priamus, tua clara, Polite,
Progenies, auctura Italos : quem Thracius albis
Portat equus bicolor maculis ; veſtigia primi
Alba pedis, frontémque oſtentans arduus albam.
Alter Atys, genus unde Attî duxêre Latini :
Parvus Atys, pueróque puer dilectus Iülo.
Extremus, formâque ante omnes pulcher Iülus

gerunt duas haſtas corneas armatas ferro, pars humero pharetras politas : flexibilis circulus torti auri per collum deſcendit in ſummum pectus. Turmæ equitum ſunt tres numero, & tres duces oberrant : pueri duodecim ſecuti unumquemque ducem, micant agmine diſtincto, & ſimilibus ducibus. Una eſt turma puerorum, quam lætam ducit parvus Priamus, ferens nomen avi, tua inclyta proles, ô Polite, auctura Italos : quem portat equus Thracius bicolor notis candidis, greſſus pedum primorum candidi ſunt, & erigit frontem candidam. Secundus dux eſt Atys, à quo Attii Latini ducunt originem : parvus Atys, & puer charus puero Iülo. Ultimus Iülus, & præ omnibus ſpectabilis propter pulchritudinem,

NOTÆ.

ſub corona ærea. Tamen exiſtimo pueros, & *galeatos*, & ſupra galeam *coronatos* fuiſſe : qualis eſt Marrubius ſacerdos, Æ. 7. 751. *Fronde ſuper galeam & felici comptus oliva. Galeatos* quidem, quia Aſcanius deinde v. 673. *Galeam ante pedes projecit inanem. Coronatos* vero non fluentibus ramis ; ſed preſſis conciſiſque frondibus : talis ipſe Virgilius G. 3. 21. *Ipſe caput tonſæ foliis ornatus olivæ.*

557. *Cornea bina, &c.*] *Haſtile*, lignum ipſum haſtæ, cui ferrum præfixum eſt : lignum, inquam, ex arbore *corno*, *cornouiller*, *the corneil-tree* : De qua G. 2. 34. & haſtas quidem illas neceſſe eſt breviores fuiſſe, ut binæ ferri poſſent, vel alterutra ſimul manu, vel ſingulæ ſingulis manibus.

562. *Partito.*] Ab antiquo *partio* : nunc enim *partior* active tantum, non etiam paſſive ſumitur. *Magiſtris.*] Ducibus, quos mox enumeraturus eſt : & hæc appellatio propria eſt in eo genere ; quippe cum eligebatur Romæ dictator qui ſub eo præerat equitatui, vocabatur *magiſter equitum.* De voce *ovans*, Æ. 3. 189.

564. *Polite, progenies, &c.*] Ejus *Politæ* filius, qui in oculis Priami patris à Pyrrho interfectus eſt, Æ. 2. 526. *Polite*, vocativus eſt à nominativo *Polites*, non à *Politus*. Hic *Polites*, teſte Servio, dicitur tamen à Catone in originibus veniſſe cum Ænea in Italiam, & urbem condidiſſe *Politorium* in Latio, ubi nunc *Polini* : quam deinde urbem Ancus Romanorum rex delevit, quod eſſet illa Latinorum adverſus Romanos perfugium. Virgilius, qui Politen à Pyrrho cæſum induxit, hujus urbis ſtructuram attribuere videtur ejus filio, cum ait : *Progenies auctura Italos.* De *Italis*, Æ. 1. 534.

566. *Portat equus bicolor, &c.*] Albus quidem fronte primiſque duobus pedibus : hoc enim eſt *primi pedis*, id eſt, *primorum pedum.* At quis alter color ? Fortaſſe rufus : talis enim equus ab Homero deſcribitur, Iliad. 23. 455. totus rufus, & alba ſtella in fronte conſpicuus : quod exprimere hic Virgilius voluiſſe Cerdano videtur. De *Thracia*, equorum ferace, Æ. 3. 14.

567. *Primi alba pedis, &c.*] Servius de duobus anterioribus pedibus explicat. Cerdanus de unico pede dextro. *Frontem albam* Scaliger interpretatur, *alba veluti ſtella* notatam : quia omnino alba deterioris equi indicium eſt.

568. *Genus unde Attî.*] Sic reſcribo cum Pierio ex antiquis codicibus. Conſtat enim ſignatam hic à Virgilio fuiſſe gentem *Attiam*, non *Acciam*, neque *Atyam* : unde maternum genus Auguſtus ducebat. Quare dixit : *genus unde Atti duxere Latini*, non vero *Remani* : quia *Attia* gens erat ex urbe Latii *Ariccia*, nunc *la Riccia*.

569. *Puer dilectus Iülo.*] Notat certe conjunctam affinitatem inter utramque gentem, *Juliam*, quæ ab Iülo ; & *Attiam*, quæ ab Aty, qua ex conjunctione prodiit Auguſtus. Quippe Julia, Julii Cæſaris ſoror, nupſerat M. Attio Balbo : quo ex conjugio prodiit *Attia* ; quæ collocata C. Octavio, Octavium peperit, Auguſtum deinde appellatum. Unde emendabis Plutarchum & alios, qui Auguſtum ex ſorore Cæſaris natum ferunt ; & Livianam periochen libri 116. ubi is dicitur Cæſaris hæres, *& ex ſorore nepos* : habet autem emendatiſſimus Livii codex, Pierio teſte, *ſororis nepos* ; quod verum eſt : fuit enim Auguſtus nepos Juliæ, ſororis Cæſaris ; non nepos Cæſaris, ex Julia ſorore : qua ex verborum confuſione ortus error eſt. De *Sidonio*, Æ. 1. 450. De *Didone*, in argumento, lib. 4.

Sidonio

impositus est equo Sidonio: quem pulcra Dido dederat ei, ut esset monimentum & testimonium sui amoris. Reliqua juventus vehitur equis Siculis senis Acestæ.

Sidonio est invectus equo; quem candida Dido
Esse sui dederat monimentum et pignus amoris.
Cætera Trinacriis pubes senioris Acestæ
Fertur equis.

Trojani recipiunt cum *plausu* eos de gloria *solicitos, et lætantur* eos *videndo, & agnoscunt vultus antiquorum patrum. Postquam læti circuierunt equitando omnem concionem & conspectum suorum: procul Epytides dedit paratis signum clamore; & sonuit flagello. Illi excurrerunt* simul *pares, deinde tres* duces *diremerunt agmen* in *separatas turmas: iterumque admoniti relegerunt iter, et immisere hostias inimicas. Postea incipiunt alios cursus & alios recursus* ex *oppositis locis, & implicant alternatim gyros gyris, & sub armis edunt imaginem certaminis. Et modo præbent terga fugæ, modo convertunt hastas* quasi *inimici, modo æqualiter incedunt* quasi *pace composita. Quemadmodum Labyrinthus in alta Creta dicitur habuisse olim iter implexum obscuris parietibus, & fraudem incertam* propter *mille vias,* per *quas error inobservabilis & inexplicabilis turbabat signa progrediendi. Non aliter filii Trojanorum impediunt currendo cursum, & miscent fugas ac certamina ludendo. Similes delphinis, qui natando per liquidum mare findunt Carpathium ac Libycum* mare, *& ludunt inter fluctus. Ascanius, cum circumdaret Albam longam mœnibus, renovavit primus hanc consuetudinem decursionis, atque has pugnas, & docuit veteres Latinos* eas *edere: quo modo ipse puer, & cum eo Trojana juventus,*

Excipiunt plausu pavidos, gaudéntq; tuentes
Dardanidæ, veterúmque agnoscunt ora parentum.
Postquam omnem læti consessum oculósq; suorum
Lustravere in equis: signum clamore paratis
Epytides longè dedit, insonuítque flagello.
Olli discurrêre pares, atque agmina terni
Diductis solvêre choris: rursúsque vocati
Convertêre vias, infestáque tela tulêre.
Inde alios ineunt cursus, aliósque recursus,
Adversis spatiis: alternósque orbibus orbes
Impediunt, pugnæq; cient simulacra sub armis.
Et nunc terga fugâ nudant, nunc spicula vertunt
Infensi, factâ pariter nunc pace feruntur.
Ut quondam Cretâ fertur Labyrinthus in altâ
Parietibus textum cæcis iter ancipitémque
Mille viis habuisse dolum, quâ signa sequendi
Falleret indeprensus et irremeabilis error.
Haud aliter Teucrûm nati vestigia cursu
Impediunt, texúntque fugas et prælia ludo,
Delphinum similes, qui per maria humida nando
Carpathium Libycúmq; secant, ludúntq; per undas.
Hunc morem cursûs, atq; hæc certamina primus
Ascanius, longam muris cùm cingeret Albam,
Rettulit, et priscos docuit celebrare Latinos;
Quo puer ipse modo, secum quo Troïa pubes,

NOTÆ.

573. *Senioris Acestæ.*] Ad *equos Acestæ* refero, quibus Acestes Trojanam juventutem ad hunc ludum instruxerat: non ad *pubem Acestæ*, seu juventutem Siculam; quam probabile est in Trojanis illis pueris locum non habuisse, siquidem è tribus ductoribus nullus Siculus fuit.

575. *Pavidos.*] De laude & victoria solicitos: eo pavore perculsos, de quo v. 138. *Exultantiaque haurit corda pavor pulsans.*

576. *Ora parentum.*] Parentum similitudinem in liberis. De verbo *lustro*, pro *circumeo*, Æ. 1. 612.

588. *Creta fertur Labyrinthus.*] De *Creta* insula, *Candie*, Æ. 3. 104. De *Labyrintho*, Æ. 6. 67. Et comparat varias cursus puerilis figuras cum *Labyrintho*; currentes deinde pueros, cum *delphinis.*

594. *Delphinum, &c.*] *Delphin*, vel *delphinus*, communiter creditur esse *porcus marinus, marsouin, a porpoise*, quem falsa incurvo corpore pinxere veteres: nisi forte sic apparet propter impetum ac velocitatem motus cum erumpit è mari: vere enim dicitur à Plinio, l. 9. 8. *velocissimum omnium animalium, non solum marinorum; ocyor volucri, ocyor telo . . . . tanta vi exilit, ut plerumque vela navium transvolet.*

595. *Carpathium, Libycumque.*] *Carpathium* mare, ad orientem Cretæ insulæ, ubi est *Carpathus* insula, Cretam inter & Rhodum media, nunc *Scarpanto*. *Libycum* mare, circa Libyam, de qua Africæ parte, Æ. 1. 162. & G. 1. 241. De *Ascanio*, Æ. 1. 271. De *Alba*, Æ. 8. 48. De *Latinis*, veteribus Latii incolis, Æ. 1. 10.

Albani

Albani docuere ſuos: hinc maxima porrò
Accepit Roma, et patrium ſervavit honorem;
Trojáque nunc, pueri, Trojanum dicitur agmen.
Hàc celebrata tenus ſancto certamina patri.
Hìc primum fortuna fidem mutata novavit.
Dum variis tumulo referunt ſolemnia ludis,
Irim de cœlo miſit Saturnia Juno
Iliacam ad claſſem; ventóſque aſpirat eunti,
Multa movens, necdum antiquum ſaturata dolorem.
Illa viam celerans per mille coloribus arcum
Nulli viſa cito decurrit tramite virgo.
Conſpicit ingentem concurſum, et litora luſtrans,
Deſertóſque videt portus, claſſémque relictam.
At procul in ſolâ ſecretæ Troades actâ
Amiſſum Anchiſen flebant, cunctæque profundum
Pontum aſpectabant flentes: heu! tot vada feſſis
Et tantum ſupereſſe maris, vox omnibus una.
Urbem orant: tædet pelagi perferre laborem.
Ergo inter medias ſeſe haud ignara nocendi
Conjicit, et faciémque Deæ veſtémque reponit.
Fit Beroë, Iſmarii conjux longæva Dorycli,
Cui genus, et quondam nomen, natíque fuiſſent.
Ac ſic Dardanidum mediam ſe matribus infert:
'O miſeræ, quas non manus, inquit, Achaïca bello
'Traxerit ad letum, patriæ ſub mœnibus! ô gens
'Infelix! cui te exitio Fortuna reſervat?
'Septima poſt Trojæ excidium jam vertitur æſtas;
'Cùm freta, cùm terras omnes, tot inhoſpita ſaxa
'Sideráq; emenſæ ferimur: dum per mare magnum
'Italiam ſequimur fugientem, et volvimur undis.

eodem modo *Albani docuerunt ſuos* poſteros: *hinc vero maxima Roma accepit & retinuit patrium ludum*; *& illi pueri nunc dicuntur Troja & Trojanum agmen.*

Hactenus pugnæ editæ ſunt *ſancto parenti. Tum fortuna primum converſa mutavit fidem. Dum per diverſos ludos perſolvunt ſepulchro juſta: Juno* filia *Saturni demiſit Irim è cœlo ad naves Trojanas, & adjuvat ventis* eam *deſcendentem, plurima parans, & nondum expleta* ſecundùm *veterem indignationem. Illa virgo feſtinans iter per arcum mille colorum nulli aſpectabilis deſcendit* per *pronam ſemitam. Videt magnum concurſum* ad ludos; *& circumiens litora cernit portus vacuos, & naves incuſtoditas. At Trojanæ procul ſeparatæ in deſerto littore plorabant Anchiſen amiſſum, et cunctæ plorantes aſpiciebant altum mare: unus* erat *ſermo omnium; heu! tot fluctus & tantum maris reſtare fatigatis! poſtulant urbem: tædet eas pati aſperitatem maris. Igitur Iris non ignara nocendi immittit ſe in medium earum, & exuit formamque et habitum Deæ. Aſſimilatur Beroë uxori grandævæ Doryeli Iſmarii, cui fuerat olim nobilitas, & fama, & ſoboles. Sic autem immiſcet ſe mediam matribus Trojanorum: 'O infelices, inquit,*

'*quas manus Græcorum non traxêre ad mortem,* in *bello, ſub muris patriæ! ô gens infortunata! cui* 'morti *reſervat te Fortuna? Jam ſeptima æſtas tranſiit ab exitio Trojæ; ex quo* tempore *vagamur* 'emenſæ *tot maria, et omnes terras, tot ſcopulos inhabitabiles, & ſidera: ex quo per vaſtum mare quæ-* 'rimus *Italiam fugientem, & raptamur fluctibus.*

NOTÆ.

606. *Irim de cœlo, &c.*] De *Iride*, & arcu cœleſti, Æ. 4. 700. De *Junone, Saturni filia*, Æ. 1. 27.

613. *Secretæ Troades acta.*] Nam, ut ait Hortenſius, indecorum eſt honeſtas matronas publicis in ſpectaculis eſſe cum viris. *Acta* litus eſt, ab ἀκτὴ; qua voce etiam uſus eſt Cicero, de Siculo litore loquens. Verrina, 5. 31. *Uxorem tot in acta dies ſecum habere.*

620. *Beroë, Iſmarii, &c.*] Ficta nomina *Beroës & Dorycli. Iſmarius* is dicitur, id eſt, *Thracius*, ab Iſmaro, Thraciæ maritimæ monte, de quo G. 2. 37. De *Dardanidis*, Æ. 1. 239. De *Achaia*, Græcia proprie dicta, vel Peloponneſi parte, Æ. 1. 492.

626. *Jam vertitur æſtas.*] Jam præterita eſt ſeptima, & convertitur vergitque in octavam. Hunc enim eſſe ſenſum diximus, Æ. 1. 760. Et vero tunc ita loquebatur Beroë, non æſtate, ſed vere; ipſo quippe ludorum die, ut ſtatuimus ſupra, v. 46.

628. *Sidera emenſæ.*] Per navigationem, quæ aſtrorum aſpectu regitur.

629. *Fugientem.*] Quia, quo propius ad eam accedebant, eo videbantur ab ea longius vi tempeſtatum repelli. De *Eryce*, Æneæ fratre, v. 24.

'Hìc

'*Hìc eſt regio Erycis fratris Æneæ, & hoſpes Aceſtes; quis vetat Æneam fundare muros, & dare urbem civibus? O patria, & Penates fruſtra erepti ab hoſtibus! an deinceps nulli vocabuntur muri Trojæ? nullibi aſpiciam fluvios Hectoreos, Xanthum & Simoënta? Immo agite, et mecum incendite funeſtas naves. Nam umbra Caſſandræ vatis viſa eſt per ſomnum præbere mihi faces accenſas, aitque: 'Hìc quærite Trojam, hìc eſt vobis domus: jam tempus urget rem.' Nec mora eſt adhibenda tantis præſagiis: ecce quatuor altaria poſita Neptuno! Ille ipſe Deus ſuppeditat nobis animos & faces.' Hæc dicens, prima per vim rapit funeſtum ignem: & erecta dexterâ nitens procul librat, & conjicit. Arrecti ſunt animi & attonita corda Trojanarum. Hìc una è multis, quæ erat annis provectiſſima, nomine Pyrgo, regia nutrix tot filiorum Priami: 'Non hæc vobis eſt Beroë, matres; non uxor Rhætëia Dorycli: animadvertite indicia divinæ pulchritudinis, & oculos micantes, quis ſit illi vigor, quæ facies, aut ſonus voçis, aut greſſus ambulanti. Egomet ipſa, jamdiu digreſſa à Beroë, reliqui Beroën ægrotantem, & dolentem quod ſola immunis eſſet talis officii, nec exhiberet Anchiſæ aigna ſacrificia.' Hæc locuta eſt.*

'Hìc Erycis fines fraterni, atq; hoſpes Aceſtes:
'Quis prohibet muros jacere, et dare civibus urbem?
'O patria, et rapti nequicquam ex hoſte Penates!
'Nullâne jam Trojæ dicentur mœnia? nuſquam
'Hectoreos amnes, Xanthum et Simoënta videbo?
'Quin agite, et mecum infauſtas exurite puppes.
'Nam mihi Caſſandræ per ſomnum vatis imago
'Ardentes dare viſa faces: 'Hìc quærite Trojam:
''Hìc domus eſt, inquit, vobis: jam tempus agit res.'
'Nec tantis mora prodigiis: en quattuor aræ
'Neptuno! Deus ipſe faces animúmq; miniſtrat.'
Hæc memorans, prima infenſum vi corripit ignem,
Sublatâque procul dextrâ connixa coruſcat,
Et jacit. Arrectæ mentes, ſtupefactáque corda
Iliadum. Hìc una è multis, quæ maxima natu,
Pyrgo, tot Priami natorum regia nutrix:
'Non Beroë vobis; non hæc Rhœteïa, matres,
'Eſt Dorycli conjux: divini ſigna decoris,
'Ardentéſque notate oculos: qui ſpiritus illi,
'Qui vultus, vocíſve ſonus, vel greſſus eunti.
'Ipſa egomet dudum Beroën digreſſa reliqui
'Ægram, indignantem tali quod ſola careret
'Munere, nec meritos Anchiſæ inferret honores.'
Hæc effata.

NOTÆ.

De *Aceſta*, v. 36. De *Penatibus*, Æ. 2. 717. De *Hectore*, Æ. 1. 103. De *Xantho*, Troadis fluvio, Æ. 1. 477. De *Simoënte*, Troadis item fluvio, Æ. 1. 104. De *Caſſandra* vate, Priami filia, Æ. 2. 246.

638. *Agit res.*] Sic Romanus ac Mediceus codex, aliique vetuſti, apud Pierium; licet in aliis legatur *tempus agi res*: id eſt, *tempus agendi rem*. Magis tamen placet prima lectio, *tempus agit res*: id eſt, *ipſum tempus, ipſa occaſio, rem urget & porro impellit: nam ecce faces, &c.*

639. *Quattuor aræ Neptuno.*] A quo conſtitutæ? non ab Ænea, qui ad tumulum, & in patris honorem ſacra fecerat: tumulus autem & ſacrificii locus procul aberant ab ea litoris parte; nec procul à circo; ut patet ex boum ſanguine, quo lapſus eſt Niſus, v. 333. Ergo, vel à Cloantho: qui, hoc ipſo in litore Siculo, immolandum pro navali victoria taurum Diis pelagi voverat, v. 235. vel ab ipſis Trojanis: qui dum Æneas Anchiſæ ſacra faceret, mactabant ipſi juvencos pro ſua quiſque copia; ſive ut Anchiſen, ſive ut alios etiam Deos colerent, neque enim id à poeta definitur, v. 100.

642. *Ignem . . . coruſcat.*] Neutrum id vulgo verbum eſt; apud Virgilium ſæpe activum, Æ. 10. 651. *Strictumque coruſcat mucronem*. Æ. 12. 431. *Haſtamque coruſcat*.

645. *Pyrgo.*] Fictum nomen à poëta. De Priami quinquaginta filiis, ac duodecim filiabus, Æ. 2. 503.

646. *Rhœteïa.*] E *Rhœteo*, Troadis promontorio, non procul ab urbe Troja.

647. *Divini ſigna decoris.*] Quatuor ea ſigna commemorat. 1. *Fulgorem vultus & oculorum*. 2. *Spiritum*, id eſt, halitum odoratum. 3. *Inceſſum*, aut grandem, aut fluentem. 4. *Sonum vocis*, ſane altiorem firmioremque. De tribus primis diximus, Æ. 1. 406, 407, 409. De quarto dixit Æneas ad Venerem ibidem, v. 332. ubi, *Nec vox hominem ſonat*.

651. *Indignantem quod, &c.*] Ægre ferentem, quod per valetudinem ſibi non liceret intereſſe ſacris.

At

At matres primò ancipites, oculíſque malignis
Ambiguæ, ſpectare rates, miſerum inter amorem
Præſentis terræ fatíſque vocantia regna: 656
Cùm dea ſe paribus per cœlum ſuſtulit alis,
Ingentémque fugâ ſecuit ſub nubibus arcum.
Tum verò attonitæ monſtris, actæque furore, 659
Conclamant, rapiúntque focis penetralibus ignem:
Pars ſpoliant aras, frondem ac virgulta facéſque
Conjiciunt: furit immiſſis Vulcanus habenis
Tranſtra per, et remos, et pictas abiete puppes.
Nuncius Anchiſæ ad tumulum cuneóſque theatri
Incenſas perfert naves Eumelus: et ipſi 665
Reſpiciunt atram in nimbo volitare favillam.
Primus et Aſcanius, curſus ut lætus equeſtres
Ducebat, ſic acer equo turbata petivit
Caſtra: nec exanimes poſſunt retinere magiſtri.
'Quis furor iſte novus? quò nunc, quò tenditis, inquit,
'Heu miſeræ cives! non hoſtem inimicáque caſtra
'Argivûm, veſtras ſpes uritis. En ego veſter 672
'Aſcanius.' Galeam ante pedes projecit inanem,
Quo ludo indutus belli ſimulacra ciebat.
Accelerat ſimul Æneas, ſimul agmina Teucrûm.
Aſt illæ diverſa metu per litora paſſim 676
Diffugiunt; ſylváſque, et ſicubi concava furtim

Sed matres primo cœperunt *aſpicere naves oculis malevolis, incertæ et dubiæ inter miſerum amorem præſentis regionis et regna invitantia per fatum. Cum Dea* Iris *extulit ſe per aërem alis æquatis, et in diſceſſu ſignavit magnum arcum inter urbes. Tunc autem ſtupefactæ prodigiis et impulſæ furore, vociferantur, et rapiunt ignem* ex *aris intimis: pars nudant aras, injiciuntque frondes et ramos et faces: ignis ſævit laxatis habenis, per ſcamna, et remos, et puppes pictas* ex *abiete* ſtructas. *Eumelus nuncius defert ad ſepulchrum Anchiſæ et ſedes theatri naves eſſe combuſtas; et ipſi ſpectatores vident nigrantes favillas volare in fumo. Et primus Aſcanius, quemadmodum lætus regebat decurſionem, eo modo cucurrit* ad *caſtra tumultuantia, feſtinus* in *equo: et magiſtri ſtupefacti non poſſunt* eum *retinere, aitque, 'Quis eſt iſte novus furor, ô miſeræ cives? quo 'jam, quo tenditis? non in- 'cenditis hoſtes, et hoſtilia ca- 'ſtra Græcorum, ſed ſpes ve- 'ſtras. Ecce ego* ſum *veſter Aſcanius.' Abjecit ad pedes vacuam caſſidem, qua opertus* in *ludo ediderat imaginem pugnæ. Accurrit ſimul Æneas, ſimul multitudo Trojanorum. Sed illæ* præ *timore fugiunt quacunque in remota litora; et clam quærunt ſylvas, ac rupes cavernoſas, ſi alicubi* ſunt:

NOTÆ.

660. *Rapiuntque focis penetralibus ignem, &c.*] Dionyſius Halicarn. poſtquam de Ægeſtro ſive Aceſta, & Elymo, jam in Sicilia conſidentibus, locutus eſt: ita de hoc navium incendio differit, l. 1. Ἐνίυχὼν δὲ εἰρημένοις Αἰνείας ἀνδράσι, &c. *In hos autem viros poſtquam incidit Æneas, complectitur eos comiter, et condit in eorum gratiam urbes Ægeſtam et Erycem, et exercitus ſui partem in iis relinquit: quantum ego conjicio, ſua ſponte, ut labore et marinis jactationibus feſſi loco tuto quieſcerent: ut vero aliqui ſcribunt, detrimentum claſſis illic paſſus ab incendio, quod aliquot fœminæ tædio navigationis excitaverant; et neceſſitate coactus turbam relinquere, quam poſt abſumptas naves reliquæ capere non poterant.* Plutarchus in Romulo, refert ex aliquorum ſententia incenſas à mulieribus naves Trojanorum fuiſſe in ipſis Tybridis faucibus, *Romæ* cujuſdam Trojanæ ſuaſu, à qua deinde *Roma* nomen habuerit. Strabo, l. 6. id Crotone accidiſſe narrat, & ſic deinde rem definit; Καὶ τὸ τῶν Τρωάδων δὲ τόλμημα περιφέρεται πολλαχῶ, &c. *Et Trojanarum quidem facinus multis aſcribitur locis, videturque incredibile, cum tamen fieri potuerit.*

661. *Spoliant aras.*] Frondibus verbenis, tæniis, quibus ornatæ erant & aræ & ſtatuæ, Æ. 4. 457.

662. *Vulcanus habenis.*] De *Vulcano*, pro igne, G. 1. 295. *Habenis.*] Tranſlatio ab aurigis, qui habenas ad incitatiſſimum curſum laxiores equis permittunt. De *tranſtris*, ſupra, v. 119. De *abiete, ſapin, fir*, G. 2. 68. De *cuneis theatri*, ſupra, v. 288.

665. *Eumelus.*] Effœtus aliquis ſenex, qui apud naves cum mulieribus ſteterat.

669. *Magiſtri.*] Vel alii duces duo, *Priamus* & *Atys*, qui ſic appellantur, v. 562. Vel cuſtos Aſcanii Epytides aliorumque juvenum cuſtodes. De *Argivis*, & *Argis* urbe Peloponneſi, Æ. 1. 288.

673. *Galeam . . . inanem.*] Jam *vacuam*, quippe extractam è capite. Alii explicant: *ſpoliatam corona*, quæ prius ſuperpoſita galeæ, jam impetu deciderat. De *Teucris*, Æ. 1. 239.

Saxa,

Saxa, petunt : piget incepti, lucíſque : ſuóſque
Mutatæ agnoſcunt : excuſſáque pectore Juno eſt.
Sed non idcirco flammæ atque incendia vires
Indomitas poſuêre : udo ſub robore vivit
Stupa, vomens tardum fumum : lentúſque carinas
Eſt vapor, et toto deſcendit corpore peſtis :
Nec vires heroum, infuſáque flumina proſunt.

Tum pius Æneas humeris abſcindere veſtem,
Auxilióque vocare Deos, et tendere palmas :
‘ Jupiter omnipotens, ſi nondum exoſus ad unum
‘ Trojanos, ſi quid pietas antiqua labores
‘ Reſpicit humanos ; da flammam evadere claſſi
‘ Nunc, pater, et tenues Teucrûm res eripe lethi :
‘ Vel tu, quod ſupereſt, infeſto fulmine morti,
‘ Si mereor, demitte ; tuâque hìc obrue dextra.’
Vix hæc ediderat, cùm effuſis imbribus atra
Tempeſtas ſinè more furit : tonitrúque tremiſcunt
Ardua terrarum, et campi : ruit æthere toto
Turbidus imber aquâ denſíſque nigerrimus Auſtris :
Implentúrque ſuper puppes ; ſemiuſta madeſcunt
Robora : reſtinctus donec vapor omnis ; et omnes,
Quatuor amiſſis, ſervatæ à peſte carinæ.

At pater Æneas caſu concuſſus acerbo,
Nunc huc ingentes, nunc illuc pectore curas

pœnitet eos facinoris & vitæ : & revocatæ à furore agnoſcunt ſuos cives : & Juno expulſa eſt ex animo. Tamen flammæ & incendia non amiſerunt propterea vim ſuam : ſtupa emittens pigrum fumum alitur ſub ligno humido, & ſpiſſus ignis abſumit trabes, & perniciès fumattur per totam molem : & labor virorum injectæque undæ non proficiunt.

Tunc pius Æneas cœpit lacerare veſtem ab humeris, & invocare Deos in auxilium, & extollere palmas manuum : ‘ *Jupiter omnipotens, ait, ſi* ‘ *nondum ediſti Trojanos omnes* ‘ *ad unum, ſi vetus miſericordia tua ſpectat caſus humanos : concede nunc claſſi evitare incendium, ó pater, &* ‘ *ſerva ab exitio res anguſtas* ‘ *Trojanorum : vel, ſi mereor,* ‘ *tu trade me morti inimico* ‘ *fulmine, & hìc opprime me* ‘ *tua manu, quod ſolum reſtat.*’ *Vix dixerat ea, cum immiſſis pluviis tempeſtas furit præter conſuetudinem, & alta loca terrarum & campi quatiuntur fulmine : imber ſonans aquis & denſatus à nigris Auſtris cadit ex toto cœlo : & naves deſuper implentur, ligna ſemiuſta humeſcunt : donec ignis totus extinctus eſt ; & cæteræ naves receptæ ſunt ab igne, quatuor tantum abſumptis.*

Sed pater Æneas, perculſus hac triſti calamitate, agitabat animo magnas curas, nunc huc, nunc illuc,

NOTÆ.

681. *Udo ſub robore.*] Duro quovis ligno ; aliquando certa ſpecie arboris, è querceo genere, G. 1. 162.

682. *Stupa.*] Linum vile, cortici proxime adhærens, obturandis ac ſtipandis rimas ac foraminibus comparatum. Græce στύπη, à στύφω, *aſtringo.*

Tardum fumum, lentuſque, &c.] Quia uda & vicina undis materia non facile in flammam emicabat.

683. *Vapor.*] Proprie eſt halitus ac flatus, qui fumi inſtar expiratur : hic pro igne ſumitur, ut apud Lucretium, l. 2. 149. *At vapor is quem Sol mittit, lumenque ſerenum. Carinæ,* trabes ſunt imæ in *navibus.*

Corpore peſtis.] *Corpus* hic pro navium mole : *Peſtis* pro igne uſurpatur, & ſæpe pro noxia quacunque re ; ut apud Livium, l. 44. pro cæde ; *in aliam fœdiorem peſtem incidebant : elephantes enim ab rectoribus in litus acti exeuntes obterebant.* Plinius l. 2. 48. pro tempeſtate : *Præcipua navigantium peſtis, &c.*

685. *Abſcindere veſtem, &c.*] Maximum hoc ſignum doloris fuit ; uſitatiſſimum apud Hebræos, ut patet ex ſacris literis. Sed & apud Ægyptios ex Herodoto, l. 2. quos mortuos proſecutæ mulieres vagæ per urbem percutiebant ſe nudatis mamillis. Apud Trojanos, ex Seneca in Troad. v. 101. ubi Hecuba : *Cadat ex humeris veſtis apertis ; jam nuda vocant pectora dextras.* Apud Græcos, ex Herodoto, l. 8. re male geſta à Mardonio. Apud Romanos, ex Suetonio in Nerone, c. 42. qui *poſtquam Galbam & Hiſpanias deſciviſſe cognovit . . . veſte diſciſſa, capite converberato, actum de ſe pronunciavit.* Cauſa autem hujus moris hæc erat, ut pectus pateret ad planctum, cujus etiam frequens apud veteres uſus.

695. *Ardua terrarum.*] Montes, ſpatia terrarum altiſſima. Vulgaris eſt ea locutio atque elegans : ut Æ. 2. 332. *Anguſta viarum.* Ibid. v. 725. *Opaca locorum.* De *Auſtris*, ventis meridionalibus, Ecl. 2. 58. De *roboribus* ſupra, v. 681.

Mutabat

Mutabat; ersans, Siculísne resideret arvis
Oblitus fatorum, Italásne capesseret oras.
Tum senior Nautes, unum Tritonia Pallas
Quem docuit, multâque insignem reddidit arte,
Hæc responsa dabat, vel quæ portenderet ira
Magna Deûm, vel quæ fatorum posceret ordo.
Isque his Æneam solatus vocibus infit:
'Nate Deâ, quò fata trahunt retrahúntque, sequa-
'Quicquid erit, superanda omnis fortuna ferendo est.
'Est tibi Dardanius divinæ stirpis Acestes:
'Hunc cape consiliis socium et conjunge volentem.
'Huic trade, amissis superant qui navibus, et quos
'Pertæsum magni incepti rerúmque tuarum est,
'Longævósque senes, ac fessas æquore matres;
'Et quicquid tecum invalidum, metuensq; pericli
'Delige: et his habeant terris sine mœnia fessi.
'Urbem appellabunt permisso nomine Acestam.'
Talibus incensus dictis senioris amici,
Tum verò in curas animus diducitur omnes:
Et nox atra polum bigis subvecta tenebat:
Visa dehinc cœlo facies delapsa parentis
Anchisæ, subitò tales effundere voces:
'Nate, mihi vitâ quondam, dum vita manebat,
'Care magìs: nate, Iliacis exercite fatis:
'Imperio Jovis huc venio, qui classibus ignem
'Depulit, et cœlo tandem miseratus ab alto est.

deliberans, an remaneret in agris Siculis immemor fatorum, an peteret regiones Italas. Tunc senex Nautes, quem Tritonia Pallas unice instituit, & effecit clarum multis vaticiniis, edebat hæc responsa, dicebatque, *vel quid magna ira deorum minaretur, vel quid exigeret series fatorum. Atque ille solatus Æneam loquitur his verbis:* 'Fili, *Veneris, eamus quo fata vocant & revocant. Quicquid accidet, omnis fortuna vincenda est tolerando. Est tibi Trojanus Acestes è divina origine: accipe illum, & volentem adhibe socium ad consilia. Da illi eos, qui superflui sunt admissis navibus, & quos tædet magni consilii & rerum tuarum; & elige senes grandævos, & matres lassas navigatione, & quodcunque tecum est infirmum & timens periculą: & permitte* ut illi *fatigati habeant urbem* in *hac regione. Vocabunt urbem* illam *Acestam, concesso* ab Acesta *nomine.*'

Æneas *commotus est talibus verbis amici senis, deinde vero distractus est animo in omnes curas. Et nox nigra occupabat cœlum invecta duobus equis: deinde species Anchisæ patris delapsa è cœlo visa* est ipsi *repente proferre talia verba:* 'O *fili, mihi magis care* quam *vita, quando vita inerat mihi; fili, agitate casibus Trojanis: venio huc jussu Jovis, qui avertit incendium à navibus* tuis, *ac denique misertus est* tui *ex alto cœlo.*

NOTÆ.

704. *Nautes, unum Tritonia, &c.*] *Nautes,* caput *Nautiæ* familiæ Romanæ, cujus in custodia Palladium Romæ per successionem fuit: ut habet Dionysius Halicarn. l. 6. Et causam diximus, Æ. 2. 166. De *Pallade,* Æ. 1. 43. & 2. 31. De *Tritonia,* ejus cognomine, Æ. 2. 171. De *ordine fatorum,* Æ. 1. 243. De *Acesta rege, Dardaniæ stirpis,* supra v. 36.

718. *Acestam.*] De hac urbe, infra, v. 755.

721. *Bigis.*] Ut soli *quadrigæ,* sic Nocti & Lunæ *bigæ* à poëtis trahendo currui assignantur: & quidem ab Ovidio *equi,* ab Ausonio *juvencæ,* ab aliis *muli*; quia sicut muli non suo, sed equi genere procreantur; ita Luna non suo, sed Solis lucet lumine. Tibullus tamen, l. 3. 4. 17. attribuit Nocti *quadrigas.* Color autem illis *niger* vulgo datur; à Claudiano *cæruleus,* qui sæpe sumitur pro nigro; ab Ovidio *niveus,* quia illic de Luna agitur.

722. *Cœlo facies delapsa parentis, &c.*] E cœlo labitur, quo ejus *manes Acherontæ remissos,* & inter Divos admissos putari vilimus, v. 99. Tamen mox convenire vult apud inferos, v. 733. Scilicet putabant veteres quatuor inesse homini, de quibus Æ. 4. 385. præcipue *animam*; & *simulacrum,* sive *idolum,* sive *manes*; *animam,* heroum præsertim, in cœlum abire; *simulacrum* eorundem manere apud inferos. Sic apud Homerum Odyss. 11. 600. Ulysses, in illa sua mortuorum ex inferis evocatione, ait: Τὸν δὲ μετ' εἰσενόησα βίην Ἡρακληείην, εἴδωλον· αὐτὸς δὲ, &c. *Post hunc vero vidi vim Herculeam, idolum: ipse vero apud immortales Deos oblectatur in conviviis.* De *Ilio,* Æ. 1. 5. De *fatis,* Æ. 1. 243. De *Italia,* Æ. 1. 534. De *Latio,* Æ. 1. 10. De *Dite,* Plutone, G. 4. 467. De *Averno,* pro inferis, Æ. 6. 237. De *Tartaro,* infimo inferorum loco, G. 1. 36. De *Elysio,* beatorum apud inferos sede, Æ. 6. 638. De *Sibylla,* Æ. 6. 10. De *sacrificio Sibyllæ,* Æ. 6. 243. De *genere Æneæ,* seu posteris, Æ. 6. 756.

'*Obtempera conſiliis, quæ ſe-*
'*nex Nautes præbet tibi pru-*
'*dentiſſima: tranſporta in Ita-*
'*liam electos juvenes, genero-*
'*ſiſſimos animos: gens fortis et*
'*aſpera moribus vincenda eſt*
'*tibi in Latio. Tamen prius*
'*veni* ad *domos inferas, & per*
'*Avernum profundum quære*
'*mea colloquia, ô fili. Non*
'*enim ſceleratus Tartarus, &*
'*mœſtæ umbræ tenent me; ſed*
'*habito Elyſium, & lætos cœ-*
'*tus bonorum. Caſta Sibylla*
'*huc ducet te multo ſanguine*
'*nigrarum victimarum. Tunc*
'*diſces omnes poſteros tuos, &*
'*urbes quæ concedentur. Nunc*
'*autem vale: nox humida per-*
'*agit medium curſum, &* Sol
'*oriens crudelis me attingit e-*
'*quis anhelantibus.*' Sic *locutus* erat, *et evanuit velut fumus in levem aërem. Æneas deinde ait:* '*Quo curris? quo*
'*te ſubtrahis? quem fugis,*
'*aut quis te cohibet ab am-*
'*plexu noſtro?*' *Hæc dicens, ſuccendit ignem in cinere ſepultum: colitque ſupplex pio frumento et thuribulo pleno Lares Trojanos et ſacraria albæ Veſtæ.*

' Conſiliis pare, quæ nunc pulcherrima Nautes
' Dat ſenior: lectos juvenes, fortiſſima corda,
' Defer in Italiam: gens dura, atque aſpera cultu,
' Debellanda tibi Latio eſt. Ditis tamen antè
' Infernas accede domos; et Averna per alta
' Congreſſus pete, nate, meos. Non me impia námq;
'Tartara habent triſtéſq; umbræ; ſed amœna piorum
' Concilia, Elyſiúmque colo. Huc caſta Sibylla
'Nigrantum multo pecudum te ſanguine ducet. [ces.
'Tum genus omne tuum, et, quæ dentur mœnia, diſ-
' Jámque vale: torquet medios nox humida curſus,
' Et me ſævus equis Oriens afflavit anhelis.
Dixerat, et tenues fugit, ceu fumus, in auras.
Æneas: ' Quo deinde ruis? quo proripis? inquit.
'Quem fugis? aut quis te noſtris complexibus arcet?'
Hæc memorans, cinerem, et ſopitos ſuſcitat ignes:
Pergameúmque Larem, et canæ penetralia Veſtæ
Farre pio et plenâ ſupplex veneratur acerrâ.
Extemplo ſocios, primúmque accerſit Aceſten:
Et Jovis imperium, et cari præcepta parentis
Edocet: et quæ nunc animo ſententia conſtet.
Haud mora conſiliis: nec juſſa recuſat Aceſtes.
Tranſcribunt urbi matres; populúmque volentem
Deponunt, animos nil magnæ laudis egentes.

Statim advocat ſocios, ac primo Aceſten: declaratque mandatum Jovis, et juſſa dilecti patris, et quod jam conſilium hæreat menti. Nulla eſt *mora in* hoc *conſilio, et Aceſtes non recuſat mandata. Addicunt matres urbi, et relinquunt plebem volentem, animos non cupidos magnæ gloriæ.*

N O T Æ.

738. *Medios torquet, &c.*] Tria ſunt hic notanda. 1. Æſtas, ſive ſolſtitium imminens, hic ſignificatur: cum ſcilicet nox eſt breviſſima, primumque diluculum mediæ nocti fere conjunctum: ait enim *medios torquet nox curſus*; & *oriens me equis afflavit*, id eſt, *Sol oriens*. Quæ ratio temporis cum iis quæ diximus, v. 46. apprime convenit. Et vero confectis ludis veriſimile eſt Æneam conſilii ambiguum dies non paucos in deliberando poſuiſſe: cum hoc ipſi inſomnium contigit. 2. Umbræ noctu tantum ſolent apparere, diemque fugiunt. Propert. l. 4. 7. 89.

Nocte vagæ ferimur, nox clauſas liberat umbras:
Errat & objecta Cerberus ipſa fera.
Luce jubent leges Lethæa ad ſtagna reverti:
Nos vehimur, vectum nauta recenſet onus.

Alii hoc tribuunt *umbris*, quæ circa tumulos manebant, cum *manes* ſive *idola* apud inferos clauſa eſſent. Licet autem hæc Anchiſæ ſpecies è cælo, non ex inferis, apparere hic dicatur: eandem tamen ipſi tribuit lucis ac diei formidinem. 3. Somnia tantum ea putantur vera, quæ ad extremam noctem obveniunt: falſa, quæ ſub primam noctem. Cauſam aſſert Plinius, l. 10. 75. *A vino & à cibis proxima, atque in redormitatione, vana eſſe viſa prope convenit.* Quare verum hoc inſomnium Æneas exiſtimavit.

744. *Pergameumque Larem, &c.*] *Penates, Lares, Veſtam*, id eſt, inextinctum ignem, ſecum in Italiam advexiſſe Æneam diximus, Æ. 2. 293. ubi de *Veſta*: & Æ. 2. 177. De cultu *Larium* diximus, Æ. 3. 717. Colebantur autem injectis in ignem floribus, vino, thure, libis, ſive placentis è puriſſimo frumento, quod *far* appellatur; mola item ſalſa, de qua Æ. 2. 133. Unde hic ait *farre pio*, id eſt, placenta & libo; & *acerra*, arcula thuris ſive thuribulo. Superſunt hic tria notanda. 1. Per *ſopitos ignes*, non intelligi ignes extinctos, hoc enim nefas erat; ſed lentius emicantes. 2. Veſtam dici *canam*, vel quaſi antiquam, ut dicta eſt, Æ. 1. 296. *cana fides*. Vel quia Veſtales deinde virgines albo amictu indutæ ſunt. 3. Æneam, poſt Anchiſæ diſceſſum, ſacra feciſſe *Laribus*: quia putabant veteres,

Ipſi

Ipſi tranſtra novant, flammíſque ambeſa reponunt
Robora navigiis: aptant remóſque rudentéſque:
Exigui numero, ſed bello vivida virtus.
Interea Æneas urbem deſignat aratro,
Sortitúrque domos: hoc Ilium, et hæc loca Trojæ
Eſſe jubet. Gaudet regno Trojanus Aceſtes,
Indicítque forum, et patribus dat jura vocatis.
Tum vicina aſtris Erycino in vertice ſedes
Fundatur Veneri Idaliæ; tumulóque ſacerdos

Alii reficiunt ſcamna, et reparant in *navibus ligna ſemuſta flammis: accommodant remos et funes: pauci* quidem *ſunt numero, ſed virtus ardens bello. Interim Æneas deſcribit* ſpatium *urbis aratro, diſtribuit domos* per ſortem: *imperat hoc* ſpatium *dici Ilium; et hæc loca,* loca *Trojæ. Aceſtes Trojanus lætatur* nova *ditione, aſſignat forum, et ponit leges ſenibus convocatis. Tunc templum propinquum ſideribus ponitur Veneri Cypriæ in cacumine Erycis* montis: *et ſacerdos*

NOTÆ.

nihil aliud *Lares* eſſe, quam animas parentum, ut oſtendimus, *Æ.* 2. 717. De *tranſtris*, ſupra, v. 119. De *rudentibus*, infra, v. 824. De voce *ambeſa*, *Æ.* 3. 357.

755. *Urbem, &c.*] De hac tria dicenda, *nomen, ſitus, conditor.* 1. Vocatur à Stephano *Egeſta*, à Dionyſio Halicarnaſſeo *Ægeſta*, à Cicerone & Romanis vulgo *Segeſta*, à Plinio cives ejus *Aceſtæi*, quod convenit cum Virgilio, qui *Aceſtam* vocat: nunc teſte Fazello *Barbara*. Varietatem nominum induxit multiplex regis hujus appellatio, quem Virgilius *Aceſten* vocat, ſupra, v. 36. 2. Situs ejus eſt in parte occidentali Siciliæ, ſinum verſus & emporium, cui nomen *Caſtel à mare*, & ſeptentrionem reſpicit: urbs ipſa *Segeſta*, non in litore, ſed ab hoc emporio miliaria circiter quinque in terras recedit ad meridiem: ager calidis & ſulphureis fontibus paſſim ſcatet. 3. Hujus conditor dicitur à quibuſdam apud Strab. l. 6. Philoctetes, qui ex agro Italiæ Crotonienſi Trojanum Ægeſtum eo conſilio in Siciliam miſerat. Apud Lycophronem & ejus interpretem Tzetzem, Ægeſtæ atque Elymo tribuitur, ſupra, v. 73. Apud Virgilium, Pompeium Feſtum, Dionyſium, Ciceronem, Æneæ aſſignatur. Ita Cicero Verrina 4. 72. *Segeſta eſt oppidum pervetus in Sicilia, quod ab Ænea, fugiente à Troja atque in hæc loca veniente, conditum eſſe demonſtrant.* Dionyſii Halicarn. verba jam retulimus, v. 660. De Romano more circumducendi *aratri*, ad circuitum urbis deſignandum, *Æ.* 1. 452. in voce *porta*.

756. *Hoc Ilium; et hæc loca, Trojæ.*] *Ilii* mentionem in Sicilia nuſquam reperi: quare hic, *Ilium*, ſumi puto pro *arce* aut urbe ipſa Segeſtana, quæ ad ſimilitudinem Ilii ſive Trojæ condita ſit: quemadmodum ex arce Trojana *Pergamo*, edita loca omnia deinde *Pergama* vocata eſſe diximus, *Æ.* 1. 470. *Loca Trojæ.*] *Scamandrum* ſive *Xanthum* & *Simoënta*, Troadis fluvios, de quibus *Æ.* 1. 104. 477. quorum nomina duobus circa Segeſtam in Sicilia fluviis ab Ænea fuiſſe impoſita teſtantur quidam apud Strab. l. 13. Et *Scamandri* quidem mentio eſt apud Diodorum, l. 20. quem Cluverius ait nunc appellari nomine S. *Bartholomæi*, vel *Freddo*. Addit idem *Simoënta* ad orientem ipſius naſci, & cum eo poſt paulo miſceri: nec ejus vulgare nomen aſſignat.

758. *Indicitque forum, &c.*] *Forum* locus erat, ubi jus diceretur. *Indicit*, tempus proprie notat, quo jus in foro dicendum eſſet. *Dat jura*, jus illud legeſque aperit, ex quibus urbem recturi eſſent *patres*, id eſt, ſeniores: & ſic *Romæ ſenatores* deinde vocati ſunt. Notandum autem civitatem tribus præcipue contineri, muris, legibus, religione: quibus ex æquo ab Ænea proviſum eſt.

759. *Erycino in vertice.*] De ſitu *Erycis*, nunc S. *Juliani*, montis poſt Ætnam in Sicilia maximi, diximus, *Æ.* 3. 707. In hujus declivi, paulo infra verticem, urbs fuit ejuſdem nominis. Hanc fundatam, & utrique nomen inditum volunt ab ipſo Eryce, Diodorus l. 4. & Apollodorus l. 2. A ſepulcro Erycis ibidem conſtituto nomen petit Hyginus, c. 270. Ab Ænea cum Segeſta urbe conditam eſſe cenſet Dionyſius l. 1. & Tzetzes in Lycophronem. De *Eryce*, ſupra, v. 24.

760. *Sedes Fundatur Veneri Idaliæ.*] In ſummo montis Erycis vertice planities fuit, ubi templum Veneris Erycinæ dia celebratum; & ſecundùm Tacitum à Tiberio, ſecundùm Suetonium à Claudio, deinde inſtauratum. Primus ejus conditor Æneas dicitur à Pomponio Mela, ab Hygino, à Dionyſio, qui Venerem illam ipſam non *Erycinam*, ſed *Æneiam* vocatam addit. Ab his ita diſſentit Diodorus l. 4. ut non ſolum Erycem urbem, ſed & Erycinæ Veneris ædem, ab *Eryce* fundatam putet; ab Æneâ donis duntaxat ornatam: Æneæ tamen opus vulgo id habitum eſſe innuit Tacitus Annal. l. 4. *Idalium* vocat Venerem Virgilius, non quod hoc ibi nomine inſignita fuerit; ſed quomodo Delium Apollinem appellat *Thymbræum*, ut notavimus, *Æ.* 3. 85. & *Æ.* 4. 345. *Idalium*, ſive *Idalia*, oppidum & nemus eſt inſulæ Cypri in mediterranei maris maxime orientali ſinu, quæ tota Veneri dicata fuit.

ac ſylva late ſacra attribuitur ſepulchro Anchiſæ.

Et lucus latè ſacer additur Anchiſæo.

Et jam omnis populus epulatus fuerat per *novem dies, & facta* fuerant *ſacrificia* per *aras: cum tranquilli venti complanaverunt fluctus, & validus Auſter aſpirans invitavit iterum in mare. Surgit magnus luctus per litora ſinuoſa:* cives *ſtant complexi inter ſe noctuque dieque. Jam ipſæ matres; ipſi, quibus conſpectus maris videbatur olim horridus, & vis* ejus *intolerabilis:* illi *volunt proficiſci, & pati difficultates omnes itineris. Bonus Æneas ſolatur illos ſermone benevolo, & plorans commendat* eos *Aceſtæ conſanguineo* ſuo. *Poſtea jubet* ſuos *immolare Eryci tres vitulos, & agnam tempeſtatibus; & funes per ordinem abrumpi. Ipſe coronatus frondibus conciſæ olivæ* circa *caput, erectus longe in prora, tenet poculum; & projicit viſcera in aquas ſalſas, effundetque vina pura. Ventus exoriens propellit à puppe navigantes: ſocii verberant mare certatim, & verſant* ejus *planitiem.*

Jamque dies epulata novem gens omnis, et aris
Factus honos; placidi ſtraverunt æquora venti:
Creber et aſpirans rurſus vocat Auſter in altum.
Exoritur procurva ingens per litora fletus:
Complexi inter ſe noctémque diémque morantur.
Ipſæ jam matres; ipſi, quibus aſpera quondam
Viſa maris facies, et non tolerabile numen,
Ire volunt, omnémque fugæ perferre laborem.
Quos bonus Æneas dictis ſolatur amicis,
Et conſanguineo lacrymans commendat Aceſtæ.
Tres Eryci vitulos, et tempeſtatibus agnam
Cædere deinde jubet; ſolvíque ex ordine funes.
Ipſe caput tonſæ foliis evinctus olivæ,
Stans procul in prorâ, pateram tenet; extáque ſalſos
Porricit in fluctus, ac vina liquentia fundit.
Proſequitur ſurgens à puppi ventus euntes:
Certatim ſocii feriunt mare, et æquora verrunt.
At Venus interea Neptunum exercita curis
Alloquitur, taléſque effundit pectore queſtus:

Venus autem interim agitata curis alloquitur Neptunum, & emittit è pectore tales querelas:

NOTÆ.

761. *Sacerdos et lucus, &c.*] Quippe promiſerat ſe, condita urbe, ſacra in perpetuum Anchiſæ patri fundaturum, v. 60. Itaque ſacerdotem ei, & ſacram ſylvam dedicat. *Anchiſæo.*] Pro *Anchiſæio:* ut Æ. 4. 552. *Cineri Sichæo*, pro *cineri Sichæio.* Teſtatur autem Hyginus, c. 270. in Erycino monte ſepultum Anchiſen fuiſſe; quamvis in Italiam perveniſſe Cato dicat; alii, antequam Æneas Siciliam attigiſſet, in itinere obiiſſe.

762. *Dies epulata novem, &c.*] Novemdialia ſacrificia repetia, de quibus, v. 64. ſacrificiis autem fere ſemper adjunctæ epulæ è ſacris carnibus. Cujus autem in honorem peracta hæc ſacra? An iterim patris, ut illa ſuper ora? an Deorum novæ urbis? An Veneris Erycinæ? Hoc ſane ipſum puto: incidi enim in locum Athenæi, l. 9. quem hic adſcribere non pigebit. Τῆς δὲ Σικελίας ἐν Ἐρυκικαιρὸς τίς ἐστιν, ὃν καλοῦσιν ἀναγωγὰς, &c. *In Eryce autem Siciliæ tempus quoddam eſt, quod vocant ἀναγωγὰς, ſive* profectionis dies, *quibus aiunt Venerem in Africam abire. Tum nullæ apparent circa locum columbæ, tanquam abeuntem Deam comitatæ. Nono poſt die, quod tempus καταγώγια, ſive* reverſionis dies *appellant, columba ex mari una prævolante, & in templum ſe recipiente, ſequuntur mox aliæ. Tum quotquot circum habitant divites convivia agunt, cæteri læti plaudunt.* Eadem ferme habet Ælianus Hiſt. anim. l. 4. 2. Quæ cum Æneæ profectione, ac epulis, dierumque numero, ſatis congruunt; ut eo dicatur Virgilius reſpexiſſe: & Æneas matri ſuæ Veneri poſtrema hæc feciſſe ſacra, cui modò templum fundaverat.

764. *Auſter.*] Ventus meridionalis, navigantibus è Sicilia in Italiam commodus, Ecl. 2. 58.

768. *Numen.*] Vel numen ac divinitas maris vel quorumcunque Deorum voluntas, Æn. 1. 137.

771. *Conſanguineo Aceſtæ.*] *Conſanguineus*, non cognatum & *ex eadem familia* hic ſignificat; nullum enim eſt veſtigium hujus inter Æneam & Aceſten cognationis: *ſed ex eadem gente* Trojana. Vide quæ de Aceſtæ origine dicta ſunt, v. 36. De *Eryce*, v. 24. De *Erycis divinitate*, v. 467. De *divinitate tempeſtatum*, & *agna* iisdem immolanda, Æ. 3. 120. De *vino* & *extis projiciendis* in mare ante profectionem, ſupra, v. 238. De *extis*, Æ. 4. 64. *Patera* poculum eſt *patens.*

779. *At Venus, &c.*] De *Venere*, Æ. 1. 260. De *Neptuno*, Æ. 1. 129. De *æquore*, pro maris planitie, Æ. 2. 680. De *Junonis* ira in Trojanos, Æ. 1. 33. De *ejuſdem conatu adverſus fata*, Æ. 1. 243. De *Phrygibus*, Æ. 1. 385.

Junonis

‘ Junonis gravis ira et inexſaturabile pectus
‘ Cogunt me, Neptune, preces deſcendere in omnes:
‘ Quam nec longa dies, pietas nec mitigat ulla;
‘ Nec Jovis imperio fatíſve infracta quieſcit.
‘ Non mediâ de gente Phrygum exediſſe nefandis
‘ Urbem odiis ſatîs eſt, pœnam traxiſſe per omnem
‘ Reliquias; Trojæ cineres atque oſſa peremptæ
‘ Inſequitur: cauſas tanti ſciat illa furoris.
‘ Ipſe mihi nuper Libycis tu teſtis in undis
‘ Quam molem ſubito excierit. Maria omnia cœlo
‘ Miſcuit, Æoliis nequicquam freta procellis:
‘ In regnis hoc auſa tuis.
‘ Proh ſcelus! ecce etiam Trojanis matribus actis
‘ Exuſſit fœdè puppes, et claſſe ſubegit
‘ Amiſſâ ſocios ignotæ linquere terræ.
‘ Quod ſupereſt, oro, liceat dare tuta per undas
‘ Vela tibi, liceat Laurentem attingere Tybrim:
‘ Si conceſſa peto, ſi dant ea mœnia Parcæ.’
Tum Saturnius hæc domitor maris edidit alti:
‘ Fas omne eſt, Cytherea, meis te fidere regnis,
‘ Unde genus ducis; merui quoque. Sæpe furores
‘ Compreſſi, et rabiem tantam cœlíque maríſque.
‘ Nec minor in terris, Xanthum Simoëntáq; teſtor,
‘ Æneæ mihi cura tui. Cùm Troïa Achilles
‘ Exanimata ſequens impingeret agmina muris,
‘ Millia multa daret letho, gemeréntque repleti
‘ Amnes, nec reperire viam atque evolvere poſſet
‘ In mare ſe Xanthus; Pelidæ tunc ego forti
‘ Congreſſum Æneam, nec Diis, nec viribus æquis,

‘ *Aſpera iracundia & inſatiabilis animus Junonis cogunt me delabi ad omnes preces, ô Neptune. Hanc, neque diuturnum tempus, nec ulla pietas placat: nec quieſcit victa juſſu Jovis aut fatis. Non ſufficit ipſi conſumpſiſſe infando odio urbem è medio populorum Phrygiæ, & duxiſſe* ejus *reliquias per omne* genus *pœnarum; perſequitur cineres & oſſa interfectæ Trojæ: noverit ipſa cauſas tanti furoris. Tu ipſe teſtis es, quantam excitaverit mihi nuper tempeſtatem in mari Libyco: confudit omnia maria* cum *cœlo, fruſtra confidens ventis Æoliis: auſa eſt hoc in tua ditione. O crimen! en etiam impulſis mulieribus Trojanis incendit fœde naves, et coegit* cives, *amiſſâ claſſe, relinquere* eas mulieres in *peregrina regione. Quod* ſpectat ad *reliqua: precor, liceat* Trojanis *committere tibi per undas vela ſecura, liceat pervenire* ad *Tybrim Laurentem; ſiquidem peto* res *conceſſas, ſiquidem* Parcæ *et fata dant* illis *eas urbes.’*

Tunc filius *Saturni, rector profundi maris, protulit iſta; ‘ O Venus, omnino æquum eſt te confidere meo imperio, unde accepiſti ortum; hoc etiam merui. Sæpe repreſſi furores & rabiem immanem cœli & maris. Nec minor cura* eſt *mihi Æneæ tui in terris, teſtes* appello *Xanthum & Simoënta. Quando Achilles perſequens turmas Trojanas territas allidebat* eas ad *muros, & tradebat morti multa millia, & fluvii pleni* cadaveribus *gemebant, & Xanthus non poterat invenire viam & exonerare ſe in mare; tunc ego ſervavi cava nube Æneam certantem* cum *forti* filio *Pelei, nec Diis, nec viribus paribus,*

NOTÆ.

784. *Infracta.*] *Fracta.* Affirmat enim fere ſemper augetque, non negat; ſcilicet ab *infringo*, quod ſemper affirmat.

788. *Cauſas tanti ſciat illa furoris.*] Significat nullam eſſe furoris illius cauſam; quaſi dicat, *ſciat illa cauſas, ego enim neſcio.* De *Libyco mari*, circa Africam, *Æ.* 1. 162. De *Æolo* ventorum Deo, *Æ.* 1. 56.

790. *Molem.*] Cumulos fluctuum tempeſtate ſuſcitatos. Sic *Æ.* 1. 138. Neptunus increpat ventos: *Tantas audetis tollere moles?* De *Parcis*, quæ pro fato ſumuntur, *Æ.* 1. 26. De *Neptuno Saturni filio*, *Æ.* 1. 129.

800. *Cytherea, &c.*] De hoc *Veneris* nomine, *Æ.* 1. 261. De *ejus genere & ortu è ſpuma maris*, *Æ.* 1. 260.

801. *Merui quoque.*] Merui beneficiis meis, ut mihi fideres.

803. *Xanthum, &c.*] Hos atteſtatur fluvios Neptunus: non quaſi ſacra ſibi numina: ſed quia reipſa teſtes fuerant exhibiti Æneæ auxilii, quorum in ripa Æneam periculo Neptunus eripuerat. De *Xantho & Simoënte*, fluviis Troadis, *Æ.* 1. 104. 477. De *Æneæ ex Achillis manibus erepto*, *Æ.* 4. 228. De *Pelida*, Achille ejuſque patre Peleo, *Æ.* 2. 263. De *Neptuni odio in Trojanos*, *Æ.* 2. 610.

'quamvis optarem eruere à
'fundamentis munimenta per-
'juræ Trojæ conſtructa meis
'manibus. Nunc etiam reſtat
'mihi eadem voluntas erga
'Æneam, depone metum. Per-
'veniet ſecuras ad portum A-
'verni, quem cupis: unus erit
'tantummodo quem requiret
'ſubmerſum mari; unicum ca-
'put peribit pro multis.'

'Nube cavâ eripui; cuperem cùm vertere ab imo
'Structa meis manibus perjuræ mœnia Trojæ.
'Nunc quoq; mens eadem perſtat mihi: pelle timo-
'Tutus quos optas portus accedet Averni: [rem.
'Unus erit tantùm, amiſſum quem gurgite quæret;
'Unum pro multis dabitur caput.'

His ubi læta Deæ permulſit pectora dictis;
Jungit equos curru genitor, ſpumantiáque addit
Fræna feris, manibúſque omnes effundit habenas,
Cæruleo per ſumma levis volat æquora curru:
Subſidunt undæ, tumidúmque ſub axe tonanti
Sternitur æquor aquis: fugiunt vaſto æthere nimbi.
Tum variæ comitum facies: immania cete,
Et ſenior Glauci chorus, Inoüſque Palæmon,
Tritonéſque citi, Phorcíque exercitus omnis.
Læva tenent Thetis et Melite, Panopeáque virgo,
Niſæe, Spióque, Thaliáque, Cymodocéque.
Hic patris Æneæ ſuſpenſam blanda viciſſim
Gaudia pertentant mentem: jubet ocyùs omnes
Attolli malos, intendi brachia velis.

Poſtquam pater Neptunus *recreavit his verbis lætum animum Deæ, adligat equos currui, et imponit iis ſercientibus fræna ſpumantia, et manibus laxat omnes habenas. Volat celer per ſummos fluctus* in *curru cæruleo, undæ demittunt ſe, et mare inflatum complanatur aquis, ſub rotis ſonantibus: nimbi fugiunt toto aëre. Tunc varii vultus comitum* apparent; *grandia cete, et chorus Glauci ſenioris, et Palæmon filius Inus, et Tritones veloces, et totus exercitus Phorci. Thetis et Melite, et virgo Panopea, Niſæe, et Spio, Thalia, et Cymodoce, occupant ſiniſtra* ſpatia. *Tunc viciſſim blanda lætitia ſubit animum incertum Æneæ: imperat celeriter omnes malos erigi, & admoveri manus* ad *vela.*

NOTÆ.

813. *Portus accedet Averni.*] Qui non longe abeſt ab urbe *Cumis*, & *antro Sibyllæ*: quo pervenient, Æ. 6. De *Averno*, G. 2. 161. Æ. 4. 512. Æ. 6. 237.

815. *Unum pro multis, &c.*] Palinurus, qui Morphei fraude ſubmergetur, v. 860. De *equis & curru Neptuni*, Æ. 1. 160. De *feris*, pro equis, Æ. 2. 51.

820. *Sub axe tonanti.*] Vel *axe Neptuni currus*, qui magno rotarum ſtrepitu impelli & quaſi *tonare* videbatur. Vel *axe cœli*, id eſt, cœlo ipſo, quod tempeſtatem minabatur, & jam *tonabat*, priuſquam has Neptuno preces funderet Venus.

822. *Variæ comitum facies, &c.*] Varia maris numina, aut monſtra. 1. *Cete*, maximi ſunt piſces, qui pro balænis vulgo ſumuntur: neutrius generis, & pluralis numeri: quia Græca vox eſt, eaque neutra, τὸ κῆτος, plurali numero τὰ κήτεα, & per contractionem κήτη, unde *cete*. 2. *Glaucus*, *Panopea*, *Palæmon* filius *Inûs*, G. 1. 437. 3. *Senior Glauci chorus*, Nymphæ, aut Tritones: & commutatio eſt, id eſt, *ſenioris Glauci chorus*. 4. *Tritones*, Æ. 1. 148. 5. *Phorci exercitus*, ſupra 240. 6. *Thetis*, Nerei filia, E. 4. 32. cum reliquis Nymphis ſororibus, quarum nomina ſingulatim explicantur, G. 4. 338. Præterquam *Melites*, quæ ab Heſiodo numeratur inter quinquaginta Nerei filias, Μελίτη, à μέλι, *mel*.

829. *Attolli malos.*] De re nautica hæc accipe. 1. *Malus*, ingens arbor eſt, in medio navis erecta, è qua vela ſuſpenduntur, cum in altum ſolvebant veteres, hunc erigebant; inſerebantque foramini, qui Latinis *modius*, Græcis μεσόδμη, dicebatur; tum funibus undique firmabant: appulſi autem ad litus, eruebant è *modio*, & inclinabant ad puppim, in ligno quod Plauto *caſteria*, Homero ἰστοδόκη, appellatur. De *erectione* hic loquitur Virgilius. De *inclinatione*, Lucanus l. 5. 46. *Et poſito remis petierunt litora malo.* 2. *Antennæ*, oblongæ perticæ, è quibus expanſa pendebant vela: hæ malo tranſverſæ ſuſpendebantur, vel in ipſa mali ſummitate, ſi major venti vis captanda erat; vel medio in malo, ſi moderatior ſufficiebat. 3. *Brachia* & *cornua* partes erant antennæ; *brachia* quidem partes mediæ, quæ hinc inde ad mali latera prominebant: *cornua* vero partes extremæ, quæ brachia terminabant. Itaque hic per *brachia*, totas ipſas antennas Æneas intelligit: jubetque velis intendi antennas, per enallagen ſive commutationem; id eſt, *jubet vela intendi antennis*. Niſi forte præſtet ita ſimplicius explicare: *jubet admoveri manus et brachia artemque omnem ex-*

Unà

Unà omnes fecêre pedem: paritérq; finiſtros,
Nunc dextros ſolvêre ſinus: unà ardua torquent
Cornua, detorquéntque: ferunt ſua flamina claſſem.
Princeps ante omnes denſum Palinurus agebat
Agmen: ad hunc alii curſum contendere juſſi.
Jamq; ferè mediam cœli nox humida metam
Contigerat; placidâ laxârant membra quiete
Sub remis fuſi per dura ſedilia nautæ:
Cùm levis ætheris delapſus Somnus ab aſtris
Aëra dimovit tenebroſum, et diſpulit umbras;
Te, Palinure, petens, tibi triſtia ſomnia portans
Inſonti: puppíque Deus conſedit in altâ,
Phorbanti ſimilis, fudítque has ore loquelas:
'Iaſide Palinure, ferunt ipſa æquora claſſem;
'Æquatæ ſpirant auræ; datur hora quieti.
'Pone caput, feſſóſque oculos furare labori.
'Ipſe ego pauliſper pro te tua munera inibo.'
Cui vix attollens Palinurus lumina fatur:
'Méne ſalis placidi vultum fluctúſque quietos
'Ignorare jubes? méne huic conſidere monſtro?
'Æneam credam quid enim fallacibus Auſtris,
'Et cœli toties deceptus fraude ſereni?'
Talia dicta dabat: clavúmque affixus, et hærens

Simul omnes extenderunt funes veli: *et ſimul laxaverunt* modo *ſiniſtros, modo dextros ſinus* veli: *ſimul vertunt et obvertunt alta cornua* antennæ, *venti proſperi provehunt claſſem. Palinurus primus ante omnes ducebat denſum claſſem: alii juſſi ſunt dirigere curſum ad illum.*

Et jam nox humida attigerat prope medium ſpatium cœli, remiges ſtrati inter dura ſcamna ſub remis permiſerunt membra tranquillo ſomno: cum Somnus celer delapſus è ſideribus cœleſtibus diſcuſſit aërem obſcurum, et fugavit tenebras: quærens te, ô Palinure, ferens tibi innocenti ſomnia funeſta: et Deus ſedit in alta puppe, ſimilis Phorbanti, et protulit ore verba iſta: 'O Palinure, fili Iaſi, ipſum mare 'provehit naves, venti fiant 'æquabiles tempus offertur ad 'quietem. Demitte caput, et 'ſubtrahe labori oculos laſſos. 'Ego ipſe implebo pro te tuum 'officium tantiſper.' Cui Palinurus reſpondet vix aperiens oculos: 'An vis me neſcire 'faciem tranquilli maris et undarum quietarum? an me fidere huic monſtro? quin enim committam 'Æneam Auſtris doloſis, etium toties deceptus fraude aëris ſereni?' Proferebat talia verba: et nullatenus deſerebat gubernaculum, ei *affixus, et adhærens;*

NOTÆ.

plicandis velis. 4. *Funes,* quibus antennæ velis inſtructæ demittebantur attollebanturque, vocabantur *rudentes:* qui vero ex utroque infimo veli angulo pendebant, dicebantur *pedes.* 5. *Pedum* uſus erat, in captando vento: cum enim vulgo antenna extra malum, proram verſus, ex æquo penderet: pedeſque hinc atque hinc è velo penduli ad latera navis, item ex æquo alligarentur; prout magis minuſve pedum alter aut laxabatur, aut ſtringebatur, ita magis minuſve in dextrum ſiniſtrumve latus *detorquebantur cornua* antennarum, ipſa *obliquabatur* antenna, & majori minorive ſinu vela ventos excipiebant. Atque illud eſt, *obliquare ſinus in ventum,* ſupra, v. 16. Itemque *facere pedem,* id eſt, *extendere pedem,* ut ſæpe, *facere vela,* id eſt, *extendere vela.*

832. *Sua flamina.*] *Proſpera, commoda.* Sic Ovid. Triſt. 1. 9. 49. *Vos facite ut ventos, loca cum diverſa petamus, Illa ſuos habeat, nec minus illa ſuos.*

835. *Metam.*] Aërem *circo* comparat, in quo ſidera, *noxque* ipſa, decurrunt: terram, exiguæ rotundæque molis, poſitam in medio, comparat, *metæ*; quam ſidera circumeunt. De *circo* & *meta,* v. 288.

838. *Somnus.*] De eo, ejuſque inſignibus, Æ. 6. 893. *Delapſus ab aſtris:* id eſt, *ex aëre,* per quem vagatur, ut varia hominibus ſomnia immittat: cum enim noctis ſit filius, & habitet apud inferos; ex aſtris & cœlo deſcendere, quaſi è propria ſede, non poteſt.

839. *Diſpulit umbras.*] Vel ſimpliciter motum exprimit volantis Dei, qui tenebroſum aërem alis findit: vel ſignificat, aërem ab eo etiam clariorem redditum, ut ejus inſueta ſerenitas Palinuro fraudem faceret.

842, *Phorbanti.*] Multi fuerunt hujus nominis: interque alios unus è filiis Priami: de quo hic ſermonem eſſe putat Hortenſius. *Iaſius,* Trojanus aliquis, pater aut avus Palinuri, De *ſale,* pro mari, Æn. 1. 541. De *Auſtris,* ventis meridionalibus, Æ. 2. 58. De *Clavo,* manubrio gubernaculi, ſupra, 177. De *Lethæo, rore,* & fonte apud inferos oblivionem inducente, G. 1. 78. & Æ. 6. 705. De *Styge,* fluvio etiam inferno, Æ. 6. 323.

& intendebat oculos in ſidera. Ecce Deus excutit ſuper gemina tempora ramum ſparſum aquâ Lethæâ, et ſoporatum virtute Stygiâ: et relaxat obnitenti oculos fluitantes. Vix ſomnus improviſus occupaverat prima membra: et ſtatim Deus ſuper innitens, impulit, cum parte puppis effracta, & cum gubernaculo, illum *pronum in undas liquidas, & ſæpe implorantem ſocios fruſtra. Ipſe alatus & volans ſe ſtulit ſe in levem aërem. Claſſis decurrit mari viam non minus tutam, & provehitur ſecura promiſſis patris Neptuni. Imo jam progreſſa radebat rupes Sirenum; olim aſperas & albentes oſſibus multorum; tunc vero ſaxa horriſona multum ſtrepebant irrequieto mari: cum pater Æneas agnovit navem ire fluitantem amiſſo gubernatore, & ipſe gubernavit eam per undas obſcuras, multum gemens, & turbatus animo* ob *ſortem amici: 'O Palinure,* aiebat, qui *nimis fidiſti cœlo & mari tranquillo, 'jacebis inſepultus in ignoto litore.*

Nuſquam amittebat, oculóſque ſub aſtra tenebat.
Ecce Deus ramum Lethæo rore madentem,
Víque ſoporatum Stygiâ, ſuper utraque quaſſat
Tempora; cunctantíque natantia lumina ſolvit.
Vix primos inopina quies laxaverat artus:
Et ſuperincumbens, cum puppis parte revulſâ,
Cúmque gubernaclo, liquidas projecit in undas
Præcipitem, ac ſocios nequicquam ſæpe vocantem.
Ipſe volans tenues ſe ſuſtulit ales in auras.
Currit iter tutum non ſecius æquore claſſis,
Promiſſíſque patris Neptuni interrita fertur.
Jámque adeò ſcopulos Sirenum advecta ſubibat,
Difficiles quondam, multorúmque oſſibus albos;
Tum rauca aſſiduo longè ſale ſaxa ſonabant:
Cùm pater amiſſo fluitantem errare magiſtro
Senſit, et ipſe ratem nocturnis rexit in undis,
Multa gemens, caſúque animum concuſſus amici:
'O nimiùm cœlo et pelago confiſe ſereno,
'Nudus in ignotâ, Palinure, jacebis arenâ.'

NOTÆ.

856. *Natantia lumina.*] *Fluitantia,* quæ nunc aperiuntur, nunc clauduntur. De *gubernaculo,* ſupra v. 177.

864. *Sirenum ſcopulos, &c.*] Duo quærenda: quæ *Sirenes,* qui earum *ſcopuli.* 1. *Sirenes* monſtra fuerunt: Acheloi fluvii & Calliopes aut Melpomenes Muſæ, filiæ tres *Parthenope, Leucaſia, Ligea.* Varia ſpecie pinguntur: ſuperiore quidem corporis parte fœminæ: inferiore vero gallinæ, aut paſſeres, aut piſces. Harum una voce, altera tibiis, tertia lyra canebat. His deliciis nautas præternavigantes in naufragium pelliciebant ad ſcopulos. Harumque fatum fuit, tamdiu vivere, quamdiu cantantes eas audiens nemo impune prætervectus eſſet. At cum Ulyſſes, monitus à Circe, ſociorum aures obturaſſet cera, ſeque navis malo alligari juſſiſſet; eaque arte trajeciſſet incolumis: ideo Sirenes in mare ſe præcipites dederunt. Nomen: non à σίρω, *traho, quia Sirenes,* non *Syrenes,* appellantur: ſed, vel à σειρα, *catena, funis*; vel à σείω, quod interdum eſt *decipio.* 2. Sedes earum collocatur ad Surrentinum Italiæ promontorium, in mare Tyrrhenum prominens, inter agrum Campanum & Picentinum, ſinumque Puteolanum & Pæſtanam. Sed cum illic plures ſint inſulæ; imprimis *Capreæ,* major inſula, Tiberii receſſu ac voluptatibus infamis, nunc *Capri,* ad Puteolanum ſinum magis accedens: item *Sirenuſæ,* ſcopuli continenti propiores ac Pæſtano ſinui: hinc ſedem Sirenum alii in *Capreis,* alii in *Sirenuſis* locant; optime qui in *Sirenuſis,* nunc ſinè nomine ſcopulis. Pæſtanus vero ſinus nunc eſt *golfo di Salerno*; Puteolanus, *golfo di Napoli.*

871. *Nudus in ignota, Palinure, &c.*] Cætera quæ ad Palinurum pertinent, deſcribentur, *Æn.* 6. 337. Non enim fluctibus hauſtus eſt; ſed enatans ab Italici litoris incolis occiſus.

P. VIRGILII MARONIS

ÆNEIDOS

LIBER VI.

ARGUMENTUM.

APPULSUS Æneas in Italiam ad Cumas, petit antrum Sibyllæ Deïphobes: dumque varia Phœbeo in templo descripta contemplatur, jubetur victimas cædere; peractisque sacrificiis consulit Sibyllam de futuris eventibus, deque descensu ad inferos. Sibylla tria respondet: Bellum ab Italis instare gravissimum: ramum aureum, inventu perdifficilem, adeunti inferos parandum esse; denique unum ex amicis in litore mortem interim obiisse. Redit Æneas ad suos, mortuum Misenum reperit: hujus extruendo rogo dum exciditur sylva, columbæ, aves Veneris, ad auream arborem Æneam deducunt. Hic igitur funere perfunctus, nocturnisque sacrificiis ad Avernum antrum inferorum numina veneratus, ad inferos Sibylla duce descendit. Videt illic, I. In vestibulo, monstra varia. II. In ripa fluviorum infernorum, umbras defunctorum aditum petentes; inque iis, Orontem, Palinurum. III. In ipso flumine, Charonta portitorem, quem, secum de aditu rixantem, aurei rami conspectu demulcet. IV. In limine, Cerberum canem, quem sopit objecta offa. V. Ultra limen sedes varias, quas incolebant 1. Infantes: 2. Injusta morte damnati: 3. Propria manu perempti: 4. Amantes, in quibus Dido. 5. Bellatores, inter quos Deïphobus, aliique Trojani & Græci duces. VI. Ad sinistram, eminus carcerem vidit impiorum pœnis destinatum: quem locum adire cum non posset; à Sibylla varia variorum supplicia edocetur, Gigantum, Salmonei, Lapitharum, Ixionis, Thesei, &c. VII. Ad dextram verso itinere, pervenit ad Elysios campos; ubi multos heroum nactus, à Musæo de loci incolarumque conditione, deque Anchisa, certior factus; in ipsum Anchisen incidit. VIII. Anchises, multa de animarum natura juxta Pythagoræ documenta præfatus, clarissimum quemque posterorum ad usque Augustum ei ostendit. IX. Denique perlustratis omnibus, per eburneam somni portam Æneas ad suos revertitur; & è Cumano litore, ad Cajetanum navigat.

SIC fatur lacrymans, classique immittit habenas,
Et tandem Euboïcis Cumarum allabitur oris.
Obvertunt pelago proras: tum dente tenaci

INTERPRETATIO.

SIC loquitur plorans, & permittit navibus cursum liberum, *& demum appellitur litori Euboïco Cumarum.* Nautæ *vertunt proras* ad *mare: deinde uncis tenacibus*

NOTÆ.

1. *Sic fatur, &c.*] Quid fatur? id nempe quod extremis duobus libri quinti versibus continetur: *O nimium cælo, &c.*

Habenas.] Metaphora ab equis petita: quæ liberum impetum cursumque navium significat. Hæc ad ignem translata est, Æ. 5. 662. *Furit immissis Vulcanus habenis.* Et ad crescentes arborum ramos, G. 2. 364. *Palmes laxis per purum immissus habenis.*

2. *Euboïcis Cumarum, &c.*] *Euboea* maxima est Græciæ insula, hodie *Negropont:* ad septentrionem & orientem, Locris, Bœotiæ, & Atticæ, in longitudinem obversa: ab illisque divisa freto angustissimo, quod Euripus dicitur. Angustissimo freti loco urbs est *Chalcis*, quæ continenti Græciæ ponte juncta est. *Æolia*, vel *Æolis*, regio est Asiæ minoris, ad Ægæum mare, & Ioniæ septentrionem: in ea urbs fuit *Cuma*, nunc *Foja nova*. Hippocles Cumanus ex Æolia, & Megasthenes Chalcidensis ex Eubœa,

Anchora

anchora ſiſtit naves, & curvatæ puppes tegunt extremum *litus: prompta turba juvenum exilit in terram Italicam: pars quærit ſcintillas ignis latentes in venis lapidis: pars colligit ligna* arborum, quæ ſunt *opacæ domus ferarum; & obſervat repertos fluvios. Sed pius Æneas vadit* ad *templum altum cui Apollo præſi, & ad veſtam penitus cavernam & horrendum penetrale Sibyllæ, cui Deus Delius inſpirat magnam animam & intelligentiam, declaratque* res *futuras. Jam intrant ſylvas & auratum templum Dianæ.*

Dædalus, ſicut fama perhibet, fugiens regnum Minoïs,

Anchora fundabat naves, et litora curvæ
Prætexunt puppes: juvenum manus emicat ardens
Littus in Heſperium: quærit pars ſemina flammæ,
Abſtruſa in venis ſilicis; pars denſa ferarum
Tecta rapit ſylvas, inventáque flumina monſtrat.
At pius Æneas arces quibus altus Apollo
Præſidet, horrendæque procul ſecreta Sibyllæ,
Antrum immane, petit: magnam cui mentem, animúmque
Delius inſpirat vates, aperítque futura.
Jam ſubeunt Triviæ lucos, atque aurea tecta.
Dædalus, ut fama eſt, fugiens Minoïa regna,

4

10

NOTÆ.

coloniam utriuſque gentis in Italiam deduxerunt; urbemque condiderunt in Campania, circa promontorium occidentale ejus ſinus, qui inde *Cumanus* appellatus eſt; etiam *Puteolanus*, nunc *golfo di Napoli*. Græcis urbs dicta Κύμη, Latinis *Cumæ*, quibuſdam etiam *Cuma*: nunc everſa eſt. Hanc multo poſt Trojana tempora conditam eſſe teſtatur Velleius, l. 1. 4. Unde hæc à Virgilio de ea dicta eſſe neceſſe eſt per anticipationem temporis.

4. *Anchora ſundabat, &c.*] Quia navim, unde per funem demittitur, committit, alligatque maris *fundo*, atque ita ſtabilit. Antiquiſſimæ anchoræ lapideæ fuerunt, ut conſtat ex Arriano, in periplo ponti Euxini: deinde ligneæ, plumbo munitæ: poſtmodum ferreæ. De *Heſperio*, ſeu Italico litore, Æn. 1. 534.

6. *Semina flammæ.*] Scintillas. Sic Lucretius, l. 1. 900. *Verum ſemina ſunt ardoris multa.* Sic Homerus, Od. 5. 490. Σπέρμα πυρὸς, *ſemen ignis*. Imo Lucretius quaſi eſſet aliquid plantis & igni commune, dixit, l. 1. 898. *Donec flammai fulſerunt flore coorto.*

9. *Arces quibus altus Apollo, &c.*] Hic notanda ſex. 1. Æneæ prima cura eſt, adire Sibyllam: ſecundùm monitum Heleni, Æ. 3. 441. præceptumque patris, Æ. 5. 731. 2. Templum illud in latere orientali collis, urbis Cumanæ pars & veluti arx fuit. 3. Extructum fuit ex uno eodemque rupis ſaxo, & velut in ipſo rupis ſinu excavatum. 4. Antrum Sibyllæ non extra templum, ſed in intimo templi loco fuit, multos in receſſus naturaliter defoſſum. Habentur iſta ex oratione parænetica Juſtini Martyris, qui annis poſt Virgilium centum circiter & ſeptuaginta florebat ſub Antonino Pio, templumque ipſum vidiſſe ſe perhibet: tum ex Agathia hiſtor. l. 1. cujus ætate templum videtur fuiſſe deſtructum, aut in arcem converſum; cui caverna Sibyllæ ſubjecta erat. 5. Templum illud, ſecundùm Virgilium, Apollini ſimul & Dianæ dicatum fuit: ſiquidem Sibylla vocatur *Phœbo Triviæque ſacerdos*. 6. Templo juncta de more ſylva fuit, ſive *lucus*; aut utrique numini, aut uni Dianæ ſylvarum præſidi ſacer. De *Sibylla*, infra, v. 36. De *Apolline & Phœbo*, eodem numine, Ecl. 3. 62, 104. De *Trivia*, Diana, ſic à triviis ubi colebatur dicta, Æ. 4. 511. De *Delio vate*, Apolline vatum Deo, Ecl. 3. 67. Æ. 3. 77.

11. *Mentem, animumque.*] Non eſt hæc ſynonyma, ſed rerum diverſarum expreſſio familiaris poëtis, Lucretio l. 4. 59. *Mens animi vigilat.* Catullo, Epig. ad Ortalum, v. 4. *Mens animi tantis fluctuat ipſa malis.* Horatio item, &c. Ita diſtinguuntur à Lactantio, l. 7. *Non idem eſt Mens & Animus: aliud enim eſt quo vivimus, aliud quo cogitamus. Nam dormientium Mens, non Animus ſopitur: & in furioſis Mens extinguitur, Animus manet.* Itaque mens ipſa eſt animi intelligentia & conſilium: Ex Lucretio, l. 3. 616. *Animi nunquam mens conſiliumque.*

14. *Dædalus, &c.*] Athenienſis, ſolerti admodum ac ſubtili ingenio faber ac ſculptor, aſciæ, terebræ, multorumque aliorum inſtrumentorum auctor: cum Perdicem, ſororis ſuæ filium, ob inventum ferræ uſum ex invidia occidiſſet; judicii metu fugit in Cretam. Hic admiſſus in gratiam regis Minois labyrinthum fabricavit: ſed mox, ob commodatam Paſiphaë reginæ operam ad promovendum ejus cum Tauro adulterium, turre incluſus cum Icaro filio; inde ſibi filioque plumis & cera compactis alis evolavit in Siciliam: ubi multa reliquit artis ſuæ monimenta, ſecundùm Pauſaniam & Diodorum. Secundùm Virgilium tamen, quem Silius, Juvenalis, & Statius ducem ſecuti ſunt, in Italiam aufugit ad Cumas Campaniæ; ubi templum Phœbo condidit; opinor ideo, quod ejus alas ardore non diſſolviſſet, ut diſſolverat alas Icari ejus filii; qui imprudentius per aërem evagatus, alióque init

Præpe-

Præpetibus pennis auſus ſe credere cœlo,
Inſuetum per iter gelidas enavit ad Arctos;
Chalcidicáque levis tandem ſuperaſtitit arce.
Redditus his primùm terris, tibi, Phœbe, ſacravit
Remigium alarum; poſuítque immania templa.
In foribus, lethum Androgeo: tum pendere pœnas
Cecropidæ juſſi (miſerem) ſeptena quotannis
Corpora natorum: ſtat ductis ſortibus urna.
Contrà elata mari reſpondet Gnoſſia tellus.
Hìc crudelis amor tauri, ſuppoſtáque furto
Paſiphaë, miſtúmque genus, proléſque biformis
Minotaurus ineſt, Veneris monimenta nefandæ.
Hìc labor ille domûs, et inextricabilis error.

auſus committere ſe aëri cum *pennis velocibus, evaſit ad frigidum ſeptentrionem per viam inſolitam; & volans ſtetit denique ſuper arce Cumana. Appulſus primum his terris ſacravit tibi remos alarum, ô Apollo, & fundavit vaſtum templum. In portis* erat ſculpta *mors Androgei: deinde Athenienſes juſſi* in *pœnam dare ſingulis annis ſeptem corpora filiorum*; res *miſera! adeſt urna* unde *ſortes eductæ* erant. *Cretica inſula eminens mari reſpondet è regione. Hic adeſt amor inſanus Paſiphaës* erga *taurum, & Paſiphaë ſuppoſita* per *fraudem, & Minotaurus ſoboles* ejus *biformis mixto genere, monimentum flagitioſæ libidinis. Hic* adeſt *illa difficultas & error inexplicabilis labyrinthi.*

NOTÆ.

curſu, in eam Ægei maris partem cecidit, quæ eſt ad ſeptentrionem Cretæ, circa Samum inſulam; nomenque, & inſulæ Sami vicinæ, & huic maris plagæ, reliquit ſuum.

14. *Minoïa regna.*] *Cretam*, ſive *Candiam*, de qua, Æ. 3. 104. ubi regnavit *Minos*, Jovis & Europæ filius, qui ex *Paſiphaë* Solis filia genuit *Ariadnem*, *Phædram*, & *Androgeum*. Multis bellis adverſus Athenienſes Megarenſeſque victor: cum fugientem Dædalum inſecutus, bello Cocalum Siciliæ regem appeteret, ab Cocali filiabus thermarum vapore ſuffocatus eſt: juſtitiæ nomine ſic nobilitatus, ut apud inferos judex animarum à Græcarum fabularum auctoribus conſtitutus ſit: qui tamen iidem, quod ab eo male mulctati ſæpe Græci fuiſſent; ideo familiam ejus, uxorem, filiaſque propudioſis figmentis infames fecere.

16. *Enavit ad Arctos.*] In eas evolavit regiones, quæ ad ſeptentrionem Cretæ inſulæ ſitæ ſunt. Pace tamen dixerim Virgilii; Italia Siciliaque multo ad occidentem Cretæ magis vergunt quam ad ſeptentrionem. *Enavit.*] Evolavit: magna enim inter navigationem & volatum affinitas, unde mox alæ vocantur *remigium alarum:* ut enim multiplici remorum ac remigum ordine navis hinc inde provehitur, ita geminis hinc inde alis agitatur volucris, Æ. 1. 228. De *Arcto gemina*, ſive *urſa*, aſtris ſeptentrionalibus, G. 1. 138. De *Chalcidica*, ſive Cumea arce, ſupra, v. 2.

20. *Lethum Androgeo, &c.*] *Androgeus*, Minoïs & Paſiphaës filius, in publicis Græciæ ludis ſæpenumero victor, ab Athenienſibus & Megarenſibus ex invidia occiſus eſt. Ideo Megarenſes à Minoe bello petiti & ſubacti ſunt. Athenienſes tributo mulctati ſeptem puerorum totidemque puellarum: quos in Cretam, vel quotannis vel tertio aut nono quoque anno, forte vel delectu, mittere jubebantur, includendos labyrintho, & Minotauro devorandos. Virgilius pueros tantum numerat. *Androgeo* genitivus eſt Atticus quartæ inflectionis, τοῦ Ἀνδρόγεω.

21. *Cecropidæ.*] Antiquum Athenienſium nomen: quorum rex primus fuit *Cecrops* Ægyptius, qui populos hujus regionis vagos duodecim in oppida congregavit, primumque vocavit *Cecropiam*; quæ deinde fuit arx Athenienſis urbis, cum Theſeus duodecim hæc oppida unam in urbem coegit, muriſque cinxit. De *ſortibus* ex urna educendis, Æn. 5. 491. De *Gnoſo*, urbe Cretæ inſulæ, Æn. 3. 104.

24. *Amor tauri, &c.*] *Paſiphaë*, Solis filia, de qua, Ecl. 6. 46. turpi amore tauri correcta, dicitur arte Dædali incluſa vaccæ lignea fuiſſe, qua arte clam *furtim*que ſuſcepit è tauro monſtrum *biforme*, ſemibovem ac ſemivirum, *Minotaurum* nomine: qui incluſus in labyrintho, puerorum Athenienſium ſanguine paſcebatur. *Taurus* hic ſecundùm aliquos unus aliquis fuit ex aulicis principibus: qui cupri conſuetudinem cum regina, Dædalo adminiſtro, habuerat.

25. *Proles biformis.*] Ortus puer ex illa conſuetudine; qui ad geminum referri poterat patrem, verum alterum, alterum falſum; unde & nomen ex utroque mixtum tulit. De *Venere*, amoris ac libidinis Dea, Æn. 1. 260.

27. *Labor ille domûs, &c.*] *Labyrinthus* quadruplex fuit. Primus Ægyptiacus apud Heracleopolitas, opus multorum regum, cui manum ultimam Pſammitichus impoſuit. Secundus hic Cretenſis, Dædali opus, ad Ægyptiaci exemplum extructus, ſed vix centeſimam ejus partem referens. Tertius in Lemno inſula, centum & quinquaginta columnis inſignis. Quar-

Magnum

Nam Dædalus miſerans magnum amorem filiæ regis, ipſe explicuit Theſeo *fraudes & circuitus parietum, dirigens filo paſſus* ejus *incertos. Tu etiam, ô Icare, haberes magnum locum in tanta ſculptura, ſi dolor permiſiſſet. Bis conatus erat exprimere in auro calamitatem illam: bis manus paternæ defecerunt. At vero* Trojani *ulterius perluſtraſſent oculis omnia: niſi Achates ante præmiſſus* ab Æneа ad Sibyllam, *rediiſſet; & cum eo Deiphobe* filia *Glauci, ſacerdos Apollinis ac Dianæ, quæ dicit hæc regi:*

Magnum reginæ ſed enim miſeratus amorem
Dædalus, ipſe dolos tecti ambagéſque reſolvit,
Cæca regens filo veſtigia. Tu quoque magnam
Partem opere in tanto, ſineret dolor, Icare, haberes.
Bis conatus erat caſus effingere in auro;
Bis patriæ cecidêre manus. Quin protinus omnia
Perlegerent oculis: ni jam præmiſſus Achates
Afforet; atque unà Phœbi Triviæque ſacerdos,
Deïphobe Glauci, fatur quæ talia regi:

NOTÆ.

tus in Italia juxta Cluſium, opus & ſepulcrum Porſennæ Etruſcorum regis. Locus fuit multis tramitibus inter ſe implexis, crebriſque foribus ad fallendos occurſus recurſuſque interciſus: tectus fornicibus undequaque, & multis pyramidibus faſtigiatus. Vide Plinium, l. 36. 13.

28. *Reginæ ſed enim, &c.*] *Theſeus*, Ægei Athenienſium regis filius, firmatus oraculis à patre veniam obtinuit, ad perſolvendum Cretenſibus tributum, in Cretam cum reliquis pueris proficiſcendi. Huc appulſus, pellecta in amorem ſui *Ariadne*, Minoïs & Paſiphoës filia, ejus opera à Dædalo glomeratum filum accepit: quo ad labyrinthi januam alligato, & inter eundum evoluto, cum Minotaurum occidiſſet, inde remenſo itinere egreſſus, captivos reliquos ipſamque Ariadnen navi ſecum avexit. Hanc tamen in itinere deſeruiſſe dicitur in inſula Naxo, ubi à Baccho ſuſcepta eſt, & corona donata, quam deinde inter ſidera Dii retulerunt. *Regina* vocatur, id eſt, regis filia: ut Polyxena apud Euripidem ἄνασσα. De morte *Icari*, ſupra, v. 14.

31. *Sineret dolor.*] Supprimitur *ſi* particula: mutaturque tempus pro *ſi ſiviſſet dolor.*

33. *Protinus omnia.*] *Omnia*, duas ultimas vocales in unam contrahit, ut ſpondæus fiat. Sic Æ. 5. 352. *Unguibus aureis.* De *Achate*, fidiſſimo Æneæ comite, paſſim dictum. De *Phœbi Triviique ſacerdote*, ſupra, v. 9.

36. *Deiphobe Glauci, &c.*] De Sibyllis confuſa obſcuraque omnia: hæc mihi certiora occurrunt. 1. *Sibyllæ* nomine nuncupatæ fuerunt fœminæ generatim omnes, quæ futura cum aliquo impetu furoris Deique afflatu prædicebant. 2. *Nomen* eſt, à σιὸς Æolica voce, pro Θεὸς, *Deus*; & βελὴ, *conſilium*: ita ut *Sibylla* ſit, *divini conſilii particeps.* 3. Vitæ diuturnitate & virginitatis laude vulgo commendantur. 4. Ambroſius, in epiſtolam 1. ad Corinth. cap. 2. exiſtimat eas malo ſpiritu afflatas, non veri Dei beneficio futura conjeciſſe. Hieronymus tamen adverſus Jovinianum, lib. 1. videtur exiſtimare divinationem iis à vero Deo in præmium virginitatis datam eſſe. 5. Multa de Chriſto prædixerunt, Cumana imprimis & Erythræa: neque tamen inde, aut vero numine afflatas, aut fide omnino dignas, putat Auguſtinus. Sic enim ait contra Fauſtum, l. 13. c. 2. *Sibylla porro, vel Sibyllæ, et ſi qui alii vates vel philoſophi gentium de Filio Dei vera prædixiſſe perhibentur: valet quidem aliquid ad paganorum vanitatem revincendam: non tamen ad iſtorum auctoritatem amplectendam: cum illum Deum nos colere oſtendimus, de quo nec illi tacere potuerunt, qui ſuos congentiles populos idola et dæmonia colentes partim docere auſi ſunt, partim prohibere auſi non ſunt.* 6. Ideo exiſtimo, Sibyllas malo quidem ſpiritu afflatas fuiſſe: factum tamen, ut in præmium virginitatis, aliqua etiam vera declarari per eas voluerit Deus, ad revincendam ethnicorum pervicaciam. 7. Plures paucioreſve à diverſis auctoribus numerantur; decem à Varrone, quem vulgo ſequuntur omnes. *Delphica, Erythræa, Cumæa, Samia, Cumana, Helleſpontica, Libyca, Perſica, Phrygia, Tiburtina.* Harum una Tarquinio Priſco, Romanorum regi, tres vel novem obtulit libros, ex multarum Sibyllarum vaticiniis contexta: petiitque pretium trecentorum nummorum: deſpecta à rege, tertiam librorum partem abjecit in ignem; tum reverſa, idem iterum pretium popoſcit: iterumque repulſam paſſa, partem librorum alteram incendit, pro reliqua tantundem petiit. Cujus pertinaciam rex admiratus, & perſolvit pretium, & libros inter ſacra Romani imperii haberi voluit, & in Capitolini Jovis ſacrario ſub terram in arca lapidea depoſuit: conſtitutis viris, qui quoties exigerent dubia reipublicæ tempora, libros eos conſulerent. Hi primum viri duo, poſtea decem, denique quindicem fuere Syllæ dictatoris temporibus. Hæc Tarquinii Sibylla, aliis *Cumæa*, aliis *Erythræa*, dicitur, vulgo tamen *Cumana*: nomine *Amalthea*, vel *Demophile.* 8. Libri illi incendio Capitolii conflagrarunt, anno ante Syllæ dictaturam: quare legati ex ſenatuſconſulto miſſi ſunt in pleraſque Græciæ

Non

'Non hoc iſta ſibi tempus ſpectacula poſcit:
'Nunc grege de intacto ſeptem mactare juvencos
'Præſtiterit, totidem lectas de more bidentes.'
Talibus affata Æneam (nec ſacra morantur
Juſſa viri) Teucros vocat alta in templa ſacerdos.
Exciſum Euboïcæ latus ingens rupis in antrum;
Quò lati ducunt aditus centum, oſtia centum:
Unde ruunt totidem voces, reſponſa Sibyllæ.
Ventum erat ad limen, cùm virgo: 'Poſcere fata
'Tempus, ait: Deus, ecce, Deus.' Cui talia fanti
Ante fores, ſubitò non vultus, non color unus,
Non comptæ manſêre comæ: ſed pectus anhelum,
Et rabie fera corda tument; majórque videri,
Nec mortale ſonans: afflata eſt numine quando
Jam propiore Dei. 'Ceſſas in vota preceſque,
'Tros, ait, Ænea? ceſſas? neque enim antè dehiſcent
'Attonitæ magna ora domûs.' Et talia fata
Conticuit. Gelidus Teucris per dura cucurrit
Oſſa tremor; fudítque preces rex pectore ab imo:
'Phœbe, graves Trojæ ſemper miſerate labores,

'*Hoc tempus non petit ſibi hæc 'ſpectacula: nunc potius erit 'immolare ſeptem juvencos de 'armento* adhuc *indomito, & 'totidem oves electas ſecundùm 'ritum.*' *Sacerdos allocuta Æneam his* verbis, *invitat Trojanos in altum templum: & famuli non tardant* exequi *mandata* de ſacrificio. *Latus ingens rupis Cumanæ excavatum eſt in* formam *antri: quo centum lati aditus & centum portæ ducunt: unde erumpunt totidem voces,* quæ ſunt *reſponſa Sibyllæ. Perventum erat ad os* antri: *cùm Virgo dixit: 'Tempus eſt petendi 'oracula: Deus, Deus adeſt.' Cui dicenti talia ante oſtia, repente non remanſit facies* eadem, *non idem color, non capilli ordinati: ſed pectus anhelans, & cor efferatum intumeſcit rabie:* cœpitque *apparere major, nec loquens modo humano: ex quo correpta eſt ſpiritu Dei jam præſente:*

dixitque: 'Tardus es ad emittenda vota & preces, ô Ænea Trojane? tardus es? nam magna oſtia 'antri terrifici non operientur prius, quam preces emiſeris:' *& hæc locuta ſiluit. Tremor frigidus ſubiit in oſſa dura Trojanorum: & rex* eorum *miſit preces ex intimo corde:*

'*O Phœbe, qui* ſemper *miſertus* es *acerborum caſuum Trojæ,*

NOTÆ.

& Italiæ civitates, qui carmina Sibyllarum undique conquiſita Romam deportarent. Hi collegerunt ad mille verſus: qui deinceps magna cura ſervati tandem à Stilicone Honorii imperatoris ſocero cremati ſunt. Libros autem Sibyllinorum oraculorum octo, qui Græcis verſibus ſcripti circumferuntur, omnino ſuppoſiticios puto. 9. Denique hæc Virgiliana Sibylla, *Cumæa* eſſe putatur, ſive *Cimmeria*, quæ in Italia paulo poſt excidium Trojæ vaticinata eſt. Hanc Juſtinus in parænetica Orat. ait fuiſſe ortam Babylone, & Beroſi Chaldaicarum rerum ſcriptoris filiam: Virgilius Deiphoben, & Glauci cujuſdam filiam nuncupat; atque ita Græcæ putat eſſe originis.

38. *Grege de intacto, &c.*] *Juvencos* nondum jugum paſſos: hi enim uni ſacrificiis apti erant, G. 4. 551. *Intacta totidem cervice juvencas.* Deinde numero ſeptem: quia Apollini immolandi erant, uni è Diis ſuperis, quibus impar numerus placet, Æn. 5. 96. De *bidentibus ovibus*, Æn. 4. 57.

41. *Alta in templa, &c.*] De ſitu templi, & rupis, deque multis ejus oſtiis & receſſibus, ſupra, v. 9. De *Euboica*, id eſt, *Cumana*, urbe, v. 2.

50. *Afflata eſt, &c.*] Non tantum tacta vicini numinis ſpiritu: ſed plena & correpta: ut contra Servium contendunt interpretes. Sic Ovid. Faſt. 6. 703. Tibiam dixit *afflatam*, quæ vento plena eſt, & quaſi inflata: *Inventam Satyrus primum miratur; et uſum Neſcit, et afflatam ſenſit habere ſonum.* Igitur *propiore numine*, non eſt *viciniore*; ſed in intima pectoris parte jam *præſente:* maxime cum dicatur, v. 78. *Magnum ſi pectore poſſit excuſſiſſe Deum.*

53. *Attonitæ magna ora domus.*] Oſtia illa *centum*, id eſt, plurima, de quibus, v. 44. Domus vocatur *attonita:* vel quia vocum erumpentium ſono, quaſi tonitru concutitur: vel quia attonitos ac trepidos facit, quemadmodum mors dicitur *pallida*, quia pallorem inducit. Et ſenſus eſt: Ego quæ nunc te alloquor *ante fores*; non intrabo in ipſa antri penetralia, unde oracula ſoleo emittere; niſi prius vota conceperis. De *Teucris*, Æn. 1. 239.

56. *Phœbe, &c.*] Trojanis favit: unde Ovidius Triſt. l. 1. 2. 5. *Mulciber in Trojam, pro Troja ſtabat Apollo.* De *Phœbo*, Ecl. 3. 62. De *Paride*, Æ. 1. 31. De *Achille*, à Paride in templo Apollinis occiſo, Æ. 3. 321. De *Æaco*, Achillis avo, Æ. 1. 103. *Direxti*, pro *direxiſti*: ut Æ. 1. 205. *Acceſtis ſcopulos*, pro *acceſſiſtis.*

'Dardana

'qui direxisti sagittam Trojanam & manum Paridis in 'corpus Achillis: te auctore 'ingressus sum tot maria cingentia magnas terras, & nationes Massylorum longè remotas, & litora vicina Syrtibus. Nunc denique attingimus litora Italiæ recedentis. 'Hactenus calamitas Trojanorum nos persecuta fuerit. 'Nunc æquum est vos etiam 'ignoscere Trojanæ genti, ô 'Dii, & Deæ omnes, quibus 'adversabatur Troja & magna gloria Troadis. Et tu, 'ô sanctissima Sibylla, prævidens futurum, permitte Trojanos, & Deos vagos, & numina Trojæ jactata, sedere in 'Latio: non peto regna non 'debita meis fatis. Tunc statuam Phœbo & Dianæ templa è marmore solido, & dies 'festos de nomine Phœbi dictos. 'Magnum etiam sacrarium expectat te in regnis nostris. 'Ego enim illic recondam tua 'oracula, & secreta fata declarata meæ genti; & dedicabo tibi viros electos, ô alma:

'Dardana qui Paridis direxti tela manúsque
'Corpus in Æacidæ: magnas obeuntia terras
'Tot maria intravi duce te, penitúsque repostas
'Massylûm gentes, prætentáque Syrtibus arva:
'Jam tandem Italiæ fugientis prendimus oras.
'Hâc Trojana tenus fuerit fortuna secuta.
'Vos quoque Pergameæ jam fas est parcere genti,
'Dilique Deæque omnes, quibus obstitit Ilium et in-
'Gloria Dardaniæ. Túque ô sanctissima vates, [gens
'Præscia venturi: da (non indebita posco
'Regna meis fatis) Latio considere Teucros,
'Errantésque Deos agitatáque numina Trojæ.
'Tum Phœbo et Triviæ solido de marmore templa
'Instituam, festósque dies de nomine Phœbi.
'Te quoque magna manent regnis penetralia nostris.
'Hic ego namque tuas sortes, arcanáque fata
'Dicta meæ genti ponam; lectósque sacrabo
'Alma viros: foliis tantùm ne carmina manda;
'Ne turbata volent rapidis ludibria ventis:
'Ipsa canas, oro.' Finem dedit ore loquendi.

At Phœbi nondum patiens immanis in antro
Bacchatur vates, magnum si pectore possit

'tantummodo noli inscribere carmina frondibus, ne confusa evolent in *ludibrium rapidorum ventorum*: 'precor te, loquere tu ipsa.' Sic *fecit finem loquendi voce.*

At Sibylla ingens, nondum patiens Phœbi, furit in caverna, tentans *an possit*

NOTÆ.

59. *Duce te.*] Ipsius enim oracula sæpius de rerum eventu consuluerat: maxime in insula Delo, Æ. 3. 84. Et ad Leucadem atque Actium, Ibid. 274. Tum in Epiro apud Helenum. Ibid. 359. De *Massylis*, Afris, Æ. 4. 480. De *Syrtibus*, vadosis Africi maris plagis, Æ. 1. 115.

63. *Parcere genti, Dilique Deæque, &c.*] Numina Trojæ infesta: *Juno*, Æ. 1. 33. *Neptunus*, Æ. 2. 610. *Pallas*, Æ. 2. 162. De *Dardania* gente & *Teucris*, Æ. 1. 239. De *Pergamo*, Æ. 1. 470. De *Ilio* & *Troja*, Æ. 1. 5. De *Latio*, Æ. 1. 10. De *numinibus Trojæ*, Æ. 2. 717. De *Trivia*, Diana, Æ. 4. 511.

69. *De marmore templa, &c.*] Alludit ad pleraque, quæ à Romanis Æneæ posteris in Apollinis honorem instituta sunt. Ad ludos quidem Apollinares primo bello Punico institutos ex Sibyllino carmine, Cornelio Rufo decemviro: qui inde dictus est *Sibylla*, postmodum corrupto vocabulo *Sylla*. Deinde ad templum Apollinis, in Palatio post Actiacam victoriam ab Augusto magnificentissime extructum.

71. *Te quoque, &c.*] Non significat templa Sibyllæ esse extruenda; sed locum duntaxat assignandum in ipsis Jovis Capitolini penetralibus & sacrario, ubi libri Sibyllini reponerentur sub eorum virorum cura, de quibus diximus, v. 36. De *sortibus* pro *oraculis*, Æ. 4. 346.

74. *Foliis ne carmina manda.*] Hoc Sibyllæ illi peculiare aiunt fuisse, ut palmarum foliis oracula sua describeret; citatque Varronem Hortensius. Cerdanus censet id ex usu fuisse illorum temporum: quibus nondum scribebatur in cortice aut papyro, aut pergameno corio; sed in frondibus tantum arboreis.

76. *Finem dedit ore loquendi.*] Consulto dictum id volunt interpretes: quia interim *animo* multa volvebat precabaturque, dum *ore* tacebat. Ego tamen hic poëtæ diligentiam desidero.

77. *Nondum patiens.*] Vel *nondum* hic significat *non*, ut censet Cujacius: hoc sensu: *Sibylla impatiens Phœbi conatur eum excutere.* Vel potius significat, Sibyllam nondum esse *omnino docilem* subditamque Phœbo, ut ex ipsius arbitrio oracula eloquatur; sed reluctari, donec fingatur, cogaturque.

78. *Bacchatur.*] Furit more Baccharum, de quibus Æ. 4. 301. *Si possit:* locutio sic explenda, *tentans an possit.* Ut Æ. 2. 756. *Pedem si forte tulisset*; id est, *explorans an pedem retulisset.*

Excussisse

Excuſſiſſe Deum: tanto magis ille fatigat
Os rabidum, fera corda domans, fingítq; premendo.
Oſtia jámque domûs patuêre ingentia centum
Sponte ſuâ, vatíſque ferunt reſponſa per auras:
'O tandem magnis pelagi defuncte periclis!
'Sed terrâ graviora manent. In regna Lavini
'Dardanidæ venient; mitte hanc de pectore curam:
'Sed non et veniſſe volent. Bella, horrida bella,
'Et Tybrim multo ſpumantem ſanguine cerno.
'Non Simoïs tibi, nec Xanthus, nec Dorica caſtra
'Defuerint: alius Latio jam partus Achilles,
'Natus et ipſe Deâ: nec Teucris addita Juno
'Uſquam aberit: Quum tu ſupplex in rebus egenis,
'Quas gentes Italûm, aut quas non oraveris urbes?
'Cauſa mali tanti conjux iterum hoſpita Teucris;
'Externíque iterum thalami.
'Tu ne cede malis, ſed contrà audentior ito,
'Quàm tua te fortuna ſinet. Via prima ſalutis,
'Quod minimè reris, Grajâ pandetur ab urbe.'
Talibus ex adyto dictis Cumæa Sibylla
Horrendas canit ambages, antróque remugit,
Obſcuris vera involvens: ea fræna furenti
Concutit, et ſtimulos ſub pectore vertit Apollo.
Ut primùm ceſſit furor, et rabida ora quiêrunt;

expellere è pectore magnum Deum: ille tanto magis exagitat os rabidum, ſubigens pectus efferatum, & opprimendo accommodat ad oracula proferenda. *Et jam centum magnæ portæ antri apertæ ſunt motu proprio, & emittunt in aërem* hæc *reſponſa Sibyllæ:* '*O qui evaſiſti magna pericula maris! Sed majora expectant te in terra. Trojani pervenient ad regnum Lavinium, ejice hanc ſolicitudinem è corde: ſed cupient quoque non eo perveniſſe. Video bella, horrida bella, & Tybrim ſpumantem multo ſanguine. Non deerunt tibi Simois, nec Xanthus, nec exercitus Græci: alter Achilles jam paratus eſt in Latio, ipſe etiam filius Deæ: & Juno infeſta Trojanis non aberit ullo loco. Quum tu, quas nationes Italorum, & quas urbes non implorabis ſupplex in rebus extremis? Cauſa tantarum calamitatum erit rurſus Trojanis conjux hoſpitio excipiens eos, & rurſus peregrinæ nuptiæ. Tu noli frangi calamitatibus: ſed contra reſiſte audacior, quam tua fortuna te permittet eſſe. Prima ſalutis via aperietur* tibi *ab urbe Græca, quod non putas.' Talibus verbis Cumæa Sibylla canit è receſſu terrificas ambages, & reboat è caverna, obtegens vera obſcuris: ſic Apollo regit habenas, & agitat ſtimulos ſub* ejus *corde.*

Statim atque furor exceſſit, & os efferatum ſiluit;

NOTÆ.

34. *In regna Lavini.*] Regna *Lavinia*: regionem Italiæ, ubi urbs *Lavinium*: ſic Æ. 1. 251. *urbem Patavi*, ubi eſt urbs *Patavium*. An vero jam ante Æneæ tempora *Lavinium* urbi nomen eſſet, diximus Æ. 1. 6. Quidam legunt non male: *regna Latini*, regis ad quem Æneas perveniet, Æ. 7. 45. De *Tybri*, Æ. 8. 330.

88. *Non Simois, &c.*] Comparat vates bella Trojana cum futuris in Italia bellis, ex locorum, perſonarum, cauſarumque ſimilitudine. Confert enim *Xanthum & Simoenta*, de quibus, Æ. 1. 104, 477. cum *Tybri & Numico*, de quibus Æ. 8. 330. & Æ. 7. 150. *Achillem* cum *Turno*, de quo Æ. 7. 56. *Helenam* cum *Lavinia*, de qua Æ. 7. 72. De *Latio*, Æ. 7. 54. De *Doricis caſtris*, id eſt Græcis, Æ. 2. 27.

90. *Natus et ipſe Deâ.*] Ut enim Achilles matrem habuit Thetida, Ecl. 4. 32. ſic Turnus Veniliam nympham, Æ. 7. 56.

Teucris addita Juno.] *Infeſta*, & quaſi lateri ſemper *affixa*. Nam *addere*, etſi aliquando bonam in partem ſumitur, ut Æ. 8. 301. *Decus addite Divis*: ſæpe tamen in malam: & proprie de inflictis verberibus dici probat Taubmannus in Plauti Aulul. act. 3. ſc. 6. v. 19. citatque Macrobius hoc è Lucilio: *Si mihi non prætor fiet additus, atque agitet me.*

93. *Conjux iterum hoſpita.*] Ut Helena, Menelai uxor, quæ Paridem hoſpitio Spartæ excepit, ab eodem rapta, Trojano bello cauſam dedit: ſic Lavinia, filio Latini, qui Æneam hoſpitio excipiet, Turno promiſſa, ab Ænea expetita, belli iterum auctor erit.

97. *Graja ab urbe.*] *Pallanteo*, urbe Evandri Arcadis: de quo Æ. 8. 51.

98. *Adyto.*] Loco antro intimo; Æ. 2. 297.

99. *Ambages.*] Circuitus *ambiguos*: ab antiquo, *ambi, circum*; & *ago*.

100. *Fræna . . . ſtimulos, &c.*] Metaphoræ ductæ ab equis & bobus: quorum illi reguntur frænis atque habenis, hinc inde tractis & *concuſſis*; hi fuſtibus impelluntur pungunturque præacutis. Fingitur autem Apollo quaſi vatibus inſidens, equitis aut agitatoris in morem.

Incipit

heros Æneas cœpit loqui : ‘ *O*
‘ *virgo, nulla ſpecies laborum*
‘ *occurrit mihi nova & impro-*
‘ *viſa : præſenſi & mecum pri-*
‘ *us mente confeci cuncta. U-*
‘ *num precor : quandoquidem*
‘ *fertur hic* eſſe *porta regis in-*
‘ *ferni, & obſcura palus Ache-*
‘ *ronte exundante ; liceat* mihi
‘ *ire in conſpectum & vultum*
‘ *dilecti patris : monſtra iter,*
‘ *& aperi ſacras portas. Ego*
‘ *his humeris ſervavi illum in-*
‘ *ter flammas & mille ſſicula*
‘ *inſequentia, & extraxi è*
‘ *mediis hoſtibus : Ille ſecutus*
‘ eſt *meum iter & omnia maria*
‘ *mecum ; atque tolerabat omnes*
‘ *minas et cœli et maris,* quan-
‘ quam *infirmus, ſupra robur*
‘ *& conditionem ſenectutis.*
‘ *Præterea ipſe rogans me,* ſi-
‘ mul *dabat juſſa ut convenirem*
‘ *te ſupplex, & venirem tuam*
‘ *domum. O alma, precor,*
‘ *miſerere filii & patris : nam*
‘ *potes cuncta : nec fruſtra*
‘ *Hecate præpoſuit te ſylvis infernis. Si Orpheus potuit evocare umbram uxoris, adjutus citharâ*
‘ *Thraciâ & chordis ſonantibus : ſi Pollux eripuit fratrem alternâ morte,*

Incipit Æneas heros : ‘ Non ulla laborum,
‘ O virgo, nova mî facies inopináve ſurgit :
‘ Omnia præcepi, atque animo mecum antè peregi.
‘ Unum oro ; quando hic inferni janua regis
‘ Dicitur, et tenebroſa palus Acheronte refuſo ;
‘ Ire ad conſpectum cari genitoris, et ora
‘ Contingat : doceas iter, et ſacra oſtia pandas.
‘ Illum ego per flammas et mille ſequentia tela
‘ Eripui his humeris, medióque ex hoſte recepi :
‘ Ille meum comitatus iter, maria omnia mecum,
‘ Atque omnes pelagíque minas cœlíque ferebat
‘ Invalidus, vires ultra ſortémque ſenectæ.
‘ Quin, ut te ſupplex peterem, et tua limina adirem,
‘ Idem orans mandata dabat. Natíque patríſque,
‘ Alma, precor, miſerere : potes námq; omnia ; nec
‘ Nequiquam lucis Hecate præfecit Avernis,
‘ Si potuit manes arceſſere conjugis Orpheus,
‘ Threïcià fretus citharâ fidibúſque canoris :
‘ Si fratrem Pollux alternâ morte redemit,

NOTÆ.

105. *Omnia præcepi.*] Monitis Heleni, Æ. 3. 441. Monitis Anchiſæ, Æ. 5. 730.

106. *Hic inferni janua regis.*] De hoc aditu inferorum, in Campania Italia, ad Avernum lacum, dicemus, v. 237. De *Acheronte*, æſtuante & ſtagnante, v. 323.

111. *Eripui his humeris.*] E Trojano incendio, Græcorumque poteſtate, Æ. 2. 721.

115. *Ut te ſupplex peterem mandata dabat.*] Cum Æneæ nectu apparuit, Æ. 2. 731.

117. *Alma.*] Ab *alendo* proprie dicitur: unde *alma Ceres* & *alma parens*. Sæpe tamen apud Latinos, pro *pura* ſumitur, ut *lux alma:* atque ita hic pro *Sibylla virgine*.

118. *Lucis Hecate præfecit Avernis.*] *Lucis Avernis:* quia Avernus lacus, juxta quem aditus eſt ad inferos, undique ſylvis cinctus erat, v. 237. *Hecate*, Proſerpina, Æ. 4. 510. 511.

119. *Si potuit, &c.*] Petitionis æquitatem firmat exemplis Æneas. *Orpheus* adire potuit inferos, ut conjugem revocaret : quidni poſſim ut patrem duntaxat videam ? *Pollux & Caſtor* toties eadem via eunt ac redeunt : quidni ego ſemel ? *Theſeus*, ut Proſerpinam raperet : *Hercules*, ut Cerberum : quidni ego ut pie agam ?

Manes arceſſere, &c.] *Arceſſere* eſt, *advocare :* pro quo poſterioribus temporibus dictum eſt *accerſere :* neque enim fides iis habenda, qui dicunt, *arceſſere* eſſe, *repellere* ; *accerſere* vero, *advocare :* ſed unum idemque ſignificant : & *arceſſere* quidem magis ex uſu probatiſſimorum ſcriptorum. De *manibus*, infra, v. 724. De *deſcenſu Orphei ad inferos*, ad liberandam conjugem Eurydicen, G. 4. 454.

120. *Threïcia . . . fidibus.*] *Thracia*, quia Orpheus Thrax fuit : de ea regione, Æ. 3. 14. *Fides*, chordæ citharæ : non quod inter ſe quadam veluti fide concordent, ut vult Feſtus : ſed omnino, à σφίδες, quæ Heſychio *chordæ* ſunt.

121. *Pollux, &c.*] De *Pollucis & Caſtoris* genere diximus, Æ. 1. 654. Uterque Ledam habuit matrem, Tyndarei Spartani regis uxorem : patrem Pollux quidem Jovem, unde immortalis fuit : Caſtor vero Tyndareum, unde mortalis fuit. Communi tamen ambo nomine dicti ſunt, & *Caſtores*, & *Tyndaridæ :* & Διόσκωροι, *Dioſcuri*, id eſt, *Jovis filii*. Caſtor equeſtri arte, Pollux pugilatu inſignis memoratur : ambo inter ſe amicitia conjunctiſſimi : Helenam ſororem à Theſeo raptam receperunt : Colchos ad expugnationem velleris aurei cum Argonautis profecti ſunt : qua in expeditione cum navis periclitaretur, votaque Diis fierent : ignes ex utriuſque fratris capitibus emicuere, quos tranquillitas maris ſtatim conſecuta eſt : mare piratis purgavere. Mortuo deinde Caſtore, Pollux à Jove obtinuit, ut ſuam cum ipſo immortalitatem partiretur : atque ita factum eſt, ut alternis

‘ Itque

'Itque redítque viam toties: quid Theſea, magnum
'Quid memorem Alciden? et mî genus ab Jove ſummo.'
Talibus orabat dictis, aráſque tenebat.
Tunc ſic orſa loqui vates: 'Sate ſanguine Divûm,
'Tros Anchiſiade: facilis deſcenſus Averni:
'Noctes atque dies patet atri janua Ditis;
'Sed revocare gradum, ſuperáſque evadere ad auras,
'Hoc opus, hic labor eſt. Pauci, quos æquus amavit
'Jupiter, aut ardens evexit ad æthera virtus,
'Diis geniti, potuêre. Tenent media omnia ſylvæ,
'Cocytúſque ſinu labens circumfluit atro.
'Quòd ſi tantus amor menti, ſi tanta cupido eſt,
'Bis Stygios innare lacus, bis nigra videre
'Tartara; et inſano juvat indulgere labori:
'Accipe quæ peragenda prius. Latet arbore opacâ
'Aureus et foliis et lento vimine ramus,
'Junoni infernæ dictus ſacer: hunc tegit omnis

'*& toties it reditque per* illam
'eandem *viam: cur proferam*
'*Theſeum; cur magnum Her-*
'*culem? mihi etiam origo eſt*
'*à ſupremo Jove.' Talibus*
verbis precabatur, & tangebat
altaria. Tunc Sibylla cœpit
ita loqui: 'O *create ſanguine*
'*Deorum, Trojane fili Anchi-*
'*ſæ: facilis* eſt *deſcenſus* ad
'*inferos: porta nigra Plutonis*
'*aperta eſt diu noctuque: ſed*
'*referre pedem, & redire ad*
'*aërem ſublimem, hæc eſt dif-*
'*ficultas, hic labor. Pauci*
'*Deorum filii, quos juſtus Ju-*
'*piter dilexit, vel quos gene-*
'*roſa virtus extulit ad cœlum,*
'id *potuerunt. Sylvæ occu-*
'*pant omnia intervalla, &*
'*Cocytus fluens nigris flexibus*
'*circumcingit. Si tamen tan-*
'*tus amor et tantum deſiderium*
'*ineſt animo, præternavigandi*

'*bis fluvios Stygios, & videndi bis nigrum Tartarum; & ſi placet ſuſcipe vanum laborem: audi,*
'*quæ prius perficienda ſunt. Ramus aureus & frondibus & cortice fl*, qui *dicitur dicatus*
'*Proſerpinæ infernæ, latet* in *umbroſa arbore: hunc occultat omnis*

NOTÆ.

diebus, alter in cœlo, alter apud inferos degat. Fabulæ locum dedit ſiderum illorum natura, quos *geminos* appellamus, qui & ipſi dicuntur eſſe *Tyndaridæ:* aiunt enim interpretes, altero oriente alterum occidere; quod omnino falſum eſt. Id quidem verum, ita ſtellas utriuſque capitis eſſe diſpoſitas inter ſe, ut in ipſo, quod aiunt, ſive ortus ſive occaſus puncto, cum altera primum oritur, altera infra horizontem adhuc lateat; cum altera primum occidit, altera ſupra horizontem adhuc appareat. Sunt & ignes eorum nomine dicti, circa navium vela maloſque errare ſoliti; qui nihil ab *ignibus fatuis* differunt. Hi & olim & etiamnum, ſi duo apparent, ſalutares nautis habentur; ſi unus tantum apparet, funeſtus exiſtimatur: Hiſpani nautæ nunc vocant ignes *ſancti Hermi*, aut *ſancti Telmi:* Itali, *ſancti Petri*, & *ſancti Nicholai*.

122. *Theſea.*] Accuſativus Græcus. De eo infra, v. 618. De *Alcida*, Herculis nomine, Æ. 5. 414. De ejus factis & deſcenſu ad inferos, Æ. 8. 288.

123. *Et mî genus ab Jove.*] Tam maternum genus, à Venere Jovis filiâ, Æ. 1. 260. quam paternum, à Dardano, Jovis filio, Æ. 3. 167. Unde ſe majorem exiſtimat Polluce, Hercule, & Theſeo; qui materno genere mortales erant: Pollux Ledæ, Hercules Alcmenæ, Theſeus, Æthræ filius: De *tenendis aris* inter ſupplicandum, Æ. 4. 219. De *Averno*, infra, v. 237. De *Dite*, Plutone, G. 4. 467.

131. *Tenent media omnia ſylvæ.*] Non media inferorum loca, ubi carcer igneus impiorum, & Elyſii piorum campi: ſed intervalla & ſpatia, inter Sibyllæ cavernam & inferorum fluvios media: Avernus enim lacus ſylvis cinctus erat, v. 237. & aditus ipſe inferorum, v. 257. De *Cocyto & Styge*, v. 323.

134. *Bis nigra, &c.*] Et nunc, & cum aliquando morieris. *Tartarus*, plur. *Tartara*, profundiſſimus eſt inferorum locus. Alii deducunt à verbo ταρταρίζειν, *tremere:* niſi potius hoc verbum ab illo loco deductum eſt: alii à ταράττειν, *turbare*.

137. *Aureus ramus.*] Hoc fictum à Virgilio. Occaſionem figmenti petitam putat Serviuſ è ſacra Dianæ ſylva, apud urbem Latii Ariciam, cui ſacerdos præerat dictus Rex nemorenſis, conditione fugitivus. Hanc in ſylvam quiſquis fugitivus veniſſet, ſi poterat inde ramum auferre, poterat & cum ſacerdote decertare ſingulari certamine; ac ſi eum vicifſet, ejus in locum ſuccedere. Auctor hujus & ſacri & moris ferebatur fuiſſe Oreſtes, qui ex Taurica Cherſoneſo cum Iphigenia ſorore fuga elapſus, raptum inde Dianæ ſimulacrum Ariciæ collocaverat.

138. *Junoni infernæ.*] Proſerpinæ, inferorum deæ, de qua G. 1. 39. *Juno infernа* vocatur; quemadmodum vir ejus Pluto, *Jupiter Stygius*, Æ. 4. 638. Et vero ſylvam Averno circumjectam, de qua dicemus, v. 237. aiunt Proſerpinæ dicatam fuiſſe Homerus, Lycophron, & Diodorus.

'ſylva & umbræ obſcurarum 'vallium abſcondunt. Sed non 'conceditur interare loca ſe-'creta terræ, priuſquam ali-'quis evulſerit ex arbore au-'reum ramum. Juſſit pulchra 'Proſerpina ferri ad ſe ſuum 'illud donum. Uno decerpto 'alter non deeſt etiam aureus, '& ramulus pullulat ſimili 'metallo. Igitur quære illum 'erectis oculis, & inventum e-'velle manu ſecundùm ritum: 'nam ipſe ſponte et facile cedet 'tibi evellenti, ſi fata vocant 'te ad inferos: alioqui non 'poteris illum ſuperare ullo 'robore, nec amputare duro 'ferro. Præterea cadaver a-'mici exanime jacet tibi, heu 'ignoras id! & funeſtat morte 'totam claſſem: dum requiris 'reſponſa, & ſuſpenſus hæres 'ad januam meam. Prius de-'pone hunc in propria ſede, & 'include tumulo. Deinde duc 'ad aram victimas nigras: 'hæ primæ ſint expiationes. 'Ita denique videbis ſylvas 'Stygias, regionem inacceſſam 'viventibus.' Sic locuta eſt, tum clauſo ore tacuit.

'Lucus, et obſcuris claudunt convallibus umbræ,
'Sed non antè datur telluris operta ſubire,
'Auricomos quàm quis decerpſerit arbore fœtus.
'Hic ſibi pulchra ſuum ferri Proſerpina munus
'Inſtituit. Primo avulſo non deficit alter
'Aureus; et ſimili frondeſcit virga metallo.
'Ergo altè veſtiga oculis, et rite repertum
'Carpe manu; namque ipſe volens facilíſque ſeque-[tur,
'Si te fata vocant; aliter, non viribus ullis
'Vincere, nec duro poteris convellere ferro.
'Præterea jacet exanimum tibi corpus amici,
'Heu neſcis! totámque inceſtat funere claſſem:
'Dum conſulta petis, noſtróque in limine pendes.
'Sedibus hunc refer antè ſuis, et conde ſepulcro.
'Duc nigras pecudes: ea prima piacula ſunto.
'Sic demum lucos Stygios, regna invia vivis
'Aſpicies.' Dixit, preſſóque obmutuit ore.
Æneas mœſto defixus lumina vultu
Ingreditur, linquens antrum; cæcóſque volutat
Eventus animo ſecum: cui fidus Achates
It comes, et paribus curis veſtigia figit.
Multa inter ſeſe vario ſermone ferebant:
Quem ſocium exanimem vates, quod corpus human-[dum
Diceret. Atque illi Miſenum in litore ſicco,
Ut venêre, vident indignâ morte peremptum;
Miſenum Æoliden, quo non præſtantior alter
Ære ciere viros, Martémque accendere cantu.
Hectoris hic magni fuerat comes: Hectora circùm
Et lituo pugnas inſignis obibat et haſtâ.

Æneas relinquens cavernam incedit vultu triſti, figens oculos in terram; *& volvit ſecum mente caſus obſcuros: cui fidelis Achates it comes, et figit pedes* agitatus *ſimilibus curis. Jactabant inter ſe plurima vario colloquio:* ſcilicet, *quem ſocierum mortuum dixiſſet Sibylla, quod cadaver tumulandum. At illi, poſtquam pervenere* ad ſuos, *aſpiciunt in litore arido Miſenum occiſum miſeranda morte: Miſenum* filium *Æoli, quo non* erat *alter aptior ad incitandos tubâ viros, & inflammandam pugnam ſonitu. Hic fuerat ſocius magni Hectoris; juxta Hectora circumibat* pugnantes *conſpicuus tubâ & haſtâ.*

N O T Æ.

141. *Auricomos fœtus.*] Vel fructus etiam aureos, aureis comis, id eſt, frondibus ornatos: vel ramum ipſum aureum, qui, quia pullulat ex arbore, fœtus illius dici poteſt.

150. *Inceſtat funere claſſem.*] *Inceſtum* opponitur *caſto*; & *inceſtare* eſt, *polluere, funeſtare, fœdare.* Cenſebatur vero polluta domus omnis, in qua quis mortuus fuerat, niſi certis piaculis expurgaretur.

152. *Sedibus ſuis.*] Terræ, quæ proprius eſt locus mortuorum.

153. *Ea prima piacula ſunto.*] Cenſent aliqui præſcribi ſacrificia funebria ad expiandam labem ex morte Miſeni contractam. Alii melius referunt ad ſacrificia, Diis inferis offerenda, infra, v. 243. Licet enim illa *impetratoria* videri poſſint ad obtinendum aditum inferorum; erant etiam *expiatoria:* expiandæ enim erant ſcelerum labes, ut quis hoc beneficio dignus haberetur: quare Æneas aqua recenti corpus luſtrat, v. 635. De *lucis Stygiis*, v. 237. De *Styge*, v. 323.

164. *Miſenum Æoliden.*] Filium eum facit *Æoli*, ventorum Dei, de quo Æ. 1. 56. quia ad inflandam tubam vento flatuque opus eſt. De *Marte*, qui hic pro pugna ſumitur, Ecl. 9. 12. De *Hectore*, Priami filio, ab Achille occiſo, Æ. 1. 487.

167. *Lituo.*] *Tuba* recta eſt: *cornu* plane incurvum, *lituus* inter utrumque medius: ab ejus figura baculus auguralis *lituus* quoque dictus eſt.

Poſtquam

Poſtquam illum victor vitâ ſpoliavit Achilles,
Dardanio Æneæ ſeſe fortiſſimus heros
Addiderat ſocium, non inferiora ſecutus.
Sed tum fortè cavâ dum perſonat æquora conchâ
Demens, et cantu vocat in certamina Divos;
Æmulus exceptum Triton, ſi credere dignum eſt,
Inter ſaxa virum ſpumoſâ immerſerat undâ.
Ergo omnes magno circùm clamore fremebant:
Præcipue pius Æneas. Tum juſſa Sibyllæ,
Haud mora, feſtinant flentes; arámque ſepulcri
Congerere arboribus, cœlóque educere certant.
Itur in antiquam ſylvam, ſtabula alta ferarum:
Procumbunt piceæ: ſonat icta ſecuribus ilex,
Fraxineæque trabes: cuneis et fiſſile robur
Scinditur: advolvunt ingentes montibus ornos.
Necnon Æneas opera inter talia primus
Hortatur ſocios, paribúſque accingitur armis.
Atque hæc ipſe ſuo triſti cum corde volutat,
Aſpectans ſylvam immenſam, et ſic ore precatur:
'Si nunc ſe nobis ille aureus arbore ramus
'Oſtendat nemore in tanto: quando omnia verè
'Heu nimiùm de te vates, Miſene, locuta eſt.'
Vix ea fatus erat, geminæ cùm fortè columbæ
Ipſa ſub ora viri cœlo venêre volantes,
Et viridi ſedêre ſolo: tum maximus heros
Maternas agnoſcit aves, lætúſque precatur:
'Eſte duces, ô, ſiqua via eſt: curſúmque per auras
'Dirigite in lucos, ubi pinguem dives opacat
'Ramus humum: túque ô dubiis ne defice rebus,
'Diva parens.' Sic effatus veſtigia preſſit,
Obſervans quæ ſigna ferant, quò tendere pergant.
Paſcentes illæ tantùm prodire volando,

Ex quo victor Achilles privaverat vitâ Hectora, heros generoſiſſimus adjunxerat ſe ſocium Æneæ Trojano, non ſecutus viliorem dominum. Sed modo, dum forte inconſultus ſonat per mare conchâ excavatâ, & ſonitu laceſſit Deos ad certamen; Triton invidus, ſi æquum eſt id *credere, ſubmerſerat ſpumantibus fluctibus hominem circumventum inter ſcopulos. Igitur omnes circum querebantur magno clamore: imprimis pius Æneas. Deinde exequuntur mandata Sibyllæ plorantes, nulla mora* eſt; *& contendunt accumulare ex arboribus atque erigere ad cœlum rogum ſepulcralem. Eunt in ſylvam veterem, profunda latibula ferarum; piceæ cadunt, ilex reſonat percuſſa ſecuribus, & trunci fraxinei roburque fiſſile frangitur cuneis: volvunt è montibus magnas ornos. Æneas quoque inter tales labores primus incitat ſocios, & inſtruitur ſimilibus inſtrumentis.*

Interim ipſe meditatur hæc ſuo cum animo mœſto, intuens ingentem ſylvam; & ita orat voce: 'O ſi jam ille ramus 'aureus monſtret ſe nobis in 'tanta ſylva! ſiquidem, ô 'Miſene, Sibylla nimis vera 'dixit cuncta de te.' Vix locutus erat iſta; quando duæ columbæ forte volantes per aërem venerunt in ipſum conſpectum hominis, & ſteterunt in viridi terra. Tunc maximus heros agnoſcit volucres matris ſuæ, *& gaudens orat:*

'O vos eſtote duces, ſi eſt aliqua via; & ex aëre dirigite iter meum *in ſylvam, ubi ramus pretioſus 'inumbrat terram fœcundam: & tu, ô Dea mater, ne deſere* me in *rebus incertis.' Sic locutus continuit pedem, explorans quæ dent indicia, quo pergant ire. Illæ paſcentes cœperunt tantum progredi ſubſiliendo,*

NOTÆ.

Tubæ, antequam ex ære fierent, è conchis intortis oblongiſque in uſu fuerant. De *Dardanio*, Trojano, Æ. 1. 239. De *Tritone*, Neptuni tubicine, Æ. 1. 148.

177. *Aram ſepulcri.*] Rogum in modum aræ conformari ſolitum, Æ. 4. 494.

180. *Piceæ, &c.*] *Picea*, pini ſpecies, reſinam ferens, arbor funeſta, de qua G. 2. 257. *Ilex* è querceo genere, *yeuſe, holm-oak. Fraxinus*, arbor nota, *freſne, aſh-tree. Robur*, ſpecies quercus, G. 2. 25. *Ornus*, fraxinus ſylveſtris, Ecl. 6. 71.

184. *Armis.*] Securibus, inſtrumentis lignatorum. Sic inſtrumenta piſtorum, Æ. 1. 181. dicuntur *Cerealia arma*. Nec dedecebat pium principem hæc pietas in mortuos.

193. *Maternas aves.*] Columbas, ob fœcunditatem Veneri ſacras, Æneæ matri.

199. *Paſcentes . . . . volando.*] Non, paſſis in aërem alis volando: tum quia ſic paſcere non potuiſſent; tum quia mox, v. 202. *tollunt ſe celeres*. Ergo prius incedebant, & inter paſcendum volitabant ſubſiliebantque. Alluditque

quantum oculi ſequentium poterant obſervare viſu *acutiſſimo. Deinde poſtquam pervenerunt ad os fœtidi Averni, attollunt ſe veloces, & elapſæ per aërem tenuem ſiſtunt grato loco ſuper gemina arbore, unde ſplendor auri diſſimilis coloris emicuit inter ramos. Quale viſcum, quod propria arbor non producit, ſolet hyberno tempore in ſylvis vireſcere foliis recentibus: & cingere ramuſculo fulvo ramos* arborum *rotundos. Talis erat forma auri pullulantis* in *denſo ilice, ſic lamina ſtridebat dulci vento. Æneas ſtatim accipit* ramum, *& cupidus decerpit lentiorem, deſertque in domum Sibyllæ.*

Quantùm acie poſſent oculi ſervare ſequentum.
Inde ubi venêre ad fauces graveolentis Averni;
Tollunt ſe celeres, liquidúmque per aëra lapſæ
Sedibus optatis geminâ ſuper arbore ſidunt,
Diſcolor unde auri per ramos aura refulſit.
Quale ſolet ſylvis brumali frigore viſcum
Fronde virere novâ, quod non ſua ſeminat arbos,
Et croceo fœtu teretes circumdare truncos.
Talis erat ſpecies auri frondentis opacâ
Ilice; ſic leni crepitabat bractea vento.
Corripit extemplò Æneas, avidúſque refringit
Cunctantem, et vatis portat ſub tecta Sibyllæ.
Nec minùs interea Miſenum in litore Teucri
Flebant, et cineri ingrato ſuprema ferebant.
Principio pinguem tædis et robore ſecto
Ingentem ſtruxêre pyram: cui frondibus atris
Intexunt latera, et ferales antè cupreſſos
Conſtituunt, decorántque ſuper fulgentibus armis.
Pars calidos latices et ahena undantia flammis
Expediunt: corpúſque lavant frigentis et ungunt.

Interea Trojani non ſegnius plorabant in litore Miſenum, & parabant ultima officia *cadaveri mœſto. Primo erexerunt magnum buſtum è tædis pinguibus & quercu fiſſâ: cujus latera ornant armis funeſtis, &* in parte *anteriore collocant funebres cupreſſos, & deſuper ornant armis ſplendentibus. Pars adhibent aquam calidam, &* vaſa *ærea ebullientia* ex *igne: & eluunt unguntque cadaver frigentis.*

NOTÆ.

poëta ad pullorum augurium, quod optimum habebatur, ſi paſcerent pulli.

201. *Fauces Averni.*] Ad os ipſum *Averni* lacus, qua parte cum *Lucrino* lacu committitur, ut diximus, G. 2. 161. Hic tollunt ſe columbæ in auras, non modo ut peſtilentem lacus halitum evitent; ſed ut in arborem vicinam evolent, in eaque latentem ramum oſtendant Æneæ. De *Averno*, infra, v. 237.

204. *Diſcolor.*] Non enim tota arbor aurea; ſed in ilice viridi, ramus unicus aureus, quo avulſo ſubibat alter. *Aura auri.* Fulgor auri, unde *aurum, & auroram, & theſaurum* dici putat Scaliger, Poëtic. l. 4. 16.

205. *Viſcum.*] Species eſt fruticis, politi & glutinoſi, in ilice & larice & querni maxime generis arboribus, hyeme erumpens in ramuli modum, earumque arborum ramis adhæreſcens: extra fulvi, intus porracei coloris, *guy de cheſne, Miſletoe of the oak.* Non naſcitur è ſemine proprio arboris; at neque ex inſidentium volucrum fimo, ut putavere veteres; ſed ex ipſo arborum vitali excremento: unde ait, *quod non ſua ſemina: arbos.* Nulla ſine viſco ſacra Gallorum ſacerdotes Druidæ faciebant, ex Plinio, l. 16. 44.

209. *Bractea.*] Tenuior ſubtiliorque lamina: hanc enim ſpeciem aureæ frondes habebant.

210. *Avidus . . . . Cunctantem.*] Quomodo *cunctantem*, ſiquidem dixerat Sibylla: *faciliſque ſequetur, Si te fata vocant?* Nodum ſolvit vox iſta *avidus:* quippe avido citiſſima quæque tardiora videntur.

213. *Cineri ingrato.*] Ad quem nullus funebrium officiorum ſenſus perveniebat. Vel, qui nullam erat gratiam relaturus. Vel potius, qui mœſtitiam omnibus creabat, minime *gratus & lætus.* Habet porro funus illud præcipua veterum ceremoniarum veſtigia.

215. *Pyram, &c.*] 1. De *pyra, rogo, buſto* Æ. 4. 494. 2. *Atræ frondes* rami ſunt funeſtarum arborum, quales *taxus, picea, cupreſſus* imprimis: quæ cum gravis eſſet odoris, ideo ſecundùm Varronem addebatur pyræ ne combuſti cadaveris fœtor nares adſtantium læderet: vel quia, cum exciſa nunquam renaſci ſoleat, ideo mortis erat inſigne. 3. *Arma, & veſtes,* & quicquid vivo clariſſimum fuerat, etiam cum mortuo comburebantur. Atque hæc ad ſtructuram rogi pertinent: cætera ad curam cadaveris.

218. *Calidos latices.*] 1. Lavabant cadavera calidis undis; ut ſi quid eſſet vitalis ſpiritus quod homines falleret, excitaretur calore. 2. Ungebant amomo, hyacinthino roſaceoque unguento, non tantum quæ diu ſervanda erant,

Fit

Fit gemitus : tum membra toro defleta reponunt,
Purpureáſque ſupèr veſtes, velamina nota,
Conjiciunt. Pars ingenti ſubiêre feretro,
Triſte miniſterium ; et ſubjectam more parentum
Averſi tenuere facem : congeſta cremantur
Thurea dona, dapes, fuſo crateres olivo.
Poſtquam collapſi cineres, et flamma quievit,
Reliquias vino et bibulam lavêre favillam :
Oſſáque lecta cado texit Chorinæus aheno.
Idem ter ſocios purâ circumtulit undâ,
Spargens rore levi et ramo felicis olivæ :
Luſtravítque viros, dixítque noviſſima verba.
At pius Æneas ingenti mole ſepulcrum
Imponit, ſuáque arma viro, remúmque, tubámque,

Fit comploratio : deinde collocant in *lecto membra deplorata ; & ſuperaggerunt veſtes purpureas ac tegmina conſueta. Pars ſuppoſuere* ſe *magno feretro*, quod eſt *triſte officium ; & retroverſi porrexere ſuppoſitam facem*, ex *conſuetudine majorum : comburuntur accumulata munera thuris, & carnes, & pocula injecti olei. Poſtquam cineres ſubſederunt, & flamma defecit, irrigaverunt vino reliquias & favillas ſiccas : & Chorinæus incluſit vaſculo æreo oſſa collecta. Idem circumiit ter ſocios aquâ piaculari, aſpergens tenui rore* cum *ramo fertilis oleæ : & expiavit viros, & protulit voces ultimas. Sed pius Æneas ſtatuit tumulum magnæ molis, &* in eo *propria viri* illius *arma, & remum, & tubam,*

NOTÆ.

ut apud nos in uſu eſt ; ſed etiam in honorem quæ proxime comburenda : idque officium erat penes *pollinctores*. 3. Fiebant gemitus & conclamatio : tum ad dolorem ; tum ad vitam, ſi adhuc ſupereſſet, revocandam ; & ad id muneris conducebantur mulieres *præficæ*, quæ cæteris plangendi modum ſtatuebant. 4. Collocabatur cadaver in toro, lecto, è ſtragulis ac veſtibus congeſto. De toro, Æn. 3. 224. 5. Lectus ipſe imponebatur *feretro :* quod cratis inſtar fuit, è ligno & vimine ; neque ſolum aptum funeribus, ſed aliis quibuſlibet pompis, in quibus ſimulacra aut ſpolia ferebantur : à *ferendo* dictum ; unde & *Jupiter Feretrius*, cui Romulus ſpolia Cæninenſium regis prælio occiſi in ejuſmodi ferculo obtulerat, ut eſt apud Livium, l. 1. 10. 6. Subibant humeris feretrum conſanguinei, virique nobiles. Sic Auguſtus ab ſenatoribus elatus eſt, ex Suetonio, c. 100. Germanicus à tribunis & centurionibus, ex Tacito l. 3. 1. Severus ab equeſtris ordinis nobiliſſimis, ex Herodiano, l. 4. 7. Propinqui facem pyræ ſubjiciebant, ſed averſo vultu, ut ſe id invitos facere oſtenderent. 8. Pingues etiam liquores, *thus, oleum, dapes*, id eſt, carnes adipemque victimarum rogo adjiciebant ad excitandum ignem. Ita Achilles in funere Patrocli, Iliad. 23. 168.

227. *Reliquias vino, &c.*] Combuſto cadavere, 1. Vino prunas extinguebant, ut cineres facilius colligi poſſent. Patet id ex Patrocli funere, Iliad. 23. 250. 2. Secernebant defuncti cineres ab aliis cineribus ; imprimis oſſa, cognitu facillima : quod notat Homerus eodem libro, v. 240. Fuit etiam apud Indos lini genus, molli & lapideo filo ; quod igne ſplendeſceret tantum, non abſumeretur. Hinc regibus texebant tunicas, quæ corporum favillam à reliquo cinere ſeparabant, ex Plinio l. 19. 1. 3. Cineres imponebant urnæ, cado, phialæ, ut ſepulcro deinde mandarentur, Iliad. 23. 253. 4. Quia maculam aliquam contraxerant ex funere, unde funeſtati & inceſti putabantur : ideo antequam abirent, purgabantur à ſacerdote trina luſtralis aquæ aſperſione per circuitionem, *pura circumtulit unda :* unde verbum *luſtro*, quod proprie eſt *ſolvo, expio*, ad ſignificandam *circuitionem* traductum eſt, Æ. 1. 612. Æ. 4. 279. Aqua autem luſtralis erat ſecundùm Athenæum l. 9. in qua titionen tingebant, ſumptum ex altari, ubi peregerant ſacra. 5. *Verba noviſſima*, alia erant quibus alloquebantur cadaveris reliquias, nempe ter repetitum *Vale :* alia quibus dimittebant populum, nempe *Ilicet*, id eſt, *ire licet* ; idque ultimum uſurpabant in omnium ſacrorum exitu, non funebrium tantum.

230. *Rore levi et ramo felicis, &c.*] Sunt qui *aſpergillum* intelligunt ; ex *oliva*, & *rore marino* frutice, *roſmarin, roſemary*, de quo Ecl. 2. 49. & G. 2. 213. Tamen commodius de aqua inſtar roris aſperſa. *Felicis olivæ.*] Fertilis, ſativæ ; non ſylveſtris, nec oleaſtri, qui dicitur G. 2. 314. *Infelix ſuperat foliis oleaſter amaris.*

232. *Sepulcrum, &c.*] Notat Æneæ pietatem in amicos : & morem illius etiam temporis defunctorum inſignia tumulis inſculpendi. Igitur Miſeno ponuntur *arma* ut bellatori, nam v. 167. *pugnas inſignis obibat et haſta. Remus*, ut qui in curſu navigationis obierat : ita ponitur & Elpenori ab Ulyſſe, Odyſſ. 12. 15. *Tuba* denique, ut tubicini.

ſub excelſo monte, qui nunc appellatur ex illo Miſenus, & ſervat perpetuum nomen in ſecula.

Monte ſub aërio, qui nunc Miſenus ab illo
Dicitur, æternúmque tenet per ſecula nomen.
His actis, properè exequitur præcepta Sibyllæ.
Spelunca alta fuit, vaſtóque immanis hiatu,

His perfectis, implet celeriter juſſa Sibyllæ. Fuit caverna profunda, ſaxoſa, patens lato hiatu,

NOTÆ.

234. *Qui nunc Miſenus, &c.*] *Miſenum* intelligit promontorium, monte aſſurgens, & Puteolanum, nunc Neapolitanum, ſinum ab occidente terminans, hodie *Capo Miſeno*. Nomen huic inditum à ſepulcro Miſeni Æneæ tubicinis, conſentiunt è poëtis, poſt Virgilium, Propertius, Silius, Statius; è geographis Solinus & Mela. Ulyſſis tamen ſocium illum facit Strabo. Intra ſinum non longe à promontorio erat *portus Miſenus*; ubi Auguſtus ad tutelam Italiæ claſſem alteram ſemper habebat, alteram Ravennæ.

237. *Spelunca alta fuit, &c.*] 1. *Avernus*, ἄορνος, ab *a* privativo & ὄρνις, *avis*, lacus eſt non longe à Puteolano Campaniæ ſinu, inter Bajas & Puteolos: hujus ſitum & cum Lucrino lacu conjunctionem deſcripſimus G. 2. 161, 164. Nomen adhuc hodie, *lago d'Averno*. Hoc autem nomen olim, non peculiare huic loco, ſed iis omnibus commune fuit, è quibus vapores halituſque erumpebant avibus peſtiferi; ſeu lacus, ſeu cavernæ campique eſſent: idque manifeſtum eſt ex Lucretio, l. 6. 738. *Nunc age averna tibi quæ ſint loca cunque lacuſque*: tum ex Plinio, qui in proœmio l. 4. locum ejuſmodi *Aornon* etiam in Epiro collocat. 2. *Spelunca* circa hunc lacum adhuc apparet duplex; altera ad meridiem, quæ dicitur etiamnum, *grotta di Sibylla*: videturque eſſe oſtium illius cuniculi, qui ab Averno Cumas uſque deducebat, & jam ſubſidente terra oppletus eſt: altera, quæ à Puteolis hodieque deducit Neapolim: ſuffoſſo monte *Pauſilypo*. Eſt tamen utraque Æneæ temporibus multo recentior: quippe paulo ante ſcriptum opus Æneidos, à Cocceio effoſſa; ſequente, ut ait Strabo, fabuloſam famam de ſubterraneis hujus loci meatibus & Cimmeriorum cavernis. 3. *Vera* hujus loci natura talis fuit. Avernus ipſe lacus limpidiſſimus, ſed profundiſſimus: unde ex Diodoro l. 4. cœruleus, id eſt, niger, apparet. Idem præciſis rectiſſimiſque collibus, & propter ſylvas denſiſſimas olim inacceſſis, cingebatur, in orbem undique præterquam in aditu imminentibus, ex Strabone, l. 5. Totus ille tractus calidæ aquæ fontibus innumeris ſcatet, ſulfure, alumine, ſale, nitro, bitumine commiſtis, ex Plin. l. 31. 2. Idem Campaniæ litus, ut & vicinæ Siciliæ, paſſim ubique cavum eſt: ut patet ex Charybdi, ex Veſuvio & Ætna, montibus ignivomis: unde Horatius objectas huic mari rupes, *pumices* vocat, Od. l. 1. 11. 5. 4. *Falſa* hinc multa poëtæ finxerunt, Homero duce: qui cum Ulyſſem circa Siciliam & Italiam errantem induceret; ad concitandam admirationem nihil cavit diligentius, quam ne quid nomine ſuo appellaret. Itaque cum Ulyſſes, juxta Circes monita, è Circæo Latii monte, ſive inſula ad Plutonis domum nave contendit, Odyſſ. 10. 512. & Odyſſ. 11. 13. omnino ſignificatur hic Campaniæ locus: ſiquidem huc, & Borea vento, & unius diei navigatione Ulyſſes pervenit. At vero cum ſciret Homerus *Cimmerios* quoſdam eſſe in Aſia ſeptentrionali populos, circa Sarmatas & Scythas, Mœotidemque paludem & mare Caſpium, qui fortaſſe ob caliginoſos regionis ſuæ halitus raro Solem videre, & perpetuis in tenebris vivere dicerentur: cum item Græci quatuor præcipue agnoſcerent apud inferos flumina, *Acherontem, Pyriphlegethontem, Cocytum, & Stygem*; ideo Cimmerios populos in cavis Campaniæ locis incolas ſtatuit; fluviorumque infernorum nomina calidis ac ſulfureis circa Avernum fontibus attribuit; Tyrrhenumque ipſum ſive mediterraneum mare, Oceanum appellavit. 5. Manſerunt apud poſteros hæc eadem deinde nomina. Et *Acheruſiam* quidem paludem agnoſcit Strabo, cœnoſam quandam Tyrrheni maris effuſionem, inter Cumas & Miſenum promontorium, nunc *lago di Collucia*. Agnoſcit & *Pyriphlegethontem* ex aquis calidis: & ad ipſum mare, non procul ab Averno fontem aquæ potabilis, à qua tamen omnes abſtinent, *Stygis* eſſe aquam rati. Teſtatur Silius Italicus, l. 12. 117. *Cocyti* vocabulum inditum fuiſſe Lucrino lacui, qui Averno junctus erat, jamque exſiccatus eſt: *Cimmeriorum* vero oppidum ibidem olim fuiſſe aiunt Plinius, Lycophron, Feſtus Pompeius, qui addit eo nomine dictos eſſe, quod convallem incolerent eminenti jugo circumdatam, Sole neque matutino neque veſpertino illuſtratam: Ephorus autem apud Strabonem ait eos in cuniculis habitaſſe, & metallis effodiendis ibi quæſiſſe victum. Inde aiunt locum illum Plutoni dicatum eſſe, & nemus ibidem fuiſſe Proſerpinæ ſacrum, ſylvam haud dubie Averno circumdatam; & ſub terra oraculum, ubi vita functi reſponſa darent: & qui lacum navigabant, prius ſacrificiis ſolitos placare genios ſubterraneos. Fœtorem vero Averni periculoſum avibus inter fabulas Strabo reponit, propter aquæ limpitudinem, etiam Ariſtoteli memoratam. 6. Hinc demum factum eſt ut Latini poëtæ, cum ſuis de rebus agunt, oſtium inferorum in ſpelunĉis lacus *Averni*

Scrupea,

Scrupea, tuta lacu nigro nemorúmque tenebris;
Quam ſuper haud ullæ poterant impune volantes
Tendere iter pennis: talis ſeſe halitus atris
Faucibus effundens ſupera ad convexa ferebat;
Unde locum Graii dixerunt nomine Avernum.
Quatuor hic primùm nigrantes terga juvencos
Conſtituit, frontíque invergit vina ſacerdos:
Et ſummas carpens media inter cornua ſetas,
Ignibus imponit ſacris libamina prima, [tem.
Voce vocans Hecaten, cœlóque Erebóque potens-
Supponunt alii cultros, tepidúmque cruorem
Suſcipiunt pateris. Ipſe atri velleris agnam
Æneas matri Eumenidum magnæque ſorori

ſaxoſa, defenſa nigro lacu & umbris ſylvarum: ſuper quam nullæ aves poterant tuto facere iter alis: talis vapor erumpens ex nigris oſtiis attollebat ſe ad curvaturam cœli: unde Græci appellaverunt locum nomine Avernum. Illic primo ſtatuit ad aras *quatuor juvencos nigros* ſecundum *terga, & ſacerdos effundit vinum in caput* eorum: *& ſecans in medio cornuum ſummos pilos injicit eos in ſacras flammas,* quaſi *primitias ſacrificii: appellans clamore Hecaten potentem* in *cœlo & inferis. Alii ſuffigunt cultros, & excipiunt* in *poculis ſanguinem calentem. Ipſe Æneas cædit gladio agnam nigræ pellis matri Furiarum & magnæ* ejus *ſorori*

NOTÆ.

conſtituant: cum autem Græca deſcribunt, in antris collocent *Tænari* montis, qui promontorium eſt Laconiæ, in parte Peloponneſi maxime meridionali, inter Laconicum & Meſſeniacum ſinum, nunc *capo Maina*. Hac deſcendiſſe dicitur Hercules cum Theſeo, apud Senecam in Hercule furente: hac Orpheus, G. 4. 467.

241. *Convexa.*] Concava ſpatia. Sic. Æ. 1. 314. *Claſſem in convexo nemorum, &c.*

243. *Quatuor hic primum, &c.*] De hoc ſacrificio, quod Sibylla Diis inferis fieri præceperat, v. 153. hæc accipe. 1. *Sacerdos,* ipſa *Sibylla* eſt, quemadmodum ſaga illa, Æ. 4. 509. *Crines effuſa ſacerdos tercentum tonat ore Deos.* 2. *Locus* ſacrificii *ſpelunca* eſt, per quam aditus eſſe putabatur ad inferos: diverſa illa quidem ab antro Sibyllæ: Sibyllæ enim antrum in ipſo erat Apollinis templo, Cumanaque urbe, ut diximus, v. 9. hæc vero ſpelunca, apud Avernum lacum. Mos autem fuit ejuſmodi ſacrorum, ut ſub terra fierent: effoſſa etiam ſcrobe, in quam ſanguis & libamina invergerentur. Ita Ulyſſes Odyſſ. 11. 25. 3. *Tempus* ſacrificii, *nox,* v. 252. *nocturnas inchoat aras:* & maxima noctis parte ſacrificium duravit, ad uſque ortum Solis, v. 255. 4. *Victimæ nigræ*; ob inferorum tenebras: *pari numero*; quia Diis inferorum hic placebat, ut *impar* ſuperis, Æ. 5. 96. *Sterilis vacca* Proſerpinæ: quia nullam ex Plutone marito prolem ſuſceperat. 5. *Sacerdos invergit vina,* in frontem ad probandas victimas, ſi enim ſubita illa vini aſperſione non contremiſcerent, ſed ſtuperent immobiles; ſacrificio aptæ non erant. *Invergit* porro; id eſt, converſa plane manu ſive patera deorſum effundit, quia Diis offert inferis: ſi autem ſuperis; manu ſupina quaſi in altum emittens, vinum cornibus affundebat: quare nunc ait Virgilius, Æ. 4. 61. *Media inter cornua fundit:* nunc vero *invergit.* De voce *libo,* quæ *ſtillo, deguſto,* & *ſacrifico* etiam ſignificat, Æ. 1. 740. 6. *Setas* & *pilos* carpit, & in ignem jacit: ut ſacrificium incipiat, oſtendatque victimam Diis jam devotam eſſe. Agamemnon tamen Iliad. 3. 274. pilos illos non in ignem jacet, ſed adſtantibus diſtribuit: ut ſignificet, omnes fœderis, quod ſacrificio illo cum Trojanis ſanciebatur, teſtes ac vindices futuros. 7. *Voce,* id eſt, ſono confuſo ac tumultuoſo, non diſtincta voce appellat *Hecaten,* quæ in cœlo *Luna,* in inferis *Proſerpina* appellatur. De *Hecate* & *Erebo,* Ecl. 4. 509, 510, 511. 8. Miniſtri victimas cædunt: idque fiebat, primum *ſecuri* in cervicem impacta, præſertim in majoribus victimis, ut ictu exanimatæ conciderent; tum deinde cultris jugulabant. De primo more dixit Æ. 2. 224. *Taurus & incertam excuſſit cervice ſecurim.* 9. *Sanguinem* ſuſcipiunt *pateris,* planis patentibuſque poculis: ut circa aras in terram effundant, quemadmodum Ulyſſes in ſcrobem, Odyſſ. 11. 35. 10. Æneas ipſe non opera miniſtrorum, ſed manu propria, victimas aliquot jugulat: heroum more, qui fere ſemper hoc officio apud Homerum defunguntur. 11. Denique *ſolida viſcera* comburit flammis, quod vocant *holocauſtum*; imponitque ſolida ipſa corpora, ſola detracta pelle: *viſcera* enim ait Servius eſſe, quicquid ſub pelle eſt, etiam carnes quibus oſſa veſtiuntur: *exta* vero ſunt ea ipſa viſcera, quæ maxime *extant* aperto pectore; ut cor, pulmo, lien. Aliis autem in ſacrificiis carnium & extorum partes aliquæ diſtribuebantur ad epulas, ut Æ. 8. 182. Tum victimas ipſas inſpergit oleo, ut facile comburantur.

250. *Matri Eumenidum, &c.*] *Mater* Eumenidum, *Nox*; quæ ipſas ex Acheronte peperit. *Soror* Noctis, *Terra*; nox enim terræ umbra eſt.

Enſe ferit; ſterilémque tibi, Proſerpina, vaccam,
Tum Stygio regi nocturnas inchoat aras,
Et ſolida imponit taurorum viſcera flammis,
Pingue ſupérque oleum fundens ardentibus extis.
Ecce autem, primi ſub lumina Solis et ortus,
Sub pedibus mugire ſolum, et juga cœpta moveri
Sylvarum; viſæque canes ululare per umbram,
Adventante Deâ. 'Procul ô, procul eſte profani,'
Conclamat vates, 'totóque abſiſtite luco.
'Túque invade viam, vaginâque eripe ferrum:
'Nunc animis opus, Ænea, nunc pectore firmo.'
Tantum effata, furens antro ſe immiſit aperto:
Ille ducem haud timidis vadentem paſſibus æquat.
Dii, quibus imperium eſt animarum, umbræque ſilentes;
Et Chaos, et Phlegethon, loca nocte ſilentia latè,
Sit mihi fas audita loqui: ſit numine veſtro
Pandere res altâ terrâ et caligine merſas.
Ibant obſcuri ſolâ ſub nocte per umbram,
Pérque domos Ditis vacuas, et inania regna.
Quale, per incertam Lunam, ſub luce malignâ,

& vaccam infœcundam tibi, ô Proſerpina. Deinde facit nocturna ſacrificia regi inferno, & offert ſuper *altaribus toto corpora taurorum, & ſuperfundens etiam oleum viſceribus incenſis.*

Ecce autem circa lucem & ortum primi Solis, cœpit terra reboare ſub pedibus, & culmina ſylvarum cœperunt *agitari; & canes viſæ ſunt allatrare per noctem, appropinquante Hecate.* Tunc *Sibylla exclamat:* 'Longe, longe re-'cedite, ô profani; & exite 'è tota ſylva. Et tu ingredere 'viam, & extrahe gladium è 'vagina: nunc opus eſt for-'titudine, nunc animo con-'ſtanti, ô Ænea.' Hoc *ſolum locuta, infert ſe furens in profundam ſpeluncæ: ille Æneas paſſibus non timidis aſſequitur euntem.*

O Dii, quibus eſt poteſtas in animas, & vos *umbræ mutæ; & Chaos, & Phlegethon, loca undique tacita* per *noctem, ſit mihi licitum narrare* res *auditas: ſit* licitum per *divinitatem veſtram exponere res tectas profundâ terrâ & obſcuritate. Incedebant ſoli per noctem obſcuram in tenebris, & per domos vacuas & inania regna Plutonis. Quale, ad Lunam dubiam, ſub luce exigua,*

NOTÆ.

Eumenides Furiæ tres, de quibus Æ. 4. 469. & G. 2. 552. De *Proſerpina*, G. 1. 39. De *Stygio rege* Plutone, Æ. 4. 638.

257. *Canes ululare . . . Adventante Dea.*] Invocaverunt *Hecaten*, magico more: ut iis numine ſuo adeſſet ad iter tuto peragendum. Adeſt illa: ſed quia ſe manifeſto videndam non exhibet, ejus præſentiam teſtantur *ululantes canes*. Per *canes* intellige, vel canes quas Hecate comites attribuere veteres ſolebant: vel ipſam Hecaten, quæ tribus è capitibus unum habebat caninum: vel canem Cerberum, exeunti reginæ allatrantem: vel Furias, dictas quoque infernas canes.

258. *Procul eſte profani.*] Qui ſacris non initiati eſtis, ſceleſti, non expiati. Et hæc ſolemnis fuit ſacrorum, etiam magicorum, formula; ut profani inde arcerentur. Cerdanus *profanos* refert ad ſpectra alia quæ in Hecates comitatu præter Sibyllæ voluntatem aderant: idque firmat multis poëtarum ſimilibus locis. Ego ad omnes Æneæ comites refero, quorum cauſa non celebrata fuerant ſacra: unius enim Æneæ expiandi rationem habuerat, unus erat ad inferos deducendus: quare cæteros arcet, non è ſpelunca ſolum, ſed è tota etiam lacus Averni ſylva.

260. *Vaginâque eripe ferrum.*] Ad fuganda quæ deinceps occurrent, ſpectra. Quamvis enim in dæmonas, ac ſpiritus, & genios ejuſmodi vim ferri nullam eſſe compertum ſit: eſſe tamen aliquam exiſtimavere Platonici, & poëtæ veteres. Ita Ulyſſes Odyſſ. 11. 48. fugat enſe umbras, in ſcrobem ſanguine plenam avidius incurrentes.

265. *Chaos, et, &c.*] Invocatio eſt poëtæ: qualem ſolet magnarum rerum deſcriptionibus præfigere. De *Chao*, rudi & confuſa mole, ex qua res omnes eruperunt, & quæ pro Deo Deorumque parente habetur ab Heſiodo, diximus, G. 4. v. 247. De *Phlegethonte*, inferno fluvio, infra, v. 323.

268. *Ibant obſcuri ſola, &c.*] Commutatio, ſive hypallage pro, *ſoli ſub obſcura nocte*. Sic Æ. 5. 149. *Vocem incluſa volutant Litora*, pro *incluſam vocem*.

269. *Domos Ditis vacuas, &c.*] Quas habitant umbræ leves, & corporis expertes. De *Dite*, Plutone, G. 4. 467.

270. *Incertam Lunam.*] Alii explicant, Lunam cum Sole conjunctam, tumque minime lucentem. Alii melius, Lunam nubibus & aëris caligine intercluſam. De *Jove* pro aëre, Ecl. 3. 60. Ecl. 7. 60.

Eſt

Eſt iter in ſylvis : ubi cœlum condidit umbrâ
Jupiter, et rebus nox abſtulit atra colorem.
Veſtibulum ante ipſum primíſque in faucibus
Luctus et ultrices poſuêre cubilia Curæ : [Orci,
Pallentéſq; habitant Morbi, triſtíſq; Senectus,
Et Metus, et maleſuada Fames, et turpis Egeſtas,
Terribiles viſu formæ : Lethúmque, Labórque :
Tum conſanguineus Lethi Sopor, et mala mentis
Gaudia mortiferúmque adverſo in limine Bellum,
Ferreiq; Eumenidum thalami, et Diſcordia demens
Vipereum crinem vittis innexa cruentis.
In medio ramos annoſáque brachia pandit
Ulmus opaca, ingens : quam ſedem Somnia vulgò
Vana tenere ferunt, foliíſq; ſub omnibus hærent.
Multáq; præterea variarum monſtra ferarum,
Centauri in foribus ſtabulant, Scyllæque biformes,
Et centum geminus Briareus, ac bellua Lernæ
Horrendùm ſtridens, flammíſque armata Chimæra :
Gorgones, Harpyiæq; et forma tricorporis umbræ.

eſt iter in ſylvis quando aër occultat caligine cœlum, & nox obſcura eripuit rebus colorem.

Ante ipſum veſtibulum & in primo aditu inferorum, Luctus & Curæ vindices fixerunt cubilia : habitantque Morbi pallidi, & mœſta Senectus, et Metus, et Fames ſuadens mala, et Paupertas infamis, ſpectra horrida aſpectu : et Mors, et Labor : deinde Somnus frater Mortis, et Gaudia animi ſcelerata, et in limine oppoſito Bellum mortiferum, et ferrea cubicula Furiarum, et Diſcordia inſana implicata tæniis ſanguinolentis circa capillos anguineos.

In medio veſtibulo ulmus magna, umbroſa, explicat ramos, & brachia vetera : aiunt vulgo ſomnia inania occupare hunc locum, et ipſa ſedent ſub omnibus frondibus. Et præterea ſpectra plurima aliarum ferarum manent ad portas, Centauri, Scyllæ biformes, et Briareus centuplex, et Hydra Lernæ ſibilans horride, et Chimæra evomens ignes : Gorgones, et Harpyiæ, et ſpecies umbræ tricorporis.

NOTÆ.

273. *Veſtibulum.*] Spatium eſt, ſive area, quæ viam à domo dividit, eſtque ante portam ædium. In hoc inferorum veſtibulo varias deſcribit calamitates, quas horrendis formis & quaſi corporibus veſtit. Has fere omnes enumerat Cicero de natura Deorum, l. 3. 44. aitque eſſe Noctis & Erebi filias. Locum etiam habent inter Noctis liberos, in Heſiodi Theogonia, v. 225. *Orcus*, hic pro inferis, alibi pro Deo inferorum ſumitur, infra, 323.

276. *Maleſuada Fames.*] Non tantum eſt *inopia victûs* ; ſed etiam *avaritia, & auri ſacra fames*, quæ nullum non ſuadet ſcelus.

278. *Conſanguineus Lethi Sopor.*] *Somnus* dicitur ab Homero Iliad. 14. 231. κασίγνητος θανάτοιο, *frater mortis :* & Heſiodus in Theogon. v. 214. Mortem & Somnum ait Noctis eſſe liberos. Ut autem *conſanguineus* apud Latinos *fratrem germanum* ſæpe ſignificat, ſic enim uſurpat Statius, l. 11. 407. & alibi : ita quoque κασίγνητος apud Græcos.

Mala mentis Gaudia.] Voluptas ex perpetratis ſceleribus percipi ſolita.

280. *Eumenidum thalami.*] Non *lecti conjugales*, quia nunquam nupſere Furiæ : ſed *ſedes, cubicula*, vel ubi natæ ſunt, vel ubi decumbunt : proprie tamen *thalamus* dicitur de cubiculo nuptiali, a θάλλω, *vireo*. De *Eumenidibus*, Æ. 4. 469. G. 3. 552.

283. *Quam ſedem, &c.*] Somnia ſub *arbore* patula & opaca collocat, qualis apta eſt ſomno conciliando : ſub *ulmo*, quia ut ulmus ſterilis arbor eſt, ita vana & caſſa vulgo ſomnia : ſub *foliis* ; ob levitatem & mobilitatem ; & quia eo tempore quo cadunt arborum folia, præſertim vana eſſe omnia vulgo dicuntur.

286. *Centauri, &c.*] Monſtra, ſuperiori parte humana, inferiori equina : Ixione & nube geniti, G. 3. 38. Theſſaliæ populi fuere, ideo ſic dicti, quia primi ex equis pugnare, & eos ſtimulis agitare docuerunt, à κεντέω, *ſtimulo :* De *iis*, G. 3. 115. De *Scyllis* duabus, altera inferiori parte in canes, ac deinde in ſcopulum converſa : altera in alaudam mutata, Ecl. 6. 74. Æ. 3. 420.

287. *Briareus.*] Gigas, Cœli & Terræ filius : *centumgeminus*, id eſt, centum brachiis inſtructus ; non centum corporibus. *Ægæon* etiam appellatur, & inferorum cuſtos hic videtur eſſe, non ut cæteri gigantes pœnis damnatus. Cauſam habes, Æ. 10. 565. De *bellua Lernæ*, ſive *hydra*, quam in Lernæa Argiæ regionis in Peloponneſo palude Hercules occidit, Æ. 8. 300.

288. *Chimæra.*] Monſtrum ignivomum, cui caput leonis, pectus hirci, cauda ſerpentis : hanc dicitur Bellerophontes occidiſſe Pegaſo equo invectus, quia montem Lyciæ habitabilem reddidit : cujus in ignivomo cacumine leo-

Corripit

Hìc Æneas coptus repentino metu educit gladium, & intentat venientibus ſtrictum illius *acumen. Et niſi ſapiens comes docuiſſet animas* eas *leves vagari ſine corpore ſub inani ſimulacro figuræ, irrumperet, et fruſtra feriret umbras gladio.*

Inde incipit *iter quod ducit ad aquas Acherontis inferni. Ille gurges turbidus cæno et vaſta voragine, exundat, et exonerat omnem arenam in Cocytum. Charon, vector tremendus horribili ſqualore, tenet has aquas et* hos *fluvios: huic multa eſt in mento canities neglecta, oculi* pleni *ſunt igne, veſtis ſordida nodo* ligata *pendet ex humeris. Ipſe impellit cymbam perticâ, & adjuvat velis, & tranſportat* umbras *corporum nigrâ cymbâ, jam ſenex; ſed ſenectus robuſta & vegeta eſt,* utpote *Deo. Omnis turba currebat huc effuſa ad ripas: matres & viri, & corpora fortium bellatorum privata luce, pueri, & puellæ innuptæ, & juvenes elati* in *pyras in conſpectu parentum:* tam multi, *quam multæ frondes excuſſæ cadunt per ſylvas primo frigore autumni; ſive quàm multæ volucres congregantur ad terram ex mari, quando tempeſtas hyberna pellit* eas *ultra mare, & mittit in plagas calidas. Stabant precantes,* ut *primi trajicerent ſpatium, & extendebant manus deſiderio ripæ oppoſitæ. Sed vector aſper nunc accipit hos, nunc illos, procul autem à ripa expellit alios.*

Corripit hìc ſubitâ trepidus formidine ferrum
Æneas, ſtrictámque aciem venientibus offert.
Et ni docta comes tenues ſinè corpore vitas
Admoneat volitare cavâ ſub imagine formæ,
Irruat, et fruſtra ferro diverberet umbras.
Hinc via Tartarei quæ fert Acherontis ad undas.
Turbidus hic cœno vaſtâque voragine gurges
Æſtuat, atque omnem Cocyto eructat arenam.
Portitor has horrendus aquas et flumina ſervat
Terribili ſqualore Charon: cui plurima mento
Canities inculta jacet, ſtant lumina flammâ,
Sordidus ex humeris nodo dependet amictus.
Ipſe ratem conto ſubigit, velíſque miniſtrat,
Et ferrugineâ ſubvectat corpora cymbâ,
Jam ſenior; ſed cruda Deo viridíſque ſenectus.
Huc omnis turba ad ripas effuſa ruebat;
Matres, atque viri, defunctáque corpora vitâ
Magnanimûm heroum, pueri innuptæque puellæ,
Impoſitíque rogis juvenes ante ora parentum:
Quàm multa in ſylvis autumni frigore primo
Lapſa cadunt folia, aut ad terram gurgite ab alto
Quàm multæ glomerantur aves, ubi frigidus annus
Trans pontum fugat, et terris immittit apricis.
Stabant orantes primi tranſmittere curſum,
Tendebántque manus ripæ ulterioris amore.
Navita ſed triſtis nunc hos, nunc accipit illos;
Aſt alios longæ ſummotos arcet arenâ.
Æneas (miratus enim, motúſque tumultu)
‘ Dic, ait, ô virgo, quid vult concurſus ad a-
‘ mnem?
‘ Quídve petunt animæ? vel quo diſcrimine ripas

Æneas inquit (nam obſtupuit & commotus eſt hoc *tumultu)* ‘ *Dic, ô virgo, quid ſignificat* illa *fre-*
‘ *quentia ad fluvium? & quid poſcunt animæ? vel ob quam differentiam*

NOTÆ.

pes erant in radice ſerpentes, in medio paſcua capris alendis aptiſſima. De *Gorgonibus* ſororibus, quârum natu maxima Meduſa ſerpentinos crines habuit, *Æ.* 2. 616. De *Harpyiis*, *Æn.* 3. 211. De *tricorpore umbra Geryonis*, *Æn.* 7. 662.

292. *Tenues ſine corpore vitas.*] *Vitas* quidem, quia animæ ſunt immortales; *tenues*, quia ſeparatæ à corpore, & ſic à vulnerum & mortis periculo jam immunes. Cur ergo, v. 260. juſſus erat Æneas ferrum ſtringere? non ſane ut umbras vulneraret; ſed, meo quidem judicio, ut terreret recordatione quadam ferri & præteritorum in vita periculorum.

295. *Tartarei quæ fert, &c.*] De *Tartaro*, infimo inferorum loco, ſupra, v. 134. De *Acheronte & Cocyto*, infra v. 323.

299. *Charon.*] Erebi & Noctis filius per antiphraſin dictus, quod minime ſit χαίρων, *gaudens.*

300. *Stant lumina flammâ.*] Ita pleni ſunt flamma oculi, veluti ex ea toti conflare videantur. Sic dicitur, *Æ.* 12. 408. *Stare pulvere cœlum.* Horat. Od. l. 1. 9. *Vides ut alta ſtet nive candidum Soracte, &c.* De *ferrugineo* colore, proprie ferreo, hic nigro, Ecl. 2. 18.

312. *Terris apricis.*] Soli expoſitis, Ecl. 9. 49.

Hæ

'Hæ linquunt, illæ remis vada livida verrunt?'
Olli sic breviter fata est longæva sacerdos;
'Anchisâ generate, Deûm certissima proles,
'Cocyti stagna alta vides, Stygiámque paludem,
'Dii cujus jurare timent et fallere numen.
'Hæc omnis, quam cernis, inops inhumatáque
'turba est:
'Portitor ille, Charon: hi, quos vehit unda, sepulti.
'Nec ripas datur horrendas, nec rauca fluenta
'Transportare priùs, quàm sedibus ossa quiêrunt.
'Centum errant annos, volitántq; hæc litora circùm.
'Tum demum admissi stagna exoptata revisunt.'
Constitit Anchisâ satus, et vestigia pressit;
Multa putans, sortémq; animo miseratus iniquam.
Cernit ibi mœstos, et mortis honore carentes,
Leucaspim, et Lyciæ ductorem classis Orontem:
Quos simul à Trojâ ventosa per æquora vectos
Obruit Auster, aquâ involvens navémq; virósque.
Ecce gubernator sese Palinurus agebat;
Qui Libyco nuper cursu, dum sidera servat,

'hæ recedunt è ripa, illæ secant remis aquas pallidas?'
Sic antiqua vates breviter locuta est illi: 'Fili Anchisæ,
'certissima soboles Deorum,
'cernis stagna profunda Cocyti, & paludem Stygiam, cujus
'Dii metuunt jurare & violare divinitatem. Hæc omnis
'turba, quam vides, est egena
'& insepulta: vector ille, est
'Charon: hi, quos portat unda, sunt sepulti. Nec permittitur trajicere ripas horribiles & fluctus sonantes, antequam ossa reposita sint in
'tumulis. Vagantur per centum annos, & volitant circa
'has ripas: tunc denique recepti transmittunt fluvios desideratos.'
Filius Anchisæ stetit, & continuit gressum, agitans plurima, & miserans animo eorum sortem acerbam. Videt illic tristes, & privatos honore sepulturæ, Leucaspim, & Orontem ducem Lyciæ classis:

quos è Troade navigantes per maria procellosa Auster demersit simul, sepeliens in *aquis & navem & homines. Ecce Palinurus gubernator ferebat se* ad eum: is *qui nuper navigatione, dum observat astra,*

NOTÆ.

Hi porro septem superiores versus fere expressi sunt ex G. 4. 473. Quod autem ait de trajectione avium in calidiores plagas; de hirundinibus, deque gruibus & ciconiis memoratur, G. 2. 319.

323. *Cocyti stagna, &c.*] Quinque vulgo à Græcis apud inferos flumina statuuntur, *Acheron, Cocytus, Styx, Phlegethon* seu *Pyriphlegethon*, & *Lethe*. Nomina illa desumpta sunt è variis Græciæ fontibus ac fluviis, quos propter noxiam aliquam naturæ vim in inferis quoque reperiri finxerunt. 1. *Acheron* multiplex: unus in Elide, occidentali & maritima Peloponnesi regione, in Alpheum influens, juxta quam insignis est Plutonis & Proserpinæ cultus, ex Strabone l. 8. Alter in Thresprotia Epiri regione, ex Acherusia palude profluens, ad Cichyrum urbem, secundùm Strabonem, l. 7. & Pausaniam, in Atticis. *Cocytus*, secundùm eundem Pausaniam, non longe ab Acheronte ibidem fluit, aqua insuavissima. *Styx*, fons Arcadiæ est, ad urbem Nonacrin ex altissima rupe stillans, indeque penetrato saxo in Crathin fluvium delabens: tam præsentis veneni, ut vasa quælibet etiam aurea diffringat, nec possit nisi equi ungula contineri. Hæc Pausanias in Arcadicis. Cur autem Dii per eam jurare soliti sint, diximus, G. 3. 551. *Lethe*, sive, ut mavult Casaubonus, fluvius *Lethes*, genitivo casu; aut fluvius *Lethæus*; unus fuit in Portugallia, vulgo *Lima*, secundùm Strabonem & Melam: alius in Africa, circa majorem Syrtim urbemque Berenicen, secundùm Lucanum: alius in Bœotia, ad Lebadeam oppidum, secundùm Pausaniam in Bœoticis. *Lethæi* amnes alibi complures à Strabone numerantur, l. 14. *Phlegethon*, aut *Pyriphlegethon*, nulli quod sciam loco assignatus est, præterquam calidis circa Avernum fontibus, ut refert Strabo ex Homero. 2. Nomina hæc omnia luctuosum aliquid significant. Acheron ab ἄχος, *dolor*, & ῥέω, *fluo*. Cocytus à κωκύω, *fleo*. Styx, à στυγέω, *odio prosequor*. Phlegethon aut Pyriphlegethon, à πῦρ, *ignis*, & φλέγω, *comburo*. Lethe à λήθη, *oblivio*, quod ejus epota aqua oblivionem induceret. 3. De eorum in inferis situ pluribus disputat Cerdanus. Hoc certissimum: iis nominibus promiscue poëtas abuti, nullo admodum certo ordine: vulgo tamen dici, ex Acheronte profluere Stygem, à Styge Cocytum propagari. 4. Eridanus etiam in campis Elysiis à Virgilio constituitur. Causam vide, v. 659.

334. *Orontem.*] Ejus mortem habes, Æ. 1. 117. De *Austro*, vento meridionali, Ecl. 2. 58. De *Palinuri casu*, Æ. 5. 835.

338. *Lybico cursu.*] Non tamen mari *Libyco* sed *Tyrrheno*: cum è Sicilia in Italiam solvisset,

Exciderat

Exciderat puppi, mediis effuſus in undis.
Hunc ubi vix multâ mœſtum cognovit in umbrâ,
Sic prior alloquitur: ‘Quis te, Palinure, Deorum
‘Eripuit nobis, medióque ſub æquore merſit?
‘Dic, age: namque mihi fallax haud antè repertus
‘Hoc uno reſponſo animum deluſit Apollo;
‘Qui fore te ponto incolumem, finéſq; canebat
‘Venturum Auſonios: en hæc promiſſa fides eſt?’
Ille autem; ‘Neque te Phœbi cortina fefellit,
‘Dux Anchiſiade; nec me Deus æquore merſit.
‘Namque gubernaculum multa vi fortè revulſum,
‘Cui datus hærebam cuſtos, curſúſq; regebam,
‘Præcipitans traxi mecum. Maria aſpera juro,
‘Nòn ullum pro me tantum cepiſſe timorem;
‘Quam tua ne, ſpoliata armis, excuſſa magiſtro,
‘Deficeret tantis navis ſurgentibus undis.
‘Tres Notus hybernas immenſa per æquora noctes
‘Vexit me violentus aquâ: vix lumine quarto
‘Proſpexi Italiam, ſummâ ſublimis ab undâ.
‘Paulatim adnabam terræ, et jam tuta tenebam,
‘Ni gens crudelis madidâ cum veſte gravatum,
‘Prenſantémq; uncis manibus capita aſpera montis,
‘Ferro invaſiſſet, prædámque ignara putaſſet.

eciderat è puppe, lapſus in medias aquas. Poſtquam Æneas difficile eum agnovit ob ſpiſſas tenebras, ita alloquitur prior: ‘O Palinure, quis Deorum abſtulit te nobis, et obruit ſub ‘medio mari? Dic, age; nam ‘Apollo non prius inventus ‘mihi mendax, hoc ſolo reſponſo decepit mentem meam; *‘quando prædicebat te futurum eſſe ſalvum* per *mare, et ‘perventurum ad litus Italicum: an illa eſt fides promiſſorum!’ Ille autem* reſpondit: ‘*O dux, fili Anchiſæ, ‘nec oraculum Phœbi decepit ‘te, nec Deus merſit me mari. ‘Nam forte cadens præceps abſtuli mecum gubernaculum ‘multo pondere abruptum, cui ‘commiſſus cuſtos adhærebam, ‘et* quo *moderabar curſum. ‘Teſtor maria aſpera,* me *nullam habuiſſe tantum metum ‘pro me, quam ne tua navis, ‘deſtituta gubernaculo, et privata gubernatore, ſubmergeretur, ſi tanti fluctus tumeſcerent. Auſter validus ſuſtentavit me tres noctes aſperas* ſuper *fluctibus per vaſtum mare: vix die quarto vidi Italiam erectus ex altis aquis. Paulatim adnatabam* ad *terram, et ‘jam attigeram tuta* loca: *niſi natio inhumana appetiiſſet ferro me gravatum ob veſtem humidam, apprehendentem curvis manibus acuta cacumina rupis; et* niſi *maleſana exiſtimâſſet* me eſſe *prædam.*

NOTÆ.

Ita tamen poeta locutus videtur, quia à Libya in Italiam Æneas navigans, in Siciliam deflexerat. De *Libya*, Æ. 1. 162. Expreſſum eſt hoc Palinuri cum Æneæ colloquium ex Homero, Odyſſ. 11. ubi ſimile quiddam eſt inter Ulyſſem & Elpenora,

346, *Auſonios.*] De iis Italiæ populis, Æ. 3. 171. De *Cortina Phœbi*, loco unde oracula reddebantur, Æ. 3. 92.

348. *Nec me Deus æquore merſit.*] Aliqui ſic interpungunt: *nec te Phœbi cortina fefellit, nec me: Deus æquore merſit:* nam à Somno reipſa fuerat ſubmerſus. Alii communem retinent continuamque verborum ſententiam: aiuntque, ex opinione Palinuri Phorbantem illum fuiſſe, non Deum, cujus ſuaſu ſomno ſe dederit. De *Noto* ſive *Auſtro*, meridionali vento, Ecl. 3. 58.

353. *Excuſſa magiſtro.*] Commutatio: id eſt, *unde magiſter excuſſus erat.* Sic infra, v. 507. *Nomen & arma locum ſervant:* id eſt, *locus ſervat arma.* Et Æ. 5. 149.

355. *Hybernas noctes.*] Ver tamen erat æſtati proximum, ut liquet ex Æ. 5. 46. Igitur *hyems* hic pro tempeſtate & maris aſperitate ſumenda eſt, ut Æ. 1. 120. *Notus*, ſive *Auſter*, flat à meridie, Æ. 2. 58.

356. *Lumine quarto.*] *Die quarto.* Ita Cicero, pro Rabirio Poſthumo, 29. vertit ex Euripidis Medea verſum his verbis; *Si te ſecundo lumine hic offendero, moriere.*

358. *Terræ, & jam tuta tenebam.*] Quod ſatis erat, ut impleta videretur fides oraculorum, quæ ambigua ſolebant eſſe. Non tamen legitur in Æneide, quonam oraculo promiſſus Æneæ fuerit Palinuri appulſus in Italiam.

359. *Gens crudelis.*] *Lucaniæ, Italiæ*, populi: ad meridiem vicini Brutiis, ad ſeptentrionem Apulis & Picentinis; ad occidentem Tyrrheno mari, ad orientem ſinu Tarentino definiti: nunc *Baſilicata*, & pars principatus ulterioris, in regno Neapolitano.

361. *Prædam.*] Naufragum divitem; in quo ſpoliando multum lucri facere poſſent.

‘Nunc

'Nunc me fluctus habet, versántq; in litore venti.
'Quòd te per cœli jucundum lumen et auras,
'Per genitorem oro, per spem surgentis Iüli;
'Eripe me his, invicte, malis: aut tu mihi terram
'Injice (namque potes) portúsq; require Velinos:
'Aut tu, si qua via est, si quam tibi Diva creatrix
'Ostendit (neque enim, credo, sinè numine Divûm
'Flumina tanta paras Stygiámque innare paludem)
'Da dextram misero, et tecum me tolle per undas,
'Sedibus ut saltem placidis in morte quiescam.'
Talia fatus erat, cœpit cùm talia vates:
'Unde hæc, ô Palinure, tibi tam dira cupido?
'Tu Stygias inhumatus aquas amnémque severum
'Eumenidum aspicies? ripámve injussus abibis?
'Desine fata Deûm flecti sperare precando.
'Sed cape dicta memor, duri solatia casûs.
'Nam tua finitimi longè latéque per urbes
'Prodigiis acti cœlestibus ossa piabunt,
'Et statuent tumulum, et tumulo solemnia mittent:
'Æternúmque locus Palinuri nomen habebit.'
His dictis curæ emotæ, pulsúsque parumper
Corde dolor tristi: gaudet cognomine terrâ.
Ergo iter inceptum peragunt, fluvióque propinquant.
Navita quos jam inde ut Stygiâ prospexit ab undâ
Per tacitum nemus ire, pedémque advertere ripæ;

'*Nunc fluctus tenent meum cadaver, et venti jactant ad litus. Id* vero *precor te, per gratam lucem cœli et aërem, per patrem, per spem Ascanii crescentis; libera me his malis, ô dux invicte: vel tu impone mihi terram, quandoquidem potes; et pete portum Velinum: vel tu præbe manum* mihi *misero, et trahe me tecum trans fluvium, ut saltem post mortem quiescam in tranquillis sedibus: si est aliquis modus, si Dea mater* tua *tibi monstravit aliquem; non enim, ut existimo, suscipis trajicere tantos fluvios et paludem Stygiam absque auctoritate Deorum.*'

Talia locutus erat, cum Sibylla incepit talia: '*O Palinure, unde* est *tibi desiderium tam impium? Tu insepultus videbis aquas Stygias, et fluvium terribilem Furiarum? et exibis in ripam* alteram '*sine jussu* Deorum? *Cessa sperare fata Deorum posse mutari orando. Sic accipe memor* mea *verba,* ad *solatium acerbæ calamitatis. Nam vicini* Lucaniæ *populi, coacti monitis cœlestibus, placabunt ossa* tua *longe et late per urbes, et erigent* tibi *sepulcrum, et ferent munera sepulcro: et locus servabit perpetuum nomen Palinuri.*' *Curæ* ejus *sedatæ* sunt *his verbis, et dolor tantisper ejectus est è mœsto corde: lætatur* ob *terram sui nominis. Igitur perficiunt iter inchoatum, et accedunt ad flumen. Quos quando vector jam inde ab amne Stygio videt ambulare per sylvam silentem, et admovere pedem* ad *litus;*

NOTÆ.

365. *His malis.*] Cum enim centum annos errarent inhumati: nec tam cito admittebantur in Elysium, nec nisi tardius in alia corpora revertebantur, v. 720, 724. De *Iülo*, Æ. 1. 271.

366. *Terram injice.*] Genus erat sepulturæ, *injectio glebæ*, cum quis in cadaver incidisset; idque insepultum relinquere nefas habebatur, quod porcæ sacrificio erat expiandum. Idem injiciendi pulveris mos etiam Græcis fuit.

Portus Velinos.] Non longe ab urbe *Velia*, in litore Lucaniæ, inter promontoria Posidium ac Palinurum. Qui tamen Palinurus commemorare portum potuit Velinum? cum Velia non nisi anno post Æneam amplius sexcentesimo, regnante rege Romanorum Servio Tullio, condita sit. Reprehenditur eo nomine Virgilius ab Hygino apud Gellium. Sed præterquam quod poëtis omnibus familiaris est & communi usu quasi licita temporis anticipatio, præsertim in re obscuriore, ut notavimus, Æ. 3. 707. non leviter eum defendit Alciatus, cum ait, non urbem hic appellari, sed litus ac fluvium, à quo nomen urbi inditum esse Stephanus testatur. Ea nunc excisa est; prope *Castel a mar della brucca.*

374. *Amnemque severum Eumenidum.*] Severum quidem omnibus, sed præcipue tibi, si contra fas ante centum annos eum trajicere volueris: aderunt enim tibi tum ultrices Furiæ, Eumenides, de quibus Æ. 4. 469. G. 3. 552. De *Styge*, supra, v. 223.

379. *Prodigiis acti, &c.*] Hoc Servius ait petitum ex historia; & Lucanos ob inhumanam Palinuri cædem pestilentia vexatos, consulto oraculo accepisse placandos esse ejus manes: quare & lucum ipsi dicaverunt, & tumulum ad meridiem Veliæ erexerunt in promontorio, cui ab eo tempore Palinuri nomen fuit.

ſic primus adoritur eos *verbis, & ultra increpat:* ‘ *Quicunque es, qui accedis armatus ad fluvios noſtros, age, dic cur venias: & jam ex iſto loco ſiſte gradum. Hæc ſedes eſt umbrarum, Somni & Noctis ſomniferæ; non licet vehere cymbâ Stygiâ corpora viventia. Nec vero gaviſus ſum me tranſmiſiſſe per hanc paludem Herculem* huc *venientem; nec Theſeum, & Pirithoum: quamvis orti eſſent Diis, & inſuperabiles robore. Ille manu deduxit in catenas infernum canem è ſolio ipſius Plutonis, & traxit cum trepidantem: Hi aggreſſi ſunt extrahere reginam è lecto Plutonis.*’

Adverſus hæc ita locuta eſt breviter Sibylla Apollinea: ‘ *Nullæ hic* ſunt *inſidiæ tales, deſine turbari, nec arma* iſta *minantur vim:* per nos *licet,* ut *magnus cuſtos in antro ſemper latrans terreat umbras incorporeas; licet,* ut *Proſerpina pudica teneat januam patrui* ſui. *Æneas Trojanus, illuſtris pietate & fortitudine, deſcendit ad patrem* ſuum *in profundas umbras. Si nulla ſpecies tantæ pietatis commovet te,*

Sic prior aggreditur dictis, atque increpat ultro:
‘ Quiſquis es, armatus qui noſtra ad flumina tendis,
‘ Fare age, quid venias: jam iſtinc et comprime greſſum.
‘ Umbrarum hic locus eſt, Somni, Noctiſq; ſoporæ:
‘ Corpora viva nefas Stygiâ vectare carinâ.
‘ Nec verò Alciden me ſum lætatus euntem
‘ Accepiſſe lacu; nec Theſea, Pirithoúmque:
‘ Diis quanquam geniti, atque invicti viribus eſſent.
‘ Tartareum ille manu cuſtodem in vincla petivit,
‘ Ipſius à ſolio regis traxítque trementem:
‘ Hi dominam Ditis thalamo deducere adorti.’
Quæ contra breviter fata eſt Amphryſia vates:
‘ Nullæ hìc inſidiæ tales, (abſiſte moveri)
‘ Nec vim tela ferunt: licet ingens janitor antro
‘ Æternùm latrans exangues terreat umbras;
‘ Caſta licet patrui ſervet Proſerpina limen.
‘ Troïus Æneas, pietate inſignis et armis,
‘ Ad genitorem, imas Erebi deſcendit ad umbras.
‘ Si te nulla movet tantæ pietatis imago,

NOTÆ.

392. *Alciden.*] De eo Herculis nomine, Æ. 5. 414. De *Theſeo & Pirithoo*, infra, v. 618. *Diis geniti.* Hercules Jove: Theſeus, Ægeo quidem; ſed ſecundùm fabulas, Neptuno: Pirithous Ixione, ut vulgo putatur; ſed ut eſt apud Homerum, Iliad. 14. 318. Jove & Dia ipſius Ixionis uxore; cui, ut addunt alii, Jupiter in equum transformatus circumcurrendo vim intulit, unde nomen inditum Pirithoo, à περὶ, *circum*, & θοὸς, *celer.*

395. *Cuſtodem, &c.*] *Cerberum* canem: qui quidem non ad *ſolium* Plutonis, ſed in ipſo aditu inferorum eſt. Quare vel putandus eſt canis ad ipſum uſque domini ſolium Herculis metu refugiſſe, indeque abſtractus fuiſſe: vel ſolium, pro toto regno ac ditione Plutonis accipiendum eſt. De *Cerbero*, v. 417. De *hoc Herculis facto*, Æ. 8. 296.

397. *Dominam Ditis thalamo,*] *Dominæ* vocantur ab amatoribus amicæ: Horat. Od. l. 2. 12. 13. *Me dulcis dominæ Muſa Licymniæ cantus, &c.* Etiam à maritis uxores: Sueton. in Claudio 39. *Occiſa Meſſalina, paulo poſt quam in triclinium decubuit, cur domina non veniret, requiſivit.* Et ſingulariter Proſerpina *domina* dicitur, ut ſæpe occurrit apud Pauſaniam in Arcadicis: Καὶ τῇ δεσποίνῃ θύουσιν ἱερεῖα οἱ Ἀρκάδες: *Et dominæ mactant victimas Arcades.* Cum autem *Dis* proprie dicatur de Plutone, ut diximus, G. 4. 467. ideo melius hic legendum putem, *Ditis thalamo*, quam *Dominam Ditis.* De *thalamo*, ſupra, v. 280, De hoc *Theſei & Pirithoi facto*, v. 618.

398. *Amphryſia vates.*] *Apollinea:* quia Apollo ipſe vocatur *Paſtor ab Amphryſo*, fluvio Theſſaliæ, ubi Apollo greges pavit, vide G. 3. 2.

402. *Servet Proſerpina limen.*] Non perſuadet Cerdanus, honeſtas olim fœminas, ad januas domorum, more meretricio, ſediſſe, licet multa in eam rem congerat. Imo mihi perſuaſiſſimum eſt, tam apud Græcos, quam apud Romanos arctam fuiſſe mulierum cuſtodiam; eaſque domum interiorem tenuiſſe, non januam. Igitur hic *ſervare limen*, explico *januam clauſam tenere:* quod tuto facere Proſerpina poterit; cum Æneas ea mente non venerit, ut aditum ſibi ad eam perrumpat. Quanquam & hæc poteſt eſſe verborum ſententia. *Adeo non irrumpet Æneas in Proſerpinæ thalamum; ut etiam in ipſo domus limine ſtare illa caſta quidem & ſecura poſſit. Proſerpina.*] Cereris filia ex Jove: unde Pluto frater Jovis, ipſius & maritus & *patruus* eſt. *Erebus:* vel Deus, vel locus inferorum profundiſſimus, Æ. 4. 509. *Juga*, ſcamna nautica, Æ. 5. 119. *Fori*, tabulata navis, Æ. 4. 605. G. 4. 250.

‘ At

'At ramum hunc (aperit ramum qui veſte latebat)
'Agnoſcas.' Tumida ex irâ tum corda reſidunt.
Nec plura his. Ille admirans venerabile donum
Fatalis virgæ, longo pòſt tempore viſum,
Cœruleam advertit puppim, ripæque propinquat.
Inde alias animas, quæ per juga longa ſedebant,
Deturbat, laxátque foros: ſimul accipit alveo
Ingentem Æneam. Gemuit ſub pondere cymba
Sutilis, et multam accepit rimoſa paludem.
Tandem trans fluvium incolumes vatémq; virúmq;
Informi limo glaucâque exponit in ulvâ.
Cerberus hæc ingens latratu regna trifauci
Perſonat, adverſo recubans immanis in antro.
Cui vates, horrere videns jam colla colubris,
Melle ſoporatam et medicatis frugibus offam
Objicit: ille fame rabidâ tria guttura pandens,
Corripit objectam, atque immania terga reſolvit
Fuſus humi, totóque ingens extenditur antro.
Occupat Æneas aditum, cuſtode ſepulto,
Evadítque celer ripam irremeabilis undæ.

Continuò auditæ voces, vagitus et ingens,
Infantúmque animæ flentes in limine primo:
Quos dulcis vitæ exſortes, et ab ubere raptos
Abſtulit atra dies, et funere merſit acerbo:
Hos juxta, falſo damnati crimine mortis.

'*ſaltem agnoſce hunc ramum:*' & oſtendit *ramum qui tegebatur veſte. Tunc corda* Charontis *quieverunt ab ira tumida. Nec plura his* dicta ſunt. *Ille admirans munus venerabile fatalis rami,* quod *videbat poſt longum tempus, appellit nigram navem, & accedit ad ripam. Deinde ejicit alias animas, quæ ſedebant in ſcamnis longis, & evacuat tabulata: ſimul admittit in cymbam magnum Æneam. Cymba compactilis gemuit ſub onere, & bibit per rimas multum aquæ. Denique tranſmittit ultra fluvium ſalvos Æneam & Sibyllam in fœdo limo & viridi herba. Magnus Cerberus ſonat per hanc regionem latratu è tribus gutturibus* erumpente, *decumbens vaſtus in ſpelunca oppoſita. Sibylla animadvertens colla* Cerberi *jam rigeſcere ſerpentibus, projicit huic placentam conditam melle & frugibus præparatis. Ille aperiens tria guttura,* præ *fame furioſa, devorat* hanc *projectam, & proſtratus humi deficit vaſtis membris, & quantus eſt porrigitur* per *totam ſpeluncam. Cuſtode ſopito, Æneas occupat introitum, & pervadit promptus ripam fluvii, unde non reditur.*

Statim voces auditæ ſunt, *& magnus vagitus, & animæ infantum plorantes ſub primis portis, quos dies funeſta eripuit, privatos jucundâ vitâ, & abſtractos ab ubere, & demiſit morti immaturæ. Juxta hos* ſunt, qui *addicti* ſunt *morti* ob *injuſtam calumniam.*

NOTÆ.

412. *Alveo.*] Non fluvii, ſed cymbæ. Ita Livius, l. 1. de Remo & Romulo cymbæ impoſitis: *Cum fluitantem alveum, quo expoſiti erant pueri, tenuis in ſicco aqua deſtituiſſet.*

413. *Cymba Sutilis.*] Conſtat cymbas apud pleraſque nationes è corio pellibuſque conſutis fieri. Neque tamen inde exiſtimo infernam illam ejus generis fuiſſe: ſed tantum ex eo more verbum *ſuere* tradactum eſſe ad fabricam compagemque lignearum etiam navium, qualis hæc fuit: ſicut & verbum *texere*; quia è juncis paſſim aliquæ contextæ fuerunt.

416. *Ulva.*] Herba paluſtris, abſque certo nomine.

417. *Cerberus.*] Canis infernæ januæ cuſtos, dictus *Cerberus*, quaſi κρεοβόρος, *carnivorus*, Deſcribitur ab Apollodoro cum tribus capitibus, draconis cauda, tergore variis ſerpentum capitibus ſparſo. Idcirco *latratu trifauci* ululat; & dicuntur ejus *colla horrere colubris*. Heſiodus tamen in Theogon. quinquaginta ipſi capita tribuit.

420. *Melle ſoporatam, &c.*] *Offa*, placentæ ſpecies fuit, ex edulibus rebus diverſis miſtis ſubactiſque confectæ: μάζα Græcis dicta eſt, unde Latinis *maſſa*: eratque primo ex farina, aqua, & oleo; mox majori luxu condita etiam fuit papavere, lacte, ficis, melle, quod ſacchari loco veteribus erat. *Fruges* itaque erant farra ſive farina, & papaveris ſemina, quarum uſum in bellariis jam notavimus, Æ. 4. 486. *Medicatæ* erant, id eſt, temperatæ & ſimul maceratæ. *Soporatam* dixit, id eſt, vi ſoporifera præditam: quæ quamvis non inerat melli, inerat tamen papaveri & aliis frugibus. Quare fruſtra legit Turnebus *ſaporatam*: quæ vox eſt ſequioris ætatis ſcriptorum, Ammiani, Tertulliani; cum *ſoporatum* eo ſenſu jam dixerat Virgilius, Æ. 5, 855. *Vique ſoporatum Stygia.* Mellita autem ſolita dari canibus & feris notat Cerdanus ex Apollonio & Philoſtrato.

Nec

Nec vero assignantur illæ sedes absque sorte, absque judice. Minos inquisitor agitat urnam. Ipse cogit cœtum umbrarum, et discutit vitam ac scelera. Deinde tristes occupant vicina loca, qui innocentes intulerunt sibi mortem propria *manu, et pertæsi luminis prodegerunt animas. Quam vellent nunc in superis auris tolerare et paupertatem et labores difficiles! Fata* id *prohibent, et palus odiosa implicat tristibus aquis, et Styx novies circumfiua detinet.*

Nec verò hæ sinè sorte datæ, sinè judice sedes.
Quæsitor Minos urnam movet: ille silentum
Conciliúmque vocat, vitásque et crimina discit.
Proxima deinde tenent mœsti loca, qui sibi lethum
Insontes peperêre manu, lucémque perosi
Projecêre animas. Quàm vellent æthere in alto
Nunc et pauperiem et duros perferre labores!
Fata obstant, tristíque palus inamabilis undâ
Alligat, et novies Styx interfusa coërcet.

Nec longe hinc ostenduntur patentes in omnem partem campi lugentes: ita appellant illos nomine. Hìc occultæ semitæ abscondunt eos, *quos durus amor absumpsit crudeli veneno, et sylva myrtea undique tegit* eos, *nec solicitudines deserunt post ipsam mortem. His locis videt Phædram, et Procrin, et tristem Eryphylen*

[mnem
Nec procul hinc partem fusi monstrantur in o-
Lugentes campi: sic illos nomine dicunt.
Hic quos durus amor crudeli tabe peredit,
Secreti celant calles, et myrtea circùm
Sylva tegit; curæ non ipsâ in morte relinquunt.
His Phædram Procrínq; locis, mœstámq; Eriphylen

NOTÆ.

431. *Hæ sine sorte datæ.*] De sortibus in judiciis diversus mos fuit Græcorum ac Romanorum. Apud Romanos in urnam conjiciebantur, vel nomina judicum ut sorte eligerentur ad singulas causas: vel, secundùm alios, ipsa causarum nomina, ut, quo quæque ordine disceptanda esset, sorte statuerunt. Apud Græcos urnæ statuebantur duæ, in quas singuli judices calculum sortemque vel damnantem, vel absolventem conjiciebant. Dubitatur quo more judicia peragi apud inferos Virgilius velit. Enimvero unus videtur Minos hic esse judex, ut mox dicemus; ergo minime opus erat judices sorte ducere. At neque varii erant calculi, cum unus esset judex, ideoque duplex omnino calculus; & *urna* hic notatur unica, eaque *moveri* dicitur, quod in colligendis calculis non usurpatur, sed in miscendis. Igitur omnino urnam & sortes hic adhiberi puto ad causarum ordinem statuendum: quod Budæus in more Romano fuisse contendit, quicquid contra Nannius aliique afferant recentiores.

Sine judice.] Judices inferorum tres præcipui statuuntur, *Minos, Rhadamanthus, Æacus.* De *Minoë* jam diximus, v. 14. *Rhadamanthus*, hujus frater fuit, ambo Jovis & Europæ filii: & Minos quidem Cretensibus leges primus dedisse dicitur, Rhadamanthus earum observationem curasse: ita enim Plutarchus in Theseo. *Æacus* Jovis item filius fuit ex Ægina, Pelei pater, & Achillis avus, de quo Æ. 1. 103. Hi tres ob justitiæ severitatem in inferis judicandi muneri donati sunt à poëtis. At præcipua dignitas penes Minoa, cui soli sceptrum aureum ab Homero datur, Odyss. 11. 567. Virgilius mentionem de Æaco nullam fecit, Rhadamanthi sedem in impiorum carcere collocat, pœnarum speciem ac modum unicuique decernentis, v. 566. Hic solum statuit Minoa, has aliasve sedes pro merito singulis assignantem. Quod autem discutiunt nonnulli, an quæstoris, an prætoris Romani munus hic gerat: omnino arbitror inutile.

436. *Quam vellent, &c.*] Ex sententia Platonis: qui ait eos in inferis graviter puniri, qui sibi mortem intulerunt; & vulgo animus mira teneri cupiditate corporis, ut infra videbitur, 721, 724. De *Styge*, supra v. 323.

443. *Myrtea Sylva.*] Quia myrtus sacra est Veneri, Ecl. 2. 54. Ecl. 7. 62. *Novies* interfusa Styx dicitur, id est, sæpius.

445. *Phædram.*] Minoïs filiam, Thesei uxorem, quæ privigni Hippolyti amore capta, & ab eo repulsa, cum eum apud maritum de oblato sibi stupro accusasset, eique mortem à patre ideo illatam audivisset, laqueo vitam finivit. Seneca in Hippolyto.

Procrin.] Erechthei Athenienſium regis filiam, uxorem Cephali. Hic ad explorandam ejus fidem cum dissimulato habitu pudicitiam ejus solicitasset muneribus, ac prope expugnasset: exprobatâ ei perfidiâ, redit tamen cum ea in gratiam. Sed illa cum audisset Cephalum venatu fessum Auram in umbra interdum invocare; suspicata amicæ alicujus hoc esse nomen, ut eum deprehenderet, latuit inter frutices: quibus commotis, Cephalus feram ratus esse jaculo eam incautus occidit, Ovid. Metam. l. 7.

Eriphylen.] Amphiarai, vatis Argivi, uxorem. Is cum sciret se Thebano adversus Eteoclem bello periturum, latere constituit. Sed ab

Crudelis

Crudelis nati monſtrantem vulnera cernit,
Evadnénque, et Paſiphaën. His Laodamia [neus,
It comes; et juvenis quondam, nunc fœmina, Cæ-
Rurſus et in veterem fato revoluta figuram.
Inter quas Phœniſſa recens à vulnere Dido
Errabat ſylvâ in magnâ: quam Troïus heros
Ut primùm juxta ſtetit, agnovítque per umbram
Obſcuram; qualem primo qui ſurgere menſe
Aut videt aut vidiſſe putat per nubila lunam;
Demiſit lachrymas, dulcíq; affatus amore eſt:
'Infelix Dido! verus mihi nuncius ergo
'Venerat extinctam, ferróque extrema ſecutam?
'Funeris heu tibi cauſa fui! per ſidera juro,
'Per ſuperos, et ſi qua fides tellure ſub imâ eſt,
'Invitus, regina, tuo de littore ceſſi.
'Sed me juſſa Deûm, quæ nunc has ire per umbras,
'Per loca ſenta ſitu cogunt noctémque profundam,
'Imperiis egêre ſuis: nec credere quivi,
'Hunc tantum tibi me diſceſſu ferre dolorem.
'Siſte gradum, téq; aſpectu ne ſubtrahe noſtro.
'Quem fugis? extremum fato quod te alloquor, hoc
Talibus Æneas ardentem et torva tuentem [eſt.'

oſtendentem plagas acceptas *à crudeli filio, & Evadnen, et Paſiphaën: Laodamia ſocia eſt illarum; et Cæneus olim juvenis, modo iterum fœmina, & reverſa in antiquam formam* per *fatum. Inter quas Phœnicia Dido recens poſt vulnus* ſibi inflictum *vagabatur in magno nemore. Ut primum Trojanus heros ſtetit prope, & agnovit* eam *inter tenebras obſcuras; qualem aliquis videt aut putat vidiſſe Lunam oriri inter nubes ineunte menſe; effudit lacrymas, & præ ſuavi amore locutus eſt: 'Miſera 'Dido! ergo verus nuncius ad 'me venerat, te mortuam, & 'gladio paſſam ultima fata. 'Heu! tibi auctor fui mortis. 'Juro per aſtra, per Deos, & 'ſi aliqua eſt fides ſub terra 'profunda, exivi nolens è tuo 'litore, ô regina. Sed man-'data Deorum, quæ cogunt* me *'nunc ire* per *has umbras, per 'loca horrida ſqualore & te-'nebras profundas, expulerunt 'me auctoritate ſua. Nec po-'tui credere me tibi allaturum*

'eſſe *tantum dolorem abitu meo. Contine greſſum, & ne ſubducas te conſpectui meo. Quem fugis? hoc 'eſt ultimum* tempus, *quo tecum loquar* per *fatum.'*
Æneas mulcebat verbis talibus animum iratæ & aſperè intuentis,

NOTÆ.

Adraſto Argivorum rege, vel ſecundùm alios à Polynice Adraſti genero, Eteoclis fratre, corrupta aurei monilis dono Eriphyle, maritum prodidit: qui ad bellum coactus proficiſci, dum fortiter pugnat, terræ hiatu cum curru hauſtus eſt. Eriphyle ex mariti mandato ab Alcmæone filio eſt interfecta. Ita plerique narrant, alii aliter. Cum autem inter amantes à Virgilio ſtatuatur, neceſſe eſt eam non ſolo monilis dono, ſed ſtupro fuiſſe corruptam.

447. *Evadnen.*] Martis filiam, uxorem Capanei Argivi: quæ, cum eodem bello occiſus fuiſſet maritus, & funus ejus celebraretur, in ejus rogum inſiliit. De *Paſiphaës* amoribus, ſupra, v. 24. Ecl. 6. 46.

Laodamia.] Acaſti filia, uxor Proteſilaï, unius è Græcis principibus, qui primus Græcorum omnium bello Trojano periit, occiſus ab Hectore. Hujus mortem cum accepiſſet uxor, à Diis petiit, ut ejus umbram ſibi liceret intueri: idque cum impetraſſet, in amplexibus animam efflavit.

448. *Cæneus.*] *Cænis*, Elati Lapithæ filia, à Neptuno in ſtupri mercedem obtinuit, ut mutaretur in virum, & ferro vulnerari non poſſet. Inde tantam in ſuperbiam, ac Deorum contemptum proceſſit, ut haſtam ſuam adorari à ſubditis vellet: ideo iratus Jupiter pugnantem eum adverſus Centauros, arborum ſtipitumque acervo opprimi voluit. Dicitur fato & voluntate Deorum ad priſtinum ſexum poſt mortem rediiſſe: ut ſic in pœnam impietatis utroque Neptuni dono ſpoliaretur. De *Phœniſſa*, Sidonia, Tyria, Æ. 1. 450. De *Didonis* vulnere, Æ. 4. 663.

562. *Loca ſenta ſitu.*] *Sentis* eſt ſpina: ſic dictus, quia quamprimum à tangentibus ſentitur: hinc *ſenticoſus*, & *ſentus*, aſper, horridus. Terentius in Eunuch. Act. 2. ſc. 2. v. 5. *Video ſentum, ſqualidum, ægrum, annis panniſque obſitum. Situs* eſt caries, mucor, ſqualor ex humore parietibus adhæreſcens. *Aſpectu* pro aſpectui, dativus contractus, Ecl. 5. 29.

466. *Extremum fato, &c.*] Neque enim amplius me vivum mortuumve videre poteris: non vivum, quia pauculæ tantum horæ mihi ad hæc inviſenda loca Deorum voluntate ac fato conceſſæ ſunt: non mortuum, quia ſors mea fatumque bellatoris aliis inferorum ſedibus me addicet.

467. *Torva tuentem . . . ſolo fixos oculos . . . averſa.*] Diſtingue tempora: primo enim torve aſpexit, mox ſolo fixit oculos, tum denique avertit

& conabatur ei *movere lacrymas. Illa infensa tenebat oculos defixos* in *terram. Nec magis movetur* secundùm *faciem ab usque principio sermonis, quam si stet lapis durus, aut rupes Marpesia. Denique abstulit se, & fugit inimica in sylvam umbrosam: ubi prior maritus Sichæus respondet illi solicitudine, & æquat amorem ejus. Nihilominus Æneas commotus acerba* ejus *morte, longe sequitur cuntemplorans, & miseretur* ejus.

Inde persequitur iter concessum: & jam attigerant campos extremos, quos separatos incolunt viri *insignes bello. Hìc occurrit illi Tydeus, hìc Parthenopæus illustris armis, & umbra Adrasti pallidi. Hìc Trojani valde deplorati inter vivos, & occisi* in *prœliis. Quos omnes ille videns longa serie, suspiravit: & Glaucum, & Medonta, & Thersilocum, tres filios Antenoris, & Polybœten sacerdotem Cereris, & Idœum adhuc currus, adhuc arma tractantem. Animæ plurimæ circumsistunt* ad *dextram & sinistram. Nec sufficit vidisse semel* Æneas: *delectat* ipsas *remanere diu,*

Lenibat dictis animum, lacrymásque ciebat.
Illa solo fixos oculos aversa tenebat:
Nec magis incepto vultum sermone movetur,
Quàm si dura silex aut stet Marpesia cautes.
Tandem proripuit sese, atque inimica refugit
In nemus umbriferum: conjux ubi pristinus illi
Respondet curis, æquátque Sichæus amorem.
Nec minùs Æneas casu percussus iniquo [est.
Persequitur lacrymans longè, et miseratus euntem
Inde datum molitur iter: jámq; arva tenebant
Ultima, quæ bello clari secreta frequentant.
Hìc illi occurrit Tydeus, hìc inclytus armis
Parthenopæus, et Adrasti pallentis imago.
Hìc multùm fleti ad superos, bellóque caduci
Dardanidæ: quos ille omnes longo ordine cernens
Ingemuit; Glaucúmque, Medontáque, Thersilochúmque,
Tres Antenoridas, Cereríque sacrum Polybœten,
Idæúmq; etiam currus, etiam arma tenentem.
Circumstant animæ dextrà lævâque frequentes.
Nec vidisse semel satis est: juvat usque morari,

NOTÆ.

vel *avertit*, non ad oculos, sed ad animum infensum refertur, ut Æ. 4. 362.

471. *Marpesia cautes.*] Mons marmoreus in insula Paro, una è Cycladibus, de qua Æ. 3. 126. secundùm Stephanum. Aut secundùm Jornandem, Caucasi montis pars, ab Amazonum regina Marpesia, quæ illic aliquando habitavit. De *Sichæo*, Æ. 1. 347.

479. *Tydeus, &c.*] Duces occurrunt belli Thebani, pro Polynice adversus Eteoclem fratrem. *Tydeus* Œnei Ætolorum regis filius, Adrasti Argivorum regis filiam uxorem duxit, alteram Polynices. Pro Polynice legatus de repetendo regno ad Eteoclem Thebas missus, ab eo insidiis appetitus, viros quinquaginta solus superavit. Hinc reversus, & ad obsidionem urbis cum Adrasto & Polynice regressus à Menalippo Thebano vulneratus occubuit. Diomedis pater fuit, qui inde *Tydides* appellatur, Æ. 1. 101.

480. *Parthenopæus, & Adrasti, &c.*] *Parthenopæus*, Atalantæ & Meleagri filius, Arcadibus imperavit: reversus ex Thebano bello incolumis, ad Trojam deinde occubuisse dicitur. *Adrastus*, rex Argivorum, socer Tydei & Polynicis: qui magno amisso exercitu obsidionem Thebarum omittere coactus est, & in patriam fugienti similis redire, unde *pallens* hìc dicitur.

481. *Caduci Dardanidæ.*] De *Dardanidis*, Trojanis, Æ. 1. 239. *Caduci*, mortui, cadentes: unde *cadavera*, & *caducum fulmen* apud Horat. l. 3. 4. 44.

483. *Glaucumque, &c.*] Versus ex Homero expressus, qui tres illos duces enumerat inter Trojanorum auxiliares, Iliad. 17. 216. Γλαυκόν τε, Μέδοντά τε, Θερσίλοχόν τε. Unde arguas Nascimbænum, qui suspicatur *Mydona* legendum esse, quia Medontis nullam inter Trojanos fieri mentionem meminit. *Glaucus*, Hippolochi filius, Bellerophontis nepos, Lyciorum dux cum Sarpedone. Is in auxilium Trojanis venit, & cum Diomede congressus, inita amicitia cum eo arma aurea æreis commutavit, Iliad. 6. 119. Hic quando obierit, non liquet. *Thersilochus*, inter duces Pæonum, ex Macedonia Thraciæ confini, occisus est ab Achille, Iliad. 21. 209. *Tres Antenoridas*, Antenoris filios, Il. 11. 59. Τρεῖς τ' Ἀντηνορίδας, ibidemque appellantur, Polybus, Agenor, Acamas, qui ad pugnam Hectoris & Æneæ socii descenderunt. *Polybœtes*, apud Homerum inter Trojanos non reperitur; sed inter Græcos *Polypœtes*, Pirithoi filius. De *Cerere*, Ecl. 5. 79. *Idæus* auriga fuit & armiger Priami regis, de quo Iliad. 24. 470.

Et

Et conferre gradum, et veniendi discere causas.
At Danaûm proceres, Agamemnoniæq; phalanges,
Ut vidêre virum fulgentiáq; arma per umbras,
Ingenti trepidare metu: pars vertere terga,
Ceu quondam petiêre rates: pars tollere vocem
Exiguam: inceptus clamor frustratur hiantes.
Atque hìc Priamidem laniatum corpore toto
Deïphobum vidit, et lacerum crudeliter ora;
Ora, manúsque ambas, populatáque tempora raptis
Auribus, et truncas inhonesto vulnere nares.
Vix adeò agnovit pavitantem, et dira tegentem
Supplicia, et notis compellat vocibus ultro: [cri,
'Deïphobe armipotens, genusalto à sanguine Teu-
'Quis tam crudeles optavit sumere pœnas?
'Cui tantum de te licuit? Mihi Fama supremâ
'Nocte tulit, fessum vastâ te cæde Pelasgûm
'Procubuisse super confusæ stragis acervum.
'Tunc egomet tumulum Rhœteo in littore inanem
'Constitui, et magnâ Manes ter voce vocavi.
'Nomen et arma locum servant. Te, amice, nequivi
'Conspicere, et patriâ decedens ponere terrâ.' [est:
Atq; hic Priamides: 'Nihil ô tibi, amice, relictum
'Omnia Deïphobo solvisti, et funeris umbris:

et admovere pedem propius, *et petere causas cur venerit. Sed duces Græcorum, et turmæ Agamemnonis, quando viderunt Æneam et arma splendentia inter tenebras: cœperunt tremere magno timore: pars obvertere dorsum, quemadmodum olim cucurrerunt* ad *naves: pars emittere parvam vocem, clamor inceptus fallit hiantes.*

Atque hic vidit Deïphobum, filium Priami, discerptum omnibus membris, immaniter laceratum circa os: circa *os, et utramque manum, et tempora spoliata sectis auribus, et nasum truncatum indecoro vulnere. Itaque difficile agnovit trementem, et occultantem turpes plagas; et prior alloquitur* eum *voce cognita:* 'O Deï-
'phobe bellicose, soboles è nobili
'sanguine Teucri: quis ausus
'est exigere de te tam dirum
'supplicium? cui tantum li-
'cuit contra te? Rumor per-
'tulit mihi, te ultima nocte
'Trojæ *lassum multa strage*
'*Græcorum obiisse super cumu-*
'*lum confusorum cadaverum.*
'*Tunc ego ipse erexi* tibi *in li-*
'*tore Rhœteo sepulcrum vacuum, et appellavi ter magno clamore animam tuam: locus servat nomen et*
'*arma* tua. *Non potui, ô amice, te videre, et abiens tumulare* in *patria tellure.*'

Tum vero filius Priami dixit: '*Nihil prætermissum est à te, ô amice: omnia exhibuisti* officia *Deï-*
'*phobo, et umbræ cadaveris:*

NOTÆ.

489. *Agamemnoniæque phalanges.*] *Phalanx*, agmen proprie Macedonum fuit, constans octo peditum millibus, qui consertis clypeis pressisque ordinibus pugnabant. Hic pro quolibet agmine ac multitudine sumitur. De *Danais*, Æn. 1. 34. De *Agamemnone*, Græcorum ad Trojam duce, Æ. 3. 54.

492. *Ceu quondam petiere rates.*] Achille, propter ereptam sibi ab Agamemnone Brisëida, à Græcorum exercitu absente: Trojani Græcos immissis ignibus ad naves usque fugaverunt, Hectore duce, Iliad. 15. 326.

495. *Deïphobum.*] Priami filium, post mortem Paridis Helenæ maritum, Æ. 2. 310. De *Helena*, aliqua diximus, Æ. 1. 654. cætera infra, v. 511. De *prodito ab ea Deïphobo*, Æ. 2. 567. Et sic eum à Menelao necatum esse testatur Dictys Cretensis.

500. *Teucri, &c.*] De eo, Æ. 1. 239. *Pelasgi*, Græci, Æ. 1. 628. *Rhœteum & Sigeum*, Troadis promontoria fuere duo, in Hellespontum excurrentia: in Rhœteo sepulcrum Ajacis, in Sigeo sepulcrum Achillis fuit. At quia loca illa tum à Græcis tenebantur, cum inde fugit Æneas, existimo *Rhœteum* hic sumi pro toto Troadis litore, cujus in parte meridionali clam Æneas classem ædificavit, apud Antandrum, Æ. 3. 6.

505. *Tumulum inanem, &c.*] *Honorariam*, qualis statuebatur iis, quorum corpora haberi non poterant: idque sufficiebat, ut humati dicerentur, & essent à centum annorum errore liberi. De *inclamatione* ad sepulcrum diximus in funere Polydori, Æ. 3. 62.

507. *Nomen et arma, &c.*] Commutatio: pro, *locus servat nomen et arma*. Porro *arma* vel *sculpta* intelligit in tumulo: vel *vera*, olim fortasse dono Æneæ data à Deïphobo servataque, ut Æ. 1. 654. pallam Helenæ, & sceptrum Iliones. *Nomen* autem Deïphobi illi loco inditum fuisse non jam liquet ex ullis scriptoribus. *Te, amice.*] *Te*, omissa ellisione, corripitur more Græcorum, sequente vocali.

510. *Funeris umbris.*] *Funus*, non pro sacris ac ceremonia funebri, sed pro ipso cadavere hic sumitur: ut Æ. 9. 491. *Quæ nunc artus, avulsaque membra, Et funus lacerum tellus habet.*

‘ *ſed ſors mea & pernicioſum crimen* Helenæ *Lacedæmoniæ obruerunt me his pœnis: illa reliquit* mihi *hæc inſignia. Scis enim quomodo traduxerimus ultimam noctem in falſa lætitia; & oportet* nos *nimis recordari: quando equus fatalis venit aſcenſu ſuper alta Pergama, & gravidus induxit in utero milites armatos. Illa fingens choreas, ducebat circa ſacra Bacchi* fœminas *Phrygias furioſas: ipſa in medio attollebat magnam tædam, & ex alta arce invitabat Græcos. Tunc funeſtus lectus tenebat me fatigatum curis & obrutum ſomno: & jucunda ac profunda quies, ſimiliſque morti tranquillæ, oppreſſit me decumbentem. Interim digna uxor aufert arma omnia domo, & ſubtraxerat capiti* meo *gladium fidelem. Vocat Menelaum intra domum & aperit januam. Nempe exiſtimans hoc magnum fore donum amanti* marito, *& ſic infamiam veteris malitiæ poſſe deleri. Quid detineo* te? *irruunt in cubiculum: additur ſimul* iis *comes Ulyſſes incitator criminum. Dii reddite talia Græcis, ſi imprecor* iis *ſupplicia juſto ore.*

‘ Sed me fata mea et ſcelus exitiale Lacænæ
‘ His merſêre malis: illa hæc monumenta reliquit.
‘ Namque ut ſupremam falſa inter gaudia noctem
‘ Egerimus, nôſti: et nimium meminiſſe neceſſe eſt:
‘ Cùm fatalis equus ſaltu ſuper ardua venit
‘ Pergama, et armatum peditum gravis attulit alvo.
‘ Illa chorum ſimulans Evantes orgia circùm
‘ Ducebat Phrygias: flammam media ipſa tenebat
‘ Ingentem, et ſummâ Danaos ex arce vocabat.
‘ Tum me confectum curis, ſomnóque gravatum
‘ Infelix habuit thalamus, preſsítque jacentem
‘ Dulcis et alta quies, placidæque ſimillima morti.
‘ Egregia interea conjux arma omnia tectis
‘ Emovet, et fidum capiti ſubduxerat enſem.
‘ Intra tecta vocat Menelaum, et limina pandit.
‘ Scilicet id magnum ſperans fore munus amanti,
‘ Et famam extingui veterum ſic poſſe malorum.
‘ Quid moror? irrumpunt thalamo, comes additur
‘ Hortator ſcelerum Æolides. Dii talia Graiis [unà
‘ Inſtaurate, pio ſi pœnas ore repoſco.

NOTÆ.

511. *Lacænæ.*] Helenæ Lacedæmoniæ. De *Lacænæ* appellatione, *Æ.* 2. 601. De *ejus ortu*, *Æ.* 1. 654. Hæc, Leda *Spartani* regis Tyndarei uxore & Jove genita: à Theſeo primum rapta eſt: per Caſtorem ac Pollucem fratres ſuos ex ejus poteſtate liberata, Menelao deinde nupſit Mycenarum regis filio; qui mortuo Tyndareo, Caſtore, ac Polluce, in regnum Spartanum ſucceſſit: inde rapta à Paride, & Trojam deducta, decennii bello repetita eſt. Occiſo ſub obſidionis finem Paride, nupſit Deïphobo, Paridis fratri. Quid deinde ipſi capta Troja contigerit, ambiguum eſt. Vulgo dicitur in gratiam cum Menelao rediiſſe, & cum eo variis acta erroribus appulſa in Ægyptum: unde iterum navigans, incolumis cum marito Spartam rediit, ubi poſtea ſepulti ſunt in Menelai delubro, Therapnis, quæ urbs eſt Laconiæ. Longe alia ſors illius à Pauſania in Laconicis refertur ex Rhodiorum monumentis. Ait enim Helenam, mortuo Menelao, Sparta pulſam, ad Polyxo Argivam, neceſſariam ſuam, Tlepolemi Rhodii regis uxorem, Rhodum confugiſſe: Polyxo memorem necis viri ſui, qui ad Trojam occiſus à Sarpedone fuerit, ancillas in eam furiarum habitu immiſiſſe, quæ illam dum lavaret comprehenſam laqueis ſuſpenderint. Alii aliter.

515. *Saltu.*] *Æ.* 2. 237. *Scandit fatalis machina muros.* Quia cum anguſtiores eſſent portæ, diruendi muri fuerant, ut equus in urbem induceretur. Ibid. 234. *Dividimus muros, &c.*] De *Pergamis*, *Æ.* 1. 470.

517. *Evantes orgia, &c.*] Menelaus Odyſſ. 4. 277. narrat Helenam ter equum circumluſtraſſe, Græcorum ſingulos duces nomine appellantem: unde Virgilius finxit illos Baccharum choros *Evantes* Baccho dictæ ſunt, Bacchi comites fœminæ. *Evan*, Εὐάν, aut *Evius*, Εὔιος, ipſe Bacchus: ab *evoë*, vel *evohe*, εὐοῖ, quæ Bacchantium in Bacchi honorem acclamatio eſt. Hujus vocis origo varia refertur. Heſychius ait *Evan* Indis *hederam* eſſe, qua Bacchus de Indis triumphans haſtam implicuit. Alii dictum putant quaſi εὖ οἱ, *bene illi*, aut εὖ υἱῷ, *bene fili*: quod bello Giganteo primus Deorum Gigantem interfecerit in leonem verſus, unde ſic illi acclamarit Jupiter pater. De *Baccho*, Ecl. 5. 29. De *Bacchis* fœminis, & *orgiis* Bacchi ſacris, *Æ.* 4. 301. De *Phrygia*, *Æ.* 1. 385. De *Danais*, *Æ.* 1. 34. De *thalamo*, ſupra v. 280.

529. *Æolides.*] Nomen Ulyſſi probroſum: quo, non legitimus Laërtæ filius dicitur; ſed Anticleæ, Laërtæ uxoris, ex Siſypho Æoli filio, *Æ.* 3. 272. De *Graiis*, Græcis, G. 2. 16. *Inſtaurate*, reponite, renovate, rurſus facite, eorum in pœnam.

'Sed te qui vivum caſus, age, fare viciſſim,
'Attulerint: pelagíne venis erroribus actus?
'An monitu Divûm? an quæ te fortuna fatigat,
'Ut triſtes ſinè ſole domos, loca turbida, adires?'
Hac vice ſermonum roſeis Aurora quadrigis
Jam medium æthereo curſu trajecerat axem,
Et fors omne datum traherent per talia tempus.
Sed comes admonuit, brevitérq; affata Sibylla eſt:
'Nox ruit, Ænea, nos flendo ducimus horas.
'Hìc locus eſt, partes ubi ſe via findit in ambas.
'Dextera, quæ Ditis magni ſub mœnia tendit:
'Hàc iter Elyſium nobis: at læva malorum
'Exercet pœnas, et ad impia Tartara mittit.'
Deïphobus contrà: 'Ne ſævi, magna ſacerdos:
'Diſcedam: explebo numerum, reddárq; tenebris.
'I decus, i, noſtrum: melioribus utere fatis.'
Tantum effatus, et in verbo veſtigia torſit.
Reſpicit Æneas ſubitò; et ſub rupe ſiniſtra
Mœnia lata videt, triplici circumdata muro:
Quæ rapidus flammis ambit torrentibus amnis
Tartareus Phlegethon, torquétque ſonantia ſaxa.
Porta adverſa, ingens, ſolidóque adamante columnæ.

'At age, die viciſſim, quinam
'caſus te adduxerunt huc vi-
'ventem: an venis pulſus er-
'roribus maris, an juſſu Deo-
'rum, an aliqua alia ſors te
'adigit, ut venias in ſedes
'mœſtas abſque luce, & ad
'loca tumultuoſa?'

In *hac viciſſitudine colloquii Aurora rubicundis equis in aërio decurſu jam tranſierat medium cœlum: & forte traducerent in talibus omne tempus conceſſum. Sed comes Sibylla admonuit, & breviter locuta eſt:* 'O Ænea, nox appropе-
'rat, nos traducimus horas lu-
'gendo. Hìc eſt locus, ubi
'via ſecat ſe in duas partes.
'Dextra eſt, quæ extenditur
'uſque ad palatium magni Plu-
'tonis: per hanc iter eſt nobis
'ad Elyſium: at ſiniſtra con-
'tinet ſupplicia impiorum, &
'ducit ad Tartara ſcelerata.'
Contra Deiphobus ait: 'Ne
'iraſcare, ô magna vates, abi-
'bo: concludam ſermonem, &
'redibo in tenebras. I, noſtra
'gloria, i; ſequere fata felici-
'ora.' Hoc *ſolum locutus* eſt, *& in* ipſo *ſermone deflexit greſſum.*

Æneas reſpexit ſtatim, & ſub rupe ſiniſtra cernit ſpatioſam urbem, cinctam tribus muris: quam Tartareus Phlegethon, rapidus fluvius, circuit ignibus torrentibus, & volvit ſaxa ſonantia. Porta oppoſita magna eſt, *& columnæ ex adamante duriſſimo*;

NOTÆ.

535. *Roſeis Aurora quadrigis Jam, &c.*] De *Aurora*, ejuſque *quadrigis* aut *bigis*, G. 1. 249. Hic diſſentire cogor à reliquis propemodum interpretibus, & cum Donato ſentire, *medium diem* hic ſignificari non *mediam noctem*. Quicquid enim dicant Gellius aliique, de variis dierum initiis ac dimenſionibus apud varias gentes: nullum dubium eſſe poteſt, ubi Virgilius dies ſuos ortu Solis occaſuque definit. Tenendum autem id quod à Cerdano affertur, ex libro Plutarchi de genio Socratis: *tempus datum* & conceſſum ad ejuſmodi inferorum perluſtrationem, fuiſſe *noctium duarum & unius diei*. At Æneas ſacrificia perfecit ſuperiore tota nocte, v. 252. *Tum Stygio Jovi nocturnas inchoat aras.* Viam inferorum ingreſſus eſt ſub ipſum Solis & lucis ortum, v. 255. *Ecce autem primi ſub lumina Solis & ortus.* Nunc emenſa media itineris parte, certe non poteſt eſſe niſi dies media, jam in noctem vergens: veſpertinum illud tempus totum & noctis ſecundæ partem aliquam traducit perluſtrando Elyſio: atque ita redibit ad ſuos nocte altera quam ab iis diſceſſerat. Igitur *Aurora* hic diem ſignificat. Et vero Donatus ac Lætus notant, Auroram, cum quadrigis invehitur, pro Sole accipi. Deinde, *nox ruit*, Æ. 8. 369. ſignificat, *nox accedit, venit*: ergo & hic eodem ſenſu accipi nihil vetat.

541. *Ditis, &c.*] De *Dite*, Plutone. G. 4. 467. De *Elyſio*, infra, v. 638.

545. *Explebo numerum, reddarque, &c.*] Multæ in hæc verba afferuntur parum ſanæ interpretationes: hæ ſaniſſimæ. 1. Simplicior. *Diſcedam, & implebo numerum turbæ à qua diſceſſi, ut te alloquerer*: erat nempe inter bellicoſos viros Deïphobus. 2. Doctior; & juxta Platonis mentem, qui ſingulis animis, antequam alia in corpora remigrarent, certos quoſdam aſſignabat purgationis annos, ut dicitur infra, v. 739. Quocirca ſenſus erit; *Diſcedam, impleturus numerum annorum purgationis, quæ fit his in tenebris.* 3. Verior, ut puto: *Diſcedam. Sine modo expleam orationis meæ, quam incepi, numerum & periodum.* Quam ſtatim ita terminat: *I decus, i, noſtrum, &c.*

549. *Mœnia . . . muro, &c.*] Munimenta arcis videt, triplici muro conſtantia. De *Phlegethonte*, ſupra, v. 323.

552. *Adamante columnæ.*] Non ad ornatum, ſed ad duritiem exprimendam communi Græ-

ita *ut nullum robur hominum, non ipſi ſuperi poſſint evertere* eam *ferro. Turris ferrea ſurgit in altum: et Tiſiphone ſedens, cuncta pallio ſanguinolento, cuſtodit limen vigil et noctu et die. Hinc* cœperunt *audiri gemitus, et reſonare crudeles ictus: præterea ſtridor ferri et tractorum vinculorum. Æneas ſtetit, et ſtupefactus attendit ad ſtrepitum.* 'Quæ ſunt illic 'ſpecies criminum, dic ô virgo, 'aut quibus ſuppliciis crucian- 'tur? unde tantus planctus 'ſurgit *in auras?*' *Tunc Vates ſic cœpit loquî:* 'Clariſſi- 'me dux Trojanorum, nulli 'puro faſeſt ſubire portam im- 'piam: ſed quando Hecate 'præpoſuit me ſylvis infernis; 'ipſa mihi declaravit ſupplicia 'conſtituta *à Diis, et duxit* 'me per omnia. *Rhadaman-* 'thus Creten*ſis* obtinet hoc ſæ- 'viſſimum imperium: et punit, 'et audit fraudes, et cogit fa- 'teri quæcunque facinora pa- 'trata unuſquiſque per vitam 'protulit uſque *ad tardam* 'mortem, gaudens vana ſimu- 'latione. *Statim Tiſiphone* 'vindex armata flagro verbe- 'rat ſontes illudens, et ſiniſtrâ 'manu *incutiens* ſævos ſerpen- 'tes, *appellat crudelem turbam* 'ſororum.'

Vis ut nulla virûm, non ipſi exſcindere ferro
Cœlicolæ valeant: ſtat ferrea turris ad auras:
Tiſiphonéque ſedens, pallâ ſuccincta cruentâ,
Veſtibulum inſomnis ſervat noctéſque diéſque.
Hinc exaudiri gemitus, et ſæva ſonare
Verbera: tum ſtridor ferri, tractæque catenæ.
Conſtitit Æneas, ſtrepitúmq; exterritus hauſit:
'Quæ ſcelerum facies, ô virgo, effare, quibúſve
'Urgentur pœnis? quis tantus plangor ad auras?'
Tum vates ſic orſa loqui: 'Dux inclyte Teucrûm,
'Nulli fas caſto ſceleratum inſiſtere limen:
'Sed me cùm lucis Hecate præfecit Avernis,
'Ipſa Deûm pœnas docuit, pérq; omnia duxit.
'Gnoſſius hæc Rhadamanthus habet duriſſima re-
'Caſtigátque, audítq; dolos; ſubigítq; fateri [gna:
'Quæ quis apud ſuperos, furto lætatus inani,
'Diſtulit in ſeram commiſſa piacula mortem.
'Continuò ſontes ultrix accincta flagello
'Tiſiphone quatit inſultans: torvóſque ſiniſtrâ
'Intentans angues, vocat agmina ſæva ſororum.'
Tum demum horriſono ſtridentes cardine ſacræ
Panduntur portæ. 'Cernis, cuſtodia qualis
'Veſtibulo ſedeat? facies quæ limina ſervet?
'Quinquaginta atris immanis hiatibus Hydra
'Sævior intus habet ſedem: tum Tartarus ipſe
'Bis patet in præceps tantùm, tendítq; ſub umbras,

Tunc denique portæ aperiuntur ſtridentes horriſono cardine. Pergit Sibylla: 'Vides, *quale ſatelli-* 'tium ſedeat *in veſtibulo? quale ſpectrum occupet poſtes? Hydra crudelior intus habet ſedem, horribi-* 'quinquaginta *fauc.bus. Præterea ipſe Tartarus bis tantum deſcendit in profundum, et extenditur ſu-* 'umbras,

NOTÆ.

cis Latiniſque proverbio, quo *dura* omnia & firma, *adamantina* dicuntur. De *Tiſiphone*, una Furiarum, G. 3. 552. De *palla*, pallio muliebri, Æ. 1. 52.

564, *Hecate, &c.*] De *Hecate*, Æ. 4. 510, 511. De *lucis Avernis*, ſupra, v. 237. De *Rhadamantho*. v. 431. De *Gnoſo*, urbe Cretæ inſulæ, Æ. 3. 104.

568. *Furto inani.*] *Secretis delictis:* ideo *inanibus*, quia Deo nota ſunt, & poſt mortem punienda. *Furtum* autem dicitur quicquid clam & furtim committitur. Sic adulteria Martis vocantur *dulcia furta*, G. 4. 346. Et Paſiphaë dicitur *ſuppoſita furto*, ſupra, v. 24.

572. *Agmina ſæva ſororum.*] Furiæ tantum tres numerantur, *Tiſiphone*, *Alecto*, *Megæra*, de quibus G. 3. 552. Notat tamen Cerdanus vulgo apud poëtas *agmen* & *agmina* vocari, à Seneca, *turbam*; à Statio, *aciem*. Exiſtimat factum ad ſignificandas earum multiplices iras. Addo ego fortaſſe tres tantum Furias principes privatis nominibus appellari, quibus aliæ complures quaſi miniſtræ ſubſerviant. De *cardine portarum*, Æ. 1. 452. De *veſtibulo*, ſupra, v. 273.

576. *Immanis hiatibus hydra.*] Hæc, vel alia eſt ab hydra Lernæa, occiſa ab Hercule, quam in inferorum veſtibulo jam Æneas vidit, v. 287. Vel, ſi eadem eſt, huc illuc vagatur per inferos, & ad cruciandos impios varias in partes mittitur, quemadmodum Furiæ thalamos habent eodem in veſtibulo, v. 280. cum tamen Tiſiphone hic in Tartaro ſontes cruciet. Dicitur hydra *ſævior*, id eſt, crudelior reliquis Tartari cuſtodibus, qui limina ſervant. De *Hydra*, Æ. 8. 300. De *Tartaro*, profundiſſimo inferorum loco, ſupra, v. 134.

'Quantus

‘ Quantus ad æthereum cœli ſuſpectus Olympum.
‘ Hic genus antiquum Terræ, Titania pubes,
‘ Fulmine dejecti, fundo volvuntur in imo.
‘ Hìc et Aloïdas geminos, immania vidi
‘ Corpora: qui manibus magnum reſcindere cœlum
‘ Aggreſſi, ſuperíſque Jovem detrudere regnis.
‘ Vidi et crudeles dantem Salmonea pœnas,
‘ Dum flammas Jovis et ſonitus imitatur Olympi.
‘ Quatuor hic invectus equis et lampada quaſſans,
‘ Per Grajûm populos mediæque per Elidis urbem
‘ Ibat ovans, Divûmque ſibi poſcebat honorem:
‘ Demens! qui nimbos et non imitabile fulmen
‘ Ære et cornipedum curſu ſimulârat equorum.
‘ At pater omnipotens denſa inter nubila telum
‘ Contorſit (non ille faces, nec fumea tædis
‘ Lumina) præcipitémque immani turbine adegit.
‘ Necnon et Tityon, Terræ omniparentis alu-
‘ mnum,
‘ Cernere erat: per tota novem cui jugera corpus
‘ Porrigitur; roſtróque immanis vultur obunco
‘ Immortale jecur tundens, fœcundáque pœnis
‘ Viſcera, rimatúrque epulis, habitátque ſub alto
‘ Pectore: nec fibris requies datur ulla renatis.
‘ Quid memorem Lapithas, Ixiona, Pirithoúmq;?

‘ *quantus eſt proſpectus* inde *ad*
‘ *æthereum cœli Olympum. Illis juventus Titania, antiqua ſoboles Terræ, proſtrati*
‘ *fulmine verſantur in imo fundo. Illic vidi quoque geminos filios Aloëi, vaſta corpora: qui ſuſceperant evertere*
‘ *manibus magnum cœlum, &*
‘ *expellere Jovem è regnis ſupernis. Vidi etiam Salmonea ſolventem duras pœnas,*
‘ *quia imitatus* fuerat *ignes*
‘ *Jovis et tonitru cœli. Ille*
‘ *vectus quatuor equis, et quatiens tædam, currebat exultans per gentes Græcorum, et*
‘ *per mediam urbem Elidis, &*
‘ *exigebat ſibi cultum divinum:*
‘ *inſanus qui imitabatur* curru
‘ *æreo & impetu equorum nimbos & tonitru non imitabile.*
‘ *Sed pater omnipotens vibravit fulmen per opaca nubila*
‘ *(non ille* quidem *faces, et lumina fumida tædarum,* ut
‘ Salmoneus) *et vaſto turbine*
‘ *proſtratum tranſfixit. Videre*
‘ *erat etiam Tityum filium Terræ omniparentis: cujus corpus extenditur per tota novem*
‘ *jugera: & immanis vultur*
‘ *fodicans adunco roſtro jecur*
‘ *perpetuum, et viſcera fœcunda* ad *pœnas, ſcrutatur ea* ad *cibum; & manet intra profundum*
‘ *pectus: nec ulla quies permittitur fibris repullulantibus. Cur commemorem Lapithas, Ixiona, et Pi-*
‘ *rithoûm?*

NOTÆ.

579. *Quantus . . . ſuſpectus, &c.*] *Suſpectus* ſubſtantivum nomen hic apparet, non adjectivum, hoc ſenſu: tam profundus eſt Tartarus, quantus eſt conſpectus ſpatii à terra ad cœlum, vel ab ipſo Tartaro ad cœlum. Expreſſus eſt hic locus ex Homero, Iliad. 8. 16. & Heſiodo, in Theogon. 720. ubi Tartarus tantum ſub terra eſt, ὅσον ἐρανός ἐς' ἀπὸ γαίης, *quantum cœlum eſt à terra.*

580. *Titania pubes.*] Gigantes, Titanis ac Terræ filii, de quibus, Æ. 4. 179.

582. *Aloïdas.*] Otum & Ephialtem Neptuni liberos ex Iphimedia, Aloei Terræ ac Titanis filii uxore: hos nono ipſo ætatis anno novem cubitis latos, novem ulnis altos Homerus facit, Odyſſ. 11. 304. itaque in pugna Gigantum ab Apolline ſagittis fuiſſe confixos, antequam ad pubertatem pervenirent.

585. *Salmonea, &c.*] *Salmoneus*, Σαλμωνεὺς, vel Deucalionis Elidenſis, vel Æoli filius fuit: certe in Elide regnavit, Peloponneſi maritima & occidentali regione. Hic æreis in pontibus ac tabulatis quadrigas impellens, faces jactabat in ſubditos: ut Jovem in Elide ludis maxime Olympicis honoratum ſimularet. Ideo à Jove fulmine ictus eſt. *Mediæque per Elidis urbem:* pro *mediamque per Elidis urbem.* De *Olympo* monte, G. 5. 56. De *Elide*, G. 1. 59.

595. *Tityon, &c.*] *Tityus*, Jove natus, & Elara Orchomeni filia: quam cum Jupiter vitiaſſet, Junonis metu occultavit in terra, unde erumpens Tityus Gigantea ſpecie, Terræ filius creditus eſt: ideo à Virgilio *alumnus* ejus, non filius dicitur. Hic ab Apolline ſagittis interfectus eſt, quod Latonæ vim paraſſet. Hanc ejus menſuram & ſupplicium Virgilius accepit ab Homero, Odyſſ. 11. 576. Eadem etiam Prometheo pœna ab aliis tribuitur.

601. *Lapithas, &c.*] De *Lapithis*, immani Theſſaliæ gente, quorum tamen ſcelus nullum ſingulare narratur, G. 2. 456. De *Ixione*, eorum rege, qui ob tentatam Junonis pudicitiam, rotæ apud inferos alligatus eſt, G. 3. 38. De Pirithoo, qui Ixionis filius fuit, aut Jovis ex Dia Ixionis uxore; quique Proſerpinam rapere ex inferis aggreſſus, à Cerbero devoratus eſt, ſupra, v. 393. infra, v. 617. His duplex ſupplicium aſſignatur, timor ſaxi imminentis, & mediis in epulis fames.

' *ſuper quos nigrum ſaxum jam-*
' *jam lapſurum & ſimile ca-*
' *denti impendet. Fulcra au-*
' *rea ſplendent* in *lætis lectis*
' *altis, & convivia parata an-*
' *te ora* cum *abundantia rega-*
' *li: maxima Furiarum ac-*
' *cumbit prope, & vetat tan-*
' *gere menſas manibus, & ſur-*
' *git erigens facem, & vocife-*
' *ratur ore. Illic, ii quibus*
' *fratres odioſi* fuerunt, *dum*
' *vita durabat, aut pater ver-*
' *beratus, aut dolus fabricatus*
' *clienti; aut qui ſoli incubue-*
' *runt opibus partis, nec dede-*
' *runt partem* earum *ſuis, quæ*
' *turba maxima eſt; & qui*
' *occiſi* ſunt *propter adulterium,*
' *& qui ſecuti* ſunt *bella in-*
' *juſta, nec timuerunt violare*
' *fidem* datam *dominis:* illi
' *incluſi expectant ſupplicium.*
' *Nec petas doceri quale ſup-*
' *plicium* expectent, *aut quis*
' *modus & quæ ſors damnave-*
' *rit eos. Alii verſant magnum*
' *ſaxum, & pendent diſtenti*
' *radiis rotarum. Miſer The-*

' Quos ſuper atra ſilex jamjam lapſura, cadentiq;
' Imminet aſſimilis. Lucent genialibus altis
' Aurea fulcra toris, epulæque ante ora paratæ
' Regifico luxu: Furiarum maxima juxtà
' Accubat, et manibus prohibet contingere menſas.
' Exſurgítque facem attollens, atque intonat ore.
' Hìc quibus inviſi fratres, dum vita manebat,
' Pulſatúſve parens, et fraus innexa clienti;
' Aut qui divitiis ſoli incubuêre repertis,
' Nec partem poſuêre ſuis, quæ maxima turba eſt:
' Quique ob adulterium cæſi, quíque arma ſecuti
' Impia, nec veriti dominorum fallere dextras,
' Incluſi pœnam expectant. Ne quæredoceri
' Quam pœnam, aut quæ forma viros fortunáve
' Saxum ingens volvunt alii, radiiſq; rotarum [merſit.
' Diſtricti pendent. Sedet, æternúmque ſedebit
' Infelix Theſeus; Phlegyáſque miſerrimus omnes
' Admonet, et magnâ teſtatur voce per umbras:
' Diſcite juſtitiam moniti, et non temnere Divos.'
' Vendidit hic auro patriam, dominúmq; potentem
' Impoſuit: fixit leges pretio atque refixit.

' *ſeus ſedet, & perpetuo ſedebit, & Phlegyas miſerrimus admonet omnes, & teſtatur magno clamore in-*
' *ter tenebras:* ' *Diſcite* toties *admoniti æquitatem, & non ſpernere Deos.*' *Hic prodidit patriam pecu-*
' *niâ, & ei impoſuit tyrannum ferocem: tulit & ſuſtulit leges pretio.*

NOTÆ.

603. *Genialibus toris.*] Quales lecti nuptiales; qui *geniales* à *generando* dicuntur, vel à *genio*, vitæ ac lætitiæ præſide, de quo Ecl. 4. 63. unde *geniale* appellatur quidquid lætum eſt, ut G. 1. 302. *Invitat genialis hyems.*

616. *Saxum ingens, &c.*] Indicat Siſyphum, Æoli filium, latrociniis infamem: de quo G. 3. 39. *Radiiſque rotarum, &c.* Indicat Ixionem, de quo G. 3. 38. quem quia alteri ſupplicio jam addixit, v. 601. pluribus affectum ſupplicíis probabile eſt.

617. *Æternumque ſedebit infelix Theſeus.*] *Theſeus*, de quo ſupra, v. 28. Et *Pirithous*, de quo, v. 392. amicitia conjunctiſſimi, dicuntur inferos adiiſſe, ut inde Proſerpinam raperent: & Pirithous quidem à Plutone datus eſſe Cerbero devorandus: Theſeus autem remanſiſſe in vinculis: donec ab Hercule liberatus ſit. At Theſeus poſt mortem cum rediiſſet ad inferos, lapidi affixus eſt, ubi æternum ſederet, in pœnam impii olim ſuſcepti itineris. Ita fabulæ. Sed aiunt hiſtoriæ, & Theſeum & Pirithoum conatos quidem rapere filiam Aidonei, qui Græcis Pluto eſt, Moloſſorum ſive Theſprotorum in Epiro regis, eamque vocatam Proſerpinam, matrem ejus Cererem, canem, cui objectus fuit Pirithous, Cerberum; poſtea Theſeum in gratiam Herculis ab Aidoneo dimiſſum eſſe: idque contigiſſe ad Cichyrum amnem & Achesuſiam paludem, de qua v. 323. teſtatur Pauſanias in Atticis.

618. *Phlegyaſque miſerrimus, &c.*] Ambigua eſt hujus loci ſententia, vel *Theſeus miſerrimus admonet omnes Phlegyas:* vel *Phlegyas miſerrimus omnes admonet. Phlegyæ*, Bœotiæ juxta Orchomenum populi fuerunt, rapinis inſignes: qui aggreſſi templum Apollinis Delphicum diripere, fulminibus, terræ motibus & peſtilentia poſtmodum abſumpti ſunt, ex Pauſania in Bœoticis. Hos alii inſulanos fuiſſe perhibent circa Theſſaliam, à rege Phlegya ſic dictos: qui ob frequentem contemptum Deorum, à Neptuno immiſſo diluvio deleti ſunt. *Phlegyas*, Martis filius, rex fuit Lapitharum in Theſſalia, Ixionis ſecundùm aliquos pater & Coronidis Nymphæ: hæc cum ex Apolline Æſculapium peperiſſet; dicitur pater templum Apollinis incendiſſe, ideoque ſagittis ab Apolline detruſus fuiſſe ad inferos. Atque hæc ſententia mihi videtur potior, quid enim Theſeo cum Phlegyis populis?

622. *Fixit leges, &c.*] Condidit, tulit. Metaphora ducta à conſuetudine, qua leges in æs inciſæ *fixis* tabellis in publico proponebantur; quæ cum avellerentur, dicebantur *refigi*. De *Hymenæo*, nuptiali Deo, G. 3. 60.

' Hìc

'Hic thalamum invaſit natæ, vetitóſque hymenæos.
'Auſi omnes immane nefas, auſóque potiti.
'Non, mihi ſi linguæ centum ſint, oráque centum,
'Ferrea vox, omnes ſcelerum comprendere formas,
'Omnia pœnarum percurrere nomina poſſim.'
Hæc ubi dicta dedit Phœbi longæva ſacerdos:
'Sed jam age, carpe viam, et ſuſceptum perfice mu-
'Acceleremus, ait. Cyclopum educta caminis [nus:
'Mœnia conſpicio, atque adverſo fornice portas:
'Hæc ubi nos præcepta jubent deponere dona.'
Dixerat: et pariter greſſi per opaca viarum
Corripiunt ſpatium medium, foribúſq; propinquant.
Occupat Æneas aditum, corpúſque recenti
Spargit aquâ, ramúmque adverſo in limine figit.
His demum exactis, perfecto munere Divæ,
Devenêre locos lætos, et amœna vireta
Fortunatorum nemorum, ſedéſque beatas.
Largior hìc campos æther et lumine veſtit
Purpureo: Solémque ſuum, ſua ſidera norunt.
Pars in gramineis exercent membra palæſtris,
Contendunt ludo, et fulvâ luctantur arenâ:
Pars pedibus plaudunt choreas, et carmina dicunt.
Necnon Threïcius longâ cum veſte ſacerdos
Obloquitur numeris ſeptem diſcrimina vocum:

'Hic aggreſſus eſt pudicitiam 'filiæ, & nuptias prohibitas. 'Omnes auſi infanda crimina, '& executi conſilia. Si eſſent 'mihi centum linguæ, & centum ora, & vox ferrea, non 'poſſem complecti omnes ſpecies criminum, nec enumerare 'omnia nomina ſuppliciorum.'

Poſtquam longæva vates Apollinis protulit hæc verba, ait: 'Nunc autem age, ingredere viam, & perfice inceptum officium: properemus. 'Video muros fabricatos in 'fornacibus Cyclopum, & portas ſub oppoſito fornice: ubi 'Dii nos jubent deponere mu-'nera decerpta ex arbore.' *Sic locuta fuerat: & pariter ambulantes per tenebroſa ſpatia viarum invadunt medium iter, & appropinquant portis. Æneas occupat aditum, & aſpergit corpus recenti aqua, & affigit ramum in oppoſito limine.*

Denique his abſolutis, perſoluto munere Proſerpinæ, pervenerunt ad *loca læta, & prata jucunda, & ſedes beatas ſylvarum felicium. Hic aër ambit agros liberior & luce purpurea: et* incolæ *cognoſcunt ſuum Solem et ſua aſtra. Pars exercent corpora in herboſis locis, certant ludis, et luctantur in arena fulva. Pars agitant ſaltationes pedibus, et canum cantilenas. Vates etiam Thracius cum veſte longa canit numeris ſeptem diſcrimina ſonorum:*

NOTÆ.

630. *Cyclopum educta.*] De *Cyclopibus*, Æ. 3. 569. His cudendi ferri muniendarumque urbium inventio tribuitur. Quare hic ferrea & munita mœnia intellige. *Educta* dicuntur: non quaſi *elata* in altum; ſed quaſi ferro *ducta*, & *ductilia*, quod ſit id caminis & fornacibus.

631. *Mœnia.*] Palatium Plutonis & Proſerpinæ.

636. *Spargit aquâ.*] Vel quia pollutus aſpectu Tartari: vel quia ſacrum munus Proſerpinæ offert; ſolemnis autem in ſacris omnibus ablutio. *Spargit* vero duntaxat, non omnino *lavat:* de quo more, Æ. 4. 635.

638. *Locos lætus, &c.*] *Elyſium.* Locus erat piis apud inferos deſtinatus, deliciis omnibus affluens. Alii collocant in inſulis fortunatis, *Canaries*, ad latus occidentale Africæ, de quibus Æ. 4. 480. Alii in Hiſpania Bœtica, *Andalouſie, Granada.* Alii apud Indos. Alii in pratis aëriis, cœlum inter ac terram mediis. Nomen aliqui fingunt ab Elyſio quodam Eleutheri filio: aliqui ab ἴλυσις, *profectio*, quia illuc piorum animæ poſt obitum proficiſcantur; aliqui quaſi ἀ λύσιον *non ſolubile*, quia ſedes eſt animarum immortalium, quæ diſſolvi non poſſunt.

638. *Vireta.*] Loca ſunt herbarum arborumque viriditate amœna.

641. *Purpureo: Solemque, &c.*] *Lumine purpureo*, pulchro, Æ. 1. 595. *Solem* in Elyſio alium ſtatuit etiam Plato in Phædone.

642. *Gramineis palæſtris.*] *Palæſtra*, tam pro *ludo* ſumitur, quam pro *loco* ludis addicto. Hic pro *loco*. De *Palæſtra*, ſive *lucta*, Æ. 3. 280. in quo differat à *pugilatu*, Æ. 5. 401.

645. *Threïcius ſacerdos.*] *Orpheus*, Ecl. 3. 46. G. 4. 454. Multi fuere hujus nominis: ſed omnia uni tribuuntur, fabularum more. Dicitur ex Ægypto arcanas ceremonias primus tranſtuliſſe; tum lyræ ſolertia, & carminis ſuavitate præcelluiſſe: quo utroque nomine *longa cum veſte* inducitur, quæ & ſacerdotum fuit, & muſicorum.

646. *Numeris ſeptem, &c.*] Numeroſis cantibus perſonat citharam: quæ primo ſeptem chordis inſtructa memoratur, deinde novem, in honorem Muſarum. Hæc autem pulſabatur

Jámque

& ſonat eadem, modo digitis, modo plectro eburneo. Hìc eſt vetuſta propago Teucri, ſoboles clariſſima, heroes magnanimi, nati temporibus felicioribus: & Ilus, & Aſſaracus, & Dardanus fundator Trojæ. Miratur procul arma & currus virorum vacuos. Haſtæ ſunt fixæ in *terras & equi liberi paſcuntur paſſim in campis: amor curruum & armorum qui fuit viventibus, ſtudium quod* fuit *ciendi pugnas equos: idem manet* iis *depoſitis* ſub *terra.*

Ecce vides alios ad *dextram & ad ſiniſtram epulantes ſuper gramine, & cantantes in choro lætus cantilenas, in odorifera ſylva lauri: unde magnus Eridanus decurrit per ſylvam apud ſuperos. Hìc turba* eſt *eorum, qui certando pro patria tulerunt vulnera; & qui ſacerdotes puri* fuerunt, *dum vita durabat: & qui vates pii, ac locuti* res *dignas Apolline: aut qui ornaverunt vitam* humanam *per artes repertas* à ſe: *& qui reddiderunt alios memores ſui,* iis *benefaciendo. Capita horum omnium coronantur tæniâ candidâ. Quos circumſtantes Sibylla ſic allocuta eſt, præ cæteris Muſæum; nam magna turba*

Jámque eadem digitis, jam pectine pulſat eburno.
Hìc genus antiquum Teucri, pulcherrima proles,
Magnanimi heroës, nati melioribus annis :
Illúſque, Aſſaracúſque, et Trojæ Dardanus auctor.
Arma procul, currúſque virûm miratur inanes.
Stant terrâ defixæ haſtæ, paſſímque ſoluti
Per campos paſcuntur equi. Quæ gratia currûm
Armorúmque fuit vivis, quæ cura nitentes
Paſcere equos ; eadem ſequitur tellure repoſtos.
Conſpicit ecce alios dextrâ lævâque per herbam
Veſcentes, lætúmque choro pæana canentes,
Inter odoratum lauri nemus : unde ſupernè
Plurimus Eridani per ſylvam volvitur amnis.
Hìc manus, ob patriam pugnando vulnera paſſi:
Quíque ſacerdotes caſti, dum vita manebat :
Quíque pii vates, et Phœbo digna locuti :
Inventas aut qui vitam excoluêre per artes :
Quíque ſui memores alios fecêre merendo :
Omnibus his niveâ cinguntur tempora vittâ.
Quos circumfuſos ſic eſt affata Sibylla,
Muſæum ante omnes ; medium nam plurima turba

NOTÆ.

digitis, pectine, plectro: Nam *plectrum,* ſive arcum illum, quo fila perſtringuntur, à pectine diverſum eſſe oſtendit inventa Romæ Julii tertii temporibus marmorea Orphei ſtatua, quæ ſiniſtra manu citharam, dextra pectinem tenebat, teſte Naſcimbæno.

650. *Aſſaracuſque, &c.*] De hac Trojanorum regum ſerie, G. 3. 35. De *Dardano,* Æ. 3. 167.

657. *Pæana.*] *Pæan* hymnus fuit, iſque duplex : alter in honorem Martis, qui ſolebat ante pugnam cani ; alter in honorem Apollinis, qui poſt victoriam ; inde læti quilibet quorumcunque Deorum hymni, *pæanes* etiam dicti. Nomen, vel à παίω, *ferio,* quia ob confoſſum ab Apolline Pythona ſeptentem, hic hymnus primo cantatus eſt : vel ab ἴει, παῖ, *jaculare, fili,* quibus verbis cum Latona mater ea in pugna hortabatur : unde *Io pæan* deinde triumphantium acclamatio fuit.

659. *Plurimus Eridani, &c.*] Duplex affertur ab interpretibus hujus loci ſententia : 1. *Unde magna pars Eridani è ſuperis præcipitat in inferos :* notaturque ab iis vis adverbii *ſuperne,* quo motus ſignificatur è ſuperiore loco in inferiorem ; tum natura Eridani, qui Plinio teſte l. 3. 16. non longe ab ortu abſorbetur in terras quaſi cuniculo, & paullo poſt in Forovibienſi agro, qui nunc eſt Pedemontii pars, exoritur. 2. *Unde magnus Eridanus fluit ad ſuperiores terræ incolas,* quæ ſententia mihi probabilior videtur : tum quia *unde* indicat hic Elyſium nemus, ubi verſatur Æneas ; ideoque, *ſuperne,* non poteſt ſignificare ſuperas terras, ex quibus Padus deſcendat : ſenſus enim eſſet, *Ex quo Elyſio volvitur Eridanus ex terris* ; qui motus non ſibi conſentiunt : tum quia *ſuperne* ſignificat quicquid eſt *ſupra,* non tantum *deſuper :* tum quia ſubterranea ſunt omnium fluviorum receptacula, unde erumpunt, G. 4. 364. Cum autem Eridanus agrum Mantuanum alluat, hunc habuit Virgilius honorem amni patrio ; ut eum, non è communi fluviorum omnium receptaculo, ſed ex Elyſio ortum diceret. De *Eridano,* ſive *Pado, le Po,* G. 1. 482.

667. *Muſæum.*] Dicitur hic à Suida, Eleuſinius Athenienſis, Orphei diſcipulus, carminum heroicorum ſcriptor, quorum Eumolpo filio ad quatuor millia ſcripſit : floruit ſub Cecrope ſecundo Athenienſium rege. Hic, & Orpheus Homero antiquiores putantur, ideoque hic commemorantur à Virgilio. Supereſt adhuc carmen

Hunc

Hunc habet, atque humeris extantem suspicit altis:
'Dicite, felices animæ, túque, optime vates;
'Quæ regio Anchisen, quis habet locus? illius ergó
'Venimus, et magnos Erebi tranavimus amnes.'
Atque huic responsum paucis ita reddidit heros:
'Nulli certa domus: lucis habitamus opacis,
'Riparúmque toros et prata recentia rivis
'Incolimus: sed vos, si fert ita corde voluntas,
'Hoc superate jugum, et facili jam tramite sistam.'
Dixit: et antè tulit gressum, campósque nitentes
Desuper ostentat: dehinc summa cacumina linquunt.
At pater Anchises penitùs convalle virenti
Inclusas animas, superúmque ad lumen ituras,
Lustrabat studio recolens; omnémque suorum
Fortè recensebat numerum, carósque nepotes,
Fatáque, fortunásque virûm, moresque, manúsque
Isque ibi tendentem adversùm per gramina vidit
Æneam; alacris palmas utrásque tetendit,
Effusæque genis lacrymæ, et vox excidit ore:
'Venisti tandem, tuáque expectata parenti
'Vicit iter durum pietas! datur ora tueri,
'Nate, tua, et notas audire et reddere voces!
'Sic equidem ducebam animo rebárque futurum,
'Tempora dinumerans: nec me mea cura fefellit.
'Quas ego te terras et quanta per æquora vectum,
'Accipio! quantis jactatum, nate, periclis!
'Quàm metui, ne quid Libyæ tibi regna nocerent!
Ille autem: 'Tua me, genitor, tua tristis imago
'Sæpius occurrens hæc limina tendere adegit.
'Stant sale Tyrrheno classes. Da jungere dextram,
'Da genitor: téque amplexu ne subtrahe nostro.'
Sic memorans, largo fletu simul ora rigabat.
Ter conatus ibi collo dare brachia circum:
Ter frustra comprensa manus effugit imago,

hunc habet in medio sui, & admiratur superantem altis humeris: 'O animæ fortunatæ, & tu optime vates, dicite, quæ regio, quis locus 'tenet Anchisen? illius causâ 'venimus huc, & trajecimus 'magnos fluvios inferorum.' *Tunc heros sic dedit ei responsum paucis* verbis: 'Nemo 'nostrum *habet fixam domum:* 'habitamus *in sylvis umbrosis,* '& incolimus herbosas ripas: '& prata semper nova & 'rivos: Vos tamen, si cupiditas animi sic jubet, conscendite hunc collem; & vos deducam ad eum *facili semita.*' Sic *dixit*; & præivit incessu, & desuper ostendit campos amœnos: deinde descendunt ex alto vertice.

Pater autem Anchises in profunda valle viridi circumspiciebat animas separatas & reversuras in lucem superiorem, considerans eas studiose: & fortè recognoscebat omnem multitudinem suorum: & dilectos posteros, & fata, & fortunas, & mores, & facta hominum illorum. Et quando ille vidit Æneam ex adverso venientem per herbas, lætus protulit ambas manus, & lacrymæ flexerunt per genas, & vox exiit ex ore: 'Venisti de'nique, & tua pietas certa pa'tri superavit iter difficile! ô 'fili, permittitur aspicere vul'tum tuum, & accipere ac red'dere voces familiares: Certe 'numerans tempora, cogitabam 'animo & existimabam ita 'fore: & mea solicitudo non 'decepit me. O fili, per quales 'terras & per quanta maria 'jactatum, & quantis periculis agitatum ego te audio! quam timui, ne regna Africæ tibi obstarent 'aliquantum!' Æneas vero ait: 'Tua, ô pater, tua mœsta umbra sæpe visa impulit me venire ad 'hæc loca. Naves meæ stant in mari Tyrrheno. Permitte mihi, ô pater, permitte conjungere 'manus, & ne te subducas complexui meo.' Sic loquens, simul madefaciebat vultum copiosis lacrymis. Ter conatus erat implicare brachia collo ejus: ter umbra frustra comprehensa elapsa est è manibus,*

NOTÆ.

de amoribus Leandri & Herûs, quod Musæo tribuit Scaliger in Poëtica, & longe versibus Homericis anteponit. Negat tamen Vossius, & auctorem hujus operis vixisse sub Augustis affirmat, etiam post quartum Christi seculum.

687. *Expectata.*] Doctissimi legunt *spectata.* Nec male: id est, cognita, perspecta, *probata:* quemadmodum Ovidius dixit, *Spectatur in ignibus aurum.*

694. *Ne quid Libyæ, &c.*] Cum Didonis amore te implicuisti, Æ. 4. De *Libya*, Æ. 1. 162. De *sale*, pro mari, Æ. 1. 541. De *Tyrrheno* mari, Italiam ad meridiem alluente, Æ. 1. 71. De *Lethæo* amne, supra, v. 323.

Par

similis ventis levibus, & simillima fugaci somno.

Interea Æneas cernit in valle secreta sylvam separatam, & frutices sonantes per *sylvam; & fluvium Lethæum, qui præterfluit tranquillam sedem. Gentes & populi innumeri volabant circa hunc* fluvium. *Et quemadmodum quando in pratis, suda æstate, apes adhærent diversis floribus, & vagantur circa alba lilia:* sic *omnis campus sonat fremitu. Æneas ignarus* rei *statim obstupet aspectu, & petit causas: quinam ergo sint illi fluvii, aut quinam homines occupaverint ripas tanta multitudine. Tunc pater Anchises* ait: ‘ *Animæ quibus alia corpora* ‘ *destinantur* per *fatum, bibunt* ‘ *oblivia æterna & liquores* ‘ *tutos ad aquas Lethæi fluvii.* ‘ *Ego certe jamdudum opto e-* ‘ *narrare tibi, & coram mon-* ‘ *strare illas, & enumerare so-* ‘ *bolem illam meorum: ut ma-* ‘ *gis gaudeas Italiam demum* ‘ *inventam* fuisse à te. ‘ *O* ‘ *pater* (ait Æneas) *an exi-* ‘ *stimandum est animas aliquas* ‘ *illustres hinc redire in lucem,* ‘ *& reverti rursus in pigra* ‘ *corpora! quodnam est mise-* ‘ *ris tam insanum vitæ desi-* ‘ *derium?*’ *Respondet Anchises*; ‘ *O nate, equidem dicam, nec te reliquam dubium.*’ *Et* sic *explicat singula per ordinem.*

Par levibus ventis, volucríque simillima somno.
Interea videt Æneas in valle reducta
Secluſum nemus, et virgulta ſonantia ſylvis
Lethæúmque, domos placidas qui prænatat, amnem.
Hunc circùm innumeræ gentes populíque volabant.
Ac veluti in pratis, ubi apes æſtate ſerenâ
Floribus inſidunt variis, et candida circùm
Lilia funduntur: ſtrepit omnis murmure campus.
Horreſcit viſu ſubito, cauſáſque requirit
Inſcius Æneas: quæ ſint ea flumina porrò,
Quíve viri tanto complêrint agmine ripas.
Tum pater Anchiſes: ‘ Animæ, quibus altera fato
‘ Corpora debentur, Lethæi ad fluminis undam
‘ Securos latices et longa oblivia potant.
‘ Has equidem memorare tibi atque oſtendere coràm
‘ Jampridem hanc prolem cupio enumerare meo-
‘ Quò magis Italiâ tandem lætere repertâ. [rum:
‘ O pater, anne aliquas ad cœlum hinc ire putandum
‘ Sublimes animas? iterúmque ad tarda reverti [eſt
‘ Corpora? quæ lucis miſeris tam dira cupido?
‘ Dicam equidem, nec te ſuſpenſum, natè, tenebo,’
Suſcipit Anchiſes, atque ordine ſingula pandit.
‘ Principiò cœlum, ac terras, campóſq; liquentes,
‘ Lucentémque globum Lunæ, Titaniáque aſtra
‘ Spiritus intus alit, totámque infuſa per artus,
‘ Mens agitat molem, et magno ſe corpore miſcet.

‘ *Primo, spiritus fovet intus cœlum, terram, spatia aquea, & lucidum globum Lunæ, & astra Titania:* ‘ *& mens dicta per omnia membra movet totam* illam *molem, & miscet se cum magno* illo *corpore.*

NOTÆ.

713. *Quibus altera fato Corpora debentur.*] Non enim omnes animæ alia in corpora redibant, ut mox dicemus, v. 748. Sed jam opus est, ut promissam sæpe de animarum natura dissertationem exequamur, & evolvamus mysteria famosæ illius translationis animarum diversa in corpora, quæ Græcis μετεμψύχωσις dicitur. Hanc primo invexit Pythagoras, tenueruntque deinceps Socrates & Plato. His adhæret hoc loco Virgilius, ut & G. 4. 220. qui prius Epicurum sequebatur, Ecl. 6. 31. Id omne undecim capitibus complectemur: quæ quantum à Christiana veritate absint, facile erit intelligere.

724. *Principio cœlum, &c.*] I. *Caput.* Deus rudem informemque materiam in quatuor elementa primum digessit, ignem, aërem, aquam, terram. Inde mundi corpus fabricavit, varias in partes ac sphæras, quasi membra distinctum: harum suprema, *cœlum:* infima, *terra*; cui *liquentes campi,* sive aqua substernitur: mediæ partes, *Sol, Astra, globus Lunæ,* quo inferiora elementa à cœlestibus quasi communi termino separantur. Ut enim sunt infra Lunæ globum naturæ quatuor elementorum per formas distinctæ suis in sphæris: ita supra globum eundem sunt eædem naturæ longe excellentiori modo per virtutes: habent quippe cœlestia corpora ab ignis natura lumen ac motum, à terræ natura solidam firmitatem, ab aëris natura perspicuitatem, ab aquæ natura æquabilem lenitatem: sed illæ omnes naturæ illic in formam præstantissimam, nempe ignis, redactæ sunt; cujus tanta est excellentia, ut quintum elementum sive quinta *essentia* dici possit: quemadmodum hic apud nos in unam mixti formam quotidie coalescunt: Ita Plato in Timæo, & Marsilius ibid. cap. 24. De *Titanis* nomine, quod Soli præcipue tribuitur, Æ. 4. 119.

726. *Spiritus intus alit, &c.*] II. *Caput.* Huic mundi corpori Deus *animam* sive *spiritum*

‘ Inde

'Inde hominum pecudúmq;genus, vitæq;volantum,
'Et quæ marmoreo fert monſtra ſub æquore pontus.
'Igneus eſt ollis vigor, et cœleſtis origo
'Seminibus: quantum non noxia corpora tardant,
'Terreníq; hebetant artus, moribundáq; membra.
'Hinc metuunt cupiúntq; dolent gaudéntq; neque
'Reſpiciunt, clauſæ tenebris et carcere cœco. [auras
'Quin et ſupremo cum lumine vita reliquit;
'Non tamen omne malum miſeris, nec funditus
'omnes
'Corporeæ excedunt peſtes; penitúſque neceſſe eſt

'*Inde* oritur *genus hominum,*
'*& pecudum, & vitæ avium,*
'*& monſtra quæ mare fert*
'*ſub polita planitie. Ineſt il-*
'*lis animis vis ignea, & ori-*
'*go cœleſtis; quatenus corporæ*
'*noxia non gravant, & artus*
'*terreni membraque mortalia*
'*non retundunt* vim illam.
'*Hinc* animæ *timent & deſi-*
'*derant, mœrent & lætantur:*
'*nec ſuſpiciunt cœlum incluſæ*
'*in tenebris & obſcuro carcere.*
'*Præterea quando ultima luce*
'*vita receſſit: non tamen omne*
'*malum, nec omnes corporeæ*

'*ſordes omnino recedunt* à *miſeris*; *& plane neceſſe eſt* ut

N O T Æ.

addidit, cui ineſt præcipue *intellectus, intelligentia, & natura*, id eſt, vitalis ac ſeminaria virtus. Et hanc quidem animam Pythagoras Deum ipſum eſſe contendebat, ut liquet ex Minutio Felice: at Plato, non Deum, ſed opus putabat ſummi Dei.

728. *Inde hominum, &c.*] III. *Caput. Inde*, ſecundùm Pythagoram ſignificat, *Ex hoc Deo, qui eſt mundi anima; quaſi decerptæ particulæ ſunt vitæ hominum & pecudum.* Secundùm Platonem vero ſignificat, *Ex reliquiis hujus temperationis, ex qua mundi animam formaverat Deus; formatæ ſunt ab eodem ſingulares animæ viventium.* Ita Plato loquitur in Timæo. Quænam autem illa fuerit temperatio, ſatis dilucide percipi non poteſt, neque ex Platonicorum, neque ex Platonis ipſius verbis. Virgilium autem Platoni potius quam Pythagoræ hic adhæſiſſe exiſtimo: quia ſic melius hæc omnis ejus doctrina conſtabit, ut ex ſequenti capite manifeſtum fient.

730. *Igneus eſt ollis vigor . . . ſeminibus, &c.*] IV. *Caput.* Docet Plato diſerte in Timæo, unicum illum ac ſupremum Deum, poſtquam ex animæ mundi reliquiis animas formâſſet, rationis & intelligentiæ participes; eas quaſi *ſementem ſparſiſſe* in Solem, in Lunam, aliaque aſtra & inſtrumenta temporis: ita ut ſingulæ ſingulis aſtris quaſi vehiculis invectæ, univerſum contemplari poſſent. Addit, eum poſt ejuſmodi ſementem, animarum cum corporibus conjunctionem inferioribus ac junioribus Diis permiſiſſe. Appellat Plato juniores Deos, Cœlum, Terram, Saturnum, Rheam, Jovem, &c. Tum ait, juniores Deos, viventia corpora ex elementis procreaſſe, quibus duplicem animam addiderint; alteram immortalem, ex divina illa *ſemente*, qua ſidera *conſita* fuerant, quaſi quodam defluvio delapſam; quam in capite rotundo, quaſi in mundi compendio locaverint: alteram mortalem à ſe confiatam; cujus partem quæ iraſcitur, circa cor; quæ concupiſcit, circa jecur, poſuerint. Ἔσπειρε τὰς μὲν ἐς Ἥλιον, τὰς δ' εἰς Σελήνην, τὰς δ' εἰς τἆλλα ὅσα ὄργανα χρόνου· τὸ δὲ μετὰ τὸν σπόρον, τοῖς νέοις παρέδωκε θεοῖς σώματα πλάττειν, &c. Hinc patet, cur Virgilius vitas illas ſive animas vocaverit *ſemina.* Item cur *igneus vigor & cœleſtis origo* iiſdem ſit; nempe, vel quia per multa ſecula aſtris invectæ aliquid ex ea contraxerunt natura, quam igneam eſſe diximus, v. 724. vel quia fortaſſe ex eodem cœli igne & quinta *eſſentia* conflatæ ſunt, ut Platonicis quibuſdam viſum eſt.

731. *Quantum non, &c.*] V. *Caput.* Animæ ejuſdem erant naturæ, in hominibus, belluis, volucribus, piſcibus: ſiquidem ſecundùm Pythagoram & Platonem, mutua erat earum commutatio. Totum porro earum diſcrimen ex craſſiori aut ſubtiliori corporum diſcrimine petebatur: ut inter infantem ac juvenem, virum ac ſenem, videmus contingere. Atque illud eſt quod vocat Plato ſub finem Timæi, *mentis jacturam & acquiſitionem, qua invicem animalia commutantur,* πάντα τότε καὶ νῦν διαμείβεται τὰ ζῶα εἰς ἄλληλα, νῷ καὶ ἀνοίας ἀποβολῇ, καὶ κλήσει μεταβαλλόμενα. Quo autem ordine fierat illa tranſmutatio, mox dicemus. Hinc inter ipſos homines, indolis, ingenii, morumque diverſitas, ex eadem oriebatur varietate corporum: ideo ait poëta, cœleſtem in eorum animis eſſe originem, & vero apparere, quatenus corporum & membrorum pondere non gravantur.

733 *Hinc metuunt cupiuntque, &c.*] VI. *Caput.* Ex illo cum corporibus nexu oriuntur perturbationes omnes animorum. Prout quippe, aut ſanguis, aut pituita, aut flava, atrave bilis in corporibus prævalet: ita moribus aliis, aliiſve, facilius animi agitantur. His autem quatuor motibus cæteros omnes poëta complectitur: quippe *metu* ac *deſiderio* ſive ſpe in malum ac bonum futurum ferimur; *dolore & gaudio*, circa malum ac bonum præſens afficimur; & facile, incluſus quaſi obſcuro carcere animus, auras cœleſtes, id eſt, divinam originem, obliviſcitur.

'Multa

‘ *multa vitia diu conglutinata*
‘ iis adhuc *adhæreſcunt admi-*
‘ *rabili ratione. Ideo cruci-*
‘ *antur pœnis, & perſolvunt*
‘ *ſupplicia præteritarum noxa-*
‘ *rum. Aliæ ſuſpenſæ expo-*
‘ *nuntur levibus ventis: aliis*
‘ *crimen*, quo ſunt *infectæ*,
‘ *lavatur ſub immenſo lacu*,
‘ *aut abſumitur flammis. O-*
‘ mnes *patimur, unuſquiſque*
‘ *ſuos ultores. Deinde indu-*
‘ *cimur in ſpatioſum Elyſium*,
‘ *& pauci obtinemus lætos*

‘ Multa diu concreta modis inoleſcere miris.
‘ Ergo exercentur pœnis, veterúmque malorum
‘ Supplicia expendunt. Aliæ panduntur inanes 743
‘ Suſpenſæ ad ventos: aliis ſub gurgite vaſto
‘ Infectum eluitur ſcelus, aut exuritur igni.
‘ Quiſque ſuos patimur manes. Exinde per amplum
‘ Mittimur Elyſium, et pauci læta arva tenemus:
‘ Donec longa dies perfecto temporis orbe 745
‘ Concretam exemit labem, purúmque reliquit
‘ Æthereum ſenſum, atque auraï ſimplicis ignem.

‘ *campos: quando longa dies confectis ſpatiis temporum delevit congenitas ſordes, ac reliquit purum*
‘ *ſenſum cæleſtem, & ſimplicem fulgorem ignis.*

NOTÆ.

738. *Inoleſcere.*] Eſt *ſimul creſcere.* Vel, ab *alo*, quod ſimul alitur. Vel, à *ſoleo*, quod ſimul eſſe ſolet.

739. *Ergo exercentur pœnis, &c.*] VII. *Caput.* Animæ illæ, etſi diverſæ à corporibus naturæ, ex diuturna tamen cum iis conjunctione multa inquinamenta contrahunt. Unde triplici purgatione expiantur; *Igne, ventis*, id eſt, *aëre*, & *gurgite vaſto*, id eſt, *aquis.* Hæc autem tria in ſacris uſurpabantur purgationum genera: aut enim res infectæ tæda vel ſulfure purgabantur, aut aqua luſtrabantur, aut aëre ventilabantur. Et quantum ad animas, hanc Platonicis attribuit ſententiam Auguſtinus de Civit. Dei, lib. 21. 13. eamque affert hujus cauſam: quod, *quoniam terris ſupericra ſunt elementa, aqua, aër, ignis; ex aliquo iſtorum mundetur, quod terrena contagione contractum eſt.*

743. *Quiſque ſuos patimur manes.*] Id eſt, *Omnes patimur noſtros manes, unuſquiſque ſuos.* Quinam autem illi ſint *manes*, ambigitur: idque videri poteſt è Platonis doctrina etiam repetitum. VIII. Igitur *Caput*, Animis ſingulis jam inde à prima generatione deſcenſuque ex aſtris genium ſive dæmonem attribui cuſtodem operum, qui animum in lucem extrahat, ac deinde poſt mortem reducat ad inferos, ait Plato de rep. l. 10. itemque in Phædone. Hos *manes* dici nihil vetat, eoſdemque purgationis miniſtros adhiberi. Quanquam alii per *manes*, furias, alioſque minores intelligunt inferorum Deos, à quibus animæ torquentur: & vero ita ſumuntur *manes*, G. 4. 489. *Scirent ſi ignoſcere manes:* ibi enim Deos inferorum ſignificari manifeſtum eſt. Utraque explicatio conciliabitur facile; ſi Platonici genii dicantur utriuſque mundi habere commercium, qualiter Mercurius: & ſuperi quidem terreſtreſve Dii eſſe, cum vivis adſunt: inferi autem, cum mortuis purgandis aſſiſtunt. Loca vero huic purgationi aſſignata exiſtimo, eſſe varias ſedes illas, jam ab Æneа peragratas; ubi infantes, amantes, bellicoſi, propria manu occiſi: qui inde poſt certos purgationis annos in Elyſium admittebantur. De *manibus*, alia ſignificatione, pro umbris mortuorum, G. 4. 469.

744. *Pauci læta arva tenemus, &c.*] IX. *Caput.* Pauci fruebantur Elyſii voluptatibus; multi quidem, ſi per ſe ipſi ſpectentur, nam evocabantur *agmine magno*, infra, v. 746. tamen pauci ſi cum immenſo animarum omnium numero conferantur. 1. Quia multi detrudebantur in Tartarum, inde nunquam in lucem alia generatione emerſuri, quod eorum ſcelera nulla purgatione elui poſſent: ita Plato in Phædone. 2. Quia pars animarum longe maxima diſtinctis illis in ſedibus purgabatur: quibus in Elyſium ſuccedentibus, aliæ ex Elyſio in vitam emigrabant. 3. Quia multi, aut omni, aut ſaltem aliqua purgatione perfuncti, ſcelerum in pœnam detrudebantur nova in corpora, belluarum aut volucrum; nec in Elyſium tranſibant, ob vitam virtutum ſterilem. Quare fruſtra ſe torquet Cerdanus, ut pugnantes conciliet voces: *quiſque patimur, & pauci tenemus.*

745. *Donec longa dies, &c.*] X. *Caput.* In hoc Elyſio fruebantur animæ quiete perfectiſſima: vocat enim Virgilius, v. 669. *felices animas*; & v. 638. *locos lætos, & amœna vireta fortunatorum nemorum, ſedeſque beatas.* Erga hinc procul aberant purgationis tormenta. Quid igitur ait Anchiſes; *Pauci læta arva tenemus: donec longa dies concretam exemit labem?* Omnino aliud mihi ſonare videtur *donec*, quam aliis vulgo interpretibus: neque hic interpretor, *quouſque*, quaſi futuram in Elyſio purgationem notat; ſed *quando*, ut præteritam ſeclusis in locis purgationem indicet. Idque duo perſuadent; 1. Quia non dixit Virgilius, *donec exemerit*, aut *eximat*; ſed *donec exemit*, quod expreſſius ſignificat, *quando exemit*, quam *quouſque exemerit.* 2. Quia pari ſenſu dixit Horatius, Od. l. 3. 9. *Donec gratus eram tibi . . . . Perſarum vigui rege beatior:* id eſt, *quando gratus eram tibi, &c.* Per *auraï ſimpliciis ignem*, ſignificat puram animæ

‘ Has

'Has omnes, ubi mille rotam volvêre per annos,
'Lethæum ad fluvium Deus evocat agmine magno:
'Scilicet immemores supera ut convexa revisant,
'Rursus et incipiant in corpora velle reverti.' 751
Dixerat Anchises: natúmque, unáque Sibyllam,
Conventus trahit in medios turbámque sonantem:
Et tumulum capit, unde omnes longo ordine possit
Adversos legere, et venientum discere vultus. 755
'Nunc age, Dardaniam prolem quæ deinde sequa-
'Gloria, qui maneant Italâ de gente nepotes, [tur
'Illustres animas, nostrúmque in nomen ituras,
'Expediam dictis, et te tua fata docebo.
'Ille (vides?) purâ juvenis qui nititur hastâ 760

'*Postquam verterunt rotam per*
'*mille annos, Deus vocat eas*
'*omnes magno numero ad a-*
'*nnem oblivionis: nempe ut*
'*oblita* præteritorum *repetant*
'*superiorem curvaturam* mun-
'di, *& incipiant velle iterum*
'*redire in corpora.*' *Anchises* hæc *dixerat: & ducit filium ac simul Sibyllam in medios cœtus turbamque frementem: & conscendit collem, unde possit considerare longa serie omnes sibi obversos, & intueri vultus venientium.*

'*Age modo,* inquit Anchi-
'ses, *explicabo verbis, quis*
'*honos aliquando secuturus sit*
'*sobolem Trojanam, qui posteri*
'*destinentur ex Italica familia, nobiles animas, & successuras nostro nomini: & tibi aperiam tua*
'*fata. Videsne? Ille juvenis qui insistit hastæ nitidæ,*

NOTÆ.

naturam, quæ propter subtilitatem aëri & igni simillima est, ideo vocat eum Horatius Sat. l. 2. 2. 79. *Divinæ particulam auræ:* cujus vocis ultima dipthongus duas in vocales prisco more dissolvitur, *auræ* in *auraï*.

748. *Has omnes, ubi, &c.*] XI. *Caput.* Postquam animæ hac sua beatitate per annos mille in Elysio potitæ sunt: evocantur ad generationem aliam, aliamque cum novo corpore unionem. At prius Lethæas aquas jubentur ebibere: ut præteritorum omnium, tam laborum, quam voluptatum obliti; nec teneantur Elysii desiderio, nec superioris vitæ asperitate deterreantur; nec supersit quicquam, nisi ingenitus quidam affectus animæ in corpus. Quod autem ait *omnes*, restringi debet ad eas omnes, *quibus altera fato corpora debentur*, v. 714. Non enim omnes redibant in corpora: nec vero tale quicquam de se Anchises commemorat; quod si erat futurum, certe non omisisset. Hos autem ab eo reditu fuisse immunes puto, qui ob exquisita merita admissi inter Deos fuerant, & *Acheronte remissi*, ut loquitur Æneas de Anchise, Æ. 5. 99. & reversi *sideris in numerum*, unde prima generatione defluxerant, ut ait Virgilius, G. 4. 227. Horum quippe non *animas* apud inferos, sed *idola* solum ac simulacra Elysiis in campis remansisse testatur Lucretius ex Ennio l. 1. 120. Et Ulysses apud Homer. Odyss. 11. 600. ait se inter inferorum umbras vidisse idolum Herculis, quocum sermonem habuerit; ipsum vero, id est, ipsius animam, apud superos degere. Tamen Anchisen à Virgilio describi: cujus idolum hic Æneam alloquitur, dum anima fruitur cœlestium Deorum consortio. Itaque tria distingui possunt in nomina, *anima, corpus, idolum:* additur ab aliis etiam quarta pars, *umbra*, quæ sepulcrum incolebat, ut notavimus, Æ. 4. 385. Quanquam hæc *umbræ* ab anima, corpore, & idolo distinctio non ita videtur certa. De *Lethæo* oblivionis flumine, supra, v. 323. *Rotam volvere*, metaphora est pro *tempus traducere*; ex Ennio petita, ut testatur Servius. Et temporis *rotam* dixit; ut paulo ante *orbem*; passim alibi *cursum, curriculum. Convexa supera:* vel significat convexam superficiem terræ, cujus in concavo inferi latent: vel sublimem & concavam cœli conspicui partem, ut diximus Æ. 1. 314.

756. *Nunc age, &c.*] Ostendit Anchises Æneæ posterorum suorum clarissimos: ubi notanda quatuor. 1. Posteros illos partim ex Trojana, partim ex Itala gente oriundos fore: cum utraque gens Æneæ & Laviniæ conjugio miscenda sit. 2. Non servari ab Anchisa in illa enumeratione ordinem temporum: cum à Romulo statim ad Cæsarem transeat, tum regrediatur ad Numam. 3. Alios etiam commemorari, præter posteros Æneæ, utriusque gentis illustres viros. 4. Hoc totum Virgilii artificium, etsi perquam insigne est, errore non carere. Is autem error est ejusmodi: Animas inducit quæ jam insederent corpora, indeque egressæ, tum aut puræ erant, aut purgabantur, in Romanorum heroum corpora reversuræ. At si erant puræ, inerat iis duntaxat purus æthereus sensus atque auraï simplicis ignis; atque ita nullus inerat sensus corporis præteriti, multo minus futuri: si purgabantur, nondum Lethæis aquis imbutæ, nondum præteriti corporis memoriam exuerant; atque adeo nondum potuerant convenientes futuræ olim sorti affectus assumere; igitur nec Sylvius niti hasta, nec Romulus geminas habere cristas, nec Numa mentum incanum gerere, nec circa Marcellum Romani strepere.

'Proxima

‘ *occupat ſorte ſpatium proxi-*
‘ *mum lumini, primus erumpet*
‘ *aërem cœleſtem mixtus Italo*
‘ *ſanguine, Sylvius nomen Al-*
‘ *banum, tua ſoboles poſtrema:*
‘ *quem uxor Lavinia in ſylvis*
‘ *tarde pariet tibi ſeniori,* futu-
‘ rum *regem & patrem regum:*
‘ *à quo familia noſtra regnabit*
‘ *Albæ longæ. Hic vicinus*
‘ huic, eſt *Procas, honor Tro-*
‘ *janæ nationis: Deinde Capys,*
‘ *& Numitor, & Æneas Syl-*
‘ *vius, qui referet te nomine;*
‘ *æqualiter illuſtris armis &*
‘ *pietate, ſi tandem* aliquando
‘ *accipiat regendam Albam.*

‘ Proxima ſorte tenet lucis loca, primus ad auras
‘ Æthereas Italo commixtur ſanguine ſurget
‘ Sylvius, Albanum nomen, tua poſtuma proles:
‘ Quem tibi longævo ſerum Lavinia conjux
‘ Educet ſylvis regem, regúmque parentem: 765
‘ Unde genus longâ noſtrum dominabitur Albâ.
‘ Proximus ille, Procas, Trojanæ gloria gentis:
‘ Et Capys, et Numitor: et qui te nomine reddet,
‘ Sylvius Æneas; pariter pietate vel armis 769
‘ Egregius, ſi unquam regnandam acceperit Albam.
‘ Qui juvenes, quantas oſtentant, aſpice, vires!
‘ At qui umbrata gerunt civili tempora quercu;

‘ *Qui juvenes vide quantum præ ſe ferant robur! At qui habent caput cinctum* corona *civili quercea*;

NOTÆ.

763. *Sylvius, Albanum nomen, &c.*] In his Romanæ Hiſtoriæ initiis parum ſibi ſcriptores conſentiunt. Livius hunc Sylvium, Aſcanii filium facit: Dionyſius Halicarnaſſeus, Æneæ. Scribit enim Laviniam, tum, cum obiit Æneas, prægnantem, Aſcanii privigni metu in ſylvas fugiſſe ad regii pecoris magiſtrum Tyrrheum; ibique filium peperiſſe, cui inde Sylvio nomen fuit: Aſcanium pietate motum in novercam, ſibi hunc ipſum Sylvium ſucceſſorem deſignaſſe; Iülo filio ſuo pontificatum maximum tribuiſſe, à quo gens Julia propagata eſt. *Albanum nomen* dicitur Sylvius: quia ex eo reges Albani communi nomine Sylvii appellati ſunt; ut poſtea imperatores Romani, Cæſares. *Poſtuma proles*, duplici ſenſu explicabatur; vel quæ poſt *humationem* patris oritur; tumque ſcribitur *poſthuma* non *poſtuma*: vel quæ *poſtrema* oritur, etiam vivo patre; tumque deducitur à *poſt*, *poſterior*, *poſtremus*, & *poſtumus*; ut ab *extra*, *exterior*, *extremus*, *extimus*, & *extumus*. In hac ſententia ſunt eruditorum diligentiſſimi quique: qui iidem aiunt uſu quidem veniſſe, ut mortuo patre nati poſtumi appellentur; non quia poſt humationem nati, ſed quia re vera poſtremi. Et vero Virgilius ait Sylvium natum patre longævo, non patre mortuo: in quo diſcedit quidem ab ea, quam ex Dionyſio attulimus, hiſtoriæ fide; ſed eum excuſat, vel ejuſdem hiſtoriæ varietas, vel poëtica licentia: nec deſunt, qui, ut hiſtoriæ veritati conſulant, *longævum* explicent, jam relatum in Deos & *immortalem*; nituntur que hoc Ennii verſu, *Romulus in cœlo cum Diis genitalibus ævum ducit*; & Æſchyli teſtimonio, qui in Tragœdia *ſeptem ad Thebas*, vocat Deos μακροβίους, *longævos*. De *Lavinia*, Latini filia, Æ. 7. 52. De *Alba*, Æ. 8. 42.

767. *Proximus ille, Procas, &c.*] Qui proximus tunc in Elyſio apparebat; non qui proximus erat Sylvio ſucceſſurus: fuit enim *Procas* inter Albanos reges ordine tantum decimus tertius, *Capys* ſeptimus, *Numitor* decimus quartus, *Æneas Sylvius* tertius, ſecundùm Livium.

770. *Si unquam, &c.*] Æneas Sylvius fraude tutoris regno ſpoliatus, non niſi anno ætatis ſecundo & quinquageſimo regnum adeptus, illud tamen annis uno & triginta tenuit.

772. *Civili . . . . quercu.*] Corona civica, è quercu vel ilice, quia alendæ hominum vitæ glandes olim in uſu fuerant, ideo iis dabatur, qui in pugna civem ſervaverant, ſimulque occiderant hoſtem, nec è loco deturbati fuerant. Hic iis aſſignatur Albanis, qui ad civium tutelam varias urbes Italiæ condiderant muriſve cinxerant: quorum nomina non indicat, utpote obſcura aut incerta. *Nomentum*, nunc *Lamentano*, milliaribus duodecim Româ diſſitum, ad ſeptentrionem. *Gabii*, urbs inter Romam ac Prænеſte media, decem circiter milliaribus utrinque diſtans, ad orientem: nunc omnino diruta, juxta diverſorium publicum cui nomen eſt l'*Oſteria*. *Fidena* vel *Fidenæ*, quinque milliaribus Româ diſſita, ad ſeptentrionem, nunc *Caſtel Giubileo*. *Collatia*, non multo remotior, ad orientem, nunc de veſtigiis quidem ſuperſtes. *Pometia Sueſſa*, cujus ager *Pometius*, *Pometinus* & *Pomptinus* dictus eſt; vicinæque paludes *Pomptinæ*, nunc l'*Aufente palude*; urbs fuit Volſcorum, nunc deleta. *Caſtrum Inui*, oppidulum Rutulorum in litore Tyrrheni maris, nunc dirutum: ei dicatum Deo qui Græcis Pan, Latinis Faunus, Fatuus, & *Inuus* ſive *Incubus* dictus eſt, ab ineundo, quod animalia paſſim inieret. *Bola* vel *Bolæ*, oppidum Æquorum, circa Prænеſte, ad orientem Romæ, quod jam Plinii tempore fine veſtigiis interierat. *Cora*, nunc caſtellum nomen antiquum retinens, urbs Volſcorum, non longe à Pometia. Has autem urbes ut La-

‘ Hi

‘ Hi tibi Nomentum, et Gabios urbémque Fidenam;
‘ Hi Collatinas imponent montibus arces,
‘ Pometios, Caſtrúmq; Inui, Bolámque, Corámque.
‘ Hæc tum nomina erunt; nunc ſunt ſinè nomine
‘ Quin et avo comitem ſeſe Mavortius addet [terræ.
‘ Romulus, Aſſaraci quem ſanguinis Ilia mater
‘ Educet. Vidén' ut geminæ ſtent vertice criſtæ,
‘ Et pater ipſe ſuo ſuperûm jam ſignet honore?
‘ En hujus, nate, auſpiciis illa inclyta Roma
‘ Imperium terris, animos æquabit Olympo;
‘ Septémque una ſibi muro circumdabit arces.
‘ Felix prole virûm; qualis Berecynthia mater
‘ Invehitur curru Phrygias turrita per urbes,
‘ Læta Deûm partu, centum complexa nepotes,
‘ Omnes cœlicolas, omnes ſupera alta tenentes.
‘ Huc, geminas huc flecte acies: hanc aſpice gentem
‘ Romanóſque tuos. Hic Cæſar, et omnis Iüli
‘ Progenies, magnum cœli ventura ſub axem.
‘ Hic vir, hic eſt, tibi quem promitti ſæpius audis,
‘ Auguſtus Cæſar, Divûm genus; aurea condet
‘ Secula qui rurſus Latio, regnata per arva
‘ Saturno quondam: ſuper et Garamantas et Indos

‘ *hi condent tibi in montibus*
‘ *Nomentum, & Gabios, &*
‘ *urbem Fidenam; hi arces*
‘ *Collatinas, Pometiam, &*
‘ *Caſtrum Inui, & Bolam, &*
‘ *Coram. Hæc nomina tunc*
‘ *dabuntur* illis; *jam ſunt ter-*
‘ *ræ ſinè nomine.*
‘ *Quin etiam Romulus Mar-*
‘ *tius, quem pariet mater Iliæ*
‘ ex *ſtirpe Aſſaraci, adjiciet ſe*
‘ *ſocium avo. Vidéſne, ut duæ*
‘ *criſtæ ſurgant* ex ejus *capite,*
‘ & ut *pater Deorum jam in-*
‘ *ſigniat* eum *ſuo ſplendore!*
‘ *Ecce ô fili, famoſa illa Roma*
‘ *hujus ductu æquabit domina-*
‘ *tionem ſuam terris, & animos*
‘ *cœlo. & una cinget ſibi muro*
‘ *ſeptem montes. Fortunata*
‘ *ſobole civium: qualis mater*
‘ *Berecynthia vehitur curru*
‘ *per urbes Phrygias,* coronata
‘ *turribus, gaudens prole Deo-*
‘ *rum, amplexa centum nepotes,*
‘ *omnes incolas cœli, omnes obti-*
‘ *nentes* ſpatia *alta & ſuperiora.*
‘ *Huc, huc obverte geminos*
‘ *oculos: cerne hanc nationem,*
‘ *& Romanos tuos. Hic* eſt
‘ *Cæſar, & omnis proles Iüli,*
‘ *exitura ſub magnum axem cœli. Hic eſt ille vir, quem ſæpe audis promitti tibi, Auguſtus Cæſar,*
‘ *filius Deorum: qui inſtaurabit iterum aurea ſecula* per *Latium, per loca olim gubernata à Saturno:*
‘ *& ultra Garamantas atque Indos*

NOTÆ.

tio aſcribat Virgilius, Latium ſumit non prout erat antiquis illis temporibus, ſed prout deinceps fuit; cum huic etiam Æqui, Hernici, Volſci, & parte aliqua Sabini annumerati ſunt.

777. *Avo comitem, &c.*] *Numitori,* Procæ filio, per Amulium fratrem regnis pulſo, addet ſe ultorem nepos Romulus, *Martis* filius, & *Iliæ,* Numitoris filiæ, Æ. 1. 278. De *Aſſaraco,* avo Anchiſæ, à quo per Albanos regis oriebatur Ilia, Æ. 1. 288.

779. *Geminæ ſtent vertice criſtæ.*] *Criſtæ* jubæ ſunt equinæ, plumæ verſicolores, galearum cono impoſitæ, à gallorum criſtis ita propter ſimilitudinem dictæ, Æ. 3. 468. *Geminæ,* ad majorem ornatum, non ut gemini fratres Remus Romuluſque ſignificentur, quod quidam volunt.

780. *Pater ipſe, &c.*] Vel Mars *pater* Romuli, qui eum *ſui ſuperûm*que honoris participem facit. Vel potius Jupiter *pater ſuperorum,* qui eum *ſuo* honore inſignit. Indicat Romuli mortem: qui vel fulmine ictus, vel à ſuis diſcerptus, inter Deos poſtea relatus eſſe creditus eſt. De *Roma* ab eo condita, Æ. 1. 278, 280. De *ſeptem Romæ montibus,* G. 2. 535.

784. *Berecynthia mater.*] *Cybele* mater Jovis & complurium Deorum: quæ pro terra ſumitur, unde turritam gerit coronam. *Berecynthia* dicta eſt à Berecyntho caſtello Phrygiæ ad Sagarim fluvium, vel monte ejuſdem Phrygiæ ad amnem Marſyam, ubi inſigniter colebatur. De *ea ejuſque cultu in Phrygia,* Æ. 3. 111.

789. *Cæſar, et omnis Iüli, &c.*] De Julio Cæſare, quem hic indicat, Ecl. 5. De *Iülo,* gentis Juliæ capite, Æ. 1. 271.

792. *Auguſtus Cæſar, &c.*] Octavianus, Julii ſororis nepos, ut diximus, Æ. 5. 569. Auguſti nomine donatus, anno U. C. 727. *Divûm genus* dicitur, quia Anchiſa, Ænea, & per hos, Dardano & Jove genitus. Alia exemplaria habent *Divi genus,* notantque appellationem ipſam Octaviani: qui in nummis & marmoribus, ex quo tempore Julium Cæſarem, ſuum, ex adoptione, patrem, in Deos retulerat, ſe Divi filium nuncupabat, quod contigit anno U. C. 712. ut notavimus Ecl. 5. 64. De *aureo ſeculo, Saturno, & Latio,* Ecl. 4. 6. Notatque pacem ubique conſtitutam, anno U. C. 725. de qua Æ. 1. 295.

794. *Garamantas et Indos.*] Vel intellige veros Indos, Aſiæ populos, de quibus G. 1. 57. & *Garamantas,* interioris Africæ populos, de quibus, Æ. 4. 198. Teſtatur enim Suetonius, c. 21. Indorum reges, Auguſti fama permotos, ejus

' *propagabit imperium: ſita eſt*
' *illa terra ultra ſidera, ultra*
' *iter Solis et anni, ubi Atlas*
' *cœliſer verſat humeris cœlum*
' *confixum ſtellis ardentibus.*
' *In ejus expectatione jam nunc*
' *et regna Caſpia, et terra*
' *Mæotica trepidant* ob *ora-*
' *cula Deorum; et ſeptem oſtia*
' *Nili ſtupefactа commoventur.*
' *Nec certè Hercules peragra-*
' *vit tot terras: licet occide-*
' *rit cervam æneis pedibus, aut*
' *pacaverit ſylvas Erymanthi,*
' *et arcu terruerit Lernam.*
' *Neque Bacchus, qui victor*
' *regit currum habenis pampino*

' Proferet imperium: jacet extra ſidera tellus, 795
' Extra anni Solíſque vias, ubi cœlifer Atlas
' Axem humero torquet ſtellis ardentibus aptum.
' Hujus in adventu jam nunc et Caſpia regna
' Reſponſis horrent Divûm; et Mæotica tellus,
' Et ſeptemgemini turbant trepida oſtia Nili. 800
' Nec verò Alcides tantum telluris obivit;
' Fixerit æripedem cervam licèt, aut Erymanthi
' Pacârit nemora, et Lernam tremefecerit arcu.
' Nec qui pampineis victor juga flectit habenis
' Liber, agens celſo Nyſæ de vertice tigres. 805

veſtitis, *impellens tigres ex alto cacumine Nyſæ.*

NOTÆ.

amicitiam quæſiſſe. Quod ex Euſebii chronico accidiſſe colligitur anno U. C. 728. At vero, cum eos ipſe bello adeo non domuerit, ut ne laceſſiverit quidem: malim *Indos* de Æthiopibus intimæ Africæ populis intelligere, de quibus, Ecl. 10. 68. Hos enim appellatos fuiſſe Indos à veteribus oſtendimus, G. 1. 171. & G. 4. 287. Africæ vero partes fere omnes tum cognitæ, ab Auguſto domitæ ſunt; ſive per ſe, cum Ægyptum devicta Cleopatra in provinciam redegit, anno U. C. 724. ſive per Autronium, qui ejus auſpiciis de Africa triumphavit, anno U. C. 725. & alios deinceps.

795. *Jacet extra ſidera tellus, &c.*] Deſcribit eandem Africam: quæ ita zonæ torridæ ſubjecta eſt, ut ultra tropicum Cancri ad ſeptentrionem, extra tropicum Capricorni ad meridiem excurrat: quæ ultima pars, etſi non circumluſtrata fuerat à veteribus, tamen conjecturis nota eſſe poterat. Hoc zonæ torridæ ſpatium vocat poëta *Solis et anni vias:* quia Solis annuus in cœlo curſus iiſdem tropicis definitur: neque Solis duntaxat; ſed & reliquorum ſex planetarum qui vocantur hic *ſidera*, nec multum ex iiſdem ſpatiis excurrunt. De *zona, tropicis, &c.* G. 1. 233, 240. De *Africa*, Ecl. 1. 65.

796. *Cœlifer Atlas, &c.*] *Atlas*, mons quidem eſt Africæ ſeptentrionalis, de quo Æ. 4. 247. Sed cum veteres interiorem ac meridionalem Africam parum cognoſcerent, iſque mons Africæ ſit maximus & longa ſerie productus: montes harum regionum omnes Atlantis propaginem putabant; ut omnes earundem populos Æthiopum nomine complectebantur, Æ. 4. 480. *Axem aptum ſtellis*, explicuimus ibidem, v. 482.

798. *Caſpia regna.*] Aſiam intelligit, ubi *Caſpium* eſt mare, nunc *mer de Bacu, de Sala:* & circa illud ad ſeptentrionem Sarmatæ & Scythæ, ad meridiem Parthorum imperium, ad occidentem Armeni. Cum Parthis quid egerit, vidimus, G. 4. 561.

799. *Mæotica tellus.*] Septentrionales ſignificat Europæ populos, ubi *Mæotis palus*, nunc *Mar bianco*, circa quem minores Tartari: quæ tamen loca ab Auguſto tentata non liquet; ſed fœdere tantum adjuncta.

800. *Septemgemini turbant, &c.*] Id eſt, *turbantur.* Sic etiam in proſa oratione Tacitus: *Si una alterave civitas turbat.* De *Nilo*, Ægypti fluvio, ejuſque ſeptem oſtiis, G. 4. 287.

801. *Alcides tantum, &c.*] *Hercules*, cur *Alcides* dictus, Æ. 5. 414. ſuis in varias orbis partes expeditionibus famoſus. Adfuit enim Jaſoni in Colchica velleris aurei direptione, Buſirin occidit in Ægypto, Geryonem in Hiſpania, Erycem in Sicilia, Diomedem in Thracia: Heſperidum hortos in extrema Africa diripuit; tum itinerum ſuorum terminum fixit, columnas, monteſve duos, Abylem in Africa, & Calpen in Hiſpania: qui montes cum antea continui eſſent, ab eo dicuntur ſeparati: unde immiſſo mari fretum Gaditanum apertum eſt, *le detroit de Gibraltar, the ſtreights of Gibraltar.* Quibus omiſſis illius factis, miror cur Virgilius tria elegerit in una eademque Peloponneſo edita: nempe cervam æreis pedibus & aureis cornibus, Dianæ ſacram, habitantem in *Mænalo* Arcadiæ monte, curſu comprehenſam; aprum, in *Erymantho* Arcadiæ item monte vivum captum; hydram in *Lerna* palude, Mycenas inter & Argos, interfectam: neque enim inde multa terrarum ſpatia peragraſſe Herculem colligi poteſt. De *Herculis laboribus*, Æ. 8. 288.

805. *Liber, agens, &c.*] De *Libero* ſive *Baccho*, ejuſque in India victoriis, Ecl. 5. 69. Ecl. 7. 58. Æ. 4. 301. Dicitur idem Hiſpaniam, deinde Ægyptum, & Libyam peragraſſe. Et *Nyſa* quidem triplex numeratur. 1. Urbs in Ægypto Arabiæ vicina, ubi Diodorus incunabula Bacchi conſtituit. 2. Urbs ad montem Merum, in India, non longe à Cophene fluvio, qui in occidentalem Indiæ partem influit; quam à Baccho Indiam peragrante conditam, deditione cepit & liberam reliquit Alexander. 3. Alterum è

' Et

‘ Et dubitamus adhuc virtutem extendere factis?
‘ Aut metus Ausoniâ prohibet consistere terrâ?
‘ Quis procul ille autem ramis insignis olivæ,
‘ Sacra ferens? nosco crines incanáque menta
‘ Regis Romani; primus qui legibus urbem
‘ Fundabit, Curibus parvis et paupere terrâ
‘ Missus in imperium magnum. Cui deinde subibit,
‘ Otia qui rumpet patriæ, residésque movebit
‘ Tullus in arma viros, et jam desueta triumphis
‘ Agmina. Quem juxtà sequitur jactantior Ancus,
‘ Nunc quoque jam nimiùm gaudens popularibus auris.
‘ Vis et Tarquinios reges, animámque superbam
‘ Ultoris Bruti, fascésque videre receptos?
‘ Consulis imperium hic primus, sævásque secures
‘ Accipiet: natósque pater, nova bella moventes,
‘ Ad pœnam pulchrâ pro libertate vocabit,
‘ Infelix: utcunque ferent ea facta minores,
‘ Vincet amor patriæ, laudúmque immensa cupido.

‘ *Et adhuc dubitamus æternare virtutem factis? aut livor impedit* nos *sedere in terra Italica?*
‘ *Quis vero procul ille spectabilis ramo olivæ, portans sacras* res? *agnosco capillos et barbam canam regis Romani: qui primus firmabit urbem legibus, missus in amplum regnum à parvis Curibus et terra paupere. Cui postea succedet Tullus, qui turbabit pacem patriæ, et excitabit ad bella cives quietos et exercitum desuetum vincere.*
‘ *Quem propè sequitur Ancus jactantior, et jam nunc nimis quærens favorem populi.*
‘ *Visne etiam videre reges Tarquinios, et animam gloriosam Bruti vindicis, et fasces recuperatos? Hic primus accipiet imperium Consulis et secures severas: et pro honesta libertate pater adiget ad supplicium filios*
‘ *parantes novum bellum, miser: quomodocunque posteri accepturi sint hoc factum, amor patriæ*
‘ *superabit, et immensum desiderium gloriæ.*

NOTÆ.

Parnassi culminibus, secundùm aliquos: qui ipsum Baccho sacrum dicunt; eique oppositum cacumen, Cirrham nomine, Apollini dicatum. Vicus quidem *Nysa* statuitur à Stephano in Helicone, quiBœotiæ mons est Parnasso æmulus. Bacchi autem tres ab aliquibus distinguuntur; ut Hercules quadraginta: quorum omnium facta tribuuntur Baccho filio Jovis ex Semele; ut Herculi Jovis ex Alcmena. De *Augusti victoriis*, in utroque litore, Asiatico & Africano, G. 3. 33. De *Ausonia*, Italia, Æ. 7. 54.

809. *Incanaque menta Regis, &c.*] *Numæ Pompilii*, secundi Romanorum regis: qui, deficiente Romuli stirpe, propter prudentiam ascitus est è Curibus, urbe Sabinorum primaria, ubi nunc Monasteriolum *Vescovio di Sabina*. Is legibus & religionum sanctitate feroces Romanos temperavit; Ægeriæ, ut fingebat, Nymphæ usus consilio: in pace perpetua urbem continuit; unde coronatur *oliva*, quæ pacis insigne est: annos vixit octoginta, quorum tres & quadraginta regnavit, quare hic describitur mento *incano*, id est, *valde cano*, Æ. 5. 784.

814. *Tullus, &c.*] *Tullus Hostilius*, rex Romanorum tertius, neque è Romuli, neque è Numæ genere. Albano bello pacem abrupit, quod excepit gravis pestilentia: ob quam avertendam sacra dum Jovi faceret, ictus fulmine cum tota domo conflagravit.

815. *Jactantior Ancus, &c.*] *Ancus Martius*, rex quartus, Numæ nepos ex filia: multa fecit populo commoda: *cuilibet superiorum regum belli pacisque et artibus et gloria par*, inquit Livius. *Aura popularis*, est populi favor; & sic describitur à Cicerone Quinctius, pro Cluentio, 77. *homo popularis, qui omnes rumorum et concionum ventos colligere consuesset.*

817. *Tarquinios.*] Corintho oriundos. Duo hujus nominis Romæ regnaverunt: *Priscus*, & *Superbus* Prisci nepos. Horum medius Servius Tullius omittitur à Virgilio propter obscuritatem stirpis. *Priscus*, Anci filiorum opera occisus est: *Superbus*, ob violatam à Sexto filio suo Lucretiæ pudicitiam, cum tota familia regno pulsus est: auctoribus conspirationis Bruto & Collatino, qui perpetuum regum imperium in annuum consulare permutarunt; & *fasces*, ac purpuram, & alia summæ potestatis insignia sibi cæterisque deinde consulibus attribuerunt. De *fascibus* virgarum, quarum in medio securis eminebat, G. 2. 495.

820. *Natosque pater, &c.*] *Titus & Tiberius* Bruti filii, cum de revocandis in urbem Tarquiniis clam egissent, palam virgis cæsi, ac deinde securi percussi sunt, patre jubente ac spectante. Quo facto utrum laudem Brutus meruerit de posteris, varie disceptatum est, unde addit, *utcunque ferent, &c.*

‘ *Præterea vide longe Decios,*
‘ *& Druſos, & Torquotum*
‘ *jævientem ſecuri, & Camil-*
‘ *lum repertantem vexilla. Il-*
‘ *læ autem animæ, quas vides*
‘ *ſplendere in armis æqualibus,*
‘ *concordes nunc, & dum te-*
‘ *guntur* his *tenebris; heu!*
‘ *ſi pervenerint ad lucem vitæ,*
‘ *quantum bellum, quantas*
‘ *pugnas & clades inter ſe ex-*
‘ *citabunt! ſocer deſcendens è*
‘ *montibus Alpinis & rupe*
‘ *Monœci; gener adjutus ori-*
‘ *entalibus* populis *oppoſitis. O*
‘ *pueri, ne aſſuefacite animum*
‘ *tantis bellis: neve convertite*
‘ *in viſcera patriæ firmum* ejus
‘ *robur. Et tu prior, tu ab-*
‘ *ſtine, qui trahis originem è cœlo: Projice arma* è *manibus*, ô qui *ſanguis meus* es.
‘ *Ille ſubacta Corintho victor impellet currum ad altum Capitolium,*

‘ Quin Decios, Druſóſque procul, ſævúmque ſecuri
‘ Aſpice Torquatum, et referentem ſigna Camillum.
‘ Ille autem paribus quas fulgere cernis in armis
‘ Concordes animæ nunc et dum nocte premuntur,
‘ Heu quantum inter ſe bellum, ſi lumina vitæ
‘ Attigerint, quantas acies ſtragémque ciebunt!
‘ Aggeribus ſocer Alpinis, atque arce Monœci 830
‘ Deſcendens; gener adverſis inſtructus Eois.
‘ Ne, pueri, ne tanta animis aſſueſcite bella;
‘ Neu patriæ validas in viſcera vertite vires.
‘ Túque prior, tu parce, genus qui ducis Olympo:
‘ Projice tela manu, ſanguis meus. 835
‘ Ille triumphatâ Capitolia ad alta Corintho

NOTÆ.

824. *Decios, Druſoſque, &c.*] Familias Romæ nobiles commemorat. *Decios*, quorum tres pro republica vitam devovere, variis temporibus, ut diximus, G. 2. 169. *Druſos:* cognomen fuit illatum in familiam *Liviam*, ob *Druſum*, Gallorum ducem, ab uno aliquo ejus familiæ trucidatum. In hac multi Conſules ac Tribuni plebis: ex ea orta Livia Druſilla, tum Auguſti conjux. *Torquatum*, T. Manlium intelligit, qui anno U. C. 393. ob detractum Gallorum duci à ſe occiſo *torquem*, inde *Torquati* cognomen in familiam intulit: ter conſul fuit, ter dictator: tertio conſulatu triumphavit de Latinis, anno 414. quo bello filium ſecuri cædi juſſit, quod contra edictum ducem Tuſculanorum pugna interfeciſſet. *Camillum:* M. Furium Camillum: qui quinque dictator fuit; quater triumphavit, de Veientibus, de Volſcis, de Gallis Roma liberata, iterum de Gallis octogenarius, anno U. C. 387.

830. *Aggeribus ſocer Alpinis, &c.*] Cæſar, cujus filiam Juliam Pompeius in matrimonio habuerat. In auxiliis Cæſaris erant Galli & Germani ab occidente: in Pompeii auxiliis, Aſiatici ab oriente. Unde Cæſarem ait venturum ex Alpibus, qui montes Italiam à Gallia dividunt, Ecl. 10. 47. Pompeium ex orientalibus Auroræ partibus: ἠὼς enim eſt *Aurora*. *Arx Monœci, Monaco*, ſeu *Meurgues*, Principatus, arx, & portus, in ora maritima Liguriæ, *de la coſte*, ou *riviere de Gennes, of the coaſt* or *ſhore of Genoua*, & ipſo Alpium maritimarum initio: dictus *Herculis Monœci* portus, quod Hercules, pulſis hoſtibus, illic aut ſolus regnaverit, aut ſolus privato in templo cultus fuerit, *à* μόνος, *ſolus* & οἰκῶν, *habitans*.

832. *Animis aſſueſcite bella.*] Duplex commutatio, 1. *Aſſueſcite bella animis*; pro *aſſuefacite animos bellis*. 2. Neutrum pro activo: *aſſueſcite*, pro *aſſuefacite*. Et ſic fere Velleius Paterculus, l. 2. 70. *Militi ac remigi navalibus aſſueſcendo certaminibus præfectus eſt Marcus Agrippa.*

835. *Sanguis meus.*] Julius Cæſar, qui ab Iülo Aſcanio & Venere ducebat originem, ſupra, v. 763. Idque per appoſitionem dictum eſt pro, *qui es ſanguis meus:* alioqui dicendum erat, *mi ſanguis*.

836. *Capitolia ad alta Corintho, &c.*] *Corinthus* urbs Græciæ nobilis, in Iſthmo, dicto inde Corinthiaco, quo Peloponneſus à reliqua Græcia dividitur: inter duo maria, Ægeum ab oriente, & Ionium ab occidente. *Achivi*, populi ſunt ſeptentrionales Pelopenneſi, ad occidentem Corinthi: quorum nomine, Hellas, ſive maxima pars Græciæ ultra Iſthmum, etiam Achaia dicta eſt. Hi cum ſibi conciliaſſent plurimas, tam Peloponneſi, quam reliquæ extra Peloponneſum Græciæ civitates; diuque fuiſſent in ſocietate Romanorum; tandem Romanorum legatis ad illud, quod vocabant, Achæorum conſilium diſſolvendum miſſis Corinthum, ibique violatis, bello à Romanis appetiti ſunt: quo ipſi victi, Corinthus capta & incenſa, eorumque ſocii, Arcades, Thebani, Megarenſes, totaque adeo Peloponneſus & Græcia Romano imperio ſubdita, eique præpoſitus magiſtratus, Achaiæ præfectus deinde appellatus eſt: quia Romani in Achæis, tum Græciæ principibus, Græciam univerſam ſubegerant, inquit Pauſanias in Atticis. Hæc geſta ſunt primum à Q. Cæcilio Metello prætore; perfecta à L. Mummio conſule, qui de iis triumphavit anno U. C. 609. *Capitolium*, templum Jovis fuit Romæ, ſtrui cœptum à Tarquinio Priſco, in colle qui prius Tarpeius dictus

‘ Victor

‘ Victor aget currum, cæsis insignis Achivis. 837
‘ Eruet ille Argos, Agamemnoniásque Mycenas,
‘ Ipsúmque Æaciden, genus armipotentis Achillei;
‘ Ultus avos Trojæ, templa et temerata Minervæ.
‘ Quis te, magne Cato, tacitum; aut te, Cosse, 841
‘ relinquat?
‘ Quis Gracchi genus? aut geminos, duo fulmina
‘ belli,

‘ *clarus ob interfectos Achivos.*
‘ *Ille destruet Argos & Mycenas Agamemnonis, & ipsum*
‘ *nepotem Æaci, sobolem bellicosi Achillis: ultus avos*
‘ *suos Trojanos, & templum*
‘ *Minervæ violatum. Quis*
‘ *omittat te inditum, ô magne*
‘ *Cato; aut te, ô Cosse? Quis*
‘ *familiam Gracchorum? aut*
‘ *duo fulmina belli,*

NOTÆ.

fuit, deinde Capitolinus: nomen inditum ab invento ibidem humano capite, dum fundamenta ponerentur. Huc solebant curru deduci triumphantes, ut lauream suam in Jovis gremio deponerent.

838. *Eruet ille Argos, &c.*] *Eruet*, hic non significat *evertet*, sed simpliciter *vincet*. Tum *Argos*, & *Mycenæ*, pro regno ipso Argolico totâque illâ regione usurpantur, ut sæpe fit à Virgilio. Constat enim ex Strabone, lib. 8. *Mycenas* ab ipsis Argivis invidia imperii excisas fuisse, & omnino deletas; non ergo à Romanis. Vide Æ. 7. 372. Dubitatur autem, cui Romanorum ducum tribuenda sit hæc victoria. 1. Tribuitur T. Quinctio Flaminino, quem aliqui Flaminium nuncupant: qui Philippum Macedoniæ regem, cui parebat Thessalia Græciæque ac Pelopennesi pars maxima, debellavit; Argos recepit; Græcos omnes libertate donavit: ideoque tribus continuis diebus triumphavit anno 560. 2. Tribuitur L. Æmylio Paulo: qui Perseum vel Persen, Philippi filium, iisdem fere auxiliis confidentem, vicit, & in Triumpho duxit, anno 587. 3. Tribuitur Q. Cæcilio Metello, qui Andriscum sive Pseudophilippum, patre Perseo falso gloriantem, iisdem opibus fretum, ultimumque Macedoniæ regem, vicit: & bellum Achaicum inchoavit, de quo mox dicebamus, triumphavitque anno U. C. 608. *Philippus* autem, ejusque filius *Perseus*, & *Andriscus*, ex *Æacidarum* & *Achillis* familia genus deducere se gloriabantur, ut testatur Silius Italicus, de Philippo; *Hic gente egregius, veterisque ab origine regni, Æacidum sceptris proavoque tumebat Achille.* Idem ait Propertius, l. 4. 12. 39. De genitivo *Achillei*, pro *Achillis*, Æ. 1. 224.

840. *Ultus avos Trojæ, &c.*] Quæ à Græcis, Achæis præsertim & Peloponnesiis, excisa fuerat. *Templa temerata Minervæ* fuerant, tum à Diomede & Ulysse, cum è Trojano ejus templo Palladium subripuerant, Æ. 2. 166. tum ab Ajace Oilei filio, qui Cassandram eodem in templo violaverat, Æ. 1. 44. Æ. 2. 404.

841. *Magne Cato.*] Duo præcipui fuerunt hujus nominis: *major* alter, & *censorius*, qui ad summam senectutem pervenit: *minor* alter, & *prætorius*, è majoris posteris; qui bello Cæsariano sibi mortem Uticæ conscivit, ne in Cæsaris potestatem veniret: ambo sic insignes gravitate, ut quisquis gravitatem affectet tertius dicatur Cato, Juvenal. Sat. 2. 40. *Tertius è Cælo cecidit Cato.* *Major*, de quo hic agitur, Tusculo oriundus, è Portia gente obscura, ob prudentiam dictus est Cato. Latinis enim, *catus*, est prudens. Prætor Sardiniam subegit. Consul anno U. C. 559. anno insequente de Hispania proconsul triumphavit. Censor anno U. C. 579. L. Quinctium Flaminium consularem è senatu ejecit. Tertio bello Punico Carthaginem esse delendam censuit: septuagenarius literas Græcas didicit: octogenarius Galbam accusavit: ipse quater & quadragies accusatus, semper absolutus.

Cosse.] *A. Cornelius Cossus*, occiso Larte Volumnio Veientium rege, opima ejus spolia Jovi Feretrio secunda consecravit; cum Romulus prima dedicasset: Id referunt multi in annum U. C. 325. Dubitatur vero, an Consul, an Magister equitum, an militum Tribunus, id Cossus fecerit. Dictator deinde factus anno U. C. 369. triumphavit de Volscis: & M. Manlium Capitolinum, regni affectati suspectum, in carcerem conjecit.

842. *Gracchi genus.*] Hujus familiæ clarissimus fuit *Tiberius Sempronius Gracchus:* qui prætor de Hispania citeriore, seu Celtiberis, triumphavit, destructis oppidis eorum trecentis, anno U. C. 576. Consul anno insequente, sortitus Sardiniam, iterum de ea Proconsul triumphavit, anno 579. Censor anno 585. Consul iterum anno 591. graves gessit cum Scipione Africano majore inimicitias: quibus tamen depositis, filiam ejus Corneliam accepit conjugem. Ex ea duodecim liberos sustulit: è quibus filii duo superstites, Tiberius & Caius Gracchus: qui ambo Tribuni plebis diversis temporibus facti, cum per leges agrarias affectare regnum viderentur, concitato optimatum tumultu, similiter perierunt: Tiberius quidem, anno 621. Caius, anno 633.

Duo fulmina belli, Scipiadas, &c.] *P. Cornelius Scipio Africanus major*, & *P. Cornelius Scipio Æmylianus Africanus minor*, majoris nepos, ex familia Pauli Æmylii Macedonici per adoptionem assumptus. *Major*, anno U. C. 543. ætatis suæ 24. extra ordinem missus in Hispaniam, inde Pœnos expulit. Consul factus anno 549. in

'duos Scipiones deſtructores 'Libyæ? aut paupertate glo- 'rioſum Fabricium? aut te 'ſeminantem in ſulco, ô Ser- 'rane? Quo me abripitis fa- 'tigatum, ô Fabii? tu es ille 'Fabius Maximus, qui ſolus 'nobis reparas rempublicam 'cunctando. Alii, opinor qui- 'dem, conflabunt ſolertius æra 'quaſi animata: excident è 'marmore vivos vultus; me- 'lius agitabunt cauſas, et di- 'ſtinguent virgâ circuitus cœ- 'li, et explicabunt ortum a- 'ſtrorum: tu, Romane, me- 'minêris gubernare gentes cum 'auctoritate (hæ erunt artes 'tuæ) et ſtatuere conditiones pacis, et ignoſcere ſubmiſſis, et domare ſuperbos.'

'Scipiadas, cladem Libyæ? parvóque potentem
'Fabricium? vel te ſulco, Serrane, ſerentem?
'Quo feſſum rapitis, Fabii? Tu maximus ille es,
'Unus qui nobis cunctando reſtituis rem. 846
'Excudent alii ſpirantia mollius æra,
'Credo equidem: vivos ducent de marmore vultus;
'Orabunt cauſas melius: cœlique meatus
'Deſcribent radio, et ſurgentia ſidera dicent: 850
'Tu regere imperio populos, Romane, memento:
'(Hæ tibi erunt artes) pacique imponere morem,
'Parcere ſubjectis, et debellare ſuperbos.'
Sic pater Anchiſes; atque hæc mirantibus addit:
'Aſpice, ut inſignis ſpoliis Marcellus opimis 855

Sic ait Anchiſes: et hæc adjicit mirantibus: 'Vide, quemodo Marcellus incedit, notabilis ob 'ſpolia opima,

NOTÆ.

Africam anno ſequente Proconſul trajecit: ibique cæſis Pœnis, coëgit Annibalem ad patriæ tutelam ex Italia regredi: ſubactæ Carthagini tributum & obſides imperavit, ideoque nomen Africani & triumphum tulit, bello Punico ſecundo confecto, anno 553. Cenſor deinde fuit anno 555. Iterum Conſul anno 560. Ter electus princeps Senatus: adverſus Antiochum Syriæ regem profectus eſt legatus Lucii fratris, qui ex ea victoria dictus eſt Aſiaticus. Inde reverſus, & accuſatus à Petilliis tribunis plebis, de recepta ab Antiocho ob dandam pacem pecunia, indignum ratus adeſſe ſe ad cauſam dicendam, abiit Liternum in Campaniam, ibidemque mortuus eſt, anno circiter 567. *Minor*, Conſul renunciatus ante ætatem favore populi, anno U. C. 607. bellum Punicum tertium confecit deleta Carthagine, indeque triumphavit anno 608. Cenſor anno 612. Iterum Conſul, anno 620. Numantia citerioris Hiſpaniæ urbe deleta triumphavit, anno 622. Mortuus in lecto repertus eſt, anno 625. ita ut quædam eliſarum faucium in capite notæ apparerent. Suſpecta fuit dati veneni uxor ejus Sempronia, ſoror Gracchorum, cum quibus fuerant Africano ſimultates. De ejus morte nulla eſt habita quæſtio. *Belli fulmina* vocantur duce Lucretio, qui de eorum altero ait l. 3. 1048. *Scipiadas, belli fulmen, Carthaginis horror.* Et Cicero, qui de aliis ejuſdem gentis, in orat. pro Cornelio Balbo, 34. *Cum duo fulmina noſtri imperii ſubito in Hiſpania Cn. et P. Scipiones extincti occidiſſent.* De *Libya*, *Africa*, *Æ.* 1. 162.

844. *Fabricium?*] *C. Fabricius* bis Conſul fuit, bis triumphavit: & primo quidem conſulatu de Etruſcis, anno 472. ſecundo de Samnitibus & Lucanis anno 476. *Parvo potens*, quia paupertatis ſtudio nobilis, auro neque à Samnitibus neque à Pyrrho rege corrumpi potuit: reſponditque Romam aurum non habere, ſed habentibus aurum imperare.

Serrane, &c.] *L. Quinctius Cincinnatus* bis Dictator: prima dictatura de Æquis triumphavit, anno 296. Secunda Sp. Mælium affectati regni ſuſpicione laborantem per Servilium Ahalam obtruncavit, anno 315. tum octogenarius ex agro quatuor jugerum, quem arabat ipſe & ferebat, ad magiſtratum eductus, unde *Serranus* cognomen habuit à *ſerendo*.

845. *Fabii? tu Maximus, &c.*] *Fabiorum* nobiliſſima gens, & patricia, & ab Hercule deducens genus, una bellum adverſus Veientes in ſe ſuſcepit: quo bello ſex & trecenti à Veientibus ad fluvium Cremaram per inſidias oppreſſi ſunt: uno ex univerſa familia ſuperſtite, qui propter teneriorem ætatem domi relictus fuerat: per hanc propagatum eſt genus: & ex ejus poſteris fuit *Q. Fabius Maximus*, qui quinquies Conſul, ſemel Cenſor, bis Dictator, bis Princeps Senatus; bis triumphavit: primo quidem conſulatu, de Liguribus, anno 521. quinto autem de Pœnis Tarento recepto, anno 545. Annibalis ferociam & fortunam conſtantiâ ſuâ contudit; remque Romanam, acceptis ad Trebiam & Thraſimenum cladibus fractam, cunctatione reſtituit: unde *cunctator* eſt appellatus. Hunc verſum Virgilius ex Annalibus Ennii totum tranſtulit; *Unus qui nobis, &c.*

847. *Excudent alii, &c.*] Artem regnandi propriam Romanorum comparat cum gentium aliarum artibus: cum ſtatuaria Corinthiorum, oratoria Athenienſium, aſtrologica Chaldæorum & Ægyptiorum. De *radio* ſeu virga mathematica, ad varias cœli terrarumque partes aſſignandas, diximus, Ecl. 3. 41.

855. *Spoliis Marcellus opimis.*] *M. Claudius Marcellus*, plebeiæ, ſed inſignis, familiæ, quin-

'Ingreditur,

'Ingreditur, victórque viros supereminet omnes.
'Hic rem Romanam magno turbante tumultu
'Sistet eques: sternetPœnos,Gallúmque rebellem:
'Tertiáque arma patri suspendet capta Quirino.'
Atque hìc Æneas (unà namque ire videbat
Egregium formâ juvenem et fulgentibus armis;
Sed frons læta parùm, et dejecto lumina vultu)
'Quis, pater, ille virum qui sic comitatur euntem?
'Filius? anne aliquis magnâ de stirpe nepotum?
'Quis strepitus circà comitum! quantum instar in
'ipso est?
'Sed nox atra caput tristi circumvolat umbrâ.'
Tum pater Anchises lacrymis ingressus obortis:
'O nate, ingentem luctum ne quære tuorum:
'Ostendent terris hunc tantùm fata, neque ultrà

'et victor assurgit super omnes
'viros. Hic magno tumultu
'sterne[n]te firmabit rem Roma-
'nam equitatu: vincet Car-
'thaginienses, et Gallum re-
'bellantem: et dicabit patri
'Quirino tertia spolia directa.'
Hic vero Æneas ait (nam vi-
debat simul incedere juvenem
insignem pulchritudine et armis
splendentibus; sed frons parum
erat hilaris, et oculi demisso
vultu) 'O pater, quis ille, qui
'sic comitatur virum inceden-
'tem? An filius est ejus? an
'vero aliquis è magna serie
'posterorum? Quis strepitus
'sociorum est circa illum!
'quanta similitudo Marcelli est
'in illo! sed nigra nox cingit
'caput illius mœstis tenebris.'

Tunc pater Anchises erumpentibus lacrymis cœpit loqui: 'O fili, ne petas à me *magnum dolorem*
'*tuorum. Fata monstrabunt duntaxat illum terris, nec diutius*

NOTÆ.

quies Consul, semel triumphavit: primo nempe consulatu, de Gallis Insubribus Germanisque eorum sociis, occiso Germanorum rege Virdumaro, captaque Gallorum urbe primaria Mediolano, anno U. C. 532. Tertio consulatu missus in Siciliam Syracusas Annibali Pœnisque faventes, & Archimedis industria defensas, triennii obsidione cepit: ideoque ovans urbem ingressus est, anno 543. Primus Annibalem in fugam vertit, commisso ad Nolam certamine: inde sæpius cum eo prospere congressus, tandem quinto consulatu circumventus ejus insidiis, interfectus est, anno 546. *Opima spolia* dicebantur, quæ dux duci à se in pugna occiso detraxerat: qualia Marcellus Virdumaro.

857. *Tumultu.*] Proprie bellum Gallicum ita nuncupat. Sic enim Cicero Philippica 8. 3. *Majores nostri tumultum Italicum, quod erat domesticus; tumultum Gallicum, quod erat Italiæ finitimus: præterea nullum tumultum nominabant.* Proprie etiam *sistet eques*, quia Marcellus peditatu relicto, equitatu ad majorem celeritatem oppressit Gallos & Virdumarum. De *Pœnis*, Carthaginiensibus, *Æ.* 1. 342.

859. *Tertiaque arma, &c.*] *Prima* enim opima spolia retulit Jovi Feretrio Romulus, de Acrone Cæninensium rege, supra, v. 218. *Secunda* Cossus, de Larte Tolumnio Veientium rege, supra, v. 841. *Tertia* hìc Marcellus de Virdumaro: post quem nemo alius, ut perhibet Plutarchus in ejus vita. At quæritur, cur Virgilius dixerit, *Patri suspendet capta Quirino?* 1. Nascimbænus explicat, *Suspendet patri Jovi, spolia capta Quirino*, id est, capta *Marte*, sive *bello*. 2. Sic Cerdanus, *Appendet addetque spolia tertia, spoliis olim à patre Quirino*, sive *Romulo, suspensis*. 3. Sic Servius, *Suspendet patri Romulo*: afferteque legem Numæ; qua jubebantur prima opima spolia Jovi offerri, secunda Marti, tertia Romulo. Sed patet hoc edictum fuisse de spoliis tribus ab eodem duce referendis: & constat ex omnibus scriptoribus Jovi Marcellum sua sacravisse. 4. Sic ego, *Suspendet Jovi Quirino*, id est, *Jovi Feretrio*. Quemadmodum enim dicitur, *Janus Quirinus*, apud Suet. in Augusto 22. & Horat. Od. 4. 15. 9. quòd belli præses esset, & ejus templum fuisset à Romulo Quirino conditum, ut innuit Macrob. Saturn. 1. 9. sic Jupiter Feretrius hoc utroque modo dici *Quirinus* potuit: *Quirini* porro nomen ab *hasta*, quæ Sabinis *curis* aut *quiris* dicitur, inditum primo est & Marti & Romulo, ob belli curam & studium.

865. *Quantum instar in ipso est!*] Quæ similitudo! quæ æquiparatio virtutis ejus, cum prisci illius Marcelli virtute! *Instar*, nomen est, ut aiunt, indeclinabile. Cicero in Pison. 52. *Unus ille dies mihi quidem immortalitatis instar fuit.* Suetonius in Cæsare, 61. *Cujus equi instar pro æde Veneris dedicavit*, Columella, l. 3. *Pampinus instar quatuor digitorum erit.* Solinus, Gellius, inferiorumque temporum scriptores adjecta præpositione dixerunt, *ad instar.*

867. *Ingressus.*] Incepit loqui, ut G. 2. 175. *Tibi res antiquæ laudis et artis Ingredior.*

869. *Ostendent terris hunc, &c.*] Indicat M. Marcellum, Octaviæ sororis Augusti filium ex C. Marcello: quem Augustus etiam puerum destinaverat maritum Juliæ filiæ suæ, sibique filium & imperii successorem adoptaverat.

'permittent vivere. O Dii, 'Romana gens visa est vobis 'nimis potens futura, si hoc 'munus fuisset ipsi perpetuum. 'Hic campus, qui est prope 'magnam urbem Martis, quantos emittet gemitus hominum! 'vel, ô Tiberine, quale aspicies 'funus, quando prætervises 'sepulcrum ejus novum! neque 'ullus puer è Trojana stirpe 'eriget avos Latinos in tantam 'spem: neque terra Romulea 'olim adeo se efferet ullo filio. 'Heu pietas! heu fides antiqua, '& manus insuperabilis bello! 'non ullus adversus impune 'oppositisset se illi armato: sive 'quando pedibus irruptisset in 'hostem, sive percussisset calcaribus membra spumantis equi. 'Heu puer deplorande! si aliquo modo evites dura fata, 'tu eris Marcellus. Date lilia plenis manibus: ut injiciam rubicundos flores, & 'saltem ornem his manibus umbram nepotis, & persolvam 'hoc vanum officium.' Ita discurrunt ubique tota regione in vastis spatiis aëris, & circumspiciunt omnia.

'Esse sinent. Nimiùm vobis Romana propago
'Visa potens, superi, propria hæc si dona fuissent.
'Quantos ille virûm magnam Mavortis ad urbem
'Campus aget gemitus! vel quæ, Tiberine, videbis
'Funera, cùm tumulum præterlabere recentem!
'Nec puer Iliacâ quisquam de gente Latinos
'In tantum spe tollet avos: nec Romula quondam
'Ullo se tantùm tellus jactabit alumno.
'Heu pietas! heu prisca fides! invictáque bello
'Dextera! non illi quisquam se impune tulisset
'Obvius armato: seu cùm pedes iret in hostem,
'Seu spumantis equi foderet calcaribus armos.
'Heu miserande puer! si quà fata aspera rumpas,
'Tu Marcellus eris. Manibus date lilia plenis:
'Purpureos spargam flores, animámque nepotis
'His saltem accumulem donis, et fungar inani
'Munere.' Sic totâ passim regione vagantur
Aëris in campis latis, atque omnia lustrant.

Quæ postquam Anchises natum per singula duxit,
Incendítque animum famæ venientis amore:
Exin bella viro memorat quæ deinde gerenda;
Laurentésque docet populos, urbémque Latini;
Et quo quémque modo fugiátque ferátque laborem.

Postquam Anchises duxit filium per hæc omnia, & inflammavit animum ejus *cupiditate gloriæ futuræ: deinde monstrat illi bella quæ postea facienda* sunt; *& declarat illi Laurentem gentem, & urbem Latini*; *& qua ratione toleraturus sit aut evitaturus unumquemque laborem.*

NOTÆ.

Is factus ædilis & pontifex ante tempus: paulo post, anno U. C. 731. ætatis circiter 20, apud Baias obiit: aquarum frigidarum balneis, specie resciendæ valetudinis, enectus ab Antonio Musa medico; vel per imprudentiam, vel fortasse Liviæ suasu. Corpus ejus Romam delatum, in campo Martio, juxta urbem, secundum Tybrim, crematum ac tumulatum est: maximo populi Romani dolore, magnificentissimo funere, quod lecti sexcenti comitati sunt.

871. *Propria dona.*] *Perpetua*, ut diximus, Ecl. 7. 31. De *Mavortis*, sive *Martis urbe*, Roma, Æ. 1. 280. De *Tiberino flavio*, Æ. 7. 330.

874. *Funera.*] Interpretare, vel funus ipsum, plurale pro singulari: vel lectos illos sexcentos: cæteraque funeris ornamenta: vel cædes gladiatorum in funeribus usurpatas. De *Ilio*, Æ. 1. 5. De *Latinis*, Æ. 1. 10. Æ. 7. 54.

878. *Heu pietas! heu, &c.*] Deplorat spem tot insignium virtutum cum eo juvene sepultam. Sic autem cum describit Seneca ad Marcian, c. 2. *Adolescentem animo alacrem, ingenio potentem, sed ex singularitatis continentiæque in illis aut annis aut opibus non mediocriter admirandum, patientem laboris, voluptatibus alienum, &c.*

881. *Armos.*] Propriè *humeri* sunt: quæ pars, quia calcaribus non foditur, sed ilia, ideo hic, *armos*, pro equo generatim sume.

883. *Tu Marcellus, &c.*] Hic ille versus est, quem audiens Octavia, cum librum hunc sextum Virgilius Augusto recitaret, animo defecta est: jussitque pro singulis hujus argumenti versibus auctori dena Sestertia numerari. Inde constat, recente adhuc mortis illius luctu perfectum à poëta librum nunc fuisse, scilicet anno U. C. 731. Nec plures quam quatuor annos in sex posterioribus libris collocâsse, cum in sex prioribus circiter septem posuisset. De *Aspersione florum circa sepulcra*, Æ. 5. 79.

887. *Aëris in campis, &c.*] In Elysio; quod *aëreum* dicitur, vel quia vacuum & inanibus umbris habitatum: vel quia situm in aëriis pratis, ut diximus, v. 638. De verbo *lustre*, circumspicio, Æ. 1. 612.

891. *Laurentesque, &c.*] De iis, Æ. 7. 63. De *Latino* rege, ibid. v. 47.

Sunt

Sunt geminæ Somni portæ; quarum altera fertur
Cornea; quâ veris facilis datur exitus umbris:
Altera candenti perfecta nitens elephanto;
Sed falsa ad cœlum mittunt insomnia manes.
His ubi tum natum Anchises unâque Sibyllam
Prosequitur dictis, portâque emittit eburnâ:
Ille viam secat ad naves, sociósque revisit.
Tum se ad Caïetæ recto fert litore portum.
Anchora de prorâ jacitur, stant litore puppes.

Duæ sunt januæ Somni: quarum una dicitur esse *cornea*; per *quam permittitur liber egressus veris figuris: altera fulgens*, quia *facta è candido ebore; sed Dii inferi mittunt* per *hanc falsa somnia in mundum. Illic tunc Anchises alloquitur his verbis Æneam, et simul Sibyllam, et dimittit per januam eburneam. Ille corripit viam ad naves, et repetit socios. Tunc* radens *litus tendit ad portum Caietæ. Anchora demittitur è prora, et puppes tegunt litus.*

NOTÆ.

893. *Sunt geminæ, &c.*] Somnum apud Cimmerios, ad fluvium Lethes, collocat Ovid. Metam. 11. 594. id est, in inferorum aditu. Circa eum seges magna papaverum, infinita somniorum gens, ministri tres præcipui; *Morpheus*, qui figuras hominum imitatur; *Icelus* vel *Phobetor*, qui reliquorum animantium; *Phantasus*, qui rerum inanimatarum species. *Somniis* Virgilius jam antea sedem assignavit ulmum ingentem in vestibulo inferorum, v. 283. Sed illic aliqua tantum hærere somniorum examina arbitror: hic vero propriam esse domum: cui portas geminas attribuit, Homero duce, Odyss. 19. 562. *eburneam* alteram, qua falsa: *corneam*, qua vera Somnia emittuntur. Cujus discriminis rationem afferunt aliqui: quod cornea sint pervia visui; eburnea vero, impervia: alii, quod cornu naturam oculorum referat, ebur naturam dentium; quæ autem videntur oculis, multo sunt certiora, quam quæ alieno tantum ore fama aque percipiuntur. Cum igitur Virgilius Æneam eburnea porta emittit; indicat profecto, quidquid à se de illo inferorum aditu dictum est, in fabulis esse numerandum. De *elephanto*, pro ebore, quod elephanti dens est, G. 1. 57. De *manibus*, pro diis inferorum, supra, v. 743. De *Caieta*, Æ. 7. 1. De *Anchoris*, supra, v. 4. De *hoc situ navium in litore*, Æ. 3. 277. unde versus iste decerptus est.

P. VIRGILII MARONIS
ÆNEIDOS
LIBER VII.

ARGUMENTUM.

ÆNEAS è Cumano litore ad occidentem provectus, tumulatâ in Auruncorum litore Caietâ nutrice suâ, prætergressus montem Circæum, Circes habitatione et veneficiis infamem, ad ostia Tiberis appellitur. Tunc Latinus illic Aboriginibus imperabat. Huic unica erat filia Lavinia, Fauni oraculis destinata externo marito, Amatæ tamen matris voluntate promissa Turno Rutulorum regi. Mittit Æneas oratores Laurentum, in urbem Latini regiam. Latinus Æneam, non modo in socium, sed oraculi memor, etiam in generum admittit. Interim Juno, prosperis Trojanorum rebus offensa, evocat Alecto ex inferis. Alecto primum Amatam Latini uxorem ita concitat, ut illa Bacchi sacra simulans

ſimulans filiam abſcendat in montibus. Turnum deinde furiis iiſdem agit in bellum: & Trojanos, Latinoſque inter ſe committit: occiſo ab Aſcanio cervo, qui Tyrrhi paſtoris regii filio erat in deliciis. Omnibus bellum frementibus, Latinus unus obſtiterit: tamen Junone ipſâ belli portas aperiente, rem fatis permittere cogitat. Confluunt ad Turnum ex omnibus Italiæ partibus auxilia: Mezentius, ejuſque filius Lauſus, cum Agyllinis; Catillus & Coras, cum Tyburtinis; Cæculus cum Præneſtinis, &c.

INTERPRETATIO.

Tu etiam, ô Caïeta, nutrix Æneæ, tribuiſti moriens famam immortalem noſtris litoribus: & nunc memoria tua cuſtodit locum; & nomen tuum indicat ſepulcrum tuum in magna Italia, ſi uliquis eſt hic honor. At pius Æneas factis exequiis ſecundùm conſuetudinem, extructa mole ſepulcri, poſtquam turbida maria pacata ſunt, continuat navigationem velis, & deſerit portum. Venti favent circa noctem: & Luna ſplendida non obſtat curſui: mare fulget ſub ejus luce tremula. Legantur litora vicina terræ Circææ: ubi filia Solis opulenta ſonat continuo cantu per ſylvas invias; & in domo magnifica accendit cedrum odoriferam ad lucem nocturnam, addenſans acuto pectine telas ſubtiles. Hinc cœperunt audiri voces, & furores leonum exactientium vincula & rudentium per mediam noctem: & ſetoſi porci, & urſi cœperunt *frendere in ſtabulis, & ſpecies magnorum luporum ululare: quos Circe, crudelis Dea, mutaverat efficacibus herbis ex figura hominum in vultus & pellem ferarum.*

TU quoque littoribus noſtris, Æneïa nutrix,
Æternam moriens famam, Caïeta, dediſti;
Et nunc ſervat honos ſedem tuus; oſſáque nomen
Heſperiâ in magnâ, ſi qua eſt ea gloria, ſignat.
At pius exequiis Æneas ritè ſolutis,
Aggere compoſito tumuli, poſtquam alta quierunt
Æquora, tendit iter velis, portúmque relinquit.
Aſpirant auræ in noctem; nec candida curſum
Luna negat: ſplendet tremulo ſub lumine pontus.
Proxima Circææ raduntur littora terræ;
Dives inacceſſos ubi Solis filia lucos
Aſſiduo reſonat cantu, tectíſque ſuperbis
Urit odoratam nocturna in lumina cedrum,
Arguto tenues percurrens pectine telas.
Hinc exaudiri gemitus, iræque leonum
Vincla recuſantum, et ſerâ ſub nocte rudentum:
Setigerique ſues, atque in præſepibus urſi
Sævire, ac formæ magnorum ululare luporum:
Quos hominum ex facie Dea ſæva potentibus herbis
Induerat Circe in vultus ac terga ferarum.

NOTÆ.

1. *Tu quoque, &c.*] In litore maris Tyrrheni, & finibus novi Latii; nunc ea parte regni Neapolitani, quæ dicitur *Terra di Lavoro*, eſt hodieque *Caïeta, Gaeta*, urbs cum ſinu & promontorio cognomine. Nomen alii cum Virgilio ab Æneæ nutrice repetunt: Aurelius Victor à καιειν, *incendere*, quod illic Æneæ naves à Trojanis mulieribus incenſas quidam dicant: Strabo à Laconum lingua, qui *curva* omnia καιάττας, vocant.

3. *Servat honos ſedem tuus.*] Vel ſenſum habet, quem in interpretatione ſuggerimus. Vel eſt hypallage, ſive commutatio, pro *ſedes ſervat honorem & memoriam tuam*, Æ. 6. 268. De *Heſperea magna*, Italia, Æ. 1. 534.

10. *Proxima Circææ, &c.*] Solvit ſub noctem Caïetâ; & ad occidentem navigat; Circæumque montem, *Circello*, in eodem Latii litore prætergreſſus, ad oſtia Tyberis prima luce pervenit. De *Circæo* monte & *Circe* veneficâ, Solis filiâ, Æ. 3. 368.

11. *Inacceſſos lucos.*] Acceſſit eo tamen Ulyſſes cum ſociis. Igitur *inacceſſos* dicit quorum difficilis acceſſus, quo nemo debeat accedere propter illecebrarum pericula. Sic G. 3. 5. dixit: *Illaudati Buſiridis aras*, id eſt, quem nemo debet laudare, quamvis eum Iſocrates laudaverit.

12. *Reſonat cantu lucos.*] *Perſonat, reſonare docet*, Neutrum, pro actívo: ut fere Æ. 6. 832. *Aſſuefcite belli.* Porro Circe *urit cedrum*, ſive tædam è cedro pretioſâ arbore, quæ cariem non ſentit, & unde oleum exprimitur. *Percurrit telas*: telam texit, opus muliebre, de quo, Æ. 3. 483. *Pectine arguto*, id eſt, vel *ſtridulo*, vel *acuto*.

16. *Rudentum.*] Proprium eſt aſinorum *rudere*, G. 3. 374. Leo dicitur *rugire*, ſed vox iſta recentiorum ſcriptorum eſt.

19. *Quos hominum ex facie, &c.*] Dicitur Circe potu medicati liquoris & virgæ tactu mutaſſe homines in feras. Et ſic in ſues mutavit Ulyſſis ſocios, præter Eurylochum, qui domum ejus ingredi noluerat; & Ulyſſem, qui eſu cu-

Quæ

Quæ ne monſtra pii paterentur talia Troës,
Delati in portus, neu littora dira ſubirent;
Neptunus ventis implevit vela ſecundis,
Atque fugam dedit, et præter vada fervida vexit.
Jámq; rubeſcebat radiis mare, et æthere ab alto
Aurora in roſeis fulgebat lutea bigis;
Cùm venti poſuêre, omníſque repente reſedit
Flatus, et in lento luctantur marmore tonſæ.
Atque hìc Æneas ingentem ex æquore lucum
Proſpicit: hunc inter fluvio Tyberinus amœno,
Vorticibus rapidis et multâ flavus arenâ,
In mare prorumpit: variæ circúmque ſupráque
Aſſuetæ ripis volucres et fluminis alveo
Æthera mulcebant cantu, lucóque volabant.
Flectere iter ſociis, terræque advertere proras
Imperat; et lætus fluvio ſuccedit opaco.
Nunc age, qui reges, Erato, quæ tempora rerum
Quis Latio antiquo fuerit ſtatus, advena claſſem
Cùm primùm Auſoniis exercitus appulit oris,
Expediam: et primæ revocabo exordia pugnæ.
Tu vatem, tu Diva mone: dicam horrida bella,
Dicam acies actóſque animis in funera reges,
Tyrrhenámq; manum, totámq; ſub arma coactam
Heſperiam. Major rerum mihi naſcitur ordo,
Majus opus moveo. Rex arva Latinus et urbes
Jam ſenior longâ placidas in pace regebat.
Hunc Fauno et Nymphâ genitum Laurente Maricâ

Quæ talia portenta ne paterentur pii Trojani, provecti in portum illium, *& ne appellerent ad funeſta litora; Neptunus inſiavit vela proſperis ventis, & accelleravit curſum, & impulit* naves *ultra ſpumoſum* hoc *mare. Et jam mare rubeſcebat luce, & ab alto cœlo Aurora crocea ſplendebat in equis duobus roſeis; quando venti quieverunt, & omnis ſtatus ſubito ceſſavit, & remi laborant in mari immoto. Tunc autem Æneas vidit è mari magnam ſylvam: per illam Tybris, grato fluvio, celeri impetu, & flavus plurimis arenis, proruit in mare: diverſæ aves, aſſuetæ litoribus & alveo fluvii, circum & ſupra recreabant cantu cœlum, & per ſylvam volabant. Jubet ſocios detorquere curſum, & appellere proras litori: & gaudens ſubit amnem umbroſum.*

Age modo, ô Erato, explicabo qui reges, quæ tempora rerum, quis ſtatus fuerit veteris Latii; quando peregrinus exercitus primo applicuit claſſem Italico litori: & revolvam initia primi belli. Tu Dea, doce pœtam. Narrabo bella horrida: narrabo exercitus, et reges ira impulſos in cædem, et turmas Tyrrhenas, & Italiam univerſam conſciatam ad arma. Oritur mihi gravior ſeries rerum, ſuſcipio opus difficilius, quam prius. *Rex Latinus, jam grandævus, gubernabat agros & urbes quietas in pace diuturna. Audimus hunc natum Fauno, & Maricæ Nymphâ Laurente.*

NOTÆ.

juſdam herbæ, *moly* nomine, præmunitus à Mercurio fuerat. Hos tamen poſtea Circe, Ulyſſis rogatu, priſtinæ reſtituit formæ. Ita Hom. Odyſſ. 10. 135. *Sæva Dea* appellatur ab Homero ibid. δεινὴ θεὸς, quia divini generis, Solis filia. De *Neptuno*, Æ. 1. 129.

25. *Jamque, &c.*] De *Aurora*, ejuſque *bigis*, G. 1. 249. De *luteo colore*, Ecl. 4. 44.

28. *Tonſæ.*] Remi: ſic dicti, vel quia fiunt è ligno *attonſo* & dolato; vel quia aquas *tondent* vel *tundunt* & verberant. Enniana & Lucretiana vox, Lucr. l. 2. 554. *Antennas, proram, malos, tonſaſque natantes.*

30. *Tyberinus.*] Fluvius, vel potius fluvii Deus. De eo, Æ. 8. 330.

36. *Fluvio ſuccedit opaco.*] *Umbroſo*, propter arbores ripam hinc inde inumbrantes.

37. *Erato.*] Muſa, quæ verſibus præeſt amatoriis, ab ἐράω, *amo*. Hanc invocat, quia bellorum ſequentium origo ex amore Turni & Æneæ in Laviniam. De Muſis, Ecl. 3. 69. De *Latio* antiquo & *Auſoniis*, infra, v. 54.

43. *Tyrrhenam.*] Tuſcam, Etruſcam. Æ. 2. 781. De *Heſperia*, Italia, Æ. 1. 534.

47. *Hunc Fauno, &c.*] Obſcura eſt admodum hujus familiæ ſeries, & fabulis confuſa. Multi diſcedunt à Virgilio, qui tres à Saturno gradus tantum numerat: Saturnum, Picum, Faunum ſeu Fatuelum, & Latinum. Alii novem diſtinguunt gradus: in iiſque geminum Saturnum, geminum item & Picum & Faunum: aiuntque ea junioribus Pico & Fauno tribui à Virgilio, quæ priſcis tribui debuiſſent. Addunt hos *Aboriginum* reges fuiſſe, qui *Latini* deinde à Latino dicti ſint: quanquam Latinorum nomen multo fuiſſe Latino rege antiquius quidam volunt, inter quos ipſe Virgilius, ut diximus, Æ. 1. 10. De *Saturno* ejuſque fuga in Italiam, Æ. 8. 319.

Accipimus,

Picus fuerat *pater Fauni: et* Picus *te patrem habebat, ô Saturne; tu primum caput ejus familiæ. Filius Latino et soboles masculа nulla erat, Deorum voluntate: et nascens mortua fuerat in prima infantia. Filia unica tenebat domum et totam regionem: jam apta marito, jam nubilis ob adultam ætatem. Plurimi è magno Latio et tota Italia illam ambiebant. Ambit præ cæteris omnibus fortissimus Turnus, potens avis et atavis; quem assumi generum uxor regis mirifico studio instabat: sed prodigia Deorum obstiunt per varios terrores.*

Laurus erat in medio domus, in intimis recessibus, sacra secundùm frondes, et ob religionem servata per multos annos. Pater Latinus dicebatur dicasse illam Phœbo, repertam cum fundaret prima mœnia; et ab illa dedisse nomen Laurentibus incolis,

Accipimus. Fauno Picus pater: ísque parentem,
Te, Saturne, refert; tu sanguinis ultimus auctor.
Filius huic, fato Divûm, prolésque virilis
Nulla fuit; primâque oriens erepta juventâ est.
Sola domum et tantas servabat filia sedes;
Jam matura viro, jâm plenis nubilis annis.
Multi illam magno è Latio totâque petebant
Ausoniâ. Petit ante alios pulcherrimus omnes
Turnus, avis atavísque potens; quem regia conjux
Adjungi generum miro properabat amore:
Sed variis portenta Deûm terroribus obstant.
Laurus erat tecti medio in penetralibus altis,
Sacra comam, multósque metu servata per annos;
Quam pater inventam, primas cùm conderet arces,
Ipse ferebatur Phœbo sacrâsse Latinus,
Laurentísque ab eâ nomen posuisse colonis.

NOTÆ.

47. *Laurente Maricâ.*] Uxor *Fauni*, seu *Fauni*, dicta est *Fauna*, aut *Fatua*. Nomen habuere à *fando*, vel *fatua*: quia furore correptâ futura *fari* ac dicere solebant. *Marica* autem Nympha, ex qua Faunus suscepit Latinum, secundùm Arnobium fuit Circe: secundùm alios ipsa Fauna, quæ à Minturnensibus, ad ostia Liris fluvii, sacro in luco colebatur. *Laurens* vocatur ex regionis nomine: de quo infra, v. 63.

52. *Filia.*] Lavinia, quæ demum Æneæ nupsit, occiso Turno, Æ. 12.

54. *Magno è Latio, totaque . . . . Ausonia.*] Duplex *Latium* fuit: antiquum, à Tiberi fluvio ad Circæum montem, *Circello*. Novum, seu magnum, à Tyberi ad Lyrim amnem, qui nunc est *Garigliano*, complectens Volscos, Auruncos, Æquos, &c. Hæc tamen Latii extensio à Romanis regibus est, multo Æneæ temporibus recentior: unde suspicantur multi, Latium hic pro tota Italia sumi, quemadmodum & Ausoniam. *Ausones*, Trojanis temporibus multo antiquiores, Italiæ partem incoluerunt inferiorem, quæ ad Siciliam accedit. Mox, quia notissimi rebus gestis evaserant, factum est, ut eorum nomine à Græcis vocaretur tota Italia, à Sicilia usque ad Alpes. Pulsi deinde ab aliis, ultimo confederunt inter Volscos & Campanos, circa Lyriam, Caïetam, & Minturnas; & *Aurunci* tunc appellati sunt. Vide Cluver. Italiæ, l. 3. 9.

56. *Turnus, avis, &c.*] *Dauni* & *Veniliæ* filius, Rutulorum rex. *Veniliæ* soror erat Amatæ Latini uxoris, divinis honoribus affecta, Æ. 10. 76. Daunus maternum genus ducebat à Jove per Danaën, infra, v. 372. paternum à Pilumno, Deo etiam habito, Æ. 10. 76. De *situ Rutulorum*, infra, v. 794.

56. *Regia conjux.*] *Amata*, Veniliæ soror.

62. *Phœbo sacrasse.*] Quia laurus Phœbo dilecta. De *Phœbo*, Ecl. 3. 62.

63. *Laurentis colonis.*] *Laurens*, nomen constat fuisse primo inditum sylvæ laureæ, quæ circa litus Tyrrheni maris fuit, à Tiberi orientem versus porrecta. Inde vicina regio *Laurens* etiam dicta est. Inde *Laurens* dicitur Marica Nympha, Fauni uxor, v. 47. Inde Picus Latini avus, dicitur etiam *Laurens*, v. 171. Inde Turnus ipse eodem appellatur nomine, v. 650. quia Rutulorum regionem sylva illa attingebat. Porro cum arces primus ibidem condidisse Latinus dicatur; & Laurens Picus, ejus avus, eodem loco regiam habuisse, v. 171. aut sibi male consentit Virgilius: aut dicendum, *regiam* quidem à Pico esse conditam; à Latino *arces*, sive munitiones, additas: & urbem, à lauro præcipuæ magnitudinis, appellatam esse *Laurentam*, quod nomen sylvæ tantum & regioni commune prius fuerat. Dicuntur incolæ *Laurentes*, *Laurentini*, *Laurentii*, & *Laurenti*, hic & apud Plinium l. 14. c. 3. quanquam aliqui legunt hic *Laurentes*, non *Laurentis*. Urbs posterioribus dicta est *Laurolavinium*; non quod eadem fuerit ac *Lavinium*; sed quod exhaustâ bella utrâque, & Laurente & Lavinio, utriusque incolæ Laurentum confluxerint, & urbem communi nomine dixerint, ut suspicatur Cluverius in antiquâ Italia, l. 3. 3, atque ut ei videtur, ea nunc dicitur *Paterno*

Hujus

Hujus apes ſummum denſæ, mirabile dictu,
Stridore ingenti liquidum trans æthera vectæ,
Obſedere apicem ; et pedibus per mutua nexis,
Examen ſubitum ramo frondente pependit.
Continuò vates : 'Externum cernimus, inquit,
'Adventare virum, et partes petere agmen eaſdem
'Partibus ex îſdem, et ſummâ dominarier arce.'
Præterea caſtis adolet dum altaria tædis,
Et juxta genitorem aſtat Lavinia virgo :
Viſa, nefas, longis comprendere crinibus ignem,
Atque omnem ornatum flammâ crepitante cremari,
Regaléſque accenſa comas, accenſa coronam
Inſignem gemmis : tum fumida lumine fulvo
Involvi, ac totis Vulcanum ſpargere tectis.
Id verò horrendum ac viſu mirabile ferri.
Namque fore illuſtrem famâ fatíſque canebant
Ipſam, ſed populo magnum portendere bellum.
At rex ſollicitus monſtris oracula Fauni
Fatidici genitoris adit ; lucóſque ſub altâ
Conſulit Albuneâ ; nemorum quæ maxima ſacro
Fonte ſonat, ſævámque exhalat opaca Mephitim.
Hinc Italæ gentes omníſque OEnotria tellus
In dubiis reſponſa petunt : huc dona ſacerdos
Cùm tulit, et cæſarum ovium ſub nocte ſilenti
Pellibus incubuit ſtratis, ſomnóſque petivit ;

Apes denſæ, res *mira dictu, trans levem aërem volantes magno ſtridore, inſederunt ſupremum illius cacumen : et pedibus invicem conjunctis, examen repentinum pependit è frondoſo ramo. Statim vates dixit : 'Videmus appropinqua-re hominem peregrinum ; et 'exercitum ex eadem regione 'quærere* hanc *eandem regio-'nem, et regnare in* hac *ſuprema 'arce.' Præterea dum Lavinia virgo accendit altaria ſacris facibus, et ſtat prope patrem (res horrida) viſa eſt corripere ignem longis capillis, et comburi flammâ ſonante ſecundùm omnia ornamenta ; et* viſa eſt *accenſa* ſecundùm *regias comas, accenſa* ſecundùm *coronam ſpectabilem gemmis : deinde fumans* viſa eſt *cingi rutilanti luce, et jactare ignem tota domo. Hoc autem* coepit *haberi terribile et viſa admirabile. Etenim dicebant ipſam illuſtrem famâ et fortunâ futuram* eſſe, *ſed minari genti magnum bellum.*

At rex territus his prodigiis vadit ad oracula fatidici Fauni patris ſui, et conſulit ſylvas ſitas ſub alta Albunea ; quæ Albunea ſylva *maxima ſylvarum reſonat ſacro fonte, et umbroſa emittit denſam Mephitim. Italæ nationes et omnis terra OEnotria accipiunt inde reſponſa in* rebus *incertis. Sacerdos cum obtulit illic dona, et per noctem tacitam jacuit* ſuper *pelles ſuppoſitas ovium immolatarum, et quæſivit* illic *ſomnum* ;

NOTÆ.

66. *Pedibus per mutua nexis, &c.*] De hac apum glomeratione, quæ *uva* dicitur, G. 4. 257. & 558. De *apum examine*, Ecl. 7. 13.

70. *Partibus ex iſdem.*] Apes è Tyrrheni maris partibus venerant Laurentum, inſederant lauri apicem : quo ſignificabatur, exteros Tyrrheno mari venturos, victores futuros, ſummum imperium adepturos. *Dominarier*. Extenſio ſyllabæ, pro *dominari*.

71. *Adolet altaria tædis,*] Adolet thus ad altaria domeſticorum Deorum, Æ. 1. 708. *Flammis adolere Penates*.

77. *Vulcanum.*] Deum ignis, pro igne, ut G. 1. 295.

82. *Lucoſque ſub alta Albunea.*] *Albunea* fons eſt profundiſſimæ altitudinis, unde erumpit fluvius *Albula*, nunc *la Solforata* ; ſulfureis aquis memorabilis, quæ primo frigidæ ſunt, mox inducunt calorem. *Albula*, paulo infra Tibur, influit in *Anienem* fluvium, nunc *Teverone*. Odor ejus & ſapor corruptus eſt : unde ait Virgilius exhalare *Mephitim*. Eſt autem *Mephitis*, Juno aëri corrupto præſidens ; cui ædes apud Hirpinos fuit ad lacum Amſancti, ex Plinio l. 2. 93. & apud Cremonam, ex Tacito, hiſt. l. 3. Hic *Mephitis* pro ipſo putore fumitur, ut Vulcanus pro igne, Jupiter pro aëre. Secundùm Scaligerum vox Etruſca eſt, à Syris deducta, apud quos gravitatem odoris ſignificat. Apud Albuneam *ſylva* fuit ſacra Muſis ex Martiali : ibidem, culti ſunt Fauni, ex Virgilio & Statio : ibidem, ex Lactantio, Nympha *Albunea*, quæ Sibylla fuit Tyburtina. De *Italis & OEnotriis*, Æ. 1. 534.

87. *Cæſarum ovium ſub nocte, &c.*] Plinius l. 16. 44. *Apud Tiburtes* (unde non longe abeſt Albunea) *extant ilices tres, etiam Tiburte conditore eorum vetuſtiores. Fuiſſe autem eum tradunt filium Amphiarai, qui apud Thebas obiit unâ ætate ante Iliacum bellum.* Pauſanias autem in Atticis loquens de Amphiarao, inſigni ſomniorum interprete, qui à Græcis ideo inter

Multa

videt multas figuras vagantes mirabilibus modis, & audit voces multiplices, & fruitur sermone Deorum, & alloquitur Acheronta è profundo Averno. Tunc etiam ipse pater Latinus, poscens responsa, illic sacrificabat de more centum oves lanigeras; et jacebat extensus super earum pelles & stratis velleribus. Vox repentina emissa est ex intima sylva: 'O 'mea proles, ne quære jungere 'filiam tuam conjugio Latino; 'neve confide lectis præparatis. 'Venit gener peregrinus, qui 'progenie sua extollet nostrum 'nomen ad sidera; & cujus de 'stirpe postera videbunt omnia 'versari & regi sub pedibus 'suis, quacunque Sol revertens 'aspicit geminum Oceanum.'

Multa modis simulacra videt volitantia miris,
Et varias audit voces, fruitúrque Deorum
Colloquio, atque imis Acheronta affatur Averni.
Hìc et tum pater ipse petens responsa Latinus
Centum lanigeras mactabat ritè bidentes;
Atque harum effultus tergo stratísque jacebat
Velleribus. Subita ex alto vox reddita luco est;
'Ne pete connubiis natam sociare Latinis,
'O mea progenies, thalamis neu crede paratis.
'Externi veniunt generi; qui sanguine nostrum
'Nomen in astra ferant; quorúmq; à stirpe nepotes
'Omnia sub pedibus, quà Sol utrumque recurrens
'Aspicit Oceanum, vertíque regíque videbunt.'
Hæc responsa patris Fauni, monitúsque silenti
Nocte datos, non ipse suo premit ore Latinus;
Sed circùm latè volitans jam Fama per urbes
Ausonias tulerat; cùm Laomedontia pubes
Gramineo ripæ religavit ab aggere classem.
Æneas, primíque duces, et pulcher Iülus
Corpora sub ramis deponunt arboris altæ:
Instituúntque dapes, et adorea liba per herbam
Subjiciunt epulis (sic Jupiter ille monebat)
Et Cereale solum pomis agrestibus augent.
Consumptis hìc fortè aliis, ut vertere morsus
Exiguam in Cererem penuria adegit edendi,
Et violare manu malísque audacibus orbem

Latinus ipse non continet in *ore suo hæc responsa Fauni patris, & hæc monita data* per *noctem tacitam; sed jam Fama circumundique volans sparserat ea per urbes Italicas: cum juventus Trojana appulit naves ad crepidinem herbosam littoris. Æneas, et præcipui duces, et formosus Ascanius, sternunt corpora sua sub ramis arboris altæ: et inchoant epulas, et in gramine supponunt cibis placentas è frumento, sicut ipse Jupiter suggerebat, et onerant* illud *solum panis fructibus sylvestribus. Illic cæteris absumptis, cum inopia ciborum cogeret eos vertere morsus in panem exiguum, et frangere manu ac dentibus audacibus orbem*

NOTÆ.

Deos relatus est, ait, apud Oropum, Atticæ maritimam urbem Amphiarai fontem esse ac templum: ubi arietem immolant, cujus substrata in pelle dormientes nocturna visa expectant. Ex iis colligit Cerdanus, ejusmodi sacra à Tiburte Amphiarai filio translata esse in Italiam; eaque à Virgilio esse Fauno attributa, quæ Amphiarao Græci tribuerant.

91. *Acheronta affatur Averni.*] Per *Acheronta*, fluvium infernum, de quo Æ. 6. 323. umbras Deosque inferorum intelligit. Per *Averna*, inferorum ostia, de quibus, Æ. 6. 237. ipsos indicat inferos.

96. *Latinis.*] E Latio, quod complectitur Aborigines, Rutulos, Laurentes, Volscos, &c. supra, v. 54.

100. *Utrumque recurrens, &c.*] Magnitudinem notat futuri imperii Romani; vel ab oceano orientali ad occidentalem, qua Sol diurno motu recurrit; vel ab oceano septentrionali ad meridionalem, qua Sol annuo motu discurrit. De *vario Solis motu*, G. 1. 238.

105. *Ausonias, &c.*] Supra, v. 54. *Laomedontia pubes*, à Laomedonte Trojano rege, G. 1. 502. *Aggere*, Æ. 5. 44. *Adorea liba*, placentas ex frumento purissimo, quod *ador*, sive *far*, appellatur; Æ. 7. 33. Et fortasse, quia appellat *liba*, innuit Virgilius sacrificia Diis tum primum ab Ænea facta esse: & è placentis *libatis* oblatisque socios pavisse famem, ut è victimarum extis fieri solitum videbimus, Æ. 8. 183.

111. *Cereale solum.*] *Solum* est, quod cuique rei sustentandæ supponitur, Ecl. 6. 35. *Ceres*, Dea frumenti, panis, Æ. 5. 79. *Cereale solum*, quadra è pane.

114. *Orbem Fatalis crusti.*] Mox vocabit *quadram*, tum *mensam*; & *placentas* intelligit, quæ pro patinis tum fuerunt, & vero sæpe esse sole-

Fatalis

Fatalis crusti, patulis nec parcere quadris;
'Heus! etiam mensas consumimus?' inquit Iülus.
Nec plura alludens. Ea vox audita laborum
Prima tulit finem: primúmque loquentis ab ore
Eripuit pater, ac stupefactus numine pressit.
Continuò: 'Salve fatis mihi debita tellus;
'Vósque, ait, ô fidi Trojæ salvete Penates. [namque
'Hìc domus, hæc patria est. Genitor mihi talia
'Nunc repeto) Anchises fatorum arcana reliquit:
"Cùm te, nate, fames ignota ad litora vectum
"Accisis coget dapibus consumere mensas;
"Tum sperare domos defessus, ibíque memento
"Prima locare manu moliríque aggere tecta.'
'Hæc erat illa fames: hæc nos suprema manebant,
'Exitiis positura modum.
'Quare agite; et primo læti cum lumine Solis,
'Quæ loca, quíve habeant homines, ubi mœnia gen-
'Vestigemus; et à portu diversa petamus. [tis,
'Nunc pateras libate Jovi, precibúsque vocate
'Anchisen genitorem, et vina reponite mensis.'
Sic deinde effatus frondenti tempora ramo
Implicat, et, Geniúmque loci, primámque Deorum
Tellurem, Nymphásque et adhuc ignota precatur
Numina: tum Noctem, noctísque orientia signa,

fatalis crustæ, nec abstinere à planis quadris: Ascanius jocans, dixit: 'Heus! etiam comedimus mensas?' Nec dixit *plura. Vox illa audita indicavit prima terminum laborum: et pater excepit* eam *primus ab ore loquentis, et* secum *expendit admiratus oraculum.*

Statimque dixit; 'Salve
'terra debita mihi per fatum;
'et vos salvete, ô Penates Tro-
'jani. Hìc est *domus*; *hæc*
'*est patria. Etenim nunc re-*
'*miniscor, pater Anchises de-*
'*posuit apud me talia secreta*
'*fatorum*: 'Fili, aiebat, *quan-*
"*do fames coget te appulsum*
"*incognitis litoribus comedere*
"*mensas, cibis deficientibus;*
"*tunc fatigatus memento spe-*
"*rare sedem certam, et manu*
"*statuere illic accingere mœni-*
"*bus primam urbem.' Illa fa-*
'*mes erat ista: hi casus ex-*
'*trêmi erant destinati nobis*
'*allaturi finem in seriis. Agite*
'*igitur: et sub primam lucem*
'*Solis inquiramus læti, quæ-*
'*nam* sint hæ *regiones, aut*
'*quinam homines occupent* eas,
'*ubi* sint *urbes* illius *nationis*;
'*et abeamus* in loca *remota à*
'*portu. Nunc effundite pate-*
'*ras* in honorem *Jovis, et precibus invocate patrem Anchisen, et rursus afferte vinum* in *mensas.*'

Sic locutus, postea cingit caput ramo viridi, erat Genium hujus *loci, et Terram primam Deorum, et Nymphas, et Deos adhuc incognitos; deinde Noctem, et sidera surgentia per noctem,*

NOTÆ.

bant apud veteres. Hæc vocum diversitas è placentæ figura repetenda est. Erat enim rotunda quidem, sed lineis duabus decussatim in medio signata: itaque quatuor veluti quadris distincta. Ita Cerdanus è veteribus poëtis.

119. *Stupefactus numine.*] Oraculo divino, quod ex Ascanii ore erumpebat; aut potius oraculi divinâ quadam solutione. *Pressit.* Vel *continuit silentio*: vel potius, *secum tacite expendit.*

121. *Trojæ Penates.*] Dii regionis illius patrii ac domestici; qui, cum iis Penatibus conjuncti, quos Trojâ advehimus, jam communi nomine Penates tutelaresque Trojæ ac Trojanorum dicendi estis.

128. *Illa fames.*] Prædicta, non tantum ab Harpyia Celæno, Æ. 3. 257. sed etiam ab Anchisa: forte, Æ. 6. 890. ubi filio memorat futura bella in Italia: *et quo quemque modo fugiatve feratve laborem.*

130. *Primo cum lumine Solis.*] Posteræ lucis initio. Hunc enim diem in excensu, & libationibus, & Deorum veneratione posuerant. De *libatione* in mensa, Æ. 1. 704. De *divinitate Anchisæ*, Æ. 5. 59, 96, 98. De *Geniis locorum*, Æ. 5. 95.

136. *Primamque Deorum Tellurem, &c.*] Secundùm Hesiodum, qui in Theogon. v. 117. post Chaos primam Deorum ponit *Terram*, quæ primo genuit Cœlum, ex Cœlo Oceanum, Saturnum, Gigantes, &c. Æneas deinde *Nymphas* precatur, de quibus Ecl. 2. 46. Et *flumina*, quæ suos quoque Deos habere putabantur. Et hos adjungit *Telluri*, quia eam ornant atque incolunt.

138. *Noctem, &c.*] Deam item, apud Hesiodum, v. 123. prognatam è Chao, & parentem Diei atque Ætheris: unde cum ea conjungit *signa* sive *astra*, quæ noctu oriuntur & apparere incipiunt. Noctem invocat, ut imminentem; quia timebat sibi tum ab incolarum insidiis.

Idæúmque

et Jovem Idæum, et matrem Phrygiam per ordinem invocat, et gemines parentes è cælo et ex inferis. Tunc Jupiter omnipotens intonuit ter ſerenus è ſupremo cælo, et monſtravit è cælo nubem coruſcantem auro et radiis luminis, ipſe commovens eam manu. Tunc ſtatim rumor ſpargitur per exercitum Trojanum veniſſe diem quo ædificent urbem deſtinatam. Certatim renovant epulas, et gaudentes magnis præſagiis diſponunt pocula, et coronant vina.

Quando dies poſtera naſcens cinxit terras luce; ſeparati inquirunt urbem, et terminos, et litora hujus *nationis:* diſcunt, *hæc* eſſe *ſtagna fontis Numici, hoc* eſſe *flumen Tybrim, hìc manere generoſos Latinos. Tunc filius Anchiſæ imperat centum oratores electos ex omni ordine ire ad magnificam urbem regis, omnes coronatos ramis Minervæ: et portare* illi *viro munera, et petere pacem* pro *Trojanis. Non* eſt *mora: juſſi properant, et vadunt celeribus paſſibus:* Æneas *ipſe deſcribit muros depreſſâ foſſâ, et inchoat urbem, et in litore cingit primam habitationem vallo et pinnis in formam caſtrorum. Et jam juvenes perfuncti itinere videbant turres, et domos altas Latinorum, et appropinquabant muro. Ante urbem pueri et juvenes* in *prima pubertate exercentur equis, et regunt currus in arena:*

Idæúmque Jovem, Phrygiámque ex ordine mâtrem
Invocat, et duplices cœlóque Erebóque parentes.
Hìc pater omnipotens ter cœlo clarus ab alto
Intonuit, radiíſque ardentem lucis et auro
Ipſe manu quatiens oſtendit ab æthere nubem.
Diditur hìc ſubitò Trojana per agmina rumor;
Adveniſſe diem quo debita mœnia condant,
Certatim inſtaurant epulas, atque omine magno
Creteras læti ſtatuunt, et vina coronant.
Poſtera cùm primâ luſtrabat lampade terras
Orta dies; urbem, et fines, et litora gentis
Diverſi explorant: hæc fontis ſtagna Numici,
Hunc Tybrim fluvium, hìc fortes habitare Latinos.
Tum ſatus Anchiſâ delectos ordine ab omni
Centum oratores auguſta ad mœnia regis
Ire jubet, ramis velatos Palladis omnes:
Donáque ferre viro, pacémque expoſcere Teucris.
Haud mora: feſtinant juſſi, rapidíſque feruntur
Paſſibus: ipſe humili deſignat mœnia foſſâ,
Molitúrque locum, primáſque in litore ſedes
Caſtrorum in morem pinnis atque aggere cingit.
Jámque iter emenſi, turres ac tecta Latinorum
Ardua cernebant juvenes, muróque ſubibant.
Ante urbem pueri et primævo flore juventus
Exercentur equis, domitántque in pulvere currus:

N O T Æ.

139. *Idæumque Jovem.*] Natum in Ida Cretæ monte, & educatum in Dictæo ejuſdem antro, G. 4. 151. De *matre Phrygia*, Cybele, in Phrygia præcipue culta, Æ. 3. 111.

140. *Duplices cœloque Erebóque parentes.*] Venerem matrem, quæ in cœlo, & Anchiſen patrem, cujus idolum quidem apud inferos erat, animâ tamen in cœlo apud ſuperos, Æ. 6. 748. De *Erebo*, profundo inferorum loco, Æ. 4. 510.

141. *Clarus ab alto Intonuit.*] Fulmen ſereno cœlo cadens, modo fauſti, modo infauſti ominis, G. 1. 487.

142. *Radiis lucis et auro.*] *Lucis aureæ.* Sic G. 2. 192. *Pateris libamus et auro.*

144. *Diditur.*] Non *deditur:* hoc enim à *dedo, trado*; illud à *dido, diſtribuo.* Horat. Satir. l. 2. 2. 66. *ſervis ... munia didit.* Lucretius frequentiſſime. De *coronatione vini*; cum, vel implentur vino pocula, vel reipsâ cinguntur floribus, Æ. 3. 525. & G. 2. 528. De *lumpade*, pro *Sole*, Æ. 4. 6.

150. *Stagna Numici.*] Fontem Numici fluvii, cujus breviſſimus curſus eſt prope Lavinium Laurentum inter & Ardeam. Hunc fontem aiunt ſacrum fuiſſe Annæ Perennæ, quam Ovidius, Faſt. 3. 551. putat Annam eſſe Didonis ſororem, eo profugam, poſt necem ſororis direptamque ab Iarba Carthaginem: Nunc eſt *rivo di Nemi.* De *Tybri*, Æ. 1. 17. De *Latinis*, ſupra, v. 54.

154. *Ramis Palladis.*] Olivæ, Palladi ſacræ, G. 1. 14. De *Pallade*, Æ. 1. 43.

157. *Deſignat mœnia foſſâ.*] Locum ad orientalem Tyberis ripam, paulo ſupra maris littus, cui nomen Trojæ dedit, ex Livio & Dionyſio Halicarn. ubi deinde *Oſtia* urbs ab Anco Marcio Romanorum rege condita eſt.

160. *Tecta Latinorum.*] Redundat ſyllaba in verſu, ut in iſto, G. 1. 295. *Vulcano decoquit humorem.* Notat *Laurentum*, urbem Latini regiam.

Aut

Aut acres tendunt arcus, aut lenta lacertis
Spicula contorquent, cursûque ictûque lacessunt.
Cùm provectus equo longævi regis ad aures
Nuncius ingentes ignotâ in veste reportat
Advenisse viros. Ille intra tecta vocari
Imperat, et solio medius consedit avito. [lumnis,
Tectum augustum, ingens, centum sublime co-
Urbe fuit summâ, Laurentis regia Pici,
Horrendum sylvis et religione parentum.
Hinc sceptra accipere, et primos attollere fasces
Regibus omen erat: hoc illis curia templum,
Hæ sacris sedes epulis: hìc ariete cæso
Perpetuis soliti patris considere mensis.
Quin etiam veterum effigies ex ordine avorum
Antiquâ è cedro, Italúsque patérque Sabinus
Vitisator, curvam servans sub imagine falcem;
Saturnúsque senex, Janíque bifrontis imago,
Vestibulo astabant; aliísque ab origine reges,

aut interdunt difficiles arcus, aut vibrant brachiis spicula flexibilia, et provocant le cursu atque jactu telorum. *Tunc nuncius vectus equo refert ad aures grandævi regis venisse magnos homines in habitu incognito. Ille jubet eos adduci intra domum, et sedit in avito solio, in medio* suorum.

Fuit in altissima parte *urbis domus magna, magnifica, educta centum columnis, palatium Laurentis Pici, tremenda ob sylvas et religionem majorum. Initium erat regibus, inde sumere sceptra, et erigere primos fasces: hæc curia* erat *illis templum, hic locus* destinatus *sacris conviviis: hic mactato ariete patres solebant sedere* ad *mensas longas. Immo præterea stabant in vestibulo per ordinem imagines veterum patrum ex antiqua cedro, et Italus, et pater Sabinus plantator vitis, tenens in imagine falcem curvatam; et senex Saturnus, & effigies Jani bifrontis; et alii reges* à prima *origine,*

NOTÆ.

171. *Laurentis regia Pici.*] De illa *regia*, & *Laurente agro*, supra, v. 63. De *Pico*, v. 47. & infra, v. 189.

173. *Attollere fasces omen erat.*] *Fasces* posuit pro quibuslibet imperii insignibus: nondum enim fascium hic usus erat. *Omen* posuit pro *initio*: quia veteres, gravissimarum rerum initio, captare omina, & auspicia, & auguria solebant: unde *auspicium* etiam, & *auspicari*, dicimus, pro, *initium* capere & *incipere*: & *inaugurari*, pro, *in dignitatem aliquam assumi*.

174. *Curia templum.*] *Curia*, locus est ubi res publicæ *curantur*: sive divinæ, ut sacrificia; sive humanæ, ut judicia, consilia, unde aliquando cum templo fere convenit; aliquando ab eo diversa est, ut hic: Qui curiæ præerat, dicebatur inde apud Romanos *curio*; & postquam populus Romanus à Romulo tres in *tribus* distinctus est, singulæ tribus divisæ sunt in decem *curias*, sic dictas à locis, quo sacrorum negotiorumque causâ separatim cives conveniebant.

175. *Ariete cæso Perpetuis, &c.*] *Arietis* sacrificium illis in partibus tum in usu fuisse jam diximus, v. 87. *Perpetuis mensis*: in longum porrectis, ubi continua serie sederent convivæ; non vero distinctis in sedilibus. Sic Æ. 8. 183. *Perpetui tergo bovis*. Porro considere, non in lecto recumbere ad mensas, heroicis temporibus moris fuisse diximus, Æ. 1. 702.

178. *Italus.*] Hunc aiunt quidam fuisse Siculorum regem: Dionysius potentem virum, OEnotrum genere, & ex eorum Arcadum prosapia, qui duce OEnotro Lycaonis filio, illuc ex Peloponneso venerant: eumque propagato imperio, regionem *OEnotriam* ante dictam, nomine suo *Italiam* nuncupasse.

Sabinus Vitisator, &c.] *Sabinus* nomen dedit Sabinis, genti ex Lacedæmoniis quidem, ut vulgo existimatur; sed ut Cluverius probat, ex Oscis Ausonibus oriundæ. Filius fuit *Sanci*, hujus regionis genii, qui alio nomine *Dius Fidius*, alio item *Semo* dicebatur: ut patet ex Ovid. Fast. 6. 213. Hunc *vitem & segetes* coluisse non liquet: quare multi versum hunc totum *Vitisator, curvam servans, &c.* referunt ad Saturnum. At certe structum versus omnino ad Sabinum esse referendum ostendit. Et si conjicere fas est: puto hunc *Sabinum*, ejusque patrem *Sancum*, artem serendæ terræ in eo tractu reperisse; unde *Sancus* dictus sit *Semo*; non quasi *semihomo*, id est, inter homines Deosque medius, ut interpretatur Vossius; sed à *seminando*; atque ita *vitisator & falce armatus* pingitur ejus filius Sabinus; quod fortasse artem illam à patre inventam perfecerit, & vitium culturam eidem addiderit. De *Saturno*, Æ. 8. 319. De *Jano* bifronte, infra, v. 610. De *vestibulo*, seu *atrio*, in quo disponebantur imagines, Æ. 4. 666.

181. *Ab origine reges.*] Allusum aliqui putant ad populos Aborigines, quibus tunc Latinus imperabat. Hos quidam volunt primos fuisse Italiæ incolas, ibidem natos, non aliunde

qui certando pro patria tulerant vulnera bellica. Et præterea pendent circa sacra limina arma plurima, capti currus, et curvæ secures; et cristæ capitum et magna claustra portarum, et spicula, et scuta, et rostra avulsa navibus. Ipse Picus, domitor equorum, sedebat, cum *baculo Quirinali, et vestitus parvâ trabeâ: et sinistra manu ferebat scutellum:* Picus, *quem amatrix Circe, correpta* nimia *cupiditate percussum aureâ virgâ, et transformatum venenis fecit avem; et variavit coloribus* ejus *alas.*

Latinus sedens intra tale templum Deorum et avitam domum, accersivit Trojanos ad se sub tecta: et prior dixit hæc ore tranquillo iis *ingressis:* ‘O ‘ *Trojani (neque enim ignoramus et urbem et genus* vestrum, *et cogniti direxistis* huc *mari navigatio-* ‘ *nem) dicite*

Martia qui ob patriam pugnando vulnera passi.
Multáque præterea sacris in postibus arma,
Captivi pendent currus, curvæque secures,
Et cristæ capitum, et portarum ingentia claustra,
Spiculáque, clypeique, ereptáque rostra carinis.
Ipse Quirinali lituo parvâque sedebat
Succinctus trabeâ, lævâque ancile gerebat
Picus equûm domitor, quem capta cupidine conjux,
Aureâ percussum virgâ, versúmque venenis,
Fecit avem Circe, sparsítque coloribus alas.
Tali intus templo Divûm patriâque Latinus
Sede sedens Teucros ad se in tecta vocavit:
Atque hæc ingressis placido prior edidit ore:
‘ Dicite Dardanidæ (neque enim nescimus et urbem
‘ Et genus, auditique advertitis æquore cursum)

NOTÆ.

advectos, ideoque dictos *Aborigines*, cujusmodi homines Græci vocant αὐτόχθονας. Alii ex variis nationibus vagis collectos, unde *Aberrigines* dicti sint, ab *aberrando*. Alii vero plures, Dionysio Halicarnassæo duce, eosdem putant fuisse ac Oenotrios, qui ex Arcadia profecti, annis ante bellum Trojanum plusquam quadringentis, in Italiam appulsi, montes patrio more incoluerint; indeque quasi cognomine quodam appellati sint *Aborigines*, ab ὄρος, *mons*. Videtur Virgilius primam opinionem tenere, Æ. 8. 314. De *pestibus*, Æ. 2. 442. De *cristis galearum*, Æ. 6. 779. De *rostris*, in prora navium prominentibus, Æ. 5. 143.

187. *Quirinali lituo, &c.*] *Lituus* hic baculus est augurum, in summa parte incurvus, quo cœli regiones ad consulendos avium volatus distinguebant; alibi tuba est, ejusdem formæ, Æ. 6. 167. Igitur *succinctus* ad *trabeam* duntaxat pertinet, non ad *lituum*: nemo enim *cinctus* baculo dici potest. *Quirinalis* dicitur: quia ex Plutarcho, Romulus augurandi mirus peritus fuit, ob eamque rem lituum solebat gestare: qui deinde studiose servatus in curia Saliorum, quæ est in Palatio, cum ea deflagrasset, inventus est integer, ut est apud Cicer. de Divin. l. 1. 30. Cum ergo Romulus appellatus sit *Quirinus*; ideo lituus hic, *Quirinalis*, per anticipationem vocatur.

188. *Parvâ succinctus trabeâ.*] *Trabea* toga fuit, communis sive albi coloris: in eo dissimilis *prætextæ*: quod *prætexta* purpureo limbo tantum in ima ora prætexeretur; trabea multis fasciis virgisque purpureis, instar trabium transversis ac discurrentibus ornaretur; iisque, vel intextis, vel assutis. Ornamentum fuit equitum in decursione publica, quæ idibus Julii fiebat: item & Consulum in aperiendo Jani templo: aliquando etiam augurum, qualis hic ornatus Pici describitur. A Romulo trabeam usurpatam, prætextam à Tullo Hostilio primum inventam habemus ex Plinio, l. 9. 39. Quare Virgilius, qui eam attribuit Pico, prolepsi sive anticipatione usus est. Dicitur hæc Pici trabea, *parva*; id est, stricta, brevis atque angusta, quales initio togæ fuerunt; non laxior & fusior, quales deinde luxus induxit. De *ancilibus*, scutis minoribus ac rotundis, Æ. 8. 664.

189. *Picus equûm domitor, &c.*] *Studiosa equorum* dicitur ab Ovid. Metam. 14. 322. mutatusque in avem picum, *pivert, a green pecke*, à Circe; quod, ob fidem uxori suæ Canenti servandam, ejus amorem sprevisset. Fingitur mutatus in picum: quia avis illa maximi usus fuit in captandis auguriis, qua in arte idem rex excelluit; unde & augurali habitu sic describitur.

190. *Aureâ virgâ.*] Aliqui legunt *aurea*, in primo casu, ut ad Circen referatur: quemadmodum *Venus aurea* appellatur, Æ. 10. 16. Alii, *aureâ*, in sexto casu, ut ad virgam referatur: quemadmodum diximus, Æ. 1. 702. *Aureâ composuit spondâ.* Vocatur Circe *conjux*, id est, amatrix, quæ conjugis loco optabat esse; ut Ecl. 8. 18. *Conjugis indigno Nisæ deceptus amore.*

191. *Sparsítque coloribus alas.*] Purpureo & fulvo, quibus pici pennæ distinctæ sunt. De *Teucris & Dardanidis*, Trojanis, Æ. 1. 239.

‘ Quid

‘ Quid petitis? quæ cauſa rates, aut cujus egentes
‘ Litus ad Auſoniam tot per vada cœrula vexit?
‘ Sive errore viæ, ſeu tempeſtatibus acti,
‘ (Qualia multa mari nautæ patiuntur in alto)
‘ Fluminis intrâſtis ripas, portûque ſedetis;
‘ Ne fugite hoſpitium; neve ignorate Latinos
‘ Saturni gentem, haud vinclò nec legibus æquam,
‘ Sponte ſuâ, veteríſque Dei ſe more tenentem.
‘ Atque equidem memini (fama eſt obſcurior annis)
‘ Auruncos ita ferre ſenes, his ortus ut agris
‘ Dardanus Idæas Phrygiæ penetrârit ad urbes,
‘ Threïciámque Samum, quæ nunc Samothracia
‘ fertur.
‘ Hinc illum Corythi Tyrrhenâ ab ſede profectum
‘ Aurea nunc ſolio ſtellantis regia cœli
‘ Accipit, et numero Divorum altaribus addit.’
Dixerat: et dicta Ilioneus ſic voce ſecutus:
‘ Rex, genus egregium Fauni: nec fluctibus actos
‘ Atra ſubegit hyems veſtris ſuccedere terris;
‘ Nec ſidus regione viæ, litúſve fefellit.
‘ Conſilio hanc omnes, animíſque volentibus urbem
‘ Afferimur, pulſi regnis, quæ maxima quondam
‘ Extremo veniens Sol aſpiciebat Olympo.
‘ Ab Jove principium generis: Jove Dardana pubes
‘ Gaudet avo: rex ipſe Jovis de gente ſuprema
‘ Troïus Æneas tua nos ad limina miſit.
‘ Quanta per Idæos ſævis effuſa Mycenis
‘ Tempeſtas ierit campos, quibus actus uterque
‘ Europæ atque Aſiæ fatis concurrerit orbis;

‘ *quid petitis? quæ cauſa tulit*
‘ *per tot maria cærulea ad li-*
‘ *tus Italicum naves* veſtras,
‘ *aut cujus rei indigentes? Si-*
‘ *ve pulſi errore viarum, ſive*
‘ *procellis (qualia multa navi-*
‘ *gantes tulerunt per altum ma-*
‘ *re) ingreſſi eſtis ripas fluvii*
‘ noſtri, *et ſtatis in portu: ne*
‘ *fugiatis* hoc *hoſpitium; et*
‘ *ne neſciatis Latinos* eſſe *popu-*
‘ *lum Saturni, juſtum non per*
‘ *vincula legum, ſed ſponte ſua,*
‘ *et continentem ſe* in *conſuetu-*
‘ *dine* illius *antiqui Dei. Et*
‘ *ſane recordor* (quanquam *fa-*
‘ *ma* illa *minus nota* eſt *ob ve-*
‘ *tuſtatem) Auruncos ſenes ita*
‘ *narrare: quemdo Dardanus,*
‘ *atus* in *his arvis, pervenerit*
‘ *ad Idæas urbes Phrygiæ, et*
‘ ad *Samum Thraciam, quæ*
‘ *nunc vocatur Samothracia.*
‘ *Nunc palatium aureum cœli*
‘ *ſiderei excipit ſolio illum: hinc*
‘ *profectum è Pyrrhèna urbe*
‘ *Corythi, et* donatus *aris au-*
‘ *get numerum divorum.*’
Dixerat: et Ilioneus ſic re-
ſpondit voce verbis ejus: ‘ *Rex,*
‘ *eximia proles Fauni: nec ni-*
‘ *gra tempeſtas coëgit nos agi-*
‘ *tatos mari intrare* in *regnum*
‘ *veſtrum; nec aſtrum, aut li-*
‘ *tus abduxit* nos *à* recta *re-*
‘ *gione viæ. Omnes conſulto*
‘ *et animis libentibus appelli-*
‘ *mur ad hanc urbem, ejecti*
‘ *regnis, quæ Sol oriens ex ul-*
‘ *timo cœlo ſpectabat olim am-*
‘ *pliſſima. Initium noſtræ ſtirpis* eſt *à Jove, Trojana juventus gloriatur Jove parente: rex Æneas*
‘ *Trojanus ipſe è ſumma familia Jovis, miſit nos ad tuam domum. Si terra ultima celat aliquem in-*
‘ *terfuſo oceano; ſi zona Solis torridi, porrecta in medio quatuor zonarum ſeparat aliquem à* cæteris
‘ hominibus; is *quoque audivit, quanta procella* belli, *erumpens è crudelibus Mycenis, pererravit agros*
‘ *Idæos; et quo fato geminus Orbis Europæ atque Aſiæ commiſſus ſit:*

NOTÆ.

202. *Latinos Saturni gentem, &c.*] Indicat ætatem auream, de qua, E. 4. 6. G. 1. 125. De *Saturni* in Italia regno, Æ. 8. 319. De *Auruncis* & *Auſonibus*, ſupra, v. 55.

207. *Dardanus Idæas, &c.*] Hoc narravimus, Æ. 3. 167. Æ. 1. 239. De *Ida*, monte Troadis in Phrygia, Æ. 1. 385. De *Tyrrhena* regione, Æ. 2. 781.

208. *Threïciamque Samum.*] *Samos* triplex, 1. Maxima, ad occidentem ſinus Corinthiaci, in mari Ionio, nunc *Cephalonie*, de qua, Æ. 3. 271. 2. Minor, ad occidentem Ioniæ, in mari Icario, nunc adhuc *Samo*, de qua, Æ. 1. 20. 3. Minima, ad meridiem Thraciæ, contra oſtia Hebri fluvii, in mari Ægeo, communius *Samothracia* dicta, nunc *Samandrachi*: de qua hic ſermo eſt. De *Coryto* oppido Tuſciæ, nunc *Cortona*, Æ. 3. 170.

217. *Regnis, quæ maxima, &c.*] Priamus enim maximæ parti minoris Aſiæ imperabat, Æ. 3. 1. De *ortu Dardani à Jove*, Æ. 3. 167.

220. *Jovis de gente . . . Æneas.*] Et paterno genere, per Dardanum; & materno, per Venerem. *Idæi campi*, Trojani, ubi mons Ida, Æ. 2. 801. *Mycenis*, urbe Peloponneſi, Agamemnonis regia, Æ. 1. 288. *Europæ atque Aſiæ orbis:* Græci, qui ex Europa; Trojani qui ex Aſia. *Orbis* pro mundi parte hic ſumitur.

'ab illo excidio, jactati per tot 'maria immensa, posc mus pro 'Diis domestiris sedem angus- 'tam, et litus securum, et aquam 'atque aërem communem omni- 'bus. Non erimus dedecori 'regno tuo, nec levis fama 'vestra inde habebitur, nec 'delebitur gratia tanti bene- 'cii, nec pœnitebit Italos admi- 'sisse sinu suo Trojam. Juro 'per fata Æneæ, et per dex- 'tram ejus potentem, seu fide, 'seu bello et armis ullus exper- 'tus est cùm: multi populi, 'multæ nationes, et petierunt, 'et voluerunt nos sociare sibi: 'ne sperne nos, quia sponte 'portamus manibus tæmas, et 'verba supplicantium. Sed 'voluntas Deorum coëgit nos 'jussis suis quærere regionem 'vestram. Dardanus hinc 'ortus est, huc revertitur: et 'Apollo magnis oraculis im- 'pulit nos ad Tybrim Tyrrhe- 'num, et ad fluenta sacra fon- 'tis Numici. Præterea Æ- 'neas offert tibi exigua dona 'præ se ferre fortunæ, eliquias 'servatas è Troja incensa. 'Anchises pater ejus libabat 'hac patera aurea ante alta- 'ria: hic erat ornatus Priami, 'quando secundùm consu- 'etudinem reddebat jus populis 'convocatis, et sceptrum, et sa- 'cra tiara, et vestes opus Tro- 'janarum mulierum.'

Inter *talia verba Ilionei, Latinus tenet vultum defixum intuendo, et stat immotus loco, volvens oculos attentos: nec purpura colorata, nec sceptrum Priami tam movet regem, quam attendit ad conjugium et nuptias filiæ, et meditatur in animo oraculum antiqui Fauni.*

'Audiit et si quem tellus extrema refuso
'Submovet Oceano, et si quem extenta plagarum
'Quatuor in medio dirimit plaga solis iniqui.
'Diluvio ex illo tot vasta per æquora vecti
'Diis sedem exiguam patriis litúsque rogamus
'Innocuum, et cunctis undámq; aurámq; patentem.
'Non erimus regno indecores: nec vestra feretur
'Fama levis, tantíque abolescet gratia facti;
'Nec Trojam Ausonios gremio excepisse pigebit.
'Fata per Æneæ juro, dextrámque potentem,
'Sive fide, seu quis bello est expertus et armis:
'Multi nos populi, multæ (ne temne, quod ultro
'Præferimus manibus vittas ac verba precantum)
'Et petière sibi et voluêre adjungere gentes.
'Sed nos fata Deûm vestras exquirere terras
'Imperiis egêre suis. Hinc Dardanus ortus
'Huc repetit: jussísque ingentibus urget Apollo
'Tyrrhenum ad Tybrim, et fontis vada sacra Numici.
'Dat tibi præterea fortunæ parva prioris
'Munera, relliquias Trojâ ex ardente receptas.
'Hoc pater Anchises auro libabat ad aras:
'Hoc Priami gestamen erat, cùm jura vocatis
'More daret populis, sceptrúmque, sacérq; tiaras,
'Iliadúmque labor, vestes.'
Talibus Ilionei dictis, defixa Latinus
Obtutu tenet ora, solóque immobilis hæret
Intentos volvens oculos: nec purpura regem
Picta movet, nec sceptra movent Priameïa tantùm,
Quantúm in connubio natæ thalamóque moratur,
Et veteris Fauni volvit sub pectore sortem.

NOTÆ.

225. *Audiit & si quem, &c.*] Intelligit incolas, si qui sunt, zonæ frigidæ; quæ ultra oceanum, ad meridianum & septentrionalem polum hinc inde recedit: & incolas zonæ torridæ, quæ in medio orbis itineri Solis subjacet. De his tribus zonis & aliis duabus temperatis, G. 1. 233.

237. *Præferimus manibus vittas.*] Supplices tam apud Latinos, quam apud Græcos, solebant olivæ ramum præferre, revinctum laneis vittis; quæ in manus supplicum dependebant: unde dicuntur passim etiam *velamina*, & *infulæ*; quod velarent manus & quasi vincirent: capitum vero infulæ vulgo etiam essent è tæniis vittisque laneis, Æ. 2. 133.

242. *Tyrrhenum ad Tybrim, &c.*] De eo, Æ. 2. 781. De *Numico*, supra, v. 150. De *libatione ad aras*, Æ. 1. 740.

247. *Saccrque tiaras.*] Pileus fuit omnium fere orientalium principum, igitur & Phrygum: oblongus, rotundus, in acumen definens, pendulis ad aures vittis insignitus: cujus acumen erectum reges quidem ferebant; cæteri ab rege illustres viri, paulum inflexum.

248. *Iliadumque labo, vestes.*] Vestes acu pictæ, quod *Phrygum* inventum fuit: unde & *Phrygiones* dicuntur ejusmodi artifices. *Iliades* Trojanæ mulieres, Phrygiæ.

254. *Sortem*] Oraculum, Æ. 4. 346. De *paribus auspiciis*, pro, pari potestate, Æ. 4. 102.

Hunc

Hunc illum fatis externâ à ſede profectum
Portendi generum, paribúſque in regna vocari
Auſpiciis: hinc progeniem virtute futuram
Egregiam, et totum quæ viribus occupet orbem.
Tandem lætus ait: 'Dî noſtra incepta ſecundent,
'Auguriúmq; ſuum. Dabitur, Trojane, quod optas.
'Muneranec ſperno. Non vobis, rege Latino,
'Divitis uber agri Trojæve opulentia deerit.
'Ipſe modò Æneas (noſtri ſi tanta cupido eſt,
'Si jungi hoſpitio properat, ſociúſve vocari)
'Adveniat; vultus neve exhorreſcat amicos:
'Pars mihi pacis erit dextram tetigiſſe tyranni.
'Vos contrà regi mea nunc mandata referte.
'Eſt mihi nata, viro gentis quam jungere noſtræ,
'Non patrio ex adyto ſortes, non plurima cœlo
'Monſtra ſinunt: generos externis affore ab oris,
'HocLatio reſtare canunt, qui ſanguine noſtrum
'Nomen in aſtra ferant. Hunc illum poſcere fata
'Et reor, et (ſi quid veri mens augurat) opto.'
Hæc effatus, equos numero pater eligit omni.
Stabat ter centum nitidi in præſepibus altis.
Omnibus extemplo Teucris jubet ordine duci
Inſtratos oſtro alipedes pictíſque tapetis.
Aurea pectoribus demiſſa monilia pendent;
Tecti auro, fulvum mandunt ſub dentibus aurum:
Abſenti Æneæ currum geminóſque jugales
Semine ab æthereo, ſpirantis naribus ignem;
Illorum de gente, patri quos Dædala Circe
Suppoſitâ de matre nothos furata creavit.

Hunc eſſe illum generum, profectum è peregrina regione deſtinatum fatis; & hunc vocari in regnum æqua poteſtate: hinc orituram ſobolem illuſtrem virtutibus, & quæ potentiâ ſubjiciat totum orbem. Denique lætus ait: 'Dii proſpera reddant 'noſtra conſilia, & ſua auguria. 'Vir Trojane, concedetur tibi 'quod cupis. Nec contemno 'dona veſtra: regnante Lati- 'no, non deficiet vobis fœcun- 'ditas divitis agri, aut abun- 'dantia Trojæ. Tantummodo 'veniat ipſe Æneas, ſi tan- 'tum eſt ipſi deſiderium noſtri, 'ſi properat conjungi mecum 'jure hoſpitii, & appellari 'ſocius; & ne timeat vultus 'benevolos; erit mihi pars 'fœderis, tetigiſſe dextram re- 'gis. Vos vero jam reportate 'regi mea dicta. Eſt mihi fi- 'lia, quam non oracula ex pa- 'trio ſacrario, non multa pro- 'digia è cœlo miſſa permittunt 'me ſociare marito nationis 'noſtræ. Edicunt hoc ſuper- 'eſſe Latio: nempe venturum 'eſſe genetum è peregrinis re- 'gionibus, qui poſteritate ſua 'extollat ad ſidera noſtrum no- 'men. Et opinor hunc illum 'eſſe, quem fata petunt; & 'id cupio, ſi mea mens con- 'jicit aliquid veri.'

Hæc locutus pater, elegit equos ex omni multitudine. Trecenti bene *curati erant in altis ſtabulis. Statim imperat equos, coopertos purpurâ & variatis ſtragulis, dari ſingulis Trojanis* per *ordinem: aureæ phaleræ pendent demiſſæ in pectora: tecti auro mordent ſub dentibus aurum rutilum.* Imperat *dari Æneæ abſenti currum & geminos* equos *jugales, ex origine cœleſti exhalantes ignem naribus; de ſtirpe illorum, quos ingenioſa Circe, ſuffurata patri* ſuo *Soli, creaverat nothos è matre ſuppoſita.*

NOTÆ.

262. *Uber agri.*] Subſtantive pro *ubertate terræ*, G. 2. 185.

266. *Tyranni.*] *Regis.* Sic enim Plato, & Iſocrates, & Græci poëtæ Tragici, bonum etiam principem appellant. De *adyto*, Æ. 2. 297.

277. *Inſtratos oſtro alipides.*] *Alipedes*, equi veloces & quaſi alatis pedibus: deſumpta vox è Lucretio, qui cervos ita nuncupat, l. 6. 765. *Oſtro*, purpura è ſanguine oſtrei expreſſa, G. 2. 506. *Pictis tapetis*, ſtragulis purpureis, ſed acu pictis & variatis: pictura enim de acu ſæpe dicitur: reperitur *tapes*, *tapete*, *tapetum*.

278. *Monilia.*] *Phaleras* quidam interpretantur. Et vero phalaræ ſunt Plinio penſilia ornamenta: quanquam Suidæ ſunt ſcutala in fronte; Herodoto tegumenta circa maxillas.

282. *Patri quos Dædala Circe, &c.*] Fingitur hic à Virgilio Circe, Solis filia, paternis equis equam clam ſuppoſuiſſe, quæ hos Latini equos ex eorum ſemine peperit: unde *nothi* dicuntur, id eſt, non legitimi, quorum tamen notus eſt pater: quorum enim ignotus eſt, ii dicuntur *ſpurii*: à Græca voce νόθος, quæ idem ſignificat. *Circe* dicitur *Dædala*, id eſt, ingenioſa: vel à Dædalo ingenioſo artifice, Æ. 6. 14. vel à δαιδάλλω, *artificioſe facio*. Sic Lucretius, Minervam, Terram, linguam, *Dædalam* paſſim appellat. Dicitur autem *Circe* à quibuſdam fuiſſe Marica illa nympha, mater Latini, de qua, v. 47.

Trojani poſt *talia munera et verba Latini reverturntur exceſſi in equis, et referunt pacem.*

Ecce autem aſpera uxor Jovis referebat ſe ab Argis Inachiis, et ibat elata per aërem, et procul ab uſque Pachyno Siculo videt ex aëre lætum Æneam, et claſſem Trojanam. Videt Trojanos *jam ſtruere domos, jam confidere regioni, reliquiſſe naves: ſtetit affixa illic, præ gravi dolore: deinde movens caput, emiſit è pectore hæc verba: 'Vah gentem odioſam, et fata Trojanorum oppoſita voluntati meæ. An potuerunt perire in campis Sigeis! an capti potuerunt capi? an Troja combuſta combuſſit homines? Ergo reperierunt iter per medios exercitus et medias flammas. At opinor, mea poteſtas denique jacet laſſa: aut ſatiata depoſui odium. Immo etiam auſa ſum perſequi inter aquas eos expulſos patriâ, et toto mari me objicere iis exulibus. Vires cœli et maris conſumptæ ſunt contra Trojanos. Quid profuerunt mihi Syrtes, aut Scylla, aut magna Charybdis? teguntur alveo deſiderato Tybridis, tuti à mari atque à me. Mars potuit evertere crudelem nationem Lapitharum: ipſe pater Deorum permiſit furori Dianæ veterem Calydona: quam tantam pœnam ſceleris merentibus Lapithis aut Calydone? Sed ego, magna uxor Jovis, quæ potui nihil omittere intentatum, quæ converti me in omnia, ſuperor ab Æneâ. Quod ſi mea divinitas non eſt ſatis potens; non ſane dubitabo invocare quicquid uſquam eſt:*

Talibus Æneadæ donis dictíſque Latini
Sublimes in equis redeunt, pacemque reportant.
Ecce autem Inachiis ſeſe referebat ab Argis
Sæva Jovis conjux, auráſque invecta tenebat:
Et lætum Æneam, claſſémque ex æthere longo
Dardaniam Siculo proſpexit ab uſque Pachyno.
Moliri jam tecta videt, jam fidere terræ,
Deſeruiſſe rates: ſtetit acri fixa dolore:
Tum quaſſans caput, hæc effudit pectore dicta:
'Heu ſtirpem inviſam, et fatis contraria noſtris
'Fata Phrygum! num Sigeïs occumbere campis,
'Num capti potuere capi? num incenſa cremavit
'Troja viros? medias acies, medióſque per ignes
'Invenêre viam? at (credo) mea numina tandem
'Feſſa jacent: odiis aut exſaturata quievi.
'Quin etiam patriâ excuſſos infeſta per undas
'Auſa ſequi, et profugis toto me opponere ponto.
'Abſumptæ in Teucros vires cœlíque maríſque.
'Quid Syrtes, aut Scylla mihi, quid vaſta Charybdis
'Profuit? optato conduntur Thybridis alveo,
'Securi pelagi atque mei. Mars perdere gentem
'Immanem Lapithûm valuit: conceſſit in iras
'Ipſe Deûm antiquam genitor Calydona Dianæ:
'Quod ſcelus aut Lapithis tantum, aut Calydona merentem?
'Aſt ego, magna Jovis conjux, nil linquere inauſum
'Quæ potui infelix, quæ memet in omnia verti,
'Vincor ab Æneâ. Quòd ſi mea numina non ſunt
'Magna ſatis, dubitem haud equidem implorare quod uſquam eſt:

NOTÆ.

286. *Inachiis Argis.*] De *Argis*, urbe Peloponneſi, Junoni chara, *Æ.* 1. 19. 288. *Inachii* dicuntur, vel ab Inacho Argivorum rege; vel ab Inacho fluvio; qui prope urbem fluit; ex Strab. l. 8. De *Pachyno*, promontorio Siciliæ meridionali, *capo Paſſero*, *Æ.* 3. 699.

294. *Fata Phrygum.*] De *fatis*, *Æ.* 1. 243. De *Phrygia*, ibid. 385. De *Sigeo* Troadis promontorio, *Æ.* 6. 500. De *numine*, *Æ.* 1. 137. De *Teucris*, ibid. 239.

302. *Quid Syrtes, &c.*] In Libyco mari vadoſi ſinus, *Æ.* 1. 115. De *Scylla* ſcopulo, & *Charybdi* voragine in freto Siculo, *Æ.* 3. 420.

304. *Mars perdere gentem Lapithûm, &c.*] Pirithous Lapitharum rex, de quo *Æ.* 6. 601. 617. ad ſuas cum Hippodame nuptias cum Centauros Deoſque omnes, uno excepto Marte, invitaſſet: Mars utramque gentem, Lapithas & Centauros, clade utrinque maxima inter pocula commiſit. Ita Servius, quem ſequuntur cæteri interpretes. De *Lapithis*, & *Centauris*, Theſſaliæ gentibus, G. 2. 456. G. 3. 38.

306. *Calydona Dianæ, &c.*] OEneus Calydonis rex, in Ætolia, circa oſtia Eveni fluvii: cum Diis omnibus, exceptâ Dianâ, primitias frugum obtuliſſet; irata Dea aprum immiſit, à quo vaſtatus eſt late ager Calydonius, donec à Meleagro OEnei filio fera occideretur, Ovid. Met. 8. 273.

'Flectere

'Flectere si nequeo superos, Acheronta movebo.
'Non dabitur regnis (esto) prohibere Latinis,
'Atque immota manet fatis Lavinia conjux:
'At trahere, atque moras tantis licet addere rebus;
'At licet amborum populos exscindere regum.
'Hac gener atque socer coëant mercede suorum.
'Sanguine Trojano et Rutulo dotabere, virgo:
'Et Bellona manet te pronuba. Nec face tantùm
'Cisseïs pregnans ignes enixa jugales:
'Quin idem Veneri partus suus, et Paris alter,
'Funestæque iterum recidiva in Pergama tædæ.'
Hæc ubi dicta dedit, terras horrenda petivit.
Luctificam Alecto dirarum ab sede sororum
Infernisque ciet tenebris; cui tristia bella,
Iræque, insidiæque, et crimina noxia cordi.
Odit et ipse pater Pluton; odêre sorores
Tartareæ monstrum: tot sese vertit in ora,
Tam sævæ facies, tot pullulat atra colubris.
Quam Juno his acuit verbis, ac talia fatur:
'Hunc mihi da proprium, virgo sata Nocte, laborem;
'Hanc operam; ne noster honos, infractáve cedat
'Fama loco: neu connubiis ambire Latinum
'Æneadæ possint, Italósve obsidere fines.

'*si non possum flectere superos,*
'*commovebo inferos. Sit* ita,
'*non permittetur* mihi *arcere*
'*eos ab regno Latini; et La-*
'*vinia fatis destinatur* Æneæ
'*uxor certissima: sed licet dif-*
'*ferre, et adhibere moras tan-*
'*tis rebus; sed licet evertere*
'*populos utriusque regis. Ge-*
'*ner et socer faciant* fœdus
'*hoc præmio suorum. Puella,*
'habebis *pro dote sanguinem*
'*Trojanum et Rutulum: et Bel-*
'*lona destinatur tibi pronuba.*
'*Nec solum* Hecuba filia *Cis-*
'*sei gravida peperit faces con-*
'*jugales: Veneri etiam suus*
'*filius erit idem, et alter Pa-*
'*ris, et fax iterum pernicios a*
'*contra Trojam recidivam.*'

Postquam protulit hæc verba, descendit tremenda in *terras. Excitat ex domo dirarum sororum et infernis umbris Alecto luctuosam; cui bella tristia, et iræ, et insidiæ, et crimina pernicios a sunt cordi. Ipse etiam pater Pluton aversatur* hoc *monstrum, aversantur sorores infernæ: tot convertit se in species, tam crudeles sunt figuræ* ejus, *tot dira producit serpentes. Juno animat eam his verbis, et loquitur talia:* '*O virgo filia Noctis, concede mihi*
'*hunc laborem proprium, hoc officium: ne nostra gloria vel fama victa decrescat; et ne Trojani possint*
'*circumvenire Latinum* prætextu *conjugii, et invadere regionem Italam.*

NOTÆ.

312. *Acheronta.*] Numina inferorum, ubi *Acheron* fluvius, Æ. 6. 323,

315. *At trahere, &c.*] Quomodo Dii fatis obstare possent, diximus, Æ. 1. 243.

317. *Mercede suorum.*] Damno populorum; quæ *merces* ironice dicitur. Ita Cicero Tusc. 3. 12. *Nam istuc, nihil dolore, non sine magna mercede contingit, immanitatis in anima, stuporis in corpore.*

319, *Bellona .... pronuba.*] *Bellona*, Dea bellorum præses, Martis soror, quæ eidem ad bellum eunti currum & equos parat: Græcis dicta *Enyo*. *Pronubæ*, mulieres dicebantur, quæ nuptias conciliabant, eaque administrabant, quæ pertinebant ad nuptias, & nuptam in lecto collocabant: eas oportebat uni viro nuptas fuisse, ad bonum omen.

320. *Cisseïs prægnans ignes, &c.*] Hecuba Priami uxor, Cissei Thraciæ regis filia, antequam pareret Parin, visa est sibi facem utero gestare, Æ. 1. 31. *Ignes enixa jugales*, intellige Parin ipsum, vel incendium Trojæ, quod illius partus & conjugii fructus fuit: dicitur enim *jugale* quicquid ad conjugium pertinet; & conjugium ipsum, *jugum*, Æ. 4. 59.

321. *Idem Veneri partus, &c.*] Æneas, Veneris filius, erit alter Paris, altera ruina Trojæ, quam à se excitatam in Italia iterum perdet.

322. *Recidiva Pergama.*] Id est, *post casum resurgentia.* Videatur omnino Gronovius ad Senec. Troad. v. 470. *Recidiva ponas Pergama, sparsos fugâ cives reducas. Pergama*, arces Trojanæ urbis.

324. *Alecto, &c.*] De hac furia, aliisque duabus, G. 3. 552. Æ. 6. 572. De *Plutone*, G. 4. 467.

331. *Virgo sata nocte.*] *Virginem* vocat furiam. Vel simpliciter pro puella: quomodo Pasiphaë dicitur *virgo*, Ecl. 6. 52. Vel peculiari furiarum nomine: quæ sic dicuntur, quia severæ & in puniendo incorruptæ: unde Ajax flagellifer apud Sophoclem, v. 847. vocat eas ἀεὶ παρθένας, *semper virgines*. Noctis & Acherontis erant filiæ.

' Tu potes unanimos armare in prælia fratres,
' Atque odiis verſare domos ; tu verbera tectis
' Funereáſque inferre faces : tibi nomina mille,
' Mille nocendi artes : fœcundum concute pectus ;
' Disjice compoſitam pacem ; ſere crimina belli :
' Arma velit, poſcátque ſimul, rapiátque juventus.'
Exin Gorgoneis Alecto infecta venenis
Principio Latium et Laurentis tecta tyranni
Celſa petit, tacitúmque obſedit limen Amatæ ;
Quam ſuper adventu Teucrûm, Turníq; hymenæis
Fœmineæ ardentem curæque iræq; coquebant.
Huic Dea cæruleis unum de crinibus anguem
Conjicit, ínque ſinum præcordia ad intima ſubdit ;
Quo furibunda domum monſtro permiſceat omnem.
Ille inter veſtes et levia pectora lapſus
Volvitur attactu nullo, fallítque furentem ;
Vipeream inſpirans animam : fit tortile collo
Aurum ingens coluber, fit longæ tænia vittæ,
Innectítque comas, et membris lubricus errat.
Ac dum prima lues udo ſublapſa veneno
Pertentat ſenſus, atque oſſibus implicat ignem ;
Necdum animus toto percepit pectore flammam :
Molliùs, et ſolito matrum de more, locuta eſt ;
Multa ſuper natâ lacrymans, Phrygiíſq; hymenæis :
' Exulibúſne datur ducenda Lavinia Teucris,
' O genitor ? nec te miſeret natæque tuíque ?
' Nec matris miſeret ; quam primo Aquilone relin-
' Perfidus, alta petens, abductâ virgine, prædo ? [quet
' An non ſic Phrygius penetrat Lacedæmona paſtor,
' Ledæámque Helenam Trojanas vexit ad arces ?

' Tu potes commovere in pugnas ' fratres conjunctiſſimos, & ' turbare odiis familias : tu ' immittere domibus verbera ' & mortiferas tædas : tibi ' ſunt mille ſpecies & mille ' artes nocendi : concita ani- ' mum fertilem, diſturba pacem ' confectam, ſemina cauſas ' belli : fac ut juventus velit ' arma, ſimulque petat, & ' corripiat ea.'

Poſtea Alecto imbuta venenis Meduſæis, primo adit Latium & altam domum regis Laurentis, & obſidet portas quietas Amatæ : quam fœminea ſollicitudo & ira cruciabant flagrantem ob adventum Trojanorum & nuptias Turni. Dea injicit ei colubrum unum è capillis cærulis, & ſubmittit in ſinum uſque ad profundum cor ; ut acta in furorem per *id monſtrum evertat totam familiam. Ille lapſus inter veſtes et pectus leve, ſerpit nullo tactu, et ſubrepit furenti, infundens halitum vipereum : magnus* ille *coluber fit aureus torquis* circa *collum ; fit tænia longæ vittæ, et implicat capillos, et lubricus vagatur* per *membra. Et* quidem *dum prima peſtis ſubmiſſa humido veneno movet ſenſus, et immiſcet flammas oſſibus, et nondum animus excipit incendium toto pectore ;* tum *locuta eſt tranquillius, et ſolita conſuetudine matrum, flens multum ob filiam et nuptias Trojanas :* ' *O pater, an Lavinia datur ducenda Trojanis ? nec miſeret te et filiæ,* ' *et tui ? nec miſeret te matris ; quam perfidus* ille *prædo deſeret primo vento, abiens mari, abrepta* ' *virgine ? Nonne paſtor Phrygius ſic intravit Spartam, et* ſic *abſtulit Helenam Ledæ in urbem* ' *Trojanam ?*

NOTÆ.

337. *Tibi nomina mille.*] Vel intelligit mille peſtes, furiarum quaſi famulas, quæ paſſim in earum comitatu ponuntur à poëtis, diſtinctæ variis nominibus : ut ſunt Luctus, Pavor, Fames, Diſcordia, &c. Vel intelligit *cauſas nocendi :* frequenter enim *nomen* pro *cauſa* ſumitur : unde paſſum *quo nomine*, pro *qua de cauſa*.

341. *Gorgoneis venenis.*] Quia Meduſa una è Gorgonibus, Æ. 2, 616. caput habuit ſerpentibus horridum : quod à ſe abciſſum Perſeus cum per Africam circumferret, ſtillantes inde in terram ſanguinis guttæ totidem in angues venenatos mutatæ ſunt, unde multitudo tanta venenorum & ſerpentum in Africa, Ovid. Metam. 4. 620. & Apollonius, l. 4. 1514. De *Latio* ſupra, v. 54. De *Laurente* regione, v. 63. De *tyranni* nomine, v. 266. De *Teucris*, Æ. 1. 239. De *Hymenæo*, nuptiarum præſide, G. 3. 60.

350. *Attactu nullo.*] Senſibili, quam Amata perciperet.

352. *Tænia vittæ.*] *Tænia*, extrema pars *vittæ :* promiſcue vulgo ſumuntur. De ſacro *vittarum* uſu, Æ. 2. 133.

361. *Aquilone.*] Vento ſeptentrionali, Ecl. 7. 51. Hic pro quolibet vento.

365. *An non ſic Phrygius, &c.*] Legitur *An non* per ſimplicem interrogationem. Et *at non?* per interrogationem ironiæ conjunctam. *Paſtor,*

' Quid

'Quid tua ſancta fides, quid cura antiqua tuorum,
'Et conſanguineo toties data dextera Turno?
'Si gener externâ petitur de gente Latinis,
'Idque ſedet, Fauníque premunt te juſſa parentis:
'Omnem equidem ſceptris terram quæ libera noſtris
'Diſſidet, externam reor; et ſic dicere Divos.
'Et Turno, ſi prima domûs repetatur origo,
'Inachus Acriſiúſque patres, mediæque Mycenæ.'
His ubi nequicquam dictis experta Latinum
Contrà ſtare videt; penitúſque in viſcera lapſum
Serpentis furiale malum, totámque pererrat;
Tum verò infelix, ingentibus excita monſtris,
Immenſam ſinè more furit lymphata per urbem:
Ceu quondam torto volitans ſub verbere turbo,
Quem pueri magno in gyro vacua atria circùm
Intenti ludo exercent. Ille actus habenâ
Curvatis fertur ſpatiis: ſtupet inſcia turba,

'*Quid* erit *tua ſacra fides,*
'*quid antiquum ſtudium tuorum, & dextra toties data*
'*cognato Turno? Si quæritur*
'*Latinis gener è gente aliena,*
'*& id ſtatutum eſt, & mandata patris Fauni urgent te;*
'*certe exiſtimo alienum regis-*
'*nem eam omnem, quæ non*
'*ſubdita dominationi noſtræ*
'*ſeparatur* à nobis; *& exiſtimo ſic Deos loqui. Præterea ſi requiratur prima origo familiæ* Turni; *patres*
'*Turni ſunt Inachus & Acriſius, & media Græcia.*

Poſtquam fruſtra aggreſſa his verbis Latinum, cernit eum *contra perſiſtere:* & poſtquam *furioſum venenum colubri intime lapſum* eſt *in viſcera, & penetrat* eam *totam: tunc vero miſera, commota magnis monſtris, ſævit ultra modum furioſa per vaſtam urbem: quemadmodum aliquando turbo curſitans ſub torto flagello, quem pueri vacantes ludo agitant in magnum orbem circa atria ſpatioſa. Ille impulſus flagello vagatur ſinuoſis ſpatiis: turba ignara obſtupeſcit.*

NOTÆ.

Paris qui primo paſtor fuit, Æ. 1. 31. *Phrygius*, Trojanus è Phrygia, Æ. 1. 385. *Lacedæmonia*, Spartam in Peloponneſo, Æ. 2. 577. De *Helenæ ortu* ex Leda & raptu, Æ. 1. 654. Æ. 6. 511.

366. *Conſanguineo Turno.*] Matrem habebat Veniliam, ſororem Amatæ.

367. *Si gener, &c.*] Eludit oraculum Fauni, de quo ſupra, v. 81. probatque illud in Turnum cadere: tum quia Rutuli non parebant Latinis, & ſic externi poterant dici, quamvis vicini: tum quia è Græcis Argivis ortus erat Turnus; Æneas contra è Dardano Italo.

372. *Inachus Acriſiuſque, &c.*] *Inachus* Argivorum rex fuit, qui nomen fluvio ibidem dedit. *Acriſius* ex ejus fuit poſteris, pater *Danaës*, quam cum audiſſet parituram eſſe filium, à quo ipſe foret occidendus, turre virginem incluſit. Hæc illic vitiata à Jove, ſub aurei imbris ſpecie per tegulas delapſo, peperit Perſeum. Ideo incluſa cum puero in arca ab Acriſio, & in mare projecta, allapſa eſt ſecundum Græcos ſcriptores, ad inſulam Seriphum, unam è Cycladibus in Ægæo mari; ibique à Polydecte ſuſcepta eſt: ſecundum Latinos, ad litus Apuliæ, ubi Pilumno regi, Turni avo, nupſit; & *Ardeam* condidit in Rutulorum finibus: Pilumnus Daunum, Daunus Turnum ex Venilia Amatæ ſorore genuit.

Mediæque Mycenæ.] *Argus* & *Mycenæ*, vicinæ Peloponneſi urbes, ita ut commune Junonis templum haberent, inter utramque poſitum, ex Strab. lib 8. uni eidemque principi parebat tota illa ditio, Acriſii tempore; nec diſtinctum Mycenis regnum conſtitutum eſt, niſi ſub Pelopis poſteris, ut notat ibidem Strabo. Quare ob viciniam & indiſtinctum diu imperium, *Argos* & *Mycenæ* promiſcue pro uno eodemque regno, ac fere loco, habentur à poëtis, imprimiſque à Virgilio. Hæc ſufficiant teſtimonia, pauca è multis, Æ. 2. 178. Sinon à Calchante admonitos ait fuiſſe Græcos, exſcindi Trojam non poſſe, *omina ni repetant Argis*, id eſt, niſi Argos redeant: ſtatimque refert eos, Calchantis admonitu, *patrias vento petiiſſe Mycenas*. Ergo Mycenæ & Argos pro eadem urbe uſurpatæ. Item Æ. 6. 838. ſic ait de duce Romano: *Eruet ille Argos Agamemnoniaſque Mycenas*, id eſt, Argivorum regnum eruet. Conſtat enim ex Strabonis loco citato, *Mycenas* non à Romanis, ſed ab ipſis Argivis eſſe erutas, ita ut ſuo tempore ne veſtigium quidem earum reperiretur. Itaque hic, *mediæque Mycenæ*, ſignificant, *mediam Græciam*, *mediam Peloponneſum*: partem pro toto, locum certum pro incerto.

377. *Lymphata.*] Furioſa. Vel, à *Nymphis*, *lympharum* præſidibus, quæ eos, à quibus erant conſpectæ, in furorem agebant: ita fere Feſtus: Vel, quod in rabiem acti, *lympham*, id eſt, *aquam*, timeant: ita Iſidorus.

Impubéſque

Impubésque manus, mirata volubile buxum:
Dant animos plagæ. Non cursu segnior illo
Per medias urbes agitur, populósque feroces.
Quin etiam in sylvas, simulato numine Bacchi,
Majus adorta nefas, majorémque orsa furorem,
Evolat; et natam frondosis montibus abdit,
Quò thalamum eripiat Teucris, tædásque moretur:
Evoë Bacche fremens, solum te virgine dignum
Vociferans: etenim molles tibi sumere thyrsos,
Te lustrare choros, sacrum tibi pascere crinem,
Fama volat: furiísque accensas pectore matres
Idem omnes simul ardor agit nova quærere tecta.
Deseruêre domos: ventis dant colla comásque:
Ast aliæ tremulis ululatibus æthera complent,
Pampinéasque gerunt incinctæ pellibus hastas.
Ipsa inter medias flagrantem fervida pinum
Sustinet, ac natæ Turníque canit hymenæos,
Sanguineam torquens aciem: torvúmque repente
Clamat: 'Io matres, audite, ubi quæque, Latinæ:
'Si qua piis animis manet infelicis Amatæ
'Gratia, si juris materni cura remordet;
'Solvite crinales vittas; capite orgia mecum.'
Talem inter sylvas, inter deserta ferarum,
Reginam Alecto stimulis agit undique Bacchi.
Postquam visa satis primos acuisse furores,
Consiliúmque omnémque domum vertisse Latini;
Protinus hinc fuscis tristis Dea tollitur alis
Audacis Rutuli ad muros; quam dicitur urbem

& agmen impube miratur buxum versatile: ictus adjiciunt vim buxo. Regina *non lentior* quam *ille cursus, vagatur per medias urbes & populos furentes. Immo præterea, orsa grandius crimen & orsa majorem furorem, abit in sylvas,* sub *ficta religione Bacchi, & occultat filiam* in *montibus umbrosis: ut auferat* hoc *conjugium Trojanis,* aut *retardet: nuptias fremens Evoë Bacche, clamans te unum dignum esse puella, ô* Bacche. *Et vero rumor spargitur, puellam gestare pro te thyrsos teneros circuire choris tuam* imaginem, *alere comam dicatam tibi: & eadem cupiditas impellit simul omnes matres inflammatas furiis* in *pectore, ad quærendas domos novas. Reliquerunt domos: præbent ventis colla & capillos: aliæ autem implent aërem tremulis clamoribus, & indutæ pellibus gestant hastas* ornatas *pampino. Ipsa* regina *in medio furiosa tenet pinum flammantem, & canit nuptias filiæ suæ & Turni, volvens oculos sanguinolentos, & subito clamat immaniter: 'Io matres Latinæ, audite omnes ubicunque 'estis: si quis amor restat piis 'animis erga miseram Amatam, si sollicitat vos cura 'auctoritatis maternæ, resolvite tænias capillorum, celebrate mecum orgia.' Sic undique per sylvas, per deserta ferarum, Alecto impellit reginam furis Bacchi.*

Postquam Dea funesta visa est sibi satis stimulavisse primas iras, & turbasse omnem familiam atque consilium Latini: statim aufertur nigris alis inde ad muros Rutuli audacis: quam urbem

NOTÆ.

382. *Buxum.*] *Buxus* arbor est: *buxum,* lignum arboris, *buys, box,* ex quo fit *turbo,* lusorium instrumentum versatile, Gall. *sabot, a top.*

385. *Bacchi, &c.*] De *eo,* deque *thyrsis,* hastis pampino vestitis, Ecl. 5. 29. De *Bacchis,* mulieribus eidem sacris, quarum furorem simulabat Amata, Æ. 4. 301. De vociferatione Bacchica *Evoë,* Æ. 6. 517. De *choro* seu saltatione mulierum circa Deorum simulacra, Æ. 4. 62. De verbo *lustro,* pro *circumeo,* Æ. 1. 612.

391. *Tibi pascere crinem.*] Mos apud Græcos, Romanos, Barbaros, capillos Diis sacrare: idque fiebat duobus modis, vel eos fluentes & incæduos alendo; vel detondendo, & templis appendendo, aut mortuorum tumulis injiciendo. Contendit tamen Cerdanus semper sacratos fuisse per tonsuram, nec solitos ali, nisi ut postea secarentur.

397. *Pinum sustinet.*] Facem nuptialem, quæ frequenter è pinu, Ecl. 8. 29. Faces eas non tantum à pueris, sed à matre etiam latas, præcipue apud Græcos, probat Cerdanus, ex Euripide & Apollonio.

400. *Io.*] Vox est omnes prope affectus exprimens, dolorem, gaudium, &c. ἰώ. De *orgiis,* Bacchi sacris, Æ. 4. 301.

403. *Solvite crinales vittas.*] Quæ virginum, & matronarum capillos coërcebant, non meretricum. Unde Ovid. de Arte, l. 1. 30. *Este procul vittæ tenues, insigne pudoris.* Eas resolvere, furoris & inverecundiæ nota fuit, Bacchanumque mos.

Acrisioneis

Acrisioneis Danaë fundâsse colonis,
Præcipiti delata Noto: locus Ardua quondam
Dictus avis, et nunc magnum manet Ardea nomen.
Sed fortuna fuit. Tectis hìc Turnus in altis
Jam mediam nigrâ carpebat nocte quietem.
Alecto torvam faciem et furialia membra
Exuit; in vultus sese transformat aniles,
Et frontem obscœnam rugis arat; induit albos
Cum vittâ crines: tum ramum innectit olivæ.
Fit Calybe, Junonis anus templíque sacerdos:
Et juveni ante oculos his secum vocibus offert:
'Turne, tot incassum fusos patiere labores,
'Et tua Dardaniis transcribi sceptra colonis?
'Rex tibi conjugium et quæsitas sanguine dotes
'Abnegat, externúsque in regnum quæritur hæres.
'I nunc, ingratis offer te, irrise, periclis:
'Tyrrhenas, i, sterne acies: tege pace Latinos.
'Hæc adeò tibi me, placidâ cùm nocte jaceres,
'Ipsa palàm fari omnipotens Saturnia jussit.
'Quare age, et armari pubem portísque moveri
'Lætus in arma para; et Phrygios, qui flumine pul-
'Consedêre, duces, pictásque exure carinas. [cho
'Cœlestûm vis magna jubet. Rex ipse Latinus
'Nî dare conjugium et dicto parere fatetur,
'Sentiat, et tandem Turnum experiatur in armis.'
Hìc juvenis vatem irridens, sic orsa vicissim

Danaë dicitur condidisse civibus Acrisionis, huc *advecta celeri vento: locus* ille *appellatus* est *olim à majoribus Ardua, & nunc nomen insigne restat Ardea. Sed casus ita tulit. Illic Turnus tenebrosa nocte jam capiebat medium somnum in sublimi domo. Alecto deponit sævum vultum, & membra furiosa: mutat se in speciem vetulæ, & sulcat rugis frontem fœdam: assumit capillos albos cum tænia: tum implicat* iis *coronam olivæ. Fit Calybe, vetula sacerdos Junonis, & ejus templi: & exhibet se juveni præ oculis cum his verbis: 'Turne, an 'feres tot labores abire frustra, '& tua regna transmitti Tro- 'janis advenis? Rex abnuit 'tibi matrimonium & præmia 'parata sanguine, & hæres 'peregrinus quæritur ad re- 'gnum. I modo, illuse, ex- 'pone te inutilibus periculis: 'i, supra Tuscos exercitus, 'protege pace Latinos. Ipsa 'autem omnipotens* Juno *filiæ 'Saturni palam jussit me dicere 'hæc tibi, dum dormis tran- 'quilla nocte. Age igitur, & 'lætus cura juventutem armari '& emitti portis ad bellum: '& succende duces Phrygios, 'qui sederunt ad pulchrum fluvium, & pictas naves. Magna potestas Deorum* hoc *imperat. Ipse 'rex Latinus, nisi consentit conficere matrimonium, & stare promissis, sentiat & experiatur denique 'Turnum in bello.'*

Tum juvenis ridens vatem, ita vicissim

NOTÆ.

410. *Acrisioneis colonis, &c.*] Quod fabulæ de *arca* Danaës effutiant, ut supra narravimus, v. 372. hoc videtur hic Virgilius de *navi* interpretari, quâ, cum Argivis aliquot, fugam Danaë in Italiam ceperit: quo allapsa, favente vento meridionali *Noto*, condidit ibidem Ardeam, in gratiam *colonorum* Argivorum, quos advexerat secum è regno *Acrisii* patris sui. *Ardea* urbs fuit regia Rutulorum, in finibus Latii, mare Tyrrhenum versus, ad orientem Laurenti; nunc vicus nomen retinens. Nomen, vel ab *Ardea* ave, cujus ex augurio condita est, teste Hygino apud Senecam, quem qui sequuntur explicant hic vocem *avis*, de *volucri*; videturque Ovidius, Met. 14. 574. allusisse ad illam urbis originem, cum eandem ab Ænea excisam & in *Ardeam* avem mutatam fingit. Vel potius dicta est ab *arduo* situ: unde sic legimus, duce Servio, & MSS. apud Pierium compluribus: *locus Ardua quondam dictus avis*, id est, *majoribus*.

413. *Fortuna fuit, &c.*] Vel ad superiora refertur: *Fortuna casusque fuit, ut nomen urbi tamdiu remanserit, tot aliis urbium nominibus aut mutatis aut sepultis.* Vel ad subsequentia; *Fortuna casusque fuit, quod Turnus tum dormiebat, &c.*

418. *Cum vitta crines, &c.*] *Calyben* poëta sacerdotem fingit templi Junonii, quod Ardeæ fuisse indicat: unde favor Junonis in Turnum. *Vittas* illa sive *infulam* sacerdotalem gerebat, Æ. 2. 133. *Innectit ramum olivæ*, in coronam infulæ superpositam.

426. *Tyrrhenas, i, sterne acies.*] Adversus quos Latinis bellum gerentibus opem Turnus sæpe tulerat. De *iis*, Æ. 2. 781. De *Junone*, Saturni filia, Æ. 1. 27. De *Phrygiis*, Trojanis, Æ. 1. 385.

Ore

Ore refert : ‘ Claſſes invectas Tybridis alveo
‘ Non (ut rere) meas effugit nuncius aures :
‘ Ne tantos mihi finge metus : nec regia Juno
‘ Immemor eſt noſtri.
‘ Sed te victa ſitu veríque effœta ſenectus,
‘ O mater, curis nequicquam exercet, et arma
‘ Regum inter falſâ vatem formidine ludit.
‘ Cura tibi, Divûm effigies et templa tueri :
‘ Bella viri pacémque gerant, queis bella gerenda.’
Talibus Alecto dictis exarſit in iras.
At juveni oranti ſubitus tremor occupat artus,
Diriguere oculi : tot Erinnys ſibilat hydris,
Tantáque ſe facies aperit. Tum flammea torquens
Lumina cunctantem et quærentem dicere plura
Reppulit, et geminos erexit crinibus angues,
Verberáque inſonuit, rabidóque hæc addidit ore :
‘ En ego victa ſitu, quam veri effœta ſenectus
‘ Arma inter regum falſâ formidine ludit,
‘ (Reſpice ad hæc) adſum dirarum ab ſede ſororum :
‘ Bella manu lethúmque gero.’
Sic effata facem juveni conjecit, et atro
Lumine fumantes fixit ſub pectore tædas.
Olli ſomnum ingens rupit pavor ; oſſáque et artus
Perfudit toto proruptus corpore ſudor.
Arma amens fremit ; arma toro tectíſque requirit.
Sævit amor ferri, et ſcelerata inſania belli,
Ira ſupèr. Magno veluti cùm flamma ſonore
Virgea ſuggeritur coſtis undantis aheni,
Exultántque æſtu latices ; furit intus aquæ vis,
Fumidus atque alte ſpumis exuberat amnis :
Nec jam ſe capit unda ; volat vapor ater ad auras :
Ergo iter ad regem, pollutâ pace, Latinum
Indicit primis juvenum : et jubet arma parari,
Tutari Italiam, detrudere finibus hoſtem :
Se ſatìs ambobus Teucríſque venire Latiníſque.

ore reponit verba : ‘ Non, ut ‘ putas, nuncius ille fugit meas ‘ aures, claſſim ingreſſam eſſe ‘ fluvium Tybrim : ne mihi ‘ finge tantus cautas timendi ; ‘ regina Juno non eſt oblita ‘ noſtri. Sed ô mater, ſenectus ‘ fracta annis & imbecilla ‘ ad cognoſcendam veritatem ‘ fruſtra agitat te curis, & ‘ decipit vatem falſo timore ‘ ſuper bellis regum. Cura ſit ‘ tibi cuſtodire ſimulacra & ‘ templa Deorum : viri, quibus bella debent eſſe curæ, ‘ adminiſtrent bella.

Alecto erupit in furorem talibus verbis. At repentinus tremor invadit membra juvenis loquentis : oculi coborruerunt : ſed colubris ſibilat furia ; tam horrendum vultus ejus exhibet ſe. Tum Alecto *contorquens oculos ignitos, repulit morantem & parantem loqui plura, & extulit duos colubros, & ſonuit flagello, & adjicit hæc ore furioſo : ‘ Ecce ego ſum ‘ illa obruta annis, quam ſenectus imbecilla* ad cognoſcendum *verum decipit falſo ‘ metu inter bella regum. Attende ad iſta : venio è domo ‘ ſororum funeſtarum : fero in ‘ manibus bella & mortem.’ Sic locuta torquet tædam* in *juvenem, & figit ſub pectore faces fumantes nigra luce. Magnus timor abſtulit illi ſomnum : & ſudor profuſus toto corpore rigavit & oſſa & membra.* Ille *furens poſcit arma, quærit arma* per *lectum & domum. Fervet cupido armorum, & veſana rabies belli, & præterea ira. Sicut quando flamma* excitata *è virgis ſupponitur magno crepitu lateribus* ollæ *æreæ ſpumantis, & undæ ardore ſubſiliunt :* tum *violentia aquæ furit intus, & fluvius fumidus alte exundat ſpumis : nec jam unda continet ſe, vapor niger ſurgit in aërem. Itaque rupta pace, imperat præcipuis juvenum iter ad regem : & jubet arma inſtrui,* ſuos *Italiam tueri, & pellere hoſtem ultra terminos* regionis : ait *ſe ſatis eſſe* contra *utroſque, & Latinos & Trojanos.*

NOTÆ.

440. *Victa ſitu, verique effœta.*] *Situs* ſqualor eſt ex vetuſtate contractus, Æ. 6. 462. *Effœta* dicitur mulier, quæ ceſſavit fœtus emittere & parere : unde *veri effœta,* erit, quæ ceſſavit vera dicere & cognoſcere ; quales vetulæ, quæ falſa ſæpe pro veris accipiunt.

447. *Erinnys ſibilat hydris.*] *Erinnys,* commune furiarum nomen, Æ. 2. 337. *Hydras,* vel *hydra :* propriè ſerpentis genus in aquis degens, ab ὕδωρ, *aqua.*

470. *Venire.*] Eſſe. Sic G. 1. 29. *An Deas immenſi venias maris.*

Hæc

Hæc ubi dicta dedit, Divósque in vota vocavit,
Certatim sese Rutuli exhortantur in arma.
Hunc decus egregium formæ movet, atque juventæ;
Hunc atavi reges; hunc claris dextera factis.
Dum Turnus Rutulos animis audacibus implet,
Alecto in Teucros Stygiis se concitat alis:
Arte novâ speculata locum, quo litore pulcher
Insidiis cursûque feras agitabat Iülus.
Hìc subitam canibus rabiem Cocytia virgo
Objicit, et noto nares contingit odore,
Ut cervum ardentes agerent: quæ prima malorum
Causa fuit, bellóque animos accendit agrestes.
Cervus erat formâ præstanti, et cornibus ingens:
Tyrrheidæ pueri quem matris ab ubere raptum
Nutribant, Tyrrheúsque pater, cui regia parent
Armenta, et latè custodia credita campi.
Assuetum imperiis soror omni Sylvia curâ
Mollibus intexens ornabat cornua sertis;
Pectebátque ferum, puróque in fonte lavabat.
Ille manum patiens, mensæque assuetus herili,
Errabat sylvis: rursúsque ad limina nota
Ipse domum serâ quamvis se nocte ferebat.
Hunc procul errantem rabidæ venantis Iüli
Commovêre canes; fluvio cum fortè secundo
Defluueret, ripâque æstus viridante levaret.
Ipse etiam eximiæ laudis succensus amore
Ascanius curvo direxit spicula cornu;
Nec dextræ erranti Deus abfuit, actáque multo
Pérque uterum sonitu, pérque ilia venit arundo.
Saucius at quadrupes nota intra tecta refugit,
Successítque gemens stabulis; questûque cruentus,
Atque imploranti similis, tectum omne replevit.
Sylvia prima soror, palmis percussa lacertos,
Auxilium vocat, et duros conclamat agrestes.

Postquam protulit hæc verba, & invocavit Deos ad vota sua audienda, *Rutuli mutuo incitant se ad bellum. Hunc incitat eximia species pulchritudinis & juventutis* regis sui; *illum reges* ejus *majores, istum manus* ejus *clara factis.*

Dum Turnus implet Rutulos audaciâ animosâ, Alecto Stygiis alis immittit se in Trojanos: intuita per *novam fraudem locum* in *litore, ubi formosus Ascanius persequebatur feras insidiis & cursu. Hic puella Cocytia immittit canibus furorem repentinum, & percellit nares odore cognito, ut agiles insequerentur cervum: quod fuit primum caput calamitatum, & inflammavit ad bellum animos rusticos. Cervus erat eximia specie, & altis cornibus: quem filii Tyrrhei alebant abstractum ab uberibus matris, &* ipse *pater Tyrrheus, cui subdita erant armenta regis, & commissa erat late cura agrorum. Sylvia soror* eorum *omni studio decorabat* illum *docilem imperio, cingens* ei *cornua floribus teneris: & pectebat cervum, & lavabat in puris fontibus. Ille patiens* tangi *manu, & assuetus mensæ domini, vagabatur per sylvas, & postea referebat se ipse ad domum cognitam, quamvis provecta nocte. Canes furiosæ venantis Ascanii excitaverunt illum procul errantem: cum forte descenderet prono fluvio, & leniret calorem herbosa ripa. Ipse quoque Ascanius, inflammatus cupiditate pulchræ laudis, curvato* arcu *corneo intendit sagittam; nec defuit Alecto manui incertæ, &* sagitta *arundinea impulsa magno stridore transit per uterum & per ilia cervi. At cervus vulneratus fugit in notam domum, & gemens intravit stabulum, & sanguinolentus ac similis petenti* opem, *implevit questu totam domum. Sylvia soror feriens humeros manibus, prima petit opem, & inclamat duros rusticos.*

NOTÆ.

476. *Teucro, &c.*] De *Teucris*, Æ. 1. 239. De *Styge, & Cocyto*, Æ. 6. 323.

485. *Tyrrheusque pater.*] Hunc fuisse Latino pecoris custodem ait Dionys. Halic. & ad eum deinde, mortuo Ænea, fugisse Laviniam, ut diximus, Æ. 6. 763.

489. *Ferum.*] Naturâ ferum animal, cultu mansuetum. Sic equum appellavit. Æ. 2. 51. *Inque feri curvam compagibus alvum.*

498. *Deus.*] *Alecto:* nam *Deus* etiam genere communi de fœmina dicitur, Æ. 2. 632.

499. *Ilia.*] Partes imi ventris, circa summas coxas.

Illi repentini adveniunt: nam furia exasperans eos clam latet in sylvis: hic armatus titione præusto, hic nodis gravis fustis: furor convertit in arma quicquid obvium est unicuique quærenti arma. Tyrrheus, cum forte findaret adactis cuneis quercum fissilem in quatuor partes, horrendum iratus, correpta secari, convocat multitudinem.

Olli (pestis enim tacitis latet aspera sylvis)
Improvisi adsunt: hic torre armatus obusto,
Stipitis hic gravidi nodis: quod cuique repertum
Rimanti, telum ira facit. Vocat agmina Tyrrheus,
Quadrifidam quercum cuneis ut forte coactis
Scindebat, raptâ spirans immane securi.

At crudelis Furia nacta è speculis tempus nocendi, conscendit altum culmen tabuli, & de supremo vertice canit signum pastorale, & curvo cornu contendit vocem infernam: quâ statim omnis sylva intremuit, & intimæ arbores sonuere. Audiit etiam procul lacus Dianæ, audiit fluvius Nar albus aquâ sulfureâ, & fontes Velini; & matres timidæ presserunt pueros ad ubera. Tunc autem agricolæ indociles correptis armis undique accurrunt prompti ad vocem, qua dirum cornu impulit sonum: & juventus etiam Trojana castris patentibus immittit subsidium Ascanio. Ordinaverunt agmina: non jam pugnatur prælio rustico fustibus duris, aut palis præustis: sed dimicant gladiis dubiis, & rigescit nigra seges strictorum ensium; & arma ærea. Sole percussa, emicant & emittunt splendorem ad nubes. Ut quando fluctus cœpit albescere primo vento: tunc *mare tollit se sensim, & erigit undas altius, deinde surgit in aërem ex intimo fundo. Hic Almon juvenis, qui maximus erat filiorum Tyrrhi, prosternitur sagitta sonante ante primum agmen: nam plaga hæsit sub jugulo, & sanguine obstruxit viam liquidæ vocis & levem spiritum. Multa corpora hominum* sternuntur *circa* illum: imprimis *senex Galæsus, dum exhibet se conciliatorem pacis, qui unus* omnium *fuit olim æquissimus, & ditissimus agrorum Italicorum:*

At sæva è speculis tempus Dea nacta nocendi,
Ardua tecta petit stabuli, et de culmine summo
Pastorale canit signum, cornúque recurvo
Tartaream intendit vocem; quâ protinus omne
Contremuit nemus, et sylvæ intonuêre profundæ.
Audiit et Triviæ longè lacus, audiit amnis
Sulfureâ Nar albus aquâ, fonteſque Velini;
Et trepidæ matres pressere ad pectora natos.
Tum verò ad vocem celeres, quâ buccina signum
Dira dedit, raptis concurrunt undique telis
Indomiti agricolæ: necnon et Troïa pubes
Ascanio auxilium castris effundit apertis.
Direxêre acies: non jam certamine agresti,
Stipitibus duris agitur, sudibúsve præustis;
Sed ferro ancipiti decernunt, atráque latè
Horrescit strictis seges ensibus; æráque fulgent
Sole lacessita, et lucem sub nubila jactant.
Fluctus utì primo cœpit cùm albescere vento;
Paullatim sese tollit mare, et altiùs undas
Erigit, inde imo consurgit ad æthera fundo.
Hìc juvenis primam ante aciem, stridente sagittâ,
Natorum Tyrrhi fuerat qui maximus, Almon
Sternitur: hæsit enim sub gutture vulnus, et udæ
Vocis iter tenuémque inclusit sanguine vitam.
Corpora multa virûm circà: seniórque Galæsus,
Dum paci medium se offert, justissimus unus
Qui fuit, Ausoniisque olim ditissimus arvis:

NOTÆ.

509. *Quadrifidam quercum.*] Fissilem in quatuor partes, id est, in multas partes: numerus certus pro incerto.

514. *Tartaream vocem.*] *Tartarus*, profundus inferorum locus, Æ. 6. 134.

516. *Triviæ lacus, &c.*] Lacus Dianæ Aricinæ, juxta Ariciam urbem, tribus circiter leucis Laurento dissitus, ad septentrionem, nunc *lago di nemo*. *Trivia*, Dianæ nomen à triviis ubi colebatur, Æ. 4. 511.

517. *Sulfureâ Nar albus aquâ.*] *Nar*, nunc *Nera*, fluvius Umbriam Sabinumque agrum disterminans, & influens in Tybrim. Nomen à Sabina voce *Nar*, quæ sulfur significat, ob vim odoremque aquarum.

Fonteſque Velini.] Lacus *Velinus*, ab ἕλος, *palus*: nunc *lago di pie di Luco*, ab oppido vicino: in Sabinorum finibus exonerans se in Narem fluvium.

537. *Ausoniis arvis.*] Italicis, v. 54.

Quinque

Quinque greges illi balantum, quina redibant
Armenta, et terram centum vertebat aratris.
Atque ea per campos æquo dum Marte geruntur;
Promiſſi Dea facta potens, ubi ſanguine bellum
Imbuit, et primæ commiſit funera pugnæ,
Deſerit Heſperiam, et cœli convexa per auras
Junonem victrix affatur voce ſuperbâ:
'En perfecta tibi bello diſcordia triſti:
'Dic, in amicitiam coëant, et fœdera jungant.
'Quandoquidem Auſonio reſperſi ſanguine Teucros;
'Hoc etiam his addam, tua ſi mihi certa voluntas;
'Finitimas in bella feram rumoribus urbes,
'Accendámque animos inſani Martis amore,
'Undíq; ut auxilio veniant: ſpargam arma per agros.'
Tum contrà Juno: 'Terrorum et fraudis abunde
'Stant belli cauſæ: pugnatur cominus armis. [eſt:
'Quæ fors prima dedit, ſanguis novus imbuit arma.
'Talia connubia et tales celebrent hymenæos
'Egregium Veneris genus et rex ipſe Latinus.
'Te ſuper æthereas errare licentiùs auras
'Haud pater ipſe velit ſummi regnator Olympi.
'Cede locis: ego, ſi qua ſuper fortuna laborum eſt,
'Ipſa regam.' Tales dederat Saturnia voces:
Illa autem attollit ſtridentes anguibus alas,
Cocytíque petit ſedem, ſupera ardua linquens.

quinque greges ovium, & quinque armenta redibant illi, & ſcindebat terram centum aratris.

At dum ea fiunt per agros Marte adhuc *æquali: Furia compos facta promiſſi, poſtquam inchoavit bellum ſanguine, & incepit cædem primi prælii; relinquit Italiam, & vecta per ſpatia cæli, victrix alloquitur verbis ſuperbis Junonem:* 'Ecce diſſenſio conflata eſt tibi 'per *bellum triſte: nunc jube* 'ut *conveniant in ſocietatem,* 'et *faciant pacem. Siquidem* 'perfudi *Trojanos Italico ſanguine; præterea hoc adjiciam illis* rebus, *ſi tua voluntas mihi nota* fiat: *incitabo rumoribus vicinas urbes* 'ad *bellum, & inflammabo* 'animos *furioſa cupiditate* 'Martis, *ut undecunque accurrant* ad *ſubſidium: diffundam prælia per campos.*'

Tunc Juno viciſſim ait: 'Satis *eſt terroris & doli:* 'manent *cauſæ belli: certatur* 'cominus *armis: ſanguis novus tinxit arma, quæ caſus* 'prima *obtulit. Eximia ſoboles Veneris, & ipſe rex* 'Latinus *peragant talia conjugia & tales nuptias. Ipſe* 'pater *rector ſupremi cœli nollet te vagari liberius ſuper ſpatia cæleſtia. Recede* ex his *locis: ſi* 'aliquod *diſcrimen ſupereſt in hoc negotio, ego ipſa regam* illud.' *Saturni filia protulerat talia verba: Furia vero explicat alas ſonantes colubris, & adit regionem Cocyti, relinquens loca alta & ſuperna.*

NOTÆ.

538. *Quina redibant.*] E paſtu in ſtabula.

540. *Æquo Marte.*] Antequam Latinorum præcipui occiſi eſſent, dum adhuc æqua utrinque eſſet fortuna prælii. Sic Donatus: quem malo ſequi, quam Servium, qui explicat *aperto Marte:* aut Aſcenſium, qui interpretatur *æquo et plano campo.* De *Marte*, Ecl. 9. 12.

541. *Promiſſi Dea facta potens.*] Compos facta rei, quam Junoni effecturam ſe promiſerat.

542. *Imbuit.*] *Tinxit, perfudit:* metaphorice: *incepit, inſtituit:* per tranſlationem à *lancis vaſculis*, quæ primum liquore aliquo perfunduntur; vel à primis infantum potionibus, quas puerilis vocis imitatione *buas* ab antiquis dictas eſſe, Nonius ex Catone & Varrone teſtatur. Si igitur hic ſumatur propria ſignificatione, ſenſus erit: *Tinxit ſanguine bellum*, id eſt, *bellica arma*; ut mox v. 554. *Sanguis novus imbuit arma.* Si ſumatur metaphorice, ſenſus erit: *Incipit bellum ſanguine:* quo more dixit Propertius, l. 4. 10. 5. *Imbuis exemplum primæ, tu Romule palmæ:* id eſt, *incipis, inſtituis, das exemplum.* De *Heſperia*, Italia, *Æ.* 1. 534.

543. *Convexa per auras.*] *Convecta.* Sic G. 4. 293. *Uſque coloratis amnis devexus ab Indis:* id eſt, *devectus.*

546. *Dic, in amicitiam, &c.*] Fac, ſi potes, ut in amicitiam redeant. Et eſt ironica Furiæ jactatio, quaſi dicat: Eas ego turbas excitavi, quas nec tu ipſa Juno componere poſſis. *Auſonio ſanguine*, v. 54.

547. *Quandoquidem, &c.*] Cæteri conjungunt cum ſuperioribus: ego ſubſequentibus adjicio, hoc ſenſu: Quandoquidem tam feliciter Trojanos Rutilis commiſi; permitte mihi, ut alias etiam gentes huic bello admiſceam. De *Marte*, Ecl. 9. 12. De *Hymenæo*, G. 3. 60. De *Venere*, *Æ.* 1. 260. De *Olympo*, Ecl. 5. 56. De *Cocyto*, *Æ.* 6. 323.

Eſt

Eſt locus in medio Italiæ, ſub altis montibus, inſignis & celebratus Famâ in regionibus plurimis, nempe *valles Amſancti. Latus ſylvæ, nigrum ſpiſſis foliis, premit utrinque hunc* locum : & in *medio* ejus *torrens tumultuoſus cdit ſirepitum ſaxis erumpente vortice. Oſtenduntur hic antrum horribile, & oſtia ſævi Plutonis: & magna vorago apertis inferis pandit aditus peſtiferos: quibus abſcondita Furia, odioſa Dea, liberabat cœlum & terras.*

Eſt locus, Italiæ in medio ſub montibus altis,
Nobilis, et Famâ multis memoratus in oris,
Amſancti valles: denſis hunc frondibus atrum
Urget utrínque latus nemoris, medióque fragoſus
Dat ſonitum ſaxis et torto vortice torrens.
Hìc ſpecus horrendum, et ſævi ſpiracula Ditis
Monſtrantur; ruptóque ingens Acheronte vorago
Peſtiferas aperit fauces: queis condita Erinnys,
Inviſum numen, terras cœlúmque levabat.

Interea filia Saturni non ſegnius addit bello manum ultimam. Omnis multitudo paſtorum recurrit è prælio in urbem: & referunt occiſos Almonem puerum & caput Galæſi cæſi, & invocant Deos, & precantur Latinum. Turnus adeſt, & in medio cadaverum auget timorem cædis & incendii: aitque Trojanos admitti in regna, gentem Phrygiam aſſociari, ſe ejici domo. Tunc illi, *quorum matres percitæ Baccho percurrunt ſylvas inacceſſas* cum *choreis, conveniunt undique congregati, & exercent bellum; neque enim levis eſt auctoritas Amatæ. Statim omnes, iratis Diis, flagitant dirum bellum, contra auſpicia, contra voluntatem Deorum. Certatim cingunt domum regis Latini: ille obſiſtit, velut rupes maris, immobilis: veluti rupes maris, magna tempeſtate inſtante; quæ multis fluctibus circum ſonantibus ſuſtentat ſe mole ſua: fruſtra ſcopuli & ſaxa ſpumantia circumſtrepunt, & alga impacta impellitur lateri.*

Nec minus interea extremam Saturnia bello
Imponit regina manum. Ruit omnis in urbem
Paſtorum ex acie numerus, cæſóſque reportant
Almonem puerum, fœdatíque ora Galæſi;
Implorántque Deos, obteſtantúrque Latinum.
Turnus adeſt, medióque in crimine, cædis et ignis
Terrorem ingeminat; Teucróſque in regna vocari,
Stirpem admiſceri Phrygiam, ſe limine pelli.
Tum, quorum attonitæ Baccho nemora avia matres
Inſultant thiaſis (neque enim leve nomen Amatæ)
Undíque collecti coëunt, Martémque fatigant.
Ilicet infandum cuncti contra omina bellum,
Contra fata Deûm, perverſo numine poſcunt;
Certatim regis circumſtant tecta Latini.
Ille, velut pelagi rupes immota, reſiſtit:
Ut pelagi rupes, magno veniente fragore,
Quæ ſeſe, multis circùm latrantibus undis,
Mole tenet: ſcopuli nequicquam et ſpumea circùm
Saxa fremunt, laterique illiſa refunditur alga.
Verùm ubi nulla datur cæcum exſuperare poteſtas
Conſilium, et ſævæ nutu Junonis eunt res;
Multa Deos, auráſque pater teſtatus inanes:
'Frangimur heu fatis, inquit, ferimúrque procellâ.
'Ipſi has ſacrilego pendetis ſanguine pœnas,

Sed quandoquidem nulla offertur facultas evertendi inſanum conſilium, & res fiunt ad arbitrium duræ Junonis: pater ſæpius atteſtatus Deos & aërem vacuum, at
'Heu! vincimur fatis, raptamur tempeſtate. O miſeri vos ipſi perſolvetis has pœnas ſacrileg
'ſanguine,

NOTÆ.

565. *Amſancti valles, &c.*] In Hirpinis, qui Apuliam ab oriente, Campaniam ab occidente habent: medio fere ſpatio, inter mare ſuperum ſive Hadriaticum, & inferum ſive Tyrrhenum, eſt vallis, in qua lacus *Amſanctus*, nunc *Mufti*, à Mephitis templo quod ibi olim fuit, ut diximus ſupra, v. 83. aquis nigris, & odore teterrimis, in medio lacus ad vi i proceritatem ingenti fragore ebullientibus. Unum ex oſtiis inferorum Itali credidere, & inde *Amſanctus* dictus eſt, id eſt, *circum ſacer*: amb enim, vel *ambo*, veteribus fuit, *circum*, ἀμφὶ. *Ditis*, Plutonis, G. 4. 467. *Acheronte*, Æ. 6. 323. *Erinnys*, Furia, Æ. 2. 337.

575. *Fœdati.*] Vulnerati, cæſi. Vide Æ. 2. 55. *Ferro argolicas fœdare latebras.*

577. *Crimine.*] Cæſis cadaveribus, quorum eædem Turnus crimini vertebat Trojanis. De *Teucris*, Æ. 1. 239. De *Phrygia*, ibid. 385. De *Baccho* ejuſque *thiaſis*, ſeu choreis, Ecl. 5. 29.

'O miſeri!

‘ O miseri! te, Turne, nefas, te triste manebit
‘ Supplicium: votísque Deos venerabere seris.
‘ Nam mihi parta quies, omnísque in limine portus:
‘ Funere felici spolior.’ Nec plura locutus
Sepsit se tectis, rerúmque reliquit habenas.
Mos erat Hesperio in Latio, quem protinus urbes
Albanæ coluere sacrum, nunc maxima rerum
Roma colit, cùm prima movent in prælia Martem;
Sive Getis inferre manu lacrymabile bellum,
Hyrcanísve, Arabísve parant; seu tendere ad Indos,
Auorámque sequi, Parthósque reposcere signa.
Sunt geminæ belli portæ, sic nomine dicunt,
Relligione sacræ et sævi formidine Martis:
Centum ærei claudunt vectes, æternáque ferri
Robora; nec custos absistit limine Janus.

‘ *O Turne, expectabit te crimen*
‘ *& tristis pœna: & tardio-*
‘ *ribus precibus implorabis De-*
‘ *os. Nam quies est mihi para-*
‘ *ta, & omnis portus est in*
‘ *conspectu:* tantum *privabor*
‘ *morte felici.*’ *Nec plura locutus clausit se domo, & deposuit regimen rerum.*

Erat consuetudo in Latio Italico, quam urbes Albanæ solemnem perpetuo servaverunt; quam *nunc Romani potentissimi orbis servant quando concitant Martem in prima certamina: seu parant inferre manu triste bellum Getis, aut Hyrcanis, aut Arabibus; seu proficisci contra Indos, & persequi Auoræ* populos, *& repetere signa à Parthis. Sunt duæ portæ belli, appellant eas hoc nomine, venerabiles religione & metu crudelis Martis: centum vectes ærei, & æternæ vires ferri claudunt* eas; *& Janus custos non recedit à portis.*

NOTÆ.

598. *Nam mihi, &c.*] Nam mihi nihil timeo, cum sit in propinquo portus mortis; cujus non amittam quietem, sed tantum honores fortasse, & pompam funebrem, captâ & vastatâ à Trojanis urbe mea.

601. *Hesperio in Latio, &c.*] De *Hesperia*, Italia, Æ. 1. 534. De *Latio*, supra, 54. De *Albâ*, Ascanii regia urbe, Æ. 1. 275. Æ. 8. 48.

604. *Sive Getis, &c.*] Populis Daciæ, Thracum vicinis: circa ostia Danubii, G. 2. 115. De his triumphaverat paulo ante hæc Virgilii tempora M. Licinius Crassus Proconsul, Augusti auspiciis, anno U. C. 726.

605. *Hyrcanisve, Arabisve, &c.*] *Hyrcania*, olim Parthiæ pars, Æ. 4. 367. Huic nullum privatim bellum à Romanis illatum est; sed Parthis, quorum imperio continebatur *Arabia*: cujus populi *Arabes*, vel *Arabi*, ingens Asiæ quasi peninsula: Syriæ, Mesopotamiæ, & Parthorum imperio contermina, G. 2. 115. Hanc penetrare & subigere tentavit Augustus anno 730. duce expeditionis Ælio Gallo, secundùm Strabonem; non Ælio Largo, ut mendose legitur apud Dionem; neque Cornelio Gallo, de quo Ecl. 10. ut male Casaubonum in Strabonis l. 17. commentari ostendit Valesius in Ammianum.

Tendere ad Indos, Auoramque, &c.] Constat ex Dione, Indos pacem sanxisse cum Augusto, & ad eum dona advexisse, cum Sami hyemaret, sub finem anni 734, aut initium sequentis: cum Augustus in urbem rediret ex Asia & Syria, ubi multa composuerat. Constat, Phraatem regem Parthorum, veritum ne bello ab Augusto peteretur, eidem in Syria versanti signa captivosque remisisse, quotquot Crassi Antoniique claculbus Parthi ceperant: idque accidisse circa æstatem anni 734. At cum hæc propius accedant ad mortem Virgilii, quæ anno 735. contigit: non dubito quin Virgilius, non quidem de hac ipsa signorum receptione, & itinere Augusti; sed de ejus apparatu explicandus sit: quæ omnia contigere circa annum 732. Nam, ut habet Dio, Augustus itineri se dedit, antequam inirent magistratum consules anni 733. Idem signa & captivos à Parthis repetiit sub finem anni 731. Quo fortasse tempore etiam legatos ab Indis de pace accepit, siquidem ait Dio, eos pacem per legatos prius petiisse quam eam Sami, conficerent. Atque hinc Virgilius, qui hæc Romæ tum videbat, ad bellum tendere existimavit, cum tamen deinde pace composita sint. De *Indis*, G. 1. 57. De *Aurora*, G. 3. 144. De *Parthis*, Ecl. 1. 63.

607. *Sunt geminæ, &c.*] Virgilius utitur anticipatione. Templum enim Jani ad bellum aperiri, non nisi à Numa, secundo Romanorum rege, institutum est. Cætera pete ex Æ. 1. 298.

609. *Vectes.*] *Vectis*, instrumentum in modum trabis aut pali crassioris, quo vel januæ adversus vim muniuntur, vel promoventur impelluntur-que moles onerum, vel diruuntur muri: à *vehendo* dictum: idque ex ære, ferro, ligno.

610. *Custos limine Janus.*] Vel quia statua ejus erat in limine bifrons: vel quia præerat omnibus januis, quæ ab ipso sic dictæ sunt. Præerat enim omnibus initiis domorum, quæ *Januæ* sunt: anni, qui mensis *Januarius*, &c. Primus rex fuit & antiquissimus Italiæ, qui Saturnum hospitio excepit. Hunc aliqui Noë ali-

Quando ſtat ſenatoribus ceptum conſilium belli; ipſe Conſul, notabilis trabeâ Romuleâ & cinctu Gabino, aperit illas & ſtridentes earum cardines; ipſe inclamat bellum: tum reliqua juventus imitatur eum, & æreæ tubæ reſpondent concentu rauco. Tunc quoque Latinus cogebatur indicere bellum Trojanis illo ritu, & aperire funeſtas portas. Sed pater abſtinuit a tactu portarum, & abhorrens fugit turpe miniſterium, & abſcondit ſe in obſcuris tenebris. Tunc regina Deorum filia Saturni, delapſa è cœlo, ipſa percuſſit manu portas obſiſtentes, & emoto cardine fregit poſtes belli ferratos. Italia, prius quieta & non turbata, nunc flagrat. Hi partim volunt ire per agros: partim ſæviunt ſublimes & excitantes pulverem altis equis: omnes quærunt arma: partim purgant arvinâ pingui ſcuta polita & ſpiculâ ſplendida, & acuunt ſecures cote: & placet portare vexilla, & audire ſonitum tubarum. Itaque quinque magnæ urbes defixis incudibus recudunt tela: Atina potens, & Tibur excelſum, & Ardea, & Cruſtumerium, & Antemnæ turritæ.

Has, ubi certa ſedet patribus ſententia pugnæ,
Ipſe, Quirinali trabeâ cinctûque Gabino
Inſignis, referat ſtridentia limina conſul;
Ipſe vocat pugnas: ſequitur tum cætera pubes,
Æreáque aſſenſu conſpirant cornua rauco.
Hoc et tum Æneadis indicere bella Latinus
More jubebatur, triſtéſque recludere portas.
Abſtinuit tactu pater, averſúſque refugit
Fœda miniſteria, et cœcis ſe condidit umbris.
Tum regina Deûm, cœlo delapſa, morantes
Impulit ipſa manu portas, et cardine verſo
Belli ferratos rupit Saturnia poſtes.
Ardet inexcita Auſonia atque immobilis anté.
Pars, pedes ire parat campis; pars, arduus altis
Pulverulentus equis furit: omnes arma requirunt.
Pars leves clypeos et ſpicula lucida tergunt
Arvinâ pingui, ſubigúntque in cote ſecures;
Signáque ferre juvat, ſonitúſque audire tubarum.
Quinque adeò magnæ poſitis incudibus urbes
Tela novant: Atina potens, Tibúrque ſuperbum,
Ardea, Cruſtumeríque, et turrigeræ Antemnæ.

NOTÆ.

qui Japhet Noë filium putant. Vini uſum in Italiam invexit, araſque, & templa, & portarum ac clavium uſum. Ab aliis primus dicitur Deorum. *Biſrons* pingitur, vel quia cum Saturno regnum partitus eſt, & maxima conjunctione cum eodem vixit: vel quod ob ſummam prudentiam, præterita ſciret, futura provideret: vel quod Italiæ gentis à feris moribus ad manſuetiores traduxerit, quæ duplex vita duplici vultu notatur: vel quod Græcus origine, ut quidam volunt, lingua duplici loqueretur.

612. *Quirinali trabea cinctuque Gabino, &c.*] De *trabea*, quæ *Quirinalis* ab inventore *Romulo* dicta eſt, ſupra, v. 188. *Cinctus Gabinus* fuit, cum togæ lacinia, quæ ſiniſtro brachio vulgo inponebatur, inde ſubducta, in tergum ita rejiciebatur, ut contracta retraheretur ad pectus, atque ita in nodum necteretur: qui nodus ſive cinctus, togam contrahebat, brevioremque & ſtrictiorem reddebat. Ita Ferrarius, qui de re veſtiaria quam accuratiſſime ſcripſit. Nomen & originem derivat Servius à Gabiis, Latii urbe: ubi cum cives ſacris operarentur togati, ſubito ingruentibus hoſtibus, cum non eſſet ſpatium arma ſumendi, ſic ſuccinctis contractiſque togis ad pugnam exierunt. Hoc ritu Conſul bella indicebat, duces & imperatores ſpolia hoſtium cremabant, ſacra ſæpe bello faciebant, devovebant ſe, &c.

621. *Cardine verſo &c.*] De *cardine* portarum, *Æ.* 1. 452. De *poſtibus*, *Æ.* 2. 442. De *Auſonia*, Italia, ſupra, v. 54.

627. *Arvinâ pingui &c.*] Eſt ſevum, ſive pinguedo illa, quæ inter carnem & cutem animalium eſt. *Cos*, fœminini generis, lapis eſt quo cultri acuuntur.

630. *Atina, &c.*] Urbs in ſeptentrionali regione Volſcorum, in Apennini jugo, nunc adhuc nomen retinens. *Tibur*, nunc *Tivoli*, in ſeptentrionali parte veteris Latii, prope cataractam Anienis fluvii è rupibus præcipitantis: *ſuperbum* dicitur: vel ob illas rupes, propter quas *ſublimem* dicitur ab Horatio, Od. l. 3. 4. 23. & *altum* à Martiali, Epig. l. 7. 12. vel ob ſuperbiam, qua cum Romanis jam potentiſſimis auſi ſunt bellum gerere, anno U. C. circiter 400.

631. *Ardea, &c.*] *Ardea*, Rutulorum caput, ſupra, v. 410. *Cruſtumerium*, vel *Cruſtumeria*, non longe ab urbe Roma: in illo Sabinæ regionis angulo, quem Anio in Tybrim procurrens efficit: nunc fortaſſe *Marcigliano Vecchio*. *Antemnæ*, vel *Antemna*, nunc dirutum oppidum, ad

Tegmina

Tegmina tuta cavant capitum, flectúntque ſalignas
Umbonum crates: alii thoracas ahenos,
Aut leves ocreas lento ducunt argento.
Vomeris huc et falcis honos, huc omnis aratri
Ceſſit amor: recoquunt patrios fornacibus enſes:
Claſſica jámque ſonant: it bello teſſera ſignum.
Hic galeam tectis trepidus rapit: ille frementes
Ad juga cogit equos, clypeúmque auróque trilicem
Loricam induitur, fidóque accingitur enſe.
Pandite nunc Helicona, Deæ, cantúſque movete:
Qui bello exciti reges: quæ quemque ſecutæ
Complerint campos acies; quibus Itala jam tum
Floruerit terra alma viris, quibus arſerit armis.
Et meminiſtis enim, Divæ, et memorare poteſtis:
Ad nos vix tenuis famæ perlabitur aura.
Primus init bellum Tyrrhenis aſper ab oris
Contemptor Divûm Mezentius, agaminâq; armat.
Filius huic juxtà Lauſus; quo pulchrior alter
Non fuit, excepto Laurentis corpore Turni.
Lauſus equûm domitor, debellatórque ferarum,
Ducit Agyllinâ nequicquam ex urbe ſecutos
Mille viros; dignus patriis qui lætior eſſet
Imperiis, et cui pater haud Mezentius eſſet.

cavant tutas galeas capitum, & texunt è ſalice crates clypeorum: alii excudunt loricas æreas, vel politas ocreas argento flexili. Illuc abiit ſtudium vomeris & falcis, illuc omnis cura aratri: recoquunt patrios gladios in *fornacibus: & jam buccinæ ſonant: datur ſymbolum ſignum belli. Hic feſtinus extrahit galeam è tecto: ille jungit ad currum equos frementes, inſtruiturque clypeo & lorica* cum *triplici licio auri, & armatur fideli gladio.*

Nunc, ô Muſæ, aperite Helicona; & ſuggerite mihi *cantus* iſtos: *quinam reges excitati* fuerint *ad bellum; quinam exercitus ſecuti unumquemque operuerint campos; quibus hominibus abundaverit jam tunc tellus Italica nutrix, quibus bellis flagraverit. Nam* vos, *Divæ, meminiſtis, & poteſtis narrare* illa: *vix levis rumor famæ pervenit ad nos.*

Primus Mezentius contemptor Deorum aſper incipit bellum è Tyrrhena regione, & inſtruit exercitum. Lauſus filius huic prope adeſt: *quo neme alter fuit formoſior, excepto corpore Laurentis Turni. Lauſus* ille, *domitor equorum, & victor ferarum, ducit mille viros fruſtra ſecutos* ipſum *ex urbe Agyllina: dignus qui felicior eſſet paterno regno, & cui Mezentius non eſſet pater.*

NOTÆ.

confluentem Anienis in Tyberim: ſed in Latio, non in Sabinis: ideo ſic dictum, quod *ante amnes* poſitum ſit.

633. *Umbonum crates.*] Scrutorum fulcra è ſalice, quæ deinde corio veſtiebant. *Umbo*, media pars eſt ſcuti eminentior, Æ. 2. 546.

637. *Claſſica &c.*] *Tubæ*: ſic dictæ, quod iis multitudo *calaretur*, id eſt, *vocaretur*, ſive ad bellum, ſive ad concionem: unde & *claſſes* dictæ ſunt, tum exercitus, non tantum navales, ſed etiam terreſtres; tum civium partes ad cenſum diſtributæ. *Tuba* autem propriè recta fuit, à tubo ſive canali dicta *Cornu*, omnino flexum, à *boum* cornibus; ex quibus factum eſt, priuſquam ære conflaretur, unde dicta eſt *buccina*. *Lituus*, paulum incurvus, figuræ inter turbam & cornu mediæ.

Teſſera.] Proprie figura eſt, ſex conſtans æquis lateribus, omni ex parte quadrata: luſoriis talis, quales hodie habemus, non abſimilis: nomen a τέσσαρα, *quatuor*. Varios habuit uſus, præcipue in bello: ubi ſignificabat ſignum illud, quod ab imperatoribus ad tribunos, a tribunis ad centuriones, & per eos ad alios deinde milites pertinebat: vel ut milites invicem ſe cognoſcerent, vel ut iis imperatorum mandata innoteſcerent. Aliquando inſcripta fuit, aliquando vocalis: ut frequenter ſub Cæſare *Venus genitrix*, ſub Mario *Lar Deus*, ſub Sylla *Apollo Delphicus*.

639. *Ad juga cogit equos*] Tunc enim viri principes è curru pugnabant. *De lorica auro trilice*, Æ. 3. 467.

641. *Helicona, Deæ, &c.*] *Deæ*, Muſæ, Ecl. 3. 60. *Helicon*, mons Bœotiæ, Muſis ſacer, Parnaſſo vicinus.

647. *Tyrrhenis ab oris, &c.*] De *Tyrrhena* regione, ſive *Tuſcia & Etruria*, Æ. 2. 781. De *Mezentio*, Æ. 8. 481. De *Laurente Turno*, ſupra, v. 63.

652. *Agyllina nequicquam ex urbe, &c.*] *Agylla*, urbs Etruriæ, fere in confinio Latii, leucâ paulo plus unâ diſtans à litore, à Pelaſgis è Theſſalia profectis condita & appellata: à Tyrrhenis vero è Lydia oriundis capta, & *Cære* dicta; nunc *Cerveteri*, regis Mezentii: unde ex-

Poſt hos formoſus Aventinus, genitus formoſo Hercule, oſtentat per campos currum illuſtrem victoriâ & equos victores: & profert in ſcuto inſigne patris: nempe *centum ſerpentes, & hydram circumdatam ſerpentibus. Rhea ſacerdos, mulier conjuncta Deo, protulit illum in auras lucis furtim in ſylva collis Aventini; poſtquam Hercules victor ab occiſo Geryone pervenit in regionem Laurentem, & lavit vaccas Hiſpanas in fluvio Tuſco.* Milites ejus *præferunt manu ad pugnam pila & duros dolones: & certant agumine tereti, & veru Sabello. Ipſe pedes quaſſans pellem ingentem leonis, implexam horribilibus pilis, cum dentibus candidis, & cinctus eâ* circa *caput: ſic intrabat domum regiam terribilis, & opertus circa humeros indumento Herculeo.*

Poſt hos inſignem palmâ per gramina currum
Victoréſque oſtentat equos ſatus Hercule pulchro
Pulcher Aventinus; clypeóque, inſigne paternum,
Centum angues, cinctamq; gerit ſerpentibus hydram.
Collis aventini ſylvâ quem Rhea ſacerdos
Furtivum partu ſub luminis edidit auras,
Mixta Deo mulier; poſtquam Laurentia victor,
Geryone extincto, Tirynthius attigit arva,
Tyrrhenóque boves in flumine lavit Iberas.
Pila manu, ſævóſque gerunt in bella dolones:
Et tereti pugnant mucrone, verúque Sabello.
Ipſe pedes tegmen torquens immane leonis,
Terribili impexum ſetâ, cum dentibus albis,
Indutus capiti; ſic regia tecta ſubibat
Horridus, Herculeóque humeros innexus amictu.

NOTÆ.

pulſus à ſuis, cum reliquiis fidelium ſibi ſubditorum Turno ſe conjunxerat. *Nequicquam*: cum & Mezentius & Lauſus & Turnus hoc bello morituri eſſent.

657. *Inſigne paternum, centum angues, &c.*] Inſignæ ad memoriam paternæ victoriæ compoſitum: ſcilicet, debellatæ hydræ, in angues innumeros pullulantis, *Æ.* 8. 300.

659. *Collis Aventini, &c.*] Unus è collibus, quibus inſidet Roma, nunc *monte di S. Sabina.* Ambiguum relinquit Virgilius, an colli nomen ab illo Herculis filio, an illi potius à colle nomen fuerit. Cum autem *Rheam ſacerdotem* appellat, Herculi in ſylvis furtivo amore conjunctam; præludit ad *Rheam Sylviam* veſtalem, quæ deinde circa hunc eundem locum, ex Marte Romulum concepit. *Æ.* 1. 278.

662. *Geryone extincto Tyrinthius, &c.*] *Geryon, Geryonis*: vel *Geryones, Geryonæ*; vel *Geryoneus, Geryonei*: quia Græce dicitur, Γηρυών, Γηρυόνης, Γηρυονεὺς rex fuit Hiſpaniæ; qui tria dicitur habuiſſe corpora, quod tribus inſulis Hiſpaniæ adjacentibus imperaret, Baleáricæ majori, minori, & Ebuſæ; vel quod tres eſſent fratres amore conjunctiſſimi, quibus devictis, Hercules eorum armenta diripuerit, & ſecum in Italiam advexerit. *Tirynthius*, nomen Herculis: *Tiryns*, urbs fuit Argis vicina, ubi nutritus eſt Hercules. De *Laurentibus arvis*, ſupra. v. 63.

663. *Tyrrheno in flumine, &c.*] *Tyberi*, qui Tyrrhenos ſeu Etruriam à Latio dividit: unde dicitur quoque *Æ.* 2. 781. *Lydius*, à Tyrtheno Lydo, qui regnum ibi conſtituit. *Iberia*, nomen Hiſpaniæ, ab Ibero fluvio, qui nunc eſt *Ebræ*.

664. *Pila... dolones, &c.*] Milites Aventinæ regionis armat poëta, 1. *Pilis*; quæ propria deinde fuerunt tela Romanorum, haſtilia manum implentia ſeptem circiter pedes longa, quorum tertia pars in ferreum mucronem amatum abibat. 2. *Dolonibus*; contis ingentibus ligneis, quibus vel præfixum erat ferrum ita breve, ut vix appareat: vel ferrum ipſum latebat intra lignum, indeque cum erat opus evibrabatur: ideo nomen habent à *dolo*. 3. *Verutis*, quæ vocat *veru Sabellum & teretem mucronem*: quæ in eo tantum videntur à pilis diverſa fuiſſe, quod ferrum tenuius haberent, pila latius. Porro *veru Sabellum & teres mucro*, non ſunt diverſa; ſed res eadem per diſjunctionem expreſſa, ut G. 2. 192. *Pateris libamus & auro.*

665. *Sabello.*] Vel *Sabino*, vel *Samnitico*. Hoc enim nomen utrique genti commune fuiſſe oſtendit Cluverius paſſim in antiqua Italia; quod utrique communis origo eſſet: nempe ab *Aſpinibus*; qui deinde *Opici* ſive *Oſci*, tum *Sabelli*; deinde in plures diviſi partes, *Samnites* ad ortum, *Sabini* ad occaſum dicti ſunt. Et ſitus quidem Sabinorum, qui Romæ & Aventino colli propiores fuerunt, probat hic *Sabellum* de *Sabinis* debere intelligi. Intelligit tamen Lipſius de *Samnitibus*; quia *Samnitum* nomen a telo deducit Feſtus, quod σαυνίον Græci dicunt qua voce vertit ſemper Dionyſius *verutum* Livii. Hæreo tamen in prima ſententia.

669. *Herculeo amictu.*] Hercules enim indutus vulgo fuit pelle Nemeæi leonis, à ſe occiſi.

Tum

Tum gemini fratres Tiburtia mœnia linquunt,
Fratris Tiburti dictam cognomine gentem,
Catillúsque, acérque Coras, Argiva juventus;
Et primam ante aciem densa inter tela feruntur.
Ceu duo nubigenæ cum vertice montis ab alto
Descendunt Centauri, Omolen Othrynque nivalem
Linquentes cursu rapido: dat euntibus ingens
Sylva locum, et magno cedunt virgulta fragore.
Nec Prænestinæ fundator defuit urbis,
Vulcano genitum pecora inter agrestia regem,
Inventúmque focis omnis quem credidit ætas,
Cæculus. Hunc legio late comitatur agrestis:
Quíque altum Præneste viri, quíque arva Gabinæ
Junonis, gelidúmque Anienem, et roscida rivis
Hernica saxa colunt; quos dives Anagnia pascis,
Quos, Amasene pater. Non illis omnibus arma,
Nec clypei currúsve sonant: pars maxima glandes

Postea duo fratres relinquunt muros Tiburtinos, populum appellatum nomine Tiburti fratris eorum; nempe *Catillus & generosus Coras juvenes Argivi; & inter media arma incedunt antè primum agmen. Quemadmodum duo Centauri nubium filii, cum descendunt è summo cacumine montis, deserentes celeri cursu Omolen & Othryn nivosum:* tum *sylva præbet* illis *currentibus latum spatium, & arbuscula cedunt magno fragore. Neque abfuit Cæculus, conditor urbis Prænestinæ, quem regem omnia secula putaverunt natum Vulcano inter pecudes agrestes, & repertum in ignibus. Multitudo rusticana late cingit ipsum: & homines qui habitant Prænestè excelsum, & qui campos Gabinæ Junonis, & frigidum Anienem, & rupes Hernicas irriguas rivis: quos alis opulenta Anagnia, quos* tu, *ô pater Amasene. Arma non* sunt *illis omnibus, nec sonant* iis *scuta aut currus: maxima pars fundit glandes*

NOTÆ.

670. *Tiburtia, &c.*] De *Tibure* urbe, v. 630.

672. *Argiva juventus.*] *Coras*; *Tiburs, Tiburtus* vel *Tiburnus*, & *Catillus*, prima brevi apud Statium, longa apud Virgilium seu *Catilus*, quo dactylo usus est Horatius; filii fuere Amphiarai Argivi secundùm multos: conditores Tiburis & aliarum in Italia urbium, quò venerunt post prodigialem ad Thebas necem patris, de qua Æ. 6. 445. Sextius apud Solinum hos tres Amphiarai nepotes facit, & Catilli filios. Cato ibidem, Catillum Tiburis conditorem, non Argivum, sed Arcadem censet, classis Evandri præfectum.

674. *Nubigenæ... Centauri.*] Superiore parte humana, inferiore equina: Ixione & nube geniti, Thessaliæ populi, G. 3. 38. Æ. 6. 286.

675. *Omolen Othrynque.*] Montes Thessaliæ. De *virgultis*, G. 2. 21.

678. *Prænestinæ, &c.*] *Prænestè*, antiqui Latii urbs ad Orientem Romæ, nunc *Palestrina*. Hanc à Prænestè Ulyssis nepote conditam aliqui aiunt: Virgilius & alii quidam à Cæculo, quem è Digitiorum fratrum sorore conceptum narrant, cum eam Vulcanus sub scintillæ specie vitiasset; & à matre adjectum juxta templum Jovis, ad ignem repertum esse, cum ei fumus oculos aliquantulum læsisset, unde Cæculus appellatus est. Hæc è Solino & Servio fabula concinnata. Suspicor tamen hunc Cæculum non fundatorem proprie urbis Prænestinæ dici, sed tantum instauratorem. Causam suspicandi videbimus, Æ. 8. 561. Hujus amplissima ditio hic describitur, ab urbe Prænestina ad Circæum fere montem, longo circuitu Laurentes ac Rutulos amplexa. De *Vulcano*, ignis præside, G. 1. 295. De *legione*, quæ improprie sumitur pro quovis agmine, G. 2. 280.

682. *Gabinæ Junonis, &c.*] Enumerat populos sub Cæculi signis militantes. 1. Igitur *Prænestinos*. 2. *Gabios*, urbem ubi religiose Juno colebatur, de qua Æ. 6. 773. 3. *Anienem, Anio, Anien* vel *Anienus*, fluvius est disterminans vetus Latium à Sabinis, deinde in Tyberim influens: hodie dicitur *Teverone*: habebatque fontes in finibus septentrionalibus Hernicorum. 4. *Hernica saxa, &c. Hernici*, populi fuerunt novi Latii ad orientem inter Æquos, Marsos, & Volscos: Sabini fuisse generis vulgo putantur, siquidem ait Servius *herna* Sabinis dici *saxa*, unde genti nomen. Horum caput *Anagnia*. Horum fines ad meridiem fere attingit fons *Amaseni* fluvii, nunc *Toppia*: qui inde per Pomptinas paludes, circa Circæum promontorium, in mare Tyrrhenum evolvitur.

686. *Glandes Liventis plumbi, &c.*] Armat poëta milites Cæculi, 1. *Fundâ & glandibus plumbeis*. 2. *Spiculis* duobus, id est, meo judicio, hastilibus minoribus ac tenuioribus, quorum crassities unius digiti, ferrum pedale lignum tripedale: quæ inter arma velitum describit Lipsius. 3. *Galeris* è lupino pelle, id est, pileis turbinatis & in acumen desinentibus. 4. *Perone*, hoc est, calceamento rustico è crudo corio, ad

Liventis plumbi ſpargit ; pars ſpicula geſtat
Bina manu ; fulvóſque lupi de pelle galeros
Tegmen habet capiti : veſtigia nuda ſiniſtri
Inſtituêre pedis, crudus tegit altera pero.
At Meſſapus equûm domitor, Neptunia proles,
Quem neque fas igni cuiquam nec ſternere ferro,
Jampridem reſides populos deſuetáque bello
Agmina in arma vocat ſubitò, ferrúmque retractat.
Hi Feſcenninas acies, æquóſque Faliſcos,
Hi Soractis habent arces, Flaviniáque arva,
Et Cimini cum monte lacum, lucóſque Capenos.
Ibant æquati numero, regémque canebant.
Ceu quondum nivei liquida inter nubila cycni
Cùm ſeſe è paſtu referunt, et longa canoros
Dant per colla modos : ſonat amnis, et Aſia longe
Pulſa palus.
Nec quiſquam æratas acies ex agmine tanto
Miſceri putet, aëriam ſed gurgite ab alto
Urgeri volucrum raucarum ad litora nubem.
Ecce, Sabinorum priſco de ſanguine magnum
Agmen agens Clauſus, magníq; ipſe agminis inſtar;

plumbi lividi : pars præfert manu duo ſpicula, & habet ad tegumentum capitis pileos fulvos de pelle lupi : relinquunt plantas ſiniſtri pedis nudas ; calceus crudi corii operit alteras.

At Meſſapus, domitor equorum, ſoboles Neptuni, quem nemini licitum erat occidere nec igne nec ferro, repente concitat ad pugnas ſubditos dudum otioſos ac turmas deſuetas bello, & reſumit arma. Hi duces Meſſapi regunt *exercitus Feſcenninos & juſtos Faliſcos. Hi incolunt rupes Soractis, & campos Flavinios, & lacum Ciminum cum monte, & ſylvas Capenas. Incedebant digeſti ordine, & celebrabant regem ſuum. Quemadmodum aliquando candentes cycni in ſerenis nubibus, cum referunt ſe è paſtu, & emittunt numeroſam vocem per colla oblonga : tum reſonat amnis & palus Aſia procul repercuſſa. Nec ullus exiſtimaret ſirui armatum exercitum ex tanta multitudine, ſed aëriam nubem raucarum avium impelli ex alto mari ad litora. Ecce Clauſus, ex antiquo ſanguine Sabinorum, ducens magnam turbam, & ipſe inſtar magnæ turbæ :*

NOTÆ.

tutelam dextri pedis, cum ſiniſter nudus eſſet : qui mos Ætolorum fuit : unde Macrobius Hernicos non è Sabinis, ſed è Pelaſgis oriundos putat, per quos hunc morem Ætolicum acceperint.

691. *Meſſapus, &c.*] Græcus ex Anthedonia, Bœotiæ regione, ubi Meſſapio monti nomen dedit : poſtmodum profectus in Italiam, occupavit extremam ejus peninſulam ad orientem, quæ Meſſapia ab eo, deinde Calabria vocata eſt. Dicitur *Neptuniæ proles*, ob navigandi peritiam ; *equûm domitor*, quia equus Neptuno ſacer eſt. G. 1. 14. Huic tamen regnum Virgilius à Calabria longe diverſum attribuit, nempe in orientali Etruriæ parte, ad ſeptentrionem Romæ.

695. *Feſcenninas acies, &c.*] Sub Meſſapo erant. 1. *Feſcennia*, ſive *Feſcennium*, oppidum Etruriæ, paulo infra confluentem Naris in Tyberim : unde orta eſt licentia nuptialium carminum, quæ *Feſcennina* dicta ſunt : nunc quibuſdam dicitur *Galeſe*. 2. *Faliſci* : populi paulo infra Feſcennium : quorum urbs *Falerii*, quæ *Faliſcum* aliquando appellatur. *Æquos* dixit, quia legum duodecim tabularum aliqua ſupplementa Romani ab iis acceperant. Ita Servius. 3. *Soracte* : mons in agro Faliſco : nunc *monte di S. Silveſtro*. Dixit *arces* pro *rupibus* illius montis, ut G. 4. 461. *Florunt Rhodopeiæ arces*. 4. *Flaviniaarva* : vel urbs, vel ager, præterquam Virgilii & Silii verſibus ignotus. 5. *Ciminus* : mons & lacus cum *Ciminia* ſylva, ad occidentem in Etruriam interior ſubit. Suſpicatur Cluverius montem eum eſſe, qui hodie nuncùpatur di *Viterbo* ; lacum, *di Ronciglione*. 6. *Capena* : urbs cum luco & templo Feroniæ, ad ripam Tyberis inter agrum Faliſcum & Veientem fuit : nunc *Canepina*. De *cycnorum* cantu, E. 8. 55. De *Aſia* palude in Lydia, G. 1. 383.

706. *Sabinorum, &c.*] *Sabini*, orti ſecundùm aliquos ex Lacedæmoniis : ſecundùm diligentiſſimum ſcriptorem Cluverium, ex Opicis & Aufonibus indigenis Campaniæ habitatoribus : eam habuerunt Italiæ partem, quæ eſt ad ſeptentrionem Latii : inter fluvios Narem, Tyberim, Anienem ; & montem Apenninum : nunc regio retinet fere nomen, eſtque ſub ditione pontificia.

707. *Clauſus.*] *Atta Clauſus*, poſt exactos reges, cum tota familia & quinque millibus clientum & amicorum, è Sabinorum urbe Regillo Romam tranſmigravit : utque ad formam Romanam nomen aptaret ſuum, Appius Claudius

Claudia

Claudia nunc à quo diffunditur et tribus et gens
Per Latium, poſtquam in partem data Roma Sabinis.
Unà ingens Amiterna cohors, priſcíque Quirites:
Ereti manus omnis; oliviferæque Mutuſcæ:
Qui Nomentum urbem, qui roſea rura Velini,
Qui Tetricæ horrentes rupes montémque Severum,
Caſperiámq; colunt, Forulóſq; et flumen Himellæ:
Qui Tyberim Fabarímq; bibunt; quos frigida miſit
Nurſia, et Hortinæ claſſes, populíque Latini:
Quóſque ſecans infauſtum interluit Allia nomen.
Quàm multi Libyco volvuntur marmore fluctus,
Sævus ubi Orion hybernis conditur undis;
Vel quàm Sole novo denſæ torrentur ariſtæ,

is *à quo nunc & tribus & gens Claudia propagatur per Latium, ex quo* tempore *Roma ex parte conceſſa eſt Sabinis. Simul magna cohors Amiterna & antiqui Curenſes: omnis multitudo Ereti, & mutuſcæ oliviferæ: qui occupant urbem Nomentum, & roſeos campos Velini* lacus; *qui rupes horridas Tetricæ, & montem Severum, & Caſperiam, & Forulos, & fluvium Himellam; qui potant Fabarim & Tyberim: quos Nurſia nivoſa mittit, & claſſes Hortinæ, & gentes Latinæ: & quos alia, nomen funeſtum, dividens interfluit.* Tam multi, *quam multi fluctus agitantur* in *mari Africano, quando aſper Orion occidit in aquas hybernas: vel quam denſæ ariſtæ coquuntur Sole novo,*

NOTÆ.

dici voluit. Ideo in patriciorum numerum admiſſus eſt: ager ei trans Anienem fluvium attributus: & cum Romulus populum Romanum in tres partes diſtribuiſſet, quas ideo dixerat *tribus*, nimirum *Tatienſem, Rhamnenſem, & Lucerenſem*; fuerunt à poſteris aliæ complures additæ, inter quas *Claudia* tribus. At hic Clauſus, de quo Virgilius; è majoribus illius Claudii fuiſſe fingitur. De voce *inſtar*. Æ. 6. 865. De *Latio*, ſupra, v. 54.

709. *In partem data Roma Sabinis.*] Bis id contigit. Primo poſt prælia pro raptis Sabinis Romanos inter ac Sabinos diu commiſſa: quæ ſic compoſita ſunt, ut Romulus & Tatius communiter regnum adminiſtrarent, Sabini Romam commigrarent è Curibus ſuis; & Roma quidem Romuli ſervaret nomen, Romani vero Quirites à Curibus, Sabinorum urbe, dicerentur. Secundo id contigit in Clauſo; qui, ut diximus, poſt expulſos reges admiſſus eſt: & de hac ſecunda admiſſione poëtam puto explicandum.

710. *Amiterna cohors, &c.*] Loca enumerantur varia Sabinorum. 1. *Amiternum*, urbs in latere orientali regionis illius & Apennini jugis, nunc exciſa, prope oppidulum *S. Vitorino*. 2. *Priſci Quirites*. Non Romani, ſed Curenſes, ex urbe Curibus, unde Romani Quirites dicti ſunt: in parte regionis plane oppoſita & occidentali; nunc *Veſcovio di Sabina*. 3. *Eretum*, vicus in angulo meridionali, fere ad confluentem Alliæ & Tyberis, nunc *monte rotundo*. 4. *Nomentum*, Ereto vicinum ad orientem: nunc *Lamentano*. 5. *Mutuſcæ*, aliter *Trebula* vicus in ſeptentrionali parte, ultra paludem Reatinam, nunc *monte Leone*. 6. *Roſea rura Velini*, pars agri Reatini, ſic à Plinio, Varrone. Feſto appellata, à *rore*, qui fertiliſſimum tractum illum efficit; circa *Velinum* fluvium, nunc *Velino*; & *Velinum* lacum, nunc *lago di pie di Luco*. 7. *Tetrica & Severus*, montes incerti ſitus: à Blondo circa fontem Fabaris fluvii collocantur, in parte occidentali; hic *monte Negro*, ille *monte di S. Giovanni*: à Cluverio in angulo ſeptentrionali circa Nurſiam urbem, ubi *la grotta di Sibylla*. 8. *Caſperia*, paulo ſupra Cures, oppidum, nunc *Aſpera*. 9. *Foruli*, vicus in rupe circa Amiternum, exciſus. 10. *Himella* fluvius, prope Caſperiam naſcens, in Tyberim infra Cures delabitur; nunc *Aia*. 11. De *Tybri*, Æ. 8. 330. 12. *Farbaris*, vel *Farfarus*, in orientalem Tyberis ripam influens, nunc *Farfa*. 13. *Nurſia*, ultima Sabinarum urbium ad ſeptentrionem, inter Apennini pruinas, quare *frigida* appellatur; nunc *Norcia*. 14. *Hortanum*, vel *Horta*, urbs ad confluentes Naris ac Tyberis, in Etruria quidem, ſed Sabinis contermina: nunc *Orta*. *Claſſes* exercitum terreſtrem interpretor, non navalem, ut diximus ſupra, v. 637. 15. *Latini*, qui Sabinis contermini ſunt ad meridiem, ſupra, v. 54. 16. *Allia*, fluvius in orientalem Tyberis ripam irrumpens, paulo infra Eretum: ubi Romani à Gallis Senonenſibus graviter deinde cæſi ſunt, nunc *rio di Moſſo*.

718. *Libyco... marmore, &c.*] Æ. 1. 162. *Orion*, aſtrum formidabile, non tantum ortu, ut diximus, Æ. 1. 539. ſed etiam occaſu hyberno. De *Orione*, Æ. 3. 517.

720. *Quam Sole novo, &c.*] Multi codices ſcribunt *quum*; ubi ſuſpicor legendum *quam*, *quam denſæ*: ut ſit ſanior ſenſus hujus ſecundæ comparationis. Per *Solem novum*, non *ver*, ſed æſtatem primam intelligit, quâ matureſcunt ariſtæ. *Hermus*, Lydiæ fluvius, regionis feraciſſimæ, G. 2. 137. *Lycia*, ferax item frumenti, meridionalis Aſiæ minoris regio, Æ. 4. 143.

aut in agris Hermi, aut in *arvis flaventibus Lyciæ. Clypei reſonant, & terra tremit commota pulſu pedum. Hinc Haleſus Agamemnonius, hoſtis Trojanæ gentis, alligat equos curru, & adducit Turno mille belliceſos populos. Adſunt, qui finduunt raſtris Maſſicum fœcundum vino: & ques Aurunci patres miſerunt è montibus excelſis: & qui ſunt prope mare Sidicinum: & qui proficiſcuntur Calibus: & accola Vulturni fluminis vadoſi: & ſimiliter durus Saticulus, & agmen Oſcorum. Arma ſunt illis aclides teretes, ſed mos eſt eas alligare loro flexili: cetra protegit ſiniſtras manus: curvi gladii* ſunt illis ad pugnandum *cominus.*

Aut Hermi campo, aut Lyciæ flaventibus arvis.
Scuta ſonant, pulſúque pedum tremit excita tellus.
Hinc Agamemnonius Trojani nominis hoſtis
Curru jungit Haleſus equos, Turnóque feroces
Mille rapit populos; vertunt felicia baccho
Maſſica qui raſtris, et quos de collibus altis
Aurunci miſere patres; Sidicináque juxta
Equora; quique Cales linquunt, amníſque vadeſi
Accola Vulturni: parirérque Saticulus aſper,
Oſcorúmque manus. Teretes ſunt aclides illis
Tela; ſed hæc lento mos eſt aptare flagello.
Lævas cetra tegit: falcati cominus enſes.
Nec tu carminibus noſtris indictus abibis,
Œbale; quem generâſſe Telon Sebethide Nympha
Fertur, Teleboûm Capreas cùm regna teneret
Jam ſenior: patriis ſed non et filius arvis
Contentus late jam tum ditione premebat
Sarraſtes populos, et quæ rigat æquora Sarnus;

Neque tu omitteris non memoratus verſibus noſtris, ô OEbale: quem Telon dicitur genuiſſe è Nympha Sebethide, cum jam ſenex obtineret Capreas, regnum Teleboarum: at vero filius non contentus paterna regione, jam tum late occupabat imperio gentes Sarraſtes, & campos quos Sarnus perluit;

NOTÆ.

723. *Agamemnonius, &c.*] Agamemnonis filius aliquis nothus: qui horrore paternæ cædis, de qua Æ. 3. 54. in Italiam fugiens, dicitur ab Ovidio & Solino Faliſcorum urbem condidiſſe. Quibus tamen non aſſentitur Virgilius, qui longe alia in parte regnum ejus conſtituit, nempe circa Campanium, quæ eſt ad orientem Latii, habetque ad orientem Picentinos & Hirpinos, ad Septentrionem Samnium, ad meridiem mare,

726. *Maſſica qui, &c.*] Campaniæ gentes & loca præcipua. 1. *Maſſicus mons*, ad mare, in confinio novi Latii, ad occidentem agri Falerni, tractus totus vino percelebris: nunc *monte di Dragone*. De *Baccho*, Ecl. 5. 69. De *raſtris*, G. 1. 160. 2. *Aurunci*, reliquiæ Opicorum ſive Auſonum in Italia, qui inter Campaniam & Volſcos conſederunt, ſupra, v. 54. 3. *Sidicini*, pars eorundem Opicorum alia, quæ in mediterraneis Auruncorum finibus conſedit, circa Temuræ urbem, & ſecundùm Virgilium etiam ad litus aliquantum pertinuit. 4. *Cales*, plurali numero, oppidum ſupra Maſſicum montem Campaniæ: nunc *Calvi*. 5. *Vulturnus* etiamnum retinens nomen fluvius Campaniæ ipſam à Samnio magna parte diſterminans, & ad meridiem agri Falerni in mare influens. 6. *Saticula*, vel *Satricula*, urbs ad orientem Vulturni & Capuæ, nunc *Caſerta*. 7. *Oſci*: nomen diminutum ab *Opicis*, gente Auſonia, & hujus regionis indigena.

733. *Teretes aclides, &c.*] Arma Campanorum. 1. *Aclidas teretes*, id eſt, vel exigua miſſilia, quod cenſent aliqui, quia plures ab eodem geſtantur apud Valerium: vel clavæ breves, eminentibus hinc inde acuminibus aſperæ loro ſive flagello alligatæ, ut poſt impactum vulnus revocari poſſent. Nomen: vel quaſi ἀκλίδες, ab ἀκὶς, *acumen*; vel quaſi ἀγκυλίδες, ab ἀγκύλη, quæ jaculi ſpecies fuit ejuſmodi loro alligati. 2. *Cetra*, ſcutum loreum, Afris Hiſpaniſque familiare: vocem putat Maurorum Voſſius. 3. *Enſis*, in falcis modum curvatus: *harpen* appellat Ovidius, tribuitque Perſeo ab ἅρπη *falx*.

734. *Sebethide Nymphâ.*] Filia *Sebethi*, ad Neapolim fluvii, *fiume della Maddalena*.

735. *Teleboûm Capreas, &c.*] *Capreæ*, plurali numero, inſula eſt contra Surrentinum promontorium, deliciæ olim Tiberii Cæſaris, nunc *Capri*: quam tenuerunt Teleboæ, ex Arcanania, Epiri regione, profecti.

738. *Sarraſtes, &c.*] Parebant Oebalo populi circa Surrentinum promontorium: nempe Campani orientales, Hirpini, & Picentini. 1. *Sarnus* fluvius loca tractus illius alluit, nunc *Sarno*: fluens per Campaniam, ex Hirpinorum finibus, in illud ſinus Neapolitani latus, quod Surrentino promontorio terminatur. Hujus accolas vocat *Sarraſtes*. 2. *Rufæ*, vel *Rufræ*, vel *Rufrium*, nunc *Ruvo*: urbs ad orientem remotior,

Quique

Quíque Rufas, Batulúmque tenent, atque arva Celennæ,
Et quos maliferæ deſpectant mœnia Abellæ:
Teutonico ritu ſoliti torquere cateias;
Tegmina queis capitum raptus de ſubere cortex,
Æratæque micant peltæ, micat æreus enſis.
Et te montoſæ miſere in prælia Nurſæ,
Ufens, inſignem famâ et felicibus armis:
Horrida præcipuè cui gens, aſſuetáque multo
Venatu nemorum, duris Æquicola glebis:
Armati terram exercent, ſempérque recentes
Convectare juvat prædas, et vivere rapto.
Quin et Marrubia venit de gente ſacerdos,
Fronde ſuper galeam et felici comptus olivâ,
Archippi regis miſſu, fortiſſimus Umbro:
Vipereo generi et graviter ſpirantibus hydris
Spargere qui ſomnos cantúque manúque ſolebat,
Mulcebátque iras, et morſus arte levabat.
Sed non Dardaniæ medicari cuſpidis ictum
Evaluit: neque eum juvêre in vulnera cantus
Somniferi, et Marſis quæſitæ in montibus herbæ.
Te nemus Angitiæ, vitreâ te Fucinus undâ,

et qui habitant Rufas, et Batulum, et agros Celennæ: et quos muri Abellæ fructiferæ deſpiciunt: ſolent vibrare cutejas more Teutonico, quibus cortices detracti è ſubere ſunt galeæ capitum, et quibus *ſplendent æreæ peltæ, ſplendent gladii ærei. Te quoque, ô Ufens, montoſæ Nurſæ miſerunt ad bellum, illuſtrem famâ et pugnis felicibus:* te, inquam, *cui præſertim* paret *Æquicola, natio aſpera, et aſſueta frequenti venationi ſylvarum* in *dura terra:* hi *armati colunt terram, et ſemper placet* eis *congerere novas prædas, ac vivere latrociniis. Præterea venit quoque Umbro generoſiſſimus, miſſu regis Archippi, ſacerdos ex Marrubia natione, ornatus ſuper caſſidem foliis oleæ felicis: qui ſolebat cantu et tactu infundere ſoporem generi viperarum, et hydris noxie halantibus; et mitigabat furorem* earum, *et ſanabat arte morſus. Sed non potuit ſanare vulnus Trojani teli: neque carmina ſoporifera, et gramina collecta in Marſis montibus, profuerunt ei contra plagas: Te ſylvæ Angitiæ, te Fucinus aquis pellucidis,*

NOTÆ.

in extremis Hirpinis Lucaniam verſus. 3. *Batulum & Celenna:* urbes ignoti ſitus. 4. *Abella,* non *Bella,* ut male habent quidam codices: nunc *Avella:* urbs ad ſeptentrionem Sarni: in angulo Campaniæ Samnitibus & Hirpinis confini: excelſo ſitu, quare *deſpectare* ſubjectos populos videtur; ferax nucum, quæ inde *avellanæ* dictæ ſunt, quas non *mala* quidem, ſed *poma* appellat Plinius l. 15. 22.

741. *Teutonico, &c.*] Arma populorum illorum. 1. *Cateia,* quæ ab Aventino tormenti genus fuiſſe dicitur, unde torquebantur ſaxa: melius ab Iſidoro, telum quod propter gravitatem non longe avolabat, ſed vi maxima perfringebat. Hæc Gallorum erat propria, *Teutonumque:* qui Germaniæ erant populi, circa Cimbricam Cherſoneſum, ubi nunc *Dania.* 2. *Galea* è cortice ſuberis, qui leviſſimus & ſpiſſiſſimus eſt, *liege, cork.* 3. *Pelta ærata,* quæ breve ſcutum fuit, in modum Lunæ mediæ, vel hederacei folii: eaque, vel tota ærea; vel ærea lamina protecta. 4. *Enſis æreus.*

744. *Et te montoſæ, &c.*] *Æqui,* vel *Æquicoli,* ſeu *Æquiculi,* quam hic *Æquicolam gentem* appellat Virgilius: fuere ad orientem ſuperioris partis antiqui Latii; à fontibus Anienis, fere ad uſque Tibur: nunc pars eſt Campaniæ Romanæ: ibi urbs olim fuit *Nurſæ,* jam ignoti ſitus. De *venatu* pro *venatui,* Ecl. 5. 29.

750, *Marrubia, &c.*] *Marſi:* ad orientem ac ſeptentrionem Æquorum, inter continua Apennini juga: gens orta, vel ſecundùm Plinium, Gellium, Solinum, è Circes filio: à quo vim adverſus venena & ſerpentes dicitur accepiſſe: vel è Sabinis, quod propter linguæ communionem Cluverio magis placet: vel ſecundùm alios, à Marſia rege Lydorum. Loca Marſorum præcipua fuerunt, 1. *Archippe,* urbs olim, quæ hiatu terræ hauſta & in Fucinum lacum diſſoluta eſt: quo ex nomine Virgilius Archippi regis nomen finxit. 2. *Marrubium* vel *Marruvium,* regionis caput, in ejus meridianis finibus infra lacum Fucinum, juxta fontes Liris fluvii, ea nunc *Morea* dicitur. 3. *Lucus* ſive *nemus Angitiæ:* quæ fuit ſecundùm Solinum ſoror Circes, venitque cum ea in Italiam & vicina Fucino lacui occupavit. Lucus hic ad occidentem lacus ſitus fuit: hodie oppidum *Luco.* 4. *Fucinus,* lacus fere media regione, proprius tamen ad meridiem deſcendens: nunc *lago Fucino;* vel à vicino oppido, *lago di Celano.* De *Hydris,* ſupra, v. 447. De *Dardania,* Trojana, Æ. 1. 239.

Te

te puri lacus luxerunt.

Veniebat quoque Virbius, ſobles Hippolyti clariſſima bello: quem mater Aricia miſit illuſtrem, educatum in ſylvis Egeriæ, juxta litus humidum, ubi eſt *ara Dianæ pinguis et placida. Quippe* ex *fama narrant Hippolytum, reſuſcitatum herbis medicinalibus et amore Dianæ, iterum veniſſe ſub aſtra cœleſtia, et ſub aërem ſuperiorem cœli, poſtquam ebibiſſet fraude novercæ, et ſolviſſet ſanguine pœnas patri, diſcerptus* ab *equis efferatis.*

Te liquidi flevêre lacus.
Ibat et Hippolyti proles pulcherrima bello,
Virbius; inſignem quem mater Aricia miſit,
Eductum Egeriæ lucis humentia circùm
Litora, pinguis ubi et placabilis ara Dianæ.
Námque ferunt famâ Hippolytum, poſtquam arte noverca
Occiderit, patriáſque explerit ſanguine pœnas,
Turbatis diſtractus equis, ad ſidera rurſus
Ætherea et ſuperas cœli veniſſe ſub auras,
Pæoniis revocatum herbis, et amore Dianæ.

NOTÆ.

761. *Hippolyti proles, &c.*] *Hippolytus*, Theſei Athenarum regis filius, à noverca Phædra fruſtra interpellatus de ſtupro, ideoque ab eadem de vi in ſe parata falſo delatus ad patrem: cum ad litus maris currum ageret, devotus à patre, equis ſubitò marini monſtri incurſu efferatis raptatus ac diſcerptus eſt. Diana ejus cultu & caſtitate commota, per Æſculapium, Phœbi & Coronidis filium, revocavit eum in vitam commendavitque ipſum Egeriæ Nymphæ Aricini nemoris: ubi inter minores Divos cultus fuit, appellatuſque Virbius, quod inter *viros bis* fuerat. Fingitur à Virgilio filium habuiſſe ſibi cognominem, qui Turni auxilio venerit.

762. *Mater Aricia.*] Vel eſt *Aricia*, urbs antiqua Latii, tribus circiter leucis Laurento diſſita ad ſeptentrionem, nunc *la Riccia:* quæ *mater* dicitur, quomodo Italia, G. 2. 173. *magna parens frugum, magna virûm.* Vel *Aricia* quædam Nympha, quam videtur fingere Virgilius amatam ab Hippolyto Virbio, matremque ſecundi hujus Virbii: quæ Ariciæ urbi nomen dederit; ut Virbius vicino Ariciæ colli, cujus Perſius & Cornutus meminerunt.

763. *Egeriæ lucis, &c.*] Circa Ariciam nemus ingens fuit, dicatum Dianæ, vel Egeriæ: ubi nunc oppidum *Nemo:* item templum Dianæ Scythicæ vel Tauricæ; & lacus Dianæ Aricinæ, nunc *lago di Nemo.* Lacus multis impletur fontibus, quorum præcipuus fons *Egeriæ* dictus eſt. Hanc Nympham Numa Pompilius, Romanorum rex ſecundus, ſibi eſſe conjugem fingebat; ab eaque legum inſtituta ſe accipere. Eandem fingit Ovidius, ex morte Numæ nimium dolentem Dianæ miſeratione in fontem illum converſam fuiſſe.

Humentia circum litora.] Ita è Romano codice, apud Pierium, emendandum duximus: cum vulgata lectio, *Hymetia*, careat ſenſu. Nam *Hymettus*: mons apibus & melle celebris, in Attica eſt, & primam habet ſyllabam brevem; neque ullum in eo Italiæ tractu nominis hujus veſtigium eſſe, Gifanius, Pimpontius, Naſcimbænus cenſent.

764. *Placabilis ara Dianæ.*] In Tauricа Cherſoneſo colebatur Diana ſanguine exterorum hominum quotquot illuc appellabant. Diana Iphigeniam Agamemnonis filiam, è ſacrificio ſubductam, & illuc ex Aulide tranſlatam ſibi ſacerdotem conſecraverat, Æ. 2. 116. Oreſtes Agamemnonis filius, ad ulciſcendam necem patris, matrem Clytemneſtram interfecerat, Æ. 3. 331. Ideo furiis agitatus, inter cætera piacula, juſſus dicitur in Tauricam abire Cherſoneſum, indeque Dianæ ſimulacrum eripere. Eo igitur cum amico Pylade profectus, juſſu regis Thoantis tantum non immolatus eſt: ſed agnitus à ſorore clam cum ea Dianæ ſimulacrum abduxit; &, ut eſt magna fabularum varietas, Mycenas illud tranſtulit, ſecundùm Hyginum: Athenas, ſecundùm Euripidem: ſecundùm Latinos plerioſque Græcorum æmules, Ariciam. Suſpicatur Cluverius hanc religionem ab Italis per Pelaſgos & Arcadas eſſe acceptam. Conſtat vero victimas humanas his omnibus locis eſſe mactatas ad memoriam Taurici ſacrificii, non tanta tamen apud Aricinos immanitate. Neque enim illic omnes exteri immolabantur: ſed ſervus aliquis fugitivus in illo nemore tamdiu ſacerdotio fungebatur ſub *regis nemorenſis* nomine; donec ab alio fugitivo provocatus ad certamen, ab eo occideretur. Unde *placabilis* ara illa dicitur à Virgilo; & à Valerio Argonaut. 2. 304. *ſoli non mitis Aricia regi.* Perſtabat adhuc illa religio Caligulæ tempore: cujus in vita Suetonius, c. 35. *Nemorenſi regi, quod multos jam annos potiretur ſacerdotio, validiorem adverſarium ſubornavit.*

769. *Pæoniis herbis, &c.*] Herbis medicis: *Pæon* enim, etſi certum medici nomen inducitur ob Homero, Iliad. 5. 899. & alibi: videtur tamen commune medicorum rerumque medicarum fuiſſe nomen, ab Apolline medicorum Deo deductum, qui *Pæan* ipſe dictus eſt; qua de cauſa, diximus, Æ. 6. 657.

Tum

Tum pater omnipotens, aliquem indignatus ab umbris
Mortalem infernis ad lumina ſurgere vitæ,
Ipſe repertorem medicinæ talis et artis
Fulmine Phœbigenam Stygias detruſit ad undas.
At Trivia Hippolytum ſecretis alma recondit
Sedibus, et Nymphæ Egeriæ nemoríque relegat:
Solus ubi in ſylvis Italis ignobils ævum
Exigeret, verſóque ubi nomine Virbius eſſet.
Unde etiam templo Triviæ lucíſque ſacratis
Cornipedes arcentur equi; quòd littore currum
Et juvenem monſtris pavidi effudêre marinis.
Filius ardentes haud ſecius æquore campi
Exercebat equos, currûque in bella ruebat.
Ipſe inter primos præſtanti corpore Turnus
Vertitur, arma tenens, et toto vertice ſuprà eſt.
Cui triplici crinita jubâ galea alta Chimæram
Suſtinet, Ætnæos efflantem faucibus ignes:
Tam magìs illa fremens, et triſtibus effera flammis,
Quàm magìs effuſo crudeſcunt ſanguine pugnæ.
At levem clypeum ſublatis cornibus Io
Auro inſignibat, jam ſetis obſita, jam bos,
(Argumentum ingens) et cuſtos virginis Argus,
Cœlatâque amnem fundens pater Inachus urnâ.
Inſequitur nimbus peditum, clypeatáque totis
Agmina denſantur campis, Argiváque pubes,

Tunc pater omnipotens ægre ferens ullum hominem emergere ex infernis tenebris ad lucem vitæ, ipſe demiſit fulmine ad aquas infernas filium Apollinis, inventorem talis medicinæ & artis. Sed alma Diana abſcondit Hippolytum arcanis locis, & dimiſit ad *Egeriam Nympham* & ad *ſylvam: ut illic ſolus in ſylvis Italicis incognitus duceret vitam, & illic diceretur Virbius, mutato nomine. Unde etiam equi corneis ungulis expelluntur à templo, et ſylvis dicatis Dianæ; quia territi monſtris marinis abjecerunt in litore currum & juvenem. Filius* ejus Virbii *nihilominus impellebat ardentes equos in planitie campi, & curru ibat ad bella.*

Ipſe Turnus egregio corpore incedit inter primos, geſtans arma, & ſupereminet toto capite. Huic caſſis excelſa criſtata tribus jubis, ſuſtinet Chimæram emittentem gutture flammas Ætnæas: tanto magis illa fremens & minax diris flammis, quanto magis ſæviunt prælia fuſo ſanguine. At Io, ex *auro, cornibus erectis, jam operta pilis, jam bos, ornabat politum clypeum* Turni *(argumentum illuſtre) & Argus cuſtos puellæ, & Inachus* ejus *pater emittens fluvium* ex *urna cælata. Nubes peditum ſequitur* Turnum, *& agmina ſcutata congregantur totis campis, & juventus Græca,*

NOTÆ.

773. *Phœbigenam, &c.*] *Æſculapium*, Phœbo & Coronide genitum, Phlegyæ Lapitharum regis filia, *Æ.* 6. 618. Hic Æſculapius, cum arte medendi inſignis, non unum Hippolytum, ſed alios complures ad vitam revocaſſet; fulmine adactus eſt ad inferos à Jove: Apollo Cyclopas, fabricatores fulminis, ſagittis confixit: Jupiter Apollinem ob eam cædem cœlo expulit, coegitque mortali regi ſervire, G. 3. 2. De *Styge*, *Æ.* 6. 323. De *Trivia*, Diana, quæ colebatur in triviis, *Æ.* 4. 511.

781. *Haud ſecius, &c.*] Nihilominus, non ſegnius: etſi pater Hippolytus ab equis laceratus fuiſſet, ſupra, v. 761. De voce *ſecius*, G. 2. 277. De *Chimæra*, *Æ.* 6. 288. De *Ætneis ignibus*, qui pro quibuſlibet hic ſumuntur, *Æ.* 3. 578. De *jubis equinis* in apice galeæ, *Æ.* 3. 468.

789. *Io, &c.*] Inachus Argivorum rex, fluvio ibidem nomen dedit; unde pro fluvio ipſe ſumitur à poëtis.. Hujus fluvii filia *Io* cum amaretur à Jove; ab eodem, ne à Junone agnoſceretur, in juvencam eſt converſa. Juno juvencam à Jove petiit, acceptamque dedit cuſtodiendam paſtori, cui centum erant oculi, nomen Argus. Is à Mercurio ſopitus fiſtulæ cantu, & obtruncatus eſt. Juno paſtoris oculos pavoni impoſuit ſuo, juvencam furore perculit: quæ in Ægyptum uſque fugiens, ibi tandem à Jove priſtinæ reddita eſt formæ: nupſitque Oſiridi regi, & ab Ægyptis ſub Iſidis nomine culta eſt. Hanc fabulam impoſuit Turnus clypeo, quia originem ab Inacho ducere gloriabatur, ſupra, v. 372.

794. *Argivaque pubes, &c.*] Populus enumerat qui ducem Turnum ſequebantur, non quod omnes ei ſubditi, ſed quod ei milites mitterent ſuos. 1. *Argivi*: haud dubie ipſi *Ardeæ* incolæ, ex Danaë Argiva orti, v. 372. unde

Auruncæque

et turmæ Auruncæ, et Rutili, et antiqui Sicani, et agmina Sacrana, et Labicani picti ſecundùm clypeos: qui colunt tuas ſylvas, O Tybri, et ſacram ripam Numici; et ſcindunt vomere colles Rutulos, et montem Circæum: quibus agris imperat Jupiter Anxurus, et Feronia gaudens ſylva virente: qua porrigitur nigra palus Pomptina, et qua *frigidus Ufens pandit* ſibi *viam per profundas valles, et mergitur in mare.*

Auruncæq; manus, Rutuli, veteréſq; Sicani,
Et Sacranæ acies, et picti ſcuta Labici:
Qui ſaltus, Tiberine, tuos, ſacrúmque Numici
Littus arant; Rutulóſque exercent vomere colles,
Circæúmque jugum; queis Jupiter Anxurus arvis
Præſidet, et viridi gaudens Feronia luco:
Quæ Saturæ jacet atra palus, gelidúſque per imas
Quærit iter valles, atque in mare conditur Ufens.

NOTÆ.

Acriſonei vocati ſunt, v. 410. 2. *Auruncı* reliquiæ Auſonum, inter Volſcos & Campanos conſidentes, v. 54. Hos tamen aliis etiam locis ſparſos fuiſſe videbitur, Æ. 11. 316. 3. *Rutuli:* populi Latinis conſanguinitate quidem & connubiis ac vicinitate conjuncti; ſed Turno tamen, non Latino ſubditi: quorum præcipua ſedes; ab oriente, Antio Volſcorum oppido maritimo; ab occidente, Numicio amne; à meridie, Lanuvio Latinorum urbe, continebatur. 4. *Sicani:* vel fuerunt certæ cujuſdam urbis in Latio populi, ſiquidem eos Plinius, l. 3. 5. numerat inter quinquaginta tres Latii populos, qui ſuo tempore ſine veſtigiis interierant. Vel reliquiæ Siculorum, quos omnino primos Italiæ incolas contendit fuiſſe Cluverius ex Dionyſio: qui deinde ab Aboriginibus & Pelaſgis è Græcia profectis pulſi, in *Sicaniam* inſulam fugerunt, eamque ſuo ducíſque ſui nomine *Siciliam* appellaverunt: unde Siculi, quotque erant in Italia ſuperſtites, ex ſociorum ſuorum victoria, Sicani etiam ſunt dicti. 5. *Sacrani:* quorum originem Cluverius, ex Feſto, Servio, ac Dionyſio ita concinnat; ut velit partem fuiſſe Pelaſgorum & Aboriginum, qui poſt pulſos à ſe Siculos viciſſim à Sabinis ex meridie ingruentibus pulſi ſint Reate oppido, ultra Anienem fluvium, & ſedes circa locum, ubi nunc eſt Roma, quæſiverint; unde, quia Reate *ſacra* Cybeles magno erant in honore, *Sacrani* appellati ſint. 6. *Labici, Labicani* vel *Lavicani:* quorum urbs *Labicum*, nunc *Zagaruolo*, in ſeptentrionali veteris Latii parte ſupra Tuſculum. 7. *Accolæ Tyberis*, de quo Æ. 8. 330. De *ſaltibus*, pro ſylvis, Ecl. 6. 55. 8. *Accolæ Numicii*, fluvii, de quo ſupra, v. 150. 9. *Circæi*, incolæ Circæi montis & promontorii, quo Latium vetus ad orientem terminatur; mons hodie *Circello*, Æ. 3. 386. 10. *Anxur*, neutro maſculinoque genere: ubi Jupiter ab urbe dictus *Anxur* aut *Anxurus*, ſingulari cultu colebatur: non puer & imberbis, ut ſomniant poſt Servium grammatici; ſed promiſſa barba, ut conſtat ex nummo apud Conſtant. Landum cum inſcript. JOVIS AXUR. Nugantur iidem Grammatici, cum nomen illud Græcum volunt, quaſi ἄνευ ξυρῆ, *ſine novacula:* ait enim Plinius, l. 3. 5. nomen eſſe à Volſca lingua repetitum. Urbs poſtea à Græcis propter ſitus aſperitatem dicta eſt τραχίνη, *Trachine*, à τραχὺς, *aſper:* indeque *Taracina*, vel *Terracina*, nunc *Terracine*, ad orientem Circæi montis, apud Volſcos. 11. *Feroniæ* lucus cum fonte ac templo, fuit inter Circæos & Terracinam. Quænam autem hæc fuerit Dea, ambigitur. Aiunt plerique Junonem eſſe: aliter tamen videtur, cum Feroniam Virgilius, Herili, Prænestini regis matrem faciat, Æ. 8. 564. quod in Junonem cadere non poteſt, quæ nullos niſi ex Jove liberos ſuſcepit. Narrat Dionyſius, Lacedæmoniorum numen fuiſſe: qui illuc appulſi Lycurgi temporibus, *Feroniæ* Deæ locum dicaverint, quod eos felicitur mari *ferri* contigerat. Innuit tamen idem, l. 3. Latinorum & Sabinorum numen eſſe, quod Græci ſua lingua vertunt, ἀνθιφόρον, *floriferam*; alii φιλοστέφανοι, *amantem coronarum*; alii aliter: quæ omnia Deam florum aut hortorum fuiſſe ſignificant. 12. *Saturæ Palus:* quæ & *Pometina*, inde & *Pomptina* & *Portina* dicta eſt, maritimam fere omnem Volſcorum regionem prætexens, longitudine leucarum circiter duodecim: à loco quem vocabant olim *tres tabernas*; nunc *Ciſterna*, ad uſque *Terracinam:* quæ pars ejus extrema ad orientem, eadem latiſſima erat: duobus fluviis ibi reſtagnantibus, *Amaſeno* nunc *Toppia*, & *Ufente* nunc *Aufente*, à quo palus ipſa etiamnum appellatur *l'Aufente palude*. Unde porro *Pomptina* dicta ſit, patet: nempe ab urbe Volſcorum *Sueſſa Pometia*, mediterraneâ illâ quidem, ſed cujus ager ad mare pertinens abibat in has paludes. Unde autem *Saturæ* nomen acceperit, non ita liquet. Ego ſic ſtatuo: Virgilium voluiſſe utrumque Pomptinæ paludis terminum hic ſignificare: ab oriente quidem *Ufentem* fluvium: ab occidente vero fluvium *Aſturam*, ejuſdem nunc nominis. Quippe hunc *Aſturam*, Strabo Στόραν, Feſtus *Sturam*, vetus codex apud Sigonium in librum octavum Livii, *Saturam* vocat. Hoc autem fluvio definitam ab occidente fuiſſe paludem, nec ipſe negabit Cluverius: ſiquidem initium paludis petit à *tribus tabernis*, & agro *Sueſſa Pometia:* quæ urbs utra-

Hos

Hos ſuper advenit Volſcâ de gente Camilla,
Agmen agens equitum et florentes ære catervas,
Bellatrix: non illa colo calathíſve Minervæ
Fœmineas aſſueta manus; ſed prælia virgo
Dura pati curſúque pedum prævertere ventos.
Illa vel intactæ ſegetis per ſumma volaret
Gramina; nec teneras curſu læſiſſet ariſtas:
Vel mare per medium, fluctu ſuſpenſa tumenti,
Ferret iter; celeres nec tingeret æquore plantas.
Illam omnis tectis agríſque effuſa juventus
Turbáque miratur matrum, et proſpectat euntem;
Attonitis inhians animis; ut regius oſtro
Velet honos leves humeros; ut fibula crinem
Auro internectat; Lyciam ut gerat ipſa pharetram.
Et paſtoralem præfixa cuſpide myrtum.

Præter illos Camilla venit è natione Volſca, ducens turmam equitum et catervas fulgenies æreis armis *bellicoſa*, puella: *non illa* quidem *puella aſſueta* ſecundùm *fœmineas manus colo et calathis Minervæ: ſed* aſſueta *tolerare difficiles pugnas, et præcurrere ventos curſu pedum. Illa vel volaſſet per ſummas herbas ſegetis non tangendo, nec frégiſſet currendo currendo teneros calamos; vel habuiſſet iter per medium mare, ſuſtentata undis tumidis, nec madefeciſſet aquis teneros pedes. Omnis juventus igreſſa domibus et agris, et turba matrum admiratur illam, et aſpicit incedentem: attendens ſtupentibus animis; quomodo regalis ornatus tegat purpurâ nitidos honrres, quomodo fibula colligat crinem auro; quomodo ipſa ferat Lyciam pharetram, et myrtum paſtoralem armatam cuſpide.*

NOTÆ.

que ad *Aſturam* fluvium ſita erat. Hujus paludis ſpatio tres & viginti urbes olim fuiſſe tradit Plinius: per mediam Appius aggere viam ſtravit, ſuo appellatam nomine: ſiccare conati ſunt variis temporibus Cornelius Cethegus Auguſtus, & Theodoricus.

803. *Volſca de gente Camilla.*] *Volſci*, gens bellicoſa, Rutulos & Latinos ab occidente; Auruncos & Campanos ab oriente; Hernicos & Æquos à ſeptentrione attingens: incerti generis, ſed linguæ à Latina diverſæ ac ſibi propriæ. E mediterraneis hujus regionis urbibus milites advexiſſe puto Camillam, cum maritimæ fere Turnum ſequerentur. Hujus Camillæ caſus & origo narrantur, *Æ.* 11. 535.

804. *Florentes ære catervas.*] *Ornatas, fulgentes:* metaphora, de qua, G. 2. 6. De *calathis* caniſtris, ubi fila & lanæ & alia reponuntur, Ecl. 2. 46. Minervæ tribuuntur, quia lanificii textiliumque operum habetur præſes, *Æ.* 5. 284.

814. *Oſtro velet honos, &c.*] *Purpura* ex oſtrei ſive muricis ſanguine expreſſa, G. 2. 506. *Lyciam pharetram* tribuit, pro qualibet inſigni pharetra: quia ſagittandi arte Lycii nobiles. De illa Aſiæ minoris meridiana regione, *Æ.* 4. 143. *Myrtum*, haſtilibus ob ligni firmitatem aptam arborem fuiſſe jam notavit Virgilius, G. 2. 447. *Paſtoralem* appellat, quia vita ſylveſtri ac paſtorali inſtituta à Metabo fuerat Camilla, ut videbitur, *Æ.* 11. 569.

P. VIRGILII MARONIS

ÆNEIDOS

LIBER VIII.

ARGUMENTUM.

TURNUS Venulum ad Diomedem mittit, ut eum ad belli ſocietatem alliciat. Æneas Tyberini fluvii monitu, iter eodem conſilio ſuſcipit ad Evandrum: qui ex Arcadia profugus in Palatino monte conſederat. Evander, ſacris Herculis tum intentus, Æneam iiſdem adhibet: eorum originem edocet, victoriam ſcilicet Herculis de Caco regionis illius inſigni olim prædone. Tum Æneam quadringentorum equitum ſubſidio juvat: iiſdem Pallantem filium præficit: Æneam ad Tyrrhenos, expulſo Mezentio, regem poſcentes, cum certa regni auxiliique ſpe dimittit. Æneas poſtridie, parte alterâ copiarum ſecundo flumine ad ſuos remiſſâ, cum altera Tyrrhenos adit. Interim Venus arma Æneæ ſuo defert, à Vulcano fabricata; clypeum imprimis, in quo Æneas res præclaras olim gerendas à Romanis poſteris mira arte cælatas admiratur. Præcipuus eo in opere locus eſt Auguſto; cujus egregiam de Antonio et Cleopatra Ægypti regina victoriam, triplicemque triumphum diligentius poëta deſcribit.

INTERPRETATIO.

Poſtquam Turnus ſuſtulit ex arce Laurenti vexillum belli, & tubæ ſonuerunt rauco ſtrepitu; & poſtquam excitavit generoſos equos, & poſtquam commovit arma; ſtatim animi turbati fuerunt: *ſimul totum Latium conſpirat* ut in *tumultu ſubito, & juventus ferox furit. Præcipui duces Meſſapus, & Ufens, & Mezentius contemptor Deorum, colligunt undecunque ſubſidia, & ſpoliant agricolis arva ſpatioſa.*

UT belli ſignum Laurenti Turnus ab arce
Extulit, et rauco ſtrepuerunt cornua cantu;
Utque acres concuſſit equos, útque impulit arma:
Extemplo turbati animi: ſimul omne tumultu
Conjurat trepido Latium, ſævítque juventus
Effera. Ductores primi, Meſſapus, et Ufens,
Contemptórque Deûm Mezentius, undique cogunt
Auxilia, et latos vaſtant cultoribus agros.

NOTÆ.

1. *Belli ſignum.*] Virgilius loquitur hic ex more Romanorum, apud quos triplex erat militiæ genus. *Sacramentum,* cum milites jurabant, ſe non niſi confectis militiæ temporibus, ſive ſtipendiis, ex reipublicæ exercitu diſceſſuros. *Conjuratio,* cum in ſubito tumultu dux, cui ſingulos ſacramento adigere non vacabat, è Capitolio duplex attollebat vexillum; roſeum unum, quo pedites: cæruleum, quo equites conveniebant; ſimulque jurabant omnes. *Evocatio,* cum diverſi diverſas in partes ad cogendos exercitus mittebantur. Ita fere Servius. *Vexillum* autem Romanis fuit *velum* minus, quadratum, ex haſta ſuſpenſum. De *Laurento urbe*; quam Turnus, adnitente Amatâ, habenis rerum à Latino relictis, belli ſedem fecerat, Æ. 7. 63. De *cornibus, tubis,* Æ. 7. 637.

3. *Concuſſit equos, &c.*] Excitavit equos fenitu cornuum; milites impulſu armorum, id eſt, alliſis ad clypeos haſtis: cujus moris innumera ſunt apud auctores veſtigia. De *Latio,* Æ. 7. 54. De *Meſſapo,* ibid. 691. De *Ufente,* ibid. 744. De *Mezentio,* ibid. 647.

Mittitur

Mittitur et magni Venulus Diomedis ad urbem,
Qui petat auxilium; et Latio consistere Teucros,
Advectum Æneam classi, victósque Penates
Inferre, et fatis regem se dicere posci,
Edoceat; multásque viro se adjungere gentes
Dardanio, et latè Latio increbescere nomen:
Quid struat his cœptis; quem, si fortuna sequatur,
Eventum pugnæ cupiat; manifestiùs ipsi,
Quàm Turno regi, aut regi apparere Latino.
Talia per Latium: quæ Laomedontius heros
Cuncta videns magno curarum fluctuat æstu:
Atq; animum nunc huc celerem, nunc dividit illuc,
In partésque rapit varias, pérque omnia versat.
Sicut aquæ tremulum labris ubi lumen ahenis
Sole repercussum, aut radiantis imagine Lunæ,
Omnia pervolitat latè loca; jámque sub auras
Erigitur, summíque ferit laquearia tecti.
Nox erat, et terras animalia fessa per omnes
Alituum pecudúmque genus sopor altus habebat:
Cùm pater in ripâ gelidíque sub ætheris axe
Æneas, tristi turbatus pectora bello,
Procubuit, serámque dedit per membra quietem.
Huic Deus ipse loci, fluvio Tyberinus amœno,
Populeas inter senior se attollere frondes
Visus. Eum tenuis glauco velabat amictu
Carbasus, et crines umbrosa tegebat arundo.
Tum sic affari, et curas his demere dictis:
'O sate gente Deûm, Trojanam ex hostibus urbem
'Qui revehis nobis, æternáque Pergama servas,
'Expectate solo Laurenti arvísque Latinis:
'Hìc tibi certa domus; certi (ne absiste) penates:
'Neu belli terrere minis: tumor omnis et iræ
'Concessêre Deûm.
'Jámque (tibi ne vana putes hæc fingere somnum,)

Venulus mittitur etiam ad urbem magni Diomedis: ut poscat opem: & doceat Diomedem *Trojanos stare* in *Latio, Æneam navibus appulsum* esse, *& inducere Deos* suos *victos à* Græcis, *& dicere se vocari fatis* in *regnum, & plurimas nationes sociare se* huic *homini Trojano, &* ejus *nomen late spargi* in *Latio*; & addat, *cognosci* ab *ipso* Diomede *clarius, quam à rege Turno, aut à rege Latino, quid* Æneas *machinetur his consiliis, quem optet exitum certaminis, si fortuna* ipsi *faveat.*

Talia fiunt *per Latium: quæ omnia cernens Trojanus heros, agitatur magnis fluctibus curarum: & modo huc, modo illuc distrahit mentem vagam, & differt in partes diversas, & volvit per omnia. Veluti quando lux tremula* emissa *à sole aut specie rutilantis Lunæ, resiliens è vasis æreis pervagatur late cuncta loca; & jam attollitur in aërem, & perstringit laquearia supremi tecti. Nox erat, & profundus somnus tenebat animalia lassa & genus volucrum ac pecorum per omnes terras: quando pater Æneas, solicitus animo* ob *difficile bellum, decubuit in ripa, & sub axe frigidi aëris, & permisit corpori tardam quietem. Ipse Tyberinus senex, Deus regionis, flumine amœno, visus* est *erigere se inter populeas arbores: linum subtile tegebat eum viridi veste, & opaca arundo inumbrabat capillos. Tunc* cœpit *alloqui* Æneam, *& auferre solicitudinem his verbis:* 'O nata ex *familia*

'*Deorum, qui reducis ad nos urbem Trojanam ex hostibus, & tueris Pergama perpetua; expectate in*
'*terra Laurente & campis Latinis: hìc sedes certa est tibi, certi Penates, (ne cesses* ab incœpto:) *neve*
'*terrearis comminatione belli: omnis indignatio & ira Deorum cessaverunt. Et, (ne existimes somnum*
'*suggerere* tibi *hæc inania,)*

NOTÆ.

9. *Diomedis ad urbem, &c.*] *Arpos* vel *Argyrippam*, urbem in Apulia Daunia, conditam à Diomede. De *ea*, deque *Diomede*, Æ. 11. 243. De *Teucris*, Æ. 1. 139. De *Penatibus* Æneæ, Troja advectis, Æ. 2. 717.

18. *Laomedontius heros.*] Æneas, ex eadem, qua Laomedon, rex Trojanis, familia, G. 3. 35. De *Laquearibus*, insterstitiis trabium, Æ. 1. 730.

28. *Ætheris axe.*] Sub aperto aëre, Æ. 2. 512. De *Tyberino*, infra, v. 330. De *carbaso*, lini specie, Æ. 4. 417. De *Pergamis*, arce Trojæ, Æ. 1. 470. De *Laurente* agro, Æ. 7. 63. De *Penatibus*, Æ. 2. 717.

37. *Revehis nobis.*] Gens enim Trojana per Dardanum ex Italia olim profecta erat, Æ. 3. 167.

Littoreis

‘ *mox magna ſus, à te inventa*
‘ *ſub ilicibus litoreis,* quæ *pe-*
‘ *perit fœtus triginta porcello-*
‘ *rum, jacebit humi ſtrata; al-*
‘ *ba* ipſa, & *porcelli albi circa*
‘ *mammas. Hic erit locus ur-*
‘ *bis, hæc certa quies à labori-*
‘ *bus, ex quo* præſagio, *annis*
‘ *triginta recurrentibus, Aſca-*
‘ *nius fundabit Albam urbem*
‘ *nobili nomine. Non prædico*
‘ *tibi dubia. Jam attende,*
‘ *dicam* tibi *paucis verbis, quo-*
‘ *modo conficias quod imminet,*
‘ ad obtinendam *victoriam.*
‘ *Arcades, gens orta à Pallan-*
‘ *te, qui ſecuti* ſunt *ſocii E-*
‘ *vandrum regem et vexilla*
‘ ejus, *elegerunt ſedem* in *his*
‘ *regionibus, et fundaverunt in*
‘ *montibus urbem Pallanteum è*
‘ *nomine Pallantis proavi* E-
‘ vandri. *Hi ſemper bellum*
‘ *gerunt cum populo Latino.*
‘ *Hos adjunge ſocios exercitui*
‘ tuo, *et alliga* tibi *per fœdus.*
‘ *Ego ipſe ducam te* per *ripas*
‘ meas *et rectum fluvium, ut*
‘ *ſublevatus vincas* facile *re-*
‘ *mis fluvium adverſus* te flu-
‘ entem. *Age, ſurge, fili Ve-*
‘ *neris: et primis ſtellis occi-*
‘ *dentibus, offer religioſe preces*
‘ *Junoni, et placa ſubmiſſis vo-*
‘ *tis iram et minas* ejus; *exhibebis honorem mihi,* quando eris *victor. Ego ſum* ille, *quem vides lam-*
‘ *bentem ripas tumidis aquis, et dividentem agros fertiles, Tybris cæruleus, flavius acceptiſſimus D.*
‘ *Hic mihi* eſt *ampla domus, fons erumpit apud altas urbes.*’ Sic *locutus* eſt *Fluvius: deinde mer-*
ſe profundis aquis,

‘ Littoreis ingens inventa ſub ilicibus ſus,
‘ Triginta capitum fœtus enixa, jacebit;
‘ Alba, ſolo recubans, albi circùm ubera nati.
‘ Hic locus urbis erit, requies ea certa laborum:
‘ Ex quo ter denis urbem redeuntibus annis
‘ Aſcanius clari condet cognominis Albam.
‘ Haud incerta cano. Nunc, quâ ratione, quod inſtat,
‘ Expedias victor, paucis, adverte, docebo.
‘ Arcades his oris, genus à Pallante profectum,
‘ Qui regem Evandrum comites, qui ſigna ſecuti,
‘ Delegêre locum, et poſuêre in montibus urbem,
‘ Pallantis proavi de nomine Pallanteum.
‘ Hi bellum aſſiduè ducunt cum gente Latinâ:
‘ Hos caſtris adhibe ſocios, et fœdera junge.
‘ Ipſe ego te ripis et recto flumine ducam,
‘ Adverſum remis ſuperes ſubvectus ut amnem.
‘ Surge, age, nate Deâ: primíſque cadentibus aſtris
‘ Junoni fer ritè preces, irámque minaſque
‘ Supplicibus ſupera votis: mihi victor honorem
‘ Perſolves. Ego ſum, pleno quem flumine cernis
‘ Stringentem ripas, et pinguia culta ſecantem,
‘ Cœruleus Tybris, cœlo gratiſſimus amnis.
‘ Hìc mihi magna domus, celſis caput urbibus exit.’
Dixit, deinde lacu fluvius ſe condidit alto,

NOTÆ.

48. *Albam, &c.*] Cognomento *longam*, ob ſitum, inter lacum & montem inde Albanum appellatum: Roma diſſitam quindecim circiter millibus ad orientem. Hæc ab Aſcanio condita: poſtquam annos triginta Lavinii regnatum eſſet: ex augurio repertæ albæ ſuis, cum triginta porcellis, ut habent Romani ſcriptores. At anni illi triginta, de quibus Tyberinus loquitur, non ab hoc ipſo Æneæ adventu numerandi ſunt: ſed ab urbe Lavinio conditâ; aut potius, ab ipſa Æneæ morte, qui tres annos regnavit, ut dictum eſt, Æ. 1. 270.

51. *Arcades, &c.*] *Arcadia*, regio eſt Peloponneſi media, Ecl. 4. 58. Hinc profectus eſt Evander: vel ob occiſum ex errore patrem, ut narrat Servius, vel ad educendam coloniam, ut vult Pauſanias in Arcadicis: conſeditque juxta Tyberim in monte & oppidulo, quod vocavit *Palantium, Pallanteum, Palatium*; vel ab urbe Arcadiæ Pallantio, unde profecti fuerant, ſecundùm Pauſaniam, Dionyſium, & Livium; vel à Pallante Arcadiæ rege, proavo ſuo, ſecundùm Virgilium. Matrem habuit, ſecundùm Solinum, *Nicoſtratam*, quæ ob fatidica carmina *Carmentis* à Latinis dicta eſt; patrem, ſecundùm pleroſque, Mercurium. Condita deinde Roma eſt in eo monte, qui *Palatinus* dictus eſt, nunc *Palazzo maggiore*, ſeu *Palatino*.

57. *Recto flumine.*] Sine errore, expedito itinere.

59. *Cadentibus aſtris.*] Decedentibus, ſub primam diei lucem, Æ. 4. 81.

63. *Pinguia culta.*] Loca culta & pinguia, G. 1. 153.

65. *Magna domus.*] Præter allatam interpretationem, affertur hæc alia, ſed durior: *Hic mihi magna domus exit*: aſſurgit paulatim, lapſu temporis, id eſt, fundabitur, erigetur. Et Romam innuit, quæ his in regionibus ædificanda erat, caput reliquarum urbium futura. De *fonte Tybris*, infra, v. 330.

Ima

Ima petens: nox Æneam ſomnúſque reliquit.
Surgit, et ætherii ſpectans orientia Solis
Lumina, ritè cavis undam de flumine palmis
Suſtulit, ac tales effudit ad æthera voces:
'Nymphæ, Laurentes Nymphæ, genus amnibus
'unde eſt:
'Túque, ô Tybri tuo genitor cum flumine ſancto,
'Accipite Ænean, et tandem arcete periclis.
'Quo te cunq; lacus miſerantem incommoda noſtra
'Fonte tenet, quocunq; ſolo pulcherrimus exis;
'Semper honore meo, ſemper celebrabere donis,
'Corniger Heſperidum fluvius regnator aquarum:
'Adſis ô tantùm, et propiùs tua numina firmes.'
Sic memorat: geminásque legit de claſſe biremes,
Remigióque aptat: ſocios ſimul inſtruit armis.
Ecce autem ſubitum atq; oculis mirabile monſtrum:
Candida per ſylvam cum fœtu concolor albo
Procubuit, viridíque in litore conſpicitur ſus.
Quam pius Æneâs, tibi enim, tibi, maxima Juno,
Mactat, ſacra ferens, et cum grege ſiſtit ad aram.
Tybris eâ fluvium, quam longa eſt, nocte tumentem
Leniit, et tacitâ refluens ita ſubſtitit undâ;
Mitis ut in morem ſtagni placidæque paludis
Sterneret æquor aquis, remo ut luctamen abeſſet.
Ergo iter inceptum celerant rumore ſecundo.
Labitur uncta vadis abies: mirantur et undæ;
Miratur nemus inſuetum fulgentia longè
Scuta virûm fluvio pictáſque innare carinas.
Olli remigio noctémque diémque fatigant,
Et longos ſuperant flexus, variíſque teguntur
Arboribus, viridéſque ſecant placido æquore ſylvas.
Sol medium cœli conſcenderat igneus orbem,

deſcendens ad *intima: nox e*[t] *Somnus deſeruit Æneam. Surgit, et aſpiciens ſurgentem lucem cœleſtis Solis, hauſit religioſe cavis manibus aquam de fluvio, et emiſit ad cœlum talia verba:* 'Nymphæ, Nymphæ 'Laurentes, à quibus eſt origo 'fluviorum: et tu, ô Tybri 'pater, cum tuo ſacro fluvio, 'admittite Æneam, et denique 'protegite à periculis. Quo-'cunque fonte tua *aqua detinet* 'te, miſereſcentem calamitatum 'noſtrarum; quacunque regio-'ne erumpis formoſiſſimus: 'ſemper decoraberis cultu meo, 'ſemper muneribus meis, ô tu 'qui es *amnis cornutus, rex* 'aquarum Italicarum: ſuc-'curre tantummodo, et præſenti 'auxilio *confirma vim tuorum* 'promiſſorum.' *Sic loquitur: et eligit duas naves è claſſe, et accommodat* ad *remigandum: ſimul accingit ſocios armis. Ecce autem prodigium repentinum et admirandum viſu: ſus alba ejuſdem coloris ac fœtus albus, jacuit per ſylvam, et cernitur in viridi litore: quam adeo pius Æneas tibi immolat, tibi ô maxima Juno, offerens* tibi *ſacrificia, et conſtituit ante altaria cum turba* porcellorum. *Tybris* per *eam noctem, quam longa fuit, ſedavit flumen* ſuum *inflatum: et retro fluens ſtetit fluctibus ſic tranquillis, ut æquaret planitiem aquarum in modum mollis ſtagni et quietæ paludis,* ita *ut labor abeſſet in remigando.*

Igitur rumore proſpero deproperant iter ſuſceptum. Abies oblita pice *decurrit fluctibus; & aquæ mirantur; ſylva inaſſueta* his ſpectaculis *miratur, clypeos hominum procul ſplendentes et pictas naves vehi flumine. Illi remigando traducunt noctem et diem, et prætervehuntur longos circuitus, et inumbrantur diverſis arboribus, et trajiciunt virides ſylvas tranquillo flumine.*

Sol ardens pervenerat ad *medium ſpatium cœli,*

NOTÆ.

69. *Undam de flumine.*] Ad lavandas purgandaſque manus ante preces: qui mos multis exemplis ab interpretibus firmatur, Æ. 5. 719.

71. *Genus omnibus, &c.*] Nympæ aquarum & fontium quorumlibet præſides: quorum ex colluviæ fiunt augenturque fluvii. De *Laurente regione*, Æ. 7. 68.

77. *Corniger Heſperidum, &c.*] *Rex* Italicarum aquarum; non magnitudine ſua, qui honos Eridano tribui debet, & vero tribuitur, G. 1. 482. ſed ob futuram magnitudinem reginæ urbis Romæ, quam præterfluit. Deinde poteſt Æneas hunc ei honorem habere: cum nondum Eridanum, aut majorem ullum in Italia fluvium viderit. De *cornibus fluviorum*, G. 4. 371. De *Heſperia*, Italia, Æ. 1. 534. De *biremibus*, Æ. 5. 119.

90. *Rumore ſecundo.*] Sparſo inter milites, de ſucceſſu itineris bene ominantes. De *Abiete, ſaſin, a fir-tree*, arbore quæ hic pro nave ſumitur, G. 2. 68.

Cum longe aſpiciunt muros, et arcem, et pauca culmina domorum, quæ Romana magnitudo nunc extulit ad *cœlum: tunc Evander poſſidebat rem anguſtam. Statim appellunt* illuc *naves, et accedunt* ad *urbem. Forte illo die rex Arcadius* Evander *offerebat ſolemne ſacrificium magno filio Amphitryonis, et Diis, ante urbem, in ſylva. Simul Pallas filius* Evandri, *ſimul præcipui omnes juvenum, et ſenatus inops, offerebant thura huic* Deo: *& ſanguis calidus fumabat ante altaria. Quando conſpexerunt altas naves, et viros appelli inter umbroſam ſylvam, et incurvari in remos tranquillos; terrentur aſpectu inopino, et omnes ſurgunt relictis menſis: quos audax Pallas prohibet abrumpere ceremonias, et ipſe correptâ haſtâ currit obviam, et eminus exclamat è tumulo: 'O 'juvenes, quæ cauſa impulit 'vos explorare iter incognitum? quo itis? qui eſtis 'ſecundùm genus? unde eſtis 'ſecundùm patriam? an pacem huc portatis, an bellum?' Tunc pater Æneas ſic loquitur è ſumma puppe, et præfert manu ramum oleæ pacificæ: 'Cernis Trojanos et 'arma infenſa Latinis, quos 'profugos Latini expulerunt 'bello feroci. Adimus Evandrum: referte* illi *iſta, et dicite veniſſe electos principes 'Trojæ, implorantes ſocietatem 'armorum.' Pallas obſtupuit attonitus tanto nomine: 'Exi '(ait) ô* tu *quiſquis es, et affare præſens parentem meum, 'et ingredere domos noſtras* ut *hoſpes.' Simul accepit* eum *manu, et perſiſtit amplectens dextram. Progredientes intrant ſylvam, et recedant à fluvio. Tunc Æneas alloquitur regem amice ſermone: 'Optime Græcorum, cui fortuna voluit me ſupplicare, et proferre ramos ornatos tæniis: equidem 'metui, quod eſſes* dux *Græcorum, et Arcas,*

Cùm muros, arcémque procul, et rara domorum
Tecta vident, quæ nunc Romana potentia cœlo
Æquavit: tum res inopes Evandrus habebat.
Ocyùs advertunt proras, urbíque propinquant.
Fortè die ſolemnem illo rex Arcas honorem
Amphitryoniadæ magno Diviſque ferebat,
Ante urbem, in luco. Pallas huic filius unà,
Unà omnes juvenum primi, paupérq; ſenatus,
Thura dabant: tepidúſque cruor fumabat ad aras.
Ut celſas vidêre rates, atque inter opacum
Allabi nemus, et tacitis incumbere remis:
Terrentur viſu ſubito, cunctíque relictis
Conſurgunt menſis: audax quos rumpere Pallas
Sacra vetat, raptóque volat telo obvius ipſe
Et procul è tumulo: 'Juvenes, quæ cauſa ſubegit
'Ignotas tentare vias? quò tenditis? inquit. [ma?'
'Qui genus? unde domo? pacémne huc fertis, an ar-
Tum pater Æneas puppi ſic fatur ab altâ,
Paciferæque manu ramum prætendit olivæ:
'Trojugenas ac tela vides inimica Latinis,
'Quos illi bello profugos egêre ſuperbo.
'Evandrum petimus: ferte hæc, et dicite lectos
'Dardaniæ veniſſe duces, ſocia arma rogantes.'
Obſtupuit tanto perculſus nomine Pallas:
'Egredere ô quicunque es, ait, corámque parentem
'Alloquere, ac noſtris ſuccede penatibus hoſpes.'
Accepítque manu, dextrámque amplexus inhæſit.
Progreſſi ſubeunt luco, fluviúmque relinquunt.
Tum regem Æneas dictis affatur amicis:
'Optime Grajugenûm, cui me fortuna precari,
'Et vittâ comptos voluit prætendere ramos:
'Non equidem extimui, Danaûm quod ductor et
'Arcas,

NOTÆ.

103. *Amphitryoniadæ.*] Herculi, infra, v. 288.

105. *Senatus.*] Concilium ſenum: quod deinde à Romulo & Romanis vocatum eſt *ſenatus.*

110. *Menſis.*] Ubi veſcebantur ſacris carnibus: & pars hæc erat ſacrificii. De *ſacrificiis, non interrumpendis*, Æ. 3. 405. De *Olivæ ramo, tæniis ornato, ad pacem petendam*, Æ. 7. 237. De *Dardaniis* ducibus, Æ. 1. 239. De *Penatibus*, pro domo, Æ. 2. 717.

129. *Danaûm quod, &c.*] De *Danais*, Græcis, Æ. 1. 34. De *Arcadia*, Ecl. 4. 58. De *Atridis*, Atrei filiis, Agamemnone, Æ. 3. 54 & Menelao, Æ. 2. 264. His quomodo conjunctus eſſet Evander, varie exponit Servius: multi repetunt ex Atlante, cujus ſeptem filiæ fuerunt; quarum ex una & Jove Tantalus Atrei avus prognatus eſt; ex alia, nempe Maia, Mercurius pater Evandri.

'Quódque

'Quódq; à ſtirpe fores geminis conjunctus Atridis;
'Sed mea me virtus, et ſancta oracula Divûm,
'Cognatíque patres, tua terris didita fama,
'Conjunxêre tibi, et fatis egêre volentem.
'Dardanus, Iliacæ primus pater urbis et auctor,
'Electrâ, ut Graii perhibent, Atlantide cretus,
'Advehitur Teucros: Electram maximus Atlas
'Edidit, æthereos humero qui ſuſtinet orbes.
'Vobis Mercurius pater eſt, quem candida Maia
'Cyllenes gelido conceptum vertice fudit.
'At Maiam, auditis ſi quícquam credimus, Atlas,
'Idem Atlas generat, cœli qui ſidera tollit.
'Sic genus amborum ſcindit ſe ſanguine ab uno.
'His fretus: non legatos, neque prima per artem
'Tentamenta tui pepigi: memet ipſe meúmque
'Objeci caput, et ſupplex ad limina veni.
'Gens eadem, quæ te, crudeli Daunia bello
'Inſequitur: nos ſi pellant, nihil abfore credunt,
'Quin omnem Heſperiam penitùs ſua ſub juga
'mittant;
'Et mare quod ſuprà, teneant, quódq; alluit infrà.
'Accipe, dáque fidem: ſunt nobis fortia bello
'Pectora; ſunt animi, et rebus ſpectata juventus.'
Dixerat Æneas: ille os oculóſque loquentis
Jamdudum et totum luſtrabat lumine corpus.
Tunc ſic pauca refert: 'Ut te, fortiſſime Teucrûm,
'Accipio agnoſcóque libens! ut verba parentis
'Et vocem Anchiſæ magni vultúmque recordor!
'Nam memini Heſiones viſentem regna ſororis
'Laomedontiaden Priamum, Salamina petentem,

'*et quod ab origine cognatus*
'*duobus Atrei filiis. Sed pietas mea, et ſacra monita Deorum, et majores* noſtri *conſanguinei, & fama tua ſparſa*
'*per terras, ſociaverunt me tibi, et* auctoritate *fatorum*
'*impulerunt me* jam *volentem.*
'*Dardanus, primus parens, et*
'*fundator urbis Trojanæ, natus, quemadmodum Græci teſtantur, Electrâ* filiâ *Atlantis,*
'*appulſus* eſt ad *Teucros. Maximus Atlas, qui portat humeris orbes cæleſtes, genuit*
'*Electram. Mercurius parens*
'*eſt veſter, quem candida*
'*Maia peperit conceptum* in
'*frigido cacumine Cyllenes.*
'*At ſi aliquam damus* fidem
'iis quæ *audivimus; Atlas, idem Atlas qui portat*
'*aſtra cœli, genuit Maiam.*
'*Ita gens utriuſque dividit ſe*
'*ab eodem ſanguine. Confiſus*
'*his* rebus *non adhibui cum*
'*calliditate legationes et primæ*
'*experimenta tuæ* voluntatis:
'*ego memet expoſui, et acceſſi*
'*ſupplex ad domum* tuam. *Eadem natio Rutula, quæ*
'*te* perſequitur *bello inhumano, nos etiam perſequitur: ſi*
'*nos ojiciat, nihil putat defuturum, quominus ſubjiciat*
'*ſub ditionem ſuam omnem omnino Italiam; et occupet*
'*mare quod allambit* eam *ſupra, et quod infra. Accipe,*
'*et præbe fidem: ſunt nobis*
'*corpora robuſta* ad *bellum,*
'*ſunt animi, & juvenes in-*

'*ſignes rebus* geſtis.' *Æneas* ſic *dixerat: Evander jamdiu circumſpiciebat oculis vultum et oculos et omne corpus dicentis. Tunc ita reſpondet pauca:* '*O generoſiſſime Trojanorum, quam libenter agnoſco te*
'*et accipio! quam* bene *reminiſcor ſermonem et vocem et ſpectem magni patris* tui *Anchiſæ! Nam me-*
'*mini Priamum, filium Laomedontis, inviſentem regnum ſororis* ſuæ *Heſiones, et euntem Salamina,*

NOTÆ.

131. *Mea me virtus, &c.*] Conſcientia virtutis meæ; quâ nihil mihi videbar commiſiſſe, quod odio tuo dignum eſſet.

134. *Dardanus, &c.*] De *Dardani origine*, Æ. 3. 167. De *Atlante*, Æ. 4. 247. De *Electra*, & *Maia*, & *Pleiadibus* ſororibus, G. 1. 138. De *Mercurio & Cyllene*, monte Arcadiæ, Æ. 1. 301.

138. *Vobis Mercurius pater eſt.*] Vel *vobis Arcadibus*: quia natus in Arcadia. Vel *vobis Evandro & Pallanti*: diximus enim v. 51. Mercurium habitum eſſe patrem Evandri.

146. *Daunia.*] *Rutula*, à Dauno rege, patre Turni, Æ. 7. 794. De *Heſperia*, Æ. 1. 534.

149. *Et mare quod, &c.*] *Superum*, ſive Hadriaticum, ad ſeptentrionem Italiæ: *inferum*, ſive Tyrrhenum, ad meridiem.

157. *Heſiones, &c.*] *Heſione*, Laomedontis filia, uxor Telamonis *Salaminis* inſulæ regis, inter Peloponneſum & Atticam, Æ. 3. 476. De *Arcadia*, Ecl. 4. 58.

Viſentem regna ſororis Priamum.] Alii non viſentem animi cauſa; ſed captivum illuc abductum à Telamone ſororis marito aiunt: ut jam dictum, Æ. 3. 476. De *Laomedonte* Priami patre, G. 1. 502.

'Protinus Arcadiæ gelidos invisere fines,
'Tum mihi prima genas vestibat flore juventa:
'Mirabárque duces Teucros, mirabar et ipsum
'Laomedontiaden: sed cunctis altior ibat
'Anchises. Mihi mens juvenili ardebat amore
'Compellare virum, et dextræ conjungere dextram.
'Accessi, et cupidus Phenei sub mœnia duxi.
'Ille mihi insignem pharetram, Lyciásq; sagittas
'Discedens, chlamydémq; auro dedit intertextam,
'Frænáq; bina, meus quæ nunc habet aurea Pallas.
'Ergo et quam petitis, juncta est mihi fœdere dex-
'Et lux cùm primùm terris se crastina reddet, [tra;
'Auxilio lætos dimittam, opibúsque juvabo.
'Interea sacra hæc, quando huc venistis amici,
'Annua, quæ differre nefas, celebrate faventes
'Nobiscum, et jam nunc sociorum assuescite men-
Hæc ubi dicta, dapes jubet et sublata reponi [sis.'
Pocula, gramineóque viros locat ipse sedili:
Præcipuúmque toro et villosi pelle leonis
Accipit Æneam, solióque invitat acerno.
Tum lecti juvenes certatim aræque sacerdos
Viscera tosta ferunt taurorum, onerántq; canistris
Dona laboratæ Cereris, Bacchúmque ministrant.
Vescitur Æneas, simul et Trojana juventus,
Perpetui tergo bovis et lustralibus extis. [dendi,
Postquam exempta fames, et amor compressus e-
Rex Evandrus ait: 'Non hæc solemnia nobis,
'Has ex more dapes, hanc tanti numinis aram,
'Vana superstitio veterúmve ignara Deorum
'Imposuit: sævis, hospes Trojane, periclis

'continuo itinere *perlustrasse*
'*frigidam regionem Arcadiæ.*
'*Tunc prima juventus tegebat*
'*mihi malas lanugine: et ad-*
'*mirabar principes Trojanos,*
'*et admirabar ipsum Laome-*
'*dontis filium: sed Anchises*
'*incedebat sublimior omnibus.*
'*Animus fervebat mihi juve-*
'*nili desiderio alloquendi ho-*
'*minem, et sociandi dextram*
'*dextræ. Audivi* eum, *et*
'*cupidus deduxi eum ad urbem*
'*Pheneum. Ille abiens dona-*
'*vit mihi illustrem pharetram,*
'*et sagittas Lycias, et chlamy-*
'*dem intextam auro, et fræna*
'*duo aurea, quæ meus* filius
'*Pallas nunc habet. Itaque*
'*hæc etiam dextra, quam ro-*
'*gatis, jam à me sociata est*
'*fœdere* vobiscum: *et quan-*
'*do primum dies crastina se re-*
'*feret terris, remittam vos re-*
'*fectos subsidio, et adjuvabo*
'*viribus* meis. *Interim quan-*
'*doquidem accessistis huc* ut *a-*
'*mici, perficite benevoli nobis-*
'*cum hæc annua sacrificia,*
'*quæ non licet differre, et jam*
'*nunc assuescite epulis socio-*
'*rum.*' *Postquam hæc dicta* fuerunt: *imperat cibos et po-*
cula subducta referri, et ipse
constituit homines in herbida
sede: et admittit principem
Æneam in torum et pellem se-
tosi leonis, et inducit in solium
ex *acere. Tunc juvenes electi*
et sacerdos aræ certatim portant
viscera tosta taurorum et accu-
mulant in calathis munera con-
fecti panis, et proferunt vinum.

Æneas, & simul Trojana juventus, comedit dorsum longi bovis, a
viscera piacularia. Postquam fames ablata fuit, et cupido comedendi satiata, rex Evander dixit:
'*Non superstitio falsa et insicia Deorum antiquorum indixit nobis has ceremonias, has epulas ex conse-*
'*tudine, hæc altaria tanti Dei: exequimur istud, ô hospes Trojane,*

NOTÆ.

165. *Phenei.*] *Pheneum*, vel *Pheneus*, Arcadiæ urbs & lacus, apud Cyllenen montem. De *Lycia* regione, cujus commendabantur sagittæ & pharetræ, *Æ.* 4. 143. De *chlamyde, casaque*, *Æ.* 3. 484.

175. *Sublata . . . pocula.*] Metu navium adventantium. De *toris*, herbais sedilibus, *Æ.* 3. 224. *Acerno*, ex acere arbore, *erable, maple-tree*. De more *sedendi* ad mensas, *Æ.* 1. 702. De *assis & elixis* carnibus, *Æ.* 1. 215. De *Cerere*, pro pane, *Æ.* 1. 181. De *Baccho*, pro vino, Ecl. 5. 69.

183. *Perpetui tergo bovis, &c.*] Boves consuat integros ad ignem et epulas apponi solitos apud veteres: & apud Homerum aliosque apponi præcipue viris principibus *dorsum*, illudque ὀπισθεν, *longum continuum, porrectum*: quod hic *perpetuum* dicitur. *Exta lustralia*: quæ religiose comesa *lustrare*, id est, purgare putabantur, *Æ.* 4. 64.

185. *Evandrus.*] Græca forma, Εὐανδρος, Latina, *Evander*.

187. *Veterum ignara Deorum.*] Non colimus Herculem, recentiorem Deum, contemptu antiquorum & majorum Deorum, quales Jupiter, Apollo, &c.

'Servati

‘ Servati facimus, meritóſque novamus honores.
‘ Jam primùm ſaxis ſuſpenſam hanc aſpice rupem:
‘ Disjectæ procul ut moles, deſertáque montis
‘ Stat domus, et ſcopuli ingentem traxêre ruinam.
‘ Hìc ſpelunca fuit vaſto ſubmota receſſu,
‘ Semihominis Caci facies quam dira tenebat,
‘ Solis inacceſſam radiis: ſempérque recenti
‘ Cæde tepebat humus; foribúſque affixa ſuperbis
‘ Ora virûm triſti pendebant pallida tabo.
‘ Huic monſtro Vulcanus erat pater: illius atros
‘ Ore vomens ignes magna ſe mole ferebat.
‘ Attulit et nobis aliquando optantibus ætas
‘ Auxilium adventúmq; Dei: nam maximus ultor,
‘ Tergemini nece Geryonis ſpoliíſque ſuperbus,
‘ Alcides aderat; tauróſque hâc victor agebat
‘ Ingentes: vallémque boves amnémque tenebant.
‘ At furis Câci mens effera, ne quid inauſum
‘ Aut intentatum ſceleríſve dolíve fuiſſet,
‘ Quatuor à ſtabulis præſtanti corpore tauros
‘ Avertit, totidem formâ ſuperante juvencas.
‘ Atque hos, ne qua forent pedibus veſtigia rectis,
‘ Caudâ in ſpeluncam tractos, verſíſq; viarum
‘ Indiciis raptos, ſaxo occultabat opaco.
‘ Quærentem nulla ad ſpeluncam ſigna ferebant.
‘ Interea cùm jam ſtabulis ſaturata moveret
‘ Amphitryoniades armenta, abitúmque pararet;
‘ Diſceſſu mugire boves, atque omne querelis
‘ Impleri nemus, et colles clamore relinqui.
‘ Reddidit una boum vocem, vaſtóque ſub antro
‘ Mugiit, et Caci ſpem cuſtodita fefellit.
‘ Hìc verò Alcidæ furiis exarſerat atro
‘ Felle dolor: rapit arma manu, nodíſq; gravatum

‘ *erepti è gravibus periculis;*
‘ *et renovamus meritum cultum.*
‘ *Conſidera nunc primo hanc*
‘ *rupem ſuſtentatam ſaxis;*
‘ *quemadmodum moles longe diſ-*
‘ *rupta, et domus in monte ſtat*
‘ *vacua, et ſaxa accumulave-*
‘ *runt magnam ruinam. Hìc*
‘ *fuit caverna ſubducta* in *lon-*
‘ *gam profundi tatem: quam*
‘ *dira ſpecies Caci ſemihominis*
‘ *occupabat, inviam luci Solis:*
‘ *et terra ſemper* illic *calida*
‘ erat *ſtragibus novis: et ca-*
‘ *pita hominum fixa ad crudeles*
‘ *portas pendebant liventia tri-*
‘ *ſti ſanie. Vulcanus erat pa-*
‘ *rens hujus monſtri:* mon-
‘ ſtrum *eructans ore nigros i-*
‘ *gnes Vulcani efferebat ſe va-*
‘ *ſta mole. Tandem tempus at-*
‘ *tulit nobis cupientibus opem*
‘ *et præſentiam Dei. Nam ve-*
‘ *nit Hercules, illuſtris vindex,*
‘ *inſignis morte et ſpoliis Gery-*
‘ *onis tricorporis: et victor*
‘ *pellebat* per *hanc* regionem
‘ *tauros magnos: et boves im-*
‘ *plebant vallem et fluvium.*
‘ *Sed animus latronis Caci con-*
‘ *citatus, ne ſupereſſet quic-*
‘ *quam criminis aut fraudis,*
‘ *quod non auderet aut tentaret,*
‘ *abducit à ſtabulis quatuor*
‘ *tauros eximio corpore, totidem*
‘ *vaccas pulchriore ſpecie. Et*
‘ *ne aliqua veſtigia reſtarent*
‘ ex *ungulis rectis: hos ab-*
‘ *ductos caudâ in cavernam,*
‘ *et raptos adverſis ſignis viæ,*
‘ *abſcondebat vaſta rupe. Nul-*
‘ *la ſigna ducebant ad caver-*
‘ *nam* eum qui *quæſiviſſet.*
‘ *Interim cum Hercules educe-*
‘ *ret* è *ſtabulis armenta jam ſaturata, et præpararet diſceſſum;* boves in *egreſſu* cœperunt *boare, et to-*
‘ *ta ſylva* cœpit *repleri queſtibus, et colles* cœperunt *deſeri* cum *clamore. Una vaccarum remiſit cla-*
‘ *morem, et ſub cavernâ ſpatioſâ reboavit, et incluſa fruſtravit ſpem Caci. Tunc autem Herculi dolor*
‘ *inflammatus* eſt in *iras nigra bile: ſumit manu arma, et truncum gravem nodis;*

NOTÆ.

194. *Semihominis Caci, &c.*] Mediâ parte fera, mediâ homo fuiſſe dicitur: nihil tamen ei affingit Virgilius ex fera, præter villoſum pectus, infra, v. 266. Huic Propertius tribuit tria capita, l. 4. 9. Livius paſtorem ait fuiſſe ferocem viribus. Nomen à κακὸς, *malus*. De *Geryone tergemino*, ejuſque bobus ab Hercule direptis, Æ. 7. 662. De *Alcide*, nomine Herculis, infra, v. 288.

Semihominis, &c.] Sic reſtituit N. Heinſius ex MSS. *Facies Caci tenebat*, id eſt, *Cacus tenebat*. Sic Æ. 3. 591. *Ignoti nova forma viri . . . manus ad litora tendit*. Id eſt, *vir ignotus manus tendit*.

205. *Furis.*] Alibi *furiis*: ſed ex veteribus codicibus ita emendavimus, duce Pierio.

219. *Atro felle dolor.*] *Felle*, pro *bile*: in qua videtur poeta iracundiam ponere.

220. *Arma . . . . nodiſque gravatum Robur.*] Vel eandem rem dixit, *clavam, quæ ipſius erant arma*: vel *alia arma præter clavam*, nempe ſagittas; quia v. 249. *deſuper Alcides tela pre-*

‘ et currendo contendit ad *alta* ‘ ſpatia *montis*. *Tunc primo* ‘ *noſtri* homines *aſpexerunt* ‘ *Cacum metuentem et viſu tur-* ‘ *batum. Statim fugit celerior* ‘ *Euro, et currit* ad *cavernam:* ‘ *metus adjunxerat pennas pe-* ‘ *dibus.*

‘ *Poſtquam clauſit ſe, et* ‘ *fractis vinculis demiſit ſax-* ‘ *um ingens, quod pendebat* ‘ *ferro et arte patris* Vulcani; ‘ *et munivit portam defenſam* ‘ hoc *claustro: ecce Hercules* ‘ *adeſt furioſus animo, et con-* ‘ *ſiderans omnem aditum, im-* ‘ *mittit oculos huc et illuc, ſtri-* ‘ *dens dentibus. Ter ardens* ‘ *furore circuit totum montem* ‘ *Aventinum; ter invadit* ‘ *fruſtra ſaxeas portas; ter* ‘ *ſedit laſſus* in *valle. Erat* ‘ *rupes acuta, ſaxis undequa-* ‘ *que acciſis, erecta è dorſo ca-* ‘ *vernæ; viſu exceſſiſſima, la-* ‘ *tebra accommoda nidis avium* ‘ *funeſtarum. Cum* illa *jugo* ‘ *curva penderet in fluvium* ‘ ſibi *ſiniſtrum*: Hercules *com-* ‘ *movit illam, et abrupit ſrutam* ‘ *intimis radicibus, connixus* ‘ ab *dextra* parte *in* partem ‘ *oppoſitam: deinde ſtatim pro-* ‘ *pulit, quo pulſu magnum cæ-* ‘ *lum ſonuit: ripæ diſſiluerunt,* ‘ *et fluvius territus retrogreſſus* ‘ *eſt. At ſpelunca et magna* ‘ *aula Caci apparuit detecta,* ‘ *et antra tenebroſa intime a-* ‘ *perta ſunt. Non aliter quam* ‘ *ſi terra per vim intime diſ-* ‘ *fracta aperiat domos inferi-* ‘ *nas, aperiat regna pallida in-* ‘ *aſpecta* à Diis; *et* ſi *immа-* ‘ *nis vorago deſuper aſpicia-* ‘ *tur, et umbræ tremant luce infuſa. Itaque Hercules deſuper urget jaculis* Cacum *ſubito interceptum* ‘ *lumine inopino, et clauſum* in *rupe cava, et vociferantem inſueto* modo: *et adhibet cuncta arma, et* ‘ *opprimit ramis et magnis lapidibus. Ille vero (nam nullum jam reſtat effugium diſcriminis) evomit* ‘ *gutture magnum fumum, res miranda dictu,*

‘ Robur; et aërii curſu petit ardua montis.
‘ Tum primùm noſtri Cacum videre timentem,
‘ Turbatúmque oculis. Fugit ilicet ocyor Euro,
‘ Speluncámque petit; pedibus timor addidit alas.
‘ Ut ſeſe incluſit, ruptíſque immane catenis
‘ Dejecit ſaxum, ferro quod et arte paternâ
‘ Pendebat; ſultóſque emuniit obice poſtes:
‘ Ecce furens animis aderat Tirynthius, omnemq;
‘ Acceſſum luſtrans, huc ora ferebat et illuc,
‘ Dentibus infrendens. Ter totum fervidus irâ
‘ Luſtrat Aventini montem; ter ſaxea tentat
‘ Limina nequicquam; ter feſſus valle reſedit.
‘ Stabat acuta ſilex, præciſis undique ſaxis,
‘ Speluncæ dorſo inſurgens, altiſſima viſu,
‘ Dirarum nidis domus opportuna volucrum.
‘ Hanc, ut prona jugo lævum incumbebat ad amnem,
‘ Dexter in adverſum nitens concuſſit, et imis
‘ Avulſam ſolvit radicibus: inde repente
‘ Impulit, impulſu quo maximus inſonat æther:
‘ Diſſultant ripæ, refluítque exterritus amnis.
‘ At ſpecus, et Caci detecta apparuit ingens
‘ Regia, et umbroſæ penitùs patuere cavernæ.
‘ Non ſecus ac ſi quâ penitùs vi terra dehiſcens
‘ Infernas referet ſedes, et regna recludat
‘ Pallida, Diis inviſa; ſupérq; immane barathrum
‘ Cernatur, trepidéntque immiſſo lumine Manes.
‘ Ergo inſperatâ deprenſum in luce repentè,
‘ Incluſúmque cavo ſaxo, atque inſueta rudentem
‘ Deſuper Alcides telis premit, omniáque arma
‘ Advocat, et ramis vaſtíſque molaribus inſtat.
‘ Ille autem (neque enim fuga jam ſuper ulla pericli
‘ Faucibus ingentem fumum, mirabile dictu, [eſt)

NOTÆ.

mit. De *robore*, gravi ligno, G. 1. 162. De *Euro*, vento orientali, G. 1. 371.

226. *Arte paterna*.] Cyclopes enim, miniſtri Vulcani, artem reperiſſe dicuntur muiendarum urbium, Æ. 6, 630. *Tirynthius*, nomen Herculis, Æ. 7. 662. *Aventinus* mons, Æ. 7. 657. Dixitque *montem Aventini*, qua forma *urbem Patavi*, Æ. 1. 251.

235. *Dirarum volucrum*.] Babonum, corvorum, &c.

236. *Lævum*.] *Aventinus*, nunc *monte di S. Sabina*, Tyberim habet ad occidentem, quam Virgilius finiſtram montis partem appellat. Hercules igitur ſtabat ad orientem illius rupis, quæ erat in monte: ſi quidem *dexter in adverſum*. De *ſiniſtra & dextra*, Ecl. 9. 15. De *Barathro*, Æ. 3. 421. De *Manibus*, G. 4. 469. Æ. 6. 743. De verbo *rudere*, G. 3. 374.

250. *Molaribus*.] Saxis grandibus, quæ molarum inſtar eſſent.

‘ Evomit:

'Evomit: involvítque domum caligine cæcâ,
'Prospectum eripiens oculis: glomerátq; sub antro
'Fumiferam noctem, commixtis igne tenebris. 255
'Non tulit Alcides animis, séque ipse per ignem
'Præcipiti jecit saltu, quà plurimus undam
'Fumus agit, nebulâq; ingens specus æstuat atrâ.
'Hic Cacum in tenebris incendia vana vomentem
'Corripit, in nodum complexus; et angit inhærens
'Elisos oculos, et siccum sanguine guttur. 261
'Panditur extemplo foribus domus atra revulsis:
'Abstractæque boves, abjuratæque rapinæ
'Cœlo ostenduntur: pedibúsque informe cadaver
'Protrahitur: nequeunt expleri corda tuendo 265
'Terribiles oculos, vultum, villosáque setis
'Pectora semiferi, atque extinctos faucibus ignes.
'Ex illo celebratus honos, lætíque minores
'Servavêre diem; primúsque Potitius auctor,
'Et domus Herculei custos Pinaria sacri 270
'Hanc aram luco statuit: quæ maxima semper
'Dicetur nobis, et erit quæ maxima semper.
'Quare agite, ô juvenes, tantarum in munera laudum,
'Cingite fronde comas, et pocula porgite dextris:
'Communémq; vocate Deum, et date vina volentes.'

'et implet totam speluncam obscuris tenebris, auferens visum oculis: et colligit sub spelunca noctem fumidam, missis tenebris cum flamma. Hercules præ ira non toleravit hoc: et ipse immisit se præcipiti saltu per flammas, quaparte multus fumus impellit se in undam, et magna spelunca exhalat nigram nubem. Tum apprehendit Cacum evomentem in tenebris inutiles ignes, comprimens eum in nodum: et incumbens stringit oculos extrusos, et jugulum aridum sine sanguine. Statim aperitur nigra spelunca portis fractis: et exponuntur luci vaccæ abductæ et prædæ oblatæ cum perjurio: et fœdum cadaver raptatur pedibus: animi nequeunt satiari spectando oculos horribiles et faciem, et pectus semiferi Caci hispidum pilis, et ignes extinctos in gutture. Ab illo tempore solemnis est gloria Herculis: et posteri gaudentes coluerunt hunc diem: et primus institutor Potitius, et familia Pinaria, ministra Herculei sacrificii, collocavit hanc aram in hac sylva: quæ ara semper dicetur à nobis maxima, et quæ semper erit maxima. Agite igitur, ô juvenes: in celebratione tantæ virtutis, coronate capillos foliis, et proferte manibus pocula, invocate Deum communem, et offerte ei vina libenti animo.'

NOTÆ.

257. *Undam fumus agit.*] Vaporem, in modum undæ erumpentem, G. 2. 462.

263. *Abjuratæ rapinæ.*] Secundùm Servium, *per vim retentæ*: secundùm Gentilem, *emptæ absque persolutô pretio*: secundùm Germanum & alios, quibus assentior, *quas quis habere se negat cum juramento & perjurio.*

269. *Potitius, &c.*] Livius, l. 1. ait post cædem Caci, tum primum bove eximia de grege capta sacrum Herculi factum: *adhibitis ad ministerium dapemque Potitiis ac Pinariis, quæ tum familiæ maxime inclytæ ea loca incolebant. Forte ita evenit, ut Potitii ad tempus præsto essent, iisque exta apponerentur: Pinarii extis adesis ad cæteram venirent dapem. Inde institutum mansit, donec Pinarium genus fuit, ne extis solemnibus vescerentur. Potitii, ab Evandro edocti, antistites sacri ejus per multas ætates fuerunt, donec tradito servis publicis solemni familiæ ministerio, genus omne Potitiorum in pœnam interiit.* Quod excidium Potitiæ familiæ contigit sub Appio Claudio Censore, anno Urbis Conditæ, 442. Pinariam durasse ad usque Maximini tempora censet Cerdanus; sed fallitur, siquidem ex hoc loco patet jam Livii ætate excisam fuisse. *Potitios* inde dictos quidam putant, quod extis *potirentur*: *Pinarios*, à πεῖνα, *fames*. Sed nugari mihi videntur.

271. *Aram . . . quæ maxima, &c.*] Apud Livium l. 1. sic Evander Herculem alloquitur: *Jove nate Hercules, salve: te mihi mater, veridica interpres Deum, auctarum cœlestium numerum cecinit, tibique aram dicatum iri, quam opulentissima olim in terris gens maximam vocet, tuoque ritu colat. Dextrâ Hercules datâ: accipere se omen, impleturumque fata, arâ conditâ, atque dicatâ, ait.* Aram illam in foro boario Romæ perstitisse memorat Ovid. Fast. 1. 585. Erat autem forum boarium inter montes Aventinum, Palatinum, & Capitolinum.

275. *Communem Deum.*] Dii *communes* vocantur, qui coluntur ab omnibus populis propter communem utilitatem: sic Mars propter bellum, Mercurius propter artes, Hercules propter debellata ubique monstra. Et singulariter Hercules: qui perinde Arcadibus, Italis, ac Trojanis venerandus erat. De *populo*, arbore viridi & pallida, Herculi sacra, *peuplier, poplar-tree*, Æ. 7. 61.

Sic *dixerat, cum populus* arbor *gemini coloris & texit capillos* omnium *umbrâ Herculeâ, et pependit implicata frondibus: & ſacrum poculum replevit dextram* manum. *Statim omnes hilares projiciunt vinum in menſam, & orant Deos. Interim occiduo cœlo veſper fit vicinior: & jam ſacerdotes, & primus Potitius, intedebant cincti pellibus ſecundum conſuetudinem & portabant faces. Renovant convivium, & portant jucunda munera menſæ ſecundæ, & operiunt altaria patinis plenis. Tunc Salii circa aras flammantes accedunt inter cantus, coronati* circa *capita ramis populeis. Hic* eſt *chorus juvenum, ille ſenum: qui cantu memorant laudes & geſta Herculis: quemadmodum ſtringens occiderit manu prima monſtra novercæ,*

Dixerat, Herculeâ bicolor cùm populus umbrâ
Velavítque comas, foliíſque innexa pependit:
Et ſacer implevit dextram ſcyphus. Ocyùs omnes
In menſam læti libant, Divóſque precantur.
Devexo interea propior fit veſper Olympo:
Jámque ſacerdotes, primúſque Potitius, ibant
Pellibus in morem cincti, flammáſque ferebant.
Inſtaurant epulas, et menſæ grata ſecundæ
Dona ferunt, cumulántque oneratis lancibus aras.
Tum Salii ad cantus, incenſa altaria circùm,
Populeis adſunt evincti tempora ramis.
Hic juvenum chorus; ille ſenum: qui carmine laudes
Herculeas et facta ferunt; ut prima novercæ

NOTÆ.

278. *Scyphus, &c.*] Græca vox, σκύφος, vas amplum Herculi præcipue addictum; ut *cantharus* Baccho, ex Macrob. De *libatione in menſam*, Æ. 1. 740.

282. *Peſtibus in morem cincti.*] Vel in morem paſtoritiæ vitæ, & Panos Arcadum Dei: vel potius in morem Herculis, qui leonis pelle indutus erat. De *inſtauratione* & renovatione epularum per *ſecundas menſas*, ubi poma, bellaria, melleæ placentæ, Æ. 1. 727.

284. *Lancibus.*] *Lanx* patina eſt, à *latitudine* dicta.

285. *Salii.*] Primo inſtitui à Numa, duodecim numero, è patricio genere, duplicati deinde à Tullo Hoſtilio: armati ſaltabant ad tibiæ modulos: concuſſis haſtis brevibus ſcutis, quæ ancilia vocabant. Nomen à *ſaliendo*: unde licet à Numa inſtituti ſint, & in honorem Martis; tamen apud Evandrum in honorem Herculis inducuntur à Virgilio, qui vim nominis, non rationem temporis, ſpectavit.

88. *Ut prima novercæ, &c.*] *Hercules* Jovis filius & Alcmenæ, quæ Amphitryonis Thebani uxor erat, Junonis novercæ odio multis laboribus expoſitus eſt: unde tum *Alcides* vocaretur, ab *Alceo* Amphitryonis patre; vocatus eſt, Ἡρακλῆς, *Hercules*, ab Ἥρα, *Juno*, & κλέος, *gloria*. Præcipui ejus labores hic recenſentur. 1. Cum eſſet in cunis, immiſſos à Junone angues duos elisit. 2. Trojam cepit ſub Laomedonte, ob negatam ſibi mercedem liberatæ à ceto Heſiones, G. 1. 502. Æ. 3. 476. 3. Cum Eurytus Oechaliæ rex, in Theſſalia, Iolen filiam ipſi promiſiſſet uxorem, & poſtea denegaſſet, urbem diruit. 4. Antequam nati eſſent Hercules, & Euryſtheus Mycenarum rex: cum eſſet in fatis, hunc alteri ſerviturum, qui poſterior natus eſſet; effecit Juno, ut Hercules poſterior naſceretur: quare ſubditus Euryſtheo, ab eodem ad laborioſiſſimas expeditiones miſſus eſt: Juno hic *iniqua* dicitur, non quidem *injuſta*, quod in hymno impium fuiſſet; ſed *infeſta, infenſa*. *Fata* ſumuntur hic pro *auctoritate & voluntate* Junonis: ſic ait ipſa Juno, Æ. 7. 293. *Fatis contraria noſtris fata Phrygum.* 5. Cum hoſpitio benigne exceptus eſſet à Pholo Centauro: & Centauri alii ad vini Herculi appoſiti odorem hoſtiliter incurriſſent; dicitur eos ſagittis confixiſſe. Virgilius tamen Pholum, non ut hoſpitem, ſed ut hoſtem ejus memorat. *Bimembres* fingebantur Centauri, ſuperiore parte humana, inferiore equina, Æ. 6. 289. *Nubigenæ*, quia nube & Ixione geniti, G. 3. 38. 6. Taurum agros Cretenſium populantem non occidit quidem, ſed ad Euryſtheum adduxit. Hunc aiunt quidam immiſſum à Neptuno, quem Minos Cretæ rex offenderat: alii taurum fuiſſe, qui Europam Minois matrem in Cretam tranſtulerat: alii taurum, cujus amore inſanierit Paſiphaë Minois uxor, Æ. 6. 24. 7. Leonem, in ſylva Nemea, prope Cleonas Argiæ urbem in Peloponneſo, cum neque ſagittis, neque impactâ clavâ occidere poſſet, unguibus apprehenſum diſſecuit: ejuſque pellem, quod non eſſet ferro penetrabilis, in veſtem ſibi aſſumpſit. 8. Per Tænari promontorii antrum ingreſſus ad inferos, Cerberum canem, ad ſolium Plutonis metu fugientem, inde pertraxit ad Euryſtheum, & reducere juſſus eſt, Æ. 6. 395. De *Stygiis aquis & Orco*, Æ. 6. 323. 9. Diis magno præſidio fuit contra Gigantes cœlum aggreſſos: quorum inter præcipuos fuit Typhoeus, de quo G. 1. 279. Æ. 9. 716. Ita Apollodorus. Unde patet vanitas fabularum: quæ eundem Herculem circa Euryſthei Theſeique tempora florentem, jam inde à Gigantei

Monſtra

Monſtra manu, geminóſq; premens eliſerit angues:
Ut bello egregias idem disjecerit urbes,
Trojámque Oechaliámque: ut duros mille labores
Rege ſuo Euryſtheo, fatis Junonis iniquæ,
Pertulerit. 'Tu nubigenas, invicte, bimembres,
'Hylæúmque, Pholúmq; manu; tu Creſſia mactas
'Prodigia, et vaſtum Nemeæ ſub rupe leonem.
'Te Stygii tremuêre lacus; te janitor Orci,
'Oſſa ſuper recubans, antro ſemeſa cruento.
'Nec te ullæ facies, non terruit ipſe Typhoeus
'Arduus, arma tenens: non te rationis egentem
'Lernæus turbâ capitum circumſtetit anguis.
'Salve, vera Jovis proles, decus addite Divis:
'Et nos, et tua dexter adi pede ſacra ſecundo.'
Talia carminibus celebrant; ſuper omnia Caci
Speluncam adjiciunt, ſpirantémque ignibus ipſum.
Conſonat omne nemus ſtrepitu, colleſq; reſultant.
Exin ſe cuncti divinis rebus ad urbem
Perfectis referunt. Ibat rex obſitus ævo,
Et comitem Æneam juxtà natúmque tenebat
Ingrediens, varióque viam ſermone levabat.
Miratur, faciléſq; oculos fert omnia circùm
Æneas, capitúrque locis, et ſingula lætus
Exquirítque audítque virûm monimenta priorum.
Tum rex Evandrus, Romanæ conditor arcis:
'Hæc nemora indigenæ Fauni Nymphæq; tenebant,

et duos ſerpentes; quemadmodum idem everterit bello illuſtres urbes, et Trojam et Oechaliam: quemadmodum toleraverit labores mille aſperos, ſub rege Euryſtheo, per poteſtatem Junonis infenſæ. 'Tu, ô heros 'inſuperabilis, occidis manu 'filios nubis bino corpore, et 'Hylæum, et Pholum, et mon- 'ſtra Cretica, et immanem le- 'nem ſub rupe Nemeæ. Flu- 'mina Stygia te timuerunt: et 'janitor infererum, jacens in 'antro ſanguinolento ſuper oſſa 'ſemivorata. Nec te ſpecies 'ullæ terruerunt, non terruit 'ipſe Typhoeus, ſublimis, in- 'tendens arma: non hydra 'Lernæa magna multitudine 'capitum circumcinxit te ino- 'pem conſilii. Salve, vera pro- 'genies Jovis, adjuncte Diis 'quaſi honor eorum; veni 'pede proſpero et ad nos et ad 'tua ſacrificia propitius:' Memorant talia cantibus: ſuper cætera addunt cavernam Caci, et ipſum exhalantem flammas. Tota ſylva reſonat ſtrepitu, et colles reſiliunt.

Deinde abſolutis ceremoniis divinis, omnes redeunt ad urbem. Rex ebrutus ſenio incedebat, et ambulans habebat prope ſe *Æneam comitem et filium* ſuum, *et ſolatur* laborem *itineris multiplici colloquio. Æneas admiratur, et emittit leves oculos circa omnia, et delectatur* aſpectu *locorum, et gaudens petit diſcitque ſingula veſtigia veterum hominum.*

Tunc rex Evander, fundator arcis, quæ deinde fuit *Romana,* ait. 'Fauni et Nymphæ, natæ in 'illis locis occupabant has ſylvas,

NOTÆ.

belli ætate fuiſſe inter Deos docent. 10. Hydram ſerpentem in aquis & terra viventem, cui nomen ab ὕδωρ aqua, in Lerna palude deſtentem, Mycenas inter & Argos, capitibus ſeptem, aut ſecundùm alios, quinquaginta, terribilem; quorum quoties unum abſciſſum erat, toties alia duplicato numero pullulabant, admoto ad ſingula vulnera igni, tandem interfecit. 11. Cum Dejanira ejus uxor ſuſpectos haberet ejus in Iolen amores, miſit ad eum veſtem Neſſi Centauri infectam ſanguine, cui vim ineſſe audiverat ad amorem excitandum: quam ille cum induiſſet, indeque ſparſo per membra incendio, vim doloris pati non poſſet, excitatâ & ſuccenſâ pyrâ, in Oeta monte Theſſaliæ, in eam immiſit ſeſe; & ſic expurgatus omni contage mortali, tranſiiſſe ad Deos creditus eſt.

302. *Dexter.*] *Propitius*: de hac voce in bonam partem, Ecl. 1. 16.

308. *Obſitus ævo.*] Plautus in Menæchmis, Act. v. 2. 4. *Conſitus ſum ſenectute,* id eſt, *plenus annis*: quia agri *conſiti* ſive *obſiti* frugibus, *pleni* ſunt frugibus. Itaque plerique omnes. Ego explico *ſparſus ſenectute,* ſive *canis*: quia, quæ ſeruntur, *ſparguntur*: & jam dixit Virgilius, Æn. 5. 416. *Temporibus geminis canebat ſparſa ſenectus*: & ſane ſic explicandus eſt Lucretius l. 2. 210. *Sol etiam ſummo de vertice diſſipat omnem Ardorem in pratis, & lumine conſerit arva,* id eſt, *lumine ſpargit arva.*

313. *Romanæ conditor arcis.*] Conditor oppiduli in Palatino monte, ut diximus, v. 51. cujus in ruinis Romulus deinde prima Romanæ urbis initia conſtituit, loco quadratam in formam munito. Livius, Plutarchus, Feſtus, &c.

314. *Indigenæ Fauni, &c.*] Videtur hic per *Indigenas* intelligere *Aborigenes populos,* eoſque primos ſtatuere Italiæ incolas, ut diximus. Æ. 7. 181.

Génſque

' Génſque virûm truncis et duro robore nata : 315
' Queis neque mos, neque cultus erat : nec jungere tauros,
' Aut componere opes nôrant, aut parcere parto ;
' Sed rami, atque aſper victu venatus alebat.
' Primus ab æthereo venit Saturnus Olympo,
' Arma Jovis fugiens, et regnis exul ademptis. 320
' Is genus indocile ac diſperſum montibus altis
' Compoſuit, legéſque dedit ; Latiúmque vocari
' Maluit, his quoniam latuiſſet tutus in oris.
' Aurea, quæ perhibent, illo ſub rege fuerunt
' Sæcula ; ſic placidâ populos in pace regebat. 325
' Deterior donec paulatim ac decolor ætas,
' Et belli rabies, et amor ſucceſſit habendi.
' Tum manus Auſoniæ, et gentes venêre Sicanæ ;
' Sæpius et nomen poſuit Saturnia tellus.
' Tum reges, aſpérque immani corpore Tybris ; 330
' A quo pòſt Itali fluvium cognomine Tybrim
' Diximus : amiſit verum vetus Albula nomen.

' *et natio hominum orta truncis et duris arboribus : quibus neque conſuetudines, neque cultus erat : nec ſciebant alligare tauros* jugo *aut colligere divitias, aut moderate uti* rebus *partis ; ſed arbores et venatus duras victu nutriebat eos. Saturnus primus venit ab Olympo cœleſti, fugiens arma Jovis, et profugus erepto imperio. Hic congregavit gentem immanſuetam et diffuſam* per *montes excelſos, et impoſuit* ei *leges : et voluit appellari Latium, quod tuto occultatus fuiſſet in hac regione. Aurea ætas, de qua loquuntur, fuit ſub illo rege : ita continebat populos in tranquilla pace, donec ſubrepſit ſenſim ſæculum pejus et alterius coloris, et furor belli, et cupiditas poſſidendi. Tunc venerunt turmæ Auſoniæ, et nationes Siculæ : et Saturnia regio ſæpe mutavit nomen.*

' *Tunc* venerunt *reges, et Tybris ferox vaſto corpore, à quo deinde* nos *Itali appellavimus flumen nomine Tybrim : et vetus Albula perdidit proprium nomen.*

NOTÆ.

& ita cenſet Juſtinus. Quanquam probabilius putat Cluverius primos fuiſſe Siculos : Aborigines vero Siculis poſteriores & aliunde advectos, nempe ex Arcadia ; unde ſacra eo intulerint Panos & Fauni qui ab Arcadibus paſtoritiæ vitæ deditis colebantur. De *Faunis*, Ecl. 6. 27. De *Nymphis*, Ecl. 2. 46.

315. *Robore nata.*] Cum enim in cavis arborum truncis primo habitarent, inde nati putabantur. De *robore*, ligno, G. 1. 161.

319. *Primus ab, &c.*] *Saturnus* Cretenſis rex à Jove filio primum liberatus è manibus Titanum, qui eum, ortâ de regnandi jure controverſia, carcere incluſerant : monente oraculo, ut à filio ſibi caveret ; cum eidem ſtrueret inſidias, occupatus à filio & è regno ejectus, navi in Italiam venit : ibique exceptus à Jano antiquiſſimo rege, populos cum eo compoſuit legibus : unde propter caſtitatem è cœlo veniſſe creditus eſt, & aureum nomen ſuo ſeculo fecit. *Latium* Italiam appellavit, quod in ea contra filii inſidias latuiſſet. Primus veniſſe in Italiam ex aliis regionibus dicitur à Virgilio, qui putat Janum & Aborigenes fuiſſe primos loci indigenas, à quibus Saturnus exceptus eſt. De *Latio*, Æ. 7. 54. De *Olympo* monte, pro cœlo, Ecl. 5. 56.

326. *Decolor ætas.*] *Argentea*, ab *aureo* colore deficiens : tum *ærea & ferrea*, G. 1. 125.

328. *Auſoniæ, &c.*] Et hinc patet, inter Italiæ populos non eum à Virgilio temporis ordinem ſtatui, qui à ſcriptoribus reliquis ſtatuitur : quanquam fateor confuſa admodum hic eſſe omnia, nec ſibi conſtare ſcriptores. Diximus enim *Siculos*, qui & *Sicani* deinde dicti ſunt, primos fuiſſe Latii & Sabinæ regionis incolas, eoſque indigenas, Æ. 7. 794. *Auſones* vero, primos item & indigenas habitatores Italiæ, fretum verſus Siculum, Æ. 7. 54. Virgilius vero cenſet utroſque eſſe advenas Saturno poſteriores. Tum hic alter etiam notatur Virgilii error : quod Saturni ætatem ab Evandri Latinique temporibus his longe removet ; cum effluxiſſe ab eo videatur ætatum quadruplex mutatio, aureæ, argenteæ, æreæ, ferreæ : tamen, Æ. 7. 47. Saturnum Latini proavum facit.

330. *Aſperque immani corpore Tybris, &c.*] Rex Tuſcorum, qui occiſus juxta fluvium Albulam, huic nomen reliquit ſuum. Ita Feſtus & alii. Livius tamen & Ovidius hoc nomen repetunt à Tyberino Albanorum rege, qui in eo demerſus eſt. Oritur in Apennini jugis, in ſeptentrionali Etruriæ parte, juxta Umbros : dividitque totam Etruriam, ſeu Tuſciam, ad orientem ab Umbris, Sabinis, & Latio : unde quia Tuſcis maxime objicitur, dicitur à poëtis *Tuſcus amnis*, potius quam *Sabinus* aut *Latinus*. Evolvitur in mare Tuſcum five Tyrrhenum duobus oſtiis : ad orientale oſtium urbs eſt *Oſtia* : prope occidentale urbs *Portus*.

Me

'Me pulsum patriâ, pelagíq; extrema sequentem,
'Fortuna omnipotens et ineluctabile fatum
'His posuêre locis: matrísque egêre tremenda
'Carmentis Nymphæ monita, et Deus auctor
'Apollo.'
Vix ea dicta; dehinc progressus, monstrat et aram,
Et Carmentalem Romano nomine portam:
Quam memorant Nymphæ priscum Carmentis honorem,
Vatis fatidicæ; cecinit quæ prima futuros
Æneadas magnos, et nobile Pallanteum.
Hinc lucum ingentem, quem Romulus acer asylum
Rettulit, et gelidâ monstrat sub rupe Lupercal,
Parrhasio dictum Panos de more Lycæi.
Necnon et sacri monstrat nemus Argileti:
Testatúrque locum, et lethum docet hospitis Argi.
Hinc ad Tarpeiam sedem et Capitolia ducit,
Aurea nunc, olim sylvestribus horrida dumis.
Jam tum religio pavidos terrebat agrestes

'*Fortuna omnipotens et fatum*
'*inevitabile constituerunt his in*
'*sedibus me ejectum è patria,*
'*et querentem ultima spatia*
'*maris et terrifica vaticinia*
'*Carmentis Nymphæ matris*
'*meæ, et Deus Apollo suasor,*
'*duxerunt me.*'

Vix ea prolata fuerunt: *deinde progrediens, ostendit et aram, et portam Carmentalem,* quod *nomen* est *Romanum, quam narrant* esse *antiquum honorem Carmentis vatis aperientis fata: quæ prima prædixit, Romanos illustres evasuros, et Pallanteum celebre* fore. *Postea* ostendit *magnam sylvam, quam Romulus* deinde *convertit* in *asylum; et ostendit Lupercal sub frigida rupe, appellatum ex cultu Arcadico Panos Lycæi. Præterea ostendit quoque sacram sylvam Argileti, et attestatur locum ipsum, et narrat mortem hospitis Argi. Inde ducit* eum *ad locum Tarpeium et Capitolia,* quæ *jam aurea* sunt, *quondam* erant *aspera dumis incultis. Jam tunc* horrida *sanctitas* hujus *loci terrefaciebat trepidos rusticos,*

NOTÆ.

336. *Carmentis, &c.*] Seu *Carmentæ,* matris Evandri; quæ Græcis dicta *Themis* secundùm Dionys. aut *Nicostrata,* secundùm Solinum: Latinis dicta est *Carmenta,* quia futura *carmine* evulgabat. De *Apolline* vaticiniorum præside, Ecl. 3. 104.

337. *Progressus.*] Ex ripa orientali Tyberis & radicibus Aventini, progressus ad septentrionem, quo loco spectabat Aventinum ad meridiem, Capitolinum ad septentrionem, Palatinum ad orientem: ibidemque forum fuit deinde boarium, ubi ara Herculis maxima.

Aram.] Vel *Maximam* Herculis supra, v. 271. Vel aram ipsius *Carmentæ,* juxta Carmentalem portam, sub Capitolino monte; de qua Dionysius, l. 1. *Romano nomine* dictam ait Carmentalem: Carmenta enim nomen Latinum est. *Cecinit Æneadas magnos*: quia, inter alia, Romanos cecinit gentem fore opulentissimam, supra, v. 271. De *Pallanteo,* seu Palatino monte, v. 51.

342. *Asylum.*] Locum à Romulo constitutum inter querceta duo, Capitolinumque & Palatinum; quò quicunque confugerent è vicinis urbibus, salvi ac securi essent: qua arte novam urbem suam frequentem effecit. De *asylo,* Æ. 2. 761.

343. *Lupercal.*] Locum in Palatino monte, ubi Arcades Evandro auctore templum extruxerant Pani Arcadiæ Deo. Illic quotannis ludicrum celebrabatur, juvenibus passim discurrentibus nudis, cum scuticis è caprina pelle, quibus obvios quosque cædebant; mulieres præcipue, quæ se his verberibus ad partum juvari existimabant: *Luperci* ipsi dicebantur. *Lupercal,* nomen deductum à *lupa,* seu *Lycæo* monte Arcadiæ, ubi Pan colebatur: est enim λύκος, *lupus.* Unde quidam Romulum putant hujus ludi auctorem esse, quod eo in loco à *lupa* nutritus fuisset. *Parrhasia* dicta est Arcadia, ab Arcadiæ regione & oppido ejus nominis: cujus conditor fuit Parrhasius Lycaonis filius secundùm Steph. De *Pane* Deo, Æ. 2. 21.

345. *Nemus Argileti.*] Locum pariter inter Aventinum & Capitolinum, circa forum boarium: quæ pars erat Argei campi. Nomen secundùm Varronem, vel ab argillosa hujus loci terra; vel ab *Argo,* quem ait Fabius Pictor fuisse hospitem Evandri: aiuntque passim interpretes hunc ob affectati regni suspicionem, ab Arcadibus occisum fuisse, inscio Evandro, qui eum hoc loco sepultum præcipuis honoribus affecerit: quare *testatur locum* Evander; id est, locum attestatur, & quasi adjurat, se hospitium non violasse. Alii nomen deducunt ab Argivis Herculis comitibus.

347. *Tarpeiam sedem, &c.*] Montem dictum primo *Saturnium,* ob Saturniam urbem in eo conditam à Jano, ad memoriam suæ cum Saturno societatis: deinde appellatum *Tarpeium*: denique *Capitolinum,* ab humano capite ibidem invento, cum templi fundamenta Tarquinius Pri-

Dira

jam tunc metuebant ſylvam et rupem. 'Deus, ait, tenet hunc 'ſylvam, hunc collem cacumine 'ſylveſo: dubium eſt quis ſit 'ille Deus. Arcades putant ſe 'vidiſſe illic *ipſum Jovem: 'cum ſæpe quatiret dextrâ 'manu obſcuram ægida, et commoveret nimbos. Circa præterea has urbes duas everſis muris, reliquias et veſtigia antiquorum hominum. Janus 'pater ſurduvit hanc arcem. 'Saturnus illam: huic nomen fuit Janiculum, iſti Saturnia.'*

Talibus inter ſe colloquiis accedebant ad domum inopis Evandri: et paſſim ſpectabant armenta boare in foro deinde dicto *Romano, et magnificis Carinis. Poſtquam perventum eſt ad domum, ait* Evander: *'Hercules victor intravit has 'portas, hæc aula excepit eum. 'O hoſpes, aude deſpicere divitias, et oſtende te quoque 'parem Deo, et accede non offenſus rebus inopibus.' Sic locutus eſt et induxit magnum Æneam ſub culmina parvi tecti, et conſtituit in lectis* eum, *ſuſtentatum frondibus et pelle urſæ Libycæ. Nox venit, et ambit terram alis obſcuris.*

Sed Venus genitrix Æneæ, non fruſtra territa animo, et commota minis Laurentum et aſperâ ſeditione,

Dira loci; jam tum ſylvam ſaxúmq; tremebant.
'Hoc nemus, hunc, inquit, frondoſo vertice collem,
'(Quis Deus, incertum eſt) habitat Deus. Arcades ip-
'Credunt ſe vidiſſe Jovem, cùm ſæpe nigrantem [ſum
'Ægida concuteret dextrâ, nimbóſque cieret.
'Hæc duo præterea disjectis oppida muris
'Reliquias veterúmq; vides monumenta virorum.
'Hanc Janus pater, hanc Saturnus condidit urbem:
'Janiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen.'
Talibus inter ſe dictis ad tecta ſubibant
Pauperis Evandri; paſſímque armenta videbant
Romanóque foro et lautis mugire Carinis.
Ut ventum ad ſedes: 'Hæc, inquit, limina victor
'Alcides ſubiit; hæc illum regia cepit.
'Aude, hoſpes, contemnere opes, et te quoque di-
'Finge Deo, rebúſq; veni non aſper egenis.' [gnum
Dixit, et anguſti ſubter faſtigia tecti
Ingentem Æneam duxit; ſtratíſque locavit
Effultum foliis et pelle Libyſtidis urſæ.
Nox ruit, et fuſcis tellurem amplectitur alis [ter,
At Venus haud animo nequicquam exterrita ma-
Laurentúmque minis et duro mota tumultu,

NOTÆ.

ſcus jaceret. Ibi magnus honos habitus deinceps Capitolino Jovi, cujus futuri cultus quædam quaſi ſemina, ſpargit hic Virgilius.

354. *Ægida.*] Clypeum Jupiter ſibi finxiſſe dicitur ex pelle Amaltheæ capræ, nutricis ſuæ G. 4. 151. eſt autem αἰξ, *capra*. Sic vocat Homerus non Jovis tantum, ſed & Minervæ etiam & Apollonis clypeum: Virgilius item tribuit Minervæ, infra, v. 435.

358. *Janiculum, &c.*] Montes Tybri interfluente diſcreti: *Janiculum* quidem ad occidentalem ripam; *Saturnius* ſive Capitolinus, ad orientalem: non tamen omnino adverſi, nam Capitolinus ad ſeptentrionem magis recedit. In utroque gemina olim urbs fuerat. De *Jano*, Æ. 7. 610. De *Saturno*, ſupra, v. 319.

361. *Romanoque foro, &c.*] Deflexo ad orientem itinere, inter Capitolinum & Aventinum: ſpatium inviſunt illud, ubi deinceps fuit *forum maximum Romanum* civilibus negotiis tractandis conſtitutum. Incipiebat autem à radicibus orientalibus Capitolini; ac deinde ad latus item orientale Aventini excurrebat; cujus in ultima parte propius attingebat locum, qui *Carinæ* dictæ deinde ſunt *lautæ*, ob magnificentiam & lautiam ædificiorum, in quibus domus fuit Pompeii. Nominis ratio non affertur alia tolerabilis; niſi quod locus in modum carinæ curvus, ac longus eſſet. De *Alcide*, ſupra, v. 288. De *urſa Libyſtide*, ſeu *Libyca*, Æ. 5. 37.

270. *At Venus, &c.*] Expreſſus eſt hic locus ad imitationem Homeri: apud quem Thetis à Vulcano petit arma pro Achille filio, Iliad. 18. 369. Virgilius quidem hic Homero ſuperior eſt dignitate ſententiarum: videtur tamen parum prudenter ab eo factum, ut legitimum virum deprecetur Venus pro Ænea, quem adulterio ex Anchiſa ſuſceperat; ſeque adeo genitricem ejus eſſe glorietur, *Arma rogo genitrix nato.* Excuſat eum tamen, tum meretricia impudentia, cujus exemplum in Venere exhibet; tum vis muliebrium blanditiarum apud ſenes, qualis Vulcanus. De *Venere*, Æ. 1. 260. De *Vulcano*, G. 1. 295. De *Laurentibus*, Æ. 7. 63. Porro *thalamas* illic & aula Vulcani, ubi hoc habetur colloquium in cœlo eſſe fingitur: ſiquidem, v. 423. Vulcanus è cœlo deſcendit in officinam ſuam, ad arma fabricanda, circa Liparen inſulam. In quo peccavit Homerus, qui aulam & officinam Vulcani ſimul in cœlo conſtituit.

Vulcanum

Vulcanum alloquitur, thalamóq; hæc conjugis au-
Incipit, et dictis divinum aspirat amorem : [reo
'Dum bello Argolici vastabant Pergama reges
'Debita casuráque inimicis ignibus arces ; 375
'Non ullum auxilium miseris, non arma rogavi
'Artis opísque tuæ : nec te, clarissime conjux,
'Incassúmve tuos volui exercere labores.
'Quamvis et Priami deberem plurima natis,
'Et durum Æneæ flevissem sæpe laborem. 380
'Nunc, Jovis imperiis, Rutulorum constitit oris.
'Ergo eadem supplex venio, et sanctum mihi nu-
'Arma rogo, genitrix nato. Te filia Nerei, [men
'Te potuit lacrymis Tithonia flectere conjux.
'Aspice qui coëant populi, quæ mœnia clausis 385
'Ferrum acuant portis, in me excidiúmq; meorum.
Dixerat, et niveis hinc atque hinc Diva lacertis
Cunctantem amplexu molli fovet : ille repente
Accepit solitam flammam, notúsque medullas
Intravit calor, et labefacta per ossa concurrit : 390
Non secus atque olim tonitru cùm rupta corusco
Ignea rima micans percurrit lumine nimbos.
Sensit læta dolis, et formæ conscia conjux.
Tum pater æterno fatur devinctus amore :
'Quid causas petis ex alto ? fiducia cessit 395
'Quò tibi, Diva, mei ? similis si cura fuisset,
'Tum quoque fas nobis Teucros armare fuisset,
'Nec pater omnipotens Trojam, nec fata vetabant
'Stare, decémq; alios Priamum superesse per annos.
'Et nunc, si bellare paras atque hæc tibi mens est;
'Quicquid in arte meâ possum promittere curæ,
'Quod fieri ferro, liquidóve potest electro, 402

alloquitur Vulcanum, & orditur hæc verba *in aureo lecto mariti, & verbis immittit ei divinum amorem :* ' *Dum re-*
' *ges Græci evertebant ar-*
' *mis Trojam* sibi *destinatam,*
' *& arces perituras flammis*
' *hostilibus ; nullum subsidium,*
' *nec arma artis & operis tui*
' *imploravi* à te *pro miseris*
' *Trojanis : nec volui adhibere*
' *frustra te & tuam operam, ô*
' *dulcissime marite. Quanquam*
' *& debebam multa filiis Pria-*
' *mi, & sæpe deploraveram*
' *asperam calamitatem Æneæ.*
' *Nunc* ille *jussu Jovis stetit*
' *in regione Rutulorum. Itaque*
' *accedo ipsa supplex : & peto*
' *arma à te, Deo mihi vene-*
' *rando ; mater pro filio. Te*
' *filia Nerei, te conjux Tithe-*
' *ni potuit expugnare fletu.*
' *Considera, quæ gentes conve-*
' *niant : quæ urbes clausis por-*
' *tis acuant gladios in me, &*
' *ruinam meorum.*' Sic *locuta est Dea, & candidis brachiis ambiit hinc atque hinc dulci amplexu tardum* Vulcanum : *ille subito suscepit ignem consuetum, & notus ardor penetravit medullas, & irrepsit in ossa liquefacta. Non aliter atque cum aliquando hiatus flammeus, apertus fulgenti fulmine, rutilus pervolitat nubes. Uxor* id *animadvertit, gaudens fraudibus, & sciens vim pulchritudinis suæ.*

Tunc pater Vulcanus *sic loquitur captus amore perpetuo :* ' *Cur causas repetis è longin-*

' *quo ? quo obiit à te confidentia in me, ô Dea ? tunc etiam fuisset mihi facile arma dare Trojanis, si*
' *tunc per voluntas fuisset tibi. Neque Jupiter omnipotens, neque fata prohibebant Trojam persistere &*
' *Priamum vivere ad decem alios annos. Et jam, si vis pugnare, & si hoc tibi est consilium, possum* tibi
' *polliceri, quodcunque est studii in arte mea, quodcunque potest fabricari ferro & electro liquente,*

NOTÆ.

374. *Argolici, &c.*] De *Argis*, urbe regia Agamemnonis, *Æ.* 1. 288. De *Pergamis*, arce Trojæ, *Æ.* 1. 470.

379. *Trojani . . . natis.*] Paridi, à quo pulchritudinis præmium tulerat pomum aureum, *Æ.* 1. 31. De *situ Rutulorum*, *Æ.* 7. 795.

383. *Filia Nerei, &c.*] Thetis, de qua Ecl. 4. 32. virgilio Achillem armis à Vulcano impetravit. *Aurora*, Tithoni uxor, pro Memnone filio, ad Trojanum bellum proficiscente. De *Aurora*, &c. 1. 249. De *Tithono*, *Æ.* 4. 585. De *Memnone*, *Æ.* 1. 493.

398. *Nec fata vetabant Stare, &c.*] Fata à Diis non immutari, sed differri, cenebantur posse, *Æ.* 1. 243. De *Teucris*, *Æ.* 1. 239.

402. *Potest electro*] Quidam antiqui codices habent, *potestur electro*. Et est quidem *potestur* Lucretiana & Ennoviana vox : sed prima syllaba in electro longa est, tum natura sua, ἤλεκτρον tum usu Virgilii, *fodent electra myricæ*, E. 8. 54. Nec obstat versus Ciri repetitus, qui à Jos. Scaligero non legitimus putatur. *Electrum* hic non *succinum* est, ut illud alterum Eclogæ 8. sed aurum, quinta argenti portione mixtum,

' Quantum

'quantum possunt flammæ & 'ignis: desine orando diffi- 'dere tuæ auctoritati.' Locutus ea verba, tulit ei cupidos amplexus, & jacens in sinu uxoris quæsivit per totum corpus tranquillum somnum.

Deinde postquam prima quies abrupisset somnum, medio spatio noctis jam lapsæ, quando mulier, cui præcipuum est sustentare vitam colo & exigua arte, excitat ignem coopertum & cinerem superadditum igni, adjiciens noctem labori, & occupat famulas longo penso ad lucernas; ut queat tenere pudicum lectum mariti, & alere parvos liberos. Non alitur præceps ignis Vulcanus, nec tardior, surgit illo tempore è molli lecto ad laborem fabrilem.

Prope latus Siculum & Liparen Æoliam assurgit insula, alta fumantibus scopulis: sub qua insula speluncæ & cavernæ Ætneæ resonant, excavatæ ignibus Cyclopum; & magni ictus auditi ex incudibus emittunt plangorem, & stridentes in cavernis massæ Chalybum, & flamma exspirat è fornacibus: sedes est Vulcani & terra nomine Vulcania. Tunc Vulcanus ab alto cælo descendit illuc. Cyclopes exercebant artem

'Qantum ignes animæq; valent: absiste precando
'Viribus indubitare tuis.' Ea verba locutus,
Optatos dedit amplexus; placidúmq; petivit
Conjugis insusus gremio per membra soporem.
Inde, ubi prima quies, medio jam noctis abactæ
Curriculo, expulerat somnum; cùm fœmina primum
Cui tolerare colo vitam tenuíque Minervâ,
Impositum cinerem et sopitos suscitat ignes
Noctem addens operi, famuláſq; ad lumina longo
Exercet penso; castum ut servare cubile
Conjugis, et possit parvos educere natos.
Haud secus ignipotens, nec tempore segnior illo,
Mollibus è stratis opera ad fabrilia surgit.
Insula Sicanium juxta latus Æoliámque
Erigitur Liparen, fumantibus ardua saxis;
Quam subter specus et Cyclopum excesa caminis
Antra Ætnea tonant, validíque incudibus ictus
Auditi referunt gemitum, strídúntque cavernis
Sricturæ Chalybum, et fornacibus ignis anhelat;
Vulcani domus, et Vulcania nomine tellus.
Huc tunc ignipotens cœlo descendit ab alto,
Ferrum exercebant vasto Cyclopes in antro,
Brontésq; Steropésq; et nudus membra Pyracmon.
His informatum manibus jam parte politâ
Fulmen erat, toto genitor quæ plurima cœlo
Dejicit in terras: pars imperfecta manebat.

ferrarium sub immensa caverna, & Brontes, & Steropes, & Pyracmon nudus corpore. Erat illis inter manus fulmen inchoatum, ex his *quæ pater* Jupiter *multa torquet è cælo: jam parte* aliqua *perfecta, pars restabat imperfecta.*

NOTÆ.

sive ex natura, sive ex arte temperies illa sit. De eo Plinius, l. 33. 4. Nomen ob fulgorem, à Sole, qui Græcis poëtis vocatur ἠλέκτωρ.

404. *Indubitare.*] *Dubitare.* Et hic auget particula *in*, ut in voce *infractus, incanus*; pro *fractus, canus.*

409. *Tenuique Minervâ.*] *Tenui arte*, ut enim Minerva texturæ, lanificio, & ejusmodi artibus præest, ita pro iis ipsis sumitur: quemadmodum Vulcanus pro igne, Bacchus pro vino. De *Minerva*, Æ. 2. 31.

412. *Castum ut servare cubile, &c.*] Ut otia vitet, infesta pudicitiæ.

416. *Insula Sicanium, &c.*] Ad latus septentrionale Siciliæ, non longe à promontorio Peloro & Italia, sunt insulæ septem, *Æoliæ* seu *Vulcaniæ* dictæ: maxima earum *Lipara*, hodie *Lipari*; inter quam & Siciliam est *Hiera*, id est, *sacra*, quia Vulcano dicata: unde hodieque dicitur *Vulcano*, quam hic describit Virgilius. E hac præcipue ignes erumpunt: quod inde fit, ait Solinus, c. 12. *quia ipsæ insulæ, naturæ igneâ, per occulta commercia, aut mutuantur Ætnæ incendia, aut subministrant.* Totum enim illud Italiæ inferioris & Siciliæ solum, ut alibi monuimus, subterraneis motibus cavum & sulfure succensum est. De *iis insulis*, Æ. 1. 56. De *Sicania*, Sicilia, Æ. 3. 687. De *Ætna*, monte igenivomo Siciliæ, ib. 571. De *Cyclopibus*, ib. 569.

421. *Stricturæ chalybum.*] *Stricturæ*: ferrum, ut è fodinis extrahitur: In massas quasi ferreas constrictum ac stipatum. *Chalybes*, populi vel Ponti, vel Hispaniæ, ferrariis fodinis & operibus insignes, G. 1. 58.

425. *Bronteſque, &c.*] Nomina Cyclopum à Græcis poëtis repetita Brontes, à βροντὴ *tonitru*: Steropes, à στεροπὴ, *fulgur*: Pyracmon à πῦρ, *ignis*, & ἄκμων, *incus*.

Tres

Tres imbris torti radios, tres nubis aquoſæ
Addiderant, rutili tres ignis et alitis Auſtri.
Fulgores nunc terrificos, ſonitúmque, metúmque
Miſcebant operi, flammíſque ſequacibus iras.
Parte aliâ Marti currúmque rotáſque volucres
Inſtabant, quibus ille viros, quibus excitat urbes:
Ægidáque horrificam, turbatæ Palladis arma
Certatim ſquamis ſerpentum auróque polibant,
Connexóſque angues, ipſámque in pectore Divæ
Gorgona, deſecto vertentem lumina collo.
'Tollite cuncta, inquit, cæptóſque auferte labores
'Ætnei Cyclopes, et huc advertite mentem.
'Arma acri facienda viro: nunc viribus uſus,
'Nunc manibus rapidis, omni nunc arte magiſtrâ:
'Præcipitate moras.' Nec plura effatus: at illi
Ocyùs incubuere omnes, paritérque laborem
Sortiti: fluit æs rivis, auríque metallum;
Vulnificúſque chalybs vaſtâ fornace liqueſcit.
Ingentem clypeum informant, unum omnia contra
Tela Latinorum; ſeptenóſque orbibus orbes
Impediunt. Alii ventoſis follibus auras
Accipiunt reddúntque: alii ſtridentia tingunt
Æra lacu: gemit impoſitis incudibus antrum.
Illi inter ſeſe multâ vi brachia tollunt
In numerum, verſántque tenaci forcipe maſſam.
Hæc pater Æoliis properat dum Lemnius oris,
Evandrum ex humili tecto lux ſuſcitat alma
Et matutini volucrum ſub culmine cantus.

Adjecerant ei tres radios pluviæ, tres nubis aquoſæ, tres flammæ refulgentis & venti velocis. Nunc miſcebant operi fulgura terrentia, & fragorem, & timorem, & iras cum *igne perſequente. Ex alia parte deproperabant Marti currum & rotas celeres, quibus ille commovet homines, quibus urbes: & certatim ornabant ſquamis & auro ægida horribilem, clypeum Palladis iratæ, & ſerpentes implicatos, & ipſum Meduſam in pectore Deæ torquentem oculos* poſt *abſciſſum collum.* 'O *Cyclopes Ætnei,* 'ait Vulcanus, *auferte hæc* 'omnia, *& deponite laborem* 'inchoatum, *& huc intendite* 'animum. *Arma* ſunt *fabri-* 'canda *forti viro: nunc opus* 'eſt *rebore, nunc promptis ma-* 'nibus, *nunc omni arte præci-* 'puâ: *accelerate moras.*' *Nec plura locutus eſt. Illi autem omnes ſtatim adnixi* ſunt, *& pariter diviſerunt laborem: æs & metallum auri fluit in rivos, & chalybs vulnificus liquitur* in *ampla fornace. Componunt magnum clypeum,* ſufficientem *ſolam adverſus cuncta arma Latinorum; & connectunt ſeptem textus* rotundos *textibus: alii excipiunt & emittunt ventos follibus plenis vento: alii mergunt aquis æra ſtridula; caverna ſonat incudibus* in ea *defixis. Illi inter ſe erigunt brachia multo conatu per ordinem, & forcipe mordaci vertunt maſſam.*

Dum pater Lemnius urget hæc in regionibus Æoliis, lux alma & cantus matutini avium ſub tectis excitant Evandrum ex abjecto cubili.

NOTÆ.

429. *Tres imbris torti radios, &c.*] Fulmina in antiquis marmoribus duodecim radiis effinguntur, in circulum diſpoſitis: non rectis illis quidem, ſed varios in angulos inflexis, qui trifidam in cuſpidem ſinguli deſinunt. Talis eſt forma Virgiliani hujus fulminis, de qua ſic fere Cerdanus: Solent torqueri fulmina, vel *grandinante cœlo*, vel *ruentibus magnis pluviis*, vel *aëre fulguribus æſtuante*, vel *ventis flantibus*. Grandinem intelligo per *imbrem tortum*: pluviam immenſam per *aquoſam nubem*: æſtuantem aërem, per *ignem*: flatus ventorum per *Auſtrum*: hic enim ventus præ cæteris frequens tempeſtatibus eſt, ut diximus, Ecl. 2. 58. De *Marte*, Ecl. 9. 12. De *ægide*, clypeo Palladis, ſupra, v. 354. De *Pallade*, Æ. 1. 43.

436. *Squamis auroque, &c.*] Diſjunctio pro *Squamis aureis*, G. 2. 192. *Pateris libamus & auro*, pro, *pateris aureis*. Significat clypeum Palladis ſquamoſo corio ſerpentis ex auro tectum fuiſſe: ipſum vero Gorgonis, id eſt, Meduſæ, caput anguiferum, non in clypeo, ut alias ſed in anteriore loricæ parte ad pectus affixum. De *Gorgone, & Palladis clypeo*, Æ. 2. 616.

446. *Chalibs.*] Genus ferri denſiſſimi ac duriſſimi, *acier, ſteel*; à populis hujus nominis, de quibus ſupra, v. 421.

453. *In numerum.*] Eo ordine, qui numeroſum quendam ictuum concentum referat.

454. *Pater Lemnius.*] *Vulcanus:* qui à Junone matre, propter deformitatem è cœlo dejectus eſt in inſulam Lemnum, nunc *Stalimene*, in Ægæo mari: ubi à Græcis dictus eſt officinam ſuam exercere, ob frequentia ibidem fulmina, G. 1. 295. De *inſulis Æoliis*, ſupra, v. 416.

Conſurgit

Senex surgit, et induitur tunicâ circa *membra, et circumligat plantis calceamenta pedum Tuſca : deinde accingit lateri et humeris gladium Arcadicum, revocans* in dextram *pelles pantheræ pendentes à ſiniſtra. Præterea duo etiam canes cuſtodes exeunt ex alta porta, et ſequuntur paſſus domini.* Sic *ibat heros ad cubiculum et penetrale Æneæ memor verborum et promiſſi officii. Nec minus mane exporrectus Æneas ferebat ſe* ad *eum. Pallas filius aderat comes illi* Evandro, *Achates huic* Æneæ. Cum *occurriſſent, ſociant dextras* manus, *& ſedent in media domo, denique utuntur libero colloquio. Rex primus hæc* dicit :

Conſurgit ſenior, tunicâque inducitur artus,
Et Tyrrhena pedum circumdat vincula plantis :
Tum lateri atq; humeris Tegeæum ſubligat enſem,
Demiſſa ab lævâ pantheræ terga retorquens.
Nec non et gemini cuſtodes limine ab alto
Procedunt, greſſúmque canes comitantur herilem,
Hoſpitis Æneæ ſedem et ſecreta petebat,
Sermonum memor et promiſſi muneris heros.
Nec minùs Æneas ſe matutinus agebat.
Filius huic Pallas, olli comes ibat Achates.
Congreſſi jungunt dextras, mediíſque reſidunt
Ædibus, et licito tandem ſermone fruuntur :
Rex prior hæc :

‘ *Maxime Teucrorum ductor, quo ſoſpite nunquam*
‘ Res equidem Trojæ victas aut regna fatebor ;
‘ Nobis ad belli auxilium pro nomine tanto
‘ Exiguæ vires : hinc Tuſco claudimur amni : [mis.
‘ Hinc Rutulus premit, et murum circumſonat ar-
‘ Sed tibi ego ingentes populos opulentáque regnis
‘ Jungere caſtra paro, quam ſors inopina ſalutem
‘ Oſtentat : ſatis huc te poſcentibus affers.
‘ Haud procul hinc ſaxo colitur fundata vetuſto
‘ Urbis Agyllinæ ſedes ; ubi Lydia quondam
‘ Gens, bello præclara, jugis inſedit Etruſcis.
‘ Hanc multos florentem annos rex deinde ſuperbo
‘ Imperio et ſævis tenuit Mezentius armis.
‘ Quid memorem infandas cædes? quid facta tyranni

‘ *Effera* [*ingenia*

‘ *Maxime dux Trojanorum, quo ſalvo nunquam ſane exſtimabo regnum vel res Trojæ everſas : ſunt nobis parvæ vires ad ſubſidium belli pro tanta dignitate : hinc coërcemur fluvio Etruſco ; inde Rutulus urget* nos, *et ſonat armis circa mœnia* noſtra.
‘ *Aſt ego meditor ſociare tibi magnas nationes ; et caſtra è regno diviti : ſors inſperata oſtendit* tibi *hanc* viam *ſalutis : et confers te huc ſatis vocantibus. Non longe hinc, habitatur ſedes urbis Agyllinæ ſtructa lapidibus antiquis : qua* parte *colonia Lydia, inſignis bello, ſtetit olim in montibus Tuſcis. Hanc* urbem, *per multos annos vigentem, Mezentius rex deinceps gubernavit, ſevero imperio et duris armis. Quid* prodeſſet *narrare immanes ſtrages? quid crudelia facinora tyranni*

NOTÆ.

458. *Tyrrhena pedum vincula.*] Calceamenta Tyrrheno more : quorum ſolea lignea erat, quatuor digitorum latitudine, laura autem inaurata, ex Polluce, 7. 22. Et notandum calceamenta veterum, ut ex antiquis ſtatuit conſtat, fere ſoleas fuiſſe : non latis integumentis deſuper, ſed vinculis tantum loriſque aptas pedibus. De *Tyrrhenis*, vicinis tunc Evandro populis, mox 479.

459. *Tegeæum enſem.*] *Arcadicum* ; à *Tegea* urbe Arcadiæ, ubi Pan colebatur.

460. *Pantheræ.*] Fera eſt, maculoſa pelle, cujus mas eſt *pardus*, à πᾶν, *omne*, & θὴρ, *fera.*

472. *Pro nomine tanto, &c.*] Pro dignitate Trojani dominis : pro tanta cauſa, id eſt, tanto bello : *nomen* enim ſæpe pro *cauſa* ſumitur. De *Tuſco amne, Tybri*, ſupra, v. 330. De *Rutulis*, Æ. 7. 795.

479. *Urbis Agyllinæ ſedes, &c.*] Urbs erat Etruriæ, à Lydis dicta deinde *Cære*, hodie *Cervetri*, Æ. 7. 652. Aiunt Etruſcos, ſive indigenas, ſive aliunde advectos, eam Italiæ regionem, quæ eſt ad occidentem Tybris, incoliſſe : hinc à Pelaſgis ex Æmonia, quæ deinde Theſſalia dicta eſt, profectis, bello petitos : qui poſt Agyllinam ibi conditam, à Tyrrhenis è Lydia profectis expulſi ſunt. Hi ſive Etruſci, ſive Tyrrheni, etiam *Tuſci* vocati ſunt ; à θύειν, *ſacrificare*, ob religionis ceremonias, quæ apud eos vigebant imprimis in urbe *Cære*, quam vocat Livius, l. 5. *ſacrarium populi Romani, diverſorium ſacerdotum ac receptaculum ſacrorum* : ab hac religione Deorum dictæ ſunt *ceremoniæ*. Hinc multi ſcribunt *Thuſci* ; multi tamen *Tuſci*, Græcis auctoribus, à quibus vocantur Τυρσηνοί. *Etruſcorum* nomen unde ortum ſit, ignoratur.

‘ Effera ? Dii capiti ipſius, generíque reſervent.
‘ Mortua quin etiam jungebat corpora vivis,
‘ Componens manibúſq; manus, atque oribus ora,
‘ Tormenti genus ! et ſanie tabóque fluentes
‘ Complexu in miſero, longâ ſic morte necabat.
‘ At feſſi tandem cives infanda furentem
‘ Armati circumſiſtunt, ipſúmq; domúmque:
‘ Obtruncant ſocios; ignem ad faſtigia jactant.
‘ Ille inter cædes Rutulorum elapſus in agros
‘ Confugere, et Turni defendier hoſpitis armis.
‘ Ergo omnis furiis ſurrexit Etruria juſtis:
‘ Regem ad ſupplicium præſenti Marte repoſcunt.
‘ His ego te, Ænea, ductorem millibus addam.
‘ Toto namque fremunt condenſæ littore puppes,
‘ Signáq; ferre jubent. Retinet longævus aruſpex,
‘ Fata canens: O Mæoniæ delecta juventus,
‘ Flos veterum virtúſq; virûm, quos juſtus in hoſtem
‘ Fert dolor, et meritâ accendit Mezentius irâ:
‘ Nulli fas Italo tantam ſubjungere gentem:
‘ Externos optate duces. Tum Etruſca reſedit
‘ Hoc acies campo, monitis exterrita Divûm.
‘ Ipſe oratores ad me, regníque coronam
‘ Cum ſceptro miſit, mandátq; inſignia Tarchon;
‘ Succedam caſtris, Tyrrhenáque regna capeſſam.
‘ Sed mihi tarda gelu, ſæclíſque effœta ſenectus
‘ Invidet imperium ſeræque ad fortia vires.
‘ Gnatum exhortarer, ni mixtus matre Sabellâ.
‘ Hinc partem patriæ traheret. Tu, cujus et annis
‘ Et generi fatum indulget, quem numina poſcunt,
‘ Ingredere, ô Teucrûm atque Italûm fortiſſime du-
‘ Hunc tibi præterea, ſpes et ſolatia noſtrî, [ctor.
‘ Pallanta adjungam. Sub te tolerare magiſtro
‘ Militiam, et grave Martis opus, tua cernere facta
‘ Aſſueſcat: primis et te miretur ab annis.

‘ *Dii rependant* iſta *capiti* &
‘ *familiæ ipſius. Immo etiam*
‘ *alligabat mortua corpora* cor-
‘ poribus *vivis, committens* &
‘ *manus manibus, & vultus*
‘ *vultibus*, ô *ſpeciem ſupplicii !*
‘ *& ſic occidebat lenta nece* ho-
‘ mines *diffluentes ſanie & ta-*
‘ *bo in* hoc *miſerando nexu. Sed*
‘ *cives denique pertæſi obſident*
‘ *armati ſævientem inaudita*
‘ modo, *& ipſum*, & ipſius
‘ *domum : jugulant* ejus *ſocios,*
‘ *immittunt flammas ad tecta.*
‘ *Ille elapſus inter ſtrages* cœ-
‘ pit *fugere in regionem Rutu-*
‘ *lorum, & protegi armis Tur-*
‘ *ni* excipientis eum *hoſpitio.*
‘ *Itaque tota Tuſcia rebellavit*
‘ *legitimo furore : repetunt præ-*
‘ *ſenti bello regem ad pœnam.*
‘ *Ego*, ô *Ænea, dabo te ducem*
‘ *bis millibus : naves enim* eo-
‘ rum *congregatæ toto litore*
‘ *fremunt, & volunt inferre*
‘ *ſigna. Senior aruſpex cohi-*
‘ *bet* eos, *edicens* hæc *oracula :*
‘ *O juventus lectiſſima Lydiæ,*
‘ *flos & robur antiquorum ho-*
‘ *minum*; *quos indignatio le-*
‘ *gitima impellit adverſus hoſ-*
‘ *tem, &* quos *Mezentius in-*
‘ *flammat juſto furore*; *nemi-*
‘ *ni Italo licet ſubdere tantam*
‘ *nationem : eligite duces exte-*
‘ *ros. Tunc exercitus Tyrrhe-*
‘ *nus territus oraculo Deorum,*
‘ *ſtetit in his arvis. Ipſe Tar-*
‘ *chon miſit ad me legatos, &*
‘ *coronam cum ſceptro*; *& ad-*
‘ *dicit* has *notas regni*, rogans
‘ *ut veniam in caſtra, & ac-*
‘ *cipiam regnum Tyrrhenum.*
‘ *At ſenectus pigra frigore, &*
‘ *exhauſta annis, & robur len-*
‘ *tum ad fortia* conſilia *aufert*
‘ *mihi regnum. Impellerem* ad
‘ id *filium, niſi junctus* cum *matre Sabella, ex ea deduceret partem patriæ. Tu, cujus & annis, &*
‘ *patriæ oraculum favet, quem Dii vocant*; *intra* in regnum, ô *dux generoſiſſime Trojanorum &*
‘ *Italorum. Præterea ſociabo tibi hunc Pallantem*, qui eſt *ſpes & ſolamen noſtrum. Aſſueſcat ſub te*
‘ *inſtitutore pati militiam, & durum laborem belli*, & *contemplari geſta tua : & admiretur te à tenera*
‘ *ætate.*

NOTÆ.

498. *Aruſpex.*] Qui exta *conſpicit arvigæ* vel *arugæ :* eſt autem *arviga* hoſtia : ab ἄρνιχα, *aries*; ita Voſſius. Qua in arte ſingularis fuit Etruſcorum vatum peritia. De *Mæonia*, Lydia, Æn. 4. 216.

506. *Tarchon.*] Nomen apud Tyrrhenos inſigne. Fuerat enim alter ejus nominis præfectus *Tyrrheni* regis, qui eo uſus eſt ad condendas in ea regione urbes duodecim, ex Strabone.

510. *Matre Sabella.*] Vel *Sabino* vel *Samnitico* genere; hoc enim nomen inter utramque gentem ambiguum eſt: & Sabellam gentem Italiæ indigenam fuiſſe, non exteram, probat hic locus. Vide Æn. 7. 665. De *Cytherea* Vedere, Æn. 1. 261.

'Tradam huic ducentos equites, 'Arcades, selectam vim ... 'ventutis: & Pallas tradet 'tibi totidem suo nomine.'

Vix ea locutus erat, & Æneas filius Anchisæ & fidelis Achates tenebant vultum defixum, & meditabantur plurima difficilia cum sua tristi mente: nisi Venus misisset signum è cœlo patente. Quippe fulgur intortum è cœlo impiante erupit cum strepitu: & statim omnia visa sunt tremere, & sonus buccinæ Tyrrhenæ sonare per aerem. Aspiciunt rursum: & rursus magnus fragor tonat: cernunt arma fulgere, & commota resonare, inter nubes, tempore sereno, in parte cœli tranquilla. Cæteri territi sunt animo: sed princeps Trojanus cognovit sonum, & promissa Deæ matris. Tunc ait: 'Ne autem, tu qui 'excipis *hospitio, ne sane petas* 'à me, *qualem exitum prodigia ista prædicant: ego vocor* è *cœlo* ad bellum. *Dea* 'mater monuit se *daturam hoc* 'indicium, *si bellum immineret*; & se *allaturam per aerem armaturam Vulcani* 'manu factam ad *auxilium* 'meum. *Heu! quam magnæ* 'strages imminent Laurentibus 'miseris! *O Turne, quale supplicium persolves mihi!* O 'pater Tyberine, *quam multos* 'clypeos, & cassides, & robusta cadavera impelles inter aquas tuas! *nunc* Latini petant bellum, & violent fœdera.'

'Arcadas huic equites bis centum, robora pubis 'Lecta, dabo; totidémque suo tibi nomine Pallas.'
Vix ea fatus erat, defixíque ora tenebant
Æneas Anchisiades et fidus Achates,
Multáque dura suo tristi cum corde putabant;
Ni signum cœlo Cytherea dedisset aperto.
Namque improviso vibratus ab æthere fulgor
Cum sonitu venit; et tuere omnia visa repentè,
Tyrrhenúsque tubæ mugire per æthera clangor.
Suspiciunt: iterum atque iterum fragor intonat in-
Arma inter nubem, cœli in regione serenâ, [gens:
Per sudum rutilare vident, et pulsa tonare.
Obstupuere animis alii: sed Troïus heros
Agnovit sonitum, et Divæ promissa parentis. [cto
Tum memorat: 'Ne verò, hospes, ne quære profe-
'Quem casum portenta ferant: ego poscor Olympo.
'Hoc signum cecinit missuram Diva creatrix,
'Si bellum ingrueret; Vulcaniáq; arma per auras
'Laturam auxilio.
'Heu quantæ miseris cædes Laurentibus instant!
'Quas pœnas mihi, Turne, dabis! quàm multa
'sub undas
'Scuta virûm, galeásque, et fortia corpora volves,
'Tybri pater! poscant acies, et fœdera rumpant.'
Hæc ubi dicta dedit, solio se tollit ab alto:
Et primùm Herculeis sopitas ignibus aras
Excitat; hesternúmque Larem, parvósque Penates
Lætus adit: mactat lectas de more bidentes,
Evandrus pariter, pariter Trojana juventus.
Posthinc ad naves graditur, sociósque revisit:

Postquam protulit hæc verba, erigit se è solio sublimi: & primo succendit igne Herculis aras, ubi ignis erat fere extinctus: & hilaris it ad Larem, quem ab hesterna die noverat, & ad exiguos Penates: immolat secundùm consuetudinem oves electas, simul Evander, simul juventus Trojana. Dein Æneas incedit ad naves, & redit ad socios:

NOTÆ.

526. *Tyrrhenusque tubæ mugire, &c.*] *Tyrrhenus clangor* tubæ dicitur: quia Tyrrheni cornua & tubas dicuntur invenisse ab Athenæo, l. 4. Indicatque sonus ille Tyrrhenus, Æneam à Tyrrhenis ad regnum vocari.

537. *Laurentibus, &c.*] Latini regis populis, Æ. 7. 63. De *Turno*, ibid. 56. De *Tybri* supra, v. 330.

540. *Fœdera rumpant.*] Nam Latinus Æneam pro socio & genero admiserat. Æ. 7. 260.

542. *Herculeis, &c.*] Non mihi videntur in lucum redisse, ubi hesterna die sacra Herculi fecerant: sed aras domesticas, in quibus ignis sopitus erat, excitasse prunis ex hesterno sacrificio asservatis: non enim ignem sacrum nisi ex sacro licebat accendere, ex Phædro, l. 4. f. 1. vel novos ignes domi accenderunt in honorem Herculis. *Hesternum Larem* interpretor, vel qui pridie cultus ab iis fuerat, antequam decumberent, vel potius, quem Æneas, novus hospes, ab hesterna duntaxat die noverat, & colendum susceperat. De *Laribus & Penatibus*, Æ. 3. 717. De *eorum cultu*, Æ. 3. 177. De *bidentibus*, Æ. 4. 57.

Quorum de numero, qui ſeſe in bella ſequantur,
Præſtantes virtute legit; pars cætera pronâ
Fertur aquâ, ſegníſque ſecundo defluit amni,
Nuncia ventura Aſcanio rerúmque, patríſque.
Dantur equi Teucris Tyrrhena petentibus arva:
Ducunt exſortem Æneæ, quem fulva leonis
Pellis obit totum, præfulgens unguibus aureis.
Fama volat parvam ſubitò vulgata per urbem,
Ocyùs ire equites Tyrrheni ad limina regis.
Vota metu duplicant matres, propiúſque periclo
It timor, et major Martis jam apparet imago.
Tum pater Evandrus dextram complexus euntis
Hæret, inexpletùm lacrymans, ac talia fatur:
'O mihi præterritos referat ſi Juppiter annos!
'Qualis eram, cùm primam aciem Præneſte ſub ipſa
'Stravi, ſcutorúmque incendi victor acervos;
'Et regem hâc Herilum dextrâ ſub Tartara miſi:
'Naſcenti cui tres animas Feronia mater,
'(Horrendum dictu), dederat: terna arma movenda;
'Terleto ſternendus erat: cui tunc tamen omnes
'Abſtulit hæc animas dextra, et totidem exuit armis.
'Non ego nunc dulci amplexu divellerer uſquam,
'Nate, tuo; neque finitimus Mezentius unquam,
'Huic capiti inſultans, tot ferro ſæva dediſſet
'Funera, tam multis viduaſſet civibus urbem.
'At vos, ô ſuperi, et Divûm tu maxime rector
'Juppiter, Arcadii, quæſo, miſereſcite regis,
'Et patrias audite preces. Si numina veſtra
'Incolumem Pallanta mihi, ſi fata reſervant;
'Si viſurus eum vivo, et venturus in unum;
'Vitam oro: patiar quemvis durare laborem.
'Sin aliquem infandum caſum, Fortuna, minaris;
'Nunc ô, nunc liceat crudelem abrumpere vitam,
'Dum curæ ambiguæ, dum ſpes incerta futuri;

è quorum numero eligit inſigniores virtute, qui comitentur ſe ad bellum; pars reliqua navigat pronis undis, & læta deſcendit ſecundo flumine, redituræ ad *Aſcanium nuncia patris, & rerum* ab eo geſtarum. *Equi dantur Trojanis euntibus* in *regionem Etruſcam: adducunt* ad *Æneam* equum *extra ſortem* aliorum, *quem tegit flava pellis leonis reſplendens unguibus auratis. Statim rumor ſpargitur emiſſus per urbem exiguam, equites ire celeriter ad arcem regis Etruſci. Matres* præ *timore renovant preces & metus accedit prope* ob *periculum, & jam ſpecies Belli videtur major.*

Tunc pater Evander amplexus dextram Æneæ abeuntis, inhæret illi, *flens inſatiabiliter, & profert talia:* 'O utinam *Jupiter reddat mihi* 'annos *elapſos, &* me talem 'efficiat, *qualis eram, quando* 'juxta *ipſam* urbem *Præneſte* 'delevi *primum exercitum, &* 'victor *combuſſi congeriem clypeorum: & hac manu miſi* 'ad *inferos regem Herilum:* 'cui *naſcenti genetrix Feronia* 'dederat *tres animas, & tria* 'arma *tractanda,* res *terribilis dictu: occidendus erat* 'triplici *morte: tamen hæc* 'dextera *eripuit illi omnes animas, & ſpoliavit* illum *totidem armis. Ego nunc neutiquam diſtraherer à jucundo* 'amplexu *tuo, ô fili: nec unquam vicinus Mezentius, illudens huic* meo *capiti, intuliſſet enſe tot crudeles neces,* 'nec *privaſſet urbem tam multis incolis. Sed vos, ô Dii,* '*& tu Jupiter, maxime rex Deorum, oro, miſereſcite regis Arcadii, & exaudite preces paternas. Si* 'veſtra *poteſtas, ſi fata relinquunt mihi Pallanta ſalvum; ſi vivo viſurus eum, & rediturus in commune* cum eo; *peto vitam; paratus ero tolerare quemlibet laborem. Si vero intentas* mihi *eventum* 'aliquem *aſperum, ô Fortuna; ô jam liceat finire moleſtam vitam, dum ſolicitudo* eſt adhuc *anceps, &* 'ſpes *futuri dubia;*

NOTÆ.

561. *Præneſte, &c.*] Æ. 7. 678. fundatorem Præneſtinæ urbis appellavit Cæculum, qui erat hoc ipſo bello in auxiliis Turni, proindeque firmæ adhuc ætatis. Quomodo igitur ab Evandro, nunc ſene, tunc juvene, occidi potuit Herilus ſub ipſa Præneſte? Niſi dicatur Præneſte jam urbis formam habuiſſe tempore Herili, qui regnaſſe ibidem videtur: munitiones vero à Cæculo accepiſſe. *Præneſte* modo neutrius, modo fœminini eſt generis. *Herilis* hic tricorpor, ad ſimilitudinem Geryonis, fingitur, Æ. 7. 662. *Feronia.* Dea, Herili mater, Æ. 7. 800. *Arcadius rex,* Evander, ſupra, v. 51.

'dum te habeo in complexu, ô 'dilecte fili, uricum & ultimum gaudium meum: ne nuncius tristior lædat aures meas.' *Pater emittebat hæc verba in ultima discessu: ministri reportabant in aulam eum defectum animo.*

'Dum te, care puer, mea sera et sola voluptas,
'Complexu teneo: gravior ne nuncius aures
'Vulneret.' Hæc genitor digressu dicta supremo
Fundebat: famuli collapsum in tecta ferebant.

At equites jam egressi erant portis patentibus: in primis Æneas & fidelis Achates: deinde alii principes Trojæ: ipse Pallas in media turma, spectabilis chlamyde, & armis versicoloribus. Qualis est Lucifer, quem Venus amat præ cæteris ignibus siderum, quando madens aquis Oceani erigit sacrum vultum in cœlo, & dissipat noctem. Matres timidæ stant in muris, & visu sequuntur nubem pulverulentam, & turmas rutilantes æreis armis. Illi armati incedunt inter vepres, qua proximus est terminus viarum: clamor surgit, & collecto agmine ungulæ equorum feriunt pulverulentos campos strepitu quadrupedante.

Jámque adeò exierat portis equitatus apertis:
Æneas inter primos, et fidus Achates:
Inde alii Trojæ proceres: ipse agmine Pallas
In medio, chlamyde, et pictis conspectus in armis.
Qualis ubi Oceani perfusus Lucifer undâ,
Quem Venus ante alios astrorum diligit ignes,
Extulit os sacrum cœlo, tenebrásque resolvit.
Stant pavidæ in muris matres, oculísque sequuntur
Pulveream nubem, et fulgentes ære catervas.
Olli per dumos, quà proxima meta viarum,
Armati tendunt: it clamor, et agmine facto
Quadrupedante putrem sonitu quatit ungula campum.

Est magna sylva prope frigidum flumen Cæritanæ urbis, late sacra veneratione majorum: colles curvi circumdant undequaque, & cingunt sylvam abietibus umbrosis. Fama narrat antiquos Pelasgos, qui primi occupaverunt olim regionem Latinam, dicavisse sylvam & diem certum Sylvano, Deo agrorum & pecudum. Non longe hinc Tarcho & Tyrrheni habebant castra secura ob naturam locorum: & totus exercitus eorum poterat jam aspici ab Æneâ ex edito colle, & figere tentoria in patentibus campis. Æneas pater, & juventus electa ad bellum descendunt illuc, & fatigant reficiunt equos & corpora.

Est ingens gelidum lucus prope Cæritis amnem,
Religione patrum latè sacer: undique colles
Inclusêre cavi, et nigrâ nemus abjete cingunt.
Sylvano fama est veteres sacrasse Pelasgos,
Arvorum pecorísque Deo, lucúmque diémque,
Qui primi fines aliquando habuêre Latinos.
Haud procul hinc Tarcho et Tyrrheni tuta tenebant
Castra locis: celsóque omnis de colle videri
Jam poterat legio, ut latis tendebat in arvis.
Huc pater Æneas, et bello lecta juventus
Succedunt, fessique et equos et corpora curant.

At Venus alba Dea erat illic, portans munera pir nubes aërias; & ut eminus aspexit filium remotum à frigido fluvio in valle separata;

At Venus æthereos inter Dea candida nimbos
Dona ferens aderat: natúmque in valle reductâ
Ut procul è gelido secretum flumine vidit;

NOTÆ.

588. *Chlamyde.*] De ea militari veste, *casaque*, Æ. 3. 484. De *Lucifero*, stella Veneris, quæ mane ante solis ortum ultima videtur in cœlo, unde præire solem dicitur. Ecl. 6. 86.

596. *Quadrupetante putrem, &c.*] *Putrem*, in pulverem facile solubilem. *Quadrupetante sonitu*: quasi numeroso quadrupedum equorum incessu.

597. *Cæritis amnem, &c.*] *Sylva*, in litote maris prope amnem exiguum, *Cæretanum* olim, nunc *Vacina* dictum: ad orientem urbis *Cæritis*, quæ est *Cære*, de qua supra, v. 479. Hujus incolæ *Cærites*, media syllaba brevi; vel *Cæretes*, media longa, dicuntur, Æn. 10. 183. De *abiete* arbore, *sapin, the fir-tree*, passim in Georg. De *Sylvano*, Ecl. 10. 24. De *Pelasgis* supra, v. 479.

602. *Qui primi, &c.*] Tandem post Siculi indigenas, & advenas Œnotros seu *Aborigines* venere *Pelasgi*, deinde *Tyrrheni*, postea *Arcades* tum *Trojani*. Hic ordo è Dionysio Halicarn. repetitur. *Tendebat in arvis.* Castra metabatur figebat tentoria: ut Æ. 2. 29. *Hic sævus tendebat Achilles.*

610. *Egelido.*] Ambiguam hujus vocis [illegible] potestatem existimat Scaliger, Poet. l. 6. 7. Talibus

Talibus affata eſt dictis, ſéque obtulit ultro :
‘ En perfecta mei promiſſâ conjugis arte
‘ Munera : ne mox aut Laurentes, nate, ſuperbos,
‘ Aut acrem dubites in prælia poſcere Turnum.’
Dixit, et amplexus nati Cytherea petivit :
Arma ſub adverſâ poſuit radiantia quercu.
Ille Deæ donis et tanto lætus honore,
Expleri nequit, atque oculos per ſingula volvit :
Miratúrque, intérque manus et brachia verſat
Terribilem criſtis galeam, flammáſque vomentem,
Fatiferúmq; enſem, loricam ex ære rigentem,
Sanguineam, ingentem ; qualis cùm cærula nubes
Solis inardeſcit radiis, longéque :efulget.
Tum leves ocreas electro, auróque recocto,
Haſtámque, et clypei non enarrabile textum.
Illic res Italas Romanorúmque triumphos,
Haud vatum ignarus, venturíque inſcius ævi,
Fecerat ignipotens : illic genus omne futuræ
Stirpis ab Aſcanio, pugnatáque in ordine bella.
Fecerat et viridi fœtam Mavortis in antro
Procubuiſſe lupam : geminos huic ubera circùm
Ludere pendentes pueros, et lambere matrem
Impavidos : illam tereti cervice reflexam
Mulcere alternos, et corpora fingere linguâ.
Nec procul hinc Romam, et raptas ſinè more Sabinas
Conſeſſu caveæ, magnis Circenſibus actis,

allocuta eſt eum *talibus verbis, & ſe ultro exhibait :* ‘ *Ecce dona fabricata per artem* ‘ *mariti mei,* quam tibi *promiſeram : ne deinceps, ô fili,* ‘ *timeas vocare ad pugnam ſive Laurentes glorioſos, ſive* ‘ *ferocem Turnum.*’ Sic *dixit Venus, & venit in amplexum filii, & depoſuit arma fulgentia ſub quercu oppoſita. Ille* Æneas *gaudens muneribus Deæ, & tanto honore, non poteſt ſatiari, & mittit oculos per ſingulas* partes, *& ſtupet : & ſumit in manus & brachia caſſidem horrendam criſtis, & ejicientem ignes ; & gladium mortiferum ; & loricam rigidam ære, cruentam, amplam ;* talem, *qualis eſt nubes cærulea, quando accenditur radiis Solis, & reſplendet procul : deinde ocreas politas electro, & auro repurgato, & haſtam, & fabricam innerrabilem clypei. Vulcanus non imperitus vaticiniorum, nec iuſcius futuri ſæculi, expreſſerat* in *illo* clypeo *res Italas, & victorias Romanorum :* expreſſerat *illic totam ſeriem familiæ orituræ ab Aſcanio, & bella geſta per ordinem.* Expreſſerat *quoque lupam enixam jacere in vironti caverna Martis ; duos infantes* huic *illudere pendulos ad mammas, & interritos fugere altricem ; illam reflexam collo tereti adblandiri* iis *alternis, & formare membra* eorum *lingua. Nec longe inde appoſuerat Romam, & Sabinas raptas ſine exemplo* in *cœtu caveæ,* dum *agerentur magni* ludi *Circenſes,*

NOTÆ.

modo negare, ut in *enodis*, G. 2. 78. modo augere, ut in *edurus*, G. 4. 145. Igitur *egelidus* modo eſt *tepidus*, modo *frigidus*. Cerdanus contendit ſemper eſſe *tepidum :* affertque è Catullo *egelidos tepores*, è Columella *egelidum ver, &c.* ſed afferimus etiam è Virgilio *egelidum flumen*, ex Auſonio *egelidum Iſtrum, egelidam Moſellam*, id eſt, *frigidam :* quis enim unquam fluvios vocavit *tepidos?* De *Laurentibus*, Æ. 7. 63. De *Cytherea*, Æ. 1. 261.

620. *Criſtis galeam, &c.*] *Criſtis*, id eſt, pennis avium, aut jubis equinis, igneo colore tinctis, è cono ſeu apice galeæ in modum flammarum erumpentibus, Æ. 3. 468. De *electro*, ſupra, v. 402.

625. *Clypei textum.*] Quia è multis coriis, aut laminis compacti erant clypei.

629. *Stirpis ab Aſcanio, &c.*] De *Aſcanii ſtirpe*, Æ. 6. 763. & ſequent. De *lupa*, Romuli & Remi, Martis filiorum, altrice, Æ. 1. 278.

635. *Raptas ſinè more Sabinas, &c.*] Romulus, cum, urbe condita, deeſſe ſuis civibus fœminas videret, ludos indixit, qui *Conſuales* tum, deinde *Circenſes* dicti ſunt. De *iis* & *cavea*, Æ. 5. 388. Ad eos cum conveniſſent vicini, præcipue ex urbe Sabinorum *Caribus* ; eorum fœminæ raptæ ſunt à Romanis. Hinc bellum grave inter utramque gentem : quod inter Tatium Sabinorum regem & Romulum denique compoſitum eſt ; ea lege, ut pars Sabinorum Romanam in urbem Curibus commigrarent, in ea Tatius ac Romulus regnarent, urbs quidem à Romulo *Roma*, populus à Curibus *Curites* ſeu *Quirites* dicerentur. De *Curibus*, Æ. 6. 809.

& ſtatim novum bellum oriri inter *Romanos, & ſenem Tatium, & Cures aſteros. Poſtea iidem reges, relicto prælio, erant ante altaria Jovis, armati & ferentes pateras: & ſanciebant inter ſe pacem icta porcâ. Non longe hinc quadrigæ concitatæ in oppoſitas* partes *dilacerabant Metium: tu vero, Albane,* debuiſtes *ſtare pactis: & Tullus per ſylvam trahebat viſcera hominis* illius *perjuri: & ſentes ſtillabant tincti ſanguine. Præterea Porſenna jubebat* Romanos *admittere Tarquinium expulſum, & cingebat urbem magna obſidione. Romani currebant ad arma pro libertate. Videres illum* Porſennam *ſimiliter irato, & ſimilem minanti:* ideo *quia Cocles audebat ruere pontem, & Cœlia trajiciebat flumen catenis fractis. In ſuprema* parte clypei *Manlius, defenſor acris Tarpeiæ, erat ante templum, & ſervabat altum Capitolium*; & *domus* adhuc *nova rigeſcebat caſa Romuli.*

Addiderat: ſubitóque novum conſurgere bellum
Romulidis, Tatióque ſeni, Curibúſque ſeveris.
Pòſt iidem inter ſe poſito certamine reges
Armati, Jovis ante aras, pateráſque tenentes
Stabant: et cæsà jungebant fœdera porcâ.
Haud procul inde citæ Metium in diverſa quadrigæ
Diſtulerant (at tu dictis, Albane, maneres)
Raptabátque viri mendacis viſcera Tullus
Per ſylvam, et ſparſi rorabant ſanguine vepres.
Nec non Tarquinium ejectum Porſenna jubebat
Accipere, ingentíque urbem obſidione premebat.
Æneadæ in ferrum pro libertate ruebant.
Illum indignanti ſimilem, ſimilémque minanti
Aſpiceres; pontem auderet quòd vellere Cocles,
Et fluvium vinclis innaret Cloelia ruptis.
In ſummo cuſtos Tarpeiæ Manlius arcis
Stabat pro templo, et Capitolia celſa tenebat:
Romuleóque recens horrebat regia culmo.

NOTÆ.

641. *Cæſâ porcâ.*] Hanc formulam jungendi fœderis aſſert Livius, l. 1. quam tamen Hoſtilio Tullo tertio Romanorum rege antiquiorem fuiſſe innuit. Fecialis miniſter ſanciendi fœderis hæc aiebat; *Si prior defecerit publico conſilio dolo malo: tu illo die, Jupiter, populum Romanum ſic ferito, ut ego hunc porcum hodie feriam. Id ubi dixit, porcum ſilice percuſſit.* Inde fœdus *ictum* dici ſolet.

642. *Metium in diverſa, &c.*] Cum Tullus Hoſtilius, tertius Romanorum rex, Albanos imperio ſuo ſubdidiſſet; ſuſceptoque adverſus Fidenates bello, Metius Suffetius Albanorum dictator Romanos in pugna deſeruiſſet. Tullus victor eum duobus curribus per quadrigas in diverſa raptis illigari ac diſcerpi juſſit; Albanam urbem dirui, cives Romam traduci.

646. *Tarquinium, &c.*] Tarquinius Superbus, rex ſeptimus, ob ſua filiique ſcelera pulſus eſt, Bruto & Collatino ducibus: Porſenna rex Etruſcorum eos reducere aggreſſus, Janiculum, partem urbis ad occidentalem Tyberis ripam, eidem ponte junctam ſublicio, occupavit.

650. *Cocles.*] Etruſcis in orientalem urbis partem irrumpere parantibus, Horatius Cocles, qui forte poſitus in ſtatione ſublicii pontis fuerat, ſolus iis obſtitit in ipſo pontis aditu, dum Romani à tergo pontem interrumperent. Quo diruto armatus in Tyberim deſiluit, & multis ſuperinc dentibus telis tranavit ſalvus ad ſuos.

651. *Cloelia.*] Cum de pacis conditionibus ageretur, datæque eſſent Porſennæ regi puellæ obſides, ut exercitum è Janiculo deduceret; Cloelia virgo, una ex obſidibus, fruſtrata lavandi prætextu cuſtodes ſuos, eorum equis conſcenſis, cum cæteris virginibus tranavit Tyberim: & repetita à rege, eidemque reddita, iterum ab eo propter virtutis miraculum libera dimiſſa eſt cum iis obſidibus, quas voluit ipſa eligere. Hanc equeſtri ſtatua Romani donaverunt.

652. *Tarpeiæ Manlius, &c.*] Anno Urbis Conditæ 364. Galli Senones, Brenno duce, cæſis fuſis ad Aliam fluvium Romanis captaque urbe Roma, Capitolium obſiderent, & noctu per muros per præcipitia adreperent: anſeres, Junoni ſacri, quibus in ſumma fame obſeſſi parcerant, clangore ſuo milites excitavere: ita Gallos repulerunt, Marco Manlio duce, qui triennio ante conſulatum geſſerat. Galli demum poſt ſeptem menſium obſidionem, pacem ingenti auri pondere cum pacti eſſent, à M. Camillo Dictatore ſuperveniente cæſi ſunt, & urbe pulſi: De *Tarpeio* ſeu *Capitolino* monte, ubi erat templum Jovis ſupra v. 347.

654. *Romuleoque recens, &c.*] Caſa Romuli multiplex fuit, in Palatino monte una, ut annot Dion. l. 2. altera in Capitolino: eaque referebant mores temporis, ſtramento & paleis tecta, quæ Ovidii, Senecæ, ac Vitruvii tempore adhuc ſupererat, & ad monumentum priſcæ frugalitatis colebatur. Ovid. Faſt. 3. 183. & nec. Controv. 9. Vitruv. l. 2. c. 1. *Recens* dicit

Atque

Atque hìc auratis volitans argenteus anſer
Porticibus Gallos in limine adeſſe canebat :
Galli per dumos aderant, arcémque tenebant,
Defenſi tenebris, et dono noctis opacæ.
Aurea cæſaries ollis, atque aurea veſtis :
Virgatis lucent ſagulis : tum lactea colla
Auro innectuntur : duo quiſque Alpina coruſcant
Gæſa manu, ſcutis protecti corpora longis.
Hìc exultantes Salios, nudóſque Lupercos,
Lanigeróſque apices, et lapſa ancilia cælo
Extuderat : caſtæ ducebant ſacra per urbem
Pilentis matres in mollibus. Hinc procul addit
Tartareas etiam ſedes, alta oſtia Ditis ;
Et ſcelerum pœnas ; et te, Catilina, minaci

Et illic anſer ex *argento, volans* in *aureis porticibus, monebat* cantu *Gallos accedere ad portas : Galli accedebant per ſontes, & jam occupabant arcem, tuti tenebris, & munere noctis caliginoſæ. Illis* erat *aurea coma, & veſtimentum aureum : ſplendebant ſagis virgatis : præterea colla candida cingebantur aureis torquibus ; uniſquiſque librat manu duo gæſa Alpina, tecti clypeis longis* ſecundùm *corpora. Inde* ſculpſerat *Salios ſaltantes, & Lupercos nudos, & acuminata* pilcorum *lanea, & ſcutula emiſſa è cœlo : ibant ad ſacrificia per urbem pudicæ matronæ in vehiculis penſilibus. Procul hinc adjicit quoque infernas plagas, profundos aditus Plutonis ; & ſupplicia criminum : & te, ô Catilina,*

NOTÆ.

ratione ſculpturæ ; quia cum recens à Vulcano ſculpta eſſet & ex auro efficta, videbatur fulgore ſuo referre rutilum quemdam horrorem recentium palearum, quibus tegebatur.

659. *Aurea cæſaries, &c.*] Habitus & arma Gallorum. 1. *Aurea coma* ; deſcribuntur enim à Livio & aliis comæ Gallorum promiſſæ & rutilæ, ſeu flavæ. 2. *Lactea colla :* candido etiam colore inſignes fuiſſe prædicantur, unde & nomen habuiſſe à γάλα, *lac.* 3. *Aurea veſtis,* quam hic multi ſumunt pro *barba,* quia Lucretius, l. 5. 672. dixit *impubem molli pubeſcere veſte.* Poteſt tamen intelligi de veſte interiore, cui ſagula ſuperinducta eſſent. 4. *Sagula.* Fuerunt *chlamys, ſagum, paludamentum.* Ejuſdem prope formæ veſtes exteriores, breviores, apertæ, fibula circa dextrum humerum annexæ : ſed *paludamentum* proprium imperatorum, & longius ; *ſagum & chlamys,* militum, & brevius. Quidam volunt, *ſaga,* vel *ſagula* Gallorum, habuiſſe manicas, & fibulatas fuiſſe veſtes ; ſed inſtar tunicæ inductas, apertas tamen ante pectus. *Virgata ſagula* dicuntur ; id eſt, virgis ſive ſegmentis diſtincta verſicoloribus, & in longum varia ſerie porrectis. 5. *Torques* aurei, è collo penduli ; quos apud Gallos in uſu etiam militari fuiſſe, patet ex Manlio Torquato, qui nomen hoc obtinuit ob detractum in pugna Gallorum duci torquem, Æ. 6. 825. 6. *Gæſa* ; haſtæ longiores, ſed leves & exiles, quæ binæ una manu ferri poterant. *Alpina* dicuntur, vel quia è ligno Alpinarum arborum, vel quia Gallorum propria, qui circa Alpinos montes habitabant. 7. *Scuta longa,* non clypei : *clypeus* enim rotundus eſt ; *ſcutum* longius multo quam latius.

664. *Lanigeroſque, &c.*] De *Saliis,* ſupra, v. 285. De *Lupercis,* v. 343. Sacerdotes porro, præcipue flamines, pileos geſtabant oblongos, quorum ex faſtigio virga eminebat, cui lana erat filo circumligata : quod ſi per æſtatem geſtare pileum moleſtius ducerent, filo illo caput circuibant, quod nefas eſſet eos nudo eſſe capite : hinc *Flamines* dicti ; quaſi *Vilamines* ; & lana illa, *apex* ab *apo,* quod eſt ab ἅπτω, *ligo.*

Lapſa ancilia, &c.] Scuta brevia, quaſi *amciſa,* id eſt, *circumciſa* ; quod ovali figura eſſent ſinè angulis. Ovid. Faſt. 3. 377. *Atque ancile vocat, quod ab omni parte reciſum eſt : Quemque notes oculis angulus omnis abeſt.* Horum unum, regnante Numa, decidiſſe dicitur è cœlo ; & edita vox, omnium potentiſſimam fore civitatem, quamdiu id in ea manſiſſet. Ideo Mamurius Veturius auctor fuit, ut ejuſdem modi fierent plura, quibus id miſceretur, ne internoſci cæleſte poſſet. Quod factum eſt, omniaque in ſacrario Martis repoſita, ſuo cuſtodia Saliorum ; qui certis diebus afferebant ea, pulſabantque per urbem, ac deinde recondebant. Ovid. loco citato, &c.

666. *Pilentis matres, &c.*] Cum Camillus aurum Apollini Delphico voviſſet, bello Veienti, nec auri ſatis reperiretur, matronæ nobiles aurum illud ex muliebri mundo contulerunt : ob eamque munificentiam, is honor iis eſt habitus, ut *pilento* ad ſacra ludoſque veherentur. Ita Livius, anno circiter Urbis Conditæ, 362. De *pilenti* vehiculi forma nihil reperio.

667. *Tartareas ſedes, &c.*] De *Tartaro,* Æ. 6. 134. De *Dite,* Plutone, G. 4. 467. De *oſtiis* inferorum, Æ. 6. 237.

668. *Catilina.*] *L. Sergius Catilina,* patricia familia vir, cum bis in petitione conſulatus repulſam tuliſſet : de cæde conſulum & ſenatus, de

ſuſpenſum ex *imminente ſcopulo, & metuentem vultus Furiarum; & pios ſegregatos* ab impiis; & *Catonem bis dicentem jus.*

Inter hæc apparebat late ex *auro ſpecies inflati maris at* aquæ *cæruleæ ſpumabant fluctu albo: & delphines circum lucidi argento agitabant in orbem mare caudis, & ſcindebant fluctus. In medio* mari *videre erat claſſes æratis* proris, *certamina Actiaca: & aſpexiſſes totum Leucaten ferveſcere pugna ordinata, & undas reſplendere argento. Hinc* erat *Auguſtus Cæſar ducens ad pugnam Italos, cum ſenatoribus, & populo, & Penatibus, & magnis Diis, erectus in puppe ſublimi; cui caput lætum emittit geminas flammas, & paterna ſtella apparet* in *capite. Alia parte* erat *Agrippa, Diis & ventis propitiis ſublimis, impellens aciem; cui caput radiat roſtratum navali corona,* quod eſt *nobile monumentum victoriæ. Inde Antonius victor diverſis bellis, & auxilio barbarorum, adducit ſecum Ægyptum, & robora Orientis, & extrema Bactra, ab* uſque *gentibus Auroræ, & mari rubro:*

Pendentem ſcopulo, Furiarúmq; ora trementem;
Secretóſque pios; his dantem jura Catonem.
Hæc inter tumidi latè maris ibat imago
Aurea; ſed fluctu ſpumabant cærula cano:
Et circùm argento clari delphines in orbem
Æquora verrebant caudis, æſtúmque ſecabant.
In medio claſſes æratas, Actia bella,
Cernere erat: totúmque inſtructo Marte videres
Fervere Leucaten, auróque effulgere fluctus.
Hinc Auguſtus agens Italos in prælia Cæſar,
Cum patribus, populóq; Penatibus, et magnis Diis,
Stans celsâ in puppi: geminas cui tempora flammas
Læta vomunt, patriúmq; aperitur vertice ſidus.
Parte aliâ ventis et Diis Agrippa ſecundis.
Arduus, agmen agens: cui, belli inſigne ſuperbum,
Tempora navali fulgent roſtrata coronâ.
Hinc ope barbaricâ, variiſque Antonius armis
Victor ab Auroræ populis, et litore rubro,
Ægyptum, viréſque Orientis, et ultima ſecum

NOTÆ.

incendenda urbe, opprimendaque republica, conjuravit cum nobiliſſimis aliis compluribus viris: deprehenſus à M. Tullio Cicerone tum conſule, urbe excedere coactus eſt: ejus ſocii P. Lentulus & C. Cethegus prætores in carcere præfocati ſunt; ipſe commiſſa in agro Piſtorienſi pugna victus & interfectus eſt, duce C. Antonio Ciceronis collega, anno Urbis Conditæ 691. De *Furiis*, G. 3. 552.

670. *Catonem, &c.*] Non majorem, ſed minorem: ſiquidem Catilinæ & eorum temporum hic mentionem facit, quæ propius attigit minor Cato. De utroque, Æ. 6. 841. Hunc præficit juri dicundo apud pios homines in Elyſiis campis ob ſeveram virtutem; non ut eum irrideat, quaſi hoſtem Julii Cæſaris, ut argutatur Cerdanus aliique.

673. *Delphines, &c.*] De *Delphinibus*, Æ. 3. 427. De *Actio* promontorio Epiri, & *victoria* ibidem ab Auguſto relata, ibid. v. 270. 280. De *Leucate*, ibidem monte & inſula, v. 274. De *Auguſto*, Octaviani cognomine, Æ. 6. 792. De *Penatibus*, Æ. 2. 717. De *magnis Diis*, Æ. 3. 12.

680. *Tempora flammas vomunt.*] Aliqui referunt ad galeam, cujus conus criſtas habebat flammivomas, ut v. 620. Alii ad diadema rutilis gemmis hinc inde diſtinctum. Alii ad Auguſti oculos, quos acres imprimis & igneos fuiſſe teſtatur Suetonius.

681. *Patriumque vertice ſidus.*] Stella Julii Cæſaris: quæ, quia ejus in morte effulſerat, pro eo habita eſt; ideo ejus ſimulacris in capite impoſita, Ecl. 9. 46.

682. *Agrippas*] *M. Agrippa*, omnium Auguſti operum ac victoriarum adminiſter, præcipue Actiaco bello. Ter conſul fuit, conſors Tribunitiæ poteſtatis cum Auguſto, gener ejuſdem, & adoptione filius. Obiit anno Urbis Conditæ 742.

684. *Roſtrata corona, &c.*] Corona navalis aurea, in ſpeciem roſtrorum navalium conformata, data raro: primum à Pompeio Magno M. Varroni, bellis piraticis: ſecundo ab Auguſto M. Agrippæ, bellis Siculis adverſus Sextum Pompeium, quæ ille confecit extrema ad fretum Siculum pugna, anno Urbis Conditæ 718. Plin. l. 16. 4.

686. *Victor, ab Auroræ, &c.*] *M. Antonius*, omnium Julii Cæſaris expeditionum ſocius, ejuſdem in dictatura magiſter equitum, conſul anno Urbis Conditæ 710, quo Cæſar occiſus eſt: ac deinceps triumvir cum Octaviano ac Lepido, multa eo in magiſtratu crudeliter egit; Brutum & Caſſium conjunctis cum Octaviano copiis vicit: mox ad bellum Parthicum, et adminiſtrandum orientem profectus, Parthos quidem vicit per Ventidi-

Bactra

Bactra vehit; sequitúrq; (nefas!) Ægyptia conjux.
Unà omnes ruere, ac totum spumare reductis
Convulsum remis, rostríq; tridentibus æquor.
Alta petunt: pelago credas innare revulsas
Cycladas, aut montes concurrere montibus altos.
Tantâ mole viri turritis puppibus instant.
Stupea flamma manu, telísque volatile ferrum
Spargitur: arva novâ Neptunia cæde rubescunt.
Regina in mediis patrio vocat agmina sistro:
Necdum etiam geminos à tergo respicit angues.
Omnigenûmq; Deûm monstra, et latrator Anubis,
Contra Neptunum, et Venerem, contráq; Minervam
Tela tenent: sævit medio in certamine Mavors
Cælatus ferro, tristésque ex æthere Diræ,
Et scissâ gaudens vadit Discordia pallâ,

&, proh *scelus!* *uxor Ægyptia sequitur* ipsum. *Omnes* videntur *simul irrumpere, et totum mare spumare commotum remis revolutis, et rostris trifidis. Procedunt mari: diceres Cycladas erutas fluitare mari, aut excelsos montes congredi* cum *montibus: tanta est moles turritarum puppium,* unde *homines imminent. Projicitur manu ignis in stupa, et spiculis volucre ferrum: campi Neptuni rubescunt nova strage. In medio regina* Cleopatra *revocat acies patrio sistro: et nondum adhuc spectat à tergo serpentes duos. Et portenta Deorum omnis generis, et latrator Anubis, ferunt arma adversus Neptunum, et Venerem, et adversus Minervam: Mars exsculptus ferro sævit in medio prælio, et Funestæ Furiæ ex aëre, et Discordia incedit gaudens lacera palla,*

NOTÆ.

qui anno 716. de illis triumphavit: sed ipse ab iisdem affectus variis cladibus, in Ægyptum secessit, amore Cleopatræ Ægypti reginæ: quam cum orbis terrarum reginam constituere meditaretur, hostis à senatu judicatus, victus est ab Octaviano apud Actium Epiri promontorium, anno U. C. 723. sequente anno capta ab eodem Octaviano Alexandria, sibi ipse mortem intulit: Cleopatra, cum Octavianum irretire amore suo non potuisset, verita ne in triumphum duceretur, aspidis inter ficus delitescentis punctu sibi mortem arcessivit. *Auroræ populos* vocat orientales. *Litus rubrum,* accolas maris rubri, quod Arabiam ad occidentem & meridiem alluit; & in sinum influens, Asiam ab Africa separat, Ægyptumque prætexit ab oriente. *Bactra, orum,* urbs est præcipua Bactrianæ regionis, inter Parthiam ab occidente, Indiam ab oriente, Sogdianam à septentrione, Asiam à meridie. Ex iis omnibus regionibus auxilia secum habuit Antonius.

690. *Resirisque tridentibus.*] Ita legendum esse diximus, & explicuimus, Æ. 5. 143.

692. *Cycladas.*] Naves Antonii, magnitudine conspicuas, comparat cum insulis maris Ægei *Cycladibus,* de quibus Æ. 3. 74. Cum autem dicat, *montes concurrere montibus altos*; innuit utriusque exercitus naves mole ac turribus fuisse insignes: at præcipuam fuisse Antonianarum molem consentiunt historici. De *Neptuno,* Æ. 1. 129.

695. *Patrio sistro.*] *Sistrum,* æreum crepitaculum, Ægyptiorum proprium, instar reticuli, quo pilæ per ludum impelluntur, hoc fere modo compactum erat: ærea lamina in ovalem figuram inflexa definebat in manubrium: hanc laminam tres quatuorve fidiculæ, item æreæ, hinc inde trajiciebant, laxis foraminibus insertæ; ita ut, quoties sistrum manubrio commovebatur, fidicularum capita crebro afflictu ad laminam allisa tinnitum ederent. Sistri usus præcipuus erat in sacris Isidis, Ægyptiæ Deæ, cujus simulacra sistrum aliquando manu præferebant. Nomen à σείω, *quatio.* Atque ejus quidem crepitaculi sonum levem fuisse necesse est; neque satis canorum aut gravem, ut naves à prælio revocare posset: quare hoc à Virgilio dictum puto per ironiam, ut est à Propertio quoque de Cleopatra dictum, l. 3. 9. 41. *Ausa Jovi magno latrantem opponere Anubim, Et Tyberim Nili cogere ferre minas, Romanamque tubam crepitanti pellere sistro.*

698. *Omnigenûmque Deûm, &c.*] Cicero de Nat. l. 3. 39. *Omne fere genus bestiarum Ægyptii consecrarunt.* Plutarchus numerat *felem, gryphem:* Plinius, *scarabæos:* Prudentius, *simiam:* alii alias. Præcipua tamen eorum numina *Osiris* rex, ejusque uxor *Isis,* & *Anubis* eorum vel filius, vel miles, vel satelles: ideo canino capite depictus, quia vel regem fide custodiebat, vel venator erat; vel ejus, quasi canis indagantis, opera Isis usa est in investigandis mariti membris, à Typhone fratre discerptis. Vid. Vossium de Idol. l. 1. 27. De *Neptuno,* Æ. 1. 129. De *Venere,* ibid. 260. De *Minerva,* Æ. 2. 31. De *Mavorte,* Æ. 9. 12.

701. *Ex æthere Diræ.*] *Furiæ,* de quibus, Æ. 6. 572. *Ex æthere:* tum quia volantes illic exsculptæ erant, tum quia apud superos præsertim dicuntur *diræ,* Æ. 3. 211,

Quam

Pendentem ſcopulo, Furiarúmq; ora trementem;
Secretóſque pios; his dantem jura Catonem.
Hæc inter tumidi latè maris ibat imago
Aurea; ſed fluctu ſpumabant cærula cano:
Et circùm argento clari delphines in orbem
Æquora verrebant caudis, æſtúmque ſecabant.
In medio claſſes æratas, Actia bella,
Cernere erat: totúmque inſtructo Marte videres
Fervere Leucaten, auróque effulgere fluctus.
Hinc Auguſtus agens Italos in prælia Cæſar,
Cum patribus, populóq; Penatibus, et magnis Diis,
Stans celsâ in puppi: geminas cui tempora flammas
Læta vomunt, patriúmq; aperitur vertice ſidus.
Parte aliâ ventis et Diis Agrippa ſecundis.
Arduus, agmen agens: cui, belli inſigne ſuperbum,
Tempora navali fulgent roſtrata coronâ.
Hinc ope barbaricâ, variiſque Antonius armis
Victor ab Auroræ populis, et litore rubro,
Ægyptum, viréſque Orientis, et ultima ſecum

ſuſpenſum ex *imminente ſcopulo, & metuentem vultus Furiarum; & pios ſegregatos* ab impiis; & *Catonem bis dicentem jus.*

Inter hæc apparebat late ex *auro ſpecies inflati maris at aquæ cæruleæ ſpumabant fluctu albo: & delphines circum lucidi argento agitabant in orbem mare caudis, & ſcindebant fluctus. In medio* mari *videre erat claſſes æratis* proris, *certamina Actiaca: & aſpexiſſes totum Leucaten ferveſcere pugna ordinata, & undas reſplendere argento. Hinc* erat *Auguſtus Cæſar ducens ad pugnam Italos, cum ſenatoribus, & populo, & Penatibus, & magnis Diis, erectus in puppe ſublimi; cui caput lætum emittit geminas flammas, & paterna ſtella apparet* in *capite. Alia parte* erat *Agrippa, Diis & ventis propitiis ſublimis, impellens aciem; cui caput radiat roſtratum navali corona,* quod eſt *nobile monumentum victoriæ. Inde Antonius victor diverſis bellis, & auxilio barbarorum, adducit ſecum Ægyptum, & robora Orientis, & extrema Bactra, ab* uſque *gentibus Auroræ, & mari rubro:*

NOTÆ.

incendenda urbe, opprimendaque republica, conjuravit cum nobiliſſimis aliis compluribus viris: deprehenſus à M. Tullio Cicerone tum conſule, urbe excedere coactus eſt: ejus ſocii P. Lentulus & C. Cethegus prætores in carcere præfocati ſunt; ipſe commiſſa in agro Piſtorienſi pugna victus & interfectus eſt, duce C. Antonio Ciceronis collega, anno Urbis Conditæ 691. De *Furiis*, G. 3. 552.

670. *Catonem, &c.*] Non majorem, ſed minorem: ſiquidem Catilinæ & eorum temporum hic mentionem facit, quæ propius attigit minor Cato. De utroque, Æ. 6. 841. Hunc præficit juri dicundo apud pios homines in Elyſiis campis ob ſeveram virtutem; non ut eum irrideat, quaſi hoſtem Julii Cæſaris, ut argutatur Cerdanus aliique.

673. *Delphines, &c.*] De *Delphinibus*, Æ. 3. 427. De *Actio* promontorio Epiri, & *victoria* ibidem ab Auguſto relata, ibid. v. 270. 280. De *Leucate*, ibidem monte & inſula, v. 274. De *Auguſto*, Octaviani cognomine, Æ. 6. 792. De *Penatibus*, Æ. 2. 717. De *magnis Diis*, Æ. 3. 12.

680. *Tempora flammas vomunt.*] Aliqui referunt ad galeam, cujus conus criſtas habebat flammivomas, ut v. 620. Alii ad diadema rutilis gemmis hinc inde diſtinctum. Alii ad Auguſti oculos, quos acres imprimis & igneos fuiſſe teſtatur Suetonius.

681. *Patriumque vertice ſidus.*] Stella Julii Cæſaris: quæ, quia ejus in morte effulſerat, pro eo habita eſt; ideo ejus ſimulacris in capite impoſita, Ecl. 9. 46.

682. *Agrippas*] *M. Agrippa*, omnium Auguſti operum ac victoriarum adminiſter, præcipue Actiaco bello. Ter conſul fuit, conſors Tribunitiæ poteſtatis cum Auguſto, generi ejuſdem, & adoptione filius. Obiit anno Urbis Conditæ 742.

684. *Roſtrata corona, &c.*] Corona navalis aurea, in ſpeciem roſtrorum navalium conformata, data raro: primum à Pompeio Magno M. Varroni, bellis piraticis: ſecundo ab Auguſto M. Agrippæ, bellis Siculis adverſus Sextum Pompeium, quæ ille confecit extrema ad fretum Siculum pugna, anno Urbis Conditæ 718. Plin. l. 16. 4.

686. *Victor, ab Auroræ, &c.*] *M. Antonius*, omnium Julii Cæſaris expeditionum ſocius, ejuſdem in dictatura magiſter equitum, conſul anno Urbis Conditæ 710, quo Cæſar occiſus eſt: ac deinceps triumvir cum Octaviano ac Lepido, multa eo in magiſtratu crudeliter egit; Brutum & Caſſium conjunctis cum Octaviano copiis vicit: mox ad bellum Parthicum, et adminiſtrandum orientem profectus, Parthos quidem vicit per Ventidi-

Bactra

Bactra vehit; ſequitúrq; (nefas!) Ægyptia conjux.
Unà omnes ruere, ac totum ſpumare reductis
Convulſum remis, roſtríſq; tridentibus æquor.
Alta petunt: pelago credas innare revulſas
Cycladas, aut montes concurrere montibus altos.
Tantâ mole viri turritis puppibus inſtant.
Stupea flamma manu, telíſque volatile ferrum
Spargitur: arva novâ Neptunia cæde rubeſcunt.
Regina in mediis patrio vocat agmina ſiſtro:
Necdum etiam geminos à tergo reſpicit angues.
Omnigenûmq; Deûm monſtra, et latrator Anubis,
Contra Neptunum, et Venerem, contráq; Minervam
Tela tenent: ſævit medio in certamine Mavors
Cælatus ferro, triſtéſque ex æthere Diræ,
Et ſciſſâ gaudens vadit Diſcordia pallâ,

&, proh *ſcelus!* *uxor Ægyptia ſequitur* ipſum. *Omnes* videntur *ſimul irrumpere, et totum mare ſpumare commotum remis revolutis, et roſtris trifidis. Procedunt mari: diceres Cycladas erutas fluitare mari, aut excelſos montes congredi* cum *montibus: tanta* eſt *moles turritarum puppium,* unde *homines imminent. Projicitur manu ignis* in *ſtupa, et ſpiculis volucre ferrum: campi Neptuni rubeſcunt nova ſtrage. In medio regina* Cleopatra *revocat acies patrio ſiſtro: et nondum adhuc ſpectat à tergo ſerpentes duos. Et portenta Deorum omnis generis, et latrator Anubis, ferunt arma adverſus Neptunum, et Venerem, et adverſus Minervam: Mars exſculptus ferro ſævit in medio prælio, et Funeſtæ Furiæ ex æthere, et Diſcordia incedit gaudens lacera palla,*

NOTÆ.

quî anno 716. de illis triumphavit: ſed ipſe ab iiſdem affectus variis cladibus, in Ægyptum ſeceſſit, amore Cleopatræ Ægypti reginæ: quam cum orbis terrarum reginam conſtituere meditaretur, hoſtis à ſenatu judicatus, victus eſt ab Octaviano apud Actium Epiri promontorium, anno U. C. 723. ſequente anno capta ab eodem Octaviano Alexandria, ſibi ipſe mortem intulit: Cleopatra, cum Octavianum irretire amore ſuo non potuiſſet, verita ne in triumphum duceretur, aſpidis inter ficus deliteſcentis punctu ſibi mortem arceſſivit. *Auroræ populos* vocat orientales. *Litus rubrum,* accolas maris rubri, quod Arabiam ad occidentem & meridiem alluit; & in ſinum influens, Aſiam ab Africa ſeparat, Ægyptumque prætexit ab oriente. *Bactra, orum,* urbs eſt præcipua Bactrianæ regionis, inter Parthiam ab occidente, Indiam ab oriente, Sogdianam à ſeptentrione, Aſiam à meridie. Ex iis omnibus regionibas auxilia ſecum habuit Antonius.

690. *Reſtriſque tridentibus.*] Ita legendum eſſe diximus, & explicuimus, Æ. 5. 143.

692. *Cycladas.*] Naves Antonii, magnitudine conſpicuas, comparat cum inſulis maris Ægei *Cycladibus,* de quibus Æ. 3. 74. Cum autem dicat, *montes concurrere montibus altos*; innuit utriuſque exercitus naves mole ac turribus fuiſſe inſignes: at præcipuam fuiſſe Antonianarum molem conſentiunt hiſtorici. De *Neptuno,* Æ. 1. 129.

695. *Patrio ſiſtro.*] *Siſtrum,* æreum crepitaculum, Ægyptiorum proprium, inſtar reticuli, quo pilæ per ludum impelluntur, hoc fere modo compactum erat: ærea lamina in ovalem figuram inflexa deſinebat in manubrium: hanc laminam tres quatuorve fidiculæ, item æreæ, hinc inde trajiciebant, laxis foraminibus inſertæ; ita ut, quoties ſiſtrum manubrio commovebatur, fidicularum capita crebro affrictu ad laminam alliſa tinnitum ederent. Siſtri uſus præcipuus erat in ſacris Iſidis, Ægyptiæ Deæ, cujus ſimulacra ſiſtrum aliquando manu præferebant. Nomen à σειω, *quatio.* Atque ejus quidem crepitaculi ſonum levem fuiſſe neceſſe eſt; neque ſatis canorum aut gravem, ut naves à prælio revocare poſſet: quare hoc à Virgilio dictum puto per ironiam, ut eſt à Propertio quoque de Cleopatra dictum, l. 3. 9. 41. *Auſa Jovi magno latrantem opponere Anubim, Et Tyberim Nili cogere ferre minas, Romanamque tubam crepitanti pellere ſiſtro.*

698. *Omnigenûmque Deûm, &c.*] Cicero de Nat. l. 3. 39. *Omne fere genus beſtiarum Ægyptii conſecrarunt.* Plutarchus numerat *felem, gryphem:* Plinius, *ſcarabæos*: Prudentius, *ſimiam*: alii alias. Præcipua tamen eorum numina *Oſiris* rex, ejuſque uxor *Iſis,* & *Anubis* eorum vel filius, vel miles, vel ſatelles: ideo canino capite depictus, quia vel regem fide cuſtodiebat, vel venator erat; vel ejus, quaſi canis indagantis, opera Iſis uſa eſt in inveſtigandis mariti membris, à Typhone fratre diſcerptis. Vid. Voſſium de Idol. l. 1. 27. De *Neptuno,* Æ. 1. 129. De *Venere,* ibid. 260. De *Minerva,* Æ. 2. 31. De *Mavorte,* Æ. 9. 12.

701. *Ex æthere Diræ.*] *Furiæ,* de quibus, Æ. 6. 572. *Ex æthere:* tum quia volantes illic exſculptæ erant, tum quia apud ſuperos præſertim dicuntur *diræ,* Æ. 3. 211,

Quam

quam Bellona ſequitur cum flagro cruentato. Actiacus Apollo videns iſta tendebat arcum ex alto: hoc metu tota Ægyptus, & Indi, omnis Arabs, omnes Sabæi convertebant dorſum. Ipſa regina videbatur præbere vela ventis invocatis, & quamprimum laxare funes navium *ſolutos. Vulcanus fecerat illam inter ſtroges, pallidam nece imminente, provehi fluctibus, et Iapyge* vento: *ex adverſo autem Nilum dolentem magno corpore, et aperientem plexus ſuos, et tota veſte* expaſſa *invitantem victos in ſinum* ſuum *cæruleum, et fluenta latebroſa. Sed Cæſar ingreſſus Romanos muros triplici triumpho, referebat Diis votum perenne,* nempe *trecenta templa ingentia per totam urbem. Viæ reſonabant gaudio, et ludis, ac plauſu: chorus matronarum* erat *in omnibus templis, & altaria* in *omnibus; ante altaria mactati juvenci tegebat terram. Ipſe* Auguſtus *ſedens in nivea porta candida Apollinis*

Quam cum ſanguineo ſequitur Bellona flagello.
Actius hæc cernens arcum intendebat Apollo
Deſuper: omnis eo terrore Ægyptus, et Indi,
Omnis Arabs, omnes vertebant terga Sabæi.
Ipſa videbatur ventis regina vocatis
Vela dare, et laxos jam jámque immittere funes.
Illam inter cædes, pallentem morte futurâ,
Fecerat ignipotens undis et Iapyge ferri:
Contrà autem magno mœrentem corpore Nilum,
Pandentémque ſinus, et totâ veſte vocantem
Cœruleum in gremium, latebroſáq; flumina victos.
At Cæſar, triplici invectus Romana triumpho
Mœnia, Diis Italis votum immortale ſacrabat,
Maxima ter centum totam delubra per urbem.
Lætitiâ, ludiſque viæ, plauſúque fremebant:
Omnibus in templis matrum chorus, omnibus aræ:
Ante aras terram cæſi ſtravêre juvenci.
Ipſe ſedens niveo candentis limine Phœbi

NOTÆ.

702. *Sciſſa diſcordia palla.*] Ut ipſo habitu vim exprimat ſuam, qua dividit animos, fœdera diſrumpit, &c. De *Bellona*, Martis ſorore, Æ. 7. 319. De *Apolline*, cui ſacrum erat *Actium* promontorium, Æ. 3. 275. De *palla*, pallio muliebri, Æ. 1. 652.

705. *Indi, &c.*] Vel veri *Indi* Aſiæ: ſiquidem poſuit *Bactrianos* in auxiliis Antonii. Vel *Æthiopes*, Ægyptiis vicini, quos ab veteribus *Indos* etiam dictos eſſe oſtendimus, G. 2. 171. *Arabes*, ad orientem Ægypti. *Sabæi*, Arabes ad meridiem Arabiæ felicis, G. 1. 57.

710. *Iapyge.*] Vento, qui ab Apulia Italiæ maxime orientali parte, fiat recta in orientem, ideoque in Ægyptum. Dicitur *Iapyx* ab ipſa Apulia, quæ ſic prius dicta fuit ab Iapyge, filio, ſecundùm Plinium, Dædali; ſecundùm Liberalem, Lycaonis. De *Nilo*, Ægypti fluvio, G. 4. 287.

714. *Triplici .... triumpho.*] Cæſar Octavianus, devictis imperii ſui æmulis, tribus continuis diebus Romæ triumphavit, A. U. C. 725. Primo quidem die de Salaſſis Alpinis populis, Dalmatis, Illyriis, Pannoniis: quos ſtatim poſt oppreſſum Sext. Pompeium vicerat annis 719. & 720. partim per legatos, partim per ſeipſum; præcipue Dalmatas, quo bello vulneratus fuerat. Altero die de Cleopatra, apud Actium in Epiri litore ſuperata, deque Macedonia, A.U.C. 723. menſe Septembri. Tertio de Ægypto, poſt necem Antonii & Cleopatræ, captamque Alexandriam, ſubacta, anno U. C. 724. menſe Sextili: unde Octavianus poſtea, idemque menſis, Auguſti nomine inſigniti ſunt, anno 727. Januar. menſe.

715. *Diis Italis votum immortale, &c.*] *Trecenta*, id eſt, multa templa, quæ belli tempore voverat, variis Diis deinde conſecravit immortalia pietatis ſuæ monumenta. Ita enim Dio, l. 51. de iis quæ ab eo ſtatim poſt triumphos edita ſunt. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα διετέλεσε τό τε Ἀθήναιον, καὶ, &c. *Deinde vero perfecit Minervæ templum .... & curiam Juliam in honorem patris ſui factam dedicavit, in eaque collocavit ſimulacrum victoriæ .... Tarento advectum, & ſpoliis Ægyptiis decoratum. Julii quoque heroïs ſacrarium, multis in eo ſuſpenſis donariis, ex præda Ægyptiaca exornavit. Multa enim Jovi Capitolino, Junonique & Minervæ conſecravit; cum, ex* Senatuſconſulto, *omnia prius eorum in templis ſuſpenſa ornamenta tanquam contaminata, ut ſunt detracta.* De ludis & ſacrificiis publicis, ejus in honorem & Romæ, & alibi inſtitutis multa addit. De *delubris*, Æ. 2. 225.

720. *Candentis limine Phœbi.*] Templo Apollinis, quod jamdiu incœptum in Palatio, tandem cum bibliotheca dedicavit, anno U. C. 726. Nondum igitur perfectum erat triumphi tempore; ſed poëta ob vicinitatem temporum utrumque conjungit. *Candentis Phœbi*: è candido marmore Pari inſulæ: nam Plinius, l. 36. 5. ait Auguſtum in Palatina æde Apollinis poſuiſſe ſigna, Bupali & Anthermi

Dona

Dona recognoſcit populorum, aptátque ſuperbis
Poſtibus : incedunt victæ longo ordine gentes,
Quàm variæ linguis, habitu tam veſtis et armis.
Hìc Nomadum genus, et diſcinctos Mulciber Afros,
Hìc Lelegas, Caráſque, ſagittiferóſque Gelonos
Finxerat. Euphrates ibat jam mollior undis,
Extremíq; hominum morini, Rhenúſque bicornis,
Indomitíq; Dahæ, et pontem indignatus Araxes.
Talia, per clypeum Vulcani, dona parentis
Miratur, rerúmque ignarus imagine gaudet ;
Attollens humero famámque et fata nepotum.

conſiderat munera populorum, et accommodat ea ad poſtes ; nationes ſubactæ progrediuntur longa ſerie, tam diverſæ ſermone, quam more veſtium et armis. Hìc Vulcanus ſculpſerat nationes Nomadum, et Afros diſcinctos : hìc Lelegas, et Caras, et Gelonos ſagittis armatos. Euphrates fluebat jam mitior fluctibus, et Morini ultimi hominum, et Rhenus bicornis, et Dahæ antea invicti, et Araxes impatiens pontis.

Æneas admiratur in clypeo Vulcani Talia munera matris ſuæ, et lætatur ſpecie rerum quas *ignorat; imponens humero et gloriam et famam poſterorum.*

NOTÆ.

Chiorum fratrum, opere perfecta, qui candido tantum ac Pario marmore utebantur.

721. *Dona recognoſcit populorum, &c.*] *Coronas aureas,* quas victoribus Romanis imperatoribus & ſociæ & vectigales provinciæ gratulationis ergo mittebant ; non vero victæ gentes ad redimendam vitam, ut fabulatur Servius. Tales ſecundùm Livium Quinctius Flaminius prætulit in triumpho centum quatuordecim : Scipio Aſiaticus ducentas triginta quatuor : Julius Cæſar ſecundùm Appianum bis mille octingentas viginti duas. Coronarum loco pecunia deinceps ab imperatoribus exacta eſt, quod *aurum coronarium* dicebatur. Talem exegit Cæſar ab ipſa urbe Roma, cum ex Aſia victo Pharnace rediiſſet : ex Dione, l. 42. Plerumque offerebantur deinde coronæ illæ Diis, præcipue Jovi Capitolino : Cæſar ſuas poſt triumphum vendidit, confectamque inde pecuniam militibus diſtribuit. Octavianus ſecundùm Dionem, ex Italiæ civitatibus noluit accipere : alias quas à ſociis accepit, poſtibus templorum videtur appendiſſe ſecundùm Virgilium.

724. *Hic Nomadum genus.*] Triumphos Octaviani deſcribit, qua in pompa ſubactarum gentium captivi duces currum ſubſequebantur. 1. *Nomadæ,* vel *Numidæ :* Africana gens, ad occidentem Carthaginis, quorum caput *Cirta,* nunc *Conſtantine :* ob paſtoralem vitam ita dicti à νομὴ *paſtus.* 2. *Afri diſcincti :* id eſt, vel *ign* & labori minime aſſueti ; quia qui ſe ad opus parant, accingunt veſtem altius : vel revera *fluentibus veſtibus induti* ; hunc enim fuiſſe habitum Afrorum innuit Milphio Plauti, ſic Pœnum alloquens in Pœnulo, Act. 5. ſc. 2. v. 48. *Tu qui zonam non habes, quid in hanc veniſtis urbem, aut quid quæritis ?* 3. *Geloni :* populi vel Scythiæ, vel Thraciæ. G. 1. 115. 4. *Lelegas :* vagi Aſiæ minoris populi, qui ab Homero ac meridiem Æolidis circa ſinum Adramyttenum collocantur : ab aliis cum Caribus confunduntur, aut eis ut ſocii permiſcentur. 5. *Cari,* regionem occupant Aſiæ, ad meridiem Ioniæ, ad occidentem Lyciæ, ad ſeptentrionem Doridis, nunc *Aidinelli.* 6. *Morini* populi in ea parte Belgicæ Galliæ, quam proxime ad Britanniam Magnam accedit, & ad fretum quo Britannicus oceanus cum Germanico committitur : unde *extremi dicuntur* in ea parte : horum caput fuit Tarvanna, *Terouanne,* nunc diruta, in Picardiæ & Arteſiæ confinio. De Morinis triumphavit Caius Carinus, eodem anno ac die, quo primum triumphum duxit Octavianus. 7. *Daæ,* vel *Dahæ :* Scythicum genus dicuntur à Stephano : & à Pomponio Mela collocantur in Aſia, non longè à Scythis, circa Oxum fluvium : inter Bactrianos & Sogdianos : quod ſi ita eſt, fuerunt illi inter Auguſti captivos cum Bactrianis Antonii ſociis. 8. *Euphrates,* fluvius Armeniam & Meſopotamiam alluens : de eo G. 1. 509. Quid apud illum geſſerit Octavianus, vide G. 5. 561. 9. *Rhenus bicornis,* de eo Ecl. 10. 47. Hunc belli cauſa trajeciſſe ſecundus Romanorum Agrippa dicitur à Dione, & triumphum tamen neglexiſſe, anno U. C. 717. 10. *Araxes,* ex Armeniæ montibus per Mediam in mare Caſpium influens, placido primum fluxu ; ſed ubi in aſperiora devenit, ingenti impetu ac fragore, ut habet Pomponius Mela, l. 3. 5. De ejus pontibus ita Servius : *Quem pontibus nixus eſt Xerxes conſcendere : vel cui Alexander magnus pontem fecit, quem fluminis incrementa ruperunt : quem poſtea Auguſtus firmiore ponte ligavit.* At de ponte quidem Alexandri loquitur Iſidorus, l. 13. 21.

724. *Mulciber.*] Vulcanus, ita dictus a *mulcendo* ac temperando ferro.

730. *Ignarus.*] Quamvis enim his imaginibus delectabatur, tamen quid illæ repræſentarent, cognoſcere non poterat.

P. VIR-

P. VIRGILII MARONIS

ÆNEIDOS

LIBER IX.

ARGUMENTUM.

ÆNEA conquirendis auxiliis apud Arcadas ac Tuscos occupato, Turnus admonetur à Junone per Iridem, ut in castrensia novæ Trojæ munimenta impetum faciat. Trojanis ex Æneæ præscripto non egredientibus ad pugnam, Turnus eorum naves oppidi lateri admotas parat incendere: sed illæ, cum ex Idææ sylvæ materia fabricatæ olim fuissent, Idææ matris beneficio mutantur marinas in Nymphas: cum nocte imminente circa oppidum excubiæ disponuntur. Interim Trojani de revocando per nuncios Æenea soliciti, dum inter se consultant, Nisus & Euryalus, par nobile amicorum, ultro suscipiunt hanc provinciam: laudati ab Ascanio, dimissique, cædem Rutulorum noctu magnam faciunt: eorumque spoliis induti, dum pergunt porro, à Latinis equitibus obviis occiduntur: capita hastis affixa, & in castris erecta, agnoscuntur procul à Trojanis, & ingentem in oppido luctum excitant, præsertim matris Euryali. Turnus oppugnationem mane instaurat. Ascanius Numanum insolentius illudentem emissa è muris sagitta configit. Quo successu elati Pandarus & Bitias portas recludunt, & Rutulos subeuntes magna strage propellunt. Turnus facto impetu tandem irrumpit; sed clausis portis, hostium multitudine circumventus, paulatim recedit in eam oppidi partem, quam Tyberis alluebat; & ut erat armatus, in flumen desiliens, ad suos natatu revertitur.

INTERPRETATIO.

Ac tum ista fiunt in *regione longe remota, Junofilia Saturni misit è cælo Irim ad audacem Turnum. Turnus forte quiescebat tunc* apud *sylvam Pilumni abavi*, in *valle sacra. Ad quem filia Thaumantis ita locuta est ore roseo: 'Turne, ecce tempus revolutum exhibuit spon-'te* id, *quod nullus Deorum auderet polliceri* tibi *cupienti.*

ATQUE ea diversâ penitùs dum parte geruntur,
Irim de cœlo misit Saturnia Juno
Audacem ad Turnum. Luco tum fortè parentis
Pilumni Turnus, sacratâ valle, sedebat.
Ad quem sic roseo Thaumantias ore locuta est:
'Turne, quod optanti Divûm promittere nemo
'Auderet, volvenda dies en attulit ultro.

NOTÆ.

1. *Diversa parte.*] In Etruria apud urbem Cære, Æ. 8. 479. De *Iride Thaumantis filia* Æ. 4. 700.

3. *Parentis pilumni.*] At Pilumnus dicitur Æ. 10. 76. Turni *avus*: ibid. 6. 9. Turni *quartus pater*, id est, *abavus*. Igitur vel *parens* sumitur hic generatim, quomodo dicimus *parentes majoresque*, quocumque gradu distent à nobis: vel, ut ait Servius, *Pilumnus* commune fuit familiæ cognomen, à primo pilumno derivatum in posteros, ut Cæsarum à primo Cæsare. Sto in prima sententia: quia solus Pilumnus, caput gentis, Deus habitus est, ut locis illis videbimus; ideoque luco seu sylva sacra donatus.

4. *Sedebat.*] Vel *feriabatur* ad ejus tumulum: scripsit enim Cicero, De leg. l. 2. 55. *Denicalibus feriis resideri mortuos.* Ita Turnebus. Vel simpliciter *otiabatur*. Ita Donatus. Vel *deliberabat* secum de rerum suarum statu.

Æneas,

'Æneas, urbe, et ſociis, et claſſe relictâ,
'Sceptra Palatini, ſedémque petivit Evandri.
'Nec ſatis: extremas Coryti penetravit ad urbes:
'Lydorúmq; manum, collectos armat agreſtes. 11
'Quid dubitas? nunc tempus equos, nunc poſcere currus.
'Rumpe moras omnes, et turbata arripe caſtra.'
Dixit, et in cœlum paribus ſe ſuſtulit alis,
Ingentémque fugâ ſecuit ſub nubibus arcum. 15
Agnovit juvenis, duplicéſque ad ſidera palmas
Suſtulit, ac tali fugientem eſt voce ſecutus:
'Iri, decus cœli, quis te mihi nubibus actam
'Detulit in terras? unde hæc tam clara repentè
'Tempeſtas? medium video diſcedere cœlum, 20
'Palantéſque polo ſtellas: ſequar omina tanta,
'Quiſquis in arma vocas.' Et ſic effatus, ad undam
Proceſſit, ſummóque hauſit de gurgite lymphas,
Multa Deos orans; oneravítque æthera votis.
Jámq; omnis campis exercitus ibat apertis, 25
Dives equûm, dives pictaï veſtis, & auri.
Meſſapus primas acies, poſtrema coërcent
Tyrrheidæ juvenes: medio dux agmine Turnus
Vertitur arma tenens, et toto vertice ſuprà eſt.
Ceu ſeptem ſurgens ſedatis amnibus altus 30
Per tacitum Ganges; aut pingui flumine Nilus
Cùm refluit campis, et jam ſe condidit alveo.

'*Æneas, relicta urbe, & ſociis, & navibus, adivit regnum, & regionem Evandri Palatini. Nec* id *ſatis* eſt: '*ivit ad ultimas urbes Coryti: & armat multitudinem Tyrrhenorum, ruſticos congregatos. Quid deliberas? jam tempus* eſt *vocare equites & currus. Pelle omnem moram, & invade caſtra territa.*' Sic *locuta* eſt, *& alis æqualibus extulit ſe ad cœlum, &* in *fuga ſignavit magnum arcum ſub nubibus. Juvenis* Turnus *agnovit* eam, *& porrexit ambas palmas ad aſtra, & proſecutus eſt abeuntem talibus verbis:* '*O Iri, ornamentum aëris, quis miſit te lapſam è nubibus* ad *me in terras? unde ſubito hæc facies cœli tam ſplendida? cerno medium cœlum hiare, & ſidera errantia cœlo. Parebo tantis monitis, quicunque* Deorum *hortatis me ad bellum.*' *Atque ita locutus, progreſſus* eſt *ad fluvium, & extulit è ſuperficie fluvii aquam, multa petens à Divis; & replevit cœlum votis.*

Et jam totus exercitus procedebat agris patentibus, frequens equis, abundans veſtibus verſicoloribus, & auro, Meſſapus regit prima agmina, filii Tyrrhei ultima: Turnus Rex excurrit in *medio exercitu, attollens arma & excedit* alios *toto capite. Veluti profundus Ganges creſcens cum ſilentio ſeptem fluviis placidis: aut* veluti *Nilus fœcundis aquis quando refluit* ex *agris, & jam incluſit ſe* ſuo *alveo.*

NOTÆ

9. *Palatini. &c.*] De *Evandro, Palatini* montis incola, *Æ.* 8. 51. In eo monte deinde ſtructa eſt Roma, in eo Romulus unam è pluribus ſuis habuit domum, Cæſar quoque Octavianus habuit ſuam; unde imperatorum ædes, ubicunque eſſent, *palatia* vocata ſunt.

10. *Coryti, &c.*] Urbs eſt Tuſciæ, à Coryto rege fundata, nunc *Cortona, Æ.* 3. 170. De *Lydis*, Tuſciæ colonis, de Lydia, *Æ.* 2. 781. *Æ.* 8. 479,

13. *Caſtra.*] Novam Trojam, tumultuario opere munitam ab Ænea, ad oſtium orientale Tyberis, *Æ.* 7. 157.

23. *Hauſit de gurgite lymphas.*] Ut lotis manibus purius precaretur. Sic Æneas. *Æ.* 8. 69. De genitivo *pictai, Æ.* 3. 354. De *Meſſapo, Æ.* 7. 691. De *Tyrrheo*, & ejus filiis, ibid. 483.

30. *Ceu ſeptem ſurgens, &c.*] *Ganges*, fluvius mediam Indiam interſecans, ac duas in partes dividens influens in Oceanum meridionalem uno quidem oſtio; ſed cui tam multæ objacent inſulæ, ut oſtium illud inſulis interciſum, multiplex dici poſſit. Nili modo exundare certis temporibus dicitur apud Solinum, c. 55. De *Nilo*, ejuſque ſeptem oſtiis, & beneficia exundatione, G. 4. 287. Comparat igitur Virgilius Turni exercitum è multis Italiæ populis, qui prius diſperſi per agros vagabantur, & nunc in unum collecti inſtructa acie incedunt non ſine majeſtate & ſilentio, cum his duobus fluviis, non exundantibus quidem, ſed poſt exundationem è campis in alveum refluentibus. Quidam uoces illas, *ſeptem ſurgens ſedatis amnibus* non de ſeptem oſtiis, quibus Ganges deſcendit potius in mare, quam *ſurgit*; ſed melius explicant de fluviis compluribus, qui in eam influunt, & quorum ſocietate intumeſcit, ac vere *ſurgit*: quo ſenſu *ſeptem* erit pro incerto quolibet numero, qui ſæpe à poëtis per *ſeptenum*, aut *centenum* exprimitur.

Hic

Tunc Trojani procul vident nimbum repentinum colligi ex *obſcuro pulvere, et caliginem induci in agros. Primus Caïcus vociferatur ex aggere oppoſito:* ‘ *O cives, quantus globus nigræ caliginis accedit* ad nos? ‘ *afferte arma celeres, date ſpicula, conſcendite mœnia: hoſtis inſtat, agite.*’ *Omnes Trojani* cum *magna vociferatione includunt ſe intra portas, et replent munimenta. Quippe Æneas peritiſſimus militaris rei ſic abiens inſſerat; Si caſus aliquis* ejuſmodi *contingeret, interim* dum aberat; *neu auderent ordinare exercitum, neve committere in campum; tantummodo tuerentur caſtra, et muros defenſos munimentis. Itaque, licet pudor et furor hortentur* eos *conſerere manus; tamen opponunt portas, et exequuntur mandata* Æneæ, *et armati expectant hoſtem in mediis turribus.*

Turnus, cum ante currens prægreſſus eſſet lentiorem turmam, ſtipatus viginti equitibus electis; ita acceſſit ad urbem inexpectatus: Thracius equus maculoſus albo fert eum: et caſſis aurea inumbrat criſtis rubris. ‘ *O juvenes, inquit,* ‘ *quis erit veſtrum, qui primus in hoſtem* irruet *mecum? ecce*’ Sic *ait, et evibrans jaculum projicit in aërem,* quaſi *initium prælii: et altus immittit ſeſe in campum* junctum urbi. *Socii ſuccedunt* ei cum *clamore, et ſequuntur ululatu terribili. Mirantur deſides animos Trojanorum: homines* illos *non exhibere ſe in æquam planitiem, non inferre arma oppoſita; ſed inſidere caſtris.* Turnus *iratus huc et illuc circuit equo muros, et veſtigat ingreſſum per* loca *inacceſſa. Et veluti quando lupus ſub mediam noctem inſidians ovili pleno frendet prope ſepta, paſſus ventos et pluvias: tunc agni ſecuri ſub matribus emittunt balatum: ille* vero *acer, et percitus ira, furit adverſus abſentes: furor edendi auctus ex longo* tempore, *et guttur ſitiens ſanguinis vexat* eum. *Non aliter furor inflammatur Rutulo conſideranti muros et caſtra, et indignatio augeſcit in oſſibus duris;*

Hìc ſubitam nigro glomerari pulvere nubem
Proſpiciunt Teucri, ac tenebras inſurgere campis.
Primus ab adversâ conclamat mole Caïcus:
‘ Quis globus, ô cives, caligine volvitur atrâ?
‘ Ferte citi ferrum, date tela, ſcandite muros.
‘ Hoſtis adeſt, eja.’ Ingenti clamore per omnes
Condunt ſe Teucri portas, et mœnia complent.
Namque ita diſcedens præceperat optimus armis
Æneas: ſi qua interea fortuna fuiſſet,
Neu ſtruere auderent aciem, neu credere campo:
Caſtra modò, et tutos ſervarent aggere muros.
Ergo, etſi conferre manum pudor iráque monſtrat,
Objiciunt portas tamen, et præcepta faceſſunt,
Armatíque cavis expectant turribus hoſtem.
Turnus, ut antevolans tardum præceſſerat agmen,
Viginti lectis equitum comitatus; et urbi
Improviſus adeſt: maculis quem Thracius albis
Portat equus, criſtâque tegit galea aurea rubrâ.
‘Ecquis erit mecum, ôjuvenes, quiprimus inhoſtem?
‘En.’ ait: et jaculum intorquens emittit in auras.
Principium pugnæ; et campo ſeſe arduus infert.
Clamore excipiunt ſocii, fremitûque ſequuntur
Horriſono. Teucrûm mirantur inertia corda;
Non æquo dare ſe campo, non obvia ferre
Arma viros; ſed caſtra fovere. Huc turbidus atq; huc
Luſtrat equo muros aditúmque per avia quærit.
Ac veluti pleno lupus inſidiatus ovili,
Cùm fremit ad caulas, ventos perpeſſus et imbres,
Nocte ſuper mediâ: tuti ſub matribus agni
Balatum exercent: ille aſper, et improbus irâ,
Sævit in abſentes: collecta fatigat edendi
Ex longo rabies, et ſiccæ ſanguine fauces.
Haud aliter Rutulo muros et caſtra tuenti
Igneſcunt iræ, et duris dolor oſſibus ardet;

NOTÆ.

49 *Thracius.*] De *equo* ejuſdem modi, Æ. 5. 566. De *Thracia* equorum ferace, Æ. 3. 14. De *criſtis galearum*, Æ. 3. 468.

56. *Æquo campo.*] Vel *plano*, vel potius, *ubi pari periculo, pari pugnæ modo*, decertare poſſent. De verbo *luſtro*, pro *circumeo*, Æ. 1. 612.

60. *Caulas.*] *Caula* ſtabulum ovium, è Græco αὐλή.

63. *In abſentes.*] In agnos à ſeipſo per ſepta disjunctos.

Quâ

Quâ tentet ratione aditus; et quà via clausos
Excutiat Teucros vallo, atque effundat in æquor.
Classem, quæ lateri castrorum adjuncta latebat,
Aggeribus septam circùm, et fluvialibus undis,
Invadit; sociósque incendia poscit ovantes:
Atque manum pinu flagranti fervidus implet.
Tum verò incumbunt: urget præsentia Turni:
Atque omnis facibus pubes accingitur atris.
Diripuere focos: piceum fert fumida lumen
Tæda, et commixtam Vulcanus ad astra favillam.

Quis Deus, ô Musæ, tam sæva incendia Teucris
Avertit? tantos ratibus quis depulit ignes?
Dicite: prisca fides facto, sed fama perennis.

Tempore quo primùm Phrygiâ formabat in Idâ
Æneas classem, et pelagi petere alta parabat;
Ipsa Deûm fertur genitrix Berecynthia magnum
Vocibus his affata Jovem: 'Da, nate, petenti,
'Quod tua cara parens domito te poscit Olympo.
'Pinea sylva mihi multos dilecta per annos,
'Lucus in arce fuit summâ, quò sacra ferebant,
'Nigranti piceâ, trabibúsque obscurus acernis.
'Has ego Dardanio juveni, cùm classis egeret,
'Læta dedi: nunc sollicitam timor anxius urget:
'Solve metus, atque hoc precibus sine posse paren-
'Ne cursu quassatæ ullo, neu turbine venti [tem:
'Vincantur: prosit nostris in montibus ortas.' 92
Filius huic contrà, torquet qui sidera mundi:
'O genitrix, quò fata vocas, aut quid petis istis?
'Mortalísne manu factæ immortale carinæ
'Fas habeant? certúsque incerta pericula lustret
'Æneas? cui tanta Deo permissa potestas?

quomodo quærat ingressum; et qua parte *via* aliqua *extrahat* ex *aggere Trojanos inclusos, et inducat* eos *in planitiem. Impugnat classem circum defensam munimentis, et aquis fluvialibus, quæ latebat admota lateri castrorum: et vocat ad incendium socios gaudentes, et* ipse *ardens armat manum pinu flammanti. Tunc autem dant se* operi: *præsentia Turni invitat* eos, *et omnis juventus armatur nigris facibus. Rapuerunt* titiones *è focis: tæda fumifera emittit ad sidera lucem piceam, et ignis mixtam favillam.*

O Musæ, quis Deus *abduxit à Trojanis incendia tam crudelia? quis depulit tantas flammas à navibus? dicite* hoc: *antiquum* est *testimonium* hujus *facti, tamen fama* ejus est *æterna.*

Tempore quo Æneas primum struebat naves in Ida, monte *Phrygiæ, et parabat* se *ad eundum* in *extrema* spatia *maris; ipsa Berecynthia mater Deorum dicitur allocuta magnum Jovem his verbis:* 'Ô *fili,* 'concede matri *precanti, quod* 'dilecta *mater tua petit* à *te* 'post *cœlum subactum. Sylva* 'pinea *cara per multos annos* 'fuit *mihi, lucus in supremo* 'vertice, *umbrosus piceis opa-* 'cis, *et truncis acernis: quem* 'in locum *inferebant sacrifi-* 'cia. *Ego læta concessi has* 'arbores *Trojano juveni, quan-* 'do *indigebat navibus: nunc* 'metus *anxius habet me solici-* 'tam. *Expelle timores* meos, *et* 'permitte matrem hoc posse precibus suis: *ne* naves illæ *deficiant fractæ ulla navigatione, aut vi ven-* 'torum, *prosit* ipsis eas *natas* esse *in montibus nostris.' Filius qui volvit astra mundi, respondet illi:* 'O *mater, quo vertis fata, aut quid rogas his* verbis? *an naves fabricatæ manu mortali obtinebunt* 'jus immortalitatis? *et Æneas securus adibit pericula dubia? cui Deo concessa* est *tanta facultas?*

NOTÆ.

68. *In æquor.*] In campum, Æ. 2. 780.

70. *Aggeribus, &c.*] Situm describit novæ Trojæ, Æn. 7. 157. De *aggere* infra ver. 142.

75. *Focos.*] Quos excitaverant ad accendendas arbores pinguis naturæ, quales sunt pinus, tæda, Eclog. 7. 49. Tamen tæda pro qualibet face fumi potest. De *Vulcano* pro igne, G. 1. 295.

79. *Prisca fides, sed, &c.*] Etsi factum ob vetustatem multis sub obscurum sit; fama tamen ejus non periit, sed vigebit semper. De *Ida* Troadis monte, Æn. 2. 801. De *navibus Æneæ* ibidem structis ad fugam, Æn. 3. 6. De *Berecynthia*, Cybele, Æn. 6. 784. De *arce* pro montis cacumine, G. 4. 461. *Picea*, arbor resinam ferens, G. 2. 257. *Trabes acernæ* ex acere arbore, *maple.*

'Immo,

‘ ego *potius quondam, poſtquam functæ* iis periculis
‘ *attigerint terminos & portus Italos ; quæcunque evitaverit fluctus, & tulerit principem Trojanum* ad *campos Laurentes :* huic *auferam ſpeciem mortalem, & imperabo* has *eſſe Deas vaſti maris : qualis Doto filia Nerei & Galatea ſecant pectore mare ſpumoſum.*’ Sic *locutus erat, & id voluit* eſſe *certum per fluvios fratris inferi, per ripas fluentes pice & nigro vortice : & commovit nutu totum cœlum. Ergo promiſſa dies advenerat, & Parcæ conſummaverant tempus conſtitutum : quando impugnatio Turni movit matrem* Berecynthiam, ut *averteret faces à navibus* ſibi *ſacris. Tunc primum novum lumen illuxit oculis* Trojanorum ; *& magna nubes viſa* eſt *ab oriente trajicere cœlum, & ſimul chori Idæi : deinde vox terribilis emittitur per aërem, & implet turmas Trojanorum ac Rutulorum :* ‘*O Trojani, ne properate tueri meas naves, & ne armate manus* veſtras : ‘ *prius permittetur Turno ſuccendere mare, quam pinus* ‘ mihi *dicatas : vos ite liberæ ite Nymphæ maris : mater* ‘ Deorem *id imperat.*’ *Et ſtatim ſingulæ naves abſcindunt ſuos funes è literibus : & more delphinorum merſis roſtris quærunt profundum mare. Deinde (prodigium admirabile) referunt ſe totidem vultus puellares, & currunt mari ; quot æratæ naves anteahæſerant ad litora. Rutuli animo horruêrunt : ipſe Meſſapus territus* eſt *equis commotis : fluvius quoque Tyberinus ſiſtit raucum immurmurans, & refert curſum à mari. Non tamen repreſſa eſt confidentia Turni audacis. Ultro excitat verbis animos* ſuorum, *& ultro* eos *objurgat :* ‘ *Hæc prodigia ſpectant Trojanos : ipſe* ‘ *Jupiter aufert illis ſubſidium conſuetum : naves non expectant arma nec incendia Rutulorum : itaque mare jam impenetrabile* eſt *Trojanis,*

‘ Immo , ubi defunctæ finem portúſque tenebunt
‘ Auſonios, olim quæcunque evaſerit undis,
‘ Dardaniúmq; ducem Laurentia vexeritarva,
‘ Mortalem eripiam formam, magníque jubebo
‘ Æquoris eſſe Deas : qualis Nereïa Doto
‘ Et Galatea ſecant ſpumantem pectore pontum.’
Dixerat : ídque ratum Stygii per flumina fratris,
Per pice torrentes atrâque voragine ripas,
Annuit : et totum nutu tremefecit Olympum.
Ergo aderat promiſſa dies, et tempora Parcæ
Debita complêrant : cùm Turni injuria matrem
Admonuit ſacris ratibus depellere tædas.
Hic primúm nova lux oculis effulſit, et ingens
Viſus ab Aurorâ cœlum tranſcurrere nimbus,
Idæíque chori : tum vox horrenda per auras
Excidit, et Troum, Rutulorúmq; agmina complet :
‘ Ne trepidate meas, Teucri, defendere naves ;
‘ Neve armate manus ! maria antè exurere Turno,
‘ Quàm ſacras dabitur pinus : vos ite ſolutæ,
‘ Ite, Deæ pelagi : genitrix jubet.’ Et ſua quæque
Continuo puppes abrumpunt vincula ripis :
Delphinúmque modo demerſis æquora roſtris
Ima petunt : hinc virgineæ (mirabile monſtrum)
Reddunt ſe totidem facies, pontóq; feruntur ;
Quot priùs æratæ ſteterant ad littora proræ.
Obſtupuêre animis Rutuli : conterritus ipſe
Turbatis Meſſapus equis : cunctatur et amnis
Rauca ſonans, revocátq; pedem Tyberinus ab alto.
At non audaci ceſſit fiducia Turno :
Ultro animos tollit dictis, atque increpat ultro :
‘ Trojanos hæc monſtra petunt : his Jupiter ipſe
‘ Auxilium ſolitum eripuit : non tela, nec ignes
‘ Expectant Rutulos : ergo maria invia Teucris,

NOTÆ.

99. *Auſonios.*] Æ. 7. 54. *Dardanium ducem,* Æ. 1. 239. *Laurentia arva,* Æ. 7. 63. *Doto Galatea,* Nymphæ marinæ, Nerei filiæ, Ecl. 7. 37. De *Styge* fluvio, & cur Dii *per Styga jurare* ſoleant, G. 3. 551. De *Olympo,* Ecl. 5. 56. De *Parcis,* Æ. 1. 26.

112. *Idæique chori*] *Corybantes, Curetes, Dactyli,* Cybeles miniſtri : qui cymbalis æreis ea in nube circa Cybelem perſtrepebant, Æ. 3. 111.

114. *Ne trepidate.*] Vox illa non ſemper metum ſolum ſignificat ; ſed feſtinationem ac tumultuationem : ut patet ex G. 4. 69. De *Delphinibus,* Æ. 5. 594. De *proris navium æratis,* Æ. 3. 143. De *Tyberino,* Deo fluvii, Æ. 8. 31.

130. *Rutulos.*] Æ. 7. 794. De *Teucris,* Æ. 1. 239.

Nec

‘ Nec ſpes ulla fugæ: rerum pars altera adempta eſt:
‘ Terra autem in manibus noſtris: tot millia gentes
‘ Arma ferunt Italæ. Nil me fatalia terrent,
‘ Si qua Phryges præ ſe jactant, reſponſa Deorum.
‘ Sat fatis Veneríque datum, tetigêre quod arva
‘ Fertilis Auſoniæ Troës: ſunt et mea contrà
‘ Fata mihi, ferro ſceleratam exſcindere gentem,
‘ Conjuge præreptâ. Nec ſolos tangit Atridas
‘ Iſte dolor, ſolíſque licet capere arma Mycenis.
‘ Sed periiſſe ſemel ſatis eſt? peccare fuiſſet
‘ Ante ſatìs, penitùs modò non genus omne peroſos
‘ Fœmineum. Quibus hæc medii fiducia valli,
‘ Foſſarúmque moræ, leti diſcrimina parva,
‘ Dant animos; an non viderunt mœnia Trojæ
‘ Neptuni fabricata manu conſidere in ignes?
‘ Sed vos, ô lecti: ferro quis ſcindere vallum
‘ Apparat, et mecum invadit trepidantia caſtra?
‘ Non armis mihi Vulcani, non mille carinis
‘ Eſt opus in Teucros: addant ſe protinus omnes
‘ Etruſci ſocios: tenebras et inertia furta
‘ Palladii, cæcis ſummæ cuſtodibus arcis,
‘ Ne timeant; nec equi cæcâ condemur in alvo.
‘ Luce palàm certum eſt igni circundare muros.
‘ Haud ſibi cum Danais rem ſaxo et pube Pelaſgâ
‘ Eſſe putent, decimum quos diſtulit Hector in annum.

‘ *nec ulla ſpes fugiendi* ſupereſt
‘ ipſis: *pars altera mundi ablata eſt* ipſis: *terra vero* eſt
‘ *in poteſtate noſtra: tam multa* ſunt *millia nationum Italarum*, quæ *inferunt* iis *bellum. Neutiquam terrent me*
‘ *fatalia oracula Deorum, ſi*
‘ *Trojani prædicant aliqua pro*
‘ *ſe: ſatisfactum eſt fatis et*
‘ *Veneri, ex quo Trojani attigerunt agros fœcundæ Italiæ: ſunt quoque mihi fata*
‘ *mea adverſus* illa, nempe *evertere bello gentem impiam,*
‘ ſi quidem *erepta* eſt mihi
‘ *ſponſa. Nec iſta indignatio*
‘ *movet ſolos filios Atrei, aut*
‘ *licitum eſt ſolis Mycenis ſumere arma. At enim ſatis eſt* iis
‘ *ſemel periiſſe? ſatis eſſet illis*
‘ *omnino ferè abhorrentibus à*
‘ *muliebri genere, peccaſſe prius.* Illi, *quibus hæc tutela*
‘ *aggeris interjecti, et foſſæ*
‘ nos *remorantes*, quæ *parum*
‘ *diſterminant* eos *à morte, augent audaciam; nonne viderunt muros Trojæ, ſtructos*
‘ *manu Neptuni, collabi in*
‘ *flammas? at vos, ô ſelecti*
‘ ſocii, dicite: *quis parat*
‘ *evertere ferro vallum, et quis*
‘ *impugnat mecum caſtra timida? non eſt opus mihi contra*

‘ *Trojanos armis Vulcani, non mille navibus: ſtatim adjungant ſe* illis *omnes Tuſci ſocios: ne metuant*
‘ *noctem, et ignavum furtum Palladii, occiſis cuſtodibus ſupremæ arcis: nec occultabimur in obſcuro utero*
‘ *equi. Ratum eſt cingere muros ignibus palam* de *die. Faciam ne exiſtiment ſibi negotium eſſe cum juventute Pelaſga et Achivis, quos Hector protraxit* uſque *ad decimum annum.*

NOTÆ.

131. *Rerum pars altera.*] Inferioris orbis, qui ex aqua & terra conglobatur.

134. *Phryges.*] Trojani, qui per contemptum ſic appellabantur, ob Phrygum mollitiem, Æ. 1. 385.

138. *Atridas.*] Atrei, Mycenarum regis filios: *Agamemnona*, Æ. 3. 54. & *Menelaum*, Æ. 2. 264. Qui ob raptam à Paride Trojano Helenam, Menelai conjugem, Græciam univerſam in Trojanos concitarunt. De *Mycenis*, Peloponneſi urbe, Æ. 1. 288,

140. *Sed periiſſe ſemel, &c.*] Conciſa admodum ſententia, ideoque ſubobſcura: quæ juxta traditam interpretationem ſic fuſius explicari poteſt. *Nonne ſufficit ipſis jam ſemel periiſſe, propter amorem fœminarum?* certe quicunque alii nondum odiſſent penitus omne genus fœmineum; iis ſatis fuiſſet peccare prius: id eſt, *ſatis eſſe peccaſſe prius*: ſive, ſatis eſſet memoria prioris peccati & pœnæ, ut ab amore fœminarum averterentur: non iterum idem peccarent, & novam ſibi perniciem accerſerent.

142. *Valli.*] Dicitur *vallum* & *vallus*. *Vallum* munimentum eſt ex aggeſta terra, quæ proprie *agger* dicitur, & ſudibus ſive palis, qui proprie dicuntur *valli*, quibus terra aggeſta cohibetur. De *Trojæ muris à Neptuno fabricatis*, Æ. 2. 619.

148. *Armis Vulcani.*] Duo videtur dicere: & ſe non egere armis à Vulcano fabricatis, qualia Achilles habuit, Æ. 8. 383. nec ſe uſurum proprio enſe, quem habuit ipſe Turnus, à Vulcano item conflatum, Æ. 12. 90. De *Mille carinis* Græcorum, ad Trojam, Æ. 2. 198. De *Etruſcis*, Æ. 8. 479. De *nocturno furto Palladii* Trojani, facto ab Ulyſſe & Diomede, Æ. 2. 166. De *equo Trojano*, & Græcis eos incluſis, Æ. 2. 260. De *Danais*, Æ. 1. 34. De *Pelaſgis*, Theſſalis, ibid. v. 628. De *Pectore*, Priami filio, ibid. v. 487.

' *Jam vero, ſiquidem optima*
' *pars diei lapſa eſt: quod re-*
' *ſtat, ô viri, re feliciter incho-*
' *atâ, reficite hilares corpora, et*
' *parati expectate prælium.*'

Interim committitur Meſſapo cura collocandi ad portas ſtationes vigilum, et circumdandi munimenta ignibus. Quatuordecim Rutuli electi ſunt, *qui obſervent muros cum militibus: illos vero ſingulos ſequuntur centum juvenes purpurati criſtis et fulgentes auro. Divagantur, et ſuccedunt* ſibi *invicem, et projecti in gramina vacant compotationi, et exhauriunt pocula ærea. Micant ignes: vigiles tranſigunt noctem inſomnem ludendo. Trojani proſpiciunt iſta deſuper ex aggeribus, et ſervant armis ſummas* partes murorum: *præterea pavidi metu circumſpiciunt portas, et firmant pontes ac propugnacula:* habent *arma expedita. Urgent Mneſtheus et ardens Sereſtus: quos pater Æneas, ſi* res *adverſæ aliquando* id *exigerent, juſſerat eſſe moderatores juvenum et adminiſtros rerum. Quodlibet agmen, per ſortem* exponens ſe *periculo, excubat per muros, et variat vices,* ſecundum id *quod unicuique* contigit *ſervandum.*

Niſus, filius Hyrtaci, ardentiſſimus in *bello, quem Ida venatrix dederat Æneæ comitem, promptum jaculo et ſagittis levibus, erat cuſtos portæ: prope eum* erat *Euryalus, quo nullus alius Trojanorum formoſior fuit, nec tulit arma Trojana; puer notans vultum imberbem primâ juventute. Erat illis amor mutuus, et ſimul* ſolebant *currere ad pugnam: tunc etiam ſervabant portam communem excubiis. Niſus dixit:* ' *Euryale, an Dii immittunt animis hunc ardorem? an ſua cupido ardens ſit* ' *unicuique Deus? jamdiu animus ſuggerit mihi aggredi, aut certamen, aut aliquid magnum; nec* ' *contentus eſt* hoc *otio tranquillo. Vides, quæ confidentia rerum occupet Rutulos:*

' Nunc adeò, melior quoniam pars acta diei,
' Quod ſupereſt, læti bene geſtis corpora rebus
' Procurate, viri; et pugnam ſperate parati.'
Interea vigilum excubiis obſidere portas
Cura datur Meſſapo, et mœnia cingere flammis.
Bis ſeptem Rutuli, muros qui milite ſervent,
Delecti: aſt illos centeni quemque ſequuntur,
Purpurei criſtis juvenes auróque coruſci.
Diſcurrunt, variántque vices, fuſíque per herbam
Indulgent vino, et vertunt crateras ahenos.
Collucent ignes: noctem cuſtodia ducit
Inſomnem ludo.
Hæc ſuper è vallo proſpectant Troës, et armis
Alta tenent; necnon trepidi formidine portas
Explorant, ponteſque et propugnacula jungunt:
Tela gerunt. Inſtant Mneſtheus acérque Sereſtus,
Quos pater Æneas, ſi quando adverſa vocarent,
Rectores juvenum et rerum dedit eſſe magiſtros.
Omnis per muros legio ſortita periclum
Excubat, exercétque vices, quod cuique tuendum eſt.
Niſus erat portæ cuſtos, acerrimus armis.
Hyrtacides; comitem Æneæ quem miſerat Ida
Venatrix, jaculo celerem levibúſque ſagittis:
Et juxtà comes Euryalus, quo pulchrior alter
Non fuit Æneadûm, Trojana nec induit arma;
Ora puer primâ ſignans intonſa juventâ.
His amor unus erat, paritérque in bella ruebant:
Tunc quoque communi portam ſtatione tenebant.
Niſus ait. ' Diíne hunc ardorem mentibus addunt,
' Euryale? an ſua cuique Deus fit dira cupido?
' Aut pugnam, aut aliquid jamdudum invadere magnum
' Mens agitat mihi; nec placitâ contenta quiete eſt.
' Cernis, quæ Rutulos habeat fiducia rerum:

NOTÆ.

165. *Crateras.*] De iis poculis, Ecl. 5. 68.

170. *Pontes & propugnacula.*] Pontes & ſcalas, quibus turres & munimenta inter ſe committebantur, ut poſſent obſeſſi diſcurrere. De *legione*, G. 2. 279.

177. *Ida Venatrix.*] Vel mater Niſi nomine *Ida*: vel mons *Ida*, Æ. 2. 801. quæ dicitur *venatrix*, quia venatoribus frequens: ut G. 3. 44. *Domitrix Epidaurus equorum.*

181. *Primâ juventâ*] *Lanugine*, quæ prima juventutis indicium eſt.

185. *An ſua cuique, &c.*] An vero unuſquiſque, id quod valde vult, divino impulſu ſe ſibi fingit velle?

'Lumina rara micant : ſomno vinóque ſoluti
'Procubuêre : ſilent latè loca. Percipe porrò
'Quid dubitem, et quæ nunc animo ſententia ſur-
'Ænean acciri omnes, populúſque, patréſque, [gat.
'Expoſcunt; mittíque viros, qui certa reportent.
'Si tibi, quæ poſco, promittunt (nam mihi facti
'Fama ſat eſt) tumulo videor reperire ſub illo
'Poſſe viam ad muros et mœnia Pallantea.'
Obſtupuit magno laudum perulſus amore
Euryalus, ſimul his ardentem affatur amicum :
'Méne igitur ſocium ſummis adjungere rebus,
'Niſe, fugis? ſolum te in tanta pericula mittam?
'Non ita me genitor bellis aſſuetus Opheltes
'Argolicum terrorem inter Trojæque labores
'Sublatum erudiit : nec tecum talia geſſi,
'Magnanimum Ænean et fata extrema ſecutus.
'Eſt hic, eſt animus lucis comtemptor; et iſtum
'Qui vitâ bene credat emi, quò tendis, honorem.'
Niſus ad hæc : 'Equidem de te nil tale verebar,
'Nec fas : non : ita me referat tibi magnus ovantem
'Jupiter, aut quicunque oculis hæc aſpicit æquis.
'Sed ſi quis (quæ multa vides diſcrimine tali)
'Si quis in adverſum rapiat caſúſve, Deúſve,
'Te ſupereſſe velim : tua vitâ dignior ætas.
'Sit, qui me raptum pugnâ, pretióve redemptum,
'Mandet humo ſolitâ; aut, ſi qua id fortuna vetabit,
'Abſenti ferat inferias, decorétque ſepulcro.
'Neu matri miſeræ tanti ſim cauſa doloris ;

'*ignes rari ſplendent : jacuerunt labefacti ſomno & vino : loca* omnia *undique ſilent. Adverte porro quid mediter, et quod conſilium ſuboriatur animo* meo. *Omnes, et plebs, et proceres, petunt revocari Æneam : et mitti homines, qui referant certa* de eo. *Si pollicentur* ſe daturos *tibi* ea *quæ peto (nam gloria facti ſufficit mihi) videor poſſe invenire juxta illum collem iter ad urbem et munimenta Pallantea.*'

Euryalus ſtupefactus eſt, percitus magna cupiditate gloriæ talis : *ſimul alloquitur ferventem amicum his* verbis : '*An ergo, Niſe, renuis me admittere ſocium* in *tantis rebus? an dimittam te ſolum in tantum periculum? Opheltes, pater* meus *aſſuetus armis, non ſic inſtituit me, educatum inter motus Græcorum et bella Trojæ ; nec feci tecum talia,* ex quo *ſequor generoſum Æneam et fortunam ultimam. Eſt* ſane, *eſt animus hic* meus *negligens vitæ ; et qui putet iſtam gloriam,* ad *quam aſpiras, bæne comparari* diſpendio *vitæ.*' *Niſus* reſpondet *iſta :* '*Sane nihil tale timebam de te, nec licebat timere : non* ſane : *ſic magnus Jupiter, aut quiſquis Deus conſiderat juſtis oculis hæc* noſtra, *re-*

'*ducat me tibi victorem* ; ut verum dico. *At ſi aliqua (cujuſmodi prævides plurima in tali periculo) ſi aliqua, aut fortuna, aut Deus, deducat me in* aliquam *calamitatem : optarem te reſtare : tua ætas dignior* eſt *vitâ. Sit* aliquis, *qui* de *more committat terræ me, ſubductum è prælio, aut redemptum pecuniâ ; aut, ſi aliqua fortuna id prohibeat,* ſit aliquis, qui *perſolvat* mihi *abſenti juſta, et ornet* me *tumulo. Ne vero ſim auctor tanti luctus infelici matri* tuæ :

NOTÆ.

191. *Quid dubitem.*] *Quid mediter, quid deliberem facere :* omnis enim deliberatio cum dubitatione conjuncta eſt.

194. *Si tibi, quæ poſco, promittunt.*] Hic torquent ſe interpretes levi de cauſâ. Senſus eſt : *Si tibi tribuunt mercedem, quam ſum petiturus :* idque ait ex amicorum ingenio, qui ſibi unis periculoſa, amicis commoda quærunt. Hoc manifeſtum eſt ex iis quæ ſequuntur : *nam mihi facti fama ſat eſt.* Opponit enim famam commodis. De *Pallantea urbe*, Evandri regia, Æ. 8. 51.

202. *Argolicum.*] Græcum, ab urbe *Argis*, Æ. 1. 288.

207. *De te nil tale verebar*] Nil tale de te timebam, quale ſuſpicaris : nempe ne timidus eſſes, cum inter bella natus & educatus ſis, &c.

213. *Raptam pugnâ, &c.*] Sic Antigone cadaver Polynicis fratris è pugnæ campo clam eripuit. Et Priamus cadaver Hectoris filii magnis muneribus ab Achille redemit ad ſepulturam.

215. *Abſenti ferat, &c.*] Si cadaver meum haberi non poſſit, ſaltem honorarium mihi ſepulchro dona, quæ ideo *inferiæ* dicuntur : aquam, lac, mel, vinum, ſanguinem, & aliquando etiam abſciſſos capillos, Æ. 3. 62.

'Quæ te ſola, puer, multis è matribus auſa
'Proſequitur; magni nec mœnia curat Aceſtæ.'
Ille autem: 'Cauſas nequicquam nectis inanes,
'Nec mea jam mutata loco ſententia cedit:
'Acceleremus,' ait. Vigiles ſimul excitat: illi
Succedunt, ſervántque vices: ſtatione relictâ,
Ipſe comes Niſo graditur, regémque requirunt.
Cætera per terras omnes animalia ſomno
Laxabant curas, et corda oblita laborum:
Ductores Teucrûm primi, et delecta juventus
Conſilium ſummis regni de rebus habebant;
Quid facerent, quíſve Æneæ jam nuncius eſſet,
Stant longis adnixi haſtis, et ſcuta tenentes,
Caſtrorum et campi medio. Tum Niſus et unà
Euryalus confeſtim alacres admittier orant:
Rem magnam: pretiúmq; more fore. Primus Iülus
Accepit trepidos, ac Niſum dicere juſſit.
Tunc ſic Hyrtacides: 'Audite, ô mentibus æquis
'Æneadæ: neve hæc noſtris ſpectentur ab annis,
'Quæ ferimus. Rutuli ſomno vinóque ſepulti
'Conticuêre: locum inſidiis conſpeximus ipſi,
'Qui patet in bivio portæ, quæ proxima ponto.
'Interrupti ignes, atérque ad ſidera fumus
'Erigitur. Si fortunâ permittitis uti;
'Quæſitum Æneam ad mœnia Pallantea,
'Mox hìc cum ſpoliis, ingenti cæde peractâ,
'Affore cernetis. Nec nos via fallit euntes:
'Vidimus obſcuris primam ſub vallibus urbem
'Venatu aſſiduo, et totum cognovimus amnem.'
Hic annis gravis atque animi maturus Alethes:
'Di patrii, quorum ſemper ſub numine Troja eſt,
'Non tamen omnino Teucros delere paratis,
'Cùm tales animos juvenum et tam certa tuliſtis
'Pectora.' Sic memorans, humeros dextráſq; tenebat
Amborum, et vultum lacrymis atque ora rigabat.

'quæ audax è plurimis matribus ſola ſequitur te, ô puer; 'nec curat urbem magni Aceſtæ. 'Ille vero reſpondet: Fruſtra 'colligis falſos prætextus: nec 'meum conſilium jam mutatum 'movetur loco ſuo: properemus.' Simul expergefacit excubitores: illi ſuccedunt, & tuentur portas *ordine ſuo. Ipſe* Euryalus, *relictis excubiis, incedit comes Niſo, & adeunt regem.*

Animalia reliqua per omnes regiones ſolvebant ſomno curas & animos immemores laborum. Primi duces Trojanorum & juvenes lecti habebant deliberationem de maximis negotiis regni: quid agerent, aut quis jam iret nuncius ad *Æneam. Stant nixi longis haſtis, & tenentes clypeos,* in *medio caſtrorum & campi. Tunc ſubito Niſus & Euryalus ſimul rogant admitti: rem* eſſe *magnam, & fore utilitatem* in *mora. Iülus primus excepit feſtinantes, & imperavit Niſum loqui. Tunc ſic* ait *filius Hyrtaci: 'O Trojani, audite animis benevolis: & ne iſta, 'quæ proponimus, æſtimentur 'ex ætate noſtra. Rutuli, obruto ſomno & vino ſiluerunt: 'vidimus ipſi locum occultæ 'fugæ, qui apertus eſt juxta 'bivium portæ, quæ vicina 'eſt mari. Ignes rari, & niger fumus tollitur ad aſtra. 'Si ſinitis* nos *uti* hac *fortunâ; videbitis Æneam, quæſitum* à nobis *ad urbem Pallanteam, hic præſentem fore 'cum ſpoliis, patratâ magnâ 'ſtrage. Nec via* illa *nos decipiet euntes: conſideravimus 'frequenti venatione vicinam 'illam urbem inter valles opacas, & exploravimus totum 'fluvium.'*

Tunc Alethes gravis ætate & prudens mente ait: 'O Dii patrii, quorum ſub poteſtate Troja eſt, non 'tamen vultis evertere penitus Trojanos, quandoquidem dediſtis illi *tales animos juvenum, & tam firma 'corda! Sic loquens, amplectabatur manus & humeros utriuſque, & irrorabat os & faciem fletu.*

NOTÆ.

218. *Mœnia Aceſtæ.*] Urbem apud Siculos conditam Trojanis mulieribus, & regi Siciliæ Aceſtæ commendatam, Æ. 5. 775.

232. *Pretiumque moræ fore.*] Se quidem interrumpere conſilia, quæ tum habebantur, iiſque moram afferre; ſed utilitatem aliquam in hac mora eſſe futuram.

233. *Trepidos*] Feſtinantes, ſupra, v. 114. De *Rutilis*, Æ. 7. 794. De *Pallantea urbe*, Æ. 8. 51.

244. *Primam ſub vallibus urbem.*] Vicinas urbis Pallanteæ valles, qui primi ſunt urbis veluti aditus: urbs enim ipſa erat in monte. De *Teucris*, Æ. 1. 239.

Quæ

'Quæ vobis, quæ digna, viri, pro talibus ausis
'Præmia posse rear solvi? pulcherrima primùm
'Dii moresque dabunt vestri: tum cætera reddet
'Actutum pius Æneas, atque integer ævi
'Ascanius, meriti tanti non immemor unquam.'
'Immo ego vos, cui sola salus genitore reducto,
'Excipit Ascanius, per magnos, Nise, Penates,
'Assaracique Larem, et canæ penetralia Vestæ,
'Obtestor: quæcunque mihi fortuna fidesq; est,
'In vestris pono gremiis: revocate parentem;
'Reddite conspectum; nihil illo triste recepto.
'Bina dabo argento perfecta atque aspera signis
'Pocula, devictâ genitor quæ cepit Arisbâ,
'Et tripodas geminos, auri duo magna talenta;
'Cratera antiquum, quem dat Sidonia Dido.
'Si verò capere Italiam sceptrósque potiri
'Contigerit victori, et prædæ ducere sortem:
'Vidisti, quo Turnus equo, quibus ibat in armis,
'Aureus? ipsum illum clypeum cristásq; rubentes
'Excipiam sorti, jam nunc tua præmia, Nise.
'Præterea bis sex genitor lectissima matrum
'Corpora, captivósque dabit, suáq; omnibus arma:
'Insuper, id campi quod rex habet ipse Latinus.
'Te verò, mea quem spatiis propioribus ætas
'Insequitur, venerande puer, jam pectore toto
'Accipio, et comitem casus complector in omnes.
'Nulla meis sinè te quæretur gloria rebus:
'Seu pacem, seu bella geram; tibi maxima rerum
'Verborúmque fides.' Contra quem talia fatur
Euryalus: 'Me nulla dies tam fortibus ausis
'Dissimilem arguerit: tantùm fortuna secunda,

'*O viri, quam mercedem, quam*
'*dignam* mercedem *putem*
'*posse retribui vobis pro talibus cœptis? primo Dii &*
'*virtus vestra reddent vobis*
'*pulcherrimam: deinde pius*
'*Æneas statim retribuet aliquam: & Ascanius vigens*
'*ætate, nunquam* futurus *immemor tanti officii. Ego vero,*
'*addit Ascanius, cujus unica*
'*salus est* in *patre revocato,*
'*vos precor, ô Nise, per magnos penates, & per larem*
'*Assarici, & per adyta candidæ Vestæ: quæcunque est*
'*mihi felicitas & fiducia,*
'hanc *depono in sinus vestros:*
'*revocate patrem* meum, *reddite* mihi *præsentiam* ejus:
'*nihil funestum* erit *illo recuperato. Donabo* vobis *duo*
'*pocula conflata argento &*
'*insculpta signis, quæ pater*
'*cepit captâ Arisbâ, & duos*
'*tripodas, duo magna talenta*
'*auri; magnum craterem,*
'*quem Dido Sidonia dedit*
'mihi. *Si autem acciderit*
'mihi *victori domare Italiam, & consequi regnum, &*
'*trahere sortem spoliorum:*
'*vidisti, quo equo & quibus*
'*in armis Turnus ibat aureus?*
'*ego eximam è sortitione illum*
'*eundem clypeum, & cristas*
'*rubras,* quæ *jam nunc est*
'*tua merces, ô Nise. Insuper*
'*pater* meus *donabit duodecim electa corpora matrum*
'captivarum, *& captivos*
'totidem, & iis *omnibus arma propria: præterea quic-*

'*quid agrorum possidet ipse rex Latinus. Te autem, ô venerande juvenis, cui ætas mea succedit spatio*
'*viciniore, jam excipio* te *toto sinu, & adjungo socium in omnes eventus. Nullus honos acquiretur meis*
'*rebus sine te, sive faciam pacem, sive bella: commitam tibi supremam* curam *agendi & dicendi. Ad*
'*quem Euryalus respondet talia, Me nulla dies ostendet degenerem à tam audacibus cœptis: tantummodo contingat* mihi *sors prospera,*

NOTÆ.

254. *Dii moresque, &c.*] Nam virtus & recte factorum conscientia sibi ipsa præmium est, Æ. 1. 607.

258. *Penates, Assaracique, &c.*] Penates & *Lar*, Dii domestici. *Vesta*, Dea igni inextincto præsidens. *Assaracus* familiæ caput, Troïs filius, Æneæ proavus, Æ. 1. 288. Hunc versum jam explanavimus, Æ. 5. 744.

264. *Arisbâ.*] Urbe Troadis, à Trojanis expugnatâ paulo ante bellum Græcum, circa Abydum & Lampsacum, Propontidem versus ex Strabone, lib 13.

265. *Tripodas, &c.*] De iis & eorum usu apud antiquos, Æ. 5. 110. De *talentis aureis*, Æ. 5. 112. De *cratere*, Ecl. 5. 68. De *Sidonia Didone*, Æ. 1. 450.

274. *Id campi quod, &c.*] Non totum quidem Latini regnum; sed agros qui erant in privatis Latini bonis: quales, honoris causa, respublica regibus dabat. Sic agrum deinde habuit Tarquinius superbus Romæ in campo Martio.

'non funesta. At peto à te
'rem unam magis quam cæ-
'tera munera. Est mihi mater
'ex antiqua stirpe Priami :
'quam nec Trojana tellus, nec
'urbs regis Acestæ, impedivit
'infelicem, quo minus abiret
'mecum. Ego desero nunc il-
'lam, insciam hujus discrimi-
'nis, qualecunque est, et insa-
'lutatam : testor noctem et
'dexteram tuam, quod non
'possum tolerare fletus matris.
'Sed tu, precor, solare egen-
'tem, et subveni derelictæ :
'permitte me exportare hinc
'hanc spem de te : curram
'audacior in omnia pericula.'
Trojani commotis mentibus effuderunt lacrymas; præ cæteris formosus Ascanius, et specimen charitatis erga parentes perculit ejus animum.

Deinde ita loquitur : 'Pro-
'mitto omnia digna magnis
'tuis inceptis : quippe illa mi-
'hi erit mater, et nomen Creu-
'sæ tantummodo deerit : nec
'levis favor debetur ipsi, quod
'peperit *talem* filium ; *qui-*
'*cunque eventus sequatur* hoc
'*factum. Juro per hoc caput*
'meum, *per quod pater meus*
'*consueverat* jurare : eadem
'illa *quæ promitto tibi rede-*
'*unti et* post *rem feliciter ge-*
'stam ; *eadem illa servabun-*
'*tur tuæ matri et familiæ.*'
Sic dixit plorans ; et simul extrahit ex humeris gladium auratum, quem Lycaon Gnossius fecerat mirâ industriâ, et incluserat accommodum in *vagina eburnea. Mnestheus donat Niso vellus et spolium hispidi leonis : fidelis Alethes mutat* cum eo *cassidem. Continuo progrediuntur armati : quos abeuntes omnis turba procerum et juvenum et senum comitatur votis* usque *ad portas : præterea etiam formosus Ascanius,* præ se *ferens animum et solicitudinem virilem ante ætatem ; dabat* ipsis *mandata plurima perferenda ad patrem : sed venti dissipant omnia, et spargunt* illa *inania per nubes.*

'Haud adversa cadat. Sed te super omnia dona
'Unum oro. Genitrix Priami de gente vetustâ
'Est mihi : quam miseram tenuit non Ilia tellus
'Mecum excedentem, non mœnia regis Acestæ.
'Hanc ego nunc, ignaram hujus quodcunque pericli
'Inque salutatam linquo : nox et tua testis [est,
'Dextera, quòd nequeam lacrymas perferre paren-
'At tu, oro, solare inopem, et succurre relictæ. [tis.
'Hanc sine me spem ferre tui : audentior ibo
'In casus omnes.' Perculsâ mente dederunt
Dardanidæ lacrymas ; ante omnes pulcher Iülus,
Atque animum patriæ strinxit pietatis imago.
Tum sic effatur :
'Spondeo digna tuis ingentibus omnia cœptis.
'Namque erit ista mihi genitrix, nomenq; Creüsæ
'Solum defuerit : nec partum gratia talem
'Parva manet, casus factum quicunque sequetur.
'Per caput hoc juro, per quod pater ante solebat :
'Quæ tibi polliceor reduci, rebúsque secundis ;
'Hæc eadem matríque tuæ generíque manebunt.'
Sic ait illacrymans : humero simul exuit ensem
Auratum, mirâ quem fecerat arte Lycaon
Gnossius, atque habilem vaginâ aptârat eburnâ.
Dat Niso Mnestheus pellem, horrentísque leonis
Exuvias : galeam fidus permutat Alethes.
Protinus armati incedunt, quos omnis euntes
Primorum manus ad portas juvenúmque senúmque
Prosequitur votis : necnon et pulcher Iülus,
Ante annos animúmque gerens curámque virilem,
Multa patri portanda dabat mandata : sed auræ
Omnia discerpunt, et nubibus irrita donant.
Egressi superant fossas, noctísque per umbram

Egressi transiliunt fossas, et per tenebras noctis

NOTÆ.

283. *Haud adversa.*] Ita reponimus ex Heinsio; sensu facili : cum antea legeretur, *aut adversa* ; nullo, aut perquam obscuro sensu. De *urbe Acestæ*, in Sicilia, *Æ*. 5. 755.

297. *Creüsæ.*] Matris Ascanii, de qua *Æ*. 2. 772.

300. *Per quod pater, &c.*] Caput intelligit suum, quod ut sibi chariſſimum atteſtari ſolebat Æneas *ante*, id eſt, vel *olim*, Trojæ, cum Aſcanius puer eſſet : vel *priuſquam* abiret ad Evandrum. Caput enim quaſi ſacrum reverebantur veteres ; unde per illud jurabant.

304. *Lycaon Gnoſſius.*] Artifex nobilis ex urbe *Gnoſſo* in Creta inſula : ubi arma ſingulari arte fabricabantur, *Æ*. 3. 104.

313. *Nubibus irrita.*] Innuit ipſos eſſe morituros, antequam ad Æneam perveniant.

Caſtra

Caſtra inimica petunt; multis tamen ante futuri
Exitio. Paſſim vino ſomnóque per herbam
Corpora fuſa vident, arrectos littore currus;
Inter lora rotáſque, viros; ſimul arma jacere,
Vina ſimul. Prior Hyrtacides ſic ore locutus:
'Euryale, audendum dextrâ: nunc ipſa vocat res.
'Hàc iter eſt: tu, ne qua manus ſe attollere nobis
'A tergo poſſit, cuſtodi, et conſule longé.
'Hæc ego vaſta dabo, et lato te limite ducam.'
Sic memorat, vocémq; premit: ſimul enſe ſuperbum
Rhamnetem aggreditur, qui forte tapetibus altis
Extructus toto proflabat pectore ſomnum;
Rex idem, et regi Turno gratiſſimus augur;
Sed non augurio potuit depellere peſtem.
Tres juxtà famulos temere inter tela jacentes,
Armigerúmque Remi premit, aurigámq; ſub ipſis
Nactus equis, ferróque ſecat pendentia colla.
Tum caput ipſi aufert domino, truncúmq; relinquit
Sanguine ſingultantem: atro tepefacta cruore
Terra toríq; madent: necnon Lamyrúmq; Lamúmq;
Et juvenem Serranum; illâ qui plurima nocte
Luſerat inſignis facie, multóque jacebat
Membra Deo victus: felix, ſi protinus illum
Æquâſſet nocti ludum, in lucémque tuliſſet.
Impaſtus ceu plena leo per ovilia turbans
(Suadet enim veſana fames) mandítq; trahitq;
Molle pecus, mutúmq; metu: fremit ore cruento.
Nec minor Euryali cædes: incenſus et ipſe
Perfurit: ac multam in medio ſinè nomine plebem.
Fadúmq; Hebeſúmq; ſubit, Rhœtúmq; Abarímq;

tendunt ad *caſtra hoſtilia: prius tamen futuri exitio plurimis. Aſpiciunt corpora projecta promiſcue inter gramina* per *ſomnum et vinum: currus erectos in litore: homines inter habenas et rotas: arma ſimul jacere, ſimul vina. Filius Hyrtaci primus ſic ore dixit: 'Euryale, 'tentandum* eſt aliquid *manu: 'jam res ipſa* nos *invitat. 'Iter* noſtrum eſt *per hanc 'partem: tu obſerva, ne ulla 'turma poſſit aſſurgere* contra *'nos à tergo, et provide pro-'cul. Ego vaſtabo iſta* loca, *'et ducam te* per *ſpatioſam 'viam.' Sic loquitur, et cohibet vocem: & continuo invadit enſe glorioſum Rhamnetem, qui forte exhalabat ſomnum toto pectore, ſuffultus altis ſtragulis: idem rex et augur dilectiſſimus Turno; ſed non potuit avertere mortem divinatione. Opprimit prope* illum *tres miniſtros promiſcue ſtratos inter arma, et armigerum Remi, et aurigam, reperiens* eum *ſub ipſis equis, et abſcindit gladio colla pendula. Deinde amputat caput* Remo *ipſi domino* eorum, *et linquit truncum* ejus *ſingultantem ſanguine: terra calefacta et lecti inficiuntur nigro ſanguine. Præterea* opprimit *Lamyrum, et Lamum, et juvenem Serranum; qui formoſus vultu luſerat multum* per *hanc noctem, & ſtertebat ſolutus membris* ob *multum Bacchum: fortunatus, ſi continuo adæquaſſet ludum illum nocti, et produxiſſet* uſque *ad diem.*

Quemadmodum leo jejunus, tumultuans in ovilibus plenis, devorat et lacerat pecudes teneras et ſilentes præ *timore, et frendet gutture ſanguinolento, nam immoderata fames impellit. Non minor* eſt *ſtrages* edita ab *Euryalo: ipſe quoque inflammatus ſævit, et aggreditur in medio multum vulgus ſine honore, et Fadum, et Hebeſum, et Rhœtum, et Abarim*

NOTÆ.

315. *Ante.*] Vel, *antequam ipſi moriantur*, quod ſubobſcure tantum ſignificat. Vel, *antequam ad caſtra hoſtium perveniant:* & ſic dicendum, inter urbem & caſtra ſpatium fuiſſe, ubi diſcurrebant illi, qui propius admoti muris à Turno fuerant, & jam vino ſepulti in gramine decubuerant.

327. *Rex idem.*] Præludit ad morem Romanum, qui poſt exactos reges inductus eſt: ut è patriciis eligeretur *ſacrorum rex*, vel *ſacrificulus:* ſubditus tamen is erat pontifici ſummo; & ab auguribus & pontificibus eligebatur. Talis Rhamnes augur mihi videtur fuiſſe.

328. *Augurio.*] De hâc arte divinandi, Æ. 2. 703. *Peſtem*, rem quamcumque exitialem: hic *mortem*, alibi *incendium*, Æ. 5. 683.

335. *Plurima . . . Luſerat.*] *Plurimum:* neutrum plurale, pro adverbio. Sic. G. 4. 122. *Sera comantem Narciſſum*; id eſt, *ſero.*

337. *Membra Deo victus.*] *Somno*, ut vult Cerdanus: ut ego arbitror, *Baccho*; quem jam *Deum* ſimpliciter nuncupavit, Æ. 1. 640. *Munera lætitiamque Dei. Protinus*, continuo lapſu, atque ordine, Æ. 3. 416.

339. *Turbans.*] Tumultuans. ſic Æn. 6. 800. *Turbant trepida oſtia Nili.*

improvidos : Rhœtum expergefactum & aſpicientem omnia, ſed qui *timens occultabat ſe poſt amplum poculum : cui aſſurgenti abſcondit propius totum gladium* in *pectore objecto, & retraxit* eum poſt *certam mortem. Ille* Rhœtus *ejecit animam ſanguineam, & moriens reddit vinum confuſum ſanguine. Hic* Euryalus *ardens continuat* cædem. *Et jam pergebat ad ſocios Meſſapi, ubi ſpectabat ignem ultimum extingui, & equos ſolutos de more paſcere herbam : quando Niſus dixit breviter talia* verba, *quippe animadvertit* ſe & ſocium *rapi nimiâ cupiditate ſtragis :* ‘ *Deſinamus, nam dies non* ‘ *commodus* nobis *imminet.* ‘ *Satis pœnarum ſumptum eſt:* ‘ *via aperta* eſt *inter hoſtes.*’ *Linquunt plurima arma hominum ornata ſolido argento, & pocula, & pretioſos tapetas. Euryalus* rapit *Rhamnetis phaleras, & balteum aureum clavis : quæ munera Cædicus opulentiſſimus miſerat quondam Remulo Tiburtino, cum abſcens* vellet *eum ſociare hoſpitio : ille* Remulus *moriens dedit poſſidenda nepoti ſuo :* ſed *poſt* Remuli *mortem, Rutuli obtinuerunt* ea tempore *belli, per pugnam.* Euryalus *rapit hæc, & fruſtra accommodat robuſtis humeris ſuis. Tum imponit* capiti *galeam Meſſapi commodam & inſignem criſtis. Exeunt è caſtris, & petunt ſecura loca.*

Interim equites trecenti, omnes ſcutati, duce Volſcente, incedebant, & portabant reſponſa regi Turno, præmiſſi ex urbe Laurento, dum reliqua legio manet parata in *agris* Laurentibus.

Ignaros: Rhœtum vigilantem et cuncta videntem;
Sed magnum metuens ſe poſt cratera tegebat:
Pectore in adverſo totum cui cominus enſem
Condidit aſſurgenti, et multâ morte recepit. [ſta
Purpuream vomit ille animam, et cum ſanguine mi-
Vina refert moriens. hic furto fervidus inſtat.
Jámque ad Meſſapi ſocios tendebat, ubi ignem
Deficere extremum, et religatos rite videbat
Carpere gramen equos; breviter cùm talia Niſus
(Senſit enim nimiâ cæde atque cupidine ferri)
‘ Abſiſtamus, ait: nam lux inimica propinquat.
‘ Pœnarum exhauſtum ſatis eſt: via facta per hoſtes.’
Multa virûm ſolido argento perfecta relinquunt
Armáque, craterâſque ſimul, pulchróſque tapetas.
Euryalus phaleras Rhamnetis, et aurea bullis
Cingula; Tiburti Remulo ditiſſimus olim
Quæ mittit dona, hoſpitio cùm jungeret abſens,
Cædicus: ille ſuo moriens dat habere nepoti:
Poſt mortem bello Rutuli pugnâque potiti.
Hæc rapit, atque humeris nequicquam fortibus aptat.
Tum galeam Meſſapi habilem criſtíſque decoram
Induit. Excedunt caſtris, et tuta capeſſunt.
Interea præmiſſi equites ex urbe Latinâ,
Cætera dum legio campis inſtructa moratur,
Ibant, et Turno regi reſponſa ferebant,

NOTÆ.

348. *Multa morte recepit.*] Vel eduxit *multo cruore* ſtillantem: vel non eduxit niſi poſt *certam mortem.*

349. *Purpuream animam.*] Homerus, Iliad. 5. 83. πορφύρεος θάνατος, *purpurea mors.* Locutio repetita ex veterum quorundam opinione: qui præcipuam animæ ſedem ſtatuebant in ſanguine, animamque eſſe ipſum ſanguinem etiam nonnulli putabant.

350. *Furto fervidus inſtat.*] *Furtum* vocat, vel ſpoliationem cadaverum & armorum direptionem; vel cædem ipſam furtim & tacite editam: *furtum* quippe eſt quicquid occulte patratur, Æ. 6. 568.

359. *Phaleras . . . & aurea bullis cingula.*] *Phaleræ*, ornamenta equorum, Æ. 5. 310. Æ. 7. 278. *Cingula*, balteus quem vocat Varro *cingulum è corio bullatum*: & Virgilius, Æ. 12. 942. de balteo Pallantis ait: *notis fulſerunt cingula bullis. Bullæ* vero erant clavorum aureorum quædam capita, cingulis affixa; ob ſimilitudinem ita dicta à *bullis* quæ in aquis *ebullientibus* excitantur. Non abſimile fuit ornamentum aureum, pueris nobilibus appendi ſolitum è collo, *bulla* item nuncupatum.

361. *Hoſpitio cum jungeret abſens.*] Veteres hoſpitii jura mutuis muneribus colebant, abſentes præſenteſve. De *criſtis galearum*, Æ. 3. 468.

364. *Nequicquam.*] Quia mox occidendus erat, & hæc ipſa ſpolia amiſſurus.

367. *Et urbe Latina.*] *Laurento*, Æ. 7. 63.

368. *Cætera legio.*] *Pedites.* Nam in legione Romana communius trecenti fuere equites, pedites vulgo quater mille: licet auctior aliquando fuerit numerus. Igitur mittebatur ab Amata Laurenti, regina, legio ad Turnum, duce Vol-

Ter-

Tercentum, ſcutati omnes, Volſcente magiſtro.
Jámque propinquabant caſtris, muróque ſubibant;
Cùm procul hos lævo flectentes limite cernunt;
Et galea Euryalum ſubluſtri noctis in umbrâ
Prodidit immemorem, radiiſque adverſa retulſit.
'Haud temere eſt viſum', (conclamat ab agmine Volſcens)
'State, viri: quæ cauſa viæ? quíve eſtis in armis?
'Quóve tenetis iter'? nihil illi tendere contrà;
Sed celare fugam in ſylvas, & ſidere nocti.
Objiciunt equites ſeſe ad divortia nota
Hinc atque hinc, omnémque aditum cuſtode coronant.
Sylva fuit làtè dumis atque ilice nigrâ
Horrida, quam denſi complèrant undique ſentes;
Rara per occultos ducebat ſemita calles.
Euryalum tenebræ ramorum oneroſáque præda
Impediunt, fallique timor regione viarum.
Niſus abit: jámque imprudens evaſerat hoſtes,
Atque locos, qui pòſt Albæ de nomini dicti
Albani; tum rex ſtabula alta Latinus habebat.
Ut ſtetit, et fruſtra abſentem reſpexit amicum:
'Euryale infelix, quà te regione reliqui?
'Quâve ſequar'? rurſus perplexum iter omne revolvens
Fallacis ſylvæ, ſimul et veſtigia retro
Obſervata legit, dumíſque ſilentibus errat:
Audit equos, audit ſtrepitus, et ſigna ſequentem.

Et jam attingebant caſtra, & accedebant ad *munimenta* caſtrenſia: *cum vident eminus hos* juvenes *divertentes ad ſiniſtram viam; & in umbra noctis ſublucente caſſis* Meſſapi *prodidit Euryalum incautum & emicuit objecta radiis* Lunæ. *Volſcens è turma exclamat:* 'Non falſo viſum eſt 'nobis: *ſiſtite viri: quæ* 'causa eſt vobis *eundi? et qui-* 'nam iſtis ita *armati? et quo* 'habetis iter?' *Illi nihil* voluerunt *reſpondere; ſed* cœperunt *properare fugam per ſylvas, et committere ſe tenebris. Equites opponunt ſe hinc et inde ad tranſverſa* itinera *cognita* ſibi, *et circumdant cuſtodibus omnes ingreſſus.*

Fuit illic *ſylva aſpera dumis et ilicibus opacis, quam ſpiſſi vepres undique implebant: paucæ viæ deducebant* ad eam *per ſecretos tramites. Opacitas ramorum et ſpolia gravia retardant Euryalum, et metus aberrandi à* recto *ſpatio itineris. Niſus effugit: et inſcius, jam elapſus* erat *ab hoſtibus; et* [illis] *agris, qui deinde vocati* ſunt *Albani, de nomine Albæ: tunc rex Latinus collocabat* illic *ſtabula ſublimia. Poſtquam conſtitit, et fruſtra reſpectavit amicum abſentem,* ait: 'O miſer Euryale, *quo loco deſerui te? aut qua quæram* 'te?' *iterum remetiens vias omnes dubias ſylvæ doloſæ, ſimul et revolvit veſtigia retro quæſita, et vagatur* inter *dumos taciros: audit equos, audit ſonitus, et turbas perſequentium.*

NOTÆ.

ſcente: ſed equitatus, utpote expeditior, præmiſſus fuerat; peditatus adhuc in campis circa Laurentum, utpote tardior, morabatur.

370. *Scutati omnes.*] *Scutum* enim oblongum, non rotundus *clypeus,* in uſu fuit Romanorum equitum. Vide Lipſium. De *forma ſcuti,* Æ. 8. 659.

372. *Lævo flectentes limite.*] Ad ſeptentrionem: quem juvenes habebant ad lævum, Volſcens cum equitibus ad dextram.

381. *Ilice nigrâ.*] *Ilex,* arbor glandifera, *yeuſe, holm oak.*

387. *Locos,*] Qui reſcribunt ex fide aliquot codicum, *lacus*; ii minime videntur ad locum & tempus attendere. Nam *Pallanteum,* ubi nunc *Roma,* quinque admodum leucis noſtris Gallicis ab urbe *Oſtia* diſſitum erat, ubi tum *Troja nova. Lacus* autem *Albanus,* de quo Æ. 8. 48. ad orientem utriuſque urbis longe recedebat, hinc à Pallanteo quatuor leucis, inde item quatuor à Troja nova disjunctus: atque hæc de loco. Jam quantum ad tempus: Niſus & Euryalus circa mediam noctem, eamque æſtivam, urbe exierant; ut patet ex militum ludo, ſomno, ignibus extinctis: noctis partem aliquam in procerum concilio ac deliberatione traduxerant; aliquam item in cæde peragenda. Quî fieri igitur poteſt, ut Niſus fugâ elapſus ſit à Troja nova ad Albanum lacum, quæ quatuor leucæ ſunt? item ab Albano lacu ad ultima caſtrorum loca, amici quærendi cauſâ, redierit, quæ quatuor alteræ ſunt leucæ: eaſque leucas octo intra breviſſimam æſtivæ noctis mediæ ſpatium perfecerit? Quo fit ut legam *locos,* non *lacus:* eoſque explicem de parte aliqua agri Albani, qui tum fortaſſe eo uſque pertinebat, quam partem fugâ jam prætergreſſus fuerat Niſus.

Nec

Nec longum tempus abiit *illo intervallo, quando clamor attingit aures: & cernit Euryalum, quem omnis turma repentino ſtrepitu ac ſonitu jam trahit, interceptum errore loci et noctis, et incaſſum agitantem multa. Quid agat? quo robore, quibus armis audeat liberare juvenem? an morituros immittat ſe in medios hoſtes, et acceleret per plagas necem gloriosam?*

Statim librans haſtile brachio contracto, reſpectans Lunam, ſublimem his verbis orat eam: 'Tu Dea, tu propitia fave vero conatui: ô Latonia, gloria ſiderum & tutatrix ſylvarum. Si pater meus Hyrtacus obtulit unquam pro me tuis altaribus aliqua munera; ſi ipſe meis venationibus accumulavi aliqua, aut appendi è fornice, aut affixi ad culmina tibi *conſecrata: permitte me diſſipare hanc turmam, et dirige per aërem* hoc *haſtile.*' *Sic locutus* fuerat: *et adnitens toto corpore evibrat ferrum: haſtile volans dividit caliginem noctis, et pervadit in dorſum Sulmonis oppoſiti, et illic rumpitur, et trajicit præcordia rupto ligno. Sternitur ille emittens è pectore fluvium calentem, frigeſcens, et ſuccutit ventrem longis ſingultibus. Circumſpectant in diverſas* partes. *Ille ferventior hoc* ſucceſſu *ecce intorquebat à ſuprema auris* parte *haſtile aliud. Dum illi tumultuantur: haſtile ſtridens incidit* in *Tagum per tempora gemina, et calefactum ſtetit* in *cerebro transfoſſo.*

Nec longum in medio tempus, cùm clamor ad aures
Pervenit; ac videt Euryalum, quem jam manus omnis,
Fraude loci et noctis ſubito turbante tumultu,
Oppreſſum rapit, et conantem plurima fruſtra.
Quid faciat? quâ vi juvenem, quibus audeat armis
Eripere? an ſeſe medios moriturus in hoſtes
Inferat, et pulchram properet per vulnera mortem?
Ocyùs adducto torquens haſtile lacerto,
Suſpiciens altam Lunam, ſic voce precatur:
'Tu, Dea, tu præſens noſtro ſuccurre labori,
'Aſtrorum decus, et nemorum Latonia cuſtos.
'Si qua tuis unquam pro me pater Hyrtacus aris
'Dona tulit; ſi qua ipſe meis venatibus auxi,
'Suſpendíve tholo, aut ſacra ad faſtigia fixi: [ras.
'Hunc ſine me turbare globum, et rege tela per au-
Dixerat: et toto connixus corpore ferrum
Conjicit: haſta volans noctis diverberat umbras,
Et venit adverſi in tergum Sulmonis, ibíque
Frangitur, ac fiſſo tranſit præcordia ligno.
Volvitur ille, vomens calidum de pectore flumen
Frigidus, et longis ſingultibus ilia pulſat.
Diverſi circumſpiciunt. Hoc acrior idem
Ecce aliud ſummâ telum librabat ab aure;
Dum trepidant: it haſta Tago per tempus utrumque
Stridens, trajectóque hæſit tepefacta cerebro.
Sævit atrox Volſcens, nec teli conſpicit uſquam
Auctorem, nec quò ſe ardens immittere poſſit:
'Tu tamen interea calido mihi ſanguine pœnas
'Perſolves amborum', inquit. Simul enſe recluſo
Ibat in Euryalum. Tunc verò exterritus, amens
Conclamat Niſus: nec ſe celare tenebris
Ampliùs, aut tantum potuit perferre dolorem:
'Me, me: adſum qui feci; in me convertite ferrum,

Volſcens aſper furit, nec videt uſpiam libratorem teli, nec quo fervidus poſſit inferre ſe: 'At tu, 'ait, dabis mihi ſanguine calido *pœnas* debitas *ab utroque* veſtrum.' *Simul educto gladio irruebat in Euryalum. Tunc autem Niſus territus, extra mentem* poſitus, *vociferatur: nec ulterius potuit occultare ſe umbris, aut pati tantum dolorem.* 'Me, *me* rapite: *adſum qui* id *commiſi: vertite in me arma,*

NOTÆ.

405. *Latonia.*] *Luna, Diana,* à Latrona, matre, G. 3. 6.

408. *Tholo.*] Media ac ſuprema pars eſt tecti, in formam ſcuti brevis, in qua trabes coëunt: unde eſt, quaſi fornicis, ut aiunt clavis.

413. *Præcordia.*] Græcis διάφραγμα, membranæ ſunt *pætenſa cordi:* ſupra ſunt, cor & pulmones; infra jecur & lien. *Ilia,* partes ſunt imi ventris, circa ſummas coxas.

427. *Me, me: adſum, &c.*] Abrupta ex animi perturbatione ſententia. *Me, me occidite, &c. Rutulos,* promiſcuè pro hoſtibus appellat, quanquam hi erant Latini. De *Rutulis, Æ.* 7. 794.

'O

'O Rutuli, mea fraus omnis: nihil iſte, nec auſus,
'Nec potuit: cœlum hoc et conſcia ſidera teſtor:
'Tantum infelicem nimiùm dilexit amicum'.
Talia dicta dabat: ſed viribus enſis adactus
Tranſadigit coſtas, et candida pectora rumpit.
Volvitur Euryalus leto, pulchróſque per artus
It cruor ínque humeros cevix collapſa recumbit.
Purpureus veluti cum flos ſuccíſus aratro
Langueſcit moriens: laſſóve papavera collo
Demiſêre caput, pluviâ cùm fortè gravantur.
At Niſus ruit in medios, ſolúmque per omnes
Volſcentem petit, in ſolo Volſcente moratur:
Quem circùm glomerati hoſtes hinc cominus atque hinc
Proturbant: inſtat non ſegniùs, ac rotat enſem
Fulmineum; donec Rutuli clamantis in ore
Condidit adverſo, et moriens animam abſtulit hoſti.
Tum ſuper exanimem ſeſe projecit amicum
Confoſſus, placidâque ibi demum morte quievit.
Fortunati ambo! ſi quid mea carmina poſſunt,
Nulla dies unquam memori vos eximet ævo:
Dum domus Æneæ Capitolî immobile ſaxum
Accolet, imperiúmque parter Romanus habebit.
Victores prædâ Rutuli ſpoliíſque potiti,
Volſcentem exanimem flentes in caſtra ferebant.
Nec minor in caſtris luctus, Rhamnete reperto
Exangui, et primis unâ tot cæde peremptis,
Serranôque, Numâque; ingens concurſus ad ipſa
Corpora, ſeminecéſq; viros, repidâq; recentem
Cæde locum, et plenos ſpumanti ſanguine viros.

'O Rutuli, omnis dolus meus 'eſt: iſte nihil auſus eſt, aut 'potuit facere: atteſtor hoc cæ-'lum, et aſtra quæ id ſciunt: 'tantummodo nimis amavit a-'micum miſerum.' Proferebat talia dicta: ſed gladius tota vi immiſſus transfodit coſtas, et perfregit pectus candidum. Euryalus ſternitur morte, et ſanguis fluit per formoſa membra, et collum inflexum pendet in humeros. Quemadmodum quando flos purpureus proſciſſus aratro languet moriens: aut quemadmodum *papavera feſſo collo inflectunt caput, quando forte obruuntur imbre. At Niſus irrumpit per medios hoſtes, et inter omnes unum quærit Volſcentem, defigit* oculos *in uno Volſcente: circa quem* Niſum *hoſtes collecti cominus eum premunt hinc atque hinc:* ille *non inertius premit* eos, *et contorquet gladium fulminantem: donec immiſit eum in ore oppoſito* ducis *Rutuli vociferantis, et moriens eripuit vitam hoſti. Tunc transfixus jecit ſe ſuper amicum mortuum, et illic tandem quievit dulci nece. Ambo felices! ſi mei verſus valent aliquid, nulla dies vos unquam ſubtrahet tempori memori: dum gens Æneæ habitabit immanem rupem Capitolii, et fundator Romæ tenebit imperium* orbis.

Rutuli victores adepti prædam et ſpolia, plorantes reportabant in caſtra Volſcentem mortuum. Nec levior erat *dolor in caſtris, Rhamnete invento mortuo, et tot proceribus una nocte interfectis, et Serrano, et Numa: concurſus* fit *ad ipſa cadavera, et* ad *homines ſemimortuos, et* ad *locum tepefactum recenti ſtrage, et* ad *rivos infectos ſpumoſo ſanguine.*

NOTÆ.

448. *Domus Æneæ Capitolî, &c.*] *Roma*, urbs ab Æneæ poſteris fundata, in Palatino monte primum: deinceps ad alios producta montes ſex, præcipue Capitolinum, Palatino vicinum à ſeptentrione: ubi arx & templum Jovis. Aliqui *domum Æneæ* explicant de ipſa *Domo Auguſti*, qui cum tota gente Julia ex Ænea oriebatur: at illa non in Capitolio; ſed in Palatino monte ſita erat, ut & Julii Cæſaris domus. Adde quod *domus Æneæ* jam pro Romana gente accepta eſt, Æ. 3. 97, *Immobile ſaxum* vocat, alluditque ad æternitatem Romani imperii: quam à Tarquinii Priſci temporibus certam Romani exiſtimabant: cum enim is ad extruendum Jovis Capitolini templum, Deos omnes alia in urbis loca transferri juberet: *Juventus et Terminus* ex omnibus Diis cedere loco noluerunt: unde ductum eſt omen, fore ut urbis termini nunquam loco moverentur; nec unquam juvenilis vigor illi deeſſet.

449. *Pater Romanus.*] Vel *Auguſtus*, vel *Senatus Romanus*. Vel potius, *Romulus*, gentis Romanæ conditor & pater.

Agno-

Recognoſcunt inter ſe prædam, et fulgentem caſſidem Meſſapi, et phaleras recuperatas multo labore.

Agnoſcunt ſpolia inter ſe, galéamque nitentem
Meſſapi, et multo phaleras ſudore receptas.
Et jam prima novo ſpargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens Aurora cubile:
Jam Sole infuſo, jam rebus luce retectis,
Turnus in arma viros, armis circundatus ipſe,
Suſcitat, æratáque acies in prælia cogit
Quiſque ſuas, variíſque acuunt rumoribus iras.
Quin ipſa arrectis, viſu miſerabile, in haſtis
Præfigunt capita, et multo clamore ſequuntur,
Euryali et Niſi.
Æneadæ duri murorum in parte ſiniſtrâ
Oppoſuêre aciem; nam dextera cingitur amni:
Ingentéſque tenet foſſas, et turribus altis
Stant mœſti ſimul ora virûm præfixa videbant,
Nota nimis miſeris, atróque fluentia tabo.
Interea pavidam volitans pennata per urbem
Nuncia fama ruit, matrífque adlabitur aures
Euryali; ac ſubitus miſeræ calor oſſa reliquit:
Excuſſi manibus radii, revolutáque penſa:
Evolvat infelix, et fœmineo ululatu,
Sciſſa comam, muros amens atque agmina curſu
Prima petit: non illa virûm, non illa pericli, [plet:
Telorúmque memor: cœlum dehinc queſtibus im-
‘ Hunc ego te, Euryale, aſpicio? túne illa ſenectæ
‘ Sera meæ requies? potuiſtî linquere ſolam,
‘ Crudelis? nec te ſub tanta pericula miſſum
‘ Affari extremùm miſeræ data copia matri? 484
‘ Heu! terrâ ignotâ, canibus data præda Latinis
‘ Alitibúſque jaces! nec te tua funera mater

Interim fama alata, volans per urbem territam, nuncia irrumpit, et pervenit ad *aures matris Euryali: et calor ſubito deſeruit oſſa miſeræ: radii dejecti* ſunt *è manibus et telæ dilapſæ: miſera* illa *præcipitat, et* cum *vociferatione muliebri lacerata* ſecundùm *capillos inſana vadit curſu* ad *muros et primas turmas: non illa attendens viros, non illa diſcrimen et arma: deinde replet cœlum querelis:* ‘ *An ego tale*m *video, ô Euryale? an* ‘ *tu* es *ille* futurus *ſolatium* ‘ *ultimum meæ ſenectutis!* an *potuiſti deſerere me ſolam, ô inhumane? neque conceſſa* eſt *matri infelici* ‘ *facultas ultimo alloquendi te, miſſum in tanta diſcrimina? heu! jaces* in *tellure incognita, præda data* ‘ *jecta canibus Latinis et avibus. Nec ego mater protuli te* ante ædes, ut curatrix *tui funeris;*

NOTÆ.

457. *Agnoſcunt ſpolia, &c.*] Quæ Rutulis eripuerant Niſus & Euryalus; & quæ iterum ex iis Volſcentis equites receperant. De iis, v. 359. & ſequentibus. De *Tithono Auroræ conjuge*, Æ. 4. 585.

468. *Siniſtra.*] *Orientali*, quæ Laurentum ſpectabat.

472. *Tabo.*] Putri ſanguine, G. 3. 481. De *Fama*, Æ. 4. 174.

476. *Radii, &c.*] *Inſtrumenta textoria*, Æ. 3. 483. *Penſa*, telæ: quæ prius involutæ, jam eâ ſurgente revolvuntur. De *penſo*, G. 1. 390.

478. *Muros amens, &c.*] Non tamen excedit urbe; ſed è muris, ad conſpectum ſuffixi capitis, has in querelas erumpit.

484. *Affari extremum.*] Romani mortuos ſtatim poſt obitum inclamabant: tum poſt funus ter dicto *vale*, relinquebant, Æ. 2. 644. Æ. 6. 218.

486. *Tua funera mater, Produxi, &c.*] 1. Jul. Scaliger, Pomponium ſecutus, mutilam vult eſſe orationem, ob vim doloris: explicatque, *nec te mater peperi* ad *hæc tua funera*. 2. Joſ. Scaliger, non multum diſſentiens à Servio, vult, *funera* eſſe mulieres, quæ curam ſuſcipiebant funeris, ut ſunt mater, ſoror; eaſque diſtingui à *præficis*, quæ conductæ pretio præficiebantur.

‘ Produxi;

‘ Produxi preſsíve oculos, aut vulnera lavi,
‘ Veſte tegens; tibi quam noctes feſtina diéſque
‘ Urgebam, & telâ curas ſolabar aniles. [bra,
‘ Quò ſequar? aut quæ nunc artus avulſáque mem-
‘ Et funus lacerum tellus habet? hoc mihi de te,
‘ Nate, refers? hoc ſum terrâque maríque ſecuta?
‘ Figite me, ſi qua eſt pietas: in me omnia tela
‘ Conjicite, ô Rutuli: me primam abſumite ferro.
‘ Aut tu, magne pater Divûm, miſerere, tuóque
‘ Inviſum hoc detrude caput ſub Tartara telo;
‘ Quandoaliter nequeocrudelem abrumpere vitam'.
Hòc fletu concuſſi animi, mœſtúſque per omnes
It gemitus: torpent infractæ ad prælia vires.
Illam incendentem luctus Idæus et Actor,
Ilionei monitu et multùm lacrymantis Iüli,
Corripiunt, intérque manus ſub tecta reponunt.
At tuba terribilem ſonitum procul ære canoro
Increpuit: ſequitur clamor, cœlúmque remugit.
Accelerant actâ pariter teſtudine Volſci,
Et foſſas implere parant, ac vellere vallum
Quærunt pars aditum, et ſcalis aſcendere muros;
Quà rara eſt acies, interlucétque corona
Non tam ſpiſſa viris. Telorum effundere contrà
Omne genus Teucri, ac duris detrudere contis,
Aſſueti longo muros. defendere bello.
Saxa quoque infeſto volvebant pondere, ſi quà [nes
Poſſent tectam aciem perrumpere: cùm tamen om-
Ferre libet ſubter denſâ teſtudine caſus.

‘ *aut clauſi oculos*; *aut lavi*
‘ *plagas, abſcondens* cadaver
‘ *veſte, quam feſtinans tibi ac-*
‘ *celerabam noctuque diuque,*
‘ *et leniebam* textu *telæ moleſ-*
‘ *tias ſenectutis. Quo ibo? aut*
‘ *quæ terra nunc retinet artus,*
‘ *et abſciſſa membra et cada-*
‘ *ver laniatum? hoc* caput *re-*
‘ *præſentas mihi de te, ô fili?*
‘ *hoc ſecuta ſum et terra et ma-*
‘ *ri? Transfodite me, ô Ru-*
‘ *tuli, ſi aliqua eſt* vobis *pie-*
‘ *tas: contorquete in me omnia*
‘ *ſpicula: me primam interfi-*
‘ *cite ferro. Vel tu, magne pa-*
‘ *rens Deorum, miſereſce, et ful-*
‘ *mine tuo dimitte ad inferos,*
‘ *hoc* meum *caput tibi odio-*
‘ *ſum: ſi non poſſum aliter fi-*
‘ *nire duram vitam.*' *Animi commoti* ſunt *hoc luctu, et triſtia ſuſpiria mittuntur ab omnibus: vires languent tardæ ad pugnam. Idæus et Actor excipiunt illam excitantem fletus* inter milites, *et in manibus referunt in domum* ipſius *monitu Ilionei et Iüli plurimum plorantis.*

At tuba procul excitavit ære rauco formidabilem ſonum: ſuccedit clamor, et cœlum reboboat. Volſci approperant ſimul admotâ teſtudine, et aggrediuntur cumulare foſſas, & eruere aggerem: pars veſtigat ingreſſum, et ſuperare ſcalis muros, qua exercitus rarus eſt, et qua *multitudo paſſim hiat non denſa militibus. Contra Trojani* incipiunt *projicere omnes ſpecies armorum, et diſpellere* eos *longis lignis, conſueti propugnare mœnia bello diuturno. Dejiciebant etiam lapides pernicioſi ponderis,* tentantes *an poſſent aliqua* parte *perfringere agmen tectum* clypeis: *tamen interea* Rutuli *gaudent ſuſtinere caſus omnes ſpiſſa teſtudine.*

NOTÆ.

ancillis ad lamentandum: quod *præficarum* fictus, *funerarum* verus eſſet ac ſincerus dolor. Eoque derivat illud Ennii epitaphium apud Cicer. *Nemo me lacrymis decoret, neque funera fletum faxit: cur? volito vivus per ora virûm.* Sed admodum dubia hæc lectio eſt, cum vulgo legatur, *funera fletu, funere fletum, &c.* 3. Suſpicatur Merula legendum, *tua funera mater proluxi*, quæ vox apud Feſtum reperitur, ex quo tertia concinnari poteſt opinio: *nec* te tua funera mater proluxi, id eſt, *nec te & tuam mortem produxi.* Et vero tales erant funebres ceremoniæ: lugebatur & conclamabatur mortuus, claudebantur ipſi oculi; lavabatur, veſtibus pretioſiſſimis tegebatur, afferebatur in feretro ad januam domus: ibique cum proſtitiſſet aliquandiu, facie & pedibus in publicum verſis, ad rogum deducebatur: quæ maxima ex parte explicuimus, *Æ.* 6. 215. & ſequentibus.

487. *Produxi.*] Secundùm primam explicationem ſuperiorum vocum ſignificat, *peperi.* Secundùm ſecundam, *propoſui ad januam domus:* quod Dio & Græci alii vocant προτίθεσθαι. Secundùm tertiam, *proluxi* legendum eſt.

491. *Funus lacerum.*] Haud dubie *cadaver.* Sic Propert. l. 17. 8. *Hæccine parva meum funus arena teget?* De *Tartaro*, imis inferis, *Æ.* 6. 134.

505. *Teſtudine, &c.*] Milites erant denſati in globum, conſertis ſupra capita clypeis, ut ſic ad muros tutius accederent: De *ea teſtudine*, *Æ.* 2. 441. De *Volſcis*, *Æ.* 7. 803. De *valli* ſupra, v. 142. De *contis*, *Æ.* 5. 208.

Nec

Deinde non poſſunt *ſuſtinere : nam qua* parte *magnus globus appropinquat, Teucri advolvunt et impellunt vaſtum ſaxum, quod late oppreſſit Rutulos, et ſeparavit tegmina clypeorum : nec ulterius Rutuli ardentes volunt certare obſcuro certamine* teſtudinis ; *ſed coxantur dimovere jaculis* Trojanos ex *aggere. Alia ex parte Mezentius terribilis viſu librabat pinum Tyrrhenam, et injicit fumidas tædas. At Meſſapus, ſubactor equorum, filius Neptuni, diruit palos* aggeris, *et petit ſcalas ad muros* ſcandendos.

Vos, ô Muſæ, & præcipue *Calliope, oro, docete cantantem : quas cædes, quas neces Turnus tunc ibi intulerit ; quem hominem unuſquiſque miſerit* ad *inferos : et explicate mecum totum ambitum* hujus *belli* ; *nam* vos, *Deæ, et recordamini, et poteſtis narrare.*

Turris ſtabat alta ſuſpicientibus, et tabulatis ſublimibus, commoda ſitu : quam Itali omnes conabantur occupare totis viribus, et diruere totâ vi potentiæ ſuæ : *contra Trojani* conabantur *propugnare lapidibus, et vibrare ſagittas crebras per apertas feneſtras. Turnus primus immiſit tædam flammantem* ; *et affixit lateri* turris *ignem : qui ventus invaſit aſſeres, et adhæſit fulcris abſumptis.* Trojani *turbati* cœperunt *intus tumultuari, et incaſſum quærere effugium è periculo : dum colligunt ſe, et retro recedunt*

Nec jam ſufficiunt : nam quâ globus imminet ingens,
Immanem Teucri molem volvúntque ruúntque,
Quæ ſtravit Rutulos latè, armorúmque reſolvit
Tegmina ; nec curant cæco contendere Marte
Ampliùs audaces Rutuli ; ſed pellere vallo
Miſſilibus certant.
Parte alià horrendus viſſu quaſſabat Etruſcam
Pinum, et fumiferos infert Mezentius ignes.
At Meſſapus, equûm domitor, Neptunia proles,
Reſcindit vallum, et ſcalas in mœnia poſcit.
Vos, ô Calliope, precor, aſpirate canenti ;
Quas ibi tum ferro ſtrages, quæ funera Turnus
Ediderit, quem quiſque virum demiſerit Orco ;
Et mecum ingentes oras evolvite belli :
Et meminiſtis enim, Divæ, et memorare poteſtis.
Turris erat vaſto ſuſpectu pontibus altis,
Opportuna loco ; ſummis quam viribus omnes
Expugnare Itali ſummâque evertere opum vi
Certabant : Troës contrà defendere ſaxis,
Pérque cavas denſi tela intorquere feneſtras.
Princeps ardentem conjecit lampada Turnus,
Et flammam affixit lateri ; quæ plurima vento
Corripuit tabulas, et poſtibus hæſit adeſis.
Turbati trepidare intus, fruſtráque malorum
Velle fugam : dum ſe glomerant, retróque reſidunt

NOTÆ.

516. *Ruuntque.*] Impellunt, projiciunt : Æ. 1. 39. *Spumas ſalis ære ruebant.*

518. *Cæco Marte.*] Quia latebant ſub teſtudine, tecti & inumbrati clypeis.

522. *Etruſcam Pinum, & . . . ignes.*] Vel ignitam faciem è pinu, pingui arbore : vel manu altera facem, altera haſtam pineam. De *Mezentio* Etruſcorum rege, fuſe Evander, Æ. 8. 481. De *Etruſca* gente, ibidem in notis. De *Meſſapo*, Æ. 7. 691. De *vallo*, munimento ex palis & aggeſta terra, ſupra, v. 142.

525. *Vos, ô Calliope.*] Muſas omnes invocat, ſed præcipue *Calliopen*, heroici carminis præſidem, de qua, Ecl. 4. 57. Numerum ſingularem cum plurali ſic conjunxit, Tibul. l. 3. 6. 55. *Nobis inimica merenti.* Et Catul. Epig. 108. 5, *Inſperanti ipſa refers te nobis.* De *Orco, Plutone*, G. 1. 277.

528. *Oras belli.*] Enniana vox. *Oræ* ſunt extremæ partes veſtium : quæ, quia in ambitum excurrunt, hic ſumuntur pro toto circuitu, ambitu, ac ſerie belli.

530. *Pontibus.*] Turres multis contabulationibus erigebantur, è quarum infimis aſcenſus erat ad ſummas : hæc ipſa tabulata, vel eorum ſcalæ *pontes* hic dicuntur, ut fortaſſe etiam ſupra, v. 170.

532. *Opum vi.*] Enniana locutio, pro, *omni induſtria, virtute, inſtrumentis.*

535. *Lampada.*] *Lampades* hic appellantur ignita quæcunque miſſilia ex ſtupa, pice, & reſina : quæ compacta ſimul, & mucronibus uncisque & hamis ferreis armata, ut ligneis præſertim munimentis adhærerent, vel manu, vel aliquando etiam machinis intorquebantur. Varia eorum erat ad libitum figura. De *poſtibus* proprie fulcris arrectariiſque portarum, Æ. 2. 442. De *peſte*, pro igne, ſupra, v. 328.

In

In partem, quæ peſte caret; tum pondere turris
Procubuit ſubito, et cœlum tonat omne fragore.
Semineces ad terram, immani mole ſecutâ,
Confixíque ſuis telis, et pectora duro
Transfoſſi ligno, veniunt. Vix unus Helenor,
Et Lycus elapſi; quorum primævus Helenor,
Mæonio regi quem ſerva Lycimnia furtim
Suſtulerat vetitíſque ad Trojam miſerat armis:
Enſe levis nudo, parâmque inglorius albâ.
Iſque ubi ſe Turni media inter millia vidit;
Hinc acies atque hinc acies aſtare Latinas:
Ut fera, quæ densâ venantum ſepta coronâ
Contra tela furit, ſeſéque haud neſcia morti
Injicit, et ſaltu ſupra venabula fertur;
Haud aliter juvenis medios mortituros in hoſtes
Irruit; et, quà tela videt denſiſſima, tendit.
At pedibus longè melior Lycus, inter et hoſtes,
Inter et arma fugâ muros tenet; altáque certat
Prendere tecta manu, ſociûmque attingere dextras.
Quem Turnus pariter curſu, telóque ſecutus,
Increpat his victor: 'Noſtráſne evadere, demens,
'Speraſti te poſſe manus'? ſimul arripit ipſum
Pendentem, et magnâ muri cum parte revellit.
Qualis ubi, aut leporem, aut candenti corpore cycnum
Suſtulit alta petens pedibus Jovis armiger uncis:
Quæſitum aut matri multis balatibus agnum
Martius à ſtabulis rapuit lupus. Undique clamor
Tollitur: invadunt, et foſſas aggere complent:
Ardentes tædas alii ad faſtigia jactant.

in ſpatium quod vacabat igne; tum repentè turris cecidit, et totum cœlum ſonat ſtrepitu. Cadunt ſemimortui in terram, vaſta mole ſuperincidente, et confoſſi propriis armis, et trajecti duro ligno per *pectora. Vix ſolus Helenor et Lycus evaſerunt: quorum natu major* erat *Helenor, quem ſerva Lycimnia clam pepererat regi Lydio, et miſerat ad Trojam, bello* ipſi *prohibito:* erat *levis enſe ſtricto et ignobilis ſcuto albo. Atque ille, cum agnovit ſe in mediis millibus Turni, agmina Latina circumſiſtere hinc et inde: quemadmodum fera, quæ cincta multitudine ſpiſſâ venatorum ſævit adverſus arma, et non ignara immittit ſeſe* in *mortem, et ſaltu ruit ſupra haſtilia; non aliter juvenis irrumpit moriturus in medios hoſtes, et incurrit qua cernit arma ſpiſſiſſima. At Lycus multo velocior pedibus, et inter hoſtes, et inter arma occupat fugâ muros; et conatur arripere manu ſublimes pinnas, et apprehendere manus ſociorum. Quem Turnus victor, perſecutus ſimul curſu et jaculo, objurgat his* verbis: *'Stulti, 'an ſperâſti te poſſe evitare 'manus meas?' ſimul apprehendit ipſum pendentem, et excutit cum magna parte muri. Qualis armiger Jovis, quando evolans* in *altum abripuit unguibus falcatis, aut leporem, aut cycnum nitido corpore:* quando *lupus, ſacer Marti, ſubtraxit è caulis agnum, quæſitum à matre multis balatibus. Undique clamor ſurgit; aggrediuntur, et cumulant foſſas* terrâ *aggeſtâ: alii torquent tædas flammantes ad culmina.*

NOTÆ.

546. *Mæonio regi.*] Reges Mæonum, qui deinde Lydi dicti ſunt, & ab Homero numerantur inter Trojanorum auxilia, utpote Phrygiæ contermini, Æ. 4. 216.

547. *Vetitis armis.*] Vel contra juſſa Deorum & fati, Trojanis contrarii. Vel contra morem Romanorum: ad quem alludit hic poëta, quaſi Trojanorum etiam fuiſſet. Nefas enim fuit Romæ ſervos militiæ nomen dare, niſi ſervitute ſolutos: quod non niſi periculoſis reipublicæ temporibus permittebatur.

548. *Enſe levis nudo, parmâque, &c.*] Omnino eum depingit, qualesRomanorum deinde fuerunt *velites*, ſic à *velocitate* dicti. Horum arma, *parma*, brevis rotundúſque clypeus & undique *par*: *gladius*, & leves aliquot *haſtulæ*. Eligebantur è junioribus & pauperibus, ſecundùm Polyb. Porro cum vulgo viri principes, aut familiæ ſuæ, aut factorum ſuorum inſignia præferrent deſcripta in clypeis: ut Turnus *Inachum*, Æ. 7. 790. Aventinus, *Hydram Herculis*, ibid. 657. Helenor iſte nudum clypeum geſtat: tum quia juvenis nihil dum patrare laude dignum potuit: tum quia furtivo concubitu ex ſerva editus, paternam originem jactare prohibetur, habeturque ideo quaſi ſervilis generis.

553. *Venabula.*] Haſtæ ſunt venatoriæ, breves, lato ferro, Æ. 4. 131.

564. *Jovis armiger.*] Aquila, fulminis miniſtra, Æ. 5. 255. *De tædis*, arbore & face, Ecl. 7. 49.

Ilioneus

Ilioneus lapide et magno fragmine rupis opprimit Lucetium appropinquantem portæ et conjicientem ignes: Liger Emathiona, Asylas Chorinæum: alter peritus jaculandi, alter mittendi *sagittas procul decipientes. Cæneus* occidit *Ortygium, Turnus victorem Cæneum: Turnus Ityn, & Cloniúm, Dioxippum, & Promulum, & Sagarim, & Idam stantem ante summas turres: Capys Privernum: hunc hasta Themillæ primo leviter vulneraverat: ille abjecto clypeo tulit inconsultus manum ad plagam: ergo sagitta pennis appulsa est: et manus affixa est lateri sinistro, & occulta intus penetravit mortifero ictu* pulmones, quibus *respirat anima. Filius Arcentis stabat* indutus *pulchris armis,* habens *chlamydem variatam acu: & splendens purpurâ Ibericâ, formosus vultu: quem pater Arcens miserat Æneæ, educatum* in *sylva Martis, circa Simethum fluvium, ubi* est *optima & benigna ara Palici. Mezentius depositis armis impulit ipse stridentem fundam, loro ter rotato circa caput & discidit calefacto plumbo medium caput oppositi* juvenis, *& prostravit* eum *in vasta arenâ.*

Ilioneus saxo atque ingenti fragmine montis,
Lucetium, portæ subeuntem, ignésque ferentem;
Emathiona Liger, Chorinæum sternit Asylas;
Hic jaculo bonus, hic longe fallente sagitta:
Ortygium Cæneus victorem Cænea Turnus:
Turnus Ityn, Cloniúmque, Dioxippum, Promulúmque,
Et Sagarim, et summis stantem pro turribus Idam:
Privernum Capys: hunc primò levis hasta Themillæ
Strinxerat: ille manum projecto tegmine demens
Ad vulnus tulit: ergo alis allapsa sagitta,
Et lævo infixa est lateri manus, abditáque intus
Spiramenta animæ letali vulnere rupit.
Stabat in egregiis Arcentis filius armis,
Pictus acu chlamydem, et ferrugine clarus Iberâ,
Insignis facie; genitor quem miserat Arcens,
Eductum Martis luco, Simethia circùm
Flumina, pinguis ubi et placabilis ara Palici
Stridentem fundam positis Mezentius armis
Ipse ter adductâ circùm caput egit habenâ;
Et media adversi liquefacto tempora plumbo
Diffidit, ac multâ porrectum extendit arenâ.

NOTÆ.

582. *Pictus acu chlamydem, &c.*] *Chlamys*, militaris vestis, *casaque*, Æ. 4. 137. *Ferrugo* color est politi ferri, in nigrum tendens, *brunissure*, *burnished*. Ecl. 2. 18. Talis memoratur fuisse color purpuræ Ibericæ nigricantis. *Iberia* vero, hic sumitur à quibusdam pro regione Asiatica, inter Pontum Euxinum & mare Caspium, quæ nunc Georgiæ pars est, dicta *Gurgistan*: cujus coloni in Europam profecti nomen dederint Ibero Hispaniæ flumini, & Hispaniam ipsam tenuerint. Ab aliis sumitur probabilius pro ipsa Hispania, cum idem color à quibusdam dicitur Bæticus; à Bæti fluvio Hispaniæ, *Guadalquivir*: & minium, apud Hispanos præcipuæ laudis olim ex Plinio fuerit: ut nunc quoque rubeus ille color nigro suffultus, quem vocant *morado*.

584. *Simethia circum, &c.*] *Simethus*, Siciliæ fluvius; in orientale ejusdem latus infra Catanam defluens; nunc secundùm Cluverium, *la Jaretta*. Tamen, secundùm Virgilium, videtur is esse qui nunc nomen habet *à sancto Paulo*, paulo inferius fluens: nam non longe ab ejus fontibus visuntur adhuc ruinæ templi Palicorum, & eorundem lacus, qui lacus Fuzelli tempore *Napthia* vocabatur, in multas scaturigines erumpens aquæ sulfureæ, quæ falso jurantes enecabat, ut fusè narrat ex auctoribus Græcis Macrobius, Saturn. 5. 19.

585. *Pinguis ubi & placabilis, &c.*] *Palici* fratres fuerunt, Jovis filii, & Thaliæ Nymphæ, Vulcani filiæ; quæ gravida cum Junonem timeret, dicitur à Jove terræ hiatu occultata: ubi nati infantes, indeque egressi, *Palici* dicti sunt, à πάλιν ἰέναι, *iterum venire*. Horum oraculo Siculi in sterilitate admoniti dicuntur, ut cuidam heroi sacra facerent: quæ res cum prospere successisset, ad eorum aram dona multa congesserunt, ut refert ex Xenagora Macrobius. Hinc ara illa dicitur à Virgilio *pinguis*. Addit Diodorus, l. 11. asylum illic esse fugitivorum servorum, cum à dominis inclementius habentur; indeque nefas esse eos abduci, nisi securitatis datâ fide, quam violare nemo audeat. Hinc, ut mihi videtur, ara eadem dicitur *placabilis*. De *Martis luco*, nullam alibi reperi mentionem.

588. *Liquefacto plumbo.*] Lucret. 6. 177. *Plumbea vero glans etiam longo cursu volvendo liquescit*, id est, calefit & mollescit.

Tum

Tum primùm bello celerem intendiſſe ſagittam
Dicitur, antè feras ſolitus terrere fugaces,
Aſcanius : fortémque manu fudiſſe Numanum,
Cui Remulo cognomen erat ; Turníque minorem
Germanam, nuper thalamo ſociatus, habebat.
Is primam ante aciem digna atque indigna relatu
Vociferans, tumidúſq; novo præcordia regno
Ibat, et ingenti ſeſe clamore ferebat :
'Non pudet obſidione iterum vallóque teneri,
'Bis capti Phryges, et morti prætendere muros ?
'En qui noſtra ſibi bello connubia poſcunt !
'Quis Deus Italiam, quæ vos dementia adegit ?
'Non hic Atridæ : nec fandi fictor Ulyſſes :
'Durum à ſtirpe genus. Natos ad flumina primùm
'Deſerimus, ſævóque gelu duramus et undis.
'Venatu invigilant pueri, ſylváſque fatigant :
'Flectere ludus equos, et ſpicula tendere cornu.
'At patiens operum parvóque aſſueta juventus,
'Aut raſtris terram domat, aut quatit oppida bello.
'Omne ævum ferro teritur, verſâque juvencûm
'Terga fatigamus haſtâ. Nec tarda ſenectus
'Debilitat vires animi, mutátque vigorem.
'Canitiem galeâ premimus ; ſempérque recentes
'Convectare juvat prædas, et vivere rapto.
'Vobis picta croco et fulgenti murice veſtis :
'Deſidiæ cordi : juvat indulgere choreis :
'Et tunicæ manicas et habent redimicula mitræ.

Aſcanius, prius aſſuetus terrere feras fugientes, fertur tum primo evibraſſe velocem ſagittam in *bello, et ſtraviſſe manu robuſtum Numanum, cui cognomen erat Remulo ; et* qui *nuper conjugio copulatus duxerat minorem ſororem Turni. Ille ante prima agmina inclamans digna et indigna dictu, et inflatus corde* ob *novam potentiam, incedebat et jactabat ſe magno clamore :* 'Non pudet vos *rurſus claudi aggeribus et obſidione, ô Phryges bis capti, et opponere muros morti ? ecce* illos, *qui bello petunt ſibi conjugia noſtra ! quis Deus, quæ inſania vos impulit in Italiam ? non hic* ſunt *filii Atrei, nec Ulyſſes* vanus *artifex verborum :* ſed *gens fortis ab* ipſa *origine. Portamus ſtatim ad flumina natos, et induramus acerbo gelu et aquis. Pueri indulgent venatui, et percurrunt ſylvas : ludus* eorum *eſt domare equos, et jacere ſagittas* arcu *corneo. Juventus autem patiens laboris, et contenta tenui* victu, *aut exercet terram raſtris, aut impugnat urbes bello. Omnis ætas traducitur* in *armis, et in pellimus dorſa juvencorum* arantium *haſtâ inverſâ. Nec ſenectus lenta minuit robur animi aut pellit vigorem. Tegimus caſſide capillos albos : et ſemper* nos *delectat colligere novas prædas, et vivere* rebus *raptis. Vobis veſtimentum tinctum* eſt *croco et micanti purpura* : vobis *inertia* eſt in *delitiis : placet vacare choreis : et tunicæ* veſtræ *habent manicas, et mitræ ligamina.*

NOTÆ.

596. *Novo regno.*] Affinitate regia. Græci enim quorum imitatores Latini, regum filios, fratreſque & affines appellabant reges : ut obſervat Germanus, probatque multis.

599. *Bis capti Phryges.*] *Phryges :* molles : ad contemptum ſic vocat Trojanos. *Bis capti :* ab Hercule & à Græcis, Æ. 3. 476. Vel potius à Græcis, cum Troja incenſa eſt ; & jam à Latinis, in hac nova Troja. De *Phrygia*, Æ. 1. 385. De *Phrygum mollitie*, Æ. 4. 216. De *Atrei filiis*, Agamemnone & Menelao, Æ. 2. 264. Æ. 3. 54. De *Ulyſſe verſuto*, Æ. 2. 7.

605. *Venatu.*] Dativo contracto, pro *venatui*, Ecl. 5. 29.

609. *Verſâque juvencûm, &c.*] Aramus armati : nec ſtimulis aut flagris, ſed extrema haſtæ parte boves arantes inceſſimus.

614. *Croco.*] *Crocus* flos, *ſaffran, ſaffron* : cujus colore infecta veſtis *crocota* & *crocotula* dicebatur ; infectores, *crocotarii :* mulichris & mollis ornatus. De *murice*, oſtreo, unde purpura exprimitur, G. 2. 506.

616. *Tunicæ manicas, et, &c.*] Tunica veſtis virorum interior, χιτὼν Græcis : cui reſpondet mulierum *ſtola :* utraque cincta. Huic viri Græci *pallium* apertum ac fluens ; Romani *togam* clauſam ſuperinjiciebant : mulieres *pallam*, pallio Græco aperto non abſimilem. *Tunica* à ſuperiore parte omnino ſine manicis olim fuit, ita ut humeros hinc inde nudaret ; ab inferiore, ad genua deflubat, dicebaturque *exomis :* mox ad uſque cubitum, & paulo infra genua pertinuit, dicebaturque *colobium*, & hic mos diu duravit Romæ, exinde ſervis ſolis relictus : deinde creſcente

'O vere Phrygiæ, neque enim
'estis Phryges! ite per excelsa
'Dindyma, ubi tybia emittit
'sonum imparem vobis assuetis
'huic sono. *timpana et tibia Berecynthia buxea matris Idææ vos invitant: relinquite arma viris, et abstinate ferro.' Ascanius non passus est spargentem verbis talia, et loquentem indigna: et oppositus adduxit sagittam nervo equino: et distrahens brachia sejuncta, stetit, prius supplex obsecrans Jovem per hæc vota: 'Jupiter omnipotens fave inceptis audacibus. Ego ducam tibi ad tuum templum munera solemnia: et ponam ante altaria juvencum capite durato, candidam, et tollentem caput æqualiter cum matre sua: qui jam incurrat cornu, et dissipet arenam pedibus.' Audivit pater, et è suda regione cœli tonuit* ad *sinistram. Simul mortifer arcus sonat: et sagitta emissa volat stridens terribiliter, et pervenit ad caput Remuli, et perfodit cuspide cava tempora. 'I, irride virtutem jactalundis 'vocibus.*

'O verè Phrygiæ, neque enim Phryges! ite per alta
'Dindyma, ubi assuetis biforem dat tibia cantum.
'Tympana vox buxúsque vocat Berecynthia matris
'Idææ: finite arma viris, et cedite ferro.' 620
Talia jactantem dictis, ac dira canentem
Non tulit Ascanius; nervóque obversus equino
Contendit telum; diversáque brachia ducens
Constitit, antè Jovem supplex per vota precatus:
'Jupiter omnipotens, audacibus annue cœptis. 625
'Ipse tibi ad tua templa feram solemnia dona;
'Et statuam ante aras auratâ fronte juvencum
'Candentem paritérq; caput cum matre ferentem;
'Jam cornu petat, et pedibus qui spargat arenam.'
Audiit, et cœli genitor de parte serenâ 630
Intonuit lævum. Sonat unà letifer arcus;
Et fugit horrendùm stridens elapsa sagitta,
Pérque caput Remuli venit, et cava tempora ferro
Trajicit. 'I, verbis virtutem illude superbis. 633

NOTÆ.

luxu ad primores usque manus digitosque provecta est, & ad talos promissa: quod mollitiei fuit, & à Cicerone vitio vertitur Catilinæ sociis, quia muliebris stolæ species hæc erat. Tunicæ illæ *manicatæ* à Cicerone vocantur; à Seneca & Plauto *manuleatæ*; à Scipione apud Gellium *chiridotæ*. Tales Trojanis hic Numanus exprobrat. Mediis etiam temporibus tunica duplex ferebatur: altera communis; altera intima, quæ & *interula* sive *subucula*. De *mitris*, pileis, earumque *remidiculis*, Æ. 4. 216.

618. *Dindyma, &c.*] Phrygia universa sacra fuit Cybele, matri Deûm. In ea montes *Dindymus, Berecynthus, & Ida*. *Dindymus* sic dictus, quod sit δίδυμος, *geminus*, sive *gemello vertice*: plur. *Dindyma*. Hinc Cybele dicta *Dindymene*: & *Berecynthia*, & *Idæa* mater. De *ea*, Æ. 3. 111. De *Ida*, Æ. 2. 801.

Biforem dat tibia, &c.] *Tibia* musicum instrumentum, flatu personum: sic dicta, quia è gruum, hinnulorum, aliorumque animalium cavis tibiis primo formata est: inde è buxo atque ebore. Olim pauca habuit foramina, unde duæ simul inflabantur, mutabanturque pro modorum varietate. Quæ dextera oris parte inflabatur, unicum habebat foramen, ac proinde graviorem sonum: quæ sinistra oris parte, duo habebat foramina, sonumque acutiorem: & hic erat modus *Phrygius*, cum tibiæ sic adhibebantur *impares*, quia modus ille ex gravi & acuto temperatus erat. Cum autem *Dorius* modus multo esset gravior, duabus dextris canebatur, id est, duabus tibiis *paribus*, unico foramine. Cum *Lydius* esset acutior, duabus sinistris fiebat; id est, duabus tibiis paribus, duplici foramine. Hi enim erant præcipui tres modi: quibus affines alii: *Sarranus*, id est, *Tyrius*; ab urbe *Tyro*, quæ *Sar* dicta est, G. 2. 506. affinis Lydio. Fuit & *Æolius*, &c. Hinc patet tibias *pares*, esse vel Lydias, vel Dorias: *impares*, semper *Phrygias*. Quare Servius bene explicuit hic *biforem*, imparem, dissimilem. Hæc è Salmasio in Solinum.

619. *Tympana.*] Ex Isidoro. *Tympanum est pellis, vel corium, ligno extensum*: pulsabatur apud veteres manibus ac digitis: à τύπτειν, *verberare*. Hæc, ut & *cymbala*, ærea & cava, κύμβος, *cavitas*, adhibebantur ad sacra Cybeles, de quibus Lucret. l. 2. 618. *Tympana tensa tonant palmis, & cymbala circum Concava, raucisonoque minantur cornua cantu, Et Phrygio stimulat numero cava tibia mentes.*

622. *Nervo equino.*] Nervos arcuum ex equorum setis fieri solitos, testatur Hesychius.

624. *Ante Jovem.*] Versis oculis in aërem superiorem, sive ætherem, qui *Jupiter* est, G. 2. 325.

631. *Intonuit lævum.*] Bonum omen, Ecl. 1. 16.

'Bis capti Phryges hæc Rutulis reſponſa remittunt.
Hæc tantùm Aſcanius: Teucri clamore ſequuntur,
Lætitiâque fremunt, animóſque ad ſidera tollunt.
Ætheriâ tum fortè plagâ crinitus Apollo
Deſuper Auſonias acies urbémque videbat,
Nube ſedens; atque his victorem affatur Iülum:
'Macte novâ virtute, puer: ſic itur ad aſtra;
'Diis genite, et geniture Deos: jure omnia bella
'Gente ſub Aſſaraci fato ventura reſident:
'Nec te Troja capit.' Simul hæc effatus, ab alto
Æthere ſe mittit; ſpirantes dimovet auras,
Aſcaniúmque petit: formâ tum vertitur oris
Antiquum in Buten. Hic Dardanio Anchiſæ
Armiger antè fuit, fidúſque ad limina cuſtos:
Tum comitem Aſcanio pater addidit. Ibat Apollo
Omnia longævo ſimilis, vocémq; colorémq;
Et crines albos, et ſæva ſonoribus arma:
Atque his ardentem dictis affatur Iülum:
'Sit ſatis, Æneide, telis impune Numanum
'Oppetiiſſe tuis: primam hanc tibi magnus Apollo
'Concedit laudem, et paribus non invidet armis.
'Cætera parce, puer, bello.' Sic orſus Apollo
Mortales medio aſpectus ſermone reliquit,
Et procul in tenuem ex oculis evanuit auram.
Agnovêre Deum proceres divináque tela
Dardanidæ, Pharetrámque fugâ ſenſêre ſonantem.

'*Phryges bis capti reddunt hæc 'reſponſa Rutulis.*' *Aſcanius* dixit *hæc ſolum: Trojani applaudunt clamore, et geſtiunt gaudio, et extollunt ad cœlum virtutem* ejus.

Tum fortè Apollo comatus in aëriis ſpatiis deſuper ſpectabat exercitum Italicum et urbem Trojanorum, *inſidens nimbo: et alloquitur his* verbis *Aſcanium victorem: 'Creſce, ô puer, 'tali virtute: ſic tenditur ad 'ſidera, orte à Diis, et produ-'ctore Deos: cuncta bella per 'fatum oritura quieſcent me-'rito ſub poſteritate Aſſaraci: 'neque Troja te comprehendit.' Simul locutus iſta librat ſe à ſummo aëre, diſſecat aërem ſpirabilem, et tendit ad Aſcanium: tum mutatur ſpecie vultus in Butem ſenem. Hic prius fuerat Anchiſæ Trojano armiger, & fidelis ſatelles ad portam: tunc pater Æneas adjunxerat* hunc *Aſcanio comitem. Apollo incedebat ſimilis* huic *ſeni* per *omnia, et vocem et colorem, et capillos canos, et arma ſono aſpera. Atque alloquitur acrem Aſcanium his verbis: 'Fili Æneæ, ſufficiat 'tibi Numanum occubuiſſe fa-'gittâ tuâ ſine* tuo *damno: 'magnus Apollo dedit tibi hunc 'primum honorem, & non invidet æquali* gloriæ *armorum. Cæterum abſtine pugnâ, ô puer.' Apollo ita locutus fugit* in *medio colloquio viſus humanos, et longe ab oculis abiit in levem aërem. Principes Trojani cognoverunt Deum, et ſagittas divinas, et audiverunt pharetram ſonantem, dum abiret.*

NOTÆ.

639. *Auſonias acies.*] *Italas, Æ.* 7. 54. *Urbem:* novam Trojam, *Æ.* 7. 157.

641. *Macte.*] *Mactus*, quaſi *mauctus*, id eſt, *magis auctus*. Sic herba adulta dicta eſt à Catone *macta*, quia *aucta:* hoſtiæ quoque *mactæ*, quia mola, vino, thure, ſpargebantur, & quaſi cumulabantur *augebanturque* ante ſacrificium; unde *mactare* pro *cædere*, dictum fuit. Dis ipſis in ſacrificiis acclamabant: *Macte hocce vino inferiis eſto, macte hacce dape eſto*, quia ſacrificiis augeri eorum felicitatem putabant. Cicero dixit, Nonio teſte, *mactare aliquem honoribus:* Plautus, *mactare infortunio.* Hæc fere ex Voſſio: qui addit, hac formula vocativum *macte* adhiberi pro nominativo *mactus*, more Attico; quemadmodum apud Tibullum l. 1. 7. 53. *Sic venias hodierne:* apud Perſium, Sat 3. 28. *Stemmate quod Tuſco ramum milleſime ducis.* Eſt & apud Plin. l. 2. 12. plurali numero: *mactiingenio eſſe, cœli interpretes.*

642. *Diis genite, &c.*] Genitus *Venere* per Æneam, *Jove* per Dardanum: geniturus *Julium & Octavium* Cæſares; qui divinis honoribus afficiendi erant. De *Aſſaraco*, à quo ortus Æneas. *Æ.* 1. 288.

644. *Nec te Troja capit.*] Sic Philippus Macedoniæ rex ad Alexandrum, apud Plutarchum: *Quare tibi regnum par, non enim te capit Macedonia.* De nova Troja intellige, *Æ.* 7. 157.

647. *Dardanio Anchiſæ.*] Verſus ſpondaicus, cum hiatu diphthongi longæ, more Græcorum.

653. *Æneide.*] Vocativus patronymicus, ab *Æneides.*

655. *Paribus armis.*] Nam Apollo puer ſagittis ſerpentem Pythona confixit, ut matrem defenderet, quemadmodum Aſcanius hic Numanum, ut patriam ulciſcatur, *Æ.* 3. 75.

660. *Pharetramque fugâ ſenſere, &c,*] Præter ſigna divinæ præſentiæ quæ diximus. *Æ.* 1. 406. hoc addit aliud: nempe, ſonitum quendam

Itaque per monita et auctoritatem Phœbi retinent Ascanium ne ultrà ad pugnam : ipsi iterum redeunt ad prælia, et experiuntur vitam manifestis periculis. Clamor spargitur per aggeres totis muribus. Adducunt fortes arcus, et librant hastas *amentatas. Terra omnis tegitur spiculis : præterea clypei et cassides reddunt sonum allisa spiculorum : oritur crudele prælium. Quanta est pluvia, quæ per hœdos pluviales orta ab occidente percutit terram : quam crebra grandine nubes ruunt in mare, quando Jupiter asper Austris emittit saevo tempestatem pluviosam, et solvit cavas nubes.*

Pandarus et Bitias, geniti Alcanore Idæo, quos Hiera sylvestris educavit in sylva Jovis, juvenes æquales abietibus et montibus patriæ suæ, aperiunt portam, quæ credita erat *ipsis jussa regis, confisi armis, et ultro alliciunt hostem in muros. Ipsi intus stant ante turres ad dextram et sinistram, induti ferro, et rutilantes cristis* supra *capita sublimia. Quales duæ quercus aëriæ tolluntur circa fluvios liquidos, aut* in *ripis Eridani, aut juxta gratum Athesin, et erigunt* ad *cœlum capita incæsa, et motant altum cacumen. Rutuli, cum viderunt ingressum apertum, irruunt.*

Ergo avidum pugnæ dictis ac numine Phœbi
Ascanium prohibent : ipsi in certamina rursus
Succedunt, animásque in aperta pericula mittunt.
It clamor totis per propugnacula muris.
Intendunt acres arcus, amentáque torquent.
Sternitur omne solum telis : tum scuta cavæque
Dant sonitum flictu galeæ; pugna aspera surgit.
Quantus ab occasu veniens pluvialibus hœdis
Verberat imber humum : quàm multâ grandine nimbi
In vada præcipitant, cùm Jupiter horridus Austris
Torquet aquosam hyemem, et cœlo cava nubila rumpit.
Pandarus et Bitias, Idæo Alcanore creti,
Quos Jovis eduxit luco sylvestris Hiera,
Abietibus juvenes patriis et montibus æquos,
Portam, quæ ducis imperio commissa, recludunt,
Freti armis, ultróque invitant mœnibus hostem.
Ipsi intus, dextrâ ac lævâ, pro turribus astant,
Armati ferro, et cristis capita alta corusci.
Quales aëriæ liquentia flumina circùm,
Sive Padi ripis, Athesin seu propter amœnum,
Consurgunt geminæ quercus, intonsáque cœlo
Attollunt capita, et sublimi vertice nutant.
Irrumpunt, aditus Rutuli ut vidêre patentes.

NOTÆ.

pharetræ & sagittarum auditum in aëre, postquam ex oculis Apollo jam evanuisset. Talis est Apollinis sonus Iliad. 1. 46. De nomine *Apollinis*, Ecl. 3. 104. De nomine *Phœbi*, Ibid. 62.

665. *Amenta.*] Hastas, quæ circa medium *amento*, id est, loro, alligatæ erant : quo implicata manus æquabili quasi impetu certius hastam librabat. *Amentum* ab ἄπτω *ligo* : unde etiam *apes & examen apum* : ut diximus, Ecl. 7. 13.

668. *Hœdis.*] Stellis duabus astri, cui nomen *Erichthonius* vel *Auriga*, infra ejus humerum : quarum ortus & occasus procellosus habetur. De *Austro*, pluvio, item vento meridionali, Ecl. 2. 58.

672. *Ideo, &c.*] In Ida monte Troadi ; ubi Cybele colebatur; ac ipse etiam Jupiter : qui ideo passim dicitur ab Homero Ἰδηθεν κεδνὸν ab Ida imperans, Iliad. 3. 276. &c. *Hiera*, Ἱερὰ, nomen matris : quia tamen secundam natura brevem habet, suspicatur Turnebus *Iyæna* legendum esse, quæ fera est, à qua Pandarum & Bitian educatos putat, ut Romulum à lupa.

674. *Abietibus.*] *Abies*, arbor, *sapin. &c.* Quatuor syllabæ breves in dactylum comprensæ.

679 *Liquentia, &c.*] Ita passim optimi quique codices, aliqui tamen *Liquetia* ; quod quidam avide arripiunt post Servium. Et est *Liquetia* ; vel potius, ut apud Plinium legitur, *Liquentia*, fluvius Venetorum, in superiorem finem Hadriatici partem influens, nunc *Livenza*. At præter rationes ab Erythræo contra Servii curiosiorem interpretationem allatas ; contra facit, quod dicitur *Liquentia, Liquentiæ*. Unde puto Virgilium simplicius de *Liquentibus*, id est, *liquidis* fluviis, explicandum esse : ait enim, G. 4. 442. *fluentemque liquentem*. Et *liquens*, primam habet, modo brevem, modo longam.

680. *Padi, &c.*] *Padus*, sive *Eridanus*, *le Po*, fluvius Italiæ maximus, G. 1. 482. *Athesis*, post Padum maximus, *l'Adige*, ex Tridentinis Alpibus, per Venetos in mare Hadriaticum influit ; proprio quidem ostio, sed fossis quibusdam transversis & paludibus, quibus regio tota scatet ; ideo dictus est a Servio & Vibio in Padum, qui paulo inferius fluit, decurrere.

Conti

Continuò Quercens, et pulcher Equicolus armis,
Et præceps animi Tmarus, et Mavortius Hæmon
Agminibus totis aut verſi terga dedêre,
Aut ipſo portæ poſuêre in limine vitam.
Tum magis increſcunt animis diſcordibus iræ:
Et jam collecti Troës glomerantur eodem,
Et conferre manum, et procurrere longiùs audent.
Ductori Turno diverſâ in parte furenti,
Turbantíque viros, perfertur nuncius: hoſtem
Fervere cæde novâ, et portas præbere patentes.
Deſerit inceptum, atque immani concitus irâ
Dardaniam ruit ad portam, fratréſque ſuperbos.
Et primum Antiphaten, is enim ſe primus agebat,
Thebanâ de matre nothum Sarpedonis alti,
Conjecto ſternit jaculo: volat Itala cornus
Aëra per tenuem, ſtomachóque infixa ſub altum
Pectus abit: reddit ſpecus atri vulneris undam
Spumantem, et fixo ferrum in pulmone tepeſcit.
Tum Meropem atque Erymantha manu, tum ſternit Aphydnum:
Tum Bitian ardentem oculis animíſq; frementem;
Non jaculo, neque enim jaculo vitam ille dediſſet;
Sed magnum ſtridens contorta falarica venit
Fulminis acta modo, quam nec duo taurea terga,
Nec duplici ſquamâ lorica fidelis et auro
Suſtinuit: collapſa ruunt immania membra: ſonat
Dat tellus gemitum, et clypeum ſuper intonat in-

Statim Quercens et Equicolus ſpectabilis armis, et Tmarus temerarius animo, et Hæmon Martius, vel repulſi objecere terga totis turmis hoſtium, vel amiſerunt vitam in ipſo aditu portæ. Tunc furor magis accenditur in animis infeſtis; et jam Trojani denſantur congregati in eum locum, et audent conferre manus et progredi longius. Nuncius fertur regi Turno, ſævienti alia in parte et turbanti hoſtes: hoſtem animari recenti ſtrage, et offerre portas apertas. Relinquit inceptum opus, et accenſus irgenti furore, currit ad portam Trojanam et fratres ſuperbos. Et interis telo dejicit primum Antiphaten, filium ſpurium magni Sarpedonis ex matre Thebana, nam is ſe primus efferebat: jaculum è cornu Italica volat per aërem levem, et impactum ſtomacho penetrat profundum pectus: hiatus profundæ plagæ emittit fluctus ſpumoſi ſanguinis, et ferrum calefit in pulmone ſauciato. Deinde dejicit manu Meropem, et Erymantha: deinde Aphydnum: deinde Bitian flammantem oculis, et furentem animo: non jaculo, nam ille non amiſiſſet vitam jaculo: ſed falarica evibrata venit valde ſtridens impulſa more fulminis, quam nec duo coria taurina, nec laurica defenſa duplici ſquamâ aureâ, repulit: vaſta membra ſternuntur dejecta: terra reddit gemitum, et grandis Bitias tonat cadens ſuper clypeum.

NOTÆ.

695. *Dardaniam portam.*] Novæ Trojæ, Æ. 7. 157. *Dardani*, Trojani, Æ. 1. 239.

697. *Thebana, &c.*] *Thebæ* multæ fuerunt, aliæ in Ægypto, aliæ in Bœotia, aliæ in Theſſalia Phthiotide: illæ nihil hic ad rem faciunt; ſed *Thebe, Thebes*, Aſiæ minoris urbs apud Adramyttenos, de qua Lydis & Myſis diu certamen fuit, teſte Strabone lib 13. Regia fuit Eetionis, Andromachæ patris. Didymus tamen, vetus Homeri interpres, hanc Eetonis regiam *Thebas* etiam vocat plurali numero, ad verſum 397. Iliad. 6. Et adhuc expreſſius ad verſum 366. Iliad 1. *Sarpedon* Lyciæ rex, Jovis filius, Æ. 1. 104. *Nothus* non legitimo conjugio ſuſceptus filius. Æ. 7. 283. *Cornus* arbor duriſſimo ligno, ideo telorum materia, *cornoüiller, the cornail Tree.* Æn. 3. 649.

700. *Undam ſpumantem.*] Sanguinem undatim, id eſt, magnâ copiâ in rivos erumpentem. *Undam* dixit de multitudine populi, G. 2. 560.

705. *Falarica.*] Oblongata haſta, teres, præterquam ad extremum: ubi ferrum extabat quadratum, tres longum pedes, ut cum arma tranſfigere corpus poſſet. Huic ferro picem in ſtupa circumligabant: adjectoque igni immittebant in ligneas præſertim turres, quæ *falæ* dicebantur Etruſca voce. Hoc tamen inventum videtur Saguntinis Hiſpaniæ tribuere Livius, l. 21. 8. unde hæc deſcriptio concinnata eſt.

707. *Duplici ſquamâ, &c.*] De tergis ſive coriis; & *ſquamis* loricarum, Æ. 3. 467. *Squama & auro*: id eſt, ſquamis aureis; ut G. 2. 192. *Pateris & auro*, pateris aureis.

709. *Clypeum, ſuper, &c.*] Servius agnoſcit *clypeum* neutro etiam genere, ſecundùm Caprum; aitque ſic exprimi à Virgilio Homericum illud, Iliad. 5. 42. Δέπησεν δὲ πεσὼν, ἀράβησε δὲ τεύχε' ἐπ' αὐτῷ, *ſonuit autem cadens, ſonuerunt ar-*

Quales in Cumano Baiarum littore agger saxeus aliquando cadit, quem immittunt mari substructum prius vastis molibus: sic ille agger *præcipitans facit ruinam, & profunde fusidit impactus undis: maria turbantur, & nigræ arenæ eriguntur: tunc Prochyta intima tremit sonitu, & Inarime injecta Typhœo* quasi *asperum cubile jussu Jovis. Tunc Mars bellipotens animum & robur Latinis adjecit, & agitavit sub eorum pectore stimulos acutos: & injecit Teucris fugam & nigrum timorem.* Latini *concurrunt undecumque: siquidem facultas pugnandi ipsis concessa est* à Trojanis, *& Deus bellicosus subiit eorum animum.*

Qualis in Euboico Baiarum littore quondam
Saxea pila cadit, magnis quam molibus antè
Constructam jaciunt ponto: sic illa ruinam
Prona trahit, penitúsque vadis illisa recumbit:
Miscent se maria, et nigræ attolluntur arenæ:
Tum sonitu Prochyta alta tremit, durúmque cubile
Inarime Jovis imperiis impósta Typhoeo.
Hìc Mars armipotens animum virésque Latinis
Addidit, et stimulos acres sub pectore vertit:
Immisítque fugam Teucris, atrúmque timorem.
Undíque conveniunt: quoniam data copia pugnæ,
Bellatórque animo Deus incidit
Pandarus, ut fusos germanum corpore cernit,
Et quo sit fortuna loco, qui casus agat res;
Portam vi multâ conversos cardine torquet,
Obnixus latis humeris: multósque suorum
Mœnibus exclusos duro in certamine linquit:
Ast alios secum includit, recipítque ruentes:
Demens! qui Rutulum in medio non agmine regem
Viderit irrumpentem, ultróque incluserit urbi;
Immanem veluti pecora inter inertia tigrim.
Continuò nova lux oculis effulsit, et arma
Horrendùm sonuère: tremunt in vertice cristæ
Sanguineæ, clypeóque micantia fulgura mittit.

Pandarus ubi videt fratrem prostrato corpore, & quo in *statu sit fortuna, qui casus impellat res* Trojanas: *magno conatu trudit portam revoluto cardine, obluctans vastis humeris: & relinquit in aspero prælio plurimos sociorum, exclusis muris: alios vero claudit secum, & excepit irrumpentes: insanus! qui non agnoverit in media multitudine regem Rutulum irruentem, & ultro clauserit* in *urbe; quasi crudelem tigrim inter ignavas pecudes. Statim novum lumen emicuit ex oculis Turni, &* arma ejus *sonuerunt horride: cristæ rubræ nutant in capite, & emittit è clypeo fulgura rutulantia.*

NOTÆ.

arma sub ipso. Quod etsi non abs re est, tamen interpretationem allatam puto tutiorem.

710. *Euboico Baiarum, &c.*] *Baiæ*, locus in Campania tepidis aquarum fontibus nobilis, in latere superiore Campani sive Neapolitani sinûs; non longe à Miseno promontorio: etiamnum retinet nomen. De hujus loci natura fuse, Æ. 6. 237. *Chalcidenses*, ex *Eubœa* Græciæ insula, hodie *Negrepont*, non longe hinc urbem *Cumas* condiderunt, Æ. 6. 2. Nec longe fuit *Lucrinus*, *Avernusque* lacus: qui molibus ab Hercule clausi primum; deinde ab Agrippa in portum Julium Octaviani auspiciis conversi sunt, anno U.C. 717. ut ostendimus, G. 2. 161. Ideo Virgilius hic *pilas*, sive moles lapideas, in mare impactas commemorat.

715. *Prochyta, &c.*] Vel *Prochyte*, hodie *Procita*, parva & aspera insula Tyrrheni maris, proxime admota Miseni promontorio: hoc inter & Inarimen insulam, aqua per terræ motum avulsa, Plinio, Straboni, aliisque censetur.

716. *Inarime.*] Ad meridiem Prochytæ, multo amplior insula, fertilitate nobilis: olim *Pithecusa & Ænaria* etiam dicta, nunc *Ischia*: solo concavo & sulfureo, qualis est totus ille tractus; ignis eruptionibus olim sæpe infesta; unde Homerus Jovem commentus est hanc impacto fulmine injecisse giganti *Typhoeo*, qui ab Hesiodo describitur anguineis capitibus centum instructus, iisque flammas eructantibus, Terræ Tartari filius, in Theogon. 821. De *Typhœi* nomine, G. 1. 279. Porro Homeri versus illi sunt, Iliad. 2. 783. Γαῖα δ' ὑπεςωνάχιζε, Διὶ ὡς τερπικεραύνῳ Χωομένῳ, ὅτε τ' ἀμφὶ Τυφωεῖ γαῖαν ἰμάσσῃ Ἐν Ἀρίμοις, ὅθι φασὶ Τυφωέος ἔμμεναι εὐνάς. *Terra vero resonabat, sicut Jove fulminatore irato, quando circa Typhœum terram verberat in Arimis, ubi aiunt Typhœi esse cubilia.* Quibuscum si Virgiliani versus illi comparantur, certe videbuntur ex iis exscripti. Ubi duo videntur à Virgilio sane facta audacter: 1. Quod *Arimos* illos Pithecusæ insulæ addixerit: cum alii Ciliciæ montem, alii Lydiæ esse affirment apud Didymum in Homer.

Agno-

Agnoſcunt faciem inviſam atque immania membra
Turbati ſubitò Æneadæ: tum Pandarus ingens
Emicat, et mortis fraternæ fervidus irâ
Effatur ‘ Non hæc dotalis regia Amatæ,
‘ Nec muris cohibet patriis media Ardea Turnum.
‘ Caſtra inimica vides: nulla hinc exire poteſtas’.
Olli ſubridens ſedato pectore Turnus:
‘ Incipe, ſiqua animo virtus, et conſere dextram:
‘ Hìc etiam inventum Priamo narrabis Achillem’.
Dixerat. Ille rudem nodis et cortice crudo
Intorquet, ſummis adnixus viribus, haſtam.
Excepêre auræ vulnus; (Saturnia Juno
Detorſit veniens) portæque infigitur haſta.
‘ At non hoc telum mea quod vi dextera verſat,
‘ Effugies: neque enim is teli nec vulneris auctor’.
Sic ait, et ſublatum altè conſurgit in enſem;
Et mediam ferro gemina inter tempora frontem
Dividit, impubéſque immani vulnere malas.
Fit ſonus; ingenti concuſſa eſt pondere tellus:
Collapſos artus atque arma cruenta cerebro
Sternit humi moriens: atque illi partibus æquis
Huc caput atque illuc humero ex utroque pependit.
Diffugiunt verſi trepidâ formidine Troës:
Et ſi continuò victorem ea cura ſubîſſet,
Rumpere clauſtra manu, ſociósq; immittere portis,
Ultimus ille dies bello gentíque fuiſſet.
Sed furor ardentem cædíſque inſana cupido
Egit in adverſos.

Trojani ſtatim perturbati agnoſcunt vultum inimicum & grandia membra: tum magnus Pandarus exilit, & ardens dolore necis fraternæ exclamat: ‘ Non hæc eſt dotalis aula Amatæ: nec media Ardea claudit ‘ Turnum mœnibus patriis. Cernis caſtra hoſtilia: nulla eſt facultas hinc erumpendi.’ Turnus ſubridens illi reſpondet *ſedato animo: ‘ Incipe, ſi vis ‘ aliqua eſt animo* tuo, *& con- ‘ gredere* mecum *manu: refe- ‘ res Priamo hic etiam repertum ‘ fuiſſe à te Achillem.’ Dixerat: ille* Pandarus, *connitens toto robore, vibrat haſtam aſperam nodis & ſcabro cortice, Aër excepit ictum; (Juno filia Saturni deflexit* eum *venientem) & haſta inhæret portæ. ‘ Tu ‘ vero non evitabis hæc arma, ‘ quæ mea dextra rotat* cum *ro- ‘ bore: nam non* eſt *idem auctor ‘ armorum & ictus.’ Sic dixit* Turnus, *& erigit ſe in gladium alte eductum: & diſlocat ferro mediam frontem* Pandari *horrendo vulnere, inter utraque tempora & genas imberbes. Fit ſonitus, terra quaſſata eſt magno* illo *pondere: trahit moriens in terra deficientia & arma ſanguineolenta: & caput* ſciſſum *in partes æquales pependit hinc atque hinc ex utroque humero.*

Trojani fugiunt diſpulſi tumultuoſo metu: & ſi illa cogitatio ſuccurriſſet ſtatim victori Turno, *frangere manu obices & excipere ſocios portis, dies ille fuiſſet ſupremus bello & populo* Trojano: *ſed ira & immoderata cupiditas ſtragis impulit inflammatum* Turnum *adverſus oppoſitos* hoſtes.

NOTÆ.

alii etiam Syriæ apud Strabonem: qui tamen ait, quibuſdam videri eſſe Pithecuſæ incolas: eo quod πίθηκος, *ſimia*, Etruſca lingua, *arimis* dicatur: ſed hæc quaſi admodum incerta videtur proponere. 2. Quod voces illa ἐν Ἀρίμοις, *in Arimis, apud Arimos:* quæ voces & Homeri ſunt & Heſiodi; in unum inſulæ ſubſtantivum vocabulum compoſuerit *Inarime Inarimes.* Nec eum excuſat Erythræus cum dicit, eodem exemplo eſſe, *Inalpinus:* hæc enim vox adjectiva eſt, quo in genere multo facilior eſt compoſitio. Nec item excuſant alii, cum ex Plinii auctoritate affirmant, ab Homero ſcriptum *Inarimen* non *in Arimis:* Plinium enimvero erroris revincunt codices & interpretes Homeri omnes. Quod autem Virgilius hujus compoſitionis primus auctor ſit, hinc jure conjici poſſe exiſtimo: quod ante ipſum nemo; poſt ipſum ſtatim Ovidius, Statius, Lucanus, Silius, Plinius, Claudianus, aliique promiſcue omnes eadem uſi ſunt voce: ſibi glorioſum rati, cum eo aliquid, aut audere, aut errare. De *Marte*, Ecl. 9. 12. De *Latinis* Æ. 7. 54.

737. *Dotalis regia Amatæ.*] Laurentium, urbs regia Latini, cujus uxor Amata, Turno favens, Laviniam ipſi regnumque in dotem tradere conabatur, Æ. 7. 56. De *Ardea*, Rutulorum & Turni urbe Regia, Æ. 7. 372. 410.

742. *Priamo narrabis Achillem.*] Turnum, qui tam ſit infeſtus Trojanis, quam olim Achilles fuit. De *Achille*, Æ. 1. 103. Æ. 3. 321. De *Priamo*, Æ. 2. 506. De *Junone Saturni filia*, Æ. 1. 27.

747. *Telum.*] Pro enſe, ut jam alibi notavimus, Æ. 5. 438.

Primo interficit Phalarim, et Gygen poplite ejus *subfecto: deinde intorquet in dorsum fugientium hastas ereptas* his occisis: *Juno sufficit* ipsi *robur et animum. Adjicit* ita *socium Halyn, et Phegeum perforato* ejus *scuto: poslea, per muris insciis ingressos fal et agitantes pugnam, Alcandrum et Halium, et Noëmona, et Prytanim. Comitem à dextra parte aggeris intercipit fugienti ense Lynceum incurrentem ex adverso et appellantem socios; caput cominus exciam uno ictu procul concidit illi cum casside: deinde* interficit *Amycum venatorem ferarum, quo nullus alter erat solertior illinere manu spicula, et imbuere ferrum veneno; et Clytium Æoli filium, et Cretæum carum Musis, Cretheum socium Musarum, cui semper cantus et lyræ erant curæ, et fines edere chordis: semper cantabat equos, et bella hominum, et certamina.*

Denique duces Trojani cognitâ strage suorum congregantur, Mnestheus, et fortis Serestus: et cernunt socios vagos, et hostem admissum. Et Mnestheus clamat: ‘ *Quo, quo dirigis fugam ultra? quos jam habetis muros alios, quæ præterea munimenta? vir unus, clausus undique vestris aggeribus, ô cives, fecerit per urbem tantas cædes sine ultione? dejecerit ad inferos tot principes juvenum? ô inertes! nonne pudet et miseret vos patriæ infortunatæ et antiquorum Deorum, et ingentis Æneæ?* ’ *Talibus* verbis *inflammati corroborantur, et stant spisso agmine. Turnus* incipit *sensim recedere à prælio, et accedere* ad *flumen* et ad *partem* murorum, *quæ clauditur flumine. Trojani* pergunt *eo ardentius incurrere magno clamore, et cogi in turbam. Veluti cum turba* aliqua *urget jaculis infestis immanem leonem: ille autem turbatus, iratus, torvè aspiciens, cedit retro: nec tamen furor aut virtus sinit* eum *obvertere terga; nec ille valet, propter* multitudinem *armorum et hominum, contra ruere, licet id cupiat.*

Principio Phalarim, et succiso poplite Gygen
Excipit: hinc raptas fugientibus ingerit hastas
In tergum: Juno vires animúmque ministrat.
Addit Halyn comitem, et confixâ Phegea parmâ:
Ignaros deinde in muris, Martémque cientes,
Alcandrúmque Haliúmq; Noëmonáq; Prytanímq;
Lyncea tendentem contrà, sociósque vocantem,
Vibranti gladio connixus ab aggere dexter
Occupat; huic uno dejectum cominus ictu
Cum galeâ longè jacuit caput: inde ferarum
Vastatorem Amycum, quo non felicior alter
Ungere tela manu, ferrúmque armare veneno:
Et Clytium Æoliden, et amicum Cretea Musis:
Cretea Musarum comitem; cui carmina semper
Et citharæ cordi, numerósque intendere nervis;
Semper equos atque arma virûm pugnásq; canebat.
Tandem ductores auditâ cæde suorum
Conveniunt Teucri, Mnestheus acérque Serestus:
Palantésq; vident socios, hostémq; receptum.
Et Mnestheus, ‘ Quo deinde fugam? quo tenditis? inquit,
‘ Quos alios muros, quæ jam ultra mœnia habetis?
‘ Unus homo, vestris, ô cives, undique septus
‘ Aggeribus, tantas strages impune per urbem
‘ Ediderit? juvenum primos tot miserit Orco?
‘ Non infelicis patriæ, veterúmque Deorum,
‘ Et magni Æneæ segnes miseretque pudétque? ’
Talibus accensi firmantur, et agmine denso
Consistunt. Turnus paulatim excedere pugnâ,
Et fluvium petere, ac partem quæ cingitur amni.
Acrius hoc Teucri clamore incumbere magno,
Et glomerare manum. Ceu sævum turba leonem
Cum telis premit infensis: at territus ille
Asper, acerba tuens, retro redit: et neque terga
Ira dare aut virtus patitur; nec tendere contra
Ille quidem hoc cupiens potis est per tela virósque.

NOTÆ.

769. *Connixus ab aggere dexter.*] Cum contra tenderet Lynceus, Turnus sinistro latere innixus aggeri, dextra manu in dextrum quoque Lynceï latus incurrit: De *aggere*, supra v. 142.

773. *Ungere tela, &c.*] Medicatis & venenatis herbis, barbarico more.

785. *Orco.*] Inferorum Deo, G. 1. 277.

796. *Potis est.*] De hac voce, Æ. 3. 671. De *Iride*, Æ. 4. 700.

Haud

Haud aliter retro dubius veſtigia Turnus
Improperata refert, et mens exæſtuat irâ.
Quin etiam bis tum medios invaſerat hoſtes,
Bis converſa fugâ per muros agmina vertit.
Sed manus è caſtris propere coit omnis in unum:
Nec contrà vires audet Saturnia Juno
Sufficere: aëriam cœlo nam Jupiter Irim
Demiſit, germanæ haud mollia juſſa ferentem;
Ni Turnus cedat Teucrorum mœnibus altis.
Ergo nec clypeo juvenis ſubſiſtere tantùm,
Nec dextrâ valet: injectis ſic undique telis
Obruitur. Strepit aſſiduo cava tempora circùm
Tinnitu galea, et ſaxis ſolida æra fatiſcunt;
Diſcuſſæque jubæ capiti, nec ſufficit umbo
Ictibus; ingeminant haſtis et Troës, et ipſe
Fulmineus Mneſtheus: tum toto corpore ſudor
Liquitur; et piceum, nec reſpirare poteſtas,
Flumen agit: feſſos quatit æger anhelitus artus.
Tum demum præceps ſaltu ſeſe omnibus armis
In fluvium dedit: ille ſuo cum gurgite flavo
Accepit venientem, ac mollibus extulit undis:
Et lætum ſociis ablutâ cæde remiſit.

Non aliter Turnus anceps retrò fugit greſſus ſine feſtinatione, & animus exardeſcit furore. Immo etiam bis jam irruperat in hoſtes medios, his verterat in fugam per muros turmas in ſe *converſas. Sed omnis exercitus feſtinanter congregatur è caſtris in unum: nec Juno filia Saturni audet ſuppeditare* Turno *robur adverſus eos: nam Jupiter miſit è cælo Irim aëriam, portantem ſorori mandata non grata; niſi Turnus exeat ex altis muris Trojanorum.*

Igitur juvenis nec amplius poteſt reſiſtere clypeo, nec manu: ita premitur jaculis undequaque intortis. Caſſis ſonat continuo ictu circa cava tempora, & arma valida ex ære rumpuntur lapidibus: & criſtæ dejectæ ſunt è capite, nec clypeus par eſt adverſus tot *ictus: ingruunt haſtis & Trojani, & ipſe Mneſtheus* inſtar *fulminis: præterea ſudor è toto corpore labitur, & efficit nigrum fluentum, nec facultas* eſt *reſpirandi:* difficilis *anhelitus commovet membra fatigata. Tunc denique præcipitans immiſit ſe ſaliendo in fluvium* cum *omnibus armis: fluvius in ſuo flavo ſinu excepit cadentem, & portavit placidis aquis: & revexit gaudentem ad ſocios, ſanguine* cædis *purgato.*

NOTÆ.

810. *Jubæ, &c.*] *Equinæ jubæ*, unde criſtæ galearum, Æ. 3. 468. *Umbo*, pars media eminens in clypeo, Æ. 1. 546.

813. *Piceum flumen.*] Sudor eſt pulveri commiſtus, picis inſtar nigreſcens & adhærens cuti.

P. VIRGILII MARONIS ÆNEIDOS LIBER X.

ARGUMENTUM.

JUPITER advocato Deorum concilio, frustra conatus Junonem ac Venerem in concordiam adducere, de Trojanorum Rutulorumque rebus inter se dissidentes, pronunciat se neutrarum partium fore, sed Fatis omnia permissurum. Rutuli ad oppugnandam, Trojani ad defendendam urbem redeunt. Æneas dies aliquot in Etruria commoratus collectis inde auxiliis, ad suos redit, triginta navium classe auctus. Nymphas, è suis navibus eam in speciem paulo ante transformatas, in itinere obvias habet. Ab ii de suorum periculo certior factus: sub primam lucem provectus in conspectum hostium, exercitum in litus exponit. Occurrunt Rutuli: commissoque gravi certamine, Pallas à Turno occiditur: cujus necem cum ulciscceretur Æneas magna strage, & Ascanius eruptione factâ copias suas paternis adjunxisset; Juno Turnum præsenti periculo eripit, objectâ illi falsâ Æneæ imagine: quam ille fugientem ad usque navem dum sequitur, retinaculis à Junone ruptis, ad litora Ardeæ proxima vi tempestatis abripitur, Mezentius pugnæ pro Turno succedens, & filius Mezentii Lausus, ab Æneæ occiduntur.

INTERPRETATIO.

Interim regia cœli omnipotentis aperitur: & genitor Deorum atque rector hominum cogit consilium in aulam stellatam: unde sublimis despicit cunctas terras, & castra Trojanorum, & gentes Latinas. Sedent in domo aperta valvis *biforibus: ipse* Jupiter *orditur* sermonem: *'Magni habitatores cœli, quare consilium vobis mutatum est* in *contrarium? & usque adeo pugnatis animis adversis?*

PAnditur interea domus omnipotentis Olympi;
Conciliúmque vocat Divûm pater atque hominum rex
Sideream in sedem; terras unde arduus omnes,
Castráque Dardanidûm aspectat, populósq; Latinos.
Consident tectis bipatentibus: incipit ipse:
'Cœlicolæ magni, quianam sententia vobis
'Versa retro? tantúmque animis certatis iniquis?

NOTÆ.

1. *Omnipotentis Olympi.*] Aliqui per *Olympum* Jovem intelligunt, quem eo etiam nomine essa appellatum probat in indice Erythræus, ex Cæcilio Minutiano, Apuleio, ex Cleanthe, & Diodoro Siculo. Alii melius *cælum* accipiunt: quod *omnipotens* dicitur, vel quia Jupiter omnipotens in eo habitat; vel quia ad omnium rerum productionem per siderum influxus conducit; ut terra per vim suam, quæ ideo dicitur *omnipotens*. Sic *Olympum omnipotentem* distinguit à Jove, Æ. 12. 791. *Rex omnipotentis Olympi.* De *Dardanidis*, Æ. 1. 230. De *Latinis*, Æn. 7. 54.

5. *Tectis bipatentibus.*] Ubi janua est *biforis*, quæ in dextram, lævamque aperitur. Sic Auson. Epig. 137. 3. vocat *pugillar bipatens*, quod apertum duas paginas explicat.

6. *Quianam sententia vobis versa, &c.*] Id est, cur immemores estis meæ sententiæ, quâ prohibueram, ne Itali Trojanis obstarent? Vel, cur mutastis ipsi sententiam vestram, qua statueratis neutris partibus favere? *Quianam*, Æ. 5. 13. De *Teucris*, Æ. 1. 239.

Abnueram



‘ Abnueram bello Italiam concurrere Teucris:
‘ Quæ contra vetitum diſcordia? quis metus, aut hos
‘ Aut hos arma ſequi, ferrúmq; laceſſere ſuaſit? 10
‘ Adveniet juſtum pugnæ, ne accerſite, tempus:
‘ Cùm fera Carthago Romanis arcibus olim
‘ Exitium magnum atque Alpes immittet apertas.
‘ Tum certare odiis, tum res rapuiſſe licebit: 14
‘ Nunc ſinite, et placitum læti componite fœdus’.
Juppiter hæc paucis: at non Venus aurea contrà
Pauca refert.
‘ O pater, ô hominum, Divûmque æterna poteſtas,
‘ (Namque aliud quid ſit quod jam implorate
‘ queamus?)
‘ Cernis ut inſultent Rutuli? Turnúſque feratur 20
‘ Per medios inſignis equis, tumidúſque ſecundo
‘ Marte ruat? non clauſa tegunt jam mœnia Teu-
‘ Quin intra portas atque ipſis prælia miſcent [cros:
‘ Aggeribus murorum, et inundant ſanguine foſſæ.
‘ Æneas ignarus abeſt. Nunquámne levari
‘ Obſidione ſines? muris iterum imminet hoſtis
‘ Naſcentis Trojæ, nec non exercitus alter:
‘ Atque iterum in Teucros Ætolis ſurgit ab Arpis

‘ *prohibueram* ne *Italia bello*
‘ *congrederetur* cum *Trojanis:*
‘ *quæ diſſentio* eſt *contra pro-*
‘ *hibitionem? quis timor impu-*
‘ *lit vel hos, vel iſtos capere*
‘ *arma, & commovere fer-*
‘ *rum? veniet legitimum pugnæ*
‘ *tempus, ne accelerate illud:*
‘ *quando eſpera Carthago in-*
‘ *feret Romanis urbibus ma-*
‘ *gnam perniciem & Alpes pa-*
‘ *tefactas: tunc licebit pugnare*
‘ *odiis, tunc* licebit *depopulari*
‘ *res* Trojanas: *nunc permitti-*
‘ *te, & læti conciliate pacem,*
‘ quæ *placet* mihi.’ *Jupiter* dixit *hæc paucis* verbis: *at pulchra Venus non pauca reſpondet adverſum.* ‘ *O genitor,*
‘ *ô ſempiterna virtus hominum*
‘ *ac Deorum (ſcilicet quid eſt*
‘ *aliud quod nunc poſſimus invo-*
‘ *care?) vides quomodo Rutuli*
‘ *inſolescant? &* quomodo
‘ *Turnus conſpicuus equis rapi-*
‘ *atur inter medios, & irrum-*
‘ *pat ſuperbus felici prælio?*
‘ *munimenta clauſa jam non tu-*
‘ *entur Trojanos: immo com-*
‘ *mittunt pugnam intra portas,*
‘ *&* in *ipſis propugnaculis mu-*
‘ *rorum, & foſſæ replentur ſanguine. Æneas abeſt* illinc *inſcius* rerum illarum. *An nunquam per-*
‘ *mittes* eos *liberari obſidione? rurſus hoſtis inſtat muris Trojæ reſurgentis, & præterea alter exercitus:*
‘ *& rurſus Tydei filius inſurgit in Teucros ab Arpis Ætolis.*

NOTÆ.

11. *Adveniet . . . . tempus, &c.*] Quaſi dicat Jupiter: *Nemo mihi objiciat, quod faveam Trojanis, eoſque illæſos eſſe perpetuo velim. Adveniet tempus præſcriptum Fatis, quo eorum poſteri gravibus & ipſi cladibus afficientur, ab Hannibale & Carthaginienſibus.*

12. *Carthago, &c.*] Significat bella Punica, à Carthaginienſibus ter geſta cum Romanis: quorum ſecundo Hannibal per Hiſpanias, Galliaſque in Italiam exercitum traduxit, ſuperatis Pyrenæis & Alpibus, Italiam fere totam in ſuam poteſtatem redegit, in ea per annos circiter ſexdecim inſedit: ſed, Scipione interim in Africam immiſſo, revocatus in patriam, à Scipione victus eſt; Carthago vectigalis facta: atque ita bellum Punicum ſecundum confectum eſt, anno Urbis Conditæ, 553. Bello deinde Punico tertio deleta eſt urbs eadem, à Scipione juniore ſive Æmiliano, anno Urbis Conditæ, 608. De *Carthagine*, in argumento l. 4. De *Alpibus*, Italiam à Gallia & Germania diſterminantibus, Ecl. 10. 47.

13. *Exitium . . . . atque Alpes apertas.*] Nova & figurata locutio, pro *immittet exitium per Alpes apertas:* ut notat Scaliger. Vel potius *immittet Alpes*, id eſt, *Alpinos populos:* locum dixit, pro incolis: quemadmodum, G. 3. 31. *Addam urbes Aſiæ domitas, pulſumque Niphatem:* per *Niphatem* montem Armeniæ, Armenos ipſos intelligit, pulſos à Romanis, Aperuit autem ſibi Alpes Annibal maximo labore, adeſis aceto atque igne rupibus. Lege Livium, l. 21. 36.

14. *Tum certare, &c.*] Tum licebit, ut Trojani, ſeu Romani eorum poſteri, pateant odiis atque deprædationi hoſtium: vel, odiis veſtris, deprædationi hoſtium.

15. *Componite fœdus.*] Vel inter vos; vel inter Latinos ac Trojanos. De *Venere aurea*, id eſt, *pulchra*, Æ. 1. 595. De *Rutulis*, Æ. 7. 795. De *aggeribus*, Æ. 9. 142.

27. *Naſcentis Trojæ, &c.*] Æ. 7. 157.

28. *Ætolis ab Arpis Tydides.*] *Arpi*, Apuliæ Dauniæ urbs, cujus ruinæ adhuc dicuntur *Arpe*. Condita à Diomede Tydei filio, de quo, Æ. 11. 243. Ab eo petierat auxilium Turnus, Æ. 8. 9. nullo tamen ſucceſſu, ut patebit. Æ. 11. 243. Quare Venus hic fingit exercitum ab Arpis imminere, ut cauſam ſuam exaggeret.

‘ Tydides.

‘ *Sane, opinor, ſupereſt ut ego* ‘ Tydides. Equidem, credo, mea vulnera reſtant
‘ rurſus *vulnerer* ; & ego *tua* ‘ Et tua progenies mortalia demoror arma.
‘ *filia exſpecto arma mortalis* ‘ Si ſinè pace tua atque invito numine Troës
‘ viri. *Si Trojani adierunt I-* ‘ Italiam petiêre ; luant peccata, neque illos
‘ *taliam ſine tua venia, & in-* ‘ Juveris auxilio ; ſin tot reſponſa ſecuti,
‘ *vitâ divinitate* tua : *expen-* ‘ Quæ ſuperi manéſque dabant ; cur nunc tua quiſ-
‘ *dant* pœnas *delicti* ſui, *nec re-* ‘ Flectere juſſa poteſt ? aut cur nova condere fata ?
‘ *crees illos ope* tua : *ſi vero* id ‘ Quid repetam exuſtas Erycino in littore claſſes ?
‘ *fecerunt obſecuti tot oraculis,* ‘ Quid tempeſtatum regem, ventóſque furentes
‘ *quæ cœlum & inferi dabant* ‘ Æoliâ excitos, aut actam nubibus Irim ?
‘ illis ; *cur illius nunc poteſt* ‘ Nunc etiam manes (hæc intentata manebat
‘ *frangere* vim *mandatorum tu-* ‘ Sors rerum) movet : et ſuperis immiſſa repentè
‘ *orum, vel cur* poteſt *ſtatuere* ‘ Alecto medias Italûm bacchata per urbes.
‘ *nova fata ? Cur memorabo* ‘ Nil ſuper imperio moveor : ſperavimus iſta,
‘ *naves incenſas in litore Sicu-* ‘ Dum fortuna fuit : vincant, quos vincere mavis.
‘ *culo ? cur regem procellarum,* ‘ Si nulla eſt regio, Teucris quam det tua conjux
‘ *& ventos furioſos eductos ex* ‘ Dura ; per everſæ, genitor, fumantia Trojæ
‘ *Æolia* inſula, *aut Irim de-* ‘ Excidia obteſtor ; liceat dimittere ab armis
‘ *miſſam ex aëre ? nunc quo-* ‘ Incolumem Aſcanium ; liceat ſupereſſe nepotem.
‘ *que* Juno *concitat inferos, hæc* ‘ Æneas ſanè ignotis jactetur in undis ;
‘ *ſola pars rerum reſtabat inex-* ‘ Et, quamcunque viam dederit fortuna, ſequatur :
‘ *perta : & Alecto immiſſa ſu-* ‘ Hunc tegere, et diræ valeam ſubducere pugnæ.
‘ *bito* in loca *ſuperiora, ſæviit* ‘ Eſt Amathus, eſt celſa mihi Paphos, atque Cy-
‘ *in mediis urbibus Italorum.* ‘ Idaliæque domus : poſitis inglorius armis
‘ *Non moveor ob regnum ; ſpe-* ‘ Exigat hic ævum : magnâ ditione jubeto
‘ *ravimus illud, dum ſors ſa-* ‘ Carthago premat Auſoniam : nihil urbibus inde
‘ *vit : ſuperent, quos mavis ſu-* ‘ Obſtabit Tyriis. Quid peſtem evadere belli
‘ *perare. Si nulla eſt plaga,* ‘ Juvit, et Argolicos medium fugiſſe per ignes ?
‘ *quam aſpera uxor tua relin-*
‘ *quat Trojanis : ô pater, obſe-*
‘ *cro per fumantes ruinas Trojæ*
‘ *diruta ; liceat* mihi *eripere*
‘ *Aſcanium ſalvum è bello, lice-*
‘ *at* ut *reſtet nepos. Æneas qui-*
‘ *dem agitetur fluctibus incogni-*
‘ *tis, & ſequatur iter quodcum-*
‘ *que ſors offeret* ipſi ; at *poſſim*
‘ *tueri, & ſubtrahere è crudeli*
‘ *prælio hunc* Aſcanium. *Eſt*
‘ *mihi Amathus, eſt alta Paphos,* ſunt *Cythera, & ædes Idaliæ : illic ducat vitam ignobilis abjectis ar-*
‘ *mis : impera* ut *Carthago oppriment Italiam gravi potentiâ, nihil ab eo obſtabit urbibus Punicis. Quid*
‘ *profuit* Æneam *evitaſſe ruinas belli, & fugiſſe per medios ignes Græcos ?*

NOTÆ.

29. *Mea vulnera reſtant.*] Iliad. 5. 335. Cùm Æneam, à Diomede lapidis ictu vulneratum, Venus oppoſito peplo è pugnæ periculo ſubduceret, à Diomede in vola manus vulnerata eſt. Mars deinde ad imum ventrem ab eo ſauciatus quoque eſt, v. 857.

35. *Erycino in litore.*] Æ. 5. 660. Mulieres Trojanæ, Junonis & Iridis ſuaſu, tædio navigationis, naves Æneæ exuſſerunt, dum is ludos celebrat ad patris Anchiſæ tumulum, prope Erycem, Siciliæ urbem & montem, qui nunc eſt mons *Sancti Juliani*, Æ. 3. 707. Æ. 5. 24.

37. *Æoliâ excitos.*] Juno Æolum & ventos in Æneæ claſſem concitavit, Æ. 1. 56. ubi de inſulis *Æoliis*, ad latus ſeptentrionale Siciliæ.

Ib. *Irim.* [Miſſa eſt à Junone, ad Trojanas mulieres, ut eas ad incendium navium concitaret, Æ. 5. 606. Ad Turnum, ut eum ad bellum hortaretur, Æ. 9. 2. &c. De *Iride*, Æ. 4. 700.

39. *Manes.*] Deos inferorum, Æ. 6. 743. Hos commovit Juno cùm in Trojanos furiam Alecto concitavit, Æ. 7. 324. Alecto deinde Amatam in furorem egit, ibid. 346. poſtea Turnum, ib. 409. De voce *bacchata* quæ à furioſis Bacchi comitibus petitur, Æ. 4. 391.

51. *Amathus.*] Genit. *Amathuntis*, nunc *Limiſſo*, & *Idalium*, aut *Idalia*, *bourg Dalim* : & *Paphus*, ſive *Paphos*, *Baſſo* : Urbes in Cypro inſula, quæ tota Veneri ſacra fuit Æ. 1. 620. *Cythera orum*, inſula inter Peloponneſum & Cretam, nunc *Cerigo*, Æ. 1. 261.

54. *Auſoniam.*] Italiam, Æ. 7. 55.

56. *Argolicos.*] Græcos, ab urbe *Argis*, Æ. 1. 289.

‘ Tótque

‘ Tótque maris vaſtæque exhauſta pericula terræ,
‘ Dum Latium Teucri, recidiváque Pergama quæ-
‘ runt?
‘ Non ſatius cineres patriæ inſediſſe ſupremos,
‘ Atq; ſolum quo Troja fuit? Xanthum et Simoënta
‘ Redde, oro, miſeris: iterúmque revolvere caſus 61
‘ Da, pater, Iliacos Teucris.’ Tum regia Juno
Acta furore gravi: ‘ Quid me alta ſilentia cogis
‘ Rumpere, et obductum verbis vulgare dolorem?
‘ Æneanhominum quiſquam Divûmque ſubegit 61
‘ Bella ſequi, aut hoſtem regi ſe inferre Latino?
‘ Italiam petiit fatis auctoribus, eſto,
‘ Caſſandræ impulſus furiis. Num linquere caſtra
‘ Hortati ſumus, aut vitam committere ventis? 69
‘ Num puero, ſummam belli, num credere muros?
‘ Tyrrhenámve fidem, aut gentes agitare quietas?
‘ Quis Deus in fraudem, quæ dura potentia noſtra
‘ Egit? ubi hìc Juno, dimiſſáve nubibus Iris?
‘ Indignum eſt, Italos Trojam circundare flammis
‘ Naſcentem, et patriâ Turnum conſiſtere terrâ;
‘ Cui Pilumnus avus, cui diva Venilia mater. 76
‘ Quid, face Trojanos atrâ vim ferre Latinis?
‘ Arva aliena jugo premere, atque avertere prædas?

‘ & quid profuit *evaſiſſe tot pe-*
‘ *ricula maris & terræ immen-*
‘ *ſæ dum Trojani quæruntLati-*
‘ *um, & Trojam inſiauratam?*
‘ *nonne potius* erat *manere* in
‘ *ultimis ruinis patriæ,* & in
‘ *terra ubi fuit Troja? O pa-*
‘ *ter, redde, precor, miſeris* illis
‘ *Xanthum & Simoënta, et per-*
‘ *mitte Trojanis rurſus adire*
‘ *caſus Troicos.*’ *Tum Juno re-*
gina, commota furore aſpero,
ait: ‘ *Quare cogis me ſolvere*
‘ *profundum ſilentium, & pa-*
‘ *tefacere ſermone dolorem oc-*
‘ *cultum?* an *ullus hominum*
‘ *aut Deorum coegit Æneam*
‘ *adire bellum, aut opponere ſe*
‘ *hoſtem regi Latino? adiit*
‘ *Italiam fatis ſuadentibus, in-*
‘ *citatus vaticiniis Caſſandræ,*
‘ *ſit* ita ſane. *An ſuaſimus* ei,
‘ ut *deſereret caſtra* ſua, *aut*
‘ *crederet vitam* ſuam *ventis?*
‘ *an* ſuaſimus, ut *traderet pu-*
‘ *ero adminiſtrationem belli &*
‘ *urbem* ſuam; *aut* ut *ſolici-*
‘ *taret fidem Etruſcam & po-*
‘ *pulos tranquillos? quis De-*
‘ *us, quæ infeſta vis noſtra*
‘ *impulit* eum *in* hoc *damnum?*
‘ *ubi* eſt in *ea* re *Juno, & Iris*
‘ *miſſa ex aëre? Injuſtum eſt* nempe, quod *Itali cingant ignibus Trojam novam;* & quod *Turnus ma-*
‘ *neat in patria tellure:* Turnus, inquam, *cui Pilumnus eſt avus, cui Dea Venilia* eſt *mater. Quid*
‘ ergo illud eſt, quod *Trojani nigris tædis inferunt vim Latinis? opprimunt imperio regiones non ſuas,*
‘ *& abducunt prædas?*

NOTÆ.

58. *Latium, &c.*] Æ. 7. 54. *Teucri*, Æ. 1. 239. *Pergama*, arx Trojæ, Æ. 1. 470. *Recidiva*, i. e. *reſtituta*; Æ. 7. 322. *Xanthus & Simois*, Troadis fluvii, Æ. 1. 104. 477.

68. *Caſſandræ . . . furiis.*] Amarum Junonis dictum: quo ſignificat Æneam furioſa quædam Caſſandræ vaticinia pro Deorum & fati monitis accepiſſe. *Caſſandra*, Priami filia fuit & vates, Æ. 2. 246. Prædixerat Anchiſæ Trojanos venturos in Italiam, Æ. 3. 183.

70. *Puero.*] Aſcanio, cui curam novæ Trojæ crediderat, ſub tutela tamen Mneſthei & Sereſti, Æ. 9. 171.

71. *Tyrrhenamve fidem, &c.*] Æneas, Evandri conſilio, Tarchontem & Tyrrhenos, à Mezentio rege diſſidentes, adierat, opem ab iis petiturus. Æ. 8. 597. De *Tyrrhena gente*, ibid. 479.

76. *Pilumnus avus, &c.*] *Pilumnus & Picumnus* fratres, antiqui Rutulorum reges: Jovem, ſecundùm aliquos, patrem habuerunt. *Pilumnus*, ob inventum *pili* uſum in comminuendo frumento, totamque pinſendi artem, inde nomen habuit. *Picumnus*, ob inductum morem ſtercorandæ terræ. *Stercutius* etiam eſt appellatus. Iidem dicti ſunt Dii conjugales; iiſdemque ſtatim ut natus erat infans, lectus in atrio domus honoris cauſa ſternebatur, teſte Varrone apud Nonium: quare ipſos etiam neceſſe eſt aliquid eorum reperiſſe, quæ ad conjugis puerorumque inſtitutionem pertinent. Ab hoc primo *Pilumno*, aut multi, aut omnes deinde Rutulorum reges, *Pilumni* dicti ſunt: ſiquidem Pilumnus dicitur Turni *parens*, Æ. 9. 4. Turn *avus*, hic: Turni *quartus pater*, id eſt, *abavus*, infra v. 619. De *Veniliæ* genere nihil reperitur, niſi quod erat ſoror Amatæ, Latini uxoris: de ejuſdem divinitate nihil, niſi quod à Servio Nympha dicitur.

77. *Face, &c.*] Significat primos belli motus ob occiſum à Trojanis Sylviæ cervum excitatos: ubi ruſticis armis, fuſtibus, obuſtis, & ſtipitibus primo res acta eſt, Æ. 7. 506.

‘ Quid

' *quid* eſt, quod *decipiunt ſoce-*
' *ros, & eripiunt ſponſas è ſinu*
' ſponſorum ? quod *manu pre-*
' *cantu, pacem, & prætendunt*
' *arma navibus ? Tu potes*
' *ſuffurari Æneam è manibus*
' *Græcorum, & opponere pro*
' *viro* illo *nubem, & vanas*
' *auras ; & potes transforma-*
' *re naves in totidem Nymphas :*
' *crimen eſt, nos adjuviſſe ali-*
' *quantulum Rutulos adverſus*
' eum. *Æneas abeſt inſe us*
' periculi urbis, & vero *abſit*
' *inſclus. Eſt tibi Paphus &*
' *Idalium, ſunt Cythera ſubli-*
' *mia : cur* ergo *ſolicitas ur-*
' *bem potentem bello, & animos*
' *bellicoſos ? an nos ſubruere ti-*
' *bi* à *fundamentis fragile re-*
' *gnum Troadis contendimus ?*
' an, inquam, *nos ? an* potius
' ille, *qui commiſit Trojanes*
' cum *Græcis ? quæ fuit cau-*
' *ſa*, cur *Europa & Aſia ſur-*
' *geret in bella, & ſocietas di-*
' *remeretur clandeſtino* amore ?
' an *adulter Trojanus cepit*
' *Spartam, me duce ? an ego*
' *ſubminiſtravit arma, & alui*
' *bellum amoribus ? tunc dece-*
' *bat* te *timere tuis : jam tar-*
' *dior inſoleſcis querimoniis non*
' *legitimis, & moves rixas inanes !' Juno loquebatur talibus* verbis : *& omnes incolæ cœli muſſitabant diverſis ſententiis : veluti quando primi flatus fremunt incluſi ſylvis, & volvunt obſcuros ſonitus, ſignificantes nautis imminentem ventum.*

' Quid, ſoceros legere, et gremiis abducere pactas ?
' Pacem orare manu, præfigere puppibus arma ?
' Tu potes Æneam manibus ſubducere Graiûm,
' Próque viro nebulam et ventos obtendere inanes ;
' Et potes in totidem claſſem convertere Nymphas ;
' Nos aliquid Rutulos contrà juviſſe, nefandum eſt.
' Æneas ignarus abeſt : ignarus et abſit.
' Eſt Paphos, Idaliúmque tibi, ſunt alta Cythera :
' Quid gravidam bellis urbem et corda aſpera tentas ?
' Nóſne tibi fluxas Phrygiæ res vertere fundo
' Conamur ? nos ? an miſeros qui Troas Achivis
' Objecit ? quæ cauſa fuit conſurgere in arma
' Europámque Aſiámque, et fœdera ſolvere furto ?
' Me duce Dardanius Spartam expugnavit adulter ?
' Aut ego tela dedi, fovíque cupidine bella ?
' Tunc decuit metuiſſe tuis : nunc ſera querelis
' Haud juſtis aſſurgis, et irrita jurgia jactas.'
Talibus orabat Juno ; cunctíque fremebant
Cœlicolæ aſſenſu vario : ceu flamina prima
Cùm deprenſa fremunt ſylvis, et cæca volutant
Murmura, venturos nautis prodentia ventos.
Tum pater omnipotens, rerum cui ſumma pote-[ſtas,
Infit : eo dicente, Deûm domus alta ſileſcit,
Et tremefacta ſolo tellus, ſilet arduus æther :

Tunc genitor omnipotens, cui eſt *ſuprema potentia rerum, incepit* loqui : *illo loquente, alta aula Deorum conticeſcit, & tellus territa* à *fundamentis, & ſublimis æther tacet :*

NOTÆ.

79. *Soceros legere, &c.*] *Decipere, furtim accipere, &* quaſi *ſuffurari :* unde dicitur *ſacrilegus*, qui ſacra furatur : quo ſenſu compoſitum verbum magis eſt in uſu *ſublegere*. unde Ecl. 9. 21. *Subkgi tacitus tibi carmina nuper.*

80. *Pacem orare manu, &c.*] Id eſt, aliud verbis præ ſe ferre, aliud re præſtare. *Pacem orare manu*, eſt ſupplicum ritu ramos olivæ, tæniis laneis implicatos, manu prætendere, Æ. 7. 237.

81. *Tu potes Æneam &c.*] Æneam Venus è Diomedis manibus eripuit, peplo, vel nebulâ pepli inſtar obductâ, ſupra, v. 9.

83. *Nymphas.*] Id à Cybele factum, Æn. 9. 117. ſed quaſi in gratiam Veneris factum eſſet, Veneri exprobrat Juno

85. *Ignarus & abſit.*] Rationem petitam ex Æneæ abſentia cum refutare non poſſit, ironicâ conceſſione eludit. De *Papho, Idalio, &c.* v. 51.

87. *Urbem, &c.*] *Laurentum*, cujus imperium affectare Æneas videbatur, per Laviniæ conjugium.

88. *Noſne tibi fluxas, &c.*] Dixerat Venus, *Xanthum & Simoënta redde, oro, miſeris :* permitte ut in ipſis Trojæ reliquiis maneamus. Reponit Juno, *An ego id impedio, an Trojæ reliquias tibi invideo ?* Vel præſens poſuit pro præterito, *An ego everti olim res Trojæ per ſe labentes & fluxas ?*

89. *Qui Troas Achivis Objecit.*] *Parin* ſignificat : qui ſocietatem & jura hoſpitiorum violavit : Helenam Menelai regis Spartani conjugem, apud quem hoſpitio exceptus erat, rapuit, marito abſente ; imo ſi fides hic eſt Junoni & Virgilio, per vim expugnatâ Spartâ id commiſit, Æ. 1. 31. De *Achivis*, Æ. 1. 492.

91. *Europam, &c.*] Ubi Græcia. *Aſiam*, ubi Troas. *Spartam*, urbem Peloponneſi, Æ. 2. 577. *Dardanius*, Paris, è regia Dardani familia, Æ. 1. 31. 239.

93. *Cupidine.*] Amore mutuo Helenæ & Paridis : *Cupido*, Veneris filius, Æ. 1. 662.

102. *Solo tellus.*] *Solo*, profunditate, qua ſoli-

Tum

Tum Zephyri posuêre, premit placida æquora pontus.
‘ Accipite ergo animis, atque hæc mea figite dicta.
‘ Quandoquidem Ausonios conjungi fœdere Teucris
‘ Haud licitum est, nec vestra capit discordia finem:
‘ Quæ cuique est fortuna hodie, quam quisque secat
‘ spem,
‘ Tros Rutulúsve fuat, nullo discrimine habebo:
‘ Seu satis Italûm castra obsidione tenentur,
‘ Sive errore malo Trojæ monitísque siniſtris.
‘ Nec Rutulos solvo. Sua cuique exorsa laborem
‘ Fortunámque ferent. Rex Jupiter omnibus idem.
‘ Fata viam invenient’. Stygii per flumina fratris,
Per pice torrentes atrâque voragine ripas,
Annuit, et totum mutu tremefecit Olympum.
Hic finis fandi: solio tum Jupiter aureo
Surgit: cœlicolæ medium quem ad limina ducunt.
Interea Rutuli portis circùm omnibus instant
Sternere cæde viros, et mœnia cingere flammis.
Ast legio Æneadûm vallis obsessa tenetur,
Nec spes ulla fugæ. Miseri stant turribus altis,
Nequicquam, et rarâ muros cinxêre coronâ.
Asius Imbracides, Hicetaoniúsque Thymœtes,
Assaracíque duo, et senior cum Castore Tybris,
Prima acies. Hos germani Sarpedonis ambo,
Et Clarus, et Hæmon, Lycià comitantur ab altâ.
Fert ingens toto connixus corpore saxum,
Haud partem exiguam montis, Lyrnessius Acmon,

‘ *Tum Zephyri quieverunt, ma-*
‘ *re sternit tranquillam plani-*
‘ *tiem. Ergo accipite hæc mea*
‘ *verba, & imprimite* ea *men-*
‘ *tibus. Siquidem non permitti-*
‘ *tur Latinos sociari Trojanis*
‘ *per fœdus, & vestra dissensio*
‘ *non habet finem: ab hoc die,*
‘ *quæcumque sit unicuique sors,*
‘ *quamlibet spem* sibi *assumat*
‘ *unusquisque, sive Trojanus,*
‘ *sive Rutulus fuerit,* hos *tra-*
‘ *ctabo sine ullo discrimine: si-*
‘ *ve urbs cingitur obsidione* in
‘ *damnum Italorum; sive per-*
‘ *pernicioso errore Trojanorum,*
‘ *& ominibus infaustis. Nec*
‘ *libero Rutulos* fatis. *Unicui-*
‘ *que sua incepta præstabunt*
‘ *damnum aut felicitatem. Rex*
‘ *Jupiter æquus* erit *omnibus.*
‘ *Fata facient* sibi *viam.*’ *Firmavit* hoc *per fluvium fratris Stygii, per ripas fluentes pice & nigris verticibus: & motu* capitis *commovit universum cœlum. Hic* fuit *finis sermonum: tunc Jupiter surgit è solio aureo: quem superi deducunt domum* cingentes cum *medium.*

Interim Rutuli ad *omnes portas pergunt circum delere viros internecione, & circumdare muros incendiis. Exercitus autem Trojanorum clauditur obsessus* intra *aggeres: nec* est *ulla spes fugiendi, Infelices* illi *excubant frustra* in *altis turribus. & cingunt muros exiguo numero. Asius filius Imbraci, & Thymœtes filius Hicetaonis, & duo Assiraci, & senex Tybris cum Castore,* sunt *præcipui* in *turba* propugnantium: *duo fratres Sarpedonis, & Clarus, & Hæmin è nobili Lycia, comitantur illos. Acmon* ex urbe *Lyrnesſe,*

NOTÆ.

da terra est, Ecl. 6. 35. De *Zephyris*, Ecl. 5. 5. De *Ausoniis*, Æ. 7. 54. De *Teucris*, Æ. 1. 239.

107. *Secat spem.*] Servius, Erythræus, & alii explicant, *sequitur* spem: sic enim *secundus & secta* derivantur à *sequendo*. Turnebus interpretatur *dissecat*, & sibi quasi *separat & sumit*. Idem innuit adhuc tertiam interpretationem, *transigit, absolvit, exequitur*, ex illo Horatii Sat. l. 1. 10. 14. *Ridiculum acri fortius & melius magnas plerumque secat res.*

108. *Rutulusve fuat.*] *Fuerit*: defectivum futuri temporis. De *Rutulis*, Æ. 7. 795.

110. *Errore malo . . . monitis siniſtris.*] Quibus impulsi sunt, ut urbe se clauderent.

113. *Stygii per flumina fratris, &c.*] Per *Styga*, Plutonis inferorumque flumen: per quod *Dii* jurabant, G. 3. 551. Æ. 6. 323. De *Olympo*, Ecl. 5. 56.

117. *Ad limina.*] Ex patenti aula, ubi habitum concilium fuerat, ad ipsius interioris domus januam.

125. *Germani Sarpedonis ambo, &c.*] Fratres Sarpedonis, qui Lyciæ rex, Jovis ex Laodamia filius, occisus est à Patroclo in obsidione Trojæ, Æ. 1. 104. *Germani* autem dicuntur à Varrone, qui ex eadem genitrice manant: aut melius à Festo, qui ex eodem *germine*, & stirpe, sive paternâ, sive maternâ, sunt.

128. *Lyrnessius.*] Ex urbe Phrygiæ *Lyrnesso*, non longe à Thebe, circa sinum Adramyttenum: ubi suos *Cilices* ponit Homerus: qui ab Achille pulsi, & in meridionalem Asiæ minoris partem

Nec

Nec Clytio genitore minor, nec fratre Mneſtheo.
Hi jaculis, illi certant defendere ſaxis;
Molirique ignem, nervóque aptare ſagittas.
Ipſe inter medios Veneris juſtiſſima cura,
Dardanius caput ecce puer detectus honeſtum,
Qualis gemma micat, fulvum quæ dividit aurum,
Aut collo decus, aut capiti: vel quale per artem
Incluſum buxo, aut Oriciâ terebintho
Lucet ebur. Fuſos cervix cui lactea crines
Accipit et molli ſubnectit circulus auro.
Te quoque magnanimæ viderunt, Iſmare, gentes
Vulnera dirigere, et calamos armare veneno,
Mæoniâ generoſe domo: ubi pinguia culta
Exercéntque viri, Pactolúſque irrigat auro.
Affuit et Mneſtheus, quem pulſi priſtina Turni
Aggere murorum ſublimem gloria tollit;
Et Capys: hinc nomen Campanæ ducitur urbi.
Illi inter ſeſe duri certamina belli
Contulerant: mediâ Æneas freta nocte ſecabat.
Namque ut ab Evandro caſtris ingreſſus Etruſcis
Regem adit, et regi memorat nomenque genúſque,
Quídve patet, quídve ipſe ferat, Mezentius arma
Quæ ſibi conciliet; violentáque pectora Turni
Edocet; humanis quæ ſit fiducia rebus,
Admonet, immiſcétq; preces: haud fit mora, Tar-
Jungit opes, fœdúſque ferit. Tum libera fatis

non inferior patre Clytio aut fratre Mneſtheo, contendens toto corpore jacit vaſtum ſaxum, quod erat *non parvum fragmentum montis. Alii conantur propugnare* urbem *jaculis, alii lapidibus; & immittere tædas, et imponere ſagittas nervo* arcus. *Ecce ipſe puer Dardanius, digniſſimus amor Veneris, in mediis nudatus,* ſecundùm *pulchrum caput, fulget quaſi gemma, quæ diſtinguit aurum rutilum, et ornamentum eſt colli vel capitis: aut quemadmodum ſplendet ebur infixum ex arte, vel buxo, vel terebintho Oriciæ* urbis. *Huic cervix candida ſuſtinet capillos promiſſos, et circulus auri flexilis ſubnigat* eos. *O Iſmare, bellicoſi populi viderunt etiam te intentare vulnera, et ungere ſagittas veneno: te,* inquam, *generoſe* juvenis, *è patria Lydia, ubi homines colunt opimos agros, et Pactolus ſpargit* eos *auro. Aderat quoque Mneſtheus, quem honor priſtinus ejecti è murorum propugnaculis Turni evehit* in *altum: et Capys à quo nomen inditum eſt urbi Campanæ. Illi commiſerant inter ſe prælium aſperi belli: Æneas* autem *media nocte ſcindebat mare. Scilicet poſtquam ab Evandro venit* ad *regem* Tarchontea, *ingreſſus* in *caſtra Tyrrhena; & aperuit regi nomen et genus; & expoſuit quid poſcat, aut quid ipſe afferat, quas vires Mezentius aſſocíet ſibi,* et quam ſit *violentus animus Turni; monuit, quæ ſit* habenda *fides rebus hominum, et adjecit preces: mora nulla adhibetur, Tarchon ſociat vires* ſuas, *et init fœdus. Tunc populus Etruſcus* non *impeditus fatis,*

NOTÆ.

profugi, ad orientem Pamphyliæ conſederunt; ibique condiderunt urbes cognomines *Lyrneſſum & Thebas, & Ciliciæ novæ* nomen dederunt. Ita Strabo, l. 14. ex Calliſthene. Quare cum diximus, Æ. 2. 456. Andromachen filiam fuiſſe Eetionis, Thebani regis in Cilicia; Ciliciam veterem & Homericam, non novam accepimus.

129. *Fratre Mneſtheo.*] Servius legit *Meneſtheo.* ut ſit dactylus in quinta ſede; ſed è probatiſſimis codicibus malim legi *Mneſtheo,* ut *fratre* ſit ſpondæus, ultima ſyllaba producta, ob ſequentem duplicem conſonantem in *Mneſtheo.*

133. *Dardanius puer.*] Non tantum Trojanus, ſed ex regia *Dardani* familia etiam oriundus, Æ. 1. 239, 288.

136. *Oriciâ terebintho.*] *Terebinthus* arbor eſt reſinæ ſpeciem fundens, ligno ebeni inſtar eximii ac nigri ſplendoris: magna naſcitur in Syria, brevis ac fruticoſa in Macedonia, Plin. l. 13. c. 6. *Oricum* oppidum eſt Macedoniæ, Plinio, in Epiri confinio, ad mare Ionium, nunc *Orco:* ab aliis Chaoniæ regioni Epiri annumeratur.

141. *Mæonia, &c.*] Quæ deinde *Lydia* dicta eſt, Aſiæ minoris mediterranea regio. De *ea,* ejuſque fluvio Pactolo, aureis arenis nobili, Æ. 4. 216.

145. *Campaniæ urbi, &c.*] *Capuæ,* quæ Campaniæ caput fuit: nunc quæ extat hujus nominis ab antiqua fere leucæ ſpatio diverſa eſt.

148. *Ut ab Evandro.*] Quomodo Æneas ab Evandro ad Tarchontem, Etruſcorum ducem, Evandri ſuaſu abierit, vidimus, Æ. 8. 478, 597.

154. *Libera fatis.*] Quia fatis prohibebatur ne, poſt expulſum Mezentium, alium ſibi regem niſi externæ ſtirpis, aſſumeret, Æ. 8. 493.

Claſſem

Classem conscendit, jussis gens Lydia Divûm
Externo commissa duci. Æneïa puppis
Prima tenet, rostro Phrygios subjuncta leones :
Imminet Ida supèr, profugis gratissima Teucris.
Hìc magnus sedet Æneas, secúmque volutat
Eventus belli varios ; Pallásque siniſtro
Affixus lateri jam quærit sidera, opacæ
Noctis iter; jam quæ passus terrâque maríque.
Pandite nunc Heliconæ, Deæ, cantúsq; movete :
Quæ manus interea Tuscis comitetur ab oris
Ænean, armétque rates, pelagóque vehatur.
Massicus æratâ princeps secat æquora Tigri ;
Sub quo mille manus juvenum ; qui mœnia Clusî,
Quíque urbem liquere Cosas ; queis tela, sagittæ,
Corytíque leves humeris, et lethifer arcus.

consendit naves, creditus duci extero ex *imperio Deorum. Navis Æneæ habet primum* locum, *ornata* circa *rostrum leonibus Phrygiis. Ida assurgit supra*, mons *gratissimus Trojanis exulibus. Ingens Æneas hic sedet, et meditatur secum varios casus belli, et Pallas admotus* ad *lævum latus* ejus, *modo inquirit de astris*, quæ sunt *itinera noctis* ; *modo* de iis, *quæ Æneas sustinuit terra & mari.*

O Musæ, aperite nunc Heliconia, & suggerite mihi hos *cantus : quæ multitudo sequatur interim Æneam è regione Etrusca, & impleat naves, & feratur mari.*

Primus Massicus findit mare Tigri ærata : sub quo sunt *mille manus juvenum : qui venerunt è muris Clusii, & urbe Cosa ; quibus arma* sunt *sagittæ, et leves pharetræ in humeris, & arcus mortifer.*

NOTÆ.

155. *Gens Lydia.*] *Etrusci*, sive *Tyrrheni*, è *Lydia* oriundi, Æ. 8. 407. Æ. 2. 781.

156. *Æneïa puppis.*] Probabile est Etruscos tum classem paratam habuisse, cui sola Æneæ insignia ad ornatum imponenda fuerint. Neque enim tantulo tempore potuit ædificari, quantulo Æneas apud eos moram fecit.

157. *Rostro Phrygios, &c.*] *Idam* habuit in insignibus, quia in illo Phrygiæ monte classem olim ad fugam ædificaverit, Æ. 3. 6. auspiciis *Cybeles*, quæ pinus, in eo monte sibi sacros, Æneæ in id opus concesserat, Æ. 9. 88. Ideo *leones* appositi, quia sacri sunt Cybele. *Phrygii* dicti, quia Cybeles cultus, in Phrygia, præcipue vigebat. Æ. 3. 111. De *rostro* navium, Æ. 5. 143. De *Teucris*, Æ. 1. 139.

160. *Pallas*, Evandri filius, Æ. 8. passim.

163. *Pandite nunc, &c.*] Eundem hunc versum adhibuit in enumeratione auxiliorum Turni, Æ. 7. 641. *Deæ*, Musæ, Ecl. 3. 60. *Helicon*, mons Bœotiæ Parnasso vicinus, Musis sacer.

164. *Tuscis.*] De iis jam sæpe diximus, Æ. 8. 479, &c. Pro variis temporibus & colonis varia mutarunt nomina : modo *Etrusci*, modo *Tyrrheni*, modo *Tusci*. Primo Apenninis montibus à septentrione & occidente mari, infero à meridie Tyberi ab oriente, terminati sunt, Ligurum etiam partem aliquam complexi : tumque duodecim in populos urbesque distincti : quibus totidem præerant principes, *Lucumones* patrio nomine communiter dicti ; quorum unus aliis per vices præerat. Talis fuit *Mezentius*, rex sive Lucumo Cæritis urbis : talis *Porsena* rex Clusii, &c. Postea, ut testatur Livius, l. 5. transgressi Apenninum, circa Padum ad usque Alpes tenuere : ibique totidem statuere colonias, quot erant gentis capita, nimirum duodecim : hinc à Gallis deinde pulsi sunt, & intra fines antiquos repressi. Atque hujus Etruriæ Circumpadanæ caput fuisse Mantuam ait Virgilius, infra, v. 201. Ubi eandem ipsi divisionem populorum tribuit : ut primo totum *genus* tres in tribus sive *gentes* : mox singulæ tribus in quatuor *populos* sive urbes, aut curas, distinguerentur.

166. *Massicus.*] Rex, sive Lucumo *Clusii* urbis & *Cosæ*. Tamen, infra, v. 655. Clusii rex vocatur *Osinius*. Igitur vel idem duplici nomine dictus est *Osinius & Massicus* : vel *Massicus* rex fuit Cosæ, *Osinius* Clusii ; ita tamen ut Osinius subesset Massico, unde urbs utraque Massicum ducem sequi dicitur. Et vero reges illos inter se non fuisse æqualis dignitatis, ex eo patet, quod primo tres, deinde duodecim in partes populi illi dividerentur, ut modo diximus. *Tigri*. Nomina navium, petita è figuris in puppi vel prora pictis aut sculptis.

167. *Clusi, &c.*] *Clusium*, Urbs Etruriæ mediterranea, hodie *Chiusi* : ad paludem longissimam quam *Clanis* fluvius trajicit, hodie *la Chiana*.

168. *Cosas.*] *Cossæ*, vel *Cosæ*, vel singulari numero *Cosa*, Etruriæ maritima urbs, ad promontorium *Argentarium*, quod hodie est *monte Argentaro* : urbs ipsa putatur quibusdam eadem esse quæ dicitur *Orbitello* ; sed aliis melius oppidum vicinum, *l' Ansedonia*.

169. *Coryti.*] Græca vox, γωρυτὸς, *pharetra*, theca sagittarum. Qua voce, post Virgilium, usi Ovidius & Statius.

Simul eſt *ferox Abas: tota hujus acies ſplendebat armis conſpicuis, & puppis Apollinare aurato. Populonia patria ſubjecerat illi ſexcentos juvenes peritos belli: Ilva autem trecentos, inſula nobilis copioſis metallis Chalybum. Tertius* erat *ille Aſylas interpres* rerum *divinarum & humanarum, qui obtemperant viſcera animalium, & aſtra cæli, & voces avium, & flammæ fulminis ominoſi: trahit* ſecum *mille* viros *confertos numero & rigidis haſtis. Piſæ, urbs Tuſca ſitu, ortæ* ex Piſis *Alpheis, juſſerant hos ſub eſſe Alylæ. Sequitur Aſſur formoſiſſimus, Aſſur fidens equo & armis pictis. Qui ſunt ex patria Cæretæ, qui in campis Minionis; & antiqui Pyrgi, & Graviſcæ* ubi *mala temperies* aëris, *adjungunt trecentos; omnibus par* eſt *voluntas ſequendi. Non ego omittam te, ô Cinyra generoſiſſime bello dux Ligurum: & Cupavo* quem *pauci ſequuntur,*

Unà torvus Abas: huic totum inſignibus armis
Agmen, et aurato fulgebat Apolline puppis.
Sexcentos illi dederat Populonia mater
Expertos belli juvenes: aſt Ilva trecentos,
Inſula inexhauſtis Chalybum generoſa metallis.
Tertius, ille hominum Divûmque interpres Aſylas,
Cui pecudum fibræ, cœli cui ſidera parent,
Et linguæ volucrum, et præſagi fulminis ignes:
Mille rapit denſos acie, atque horrentibus haſtis.
Hos parere jubent Alpheæ ab origine Piſæ,
Urbs Etruſca ſolo. Sequitur pulcherrimus Aſſur,
Aſſur, equo fidens et verſicoloribus armis.
Tercentum adjiciunt (mens omnibus una ſequendi)
Qui Cæretè domo, qui ſunt Minionis in arvis;
Et Pyrgi veteres, intempeſtæque Graviſcæ.
Non ego te, Ligurum ductor fortiſſime bello,
Tranſierim, Cinyra; et paucis comitate Cupavo,

NOTÆ.

172. *Populonia mater.*] *Populonium*, vel *Populonia*, in promontorio cognomine cujus ex ruinis non procul condita eſt urbs hodie dicta, *Piombino*. Dicitur urbs, *mater*: quemadmodum Italia *parens*, G. 2. 173.

173. *Ilva.*] Græcis dicta, *Æthalia*, nunc *Elba*: in conſpectu Populoniæ, ad meridiem: ferri fodinis olim ferax, quæ duo hæc habebant præcipua, teſte Strabone, l. 5. Unum, quod in ipſa inſula fornacibus liquari ferrum non poſſet, ſed ideo in continentem transferretur: alterum, quod foſſæ, unde ferrum eſſet erutum, rurſus tractu temporis implerentur: quare merito dicuntur à Virgilio, *inexhauſtæ*.

174. *Chalybum metallis.*] Ferro cujus cudendi ars præcipua fuit apud *Chalybes*, populos, vel Ponti, vel Hiſpaniæ, G. 1. 58. à quibus ferrum optime temperatum dicitur *chalybs, acier, ſteel*.

176. *Pecudum fibræ, &c.*] Significantur hic 1. Per fibras pecudum *aruſpices*, qui futura prædicebant ex inſpectis extis & viſceribus hoſtiarum, Æ. 8. 498. 2. Per ſidera, *aſtromantia*. 3. Per volucrum linguas, *ars augurum*, Æ. 3. 361. 4. Per fulmina præſaga, *ars ominatoria*, quæ ex dextro aut ſiniſtro caſu aliiſque fulminum circumſtantiis præſagia, ducebat, Ecl. 1. 16.

179. *Alpheæ Piſæ, &c.*] *Piſa*, vel *Piſæ*, urbs in confinio Etruriæ, prope *Ligures*, adhuc retinens nomen ad fluvium Arnum, *Arno*. Condita putatur à Peloponneſiis, vel poſt bellum Trojanum eò per errorem pulſis; vel, ut Virgilius cenſet, ante ipſa Trojana tempora. Eſt autem in Peloponneſo urbs cognominis ad *Alpheum* fluvium, G. 3. 19. Æ. 3. 694.

183. *Cæretè domo, &c.*] Ex urbe *Cæretana*, hodie *Cerveteri*, cui prius Mezentius imperabat, Æ. 8. 479, 597. *Minio* hodie *Mugnone*: fluviolus, non qui *Cære* alluit, ut aliqui perperam notarunt; ſed qui ab ea urbe diſtat leucis aliquot ad occidentem.

184. *Pyrgi.*] Oppidum maritimum, nunc dirutum. Cæretanæ urbi vicinum ad occidentem: Martialis vocat *litoreos Pyrgos*, à πύργοι turres.

184. *Intempeſtæ Graviſcæ.*] *Graviſca*, vel *Graviſcæ*: maritima item urbs fuit, jam plane exciſa. Nomen habet à *gravitate* aëris, vicinarum paludum odore corrupti; ut ex Catone apud Servium, & Rutilio conſtat. Ideo *intempeſtæ* à Virgilio vocantur, quia carentes aëris ſalubri temperie.

185. *Ligurum.*] *Liguria* duplex, alia *litorea*, Alpibus ab occidente; Macra fluvio, *la Magra* ab oriente: Apenninis jugis, à ſeptentrione; mari Liguſtico, à meridie definita. Alia mediterranea, ultra Apenninum ad ſeptentrionem excurrens, uſque ad Padum, *le Po*. Litorea nunc fere eſt, *la riviere de Genes*; ubi *Genua*, urbs & reſpublica; mediterranea nunc capit decatum Montis ferrati, partemque Mediolanenſis & Pedemontii principatus.

186. *Cinyra.*] Sic repoſuimus è MSS. Nicolai Heinſii: cum antea legeretur *Cycne*, nullo ſenſu. Neque enim ea quæ de Cycno mox dicuntur, ad hunc pertinent, ſed ad *Capavonem*.

186. *Cupavo.*] Phaëthon, Clymenes & Solis filius, Epaphi regis Ægypti convitiis adactus, ut

Cujus

Cujus olorinæ ſutgunt de vertice pennæ.
Crimen amor veſtrum, formæque inſigne paternæ,
Namque ferunt luctu Cycnum Phaëthontis amati,
Populeas inter frondes umbrámque ſororum
Dum canit, et mœſtum muſâ ſolatur amorem,
Canentem molli plumâ duxiſſe ſenectam,
Linquentem terras, et ſidera voce ſequentem.
Filius æquales comitatus claſſe catervas
Ingentem remis Centaurum promovet: ille
Inſtat aquæ, ſaxúmque undis immane minatur
Arduus, et longâ ſulcat maria alta carinâ.
Ille etiam patriis agmen ciet Ocnus ab oris,
Fatidicæ Mantûs, et Tuſci filius amnis,
Qui muros matríſque dedit tibi, Mantua, nomen;
Mantua dives avis; ſed non genus omnibus unum:
Gens illi triplex; populi ſub gente quaterni,
Ipſa caput populis: Tuſco de ſanguine vires,
Hinc quoque quingentos in ſe Mezentius armat,

cujus è capite attolluntur plumæ cycneæ. Amor crimen eſt *veſtræ* familiæ, *& inſigne* petitum ex *transformatione patris. Scilicet aiunt Cycnum, dum deſiderio dilecti Phaëthontis cantat inter arbores populos ac umbracula ſororum* ejus, *&* dum *recreat cantu triſtem amorem: albeſcentem teneris plumis traduxiſſe ſenectutem, deſerendo terras, & petendo cœlum cantu. Filius ſecutus claſſe turmas æqualium, propellit remis magnum* navem *Centaurum*; *ille* Centaurus *impendet aquæ, & ſublimis intentat fluctibus vaſtum ſaxum, et findit profundum mare longâ trabe. Ille etiam Ocnus, filius Mantûs vatis & fluvii Etruſci, movet exercitum è patria regione*: ille, ô *Mantua, qui dedit tibi muros et nomen matris ſuæ, ô Mantua illuſtris majoribus, ſed ſtirps non* eſt *eadem omnibus*: *habet tribus tres, populos quatuor ſub* unaquaque *tribu, ipſa* eſt *primaria populorum* illorum, *robur* illi *ex Etruſca cognatione. Præterea Mezentius concitat contra ſe quingentos ex illa* regione,

NOTÆ.

filium Solis probaret; cum à patre petiiſſet currus regimen in unum diem, & ægre obtinuiſſet, deflecteretque à conſueta diurni currus orbita, atque ita mundus ardere cœpiſſet: Jovis fulmine percuſſus in Eridanum cecidit. Ovid. Met. l. 2. Phaëthontis ſorores *Phaëthuſa*, *Lampetie*, & *Lampethuſa*, cum eum toto orbe quærerent, tandem ejus tumulum in Eridani ripis nactæ, ibidem fletu contabuerunt: & in arbores mutatæ ſunt, vel alnos, vel populos; unde *ſuccinum* ſive *electrum*, quaſi lacrymas, manare poëtæ finxerunt. *Cycnus*, Ligurum rex, materno ſanguine & amicitia conjunctiſſimus Phaëthonti, apud eundem fluvium ex dolore in Cycnum converſus eſt. Ov. Met. 2. 367. *Cupavo*, *Cupavonis*, hujus Cycni filius à Virgilio dicitur, id eſt, unus è poſteris. Quis autem fuerit fluvius ille *Eridanus*, electri ferax, ambigitur. Vulgò poëtis *Padus* putatur, ſuperioris illius Italiæ, ſive Galliæ Ciſalpinæ fluvius, G. 1. 482. Joannes Goropius *Viſtulam* eſſe exiſtimat, Poloniæ & Pruſſiæ fluvium; quia electrum è Pruſſia litoribus mitti certum eſt. Cluverius arbitratur eſſe fluvium *Radanum*, *Radaunne*: qui Dantiſcum urbem interfluens, non procul inde ſe Viſtulæ immiſcet.

188. *Crimen amor veſtrum.*] *Veſtrum crimen*: id eſt, familiæ illius veſtræ (nam *Cycnus* Phaëthonti ejusque ſororibus per Clymenen ſanguine junctus erat) fuit amor in Phaëthonta, dolorque nimius de ejus interitu: quo offenſi Dii tam multos ex eadem familia in alienas formas immutarunt. *Formæque inſigne paternæ*. Plumæ olorinæ, ſive cycneæ, è galea ſubrectæ.

195. *Centaurum.*] Navim, cui inſculptus Centaurus ſaxum intentans. De *Centauris* monſtris, ſuperiore parte humana, inferiore equina, Æ. 6. 286.

198. *Ocnus.*] Non conditor, ſed inſtauraror, ſive munitor urbis Mantuæ: cui muros & nomen matris ſuæ dediſſe fingitur. Quo nomine antea dicta fuerit *Mantua*, ignoratur. *Ocnus*, idem qui *Bianor* appellatur, Ecl. 9. 60.

199. *Fatidicæ Mantûs.*] *Manto*, genitivo Græco *Mantûs*: Tireſiæ vatis filia. *Fatidica* dicitur, ex ipſa vi nominis: eſt enim μάντις, *vates*.

Tuſci amnis.] *Tyberis*, qui Tuſciam à vicinis regionibus diſterminat, Æ. 330.

201. *Mantua dives avis.*] Urbs Galliæ Ciſalpinæ, nunc ducatus caput: ſita in medio ſtagno, quod *Minetus* amnis efficit. Primi ejus conditores fuere *Tuſci*: qui ex Etruria, ſive Tuſcia antiqua, in eam regionem effuſi; eandem illic, quam apud ſe, regiminis formam conſtituerant, duodenas in urbes ac populos adminiſtrationem partiti: ut jam diximus, v. 164. Duodecim urbium illarum novæ Tuſciæ, *Mantuam* caput Virgilius facit, vt faveat aduleturque patriæ; cum tamen caput eſſet *Felſina*, quæ dein-

quos Mincius, habens *patrem Benacum, coronatus arundine viridi, ducebat in mare navibus inimicis* Mezentio. *Ducit eos Auletes gravis, & erigens se percutit undam centenis* remis *ligneis: fluctus spumant agitato mari. Portat illum Triton vastus, & terrens mare cæruleum* tubâ *è concha: huic* Tritoni *merso usque ad latera, vultus pilosus exhibet hominem, venter exit in pristin; unda spumosa sonat sub pectore semiferino. Tot principes selecti navigabant triginta navibus in auxilium Trojæ novæ, & scindebat ærato rostro spatia salsæ aquæ. Et jam lux abierat è cælo, & benefica Luna attingebat medium cælum curru nocturno: Æneas ipse sedens moderatur gubernaculum, et dat operam velis: non enim solicitudo permittit* ejus *corpori* ullam *quietem: Et ecce turba suarum sociorum offert se ipsi in medio cursu:* scilicet, *Nymphæ, quas beneficio Cybele voluerat frui deinitate maris, et fieri Nymphas è navibus: natabant simul, ei scindebant undas; quot antea naves æratæ stabant ad litus. Agnoscunt procul regem, et circumeunt* cum *saltando. Cymodocea, quæ erat peritissima loquendi* inter *illas, tenet manu dextrâ puppim, sequens prior: et ipsa emergit tergo, ac subnatat sinistrâ* manu per *aquas quietas. Deinde sic affatur Æneam inscium* harum rerum: ‘*O Æneas, soboles Deorum, an vigilas? vigila, et laxa funes velis.*

Quos patre Benaco velatus arundine glaucâ
Mincius infestâ ducebat in æquora pinu.
It gravis Auletes, centenâque arbore fluctum
Verberat assurgens: spumant vada marmore verso.
Hunc vehit immanis Triton, et cœrula conchâ
Exterrens freta: cui laterum tenus hispida nanti
Frons hominem præfert, in pristin desinit alvus;
Spumea semifero sub pectore murmurat unda.
Tot lecti proceres ter denis navibus ibant
Subsidio Trojæ, et campos salis ære secabant.
Jámque dies cœlo concesserat, almáq; curru
Noctivago Phœbe medium pulsabat Olympum:
Æneas (neque enim membris dat cura quietem)
Ipse sedens clavúmque regit, velísque ministrat.
Atque illi medio in spatio chorus ecce suarum
Occurrit comitum, Nympæ, quas alma Cybele
Numen habere maris, Nymphásque è navibus esse
Jusserat: innabant pariter, fluctúsq; secabant;
Quot priùs æratæ steterant ad littora proræ.
Agnoscunt longè regem, lustrántque choreis.
Quarum quæ fandi doctissima Cymodocea,
Ponè sequens, dextrâ puppim tenet; ipsáq; dorso
Eminet, ac lævâ tacitis subremigat undis.
Tum sic ignarum alloquitur: ‘Vigiláne, Deûm
‘Æneа? vigila, et velis immitte rudentes.

NOTÆ.

de *Bononia* appellata est, secundùm Cluverium. Ital. 1. 26.

205. *Benaco, &c.*] *Benacus* lacus est ejusdem Galliæ Cisalpinæ, in agro Veronensi, nunc *lago di Garda*, G. 2. 160. *Mincium* fluvium emittit, *Menzo*: qui postquam urbem *Mantuam* in modum lacus alluit, exonerat se in Padum. *Mincium* hunc ne ducem esse putes, sed ipsum fluvium, cujus è ripis collecta classis hæc fuerat quingentorum hominum, quorum dux *Auletes*.

209. *Triton.*] Neptuni tubicen, conchâ utens pro tuba, superiore parte vir, inferiore piscis, *Æ.* 1. 148.

211. *Pristin.*] Piscem immanem, è balænarum genere, *Æ.* 3. 427.

214. *Salis, &c.*] *Sal*, pro mari, *Æ.* 1. 541. *De ætatis nostris, Æ.* 5. 143.

216. *Phœbe.*] Luna, Phœbi soror, Ecl. 3. 67. De *Olympo*, monte Thessaliæ, qui pro cœlo ponitur, Ecl. 5. 56. De *Cybele*, Æn. 3. 111. De *navibus Æneæ*, in Nymphas transformati, *Æ.* 9. 120.

218. *Velisque ministrat.*] Proprium est *ministrare* alicui homini: translatum *ministrare velis*: ministrabat autem Æneas, non colligendo aut explicando vela; quod inferiorum erat operarum: sed *pedes*, id est, funes, qui extremis angulis majoris veli alligati erant, aut contrahendo, aut remittendo: quod gubernatoris erat munus, *Æ.* 5. 830.

224. *Lustrant.*] Circumeunt, *Æ.* 8. 612.

228. *Vigilasne, &c.*] Ratione quippe temporis dormire debuerat; nisi gubernatoris partes in se suscepisset. Sunt, qui alludum putent ad morem Romanum; quo, postquam indictum erat bellum, imperator Martis sacrarium ingressus, hastam simulacri commovebat, dicens,

‘Nos

'Nos ſumus Idææ ſacro de vertice pinus,
'Nunc pelagi Nymphæ, claſſis tua. Perfidus ut nos
'Præcipites ferro Rutulus flammâque premebat;
'Rupimus invitæ tua vincula, téque per æquor
'Quærimus. Hanc genetrix faciem miſerata refecit,
'Et dedit eſſe Deas, ævúmq; agitare ſub undis.
'At puer Aſcanius muro foſsíſque tenetur
'Tela inter media, atque horrentes Marte Latinos.
'Jam loca juſſa tenet ſorti permixtus Etruſco
'Arcas eques: medias illis opponere turmas,
'Ne caſtris jungant, certa eſt ſententia Turno.
'Surge, age, et Aurora ſocios veniente vocari [ipſe
'Primus in arma jube; et clypeum cape, quem dedit
'Invictum Ignipotens, atque oras ambiit auro.
'Craſtina lux (mea ſi non irrita dicta putâris)
'Ingentes Rutulæ ſpectabit cædis acervos.'
Dixerat, et dextrâ diſcedens impulit altam,
Haud ignara modi, puppim: fugit illa per undas
Ocyor et jaculo et ventos æquante ſagittâ.
Inde aliæ celerant curſus. Stupet inſcius ipſe
Tros Anchiſiades; animos tamen omine tollit.
Tum breviter ſupera aſpectans convexa precatur:
'Alma parens Idæa Deûm, cui Dindyma cordi,
'Turrigeræque urbes, bijugíque ad fræna leones:
'Tu mihi nunc pugnæ princeps, tu ritè propinques
'Augurium, Phrygibúſq; adſis pede, Diva, ſecundo.'
Tantum effatus: et interea revoluta ruebat
Maturâ jam luce dies, noctémque fugarat.

'*Nos ſumus pinus Idææ, è ſacro cacumine* illius montis,
'*naves* olim *tuæ, nunc Nymphæ maris. Cum Rutulus fœdifragus perſequeretur ferro*
'*& igne nos ſubmergendas; abrupimus non ſponte tua retinacula, & te quærimus per*
'*mare. Mater* Cybele *miſerta*
'noſtri *reparavit* formam noſtram: *& permiſit* nos *eſſe*
'*Deas, & ducere vitam ſub aquis. Sed juvenis Aſcanius*
'*clauditur muro & foſſis, inter*
'*media arma & Latinos feroces bello. Jam equitatus Arcadius, junctus generoſis Etruſcis, attigit loca præſcripta: certum eſt conſilium Turni, objecere illis agmina interjecta, ne* illi *promoveant ad*
'*urbem* ſua. *Age, ſurge: &*
'prima *luce imminente, primus impera ſocios excitari ad*
'*arma: & ſume clypeum quem*
'*ipſe Vulcanus donavit tibi impenetrabilem, & cinxit extremitatem* illius *auro. Craſtina*
'*dies videbit magnos cumulos*
'*Rutulorum cadaverum, niſi*
'*exiſtimaveris mea verba vana.*' Sic *locuta fuerat, & abiens, pepulit* manu *dextrâ* puppim *ſublimem, non inſcia modi* quo erat impellenda: *illa* puppis *currit per aquas celerior & telo & ſagitta pari ventis. Deinde aliæ naves properant. Ipſe Trojanus filius Anchiſæ miratur neſciens cauſam: tamen erigit animos ſuorum hoc præſagio. Deinde ſuſpiciens concavas* partes *ſummi* cœli, ſic *orat breviter:* '*O mater Idæa, altrix Deorum, cui Dindyma cara* ſunt, *&*
'*urbes turritæ, & leones bini* alligati *jugo* & dociles *ad fræna: tu nunc* es *mihi auctor pugnæ, tu bene ſecundes omen, & accedas ad Phrygas curſu proſpero, ô Dea.*' Hæc *ſolum locutus: & interim dies reverſa provehebatur lumine jam pleno, & expulerat noctem.*

NOTÆ.

Mars vigila. Sunt qui ad verba Veſtalium: quæ, teſte Servio, certis diebus adibant regem ſacrorum, dicebantque, *Vigilaſne, rex? vigila.*

230. *Idææ pinus.*] Materia navium, *pinus* arbor. Locus natalis, *Ida* Phrygiæ mons, Æ. 2. 801. De *Rutulis*, Æ. 7. 795.

238. *Jam loca juſſa, &c.*] Non deſcripſit poëta, quo Æneas juſſerit equites abire. Sed cum Evander Arcades equites quadringentos Æneæ adjunxerit, Æ. 8. 518. cum Æneas eos Etruſco exercitui ſociarit, ibid. 606. veriſimile eſt eum, antequam naves conſcenderet, equitatum & ſuum & Etruſcum terra præmiſiſſe: eo conſilio, ut certum in locum provecti, impreſſionem in caſtra Rutulorum facerent; eodem tempore, quo naves exſcenſionem tentarent. De *Aurora*, G. 1. 249.

243. *Ignipotens.*] *Vulcanus*, Veneris ſuaſu, clypeum Æneæ fabricaverat, Æ. 5. 439.

251. *Supera convexa.*] Id eſt, *rotunda*, aut *concava*, Æ. 1. 314.

252. *Idæa . . .*] *Cybele* mater Deorum: quæ quia pro terra ſumebatur, quæ ſuſtentat urbes, ideo turrita cum corona pingebatur. Cur ejus currum leones traherent, vidimus Æ. 3. 111. Huic ſacri fuerunt montes plerique Phrygiæ: *Ida*, Æ. 2. 801. *Dindymus*, Æ. 9. 618.

254. *Propinques Augurium.*] Id eſt, *præſens ſis hoc augurio*: ſeu *faveas hoc augurio*. Vide Æ. 1. 530. *Proprius res aſpice.* Vocat Trojanos, *Phry-*

Primo imperat ſociis, ut ſequantur vexilla, & excitent animos ad bella, & accingant ſe ad certamen. Et jam habet præ oculis Trojanos, et munimenta urbis *ſuæ, erectus in puppi excelſa : tum poſtea extulit læva* manu *clypeum fulgentem. Trojani è mœnibus emittunt clamorem ad aſtra : ſpes auctа accendit iras : vibrant manibus jacula. Quales grues Strymonis* fluvii *emittunt voces inter nigras nubes, & trajiciant cœlum cum ſonitu, et fugiunt Auſtros* cum *læto clamore. Sed ea* cœperunt *videri mirabilia regi Rutulo, et ducibus Italis : donec viderunt naves detortas ad litus, et totum mare appelli* cum *navibus. Cornus* galeæ *fulget è capite, et ſplendor ſpargitur è ſummitate* per *criſtas, et umbo clypei aureus emittit copioſos ignes. Non aliter ac ſi cometæ cruenti aliquando triſtes rubeſcunt per humidam noctem : aut ſi ignis ille Sirius oritur, portendens hominibus male affectis ſiccitatem et morbos, et contriſtat cœlum luce ſiniſtrâ. Tamen non periit audaci Turno ſpes occupandi litus, & prohibendi terrâ deſcendentes. Ultro excitat verbis animos ſuorum, et ultro adhortatur : 'O viri, 'promptum eſt vobis perficere

Principio ſociis edicit, ſigna ſequantur,
Atque animos aptent armis, pugnæque parent ſe.
Jámque in conſpectu Teucros habet et ſua caſtra,
Stans celſâ in puppi : clypeum tum deinde ſiniſtrâ
Extulit ardentem. Clamorem ad ſidera tollunt
Dardanidæ è muris : ſpes addita ſuſcitat iras :
Tela manu jaciunt. Quales ſub nubibus atris
Strymoniæ dant ſigna grues, atque æthera tranant
Cum ſonitu, fugiúntque Notos clamore ſecundo.
At Rutulo regi ducibúſque ea mira videri
Auſoniis ; donec verſas ad littora puppes
Reſpiciunt, totúmque allabi claſſibus æquor.
Ardet apex capiti, criſtíſque à vertice flamma
Funditur, et vaſtos umbo vomit aureus ignes :
Non ſecus ac liquidâ ſi quando nocte cometæ
Sanguinei lugubrè rubent : aut Sirius ardor,
Ille ſitim morbóſque ferens mortalibus ægris,
Naſcitur, et lævo contriſtat lumine cœlum.
Haud tamen audaci Turno fiducia ceſſit
Littora præripere, et venientes pellere terrâ.
Ultro animos tollit dictis, atque increpat ultro :
'Quod votis optaſtis, adeſt perfringere dextrâ :
'In manibus Mars ipſe, viri : nunc conjugis eſto
'Quiſq; ſuæ tectíq; memor ; nunc magna referto
'Facta, patrum laudes : ultro occurramus ad undam,
'Dum trepidi, egreſsíſque labant veſtigia prima.
'Audentes fortuna juvat.'
Hæc ait ; et ſecum verſat, quos ducere contrà,

'manu, quod cupiviſtis votis : pugna ipſa eſt *in poteſtate* veſtra : *jam unuſquiſque ſit memor uxoris &* 'domus ſuæ, *nunc meminerit præclara geſta et laudes majorum : ultro objiciamus* nos *ad mare, dum* 'multiantur, & prim. greſſus vacillant, *exſcendentibus. Fortuna auxiliatur audacibus.' Dicit haec* meditatur ſecum, *quos* poſſit *ducere adverſus* Æneam,

NOTÆ.

gas; quia Troas in Phrygia minore fuit. Æ. 1. 385.

265. *Strymoniæ, &c.*] Comparatio illa belli Trojanorum clamoris cum gruum clamore, repetita eſt ex Homero, Iliad. 3. 2. *Grues*, aves oblongo collo ac roſtro, frequentes circa *Strymonem*, Macedoniæ fluvium, in confinio Thraciæ. Imbrem fugiunt, magno numero collectæ : ideoque *Notos*, id eſt, *Auſtros*, ventos pluvios à meridie, Ecl. 2. 58. Hinc G. 1. 374. inter ſigna imbris : *aut illum vallibus imis Aëriæ fugere grues.* De *Rutulis*, Æ. 7. 795. De *Auſoniis*, Latinis, ibid. 54.

269. *Totumque allabi claſſibus æquor.*] Commutatio, pro, *claſſes allabi toto æquore.* Sic Æ. 6. 268. *Ibant obſcuri ſolâ ſub nocte.*

270. *Ardet apex capiti. &c.*] Æneæ habitum deſcribit cædem Rutulo comminantis ; & cum cometa comparat. Mutatus eſt hanc deſcriptionem ex Homero, de clypeo & galea Achillis, Il. 19. 379. Comparationem vero cum *Sirio* ſive *canicula*, ex eodem, Il. 22. 26. De *apice* ſive *cono* galeæ, ejuſdemque *criſtis*, Æ. 5. 408. De *umbone*, parte media & maxime eminente clypei, Æ. 2. 546.

273. *Sirius ardor.*] *Sirius*, vel Canicula : ſtella in ore majoris canis, maximos æſtus creans, G. 2. 353. Hic adjective ſumitur, alibi ſubſtantive, Æ. 3. 141.

280. *In manibus Mars.*] In poteſtate. Sic Æ. 9. 132. *Terra autem in manibus.*

Vel

Vel quibus obſeſſos poſſit concredere muros.
Interea Æneas ſocios de puppibus altis
Pontibus exponit. Multi ſervare recurſus
Languentis pelagi, et brevibus ſe credere ſaltu:
Per remos alii. Speculatus littora Tarchon,
Qua vada non ſperat, nec fracta remurmurat unda,
Sed mare inoffenſum creſcenti allabitur æſtu,
Advertit ſubitò proras; ſocióſque precatur:
'Nunc, ô lecta manus, validis incumbite remis:
'Tollite, ferte rates: inimicam findite roſtris
'Hanc terram, ſulcúmque ſibi premat ipſa carina.
'Frangere nec tali puppim ſtatione recuſo,
'Arreptâ tellure ſemel.' Quæ talia poſtquam
Effatus Tarchon; ſocii conſurgere tonſis,
Spumantéſque rates arvis inferre Latinis;
Donec roſtro tenent ſiccum, et ſedere carinæ
Omnes innocuæ; ſed non puppis tua, Tarchon.
Namque inflicta vadis dorſo dum pendet iniquo,
Anceps ſuſtentatu diu, fluctúſque fatigat,
Solvitur, atque viros medii exponit in undis;
Fragmina remorum quos et fluitantia tranſtra
Impediunt; retrahítque pedes ſimul unda relabens.
Nec Turnum ſegnis retinet mora, ſed rapit acer
Totam aciem in Teucros, et contra in littore ſiſtit.
Signa canunt: primus turmas invaſit agreſtes
Æneas, omen pugnæ: ſtravítque Latinos,

aut quibus poſſit committere urbem obſeſſam.

Interea Æneas emittit pontibus ſocios ex aliis navibus. Multi incipiunt *quærere refluxum maris tranquillioris, & exponere ſe* in loca *vadoſa per ſaltum: alii ope remorum. Tarchon contemplatus litora, qua parte non putat* reperiri *vada, & undæ non ſonant alliſæ; ſed* quâ parte *mare ſine offenſione advolvitur, æſtu* tumeſcente, *ſubito impellit proras, & orat ſocios: 'Nunc, ô turba electa, 'intendite validos remos: eri-'gite, invehite naves: ſcindite 'roſtris hanc terram hoſticam, '& ipſa trabe* ima *aperiat 'ſibi viam: &* cum *ſenſu ar-'ripuero terram, non abnuo la-'cerare navem* in *tali loco.' Quæ talia cum Tarchon dixiſſet: ſocii* cœperunt *erigere* ſe *in remos, & invehere naves ſpumoſas in litus Latinum: donec roſtra attigerunt ſiccum* locum, *& omnes naves ſteterunt illæſæ; non tamen navis tua, ô Tarchon. Quippe impacta arenis, dum pendet* ex *inæquali cumulo* earum, *nutabunda, diu ſuſpenſa, &* dum *agitat undas, laceratur, & effundit viros in medias aquas: quibus fragmenta remorum & ſcamna ſubnatantia obſtant, & fluctus refluens ſimul retrahit pedes* allabentium.

Nec pigra mora retardat Turnum: ſed promptus ducit univerſum exercitum contra Trojano, & ex adverſo ſtat in litore. Signa inſonant: Æneas primus aggreditur agmina ruſtica, quod fuit *initium prælii: & dejecit Latinos,*

NOTÆ.

288. *Servare recurſus, &c.*] Mirum, quam multa hic abſurde interpretes commenti ſint, imprimis Donatus. Senſus hic eſt: Tres ineunt exſcenſionis vias. 1. Æneas applicat naves ſummæ crepidini litoris, & jactis pontibus milites exponit. 2. Aliqui quærunt vadoſa quædam loca; quæ æſtu quidem affluente fluctibus operta ſunt; refluente ſicca ſunt, aut ſaxis & arenis & ſtagnantibus aquis infeſta; hæc autem in loca exiliunt, aut ſaltum remis adjuvant ac ſuſtentant. 3. Tarchon, omiſſis vadoſis illis & inæqualibus locis, eligit planum & humile litus: quo fluctus ſinè offenſione ac ſtrepitu, ſed leni & æquabili impetu evolvuntur. Cum autem ibi aqua deficiat: hortatur Tarchon, ut valido impetu naves impulſæ ac veluti ſublatæ, ſulcum in terra ſibi aperiant. Eo tamen in loco repertis præter ſpem vadis & inequalibus arenarum cumulis, navis Tarchontis allidítur.

299. *Tonſis.*] *Tonſa,* remus, Æ. 7. 28.

302. *Innocuæ.*] Activa vox: ſed paſſive ſumitur, pro *illæſæ.* Sic Lucanus uſurpat *innoxia,* l. 9. 895. de Pſyllis loquens: *Gens unica terris Incolit à ſævo ſerpentum innoxia morſu;* id eſt, *illæſa morſu.*

303. *Vadis.*] Locis, ubi aqua parum alta eſt, Æ. 1. 115. in Notis.

304. *Fluctuſque fatigat.*] Servius explicat: *Fluctus fatigat navim.* Ego, *navis fatigat fluctus:* ſcilicet crebro remorum & contorum impulſu, ſuccuſſuque, ut ex arenis extraheretur. De *tranſtris,* ſcamnis navium, Æ. 5. 119.

310. *Signa.*] Tubæ, cornua, buccinæ, Æ. 7. 637.

311. *Omen pugnæ.*] Vel, *initium:* quia in rerum initiis, omina ſive auſpicia captabantur, Æ. 7. 173. Vel *fauſtum auſpicium:* ex hoc enim primo ſucceſſu, de victoria bene æſtimare cœpit.

interfecto Therone, qui hominum maximus primus tendit in Æneam. Æneas enſe pervadit huic latus perfoſſum, per loricam aſperam auro, & per textus æreos clypei. *Inde occidit Lycam, exciſum è matre jam mortua, & dicatum tibi, ô Apollo: quod* adhuc *infans peſuiſſet evadere periculum ferri. Nec procul ſtravit morte aſperum Ciſſea, & grandem Gyam, waſtantes clavâ turmas. Nihil profuerant illis arma Herculis, nihil robuſtæ manus, & pater Melampus, ſocius Herculis, quamdiu terra prepoſuit* Herculi *difficiles labores. Ecce vibrans telum in Phœbum, dum is emittit ſolita verba, defigit* illud *in ore vociferantis. Tu etiam ô miſer Cydon, dum perditus, inſequeris Clytium, flavum genis* ob *primorem barbæ novum amicum* tuum, *jacuiſſes dejectus manu Trojana, non ſolicitus de amoribus juvenum, qui tibi erant ſemper* cordi: *niſi denſa turma fratrum, proles Phorci, fuiſſet obvia Æneæ: numero ſeptem* ſunt *& vibrant ſeptem tela:* ſed ea *partim è caſſide & clypeo reſiliunt inania, partim mater Venus divertit* ea *contingentia corpus Æneæ. Æneas alloquitur fidelem Achaten: 'Subminiſtra mihi arma, quæ in arvis Trojanis fixa 'ſunt in corporibus Græcorum: nullum telum ex iis dextera vibrabit incaſſum in Rutulos.' Tum apprehendit ingentem haſtam, & vibrat: illa volans tranſiit æra ſcuti Mæonis, & penetrat ſimul loricam cum pectore.*

Occiſo Therone, virûm qui maximus ultro
Æneam petit. Huic gladio, pérque ærea ſuta,
Per tunicam ſqualentem auro, latus haurit apertum.
Inde Lycam ferit, exectum jam matre peremptâ,
Et tibi, Phœbe, ſacrum: caſus evadere ferri
Quòd licuit parvo. Nec longè Ciſſea durum,
Immanémque Gyam, ſternentes agmina clavâ,
Dejecit letho. Nihil illos Herculis arma,
Nil validæ juvêre manus, genitórque Melampus,
Alcidæ comes, uſque graves dum terra labores
Præbuit. Ecce Pharo, voces dum jactat inertes
Intorquens jaculum clamantis ſiſtit in ore.
Tu quoque flaventem primâ lanugine malas
Dum ſequeris Clytium infelix nova gaudia, Cydon;
Dardanio ſtratus dextrâ, ſecurus amorum,
Qui juvenum tibi ſempei erant, miſerande, jacetes;
Ni fratrum ſtipata cohors foret obvia, Phorci
Progenies: ſeptem numero, ſeptenáque tela
Conjiciunt: partim galeâ, clypeóque reſultant
Irrita, deflexit partim ſtringentia corpus
Alma Venus. Fidum Æneas affatur Achaten:
'Suggere tela mihi (non ullum dextera fruſtra
'Torſerit in Rutulos) ſteterunt quæ in corpore Graiûm
'Iliacis campis.' Tum magnam corripuit haſtam,
Et jacit: illa volans clypei tranſverbera æra
Mæonis, et thoraca ſimul cum pectore rumpit.

NOTÆ.

313. *Suta.*] Alii legunt, *ſcuta*: ſed durior hæc conſonantium colliſio multis videtur, *ærea ſcuta*. Quare, ſecundùm probatiſſimos codices, *malo ſuta*; ſive clypeum ex multis æreis laminis *conſutum* & contextum. Qua forma Virgilius, G. 4. 33. vocavit alvearia, *corticibus ſuta cavatis*. Nec obſtat duo hic jungi adjectiva ſubſtantivo nomine: ſiquidem id ipſum ſæpe uſu venit, G. 1. 159. *Nitentia culta*, Ibid. 393. *Aperta ſerena*, &c.

314. *Tunicam.*] Veſtem interiorem, de qua Æ. 9. 6. 6.

Latus haurit.] *Exhaurit*, educto per vulnus ſanguine. Metaphora ducta ab utribus, & doliis: quæ dicuntur *exhaurire*, cum facto foramine liquor ex iis educitur. Sic Homerus uſurpat ἀφύω. Il. 13. 508. Διὰ δ' ἔντερα χαλκὸς ἄφυσε, *Inteſtina autem æs exhauſit*. Angl. *to tap*.

316. *Tibi, Phœbe, ſacrum.*] Quia Apollo medicorum eſt Deus, quorum ope exectus matre Lycas ortus fuerat: atque ita ferri vi natus, eademque mortuus. De *Phœbo*, Ecl. 3. 62.

319. *Herculis arma.*] Clava, è duræ arboris trunco. De *Hercule*, ſeu *Alcide*, ejuſque laboribus, Æ. 8. 288. De *Melampo*, fortaſſe medico illo celebri, de quo, G. 2. 550.

326. *Securus amorum.*] Nihil tum ſolicitus de rebus amatoriis, quippe mortuus; pari fere, non eadem tamen formâ, dixit, Æ. 1. 354. *Secus amorum germanæ*. *Dardanio*, Trojana Æneæ manu, Æ. 1. 239. *Rutulos*, Æ. 7. 794. *Graiis*, Græcis, G. 2. 16.

Huic

Huic frater ſubit Alcanor, fratrémque ruentem
Suſtentat dextrâ : trajecto miſſa lacerto
Protinus haſta fugit, ſervátq; cruenta tenorem :
Dexteráque ex humero nervis moribunda pependit.
Tum Numitor, jaculo fratris de corpore rapto,
Æneam petiit, ſed non et figere contrà
Eſt licitum magníque femur perſtrinxit Achatæ.
Hìc Curibus, fidens primævo corpore, Clauſus
Advenit, et rigidâ Dryopen ferit eminus haſtâ
Sub mentum graviter preſſâ, paritérque loquenti
Vocem animámque rapit trajecto gutture : at ille
Fronte ferit terram, et craſſum vomit ore cruorem :
Tres quoque Threïcios, Boreæ de gente ſupremâ :
Et, tres, quos Idas pater et patria Iſmara mittit.
Per varios ſternit caſus. Occurrit Haleſus,
Auruncæque manus : ſubit et Neptunia proles,
Inſignis Meſſapus equis : expellere tendunt
Nunc hi, nunc illi : certatur limine in ipſo
Auſoniæ. Magno diſcordes æthere venti
Prælia ceu tollunt, animis et viribus æquis :
Non ipſi inter ſe, non nubila, non mare cedit :
Anceps pugna diu, ſtant obnixi omnia contrá.
Haud aliter Trojanæ acies, aciéſque Latinæ
Concurrunt ; hæret pede pes, denſúſque viro vir.
At parte ex aliâ, qua ſaxa rotantia latè
Intulerat torrens, aburſtáque diruta ripis,
Arcadas, inſuetos acies inferre pedeſtres,

Alcanor frater auxiliatur illi, & ſuſtinet dextrâ fratrem cadentem : haſta jam *vibrata continuò pervadit transfoſſo brachio, & ſanguinolenta ſervat impetum : & dextra* Alcanoris *languens nervis pependit ex humero. Tunc Numitor telo extracto è corpore fratris appetiit Æneam : ſed non permiſſum eſt viciſſim etiam eam vulnerare, at deliberare femur magni Achatæ. Tunc Clauſus confidens juvenili corpore venit è Curibus, & procul lædit Dryopen rigenti haſtâ dure inflictâ ſub mentum, & ſimul aufert loquenti vocem & ſpiritum transfoſſo jugulo : ille autem verberat fronte tellurem, & effundit ore ſpiſſum ſanguinem. Dejicit etiam per varios modos tres Thracas, de ſublimi ſtirpe Boreæ ; & tres quos pater Idas & patria* urbs *Iſmara miſit* ad bellum. *Haleſus occurrit, & turmæ Auruncæ : occurrit & progenies Neptuni Meſſapus conſpicuus equis : modo hi, modo illi conantur expellere : pugnatur in ipſo ingreſſu Italiæ. Quemadmodum venti oppoſiti excitant pugnas in ſpatioſo aëre, paribus animis & viribus : non cedit mare* ipſis, *non nubes, non ipſi* venti *inter ſe : diu dubium* eſt *prælium, manent obluctantes contra omnia. Non aliter agmina Trojana, & agmina Latina congrediuntur : pes hæret pedi, & vir ſpiſſus viro.*

Sed ab alia parte, qua torrens late disjecerat lapides contortos, & arbores evulſas è ripis, poſtquam Pallas conſpexit Arcadas, non aſſuetos incurrere agmine pedeſtri,

NOTÆ.

339. *Trajecto miſſa lacerto, &c.*] Aliqui de altera haſta intelligunt, quæ poſt trajectum Mæonem ab Æenea miſſa fuerit. Ego de eadem, quæ primo Meonis pectus, deinde eodem impetu ſubeuntis Alcanoris pervaſerit lacertum ; unde dextra ejus manus languida pependerit. *Lacertus* pars eſt brachii à cubito ad manum.

345. *Curibus.*] Ex urbe Sabinorum, Æ. 7. 710. Poſtquam deſcripſit Virgilius cædem factam ab Æenea, mox narrat cædem Trojanorum, à Clauſo Sabino patratam. Male legunt aliqui *Lauſus :* eſt enim *Lauſus* Mezentii filius ; *Clauſus* vero Sabinorum dux, Æ. 7. 707.

350. *Threïcios, Boreæ, &c.*] *Thraces*, Æ. 3. 14. *Boreas* ſeptentrionalis ventus, fingitur Strymonis fuiſſe filius, fluvii Macedoniæ, qui Thraciæ etiam tribuitur, Ecl. 7. 51.

351. *Iſmara.*] Singularis numeri, ut videtur : Thraciæ urbs eſt Servio ad Iſmarum montem, qui non longe eſt ab oſtiis Hebri : *Iſmarus* tamen urbs illa vulgo dicitur, non *Iſmara*. Ptolemæo in Armenia minore ſtatuitur ad Euphratem.

352. *Haleſus, Auruncæque, &c.*] Auruncorum Italorum dux, mox à Pallante occidendus, v. 425. Æ. 7. 723. 726. &c. De *Meſſapo* equis nobili, ob Neptunum equi auctorem, ibid. 691. De *Auſonia*, ibid. 54.

361. *Pede pes.*] Pro *pedi*, inquit Servius.

362. *Saxa rotantia.*] Paſſive, pro *rotata* : ut G. 1. 163. *Volventia plauſtra* : pro *voluta*.

363. *Arbuſta.*] Non arbuſculæ ſunt, ſed loca ipſa arboribus conſita, Ecl. 1. 40.

Ut

Ut vidit Pallas Latio dare terga ſequaci :
Aſpera queis natura loci dimittere quando
Suaſit equos ; unum quod rebus reſtat egenis,
Nunc prece, nunc dictis virtutem accendit amaris,
'Quo fugitis, ſocii ? per vos, et fortia facta ;
'Perducis Evandri nomen, devictáque bella
'Spémque meam, patriæ, quæ nunc ſubit æmula laudis,
'Fidite ne pedibus : ferro rumpenda per hoſtes
'Eſt via, quà globus ille virûm denſiſſimus urget :
'Hàc vos et Pallanta ducem patria alta repoſcit.
'Numina nulla premunt : mortali urgemur ab hoſte
'Mortales : totidem nobis, animæq; manúſq;.
'Ecce, maris magno claudit nos objice pontus :
'Deeſtjam terrafugæ:pelagus, Trojámnepetemus?'
Hæc ait, et medius denſos prorumpit in hoſtes.
Obvius huic primùm fatis adductus iniquis
Fit Lagus: hunc, magno vellitdum pondere ſaxum,
Intorto figit telo, diſcrimina coſtis
Per medium quà ſpina dedit : haſtámque receptat
Oſſibushærentem. Quem nonſupèr occupatHiſbon,
Ille quidem hoc ſperans : nam Pallas antè ruentem,
Dum furit, incautùm crudeli morte ſodalis,
Excipit : atque enſem tumido in pulmone recondit.
Hinc Helenum petit, et Rhœti de gente vetuſtâ
Anchemolum, thalamos auſum inceſtare novercæ.
Vos etiam gemini Rutulis cecidiſtis in arvis,
Daucia, Laride, Tymbérque, ſimillima proles,
Indiſcreta ſuis, gratúſque parentibus error :
At nunc dura dedit vobis diſcrimina Pallas.
Nam tibi, Tymbre, caput Evandrius abſtulit enſis:
Te deciſa ſuum, Laride, dextera quærit :

Objicere terga Latino perſequenti : quandoquidem difficilis natura loci coëgit eos *deſcendere* ex *equis : modo precibus, modo dictis aſperis inflammat virtutem* illorum, *quod ſolum ſuperat* in *rebus angustis.* 'Quo fugitis, ô ſocii ? 'per vos ipſos, *et per generoſa* 'geſta veſtra ; *per nomen Evandri regis, et relatas victorias, et meam exſpectationem,* 'quæ nunc ſurgit æmula gloriæ 'paternæ, *ne committite* vos 'fugæ : *via* eſt *aperienda inter hoſtes, qua* parte *multitudo illa hominum ſpiſſiſſima* 'premit nos : *nobilis patria* 'hæc vocat vos, *et ducem Pallanta. Nulli Dii urgent* nos, 'mortales urgemur *ab hoſte* 'mortali : ſunt *nobis* tot manus *et animæ,* quot illis. *Ecce mare coërcet nos magno impedimento aquarum : jam terra deficit fugæ : an adibimus* 'mare, *an Trojam?*' *Dixit hæc, et medius irruit in hoſtes confertos. Lagus occurrit primum obvius illi, attractus fatis adverſis : dum* hic *attollit ſaxum vaſti ponderis,* Pallas *occidit cum immiſsâ haſtâ, quâ* parte *ſpina facit divortium coſtarum per medium* dorſi : *et retrahit haſtam infixam oſſibus. Hisbon non intercipit illum* Pallanta *in* hoc opere, *quamvis ille hoc ſperaret. Nam Pallas prius intercipit irrumpentem, improvidum, dum furit* ob *mortem aſperam ſocii, et occultat gladium in pulmone turgido. Deinde invadit Helenum, et Archemolum è veteri familia Rhœti, auſum conſtuprare cubile novercæ. Vos quoque gemini* fratres *occidiſtis in campis Rutulis, Laryde et Tymber, ſoboles Dauci,* quæ erat *ſimillima, et indiſtincta ſuis parentibus, et* cauſa *jucundi erroris. Sed Pallas nunc poſuit crudelia diſcrimina* inter vos. *Nam gladius Evandri* filii *abſcidit tibi caput, ô Tymber : dextra* manus *amputata quærit te ſuum, ô Laride*

NOTÆ.

371. *Spemque meam, quæ, &c.*] Cum pater meus victor ex omnibus bellis domum remearit, ego, ejus laudis æmulus, ſperabam me quoque victorem rediturum.

378. *Trojam.*] Novam, ſeu caſtra Trojanorum, Æ. 7. 157.

387. *Tumido in pulmone.*] Et ex natura ſua, & ob iram ex morte ſocii conceptam.

389. *Anchemolum, thalamos, &c.*] Narrat Servius ex Abieno, Rhœtum fuiſſe Marrubiorum in Italia regem, qui cum Anchemolo filio novercam ſuperinduxiſſet Caſperiam, ſtuprata illa fuit ab ipſo Anchemolo, qui patris metu ad Turnum fugit.

392. *Indiſcreta ſuis, &c.*] Ita ſimiles inter ſe fratres, ut à parentibus diſcerni non poſſent.

394. *Tymbre.*] Dicitur *Tymber & Tymbras*; ut *Evander & Evandrus*, Æ. 8. 313.

Semi-

Semianiméſq; micant digiti, ferrúmque retractant.
Arcadas accenſos monitu, et præclara tuentes
Facta viri, miſtus dolor et pudor armat in hoſtes.
Tum Pallas bijugis fugientem Rhœtea preter
Trajicit: hoc ſpatium, tantúmque more fuit Ilo.
Ilo namque procul validam direxerat haſtam: 401
Quam medius Rhœteus intercipit, optime Teuthra,
Te fugiens fratrémque Tyren: currúque volutus
Cædit ſemianimis Rutulorum calcibus arva.
Ac velut optatò, ventis æſtate coortis, 405
Diſperſa immittit ſylvis incendia paſtor:
Correptis ſubitò mediis, extenditur una
Horrida per latos acies Vulcania campos:
Ille ſedens victor flammas deſpectat ovantes.
Non aliter ſociûm virtus coit omnis in unum, 410
Téque juvat, Palla. Sed bellis acer Haleſus
Tendit in adverſos, ſéque in ſua colligit arma.
Hic mactat Ladona, Pheretáque Demodocúmque:
Strymonio dextram fulgenti diripit enſe,
Elatam in jugulum: ſaxo ferit ora Thoantis, 415
Oſſáque diſpergit cerebro permixta cruento.
Fata canens ſylvis genitor celarat Haleſum;
Ut ſenior letho canentia lumina ſolvit;
Injecêre manum Parcæ, telíſque ſacrarunt 419
Evandri; quem ſic Pallas petit antè precatus:
'Da nunc, Tybri pater, ferro, quod miſſile libro,
'Fortunam atque viam duri per pectus Haleſi:
'Hæc arma exuviáſque viri tua quercus habebit.'

& digiti moventur ſemimortui, & micant gladium.

Dolor junctus pudori excitat in hoſtem Arcadas inflammatos monitis, & videntes egregia geſta ducis. Tunc Pallas confodit Rhœtea fugientem ulterius equis *binis jugo* alligati: *tantundem ſpatii & more fuit Ilo* ad mortem. *Nam* Pallas *intenderat eminus* in *Ilum haſtam robuſtam: quam Rhœteus medius excepit, fugiens te, fortiſſime Teuthra, & fratrem* tuum *Tyren: & excuſſus è curru ſemimortuus ferit talis agros Rutulorum. Et ſicut* per *æſtatem ventis ſubortis ex voto, paſtor defundit* in *ſylvis ſparſa incendia: continuo correptis mediis* ſylvis *horrenda vis Vulcani funditur ſimul in vaſtos agros: ille vero* paſtor *ſedens voti compos aſpicit ignes exultantes. Non aliter vis tota ſociorum colligitur in unum, & adjuvat te, ô Palla. At Haleſus ardens bello currit contra oppoſitos, & convolvit ſe in arma ſua. Hic interficit Ladonem & Phereta, & Demodocum: abſcindit Strymonio ſplendente gladio dextram erectam in guttur: vulnerat lapide frontem Thoantis, & diffindit oſſa miſta cerebro ſanguinolento. Pater* Haleſi *prædicens futura occultaverat Haleſum* in *ſylvis: poſtquam ſenex diſſolvit morte oculos ſeniles, Parcæ miſerunt manus* in Haleſum, *& addixerunt* eum *armis Evandri. Pallas aggreditur illum, ſic prius precatus: 'O Pater Tybri; da nunc félicem* exitum, *& viam per 'pectus fortis Haleſi, telo, quod libro volatile: quercus tua ferat hæc arma & ſpolia hominis.'*

NOTÆ.

396. *Ferrumque retractant.*] Convulſus nempe nervis, & aliquo motu ſubſultuque gladium adhuc attrectantibus.

402. *Teuthra.*] *Teuthras, Teuthræ:* ut *Æneas, Æneæ:* vocat. in *a. Tyren. Tyres, Tyræ:* ut *Anchiſes, Achiſæ:* accuſ. in *en.*

404. *Calcibus.*] *Calx,* extrema pars & poſterior pedis, talus: unde *calcar, & calcare.* De *Rutulis, Æ.* 7. 794.

408. *Acies Vulcania.*] Exercitus & vis Vulcani, id eſt, incendium, ex multis flammis, aciei inſtar, collectum. De *Vulcano,* G. 1. 295.

409. *Flammas ovantes.*] Quaſi triumphantes. De illa voce, *Æ.* 3. 189.

413. *Phereta.*] *Pheres, Pheretis:* ut *Dares, Daretis:* accuſ. in *a.*

417. *Genitor celarat Haleſum.*] Haleſus hic diverſus eſt ab eo qui *Æ.* 7. 723. dicitur *Agamemnonius Trojani nominis hoſtis.* Hujus enim pater, *ſenior letho canentia lumina ſolvit:* & filium Italicis *ſylvis celavit.* At pater alterius Agamemnon robuſtâ ætate occiſus eſt in Græcia, Clytæmneſtræ uxoris inſidiis.

418. *Canentia lumina.*] *Senilia:* dura tranſlatio, à *canitie,* quæ propria eſt capillorum. De *Parcis,* fata hominum fuſo volventibus, *Æ.* 1. 26. De *Tybri,* fluvio regionis illius, *Æ.* 8. 330.

423. *Tua quercus.*] Aliqua ex iis, quæ tuis in ripis naſcuntur.

Audiit

Deus Tybris *exaudivit illa* verba. *Dum Halesus tegit Imaona, affert miser jaculo Arcadico pectus indefensum.*

Audiit illa Deus, dum texit Imaona Halesus,
Arcadio infelix telo dat pectus inermum.

Sed Lausus, qui erat *magnæ pars belli, non permittit exercitum terreri nece tanti hominis. Primus interficit Abantem adversum,* qui erat *difficultas & firmamentum pugnæ. Soboles Arcadiæ cæditur, Tusci cæduntur: & vos, Trojani, corpora* quæ *Græci* non potuerant *perdere. Exercitus miscentur paribus ducibus & viribus: ultimi comprimunt multitudinem* pugnantium: *nec multitudo permittit expediri arma & manus. Hinc Pallas imminet & urget; illinc Lausus* ex *adverso: nec ætas valde distat: pulchra* erant *specie; sed fors negaverat illis regressum in patriam. Tamen rex vasti cœli non passus* est *illos certare inter se: mox sua funera destinata* sunt *illis sub hoste nobiliore.*

At non cæde viri tantâ perterrita Lausus,
Pars ingens belli, finit agmina. Primus Abantem
Oppositum interimit, pugnæ nodúmq; morámque.
Sternitur Arcadiæ proles, sternuntur Etrusci:
Et vos, ô Graiis imperdita corpora, Teucri.
Agmina concurrunt, ducibúsque et viribus æquis:
Extremi addensent acies: nec turba moveri
Tela manúsque finit. Hinc Pallas instat et urget;
Hinc contrà Lausus: nec multum discrepat ætas:
Egregii forma; sed queis fortuna negarat
In patriam reditus. Ipsos concurrere passus
Haud tamen inter se magni regnator Olympi:
Mox illos sua fata manent majore sub hoste.

Interim soror benevola Turni *admonet Turnum, qui trajicit celeri curru mediam turbam,* ut *auxilietur Lauso. Postquam aspexit socios,* ait: *'Tempus est recedendi à prælio, ego solus irruo in Pallanta, Pallas debetur mihi soli: optarem,* ut *ipse* ejus *pater* hic *esset præsens.' Dixit hæc, & socii recesserunt è campo præscripto. Sed juvenis* Pallas,

Interea soror alma monet succurrere Lauso
Turnum, qui volucri curru medium secat agmen.
Ut vidit socios: 'Tempus desistere pugnæ,
'Solus ego in Pallanta feror, soli mihi Pallas
'Debetur: cuperem, ipse parens spectator adesset.'
Hæc ait: et socii cessêrunt æquore jussi.
At Rutulûm abscessu juvenis, tum jussa superba
Miratus, stupet in Turno: corpúsq; per ingens
Lumina volvit, obítque truci procul omnia vultu,
Talibus et dictis it contra dicta tyranni;
'Aut spoliis ego jam raptis laudabor opimis,
'Aut letho insigni: sortipater æquus utríque est:
'Tolle minas.' Fatus medium procedit in æquor.
Frigidus Arcadibus coit in præcordia sanguis.

tum ob *recessum Rutulorum, tum admiratus jussa imperiosa, obstupet* fixus *in Turno: & versat oculos per magnum corpus* illius, *& circuit omnia fero aspectu, & talibus dictis respondet adversus verba regis: 'Ego mox prædicabor, aut* propter *direptas magnificas exuvias, aut* propter *necem illustrem: genitor* meus *paratus est utrique fortunæ: absiine minis.' Locutus prodit in medium campum. Sanguis frigidus concurrit Arcadibus circa cor.*

NOTÆ.

424. *Texit.*] Donatus videtur explicuisse *protexit, defendit:* à *tego.* Servius *detexit, spoliavit,* à *texo:* & Plautina quidem locutio est in Amphitr. act. 1. sc. 1. v. 138. *Illic hoc homo denuo vult pallium detexere,* id est *spoliare,* ut explicant Turnebus ac Taubmannus. At cum Plautus usus sit verbo composito *detexere*; vereor ut simplex *texere* significare idem possit: quare Donato assentior, etsi tempus præteritum hic duriuscule adhibetur pro præsenti.

426. *Lausus.*] Mezentii filius, *Æn.* 7. 649. De *Arcadibus, Æ.* 8. 51. De *Etruscis,* ibid. 479. De *Teucris, Æ.* 1. 239.

432. *Addensent.*] Vulgo *addensant.* Sed doctissimi quique grammatici verbum illud etiam in secunda conjugatione agnoscunt. Ita frequenter Lucretius. *Addensant* autem extremi acies, dum urgent ipsi, instantque, ut in primos pugnantium ordines perveniant.

438. *Majore sub hoste.*] Quippe *Pallas* non occidendus erat à Turno, v. 487. *Lausus,* ab *Æneæ,* v. 815.

439. *Soror alma.*] Turni soror, Juturna Nympha, de quâ, *Æ.* 12. 138.

448. *Tyranni.*] Regis, *Æ.* 7. 266.

449. *Spoliis opimis.*] Quæ dux duci detrahit.

451. *Æquor.*] Est aqua planities, *Æ.* 2. 780.

Desinit

Desiluit Turnus bijugis ; pedes apparat ire
Cominus : útque leo, speculâ cúm vidit ab altâ
Stare procul campis meditantem prælia taurum,
Advolat : haud alia est Turni venientis imago.
Hunc ubi contiguum missæ fore credidit hastæ,
Ire prior Pallas, si quà fors adjuvet ausum,
Viribus imparibus: magnúmq; ita ad æthera fatur :
'Per patris hospitium, et mensas quas advena adisti,
'Te precor, Alcide, cœptis ingentibus adsis :
'Cernat semineci sibi me rapere arma cruenta,
'Victorémque ferant morientia lumina Turni.'
Audiit Alcides juvenem, magnúmque sub imo
Corde premit gemitum, lacrymásque effudit inanes.
Tum genitor natum dictis affatur amicis :
'Stat sua cuique dies ; breve et irreparabile tempus
'Omnibus est vitæ ; sed famam extendere factis,
'Hoc virtutis opus. Trojæ sub mœnibus altis
'Tot nati cecidere Deûm : quin occidit unà
'Sarpedon, mea progenies : etiam sua Turnum
'Fata vocant, metásque dati pervenit ad ævi.
Sic ait, atque oculos Rutulorum rejecit arvis.
At Pallas magnis emittit viribus hastam :
Vaginâque cavâ fulgentémque diripit ensem :
Ille volans, humeris surgunt quâ tegmina summa,
Incidit : atque viam clypei molita per oras,
Tandem etiam magno strinxit de corpore Turni.
Hic Turnus ferro præfixum robur acuto
In Pallanta diu librans jacit, atque ita fatur :
'Aspice, num magè sit nostrum penetrabile telum.'

Turnus descendit ex equis *duobus jugo* alligatis, *parat pedes accedere propius: & quemadmodum leo accurrit, quando è sublimi specula conspexit taurum cogitantem pugnas stare longe in agris : non alia est species Turni appropinquantis. Pallas, quando existimavit fore,* ut *ille* posset *tangi hastâ vibratâ*, cœpit *primus irruere, robore inæquali*, explorans *an fors aliquando faveret incepto, & sic loquitur ad cœlum magnum : 'O Alcide, oro te, per 'hospitalitatem mei patris, & 'mensas*, quibus *acceptus fuisti 'peregrinis, auxiliare magnis 'inceptis* meis : Turnus *videat 'me auferre sibi moribundo arma sanguinolenta, & oculi 'exanimes Turni patiantur* me *'victorem.' Hercules audivit juvenem, & comprimit sub profundo corde magnum dolorem, & emisit lacrymas inutiles. Tunc pater* Herculis *alloquitur filium verbis mitibus : 'Dies fixa est unicuique sua, 'spatium vitæ est omnibus an-'gustum & immutabile ; sed 'augere gloriam gestis, hic est 'effectus virtutis. Tot filii 'Deorum occiderunt circa muros 'sublimes Trojæ : quin simul 'Sarpedon occidit, meus filius : 'etiam fata sua reposcunt Tur-'num, & accedit ad terminum 'vitæ concessæ.' Sic dixit, & retulit oculos ad campos Rutulorum.*

Pallas autem librat hastam magno robore, & educit gladium splendidum è vagina cava. Hasta *illa volans pervenit, quà suprema armatura humerorum erigitur, & aperiens* sibi *aditum* per *extremitatem clypei, denique libravit etiam de magno corpore Turni. Tunc Turnus diu quatiens immittit in Pallanta lignum armatum ferro acuto, & sic loquitur : 'Vide, an telum meum melius penetret.'*

NOTÆ.

454. *Specula.*] Loco editiore, unde subjecta loca dispicere & *speculari* possumus.

460. *Hospitium.*] Hercules ex Hispania redux ab Evandro exceptus hospitio fuerat, auctusque sacrificiis & aræ maximæ, post occisum Cacum, Æ. 8. 269, 271. De *Alcide*, Hercule, ib. 288.

466. *Tum genitor, &c.*] Jupiter Herculem filium, pro Pallante morituro deprecantem, cum fata mutare non possit, exemplis consolatur.

471. *Sarpedon, &c.*] Jovis filius ex Laodamia, Lyciæ rex, ad Trojam occisus à Patroclo, Æ. 1. 104.

472. *Metas.*] *Finem.* Translatio à *metis* in circo positis, Æ. 5. 288.

473. *Oculos Rutulorum rejicit arvis.*] *Ad arva.* Æ. 5. 451. *It clamor cælo.* Hoc autem aspectu favorem suum ad Rutulos transtulisse Jupiter significatur. Æ. 1. 530. *Propius res aspice nostras.*

476. *Humeris tegmina summa.*] Summa pars loricæ, quæ humeros tegit : ubi levi vulnere perstrictus est Turnus.

479. *Robur.*] Validum quodcunque lignum, G. 1. 162.

481. *Penetrabile.*] Passivè vulgò significat, hic activè, pro eo quod vim habet penetrandi. Sic G. 1. 93. *Penetrabile frigus adurat.*

Dixerat :

Dixerat : mucro autem teli *perfodit ictu coruscante medium clypeum : quamvis tot laminæ ferri, tot æris, corium tauri toties circumplicatum ambiat* cum : *& pervadit moras thoracis, & magnum pectus. Ille* Pallas *incassum extrahit è plaga telum calidum : sanguis atque anima exeunt unâ & eadem viâ. Concidit super plagam : arma ediderunt sonitum super* eum : *& moriens mordet ore sanguinolento terram inimicam. Turnus incumbens super illum, ait :* ‘ *Arcades, re-*
‘ *portare memores hæc mea ver-*
‘ *ba Evandro emitto* ipsi *Pal-*
‘ *lanta, qualem meruit* remitti
‘ *quæcunque est gloria sepulcri,*
‘ *quodcunque solatium tumula-*
‘ *tionis ;* hoc *concedo : non con-*
‘ *stabunt illi exiguo* pretio *hos-*
‘ *pitia data Æneæ.’ Et locutus talia, compressit pede sinistro mortuum : auferens grande pondus baltei, & crimen* in eo *pictum :* quod erat, *turba juvenum turpiter cæsa per noctem conjugalem, & cubilia sanguinolenta : quæ doctus Eurytion sculpserat multo auro : quo spolio* potitus *Turnus jam triumphat & lætatur.*

O mens hominum ignara fati & casus venturi, & servandæ modestiæ in fortuna prospera ! tempus adveniet Turno, cum optabit emptum ingenti pretio, ut nunquam *tetigisset Pallanta : & cum detestabitur ista spolia &* istum *diem. At socii* Pallantis *defuncti cum multis lamentis & fletibus reportant Pallanta impositum clypeo.* ‘ *O* Palla *redituro ad pa-*
‘ *trem, magne ejus dolor, luctus, & honor ! hæc prima dies exposuit te bello, hæc eadem eripit ; tamen*
‘ *postquam reliquisti magnos cumulos Rutulorum.’*

Dixerat : ac clypeum, tot ferri terga, tot æris,
Cùm pellis toties obeat circumdata tauri,
Vibranti cuspis medium transverberat ictu,
Loricæque moras et pectus perforat ingens.
Ille rapit calidum frustra de vulnere telum :
Unâ eàdémque viâ sanguísq; animúsq; sequuntur.
Corruit in vulnus : sonitum super arma dedere :
Et terram hostilem moriens petit ore cruento.
Quem Turnus supèr assistens :
‘ Arcades, hæc, inquit, memores mea dicta referte
‘ Evandro : qualem meruit, Pallanta remitto.
‘ Quisquis honos tumuli, quicquid solamen humandi
‘ Largior : haud illi stabunt Æneia parvo [est
‘ Hospitia.’ Et lævo pressit pede, talia fatus,
Examinum : rapiens immania pondera baltei,
Impressúmque nefas (unâ sub nocte jugali
Cæsa manus juvenum fœdè, thalamíque cruenti)
Quæ bonus Eurytion multo cælaverat auro :
Quo nunc Turnus ovat spolio gaudétq; potitus.
Nescia mens hominum fati sortísque futuræ,
Et servare modum, rebus sublata secundis !
Turno tempus erit, magno cùm optaverit emptum
Intactum Pallanta ; et cùm spolia ista diémque
Oderit. At socii multo gemitu lacrymísque
Impositum scuto referunt Pallanta frequentes.
‘ O dolor, atque decus magnum redituro parenti !
‘ Hæc te prima dies bello dedit, hæc eadem aufert :
‘ Cùm tamen ingentes Rutulorum linquis acervos.’

NOTÆ.

482. *Ferri terga.*] Proprie de pellibus dicuntur : hic per translationem, de metallorum laminis.

489. *Petit ore cruento.*] Concidit igitur in faciem. *Petit ore,* id est, mordet terram : vel ex vindictæ rabie, vel ex luctæ animæ difficile è juvenili corpore erumpentis. *Ore cruento,* quia accepto lethali quocunque vulnere, sanguis vulgo per os effluit.

494. *Æneïa Hospitia.*] Quomodo Æneam hospitio exceperit, legitur Æ. 8. 154. &c.

497. *Una sub nocte jugali, &c.*] Danaus & Ægyptus, Beli regis filii, cum inter se dissiderent : Danaus in Græciam abiit : ibique occupavit regnum Argivum : ut fratris sui genus deleret, quinquaginta filias suas, fratris sui filiis item quinquaginta uxores dedit. Illæ patris sui jussi maritos prima nocte occiderunt, excepta una Hypermnestra, quæ Lynceo pepercit suo. Hinc furores illæ apud inferos addictæ sunt aquis, in pertusum dolium perpetuò infundendis. *Danaïdes* dictæ à patre, *Belides* ab avo.

499. *Eurytion, &c.*] Peritus aliquis artifex. *Cælaverat,* non acu pinxerat : ergo balteus aureis argenteisque laminis opertus fuit, in quibus hæc cælata fuerant. De verbo *ovat. Æ.* 3. 189.

503. *Turno tempus erat, cum, &c.*] Cum scilicet ab Æneâ victus, & vitâ tantum non donatus, ad aspectum baltei recrudescente victoriâ, occidetur, Æ. 12. 940.

Nec jam fama mali tanti, sed certior auctor
Advolat Æneæ : tenui discrimine lethi
Esse suos ; tempus versis succurrere Teucris.
Proxima quæque metit gladio, latúmque per agmen
Ardens limitem agit ferro : te, Turne, superbum
Cæde novâ quærens. Pallas, Evander, in ipsis
Omnia sunt oculis : mensæ, quas advena primas
Tunc adiit, dextræque datæ. Sulmone creatos
Quatuor hic juvenes, totidem, quos educat Ufens,
Viventes rapit : inferias quos immolet umbris,
Captivóque rogi perfundat sanguine flammas.
Inde mago procul infensam cùm tenderet hastam;
Ille hastu subit ; ac tremebunda supervolat hasta :
Et genua amplectens effatur talia supplex :
'Per patrios manes, et spes surgentis Iüli,
'Te precor, hanc animam serves natóque patríq;
'Est domus alta : jacent penitùs defossa talenta
'Cælati argenti : sunt auri pondera facti
'Infectíque mihi : non hìc victoria Teucrûm
'Vertitur : haud anima una dabit discrimina tanta.'
Dixerat : Æneas contrà cui talia reddit :
'Argenti atque auri memoras quæ multa talenta,
'Gnatis parce tuis : belli commercia Turnus
'Sustulit ista prior, jam tum Pallante perempto.
'Hoc patris Anchisæ manes, hoc sentit Iülus.'
Sic fatus, galeam lævâ tenet, atque reflexâ
Cervice orantis capulo tenus abdidit ensem.
Nec procul Æmonides, Phœbi Triviæq; sacerdos,

Nec jam rumor, sed certus nuncius tantæ calamitatis accurit ad Æneam ; suos parum distare ab exitio : tempus esse opem ferendi Teucris fugatis. Æneas cædit ense vicina omnia, & furens facit sibi ferro viam per latam turbam : quærens te, Turne, ferocientem novâ strage. Pallas, Evander, omnia versantur Æneæ, ante ipsos oculos : imprimis *mensæ quas primas externus tum adivit, & dexteræ junctæ. Illic capit vivos quatuor juvenes, natos Sulmone, totidem quos Ufens alebat : quos mactet* in *sacrificium umbris* Pallantis, *& ut riget cruore captivorum ignes busti. Deinde cum longe intentaret inimicam hastam Mago : ille dolo supposuit se, & hasta tremens supervolavit :* & Magus *amplectens genua loquitur talia supplex : 'Oro te 'per animam patris* tui, *& per 'spes* tuas de *Iülo crescente : 'serva hanc vitam* meam *& 'patri &* mihi *filio. Est mihi 'domus sublimis : jacent intime 'infossa talenta argenti signati : 'sunt pondera auri elaborati & 'non elaborati : victoria Tro-'janorum non hic continetur : 'vita unica non exponet vos 'tantis periculis.' Dixerat : Æneas vicissim respondet illi talia : 'Serva tuis filiis talen-'ta illa plurima auri & argen-'ti, quæ narras : Turnus jam ante occiso Pallante absolvit prior ista belli pacta. Hoc censet anima patris 'Anchisæ, hoc sentit Iülus.' Sic locutus, corripit sinistra* manu *cassidem* ejus, *& condidit gladium usque ad capulum* in *cervice retortâ deprecantis.*

Nec erat *longe Æmonides sacerdos Apollinis ac Dianæ,*

NOTÆ.

516. *Mensæ quas advena, &c.*] Cum ab Evandro exceptus hospitio est, Æ. 8. 154. & junctis dexteris fœdus initum, ib. 467.

519. *Inferias, quos immolet umbris, &c.*] *Inferiæ* sunt munera quæ tumulis mortuorum *inferuntur :* lac, mel, vinum, aqua, flores, abscissæ comæ : sanguis victimarum, etiam quandoque humanarum, quæ ex captivis assumebantur. Sic Achilles in funere Patrocli mactat duodecim Trojanos juvenes, eorumque corpora in Patrocli pyram injicit, Iliad. 23. 175. Romani deinde pro humanis illis victimis, gladiatorum certamina circa pyram induxerunt. *Umbras* dixit, plurali numero, pro *umbra*, Pallantis ; ut Æ. 5. 81. *Animæque umbræque paternæ.*

524. *Manes.*] Aliquando pro Diis ipsis inferorum sumuntur, Æ. 6. 743. Hic & alibi, pro umbris ipsis, sive animis mortuorum, G. 4. 469.

526. *Talenta, &c.*] De talenti valore, Æ. 5. 112. 248.

527. *Facti infectique.*] *Factum aurum* quod in opus conflatum est : *infectum*, quod adhuc in massam compactum.

532. *Parce, &c.*] Serva natis tuis, & tuam in rem abstine : unde *parcus* dicitur abstinens.

534. *Hoc sentit.*] Hæc est eorum sententia, ut omissis muneribus tuis Pallanta ulciscar.

537. *Phœbi, Triviæque sacerdos, &c.*] Dianæ & Apollinis templa & sacra sæpe conjunguntur, ut Æ. 6. 35. De *Phœbo* seu *Apolline*, Ecl. 3. 62.

Insula

Infula cui ſacrâ redimibat tempora vittâ,
Totus collucens veſte atque inſignibus armis.
Quem congreſſus agit campo, lapſúmque ſuperſtans
Immolat, ingentíque umbrâ tegit : arma Sereſtus
Lecta refert humeris, tibi, rex Gradive, tropæum.
Inſtaurant acies, Vulcani ſtirpe creatus
Cæculus, et veniens Marſorum montibus Umbro.
Dardanides contrà furit. Anxuris enſe ſiniſtram,
Et totum clypei ferro dejecerat orbem.
Dixerat ille aliquid magnum, vímque affore verbo
Crediderat, cœlóque animum fortaſſe ferebat,
Canitiémque ſibi et longos promiſerat annos.
Tarquitus exultans contrà fulgentibus armis,
Sylvicolæ Fauno Dryope quem Nympha creârat,
Obvius ardenti ſeſe obtulit : ille reductâ
Loricam clypeíque ingens onus impedit haſtâ :
Tum caput orantis nequicquam, et multa parantis
Dicere, deturbat terræ : truncúmque tepentem
Provolvens, ſupèr hæc inimico pectore fatur :
‘ Iſtic nunc, metuende, jace : non te optima mater
‘ Condet humi, patrióve onerabit membra ſepulcro ;
‘ Alitibus linquêre feris, aut gurgite merſum
‘ Unda feret, piſcéſque impaſti vulnera lambent.’
Protinus Antæum et Lycam, prima agmina Turni
Perſequitúrque fortemque Numam, fulvúmque Camertem,

totus reſplendens veſte & armis conſpicuis, cui infula cingebat caput tæniis. Æneas aggreſſus illum perſequitur in *campo, & incumbens lapſo mactat* eum, *& opprimit magnis tenebris. Sereſtus reportat humeris arma* ejus *collecta, trophæum futurum tibi ô Mars rex* belli. *Cæculus natus è ſtirpe Vulcani, & Umbro ortus è montibus Marſorum, novant certamen. Æneas adverſum ſevit. Abſciderat enſe manum ſiniſtram Anxuris, & ferro totum ambitum clypei. Ille cecinerat aliquid magnum, & putaverat virtutem adfuturam incantamento, & fortaſſe tollebat animum* ad *cœlum, & promiſerat ſibi capillos albos & prolixam vitam.*

Tarquitus, quem Nympha Dryope pepererat Fauno ſylvarum incolæ, contra geſtiens armis micantibus dedit ſe obvium furenti Æneæ. Æneas detortâ haſtâ Tarquiti *impedit* ejus *loricam & magnum pondus clypei : deinde dejicit* in *terram caput illius, fruſtra deprecantis & parantis loqui plurima : & propellens truncum calentem, hoſtili animo loquitur hæc ſuper* eum : ‘ *O tremende* hoſtis, *jace nunc iſtic : bona mater tua non te teget terrâ, nec imponit corpus patrio tumulo : relinqueris avibus rapacibus, aut aqua vehet te abjectum* in *profundum, & piſces avidi ſugent vulnera.*’ *Continuo inſectatur Antæum & Lycam, primas turmas Turni : & robuſtam Numam, & flavum Camertem,*

NOTÆ.

401. De *Trivia*, Diana, ſic à triviis, ubi colebatur, dicta, *Æ.* 4. 511.

538. *Infula, &c.*] Faſcia latior, ex qua minores vittæ dependebant, inſtar diadematis caput ſacerdotum ambiens, *Æ.* 2. 133.

541 *Umbrâ tegit.*] Vel ſuper incumbente corpore ſuo morientem inumbrat, quod inane admodum mihi videtur. Vel potius, mortis tenebris operit, quod congruit cum illo, v. 746. *In æternam clauduntur lumina noctem.*

542. *Rex Gradive, tropæum.*] *Gradivus*, Martis nomen, *Æ.* 3. 35. *Tropæum*, ſtrues armorum, ad monumentum victoriæ, *Æ.* 11. 7.

544. *Cæculis, &c.*] Prænestinorum dux, *Æ.* 7. 678. *Umbro*, Marſorum, ibid. 750.

547. *Dixerat ille aliquid magnum.*] Id eſt, magicis quibuſdam conſecrationibus & carminibus adverſus vulnera ſe munierat. Unde Germanus alique ſuſpicantur legendum eſſe, *magicam*, non magnum.

551. *Sylvicolæ Fauno Dryope, &c.*] *Fauni*, ruſtica numina, multa fuere, Ecl. 6. 27. Horum aliquo, & Dryope Nymphâ, natus Tarquitus.

552. *Reductâ Loricam, &c.*] Tarquitus longam haſtam in *Æ*neam dextrâ intendebat : *Æ*neas hanc detorſit : quam cum Tarquitus non amitteret manu ; inde clypeus ejus haſtâ tranſversâ impeditus, patentem vulneri locum reliquit.

558. *Patrio.*] Non *paterno*, cum mater Nympha, paterque Faunus immortales eſſent : ſed *patrio*, ſeu natali in loco : erat enim Italus, at non ex ea Italiæ parte. *Onerabit membra ſepulcri*, commutatio eſt, pro *onerabit ſepulcrum membris.* Sic *Æ.* 1. 119. *Vina cadis onerarat Acheſtes.*

562. *Numam.*] Jam Numam occiderunt Niſus & Euryalus, *Æ.* 9. 454. ideo vellicatur Virgilius apud Macrobium, quaſi parum memor. Quaſi vero in tanto exercitu duo ejuſdem nominis eſſe non potuerint ?

Magna-

Magnanimo Volſcente ſatum, ditiſſimus agri
Qui fuit Auſonidum, et taeitis regnavit Amyclis.
Ægæon qualis, centum cui brachia dicunt
Centenáſque manus, quinquaginta oribus ignem
Pectoribúſque arſiſſe : Jovis cùm fulmina contra
Tot paribus ſtreperet clypeis, tot ſtringeret enſes.
Sic toto Æneas deſævit in æquore victor,
Ut ſemel intepuit mucro. Quin ecce Nyphæi
Quadrijuges in equos adverſáque pectora tendit :
Atque illi longe gradientem et dira frementem
Ut vidêre, metu verſi, retróque ruentes,
Effundúntque ducem, rapiúntque ad litora currus.
Interea bijugis infert ſe Lucagus albis
In medios, fratérque Liger : ſed frater habenis
Flectit equos ; ſtrictum rotat acer Lucagus enſem.
Haud tulit Æneas tanto fervore furentes :
Irruit, adverſâque ingens apparuit haſtâ.
Cui Liger :
‘ Non Diomedis equos, non currum cernis Achillis,
‘ Aut Phrygiæ campos : nunc belli finis et ævi
‘ His dabitur terris.’ Veſano talia latè
Dicta volant Ligeri : ſed non et Troïus heros
Dicta parat contrà : jaculum nam torquet in hoſtem.

natum generoſo Volſcente, qui fuit agris opulentiſſimus inter *Auſonas et imperavit Amyclis ſilentibus. Qualis Ægæon, cui aiunt* fuiſſe *centum brachia et centum manus, et flammam eruptiſſe quinquaginta faucibus et pectoribus : quando adverſus tonitrua Jovis ſonabat totidem clypeis æqualibus, et nudabat totidem enſes. Sic Æneas victor furit per totam planitiem, ex quo gladius ſemel incaluit. Immo ecce erumpit in equos quatuor Nyphæi* allegatos *jugo, et in pectora oppoſita* eorum : *ſed illi, cum viderunt Æneam procul incedentem et dira furentem, turbati timore, et retro fugientes, excutiunt ducem, et trahunt currum ad litus.*

Interim Lucagus immittit ſe in medios cum equis duobus albis jugalibus, & frater ejus *Liger : ſed frater* Liger *regit equos loris, Lucagus ardens quatit gladium nudatum. Æneas non paſſus* eſt eos *tanto ardore ferocientes : irrumpit, et oppoſitâ haſtâ ſublimis occurrit. Cui Liger* ait : ‘ *Non vides equos* ‘ *Diomedis, non currum Achillis,* ‘ *aut arva Phrygiæ : mox terminus belli & vitæ* tuæ *ponetur in his terris.*’ *Talia verba volant late* ab *inſano Ligere : at heros Trojanus non ſic meditatur verba ex adverſo : nam librat telum in hoſtem.*

NOTÆ.

563. *Volſcente.*] Qui à Niſo occiſus fuerat, Æ. 9. 438.

564. *Tacitis Amyclis.*] *Amyclæ* urbs fuit Peloponneſi, Lacedæmoni ſic vicina, ut pars ejus à quibuſdam habita ſit. Hinc profecti coloni urbem in Italia cognominem condiderunt, in Auruncis, inter Terracinam & Caietam : ad lacum qui deinde *Amyclanus*, poſtea *Fundanus* dictus eſt, nunc *lago di Fondi*. Urbs illa jamdiu deleta erat tempore Virgilii : vel, à ſerpentibus, ſecundùm Plinium & Solinum : vel, à finitimis, ſecundùm Ciceronem. *Tacitæ* autem dicuntur Amyclæ, ex eodam Cicerone, vel, quod propter nimiam modeſtiam injurias à finitimis acceptas cum tacerent ac diſſimularent, ab iiſdem oppreſſæ ſunt : vel ex Servio, quia cum Pythagoricam ſectam ſequerentur, quæ quinquennale ſilentium ſervari, & ab animalium cæde abſtineri, jubebat ; à ſerpentibus è vicina palude erumpentibus, quas occidere nefas putabant, deletæ ſunt.

565. *Ægæon.*] Gigas, Cœli & Telluris filius, ex Heſiodo in Theog. v. 147. *Ægæon* apud homines dictus, *Briareus* apud Deos, ex Homero, Iliad, 1. 403. manibus centum, capitibus quinquaginta inſtructus. Jovis hoſtis hic dicitur, quales gigantes cæteri. Tamen Homerus loco citato ait, eum Thetidis impulſu opem Jovi tuliſſe adverſus Neptunum, Junonem, & Palladem, cum Dii alii adverſus Jovem, rebellaſſent. Ideo apud inferos non torquetur, ſed ſedet quaſi ſatelles in veſtibulo, Æ. 6. 287.

575. *Bijugis.*] A nominativo *bijugus* : dicitur enim *bijugis* tertiæ declinationis, & *bijugis* ſecundæ, unde infra, v. 587. *Admonuit bijugos.*

581. *Non Diomedis equos, &c.*] Non ii ſumus hoſtes, quorum è manibus elabi poſſis : ut elapſus es è Diomedis manibus, Venere peplum ſuum obtendente, ut diximus ſupra, v. 82. ex Homero, Iliad. 5. 311. Aut è manibus Achillis, Neptuno te pugnæ ſubducente, ut diximus, Æ. 4. 182. ex Hom. Il. 20. 321. Sed jam vitæ terminum attigiſti. *Porro equi Diomedis* non illi ſunt, quos Rheſo abſtulit, de quibus Æ. 1. 756. ſed equi quicunque Diomedis. Quippe Rheſi equos rapit Diomedes, Il. 10. 498. cum Æneas autem

Lucagus, poſtquam incurvatus imminens in verbera excitavit telo binos equos, dum ſiniſtro pede protenſo parat ſe ad certamen; jaculum Æneæ intrat per infimam extremitatem clypei ſplendentis, deinde perfodit inguen ſiniſtrum. Dejectus è curru ſemianimus ſternitur humi: quem pius Æneas alloquitur verbis acerbis: 'Lucage, 'nulla iners fuga equorum pro- 'didit tuum currum, aut umbræ 'inanes averterunt eos ab hoſti- 'bus: tu ipſe exiliens è rotis 'relinquis jugum currus.' *Sic locutus iſta, apprehendit binos jugales. Frater miſerandus dejectus eodem curru, porrigebat manus exarmatas* dicens: '*Vir 'Trojane, per te* ipſum, *per pa- 'rentes qui te produxerunt ta- 'lem, omitte hanc animam, & 'miſereſce orantis.' Æneas o- ranti pluribus* verbis ait: '*Non proferebas prius talia 'morere, & frater ne deſeras 'fratrem.' Deinde aperit acumine* gladii *pectus*, quo *latet anima. Dux Trojanus tales faciebat cædes per agros: ſæviens more aquæ præcipitis, aut nigræ procellæ. Denique juvenis Aſcanius, & juventus fruſtra obſeſſa, egrediuntur, & deſerunt munimenta ſua.*

Interim Jupiter alloquitur prior Junonem: 'O ſoror mea, '& eadem uxor acceptiſſima: 'an Venus fefſit vires Troja- 'norum, ut putabas? nec opi- 'nio tua *decepit te; non* eſt illis *hominibus manus ardens ad bellum? et animis aſper ac tolerans labo-*

Lucagus, ut pronus pendens in verbera telo
Admonuit bijugos projecto dum pede lævo
Aptat ſe pugnæ; ſubit oras haſta per imas
Fulgentis clypei; tum lævum perforat inguen.
Excuſſus curru moribundus volvitur arvis:
Quem pius Æneas dictis aſſatur amaris:
'Lucage, nulla tuos currus fuga ſegnis equorum
'Podidit, aut vanæ vertêre ex hoſtibus umbræ:
'Ipſe rotis ſaliens juga deſeris.' Hæc ita fatus
Arripuit bijugos. Frater tendebat inermes
Infelix palmas, curru delapſus eodem:
'Per te, per qui te talem genuêre parentes,
'Vir Trojane, ſine hanc animam, et miſerere pre-
'cantis.'
Pluribus oranti Æneas: 'Haud talia dudum
'Dicta dabas: morere, et fratrem ne deſere frater.'
Tum latebras animæ pectus mucrone recludit.
Talia per campos edebat funera ductor
Dardanius, torrentis aquæ vel turbinis arti
More furens. Tandem erumpunt et caſtra relin-
quunt
Aſcanius puer et nequicquam obſeſſa juventus.
Junonem interea compellat Jupiter ultro:
'O germana mihi atque eadem gratiſſima conjux:
'Ut rebare, Venus (nec te ſententia fallit)
'Trojanas ſuſtentat opes! non vivida bello
'Dextra viris, animúſq; ferox, patiénſq; pericli.'
Cui Juno ſubmiſſa: 'Quid, ô pulcherrime conjux,
'Sollicitas ægram et tua triſtia dicta timentem?
'Si mihi, quæ quondam fuerat, quámq; eſſe decebat,

rio tua *decepit te; non* eſt illis *hominibus manus ardens ad bellum? et animis aſper ac tolerans labo-*
Cui Juno ait humilis: 'O formoſiſſime marite, cur laceſſis me *dolentem & metuentem verba tua dura?*
'quippe ſi mihi eſſet in amore ea *auctoritas, quæ fuit olim, & quam deceret eſſe,*

NOTÆ.

è curru pugnaverat jam Iliad. 5. 311. De *Diomede*, Æ. 11. 101. De *Achille*, Æ. 1. 103. De *Phrygia*, ubi Troas, ibid. 385.

589. *Inguen.*] Pars eſt illa corporis, qua femur, imo ventri vicinum, complicatur.

603. *Turbinis.*] *Turbo* ventus eſt repentino impetu univerſa *perturbans*, ex Apuleio: Græcis, τυφών.

604. *Caſtra.*] Urbem obſeſſam, Æ. 7. 157.

607. *Germana, &c.*] Cur Juno dicatur Jovis & *ſoror* & *conjux*, Æ. 1. 51.

609. *Non vivida bello, &c.*] Exiſtimant aliqui dictum id à Jove ſimpliciter; nullam ineſſe virtutem Trojanis, niſi quæ in uno Veneris auxilio poſita ſit. Sed hoc durius. Quare Servius putat ironiam eſſe, cujus vera ſententia ſit: non Venerem Trojanis, ſed vividam bello dextram virtutemque ſuccurrere. Etſi enim Venus ab Æneæ vulnera depulerit, v. 331. hæc tamen ipſius cura ad unum Æneam pertinebat; non ad cæteros item duces, qui propria vi multa fortiter patrabant. *Opes*; vires, potentiam, Æ. 9. 532. *Summâ nituntur opum vi.*

612. *Sollicitas ægram.*] Laceſſis, objurgas, ludis. Et hinc firmatur Servii ſententia de ironia Jovis.

Vis

'Vis in amore foret; non hoc mihi namq; negares,
'Omnipotens: quin et pugnæ ſubducere Turnum,
'Et Dauno poſſem incolumem ſervare parenti. 616
'Nunc pereat; Teucríſque pio det ſanguine pœnas.
'Ille tamen noſtrâ deducit origine nomen:
'Pilumnúſque illi quartus pater: et tua largâ
'Sæpe manu multíſque oneravit limina donis.' 620
Cui rex ætherei brevitur ſic fatur Olympi:
'Si mora præſentis lethi tempúſque caduco
'Oratur juveni, méque hoc ita ponere ſentis;
'Tolle fugâ Turnum, atque inſtantibus eripe fatis:
'Hactenus indulſiſſe vacat. Sin altior iſtis 625
'Sub precibus venia ulla latet, totúmque moveri
'Mutaríve putas bellum; ſpes paſcis inanes.' [ris,
Cui Juno illacrymans: 'Quid ſi, quod voce grava-
'Mente dares? atque hæc Turno rata vita maneret?
'Nunc manet inſontem gravis exitus: aut ego veri
'Vana feror: quód ut ô potiùs formidine falſâ 631
'Ludar; et in melius tua, qui potes, orſa reflectas.'
Hæc ubi dicta dedit, cælo ſe protinus alto
Miſit, agens hyemem nimbo ſuccincta per auras:
Iliacámque aciem, et Laurentia caſtra petivit. 535
Tum Dea nube cavâ tenuem ſinè viribus umbram,
In faciem Æneæ (viſu mirabile monſtrum)
Dardaniis ornat telis: clypeúmque jubáſque

'non negares hoc mihi, cum poſ-
'ſis omnia: imo poſſem ſubtra-
'here Turnum è prælio, et ſer-
'vare ſalvum patri ejus Dau-
'no. Nunc moriatur, et per-
'ſolvat pio ſanguine pœnas Tro-
'janis. Tamen ille trahit no-
'men è ſtirpe noſtrâ: Pilu-
'mnus eſt illi pater quarto gra-
'du; et ſæpe cumulavit portas
'templorum tuorum liberali
'manu, et plurimis muneribus.'
Cui rex cœli ſic loquitur breviter: 'Si petitur à te pro illo
'juvene morituro dilatio mortis
'inſtantis et tempus, et ſi exiſ-
'timas me poſſe ſic ſtatuere;
'aufer Turnum fugâ, et eripe
'eum fatis urgentibus: licet
'mihi favere tibi eo uſque. Si
'vero gratia ulla amplior oc-
'cultatur ſub iſtis precibus, et
'ſi exiſtimas bellum univerſum
'poſſe mutari et transferri;
'airs ſpem vanam.' Cui Juno
flens ait: 'Si ſaltem permitte-
'res ex animo, id quod ægre
'permittis verbo: et ſi hæc vi-
'ta ſupereſſet certa Turno!
'nunc vero acerbus finis deſti-
'natur innocenti, aut ego dicor
'ignara veritatis: quod ita
'potius ſit, ut ego decipiar ina-
'ni metu; et tu referas in me-
'lius inceptatua, tuqui id potes.'

Poſtquam protulit hæc verba, ſtatim dimiſit ſe è ſummo cœlo, involata nube, propellens procellam per aërem: et adivit exercitum Trojanum et caſtra Latina. Deinde Dea inſtruit armis Trojanis umbram levem ſinè viribus, ex *nube vacua, in figuram Æneæ,* quod erat *prodigium mirabile aſpectu: et ſimulat clypeum, et criſtas*

NOTÆ.

614. *Vis in amore, &c.*] Si tantum apud te poſſem amore meo, quantum olim poteram: non *hoc* mihi negares; ut Latini quoque virtute atque animo ſuperiores eſſent.

618. *Noſtrâ origine.*] *Divinâ.* Et vero Pilumnus à quibuſdam dicitur Jovis fuiſſe filius: quod tamen parum huic Junonis orationi convenit. Neque enim cara eſſe potuit Junoni ſtirps Pilumni, ſi Jovis ex pellice filius fuit. Igitur ad ignotam aliam, ſed divinam tamen originem referendus eſt. De *Pilumno,* quarto patre Turni, ſupra, v. 76.

625. *Hactenus induſiſſe vacat.*] Fuit opinio veterum, fata omnino impediri ne à Jove quidem poſſe; poſſe tamen aliquantum differri; ut diximus, Æ. 1. 243.

628. *Quid ſi, quod voce gravaris, &c.*] Timet Juno ne parum ſincere & ex animo permiſerit Jupiter, vitam Turni, dilatâ morte, ſervari.

630. *Veri Vana.*] *Ignara, inſcia,* Æ. 7. 440. *Veri effæta ſenectus.*

632. *Potes.*] Poteſt Jupiter fata reflectere vel differendo; vel conditionem aliquam, unde illa pendent, impediendo, Æ. 1. 243.

634. *Hyemem.*] Tempeſtatem, Æ. 1. 126. De *Laurento,* urbe Latina, Æ. 7. 63.

636. *Tum Dea nube cava, &c.*] Ex Homero Iliad. 5. 449. Cum Venus, Diomedi in Æneam irruenti fruſtra peplum obtendens, ab ipſo Diomede vulnerata fuiſſet, currumque Æneæ commiſiſſet Apollini: Apollo, Ænea ſubducto, ſimulacrum equidem perſimile hoſtibus oppoſuit. Idem hic præſtat Juno: non quidem ut Æneam, ſed ut Turnum Æneæ ſubducat: urgentibus è litore, erumpentibus ex urbe Trojanis.

638. *Jubas.*] Galeæ criſtas, è jubis equinis, Æ. 3. 468.

Divini affimulat capitis; dat inania verba;
Dat ſinè mente ſonum, greſſúſque effingit euntis.
Morte obitâ quales fama eſt volitare figuras,
Aut quæ ſopitos deludunt ſomnia ſenſus,
At primas læta ante acies exultat imago,
Irritátque virum telis, et voce laceſſit.
Inſtat cui Turnus, ſtridentémque eminus haſtam
Conjicit: illa dato vertit veſtigia tergo.
Tum verò Æneam averſum ut cedere Turnus
Credidit, atque animo ſpem turbidus hauſit inanem:
'Quò fugis, Ænea? thalamos ne deſere pactos:
'Hâc dabitur dextrâ tellus quæſita per undas.'
Talia vociferans ſequitur, ſtrictúmque coruſcat
Mucronem: nec ferre videt ſua gaudia ventos.
Fortè ratis, celſi conjuncta crepidine ſaxi,
Expoſitis ſtabat ſcalis et ponte parato,
Quâ rex Cluſinis advectus Oſinius oris.
Huc ſeſe trepida Æneæ fugientis imago
Conjicit in latebras: nec Turnus ſegnior inſtat,
Exſuperátque moras, et pontes tranſilit altos.
Vix proram attigerat: rumpit Saturnia funem,
Avulſámque rapit revoluta per æquora navem.
Illum autem Æneas abſentem in prælia poſcit:
Obvia multa virûm demittit corpora morti.
Tunc levis haud ultrà latebras jam quærit imago,
Sed ſublime volans nubi ſe immiſcuit atræ:
Cùm Turnum medio interea fert æquore turbo.
Reſpicit ignarus rerum, ingratúſque ſalutis:
Et duplices cum voce manus ad ſidera tendit:
'Omnipotens genitor, tanton' me crimine dignum
'Duxiſti? et tales voluiſti expendere pœnas?

divini capitis, tribuit ei vana verba, tribuit ſonum vocis, *ſine anima, et exprimit inceſſum ambulantis. Qualia ſimulacra rumor eſt volare* poſt *mortem obitam, aut qualia ſomnia decipiunt ſenſus ſopitos. At ſimulacrum lætum geſtit ante prima agmina, et provocat armis Turnum, et urget verbis. Turnus imminet illi, et procul evibrat haſtam ſonantem: illud convertit greſſus oblato dorſo. Tunc autem, quando Turnus credidit Æneam retro verſum fugere, et turbatus accepit animo ſpem vanam, ait:* 'Quo fugis, & 'Ænea? ne deſere conjugia 'promiſſa: terra quæſita per 'mare dabitur tibi hac manu 'mea.' *Inclamans talia perſequitur, et interquit enſem nudam: nec animadvertit ventos rapere ſuam voluptatem.*

Forte navis, admota margini lapidis alti, ſtabat ſcalis extenſis & ponte præparato, qua nave *rex Oſinius vectus* fuerat *è Cluſina regione. Simulacrum Æneæ fugientis conjicit ſe illuc timidum in latebras: nec lentior imminet Turnus, et omittit moras, et tranſvolat pontes exceſſos. Vix pervenerat* ad *proram:* cum *filia Saturni* Juno *ſecat funem, et trahit navem ſolutam per mare turbatum. Æneas vero vocat ad certamina abſentem Turnum; tradit morti plurima corpora hominum obvia. Tunc tenue ſimulacrum non quærit ulterius latibula, at evolans* in *altum confudit* ſe cum *nigra nube: dum interim ventus vehit Turnum medio mari.* Ille *circumſpectat inſcius rerum, et ingratus ſervatæ* vitæ: *et tollit ad aſtra geminas manus cum* his *verbis:* 'O *pater omni-* 'potens, *an exiſtimaſti me aptum tanto ſcelori, et voluiſti* me *luere tale ſupplicium?*

NOTÆ.

650. *Hac dabitur, &c.*] Amarus jocus: ſignificat enim, ſe humi dejecturum Æneam, & morti daturum.

651. *Coruſcat Mucronem.*] Neutrum verbum, Virgilio ſæpe activum, Æ. 5. 642.

652. *Nec ferre videt, &c.*] Nec videt hoſtem, cujus ob fugam exultat, umbram inanem eſſe, quæ vento rapitur.

653. *Crepidine.*] *Crepido* eſt ſummitas ripæ vel abrupti ſaxi. *Crepidine*: pro *crepidini*; ut ſupra, v. 361. *Hæret pede pes*, pro *pedi*.

655. *Cluſinis advectus Oſinius oris, &c.*] De illo *Cluſii rege*, & urbe *Cluſio*, ſupra, v. 166.

664. *Sublime volans.*] *In ſublime*: adverbiorum. Sic G. 1. 320. *Segetem ab radicibus in ſublime expulſam eruerent.*

666. *Ingratuſque ſalutis.*] Incuſat enim Jovem, cujus permiſſu, Junoniſque operâ ſervatus fuerat.

668. *Crimine dignum.*] *Dignum*, qui admitterem tantum ſcelus: quale eſt, meos in pugna deſerere.

'Quò

'Quo feror? unde abii? quæ me fuga, quémve reducet?
'Laurentesne iterum muros aut castra videbo?
'Quid manus illa virûm, qui me meáq; arma secuti?
'Quósque (nefas) omnes infandâ in morte reliqui?
'Et nunc palantes video, gemitúmq; cadentum
'Accipio. Quid agam? aut quæ jam satis ima dehi-
'Terra mihi? vos ô potiùs miserescite, venti: [scat
'In rupes, in saxa, (volens vos Turnus adoro)
'Ferte rates, sævísq; vadis in immittite syrtis:
'Quò neq; me Rutuli, neq; conscia fama sequatur?'
Hæc memorens, animo nunc huc, nunc fluctuat il-
An sese mucrone ob tantum dedecus amens [luc:
Induat, et crudum per costas exigat ensem;
Fluctibus an jaciat mediis, et littora nando
Curva petat, Teucrûmq; iterum se reddat in arma.
Ter conatus utramque viam: ter maxima Juno
Continuit, juvenémque animo miserata repressit.
Labitur alta secans fluctúq; æstúq; secundo;
Et patris antiquam Dauni defertur ad urbem.

At Jovis interea monitis Mezentius ardens
Succedit pugnæ, Teucrósque invadit ovantes.
Concurrunt Tyrrhenæ acies, atque omnibus uni,
Uni odiísque viro telísque frequentibus instant.
Ille, (velut rupes vastum quæ prodit in æquor,
Obvia ventorum furiis, expôstáque ponto,
Vim cunctam atque minas perfert cœlíq; marísq;
Ipsa immota manens) prolem Dolichaonis Hebrum

'quo vehor? unde discessi? quæ
'fuga et qualem refert me?
'an rursus aspiciam muros Lau-
'rentes, aut castra mea? quid
'dicet multitudo illa hominum,
'qui secuti sunt me et meum
'bellum? et quos omnes, ô sce-
'lus, deserui incredeli morte?
'et jam cerno eos vagos, et
'audio gemitum morientium.
'Quid faciam? aut quæ terra
'jam satis aperiatur mihi? ô
'venti, vos potius miserescite
'mei: ego Turnus vos colo
'sponte: allite navem ad
'scopulos, ad saxa: impellite
'in vada aspera syrtium: quo
'neque Rutuli, neque fama sci-
'ens meam fugam sequantur
'me.' Hæc dicens nunc agitur animo huc, nunc illuc; an furens ob tantam ignominiam transfodiat se cuspide, et traducat per costas durum gladium; an immittat se in medias aquas, et adeat natatu sinuosa litora, et se referat rursus in arma Trojanorum. Ter tentavit utramque viam; ter suprema Juno cohibuit eum, et anima misera coercuit juvenem. Provehitur fluens maria, unda et flexu maris favente: et portatur ad urbem veterem Dauni patris sui.

Sed interea Mezentius impulsu Jovis ardens succedit ei in prælio, et aggreditur Trojanos. Irrumpunt in eum turmæ Etruscæ, et imminent uni viro; uni, inquam, omnibus odiis et densis jaculis. Ille Mezentius, sicut rupes quæ procurrit in magnum mare, objecta furori ventorum et opposita fluctibus, sustinet omnem violentiam et minas cœli et maris, ipsa stans inconcussa: sic dejicit in terram Hebrum filium Dolichaonis,

NOTÆ.

673. *Quemve reducet?*] Qualem me reducet? quanta ignaviæ labe maculatum?

671. *Laurentes muros.*] Urbem Latini regis, Æ. 7. 63. *Castra:* vel mea, vel Trojanorum.

674. *Palantes video.*] *Palantes vagos:* quasi *planantes:* à πλανῶμαι, *erro, vagor:* unde & *planetæ*, vaga astra.

677. *Adoro.*] Ventos scilicet. De quorum divinitate, Æ. 3. 120.

678. *Syrtis.*] Ita lego cum Servio, non *syrtes:* ne obscurior sit structura. *Syrtis:* locus quilibet arenosus in mari, Æ. 1. 115.

681. *Sese . . . mucrone Induat.*] Commutatio, pro, *mucronem induat, vestiat, abdatque corpore.* Sic Cæsar, de bello Gall. l. 7. *Se ipsi acutissimis vallis inducbant.*

682. *Crudum ensem.*] *Cruentum.* Nam *cruor* est sanguis effusus venis & jam frigescens, à κρύος *frigus:* à cruore *cruentus*, & *crudus*, qui adhuc est in cruore: à *crudo, crudelis*; ut à *fido, fidelis.*

685. *Viam.*] Modum utrumque consulendi decori suo.

688. *Urbem.*] *Ardeam*, Dauni & Turni regiam, Rutulorum caput, Æ. 7. 410.

990. *Ovantes.*] Successu exultantes, & quasi jam triumphantes, Æ. 3. 189.

691. *Tyrrhenæ acies.*] Pars ea Etruscarum gentium, quæ Mezentium regem ob immanitatem ejecerant, & Æneæ in auxilium venerant, supra, v. 163. Æ. 478.

& cum eo Latagum et Palmum fugientem: sed opprimit saxo et magno fragmento rupis Latagum, secundùm *et vultum* sibi *objectum: permittit Palmum volutari jacentem subjecto poplite, et dat Lauso arma* ejus *ferenda humeris, et cristas imponendas capiti.* Opprimit *etiam Evantem Phrygium et Mimantacoætaneum et socium Parinis: quem Theano protulit in lucem Amyco patri eadem nocte*, qua *regina filia Cisseï, gravida* ex *face, edidit Parin: ad urbem patris* Paris *obiit, Laurens litus habet Mimanta incogitantem. Et quemadmodum aper aliquis morsibus canum pulsus ex altis montibus nutritus* in *sylva arundinea, quem Vesulus pinifer texit annis plurimis, vel palus Laurentia; postquam ventum est in retia, constitit, et frendet asper, et coborrescit humeris: nec animus est ulli irasci* in eum, *aut accedere propius, sed* omnes *urgent eminus telis, et securis clamoribus: ille vero interritus opponit se in omnes partes, stridens dentibus, et excutit tela è tergo. Non aliter nemini* eorum, *quibus Mezentius legitimo est odio,*

Sternit humi: cum quo Latagum, Palmúmque fugacem:
Sed Latagum saxo atque ingenti fragmine montis
Occupat os faciémque adversam: poplite Palmum
Succiso volvi segnem sinit: armáque Lauso
Donat habere humeris, et vertice figere cristas.
Nec non Evantem Phrygium, Paridísque Mimanta
Æqualem comitémque: unâ quem nocte Theano
In lucem genitori Amyco dedit; et face prægnans
Cisseïs Regina Parin creat: urbe paternâ
Occubat: ignarum Laurens habet ora Mimanta.
Ac velut ille canum morsu de montibus altis
Actus aper (multos Vesulus quem pinifer annos
Defendit, multósque palus Laurentia) sylvâ
Pastus arundineâ: postquam interretia ventum est,
Substitit, infremuítque ferox, et inhorruit armis:
Nec cuiquam irasci propiúsve accedere virtus,
Sed jaculis tutísque procul clamoribus instant:
Ille autem impavidus partes cunctatur in omnes,
Dentibus infrendens, et tergo decutit hastas:
Haud aliter, justæ quibus est Mezentius iræ.

NOTÆ.

703. *Theane.*] In secundo casu, *Theanus*: Amyci Trojani uxor: à Taubmanno Hecubæ soror dicitur, ideo, quia Cisseï Thraciæ regis filia vocatur ab Homero, Iliad. 6. 299. & 11. 224. Hecuba autem *Cisseis* à Virgilio & à quibusdam aliis appellatur. At Homerus Hecubam non Cisseï Thracis, sed Dymantis Phrygis filiam fuisse ait, Iliad. 16. 718. & Theano, uxorem Antenoris & Minervæ sacerdotem, Iliad. 6. 299. Igitur, neque Theano soror Hecubæ fuit; neque Theano Virgiliana eadem est atque Homerica: sed nomen à Virgilio fictum. Quomodo Hecuba, cum Parin utero ferret, facem gestare se somniaverit, *Æ.* 1. 31.

706. *Occubat, ignarum, &c.*] Prima pars ad Parin pertinet, qui ad Trojam à Philocteta occisus est: secunda ad Mimanta, qui in campis Laurentibus occiditur. Quare Pierius aliique sic locum hunc restituunt: *Urbe paterna occubat hic, clarum Laurens habet ora Mimanta.* Sed contra est, quod antiqui interpretes omnino *ignarum* legerint; Gellius imprimis, qui *ignarum* passive interpretatur, pro *ignotum*: ut apud Ovid. Met. m. l. 7. 403. *Jamque aderat Theseus, proles ignara parenti.* Sed hic nihil opus est ad passivam illam vim confugere; cum active significare possit, *ignarum casus sui*, id est, *ignarantem se tali casu & loco moriturum.* De *Laurente litore*, *Æ.* 7. 63.

707. *Ac velut ille, &c.*] *Ille* frequenter abundat in Virgilianis comparationibus, & magnum aliquid ac singulare significat; *Ille aper*, id est, *magnus aliquis aper.* Sic *Æ.* 12. 5. *Parcere qualis in arvis, Saucius ille gravi venantum vulnere pectus, Jamdudum movet arma leo.*

708. *Vesulus.*] Mons altissimus Alpium maritimarum, ad occidentem Liguriæ, nunc *monte Viso*: in eo sunt Padi fontes, *du Po.*

709. *Palus Laurentia.*] Inter Tybris ostia urbemque Laurentum secundum litus Tyrrheni maris: qui tractus sylvis & paludibus arundineisque asper olim fuit, ubi frequentes apri memorantur à poëtis; hinc *sylva hæc arundinea*, id est, palustris à Virgilio appellatur; testaturque Cluverius, loci speciem nunc ab antiqua non admodum differre, immo & apris infestam esse.

714. *Partes cunctatur in omnes.*] Moram facit ac subsistit, ut opponat se in omnes partes.

716. *Quibus est Mezentius iræ.*] Quomodo dicimus *esse odio. Justa* dicitur illa Etruscorum ira, ob immanem Mezentii crudelitatem, *Æ.* 8. 478.

Non

Non ulli eſt animus ſtricto concurrere ferro;
Miſſilibus longè et vaſto clamore laceſſunt.
Venerat antiquis Coriti de finibus Acron,
Graius homo, infectos linquens profugus hymenæos.
Hunc ubi miſcentem longè media agmina vidit,
Purpureum pennis et pactæ conjugis oſtro:
Impaſtus ſtabula alta leo ceu ſæpe peragans
(Suadet enim veſana fames) ſi fortè fugacem
Conſpexit capream, aut ſurgentem in cornua cervum;
Gaudet hians immanè, comáſque arrexit, et hærêt
Viſceribus ſuper accumbens: lavit improba teter
Ora cruor:
Sic ruit in denſos alacer Mezentius hoſtes.
Sternitur infelix Acron, et calcibus atram
Tundit humum expirans, infractáque tela cruentat.
Atque idem fugientem haud eſt dignatus Oroden
Sternere, nec jactâ cæcum dare cuſpide vulnus:
Obvius adverſóque occurrit, ſéque viro vir
Contulit, haud furto melior, ſed fortibus armis.
Tum ſuper abjectum poſito pede nixus et haſtâ:
Pars belli haud temnenda, viri, jacet altus Orodes.
Conclamant ſocii, lætum pæana ſecuti.
Ille autem expirans: 'Non me, quicunque es, inulto,
'Victor, nec longùm lætabere: te quoque fata
'Proſpectant paria, atque eadem mox arva tenebis.'
Ad quem ſubridens mixtâ Mezentius irâ:
'Nunc morere: aſt de me Divûm pater atque hominum rex

eſt audacia congredi nudo enſe cum eo; *procul infeſtant* eum *jaculis et altâ vociferatione. Acron, vir Græcus, venerat ex antiqua regione Coriti, advena, omittens nuptias imperfectas. Poſtquam* Mezentius *aſpexit procul eum turbantem medias turmas, purpureum* ob *criſtas et purpuram ſponſæ promiſſæ: quemadmodum ſæpe leo famelicus percurrens alta ſtabula (nam impellit immoderata fames) ſi forte vidit capream fugacem, aut cervum ſublimem ob cornua; lætatur aperiens fauces immaniter, & arrigit jubas, & ſtat incumbens ſuper viſcera, & ſanguis tingit os fœdum: ſic gaudens Mezentius irrumpit in hoſtes confertos. Miſer Acron ſternitur, & moriens ferit talis nigram terram, & inficit ſanguine haſtam ruptam.*

Atque idem Mezentius *dedignatus eſt occidere Oroden fugientem, & librato jaculo acuto infligere ei plagam improviſam: ſed obviam procurrens, & obtulit ſe adverſo, & vir viro objecit ſe: non melior inſidiis, ſed generoſis armis. Deinde pede impoſito, & innitens haſtâ ſuper* eum *ſtratum: O viri, ecce, jacet ingens Orodes, pars exercitus non aſpernanda. Socii exclamant, repetentes lætum pæana.*

Ille autem moriens dixit: '*O victor, quiſquis es, non gaudebis diu, nec me inulto: ſors æqualis te etiam ſpectat, & mox mordebis eandem terram.*' *Ad quem* reſpondet *Mezentius ſubridens miſto furore:* '*Jam morere, de me autem ſtatuat genitor Deorum & rex hominum.*'

NOTÆ.

719. *Antiquis Coriti de finibus.*] *Coritus*, nunc *Cortona*, urbs in orientali parte Tuſciæ, circa Thraſimenum lacum: *antiquis finibus*, quia à Corito Dardani patre fundata, à quo Trojani originem duxerunt, Æ. 3. 169. *Graius homo.*] Græca origine; qui Coriti, ſeu Cortonæ conſederat. *Profugus* ad Tarchontem & Æneam; cauſam non affert poëta. De *Hymenæo*, nuptiarum præſide numine, G. 3. 60.

722. *Pennis & oſtro.*] *Pennis purpureis*; ut G. 2. 192. *Pateris libamus & auro.* Sunt *pennæ*, criſtæ caſſidis, è plumis avium purpureo colore tinctis, Æ. 3. 468. Munus autem erat à ſponſa datum abeunti, in pignus amoris. *Oſtrum*, purpura ex oſtreo expreſſa, G. 2. 506.

727. *Lavit.*] Prima brevi, præſentis eſt temporis, à *lavere*: prima longa, præteriti eſt temporis, à *lavare*.

733. *Cæcum vulnus.*] Ab Orode non prævisum; quia à tergo, quaſi clam, & ex inſidiis; ſeu, ut mox ait, *furto*.

738. *Pæana ſecuti.*] *Pæan*, carmen triumphale: quod inceptum à Mezentio ſocii perſequuntur. De *ea voce*, Æ. 6. 657.

741. *Eademque mox arva tenebis.*] Poſternendus & occidendus ab Æneâ, infra, v. 894.

743. *Divûm pater atque hominum rex.*] Quem vos talem eſſe creditis: ut notat Servius. Jocatur enim impius Mezentius in Deos, qui infra, v. 773. nullum invocat ad pugnam Deum, præter dextram ſuam & arma; *Dextra mihi Deus, & telum quod miſſile libro.*

'Viderit.' Hoc dicens eduxit corpore telum :
Olli dura quies oculos et ferreus urget
Somnus ; in æternam clauduntur lumina noctem.
Cædicus Alcathoum obtruncat, Sacrator Hydaspen :
Parthenióumque Rapo, et prædurum viribus Orsen :
Messapus Cloniúmque, Lycaoniúmque Ericeten :
Illum infrænis equi lapsu tellure jacentem ;
Hunc peditem pedes. Et Lycius processerat Agis,
Quem tamen haud expers Valerus virtutis avitæ
Dejicit : Atronium Salius ; Saliúmque Nealces,
Insignis jaculo et longè fallente sagittâ.
Jam gravis æquabat luctus et mutua Mavors
Funera : cædebant pariter, paritérque ruebant
Victores victique : neque his fuga nota, neque illis.
Dii Jovis in tectis iram miserantur inanem
Amborum, et tantos mortalibus esse labores.
Hinc Venus, hinc contrà spectat Saturnia Juno.
Pallida Tisiphone media inter millia sævit.

At verò ingentem quatiens Mezentius hastam
Turbidus ingreditur campo : quàm magnus Orion,
Cùm pedes incedit medii per maxima Nerei
Stagna viam scindens, humero supereminet undas,
Aut summis referens annosam montibus ornum,
Ingreditúrque solo, et caput inter nubila condit.
Talis se vastis infert Mezentius armis.
Huic contrà Æneas, speculatus in agmine longo,
Obvius ire parat. Manet imperterritus ille,

Id loquens extraxit hastam è corpore : quies acerba & somnus ferreus premit illi oculos : oculi clauduntur in perpetuam noctem. Cædicus jugulat Alcathoum, Sacrator Hydaspen : & Rapo Parthenium, ac Orsen prævalidum robore : Messapus & Clonium, & Ericeten Lycaonium, illum dejectum in *terram lapsu equi indomiti : hunc pedes, peditem. Agis quoque Lycius concurrerat* in Messapum : *hunc tamen deturbat Valerus non carens virtute avorum : Salius Atronium ; & Salium Nealces, bonus jaculo & sagittâ omnus decipiente. Jam Mars æquabat dolores & victi pariter occidebant. & pariter cadebant : nec fuga cognita erat his, neque illis. Dii in domo Jovis miserantur vanum furorem utriusque* partis, *& tantas difficultates esse hominibus. Hinc Venus, hinc Juno filia Saturni aspicit* ex *adverso. Tisiphone pallida furit in mediis millibus.*

At vero Mezentius librans magnam hastam intrat in *campum turbulentus : quantus Orion excellit humeris super fluctus, quando graditur pedes, aperiens* sibi *iter per vasta stagna medii Nerei* ; aut *quando reportans antiquam ornum è summis montibus, ambulat* in *terra, & tegit caput inter nubes. Talis Mezentius immittit se magnis armis. Ex adverso Æneas, conspicatus* in *longa turma, parat ire obviam illi. Ille stat intrepidus,*

NOTÆ.

747. *Cædicus, &c.*] Reprehendunt poëtam critici, quod nomina permiscuerit. Prodeunt se tamen ipsa per se, quorum, & qualia sint : Latina quippe, *Cædicus, Sacrator, Rapo, Messapus, Salius,* &c. Græca, seu Phrygia & Trojana, *Alcathous, Hydaspes, Parthenius, Orses,* &c.

749. *Lycaonium Ericeten.*] Vel *Lycaonis* filium : vel, è *Lycaonia,* minoris Asiæ regione mediterranea : inter Cappadociam, Pisidiam, & Ciliciam.

751. *Lycius Agis.*] E *Lycia,* minoris Asiæ regione, meridionali & maritima, inter Cariam ab occidente, & Ciliciam ab oriente.

754. *Longè fallente sagitta.*] Eminus incautos feriente. *Mavors,* Martis nomen, quia magna vertit, Ecl. 9. 12. *Venus,* Æ. 1. 260. *Juno, Saturni filia,* Æ. 1. 27. 50.

761. *Tisiphone.*] Una è tribus Furiis, Æ. 6. 572. G. 3. 552. Nomen à τίω, *ulciscor,* & φόνος, *cædes.*

763. *Oriron.*] De eo multa fabulosa congerit hic Servius : sed omnino arbitror, poëtam explicandum de ejus specie cæleſti : maximum enim sidus est, stellis constans sex & quinquaginta, pingitur accinctus gladio, & clavam intendens. Unde cum mari navigantibus oritur, videtur mare medium secare : mox humeris, deinde toto corpore è fluctibus emergens. Sic quoque in terra degentibus, videtur ex horizonte ad summum usque cœlum pertingere. *Ornus annosa* clava est, qua instructus pingitur. *Ornus* arbor, fraxinus sylvestris. *Nereus,* marinum numen, Ecl. 6. 35. *Nerei stagna :* humilior expressio maris, quam auget addendo, *maxima :* ut Æ. 1. 122. *Nantes in gurgite vasto.*

Hostem

Hoſtem magnanimum opperiens,& mole ſuâ ſtat :
Atque oculis ſpatium emenſus quantum ſatis haſtæ :
‘ Dextra mihi Deus, & telum, quod miſſile libro,
‘ Nunc adſint. Voveo prædonis corpore raptis
‘ Indutum ſpoliis ipſum te, Lauſe, tropæum
‘ Æneæ.’ Dixit, ſtridentémque eminus haſtam
Jecit : at illa volans clypeo eſt excuſſa, procúlque
Egregium Anthorem comitem, qui miſſus ab Argis
Herculis Anthorem latus inter et ilia figit :
Hæſerat Evandro, atque Italâ conſederat urbe.
Sternitur infelix alieno vulnere, cœlûmque
Aſpicit, & dulces moriens reminiſcitur Argos.
Tum pius Æneas haſtam jacit : illa per orbem
Ære cavum triplici, per linea terga, tribúſque
Tranſiit intextum tauris opus ; imáque ſedit
Inguine ; ſed vires haud pertulit. Ocyùs enſem
Æneas, viſo Tyrrheni ſanguine lætus,
Eripit à femore, et trepidanti fervidus inſtat.
Ingemuit cari graviter genitoris amore,
Ut vidit, Lauſus ; lacrymæque per ora volutæ.
Hìc mortis duræ caſum, tuáque optima facta,
Si qua fidem tanto eſt operi latura vetuſtas,
Non equidem nec te, juvenis memorande, filebo.
Ille pedem referens, et inutilis, ínque ligatus.
Cedebat, clypeóque inimicum haſtile trahebat :
Prorupit juvenis, ſeſéque immiſcuit armis.
Jámque aſſurgentis dextrâ, plagámque ferentis
Æneæ ſubiit mucronem : ipſúmque morando

exſpectans generoſum hoſtem, & immotus eſt *ſua proceritate ! & menſus ſpatium, quantum ſufficiebat haſtæ,* ait : ‘ *Nunc* ‘ *dextera,* quæ *mihi Deus* eſt ; ‘ *& haſta, quam vibro volati-* ‘ *lem, auxilientur* mihi. *Voveo,* ‘ *ô Lauſe, te* fore *tropæum ip-* ‘ *ſum Æneæ, veſtitum ſpoliis* ‘ *detractis è corpore raptoris.*’ Sic *ait, et procul evibravit haſtam ſonantem : illa autem volans detorta eſt è clypeo Æ-neæ, & longe confodit inter ilia & latus illuſtrem Anthorem : Anthorem ſocium Herculis, qui profectus Argis adhæ-ſerat Evandro, et remanſerat in urbe Itala. Miſer dejicitur alienâ plagâ, et ſpectat cœlum et moriens recordatur dilectos Argos. Tunc pius Æneas im-mittit haſtam : illa pervadit per clypeum cavum trino ære, per telas lineas, & opus* clypei *compactum tribus coriis tauri : & ſummâ* ſui parte *ſtetit* in *inguine : ſed non tulit vim* ſuam eo uſque. *Statim Æneas, gaudens conſpecto ſanguine re-gis Etruſci, educit gladium à femore, et ardens imminet tur-bato. Lauſus, cum* id *conſpexit, alte ingemuit* ex *amore* in *di-lectum patrem, & lacrhymæ ſparſæ* ſunt *per vultum. Sane, ſi aliqua poſteritas datura eſt fidem tanto facta. non hic ta-cebo exitium aſperæ mortis, & tua fortia geſta : nec te* ipſum, *ô celebrande juvenis. Ille retro ferens greſſum, & debilis, & impe-ditus, recedebat ; & trahebat* cum *clypeo haſtam hoſtilem : juvenis irruit, & interpoſuit armis, & objecit ſe cuſpidi Æneæ attollentis dextram, & inferentis vulnus, & ipſum ſuſtinuit retardando :*

NOTÆ.

773. *Dextra mihi Deus.*] Nam ubique *Con-temptor Divûm Mezentius*, Æ. 7. 648.

775. *Ipſum te, Lauſe, trophæum, &c.*] So-lent victores truncum arboris eligere, quem ſpoliis onerent ; idque *tropæum* appellant. Mezentius vovet, non truncum arboris, ſed Lauſum ipſum filium ſuum tropæi loco ſibi futurum : id eſt, ſe daturum, & quaſi conſecra-turum filio ſpolia Æneæ.

778. *Anthorem.*] Non ab *Anthor, Anthoris :* brevis enim eſſet media ſyllaba : ut in *Hector, Hectoris ; Neſtor, Neſtoris.* Igitur ab *Anthores. Anthoris :* ut *Diores, Dioris :* unde *Anthorem,* ſicut *Diorem,* Æ. 12. 509. Ita Servius. De *Argis,* urbe Peloponneſi. Æ. 1. 288. De *Her-cule* apud Evandrum excepto, Æ. 8. 200.

780. *Italâ urbe.*] *Pallanteo,* Evandri regia, Æ. 8. 51.

784. *Linea terga.*] Supra, v. 482. *Ferri terga :* id eſt, plexus varios. *Lino* autem, ſive *linteo* te-gebantur ærea etiam ſcuta, ut iis inhærere pictu-ra poſſet : ex Servio. De *inguine,* ſupra, v. 589.

788. *Femore.*] *Femur* & *femen,* promiſcue ſumuntur ; tamen proprie *femen* pars eſt inte-rior ; *femur,* exterior. Aiunt aliqui ſolum dici *femur,* in nominativo : cujus genitivus ſit *fe-moris* vel *feminis :* leguntque hic, *femine.*

794. *Inque ligatus, &c.*] Æneæ haſtili per clypeum in inguen impacto, cum ipſo clypeo quaſi illigatus.

796. *Prorupit juvenis.*] Sic reſtituimus ex Romano apud Pierium codice : alias *proripuit.*

Suſtinuit :

Suſtinuit : ſocii magno clamore ſequuntur,
Dum genitor nati parmâ protectus abiret :
Teláque conjiciunt proturbántque eminus hoſtem
Miſſilibus : furit Æneas, tectúſque tenet ſe.
Ac velut, effusâ ſi quando grandine nimbi
Præcipitant, omnis campis diffugit arator,
Omnis et agricola, et tutâ latet arce viator,
Aut amnis ripis, aut alti fornice ſaxi,
Dum pluit ; in terris ut poſſint, Sole reducto,
Exercere diem : ſic obrutus undique telis
Æneas, nubem belli, dum detonet, omnem
Suſtinet : et Lauſum increpitat, Lauſóque minatur :
‘ Quo moriture ruis ? majoráque viribus audes ?
‘ Fallit te incautum pietas tua.’ Nec minus ille
Exultat demens : ſævæ jámque altiùs iræ
Dardanio ſurgunt ductori ; extermáque Lauſo
Parcæ fila legunt. Validum namque exigit enſem
Per medium Æneas juvenem, totúmque recondit.
Tranſiit et parmam mucro, levia arma minacis,
Et tunicam, molli mater quam neverat auro :
Implevítque ſinum ſanguis : tum vita per auras
Conceſſit mœſta ad manes, corpúſq; reliquit.
At verò ut vultum vidit morientis et ora,
Ora modis Anchiſiades pallentia miris :
Ingemuit miſerans graviter, dextrámque tetendit :
Et mentem patriæ ſubiit pietatis imago :
‘ Quid tibi nunc, miſerande puer, pro laudibus iſtis,
‘ Quid pius Æneas tantâ dabit indole dignum ?
‘ Arma, quibus lætatus, habe tua : téque parentum
‘ Manibus, et cineri, ſi qua eſt ea cura, remitto.
‘ Hoc tamen infelix miſeram ſolabere mortem :
‘ Æneæ magni dextrâ cadis.’ Increpat ultro
Cunctantes ſocios, et terrâ ſublævat ipſum,
Sanguine turpantem comptos de more capillos.

ſocii adjuvant ingenti clamore, dum pater excederet tectus parma filii : & evibrant ſpicula, & longe propellunt hoſtem jaculis : Æneas ſævit, & continet ſe tectus clypeo. *Et quemadmodum, ſi aliquando nubes ruunt effuſa grandine, omnis arator & omnis agricola fugit* ex *agris, et viator abdit* ſe ſub *aggere ſecuro, aut* ſub *crepidine fluvii, aut ſub cavo rupis arduæ, dum pluit ; ut poſſint Sole revocato operari per diem in terris : ſic Æneas obrutus undequaque ſpiculis, ſuſtinet omnem nubem armorum, donec* ceſſet *tonare : & objurgat Lauſum, & comminatur Lauſo : ‘ Quo curris, ô moriture, ‘ & cur ſuſcipis majora viribus, pietas tua decipit te improvidum.’ Ille nihilominus inſanus gaudet : & jam furor aſper gravius exardeſcit duci Trojano, & Parcæ colligunt ultima fila Lauſo. Nam Æneas immittit validum enſem in medium juvenem, & abdit totum : cuſpis trajecit quoque parmam levem armaturam minacis* juvenis *& tunicam quam mater neverat auro flexili : & cruor replevit ſinum : tunc vita triſtis abiit per aërem ad inferos, & deſeruit corpus. At vero cum filius Anchiſiæ vidit faciem & ora morientis, ora pallentia miris modis : ingemuit graviter miſereſcens, & porrexit dexteram, & ſpecimen illud pietatis* in *parentem penetravit animum. ‘ O puer infelix, quid nunc pro iſtis meritis ; quid pius Æneas dabit ‘ tibi dignum tanta virtute ? ‘ retine arma tua, quibus gaudebas : & te reddo umbris parentum : & ſepulcro, ſi qua* ratione, *id curas. Tamen ô miſer, ſolaberis necem infauſtam ea* re : *moreris manu ingentis Æneæ.’ Ultro excitat ſocios morantes, & erigit è terrra illum fœdantem cruore crines de more compoſitos.*

NOTÆ.

800. *Parmâ.*] Brevis clypeus rotundus, & undique *par* : *velitum* apud Romanos ob levitatem proprius, Æ. 9. 548. unde infra, v. 817. *Parmam levia arma.*

809. *Nubem belli, dum detonet, omnem Suſtinet.*] Ita Plerius legit, ex vetuſti Arcano Romano codice : cum vulgo corrupte legatur : *nubem belli dum detinet, omnes ſuſtinet.* Firmat Romanam lectionem Servius, cum ſic interpretatur : *Bellantum impetum ſuſtinet, dum deſerveat.*

815. *Parcæ.*] Tres, quæ fuſis hominum ſortes evolvunt, Æ. 1. 26.

818. *Tunicam.*] De ea veſte interiore, Æ. 9. 616.

820. *Manes.*] Inferorum Dii ſunt, vel animæ mortuorum, Æ. 6. 743.

832. *De more.*] Juvenum : qui, ut & mulieres, capillos certa lege componebant, ut videre eſt in antiquis ſtatuis. De *Tyberino* fluvio, Æ. 8. 330.

Interea

Interea genitor Tyberini ad fluminis undam
Vulnera ficcabat lymphis, corpúsque levabat,
Arboris acclinis trunco : procul ærea ramis
Dependet galea, et prato gravia arma quieſcunt.
Stant lecti circùm juvenes : ipſe æger, anhelans
Colla fovet, fuſus propexam in pectore barbam.
Multa ſuper Lauſo rogitat : multóſq; remittit
Qui revocent, mœſtíque ferant mandata parentis.
At Lauſum ſocii exanimum ſuper arma ferebant
Flentes, ingentem, atque ingenti vulnere victum.
Agnovit longè gemitum præſaga mali mens :
Canitiem immundo deformat pulvere, et ambas
Ad cœlum tendit palmas, et corpore inhæret :
‘ Tantane me tenuit vivendi, nate, voluptas ;
‘ Ut pro me hoſtili paterer ſuccedere dextræ
‘ Quem genui ? tuáne hæc genitor per vulnera ſer-
‘ Morte tuâ vivens ? heu ! nunc miſero mihi demum
‘ Exilium infelix, nunc altè vulnus adactum.
‘ Idem ego, nate, tuum maculavi crimine nomen,
‘ Pulſus ob invidiam ſolio ſceptríſque paternis.
‘ Debueram patriæ pœnas, odiíſque meorum
‘ Omnes per mortes animam ſontem ipſe dediſſe :
‘ Nunc vivo, neque adhuc hominesluce mq; relinquo.
‘ Sed linquam.’ Simul hæc dicens, attollit in ægrum
Se femur : et, quanquam vis alto vulnere tardat,
Haud dejectus equum duci jubet : hoc decus illi,
Hoc ſolamen erat ; bellis hoc victor abibat
Omnibus : alloquitur mœrentem, et talibus infit :

Interim pater ejus, *ad undas Tyberis fluvii, tergebat aquis plagam, & curabat corpus adnixus trunco arboris : ærea caſſis longe pendet* è *ramis & onerosa arma jacent* in *prato. Juvenes præcipui circumſiſtunt : ipſe ſaucius, anhelans, ſuſtentat collum deponens in pectus barbam promiſſam : quærit plurima de Lauſo : & mittit plurimos qui retrahant* eum, *& portent* ei *juſſa patris. Sed ſocii plorantes portabant in clypeo Lauſum mortuum magnum, & magnâ plagâ occiſum. Mens* patris *præſagiens calamitatem agnovit procul lamenta : deturpat canos* crines *fœdo pulvere, tollit ad cœlum geminas palmas, & incumbit cadaveri : ‘ O fili, an tanta cupido vitæ corripuit me, ut ‘ paterer* eum *quem genui ſupponi pro me dexteræ inimicæ ? ‘ an* ego *pater ſervor per has ‘ plagas tuas, tuam vivus* per *‘ mortem ? heu ! nunc denique ‘ mihi miſero durum* eſt *exilium, ‘ nunc plaga intime infliƈta* eſt. *‘ Ego, ô fili, ipſe infeci ſcelere ‘ tuum nomen, ejectus ſolio & ‘ regno paterno propter arro‘ gantiam* meam. *Debebam ‘ pœnas patriæ, &* debebam *‘ ipſe dare animam ſceleratam ‘ indignationi meorum* ſubdito‘ rum *per omnia* genera *mortis. ‘ Nunc vivo, nec adhuc relinquo ‘ vitam & homines : at relinquam.’ Hæc proferens, ſimul erigit ſe in femur ſaucium : & quamvis violentia profundi vulneris retardet* eum, *non fractus imperat adduci equum : hoc erat illi ornamentum, hoc ſolatium* ; per *hunc exibat victor* ex *omnibus prœliis : alloquitur mœſtum* equum, *& affatur talibus* verbis :

NOTÆ.

835. *Acclinis.*] Vulgo *acclivis* : ſed emendant Turnebus, Lambinus, Caſaubonus, &c. ut *& reclinis* pro *reclivis* : à voce antiqua & Lucretiana, *clino* Cæſar de bello Gal. l. 6. *His ſunt arbores pro cubilibus : ad eas ſe applicant : atque ita paulum modo acclinatæ quietem capiunt.* Dicitur tamen *proclivis* : non *proclinis* : à *clivo*, quæ inclinatio eſt & devexitas montis. Ego exiſtimo, ſicut, *clivus* à *clino* dictus eſt, quod apud omnes conſtat ; ita potuiſſe dici *acclivis & reclivis*, etiamſi à *clino* deriventur.

Procul.] Servius aliique hinc probant, *procul* ſignificare *juxta* ; itemque ex illo Ecl. 6. 16. *Serta procul tantum capiti delapſa jacebant.* Ego in eam opinionem adduci non poſſum : & puto, *procul*, non quidem longam ſemper diſtantiam ; ſed aliquam ſaltem ſignificare.

489. *Heu ! nunc miſero mihi, &c.*] Non me movit huc uſque, aut ignominia exilii, aut dolor inflicti ab Ænea vulneris ; quamdiu te ultorem ſupereſſe putavi : *nunc*, &c.

852. *Ob invidiam.*] Non, *ob odia* : ne merito expulſus eſſe videatur : inquit Servius. Male : cum profiteatur ſe criminis, eum *debere pœnas patriæ.* Metonymia eſt effectus pro causâ.

‘ Rhœbe,

'Rhœbe, diu, res si qua diu mortalibus ulla est,
'Viximus: aut hodie victor spolia illa cruenta
'Et caput Æneæ referes, Lausíque dolorum
'Ultor eris mecum; aut, aperit si nulla viam vis,
'Occumbes pariter: neque enim, fortissime, credo
'Jussa aliena pati et dominos dignabere Teucros.'
Dixit, et exceptus tergo consueta locavit
Membra, manúsq; ambas jaculis oneravit acutis;
Ære caput fulgens, cristáque hirsutus equinâ.
Sic cursum in medios rapidus dedit. Æstuat ingens
Imo in corde pudor, mixtóque insania luctu,
Et furiis agitatus amor, et conscia virtus.
Atque hìc Æneam magnâ ter voce vocavit.
Æneas agnovit eum, lætúsque precatur:
'Sic pater ille Deûm faciat, sic altus Apollo,
'Incipias conferre manum.'
Tantum effatus, et infestâ subit obvius hastâ.
Ille autem: 'Quid me erepto, sævissime, nato
'Terres? hæc via sola fuit, quâ perdere posses.
'Nec mortem horremus, nec Divûm parcimus ulli:
'Desine, jam venio moriturus, et hæc tibi porto
'Dona priùs.' Dixit, telúmq; intorsit in hostem:
Inde aliud supèr atque aliud figítque, volátque
Ingenti gyro: sed sustinet aureus umbo.
Ter circum astantem lævos equitavit in orbes,
Tela manu jaciens: ter secum Troïus heros
Immanem ærato circumfert tegmine sylvam.

'Rhœbe, diu viximus, si ulla 'res diu durat hominibus: vel 'hodie victor reportabis spolia 'illa sanguinea & caput Æneæ, '& mecum eris ultor mortis 'Lausi: vel, si nullus impetus 'pandit mihi viam ad ultio-'nem, cades simul: Opinor e-'nim, ô fortissime, dedignabe-'ris ferre imperia exterorum, '& Trojanos dominos.'

Sic ait: & exceptus dorso, composuit corpus assuetum huic equo: & armavit binas manus telis acutis: splendens ærea casside secundum caput, & horrens cristâ è jubis equinis. Sic præceps cepit cursum per medios. Pudor magnus ardet in corde intimo, & amentia juncta cum dolore, & armor turbatus furore, & fortitudo sua sibi cognita. Tunc vero appellavit Æneam ter altâ voce. Æneas agnovit eum, & gaudens orat Deos: 'Sic pater ille Deo-'rum, sic magnus Apollo effici-'at, ut incipias conferre ma-'num mecum.' Hoc solum locutus est, & occurrit adversus minaci hastâ. Ille autem Mezentius ait: 'O crudelissime, 'cur me territas sublato filio? 'unicus fuit ille modus, quo 'posses me occidere: nec time-'mus mortem, nec reveremur 'ullam numen: abstine ab illis 'nunc venio moriturus, & prius 'fero tibi hæc munera.' Dixit, & libravit jaculum in hostem: deinde infigit aliud, & præterea aliud, & circuit in magnum orbem; sed clypeus aureus excipit illa. Ter equitavit in sinistros circuitus circa stantem Æneam spargens manu jacula: ter heros Trojanus secum circumfert magnum numerum jaculorum, in ærco clypeo defixum.

NOTÆ.

861. *Rhœbe diu, &c.*] Carpitur hic à quibusdam Virgilius, quod Mezentium inducat secum equo componentem. Ducem tamen habet Homerum, Il. Σ. 185. ubi Hector equos item suos, Xanthum, Podargum, Æthona, & Lampum adhortatur.

875. *Sic pater ille, &c.*] Æneæ pietas in invocandis Diis, quos contra Mezentius negligit: *Dextra mihi Deus*, &c. v. 773. *Sic*, &c. id est, *sic faciat pater Deûm, ut incipias*, &c. Est enim in pugna, quæ missilibus peragitur, deterior ejus conditio qui incipit. Vel: *faciat pater Deum, ut sic incipias*: id est, *eques contra peditem*. Nam etsi habitus equestris videtur ad impetum pedestri superior: in pedestri tamen, magna & multiplex utilitas. Et veto Æneas pedes, confosso equo, equitem deturbavit.

878. *Quid me erepto, &c.*] Orbatum filio patrem frustra territas: magis enim post illius excessum cupio mori, quam me ipse cupis occidere. Sic Donatus.

879. *Hæc via sola fuit, &c.*] Aliâ enim viâ superare non posses: tunc vita mea consumpta est, tunc me cepit odium vitæ, cum cecidit Lausus, cum ejus funus his oculis vidi. Sic Donatus.

880. *Nec mortem, &c.*] Frustra minaris mortem, quam quæro: frustra Deos invocas, quos contemno, quos probris incesso; quibus, si adessent, minime parcerem.

881. *Hæc tibi porto Dona prius.*] Ut, quasi mutuo munere, me occidas. *Umbo*, Æ. 2. 546.

887. *Sylvam.*] Magnum telorum multitudinem, infixam clypeo, G. 1. 152.

Inde

Inde ubi tot traxiſſe moras, tot ſpicula tædet
Vellere, et urgetur pugnâ congreſſus iniquâ ; 889
Multa movens animo, jam tandem erumpit et inter
Bellatoris equi cava tempora conjicit haſtam.
Tollit ſe arrectum quadrupes, et calcibus auras
Verberat, effuſúmque equitem ſupèr ipſe ſecutus
Implicat, ejectóque incumbit cernuus armo. 894
Clamore incendunt cœlum Troéſque Latiníque.
Advolat Æneas, vaginâque eripit enſem :
Et ſupèr hæc : 'Ubi nunc Mezentius acer et illa
'Effera vis animi ?' contrà Tyrrhenus, ut auras
Suſpiciens hauſit cœlum, mentémque recepit :
'Hoſtis amare, quid increpitas, mortémq; minaris?
'Nullum in cæde nefas, nec ſic ad prælia veni, 901
'Nec tecum meus hæc pepigit mihi fœdera Lauſus.
'Unum hoc, per, ſi qua eſt victis venia hoſtibus, oro;
'Corpus humo patiare tegi : ſcio acerba meorum
'Circumſtare odia : hunc, oro, defende furorem,
'Et me conſortem nati concede ſepulchro.' 906
Hæc loquitur, jugulóq; haud inſcius accipit enſem,
Undantíque animam diffundit in arma cruore.

Denique cum pigeret ducere tot moras, & extrahere tot jacula è clypeo ; *& cum prementeretur certans prælio impari : meditans mente plurima, tum denique irruit, & impingit haſtam inter cava tempora pugnacis equi : equus attollit ſe rectum, ferit aërem ungulis* poſterioribus, *& ipſe cadens ſuper equitem excuſſum impedit* eum, *& pronus in caput opprimit projectum humerum. Trojani & Latini commovent cœlum clamore. Æneas occurrit, & extrahit gladium è vagina, & ſimul hæc* dicit : *'Ubi eſt jam 'ferox Mezentius, & aſpera 'illa violentia animi ?' Etruſcus, poſtquam aſpiciens aërem hauſit ſpiritum & collegit a-'nimum,* ait *contra: 'Hoſtis a-'cerbe, cur objurgas* me, *& in-'tentas necem ? nullum crimen 'eſt in* mea *cæde : nec ſic re-'dii ad prælium,* ut mihi par-'ceres ; *nec meus Lauſus fecit 'mihi tecum hæc fœdera. Hoc 'ſolum precor, per veniam* quæ 'datur *ſuperatis Hoſtibus, ſi datur aliqua : patere* ut *cadaver* meum *tumuletur humo. Novi aſpera 'odia meorum circumſiſtere* me : *precor, contine hunc furorem, & redde me tumulo conjunctum* cum *fi-'lio.' Hæc dicit, & excipit gladium gutture ſciens & videns, & ſpargit animam cum ſanguine exundante in arma.*

NOTÆ.

889. *Pugnâ congreſſus iniqua.*] Pedes Æneas contra equitem Mezentium.

892. *Tollit ſe arrectum &c.*] Videtur primum ſublato capite ex dolore vulneris, in poſteriores pedes ſurrexiſſe : mox contrario motu recidens in anteriores, poſterioribus aërem verberaſſe : quo ſucceſſu dejectus eſt Mezentius : equus in caput cernuus procubuit.

894. *Ejectoque incumbit cernuus armo.*] *Cernuus* is dicitur, qui procumbit in faciem ; eam ſcilicet partem; quâ *cernimus*, ſeu videmus : hinc *cernuare*. Ita vulgo grammatici omnes. *Armus* eſt humerus, ut quibuſdam videtur, brutorum animantium. Tamen hic explicatur de humero Mezentii, quemadmodum de Humero Herminii, Æ. 11. 644.

895. *Clamore incendunt cœlum.*] Commovent, concitant. Sic Æ. 4. 360. *Deſine meque tuis incendere, teque querelis.*

900. *Mortemque minaris ? Nullum, &c.*] Quid ſuſpendis ictum quaſi me ad mortem deprecandam invitares ? potes me occidere : nullum crimen eſt, ſi quod hoſtis tibi parabat, id ipſum huic inferas. Non ad pugnam eâ mente redii, ut vincerem ; ſed ut morerer. Nec Lauſus morte ſuâ fœdus hoc tecum mihi pepigit, ut vitam deinde mihi condonares : donum quippe reſpuerem tuum, qui filio ſupereſſe nolo.

905. *Circumſtare odia.*] De odiis Etruſcorum in Mezentium regem ſuum, Æ. 8. 478.

P. VIRGILII MARONIS

ÆNEIDOS

LIBER XI.

ARGUMENTUM.

POSTERA die victor Æneas de spoliis Mezentii tropæum Marti erigit : Pallantis mortui corpus magno apparatu ad Evandre urbem remittit, ubi summo patris luctu excipitur. Latini oratore duodecim dierum inducias ab Æneæ obtinent, & interim uterque exercitus cadavera suorum supremis honoribus prosequitur. Venulus, è Diomedis urbe redux, nullam inde spem esse auxilii, Latinis refert. Latinus rex, ea spe destitutus, convocato concilio, legatos ad Æneam de pacis conditionibus mittendos censet. Addit Drances huic regis sententiæ multa in Turnum belli auctorem convitia : quæ Turnus amarè, sed animosè refellit : paratum se professus singulari cum Æneæ certamine commune periculum redimere. Iis ita rixantibus nunciatur, Trojani exercitus expeditos equites planis itineribus Laurento imminere, Æneam cum reliquis copiis per loca montibus impedimenta eodem contendere. Turnus cognito Æneæ consilio suas etiam copias bifariam dividit : equites sub Camilla & Messapo Trojanis equitibus opponit ; ipse cum cæteris montium angustias occupat, ut Æneam opprimat insidiis. Diana mortem Camillæ prævidens, cum eam impedire non possit, saltem ulcioni providet : demissa è cœlo Nympha Opi, quæ percussorem illius interimat. Commisso equestri prælio Camilla ab Aruntе occiditur, Aruns ab Opi. Camillæ nece consternati Rutuli fugam arripiunt. Cujus calamitatis nuncio ad Turnum perlato, iis relictis, quas insederat, angustiis, auxilio suorum accurrit. Eodem subsequitur Æneas : imminente jam nocte, castra utrique ante urbem collocant.

INTERPRETATIO.

Interim Aurora oriens deseruit mare. Æneas victor primo mane reddebat vota Diis : meus & urgeat solicitudo [illegible] tumulandis, & turbatus sit morte Pallantis. Defigit in colle quercum excelsam, ramis circum amputatis : & imponit ei arma splendida,

OCeanum interea surgens Aurora reliquit.
Æneas (quanquam et sociis dare tempus humandis
Præcipitant curæ, turbatáque funere mens est)
Vota Deûm primo victor solvebat Eoo.
Ingentem quercum decisis undique ramis
Constituit tumulo, fulgentiáque induit arma,

NOTÆ.

1. *Oceanum. &c.*] Noctem, quæ prælium secuta est, non describit : quo nomine perperam carpitur à Donato, in Eunuchum Terentii : nam, ut ait Servius, *quæ naturalia sunt, omnibus per se patent.* De *Aurora*, pro die, *Æ.* 6. 535. *G.* 1. 249.

4. *Primo Eoo.*] *Lucifero*, stellâ Veneris ; quæ mane ante ortum Solis apparet, diciturque tum *Eous* ab ἠὼς, *Aurora* ; sero solem cadentem subsequitur, tumque vocatur *Vesper*, Ecl. 6. 86. Porro *Æneas* vota exequitur antequam funus curet ; quia polluti credebantur, & Deorum sacris inepti, qui funera attigerant, *Æ.* 6. 227. in Notis,

Mezenti





Mezentî ducis exuvias; tibi, magne, tropæum,
Bellipotens: aptat rorantes sanguine cristas,
Telaque trunca viri, et bis sex thoraca petitum
Perfossúmque locis: clypeúmq; ex ære sinistræ
Subligat, atque ensem collo suspendit eburnum.
Tum socios (namque omnis eum stipata tegebat
Turba ducum) sic incipiens hortatur ovantes;
Maxima res effecta, viri: timor omnis abesto.
Quod superest; hæc sunt spolia, et de rege superbo
Primitiæ: manibúsq; meis Mezentius hìc est. 16
Nunc iter ad regem nobis murósque Latinos.
Arma parate; animis et spe præsumite bellum:
Ne qua mora ignaros (ubi primum vellere signa
Annuerint superi, pubémque educere castris) 20
Impediat, segnésque metu sententia tardet.
Interea socios inhumatáque corpora terræ
Mandemus: qui solus honos Acheronte sub imo est.
Ite, ait: egregias animas, quæ sanguine nobis
Hanc patriam perperêre suo, decorate supremis 25
Muneribus: mœstámq; Evandri primus ad urbem

spolia ducis Mezentii: quod erat *tropæum tibi sacrum, ô magnæ Deus belli: accommodat* quercui *cristas stillantes sanguine, & spicula hominis fracta, & loricam appetitam & apertam duodecim locis: & annectit lævæ* parti *clypeum ex æreæ, & suspendit collo gladium* manubrio *eburneo. Deinde sic exorsus hortatur socios exultantes (nam omnis turba ducum circumstabat eum densa)* ‘*O socii, rex maxima perfecta* ‘est: *omnis metus absit. Quantum ad reliqua: hæc sunt spolia & primitiæ de feroci rege* ‘Turno: *& hic jacet Mezentius mea manu. Nunc nobis* ‘*eundum est ad regem & urbem* ‘*Latinam. Parate arma, &* ‘cum *animo ac spe desiderate* ‘*pugnam: ne ulla mora detineat* vos *imperatos, &* dubia ‘*sententia retardet pigros* præ ‘*timore; cum primum Dii permiserint* nobis *eruere signa* è ‘terra, *& emittere juventutem* ‘*e castris. Interim tradamus terræ socios & cadavera insepulta: qui honos unicus superest iis* qui sunt ‘*sub profundo Acheronte. Ite, inquit: donate ultimis honoribus animas* illas *insignes, quæ emerunt nobis hanc regionem suo sanguine: & Pallas primus reducatur in urbem tristem Evandri*

NOTÆ.

7. *Tropæum.*] Græcis τρόπαιον, à τροπὴ, *fuga*: hoc autem à τρέπω, *verto*; vertuntur nempe qui fugiunt. Unde doctissimi grammatici *tropæum* Latine scribendum existimant, non *trophæum*. Tamen asperationem retineri posse arbitror; cum eam in alias quoque Græcanicas voces Latini induxerint. Sic dixerunt *Riphæos montes*, ῥίπαια ὄρη; *Bosphorum*, Βόσπορον. Trophæa vero editissimis in locis constitui usu venit: sic Pompeius devictis Hispanis posuit in Pyrenæis jugis. Fiebant vel ex immani trunco arboris, quem armis circumvestiebant, ut corporis loco esset: vel ex acervo & cumulo spoliorum, &c. De *Marte*, bellorum Deo, Ecl. 9. 12.

9. *Tela trunca.*] Quæ in Æneam à Mezentio projecta, & clypeo recepta atque infixa majore numero fuerant, Æ. 10. 887.

10. *Perfossumque.*] Duo tantum vulnera Mezentius ab Ænea acceperat: alterum in inguine, Æ. 10. 785. alterum in jugulo, ibid. 907. unde igitur duodecim illa thoracis foramina? suspicatur Servius eum ab Etruscis infensis post mortem fuisse multis ictibus appetitum: ut fuit Hector & Tydeus. Oraverat tamen moriens Mezentius Æneam, ne suorum odiis eum objiceret. Numerum autem *duodenum* pro quolibet incerto numero, à poëta positum puto.

11. *Eburnum.*] Quia vel vagina, vel manubrium, erat ex ebore.

13. *Ovantes.*] Exultantes ob victoriam, Æ. 3. 189.

16. *Primitiæ.*] Primus fructus belli in Turnum suscepti, quos pius Æneas Marti dedicat: ut solebant primitiæ frugum, aut primi gregum fœtus Diis sacrari. *De rege superbo.* Turnum explico, non Mezentium: non enim hæc erant Mezentii primitiæ, sed spolia omnia. *Hic est.* Servius *hic* pronomen putat, & explicat *talis*: quasi diceret: hic tantus tamque formidandus hostis, nunc talis ac tantillus est, umbra tantum & inane simulacrum. Ego *hic* adverbium malo.

19. *Vellere signa.*] More Romanorum, qui in castris humi defigebant signa: quæ si deinde ad pugnam ituri facile evellerent, bonoducebant omini; si difficile, malo.

23. *Honos Acheronte sub imo.*] Qui enim carebant honore sepulcri, despecti apud inferos, & vagi centum annos errabant, Æ. 6. 325. *Acheron*, inferorum fluvius, hic pro inferis accipitur, Æ. 6. 325.

26. *Evandri ad urbem.*] *Pallanteum*, Æ. 8. 51.

‘ Mittatur

'Pallas, quem non inopem virtutis funesta dies eripuit, et extinxit nece asperâ.'

Sic dixit plorans, et refert pedem ad portam, ubi senex Acœtes custodiebat depositum cadaver Pallantis mortui: Acœtes qui prius fuit armiger Evandro Arcadi; sed jam non venerat tam faustis omnibus comes addictus dilecto alumno. Circumstant omnes, et turba famulorum, et multitudo Trojanorum, et Trojanæ tristes passis capillis juxta ritum. Postquam vero Æneas ingressus est portis sublimibus: emittunt ad astra magnum gemitum pectoribus perculsis, et insonuit aula tristi fletu. Ipse Æneas, postquam aspexit caput candidi Pallantis sustentatum et ejus faciem, et plagam mucronis Itali apertam in molli pectore; lacrymis erumpentibus sic loquitur: 'O deplorande juvenis, an fortuna, cum prospera accederet ad me eripuit te mihi: ut non videres imperium nostrum, neque victor reduceres adurbem paternam? non hæc dederam de te promissa patri tuo Evandro, cum ab eo abii; cum amplexus me abeuntem, dimitteret me in magnum imperium Etruscorum; & timens admoneret me, Latinos homines esse asperos, bellum esse mihi cum forti natione. Et nunc quidem ille, delusus spe admodum vana, forsan etiam concipit vota pro te, et onerat aras muneribus; dum nos tristes prosequamur inutili honore juvenem mortuum, et jam neutiquam subjectum Diis ullus superis. O miser, spectabis nefastum funus filii. Hi sunt nostri reditus, et triumphi sperati! hæc magna mea confidentia! tamen, Evander, non videbis eum cæsum plagis indecoris: nec filio turpiter salvo,

'Mittatur Pallas, quem non virtutis egentem
'Abstulit atra dies, et funere mersit acerbo.'
Sic ait, illacrymans, recipítque ad limina gressum;
Corpus ubi exanimi positum Pallantis Acœtes
Servabat senior: qui Parrhasio Evandro
Armiger antè fuit; sed non felicibus æquè
Tum comes auspiciis caro datus ibat alumno.
Circùm omnes famulûmq; manus, Trojanáq; turba,
Et mœstæ Iliades crinem de more solutæ.
Ut verò Æneas foribus sese intulit altis,
Ingentem gemitum tunsis ad sidera tollunt
Pectoribus, mœstóque immugit regia luctu.
Ipse caput nivei fultum Pallantis et ora
Ut vidit, levíque patens in pectore vulnus
Cuspidis Ausoniæ, lacrymis ita fatur obortis:
'Téne, inquit, miserande puer, cùm læta veniret,
'Invidit fortuna mihi? ne regna videres
'Nostra, neque ad sedes victor veherere paternas?
'Non hæc Evandro de te promissa parenti
'Discedens dederam; cùm me complexus euntem
'Mitteret in magnum imperium; metuénsque moneret
'Acres esse viros, cùm durâ prælia gente.
'Et nunc ille quidem spe multùm captus inani
'Fors et vota facit, cumulátque altaria donis:
'Nos juvenem exanimum, et nil jam cœlestibus ullis
'Debentem, vano mœsti comitamur honore.
'Infelix! nati funus crudele videbis.
'Hi nostri reditus, exspectatíque triumphi!
'Hæc mea magna fides! at non, Evandre, pudendis
'Vulneribus pulsum aspicies; nec sospite dirum

NOTÆ.

29. *Ad limina.*] Ad januam quippe domûs producebantur defunctorum cadavera, Æ. 9. 486. Cæteras vero funerum ceremonias descripsimus, Æ. 6. 215. & sequentibus. Videtur Æneas confecto prælio fugatisque hostibus, in urbem ingressus suam, in ea noctem duxisse. Eo etiam illata ante noctem fuerant principum virorum cadavera, præcipue Pallantis: quod insigni aliqua in domo depositum invisit summo mane Æneas: indeque deductam funeris pompam extra urbem prosequitur.

31. *Parrhasio Evandro.*] Arcadi, Æ. 8. 344.

35. *Illades, &c.*] De more solvendæ comæ in luctu, Æ. 1. 484.

39. *Fultum.*] Sustentatum suppositis vestibus, tapetibus, &c. De *Ausonibus*, Italis, Æ. 7. 54.

47. *Mitteret imperium*] Ad Tuscos, quibus regem petentibus Evander Æneam misit, Æ. 8. 475. 551.

51. *Nil jam cœlestibus, &c.*] Vivi subditi sunt superis Diis, mortui inferis.

55. *Fides*] Qua confidebam victorem Pallanta rediturum.

56. *Pudendis vulneribus.*] A tergo illata; quæ fugacem notent, tibique mortem optabilem reddant, ne dedecus nati aspicias. *Aspexit* Italia, Æ. 7. 54.

Optab

'Optabis nato funus pater. Hei mihi, quantum
'Præſidium, Auſonia, et quantum tu perdis, Iüle!'
Hæc ubi deflevit, tolli miſerabile corpus
Imperat; et toto lectos ex agmine mittit
Mille viros, qui ſupremum comitentur honorem,
Intersintque patris lacrymis; ſolatia luctûs
Exigua ingentis, miſero ſed debita patri.
Haud ſegnes alii crates et molle feretrum
Arbuteis texunt virgis et vimine querno;
Extructóſque toros obtentu frondis inumbrant.
Hìc juvenem agreſti ſublimem in ſtramine ponunt:
Qualem virgineo demeſſum pollice florem
Seu mollis violæ, ſeu languentis hyacinthi;
Cui neq; fulgor adhuc, necdum ſua forma receſſit:
Non jam mater alit tellus, viréſque miniſtrat.
Tum geminas veſtes, auróque oſtróque rigentes,
Extulit Æneas; quas illi læta laborum
Ipſa ſuis quondam manibus Sidonia Dido
Fecerat, et tenui telas diſcreverat auro.
Harum unam juveni ſupremum mœſtus honorem
Induit; arſuráſque comas obnubit amictu.
Multáque præterea Laurentis præmia pugnæ
Aggerat, et longo prædam jubet ordine duci.
Addit equos et tela, quibus ſpoliaverat hoſtem.
Vinxerat et poſt terga manus, quos mitteret umbris
Inferias, cæſo ſparſuros ſanguine flammam;
Indutóſque jubet truncos hoſtilibus armis
Ipſos ferre duces, inimicáque nomina figi.
Ducitur infelix ævo confectus Acœtes,
Pectora nunc fœdans pugnis, nunc unguibus ora:

'*optabis tibi mortem acerbam.*
'*Hei mihi! quantum amittis*
'*tutamen, ô Italia! et quan-*
'*tum tu, ô Iule!*'

Poſtquam hæc flens dixit, jubet cadaver deplorabile auferri: et mittit mille viros electos ex univerſo exercitu, qui proſequantur pompam ultimam, et adſint luctui patris: quæ ſunt *ſolamina parva magni doloris, tamen debita infauſto patri. Alii non tardi componunt crates et flexile feretrum, è ramis arbuteis et virgultis querceis: et tegunt lectum* illic *collocatum umbraculo foliorum. Illic conſtituunt juvenem excelſum in ſtrato ruſtico: ceu florem, ſive teneræ violæ, ſive languentis hyacinthi, decerptum pollice puellæ; cui nondum ſplendor, nondum ſua pulchritudo periit; nec* tamen *terra parens jam nutrit, et ſuffícit* ei *vires. Tum Æneas exportat veſtes duas, aſperas auro et purpurâ, quas ipſa Dido Sidonia ei olim elaboraverat gaudens* illo *labore, et diſtinxerat textum auro ſubtili. Induit triſtis unam illarum juveni,* quaſi *ultimum ornamentum; et tegit capillos comburendos* altera, quaſi *velo. Præterea accumulat plurima dona prælii Laurentini, et imperat ſpolia portari longâ ſerie. Addit equos et tela, quæ eripuerat hoſti. Alligaverat quoque manibus poſt dorſum* eos, *quos* pater *demiſſurus eſſet,* ut *inferias umbris filii, irrigaturos rogum fuſo ſanguine: et imperat ipſos duces portare arbores veſtitas armis hoſtium, et nomina hoſtium inſcribi* arboribus. *Miſer Acœtes obrutus annis ducitur, nunc turpans pectus pugnis, nunc vultum unguibus:*

NOTÆ.

64. *Crates & molle feretrum, &c.*] De illo feretro, in modum cratis, Æ. 6. 218. in Notis.

65. *Arbuteis, &c.*] *Arbutus*, arbor in deliciis veterum, Gal. *arboiſier*, Ang. *the arbut-tree*, Ecl. 3. 12. apta fuit cratibus, quare, G. 1. 166. *Arbuteæ crates. Quernum vimen:* virgultum, ſive ramuſculus, è quercu.

67. *Stramine.*] Vulgo *ſtramen* accipitur pro culmis & paleis & frondibus, quæ pecori ſubſternuntur. De *viola*, Ecl. 2. 47. De *hyacintho*, *glayeul, ſword-graſs*, Ecl. 3. 63.

69. *Languentis hyacinthi.*] Sæpe Virgilius finalem ſyllabam natura ſua brevem producit, ſequente litera H, ut hic. Ut Æ. 10. 126. *Et Clarus et Hæmon.* Ibid. 720. *Linquens profugus hymenæos.* Ut Æ. 7. 398. *Turnique canit hymenæos.* Ut Æ. 9. 418. *Dum trepidant, it haſta Tago.*

72. *Oſtro.*] Purpurâ, ex oſtreo expreſsâ, G. 2. 506.

74. *Sidonia Dido.*] Ex Phœnicia, Æ. 1. 450.

78. *Laurentis pugnæ.*] Laurentino in litore commiſſæ, Æ. 7. 63.

81. *Umbris Inferias.*] Octo juvenes, in pugna captos; ut ad rogum immolarentur, *inferrenturque* quaſi dona tumulo, Æ. 10. 519.

83. *Truncos.*] Minora trophæa; quæ manibus præferrentur; ſupra, v. 7.

& ſternitur humi profuſus toto corpore. Trahunt quoque currus rigatos cruore Rutulorum. Deinde Æthon, equus bellicus, depoſitis ornamentis, incedit plorans, et rigat caput longis guttis. Alii portant haſtam et caſſidem Pallantis : *nam victor Turnus poſſidet reliqua arma. Poſtea triſtis turma ſequitur, et Trojani, et ductores Etruſci, et Arcades converſis haſtis. Poſtquam tota ſeries proſequentium* funus *longe tranſiit, Æneas conſtitit, et adjecit hæc alte gemens :* ‘ *Eadem aſpera ſors bel-*
‘ *li nos appellat hinc ad alios*
‘ *fletus. Salve* in *perpetuum*
‘ *mihi, ô Palla maxime, et va-*
‘ *le* in *perpetuum.*’ *Nec locutus plura, ibat ad muros excelſos, et referebat pedem in urbem.*

Et jam oratores venerant ex urbe Latini regis, *tecti ramis oliveæ, et petentes* hanc *facultatem :* ut *redderet cadavera, quæ jacebant ferro ſtrata per agros ; et permitteret* ea *ſubire ſepulcrum terræ : nullum eſſe bellum cum victis et privatis luce* cœleſti : *ignoſceret* iis, quos *olim appellaverat hoſpites et ſoceros. Ille orantes* ea quæ *non* erant *neganda Æneas clemens donat* illâ *facultate, & præterea voce adjicit iſta :* ‘ *O*
‘ *Latini, quæ ſors immerita vos*
‘ *immiſcuit tanto bello, ut recuſetis nos amicos ? an petitis pacem mortuis & interfectis caſu prælii ? ſane*
‘ *cuperem flere illam etiam viventibus. Nec veniſſem* huc, *niſi fata aſſignaſſent* mihi *hanc regionem et*
‘ hanc *ſedem :*

Sternitur et toto projectus corpore terræ.
Ducunt et Rutulo perfuſos ſanguine currus.
Pòſt bellator equus poſitis inſignibus Æthon
It lacrymans, guttíſque humectat grandibus ora.
Haſtam alii galeámque ferunt ; nam cætera Turnus
Victor habet. Tum mœſta phalanx Teucríque ſequuntur,
Tyrrheníque duces, et verſis Arcades armis.
Poſtquam omnis longè comitum proceſſerat ordo,
Subſtitit Æneas, gemitúque hæc addidit alto :
‘ Nos alias hinc ad lacrymas eadem horrida belli
‘ Fata vocant. Salve æternùm mihi, maxime Palla,
‘ Æternúmque vale.’ Nec plura effatus ad altos
Tendebat muros, greſſúmque in caſtra ferebat.
Jámque oratores aderant ex urbe Latinâ,
Velati ramis oleæ, veniámque rogantes :
Corpora, per campos ferro quæ fuſa jacebant,
Redderet, ac tumulo fineret ſuccedere terræ :
Nullum cum victis certamen et æthere caſſis :
Parceret hoſpitibus quondam ſoceríſq ; vocatis.
Quos bonus Æneas, haud aſpernanda precantes,
Proſequitur veniâ, et verbis hæc inſuper addit :
‘ Quænam vos tanto fortuna indigna, Latini,
‘ Implicuit bello, qui nos fugiatis amicos ?
‘ Pacémne exanimis et Martis ſorte peremptis
‘ Oratis ? equidem et vivis concedere vellem.
‘ Nec veni, niſi fata locum ſedémque dediſſent :

NOTÆ.

88. *Currus.*] Pugnabant enim ſæpe viri principes in curribus : ut *Niphæus, Æ.* 10. 570. & paulo poſt, *Lucagus.*

89. *Poſitis inſignibus Æthon.*] Equi Pallantis nomen, quod uni ex Solis equis ab Ovidio tribuuntur, ab αἴθω, *uro*, vel *ardeo. Inſignia* equi ſunt *phaleræ, Æ.* 5. 310. *monilia & ſtragula picta, Æ.* 7. 277, 278. *Flet*, more equis ſatis vulgari : ut in humanum doloris affectum tranſire ſæpe videantur.

91. *Cætera.*] Ergo clypeum, enſem, ſed præcipue balteum abſtulit Turnus, *Æ.* 10. 496.

92. *Phalanx.*] Proprie agmen pedeſtre Macedonum, *Æ.* 2. 254. Hic pro quolibet agmine. *Teucri, Æ.* 1. 239. *Tyrrheni, Æ.* 8. 479. *Arcades, Æ.* 8. 51.

96. *Alias ad lacrymas.*] Ad peragenda cæterorum ſociorum funera.

97. *Salve. Vale.*] *Noviſſima verba :* quibus à funere diſcedebant, *Æ.* 6. 227. in Notis.

99. *Greſſumque in caſtra ferebat.*] Ad urbem ſuam, opere ſubitario caſtrorum in morem extructam, *Æ.* 7. 157. Igitur funus extra urbem comitatus, nunc dimiſſo funere ad urbem redit.

100. *Urbe Latinâ.*] Laurento, Latini regis, *Æ.* 7. 63.

101. *Velati ramis oleæ.*] *Velati*, non capite, ſed manibus : quibus ramos pacificæ arboris oleæ, tæniis laneis implicatos, ſupplices præferebant, *Æ.* 7. 237.

104. *Æthere caſſis.*] *Caſſus*, privatus : non à *quaſſus*, ut nugatur Servius ; ſed omnino à verbo *careo.*

105. *Soceriſque vocatis.*] Cum Latinus Æneam ſocium, hoſpitem, & generum accepit, *Æ.* 7. 263.

‘ Nec

'Nec bellum cum gente gero. Rex noſtra reliquit
'Hoſpitia, et Turni potiùs ſe credidit armis.
'Æquius huic Turnum fuerat ſe opponere morti.
'Si bellum finire manu, ſi pellere Teucros
'Apparat; his decuit mecum concurrere telis:
'Vîxet, cui vitam Deus aut ſua dextra dediſſet.
'Nunc ite, et miſeris ſupponite civibus ignem.'
Dixerat Æneas: olli obſtupuêre ſilentes,
Conversíque oculos inter ſe atque ora tenebant.
Tum ſenior, ſempérque odiis et crimine Drances
Infenſus juveni Turno, ſic ore viciſſim
Orſa refert: 'O famâ ingens, ingentior armis,
'Vir Trojane, quibus cœlo te laudibus æquem?
'Juſtitiæne prius mirer, bellíne laborum?
'Nos verò hæc patriam grati referemus ad urbem:
'Et te, ſi qua viam dederit fortuna, Latino
'Jungemus regi: quærat ſibi fœdera Turnus.
'Quin et fatales murorum attollere moles,
'Saxáque ſubvectare humeris Trojana juvabit.'
Dixerat hæc: unóque omnes eadem ore fremebant.
Bis ſenos pepigere dies: et pace ſequeſtrâ
Per ſylvas Teucri mixtíque impune Latini,
Erravêre juvis. Ferro ſonat alta bipenni
Fraxinus: evertunt actas ad ſidera pinus:
Robora nec cuneis et olentem ſcindere cedrum,
Nec plauſtris ceſſant vectare gementibus ornos.
Et jam Fama volans, tanti prænuncia luctûs,
Evandrum, Evandríque domos et mœnia complet;
Quæ modò victorem Latio Pallanta ferebat.

'nec facio bellum cum gente
'Latina. *Rex* veſter *abrupit*
'jura *noſtri hoſpitii, & potius*
'*ſe commiſit armis Turni. Juſtius fuiſſet Turnum exponere*
'*ſe huic morti. Si ſtatuit ter-*
'*minare bellum manu, & ejicere Trojanos, decuit* eum
'*pugnare mecum his armis:*
'*vixiſſet* is noſtrûm, *cui Deus*
'*aut virtus ſua ſervaſſet vitam.*
'*Abite jam, & ſubjicite flam-*
'*mas miſeris civibus* mortuis.'
Æneas locutus erat: illi taciti obſtupuerunt, ac tenebant oculos & vultus inter ſe obverſos.

Tum ſenex Drances, ſemper infeſtus odiis & criminatione juveni Turno, ſic deinde voce reponit verba: '*O vir Tro-*
'*jane, famâ magne, major*
'*factis: quibus laudibus ex-*
'*tollam te ad cœlum? an prius*
'*admirabor te* ob *juſtitiam, an*
'*an* ob *opera bellica? nos au-*
'*tem memores* beneficii *repor-*
'*tabimus iſta* quæ dicis *in*
'*urbem patriam: & ſociabi-*
'*mus te regi Latino, ſi aliqua*
'*fortuna modum offerat: Tur-*
'*nus quærat ſibi* alia *fœdera.*
'*Immo delectabit etiam* nos,
'*erigere moles fatales muro-*
'*rum tuorum, & portare hu-*
'*meris ſaxa Trojanæ* urbis.'
Dixerat hæc, & omnes communi voce muſſitabant talia. Statuerunt inducias ad *duodecim dies: & pace intermedia,*

Trojani & Latini confuſi ſinè periculo vagati ſunt per montes & ſylvas. Fraxinus alta ſonat ſecuri utrimque acutâ: eruunt pinus erectas ad aſtra; nec intermittunt ſecare cuneis quercus & cedros odoratas, nec vehere ornos plauſtris ſtridentibus.

Et jam Fama, prænuncia tanti doloris, diſperſa implet Evandrum, & Evandri ædem atque urbem; quæ Fama *prius narrabat per Latium, Pallanta victorem* eſſe.

NOTÆ.

114. *Turni ſe credidit armis.*] Non ſponte tamen, ſed cogente Amatâ uxore, Æ. 7. 616.

118. *Vixet.*] Syncope, pro *vixiſſet*. Sic Æ. 4. 682. *Extinxti*, pro *extinxiſti*, &c.

122. *Crimine.*] Criminationibus, quibus Turnum ſemper onerabat, ex odio. Sic Æ. 2. 98. *Hinc ſemper Ulyſſes Criminibus terrere novis.*

126. *Juſtitiæne prius mirer.*] More Græcorum; apud quos verba *admirandi* & ſimilia nonnulla genitivo junguntur. Sic infra, v. 280. *Memini lætorve malorum.* Apud Horat. Od. l. 2. 9. 17. *Deſine mollium tandem querelarum*, &c.

133. *Pace ſequeſtrâ.*] *Conciliatrice.* Nam *ſequeſter* eſt arbiter inter utramque partem medius, cujus judicium utraque pars *ſequitur*. Vel ſecundùm Servium & Donatum *pax ſequeſtra* ſunt *induciæ*: quæ *ſequeſtræ* ſunt, id eſt, mediæ, inter bellum præteritum & bellum futurum.

135. *Ferro bipenni.*] *Bipennis*, vel *ferrum bipenne*: ſecuris eſt, utrinque acuta: à *bina penna*; eſt autem *pinna* faſtigium quoddam; unde ſummitas templorum vocatur *pinnaculum*.

137. *Robora.*] *Robur*, vel ſpecies eſt duriſſimæ quercus, vel durum quodlibet lignum, G. 1. 162. *Olens*, Ecl. 2. 11.

138. *Ornos.*] *Fraxines* ſylveſtres.

Arcades ad portas ruere, et de more vetusto
Funereas rapuêre faces : lucet via longo
Ordine flammarum, et latè discriminat agros.
Contrà turba Phrygum veniens plangentia jungit
Agmina. Quæ postquam matres succedere tectis
Viderunt, mœstam incendunt clamoribus urbem.
At non Evandrum potis est vis ulla tenere ;
Sed venit in medios : feretro Pallanta reposto
Procumbit super, atque hæret lacrymánsq; geménsque :
Et via vix tandem voci laxata dolore est :
‘ Non hæc, ô Palla, dederas promissa parenti,
‘ Cautiùs ut sævo velles te credere Marti.
‘ Haud ignarus eram, quantùm nova gloria in armis,
‘ Et prædulce decus primo certamine posset.
‘ Primitiæ juvenis miseræ, bellíque propinqui
‘ Dura rudimenta, et nulla exaudita Deorum
‘ Vota, precésque meæ ! túque, ô sanctissima conjux,
‘ Felix morte tuâ, neque in hunc servata dolorem !
‘ Contrà ego vivendo vici mea fata, superstes
‘ Restarem ut genitor. Troum socia arma secutum
‘ Obruerent Rutuli telis ; animam ipse dedissem ;
‘ Atq; hæc pompa domum me, non Pallanta, referret.
‘ Nec vos arguerim, Teucri, nec fœdera, nec quas
‘ Junximus hospitio dextras : fors ista senectæ
‘ Debita erat nostræ. Quòd si immatura manebat
‘ Mors natum ; cæsis Volscorum millibus antè,
‘ Ducentem in Latium Teucros, cecidisse juvabit.
‘ Quin ego non alio digner te funere, Palla,
‘ Quàm pius Æneas, et quàm magni Phryges, et quàm
‘ Tyrrheniq; duces, Tyrrhenûm exercitus omnis.
‘ Magna tropæa ferunt, quos dat tua dextera letho.
‘ Tu queque nunc stares immanis truncus in armis,

Arcades incipiunt *concurrere ad portas* urbis, *& juxta ritum veterem corripuerunt funebres tædas : iter splendet longâ serie flammarum, & late dividit campos. Multitudo Trojanorum adversùm veniens conjungit* iis *agmina* sua *dolentia. Quæ quando matres viderunt ingredi domos, commovent clamoribus urbem omnem. At nulla violentia potest cohibere Evandrum, sed currit in medios : feretro depositò, concidit super Pallanta, atque inhæret flens & gemens : ac domum difficile via aperta est voci* per *dolorem* : ‘ *ô Palla, non dederas hæc promissa patri tuo :* sed fore *ut velles te committere duro Marti circumspectius. Non eram nescius, quantum valeret nova* cupiditas *gloriæ in bello, & jucundus* ille *honor in prima pugna. O primi conatus juvenis infelices, & acerba experimenta belli vicini, & vota precesque meæ à nullo Deorum auditæ ! ô sanctissima uxor, felix* per *mortem tuam, nec superstes ad hunc luctum ! contra ego vivendo excessi mea fata, ut pater restarem superstes* filio. Si *Rutuli obruerent me telis,* eo quod *junxi societatem belli* cum *Trojanis, ipse* libens *amisissem vitam ; & hæc pompa reveheret domum me, non Pallanta. Nec incusabo vos, ô Trojani, nec fœdus, nec quas nuper sociavimus* per *hospitium : calamitas ista debita erat meæ senectuti. Tamen si mors immatura destinata erat filio ; juvabit* eum *mori inducentem Trojanos in Latium, occisis prius* multis *millibus Volscorum. Ego vero, ô Palla, non honorabo te aliâ pompâ, quàm pius Æneas, & quàm illustres Trojani, & quàm ductores Tusci, & omnis exercitus Tuscorum.* Illi *portant magna tropæa,* ex iis, *quos tua manus demisit morti. Tu etiam, ô Turne, stares jam grandis truncus* vestitus *armis,*

NOTÆ.

147. *Incendunt.*] Metaphora, pro, *concitant*, Æ. 4. 300.

148. *Potis est.*] Æ. 3. 671. *Feretrum*, Æ. 6. 218.

156. *Primitiæ.*] Supra, v. 16. *Belli propinqui* : vel inter finitimos & propinquos populos, ita ut ab eo abstinere non potuerim : vel, imminentis, cujus mors Pallantis præludium est.

160. *Vici mea fata.*] Superavi naturalem ordinem, longiore vitâ. Fatum enim esse videtur, ut pater ante filium moriatur.

161. *Troûm socia*, &c.] Si peccavi, initâ cum Trojanis armorum societate, solus plecti à Rutulis debui, solus animam effundere. *Obruerent.*] Supple *utinam*, aut *si* : ut Æ. 6. 31. *Partem opere in tanto, sineret dolor, Icare haberes. Volscorum.*] Gens fuit Latinis & Rutulis contermina ab oriente, Æ. 7. 803. *Latium*, Æ. 7. 54. *Phryges*, Trojani, Æ. 1. 385. *Tyrrhenûm duces*, Æ. 10. 164. *Tropæa*, supra v. 7.

‘ Esset

'Esset par ætas et idem si robur ab annis,
'Turne. Sed infelix Teucros quid demoror armis?
'Vadite, et hæc memores regi mandata referte:
'Quòd vitam moror invisam, Pallante perempto;
'Dextera causa tua est, Turnum gnatóque patríque
'Quam debere vides meritis: vacat hic tibi solus
'Fortunæque locus. Non vitæ gaudia quæro,
'Nec fas: sed gnato manes perferre sub imos.'
Aurora interea miseris mortalibus almam
Extulerat lucem, referens opera atque labores.
Jam pater Æneas, jam curvo in littore Tarchon
Constituêre pyras: huc corpora quisque suorum
More tulêre patrum: subjectísque ignibus atris
Conditur in tenebris altum caligine cœlum.
Ter circùm accensos cincti fulgentibus armis
Decurrêre rogos: ter mœstum funeris ignem
Lustravêre et equis, ululatúsque ore dedêre.
Spargitur et tellus lacrymis, sparguntur et arma:
It cœlo clamórque virum, clangórque tubarum.
Hinc alii spolia occisis direpta Latinis
Conjiciunt igni, galeas, ensésque decoros,
Frœnáque, ferventésque rotas: pars, munera nota,
Ipsorum clypeos, et non felicia tela.
Multa boum circà mactantur corpora morti:
Setigerósque sues, raptásque ex omnibus agris
In flammam jugulant pecudes: tum littore toto
Ardentes spectant socios, semustáque servant
Busta: neque avelli possunt, nox humida donec
Invertit cœlum stellis fulgentibus aptum.
Nec minùs et miseri diversâ in parte Latini
Innumeras struxêre pyras; et corpora partim

'*Si par fuisset ætas, & vires*
'*æquales ab ætate. Sed miser,*
'*cur cohibeo Teucros à pugna?*
'*abite, & memores reportate*
'*regi* vestro *hæc* mea *dicta: O*
'*Æ*nea, *si sustineo adhuc vi-*
'*tam odiosam, occiso Pallante:*
'*dextera tua causa est,* cur id
'faciam: dextera, *quæ, ut in-*
'*telligis, debet Turnum & filio*
'Pallanti, & mihi *patri,* qui
'ambo id *meriti* sumus: *unicus*
'*hic modus* solandi me *restat*
'*tibi & fortunæ. Non cupio*
'*gaudia vitæ, nec licitum* est:
'*sed* cupio *ferre hæc* gaudia
'*filio ad profundos inferos.*'
Interim Aurora reddiderat miseris hominibus beneficum lumen, reducens opera & labores. Jam pater Æneas, jam Tarchon, erexerunt rogos in sinuoso littore: unusquisque juxta morem majorum tulit illuc cadavera suorum: & suppositis nigris flammis, sublime cœlum tegitur fumo in similitudinem *noctis. Ter induti rutilis armis* pedites *ambulaverunt circa rogos: ter in equis circuiverunt tristem flammam funeris et emiserunt ore ululatus. Tellus etiam rigatur fletu; arma etiam rigantur. Et clamor hominum & sonitus buccinarum tollitur* ad *cœlum. Deinde alii mittunt* in *ignem spolia ablata Latinis interfectis, & cassides & pulcros gladios, & frœna, & celeres rotas: pars, dona nota* mortuis, *sicut ipsorum, & jacula non fausta. Plurima corpora boum circum immolantur morti: jugulant in ignem, & setosos porcos, & pecudes direptas ex omnibus campis: deinde* per *totum litus aspiciunt socios* qui *cremantur: observant rogos semustos: neque possunt* inde *abstrahi, quousque nox frigida mutavit cœlum distinctum astris micantibus.*
Nec aliter infelices Latini erexerunt quoque rogos innumeros in alia parte; & partim

NOTÆ.

174. *Esset par ætas.*] Aut mihi, aut nato: sed ego senior sum, natus junior fuit, quam ut te vinceret.

182. *Aurora.*] Dies altera post pugnam. De *Aurora,* G. 1. 249. Æ. 6. 535.

185. *Pyras.*] Rogos, busta, ligneas strues comburendis cadaveribus, Æ. 4. 494. De ritibus pompæ funebris, Æ. 6. 215. & sequentibus.

189. *Decurrêre . . . lustravêre in equis.*] Primum refero ad pedites: secundum ad equites: ut sic totus exercitus officio funebri erga socios fungeretur. De *lustratione,* pro *circuitione,* Æ. 1. 612.

195. *Ferventesque rotas.*] *Rotas* currum hostilium, unde solebant principes viri pugnare. *Ferventes:* quæ solebant cursu incalescere: Horat. Od. l. 1. 1. *Metaque fervidis evitata rotis.*

202. *Cœlum stellis aptum.*] Commutatio: pro *cui aptæ & connexæ sunt stellæ,* Æ. 4. 482.

condunt humi plurima hominum cadavera; partim quoque auferunt asportata in vicinos campos, & remittunt in urbem. Comburunt reliqua, & immanem cumulum promiscuæ stragis, nec numerando, nec honorando. Tunc undiquaque spatiosi campi resplendent certatim frequentibus ignibus. Tertia dies expulerat è cœlo frigidam noctem: dolentes everrebant altum cinerem & ossa permixta in regis, & tegebant ea tepido acervo terræ. Jam vero præcipuus tumultus & pars doloris longe maxima erat per domos, in urbe Latini opulenti. Illic matres, & nurus infaustæ: illic dilecta pectora sororum dolentium, & pueri orbati patribus detestantur funestum bellum, & nuptias Turni: volunt ut ipse armis, ipse gladio dirimat rem; si quidem petit sibi imperium Italiæ & præcipuam potestatem. Drances acerbus asperat hæc: & testatur Turnum unum vocari, unum peti ad pugnam. Contra multiplex est simul sententia variis verbis pro Turno, & magna auctoritas reginæ tuetur virum pariis tropæis.

Inter has dissensiones medio tumultu ardente: ecce præterea tristes legati referunt responsa è magna urbe Diomedis: aiunt nihil perfectum esse omnibus impensis tantorum laborum: nihil dona effecisse, nec aurum, nec magnas preces: alia auxilia quærenda esse Latinis, aut pacem petendam à rege Trojano.

Multa virûm terræ infodiunt; avectáque partim
Finitimos tollunt in agros, urbíque remittunt:
Cætera, confusæque ingentem cædis acervum,
Nec numero nec honore cremant. Tunc undiq; vasti
Certatim crebris collucent ignibus agri.
Tertia lux gelidam cœlo dimoverat umbram:
Mœrentes altum cinerem et confusa ruébant
Ossa focis, tepidóque onerabant aggere terræ.
Jam verò in tectis prædivitis urbe Latini
Præcipuus fragor, et longè pars maxima luctûs.
Hìc matres, miseræque nurus, hìc cara sororum
Pectora mœrentum, pueríque parentibus orbi
Diram execrantur bellum, Turníque hymenæos:
Ipsum armis, ipsúmque jubent decernere ferro;
Qui regnum Italiæ et primos sibi poscat honores.
Ingravat hæc sævus Drances: solúmque vocari
Testatur, solum posci in certamina Turnum.
Multa simul contrà variis sententia dictis
Pro Turno, et magnum reginæ nomen obumbrat:
Multa virum meritis sustentat fama tropæis.
Hos inter motus, medio flagrante tumultu,
Ecce supèr mœsti magnâ Diomedis ab urbe
Legati responsa ferunt: nihil omnibus actum
Tantorum impensis operum: nil dona neque aurum,
Nec magnas valuisse preces: alia arma Latinis
Quærenda, aut pacem Trojano ab rege petendum.
Deficit ingenti luctu rex ipse Latinus.
Fatalem Æneam manifesto numine ferri
Admonet ira Deûm, tumulíque ante ora recentes.
Ergo concilium magnum, primósque suorum
Imperio accitos, alta intra limina cogit.
Olli convenêre, fluúntque ad regia plenis
Tecta viis. Sedet in mediis, et maximus ævo,

Ipse rex Latinus concidit ex *magnitudine doloris. Furor Deorum, & sepulchra recentia ante oculos, ostendunt Æneam fatalem juvari evidenti* auxilio *Deorum. Itaque congregat in excelsam regiam magnum concilium & præcipuos suorum accersitos jussu* suo. *Illi congregantur, & plenis viis currunt ad domum regis. Latinus, & grandior ætate,*

NOTÆ.

206. *Urbique remittunt.*] Non uni omnia corpora: sed unumquodque suæ. De vario more *sepeliendi & comburendi cadaveris*, Æ. 5. 48.

211. *Ruebant Ossa focis.*] Quomodo ossa hominum à busti reliquiis secernerentur, Æ. 6. 227. Quomodo post cremationem tumularentur, Æ. 5. 48. *Ruo*, active, Æ. 1. 39.

215. *Nurus.*] *Nurus*, proprie uxor filii, *Gal. bru, Angl. a daughter in-law*, sumitur vulgo pro juniore qualibet fœmina, conjugio copulata, Æ. 2. 501. De *hymenæo*, G. 3. 60.

223. *Reginæ nomen.*] *Amatæ*, quæ favebat Turno, fororis filio, Æ. 7. 357. De *tropæis*, supra, v. 7.

226. *Diomedis ab urbe.*] *Arpis*, infra, v. 243.

230. *Pacem petendum.*] Regimen gerundii. Sic Lucretius, l. 1. 111. *Pœnas in morte timendum.* Ibid. 381. *Metu privandum est corpora quæque.*

Et

Et primus ſceptris, haud lætâ fronte, Latinus.
Atque hic legatos Ætolâ ex urbe remiſſos,
Quæ referant, fari jubet: et reſponſa repoſcit
Ordine cuncta ſuo. Tum facta ſilentia linguis,
Et Venulus dicto parens ita farier infit:
'Vidimus, ô cives, Diomedem Argiváque caſtra,
'Atque iter emenſi caſus ſuperavimus omnes;
'Contigimúſque manum, quâ concidit Ilia tellus.
'Ille urbem Argyripam, patriæ cognomine gentis,
'Victor Gargani condebat Iapygis agris.
'Poſtquam introgreſſi, et coràm data copia fandi;
'Munera præferimus, nomen patriámq; docemus:
'Qui bellum intulerint, quæ cauſa attraxerit Ar-
Auditis ille hæc placido ſic reddidit ore: [pos.'
'O fortunatæ gentes, Saturnia regna,
'Antiqui Auſonii: quæ vos fortuna quietos
'Sollicitat, ſuadétque ignota laceſſere bella?
'Quicunque Iliacos ferro violavimus agros,
'(Mitto ea, quæ muris bellando exhauſta ſub altis,
'Quos Simoïs premat ille viros) inſanda per orbem
'Supplicia, et ſcelerum pœnas expendimus omnes,

et præcipuus regno, ſedet inter medios, non hilari vultu. Atque hic imperat legatos, reverſos ex urbe Ætolica, dicere quænam reportent: & quærit ſingula reſponſa ſuo ordine. Tunc indictum eſt linguis ſilentium; & Venulus obediens 'imperio incipit ita loqui: 'O 'cives, vidimus Diomedem & 'caſtra Græca, & perfecto itinere evaſimus omnia pericula, '& tetigimus manum, quâ regnum Trojanum periit. Ille 'victor extruebat in campis 'Gargani Japygis urbem Argyrippam, de nomine patriæ 'gentis. Poſtquam ingreſſi ſumus, & facultas conceſſa eſt 'alloquendi præſentem: offerimus dona, profitemur nomen et 'patriam: qui indixerint nobis bellum, quæ cauſa nos adduxerit in urbem Arpos.' Ille ſic tranquillâ voce reſpondet iis quæ *audierat*; 'O felices 'populi imperium Saturni, Auſonii veteres: quæ ſors vos 'turbat tranquillos, & impellit 'movere bella infuſta? quotquot veſtavimus ferro arva Trojana (omitto ea* mala quæ *tolerata* ſunt 'pugnando ad ſublimes muros, & quot ille Simois ſepeliverit viros) luimus per orbem immania ſupplicia, '& omnes pœnas criminum,

NOTÆ.

238. *Primus ſceptris.*] Reges enim erant plerique ex iis qui Turni auxilio venerant, Æ. 7. 647.

239. *Ætola ex urbe.*] *Arpis*, ab Ætolo Diomede conditis: mox, v. 243.

242. *Venulus.*] Qui ad Diomedem legatus fuerat, Æ. 8. 9.

243. *Diomedem.*] Filius fuit Tydei, nepos Oenei: paterno quidem & avito jure, Ætoliæ rex: ſed cum pater Tydeus Agrii patrui invidia regno pulſus eſſet, & Argos Peloponneſi urbem ad regem Adraſtum confugiſſet; ibi Diomedes ex Deiphyle, Adraſti filiâ, natus eſt. Is Adraſto mortuo maximam & quaſi regiam auctoritatem Argis obtinuit: avum ſuum, item ab Agrii filiis pulſum, in Ætoliam reſtituit: Argivorum & vicinarum urbium dux ad Trojam profectus eſt; ex Homero Il. 2. 563. Ibi maxima quæque poſt Achillem ac difficillima perfecit: Palladium ex arce Trojana rapuit, Rheſum Thraciæ regem occidit; unde laudat Virgilius ejus manum, *quâ concidit Ilia tellus.* Venerem & Martem vulneravit. Quare Venus ejus domum evertit, adulterio Ægialeæ uxoris ejus cum Cylabaro apud Argos: quorum ex inſidiis cum ægre elapſus eſſet, neque vero poſſet in Ætoliam reverti, ut notat Cedrenus; in Apuliam, maxime orientalem Italiæ partem, mari fugit: ibique exceptus à Dauno rege, & parte agri donatus, urbes multas condidit: præcipue *Argos Hippium*, id eſt, *equeſtre*: ex nomine natalis urbis, cujus ager *aptus equis* dicitur ab Homero: quæ vox deinde corrupta eſt primo in *Argyripam*, vel *Argyripam*; deinde in *Arpos*. Ejus ruinæ nunc adhuc dicuntur *Arpe*, non longe à *Siponto* urbe, & radicibus promontorii *Gargani*, *monte di S. Angelo*, quod in mare Hadriaticum procurrit. De ejus morte multiplex opinio refertur à Strabone, l. 6. Prima eſt, eum in Diomedis inſulis, huic litori vicinis, ſubito evanuiſſe: ejuſque ſocios, dolore mortis illius eſſe mutatos in aves, infra, v. 272. Secunda eſt, ipſum in patriam revocatum, in ea diem obiiſſe. Tertia eſt, ſubactâ illâ maris Hadriatici orâ ad uſque Venetos, apud illos mortuum, & divinis honoribus affectum eſſe. De *Japyge*, qui nomen dedit Japygiæ, ſive Apuliæ, Æ. 8. 710.

252. *Saturnia regna, &c.*] De *Saturni fuga in Italiam*, Æ. 8. 319. De *Auſonibus*, antiquis Italiæ incolis, Ibid. 328. Æ. 7. 54.

257. *Simois.*] Fluvius Troadis, Æ. 1. 104.

'turba deploranda ipsi etiam 'Priamo. Novit ista *funestum* 'sidus Palladis, et scopuli Eu-'bœæ, et mons *vindex* Capha-'reus. Post illam Trojæ *expe-*'*ditionem* pulsi ad diversa lito-'ra, Menelaus filius Atrei, cir-'ca columnas Protei exulat. U-'lysses adiit Cyclopas Ætnæas. 'An memorabo regnum Pyrrhi, 'et domum Idomenei subversam? 'aut Locros degentes littore Li-'byco? ipse rex Mycenarum, 'dux magnorum Græcorum, pe-'riit in primo aditu domus, 'manu scelerata uxoris: post 'Asiam subactam adulter insidiatus est ei. An memorabo *Deos obstitisse* mihi, *quo minus* [illegible] 'patriam regionem

'Vel Priamo miseranda manus. Scit triste Minervæ
'Sidus, et Euboïcæ cautes, ultórq; Caphareus.
'Militiâ ex illâ diversum ad littus abacti,
'Atrides Protei Menelaus ad usque columnas
'Exulat: Ætnæos vidit Cyclopas Ulysses.
'Regna Neoptolemi referam, versósque Penates
'Idomenei? Libycóne habitantes littore Locros?
'Ipse Mycenæus magnorum ductor Achivûm
'Conjugis infandæ prima intra limina dextrâ
'Oppetiit: devictâ Asiâ subsedit adulter.
'Invidisse Deos, patriis ut redditus oris

NOTÆ.

259. *Triste Minervæ Sidus, &c.*] *Sidus Arcturi*, quod cum per se procellosum sit, vim adhuc perniciosiorem ex ira Minervæ dici potest accepisse ad vexandas Ajacis Oilei naves. Sic enim Solinus, c. 20. de Caphareo: *Ubi post Ilii excidium Argivam classem, vel Minervæ ira, vel quod certior prodit memoria, sidus Arcturi gravibus affecit cladibus.* De *Arcturo*, Æn. 1. 748. G. 1. 68. Explicari tumen potest *sidus* de ipsa tempestate, quam excitavit Minerva: nam sic videtur vocem illam accepisse Virgilius. G. 1. 311. *Quid tempestates autumni et sidera dicam?* & Æ. 12. 451. *Ad terras abrupto sidere nimbus It mare per medium.* De *Minerva*, Æ. 2. 31. De *Ajace ab eo interfecto* ad Caphareum, Eubœæ insulæ scopulum, Æ. 1. 44. 49. De *Eubœa* Græciæ insula, *Negrepont*, Æ. 6. 2.

262. *Atrides Protei, &c.*] *Menelaus*, Spartæ rex, de quo Æ. 2. 264. *Atrei* filius, confecto Trojano bello, octo annis tempestate jactatus est circa Ægypti litora, antequam in patriam rediret; & divertit apud *Proteum* regem Ægypti, de quo G. 4. 388. Ita fere Homerus Odyss. 4. 82, 387, &c.

Columnas.] *Limites, terminos* Ægypti. Quippe Strabo, l. 3. de columnis Herculis apud fretum Gaditanum differens, ait id nomen inde ortum esse, quod viri illustres, ut finem imperii aut expeditionis suæ notâ aliquâ consignarent; aras, aut columnas, aut in modum columnarum turriculas fretis, aut promontoriis, aut montibus, imposuerint: quæ nomina, destructis per temporum injuriam monumentis illis, loco ipsi remanserunt. Tales columnæ Herculis in freto Gaditano, aræ Philænorum ad Syrtes Africæ, columna Ionica in Isthmo Corinthiaco, turris Pelori & turris Rhegina in freto Siculo, aræ Bacchi & Alexandri in India. Igitur *columna Protei*, pars erit illa litoris Ægyptii, ubi deinde magnus portus Alexandriæ fuit, qui sic describitur à Strabone, lib. 17. Ἐν δεξιᾷ ἡ [illegible] καὶ ὁ πύργος ὁ Φάρος, &c. *Ad dextram est Pharus, insula et turris: ad sinistram vero cautes, et promontorium Lochias.* Et vero testatur Homerus, Menelaum ad Pharum insulam primo excensionem fecisse, Odyss. 4. 355.

263. *Ætnæos.*] Ulysses in Siciliam apud Cyclopas appulsus est, ubi mons Ætna, ut fuse narrat Achæmenides, Æ. 3. 613.

264. *Regna Neoptolemi.*] Pyrrhi, Epiri regis, Achillis filii: qui ab Oreste Agamemnonis filio occisus est, ob amorem Hermiones, Æ. 3. 328. &c. De *Pyrrho Neoptolemo*, Æ. 2. 263.

264. *Penates Idomenei.*] Cretensis regis, qui à suis pulsus est ob occisum filium, Æ. 3. 122. *Penates*, Dii sunt domestici, Æ. 2. 717.

265. *Libyco, littore Locros.*] De *Locris*, Græciæ populis circa Parnassum montem. Æ. 3. 399. Horum aliqui, post bellum Trojanum, confederunt in meridionali cornu Italiæ, circa Zephyrium promontorium, ut ibidem explicamus: alii in Africa circa Pentapolim, quæ Cyrenaica regio est, ad mare mediterraneum, & orientem Syrtis majoris, ut ait Servius; ut vero testatur Domitius Afer, in regione Africæ plane oppositâ, nempe ad Oceanum Atlanticum.

266. *Mycenæus, &c.*] Agamemnon, Mycenarum rex, Clytæmnestræ uxoris & Ægisthi adulteri insidiis occisus, Æ. 3. 54. De *Mycenis*, urbe Peloponnesi, Æ. 1. 288. De *Achivis* Græcis, Æ. 1. 492.

268. *Devictâ Asiâ subsedit adulter.*] *Subsidit*, est *clam sedet in insidiis.* Unde Valerius Max. l. 7. c. 2. vocat *subsessorem alieni matrimonii*, adulterum, qui alienæ conjugis puditiæ insidiatur. Itaque sensus est, Agamemnoni adulteriorum vindici, qui ob Paridis adulterium Trojam everterat insidiatorem adulterum non defuisse, qui eum sub prima domus limina primùmque reditum opprimeret.

'Conju-

‘ Conjugium optatum et pulchram Calydona vi-
‘ derem ?
‘ Nunc etiam horribili viſu portenta ſequuntur :
‘ Et ſocii amiſſi petierunt æthera pennis,
‘ Fluminibúſque vagantur aves (heu dira meorum
‘ Supplicia!)et ſcopulos lacrymoſis vocibus implent.
‘ Hæc adeò ex illo mihi jam ſperanda fuerunt
‘ Tempore ; cùm ferro cœleſtia corpora demens
‘ Appetii, et Veneris violavi vulnere dextram.
‘ Ne verò, ne me ad tales impellite pugnas.
‘ Nec mihi cum Teucris ullum poſt eruta bellum
‘ Pergama:nec veterum memini lætórve malorum.
‘ Munera, quæ patriis ad me portâſtis ab oris,
‘ Vertite ad Æneam. Stetimus tela aſpera contra,
‘ Contulimúſque manus: experto credite, quantus
‘ In clypeum aſſurgat,quo turbine torqueat haſtam.
‘ Si duo præterea tales Idæa tuliſſet
‘ Terra viros ; ultrò Inachias veniſſet ad urbes
‘ Dardanus, et verſis lugeret Græcia fatis.
‘ Quicquid apud duræ ceſſatum eſt mœnia Trojæ ;
‘ Hectoris Æneæque manu victoria Graiùm
‘ Hæſit,et in decimum veſtigia retulit annum.
‘ Ambo animis,ambo inſignes præſtantibus armis :
‘ Hic pietate prior. Coëant in fœdera dextræ,
‘ Quà datur : aſt, armis concurrant arma,cavete.
‘ Et reſponſa ſimul quæ ſint, rex optime regum,
‘ Audîſti, et quæ ſit magno ſententiâ bello?’

‘ *viderem dilectam conjugem &*
‘ *ſpecioſam Calydona? nunc que-*
‘ *que monſtra terribilia aſpectu*
‘ *inſectantur* me, *& ſocii amiſſi*
‘ *evolarunt alis in aërem, &*
‘ *volucres errant* circa *fluvios :*
‘ *& replent rupes triſtibus ſonis :*
‘ *heu crudelia ſupplicia meorum,*
‘ *hæc autem exſpectanda mihi*
‘ *jam fuerunt ab illo tempore :*
‘ *quando inſanus invaſi gladio*
‘ *corpora immortalia, & ſaucia-*
‘ *vi plagâ dextram* manum *Ve-*
‘ *neris. Ne vero, ne hortemini*
‘ *me ad talia prælia. Nec mihi*
‘ *bellum ullum eſt cum Trojanis*
‘ *poſt excifam Trojam: nec recor-*
‘ *dor, aut gaudeo de antiquis ca-*
‘ *lamitatibus. Ferte ad Æneam*
‘ *dona, quæ tuliſtis ad me è pa-*
‘ *triis terris. Stetimus adverſus*
‘ *valida ejus arma, & conſeru-*
‘ *imus manus : credite* mihi *ex-*
‘ *perto, quantus attollat clypeum,*
‘ *quo impetu vibret haſtam. Si*
‘ *terra Idæa produxiſſet duos ta-*
‘ *les viros præter eum ; Troja-*
‘ *nus prior intuliſſet bellum ur-*
‘ *bibus Argivis & Græcia do-*
‘ *leret mutatis fatis. Quamdiu*
‘ *tardatum eſt circa muros perti-*
‘ *nacis Trojæ : victoria Græ-*
‘ *corum ſubſtitit manu Hectoris*
‘ *& Æneæ, & retro tulit pe-*
‘ *dem in decimum annum. Ambo*
‘ erant *illuſtres animis, amb*
‘ *bellicâ fortitudine : iſte ſupe-*
‘ *rior* erat *religione. Dextræ* veſtræ *conveniant in fœdera, ſiquidem* id *conceditur : ſed cavete, ne*
‘ *arma noſtra congrediantur* cum illius *armis. Audiviſti ſimul, rex optime regum, & quæ ſint* ejus
‘ *reſponſa, & quis ſit* ejus *ſenſus* de *tanto bello.* ‘

NOTÆ.

270. *Conjugium &c.*] *Conjugem* Ægialeam, ſupra, v. 243. *Calydona*, urbem Ætoliæ, quam Diomedes & avito jure poſſidebat, & armis domuerat, Æ, 7. 306.

272. *Socii amiſſi*, &c.] Circa promontorium Apuliæ Garganum,inſulæ ſunt, non duæ,ut ait Strabo, ſed quinque : *Diomedeæ* ab antiquis dictæ : harum maxima nunc *Tremiti*. Illic Diomedis ſocii in aves finguntur commutati : vel ob iram Veneris, vivo adhuc Diomede, ut aiunt Virgilius & Ovidius Metam. l. 14. 494. vel ob dolorem amiſſi morte Diomedis, ut innuere videtur Strabo aliique. Has aves in his tantum inſulis reperiri ait Plinius, l. 10. 44. caſque dentes habere, colore eſſe candidas, infeſtas advenis præterquam Græcis. Joannes Meurſius ait eaſdem eſſe,quæ Græcis dicuntur ἐγωδιοὶ, Latinis *ardeæ*, Gallis *herons*. Plinius facit *fulicarum* ſimiles. Ovidius non *cycnos* quidem, ſed cycnis proximas.

276. *Cæleſtia corpora.*] Venerem in vola manus Diomedes vulneraverat, Iliad. 5. v. 335. Martem in imo ventre, v. 857.

280. *Lætorve malorum.*] Græca forma, ſupra, v. 126.

283. *Contulimuſque manus, &c.*] Adulatur hic heroi ſuo Virgilius : quanquam enim adverſus Diomedem ſtetit, Iliad. 5. 225. tamen huic minime fuiſſe parem conſtat ex eo, quod ab eodem in coxa vulneratus ictu lapidis fuit, fuiſſetque adeo interfectus, niſi Venus auxilio filii adfuiſſet, v. 311.

284. *In clypeum aſſurgat.*] Ipſe attollat clypeum ſuum. Sic Æ. 12. 729. *Acte ſublatum conſurgit Turnus in enſem, & ferit.*

183. *Idæa Terra.*] *Troas*, ubi mons *Ida*, Æ. 2. 801. *Inachias*, Argivas, Æ. 7. 286. *Dardanus*, Trojanus, Æ. 1. 239.

Vix

Vix legati ea dixerant: *& varium murmur diffusum est per ora turbata Italorum: veluti quando saxa coercent fluvios torrentes; tunc obstructo alveo murmur editur, & propinquæ ripæ fremunt aquis strepitantibus. Statim ut animi sedati & ora tumultuantia composita fuerunt; rex precatus Deos incipit è summo solio:* ‘ *Equidem, ô Latini, & cuperem, & utilius fuisset deliberare prius de summa rerum: non vero convocare concilium tali tempore, cum hostis premit muros. Faciemus bellum difficile, ô cives, cum stirpe Deorum, et hominibus invictis: quos nullæ pugnæ debilitant, & qui etiam superat, non possunt abstinere ab armis. Si constituistis aliquam spem in exercitu Ætolorum advocato, deponite eam: unusquisque sit sibi sua spes; sed videtis, quam tenuis ipes illa sit. Quo casu rerum nostrarum cætera concussa jaceant, omnia sunt ob oculos & in manibus vestris. At neminem accuso: fuit vobis fortitudo, quæ potuit esse maxima: pugnatum est tota mole regni. Itaque exponam, quis sensus jam sit incertæ menti meæ, & ostendam paucis vobis: advertite animos. Est mihi vetustus ager, vicinus fluvio Tyrrheno,*

Vix ea legati: variúsque per ora cucurrit
Ausonidûm turbata fremor: ceu, saxa morantur
Cùm rapidos amnes; clauso fit gurgite murmur,
Vicinæq; fremunt ripæ crepitantibus undis. [runt;
Ut primùm placati animi, et trepida ora quiê-
Præfatus Divos solio rex infit ab alto: 301
‘ Ante equidem summâ de re statuisse, Latini,
‘ Et vellem, et fuerat melius: non tempore tali
‘ Cogere concilium, cùm muros obsidet hostis.
‘ Bellum importunum, cives, cum gente Deorum,
‘ Invictísq: viris, gerimus; quos nulla fatigant 306
‘ Prælia; nec victi possunt absistere ferro.
‘ Spem si quam accitis Ætolûm habuistis in armis,
‘ Ponite: spes sibi quisq; sed, hæc quàm angusta,
‘ Cætera quâ rerum jaceant perculsa ruinâ, [videtis.
‘ Antè oculos intérq; manus sunt omnia vestras. 311
‘ Nec quenquam incuso: potuit quæ plurima virtus
‘ Esse, fuit: toto certatum est corpore regni.
‘ Nunc adeò, quæ sit dubiæ sententia menti,
‘ Expediam; et paucis, animos adhibete, docebo.
‘ Est antiquus ager Tusco mihi proximus amni 316

NOTÆ.

301. *Præfatus Divos.*] Notat Turnebus veteres, præcipue Romanos, id solemne habuisse; ut antequam verba publice facerent, Deos precarentur: & frequenter orationum exordia ab invocatione Deorum sumerent. Talia fuere exordia omnia Catonis; talia Ciceronis ac Demosthenis nonnulla.

302. *Ante equidem.*] ORATIO Latini duas habet partes. I. Exponit hostilium virium magnitudinem cui suarum tenuitatem opponit. II. Proponit conditiones pacis tres: aut terras Æneæ assignandas, si fœdere hic velit; aut naves ædificandas, si malit aliò abire; denique oratores ad eum mittendos cum regiis muneribus.

305. *Cum gente Deorum.*] Æneas à Jove per Venerem ortus: Trojana gens à Jove per Dardanum, Æ. 1. 239.

308. *Ætolûm.*] Diomedis sociorum, in Apulia sedentium, supra, v. 243.

316. *Est antiquus ager, &c.*] Duplex est de hujus agri situ opinio. I. Donatus, quem sequitur Cluverius, agrum illum metitur ad litus maris: à Circæo monte, qui terminus fuit Latii tempore Tarquinii superbi, orientem versus, ad usque Tyberim, qui terminus Latii fuit ad occidentem. Firmat inde hanc opinionem Donatus, quod Tuscos dicat aliquando sedisse circa Ufentem fluvium, huic monti Circæo vicinum; hunc itaque *Tuscum* fluvium hic à Virgilio appellari: deinde quod constet apud omnes, *Rutulos*, Turno subditos, spatio illo contentos fuisse; & *Auruncos* montem Circæum proxime attingere; & *pinetum*, seu locum pinu consitum, circa Circæum esse. At tribus ex capitibus minime probabilis hæc sententia videtur mihi. Primo, quod per *Tuscum amnem*, à Virgilio semper intelligatur Tyberis, G. 1. 499. Æ. 8. 473. Æ. 10. 199. Secundo, quod ager ille sic extensus, complecteretur regnum universum Turni, cujus angustias descripsimus, Æ. 7. 795. immo & multa latiora spatia: at quantumvis dicantur Rutuli fuisse Latinis conjuncti, aut etiam subditi; certe vero simile non est, Latinum regem homini externo regnum obtulisse, quod consanguinei Turni ditionem totam absorberet. Tertio, cum urbs Laurentum, caput Latinæ ditionis, in qua tum concilium habebat Latinus, à Tyberi vix distare leucis tribus, sive millibus paulo plus septem; & reliqua agri illius pars ad usque Circæum millia plusquam quadraginta haberet ad orien-

‘ Longus

'Longus in occasum, fines super usque Sicanos.
'Aurunci Rutulique serunt, et vomere duros
'Exercent colles, atque horum asperrima pascunt.
'Hæc omnis regio et celsi plaga pinea montis
'Cedat amicitiæ Teucrorum: et fœderis æquas
'Dicamus leges, sociósque in regna vocemus.
'Considant, si tantus amor, et mœnia condant.
'Sin alios fines aliámque capessere gentem
'Est animus, possúntque solo decedere nostro;
'Bis denas Italo texamus robore naves,
'Seu plures complere valent: jacet omnis ad undam
'Materies: ipsi numerúmque modúmque carinis
'Præcipiant: nos æra, manus, navalia demus.
'Præterea, qui dicta ferant et fœdera firment,
'Centum oratores primâ de gente Latinos
'Ire placet, pacísque manu prætendere ramos:
'Munera portantes eboríque, auríque talenta,
'Et sellam regni trabeámque insignia nostri.
'Consulite in medium, et rebus succurrite fessis.'

'protensus in occidentem ultra
'terminos Siculos. Aurunci et
'Rutuli colunt, et versant ara-
'tro colles asperos, et utuntur
'sterilissimis eorum locis ad pa-
'scua. Tota illa regio et tra-
'ctus pineus alti montis detur
'amicitiæ Trojanorum; et sta-
'tuamus justas conditiones fœ-
'deris, et admittamus eos so-
'cios in regnum nostrum. Qui-
'escant illic, si tanta est cupi-
'ditas, et struant urbes. Si ve-
'ro voluntas est ipsis adire a-
'lias regiones et alios populos,
'si possint abire è terra nostra:
'struamus ipsis ligno Italico
'viginti naves, aut plures, si
'possunt implere: tota mate-
'ries jacet prope aquas: ipsi
'præscribant numerum et for-
'mam navium; nos suppedite-
'mus æra, operam, et nautica
'omnia. Insuper placet, cen-
'tum oratores Latinos è præci-
'puo genere ire, ut exponant
'Trojanis mea dicta, et jun-
'gant fœdera: et placet eos præferre manibus ramos pacificos, portantes dona choris, et talenta auri,
'et sellam, et togam, vetas nostri imperii. Vos deliberate in commune, et subvenite rebus fractis.'

NOTÆ.

tem: sane ager ille dici non potuit à Latino *longus in occasum*; sed omnino *longus in ortum*. II. Servius, quem sequor, agrum metitur ab urbe Laurento Tyberim versus, quo fere loco Trojam suam novam Trojani jam condiderant. Atque ita erit *Tusco proximus amni*, nempe Tyberi: erit *longus in occasum*, sive ad occasum Laurenti urbis: immo, ne angustiæ agri objiciantur, ultra Tyberim in occasum porrigetur; siquidem *Siculi* primi omnium Italiæ incolæ, qui deinde *Sicani* dicti sunt, ultra Tyberim multas antiquitus tenuerunt urbes, in quibus numerat Dionysius *Alsium*, & *Cære*, in eodem tractu maritimo ultra Tyberim. Igitur erit ager ille, *longos fines super usque Sicanos*, id est, usque ad fines illos, quos veteres Siculi tenebant, priusquam à Pelasgis & Aboriginibus inde pulsi, *Sicaniam* insulam occuparent, unde *Sicani* dicti sunt, Æ. 7. 795. Quin etiam *Aurunci Rutulique Serere* potuerunt: non veri quidem *Rutuli*, qui fixerant sedem ad orientem Laurentinæ ditionis, Æ. 7. 795. nec veri *Aurunci*, qui suam fixerant ultra Circæum, Æ. 7. 54. Sed quædam eorum reliquiæ, quæ circa Tyberim remanserant: hunc enim tractum à Tyberi ad Circæum variis temporibus varios habuisse colonos, qui sese invicem alias in regiones expulerint, testatur Plinius, l. 3. 5. *Latium antiquum, à Tyberi Circeios usque, observatum est millium passuum quinquaginta longitudine. Colonis sæpe mutatis, tenuere alii aliis temporibus: Aborigines, Pelasgi, Arcades, Siculi, Aurunci, Rutuli.*

326. *Italo robore.*] *Robur*, pro quocunque duriore ligno sumitur, G. 1. 162.

329. *Navalia*] Vulgo *navale*, locus est ubi fiant naves. Hic, vel locus est ubi ædificantur: vel, ut ait Servius, ligna quibus ædificantur: vel potius instrumenta omnia, quæ ad navium fabricam pertinent. De *talentis*, Æ. 5. 112.

334. *Sellam, &c.*] *Sellam curulem*: ita dictam deinde à Romanis, non quod à *Curibus* Sabinis inventa esset; nam Florus testatur Tarquinium priscum ab Etruscis eam accepisse; sed omnino *à curru*: nam vetus auctor apud Gellium, l. 3. 18. testatur, *Senatores, qui curulem magistratum gessissent, curru solitos honoris gratia in curiam vehi: in quo curru sella esset supra quam considerent, quæ ob eam causam curulis appellaretur.* Utebantur autem eâ reges primo, tum consules, censores, prætores, & ædiles curules: hanc etiam Romani regibus amicis muneris loco mittebant, ut Porsennæ apud Dionysium, Masinissæ apud Appianum & Livium. Erat illa *eburnea*, seu potius cælato ebore contecta: tum incurvis pedibus, unde à Plutarcho in Mario dicitur ἀγκυλόποδες, *incurvipes*. De *trabea* togâ regiâ & consulari, Æ. 7. 188.

335. *Consulite in medium.*] Id quod est in communem utilitatem, G. 1. 127. *In medium quærebant.*

Tum

Tum idem Drances infestus, quem gloria Turni pungebat occulta invidiâ & stimulis acerbis, abundans divitiis, & abundantior eloquentiâ, sed manus ejus erat iners ad bellum; tamen existimabatur non vanus auctor in consiliis: potens factionibus: maternus splendor dabat illi genus illustre, à patre habebat ignotam genus: surgit & accusat his verbis Turnum, auget que invidiam: ‘*Suades, ô bone rex, rem ignotam nemini, nec indigentem vo*-‘*ce nostrâ. Omnes fatentur se* ‘*cognoscere quid postulet fors gen*-‘*tis nostræ, sed verentur dicere.* ‘*Concedat licentiam loquendi, &* ‘*deponat timorem ille, cujus* ‘*propter omnia adversa & fu*-‘*nesta studia (dicam enimvero,* ‘*quamvis mihi comminetur ar*-‘*ma & necem) videmus tot lu*-‘*mina ducum periisse, & urbem* ‘*universam jacere in dolore:* ‘*dum ille oppugnat castra Tro*-‘*jana confidens fugæ, & dum* ‘*armis minatur cœlo. Unum* ‘*præterea, optime regum, unum* ‘*addas istis muneribus, quæ mul*-‘*ta imperas ferri & dici Troja*-‘*nis: nec vis cujusquam te im*-‘*pediat, quo minus, cum sis pa*-‘*ter, tradas filiam illustri gene*-‘*ro & splendidis nuptiis, & confirmes hanc pacem perpetuo fœdere. Quod si tanta formido* Turni oc-‘cupat *animos & pectora* nostra: *obsecremus ipsum, & precemur ab ipso veniam:* precemur, *ut pe*-‘*mittat regi, & relinquat patriæ jus suum.*

Tum Drances idem infensus, quem gloria Turni
Obliquâ invidiâ stimulísque agitabat amaris,
Largus opum, et linguâ melior, sed frigida bello
Dextera, consiliis habitus non futilis auctor,
Seditione potens (genus huic materna superbum
Nobilitas dabat, incertum de patre ferebat)
Surgit, et his onerat dictis, atque aggerat iras.
‘Rem nulli obscuram, nostræ nec vocis egentem,
‘Consulis, ô bone rex. Cuncti se scire fatentur
‘Quid fortuna ferat populi, sed dicere mussant.
‘Det libertatem fandi, flatúsque remittat,
‘Cujus ob auspicium infaustum morésque sinistros
‘(Dicam equidem, licet arma mihi mortémque
‘minetur)
‘Lumina tot cecidisse ducum, totámque videmus
‘Consedisse urbem luctu: dum Troïa tentat
‘Castra fugæ fidens, et cœlum territat armis.
‘Unum etiam donis istis, quæ plurima mitti
‘Dardanidis dicíque jubes, unum, optime regum,
‘Adjicias: nec te ullius violentia vincat,
‘Quin gnatam egregio genero digníque hymenæis
‘Des pater, et pacem hanc æterno fœdere jungas.
‘Quòd si tantus habet mentes et pectora terror;
‘Ipsum obtestemur, veniámque oremus ab ipso;
‘Cedat jus proprium regi, patriæque remittat.

NOTÆ.

339. *Futilis.*] Vanus, loquax, inutilis, nihil continens, qui sibi credita statim effundit, Translatio est, secundùm Servium, Donatum, Lactantium, à vase *futili* dicto: cujus os latum & patulum, fundus angustus & acutus erat: ita ut in terra depositum stare non posset, sed statim in latus effunderetur. Hoc utebantur in sacris Vestæ, quia iis sacris aquam in terra deponi nefas erat,

340. *Seditione.*] Factionibus, captandis vulgi animis.

343. *Rem nulli obscuram, &c.*] ORATIO Drancis quinque habet partes. I. Dicit omnes ideo tacere, quia Turnum timent. II. Unum se profitetur ex omnibus audacter in Turnum dicere pro republica, quam ille temeritate ac fugâ suâ pene evertit. III. Censet pacis conditionibus cæteris hanc etiam adjiciendam, ut Lavinia conjux Æneæ detur. IV. Orat Turnum, ne patiatur privati commodi rationes publicis rationibus obstare. V. Denique orat, ut si bello abstinere nolit, privatam contentionem, non publico periculo, sed privato certamine dirimat; quod ab Æneâ dicitur.

345. *Dicere mussant.*] *Mussare* est *muto* proximum esse; submissa & parum distinctâ voce, quasi timide ac dubitanter loqui; *obmurmurare*. Hic *timere*, *vereri*.

347. *Cujus ob auspicium.*] Quia bellum administratur nutu & auspiciis Turni; non Latini, qui rerum habenas eam in rem deposuerat, Æ. 7. 600. & fortasse felicioribus auspiciis bellum suscepisset, si suspiciendum duxisset.

351. *Fugæ fidens.*] Carpit fugam Turni: cum à Junone, non tamen sponte, subductus est è pugna, Æ. 10. 652. De *hymenæis*, nuptiis G. 3. 60.

359. *Cedat, &c.*] Si adeo Turnum timemus, ut nullus ausit de eo conqueri: ne queramur, ne vi agamus; sed precemur ipsum, saltem sinat, ut rex & patria rei communi libere consulant pro suo jure.

‘Quid

'Quid miseros toties in aperta pericula cives
'Projicis? ôLatio caput horum et causa malorum!
'Nulla salus bello: pacem te poscimus omnes,
'Turne, simul pacis solum inviolabile pignus.
'Primus ego, invisum quem tu tibi fingis, et esse
'Nil moror, en supplex venio; miserere tuorum:
'Pone animos, et pulsus abi: sat funera fusi
'Vidimus, ingentes et desolavimus agros.
'Aut si fama movet, si tantum pectore robur
'Concipis, et si adeò dotalis regia cordi est;
'Aude, atque adversum fidens fer pectus in hostem.
'Scilicet, ut Turno contingat regia conjux,
'Nos, animæ viles, inhumata infletáque turba,
'Sternamur campis. Et jam tu, si qua tibi vis,
'Si patrii quid Martis habes, illum aspice contrà,
'Qui vocat.'

Talibus exarsit dictis violentia Turni:
Dat gemitum, rumpítque has imo pectore voces:
'Larga, quidem, Drance, tibi semper copia fandi,
'Tunc cùm bella manus poscunt; patribúsq; vocatis
'Primus ades: sed non replenda est curia verbis,
'Quæ tuto tibi magna volant; dum distinet hostem
'Agger murorum, nec inundant sanguine fossæ.
'Proinde tona eloquio, solitum tibi; mèque timoris
'Argue tu, Drance; tot quando stragis acervos
'Teucrorum tua dextra dedit, passímq; tropæis
'Insignis agros. Possit quid vivida virtus,
'Experiare licet: nec longè scilicet hostes

'*Cur toties propellis miseros cives in manifesta pericula? ô tu qui es Latinis origo et causa calamitatum illarum! nulla est salus in bello: omnes flagitamus à te pacem, ô Turne, et simul pignus certissimum pacis* Laviniam. *Ego, quem tu existimas tibi infensum, et vero non curo me esse, ecce primus accedo supplex: miserescе tuorum, depone iram, et ejectus recede. Satis vidimus cædium, fugati ab* Æneа, *et satis vastavimus arva spatiosa. Aut si gloria te excitat, si contines pectore tantas vires, si denique tibi cara est* hæc *aula,* quam ambis *in dotem, aude, et securus oppone pectus adversum contra hostem. Nempe, ut uxor regia detur Turno, nos fundamur campis, animæ ignobiles, turba insepulta et indefleta. Nunc vero tu, si est tibi virtus ulla, si habes quicquam patriæ fortitudinis, contuere, ex adverso illum qui te appellat.'*

Violentia Turni accensa est his verbis: dat gemitum, et emittit è profundo pectore verba ista: '*Semper quidem, ô Drance, copiosa tibi est facultas loquendi, tunc cum bellæ exigunt opus: et senibus convocatis primus interes: sed aula non est implenda verbis, quæ magnifica excidunt tibi impune; dum propugnacula murorum cohibent hostem, nec fossæ redundant sanguine. Itaque tona* vi *eloquentiæ,* quod tibi *consuetum* est; *et tu, quandoquidem tua manus edidit tot cumulos cadaverum Trojanorum, pæis. Licet* tibi *explorare, quid valeat virtus ardens: scilicet hostes*

O Drance, accusa me timoris: et passim illustras campos tro-

NOTÆ.

372. *Inhumata infletaque turba.*] Privata funebri honore: quod apud veteres miserrimum fuit, Æ. 6. 325.

375. *Qui vocat.*] Supra, v. 115.

378. *Larga, quidem, &c.*] ORATIO Turni duas habet partes præcipuas, quarum prima refellit Drancem; secunda caput, de quo deliberatur, attingit. I. Refellit criminationem temeritatis & fugæ, primo vanam Drancis eloquentiam per ironiam illudendo; secundo commemorando facta sua, cædem Evandri, Bitiæ, &c. II. Timorem Drancis de Trojanorum virtute conceptum elevat, ironice exaggerando: aitque nunc Græcos ipsos, Achillem, Diomedem, coram Trojanis trepidare; flumina ipsa retro ab iis fugere, &c. III. Simulatum de se timorem Dranci adimit, profitendo se tam ignavo sanguine maculari nolle. Atque hæc prima pars orationis est. IV. Concedit ad eas pacis conditiones abeundum, si res desperata sit: quanquam fortasse mori tum glorioſus foret. V. Ostendit rem adeo non esse desperatam, ut potius integra sit; cum auxilia sibi multa supersint; cum victoria Trojanis admodum cruenta fuerit, damnumque par; cum adhuc bellum in ortu ipso sit atque initio, ideoque facile mutari possit, fortunæ vicissitudine. VI. Auxiliis Diomedis, quæ desunt, opponit auxilia quæ adsunt quam plurima, Messapi, Tolumnii, Camillæ. VII. Denique offert se pugnæ singulari.

385. *Tropæis.*] Supra, v. 7.

'Quæ-

‘ *non erunt nobis petendi procul:* ‘ Quærendi nobis : circumſtant undique muros.
‘ *undique circumdant muros.* ‘ Imus in adverſos ? quid ceſſas ? an tibi Mavors
‘ *An ibimus contra* illos *oppoſi-* ‘ Ventoſâ in linguâ pedibúſque fugacibus iſtis
‘ *tos* nobis ? *cur moraris ? an* ‘ Semper erit ? [ſum
‘ *fortitudo bellica ſemper erit* ‘ Pulſus ego ? aut quiſnam meritò, fœdiſſime, pul-
‘ *tibi in ſuperba lingua et iſ is* ‘ Arguet, Iliaco tumidum qui creſcere Tybrim
‘ *pedibus fugacibus ?* an *ego* ‘ Sanguine, et Evandri totam cum ſtirpe videbit
‘ *fugatus* fum, *ô ignaviſſime ?* ‘ Procubuiſſe domum, atque exutos Arcadas armis?
‘ *an vero illus accuſabit me,* ‘ Haud ita me experti Bitias et Pandarus ingens,
‘ quod *fuſas* fuerim : *qui con-* ‘ Et quos mille die victor ſub Tartara miſi,
‘ *ſiderabit Tybrim inflatum* ‘ Incluſus muris hoſtilíque aggere ſeptus.
‘ *creſcere ſanguine Trojano, et* ‘ Nulla ſalus bello ? capiti cane talia demens
‘ *univerſam domum Evandri* ‘ Dardanio, rebúſque tuis. Proinde omnia magno
‘ *extinctam cum ſobole, et Ar-* ‘ Ne ceſſa turbare metu, atque extollere vires
‘ *cadas ſpoliatos exercitu ? Bi-* ‘ Gentis bis victæ, contrà premere arma Latini.
‘ *tias et vaſtus Pandarus non* ‘ Nunc et Myrmidonum proceres Phrygia arma
‘ *ſic experti* ſunt *me, et mille* tremiſcunt.
‘ *alii quos* uno *die victor dejeci* ‘ Nunc et Tydides, et Lariſſæus Achilles.
‘ *ad inferos, cluſus muris et* ‘ Amnis et Hadriacas retro fugit Aufidus undas.
‘ *circumdatus munimentis ho-* ‘ Vel cùm ſe pavidum contra mea jurgia fingit,
‘ *ſtilibus. Nulla eſt ſalus in bel-* ‘ Artificis ſcelus : et formidine crimen acerbat.
‘ *lo,* ais ? *ominare talia, ô in-* ‘ Nunquam animam talem dextrâhâc (abſiſte move-
‘ *ſane, homini Trojano, aut re-* ‘ Amittes : habitet tecum, et ſit pectore in iſto. ri,)
‘ *bus tuis ; itaque ne deſinas* ‘ *commovere omnia magno ti-* ‘ *more, et extollere potentiam* ‘ *nationis bis ſuperatæ, contra* ‘ vero *minuere potentiam La-* ‘ *tini. Nunc etiam principes* ‘ *Myrmidonum reformidant ar-* ‘ *ma Trojana. Nunc etiam Di-* ‘ *omedes, etiam Lariſſæus A-* ‘ *chilles. Fluvius etiam Aufidus retro fugit mare Hadriaticum* eodem ; *ipſo* tempore, *quo ſceleſtus ille* ‘ *accuſator ſimulat ſe timidum adverſas meas rixas, et exaſperat metu* ſuo *accuſationem* ſuam. *Deſi-* ‘ *turbari, nunquam perdes talem animam hac manu* mea : *manebat tecum, et ſtet in illo* tuo *pectore.*

NOTÆ.

394. *Evandri Procubuiſſe domum.*] Occiſo Pallante ab ipſo Turno, Æ. 10. 442.

396. *Bitias & Pandarus.*] Portæ Trojanæ cuſtodes, quos interfecit Turnus, cum in eam urbem inſiluit, Æ. 9. 708. & ſequentibus.

399. *Capiti cane, &c.*] *Canere* vatum proprium eſt, & futura prædicentium : & ſenſus eſt: jacta infauſtum illud omen in Trojanos, in te ipſum ; quod nempe nulla, neque his, neque tibi per bellum ſalus ſit.

402. *Bis victæ.*] Primum ab Hercule, deinde à Græcis, Æ. 3. 476.

403. *Nunc & Myrmidonum, &c.*] Ironice metus inanitatem exaggerat. Die, ut nobis timorem incutias, Myrmidonas, Diomedem, Achillem timuiſſe arma Trojana : qui nunquam illa timuerunt. *Myrmidones*, Theſſali vel Æginetæ, Achillis milites, Æ. 2. 7. *Phrygia*, ubi Troas, Æ. 1. 385. *Tydides*, Tydei filius Diomedes, ſupra, v. 243. *Lariſſæus Achilles*, Theſſalus. Æ. 2. 197.

405. *Amnis & Hadriacas, &c.*] Die ipſos etiam fluvios, Trojanorum metu, retro aquas egiſſe. *Aufidus*, nunc *Lofanto*, fluvius Italiæ in Hirpinis naſcens, inter Apuliam, Daunian, & Peucetiam, in mare Hadriaticum fluens, celebris Cannenſi prælio, quo circa ejus oſtia Romani ab Hannibale victi ſunt. *Hadriacam*, vel *Hadriaticum*, vel *Hadriadnam* mare, vel *Hadria* pars eſt mediterranei maris : à promontorio Salentino, quod ſuperius eſt Italiæ cornu, in ſinum influens, Italiamque ad ſeptentrionem alluens, unde *mare ſuperum* vocatur. Huic nomen ab *Hadria* urbe & fluvio in tractu Veneto, ſupra Padi oſtia, ſub extremum ſinum, ad latus occidentale : nunc dicitur ſinus ipſe *Golfe de Veniſe*, ab urbe Venetiis. Scribitur, vel ſine aſpiratione *Adria*; vel, ut in pleriſque omnibus antiquitatis monumentis, cum aſpiratione *Hadria*.

407. *Artificis ſcelus.*] Pro *ſcelerato artifice*. Sic apud comicos frequenter, Terent. Andr. 3. 5. 1. *Ubi illic ſcelus eſt, qui me perdidit ?* *Crimen* item, pro criminatione ſeu accuſatione, ſupra, v. 122.

408. *Dextrâ hâc.*] Quæ conſuevit fortes occidere, non ignavos. Sic Cæſar ad Metellum,

‘ Nunc

‘ Nunc ad te et tua, magne pater, consulta revertor.
‘ Si nullam nostris ultrà spem ponis in armis;
‘ Si tam deserti sumus, et semel agmine verso [sum;
‘ Funditus occidimus, neque habet fortuna regres-
‘ Oremus pacem, et dextras tendamus inermes.
‘ Quanquam ô! si solitæ quicquam virtutis adesset;
‘ Ille mihi ante alios, fortunatúsque laborum,
‘ Egregiúsque animi; qui, ne quid tale videret,
‘ Procubuit moriens, et humum semel ore momordit.
‘ Sin et opes nobis, et adhuc intacta juventus,
‘ Auxilióque urbes Italæ populíq; supersunt;
‘ Sin et Trojanis cum multo gloria venit
‘ Sanguine, sunt illis sua funera, parque per omnes
‘ Tempestas; cur indecores in limine primo
‘ Deficimus? cur ante tubam tremor occupat artus?
‘ Multa dies variúsque labor mutabilis ævi
‘ Rettulit in melius: multos alterna revisens
‘ Lusit, et in solido rursus fortuna locavit.
‘ Non erit auxilio nobis Ætolus, et Arpi?
‘ At Messapus erit, felíxque Tolumnius et quos
‘ Tot populi misère duces: nec parva sequetur
‘ Gloria delectos Latio et Laurentibus agris.
‘ Est et Volscorum egregiâ de gente Camilla,
‘ Agmen agens equitum et florentes ære catervas.
‘ Quòd si me solum Teucri in certamina poscunt,
‘ Idque placet, tantúmq; bonis communibus obsto;
‘ Non adeò has exosa manus victoria fugit,
‘ Ut tantâ quicquam pro spe tentare recusem.

‘ Jam redeo ad te & ad tuam
‘ deliberationem, ô magne pater.
‘ Si nullam deinceps constituis
‘ spem in nostris armis; si sumus
‘ tam destituti, et omnino perii-
‘ mus, ob exercitum semel fu-
‘ gatum, et si fortuna nullam
‘ habet vicissitudinem: precе-
‘ mur pacem, et porrigamus
‘ manus exarmatas. Tamen, &
‘ si restaret nobis aliquid vir-
‘ turtis pristinæ, ille videretur
‘ mihi felix in laboribus, et
‘ virtute præstans præ cæteris;
‘ qui, ne cerneret quicquam ta-
‘ le, semel procubuit moriens, et
‘ momordit ore tellurem. Si
‘ vero nobis restant vires, et
‘ juventus adhuc illæsa, et ur-
‘ bes ac nationes Italæ ad sub-
‘ sidium: si vero præterea vi-
‘ ctoria contigit Trojanis cum
‘ multo sanguine, si sunt illis
‘ suæ mortes, et par clades in
‘ omnibus: quare ignavi defi-
‘ cimus in primo ingressu belli?
‘ cur tremor invadit membra
‘ ante sonitum buccinæ? tem-
‘ pus et multiplex motus annо-
‘ rum instabilium vertit pluri-
‘ ma in melius: fortuna alter-
‘ natim revisens decepit pluri-
‘ mos, et rursus constituit eos in
‘ firmo statu. Ætolus et Arpi
‘ non erunt nobis subsidio? sed
‘ erit Messapus, et fortunatus
‘ Tolumnius, et ductores quos
‘ tot nationes miserunt: nec par-
‘ vus honos comitabitur congre-
‘ gatos è Latio et campis Laurentibus. Est etiam Camilla, ex illustri gente Volscorum, ducens agmen e-
‘ quitum et turmas fulgentes ære. Quod si Trojani me vocant unum ad pugnam, et id vobis videtur, et
‘ tantum noceo publicæ utilitati: victoria non adeo fugit adversata meas istas manus, ut abnuam au-
‘ dere quicquam pro spe tanta.

NOTÆ.

apud Lucanum, l. 3. 135. *Haud unquam jugulo se polluet isto Nostra, Metelle, manus; dignum te Cæsaris irâ Nullus bonos faciet.*

415. *Quanquam ô! si, &c.*] Si funditus occidimus, petamus pacem: tamen, vel ita quoque, si quicquam haberemus virtutis, deberemus mortem majori felicitati ducere, quam pacem: ut ille Mezentius, qui ab Æneа occisus est, Æ. 10. sub finem. De forma illa optationis, *Quanquam ô!* Æ. 5. 195.

416. *Fortunatus laborum, Egregius animi.*] Græca locutio, supra, v. 73. *Læta laborum.*

423. *In limine primo.*] Vix dum inito bello.

424. *Ante tubam.*] Antequam decretoria pugna tubarum sonitu indicta sit.

428. *Ætolus, & Arpi.*] Diomedis Agyripæ conditor, supra, v. 243.

429. *Messapus, &c.*] Dux aliquot Etruscorum invulnerabilis, Æ. 7. 691. *Tolumnius*, augur, qui fœdus disturbabit, Æ. 12. 258. & in eo tumultu occidetur. *Felix* dicitur ob peritiam & felicitatem auguriorum. De *Latio*, & *Laurentibus* agris, Æ. 7. 54. 63. De *Camilla*, duce Volscorum, Æ. 7. 803. & infra, v. 535.

433. *Florentes ære catervas.*] *Fulgentes*: metaphora, de qua, G. 2. 6.

437. *Tanto pro spe.*] Vel victoriæ; vel Laviniæ; vel laudis inde colligendæ, quod solus privato periculo communem salutem peperierim.

‘ Ibo

'Ibo virtute mea adverſus Æneam, quamvis ille præ ſe ferret magnum ipſum Achillem, et haberet arma paria Achilleis, fabricata manibus Vulcani. Ego Turnus, nemine majorum inferior virtute, devoveo hanc vitam vobis et Latino ſocero : Æneas me poſcit unumè et vero precor, ut poſcat me unum : *potius quam* ut *Drances morte pereat* mecum, *ſi talis eſt ira Deorum* ut pereamus ; *aut referat gloriam, ſi virtus aut gloria eſt* hic conſequenda.'

'Ibo animis contrà; vel magnum præſtet Achillem,
'Factáque Vulcani manibus paria induat arma
'Illelicet. Vobis animam hanc, ſoceróq; Latino,
'Turnus ego, haud ulli veterum virtute ſecundus,
'Devoveo : ſolum Æneas vocat ? et vocet, oro :
'Nec Drances potius, ſive eſt hæc ira Deorum,
'Morte luat ; ſive eſt virtus et gloria, tollat.'
Illi hæc inter ſe dubiis de rebus agebant
Certantes : caſtra Æneas, aciémque movebat.
Nuncius ingenti per regia tecta tumultu
Ecce ruit, magniſque urbem terroribus implet :
Inſtructos acie Tyberino à flumine Teucros,
Tyrrhenámq; manum totis deſcendere campis.
Extemplo turbati animi, concuſſáque vulgi
Pectora, et arrectæ ſtimulis haud mollibus iræ.
Arma manu trepidi poſcunt, fremit arma juventus,
Flent mœſti muſsántq; patres : hìc undique clamor
Diſſenſu vario magnus ſe tollit in auras.
Haud ſecus atque alto in luco cùm fortè catervæ
Conſedêre avium ; piſcoſóve amne Paduſæ
Dant ſonitum rauci per ſtagna loquacia cycni.
'Immò, ait, ô cives, arrepto tempore, Turnus,
'Cogite concilium, et pacem laudate ſedentes :
'Illi armis in regna ruunt.' Nec plura locutus
Corripuit ſeſe, et tectis citus extulit altis.
'Tu, Voluſe, armari Volſcorum edice maniplis:

Illi rixantes differebant hæc inter ſe de rebus ambiguis : Æneas movebat loco caſtra et exercitum. Ecce nuncius currit magno tumultu per domum regiam, et replet urbem magno metu, dicens : *Trojanos ordinatos* in *aciem, et exercitum Etruſcum deſcendere è flavio Tyberi per tota arva. Statim turbatæ* ſunt *mentes, et commota pectora plebis, et furor excitatus non levibus ſtimulis. Tumultuantes corripiunt arma manibus, juventus fremens* flagitat *bellum, patres plorant* queruntur*que triſtes : cum ingens clamor effert ſe undique in diverſum* cum *multiplici diſcordia. Non aliter ac cum forte turmæ avium ſederunt in profunda ſylva : aut* dum *rauci cycni emittunt cantus in piſcoſo flavio Paduæ, inter aquas garrulas. 'Nempe, 'ô cives, inquit Turnus, arrepta occaſione, convocate concilium, et altiſſi prædicate pacem :* dum *illi irrumpunt in regnum armati.' Nec plura effatus, præripuit ſe, celeter exportavit* ſe *ex alta domo. 'Tu, 'ait, ô Voluſe, ſignifica turmis Volſcorum ut armentur :*

NOTÆ.

439. *Vulcani manibus.*] Et habebat quidem Æneas, quod ignorabat Turnus, arma Veneris rogatu à Vulcano fabricata, Æ. 8. 370. Quemadmodum Achilles arma item rogatu Thetidis ab eodem obtinuerat, apud Homerum, Il. 18. 369.

443. *Nec Drances potius, &c.*] Invitavit Drancem ut ſecum in hoſtes irruent, ſocius laudis & periculi, v. 389, Nunc orationem quaſi retractans ait : Æneas me ſolum vocat ? et vero id opto, potius quam ut Drances aut laudis aut periculi mei particeps ſit.

449. *Tyberino, &c.*] Æ. 8. 330. *Teucros,* Æ. 1. 239. *Tyrrhenam,* Æ. 8. 479. *Muſſant,* obmurmurant, ſupra, v. 345.

457. *Amne Paduſæ.*] *Padus* maximum Italiæ flumen, de quo G. 1. 482. oſtiis quidem ſeptem in mare Hadriaticum defertur, ſed duobus antiquiſſimis; quorum ſeptentrionale dicitur *Volana,* hodie *Il Po di Volana* ; meridionale, *Paduſe,* hodie *Il Po d'Argenta.* Vocat *ſtagna,* propter diffuſas Paludis in morem circa oſtia Padi, & variis foſſis confluentes aquas. *Amne Paduſæ,* ut *urbem Patavi,* Æ. 1. 251.

463. *Maniplis.*] *Manipulus* erat certus militum numerus, qui ſub eodem ſigno pugnabat. Erat Romuli tempore militum centuria ; poſtea, duas centurias cepit. Sic dicitur, ex Varrone, quia *minima manus* ſive turba militum erat : ex Vegetio, quia *junctis manibus,* id eſt, ſimul pugnabant : melius ex Ovidio, Aurelio Victore, Donato, &c. quia pro ſignis & aquilis, Romuli tempore, habuerunt faſciculos fœni, pertica ſuſpenſos : faſciculi autem illi dicuntur *manipuli,* quod manum impleant,

'Duc,

'Duc, ait, et Rutulos: equites Meſſapus in armis,
'Et cum fratre Coras latis diffundite campis.
'Pars aditus urbis firment, turréſque capeſſant:
'Cætera, quà juſſo, mecum manus inferat arma.'
Ilicet in muros totâ diſcurritur urbe.
Concilium ipſe pater et magna incepta Latinus
Deſerit, ac triſti turbatus tempore differt.
Multáque ſe incuſat, qui non acceperit ultro
Dardanium Ænean, generúmque aſciverit urbi.
Præfodiunt alii portas, aut ſaxa ſudéſque
Subjiciunt: bello dat ſignum rauca cruentum
Buccina. Tum muros variâ cinxêre coronâ
Matronæ pueríque: vocat labor ultimus omnes.
Nec non ad templum ſummáſque ad Palladis arces
Subvehitur magnâ matrum regina catervâ,
Dona ferens: juxtáque comes Lavinia virgo,
Cauſa mali tanti, atque oculos dejecta decoros.
Succedunt matres, et templum thure vaporant,
Et mœſtas alto fundunt de limine voces:
'Armipotens belli præſes, Tritonia virgo,
'Frange manu telum Phrygii prædonis, et ipſum
'Pronum ſterne ſolo, portíſque effunde ſub altis.
Cingitur ipſe furens certatim in prælia Turnus:
Jámque adeò Rutulum thoraca indutus ahenis
Horrebat ſquamis, ſuráſque incluſerat auro,
Tempora nudus adhuc; lateríque accinxerat enſem,
Fulgebtáque altà decurrens aureus arce:
Exultátque animis, et ſpe jam præcipit hoſtem.

'duc etiam Rutulos: Meſſape,
'& Coras cum fratre, explicate
'per agros equites in armis.
'Pars defendant ingreſſus ur-
'bis, & occupent turres: reli-
'qua multitudo ferat arma me-
'cum, qua parte juſſero.' Confeſtim ex urbe tota curritur ad muros. Ipſe pater Latinus abrumpit concilium & magna exorſa, & turbatus luctuoſo tempore, differt ea in aliud: & accuſat ſe plurimum, quod non ultro admiſerit & urbi adeptaverit generum, Trojanum Æneam. Alii faciunt foſſas ante portas, aut ſupponunt ſtipites & ſaxa: rauca tuba dat ſignum ſanguineum ad pugnam. Tunc matronæ & pueri circumdederunt muros multiplici cœtu: extrema neceſſitas invitat omnes. Regina quoque cum ingenti comitatu matrum vehitur ad templum & ſupremam arcem Palladis, portans munera: & prope comes eſt Lavinia puella, cauſa tantæ calamitatis, & ſubmittens formoſos oculos. Matres ſequuntur, & è portu ſublimi emittunt voces luctuoſas. 'O virgo Tritonia,
'potens in armis, præſidens
'bello, rumpe tua manu arma
'Trojani prædatoris, & dejice
'illum humi præcipitem, &
'diſturba ſub altis portis.
Turnus ipſe ardens armatur ad pugnam: & jam armatus ſecundum loricam Rutulam erat aſper æreis ſquamis, & texerat auro tibias, adhuc detectus ſecundum caput: & alligaverat gladium lateri: & ſplendebat aureus exiliens è ſumma arco: & geſtit animo, & ſpe jam præoccupat hoſtem.

NOTÆ.

464. *Equites Meſſapus.*] Sic interpungimus, poſt Servium & Donatum: ut Voluſus ducat Rutulos, & ſimul moneat Volſcos ut ſub ducibus ſuis pugnæ ſe parent: Meſſapus vero, Coras, & ejus frater Catillus, de quibus, Æ. 7. 672. ducant equites. *Meſſapus* nominativus eſt pro vocativo, ut Æ. 8. 77. *Heſperidem fluvius regnator aquarum Adſis*, &c. Æ, 12. 182, *Soter arma Latinus habeto.*

467. *Juſſo.*] *Juſtero.* Sic frequenter in duodecim tabulis, apud Cicer. de legibus, &c. *præcepſis*, pro *præceperis*: *rupſis*, pro *ruperis*: *rapſis*, pro *rapueris*. Sic *faxo*, pro *fecero*: *faxim*, pro *fecerim*. Turnebus, l. 15. c. 15.

477. *Palladis arces.*] Templa Palladis vulgo in arcibus, quia Pallas inventrix dicitur arcium, Ecl. 2. 62. *Pallas quas condidit arces Ipſa colat* Dæua, erunt ipſi, *peplum*, Æ. 1. 484. Cultum vero Palladis reliquorumqu Deorum Laurentes à Græcis acceperant, qui frequentes conſederant in meridionali Italiæ parte, quæ inde dia *magna Græcia* dicta eſt.

483. *Armipotens Tritonia.*] Palladis nomen, Æ. 2. 171. Præſes autem fuit urbium, artium, belli, &c. De *Phrygia*, ubi Troas, Æ. 1. 385.

488. *Squamis ahenis, &c. Surai, &c,*] De *ſquamis* loricæ corio ſuperadditis, Æ. 3. 467. *Sura* pars eſt tibiæ carnoſa, quæ cum toto crure ocreis veſtitur.

Qualis equus poſtquam ruptis retinaculis fugit ſtabula, denum liber, & fruens patente campo, ille aut vadit ad paſcua & greges equorum; aut ſolitus lavari noto fluvio aquæ exilit, & collo alte erecto petulans fremit, & crines errant per collum & per humeros. Cui Camilla, ſequente turma Volſcorum, obvia occurrit, & regina deſcendit ex equo ſub ipſis portis: quam tota turma imitans, deſcendit ad terram, relictis equis: deinde Camilla *dicit iſta:* ‘ *Turne, ſi animus* ‘ *generoſus habet jure aliquam* ‘ *in ſe confidentiam, audeo &* ‘ *polliceor obſtare exercitui Tro-* ‘ *janorum, & ſola procedere ob-* ‘ *via adverſus equites Etruſcos.* ‘ *Permitte me experiri manu* ‘ *prima diſcrimina pugnæ: tu* ‘ *pedes mane ad muros, & tuere* ‘ *urbem.*‘

Turnus reſpondet *ad iſta, hærens oculis in terribilia puellæ:* ‘ *O virgo, gloria Italiæ:* ‘ *quas conabor dicere, quas re-* ‘ *ferre tibi gratias? ſed jam,* ‘ *quandoquidem animus ille tu-* ‘ *us eſt ſupra omnia* pericula, ‘ *diveæ mecum periculum. Ut* ‘ *fama & miſſi obſervatores* ‘ *faciunt fidem, Æneas callidus* ‘ *præmiſit equites levis armatu-* ‘ *ræ,* qui *vaſtarent agros: ip-* ‘ *ſe accelerans per deſerta alta,* ‘ *montis* ſuperato *jugo, accedit* ‘ *ad urbem. Meditor inſidias* ‘ *belli, in curva ſemita ſylvæ,* ‘ *ut occupem militibus armatis* ‘ *anguſtias biſidas. Tu, ſignis* ‘ *conjunctis, occurre equitatui* ‘ *Etruſco. Meſſapus ardens erit* ‘ *tecum, & catervæ Latinæ,* ‘ *& turmæ Tiburtinæ: ſume tu quoque munus duci.*

Qualis, ubi abruptis fugit præſepia vinclis
Tandem liber equus, campóque potitus aperto;
Aut ille in paſtus armentáque tendit equarum;
Aut aſſuetus aquæ perfundi flumine noto
Emicat, arrectíſque fremit cervicibus altè
Luxurians, ludúntque jubæ per colla, per armos.
Obvia cui, Volſcorum acie comitante, Camilla
Occurrit, portíſque ab equo regina ſub ipſis
Deſiluit; quam totâ cohors imitata relictis
Ad terram defluxit equis: tum talia fatur:
‘ Turne, ſi meritò ſi qua eſt fiducia forti,
‘ Audeo et Æneadûm promitto occurrere turmæ,
‘ Soláque Tyrrhenos equites ire obvia contra.
‘ Me ſine prima manu tentare pericula belli:
‘ Tu pedes ad muros ſubſiſte, et mœnia ſerva.,
Turnus ad hæc, oculos horrendâ in virgine fixus:
‘ O decus Italiæ, virgo, quas dicere grates,
‘ Quáſve referre parem? ſed nunc, eſt omnia quando
‘ Iſte animus ſupra, mecum partire laborem
‘ Æneas, ut fama fidem miſſíque reportant
‘ Exploratores, equitum levia improbus arma
‘ Præmiſit, quaterent campos; ipſe ardua montis
Per deſerta jugo properans adventat ad urbem.
‘ Furta paro belli convexo in tramite ſylvæ,
‘ Ut bivias armato obſidam milite fauces:
‘ Tu Tyrrhenum equitem collatis excipe ſignis.
‘ Tecum acer Meſſapus erit, turmáeque Latinæ,
‘ Tiburtíque manus: ducis et tu concipe curam.
Sic alt, et paribus Meſſapum in prælia dictis
Hortatur, ſocióſque duces: et pergit in hoſtem.
Eſt curvo anfractu vallis accommoda fraudi
Armorúmque dolis; quam denſis frondibus atrum
Urget utrinque latus; tenuis quò ſemita ducit,

Sic dixit, & ſimilibus verbis animat Meſſapum, & duces ſocios ejus ad pugnam: & ipſe vadit in hoſtem. Eſt vallis flexu ſinuoſo, apta fraudibus & inſidiis belli: quam nigra latera premunt utrinque ſpiſſis feliis: trames parvus ducit illuc,

NOTÆ.

498. *Volſcorum acie.*] Qui jam vocati à Tuono per Voluſum fuerant, v. 463, De *Camilla*. eorum duce, infra, v. 535. De *Volſcis*, *Æ*. 7. 803. De *Tyrrhenis*, Æneæ ſociis, *Æ*. 8. 479.

515. *Furta . . . belli.*] *Inſidias:* dicitur quippe *furtum* quicquid clam fit, *Æ*. 5. 588.

Convexo.] *Concavo*, aut ſaltem *curvo*, *Æ*. 1. 314.

517. *Tyrrhenum equitem.*] Qui præmiſſus erat ab Æneâ, per planos campos.

518. *Meſſapus erit, &c.*] Cum equitibus aliquot *Etruſcis*, quorum dux erat, *Æ*. p. 7. 691. *Turmæ Latinæ*, ſive *Rutulæ*, ſub Voluſo, ſupra v. 464. *Tiburti manus*, ſub Catillo & Cora, ſupra, v. 465. *Æ*. 7. 670.

522. *Vallis accommoda.*] *Vallis* ultimam brevem hic producit propter cæſuram. Servius tamen legit antiquo nominativo, *vallis*.

Anguſtæque

Anguſtæque ferunt fauces, aditúſque maligni.
Hanc ſuper, in ſpeculis ſummóque in vertice mon-
Planities ignota jacet, tutíque receptus : [tis,
Seu dextrâ, lævâque velis occurrere pugnæ,
Sive inſtare jugis, & grandia volvere ſaxa.
Huc juvenis notâ fertur regione viarum,
Arripuítque locum, & ſylvis inſedit iniquis.
Velocem interea ſuperis in ſedibus Opim,
Unam ex virginibus ſociis ſacrâque catervâ,
Compellabat, et has triſti Latonia voces
Ore dabat : ‘ Graditur bellum ad crudele Camilla,
‘ O virgo, et noſtris nequicquam cingitur armis,
‘ Cara mihi ante alias : neque enim novus iſte Dianæ
‘ Venit amor, ſubitâque animum dulcedine movit.
‘ Pulſus ob invidiam regno, viréſque ſuperbas
‘ Privernoantiquâ Metabus cùm excederet urbe,
‘ Infantem fugiens media inter prælia belli
‘ Suſtulit exilio comitem, matríſque vocavit
‘ Nomine Caſmillæ, mutatâ parte, Camillam.
‘ Ipſe ſinu præ ſe portans juga longa petebat
‘ Solorum nemorum : tela undique ſæva premebant,
‘ Et circumfuſo volitabant milite Volſci.
‘ Ecce fugæ medio ſummis Amaſenus abundans
‘ Spumabat ripis ; tantus ſe nubibus imber
‘ Ruperat. Ille innare parans, infantis amore
‘ Tardatur, caróque oneri timet. Omnia ſecum
‘ Verſanti ſubitò vix hæc ſententia ſedit.
‘ Telum immane manu validâ quod forte gerebat
‘ Bellator, ſolidum nodis et robore cocto ;
‘ Huic natam, libro et ſylveſtri ſubere clauſam,
‘ Implicat, atque habilem mediæ circumligat haſtæ ;
‘ Quam dextrâ ingenti librans, ita ad æthera fatur :
‘ Alma, tibi hanc nemorum cultrix Latonia virgo,

& meatus arcti atque ingreſſus difficiles ferunt ad eam. *Super eam, in ſpeculis & in ſupremo cacumine montis, ſternitur planities incognita & perfugium tutum : ſive velis deſcendere* ad *pugnam*, à *dextra & ſiniſtra* parte ; *ſive imminere è verticibus, & dejicere vaſtos lapides. Juvenis* Turnus *vadit* illuc *per ſpatia itinerum* ſibi *cognita, & occuparit locum, & conſtitit in locis* illis *aſperis.*

Interim in cœleſtibus ſedibus Diana *filia Latonæ alloquebatur Opim, unam è comitibus puellis, & è turbâ* ſibi *ſacrâ ; & ore mœſto proferebat hæc verba : ‘ O virgo, Camilla ‘ vadit ad bellum aſperum, & ‘ fruſtra tegitur noſtris armis, ‘ dilectu mihi præ cæteris : nam ‘ hic amor non novus contigit ‘* mihi *Dianæ, flexitque animum meum improviſâ dulcedine. Metabus, ejectus regno ‘ ob invidiam et potentiam ferociorem, cum exiret è veteri ‘ urbe Priverno, fugiens per ‘ medias pugnas belli, aſportavit ſociam exilii infantem, ‘ & appellavit* eam *Camillam, ‘ de nomine matris Caſmillæ, ‘ mutata parte* nominis. *Ipſe ‘ ferens* eam *ante ſe* in *ſinu, ‘ quærebat longa cacumina ſylvarum ſecretarum : arma infeſta urgebant undique, & ‘ Volſci diſcurrebans circumjectis militibus. Ecce,* in *medio fugæ, Amaſenus tumens ‘ exundabat altis ripis ; tanta ‘ pluvia effunderat ſe è nubibus : ille meditans enatare, ‘ retinetur amore infantis, & ‘ timet dilecto oneri : ægre tandem fixum eſt hoc conſilium* illi, *omnia ſecum raptim expendenti. Alligat filiam incluſam cortice & ‘ ſylveſtri ſubere* telo, *quod telum grande geſtabat forte manu robuſta, firmum nodis & ligno exſiccato, ‘* utpote *bellator ; & circumnectit aptam mediæ haſtæ : et evibrans* haſtam *illam grandi dextera, ſic ‘ loquitur ad cœlum : Diana virgo, benefica cultrix ſylvarum,*

NOTÆ.

544. *Latonia.*] Diana, Latonæ filia, E. 3. 67.

539. *Ob invidiam.*] Vel ſubditorum in ſe : vel ſuam, ut explicuimus de Mezentio, Æ. 10. 852. Angl. *unpopularity.*

540. *Priverno*, &c.] *Privernum*, urbs Volſcorum, circa Pomptinas paludes & Amaſenum fluvium, paucis aliquot leucis à mari diſtans : ejus ruinæ hodie viſuntur juxta oppidum *Piperno : Amaſenus* hodie eſt *Teppia*, Æ. 7. 794. in extrema nota. De *Volſcis*, ibidem, & v. 805.

553. *Robore cocto.*] Ligno duriore, ad fumum exſiccato, G. 1. 175. *Et ſuſpenſa focis explorat robora fumus.* De *robore*, ibid. 162.

554. *Libro & ſubere.*] *Liber*, cortex interior & tenuis. Hoc *ſuber*, arbor craſſiſſimi ac leviſſimi corticis, *liege, cork.*

“ *Ipſe pater* infantis *hanc tibi*
“ *conſecro famulam : fugit ho-*
“ *ſtem per aëra, tenens primùm*
“ *tua jacula : ô Dea, obteſtor te*
“ *accipe hanc tuam, quæ jam*
“ *creditur dubiis ventis. Dixit*
‘ *hæc, et jacit haſtam libratam*
‘ *reducto brachio : aquæ ſonue-*
‘ *runt : fugit miſera Camilla*
‘ *ſuper velocem fluvium in haſta*
‘ *ſtridula. Metabus vero, nu-*
‘ *merosâ turba jam propius im-*
‘ *minente, projecit ſe in flumen,*
‘ *et victor extrahit è glebis*
‘ *herboſis haſtam cum infante,*
‘ quæ erat *donum* jam ſacrum
‘ *Dianæ. Nullæ urbes excepe-*
‘ *runt eum domibus, nullæ mu-*
‘ *ros : neque ipſe ſe ſubjiciſſet iis*
‘ ob *aſperitatem* morum : *tra-*
‘ *duxit vitam paſtoritiam &*
‘ *ſecretis in montibus. Illic inter*
‘ *vepres et inter latebras* ſylva-
‘ rum *horridas, alebat filiam*
‘ *uberibus equæ gregalis et*
‘ *lacte ferino, premens ubera in*
‘ *labris* filiæ *tenellis. Et ſtatim*
‘ *ut e infans fixit greſſus pri-*
‘ *mis plantis pedum, oneravit*
‘ *manus ejus telo acuto, et alli-*
‘ *gavit arcum ac ſagittas hu-*
‘ *meros parvulas Pro aureo or-*
‘ natu *capillorum, pro veſtitu*
‘ *paliæ defluentis, pellis tigri-*
‘ *dis pendet è capite per tergum.*
‘ *Jam tunc librabat manu molli*
‘ *jacula puerilia, et agitavit*
‘ *fundam tereti loro circa ca-*
‘ *put, et proſtravit gruem*
‘ *Strymoniam vel cycnum can-*
‘ *didum. Matres plurimæ in*
‘ *Etruſcis urbibus fruſtra deſi-*
‘ *derâverunt illam uxorem fi-*
‘ *liorum ſuorum : contenta cul-*
‘ *tu ſolius Dianæ, ſervat pudica*
‘ *perpetuum amorem virginitatis & armorum. Vellem* ut *non fuiſſet perculſa* amore *talis belli aggre-*
‘ *oppugnare Trojanos : nunc eſſet mihi dilecta et una è meis comitibus. Age vero, ô Nympha, ſi-*
‘ *dem premitur fatis crudelibus. deſcende cœlo, & adi regionem Latinam, ubi funeſtum prælium mi-*
‘ *tur auſpicis adverſis.*

“ Ipſe pater famulam voveo : tua prima per auras
“ Tela tenens ſupplex hoſtem fugit : accipe, teſtor
“ Diva, tuam, quæ nunc dubiis committitur auris.
‘ Dixit, et adducto contortum haſtile lacerto
‘ Immittit : ſonuêre undæ : rapidum ſuper amnem
‘ Infelix fugit in jaculo ſtridente Camilla.
‘ At Metabus, magnâ propiùs jam urgente catervâ,
‘ Dat ſeſe fluvio, atque haſtam cum virgine victor
‘ Gramineo, donum Triviæ, de cæſpite vellit.
‘ Non illum tectis ullæ, non mœnibus urbes
‘ Accepêre ; neque ipſe manus feritate dediſſet :
‘ Paſtorum et ſolis exegit montibus ævum.
‘ Hìc natam in dumis intérque horrentia luſtra,
‘ Armentalis equæ mammis et lacte ferino
‘ Nutribat, teneris immulgens ubera labris.
‘ Utque pedum primis infans veſtigia plantis
‘ Inſtiterat, jaculo palmas oneravit acuto :
‘ Spiculáque ex humero parvæ ſuſpendit et arcum.
‘ Pro crinali auro, pro longæ tegmine pallæ,
‘ Tigridis exuviæ per dorſum à vertice pendent.
‘ Tela manu jam tum tenerâ puerilia torſit,
‘ Et fundam tereti circùm caput egit habenâ,
‘ Strymoniámque gruem aut album dejecit olorem.
‘ Multæ illam fruſtra Tyrrhena per oppida matres
‘ Optavêre nurum : ſolâ contenta Dianâ,
‘ Æternum telorum, et virginitatis amorem
‘ Intemerata colit. Vellem haud correpta fuiſſet
‘ Militiâ tali, conata laceſſere Teucros :
‘ Cara mihi comitúmque foret nunc una mearum.
‘ Verum agè, quandoquidem fatis urgetur acerbis,
‘ Labere Nympha polo, finéſque inviſe Latinos,
‘ Triſtis ubi infauſto committitur omine pugna.

NOTÆ.

566. *Donum Triviæ.*] *Camillam :* vel, quam Triviæ quaſi dono ſalvam recipiebat : vel quam ipſi Triviæ quaſi donum voverat. *Triviæ,* Dianæ nomen, quia colebatur in triviis, *Æ.* 4. 511.

569. *Manus dediſſet.*] *Camillam : ceſſiſſet.* Adagium eſt, ex iis deſumptum, qui pugnâ victi aut manus ligandas præbent, aut iiſdem protenſis mortem deprecantur.

570. *Luſtra.*] Cubilia ferarum in ſylvis, G. 2. 471.

571. *Armentalis equæ.*] Quæ gregatim inter armenta verſabatur. *Lacte ferino,* equino : non equum vocavit *ferum, Æ.* 2. 51.

576. *Crinali auro, &c.*] Vel reticulo aureo, quo virgines complecti capillos ſolebant : vel ad crinali, quâ capilli diſcernuntur : vel, alio quo-b to aureo capitis ornatu. *Palla,* pallium mulebre, apertum ac talare, *Æ.* 9. 616.

580. *Strymoniam gruem.*] Quia frequens ei id genus circa Strymonem, Macedoniæ fluvium, *Æ.* 10. 265.

582. *Nurum.*] Uxorem filii, *h u, a Dauſ-ter-in late.*

Hæc

'Hæc cape, et ultricem pharetrâ deprome ſagittam.
'Hac, quicunq; ſacrum violârit vulnere corpus,
'Tros Italúſve, mihi pariter det ſanguine pœnas.
'Pòſt ego nube cavâ miſerandæ corpus et arma
'Inſpoliata feram tumulo, patriæque reponam.'
Dixit: at illa leves cœli demiſſa per auras
Inſonuit, nigro circumdata turbine corpus.
At manus interea muris Trojana propinquat,
Etruſcíque duces, equitúmque exercitus omnis,
Compoſiti numero in turmas: fremit æquore toto
Inſultans ſonipes, et preſſis pugnat habenis,
Huc obverſus et huc: tum latè ferreus haſtis
Horret ager, campíque armis ſublimibus ardent.
Nec non Meſſapus contrà celeréſque Latini,
Et cum fratre Coras, et virginis ala Camillæ,
Adverſi campo apparent: haſtáſque reductis
Protendunt longè dextris, et ſpicula vibrant:
Adventúſque virûm, fremitúſque ardeſcit equorum
Jámque intra jactum teli progreſſus uterque
Subſtiterat: ſubitòerumpunt clamorem, frementéſq;
Exhortantur equos: fundunt ſimul undique tela
Crebra, nivis ritu: cœlúmque obtexitur umbrâ.
Continuò adverſis Tyrrhenus et acer Aconteus
Connixi incurrunt haſtis, primíque ruinam
Dant ſonitu ingenti, perfractáque quadrupedantum
Pectorapectoribus rumpunt. Excuſſus Aconteus
Fulminis in morem, aut tormento ponderis acti,
Præcipitat longè, et vitam diſpergit in auras.
Extemplo turbatæ acies: verſíque Latini
Rejiciunt parmas, et equos ad mœnia vertunt.
Troës agunt; princeps turmas inducit Aſylas.
Jámque propinquabant portis: rurſúſque Latini

'*Accipe hæc, et extrahe è pha-*
'*retrâ vindicem ſagittam. Quiſ-*
'*quis læſerit vulnere corpus*
'mihi *dicatum*, ſive fuerit *Tro-*
'*janus, ſive Rutulus, ſimul hâc*
'ſagittâ *mihi ſolvat pœnas ſan-*
'*guine: ego deinde nube cava*
'*inferam ſepulcro cadaver mi-*
'*ræ* Camillæ *et arma non di-*
'*repta, & reſtituam* illam *pa-*
'*triæ.*' Sic *dixit* Diana: *at*
illa Nympha *delapſa per leevem*
aërem cœli inſonuit, incluſa
obſcuro nimbo ſecundùm *corpus.*
Sed interim omnis multitudo
Trojana accedit ad muros Lau-
renti, *& duces Tuſci, & omnis*
acies equitum diſtincti in turmas
certo *numero: equus ſubſiliens*
fremit toto campo, et obluctatur
converſus habenis huc & illuc:
tum campus horreſcit undique
ferreis haſtis, & arva reſplen-
dent excelſis armis. Meſſapus
quoque, & Latini veloces, &
Coras cum fratre, & equitatus
virginis Camillæ, apparent con-
tra oppoſiti in *campo: et immit-*
tunt longe haſtas brachiis con-
tractis, et conjiciunt ſpicula: et
fervet adventus hominum, &
hinnitus equorum. Et jam uter-
que exercitus *ſteterat, progreſſus*
intra jactum teli: erumpunt in
repentinum clamorem, et concu-
tant equos frementes: ſi-
mul ſpargunt undique tela fre-
quentia, more nivis: et cœlum
tegitur tenebris. Statim Tyr-
rhenus & ardens Aconteus con-
currunt connixi haſtis oppoſitis,
& primi magno ſtrepitu faciunt
impetum, et feriunt pectora e-
equorum impulſa pectoribus. A-
conteus dejectus in modum fulminis, aut molis impulſæ per *machinam, currit procul, & effundit vitam in*
ventos. Exercitus Latini *confeſtim teriti* ſunt: *& Latini converſi opponunt* retro *ſcuta, & reflectunt*
equos ad muros. Trojani perſequuntur; primus Aſylas immittit agmina. Et jam attingebant portas:
et iterum Latini

NOTÆ.

590. *Numero in Turmas.*] *Turmæ* proprie erant equitum, & capiebant equites vulgo triginta, Æ. 5. 553. in Notis.

604. *Ala Camillæ.*] Vegetius, *Alæ dicuntur equitum*, quod ad ſimilitudinem alarum ab utraque parte protegunt acies. Atque ita ſumitur *ala* apud Virgilium. Oſtendit tamen Lipſius de militia Rom. l. 2. 7. *alas* etiam quandoque de peditibus dici: & vulgo de copiis, ſive equeſtribus, ſive pedeſtribus, ſociorum, quæ ad latera aciei collocabantur.

612. *Tyrrhenus.*] Hic non gentile nomen, ſed proprium eſt præcipui alicujus viri, ex Æneæ aut Tarchontis exercitu.

617. *Præcipitat.*] Pro *præcipitatur*. Ut Æ. 1. 108. *Tum prora avertit*, pro *avertitur*.

619. *Rejiciunt parmas.*] In tergum, ut ſeſe à perſequentium jaculis in fuga defendant,

omittunt clamorem, & retorquent colla equorum *facilia, Trojani fugiunt, & revertuntur habenis omnino immissis. Quale est mare, quando excurrens æstu reciproco, modo volvitur ad terras, & spumans effundit undam super rupes, & perluit ultimas arenas sinuando se; modo cedit retro, præceps & reserbens saxa æstu convulsa, & deserit litus fluctu dotumescente. Bis Etrusci pepulerunt ad urbem Rutulos fugatos: bis iidem fugati respiciunt muniendo humeros clypeis. Sed quando commissi ad tertiam pugnam, miscuerunt invicem totos exercitus, & vir elegit virum: tum vero & gemitus morientum* audiuntur; *ac rotantur in alto sanguine & arma, & corpora, & equi moribundi confusi in strage hominum: oritur crudele prælium. Orsilochus, cum timeret aggredi* Remulum, *immittit hastam* in *equum Remuli, & figit ferrum sub aure: quo ictu equus furit arrectus, & impatiens plagæ agitat alta crura sublato pectore: Ille* Remulus *dejectus humi corruit. Catillus* sternit *Iolam: & magnum animo, magnum corpore & armis sternis Aerminium: cui coma flava* erat *in capite aperto & nudi humeri: nec plagæ terrent* eum; *tam late apertus est in ictus: hasta immissa huic per latos humeros intremit, & transfixa* cum *dolore incurvat hominem, Spargitur late niger sanguis: pugnantem edunt strages gladiis, & per plagas quærunt mortem gloriosam.*

At Camilla pharetrata gaudet in mediis stragibus, quæsi *Amazon,* secundum *unam mammam* ad *prælium. Et modo jaciens manu congerit hastas flexiles, modo indefatigabilis corripuit dextrâ manu robustam securim.*

Clamorem tollunt, & mollia colla reflectunt:
Hi fugiunt, penitúsque datis referuntur habenis.
Qualis ubi alterno procurrens gurgite pontus
Nunc ruit ad terras, scopulósque superjacit undam
Spumeus, extremámque sinu perfundit arenam:
Nunc rapidus retro atque æstu revoluta resorbens
Saxa, fugit, littúsque vado labente relinquit.
Bis Tusci Rutulos egêre ad mœnia versos:
Bis rejecti armis respectant terga tegentes.
Tertia sed postquâm congressi in prælia totas
Implicuêre inter se acies, legítque virum vir;
Tum verò et gemítus morientum, et sanguine in alto
Armáque corporáque, et permisti cæde virorum
Semianimes volvuntur equi: pugna aspera surgit.
Orsilochus Remuli, quando ipsum horrebat adire,
Hastam intorsit equo, ferrúmque sub aure reliquit:
Quo sonipes ictu furit arduus, altáque jactat,
Vulneris impatiens, arrecto pectore crura:
Volvitur ille excussus humi. Catillus Iolam,
Ingentémque animis, ingentém corpore et armis
Dejicit Herminium; nudo cui vertice fulva
Cæsaries, nudíque humeri: nec vulnera terrent:
Tantus in arma patet. Lacos huic hasta per armos
Acta tremit, duplicátque virum transfixa dolore.
Funditur ater ubique cruor: dant funera ferro
Certantes: pulchrâmque petunt per vulnera mortem
At medias inter cædes exultat Amazon,
Unum exserta latus pugnæ, pharetrata Camilla.
Et nunc lenta manu spargens hastilia denset,
Nunc validam dextrâ rapit indefessa bipennem.

NOTÆ.

Parmas, scuta brevia, rotunda, & undique *patria.*

636. *Orsilochus, &c.*] Trojanus. *Remulus,* Latinus: alius ab illo Tiburtino *Remulo*, qui moriens phaleras nepoti dederat, *Æ.* 9. 360. item ab illo Numano Remulo, quem Ascanius occid rat, ibid. 592.

640. *Catillus, &c.*] Tiburtinus, de quo *Æ.* 7. 672.

645. *Duplicatque virum.*] Videtur à tergo inter utrasque scapulas percussus, ita ut in anteriorum partem corpus curvatum, & quasi plicatum ex ictu fuerit. Alii legunt, *Duplicatque viri, transfixa, dolorem.* Alii, *Duplicatque virum transfixa, dolorem.* Prima lectio sanissima, secundum Turnebum. Cujus firmat opinionem illud Ovidii, Met. 6. 293. *Duplicataque vulnere cæco est:* Item illud Homeri de Thersite, Iliad. 2. 266. Πλῆξεν, ὃδ' ἰάνθη, *percussit: ille autem incurvabat se.*

688. *Amazon.*] *Volsca,* Amazonum tamen more armata: id est, exusta mamma dextra, sinistroque latere nudato: ut diximus, *Æ.* 1. 494.

650. *Densat.*] Secundæ conjugationis: vel *densat*, primæ: *Æ.* 10. 432. *Bipennis,* securis utrinque acuta, supra, v. 135.

Aureus

Aureus ex humero ſonat arcus, & arma Dianæ.
Illa etiam, ſiquando in tergum pulſa receſſit,
Spicula converſo fugientia dirigit arcu.
At circùm lectæ comites, Larináque virgo,
Tulláque, et æratam quatiens Tarpeia ſecurim,
Italides : quas ipſa decus ſibi dia Camilla
Delegit, pacíſque bonæ bellíque miniſtras.
Quales Threïciæ, cùm flumina Thermodontis
Pulſant, et pictis bellantur Amazones armis:
Seu circùm Hyppolyten, ſeu cùm ſe Martia curru
Penthesilea refert; magnóque ululante tumultu,
Fœminea exultant lunatis agmina peltis.
Quem telo primum, quem poſtremum aſpera virgo
Dejicis? aut quot humi morientia corpora fundis?
Eumenium Clytio primum patre: cujus apertum
Adverſi longâ tranſverberat abiete pectus.

Arcus aureus, et ſagittæ Dianæ ſonant ex humero ejus. *Ipſa quoque verſo arcus deſigit ſagittas fugaces, ſi aliquando cedit fugata in tergum.* Sunt *vero circa* eam *ſelectæ ſociæ, et virgo Larina, et Tulla, et Tarpeia intentans æream ſecurim Italæ* puellæ : *quas ipſa divina Camilla elegit ſibi* quaſi *honorem, famulas* in *bello et bona pace. Quales Thraciæ Amazones, quando legunt fluenta Thermodontis, et pugnant armis pictis : ſive circa Hippolyten, ſive quando bellicoſa Penthesilea redit* in *curru* ; *et magno tumultu ululante muliebres turmæ geſtiunt ſcutis lunatis : ô bellicoſa virgo, quem primum, quem ultimum ſternis haſta? aut quot ſpargis humi corpora moribunda? primo Eumenium patre Clytio : cujus oppoſiti pectus patens transfodit longâ* haſtâ ex *abiete.*

NOTÆ.

652. *Arma Dianæ.*] Venatoria ; ſagittæ in pharetra, bipennis, haſtilia.

654. *Spicula converſo, &c.*] More Parthorum, quos ea arte celebres diximus, Ecl. 1. 62.

657. *Dia Camilla.*] Græca vox δῖα *generoſa, præſtantiſſima, divina :* quia Dianæ Deæ conſecrata, ſupra, v. 557. Sic apud Homerum Helena vocatur δῖα γυναικῶν, *præſtantiſſima mulierum.*

658. *Paciſque bonæ, &c.*] Sic plures & ſaniores codices, Pierio teſte. Aliqui tamen habent, *paciſque bonas bellique miniſtras.*

659. *Quales Threïciæ.*] De Amazonum gente ac nomine, Æ. 2. 321. 494, Nunc de patria & ſede, I. Conſtat Amazonum ſedem non fuiſſe in *Thracia* propria & *Europæa*, quæ Macedoniæ confinis eſt ; ſed in ſeptentrionali minoris Aſiæ litore, quod Ponto Euxino alluitur : urbemque regiam ab ipſis illic conditam fuiſſe *Themiſcyram*, non longe à Thermodonte fluvio : eiſdemque paruiſſe totum illum tractum, qui deinceps Bithyniam, Paphlagoniam, Cappadociamque complexus eſt. Ita Herodotus, Pauſanias, Diodorus Siculus. &c. II. Conſtat è Xenophonte, Exped. l. 6. tractum illum ipſum tuliſſe quoque *Thraciæ*, nomen, nempe *Aſiaticæ*. III. Habemus ex iiſdem auctoribus, præcipue Diodoro, Amazones, circumflexo Euxini litore tum orientali tum etiam ſeptentrionali, trajectoque Tanai fluvio, maximam Sarmatiæ Aſiaticæ & Europææ ſubegiſſe partem : deinde, cum ab Hercule ac Theſeo nativis in ſedibus bello appetitæ & victæ eſſent ; occupato in Libya Hercule, bellum eas Græcis intuliſſe, tranſmiſſo ſcilicet Boſphoro Cimmerio ; indeque per Thraciam Europæam, Macedoniam ac Theſſaliam, aperuiſſe ſibi aditum ad ipſam Athenienſium arcem, quam aliquamdiu tenuerunt. Tamen hinc pulſæ ſunt à Theſeo, ut probant iis in locis multa, tum Theſei victoriæ, tum Amazonum cladis monumenta; earumque reliquiæ intra priſtinos Pontici litoris fines ſervavere deinceps formam aliquam imperii, uſque ad Trojani belli tempora; cum Penthesilea, nativo odio Græcis infeſta, Trojanis auxilium tulit, & ab Achille aut Pyrrho ſub belli finem occiſa eſt. Tum etiam ad uſque Alexandrum magnum perſtitere, ad quem Thaleſtris Amazonas trecentas adduxit, ex Diodoro & Q. Curtio.

659. *Thermodontis.*] Legunt quidam *Thermodoontis*, ut *Hippocoontis* : ita ut priores ſyllabæ tres dactylum efficiant. At omnino quadriſyllabum eſt, *Thermodontis* : ubi priores ſyllabæ tres longæ, cum ω in ſecunda ſyllaba, quæ ideo breviari non poteſt : ſcribitur enim Θερμώδων, non Θερμόδων, & Cappadociæ fluvius eſt, in oram Euxini meridionalem influens : nunc *Pormon*,

661. *Hippolyten.*] Theſei uxor fuit, dicta ab aliis *Antiopa :* ex qua Hyppolytum filium ſuſcepit, inſidiis Phædræ novercæ deinde ſublatum. Hanc bello Herculis Amazonico Theſeus, vel dono Herculis acceperat, vel dolo ipſe rapuerat : bello deinde Attico adverſus Amazonas, ab illis pro viro pugnans occiſa eſt. Plutarchus in Theſeo, Diodoruſ, &c. De *Penthesilea*, quæ ob virtutem filia Martis credita eſt, Æ. 1. 494.

663. *Lunatis peltis.*] Scutis breviſſimis, in formam Lunæ mediæ præciſis.

667. *Abiete.*] Haſta ex *abiete* arbore, *ſapin, fir.*

Ille corruit vomens fluenta sanguinis, et mordet terram sanguinolentam et moriens agitat se in sua plaga. Deinde Lirin et Pagasum praterea: quorum alter dum collabenti equo succidente retrahit habenas: alter dum succurrit, et porrigit cadenti dextram lentiorem, repente et simul concidunt Adjicit iis Amastrum Hippotæ filium: et imminens insequitur propius hasta, et Tereum, et Harpalycum, et Demophoontem, et Chromin: et quot jacula vibrata manu virgo intorsit; tot homines Trojani corruerunt. Ornitus venator procul excurrit in armis insuetis et equo Apulo: cui pellis detracta juvenco pertinaci tegit latos humeros; magnus rictus gutturis et genæ lupi cum dentibus candidis operuerunt caput; et sparus rusticus armat manum: ipse excurrit in mediis turmis, et supereminet toto capite. Illa perfodit hunc exceptum, non enim difficile erat disturbato agmine: et hostili animo hæc dicit super illum: Existimavisti. 'O Etrusce, te venari feras in sylvis? venit dies qui ulciscatur verba vestra fœmineis armis. Tamen referes umbris parentum tuorum gloriam hanc non exiguam, te occisum esse hasta Camillæ.' Continuo occidit Orsilochum et Buten, duo maxima corpora Trojanorum: sed Buten acumine teli transfodit adversum inter cassidem et thoracem, quà collum equitantis micat, et quà parma descendit infra humerum sinistrum; fugiens vero et circumacta maguum ie orbem fudit Orsilochum, interius secans gyrum, et persequitur eum qui prius ipsam persequebatur. Deinde assurgens altius bis impingit validam securim per arma et per ossa huic homini rogauti et multum precanti: plaga spargit vultum calido cerebro.

Sanguinis ille vomens rivos cadit, atque cruentam
Mandit humum, moriénsq; suo se in vulnere verfat.
Tum Lirin Pagasúmque super: quorum alter habenas
Suffoſſo revolutus equo dum colligit; alter
Dum subit, ac dextram labenti tendit inertem,
Præcipites pariterque ruunt. His addit Amastrum
Hippotaden; sequiturq; incumbens eminus hastâ,
Tereaque, Harpalycúmque, et Demophoonta,
Chromimque:
Quótque emissa manu contorsit spicula virgo,
Tot Phrygii cecidere viri. Procul Ornitus armis
Ignotis, et equo venator Iapyge fertur:
Cui pellis latos humeros erepta juvenco
Pugnatori operit; caput ingens oris hiatus,
Et male tæxêre lupi cum dentibus albis;
Agrestísque manus armat sparus: ipse catervis
Vertitur in mediis, et toto vertice suprà est.
Hunc illa exceptum (neque enim labor agmine verso)
Trajicit, et super hæc inimico pectore fatur:
'Sylvis te, Tyrrhene, feras agitare putâsti?
'Advenit qui vestra dies mulieribus armis [trum
'Verba redargueret. Nomen tamen haud leve pa-
'Manibus hoc referes, telo cecidisse Camillæ.'
Protinus Orsilochum et Buten, duo maxima Teucrûm
Corpora: sed Buten adversum cuspide fixit
Loricam galeámque inter, quà colla sedentis
Lucent, et lævo dependet parma lacerto:
Orsilochum fugiens, magnúmq; agitata per orbem
Eludit gyro interior, sequitúrque sequentem.
Tum validam pérque arma viro perque ossa secu-
Altior insurgens, oranti et multa precanti [rim,
Congeminat: vulnus calido rigat ora cerebro.

NOTÆ.

677. *Phrygii.*] Trojani, è Phrygia, Æ. 1. 315.

678. *Equo Iapyge.*] Ex Apulia, quæ *Iapygia* dicta est, Æ. 8. 710. & supra, v. 247.

682. *Sparus.*] Telum est rusticanum; à *spargendo* dictum: hoc fere constat. Cujus porro formæ, dubitatur: Festus vult parvissimi generis esse jaculum, quod facile spargitur: Servius arcuvum, in modum pedi pastoralis.

686. *Tyrrhene.*] Orte, è Tyrrhena gente.

688. *Vestra verba.*] Quibus fortitudinem vestram intemperanter jactatis. De *Manibus* parentum, G. 4. 4. 9. Æ. 6. 743.

693. *Parma.*] V. 619. *Lacerto*, Æ. 5. 422.

695. *Gyro interior.*] Breviori spatio atque ambitu reflectens sese, Æ. 5. 171.

Incidit

Incidit huic ſubitóque aſpectu territus hæſit
Apenninicolæ bellator filius Auni,
Haud Ligurum extremus, dum fallere fata ſinebant.
Iſque ubi ſe nullo jam curſu evadere pugnâ
Poſſe, neque inſtantem reginam avertere, cernit:
Conſilio verſare dolos ingreſſus et aſtu,
Incipit hæc: 'quid tam egregium, ſi fœmina forti
'Fidis equo? dimitte fugam, et te cominus æquo
'Mecum crede ſolo, pugnæque accinge pedeſtri:
'Jam noſces, ventoſa ferat cui gloria fraudem.'
Dixit: at illa furens, acríque incenſa dolore,
Tradit equum comiti, paribúſque aſſiſtit in armis,
Enſe pedes nudo, purâque interrita parmâ.
At juvenis, viciſſe dolo ratus, avolat ipſe,
Haud mora, converſíſque fugax aufertur habenis,
Quadrupedémque citum ferratâ calce fatigat.
'Vane Ligur, fruſtráque animis elate ſuperbis,
'Nequicquam patrias tentâſti lubricus artes:
'Nec fraus te incolumem fallaci perferet Auno.'
Hæc fatur virgo, et pernicibus ignea plantis
Tranſit equum curſu; frænísque adverſa prehenſis
Congreditur, pœnáſque inimico à ſanguine ſumit.
Quàm facilè accipiter ſaxo ſacer ales ab alto
Conſequitur pennis ſublimem in nube columbam,
Comprenſámque tenet, pedibúſq; eviſcerat uncis:
Tum cruor et vulſæ labuntur ab æthere plumæ.
At non hæc nullis hominum ſator atque Deorum
Obſervans oculis, ſummo ſedet altus Olympo.
Tyrrhenum genitor Tarchontem in prælia ſæva
Suſcitat, et ſtimulis haud mollibus incitat iras.

Occurrit illi, et ſtetit ſtupefactus improviſo viſu bellicoſus filius Auni incolæ Apennini, non ultimus Ligurum, quamdiu fata permittebant ei *fallere. Ille autem, cum videt ſe nullo curſu poſſe ſubducere ſe prælio, nec expellere reginam imminentem, incipiens conſulto agitare dolos mente et ſolertiâ, dicit iſta:* 'Quid tam illuſtre eſt, ſi 'cum ſis *fœmina confidis equo* 'robuſto? *relinque celeritatem* 'equi, *et propius committe te* 'mecum planæ terræ, *et para* 'te *ad certamen pedeſtre: mox* 'cogneſces, *cui laus inanis infe-* 'rat *damnum.*' Sic *ait: illa vero furens et commota aſperâ indignatione, dat equum ſociæ, et ſtat in armis paribus, pedes, et interrita enſe ſtricto atque ſcuto ſplendente. Sed juvenis exiſtimans ſe victorem eſſe fraude, aufugit ipſe, nulla* eſt *mora, et abripitur fugax habenis detortis, et talo ferrato impellit velocem equum.* 'Fraudulente *Ligur, et fruſtra elate* 'ſuperboanimo: *fruſtra callidus* 'adhibuiſti *aſtutiam patriam:* 'nec illa *aſtutia reducet te ſal-* 'vum *Auno doloſo.*' *Virgo hæc loquitur, et ardens pedibus velocibus prætergreditur curſu equum, et correpto fræno oppoſita pugnat, et ſumit ſupplicium ab boſtili ſanguine.* Tam facile, *quam ſacer accipiter, avis dicata* Marti, *ex alta rupe perſequitur alis columbam altam in aëre, et tenet correptam, et dilaniat unguibus acutis: tunc ſanguis et pennæ evulſæ decidunt ex aëre. Sed genitor hominum et Deorum non quieſcit ſublimis in ſupremo cœlo* quaſi *nullis oculis videns iſta. Pater* ille *excitat ad durum certamen Tarchontem Tyrrhenum, et commovet* ejus *iram non levibus ſtimulis.*

NOTÆ.

700. *Apennicolæ.*] De *Apennino*, monte Italiæ, Liguriam à ſeptentrione ambiente, Æ. 12. 703. De *Liguria*, Æ. 10. 185. Monet autem Cato Ligures eſſe fallaces.

706. *Fugam.*] Curſum celerem. Sic Æ. 1. 321. de Harpalyce Amazone. *Volucremque fuga prævertitur Eurum.*

708. *Fraudem.*] Hanc veram & antiquam lectionem eſſe contendit Servius; non *laudem.* ut vulgò legitur: & cenſus eſt; cognoſces cui jactantia damnum afferat.

711. *Pura Arma*] Secundùm Servium, *nuda* & ſinè rerum geſtarum figuris: quia, inquit, tunc primum in bella deſcenderat. ſecundùm Donatum, *expedita* & ſinè pondere. Secundùm interpretationem à nobis jam traditam, Æ. 6. 560. *nitida, lucida, teras.*

715. *Ligur.*] Pleraque vetera exemplaria habent *Ligus.* Et ſic olim in uſu fuiſſe probat adjectivum *Liguſticus*, inde derivatum. Nec magis abſonum eſt *Ligus, Liguris*; quam *lepus, leporis*; *vetus, veteris.*

721. *Accipiter . . . ſacer.*] *Eprevier, an Hawk*, avis rapax; ideo Marti ſacra. Latinum nomen è Græco deductum ὀξύπτερος, *celeriter volans*: Gallicum nomen è Germano, ut placet Sc. & Voſ.

Ergo

Ergo inter cædes cedentiáque agmina Tarchon
Fertur equo, variísque instigat vocibus alas,
Nomine quemque vocans; reficítq; in prælia pulsos.
'Quis metus, ô nunquam dolituri, ô semper inertes
'Tyrrheni, quæ tanta animis ignavia venit?
'Fœmina Palantes agit, atque hæc agmina vertit?
'Quò ferrum? quídve hæc geritis tela irrita dextris?
'At non in Venerem segnes nocturnáque bella,
'Aut ubi curva choros indixit tibia Bacchi,
'Exspectare dapes, et plenæ pocula mensæ. [spex
'Hic amor, hoc studium: dum sacra secundus aru-
'Nunciet, ac lucos vocet hostia pinguis in altos.'
Hæc effatus equum in medios moriturus et ipse.
Concitat, et Venulo adversum se turbidus infert:
Direptúmque ab equo dextrâ complectitur hostem,
Et gremium ante suum multâ vi concitus aufert.
Tollitur in cœlum clamor, cunctíque Latini
Convertêre oculos: volat igneus æquore Tarchon
Arma virúmque ferens: tum summâ ipsius ab hastâ
Defringit ferrum, et partes rimatur apertas,
Quà vulnus lethale ferat. Contrà ille repugnans
Sustinet à jugulo dextram, et vim viribus exit.
Utque volans altè raptum cùm fulva draconem
Fert aquila, implicuítq; pedes, atque unguibus hæsit:
Saucius at serpens sinuosa volumina versat,
Arrectísque horrent squamis, et sibilat ore,
Arduus insurgens: illa haud minùs urget adunco
Luctantem rostro, simul æthera verberat alis.
Haud aliter prædam Tiburtum ex agmine Tarchon
Portat ovans. ducis exemplum eventúmq; secuti,
Mæonidæ incurrunt. Tum fatis debitus Aruns
Velocem jaculo et multâ prior arte Camillam

Itaque Tarchon inter strages et acies recedentes impellitur equo, et exhortatur equitatum variis sermonibus, appellans unumquemque nomine suo, et revocat ad pugnam fugientes: 'O Tyrrheni, nunquam satis 'dolituri! ô semper ignavi! 'quis timor, quæ tanta segni- 'tia incidit animis vestris? 'Fœmina dispergit vos vagos, 'et fugat has turmas? cur ge- 'statis manibus ferrum, et cur 'hæc arma inania? tamen non 'estis ignavi ad voluptates et 'ad pugnas nocturnas, aut ad 'exspectandas epulas, et com- 'potationes mensæ opimæ, 'quando tibia curvi Bacchi 'indixit choreas: hic est amor 'vester, hæc cura: dummodo 'favens aruspex nunciet sacri- 'ficia, et hostia opima invitet 'in profundos lucos.' Hæc locutus, ipse etiam moriturus impellit equum in medios, et minax immittit se adversum Venulo: et confringit dextrâ manu hostem detractum ab equo, et magno impetu concitatus abripit eum ante sinum suum. Clamor erigitur ad cœlum, et Latini omnes converterunt oculos. Tarchon ardens volat campo, portans hominem & ejus arma: deinde abrumpit ferrum è suprema ejus hasta, et quærit partes apertas, quibus inferat plagam mortiferam. Ille contra obluctans repellit ejus dextram à gutture suo, et evitat vim viribus. Et sicut, quando fulva aquila volans alte portat serpentem raptum, et illigavit ei pedes, et hæsit unguibus; serpens vero vulneratus convolvit sinuosas spiras, et rigescit squamis sublatis, et altus assurgens sibilat ore: illa rostro incurvo non minus premit obnitentem, et simul quatit aërem alis. Non aliter Tarchon gaudens aufert prædam è turma Tiburtinorum: imitati exemplum et eventum ducis sui Tyrrheni irruunt. Tunc Aruns, addictus morti, prior currit circa celerem Camillam cum sagitta et multa solertia,

NOTÆ.

730. *Alas.*] Equitatum, v. 604.

732. *O nunquam dolituri.*] O qui nunquam acceptis injuriis movemini, ut fortes decet, ad justam ac dignam ultionem. *Palantes*, vagos, Æ. 10. 674.

737. *Tibia Bacchi.*] Bacchanalia intelligit & epulas Baccho sacras ad sonitum tibiæ, ut cætera Deorum sacra. De *Baccho*, Ecl. 5. 29. De *tibiis*, Æ. 9. 618.

739. *Aruspex.*] Qui ex inspectis hostiarum visceribus futura prædicit: quæ ars propria Tyrrhenorum, Æ. 8. 498.

746. *Æquore.*] Planitie campi, Æ. 2. 780.

750. *Vim viribus exit.*] Active, ut Æ. 5. 438.

757. *Tiburtim.*] Quorum inter principes erat Venulus, De *Tibure* urbe Latii, Æ. 7. 630.

759. *Mæonidæ.*] Tyrrheni, è Mæonia, sive Lydia, orti, Æ. 2, 781. Æ. 4. 216.

Circuit,

Circuit, et, quæ ſit fortuna facillima, tentat.
Quà ſe cunque furens medio tulit agmine virgo ;
Hàc Aruns ſubit, et tacitus veſtigia luſtrat :
Quà victrix redit illa, pedémque exhoſte reportat ;
Hàc juvenis furtim celeres detorquet habenas.
Hos aditus, jámq; hos aditus, omnémque pererrat
Undique ciruitum, et certam quatit improbus haſtam.

Fortè ſacer Cybele Chloreus, olímque ſacerdos,
Inſignis longè Phrygiis fulgebat in armis ;
Spumantémq; agitabat equum, quem pellis ahenis
In plumam ſquamis auro conſerta tegebat.
Ipſe peregrinâ ferrugine clarus et oſtro
Spicula torquebat Lycio Gortynia cornu.
Aureus ex humeris ſonat arcus, et aurea vati
Caſſida: tum croceam chlamydémq; ſinúſq; crepantes
Carbaſeos fulvo in nodum collegerat auro,
Pictus acu tunicas et barbara tegmina crurum.
Hunc virgo, ſive ut templis præfigerat arma
Troïa, captivo ſive ut ſe ferret in auro
Venatrix, unum ex omni certamine pugnæ
Cæca ſequebatur ; totúmque incauta per agmen
Fœmineo prædæ et ſpoliorum ardebat amore.
Telum ex inſidiis cùm tandem tempore capto
Conjicit, et ſuperos Aruns ſic voce precatur :

et explorat quænam fortuna ſit commodiſſima. Quacunque virgo ardens immittit ſe medio exercitui ; Aruns ſequitur eam *hâc parte, et occultus conſiderat* incеſſum ejus : *quà revertitur illa victrix, et refert pedem ab hoſte : juvenis clam deflectit illac habenas expeditas. Undique percurrit hos aditus, et jam hos aditus, et omnem circuitum, et librat malignus haſtam inevitabilem.*

Forte Chloreus dicatus Cybele, et quondam ſacerdos, procul ſplendebat conſpicuus in *armis Phrygiis : et impellebat equum ſpumantem, quem tegebat pellis compacta ſquamis æreis auratis* in modum *plumarum. Ipſe conſpicuus ferrugine et pupura externa, vibrabat Lycio* arcu *corneo ſagittas Cortynias : arcus auratus ſonat ex humeris, et galea aurea eſt* huic *vati : præterea ſtrinxerat in nodum fulvi auri chlamydem croceam carbaſinam et* ejus *plexus crepitantes, pictus acu* ſecundùm *tunicam et barbara tegmina crurum. Puella, ſive ut appenderet templis arma Trojana, ſive ut venando incederet in aureis* ſpoliis *captis, ſequebatur cæca hunc unum ex omnibus certantibus in prælio : et imprudens flagrabat per totum exercitum muliebri cupiditate prædæ & ſpoliorum. Cum denique tempore captato, Aruns vibat jaculum ex inſidiis, & orat Deos his verbis :*

NOTÆ.

768. *Sacer Cybele.*] Alii legunt, *Sacer Cybelo :* alii, *Satus Cybelo* ; ne idem ſit *ſacer & ſacerdos.* Nugæ : poteſt enim quis ſacer eſſe dicatuſque per votum numini, non per ſacerdotium : ut Camilla, quæ tamen Dianæ ſacerdos non erat. De *Cybelo* monte Phrygiæ, & *Cybele* Dea, Deorum matre, Æ. 3. 111.

770. *Ahenis In plumam, &c.*] Non militibus tantum, ſed & equis etiam loricæ quandoque fuerunt : & ii proprie dicebantur *cataphracti.* De iis ita Salluſt. apud Servium, *equis paria operimenta erant, quæ linteo ferreis laminis in modum plumæ adnexuerant.* Igitur lorica equi erat ex pelle ſive corio, cui inſertæ erant æreæ laminæ, in modum ſquamarum inciſæ ; erant autem ſquamæ illæ, non rotundæ quidem ac vulgares ; ſed oblongæ, ita ut ad plumarum formam potius accederent : neque ex ære ſimplici, ſed aurato, Æ. 3. 467.

772. *Peregrinâ ferrugine & oſtro, &c.*] Oſtro ſive purpurâ Ibericâ, ferrugineâ & ſubnigricante ; de qua Æ. 9. 582. *De oſtro,* G. 2. 506.

773. *Lycio Gortynia, &c.*] Species pro genere. Arcus enim inſignes è cornea materia, è Lycia Aſiæ regione, de qua Æ. 4. 143. Sagittæ item ex urbe Cretæ inſulæ *Cortyna,* vel *Gortyna,* Æ. 6. 60.

775. *Caſſida.*] Nomen primæ declinationis, deductum ex accuſativo nominis tertiæ : *caſſida, caſſidæ :* à *caſſis, caſſidis, caſſidi, caſſida :* quod & apud Propertium reperitur, l. 3. 11. 15. Sic apud Varronem, teſte Nonio, *compeda,* à *compes ; chlamyda,* à *chlamys :* apud ſacros ſcriptores noſtros, *lampada* à *lampas. Croceam,* tinctam croco flore, *ſaffran, ſaffron.*

777. *Tunicas & barbara, &c.*] De *tunicis,* Æ. 9. 616. *Tegmina crurum :* ſunt ocreæ, non vulgari quidem Græcorum aut Italorum, ſed Barbarorum more : hoc eſt, ut videtur pleriſque Phrygum, qui primi acu pingere reperierunt Paulo tamen aliter viſum explicandum illud Æ. 2. 504. *Barbarico poſtes auro.*

780. *Certamine pugnæ.*] Sic Lucret. l. 4. 481. Sic & Æ. 2. 780. *Maris æquor.*

‘ Summe

'*Supreme Deorum Apollo, præ-*
'*ſes ſaeri Soractis, quem præ-*
'*cipui colimus, cui ignis è pinu*
'*alitur in cumulum: & cui nos*
'*cultores, ſecuri religione, calca-*
'*mus plantis multas prunas per*
'*mediam flammam: concede, ô*
'*pater omnipotens, hanc igno-*
'*miniam delere noſtris armis.*
'*Non peto exuvias, aut tro-*
'*phæum, aut ulla ſpolia victæ*
'*puellæ: reliqua facta mihi*
'*præſtabunt gloriam: revertar*
'libenter *inglorius in urbem*
'*patriam, dummodo hæc fu-*
'*neſta peſtis moriatur vulnere*
'*à me* inflicto.' *Apollo audi-*
vit: & conceſſit ut *pars voti*
animo ſuccederet, partem diſſi-
pavit in leves ventos. Conceſſit
precanti ut *occideret morte im-*
provisâ Camillam *turbatam:*
non conceſſit ut nobilis patria
cerneret eum reverſum, & nu-
bes diſpulerunt vocem in ventos.
Itaque ſtatim ut haſta librata
manu edidit ſtridorem per aërem; agmina converterunt ani-
mos, et omnes Volſci direxerunt
oculos ad reginam. Ipſa neuti-
quam animadvertit aut aerem
impulſum, *aut ſtridorem, aut*
jaculum veniens ex alto, donec
jaculum appulſum ad mammam
præciſam infixum eſt, et pro-
funde immiſſum hauſit virgine-
um ſanguinem. Sociæ feſtinan-
tes accurrunt, & ſuſcipiunt re-
ginam cadentem: Aruns præ
cæteris ſtupefactus, fugit gaudio
& timore mixtis: nec jam ul-
tra audet fidere haſtæ, nec oc-
currere armis. Et quemadmodum aliquis lupus, paſtore aut magno juvenco interfecto, memor facti ſui
audacis, recipit ſe in montes excelſos extra *viam poſitus, priuſquam jacula hoſtilia aſſequantur* ipſum: *&*
reflectens caudam ſupponit eam *trementem utero, & adit ſylvas: non aliter Aruns turbatus ſubduxit ſe*
ex oculis,

'Summe Deûm, ſancti cuſtos Soractis Apollo,
'Quem primi colimus, cui pineus ardor acervo
'Paſcitur, et medium freti pietate per ignem
'Cultores multâ premimus veſtigia prunâ:
'Da, pater, hoc noſtris aboleri dedecus armis,
'Omnipotens. Non exuvias pulſæve tropæum
'Virginis aut ſpolia ulla peto: mihi cætera laudem
'Facta ferent: hæc dira meo dum vulnere peſtis
'Pulſa cadat, patriam remeabo inglorius urbem.'
Audiit, et voti Phœbus ſuccedere partem
Mente dedit; partem volucres diſperſit in auras.
Sterneret ut ſubitâ turbatam morte Camillam,
Annuit oranti; reducem ut patria alta videret,
Non dedit; inque Notos vocem vertêre procellæ.
Ergo ut miſſa manu ſonitum dedit haſta per auras;
Convertêre animos acies, oculóſque tulêre
Cuncti ad reginam Volſci. Nihil ipſa neque auræ,
Nec ſonitûs memor, aut venientis ab æthere teli;
Haſta ſub exſertam donec perlata papillam
Hæſit, virgineúmque alte bibit acta cruorem.
Concurrunt trepidæ comites, dominámq; ruentem
Suſcipiunt: fugit ante omnes exterritus Aruns,
Lætitiâ, mixtóque metu: nec jam amplius haſtæ
Credere, nec telis occurrere virginis audit.
Ac velut ille, prius quàm tela inimica ſequantur,
Continuò in montes ſeſe avius abdidit altos
Occiſo paſtore lupus magnóve juvenco,
Conſcius audacis facti: caudámque remulcens
Subjecit pavitantem utero, ſylváſque petivit.
Haud ſecus ex oculis ſe turbidus abſtulit Aruns,

NOTÆ.

785. *Soractis.*] *Soracte* vel *Soractes*, mons in Etruria in agro Faliſco, ad occidentalem ripam Tyberis, ad ſeptentrionem Romæ, nunc *monte di S. Sylveſtro*. Ibi lucus & templum Apollinis fuit. Plinius l. 7. 2. *Haud procul urbe Roma, in Faliſcorum agro, familiæ ſunt paucæ, quæ vocantur Hirpiæ, quæ ſacrificio annuo, quod ſit ad montem Soractem Apollini, ſuper ambuſtam ligni ſtruem ambulantes non aduruntur, & ob id perpetuo Senatuſconſulto militiæ aliorumque munerum vacationem habent.* Addit Servius ex Varrone, ſacrificulos illos, per prunas ambulaturos, medicamento aliquo ſolitos ſibi plantas tingere. *Aruns* igitur ex illis Hirpis Etruſcis fuit & equitibus Tarchontis. *Pineus ardor*, ſunt prunæ, è pina ſuccensâ excitatæ.

793. *Inglorius.*] Nulla cæde nobilis: hanc enim cædem eſſe ignotam volo.

798. *Notos.*] Speciem pro genere: ventos meridionales pro quibuſlibet ventis, Ecl. 2. 58.

809. *Ille lupus.*] *Ille* frequenter abundat in comparationibus, Æ. 10. 707.

Contentúſque

Contentúſque fugâ mediis ſe immiſcuit armis.
Illa manu moriens telum trahit: oſſa ſed inter
Ferreus ad coſtas alto ſtat vulnere mucro.
Labitur exanguis; labuntur frigida letho
Lumina; purpureus quondam color ora reliquit.
Tum ſic expirans, Accam ex æqualibus unam
Alloquitur, fida ante alias quæ ſola Camillæ,
Quîcum partiri curas; atque hæc ita fatur:
'Hactenus, Acca ſoror, potui; nunc vulnus acerbum
'Conficit, et tenebris nigreſcunt omnia circúm.
'Effuge, et hæc Turno mandata noviſſima perfer:
'Succedat pugnæ, Trojanóſque arceat urbe.
'Jamque vale.' Simul his dictis linquebat habenas,
Ac terram non ſponte fluens. Tum frigida toto
Paulatim exolvit ſe corpore; lentáque colla
Et captum letho poſuit caput, arma relinquens;
Vitáque cum gemitu fugit indignata ſub umbras.
Tum verò immenſus ſurgens ferit aurea clamor
Sidera: dejectâ crudeſcit pugna Camillâ.
Incurrunt denſi: ſimul omnis copia Teucrûm,
Tyrrheníque duces, Evandríque Arcadis alæ.

At Triviæ cuſtos jamdudum in montibus Opis
Alta ſedet ſummis, ſpectátque interrita pugnas.
Utque procul medio juvenum in clamore furentum
Proſpexit triſti multatam morte Camillam;
Ingemíutque dedítque has imo pectore voces:
'Heu? nimium, virgo, nimiùm crudele luiſti
'Supplicium, Teucros conata laceſſere bello.
'Nec tibi deſertæ in dumis coluiſe Dianam
'Profuit aut noſtras humero geſſiſſe pharetras.
'Non tamen indecorem tua te regina relinquet
'Extremâ jam in morte; neque hoc ſinè nomine le-
'Per gentes erit, aut famam patieris inultæ. [thum

& gaudens ob fugam miſcuit ſe mediis armatis. Illa moriens educit manu jaculum: ſed cuſpis ferrea hæret ad coſtas inter oſſa profundo vulnere. Concidit pallida, concidunt oculi frigidi morte: color olim rubicundus deſeruit vultum. Tum moriens ſic alloquitur Accam unam è ſociis, quæ ſola Camillæ fidelis erat præ cæteris, cum qua ſolebat *communicare curas* ſuas: *& ſic loquitur iſta: 'Acca ſoror, potui huc uſque* pugnare: *'nunc dura plaga me interficit, 'et omnia circum nigreſcunt caligine. Fuge, et fer ad Tur-'num hæc ultima monita: 'Succedat* mihi *ad pugnam, et 'avertat Trojanos ab urbe: de-'niquevale.' His prolatis, ſimul dimittebat habena; non ſponte labens in terram: tum frigida diſſolvit ſe paulatim toto corpore, et demiſit colla incurva caputque morte victum, abjiciens arma: & vita dolens cum gemitu abit in tenebras. Tunc autem vaſtus clamor ſuboriens verberat aſtra aurea: prælium inhorreſcit occiſa Camilla. Irrumpunt conferti: ſimul omnis multitudo Trojanorum, & ductores Tuſci, & equitatus Evandri Arcadis.*

At Opis exploratrix Dianæ jamdudum ſedet ſublimis in ſummis montibus, et immota aſpicit prælium: et cum inter medios clamores juvenum certantium procul vidit Camillam affectam triſti morte; et ſuſpiravit et emiſit hæc verba ex intimo pectore: 'Heu, virgo 'tuliſti ſupplicium nimis cru-'dele, conata bello aggredi Trojanos: profuit tibi derelictæ inter vepres coluiſſe Dianam: aut tuliſſe 'humeris noſtras pharetras. Tamen Dea tua non te relinquet jam ingloriam in ſuprema morte: neque hæc 'mors erit ſine honore inter populos; nec feres famam non vindicatæ.

NOTÆ.

813. *Contentus fugâ.*] Præter allatam interpretationem, poteſt hæc etiam afferri: *Concitatus fuga, contendens fugam* à *contendo.*

835. *Alæ.*] Equites, ſupra, v. 604.

836. *Triviæ.*] Dianæ: quæ colebatur in triviis, Æ. 4. 511.

839. *Multatam.*] Aliqui legunt *mulcatam.* Differunt vero *multare, et mulcare:* quod *multare* eſt à voce Oſca vel Sabina, *multa,* quæ pœnam pecuniaram à judice irrogatam ſignificat, ut notant Feſtus & Varro; & per tranſlationem quamlibet aliam pœnam: *mulcare autem* Latino vox eſt quæ ſignificat *verberare,* à *mulceo,* quod eſt *mollio:* quia quod verberatur, mollitur: hinc Vulcanus eſt *Mulciber,* à verberando ferro. Vide Germanum Valentem, & Voſſium.

843. *Deſertæ in dumis.*] De vita Camillæ in ſylvis, ſupra, v. 539. & ſequentibus.

'Nam

'Nam quiſquis læſit vulnere 'tuum corpus, ſolvet id *nece me- 'ritâ.' Fuit ſub excelſo monte magnum ſepulcrum Dercenni, veteris regis Laurentini, ex aggeſta terra, & tectum umbroſâ illice. Dea formoſiſſima collocat ſe primum illic celeri impetu, et ab excelſo tumulo circumſpicit Aruntem. Quando aſpexit illum coruſcantem armis, & vane ſuperbientem, ait: 'Cur diſcedis in diverſam par- 'tem? huc fer gradum, huc 'veni moriture: ut recipias 'mercedem dignam Camillâ. 'Tu-ne morieris ſagittis* ipſius *'etiam Dianæ?' Dixit, et,* quemadmodum Amazon, *Thracia eduxit ex aurata pharetra ſagittam celerem, & inimica intendit* arcum *corneum, & extendit longe: donec extremitates* ejus inflexæ *committerentur inter ſe, & jam tangeret manibus æqualibus, ſiniſtrâ cuſpidem ferri, dexterâ & nervo mammam. Statim Aruns audivit ſimul ſtridorem ſagittæ æremque frementem, & ferrum infixum eſt in corpore. Socii immemores relinquunt illum in incognito pulvere arvorum exſpirantem, & ultima gementem: Opis efferur alis ad æthereum cælum.*

Levis equitatus Camillæ fugit primus, reginâ amiſſâ: Rutuli turbati fugiunt, fugit fortis Atinas: & ductores diſſipati & manipuli vaſtati quærunt loca *tuta, & currunt equos converſi ad muros.*

'Nam quicunque tuum violavit vulnere corpus,
'Morte luet meritâ.' Fuit ingens monte ſub alto
Regis Dercenni terreno ex aggere buſtum
Antiqui Laurentis, opacâque ilice tectum.
Hîc Dea ſe primùm rapido pulcherrima niſu
Siſtit, et Aruntem tumulo ſpeculatur ab alto.
Ut vidit fulgentem armis, ac vana tumentem:
'Cur, inquit, diverſus abis? huc dirige greſſum:
'Huc periture veni; capias ut digna Camillæ
'Præmia. Túne etiam telis moriere Dianæ?'
Dixit, et auratâ volucrem Threïſſa ſagittam
Deprompſit pharetrâ, cornúque infenſa tetendit,
Et duxit longè: donec curvata coirent
Inter ſe capita, et manibus jam tangeret æquis,
Lævâ aciem ferri, dextrâ nervóque papillam.
Extemplo teli ſtridorem auráſque ſonantes
Audiit unà Aruns, hæsítque in corpore ferrum.
Illum expirantem ſocii atque extrema gementem
Obliti ignoto camporum in pulvere linquunt:
Opis ad æthereum pennis aufertur Olympum.
Prima fugit, dominâ amiſsâ, levis ala Camillæ;
Turbati fugiunt Rutuli, fugit acer Atinas;
Disjectíque duces, deſolatique manipli
Tuta petunt, et equis averſi ad mœnia tendunt.
Nec quiſquam inſtantes Teucros lethúmq; ferentes
Suſtentare valet telis, aut ſiſtere contrà:
Sed laxos referunt humeris languentibus arcus,
Quadrupedúmque putrem curſu quatit ungula cam-
Volvitur ad muros caligine turbidus atrâ [pum.
Pulvis; et è ſpeculis percuſſæ pectora matres
Fœmineum clamorem ad cœli ſidera tollunt.

Nec ullus poteſt ſuſtinere armis, aut ſtare contra Trojanos imminentes & inferentes mortem: ſed reportant humeris defeſſis arcus laxos, & ungula equorum currendo pulſat campum pulverulentem. Pulvis confuſus nigrâ caligine fertur ad muros; & matres verberantes ſinum emittunt è ſpeculis fœmineam vociferationem ad aſtra cœli.

NOTÆ.

850. *Dercenni, &c.*] De hoc vetere Laurentum rege, Latino multò antiquore, nihil apud auctores. *Buſtum* ait, pro loco ubi cineres poſt combuſtionem depoſiti fuerant. *Ilex* arbor glandifera, *yeuſe, the holm-oak.* De *Laurento* regione, Æ. 7. 63.

854. *Vana.*] More abverbii, pro *vane:* ut G. 3. 500. *Terram crebra ferit.*

856. *Digna Camillæ Præmia, &c.*] Mors divina manu illata, præmium, non pœna eſt. Si mori debuerat Camilla, mori divinâ manu debuerat; non imbelli timidi mortalis telo. Tune dignum Camillâ munus auferes? & ignavus cum ſis, non cujuſlibet numinis, ſed ipſius etiam Dianæ telis moriere?

858. *Threïſſa, &c.*] *Ut Threïſſa,* id eſt, ut *Amazon.* Sic Camilla, v. 648. *Exultat Amazon,* id eſt, *ut Amazon.* Neque enim Opis aut Camilla tales erant re ipſa: ſed cultu tantum atque habitu. De *Amazonibus Thraciis,* ſupra, v. 659.

867. *Olympum.*] Montem Theſſaliæ, pro cælo, Ecl. 5. 56. *Ala,* equitatus, ſupra, v. 604. *Rutuli,* milites Turni, Æ. 7. 794.

Qui

Qui curſu portas primi irrupêre patentes,
Hos inimica ſupèr mixto premit agmine turba.
Nec miſeram effugiunt mortem: ſed limine in ipſo,
Mœnibus in patriis, atque inter tuta domorum
Confixi expirant animas. Pars claudere portas;
Nec ſociis aperire viam, nec mœnibus audent
Accipere orantes: oritúrque miſerrima cædes
Defendentum armis aditus, ínque arma ruentum.
Excluſi, ante oculos lacrymantúmque ora parentum.
Pars in præcipites foſſas, urgente ruinâ,
Volvitur; immiſſis pars cæca et concita frænis
Arietat in portas, et duros objice poſtes.
Ipſæ de muris ſummo certamine matres
(Monſtrat amor verus patriæ) ut vidêre Camillam;
Tela manu trepidæ jaciunt; ac robore duro
Stipitibus ferrum ſudibúſque imitantur obuſtis
Præcipites, primâeq; mori pro mœnibus ardent.
Interea Turnum in ſylvis ſæviſſimus implet
Nuncius, et juveni ingentem fert Acca tumultum;
Deletas Volſcorum acies; cecidiſſe Camillam;
Ingruere infenſos hoſtes, et Marte ſecundo
Omnia corripuiſſe: metum jam ad mœnia ferri.
Ille furens (nam ſæva Jovis ſic numina poſcunt)
Deſerit obſeſſos colles, nemora aſpera linquit.
Vix è conſpectu exierat, campúmque tenebat,
Cùm pater Æneas, ſaltus ingreſſus apertos,
Exſuperátque jugum, ſylvâque evadit opacâ.
Sic ambo ad muros rapidi totóque feruntur
Agmine, nec longis inter ſe paſſibus adſunt.
Ac ſimul Æneas fumantes pulvere campos
Proſpexit longè, Laurentiáque agmina vidit;
Et ſævum Æneam agnovit Turnus in armis,

Qui primi attigerunt curſu portas apertas; hos turba hoſtilis opprimit agmine ſuperjecto: nec evitant mortem funeſtam: ſed in ipſo ingreſſu, in mœniis patriis, & inter tutas domos confoſſi emittunt animas. Pars incipit *claudere portas: nec audent patefacere aditum ſociis, nec admittere precantes intra muros: & incipit triſtiſſima ſtrages, propugnantium armis ingreſſus, & ruentium in pugnam.* Ex iis qui ſunt *excluſi, pars labitur in foſſas præruptas, premente* multitudine *irruentium, ante oculos & vultus parentium plorantum; pars inſana & concita* equis *ſrænatis impellunt portas & poſtes firmatos repagulis.* In *ſuprema* illa *contentione matres ipſæ, ex quo conſpexerunt Camillam (id docet verus amor patriæ) feſtinantes emittunt è muris tela manibus, & imitantur arma ferrea duris lignis, ſtipitibus, fuſtibus, præuſtis, nihil moratæ, & cupiunt primæ mori pro* defenſione *murorum.*

Interim nuncius acerbiſſimus occupat Turnum in ſylvis, & Acca refert juveni magnum illum tumultum: turmas Volſcorum cæſas eſſe, Camillam occiſam eſſe, hoſtes infeſtos imminere & favente Marte vaſtaſſe omnia: timorem jam extendi ad muros. Ille furioſus adſerit colles occupatos & ſylvas difficiles; nam auctoritas dura Jovis ita imperat. Vix exceſſerat ultra conſpectum, & attigerat campus: cum pater Æneas, ingreſſus ſylvas patentes, ſupergreditur collem, & exit ex obſcura ſylva. Sic ambo feſtini & toto impetu currunt ad muros, nec abſunt longo intervallo à ſe invicem. Et ſimul Æneas vidit procul campos undantes pulvere, Laurentemque exercitum: & Turnus agnovit Æneam ferocem cum exercitu,

NOTÆ.

890. *Arietat in portas.*] Non quidem equorum in portas impulſu, quod viſum eſt *Donato*; ſub obviis quibuſdam aut trabibus aut molaribus impactis inſtar arietum: de qua machina, Æ. 2. 492.

892. *Ut videre Camillam.*] Vel cum viderunt Camillæ corpus inter ſociarum manus relatum: vel potius, quia, v. 594. dixit Diana ſe nube cavâ corpus illud tumulo illaturam, ex quo viderunt Camillam, pro aliena ſalute ad arma concurrentem, amor patriæ ſuaſit ipſis idem pro ſalute propria faciendum. De *robore*, pro quovis duriore ligno, G. 1. 162.

901. *Furens, nam ſæva &c.*] Duplici de cauſa reliquit inſidias, quibus Æneam deprehendere & bellum conficere mox potuiſſet: nempe ob præcipitem furorem, qui ei mentem abſtulit: & ob numina Jovis, & vim fatorum Æneæ faventium.

Adventum que

audivitque incessus pedum, & hinnitus equorum. Statim inciperent certamina, & tentarent prælia; nisi Sol roseus jam lavaret mari Hispanico fessos equos, & reduceret noctem die cadente. Ambo *quiescunt in castris ante urbem, & cingunt muros* urbis.

Adventúmque pedum flatúsque audivit equorum.
Continuò pugnas ineant, et prælia tentent;
Ni roseus fessos jam gurgite Phæbus Ibero
Tingat equos, noctémque die labente reducat. 914
Considunt castris ante urbem, et mœnia vallant.

NOTÆ.

913. *Gurgite Ibero.*] Occiduo Oceano: nam Æ. 1. 122. Iberia sive Hispania ad occidentem Italiæ objacet. De *Iberia*, Æ. 9. 582. De *gurgite*, pro *mari*, 115. *Mœnia vallant.*] Circumambiunt: Trojani ut oppugnent: Rutuli ut defendant.

P. VIRGILII MARONIS
ÆNEIDOS
LIBER XII.

ARGUMENTUM.

Fractis geminâ pugnâ Latinis, Turnus cum Æneâ singulari certamine dimicare statuit. Solemni sacramento conditiones certaminis fœdusque à Latino, Æneâ, Turnoque sancitur. Fœdus à Juturna, Turni sorore Junonis impulsu disturbatur: primusque Tolumnius, falso augurio victoriam suis pollicitus Trojanos invadit. Æneas sagitta vulneratus excedere cogitur è prælio: quo absente maximam stragem Turnus agit. Venus dictamno herbâ vulnus Æneæ sanat. Is, refectis viribus, reversus ad pugnam Turnum nominatim vocat. Sed dum Juturna, excusso Turni auriga Metisco, currum ejus moderaretur, & ab Æneæ occursu detorqueret, ne congredi simul possent; Æneas admotis ad urbis mœnia exercitu, in propugnacula ignem conjicit. Hinc Amata, Turnum occisum rata, laqueo vitam sibi adimit. Turnus, ne urbs in hostium potestatem veniret, ad singulare certamen redit. Pugnant Æneas & Turnus: Æneas victor, cum Turni jugulo immineret, jamque ipsius precibus motus ad misericordiam deflecteret, viso in ejus humeris Pallantis balteo, repente exardescit, hostemque interficit.

INTERPRETATIO. *Turnus, cum videt Latinos fractos bello infelici abjecisse* animum, fidem *suorum promissorum jam repeti,*

TUrnus ut infractos adverso Marte Latinos
Defecisse videt, sua nunc promissa reposci,

NOTÆ.

1. *Infractos.*] Vox raro negans, sæpius affirmans, ut jam monuimus, Æ. 5. 784. & probat multis Erythræus in indice. Hic affirmat,

2. *Promissa.*] Quibus ad singulare cum Æneâ prælium se obstrinxerat, Æ. 10. 434.

Se



Se ſignari oculis, ultro implacabilis ardet,
Attollítque animos. Pœnorum qualis in arvis
Saucius ille gravi venantum vulnere pectus,
Tum demum movet arma leo, gaudétque comantes
Excutiens cervice toros, fixúmque latronis
Impavidus frangit telum. et fremit ore cruento.
Haud ſecus accenſo gliſcit violentia Turno.
Tum ſic affatur regem, atque ita turbidus infit:
'Nulla mora in Turno: nihil eſt quòd dicta retractent
'Ignavi Æneadæ; nec, quæ pepigêre, recuſent.
'Congredior: fer ſacra, pater, et concipe fœdus.
'Aut hâc Dardanium dextrâ ſub Tartara mittam,
'Deſertorem Aſiæ (ſedeant, ſpecténtq; Latini)
'Et ſolus ferro crimen commune refellam:
'Aut habeat victos; cedat Lavinia conjux.
Olli ſedato reſpondit corde Latinus:
'O præſtans animi juvenis, quantùm ipſe feroci
'Virtute exſuperas, tanto me impenſiùs æquum eſt
'Conſulere, atq; omnes metuentem expendere caſus.
'Sunt tibi regna patris Dauni, ſunt oppida capta[eſt.
'Multa manu: nec non aurúmq; animúſq; Latino
'Sunt aliæ innuptæ Latio et Laurentibus agris;
'Nec genus indecores. Sine me hæc haud mollia fatu
'Sublatis aperire dolis: ſimul hæc animo hauri.

ſe deſignari oculis: ſponte etiam *implacabilis iraſcitur, et erigit animum. Quaſi leo aliquis, in agris Afrorum, ſauciatus* ſecundùm *pectus duro vulnere venatorum, tunc denique exerit vires* ſuas: *et lætatur commoven toros jubatos colli: interritus abrumpit jaculum venatoris infixum* ſibi, *et frendet ore ſanguinolento. Non aliter ira creſcit Turno inflammato. Tunc ſic alloquitur regem, & turbulentus ita incipit:* 'Nulla eſt 'dilatio in Turno: nihil eſt cur 'ſegnes Trojani revocent ſua 'verba, et abnuant facere ea, 'de quibus convenerunt. De-'ſcende ad pugnam: offer ſacri-'ficia, ô pater, & fac fœdus. 'Vel hac manu *dexterâ mittam* 'ad inferos Trojanum profu-'gum ex Aſia, et ſolus refutabo 'enſe criminationem communem 'nobis omnibus (*Latini quieſ-'cant et aſpiciant* me) vel 'Trojanus *poſſideat* nos vi-'ctos, et Lavinia detur ei ux-'or.' Latinus reſpondit ei tranquillo animo: 'O juvenis, 'excellens animo! quantum tu 'excellis aſpera fortitudine, 'tanto ſtudioſius juſtum eſt me 'me providere tibi, et me ti-'mentem tibi conſiderare omnia 'pericula. Eſt tibi regnum Dauni patris tui, ſunt plurimæ urbes expugnatæ viribus tuis: ſunt quoque 'Latino divitiæ et benevolentia: ſunt aliæ virgines in Latio et campis Laurentibus, nec ingloriæ ſe-'cundum *genus*. Permitte me omiſſis fraudibus exponere iſta tibi non quidem grata dictu: et ſimul 'perpende iſta animo.

NOTÆ.

4. *Pœnorum.*] Afrorum circa Carthaginem, qui ſic dicti ſunt, quaſi Phœni, quia à Phœnicia cum Didone profecti, Æ. 4. in argument.

5. *Ille*, &c.] Magnus aliquis leo: & ſic, *ille*, ſæpe abundat in comparationibus, Æ. 10. 707.

6. *Movet arma leo.*] *Arma* ſunt uniuſcujuſque vires, & ad agendum inſtrumenta. Sic Æ. 2. 99. De Ulyſſe, *Et quærere conſcius arma*, id eſt, *dolos*. Apud Statium, l. 9. 589. *Armaque curva ferum*, ſunt *dentes*. Hic leonis *arma* ſunt ungues, dentes: unde dicuntur *leones exarmati*, quibus ungues & dentes evulſi ſunt.

7. *Toros.* Sunt eminentiæ muſculorum nodoſæ tumentes, circa cervicem aliaſque corporis partes.

11. *Retractent.*] Fidem datam revocent per ſcd pactum & quaſi contractum.

13. *Ferru ſaca . . . concipe fœds.*] Ad ejuſmodi vera adhibebantur ſacrificia & verba *concepta*, erat, certa ſolemniaque; infra, v. 169.

14. *Tarta.*] Inferorum pars infima. Æ. 6. 134.

15. *Aſiæ.*] Phrygiæ, ſive Troadis, quæ eſt in minore Aſia. Æ. 1. 385.

19. *O præſtans*, &c.] ORATIO Latini, quâ conatur Turnum à ſpe conjugii & ſingulari certamine ad pacem revocare, oſtenditque, I. Affinitatem illam Turni cum Latino eſſe inutilem, cum regnum utriuſque ſatis abſque illa virium conjunctione potens ſit; cum ſint urbes multæ Turno, divitiæ pariter atque animus, & fortitudo Latini populis, virgines in Latio plurimæ, quas Turnus uxores optare poſſit. II. Eſſe illicitam, quippe à Diis prohibitam, Æ. 7. 95. III. Eſſe perniciosam, ſi quidem, ex quo, Turni causâ, Deorum voluntati obſtitit, calamitatibus innumeris utraque gens oppreſſa eſt. IV. Si inquit, te occiſo, ſocium Æneam excepturus ſum: quidni potius te ſalvo? V. Objicit ſibi odia Rutulorum ob periculum Turni: Turno ipſi ſolicitudinem doloremque Dauni patris, belli varios eventus, &c. De *Latio & Laurento*, Æ. 7. 54. 63.

'Me natam nulli veterum ſociare procorum
'Fas erat; idque omnes Diviq; hominéſq; canebant.
'Victus amore tui, cognato ſanguine victus,
'Conjugis et mœſtæ lacrymis, vincla omnia rupi;
'Promiſſam eripui genero: arma impia ſumpſi.
'Ex illo qui me caſus, quæ, Turne, ſequantur
'Bella, vides: quantos primus patiare labores.
'Bis magnâ victi pugnâ vix urbe tuemur
'Spes Italas: recalent noſtro Tyberina fluenta
'Sanguine adhuc, campíque ingentes oſſibus albent.
'Quò referor toties? quæ mentem inſania mutat?
'Si, Turno extincto, ſocios ſum accire paratus;
'Cur non, incolumi, potiùs certamina tollo?
'Quid conſanguinei Rutuli, quid cætera dicet
'Italia, ad mortem ſi te (fors dicta refutet)
'Prodiderim, natam et connubia noſtra petentem?
'Reſpice res bello varias: miſerere parentis
'Longævi, quem nunc mœſtum patria Ardea longè
'Dividit.' Haud quaquam dictis violentia Turni
Flectitur: exuperat magis, ægreſcítque medendo.
Ut primùm fari potuit, ſic inſtitit ore; [pro me
'Quam pro me curam geris, hanc precor, optime,
'Deponas, lethúmque ſinas pro laude paciſci.
'Et nos tela, pater, ferrúmq; haud debile dextrâ
'Spargimus, et noſtro ſequitur de vulnere ſanguis.
'Longè illi Dea mater erit, quæ nube fugacem
'Fœmineâ tegat; et vanis ſeſe occulat umbris.'
At regina novâ pugnæ conterrita ſorte
Flebat, et ardentem generum moritura tenebat:
'Turne, per has ego te lacrymas, per ſi quis Amatæ

'*Non erat licitum me jungere filiam ulli antiquorum amatorum: & omnes Dii atque homines monebant illud. Expugnatus benevolentiâ* erga *te, expugnatus ſanguine cognato, & fletibus triſtis uxoris* meæ, *fregi omnes nexus, abſtuli* eam *promiſſam Æneæ genero, ſuſcepi bellum ſceleratum. Cernis, ô Turne, quæ calamitates, quæ bella me perſequantur ab illo* tempore: cernis *quantas difficultates* tu *ipſe patiaris. Bis ſuperati magno prælio, vix defendimus* hâc *urbe ſpem Italiæ: fluctus Tyberis calent adhuc noſtro cruore, et vaſti agri albeſcunt oſſibus. Quo revertor toties? quæ ſtultitia vertit ſententiam* meam? *ſi paratus ſum advocare* Trojanos *ad ſocietatem, Turno occiſo: cur non potius extinguo bella eo ſalvo? quid Rutuli* mihi *conjuncti, quid reliqua Italia dicet, ſi expoſuerim morti te petentem filiam meam et noſtram affinitatem? (fortuna refellat* hæc *mea verba) Conſidera res mutabiles bello: miſereſce patris ſenioris, quem jam triſtem Ardea patria* tua *procul ſeparat* à nobis.' *Ferocia Turni nullo modo mitigatur his verbis: invaleſcit potius, et aſperatur remedio. Cum primum potuit loqui, ſic inſtitit ore:* 'Obſecro, *bone* pater, *depone pro me hanc ſolicitudinem, quam habes: et permitte me eligere mortem propter gloriam. Nos etiam, ô pater, libramus manu jacula et ferrum non inutile: et ſanguis exit è plaga,* quam *nos* facimus. *Procul aberit ab eo mater Dea: quæ muliebri nebula protegat* eum *fugientem, et* ipſa *ſe abſcondat inani caligine.' Sed regina tremefacta nova conditione pugnæ lugebat, et retinebat generum iratum* ipſa *moritura:* 'Turne, *ego* peto unam rem, *per hos fletus; per gloriam Amatæ,*

NOTÆ.

34, *Bis magnâ victi pugnâ.*] *Prima* in exſcenſu navium, ubi occiſus ab Æenea Mezentius, fugatus Turnus, Æ. 10. 310. *Secundâ* equeſtri, ubi cecidit Camilla, Æ. 11. 597. De *Tyberi*, Æ. 8. 330. De *Rutulis*, Æ. 7. 794.

43. *Parentis Longævi.*] *Dauni*, Æ. 7. 56. *Ardea*, urbs Rutulorum regia, Æ. 7. 410.

46. *Medendo.*] Dum ei medicina quæritur à Latino: gerundia enim ejuſmodi ſæpe paſſivam habent vim, Ecl. 8. 71. *Cantando rumpitur anguis.*

49. *Paciſci.*] Quaſi optione glorioſæ mortis aut vitæ propoſitâ, mortem conſulto & velut ex pacto eligere.

52. *Dea mater*, &c.] *Venus*, quæ à Diomedis impetu Æneam objecta nube defendit, Æ. 10. 81.

56. *Turne, per has*, &c.] ORATIO Amatæ ad Turnum, Veniliæ ſororis ſuæ filium: non quidem ut eum ad pacem inflectat, abhorrebat enim ab Æneæ ſocietate; ſed ut avertat à ſingulari certamine, & iterum communi bello res tota commitatur.

Tangit

'Tangit honos animum: spes tu nunc una senectæ,
'Tu requies miseræ: decus imperiúmque Latini
'Te penès: in te omnis domus inclinata recumbit.
'Unum oro, desiste manum committere Teucris.
'Qui te cunque manent isto certamine casus,
'Et me, Turne, manent: simul hæc invisa relinquam
'Lumina, nec generum Æneam captiva videbo.'
Accepit vocem lacrymis Lavinia matris
Flagrantes perfusa genas: cui plurimus ignem
Subjecit rubor, et calefacta per ora cucurrit.
Indum sanguineo veluti violaverit ostro
Si quis ebur; vel mixta rubent ubi lilia multâ
Alba rosâ: tales virgo dabat ore colores.
Illum turbat amor, figítque in virgine vultus.
Ardet in arma magis: paucísque affatur Amatam
'Ne, quæso, ne me lacrymis, neve omine tanto
'Prosequere, in duri certamina Martis euntem,
'O mater: neque enim Turno mora libera mortis.
'Nuncius hæc, Idmon, Phrygio mea dicta tyranno
'Haud placitura refer: cùm primùm crastina cœlo
'Puniceis invecta rotis Aurora rubebit; [quiescant
'Non Teucros agat in Rutulos; Teucrûm arma
'Et Rutulûm: nostro dirimatur sanguine bellum:
'Illo quæratur conjux Lavinia campo.'
Hæc ubi dicta dedit, rapidúsque in tecta recessit;
Poscit equos, gaudétque tuens ante ora frementes,
Pilumno quos ipsa decus dedit Orithyia;

'si aliqua movet animum tuum:
'tu jam es *unica* spes senectutis meæ, *tu* es *requies miseræ*: *regnum & gloria Latini*
'est *in tua potestate*: *familia*
'*omnis* jam *labefactata* innititur *tibi*. *Peto* rem *unam*, *omitte conferere manum* cum
'*Trojanis*. *Quicunque casus*
'*tibi destinati sunt* in *hac pugna*, *ii destinati sunt etiam*
'*mihi*, *ô Turne*: *statim abjiciam hanc lucem odiosam*, *nec*
'*aspiciam captiva Æneam generum*.' *Lavinia rigata lacrymis* secundum *genas ardentes audiit verba matris*: *huic ignis multus suffecit ruborem*, *& sparsus est per vultum calefactum*. *Quemadmodum si aliquis tinxerit ebur Indicum purpurâ rubicundâ*; *aut quando lilia candida rubescunt*, *mixta rosis multis*. *Puella exhibebat vultu tales colores*. *Amor agitat Turnum*, *& figit oculos in puella*. Hinc *magis accenditur ad pugnam*: *& alloquitur Amatam paucis* verbis: 'O
'*mater*, *ne*, *obsecro*, *ne prosequaris fletu & augurio tam*
'funesto *me descendentem ad*
'*prælium asperi Martis*: *non*
'*enim est* in *Turno potestas re*'*tardandæ mortis*. *O Idmon*,
'*fer nuncius regi Trojano hæc*
'*mea verba*, *non* ei *placitura*: *tunc non ducat Trojanos contra*
'*Rutulos*: *cessent bella Trojanorum & Rutulorum*: *bellum terminetur nostro sanguine*: *Lavinia petatur*
'*uxor in illo campo*.' *Postquam protulit hæc verba*, *& celer abiit in domum* suam; *petit equos*, *& lætatur videns* eos *frementes in conspectu* suo, *quos Orythyia ipsa dedit Pilumno ornamentum*;

'*quando crastina Aurora invecta rubro curru primum rubebit* in *cœlo*;

NOTÆ.

67. *Indum.*] Ebur è dentibus elephantorum, qui frequentes in India, Asiæ maxima regione. G. 1. 57. *India mittit ebur*. De *ostro*, purpurâ ex ostreo expressâ, G. 2. 506.

74. *Neque enim Turno mora libera mortis.*] Sensus ex superioribus aptus. Ne putes me cessurum lacrymis, & posse revocari funesto illo doloris vestri omine. Si enim sum moriturus, ne sic quidem pugnam subterfugio: non enim mortalium ulli liberum est mortem retardare, cum dies fatalis imminet. Hunc locum Servius recenset in duodecim Virgilii insolubilibus. De *tyranno*, pro rege, bonam in partem, Æ. 1.266. De *Phrygia*, ubi Troas, Æ. 1. 385.

77. *Puniceis, &c.*] Vellicatur hic versus à criticis ob frequentem collisionem literæ *r*, & syllabarum affinium. De colore *puniceo*, rubro, Ecl. 1.75. De *Aurora ejusque curru*, G. 1.249. Æ. 6.535.

83. *Pilumno . . . Orithyia.*] *Pilumnus*, abavus Turni, Æ. 10. 76. *Orithya*, Erechthei Athenarum regis filia, rapta in Thraciam à Borea. G. 4. 463. Quæritur quomodo Pilumno, Italo nota esse potuerit Orithyia, puella Attica in Thraciam translata. Respondet Turnebus, Pilumnum & Orithyiam hominum opinione Deos esse habitos, atque ita alterum alteri notum esse potuisse: poëtam vero Orithyam adhibuisse potius, quam aliud quodvis numen, quia Thracia semper equis nobilis fuit. Sic Turni equus Thracius est, Æ. 9. 49. Rhesi equi, Thracii, Æ. 1. 473. Diomedis equi, Thracii, Æ. 1. 756. Porro versus hic spondaicus est: [nam *Orythyia* Ὠρείθυια vox est quatuor syllabarum, quarum mediæ duæ diphthongi sunt ει & υι.

qui superarent nivem candore, cursus celeritate. Aurigæ festini circumsistunt, & palpant pavis manibus pectora equorum clausa, & pectunt colla crinita. Deinde ipse induit humeris loricam asperam auro & candido orichalco: simul accommodat ut *gestentur, & gladium, & clypeum & eminentias crissæ rubicundæ: gladium,* inquam, *quem ipse Deus præses ignis fabricaverat Dauno patri* Turni, *& morserat ferventem aquis Stygiis. Deinde sumit* eum *robore hastam validam, quæ stabat in medio domo adnixa magnæ columnæ, spolium Actoris Aurunci: & commovet* eam *trementem, inclamans: 'Nunc 'ô hasta quæ nunquam fefelli- 'sti me vocantem, nunc adest 'tempus: olim temaximus Ac- 'tor, nunc dextra Turni, te 'gestat: da ut prosternam corpus, & ut disrumpam sceleratum manu loricam direptam Virgis 'sæminasi, & ut inficiam pulvere capillos* ejus *crispatos ferro calido, & fluentes myrrhâ.*

Qui candore nives anteirent, cursibus auras.
Circumstant properi aurigæ, manibusque lacessunt
Pectora plausa cavis, & colla comantia pectunt. 86
Ipse dehinc auro squalentem albóque orichalco
Circumdat loricam humeris: simul aptat habendo
Ensémque, clypeúmque, et rubræ cornua cristæ:
Ensem, quem Dauno ignipotens Deus ipse parenti
Fecerat, et Stygiâ candentem tinxerat undâ. 91
Exin, quæ in mediis ingenti adnixa columnæ
Ædibus astabat, validam vi corripit hastam,
Actoris Aurunci spolium, quassátque trementem,
Vociferans: 'Nunc, ô nunquam frustrata vocatus
'Hasta meos, nunc tempus adest: te maximus Actor,
'Te Turni nunc dextra gerit: da sternere corpus,
'Loricámque manu validâ lacerare revulsam
'Semiviri Phrygis, et fœdare in pulvere crines,
'Vibratos calido ferro, myrrhâque madentes.' 100

NOTÆ.

87. *Albóque orichalco.*] Græce ὀρείχαλκος ab ὄρος *mons*, & χαλκὸς *æs*: estque *æs montanum*: non fulvum, ut æs vulgare: sed in album deflectens: Gallice dicimus *leton*. Ita Scaliger ad Festum, Vossius in Etym. Latini syllabam secundam, quæ longa est, & naturâ suâ, & apud Callimachum in Lavacro Palladis, v. 19. brevem fecerunt: ut Virgilius hic, & Horatius, A. P. v. 203. *Tibia non, ut nunc, orichalco vincta, tubæque æmula.* Cum autem aliquando commutabiles apud Latinos fuerint litteræ o & au; quemadmodum *explodo* est à *plaudo*, quemadmodum scripsere veteres *olla* & *aula*, *caudex* & *codex*, &c. sic reperimus apud Plautum *aurichalcum* pro *orichalcum*. Unde grammatici aliquot imperite metallum esse putaverunt ex *auro* & *ære* mixtum, cujusmodi nullum esse constat. Id vero, quale nunc habemus, non è terra natum, sed arte factum est: testaturque Plinius, l. 34. 2. orichalcum suo tempore jamdudum desiisse, effœtâ tellure.

88. *Habendo.*] Gerundium passivæ facultatis. supra, v. 46.

89. *Cornua cristæ.*] Non vera *cornua*, qualia Pyrrhus galeæ ad terrorem hircina addebat, ex Plutarcho; sed crissam geminam è jubis equinis, aut plumis, è galeæ vertice hinc inde eminentem instat cornuum. Æ. 6. 776. *Geminæ stant vertice cristæ.*

90. *Ignipotens Deus, &c.*] *Vulcanus* arma Æneæ fabricavit, Æ. 8. 370. nec Turno quoque deesse ejus artem voluit poëta, ad augendam heroum suorum dignitatem. De *Vulcano* ibid. & C 1. 295. De *Dauno*, Æn. 7. 56.

91. *Stygiâ candentem, &c.*] Claudianus, ex Gellio, est aliquando *albicans*, aliquando *ferrugineus*: quæ enim incalescunt, ex nimio fervore quandoque albicant. *Aquâ tinxerat* ensem Vulcanus: sic enim chalybs immersione temperatur. *Aquâ Stygiâ*, ad quandam veluti magicam consecrationem, quemadmodum innuit Donatus. Aquæ enim infernæ in magicis sacris expetebantur. Æ. 4. 512. Ego vero suspicor id factum à Vulcano, ut ensem illum frangi non posse profiteri. *Stygis* enim Arcadiæ fontis, qui inde à poëtis ad inferos traductus est, ea vis erat, ut vasa cujuslibet metalli diffringeret, nec possent ejus aquæ, nisi equi ungula contineri, Æ. 6. 325.

94. *Actoris Aurunci spolium.*] Ducis alicujus Auruncorum, cui Turnus eam bello detraxerat. De *Aurunci* Italiæ populis, inter Volscos & Campanos, Æ. 7. 54.

99. *Semiviri Phrygis, &c.*] Cur id nominis Phrygibus, & Æneæ tribuatur, jam dictum, Æ. 4. 215. ubi de capillis unguento delibutis. De *Phrygia*, in quâ Troas, Æ. 1. 385.

100. *Vibratos, &c.*] *Calamistro crispatos.* Est autem *calamistrum*, acus ferrea, longior, aliquando fistulæ instar cava: quæ calefacta in cinere, & capillis adhibita, eos intorquebat: a similitudine cum *calamo* seu arundine nomen habuit. Hujus artis ministri, *cinisones* & *cinerarii* vocabantur, quod ad calefaciendum calamistrum flarent in cineres.

Myrrhâque madentes.] *Myrrha*, arbuscula ad

His

His agitur furiis, totóque ardentis ab ore
Scintillæ abſiſtunt: oculis micat acribus ignis.
Mugitus veluti cùm prima in prælia taurus
Terrficos ciet, atque irasci in cornua tentat,
Arboris obnixus trunco, ventóſque laceſſit
Ictibus, et ſparsâ ad pugnam proludit arenâ.
Nec minùs interea maternis sævus in armis
Æneas acuit Martem et ſe ſuſcitat irâ
Oblato gaudens componi fœdere bellum.
Tum ſocios mœſtíque metum ſolatur Iúli,
Fata docens: regique jubet reſponſa Latino
Certa referre viros, et pacis dicere leges.
Poſtera vix ſummos ſpargebat lumine montes
Orta dies, cùm primùm alto ſe gurgite tollunt
Solis equi lucémque elatis naribus efflant.
Campum ad certamen, magnæ ſub mœnibus urbis,
Dimenſi Rutulíque viri Teucríque parabant
In medióque focos, et Diis communibus aras
Gramineas: alii fontémque ignémque ferebant
Velati lino, et verbenâ tempora vincti.

Abripitur hoc furore, et ſcintillæ erumpunt è toto vultu furentis, ignis fulget vividis oculis. Quemadmodum quando taurus emittit mugitus terribiles ad præludium pugnæ, & obluctans in truncum arboris conatur iraſci adverſus cornua, & provocat ventos ictibus, & parat ſe ad pugnam, dijectis arenis.

Interea Æneas terribilis ſub armatura materna non minus parat pugnam, & furore commovet ſe, lætus bellum dirimi propoſito fœdere, Tum conſolatur ſocios et timorem Iúli ſolliciti, aperiens ipſis fata: jubetque viros reportare Latino certum reſponſum & proponere conditiones pacis.

Vix ſequens dies nata illuſtrabat luce ſupremos montes quando equi ſolis erigunt ſe primum è profundo mari, et emittunt lucem naribus patulis. Viri Rutuli & Trojani dimetientes parabant campum ad pugnam, juxta muros magnæ urbis: & in medio campo *focos & aras è cæſpite Diis communibus: alii portabant aquam & ignem, operti lino, & cincti verbenâ circa capita.*

NOTÆ.

in Arabia præſertim naſcens: altitudo ejus ad quinque cubita, nec ſine ſpina. caudice duro & intorto, cortice levi, folio olivæ fere ſimuli. Succus inde ſponte exſudat certis temporibus, tum inciſione exprimitur, diciturque *ſtacte* vel *myrrha*, Plin. l. 12. 15. Condiendis cadaveribus, & imbuendis capillis, aliiſque ejuſmodi deliciis adhibebatur.

101. *Furiis.*] Furioſis motibus, quaſi quibuſdam furiis, Æ. 6. 572.

115. *Solis equi.*] Quatuor, de quibus, Æ. 5. 105. *Gurgite*, pro mari, Æ. 1. 122.

118. *Focis . . . . aras Gramineas.*] Aras è cæſpite, ſeu terra cum herbis evulſa, in quibus ignis imponeretur *foverenturque*: atque ita *aræ* ſunt ipſi *foci*.

Diis communibus.] *Communes Dii* multis modis ſumuntur. 1. Qui certam cœli zonam regionemque non habent; qualis Cybele mater Deorum; cum certam habeat Jupiter, Juno, Mercurius, Venus, &c. II. Qui apud omnes homines coluntur, ut Sol, Luna, Mars, &c. 3. Hic ad rem melius, qui ab Rutulis ac Trojanis ad pacem communiter & pariter invocandi erant. Ita fere Servius.

119. *Fontemque ignemque.*] Servius, *Ad facienda fœdera, aqua & ignis adhibentur: unde contra, quos arcere volumus à noſtra conſortio, eis aquâ & igni interdicimus*, id eſt, *rebus quibus conſortia copulantur*. Erat autem neceſſaria ſacrificiis aqua, vel ad luſtrandos aſſtantes, vel ad purgandum corpus ante ſacrificium, vel ad alios victimarum uſus. *Fontem* poſuit pro aqua.

120. *Velati lino, &c.*] Id quaſi certum ſtatuitur à Servio, *fetiales*, qui ſanciendis fœderibus miniſtri adhibebantur, nunquam lineam tuliſſe veſtem. Unde triplex opinio de hac Virgilii voce. 1. Servius ait, fœdus illud irritum fore: Virgilium vero, quoties rebus exitum daturus non eſt, toties iis infirma & inauſpicata dare principia. Sic Æneas in Thracia condens urbem, taurum Jovi contra ritum ſacrificat, Æ. 3. 21 2. Paſſeratius & Scaliger explicant *linum*, non de veſte, ſed de filo ſive licio, quo flamines & alii caput per æſtatem cingebant, &, ut Varronis ac Livii verbis utar, *velabunt*: unde *flamines* quaſi *filamines*, vocabantur, Æ. 8. 664. 3. Niger & Hyginus apud Servium legunt: *velati limo*: & explicant *limum*, veſtem ab umbilico ad pedes, cujus in extrema ora erat purpura *lima*, id eſt, flexuoſa. Sed veſtis illa poparum erat, ſive infimorum ſacrificii miniſtrorum. Quare adhæreo ſecundæ opinioni.

Verbena.] Proprie certa eſt herbæ ſpecies, *de*

Exercitus Italorum prodit, & agmina haſtata effundunt ſe plenis portis: hinc totus exercitus Trojanus & Tyrrhenus exit ſub *armis variis: non aliter armati ferro quam ſi durum certamen Martis appellet* eos. *Ipſi etiam duces ſplendido auro et purpurâ currunt inter media millia: & Mneſtheus proles Aſſaraci, & generoſus Aſylas, & Meſſapus agitator equorum, ſoboles Neptuni. Et poſtquam unuſquiſque receſſit in ſuum locum ſigno indicto, figunt haſtas humi, & deponunt clypeos. Tunc cupiditate* videndi *egreſſæ matres, et plebs ſine armis, et ſenes infirmi, impleverunt turres & tecta domorum: alii ſtant in altis portis.*

Procedit legio Auſonidum, pilatáque plenis
Agmina ſe fundunt portis: hinc Troïus omnis,
Tyrrhenúſque ruit variis exercitus armis:
Haud ſecus inſtructi ferro, quàm ſi aſpera Martis
Pugna vocet. Nec non medis in millibus ipſi
Ductores auro volitant oſtróque decori;
Et genus Aſſaraci Mneſtheus, et fortis Aſylas;
Et Meſſapus equûm domitor, Neptunia proles.
Utque dato ſigno, ſpatia in ſua quiſque receſſit,
Defigunt tellure haſtas, et ſcuta reclinant.
Tum ſtudio effuſæ matres, et vulgus inermum,
Invalidíque ſenes, turres, et tecta domorum
Obſedêre: alii portis ſublimibus aſtant.

At Juno aſpiciens ex alto colle, qui nunc vocatur Albanus (tunc nec nomen, nec honor aut fama erat huic colli) videbat campum, et geminum exercitum Laurentinorum et Trojanorum, et urbem Latini. Statim Dea ſic allocuta eſt Deam ſororem Turni, quæ præeſt ſtagnis et fluviis ſtrepentibus: Jupiter rex ſummus cœli addixit illi hunc honorem ob virginitatem ei ablatam: ‘*Nympha, ornamentum amnium, dilectiſſima meo animo: noſti quomodo prætulerim te ſolam omnibus Latinis, quæcunque aſcenderunt ingratum lectum ſummi Jovis: & quomodo ſponte conſtituerim te participem cœli. O Juturna, ne accuſes me, accipe* cauſam *luctus tui. Quatenus fortuna viſa eſt* id *tolerare, & Parcæ permittebant*

At Juno ex ſummo, qui nunc Albanus habetur
(Tunc neque nomen erat, neque honos, aut gloria monti)
Proſpiciens tumulo, campum ſpectabat, et ambas
Laurentum Troúmque acies, urbémque Latini.
Extemplo Turni ſic eſt affata ſororem,
Diva Deam, ſtagnis quæ fluminbúſque ſonoris
Præſidet: hunc illi rex ætheris altus honorem
Jupiter ereptâ pro virginate ſacravit.
‘Nympha, decus fluviorum, animo gratiſſima noſtro,
‘Scis, ut te cunctis unam, quæcunque Latinæ
‘Magnanimi Jovis ingratum aſcendêre cubile,
‘Prætulerim, cœlíque libens in parte locârim.
‘Diſce tuum (ne me incuſes) Juturna, dolorem.
‘Quà viſa eſt fortuna pati, Parcæque ſinebant

NOTÆ.

la verveine: communiter tamen ſumebatur pro qualibet herbâ vel fronde, laurea, myrtea, &c. è ſacro loco evulſa, Ecl. 8. 65.

121. *Legio Auſonidum, pilata, &c.*] *Legio* pars exercitus certo numero definita: hic pro toto exercitu, G. 2. 279. *Pilata*, armata pilis, haſtilibus, Æ. 7. 664.

123. *Tyrrhenus.*] Sub Tarchonte, ſocio Æneæ, Æ. 8. 479. Æ. 2. 781.

127. *Genus Aſſaraci Mneſtheus, &c.*] Igitur ſanguine junctus Æneæ, qui ab Aſſaraco genus ducebat, Æn. 1. 288. De *Aſyla*, Æ. 11. 620. De *Meſſapo*, Æ. 7. 691.

134. *Albanus, &c.*] De hoc monte, Æ. 8. 48. Æ. 9. 387.

139. *Diva Deam.*] Dicunt Grammatici, *Deos* fuiſſe æternos; *Divos*, ex hominibus aſſumptos. Tamen Virgilius nomen utrumque confundit: Æ. 1. 486. Pallas vocatur *Diva*.

Stagnis quæ, &c.] *Juturna*, ſoror Turni, *Nais* ab Ovidio vocatur, Faſt. 2. 585. id eſt, Nympha aquatilis. Hunc ei honorem à Jove in præmium ereptæ pudicitiæ conceſſum ait Virgilius, Ovidius etiam ante amores Jovis ei attribuit. Fons ejus & lacus ex Albani montis radicibus in Tyberim influit, celebri apud veteres aquarum ſalubritate; vocant hodie nonnulli *Lago di Turno*; alii, *di Volturno*: cum eſſet prius *Lago di Juturna*, inquit Cluverius.

144. *Jovis ingratum cubile.*] Commutatio pro, *Cubile Jovis ingrati*, & in ſervando conjugio, parum fidi. *Locârim*, Locari à Jove paſſa ſim.

147. *Parcæ.*] Tres, quæ pro fatis hic uſurpantur, Ecl. 4. 47.

‘Cedere

'Cedere res Latio, Turnum et tua mœnia texi :
'Nunc juvenem imparibus video concurrere fatis :
'Parcarúmque dies et vis inimica propinquat.
'Non pugnam aſpicere hanc oculis, non fœdera poſſum.
'Perge : decet. forſan miſeros meliora ſequentur.'
Vix ea, cùm lacrymas oculis Juturna profudit,
Térque quatérque manu pectus percuſſit honeſtum.
'Non lacrymis hoc tempus, ait Saturnia Juno,
'Accelera, et fratrem, ſi quis modus, eripe morti :
'Aut tu bella cie, conceptúmque excute fœdus.
'Auctor ego audendi.' Sic exhortata reliquit
Incertam, et triſti turbatam vulnere mentis.
Interea reges (ingenti mole Latinus
Quadrijugo vehitur curru, cui tempora circùm
Aurati bis ſex radii fulgentia cingunt,
Solis avi ſpecimen : bigis it Turnus in albis,
Bina manu lato criſpans haſtilia ferro.
Hinc pater Æneas, Romanæ ſtirpis origo,
Sidereo flagrans clypeo et cœleſtibus armis,
Et juxtà Aſcanius, magnæ ſpes altera Romæ)
Procedunt caſtris : puràque in veſte ſacerdos

'res Latii procedere, defendi 'Turnum & urbem tuam. 'Nunc cognoſco juvenem certa- 're fatis inæqualibus : & di- 'es appropinquat Parcarum '& poteſtas adverſa. Non poſ- 'ſum videre oculis hoc certamen, '& fœdera. Tu, ſi audes ali- 'quid utilius pro fratre tuo, 'perfice illud ; *decet : fortaſſe 'meliora ſuccedent miſeris., Vix ea* dicta fuerunt, *cum Ju- turna fudit oculis lacrymas, & verberavit manu pectus deco- rum ter ac quater. Juno filiæ Saturni inquit, 'Non eſt hoc 'tempus ad lacrymas : propera, '& ſubtrahe fratrem morti, ſi 'eſt aliqua ratio : vel tu exci- 'ta bellum, & diſſipa fœdus 'inceptum : ego* ſum tibi *au- 'ctor ut* id *audeas.' Sic ex- hortata reliquit* eam *dubiam & turbatam triſti ſolicitudine a- nimi.*

Interim reges vehuntur: (*Latinus magno apparatu, curru à quàtuor equis* tracto, *cui duo- decim radii aurati circumeunt caput rutilum, ornamentum So- lis avi. Turnus vehitur binis equis candidis, librans manu duo jacula lata cuſpide. Inde pater Æneas, caput gentis Romanæ, re- ſplendens clypeo cœleſti & armis divinis, & Aſcanius adſtat comes, ſecunda ſpes magnæ Romæ,) Exeunt è caſtris : & ſacerdos in veſte candida.*

NOTÆ.

152. *Si quid præſentius audes &c.*] Non quod Nympham ſe Deûm regina potentiorem putet ; ſed quod faciliorem fore apud Jovem putet ſororis excuſationem, ſi ſoror pro fratre moram injicere fatis audeat.

161. *Interea reges, &c.*] Adumbrata hæc pompa fœderis ad Homeri exemplum, II. 3. ubi Agamemnon & Priamus, de pugna ſingulari Paridis in Menelaum facto fœdere conveniunt. Hic ſententia longiori parentheſi ſuſpenſa eſt per novem nempe verſus : *interea reges . . . . procedunt caſtris.* Poteſt tamen & ſine parentheſi intelligi, ſi dicatur poëta à plurali numero ad ſingularem ſtatim deflexiſſe ; pro *interea reges vehuntur : Latinus quidem curru quadriju- go, &c.*

164. *Solis avi, &c.*] Dixit Virgilius, Æ. 7. 47. Latini patrem fuiſſe *Faunum* ; matrem, *Mari- cam* Nympham, avum, *Picum*. Quomodo ergo *Sol* eſſe potuit *avus* Latini ? I. Heſiodus Lati- num facit filium *Circes* & Ulyſſis, in Theogon. v. 1013. Circe autem filia fuit Solis, Æ. 3. 386. Æ. 7. 10. At huic aperte adverſatur Vir- gilius in Latini ſtemmate, Æ. 7. 47. II. Ar- nobius ait *Marieam* illam Nympham Latini matrem, ipſam eſſe Italo nomine *Circen*. At eo ipſo libri ſeptimi initio Virgilius aperte Circen à Marica diſtinguit : cum vocat Maricam, *Lau- rentem* nympham : Circen autem *Æœam*, id eſt, Colchicam. Æ. 3. 386. III. Ego exiſtimo *Cir- cen* conjugis loco habitam à *Pico* ; eamque ex eo *Faunum* ſuſcepiſſe : ipſumque deinde Picum in avem mutâſſe, quod ad amorem legitimæ conjugis *Canentis* ſe referret. Et vero Circe vocatur Pici *conjux*, Æ. 7. 189. quod tamen videtur ab Ovidii narratione paulum diſcedere, quam ibidem attulimus.

165. *Bina haſtilia.*] *Pila*, qualia duo ſimul ferre inde ſoliti ſunt milites Romani, Æ. 7. 664. *Criſpans :* quatiendo quaſi ſinuans & flec- tens.

167. *Sidereo clypeo.*] Vel inſtar ſiderum ful- gente : vel quem in cœlo Venus à Vulcano pe- tierat : vel quem Deus ipſe Vulcanus in Hiera inſula fabricaverat, Æ. 8. 370.

168. *Spes altera Romæ.*] Æneas enim prima, Aſcanius ſecunda. Quod aiunt, Ciceronem quoddam è Virgilii carminibus audientem, has in voces erupiſſe, falſum oſtendimus in argu- mento, Ecl. 6.

169. *Purâ in veſte.*] Donatus, *colore albâ, nec purpuræ variatâ picturis.* Feſtus ; *non fulgurita ; non funeſta*, id eſt, quæ funeri adhibita non fu- iſſet. Alii communiter, *carente maculis.*

adducit fœtum porcæ ſetoſæ & cavem intonſam, & ſtatuit victimas ad aras accenſas. Illi converſi oculis ad Solem orientem, ſpargunt manibus frumentum ſalſum, & ſignant gladio ſumma capita victimarum, & effundunt pateras in aras.

Tum pius Æneas nudato gladio ſic orat: 'Eſto nunc teſtis 'mihi oranti, ô Sol, & hæc terra pro qua potui tolerare tot 'labores, & tu, ô pater omnipotens, & tu, ô Juno Saturni filia, jam ô Diva, jam mihi mitior, ut oro: & tu, ô glorioſe Mars, qui pater tenes omnia bella ſub tua poteſtate: & fontes & fluvios 'invoco, & quæcunque eſt divinitas in alto æthere, & quicunque ſunt Dii ſub mari 'cæruleo. Si forte victoria iverit ad Turnum Italum; æquum eſt nos victos abire in 'urbem Evandri: Iulus abibit ex his campis: nec Æneadæ 'rebelles infecent deinceps vobis bellum ullum, aut provocabunt armis hæc regna. Si 'vero victoria conceſſerit nobis 'Martem proprium, ut potius 'ſpero, & potius Dii confirment ſpem meam auctoritate 'ſua: ego neque cogam Itales 'obtemperare Trojanis, neque 'arrogo mihi imperium: ambæ 'nationes indomitæ jungent ſe 'legibus æqualibus in fœdus 'perpetuum. Ego diſtribuam 'religiones & Deos: ſocer Latinus curet bella, ſocer ſupremum imperium: Trojani extruent mihi 'aberi, & Lavinia imponet nomen urbi. Æneas ſic dixit primus: Latinus deinde ſic ſequitur aſpiciens 'in cælum, & erigit dextram ad aſtra: O Ænea, juro hæc eadem ſidera, mare, terram & geminam prolem Latonæ, & Janum bifrontem.,

Setigeræ fœtum ſuis, intonſámque bidentem
Attulit, admovítque pecus flagrantibus aris.
Illi ad ſurgentem converſi lumina Solem
Dant fruges manibus ſalſas, et tempora ferro
Summa notant pecudum, paterísque altaria libant.
Tum pius Æneas ſtricto ſic enſe precatur:
'Eſto nunc Sol teſtis, et hæc mihi terra precanti,
'Quam propter tantos potui perferre labores;
'Et pater omnipotens, et tu Saturnia Juno; [vors,
'Jam melior, jam Diva, precor: túque inclyte Ma-
'Cuncta tuo qui bella pater ſub numine torques:
'Fontéſque fluvióſque voco, quæque ætheris alti
'Religio, et quæ cœruleo ſunt numina ponto.
'Ceſſerit Auſonio ſi fors victoria Turno,
'Convenit Evandri victos diſcedere ad urbem:
'Cedet Iülus agris: nec pòſt arma ulla rebelles
'Æneadæ referent, ferròve hæc regna laceſſent.
'Sin noſtrum annuerit nobis victoria Martem,
'(Ut potiùs reor, et potiùs Dii numine firment)
'Non ego, nec Teucris Italos parere jubebo,
'Nec mihi regna peto: paribus ſe legibus ambæ
'Invictæ gentes æterna in fœdera mittant.
'Sacra Deóſque dabo: ſocer arma Latinus habeto,
'Imperium ſolemne ſocer: mihi mœnia Teucri
'Conſtituent, urbíque dabit Lavinia nomen.,
Sic prior Æneas: ſequitur ſic deinde Latinus,
Suſpiciens cœlum, tenditque ad ſidera dextram:
'Hæc eadem, Ænea, terram, mare, ſidera juro,
'Latonæque genus duplex, Janúmque bifrontem,

NOTÆ.

170. *Setigeræ ſuis, &c.*] *Ovis* pro Ænea adhibetur, Græco fere more. Nam Græci apud Homerum, Iliad. 3, 103. agnos ad fœdus ſtatuunt. *Porcos*, pro Latino, more Romano aut Italo, de quo more Æ. 8. 641. De *ovibus bidentibus*, Æ. 4. 75. De *converſione ad orientem*, in auſpiciis & ſacris rebus, Ecl. 9. 15.

173. *Fruges ſalſas, &c.*] I. *Molam*, ex puriſſimo frumento, *ſalſo*, toſto, ac molito, victimarum capiti imponunt, quæ proprie eſt *immolatio*, Æ. 2. 133. II. Pilos e capite victimarum ſecant, Æ. 6. 243. in Notis. III. Vina invergunt in frontem victimarum, & in ipſa altaria: quæ *libatio* erat, ibid. & Æ. 1. 740. Atque illi primi erant ſacrificii apparatus.

176. *Eſto nunc Sol teſtis, &c.*] *Sol, Terra, Jupiter, Juno, Mars*, &c. Communes illi ſunt utriuſque gentes Dii, de quibus, v. 118.

183, *Auſonio Turno.*] Italo, Æ. 7. 54.

184. *Evandri ad urbem.*] Pallanteum, Æ. 8. 51.

185. *Cedet Iülus.*] Ut oſtendat, ſe non tam ſibi, quam poſteris ſuis & genti, ſedem quærere.

187. *Noſtrum Martem.*] Faventem. Infra, v. 50. *Nec Dii texere Cupentum Ænea veniente ſui.*

198. *Latonæque genus duplex.*] *Apollinem*, Solem; & *Dianam*, Lunam: Latona ex Jove editos, in inſula Delo, Ecl. 3. 67. Æ. 3. 74. 77.

Janumque bifrontem.] Italorum regem ac numen, fœderibus adhiberi ſoliturum, Æ. 6. 607. 610.

Vimque

‘ Vimque Deûm infernam, et diri ſacraria Ditis.
‘ Audiat hæc genitor, qui fœdera fulmine ſancit.
‘ Tango aras, medióſque ignes, et numina teſtor:
‘ Nulla dies pacem hanc Italis nec fœdera rumpet,
‘ Quo res cunque cadent: nec me vis ulla volentem
‘ Avertet: non, ſi tellurem effundat in undas
‘ Diluvio miſcens; cœlúmve in Tartara ſolvat:
‘ Ut ſceptrum hoc (dextrâ ſceptrum nam fortè gere-
‘ Nunquam fronde levi fundet virgulta nec umbras:
‘ Cum ſemel in ſylvis imo de ſtirpe reciſum
Matre caret, poſúitque comas et brachia ferro:
‘ Olim arbos, nunc artificis manus ære decoro
‘ Incluſit, patribúſque dedit geſtare Latinis.‘
Talibus inter ſe firmabant fœdera dictis,
Conſpectu in medio procerum: tum rite ſacratas
In flammam jugulant pecudes, et viſcera vivis
Eripiunt, cumulántque oneratis lancibus aras.
At verô Rutulis impar ea pugna videri
Jamdudum, et vario miſceri pectora motu:

‘ *& poteſtatem infernam Deo-*
‘ *rum, & penetralia ſæva Plu-*
‘ *tonis. Audiat hæc pater Ju-*
‘ *qui firmat fulmine fœdera.*
‘ *Tango aras, & ignes in medi-*
‘ *carum, & atteſtor Deos: nul-*
‘ *la dies auferet Italis hanc pa-*
‘ *cem, neque hæc fœdera, quo-*
‘ *modocunque res cadent, nec*
‘ *ulla potentia adducet me abiis*
‘ *volentem: non, etiamſi illa*
‘ potentia *diſſolvat terram in*
‘ *aquas confundens eam diluvio;*
‘ *aut dejiciat cœlum in inferas.*
‘ *Quemadmodum hoc ſceptrum*
‘ *(nam forte tenebat manu dex-*
‘ *tra ſceptrum) nunquam emit-*
‘ *tet ramulos nec umbracula fo-*
‘ *liis: ex quo primum*
‘ *in ſylvis abſciſſum ex imo*
‘ *trunco ſeparatur à matre &*
‘ *ferro amiſit frondes & ramu-*
‘ *los: quondam arbor, nunc*
‘ *manus fabri cinxit* illam *ære*
‘ *pulchro, & dedit portandam*
‘ *regibus Latinis. Talibus*
verbis confirmabant fœdera in-
ter ſe, in media conſpectu principum: tum juxta *morem ſacras victimas occidunt in ignem, & extra-*
hunt viſcera ex iiſdem adhuc *ſpirantibus, & tegunt altaria lancibus plenis*
At vero cœpit *certamen illud jampridem videri Rutulis inæquales & animi turbari vario motu:*

NOTÆ.

199. *Vim Deûm infernam.*] Pro *Diis ipſis infernis*, ut Iliad. 3. 105. Περιάμοιο βίην, *Priami vim*, pro *ipſo Priamo*. Et Æ. 4. 132. *Odora canum vis*, pro *ipſis canibus*.

Sacraria Ditis.] *Dis* Pluto eſt, G. 4. 467. *Sacrarium*, ſanctuarium, locus templi intimus, ubi præcipua numinis religio: hic regia eſt Plutonis, de qua Æ. 6. 630. Quidam hanc infernam regiam, *ſacram* dici putant quaſi *execrabilem*: ut Æ. 3. 57. *Auri ſacra fames.*

200. *Fœdera fulmine ſancit.*] Quia per coruſcationes fulminum fœdera confirmantur: ita Servius. Vel quia Jupiter ultor eſt violati fœderis, perculſis fulmine fœdifragis: ita Turnebus. Unde fecialis porcam feriens in ſolemni fœderum formula ſic precabatur Jovem; *Illis legibus populus non deficiet. Si prior defecerit, publico conſilio, dolo malo: tu illo die, Jupiter, populum ſic ferito, ut ego hunc porcum hodie feriam: tantoque magis ferito, quanto magis potes polleſque.* Ita Livius, l. 2. 24.

201. *Tango aras.*] Mos jurantium, ſupplicantium, ſacrificantium, ut aras & ſimulacra & res ſacras manu contingant: qui mos ad nos etiam tranſiit, ut jurantes ſacris libris manum imponamus, Æ. 4. 219.

204. *Tellurem effundat in undas.*] Servius hypallagen ſive commutationem hic agnoſcit: pro, *undas effundat in tellurem*. Ego minime, ſed cum fere undecunque mare terram ambiat, interpretor de terræ compage in undas diſſolvenda. De *Tartro*, profundiſſimo inferorum loco, Æ. 6. 134.

206. *Ut ſceptrum hoc, &c.*] Apta eſt è ſuperioribus ſententia; *nec me vis ulla volentem avertet . . . . . ut ſceptrum hoc nunquam fundet virgulta*, &c. Petita eſt illa comparatio ex Homero totidem fere verbis, Iliad. 1. 234. Et quanquam ſolemne fuit regum juſjurandum ſceptri ſublatio, ut monet Ariſtoteles Polit. 3. ab illa tamen nimis curioſa ſceptri deſcriptione abſtinere potuit debuitque Virgilius.

209. *Matre caret,*] Vel terrâ: nam, *non jam mater alit tellus*, Æn. 11. 71. Vel arbore: nam *parva ſub ingenti matris ſe ſubjicit umbra*, G. 2. 19.

213. *Rite ſacratas.*] Immolatione, ſectione pilorum, libatione; ſupra, v. 278.

215. *Oneratis lancibus, &c.*] Vaſis eſcariis in quibus ſtructa & cumulata victimarum exta. *Lanx* nomen habet à *latitudine*: ſicut *patina* à *pateo*. Voſſius tamen inter lancem & patinam id fere diſcriminis ſtatuit: quod in *lance* carnes aſſæ, fructus, cibi ſimplices apponerentur; in patina cibi conditi, ut piſces, haberetque vulgo operculum.

Tum

& tunc magis, cum propius vident duces *non* esse *pari robore. Auget* hanc opinionem *Turnus, progressus gradu tacito, & suppliciter dejectis oculis venerans aram, & malæ* ejus *lividæ, & pallor in corpore juvenili. Juturna soror* ejus *statim ut vidit hunc sermonem invalescere, & animos plebis mobiles dissentire, per medium exercitum, similis specie Camerti (cui origo erat illustris à majoribus, & splendida fama paternæ fortitudinis, & ipse* erat *fortissimus bello) immittit se per medium exercitum, non ignara rerum, & spargit varios rumores, & dicit talia : 'Non 'pudet* vos, *ô Rutuli, objicere 'vitam unius pro iis omnibus? 'nonne sumus pares numero & 'robore? ecce omnes & Trojani & Arcades adsunt hic, & 'Etruria inimica Turno, exercitus* ille *à fatis immissus : si 'secundus* quisque nostrum *'certet, vix unusquisque habebit 'hostem. Turnus quidem fama ascendet ad Deos, quorum 'aris consecrat se, & immortalis 'curret per ora : nos amissa patria cogemur obedire dominis 'ferocibus, qui nunc otiosi con'stitimus* in *campis.'*

Tum consilium juvenum confirmatum est magis ac magis talibus verbis ; & rumor spargitur per turmas. Ipsi Laurentes & ipsi Latini mutati sunt : qui modo optabant sibi requiem & securitatem rebus suis, nunc spectant arma, & cupiunt fœdus non factum, & miserescunt duræ conditionis Turni. Juturna addit his rebus *aliud majus, & præbet ex alto cælo ostentum, quo nullum opportunius turbavit animos Italos, & decepit prodigio. Scilicet avis fulva Jovis, volans in aëre rubicundo,*

Tum magis, ut propius cernunt non viribus æquis,
Adjuvat incessu tacito progressus, et aram
Suppliciter venerans demisso lumine Turnus,
Tabentésque genæ, et juvenili in corpore pallor.
Quem simul ac Juturna soror crebrescere vidit
Sermonem, et vulgi variare labantia corda ;
In medias acies, formam assimulata Camerti
(Cui genus à proavis ingens, clarúmque paternæ
Nomen erat virtutis, et ipse acerrimus ârmis)
In medias dat sese acies, haud nescia rerum,
Rumoréque serit varios, ac talia fatur :
'Non pudet, ô Rutuli, cunctis pro talibus unam
'Objectare animam? numeróne, an viribus æqui
'Non sumus? En omnes et Troës et Arcades hìc
sunt,
'Fatalísque manus, infensa Etruria Turno :
'Vix hostem, alterni si congrediamur, habemus.
'Ille quidem ad superos, quorum se devovet aris,
'Succedet famâ, vivúsque per ora feretur :
'Nos, patriâ amissâ, dominis parere superbis
'Cogemur, qui nunc lenti consedimus arvis.'
Talibus incensa est juvenum sententia dictis
Jam magis atq; magis: serpítq; per agmina murmur:
Ipsi Laurentes mutati, ipsique Latini ;
Qui sibi jam requiem pugnæ rebúsque salutem
Sperabant ; nunc arma volunt, fœdúsque precantur
Infectum, et Turni sortem miserantur iniquam.
His aliud majus Juturna adjungit, & alto
Dat signum cœlo ; quo non præsentius ullum
Turbavit mentes Italas, monstróque fefellit.
Namque volans rubrâ fulvus Jovis ales in æthrâ

NOTÆ.

231. *Troës & Arcades, &c.*] Gentes in Turnum fœderatæ. Trojani Æneæ: Arcades Evandri : Etrusci Tarchontis, Æ. 8. 518. 479.

232. *Fatalisque manus, &c.*] Vel quia Latinorum agros petebant quasi fatis sibi debitos : vel potius, cum Virgilius id solis Etruscis attribuat, quia fato paratum sibi regem Æneam exspectaverant, Æ. 8. 494. Bene ait *infensa* Etruria Turno : erat enim aliqua pars Etruriæ Turno addicta, duce Messapo, Æ. 7. 691. 695.

233. *Vix hostem, alterni.*] Si secundus quisque nostrum, si media pars nostrum congrediatur ; vix singuli hostem habebimus : id est, duo & amplius vnicuique opponemur.

246. *Monstro.*] Ostento : quod monstratur & ostenditur signa futurorum petentibus.

247. *Rubrâ Jovis ales in æthra.*] *Æthra, æthræ :* nomen primæ declinationis, ἀίθρα idem est atque æther. *Æther* autem secundum Anaxagoram & Ciceronem, est illa veterum sphæra ignis aërem ambiens, ab ἀίθειν, *ardere :* ideo *rubra* a Virgilio dicta : secundum alios, est cœli totius & siderum compago, ab ἀεὶ θέειν, *semper currere.* Hic pro *aëre* universim sumitur. De *Jovis alite,* aquila, Æ. 5. 355.

Littoreas

Littoreas agitabat aves, turbámque ſonantem
Agminis aligeri ; ſubitò cùm lapſus ad undas
Cycnum excellentem pedibus rapit improbus uncis.
Arrexêre animos Itali : cunctæque volucres
Convertunt clamore fugam (mirabile viſu)
Ætheráque obſcurant pennis, hoſtémque per auras
Factâ nube premunt ; donec vi victus et ipſo
Pondere defecit, prædámque ex unguibus ales
Projecit fluvio, penitúſque in nubila fugit.
Tum verò augurium Rutuli clamore ſalutant,
Expediúntque manu : primúſque Tolumnius augur,
'Hoc erat, hoc, votis, inquit, quod ſæpe petivi.
'Accipio, agnoſcóque Deos. Me, me duce ferrum
'Corripite, ô Rutuli, quos improbus advena bello
'Territat, invalidas ut aves ; et littora veſtra
'Vi populat ; petet ille fugam, penitúſque profundo
'Vela dabit ; vos unanimi denſete catervas,
'Et regem vobis pugnâ defendite raptum.'
Dixit, et adverſos telum contorſit in hoſtes
Procurrens : ſonitum dat ſtridula cornus, et auras
Certa ſecat : ſimul hoc ; ſimul ingens clamor, et omnes
Turbati cunei calefactáque corda tumultu.
Haſta volans, ut fortè novem pulcherrima fratrum
Corpora conſtiterant contrà, quos fida creârat
Una tot Arcadio conjux Tyrrhena Gylippo.
Horum unum ad medium, teritur quà ſut[illegible]vo
Balteus, et laterum juncturas fibula mordet,
Egregium formâ juvenem et fulgentibus armis,
Tranſadigit coſtas, fulvâque extendit arenâ.
At fratres, animoſa phalanx accenſáque luctu,
Pars gladios ſtringunt manibus ; pars miſſile ferrum
Corripiunt, cæcíque ruunt : quos agmina contra
Procurrunt Laurentum. Hinc denſi rurſus inundant

perſequebatur aves marinas & multitudinem ſtrepitantem alatæ turbæ : cum repente ruens ad aquas, avida comprehendit pedibus aduncis cycnum eximium. Itali ſuſtulerunt animos : & aves omnes (res *mirabilis aſpectu*) *cum ſonitu convertuntur è fuga, et inumbrant alis aërem, &* velut *nube coactâ urgent hoſtem per aërem : donec ceſſit avis, victa* earum *vi & ipſo pondere* cycni, *et demiſit prædam ex unguibus in flumen, et longe aufugit inter nubes. Tunc autem Rutuli venerantur oſtentum illud clamore, & explicant manus, et augur Tolumnius primus ait : 'Hoc 'erat, hoc, quod ſæpe petivi 'votis : admitto omen, & a- 'gnoſco Deos. Me, me, auctore, 'ſumite ferrum, ô Rutuli, quos 'iniquus advena terret bello, 'ſicut imbecillas volucres, & 'per vim vaſtat litora veſtra : 'ille arripiet fugam, et longe 'permittet vela mari : vos con- 'cordes colligite agmina, & 'prælio defendite regem vobis 'ereptum.'*

Sic *dixit, et irrumpens vibravit haſtam in hoſtes oppoſitos : haſta cornea ſtridens emiſit ſonum, et certa dividit aërem : ſimul hoc* fit ; *ſimul clamor magnus* oritur, *& omnes ordines perturbati* ſunt, *et animi accenſi tumultu. Cum forte novem formoſa corpora fratrum ſtarent adverſum, quos fidelis uxor Tyrrhena una ediderat Gylippo Arcadi : haſta volans transfodit unum illorum circa medium* corpus per *coſtas, quà balteus conſutus atteritur ventre, &* qua *fibula ſtringit junctûras laterum, & ſternit* in *flavam arenam juvenem* illum *inſignem pulchritudine. Sed fratres* ejus, *turba generoſa & concitata dolore, partim educunt enſes manibus, partim apprehendunt* tela *miſſilia ferrea, & errumpunt,* veluti *cæci : adverſas quos irruunt agmina Laurentinorum : deinde iterum effunduntur conferti*

NOTÆ.

257. *Augurium, &c.*] Proprie ; erat enim ſignum petitum ex *avibus*, Æ. 2. 703. Et ſcite quidem Rutuli Æneam in aquila, Turnum in cycno, ſeipſos in avibus agnoſcebant : ſed falſum erat augurium, non à Deo fatorum adminiſtro, ſed à Juturna immiſſum, ad diſturbandum fœdus & mortem Turni retardandum.

264. *Denſete.*] Veteri more, pro *denſate*, Æ. 10. 432.

267. *Cornus.*] Haſta ex arbore *corno, corneuiller, the corneil-tree*, G. 2. 34.

269. *Cunei.*] Ordines peditum, ſic dicti ab agminum figura : infra, v. 575.

274. *Balteus, et laterum junctûras, &c.*] *Fibula*, claviculus, extrema baltei connectens. *Latera* baltei intelligit, non corporis.

277. *Phalanx.*] Vox Macedonica peditum agmen, Æ. 6. 489.

Troës

Trojani et Etruſci, et Arcades pulchis armis. Sic idem amor dimicandi ferro occupat omnes. Spoliaverunt altaria: nubes confuſa jaculorum ſpargitur toto agro. & pluvia farrea inimicæ faciunt pocula & ignes. Ipſe rex Latinus fugit, reportans Deos diſjectis fœdere non perfecto. Alii alligant equos *curribus, vel ſaltu imponunt corpora equis, & inſtant nudis cubibus. Meſſapus cupidus turbare fœdus proturbat equo abjecto Auleſtem, regem Etruſcum, et ferentem ornamenta regis: ille recedens cadit, & infelix à tergo immiſcetur aris averſis, per caput & humeros: at Meſſapus ardens accurrit* eum *haſtâ, & ſublimis* ex *equo ferit* eum *graviter haſtâ* 2 *abali multum deprecantem, & ſic loquitur: 'Habet hoc 'vulnus: hæc hoſtia conve-'nientior oblata* eſt *magnis 'Diis:' Itali accurrunt, et nudant membra calida, Chorinæus arripit ex ara torrem ſemiuſtum, et occurrens intercepit flammis vultum Ebuſi irruentis et inferentis vulnus: magna barba reſulſit illi, & uſtulata emiſit nidorem: ipſe* Chorinæus *incurrens deſuper apprehendit* manu *ſiniſtra comam turbati hoſtis, & obliquans impoſito genu ſternit eum humi: ſic fodit latus duro gladio.*

Troës, Agylliníque, et pictis Arcades armis. 281
Sic omnes amor unus habet decernere ferro.
Diripuêre aras: it toto turbida cœlo
Tempeſtas telorum, ac ferreus ingruit imber:
Crateráſque focóſque ferunt. Fugit ipſe Latinus,
Pulſatos referens infecto fœdere Divos. 286
Infrænant alii currus, aut corpora ſaltu
Subjiciunt in equos, et ſtrictis enſibus adſunt.
Meſſapus regem regíſque inſigne gerentem
Tyrrhenum Auleſten, avidus confundere fœdus,
Adverſo proterret equo: ruit ille recedens, 291
Et miſer oppoſitis à tergo involvitur aris,
In caput, inque humeros: at fervidus advolat haſtâ
Meſſapus, telóque orantem multa trabali 294
Deſuper altus equo graviter ferit, atque ita fatur:
'Hoc habet, hæc melior magnis data victima Divis.'
Concurrunt Itali, ſpoliántque calentia membra.
Obvius ambuſtum torrem Chorinæus ab arâ
Corripit, et venienti Ebuſo plagámque ferenti
Occupat os flammis: illi ingens barba reluxit, 300
Nidóremque ambuſta dedit: ſupèr ipſe ſecutus
Cæſariem lævâ turbati corripit hoſtis;
Impreſſóque genu nitens terræ applicat ipſum:
Sic rigido latus enſe ferit. Podalirius Alſum
Paſtorem, primâque acie per tela ruentem, 305
Enſe ſequens nudo ſuperimminet: ille ſecuri
Adverſi frontem mediam mentumque reductâ
Diſjecit, et ſparſo latè rigat arma cerebro.

Podalirius ſequens enſe ſtricto Alſum paſtorem, & in primo agmine fugientem inter arma, inſtat illi: *ille reducta ſecuri ſecat frontem mediam & mentum oppoſiti* hoſtis, *& late tegit arma diffuſo cerebro.*

NOTÆ.

281. *Agyllini.*] Etruſci, Æneæ ſocii, ex urbe *Agyllina* ſive *Cære*, nunc *Cerveteri*, Æ. 7. 652. Æ. 8. 479.

285. *Crateras, &c.*] Pocula, quibus vina fundebant, cruoremque victimarum. Græca vox κρατὴρ, Ecl. 5. 68. *Focus*, partes ararum gramineárum, ubi accenſus ignis fuerat, ſupra, v. 118.

287. *Infrænant currus.*] Equos frænatos curruí alligant.

288. *Subjiciunt in equos.*] Superjiciunt: de vi præpoſitionis illius, Ecl. 1. 46. Ecl. 10. 74.

290. *Regem . . . . Tyrrhenum Auleſten.*] Unum è regibus Tyrrhenis, ſive Lucumonibus: de quibus Æ. 10. 164. 166. Tales fuere *Mezentius*, *Meſſapus*, ex Turni partibus, *Maſſicus*, *Oſinius*, ex partibus Æneæ, ib.

294. *Telo trabali.*] Magno inſtar *trabis*. Unde apud Statium *haſta trabalis*; apud Claudianum, *trabale ſceptrum*: apud Horatium, *clavi trabales*.

296. *Hoc habet.*] Vel habet, ſimpliciter: explicatur à Servio, *percuſſus eſt lethali vulnere, habet vulnus lethale*: à Donato, *bene ſe res habet*: à Scaligero, *ſic ſic agendum eſt*. Servio aſſentior: quia vox eſt è gladiatoriis ludis repetita, ubi victor vulnerato à ſe adverſario ſic inſultabat. Terentius in Andr. *Certe captus eſt, habet.* Seneca in Agamem. & Hercule Oetæo, *Habet, peractum eſt.*

Hæc melior victima.] Quàm ovis & porcellus, qui fœderum Diis oblati ſunt, v. 170.

298. *Chorinæus.*] Sacerdos Trojanus, qui ex officio propius aræ aſtabat, Æ. 6. 228. *Ambuſtum*, circumuſtum, Æ. 3. 257.

Olli

Olli dura quies oculos et ferreus urget
Somnus: in æternam clauduntur lumina noctem.
At pius Æneas dextram tendebat inermem
Nudato capite, atque suos clamore vocabat.
'Quo ruitis? quæve ista repens discordia surgit?
'O cohibete iras: ictum jam fœdus, et omnes
'Compositæ leges: mihi jus concurrere soli:
'Me sinite, atque auferte metus: ego fœdera saxo
Firma manu: Turnum jam debent hæc mihi
Has inter voces, media inter talia verba, [sacra.'
Ecce viro stridens alis allapsa sagitta est:
Incertum qua pulsa manu; quo turbine adacta,
Quis tantam Rutulis laudem, casúsne, Deúsne,
Attulerit: pressa est insignis gloria facti,
Nec sese Æneæ jactavit vulnere quisquam.
Turnus ut Æneam cedentem ex agmine vidit,
Turbatósquue duces; subitâ spe fervidus ardet:
Poscit equos atque arma simul, saltúque superbus
Emicat in currum, et manibus molitur habenas.
Multa virûm volitans dat fortia corpora letho:
Semineces volvit multos, aut agmina curru
Proterit, aut raptas fugientibus ingerit hastas.
Qualis apud gelidi cùm flumina concitus Hebri
Sanguineus Mavors clypeo increpat, atque furentes
Bella movens immittit equos: illi æquore aperto
Ante Notos, Zephyrúmque volant: gemit ultima pulsu
Thraca pedum: circumque atræ Formidinis ora,
Iræque, Insidiæque, Dei comitatus, aguntur.
Talis equos alacer media inter prælia Turnus

Acerba quies et ferreus somnus premit illi oculos, oculi clauduntur in perpetuam noctem.

Sed pius Æneas capite aperta proferebat dextram exarmatam, et inclamans vocabat suos. 'Quo curritis? aut quænam hæc dissensio repentina 'oritur? reprimite furorem: 'fœdus jam percussum est, et 'omnes conditiones constitutæ: 'mihi soli fas est pugnare: permittite me pugnare, et pellite 'timores: ego faciam manu ut 'fœdera constantia sint: hæc 'sacrificia jam addicunt mihi 'Turnum.' *Inter has voces, inter hæc tal a verba, ecce sagitta stridens appulsa est pennis* ad *Æneam: ignotum* est, *qua manu missa sit, quo impetu pulsa; quis præbuerit Rutulis tantam gloriam, an fors, an Deus: fama illustris hujus facti suppressa est, nec ullus gloriatus est vulnere Æneæ.*

Turnus cum vidit Æneam recedentem ab exercitu, et duces ejus *turbatos; fervidus accenditur spe improvisâ: simul petit equos et arma, et confidens saltu erumpit in currum, et corripit habenas manibus. Currens dat morti plurima robusta corpora hominum: dissicit plurimos semimortuos, aut sternit curru agmina, aut immittit fugientibus hastas abstractas* iisdem. *Qualis Mars* gaudens *sanguine, quando juxta fluenta frigidi Hebri efferatus sonat clypeo, et suscitans bella impellit equos furentes: illi patente campo currunt ante Austros et Zephyrum: ultima Thracia sonat pulsu pedum* equinorum: *et comites* illius *Dei, facies nigri Timoris, et Iræ, et insidiæ, circum rapiuntur. Talis Turnus gaudens impellit in medias pugnas equos.*

NOTÆ.

312. *Nudato capite, &c.*] Tam ut hac piâ confidentiâ ferociam Latinorum emolliret; quàm ut agnosceretur à suis, eisque voluntatem suam apertius significaret. Sic Julius Cæsar in acie Pharsalica nudâ manu & capite suis inclamabat: *Parcite civibus:* apud Plutarchum & Appianum.

314. *Ictum jam fœdus,*] Cæsis jam victimis, v. 214. sacerdotum ferro; non ictu lapidis, qui deinde mos Romanorum fuit, *Æ.* 8. 641.

316. *Faxo.*] *Feceio, Æ.* 11. 467.

317. *Turnum debent hæc mihi sacra.*] Ex quo verba fœderis concepimus ego & Latinus: ex eo Turnus mihi uni addictus est; unus ego cum eo congredi possum: abstinete ab eo, & mihi permittite.

331. *Hebris &c.*] Fluvii Thraciæ, hodie *Marisa,* Ecl, 10. 65. *Mavors,* Mars in Thracia natus, Ecl. 9. 12. *Equi Martis* duo secundùm aliquos, sed male, Pavor & Timor, G. 3. 91. *Notus,* Auster, ventus meridionalis, Ecl. 5. 58. *Zephyrus,* ventus occidentalis, Ecl. 5. 5. *Thraca,* pro *Thracia,* quæ Græce est Θρᾴκη & Θρῄκη, *Æ.* 3. 14. *Increpat equos clypeo:* id est, collisis hastâ & clypeo. Vel *increpat,* verborum neutrorum more, sine casu, id est, *sonat.*

Fumantes

fumantes ſudore, inſultans miſerande hoſtibus interfectis: rapidæ ungulæ ſpargunt guttas ſanguineas, & ſanguis mixtus pulvere calcatur. Et jam dedit morti Sthenelum, & Thamyrim, & Pholum: Thamyrim quidem *& Pholum aggreſſus cominus: Sthenelum* vero *eminus: eminus duos filios Imbraſi, Glaucum & Laden: quos ipſe Imbraſus educaverat* in *Lycia, & inſtruxerat pariter* artibus *militaribus, ſive conſerre manum, ſive præcurrere ventos equo. Alia parte Eumedes rapitur in media certamina, ſoboles veteris Dolonis egregia in bello, repræſentans nomine avum, manu & fortitudine patrem: qui* pater, *ut olim iret explorator in caſtra Græcorum, auſus* erat *petere ſibi equos Achillis* in *mercedem.* Sed *Diomedes donavit illum alia mercede pro talibus captis, nec* amplius ille *optat equos Achillis. Cum Turnus vidit illum procul patente campo: prius perſecutus* ipſum *levi ſagitta per longum aërem, continuit equos* ſuos *binos, & exſcendit è curru, atque incurrit laſſo & ſemimortuo: & pede impoſito* in *collum* ejus, *eripit enſem* ex ejus *dextera, & immerſit ſplendentem jugulo, & adjecit hæc ſuper: 'Ecce, ô 'vir Trojane, metire poſtratus 'campos & Italiam, quam ap-*

Fumantes ſudore quatit, miſerabile cæſis
Hoſtibus inſultans: ſpargit rapida ungula rores
Sanguineos, mixtâque cruor calcatur arenâ
Jámque neci Sthenelúmque dedit, Thamyrímque,
Pholúmque, [ambos
Hunc congreſſus, et hunc; illum eminus: eminus
Imbraſidas, Glaucum atque Ladem; quos Imbraſus
Nutrierat Lyciâ, paribúſque ornaverat armis, [ipſe
Vel conferre manum, vel equo prævertere ventos.
Parte aliâ, media Eumedes in prælia fertur,
Antiqui proles bello præclara Dolonis, [tem:
Nomine avum referens, animo manibúſque paren-
Qui quondam, caſtra ut Danaûm ſpeculator adiret,
Auſus Pelidæ pretium ſibi poſcere currus.
Illum Tydides alio pro talibus auſis
Affecit pretio: nec equis aſpirat Achillis.
Hunc procul ut campo Turnus conſpexit aperto,
Antè levi jaculo longum per inane ſecutus,
Siſtit equos bijuges, et curru deſilit, atque
Semianimi lapſóque ſupervenit; et pede collo
Impreſſo, dextræ mucronem extorquet, et alto
Fulgentem tinxit jugulo, atquæ hæc inſuper addit:
'En, agros, et quam bello, Trojane, petîſti
'Heſperiam metire jacens: hæc præmia, qui me
'Ferro auſi tentare, ferunt: ſic mœnia condunt.'
Huic comitem Buten, conjectâ cuſpide, mittit:
Chloreáque, Sybarímq; Daretáq; Therſilochúmq;
Et ſternacis equi lapſum cervice Thymœten.

'petiiſti bello: qui auſi ſunt me laceſſere ferro, reportant hæc præmia: ſic ſtruunt urbes.' Mittit huic ſecium Buten, impacto jaculo, & Chloreæ, & Sybarim, & Dareta, & Therſilochum, & Thymœten lapſum è collo equi frequenter equitem *excutientis.*

NOTÆ.

344. *Lyciâ.*] Aſiæ minoris regio meridionalis eſt, de qua *Æ.* 4. 143.

347. *Proles bello præclara Dolonis.*] Ironicæ: fuit enim Dolon bello ignavus, & hic Eumedes, ejus filius, ſatis ignominioſe occiditur. Ita Cerdanus: cujus opinionem firmant ſequentia verba, quæ omnino ironiam ſapiunt: *illum Tydides alio pro talibus auſis affecit pretio*; id eſt, *morte*, Iliad, 10. 299. Hector mercedem proponit ei, qui ſpeculator ire voluerit ad Græcorum naves. Dolon Eumedis filius, vir dives, petit ſibi promitti mercedis loco currum & equos Achillis: promiſſo confirmatus, ad Græcos abit. Incidit in Ulyſſem ac Diomedem: quibus metu mortis fatetur ſe ſpeculatorem eſſe, Rheſum Thraciæ regem veniſſe Trojanorum auxilio, ejus copias incuſtoditas & ſomno ſepultas jacere in littore, ſibi currum & equos Achillis ab Hectore promiſſos, ſe præmii magnitudine adductum hoc munus ſuſcepiſſe. Occiditur à Diomede: qui cum Ulyſſe clam ad Thracum caſtra ſubrepens, Rheſum interficit, & ejus equos Trojæ fatales abripit. De *Rheſo & ejus equis*, *Æ.* 1. 473. De *Peleo*, Achillis patre, *Æ.* 2. 263. De *Tydeo*, Diomedis patre, *Æ.* 11. 243.

352. *Nec equis aſpirat Achillis.*] Pergit poëta illudere Doloni: qui captus à Diomede non amplius ad equos Achillis, ſed ad vitam ſervandam aſpirabat.

360. *Heſperiam, &c.*] Italiam, *Æ.* 1. 534.

364. *Sternacis equi cervice.*] Equo in anteriora genua prolapſo, Thymœtes per ejus collum devolutus eſt. Ita Servius.

Ac

Ac velut Edoni Boreæ cùm ſpiritus alto
Inſonat Ægæo, ſequitúrque ad littora fluctus;
Quà venti incubuêre; fugam dant nubila cœlo.
Sic Turno, quacunque viam ſecat, agmina cedunt,
Converſæque ruunr acies: fert impetus ipſum,
Et criſtam adverſo curru quatit aura volantem.
Non tulit inſtantem Phegeus, animíſq; frementem:
Objecit ſeſe ad currum, et ſpumantia frænis
Ora citatorum dextrà detorſit eqnorum.
Dum trahitur, pendétque jugis, hunc lata retectum
Lancea conſequitur, rumpítque infixa trilicem
Loricam, et ſummum deguſtat vulnere corpus.
Ille tamen clypeo objecto converſus in hoſtem
Ibat, et auxilium ducto mucrone petebat:
Quem rota præcipitem et procurſu concitus axis
Impulit, effudítque ſolo: Turnúſque ſecutus
Imam inter galeam ſummi thoracis et oras
Abſtulit enſe caput, truncúmque reliquit arenâ.

Atque ea dum campis victor dat funera Turnus,
Interea Æneam Mneſtheus, et fidus Achates,
Aſcaniúſq; comes, caſtris ſtatuêre cruentum,
Alternos longâ nitentem cuſpide greſſus.
Sævit, et infractâ luctatur arundine telum
Eripere, auxilióque viam, quæ proxima, poſcit:
Enſe ſecent lato vulnus, telíque latebram
Reſcidant penitùs, ſeſéque in bella remittant.
Jámque aderat Phœbo ante alios dilectus Iapis
Iaſides; acri quondam cui captus amore
Ipſe ſuas artes, ſua munera lætus Apollo,
Augurium citharámque dabat, celeréſque ſagittas.

Et ſicut quando flatus Thracii Boreæ ſonat per *profundum* mare *Ægæum, & fluctus abeunt ad litora*; tunc *nubes fugiunt* per *aërem, qua* parte *ſtant venti. Sic turmæ cedunt Turno, quacunque aperit* ſibi *iter, & acies fugatæ rumpuntur: impetus provehit ipſum, & ventus adverſus currui commovet criſtam volantem. Phegeus non paſſus eſt* illum *imminentem* ſibi *et furentem animo. Oppoſuit ſe ad currum, et* manu *dextrâ detorſit capita concitatorum equorum, ſpumantia* ob *frænum. Dum ipſe rapitur et inhæret jugo, hunc lata* Turni *lancea conſequitur detectum, et impacta penetrat loricam duplicem, et ſtringit vulnere ſuperficiem corporis: Tamen ille oppoſitus ibat objecto clypeo contra hoſtem, et educto gladio vocabat auxilium:* cum *rota et axis curſu concitatus impulit eum, et ſtravit humi: et Turnus inſecutus* eum *inter infimam* oram *caſſidis, et extremitates ſummæ loricæ, abſcidit caput gladio, et reliquit truncum* in *pulvere. At vero dum Turnus edit ſtrages* in *campis, interim Mneſtheus, & fidelis Achates, & comes Aſcanius, depoſuerunt* in *caſtris Æneam ſanguinolentum, firmantem longa haſta paſſus alterné. Furit et conatur abſtrahere* cuſpidem *teli fracto telo; et petit modum auxilii, qui celerrimus* ſit: ut *ſecent plagam lato gladio, et intime aperiant latebram teli, & remittant ſe ad pugnam. Et jam aderat Iapis filius Iaſi, charus præ cæteris Apollini: cui ipſe Apollo, percitus magno amore, offerebat olim lætus duas ſuas artes, ſua munera, vaticinium, & muſicam, & veloces ſagittas.*

NOTÆ.

365. *Edoni Boreæ.*] Thracii; è Thracia ſeptentrionali, in Græciam et mare Ægeum flantis. *Edoni* Ἠδωνοὶ, Stephano & Straboni, lib. 10. gens eſt Thracia incerti ſitus: unde ibidem apud Strabonem, *Lycurgus* Thraciæ rex, *Edonus* appellatur. Hinc dixit Statius, *Edonas hyemes.* De *Borea*, Ecl. 7. 51. De *Ægeo* mari, Græciam à minore Aſia ſeparante, Æ. 3. 74.

367. *Fugam dant nubila.*] Ventus enim ſeptentrionalis fugat nubes, meridionalis colligit.

375. *Lancea.*] Haſta, vox non Latina, ſed Hiſpanica eſt, ex Varrone apud Gellium: Gallica, ex Diodoro Siculo.

Bilicem.] Bino textu; vel licio, ſive filo; Æ. 3. 467.

391. *Iapis.*] Legunt aliqui *Iapyx*, ſed hic ventus eſt, de quo Æ. 8. 720. Quæ duo ut diſtinguantur, tum diverſa habent recti caſus elementa, tum diverſam obliquorum flexionem: flectit enim venti nomen Virgilius *Iapyx, ygis*: medici nomen Donatus apud Pierium, *Iapis, Iapicis*; Turnebus tamen, *Iapis, Iapidis*; ex Auſonio, Epigr. 19. 7. *Idmona quod vatem, medicum quod Iapida dicunt.*

393. *Suas artes.*] Apollinis artes fuerunt I. *Vaticinia*, quorum variæ ſpecies habentur, Æ. 3. 359.

Ille

Ille, ut retardaret mortem desperati patris, maluit cognoscere vires herbarum et usum medicinæ, et exercere inglorius artem illam tacitam. Æneas stabat, acerbe fremens, nnixus magnæ hastæ, magno juvenum et Ascanii dolentis concursu et fletibus immotus. Ille senex Iapis, cinctus replicata veste ex consuetudine medicorum, frustra deproperat plurima manu medica et validis herbis Phœbi; frustra commovet manu telum, et apprehendit ferrum mordaci forcipe. Nulla fortuna juvat operam, Apollo auctor medicinæ *nequiquam succurrit: tamen sævus horror magis & magis augetur in campis, et malum vicinius est. Jam vident aërem* totum *constare pulvere: appropinquant equites* Turni, *et jacula crebra cadunt in mediis castris: surgit ad cælum mœstus clamor juvenum pugnantium et morientium in pugna aspera.*

Ille, ut depositi proferret fata parentis,
Scire potestates herbarum usúmque medendi
Maluit, et mutas agitare inglorius artes.
Stabat, acerba fremens, ingentem nixus in hastam
Æneas, magno juvenum et mœrentis Iüli
Concursu lacrymísq; immobilis. Ille retorto
Pæonium in morem senior succinctus amictu,
Multa manu medicâ Phœbíque potentibus herbis
Nequicquam trepidat; nequicquam spiculâ dextrâ
Sollicitat, prensátque tenaci forcipe ferrum.
Nulla viam fortuna regit, nihil auctor Apollo
Subvenit: et sævus campis magis ac magis horror
Crebrescit, propiúsque malum est. Jam pulvere cœlum
Stare vident: subeunt equites, et spicula castris
Densa cadunt mediis: it tristis ad æthera clamor
Bellantum juvenum, et duro sub Marte cadentum.
Hìc Venus, indigno nati concussa dolore,
Dictamnum genitrix Cretæâ carpit ab Idâ,

Tum Venus mater, commota immerito dolore filii, legit ex Ida Cretæa dictamnum,

NOTÆ.

Æ. 10. 176. II. *Musica*, unde cum lyra pingitur, & poëtarum Deus est, Ecl. 4. 55. III. *Peritia jaculandi*, unde ipsi tribuitur pharetra, & ab Homero sæpe dicitur ἑκαεργόλος, *longe jaculans*, Æ. 6. 657. IV. *Medicina*, quam artem Æsculapio filio tradidisse dicitur, Æ. 7. 773.

395. *Depositi.*] *Desperati.* Deducta locutio è duplici more. Alterius meminit Servius, Isidorus, &c. ex Plutarcho, qui ait veteres solitos in publicum ægrotos proponere, quod *deponere* est: ut si quis præteriuntium, aut simili morbo fuisset ipse agitatus, aut quicquam remedii nôsset, id ægro significaret. Alterius jam mentionem fecimus, Æ. 496. ubi diximus, solitos veteres ad januam domus cadavera deponere, ut etiam nunc apud nos in usu est. Et generatim *positus* est *jacens, mortuus*; ut diximus, Æ. 2. 644. ait enim Ovid. Heroid. 10. 124. *Nec positos artus unget amica manus*, id est, *jacentes:* neque enim ad januam domus, sed in ipsa domo ungebantur. Eodem quo nunc utitur verbo Virgilius, usus est & Ovidius de Ponto, l. 2. 45. *Jam prope depositus, cete jam frigidus æger*, &c. Cic. 3. Verr. 5, *Ægram & prope depositam reipublicæ patem suscepisse.*

397. *Mutas artes.*] *Medicinam*, quam sic vocat: vel comparatione musicæ & vaticinii, quæ voce maxime constant: vel quia parum famosa tum erat, & à servis fere exercebatur: vel quia tunc, non voce & disceptatione ac præceptione tractabatur, sed manu atque opere: unde *chirurgiam* nostram referebat; ut patet ex hoc lapide, qui chirurgum hic præstat potius quam medicum: & ex ipsis poëtæ verbis, qui ipsi tribuit, non tantum *scire potestates herbarum*, sed etiam ipsum *usum medendi.*

431. *Pæonium.*] In morem Pæonis Deorum medici, Æ. 7. 769.

403. *Trepidat.*] Festinat, Æ. 9. 114. G. 4 69. De *Phœbo* & *Apolline*, Ecl. 3. 62, 104.

407. *Pulvere cœlum Stare.*] Plenum esse, Æ. 6. 300. De *Marte*, Ecl. 9. 12.

412. *Dictamnum*, &c.] *Dictamnus* vel *dictamnum*, herba in sola Creta insula proveniens; *pulegio* forma affinis, *au pouliot, pennyroyal*: frondibus tamen latioribus & languinosis: quæ *puberes* hic dicuntur. Valet ad expellenda è vulneribus tela; cujus rei capræ & cervi Cretenses indicium dicuntur fecisse. Nomen habet à *Dicte* monte Cretensis insulæ, in quo, ut in *Ida* ejusdem insulæ monte, reperitur. Damnant aliqui Virgilium, quod caulem & flores dictamno tribuerit: quos & Plinius & Dioscorides auferunt. At vero Matthiolus ostendit Plinium errasse, erroremque suum ex corrupta Dioscoridis lectione hausisse: cum ex Theophrasto antiquiore rerum illarum scriptore, & Galeno, & experientia constet, flores, & caulem, & semen in

Puberibus

Puberibus caulem foliis, et flore comantem
Purpureo: non illa feris incognita capris
Gramina, cùm tergo volucres hæsêre sagittæ.
Hoc Venus obscuro faciem circumdata nimbo,
Detulit: hoc fuscum labris splendentibus amnem
Inficit, occultè medicans; spargítque salubris
Ambrosiæ succos, et odoriferam panaceam.
Fovit eâ vulnus lymphâ longævus Iapis,
Ignorans: subitóque omnis de corpore fugit
Quippe dolor; omnis stetit imo vulnere sanguis:
Jámque secuta manum nullo cogente sagitta
Excidit, atque novæ rediêre in pristina vires.
'Arma citi properate viro: quid statis? (Iapis
Conclamat: primúsque animos accendit in hostes)
'Non hæc humanis opibus, non arte magistrâ
'Proveniunt: neque te, Ænea, mea dextera servat:
'Major agit Deus, atque opera ad majora remittit.'
Ille avidus pugnæ suras incluserat auro
Hinc atque hinc; odítq; moras, hastámq; coruscat.
Postquam habilis lateri clypeus loricáque tergo est,
Ascanium fusis circùm complectitur armis,
Summáque per galeam delibans oscula fatur:
'Disce, puer, virtutem ex me, verúmque laborem;
'Fortunam ex aliis: nunc te mea dextera bello
'Defensum dabit, et magna inter præmia ducet.
'Tu facito, mox cùm matura adoleverit ætas,
'Sis memor; et te animo repetentem exempla tuo-
'rum,

caulem frondibus lanuginosis, et diffusum in *flores purpureos: herba illa non ignota est capris sylvestribus, cum leves sagittæ infixæ* sunt *tergo. Venus attulit hoc* dictamnum, *involuta nube obscura* circa *corpus: imbuit hoc* dictamno *undam nigrantem in patinis fulgentibus, occulte temperans: & miscet salutaris ambrosiæ succos, et panaceam odoratam. Senex Iapis, ignarus* rei, *lavat plagam aqua illâ: & scilicet omnis dolor repente abiit è corpore, omnis sanguis constitit ima plaga: & jam sagitta secuta manum exiit nullo* per vim *trahente, et novum robur rediit ad consueta* officia. *'Festinate celeres asferre arma* huic *viro: cur 'moramini?'* Sic *clamat Iapis, et primus inflammat animos contra hostes:* addens: *'Ista non accidunt humanis viribus, neque industria medico'rum: neque manus mea te sa'nat ô Ænea. Deus potentior 'agit, & mittit te ad majores 'labores.' Ille* Æneas *cupidus certaminis* jam *vestierat tibias* ocreis *aureis hinc & inde: & aversatur moras, & quassat hastam. Postquam clypeus accomodus lateri & thorax tergo adfuit: amplectitur Ascanium armis circumjectis, & osculans per cassidem summa ejus ora,* sic *loquitur: 'O puer, 'sume ex me exemplum virtutis & digni laboris; fortunæ* autem *ex aliis. Mox dextera mea faciet te 'bello securum, & ducet* tuam securitatem *inter magna* sua *præmia. Tu mox, quando ætas provectior 'adoleverit, fac* ut *sis memor* meæ virtutis,

NOTÆ.

dictamno reperiri. Flores autem non singulares; sed singulis fere foliis adnascentes; unde *flore comans* dicitur.

417. *Labris.*] Vasis, in quibus lavabant: quasi *lavabris.* Vocat *fuscum amnem,* aquam variis infectam succis herbarum, quas Iapis prius miscuerat, v. 402.

419. *Ambrosiæ, &c. Panaceam.*] *Ambrosia* herba est quidem rutæ affinis: sed hic haud dubie cibus ille potusve Deorum, de quo Ecl. 5. 71. *Panacea,* quæ Columellæ *panax,* Plinio *panaces* herba est fæniculo, anetho, & ferulæ aliquatenus affinis: admodum salutaris, & morborum omnium remedia nomine ipso promittens, ut ait Plinius, l. 25. 4. à πᾶν *omne,* & ἄκος *remedium.* Gallico nomine caret.

422. *Stetit.*] Fluere desit.

430. *Suras.*] Pars tibiæ posterior, carnosa & ventricosa: pro tota tibia sumitur, quam vestiit Æneas aureis ocreis.

431. *Hastamque coruscat.*] Active, Æ. 5. 642.

434. *Delibans oscula.*] Ore contingens ora: hunc enim esse locutionis hujus sensum ostendimus, Æ. 1. 260. *Oscula libavit natæ. Delibans,* leviter tangens, Æ. 1. 740.

436. *Fortunam ex aliis.*] Licet enim hoc Latino bello felix Æneas fuisset: tamen adversa fortuna jactatus eatenus fuerat.

437. *Magna inter præmia ducet.*] Vel, *ducet te ad magna præmia, laudis, regni,* &c, ut vult Servius: vel fortasse, *ducet ac reputabit magni præmii loco, si post tot labores te defensum dare possit:* videtur enim Æneas Ascanii unius causa tot labores suscipere, supra, v. 185.

'& pater Æneas, atque avunculus Hector excitet te revolventem animo exempla tuorum.'

'Et pater Æneas, et avunculus excitet Hector.'

Hæc ubi dicta dedit, portis seſe extulit ingens,
Telum immane manu quatiens: simul agmine denso
Anteúsque Mneſtheúsque ruunt: omnísque relictis
Turba fluit castris: tum cæco pulvere campus
Miscetur, pulsúque pedum tremit excita tellus.
Vidit ab adverso venientes aggere Turnus:
Vidêre Ausonii, gelidúsque per ima cucurrit
Ossa tremor. Prima ante omnes Juturna Latinos
Audiit, agnovítque sonum, et tremefacta refugit.
Ille volat, campóque atrum rapit agmen aperto.
Qualis ubi ad terras abrupto sidere nimbus
It mare per medium; miseris heu præscia longè
Horrescunt corda agricolis: dabit ille ruinas
Arboribus stragémque satis, ruet omnia laté.
Antevolant, sonitúmque ferunt ad litora venti.
Talis in adversos ductor Rhœteïus hostes
Agmen agit: densi cuneis se quisque coactis
Agglomerant. Ferit ense gravem Thymbræus Osirim:
Archetium Mneſtheus, Epulonem obtruncat Achates.
Ufentémq; Gyas. Cadit ipse Tolumnius augur,
Primus in adversos telum qui torserat hostes.
Tollitur in cœlum clamor: versíque vicissim
Pulverulenta fugâ Rutuli dant terga per agros.
Ipse neque aversos dignatur sternere morti;
Nec pede congressos æquo, nec tela ferentes
Insequitur: solum deusâ in caligine Turnum
Vestigat lustrans, solum in certamina poscit.
Hoc concussa metu mentem Juturna virago

Postquam protulit hæc verba, extulit se è portis, altus, commovens manu grandem hastam: simul erumpunt cum *magno numero Anteus et Mnesthens: et omnis multitudo exit desertis castris: tum campus turbatur obscuro pulvere, et terra tremit commota pulsu pedum. Turnus ex opposito tumulo vidit accedentes: Latini viderunt, et frigidus tremor subrepsit in intima ossa. Juturna prima ante omnes Latines audivit et agnovit sonitum, et fugit trepida. Ille* Æneas *volat & trahit* secum *densum agmen patente campo. Qualis turbo cum effusa tempestate ruit ad terras per mare medium: heu! animi longe providi horrescunt miseris agricolis:* scilicet, *ille* turbo *inferet calamitatem arboribus et cladem segetibus, evertet late cuncta. Venti prævolant, et portant sonitum ad litora. Talis dum Trojanus impellit aciem in oppositos hostes: omnes densi conglobant se pressis ordinibus. Thymbræus petit gladio gravem Osirim: Mneſtheus jugulat Archetium, Achates Epulonem, et Gyas Ufentem. Occiditur ipse augur Tolumnius, qui primus immiserat hastam in hostes oppositos. Clamor ad cœlum mittitur: et Rutuli mutuo fugati, objiciunt* per *fugam terga pulverulenta in agris. Ipse* Æneas *neque dignatur dimittere morti dantes terga, nec insequitur pari gressu obstantes, nec jacientes* eminus *spicula: quærit unum Turnum circumiens in opaco pulvere,* unum *hunc vocat ad pugnam.*

Juturna virgo, commota hoc timore secundum *animum,*

NOTÆ.

440. *Avunculus Hector.*] Creüsa enim, Ascanii mater, soror erat Hectoris, Priami filia, Æ. 2. 772.

451. *Sidere.*] Tempestate, procella, quæ siderum ortu & occasu concitatur, Æ. 11. 260.

454. *Ruet omnia.*] Active, Æ. 1. 39. *Spumas salis ære ruebant.*

456. *Ductor Rhœteïus.*] *Trojanus,* Æneas: à Rhœteo Troadis promontorio, Æ. 6. 500. in Notis.

457. *Cuneis.*] *Ordinibus,* in figuram cunei, infra, v. 575.

460. *Tolumnius augur, &c.*] Supra, v. 257. *Augur,* quia ex avium consideratione futura prædicebat, Æ. 2. 703.

464. *Neque aversos, &c.*] Ita restituimus cum Pierio: ut tria pugnantium genera significentur; *aversorum* & jam terga dantium; *congredientium* cominus & æquo pede; eminus tela *inferentium.* Alli sic legunt, sed minus sane, *ipse neque adversos dignatur sternere morti: nec pede congressos, nec equo, nec tela ferentes.*

467. *Lustrans.*] Circumiens, Æ. 1. 612.

468. *Virago.*] A *vir,* dixerunt veteres Festo

Aurigam

Aurigam Turni media inter lora Metiſcum
Excutit, et longè lapſum temone relinquit:
Ipſa ſubit, manibúſque undantes flectit habenas,
Cuncta gerens, vocémque et corpus, et arma Metiſci.
Nigra velut magnas domini cùm divitis ædes
Pervolat, et pennis alta atria luſtrat hirundo,
Pabula parva legens nidíſque loquacibus eſcas:
Et nunc porticibus vacuis, nunc humida circùm
Stagna ſonat. Similis medios Juturna per hoſtes
Fertur equis, rapidóque volans obit omnia curru:
Jamq; hic germanum, jamq; hic, oſtentat ovantem:
Nec conferre manum patitur: volat avia longé.
Haud minus Æneas tortos legit obvius orbes,
Veſtigátque virum, et disjecta per agmina magnâ
Voce vocat. Quoties oculos conjecit in hoſtem,
Alipedúmque fugam curſu tentavit equorum;
Averſos toties currus Juturna retorſit.
Heu! quid agat? vario nequicquam fluctuat æſtu:
Diverſæque vocant animum in contraria curæ:
Huic Meſſapus, uti lævâ duo fortè gerebat
Lenta levis curſu præfixa haſtilia ferro,
Horum unum certo contorquens dirigit ictu.
Subſtitit Æneas, et ſe collegit in arma,
Poplite ſubſidens: apicem tamen incita ſummum
Haſta tulit, ſummáſque excuſſit vertice criſtas.
Tum verò aſſurgunt iræ, inſidiíſque ſubactus
Diverſos ubi ſenſit equos currúmque referri,
Multa Jovem et læſi teſtatus fœderis aras;
Jam tandem invadit medios, et Marte ſecundo
Terribilis, ſævam nullo diſcrimine cædem
Suſcitat, irarúmque omnes effundit habenas.
Quis mihi nunc tot acerba Deus, quis carmine cædes

dejiciat inter medias habenas Metiſcum aurigam Turni, & relinquit procul lapſum è temone: ipſa ſuccedit in ejus locum, *& regit manibus habenas fluctuantes,* præ ſe *ferens omnia Metiſci, & vocem, & ſpeciem, & arma. Veluti quando nigra hirundo volat per amplam domum opulenti domini, & aliis circuit altas areas, colligens parva pabula & cibos nidis garrulis: & modo reſonat* in *porticibus ſpatioſis, modo circa ſtagna humida. Similis Juturna vehitur equis inter medios hoſtes, & percurrit cuncta celeri curru: & jam hic, & jam illic, oſtendit fratrem exultantem: nec permittit* eum *conſerere manum* cum Æneâ: *volat procul extra viam.*

Æneas non ſegnius percurrit flexos circuitus, occurrens ei, *& quærit virum* illum, *& magno clamore vocat inter agmina diſſipata. Quoties conjecit oculos in hoſtem, & imitatus eſt curſu* pedeſtri *celeritatem equorum Turni* habentium *alatos pedes: toties Juturna deflexit converſum curram. Heu! quid faciat Æneas? fruſtra agitatur variis motibus, & diverſæ curæ rapiunt mentem in oppoſita. Meſſapus, cum forte leviter currendo ferret ſiniſtra* manu *duo jacula flexilia armata ferro, librans certo ictu unum illorum immittit huic Æneæ. Æneas ſtetit, & occuluit ſe poſt clypeum, incurvans* ſe in *poplitem: tamen immiſſa haſta abſtulit ſummitatem galeæ, & abſcidit è capite ſupremas criſtas. Tunc autem ira intimuit, & dolis coactus cum vidit equos & currum rapi in diverſam* partem, *Jæpe atteſtans Jovem & altaria violati fœdoris: tum demum arrumpit* in *medios, & Marte proſpere terribilis, edit crudelem ſtragam ſine ullo delectu, & immittit omnes habenas furoris.*

Quis Deus, quis carmine jam declaret mihi tot duras res.

NOTÆ.

teſte, *viram*, pro fœmina; hinc *virago*, quæ viro eſſet ſimilis: unde contracta eſt *virgo*. Tamen *virago* generoſæ fœminæ ſingulariter tribuitur: *virgo* cuilibet integræ.

474. *Atria.*] Aream ante ædes, Æ. 4. 666.

479. *Ovantem.*] Exultantem, Æ. 3. 189.

481. *Legit obvius orbes.*] *Legere orbes* nihil aliud videtur eſſe quam, *iiſdem orbibus per eundem circuitum inſiſtere.* Sed quia additur *obvius*, omnino eſt, *corrigere orbes illos, & brevioris circuitu ſeſe hoſti adverſum offerre.*

484. *Alipedumque fugam, &c.*] Æmulatus eſt curſu celeritatem equorum Turni: quæ tanta erat, ut alatos pedes habere viderentur. *Fugam* dicis, pro *celeritate*, Æ. 1. 321.

491. *In arma,*] Arma hic pro clypeo, ut egregie probat Cerdanus.

492. *Apicem tamen incita, &c.*] *Apes*, ſum-

varias strages, & mortem durum, quos modo Turnus, modo heros Trojanus disjecit vicissim toto campo? ô Jupiter, an placuit tibi, *populos mansuros in perpetuo fœdere certare tanto tumultu?*

Æneas non multum tardans, invadit in latus Sucronem Rutulum: ea pugna primum fixit loco Trojanos irruentes: & qua mors erat promptissima, immisit durum ensem trans costas & septum pectoris. Turnus occidit Amicum disturbatum ex æquo, & fratrem ejus *Diorem, pedestri congressu: hunc longa hasta irruentem, hunc gladio: & affigit currui capita amborum amputata, & aufert stillantia sanguine. Ille Æneas dat morti Talon, Tanaim, & sortem Cethegum, tres uno impetu, & tristem Onythen, virum Thebanum, & prolem matris Peridiæ. Hic* Turnus morti dat *fratres profectos è Lycia & agris Apollinis: & Menœten Arcada, juvenem frustra aversatum bella, cui ars & pauper domus fuerat circa aquas Lernæ piscosæ, nec dignitates magnatum notæ* erant illi, *& pater* ejus *serebat in armis conductis.*

Et quemadmodum ignes injecti è diversis partibus in siccam sylvam & in virgulta laurea crepitantia; aut quando fluvii spumantes præcipiti lapsu ex altis montibus edunt strepitum, & currunt in mare, singuli vastantes suum iter: non lentius ambo Æneas & Turnus errumpunt in certamina nunc, nunc

Diversas, obitúmque ducum, quos æquore toto
Inque vicem nunc Turnus agit, nunc Troïus heros
Expediat? tantón' placuit concurrere motu,
Jupiter, æternâ gentes in pace futuras? 504
Æneas Rutulum Sucronem (ea prima ruentes
Pugna loco statuit Teucros) haud multa moratus
Excipit in latus, et, quà fata celerrima, crudum
Transadigit costas et crates pectoris ensem.
Turnus equo dejectum Amycum fratrémque Diorem
Congressus pedes, hunc venientem cuspide longâ,
Hunc mucrone ferit: currú abscissa duorum 511
Suspendit capita, et rorantia sanguine portat.
Ille Talon Tanaímque neci, fortémque Cethegum,
Tres uno congressu, et mœstum mittit Onythen,
Nomen Echionium, matrísque genus Peridiæ. 515
Hinc fratres Lyciâ missos et Apollinis agris,
Et juvenem exosum nequicquam bella Menœten
Arcada: piscosæ cui circùm flumina Lernæ
Ars fuerat, paupérque domus; nec nota potentum
Munera conductáque pater tellure serebat. 520
Ac velut immissi diversis partibus ignes
Arentem in sylvam, et virgulta sonantia lauro;
Aut ubi decursu rapido de montibus altis
Dant sonitum spumosi amnes, et in æquora currunt,
Quisque suum populatus iter: non segniùs ambo
Æneas Turnúsque ruunt per prælia: nunc, nunc

NOTÆ.

ma pars in cono galeæ, Æ. 2. 683. Æ. 3. 468. De *cristis*, ibid.

501. *Æquore.*] Plano campo, Æ. 2. 780.

504. *Gentes in pace futuras.*] Ex illo enim fœdere Romana gens orta, quæ totam Italiam sub uno deinceps imperio conjunxit.

505. *Ea prima ruentes, &c.*] Duplex interpretatio. I. Communis, *Pugna illa Æneæ cum Sucrone efficit, ut Trojani antea fugientes tunc prima subsisterent.* II. Cerdani, *Pugna illa, sive occursus Sucronis, fortissimi militis, fecit, ut Trojani in hostem ante irruentes, tum primo impetum exhibuerint ac steterint.*

506. *Moratus,*] Alii legunt *morantem.*

508. *Costas & crates pectoris.*] Costas, quæ pectori veluti crates obtenduntur.

510. *Cuspide longâ---Mucrone.*] Per longam *cuspidem* intelligit acumen hastæ; per *mucronem*, acumen gladii. Alii aliter.

511. *Curru.*] Pro *currui.* Ecl. 5. 29.

515. *Nomen Echionium.*] *Thebanum*, ab Echione, qui in condendis Thebis Bœotiis Cadmo adfuerat. De *Thebis*, Æ. 9. 697.

516. *Fratres Lyciâ, &c.*] Hos non nominat. *Lycia*, Asiæ minoris regio ad meridiem, oraculis Apollinis nobilitata, Æ. 4. 143. 345.

518. *Arcada: piscosæ, &c.*] Qui oriundus quidem ex Arcadia, Ecl. 4. 58. deinde in Argia regione piscatum exercuerat circa Lernam paludem, Æ. 6. 287. denique cum Evandro Arcade venerat in Italiam, tumque erat inter Æneæ auxilia.

520. *Munera,*] *Munia, dignitates.* Pauci quidam legunt, *limina.*

522. *Serantia lauro.*] Ob crepitum ardentis lauri.

Fluctu

Fluctuat ira intus : rumpuntur neſcia vinci
Pectora : nunc totis in vulnera viribus itur.
Murranum hic atavos et avorum antiqua ſonantem
Nomina, per regéſque actum genus omne Latinos,
Præcipitem ſcopulo atque ingentis turbine ſaxi
Excutit, effundítque ſolo : hunc lora et juga ſubter
Provolvêre rotæ : crebro ſuper ungula pulſu
Incita nec domini memorum proculcat equorum.
Ille ruenti Hyllo animíſque immane frementi
Occurrit, telúmque aurata ad tempora torquet :
Olli per galeam fixo ſtetit haſta cerebro.
Dextera nec tua te, Grajûm fortiſſime Creteu,
Eripuit Turno : nec Dii texêre Cupentum,
Æneâ veniente, ſui : dedit obvia ferro
Pectora, nec miſero clypei mora profuit ærei.
Te quoque Laurentes viderunt, Æole, campi
Oppetere, et latè terram conſternere tergo.
Occidis Argivæ quem non potuêre phalanges
Sternere, nec Priami regnorum everſor Achilles.
Hìc tibi mortis erant metæ : domus alta ſub Idâ,
Lyrneſſi domus alta : ſolo Laurente ſepulcrum.
Totæ adeò converſæ acies, omnéſque Latini,
Omnes Dardanidæ : Mneſtheus acérque Sereſtus,
Et Meſſapus, equûm domitor, et fortis Aſylas
Tuſcorúmque phalanx, Evandríque Arcadis alæ,
Pro ſe quiſque viri ſummâ nituntur opum vi.
Nec mora, nec requies : vaſto certamine tendunt.
Hìc mentem Æneæ genitrix pulcherrima miſit,
Iret ut ad muros urbíque adverteret agmen
Ocyùs, et ſubitâ turbaret clade Latinos.
Ille, ut veſtigans diverſa per agmina Turnum
Huc atque huc acies circumtulit, aſpicit urbem

ira movetur intus : pectora ante *neſcia vinci perfodiuntur : nunc toto impetu incurritur in vulnera. Ille* Æneas *ſaxo & turbine magni lapidis dejicit præcipitem & ſternit humi Murranum jactantem avos & vetera nomina avorum, & omne genus deductum per reges Latinos : rotæ propulerunt ipſum ſubter juga & habenas, præterea protriverunt* eum *ungulæ multo pulſu incitate equorum immemorum domini. Ille* Turnus *occurrit Hyllo irruenti & dire ſævienti animis, et librat jaculum ad tempora* tecta caſſide *auratâ : haſta ſtetit illi* in *cerebro perfoſſo per galeam.*

Nec tua dextera ſervavit te à Turno, ô Creteu fortiſſime Græcorum : nec Dii propitii protexerunt Cupentum, Æneæ irruente : ille *obtulit pectus obvium ferro, nec mora clypei ærei profuit miſero. Te etiam, ô Æole, agri Laurentini viderunt mori, & late tegere terram dorſo. Moreris* tu, *quem Græcæ catervæ non potuerunt dejicere, nec Achilles vaſtator regnorum Priami. Hic erat tibi terminus mortis : domus ſublimis* erat *ſub Ida, domus ſublimis* in urbe *Lyrneſſo ; tumulus* in *terra Laurentina. Toti etiam exercitus permixti* ſunt, *et omnes Latini, et omnes Trojani : Mneſtheus, et ardens Sereſtus, et Meſſapus ſubactor equorum, et fortis Aſylas, et exercitus Tuſcorum, & equitatus Evandri Arcadis : homines* illi *ſinguli pro ſe contendunt toto impetu virium : nec* eſt *mora, nec ceſſatio : certant immani prælio.*

Tunc mater Æneæ formoſiſſima immiſit ipſi *conſilium : ut accederet ad muros, et admoveret exercitum urbi celeriter, et percelleret Latinos improviſâ ſtrage. Ille Æneas poſtquam circumjecit oculos huc et illuc, quærens Turnum inter turmas remotas, videt urbem*

NOTÆ.

531. *Turbine ſaxi.*] Saxi, in modum ventoſi turbinis rotati.

540. *Sui.*] *Faventes :* ſupra, v. 187.

542. *Laurentes campi, &c.*] Æ. 7. 63. *Argivæ,* Græcæ, Peloponneſiacæ, Æ. 1. 288. *Meta,* terminus, à circi metis, Æ. 5. 288. *Ida,* mons Troadis & Phrygiæ, Æ. 2. 801. *Lyrneſſus,* urbs Phrygiæ, circa ſinum Adramyttenum, quo uſque Idæ juga extendebantur. Æ. 10. 128.

551. *Tuſcorum, &c.*] Etruſcorum, Æ. 8. 479. *Phalanx,* peditum agmen, Æ. 6. 489. *Alæ,* equitum, Æ. 11. 604. Hi omnes aut Trojani aut Trojanorum ſocii, præter unum Meſſapum, Turni ſocium, Æ. 7. 691.

552. *Opum vi.*] Omni induſtriâ, virtute, armis. Æ. 9. 532.

558. *Acies.*] Oculorum acies intelligit Servius, alii varias exercitus partes. *Urbem,* Laurentum, Æ. 7. 63.

expertem tantæ pugnæ & tranquillam abſque damno. Statim ſpecies majoris prælii inflammat eum. *Vocat duces, Mneſtheum, & Sergeſtum, & fortem Sereſtum: & conſcendit collem, quo reliquus exercitus Trojanorum congregatur, & ſpiſſi non dimittunt clypeos aut jacula: ipſe medius* inter illos ſic *loquitur erectus alto è tumulo:* '*Jupiter hac* parte *ſtabit* 'pro nobis: *& ne ullus mihi* 'ſit *interior ob repentinum conſilium. Niſi* hoſtes *volunt admittere frænum et ſuperati* 'obedire, *hodie evertam urbem,* 'cauſam *belli: & ipſum regnum* 'Latini, *et ſternam tecta fumantia æquata terræ. Nempe* 'expectabo, *dum placeat Turno* 'pugnam *ferre noſtram, &* dum 'victus *iterum velit congredi* 'mecum? *hæc* urbs, *ô cives,* 'eſt *caput, hæc ſumma belli* 'ſcelerati. *Celeriter inſerte faces, et ignibus repetite* fidem 'fœderis.'

Sic *dixerat: & omnes animis una pugnantibus formant cuneum, & ſpiſſa multitudine irruunt in muros. Repente ſcalæ et ſubitus ignis viſus eſt. Alii incurrunt ad portas, et occidunt obvios: alii librant jacula, et obſcurant aerem ſagittis. Ipſe Æneas inter primos protendit dexteram ad muros, et increpat altâ voce Latinum: et atteſtatur Deos, ſe rurſus cogi ad pugnam: Italos jam bis hoſtes eſſe, hæc ſecunda fœdera violari. Diſſenſio naſcitur inter cives timidos: alii jubent* ſuos *recludere urbem, et aperire portas Trojanis, et trahunt ad muros ipſum regem: alii inferunt arma, et pergunt tutari mnros. Veluti quando paſtor quæſivit apes incluſas in cavernoſo ſaxo, et implevit* eas *fumo amaro;*

Immunem tanti belli, atque impune quietam.
Continuò pugnæ accendit majoris imago.
Mneſthea, Sergeſtúmque vocat, fortémq; Sereſtum,
Ductores; tumulúmq; capit, quò cætera Teucrûm
Concurrit legi, nec ſcuta aut ſpicula denſi
Deponunt: celſo medius ſtans aggere fatur:
'Ne qua meis eſto dictis mora: Jupiter hâc ſtat:
'Neu quis ob inceptum ſubitum mihi ſegnior ito.
'Urbem hodie, cauſam belli, regna ipſa Latini,
'Ni frænum accipere et victi parere fatentur,
'Eruam; et æqua ſolo fumantia culmina ponam.
'Scilicet expectem, libeat dum prælia Turno
'Noſtra pati? rurſúſpuc velit concurrere victus?
'Hoc caput, ô cives, hæc belli ſumma nefandi.
'Ferte faces properè fœdúſque repoſcite flammis.'
Dixerat: atque animis pariter certantibus omnes
Dant cuneum, denſâque ad muros mole feruntur.
Scalæ improviſò, ſubitúſque apparuit ignis.
Diſcurrunt alii ad portas, primóſque trucidant,
Ferrum alii torquent, et obumbrant æthera telis.
Ipſe inter primos dextram ſub mœnia tendit
Æneas, magnâque incuſat voce Latinum:
Teſtatúrque Deos, iterum ſe ad prælia cogi:
Bis jam Italos hoſtes; hæc altera fœdera rumpi.
Exoritur trepidos inter diſcordia cives:
Urbem alii reſerare jubent, et pandere portas
Dardanidis; ipſúmq; trahunt in mœnia regem:
Arma ferunt alii, et pergunt defendere muros.
Incluſas ut cùm latebroſo in pumice paſtor
Veſtigavit apes, fumóque implevit amaro;

NOTÆ.

563. *Nec ſcuta---Deponunt.*] Mos notatur militum Romanorum, qui armati concionantem imperatorem audiebant: à quo more ſæpe Græcos diſcedere ſolitos oſtendit Cerdanus.

565. *Jupiter hâc ſtat.*] Jupiter, vindex violatæ fœderum religionis, hac parte ſtat à nobis: ſiquidem nudam & indefenſam urbem nobis objicit.

575. *Dant cuneum.*] Seſe in cunei figuram componunt: quæ, primâ fronte acuta, tum magis ac magis in latitudinem ſecundum latera explicatur. Lipſius de militia, l. 4. 7.

582. *Hæc altera fœdera rumpi.*] Primo enim Latinus ultro Æneam ſocium & generum adſciverat. Æ. 7. 259. Secundo ſingulare certamen Turni cum Æneâ facto fœdere conſtituerat, ſupra, v. 195.

585. *Ipſumque trahunt, &c.*] Trahunt ad muros Latinum regem ſuum; vel ut ſummi diſcriminis ſpectator urbem ipſe Trojanis aperiendam eſſe intelligat: vel ut violator fœderis ipſe Trojanis dedatur.

587. *Pumice.*] Cavo lapide, Æ. 5. 214.

Illæ intus trepidæ rerum per cerea caſtra
Diſcurrunt, magníſque acuunt ſtridoribus iras.
Volvitur ater odor tectis : tum murmure cœco
Intus ſaxa ſonant : vacuas it fumus ad auras.
Accidit hæc feſſis etiam fortuna Latinis,
Quæ totam luctu concuſſit funditus urbem.
Regina ut tectis venientem proſpicit hoſtem,
Inceſſi muros, ignes ad tecta volare, [ni ;
Nuſquam acies contrà Rutulas, nulla agmina Tur-
Infelix pugnæ juvenem in certamine credit
Extinctum ; et ſubito mentem turbata dolore
Se cauſam clamat criménq; capútq; malorum :
Multáque per mœſtum demens effata furorem
Purpureos moritura manu diſcindit amictus,
Et nodum informis lethi trabe nectit ab altâ.
Quam cladem miſeræ poſtquam accepêre Latinæ,
Filia prima manu flavos Lavinia crines
Et roſeas laniata genas, tum cætera circùm
Turba furit : reſonant latè plangoribus ædes.
Hinc totam infelix vulgatur Fama per urbem.
Demittunt mentes : it ſciſſâ veſte Latinus,
Conjugis attonitus fatis, urbíſque ruinâ,
Canitiem immundo perfuſam pulvere turpans :
Multáque ſe incuſat, qui non acceperit antè
Dardanium Æneam, generúmque aſciverit ultro.
Interea extremo bellator in æquore Turnus
Palantes ſequitur paucos, jam ſegnior, atque
Jam minùs atque minùs ſucceſſu lætus equorum.
Attulit hunc illi cæcis terroribus aura
Commixtum clamorem, arrectáſque impulit aures
Confuſæ ſonus urbis, et illætabile murmur.

illæ timentes rebus ſuis volitant intus per ſuas domos, et excitant iram ſuam magnis fremitibus. Dirus odor diffunditur domo, et ſaxa reſonant intus obſcuro murmure : fumus exit in aërem apertum.

Præterea calamitas iſta contigit Latinis fatigatis, quæ turbavit penitus dolore totam urbem. Regina, quando vidit hoſtem accedentem ad *domos, muros infeſtari, flammas volare ad culmina, exercitum Rutulum nullibi* comparere *contra, nullas turmas Turni : miſera putat juvenum occiſum eſſe in contentione prælii : et commota repentino dolore* ſecundum *animum, fatetur ſe eſſe cauſam et ſcelus et originem calamitatum : et amens locuta plurima ex triſti furore, lacerat manu veſtes purpureas moritura, et ſuſpendit ex alta trabe laqueum fœdæ mortis. Poſtquam Latinæ* mulieres *infelices cognoverunt hanc mortem, filia* ejus *Lavinia prima lacerans manu rutilos capillos et malas roſeas, deinde reliqua multitudo furit : domus lato ſonat planctu. Hinc Fama miſera ſpargitur per totam urbem. Dejiciunt animos : Latinus incedit lacerata veſte, territus morte uxoris et clade urbis, fœdans albos crines mixtos ſordido pulvere : et multum damnat ſe, quod non admiſerit prius Æneam Trojanum, et ultro ſociaverit* ſibi *generum. Interim Turnus pugnans in remoto campo perſequitur paucos errantes, jam tardior, et jam minus ac minus gaudens celeritate equorum* ſuorum. *Ventus pertulit illi hunc clamorem confuſum incertis terroribus, et ſonitus turbatæ urbis ac murmur minime letum pertulit aures* ejus *attentas.*

NOTÆ.

589. *Trepidæ rerum.*] Æ. 1. 182. *Feſſi rerum.*

596. *Inceſſi muros.*] Infeſtari ab hoſtibus imminentibus. Ita lego cum Pierio ex veteribus codicibus. Vulgo legitur, *incendi*, quod pleonaſmum efficeret; ſequitur enim, *ignes ad tecta volare.* Canterus legit, *inſcendi*, legitimo ſenſu, nullo tamen auctore.

602. *Purpureos amictus.*] Qui color regius eſt. De *purpura*, G. 2. 506.

603. *Informis lethi.*] Suſpendium informe & ignominioſum fuit : quia ex libris Pontificalibus apud Servium, ſuſpenſi abjiciebantur inſepulti : quia ex Varrone apud Servium Danielis, iis non parentabatur, niſi ſuſpenſis oſcillis, quaſi ad ludibrium mortis : quia, ex Artemidoro, hos unos in mortuorum cœnis cognati non nominabant.

612. *Multa.*] Multum : neutrum pro adverbio, G. 3. 500. *Dardanium*, Trojanum, Æ. 1. 239.

614. *Æquore.*] Plano campo, Æ. 2. 780.

616. *Minus ſucceſſu lætus equorum.*] Vel quia minus jam celeriter currebant : vel quia minus jam gaudebat, quod eum à pugna tam longe abſtuliſſent.

' Hei mihi! cur muri turbantur
' tanto ululatu? & quæ
' tanta vociferatio erumpit ex
' urbe diffita?' ſic loquitur &
territus ſtat compreſſis habe-
nis. At vero ſoror, quippe
quæ transformata in ſpeciem
aurigæ Metiſci moderabatur
currum & equos & habenas e-
jus, reſpondet illi talibus ver-
bis: 'Turne perſequamur Tro-
'janos hac, qua prima victo-
'ria aperit iter: ſunt alii, qui
'poſſunt tutari manu domos.
'Æneas ruit in Italos, & agi-
'tat pugnam: nos quoque ma-
'nu demus Trojanis crudelem
'mortem: non exibis inferior
'aut numero aut gloriâ pugnæ.'
Turnus reſpondet *ad hæc.*

'O ſoror, & jam pridem a-
'nimadverti, quando prima
'turbaſti per dolos fœdus, & im-
'miſiſti te in hanc pugnam; &
'jam fruſtra decipis me, *quam-*
'vis ſis Dea. Sed quis juſſit te
'delapſum è cælo pati tantos
'labores? an ut ſpectares cru-
'delem necem infortunati fra-
'tris tui? nam quid facio? aut
'quæ ſors promittit jam mihi
'ſalutem? vidi ipſe præ ocu-
'lis meis Murranum, quo nul-
'lus alius ſupereſt mihi carior,
'magnum & magno occiſum
'vulnere mori vocando me. Oc-
'cidit miſer Ufens, ne videret
'noſtram infamiam? Trojani
'habent cadaver ejus & ar-
'ma. An ſinam everti domos?
'hoc unum deerat miſeriis; nec
'refutabo manu criminationes
'Drancis? vertam terga? &
'hæc terra ſpectabit Turnum
'fugientem? An eo uſque ca-
'lamitoſum eſt mori? ô vos,
'Dii inferi, eſtote mihi pro-
'pitii, ſi quidem voluntas cæ-
'leſtium incenſa eſt mihi. *Para anima & ignara hujus ſceleris, deſcendam ad vos, nunquam indigna*
'claris patribus.'

Vix ea locutus erat: ecce Sages vectus equo ſpumante accurrit per medios hoſtes, vulneratus ſagitta
ſecundum vultum adverſum: & accurrit invocans Turnum nomine:

' Hei mihi! quid tanto turbantur mœnia luctu?
' Quíſve ruit tantus diverſâ clamor ab urbe?'
Sic ait, adductíſque amens ſubſiſtit habenis.
Atque huic, in faciem ſoror ut converſa Metiſci
Aurigæ, currúmque et equos et lora regebat,
Talibus occurrit dictis: 'Hâc, Turne, ſequamur
' Trojugenas, quà prima viam victoria pandit.
' Sunt alii, qui tecta manu defendere poſſint:
' Ingruit Æneas Italis, et prælia miſcet:
' Et nos ſæva manu mittamus funera Teucris.
'Nec numero inferior, pugnæ nec honore recedes.'
Turnus ad hæc:
' O ſoror, et dudum agnovi, cùm prima per artem
' Fœdera turbâſti, téque hæc in bella dediſti:
' Et nunc nequicquam fallis Dea. Sed quis Olympo
' Demiſſam tantos voluit te ferre labores?
' An fratris miſeri lethum ut crudele videres?
' Nam quid ago? aut quæ jam ſpondet fortuna ſalutem?
' Vidi oculos ante ipſe meos me voce vocantem
' Murranum, quo non ſuperat mihi carior alter,
'Oppetere ingentem, atque ingenti vulnere victum.
' Occidit infelix, ne noſtrum dedecus Ufens
' Aſpiceret: Teucri potiuntur corpore, et armis.
' Exſcindi-ne domos, (id rebus defuit unum,)
' Perpetiar? dextrâ nec Drancis dicta refellam?
' Terga dabo? et Turnum fugientem hæc terra videbit?
' Uſque adeóne mori miſerum eſt? vos ô mihi manes
' Eſte boni, quoniam ſuperis averſa voluntas.
' Sancta ad vos anima, atque iſtius inſcia culpæ
' Deſcendam, magnorum haud unquam indignus avorum.'
Vix ea fatus erat, medios volat ecce per hoſtes
Vectus equo ſpumante Sages, adverſa ſagittâ
Saucius ora: ruítque implorans nomine Turnum:

NOTÆ.

633. *Fœderâ turbaſti.*] Supra, v. 224.

639. *Murranum.*] Regii ſanguinis virum, occiſum ab Æneâ, ſupra, v. 529. *Ufens*, dux Æquicolarum, Æ. 7. 745. occiſus à Gya Trojano, ſupra, v. 460. *Teucri*, Trojani, Æ. 1. 239. *Drancis*, Latini principis, Turno infeſti, qui ipſi fugam publicè orationc objecerat, Æ. 11. 336.

646. *Uſque adeone mori, &c.*] Moriar quidem, ſed mori malo, quàm eâ me vivente culpa maculare, quod fugerim, quod urbem deſeruerim; neque enim adeò miſera res eſt mori. Ergo manes, Dii inferi, excipite me propitii, ſiquidem ſuperi mea non amplius curant. Quibus verbis devovet ſe pro patria. De *manibus*, Æ. 6. 743.

' Turne

'Turne, in te ſuprema ſalus : miſerere tuorum :
'Fulminat Æneas armis, ſummáſque minatur
'Dejecturum arces Italûm, excidióq; daturum:
'Jámque faces ad tecta volant : in te ora Latini,
'In te oculos referunt ; muſſat rex ipſe Latinus,
'Quos generos vocet, aut quæ ſeſe ad fœdera flectat.
'Præterea regina, tui fidiſſima, dextrâ
'Occidit ipſa ſuâ, lucémque exterrita fugit.
'Soli pro portis Meſſapus et acer Atinas
'Suſtentant aciem: circùm hos utrinque phalanges
'Stant denſæ, ſtrictíſque ſeges mucronibus horret
'Ferrea : tu currum deſerto in gramine verſas.'
Obſtupuit variâ confuſus imagine rerum
Turnus, et obtutu tacito ſtetit : æſtuat ingens
Imo in corde pudor, mixtóque inſania luctu,
Et furiis agitatus amor, et conſcia virtus.
Ut primùm diſcuſſæ umbræ, et lux reddita menti,
Ardentes oculorum acies ad mœnia torſit
Turbidus, éque rotis magnam reſpexit ad urbem.
Ecce autem flammis inter tabulata volutus
Ad cœlum undabat vortex, turrímque tenebat,
Turrim compactis trabibus quam eduxerat ipſe,
Subdiderátque rotas, pontéſq; inſtraverat altos.
'Jam jam fata, ſoror, ſuperant ; abſiſte morari :
'Quò Deus, et quò dura vocat fortuna, ſequamur.
'Stat conferre manum Æneæ : ſtat, quicquid acerbi eſt,
'Morte pati; nec me indecorem, germana, videbis.
'Ampliùs: hunc, oro, ſinè me furore antè furorem.'
Dixit, et è curru ſaltum dedit ocyùs arvis ;
Pérque hoſtes, per tela ruit ; mœſtámque ſororem
Deſerit, ac rapido curſu media agmina rumpit.
Ac veluit montis ſaxum de vortice præceps
Cùm ruit avulſum vento, ſeu turbidus imber
Proluit, aut annis ſolvit ſublapſa vetuſtas :

'*Turne, ultima ſalus in te eſt: miſereſce tuorum : Æneas tonat armis, & minatur ſe everſurum & daturum exitio altas arces Italorum : & jam tædæ volant ad culmina : Latini conjiciunt in te vultus, in te oculos : ipſe rex Latinus dubitat, quem appellet generum, quam ad ſocietatem ſe vertat. Inſuper ipſa regina, fidiſſima tibi, occidit ſua manu, & attonita deſeruit vitam. Meſſapus & ardens Atinas ſoli ante portas ſuſtinent prælium : denſa agmina circumſtant illos utrinque, & ſeges ferrea rigeſcit nudis enſibus : tu volvis currum in ſolo gramine.*'

Turnus obſtupuit turbatus varia ſpecie rerum, & conſtitit tacite intuens : ardet magnus pudor in intimo corde, & amentia mixta dolore, & amor commotus furore, & virtus ſibi ipſi *cognita. Statim atque tenebræ diſſipatæ ſunt, & lumen redditum eſt animo : turbatus vertit ad muros orbes oculorum inflammatos, & è curru reſpexit ad magnam urbem. Ecce autem torrens flammarum elapſus inter contabulationes erumpebat ad cœlum, & hærebat turri, turri quam ipſe ſtruxerat trabibus conjunctis, & ſupposuerat ei rotas, & applicuerat alios pontes.* 'O *ſoror,* inquit, '*jam jam fata vincunt : deſine retinere* me : *eamus, quo Deus, et quo adverſa fortuna vocat* me. *Deliberatum eſt* mihi '*conſerere manum* cum *Ænea, deliberatum eſt tolerare quicquid eſt aſperi* in *morte : nec me videbis ulterius inglorium, ô ſoror : precor, permitte me exercere hunc furorem ante* mortem.'

Sic dixit, & ſtatim deſilit è curru in *agros : & irrumpit per hoſtes, per arma ; & relinquit triſtem ſororem, & celeri curſu disjicit media agmina. Et quemadmodum quando ſaxum abruptum vento cadit pronum è montis cacumine, ſive pluvia repentina excedit* illud, *ſive vetuſtas diſſolvit tempore labente :*

NOTÆ.

657. *Muſſat, &c.*] Vix audet loqui, dubitat, Æ. 11. 345.

662. *Phalanges,*] Pedeſtres copiæ, Æ. 6. 489.

666. *Æſtuat ingens, &c.*] Hos animi motus totidem verbis ac verſibus jam tribuit poëta Mezentio, Æ. 10. 870.

672. *Tabulata.*] Turres erant ligneæ, variis contabulationibus eductæ, pontibus inter ſe conjunctæ, rotis impoſitæ, ut pro rerum neceſſitate aliò atque aliò advolverentur.

680. *Furere furorem.*] Græca locutio, cujus multa exempla ſuppeditat Cerdanos.

Fertur

Fertur in abruptum magno mons improbus aestu,
Exultátque solo, sylvas, armenta, virósque
Involvens secum. Disjecta per agmina Turnus
Sic urbis ruit ad muros, ubi plurima fuso
Sanguine terra madet, stridéntque hastilibus auræ:
Significátque manu, et magno simul incipit ore:
'Parcite jam, Rutuli, et vos, tela inhibete, Latini:
'Quæcunque est fortuna, mea est: me verius unum
'Pro vobis fœdus luere, et decernere ferro." 695
Discessêre omnes medii, spatiúmque dedêre.
At pater Æneas, audito nomine Turni,
Deserit et muros, et summas deserit arces:
Præcipitátque moras omnes: opera omnia rumpit,
Lætitiâ exultans: horrendúmque intonat armis: 700
Quantus Athos, aut quantus Eryx, aut ipse coruscis
Cùm fremit ilicibus quantus, gaudétque nivali
Vertice se attollens pater Apenninus ad auras.
Jam verò et Rutuli certatim, et Troës, et omnes
Convertêre oculos Itali; quíque alta tenebant 705
Mœnia, quíque imos pulsabant ariete muros:
Armáque deposuêre humeris: stupet ipse Latinus,
Ingentes genitos diversis partibus orbis
Inter se coiisse viros, et cernere ferro.
Atque illi, ut vacuo patuerunt æquore campi, 710
Procursu rapido conjectis eminus hastis,
Invadunt Martem clypeis atque ære sonoro:
Dat gemitum tellus: tum crebros ensibus ictus
Congeminant: fors et virtus miscentur in unum.

mons ille *vastus cadit in abruptum magno impetu, et subsidit humi, rapiens secum arbores, pecora, & homines. Sic Turnus inter agmina disturbata currit ad muros urbis, ubi multa terra tincta est fuso sanguine, et aër stridet sagittis: et signum facit manu, & simul alta voce incipit* loqui: 'Abstinete jam, ô Rutuli, & 'vos Latini cohibete arma: 'quæcunque est fors hujus pugnæ, mea est: justius est me 'solam implere fœdus pro vobis, 'et dimicare ferro.' *Omnes* qui erant in *medio recesserunt, et fecerunt spatium.*

At pater Æneas, audito nomine Turni, relinquit muros, et relinquit altas turres: et accelerat omnes moras, & abrumpit omnia opera, exultam gaudio, et horrendum sonat armis. Quantus est *Athos, aut quantus* est *Eryx: aut quantus* est *ipse pater Apenninus, quando sonat ilicibus mobilibus, & gaudet tollens se nivoso cacumine in aërem. Tunc autem & Rutuli, & Trojani, & cuncti Itali certatim converterunt oculos et qui defendebant sublimes muros, & qui quassabant ariete muros infimos: & demiserunt arma ex humeris. Ipse Latinus obstupescit, masinos illos viros ortos è disjunctis regionibus terrarum congredi inter se & dimicare ferro. Illi autem, postquam campi aperti sunt spatiosa planitie, celeri incursu procul vibratis hostis incipiunt pugnam clypeis æreis sonantibus: terra reddit gemitum: deinde infligunt gladiis frequentes ictus: sors & fortitudo confunduntur simul.*

NOTÆ.

687. *Improbus.*] Magnus, &c. G. 1. 146. *Labor omnia vincit improbus.*

694. *Verius.*] *Æquius*, Livius, l. 32. 33. Sociorum *audiri postulata verum esse.*

701. *Athos.*] Mons Macedoniæ, imminens mari Ægæo, Ἄθως, ultima longa, nunc *Monte santo*, G. 3. 332. *Eryx*, mons in Sicilia post Ætnam maximus, nunc *S. Juliani*, Æ. 3. 707. Æ. 5. 759.

703. *Apenninus.*] Montium perpetua series, ex Alpibus propagata, in Liguribus circa Genuam incipiens: tum continuo dorso mediam Italiam secundum longitudinem intersecans: & ad fretum Siculum desinens. *Pater* dicitur, tot sylvarum, tot fluminum, quæ in utrumque latus Italiæ ex eo erumpunt. Vel ob dignitatem, quia montium omnium Italiæ maximus est. *Ilex, yeuse, holm-oak*, arbor è querno genere. *Coruscis ilicibus*, foliorum motu coruscantibus, Æ. 1. 168.

706. *Ariete.*] Machinâ, quassandis muris comparatâ, Æ. 2. 492.

709. *Cernere ferro.*] Testatur Pierius codices antiquos fere omnes habere, & *decernere ferro*, ita ut in versu syllaba redundet. Tamen Seneca legit *cernere*: sic enim, Ep. 58. *Quædam simplicia in usu erant, sicut cernere ferro inter se dicebant: Vergilius hoc probabit tibi*, &c. Muretus hujus item locutionis exempla affert, ex Ennio & Actio.

712. *Clypeis atque ære sonoro.*] Clypeis æreis, ictuum inflictu sonantibus. Sic G. 2. 192. *Pateris libamus & auro.*

Ac velut ingenti Silâ, summóve Taburno,
Cùm duo conversis inimica in prælia tauri
Frontibus incurrunt, pavidi cessêre magistri:
Stat pecus omne metu mutum, mussántq; juvencæ,
Quis pecori imperitet, quem tota armenta sequantur:
Illi inter sese multâ vi vulnera miscent,
Cornuáque obnixi infigunt, et sanguine largo
Colla armósque lavant, gemitu nemus omne remugit,
Haud aliter Tros Æneas et Daunius heros
Concurrunt clypeis: ingens fragor æthera complet,
Jupiter ipse duas æquato examine lances
Sustinet, et fata imponit diversa duorum;
Quem damnet labor, et quo vergat pondere lethum.
Emicat hìc impune putans et corpore toto
Altè sublatum consurgit Turnus in ensem:
Et ferit. Exclamant Troës, trepidíque Latini,
Arrectæque amborum acies. At perfidus ensis
Frangitur, in medióque ardentem deserit ictu,
Ni fuga subsidio subeat: fugit ocyor Euro,
Ut capulum ignotum dextrámque aspexit inermem.
Fama est, præcipitem, cùm prima in prælia junctos
Conscendebat equos, patrio mucrone relicto,
Dum trepidat, ferrum aurigæ rapuisse Metisci:
Idque diu, dum tergadabant palantia Teucri,
Suffecit: postquam arma Dei ad Vulcania ventum
Mortalis mucro glacies ceu futilis ictu
Dissiluit: fulvâ resplendent fragmina arenâ.

Et quemadmodum in magna Sila, aut alto Taburno, quando duo tauri obversis capitibus congrediuntur in certamen hostile, pastores timidi fugerunt: armentum totum mane tacitum præ timore, et juvencæ mugientes expectant, *quis dominetur armento, cui tota armenta pareant illi confundant inter se plagas multo robore, & obnitentes infigunt cornua, & tingunt colla atque humeros multo sanguine: tota sylva reboat gemitu. Non aliter Æneas Trojanus & heros Dauni filius incurrunt* in *clypeos: magnus fragor ferit cœlum.*

Ipse Jupiter librat duas lances examine æquato, et addit lancibus *fata opposita amborum: ut videat, cui labor male succedat, aut quo pondere mors inclinet. Tunc Turnus exilliit, & toto corpore exurgit in gladium alte erectum, existimans* id futurum *impunitum, & ferit Æneam. Trojani & turbidi Latini clamant, & amborum exercitus suspensi. Sed gladius infidus rumpitur, & deserit ferventem in medio ictu nisi fuga succedat* in *auxilium. Fugit velocior Eure, quando vidit manubrium incognitum, & manum exarmatum. Fama perhibet* Turnum *inconsultum cum conscenderet equos jugatos ad primum certamen, dum properat, omisso gladio paterno, sumpsisse gladium aurigæ sui Metesci. Is quidem diu sufficiens* fuit, *dum Trojani objiciebant* ipsi *tamen fugientia: sed quando ventum est ad arma Dei Vulcani, gladius mortali* manu factus *fractus est ictu, veluti glacies fragilis: fragmina relucent* in *fulva arena.*

NOTÆ.

715. *Sila ----- Taburno.*] *Sila,* sylva ingens Apennini montis, adhuc nomen antiquum retinens, in Brutiis, nunc *Calabre citerieure*; circa Consentiam urbem, quæ hodie *Consenza. Taburnus,* mons olivifer, in Samnio Campaniæ confini; furcas, sive angustias Caudinas, à septentrione obvallans, nunc *Tabor,* vel *Taburco.* Ita Cluverius.

718. *Mussantque juvencæ.*] Timide & quasi tacite mugiunt; videturque ipso vocabulo vox juvencarum expressa.

722. *Armos.*] Humeros, Æ. 10. 894.

723. *Daunius.*] Turnus, Dauni filius, Æ. 7. 56.

725. *Æquato examine lances, &c.*] Locus imitatus ex Homero, Iliad. 22. 209. ubi Jupiter Hectoris & Achillis fata lancibus imponit. Is autem morti destinatus putatur, cujus fatum præponderat, & magis ad terram accedit. *Examen* filum est, sive ligula in medio bilancis pendula; cujus momentis judicatur, quò pondus vegat.

727. *Quem damnet labor.*] Secundùm Scaligerum: à *quo labor frustra suspicatur.* Secundùm alios, *quem labor infelix addicat morti.* Secundùm alios, *quem felix labor damnet votis, obnoxium reddat votis exolvendis:* quomodo, Ecl. 5. 80. *Damnabis tu quoque votis.* Cæteri nugantur.

733. *Euro.*] Vento orientali, G. 1. 371.

736. *Patrio mucrone.*] Quem Dauno, Turni patri, Vulcanus fecerat, supra, v. 90.

737. *Trepidat.*] Properat, Æ. 9. 114.

738. *Palantia.*] Vaga, Æ. 10. 674.

739. *Dei ad Vulcania.*] Vulcani Dei, qui Veneris rogatu ensem, clypeum, galeam, Æneæ fecerat, Æ. 8. 370, 620.

740. *Futilis.*] Fragilis, inutilis, Æ. 11. 339.

Ergo

Itaque Turnus attonitus adit fugiens campos remotos: & miscet dubios circuitus, nunc huc, deinde illuc. Nam Trojani undique cinxerunt eum *spissa multitudine, & hinc magna palus, hinc alti muri sepiunt.*

Æneas non segnius persequitur, & ardens tangit pede pedem timentis: quamvis aliquando genua Æneæ impediant & negent cursum, vulnere sagittæ remorante. Quemadmodum canis venaticus, cum aliquando reperit cervum clausum fluvio, ambiente aut circumdatum formidine plumarum rubrarum, imminet ei *cursu & latratu: ille vero territus insidiis & alto margine* fluvii, *fugit & refugit* per *mille vias: sed acer* canis *ex Umbria adhæret* ipsi *hians, & jam jam apprehendit, & similis apprehendenti insonuit dentibus, & deceptus est vano morsu. Tunc autem clamor emittitur, & ripæ & latus respondent circum, & totum cœlum sonat tumultu. Ille* Turnus *simul fugit, & simul objurgat omnes, appellans unumquemque nomine* suo, *& petit ensem solitum. Contra Æneas intentat necem & præsentem ruinam, si ullus adeat* Turnum: *& terret trepidos, minitans se eversurum urbem, & urget* eum licet *vulneratus. Conficiunt cursu quinque circuitus, & totidem relegunt, huc, illuc: non enim quæruntur præmia tenuia aut ludicra, sed contendunt de vita & sanguine Turni.*

Ergo amens diversa fugâ petit æquora Turnus,
Et nunc huc, inde huc incertos implicat orbes.
Undique enim densâ Teucri inclusêre coronâ:
Atque hinc vasta palus, hinc ardua mœnia cingunt.
Nec minùs Æneas, quanquam tardante sagittâ
Interdum genua impediunt, cursúmque recusant,
Insequitur; trepidíque pedem pede fervidus urget.
Inclusum veluti si quando in flumine nactus
Cervum, aut puniceæ septum formidine pennæ
Venator cursu canis et latratibus instat;
Ille autem, insidiis et ripâ territus altâ,
Mille fugit refugítque vias: at vividus Umber
Hæret hians, jam jámque tenet, similísque tenenti
Increpuit malis, morsúque elusus inani est.
Tum verò exoritur clamor: ripæque lacúsque
Responsant circà, et cœlum tonat omne tumultu.
Ille simul fugiens, Rutulos simul increpat omnes,
Nomine quemq; vocans; notúmq; efflagitat ensem.
Æneas mortem contrà præsénsque minatur
Exitium, si quisquam adeat; terrétque trementes
Excisurum urbem minitans; et saucius instat.
Quinque urbes explent cursu, totidémque retexunt
Huc, illuc: nec enim levia aut ludicra petuntur
Præmia sed Turni de vitâ et sanguine certant.
Fortè sacer Fauni foliis oleaster amaris
Hìc steterat, nautis olim venerabile lignum;
Servati ex undis ubi figere dona solebant
Laurenti Divo, et votas suspendere vestes:
Sed stirpem Teucri nullo discrimine sacrum
Sustulerant, puro ut possent concurrere campo.

Forte oleaster frondibus amaris hic fuerat sacer Fauno, arbor quondam veneranda nautis: ubi nautæ *erepti è naufragio solebant affigere dona Deo* illi *Laurentino, & suspendere vestimenta devota. Sed Trojani abscideranr sine discrimine sacram arborem, ut possent pugnare campo expedito.*

NOTÆ.

746. *Sagitta.*] Quâ vulneratus fuerat, v. 319. Sanatus ab Iapide & Venere, v. 411.

750. *Puniceæ formidine pennæ.*] Func, rubris & versicoloribus plumis distincto, ad terrendas feras. *Linea* vocatur à Seneca Philosopho, & Tragic; *formido* à Virgilio & Lucano; *pennæ formidatæ* ab Ovidio. De *puniceo colore*, rubro, Ecl. 5. 17.

753. *Umber.*] Canis ex Umbria, Italiæ septentrionalis regione: à septentrione mari Hadriatico definita; à meridie fere Tyberi & Nare amnibus: Apennini jugis aspera, nunc fere capit ducatum *Urbinatem, Spoletanum, & Anconitanam* Marchiam.

766. *Fauni oleaster.*] De *Fauno*, Deo Laurentinorum, Latini patre aut avo, Æ. 7. 47. &c. *Oleaster*, olea sylvestris, sæpe pro templis constituta, suspendendis donariis; quia vivacitas hujus arboris tanta est, ut multis confixa clavis, nihil tamen lædatur.

768. *Dona.*] Tabulas naufragii testes, & vestimenta. Sic enim Horat. Od. l. 1. 5. 13. *Me tabulâ sacer votivâ paries indicat, uvida suspendisse potenti vestimenta maris Deo.*

771. *Puro campo.*] Vacuo, sine impedimentis. Horat. Epist. l. 2. 71. *Puræ sint plateæ, nihil ut meditantibus obstet*, Æ. 11. 711.

Hìc

Hìc haſta Æneæ ſtabat: huc impetus illam
Detulerat fixam, et lentâ in radice tenebat.
Incubuit, voluítque manu convellere ferrum
Dardanides, telóq; ſequi, quem prendere curſu
Non poterat. Tum verò amens formidine Turnus,
'Faune, precor miſerere, inquit: túq; optima fer-
'Terra tene; colui veſtros ſi ſemper honores, [rum
'Quos contrà Æneadæ bello fecêre profanos.'
Dixit: opémque Dei non caſſa in vota vocavit.
Namque diu luctans, lentóque in ſtripe moratus,
Viribus haud ullis valuit diſcludere morſus
Roboris Æneas. Dum nititur acer et inſtat,
Rurſus in aurigæ faciem mutata Metiſci
Procurrit, fratríque enſem dea Daunia reddit.
Quod Venus audaci Nymphæ indignata licere
Acceſſit, telúmque altâ ab radice revellit.
Olli ſublimes armis, animíſque refecti,
Hic gladio fidens, hic acer et arduus haſtâ,
Aſſiſtunt contrà, certamine Martis anheli.
Junonem interea rex omnipotentis Olympi
Alloquitur, fulvâ pugnas de nube tuentem:
'Quæ jam finiſerit, conjux? quid denique reſtat?
'Indigetem Æneam ſcis ipſa et ſcire fateris
'Deberi cœlo, fatíſque ad ſidera tolli.
'Quid ſtruis? aut quâ ſpe gelidis in nubibus hæ-
'Mortalín' decuit violari vulnere Divum? [res?
'Aut enſem (quid enim ſinè te Juturna valeret?)
'Ereptum reddi Turno, et vim creſcere victis?
'Deſine jam tandem, precibúſq; inflectere noſtris:

Haſta Æneæ hærebat illic: impetus illam impulerat illuc fixam, & retinebat in radice tenaci. Trojanus Æneas inſtitit, & voluit manu extrahere haſtam ferratam: & aſſequi haſtâ eum, quem non poterat attingere curſu. Tum verò Turnus exanimatus metu, ait: 'O 'Faune, oro, miſerere: & tu, 'ô bona terra, retine ferrum: 'ſi fovi ſemper veſtros cultus, 'quos Æneas contra reddidit 'bello profanos.' Dixit: neque imploravit auxilium Dei in vota inutilia. Nam Æneas diu obnixus & moratus in tenaci radice, nullo robore potuit ſolvere tenacitatem ligni. Dum Æneas ardens conatur & urget: Dea filia Dauni, iterum converſa in formam aurigæ Metiſci, accurrit, & reddit gladium fratri. Venus irata quod id liceret audaci Nymphæ, venit & attraxit haſtam è profunda radice. Illi alti, reparati animis & armis, hic confidens enſi, hic ferox & ſublimis haſtâ, ſtant oppoſiti, anhelantes prælio Martis.

Interim rex cœli omnipotens affatur Junonem, ſpectantem prælia è rutila nube: 'O uxor, 'quis nunc finis erit? quid de-'mum ſupereſt? tu ipſa noſti & 'fateris te noſſe Æneam deſti-'nari Divûm cœlo, & fatis 'revehi ad aſtra. Quid paras, 'aut qua ſpe manes in frigidis

'nubibus? an decuit Divum illum laedi plagâ inflicta à mortali? aut gladium ſubductum reddi Tur-'no, & robur augeri victis? nam quid Juturna poſſet abſque te? ceſſa nunc denique, & flectaris meo 'rogatu:

NOTÆ.

773. *Lentu.*] Tenaci. Sic dicitur *Lenta pix*, G. 4. 41. *lentum gluten*, Ibid. 161.

783. *Morſus Roboris.*] Tenacitatem oleaginæ radicis, quaſi mordicus haſtam tenentis. *Robur* itaque, durum quodvis lignum eſt, ut jam notavimus, G. 1. 162.

785. *Dea Daunia.*] Juturna, Turni ſoror, Dauni filia, ſupra, v. 139.

791. *Omnipotentis Olympi.*] Æ. 10. 1.

793. *Quæ finis.*] Nomen interdum Virgilio etiam fœmininum, Æ. 5. 384.

794. *Indigetam Æneam.*] Indigetes Dii, qui primo *in* terra *degentes*: inde in cœlum traducti fuerant. Talis præcipue Æneas; quem Livius teſtatur, non tantum *indigetem* dictum fuiſſe, ſed etiam *Jovem indigetem*, G. 1. 498.

798. *Aut enſem, &c.*] Merito ſane accuſatur Virgilius indiligentiæ, in hoc Turni cum Æneæ certamine. 1. Quod eos armis ita imparibus inter ſe commiſerit. Hinc enim Æneas galea, clypeo, enſe cæleſti armatus: inde Turnus gladio mortali ac futili. 2. Quod ubi ſuus Turno gladius, item cœleſtis, redditus eſt; Jovem iuducat ea de re, quaſi contra jus facta ſit, conquerentem. 3. Quod Turnum ita bonæ rectæque mentis expertem deſcribat, ut recuperato enſe ſuo uti non meminerit, ſed eo omiſſo ſe ſaxi impulſu defendat, v. 896.

Nec

'Nec te tantus edat tacitam dolor; et mihi curæ
'Sæpe duo dulci triſtes ex ore recurſent.
'Ventum ad ſupremum eſt. Terris agitare vel undis
'Trojanos potuiſti, infandum accendere bellum,
'Deformare domum, et luctu miſcere hymenæos:
'Ulteriùs tentare vero.' Sic Jupiter orſus:
Sic Dea ſubmiſſo contrâ Saturnia vultu:
'Iſta quidem, quia nota mihi tua, magne, voluntas,
'Jupiter; et Turnum et terras invita reliqui.
'Nec tu me aëriâ ſolam nunc ſede videres
'Digna indigna pati; ſed flammis cincta ſub ipſâ
'Starem acie, traherémque inimica in prælla Teucros.
'Juturnam miſero, fateor, ſuccurrere fratri
'Suaſi, et pro vitâ majora audere probavi;
'Non ut tela tamen, non ut contenderet arcum.
'Adjuro Stygii caput implacabile fontis,
'Una ſuperſtitio ſuperi, quæ reddita divis.
'Et nunc cedo equidem, pugnáſque exoſa relinquo.
'Illud te, nullâ fati quod lege tenetur,
'Pro Latio obteſtor, pro majeſtate tuorum;
'Cùm jam connubiis pacem felicibus, eſto,
'Component: cùm jam leges et fœdera jungent;
'Ne vetus indigenas nomen mutare Latinos,
'Neu Troas fieri jubeas, Teucróſque vocari;
'Aut vocem mutare viros, aut vertere veſtes.
'Sit Latium, ſint Albani per ſecula reges.
'Sit Romana potens Italâ virtute propago:
'Occidit, occiderítque ſinas cum nomine Troja.'
Olli ſubridens hominum rerúmque repertor,

'*nec tantus dolor ungat te tacitam; ſed mœſtæ ſollicitudines* tuæ *innoteſcant mihi ſæpe duo dulci ore. Ventum eſt ad ultimum, Potuiſti in ſectari Trojanos terra & mari, excitare, dirum bellum, fœdare domum* Latini, *& turbare calamitatibus nuptias: prohibete aggredi* quicquam *prætorea.*' *Sic Jupiter locutus* eſt: *ſic Dea Saturni filia contra* reſpondit *dejecto vultu:*

'*O magne Jupiter, deſerui & Turnum & terras invita, quod quidem tua voluntas mihi eſſet cognita:* alioqui, *non videres me jam ſolam in aëria regione tolerare digna & indigna; ſed circumdata ignibus eſſem in ipſo exercitu, & vocarem Trojanos in adverſa certamnia. Fateor, ſuaſi* ut *Juturna auxiliaretur fratri* ſuo *infortunato, & approbavi ut ſuſciperet majora pro vita ejus; non tamen ita ut jacula intenderet, neque ut arcum: juro per origizem inexorabilem fontis Stygii, quæ ſola religio impoſita eſt Diis cœleſtibus. Et nunc quidem cedo, & averſata pugnas relinquo* eas. *Peto à te pro Latio, pro dignitate tuorum* Latinorum, *id quod nulla lege fatorum continetur;* ſcilicet *quando jam conſtituent pacem fauſto conjugio* (itaque *ſit*) *quando jam & ſociabunt leges fœdera: ne imperes,* ut *Latini indigenæ amittant nomen antiquum; neve* imperes *ut fiant Trojani & appellentur Trojani, aut* ut *viri* illi *mutent linguam, aut convertant veſtimenta. Sit in æternum Latium, ſint reges Albani, ſit poſteritas Romana potens fortitudine: Troja cecidit, etiam* ut *ceciderit cum* ſuo *nomine.*'

Auctor rerum & hominum reſpondit illi ſubridens,

NOTÆ.

804. *Accendere bellum, &c.*] Excitata ex inferis furiâ, quæ fœdus Latini cum Æneâ diſturbaret, Æ. 7. 323. *Hymenæos.*] Nuptias, G. 3. 60.

810. *Nec tu me aëria, &c.*] Supple, *niſi tua voluntas mihi nota eſſet, niſi prohibuiſſes.*

814. *Suaſi.*] Supra, v. 157.

816. *Stygii, &c.*] Fontis inferni, Æ. 6. 323. Per hunc Dii jurare ſolent: cauſam habes, G. 3. 551.

817. *Superſtitio ſuperis reddita.*] *Superſtitio*, gravis & formidoloſa religio, metus religioſus. *Reddita*, explicat Servius, *data & impoſita*; compoſitum pro ſimplici. Explicant Paſſeratius, Germanus, Cerdanus, *viciſſim repoſita ſuperis Diis ab infernis*: cum enim inferi ſuperis ſubjecti ſint multis in rebus; hâc unâ re ſuperi viciſſim inferis ſubditi ſunt, ut per Styga jurare cogantur.

823. *Indigenas Latinos.*] Itaque Virgilius Latinorum nomen, non à Latino rege profectum, ſed multo antiquius cenſet: ut diximus, Æ. 1. 10. Quanquam aliter cenſet Dionyſius: aitque vocatos eos ante Latinum regem, *Aborigines*. Æ. 7. 181. Æ. 8. 314. ubi quærimus an re ipſa *Aborigenes indigenæ*, id eſt, in ipſa Italia nati; an vero aliunde advecti ſint. *Teucros*, Æ. 1. 239. *Latium*, Æ. 7. 54. *Albani reges*, ab Aſcanio inſtituti, Æ. 6. 763. Æ. 8. 48.

'Es

‘ Es germana Jovis, Saturníque altera proles : 830
‘ Irarum tanto volvi ſub pectore fluctus ? [rem :
‘ Verùm age; et inceptum fruſtra ſummitte furo-
‘ Do quod vis : et me victúſque volénſque remitto.
‘ Sermonem Auſonii patrium moréſque tenebunt :
‘ Utque eſt, nomen erit : commixti corpore tantùm
‘ Subſident Teucri : morem ritúſque ſacrorum 836
‘ Adjiciam : faciámque omnes uno ore Latinos.
‘ Hinc genus, Auſonio mixtum quod ſanguine ſur-
‘ Supra homines, ſupra ireDeos pietate videbis. [get
‘ Nec gens ulla tuos æquè celebrabit honores’ 840
Annuit his Juno, et mentem lætata retorſit.
Interea excedit cœlo, nubémque reliquit.
His actis, aliud genitor ſecum ipſe volutat ;
Juturnámque parat fratris dimittere ab armis.
Dicuntur geminæ peſtes, cognomine Diræ ; 845
Quas, et tartaream Nox intempeſta Megæram,
Uno eodémque tulit partu : paribúſque revinxit
Serpentem ſpiris, ventoſáſque addidit alas.
Hæ Jovis ad ſolium ſævíque in limine regis
Apparent, acuúntq; metum mortalibus ægris : 850
Si quando lethum horrificum morbóſq; Deûm rex
Molitur, meritas aut bello territat urbes.
Harum unam celerem demittit ab æthere ſummo
Jupiter, ínque omen Juturnæ occurrere juſſit.
Illa volat, celeríque ad terram turbine fertur :
Non ſecus ac nervo per nubem impulſa ſagitta,
Armatam ſævi Parthus quam felle veneni 857
Parthus ſive Cydon, telum immedicabile torſit
Stridens, et celeres incognita tranſilit umbras.

‘ Tu es ſoror Jovis, et ſecunda ‘ ſoboles Saturni : an verſas in ‘ animo tantos fluctus irarum ? ‘ ſed age, et mitiga furorem ‘ fruſtra ſuſceptum : concedo ‘ quod petis, ac me ſubmitto & ‘ ſponte et ſuperatus tuis preci- ‘ bus. Itali ſervabunt lin- ‘ guam patriam, et conſuetudi- ‘ nes et nomen eorum erit, qua- ‘ le eſt : tantummodo Trojani ‘ juncti connubiis illic ſedebunt : ‘ addam modos et ceremonias ſa- ‘ crorum, et faciam omnes Lati- ‘ nos unius linguæ. Videbis ‘ poſteritatem, quæ hinc orie- ‘ tur mixta ſanguine Italo, pie- ‘ tate ſuperare homines, ſupera- ‘ re Divos. Nec ulla natio a- ‘ deo celebrabit cultum tuum.’ Juno aſſenſa eſt verbis, et gaudens convertit animum. Interim abiit ex aëre, et reliquit nubem.

His perfectis, pater ipſe volvit aliud ſecum, et meditatur deducere Juturnam à pugna fratris. Dicuntur eſſe duæ peſtes, nomine Diræ : quas, & infernam Megæram, Nox profunda edidit uno et eodem partu, et implicuit ſimilibus nexibus anguium, et applicuit eis alas ceteres. Hæ adſunt ante ſolium Jovis et in veſtibulo ſeveri illius regis, et excitant timores miſeris hominibus : ſi aliquando rex Deorum parat horribilem necem ac morbos, aut terret bello urbes quæ id merucrunt. Jupiter mittit ex alto cœlo unam illarum velocem, et imperavit offerri Juturnæ quaſi portentum. Illa dira volat, et labitur in terras veloci impetu : non aliter ac ſagitta, per aërem immiſſa nervo, quam Parthus aut Cydon conjecit imbutam felle diri veneni, ut ſit jaculum immedicabile, trajicit ſtridens & improviſa leves umbras.

NOTÆ.

830. *Et germana Jovis, &c.*] Senſus eſt, ſecundùm Servium, *Tu quidem mea es ſoror, & filia Saturni : unde non mirum eſt tantam te iracundiam animo concepiſſe. Potentiſſimi enim quique, iræ retinentiſſimi ſunt.* Secundum me ſecundus verſus eum interrogatione legendus eſt, ut ſenſus ſit, *Tu quidem mea ſoror es, & Saturni filia : quid ergo irarum tantos volvis ſub pectore fluctus ?* quod affine eſt iis quæ dicta ſunt, Æ. 1. 15. *Tantæne animis cœleſtibus iræ ?*

834. *Auſonii.*] Itali, quos prius Latinos vocavit, Æ. 7. 54.

835. *Commixti corpore.*] Initis conjugiis.

845. *Cognomine Diræ.*] Apud inferos *Furiæ*, in medio *Harpyiæ*; in cœlo *Diræ* & *Jovis canes* dictæ, Æ. 3. 211. Et vero cum Virgilius ait eas eſſe duas numero, eodemque cum Megæra Furia partu editas : innuit Diras ipſas eſſe Furias alias duas, *Tiſiphonen* & *Alecto*, Æ. 6. 572. Noctis & Acherontis dicuntur filiæ.

846. *Nox intempeſta.*] Obſcura, media, ad agendum intempeſtiva, Æ. 3. 587.

857. *Felle veneni.*] Veneno amaro, aut felle venenato.

858. *Parthus, &c.*] Parthi ſagittandi arte nobiles, Ecl. 1. 62. *Cydon.*] Incola urbis, quæ *Cydon* ipſa quoque dicta eſt, in Creta, ſive Candia inſula, Ecl. 10. 59.

Talis

Filia Noctis talis intulit se, & adivit terras. Quando cernit exercitum Trojanum & exercitum Turni, statim contracta in formam parvæ avis, quæ aliquando nocte manens in sepulcris aut in tectis desertis, sero canit ingrata per tenebras: Dira mutata hanc in speciem, fert ac refert se stridens circa vultum Turni, et ferit alis clypeum ejus. Novus torpor debilitat ipsi membra timore: et capilli subrecti sunt horrore, et vox sletit in gutture.

At misera Juturna, quando procul animadvertit stridorem & volatum Diræ, lacerat capillos sparsos, turpans vultum unguibus & pectus planctu, quia erat *soror*, aitque: *'O 'Turne, quomodo tua soror potest jam succurrere tibi? aut 'quid jam restat infelici mihi? 'quo artificio producam tibi vitam? an possum objicere me 'tali portento? nunc, nunc desero exercitum. Ne terreatis 'me* jam *timentem, ô infaustæ 'aves: cognosco verbera alarum* vestrarum *& sonitum 'mortiferum: nec dura imperia magni Jovis latent 'me.* An *reddit ista* mihi *'pro virginitate* erepta? *cur 'dedit* mihi *vitam perpetuam? cur ablata est* mihi *lex 'moriendi? jam certe possem 'terminare tantos dolores, & 'ire socia fratri misero inter 'umbras, si ego nunc essem 'mortalis. Nihil quicquam 'meorum* bonorum *jucundum 'erit mihi absque te, ô frater.*

Talis se fata Nocte tulit, terrásque petivit.
Postquam acies videt Iliacas, atque agmina Turni,
Alitis in parvæ subitò collecta figuram,
Quæ quondam in bustis aut culminibus desertis
Nocte sedens, serùm canit importuna per umbras:
Hanc versa in faciem Turni se pestis ad ora
Fértque refértque sonans, clypeúmq; everberat alis.
Illi membra novus solvit formidine torpor:
Arrectæque horrore comæ, et vox faucibus hæsit.
At, procul ut Diræ stridorem agnovit et alas,
Infelix crines scindit Juturna solutos,
Unguibus ora soror fœdans, et pectora pugnis.
'Quid nunc te tua, Turne, potest germana juvare,
'Aut quid jam miseræ superat mihi? quâ tibi lucem
'Arte morer? talín' possum me opponere monstro?
'Jam, jam linquo acies. Ne me terrete timentem,
'Obscœnæ volucres: alarum verbera nosco,
'Lethalémque sonum: nec fallunt jussa superba
'Magnanimi Jovis. Hæc pro virginitate reponit?
'Quò vitam dedit æternam? cur mortis ademta est
'Conditio? possem tantos finire dolores
'Nunc certè, et misero fratri comes ire per umbras,
'Jam mortalis ego. Haud quicquam mihi dulce
'meorum
'Te sinè, frater, erit. O quæ satis ima dehiscat
'Terra mihi, manésque Deam demittat ad imos!'
Tantum effata, caput glauco contexit amictu,
Multa gemens, et se fluvio Dea condidit alto.
Æneas instat contrà, telúmque coruscat
Ingens, arboreum, et sævo sic pectore fatur:
'Quæ nunc deinde mora est? aut quid jam, Turne,
'retractas?

'O quæ terra satis profunda aperietur mihi & detrudet me *Divam ad infimas, umbras!' Eo usque locuta Dea texit caput viridi velamine, gemens valde, & immisit se in profundum flumen.*

Contra Æneas urget, & quassat hastam magnam, arboream: & sic loquitur duro animo: 'Quæ 'jam deinceps est mora? aut quid jam revolvis, ô Turne?

NOTÆ.

862. *Alitis in parvæ, &c.*] *Noctua* ab interpretibus intelligitur: quia, v. 864. dicitur *nocte sedens*: tum quia minor est quam *bubo*, unde *parva*: tum quia deserta loca incolit, bubo frequentat urbana ædificia. Et licet *noctua* Athenienſibus boni ominis haberetur; omen erat in volatu fauſtum, non in cantu: at hic *canit, importuna: fertque refertque sonans.* De *bustis*, Æ. 4. 494.

876. *Obscœnæ volucres.*] Funeſtæ & mali ominis, Æ. 3. 262.

878. *Pro virginitate.*] Quam Juturnæ rapuerat Jupiter, v. 140.

882. *Jam mortalis ego. Haud, &c.*] Alii codices habent, *immortalis ego, aut, &c.*

884. *Manes.*] Inferos, Æ. 6. 743.

885. *Glauco amictu.*] Ex colore aquarum, quibus præerat Nais Juturna, v. 139.

886. *Fluvio.*] Tyberi: unde in lacum ſuum, qui influit in Tyberim, facilis fuit via, v. 139.

887. *Coruscat.*] Active, Æ. 5. 642.

'Non

'Non curſu, ſævis certandum eſt cominus armis.
'Verte omnes te te in facies; et contrahe quicquid
'Sive animis, ſive arte vales: opta ardua pennis
'Aſtra ſequi, clauſúmque cavâ te condere terrâ.'
Ille caput quaſſans: 'Non me tua fervida terrent
'Dicta, ferox: Dii me terrent, et Jupiter hoſtis.'
Nec plura effatus, ſaxum circumſpicit ingens:
Saxum antiquum, ingens, campo quod forte jacebat
Limes agro poſitus, litem ut diſcerneret arvis.
Vix illud lecti bis ſex cervice ſubirent,
Qualia nunc hominum producit corpora tellus.
Ille manu raptum trepidâ torquebat in hoſtem
Altior inſurgens, et curſu concitus heros.
Sed neque currentem ſe, nec cognoſcit euntem,
Tollentémve manu, ſaxúmque immane moventem.
Genua labant, gelidus concrevit frigore ſanguis.
Tum lapis ipſe viri vacuum per inane volutus
Nec ſpatium evaſit, totum nec pertulit ictum.
Ac velut in ſomnis oculos ubi languida preſſit
Nocte quies, nequicquam avidos extendere curſus
Velle videmur, et in mediis conatibus ægri
Succidimus; non lingua valet, non corpore notæ
Sufficiunt vires, nec vox nec verba ſequuntur.
Sic Turno, quacumque viam virtute petivit,
Succeſſum Dea Dira negat. Tum pectore ſenſus
Vertuntur varii. Rutulos aſpectat et urbem,
Cunctatúrque metu, telúmque inſtare tremiſcit:
Nec quò ſe eripiat, nec quâ vi tendat in hoſtem,
Nec currus uſquam videt, aurigámque ſororem.
Cunctanti telum Æneas fatale coruſcat
Sortitus fortunam oculis; et corpore toto
Eminus intorquet. Murali concita nunquam
Tormento ſic ſaxa fremunt, nec fulmine tanti
Diſſultant crepitus. Volat atri turbinis inſtar
Exitium dirum haſta ferens; oráſque recludit

non pugnandum eſt curſu, ſed propius duris armis; muta te in omnes formas, & collige quicquid potes ſive virtute ſive dolo: opta adire alis alta ſidera, & occultare te abſtruſum cava tellure.' Ille Turnus *commovens caput* ait: *'Dure* hoſtis, *tua ſuperba verba non terrent me: Dii, & Jupiter adverſus, me terrent.' Nec locutus plura, aſpicit magnum ſaxum: ſaxum magnum, vetus, quod forte jacebat campo, conſtitutus limes agri, ut dirimeret lites agrorum. Duodecim electi viri difficile ſuſtinerent illud collo. tales, qualia* ſunt *corpora hominum, quæ terra jam profert. Ille heros aſſurgens altius, & impulſus curſu, mittebat in hoſtem* hoc ſaxum *apprehenſum manu tremente. Sed neque cognoſcit ſe currentem, neque irruentem, aut erigentem manu & verſantem ſaxum grande. Genua titubant, ſanguis gelidus cogitur frigore. Præterea ſaxum ipſum, rotatum per aërem, nec pertranſiit intervallum hominis, nec ſervavit totam vim. Et quemadmodum nocte in ſomnis, quando languida quies clauſit oculos, friſtra videmur velle producere curſus optatus, & infirmi deficimus in medio impetu: lingua non viget, vires ſolita non ſuppetunt* in *corpore, nec vox nec verba erumpunt: ſic Dira divina abnuit Turno ſucceſſum, quacunque vi tentavit modum. Tunc diverſæ ſententiæ agitantur ejus animo. Reſpicit Rutules & urbem: & moratur* præ *timore, & timet haſtam imminentem: nec cernit uſquam, quo ſe ſubducat, nec quo robore irruat in hoſtem, nec currum, nec ſororem aurigam. Æneas incurſit moranti haſtam letalem, explorans oculis opportunitatem; & procul immittit toto corpore. Nunquam ſaxa ſic ſonant, pulſu murali machina; nec tanti crepitus eduntur fulmine. Haſta portans ſævam mortem volat ſicut nigrans procella, & aperit extremitates.*

NOTÆ.

898. *Limes . . . . litem ut, &c.*] *Limes* dictus eſt, ſaxum vel via *ima*, hoc eſt, *obliqua tranſverſa*, diſcernendis agris conſtituta. Hinc *lis* dicta creditur a *limine*, quod primæ lites & contentiones de limitibus fuerim. Alia tamen *litis* etyma affert Voſſius.

899. *Bis ſex. &c.*] Locus ex duobus Homericis expreſſus, Iliad 5. v. 302. ubi Diomedes ſaxum in Æneam immittit, quale vix duo temporis Homerici homines efferrent, Iliad 21 v. 405. ubi Minerva ſaxo Martem percutit, cui agris limes erat poſitus. Quam indiligenter Virgilius

thoracis, & sinuosos circuitus clypei septemplicis: stridens penetrat per medium femur: Turnus magnus cadit percussus in terram flexo poplite.

Loricæ, et clypei extremos septemplicis orbis:
Per medium stridens transit femur. Incidit ictus
Ingens ad terram duplicato poplite Turnus.
Consurgunt gemitu Rutuli, totúsque remugit
Mons circùm, et vocem latè nemora alta remittunt.
Ille, humilis suppléxque, oculos dextrámque precantem
Protendens: 'Equidem merui, nec deprecor, inquit:
'Utere sorte tuâ: miseri te si qua parentis
'Tangere cura potest, oro (fuit et tibi talis
'Anchises genitor) Dauni miserere senectæ:
'Et me, seu corpus spoliatum lumine mavis,
'Redde meis. Vicisti, et victum tendere palmas
'Ausonii videre: tua est Lavinia conjux.
'Ulteriùs ne tende odiis.' Stetit acer in armis
Æneas, volvens oculos, dextrámque repressit.
Et jam jámque magis cunctantem flectere sermo
Cœperat, infelix humero cùm apparuit ingens
Balteus, et notis fulserunt cingula bullis
Pallantis pueri; victum quem vulnere Turnus
Straverat, atque humeris inimicum insigne gerebat.
Ille oculis postquam sævi monumenta doloris
Exuviásque hausit; furiis accensus, et irâ
Terribilis: 'Túne hinc spoliis indute meorum,
'Eripiare mihi? Pallas te hoc vulnere, Pallas
'Immolat, et pœnam scelerato ex sanguine sumit.'
Hoc dicens, ferrum adverso sub pectore condit
Fervidus: ast illi solvuntur frigore membra,
Vitáque cum gemitu fugit indignata sub umbras.

Rutuli surgunt cum laudentis, & mons totus reboat circum, & profundæ sylvæ late reddunt vocem. Ille abjectus & suppl-x, interdens oculos & dextram supplicantem ait: 'Sane merui, nec precor ut ne me occidas: fruere tua fortuna: si ulla cura miseri patris potest commovere te, oro, miserere senectutis Dauni; fuit quoque tibi talis Anchises pater: & redde meis vel me vivum; vel, si mavis, cadaver privatum luce. Vicisti, & Itali viderunt me victum tendere tibi manus: Lavinia tua est uxor: Ne progredere ulterius odiis.' Æneas constitit ferox in armis, torquens oculos, & retinuit manum. Et jam jam magis sermo Turni cœperat commovere morantem Æneam: quando magnus ac infaustus balteus Pallantis juvenis apparuit in humero Turni, & cingulum emicuit notis clavis: quem juvenem afflictum vulnere Turnus occiderat, & gestabat humero insigne hostile. Ille Æneas, quando percepit oculis monumentum crudelis luctus & poliæ, inflammatus furore, & terribilis ira, ait: 'An tu, ornate spoliis meorum sociorum eripieris hinc mihi? Pallas, Pallas mactat te hoc ictu, & sumit supplicia ex impio sanguine.' Hoc dicens, ardens occultavit ferrum intra pectus oppositum: illi autem Turno membra defecerunt præ frigore, & vita dolens abit cum gemitu ad umbras.

NOTÆ.

id Turno tribuerit, diximus supra, v. 798

924. *Oras loricæ, &c.*] Extremitates loricæ, quæ femur attingunt: & extremitates imi clypei, quem tegendo capiti altius sustulerat.

925. *Septemplicis.*] Septem corii, aut laminis ferreis æreisve contexti.

934. *Dauni.*] De illo, Turni patre, v. 44.

942. *Balteus & notis, &c.*] *Balteus, cingulum* humero latè que circumdatum: *ornatum bullis*, id est, clavis aureis. Æ. 9. 359. Balteum hunc Pallantis se occiso Turnus eripuerat, Æ. 10. 496. Agnoscit eum Æneas ex pictura Danaidum, quarum facinus in eo expressum erat ibid. Tumque accidit, quod a poeta prædictum est, ibid. v. 503. *Turno tempus erit, magno cum optaverit emptum, intactum Pallanta, & cum spolia ista diemque oderit.*

952. *Indignata.*] Quòd juvenis morte immaturâ moreretur, quòd victus ab externo, quòd regno & sponsâ privatus, quòd post spem veniæ conceptam.

FINIS.

INDEX

Vocabulorum omnium quæ in ECLOGIS, GEORGICIS, & ÆNEIDE Virgilii leguntur.

LECTORI STUDIOSO.

DAmus tibi, amice Lector, novum Virgilii Indicem, cæteris hactenus editis locupletiorem longè & emendatiorem; quod quale sit ipse judicabis. In ipso vel augendo, vel castigando diligenti operâ usos nos esse, nihilque pro virili parte prætermisisse, quod cuique studioso facere satis possit, nemo attendens non fatebitur. Notas numericas & verba ad unum recognovimus, ita ut numeri cum numeris, verba cum verbis Auctoris quàm accuratè fuerint composita. Diversos verborum intellectus, prout eadem postulant, verbis & appositis, & sensu facilori explanavimus. Quod extra Auctoris verba additum, ut locis quibusque obscuris lux adhiberetur, illud Italicè scripsimus. Menda quamplurima quæ in alias editiones irrepserant, multa quoque in iisdem omissa, de integro, & quasi quodam postliminii jure, loco atque ordini suo restituimus. Indicem ab Erythræo primùm editum; tum alias ejusdem diverso sub Auctore editiones à primo, ut ita dicam, verbo ad ultimum revisimus & contulimus; sed præ cæteris novum istum Indicem Rotomagi impressum accuratius recognovimus, nihil novum operis, laboris nihil oculis sese nostris obtulit, nisi menda non pauca, alia non emendata, addita alia, plura omissa, nonnulla non intellecta, quod ut vel neganti vel dubitanti appareat, tum menda, tum additiones in ejusdem Indicis postremi margine catervatim apposuimus. Hic Index denique ad omnium intelligentiam ita est accommodatus, ut non docti solum, verum & pueri, ne dicam rudiores nullo negotio quæque & cernere valeant & observare. Quod si de vigiliis & labore nostro sanè judicetur, & hic Index placeat ac legatur, summam votorum attigerimus. Vale.

Literæ E. *Eclogas*, G. *Georgica*, Æ. *Æneidem notant. Numerus prior Eclogam, aut Librum significat, posterior Versum.*

A & Ab *frequentius occurrunt, quam ut usui sit loca notare, nisi forte in his:* dulces à fontibus undæ G. 2, 243. quatuor à ventis 4, 298. à Tenedo Æ. 2, 203. 255. à Troja 3, 149. 6, 335.

ab Argis Æ. 10, 779. ab Arpis 10, 28. ab integro nascitur E. 4, 5. ab Jove 3, 60. Æ. 1, 384. 6, 123. 7, 219. ab læva 8, 460. ab radice. G. 1, 20. Æ. 12, 787. ab sede 1, 274. 7, 209. 324. 454. ab usque Pachyno 7, 289

abactæ notis Æ. 8, 407

abacti ad litus Æ. 11, 261

Abantem Æ. 10, 427

Abantis Æ. 3, 286

Abarim Æ. 9, 344

Abas Æ. 1, 125. 10. 170

abde domo *equum* G. 3, 96

abdiderat sese Æ. 2, 574

abdidit alte fugâ caput G. 3, 422. ensem lateri capulo tenus Æ. 2, 553. ensem cervice reflexa 10, 536. ventos speluncis 1, 64. in se montes sese avius 11, 810

abdit natam montibus Æ. 7, 387

abdita intus spiramenta animæ Æ. 9, 579

abducere à me *capreolos* E. 2, 43. gremiis pactas Æ. 10, 79

abducite me terras, *in terras*, Æ. 3, 601

abducta virgine Æ. 7, 362

abductis colonis G. 1, 507

abduxere retro capita ab ictu Æ. 5, 428

abeat montibus E. 7, 56

Abellæ, *genit.* Æ. 7, 740

aberat hinc E. 1, 39

nec aberit usquam Juno Æ. 6, 91

abero nusquam Æ. 2, 620

abessem Æ. 4, 681

abesset luctamen remo Æ. 8, 89

abest Æ. 1, 588. 10, 25. 85. Cæsar ab origine Tithoni G. 3, 48

abesto timor Æ. 11, 14

abeunt Æ. 3, 452

abeuntibus Æ. 1, 200

absore nihil credunt, quin Æ. 8, 147

adfuit Deus dextræ Æ. 7, 498

abi Æ. 11, 366

abibat Æ. 2, 382. hoc *æque* victor bellis omnibus 10, 859

abſibis injuſſus ripam Æ. 6, 375. indictus carminibus 7, 733
abibit dilapſus in aquas *Proteus* G. 4, 410. mihi non donatus Æ. 5, 305
Abydi G. 1, 207
abjectum, *maſc.* Æ. 10, 736
abies E. 7, 66. G. 2, 68. pro *navi* Æ. 8, 91
abiete Æ. 2, 16. 5, 663. 8, 599. pro *haſta* 11, 667
abietibus Æ. 9, 674
abii Æ. 10, 670
abiiſſe Æ. 2, 25. abire fuga 4, 281
abi et Æ. 10, 800
abis Æ. 2, 675. quo tantum mihi dexter? 5, 162. quo diverſus? 5, 166. cur diverſus? 11, 855
abit G. 3, 225. Æ. 1, 419. 5, 156. 318. 9, 386. ſub altum pectus *ſagitta* 9, 700
abito contentus gaiea Æ. 5, 314
abitum pararet Æ. 8, 214
abjungens juvencum G. 3, 518
abjuratæ rapinæ *plur.* Æ. 8, 263
ablata pennis refugit Æ. 3, 258
abluam vulnera lymphis Æ. 4, 684
abluero me flumine Æ. 2, 72
abluta cæde Æ. 9, 818
abnegat adhibere manus G. 3, 456 producere vitam Æ. 2, 637 tibi conjugium, 7, 424
quis abnuit talia Æ. 4, 103
abnueram Italiam concurrere Teucris Æ. 10, 8
nec abnuit omen Æneas Æ. 5, 531
abolere monumenta Æ. 4, 497. Sichæum 1, 724. viſcera undis G. 3, 560
aboleri dedecus armis Æ. 11, 789
aboleſcet gratia facti Æ. 7, 232
abreptas in ſaxa *naves* Æ. 1, 112
abreptum divellere corpus Æ. 4, 600
abrumpere lucem Æ. 4, 631. viram Æ. 8, 579. 9, 497
abrumpit fas omne Æ. 3, 55. ſermonem medium 4, 388. ſomnos cura G. 3, 530
abrumpunt vincula puppes Æ. 9, 118
abruptis nubibus Æ. 3, 199. procellis G. 3, 259. vinclis Æ. 11, 492
abrupto ſidereit nimbus Æ. 12, 451
in abruptum fertur mons Æ. 12, 687. ſorbet fluctus *Charybdis* Æ. 3, 422
abſcenſu Æ. 10, 445
abſcidit Æ. 3, 418
abſcindens G. 2, 23
abſcindere veſtem humeris Æ. 5, 685
abſciſſa comas *Dido* Æ. 4, 590
abſcondantur G. 1, 221
abſcondere G. 3, 548. Æ. 4 337
abſcondimus arces Phæacum Æ. 3, 291
abſens Æ. 4, 83. 384. 9, 361
abſentem Æ. 4, 83. 9, 389. 10, 661
abſentes Æ. 9, 63
abſenti Æ. 7, 280. 9, 215
abſint G. 3, 385. 4, 13
abſiſtamus Æ. 9, 355
abſiſte Æ. 8, 39. indubitare 8, 4 3. morari 12, 676. moveri 6, 399. 11, 408
abſiſtere ferro Æ. 11, 307
abſiſtit limine, Æ. 1, 196. 7, 610
abſiſtite luco Æ. 6, 259
abſiſtunt ſcintillæ ab ore Æ. 12, 102
abſt Æ. 10, 85
abſtinuit Æ. 2, 534. tactu 7, 618
abſtractæ boves, Æ. 8, 263
abſtruſa in venis ſilicis ſemina flammæ Æ. 6, 7
abſtruſum in venis ſilicis ignem G. 1, 135
abſtulerat Æ. 4, 699
abſtulit amores *Sichæus Didoni* Æ. 4, 29. animam hoſti 9, 443. animas dextra 8, 567. dies atra *infantes* 6, 429. 11, 28. enſis caput 10, 394. enſe caput *Turnus* 12, 382. nox cœlum 3, 199. nox colorem rebus 6, 272. ſe ex oculis 11, 814. ut me malus error E. 8, 41
abſumere menſas Æ. 3, 257
ferro Aſcanium Æ. 4, 601
abſumite animam letho Æ. 3, 654. me ferro 9, 494
abſumpſere quadrigæ membra malis G. 3, 268
abſumpta ſalus Æ. 1, 559
abſumptæ vires Æ. 7, 301
abſunt G. 2, 151. 471. inter ſe longis paſſibus Æ. 11, 907
abundabat rurſus fluidus liquor G. 3, 484
abundans amnis G. 1, 115. lactis *paſtor* E. 2, 20
abundare G. 4, 140
abunde Æ. 7, 552
ac velut Æ. 10, 405. 707. 803. 11, 809. 12, 365. 521. 715. 908. ac veluti G. 4, 17. Æ. 1, 152. 2, 626. 4, 402. 441. 6, 707. 9, 50. haud minus ac Æ. 3, 561. haud ſecus ac G. 3, 346. Æ. 3, 236. 8, 243. 10, 272. 12, 856. ſimul ac Æ. 4, 90
acanthi, *gen.* G. 2, 119 4, 123. 137
acanthida, *acc.* G. 3, 338
acantho E. 3, 45. 4, 20. Æ. 1, 653. 715
Acarnan Æ. 5, 298
Acca *nom.* Æ. 11, 823. 897
Accam Æ. 11, 820
accede domos Æ. 5, 732
accedere Æ. 1, 513. 10, 712. naturæ partes G. 2, 483
accedet portus Æ. 5, 813
accelera Æ. 12, 157
accelerant Æ. 9, 505
accelerat Æ. 5, 675
acceleremus Æ. 6, 630. 9, 221
accendam animos amore Æ. 7, 550
accendere bellum Æ. 12, 84. cedrum G. 3, 414. Martem cantu Æ. 6, 165
accenderit æſtus medios ſol G. 4, 401. quæ cauſa ignem Æ. 5, 4
accendit animos bello Æ. 7, 482. animos in hoſtes 12, 426. gloria rerum Æneam 4, 232. imago pugnæ Æneam 12, 560. Mezentius ira viros 8, 501. virtutem prece, dictis 10, 368. veſper ſera lumina G. 1, 251
accenſa, *nom fœm* Æ. 1, 33. 4, 364. 7, 75. furore 4, 697. luctu 12, 277. ſpes extrema duobus 5, 183
accenſis furiis matres Æ. 7, 392
accenſi talibus *nom.* Æ. 9, 788
accenſo Turno Æ. 12, 9
accenſos monitu Arcadas Æ. 10, 397. rogos 11, 188
accenſus furiis Æ. 12, 946. rumore amaro 4, 203
accepere ubos tectis *Metabum*, Æ. 11, 568. cladem, *audivere* 12, 604
acceperit Æneam, *exceperit* Æ. 11, 471. 12, 612. albam regnandam 6, 770
accepiſſ lacu Æ. 6, 393
accepit Æ. 3, 544 5, 601. 8, 124. 9, 233, *Abiſtæum* unda imi G. 4, 362. Turnum fluctus cum

cum gurgite Æ. 9,817 flammam Vulcanus, *amorem* 8, 389. paludem cymba limosa 6, 414. sortem galea 5, 491. vulnera 2, 279. vocem, *audit* 12, 64
accepta mensis *vitis* G. 2, 101
accersit Æ. 5. 746
accersite tempus Æ. 10, 11
accesseris urbem Æ. 3, 441
accesserit G. 3, 190. oras vento Æ. 1, 311
accessi Æ. 3, 21. 8, 165
accessit Æ. 12, 787
accessu ventorum Æ. 3, 570
accessum Æ. 8, 229
accestis scopulos, *accessistis* Æ. 1, 205
accidit hæc fortuna Latinis Æ. 12, 93
ac incta ferro, *nom.* Æ. 2, 614. flagello 6, 570
accingar dicere G. 3, 46
accinge te pugnæ Æ. 11, 707
accingier invitam magicas artes Æ. 4, 493
accingitur armis Æ. 6, 184. ense 7, 640. facibus 9, 74
accingor ferro Æ. 2, 671
accingunt operi Æ. 2, 235. se prædæ 1, 214
accinxerat ensem lateri Æ. 11, 489
accipe E. 6, 69. 8, 11. Æ. 3, 486. 8, 150. 11, 559. *disce* 2, 65 6, 136
accipere Æ. 2, 70. 7. 173. 8, 647. mœnibus 11, 885. fœnum, *domari* 12, 568
accipient me Musæ G. 2, 477
accipiat te orbis potentem tempestatum G. 1, 28
accipiebat illos in porticibus Æ. 3, 353
accipiens sonitum pastor Æ. 2, 308
accipient præmia Æ. 5, 309
accipies hunc cœlo Æ. 1, 294
accipiet me ratibus Æ. 4, 541. reduces læto ubere tellus 3, 96. te Dido gremio 1, 689. fecuris, *consulatum*, 6, 820. vitam Deum E. 4, 15
accipimus *discimus* Æ. 7, 48
accipio Æ. 8, 155. 12, 260. te pectore toto 9, 277. *audio*, 6, 693. 10, 675
accipit Æ 3, 79. 708. 6, 315. 412. 7, 211. animum quietum mentemque benignam in Teucros Æ. 1, 308. Æneam toro præcipuum 8, 178. crines fusos cervix 10, 138. ensem jugulo 10, 907. noctem oculis aut pectore 4, 531. formam aratri ulmus G. 1, 170
accipite Æ. 4, 611. 6, 32. 8, 73. animis 3, 250. 5, 304. 10, 104
accipiter Æ. 11, 721
accipiunt G. 4, 167. Æ. 1, 438. 2, 267. 3, 210. 5, 472. formam ligna G. 2, 430. inimicum imbrem omnes Æ. 1, 127. *femina* sulci G. 1, 216. vulnera tergo Æ. 3, 243. reddunt que auras follibus G. 4, 172. Æ. 8. 450
accire socios Æ. 12, 38
acciri Æneam Æ. 9, 192
accisam ferro ornum Æ. 2, 627
accisis dapibus Æ. 7. 123
accitos imperio Æ. 11, 235
accitis armis Æ tolum Æ. 11, 308
acciu genitoris Æ. 1. 681
acclive tumulis solum G. 2. 276
acclivis *vel* acclinis arboris trunco Æ. 10, 835
accola Vulturni Æ. 7, 729
accolet saxum Capitoli Æ. 9, 419
accolit gens Nilum G. 4, 288
accommoda fraudi vallis Æ 11, 522
accommodat lateri ensem Æ 2, 393
accubat juxta furia Æ. 6, 606
accubet umbra nemus G. 3, 334
accumbens super viscera bus Æ. 10, 727
accumbere epulis Æ. 1, 83
accumulem donis animam nepotis Æ. 6, 885
accurrit, Æ. 5, 451
acer G. 2, 405. 3, 346. 461. Æ. 5, 254. 402. 507. 7, 672. 8, 342. 9, 171. 779. 10, 308. 577. 897. 11, 518. 612. 869. 12, 549. 661. 783. 938. bellis 10, 411. equo 5, 608. equis G. 3, 8. metus Æ. 1, 366. 3. 682
acerba, *nom. fœm.* G. 3, 419. *neut.* Æ. 10, 904. 12, 500
acerbi fremens Æ. 12, 398. sonans G. 3, 149
acerbat crimen Æ. 11, 407
acerbi quicquid est Æ. 12, 673
acerbis animis Æ. 5, 462. fatis 11, 587
acerbo casu Æ. 5, 700. funere 6, 429. 11, 28
acerbum *diem*. Æ. 5, 49. vulnus 11, 823
acernis trabibus Æ. 2, 112. 9, 87
acerno folio Æ. 8, 178
acerra, *abl.* Æ. 5, 745
acerrimus Æ. 2, 414. armis 9, 176. 12, 226
Acerris G. 2, 225
acervis G. 1, 263
acervo Æ. 11, 736
acervos cædis Rutulæ Æ. 10, 245. Rutulorum 10, 509. scutorum 8, 562. stragis Teucrorum 11, 384
acervum G. 1, 158. cædis Æ. 11, 207. fatris G. 1, 185. Æ. 4. 402. stragis 6, 504
Acestæ, *gen.* Æ. 5, 106. 573. 9. 218. 286. *dat.* 5, 771
Acestam Æ. 5, 718
Acesten Æ. 1, 562. 574. 5, 30. 531. 540. 736
Acestes Æ. 1. 199. 554. 5, 36. 61. 63. 73. 387. 418. 451. 493. 519. 630. 711. 749. 757
Acestes Æ. 11, 30. 85
Achaica, *fœm.* Æ. 5, 623. *neut.* 2, 462
Achatæ, *gen.* Æ. 1, 122. 10, 344
Achate, *voc.* Æ. 1, 463. *abl.* 1, 316. 700
Achaten Æ. 1, 648. 10, 332
Achates Æ. 1, 178. 192. 517. 583. 585. 660. 3, 523, 6, 34. 158. 8, 466. 521. 586. 12, 384 459
Achelota pocula G. 1, 9
Achemenides Æ. 3, 614. 691
Acheronta Æ. 7, 91. 312
Acheronte Æ. 5, 99. 6, 107. 7, 569
Acherontis G. 2. 492. Æ 6, 295
Achilleæ stirpis Æ. 3, 326
Achillem Æ. 1, 462. 9, 742. 11, 438
Achilli, *gen.* Æ. 1, 34. 479. 3, 87 6, 839
Achillas E. 4, 36. Æ. 1, 472. 488 750. 2, 29. 197. 540. 6, 89. 168. 11, 404. 12, 545
Achillis G. 3, 91. Æ. 2, 275. 476. 10, 581. Æ. 12, 352
Achivi, *plu.* Æ. 2, 45
Achivis Æ. 1, 246. 492. 2, 67. 6, 837. 10, 89
Achivos Æ. 2. 102. 5, 497
Achivum, *gen.* Æ. 2, 318. 11, 266
Acidaliæ matris Æ. 1, 724
acidis sorbis G. 3, 380
acie *oculorum* Æ. 6, 200. *exercitu*, 7, 524. 10, 178. 11, 449. 498. 12, 305. 812
aciem ferri Æ. 6, 291. 11, 862. *oculorum* 4, 643. 7, 399. *exercitum* 7, 531. 673. 8, 561. 9, 42. 469. 513. 595, 10, 309. 635. 11, 446. 12, 662.

acies falcis G. 2, 365
acies ferri Æ. 2, 333. obtusa stellis G. 1, 393. Vulcania, *ignis* Æ. 10, 408. geminas, *oculos* 6, 788. 12, 558. *exercitus sing.* 5, 563. 8, 504. 9, 508. 10, 125. *plur.* G. 1, 490. 2, 281. 4, 82. Æ. 1, 493. 2, 30. 599. 6, 829. 7, 42. 296. 426. 523. 643. 695. 703. 796. 8, 540. 9, 27. 550. 639. 10, 360. 364. 543. 643. 691. 11, 618. 632. 898. 12, 137. 224. 227. 369. 548. 597. 731. 861. 875
aclides Æ. 7, 730
Acmon Æ. 10, 128
aconita G. 2, 152
Aconteus Æ. 11, 672. 615
acquirit vires fama Æ. 4, 175
acre genus luporum G. 3, 264. virum 2, 167
acrem cursibus *equum* G. 3, 119. Molossum 3, 405. Turnum Æ. 8, 614
acres apros E. 10, 56. arcus Æ. 7, 164. 9, 665. equos 8, 3. stimulos 9, 718. viros 11, 48
acri amore 12, 392. dolore 7, 291. 11, 709. equo 4, 156. fuga G. 3, 141. remige Æ. 5, 116. *viro.* 3, 14. 8, 441
acribus oculis Æ. 12, 102
acrior G. 3, 154. Æ. 5, 210. 454. 9, 416. cura G. 3, 538. potentia solis 1, 93
acris *equi* Æ. 1, 448. Orontei 1, 224
Acrisioneis colonis Æ. 7, 410
Acrisius Æ. 7, 372
acrius hoc G. 4, 248. Æ. 9, 791
Acron Æ. 10, 719. 730
acta arundo per uterum Æ. 7, 498. falarica modo fulminis 9, 706. hasta per armos, &c. 11, 645. 804. Juno furore 10, 63. nox horis 3, 512. pars diei melior 9, 156. sitis venis omnibus G. 3, 483. acta testudine Æ. 2, 441. 2, 505
acta *subst.* Æ. 5, 613
actæ furore, *plur.* Æ. 5, 659
Actæo [illegible] 2, 24
actam classem Aquilonibus in tutum Æ. 1, 391. Irim nubibus 9, 18. 10, 38.
actas ad sidera pinus Æ. 11, 136
acti tormento ponderis *gen.* Æ. 11, 616. *plur.* acti errore viæ tempestatibus 7, 199. fatis 1, 36. prodigiis 6, 379. vento, fluctibus 1, 337
Actia bella Æ. 8, 675. litora 3, 280
Actias Orithyia G. 4, 463
actis Circensibus Æ. 8, 636. imbribus G. 1, 413. matribus Æ. 5, 793. his actis 6, 236. 12, 843
Actius Apollo Æ. 8, 704
Actor Æ. 9, 500. 12, 96
Actoris Æ. 12, 94
Actos casibus Æ. 1, 244. fluctibus 7, 213. animis in funera 7, 42
actu magno mons fertur Æ. 12, 687
actum imbrem cœlo G. 2, 334. genus per reges Latinos Æ. 12, 530. nihil omnibus impensis 11, 227
actus clamoribus Æ. 2, 128. erroribus 6, 532. fatis uterque orbis 7, 223, habena turbo 7, 380. in orbem G. 2, 401. morsu canum de montibus aper Æ. 10, 708. tempestatibus 3, 708
actutum Æ. 9, 255
acu Æ. 9, 582. 11, 777
acuant ferrum in me Æ. 8, 386
acuens curis corda, G. 1, 123
acuisse furores Æ. 7, 406
acuit hanc Juno verbis Æ. 7, 330.
acuit Martem Æneas 12, 108
acuta silex Æ. 8, 233. acuta carice G. 3, 231. cuspide Æ. 5, 208
acutis jaculis, Æ. 3, 46. 10, 868. spinis E. 5, 39
acuto ferro G. 1, 292. 2, 450. Æ. 10, 479. hinnitu G. 3, 94. jaculo Æ. 11, 574. murice 5, 205. robore G. 2, 25. scopulo Æ. 1, 49. 148. telo 3, 635
acuunt balatibus lupos agni G. 4, 435. rumoribus iras Æ. 9, 464. stridoribus iras *apes* 12, 590. metum mortalibus, *Diræ*, 12, 850
ad, *reperitur trecenties quinquagies octies nullâ singulari potestate, nisi forte in iis:* ad limum G. 4, 428. ad plenum 2, 244. ad vivum 3, 412. ad unum Æ. 5, 687. *pro* usque ad. Fleti ad superos *apud* 6, 481
adacta sagitta Æ. 12, 320
adactum alte vulnus Æ. 10, 850
adactus ensis Æ. 9, 431
adamante Æ. 6, 552
Adamasto, Æ. 3, 614
addam E. 2, 53. G. 3, 30. Æ. 7, 548. te ductorum his millibus 8, 496
addant se socios Æ. 9, 149
addas te novum sidus mensibus G. 1, 32
adde G. 2, 155
addens noctem operi Æ. 8, 411
addensent acies Æ. 10, 432
addere honorem rebus angustis G. 3, 290. licia telæ 1, 286. moras rebus Æ. 7, 315. te Trojæ perituræ 2, 660. vim victis 2, 452
addet se comitem avo Æ. 6, 777
addiderant Æ. 8, 430
addiderat Æ. 8, 637. se socium Æneæ 6, 170
addidit Æ. 2, 593. 7, 451. 11, 95. 12, 848. alas pedibus timor 8, 224. animum, virosque Latinis 9, 718. arcem jugis 3, 336. comitem Ascanio 9, 649. naturas apibus G. 4, 150. virus serpentibus 1, 129
addit Æ. 3, 470. 6, 854. 8, 666. 11, 80. 107. 673. 12, 358. comitem Halyn 9, 765. fræna feris 5, 817. honores præcipuos ductoribus 5, 249. se sociam E. 6, 20
addita Juno Teucris Æ. 6, 90. spes 10, 263. claustra Lucrino G. 2, 161
addite decus divis, *voc.* Æ. 8, 301
additur Æ. 1, 272. 5, 761. 6, 528
additus furor animis Æ. 2, 355. labor frumentis G. 1, 150
addixi me huic Æ. 3, 653
adductâ habenâ Æ. 9, 587
adductis habenis Æ. 12, 622. lacertis 5, 141
adducto arcu Æ. 5, 507. lacerto 9, 402. 11, 561
adductus fatis Æ. 10, 380
addunt G. 4, 297. ardorem mentibus Dii Æ. 9, 184. decus ebori manus, 1, 596. se in spatia quadrigæ G. 1, 513. se socios, &c. Æ. 2, 339
adduxerat artus vis ignea G. 3, 483
adeas vatem Æ. 3, 456.
adeat Æ. 12, 761
addedit favos stellio G. 4, 242
adegit Æ. 6, 696. 7, 113. 9, 601. præcipitem 6, 594
adempta conditio mortis Æ. 12, 879. pars altera rerum 9, 131
ademptis regnis Æ. 8, 320
ademptum lumen Æ. 3, 658

adeo jamque adeo Æ. 2, 567. 5, 268. 864. 8, 585. ſic adeo 4, 533 uſque adeo E. 1, 12. G. 4, 84. uſque adeone Æ. 12, 646.
aderant Æ. 8, 657. ex 11, 100.
aderat Æ. 2, 132. 5, 104, 8, 203. 228. 609. 9, 107. 12, 391
aderit E. 4, 43. Priami de ſanguine Pyrrhus Æ. 2, 662
adero Æ. 4 125. 386
aderunt Æ. 2, 182
ades G. 2, 39. 44. Æ. 11, 380. huc ades E. 9, 43. huc adeſ ô, 2, 45. 7, 9. 9, 39
adeſis poſtibus Æ. 9, 537
adeſſe Æ. 2, 271. 732. 8, 656
adeſſet Æ. 10, 443. 11, 415
adeſt Æ. 3, 688. 5, 49, 7, 577. 9, 38. 49. 10, 279. 12, 96
adeunt delubra Æ. 4, 56
adhæſit G. 3, 443
adhibe ſocios caſtris Æ. 8, 56.
adhibere ad vulnera medicas manus G. 3, 455
adhibete animos Æ. 11, 315. penates epulis 5, 62
adhuc E. 9, 35. Æ. 1, 551. 2, 142. 4, 319. 5, 413. 6, 806. 7, 137. 10, 855. 11, 70. 419. 489. 12, 36
adi nos pede ſecundo Æ. 8, 302.
adibam ſidera Æ. 4, 322
adigat me fulmine ad umbras Æ. 4, 15
adjiciam Æ. 12, 837
adjicias Æ. 11, 354
adjiciunt Æ. 8, 304. 10, 182.
adiit manes G. 4, 469. menſas Æ. 10, 517
adimit ſomnos Æ. 4, 244
adimunt fœtus creſcenti G. 2, 56
adire G. 4, 446 Æ. 5, 379. 11, 636. tot labores 1, 14
adirem Æ. 6, 115
adires Æ. 6, 534
adiret Æ. 12, 349
adiſti menſas Æ. 10, 460
adit oppida G. 3, 402. oracula Æ. 7, 82. penates 8, 544. regem 10. 149
aditum Æ. 6, 424. 635. 9, 58. 380. 507
aditus, *ſing.* G. 4, 9. *plur.* 4, 35. Æ 2, 494. 4, 293. 423. 5, 441. 6, 43. 9, 67. 683. 11, 466. 525. 766. 886
adjuncta lateri caſtrorum claſſis Æ. 9, 69
adjungere Æ. 7, 238. 8, 13. me ſocium rebus 9, 199. ulmis vites G. 1, 2
adjungi generum Æ. 7, 57
adjungit E. 6, 43. Æ. 12, 244
adjuro caput Stygii fontis Æ. 12, 816
adjuvat Æ. 5, 345. 12, 219
adjuvet fors auſum Æ. 10, 458
admiranda, *neut.* G. 4, 3
admirans Æ. 2, 797. 6, 408
admirantur G. 4, 215
admiſcere G. 4, 267
admiſceri Æ. 7, 579
admiſſi, *plur.* Æ. 6, 330
admittier Æ. 9, 231
admoneat Æ. 6, 293
admonet Æ. 4, 353. 6, 619. 10, 153. 11, 233
admonuit E. 6. 4. G. 4, 187. Æ. 6, 538. 9, 109. telo bijugos 10, 587
admorſo ſtirpe G. 2, 379
admorunt ubera Æ. 4, 367
admoverit te oræ ventus Æ. 3, 410
admovi labra, *poculis* E. 3, 43. 47
admovit pecus aris Æ. 12, 171
adnabam terræ Æ. 6, 358
adnare terris Æ. 4, 613
adnavimus oris Æ. 1, 542
adnixa columnæ haſta 12, 92
adnixi, *plur.* Æ. 3, 208. 4, 583. haſtis 9, 229
adnixus Æ. 1, 148. 5, 226. 9, 744
adole verbenas E. 8, 65
adolemus honores Junoni Æ. 3, 547
adolere Penates flammis Æ. 1, 708
adoleſcit prima ætas novis frondibus G. 2, 362
adoleſcunt ignibus aræ G. 4, 379
adolet altaria tædis Æ. 7, 71
adoleverit ætas Æ. 12, 438
Anonis E. 10, 18
adopertus amictu Æ. 3, 405
adora prece numen Junonis Æ. 3, 437
adorea liba *neut.* Æ. 7, 109
adoret Cererem G. 1, 343. numen Junonis Æ. 1, 52
adoro vos *venti* Æ. 10, 677
adorta neſas Æ. 7, 386
adorti deducere, &c. Æ. 6, 397
Adraſti Æ. 6, 480
adſint G. 4, 19. Æ. 5, 70. 10, 774
adſis Æ. 1, 738. 10, 255. 461.
adſis ô, G. 1, 18. Æ. 4, 578. 8, 78
adſit E. 2, 68. 4, 56. Æ. 3, 116. 5, 364
adſum Æ. 1, 599. 7, 454. 9, 427
adſumus Æ. 5, 57
adſunt Æ. 2, 330. 3, 225. 7, 506. 8, 286. 12, 288
advecta claſſis Æ. 5, 864
advecti huc Æ. 1, 562
advectum Æ. 8, 11
advectus ad oras Æ. 3, 108
advectus oris *abl.* Æ. 10, 655
advehitur Teucros Æ. 8, 136
advelat tempora lauro Æ. 5, 246
advena E. 9. 2. Æ. 4, 591. 7, 38. 10, 460. 516
adveneris urbem Æ. 1, 392
adveniat Æ. 7, 265
adveniet tempus Æ. 10, 11
adveniſſe diem Æ. 7, 145. viros 7, 168
advenit Camilla Æ. 7, 803. dies 11, 687
adventabant ſub finem Æ. 5, 328
adventante Dea Æ. 6, 258
adventantibus Euris G. 4, 192
adventare virum Æ. 7, 69
adventat ad urbem Æ. 11, 514
adventu Æ. 7, 344
adventus, *ſing.* Æ. 11, 607
adventum Æ. 5, 36. 8, 201
adverſa, *nom. jæm.* Æ. 1, 107. 6, 552. 9, 283. 374. 11, 719. 12, 651. *abl.* 1, 170. 8, 616. 9, 35. 10, 579. *neut.* 9, 172. 10, 571
adverſæ, *dat.* Æ. 3, 38
adverſam Æ. 10, 699
adverſas Æ. 1, 434
adverſata Æ. 4, 127
adverſi, *gen.* Æ. 5, 477. 504. 9, 412. 588. 11, 667. 12, 307
plur. 2, 416. 11, 605
adverſis G. 2, 526. Æ. 3, 287. 6, 831
adverſo G. 1, 201. 218. Æ. 2, 727. 4, 701. 5, 89. 6, 279. 418. 631. 636. 9, 347. 443. 10, 734. 12, 1. 291. 370. 445. 950
adverſos E. 10. 45. Æ. 6, 755. 9, 761. 10, 412. 11, 389. 12, 266. 456. 461. 464
adverſum Æ. 6, 684. 8, 58. 11, 370. 691. 742. in adverſum nitens 8, 237. in adverſum rapiat 9, 211
adverte Æ. 4, 116. 8, 50
advertere proras terræ Æ. 7, 35
adverteret agmen urbi Æ. 12, 555
advertit proras Æ. 10, 293. puppim 6, 410
advertite animis quæ dicam Æ. 2, 712. malis numen 4, 611.

mentes, 5, 304. mentem huc 8. 440
advertitis æquore curſus Æ. 7, 196
advertunt proras Æ. 8, 101
advertuntur arenæ, *dat.* Æ. 5, 34
advexerat oras *Teucros* Æ. 1, 516
advexere carinis Æ. 2, 179
adulter Æ. 10, 92. 11, 268
adulterium Æ. 6, 612
adultos fœtus G. 4, 162. Æ. 1, 435
adunco roſtro Æ. 11, 755
advocat arma omnia Æ. 8, 250. ſocios 5, 44
advolat Æ. 10, 456 896. Æneæ certior auctor 511. haſta. fervidus Meſſapus 12, 293
advolvere focis ulmos G. 3, 378
adurat frigus *agros* G. 1, 93
adytis Æ. 2, 115. 297. 351. 404. 764. 3, 92. 5, 84
adyto Æ. 6, 98. 7, 269
Æacidæ, *gen.* Æ. 1, 103. 3, 296, 6, 58
Æaciden Æ. 6, 839
Æææ Circes Æ. 3, 386
ædes *plur.* Æ. 2, 487. 12, 473. 607
ædibus G. 2, 462. 4, 258. Æ. 2, 512. 8, 468. 12, 93.
ædificant equum Æ. 2, 16
Ægæo alto Æ. 12, 366, Neptuno 3, 74
Ægeon Æ. 10, 565
æger E. 1, 13. Æ. 10, 837. æger anhelitus 5, 432. 9, 814. curis 1, 212
ægyda, *acc.* Æ. 8, 354. 435
Ægyptia conjux Æ. 8, 688
Ægyptum G. 4, 291. Æ. 8, 687
Ægyptus G. 4, 210. Æ. 8, 705
Ægle E. 6, 20. 21
Ægon E. 3, 2. 5, 72
Ægonis E. 3, 2
ægra morte G. 3, 512. ægra corpora Æ. 2, 566. 3, 140. genua 5, 468
ægram Æ. 1, 355. 4, 35. 5, 651 10, 612
ægre G. 3, 534
ægreſcit violentia Turni Æ. 12, 46
ægri, *plur.* Æ. 12, 910
ægris G. 4, 254. mortalibus G. 1, 237 Æ. 2, 268. 10, 274. 12. 850.
ægros ſues G. 3, 496
ægrum amorem G. 4, 464. femur, Æ. 10, 856
Æmi, *gen.* G. 1, 492.
Æmonides Æ. 10, 537
æmula Priſtis Æ. 5, 187. ſenectus 415. laudis æmula ſpes 10. 371
æmulus Æ. 6, 173
Ænea, Æneæ, Æneam, Æneas, *paſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu.*
Æneadæ, *plur.* Æ. 1, 161. 7, 284. 334. 8, 648, 9, 235. 468 737. 12, 12. 186. 779
Æneadas, *acc.* Æ. 3, 18. 5, 108. 8, 341
Æneadis, *abl.* Æ. 7, 616
Æneadum, *gen.* Æ. 1, 569. 9, 180. 10, 120. 11, 503
Æneia, *nom. fœm.* Æ. 7, 1. 10, 156. *neutr.* 494
Æneide, *voc.* Æ. 9, 653
Æole Æ. 1, 69. 12, 542
Æolia Æ. 10. 38
Æoliam Æ. 1, 56. 8, 416
Æoliden Æ. 6, 164. 9, 774
Æolides Æ. 6, 529
Æoliis oris Æ. 8, 454. procellis 5, 791
Æolus Æ. 1, 56. 60. 80. 145
æqua ſolo culmina ponam Æ. 12, 569
æquabat luctus Mavors Æ. 10, 755. operum laborem juſtis partibus 1, 512. opes regum animis G. 4, 132
æquabis pedibus arenas G. 2, 232
æquabit animos Olympo Æ. 6, 782
non æquæ Palladis Æ. 1, 483
æquævum Æ. 2, 561. 5, 452
æqualem Æ. 1, 703
æquales fidi Æ. 5, 468. catervas 1, 194
æquali ævo Æ. 3, 491
ex æqualibus unam Æ. 11, 820
æqualis chorus G. 4, 460
æquam gentem Æ. 7, 203
æquanda cylindro area G. 1, 178
æquant fata ſulcos G. 1, 113
æquante ventos ſagittâ Æ. 10, 248
æquare labores lachrymis Æ. 2, 362. fluctus ſequendo 3, 671
æquas leges Æ. 11, 321. vires G. 2, 286
æquaſſet nocti ludum Æ. 9, 338
æquat amorem Æ. 6, 474. ducem paſſibus 263
æquata cœlo machina Æ. 4, 89
æquatæ ſpirant auræ Æ. 5, 844
æquati numero Æ. 7, 698
æquatis roſtris Æ. 5, 232. vela 4, 587
æquavit tecta cœlo Æ. 8. 100
æque G. 2, 215. 454. 3, 118. Æ. 11, 32. 12, 840
æquem te cœlo laudibus Æ. 11, 125
æquemus pugnas Æ. 5, 419
æquet numerum cum navibus Æ. 1, 197
æqui ſervantiſſimus Æ. 2, 427
æqui viribus, *plur.* Æ. 12, 230
Æquicola Æ. 7, 747
æquiparas vice magiſtrum E. 5, 48
æquis animis & viribus Æ. 10, 357. nec Diis nec viribus 5, 809. ducibuſque & viribus 10, 431. manibus 11, 861. mentibus 9, 23. oculis 4, 372. 9, 209. partibus 754. paſſibus 2, 724. viribus 12, 218
æquius Æ. 11, 115
æquo campo Æ. 9, 56. diſcrimine 5, 154 fœdere 4, 520. Marte 7, 540. ſolo 11, 706
æquor, *mare* E. 9, 57. G. 1, 327. 2, 162. 4, 388 528. Æ. 1, 71. 150 385. 3, 126. 157 91. 664 4, 313. 411. 582 5, 143. 821. 8, 89. 690. 10, 233 269. 693. *planities campi* G. 1, 50. 2, 541. Æ. 9, 68. 10. 451. maris æquor 2, 780. 3, 495. ſalis æquor 3, 385.
æquora, *maria.* G. 1, 206. 3, 201. 262. Æ. 1. 47 146. 158. 168. 380. 2, 69. 176. 419. 3, 197. 290. 325. 378. 403. 662. 668. 4. 240. 255. 524. 5, 171. 219. 235. 763. 778. 819. 843. 6, 171. 335. 355. 692. 7. 228. 728. 8, 674 9, 119. 10, 103. 166 206 660. 12, 572. *planities campi.* G. 3, 195. Æ. 7, 738. 12, 742.
æquora ponti G. 1, 469
æquore *mari* G. 1, 246. 361. 3, 359. 470. Æ. 1, 33. 128. 132. 515. 5, 715. 862. 6, 342. 348. 729. 7, 29. 196. 811. 8, 96. 10, 665. *planities campi.* G. 1, 97. 2, 205. Æ. 5, 456. 10, 444. 569. 11, 599. 746. 12, 333. 501. 614. 710. æquore campi 7, 781
æquoreum genus G. 3, 243
æquoris *maris* E. 8, 7. G. 2, 105. Æ. 3, 397. 9, 102
æquos ceſtus Æ. 5, 424. Faliſcos 7, 695

æquum eſt E 5, 4. Æ. 12, 20
æquus G. 3, 118. Æ. 6, 129. ſorti utrique 10, 450. non æquus Clanius Acerris G. 2, 225. aër avibus 3, 546
aër G. 3, 546. Æ. 5, 20
æra, *neut.* G. 1, 480. 2, 464. 3, 363. 4, 151. 173. Æ. 2, 734. 3, 111. 6, 847. 7, 526. 8, 451. 9, 809. 10, 336 11, 329
aëra, *acc.* G. 1, 428. 3, 109. 336. 4, 311. Æ. 1, 304 3, 514. 5, 839 6, 202. 9, 659.
aëra ſummum arboris G. 2, 123
ærata *navi* Æ. 10, 166
æratæ peltæ Æ. 7, 743. proræ 9, 122. puppes 10, 223
æratam ſecurim Æ. 11, 656
æratas acies Æ. 7, 703. 9, 463. claſſes 8, 675
ærato tegmine Æ. 10, 887
æratos poſtes Æ. 2, 481
ære E. 1, 36. 5, 90. G. 2, 282. 3, 29. Æ. 1, 433. 2, 545. 3, 240. 286. 5, 266. 6, 165. 591. 7, 804. 8, 93. 9, 503. 10, 214, 784. 869. 11, 10. 433. 12, 210. 712
aëre G. 1, 404. 3, 367. 4, 80. Æ. 1, 414. 5, 216
ærea *nom. fœm.* Æ. 5, 198. 274. 490. 10, 835. *neutr.* 1, 452. 7, 615. 10, 313
ærei *gen.* Æ. 12, 541. *plur.* 7, 609
æreus G. 3, 173. Æ. 7. 743
aëria rupe G. 4, 508. ſede Æ. 12, 810. ulmo E. 1, 59
aëriæ grues G. 1, 375. palumbes E. 3, 69. quercus Æ. 3, 680. 9, 679
aëriam Irim Æ. 9, 803. nubem volucrum 7, 704
aërias Alpes G. 3, 474. arces Æ. 3, 291
aerii mellis G. 4, 1. montis E 8, 59. Æ. 8, 221
aëriis aſtris Æ. 5 518
aërio monte Æ. 6, 234
æripedem cervam Æ. 6, 802
æris *gen.* G. 2, 165. 4, 71. Æ. 10, 482
aeris E 7, 57. Æ. 6, 887
æs Æ. 8, 445
æſculus G. 2, 16. 291
æſtas E. 7, 47. G. 1, 66. 312. 2, 149, 322. 377. 3, 296, 322. 4, 207. Æ. 1, 269. 760. 3, 8. 5, 626
æſtate E. 2, 22. G. 4, 156. Æ. 1, 434. 6 707, 10, 405
æſtatem G. 4, 59. 138
æſtibus mediis G. 3, 331
æſtifer canis G. 2, 353
æſtiva luce G. 4, 52. tota æſtiva, *neut.* 3, 472
æſtivis nubibus G 4, 312
æſtivum ſolem G. 4, 28
æſtu, *calore* E. 2, 10, G. 1, 297. 3, 434. 479. Æ. 7, 464. *maris* 3, 397. 419. 557. 10, 292. 687. 11, 627. æſtu irarum 4, 532 564. curarum 8, 19. 12, 486
æſtuat ager G. 1, 107. gurges Æ. 6, 297. ignis fornacibus G. 4, 263. pudor in corde Æ. 10, 870. 12, 666. ſpecus atra nebula 8, 258
æſtum *calorem* E. 5, 46. *mare* Æ. 8, 674
æſtus *calor. ſing.* E 3, 98. Æ. 2, 759. *plur.* G. 1, 352. 3, 459. 4, 401. Æ. 2, 700. 7, 495. *maris* G. 2, 164 Æ. 1, 111.
ætas E. 4, 4. 37. 9, 51. G. 2, 362. 3, 60 165. 190. Æ. 1, 287. 7, 680. 8, 200. 326. 9, 212. 275. 10, 434. 11, 174. 12, 438
ætate Æ. 1, 709. 2, 596. 4, 599
ætatibus fiorentes ambo E. 7, 4
æterna, *nom. fœm.* Æ. 10, 18. *abl.* 12, 504 *neut.* G. 1, 60. Æ. 7, 609. 8. 37. 12, 191
æternam G 1, 468. Æ. 4, 99. 10, 746. 12, 310. 879
æternas excubias Æ. 4, 201
æterni ignes Æ. 2, 154
æternis Æ. 1, 234
æterno, *abl.* 8, 394. 11, 356
æternum Æ. 1, 40. 2, 297. 6, 235. 381. 11, 533. *adv.* G. 2, 400. Æ. 6, 401. 617. 11, 97. 98
æther G. 1, 324. 2, 325. 3, 150. Æ. 1, 94. 4, 167. 663. 5, 22. 6. 640. 8, 239. 10, 102.
æthera G 1, 406. 409. 3, 358. Æ. 1. 383. 591. 2, 338. 3, 462. 573. 5, 13. 140. 6, 130. 7, 34. 65. 395. 530 8, 70. 526. 9, 24. 10, 265. 459, 11, 272. 556. 756. 12, 253. 578
æthere E. 1, 60. G. 4, 78. Æ. 1, 227. 2, 113. 4, 574. 5, 695. 821. 6, 436. 7, 25. 143. 288. 8, 524. 701. 9, 645. 10, 356. 11, 724. 802. 12, 853.
ætherea aura Æ. 1, 551. plaga 398. 9, 638
ætherea ſidera *plur.* Æ. 7, 768.
æthereas auras G. 2, 292. Æ. 4, 446. 5, 520. 6, 762. 7, 557
ætherei Olympi Æ. 10, 621. ſolis 8, 68
æthereis aſtris Æ. 5, 838
æthereo curſu 6, 536. Olympo 8, 319. ſemine 7, 281
æthereos hauſtus G. 4, 221. nimbos Æ. 8, 608. orbes 137
æthereum Olympum Æ. 6, 579. 11, 867. ſenſum 6, 747
ætheris Æ. 2, 512. 12, 140. 181
Æthiopum E. 10, 68, G. 2, 120. Æ. 4, 481
Æthon Æ. 11, 89
æthra Æ. 3, 585. 12, 247
Ætna G. 1, 173. Æ. 3, 554. 674
Ætnam G. 1, 472. Æ. 3, 579
Ætnæa Æ. 8, 419
Ætnei Æ. 8, 440
Ætnæos Æ. 3, 678. 7, 786. 11, 263
Ætola Æ. 11, 239
Ætolis Æ. 10, 28
Ætolum Æ. 11, 308
Ætolus Æ. 11, 428
ævi E. 4, 11. G. 3, 66. 189. 4, 206. Æ. 2, 638. 3, 415. 5, 73. 8 627. 9, 255. 10, 472. 582. 11, 425
ævo E. 8, 27. 10, 43. Æ. 2, 435. 509. 3, 491. 9, 447. 11, 85. 237
ævum G. 3, 100. 4, 154. Æ. 7. 776. 9, 609. 10, 53. 235. 11, 569
Afer G. 3, 344
affabar Æ. 3, 492
affabilis dictu ulli Æ. 3, 621
affare Æ. 4, 424
affari Æ. 2, 775. 3, 153. 8, 35, 9, 484
affata G. 4, 530 Æ. 4, 632. 6, 40. 538. 666. 8, 611. 9, 83. 12, 138
affati poſitum corpus Æ. 2, 644
affatu Æ. 4, 284
affatur Æ. 1, 667. 2, 700. 7, 91. 544. 8, 126. 9, 198. 295. 640. 652. 10, 332, 466. 12, 10. 71.
affatus hac voce G. 4, 320. dulci amore Æ. 6, 455
affecit illum alio pretio Æ. 12, 352
affectare dextram Æ. 3, 670
affectat viam Olympo G. 4, 562
afferimur urbem Æ. 7, 217
affers te huc Æ. 3, 310. 8, 477
affigere radicem terræ G. 2, 318
affixa foribus ora Æ. 8, 196
affixæ venis *apes* G. 4, 238
affixit lateri flammam Æ. 9, 536

affi·us Æ. 5, 852. lateri 10, 161
afflarat oculis honores Æ. 1, 595
afflata numine *Sibylla* Æ. 6, 50
affiavit me fulmini· ventis *Jupiter* Æ. 2, 649. oriens equis anhelis 5, 739. G. 1, 250
afflictis rebus Æ. 1, 456
afflictus Æ. 2, 92
affluxiſſe numerum comitum Æ. 2, 796
affore Æ. 7, 270. 9, 243. vim verbo 10, 547
afforet Æ. 1, 580. 2, 522. 6, 35
affuit Æ. 10, 143
Africa terra Æ. 4, 37
Africus Æ. 1, 90
Afros E. 1, 65. Æ. 8, 724
agam Æ. 4, 534. 546. 10, 675
Agamemnoniæ phalanges Æ. 6, 489
Agamemnonias Æ. 6, 838. res 3, 54
Agamemnonius aggere Æ. 4, 471. 7, 723
agamus E. 9, 66.
Aganippe E. 10, 12
agat nubes ventus G. 1, 462. res caſus Æ. 9, 723. Teucros in Rutulos 12, 78. quid agat ? 4, 283. 12, 486.
Agathyrſi Æ. 4, 146
age diem E. 8, 17. diverſas *naves* Æ. 1, 74. potum paſtas capellas E. 9, 24. age Æ. 6, 531. dic age 6, 343. en age G. 3, 42. ergo age 1, 63. Æ. 2, 707. eja age 4, 569. fare age 3, 362. 6, 389. immo age 1, 737. nunc age G. 4, 149. Æ. 6, 756. 7, 37. quare age 7, 429. quin age E. 3, 52. G. 4, 329. ſed jam age Æ. 6, 629. ſurge age 3, 169. 8, 59. 1 , 241. vade age 3, 462. 4, 223. 5, 548. verum age 11, 587, 12. 832
agebant hæc dubiis de rebus Æ. 11, 445
agebat agmen Palinurus Æ. 5, 833. nubila ventus G. 1, 421. ratem Sergeſtus Æ. 5, 272. tauros hac Alcides 8, 203. Troas palantes 5, 265. vitam Saturnus G. 2, 538. ver orbis 2, 338. ſe Palinurus Æ. 6, 337 ſe matutinus 8, 465. ſe primus 9, 696
agelli gen. E. 9, 3
inter agendum E. 9, 24
Agenoris Æ. 1, 342
agens agmen Æ. 7, 707. 804. 8, 683. 11, 433. *cervum* telis 4, 71. hyemem G. 3, 470, Æ. 10, 634. Italos in prælia Æ. 8, 678. tigres de vertice 6, 805. miſcet agens 1, 195. torquet agens, 1, 121. turbabis agens G. 3, 412
agentem carmine quercus G. 4, 510
agentes frigora ventos G. 1, 352
ager E. 3, 56. 7, 57. G. 1, 102. 107. 2, 6. 243. 330. Æ. 4, 525. 11, 316. 602
agerem hunc *diem* Æ. 5, 51
agerent cervum Æ. 7, 481
aget currum ad Capitolia Æ. 6, 837. campus gemitus 873. ſpumas ore G. 3, 203
agetur mihi nullo diſcrimine Tros Tyriuſque Æ. 1, 578
agger murorum Æ. 11, 382
aggerat cadavera G. 3, 556. iras Æ. 4, 197. 11, 342. præmia 11, 79
aggere Æ. 5, 113. 7, 127. 159. 9, 43. 769. 11, 398. 850. 12, 446. 564. arenæ 1, 116 murorum 10, 114. ripæ 7, 106. terræ 11, 212. tumuli 5, 44. 7, 6. viæ 5, 273. aggere complent foſſas 9, 567.
aggeribus Æ. 2, 496. 9, 70. 784. Alpinis 6, 830 murorum 10, 24. niveis G. 3, 354
aggeritur tumulo tellus Æ. 3, 63
agglomerant lateri Æ. 2, 341. ſe 12, 458
aggredere honores E. 4, 48
aggrediar his Daphnim E. 8, 103
aggrediare jacentem G. 4, 404
aggredior haſtilia majore niſu Æ. 3 38. vatem dictis 358
aggreditur dictis Æ. 4, 92. 6, 387. enſe 9, 325
agreſſa dictis ſororem Æ. 4, 476
aggreſſi E. 6, 18. ferro turrim Æ. 2, 463. avellere, &c. 2, 165. reſcindere cœlum 6, 584
agimur auguriis quærere, &c. Æ. 3, 5
Agis Æ. 10, 751
agit Æ. 12, 429. agmen in hoſtes 457. flumen piceum ſudor 9, 814. furentem in ſomnis Æneas 4, 465. *hunc* campo, &c. 10, 540. 12, 502. limitem ferro 10, 514. morbos ante metumque G. 3, 552. omnes ardor quærere, &c. Æ. 7, 393. omnia ſecum Aſer G. 3, 344. palantes Æ. 11, 734. præcipitem toto æquore 5, 456. præcipites metus acer, excutere, &c. 3, 682. Priſtin remige 5, 116. reginam ſtimulis Alecto 7, 405. res tempus 5, 638. ſe palmes ad auras G. 2, 364. venena membris, *pellit* 130. ventos *Mercurius* Æ. 4, 245. undam fumus 8, 258
agitabat aves Æ. 12, 248. choros G. 4, 533. equum Æ. 11, 770. feras inſidiis curſuque 7, 478. gloria Turni *Drancem*, ſtimulis amaris 11, 337
agitabis curſu onagros G. 3, 409
agitabo currus ad flumina G. 3, 18
agitans diſcordia fratres G. 2, 496
agitant ævum ſub legibus G. 4, 154. pavidos formidine 3, 372
agitare ævum ſub undis Æ. 10, 235. artes mutas 12, 397. chelydros nidore G. 3, 415. currus 181. greges 287. gentes quietas Æ. 10, 71. feras 11, 686. Trojanos terris, undis 12, 803
agitat dies feſtos G. 2, 527. mens molem Æ. 6, 727
agitata per orbem *Camilla* Æ. 11, 694. freta G. 1, 357. numina Trojæ Æ. 6, 68
agitate fugam Æ. 2, 640
agitator aſelli G. 1, 373. equorum Æ. 2, 476
agitatus furiis amor Æ. 10, 872. furiis ſcelerum Oreſtes 3, 331. ſcenis Oreſtes 4, 471
agitavimus urbe *hoſtes* Æ. 2, 421
ergo agite Æ. 3, 114. 5, 358. quare agite G. 2, 35. Æ. 1, 631. 7, 130. 8, 273. quin agite 5, 635
agitet fortuna Æ. 3, 609
agitur regina per urbes Æ. 7, 384. ſpina per lumbos G. 3, 87. ſtipitibus Æ. 7, 524. Turnus furiis 12, 101
agmen G. 2, 280. 4, 59. Æ. 1, 190. 2, 408. 613. 4, 404. 5, 549. 602. 834. 7, 69. 707. 804. 8, 683. 9, 47. 10, 171. 198. 440. 513. 11, 433. 781. 12, 450. 457. 555. agmen aquarum G. 1, 322
agmina G. 3, 423. Æ. 1, 494. 2, 68. 267. 371. 4, 142. 154. 406. 469. 5, 580. 675. 8 56. 572. 815. 7, 144. 508. 648. 694. 794. 8, 696. 113. 478. 800. 10, 318, 427. 431. 561. 721.

721. Æ. 11, 146. 663. 729. 734. 909. 12, 122. 239. 279. 329. 368. 482. 557. 597. 683. 689. 861. Extremæ agmina caudæ G. 3, 423
agmine G. 1, 381. 3, 348. 369. 4, 167. Æ. 1, 86. 397. 438. 2, 212. 450. 727. 782. 5, 90. 211. 378. 562. 6, 712. 749. 7, 703. 8, 587. 595. 9, 28. 375. 728. 788. 11, 412. 684. 762. 880. 907. 12, 324. 442.
agminibus Æ. 9, 686
agminis Æ. 7, 707. 12, 249
agnæ *plur.* E. 2, 21
agnam Æ. 5, 772. 6, 249
agni *plur.* G. 1, 341. 4, 435. Æ. 9, 61
agnis E. 3, 6
agnos E. 3, 103. 4, 45. Æ. 1, 639
agnoſcas Æ. 6, 407
agnoſcere vultus Æ. 3, 173
agnoſcit Æ. 1, 474. 3, 82. 347. 6, 193
agnoſco Æ. 3, 351. 4, 23. 8, 155. 12, 260
agnoſcunt 2, 423. Æ. 5, 576. 679. 9, 457. 734. 10, 224.
agnovere Æ. 9, 659
agnovi Æ. 12, 632
agnovit Æ. 1, 410. 492. 3, 180. 6, 452. 498. 9, 16. 10, 874. gemitum 10, 843. ſonitum 8, 531. ſtridorem 12, 869
agnum Æ. 9, 56
agnus E. 1. 8
ago E. 9. 37 Æ 12, 637 capellas E. 1, 13
Agragas Æ. 3. 7
agreſtem Muſam E. 6, 8. uſum G. 3, 453
agreſtes *ſubſt.* G. 1, 41. Æ. 7, 504. 8, 343. 9, 11. *adj.* animos 7, 432. divos G. 2, 493. nymphas Æ. 3, 24
agreſti calamo E. 1, 10. certamine Æ. 7, 523. gaza 5, 40. honore capitis E. 10, 24. palæſtra G. 2, 531. ſtramine Æ. 11, 67
agreſtia pecora Æ. 7, 679
agreſtibus *ſubſt.* G. 1, 160. *adject.* pomis Æ. 7, 111
agreſtis legio Æ. 7, 681. manus 11, 682. pubes G. 1, 313
agreſtum *ſubſt.* G. 1, 10
agri *gen.* Æ. 1, 347. 7, 262. 10, 563. *plur.* 11, 209. G. 2, 183
agricola G. 1, 317. 494. 2, 513. Æ. 10, 805
agricolæ *gen.* G. 1, 48. *plur.* E. 9, 61. G. 1, 101. 300. 355. 2, 36. 4, 272. Æ. 2, 628. 7, 521
agricolam G. 1, 259
agricolas G. 2, 459
agricolis G. 1, 429. 2, 401. Æ. 1, 4. 12, 453
Agrippa Æ. 8, 682
agris, agro, agros, *paſſim, ſed nullo peculiari ſenſu*
agunt otia terra G. 3, 377. Troës *Latinos* Æ. 11, 620
aguntur iræ circum Æ. 12, 336
Agyllina Æ. 7, 652
Agyllinæ Æ. 8, 479
Agyllini Æ. 12, 281
ah E. 1, 15. 2, 60. 69. 6, 47. 52. 77. G. 2, 252. 4, 526
ahena luce Æ. 2, 470. *neutr. ſubſt.* 1, 217. 5, 102. 6, 218
aheni *gen. ſubſt.* G. 1, 296 Æ 7, 463
ahenis falcibus Æ 4, 513. foribus 1, 453. labris 8, 22. nodis 1, 299. ſquamis 11, 487. 770
ahenos craterας Æ. 9, 165. thoracas 7, 633
Ajacis Æ. 1, 45
Ajax Æ. 2, 414
ait, *ſæpiſſime, ſed nullo peculiari ſenſu.*
aiunt Æ. 4, 598
ala, *exercitus* Æ. 11, 604. 868
alacer Æ. 10, 729. 12, 337
alacres Æ. 9, 231. ſylvas E. 5, 58
alacris Æ. 5, 380. 6, 685
alæ, *plur de exercitu,* Æ. 4, 121. 11, 835. 12, 351
alarum Æ. 1, 305. 5, 819. 12, 876
alas G. 4, 27. 126. 203. Æ. 1, 635. 3, 226. 5, 217. 7, 191. 561. 12, 848. 869. velorum 3, 520. *exercitus* 11, 730. timor addidit pedibus 8, 224
alatis plantis Æ. 4, 259
Alba *nom. fœm.* G. 2, 465. Æ. 3, 392. 8, 45. *abl.* E. 7, 38. Æ. 9, 548. *neut,* E. 2, 18. G. 4, 130. Æ. 5, 567. 12, 69
Alba Æ. 6, 766
Albæ *gen.* Æ. 9, 387
Albæ *plur.* G. 2, 91
albam Æ. 3, 120. 5, 567
Albam Æ. 1, 275. 5, 597. 6, 770 8, 48
Albanæ *plur.* Æ. 7, 602
Albane Æ. 8, 643
Albani *plur.* Æ. 1, 11. 5, 600. 9, 388
Albanum Æ. 6, 763
Albinus Æ. 12, 134
albent campi oſſibus Æ 12, 36
albeſcere fluctus, &c. G. 3, 237. Æ 7, 528. lucem 4, 586. tractus flammarum G. 1, 367
albi *plur.* G. 2, 146. Æ. 3, 392. 8, 45
albis G. 3, 82. Æ. 5, 565. 7, 667. 9, 49. 10, 575. 11, 681. 12, 164
albo E. 2, 41. G. 2, 71. 3, 56. Æ. 8, 82. 12, 87
albos G. 3, 386 Æ. 5, 865. 7, 417. 9, 651
Albula Æ. 8, 332
album Æ. 11, 580
Albunea E. 7, 83
Albuneam G. 3, 147
alius E. 7, 517
Alcidium Æ. 9, 767
Alcanor Æ. 10, 338
Alcanore Æ. 9, 672
Alcathoum Æ. 10, 747
Alcidæ *dat.* E. 7, 61. Æ. 8, 219. 10, 321
Alcide *voc.* Æ. 10, 461
Alciden Æ. 5, 414. 6, 123. 392
Alcides Æ. 6. 801. 8, 203. 249. 256. 363
Alcimedon E. 3, 44
Alcimedontis E. 3, 37
Alcinoï G. 2, 87
Alcippen E. 7, 14
Alconis E 5, 71
alebat G. 4, 563. Æ. 8, 318
Alecto *nom.* Æ. 7, 341 405. 415. 445. 476. *acc.* 324
alendum Æ. 3, 50
ales Æ. 1, 398. 5, 506. 861. 11, 721. 12, 247. 255
Alethes Æ. 1, 125. 9, 246. 307
Alexi E. 2, 6. 19, 65
Alexim E. 2, 73
Alexis E. 2, 56. 7, 55
alga, *nom.* Æ. 7, 590 *abl.* E. 7, 42
alia, aliæ, aliam, alias, alii, aliis, alio, alios, aliud, alium, alius, *paſſim, ſed nullo peculiari ſenſu.*
alibi E. 1, 42. G. 1, 55
aliena, *abl.* G. 2, 76. *neutr.* 4, 244. Æ. 4, 311. 10, 78. 866
alienis G. 2, 149
alieno Æ. 10, 781
alienus E. 3, 5
aligeri agminis Æ. 12, 249
aligerum amorem Æ. 1, 667
aliped.m Æ. 7, 277

alipedum equorum Æ. 12, 484
aliqua *adverb.* E. 3, 15
aliqnæ E. 6 60
aliquam E. 3, 73. 6, 55. Æ. 1, 467. 2, 676
aliquando Æ. 8, 200. 602
aliquas Æ. 6, 719
aliquem Æ. 7, 770. 8, 578
aliquid E. 2, 71. Æ. 2, 81. 9, 186. 10, 84. 547
aliquis Æ. 2, 48. 4, 625. 6, 864
aliquod Æ. 2, 89
aliquot E. 1, 70
alis E. 6, 81. G. 1, 382. 4, 82. Æ. 1, 401. 4, 180. 240. 252. 5, 515. 657. 7, 408. 476. 9, 14. 11, 756. 12, 866. alis fulminis 5, 319. nox tellurem amplectitur 8, 369. allapſa ſagitta 9, 578. 12, 319
alit Africa viros Æ. 4, 38. *Dido* vulnus venis 4, 2. *Jupiter* fœtus G. 2, 327. ſpiritus aſtra Æ. 6, 726. ſucceſſus hos 5, 231. tellus *florem.* 11, 71. herbas G. 2, 251. *vitula* fœtus E. 3, 30
aliter, *quindecies.*
alitibus Æ. 9, 486. 10, 599
alitis *verb.* G. 1, 22. *nom.* Æ. 8, 430. 12, 862
alitur G. 3, 454
alituum Æ. 8, 27
allabi Æ. 10, 269. allabi rates 8, 108
allabimur Æ. 3. 131. 569
allabitur Æ. 6, 2. 9, 474. 10, 292
allapſa Æ. 9, 578. 12, 319
allia E. 2, 11
Allia Æ. 7, 717
alligat G. 4, 480. Æ. 1, 173. 6, 439
alloquere Æ. 4, 226. 8, 123
alloquitur Æ. 1, 233. 598. 4, 8. 222. 5, 780. 6, 341. 8, 372. 10, 228. 860. 11, 821. 12, 792
alloquor E. 8, 20. Æ. 6, 466
alludens Æ. 7, 117
aliuit G. 2, 158. Æ. 8, 149
alma G. 1, 7. Æ. 1, 310. 622. 2, 591. 664. 3, 311. 6, 74. 117. 197. 7, 644. 774. 8, 455. 10, 215. 220. 252. 332. 439. 11, 557
almam Æ. 11, 182
almis G. 2, 233
Almon Æ. 7, 532
Almonem Æ. 7, 575
almum E. 8, 17. Æ. 5, 64
almus G. 2, 330.
alni G. 2, 110
alnos E. 6 63. G. 1, 136
alnus E. 8, 53. 10, 74. G. 2, 451
Aloïdas Æ. 6, 582
Alpes G. 1, 475. 3, 474. Æ. 10, 13
Alphea G. 3, 180
Alpheæ Æ. 10, 179
Alpheum G. 3, 19. Æ. 3, 694
Alphesibœi E 8, 1. 5
Alphesibœus E. 5, 73. 8, 62
Alpina Æ. 8, 661
Alpinas E. 10, 47
Alpini Æ. 4, 442
Alpinis Æ. 6, 830
Alſum 12, 304
alta, altæ altam, altas, alte, alti, altis, alto, altorum, alto, altum, altus, *paſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu.*
altaria E. 1, 44. 5, 66 8, 64. 74. 105. G. 3, 490. Æ. 2, 515. 550. 4, 145. 517. 5, 54. 93. 7, 71. 8, 285. 11, 50. 12, 174
altaribus Æ. 7, 211
alter, altera, alterius, alterum, *paſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu.*
alterna E. 3, 59. 5, 14. G. 3, 192. Æ. 5, 376. 6, 121. 11, 426
alternantes G. 3, 220
alternanti Æ. 4, 287
alterni Æ. 12, 233
alternis E. 3, 59. 7, 18. G. 1, 71. 79
alternos E. 7, 19. Æ. 3, 423. 5, 584. 8, 634
altior Æ. 8, 162. 10, 625. 11, 697. 12, 902
altiſſima Æ. 8, 234
altius E. 6, 38. G. 2, 290. 3, 76. 442. 553. 4, 285. Æ. 7, 529. 10, 813
altricem Æ. 3, 273
altus G. 4, 368. Æ. 9, 30. 10, 737. 875. 11, 726. 12, 140. 295
alvearia G. 4, 34
alveo Æ. 6, 411. 7, 33. 303. 9, 32
alveus G. 1. 203
alumno Æ. 6, 877. 11, 33
alumnum Æ. 6, 595
alvo G. 2, 453. Æ. 2, 401. 6, 516. 9, 152. 12, 273
alvum G. 3, 427. 4, 94. Æ. 2, 51
alvus G. 3, 80. Æ. 10, 211
ama Æ. 5, 163
amabat E. 2, 52
amabit E. 5, 76. 7, 63
amans Æ. 4, 101
amant E. 3, 59. 8, 108. G. 3, 196
amantem G. 4, 488. Æ. 1, 336. 4, 296. 370. 479
amantes E. 8, 26. G. 3, 218. 315. 4, 124. Æ. 4, 221. 520
amanti Æ. 4, 429 6, 526
amara E. 10, 5. G. 2, 86. 238
amaracus Æ. 1, 697
amaræ E. 6, 62
amaras E. 1, 79
amare *verb.* G. 3, 186. Æ. 3, 134. *nom. vec.* 10, 900
amari *verb.* E. 5, 89
amarior E. 7, 41
amaris G. 1, 120. 2, 314. Æ. 10, 591. 11, 337. 12, 766
amaro E. 6, 68. Æ. 4, 203. 12, 588
amaror G. 2, 247
amaros E. 3, 110
amarum G. 4, 431
Amarylli E. 1, 37. 8, 77. 78. 101
Amaryllida 1, 5. 9, 22
Amaryllidis E. 2, 14. 3, 81
Amaryllis E. 1, 31. 2, 52
Amaſene Æ. 7, 685
Amaſenus Æ. 11, 547
Amaſtrum Æ 11, 673
amat E. 3, 84. 88. 5, 61. 7, 63. G 2, 113
Amatæ Æ. 7, 343. 401. 581. 9, 737. 12, 56
Amatam Æ. 12, 71
Amathus Æ. 10, 51
amati Æ. 10, 189
amavit E. 5, 52. Æ. 6, 129
Amazon Æ. 11, 648
Amazones Æ. 11, 660
Amazoniam Æ. 5, 311
Amazonidum Æ. 1, 494
ambas, ambo, ambobus, ambarum, ambos, *paſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu.*
ambages G. 2, 46. Æ. 1, 346. 6, 29. 99
ambeſa Æ. 5, 752
ambeſas Æ. 3, 257
ambiguæ Æ. 5, 655. 8, 581
ambiguam Æ. 1, 665. 3, 180
ambiguas Æ. 2, 99
ambiguum Æ. 5, 326
ambiit Æ. 10, 243
ambire Æ. 4, 283. 7, 333
ambit Æ. 6, 550
ambroſiæ G. 4, 415. Æ. 1, 407. 12, 419

ambusta Æ. 12, 301
ambustum Æ. 12, 298.
Ameilo G. 4, 271
amem G. 2, 486
amens Æ. 2, 314. 321. 745. 4, 203. 279. 7, 460. 9, 424. 478. 10, 681. 12, 622. 742. 776.
Amerina G. 1, 265
amentaque Æ. 9, 665
amica Æ. 2, 255
amice Æ. 6, 507.
amici Æ. 1, 490. 2, 93. 5, 337. 350. 719. 869. 6, 149. 8, 172
amicis Æ. 2, 147. 372. 5, 41. 770. 8, 126. 10, 466
amicitiæ Æ. 11, 321
amicitiam Æ. 7, 546
amico Æ. 3, 463
amicos G. 4, 115. Æ. 5, 57. 11, 109
amicti Æ. 1, 520
amictu Æ. 1, 416. 3, 405. 545. 7, 669. 8, 33. 11, 77. 12, 401. 885
amictum Æ. 5, 421
amictus G. 3, 563. Æ. 6, 301. 12, 602
amicum Æ. 1, 614. 2, 735. 3, 82. 5, 452. 9, 198. 389. 430. 444. 774
amisit G. 2, 198. 3, 227. Æ. 8, 332
amissa G. 3, 70. Æ. 5, 519. 795. 11, 868. 12, 236
amissæ Æ. 3. 341
amissam Æ. 2, 741. 4, 375
amissi Æ. 11, 272
amissis G. 4, 318. Æ. 1, 255. 478. 5, 271. 699
amisso G. 4, 213. Æ. 5, 867
amissos G. 4, 512. Æ. 1, 221. 2, 148
amissum Æ. 5. 614. 814.
Amiterna Æ. 7, 710
Amithaonius G. 3, 550
amittebat Æ. 5, 853
amittes Æ. 11, 409
amitto Æ. 3, 710
Ammineæ G. 2, 97
Ammone Æ. 4, 198
amne Æ. 11, 457
amnem E. 5, 25. G. 1, 141. 3, 37. 4, 362. Æ. 3, 694. 6, 318. 374. 705. 7, 792. 8, 58. 204. 236. 597. 9, 245. 11, 562. 12, 417.
amnes G. 1, 479. 2, 187. 485. 3, 2. 554. 4, 233. Æ. 4, 164. 5, 634. 807. 6, 671. 11, 298. 12, 524
amni, G. 1, 203. 3, 447. Æ. 3, 473. 549. 9, 469. 11, 316
amnibus Æ. 8, 71. 9, 30.
amnis G. 1, 115. 3, 522. 4, 293. 319. 373. Æ. 2, 496. 6, 550. 7, 465. 701. 728. 8, 64. 240. 9, 124. 10, 199. 806. 11, 405
amo E. 3, 78
amœna Æ. 5, 734. 6, 638
amœno Æ. 7, 30. 8, 31
amomum E. 3, 89. 4, 25
amor, amore, amorem, amores, amori, amoris, amorum, *sæpissime, sed nullo peculiari sensu.*
Amphion E. 2, 24
Amphitryoniadæ Æ. 8, 103
Amphitryoniades Æ. 8, 214
Amphrysia Æ. 6, 398
Amphryso G. 3, 2
ampla Æ. 1, 729. 2, 310. 4, 93
amplectens Æ. 10, 523
amplecti G. 2, 42
amplectitur Æ. 8, 369
amplector Æ. 3, 351
amplexa Æ. 4, 686
amplexæ G. 2, 367. Æ. 2, 490. 517
amplexi Æ. 2, 218
amplexu Æ. 6, 698. 8, 388. 568
amplexus E. 3, 45. Æ. 1, 691. 2, 214. 3, 607. 5, 86. 531. 8, 124. 405
amplis Æ. 3, 353
amplius E. 3, 105. G. 4, 503. Æ. 1, 687. 3, 192. 260. 5, 8. 9, 426. 519. 11, 807. 12, 680
amplum Æ. 6, 743
Amsancti Æ. 7, 565
Amyci Æ. 1, 225. 5, 373
Amyclæi G. 3, 89
Amyclæum G. 3, 345
Amyclis Æ. 10, 564
Amyco Æ. 10, 704
Amycum Æ. 9, 772. 12, 509
Amynta E. 3, 74
Amyntas E. 2, 35, 39. 3, 83. 5, 8. 15. 18. 10, 37. 38. 41
an, *passim, sed nullo singulari sensu.*
Anagnia Æ. 7, 684
anceps Æ. 5, 603. 10, 359
Anchemolum Æ. 10, 389
Anchisa Æ. 3, 475. 5, 24. 424. 6, 322. 331. 7, 152
Anchisæ Æ. 1, 621. 4, 351. 427. 5, 31. 99. 536. 652. 664. 723. 8, 156. 9, 647. 10, 534
Anchisen Æ. 2, 597. 747. 3, 82. 179. 710. 5, 614. 6, 670. 7, 134
Anchiseo Æ. 5, 761
Anchises Æ. 2, 687. 3, 9. 263. 473. 525. 539. 558. 610. 6, 679. 713. 723. 752. 854, 867. 888. 897. 7, 123. 245. 8, 163. 12, 934
Anchisiade Æ. 6, 126. 348
Anchisiades Æ. 5, 407. 8, 521. 10, 250. 822
anchora Æ. 1, 173. 3, 277. 6, 4, 901
ancile Æ. 7, 188
ancilia Æ. 8, 664.
ancipitem Æ. 5, 589
ancipites Æ. 5, 654.
ancipiti Æ. 3, 47. 7, 525
Ancus Æ. 6, 815
Androgei Æ. 2, 392
Androgeo Æ. 6, 20
Androgeos Æ. 2, 371. 382
Andromache Æ. 2, 456. 3, 303. 319. 482
Andromachen Æ. 3, 297
Andromachæ Æ. 3, 487
anethi E. 2, 48
anfractu Æ. 11, 522
angit G. 3, 497. Æ. 8, 260
Angitiæ Æ. 7, 759
anguem Æ. 2, 379. 7, 346
angues G. 3, 38. 4, 482. Æ. 2, 204. 6, 572. 7, 450. 658. 8, 289, 437. 697
anguibus Æ. 7, 561
anguis E. 3, 93. 8, 71. G. 1, 205. 244. 2, 154. 3, 425. Æ. 5, 84. 8, 300
angusta Æ. 2, 332. 3, 687. 11, 309
angustæ Æ. 11, 525
angustam G. 4, 228
angusti G. 4, 296. Æ. 3, 411. 8, 366
angustis G. 3, 290
angusto G. 4, 83. Æ. 3, 419. 4, 405
angustos G. 4, 35
angustum G. 1, 380
angustus G. 2, 75. 4, 206
anhela G. 3, 497
anhelans Æ. 10, 837
anhelanti Æ. 5, 254
anhelat Æ. 8, 421
anheli Æ. 12, 790
anhelis G. 1, 250. 2, 135. Æ. 5, 739
anhelitus Æ. 5. 199. 432. 9, 814
anhelum Æ. 6, 48
Aniena G. 4, 369
Anienem Æ. 7, 683
aniles Æ. 7, 416
anili Æ. 4, 641

anima,

anima, animæ, animam, animarum, animas, *passim sed nullo singulari sensu.*
animadversis G. 2, 259. 3, 123
animalia E. 6, 40. G. 4, 309. Æ. 3, 147. 9, 224
animi, animis, animo, animorum, animos, animum, animus, *passim, sed nullo peculiari sensu.*
animosa Æ. 12, 277
animosi G. 2, 441
animosum G. 3, 81
Anius Æ. 3, 80
Anna Æ. 4, 9. 20. 31. 421. 500
annales Æ. 1, 377
Annam Æ. 4, 634.
anni, annis, anno, annos, annum, annus, *passim, sed nullo singulari sensu.*
annosa Æ. 6, 282
annosam Æ. 4, 441. 10, 766
annua G. 1, 216, 338. Æ. 5, 53. 8, 173
annue G. 1, 40. Æ. 9, 625
annuerint Æ. 11, 20
annuerit Æ. 12. 187
annuis Æ. 1, 254
annuit Æ. 4, 128. 9, 106. 10, 115. 11, 797. 12, 841
annuus Æ. 5, 46
ansa E. 6, 17
ansas E. 3, 45
anser E. 9, 36, G. 1, 119, Æ. 8, 655
Antæus Æ. 12, 443
Antandro Æ. 3, 6
ante *passim.*
antea *passim.*
anteferam Æ. 4, 371
anteirent Æ. 1 84
Antemnæ Æ. 7. 631
antennarum Æ. 3, 549
Antenor Æ. 1, 246
Antenoridas Æ. 6, 484
antes G. 2, 417
antetulit Æ. 6, 677
anteveni G. 3, 71
antevolans Æ. 9 47
antevolant Æ. 12, 455
Anthea Æ. 1, 183. 514
Antæum Æ. 10, 561
Anthorem Æ. 10, 778
Antigenes E. 5, 89
Antiphates Æ 9, 696
antiqua Æ. 1, 16. 379. 535. 630 2, 188. 363. 714. 3, 164. 4. 312. 633. 5, 688. 7, 178. 365. 11, 540
antiquæ G. 2, 174. Æ. 1, 646. 2, 742
antiquam Æ. 2, 137. 626, 3, 96 342. 6, 179. 10, 688.
antiquas G. 2, 209. Æ. 2, 635
antiqui Æ. 4, 458. 11, 253. 851. 12, 347.
antiquis Æ. 3, 131, 10, 719
antiquo G. 3, 332. Æ. 7, 38
antiquos E. 9, 46. G. 2, 157
antiquum Æ. 3, 15. 4, 431. 5, 608. 6, 580. 648. 9, 266. 647. 12, 897
antiquus Æ. 11, 316
Antonius Æ. 8, 685
antra G. 4, 429. Æ. 8, 419
antris G. 4, 509
antro E. 1, 76. 5, 19. 6, 13. 9, 41. G. 4, 44. 152. Æ. 1, 56. 3, 431. 446. 617. 641. 6, 77. 99. 262. 400. 418. 423. 8, 217. 254. 630
antrum E. 5, 6. Æ. 1, 170. 3, 631. 6, 11. 42. 157. 8, 451
Anubis Æ. 8, 698
anus Æ. 7, 419
anxius Æ. 9, 89
Anxuris Æ. 10, 545
Anxurus Æ. 7, 799
Aonas E. 6, 65
Aonia E. 10, 12
Aonio G. 3, 11
aper E. 5, 76. G, 3, 248. Æ. 10, 708
aperire Æ. 3, 206. 11, 884
aperiret Æ. 2, 60
aperit G. 1, 217. Æ. 1, 111. 150. 2, 246. 6, 12. 406. 7, 448. 570. 10, 864
aperitur Æ. 3, 275. 8, 681
aperta G. 1, 393. 3, 194. Æ. 11, 360
apertas Æ. 10, 13. 11, 748
apertis Æ. 7, 522. 8, 585. 9, 25
aperto G. 2, 280. Æ. 1. 159. 398. 6, 262. 8, 523. 11, 493. 12, 333. 353. 450
apertos G. 2, 112. Æ. 11, 904
apertum Æ. 1, 591. 10, 314. 11, 666
apes E. 5, 77. 10, 30. G. 2, 452. 4, 177. 285. 556. Æ. 1, 434. 7, 64. 12, 588
apex Æ. 2, 683. 10, 270
Aphidnum 9, 702
apibus E. 1, 55. G. 1, 4. 2, 213. 4, 8. 37. 139. 149. 197. 220. 281. 318. 534
apicem Æ. 4, 246. 7, 66. 12, 492
apices 8, 664
apio E. 6, 68. G. 4, 121
Apolline Æ. 10, 171.
Apollinis Æ. 2, 430. 3, 79. 12, 516
Apollo E. 3, 104. 4, 10. 57. 5, 35. 6, 73. 10, 21. G. 4, 7. 323. Æ. 2, 121. 3, 119. 154. 162. 251, 275. 395. 434. 479. 4, 144. 345. 376. 6, 9. 101. 344. 7, 241. 8, 336. 704. 9, 638. 649. 654. 10, 875. 11, 785. 12, 393. 405
apparat Æ. 9, 147. 10, 453. 11, 117
apparent G. 3, 353. Æ. 1, 122. 2, 422. 484. 622. 3, 193. 11, 605. 12, 850
apparere E. 9, 60. G. 1, 484. Æ. 8, 17
apparet G. 1, 404. Æ. 2, 483. 3, 270. 531. 701. 8, 557
apparuit Æ. 8, 241. 10, 579. 12, 576. 941
appellabunt Æ. 5, 718
appellat Æ. 5, 540
Apenninicolæ Æ. 11, 700
Appenninus Æ. 12, 703
appetii Æ. 11, 277
applicat Æ 1, 620. 12, 303
apponе G. 4, 280
apponere Æ. 4, 602
apprima G. 2, 134
appulit Æ. 1, 381. 3, 338. 715. 7, 39
apri E. 7 29. Æ. 1, 328
apricis E. 9, 49. G. 2, 522. Æ. 5, 128, 6, 312
apros E. 2, 59. 3, 75. 10, 56. G. 3, 411
aprum Æ. 4, 159
aptans Æ. 2, 672
aptant G 4, 74. Æ. 5, 753
aptantur G. 1, 172
aptarat Æ. 9, 305
aptare G. 2, 359. Æ. 1, 556. 3, 472. 5, 247. 10, 131
aprat Æ. 8, 80 9, 364. 10, 588. 11, 8. 12, 88
aptent Æ. 4, 289. 10, 259
aptius G. 2, 234
aptos G. 3, 168
aptum Æ. 4, 482. 6, 797. 11, 202
apud *passim, sed nullo singulari sensu.*
aqua, aquæ, aquam, aquarum, aquas, aquis, *passim occurrunt, sed nullo peculiari sensu.*
aquantur G. 4, 193
Aquarius G. 3, 304
aquila E. 9, 13. Æ. 11. 752
Aquilo G. 2, 404
Aquilone G. 1, 460. Æ. 1, 106. 5, 2. 7, 361
Aquilonem G. 2, 113
Aquiloni G. 2, 261.
Aquilonibus G. 2, 334. Æ 1, 395.

395. 3, 285. 4, 310
aquoſæ E. 10, 66. Æ. 8, 429.
aquoſam Æ. 9, 671
aquoſi G. 4, 234
aquoſus Æ. 4, 52
ara G. 1, 299. Æ. 2, 513. 523. 5, 764. 9, 585. 12, 293
Arabs Æ. 8, 706
Arabis Æ. 7, 605
Arabum G. 2, 115
Aracyntho E. 2, 24
aræ G. 4. 276. 379. Æ. 1, 421. 2, 129. 155. 514. 3, 63. 4, 509. 676. 5, 639. 8, 179. 718
aram E. 1, 7. G 2, 395. 3, 486. Æ. 2, 223. 425. 6, 177. 8, 186. 271. 337. 12, 219
arando G. 2, 204. 239
arandum Æ. 2, 780. 3, 495. 4, 212
aranea G. 4, 247
arant Æ. 3, 14. 7, 798
Ararim E. 1, 63
aras *paſſim.*
arat G. 2, 224. Æ. 7, 417
arator E. 3. 42. 4, 41. G. 1, 261. 2, 207. 3, 517. 4, 512. Æ. 10, 804
aratra E. 2, 66. G. 3, 50. 519
aratri G. 1, 19. 162. 170. Æ. 7, 635
aratris G. 1, 213. 2, 189. 3, 62. Æ. 7, 539
aratro G, 1, 45. 98. 494. 506 2, 513. Æ. 5. 755. 9, 435
aratrum E. 6, 50
Araxes Æ. 8, 728
arb r G. 4, 142
arbore E. 1, 38. 3, 70. 7, 54 G. 1, 262. 2, 76. 300 470. 3, 256. 353 4, 557. Æ. 4, 485. 5, 504. 6, 136 141. 187. 203. 10, 207
arborei fœtus G. 1, 55
arboreis cornibus Æ. 1, 194
arboreum telum Æ. 12, 888
arboribus E. 3, 81. 5, 32. 10, 54. G. 1, 444. 2, 9. 89. 116. 267. 278 4, 560. Æ. 1, 315. 2, 300. 3, 139. 230. 6, 178. 8, 96. 12, 4[illegible]4
arboris G. 2, 124. 3, 233. 4, 44. Æ. 7, 108. 19, 835. 12, 105
arbos E. 3, 56. G. 2, 57. 66. 81, 131. 150. 290 4. 24. Æ. 3, 27. 6, 206. 12, 210.
arbuſta E. 1, 40. 2, 13. 4, 2. 5, 64. G. 2, 416. 3, 328. Æ. 10, 363
arbuſtum E. 3, 10
arbuta G. 1, 148. 2, 520. 3, 301. 4, 181
arbuteæ crates G. 1, 166
arbuteis virgis Æ. 11, 65
arbutus E. 3, 82. 7, 46. G. 2, 69
Arcada Æ. 12, 518
Arcadas 8, 518. 10, 364. 397. 11, 395
Arcades E. 7, 4. 26. 10, 31. Æ. 8, 51. 352. 10, 491, 11, 93. 142. 12, 231. 281
Arcadia E. 4, 58. Æ. 5, 299
Arcadiæ E. 10, 26. G. 3, 392. Æ. 8, 159
Arcadibus Æ. 10, 452
Arcadii G. 4, 283. Æ. 8, 573
Arcadio Æ. 10, 425. 12, 272
Arcadis Æ. 11, 835. 12, 551
arcana Æ. 1, 266. 6, 72. 7, 123
arcanos Æ. 4, 422
Arcas Æ. 8, 102. 129. 10, 239
arce Æ. 1, 60. 2, 33. 41. 245. 3, 531. 4, 410. 6, 17. 519. 830. 7, 70. 8, 1. 10, 805. 11, 490
arceat Æ. 1[illegible], 826
arcebant Æ. 2, 406
arcebat Æ. 1, 35
arcebis G. 3, 155
arcem Æ. 1, 254. 370. 428. 2, 226. 315. 322. 760. 3, 134. 336. 8, 98. 657
Arcens Æ. 9, 583
arcent G. 3, 131. 4, 168. Æ. 1, 439
Arcentis Æ. 9, 581
arceret Æ. 1, 304
arces E. 2, 61. G. 1, 240. 2, 535 4, 461. Æ. 1, 24. 302. 424. 2, 615. 3, 291 553. 4, 234. 260. 347. 6, 9. 774. 783. 7, 61. 364. 696. 8, 375. 11, 477. 12, 698
arceſſere G. 4, 224. Æ. 6, 119
arcet Æ. 5. 742
arcete Æ. 8, 73
Arc tium Æ. 12, 459
Archippi Æ. 7, 752
arcibus G 2, 172. Æ. 10, 12
arcis 2, 166. 319. 8, 313. 652. 9, 151
Arcitenens Æ. 3, 75
arcta Æ. 2, 146
arctis G. 4, 297
Arcton G. 1, 138
Arctos G. 1, 246. Æ. 6, 16
Arcturi G. 1, 204
Arcturum G. 1, 68. Æ. 1, 748. 3, 516
arcu Æ. 5, 507. 513. 6, 803, 11, 654
arcum E. 3, 12. Æ. 1, 191. 322. 3, 533. 5, 521. 609. 658. 8, 704. 9, 15 11, 575. 12, 815
arcus G. 1, 381. 2, 26. 448. Æ. 5, 88. 500. 7, 164. 9, 631. 665. 10, 169 11, 652. 774. 874
ardea G. 1, 364
Ardea Æ. 7, 412. 631. 9, 738. 12, 44
ardebant G. 3, 512. Æ. 1, 519. 585
ardebat E. 2, 1. 5, 86, G. 4, 426. Æ. 4, 262. 8, 163. 11, 782
ardemus Æ. 2, 105
ardens G. 1, 34. 4, 91. Æ. 2, 41. 529. 5, 277. 456. 6, 5. 130. 9, 421. 10, 514. 689
ardent G. 3, 490. Æ. 2, 316. 11, 602
ardente G. 1, 391. Æ. 7, 244
ardentem G. 4, 384. Æ. 6, 467. 7, 142. 345. 9, 198. 535. 652. 703. 760. 10, 262. 12, 55. 732
ardentes G. 3, 46. 505. 564. 4, 99. 451. Æ. 1, 427. 476. 2, 210. 734. 5, 637. 648. 7, 481. 9, 568. 11, 200. 12, 670
ardenti E. 2, 13. Æ. 10, 552
ardentia Æ. 2, 405
ardentibus Æ. 4. 482. 6, 254. 797
ardeſcit Æ. 1, 717. 11, 607
ardet Æ. 1, 495. 2, 311. 4, 101. 281. 7, 623. 9, 66. 10, 270. 12, 3. 71. 325
ardor Æ. 4, 581. 7, 393. 11, 786
ardore G. 3, 432
ardorem Æ. 9, 184
ardua G. 2, 67. 3, 58. 79. 291. 315. Æ. 3 271. 665. 4, 246. 5, 428. 695, 831. 6, 515. 7, 161. 512. 562. 8, 221. 417. 11, 513. 12, 745. 892.
arduus G. 1, 240. 324. 2, 145. 3, 439. Æ. 2, 328. 475. 3, 619. 703. 5, 278. 480. 567. 7, 624. 8, 299. 683. 9, 53. 10, 3. 102. 197. 11, 638. 755. 12, 789
area G. 1, 178. 192. 298. 3, 133
arebant G. 4, 427. Æ. 3, 142
arena G. 1, 114. 389. 3, 195. 234. 493. 4, 291. Æ. 1, 176. 4, 620. 5, 336. 374. 423. 871. 6, 316. 643. 7, 31. 9, 589. 12, 106. 276. 340. 382. 741
arenæ G. 1, 105. 2, 106. 3, 110. Æ. 1, 116. 544. 3, 58. 557. 5, 34. 9, 714
arenam E. 3, 87. G. 1, 70. 3, 241. Æ. 6, 297 9, 629. 11, 626
arenas G. 2, 232. 3, 350
arenis G. 2. 139. Æ. 1, 111
arenoſum Æ. 4, 257
arentem Æ. 3, 350. 12, 522
arentes G. 3, 555. 4, 268
arentia G. 1, 110
arentibus G. 2, 377

aret E. 7, 57, 10, 67. G. 3, 501
Arethuſa E. 10, 1. G. 4, 344, 351. Æ. 3, 696
argenteus Æ. 8, 655
argenti G. 2, 165. 3, 449. Æ. 1, 363. 7. 112. 248. 10, 527. 531
argento Æ. 1, 267. 307. 7, 634, 8, 673. 9. 263, 357
argentum, Æ. 1, 597. 644. 3, 466
Argi Æ. 8, 346
argilla G. 2, 180
Argileti Æ. 8, 345
Argiripam Æ. 11, 246
Argis Æ. 1, 28. 289. 2, 178. 7, 286, 10, 779
Argitiſoue G. 2, 99
Argiva Æ. 2, 254. 7, 672. 794. 11, 243
Argivæ Æ. 3, 547
Argivum Æ. 1, 44. 2, 393. 5, 672
Argo E. 4, 34
Argolica Æ. 5, 314
Argolicas Æ. 2, 55. 3, 283
Argolici Æ. 3, 637. 8, 374
Argolicis Æ. 2, 177
Argolico Æ. 5, 52
Argolicos Æ. 10, 56
Argolicum Æ. 9, 202
Argos Æ. 2, 95. 326. 6, 838 10, 782
argue Æ. 11, 384
arguerim Æ. 11, 164
arguerit Æ. 9, 282
arguet Æ. 11, 393
arguit Æ. 4, 13
argumentum Æ. 7. 791
Argus Æ. 7, 791
arguta E. 7, 1. 24. G. 1, 377
argutæ G. 1, 143
arguto G. 1, 294. Æ. 7, 14
argutos E. 9, 36
argutumque E. 8, 22. G. 3, 80
arida G. 1, 79. 289. 3, 197. 458. Æ. 1, 179. 5, 200
aridus G. 1, 357. 4, 98
aries E. 3, 94. 4, 43. G. 3, 387, 446
arietat Æ. 11, 890
ariete Æ. 2, 492. 7, 175. 12, 706
Arion E. 8, 56
aris G. 2, 380. 3, 160. Æ. 1, 53. 2, 351. 574. 3, 118. 231. 404. 4, 453. 5, 762. 9, 406. 12, 171. 234. 292
Arisba Æ. 9. 264
ariſta E. 4, 28. G. 1, 8
ariſtæ Æ. 7, 720
Ariſtæi G. 4, 350
Ariſtæo G. 4, 437.
Ariſtæus G. 4, 317. 355
ariſtas E. 1, 70. Æ. 75, 809
ariſtis G. 1, 111. 220. 226. 2, 253
Aricia Æ. 7. 762
arma & armis, *paſſim occurrunt, ſed nullo peculiari ſenſu.*
armantur Æ. 3, 540
armare Æ. 7, 335. 8, 397. 9, 773. 10, 140
armari Æ. 4, 299. 7, 429. 11, 463
armat Æ. 2, 395. 7, 648. 9, 11. 10, 204. 398. 11, 682
armatam Æ. 4, 472. 12, 857
armatas G. 1, 255
armate Æ. 9, 115
armati Æ. 7, 748. 8, 490. 595. 640. 9, 46. 308. 678
armato Æ. 2, 20. 6, 880. 11, 516
armatos Æ. 2, 328. 485
armatum Æ. 3, 517. 6, 516
Armenias E. 5, 29
armenta E. 2, 23. 4, 22. 6, 45. 59. G. 1. 355. 483. 2, 144. 195. 201. 329. 3, 129. 150. 155. 162. 352. 4, 223. 395. Æ. 1, 189. 2, 499. 3, 220. 540. 7, 486. 539. 8, 214. 360. 11, 494. 12, 688. 719
armentalis 11, 571
armentarius G. 3, 344
armentis G. 3, 286
armento G. 3, 71
armet Æ. 10, 165
armiger Æ. 2, 477. 5, 255. 9, 564. 648. 11, 32
armigerum Æ. 9. 330
armipotens 6, 500. 9, 717. 11, 483
armipotentis Æ. 2, 425. 6, 839
armis Æ. 1, 510
armiſonæ, Æ. 3, 544.
armo *nom.* G. 3, 86. Æ. 10, 894
armorum G. 1, 474. Æ. 2, 301. 412, 6, 654. 9, 517, 11, 523
armos Æ. 6, 881. 10, 711. 11, 497. 644
Arpi Æ. 11, 428
Arpis Æ. 10. 28
Arpos Æ. 11, 250
arrecta Æ. 2, 206. 5. 138
arrectæ G. 3, 105 Æ. 4. 280. 5, 643. 11, 452. 12, 731, 868
arrectas Æ. 12, 618
arrecti Æ. 1, 583
arrectis Æ. 1, 156. 2, 303. 9, 465. 11, 496. 754
arrecto Æ. 11, 639
arrectos Æ. 9, 317
arrectum Æ. 10, 892
arrectus Æ. 5, 426
arrepta Æ. 10, 298
arrepto Æ. 11, 459
arrexere Æ. 12, 251
Arrexit Æ. 10, 726
arripe Æ. 3, 477, 9, 73
arripit Æ. 9, 561
arripuit Æ. 10, 595. 11, 537
arſere G. 1, 448. Æ. 2, 172
arſerit Æ. 2, 581. 7, 644
arſiſſe Æ. 10, 567
arſit Æ. 5, 525
arſuras Æ. 11, 77
arte G. 4, 56. 294. Æ. 1. 644. 2, 15. 152. 195. 5, 270 432. 705. 7, 477. 755. 11, 760, 12, 427. 874. 892
artem G. 1, 122. 4, 315. Æ. 5, 484, 521. 8, 143. 10, 135. 12, 632
artes G. 1, 133. 145. 2, 52. 3, 101. 549. Æ. 1, 661. 4, 493. 6, 663. 852. 7, 338. 11, 716. 12, 393. 397
artificis Æ. 2, 125. 11, 407. 12, 210
artificum Æ. 1, 459
artis G. 2, 174. 4, 440. Æ. 2, 106. 7, 772. 8, 377
artus E. 6, 78. G. 3, 84. 458. 483. 514. 4, 190. Æ. 1, 177. 2, 173. 215. 253. 3, 511. 627. 4, 336. 385. 695. 5, 199. 432. 857. 6, 726. 732. 7, 446, 458. 8, 457, 9, 433. 490. 753. 814. 11, 424
arva E. 1, 3. G. 1, 21. 82. 93. 104. 110. 125. 507. 2. 263. 331. 353. 438. 3, 201, 475. 4, 518. Æ. 1, 250. 573. 2, 209. 498. 781. 3, 171. 418. 496. 500. 4, 236. 311. 5, 82. 215. 6, 60. 477. 744. 795. 7, 45. 662. 682. 696. 739. 8, 551. 695. 9, 100. 135. 10. 78. 404
arvina Æ. 7, 627
arvis E. 5, 33. G. 1, 99. 151. 316. 2, 180. 341. 422. 3, 75. Æ. 3. 35. 136. 4, 39. 375. 5, 702. 7, 537. 736. 799. 838. 605. 10, 183. 300. 390. 473, 590, 12, 4. 237. 681. 898.
Arviſia vina E. 5. 71
arundine E. 6, 8. 7, 12. G. 3, 15. Æ. 5, 544. 10, 205. 12, 387
arundineæ Æ. 10, 710.
arundineis G. 4, 265
arundo G. 2, 414. Æ. 4, 73. 5, 526. 7, 499. 8, 34
Aruns Æ. 11, 759, 784. 806. 814. 864
Aruntem Æ. 11, 853
arvo E. 3, 100. G. 2, 24. 3, 136
arvorum G. 2, 1. 177. 4, 559. Æ. 8, 601

aruſpex Æ. 8, 498. 11, 739
arx Æ. 2, 56
Aſcânio Æ. 1, 650. 663. 695. 3, 484. 4, 234. 5, 548. 7, 522. 8, 550. 629. 9, 629
Aſcanium G. 3, 270. Æ. 2, 666. 747. 4, 84. 274. 602. 9, 646. 662. 10, 47. 12, 433
Aſcanius Æ. 1, 271. 2, 598. 652. 3, 339. 4, 156. 354. 5, 74. 597. 667. 673. 7, 497. 9, 48. 9. 258. 592. 636. 10, 236. 12, 168
aſcendebant Æ. 1, 423
aſcendere Æ. 9, 507
aſcendêre Æ. 12, 144
aſcendimus Æ. 3, 293
aſcendiſſet Æ. 2, 192
aſcenſu Æ. 2, 303
aſciverit Æ. 11, 472, 12. 613
Aſcræo E. 6, 70
Aſcræum G. 2, 176
Aſelli G. 1, 273
Aſia G. 1, 383. 4, 343. Æ. 1, 389. 7, 701. 11, 268
Aſiæ G. 2, 171. 3, 30. Æ. 2, 557. 5, 1. 7, 224
Aſiam Æ. 2, 193. 10, 91
Aſilas Æ. 9, 571, 10, 175. 11, 620. 12, 127. 550
Aſilo G. 3, 147
aſpectabant Æ. 5, 615
aſpectans G. 3, 228. Æ. 6, 186. 10, 251
aſpectat Æ. 1, 425. 10, 4. 12, 91
aſpectu Æ. 1, 617. 3, 597. 4, 279. 6, 465. 11, 699
aſpectus Æ. 4, 348. 9, 657
aſper E. 3, 89. G. 3, 149. 434. 4, 247. 277. Æ. 7, 647. 729. 8, 318. 330. 365. 9, 62. 794
aſpera E. 10, 49. G. 1, 152. 2, 413. 3, 57. 384. 508. Æ. 1, 283. 295. 2, 96. 110. 4, 526. 5, 267. 730. 767. 6, 351. 360. 882. 7, 505. 9, 263. 667. 10, 87. 11, 635. 664. 902. 12, 124
aſperat Æ. 3, 285
aſperge G. 4, 62
aſpergere G. 3, 419
aſpergine Æ. 3, 534
aſpernabere G. 1, 228
aſpernando Æ. 11, 106
aſpernata G. 3, 393
aſperrima Æ. 1, 18. 11, 319
aſperſa 3, 625
aſpexit 12, 734
aſpice E. 2, 66. 4, 50. 5, 6. 8, 105. 9, 58. G. 2, 114. 4, 2. Æ. 1, 397. 530. 2, 604. 690. 6, 771. 788. 825. 855. 8, 190. 385. 10, 481. 11, 374
aſpicere Æ. 12, 151
aſpiceres Æ. 8, 650
aſpiceret Æ. 12, 642
aſpiciam Æ. 2, 786
aſpiciebat Æ. 7, 218
aſpicies Æ. 2, 596. 3, 443, 6, 155. 37. 11, 56
aſpiciet Æ. 2, 578
aſpicimus Æ. 2, 285
aſpicio E. 7, 8. Æ. 2, 569. 9, 481
aſpicis Æ. 4, 208
aſpicit Æ. 4, 372. 7, 101. 9, 309. 10, 782. 12, 558
aſpiciunt G. 4, 555. Æ. 4, 664
aſpirans Æ. 1, 698. 5, 764
aſpirant Æ. 7, 8
aſpirat Æ. 2, 385. 5, 607. 8, 373. 2. 352
aſpirate Æ. 9, 525
aſportare Æ. 2, 778
aſpris Æ. 2, 379
Aſſaraci G. 3, 35. Æ. 1, 288. 6, 778. 9, 259. 643. 10, 124. 12, 127
Aſſaracuſque Æ. 6, 650
Aſſenſere Æ. 2, 130
aſſenſu G. 3, 45. Æ. 7, 615. 10, 97
aſſervabant Æ. 2, 763
aſſidua E. 7, 50
aſſidue E. 2, 4. G. 2, 374. 441. Æ. 4, 248. 8, 55
aſſiduis G. 1, 155. Æ. 4, 447
aſſiduo Æ. 5, 866. 7, 12. 9, 245. 808
aſſiduum G. 2, 149
aſſimilis Æ. 6, 603
aſſimulat Æ. 10, 639
aſſimulata Æ. 12, 224
aſſiſtens Æ. 10, 490
aſſiſtit Æ. 11, 710
aſſiſtunt Æ. 12, 790
aſſuerint ſervitio G. 3, 168
aſſueſcant G. 2, 361
aſſueſcat Æ. 8, 517
aſſueſce G. 1, 42
aſſueſcite Æ. 6, 832. 8, 174
aſſueta G. 2, 472. Æ. 7, 746. 806. 9, 607
aſſuetæ Æ. 7, 33
aſſueti Æ. 5, 301. 9, 511
aſſuetis Æ. 9, 618
aſſuetum G. 2, 163. Æ. 7, 487
aſſuetus G. 3, 418. Æ. 7, 490. 9, 201. 11, 495
aſſultibus Æ. 5, 442
aſſungat Æ. 11, 284
aſſurgens G. 2, 160. Æ. 1, 539. 10, 208
aſſurgenti Æ. 9, 348
aſſurgentis Æ. 10, 797
aſſurgere G. 3, 109
aſſurgis Æ. 10, 95
aſſurgit G. 2, 98. 3, 355
aſſurgunt Æ. 4, 86. 12, 494
aſſurrexerit E. 6, 66
Aſſyrio veneno G. 2, 465
Aſſyrium E. 4, 25
aſt, *paſſim.*
aſtabant Æ. 7, 181
aſtabat Æ. 5, 478. 12, 93
aſtans Æ. 2, 328
aſtant Æ. 1, 156. 9, 677. 12, 133
aſtantes Æ. 3, 677
aſtantibus G. 3, 545
aſtare Æ. 3, 123. 150
aſtat Æ. 7, 72
aſtitit G. 4, 319. Æ. 1, 305. 3, 194. 4, 702. 5, 10
Aſtyanacta Æ. 2, 457
Aſtyanactis Æ. 3, 489
aſto Æ. 2, 303
aſtra E. 5, 23. 51. G. 1, 232, Æ. 2, 460. 3, 158. 567. 4, 352. 5, 25. 853. 6, 725. 7, 99. 272. 9, 76. 641. 12, 893
aſtringit G. 1, 91
aſtris G. 1, 440, 3, 156. Æ. 1, 291. 5, 517. 838. 8, 59
aſtro G. 1, 218
aſtrorum Æ. 3, 585. 8, 590, 9, 405
aſtrum E. 9, 47
aſtu Æ. 10, 522. 11, 704
Aſtur Æ. 10, 180
aſylo Æ. 2, 761
aſylum Æ. 8, 342
at, atque, *paſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu.*
atavi Æ. 7, 474
atavis Æ. 7, 56
atavos Æ. 12, 529
ater G. 3, 221. 507. Æ. 1, 515. 2, 272. 3, 33. 4, 633. 7, 460. 9, 239. 11, 646. 12, 591
Athamas Æ. 2, 262
Atheſim Æ. 9, 680
Atho G. 1, 332
Athos Æ. 12, 701
Athina Æ. 7, 630
Atinas Æ. 11, 869. 12, 661
Atys Æ. 5, 568. 569
Atlantide Æ. 8, 135
Atlantides G. 1, 221
Atlas Æ. 1, 745. 4, 581. 6, 796. 8, 136. 140
atqui G. 3, 526
atra G. 1, 243. 2, 130. 4, 407. Æ. 1, 93. 2, 360. 516. 5, 512. 693. 721. 6, 272. 429. 602. 826.

866. 7, 214. 329. 525. 801. 8, 258. 262. 9, 36. 105. 10, 114. 11, 28. 876
atræ G. 1, 275. Æ. 4, 570. 10, 664. 12, 335.
atram G. 2, 308. 3, 430. Æ. 3, 572. 5, 666. 10, 730
atri Æ. 6, 127. 249. 9, 700. 10, 603. 12, 923
atria Æ. 1, 730. 2, 483. 528. 4, 666. 7, 379. 12, 474
Atridæ Æ. 2, 1 4. 415. 9, 602
Atridas Æ. 1, 462. 2, 500. 9, 138
Atrides Æ. 11, 262
Atrides Æ. 8, 130
atris G. 1, 109. 236. 323. Æ. 1, 64. 4, 248. 384. 472. 6, 215. 240. 576. 9, 74. 10, 264. 11, 186
atro Æ. 2, 221. 3, 28. 622. 626. 5, 19. 6, 132. 7, 456. 8, 219. 9, 333. 472
Atronium Æ. 10, 753
atros Æ. 4, 687. 5, 2. 8, 198
atrox G. 1, 407. Æ. 1, 666. 9, 420
atrum Æ. 1, 169. 7, 565. 9, 719. 11, 523. 12, 450
attactu Æ. 7, 350
atterat G. 4, 12
Atti Æ. 5, 568
attigerat Æ. 10, 659
attigerint Æ. 6, 829
attigerit Æ. 4, 568
attigit E. 5, 26. Æ. 1, 741. 7, 662
attingere G. 3, 562. Æ. 5, 797. 9, 558
attollat Æ. 5, 364
attollens Æ. 1, 358. 4, 690. 5, 278. 847. 6, 607. 8, 731
attollentem Æ. 2, 381
attollere Æ. 2, 185. 3, 134. 205. 4, 688. 7, 173. 8, 32. 9, 321. 11, 130
attollet Æ. 4, 49
attolli Æ. 5, 829
attollit Æ. 3, 552. 574. 4, 176. 5, 452. 7, 561. 10, 856. 12, 4
attollitur Æ. 5, 127
attollunt G. 4, 217. Æ. 9, 682
attolluntur Æ. 9, 714
attondens G. 2, 407
attondent E. 10, 7
attonitæ Æ. 5, 659, 6, 53. 7, 580
attoniti G. 3, 545
attonitis Æ. 5, 529. 7, 814
attonitus G. 2, 508. Æ. 3, 172. 4, 282. 12, 610
attractus G. 3, 505
attraxerit Æ. 11, 250
attrectare Æ. 2, 719
attrita E. 6, 17
attritus G. 1, 46
attrivere G. 4, 204
attulerint Æ. 6, 532
attulerit Æ. 12, 322
attulit G. 3, 251. Æ. 5, 201. 6, 516. 8, 200. 9, 7. 12, 171. 617
avari G. 1, 47. 2, 492. Æ. 1, 367
avarum Æ. 3, 44
auctor, *conditor*, Æ. 2, 150. 3, 503. *pro ſuaſore*, G. 1, 432. 2, 315. Æ. 5, 17. 418. 8, 269. 336. 12, 405. Trojæ, G. 3, 36. Æ. 6, 650. Generis, 4, 365. ſanguinis ultimus, 7, 49. urbis, 8, 134. vulneris, 9, 748. mali tanti certior auctor, *nuncius*, 10, 510. conſiliis habitus non futilis auctor, 11, 339. auctor ego audendi 12, 159
Auctorem frugum G. 1, 27. teli *vibratorem* Æ. 9, 421
Auctoribus fatis Æ. 10, 67
auctura Æ. 5, 565
audacem Æ. 9, 3
audaces Æ. 9, 519
audaci Æ. 9, 126. 10, 276. 12, 786
audacibus G. 1, 40. Æ. 7, 114. 475. 9, 625
audacis Æ. 4, 615. 7, 409. 11, 812
audax G. 4, 565. Æ. 5, 67. 8, 110.
aude Æ. 8, 364
audeat G. 1, 464. Æ. 4, 284. 9, 399
audebit G. 4, 108
audendi Æ. 12, 159
audendum dextra Æ. 9, 320
audent G. 2, 332. Æ. 9, 690. 11, 884. talia fures E. 3, 16
audentem Æ. 2, 349.
audentes Æ. 10, 284
audentior ito contra Æ. 6, 95. ibo 9, 291
audeo Æ. 11, 503
audete Æ. 2, 347. 12, 814
auderent Æ. 9, 42
auderet Æ. 8, 650. 9, 7
audes Æ. 10, 811. 12, 152
audet G. 3, 78. Æ. 1, 497. 5, 379. 383. 9, 802. 11, 808
audetis Æ. 1, 138
audiam Æ. 4, 387
audiat E. 3, 50. G. 3, 188. Æ. 12, 200
audieram E. 9, 7, 45
audierant G. 2, 539
audieras E. 9, 11
audierat Æ. 1, 24. 2, 346
audiit E. 6. 83. G. 1, 475. Æ. 4, 220. 672. 5, 239. 7, 223. 516. 9, 630. 10, 424. 464. 11, 794. 864. 12, 449
audimus Æ. 3, 556
audire G. 3, 184. Æ. 1, 377. 413. 2, 11. 103. 4, 78. 6, 689. 7, 628
audiri G. 1, 358
audis Æ. 4, 562. 6, 791
audiſti Æ. 11, 295
audit E. 8, 23. G. 1, 514. 4, 7. Æ. 4, 83. 6, 567. 7, 90. 8, 312. 9, 394. *bis*
audita *fœm. nomin.* 1, 330. 7, 117 *abl.* 9, 778. *neutr.* 3, 107. 6. 266
auditæ Æ. 6. 426
audite Æ. 3, 103. 4, 612. 7, 400. 8, 574. 9, 234
auditi G. 4, 435. Æ. 7, 196. 8, 420
auditis, *nom.* Æ. 8, 140. 11, 251
audito Æ. 4, 302. 5. 316
auditur G. 4, 72. 260. Æ. 2, 706. 3, 40
auditus *adject.* G. 4, 493
audivit Æ. 11, 911
avecta Æ. 11, 205
avectos Æ. 2, 43
avellere Æ. 2. 165
avelli Æ. 11, 201
avem Æ. 5, 509. 542. 7, 191
avena E. 1, 2. 10. 51. Æ. 1, 1
avenæ E. 5, 37. G. 1, 77. 154
Aventini Æ. 7, 659. 8, 231
Aventinus Æ. 7, 657
Averna Æ. 3, 442. 5, 732
Averni Æ. 4, 512. 5, 813. 6, 126. 201
Avernis G. 2, 164. 4, 493. Æ. 6, 118. 564. 7, 91
Avernum Æ. 6, 242
Averſa Æ. 1, 486. 2, 170. 4, 362, 6, 469. 12, 647
averſi, Æ. 6, 224. 11, 871
averſos Æ. 12, 485
averſum G. 4, 423
averſus Æ. 1, 572 7, 618
averte dolorem ferro Æ. 4, 547
avertens Æ. 1, 406
avertere E. 8, 66. G. 3. 210. 459. Æ. 1, 42. 4, 394. 10, 78. 11, 703
averteret Æ. 4, 106
avertes G. 3, 320
avertet Æ. 12, 204

averis

avertis Romanis arcibus Indum G. 2, 172
avertit Æ. 1, 108. 476. 4, 389. 8, 208. 9, 78
avertite Æ. 3, 265. 620
avertitur fontes equus, *active* G. 3, 499
aves G. 1, 156. Æ. 6, 193. 311. 11, 273. 12, 248. 262
aufert Æ. 4, 389. 9, 332. 10, 508. 11, 744
auferte Æ. 8, 439. 12, 316
aufertur Æ. 11, 713. 867
Aufidus Æ. 11, 405
augent pomis Cereale ſolum Æ. 7, 111
auget numerum divorum altaribus Æ. 7, 211
augur Æ. 4, 376. 9, 327. 12, 258. 460
augurat ſi quid veri mens Æ. 7, 273
auguriis Æ. 3, 5
augurio Æ. 5, 523. 9, 328
augurium Æ. 1, 396. 2, 703. 3, 89. 5, 7. 7, 260. 10, 255. 12, 257. 394
auguſta mœnia Æ. 7, 153
auguſtum tectum Æ. 7, 170
AuguſtusCæſar Æ. 6, 792 8, 678
avi G. 4, 209. Æ. 5, 564. 12, 164
avia *loca* G. 2, 328. Æ. 2, 736. 7, 580. 9, 58
aviaria G. 2, 430
avibus G. 1, 271. 2, 60. 328. 3, 546
avidæ G. 2, 375
avidi conjungere dextras Æ. 1, 518
avidis medullis G. 3, 271
avido colono Æ. 1, 3
avidos curſus Æ. 12, 909
avidum G. 3, 553. Æ. 9, 661
avidus Æ. 3, 132. 6, 210. 12, 290. 430
avis G. 2, 320. Æ. 7, 56. 412. 10, 201
avitæ virtutis Æ. 10, 752
avitis regnis G. 3, 228
avito ſolio Æ. 7, 169
avium G. 1, 422. 2, 209. 4, 110. 473. Æ. 11, 457
avius lupus Æ. 11, 810
aula G. 4, 90. Æ. 1, 144. 4, 328
aulæa G. 3, 25
aulæis Æ. 1, 701
aulaï Æ. 3, 354
aulas G. 2, 504. 4, 202
Auleſten Æ. 12, 290
Auletes Æ. 10, 207
Aulide Æ. 5, 426
Auni Æ. 11, 700
Auno Æ. 11, 717
avo Æ. 2, 457. 4, 258. 5, 550. 6, 777. 7, 220
avolat Æ. 11, 712
avorum G. 4, 209. Æ. 7, 177. 12, 649
avos Æ. 6, 840. 876
aura G. 4, 417. Æ. 3, 359. 6, 204. 12, 370. 617
auræ E. 9, 58. Æ. 2, 728. 3, 356. 530. 5, 844. 7, 8. 9, 312. 745. 11, 801. 12, 691
auraï ſimplicis ignem Æ. 6, 747
auram Æ. 4, 278. 7, 230. 9, 658
auras E. 1, 57. G. 1, 376. 407. 2, 363. 422. 3, 109. 193. 251. 274. 4, 171. 486. 499. Æ. 1, 63. 391. 2, 158. 259. 699. 759. 791. 3, 422. 576. 4, 176. 226. 270. 357. 378. 388. 417. 494. 504. 5, 257. 377. 427. 503. 740. 861. 6, 82. 194. 363. 554. 733. 761. 7, 287. 466. 543. 593. 8, 24. 449. 535. 9, 52. 112. 409. 645. 10, 634. 819. 892. 898. 11, 455. 558. 617. 795. 799. 863. 12, 84. 253. 267. 592. 703. æthereas G. 2, 291. Æ. 4, 445. 5, 520. 7, 557. cœli 7, 768. 11, 595. luminis G. 2, 47. Æ. 7, 660
aurata *nomin.* Æ. 12, 556. *abl.* 9, 627. 11, 858
auratam Æ. 5, 250
auratas Æ. 2, 448
aurati Æ. 12, 163.
auratis G. 1, 217. Æ. 3, 655
aurato Æ. 10, 171
auratum Æ. 9, 304
auratus G. 4, 371
aure Æ. 9, 417. 11, 637
aurea E. 3, 71. 8, 52. G. 1, 431. Æ. 1, 496. 2, 488. 4, 139. 240. 6, 13. 604. 7, 210. 278. 8, 168. 348. 672. 9, 50. 11, 774. 832. cæſaries 8, 659. bullis cingula 9, 359. gens E. 4, 9. fæcula Æ. 6, 792. 8, 324. Venus 10, 16. *diſſyllab.* 1, 702. 7, 190
aurem E. 6, 3. Æ. 5, 547
aureo, *diſſyllab.* Æ. 8, 372. 10, 116
aures E. 3, 73. G. 3, 55. 500. 4, 349. Æ. 1, 379. 2, 81. 119. 731. 3, 40. 93. 294. 4, 183. 428. 440. 5, 435. 7, 166. 437. 8, 582. 9, 395. 474. 12, 618. binæ aures *aratri* G. 1 172
aureus E. 7, 36. G. 1, 232. 2, 538. 4, 51. Æ. 6, 137. 144. 187. 9, 270. 10, 271. 884. 11, 490. 652. 774
auri Æ. 1, 353. 363. 3, 49. 57. 483. 5, 112. 559. 6, 204. 208. 8, 445. 9, 26. 265. 10, 527. 11, 333.
auribus G. 3, 84. Æ. 1, 156. 2, 303. 3, 514. 4, 359. 6, 497
auricomos fœtus *arboris* Æ. 6, 141
auriga G. 1, 514
aurigæ Æ. 5, 146. 12, 85. 624. 737. 784
aurigam Æ. 9, 330. 12, 469. 918
auris G. 2, 330. Æ. 11, 560. popularibus gaudens 6, 816
auritos lepores G. 1, 308
auro G. 2, 137. 166. 192. 464. 507. 3, 26. 4, 91. 99. 342. Æ. 1, 367. 488. 597. 644. 659. 732. 743. 2, 504. 765. 3, 55. 355. 467. 517. 4, 134. 138. 148. 264. 5, 87. 132. 259. 312. 366. 6, 32. 621. 7, 142. 245. 279. 639. 790. 816. 8, 167. 436. 624. 661. 677. 9, 163. 707. 10, 142. 243. 314. 499. 818. 11, 72. 75. 488. 576. 771. 776. 779. 12, 87. 126. 430
Aurora G. 1, 249. 447. 4, 544. 552. Æ. 3, 521. 589. 4, 7. 129. 568. 585. 5, 65. 6, 535. 7, 26. 9, 460. 10, 241. 11, 1, 182. 12, 77
Auroræ Æ. 1, 755. 8, 686
Auroram Æ. 5, 105. 7, 606
aurum Æ. 4, 138. 7, 279. tortile collo 7, 352. 10, 134. 11, 228. 12, 23
Auruncæ Æ. 7, 795. 10, 353
Aurunci Æ. 7, 727. 1, 318. 12, 94.
Auruncos Æ. 7, 206
auſa Æ. 5, 792. 7, 300. 9, 217
auſi Æ. 2, 168. 6, 624. 12, 361
auſim E. 3, 32. G. 2, 289
auſis, *ſubſt.* Æ. 2, 535. 9, 281. 12, 351
auſo potiti, *ſubſt.* Æ. 6, 624
Auſonia Æ. 4, 349. 6, 807. 7, 55. 623. 11, 8
Auſoniæ Æ. 3, 496. 8, 328. 9, 136. 10, 356. 11, 41
Auſoniam Æ. 4, 236. 10, 54
Auſonias Æ. 3, 171. 7, 105. 9, 639
Auſonidum Æ. 10, 564. 11, 297. 12, 121

Auſonii C. 2, 385. Æ. 3, 385. 11, 253. 12, 447. 834. 937
Auſoniis Æ. 7, 39. 537. 10, 268
Auſonie Æ. 3, 378. 7, 547. 12, 183. 838
Auſonios Æ. 6, 346. 7, 253. 9, 99. 10, 105
Auſonum Æ. 5, 83. 7, 198
auſpictus Æ. 3, 20. 4, 45
auſpiciis Æ. 3, 375. 499. 4, 103. 341. 5, 534. 6, 781. 7, 237
auſpicium Æ. 11, 347
Auſter G. 1, 462. 3, 278. 4, 261. Æ. 2, 111. 3, 70. 5, 764. 6, 336
Auſtri E. 5, 82. G. 1, 333. 354. 8, 430
Auſtrinos cæcores G. 2, 271
Auſtris G. 1, 418. 3, 429. Æ. 1, 88. 540. 2, 304. 5, 696. 830. 9, 670
Auſtro G. 2, 188. Æ. 3, 357
Auſtros G. 1, 241. 2, 333. Æ. 3, 61. 481
Auſtrum E. 2, 58
auſum Æ. 10, 389. 458
auſus G. 2, 175. 3, 113. Æ. 1, 456. 2, 768. 5, 499. 6, 15. 9, 428. 12, 350
aut, *paſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu.*
autem G. 2, 14. 238. 3, 129. 387. 515. 4, 33. 67. Æ. 2, 203. 318. 518. 526. 673. 3, 396. 687. 4, 540. 5, 336. 6, 255. 547. 695. 826. 7, 285. 561. 8, 711. 9, 132. 219. 10, 661. 714. 739. 878. 12, 672. 752. ſed quid ego hæc autem? Æ. 2, 101. Quis procul ille autem? 6, 808
Automedon Æ. 2, 477
autumni G. 1, 311. 2, 321. 3, 479. Æ. 6, 309
autumno G. 2, 5. 4, 134. 143.
autumnus G. 2, 521
avulſa jugis ornus Æ. 2, 631. ſaxis ſaxa 2, 608. viſcera montis 3, 575. membra 9, 490
avulſam *rupem* Æ. 8, 238. navem *funè per vim ſolutam.* 10 660
avulſo *ramo* Æ. 6, 143
avulſum humeris caput Æ. 2, 548. ſaxum vento 12, 685
avulſus complexu Iuli Æ. 4, 616
avum Æ. 12, 348
avunculus Æ. 3, 343. 12, 440
avus Æ. 10, 76
auxiliaria meis venatibus Æ. 9, 407
auxilia Æ. 5, 222. 8, 8
auxiliis Æ. 2, 163
auxilio Æ. 1, 575. 625. 2, 216. 452. 521. 4, 538. 5, 686. 7, 551. 8, 171. 536. 10, 33. 11, 420. 478. 22, 288
auxilium G. 2, 130. Æ. 1, 362. 2, 344. 691. 3, 146. 4, 617. 7, 504. 8, 10. 201. 376. 472. 12, 378
axe Æ. 2, 512. 5, 810. 8, 28
axem G. 3, 351. Æ. 4, 482. 6, 536. 790. 797
axi G. 2, 271
axis G. 3, 107. 172. Æ. 12, 379

B

BAcca G. 2, 86. 519
baccas Æ. 1, 306. 2, 119. Æ. 3, 649
baccare E. 4, 19. 7, 27
baccatum monile Æ. 1, 659
bacchata virginibus Taygeta G. 2, 487 Alecto per urbes Æ. 10, 41
bacchatam jugis Naxon Æ. 3, 125
bacchatur Æ. 4, 301. fama per urbem 4, 666. 6, 78
Bacche G. 2, 2. Æ. 7, 389
Baccheia dona G. 2, 454
Bacchi G. 2, 143. 3, 264. 526. 4, 102. 380. 521. Æ. 1, 219. 3, 354. 7, 385. 405. 11, 737
Bacchо E. 5, 30. 69. 79. G. 1, 344. 2, 37. 191. 228. 240. 380. 393. 4, 129. 279. Æ. 4, 302. 5, 77. 7, 580. 725
Bacchum Æ. 8, 181
Bacchus G. 2, 113. 275. 455. Æ. 1, 738
baccis E. 10, 27. G. 2, 183. 430
Bactra G. 2, 138. Æ. 8, 688
Baiarum Æ. 9, 710
balantum G. 1, 272. Æ. 7, 538
balatibus G. 4, 435
balatu G. 3, 554
balatum Æ. 9, 62
Baleāris fundæ G. 1, 309
balſama G. 2, 119
baltei Æ. 10, 496.
balteus Æ. 5, 313. 12, 274, 942
barathri Æ. 3, 421
barathrum Æ. 8, 245
barba E. 1, 29. 8, 34. Æ. 3, 593. 4, 251. 12, 300
barbam Æ. 2, 277. 10, 838
barbara Æ. 1, 543. 11, 777
barbarica ope 8, 685
barbarico auro Æ. 2, 504
barbarus E. 1, 72
barbis G. 3, 366
Barcæi Æ. 4, 43. 97
Barcen Æ. 4, 632
Batulumque Æ. 7, 739
Bavium E. 3, 90
beatas Æ. 6, 639
beati Æ. 1, 98.
beatus E. 6, 82
Bebrycia Æ. 5, 373
Belgica G. 3 204
Beli Æ. 1, 625
Belidæ Æ. 2, 82
Bella, belli, bellis, bello, bellum, *paſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu.*
bella, horrida bella Æ. 6, 86
belliando Æ. 11, 256
bellantes G. 3, 224. Æ. 1, 470
bellantum G. 3, 183. Æ. 12, 410
bellantur *active* Æ. 11, 660
bellare Æ. 8, 400
bellator G. 2, 145. Æ. 9, 721. 11, 89. 553. 700. 12, 614
bellatoris equi Æ. 10, 891
bellatrix Æ. 1, 497. 7, 803
bellipotens magne Æ. 11, 8
Bellona Æ. 7. 319. 8, 703
bellua Lernæ Æ. 6, 287
Belo Æ. 1, 734
Belus Æ. 1, 625. 733
Benace G. 2, 160
Benaco Æ. 10, 205
bene olentis E. 2, 48. creditur ripæ 3, 94. vertat 9, 6. quid de te merui Æ. 4, 317 apud memores 4, 539. geſtis rebus 9, 157. credat emi vitâ honorem 9, 206
benefacta G. 3, 525
benignam mentem Æ. 1, 308
Berecynthia Æ. 6, 784. 9, 82. 619
Beroe G. 4, 341. Æ. 5, 620. 646
Berten Æ. 5, 650
Bianoris E. 9, 60
bibimus Hebrum E. 10, 65
bibant violaria fontem G. 4, 32
bibat G. 2, 506
bibebat longum amorem Æ. 1, 753
bibebunt ſat prata E. 3, 111
bibulâ arenâ G. 1, 14
bibulam favillam Æ. 6, 227
bibulum lapidem G. 2, 348
bibunt Tyberim Æ. 7, 715
bicolor Æ. 5, 566. 8, 276
bicornes ſulcas G. 1, 264. 339

bicornis Rhenus Æ. 8, 727
bidentem Æ. 12, 170
bidentes G. 2, 335. Æ. 4, 57. 5, 96. 6, 39. 7, 93. 8, 544
bidentibus G. 2, 400
biferi Pæsti G. 4, 119
biforem cantum dat tibia Æ. 9, 618
biformes scyllæ Æ. 6, 286
biformis proles Æ. 6, 25
bifrontem Janum Æ. 12, 198
bifrontis Jani 7, 180
bigis Æ. 2, 272. 5, 721. 7, 26. 12, 164
bijuges equi G. 3, 91
bijugi leones Æ. 10, 253
bijugis Æ. 10, 399. 453. 575
bijugo certamine Æ. 5, 144
bijugos Æ. 10, 587. 12, 355
bilicem loricam Æ. 12, 375
bilingues Tyrios Æ. 1, 665
bima fronte vitulus G. 4, 299
bimembres nubigenas Æ. 8, 293
bina E. 2, 42. 5, 67. Æ. 1, 317. 5, 61. 306. 557. 7, 688. 8, 168. 9, 263. 12, 165
binæ G. 1, 172. 4, 95
binos E. 3, 30
bipatentibus portis Æ. 2, 330. 10, 5
bipedum equorum, *marinorum*, G. 4, 389
bipennem, *securim*, G. 4, 331. Æ. 5, 307. 11, 651
bipenni Æ. 2, 479. 11, 135
bipennibus Æ. 2, 627
biremes Æ. 1, 186. 8, 79
bis E. 3, 5. 30. 34. G. 1, 48. 491. 2, 150. 410. 3, 33. 4, 504. Æ. 2, 218. 4, 228. 6, 32. 33, 134. *bis*. 9, 599. 630. 800. 11, 402. 629. 12, 34. 582
bis centum Æ. 8, 518. denas 11, 326. denis 1, 385. senos 397. quinos 2, 126. seni 5, 561. senos E. 1, 44. Æ. 11, 133, septem 1, 75. 9, 161. sex 272. 12, 163. 896. tantum patet in præceps, quantus, &c. 6, 578
Bisaltæ G. 3, 461
Bitiæ Æ. 1, 742
Bitian Æ. 9, 703
Bitias Æ. 9, 672. 11, 396
bitumen G. 3, 451
bitumine E. 8, 82
bivias fauces Æ. 11, 516
bivio portæ Æ. 9, 238
blanda Æ. 5, 827
blandis G. 3, 185. 496. Æ. 1, 674
blando labori G. 3, 127
blandos flores E. 4, 23
blattis G. 4, 243
Bolam Æ. 6, 775
bona, *subst. ant.* G. 2, 458
bona, *adject.* bello cornus G. 2, 447 Juno Æ. 1, 738
bonæ Æ. 11, 658
bone rex Æ. 11, 344
boni inflare calamos E. 5, 1. esse mihi manes Æ. 12, 647
bonis communibus Æ. 11, 435
bonum sit E. 8, 106
bonus E. 5, 61. 65. Æ. 1, 199. 5, 541. 770. 9, 572. 10, 499. 11, 106
Ecötes G. 1, 229
Borea G. 2, 316
Boreæ E. 7, 51 G. 1. 93. 370. Æ. 10, 350. 14, 365. *plurali nominativo*, 4, 442.
Boream G. 3, 278
Boreas Æ. 3, 687
bos Æ. 5, 481. 7, 790
boves E. 1, 46. 5, 25. G. 1, 285. 3, 532. Æ. 7, 663. 8, 204. 215. 263
bovis Æ. 8, 183
boum G. 1, 325. 3, 211. 419. Æ. 3, 220. 247. 5, 61. 405. 8, 217. 11, 197
brachia G. 1, 202. 4, 174. Æ. 2, 792. 5, 136. 364. 377. 403. 427. 829. 6, 700. 8, 452. 619. 9, 623. 10, 565. *pro scorpiis chelis*, G. 1, 34. *pro ramis arborum*, G. 2, 296. 368. Æ. 6, 282. 12, 209. *pro sepulcrosis lateribus portus*, Æ. 3, 535
bractea Æ. 6, 209
breve tempus Æ. 10, 497
breves excursus G. 4, 194
brevia Æ. 1, 115
brevibus Æ. 5, 221. 6, 289
brevior dies G. 1, 312
brevis E. 9, 23. G. 3, 80
brevissimus cursus Æ. 3, 507
breviter Æ. 1, 565. 2, 11. 4, 632. 6, 321. 398. 538. 9, 353. 10. 251. 621
Briareus Æ. 6, 287
Britanni G. 3, 25
Britannos E. 1, 67
Brontes Æ. 8, 425
bruma G. 3, 311. 443. Æ. 2, 472
brumas G. 1, 211
brumali frigore Æ. 6, 205
Bruti Æ. 6, 818
bubo ficla, *fæm.* Æ. 4, 462
bubulci E. 10, 19
buccina Æ. 7, 519. 11, 475
bucula E. 8, 86. G. 1, 175. 4, 11
bufo G. 1, 184
bullis Æ. 9, 359. 12. 942
Bumaste G. 2, 102
burim G. 1, 170
Busiridis G. 3, 5
busta Æ. 11, 201
bustis Æ. 12, 863
bustum Æ. 11, 850
Buten Æ. 5, 372. 9, 647. 11, 690. 691. 12, 362
Butiori Æ. 3, 293
buxo G. 2, 437. Æ. 10, 136
buxum *neutr. genere*. G. 2, 449. Æ. 7, 382
buxus *fæm. gen.* Æ. 9, 619
Byrsam Æ. 1, 371

C.

CAci Æ. 8, 194. 205. 218. 241. 303
Cacum Æ. 8, 222. 259
cacumen G. 2 29
cacumina E. 2. 3. 6, 28. 9, 9. G. 2, 307. Æ. 3, 274. 6, 678
cedant E. 6, 33
cadat Æ. 4, 620. 9, 283. 11, 793
cadaver 8, 264
cadavera G. 3, 557
cadebat barba tondenti E. 1, 29
cadens unda Boötes G. 1, 109. 229
cadent quo res cunque Æ. 2, 709. 12, 203
cadente sole G. 3, 401
cadentem G. 2, 298. Æ. 2, 575. 4, 480
cadenti Æ. 6, 602
cadentia sidera Æ. 2, 9. 4, 81
cadentibus astris *abl.* Æ. 8, 59
cadentum Æ. 10, 674 12, 410
cadere G. 3, 138
caderem Æ. 2, 434
caderent Austri G. 1, 354
cadet tibi hostia ante aras Æ. 1, 338
cadis *verb.* Æ. 10, 830 *nomen. abl.* 1, 199
cadit E. 9, 17. G. 3, 304. Æ. 2, 426. 9, 711. 11, 668. 12, 460
cado *vase* Æ. 6, 228
caducas frondes G. 1, 368
caduci bello Dardanidæ, *mortui*, Æ. 6, 481
caduco juveni, *morituro*. Æ. 10 622
cadunt E. 2, 18. G. 4, 80. Æ. 6, 310.

6, 310. 12, 409. *moriuntur*, Æ. 2, 368. majores cadunt de montibus umbræ E. 1, 84. vela cadunt Æ. 3, 207
Cæræ G. 1, 14
cæca Æ. 11, 781. 889. cæca caligine 5, 203. 8, 233. alvo 9, 152. cæca ſpiramenta G. 1, 89. freta 2, 503. 3, 260. ſpicula 4, 237. vada Æ. 1, 540. ſaxa 5, 164. veſtigia 6, 30. murmura 10, 98
cæcæ fores Æ. 2, 453
cæcam noctem Æ. 2, 397
cæci amoris G. 3, 210. cæci furore Æ. 2, 244. ignes in nubibus 4, 209, ruunt 12, 279
cæcis undis Æ. 3, 200. latebris 3, 232. 424. parietibus 5, 589. umbris 7, 619
cæco lateri Æ. 2, 19. igni 4, 2. Marte 2, 335. 9, 518. murmure 12, 591. pulvere 12, 444
cæcos eventus Æ. 6, 157. lupos 2, 357. tumultus G. 1, 464
Cæculus Æ. 7, 681. 10, 544
cæcum conſilium Æ. 7, 591. ſcelus 1, 360. vulnus 10, 733
cæcus auri amore Æ. 1, 353
cæde Æ. 1, 475. 2, 500. 526. 718. 3, 247. 4, 21. 6, 503. 8, 196. 695. 9, 242. 354. 453. 456. 693. 778. 818. 10, 119. 426. 515. 901. 11, 634
cædem Æ. 12, 498
cædere Æ. 5, 773
cædes Æ. 2, 411. 8, 483. 492. 537. 709. 9, 342, 11, 648. 729. 885
Cædicus Æ. 9, 362. 10, 747
cædis Æ. 3, 256. 7, 577. 9, 760. 10, 245. 11, 207
cædit Æ. 5, 96. 10, 404
cæditur G. 1, 173. 2, 381. 415
cædunt G. 3, 364. 375
cæduntur Æ. 2, 266
Cænea *acc.* Æ. 9, 573.
Cæneus Æ. 6, 448. 9, 573
Cærete, *abl.* Æ. 10, 183
Cæritis, *gen.* Æ. 8, 597
cæſa G. 4, 546. Æ. 2, 116. 8, 641. 10, 498
cæſæ, *plur.* G. 2, 312
Cæſar G. 1, 25. 503. 2, 170. 3, 16. 48. Æ. 1, 290. 6, 789. 792. 9, 678. 714
Cæſare G. 1, 466
cæſariem G. 4, 337, Æ. 1, 594. 12, 302
cæſaries Æ. 8, 659. 11, 643
Cæſaris E. 9, 47. G. 3, 47
cæſarum ovium Æ. 7, 87
cæſi Æ. 6, 612 8, 719
cæſis G. 2, 537. 4, 284. Æ. 2, 166. 3, 369. 5, 329. 6, 837. 9, 151. 11, 167. 12, 338
cæſo Æ. 7, 175
cæſos G. 3, 23. Æ. 7, 574
cætera E. 5, 58. G. 3, 3. 62. 162. Æ. 1, 589. 2, 207. 438. 3, 379. 594. 5, 74. 134. 573. 7, 614. 8, 548. 9, 224. 254. 368. 656. 11, 91. 207. 310. 467. 791. 12, 40. 562. 606
Caïci Æ. 1, 187
Caïcus G. 4, 370. Æ. 9, 35
Caieta Æ. 7, 2
Caietæ Æ. 6, 900
Calabris G. 3, 425
calamis E. 5, 48
calamo E. 1, 10. 2, 34
calamos E. 2, 32. 3, 13. 5, 2. 6, 69. 8, 24. G. 1, 76. 2, 358. Æ. 10. 140
calathis E. 2, 46. 5, 71. G. 3, 402. Æ. 7, 805
calcaribus Æ. 6, 881
calcatur cruor, miſta arena Æ. 12, 340
calce terit calcem Æ. 5, 324. ferrata calce 11, 714
calcem Æ. 5, 324
calcentur G. 2, 244
Calchanta Æ. 2, 122
Calchante Æ. 2, 100
Calchas Æ. 2, 176. 182. 185
calcibus arva cædit ſemianimis, Æ. 10, 404. humum tundit expirans 730. auras verberat quadrupes 892
calculus G. 2, 180
calefacta per ora cucurrit rubor Æ. 12, 66. corda tumultu 12, 269
calent aræ thure Æ. 1, 421
calentia membra Æ. 12, 297
Cales Æ. 7, 728
calido Æ. 9, 422, 11, 698. 12, 100.
calidos Æ. 6, 218
calidum Æ. 9, 414. 10, 486. animis æquum G. 3, 119
caligantem nigra formidine lucum G. 4, 468
caligat humida *nubes* Æ. 2, 606
caligine G. 2, 309. Æ. 3, 203. 6, 267. 8, 253. 9, 36. 11, 187. 876. 12, 466,
calle Æ. 4, 405
calles Æ. 6, 443. 9, 383
Calliope Æ. 9, 525
Calliopea E. 4, 57
Calor G. 1, 89. 3, 272. 4, 38. Æ. 4, 705. 8, 390. 9, 475
calore G. 1, 190
calorem G. 2, 344
calores Auſtrinos G. 2, 270
calori G. 4, 23
caltha *abl.* E. 2, 50
Calyuona Æ. 7, 306. 11, 270
Camenæ E. 3, 59
Camerina Æ. 3, 701
Camertem Æ. 10, 562
Camerti Æ. 12, 224
Camilla Æ. 7, 803. 11, 432. 498. 535. 563, 649. 657. 833
Camillæ Æ. 11, 604. 689. 821. 856. 868
Camillam Æ. 11, 543. 760. 796. 829. 892. 898
Camillos G. 2, 169
Camillum Æ. 6, 825
caminis Æ. 3, 80. 6. 630. 8, 418
Campanæ Æ. 10, 145
campi *gen. ſing.* G. 2, 274. 3, 202. 343. Æ. 7, 486. 781. 9, 230. 274. 12, 710. *nom. plur.* G. 2, 486. 3, 198. Æ. 3, 701. 5, 695. 6, 441. 11, 602. 12, 36. 542
campis G. 1, 210. 314. 3, 246. 4, 186. Æ. 1, 101. 3, 13. 220. 4, 404. 9, 25. 32. 368. 10, 335. 455. 804. 11, 450. 465. 12, 383. 406. aëris in campis latis 6, 887.
campo G. 1, 401. 2, 145. 280. 3, 13. 353. 390. 466. 4, 11. Æ. 7, 721. 8, 504. 9, 42. 53. 56. 10, 540. 763. 11, 493. 605. 12, 80. 353. 450. 771. 897
camporum Æ. 11, 866
campos G. 1, 38. 482. 492. 2, 11, 4, 77. Æ. 2, 498. 3, 11. 334. 400. 4, 154. 5, 552. 6, 640. 653, 677. 7, 223. 540. 643. 10, 408. 582. 602. 11, 102. 513. 908. campos liquentes 6, 724. campos ſalis 10, 214
campum G. 1, 72. 77. 126. 2, 198. 3, 103. 161. 522. Æ. 3, 538. 5, 144. 287. 8, 596. 11, 875. 903. 12, 116. 136
campus Æ. 5, 128
camuris cornibus G. 3, 53
cana fides Æ. 1, 296. pruina G. 2, 376 mala E. 2, 51
canæ veſtæ Æ. 5, 744. 9, 259.
canalibus G. 3, 330. 4, 265

canam

canam, *verb.* E. 1, 78
canamus E. 4, 1. 9, 61
canas, *verb.* Æ. 6, 76
canat Æ. 3, 457
cancri ſub fidere E. 10, 68
cancros G. 4, 48
candente favillâ Æ. 3, 573
candentem taurum Æ 5, 236. juvencum 9, 628. enſem tinxerat unda 12, 91
candenti elephanto Æ. 6, 896. corpore cycnus 9, 563
candentis vaccæ Æ. 4, 61. Phœbi 8, 720
candida *nom. fœm.* E. 2, 46. 9, 41. G. 2, 320. Æ. 5, 571. 7, 8. 8, 82. 138. 608. *neutr.* E. 6, 75. G. 4, 337. Æ. 6, 708. 9, 432
candidior E. 1, 29. 7, 38
candidus E. 2, 16. 5, 56. G. 1, 217. 3, 387
candore nivali Æ. 3, 538
cane vota Junoni Æ. 3, 438. talia capiti Dardanio rebuſque tuis 11, 399
canebam G. 4, 559
canebant Æ. 2, 124. 7, 79. 698. 12, 28
canebat E. 6, 31. 9, 26. G. 4, 466. Æ. 3, 183, 559, 4, 14. 190. 6, 345. 8, 616. 9, 777. canebat geminis temporibus, ſparſa ſenectus 5, 416
canem, *acc.* G. 3, 345
canemus E. 9, 67. G. 3, 1
canendo E. 2, 31. 5, 9
canens Æ. 8, 499. 10, 417
canent G. 3, 325
canentem E. 9, 44. Æ. 9, 621. 10, 192
canentes Æ. 6, 657
canenti Æ. 9, 525
canentia G. 2, 13. 120. Æ. 10, 418
canerem E. 6, 3. G. 4, 119
caneret E. 9, 19
canes G. 1, 470. 3, 44. 540. Æ. 6, 257. 7, 494. 8, 462
canet E. 1, 57. 6, 11
canibus E. 1, 23. 3, 67. 6, 77. 8, 28. 10, 57. G. 1, 140. 3, 371. 410. 496. Æ. 3, 432. 7, 479. 9, 485
caniciem Æ. 9, 612. 10, 549. 844. 12, 611
canicies Æ. 6, 300
canimus E. 4, 3. 10, 8
canis montibus G. 1, 43. *aſtrum* 218. 2, 353. *animal* Æ. 12, 751
caniſtris G. 4, 280. Æ. 1, 705. 8, 180
canit E. 6, 61. 64. 84. G. 2, 417. Æ. 1, 746. 2, 176. 3, 155. 366. 373. 444. 5, 113. 6, 99. 7, 398. 513. 10, 191. 12, 864
cano, *nom.* G. 3, 442. Æ. 8, 672
cano, *verb.* E. 6, 9. G. 1, 12. 2, 176. Æ. 1, 5. 8, 49
Canopi G. 4, 287
canor G. 4, 71
canoris G. 2, 328. Æ. 6, 120
canoro Æ. 9, 503
canoros G. 4, 150. Æ. 7, 700
cantabitis E. 10, 31
cantabunt E. 5, 72
cantando E, 3, 21. 25. 6, 71. 8, 71. 9, 52
cantantes E. 9, 29. 64. 65
cantantibus E. 10, 75
cantare E. 7, 5. 10, 32
cantaret E. 10, 41
cantari E. 5, 54
cantharus E. 6, 17
canto E. 2, 23
cantu G. 1, 293. 3, 328. 4, 471. Æ. 6, 165. 172. 7, 12. 34. 754. 8, 2
cantum Æ. 9, 618
cantus G. 1, 403. Æ. 1, 402. 7, 641. 757. 8, 285. 456. 10, 163
canum G. 3, 265. 404. Æ. 4, 132
canunt Æ. 2, 239. 7, 271. 10, 310
cape G. 3, 420. 4, 380. Æ. 2, 294. 717. 3, 488. 5, 712. 6, 377. 10, 242. 11, 590
capellæ E. 1, 75. 78. 4, 21. 8, 33. 10, 7. 30. 77
capellam E. 2, 63
capellas E. 1, 12. 3, 96. 7, 3. 9. 23. G. 2, 196. 3, 287
Capenos Æ. 7, 697
caper E. 3, 23. 7, 7. G. 2, 380
capere Æ. 1, 400. 677. 9, 139. 267
capeſſere Æ. 1, 81. 4, 346
capeſſeret Æ. 5, 703
capeſſam Æ. 8, 507
capeſſant Æ. 3, 234
Caphareus Æ. 11, 260
capi Æ. 7, 295
capias Æ. 11, 856
capiendus G. 4, 396
capiêre G. 1, 426
capio Æ. 2, 314
capiſtris G. 3, 188. 399
capit Æ. 4, 242. 5, 185. 6, 754. 7, 466. 9, 644. 10, 106
capita G. 2, 355. Æ. 1, 193. 3, 545. 678. 5, 62. 428. 6, 360. 9, 678. 682. 11, 861. 12, 512
capite *nom.* Æ. 2, 219. 12, 312. *verb.* 7, 403
capiti E. 6, 16. Æ. 6, 524. 7, 668. 689. 8, 484. 570. 9, 810. 10, 135. 270
capitis E. 10, 24. Æ. 3, 371. 4, 354. 640. 10, 639
Capitolia Æ. 6, 836. 8, 347. 653
Capitolii Æ. 9, 448
capitum Æ. 3, 391. 7, 185. 632. 742. 8, 44. 300
capitur Æ. 8, 311
capiunt Æ. 5, 315
capræ Æ. 4, 152
capreæ G. 2, 374
capream Æ. 10, 725
capreas Æ. 7, 735
capreoli E. 2, 41
caprigenum Æ. 3, 221
capris G. 3, 300
capro E. 9, 25
caprum E. 3, 17. 22
capta Æ. 4, 84. 330. 12, 22
captabis E. 1, 53
captæ G. 4, 348. Æ. 2, 507. 643
captam G. 3, 392. Æ. 4, 326
captant E. 2, 8
captare G. 1, 139
captas Æ. 1, 400
captat Æ. 3, 514
captavit G. 1, 376
capti G. 1, 183. 3, 285. Æ. 2, 196. 7, 295. 9, 599. 635
captiva Æ. 2, 765. 3, 324 12, 63
captivi Æ. 7, 184
captivo Æ. 10, 520. 11, 779
captivos Æ. 9, 273
capto G. 4, 399. Æ. 2, 64. 75. 11, 783
captos Æ. 2, 384. 4, 194
captum E. 6, 59. Æ. 11, 830
captus E. 6, 10. Æ. 11, 49. 12, 392
Capua G. 2, 224
capulo Æ. 2, 553. 10, 536
caput E. 1, 25. 7, 29. 8, 102. G. 1, 386. 467. 2, 341. 392. 3, 21. 52. 80. 422. 553. 4, 319. 352. 368. 523. Æ. 1, 120, 131. 448. 2, 558. 751. 3, 194. 4, 177. 249. 357. 493. 613. 699. 702. 5, 10. 309. 375. 469. 774. 815. 845. 6, 866. 8, 65. 145. 9, 300. 332. 437. 496. 587. 628. 633. 755. 771. 10, 133. 203. 394. 554. 767. 863. 869. 11, 39. 361. 579. 680. 830. 12, 293. 382. 572. 600. 816. 885. 894

Capyn Æ. 1, 187
Capys Æ. 2, 35. 6, 768. 9, 576. 10, 145
cara E. 4, 49. 8, 92. Æ. 4, 91. 492. 634. 11, 215. 537. 586
caræ Æ. 1, 693
Caras Æ. 8, 725
carbaſeos Æ. 11, 776
carbaſus Æ. 3, 357. 4, 417. 8, 34
carcere G. 3, 104 Æ. 1, 58. 145
carceribus G. 1, 512
carcheſia Bacchi G. 4, 380 mero Baccho *pro* meri Bacchi Æ. 5, 77.
cardine Æ. 1, 676. 2, 480. 493. 3, 448. 6, 575. 7, 621. 9, 724
cardo Æ. 1, 453
carduus E. 5, 39. G. 1, 152
care Æ. 2, 707. 5, 725. 8, 581
careat Æ. 4, 432
carebunt G. 1, 435
caracta E. 3, 20
carentes Æ 6, 333
carentum G. 4, 255. 472
carere Æ. 2, 44
careret Æ. 5, 651
caret Æ. 9, 540. 12, 209
cari Æ. 1, 650. 681. 2, 560. 4, 354. 5, 747. 6, 108 10, 789
carice G. 3, 231
carina Æ. 4, 398. 5, 186. 6, 391. 10, 197. 296
carinæ G. 1, 303. Æ. 2, 198. 4, 658. 5, 115. 158. 699. 9, 95. 10, 301
carinas G. 2, 445. Æ. 4, 46 5, 682. 7, 431. 8, 93
carinis G. 1, 460. Æ. 2, 23. 179. 3, 465. 7, 186. 8, 361. 9, 148. 11, 328
carior Æ. 12, 639
caris Æ. 1, 24
cariſſima Æ. 8, 377
carmen E. 3, 27. 5, 42. 45. 6, 5. 7, 21. 9, 38. G. 2, 176. 4, 514. Æ. 1, 2
Carmentalem Æ 8, 338
Carmentis Æ. 8, 336. 339
carmina E. 1, 78. 2, 6. 3, 61. 86. 90. 5, 14. 55. 63. 6, 25. 8, 10. 67. 72. 76 79 84, 90. 94. 100. 104. 109. 9, 11. 21. 33. 53. 67. 10, 3 51. 62. G. 1, 350 2, 388 3, 3. 4, 565. Æ. 3, 445. 451 6, 74 644 9, 446. 775
carmine E 5, 81. 6 67. 8. 3. G. , 4, 95 4, 348. 510. Æ. 3, 287. 4, 462. 8, 827. 12, 500.
carminibus E. 3, 22. 4, 55. 8, 709, 10. G. 2, 394. Æ. 4, 487. 7, 733. 8, 303
carminis Æ. 4, 4. 6, 18
caro Æ. 11, 33. 550
caros Æ. 6, 682
carpam E. 2, 54
carpamus G. 3, 325
Carpathio G. 4, 387
Carpathium Æ. 5, 595
carpe Æ 6, 146. 629
carpebant G. 4. 335. Æ. 4, 522
carpebat Æ. 4, 5. 5. 7, 414
carpendæ G. 2, 396
carpens E 2, 47. Æ. 6, 245
carpent E. 9, 50. G. 2, 201
carpentem G. 3, 465
carpentes G. 1, 390
carpere G. 3, 142. 191. 296. 435. 4, 134. Æ. 4, 32. 9, 353
carpes G. 3, 176
carpetis E. 1, 79
carpis Æ. 1, 392
carpit G. 2, 90. 3, 215. 347. Æ. 12, 412.
carpitur Æ. 4, 2
carpſit G. 2, 501
carpunt G. 4, 311
Carthagine Æ. 4, 224
Carthaginis Æ. 1, 302. 370. 4, 97. 265. 347
Carthago Æ. 1, 17. 4, 670. 10, 12. 54
caruêre Æ. 5, 173
caſas E. 2, 29
caſeus E. 2, 35
caſia E. 2, 49. G. 2, 466
caſiæ G. 4, 30
caſiam G. 4, 182
caſias G. 2, 213. 4, 304
caſibus Æ. 1, 244. 603
Caſmillæ Æ. 11, 543
Caſperiamque Æ. 7, 714
Caſpia Æ. 6, 798
caſſa Æ. 12, 780
Caſſandra Æ. 2, 246. 404. 3, 183. 187
Ceſſandræ Æ. 2, 343. 5, 636. 10, 68
caſſes G. 4, 247
caſſibus G. 3, 371
caſſida Æ. 11, 775
caſſis Æ 11, 104
caſſum Æ. 2, 85
caſta E. 4. 10. G. 2, 524. Æ. 5, 735. 6, 402
caſtæ Æ. 8, 665
Caſtaliam G. 3, 293
caſteneæ E. 1, 82. 7, 53. G. 2, 15, 71
caſtaneas E. 2, 52
caſtella G. 3, 475. Æ. 5, 440
caſti Æ 3, 409 6, 661
caſtigant Æ. 4, 407
caſtigat Æ. 5, 387. 6, 567
caſtis Æ. 7, 71
caſto Æ. 6, 563
Caſtore Æ. 10, 124
caſtorea G. 1, 59.
caſtra E. 10, 23. Æ. 1, 476. 2, 27. 462. 3, 519. 4, 604. 5, 669. 6, 88. 8, 476. 604. 9, 13 43. 57. 147. 315. 451. 739. 10, 4. 68 109. 260 604, 635. 671 11, 99. 443 351. 446. 12, 349 389
caſtris G. 3, 348. 4, 108. Æ. 2, 172. 7, 522. 8, 56. 307. 9, 366. 371. 452. 801. 10, 148. 240. 11, 20. 915. 12, 169. 408. 444
caſtrorum G. 3, 313. Æ. 7, 159. 9, 69. 230
caſtrum Iniii Æ. 6, 775
caſtum Æ. 8, 412
caſu Æ. 1, 618. 4, 560. 5, 453. 700. 869. 6, 475
caſum, G. 1, 340. Æ. 1, 225. 2, 93. 507 3, 265. 5, 350. 8, 538. 578. 10, 791
caſuras Æ. 8, 375
caſus G. 2, 68. 4, 251. 485. Æ. 1, 13. 208. 627 758 2, 10. 563. 750. 3, 183. 299. 317. 504. 709. 5, 201. 6, 32. 377. 531. 9 211 277. 292. 299. 514. 723. 10, 61. 316. 332. 11, 244 12, 21. 32. 61. 321
cateias Æ. 7, 741
catenæ Æ. 6, 558
catenis Æ. 8, 225
caterva Æ. 1, 501. 2, 40. 370. 4, 136. 5, 79. 1, 478. 533. 564
catervæ Æ. 11, 456
catervas Æ. 7, 804. 8, 593. 10, 194. 11. 433, 12, 264
catervatim G 3, 556
catervis Æ. 11. 682
Catilina Æ. 8, 668
Catillus Æ. 7, 672. 11, 640
Cato Æ. 6, 841
Catonem Æ. 8, 670
catuli Æ. 2, 357
catulorum G. 2, 245
catulos E. 1, 23. G. 3, 405. 438
cava E. 1, 18. 9, 15. G. 1, 326. 2, 186. 4, 427. 464. Æ. 1, 520. 2, 360 3, 191. 565. 5, 448. 810. 6, 171. 223. 9, 633. 671. 808. 10, 475. 636. 891. 11, 593. 12, 893
cavæ G. 1, 117. 2, 391. 3, 253. Æ. 2, 53. 487. 9, 666

cavant Æ. 7, 632
cavantur G. 2, 450
cavas Æ. 2, 88. 9, 534
cavat G. 1, 261. 3, 87
cavata Æ. 3, 229
cavatas G. 1, 136
cavatis G. 2, 387. 4, 33
Caucaſeas E. 6, 42
Caucaſeo G. 2, 440
Caucaſus Æ. 4, 367
cauda G. 3, 59. Æ. 8, 210
caudæ G. 3, 423
caudam Æ. 11, 812
caudas Æ. 3, 428
caudicibus G. 2, 30
caudis Æ. 8, 674
caveæ Æ. 5, 340. 8, 636
caveis G. 4, 58
cavernæ Æ. 2, 53. 8, 242
cavernas Æ. 2, 19
cavernis Æ. 3, 674. 8, 420
cavete Æ. 11, 293
caveto E. 9, 25
cavi Æ. 8, 599
cavis G. 1, 184. 2, 453 4, 44. Æ 8, 69. 9, 46. 12, 86
caulas Æ. 9, 60
caulem Æ. 12, 413
Caulonis Æ. 3, 553
cavo Æ 2, 260. 3, 240. 286. 4 20. 641. 5, 434 8, 248
Cauri G. 3, 356
Caurum G. 3, 278
cauſa E. 1, 27. 3, 102. G. 4, 532. Æ. 2, 285. 3, 584. 4, 170. 290. 5, 5. 6, 93. 458. 7, 197. 482. 9, 216. 376. 10, 90. 11, 178. 250. 361. 480
cauſæ Æ. 1, 29. 7, 553
cauſam G. 4, 397 Æ. 12, 567. 600
cauſando E. 9, 56
cauſas G. 2, 490. 3, 440. Æ. 1, 12. 418. 2, 105. 3, 52. 4, 51. 5, 788 6, 488. 710. 849. 8, 395. 9, 219
cautes Æ. 3, 534. 699. 5, 163. 205. 6, 471. 11, 260
cautibus Æ. 4, 366
cautius Æ. 11, 153
cavum Æ. 8, 85. 10, 784
Cayſtri G. 1, 384
cecidêre Æ. 3, 260. 6, 33. 10, 570. 11, 677
cecidêrûnt E. 9, 58. G. 1, 487
cecidiſſe Æ. 11, 168. 349. 689. 898
cecidit G. 3, 488. 4, 165. Æ. 1, 158. 3, 2
cecinêre G. 1, 378.
cecinerunt Æ. 5, 524
cecini G. 4, 566
cecinit Æ. 8, 340
ceciniſſe E. 10, 70
Cecropias G. 4, 177
Cecropidæ Æ. 6, 21
Cecropiumque G. 4, 270
cedamus E. 10, 69. Æ. 3, 188
cedat Æ. 7, 332. 9, 805. 11, 359 12, 17
cede Æ. 5, 467. 6, 95. 7, 559
cedebant 10, 756
cedebat 10, 795
cedens G. 1, 218
cedentem Æ. 12, 324
cedentis Æ. 3, 496. 11, 729
cedere G. 4, 84. Æ. 10, 647 12, 148
cedet E. 4, 38. Æ. 7, 68
cedit E. 5, 16. Æ. 3, 484. 5, 225. 9, 220. 10, 358
cedite Æ. 9, 620
cedo Æ. 2, 704. 12, 818
cedro Æ. 7, 178
cedros G. 2, 443
cedrum G. 3, 414. Æ. 7, 13. 11, 137
cedunt Æ. 3, 447. 7, 677
Celæno Æ. 3, 211. 245. 365. 713
celant Æ. 6, 443
celarat ſylvis Haleſum Æ. 10, 417
celare ſe tenebris Æ. 9, 425
celavit factum Æ. 1, 355
celebrabere Æ. 8, 76
celebrabit Æ. 12, 840
celebramus Æ. 3, 280
celebrant Æ. 8, 303
celebrare Æ. 5, 598
celebrata Æ. 5, 603
celebrate Æ. 1, 739. 8, 173
celebratus Æ. 8, 268
celebremus Æ. 5, 58
celebrent Æ. 7, 555
Celei G. 1, 165
Celennæ Æ. 7, 739
celer Æ. 6, 425
celerabat Æ. 4, 641
celerans Æ. 5, 660. 5, 609
celerant Æ. 8, 99. 10, 249
celerare Æ. 1, 361. 3, 666. 9, 378
celerem Æ. 4, 180 285. 8, 20. 9, 178. 590. 12, 853
celeres G. 1, 361. Æ. 1, 191. 4, 226. 270. 357. 5, 217. 6, 202. 7, 519 811. 11, 603. 765. 12, 394 859
celeri Æ. 3, 243. 5, 211. 445. 485. 12, 855
celerrima Æ. 12, 507
celſa Æ. 1, 60. 3, 76. 527. 4, 554. 7, 343. 8, 653. 680. 10, 51. 261
celſam Æ. 3, 293. 5, 439
celſas Æ. 4, 397 8, 107
celſi Æ. 10, 653. 11, 320
celſis Æ. 1, 187. 2, 375. 8, 65
celſo Æ. 3, 679. 6, 805. 8, 604. 12, 564
centaurea G. 4, 270
centauri Æ. 6, 286. 7, 675
centauros G. 2, 456
centauro magna Æ. 5, 122
centaurum Æ. 10, 195
centaurus Æ. 5, 155. 157
centena Æ. 10, 207
centenas Æ. 10, 566
centeni Æ. 9, 162
centum G. 2, 43. 3, 18. 4, 383. Æ. 1, 299. 420. 638. 709. 2, 501. 3, 106. 643. 4, 199. 6, 43. 81. 287. 329. 625. 786. 7, 93. 153. 170. 539. 609. 658. 8, 518 10, 565. 11, 331
ceperat E. 8, 39
cepiſſe Æ. 352
cepiſſent Æ. 5, 232
cepit E. 8, 69. G. 4, 488. Æ. 5, 465. 8, 363. 9, 264
cera E. 2, 32. 3, 25. 8, 80. G. 4, 38
ceras G. 3, 450. 4, 57. 162. 241
cerafis G. 2, 18
Ceraunia G. 1, 332
Cerberus G. 4, 483. Æ 6, 417
cerea E. 2, 53. G. 4, 202. Æ. 12, 589
Cereale G. 1, 212. Æ. 7, 111
Cerealia Æ. 1, 181
Cerealis G. 2, 517
cerebro Æ. 5, 413. 480. 9, 419. 753. 10, 416. 11, 698. 12, 537
Cererem G. 1, 343. 347. Æ. 1, 181. 705. 7, 113
Cereri E. 5, 79. G. 1, 339. 349. 2, 229. Æ. 4, 58. 6, 434
Cereris Æ. 2, 714. 742. 8, 181
Ceres G. 1, 7. 96. 147. 297
Cerinthæ G. 4, 63
cernam Æ. 2, 667. 3, 501
cernas Æ. 4, 401
cernat Æ. 10, 462
cernatur Æ. 8, 246
cernebant Æ. 7, 161
cernens Æ. 6, 482. 8, 704
cernenti Æ. 4, 408
cernere Æ. 1, 417. 2, 538. 6, 596. 8, 516. 676. 12. 709
cernes G. 1, 460. 2, 205. Æ. 1, 262. 369. 4, 47
cernetis Æ. 9, 243
cernimus Æ. 7, 68
cernis E. 1, 9. Æ. 4, 561. 5, 413. 6, 325. 574. 826. 8, 62. 9, 188.

9, 188. 10, 20. 581
cernit Æ. 4, 246. 6, 333. 446. 9, 722. 11, 703
cernitur Æ. 1, 444. 3, 552. 554.
cerno Æ. 2, 286. 734. 5, 27. 6, 87
cernunt Æ. 2, 446. 9, 372. 12, 218
cernuus Æ. 10, 894
certa Æ. 2, 350. 3, 393. 4, 125. 564. 5, 349. 6, 673. 7, 548. 611. 8, 39. 46. 9, 193. 249. 10, 240. 12, 112. 268
certabant Æ. 9, 533
certæ Æ. 2, 62
certam G. 4. 294 Æ. 11, 767
certamen Æ. 7, 16. 11, 104. 12, 116
certamina G. 3, 530. 4, 86 Æ. 5, 66. 114. 596. 603. 6, 172. 9, 662. 10, 146. 11, 221. 434. 12, 39. 73. 467
certamine G. 3, 103. Æ. 3, 128. 4, 98. 5, 144. 197. 286. 390. 493. 545. 7, 523. 8, 639. 700. 726. 11, 155. 780. 891. 12, 61. 553. 598.
certandu Æ. 12. 890
certant Æ. 2, 64. 4, 483. 6, 178. 9, 520. 10, 130. 12, 765
certantes E. 8, 3. Æ. 11, 446. 647.
certantibus Æ. 3, 668. 12, 574
certare Æ. 2, 30. 5, 108. 485. 10, 14
certasse Æ. 1, 552
certat Æ. 9. 557
certatim G. 1, 385. 4, 38. Æ. 2, 628. 3, 290, 5, 778, 7, 146. 472. 585. 8, 179. 436. 11, 209. 486. 12, 704
certatis Æ. 10, 7
certatum Æ. 11, 313
certatur Æ. 10, 355
certaverit G. 2, 99
certe E. 3, 102. 8, 107. 9, 7. 10, 37. Æ. 1, 238. 332. 12, 881
certent E. 8, 55. G. 2, 138
certes E. 2, 57. 3, 31
certet E. 4, 58. 5, 8. 15
certi Æ. 8, 39
certior Æ. 10, 510
certis G. 1, 60. 231. 351. 394. 2, 329
certissima G. 1, 439. Æ. 6, 322
certissimus G. 1, 432
certo G. 4, 100. Æ. 1, 66. 2, 212. 5, 194. 12, 490
certos G. 4, 155. Æ. 1, 580
certum E. 10, 52. Æ. 3, 179. 686. 9, 153
certus Æ. 4, 554. 5, 2. 9, 96
cerva Æ. 4, 69
cervam Æ. 6, 802
cervi E. 1, 60. 7, 30. G. 3, 265. 369. 539. Æ. 4, 154
cervice G. 3, 92. 536. 4, 408. 523. 540. 551. Æ. 1, 406. 2, 224, 8, 633. 10, 536. 12, 7. 364. 899
cervicem Æ. 3, 631
cervici G. 3, 167, Æ. 2, 707
cervicibu Æ. 2, 219. 11, 496
cervicis G 3, 186
cervis E. 5, 60. G. 1, 307
cervix G. 3, 52. 79. 524. Æ. 1, 481. 9, 434. 10, 137
cervos E. 2, 29. Æ. 1, 188. 5, 253
cervum G. 3, 413. Æ. 7, 481. 10, 725. 12, 750
cervus 7, 483
ceſpite E. 1, 69. G. 4, 273. Æ. 11, 566
ceſſa Æ. 11, 401
ceſſabit E. 1, 59. Æ. 1, 676
ceſſant Æ. 11, 138
ceſſantem Æ. 3, 430
ceſſare E. 7, 10. G. 1, 71
ceſſis Æ. 6, 51
ceſſat Æ. 2, 468
ceſſatum Æ. 11, 288
ceſſavit G. 1, 485
ceſſêre G. 3, 549. Æ. 12, 717
ceſſerit Æ. 12, 183
ceſſerunt Æ 10, 444
ceſſi Æ. 2, 804. 6, 460
ceſſiſſe Æ. 3, 121. 297
ceſſit Æ. 3, 333. 5, 394. 445. 6, 102. 7, 636. 8, 395. 9, 126. 10, 276
ceſtu G. 3, 20 Æ. 5, 69
ceſtus, *plur.* Æ. 5, 379. 401. 410. 424. 479. 484
cete Æ. 5, 822
Cethegum Æ. 12, 513
cetra Æ. 7, 732
ceu G. 1, 303. 3, 542. 4, 96. 499. Æ. 2, 355. 416. 438. 516. 5, 88. 527. 740. 6, 492. 7, 378. 674. 699. 9, 339. 792. 10, 97. 357. 723. 11, 297.
Chalcidica Æ. 6, 17
Chalcidico E. 10, 50
chalybe Æ. 7, 419
Chalybes G. 1, 58
chalybs Æ. 8, 446.
Chalybum Æ. 8, 421. 10, 174
chao G. 4, 347
Chaone Æ. 3, 335
Chaoniam G. 1, 8. Æ. 3, 335
Chaonias E. 9, 13
Chaoniique G. 2, 67
Chaonio Æ. 3, 293
Chaonios Æ. 3, 334
chaos Æ. 4, 510. 6, 265
Charybdim Æ. 3, 684
Charybdis Æ. 3, 420. 558. 7, 302
Charon 6, 326
chelas G. 1, 33
chelydris G. 2, 214
chelydros G. 3, 415
Chimæra Æ. 6, 288
Chimæram 5, 118. 223. 7, 785
Chiron G. 3, 550
chlamyde Æ. 8, 588
chlamydem Æ. 3, 484. 4, 137. 5, 250. 9, 582. 11, 775
Chlorea Æ. 12, 363
Chloreus Æ. 11, 768
choreas Æ 6, 644
choreis Æ. 9. 615. 10, 224
chori Æ. 9, 112
Chorinæum Æ. 9, 571
Chorinæus Æ. 6, 228, 12, 298
choris Æ. 5, 581
choro Æ. 6, 657
choros G. 4, 533. Æ. 1, 503. 4, 145. 7, 391. 11, 737
chorus E. 6, 66. G. 1, 346. 4, 460. Æ. 5, 240. 823. 8, 287. 718. 10, 219
Chromim Æ. 11, 675
Chromis E. 6, 13
cibum G. 2, 216
cicadæ E. 5, 77. G. 3, 328
cicadis E. 2, 13
cicatrix G. 2, 379
ciconum G. 4, 520
cicuta E. 5, 85
cicutis E. 2, 36
cie G. 4, 64. Æ. 12, 158
ciebat Æ. 3, 344. 5, 674. 6, 463
ciebo Æ. 4, 122
ciebunt Æ. 6, 829
ciemus Æ. 3, 68
cient Æ. 1, 545. 5, 585
cientes Æ. 9, 766
ciere Æ. 6, 165
cieret Æ. 8, 354
ciet G. 1, 110. 3, 517. Æ. 2, 419. 4, 490. 7, 325. 10, 198. 12, 104
cincta Æ. 12, 811
cinctamque Æ. 7, 658
cincti Æ. 8, 282. 11, 188
cinctuque Æ. 7, 612
cinctum Æ. 4, 248
cinerem G. 1, 81. Æ. 4, 343. 743. 8, 410. 11, 211
cineres E. 8, 101. Æ. 2, 431. 587. 4, 427. 5, 55. 81. 787. 6, 226. 10, 59
cineri Æ. 3, 303. 4, 552. 623. 6, 213.

213. 10, 828
cinge E. 8, 64
cingebant Æ. 5, 288
cingens G. 1, 28
cingere E. 4, 32. Æ. 1, 677. 9, 160. 10, 119
cingeret Æ. 5, 597
cingetis Æ. 3, 255
cingi Æ. 2, 520. 3, 52
cingit Æ. 1, 116. 5, 539. 7, 159
cingite E. 7, 28. Æ. 5, 71. 8, 274
cingitur Æ. 2, 511. 9, 469. 790. 11, 486. 536
cingula Æ. 1, 496. 9, 360. 12, 942
cingunt Æ. 4, 41. 121. 8, 599. 12, 163. 745
cinguntur Æ. 6, 665
cinis E. 8, 106. Æ. 4, 633
Cinna E. 9, 35
cinxêre Æ. 1, 402. 10, 122. 11, 475
cinxerunt Æ. 5, 13
circa G. 3, 146. 4, 75. Æ. 1, 677. 6, 865. 7, 535. 11, 197. 12, 757
Circææ Æ. 7, 10
Circæumque Æ. 7, 799
Circe E. 8, 70. Æ. 7, 20. 191. 282
Circenſibus Æ. 8, 636
Circes Æ. 3, 386
circlos G. 3, 166
circo Æ. 5, 109. 551
circuit Æ. 11, 761
circuitu Æ. 3, 413
circuitum Æ. 11, 767
circulus Æ. 5, 559. 10, 138
circum E. 3, 45. 8, 12. 74. 9, 40. 10, 16. G. 1, 235. 245. 345. 383. 2, 382. 392. 484. 523. 3, 537. 540. 4, 30. 46. 64. 113. 130. 188. 193. 274. 289. 334. 400. 430. 478. Æ. 1, 36. 60. 179. 315. 416. 470. 487. 671. 2, 133. 218. 238. 278. 463. 515. 564. 599. 605. 684. 698. 767. 792. 3, 65. 75. 92. 230. 392. 634. 4, 145. 254. 416. 509. 5, 250. 435. 440. 6, 166. 175. 329. 443. 517. 700. 706. 7, 32. 104. 379. 588. 763. 8, 45. 285. 310. 631. 673. 9, 70. 440. 584. 587. 679. 808. 10, 118. 837. 11, 34. 188. 579. 655. 661. 824. 12, 162. 335. 476. 518. 606. 662. 929
circumdabit Æ. 6, 783
circumdare E. 10, 57. G. 1, 140. Æ. 1, 372. 6, 207. 9, 153. 10, 74
circumdat E. 6, 62. Æ. 2, 510. 8, 458. 12, 88
circumdata G. 4, 497. Æ. 4, 137. 6, 549. 10, 483. 11, 596. 12, 416
circumdatur G. 3, 487. Æ. 1, 597
circumdatus Æ. 9, 462
circumdedit G. 2, 535
circumdo E. 8, 74
circumfert Æ. 10, 887
circumflectere Æ. 3, 430. 5, 131
circumfluit Æ. 6, 132
circumfundimur Æ. 2, 383
circumfuſa G. 3, 368. Æ. 1, 590. 2, 64
circumfuſo Æ. 11, 546
circumfuſos Æ. 6, 666
circumlatrantibus Æ. 7, 588
circumligat Æ. 11, 555
circumſiſtunt Æ. 8, 490
circumſonat Æ. 8, 474
circumſpexit Æ. 2, 68
circumſpice G. 3, 390
circumſpicit Æ. 3, 517. 12, 896
circumſpiciunt Æ. 9, 416
circumſtant G. 4, 216. Æ. 6, 486. 7, 585. 12, 85
circumſtare Æ. 10, 905
circumſtent Æ. 4, 561
circumſtetit G. 4, 361. Æ. 2, 559. 8, 300
circumtextum Æ. 1, 653
circumtulit Æ. 6, 229. 12, 558
circumvectamur G. 3, 285
circumvolitavit G. 1, 377
circumvolat Æ. 2, 360. 3, 233. 6, 866
circumvolvitur Æ. 3, 284
circus Æ. 5, 289
Ciſſea Æ. 10, 317
Ciſſeis Æ. 7, 320. 10, 705
Ciſſeus Æ. 5, 537
Cithæron G. 3, 43. Æ. 4, 303
cita Æ. 5, 33
citæ Æ. 5, 66. 8, 642
citatorum Æ. 12, 373
citi Æ. 4, 574. 5, 824. 9, 37. 12, 425
citius Æ. 1, 146. 5, 242
cito Æ. 5, 610
citum Æ. 11, 714
citus Æ. 1, 305. 11, 462
cives E. 1, 72. Æ. 2, 42. 5, 196. 671. 8, 489. 9, 36. 783. 11, 243. 305. 360. 459. 12, 572. 583
civibus Æ. 5, 631. 8, 571. 11, 119
civili Æ. 6, 772
clade Æ. 12, 556
cladem Æ. 2, 361. 12, 604
clam Æ. 1, 354
clamantis Æ. 9, 442. 10, 323
clamarem E. 3, 19
clamaſſent E. 6, 44
clamat Æ. 4, 674. 7, 400. 12, 600
clamor Æ. 1, 91. 2, 313. 338. 488. 3, 128. 4, 665. 5, 140. 227. 451. 6, 493. 8, 595. 9, 395. 504. 566. 664. 11, 192. 454. 745. 832. 12, 268. 409. 462. 621. 756
clamore G. 1, 347. 3, 43. 375. 413. 4, 439. 460. Æ. 1, 328. 523. 2, 437. 769. 3, 313. 524. 4, 303. 5, 150. 167. 207. 491. 6, 175. 8, 216. 9, 38. 54. 466. 597. 636. 791. 10, 266. 718. 799. 895. 11, 609. 838. 12, 252. 257
clamorem G. 1, 362. Æ. 3, 566. 672. 10, 262. 11, 622. 878. 12, 618
clamores Æ. 2, 222
clamoribus G. 4, 76. Æ. 2, 128. 4, 411. 5, 341. 10, 713. 11, 147
clangorque Æ. 2, 313. 8, 526. 11, 192
clangoribus Æ. 3, 226
Clanius G. 2, 225
clara Æ. 1, 592. 2, 569. 5, 43. 139. 564. 9, 19
claram G. 1, 138. Æ. 2, 696
claraſque Æ. 1, 288
clareſcunt Æ. 2, 301
clari Æ. 5, 106. 6, 478. 8, 48. 673
Clarii Æ. 5, 360
clarior Æ. 2, 705
claris Æ. 7, 474
clariſſima G. 1, 5
clariſſime Æ. 5, 495
claro G. 1, 460. Æ. 4, 268
clarum Æ. 3, 519. 12, 225
clarus G. 4, 93. Æ. 1, 554. 9, 582. 10, 126. 11, 772
claſſe 1, 383. 5, 1. 115. 794. 8, 79. 9, 8
claſſem Æ. 1, 43. 132. 314. 521. 555. 587. 3, 5. 117. 651. 4, 289. 299. 309. 375. 396. 426. 587. 5, 607. 612. 832. 843. 6, 150. 7, 38. 106. 288. 9, 69. 81. 10, 83. 155
claſſes G. 1, 255. Æ. 3, 300. 403. 4, 537. 6, 697. 7, 436. 716. 8, 675. 10, 35
claſſi Æ. 5, 689. 6, 1. 8, 11
claſſibus 2, 30. 3, 61. 157. 4, 582. 5, 726. 10, 269
claſſica G. 2, 539. Æ. 7, 637

claſſis

classis Æ. 5, 33. 66. 862. 6, 334. 9, 88. 10, 231
clava Æ. 10, 318
clauda Æ. 5, 278
claudentur Æ. 1, 298
claudere Æ. 11, 883
clauderet E. 7, 15
claudes G. 3, 321
Claudia Æ. 7, 708
claudimur Æ. 8, 473
claudit G. 2, 317. Æ. 3, 642. 10, 377
claudite E. 3, 111. 6, 56
clauditur Æ. 1, 237
claudunt Æ. 6, 139. 7, 609
clauduntur Æ. 10, 746. 12, 310
clausa G. 3, 352. Æ. 3, 213
clausæ Æ. 6, 734
clausam Æ. 1, 315. 11, 554
clausi Æ. 3, 230
clausis G. 4, 258. 263. Æ. 8, 385
clauso G. 4, 303. Æ. 1, 145. 378. 11, 298
clausos G. 3, 214. 4, 364. Æ. 9, 67
clauſtra G. 2, 161. Æ. 1, 60. 2, 259. 491. 3, 411. 7, 185. 6, 758
clauſumque Æ. 12, 893
Claufus Æ. 7, 707
clavumque Æ. 5, 177. 852. 10, 218
clienti Æ. 6, 609
Clioque G. 4, 341
Clitumne G. 2, 146
clivo E. 9, 8. G. 3, 293
clivoſi G. 1, 108. 2, 212
Cloanthum Æ. 1, 226. 514. 616. 4, 288. 5, 167. 245
Cloanthus Æ. 5, 233
Clælia Æ. 8, 651
Cloniumque Æ. 9, 574. 10, 749
Cloreus Æ. 11, 768. *aliàs legitur* Chloreus
Cluenti Æ. 5, 123
Cluſi Æ. 10, 167
Cluſionis Æ. 10, 655
Clymene G. 4, 345
clypeataque Æ. 7, 793
clypei Æ. 2, 227. 392. 546. 3, 637. 7, 186. 8, 625. 10, 336. 477. 546. 553. 589. 12, 541. 925
clypeis Æ. 10, 568. 12, 712. 724
clypeo Æ. 2, 671. 7, 657. 9, 733. 806. 10, 330. 777. 795. 12, 332. 377
clypeos Æ. 2, 389. 422. 443. 734
clypeum Æ. 3, 286. 5, 359. 7, 639. 789. 8, 447. 729. 9, 270. 709. 10, 242. 261. 482. 11, 10, 284. 12, 89. 866
clypeus Æ. 12, 432
Clytio Æ. 10, 129. 11, 666
Clytium Æ. 9, 774. 10, 325
coacta E. 6, 31
coactam Æ. 7, 43
coacti Æ. 2, 196
coactis Æ. 7. 509. 12, 457
Cocles Æ. 8, 650
cocto Æ. 11, 553
Cocyti G. 3, 38. 4, 479. Æ. 6, 323. 7, 562
Cocytia Æ. 7, 479
Cocyto Æ. 6, 297
Cocytuſque Æ. 6, 132
Codri E. 5, 11
Codro E. 7, 22. 26
coëant Æ. 7, 317. 546. 8, 385. 11, 292
coëgi Æ. 1, 2
cœlata urna Æ. 7, 792. in auro facta 1, 644
cœlatam argento bipennem Æ. 5, 307
cœlati argenti Æ. 10, 527
cœlatum opus E. 3, 37
cœlatus ferro Mavors Æ. 8, 701
cœlaverat auro Æ. 10, 499
cœleſtia G. 4, 1. Æ. 11, 276
cœleſtibus Æ. 1, 15. 391. 6, 379. 11, 51. 12, 167
cœleſtis Æ. 6, 730
cœleſtium Æ. 7, 432
cœli E. 3, 105. G. 1, 35. 51. 335. 337. 417. 503. 269. 345. 477. 3, 261. 327. 478. 4, 58. 100, 152. 166. Æ. 1, 133. 329. 254. 263. 3, 138. 232. 600. 4, 184. 451. 5, 802. 835. 851. 6, 113. 363. 579. 790. 849. 7, 210. 301. 543. 768. 8, 97. 141. 528. 9, 18. 630. 10, 176. 695. 11, 595. 878. 12, 145
cœlicolæ Æ. 2, 641. 6, 554. 10, 6. 12, 117
cœlicolas Æ. 6, 787
cœlicolis Æ. 2 592
cœlico.ûm Æ. 3, 21
cœlifer Æ. 6, 796
cœlo E. 1, 17. 4, 7. & 14. 69. G. 1, 6. 23. 252. 260. 322. 366. 474. 487. 2, 306. 334. 342. 4, 103. 192. 227. 235. 426. Æ. 1, 159. 293. 335. 399. 2, 8. 186. 536. 688. 693. 3, 201. 515. 518. 586. 678. 4, 89. 573. 692. 5, 18. 481. 515. 527. 542. 606. 722. 727. 790. 870. 6, 15. 178. 191. 247. 712. 140. 269. 620. 8, 64. 99. 264. 423. 427. 528. 591. 664. 9, 2. 671. 681. 805. 10, 215. 548. 633. 12, 192. 210. 12, 76. 245. 283. 367. 795. 842
cœlum E. 4, 51. G. 1, 233. 280. 375. 397. 433. 2, 81. 3, 279. 417. 4, 52. 222. 325. Æ. 1, 62. 92. 137. 167. 269. 284. 2, 250. 405. 3, 193. 198. 564. 582. 4, 53. 122. 160. 247. 256. 269. 700. 5, 9. 502. 657. 6, 271. 583. 719. 724. 896. 7, 571. 9, 14. 20. 111. 429. 480. 504. 541. 10, 275. 781. 845. 895. 899. 11, 187. 202. 351. 611. 735. 12, 196. 407. 462. 673. 737
cœni G. 4, 49
cœno Æ. 6. 296
Cœo Æ. 4, 179
cœperat Æ. 12, 941
cœpêre E. 7, 19. G. 1, 225
cœperit E. 6, 36
cœperunt G. 4, 332
cœpit E. 2. 69. 6, 47. 8, 16. G. 3, 237. 504. 4, 316. Æ. 1, 525. 6, 372. 7, 528
cœpta E. 8, 12. Æ. 6, 256
cœptæ Æ. 4, 86
cœpti Æ. 2, 162
cœptis G. 1, 10. E. 4, 642. 8, 15. 9, 296. 625. 10, 461
cœptorum Æ. 3, 20
cœptoſque Æ. 8, 439
coërcent Æ. 9, 27
coërcet G. 4, 480. Æ. 6, 439.
cœrula Æ. 2, 381. 3, 208. 4, 583. 7, 198. 8, 622. 672. 10, 209
cœrulea G. 1, 236. Æ. 5, 123
cœruleæ Æ. 5, 87
cœruleam Æ. 6, 410
cœruleis Æ. 3, 64. 432. 7, 346
cœruleo Æ. 5, 819. 12, 182
cœruleos G. 4, 482
cœruleum Æ. 8, 713
cœruleus G. 1, 453. 4, 388. Æ. 3, 194. 5, 10. 8, 64
cœtu Æ. 1, 402. 5, 107
cœtum Æ. 1, 739. 5, 43
Cœumque G. 1, 279
coëunt G. 4, 73. Æ. 7, 582
cogant Æ. 4, 289
coge E. 3, 20. G. 3, 169
cogemur Æ. 12, 237
cogendæ G. 2, 62
cogente Æ. 12, 423
cogentibus G. 2. 10
cogere E. 6, 85. G. 4, 140. Æ. 11, 304

coget Æ. 7, 125
cogi Æ. 12, 581
cogis E. 2, 7. Æ. 3, 56. 4, 412. 1 , 63
cogit G. 4, 36. Æ. 7, 639. 9, 463. 11. 235
cogite E. 3, 98. Æ. 11, 460
cogitet G. 1, 462
cogitur G. 4, 420. Æ. 4, 414. 5, 20
cognataſque Æ. 3, 502
cognatique Æ. 8, 132
cognato Æ. 12, 29
cognitus Æ. 1, 627
cognomen Æ. 1, 271
cognomine Æ. 1, 534. 3, 123. 163. 334. 350. 702. 6, 383. 7, 671. 8, 331. 11, 246. 12, 845
cogn minis Æ. 8, 48
cognoſcere E. 1, 42. 4, 27. 60. G. 1, 177. 394. 2, 226. 490. Æ. 2, 10. 3, 299
cognoſcit Æ. 12, 903
cognoſcite E. 6, 25. Æ. 5, 474
cognovimus Æ. 9, 245
cognovit G. 4, 375. Æ. 6, 330
cogunt G. 4, 231. Æ. 1, 567. 4, 406. 5, 782. 6, 462. 8, 7
cohibet Æ. 3, 424. 9, 738
cohibete Æ. 12, 314
cohors E. 7, 710. 11, 502
cohortes G. 2, 279
coïrent Æ. 11, 860
coïſſe Æ. 12, 709
coït Æ. 3, 30. 9, 801. 10, 410. 412
colaque G. 2, 242
colant G. 1, 30
colebat Æ. 4, 458
colendi G. 1, 121. 4, 118
colendo G. 2, 36. 222
colere Æ. 4, 422
colerem Æ. 4, 343
coli Æ. 3, 77
colimus Æ. 11, 786
colit terras E. 3, 61. ſtagna anguis G. 3, 430. penates hoſpes Æ. 5, 63. morem Roma 7, 603 virginitatis amorem *puella* 11, 534
colito ius G. 2, 413
colitur terra Æ. 3, 13. tellus 3, 73
colla G. 2, 542. 3, 167. 421. 4, 337. Æ. 2, 381. 721. 5, 277. 6, 419. 7, 394. 701. 8, 660. 9, 331. 10, 838. 11, 497. 622. 692. 829. 12, 86. 722
collapſa cervix Æ. 9, 434. oſſa G. 3, 485. membra Æ. 4, 391. 9, 708
collapſam ferro *Reginam* Æ. 4, 664
collapſi cineres Æ. 6, 226
collapſos artus Æ. 9, 753
collapſum *patrem* Æ. 8, 584
Collatinas arces Æ. 6, 774
collatis ſignis Æ. 11, 517
colle Æ. 8, 604
collecta ſinus fluentes *puella* Æ. 1, 324. ex longo rabies edendi 9, 63. in figuram alitis *Furia* 12, 862
collectæ ex alto nubes G. 1, 324
collectam exilio pubem Æ. 2, 798
collectas nubes Æ. 1, 147
collecti undique *milites* Æ. 2, 414. 7, 582. 9, 689
collectis navibus Æ. 1, 174. omnibus *ſociis* Æ. 2, 743
collectos agreſtes Æ. 9, 11
collectum humorum G. 1, 114. ignem 3, 85. robur 3, 235. gluted 4, 40
collegerat ſinus in nodum Æ. 11, 776
collegerit ſitim hora quarta G. 3, 327
collegit ſe in arma Æneas Æ. 12, 491
collem Æ. 1, 423. 8, 351
colles E. 9, 7. G. 2, 113. 179. 276. 3, 555. Æ. 3, 522. 5, 150. 7, 798. 8, 216. 305. 598. 11, 319. 902
collibus E. 7, 58. 9, 49. G. 2, 273. Æ. 5, 287. 7, 726
colligat nox pluvium E. 9, 63
colligere arma Æ. 5, 15
colligit luna ignes revertentes G. 1, 427. ſe anguis in ſpiram 2, 154. ſe in ſua arma Æ. 10, 412. habenas 11, 671
collis Æ. 7, 659
collo E. 6, 50. G. 3, 204. Æ. 1, 658. 719. 2, 218. 236. 792. 3, 661. 6, 700. 7, 351. 8, 438. 10, 135. 11, 11. 12, 356. laſſo papavera collo demiſere caput 9, 436
collocat hic juvenem G. 4, 424
colloquio Deorum Æ. 7, 91
collucens veſte atque armis Æ. 10, 539
collucent flammis mœnia Æ. 5, 4. ignes 9, 166. ignibus agri 11, 209
collucere faces Æ. 4, 567
colludere plumas in aqua G. 1, 369
collum Æ. 5, 559
colluſtrans omnia vidi Æ. 3, 651
colo *lanificio* calathiſve Minervæ Æ. 7, 805. tenuique Minerva 8, 409
colo, *verb.* Elyſium Æ. 5, 735
colocaſia E. 4, 20
coloni *plur.* E. 9, 4. G. 1, 125. 2, 385. 3, 288. Æ. 1, 16
colonis G. 1, 507. Æ. 7, 63. 410. 422
colono G. 1, 299. Æ. 1, 3
colonos Æ. 4, 626
color G. 2, 178. 256. 4, 254. Æ. 6, 47. 11, 819
coloratis Indis G. 4, 293
colore E. 8, 73. G. 4, 335
colorem E. 9, 49. Æ. 4, 558. 6, 272. 9, 650
colores E. 4, 42. 8, 77. G. 1, 452. Æ. 4, 701. 5, 89. 12, 69
colori E. 2, 17
coloribus G. 4, 306. Æ. 5, 609. 7, 191
coluber G. 3, 418. Æ. 2, 471. 7, 352
colubris G. 2, 320. Æ. 6, 419. 7, 329
coluêre vitam G. 2, 532. terram Æ. 1, 536. 3, 165. morem 7, 602
colui veſtros honores Æ. 12, 778
coluiſſe terram Æ. 1, 20. Dianam 11, 843
columba, *nom.* Æ. 5, 213
columbæ, *plur.* Æ. 2, 516. 6, 190
columnæ, *dat.* Æ. 12, 92
columnæ, *plur.* Æ. 6. 552
columnas G. 3, 29. Æ. 1, 432. 11, 262
columnis Æ. 7, 170
colunt inſulas Æ. 3, 212. ſaxa 7, 684. urbem, rura, rupes, montem, flumen 7, 714
colurnis verubus G. 2, 396
coma, *ſing.* Æ. 5, 556
comæ, *plur.* Æ. 1, 407. 481. 2, 774. 3, 48. 4, 280. 6, 48. 12, 868
comam Æ. 1, 323. 2, 552. 9, 478. acanthi G. 4, 137. orni Æ. 2, 629. lauri 7, 60
coma Æ. 2, 684. 3, 174. 405. 4, 590. 7, 75. 353. 394. 8, 274. 277. 10, 726. comas vitis G. 2, 368. arboris Æ. 12, 209
comantem Narciſſum G. 4, 122. galeam Æ. 2, 391. dictamnum 12, 413

comantes

comantes ſetas hirci G. 3, 312. criſtas Æ. 3, 468. toros *leonis* 12, 6
comantia colla *equorum* Æ. 12, 86
comes *maſc.* Æ. 2, 704. 711. 3, 613. 691. 6, 159. 166. 528. 8, 466. 9, 179. 223. 10, 321. 11, 33. 12, 385. *fœm.* 6, 292. 448. 538. 11, 479
cometæ *plur.* G. 1, 488. Æ. 10, 272
comitabor fugâ nautas Æ. 4, 543
comitamur honore vano *mortuum* Æ. 11, 52
comitante caterva Æ. 2, 40. 370. 5, 76. acie 11, 498
comitantibus multis Æ. 3, 346. armis 4, 48
comitantur paſtorem oves Æ. 3, 660. canes greſſum herilem 8, 462. ſocios 10, 126
comitata miniſtris Helena, Æ. 2, 580
comitate paucis *vocat.* Æ. 10, 186
comitatu Æ. 4, 215
comitatur Æ. 6, 863. 7, 681
comitatus uno Achate Æ. 1, 316. iter meum 6, 112. lectis equitum 9, 48. claſſe caterva 10, 194
comitatus Dei iræ inſidiæque *ſubſt.* Æ. 12, 336
comitem 2, 86. 778. 4, 677. 5, 546. 6, 777, 8, 308. 9, 177. 277. 649. 765. 775. 10, 779. 11, 542. 12, 362
comitentur ſocii G. 1, 346. ſupremum honorem Æ. 11, 61
comites *maſc. nom.* Æ. 4, 123. 140. 162. 5, 301. 8, 52. *accuſ.* comites Deos 2, 181. comites fatorum 2, 294. 744, 5, 191. *fœm.* 4, 664. 11, 655. 805
comitetur Æneam Æ. 10, 164
comiti Æ. 2, 729. 11, 710
comitum *gen. maſ.* Æ. 2, 796 5, 822. 6, 865. 11, 94. *fœm.* 10, 220. 11, 586
commaculare manes ſanguine E. 8, 48.
commemoranda relinquo G. 4, 148
commendat tibi Troja penates Æ. 2, 293. ſocios Acceſtæ 5, 771
commendo ſociis penates Æ. 2, 748
commercia belli Æ. 10, 532
comminus *vel* cominus *ſtatim*, G. 1, 104. *è propinquo loco.* 3, 374. Æ. 7, 533. 732. 9, 347. 770. 10, 454. 11, 706. 12, 890
commiſit funera pugnæ Æ. 7, 542
commiſſa *neutr. plur.* luctis Æ. 1, 140. piacula 6, 569
commiſſa *fœm. ſing.* lues G. 4, 454. id eſt *juncta.* Æ. 3, 428. gens commiſſa duci *credita* 10, 156
commiſſos ludos *incœptos.* Æ. 5, 113
commiſta mero fruſtra Æ. 3, 633
commiſta grandine Æ. 4, 120. 161
commiſtam favillam Æ. 9, 76
commiſti corpore Teucri Æ. 12, 835
commiſtis igne tenebris Æ. 8, 255
commiſtum clamorem terroribus Æ. 12, 618
commiſtus corpore G. 2, 327. in auras fumus 4, 500. Italo ſanguine Æ. 6, 762
committas ſemina ſulcis G. 1, 223
committere vitem ſulco G. 2, 289. ſeſe ponti ignoto 3, 78. *peccare*, Æ. 1, 235, pugnam 5, 69. vitam ventis 10, 69. manum Teucris, *pugnare* 12, 60
committitur auris, *creditur* Æ. 11, 560. pugna 11, 589
commodo Baccho, *terra*, G. 4, 129
commota his Dido, *concitata.* Æ. 1, 364. commota ſpeluncâ columba 5, 213
commotæ cantu umbræ de ſedibus G. 4, 471
commotis ſacris, *quaſſatis.* Æ. 4, 301
commotus graviter Neptunus Æ. 1, 130
commovere canes cervum Æ 7, 494
commovet alas columba Æ. 5, 217
commune periclum Æ, 2, 709. crimen 12, 16
communem populum Æ. 4, 102. Deum 8, 275
communi ſtatione Æ. 9, 183
communibus bonis Æ. 11, 435. Diis 12, 118
compacta cicutis fiſtula E. 2, 36
compactis trabibus Æ. 12, 674
compagibus, *junctura* Æ. 1, 126. 297. 2, 51
compellabat, *alloquebatur* Æ, 11, 534
compellare virum *alloqui* Æ. 2, 280. 3, 299. 8, 164
compellat Achates Æ. 1, 585. verbis amicis 2, 372. multo honore 3, 474. his vocibus 4, 304. *increpat* 5, 161. notis vocibus 6, 499. *alloquitur* 10, 606
compellere gregem hibiſco E. 2, 30
compeſce ramos fluntes, *coerce*, G. 2, 370. ferro culpam, *morbum*, 3, 468
compita G. 2, 382
complebunt foros *apes* G. 4, 220.
complectitur dulci umbrâ Æ. 1, 698. ſopor artus ſeſſus 2, 253. oſſa gremio 5, 31. dextra hoſtem *conſtringit* 11, 743. *amplectitur* 12, 433
complent milite uterum *equi* Æ. 2, 20. loca milite 2, 495. litora 3, 71. 676. complent ſe lumine cornua Lunæ 3, 645. complent aggere foſſas 9, 567
complentur valles G. 2, 301
complerant littora cœtu Æ 5, 107. tempora Parcæ 9, 108. ſentes ſylvam 9, 382
complere naves Æ. 11, 327
complêrent agmine ripas Æ. 6, 712. campos acies 7. 643
complet agmina vox Æ. 9, 113. mœnia fama 11, 140. æthera fragor 12, 724
completur menſibus annuus orbis Æ. 5, 46
complexa corpus nati mater E. 5, 22. *laurus* umbrâ Penates Æ. 2, 514. pedes conjux 2, 673. centum nepotes 6, 786
complexi inter ſe *cives* Æ. 5, 766
complexibus Æ. 5, 742
complexu Æ. 1, 719. 4, 616. 8, 488. 582
complexus *particip.* Æ. 8, 260. 558. 11, 46
componens manibuſque manus Æ. 8, 486
component pacem connubiis Æ. 12, 822
componere magna parvis E. 1, 24. lites 3, 108. G. 4, 176. membra defeſſa 4, 438. fluctu motos Æ. 1, 139. urbem 3, 387. curas 4, 345. opes

opes 8, 317
componet diem veſper Æ. 1, 378
componi fœdere bellum Æ. 12, 109
componite fœdus Æ. 10, 15
compoſitæ leges Æ. 12, 315
compoſitam pacem Æ. 7, 339
compoſiti in turmas Æ. 11, 599
compoſitis gradibus G. 3, 192. crinibus 4, 417
compoſito *adverb. ſimulate, datâ operâ* Æ. 2, 129
compoſito *particip.* aggere Æ. 7, 6
compoſtus pace quieſcit Æ. 1, 253
compoſuêre ſe thalamis G. 4, 189
compoſuit ſe regina ſpondâ, *diſcubuit* Æ. 1, 702. genus indocile 8, 322
comprendere numero G. 2, 104. omnes formas ſcelerum Æ. 6, 626. crinibus ignem 7, 73
comprenderit aëre obſcuro cornu luna G. 1, 428
comprendit ignis robora G. 2, 305
comprenſa imago manus effugit Æ. 2, 793. 6, 701
comprenſam columbam Æ. 11, 723
compreſſa certamina G. 4, 87
compreſſi furores Æ. 5, 802
compreſſus impetus Æ. 2, 73. amor edendi 8, 184
comprime greſſum Æ. 6, 389
comptæ comæ Æ. 6, 48
comptos ramos Æ. 8, 128. capillos 10, 832
comptus olivâ fœlici Æ. 7, 751
compulerant greges in unum E. 7, 2
compulſus noto *vento* Æ. 1, 579
conamur Æ. 10, 89
conantem plurima Æ. 9, 398
conata Æ. 4, 688. 11, 585. 842
conati ſunt G. 1, 281
conatibus Æ. 12, 910
conatus *particip.* Æ. 2, 792. 3, 25. 6, 32. 700. ter conatus utramque viam 10, 685
concava ſaxa G. 4, 49. Æ. 5, 677
concedat, *cedat* E. 2, 57
concede mihi hunc laborem E. 10, 1. huc concede *te recipe* Æ. 2, 523. concede me conſortem nati ſepulchro, *redde me* 10, 906
concedere pacem vivis Æ. 11, 111
concedit tibi laudem hanc Apollo Æ. 9, 655
concedite mihi carmen E. 7, 22. concedite ſylvæ, *valete* 10, 63
concentus avium G. 1, 422
concepit furias Dido Æ. 4, 474
conceptum fœtum Æ. 5, 38. 8, 139. fœdus 12, 158
conceſſa nunquam moveri *palus immota* 3, 700. conceſſa peto *neutr.* 5, 798
conceſſæ duæ mortalibus zonæ G. 1, 238
conceſſerat dies cœlo, *deceſſerat* Æ. 10, 215
conceſſêre Deum iræ, *ceſſavere* Æ. 8, 41
conceſſit ſuperis ab oris, *obiit* Æ. 2, 91. conceſſit in iras Dianæ urbem, *permiſit furori*, 7, 305. vita conceſſit 10, 820
conchâ Æ. 6, 171. 10, 209
conchas G. 2, 348
concidere montes ſcrobibus G. 2, 260
concidit, *cecidit* G. 3, 516. Æ. 2, 532. 5, 333. 448. concidit Ilia tellus, *vaſtata eſt* 11, 245
concilia Deorum, *cœtus* G. 1, 25. Æ. 5, 735
concilias *mihi* ſceptra & Jovem Æ. 1, 83
conciliet ſibi arma Æ. 10, 151
concilio, *cœtu* Æ. 5, 75
concilium horrendum, *cœtum* Æ. 3, 679. concilium ſilentum 6, 433. 10, 2. cogit 11, 234. cogere 11, 304. cogite 11, 460. deſerit 11, 469
concipe curam ducis Æ. 11, 519. fœdus 12, 13
concipis pectore robur Æ. 11, 369
concipit mente furores, Æ. 4, 502
concipiunt inde vires & pabula terræ G. 1, 87. alios motus pectora 1, 422
concita frænis immiſſis, *turba* Æ. 11, 889. ſaxa murali tormento 12, 921
concitat ſe alis in Teucros Alecto Æ. 7, 476. concitat equum in medios 11, 742
concitus ira Æ. 9, 694. vi multa 11, 744. Mavors 12, 331. axis concitus pro curſu 12, 379. curſu concitus heros 12, 902
conclamant Æ. 2, 233. 5, 660. 10, 738
conclamat Æ. 6, 259. 9, 35. 375. 425. 12, 426. Italiam primus 3, 523. duros agreſtes *advocat* 7, 504
concludere ſulco locum Æ. 1, 429
concolor, *ſus* Æ. 8, 82
concordes parcæ E. 4, 47. animæ Æ. 6, 827
concordia jugo fræna Æ. 3, 542
concredere muros obſeſſos *militibus* Æ. 10, 286
concreſcere *teſtâ* fungos G. 1, 392
concreſcunt cruſtæ in flumine G. 3, 360
concreta frigore pruinâ G. 2, 376. *vitia* Æ. 6, 738
concretæ glacie zonæ G. 1, 236
concretam radicem G. 2, 318. labem Æ. 6, 746
concretos ſanguine crines Æ. 2, 277
concretum lac G. 3, 463
concreverit orbis E. 6, 34
concrevit ſanguis frigore Æ. 12, 905
concubitu G. 4, 198
concubitus *acc. plur.* E. 6, 50. G. 3, 130
concurrere telis G. 1, 489. Æ. 11, 117. prælia G. 1, 318. montes montibus Æ. 8, 692. in arcem 2, 315. *certare* 1, 497. 10, 8. 436. 717. 12, 149. 315. 503. 571. 771
concurrerit orbis geminus Æ. 7, 224
concurrit legio Æ. 12, 563
concurrunt, *certant.* Æ. 7, 520. 10, 361. 431. 691. 11, 805. 12, 297. 724
concurſu Æ. 1, 513. 12, 400
concurſum Æ. 5, 611
concurſus Æ. 6, 318. 9, 454
concuſſa *nom. ſing.* tellus Æ. 9, 752. Venus dolore 12, 411. metu 12, 468. *abl. ſing.* quercu G. 1, 159. ilice 4, 81. *neutr. plur.* pectora vulgi Æ. 11, 451
concuſſæ cautes Æ. 5, 205
concuſſam urbem Æ. 4, 666
concuſſêre lora Æ. 5, 147
concuſſi animi fletu Æ. 9, 498
concuſſit equos Æ. 8, 3. rupem 8, 237. urbem luctu 12, 594
concuſſo vertice Æ. 2, 629. ſtipite 4, 444
concuſſus æther mugitibus G. 3, 151. acerbo caſu Æ. 5, 700. 869

concute pectus Æ. 7, 338
concuteret Ægida Æ. 8, 354
concutit fræna Æ. 6, 101
condant mœnia Æ. 7, 145. 11, 323
conde hunc sepulchro Æ. 6, 152
condebat templum Æ. 1, 451
condemur in alvo Æ. 9, 152
condensæ circum altaria puellæ Æ. 2. 517. litore puppes 8, 497
condent sese in cunabula apes G. 4. 66
condere se sylvis E. 8, 97, se sylva Æ. 2, 696. te cava terra 12, 893. bella E. 6, 7. soles *traducere Dies*, 9, 52. gentem Æ. 1, 37. urbem 1, 526. nova fata 10, 34
conderet urbem Æ. 1, 9. arces 7, 61
condet se sol in undas G. 1, 438. diem sol, *finiet*, 1, 458. mœnia Æ. 1, 280. aurea sæcula 6, 792. Albam 8, 48. te humi 10, 558
condidimus ossa terrâ Æ. 5, 48
condidit arces E. 2, 61. cœlum umbra Jupiter Æ. 6, 271. urbem 8, 357. ensem in pectore 9, 348. ensem in ore adverso 9, 443. se umbris 2, 621. 7, 619. alto portu 5, 243. lacu 8, 66. alveo 9, 32. fluvio 12, 886
condimus animam sepulchro Æ. 3, 68
condit opes G. 2, 507. lumina somnus 4, 496. caput Æ. 4, 177. 10, 767
condita *neutr. plur.* servo pocula E. 3, 43. 47. versu carmina 10, 50, signa mente teneto Æ. 3, 388. *fœm. sing.* condita Erinnys specu 7, 570
conditio mortis Æ. 12, 880
conditor arcis Æ. 8, 313
conditor undis Orion Æ. 7, 719. in mare *fluvius* 7, 802. in tenebras caligine cœlum 11, 187
conditus in nubem sol G. 1, 442
conducta tellure Æ. 12, 520
condunt apes examina G. 2, 452. mœnia Æ. 12, 361. se in sylvis aves G. 4 473. se in litore Teucri Æ. 2, 24. scuta latentia 3, 237. sidera Cori 5, 126. se Teucri 9, 39
conduntur in alvo Æ. 2, 401. alveo 7, 303
confectâ macie forma viri Æ. 3, 590
confecimus spatiis immensum æquor G. 2, 541
confecti cursus Æ. 5, 362
confectum ætate parentem Æ. 4, 599. curis 6, 520
confectus ævo Acetes Æ. 11, 85
conferre gradum G. 3, 169 Æ. 6, 438. manum 9. 44. 690. 10, 876. 12, 345 678
conferto agmine G. 3, 369
confertos in prælia *milites* Æ. 2, 347
confessa Deam Venus *se esse Deam* Æ. 2, 591
confestim Æ. 9, 231
conficit me vulnus *interficit* Æ. 11, 824
confidentissime juvenum G. 4, 445
confidere melius rebus afflictis Æ. 1, 456. huic monstro 5, 849
confieri Æ. 4, 116
confise: ô nimium confise cœlo Æ. 5, 870
confixâ parmâ Æ. 9, 765
confixi à suis Æ. 2, 429. suis telis 9, 543. confixi expirant animas 11, 883
confixum Æ. 3, 45
conflantur falces in ensem G. 1, 508
confligunt venti Æ. 2, 417
confluere apes G. 4, 558
confossus Æ. 9. 445
confugere Æ. 8, 493
confugio ad te Æ. 1, 670
confundere fœdus Æ. 5, 496. 12, 290
confunditur undis *fluviis* Æ. 3, 696
contusa ossa Æ 11, 211
confusæ stragis Æ 6, 504. cædis 11, 207. urbis 12, 619
confusam mentem Æ. 2. 736
confusus imagine rerum Æ. 12, 665
congeminat securim per ossa Æ. 11, 698. congeminant 12, 714
congemuit Æ. 2, 631
congerere aram arboribus Æ. 6, 178
congeritur vestis Æ. 2, 766
congestare palumbes E. 3. 69
congesta oppida G. 2, 156. robora 3, 377. cubilia 4, 243. dona Æ. 6, 224
congestum cumen cespite E. 1, 69
congrediamur alterni Æ. 12, 233
congredior Æ. 12, 13
congreditur Æ. 11, 720
congressi multa prælia Æ. 9, 397. jungunt dextras 8, 467. in tertia prælia 11, 631
congressos æquo pede Æ. 12, 465
congressu uno tres *occidit* Æ. 12, 514
congressum Æneam nec Diis æquis Æ. 5, 809
congressus Achilli Æ. 1, 479. *aggressus* 10, 540. 889. 12, 342 510
congressus pete nate meos *aliquia*. Æ. 5, 733
conjectâ sagittâ Æ. 4, 69. cuspide 12 362
conjectis hastis Æ. 12, 711
conjecto jaculo Æ 9, 698
conjecit telum Æ 2, 545. facem 7, 456. lampada 9, 535. oculos 12, 483
conferæ cypariss Æ. 3, 680
conjice saxa G. 4, 26
conjicit sese inter medios Æ. 5, 619. huic anguem 7, 347. ferrum 9, 411. hastam 10, 646 sese imago in latebras 10, 657. hastam inter tempora 10, 891. telum ex insidiis 11, 784
conjicite tela Æ 9, 494
conjiciunt faces Æ. 5, 662. vestes, 6, 222 tela 10, 330. Soligni galeas 11, 194
conjuge *fœm.* G. 4, 456. 504. Æ 9, 138. *masc.* 3, 317. 4, 34
conjugiis G. 3, 275
conjugio Æ. 3, 296. 475. 4. 43
conjugis *masc.* E. 8, 66. Æ. 1, 358. 2, 572. 4, 21. 458. 8, 372. 413. 612. *fœm.* E. 8, 18. G. 2, 326. 3, 93. Æ. 3, 331. 488. 4, 338. 6, 119. 8, 406. 10, 280 722. 11, 267. 12, 30. 610
conjugium 2, 579. 4, 172. 431. 7 423. 433. 11 270
conjuncta viro E. 8, 32. ratis conjuncta crepidine saxi Æ. 10, 653
conjunctus Atriis *cognatus* Æ. 8, 130
conjunge consiliis Æ. 5, 712
conjungere calamos cerâ E. 2, 32. dextras Æ 1, 518. dextram dextræ 3, 164
conjungi fœdere Æ. 10, 105

conjun-

conjunxêre me tibi Æ. 8, 133
conjurat Latium, *conſpirat* Æ. 8, 5
conjurato Iſtro G. 2, 497
conjuratos cœlum reſcendere fratres G. 1, 280
conjux, *nom maſc.* Æ. 1, 347 6, 473. *voc. maſc.* 2, 519 777. 8, 377. 10, 611. *nom. fœm.* G. 1, 294, Æ. 1, 51. 2, 597. 651. 673. 678. 711. 725 738. 783. 4, 91. 113. 5, 620. 647. 6, 93. 523 764. 7, 56. 189. 287, 308. 314. 8, 384. 393. 688. 10, 44. 11, 371 12, 17. 80. 272. 937. *voc. fœm.* G. 4, 465. Æ. 10, 607. 11, 158. 12, 793
connexæ pedibus apes G. 4, 257
connexos angues Æ. 8. 437
connixa gemellos *enixa* E. 1, 15. *nitens* Æ. 5, 642
connixi humeris Æ. 5, 264, incurrent haſtis 11, 613
connixus Æ. 9, 769. toto corpore 10, 127
connubia Æ. 3, 319. 4, 316. 535. 7, 555. 9. 600. 12, 42
connubii Æ. 4, 168
connubiis Æ. 3, 136. 7, 96. 333. 12, 821
connubio Æ. 1, 77. 4, 126. 7, 253
Conon *nomen propr.* E. 3, 40
conſanguinei *plur.* Æ. 12, 40
conſanguineo Æ. 5, 771. 7, 366
conſanguineus lethi ſopor Æ. 6, 278
conſcendebat equos, Æ. 12, 736
conſcenderat ſol medium orbem cœli Æ. 8, 97
conſcendi æquor navibus Æ. 1, 385
conſcendit ſcopulum Æ. 1, 184. rogos 4, 646. claſſem 10, 155
conſcia *fœm* ſibi mens recti Æ. 1, 608. Juno curarum 4, 608. virtus 5, 455. 10. 872. 12, 668. conjux formæ 8, 393, fama 10, 679. *neutr. plur* numina veri 2, 141. agmina 2, 267. ſidera fati 4, 519. 9, 429
conſcius, *apud je reus* Æ. 2, 99. æther 4, 167. facti audacis 11, 812
conſederat ſubilice E. 7, 1. toro Æ. 5, 388. urbe 10, 780
conſedêre duces Æ. 7, 431. catervæ avium 11, 457
conſederis arvis Æ. 4, 39
conſedimus in herba E. 3, 55. inter ulmos 5, 3. arvis Æ. 12, 237
conſediſſe urbem luctu Æ. 11, 350
conſedit ſcopulo G. 4, 436. in rupe Æ. 3, 245. in puppi 5, 841. ſolio avito 7, 169
conſequimur Æ. 2, 409
conſequitur Æ. 5, 153. 224. 494. 11, 722. 12, 375
conſere dextram Æ. 9, 41
conſererе Baccho *montes* G. 2, 38
conſerimus prælia Æ. 2, 398
concertam hamis loricam Æ. 3, 467. 5, 259
conſertum tegmen ſpinis Æ. 3, 594
conſeſſu caveæ Æ. 8, 636
conſeſſum caveæ Æ. 5, 340, 577
conſevimus agros E. 1, 73
conſidant Æ. 11, 323
conſident ſedibus G. 4, 65
conſidere in ignes Æ. 2, 624. 9, 145. regnis 1, 576. Cretæ 3, 162. Latio 6, 67. menſis 7, 176
conſidite tranſtris Æ. 4, 573
conſidunt tranſtris Æ. 5, 136. tectis 10 5. caſtris 11, 915
conſilia in melius referet Æ. 1, 285. verſat pectore 1, 662
conſiliis Æ. 2, 89. 5, 728. 749 11, 339
conſilio Æ. 7, 216. 11, 704
conſilium Æ. 2, 656. 4, 477 7, 407. 592. 9, 227
conſiſtere pontibus G. 4, 27. terra Æ. 1, 545. 633. 6, 807. 10, 75. Latio 8, 10. mentem *tardare* 1, 647
conſiſtit arenâ mediâ Æ. 5, 423
conſiſtunt agmine denſo Æ. 9, 789
conſita terris freta, *maria inſuſta ſparſa* Æ. 3, 127
conſonat omne nemus plauſu fremituque Æ. 5, 149. ſtrepitu 8, 305
conſortem nati Æ. 10, 906
conſortia tecta G. 4, 153
conſpectu Æ. 1, 38. 188. 2, 21. 67. 10, 260. 11, 903
conſpectum reddite *parentis* Æ. 9, 262. ire ad conſpectum genitoris 6, 108
conſpectus in oſtro *ſpectabilis* G. 3, 17. in armis Æ. 8, 588
conſpexêre virum Æ. 1, 156
conſpexi videntem Æ. 3, 652
conſpeximus locum inſidiis Æ. 9, 237
conſpexit Æ. 1, 491. 4, 649. 10, 725
conſuescere Æ. 6, 608
conſpicit Æ. 4, 261. 5, 611. 6, 656. 9, 420
conſpicitur Æ. 8, 83
conſpirant cornua rauco aſſenſu Æ. 7, 625
conſtare cuncta cœlo videt Æ. 3, 518
conſternere terram tergo Æ. 12, 543
conſternunt terram frondes Æ. 7, 444
conſtet animo ſententia Æ. 5, 748
conſtiterant Æ. 3, 681. 12, 271
conſtitit G. 4. 484 Æ. 1, 191. 230. 663. 2. 68. 4, 253. 5, 426. 507. 6, 331. 559. 8, 381. 9. 624
conſtituam taurum ante aras Æ. 5, 237
conſtitue aras G. 4. 542
conſtituent mœnia Æ. 12, 194
conſtituêre pyras Æ. 11. 185
conſtituit quærere Æ. 1, 313. metam ex ilice 3. 130 juvencos *ad aras* 6, 244
conſtituunt cupreſſus ante pyram Æ. 6, 217
conſtructa mella G. 4, 213
conſtructam pilam magnis molibus Æ. 9, 71
conſuescere in teneris multum eſt G. 2, 272
conſueta petens antra G. 4, 429. membra locavit tergo *equi* Æ. 10, 867
Conſul Æ. 7, 613
Conſule *abl.* E. 4, 3. 11
conſule *verb.* cuſtodi & conſule longe Æ. 9, 322
conſulere *tibi* me Æ. 12, 21
Conſulis *gen* Æ. 6, 819
conſuli *verb. juades* Æ. 11 344
conſulit exta ſpirantia Æ. 4, 64. lucos 7, 83
conſulite in medium, *in commune* Æ. 11, 315
conſulta *neut. plu* Æ. 6, 151. 11, 410
conſultus vates G. 3, 491
conſument ubera in natos G. 3, 178
conſumere menſas Æ. 7, 125
conſumerer tecum ipſo ævo E. 10, 43
conſumimus menſas Æ. 7, 116
conſumpta in ventos ſagitta Æ. 5, 527
conſumpta nocte Æ. 2, 795
conſumptis *cibis* Æ. 7, 112

consurgere bellum Æ. 8, 637. in arma 10, 90. tonsis *remis* 10, 299
consurgit senior 8, 457. mundus ad Scythiam *attollitur* G. 1, 241. ad æthera Æ. 7. 530. in ensem 9 749 12, 729
consurgunt mensis Æ. 8, 110
contactos artus G. 3, 566
contactu omnia fœdant Æ. 3, 227
contagia pecoris E. 1, 51. G. 3, 469
contemnere ventos Æ. 2, 360. 3, 77. opes 8, 364
contemnunt favos *examina* G. 4, 104
contemplator *verb.* considera G. 1, 137. 4, 61
contemptor divûm Æ. 7, 648. 8, 7. lucis animus 9, 205
contende celiis Falernis G. 2, 96. vincla tenacia 4, 412
contendere versibus E 7, 18. bello tecum Æ. 4, 108. cursu 5, 291. frustra E. 7, 69. contrà Æ. 5, 370. cursum 5, 834. cæco Marte 9, 518
contenderet arcum Æ. 12, 815
contendunt petere litora cursu Æ. 1, 162. ludo 6, 643
contenta *nom. fœm.* quiete *mens* Æ. 9, 187 solâ Diana, *Camilla* 11, 582. *neutr. plur.* contenta tela 5, 513 *abl* contentâ cervice G. 3, 536
contentus galeâ abito Æ. 5, 314. filius arvis patriis 7, 737
conterrita sorte pugnæ regina Æ. 12, 54
conterritus aspectu Æ. 3, 597. 9, 123
contexit caput amictu Æ. 12, 885. contextus trabibus acernis *equus* 2, 112
conticuêre Æ 2, 1. 253
conticuit Æ. 3, 718. 6, 54
contigerat mediam cœli metam nox Æ. 5, 836
contigerit *si* victori capere Italiam Æ. 9, 268
contigimus manum Æ. 11, 245
contigit oppetere, *accidit* Æ. 1, 100, *tetigit* igni *me Jupiter* 2, 649
contiguum hastæ Æ. 10, 457
continet imber agricolam, *tenet domi* G. 1, 259
contingat ire Æ. 6, 109. Turno regia conjux 11, 371
contingere ramos E. 8, 40. *viros* Æ. 1, 417. vittas 2, 168. funem manu 2, 239. Italiam 5, 18. ferro avem 5, 509. mensas manibus 6, 606
contingit sol equis hyemem G. 2, 322. nares odore Æ. 7, 480
continuit dextra prehensum Æ. 2, 593. gradum 3, 598. Juno *repressit* 10, 636
continuo G. 1, 60. 169. 356. 5, 75. 168. 271. 386. 468. 4, 53 69. 254. 548. Æ. 3, 196. 548. 4, 265. 5, 368. 6, 426. 570. 7, 68. 120. 8, 118. 684. 731. 757. 11, 612. 810. 912. 12, 560
contis Æ. 9, 510
conto Æ. 6, 302
conterquens pedus sylvas vortice G. 1, 481. jaculum certo ictu Æ. 12, 490
contorquent spicula Æ. 7, 165
contorsit *hastam* in latus 2. 52. proram ad undas 3, 562. telum in auras 5, 520. telum inter nubla 6, 593 spicula 11, 676
contora falarica *nom. sing.* Æ. 9, 705
contortum hastile Æ. 11. 561
contrà *adverb.* è *contrario* G. 2, 420. 4, 440. Æ. 2, 445. 651. 3, 684. 4, 107. 6, 95. 544. 9, 509 533. 10, 893. 11, 160. 222. 402. 749. 12, 760. 779. 807. 887. *e regione*, *ex adverso* E. 7, 8. Æ. 1, 17. 3, 552. 8, 711. 9, 93. 768. 10, 309. 434. 785. 760. 769. 11, 374 *vicissim* 1, 80 329. 7, 552. 10, 343 *Adversus cum Accusativo* 3, 692. 5, 124. 370. 414. 477. 8, 447. 699. 9, 136. 552. 802. 10, 84. 285. 359. 550. 567. 11, 282. 406. 438, 504. 12, 597 *simpliciter adversum* 5, 21. 27. 7, 374. 9, 377. 795. 10, 16. 530. 45. 11, 145. 603. 873. 12, 271. 790. vos contra, *vos vero* 7. 267. contra omina bellum 7, 583. contra quem talia fatur, *ad quem* 9, 280. contra vetitum 10, 9. it contra dicta Tyranni 10, 448
contracto frigore pigræ *apes* G. 4, 259
contractus *locus* G. 4, 295
contraho quicquid arte valeo *colligo* Æ. 12, 891
contrahimus viros *colligimus* Æ. 3, 8
contrahit brachia *scorpius* G. 1, 34
contraria *nom. fœm.* furtis nona *dies* G. 1, 286. *neutr.* fata Æ. 1, 243. 7, 293. litora litoribus 4, 628. studia in contraria 2, 39. in contraria vocant animum curæ 12, 487
contremuit nemus Æ. 7, 515
contristat cœlum *Auster* frigore G. 3, 279 cœlum lumine lævo *Cantula* Æ. 10, 275
contulerant inter sese certamina Æ. 10, 147
contulimus manus Æ. 11. 285
contulit se vir viro Æ. 10, 735
contundet populos Æ. 1, 268
contundet herbas olentes E 2, 11
contusos animos, *afflictos* G. 4, 240
convalle G. 2, 186. Æ. 6, 679
convalles G. 3, 276
convallibus Æ. 6, 139
convectare prædas Æ. 7, 749. 9, 613
convectant prædam Æ. 4, 405
convellere a terra funem G. 1, 487. ab humo sylvam Æ. 3, 24. vimen 3, 31. ferro *amputare* 6, 148. ferrum manu 12, 774
convellimus *turrim* Æ. 2, 464
convellunt *arborem* G. 2, 294. turres Æ. 2. 446
convenêre frequentes Æ. 1, 712. undique 2, 799. 4, 417. viri 5, 490. 11, 236
conveniat, *opportunum sit* G. 1, 3. 255
convenimus ambo E. 5, 1
convenit, *æquum est* Æ. 12. 184
conveniunt *concurrunt* Æ 1, 365. 704. 5, 293. 9, 720. 779
conventus in medios trahit *natum* 6, 753
conversa *nom fœm* soror in faciem Metisci *mutata* Æ. 12, 623. *abl.* cuspide, *intenta* 1, 85. *neutr. fabula*, ad medium diem *versa*, G. 3, 303. in exitium Æ. 2, 131. numina sentis, *mutata* 5, 466. agmina vertit fugâ 9, 800

conversæ acies Æ. 12, 369. 548
conversi gemitu animi Æ. 2, 73. inter se 11, 121. lumina ad solem 12, 172
conversis habenis Æ. 11, 713. frontibus 12, 716
converso cardine Æ. 9, 724. arcu 11, 654
conversus in hostem Æ. 12, 377
convertant omen in ipsum Dii Æ. 2, 191
convertere classem in Nymphas Æ. 10, 83
convertêre vias Æ. 5, 582. oculos 11, 746. 12, 705. animos, acies 11, 800
convertite in me ferrum Æ. 9, 427
convertunt clamore fugam Æ. 12, 252
convexa, *nom. fœm.* per auras cœli *vecta* Æ. 7, 543. *neutr. plur.* cœli convexa 1, 612. 4, 451. 6, 241. 750. supera convexa 10, 251
convexo pondere nutantem mundum E. 4, 50. in convexo nemorum Æ. 1, 314. in tramite sylvæ 11, 515
convivia E. 5, 69. G. 1, 301. Æ. 1, 642. 4, 77
conum galeæ *apicem* Æ. 3, 468
convolvens terga *anguis* G. 3, 426
convolvit terga ad solem *coluber* Æ. 2, 474
convulsa limina tectorum Æ. 2, 507. loca vasta ruina 3, 414
convulsæ undis *naves* Æ. 1, 387
convulsum æquor remis Æ. 5, 143. 8, 690
coorta tempestas G. 3, 478. seditio Æ. 1, 152
copia lactis E. 1, 82. G. 3, 308. thymbræ 4, 31. data fandi Æ. 1, 524. 11, 248. 378. data affari 9, 404. data pugnæ 9, 720. quæ cuique est copia 5, 100. lustro quæ sit copia circum *multitudo* 2, 564. omnis copia Teucrûm 11, 834
coquat solibus *glebas* æstas G. 1, 66
coquebant radi *flumina* ad limum G. 4, 428. curæque iræque *animum* Æ. 7, 345
coquitur vindemia in saxis G. 2, 522
coram fandi Æ. 1, 524. 11, 248. adsum 1, 599. coram cernere 2, 538. agnoscere Æ. 3, 173. ostendere 6, 716. coram alloqui 8, 122
Coras, *nomen prop. viri*, Æ. 7, 672. 11, 465. 604
corda G. 1, 123. 330. 3, 106. 4, 70. 470. Æ. 1, 307. 726. 4, 528. 5, 138. 643. 729. 6, 49. 80. 407. 9, 55. 225. 10, 87. 12, 223. 453
corde Æ. 1, 54. 213. 566. 4, 332. 533. 6, 185. 383. 675. 8, 522. 10, 465. 871. 12, 18. 667
cordi sunt crimina Æ. 7, 326. desidiæ 9, 615. cithara 9, 776. Dindyma 10, 252. *tibi* regia cordi est 11, 369
Cori *venti* Æ. 5, 126
coriis G. 3, 559
Corintho urbe Æ. 6, 836
Coriti urbis Æ. 9, 10. 10, 719
Coritum Æ. 3, 170
corna, *fructus arb.* G. 2, 34. Æ. 3, 649
cornea, *porta* Æ. 6, 894. *neutr.* virgulta 3, 22. hastilia 5, 557
cornibus, *Tauri sideris* G. 1, 217. *Lunæ* 1, 433. hœdi 2, 526. *bovis* 3, 55. 218. *cervi* 3, 370. cornibus arboreis *cervi* Æ. 1, 194. cornibus ingens cervus 7, 483. *vacca* 7, 789
corniger fluvius Æ. 8, 77
cornipedes equi Æ. 7, 779
cornipedum æquorum Æ. 6, 591
cornix E. 1, 18. 9, 14. G. 1, 388
cornu, *animalium* E. 3, 87. 9, 25. G. 2, 395. 3, 57. 509. Æ. 5, 382. 9, 629. *arcu corneo* E. 10, 59. Æ. 7, 497. 9, 606. 11, 773. *arcum corneum* 11, 859. sonat ungula cornu, *pede corneo* G. 3, 88. Luna obscuro cornu 1, 428
cornua, *animalium* E. 6, 51. 7, 30. G. 3, 222. 232. 4, 299. 371. Æ. 4, 61. 5, 479. 6, 245. 7, 488. 10, 725. 12, 721. cornua antennarum 3, 549. Lunæ 3, 645. 5, 832. *tubæ corneæ* 7, 615. 8, 2. rubræ cornua cristæ 12, 89
cornus, *arbor* G. 2, 448. *telum corneum* Æ. 9, 698. 12, 267
Chorœbus *nomen viri* Æ. 2, 341. 386. 407. 424
corona, *nom. sing. multitudo, circumfusa* Æ. 9, 508 *ablat.* 3, 525. 5, 556. 8, 684. venantum corona densa 9, 551. *militum* 10, 122. 11, 475. 12, 744
coronæ, *gen sing.* stella coronæ, *sideris* G. 1, 222. *plur.* 2, 66. Æ. 5, 110
coronam Æ. 1, 659. 5, 355. 7, 75. 8, 505
coronant cratera G. 2, 528. vina Æ. 1, 728. 7, 147. aditum custode 9, 380
coronas, *acc. plur.* G. 1, 304. Æ. 4, 418
coronat fronde locum Æ. 4, 506
corpora G. 2, 531. 3, 51. 221. 251. 369. 383. 444. 472. 542. 4, 95. 99. 187. 198. 217. 252. 255. 475. 543. Æ. 1, 105. 197. 2, 18. 214. 365. 565. 3, 141. 511. 623. 4, 523. 5, 318. 6, 22. 391. 583. 714. 721. 731. 751. 7, 108. 535. 8, 485. 539. 607. 634. 662. 9, 157. 273. 317. 455. 10, 430. 662. 11, 22. 102. 185. 197. 204. 276. 634. 665. 691. 12, 271. 287. 328. 900. corpora *navium* 1, 74. *umbras corporum* 6, 303. 306
corpore G. 4, 413. 538. 550. Æ. 1, 75. 3, 175. 427. 4, 181. 253. 703. 5, 276. 344. 372. 396. 438. 445. 475. 6, 292. 494. 7, 459. 650. 783. 8, 207. 330. 9, 410. 563. 722. 812. 10, 127. 334. 342. 345. 478. 744. 774. 845. 11, 87. 641. 829. 864. 12, 221. 421. 728. 835. 911. 920. plantas de corpore matrum, *arborum* G. 2, 23. magno commistus corpore, *mundi*. 2, 327. Æ. 6, 727. toto descendit corpore pestis, *toto nave* 5, 683. toto certatum est corpore regni 11, 313
corporeæ pestes Æ. 6, 737
corpus E. 5, 22. G. 3, 205. 448. 4, 416. Æ. 1, 488. 490. 2, 542. 558. 644. 3, 176. 578. 4, 572. 635. 6, 58. 149. 161. 219. 596. 635. 8, 153. 10, 331. 446. 820. 834. 904. 11, 30. 59. 591. 593. 848. 12, 376. 472. 935
correpta tali militia, *percussæ amore talis belli, nom. fœm.* 11, 584. correpta bipenni, *ablat.* 2, 479. correpta scuta, *neutr. plur.* 1, 104

correptis ſylvis *igne*, Æ. 10, 407
correptos montes undâ G. 3, 254
correptum manibus tenebris G. 4, 405
corripio e ſtratis corpus Æ. 3, 176
corripit e ſomno corpus Æ. 4, 572. ignem 5, 641. ramum 6, 210, ferrum 6, 290. *offam* 6, 422. Cacum 8, 260. haſtam 10, 335. 12, 93. torrem ab arâ 12, 299. cæſariem 12, 302.
corripite ferrum Æ. 12, 261
corripiunt corpora G. 3, 472. naves Æ. 1, 367. ipſum 2, 217. ſpatia 5, 316. ſpatium medium 6, 634. illam 9, 502. miſſile ferrum 12, 279
corripuêre campum currus G. 3, 104. Æ. 5, 145. viam 1, 422. ſacram effigiem 2, 167
corripuiſſe omnia, *vaſtaſſe* Æ. 11, 900
corripuit altaria flammis cinis E. 8, 103. hunc plauſus plebis G. 2, 510. ipſum turbine, *involvit* Æ. 1, 49. arcum manu 1, 192. tabulas ignis 9, 537. ſeſe, *abiit*, 11, 462
corruit in vulnus Æ. 10, 488
corrumpitur caſiâ uſus olivi G. 2, 466
corrupit lacus G. 3, 481
corruptam undis Cererem Æ. 1, 181
corrupto cœli tractu Æ. 3, 138
cortex Æ. 7, 742
cortice E. 5, 13. G. 2, 74, 269. 304. 4, 160. Æ. 3, 33. 9, 743
corticibus E. 8, 54. G. 2, 387. 453. 4, 33
corticis E. 6, 63
cortina Æ. 3, 92. cortina Phœbi, *oraculum* 6, 347
corvi G. 1, 410. 423
corvorum G. 1, 382.
coruſca fulmina G. 1, 328
coruſcæ flammæ, *plur.* Æ. 2, 172
coruſcant pennis *apes* G. 4, 73. fulgore *apes* 4, 98. gæſa manu, *librant* Æ. 8, 661
coruſcat ignem, *librat*, Æ. 5, 642. mucronem 10, 651. haſtam 12, 431. telum 12, 887. 919
coruſci auro juvenes Æ. 9, 163. criſtis 9, 678
coruſcis ſylvis Æ. 1, 168. ilicibus 12, 701
coruſco ſole G. 1, 233. mucrone Æ. 2, 333. tonitru 8, 391
coruſcum enſem Æ. 2, 552
coruſcis telis & luce ahenâ Æ. 2, 470
Corybantia æra, *cymbala* Æ. 3, 111
Corycium ſenem G. 4, 127
Corydon, *nomen viri*, E. 2, 1. 56. 65. 69. 5, 86. 7, 2. 16. 20. 70
Corydonis Æ. 7, 40
coryli G. 5, 21. 2, 65
corylis E. 5, 3
corylos Æ. 1, 14. 7, 63
corylum G. 2, 299
corymbos E. 3, 39
coryti *pharetræ plur.* Æ. 10, 169
Coſas urbem Æ. 10, 168
Coſſe, *voc. nomen viri* Æ. 6, 841
coſtas G. 1, 273. 3, 256. Æ. 2, 16. 9, 432. 10, 682. 11, 817. 12, 276. 508
coſtis G. 4, 303. 556. Æ. 1, 215. 7, 463. 10, 382
cote Æ. 7, 627
cothurnis G. 2, 8
cothurno E. 7 32. 8, 10. Æ. 1, 341
coribus Æ. 8, 43. G. 4, 203
crabro G. 4, 245
cras E. 3, 71
craſſa farragine G. 3, 205. *neutr.* terga 2, 236
craſſis paludibus G. 2, 110
craſſum cruorem Æ. 5, 469. 10, 349
craſſus *ignis* caligine G. 2, 309
craſtina hora G. 1, 425. lux Æ. 8, 170. 10, 244. aurora 12, 76
craſtinus Titan Æ. 4, 118
cratera G. 2, 528. Æ. 3, 525, 5, 536. antiquum 9, 266. 346
crateras E. 5, 68. Æ. 1, 728. 7, 147. 9, 165. 358. 12, 285
cratere G. 2, 457
crateres Æ. 2, 765. 6, 225
crates, *è vimine* G. 1, 95. 166. Æ. 11, 64. crates favorum G. 4, 214. crates umbonum Æ. 7, 633. crates pectoris 12, 508
creandis arboribus G. 2, 9
creârat, *pepererat* Æ. 10, 551. 12, 271
creat, *generat.* G. 1, 279. Æ. 10, 705
creatos Sulmone juvenes Æ. 10, 517
creatrix Diva, *mater* 6, 367. 8, 534
creatuc Vulcani ſtirpe Æ. 10, 543
creavit, *produxit* Æ. 7, 283
creber turbo G. 3, 470. procellis Africus Æ. 1, 85. pedum ſonitus 2, 731. anhelitus 5, 199. Auſter 5, 764. creber utraque manu pulſat Dareta, *repetito pulſu* 5, 460
crebra, *crebrò*, *nomen pro adverbio* G. 3, 500
crebra manus Æ. 5, 436. *neutr.* tela 11, 611
crebreſcere vidit ſermonem Æ. 12, 222
crebreſcit horror campis Æ. 12, 407.
crebreſcunt auræ Æ. 5, 550
crebris vulneribus G. 3, 221. ilicibus 3, 334. mugitibus 3, 554. pontibus 4, 27. ignibus Æ. 1, 94. bipennibus 2, 627. ternis 3, 127. ignibus 11, 209
crebro ariete labat janua Æ. 2, 492. pulſu 12, 533
crebros ictus Æ. 12, 713
credam Æneam Auſtris, *committam* Æ. 5, 850
credant Æ. 1, 222
credas Æ. 8, 691
credat Æ. 9, 206
crede, nimium ne crede colori E. 2, 17. neu crede paludi, *alveare* G. 4, 48. thalamis neu crede paratis Æ. 7, 97. te crede ſolo 11, 707
credens Æ. 2, 371
credere Æ. 6, 463. nec ſit mihi
credere E. 10, 46. ſi credere dignum eſt G. 3, 391. Æ. 6, 173. terræ ſpem anni G. 1, 224. in novos ſoles audent ſe gramina credere 2, 333. arcanos tibi crecere ſenſus Æ. 4, 422. ſe pugnæ 5, 383. ſe cœlo 6, 15. aciem campo Æ. 9, 42. puero ſummam

mam belli 10, 70. brevibus se credere saltu 10, 289. te sævo Marti 11, 153. hastæ credere 11, 808
crederet Æ. 3, 187
crediderat Æ. 10, 548
crediderim G. 2, 338
credidit Æ. 7, 680. 10. 457. 648. se armis Turni 11, 114
credimus E. 8, 108. auditis si quicquam credimus Æ. 8, 140
credis E. 8, 35. Æ. 4, 34
credit Æ. 4. 501. 12, 598
credita res *est fœm. sing.* Æ. 2, 196. *cui* custodia credita campi 7. 486. *neutr.* ora non unquam credita Teucris 2, 247
credite equo Æ. 2, 48. experto mihi 11, 283
creditis Æ. 2, 43
creditur non benè ripæ E. 3, 95
credo E. 3, 10. G. 1, 415. Æ. 1, 391. 4, 12. 6, 368. 848. 7, 297. 10, 29. 865
credunt Æ. 8, 147. 353
cremant cætera Æ. 11, 208
cremantur dona thurea Æ. 6, 224
cremari Æ. 7, 74
cremato sarmenta, *imper.* G. 2. 408
cremavit Troja viros Æ. 7, 295
Cremonæ, *urbi* E. 9, 28
crepantes sinus chlamydis Æ. 11, 775
crepidine saxi Æ. 10, 653
crepitabat bractea vento Æ. 6, 209
crepitans grando G. 1, 449. Auster Æ. 3, 70
crepitant malæ sub vulnere Æ. 5, 436. grandine nimbi 5, 459
crepitante flamma Æ. 7, 74
crepitantiaque æra G. 4, 151
crepitantibus flammis G. 1, 85. undis Æ. 11, 299
crepitare incudibus enses G. 2, 540
crepitus, *fulminis* Æ. 12, 923
crepuere remi Æ. 5, 206
crescent *arbores* E. 10, 54
crescentem Poetam E. 7, 25
crescentes umbras E. 2, 67
crescenti, *arbori* G. 2, 56. æstu Æ. 10, 292
crescentis olivæ G. 2, 3. mundi 2, 336
crescere corpus G. 3, 206. Tybrim sanguine Æ. 11, 293
crescceret in ventrem cucumis G. 4, 122
crescetis amores E. 10, 54
crescit amor E. 10, 73
crescunt flumina G. 1, 326
Cressa *fœmina è Creta* Æ. 5, 285
Cressam pharetram G. 3, 345
Cressia inter nemora Æ. 4. 70. prodigia, *monstra* 8, 294
Creta G. 1, 179. *terræ species* 2, 215
Creta, *insula*, Æ. 3, 104. 5, 588
Creta, *insulæ* E. 1, 66. Æ. 3, 122. 162
Cretæa ab Ida Æ. 12, 412
Cretæis in oris Æ. 3, 117
Cretam Æ. 3, 129
Cretea, *nomen viri accus.* Æ. 9, 774
Cretes, *Cretæ incolæ* Æ. 4. 146
Creteu, *nomen viro voc.* Æ 12, 538
creti Alcanore, *geniti* Æ. 9, 672
cretum Trojano sanguine, *genitum* Æ. 4, 191
cretus quo sanguine Æ. 2, 74. 3, 608. Atlantide 8, 135
crevit sic Hetruria G 2, 533
Creüsa, *nom. fœm.* Æ. 2, 562. 597. 651. 578.
Creüsæ. Æ. 2, 772. 784 9,297
Creüsam Æ. 2, 666. 769. 778
crimen Æ. 10, 188. 11, 407. 12, 16. 600
crimina Æ. 6, 433. 7, 326. fere crimina belli, *causas* 7, 339
crimine Æ. 2, 65. 4, 550. 6, 430. 7. 577. 10, 668. 851. 11, 122
criminibus Æ. 2, 98
crinales vittas Æ. 7, 403
crinali auro Æ. 12, 576
crinem Æ. 2, 685. 3, 65. 4, 148. 216. 704. 6, 281. 7, 391. 815. 11, 35. crinem volantia sidera ducunt, *cometæ* 5, 528
crines E. 6, 68. Æ. 2, 277. 4, 138. 509. 5, 6, 809. 7, 418. 8, 34. 9, 651. 10, 137. 12, 99. 605. 870
crinibus G. 4, 417. 482. Æ. 1, 484. 2, 404. 7, 73. 346. 450
Criniso flumine Æ. 5, 38
crinita jubâ galea Æ. 7, 785
crinitus Iopas Æ. 1, 744. Apollo 9, 638
crispans manu hastilia Æ. 1, 317. 12, 165
crispâ Æ. 9, 50. hirsutus equina 10, 869
crispæ, *genit.* Æ. 12, 89. *plur.* 6, 779. 7, 185. 9, 732
crispam Æ. 12, 370
crispas Æ. 3, 465. 9, 270. 10 701 11, 8. 12, 493
crispatus Achilles Æ. 1, 472
crispis Æ. 8, 620. 9, 163. 365. 678. 10, 270
croceam chlamydem Æ. 11, 775
croceis floribus G. 4, 109. pennis Æ. 4, 700
croceo luto E. 4, 44. acantho Æ. 1, 653. 715. fætu 6, 207
croceos odores G. 1. 56
croceum linquens Aurora cubile G. 1, 447. Æ. 4, 585. 9, 460
croco picta vestis Æ. 9, 614
crocum G. 4, 182
cruda senectus Æ. 6, 304
crudele odium Æ. 1, 365. scelus 2, 124. funus 11, 53. bellum 11, 535. supplicium 11, 841. lethum 12, 636
credulem te nomine dicit G. 4, 356. vitam Æ. 8, 579. 9, 497
crudeles aras Æ. 1, 359. terras 3, 44. pœnas 6, 501. 585
crudeli funere E. 5, 20. G. 3, 263. Æ. 4, 308. tabe 6, 442. bello 8, 146. morte 10, 385
crudelia astra E. 5, 23. fata G. 4, 495. Æ. 1, 225. limine 3, 616
crudelibus umbris Æ. 1, 551
crudelis, *nomin.* Æ. 1, 411. 4, 681. mater E. 8, 48. amor 10, 29 Æ. 6, 24. luctus 2, 368. Dardanus 4, 661. gens 6, 359. *genit* nati 6, 446. *vocat.* E. 2, 6. Æ. 4, 311. 9, 483
crudeliter lacerum Æ. 6, 495
crudelius quid vidi ? Æ. 2, 746
crudescere cœpit morbus G. 3, 504
crudescit pugna Æ. 11, 833
crudescunt pugnæ Æ. 7, 788
crudo cæstu G. 3, 20. Æ. 5, 68. cortice 9, 743
crudum ensem Æ. 10, 682
cruenta, *sing. nomin.* hasta Æ. 10, 340. *abl.* pallâ 6, 555. *neutr.* myrta G. 1, 306. arma Æ. 9, 753. 10, 462. spolia 10, 862

cruentam humum Æ. 11, 668
cruentas ſpumas G. 3, 203
cruentat tela Æ. 10, 731
cruentis manibus G. 4. 15. Æ. 2, 167. dapibus 3, 618. vittis 6, 281
cruento ore Æ. 1, 300. 9, 341. 10, 489. 12, 8. pulvere 2, 272. mero 3, 632. antro 8, 297. cerebro 10, 416
cruentum ſignum 11, 474. Æ. 12, 385
cruentus cæde Æ. 1, 475. 7, 501
cruor G. 1, 485. 4, 285. Æ. 3, 43. 8, 106. 9, 434. 10, 728. 11, 646. 724. 12, 340
cruore Æ. 4, 201. 664. 5, 333. 9, 333. 10, 908
cruorem G. 3, 516. 4, 542. Æ. 3, 663. 5, 469. 6, 248. 10, 349. 11, 804
cruores Æ. 4, 687
crura G. 2, 8. 3, 76. 4, 181. Æ. 11, 639
crurum G. 3, 53. 192. Æ. 11, 777
cruſtæ, *ex glacie* G. 3, 360
cruſti orbem violare manu Æ. 7, 115
Cruſtumeri populi Æ. 7, 631
Cruſtumiis pyris G. 2 88
cubile G. 1, 447. Æ. 3, 324. 4, 585. 648. 8, 412. 9, 460. 715. 12, 144
cubili E. 4, 63. G. 3, 230
cubilia G. 1, 183. 4, 45. 243. Æ. 6, 274
cubilibus G. 1, 411
cubito Æ. 4, 690
cucumis G. 4, 122
cucurrit tremor per oſſa Æ. 2, 120. 6, 54. ſtella de cœlo lapſa 2, 694. circum, *chlamydem* purpura 5, 251. per oſſa calor 8, 390. per ora fremor 11, 296. per ora ruber 12, 66
cui, *paſſim, ſed nullo peculiari ſenſu.*
cuiquam G. 4, 447. Æ. 7, 692. 10, 712
cuique G. 2, 197. 3, 102. Æ. 5, 100. 7, 507. 9, 175. 185. 10, 107. 111. 467
cujum pecus E. 3, 1. 5, 87
cujus E. 10, 73. G. 4, 374. 437. Æ. 6, 324. 7, 197. 8, 511. 11, 347. 666
culmen tuguri E. 1, 69
culmi cerealis G. 2, 517
culmo Papiliarum E. 1, 83. domorum Æ. 2, 446. 478. tecti 2, 695. Dominum, Deorum 4, 671. ponam æqua ſolo 12, 569
culmine G. 1, 402. Æ. 8, 456. delubri 2, 410. tecti 4, 186. ſtabuli 7, 512. ruit alto à culmine Troja 2, 290. ſternitque à culmine Trojam 2, 603
culminibus Æ. 4, 462. 5, 459. 12, 863
culminis faſtigia Æ. 2, 458
culmo G. 1, 317. Æ. 8, 654
culmos G. 1, 150. 192
culmum G. 1, 321
culmus G. 1, 111
culpæ, *ſing.* Æ. 4, 19. 12, 648
culpam G. 2, 380. 455. Æ. 4, 172. culpam ferro compeſce, *morbum*, G. 3, 468
culpatus Paris Æ. 2, 602
culta novalia E. 1, 71. nitentia G. 1, 153. flaventia 4, 126. pinguia 4, 372. Æ. 8, 63. 10, 141
cultores, *Apollinis* Æ. 11, 788
cultoribus G. 2, 114. Æ. 8, 8
cultri, *plur.* G. 3, 492
cultrix, *loci*, Cybele Æ. 3, 111. nemorum Latonia virgo 11, 557
cultros Æ. 6, 248
cultu, *culturâ* E. 4, 18. G. 1, 102. 2, 51. 4, 559. miſeranda cultu forma viri, *habitu* Æ. 3, 591. gens aſpera cultu, *moribus* 5, 730
cultura G. 2, 420
cultus, *nomin. ſing.* G. 1, 3. Æ. 8, 316. *acc.* locorum G. 1, 52. arvorum 2, 1. 35
cùm, *adverb. temporis* E. 3, 10. 19. 77. 5, 22. 74. 75. 88. 6, 3. 39. 7, 39. 8, 15. 9, 22. 67. 10, 4. 10. 67. G. 1, 43. 148. 187. 217. 288. 303. 310. 313. 316. 361. 370. *bis*, 391. 427. 438. 450. 458. 467. 493. 512. 2, 193. 218. 279. 321. 340. 403. 422. 3, 103. 133. 139. 196. 237. 303. 322. 336. 347. 358. *bis*, 423. 437. 443. 458, 462. 4, 21. 97. 103. 135. 171. 401. 402. 414. 488. 524. Æ. 1, 40. 152. 227. 288. 435. 513. 539. 590. 655. 691. 701. 2, 112. 117. 223. 256. 304. 316. 323. 496. 567. 589. 627. 680. 731. 3, 51. 137. 345. 389. 416. 448. 522. 590. 623. 646. 655. 679. 712. 4, 8. 208. 385. 403. 409. 436. 441. 453. 486. 473. 524. 525. 597. 613. 5, 84. 160. 328. 597. 627. *bis*, 657. 693. 804. 810. 838. 867. 6, 45. 91. 190. 372. 515. 562. 874. 880. 7, 27. 39. 61. 87. 105. 124. 148. 166. 246. 427. 462. 528. 603. 674. 702. 735. 8, 28. 82. 98. 170. 213. 276. 353. 391. 561. 622. 9, 60. 88. 108. 249. 361. 372. 395. 435. 437. 513. 670. 10, 12. 98. 454. 483. 503. 509. 521. 567. 665. 764. 11, 43. 48. 276. 298. 304. 406. 436. 540. 659. 661. 751. 783. 904. 12, 76. 103. 114. 154. 208. 249. 331. 365. 415. 438. 473. 587. 632. 685. 702. 716. 735. 821. 941
cùm, *præpoſitio cum Ablativo* E. 4, 19. 7, 16. 8, 28. 38. G. 1, 190. 327. 483. 2, 209. 33. 223. 4, 110. 439. 533. Æ. 1, 51. 59. 197. 249. 296. 639. 2, 72. 378. 499. 532. 688. 694. 3, 12. 177. 235. 568. 577. 599. 4, 215. 241. 425. 514. 606. 687. 5, 76. 167. 289. 368. 858. 859. 6, 185. 359. 645. 735. 7, 130. 418. 667. 697. 8, 55. 72. 506. 522. 525. 679. 703. 9, 154. 242. 349. 562. 628. 771. 793. 816. 10, 124. 266. 337. 667. 697. 11, 104. 113. 279. 394. 421. 465. 565. 604. 681. 831. 12, 828. 952
cumprimis, *præcipuè* G. 1, 178.
cumque, *cum qua* Æ. 11, 822
Cumæa Sibylla Æ. 6, 98
Cumæam urbem Æ. 3, 441
Cumæi carminis, *Sibyllini* E. 4, 4
Cumarum Æ. 6, 2
cumulant lancibus aras Æ. 8, 284. 12, 215
cumulat, *eum*, muneribus Æ. 5, 532. altaria donis 11, 50
cumulatam, *vel* cumulatum morte relinquam 4, 436
cumulo præruptus aquæ mons Æ. 1, 109. cumulo furens, *fluvius* 2, 498
cumulos arenæ G. 1, 105
cunabula E. 4, 23. *apum*, G. 4, 66. gentis Æ. 3, 105
cuncta, *fæm.* pubes G. 1, 343. cohors Æ. 3, 563. *neutr. omnia* G. 2, 42. 3, 19. Æ. 2, 77. 570. 653. 3, 398. 4, 498. 8, 19. 439. 9, 345.

11, 241. 12, 180. 472
cunctæ, *mulieres* Æ. 3, 614. volucres 12, 251
cunctam gentem G. 3, 473. vim Æ. 10, 695
cunctand Æ. 6, 846
cunctantem Æ. 4, 133. 390. 6, 211 7, 449. 8, 388. 12, 940
cunctantes glebas G. 2, 236. miniſtros 3, 488. ſocios Æ. 10, 831
cunctanti Æ. 5, 856. 12, 919
cunctantibus G. 4, 107
cunctantur in ædibu G. 4, 258
cunctatur omnis Æ. 9, 124. in omnes partes 10, 714. metu 12, 916
cuncti, *plur.* Æ. 1, 563. 2, 409. 3, 100. 189. 363. 5, 58. 70. 227. 385. 7, 583. 8, 109. 306. 10, 96. 11, 314. 745
cunctis Æ. 1, 522. 598. 2, 228. 3, 97. 5, 244. 7, 230. 8, 162. 12, 229
cunctos Æ. 5, 380
cunctus pelagi fragor Æ. 1, 158. orbis terrarum 1, 237
cunei *ordines militum in formam cunei* Æ. 12, 269
cuneis, *ferreis* G. 1, 144. 2, 79. Æ. 6, 181. 7, 509. *ordinibus* 12, 457
cuneos, *ordinis plebis in theatro* G. 2, 509. Æ. 5 664
cuneum dant omnes, *componunt ſe in formam cunei*, Æ. 12, 575
cunque, quæ me cunque vocant terræ Æ. 1. 614. quo te cunque lacus fonte tenet 8, 74. qua ſe cunque tulit virgo 11, 762. qui te cunque manent caſus 12, 61. quo res cunque cadent 2, 709. 12, 203. ut cunque ferent ea facta minores 6, 822
Cupavó, *nomen viri* Æ. 10, 186
Cupentum *nomen viri* Æ. 12, 539
cuperem Æ. 5, 810. 10, 443
cupiant E. 6, 7
cupiat Æ. 8, 16
cupidine Æ. 4, 194. 7, 189. 9, 354. 10, 93.
cupido regnandi G. 1, 37. ſi vobis eſt cupido ſequi *me* Æ. 2, 349. laudum 5, 138. 6, 823. ſi tanta eſt cupido innare lacus Stygios 6, 133. unde hæc tibi tam dira cupido, *deſiderium* 6, 373. lucis 6, 721. noſtri ſi tanta cupido eſt 7, 263. an ſua cuique Deus fit cupido? 9, 185
Cupido, *Deus* Æ. 1, 662. 699
cupidus duxi *eum* Æ. 8, 165
cupien Æ. 9, 795
cupêre fugam Danai Æ. 2, 108
cupio Æ. 6, 717
cupit E. 3, 65. Æ. 4, 394
cupiunt Æ. 6, 733
cupreſſi, *plur.* E. 1. 26
cupreſſo, *aræ*, Æ. 3, 64
cupreſſos Æ. 6, 216
cupreſſum G. 1, 20
cupreſſus Æ. 2, 714
cur E. 5, 1. Æ. 1, 412. 2, 286. 4, 428. 10, 34. 11, 423. 424. 855. 12, 39. 879
cura, *nomin.* peculi E. 1, 33. Corydonis 7, 40. boum G. 1, 3. falicti 2, 415. patrum & matrum 3, 138. canum 3, 404. tuorum Æ. 7, 365. juris materni 7, 402. mei 8, 396. parentis 12, 933. traducitur in vitulos G. 3. 157 colendi hortos 4, 118. nec ſit mihi cura mederi E. 8, 89. prædiſcere ventos G. 1, 52. penum ſtruere Æ. 1, 708. paſcere equos 6, 654. templa tueri 7, 443. obſidere portas 9, 160. tua cura palumbes E. 1, 58. tua cura Lycoris 10, 22. ipſe tibi tua maxima cura G. 4, 354. puer mea maxima cura Æ. 1, 682. cura Deum Anchiſes 3, 476. Æneæ mihi cura tui 5, 804. ſomnos abrumpit G. 3, 530. domat illum 3, 539. te remordet Æ. 1, 265. recurſat 1, 666. ni mea cura reſiſtat 2, 599. nec dat membris cura quietem 4, 5. 10, 217. quietos ſollicitat 4, 379. nec me mea cura fefellit 6, 691. victorem cura ſubiſſet 9, 757. milio venit annua cura G. 1, 216. in Aſcanio ſtat cura parentis Æ. 1, 650. quo noſtri tibi cura receſſit 2, 595. maneat noſtros ea cura nepotes 3, 505. ſi qua eſt ea cura 10, 823
cura, *ablat.* G. 3, 229. 305. Æ. 4, 1. 7, 487
cura, *genit.* G. 3, 286. Æ. 3. 709. 8, 401
curæ, *dat.* illi mea carmina E. 3, 61. tibi Mænala G. 1, 17. illis mortalis egeſtas 3, 319. tibi lanicium 3, 384. cui talis curæ 4, 113. grandævis oppida 4, 78. Junoni vincla jugalia Æ. 4, 59. 521. tantæ eſt victoria curæ G. 3, 112. arva obnoxia curæ 2, 439
curæ, *plur.* Æ. 4, 531. 6, 274. 382. 444. 7, 345. 8, 580. 11, 3. 12, 487. 801
curam G. 1, 26. 228. 2, 433. 4, 345. Æ. 4, 332. 6, 85. 9, 311. 11, 519. 12, 48
curamus frigora E. 7, 51. corpora Æ. 3, 511
curandis vitibus G. 2, 397
curant inter ſe mutua convivia G. 1, 301. id curant venti, *efficiunt* 2, 263. corpora 4, 187. Æ. 8, 607. nec curant contendere Marte 9, 518
curare id credis manes Æ. 4, 34. mortalia E. 8, 35. triumphos G. 1, 504
curarum interpres Æ. 4, 608. fluctuat æſtu 8, 19
curas, *verb.* nihil mea carmina curas E. 2, 6
curas *acc. plur.* G. 1, 177. 302. 2, 405. 3, 124. 4, 531. Æ. 1, 231, 566. 2, 775. 3, 153. 4, 341. 394. 448. 488. 528. 551. 5, 701. 720. 8, 35. 9, 225. 489. 11, 822
curat oves E. 2, 33. munera 2, 56. nil carmina cura. 8, 103. amor non talia curat 10, 28. jungere carmina Æ. 3, 451. mœnia Aceſtæ 9, 218
curculio G. 1, 186
curet ſequi matrem G. 1, 39. quæ talia curet Æ. 2, 536
Curetum, *gen. plur.* G. 4, 151. Æ. 3, 131
Curia Æ. 7, 174. 11, 380
Curibus Æ. 6, 811. 8, 638
curis G. 1, 123. Æ. 1, 212. 4, 639. 652. 5, 779. 6, 474. 520. 7, 441
current in freta fluvii Æ. 1, 611
currentem Æ. 12, 903. undam G. 3, 330
currenti in flumine G. 3, 360
currentia vina G. 1, 132
currere in undas G. 1, 386. remis Æ. 5, 222
curriculo medio noctis Æ. 8, 408

currimus æquor Æ. 3, 191
currit [illegible] Æ. [illegible], 862
curritô alta fæ[illegible] E 4, 46
curro æquora Æ. 5, 235
curru [illegible], 29 G. 4, 89 Æ. 1, 160 472 480. 3, 541. 5, 817. 819 6. 785. 7, 724 782. 10. 21[illegible] 403 440 590 596. 11, 661. 12 16[illegible] 323. 365 370. 478. 511 681
currum G. 3, 359 Æ. 3, 113. 6, 837. 7, 280. 655. 779. 8, 433 10, 581. 12, 327. 372. 49[illegible], 623. 664
currûm, *genit. pro* curruum Æ. 6, 653
currunt in æquora amnes Æ. 12, 524
currus *nom. ſing.* G. 1, 514. 3, 91. Æ. 1, 21
currus *nom. plur.* G. 3, 104. Æ 5, 145. 7. 184. 686
currus *acc. plur.* G. 1, 174. 3, 18. 113. 181. 533. Æ 1, 490. 6, 485. 651. 7, 163. 9, 12. 317. 10, 574. 592. 11, 88. 12, 287. 485.
curſibus G. 3, 20, 119. 193. Æ. 12 84
curſu E. 6, 80. G. 3, 132. 409. 529 Æ 1, 161. 2, 321 399. 736 3, 116. 200. 253. 4, 154. 157. 672. 5, 67. 253. 265. 91. 592. Libyco 6, 338. 53[illegible]. 91 7, 165. 383. 478. 676. 807 809 8, 221. 9, 91. 478 559. 11, 702. 719. 875. 879. 12. 483 489. 683 751. 763 775 890 902
curſum G. 1. 40 Æ. 1 328. 3, 269 3 7 36[illegible] 4. 46, 299. 65[illegible], 162 834. 6, 194. 313. 7, 8. 196. 10, 870. 12, 747
curſus, *nom. ſing.* Æ. 1, 538. 3, 454 unde Italiam curſus breviſſimus undis 3, 507
curſus, *genit. ſing.* Æ. 5, 596
curſus, *nom. plur.* Æ. 5, 362
curſus, *acc. plur.* E. 8, 4. G. 4, 136. Æ 3, 146. 430 460. 717. 4, 196 5, 131. 549. 583. 667, 738. 6, 350. 10, 249 12, 909
curva, *nom. fœm* tibia 11, 737 *abl.* valle 2, 748. *neut. plur.* flumina G. 2, 12. 4, 278. litora Æ. 3, 238. 643. 10, 684
curvabit ramos *arbor* G. 1, 188
curvæ falces G. 1, 508. puppes Æ. 6, 4. ſecures 7, 184
curvam compagibus alvum Æ. 2, 51. falcem 7, 179
curvans cornua fronte, *vitulus* G. 4, 299
curvas latebras G. 2, 216
curvata in montis faciem unda, *nom. ſing.* G. 4, 361. *neutr. plur.* capita *arcûs* Æ. 11, 860
curvato gurgite Æ. 3, 564
curvatur in arcum portus Æ. 3, 533
curvi aratri G. 1, 170
curvis carinis G. 1, 360. Æ. 2, 179. aratris G. 2, 189. latebris 3, 544. cavernis Æ. 3, 674. collibus 5, 287
curvo Saturni dente, *falce* G. 2, 406. litore Æ. 3, 16. 223. 11, 184. cornu 7, 497. anfractu 11, 522
curvus arator E. 3, 42
cuſpide Æ. 1, 85. 2, 230. 5, 208. 7, 817. 10, 733. 11, 691 12, 362. 386
cuſpidis Æ. 7. 756. 11, 41
cuſpis Æ. 10, 484
cuſtode Æ. 1, 568. 3, 221. 6, 424. 9, 380
cuſto em Æ. 5, 546. 6, 395
cuſtodes Æ. 2, 492. 762. 5, 257. 8, 461
cuſtodia G. 4, 165. 327. Æ. 6, 574. 7, 486. 9, 166
cuſtodibus G. 3, 406. Æ. 2, 166. 9, 151
cuſtodita, *vacca* Æ. 8, 218
cuſtos E. 3, 5. Æ. 4, 186. 6, 350. 7, 610. 9, 648. pecoris E. 5, 44. horti 7, 34. gregis 10, 36. ovium Pan G. 1, 17. furum atque avium Priapus 4, 110. operum 4, 215. ſtabuli 4, 433. templi Æ. 4, 484. virginis Argus 7, 791. ſacri Herculei domus Pinaria 8, 270. arcis Tarpeiæ Manlius 8, 652. portæ Niſus 9, 176. nemorum Latonia 9, 405. ſacri Soractis, Apollo 11, 785. Triviæ Opis 11, 836
Cybele Æ. 3, 111. 10, 220. 11, 768
Cycladas Æ. 3, 127. 8, 692
Cyclopas Æ. 3, 647. 11, 263
Cyclopea ſaxa Æ. 1, 205
Cyclopes G. 4, 170. Æ 3, 644. 8, 440
Cyclopis Æ. 3, 617
Cyclopum G. 1, 471. Æ. 3, 569. 675. 6, 630. 8, 418
cycni E 9, 29. E. 7, 699. 11, 458
cycnos G. 2, 199. Æ. 1, 397
cycnum Æ. 9, 563. 10, 189. 12, 250
Cydippe G. 4, 339
Cydon Æ. 10, 325. 12, 858
Cydonia ſpicula E. 10, 59
cylindro G. 1, 178
Cyllarus G. 3, 90
Cyllenes Æ. 8, 139
Cyllenia proles Æ. 4, 258
Cyllenius G. 1, 337. Æ. 4, 252, 276
cymba G. 4, 506. Æ. 6, 303. 413.
cymbæ G. 4, 195
Cymbala Æ. 4, 64
cymbia Æ. 3, 66. 5, 267
Cymini Æ. 7, 697
Cymodoce G. 4, 338. Æ. 5, 826
Cymodocea Æ. 10, 225
Cymothoe Æ. 1, 148
Cyniphii hirci G. 3, 312
Cynthi Æ. 1, 502. 4. 147
Cynthius E. 6, 3. G. 3, 36
cypariſſi Æ. 3, 680
cypariſſis G. 2, 84
Cyprum Æ. 1, 626
Cyrene G. 4, 321. 354. 376. 530
Cyrnæas taxos E. 9, 30
cythara Æ. 1, 744. 6, 120
cytharæ *plur.* Æ. 9, 776
cytharam Æ. 12, 394
Cythera Æ. 1, 684. 10, 51. 86
Cytherea Æ. 1, 261. 661. 4, 128. 5, 800. 8, 523. 615
cytiſi G. 2, 431
cytiſo E. 9, 31. 10, 30
cytiſum E. 1, 79. 2, 64. G. 3, 394
Cytorum *montem* 2, 437

D.

DA domum, mœnia Æ. 3, 85. mihi hunc laborem proprium 7, 331. Da viam, ferro 10, 421. facilem curſum G. 1, 40. vela pelago 2, 41. auxilium Æ. 2, 691. dextram miſero 6, 370. *cum infinitivo concede* 5, 689. 6, 66. 9, 83. 10, 62. 11, 789. 12, 97. *Dic.* E. 1, 19
dabam jura Æ. 3, 137
dabam ſigna G. 1, 471. vela Æ. 1, 39. thura 8, 106, *reſponſa* 10, 34. terga 12, 738. labantes juncturas tabulata 2, 464
dabantur reſponſa Æ. 2, 376

dabas gemitus Æ. 4, 409. ſceptra 4, 597. dicta 10, 600
dabat epulas Æ. 4, 485. vires ſanguis 5, 415. jura 1, 511. reſponſa 5, 706. dicta 5, 852. 9, 431. mandata 9, 312. genus ſuperbum nobilitas 11, 341. ore voces 11, 535. ore colores virgo 12, 69. ſuas artes Apollo 12, 394
dabatur fortuna Æ. 2, 656. ſpes 803
dabimus Imperium urbi Æ. 3, 159
dabis munera Æ. 5, 355. pœnas 4, 386. 8, 538
dabit ſigna G. 1, 439 463. ſpecimen 2, 221. vires 286. præcepta 4, 398. his finem Æ. 1, 203. Ilia prolem 1, 278. amplexus 1, 691. curſus ſecundos 3, 460. arma 9, 273. diſcrimina 10, 529. quid dabit indole dignum? 10, 826. nomen urbi 12, 194. te bello defenſum dextera 12, 437. ruinas arboribus *turbo* 12, 453
dabitur unum caput pro multis Æ. 5, 815. quod optas 7, 260. belli finis 10, 583. tellus 10, 650. *permittetur cum infinit.* 7, 313. 9, 116
dabo Æ. 5, 306. equites 8, 519. pocula 9, 263. hæc ego vaſta dabo 9, 323. ſacra Deoſque 12, 192. terga 12, 645
dabunt veniam votis G. 4, 536. jura Æ. 1, 297. arma 2, 391. ſe vires 4, 627 *præmia* 9, 254
Dacus G. 2, 497
Dædala, *fem.* Circe Æ. 7, 282. *neutr.* tecta G. 4, 179
Dædalus Æ. 6, 14. 29
Dahæ Æ. 8, 728
damæ E. 8, 28. G. 3, 539
damas E. 1, 308. 3, 410
damnabis votis E. 5, 80
damnati crimine mortis Æ. 6, 430
damnaverat caput Orco Æ. 4, 699
Damœta E. 3, 1. 58
Damœtas E. 2, 37. 39. 5, 72
Damon E. 3, 23. 8, 16. 62
Damonis E. 3, 17. 8, 1. 5
damus vitam Æ. 2, 145. vela 3, 191
Danaë Æ. 7, 410
Danaï Æ. 2, 5. 108. 117. 327. 413. 495. 505. 757. 802
Danaïs Æ. 2, 396. 617. 669. 3, 288. 4, 425. 9, 154. claſſibus 3, 602
Danaos Æ. 2, 49. 71. 258. 440. 6, 519
Danaum Æ. 1, 34. 100. 602. 758. 2, 14. 36. 44. 65. 162. 170. 276. 309. 370. 389. 398. 433. 462. 466. 572. 3, 87. 6, 489. 8, 129. 12, 349
dant calamos Muſæ E. 6, 69. fœtas ſylvæ G. 2, 442. arbuta 2, 520. lora 3, 107. ſonorem ſylvæ 3, 200. prælia cervi 3, 265. ſigna *equi* 3, 503. fontes manibus *nymphæ* 4, 376. lymphas manibus famuli Æ. 1, 705. fruges 12, 173. pœnas 2, 366. incendia lucem 2, 569. tela locum 2, 633. pacata maria venti 3, 70. rami baccas 3, 650. ſignum 4, 167. ſonitus 5, 435. mœnia Parcæ 5, 798. animos 7, 383. 9, 144. per colla modos *cycni*, 7, 701. ſonitum galeæ 9, 667. cycni 11, 458. amnes 12, 524. ruinam 11, 614. funera certantes 11, 646. fugam nubila cœlo 12, 367. terga Rutuli 12, 463. cuneum *milites formant* 12, 575
dantem pœnas Æ. 6, 585. jura 8, 670
dantur equi Teucris Æ. 8, 551
dapes E. 6, 79. Æ. 3, 227. 234. 301. 5, 92. 6, 225. 7, 109. 8, 175. 186. 11, 738
Daphni, *voc.* E. 5, 25. 27. 66. 9, 46. 50
Daphnide E. 8, 83
Daphnidis E. 3, 12
Daphnin E. 2, 26. 5, 20. 51. 52. 7, 7. 8, 72. 76. 79. 84. 85. 90. 93. 94. 100. 102. 104
Daphnis E. 5, 29. 30. 41. 43. 52. 57. 61. 7, 1. 8, 81. 109
dapibus G. 4, 133. Æ. 1, 214. 710. 3, 224. 355. 618. 7, 125
Dardana pubes Æ. 5, 119. 7, 219. *neutr. plur.* arma 2, 618. tela 6, 57
Dardaniâ Æ. *urbe* 3, 156. *adject.* ſtatus dextrâ 10, 326
Dardaniæ gentis Æ. 1, 606. *urbis* 2, 281. 3, 52. 6, 65. 8, 120. cuſpidis 7, 756. *dativo caſu* 2, 325. *plur.* carinæ 4, 658
Dardaniam prolem Æ. 6, 756. claſſem 7, 289. portam 9, 695
Dardanidæ, *Trojani, plur.* Æ. 1, 564. 2, 59. 72. 445. 3, 94. 5, 45. 386. 576. 6, 85. 482. 7, 195. 9, 293. 660. 10, 263. 12, 549
Dardanides, *Æneas* Æ. 10, 545. 12, 775
Dardanidis, *Trojanis* Æ. 11, 353. 12, 585
Dardanidûm, *Trojanorum* Æ. 2, 242. 5, 622. 10, 4
Dardanii capitis Æ. 4, 640
Dardaniis colonis Æ. 7, 422. telis 10, 638
Dardanio, *Trojano* Æ. 1, 498. 621. 6, 169. 8, 14. 9, 88. 647. 10, 814. 11, 400
Dardanios habitus Æ. 3, 596. colonis 4, 626
Dardanis *Trojana* Æ. 2, 787
Dardanium *Trojanum* Æ. 2, 582. 4, 224. 647. 5, 30. 9, 100. 11, 472. 12, 14. 613
Dardanius, *Trojanus* E. 2, 61. Æ. 4, 163. 5, 711. 10, 92. 133. 603
Dardanus, *Trojæ auctor.* Æ. 3, 167. 503. 4, 365. 662. 6, 650. 7, 207. 240. 8, 134. 11, 287
dare aquas G. 3, 335. terga 4, 85. Æ. 9, 795. 10, 365. habenas laxas 1, 67. jura 1, 735. collo brachia circum 2, 792. 6, 700. vela 3, 9. 4, 546. 5, 796. 8, 708. claſſibus Auſtros 3, 61. lintea retro 3, 686. urbem civibus 5, 631. faces 5, 637. conjugium 7, 433. ſe campo 9, 56. vulnus 10, 733. tempus humandis ſociis 11, 2
Daren Æ. 5, 456
darent vela Æ. 2, 136
dares, ſi mente dares, *permitteres* Æ. 10, 629
Dares, *nom. prop.* Æ. 5, 369. 375. 406
daret letho Æ. 5, 806. jura 7, 247
Dareta, *acc.* Æ. 5, 460. 463. 476. 12, 363
Daretis Æ. 5, 483
dari optat aprum Æ. 4, 158
das accumbere epulis Divûm Æ. 1, 83. finem laborum 1, 245
dat pœnas G. 1, 405. ſtragem 3, 556. jura 4, 562. Æ. 5, 758. undis latus *navis* 1, 109. lora curru 1, 160. gemitum *Æneas* 1, 489. *Turnus* 11, 377. tellus 12, 713. lucem *ſtella* 2, 698. ſignum

Miſenus 3, 239. 519. buccina 11, 474. *Dea*, 12, 245. dextram juveni 3, 611. nec membris dat cura quietem 4, 5. 10, 217. ſomnos, *Mercurius*, 4, 244. bina boum capita in naves 5, 62. tecto plauſum, *columba* 5, 216. munera in naves 5, 248. corpore longos tortus, *anguis*, 5, 276. conſilia ſenior 5, 729. munera 7, 243. ſomnum torrens 7, 587. locum euntibus ſylva 7, 676. cornus 12, 267. cratera Dido 9, 266. pallam Mneſtheus 9, 306. phaleras dat habere nepoti 9, 362. tibia cantum 9, 618. telo pectus inermum 10, 425. verba inania 10, 639. letho *corpora* 11, 172. 12, 328. ſeſe in medias acies 12, 227. campis funera 12, 383

data, *fœm.* quà data porta ruunt Æ. 1, 87. lux 1, 310. copia fandi 1, 524. 11, 248. copia affari 9, 484. copia pugnæ 9, 720. dextra 4, 307. 7, 366. in partem data Roma Sabinis 7, 709. victima divis 12, 296

data fata, *neutr.* Æ. 1, 386. mœnia 3, 501

datæ ſedes Æ. 6, 431. dextræ 10, 517

datam urbem Æ. 3, 255

datas urbes Æ. 4, 225

date vela Æ. 4, 594. vina 8, 275. tela 9, 37. date abluam vulnera, *permittite*, 4, 683

dati ævi metas, *gen.* Æ. 10, 472. *plur.* circum terga dati angues 2, 219

datis ventis Æ. 3, 705. habenis 11, 623

dato tergo Æ. 10, 646. ſigno 12, 129

dator lætitiæ *Bacchus* Æ. 1, 738

datos monitus Æ. 7, 103

datum imperium mihi Æ. 1, 143. iter 6, 477. tempus 537. ſat patriæ datum 2, 291. ſat fatis datum 9, 135

datur Niſa Mopſo E. 8, 26. poteſtas Æ. 3, 670. ſerva olli 5, 284. hora quieti 844. requies 6, 600. exitus 6, 894. Lavinia Teucris 7, 359. poteſtas 7, 591. cura Meſſapo 9, 160. *permittitur*, cum infin. G. 261. Æ. 1, 413. 557. 6, 140. 327. 688. 11, 293

daturum excidio arces Æ. 12, 655

datus *cuſtos*, Æ. 6, 350. comes alumno 11, 33

Daucia *proles*, Æ. 10, 391

Dauni *genit.* Æ. 10, 688. 12, 22. 934

Daunii gens Æ. 8, 146. Dea 12, 785

Daunius heros Æ. 12, 723

Dauno Æ. 10, 616. 12, 90

de E. 1, 17. 77. 84. 3, 32. 7, 31. 8, 9. 10, 20. G. 1, 370. 402. 2, 14. 23. 64. 74. 90. 3, 13. 166. 4, 81. 112. 160. 269. 273. 471. 474. Æ. 2, 78. 288. 308. 526. 682. 693. 3, 33. 43. 227. 263. 288. 623. 661. 4, 153. 164. 374. 327. 457. 515. 5, 297. 360. 373. 606. 708. 6, 38. 69. 85. 450. 805. 864. 875. 901. 7, 20. 285. 340. 367. 512. 688. 706. 726. 742. 750. 803. 8, 69. 79. 547. 604. 9, 2. 23. 283. 415. 630. 697. 10, 187. 205. 230. 360. 388. 478. 486. 707. 719. 11, 331. 341. 891. 12, 1. 208. 421. 523. 684. 792. de me viderit Divum pater 10, 743. de te nil tale verebar 9, 207. conſilium de rebus habebant 9, 227. hoc de te refers 9, 491. de rege primitiæ 11, 15. de te promiſſa dederam 11, 45. de rebus agebant 11, 445. de vita certans 12, 765. ſi bene quid de te merui 4, 317. cui tantum te licuit 6, 502. de more 1, 322. 3, 65. 369. 4, 57. 5, 96. 7, 357. 8, 344. 544. 11, 35. 142. de nomine 1, 281. 371. 537. 3, 18. 166. 8, 54. 9, 387

Dea, *rom.* E. 4, 63. Æ. 1, 21. 54. 409. 416. 696. 4, 195. 5, 657. 7, 19. 346. 408. 511. 541. 8, 608. 9, 404. 10, 636. *voc.* 1, 332. 376. *abl.* 1, 386. 586. 619. 2, 289. 3, 311. 374. 435. 4, 560. 5, 383. 474. 709. 6, 90. 258. 8, 59

Deæ, *gen.* Æ. 2, 170. 227. 5, 619. 816. 8, 617. *plur.* G. 1, 21. Æ. 3, 262. 6, 64. 7, 641. 9, 117. 10, 163

Deam Æ. 2, 591. 12, 139. 884

Dearum G. 4, 541

Deas Æ. 1, 505. 9, 102. 10, 235

debellanda tibi eſt, *gens* Æ. 5, 731

debellare ſuperbos Æ. 6, 853

debellator ferarum Æ. 7, 691

debent hæc pignora Daphnin E. 8, 93. hæc Turnum mihi ſacra Æ. 12, 317

debentem nihil cœleſtibus Æ. 11, 52

debentur, *Aſcanio Italia & Roma* Æ. 4, 276. corpora animabus 6, 714

debere Turnum natoque patrique Æ. 11, 179

deberem plurima natis Æ. 8, 379

deberi Æneam cœlo Æ. 12, 795

debetur mihi Pallas Æ. 10, 443

debile ferrum Æ. 12, 50

debilis uno ordine, *remorum*, navi Æ. 5, 271

debilitat vires ſenectus Æ. 9, 611

debita ſors ſenectæ *nom. fœm.* Æ. 11, 166. fatis mihi tellus, *vocat.* 7, 120. ſemina ſulcis *neutr.* G. 1, 223. præmia Æ. 2, 538. hæc generi noſtro 3, 184. mœnia 7, 145. Pergama 8, 375. tempora 9, 108. ſolatia 11, 63

debitus fatis Æ. 11, 759

debueram patriæ pœnas Æ. 10, 83

decebat Æ. 10, 613

decedat ſtella G. 1, 222

decedens ſol E. 2, 67. e paſtu cornus G. 1, 381. patriâ terrâ Æ. 6, 508

decedente die G. 4, 466

decedere nocti E. 8, 88. G. 3, 467. domum 2, 206. calori 4, 23. campis 4, 186. terrâ Æ. 4, 306. circo 5, 551. ſolo 11, 325

decedet Olympo ſol G. 1, 450

decem E. 3, 71. 4, 61. G. 3, 61. Æ. 2, 198. 8, 399

deceptam morte Æ. 4, 17

deceptum errore locorum Æ. 3, 181

deceptus amore E. 8, 18. fraude cœli Æ. 5, 851

decernere inter ſe cornibus G. 3, 218. ferro Æ. 11, 218. 12, 282. 695

decernet cæſtu G. 3, 20

decernunt ferro Æ. 7, 525

decerpſerit arbore fœtus Æ. 6, 141

deceſſerat cœlo noctis umbra E. 8, 14

decet Æ. 5, 384. 12, 153

decidit exanimis Æ. 5, 517

decimam, *diem*, G. 1, 284

decimum annum Æ. 9,155.11, 290
Decios G. 2, 169. Æ. 6, 824
decisa dextera Æ. 10, 395
decisis ramis Æ. 11, 5
declarat victorem Æ. 5, 246
declinat lumina somno Æ. 4, 185
decolor ætas Æ. 8, 326
decoquit humorem Vulcano G. 1, 295
decora, *subst. neut.* Æ. 1, 433. 2, 448
decora membra *adject. neut.* Æ. 4, 559
decoræ lacrymæ Æ. 5, 343
decoram Cæsariem Æ. 1, 593. cristis galeam 9, 365
decorant armis pyram Æ. 6, 217
decorate muneribus animas Æ. 11, 25
decoret me sepulchro Æ. 9, 215
decori est vitis arboribus, *subst.* E. 5, 32
decori ostro ductores, *adj. plur.* Æ. 5, 133. 12, 126
decoris oblitus, *penult. brevi* Æ. 5, 174. divini signa decoris *penult. longâ* 647
decoro ære Æ. 12, 210
decoros enses Æ. 11, 194. oculos 11, 480
decorum insigne Æ. 2, 392. pectus 4, 589
decrevit mori Æ. 4, 475
decuit Æ. 4, 597. 10, 94. 11, 117. 12, 797
decurre laborem incœptum G. 2, 39
decurrens arce Æ. 11, 490
decurrêre jugis capræ Æ. 4, 153. circum rogos 11, 189
decurrit ab arce Æ. 2, 41. pelago aperto, *navis* 5, 212. tramite virgo 5, 610
decurrent flumina inter vales E. 5, 84
decursu Æ. 12, 523
decus, *ornamentum, honor, gloria* E. 4, 11. 5, 34. G. 2, 40. Æ. 4, 150. 5, 229. 262. 7, 473. 8, 301. 9, 18. 405. 10, 135. 507. 858. 11, 155. 508. 657. 12, 58. 83. 142. manus addunt ebori 1, 596. aliquod gessimus 2, 89. i decus i nostrum 6, 546
decussit mella foliis G. 1, 131. sylvis honorem Aquilo 2, 404
decutiat rorem G. 4, 12
decutit hastas tergo Æ. 10, 715
dede neci G. 4, 90
dedecus Æ. 10, 681. 11, 789. 12, 641
dederam de te promissa parenti Æ. 11, 46
dederas promissa parenti Æ. 11, 152
dederat legem G. 4, 487. vina Æ. 1, 200. comas diffundere ventis 1, 323. conjugem 1, 349. præcepta 3, 546. cursum fortuna 4, 653. ferre monumentum amoris 5, 538. esse monumentum amoris 5, 572. voces 7, 560. animas 8, 565. juvenes 10, 172
dedêre, multa melius se nocte dedêre G. 1, 287. arma sonum 3, 83. fræna & gyros 3, 115. stragem 3, 247. ulmos igni 3, 378. animam sub fasce 4, 204. cantus cycni Æ. 1, 402. gemitum cavernæ 2, 53. sonitum arma 2, 243. 10, 488. sonitum harpyiæ 3, 238. corpora ignibus 2, 566. tibi cursum venti 3, 337. clamorem scopuli 3, 566. terga 9, 686. ululatus ore 11, 190. spatium 12, 696
dederit, *veniam* Æ. 4, 436
dederit viam fortuna Æ. 10, 49. 11, 128.
dederunt lachrymas Æ. 9, 292
dedi imperium Æ. 1, 283. arbores 9, 89. tela 10. 93
dedignata maritos Æ. 4, 536
dedimus leges Æ. 4, 213
dedisse animam Æ. 10, 854
dedissem me super *illos* Æ. 4, 606. animam 11, 162
dedissent, *vela* Æ. 2, 156. fata locum 11, 112
dedisset signum Cœlo Æ. 8, 523. ferro funera 8, 570. jaculo vitam 9, 704. Deus vitam 11, 118. manus 11, 568
dedisti Æ. 5, 195. æternam famam litoribus 7, 2. te hæc in bella 12, 633
dedit responsum E. 1, 45. fistulam 2, 37. venena 8, 96. dies alios Luna G. 1, 276. hos natura modos 2, 20. sonitum ignis 2, 306. causas ad culpam Bacchus 2, 455. mentem Venus 3, 267. neci genus pecudum 3, 480. se jactu in æquor 4, 528. 529. tibi mulcere fluctus Æ. 1, 70. nutrimenta, *igni* 1, 180. genti nomen 1, 252. gentes frænare 527. pateram Bitiæ 1, 742. signa, *Pallas*, 2, 171. ruinam domus 2, 310. ore fenestram, *janua*, 2, 482. coli, *insulam*, 3, 77. spem dubiæ menti 4, 55. lachrymas 4, 370. sonitum tuba 5, 139. signum flagello 5, 579. finem loquendi 6, 76. fugam Neptunus 7, 24. signum buccina 7, 520. arma fors 7, 554. quietem per membra 8, 30. chlamydem 8, 167. leges 8, 322. amplexus 8, 405. esse magistros 9, 173. se saltu in fluvium 9, 816. nomen matris 10, 200. esse Deas 10, 235. clypeum 10, 242. discrimina costis spina 10, 383. discrimina vobis Pallas 10, 393. bello te prima dies 10, 508. in lucem genitori 10, 704. cursum in medios, *eques* 10, 870. stragis acervos tua dextra 11, 385. partem voti succedere 11, 795. sonitum hasta 11, 799. voces imo pectore 11, 840. gestare patribus sceptrum 12, 211. nidorem barba ambusta 12, 301. neci, *viros*, 12, 341. obvio ferro pectora 12, 540. saltum è curru arvis 12, 681. vitam æternam 12, 879. Hæc ubi dicta dedit 2, 790. 6, 628. 7, 323. 471. 8, 541. 10, 633. 12, 81. 441
deducam musas Aonio vertice C. 3, 11
deducat G. gentem origine Neptuni 3, 122
deducit humorem arenâ G. 1, 114. nostrâ origine nomen Æ. 10, 618
deducere montibus ornos Æ. 6, 71. lunam cœlo 8, 69. classes G. 1, 255. rivos 1, 269. terram ad capita 2, 354. in terras Æ. 2, 800. thalamo Dominam 6, 397
deductum dicere carmen E. 6, 5
deducunt naves litore Æ. 3, 71. 4, 398
deerit Æ. 7, 262
deerunt G. 2, 233
deerraverat caper E. 7, 7
deest terra fugæ Æ. 10, 378
defecerit proles G. 4, 251

defeciſſe Latinos Æ. 12, 2
defecit pondere victu Æ. 12, 255
defectus ſolis varios G. 2, 478
defende furorem Æ. 10, 903
defendentum armis aditum Æ. 11, 886
defendere ſe telis Æ. 2, 447. naves 9, 114. muros 9, 511. turrim ſaxis 9, 533. 10, 130. muros 12, 586. tecta 627
defendet male pampinus uvas G. 1, 448
defendi Pergama Æ. 2, 292
defendier armis Æ. 8, 493
defendit apium pecus Æ. 10, 709
defendite ſollicitum pecori E. 7, 47. regem Æ. 12, 265
defendo à frigore myrtos E. 7, 6
defenſa, *fœm.* latebris vipera G. 3, 544. *neut.* Pergama Æ. 2, 292
defenſi tenebris Galli Æ. 8, 658
defenſoribus Æ. 2, 521
defenſum bello te dabit dextra Æ. 12, 437
defenſus, *fatis* Æ. 2, 257
defer dicta per auras Æ. 4, 226. in Italiam juvenes 5, 730
deferar in undas præceps E. 8, 60
deferimus natos ad flumina Æ. 9, 604
defertur ad urbem Æ. 10, 688
defeſſa membra G. 4, 438
defeſſi Æneadæ Æ. 1, 161. 2, 285. 565
defeſſus Æ. 7, 126
defice, dubiis ne defice rebus Æ. 6, 196
deficere ignem extremum Æ. 9, 352
deficerent glandes ſylvæ G. 1, 149
deficeret navis Æ. 6, 354
deficimus Æ. 11, 424
deficit noctes humor G. 1, 290. ſegnior annis 3, 96. ignis Æ. 2, 505. Dido 4, 689. luctu Latinus 11, 231. primo avulſo non deficit alter 6, 143
definitur terræ arbos G. 2, 290
defigunt tellure haſtas Æ. 12, 130
defit mihi hæc E. 2, 22
defixa aratra G. 3, 519. obtutu ora Æ. 7, 249
defixæ terræ haſtæ Æ. 6, 652
defixi ora tenebant Æ. 8, 520
defixit lumina regnis Æ. 1, 230
defixus hæret in obtutu Æ. 1, 499. lumina 6, 156
defleta membra Æ. 6, 220
defletum Æ. 11, 59
deflexit tela Æ. 10, 331
defloreret fluvio cervus Æ. 7, 495
defluit aries amni ſecundo G. 3, 447. ſegnis Æ. 8, 549
defluxit veſtis ad pedes Æ. 1, 408. cohors ad terram equis relictis 11, 501
deformare domum Æ. 12, 805
deformat vultum macies G. 4, 255. pulvere canitiem Æ. 10, 844
deformis arundo G. 4, 478
defoſſa talenta argenti Æ. 10, 526
defoſſis ſpecubus G. 3, 376
defoſſi auro G. 2, 507
defringe ex arbore plantas G. 2, 300
defringit ferrum ſumma ab haſta Æ. 11, 748
defruta, *neutr. plur.* G. 4, 269
defuerint Æ. 6, 89
defuerit Æ. 9, 298
defuit Æ. 2, 744. 7, 678. 12, 643
defuncta vitâ corpora G. 4, 475. Æ. 6, 306
defunctæ *periclis* naves Æ. 9, 98
defuncte periclis, *vocat* Æ. 6, 83
degenerant poma G. 2, 59
degenerare ſemina G. 1, 198
degenerem, *filium* Æ. 2, 549
degeneres animos Æ. 4, 13
degere vitam ſine crimine Æ. 4, 551
deguſtat lancea ſummum vulnere corpus Æ. 2, 376
dehinc, *Diſſyl.* G. 3, 167. Æ. 3, 464. 5, 722. 8, 337. 12, 87. *Monoſyl.* 1, 135. 260. 6, 678. 9, 480
dehiſcat mihi tellus Æ. 4, 24. 10, 675. 12, 883
dehiſcens unda Æ. 1, 110. terra 8, 243
dehiſcent ora domus Æ. 6, 52
dehiſcit æquor Æ. 5, 142
dehiſcunt terræ G. 1, 479. 3, 432
Dei, *genit.* Æ. 1, 640. 714. 2, 247. 3, 84. 91. 4, 556. 6, 51. 7, 204. 8, 201. 12, 336. 739. 780
dejecerat ferro orbem clypei Æ. 10, 546
dejecit vultum Æ. 3, 320. avem ab alto cœlo 5, 542. ſaxum Æ. 8, 226. letho *hoſtes* 10, 319. avem *fundâ* 11, 580
dejecta oculos Lavinia Æ. 11, 480. *abl.* Camillâ, *occiſa* 11, 833
dejectæ capræ, *plur.* Æ. 4, 152
dejectam conjuge Andromachem, *privatam* Æ. 3, 317. ſortem 5, 490
dejecti fulmine, *gigantes* Æ. 6, 581
dejecto vultu Æ. 6, 862
dejectum caput uno ictu Æ. 9, 770
dejecturum arces minatur Æ. 12, 655
dejectus vulnere Æ. 10, 888
dejice, *deturba* G. 3, 402
dejicis telo *hoſtem* Æ. 11, 665
dejicit telo *montes* G. 1, 333. fulmina in terras Æ. 8, 428. *hoſtes* 10, 753. 11, 602
deinde E. 3, 58. 5, 15. G. 1, 106. 2, 79. 3, 56. 4, 161. 225. Æ. 1, 199. 618. 2, 391. 691. 3, 327. 373. 450. 629. 4, 561. 5, 14. 152. 258. 296. 303. 321. 400. 741. 773. 6, 434. 756. 812. 890. 7, 135. 8, 66. 481. 9, 766. 781. 10, 26. 12, 193. 889
Deiopeia G. 4, 343.
Deiopeiam Æ. 1, 76
Deiphobe Æ. 6, 36. 500
Deiphobi Æ. 2, 310
Deiphobo Æ. 6, 510
Deiphobum Æ. 6, 495
Deiphobus Æ. 6, 544
delapſa cœlo facies parentis Æ. 5, 722. reginâ Deûm 7, 620
delapſa capiti ſerta E. 6, 16
delapſæ harpyiæ, *plur.* Æ. 3, 238
delapſus medios in hoſtes Æ. 2, 377. ab aſtris ſomnus 5, 853. curru 10, 595
delata noto Danaë Æ. 7, 411
delati, *in* portus, *plur.* Æ. 3, 219. 5, 57. 7, 22.
delato Ortygiam Æ. 3, 154
delatus huc 3, 441
delecta juventus Æ. 4, 130. 8, 499. 9, 226
delecta corpora, *neutr.* Æ. 2, 18
delecta carinæ, *plur.* Æ. 5, 115
delecti *milites* Æ. 9, 162
delectos Heroas E. 4, 35. proceres Æ. 3, 58. oratores 7, 152. duces 11, 431
delectus, *habendus* eſt pecori, *ſubſt.* G. 3, 72
delegêre locum Æ. 8, 53

delegi comites Æ. 5, 191
delegit comites Æ. 11, 658
delere Teucros Æ. 9, 248
deletas acies Æ. 11, 898
Delia E. 3, 67. 7, 29
delibans oscula Æ. 12, 434
delicias Domini E. 2, 2. nostras 9, 22
Delige juvencas G. 4, 540. *senes* Æ. 5, 717
delitui Æ 2, 136
delituit G. 3, 417
Delius Apollo Æ. 3, 162. vates 6, 12
Delos G. 3, 6
delphinas E. 8, 56
delphines, *nom.* Æ. 8. 673
delphinum Æ. 3, 4-8. 5, 594. Æ. 9, 119
delubra G 3, 23. 4, 541. 549. Æ. 2, 225. 248. 4, 56. 66. 8, 716
delubri Æ. 2, 410
deludunt somnia sensus Æ. 10, 642
Delum Æ. 4, 144
delusit animum responso, *Apollo* Æ. 6, 344
demens E. 2, 60. Æ. 2, 94 4, 78. 107. 374. 469. 562 6, 172. 280. 590 9, 560. 577. 728. 10, 813. 11, 276. 399. 12, 601
dementia E. 2, 69. 6, 47. G. 4, 488. Æ. 5, 465. 9, 60
demere curas dictis Æ. 2, 775. 3, 153. 8, 35
demersis rostris Æ. 9, 119
demessum police florem Æ. 11, 68
demisêre neci Æ. 2, 85. caput papavera 9, 437
demisérit orco virum Æ. 9. 527
demisit Irim Olympo Æ. 4, 694. 9, 804. lacrymas 5, 455
demissa, *nom. fœm.* vultum Juno Æ. 1, 565 ex humeris læna, *vestis* 4, 263. nubibus Iris 10, 73. per auras, *nympha* 11, 595
demissâ *abl.* voce Æ. 3, 320
demissa, *neutr. plur.* pectoribus monilia Æ. 7, 278. terga pantheræ 8, 460
demissæ, *gen.* ab Jove gentis G. 3, 35. *plur.* aures 3, 500
demissam Olympo Æ. 12, 635
demisso lumine Æ. 12, 220
demissum nomen *ab* Iulo Æ. 1, 292. funem 2, 262
demittat Deam ad manes Æ. 12, 884
demitte jugulis cruorem G. 4, 542. *me* morti Æ. 5, 692
demittere jugum clivo E 9, 8. uvam ramis G. 4. 558. in aures Æ. 4, 428
demitti puteum in solido, *effodi* G. 2, 231
demittimus Orco, *hostes* Æ. 2, 398
demittit ab alto Æ. 1, 301. Olympo 4. 268. ab æthere 12, 853. morti corpora 10, 662
demittitis imbrem cœlo G 1, 23
demittitur cœlo nova progenies E. 4, 7
demittunt ubera vaccæ G. 2, 525. brachia scopuli Æ. 3, 535. mentes, *Latini* 12, 609
Demodocum Æ. 10, 413
Demoleo Æ 5, 260
Demoleus Æ. 5, 265
Demophoönta Æ 11, 675
demoror annos Æ 2, 648. Austros 3, 481. arma mortalia 10, 30. armis Teucros 11 175
demùm G. 1, 47. 3, 205. 280. Æ 1, 633. 2, 743. 795. 6, 154. 330. 573. 637. 9, 445. 815. 10, 849 12, 6
demus manus Æ. 11, 329
denas, bis denas naves Æ. 11, 326
denique E. 2, 7. G 1, 461. 2, 112. 248. 369. 4, 450. Æ. 2, 70. 295. 3, 439 12, 793
denis, bis denis navibus Æ. 1, 385. ter denis 10, 213
densa, *nom. fœm.* terra G. 2, 227. 229. juba 3, 86. *abl.* testudine Æ. 9, 514. coronâ 9, 551. 12, 744. caligine 12, 466. male 12, 575 *neutr.* G. 1, 419. nubila 1 445. Æ. 6, 592. tecta ferarum 6, 7. tela 7, 673. spicula 12, 409. densa sere, *dense* G. 2, 275. densæ, *plur.* umbræ 1, 342. apes 4, 75. Æ. 7, 64. aristæ 7, 720. phalanges 12, 663
densantur tenebræ G. 1, 248. agmina Æ. 7, 794
densas corylos E 1, 14. fagos 2, 3. frondes 9, 60
densat, *aer* quæ rara G. 1, 419. hastilia, *vel* denset Æ. 11, 650
densete catervas Æ. 12, 264
densi sentes Æ. 9, 382. milites 9, 534. 11, 834. 12, 280. 457. 503
densior hinc soboles G. 3, 308. grando 4, 80
densis aliis G. 1, 382. hastis 2, 142. sentibus 2, 411. armis Æ. 2, 383. 409 hastilibus 3, 23. ictibus 5, 449. austris 5, 696. frondibus 7. 565. 11, 523
densissima, *nom. fœm* sylva G. 2, 17. *neutr.* tela Æ 9, 555
densissimus imber G. 1, 333. globus virûm Æ. 10, 373
denso ubere G. 2, 275. pingui 3, 124. fremitu 4, 216. agmine Æ. 2, 450. 9, 788. 12, 442
densos Divûm amores G. 4, 347 hostes Æ. 2, 511. [illegible], 379. 729. acie, *viros* , 178
densus Aquilo G. 3, 196. vir Æ. 10, 361
dentalia G. 1, 172
dente pro *falce* G. 2, 406. pro *ligone* 2, 423. pro *anchora* Æ. 6, 3
dentem vomeris G. 1, 262
dentibus, G. 2, 141. 3, 514. Æ. 3, 627. 664. 7, 279. 667. 8, 230. 10, 715
dentur mœnia 5, 737
denuntiat pluviam G. 1, 453. iras Æ. 3. 366
Deo Æ. 1, 307. 593. 2, 632. 5, 467. 6, 304. 7, 661. 8, 365. 601. 9, 97 337.
Deorum G. 1, 24. 4, 322. Æ. 1, 258. 2, 365. 745. 761. 3, 172. 406. 4, 12. 178. 282. 576. 671. 6, 341. 7, 90. 136. 8, 187. 9, 786. 11, 157. 305. 443. 725
Deos E. 1, 37. 5, 23. 8, 103. G. 1, 338. 2, 493. 3, 456. Æ. 1, 547. 2, 181. 320. 618. 700. 4, 50. 492. 510. 519. 681 5, 685. 6, 68. 7, 576. 593 597. 9, 642. 11, 269. 12 260. 581 8 9
depascit luxuriam segetum G. 1, 112
depascitur artus febris G. 3, 458. artus morsu *serpens* Æ. 2, 215
depascunt summa Lycæi, *boves* G. 4, 539
depastus, *nom. fœm.* sepes florem E. 1, 55. *neutr.* altaria Æ. 5, 93
depectant foliis vellera Seres G. 1. 121
depellere fœtus ovium E. 1, 22,

22. ratibus tædas Æ. 9, 109. peſtem 9, 328
dependent lychni laquearibus Æ. 1, 730
dependet amictus ex humeris Æ. 6, 301, ramis galea 10, 836. parma lacerto 11, 693
deponas curam Æ. 12, 49
depone hic hœdos E. 9, 62
deponere tecum de grege quidquam non auſim E. 3, 32. dona Æ. 6, 632
depono hanc vitulam E. 3, 31
deponunt animos Æ. 5, 751. corpora ſub ramis 7, 108. ſcuta ſpicula 12, 564
depoſitâ formidine Æ. 2, 76. 3, 614
depoſiti parentis, *morientis* Æ. 12, 395
depoſuêre arma humeris Æ. 12, 707
depoſuit plantos ſulcis G. 2, 24
deprecor Æ. 12, 931
deprenſa ſylvis flamina Æ. 10, 98
deprenſis nautis G. 4, 421
deprenſum in luce, *Cacum*, Æ. 8, 247
deprenſus mari Æ. 5, 52. in aggere viæ ſerpens 5, 273
depreſſas convalles G. 3, 276
depreſſo aratro G. 1, 45
deprome ſagittam pharetrâ Æ. 11, 590
depromſit ſagittam pharetrâ Æ. 11. 859
depromunt tela pharetris Æ. 5, 501
depulit ignem claſſibus Æ. 5, 727. ignes ratibus 9, 78.
depulſis hœdis, *à lacte* E. 3, 82
depulſos à lacte agnos E. 7, 15
depulſus ab ubere matris, *equus*, G. 3, 187
Dercenni regis Æ. 11, 850
deripe tectis cola prælorum G. 2, 242
deſignatam genero Æ. 11, 356
deſævit hyems pelago Æ. 4, 52. in æquore victor Æneas 10, 569
deſcendam ad vos manes Æ. 12, 649
deſcendens Dacus ab Iſtro G. 2, 497. aggeribus Alpinis, *Cæſar*, Æ. 6, 831
deſcendere monte leonem Æ. 4, 159. campis Tyrrhenos 11, 450. in preces 5, 782
deſcendit plurimus imbri Jupiter E. 7, 60
deſcendimus ad manes Æ. 3, 565
deſcendit in gremium conjugis æther, G. 2, 326. cælo in undas Pleias 4, 235. toto corpore peſtis, *ignis* Æ. 5, 683. ad umbras Æneas 6, 404. ab alto cœlo ignipotens 8, 423
deſcendo Æ. 2, 632
deſcendunt Centauri à vertice montis Æ. 7, 675
deſcenſus Averni 6, 126
deſcribent radio meatus cœli Æ. 6, 850.
deſcripſi carmina E. 5. 14
decripſit orbem radio E. 3, 41. in foliis carmina Æ. 3, 445
defecto collo Æ. 8, 438
deferat humor arenam G. 1, 70
deſere corpora luco G. 4, 543. fratrem Æ. 10, 600. thalamos pactos 10, 649
deſerimus hanc ſedem Æ. 3, 190
deſeris me Æ. 3, 711. cui me 4, 323. juga, *currus*, 10, 594
deſerit Heſperus Oetam E. 8, 30. paludes ardea G. 1, 364. fluenta Apollo Æ. 4, 144. in ſcopulo, *navem*, 5, 220. Heſperiam 7, 543. inceptum 9, 694. concilium & incepta 11, 470. ſororem Turnus 12, 683. muros Æneas 698. ardentem in medio ictu enſis 732
deſerta, *neutr. ſubſt.* E. 6, 80. G. 3, 291. 342. 461. Æ. 1, 388. 7, 404. 11, 514. *neutr. adject.* regna paſtorum G. 3, 476. litora Æ. 3, 122. luſtra 3, 646
deſerta, *adject. nom. fœm.* Creüſa Æ. 2, 562. *Dido*, 4, 330. 677. ſiti regio 4, 42. domus 8, 191
deſertæ, *gen.* Cereris templum 2, 714. *dat.* in dumis, *Camillæ*, 11, 843
deſertas terras Æ. 3, 4
deſerti, *genit.* Strymonis G. 4, 508. conjugis Æ. 2, 572. *plur.* ſumus 11, 412
deſertis culminibus Æ. 12, 863
deſerto litore Æ. 2, 24. in gramine 12, 664
deſertorem Aſiæ, *Æneam* Æ. 12, 15
deſertos locos Æ. 2, 28. portus 5, 612
deſeruêre, *ſocium* Æ. 2, 565. 3, 618. litora naves 4, 582. domos matres 7, 394
deſeruiſſe rates Æ. 7, 291
deſeruit lacrymantem Creüſa Æ. 2, 791
deſidiâ horridus G. 4, 94
deſidiæ cordi Phrygibus, *plur.* Æ. 9, 615
deſignat urbem aratro Æ. 5, 755. mœnia foſsâ 7, 157
deſilit curru Æ. 12, 355
deſiluit bijugis Turnus Æ. 10, 453. ab equo regina 11, 600
deſine Æ. 10, 831. 12, 800. plura E. 5, 19. 9, 66. verſus 8, 61. deſine velle G. 4, 448. me incendere querelis Æ. 4, 360
deſinet, gens ferrea E. 4, 9. tibi deſinet, *carmen*, 8, 11
deſinit ætas G. 3, 61. alvus in Priſtin Æ. 10, 211
deſiſte manum committere Æ. 12, 60
deſiſtere incœpto Æ. 1, 41. pugna 10, 441
deſolati manipli, *plur.* Æ. 11, 870
deſolavimus agros Æ. 11, 367
deſpectant mœnia populos Æ. 7, 740
deſpectare terras Æ. 1, 400
deſpectat flammas paſtor Æ. 10, 409
deſpectus tibi ſum E. 2, 19. à te Æ. 4, 36
deſpicere terram G. 2, 187
diſpiciens terras Jupiter Æ. 1, 228
deſpicis omnes E. 8, 32
deſpumat foliis undam aheni G. 1, 296
deſtinat me aræ Æ. 2, 129
deſtituant freta piſcis in litore E. 1, 61
deſtruat mœnia Æ. 4, 326
deſueta, *neutr. amanda*, corda Æ. 1, 726. arma 2, 509. triumphis agmina 6, 814. bello agmina 7, 693
deſunt carmina E. 8, 67
deſuper Æ. 1, 169. 422. 2, 47. 4, 122. 6, 678. 8, 249. 9, 639. 12, 295
det motus G. 1, 350. finitum Æ. 3, 584. hoc extremum munus 4, 429. pœnas 10, 617. 11, 592. libertatem fandi 11, 346
detecta regia Æ. 8, 241
detectus caput puer Æ. 10, 135
deterior ætas G. 4, 89. Æ. 8, 326
deterimus albis equis color G. 3, 82

detexere

detexere viminibus & junco *calathos* E. 2, 72
detinet me inter hoſtes E. 10, 45. me Cybele his oris Æ. 2, 788. gremio Aſcanium 4, 85. te aſpectus urbis 4, 348
detonet bellum Æ. 10, 809
detorquent cornua, *antennarum nautæ* 5, 832
detorquet curſus ad regem *Dea* Æ. 4, 196. proram 5, 165 habenas 11, 765
detorſit veniens vulnus Juno Æ. 9, 746. 12, 373
detraxerat loricam Æ. 5, 260
detraxit nido, *aves* arator G. 4, 513
detractans juga bos G. 3, 57
detrude ſub Tartara hoc caput Æ. 9, 496
detrudere Jovem regnis Æ. 6, 584. finibus hoſtem 7, 469. contis hoſtem è muro 9, 510
detrudunt naves ſcopulo Æ. 1, 149
detruſit ad undas Stygias Æ. 7, 773
detulerat huc, *haſtam* impetus 12, 773
detulit armari claſſem fama Æ. 4, 299. mandata per auras 4, 358. quis te in terras 9, 19. dictamnum Venus 12, 417
detur ubi ſiſtere Æ. 3, 7.
deturbat præcipitem a puppi Æ. 5, 175. animas, *Charon* 6, 412. terræ caput orantis 10, 555
Deucalion G. 1, 62
devecta ſarmenta G. 2, 408
devenêre locos Æ. 1, 369. 6, 638
devenient ſpeluncam Æ. 4, 125
deveniunt ſpeluncam Æ. 4, 165
devexit ſylvam arator G. 2, 207
devexo pondere G. 3, 524. olympo Æ. 8, 280
devexus in Auſtros mundus G. 1, 241. ab Indis amnis 4, 293
devicta Ariſbâ, *fœm. abl* Æ. 9, 264. Aſiâ 11, 268. *neutr.* bello 10, 370
devinctus amore pater Æ. 8, 394
Deum E. 8, 35. G. 4, 221. Æ. 4, 358. 6, 79. 8, 275. 9, 659
Deûm pro deorum E. 4, 15. 49. G. 2, 148. 473. 3, 486. 4, 276. 448. 521. Æ. 1, 13. 233. 2, 54. 156. 248. 267. 623. 788. 3, 59. 215. 375. 476. 4, 62. 268. 5, 707. 6, 322. 376. 461. 565. 786. 7, 58, 239. 306, 584. 620. 8, 7. 36. 41. 698. 9, 82. 10, 101. 228. 252. 470. 875. 11, 4. 233. 785. 12, 199. 851.
devolat Iris Æ. 4, 702
devolvunt fuſis penſa, *Parcæ* G. 4, 349. trabes Æ. 2, 449
devoveo vobis animam hanc Æ. 11, 442
devovet ſe aris Æ. 12, 234
devota peſti futuræ, *amori Dido* Æ. 1, 716
Deus E. 1, 6. 19. 4, 63. 5, 64. 8, 75. 10, 26. 61. G. 1, 29. 2, 392. 3, 392. 4, 315. Æ. 1, 203. 723. 3, 338. 714. 4, 440. 574. 651. 5, 391. 640. 841. 854. 6, 46. 348. 749. 7, 498. 8, 31. 352. 9, 77. 211. 601. 721. 10, 72. 424. 773. 11, 118. 12, 321. 429. 500. 677
dexter, quis rebus dexter modus? Æ. 4, 294. quo tantum mihi dexter abis *ad dextram* 5, 162. nos dexter adi propitius 8, 302. connixus ab agere dexter 9, 769
dextera Æ. 4, 307. 6, 879. 7, 366. 474. 9, 289. 747. 10, 333. 341. 395. 11, 172. 178. 339. 12, 428. 436. 538. *via* 6, 541. *pars* 9, 469
dextra *nom.* E. 1, 36. Æ. 4, 597. 8, 567. 10, 610. 773. 11, 118. 385. 12, 97. *abl.* G. 1, 329. Æ. 1, 102. 338. 2, 291. 425. 592. 4, 60. 704. 5, 457. 478. 642. 692. 8, 3. 4. 563. 9, 320. 807. 10, 226. 246. 279. 326. 341. 600. 797. 830. 11, 267. 408. 536. 651. 862. 12, 14. 50. 206. 403. 644. 659
dextrâ lævâque G. 1, 235. Æ. 1, 615. 6, 486. 656. 9, 677. 11, 528. *neutr.* ſidera cœlo dextra feras, *propitia* 4, 579
dextræ, *dat.* Æ. 1, 412. 2, 723. 4, 104. 7. 498. 8, 164. 10, 847. 11, 292. *plur.* 10, 517
dextram 1, 412. 3, 610. 670. 4, 314. 5, 443. 6, 370. 697. 7, 234. 8. 124. 164, 278. 558. 9. 741. 10, 414. 823. 11, 277. 672. 7. 0. 12, 196. 311. 579. 734. 9. 0. 939
dextras Æ. 1, 518. 3, 83. 6, 613. 8, 467. 9, 250. 558. 11, 165. 414
dextris Æ. 2, 444. 8, 274. 11, 606. 735
dextro in armo G. 3, 86
dextros ſinus Æ. 5, 831
dextrum litus Æ. 3, 413. latus 3, 420
dia Camilla Æ. 11, 657
Diana, *primâ longâ* Æ. 1, 503. *primâ brevi*, 11, 582
Dianæ, *prima ubique brevi* Æ. 3, 681. 4, 511. 7, 306. 764. 769. 11, 537. 652. 857
Dianam Æ. 11, 843
dic E. 3, 1. 31. 104. 106. 8, 78. Æ. 1, 737. 6, 318. dic properet 4, 635. dic age 6, 343. dic in amicitiam coëant 7, 546
dicabo propriam, *tibi* Æ. 1, 77. 4, 126
dicam G. 2, 226. 4, 5. 537. Æ. 2, 712. 3, 388. 6, 722. 11, 348. quid dicam tempeſtates autumni G. 1, 311. quo te carmine dicam 2, 95. quid bella dicam Æ. 4, 43. dicam horrida bella, dicam acies 7, 41. 42
dicamus amores Galli E. 10, 6. leges fœderis Æ. 11, 322
dicat ſe victum E. 4, 59. amores 10, 34. carminis G. 1, 350
dicatis ſibi templis Æ. 5, 60
dicatur his calamis tibi dicatur origo nemoris, *à te celebretur*, E. 6, 72
dicemus E. 5, 51. muſam Damonis 8, 5. honorem Baccho G. 2, 393
dicenda ſunt carmina E. 10, 3
dicendum & quæ ſint arma G. 1, 160
dicens hæc Æ. 2, 550. hæc 10, 744. 12, 950
dicent ſidera ſurgentia *aſtrologi* Æ. 6, 850
dicente eo Æ. 10, 101
dicentem talia Æ. 4, 362
dicentur mœnia Trojæ Æ. 5, 633
dicere Æ. 7, 370. 8, 12. 9, 233. 11, 345. facta E. 4, 54. 8, 8. verſus 5, 2. deductum carmen 6, 5. dignâ Cinnâ 9, 35. ſolem fallum G. 1, 463. pugnas 3, 46. multa 4, 502. Æ. 2, 791. 4, 391. 10, 555. plura 7, 449. grates 11, 508. leges pacis 12, 112
diceret E. 9, 4. Æ. 6, 162
dicet Æ. 12, 40. Romanos de ſuo nomine 1, 281
dicetis alternis E. 3, 59
dicetur Æ. 8, 272
dicit te crudelem nomine G. 4, 356
dicite E. 3, 55. 8, 63. Æ. 1, 141.

141. 6, 669. 7, 195. 8, 119. 9, 79
dicitur Æ. 4, 204. 5, 602. 6, 107. 235. 7, 409. 9, 591
dicta, *nom. fœm.* fluvii cognomine Gela Æ. 3, 702. *neutr.* meæ genti fata, *declarata* 6, 73. *verba* 2, 115. 678. 3, 169. 250. 4, 226. 380. 428. 6, 377. 7, 212. 292. 8, 583. 10, 104. 244. 448. 491. 584. 612. 11, 330. 12, 11. 75. 644. 895. hæc ubi dicta 1, 85. 5, 32. 315. 8, 175. hæc ubi dicta dedit 2, 790. 6, 628. 7, 323, 471. 8, 541. 10, 633. 12, 81. 441. dabat 5, 852. 9, 431. dabas 10, 600. vix ea dicta 8, 337
dictæ, *plur.* Graio de nomine Æ. 3, 210
Dictæa arva Æ. 3, 171
Dictææ Nymphæ E. 6, 56
Dictæi regis G. 2, 536
Dictæo antro G. 4, 152
Dictæos saltus Æ. 4, 73
dictam fratris cognomine gentem Æ. 7, 671
dictamnum Æ. 12, 412
dicti, *plur.* Albæ de nomine, *loci* Æ. 9, 387
dictis, *verbis* Æ. 1, 157. 201. 583. 589. 667. 693. 2, 147. 336. 775. 3, 153. 189. 358. 379. 4, 54. 92. 197. 219. 388. 394. 476. 5, 357. 387. 464. 719. 770. 816. 6, 98. 382. 387. 468. 759. 898. 7, 249. 284. 373. 445. 8, 35. 126. 359. 373. 611. 643. 9, 621. 652. 661. 10, 278. 368. 448. 466. 591. 11, 222. 342. 520. 827. 12, 45. 212. 238. 565. 625
dicto citius Æ. 1, 146. parens 1, 699. parere 7, 433
dictu mirabile G. 2, 30. 3, 275. Æ. 1, 443. 2, 174. monstrum G. 4, 554. Æ. 2, 680. 4, 182. 7, 64. 8, 252. nefas 3, 365. horrendum 4, 454. 8, 565. affabilis 3, 621
dictum, *appellatum* Æ. 8, 344
dicturus Æ. 3, 154
dictus, cui non dictus Hylas puer G. 3, 6. dictus sacer Junoni ramus Æ. 6, 138. locus Ardea dictus 7, 412
dicunt E. 1, 20. 9, 13. 33. G. 3, 280. 531. Æ. 1, 534. 3, 163. 6, 441. 7, 607. 10, 565. carmina 6, 644
dicuntur Æ. 12, 845
didita terris fama 8, 132
diditur rumor Æ. 7, 144
Dido Æ. 1, 303. 344. 364. 450. 500. 507. 565. 605. 617. 674. 689. 722, 4, 60. 68. 101. 117. 124. 165. 171. 192. 263. 291. 308. 383. 408. 450. 596. 642. 5, 571. 6, 450. 456. 9, 266. 11, 74
deducitur in curas animus Æ. 5, 720
diductas urbes litore Æ. 3, 419
Didymaonis Æ. 5, 359
die, *abl.* E. 2, 42. 3, 34. Æ. 3, 205. 8, 102. 11, 397. veniente G. 4, 466. labente Æ. 4, 77. 11, 914
diei, *gen.* die somnique pares horas G. 1, 208
diebus E. 5, 24. G. 1, 268. 2, 201. 329. 3, 503. Æ. 2, 342
dici Æ. 9, 156
diem E. 8, 17. G. 1, 249. 458. 3, 341. Æ. 1, 92. 378. 736. 2, 802. 3, 198. 201. 4, 63. 5, 64. 766. 7, 145. 8, 94. 269. 601. 10, 504. 808. medium *meridiem* G. 3, 303. cadet ante diem, *morietur immaturo tempore* Æ. 4, 620. 697
dies, *sing. masc.* E. 8, 8. G. 1, 312. 434. Æ. 2, 249. 3, 356. 4, 169. 5, 49. 9, 759. 10, 215. 11, 425. 687. 12, 150
sing. fœm. G. 3, 66. Æ. 2, 132. 324. 3, 588. 5, 43. 104. 783. 6, 429. 745. 7, 149. 9, 7. 107. 281. 447. 10, 257. 467. 508. 11, 28. 12, 114. 202
plur. nom. G. 1, 205. *accus. semper masculi.* E. 1, 44. G. 1, 276. 2, 337. 527. 3, 553. Æ. 2, 126. 5, 762. 6, 70. 11, 133. *noctes atque dies* 6, 127. 9, 488
differre annua sacra Æ. 8, 173
differt nubila aquilo G. 3, 197. incœpta Æ. 11, 470
difficile est G. 2, 257
difficiles terræ G. 2, 179. obitus Æ. 4, 694
deffideret armis Æ. 3, 51
diffidit, *plumbo tempora* Æ. 9, 589
diffugient comites Æ. 4, 123
diffugimus visu exsangues Æ. 2, 212
diffugit campis arator Æ. 10, 804
diffugiunt G. 3, 150. 277. Æ. 2, 399. 5, 677. 9, 756
diffundere comas ventis Æ. 1, 323
diffundit hæc in ora virûm Æ. 4, 195. 10, 908
diffundite campis equites Æ. 11, 465
diffunditur gens per latium Æ. 7, 708
diffusos corymbos E. 3, 39
digerit omnia, *vel* omnia Calchas Æ. 2, 182. in numerum carmina 3, 446
digesta per agros, *arbos* G. 2, 54. seges arborum 2, 267
digitos G. 2, 250. Æ. 5, 426
digna, *nom. fœm.* gloria G. 1, 168. fortuna Æ. 3, 318. *neutr.* E. 9, 36. eo hurno Sophocleo carmina 8, 10. præmia Æ. 1, 609. 9, 252. 11, 856. munere 5, 355. Phœbo locuti 6, 662. animi non digna ferentis 2, 144. spondeo omnia digna tuis cœptis 9, 296. digna atque indigna relatu vociferans 9, 595. digna indigna pati 12, 811
dignabere Teucros Dominos Æ. 10, 866
dignæ consule sylvæ E. 4, 3
dignas grates Æ. 1, 604. 2, 537
dignata hunc Dea cubili est E. 4, 63. est ludere versu 6, 1
dignare conjugio Veneris Æ. 3, 475
dignatur sternere Æ. 12, 464
dignatus sternere haud est Æ. 10, 732
digner te funere Æ. 11, 169
dignere jungere se Æ. 4, 192
dignior ætas vita Æ. 9, 212
digniſque hymenæis Æ. 11, 355
digno viro conjuncta E. 8, 32
dignor me tali honore E. 1, 379
dignum, si credere dignum est G. 3, 391. Æ. 6, 173. virgine 7, 389. Deo 8, 364
dignus tu vitula E. 3, 109. cantari 5, 54. amari 5, 89. non ullus aratro dignus honos G. 1, 507. patriis imperiis & cui pater haud Mezentius esset Æ. 7, 653
digrediens Æ. 3, 492
digressa Æ. 5, 650
digressi Æ. 4, 80
digressu Æ. 3, 482. 8, 583
digressum bello me Æ. 2, 718. hinc 3, 410. 715
digressus hinc G. 3, 300
Dii, *unica syllaba per synæresin* E. 2, 60. G. 1, 21. 498. 3, 513.

513. Æ. 1, 607. 2, 190. 352. 536. 702. 3, 265. 528. 620. 4, 610. 5, 50. 235. 6, 64. 264. 324. 529. 7, 259. 8, 434 9, 184. 254. 10, 758. 12, 188. 539
Diis *unica syll.* G. 2, 101. Æ. 2, 428. 3, 12. 4, 45. 5, 809. 6, 131. 394. 7, 229. 8, 245. 679. 682. 715. 9, 642. 12, 118
dilapsa cadavera tabo G. 3, 557
dilapsus in aquas Proteus G. 4, 410. calor Æ. 4, 705
dilecta *fœm. nom.* mihi sylva Æ. 9, 85. *voc.* sorori 4, 31
dilectæ Thetidi halcyones G. 1, 399
dilectus miseræ magno amore Æ. 1, 348. puer Iülo 5, 569. ante alios Phœbo lapis 12, 391
dilexit amicum Æ. 9, 430
diligit ante alios ignes Venus Æ. 8, 590
dilue favos Baccho G. 1, 344
diluit boum labores pluviâ G. 1, 326
diluvio Æ. 7, 228. 12, 205
dimensa numeris omnia sint G. 2, 284
dimensi campum Rutuli Æ. 12, 117
dimensum certis partibus orbem G. 1, 231
dimittam tutos auxilio Æ. 1, 575. lætos auxilio 8, 171. certos per litora 1, 581
dimitte fugam Æ. 11, 706
dimittere fessas naves Æ. 5, 29. ab armis 10, 46. 12, 844. equos 10, 366
dimoverat polo umbram aurora Æ. 3, 589. 4, 7. lux umbram cœlo 11, 210
dimovet auras spirantes Apollo Æ. 9, 645
dimovit terram aratro G. 2, 513. æra somnus Æ. 5, 839
Dindyma *neutr. plur.* Æ. 9, 618. 10, 252
dinumerans tempora Æ. 6, 691
dio, sub dio G. 3, 435
Diomedem Æ. 11, 243
Diomedis Æ. 1, 756. 8, 9
Dionææ matri Æ. 3, 19
Dionæi Cæsaris E. 9, 47
Diorem Æ. 12, 509
Diores, *nomen prop. viri*, Æ. 5, 297. 324. 339. 345
Dioxippum Æ. 9, 574
dira, *nom. fœm.* cupido G. 1, 37. Æ. 6, 373. 721. 9, 185. mens 2, 519. Celæno 3, 211. vox 3, 228. fames 3, 256. illuvies 3, 593. buccina 7, 520. facies 8, 194. religio 8, 350. pestis 11, 792. Dea 12, 914. *ablat.* gente 3, 235. *neutr.* contagia G. 3, 469. supplicia Æ. 6, 498. 11, 273. Litera 7, 22. dira canentem 9, 621. frementem 10, 572
diræ, *gen. sing.* pro *furiæ*, Æ. 12, 869. *plur.* 4, 473. 610. 8, 701. 12, 845
diræ, *adject. dat* pugnæ Æ. 10, 50. *plur.* belli portæ 1, 297. facies 2, 622. volucres 3, 262
dirarum *subst.* sororum Æ. 7, 324. 454
dirarum *adject.* volucrum Æ. 8, 235
Dircæus Amphion E. 2, 24
directæ acies G. 2, 281
diremit prælia Æ. 5, 467
direpta *fœm.* domus Æ. 2, 563. *neutr.* spolia 11, 193
direptis cothurnis G. 2, 8
direptum hostem ab equo Æ. 11, 743
direxerat hastam Æ. 10, 401
direxêre acies Æ. 7, 523
direxit scicula cornu Æ. 7, 497
direxti tela in corpus, *direxisti*, Æ. 6, 57
diri, *sing. gen.* ditis Æ. 12, 199 *nom. plur.* cometæ G. 1, 488
dirige gressum Æ. 1, 405. 11, 855. cursum 5, 162
dirigere vulnera Æ. 10, 140
dirigit arcu spicula Æ. 11, 654. 12, 490
dirigite cursum in lucos Æ. 6, 195
diriguêre oculi Æ. 7, 447
diriguit sanguis formidine Æ. 3, 260
dirimatur nostro sanguine bellum Æ. 12, 79
dirimit, *separat*, Æ. 7, 227
diripere litore funem Æ. 3, 267
diripient rates navalibus Æ. 4, 593
diripit ense dextram, *abscindit*, Æ. 10, 414. 475
diripiunt tergora cossis Æ. 1, 215. dapes 3, 227
diripuêre mella apes G. 4, 214. focos Æ. 9, 75. aras 12, 283
dirum nefas Æ. 4, 563. funus 11, 56. bellum 11, 217. exitium 12, 92
dirus Ulysses Æ. 2, 261. 762.
diruta sedis arbusta Æ. 10, 363
discat citescere E. 10, 61
disce accendere G. 3, 414. crimina ab uno omnes Æ. 2, 66. tuum dolorem 12, 146. ex me virtutem 12, 435
discedam Æ. 6, 545
discedat scena versis frontibus G. 3, 24
discedens Æ. 8, 167. 9, 40. 10, 246. 11, 40
discedere E. 3, 78. G. 4, 359. Æ. 9, 20 bello 2, 109. ad urbem 12, 184
discedite Æ. 2, 644
discentem currere Æ. 5, 222
discere G. 1, 351. 2, 106. causas veniendi Æ. 6, 488. venientum vultus 6, 755
discernere diem noctemque Æ. 3, 201
discerneret Ilem arvis, *dirimeret* Æ. 12, 898
discerptum juvenem G. 4, 522
discerpunt auræ omnia Æ. 9, 313
disces genus tuum Æ. 5, 737
discessere omnes medii Æ. 12, 696
discesse Æ. 6, 464. 8, 215
discimus G. 2, 249
discinctos Afros Æ. 8, 724
discindit amictus Æ. 12, 602
discissos artus G. 3, 514
discit irasci G. 3, 232. vitas & crimina Æ. 6, 433
discite cultus G. 2, 35. spes vestras Æ. 3, 103. justitiam 6, 620
discludere Nerea ponto E. 6, 35
disco succurrere miseris Æ. 1, 634
discolor aura auri Æ. 6, 204
discordes venti Æ. 10, 356
discordia, *subst.* E. 1, 72. G. 2, 496. 4, 63. Æ. 6, 280. 7, 545. 8, 702. 10, 9. 106. 12, 313. 583. *adject.* ora sono 2, 423
discordibus armis G. 2, 439. animis Æ. 9, 688
discrepat æris Æ. 10, 434
discreverat telas auro Æ. 4, 264
discrimina rerum Æ. 2, 208. vocum 6, 646. lethi 9, 143. quâ spinâ dedit discrimina costis 10, 382. dedit vobis 10, 393. haud dabit una anima,

me, *pericula* 10, 529
discriminat agros Æ. 11, 144
discrimine Æ. 1, 578. 3, 685. 5, 154. 6, 319 10, 109. 511. 12, 493. 770. *periculo* 3, 609 9, 210
discumbere toris Æ. 1, 712
discumbitur super ostro Æ. 1, 704
discunt abscondere G. 3, 558
discurrere pares Æ. 5, 570
discurrit septem in ora, *flavius* G. 4, 292
discurritur in muros Æ. 11, 463
discurrunt Æ. 9, 164. 12, 590. ad portas 12, 577
discussæ jubæ capiti Æ. 9, 810 umbræ 12, 669
discussit sol umbras G. 3, 357
dissecit fulmine montes G. 1, 281. rotes Æ. 1, 47
dissecta per agmina Æ. 12, 482. 689
dissectæ moles Æ. 8, 191
dissectam æquore classem Æ. 1, 132
dissectas moles Æ. 2, 608
dissecti duces Æ. 11, 870
dissectis muris Æ. 8, 355
dissice corpora pugno Æ. 1, 74. pectora comis 7, 349
dissicit frontem lacuri, *sicat* Æ. 12, 308
disjungimur orbis Italis Æ. 1, 256
disparibus cicuris E. 2, 36
dispendia mora Æ. 3, 463
dispergere carmen sylvis E. 3, 27
dispexit ora Æ. 10, 416. vultum in auras 11, 617
dispersi, *Teucri*, *plur.* Æ. 3, 197
dispersi voti partem in auras Æ. 11, 795
dispertum genus montibus Æ. 8, 321
dispicat G. 3, 56
disponunt enses Æ. 3, 227
dispulerat æquora turbo Teucros Æ. 1, 516
dispulit pluvia fœta, *nubes* Æ. 1, 142 umbras 5, 839
dissensu vario tollit se clamor Æ. 11, 453
dissidet nostris sceptris terra, *sed paratur* Æ. 7, 370
dissilit terra G. 3, 363
dissimulasse ferunt hæc loca Æ. 3, 416
dissimulato ictu mucro Æ. 12, 741
dissimulem me foribus aulis Æ. 9, 282
dissimulant Æ. 1, 520
dissimulare Æ. 4, 305
dissimulent Æ. 4, 291
dissimulo Æ. 4, 363
dissultant ripæ Æ. 3, 240. fulmine crepitus 12, 923
distant longo cursu Æ. 3, 116
distendere, *equos*, denso pingui G. 3, 124
distendunt nectare cellas, *apes*, Æ. 1, 437
distenta capellæ ubera E. 4, 21
distentas lacte capellas E. 7, 3
distentent ubera vicem E. 9, 31
disti lat ab inguine virus G. 3, 281
distinet agger hostem Æ. 11, 381
distinctus equis Hippolytus Æ. 7, 767
distracti radiis rotarum, *rei* Æ. 6, 617
distulerant in diversa quadrigæ, *rem* Æ. 8, 643
distulit in versum ulmos G. 4, 144. placula in mortem Æ. 6, 569. Græcos Hector in diem annum 9, 155
Diti, *Plutoni* Æ. 4, 702
ditionem tenuere terris Æ. 1, 240. tenebris, *Cyprum*, 1, 616. prædari populos 7, 737. premat Ausoniam 10, 53
Diti, *Plutonis*, G. 4, 467. 519. Æ. 5, 731. 6, 127. 269. 397. 541. 7, 568. 8, 667. 12, 199
ditissima terra G. 2, 136
ditissimus agri Æ. 1, 347. 7, 537. 9, 360. 10, 563
diu G. 1, 197. Æ. 1, 355. 2, 109. 6, 738. 10, 394. 399. 480. 861. 12, 738. 771
Diva, *num.* Æ. 1, 286. 3, 412. 4, 363. 6, 397. 8, 387. 534. 10, 76. *voc.* 7, 41. 8, 590. 10, 256. 11, 560. 12, 179
Diva, *genit.* Æ. 1, 451. 559. 2, 113. 431. 742. 787. 6, 627. 7, 635. 8, 437. 531. 9, 528. *vocat.* 1, 670
divellere nodis Æ. 2, 220. corpus 4, 600
divellimur inde Æ. 2, 434
diverberat auras sagitta Æ. 5, 500. umbras noctis hasta 9, 411
diverberet umbras ferro Æ. 6, 294
diversa, *rem.* *fama* fugit ummbras G. 4, 500. *abitus*, *fama* 11, 139. ab urbe 12, 621. *acies*, *pila* 2, 425. 817
diversa colore licia E. 8, 75. ora, *Nili*, G. 4, 292. locis flumine 4, 367. regna Æ. 1, 380. 3, 325. 12, 705. exilia 3, 414. tecta 4, 673. tora 5, 676. brachia 9, 025. agmina 12, 557. 710. 726. à portu diversa petimus, *loca*, 7, 132. in diversa quadrigæ distulerunt rem 8, 642
diversæ curæ Æ. 12, 457. G. 4, 432
diversas age, *naves* Æ. 1, 74. credas 12, 501
diversi, *plur.* radii G. 1, 415. explorant Æ. 7, 150. circumspiciant 9, 416
diversis quatuor temporibus G. 1, 258. partibus Æ. 12, 711. 718
diversis hostis G. 3, 37. luctus Æ. 2, 298. ex diversis 2, 710. 3, 232
diversi sequos Æ. 12, 495
diversum latus Æ. 11, 525
diversus abi Æ. 5, 196. 11, 783
divertitur orbita G. 3, 533
dives Cypri G. 2, 222. Pho Æ. 4, 263. Augusti pecori E. 2, 20. opu 468. Æ. 1, 18. 2, 22. pui 4, 33. 9, 611. 10, 201. rerum 6, 10
Divi *pars* Æ. 3, 53
dividet medium
dividimus muros
divido, *vinc.* Æ. 1, rat. 3, 38. luc huc, nunc illuc 283. S. 2. 781. animum, 10. divina, *adj.* Pa ris cœur. te a 9, 659
divinæ mentis G. 4, 2 ps Æ. 7, 711
divine Pœ E. 5, 4 divini opus Ate me 37. rumis G. 1, Æ. 3, 37. d corpus, 6 capit 10, 6 9
divinis rebus Æ. 3, 3
divinitus si ni ingenium G. 1, 41
divino carmine E. 6, 6 Æ. 3, 3
divos lo Æ. 3, 442
divum d rem Æ. 1, 4 amicos 8, 3
divus E. 4, Æ. 2, 4 3, 19. 8, 10 3
divus,

diviſæ, *plur.* arboribus patriæ G. 2, 116
diviſos penitus toto orbe Britannos E. 1, 67
divitiis Æ. 6. 610
divitis agri Æ. 7, 262. domini 12, 473
divo, *adject.* Laurenti Æ. 12, 769
divortia, *viarum*, Æ. 9, 379
Divorum Æ. 7, 211
Divos E. 1, 42. 8, 19. Æ. 3, 222. 526. 5, 234. 6, 172. 620. 11, 301. 12, 786
diurnis horis G. 3. 400
Divum, *acc.* Æ. 12, 797
Divûm, *genit.* E. 3, 73. G. 1, 238. 4, 347. 353. Æ. 1, 60. 69. 83. 636. 2, 123. 211. 269. 336. 517. 602. 648. 777. 3, 5. 114. 148. 359. 370. 717. 4, 95. 201. 204. 356. 378. 396. 5, 45. 56. 6, 125. 388. 533. 589. 792. 799. 7, 60. 191. 443. 648. 8, 131. 364. 572. 9, 6. 495. 10, 2. 18. 63. 155. 173. 743. 880
dixerat Æ. 2, 152. 621. 705. 3, 607. 4, 238. 331. 663. 5, 84. 740. 6, 633. 7, 7. 7, 212. 8, 152. 279. 387. 9, 104. 410. 743. 10, 246. 482. 530. 547. 11, 120. 1, 2. 12. 574
dixêre G. 4. 221. Æ. 3, 693
dixerit E. 6, 69
dixerunt E. 4, 46. Æ. 6, 242
diximus Æ. 8, 332
dixit E. 2, 38. 3, G. 4, 499. Æ. 1, 406. 730. 3, 158. 312. 336. 360. 4, 379. 560. 659. 5, 164. 209. 407. 477. 6, 155. 231. 627. 868. 869. 615. 9, 14. 10, 776. 861. 882. 11, 561. 595. 709. 858. 12, 266. 681. 780
dix ſie Æ. 1, 537. 3, 166
dixe Æ. 12, 833
doceas Æ. 1, 336. iter 6, 109
doceat me fortuna dolore Æ. 4, 434
docebo te cauſas & ſigna G. 3, 440. te tua fata Æ. 6, 759. pauris adverte docebo 4, 116. 8, 20. animos achibete docebo 11, 315
docemus nomen patriamque Æ. 11, 249
docens fata Æ. 12, 111
docent inoleſcere G. 2, 77
doceri ne quære Æ. 6, 614
doces ſylvas reſonare E. 1, 5
docet urbem Æ. 6, 891. letum hoſpitis 8, 346
docta comes Æ. 6, 292
doctiſſima fandi Cymodocea Æ. 10, 225
docuere equitem G. 3, 116 augurium Æ. 1, 396. ſuos 5, 600
docuit E. 5, 87. 8, 47 Æ. 1, 745. 5, 598. 705. 6, 565
Dodona G. 1. 149
Dodonæos lebetas Æ. 3, 466
doibas E. 3, 14
dolare Æ. 1, 13
dolent Æ. 6, 733
dolentem Æ. 4, 393
dolere Æ. 4, 434
doli, *genit.* Æ. 2, 264. 8, 206. *plur.* G. 4, 200. Æ. 1, 134
Dolichiones Æ. 10, 696
dolis Æ. 1, 677. 2, 44. 152. 196. 4, 128. 8, 393. 11, 523. 12, 26
dolituri. ô nunquam dolituri Æ. 11, 732
dolo Æ. 1, 688. 2, 34. 4, 95. 5, 34. 11, 712
Dolones Æ. 7, 684
Dolonis Æ. 12, 347
Dolopum Æ. 2, 7. 29. 415. 785
dolor G. 3, 102. 4, 7. 4, 679. 5, 172. 6, 31. 83. 8, 220. 501. 9, 66. 10, 398. 507. 11, 422. 801
dolore Æ. 1, 296. 673. 4, 474. 7, 291. 11, 151. 709. 2, 411. 599
dolorem Æ. 1, 213. 2, 3. 4, 419. 632. 8, 608. 6, 464. 9, 426. 10, 64. 11, 159. 645. 12, 946
dolores *nom.* Æ. 1, 29. 5, 5. *acc.* 12, 885
doloris Æ. 9, 216. 12, 945
dolorum Æ. 10, 863
dolos G. 4, 346 Æ. 1, 686. 2, 62. 252. 4. 290. 363. 6, 29. 567. 11, 703
doluiſti noſtr dolore Æ. 1, 673
doluit G. 2, 499
dolum E. 5, 61. 6, 23. Æ. 5, 590
dolus Æ. 2, 390
domandæ multâ mercede, *arbores*, G. 2, 62
domandi, *gerund.* G. 3, 164
domandum, ante domandum, *antequam domentur* G. 3, 206
domans Æ. 6, 80
domat illum cura G. 3, 539. raſtris terram Æ. 9, 608
domatur ulmus in burim G. 1, 169
domi E. 3, 33. 7, 15
domibus G. 2, 443
domina Æ. 11. 863
dominabitur Argis Æ. 1, 280. oris curâtis 3, 97. Asiâ 6. 766
dominæ, *genit. Deæ*, Æ. 3, 113
dominam, *Reginam*, Æ. 3, 438. 6, 397. 11, 805
dominantur aveni[illegible] G. 1, 154. in urbe Dani Æ. 2, 327
dominarier arce Æ. 7, 70
dominata urbs multos per annos Æ. 2, 363
domini, *genit.* Æ. 12, 473. 534. *plur.* E. 3, 16
domicis Æ. 12, 256
domino Æ. 9. 332
dominorum Æ 6. 613
dominos rerum Romanos Æ. 1, 286, Teucros 10, 866
dominum Æneam Æ. 4, 214. 6, 621
domitant in pulvere currus Æ. 7, 163
domit re boves G. 1, 285
domitas urbes G. 3, 30
domitis equis G. 3, 206
domito Olympo Æ. 9. 84
domitor maris Saturnius Æ. 5, 799. equûm 7, 189. 651. 691. 9, 123. 12, 128. 550
domitrix equorum Epidaurus G. 3, 44
domitum cultoribus orbem G. 2, 174
domitura saporem Bacchi *mella* G. 4. 102
domitus habenis equus G. 3, 89
domo G. 3, 96. Æ. 1, 604. 4, 8. 10, 141. 183. unde domo 8. 114
domorum G. 4. 159. Æ. 2, 445. 8, 98. 11, 882. 12, 132
domos G. 1, 182. 2, 115. 209. 511. 4, 449. Æ. 1, 144. 2, 47. 365. 638. 3, 123. 137. 550. 647. 4, 97. 311. 5, 732. 756. 6, 269. 334. 705. 7, 126. 336. 394. 11, 140. 12, 643
domuere Trojanos Æ. 2, 198
domuit morte Centauros G. 2, 456
domum E. 1, 36. 4, 21. 7, 44. 8, 68. 72. 10, 77. G. 2, 206. 4, 10. 133. 363. Æ. 1, 665. 2, 579. 677. 702. 736. 3, 85. 7, 52. 348. 407. 492. 8, 263. 490. 11, 163. 395. 12, 805
domus G. 1, 371. 2, 461. 524. 4. 209. 481. Æ. 1, 172. 288. 360. 641. 2, 241. 300. 311. 483. 486. 563. 652. 3, 97. 618. 4, 318. 645. 5, 121. 214. 638. 6, 27.

6, 27. 53. 81. 673. 7, 122. 377. 8, 39. 65. 192. 235. 262. 270. 422. 9, 448. 10, 1. 52. 101. 526. 12. 59. 519. 547
dona E. 5, 81. 6, 79. G. 2, 454. 3. 22. 4, 1. 520. Æ. 1, 683. 699. 713. 2, 36. 44. 49. 189. 3, 301. 464. 469. 488. 4, 453. 5, 101. 266. 362. 385. 391. 400. 6, 225. 632. 871. 7, 86. 155. 8, 181. 284. 609. 721. 7. 9. 9, 283. 361. 407. 626. 10, 882. 11, 228. 479. 12. 768
d nobimus te cicutâ E. 5, 85
donant, *omnia*, nubibus auræ Æ. 9, 313
donaria G. 3, 533
donat habere Æ. 5. 262. 10, 701. munere 5, 282. 361
donata, *munera*, E. 3, 14
donati omnes Æ. 5, 268
donatus Æ. 5, 305
donec E. 6, 85. G. 3, 558. 4, 312. 413. Æ. 1, 277. 2, 100. 630. 719. 5, 698. 6, 745. 8, 326. 9, 442. 10, 268. 301. 11, 201. 803. 860. 12, 254
donis Æ. 1. 451. 663. 718. 3, 439. 485. 4, 63. 5, 54. 543. 6, 883. 7. 284. 8, 76. 617. 10, 670. 11, 50. 352
dono, *nom.* Æ. 2, 269. 8, 638. quam dedit E. 2, 37
donum Æ. 1, 656. 2, 31. 5, 478. 6, 408. 11, 566
Donysam Æ. 3, 125
dorica castra Æ. 2, 27. 6, 88
Doris E. 10, 5
dorso, *arati*, G. 1, 172. equi 3, 116. nemoris 3, 436. speluncæ Æ. 8, 234. nymphæ 10, 226. æquoris 10, 303
dorsum immane mari, *scopulus* Æ. 1, 114. *tergus* 11, 577
Dorycli Æ. 5, 620. 647
dotabere sanguine Trojano Æ. 7, 318
dotalis regia Æ. 9, 737. 11, 369
dotes Æ. 7, 423
Doto Nereïa Æ. 9, 102
draco G. 4. 408
draconem Æ. 11, 751
dracones Æ. 2, 225
draconi Æ. 4, 684
Drance, *voc.* Æ. 11, 373. 384
Drances, *nomen prop. viri*, Æ. 11, 122. 220. 336. 443
Drancis Æ. 12, 644
Drepani Æ. 3, 707
Druſes Æ. 6, 824
Dryadas E. 5, 59
Dryades G. 1, 11
Dryadum G. 3, 40. 4, 460
Drymo, *Nympha* G. 4, 336
Dryope, *Nympha* Æ. 10, 551
Dropen Æ. 10. 346
Dryopes Æ. 4, 146
duæ, *zonæ* G. 1, 237
duas aras E. 5, 66. Arctos *urſas* G. 1, 245. lances Æ. 12, 725
dubiæ menti Æ. 4, 55. 11, 314
dubium mortem Æ. 2, 359
dubii ſpemque metumque inter Æ. 1, 222
dubiis ſignis G. 4, 253. monſtris Æ. 2, 171. rebus 6, 196. 11, 445. auris 11, 560. in dubiis 7, 86
dubio cœlo G. 1, 252
dubita Æ. 3, 316
dubitamus, & dubitamus adhuc virtutem extendere Æ. 6, 806
dubitanda, haud dubitanda refer Æ. 3, 170
dubitant, & dubitant homines ferre G. 2, 433
dubitas, quid dubitas? Æ. 9, 12
dubitem Æ. 9, 191. haud equidem implorare 7, 311
dubites poſcere Æ. 8, 614
dubitet, quis dubitet G. 4, 242
dubius Mars G. 2, 285. Turnus Æ. 9, 797. nec ſum animi dubius G. 3, 289
duc Æ. 6, 153. 11, 464. duc age, duc ad nos G. 4, 358
ducam te in ſecreta G. 4, 403. te recto flumine Æ. 8, 57. te lato limite 9, 323
ducantur rotæ per terram G. 3, 170
ducat ipſum ad mœnia Æ. 1, 649. pecudes ſecum 4, 636. avo turmas 5, 550. captam Iarbas, *in matrimonium* 4, 326
duce te E. 4, 13. Æ. 6, 69. me 10, 92. 12, 260. Achate 1, 700
ducebam ſic equidem animo Æ. 6, 690
ducebant ſacra Æ. 8, 665
ducebat diem Lucifer Æ. 2, 802. curſus equeſtres Aſcanius 5, 668. Phrygia circum orgia 6, 518. ſemita per occultos calles 9, 383. milites in æquora Mincius 10, 206
ducem G. 3, 125. Æ. 3, 122. 4. 224. 6, 263. 9, 100. 10, 374. 574
ducenda datur Lavinia, *in conjugium* Æ. 7, 359
ducens de pectore gemitus Æ. 2, 288. facem ſtella 2, 694. brachia diſtrahens 9, 623
ducent examina reges, *apum* G. 4, 21. vivos de marmore vultus Æ. 6, 848
ducente Deo Æ. 2, 632
ducentem in Latium Teucros Æ. 11, 168
ducentibus aſtris noctem G. 3, 1. 6
ducere pompas ad delubra G. 3, 22. juga pluſtris 3, 140. muros Æ. 1. 427. vitam 2, 641. 4, 340. voces in fletum 4, 463. tonos 4, 560. dona 5, 385. honorem 5, 734. prædæ ſortem 9, 263. contra *hoſtem* 10. 285
duceret uva colorem E. 9. 49
duces G. 4. 4. Æ. 2, 261. 3, 470. 6, 194. 7. 107. 431. 8, 161. 503. 11, 8. 93. 171. 430. 521. 598. 835. 9. 12, 325
ducet te Æ. 5, 736. magna inter præmia 12. 437
duci, *verb.* progeniem Trojano a ſanguine Æ. 1, 23. in muros 2, 33. in mœnia 2, 187. ordine duci 7, 270. 11, 79. equum 10. 888
duci, *dat.* Æ. 10, 136
ducibus Æ. 10, 267. 431
ducimus horas ſtendo Æ. 6. 849
ducis, *verb.* amores in longum E. 9, 56. unde genus ducis Æ. 5, 801. genus Olympo 6, 834
ducis, *genit* Æ. 1, 537. 3, 166. 401. 9, 675. 11, 7. 579. 788
ducit in urbem via E. 9. 1. equas amor trans Gargara G. 3, 269. tauros 4, 551. te via Æ. 1, 405. agmina 1. 494. Æneam in tecta 1, 635. ad mœnia 3, 347. ad limina manu 3, 372. per mœnia 4. 74. aciem 5. 563. mille viros 7, 652. ad Capitolia 8, 347. noctem inſomnem ſudo 9, 166. qua ſemita ducit 11, 524
ducite ab urbe domum Daphnim E. 8, 68. 72. 76. 84. 94
ducitis annum. *ô ſidera* G. 1, 6
ducitur tibi uxor E. 8, 29. A-

tætes Æ. 11, 85. æſtas G. 4, 207. hinc ubi nomen Æ. 10, 145

duco capellam E 1, 13. effigiem, *fero*, 8, 75. vitam extrema per omnia Æ. 3, 315

ductâ ſeries rerum ab origine per vires Æ. 1, 646

ductis ſortibus urna ſtat Æ. 6, 22

ducto mucrone Æ. 12, 378

ductor Æ. 8, 129 470. 513. 10, 185. 11, 266. 12, 456

ductorem Æ. 8, 496. claſſis 6, 334

ductores G. 4, 88. Æ. 1, 193. 239. 2, 14. 4, 37. 5, 133. 561. 8, 6. 9, 226. 778. 12, 126. 562

ductori Æ. 9, 691. 10, 814

ductoribus Æ. 5, 249

ductos currus G. 3, 533

ductus cornu hircus G. 2, 395. ſorte ſacerdos Æ. 2, 201

ducum Æ. 11, 13. 349. 12, 501

ducunt G. 3, 317. Æ. 3, 114. 5, 471. 6, 43. 8, 552. 10, 117. 11, 88. noctem ludo G. 3, 379. funera 4, 256. pectora per augurium Æ. 5, 7. crinem ſidera 5, 528. ocreas argento 7, 634. bellum cum gente 8, 55

dudum Æ. 2, 726. 5, 650. 10, 599. 12, 632

dulce ſatis humor E. 3, 82. *ſi* fuit tibi quicquam meum Æ. 4, 318. caput 4, 493. mihi haud quicquam ſine te erit 12, 882

dulcedine, *lætitiâ*, G. 1, 412. 4, 55. Æ. 11, 538

dulcem cibum G. 2, 216. eſcam 4, 17

dulces, *nom.* ſomni G. 1, 342. undæ 2, 243. nati 2, 523. aquæ Æ. 1, 171. exuviæ 4, 631. nidi 5, 214. *acc.* metus E. 3, 110. nidos G. 1, 414. natos 3, 178. Æ. 2, 138. 4, 33. animas G. 3, 495. Æ. 3, 140. aquas G. 4, 61. terras Æ. 4, 281. meorum reliquias 4, 342. Argos 10, 782

dulci uligine G. 2, 184. nectare Æ. 1, 437. Aſcanio 1, 663. umbra 1, 698. ſomno 4, 185. amore 6, 455. amplexu 8, 568. ex ore 12, 802

dulcia arva E. 1, 3. limina G. 2, 511. mella 4, 101. furta 4, 346. oſcula Æ. 1, 691

dulcibus ſtagnis G. 1, 384. illecebris 3, 217. fluviis 3, 445

dulcis, *nom.* aura G. 4, 417. conjux 4 465. Æ. 2, 777. Parthenope G. 4, 563. quies Æ. 6, 522. *gen.* aquæ E. 5, 47. muſti G. 1, 295. Parnaſſi 3, 291. vitæ Æ. 6, 428

Dulichias rates, *Ulyſſeas*, E. 6, 76

Dulichium, *Inſula*, Æ. 3, 271

dum, *ſæpiſſime, ſed nullo ſingulari ſenſu*

necdum, *nondum*, E. 3, 43. 47. 9, 26. G. 2, 282. Æ. 3, 665. 7, 356. *quamdiu*, E. 5, 76. *bis.* 77. *bis.* 7, 63. Æ. 1, 611. *donec cum ſubj.* 1, 269. 4, 434. 10, 809. dum redeo, *donec*, E. 9, 23. *ut*, Æ. 4, 325, *dummodo cum ſubj.* 11, 739. 792. exſpectem dum libeat 12, 570

dumeta G. 1, 15

dumi G. 3, 338

dumis G. 4, 130. Æ. 4, 526. 8, 348. 9, 381. 393. 11, 570. 843

dumos G. 3, 315. Æ. 8, 594. 657

dumoſa de rupe E. 1, 77

dumoſis arvis G. 2, 180

duo E. 2, 40. 3, 40. 44. 5, 66. G. 3, 32. 4, 92. 231. Æ. 3, 623. 5, 78. 300 6, 842. 7, 674. 8, 355. 661. 9, 265 706. 10, 124. 11, 285. 690. 12, 488. 716. duo viros, *pro* duos, *accuſ.* Æ. 11, 285

duobus G. 4, 67. Æ. 5, 183

duodena per aſtra G. 1, 232

duorum Æ. 2, 213. 4, 95. 12, 511. 726

duos E. 5, 68

duplex ſpina G. 3, 87. genus Æ. 12, 198

duplicant vota Æ. 8, 516

duplicat ſol umbras decedens E. 2, 67. haſta virum Æ. 11, 645

duplicato poplite Æ. 12, 927

duplicem gemmis auroque coronam Æ. 1, 659. amictum 5, 421

duplicet palmas Æ. 1, 97. 9, 16. Thebas 4, 470. Cœloque Ereboque parentes 7, 140. manus 10, 667

duplici dorſo G. 1, 172. Mæandro, *flexu*, Æ. 5, 251. ſquama 9, 707

dura, *nom.* ad tactum pellis G. 3, 302. res Æ. 1, 567. gens 5, 730. ilex 6, 471. conjux 10, 45. potentia 10, 72. quies 10, 745. 12, 309. fortuna 12, 677. *voc. à crudelis*, E. 10, 47. *abl.* gente Æ. 11, 48. *plur.* imperia G. 2, 369. ſaxa 3, 230. limina Æ. 2, 479. vada 3, 706. ſedilia 5, 837. oſſa 6, 54. prœlia 7, 807. diſcrimina 10, 393. rudimenta 11, 157. dura multa cum corde putabant 8, 522

duræ, *genit.* mortis G. 3, 68. Æ. 10, 791. Trojæ 11, 288. *plur.* quercus E. 4, 30. 8, 52. coryli G. 2, 65

duram humum G. 3, 297. hyemem 4, 239. vim 4, 399

duramus gelu Æ. 9, 604

durando, *gerund.* G. 2, 295

durare ſolum E. 6, 35. per annos G. 2, 100. durare laborem Æ. 8, 577

duras in auras Æ. 4, 428. curas 4, 488

durat, *terram*, calor G. 1, 91. humeros ad vulnera 3, 257

durate Æ. 1, 211

dureſcere campum G. 1, 72

dureſcit limus E. 8, 80

duri, *gen.* Martis E. 10, 44. Æ. 12, 73. dentis G. 2, 378. Ulyſſis Æ. 2, 7. Atlantis 4, 247. cuſus 6, 377. belli 10, 146. Haleſi 10, 422. *plur.* Dardanidæ 3, 94. dolores 5, 5. Æneadæ 9, 468

duris cautibus E. 8, 43. G. 4, 203. rebus 1, 146. agreſtibus 1, 160. arvis 2, 341. incudibus 2, 540. lupatis 3, 208. cautibus Æ. 4, 366. ſtipitibus 7, 524. glebis 7, 747. oſſibus 9, 66. contis 9, 510

duriſſima regna Æ. 6, 566

duro vomere G. 3, 515. labore 4, 114. tergo Æ. 5, 403. vulnere 5, 436. ferro 6, 148. robore 8, 315. 11, 893. tumultu 8, 371. ligno 9, 543. Marte 12, 410

duros bello Scipiadas G. 2, 170. bidentes 2, 355. cæſtus Æ. 5, 478. labores 6, 437. 8, 291. agreſtes 7, 504. colles 11, 318. poſtes 11, 890

durum, *maſc.* dentem vomeris

G. 1, 261. Eurysthea 3, 4. saporem Bacchi 4, 102. laborem Æ. 8, 380. Cissea 10, 317 *neutr.* genus G. 1, 63. 4. 46. Æ. 9, 603. iter 6, 688
durus labor G. 2, 412. amor 3, 209. arator 4, 512 Æ. 6, 442
duxe E. 8, 38. Æ. 1, 368. 4, 124. 165. 6, 348. 562. 9, 28
duxêre triumphos ad templa G. 2, 148. unde duxere genus Latini Æ. 5, 568
duxerit in montes E. 6, 65
duxi sub mœnia Æ. 8, 165
duxisse senectam Æ. 10, 192
duxisti me crimine dignum Æ. 10, 669
duxit me per omnia Æ. 6, 565. per singula 888. Æneam subter fastigia tecti 8, 367. *arcum longe*, 11, 860
Dymas Æ. 2, 340. 394. 428

E.

E *passim, sed nullo singulari sensu*
eque quercu E. 7, 13. éque chao *vel* æque G. 7, 347
es, em eo, eos, eum. *varius, nequaquam singulari sensu*
eadem, *nom. sing.* G. 2, 89. 165. 4, 231 Æ. 6, 655. *neutr. plur.* E. 2, 35. 5, 87. G. 4, 36. Æ. 1, 544. 3, 95. 4, 77. 289. 618. 5, 812. 6, 647. 8, 376. 382. 9, 302. 10, 487. 598. 607. 741. 11, 96. 132. 12, 197
eamus E. 9, 64
eandem Æ. 4, 125. 165
eandem G. 4, 185. Æ. 7, 69
eas E. 1, 63
eatenus G. 2, 117
ebur. Æ. 1, 96
eburis Æ. 11, 333
ebuli E. 10, 27
ebur G. 1, 57. 480. 2, 193. Æ. 10, 137. 12, 68
eburna, *abl.* porta Æ. 6, 898. vagina 9, 305
eburno humero G. 3, 7. pectine Æ. 6, 647
eburnum enim Æ. 11, 11
Ebuso *dat. nom. propr. viri* Æ. 12, 299
ecce, *cum verb. vel nom. ut* ecce Palæmon E. 3, 50. ecce processit astrum Cæsaris E. 9, 47. & E. 2, 46. 5, 66. G. 1, 108. 407. 3, 515. Æ. 2, 57. 203. 270. 318. 403. 526. 673. 682. 2, 219. 477. 637. 4, 152. 576. 5, 167. 324. 793. 854. 6, 46. 255. 337. 636. 7, 286. 706. 8, 81. 228. 9, 417. 10, 133. 322. 377. 570. 11, 226. 428. 547. 12, 319. 650. 672
Echionium nomen Æ. 12, 515
ecquæ est cura Æ. 3, 341
ecquid Æ. 3, 342
ecquis erit modus? E. 10, 28. erit mecum qui Æ. 9, 51
edat nec te dolor Æ. 12, 801
edax ignis Æ. 2, 758. edebat ignis artus G. 3, 560. funera per campos Æ. 10, 602
edendi penuria Æ. 7, 113. amor 8, 184. rabies 9, 63
edice, *significa* 11, 463
edicit Æ. 10, 228
edico G. 3, 95. Æ. 3, 235
ediderat vix hæc Æ. 5, 693
ediderit funera Æ. 9, 527. strages 9, 785
edidit hæc Æ. 5, 799. hæc ore 7, 194. *illum* in auras 7, 660. Electram Atlas 8, 137
ediscere E. 6, 83
edisserere hæc mihi Æ. 2, 149
editus austro, *campus*, G. 2, 183
edoceat Æ. 8, 13
edocet Æ. 5, 748. 10, 152
Edoni boreæ Æ. 12, 365
educat, *alit*, Æ. 10, 518
educere cœlo, *ad cœlum erigere* Æ. 2, 186. 6, 178. pubem castris 11, 20. natos *alere*, 8, 413
educet, *parit.* Æ. 6, 765. 779
educta mœnia caminis Cyclopum Æ. 6, 630
eductam sub astra turrim Æ. 2, 461
eductum, *educatum*, Æ. 7, 763. 9, 584
educunt fœtus G. 4, 163. Æ. 1, 436
edunt puerum in cotibus E. 8, 4. fœtus G. 4, 199
eduramque pyrum G. 4, 145
eduxit, *educavit*, Æ. 9, 673. corpore telum 10, 744
effabile dictu Æ. 3, 621
effare Æ. 6, 560
effari Æ. 1, 76
effatu, *fœm* Æ. 4, 30. 456. 499. 5, 653. 6, 262. 7, 456. 12, 601. 885
effatur Æ. 9, 295. 737. 10, 523
effatu G. 4, 450. Æ. 3, 463. 6, 197. 547. 7, 274. 8, 443. 9, 22. 644. 10, 256. 293. 877. 11, 741. 12, 896
effecta res Æ. 11, 14
effer E. 8, 64
effera *fœm.* Dido Æ. 4, 642. flammis 7, 787. juventus 8, 6. mens 8, 205. vis animi 10, 848. *neutr.* facta 8, 484
efferre pedem Æ. 2, 657
efferri Æ. 5, 359
effert caput G. 3, 553. ignem adytis Æ. 2, 297. ora 5, 308
effervere, *erumpere*, G. 1, 471. 4, 56
efficiam E. 5, 51
efficit insula portum Æ. 1, 164
effigiem E. 8, 75. Æ. 2, 167. 184. 3, 497. 4, 508
effingis, *plas.* Æ. 3, 148. 7, 177. 443
effingere cælus in auro Æ. 6, 32
effingit gressus eunuchis Æ. 10, 640
effingitat Æ. 12, 759
effluant lucem naribus elatis equi Æ. 12, 115
effl nium faucibus ignes Æ. 7, 786
effodere signum Æ. 1, 447
effodiunt portus Æ. 1, 431
effœta veri senectus Æ. 7, 440. 4, 2. seclis senectus 8, 508
effœtæ vires Æ. 5, 396
effœtos agros G. 1, 81
effœtus viniter G. 2, 417
effossi luminis Æ. 3, 663
effossis sepulchris G. 1, 497. latebris 4, 42
effractoque cerebro Æ. 5, 480
effræna gens virum G. 3, 382
effudêre tese carceribus quadrigæ G. 1, 512. currum Æ. 7, 780
effudit jubam cervice G. 3, 92. lachrymas Æ. 3, 312. 10, 465. vires in ventum 5, 446. pectore voces 5, 482. pectore dicta 7, 292. ad æthera voces 8, 70. *illum*, solo, *stravit*, 12, 380
effuge Æ. 3, 398. 11, 825
effugia Æ. 2, 140
effugies nunquam hodie E. 3, 49. telum Æ. 9, 748
effugimus scopulos Æ. 3, 272
effugisse gentem Æ. 3, 663
effugit Æ. 5, 151. manus imago 2, 793. 6, 701. nuncias aures 7, 437
effugiunt Æ. 2, 226. mortem 11, 881
effulgens Æ. 2, 616

effulgent Æ. 5, 133
effulgere Æ. 8, 677
effulsit lux oculis Æ. 9. 110. 731
effultum foliis, *subſtentatum* Æ. 8, 368
effultus Æ. 7, 94
effundat in æquor Teucros Æ. 9 63. tellurem in undas 12, 204
effunde, *ilium*, ſub portis Æ. 11, 435
effundens ſeſe faucibus halitus Æ. 6 241
effundere vitam Æ. 1, 101. fletus 2, 271. voces 5, 723. omne genus telorum 9, 509
effunditit pectore queſtus Æ. 5, 780. manibus habenas 5, 818. auxilium Aſcanio 7, 522. irarum habenas 12, 499. *ilium*, ſolo 12, 532
effundunt ducem, *equi excutiunt* Æ. 10, 574
effuſa, *fœm. nom.* crines Æ. 4, 509. ad ripas turba 6, 305. Mycenis tempeſtas, *eruinpens* 7, 222. agris juventus 7, 812 *abl.* grandine 10, 803
effuſæ *plur.* cæſariem per colla G. 4, 337. genis lacrymæ Æ. 6, 686. matres, *egreſſæ*, 12, 131
effuſi, *plur.* carcere currus G. 3, 104. Æ. 5, 143. nos lacrymis 2, 631. *elapſi* 5, 317
effuſis imbribus Æ. 5, 693
effuſo flumine G. 4, 233 ſanguine Æ. 7, 783
effuſos imbres G. 2, 352
effuſum equitem Æ. 10, 893
effuſus nubibus imber G. 4, 312 labor 4, 492. in undis Æ. 6, 339
egelido flumine Æ. 8, 610
egenis rebus Æ. 6, 91. 6, 365. 10, 367
egenos omnium Æ. 1, 603
egeus Æ. 1, 388
egent G. 2, 28
egentem Æ. 4, 373. rationis 8, 299. noſtræ vocis rei 11, 343
egentes laudis Æ. 5, 751. cujus, *rei indigentes* 7, 197
egêre boves ad flumina E. 5, 21. *expulerunt* Æ. 6, 463. 8, 118. *coëgerunt* 7, 240. *impulerunt*, 8, 133. *duxerunt*. 8, 335. Rutulos ad mœnia, *pepulerunt*, 11, 629
egeret Æ. 9, 88
Egeriæ Æ. 7, 763, 775
egerimus noctem inter gaudia Æ. 6, 514
egerat haſtes fugâ G. 3, 120
egeſtas G. 1, 146. 3, 319. Æ. 6, 276
eget Æ. 2, 522
egiſſe vias ſubter mare Æ. 3, 695
egit quocumque Deus circumcaput egit, *circumvertit*, G. 2, 392. ſol hyemen ſub terra 4, 51. fundam Æ. 9, 587. 11, 579. *illum*, in adverſos furor 9, 761. *eum* in fraudem 10, 73
ego, *paſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu*
egomet Æ. 3, 623. 5, 650. 6, 505
egredere Æ. 8, 122
egregia, *nom. fœm.* conjux Æ. 6, 523. *abl.* ſtirpe 5, 297. gente 11, 432
egregiam bello gentem Æ. 1, 449. laudem 4, 93. virtute progeniem 7, 258
egregias urbes G. 2, 155. animas Æ. 11, 24
egregiis armis Æ. 9, 581
egregio ore Æ. 4, 150. genere 11, 355
egregium juvenem Æ. 5, 361. forma 6, 861. 12, 275. Anthorem 10, 778. genus 7, 213 556. formæ decus 7, 473. quid tam egregium ſi 11, 705
egregius pariter pietate vel armis Æ. 6, 770. animi 11, 417
egreſſi *plur.* Æ. 1, 176. 3, 79. 9, 314
egreſſis Æ. 2, 713. 10, 283
egreſſus Æ. 1, 2
eh u E. 2, 58. 3, 100
eia Æ. 9, 38. eia age rumpe moras 4, 569
ejecto armo Æ. 10, 894
ejectum litore Æ. 4, 373. Tarquinium 8, 646
ejectus Æ. 1, 582
elabitur anguis flexu ſinuoſo G. 1, 244. undis Æ. 5, 158
elapſa, *nom. fœm.* ſagitta Æ. 9, 632
elapſi, *ſunt*, Æ. 9, 545
elapſus Æ. 1, 246. 2, 318. 526. 5, 326, 445, 8, 492. in frondes *ignis* G. 2, 305
elata mari tellus Æ. 6, 23
elatam dextram in jugulum Æ. 10, 415
elate, *voc.* animis ſuperbis, Æ. 11, 715
elati, *plur.* G. 3, 108
elatis naribus Æ. 12, 115
electra, *ſubſt.* E. 8, 64
Electra, *nom. propr.* Æ. 8, 135
Electram Æ. 8, 136
electio G. 3, 522. Æ. 8, 402. 624
Elei metas G. 3, 202
Eleuſinæ matris G. 1, 163
elephanto, *ebore*, G. 3, 26. Æ. 3, 464. 6, 895
Elidum equarum G. 1, 59
elicit undam G. 1, 109
Elidis Æ. 3, 694. 6, 588
eligit equos Æ. 7, 274
eligitur locus G. 4, 296
Eliſæ Æ. 4 335. 610. 5, 3
eliſam Æ. 3, 567
eliſerit premens angues, *occiderit*, Æ. 8, 289
eliſos oculos Æ. 3, 261
eloquar Æ. 3, 39
eloquio Æ. 11, 383
elucent G. 4, 98
eluctabitur aquâ G. 2, 244
eludit, *fallit*, Æ. 11, 695
eluitur ſcelus Æ. 6, 742
eluſit, *fefellit* G. 1, 226
eluſus eſt Æ. 12, 755
Elyſios campos G. 1, 38
Elyſium Æ. 5, 735. 6, 542. 744
emat te ſibi generum G. 1, 31
Emathiæ Æ. 6, 380
Emathiam G. 1, 492
Emathiona Æ. 9, 71
emenſæ *plur.* fides Æ. 5, 628
emenſi iter Æ. 7, 100. 11, 244
emenſo Olympo G. 1, 450
emenſus ſpatium Æ. 10, 772
emi hon rem auctâ Æ. 9, 256
emicat, *exſilit*, Æ. 5, 319. 337. 9, 736. 11, 496. 12, 728. in litus 6, 5. in currum 12, 327
emicuit ſolo, *exiliit* Æ. 2, 175
eminet tergo, *emergit* Æ. 10, 227
eminus Æ. 10, 346. 645. 776. 861. 11, 674. 12, 342. 711. 921
emiſſa, *nom. fœm.* tenebris in lucem G. 3, 551. favis juventus 4, 22. *neutr.* ſpicula Æ. 11, 676
emiſſam hyemem Æ. 1, 122
emiſſum G. 4, 58
emittit porta, *dimittit*, Æ. 6, 898. jaculum in auras 9, 52. haſtam 10, 474
emota fundamenta Æ. 2, 610

emoræ, *plur.* curæ Æ. 6, 382
emoti cardine poſtes Æ. 2, 493
emovet arma tectis Æ. 6, 524
emptum magno optaverit Æ. 10, 503
emuniit poſtes Æ. 8, 227
en, en Priamus Æ. 1, 465. en quatuor aras E. 5, 65. en erit ut liceat 8, 9. en quid ago? Æ. 4, 534. en ago capellas E. 1, 12. en ſupplex venio Æ. 11, 365
enarrabile, non enarrabile clypei textum Æ. 8, 625
enavit pennis Æ. 6, 16
Enceladi Æ. 3, 578
Enceladoque Æ. 4, 179
enim, *paſſim*
Enipeus, *nomen. fluv.* G. 4, 368
enitet ore decus Æ. 4, 150
eniti viribus G. 2, 360
enituit campus impulſo vomere G. 2, 211
enixa, *nom. fœm.* fœtus Æ. 3, 391. 8, 44. *eſt* ignes jugales 7, 320
enixæ ſervitio Æ. 3, 527
enodes trunci G. 2, 78
enſe Æ. 6, 251. 7, 640. 9, 324. 423. 548. 10, 414. 545. 11, 711. 12, 175. 306. 382. 389. 458. 508
enſem G. 1, 508. Æ. 2, 393. 553. 4, 507. 579. 646. 664. 5, 367. 471. 6, 524. 8, 459. 621. 9, 303. 347. 441. 749. 10, 387. 475. 536. 577. 682. 736. 815. 907. 11, 11. 489. 12, 90. 729. 785. 798
enſes G. 2, 540. Æ. 2, 155. 3, 237. 7, 636. 732. 10, 568. 11, 194
enſis Æ. 2, 600. 4, 262. 7, 743. 9, 431. 10, 394. 12, 731
enſibus Æ. 7, 526. 12, 288. 713
Entelli Æ. 5, 389
Entello Æ. 5, 472
Entellum Æ. 5, 387. 462
Entellus, *nomen prop. viri* Æ. 5, 437. 445. 446
enumerare plurima fando Æ. 4, 334. prolem meorum 6, 717
Eo Æ. 4, 479. 8, 705. 10, 101
Eoæ Atlantides G. 1, 221
Eoas domos G. 2, 115. acies Æ. 1, 493
eodem E. 8, 81. G. 1, 483. 2, 182. Æ. 1, 579. 4, 556. 5, 437. 10, 596. *in eundem locum* 9, 689. uno eodemque partu 12, 847
Eois Æ. 2, 417. 6, 831
Eoo Æ. 3, 588. 11, 4. ab Eoo fluctu 3, 533
Eos G. 3, 252. Æ. 1, 417
Eous G. 1, 288
Epëus, *nom. propr. viri*, Æ. 2, 264
Ephyre G. 4, 343
Ephyreiaque æra G. 2, 464
Epidaurus G. 3, 44
Epiri Æ. 3, 292
Epiro Æ. 3, 503
Epirus G. 1, 59
Epirum G. 3, 121
Epitidem Æ. 5, 547
Epitides, *nom. propr. viri*, Æ. 5, 579
epulæ, *plur.* G. 3, 527. Æ. 6, 604
epulamur dapibus Æ. 3, 224
epulandum Æ. 7, 602
epulas Æ. 4, 484. 7, 146. 8, 283
epulata, *nom. fœm.* G. 2, 537. Æ. 4, 207. 5, 762
epulis G. 4, 378. Æ. 1, 83. 220. 727. 5, 63. 6, 599. 7, 110. 175
Epulonem Æ. 12, 459
equæ Æ. 11, 571
equarum G. 1, 59. 3, 266. Æ. 11, 494
eques Æ. 6, 858. 10, 239
equeſtres Æ. 5, 667
equi, *gen.* G. 3, 182. Æ. 1, 448. 2, 32. 180. 4, 515. 5, 105. 6, 881. 9, 162. 10, 750. 891. 12, 364. *plur.* G. 3, 91. Æ. 1, 756. 3, 540. 6, 653. 7, 779. 8, 551. 11, 635. 12, 115
Equicolus, *nom. prop. viri*, Æ. 9, 684
equidem E. 1, 11. G. 1, 193. 415. 4, 116. 147. Æ. 1, 580. 623. 2, 77. 704. 3, 315. 4, 12. 45. 330. 382. 5, 26. 56. 399. 6, 690. 716. 722. 7, 205. 311. 369. 8, 129. 471. 9, 207. 10, 29. 793. 11, 111. 302. 348. 12, 818. 931. certe equidem E. 9, 7
equinâ cervice G. 3, 92
equino pecori G. 3, 72. 463
equis E. 8, 27. G. 1, 250. 514. 2, 322. 3, 8. 358. Æ. 1, 480. 2, 418. 5, 554. 574. 578. 739. 6, 587. 7, 163. 285. 625. 767. 9, 124. 331. 10, 21. 354. 11, 190. 501. 871. 12, 352. 478
equitatus Æ. 8, 585
equitavit Æ. 10, 885
equitem G. 3, 116. Æ. 10, 893. 11, 517
equites Æ. 4, 132. 8, 518. 555. 9, 367. 379. 11, 464. 504. 12, 408
equitum Æ. 5, 560. 7, 804. 9, 48. 11, 433. 512. 598
equo Æ. 2, 48. 4, 137. 5, 661. 668. 7, 166. 9, 58. 2. 9. 10. 11. 11. 499. 637. 6[illegible]. 7[illegible]. 91. 295. 3[illegible]
e[illegible]
4[illegible]
549.
911.
equos G. 3[illegible]. 320. 470. 5, 817. 6, 65. 656. 724. 782. 353. 394. 606. 7. 571. 577. 81. 11. 619. 914. 12, 82. 333. 337. 3[illegible]. 495.
equum G. 1, 13. Æ. 2, 310. 10, 858. 11, 71. 741. 770
equûm, *equorum* G. 2, 5[illegible]. 7, 189. 651. 691. 9, 20. 12, 128. 550
equus G. 2, 145. 3, 499. 2[illegible]. 113. 260. 329. 5[illegible]. 515. 9. 50. 11, 89. 493
eram, E. 8, 38. Æ. 2, 567. 5. 561. 11, 154. fatus Æ. 2, 323. 3, 90
erant G. 1, 419. 4, 128. Æ. 3, 585. 10, 327. 12, 546
erat hoc ipſum exitio G. 3, 511. tantæ molis erat Æ. 1, 37. fatus 1, 590. 2, 692. 3, 655. 6, 190. 372. 8, 520. 12, 650. conatus 6, 32. ventum 6, 45. cernere 6, 596. 8, 676. letho ſternendus 8, 566. his amor unus erat 9, 182
Erato Æ. 7, 37
Erebi G. 4, 471. Æ. 4, 26. 6, 404. 671
Erebo Æ. 6, 247. 7, 140
Erebumque Æ. 4, 510
erepta, *nom. fœm.* fato corpus Æ. 2, 738. gaza 2, 764. proles, *mortua*, 7, 51. pals juvenco 11, 679. *abl* virginitate 12, 141. *neutr.* munera ruinis Iliacis 1, 651. noſtra carinis 7, 186
ereptæ virginis Æ. 2, 413. conjugis 3, 330
erepte, *voc.* ruinis Pergameis 3, 476. periclis 3, 711
ereptо nato Æ. 10, 878
ereptum honorem Æ. 5, 342. enſem

ſem 12, 799
ereptus ab undis Æ. 1, 600
Ereti manus, vulgò *Monte rotundo* Æ. 7, 711
ergo, *adverbium cauſæ* Æ. 6, 670
Ericeten Æ. 10. 719
Erichthonius G. 3, 113
Iridani Æ. 6. 659
Eridanus fluviorum rex G. 1, 482 gemina auratus taurino cornua vultu 4, 372
eripe pyram Æ. 4, 495
eripe [illegible]mis E. 6, 63. fluctuo auras Æ. 3, 423. ſcopulos 3, 676. malum de [illegible]ave 5, 488. undas 7, 530
erigi ui, *attollitur*, Æ. 8, 25. 9, 210. inſula, *aſſurgit*, 8, 417
Erigonem G. 1, 33
erimus Æ. 7, 231
Erymnis Æ. 2, 337. 573. 7, 447. 570
eripe, *evelle*, G. 4, 107. te flammis Æ. 2, 289. fugam 2, 619. res Teucrûm letho 5, 690. ferrum vaginâ 6, 260. me his malis 6, 365. Turnum fatis 10, 624. fratrem morti 12, 157
eripere juvenem, *liberare* Æ. 9, 400. telum 12, 388
Eriphylen Æ. 6, 445
eripiam nubem Æ. 2, 606. mortalem formam 9, 101
eripiare hinc mihi Æ. 12, 948
eripiat thalamum Teucris Æ. 7, 388 quo ſe eripiat 12, 917
erepiens proſpectum oculis Æ. 8, 254
eripit enſem vaginâ Æ 4, 579. 10, 896. enſem à femore 10, 788
eripite *hinc vos*, Æ. 3, 560
eripiunt nubes cœlumque diemque Æ. 1, 92. viſcera, *pecudibus*, 12, 215
eripui me letho Æ. 2, 134. Æneam nube 5, 810. illum per flammas 6, 111. promiſſam genero 12, 31
eripuit mihi mentem Æ 2, 736. Dareta, *ſubduxit*, 5, 464. quis te nobis 6, 342. ab ora loquentis, *vocem*, 7, 119 auxilium 9, 129. te tua dextera Turno 12, 539
erit ille mihi deus E. 1, 7. non erit in me mora 3, 52. ſi frigus erit 5, 70. huic aliud mercedis erit 6, 26. hoc ſat erit Æ. 3, 602. quidquid erit 5, 710. auxilio nobis 11, 428
errabant Æ. 1, 36
errabat ſylvis [illegible] 7, 491
errabunda bovis veſtigia E. 6, 58
erramus Æ. 1, 337. in undis 3, 200
errando in cotibus G. 4, 203
errans buccula campo G. 4, 11. fœmina in finibus noſtris Æ. 4, 211
errant G. 3, 139. in montibus agnæ E. 2, 21. circum errant acies Æ. 2, 599. montibus 3, 644. centum amnos 6, 329
errantem Gallum E. 6, 64. ſi quam ſororum Æ. 1, 326. Lunam 1, 746. terris & fluctibus 1, 760. *Ortygium*, 3, 76. *cervum*, 7, 493
errantes Æ. 3, 101. cervos 1, 189. Deos 6, 68. hederas E. 4, 19
erranti, *mihi*, Æ. 2, 570. dextræ 7, 498
errantibus oculis 4, 691
errare boves E. 1, 9. colores G. 1, 452. fluitantem *ratem*, Æ. 5, 867. licentius 7, 557
erras in montibus E. 6, 52
errat Mars dubius mediis in armis G. 2, 283. Mincius flexibus 3, 14. ſylvis aut urbibis Æ. 1, 582. ſi quis ſuper halitus extremus 4, 684. manus circa aures 5, 435. coluber membris 7, 353. dumis, *Niſus*, 9, 393
errata litora relegens retrorſum 3, 690
erratur malè in agris Lybiæ G. 3, 249
erravêre jugis Æ. 11, 135
erravit in campis Ilæna G. 3, 246. ne via Æ. 2, 739
errent animalia per montes E. 6, 40
erret in quos orbes cœli ignis Cyllenius G. 1, 337
error E. 8, 41. Æ. 2, 48. 5, 591. 6, 27. 10, 392
errore jubarum Æ. 2, 412. locorum 3, 181. viæ 7, 199. malo Trojæ 10, 110
erroremque G. 3, 513
erroreſque tuos Æ. 1, 759
erroribus actus pelagi Æ. 6, 532
eruam Æ. 12, 569
erubuit habitare ſylvas E. 6, 2. jura fidemque ſupplicis Æ. 2, 542
eructans ſcopulos Æ. 3, 576. ſaniem 3, 632
eructat arenam Cocyto Æ. 6, 297
erudiit ita me Æ. 9, 203
erue ſylvas G. 4, 329
eruere, *ornum* Æ. 2, 628. flatibus quercum 4, 443
eruerent ſegetem G. 1, 320
eruerint Æ. 2, 5
eruet Argos Æ. 6, 838
eruit domos avium G. 2, 210. urbem à ſedibus Æ. 2, 612
erumpent ſe radii inter nubila G. 1, 446
erumpere nubem Æ. 1, 584
erumpit unde ſe Enipeus G. 4, 368
erumpunt, *egrediuntur*, Æ. 10, 604. clamore ſubito 11, 609
erunt E. 4, 35. 5, 74. 6, 6. G. 3, 69 Æ. 6, 776. 852
erupêre, *apes*, G. 4, 313
eruta pinus radicibus Æ. 5, 449
Eryci Æ. 5, 772
Erycino Æ. 5, 759. 10, 36
Erycis Æ. 1, 574. 5, 24. 419. 630
Erymantha Æ. 6, 802
Erymanthi Æ. 6, 802
Erymantho Æ. 5, 448
Eryx Æ. 5, 392. 402. 412. 483. 12, 701
es, eſſes, eſſet, *paſſim*.
eſcam G. 4, 17
eſcas Æ. 12, 475
eſſeda, *vehicula*, G. 3, 204
eſſent genti Æ. 6, 394
eſt, *vel junctum particip. vel ſeparatim*, *paſſim*, *ſed nullo ſingulari ſenſu*
eſt, *edit* flamma medullas Æ 4, 66. vapor carinæ 5, 683
eſte Æ. 6, 194. 258. 12, 647
eſtis Æ. 9, 376
eſto E. 7, 36. Æ. 4, 237. 7, 313. 10, 280. 12, 176. 565
eſto, *adverbium concedentis*, Æ. 4, 35. 10, 67. 12, 821
et E. 1, 3. *Quoniam hujus particulæ uſus frequentior eſt, quam ut ejus loca univerſa demonſtrentur, ideo ab Erythræo & Baſſo omiſſus eſt ejus numerus*
etiam, *paſſim*, *ſed nullo peculiari ſenſu*
etiam nunc, *adhuc*, E. 2, 41
Etruria Æ. 8, 494. 12, 232
Etruſca Æ. 10, 180

Etruſcam pinam Æ. 9, 521
Etruſci Æ. 9, 150. 10, 429. 11, 598
Etruſcis Æ. 8, 480. 10, 148
Etruſco Æ. 10, 238
evadere flammam claſſi Æ. 5, 689. ad auras 6, 128. te poſſe noſtras manus 9, 560. peſtem belli 10, 55, caſus ferri 10, 316. pugna 11, 702
evadit ritam irremeabilis undæ Æ. 6, 425. ſylvâ 11, 905
Evadnemque Æ. 6, 447
evado ad faſtigia culminis Æ. 2, 458
evaluit, *potuit*, Æ. 7, 757
Evander, *nom. proſ. viri*, Æ. 10, 515
Evandre Æ. 11, 55
Evandri Æ. 8, 360. 9, 9. 10, 370. 420. 11, 26. 140. 394. 835. 12, 184
Evandrius entis Æ. 10, 394
Evandro Æ. 10, 148. 492. 780. 11, 31. 45
Evandrum Æ. 8, 52. 119. 455. 11, 140. 148
Evandrus Æ. 8, 100. 185. 545. 558
Evantem Phrygium Æ. 10, 702
Evantes Phrygias Æ. 6, 517
evanuit ex oculis in auram Æ. 9, 658
evaſerat omnes caſus G. 4, 485. gracus altos Æ. 4, 685. hoſtes 9, 386
evaſerit undis Æ. 9, 99
evaſiſſe viam Æ. 2, 731. urbes 3, 282
evaſit ſpatium Æ. 12, 907
Euboicæ, *gen.* rupis Æ. 6, 42. *plur.* cautes 11, 260
Euboicis Cumarum oris Æ. 6, 2
Euboico litore Æ. 9, 710
eveniunt Æ. 2, 773
eventum pugnæ Æ. 8, 16. ducis ſecuti 11, 758
eventus, *acc.* Æ. 6, 158. ſecundet G. 4, 397. belli varios Æ. 10, 160
everberat alis clypeum Æ. 12, 866
everſa *abl.* urbe Æ. 2, 746. *neutr.* ob Pergama 2, 571
everſæ Trojæ Æ. 10, 45
everſo ſeclo G. 1, 500
everſor regnorum Æ. 12, 55
evertere pinum ſylvis, G. 1, 256. gentem Æ. 3, 1. quam *turrim*, 9, 532
evertit nemora G. 2, 208. æquora ventis Æ. 1, 47. cupes 2, 603
everrunt pinus Æ. 11, 136
evexit quos ad ſidera virtus Æ. 6, 130
evicit omnes gurgite moles oppoſitas Æ. 2, 497
evicta, *nom. fœm.* vulneribus Æ. 2, 630. dolore 4, 474. *voc.* lacrymis meis 4, 548
evincta ſuras cothurno E. 7, 32
evincti tempora tæniis Æ. 5, 269. tempora ramis 8, 286
evinctis palmis Æ. 5, 364
evinctus olivâ Æ. 5, 494. caput foliis olivæ 5, 774
eviſcerat *dilaniat* Æ. 11, 723
Eumedes Æ. 12, 346
Eumelus Æ. 5, 663
Eumenides G. 1, 278. 4, 483
Eumenidum Æ. 4, 469. 6, 250. 280. 375
Eumenium Æ. 11, 666
eundem Æ. 4, 321
eundi Æ. 4, 554
eundo Æ. 4, 175
eunt res nutu Junonis Æ. 7, 592
euntem Æ. 5, 241. 6, 392. 476. 863. 7, 813. 11, 46. 12, 903. in certamine Martis 12, 73
euntes Æ. 2, 111. 3, 130. 5, 554. 777. 9, 243. 308
eunti Æ. 5, 607. 649
euntibus Æ. 7, 676
euntis Æ. 8, 558. 10, 640
evocat animas Orco Æ. 4, 242
evohe Bacche Æ. 7, 389
evolat Æ. 7, 387. 9, 477
evolvere ſe in mare nec poterat Xanthus Æ. 5, 807
evolviſſe hæc, *verba*, G. 4, 509
evolvit eras belli Æ. 9, 528
evomit fumum faucibus Æ. 8, 253
Euphratem G. 4, 561
Euphrates G. 1, 509. Æ. 8, 726
Eure G. 3, 277. Æ. 1, 144
Euri G. 1, 371. 2, 339. 441
Euris G. 4, 192
Euro G. 3, 382. Æ. 1, 387. 8, 223. 12, 733
Europa Æ. 1, 389
Europæ Æ. 7, 224
Europam Æ. 10, 91
Euros G. 1, 453
Eurotæ Æ. 1, 502
Eurotas E. 6, 83
Eurum Æ. 1, 135
Eurus G. 2, 107. 4, 29. Æ. 1, 89. 114
Euryale Æ. 9, 185. 320. 390. 481
Euryali Æ. 5, 334. 9, 342. 467. 475
Euryalum Æ. 5, 323. 343. 9, 373. 384. 396. 424
Euryalus Æ. 5, 294. 322. 337. 9, 179. 231. 281. 359
Eurydice G. 4, 486
Eurydicen G. 4, 490. 519. 525.
Eurypilum Æ. 2, 114
Euryſtnea G. 3, 4
Euryſtheo Æ. 8, 292
Eurytion E. 5, 495. 514. 541. 10, 499
ex, *poſſim*, *ſed nullo ſingulari ſenſu.*
ex illo tempore E. 7, 70. Æ. 1, 627. 11, 275. ex origine G. 3, 341. 4, 507. Æ. 1, 460. 5, 773. 7, 139. 177. ex quo 2, 163. 648. 5, 47. 8, 47. ex illo *tempore*, 2, 169. 8, 268. 12, 32. ex imo 2, 625. ex diverſo 2, 716. ex diverſo Cœli 3, 232. ex ira rudunt corda 6, 407. ex illo diluvio 7, 228. ex more 8, 186. ex longo rabies collecta 9, 64. ex me diſce 12, 435. ex undis ſervati 12, 768
exacta, *neut.* referre Æ. 1, 343
exactis menſibus G. 3, 139 Æ. 5, 46. *annis*, G. 3, 190. his Æ. 6, 637
exactum ad menſem G. 1, 435
exacuit dentes ſus G. 3, 255
exacuunt vallos G. 1, 264. ſpicula 4, 74
exæſtuat unda G. 3, 240. Æolia Æ. 3, 577 ira menſ 9, 798
examen Æ. 7, 67
examina E. 7, 13. 9, 30. G. 2, 452. 4, 21. 103
examine G. 4, 139. Æ. 12, 725
examinata agmina Æ. 5, 805
exanimem amicum Æ. 9, 444
exanimes magiſtri Æ. 5, 669
exanimi Pallantis Æ. 11, 30
exanimis *ſing.* Æ. 4, 672. bos 481. decidit 5, 517. *dat. plur.* mortuis 11, 110
exanimum Æ. 10, 496. corpus 1, 488. 6, 149. juvenem 11, 51
exarſerat felle dolor Æ. 8, 219
exarſere ignes animo Æ. 2, 575
exarſit dolor Æ. 5, 172. in iras 7, 445. violentia 11, 376
exaudite Æ. 1, 223

exau-

exaudiri voces Æ. 4, 460. gemitus 6, 557. 7, 15
exaudita, *nom. fœm.* vox G. 1, 476. *neutr.* rudimenta; nulli Deorum Æ. 11, 157
excedens terris juſtitia G. 2, 474
excedentem Æ. 9, 286
excedere patria Æ. 1, 361. terra 3, 60. cunctos palma 5, 380
excederet urbe Æ. 11, 540
excedit Cœlo Æ. 12, 842
excedo regione viarum Æ. 2, 737
excedunt peſtes Æ. 6, 737. caſtris 9, 366
excellentem cycnum Æ. 12, 250
excelſo vertice montis Æ. 5, 35
excepêre auræ vulnus Æ. 9, 745
excepi egentem Æ. 4, 374
excepiſſe gremio Trojam Æ. 7, 233
excepit, *reſpondit*, Æ. 4, 114. motus futuros 4, 297
exceptant auras G. 3, 274
excepto corpore Turni Æ. 7, 610
exceptum Æ. 11, 684. inter ſaxa virum 6, 173
exceptus tergo Æ. 10, 867
exceſsêre omnes Æ. 2, 331
exceſſit regnis G. 3, 228
exciderant animo dolores Æ. 1, 30
exciderat puppi Æ. 6, 339
excidet G. 4, 410
excidia Æ. 2, 643. 10, 46
excidiis G. 2, 505
excidio Æ. 1, 26. daturum arces 12, 655
excidit ignis G. 2, 303. ore nefas Æ. 2, 658. vox ore 6, 686. vo per auras 9, 113. ſagitta, *exiit*, 12, 424
excidium Æ. 5, 626. 8, 386
excidunt rupibus Æ. 1, 423
excierat vicinos fama Acceſtæ Æ. 5, 107
excierit molem Æ. 5, 790
excipe Æ. 11, 517
excipere inſidias E. 3, 18
exciperet cœli indulgentia terras G. 2, 345
excipiam ſorti clypeum *eximam*, Æ. 9, 271
excipiat licet ipſas anguſtus terminus ævi G. 4, 207
excipiet gentem Æ. 1, 280
excipit Æ. 5, 41. quis te caſus 3, 318. Aſcanius, *addit* 9, 258. *interficit* 9, 763. rudem Æ. 10, 387. in latus Sucronem 12, 507
excipiunt Æ. 5, 575. clamorem 9, 54
excire animas imis ſepulchris E. 8, 98
excita trabe Æ. 2, 481. Troja 2, 637
exciſum Euboicæ latus Æ. 6, 42
exciſurum urbem minitans Æ. 12, 762
excita *nom. fœm.* ſacris Æ. 4, 301. monſtris 7, 376. pulvis pedum terra 7, 722
excitat aras, *erigit*, G. 4, 549. dolor iras Æ. 2, 594. *terret*, 2, 728. in virtutem 3, 343. urbes, *commovet*, 8, 434. ignibus aras ſopitas 8, 543. vigiles 9, 221
excitet te pater Æneas Æ. 12, 440
exciti bello reges Æ. 7, 642
excitos ventos Æ. 10, 97
excitum è ſylvis genus Cyclopum Æ. 3, 676
exclamant Æ. 12, 730
exclamat Æ. 2, 535. 733
excluſi ante oculos Æ. 11, 887
excluſos manibus Æ. 9, 726
excluſus ſpatiis, inquis, *vel arcuatus*, G. 4, 117
excoluêre vitam per artes Æ. 6, 663
excoquere terram G. 2, 260
excoquitur per ignem vitium *terræ*, G. 1, 89
exercetos hordeis G. 3, 398
exercebat per muros Æ. 9, 175
exercitus Æ. 4, 201
exercitus Æ. 9, 119
exercuerat iras Æ. 9, 847
exercuerat ignem G. 1, 135
exercuisset curas, *ſpes* G. 4, 57
exercurſus breves G. 4, 194
exercuſſa pectora ſæno eſt Æ. 5, 679. navis magiſtro 6, 353. eſt, *lapſa*, clypeo, 10, 777
exercuſſi manibus radii Æ. 9, 476
exercuſſiſſe pectore Deum Æ. 6, 79
exercuſſit cervice ſecurim Æ. 2, 224. vertice criſtas 12, 493
exercuſſos rudentes Æ. 3, 297. patriâ 7, 209
exercuſſus curru Æ. 10, 890. *dejectus*, 11, 615. humi 11, 640
exercute fœdus Æ. 12, 158
exercutere crinem Æ. 2, 626. quocunque rudentes 3, 683
exercutiat Teucros vallo Æ. 9, 68
exercutiens toros Æ. 12, 7
exercutimur curſu Æ. 3, 200
exercutior ſomno Æ. 2, 302
exercutit aurigam ſuper lora Æ. 12, 470. præcipitem 12, 532
exercutitur magiſter, *navis concidit*, Æ. 1, 119
exediſſe urbem odiis Æ. 5, 785
exegit, *expulit*, Æ. 2, 357. ævum 11, 569
exemit labem Æ. 6, 746
exempta G. 4, 219. Æ. 12, 439
exemplum Æ. 11, 758
exempta fames epulis Æ. 1, 220
exerce imperia G. 2, 370
exercebant ferrum Cyclopes Æ. 8, 424
exercebat equos Æ. 7, 782
exercebis humum in meſſem G. 1, 220
exercemus pacem & hymenæos Æ. 4, 100
exercent te numinis ira G. 4, 453. palæſtras Æ. 5, 286. membra 6, 642. *optant* 7, 380. terram 7, 748. vomere colles 7, 798. bellatum 9, 62. culta 10, 142
exercentur agris G. 4, 189. pœnis Æ. 6, 739. equis 7, 163
exercere quædam G. 1, 268. ſolum ſub vomere 2, 356. labores, tuos Æ. 8, 378. diem 10, 808
exercet telluſtem G. 1, 99. cantus 2, 403. cura ſanctis 2, 415. vires 3, 229. ſub ſole labor Æ. 1, 435. Diana choros 1, 503. arma juventus 4, 87. pœnas 6, 543. te, curis 7, 441. famulas penſo 8, 412. vices 9, 173
exercete taurum G. 1, 210. ſtirpem odiis Æ. 4, 623
exercita, *nom. fœm.* curis Venus 5, 779. *neutr.* curſu flumina G. 3, 529
exercite fatis Æ. 3, 182. 5, 725
exercitus Æ. 2, 415. 5, 824. 7, 39. 9, 23. 10, 27. 11, 171. 598. 12, 123. corvorum G. 1, 382
exercuit iras G. 3, 152
exeſa, *nom. fœm.* chelydris creta G. 2, 214. *neutr.* pila 1, 495. antra caminis Cyclopum Æ. 8, 418
exeſæ arboris G. 4, 44

exesi montis G. 4, 419
exhalantem vitam Æ. 2, 562
exhalat nebulam G 2, 217. Mephitim, *putorem*, Æ. 7, 84
exhausta *nom. fœm.* palus G. 3, 432. *neutr.* bella Æ. 4, 14. pericula 10, 57. *mala* 11, 256
exhaustæ quo magis fuerint, *apes* G. 4, 248
exhausti, labor cui nunquam exhausti satis est G. 2, 398
exhausto ubere G. 3, 309
exhaustos omnibus casibus Æ. 1, 603
exhaustum satis est pœnarum Æ. 9, 356
exhorrescat vultus amicos Æ. 7, 265
exhortantur sese in arma Æ. 7, 472. equos 11, 610
exhortarer gnarum *ad id*, Æ. 8, 510
exhortata, *fœm.* sic Æ. 12, 109
exierat Æ. 8, 585. e conspectu 11, 903
exierint, *ubi vites creverint* G. 2, 368. ad pugnam 4, 67
exigat annos Æ. 1, 79. ævum 10, 53. ensem per costas 10, 682
exigeret ævum Æ. 7, 777
exigit tempus secum ipsa modumque Æ. 4, 476. ensem 10, 815
exigua *abl fœm.* nocte G. 2, 202. *neutr.* solatia Æ. 11, 63
exiguæ vires Æ. 8, 473
exiguam urbem Æ. 4, 212. vocem 6, 493. in Cererem 7, 113. partem 10, 128
exigui, *gen.* pulveris G. 4, 87. *plur.* numero Æ. 5, 754
exiguo igni G. 1, 196
exiguum, *rus*, G. 2, 413
exiguus humor, G. 1, 70. mus 1, 131. locus 4, 295
exiit ad Cœlum ramis arbos G. 2, 81. amnis Æ. 2, 497
eximet vos ævo nulla dies Æ. 9, 447
eximiæ laudis Æ. 7, 496
eximios tauros G. 4, 538
exin Æ. 6, 890. 7, 341. 8, 306. 12, 92
exinde Æ. 6, 743
exire Æ. 1, 310. 9, 739. servitio E. 1, 41
exiret victima septis E. 1, 34
exis, quocunque exis, *o Tyseri* Æ. 8, 75
exit si amnis G. 1, 116. sterilis stirpibus, *arbos* 2, 53. tela corpore, *eludit* Æ. 5, 438. ante omnes locus Hippocentis 5, 492. urbibus, *fons erumpit in*, 8, 65. vim viribus 11, 750
exitiale donum Æ. 2, 31. scelus 6, 511
exitiis Æ. 7, 129
exitio G. 3, 511. Æ. 5, 625. 9, 316
exitium E. 3. 101. G. 3, 503. 4, 534. Æ. 2, 131. 190. 10. 13. 12, 761
exitus, *finis* Æ. 2, 554. *casus*, 5, 523. datur umbris 6, 894. gravis manet insontem 10, 630
exoptata stagna Æ. 6, 330
exopratum parentem Æ. 2, 138
exorat pacem Divûm Æ. 3, 370
exordia E. 6, 33. Æ. 4, 284. pugnæ 7, 40
exoriare ex ossibus ultor aliquis 4, 625
exoriens sol G. 1, 438
exoritur clamor Æ. 2, 313. 3, 128. 12, 756 fletus 5, 765. discordia inter cives 12, 583
exorsa, *exordia*, G. 2, 46. incepta Æ. 10, 111
exorta, *est*, lætitia Æ. 3, 99
exorto jubare Æ. 4, 130
exosa victoria manus Æ. 11, 436 pugnas, *ego* Æ. 12, 818
exitium bella juvenum Æ. 12, 517
exsul, *est*, Trojanus Æ. 5, 687
expediam G. 4, 150. 286. Æ. 7, 40. 11, 315. dictis 3, 379. 6, 759
expedias quod inflat Æ. 8, 50
expediat morbi causam G. 4, 397. quis Deus mihi expediat tot acerba Æ. 12, 503
expedient, non expedient arma cives Æ. 4, 592
expediet tibi, *explicabit*, Æ. 3, 450
expedior flammam inter & hostes Æ. 2, 633
expediunt arma cerealia Æ. 1, 182. Cererem canistris 1, 706. contos 5, 209. pars latices 6, 219. manus, *explicant*, 12, 258
expellere Æ. 10, 354
expendere pœnas Æ. 10, 669. casus 12, 21
expendimus pœnas scelerum Æ. 11, 258
expendisse scelus Æ. 2, 229
expendunt supplicia Æ. 6, 742
experiamur E. 3, 29
experiar *carmina*, E. 5, 13. *coner* 8, 67. ne procos priores Æ. 4, 535
experiare licet Æ. 11, 387
experiatur Turnum in armis Æ. 7, 434
experientia G. 1, 4. 4, 316
experiere illum, *terram*, colendo G. 2, 222
experietur amaros amores E. 3, 110
experiuntur laborem G. 4, 157
expers virtutis avitæ Æ. 12, 752
experta *fœm.* labores G. 4, 348. *cum* dictis Æ. 7, 373
expertem thalami vitam Æ. 4, 550
experti cum sint hæc G. 1, 119. haud ita, *sunt*, me Æ. 11, 396. *estis*, saxa Cyclopa 1, 206
experto credite Æ. 11, 283
expertos belli juvenes Æ. 10, 173
expertus Æ. 2, 676. bello est 7, 235
explebit imperio triginta orbes Æ. 1, 274
explebo numerum Æ. 6, 547
explent oras floribus G. 4, 40. quinque urbes cursu Æ. 12, 763
explesi mentem nequit Æ. 1, 717. satiari 8, 265 618
explêrit sanguine pœnas patrias Æ. 7, 766
explêsse animum flammæ ultrices Æ. 2, 586
expiet ingluviem ramis G. 3, 431
expletus dapibus Æ. 3, 630.
explicat frondes G. 2, 335
explicet quis funere fando Æ. 2, 362
explicuit cohortes Legio G. 2, 280
explorant Æ. 7, 150. 9, 170
explorare quid optes Æ. 1, 81. locos, 3, 311
explorat insidias G. 3, 537. ventos Æ. 3, 514
exploratores equitum Æ. 11, 512
exploret robora fumus G. 1, 175
exponit Æ. 6, 416. pontibus locios 10, 288. viros in

dis 10, 305
exportans G. 3, 402
exportant tectis G. 4, 256
exposcere pacem Æ. 3, 261
exposcit audire labores Æ. 4, 79
exposcunt Æ. 9, 193
expositis scalis Æ. 10, 654
exposita ponto, *rupes*, Æ. 10, 694
expromere voces Æ. 2, 280
expugnare turrem Æ. 9, 532
expugnavit Spartam Æ. 10, 92
expulerat somnum Æ. 8, 408
expulsam ab radicibus segetem G. 1, 320
expulsum finibus patriis Æ. 1, 624
exquirere vallem umbrosam G. 3, 331. terras Æ. 7, 239
exquiritque monimenta Æ. 8, 312
exquirite matrem Æ. 3, 96
exquirunt, *eligunt*, G. 2, 266. 3, 119. pacem Æ. 4, 57
exsangue corpus Æ. 2, 542
exsangues, *nom. plur. nos*, Æ. 2, 212. *acc.* umbras 6, 401
exsangui Rhamnete Æ. 9, 453.
exsanguis labitur Æ. 11, 818
exsaturata, *nom. fœm.* Æ. 7, 298
exscindere gentem Æ. 4, 425. 9, 137. ferro, *portam* 6, 553 populos, *evertere* 7, 316
exscindi nec posse Pergama telis Æ. 2, 177. domos 12, 643
exsecramur terram Æ. 3, 273
exsecrantur bellum Æ. 11, 217
exsectum Lycam e matre perempta Æ. 10, 315
exsequar dona meliis G. 4, 2
exsequere hoc unum mihi Æ. 4, 421
exsequerer pompas solemnes Æ. 5, 54
exsequiis Æ. 7, 5
exsequitur jussa Æ. 4, 396. præcepta 6, 236
exserta, *fœm. nom.* unum latus pugnæ Æ. 11, 649
exsertæ mammæ Æ. 1, 496
exsertam papillam Æ. 11, 803
exsertantem ora Æ. 3, 425
exsilia Æ. 2, 780. 3, 4
exsilio G. 2, 511. Æ. 2, 798. 11, 542
exsilit in siccum G. 3, 433
exsilium Æ. 2, 638. 10, 850
exsolvit se corpore Æ. 11, 829.
exsolvite me his curis Æ. 4, 652
exsortem honorem Æ. 5, 534 equum 8, 552
exsortes vitæ Æ. 6, 428
exspecta G. 2, 237
expectant Æ. 2, 358. 4, 134. 9, 46. 130. arbores pressos propaginis arcus G. 2, 27. falsem oleæ 2, 421. signum Æ. 5, 137. 6, 614
exspectare E. 7, 34. Æ. 11, 738
exspectat, *moratur*, Æ. 4, 225
exspectata seges G. 1, 226. dies Æ. 5, 104. patri pietas 6, 687
exspectate, *voc.* Æ. 2, 283. 8, 38
exspectati triumphi Æ. 11, 54
exspectatum, ante expectatum G. 3, 348
exspectem Æ. 12, 570
expectent præmia palmæ Æ. 5, 70
exspectet fugam facilem Æ. 4, 430
exspirans Æ. 10, 731. 11, 820
exspirant animis Æ. 11, 883
exspirantem Æ. 1, 48. 11, 865
exspirare flammam Æ. 3, 580
exstant, *eminent*, G. 3, 370
exstantem humeris, *superantem*, Æ. 6, 668
exstinctam te 6, 457
exstincto, *mortuo*, G. 1, 466. Æ. 7, 662. 12, 33
exstinctos ignes Æ. 8, 267
exstinctum funere Daphnin E. 5, 20. in certamine juvenem Æ. 12, 599
exstincti sopor Æ. 4, 532
exstingui posse famam malorum Æ. 6, 527
exstinxem natum Æ. 4, 606
exstinxti me, *perdidisti*, Æ. 4, 682
exstinxisse, *occidisse*, Æ. 2, 585
exstructo concussu Æ. 5, 290
exstructosque toros Æ. 11, 96
exstructus tapetibus Æ. 9, 326
exstruimus toros Æ. 3, 224
exstruis urbem Æ. 4, 267
exsul E. 1, 62. Æ. 3, 11. 8, 320
exsulat Æ. 11, 263. oris G. 3, 225
exsulicusne Teucris, Æ. 7, 359
exsultans G. 4, 531. Æ. 10, 550. successu 2, 386. lætitia 12, 700
exsultant vada Æ. 3, 557. æstu latices 7, 464. agmina fœminea lunatis peltis 11, 663
exsultantes Salios Æ. 8, 663
exsultantiaque corda G. 3, 105. Æ. 5, 137
exsultat Æ. 2, 470. 5, 398. 10, 643. 813. 11, 491. 648. solo, *exsilit*, 12, 688
exsuperabile saxum G. 3, 39
exsuperant undas Æ. 2, 207. flammæ 2, 759
exsuperare consilium Æ. 7, 591
exsuperas virtute Æ. 12, 20
exsuperat moras Æ. 10, 658. jugum 11, 905
exsupero solum Æ. 3, 698
exsurgitque Æ. 6, 607
exta G. 2, 194. 396. Æ. 4, 64. 5, 237. 775
extemplo G. 1, 64. Æ. 1, 96. 2, 176. 376. 4, 173. 5, 426. 746. 6, 210. 7, 276. 8, 4. 262. 11, 451. 618. 863. 12, 138
extende sementem ad pruinas G. 1, 230
extenderet se puerum rami G. 2, 287. virtutem factis Æ. 6, 806. famam 10, 468. 12, 909
extenuit curas in annum venientem G. 2, 403. *eum*, arenâ Æ. 5, 374. 9, 589. 12, 276
extenditur antro Æ. 6, 423. per campos acies Vulcania 10, 407
extenta plaga Æ. 7, 226
extera regna Æ. 4, 350
externa a sede Æ. 7, 255. gente 7, 367
externum terram Æ. 7, 370
externi, externi thalami Æ. 6, 94. generi 7, 98
externis oris Æ. 7, 270
externo duci Æ. 10, 156
externos duces Æ. 8, 503
externum me Æ. 3, 43. virum 7, 68
externusque hæres Æ. 7, 424
exterrens freta, Æ. 10, 210
exterrita, *nom. fœm.* G. 3, 417. Æ. 3, 307. 4, 450. 674. 5, 215. 505. 8, 370. 12, 660. tellus 3, 673. acies 8, 504. *voc.* G. 4, 353. *neutr.* armenta 3, 149
exterritus Æ. 4, 571. 6, 559. 9, 474. 11, 806. æstu serpens G. 3, 434. amnis Æ. 8, 240
extimui Æ. 8, 109
extis G. 1, 484. Æ. 6, 254. 8, 183
extollere vires Æ. 11, 401
extorquet murmurem Æ. 12, 357
extoris finibus 4, 616

extra tecta Æ. 2, 672. fidera 6, 793
extrema *Nom. fœm.* flamma me rum Æ. 2, 431. tellus 7, 225 *Ab.* hora E. 8, 20. in morte Æ. 2, 447 11, 846. *neut.* effigia fecit G. 2, 473 pati Æ. 1, 223. Lybiæ 1, 581 audentem 2, 3 9. per omnia 3 315. dona tuorum 3, 488. fata 6 457. 9. 204. pelagi 8, 333. Laufo Parcæ fila legunt 10, 814. gementem 11, 86
extremæ, *gen.* hyemis G. 1, 330. agmina caudæ 3, 423. *plur.* duæ 1, 233
extremam sororem Æ. 4, 179. veniam 4, 435. vocem 4, 621. manum 7, 572. arenam 11, 626
extremas ad urbes Æ. 9, 10
extremi *gen.* orbis G. 2, 123. amnis 4, 319. *plur.* E. 8, 44. Æ. 8, 727. 10, 432
extremis G. 2, 114. Æ. 5, 183. in oris G. 2, 171
extremo anno G. 3, 304. litore 3, 542. fine 4. 116. spatio Æ. 5, 327. Olympo 7, 218. in æquore 12, 614
extremos Æ. 5, 196 effetus G. 2, 417. gemitus 3, 517. orbes clypei Æ. 12, 925
extremum, *masc.* laborem E. 10, 1. sub imbrem brumæ G. 1, 211. *neutr.* munus E. 8, 60. Æ. 4, 429. *tempus* 6, 466. deficere ignem 9, 352. affari 9. 484
extremus, *ultimus*, Æ. 3, 714. 4, 684. 5, 493. 544. 570. 11, 701
extuderat, *honorem*, G. 4, 328
extudit artem G. 2, 315
extuleram gressum Æ. 2, 703. quos ex ignibus 3, 150
extulerat, *expertaverat*, Æ. 1, 656. puppis flammas 2, 257. lucem 11, 183
extulerit primos ortus Titan Æ. 4, 119. aurora diem almum 5, 63
extulit caput E. 1, 25. G. 2, 341. 4 352. Æ. 1, 131. ovatecus G. 1, 339 produxit 2, 169. ensem Æ. 2, 553. acumen ad fidera 2, 688. sese undis 3, 215. collus 5, 424. brachia ad auras 5, 427. *dextram*, 5, 434. ab arce signum belli 8, 2. os 8, 591. undis 9, 817. clypeum 10, 262. vestas 11, 73. se tectis 11, 462. sese portis 12, 441
extunderet usus meditando artes G. 1, 133
exuberat umbra luxuriâ foliorum G. 1, 191. amnis spumis Æ. 7, 465
exuberet annus pomis G. 2, 516
exudat humor G. 1, 88
exue mentem Æ. 4, 319. cestus 5, 420
exuerint animum G. 2, 52
exuit amor alas Æ. 1, 694. lacertos 5, 423. faciem 7, 416. *illum*, armis 8, 567. ensem humero 9, 303
exuré carinas Æ. 7, 431
exurere classem Æ. 1, 43. agros 3, 141. maria 9, 115
exurite puppes Æ. 5, 635
exuritur scelus igni Æ. 6, 742
exussit puppes Æ. 5, 794
exustas classes Æ. 10, 35
exustus ager G. 1, 117
exuta unum pedem Æ. 4, 518
exutas vinclis palmas Æ. 2, 153
exuviæ Æ. 4, 651. 11, 577
exuvias E. 8, 91. Æ. 2, 275. 646. 4, 496. 507. 9, 307. 10, 473. 11, 7. 700. 12, 946
exuviis G. 3, 437. Æ. 2, 473

F.

FAbarimque, *flavium*, Æ. 7, 715
Fabii, *nom.* Æ. 6, 845
fabis vere fatis G. 1, 215
fabor enim tibi Æ. 1, 265
fabricata, *fœm.* est machina in muros Æ. 2, 46. *neutr.* mœnia 9, 145
fabricator doli Æ. 2, 264
Fabricium Æ. 6, 844
fabrilia opera Æ. 8, 415
fac velle Æ. 4, 540
face qui sequare colonos Æ. 4, 626. prægnans 7, 319. 10, 704. vim ferre 10, 77
facem Æ. 2, 694. 6, 224. 607. 7, 456
facere Æ. 1, 630
facerem E. 1, 41. 7, 14
fecerunt Æ. 9, 228
faceret G. 4, 504
faces E. 8, 29. G. 1, 292. Æ. 1, 734. 4, 567. 604. 5, 637. 640. 661. 6, 593. 7, 337. 11, 143. 12, 573. 636
facessit præcepta G. 4, 248
facessunt justa Æ. 4, 29. præcepta 9, 45
faciam vitulâ, *facra faciam ex vitulâ* E. 3, 77. ex auro pugnam, *sculpam in* G. 3, 27. uno ore Latinos, *unus linguæ* Æ. 12, 837
faciat Æ. 1, 62. 9, 399. quis facit lætas segetes G. 1, 1. te parentem Æ. 1, 79. si incipias 10, 875
facibus Æ. 4, 472. 9, 74
facie Æ. 7, 19. armorum 2, 412. insignis 9, 336. 583
faciebat E. 2, 35
faciem G. 3, 58. Æ. 1, 662. 687. 5, 357. 619. 7, 415. 9, 734. 10, 234. 637. 699. 12, 416. 623. 784. 865. in unam nascuntur olivæ G. 2, 85. similima lauro arbos 131. montis 4, 361
faciemus unam utramque Trojam Æ. 3 504
faciencia arma viro Æ. 8 441
facient E. 3, 16. vota 5, 80
facies, *nom. sing.* Æ. 2, 601. 3, 310. 407. 426. 5, 722. 6, 104. 575. 8, 194. *plur.* G. 4, 95. Æ. 2, 622. 5, 832. 7, 329. 8, 298. 9, 121. 12, 891 ferlerum G. 1, 506. Æ. 6, 562. maris 5, 768
faciet E. 2, 44. G. 2, 54. indicium 246
faciet ut sat, E. 10, 72
facile G. 4, 404. Æ. 11, 721
facilem cursum G. 1, 40. viam 122. Æ. 3, 509. portum 3, 460. victu genus Æ. 1, 549. fugam 4. 430
facies Nymphæ E. 3, 9. primi juvenum G. 3, 102. Nereas 4, 335. oculos Æ. 8, 310
facili torno E. 3, 38. tramite Æ. 6, 676
facilis labor G. 1, 79. fiscina 266. quærentibus herba 2, 272. fictum sepulchri Æ. 2, 140. vox 3, 621. descensus Averni 6, 126. te sequitur, *fecit* 6, 140. exitus 6, 894
facillima fortuna Æ. 10, 761
facimus Æ. 8, 189
facinus certum Anchisen Æ. 3, 179
facis potentem Æ. 1, 84
fact Æ. 2, 595. 5, 73. carmina E. 3, 86. 7, 23. jussa Æ. 1, 300.

1. 306. dona 5, 266. vela 5, 281. ira telum 7, 508
facite tumulum E. 5, 42
facito fis memor Æ. 12, 433
faciunt G. 3, 135. Æ. 3, 236. 561
facta *subst. gesta*, E. 4, 28. 54. 8, 8. Æ. 1, 645. 2, 549. 4, 190. 8, 288. 483. 516. 10, 282. 369. 398 791. 11, 792. *adject. non fœm.* est pulcherrima Roma G. 2, 534. potens promissi Dea Æ. 7, 541. via per hostes 9, 256. *abl.* face Æ. 5, 587. nube 12, 24. *neutr.* silentia 1, 734. 11, 241. arma manibus Vulcani 11, 439
factæ carinæ mortali manu Æ. 9, 95
facti, *subst.* 1, 368. 371. 4, 539. 7, 232. 9, 194. 11, 812. 12, 322. *adject. gen.* auri, *elaborati* 10, 527
factis, *vestis* Æ. 3, 462. 6, 806. 7, 474. 10, 468
facto, *subst.* gesto Æ. 9, 79. *adj.* agmine G. 4, 167. Æ. 1, 89. 438. 8, 95. fine 3, 718
factum. *subst.* 1, 355. 9, 299. *consilium* 4, 109
factura umbram G. 2, 58
factus homos aris Æ. 3, 763
facultas G. 4, 437
Facunique, *nom. propr. vi i*, Æ. 9, 344
fagi E. 1, 1. 5, 13. 9. 9. G. 4, 566
fagina pocula, *è fago*, E. 3, 37
fagineus axis G. 3, 172
fagos E. 2, 3. 3, 12
fagus G. 1, 173. 2, 71
falcati enses Æ. 7, 732
falce E. 3, 11. G. 1, 157. 4, 110
falcem E. 4, 40. G. 1, 348. 2, 416. 421. Æ. 7, 179
falces G. 1, 508
falcibus Æ. 4, 513
falcis G. 2, 365
Falernis cellis G. 2, 96
Falernus amnis Æ. 7, 695
falleæ Ammo Æ. 11, 717
fallaces G. 4, 443
fallaciibus utique G. 1, 195. auspiciis Æ. 5, 850
fallaces fyrtæ Æ. 9, 392
fallax Æ. 1, 692
fallax herba veneni E. 4, 24. Apollo Æ. 6, 343
falle dolo Æ. 1, 688
fallente longè sagitta Æ. 9, 572. 10, 754
fallere G. 2, 467. 4, 447. Æ. 11, 701. feras visco G. 1, 139. amorem Æ. 4, 85. amantem 4, 296 numen 6, 364. dextras 6, 613
fallerer Æ. 5, 391
fallet te hora G. 1, 425
falli Æ. 9, 385
fallis Æ. 12, 634
fallit Æ. 4, 96. 7, 350. imago E. 2, 27. via Æ. 9, 243. te sententia 10, 608. te pietas 10, 811.
fallor ah Æ. 5, 49
fallunt G. 2, 112. Æ. 10, 877
falsi *fini*, *abl.* proditione Æ. 2, 83. formidine 7, 442. 453. 10, 631. *neut. plur.* gaudia 6, 513. insomnia 6, 896
falx gemoris 1, 720. sinuentis
3, 302
falx mugitibus E. 6, 48. imaginibus Æ. 1, 411
falsa crimine mortis Æ. 6, 430
falsum solem G. 1, 463
fama, *nomen rumor*, E. 6, 74. 9, 11. G. 3, 37. 4, 42. 318. Æ. 1, 383. 461. 487. 535. 2, 17. 21. 82. 3, 121. 191. 294. 551. 578. 694. 4, 170. 173. 298. 323. 387. 666. 5, 106. 302. 392. 6, 14. 302. 7, 79. 104. 205. 232. 392. 564. 575. 765. 8, 132. 554. 630. 9, 79. 195. 474. 10, 510. 641. 679. 11, 124. 139. 224. 308. 511. 12, 238. 608. 733
famæ G. 2, 40. Æ. 4, 221. 6, 889. 7, 646.
famam G. 4, 286. Æ. 1, 291. 4, 91. 218. 6, 527. 7, 2. 8, 731. 10, 468. 11, 817.
fame G. 4, 259. 318. Æ. 3, 218. 6, 421
famem G. 1, 159. Æ. 3, 367
fames Æ. 1, 220. 3, 57. 7, 666, 276. 7, 124. 126. 8, 184. 9, 340. 10, 724.
famuæ Æ. 1, 707. 4, 391
famulam Æ. 3, 329. 11, 558
famulaque Æ. 8, 411
famuli Æ. 1, 705. 2, 712. 5, 263. 8, 584
famulo Æ. 3, 329
famulos Æ. 9, 329
famulum Æ. 5, 95. 11, 34
fandi Æ. 1, 524. 547. 9, 602. 10, 116. 225. 11, 248. 346
fando Æ. 2, 6. 81. 361. 3, 481. 4, 333
fanti talia Æ. 6, 46
fare age Æ. 3, 362. 6, 389. 531. fari 2, 74. 3, 380. 608. 7, 428. 11, 240. 12, 47
farier Æ. 11, 242
farra G. 1, 73. 101. 219. 3, 127
farragine G. 3, 205
farre Æ. 5, 745
farris G. 1, 185. Æ. 4. 402
fas, *æquum, lustum*, G. 1, 127. 4, 338. Æ. 1, 81. 210. 2, 157. 402. 779. 4, 113. 350. 5, 800. 6, 63. 266. 565. 7, 692. 8, 397. 501. 9, 208. 11, 181. 12, 28. *jus divinum* G. 1, 269. 503. omne abrumpit, Æ. 3, 55. habeant immortale 9, 96
fasce E. 9, 65. G. 3, 547. 4, 204
fasces G. 2, 495. Æ. 6, 618. 7, 173
fascinat oculus agnos E. 3, 103
fascium G. 1, 227
fascidit E. 2, 15. 4, 61
fascidit te E. 2, 73
fastigia Æ. 2, 448. 759. 8, 491. 9, 408. 563. *fastarum*, G. 2, 218. teram Æ. 1, 36. urbis 1, 442. tecti 2, 302. 8, 366. criminis 2, 458
fastus Æ. 3, 326
fata E. 5, 34. G. 4, 455. 496. Æ. 1, 22. 209. 226. 243. 262. 376. 550. 2, 34. 54. 121. 194. 433. 06. 3, 7. 337. 375. 395. 444. 454. 717. 4, 20. 440. 596. 613. 631. 678. 5, 709. 6, 45. 72. 117. 376. 438. 511. 683. 759. 869. 882. 7, 254. 239. 272. 294. 584. 8, 398. 499. 573. 731. 9, 94. 137. 204. 10, 34. 113. 417. 438. 473. 740. 11, 97. 112. 160. 701. 12, 111. 395. 507. 676. 726
fata, effata Æ. 4, 685. 6, 53. 321. 398. interfata, *interlocuto*, 1, 390
fatale Palladium Æ. 2, 165. telam 12, 919
fatalem Æneam Æ. 11, 232
fatales murorum moles Æ. 11, 130
fatalia arva Æ. 5, 82. nil me fatalia terrent 9, 133
fatalibus arvis Æ. 4, 355
fatalis, *nom.* machina Æ. 2, 237. equus 6, 515. manus *exercitus* 12, 232. *gen.* virgæ 6, 409. crucis 7, 115
fatebatur E. 3, 24

fatebêre E. 3, 35
fatebor E. 1, 32. Æ. 2, 77. 4, 20. 8, 471
fatentur Æ. 11, 334. 12, 568
fateor Æ. 2, 134. 3, 603. 12, 813
fateri Æ. 3, 609. 6, 567
fateris Æ. 12, 794
fatetur Æ. 7, 433
fati Æ. 1, 303. 4, 519. 10, 501
fatidicæ vatis Æ. 8, 340. Mantûs 13, 199
fatidici oracula Fauni, Æ. 7, 82
fatiferumque enſem Æ. 8, 621
fatigamus terga juvenum haſta Æ. 9. 610
fatigant G. 3, 132. Æ. 11, 306. Martem, *bellum exercent*, 7, 582. diem noctemque remigio 8, 94. ſylvas 9, 605
fatigat metu terraſque cœlumque Æ. 1, 284. equos 1, 320. ſocios, *increpat*, 4, 572. cervos curſu 5, 253. os, *exagitat*, 6, 79. te fortuna 6, 533. *eum* edendi rabies 9, 63. fluctus, *agitat*, 10, 304. calce quadrupedem 11, 714
fatis G. 1, 199. 4, 324. 452. Æ. 1, 36. 43. 243. 2, 13. 246. 257. 3, 9. 17. 182. 700. 4, 14. 110. 225. 450. 5, 636. 725. 784. 6, 67. 546. 7, 79. 120. 224. 255. 293. 314. 594. 8, 12. 133. 292. 477. 9, 135, 10, 67. 109. 154. 310. 624. 11, 287. 587. 759. 12, 149. 610. 795
fatiſcat pulvere victa, *area*, G. 1, 180
fatiſcit haud unquam manibus ipſata tellus, G. 2, 249.
fatiſcunt remi, *naves*, Æ. 1, 127. faxis æra 9, 809
fato G. 1, 416 Æ. 1. 6. 2, 653. 738. 4, 696. 6, 449 466. 713. 7, 50. 9, 643
fatorum E. 4, 47. Æ. 1, 266. 2, 294. 554
fatum G. 2, 491. Æ. 5, 703. 7, 123. 8, 334. 512.
fatur Æ. 1, 135. 260 2. 76. 107. 147. 3, 309. 485. 612. 5, 16. 44. 79. 382. 464. 532. 547. 847. 6, 1. 36. 7, 330. 8, 115. 394. 559. 9, 280 10 459. 480. 556. 621. 11, 41. 501. 556. 685. 718. 822. 12, 228. 295. 434. 564. 883
fatus Æ. 1, 590. 614. 2, 50. 323. 391. 544. 692. 721. 3, 90. 118. 655. 4, 570 5, 72. 351. 421. 539. 6, 190. 372. 8, 520. 10, 451. 495. 535. 594. 12, 650
fauces G. 1, 207. 3, 508. 4, 467. Æ. 6, 201. 7, 570. 9, 64. 11, 516. 525
faucibus G. 3, 497. 4, 428. Æ. 2, 358. 774. 3, 48. 4, 280. 6, 241. 273. 7, 786. 8, 252. 267
fave E. 4, 10.
favens G. 1, 18
faventes Æ. 1, 739. 8, 173
faventum Æ. 5, 148
favet frumentis, *tellus*, G. 2, 228
favete ore omnes Æ. 5, 71
favillâ Æ. 3, 573
favillam Æ. 5, 666. 6, 227. 9, 76
favis G. 4, 22. 141. 161
Faune Æ. 12, 777
Fauni G. 1, 10. Æ. 7, 81. 102. 213. 254. 368. 8, 314. 12, 766
Fauno Æ. 7. 47. 48. 10, 551
Faunoſque E. 6, 27
favor Æ. 5, 343
favorum crates G. 4, 214
faves G. 1, 341. 4, 104. 179. 242
faxo haud putent Æ. 9, 154. 12, 316
febris G. 3, 458
fecerat munera Æ. 4. 264. *exprefferat*. 8, 628. 630. illam unois ferri 8, 710. enſem 9, 304. 12, 91. *veſtes* 11, 75
fecêre me Poëtam E. 9, 32. moram 10, 12. nomen G. 4, 272. *Trojam* manus veſtræ Æ. 3, 493. pedem 5, 830. alios memores ſui 6, 664. bello cultus profanos 12, 779
fecerit te virum ætas firmata E. 4, 37. Libra horas die ſomnique pares G. 1, 208
feci Æ. 9, 427
fecimus te marmoreum E. 7, 35
feciſſent Æ. 2, 110
feciſti coram me cernere lethum nati Æ. 2, 539
fecit nobis hæc otia Deus E. 1, 6. pocula 3, 44. nomina ſtellis G. 1, 137. horrea 1, 182. veſtigia 2, 474. avem, *illam*, Æ. 7, 191
fefellit G. 3, 392. Æ. 2, 744. *me*, primus amor 4, 17. neque te Phœbi cortina, 6, 347. nec me mea cura 6, 691. nec *nos* fidus regsone via 7, 215. ſpem 8, 218. mentes monſtro 12, 246
felicemque limum G. 2, 188
felices operum dies G. 1, 277. ſylvas 4, 329. vivite Æ. 3, 493. animæ 6, 669
felici funere Æ. 7, 599. olivâ 751
felicia Baccho Maſſica Æ. 7, 725. non felicia tela 11, 196
felicibus ramis arbos G. 2, 81. zephyris Æ. 3, 120. armis 7, 745. auſpiciis 11, 32. connubiis 12, 821
felicior ungere tela manu Æ. 9, 772
felicis mali G. 2, 127. olivæ Æ. 6, 230
felicius veniunt uvæ G. 1, 54
felix G. 2, 490. Æ. 3, 321. 9, 337. 11, 429. pecus E. 1, 75. ſis, *propitius*, 5. 65. Æ. 1, 334. *Dies*, ponere vites G. 1, 284. hoſtia 1, 345. o pietate nimia Æ. 3, 480. heu nimium felix 4, 657. prole virum 6, 784. morte tuâ 11, 149.
felle dolor exarſerat Æ. 8, 220. veneni 12, 857.
femore Æ. 10, 788
femur Æ. 10, 344. 857. 12, 926
feneſtram dedit ore Æ. 2, 482
feneſtras G. 4, 298. Æ. 3, 152. 9, 534
fer cineres foras E. 8, 101. ſtabulis ignem G. 4, 330. factis ad æthera Trojam Æ. 3, 462. Junoni preces 8, 60. pectus in hoſtem 11, 370. ſacra, pater, *offer ſacrificia*, 12, 13.
fera, *ſubſt.* Æ. 9, 551. *adject. nom. fœm.* Carthago 10, 12. *neutr.* corda 6, 49, 80.
feraces, *nom. plur.* plantæ G. 2, 79. *acc.* plantas 4, 114
feræ, *ſubſt. gen.* Æ. 4, 551. *plur.* G. 1, 330. 2, 542. Æ. 1, 312. *adject. plur.* capræ 4, 152
ferales cupreſſos Æ. 6, 216
ferali carmine Æ. 4, 462
feram, *ſubſt.* G. 4, 442
feram dona G. 3, 22. Æ. 9, 626. vera 2, 161. quæ quibus ante feram? 4, 371. urbes in bella 7, 549. arma tumulo 11, 594
ferant ſi qua ſeſe obvia oculis E. 6, 57. mala quercus 8, 53

8, 52. secum, *venti*, maria ac terras cœlumque Æ. 1, 63. præmia 1, 609. quo fata 3, 7. quæ signa 6, 193. nomen in astra 7, 99. 272. quem causam portenta 8, 533. *me* victorem lumina Turni, *patiantur* 10, 463. mandata 10, 840. dicta 11, 330
ferarum E. 10, 52. G. 2, 471. 3, 242. 480. 4, 223. 406. Æ. 3, 646. 6, 7. 179. 285. 7, 20. 404. 651. 9, 771
feras, *acc. nom. subst.* E. 6, 27. G. 1, 130. Æ. 7, 478. 9, 591. 11, 686
feras, *verb.* laborem Æ. 3, 459. è cœlo sidera dextra 4, 579
ferat quid quæque regio, *producat* G. 1, 53. scabiem glacies 3, 299. herbas præsepibus 3, 395. hæc Ascanio Æ. 1, 649. *nuntiet* 2, 75. finem rebus 3, 145. nostræ secum omnia mortis 4, 662. laborem 6, 892. absenti inferias 9, 215. *efferat* 10, 150. quid fortuna 11, 345. cui gloria laudem 11, 708. vulnus 11, 749
feratur quo leges, *transferatur* G. 2, 267. per medios Turnus Æ. 10, 20
fere G. 2, 203. Æ. 3, 135. 5, 327. 835
ferebam me extrâ tecta Æ. 2, 672. sacra Divis 3, 19
ferebant, *portabant* Æ. 1, 484. sic fata 2, 34. vix illam famuli 5, 263. suprema cineri 6, 213. quærentem nulla signa ad speluncam 8, 212. flammas 8, 282. collapsum in tecta 8, 584. quo sacra 9, 86. responsa regi 9, 369. exanimem in castra 9, 451. exanimum super arma 10, 841. ignem 12, 119
ferebar furiatâ mente, *currebam* Æ. 2, 583
ferebat tellus omnia liberius, *producebat* G. 1, 128. se talem Dido Æ. 1, 507. insigni laude Teucros 1, 629. auxilium Priamo 2, 344. sic oculos 3, 490. se de gente Amyci 5, 373. omnes pelagi minas 6, 113. sese habitus ad convexa supera 6, 241. se domum 7, 492. honorem Divis 8, 103. se magnâ mole 8, 199. huc ora 8, 229. ingenti sese clamore 9, 597. cœlo animum 10, 548. gressum in castra 11, 99. fama 11, 141. incertum genus de patre 11, 341
ferebatur sacrâsse Phœbo Æ. 7, 62
feremus Daphnin ad astra E. 5, 52. liba Baccho, *offeremus* G. 2, 394
ferendis quæ sit natura rebus G. 2, 178
ferendo superanda est fortuna Æ. 5, 710
ferens teneram cupressum G. 1, 20. glomerat incendia ventus 2, 311. thymum de montibus 4, 112. dona Æ. 1, 683. 8, 609. 11, 479. parmam hastamque 2, 176. imber noctem hyememque 3, 195. 5, 11. quem sese ore ferens! *qualem se speciem exhibens!* 4, 11, sacra 6, 809. 8, 85. sitim morbosque mortalibus 10, 274. arma virumque 11, 747
ferent eveni nomen tuum ad astra Æ. 9, 29
ferentem fœtus G. 2, 56. tela Æ. 2, 216. ignes 9, 570. caput pariter cum matre juvencum 9, 628. jussa 9, 804
ferentes pruna spiros G. 4, 145. capita alta, *cervos* Æ. 1, 193. dona 2, 49. cœlo capita 3, 678. ventos 4, 430. lethum 11, 872. tela 12, 465
ferenti oculos per cuncta Æ. 2, 570. vento, *favorem* 3, 473. plagam 12, 299
ferentis animi non digna Æ. 2, 144. plagam 10, 797
feres victum & pabula G. 3, 320. ad sidera cœli Æneam Æ. 1, 263
feret omnes omnia tellus E. 4, 39. *equus*, esseda collo G. 3, 204. hæc aliquam tibi fama salutem Æ. 1, 467. unda, *te*, mersum 10, 560
feretur nec vestra fama levis Æ. 7, 231. fama per ora 12, 235
feri montes, *inculti* E. 5, 28. *equi* Æ. 2, 51
feriant litora fluctus E. 9, 43
ferimur per opaca locorum Æ. 2, 725. *vagamur* 5, 628. procellâ 7, 594
ferimus templis munera Æ. 4, 208. *proponimus* 9, 256
ferinæ Æ. 1, 219
ferino lacte Æ. 11, 571
ferire venam, *aperire* G. 3, 460
ferris, *equis* Æ. 5, 818. alitibus 10, 559. capris 12, 414
ferit cornu, *caper* E. 9, 25. terrâm pede equus G. 3, 500. velum procella Æ. 1, 107. in puppim a vertice portus 1, 119. sidera clamor 2, 488. 11, 832. retinacula ferro 4, 580. æthera clamor 5, 140. agnam ense 6, 251. laquearia tecti 8, 25. fœdus 10, 154. *occidit* 10, 315. hasta 10, 346. ora saxo 10, 415. *eum*, telo 12, 295. latus ense 12, 304. ense Clorim 12, 458. hunc mucrone 12, 511. *Æneam* 12, 720
ferit te Æ. 11, 368
ferient mare Æ. 3, 290. 5, 778
fermento G. 3, 380
fero sacra G. 2, 476. horum Æ. 4, 703
feroces turmas G. 3, 179. populos Æ. 1, 267. 7, 384. 724
feroci virtute Æ. 12, 19
ferocia corda Æ. 1, 306
Feronia Æ. 7, 800. mater 8, 564
feror circumdata nocte, *trahor* G. 4, 497. in arma Æ. 2, 337. 654. exsul in altum 3, 11. huc 3, 168. fatis inserta 4. 110. furiis incensa, *agor* 4, 376. in Pallantea flos 10, 432. vana veri *dicor*, ignara 10, 631. quo feror? 10, 670
feros fluctus G. 2, 36
ferox *equus* Æ. 4, 135. *anguis* 5, 277. animus 10, 610. *aper* 10, 711. *vocat. hostis* 12, 895
ferratâ calce Æ. 11, 714
ferratas sudes Æ. 5, 208
ferratis capistris G. 3, 399
ferratos orbes G. 3, 361. postes Æ. 7, 612
ferre, *portare*, *exportare* E. 8, 106. G. 4, 10. Æ. 5, 307. 11, 84. tua carmina per orbem E. 8, 9. *producere* G. 2, 34. 109. 216. famâ nomen per annos 3, 47. munera Æ. 1,

652. omnia ſub aures, *in lucem exponere* Æ. 2, 158 qua ſe ferre ſolebat ad ſoceros 2, 456. ſræna 3, 542. mandata per auras 4, 270. ſacra 5, 60. *habere, poſſidere* 5, 248. 538. manum in prælia 5, 403. dolorem 6, 464. dona 7, 155. *narrare* 7, 206. ſigna 7, 628. 8, 498. arma obvia 9, 56. ſine me ſpem tui 9, 291. caſus 9, 514. videt ſua gaudia ventos 10, 652. labores 12, 635

ferrea, *nom. fœm.* gens E. 4, 8. vox G. 2, 44. Æ. 6, 626. progenies G. 2, 341. ſeges Æ. 3, 45. 12. 664. turris 6, 554. *neutr.* jura G. 2, 501.

ferreique Eumenidum thalami Æ. 6, 280

ferres te ad delicias noſtras E. 9, 22

ferret hyems culmum turbine G. 1, 321. quo ſe? *conferret* 4, 504. iter per mare Æ. 7, 811. ut ſe ferret in auro, *incederet* 11, 779

ferreus ſomnus Æ. 10, 745. 12, 309. ager 11, 601. mucro 11, 817. imber 12, 284

ferri, *nom. ſubſt.* G. 1, 143. Æ. 6, 558. 7, 461. 609. 10, 316. 482. 11, 862. acies 2, 333

ferri, *verb.* per cœlum, *volare* G. 1, 397. ad naves dona Æ. 3, 465. ſibi munus 6, 142. id horrendum *cœpit, haberi* 7, 78. illam inter cædes fecerat 8, 710. cupidine, *cædis* 9, 354. numine, *juravi auxilio* 11, 232. metum ad mœnia 11, 900

ferro G. 1, 50. 147. 292. 1, 301. 450. 3, 374. 453. 468. 489. Æ. 1, 297. 317. 354. 359. 531. 2, 55. 581. 614. 627. 671. 3, 222. 241. 4, 131. 547. 580. 601. 663. 679. 5, 306. 405. 509. 557. 6, 148. 294. 457. 553. 7, 525. 692. 8, 226. 402. 570. 701. 9, 137. 146. 331. 494. 526. 609. 620. 633. 750. 10, 232. 372. 421. 479. 514. 546. 717. 11, 102. 135. 218. 255. 646. 12, 16. 100. 124. 165. 173. 186. 209. 282. 361. 489. 540. 695. 709

ferrugine G. 1, 467. Æ. 9, 582. 11, 772

ferruginea cymbâ 6, 303

ferrugineos hyacinthos G. 4, 183

ferrum G. 1, 58. 2, 220. 369. 504. 4, 175. Æ. 4, 71. 5, 489. 6, 260. 290. 7, 694. 8, 386. 424. 648. 9, 37. 410. 427. 701. 773. 10, 10. 396. 11, 637. 735. 748. 864. 894. 12, 50. 278. 404. 578. 737. 774. 777. 950

fert ætas omnia, *aufert* E. 9, 51. ſe Niſus ad auras G. 1, 408. Ebenum India 2, 117. ſuccos triſtes Media 2, 126. humero phar. tram Æ. 1, 50[illegible]. veſtes 3, 483. juſſa per auras 4, 378. refertque fletus Æneæ 4, 438. illam impetus volantem, *per mare* 5, 219. via ad undas Acherontis 6, 295. ita corde voluntas 6, 675. monſtra ſub æquore pontus 6, 729. te ad portum 6, 900. oculos omnia circum 8, 310. quos fert dolor in hoſtem 8, 501. lumen tæda 9, 75. ſaxum, *jacit* 10, 127. Turnum æquore Turbo 10, 665. aquila draconem 11, 752. juveni tumultum, *refert* 11, 897. impetus ipſum, *provehit* 12, 369. ſe peſtis ad ora Turni 12, 866

ferte pedem Fauni G. 1, 11. arma Æ. 2, 668. viam, *date* 3, 529. flammas 4, 594. hæc 8, 119. ferrum 9, 37. rates 10, 295. ratem 10, 678. faces 12, 573

fertilis ubere campus G. 2, 185. uvæ, *campus* 2, 191. *tellus* 2, 252. *terra* juvencis 4, 128. arbos 4, 142. Auſoniæ Æ. 9, 136

fertis pacemne an arma? Æ. 8, 114

fertur equis auriga G. 1, 514. præceps in hoſtem 3, 236. *dicitur*, Æ. 1, 19. 5, 588. 6, 893. 7, 208. 735. 9, 82. equis 1, 480. 5, 574. in arva 2, 498. 5, 215. in hoſtes 2, 511. vox ad aures 3, 40. 93. claſſis gurgite 5, 33. æquore claſſis 5, 863. curvatis ſpatiis turbo 7, 381. aqua pars cætera 8, 549. ſaltu ſupra venabula *fera* 9, 553. nota regione viarum 11, 530. venator armis *excurrit in, &c.* 11, 678. equo inter cædes 11, 730. in prælia 12, 346. mons in abruptum 12, 687. ad terram 12, 855

ferventeſque rotas Æ. 11, 195

fervere omnia vento G. 1, 456. litora. *æſtuare* Æ. 4, 409. litora flammis 4, 567. Marte videres Leucatem 8, 677. hoſtem cæde nova 9, 693

fervet æquor freti G. 1, 327. opus 4, 169. Æ. 1, 440. operæ ſemita 4, 407

fervida, *nom. fœm. ſuperl.* Æ. 7, 397. *neutr. nom.* dicta 1, 894. *neutr. acc.* vada 7, 24

fervidus axis G. 3, 107. *feritas, ardens* Æ. 8, 230. 9, 72. 350. 736. 10, 788. 12, 293. 325. 748. 951

ferulas E. 10, 25

ferum, *cervum* Æ. 7, 489

ferunt, *offerunt* E. 2, 46. G. 4, 377. Æ. 1, 706. monſtra terræ G. 1, 187. classem ad litora 1, 362. arma 1, 511. Æ. 9, 153. 12, 86. ſtranguntque, *ſylvas*, Furi G. 2, 441. *aves* ore *apes* volantes 4, 17. *aiunt referunt* Æ. 2, 230. 3, 416. 6, 284. 7, 765. 10, 189. *portum* gerunt 4, 399. 5, 557. 8, 180. 11, 91. 172. dona 5, 101. 8, 284. flamina claſſem 5, 852. æquora claſſem 5, 843. reſponſa per auras 6, 82. vim tela 6, 400. carmine facta 8, 283. legati reſponſa 11, 225. *ad vallem*, anguſtæ fauces 11, 525. *jaciunt* 12, 285. præmia 12, 361. ſontum ad litora venti 1, 455. Pergama, *evertunt*, 2, 374.

feruntur una, *naves currunt* Æ. 5, 157. *incedunt* 5, 587. rapidis paſſibus 7, 156. inter tela 7, 673. ponto *currunt* 9, 121. ad muros, *currunt* 11, 906. *irruunt in* 12, 575

fervore Æ. 10, 378

fervoribus mediis, *media æſtate* G. 3, 154

ferus Jupiter Æ. 2, 326. Æneas 4, 466

Feſcenninas acies Æ. 7, 695

feſſa, *nom. fœm.* juvenca E. 8, 85. *neutr.* corpora Æ. 4, 522 numina mea, *potiſſa* 7, 298. animalia 8, 26

feſſæ, *plur. apes*, G. 4, 180

feſſas,

feſſas, *apes* G. 4, 266. naves Æ. 1, 172. 5, 29. æquore matres 715
feſſi, *nom. plur.* rerum, Æ. 1, 182. *laſſi, fatigati* 2, 109. 3, 276. 5, 327. 717. 8, 607. cives *pertæſi* 8, 489
feſſis meſſoribus æſtu E. 2, 10. *fatigatis* 5, 46. Æ. 3, 85. 5, 615. rebus 11, 335. Latinis 12, 593
feſſos Æ. 3, 78. 568. 5, 41. artus G. 4, 190. Æ. 2, 253. 3, 511. 9, 814. oculos 5, 845. equos 11, 913
feſſum Æ. 3, 710. 5, 463. 6, 845. ætate parentem 2, 596. latus 3, 581. cæde Pelaſgum 6, 503
feſſus G. 4, 403. Æ. 8, 232
feſtâ fronde Æ. 2, 249. 4, 459
feſtina, *nom. fœm. feſtinans* Æ. 9, 488
feſtinant juſſa Sibyllæ Æ. 6, 177. *properant* 7, 156
feſtinare fugam Æ. 4, 575
feſtinate viri Æ. 2, 373
feſtinem advertere proram G. 4, 177
feſtis diebus G. 1, 268
feſtos dies G. 2, 527. Æ. 6, 70
fiant E. 8, 58
fibræ G. 1, 484. Æ. 10, 176
fibris G. 1, 120. 3, 490. Æ. 6, 600
fibula Æ. 4, 139. 5, 313. 7, 815. 12, 274
fícti nuntia tenax Æ. 4, 188
fícto carmine G. 2, 45. pectore Æ. 2, 107
fictor fandi Ulyſſes Æ. 9, 602
fida, *nom. fœm.* ſtatio malefida carinis Æ. 2, 23. ante alias Camillæ, *Acca* 11, 821. conjux 12, 271. *neutr. plur.* litora 2, 400. 5, 24. ſilentia 3, 112
fidam aurem Æ. 5, 547
fide expertus Æ. 7, 235
fidelis lorica duplici squama & auro Æ. 9, 707
fidem G. 4, 213. Æ. 2, 161. 541. 5, 604. 8, 150. 10, 71. 792. 11, 511
Fidenam urbem 6, 773
fidens animi Æ. 2, 61. exſultat 5, 398. equo 10, 181. corpore 10, 345. fugæ 11, 351 fer pectus in hoſtem *ſecurus*, 11, 370. gladio 12, 789
fidentem fugâ G. 3, 31
fidere divis Æ. 2, 402. regnis 5, 800. terræ 7, 290. nocti 9, 378
Fides cana Æ. 1, 296
fides, *nomen*, Æ. 2, 143. 309. 3, 69. 375. 424. 4, 12. 373. 552. 597. 6, 346 459. 878. 7, 365. 9, 79 260. 280. 11, 55
fidi, *nom. plur.* æquales Æ. 5, 468. *voc.* Penates 7, 121
fidibuſque Æ. 6, 120
fidis, *verb.* equos? Æ. 11, 706
fidiſſima, *nom. fœm.* dextra Æ. 12, 659. *voc.* ô ſpes Teucrûm 2, 281
fi it committere pugnam Æ. 5, 69
fidite ne pedibus Æ. 10, 372
fidoque enſe Æ. 7, 640
fiducia Æ. 1, 136. 2, 75. 162. 8, 395 9, 126. 142. 188. 10, 152. 276
fidum Orontem Æ. 1, 117. enſem 6, 524. Achatem 10, 332
fidus Achates Æ. 1, 192. 6, 158. 8, 521. 586. 12, 384. Alethes 9, 307. cuſtos 9, 648
fieret ne qua mora vento Æ. 3, 473
fieri ſibi talia mandat E. 5, 41. Lupum 8, 97. confieri, *perfici* Æ. 4, 116. quod poteſt ferro 8. 402. Troas non jubeas 12, 824
fier ſus horridus G. 4, 407
figit humo plantas G. 4, 115
figere cervos E. 2, 29. damas G. 3, 308. *illum vulnerare* Æ. 10, 343. donat vertice criſtas 10, 701. dona divo 12, 768
figet oſcula Æ. 1, 691
fixi nomina *truncis* Æ. 11, 84
figit columbam Æ. 5, 516. veſtigia 6, 159. ramum in limine 6, 636. hunc telo 10, 382. Anthorem inter latus & ilia 10, 778. *telum in hoſtem* 10, 883. in virgine vultus 12, 70
figite dicta animis Æ. 3, 250. 10, 104. me 9, 493
figo clypeum poſtibus Æ. 3, 287
figunt verubus viſcera Æ. 1, 216. oſcula 2, 490
figuram Æ. 6, 449. 12, 862
figuras Æ. 10, 641
fila extrema legunt Parcæ Æ. 10, 815
filia Æ. 7, 11. 52. 8, 383. 12, 695
filicem G. 2, 189
filicum G. 3, 297
filius Æ. 1, 339. 755. 6. 864. 7, 50. 649 736. 781. 8, 104. 466. 9, 9[illegible] 581. 10, 194. 199. 11, 700
filo Æ. 6, 30
fimo G. 1, 80. 2, 347. Æ. 5, 333 3 8
findit arva G. 2, 353. ſe via in ambas Partes Æ 6. 540
findite terram roſtris Æ. 10, 295
finditur in ſolidum cuneis via G. 2, 79
fine G. 4, 116. Æ. 1, 283. 2, 771. 3, 718. 5, 225
finem dabit his Deus Æ 1, 203. das laborum 1, 245. rebus ferat 3, 143. juxta Oceani 4, 480. imponere curis 4, 639. ſub ipſum adventabant 5, 328. impoſuit pugnæ 5, 463. dedit ore loquendi 6, 76. prima tulit, 7, 118. ubi portuſque tenebunt 9, 98
fines, *plur. nom. regiones* Æ. 1, 343. 5, 630. *acc. regiones* 1, 568. 574. 3, 440. 5, 82. 6, 345. 7, 149. 334. 8, 159 602. 11, 317. 324. 588. patriæ E. 1, 5. patrios 1, 68
finge mihi metus Æ. 7, 438. te dignum Deo 8, 365
fingens crimen, *componens* Æ. 4, 148
fingere tecta G. 4, 179. hæc tibi ſomnum ne putes Æ. 8, 42. corpora linguâ 8, 634
finget, *illam*, mendacem Æ. 2, 80
fingis quem tibi invitum Æ. 11, 364
fingit vitem putando G. 2, 407. corda premendo Æ. 6, 80. ſe pavidum 11, 406
fingo Æneadas de meo nomine Æ. 3, 18
fingunt ſibi ſomnia E. 8, 108. mella, *apes* G. 4, 57
finibus, *regionibus* E. 1, 62. G. 1, 493. Æ. 1, 304. 624. 4, 211. 10, 719. exterris 4, 616. omnes proſiluere ſuis, *terminis* 5, 139. hoſtem detrudere 7, 469
finire bellum Æ. 11, 116. dolores 12, 880
finis Æ. 1, 227. 2, 554. 5, 384. 10, 116. 582 12, 793
finitimas urbes Æ. 7, 549
finitimi, *populi*, Æ. 6, 378

finitimos Æ. 5, 106. agris 11, 206
finitimus Mezentius Æ. 8, 569
finxerat, *fulpserat* Æ. 8, 726
finxit Sinonem miserum Æ. 2, 80
firmabant fœdera dictis Æ. 12, 212
firmans animum omine G. 4, 386
firmantur talibus accensi Æ. 9, 728
firmat vires G. 3, 209. animum pignore Æ. 3, 611. vestigia 3, 659
firmata ætas E. 4, 37
firmant fœdera Æ. 11, 330. aditus urbis 11, 466. Dii, *spem*, numine 12, 188
firmes tua numina Æ. 8, 78
firmissima vina G. 2, 97
firmo pectore Æ. 6, 261
fiscellam Æ. 10, 71
fiscina G. 1, 266
fistile lignum G. 1, 144. robur Æ. 6, 181
fistula E. 2, 37. 3, 22. 25. 7, 24. 8, 33. 10, 34. Æ. 3, 661
fit in nodo sinus G. 2, 76. sonitus 4, 79. 183. Æ. 2, 209. strepitus tectis 1, 729. Berecë, *assimulatur* 5, 620. gemitus 6, 220. coluber aurum tortile collo 7, 351. tænia vittæ 7, 352. Calybe Junonis anus 7, 419. vesper olympo 8, 280. sua cuique Deus cupido 9, 185. fontes 9, 752. haud fit mora 10, 153. huic obvius Lycus 10, 381. murmur 11, 298
fixa, *nom. fœm.* dolore sterit Æ. 7, 291. *neutr.* arma thalamo 4, 495
fixam sagittam Æ. 5, 518. *hastam* 12, 773
fixerit licet cervam, *occiderit* Æ. 6, 802
fixi ad fastigia Æ. 9, 408
fixit arma, *suspendit* Æ. 1, 252. *cervam* 4, 70. arundine malum 5, 544. leges pretio 6, 622. sub pectore tædas 7, 457
fixo ligno Æ. 9, 413. pulmone 9, 701. stetit hasta cerebro 12, 537
fixos tenebat oculos solo Æ. 1, 486. 6, 469
fixum animo, *propositum* Æ. 4, 15. telum 12, 7
fixus manebat Æ. 2, 650. oculos in virgine 11, 507
flabra G. 2, 293
flabris G. 3, 199
flagella, *arborum summitates* G. 2, 299
flagello Æ. 5, 579. 6, 57[illegible]. 7, 737. 8, 703
flagitat quæ sint. &c. Æ. 2, 124
flagrans clypeo & armis Æ. 12, 167
flagrante tumultu Æ. 11, 225
flagrantem crinem Æ. 2, 685. pinum 7, 397
flagrantes vultus Dei Æ. 1, 714. genas 12, 65
flagranti telo G. 1, 331. pinu Æ. 9, 72
flagrantibus aris Æ. 12, 171
flamina Æ. 5, 832. 10, 97
flamine Æ. 4, 241
flamma, *nom.* G. 3, 271. 4, 385. Æ. 2, 304. 431. 684. 4, 66. 6, 226. 7, 462. 8, 694. 10, 270. *abl.* G. 3, 560. Æ. 1, 677. 6, 300. 7, 74. 10, 232
flammæ, *genit.* G. 4, 409. Æ. 2, 587. 4, 23. 6, 6. *dat.* 4, 640. *plur.* 2, 173. 600. 633. 759. 4, 670. 5, 680
flammam Æ. 1, 180. 2, 632. 5, 689. 6, 518. 7, 356. 8, 389. 9, 536. 11, 82. 199. 12, 214
flammantia lumina G. 3, 433
flammarum G. 1, 367. 473. Æ. 3, 574. 11, 144
flammas Æ. 1, 48. 217. 2, 256. 337. 478. 4, 594. 6, 110. 586. 8, 282. 620. 680. 10, 409. 520
flammato corde Æ. 1, 54
flammea lumina Æ. 7, 448
flammis E. 8, 105. G. 1, 85. 2, 308. Æ. 1, 183. 683. 708. 731. 2, 37. 289. 4, 567. 605. 5, 4. 526. 752. 6, 218. 253. 283. 550. 7, 787. 8, 432. 9, 160. 10, 74. 119. 12, 300. 573. 672. 811
flatibus G. 2, 339. Æ. 4, 442
flatuque G. 3, 111
flatus, *nom sing.* Æ. 7, 28. *acc. plur.* remittat 11, 346. equorum 11, 911
flava *nom. fœm.* Ceres G. 1, 96. Lyconias 4, 339. *abl.* olivâ Æ. 5, 309. *neutr. plur.* farra G. 1, 73
flaventem lanugine Æ. 10, 324
flaventes arenas G. 3, 350. comas Æ. 4, 590
flaventia culta G. 4, 126
flaventibus arvis Æ. 7, 721
flavescet campus arista E. 4, 28
Flaviniaque arva Æ. 7, 696
flavis arvis G. 1, 316
flavo auro Æ. 1, 596. gurgite 9, 816
flavos crines Æ. 4, 559. 12, 605
flavum crinem Æ. 4, 698. *flavum* caput G. 4, 352
flavus Tiberinus arenâ Æ. 7, 31
flebant Daphnin E. 5, 21. Archisen E. 5, 614. Misenum 6, 213
flebat Æ. 12, 53
flectat se ad fœdera Æ. 12, 68
flecte viam velis Æ. 5, 28. hastæ acies 6, 783
flectentes, *acc.* lævo limite Æ. 9, 372
flectere juvencos inter vineta, *deducere* G. 2, 357. iter Æ. 7, 35. superos 7, 312. lacrymis 8, 384. (*Æneam* fertur 12, 940
flectentis si precibus Æ. 2, 689
flectes orando G. 4, 399
flecti precando fata Deum Æ. 6, 376
flectit equos Æ. 1, 160. 10, [illegible] juga habenis 6, 804. habenas 12, 471
flectitur violentis dictis Æ. 12, 46
flectuntque salignas umborum crates Æ. 7, 632
flendo Æ. 6, 539
flens Æ. 2, 279
flent Æ. 11, 434
flentes Æ. 5, 615. 6, 177. 9, 451. 10, 842
fleruntque acres Rhodopeiæ G. 4, 461
flet noctem, *per* G. 4, 514
fleti multum Æ. 6, 481
fletibus Æ. 4, 439
fletu G. 4, 505. Æ. 3, 599. 369. 6, 699. 9, 498
fletum, in fletum ducere vocem Æ. 4, 463
fletus, *nom. sing.* Æ. 5, 795. *plur.* G. 4, 375. Æ. 2, 27[illegible] 3, 315. 4, 437
flevere myricæ E. 10, 13. lauri Æ. 7, 760
fleverunt saxa Lycæi E. 10, 15
se flere G. 4, 509

flexiſſem laborem Æ. 8, 380
flevit me diſcedere E. 3, 78
flexa ulmus G. 1, 169
flexere animum G. 4, 516. *te*, ægram nulli mariti Æ. 435
flexi vimen acanthi G. 4, 123
flexibus tardis errat Mincius G. 3, 14
flexilis circulus auri obtorti Æ. 5, 559
flexit illum non purpura regum G. 2, 496. lumina Æ. 4, 369
flexos arcus Æ. 5, 500
flexu G. 1, 244
flexus, *acc. Tygeris* Æ. 8, 95
fletu dant ſonitum galeæ Æ. 9, 667
flore G. 2, 72. Æ. 12, 413. in flore novo, *tempore novorum florum* G. 4, 142. primævo juventus Æ. 7, 162. veſtibat genas prima juventa 8, 160
florea rura Æ. 1, 434
floreat alnus narciſſo E. 8, 53. copia thymbræ G. 4, 32.
florem E. 1, 55. 2, 48. G. 1, 188. Æ. 11, 68
florentem cythiſum E. 1, 79. 2, 64. *me* ſtudiis *otii* G. 4, 564. *urbem* multos annos Æ. 8, 481.
florentes, *plur. nom.* ambo ætatibus E. 7, 4. *acc.* ferulas 10, 25. ære catervas Æ. 7, 804, 11, 433
florentia limina ſertis Æ. 4, 202
florentibus herbis E. 9, 19
flores E. 3, 92. 107. 9, 41. G. 4, 54. Æ. 5, 79. 6, 884
floret ager G. 2, 6
floribus E. 2, 58. 6, 68. G. 4, 11. 39. 109. 250. Æ. 1, 698. 6, 708
floruerit terre viris Æ. 7, 644
florum G. 4, 205
flos G. 2, 134. 4, 271. Æ. 9, 435. virum 8, 500
fluant mella illi E. 3, 89
fluctibus G. 4, 429. Æ. 1, 113. 133. 337. 760. 4, 628. 5, 126. 239. 7, 213. 10, 683
fluctu E. 5, 83. G. 4, 195. Æ. 1, 110. 539. 588. 3, 270. 533. 554. 7, 810. 8, 672. 10, 687
fluctuat ære tellus G. 2, 281. amor irarum æſtu Æ. 4, 532. æſtu curarum 8, 19. nunc huc nunc illuc 10, 680. vario æſtu 12, 486. ira intus 527
fluctum Æ. 10, 207
fluctus, *ſing. nom.* G. 3, 237. 542. Æ. 1, 120. 3, 665. 6, 362. 7, 528. *nom. plur.* E. 9, 43. G. 2, 108. 3, 200. Æ. 7, 718. *acc. plur.* E. 10, 4. Æ. 1, 70. 90. 107. 111. 139. 2, 206. 3, 422. 5, 2. 182. 238. 776. 848. 8, 677. 10, 222. 304. 12, 366. irarum volvis ſub pectore? 12, 831
fluens Æ. 5, 179. ad terram 11, 823
fluenta G. 4, 369. Æ. 4, 143. 6, 327. 12, 35
fluentem, magnumque fluentem Nilum G. 3, 28
fluentes multo Baccho vites G. 2, 190. ramos 2, 370. ſinus Æ. 1, 324. ſanie taboque *homines* 8, 487
fluenti viro E. 8. 101
fluentia membra tabo Æ. 3, 626. ora tabo 9, 472
fluere G. 2, 100. Æ. 2, 169
fluidum cruorem Æ. 3, 663
fluidus liquor G. 3, 484
fluit ad terram cervix G. 3, 524 Tybris Æ. 2, 782. ſudor undique rivis 5, 200. æs rivis aurique metallum 8, 445
fluitantem ratem Æ. 5, 867
fluitantia tranſtra Æ. 10, 306
flumen Himellæ Æ. 7, 714. calidum vomens de pectore 9, 414. picem agit ſudor 9, 814
flumina E. 1, 52. 5, 21 25. 84. 6, 64. 7, 52. 56. 8, 4, 9, 40. 10, 18. G. 1, 310. 326. 2, 11. 157. 486. 3, 18. 144. 180. 213. 254. 270. 310. 530. 543. 454. 278. 360. 366. 383. 427. 457. Æ. 4, 250. 5, 684. 6, 8. 298. 369. 383. 711. 8, 713. 9, 104. 585. 603. 679. 10, 113. 11, 629. 12, 331. 518
flumine E. 3, 96. G. 1, 201. 2, 147. 199. 3, 360. 4, 288. 527. Æ. 1, 469. 2, 305. 719. 5, 38. 7, 430. 663. 8, 57. 62. 69. 72. 610. 9, 31. 11, 449. 495. 12, 749
fluminibus G. 2, 110. Æ. 11, 273. 12, 139
fluminis G. 1, 245. 4, 333. Æ. 3, 389. 6, 714. 7, 204. 10, 853.
fluviali lympha Æ. 4, 635
fluvialibus undis Æ. 9, 70
fluvialis arundo G. 2, 414
fluvii G. 1, 136. Æ. 1, 611. 3, 702
fluviis E. 7, 66. G. 3, 445. Æ. 4, 489
fluvio G. 1, 272. Æ. 6, 384. 7, 30. 36. 494. 8, 31. 93. 11. 565. 12, 256. 886.
fluviorum G. 1, 482
fluvios E. 5, 76. G. 3, 77. 142. 301. 396. Æ. 12, 181
fluvium G. 1, 106. 4, 442. Æ. 6, 415. 749. 7, 151. 8, 86. 125. 331. 651. 9, 790. 816
fluvius Æ. 8, 66. 77
fluuntque ad regia, *currunt* Æ. 11, 236
fluxus Phrygiæ res nos ne conamur vertere fundo Æ. 10, 88
fluxit auro G. 2, 166
focis G. 1, 175. 3, 378. Æ. 3, 178. 5, 660. 7, 680. 11, 212
foco ure cancros G. 4, 48
focos Æ. 3, 134. 9, 75. 12, 118. 285
focum E. 5, 70
focus E. 7, 49
fodêre cubilia talpæ G. 1, 183, ſub terra larem, 4, 43
foderet calcaribus armos equi Æ. 6, 881
fodito humum G. 2, 408
Fœcunda, *nom. fœm.* tellus G. 1, 67. *neutr. plur.* pœnis viſcera Æ. 6, 598
Fœcundæ viminibus ſalices, frondibus ulmi G. 2, 446
Fœcundat Ægyptum G. 4, 291
Fœcundis imbribus G. 2, 325
Fœcundum pectus Æ. 7, 338
Fœda, *nom. fœm.* Dea Æ. 4, 195. *neutr. plur.* veſtigia 3, 242. miniſteria 7, 619
Fœdam tempeſtatem G. 1, 323
Fœdans unguibus ora, pectora pugnis Æ. 4, 673. 11, 86. 12, 871
Fœdant dentaſtu omnia Æ. 1, 227
Fœdantem ignes ſanguine Æ. 2, 502
Fœdare ferro Argolicas latebras Æ. 2, 55. ferâ volucres 3, 241. in pulvere crines, 2[illegible] 99
Fœdâſti funere patrios vi[illegible] 2, 539.
Fœdaque ora [illegible]

Fœdavit vultus Æ. 2, 286
Fœdè Æ. 5, 794. 10. 493.
Fœdera G. 1, 60. 4, 493. Æ. 10. 91. 11, 109. 164. 12, 151. 191. 316. 382. 633. 658. 822. jungi *nuptias* sociari 4, 112. hæc in fœdera veni, *ad has nuptias* 4, 339, *nulla* sunto populis 4, 624. jungant, *faciunt pacem* 7, 546. junge 8, 56. rumpant 8, 540. jungebant, *sanciebant pacem* 8, 641. hæc mihi tecum pepigit 10. 902. coëant in fœdera dextra 11, 292. firment 11, 330. qui fulmine sancit 12, 200. firmabant dictis 12, 212
Fœdere G. 4, 158. Æ. 1, 66. 4, 520. 8, 169. 10, 105. 11, 356. 12, 109. 286
Fœderis Æ. 11, 321. 12, 496
Fœdissima ventris proluvies Æ. 3. 216
Fœdissime pulsum Æ. 11, 392
Fœdus confundere Æ. 5. 496. 12, 290. componite 10, 15. ferit 10, 154. concipe 12, 13. conceptum excute 12, 158. precantur 12, 242. ictum 12. 314. reposcite flammis 12, 573. pro nobis [illegible] 12, 695
Fœmina G. 3, 216. Æ. 1, 368. 4, 95. 211. 570. 5, 6. 6, 448. 8, 408. 11, 705. 734
Fœminea, *fœm. abl.* in pœna est Æ. 2, 584. nube 12, 53. *neutr. plur.* agmina 11, 663
Fœmineæ curæque iræque Æ. 7, 345
Fœmineas manus Æ. 7, 806.
Fœmineis plangoribus Æ. 2, 488
Fœmineo ululatu Æ. 4, 667. 9, 477. amore prædæ ardebat 11, 782
Fœmineum, *masc.* clamorem Æ. 11, 878. *neutr.* genus 9, 142
Fœnilia G. 3, 321
Fœta, *nom. fœm.* armis machina Æ. 2, 238. *neutr.* loca furentibus aufiris 1, 55
Fœtæ vaccæ G. 3, 176
Fœtam lupam Æ. 8, 630
Fœtas graves E. 1, 50
Fœtibus G. 1, 82
Fœtis apibus G. 4. 139
Fœto pecori E. 3. 83
Fœtu G. 2, 69. 390. 429 517. Æ. 6, 207. 8, 82
Fœtum suis Æ. 12, 170
Fœtura gregem suppleverit E. 7, 36
Fœturæ habilis, *bos* G. 3, 62
Fœtus E. 3. 36. G. 1, 189. 195. 2, 56. 196. 327. 442. 521. 4, 163. 199. 231. 512. Æ. 1. 436. 3, 391. 6, 141. 8, 44. ovium E. 1, 22. arborei *fructus* G. 1, 55. viciæ *grana* 1, 75
Folia G. 2, 133
foliis E. 5, 31. 40. G. 1, 131. 296. 413. 2, 121. 314. 3, 21. 4, 200. 274. Æ. 1, 179. 3, 444. 5, 774. 6, 74. 137. 284. 8, 277. 368. 12, 413. 766
foliorum G. 1, 191
follibus G. 4, 171. Æ. 8, 419
fomite Æ. 1, 180
fonte E. 3, 97. 6, 43. Æ. 7, 84. 489. 8. 75
fontem G. 4, 32. Æ. 1, 248. 12, 119
fontes E. 1, 40. 53. 7, 45. 10, 42. G. 2, 175. 200. 3, 529. 4, 18. 376. Æ. 7, 517. 12, 181
fontibus E. 2, 59. 5, 40. G. 2, 243. 3, 131. 428. Æ. 2, 686
fontis Æ. 4, 512. 7, 150. 242. 12, 816
fore cineres E. 8, 101
fores G. 4, 175. Æ. 8, 455. 12, 402
fore Æ. 1, 253. 448. 4, 229. 6, 345. 526. 7, 79. 9, 232. 10, 457
forent G. 1, 260. Æ. 2, 439. 8, 209
fores, *nomen*, Æ. 2, 450. 453. 6, 47 *verb. esse* 8, 130
foret Æ. 3, 417. 5, 398. 10, 328. 614. 11, 586.
foribus G. 2, 461. 3, 26. 4, 247. 280. Æ. 1, 453. 509. 6, 20. 286. 634. 8, 196. 262. 11, 36
forma, *nom. figura, species*, G. 3, 52. Æ. 3, 591. 4, 556. 6, 289. quæ forma virus mersit, *quis modus* 6, 615. necdum sua recessit, *hyacinthi* 11, 70. *abl.* pulcherrima, *Dicteia* 1, 76. pulcherrima Dido 1, 500. insignis 5, 295. ante omnes pulcher 5, 570. egregium juvenem 6, 861. 12, 275. præstanti cervus 7, 483. superante juvencas 8, 208. vertitur oris 9, 646. egregii 10. 435
formabat classem in Ida Æ. 9, 80
formabis ad studium atque agrestem, *vitulos* G. 3. 163
formæ, *gen. pulchritudinis* Æ. 1, 31. 7, 473. 8, 393. *figura* 6, 293. *transformationis* 10, 188. *plur. spectra* 6, 277. luporem, *species* 7, 18
formam aratri accipit ulmus G. 1, 170. non accipiant tiliæ aut buxum 2, 450. *speciem* Æ. 9, 101. 12, 224
formas rerum cœpere illum sumere E. 6, 36. se [illegible] in omnes G. 4, 411. scelerum comprendere Æ. 6, 626
formica G. 1, 186. 380
formicæ Æ. 4, 402
formidatus nautis Apollo Æ. 3, 275
formidine E. 4, 14. G. 3, 372. 4. 357. 468. Æ. 2, 76. 384. 400. 3, 30. 47. 256. 612. 6, 290. 7, 442. 453. 608. 9, 169. 756. 10, 631. 11, 407. 12, 750. 776. 867
formidinis Æ. 12, 335
formosa juvenca G. 3, 219
formosæ Veneri E. 7, 62
formosam Amaryllida E. 1, 5
formose E. 3, 79. puer 2, 17. 45. Lycida 7, 67
formosi pecoris E. 5, 44
formosior pecoris custos E. 5. 44. hedera 7, 38
formosissimus annus, E. 3, 57
formosum *masc.* Alexin, E. 2, 1. 5, 86. *neutr.* ære pecus 5, 90
formosus Apollo, E. 4, 57. Alexis 7, 55. Adonis 10, 18
furnace Æ. 8, 446
fornacibus G. 1, 472. 4, 264. Æ. 7, 636. 8, 421
fornice Æ. 6, 631. 10, 806
foros G. 4, 250. Æ. 4, 605. 6, 412
fors *nomen, fortuna, sors, casus* Æ. 2, 94. 7, 554. 8, 476. 10, 458. 12, 41. 714. *adverb.* forte 2, 139. 5, 232. 6, 537. 11, 50. 12, 183
forsan Æ. 1, 207. 4, 19
forsitan E. 6, 58. G. 2, 283. 4, 118. Æ. 2, 506
fortasse Æ. 10, 548
forte, *nomen*, a nominativo *fors*, suâ, casu suo Æ. 1, 385
fortè, *adverb.* E. 3, 29. 6. 57. 7. 1. G. 1, 202. 4, 28. Æ. 1, 155. 326. 366. 379. 2, 81. [illegible] 342. 756. 3, 22. 301. 5, 491. 329. 486. 6, 171. 190. 349. 682.

682. Æ. 7, 112. 494. 509 8, 102. 9, 325. 638. 10, 653. 724. 11, 4 6. 552. 12, 206. 270. 488. 766
fortemque Cloanthum Æ. 1, 226. 514. 616. 4, 288. Numanum 9, 592. Numam 10, 562. Cethegum 12, 513. Sereſtum 12, 561
fortes, *nom.* tauri G. 1, 65. *voc.* coloni 3, 288. *acc.* ramos G. 2, 396. juvencos 3, 50. Mycenas 3, 121. Latinos Æ. 7, 151
forti pectore Æ. 4, 11. Pelidæ 5, 808. Etruſco 10, 238
fortia ſurgunt, *femina* G. 2, 48, corpora Æ. 1, 105. 8, 539. facta 1, 645. 10, 369. bello pectora 8, 150. ſeræ ad fortia vires 8, 509
fortibus ulmis G. 2, 83. auſis Æ. 9, 281. humeris 9, 364. armis 10, 735.
fortis, *nom.* Hetruria G. 2, 533. aratris ætas 3, 62. Achates Æ. 1, 583. Azylas 12, 550. *genit.* Achatæ 1, 124
fortiſſima, *neutr.* pectora Æ. 2, 348, corda 5, 729
fortiſſime gentis Danaûm Æ. 1, 100. heroüm 5, 389. Teucrûm 8, 154. 513. bello ductor Ligurum 10, 185. *Rhœbe alloquitur equum* 10, 865. Grajûm 12, 538
fortiſſimus heros Æ. 6, 169. Umbro 7, 752
fortuna, *nom. fors, caſus, felicitas* Æ. 1, 244. 458. 521. 632. 2, 79. 385. 656. 3, 53. 318. 493. 609. 615. 4, 109. 434. 653. 5, 22. 356. 604. 625. 710. 6, 62. 96. 533. 615. 7, 413. 8, 15. 127. 334. 578. 9, 214. 260. 282. 723. 10, 49. 107. 284. 435. 11, 43. 108. 128. 253. 345. 413. 427. 761. 12, 147. 405. 593. 637. 677. 694. laborem nulla magis præſens eſt G. 3, 452. ſtat domus 4, 209. quæ ſit rebus, *quis ſit ſtatus rerum* Æ. 2, 350 dum fortuna fuit 3, 16. 10, 43. pugnæ anceps fuerat 4, 603. laborum ſi qua ſupereſt, *ſi aliquod eſt diſcrimen* 7, 559. *abl.* uti 9, 240
fortunæ Æ. 7, 243. 11, 180
fortunam Æ. 10, 112. 422. 12, 436. 920
fortunaſque virûm Æ. 6, 683
fortunata Canopi Pellæi gens G. 4, 287
fortunatæ, *voc.* gentes Æ. 11, 252
fortunatam Paſiphaën ſi nunquam armenta fuiſſent E. 6, 45
fortunate ſenex E. 1, 47. 52. puer 5, 49
fortunati, *ô homines* Æ. 1, 441. ambo 9, 446
fortunatorum nemorum Æ. 6, 639
fortunatos, ô fortunatos nimium agricolas ſui ſi bona norint G. 2, 458
fortunatus G. 2. 493. laborum, *in laboribus* Æ. 11, 416
Foruloſque, *(Foruli in Sabinis locus aſper)* Æ. 7, 714
forum, G. 2, 502. indicit Æ. 5, 758
foſſâ *abl.* Æ. 7, 157
foſſæ G. 1, 326. Æ. 10, 24. 11, 382
foſſarumque Æ. 9, 143
foſſas Æ. 9, 314. 470. 506. 567. 11, 883
foſſis G. 1, 372. Æ. 10, 236
foſſor G. 2, 264
forum gremio, *Aſcanium* Æ. 1, 696
fove ora G. 4, 230
fovebat germanam amplexa ſinu Æ. 4, 686
fovebit Romanos Æ. 1, 285
foveis abſcondere G. 3, 558
fovemus famam inanem Æ. 4, 218
fovens circum G. 4, 46
fovent ora Medi illo, *malo* G. 2, 135. progeniem nidoſque 4, 56
fovere hyemem inter ſe luxu Æ. 4, 193. caſtra, *inſidere caſtris* 9, 57
fovet Neæram E. 3, 4. *ſpem illius* Æ. 1, 22. gremio 1, 722. amplexu cunctantem 8, 388. colla 10, 833
fovique cupidine bella Æ. 10, 93
fovit humum G. 3, 420. vulnus lymphâ Æ. 12, 420
fracta, *nom. fœm.* unda remurmurat Æ. 10, 291. *neutr.* cacumina fagi E. 9, 9
fractæ vires Æ. 2, 170. opes Teucrûm 3, 53
fractas res G. 4, 240. voces Æ. 3, 556
fracti bello ductores Danaûm Æ. 2, 13
fractis glebis G. 3, 161. remis Æ. 5, 222
fractos ſonitus tubarum G. 4, 72. remos Æ. 5, 209
fraga E. 3, 92
fragiles ramos G. 8, 40. lauros, 8, 82. calamos G. 1, 76
fragili cicutâ E. 5, 85. culmo G. 1, 317
fragmenta ramea G. 4, 304
fragmina remorum Æ. 10, 306. *mucronis* 12, 741
fragmine montis Æ. 9, 569. 10, 698
fragor G. 1, 358. 4, 493. Æ. 8, 527. 11, 214. 12, 724. pelagi 1, 158
fragore Æ. 2, 692. 7, 587. 677. 9, 541
fragoribus Æ. 5, 228
fragoſus torrens Æ. 7, 566
fragrantia thymo mella G. 4, 169 Æ. 1, 440
frange manu telum Æ. 11, 484
fragenda gleba bidentibus G. 2, 400
frangentur inanes dali G. 4, 400
frangere fruges ſaxo Æ. 1, 183. puppim 10, 297
frangeret ad ſaxum corpora Æ. 3, 625
frangimur fatis Æ. 7, 594
frangit glebas G. 1, 94. telum Æ. 12, 3
frangite fruges ſaxo G. 1, 267
frangitur *fluctus* Æ. 1, 165. ibi haſta 9, 413. enſis 12, 732
franguntque Euri animos G. 2, 441
franguntur remi Æ. 1, 108
frater G. 2, 533. Æ. 1, 671. 4, 325. 5, 495. 10, 338. 576. 600. 12, 883
fraterna, *ſing. abl.* morte mœrentem juvencum G. 3, 518. cæde Æ. 4, 21. *neut. plur.* litora Erycis Æ. 5, 24
fraternæ mortis Æ. 9, 736
fraterni fines Erycis Æ. 5, 630
fratre Æ. 1, 296. 4, 656. 10, 129. 11, 465. 604
fratrem Æ. 1, 134. 5, 514. 6, 121. 10, 338. 403, 600. 12, 157. 509
fratres G. 1, 280. 2, 496. Æ. 3, 678. 6, 608. 7, 335. 670. 9, 695. 12, 277. 516
fratrique Æ. 12, 881
fratris G. 1, 396. Æ. 7, 671. 9, 104. 10, 113. 342. 12, 636, 814

fratrum G. 2, 510. Æ. 10, 328. 12, 270.
fraude Æ. 4, 675. 5, 851. 9, 397
fraudem G. 1. 465. Æ. 10, 72
fraudi accommoda vallis Æ. 11, 522
fraudis E. 4, 31. Æ. 7, 552
fraudo quem regno Heſperiæ Æ. 4, 355
fraus Æ. 6, 609. 9, 428. 11, 717
fraxineæ trabes Æ. 6, 181
fraxineaſque ſudes G. 2, 369
fraxinus E. 7, 65. G. 2, 66. Æ. 11, 136
fregêre glandem ſues G. 2, 72
frepiſti calamos E. 3, 13
fremebant cuncti ſimul ore Æ. 1, 563. 5, 385. cuncti 10, 96. circum clamore 6, 175. plauſu 8, 717. uno ore omnes eadem 11, 132
fremens. *fœm.* Æ. 7, 787. Evoë Bacche 7, 389
frementem equum G. 1, 12. bello Italiam Æ. 4, 229. animis 9, 703. 12, 371. dira 10, 572
frementes equos Æ. 7, 638. 11, 609. 12, 82
frementi animis Hyllo Æ. 12. 535
fremet furor Æ. 1, 300
fremit, *plaudit* [illegible] amens, *ſcit* 7, 460. [illegible] ad caulas 9, 60. leo ore cruento 9, 341. 12, 8. equus 11, 496. æquore toto ſonipes 11, 599. illicibus pater Apenninus 12, 702
fremitu marino G. 2, 160. circumſtant, *apes* 4, 246. virum Æ. 5, 148. *acclamatione* 5, 338
fremitumque Æ. 5, 152
fremitus quo vocat? Æ. 2, 338. equorum 11, 607
fremor varius, *murmur* Æ. 11, 297
fremunt, *tumultuantur* Æ. 1, 60. tecta 4, 668. tranſverſa venti, *è tranſverſo* 5, 19. ſaxa 7, 590. 12, 922. puppes 8, 697. lætitiâ Teucri 9, 637. flumina ſylvis deprenſa 10, 98. ripæ undis crepitantibus 11, 299
frena G. 3, 115. 252. Æ. 3, 542. 4, 135. 5, 818. 6, 100. 8, 168. 10, 253. 11, 195
frenare gentes ſuperbas Æ. 1, 527
frenaret curſus aquarum G. 4, 136
frenat carcere ventos Æolus Æ. 1, 58
frenatis equis Æ. 5, 554
frendens graviter G. 4, 452
frenis Æ. 11, 719. 889. 12, 372
frenos audire ſonantes G. 3, 184
frenum accipere Æ. 12, 568
frequens exercet tellurem G. 1, 99. herbis campus 2, 185
frequentant, *incolunt* Æ. 6, 478
frequentes, *nom.* ſtipant, *illum* G. 4. 216. Tyrii, *magno numero* Æ. 1, 711. animæ, *plurimæ* 6, 486. ſocii 10, 506. *acc.* lotos *copioſas* G. 3, 394
frequenti cultu G. 2, 51
frequentibus telis Æ. 10, 692
freta E. 1, 61. G. 1, 356. 2, 503. 3, 260. Æ. 1, 561. 611. 2, 312. 3, 127. 5, 141. 627. 791. 10, 147. 210
freti, *particip.* armis Æ. 9, 676. pietate 11. 787
fretis G. 1, 327. 386. 2, 164
fretus illa, *virga inſtructus* Æ. 4, 245. juventâ 5, 430. citharâ 6, 120
fricat arbore coſtas G. 3, 256
frigentque effœtæ in corpore vires Æ. 5, 396
frigentis corpus lavant & ungunt 6, 219
frigida, *nom. fœm.* umbra noctis E. 8, 14. ſtella Saturni G. 1, 336. glacies 3, 298. *Eurydice* 4, 506. lingua 4, 525. bruma Æ. 2. 472. mors 4, 385. Nurſia 7, 715. bello dextera 11, 338. *neutr. plur.* flumina E. 5, 25. Tempe G. 2, 469. rura 3, 324. tecta 4, 104. lumina Æ. 11, 818
frigidus anguis E. 8, 71. imber G. 1, 259. Aquilo 2, 404. ſanguis 2, 484. Æ. 10, 452. in Venerem ſenior, *equus* G. 3, 97. Aquarius 3, 303. veſper 3, 336. imber 3, 441. ſudor 3, 501. Auſter 4, 261. horror Æ. 3, 29. annus 6, 311. ille, *Summo mortuus* 9, 415
frigora E. 2, 8. 7, 51. 10, 47. 57. G. 1, 48. 352. 2, 113. 321. 376. 3, 356
frigore E. 2, 22. 7, 6. G. 3, 279. 4, 35. 135. 259. Æ. 1, 58. 6, 205. 309. 12, 905. 932
frigoribus E. 10, 65. G. 1, 300
frigus E. 1, 53. 5, 70. G. 1, 63. 2, 256. 344
frondator E. 1, 57
fronde E. 1, 81. 10, 30. G. 2, 15. 401. Æ. 4, 148. 459. 506. 5, 134. 6, 206. 7, 751. 8, 274. 12, 207
frondea *neutr. plur.* tecta G. 4, 61. nemora Æ. 1, 195
frondem G. 2, 435. Æ. 5, 662
frondent ſylvæ Æ. 3, 57
frondente ramo Æ. 7, 67
frondentes ramos Æ. 4, 399
frondenti ilice Æ. 5, 1-9. ramo 7, 135
frondentia arbuta G. 3, 300
frondentibus hoſpitiis G. 4, 24. ramis Æ. 3, 25
frondentis acanthi G. 2, 119. auri ilice Æ. 6, 208
frondes E. 9, 61. G. 1, 368. 2, 55. 82. 305. 335. 366. 403. 3, 131. 175. 353. Æ. 3, 449. 4, 444. 8, 32
frondeſcit virga metallo Æ. 6, 144
frondet eſculus G. 2, 15
frondi nemorum G. 2, 323
frondibus G. 2, 362. 446. 3, 231. 528. Æ. 6, 215. 7, 565. 11, 523
frondis Æ. 11, 66
frondoſa, *nom. fœm.* æſtas G. 3, 296. *abl.* ulmo E. 2, 70. Ideâ Æ. 5, 252
frondoſis montibus Æ. 7, 387
frondoſo luco G. 4, 543. vertice Æ. 8, 351
frondoſum Olympum G. 1, 282
frons Æ. 6, 862. 10. 211
fronte E. 6, 51. G. 4, 299. Æ. 3, 636. 4, 477. 9, 627. 10. 349. 11, 238. ſub adverſâ *ex oppoſita parte* Æ. 1. 170
frontem E. 6, 22. 7, 27. Æ. 5, 567. 7, 417. 9, 730. 12, 307
fronti Æ. 6, 244
frontibus verſis ſcena diſcedat G. 3, 24. junctis ambæ feruntur, *naves* Æ. 5. 158. converſis incurrunt tauri 12, 717
fruatur luce Æ. 4, 619
fructus G. 2, 36. 500
fruges G. 1, 22. 298. 345. 2, 143. 424. 3, 535. Æ. 1, 182. 2, 133. 12, 173
frugibus E. 3, 77. 9. 48. 10, 76. G. 1,

G. 1, 69. 2, 239. 3, 133. Æ. 6, 420
frugum G. 1, 27. 2, 173. 4, 327
fruiturque colloquio Æ. 7, 90
frumenta G. 1, 189. 315. 3, 176. Æ. 4, 406
frumenti G. 1, 134
frumenti G. 1, 150. 2, 205. 228
fruſta Æ. 1, 216. 3, 632
fruſtrà E. 3, 99. 7, 69. G. 1, 158. 457. 469. 513. 3, 97. 373. 544. 4, 353. Æ. 1, 396. 2, 348. 405. 793. 4, 415. 5, 27. 221. 326. 389. 6, 294. 701. 9, 389. 398. 538. 10, 333. 486. 11, 581. 715. 12, 832
fruſtrata numquam meos vocatus ô haſta Æ. 12, 95
fruſtratur hiantes clamor Æ. 6, 493
fruticumque G. 2, 21
fruuntur parto agricolæ G. 1, 300. Teucri ſocia ſimul urbe Æ. 3, 352. ſermone 8, 468
fuat, *fuerit*, Æ. 10, 108
fucata Mileſia vellera hyali colore G. 4, 335
fucatur lana alba colore Aſſyrio G. 2, 465
Fucinus *lacus in Marſis* Æ. 7, 759
fucoque G. 4, 39
fucos G. 4, 168. Æ. 1, 439
fucus G. 4, 244
fuerimus inſidiis Æ. 2, 421
fuditis Numanum Æ. 9, 592
fudiſſetque preces Æ. 5, 234
fudit equum G. 1, 13. *cunctes* multo amictu nebulæ Æ. 1, 416. vitam 2, 532. has ore loquelas 5, 842. preces ab pectore 6, 55. quem conceptum vertice fudit, *peperit* 8, 139
fuerat Æ. 4, 603. 5, 397. 6, 166. 7, 532. 8, 358. 10, 613. 11, 115. 303. 12, 519
fuſſent cula ſub, &c. Æ. 8, 324
fuerint G. 4, 31. 248. 393. Æ. 2, 77. 506. 3, 453. 5, 475
fuêre E. 7, 31. G. 1, 67. 3, 404. Æ. 3, 499. 6, 62. 7, 38
fuerunt ſperanda hæc Æ. 11, 275
fugi G. 3, 31. 120. 142. 203. 412. 4, 85. Æ. 1, 321. 2, 176. 3, 243. 4, 72. 155. 281. 543. 5, 218. 688. 8, 251. 9, 15. 557. 660. 800. 10, 592. 624. 670. 757. 11, 815. 12, 463. 733. 742
fugacem Palmum Æ. 10, 697.
fugaces, *nem.* cervi G. 3, 539. feras Æ. 4, 591
fugacibus pedibus Æ. 11, 390
fugæ G. 1, 286. Æ. 3, 160. 4, 400. 5, 586. 769. 9, 131. 10, 121. 378. 11, 351. 547
fugam G. 4, 443. Æ. 1, 141. 361. 364. 2, 108. 640. 3, 283. 666. 4, 328. 338. 430. 575. 7, 24. 9, 378. 539. 719. 781. 11, 706. 12, 252. 263. 367. 484
fugerat dies ſtellas Æ. 5, 42. dies noctem 10, 257
fugas texunt Æ. 5, 593
fugat nubes Æ. 1, 147. aves frigidus annus trans pontum 6, 312
fugatis ſtellis Æ. 3, 521
fugax aufertur Æ. 11, 713
fuge Æ. 2, 289. 733. quintam, *diem* G. 1, 277. pabula 3, 385. terras litus Æ. 3, 44. litus & undas 3, 413
fugêre feræ G. 1, 330. grues 1, 375
fugerent Græi Æ. 1, 471
fugeret dum te G. 4, 457
fugi quos Æ. 2, 156
fugiant examina taxos E. 9, 30
fugiaſque laborem Æ. 3, 459
fugiat oves lupus E. 8, 52. laborem Æ. 6, 892
fugiatis amicos Æ. 11, 109
fugiens G. 1, 406. 409. 3, 94. Æ. 1, 478. 5, 276. 11, 694. 12, 758. per gramina rivus G. 4, 19. ſidus piſcis Taygete Pleias 4, 234. Peneia Tempe 4, 317. Germanum Æ. 1, 345. Minoïa regna 6, 14. arma Jovis 8, 320. te 10, 403. Mutabus inter prælia 11, 541
fugiente animâ G. 4, 526
fugientem Æ. 1, 418. 9, 17. 10, 399. 732. 12, 645. Italiam ſequimur per mare 5, 629
fugiente ſpicula Æ. 11, 634
fugientibus Æ. 9, 763. 12, 350
fugientis Italiæ Æ. 6, 61. Æneæ 10, 656
fugimus patriam E. 1, 4. undis Æ. 3, 268
fugio nec quemquam E. 3, 53
fugis quem E. 2, 60. Æ. 6, 466. mene? 4, 312. hinc 4, 565. Niſi? 9, 200. quo fugis Æneа? 10, 649
fugis per ignes Æ. 10, 56
fugit E. 3, 65. G. 3, 462. Æ. 11, 806. 868. 12, 285. *me* vox E. 9, 54. haud ulla viros vigilantia G. 2, 265. prima mortalibus optima quæque dies 3, 67. irreparabile tempus 3, 284. cœlum, *lucem* 3, 417. ex oculis diverſa 4, 500. aram taurus Æ. 2, 223. porticibus 2, 528. auras, *lucem* 4, 389. matrem 4, 473. ad terram 5, 243. in auras 5, 740. ocior Euro 8, 223. 12, 733. ſagitta 9, 632. illa per undas 10, 247. haſta 10, 340. undas Adriacas Auſidus 11, 405. victoria manus exoſa 11, 436. equus præſepia 11, 492. hoſtem 11, 559. ſuper amnem 11, 563. ſaxa 11, 628. vita ſub umbras 11, 831. 12, 592. in nubila 12, 256. de corpore dolor 12, 421. lucem 12, 660. mille refugitque vias 12, 753
fugite E. 3, 93. Æ. 3, 659. ne fugite hoſpitium 7, 202
fugitis quo Æ. 10, 369
fugiunt Æ. 11, 623. 869. in flumina Phocæ G. 3, 543. æthere nimbi Æ. 5, 821. Notos 10, 266
fui, fuiſſem, fuiſſent, fuiſſet, fuit, *paſſim, ſed nullo peculiari ſenſu.*
fuimus Troës, *adagium* Æ. 2, 325
fulcit cœlum, *Atlas*, Æ. 4, 247
fulcra Æ. 6, 604
fulgebat Aurora Æ. 7, 26. puppis aurato Apolline 10, 171. aureus, *Turnus* 11, 490. in armis 11, 769
fulgens ære caput Æ. 10, 869
fulgent Æ. 5, 562. æra 7, 526. tempora roſtrata navali corona 8, 684
fulgentem enſem Æ. 10, 475. armis 11, 854. mucronem 12, 358
fulgentes catervas ære Æ. 8, 593
fulgenti murice Æ. 9, 614. enſe 10, 414
fulgentia arma Æ. 6, 490. 11, 6. ſcuta 8, 92. tempora, *caput* 12, 163
fulgentibus armis Æ. 2, 749. 6, 217. 10, 550. 11, 183. 12, 275. ſtellis 11, 202
fulgentis clypei Æ. 10, 580
fulgere in armis paribus Æ. 6, 826

fulgor incendebat ſquamam Æ. 5, 88. vibratus ab æthere 8, 524. cui neque fulgor adhuc receſſit 11, 70
fulgore coruſcant G. 4, 98
fulgores terrificos Æ. 8, 431
fulgura G. 1, 488. Æ. 9, 733
fulicæ marinæ G. 1, 363
fuligine E. 7, 50
fulmen Æ. 6, 590. 8, 427
fulmina G. 1, 329. 4, 170. Æ. 4, 208. 6, 842, 10, 567
fulminat de parte Boreæ G. 1, 370. Cæſar 4, 561. armis Æneas Æ. 12, 654
fulmine G. 1, 283. Æ. 1, 234. 3, 578. 4, 25. 5, 691. 6, 581. 7, 773. 12, 200. 922
fulmineum enſem Æ. 4, 580. 9, 442
fulmineus Mneſtheus Æ. 9, 812
fulminis Æ. 2, 649. 5, 319. 9, 706. 10, 177. 11, 616
fulsêre ignes Æ. 4, 167
fulſerunt cingula bullis Æ. 12, 942
fultoique poſtes Æ. 8, 227
fultum caput Æ. 11, 39
fultus latus hyacintho E. 6, 53
fulva *fœm. nom.* pellis leonis Æ. 8, 552. cæſaries 11, 642. aquila 11, 751. *abl.* cervice G. 4, 408. jaſpide Æ. 4, 261. arena 5, 374. 6, 643. 12, 276. 741. de nube 12, 792
fulvæ arenæ nimbus G. 3, 110
fulvique leonis Æ. 2, 722
fulvis ſetis G. 3, 383
fulvo tegmine lupæ Æ. 1, 279. lumine 7, 76. auro 11, 776
fulvoſque galeros Æ. 7, 688
fulvum leonem Æ. 4, 159 aurum 7, 279. Camertem 10, 562
fulvus Jovis ales Æ. 12, 247
fumabat cruor ad aras Æ. 8, 106
fumans ſub vomere taurus G. 3, 515
fumant altaria E. 1, 44. villarum culmina 1, 83. loca ſulphure Æ. 2, 698
fumantem turbine nubem Æ. 3, 573
fumantes tedas Æ. 7, 457. pulvera campos 11, 908. ſudore equos 12, 338
fumantia exta G. 2, 194. equûm colla 2, 542. Trojæ excidia Æ. 10, 45. culmina 12, 569
fumantibus ſaxis Æ. 8, 417
fumat, *pro fumavit ut petit pro petivit*, humo Troja Æ. 3, 3
fumea tædis lumina Æ. 6, 593
fumida, *fumans* Æ. 7, 76. 9, 75
fumidus amnis Æ. 7, 465
fumiferam noctem Æ. 8, 255
fumiferos ignes Æ. 9, 522
fumo Æ. 3, 582. 12, 588
fumoſque G. 2, 217. 4, 230
fumoſis tectis G. 2, 242
fumum Æ. 2, 609. 3, 206, 5, 682. 8, 252
fumus G. 1, 175. 4, 499. Æ. 5, 740. 8, 258. 9, 239. 12, 592
funalia Æ. 1, 731
funda, *nom.* verberat amnem G. 1, 141
fundabat anchora naves Æ. 6, 4
fundabit legibus urbem Æ. 6, 811
fundæ Balearis verbera G. 1, 309
fundam, *nomen*, Æ. 9, 586. 11, 579
fundam, *verb.* vina E. 5, 71. Æ. 5, 238
fundamenta Æ. 1, 432. 2, 611. 4, 266
fundamenta prima ſavis ponunt, *apes* G. 4, 161
fundantem arces Æ. 4, 260
fundaſſe urbem colonis Æ. 7, 410
fundat humi corpora, *cervorum* Æ. 1, 197
fundata ſedes urbis Æ. 8, 478
fundator Æ. 7, 678
fundatur ſedes Æ. 5, 760
fundebat ſe luna per feneſtras Æ. 3, 152. talia lacrymans 3, 314. vina pateris 5, 98. dicta 8, 584
fundens oleum ſuper extis Æ. 6, 254. amnem urna Inachus 7, 793
fundent flores E. 4, 23.
fundere lumen Æ. 2, 683
fundet munuſcula, *tellus* E. 4, 20. nunquam virgulta nec umbras hoc ſceptrum Æ. 12, 207
fundimur circum Æ. 3, 635
fundis, *nomen* G. 2, 468
fundis, *verb.* humi corpora Æ. 11, 665
fundit humus flores E. 9, 41. humo victum tellus G. 2, 460. equus armatos, *emittit* Æ. 2, 329. lacrymas inter ſingula verba 3, 348. *vinum* inter cornua 4, 61. humi 5, 78. vina 5, 776
funditur flamma Æ. 10, 277. cruor 11, 646
funditus Æ. 6, 736. 11, 413. 12, 594
fundo, *nomen*, Æ. 2, 419. 3, 577. 5, 178. 6, 581. 7, 530. res vertere 10, 88
fundo, *verb.* hanc vocem cum ſanguine Æ. 4, 621
fundunt lumina G. 2, 422. de lumine voces Æ. 11, 482. tela 11, 610. ſe portis agmina 12, 122
funduntur violæ G. 4, 27. lilia Æ. 6, 709
fune Æ. 5, 488
funem G. 1, 457. Æ. 2, 262. 3, 639. 667
funera G. 3, 246. 4, 256. Æ. 1, 236. 2, 284. 361. 4, 600. 618. 6, 874. 7, 422. 642. 9, 486. 528. 10, 602. 746. 11, 366. 422. 616. 12, 383. 629
funere E. 5, 20. Æ. 3, 263. 2, 539. 4, 308. 7, 429. 7, 599. 11, 3. 28.
funereâ Æ. 4, 507.
funereas latos Æ. 7, 337. 143
funeris Æ. 6, 458. 11, 183
funes Æ. 4, 575. 5, 773.
funeſtæ ut tædæ Æ. 7, 322
fungar munere Æ. 6, 885.
fungos G. 1, 392.
funus Æ. 3, 62. 9, 491. 11, 53, 57.
furare feſſos oculos labori Æ. 5, 845
furata, *fœm.* quos patri Æ. 7, 283
furcaſque G. 1, 264. 2, 359
furem G. 3, 407
furens Æ. 1, 495. 2, 613. 6, 262. 10, 604. 11, 709. 901. arma 2, 498. Dido 4, 69. fœmina 5, 6. animi 5, 202. anima Tyrinthius 8, 228. Turnus 11, 486. virgo 11, 762
furentem Reginam amantem Æ. 1, 663. 4, 283. caſa Neoptolemum 2, 499. *amantem* 4, 65. 548. *illam* 4, 465. fallit 7, 350. *illum* infanda 8, 489
furentes *nom.* Barcæi Æ. 4, 42. flammæ 4, 670. *acc.* Centauros G. 2, 455. ventos Æ. 10, 36. illos fervore 10, 573. equos 12, 332
furenti Æ. 2, 771. 3, 333. 4, 298. 6, 100. 9, 691

furentibus Auſtris Æ. 1, 55. 2, 304
furentis ſponſæ Æ. 2, 345
furentum juvenum Æ. 11, 838
furere Æ. 12, 680
fures *ſervi* E. 3, 16
furiale malum ſerpentis Æ. 7, 375
furialia membra Æ. 7, 415
furiarum Æ. 3, 252. 6, 605
furias G. 3, 37. Æ. 1, 45
furiatâ mente Æ. 2, 407. 588
furibunda, *nom. fœm.* 4, 646. 7, 348
furiis G. 3, 511. Æ. 3, 331. 4, 376. 7, 392. 8, 219 494. 10, 68. 694. 872. 12, 01. 668. 946
furis, *genit.* Æ. 8. 205
furis, *verb.* quid furis? Æ. 2, 595
furit Æ. 7, 377. 625. 10, 386. 545. 802. incaſſum G. 3, 100. mugitibus æther 3, 150. febris 3, 458. æſtus arenis Æ. 1 111. æſtus ad auras 2, 759. Vulcanus immiſſis habenis 5, 662. ſine more tempeſtas 5, 694. intus aquæ vis 7, 464. contra tela 9, 552. ſonipes *eo* ictu 11, 638. turba 12, 607
furor E. 10, 38. G. 3, 266, 4, 495. Æ. 1, 154. 298. 352. 2, 316. 355. 5, 670. 6, 102. 9, 760
furore Æ. 2, 244. 4, 697. 5, 6 9. 10, 63
furorem Æ. 4, 101. 7, 386. 10, 905. 12, 601. 680. 832
furores Æ. 4, 501. 7, 406
furori Æ. 4, 91. 433
furoris E. 10, 60. Æ. 5, 788
furta G. 4 3 6. Æ. 9, 150. belli 11, 515
furtim G. 2, 304. Æ. 2, 18. 258. 3, 50. 5, 677. 9, 546. 11, 765
furtis G. 1, 286
furtivum amorem Æ. 4, 171. quem partu edidit 7, 660
furto Æ. 4, 337. 6, 24. 568. 9, 350. 10, 735
furtumque E. 6, 42
furum G. 4, 110
fuſa vina Æ. 4, 445. corpora vident 9, 317. jacebant corpora 11, 102
fuſcis alis Æ. 7, 408. 8, 369
fuſcum amnem Æ. 12, 417
fuſcus Amyntas E. 10, 38
fuſi, *plur.* per herbam Æ. 1, 218. 5, 102. 9, 164. per mœnia Teucri 2, 252. per ſedilia nautæ 5, 837. campi 6, 440, *nos fugati* 11, 366
fuſis ſuis dixerunt parcæ E. 4, 46. fuſis armis Æ. 12, 433
fuſo olivo Æ. 6, 225. corpore 9, 722. ſanguine 12, 690
fuſos labores Æ. 7, 421. crines 10, 137
fuſus per herbam G. 2, 527. *ſanguis* Æ. 5, 330. propexam in pectore barbam 10, 838
futilis conſiliis non futilis auctor Æ. 11, 339. glacies 12, 740
futurâ, *fœm. abl.* morte Æ. 4, 644. 8, 709. *neutr.* aperit vates 6, 12
futuræ *genit.* ab Aſcanio ſtirpis 8, 628. fortir 10, 501. *dat.* peſti, *amori* 1, 716
futuram virtute egregiam progeniem 7, 257
futuras æterna in pace gentes 12, 504
futura, *genit.* haud ignara *regna* Æ. 4, 508. ſpes incerta 8, 580. *plur.* exitio multis 9, 315
futuris dapibus ſe accingunt Æ. 1, 214. ſcenis 1, 423. regnis 1, 508. fatis 2, 246
futuro vati E. 7, 28. parces G. 4, 239
futuros menſarum morſus Æ. 3, 394. motus 4, 297. Æneadas magnos 8, 340
futurum exitium Priami imperio Æ. 2, 191. genus omne 4, 622. magno augurio monſtrum 5, 522. ſic rebar 6, 690

G.

GAbinæ Junonis Æ. 7, 682
Gabino cinctu Æ. 7, 612
Gabios Æ. 6, 773
gæſa, *haſtæ longiores* Æ. 8, 662
Galatea E. 1, 31. 3, 64. 72. 7, 37. 9, 39. Æ. 9, 103
galbaneoque nidore G. 3, 415
galbaneos odores G. 4, 264
galea Æ. 5, 314. 491. 498. 7, 785. 9, 50. 373. 612. 771, 809. 10, 330. 836
galeæ Æ. 3, 468. 9, 667
galeam Æ. 2, 392. 5, 367. 471. 673. 7, 638. 751. 8, 620. 9, 307. 365. 417. 10, 535. 11, 91. 692. 12, 381. 434. 537
galeas G. 1, 496. Æ. 1, 105. 8, 539. 11, 194
Galeæ Æ. 3, 468. 9, 667
galeis G. 2, 142
galeros Æ. 7, 688
Galeſi Æ. 7, 575
Galeſus, *flavius Calabriæ* G. 4, 126
Galeſus, *nomen viri* E. 7, 535
gallæ G. 4, 267
Galle, *nomen viri* E. 10, 22
Galli, *genit. nomen viri* E. 10, 6
Galli, *plur.* per dumos aderant Æ. 8, 657
Galli, *nomen viri* E. 10, 2, 72
Gallo E. 10. 2. 72
Gallos Æ. 8, 656
Gallum, *nomen viri, Cornelium,* E. 6, 64
Gallum, *Gallos* Æ. 6, 858
Gallus, *nomen viri* E. 10, 10
Gangaridum G. 3, 27
Ganymedis Æ. 1, 32
Ganges G. 2, 137. Æ. 9, 31
Garamantas Æ. 6, 794
Garamantes E. 8, 44
Garamantide Nympha Æ. 4, 198
Gargani Iapygis Æ. 11, 247
Gargara G. 1, 103
garrula hirundo G. 4, 307
gaudens Æ. 1, 694. 4, 190. 8, 702. nimium popularibus auris 6, 816. viridi Feronia luco 7, 800, bellum componi, &c. 12, 109
gaudent G. 2, 510. Æ. 5, 575. 6, 733. ſylva olivæ G. 2, 181. contingere funem Æ. 2, 239
gaudere laudibus G. 3, 185
gauderent ſegetes frugibus, *abundarent* E. 9, 48. intyba potis rivis G. 4, 120
gaudet Æ. 10, 500. 726. 12, 6, 82. 702. veniat quo te quoque gaudet E. 3, 88. Phœbo Parnaſſia rupes 6, 29. Deus numero impare 8, 75. equo Æ. 4, 157. regno 5, 757. cognomine terra, *ob terram nominis ſui* 6, 3 3 avo Jove 7, 220. rerum ignarus imagine 8, 730
gaudia Æ. 1, 506. 5, 828. 6, 279. 513. 10 325. 632. 11, 180
gaza G. 1, 123. 2, 763. 5, 40
Gela, *urbs* Æ. 3. 702
gelida, *abl.* nocte G. 1, 287. ſub rupe Æ. 8. 343
gelidæque pruinæ G. 2, 263
gelidam umbram Æ. 11, 210
gelidas Arctos Æ. 6, 16

gelidi,

gelidi, *genit.* Lycæi E. 10, 15. Ætheris Æ. 8, 28. Hebri 12, 331. *plur.* fontes E. 10, 42
gelidis vallibus Hæmi G. 2, 488 antris 4, 509. nubibus Æ. 12, 796
gelido vertice Æ. 8, 139. flumine 8, 610
gelidos Arcadiæ fines Æ. 8, 159
gelidum Anienem Æ. 7, 683. amnem 8, 597
gelidus humor G. 1, 43. ros 2, 202. tremor Æ. 2, 120. 6, 54. 12, 447. tanguis 3, 30. 259. 5, 395. 12, 905. sudor 3, 175. Utens 7, 801
Geloi campi Æ. 3, 701
Gelonos G. 2, 115, Æ. 8, 725
Gelonus G. 3, 461
gelu G. 2, 317. 3, 355. 443. Æ. 8, 508. 9, 604
gemellos connixa E. 1, 14
gemens E. 7, 501. 11, 150. multa ingeminiam G. 3, 226. multa, *multum*, Æ. 1, 469. 4, 395. 5, 869. 12, 886
gemeotem tractu totam G. 3, 183. extrema Æ. 11, 865
gementibus plaustris Æ. 11, 138
gemere turtur ab ulmo E. 1, 59
gemerentque repleti amnes Æ. 5, 806
gemina, *abl.* super arbore Æ. 6, 203. *nom.* cornua G. 4, 371. inter tempora Æ. 9, 750
geminæ nares G. 4, 300. columbæ Æ. 6, 190. somni portæ 6, 893. quercus 9, 681. pestes 12, 845
geminam prolem Æ. 1, 278
geminas acies Æ. 6, 788. biremes 8, 79. flammas 8, 680. vestes 11, 72
geminatur, *plausus* G. 2, 509
gemini, *genit.* septem geminis ostia Nili Æ. 6, 800. *plur.* scopuli 1, 166. angues 2, 203. dracones 2, 225. Atridæ 2, 415. nati 3, 285. fratres 7, 670. custodes 8, 461. vos fratres 10, 390
geminis temporibus Æ. 5, 416. Atridis 8, 130
gemino muro Æ. 3, 535
geminos Triones Æ. 1, 478. 3, 516. Atridas 2, 500. parentes 3, 180. lebetas 5, 266. tactus 5, 401. Alcides 6, 582. Scipiadas Æ. 6, 842. jugales *eques* 7, 280. angues 7, 450. 8, 289. 697. pueros 8, 631. tripodas 9, 265
geminum solem Æ. 4, 470. honorem 5, 365
geminus, centum geminus Briareus 6, 287
gemit area frugibus G. 3, 133. incudibus Ætna 4, 173. Amyci casum Æ. 1, 225. incudibus antrum 8, 451. Thraca pulsu pedum, *equinorum* 12, 334
gemitu G. 3, 223. 506. 4, 353. Æ. 2, 73. 323. 413. 486. 679. 3, 577. 664. 4, 667. 687. 10, 505. 11, 95. 831. 12, 722. 928. 952
gemitum Æ. 1, 489. 10, 465. 674. 843. 11, 37. 377. dedere cavernæ 2, 53. pelagi 3, 555. referunt ictus 8, 420. dat tellus 9, 709. 12, 713
gemitus, *nom. sing.* Æ. 3, 39. 6, 220. *plur. nom.* 6, 557. 11, 633. leonum 7, 15. *acc.* 2, 288. 4, 409. 9. 499. extremos ciet, *taurus* G. 3, 517. vi tum agit corpus Æ. 6, 8[illegible]. [illegible]rima G. 2, 506. Æ. 5, 313. 10, 134
gemmæ turgent in palmite E. 7, 48. se trudunt de cortice G. 2, 72
gemmas trudit, *pampinus* G. 2, 335
gemmis Æ. 1, 659. 732. 7, 76
gemuit sub pondere cymba Æ. 6, 413
genæ Æ. 5, 173. 12, 221
genas Æ. 4, 644. 8, 160. 12, 65, 606
gener Æ. 2, 344. 6, 831. 7, 317. 367
genera duo, *apum* G. 4, 92
generandi gloria mellis G. 4, 205
generando sufficе prolem G. 3, 65
generâsse quem Æ. 7, 734
generat Maiam Atlas Æ. 8, 141
generate Anchisa Æ. 6, 322
generatim proprios discite cultus G. 2, 35
generator equorum Agragas Æ. 3, 704
generatus Troja Acestes Æ. 5, 61
genere, *genit* Æ. 4, 606
generi, *dat. genti* Æ. 1, 730. 3, 434 *familiæ* 8, 484. *patriæ* Æ. 8, 502. 9, 301. *superis* 7, 753. *plur.* exercitus 7, 98
generis, *naturæ* E. 8, 43. *familiæ, sanguinis* G. 4, 209. Æ. 1, 139. 4, 365. 7, 219.
genero, *dat.* Æ. 11, 35[illegible]
generos Æ. 7, 270. 12, 638
generosa metallis, *Iuva* [illegible] Æ. 10, 174
generose Ismare Mæonia domo Æ. 10, 141
generosi pecoris pullus G. 3, 75
generum, *acc.* G. 1, 31. Æ. 7, 57. 256. 11, 472. 12, 5[illegible] 613
genialibus toris Æ. 6, 603
genialis, *hyems* G. 1, 302
genibus Æ. 3, 38. 607
genis Æ. 6, 686
genistæ G. 2, 12. 434
genitali arvo G. 3, 136
genitalia semina G. 2, 324
genite Diis Æ. 9, 642
geniti, *plur.* Diis Æ. 6, 131. 394
genitor Æ. 1, 159. 241. 628. 2, 635. 657. 699. 717. 732. 3, 102. 4, 208. 5. 817. 6, 696. 698. 7, 122. 306. 360. 8, 72. 427. 583. 9, 201. 264. 372. 583. 10, 45. 320. 417. 466. 800. 833. 848. 11, 101. 727. 12 843. 934. *Jupiter* 9, 630. 10, 668. 12, 200
genitore Æ. 3, 614. 9, 257. 10, 129
genitorem Æ. 3, 709. 6, 364. 404. 7, 72. 134
genitori Æ. 2, 548. 5, 94. 557. 10, 704.
genitoris G. 4, 355. Æ. 1, 681. 720. 2, 560. 4, 84. 6, 108. 7, 82. 10, 789
genitos diversis partibus octo viros Æ. 12, 708
genitricis G. 4 363. Æ. 1, 6[illegible]
genitrix Æ. 1, 594. 2, 7[illegible] 383. 9, 82. 94. 117. 284. 297. 10, 234. 12, 412. 554
genitum Maiâ Æ. 1, 301. Nympha 7, 47. regem 7, 679
geniture Deos Æ. 9, 642
Genium loci Æ. 5, 95. 7, 136
gens G. 2, 125. 385. 537. 3, 382. 4, 287. Æ. 1, 71. 6, 207. 5, 624. 730. 6, 3[illegible] 768. 746. 8, 146. 315. 4[illegible] 10, 155, 202. 228. 12, 8[illegible] aurea surget mundo E. 4. humida ponti G. 4. 4[illegible]
gente, *genere, natione, familia* Æ. 1, 51. 277. 2, 78. 3. [illegible]

Æ. 4, 235. 5, 373. 785. 6, 757. 875. 7, 220. 282. 367. 710. 803. 8, 36. 55. 9. 284. 643. 10, 202. 350. 388. 11, 48. 113. 305. 331. 432
gentem, *genus, originem, nationem* G. 3, 122. 473. Æ. 1, 37. 280. 286. 439. 537. 3, 1. 133. 166. 653. 4, 425. 6, 788. 7, 203. 304. 671. 8, 502. 9, 137. 11, 324
gentes G. 1, 331. 3, 33. 349. Æ. 1, 527. 4, 320. 6, 60. 92. 706. 7, 85. 238. 8, 13. 328. 722. 9, 132. 10, 71. 139. 11, 242. 847. 12, 191. 504
genti, *nationi, populo* Æ. 1, 252. 3, 501. 6, 63. 73. 9, 759
gentibus E. 3, 41. Æ. 1, 21
gentis G. 3, 35. 73. 158. 4, 4. 95. Æ. 1, 100. 435. 606. 643. 5, 105. 4. 4. 483. 542. 5, 299. 6, 767. 7, 268. 11, 246. 462
genu Æ. 1, 324
genua Æ. 3, 607. 5, 432
genuêre talem Æ. 1, 610. 10, 597
genui quem Æ. 10. 848
genuisti me G. 4. 324
genuit Æ. 1, 622. 4, 366. 5, 39
genus G. 1, 62. 2, 20. 83. Æ. 1, 343. 3, 86. 4, 40. 622. 5, 117. 183. 285. 568. 621. 727. 801. 6, 25. 123. 500. 580. 628. 728. 766. 792. 834. 839. 842. 7, 196. 213. 586. 8, 27. 51. 71. 114. 321. 487. 688. 724. 9, 141. 510. 603. 10, 349. 201. 11, 340. 12, 25. 127. 198. 225. 515. 536. 838. virûm G. 2, 167. suum Bacchо non servat terra 2, 240. vitis 2, 262. hominum 3, 242. Æ. 1, 543. 747. æquorum G. 3, 243. iuvorum 3, 263. pecudum 3, 480. omne natantûm 3, 541. *apum* 4, 208. omne ferarum 4. 223. tineæ 4, 246. sirpis, *apum* 4, 282. unde Latinum Æ. 1, 10. *similia* 1, 32. ab Jove 1, 384. humanum 1, 546. Æneadum 1, 569. telorum 2, 468. à principe nostrum 3, 163. Cyclopum 3, 675. esse Deorum 4, 12. à sanguine Teucri 4, 230. à sanguine Divûm 5, 45
gerimpacem seu bella Æ. 9, 279
gerant bella pacemque Æ. 7, 444
gerat pharetram Æ. 7, 816
gerebat tela Æ. 1, 192. arma 5, 412. ancile Æ. 7, 188. telum 11, 552. sceptrum dextrâ 12, 206. hastilia 12, 488. inimicum insigne 12, 944
gerenda bella Æ. 6, 890. 7, 434
gerendum bellum Æ. 3, 235
gerens virginis os habitumque Æ. 1, 319. vulnera 2, 273. animum curamque virilem ante annos 9, 311. cuncta, vocemque, & corpus & arma Metisci 12, 472
gerentem regis insigne Æ. 12, 289
geret bellum Æ. 1, 267
gerimus bellum viris invictis Æ. 11, 306
geris curam Æ. 12, 43
gerit India lucos G. 2, 122. hydram clypeo Æ. 7, 658. te Turni dextra 12, 97
gerulis tela Æ. 11, 735
geritur hoc, *fit* G. 4, 305
germana, *nom. es* Jovis Æ. 12, 830. *voc. ô soror* 4, 478. 492. 549. 675. 10, 607. 12, 679
germanæ G. 4, 377. Æ. 1, 355. 9, 804
germanam Æ. 4, 501. 686. 9, 594
germani, *gen. fratris* Æ. 4, 44. *plur. fratres* 10, 125
Germania E. 1, 63. G. 1, 474. 509
germano, *fratre* Æ. 12, 132
germanum, *fratrem* Æ. 1, 345. 9, 722. 12, 479
germen ex arbore G. 2, 76
gero bella Æ. 1, 42. bella lethumque 7, 455. bellum 11, 113
gerunt tempora umbrata quercu Æ. 6, 772. hastas 7, 396. pila in bella 664. tela 9, 171
geruntur ea dum Æ. 7, 540. 9, 1
Geryone Æ. 7, 662
Geryonis Æ. 8, 202
gesserat, *bellum* Æ. 1, 28. sceptrum 1, 657
gessere platani malos G. 2, 70
gesti, *victas*, hostia Deûm Æ. 2, 156. talia 9, 203
gessimus & nos aliquod nomenque decusque Æ. 2, 90
gessisse humero pharetras Æ. 11, 844
gestamen Æ. 3, 286. 7, 246
gestamus pectora obtusa Æ. 1, 571
gestare pharetram Æ. 1, 340. dedit patribus, *sceptrum* 12, 211
gestat spicula Æ. 7, 697
gestire studio lavandi G. 1, 387
gestis bene rebus Æ. 9, 157
Getæ G. 4. 463
Getarum deserta G. 3, 462
Geticis arvis Æ. 3, 35
Getis Æ. 7, 604
Getulæ urbes Æ. 4, 40
Getuli leonis Æ. 5, 351
Getulis syrtibus Æ. 5, 51. 192
Getulus Iarbas Æ. 4, 326
gilvo equo G. 3. 83
glacialis hyems Æ. 3, 285
glacie G. 1, 236. 4, 136. Æ. 4, 251
glaciem G. 1, 310. 3, 318. 365
glacies E. 10. 49. G. 3, 298. 4, 517. Æ. 12, 740
gladio Æ. 9, 769. 10, 313. 513. 12, 789
gladios Æ. 12, 278
glande E. 10, 20. G. 2, 520
glandem G. 1, 8. 2, 72
glandes G. 1, 148. 305. 2, 67. Iuventis plumbi Æ. 7, 686
glandis, *in nominativo* G. 4, 81
glarea ruris G. 2, 212
glaucâ, *abl.* fronde G. 2, 13. ulva Æ. 6, 416. arundine 10, 205
glaucas salices G. 4, 182
glauci, *equi* G. 3, 82
Glauci, *genit. nomen viri* G. 3, 267. Æ. 5, 823. 6, 36
Glauco G. 1, 437
glauco lumine interfit oculos *Proteus* G. 4, 451. amictu Æ. 8, 33. 12, 885
Glaucum Æ. 6, 483. 12, 343
gleba G. 1, 44. 2, 399
glebæ Æ. 1, 535. 3, 164
glebis G. 1, 65. 94. 2, 236. 261
glebis G. 3, 161. Æ. 7. 747
gliscit accenso violentia Turno Æ. 12, 9
globos flammarum G. 1, 473. Æ. 3, 574
globum lucentum Lunæ Æ. 6, 725. militum 9, 409
globus Æ. 9, 39. 515. virûm 10, 373
glomerant tempestatem nubes G. 1, 323. agmina cervi Æ. 4, 155. se 9, 539
glomerantur in orbem, *apes* G. 4, 79. Oreades Æ. 1, 504. aves 6, 311. eodem Troës 9, 689
glomerare gressus G. 3, 117. manum bello Æ. 2, 315. manum 9, 792
glomerat pulverea nubem Æ. 9, 33

glomerat incendia ventis G. 2, 311. saxa sub auras Æ. 3, 577. noctem sub antro 8, 254
glomerati Graji Æ. 2, 727. hostes circum 9, 440
gloria G. 1, 168. 3, 102. 4, 6. 205. Æ. 2, 83. 326. 4, 49. 232. 272. 5, 394. 6, 65. 757. 767. 7, 4. 9, 278. 10, 144. 11, 154. 336. 421. 431. 444. 12, 135. 322.
gluten G. 4, 40. 160
gnatam Æ. 11, 335
gnate Æ. 8, 569
gnatis Æ. 10. 532
gnato Æ. 11, 173. 181
gnatum Æ. 8, 510
Gnosia stella G. 1, 222
Gnossia regna Æ. 3, 115
Gnossius Rhadamanthus Æ. 6, 566. Lycaon 9, 305
Gorgona Æ. 8, 438
Gorgone Æ. 2, 616
Gorgoneis venenis Æ. 7, 341
Gorgones Æ. 6, 289
Gortynia fabula E. 6, 60. spicula Æ. 11, 773
Gracchi genus Æ. 6, 842
gracili hibisco E. 10, 71. avena Æ. 1, 1
gradibus G. 3, 191. Æ. 1, 452. 2, 443
gradiens G. 3, 59. Æ. 1, 505
gradientem Æ. 10, 572
gradientes Æ. 1, 415
graditur Æ. 1, 316. 9, 223. per æquor 3, 664. jugis Cynthi 4, 147. ad naves 8, 546. ad bellum 11, 535
Gradive Rex Æ. 10, 542
Gradivumque patrem Æ. 3, 35
gradam conferre juvencos G. 3, 169. continuit Æ. 3, 598. celebrabat 4, 641. revocare 6, 128
gradus altos Æ. 4, 685
Græcia G. 1, 38. 3, 20. Æ. 11, 287
Graiâ urbe Æ. 6, 97
Graiæ acies Æ. 2, 598
Graiarum jubarum Æ. 2, 412
Graias urbes Æ. 3, 295
Graii G. 3, 148. Æ. 1, 471. 534. 2, 727. 3, 163. 6, 242. 8, 135. Poetæ G. 3, 90
Graiis 2, 16. Æ. 3, 398. 499. 6, 529. 10, 430. matribus 2, 786
Graio nomine dictæ Æ. 3, 210
Graiorum Æ. 2, 157
Graios Æ. 2, 148
Grajugenum Æ. 3, 550. 8, 127
Graium Æ. 4, 228. 6, 583. 10, 81. 334. 11, 289. 12, 538
Graius Æ. 3, 594. 10, 720
gramen G. 4, 63. Æ. 9, 353
gramina E. 10, 29. G. 1, 56. 2, 200. 332. 3, 174. 325. 4, 19. Æ. 2, 471. 6, 684. 7, 655. 809. 12, 415
gramine E. 5, 46. G. 2, 219. 525. 3, 141. Æ. 3, 537. 12, 664
gramineas aras Æ. 12, 119
gramineis palestris Æ. 6, 642
gramineo aggere Æ. 7, 106. sedili 8, 176. cespite 11, 566
gramineum campum Æ. 5, 287
graminis herbam E. 5, 26
grandævis, *apibus* G. 4, 178
grandævus Nereus G. 4, 392. Alethes Æ. 1, 125
grandes guttæ G. 2, 245
grandia hordea E. 5, 36. Lilia 10, 25. ossa G. 1, 497. saxa 4, 26. Æ. 11, 529. frumenta 4, 405
grandibus notis G. 3, 427. guttis Æ. 11, 90
grandine G. 4, 120. 161. Æ. 5, 458. 9, 669. 10, 803
grandior fœtus G. 1, 195
grando G. 1, 449. 4, 80
grata dona Æ. 8, 283
gratare sorori Æ. 4, 478
gratatur reduces Æ. 5, 40
grates persolvere Æ. 1, 604. persolvant 2, 537. dicere 11, 503
grati nos Æ. 11, 127
gratia nulla est inratæ teræ G. 1, 83. facti Æ. 4, 539. 7, 232. curruum fuit vivis 6, 653. si qua manet amatæ 7, 402. nec parva manet partum talem 9, 298
gratior nec ulla est Phœbo pagina E. 6, 11. cui est usus equorum G. 3, 211. umbra est pecori 4, 402. an mihi ulla est, *terra* Æ. 5, 28. virtus 5, 344
gratissima, *fœm. nom.* Populus Alcidæ, vitis Iaccho E. 7, 61. quies Æ. 2, 269. tellus 2, 73. mergis statio 5, 128. Teucris Ida 10, 158. *vec.* conjux 10, 607. animo nostro Nympha 12, 142
gratissimus Tros pecori E. 8, 15. cœlo Tybris Æ. 8, 64. Turno augur 9, 327
gratum opus agricolis Æ. 1, 4
gratusque parentibus error Æ. 10, 392
gravabit nec me labor iste Æ. 2, 708
gravantur pluviâ, *papavera* Æ. 9, 437
gravaris voce Æ. 10, 628
gravatum, *me*, veste madidâ Æ. 6, 359. somno 6, 520. nocte robur 8, 220
grave robur aratri G. 1, 162. Martis opus Æ. 8, 516
gravem pietate ac meritis virum Æ. 1, 155. gemmis auroque pateram 1, 732. Ossim 12, 458
graveolentia centaurea G. 4, 270
graveolentis Averni Æ. 6, 201
graves fœtas E. 1, 50. chelydros G. 3, 415. terras 3, 526. labores Æ. 10, 321
gravescit nemus fœtu G. 2, 429
gravi veterno, *otio* 1, 124. cura Æ. 4, 1. furore 10, 63. vulnere 12, 5
gravia (a *longum*) dona auro & elephanto Æ. 3, 464. arma 10, 836
gravibus rastris G. 1, 496. vellemis 2, 88. plaustris 3, 140. remis Æ. 5, 114
gravidæ fruges G. 2, 143. pecudes 2, 150. *matres equarum* 3, 139. vento equæ 3, 275
gravidam segetem G. 1, 319. imperiis Italiam Æ. 4, 229. bellis urbem 10, 87
gravidas fruges G. 2, 414
gravidi stipitis Æ. 7, 507
gravidis aristis G. 1, 111
gravido pecori G. 3, 155. ubere 3, 317
gravidos fœtus G. 4, 231
gravidus floret ager G. 2, 5
gravior sonus G. 4, 260. ævo Iphitus Æ. 2, 436. nuncius 8, 582
graviora ô passi Æ. 1, 203. timet 4, 502. manent terrâ, *te exspectant in*, &c. 6, 84
gravis ære dextra E. 1, 36. Cantharus 6, 17. umbra 10, 75. *terra* G. 2, 254. ætas 2, 377. morbo 3, 95. gemitus spiritus 3, 506. cœni gravis 4, 49. victor, *apum* 4, 84. Marte Regina sicerdos Æ. 1, 278. undis *Mœnetes gravatus* 5, 178. ictu viatur seminecem liquit *anguem* 5, 274.

274. caſtigat dictis Entellum, *graviter* Æ. 5, 387. ſtat Entellus 5, 437. ipſe concidit ad terram 5, 447. irâ 5, 781. equus, *militibus* 6, 516. annis 9 246. Auletes 10, 207. exitus 10, 630. Mavors 10, 755.
Cr viſcæ Æ. 10, 184
graviter G. 3, 88. 133. 374. 4, 31. 452. 456. Æ. 1, 130. 2, 283. 5, 447. 7, 753. 10, 347. 789. 823. 12, 295
grege E. 3, 32. 6, 55
gregem E. 2, 30. 7, 36. G. 1, 272. 3, 323. 473
greges E. 7, 2. G. 2, 146. 3, 287. 329. 386. Æ. 7, 538
gregibus E. 5, 33. G. 2, 200. 3, 63. 538
gregis E. 1, 15. 7, 7. 10, 36
gremiis Æ. 9, 261. 10, 79
gremio Æ. 1, 689. 696. 722. 4, 84. 5, 31. 8, 406. telluris 3, 509. Auſonios excepiſſe Trojam pigebit 7, 233
gremium G. 2, 320. *Nili* Æ. 8, 713. 11. 744
greſſi per opaca viarum Æ. 6, 633
greſſa incedit Iuli Æ. 1, 694
greſſum Æ. 1, 405. 414. 2, 753. 9, 389. 677. 8, 462. 11, 29. 99. 855
greſſus G. 3, 117. 4, 360. Æ. 5, 649. 10, 640. 12, 386
gruem Æ. 11, 580
grues G. 1, 120. 375. Æ. 10, 265
gruibus G. 1, 307
Grynæi nemoris E. 6, 72
Grynæus Apollo Æ. 4, 345
gryphes E. 8, 27
gubernaculo *navis* Æ. 5, 176. 859
gubernaculum Æ. 6, 349
gubernator, *navis* Æ. 3, 269. 5, 12, 6, 337
gurges Æ. 6, 296
gurgite E. 6, 76. G. 3, 446. 4, 387. 393. 524. Æ. 1, 122. 2, 497. 3, 197. 421. 564. 5, 33. 160. 209. 814. 6, 310. 741. 7, 704. 9, 23. 816. 10, 559. 11, 298. 624. 913. 12, 114
gurgitis G. 4, 321
guſtâſſent pabula Æ. 1, 477
guttæ G. 2, 245. Æ. 3, 28
guttis paribus lita corpora G. 4, 99. humectat ora Æ. 11, 90
guttur Æ. 8, 261
guttura Æ. 6, 421
gutture G. 1, 410. 423. Æ. 7, 533. 10, 348
Gyæ Æ. 5, 169
Gyam Æ. 10, 318
Gyan Æ. 1, 246. 616. 5, 184. 223
Gyaroque Æ. 3, 76
Gyas Æ. 5, 118. 152
Gygen Æ. 9, 762
Gylippo, *nom. prop.* Æ. 12, 272
gyro Æ. 7, 378. 9. 10. 884. 11. 695
gyros G. 3, 113. Æ. 5, 85
gyrum carpere G. 3, 191

H.

HAbe arma tua, *retine* Æ. 10, 827
habeant anguſtos aditus G. 4, 35. mœnia his terris Æ. 5, 717. loca, *occupent* 7, 131. ſas immortale 9, 96
habeat ſecum, *meos amores* Æ. 4, 29. quæ Rutulos fiducia rerum 9, 188. *nos*, victos 12, 17
habebam Alcippen quæ clauderet domi agnos E. 7, 14
habebant conſilium de rebus regni Æ. 9, 227
habebat nec quid ſperaret E. 2, 2. regna Æ. 1, 350. ſomnus animalia 3, 147. cinis ſuam nutricem 4, 633. ſopor animalia 8, 27. res inopes, *poſſidebat* 8, 100. tum Rex fabula 9, 338. germanam Turni minorem, *duxerat* 9, 594
habebis hoc munus Æ. 5, 535
habebit hæc novalia miles E. 1, 71. unde, &c. G. 4, 282. locus nomen Palinuri Æ. 6, 381. imperium pater Romanus 9, 449. quercus hæc arma 10, 423
habebo diem honoratum Æ. 5, 50. nullo diſcrimine 10, 108
habemus hoſtem Æ. 12, 233
habena actus, *turbo* Æ. 7, 380
habenas G. 1, 514. Æ. 1, 67. 5, 818. 6, 1. 7, 600. 11, 670. 765. 827. 12, 327. 471. 499
habendam me familiam tranſmiſit Heleno Æ. 3, 329
habendi amor G. 4, 177. Æ. 8, 327
habendo qui cultus ſit pecori G. 1, 3. lenteſcit ad digitos, *terra dum tenetur* 2, 250. pecori ſubmittere, *vitulos* 3. 159. aptat enſem Æ. 12, 88
habenis G. 2, 364. 3, 89. 194. Æ. 5, 662. 6, 804. 10, 576. 11, 600. 623. 713. 12, 622
habent conſortia urbis tecta G. 4, 154. me umbræ Æ. 5, 734. acres conjectus, *incolunt* 7. 696. redimicula mitræ 9, 616
habenti invidit G. 2, 499
habere donat Æ. 5, 282. 10, 701. dat nepoti 9, 362. numen maris quas juſſerat 10, 211
habet ſua in opere partem Æ. 6, 31
haberet quæ tempora meſſor E. 3, 42
habes quod petiſti Æ. 4, 100
habet Æ. 3, 168. nos Amaryllis E. 1, 31. te ſecundum, *fiſtula* 2, 38. ſi qua te cura Corydonis 7, 40. nemus Mœnalus 8, 23. te pontus Libyæ Æ. 1, 560. hoſtis muros 2, 290. victoria laudem 2, 584. curæ numen amantes 4, 521. idem omnes ardor 4, 581. ſecum agmen paratum 5, 549. me fluctus 6, 362. hæc regna 6, 566. intus ſedem 6, 577. hunc medium turba 6, 668. tegmen capiti galeros de pelle lupi 7, 689. id campi quod rex habet 9, 274. funus tellus 9, 491. in conſpectu Teucros 10, 260. Mimanta, *incogitantem*, 10, 706. arma Turnus 11, 92. mentes terror 11, 357. neque fortuna regreſſum 11, 413. omnes unus amor decernere ferro 12, 282. hoc *vulnus* 12, 296
habetis eodem ordine Achivos 2, 102. quos jam alios muros? 9, 782
habeto Phyllida ſolus E. 3, 107. hoc munus extremum morientis 8, 60. equum, *habeat* Æ. 5, 310. arma, *curet* 12, 192
habetur Albanus Æ. 12, 134
habilem arcum Æ. 1, 320. enſem 9, 305. galeam 9, 365. circumligat haſtæ natum 11, 555
habites *vites*, G. 2, 92
habilis fœtui æ, *ætas* G. 3, 62. vigor venit membris 4, 418. clypeus Æ. 1, 432
habitabant vallibus Æ. 3, 110
habitæ oracula quercus G. 2, 16

habitamus lucis Æ. 6, 673
habitans ripis G. 3, 430
habitant urbes Æ. 3, 106. ad litora 3, 643. *illic*, Morbi 6, 275
habitantes litore Æ. 11, 265
habitantur mœnia Graiis Æ. 3, 398
habitare caſas E. 2, 29. ſylvas 6, 2. hic Æ. 7, 151
habitârunt ſylvas E. 2, 60
habitatque, *vultur*, ſub pectora Æ. 6, 599
habitata mapalia raris tectis G. 3. 340
habitet tecum Æ. 11, 409
habitu Æ. 8, 723
habitumque Æ. 1, 319
habitura concilia G. 1, 24
habitus, *acc.* locorum G. 1, 52. Dardanios Æ. 3, 596
habitus, *particip.* auctor Æ 11, 339
habuere qui vos ſaltus E. 10, 9. vites ſuas poma G. 2, 427. fines Latinos Æ. 8, 602
habuiſſe alium tenerem, *dies* G. 2, 337. domos ſuſpectas Æ. 4, 97. delum fertur Labyrinthus 5, 590
habuiſtis ſi quam ſpem in armis Æ. 11, 368
habuit me thalamus Æ. 6, 521
hac, hæ, hæc, harc. harum, has, hi, hic, *pron. & adv.* his, hoc, horum, hos, huic, hujus hunc, *paſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu*
hac, *adverb.* Æ. 1, 471. 6, 542. 8, 203. 9, 321. 11, 763. 12, 625
hac, & tenus, *per Tmeſin*, hac celebrata tenus 5, 603. Trojana tenus 6, 62. *vide* tenus
hactenus G. 2, 1. Æ. 10, 625. 11, 823
Hadriacas undas Æ. 11, 405
Hæmi G. 1, 492. 2, 488
Hæmon Æ. 9, 685. 10, 126
hærebam cui datus cuſtos Æ. 6, 370
hærebat Æ. 3, 608. in limine conjux 2, 674
hæredis Iüli Æ. 4, 274
hærens Æ. 5, 852
hærent vix oſſibus, *oves* E. 3, 102. parietibus ſcalæ Æ. 2, 442. infixi pectore vultus verbaque 4, 4. ſub ſuperciliis, *ſomnia* Æ. 6, 284
hærentem oſſibus haſtam Æ. 10, 384
hæres Æ. 7, 424. 12, 796
hæret curru reſupinus Æ. 1, 480. obtutu defixus in uno 1, 499. hæc oculis, *Regina* 1, 722. in ſedibus 2, 654. lateri arundo 4, 73. ſcopulis 4, 445. hic terminus 4, 614. ſolo immobilis 7, 250. dextram complexus 8, 559. pede pes 10, 361. hæret viſceribus ſuper accumbens 10, 726. lacrymans 11, 150. *ipſi* hians 12, 754
hæſerat Evandro Æ. 10, 780
hæſere attoniti animis Æ. 5, 529. tergo ſagittæ 12, 415
hæſerunt arvis, *radices* G. 2, 422
hæſit vox faucibus Æ. 2, 774. 3, 48. 4, 280. 12, 868. aſpectu conterritus 3, 597. ſaxis 5, 204. ſub gutture vulnus 7, 533. haſta cerebro 9, 419. poſtibus 9, 537. manu Hectoris victoria Graiûm 11, 230. unguibus 11, 752. haſta ſub papillam 11, 804. in corpore ferrum 11, 864
halant ſertis aræ Æ. 1, 421
halantes floribus horti G. 4, 109
Halcyonem G. 3, 333
Halcyones, *aves*, directæ Thetidi G. 1, 399
Haleſi, *nom. viri* Æ. 10, 422
Haleſum Æ. 10, 417
Haleſus Æ. 7, 724. 10, 352. 411. 424
Haliumque Æ. 4, 767
halitus G. 2, 350. Æ. 4, 684. 6, 240
Halyn Æ. 9, 765
Hamadryades E. 10, 62
hamis Æ. 3, 467. 5, 259
Harpalyce, *nomen* Æ. 1, 321
Harpalicum Æ. 11, 675
Harpyia Celæno Æ. 3, 365
Harpyiæ Æ. 3, 212. 226
Harpyias Æ. 3, 249
haſta Æ. 1, 482. 2, 530. 6, 167. 9, 411. 576. 610. 746. 10, 340. 522. 563. 579. 588. 736. 877. 11, 644. 674. 799. 803. 12, 96. 270. 293. 493. 537. 789. 924
haſtæ Æ. 6, 652. 10, 457. 772. 11, 555. 807
haſtam Æ. 2, 50. 175. 8, 625. 9, 754. 10, 335. 383. 521. 891. 11, 91. 284. 565. 637. 769. 12, 93. 398. 431
haſtas E. 5, 31. Æ. 7, 796. 8, 763. 10, 715. 11, 605. 12, 130. 330
haſtile Æ. 9, 402. 10, 735. 11, 561
haſtilia G. 2, 358. Æ. 1, 317. 3, 37. 5, 557. 11, 650. 12, 165. 489
haſtilibus G. 2, 447. Æ. 3, 23. 12, 691
haſtis G. 2, 142. Æ. 9, 220. 465. 811. 10, 178. 11, 601. 613. 12, 711
haud, *paſſim, ſed nullo peculiari ſenſu*
haud quicquam Æ. 12, 882
haudquaquam G. 4, 455
hauri hæc animo Æ. 12, 36
hauriat oculis, *videat cum ſatietate* Æ. 4, 661
haurit corda pavor G. 3, 105. Æ. 5, 137. huic latus gladio 10, 314
hauſerat ſol medium orbem G. 4, 427
hauſêre lucem pecudes G. 2, 330
hauſerit enſis inimicus, *ille* Æ. 2, 600
hauſi vocem his auribus Æ. 3, 359
hauſit pateram Æ. 1, 742. ſtrepitum 6, 559. de gurgite lymphas 9, 23. ſpem animo 10, 648. cœlum aurasque ſuſpiciens 10, 899. oculis monumenta doloris 12, 946
hauſtus ætherios G. 4, 220. hauſtu aquarum 229
hauſurum ſupplicia Æ. 4, 383
Hebeſumque, *nomen viri* Æ. 9, 344
hebet ſanguis Æ. 5, 396
hebetant terreni ſenſus Æ. 6, 732
hebetat viſus obducta tuenti nubes Æ. 2, 605
Hebri, *flum.* Æ. 12, 331
Hebrum, *flum.* E. 10, 65. Æ. 1, 321. *nom. viri* 10, 696
Hebius G. 4, 463. 524
Hecate Æ. 4, 609. 6, 118. 564
Hecaten Æ. 4, 511. 6, 247
Hector Æ. 1, 103. 2, 270. 282. 522. 3, 312. 343. 5, 371. 9, 155. 12. 440
Hectora Æ. 1, 487. 6, 166
Hectore Æ. 1, 754. 2, 275
Hectorea ſub gente Æ. 1, 227
Hectoreæ conjugis Æ. 3, 488

Hectorei ſocii Æ. 5, 190
Hectoreos amnes Æ. 5, 634
Hectoreum, *maſc.* tumulum Æ. 3, 304 *neutr.* corpus 2, 543
Hectoris Æ. 3, 319. 6, 166. 11, 289
Hecuba Æ. 2, 515
Hecubam Æ. 2, 501
hei mihi Æ. 2, 274. 11, 57. 12, 620
Helenæ Æ. 1, 654
Helenam Æ. 7, 364
Heleni Æ. 3, 546. 684
Heleno Æ. 3, 329. 334. 433
Helenor Æ. 9, 544. 545
Helenum Æ. 3, 295. 380. 10, 388
Helenus Æ. 3, 346. 369. 559. 712
Helicona Æ. 7, 641. 10, 163
Helimus, (Elimus) *nomen viri* 5, 73. 300. 323. 339
helleboroſque G. 3, 451
Helleſpontiaci Priapi G. 4, 111
Helori, *nom. fluvii* Æ. 3, 698
herba E. 3, 55. 93. 4, 24. 6, 59. 7, 45. 57. 8, 15. G. 1, 112. 3, 326. 4, 272. 459
herbæ G. 1, 69. 180. 2, 411. 3, 216. 353. 498. 528. 4, 402. 427. Æ. 3, 142. 650. 4, 514. 5, 388. 7, 758
herbam E. 5, 26. G. 1, 134. 2, 527. 3, 295. 4, 121. Æ. 1, 218. 3, 236. 5, 102. 6, 656. 9, 164. 316. 7, 109
herbarum E. 8, 2
herbas E. 2, 11. 6, 54. 8, 95. G. 1, 90. 2, 129. 251. 3, 126. 162. 283. 395. 436. 465. 4, 12. Æ. 3, 221. 4, 404. 5, 330
herbis E. 2, 49. 7, 41. 9, 19. G. 1, 107. 339. 2, 185. 3, 494. 4, 200. Æ. 7, 19. 769. 12, 402
herboſo flumine, *Mincii* G. 2, 199
Hercule *abl.* Æ. 7, 656
Herculeâ umbrâ Æ. 8, 276
Herculeæque coronæ G. 2, 66
Herculeas laudes Æ. 8, 288
Herculei ſinus Æ. 3, 551. ſacra 8, 270
Herculeis ignibus Æ. 8, 542
Herculeoque amictu Æ. 7, 669
Herculis Æ. 5, 410. 10, 319. 779
heri, *domini* Æ. 3, 324
herilem greſſum Æ. 8, 462
herili menſæ Æ. 7, 490
Herilum regem Æ. 8, 563
Hermi campo Æ. 7, 721
Herminium, *nomen viri* Æ. 11, 642
Hermionem Æ. 3, 328
Hermus, *auriſluus fluvius* G. 2, 137
Hernica ſaxa Æ. 7, 684
heroas E. 4, 16. 35
heroes Æ. 6, 649
heros Æ. 1, 200. 3, 345. 4, 417. 5, 289. 453. 459. 6, 103. 169. 192. 451. 672. 8, 18. 464. 530. 10, 584. 886. 12, 502. 723. 902
heroum E. 4, 26. G. 4, 476. Æ. 5, 389. 684. 6, 307
Heſionis furoris Æ. 8, 157
Heſperiâ Æ. 3, 503. 7, 4
Heſperiæ Æ. 3, 186. 4, 355
Heſperiam Æ. 1, 534. 573. 2, 781. 3, 163. 185. 7, 44. 543. 8, 148
Heſperidum E. 6, 61. Æ. 4, 484. 8, 77
heſperio in Latio Æ. 7, 601
Heſperium latus Æ. 3, 418. litus 6, 6
Heſperus E. 8, 30. 10, 77
heſterno Iaccho E. 6, 15
heſternum Larem Æ. 8, 543
Hetruria G. 2, 533
heu, *paſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu.*
heus juvenes Æ. 1, 325. heus! 7, 116
hians immane Æ. 10, 726. hæret 12, 754
hiantem plauſus plebis G. 2, 508
hiantes venas G. 1, 91. fruſtratur clamor Æ. 6, 493
hiatibus Æ. 6, 576
hiatu Æ. 6, 237
hiatus, Æ. 11, 680
hibiſco E. 2, 30. 10, 71
Hicetaoniuſque Thymœtes Æ. 10, 125
Hicra, *nomen matris* Æ. 9, 673
hilarans convivia Baccho E. 5, 69
Himellæ flumen Æ. 7, 714
hinc, *ſæpiſſime, ſed nullo peculiari ſenſu.*
hinc atque hinc Æ. 1, 166. 504. 4, 447. 8, 387. 9, 380. 440
hinnitu G. 3, 94
Hippocoontis, *nomen viri* Æ. 5, 492
Hippodameque G. 3, 7
Hippolyten Æ. 11, 661
Hippolyti Æ. 7, 761
Hippolytum Æ. 7, 765. 774
Hippomanes G. 3, 280. 282
Hippotaden Amaſtrum Æ. 11, 674
Hircanæque tigres Æ. 4, 367
Hircaniſve Æ. 7, 605
hirci G. 3, 312
hircis E. 3, 8
hircos E. 3, 91
hircus G. 2, 395
hirſutæ caſtaneæ E. 7, 53
hirſuti vepres G. 3, 444
hirſutis frondibus G. 3, 231
hirſutumque ſupercilium E. 8, 34
hirſutus criſtâ equinâ Æ. 10, 869
hirtæ aures G. 3, 55
hirtaſque capellas G. 3, 287
hirundo G. 1, 377. Æ. 12, 474
Hiſbon, *nom. viri* Æ. 10, 384
hiſco, *os aperio* Æ. 3, 314
hiſpida frons Æ. 10, 210
hiulca arva G. 2, 353
hoc, *nom. acc. vel ablat.* ſimpliciter, *vel* cum *ſubſt.* aut *adject. ut* hoc faciunt ne, &c. G. 3, 135. hoc malum E. 1, 16. hoc monſtro G. 3, 152. hoc ſatis armentis 3, 286. hoc ipſum 3, 511. hoc viſum nulli Æ. 4, 456, &c.
hoc ubi, *ſubaudi, contigerit* G. 2, 312
hoc habet, *ſubaudi, vulnus, vel letbali vulnere percuſſus eſt* Æ. 12, 296
hoc erat quod me eripis per tela *hæc erat cauſa cur, &c.* Æ. 2, 664
hodie E. 3, 49
hœdi E. 7, 9. G. 2, 526. 4, 10
hœdis E. 3, 82. Æ. 9, 668
hœdorum E. 2, 30. G. 1, 205
hœdos E. 1, 23. 3, 34. 5, 12. 9, 6. 62. G. 3, 398
holus *vide* olus
hominem Æ. 1, 332. 10, 211
homines G. 1, 63. 2, 433. Æ. 1, 312. 7, 131. 10, 855, 12, 28. 839
hominis G. 4, 444. Æ. 3, 426
hominum E. 10, 61. G. 1, 504. 2, 10. 439. 3, 242. 4, 316. Æ. 1, 69. 233. 258. 336. 543. 747. 2, 284. 745. 3, 80. 606. 4, 671. 6, 728. 8, 727. 10, 2. 18. 65. 175. 501. 743. 11, 725. 12, 829. 900
homo Æ. 9, 783. 10. 720
Homolen, *Mons Theſſaliæ, reperitur hoc nomen ubique ſcriptum per* o *ſimplex ſine* h
honeſti ſpadices G. 3, 81
honeſtum caput, *vultum* G. 2, 392. os 4, 232. caput detectus Æ. 10, 133. detectus percuſſit 12, 155

honoratum quem ſemper habebo Æ. 5, 50
honore E. 10, 24. Æ. 8, 617. 11, 52. in honore Deum, *in ſacrificio* G. 3, 486. Æ. 3, 406. tali haud me dignor, *cultu* 1, 339. perfecto *ſacrificio* 3, 178. quem compellat 3, 474. colebat 4, 458. irriſam ſine honore ratem 5, 272. mortis carentes 6, 333. ſuo ſignet, *eum Jupiter* 6, 780. meo celebrabere 8, 76. nec honore cremant cætera 11, 208. pugnæ nec inferior recedes 12, 630
honorem G. 4, 326. Æ. 5, 201. 229. 342. 365. 534. 601. 8, 102. 339. 9, 206. 12, 140. ſuum Baccho dicemus G. 2, 393. ſylvis decuſſit Aquilo 2, 404. addere rebus, *ornamentum* 3, 290. imponat aris Æ. 1, 53. indicit Templis 1, 636. in menſam laticum libavit 1, 740. Lenæum libat 4, 207. celebremus, *ſacrificium* 5, 58. Divûm ſibi poſcebat, *cultum* 6, 589. mihi perſolves 8, 61. ſupremum comitentur 11, 61. ſupremum induit, *ornamentum* 11, 76
honores magnos aggredere, *Magiſtratus* E. 4, 48. Ganymedis rapti Æ. 1, 32. oculis affîârat 1, 595. mactavit aris, *victimas* 3, 118. indicit, *ſacrificia* 3, 264. adolemus Junoni 547. inſtaurat, *ſacra* 5, 94. addit ducibus, *dona tribuit*, 5, 249. primi redduntur 5, 347. novamus, *cultum* 8, 189. primos ſibi poſcat 11, 219. veſtros ſi colui, *cultus* 12, 778. tuos celebrabit, *cultum* 12, 840
honori nec cedit Æ. 3, 484. nec invidit 5, 541
honos E. 5, 78. Æ. 1, 613. 5, 308. 7, 332. 815. 11, 23. 12, 57. erit huic pomo E. 2, 53. non ullus aratro dignus G. 1, 507. hic pietatis Æ. 1, 257. gentis 4, 4. factus aris, *facta ſacrificia* 5, 763. tuus ſervus ſedem 7, 3. falcis 7, 635. celebratus, *Herculis* 8, 268. tumuli 10, 493. neque erat monti 12, 135
hora E. 3, 5. 8, 20. G. 1, 426. 3, 327. Æ. 4, 679
horas E. 10, 73. G. 1, 208. Æ. 6, 539
horis G. 3, 400. Æ. 3, 512
horrea G. 1, 49. 182. 2, 518. 4, 250
horrebat Regia culmo Æ. 8, 654. ſquamis 11, 488. ipſum adire 11, 636
horrebis Iberos G. 3, 408
horremus te Æ. 4, 209. mortem 10, 880
horrenda, *nom. fœm. tremenda*, Æ. 7, 323 vox 9, 112. *abl.* virgine 11, 507. *plur. neutr.* ora ſumunt corticibus G. 2, 387. ſaxa Æ. 3, 559 multa 3, 712
horrendæ Sibyllæ Æ. 6, 10
horrendas ambages Æ. 6, 99. ripas 6, 327
horrendos clamores Æ. 2. 222
horrendum monſtrum Æ. 3, 26. 658. 4, 181. Concilium 3, 679. dictu 4, 454. 8, 565. ſtridens bellua Lernæ 6, 288. id 7, 78. ſylvis, *palatium* 7, 172. ſpecus 7, 568. ſtridens ſagitta 9, 632. arma ſonuêre 9, 732. intonat armis 12, 700
horrendus portitor Charon 6, 298. vita Mezentius 9, 521
horrens cautibus Caucaſus Æ. 4, 366
horrent turpes aliæ, *apes* G. 4, 96. reſponſis Divûm Æ. 6, 799
horrentem campum G. 3, 161
horrentes rubos G. 3, 315. rupes Æ. 7, 713. Marte Latinos 10, 237
horrentique nemus umbra Æ. 1, 169
horrentia Martis arma Æ. 1, 4. terga ſuum 1, 638. luſtra, *cubilia ferarum* 11, 570
horrentibus umbris Æ. 1, 315. 3, 230. haſtis 10, 178
horrentiſque leonis Æ. 9, 306
horrere colla colubris Æ. 6, 419
horreret carduus G. 1, 151
horreſce morſus menſarum Æ. 3, 394
horreſcit viſu Æneas Æ. 6, 710. ſeges enſibus 7, 526
horreſco referens Æ. 2, 204
horreſcunt campi G. 3, 199. corda agricolis Æ. 12, 453
horret ſtrepitus G. 3, 79. animus meminiſſe Æ. 2, 12. ſquamis ſerpens Æ. 11, 754. ſeges mucronibus 12, 663
horribilem feram G. 4, 442
horribiles iras G. 3, 152
horribili viſu portenta Æ. 11, 251
horrida, *nom. fœm.* grando G. 1, 449. arbutus 2, 69. ſtirps *gutta* 3, 366. Bruma gelu 3, 442. macies 4, 254. haſtilibus Myrtus Æ. 3, 23. barba 4, 251. gens 7, 746. Ilex ſylva 9, 382. acies Vulcania 10, 408. *plur. neutr.* caſtra E. 10, 23. prælia G. 2, 283. juſſa Æ. 4, 378. bella 6, 86. 41. dumis, *Capitolia* 8, 348. belli fata 11, 96
horridior ruſco E. 7, 42
horridus defidiâ, *Rex aptam* G. 4, 93. ſus 4, 407. tremor, *Furor* Æ. 1, 300. in jaculis Aceſtes 5, 37. ſubibat umbra tecta 7, 669. auſtris Jupiter 9, 670
horrificam Ægida Æ. 8, 435
horrificant terribili monitu Æ. 4, 465.
horrificis ruinis Æ. 3, 571
horrifico lapſu Æ. 3, 225
horrificum letium Æ. 7, 8[illegible]
horriſono cardine Æ. 6, 573. fremitu 9, 55
horror Æ. 2, 559. 755. 3, 29. 12, 406. armorum 2, 301
horrere arectæ comæ Æ. 4, 280
horruit ſeges haſtis G. 2, 142
hortamur fari Æ. 2, 74. fatti 3, 609
hortantem, *apes ad pabula* G. 4, 266
hortantur ſo ii Cretam petamus Æ. 3, 129
hortare virtutes, *exerce* G. 3, 164
hortator ſcelerum Æolides Æ. 6, 529
hortati ſumus, *illum* linquere caſtro Æ. 10, 69
hortator duci intra muros Æ. 2, 33. *me* ire ad oraculum 3, 144. viros 5, 177. *ſocios* 5, 189. 6, 184. ovantes 11, 1[illegible]. Meſſapum in prælia 11, 521
horti, *gen.* E. 7, 34. *plur.* G. 4, 163
Hortinæ claſſes Æ. 7, 716
hortis E. 7, 68
hortor gentem Æ. 3, 134
hortos G. 4, 118
horum Æ. 11, 319. 361. 12, 273. 490
hos E. 6, 69. G. 2, 20. Æ. 1, 89. *& alibi paſſim*
hoſpes *nom.* Æ. 4, 10. Aceſtes 5, 63. 630. *voc.* 1, 757 4, 1[illegible]

10. 323. 5, 63. 630. 8, 188. 364. 532
hoſpita, *nom. fœm.* paluſtris unda G. 3, 362. conjux Æ. 6, 93. *voc.* terra 3. 539. *neutr. plur.* æquora 3. 377
hoſpitia Æ. 1, 676. 10, 495. 11, 114
hoſpitibus Æ. 1, 735. 11, 105
hoſpitiis ſine ullis it pecus G. 3, 343. teneat, *illas*, arbos 4, 24
hoſpitio Æ. 1, 303. 544. 3, 83. 4, 51. 7, 264. 9, 361. 11, 165
hoſpitis Argi Æ. 8, 346. Æneæ, Æ. 8, 463. Turni Æ. 8, 493
hoſpitium Æ. 3, 15. 61. 7, 202. 10, 460
hoſte G. 3, 32. Æ. 1, 382. 2, 390. 541. 3, 123. 5, 632. 6, 111. 10, 375, 438. 11, 764
hoſtem G. 4, 76. Æ. 2, 508. 665. 4, 424. 5, 671. 6, 880. 7, 469. 8, 500. 9, 46. 51. 676. 692. 780. 10, 66. 771, 801. 882. 11, 80. 381. 491. 521. 559. 743. 12, 253. 253. 377. 595. 901. 917
hoſtes E. 10, 45. G. 3, 120. Æ. 2, 43. 358. 377. 511. 527. 632. 3, 283. 9, 356. 386. 400. 440. 554. 799. 10, 372. 279. 398. 729. 11, 387. 899. 12, 266. 426. 456. 461. 477. 582. 650. 682
hoſti Æ. 4, 549. 9, 443
hoſtia G. 1, 345. 3, 486. Æ. 1, 338. 2, 156. 11, 740
hoſtibus G. 3, 513. Æ. 4, 669. 836. 10, 593. 903. 12, 339
hoſtilem tumulum Æ. 3, 322. terram 10, 489
hoſtili dextræ Æ. 10, 847. aggere 11, 398
hoſtilibus armis Æ. 11, 83
hoſtilis facies Æ. 3, 407
hoſtis Æ. 1, 629. 2, 290. 645. 7, 723. 9, 38. 10, 26. 900. 11, 304. 12, 302. 895
Hotrynque, *Theſſaliæ montem* Æ. 7, 675
huc, *paſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu.*
huc illuc tendens brachia G. 2, 297. volvens oculos Æ. 4, 363. verſat pondus Æ. 5, 408. animum nunc huc nunc dividit illuc Æ. 8. 20. huc ora ferebat & illuc Æ. 8, 229. animo nunc huc, nunc fluctuat illuc Æ. 10, 680
huic E. 1, 21. G. 1, 171. Æ. 1, 247. *& alibi paſſim, ſed* nullâ ſingulari interpretatione.
hujus G. 4, 279. 321. Æ. 1, 737. 6, 781. 798. 9, 287
humana vis G. 1, 198
humandi ſolamen Æ. 10, 493
humandis ſociis dare tempus 1, 3
humandum corpus Æ. 6, 161
humanis precibus G. 4, 470. rebus Æ. 10, 152. opibus 12, 427
humanos labores Æ. 5, 689
humanum genus Æ. 5, 546
humectat culta Galeſus G. 4, 126. flumine vultum Æ. 1, 469. guttis 11, 90
humentemque umbram Æ. 3, 589. 4, 7
humentia litora Æ. 7, 763
humentibus umbris Æ. 4, 351
humeri Æ. 10, 479. 11, 643
humeris G. 1, 385. 4, 217. Æ. 1, 322. 2, 510. 558. 708. 4, 263. 406. 509. 5, 264. 425. 421. 685. 6, 111. 301. 668. 8, 459. 9, 364. 725. 10, 169. 542. 701. 11, 131. 774. 874. 12, 88. 707. 944
humero G. 3, 7. Æ. 1, 305. 4, 482. 5, 558. 6, 797. 8, 137. 731. 9, 303. 755. 10, 341. 765. 11, 575. 652. 844. 12, 941
humeros G. 3, 257. Æ. 1, 592. 2, 721. 4, 250. 5, 136. 376. 7, 669. 815. 9, 250. 434. 11, 679. 12, 293
humeſcunt ſpumis, flatuque ſequentem, *equi* G. 3, 111
humi E. 3, 92. Æ. 1, 197. 2, 380. 5, 78. 481. 6, 423. 9, 754. 10, 558. 697. 11, 640. 665.
humida, *nom. fœm. terra* G. 2, 251. gens ponti 4, 450. nox Æ. 2, 8. 3, 198. 5, 738. 835. 11, 201. *nubes* 2, 605. *neutr. plur.* ſolſtitia G. 1, 100. lina 1, 142. vela 1, 373. vina 3, 364. regna 4, 363. mella Æ. 4, 486. maria 5, 594. ſtagna 12, 474
humidus auſtris Jupiter, *aër* G. 1, 418. Auſter 1, 462
humilem Italiam Æ. 3, 522
humiles, *nom. plur.* Myricæ E. 4, 2. geniſtæ G. 2, 434. jamque humiles jamque elati videntur per aëra ferri, *juvenes* 3, 108. *acc.* caſas E. 2, 29. caſias G. 2, 213
humili foſſâ Æ. 7, 157. tecto, 8, 455
humilis ſalinca E. 5, 17. pavor G. 1, 331. volat, *avis demiſſa* Æ. 4, 255. ille ſupplexque 12, 930
humo G. 1, 213. 2, 463. 3, 9. 558. 4, 111. 5, 452. 9, 214. 10, 94. fumat Troja, *ab humo, a fundamentis* 3, 3
humor E. 3, 82. G. 1, 43. 70. 88. 290. 2, 331. 4, 308. cœli G. 1, 417. Bacchi Maſſicus 2, 143
humore G. 1, 117
humorem I. 1, 114. 295. 2, 218, 424
humum E. 5, 40. 9, 19. G. 1, 220. 2, 153. 232. 408. 3, 293. 420. Æ. 6, 196. 9, 669. 10, 734. 11, 418. 669
humus E. 4, 40. 9, 41. G. 2, 184. Æ. 8, 190
hunc E. 4, 63. G. 1, 500. Æ. 1, 293. *et alibi paſſim, nullo peculiari ſenſu*
hyacinthi Æ. 11, 69
hyacintho E. 6, 53
hyacinthos G. 4, 183
hyacinthus E. 3, 63
Hyadas G. 1, 138. Æ. 1, 748. 3, 516
hyali colore G. 4, 335
hyberna, *fem. abl.* glande E. 10, 20. *neutr.* terna tranſferimt Æ. 1, 270.
hybernam Lyciam Æ. 4, 143
hybernas in undas G. 4, 235. noctes, *aſperas, duras* Æ. 6, 355
hyberni, *gen.* luminis G. 1, 291. *plur.* ſoles 2, 482. Æ. 1, 750. Cori 3, 126
hybernis flatibus G. 2, 339. undis Æ. 7, 719
hyberno, *dat.* ſoli G. 3, 302. *abl.* pulvere 1, 101. ſydere Æ. 4, 309
hybernus imber G. 4, 474
Hyblæ, *nomen oppidi Siciliæ* Æ. 7, 37
Hyblæis apibus E. 1, 55
Hydaſpen, *nomen viri* Æ. 10, 747
Hydaſpes G. 4, 211
hydra Æ. 6, 576
hydram Æ. 7, 658
hydri G. 2, 141. 3, 545
hydris Æ. 7, 447. 753
hydrum G. 4, 458
hyemem G. 1, 391. 2, 322. 3, 470. 4, 51. 239. Æ. 1, 129. 3, 195. 4, 193. 5, 11. 9, 671. 10, 634
hyemes G. 1, 100. 2, 293. 373. 3. 197

hyemi G. 3, 403. Æ. 3, 120
hy-mis E. 10, 66. G. 1, 340. 4, 156 Æ. 4, 403
hyems G. 1, 299. 302. 321. 2, 317. 519. 3, 356 4. 36. 135. Æ. 1, 128. 3, 111. 3, 285. 4, 52. 7, 214
Hyla, *voc. nomen pueri ab Hercule in perse dilecti* E. 6, 44
Hylæum, *nomen Centauri* G. 2, 457. Æ. 8, 294
Hylam E. 6, 43
Hylas puer G. 3, 6
Hylax in limine latrat E. 8, 107
hymenæi nulli flexére animum G. 4, 516
hymenæis Æ. 7, 344. 358 11, 355
hymenæos G. 3, 60 Æ. 1, 655. 3, 328. 4, 99. 316. 6, 623 7, 398. 555. 10, 729. 11, 217
Hymenæus hic erit Æ. 4, 127
Hymettia litora Æ. 7, 763. *in notis.*
Hypanis, *in Scythia fluvius* G. 4, 370. Æ. 2, 340. 428
Hyperboreas glacies G. 4, 517
Hyperboreis oris G. 3, 196
Hyperboreo septemtrioni G. 3, 381
Hyrtacidæ Hippocoontis Æ. 5, 492. juvenis 5, 503
Hyrtacides Æ. 9, 177. *subauditur* Nisus 294. 319
Hyrtacus pater Æ. 9, 406

I.

I Æ. 4, 381. 474. 7, 425. 9, 634. i decus, i nostrum 6, 546
Iacchi G. 1, 166
Iaccho, *Baccho* E. 7, 61. hesterno 6, 15
jace cineres rivo E. 8, 102. nunc istic Æ. 10, 557
jaceant terræ segnes, *sint* G. 2, 37. perculsa rerum cetera Æ. 11, 310.
jacebant serta, *humi* E. 6, 16. fusa per campos corpora Æ. 11, 102
jacebat effultus tergo, *ovium* Æ. 7, 94. Membra victus, *Baccho* 9, 336. campo saxum Æ. 12, 897
jacebis arenâ Æ. 5, 871
jacebit ad fluminis undam 3, 391. solo recubans, *sus* 8, 44
jacens Hesperiam metire Æ. 12, 360
jacent strata sub arbore poma E. 7, 54 fessa mea numina Æ. 7, 298. defossa talenta 10, 526
jacentem somno E. 6, 14. G. 4, 404. alio sub sole puriam 2, 512. Tapsum, *Pharsalam* Æ. 3, 689. tellure equi lapsu 10, 720
jacentes glebas G. 1, 65 terras Æ. 1, 228. temere inter tela famulos 9, 329
jacentis ante oculos, *decumbentis* Æ. 3, 150
jacere muros Æ. 5, 631. simul arma, simul vina Æ. 9, 318
jacetes placidâ nocte Æ. 7, 427. stratus 10, 327
jaceret sub vite E. 10, 40
jaces, *in* terra Æ. 9, 486
jacet nix G. 1, 310. pernox in cubili, *taurus* 3, 230. tantum campi, *tanta est vastitas camporum* 3, 343. informis gelu terra 3, 354. Hector telo Æacidæ Æ. 1, 103. litore truncus 2, 557. Creta medio ponto 3, 104. insula sinu prætenta 3, 692. examinum tibi corpus amici 6, 149. inculta mento Canities 6, 300. extra sidera tellus 6, 795. qua jacet Saturæ palus 7, 801. Orodes 10, 737. ad undam materies 11, 327. ignota planities 11, 527
jaciat fluctibus Æ. 10, 633
jacions tela manu Æ. 10, 886
jacit regio in hac arte salutem, *spem collocat*, G. 4, 294. flores Æ. 5, 79. *ignem* 5, 643. *hastam* 10, 336. in Pallanta robur præfixum ferro 10, 480. hastam 10, 783
jacitur anchora de prora Æ. 3, 277. 6, 901
jaciunt ponto *saxeam pilam* Æ. 9, 712. tela manu 10, 264. 11, 893
jactâ cuspide Æ. 10, 723
jactabam talia Æ. 2, 588
jactabant tela manu Æ. 2, 419
jactabat hæc montibus & sylvis E. 2, 5
jactabit se tellus alumno Æ. 6, 877
jactamur dispersi gurgite Æ. 3, 197
jactant voces ad sidera E. 5, 62. flammas ad culmina Æ. 2, 478. inter se vulnera 9, 433. lucem suo nubila, arma 7, 527. ignem ad fastigia 8, 491. si quas hæc Phryges 9, 134. tædas ad fastigia 9, 568
jactante fluctu G. 4, 195
jactantem pectore curas Æ. 1, 231. utroque caput 5, 409. talia dictis 9, 621
jactanti talia Æ. 1, 106
jactantior Ancus Æ. 6, 815
jactare cinerem per aëras G. 1, 81. ore manipulos non eminêre fuse 1, 400. tridentes, *in terram*, 2, 312. voces per umbram Æ. 6, 768
jactaret odorem latè G. 2, 132
jactas irrita jurgia Æ. 10, 95
jactat se cultu Mysia G. 1, 493. brachia Æ. 5, 377. cum vulneris impatiens, *equus* 11, 638
jactata, *nom. fœm.* manibus tellus *versata* G. 2, 249. jussa *agitata* 3, 86
jactatam me per multos labores Æ. 1, 633
jactati undis & turbine Æ. 1, 440
jactatos æquore Æ. 1, 33
jactatum vento Æ. 1, 186 per ricliis 6, 693
jactatus terris & alto Æ. 1, 7. fatis 4, 14
jactavit lapides in orbem Deucalion G. 1, 62. nec fefellit quisquam Æneæ vulnere Æ. 12, 323
jactemur quibus in oris, Æ. 1, 336
jactet quo se plus Apollo ne quis sit lucus E. 6, 73. & illa in aula Æolus Æ. 1, 114
jactetur pelago Æ. 1, 672. in undis 10, 48
jactis seminibus G. 2, 357
jacto semine G. 1, 104. 2, 317
jactos lapides Pyrrhæ E. 6, 41
jactu G. 2, 124. pulveris 4, 87. se dedit in æquor 4, 528
jactura sepulchri facilis est Æ. 2, 646
jacuisse per herbas G. 3, 436
jacuit per antrum Æ. 3, 637. revolutus arenâ 5, 330. caput cum galea 9, 771

jaculata è nubibus ignem Æ. 1, 46
jaculatus puppibus ignes Æ. 2, 276
jaculi G. 2, 530
jaculis Æ. 3, 46. 5, 37. 10, 130. 713. 868
jaculo Æ. 5, 69. 253. 9, 178. 698. 704. 10, 248. 342. 764. 11, 563. 574. 760. 12, 314
jaculum Æ. 9, 52. 10, 323. 585
jam, *passim, sed nullo singulari sensu.*
jam, *deinde*, his jam regnabitur Æ. 1, 276
jamque *passim, sed nullo singulari sensu.*
jamjam Æ. 2, 701. 4, 371. 6, 602. 12, 676. 764. 940
jamjamque Æ. 2, 530. 8, 708. 12, 754. 940
jampridem E. 2, 43. 5, 55. G. 1, 501. Æ. 1, 726. 2, 647. 6, 717. 7, 693
jamtum Æ. 1, 22
jamdudum G. 1, 213. Æ. 1, 584. 2, 103. 4, 1. 362. 5, 27. 513. 8, 153. 9, 186. 11, 836. 12, 217
Jani Æ. 7, 180
Janiculum Æ. 8, 358
janitor Æ. 6, 400. 8, 269
janua Æ. 2, 493. 661. 3, 449. 6, 106. 127
Janum Æ. 12, 198
Janus Æ. 7, 610. 8, 357
Japetum G. 1, 279
Japidis Æ. 3, 475
Japis Æ. 12, 391. 420. 425
Japyge Æ. 8, 710. 11, 678
Japygis Gargani Æ. 11, 247
Jarbam Æ. 4, 196
Jarbas Æ. 4, 36. 326
Jaside Æ. 5, 843
Jasides Æ. 12, 392
Jasius pater Æ. 3, 168
Jaspide Æ. 4, 261
ibant Æ. 9, 369. 10, 213 umbræ G. 4, 472. ad templum Æ. 1, 483. orantes veniam 1, 522. evincti tempora tæniis 5, 269. per umbras 6, 268. æquatinumero 7, 698. sacerdotes 8, 281
ibat G. 4, 365. 430. Æ. 1, 699. 2, 254. 4, 149. 7, 761. 8, 367. 9, 597. 649. 12, 378. e concilio ad tumulum 5, 73. ovans 6, 589. cunctis altior 8, 162. olli comes Achates 8, 466. inter hæc imago matris 8, 671. Euphrates jam mollior undis 8, 726. exercitus campis apertis 9, 26. quibus in armis 9, 269 in Euryalum 9, 424. comes datus alumno 11, 33
Iberâ ferrugine clarus Æ. 9, 582
Iberas boves, *Hispanas* Æ. 7, 663
Ibero gurgite, *Hispano Oceano*, Æ. 11, 913
Iberes G. 3, 408
ibi E. 2, 4. G. 1, 73. 491. Æ. 2, 40. 792. 6, 333. 700. 7, 126. 9, 412. 445
ibidem G. 3, 500. Æ. 1, 120
ibimus Afros, in *Africam* E. 1, 65
ibis nuntius Pelidæ Æ. 2, 537
ibit obtusis per cœlum cornibus, *Luna* G. 1, 433. parto Regina triumpho Æ. 2, 578. *abibit* 4, 590. magna mei sub terras imago 4, 654
ibitis Italiam Æ. 3, 254
ibo E. 10, 50. servitum matribus Graiis Æ. 2, 786. in casus omnes 9, 291. animis contra 11, 438
ibunt guttæ per vimina G. 2, 245
Icare Æ. 6, 31
icta, *nom. fœm.* securibus ilex Æ. 6, 180
ictibus G. 3, 234. Æ. 5, 198. 459. 9, 811. 12, 106
ictu Æ. 2, 544. 5, 274. 438. 7, 165. 9, 770. 10, 484. 11, 638. 12, 490. 732. 740
ictum, *nomen*, Æ. 5, 444. 7, 756. 12, 907
ictum, *particip.* fœdus Æ. 12, 314
ictus, *nom. sing.* Æ. 12, 926. *nom. plur.* 8, 419. *acc.* 5, 457. 12, 713
id E. 3, 35. 9, 37. G. 2, 263. Æ. 1, 27. 2, 49. 103. 4, 34. 5, 418. 6, 526. 7, 78. 368. 9, 104. 214. 274. 11, 435. 12, 28. 643. 738
Ida Æ. 5, 252. 449. 9, 80. 177. 10, 158. 12, 412. 536
Idæ G. 4, 41. Æ. 2, 801. 3, 6
Idæa, *nom. fœm.* alma parens Deûm Æ. 10, 252. *terra* 11, 285. *abl.* sylva 2, 696
Idææ matris Æ. 9, 620. pinus 10, 230
Idæasque pices G. 3, 450. ad urbes Æ. 7, 207
Idæique chori Æ. 9, 112
Idæis cyparissis G. 2, 84
Idæo Alcanore Æ. 9, 672
Idæos campos Æ. 7, 222
Idæum, *nomen viri* Æ. 6, 485
Idæum, *adject. masc.* Jovem Æ. 7, 139. *neut.* nemus 3, 112
Idæus, *nomen viri* Æ. 9, 500
adject. mons 3, 105
Idaliæ Æ. 1, 697. Veneri 5, 760. *plur.* deæ 10, 52
Idalium, *oppidum & nemus insulæ Cypri*, Æ. 1, 685. 10, 86
Idam Æ. 9, 575
Idas pater Æ. 10, 351
ideirco G. 1, 231. 3, 445. Æ. 5, 680
idem E. 3, 44. 91. 101. 5, 9. G. 1, 71. 2, 105. 3, 72. 244. 4, 139. Æ. 3, 60. 80. 503. 4, 561. 679. 5, 371. 6, 116. 229. 7, 321. 393. 8, 290. 9, 327. 416. 10, 112. 732. 851. 11, 174. 336
ideo G. 2, 96. 3, 212. Æ. 4, 228
Idmon Æ. 12, 75
Idomenea ducem Æ. 3, 122
Idomenei Æ. 11, 265
Idomeneus Lyctius Æ. 3, 401
Idumæas palmas G. 3, 12
jecit sese saltu per ignem Æ. 8, 257
jecur immortale Æ. 6, 598
jejuna, *nom. fœm.* glarea G. 2, 212. *abl.* sanie 3, 493
jejunia Æ. 3, 128
ierit tempestas per campos Æ. 12, 223
igitur E. 7, 18. Æ. 4, 537. 9. 199
ignara, *nom. fœm.* non ignara mali Æ. 1, 634. haud ignara futuri 4, 508. haud ignara operum Minervæ serva 5, 284. haud ignara nocendi 5, 618. *me*, prædam putâsset 6, 361. veterum Deorum superstitio 8, 187. haud ignara modi 10, 247
ignaræ vatum mentes Æ. 4, 65
ignaram pericli Æ. 9, 287
ignare paras invadere portus Æ. 3, 332
ignari *plur.* fumus malorum Æ. 1, 202. hominumque locorumque 1, 336. viæ 3, 569
ignaros viæ G. 1, 41. loci Æ. 2, 384 *improvidos* 9, 345. *injicio* 9, 766. ne qua mora, *vos* impediat, *imparatos* 11, 19
ignarum sic allequitur Æ. 10, 228 Laurens habet ora

Mimanta, *incogitantem* Æ. 10, 706
ignarus haud vatum Æ. 8, 627. *rerum* 8, 730. Æneas ab ſt 10, 25. 85. rerum 10, 606 haud eram quantum n va gloria in armis poſſet 11, 154
ignava *nom. fœm.* hyems colono G. 1, 299. *neutr.* nemora 2, 208
ignavæ, *apes* G. 4, 259
ignavi Æneadæ Æ. 12, 12
ignavia quæ tanta venit animis Æ. 11, 733
ignavius, *negligentius* G. 3, 465
ignavum pecus fucos G. 4, 168. Æ. 1, 439
igne Æ. 8, 255
ignea, *nom. ſing.* ſitis G. 3, 482. plantis, *virgo ardens* Æ. 11, 718. *neutr.* aſtra 4, 352
ignem G. 1, 87. 131. 135. 2, 140. 3, 85. 244. 258. 4, 330. 442. Æ. 1, 46. 179. 664. 692. 2, 297. 3, 231. 4, 200. 661. 5, 4. 641. 9, 660. 6, 747. 7, 281. 355. 8, 256. 491. 9, 351. 10, 131. 566. 11, 119. 189. 787. 12, 65. 119
ignes E. 5, 10. G. 1, 291. 427. 2, 432. Æ. 1, 529. 747. 2, 154. 279. 502. 575. 624. 664. 686. 3, 199. 406. 585. 4, 167. 209. 676. 6, 743 7, 296. 320. 786. 8, 199. 267. 403. 410. 590. 9, 78. 129. 145. 166. 239. 522. 570. 10, 56. 177. 271. 12, 201. 521. 596
ignescunt iræ Æ. 9, 66
igneus, *ſol.* G. 1, 453. 4, 426. Æ. 8, 97. eſt ollis vigor 6, 730. Tarchon, *ardens* 11, 746
igni E. 8, 81. G. 1, 196. 234. 267. 4, 3, 378. 4, 268. Æ. 2, 210. 312. 581. 649. 4, 2. 6, 742. 7, 692. 9, 153. 11, 194
ignibus G. 4, 379. Æ. 1, 94. 2, 566. 3, 149. 4, 384. 6, 246. 8, 304. 375. 542. 11, 186. 209
ignipotens Æ. 8, 414. 423. 628. 710. 10, 243. 12, 90
ignis E. 3, 66. 6, 33. 7, 49. G. 1, 337. 2, 303. 528. 3, 99. 566. 4, 263. Æ. 2, 505. 705. 758. 7, 577. 8, 421. 430. 12, 102. 576
ignobile carmen E. 9, 38. gramen G. 4, 63. vulgus Æ. 1, 153
ignobilis otî ſtudiis G. 4, 564. ævum exigeret Æ. 7, 776
ignominiam multa gemens G. 3, 226
ignorans Æ. 12, 421
ignorare mene jubes fluctus? Æ. 5, 849
ignorare, neve ignorate Latinos Æ. 7, 202
ignorent ne ſemina matrem G. 2, 268
ignoſce ſenectæ G. 3, 96
ignoſcenda dementia Æ. 4, 489
ignoſcere manes ſi ſcirent G. 4, 489
ignota, *nom. ſing.* planities Æ. 11, 527. *abl.* in arena 5, 871. in veſte 7, 107. terra 9, 435. *neutr. plur.* haud ignota loquor 2, 91. litora 7, 124. flumina 7, 137. bella 11, 254
ignotæ terræ Æ. 5, 795
ignotas domos Æ. 4, 312. vias 8, 113
ignoti viri Æ. 3, 591
ignotis oris G. 3, 225. in undis Æ. 10, 48. armis 11, 673
ignoto ponti G. 3, 78. camporum in pulvere Æ. 11, 866
ignotos per montes E. 6, 40
ignotum æquor G. 1, 50. argenti pondus & auri Æ. 1, 363. ſe obtulerat venientibus 2, 59 capulum 12, 734
ignotus ſtellio G. 4, 242. ipſe Æ. 1, 388
ildem, *biſyllabum* Æ. 3, 158. 541. 564. 8, 639
iſdem, *biſyllabum* Æ. 2, 654 7, 70
iit ſi nomen Trojæ per aures veſtras Æ. 1, 380
ilex Æ. 6, 180
ilia E. 7, 26. G. 3, 507. Æ. 7, 499. 10, 778
Ilia *Romuli & Remi mater* Æ. 1, 278. *adjecti.* res 1, 272. mater 6, 778. tellus 9, 285. 11, 245
Iliacæ urbis Æ. 8, 134
Iliacam arcem Æ. 3, 336 claſſem 5, 607. aciem 10, 635
Iliacas oras Æ. 2, 117. carinas 4, 46. claſſis 4, 537. veſtes 4, 648. acies 12, 861
Iliaci cineres Æ. 2, 431
Iliacis campis Æ. 1, 101. 10, 339. ruinis 1, 651. fatis 3, 182. 5, 725. ludis 3, 280
Iliaco ſanguine Æ. 11, 393
Iliacos muros Æ. 1, 487. Penates 3, 603. labores 4, 78. caſus 10, 62. agros 11, 255
Iliades Æ. 1, 484. 3, 65
Iliadum Æ. 2, 580. 5, 644. 7, 248
ilice E. 3, 18. 6, 54. 7, 1. 9, 15. G. 4, 81 Æ. 4, 505. 5, 129. 6, 209. 9, 381. 11, 85
ilicet Æ. 2, 424. 758. 7, 583. 11, 463
ilicibus G. 3, 146. 334. Æ. 8, 43
ilicis G. 2, 453
illignis canalibus G. 3, 330
Ilio Æ. 5, 261
Ilione, *uxor Polymneſtoris* Æ. 1, 657
Ilioneæ amicum Æ. 1, 615
Ilionei Æ. 1, 124. 7, 242. 9, 501
Ilioneus Æ. 1, 525. 563. 7, 212. 9, 569
Ilium Æ. 1, 72. 2, 241. 326. 625. 3, 3. 109. 5, 756. 6, 64
illa, illæ, illam, illas, ille, illi, illis, illius, illo, illorum, illos, illud, illum, *paſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu*
illabere noſtris animis Æ. 3, 89
illabitur mediæ urbis Æ. 2, 240
illacrymans Æ. 9, 303. 10, 628
illacrymat mœſtum tempus eius G. 1, 430
illætabile murmur Æ. 12, 619
illætabilis ora Drepani Æ. 3, 707
illaudati Buſiridis G. 3, 5
illecebris G. 3, 217
illic G. 1, 54. 69. 247. 251. 471. 3, 352. Æ. 1, 210. 783. 8, 626
illicitque vadis Æ. 1, 116
illinc G. 1, 509. 3, 257. Æ. 4, 442
Illyrici æquoris E. 8, 7
Illyricos ſinus Æ. 1, 247
illiſa, *nom. fœm.* prora Æ. 5, 206 alga 7, 590. vadis, *jam pila* 9, 713. *neutr. plur.* lapulis æquora G. 3, 261
illiſit in oſſa, *caſſus* Æ. 5, 480
illotus ſudor G. 3, 443
illuc Æ. 2, 297. 4, 283. 363. 5, 408. 701. 8, 22. 229. 9, 755. 10, 680. 11, 764
illudant peſtes variæ G. 1, 183
illude ſuperbis verbis virtutem Æ. 9, 634

illudent variæ ſpecies, atque ora ferarum G. 4 406
illudere capto certant Æ. 2, 64
illudunt capreæ G. 2, 375
illuſique auro veſtes G. 2, 464
illuſerit advena regnis noſtris Æ. 4, 591
illuſtrem fama fatiſque Æ. 7, 79
illuſtres animas Æ. 6, 758
illuvie G. 3, 561
illuvies Æ. 3, 593
illuxiſſe dies G. 2, 337
Ilia Æ. 10, 400. 401
Ilva inſula Æ. 10, 173
Ilus Æ. 1, 272
ima *nom. fœm.* unda G. 3, 240, tellus Æ. 4, 24 terra 10, 675. 12, 883. *haſta* ſedit inguine 10, 785. *abl.* terrâ G. 2, 313. caudâ 3, 59. ſub rupe Æ. 3, 443. galeâ 5, 498. ſub tellure 6, 459. *neutr. plur.* petunt nebulæ G. 1, 401. oſſa 3, 457. Æ. 2, 120. 12, 447. pedis G. 3, 460. ilia 3, 506. latera 3, 522. gurgitis 4, 322. petens, *fluvius* Æ. 8, 67. æquora petunt 9, 120
imagine Æ. 4, 84. 7, 179. formæ 6, 293. Lunæ 8, 23. rerum 8, 730. 12, 665
imaginibus falſis ludis? Æ. 1, 412
imago E. 2, 27. Æ. 1, 357. 2, 773. 793. 3, 489. 4, 353. 6, 695. 701. 10, 643. 663. vocis G. 4, 50. mortis Æ. 2, 369. genitoris 2, 560. magna mei 4, 654. Caſſandræ 5, 636. pietatis 6, 405. 9, 294. 10, 824. Adraſti 6, 480. Jani 7, 180. Martis 8, 557. maris 8, 671. Turni venientis 10, 456. Æneæ fugientis 10, 656. pugnæ 12, 560
imam inter galeam Æ. 12, 381
Imaona Æ. 10, 424
imas fores Æ. 2, 449. ad umbras Erebi 6, 404. velles 7, 801. per oras 10, 583
imbelle telum ſine ictu Æ. 2, 544
imbellum Indum G. 2, 172
imbelles cervi Æ. 3, 265
imber Æ. 1, 259. 333. 373. 429. 3, 441. 4, 312. 474. Æ. 1, 747. 3, 194. 5, 10. 696. 9, 669. 11, 548. 12, 284
Imbraſidas Æ. 12, 343
Imbraſides Aſius Æ. 10, 123
Imbraſus Æ. 12, 343
imbrem G. 1, 23. 157. 211. Æ. 1. 127
imbres E. 3, 80. 6, 38. G. 1, 443. 2, 293. 352. 4, 115. Æ. 9, 60
imbri E. 7, 60. G. 1, 393 Æ. 4, 249
imbribus G. 1, 236. 323. 413. 2, 325. Æ. 5 693
imbrice tecti G. 4, 296
imbriferum ver G. 1, 313
imbris torti Æ. 8, 429
imbuet agnus aram E. 1, 8
imbuet ſanguine bellum Æ. 8, 542. ſanguis arma 7, 554
imis ſenſibus E. 3, 54. ſepulchris 8, 98. radicibus G. 1, 319. Æ. 8, 237. vallibus G. 1, 374. Æ. 3, 110. ſtirpibus G. 2, 53. 209. ſedibus 4, 471. Æ. 1, 88. vadis 1, 129. adytis 5, 84. fluctibus 5, 239. Avernis 7, 91
imitabere Pana canendo E. 2, 31
imitabile, non imitabile fulmen Æ. 6, 590
imitabitur Alphæſibœus ſaltantes Satyros E. 5, 73
imitamur hoc arando G. 2, 204
imitantur pocula fermento atque ſorbis G. 3, 380. ferrum ſtipitibus Æ. 11, 894
imitata vox ſonitus tubarum G. 4, 72. quam tota cohors Æ. 11, 500
imitatur ſonitus Olympi Æ. 6, 586
immane ſonat per ſaxa, *fluctus* G. 3, 239. dorſum Æ. 1, 114. antrum 6, 11. nefas 6, 624. ſpirans 7, 51. tegmen leonis 7, 666. ſaxum 8, 225. 245. 12, 904. barathrum 8, 245. hians 10, 726 telum 11, 552
immanem rotam G. 3, 39. hydrum 4, 458. gentem Lapithum Æ. 7, 305. molem 9, 516. Gyam 10, 318. ſylvam 10, 887
immanes columnas Æ. 1, 432
immani corpore Æ. 3, 427. 5, 372. 8, 330. pondere 5, 401. mole 9, 542. ira 9, 694. vulnere 9, 751
immania armenta G. 4, 394. ſaxa Æ. 1, 143. monſtris 3, 583. templa 4, 199. 6, 19. cete 5, 822. terga 6, 422. corpora Æ. 6, 582. membra 9, 708. pondera 10, 496
immanibus oris Æ. 1, 620. cœptis 4, 642
immanior ſcelere ante alios omnes 1, 351
immanis *nom.* Gela Æ. 3, 702. vates 6, 77. hiatu ſpelunca 6, 237. ſe ubans in antro Cerberus 6, 418. vultur 6, 597. truncus 11, 173. *genit.* hydri G. 2, 141. equi Æ. 2, 150. hydræ 6, 576
immatura mors Æ. 11, 166
immedicabile torſit tecum Æ. 12, 858
immemor herbarum juvenca E. 8, 2. herbæ G. 3, 498. ſuæ non immemor artis 4, 440. reſpexit Eurydicen 4, 491. non immemor ille parentum Æ. 5, 39. eſt noſtri 7, 439. non immemor meriti 9, 256
immemorem Euryalem, *incautum* Æ. 9, 374
immemores inflamus Æ. 2, 244. ſocii 3, 617. regnorum 4, 194. *præteritorum* 6, 750
immenſa, *nom. fœm.* laudum cupido Æ. 6, 823. *neutr.* terga 2, 208. volumina vinclorum 5, 408. per æquora 6, 355
immenſæ meſſes G. 1, 49
immenſam molem Æ. 2, 185. ſylvam 6, 186. urbem 7, 377
immenſas nubes G. 4, 557
immenſi maris G. 1, 29. 3, 541
immenſis orbibus Æ. 2, 204
immenſos orbes G. 2, 153
immenſum, *maſc.* clamorem Æ. 3, 672. *neutr.* agmen aquarum G. 1, 322. æquor 2, 541. antrum Æ. 3, 632
immenſus clamor Æ. 11, 832
immergite me ponto Æ. 3, 605
immeritam Priami gentem Æ. 3, 2
immerſerat unda virum Æ. 6, 174
immerſerit Eurus Neptuno, *apes* G. 4, 29
imminet populos antro E. 9. 42. nemus umbra Æ. 1, 169. *collis* urbi 1, 424. quos ſuper ſilex 6, 603. qua globus 9, 515. hoſtis muris 10, 26. Ida ſuper 10, 158
immiſcentque manus manibus Æ. 5, 429
immiſcerier igni G. 1, 454

immiſcetque preces Æ. 10, 153
immiſcuit ſe armis G. 4, 245. Æ. 10, 796. 11, 815. ſe nocti 4, 570. ſe nubi 10, 664
immiſi fontibus apros E. 2, 59
immiſſa, *nom. fem.* barba Æ. 3, 593. ſuperis, *Alecto* 10, 40
immiſſæque feræ ſylvis G. 2, 342
immiſſi Danaï Æ. 2, 495. diverſis partibus ignes 12, 521
immiſſis canibus G. 3, 371. hoſtibus Æ. 4, 669. jugis 5, 146. habenis 5, 662. frænis 11, 889
immiſſo lumine Æ. 8, 246
immiſſus per purum palmes G. 2, 364
immitibus nidis G. 4, 17
immitis Tyranni G. 4, 492. Achillei Æ. 1, 34. 3, 87
immitte rudentes velis Æ. 10, 229
immittere aliis curas Æ. 4, 488. funes laxos 8, 708. quo ſe poſſit 9, 421. ſocios portis 9, 758
Immittet Alpes apertas Æ. 10, 13
immittit habenas claſſi Æ. 6, 1. apricis terris aves annus frigidus 6, 312. ſylvis incendia paſtor 10, 406. haſtile 11, 562. equos 12, 333
immittite vadis ratem Æ. 10, 678
immititur ætas G. 2, 164
immittuntur feraces plantæ Æ. 2, 80
immixti *nos*, Danaïs Æ. 2, 396
immo E. 5, 13. 7, 41. 9, 26. Æ. 1, 757. 9, 257
immobile ſaxum Capitoli 9, 448
immobilis Æ. 7, 250. 623. 12, 400
immolat, *illam*, Æ. 10, 541. te hoc vulnere Pallas 12, 949
immolet umbris inferias Æ. 10, 519
immortale genus G. 4, 208. jecur Æ. 6, 598. votum 8, 715. fas 9, 95
immortalis ego Æ. 12, 882
immota, *ſing. fœm.* manet G. 2, 294. mens manet Æ. 4, 449. unda 5, 127 manet fatis Lavinia conjux 7, 314. ipſa manens 10, 696. *neutr. plur.* tibi manent fata tuorum 1, 261. illa manent locis 3, 447. tenebat lumina 4, 331
immotam coli dedit *inſulam* Æ. 3, 77
immotis ſub præſepibus G. 3, 416
immotum ſederet animo Æ. 4, 15
immotus portus ab acceſſu ventorum Æ. 3, 570
immugiit Ætna cavernis Æ. 3, 674
immugit Regina luctu Æ 11, 38
immulgens ubere labris Æ. 11, 572
immundi ſues G. 1, 400
immundo contactu Æ. 3, 228. ſimo 5, 333. pulvere 10, 844. 12, 611
immundum cinerem G. 1, 81
immundus ſudor G. 3, 564
immunemque belli urbem Æ. 12, 559
immuniſque fucus G. 4, 244
immurmurat Auſter ſylvis G. 4, 261
imo pectore Æ. 1, 375. 489. 2, 288. 11, 377. 459 840. fundo 2, 419. 3, 577. 5, 178. 6, 581. 7, 530. tumulo 3, 39. 5, 92. gurgite 3, 421. corde 6, 55. 10, 464. 871. 12, 667. Acheronte 11, 23. ſtirpe 12, 208. vulnere 12, 422, eximo verti Trojæ 2, 625. ab imo vertere mœnia Trojæ 5, 810
imos currus G. 1, 174 ad pedes Æ. 1, 408. manes 3, 565. 4, 387. 11, 181. 12, 884. muros 12, 706
impacatos Iberos G. 3, 408
impar puer Troilus congreſſus Achilli Æ 1, 479. pugna 12, 216
impare gaudet numero Deus E. 8, 75
imparibus uris G. 3, 533. armis 4, 245. viribus Æ. 10, 459. fatis 12, 149
impaſti piſces Æ. 10, 560
impaſtus leo Æ. 9, 339. 10, 723
impatiens vulneris Æ. 11, 639
impavidos pueros Æ. 8, 633
impavidus ille Æ. 10, 717. *leo* 12, 8
impediat ne qua mora ignaros Æ. 11, 21
impedit haſta Æ. 10, 553
impediunt orbibus orbes Æ. 5, 585. 8, 449. curſu veſtigia 5, 593. Euryalum tenebræ ramorum 9, 385. quos fragmina remorum 10, 307. genus 12, 747
impellentibus undas zephyris G. 4, 305
impellere marmor remis G. 1, 254
impellite remos Æ. 4, 594. me ad pugnas 11, 278
impellunt Chimæram triplici verſu Æ. 5, 120
impende laborem G. 3, 74
impendendus omnibus eſt labor G. 2, 61
impendente vento G. 1, 365. pluvia 4, 191
impendere curam G. 2, 433
impendunt curas G. 3, 124
impenſis operum Æ. 11, 228
impenſius conſulere Æ. 12, 10
imperat Æ. 3, 465. 7, 36. 109. 11, 60. arvis G. 1, 99
imperdita corpora Æ. 10, 439
imperfecta pars manebat Æ. 8, 428
imperii dura exerce G. 2, 370
imperiis Æ. 1, 234. 4, 229. 6, 463. 7, 240. 487. 654. Jovis 8, 381 9. 716
imperio Æ. 1, 58. 274. Primi 2, 191. parere patris 4, 239. Deorum attonitus 4, 282. parent 4, 295. paremus 4, 577. Jovis 5, 726. 784. regere populos 6, 851. ſuperbo rex tenuit, *urbem* 8, 482. nil ſuper moveor 10, 42. acitos, *ſuo* 11, 235
imperitet pecori Æ. 12, 719.
imperium Æ. 1, 283. 291. 6, 782. 795. 812. 819. 8, 509. 9. 449. 11, 47. 12, 58. 193. Dido regit 1, 344. Dii quibus hæc ſteterat 2, 352. urbi dabimus 3, 159 pelagi 1, 142. 5, 235. Jovis 5, 747. animarum 6, 264
imperterritus manet ille Æ. 10, 770
imperus Æ. 2, 74. 5, 219. 12, 369 772
impexis barbis G. 3, 366
impexum tegmen leonis ferâ Æ. 7, 667
impia, *nom. fœm.* gens G. 2, 537. fama Æ. 4, 298. *plur. neutr.* fœcula G. 1, 403. fata Æ. 4, 596. tartara 5, 733. 6, 543. arma 6, 613. 12, 31
impiger hauſit patetam Æ. 1, 742
impingeret agrina muris Æ. 5, 805
impius miles E. 1, 71. Mars G. 1, 511. Furor Æ. 1, 293. ille 1, 353.

353. 4, 495. Tydides 2, 163
implacabile caput Stygii fontis Æ. 12, 816
implacabilis ardet, *Turnus* Æ. 12, 3
implacata Charybdis Æ. 3, 420
implebunt mulctralia vaccæ G. 3, 177
implent scopulos vocibus Æ. 11, 274
implentur fossæ G. 1, 326. Bacchi veteris Æ. 1, 219. puppes super 5, 697
implere sinus secundos Æ. 3, 455. fossas 9, 506
impleri nemus querelis Æ. 8, 216
implêrunt mugitibus agros E. 6, 48. montes clamore G. 4, 461
implêssemque foras flammis Æ. 4. 605
implet loca questibus G. 4, 515. animum veris Apollo Æ. 3, 434. totum, *cœtum*, clamoribus 5, 341. Rutulos animis audacibus 7, 445. manum pinu flagranti 9, 72. cœlum questibus 9. 480. urbem terroribus 11, 448. nuntius Turnum in sylvis 11, 896
implevêre, *illam* fruges G. 2, 141
implevi clamore vias Æ. 2, 769
implevit Pelion hinnitu G. 3, 94. amorem genitoris Æ. 1, 720. mero pateram 1, 733. clamore locum 3, 313. cratera mero 3, 525. sinum lacrymis 4, 30. ventis vela 7, 23. dextram 8, 278. sinum sanguis 10, 819. fumo, *apes* 12, 588
implicat corpora natorum serpens Æ. 2, 215. crinem auro 4, 148. tempora ramo 7, 136. ossibus ignem 7, 355. *equitem* 10, 894. natam, *telo* 11, 555. incertos orbes nunc huc inde huc Turnus 12, 743
implicet ossibus ignem Æ. 1, 664
implicuêre inter se acies 11, 632
implicuit comam lævâ Æ. 2, 552. se dextræ Iülus 2, 723. quæ vos fortuna bello 11, 109. pedes 11, 752
implorans nomine Turnum Æ. 12, 652
implorantque Deos Æ. 7, 576
imploranti similis Æ. 7, 502
implorare Æ. 7 311. 10, 19
imploret auxilium Æ. 4, 617
implumes, *fœtus Philomelæ* G. 4, 513
imponas super Æ. 4. 497
imponat honorem aris Æ. 1, 53
impone finem labori Æ. 2, 619
imponent montibus arces Æ. 6, 774
imponere Pelio Ossam G. 1, 281. oculos, *inoculare* 2, 73. finem curis Æ. 4, 639. pacis morem 6, 852
imponêre, *imper. pass. imponaris* cervici nostræ Æ. 2, 707
imponeret dona aris Æ. 4, 453
imponit sepulchrum Æ. 6, 223. ignibus libamina 6, 246. viscera flammis 6, 253. extremam bello manum 7, 573. fata diversa duorum 12, 726
importuna, *avis* Æ. 12, 864
importunæque volucres G. 1, 470
importunum bellum Æ. 11, 305
impositam insuper Ætnam Æ. 3, 580
impositi dorso, *equorum* Lapithæ G. 3, 116. rogis juvenes 4. 477. Æ. 6, 308
impositis incudibus G. 4, 173. Æ 8, 451. auro dapibus 3, 355
impositos incudibus enses G. 2, 540
impositum cinerem Æ. 8, 410. scuto Pallanta 10, 506
imposta Typhœo Inarime Æ. 9, 716
imposuêre puppibus coronas G. 1, 304. Æ. 4, 418
imposuit has leges certis natura locis G. 1, 61. insuper molem Æ. 1, 66. finem pugnæ 5, 463. *Patriæ* dominum 6, 622. hæc solemnia nobis vana superstitio 8, 188
imprecor litora litoribus contraria Æ. 4. 629
impressa, *nom. fœm.* toro os Æ. 4, 659
impressit pecori lignum aut numeros acervis G. 1, 263
impressis gena Æ. 12, 303. pede colla 357
impressum cratera signis Æ. 5, 536. nefas 10, 497
improba, *nom. fœm.* cornix G. 1, 388 fortuna Æ. 2, 80. ventis rabies 2, 356. *neutr. plur.* ora Æ. 10, 727
improbe dabis pœnas Æ. 4, 386. amor 412
improbus puer E. 8, 50. anser G. 1, 119. labor 1, 146. *anguis* 3, 431. iste Æ. 5, 397. *lupus* 9, 62. Æneas, *raptus* 11, 512. quatit hastam, *malignus* 11, 767. *Jovis ales* 12, 250. advena 12, 261. Mons 12, 687
improperata retro refert vestigia Æ. 9, 798
improvida pectora turbat Æ. 2, 200
improvisi aderunt Æ. 2, 182. adsunt 7, 506
improviso ab æthere Æ. 8, 524. *aperto repente* 12, 576
improvisum anguem Æ. 2, 379
improvisus ait Æ. 1, 599. aderit 9, 49
imprudens frons laborum G. 2, 372. evaserat hostes Æ. 9, 386
imprudentibus imber obfuit G. 1, 373
impubesque malas Æ. 10, 751
impubis lüsi Æ. 5, 546. manus 7, 382
impulerat fœdare latebras Argolicas Æ. 2, 58
Impulerit tot adire labores Æ. 1, 15
impulimusque, *turrim* Æ. 2, 465
impulit aures G. 4, 349. Æ. 12, 618. in latus montem 1, 86. his cingi telis 2, 520. *illa* ventus 3, 479. animum 4, 23. euntem, *navem* 5, 242. ipsa manu portas 7, 621. arma 8, 3. puppim 10, 249. quem rota præcipitem 12, 380
impulsa nervo per nubem sagitta Æ. 12, 856
impulso vomere G. 2, 211
impulsu insonat æther Æ. 8, 239
impulsus furiis Cassandræ Æ. 10, 68
impune G. 2, 32. Æ. 3, 628. 6, 239. 879. 9. 653. 784. 11, 134. 12, 728
imus in adversos Æ. 11, 389
in, *passim*
inque G. 2, 332. 3, 188 533. 4, 420. Æ. 1, 165. 2, 51. 7. 347. 9. 434. 11, 886. 12, 293. inque ligatus, *pro* inligatus 10, 794. inque salutatam, *pro* insalutatam 9, 288

in antrum Æ. 6, 42
in arcum curvatus Æ. 3, 533
in armis ſpem ponis Æ. 11, 411
in fontibe flammam rapuit Æ. 1, 180
in manibus terræ G. 2, 45
in medium G. 1, 127. 4, 25. Æ. 11, 335
in meſſem triticeam G. 2, 219
in navis Æ. 5, 62
in noctem Æ. 7, 8
in numerum, E. 6, 27
in Occaſum ager Æ. 11, 317
in plumam Æ. 11, 771
in pratis fallere G. 2, 384
in primis G. 1, 338. Æ. 1, 307
in prora ſtans Æ. 5, 758
in ſceptra reponis nos Æ. 1, 257
in ſe armat Æ. 10, 204
in ſolido alte G. 2, 231
in ſolidum finditur cuneis via G. 2, 79
in ſomnis Æ. 1, 357. 2, 270. 3, 151. 4, 353. 466. 557. 12, 908
in ſpiram G. 2, 154
in, *ſubaudituum* Æ. 2, 620. 11, 686
in te commutare tantum Æ. 1, 235
in Teucros Æ. 1, 328
in turmas Æ. 11, 599
in verſum diffulit G. 4, 114
inque vicem G. 3, 188. 4, 166. Æ. 11, 502
in vitulos G. 3, 157
in unguem G. 2, 277
in utrumque paratus Æ. 2, 61
inaccenſam ſolis radiis, *ſpeluncam* Æ. 8, 195
inacceſſos lucos Æ. 7, 11
Inachiæ juvencæ G. 3, 153
Inachias urbes Æ. 11, 286
Inachiis Argis Æ. 7, 286
Inachus Æ. 7, 372. 792
inamabilis palus undâ G. 4, 479. Æ. 6, 438
inane, per inane E. 6, 31. tempus peto Æ. 4, 433
inanem animum G. 2, 285. cuiam 4, 345. *tumulum* Æ. 3, 304. famam 4, 218. galeam 5, 673. tumulum 6, 505. ſpem 10, 648. iram 10, 758
inanes, *nom.* paleæ G. 4, 134. rotæ 3, 170. doli 4, 400. lacrymæ Æ. 4, 449. aliæ 6, 740. *acc.* galeas G. 1, 496. ceras 4, 241. fletus 4, 375. currus Æ. 6, 651. auras 7, 572. cauſas 9, 219. ventos 10, 82. lacrymas 10, 465. ſpes 10, 627
inani ſtudio E. 2, 5. ludo G. 4, 105. pictura Æ. 1, 468. curru 1, 480. furto 6, 568. munere 6, 885. morſu 12, 755
inania nubila G. 4, 196. murmura Æ. 4, 210. regna 6, 895. verba 10, 639
inaratæ terræ G. 1, 83
inardeſcit ſolis radiis Æ. 8, 623
Inarime impoſita Typhœo Æ. 9, 716
inauſum nil linquere Æ. 7, 308. ne quid ſceleris fuiſſet, 8, 205
inceſſare thalamos novercæ Æ. 10, 389
inceſſat funere claſſem Æ. 6, 150
incanaque menta G. 3, 311 Æ. 6, 809
incanduit æſtu Autumni G. 3, 479
incanuit flore pyri ornus G. 2, 71
incaſſum *fruſtra* G. 1, 387. 3, 100 Æ. 3, 345. 7, 421. 8, 378
incautam, *cervam* Æ. 4, 70
incauti paſtoribus G. 2, 503
incautum vulgus G. 3, 469. amantem 4, 488. Sichæum Æ. 1, 354. *illum* excipit 3, 332. 10, 386. te fallit pietas tua 10, 812
incedens nave per ſocios Æ. 5, 183
incedit groſſu Ilii Æ. 1, 694. pedes 10, 761
incedo Regina Divûm Æ. 1, 50
incedunt Æ. 4, 131
incendat Reginam donis Æ. 1, 664
incende fragiles lauros E. 8, 82
incendebat ſquamam fulgor Æ. 5, 88
incendentem luctus Æ. 9, 500
incendere ægros G. 1, 84. vepres 1, 271. odores 4, 264. meque teque tuis querelis Æ. 4, 360
incendi acervos ſcutorum Æ. 8, 562
incendia G. 2, 311. Æ. 1, 570. 2, 329. 569. 706. 5, 680. 8, 239. 9, 71. 77. 10, 406.
incendimus aras votis Æ. 3, 279. incendit animum dictis Æ. 4, 197. vires pudor 5, 455. animum amore famæ 6, 889
incendunt cælum clamore Æ. 10, 895. clamoribus urbem 11, 147
incenſa. *nom. fœm.* Regina Æ. 4, 300. furiis furor 4, 3[illegible]. Troja 7, 295. altaria circum 8, 285. illa dolore 11, 793. eſt ſententia juvenum talium dictis 12, 238. *abl.* in ulcus 2, 327. Dardania 3, 2[illegible]. patria 3, 325. *plur. neutr. acc.* Pergama 2, 374
incenſæ urbi Æ. 2, 353
incenſam Trojam Æ. 2, 555
inſenſas naves Æ. 5, 655
incenſi lychni Æ. 1, 731
incenſis adytis Æ. 2, 764
incenſos æſtus G. 3, 249
incenſum pectus amore Æ. 3, 298. animum. *amore* 4, 54
incenſus amore Caſſandræ Æ. 3, 343. dictis 5, 719. ipſe furor 9, 342
incerta *nom, fœm.* ſeror ſolis Æ. 4, 110. ſpes futuri 8, 580. *neutr. plur.* volant examina G. 4, 103. haud incerta cano Æ. 8, 49. periculo 9, 96
incertam ſecurim Æ. 2, 224. Lunam 6, 270. *illam* reliquit 12, 160
incertas zephyris montibus umbras E. 5, 5
incerti quo fata ferunt Æ. 3, 7
incertis menſibus G. 1, 115
incertos tres ſoles Æ. 3, 203. orbes 12, 743
incertum eſt G. 1, 25. Æ. 8, 352. vulgus 2, 39. fato ne erepta Creüſa 2, 740. genus 11, 341. qua puliſa manu 12, 320
incertus ſudor G. 3, 500. *an* Æ. 5, 95
inceſſit Regibus diſcordia G. 4, 68. ad templum Dido Æ. 1, 501
inceſſu Æ. 1, 409. 12, 219
inchoat nil altum mens G. 3, 42. aras Regi Stygio Æ. 6, 252
incide, *mediâ longâ*, faces E. 8, 29
incidere vites E. 3, 11. lites 9, 14. amores arboribus, *inciderе* 10, 53. funem Æ. 3, 607. funes 4, 575
incidit Eurus navigiis G. 2, 107. flamma in ſegetem Æ. 2, 305. *turris* ſuper agmina Danaûm 2, 467. animo Deus 9, 721. haſta volans quâ 10, 477. illi, *incurrit* 11, 699. Turnus in terram

terram 12, 926
incinctæ pellibus G. 4, 342. Æ. 7, 396
incipe E. 3, 58. cognoscere matrem 4, 60. Mopse prior 5, 10. mecum versus 8, 21. 25. 31. 36. 42. 46. 51. 57. si quid habes 9, 32. dicamus amores 10, 6. G. 1, 230
incipiam Æ. 2, 13. hinc canere, *scribere* G. 1, 5
incipiant sylvæ cum primum surgere E. 6, 40. in corpora velle reverti Æ. 6, 751
incipias conferre manum Æ. 10, 876
incipiat mihi taurus ingemere G. 1, 45. carpere gyrum 3, 191
incipiens G. 3, 295 Æ. 11, 13
incipient E. 4, 12. G. 1, 454
incipio super his Æ. 2, 348
incipit E. 6, 26. G. 3, 61. 139. 4, 386. Æ. 1, 725. 2, 269. 4, 161. 6, 103. 8, 373. 10, 5. 11, 705. apparere sepulchrum E. 9, 60. effari Æ. 4, 76. ore 12, 47. 692
incipiunt qua se subducere colles E. 9, 8. agitata tumescere freta G. 1, 357
incita, *particip. nom. fœm.* hasta Æ. 12, 492. ungula 12, 534
incitat iras stimulis Æ. 11, 728
inclementia mortis G. 3, 68. Divûm Æ. 2, 602
inclinata recumbit in te domus Æ. 12, 59
includit secum alios Æ. 9, 727
includunt huc germen G. 2, 77. lateri *equi* corpora Æ. 2, 19
inclusa volu ant vocem litera Æ. 5, 149
inclusas animas Æ. 6, 680. apes 12, 587
incluserat suras auro Æ. 11, 483. 12, 430
incluserc, *eum* Teucri densâ coronâ Æ. 12, 744
incluserit, *illum* urbi Æ. 9, 729
inclusi Achivi Æ. 2, 45. pœnam expectant 6, 614
inclusit sanguine vitam Æ. 7, 534. sese 8, 225. *arborem* ære artificis manus 12, 211
inclusos utero Danaos Æ. 2, 238
inclusum saxo Æ. 8, 248. buxo ebur per artem 10, 136. in flumine cervum 12, 749
inclusus muris Æ. 11, 398
inclyta famâ gloria Æ. 2, 82. bello mœnia Dardanidum 2, 241. illa Roma 6, 781
inclyte dux Teucrûm Æ. 6, 562. Mavors 12, 179
inclytus armis Parthenopæus Æ. 6, 479
incocta rubores Tyrios vellera G. 3, 307
incœperat vix prima æstas Æ. 3, 8.
incœpta *particip.* sacra Æ. 4, 638
incœpta secundent Dii Æ. 7, 259. deserit 11, 469
incœpti piget Æ. 5, 678. pertæsum est 5, 714
incœpto, *particip.* somno G. 4, 414 sermone Æ. 6, 470
incœpto desistere Æ. 1, 41. hæret 2, 674
incœptos hymenæos Æ. 4, 316. honores 5, 95
incœptum, *particip.* laborem G. 2, 39. inter Æ. 8, 90. furorem 12, 832
incœptum peragat Æ. 4, 452. peragunt 6, 584. deserit 9, 694 subitum 12, 566
incœptus clamor Æ. 6, 493
incognita, *nom. fœm.* res Æ. 1, 519. transilit umbras, *jugitia* 12, 859. *neutr. plur.* non illa capris gramina 12, 414
incolimus riparum toros Æ. 6, 675
incolitur sedes urbis Agyllinæ Æ. 8, 478
incolumen sore te ponto Æ. 6, 345. Pallanta si fata reservant 8, 575. ab armis Ascanium dimittere 10, 47. servare Turnum 10, 616. te 11, 717
incolumes patremque virumque Æ. 6, 415
incolumi rege C. 4, 212. *illo* Æ. 12, 39
incolumis dum stabat regno Æ. 2, 88. hæc 2, 577
incomitata, *nom. fœm.* Andromache Æ. 3, 456. *illa* 4, 497
incommoda nostra Æ. 8, 74
incompositos det motus G. 1, 350
incomptis versibus ludunt G. 2, 386
inconcessosque hymenæos Æ. 1, 655
inconcita hæc, *verba* E. 2, 4
inconsulti abeunt Æ. 3, 452
incoque Baccho G. 4, 279
increbescere murmur nemorum G. 1, 359. nomen Æ. 8, 14
incredibilis rerum fama Æ. 3, 294
incrementum magnum Jovis E. 4, 49
increpat æris canor G. 4, 71. *eos* ultrò Æ. 6, 387. animos 9, 127. 10, 278. his victor 9, 560. socios 10, 830. clypeo Mavors 12, 332. Rutulos 12, 758
increpitans æstatem feram G. 4, 138. *illum hortans* Æ. 1, 742
increpitas quid, *me* Æ. 10, 900
increpitat Lausum Æ. 10, 810
increpitent socii Æ. 3, 454
increpuit corvorum exercitus alis G. 1, 382. tuba sonitum Æ. 9, 504. malis canis 12, 755
increscunt animis iræ Æ. 9, 688
increvit jaculis telorum seges Æ. 3, 46
incubat auro G. 2, 507. ponto nox Æ. 1, 93. stratis 4, 83
incubuêre mari, *venti*, Æ. 1, 88. divitiis 6, 610. omnes, *vires adhibuere* 8, 444. qua venti 12, 367
incubuit sylvis tempestas G. 2, 311. Aquilo, *imminet* 3, 197. toro Æ. 4, 650. pellibus stratis 7, 88. Dardanides, *institit*, 12, 774
incudibus G. 2, 540. 4, 173. Æ. 7, 629. 8, 419. 451
inculta *nom. fœm.* canities Æ. 6, 300. *neutr. plur.* aviaria G. 2, 430. *loca* Æ. 1, 312
inculti salicti G. 2, 415
incultis sentibus E. 4, 29
incumbebat ad amnem Æ. 8, 236
incumbens olivæ E. 8, 16. scopulis æstus G. 2, 577. aræ Æ. 2, 514. humeris 5, 325. super 5, 858. hasta, *imminens* 11, 674
incumbent sarcire ruinas G. 4, 249
incumbere aratris G. 1, 213. fato urgenti Æ. 2, 653. remis 5, 15. hoc Teucri, *pergunt*, eò incurrere 9, 791
incumbit cernuus armo, Æ. 10, 894
incumbite remis Æ. 10, 294
incumbunt pelago Æ. 2, 205. *operi* 4, 397. 9, 73
incurrimus armis Æ. 2, 409

incurrunt haſtis connixi Æ. 11, 613. Mæonidæ 11, 759. denſi 11, 834. in prœlia tauri 12, 717
incurſus luporum G. 3, 407
incurvant viribus arcus Æ. 5, 500
incurvo aratro G. 1, 494. 2, 513
inculat talibus, *illam* Æ. 1, 414. multa ſe 11, 471. 12, 612. Latinum 12, 580
incuſavi, quem non incuſavi amens Æ. 2 745
incuſes ne me Æ. 12, 146
incuſo nec quemquam Æ. 11, 312
incuſum lapidem G. 1, 275
incute vim ventis Æ. 1, 73
indagine Æ. 4, 121
inde G. 1, 86. 2, 306. 367. 3, 74. 327. 490. Æ 1, 279. 2, 355. 434. 756. 3, 69. 3, 663. 666. 697. 703. 5, 139. 225. 583. 6, 201. 385. 411. 477. 728. 7, 530. 8, 238. 407. 687. 642. 9, 771. 10, 249 315. 521. 888. 12, 743
indebita, non indebita regna meis fatis Æ. 6, 66
indecorem te relinquet Æ. 11, 845. me videbis 12, 679
indecores non erimus regno Æ. 7, 231. in limine primo deſicimus 11, 423. genus, *virgines, ſecundum genus* 12, 25
indefeſſa, *nom.* dextra Æ. 11, 631
indeprenſus error Æ. 5, 591
Indi G. 2, 138 Æ. 8, 705
India G. 1, 57. 2, 116. 122
indicere bella Æ. 7, 616
indiciis Æ. 8, 211
indicio G. 2, 182. Æ. 2, 84
indicit honorem templis Æ. 1, 636. honores 3, 264. forum 5, 758. primus juvenum iter ad regem 7, 468
indicium G. 2, 246
indictus nec tu abibis noſtris carminibus Æ. 7, 733
indiga noſtræ opis G. 2, 423
indigenæ Fauni, Nymphæque Æ. 8, 314
indigenas Latinos Æ. 12, 823
indiget equorum uſus E. 2, 71
indigitem Æneam Æ. 12, 794
indigites Dii patrii G. 1, 498
indigna *nom. fœm.* cauſa Æ. 2, 285. *abl* morte 6, 153. *neutr.* funera 4, 617. digna atque indigna relata vicissitudo 9, 595. digna indigna pati 12, 812
indignabar caſum amici Æ. 2, 93
indignantem quod careret, &c. Æ. 5, 651
indignantes, *venti* Æ. 1, 59
indignanti illum ſimilem Æ. 8, 69
indignantur honorem Æ 5, 229
indignata vita Æ. 11, 831. 12, 952. Venus quod, &c. 12, 786
indignatum æquor G. 2. 162
indignatus aliquem ſurgere ab umbris Æ. 7, 770. pontem Araxes 8, 728
indigno amore E. 8, 18. 10, 10. dolore Æ. 12, 411
indignum nec fuit ſuperis G. 1, 491. eſt Æ. 10, 74
indignus haud umquam avorum Æ. 12, 649
Indus G. 4, 293
inſcreta ſuis ſimillima proles Æ. 10, 392
indixit tibia choros Æ. 11, 737
indocile genus Æ. 8, 321
indocte tu E. 3, 26
indole dignum tantâ Æ. 10, 826
indomitæ pubi G. 3, 174.
indomitas iras Æ. 2, 594. vires 5, 681
indomiti agricolæ Æ. 7, 521. Dahæ 8, 728
indomitum Martem Æ. 2, 440
indormiat G. 2, 506
Indus G. 4, 425. Æ. 6, 794. 7, 605
induat ſeſe mucrone Æ. 10, 682. arma 2, 419
indubitare tuis viribus abſis te Æ 8, 404
inducere Pancho thiaſos E. 5, 30. cœſtus manibus Æ. 5, 379
induceret fontes umbrâ E. 9, 20. meſſ rem arvis agricola G. 1, 316
inducit ſatis fluvium G. 1, 106.
inducite fontibus umbras paſtores E. 5, 49
inducitur artus tunica Æ. 8, 457
inductus pretio Æ. 5, 399
indue vultus pueri Æ. 1, 688
induerat ſe pomis arbos G. 4, 143. quos ex facie hominum in vultus ferarum Æ. 7, 20
induet ſe nox in florem Æ. 1, 188
induit cratera coronâ Æ. 3, 526. albos vittæ crines Æ. 417. arma 9. 180. galeam 9, 366. harum unam juvenni ſupremum honorem 11, 77
induitur clypei inſigne decorum Æ. 2, 393. loricam 7, 640
indulge ordinibus G. 2, 272. hoſpitio Æ. 4, 51
indulgent concubitu G. 4, 198. vino Æ. 9, 165
indulgentia, *nom. ſing.* cali Æ. 2, 345
indulgere labori Æ. 7, 776. 6, 135. choreis 9. 615
indulget fatum Æ. 8, 512
indulſiſſe hactenus vacet Æ. 10, 625
Indum G. 2, 172. Æ. 12, 67
induruit ſtiria G. 3, 366
induſtria G. 3, 209
indutæ veſtes G. 3, 364
indute ſpoliis Æ 12, 947
indutos truncos armis Æ. 11, 83
indutum ſpoliis Æ. 10, 775
indutus exuvias Achillis Æ. 2, 275. illâ, *loricâ* 5, 264. *galeâ* 5, 674. capiti *leonis* 7, 668. Rutulum thoraca 11, 487
induxerat ortus nova Aurora G. 4, 552
ineant pugnas Æ. 11, 912
ineluctabile tempus Æ. 2, 324. fatum 8, 334
inemptis dapibus, *horti ſilva* G. 4, 133
inermem dextram Æ. 12, 311. 734
inermes manus Æ. 1, 491. palmas 10, 595. dextras 11, 414
inermis conſtitit Æ. 2, 67
inermum pectus Æ. 10, 425. vulgus 12, 131
iners ſtabit G. 4, 25
inertem me E. 1, 28. dextram Æ. 11, 672
inertes, *voc.* ô Tyrrheni 11, 732. *acc.* calamos non paſſus E 8, 24. ſulcos G. 3, 136. oculos 3, 523. voces jactat Æ. 10, 322
inertia 2, 364. 4, 152. 9, 55. 150. 730
ineſt, *hic* 6, 26
ineunt proſcænia ludi veteres G. 2, 381. prima prœlia 4, 314. prima certamina Æ. 5, 114. alios curſus, alioſque recurſus 5, 583

inexcita Ausonia Æ. 7, 623
inexhaustis metallis Æ. 10, 174
inexorabile fatum G. 2, 491
inexpertum ne quid relinquat Æ. 4, 415
inexpletum lacrymans Æ. 8, 559
inexsaturabile pectus Junonis Æ. 5, 791
inextricabilis error Æ. 6, 27
infabricata robora Æ. 4, 400
infanda, *nom. fœm.* dies aderat Æ. 2, 132. *abl.* in morte 10, 673. *adverbii aliter* furentem 8, 489
infandæ conjugis Æ. 11, 267
infandas cædes Æ. 8, 483
infandi Cyclopes Æ. 3, 643
infando judicio Æ. 2, 84
infandos ignes Æ. 1, 529, Trojæ labores 1, 601
infandum! *simplicitèr* res dira! G. 1, 479. Æ. 1, 255
infandum, *adject. masc.* dolorem Æ. 2, 3. amorem 4, 85. caput 4, 613 casum 8, 578. *neutr.* bellum 7, 583. 12, 804
infans Æ. 11, 573
infantem Æ. 11, 541
infantis Æ. 11, 550
infantum Æ. 6, 426
infaustas puppes Æ. 5, 637
infaustio omine Æ. 11, 589
infaustum nomen Æ. 7, 717. auspicium 11, 347
infecêre pecuda nolentes G. 2, 128
infecit pabula tabo Æ. 3, 481
infecta, *nom. fœm.* venenis Alecto Æ. 7, 341. *neutr. plur.* arma sanguine 5, 413. facta atque infecta canebat, *non fecta* 4, 190
infecti, facti, infectique auri pondera Æ. 10, 528
infecto fœdere Æ. 12, 286
infectos Hymenæos Æ. 10, 720
infectum scelus Æ. 6, 742. fœdus 12, 243
infelicem victum, baccas & cornua Æ. 3, 649. amicum 9, 430. infelicis Ulyssei 3, 613. 691. Elyssæ 5, 3. Amatæ 7, 401. patria 9, 786
infelix, *nom. masc.* Tereus E. 6, 82. Hester G. 2, 314. equus 3, 498 puer Æ. 1, 479. Priamus 3, 50. vates 3, 246. fixis hæsit Sergestus 5, 204 Nisus 5, 329. thalamus 6, 521. Theseus 6, 618 pater 6, 822. *ille* 10, 425. 781. frater Æ. 10, 596. Acron Æ. 10, 730 Acetes 11, 8. *ego* 11, 175. Ufens 12, 641. Balteus *infaustus* 12, 941. *voc. masc.* 5, 465. 11, 53. Euryale 9, 390. ô Cydon 10, 325. ô puer 10, 829. *nom. fœm.* Mantua G. 2, 198. fugibus tellus fatis 2, 239. invidia 3, 37. Phœnissa 1, 716. 4, 529. Dido 1, 753. 4, 68. 450 6, 456. Andromache 2, 455. ego Jovis conjux 7, 309. *illa* 7, 376 9, 477. Camilla 11, 563. Regina 12, 598. fama 12, 608. Juturna 12, 870 *voc. fœm.* virgo E. 6, 48. 53. Dido! Æ. 4, 596 ô gens 5, 62. *neutr.* pecus E. 3, 3. lolium 5, 37. monstrum Æ. 2, 245 simulacrum 2, 772. mihi, *est* exitium 10, 810
infensa, *ipsa* Æ. 11, 859. Etruria Turno 12, 232
infensam hastam Æ. 10, 521
infensi Dardanidæ Æ. 2, 72. Tyrii 4, 321. spicula vertunt 5, 587
infensis telis Æ. 9, 793
infensum ignem Æ. 5, 641
intensus juveni Æ. 11, 123. Drances 11, 336
inferat sese morituris in hostes Æ. 9, 401. arma mecum 11, 467
inferias G. 4, 545. 552. Æ. 9, 215. 10, 519. 11, 82.
inferimus cymbia lacte Æ. 3, 66
interior numero Æ. 12, 630
inferiora, non inferiora sequatus Æ. 6, 170
infernæ Junoni Æ. 6, 138
infernam vim Deûm Æ. 12, 199. infernas domos 5, 732. sedes 8, 244
inferni lacus Æ. 3, 386. regis 6, 106
inferre mella canalibus arundinis G. 4, 265. bellum Æ. 2, 348. 7, 604. penates, *dacere* 8, 12. se hostem tegi 10, 66. rates arvis Latinis 10, 300. acies pedestres 10, 364
inferret gressus G. 4, 360. Dios Latio Æ. 1, 10. honores Anchisæ 5, 632
infert sese campo Æ. 9, 53. ignes 9, 522
infesta, *nom. fœm.* hasta Æ. 10, 877. *neutr.* arma 7, 293. æquora 10, 206
infesto vulnere Æ. 2, 529. fulmine 5, 691. pondere 9, 512
infestis Teucros Æ. 2, 571. hostes 11, 309
inficit amnem Æ. 12, 418
infidos fratres G. 2, 496
infidum marmor, *mare* Æ. 1, 254
infigitur arbore mali, *sagitta* Æ. 5, 504. hasta portæ 9, 748
infigunt cornua obnixi Æ. 12, 721
infindere sulcos telluri E. 4, 33
infindunt pariter sulcos Æ. 5, 142. *de remigantibus*
infit his vocibus Æ. 5, 708. *loqui* 10, 101. talibus 10, 860. ita fatur 11, 242. rex ab solio 11, 301. ista 12, 10
infixa, *nom. fœm.* est lateri manus Æ. 9, 570. Itala cornua 9, 699. lancea 12, 375
infixi pectore vultus hærent Æ. 4, 4
infixit scopulo, *illum* Æ. 1, 49
infixum vulnus Æ. 4, 689
inflammatus amore Æ. 3, 370
inflammavit amore animum Æ. 4, 54
inflare calamos E. 5, 2
inflari classica G. 2, 539
inflatum hesterno venas Iaccho E. 6, 17
inflatur carbasus Austro Æ. 3, 357
inflavit ebur Tyrrhenus G. 2, 193
inflectere precibus nostris Æ. 1, 800
infleta turba Æ. 11, 372
inflexi aratri, *incurvi* G. 1, 162
inflexit sensus Æ. 4, 22
inflicta vadis puppis Æ. 10, 303
influit amnis in mare G. 4, 373
infodit conchas G. 2, 348
infodias vitis genus G. 2, 262
intodunt fruges unguibus G. 3, 525. terræ corpora viuûm Æ. 10, 205
infœcunda surgunt, *femina* G. 2, 48
informant clypeum Æ. 8, 447
informatum tulmen Æ. 8, 426
informe monstrum Æ. 3, 658. cadaver 8, 264
informem Scyllam Æ. 3, 431
informes ursi G. 3, 247
informi limo Æ. 6, 416
informis, *masc.* nec sum adeo

E. 2, 25. *fœm.* terra niveis aggeribus G. 3, 354. *genit.* lethi Æ. 12, 603
infra G. 2, 158. Æ. 8, 148
infracta, *nom. fœm.* fatis *Juno* Æ. 3, 784. cedat fama loco 7, 332. *abl.* arundine 12, 387. *neutr. plur.* tela 10, 731
infractæ vires Æ. 9, 499
infractos adverso Marte Latinos Æ. 12, 1
infremuit ferox Æ. 10, 711
infrenant currus Æ. 12, 287
infrendens dentibus Æ. 3, 664. 8, 230. 10, 718
infreni Numidæ Æ. 4, 41
infrenis equi Æ. 10, 770
infusa lanea G. 3, 487. Apollinis Æ. 2, 430. redimibat tempora vittâ 10, 538
infundam desuper Æ. 4, 122
infundere rores G. 1, 385. latices cornu 3, 509
infusa, *nom. fœm.* nix Æ. 4, 250. mens per artus 6, 726. *neutr. plur.* flumina 5, 684
infuscatur arena sanie G. 3, 493
infuscet vellera pullis maculis Æ. 3, 389
infuso sole Æ. 9, 461
infusum populum Æ. 5, 552
infusos gremio Æ. 8, 406
ingemere taurus aratro G. 1, 46
ingeminans Cretüsam, iterumque iterumque vocavi Æ. 2, 770. ictus dextrâ 5, 457
ingeminant Austri G. 1, 333. voces 1, 411. plausum Æ. 1, 751. ignes 3, 199. curæ 4, 531. lateri vulnera 5, 434. hastis 9, 811
ingeminat clamor Æ. 5, 227. terrorem 7, 578
ingeminata vox G. 3, 45
ingemit, *Æneas* Æ. 1, 97
ingemuisse leones E. 5, 27
ingemuit Æ. 4, 692. 6, 483. 10, 823. 11, 840. fletu nostro 4, 369. amore genitoris 10, 789
ingeniis arvorum G. 2, 177
ingenium divinitùs illis G. 1, 416
ingens G. 1, 477. Æ. 6, 423. *nom. masc.* arcus, *cœlestis* G. 1, 380. Mincius 3, 14. oleaster 4, 20. Sarpedon Æ. 1, 103. pontus, *fluctus* 1, 118. Periphas 2, 476. truncus 2, 557. portus 3, 570. anguis 5, 85. Centaurus 5, 156. dolor 5, 172. exitus 5, 523. fletus 5, 765. janitor 6, 400. Cerberus 6, 417. vagitus 6, 426. coluber 7, 352. cornibus cervus 7, 483. fragor 8, 527, lucus 8. 597. nimbus 9, 110. concursus ad corpora 9, 454. globus 9, 515. *Bitias* 9, 709. Pandarus 9, 735. pudor 10, 870. 12, 666. clamor 12, 268. fragor 12, 724. Turnus 12, 927. *nom. fœm.* fraxinus G. 2, 65. arbos 2, 80. 131. porta 3, 260. Æ. 5, 552. gloria 2, 325. 6, 64. ara 2, 513. tellus 3, 62. lætitia 3, 99. sus 3, 390. 8, 43. domus 3, 619. ulmus 6, 283. vorago 7, 569. sylva 7, 676. Amiterna cohors 7, 710. regia Caci 8, 241. pars 10, 427. hasta 10, 579. barba 12, 300. *voc. fœm.* ô fama 11, 124. *neutr.* specus G. 4, 418. Æ. 8, 258. bellum 1, 267. templum 1, 420. argentum 1, 644. 3, 456. lumen, *oculum* 3, 636. monstrum 3, 658. 4, 181. latus rupis 6, 42. saxum 6, 616. 10, 127. 12, 896. argumentum 7, 791. corpus 10, 446. pectus 10, 485. onus clypei 10, 553. caput 11, 680. bustum 11, 849. genus à proavis 12, 225. telum 12, 888
ingentem farris acervum G. 1, 185. Æ. 4, 402. umbram G. 2, 297. sonitum 2, 306. undam 2, 461. cervum 3, 413. sylvam 4, 273. gemitum Æ. 1, 489. 11, 37. hastam 2, 50. 10, 762. 12, 398. taurum 2, 202. equum 2, 400. pugnam 2, 438. fenestram dedit ore 2, 482. numerum 2, 796. Trojam 3, 462. gemitum pelagi 3, 555. Ætnam 3, 579. Chimæram 5, 118. plausum 5, 216. concursum 5, 611. arcum 5, 658. 9, 15. pyram 6, 215. Æneam 6, 413. 8, 367. flammam 6, 519. luctum 6, 868. lucum 7, 29. 8, 342. ruinam 8, 192. fumum 8, 252. clypeum 8, 447. loricam 8, 622. centaurum 10, 195. quercum 11, 5. cædis acervum 11, 207. animis corpore & armis Herminium 11, 641. tumultum 11, 897. *Murranum* 12, 640
ingentes, *nomin.* Thessalæ Gi 2, 382. ruinæ murorum Æ. 4, 89. campi 12, 36. *acc.* animos G. 3, 207. 4, 83. ramos 3, 333. cavernas Æ. 2, 20. curas 5, 701. vires 7, 167. 12, 708. taurus 8, 204. populos 8, 475. fossas 9, 470. oras belli 9, 528 cædis acervos 10, 245. acervos Rutulorum 10, 509. agros 11, 367
ingenti cylindro G. 1, 152. pluvia 1, 325. vento 1, 354. umbra 2, 19. 489. Æ. 10, 541. bello G. 2, 279. amore 2, 476. clamore 3, 43. Æ. 9, 597. motu G. 4, 365. nocte 4, 497. templo Æ. 1, 457. pyra 4, 505. mole 5, 118. 223. 12, 161. 6, 232. manu 5, 487. plausu 5, 506. hastâ 6, 222. metu 6, 491. fragore 7, 65. obsidione 8, 647. clamore 9, 38. cæde 9, 542. fragmine montis 9, 569. 10, 698. pondere 9, 752. vulnere 10, 842. 12, 640. gyro 10, 884. luctu 11, 231. tumultu 11, 447. dextrâ 11, 536. sonitu 11, 614. Silva 12, 715
ingentia rura G. 2, 412. cornua Æ. 1, 196. mœnia 1, 366. terga Boum 5, 404. ostia domus 6, 81
ingentibus curis Æ. 1, 212. foris 2, 217. tectis 2. 480. juga 7, 241. monstris 7, 376. captis 9, 296. 10, 461
ingentior armis, ô vir Trojane Æ. 11, 124
ingentis testæ G. 2, 351. Caveæ 3, 340. luctus 11, 63
ingerit hastas G. 9, 763. 12, 330
inglorius amem flumina sylvasque G. 2, 486. trahensalvum *sine honore* 4, 94. erat parmâ, *ignobilis* Æ. 9, 548. exigat ævum 10, 52. renovabo urbem 11, 793. agitans artes 12, 397
ingluviem G. 3, 431
ingrata revolvo Æ. 2, 101
ingratæ urbi E. 1, 35
ingratis periculis Æ. 7, 425
ingrato cineri Æ. 6, 213
ingratum laborem G. 3, 98. cubile Æ. 12, 144
ingratus salutis Æ. 10, 666
ingravat hæc Drances Æ. 11, 220

ingredere G. 1, 42. Æ. 8, 513
ingrediens Æ. 8, 309
ingredior res antiquæ laudis & artis G. 2, 175
ingreditur in arvis pullus G. 3. 76. solo Æ. 4, 177. 10, 767. proximus donis qui vincula rupit 5, 543. Æneas mœsto vultu 6, 158. campo 10, 763
ingressa Venus sic, *loqui cœpit* Æ. 4, 107
ingressis hæc edidit ore Æ. 7, 194
ingressus, *nom.* unde cœpit, *exordium* G. 4, 316
ingressus, *particip.* lucum G. 4, 469. fatis iniquis Æ. 3, 17. *est loqui* 6, 867. Etruscis castris 10, 148. versare dolos, *incipiens* 11, 704. saltus apertos 11, 904
ingruere infestos hostes Æ. 11, 899
ingrueret bellum Æ. 8, 535
ingruit umbra vitibus G. 2, 410. horror armorum Æ. 2, 301. imber 12, 284. Æneas Italis 12, 628
inguen lævum Æ. 10, 589
inguina, *Scyllæ* E. 6, 75
inguine G. 3, 281. Æ. 10, 786
inhærens augit oculos Æ. 8, 260
inhæret corpore Æ. 10, 845
inhæsit dextram amplexus Æ. 8, 124
inhiant Cerberus G. 4, 483. *Dido* pectoribus pectudum 4, 64. attonitis animis 7, 814
inhiant nec, *agricolæ appetunt, &c.* G. 2, 463
inhibete tela Æ. 12, 693
inhonesto vulnere Æ. 6, 497
inhorruit messis campis G. 1, 314. unda tenebris Æ. 3, 195. 5, 11. armos, *aper* 10, 711
inhospita, *nom. fœm.* Syrtis Æ. 4, 41 *neutr. plur.* saxa 5, 627
inhumata, *nom. fœm.* turba Æ. 6, 325. 11, 372. *neutr. plur.* corpora 11, 22
inhumati, *mariti* Æ. 1, 357
inhumatus arenâ mediâ Æ. 4, 620. tu 6, 374
inibit hoc ævi cœtus E. 4, 11
inibo pro te tua munera Æ. 5, 846
injecêre manum Parcæ Æ. 10, 419
injecit sese in medium agmen moriturus Æ. 2, 408
injecta, *neutr.* tela Æ. 2, 726
injectis undique telis Æ. 9, 807
injice, superinjice frondes G. 4, 46. tu mihi terram Æ. 6, 366
injicit sese morti Æ. 9, 553
injiciunt vincula ex fortis Æ. 6, 19
inimica, *nom. fœm.* gens Æ. 1, 71. fortuna 5, 356. refugit, *illa* 6, 472. lux 9, 355. turba 11, 880. vis 12, 150. *abl.* gente 4, 235. *neutr. plur.* Trojæ numina 2, 622. castra 5, 671. 9, 315. 739. tela 8, 117. 11, 809. nomina 11, 84. prælia 12, 716. 810
inimicam hanc terram Æ. 10, 295
inimicis ignibus Æ. 8, 375
inimico fratre Æ. 4, 636. pectore 10, 556. 11, 685. sanguine 11, 720
inimicum ignem G. 4, 330. Æ. 1, 127. hastile 10, 795. insigne 12, 943
inimicos atrox Nisus G. 1, 407. ensis Æ. 2, 600
iniquâ, *abl.* pugnâ congressus Æ. 10, 879
iniquæ Junonis Æ. 1, 672. 8, 292. pacis 4, 618
iniquam sortem Æ. 6, 352. 12, 243
iniqui soles Æ. 7, 227
iniquis spatiis G. 4, 147. fatis Æ. 2, 257. 3, 17. 10, 380. animis 10, 7. sylvis 11, 531
iniquo pondere rastri G. 1, 164. spatio Æ. 5, 203. casu 6, 475. dorso 10, 303
inire somnum E. 1, 56
init bellum Æ. 7, 647
injuria formæ spretæ Æ. 1, 31. longa est 1, 345. nostræ cædis 3, 256. sceleris nostri 3, 604. capitis, *facta capitis* 4, 354. Turni matrem admonuit 9, 108
injussa, non injussa cano E. 6, 9, virescunt gramina G. 1, 55
injussus abibis ripam Æ. 6, 375
injusta noverca E. 3, 33
injusto sub fasce G. 3, 347
innabant Æ. 10, 223
innare G. 3, 142. Æ. 6, 134. 369. 8, 93. 691. 11, 549
innaret Æ. 9, 651
innatat alnus undam G. 2, 451
innatus amor G. 4, 177
innecte moranti causas Æ. 4, 51
innectit comas Æ. 7, 353. ramum olivæ 7, 418
innectuntur auro colla Æ. 8, 661
innexa, *nom. fœm.* pedem, *nodis auris* 5, 511. crinem vittis Discordia 6, 281. fraus clienti 6, 609. foliis pependit Æ. 8, 277
innexuit paribus armis palma amborum Æ. 5, 425
innexus humeros amictu Æ. 7, 669
inrexa cubito Æ. 6, 690
innocuæ carinæ Æ. 10, 302
innocuum litus Æ. 7, 230
innoxia, *nom. fœm.* flamma 2, 683. *plur. neutr.* non innoxia verba G. 2, 129. 3, 283
innoxius, *serpens* Æ. 5, 92
innumeræ gentes Æ. 6, 706
innumeras pyras Æ. 11, 204
inruptæ puellæ G. 4, 476. Æ. 2, 238. 6, 307. Minervæ 2, 31. sunt aliæ Latio 12, 24
insensum mare Æ. 10, 292
inolescere libro, *concorporari cum cortice* G. 2, 77. vitia Æ. 6, 738
Inoo Melicertæ, *filio Inûs, patronymicum a matre Ino* G. 2, 437
inopem G. 2, 499. Æ. 9, 290
inopes res Æ. 8, 100
inopi senectæ G. 1, 186
inopina, *nom. fœm.* quies Æ. 5, 857. facies 6, 104. fors 8, 476
inops animi sævit Æ. 4, 300
Inoüsque Palæmon Æ. 5, 823
inque ligatus pro *illigatus* Æ. 10, 794
inque salutatam pro insalutatam Æ. 9, 288
inquit E. 3, 79. 6, 23. 7, 8. 10, 22. 28. 31 G. 4, 446. 494. Æ. 1, 325. 463. 758. 2, 69. 78. 387. 520. 5, 348. 474. 638. 670. 741. 7, 68. 116. 594. 8, 113. 311. 362. 469. 9, 423. 781. 10, 491. 11, 42. 855. 12, 259. 777. 931
insana cupido cædis Æ. 9, 760
insanam vatem Æ. 3, 443
insani, *gen.* Martis Æ. 7, 550. *plur.* fluctus E. 9, 43
insanis Æ. 2, 42. 4, 595. 7, 461. 10, 871. 12, 37. 667
insanire E. 3, 36
insanis, quid insanis? Æ. 10, 22

infano vortice G. 1, 481
infandumque forum G. 2, 502
infandus amor E. 10, 44
infcia Dido Æ. 1, 722. turba 7, 381. culpæ anima 12, 648
infcius ævi G. 3, 189. paſtor Æ. 2, 307. Androgeos inconſultus 2, 372. Æneas 6, 711. ævi venturi 8, 627. ipſe Tros ſiupet 10, 249. haud infcius accipit enſem 10, 907
infcriditur pulvis haſta Æ. 1, 482
inſcripti nomina regum flores F. 3, 106
inſectabere raſtris terram G. 1, 155
inſediſſe ſupremos cineres patriæ Æ. 10, 59
inſedit Pallas arces Æ. 2, 616. jugis Etruſcis gens Lydia 8, 480. ſylvis 11, 531
inſequ r illos Æ. 4, 545
inſequitur arva jacto ſemine G. 1, 105. *eam* per auras Niſus 1, 408. clamor virûm Æ. 1, 91. aquæ mons 1, 109. eadem fortuna viros 1, 245. quis te caſus? 1, 620. illum Pyrrhus 2, 530. nimbus 4, 161. proximus huic Salius 5, 321. cineres atque oſſa perempiæ 5, 788. nimbus peditum 7, 793. te gens bello 8, 147. quem mea ætas ſpatiis propioribus 9, 276. congreſſos æquo pede 12, 466. *illum* Æneas 12, 748
inſequor convellere vimen Æ. 3, 32
inſerat hæc ſi quis G. 2, 50
inſere pyros E. 1, 74. 9, 50. truncos oleæ G. 2, 302
inſerere modus, *pro* inſerendi G. 2, 73
inſeritur arbutus ex ſœtu nucis 2, 69
inſertabam clypeo ſiniſtram Æ. 2, 672
inſertas feneſtras Æ. 3, 152
inſerto cornu G. 3, 509
inſideat quantus miſeræ Deus Æ. 1, 723
inſidiæ Æ. 2, 310. 6, 399. 7, 326. 12, 336
inſidias E. 5, 60. G. 1, 271. 3, 537. Æ 1, 758. 2, 36. 65
inſidiatus ovili lupus Æ. 9, 59
inſidiis E. 3, 18. G. 1, 426. Æ. 2, 195. 421. 7, 478. 9, 237. 11, 783. 12, 494. 752
inſidunt apes floribus Æ. 6, 708
inſigne clypei decorum Æ. 2, 392. paternum 7, 657. belli ſuperbum 8, 683. formæ paternæ 10, 188. regnis 12, 289. inimicum 12, 944
inſignem pietate virum Æ. 1, 14. phaleris equum 5, 310. galeam 5, 367. multâ arte quem reddidit 5, 705. gemmis coronam 7, 76. palmâ currum 8, 655. famâ & armis 7, 745. quem miſit 7, 762. pharetram 8, 166
inſignes armis ambo Æ. 11, 291
inſigni laude Æ. 1, 629. letho 10, 430
inſignia Danaûm Æ. 2, 389. regni 8, 506 11, 334
inſignibat auro clypeum Æ. 7, 790
inſignibus alis G. 4, 82. armis Æ. 10, 170. 539. poſitis 11, 89
inſignis Pelops humero eburno G. 3, 7. maculis, *vacca* 3, 56 eſt furor equarum 3, 266. ore 4, 92. galeæ Æ. 3, 468. auro ſtat ſonipes 4, 134. forma Euryalus 5, 295. lituo & haſta 6, 167. pietate & armis Æneas 6, 403. ramis olivæ 6, 808. Achivis cæſis 6, 837. ſpoliis Marcellus 6, 855. trabeâ 7, 613. facie 9, 336. equis Turnus 9, 583. 10, 21. Meſſapus equis 10, 354. jaculo 10, 754. trophæis 11, 386. fulgebat in armis 11, 769. gloria facti 12, 322
inſincerus apes tulerit cruor G. 4, 285
inſinuat pavor per pectora cunctis Æ. 2, 229
inſiſte viam domandi vitulos G. 3, 164
inſiſtere rotis victor G. 3, 114. limen nulli fas Æ. 6, 563
inſiſtit ſic adeo, *ſibi* Æ. 4, 533
inſita mala G. 2, 33
inſolitæ phocæ G. 3, 543
inſolitis motibus G. 1, 475
inſomnem noctem ducit Æ. 9, 167
inſomnia quæ me terrent? Æ. 4, 9. falſa mittunt ad cœlum manes 6, 896
inſomnis ſervat noctesque dieſque veſtibulum Æ. 6, 556
inſonat æther impulſu E. 8, 229. ſpiritus Boreæ Ægæo, *mari* 12, 366
inſontem Æ. 2, 84. 10, 630
inſontes Harpyias Æ. 3, 249. qui ſibi peperêre lethum 6, 435
inſonti tibi Æ. 5, 841
inſontis amici Æ. 2, 93. 5, 353
inſonuêre cavernæ Æ. 2, 53
inſonuit flagello Æ. 5, 579. verbera 7, 451. *Nympha* demiſſa per auras 11, 596
inſpectura domus hæc machina Æ. 2, 47
inſperata, *abl.* tellure Æ. 3, 278. in luce 8, 247
inſpicat faces ferro G. 1, 203
inſpirans animam viperæam Æ. 7, 351
inſpirant venenum morſibus G. 4, 237
inſpirat animum Delius vates Æ. 6, 12
inſpires ignem occultum Æ. 1, 692
inſpoliata arma Æ. 11, 594
inſtabant currum Æ. 8, 434
inſtabiles, *nom.* Cymiæ G. 4, 195. animos 4, 105
inſtabis ariſtis G. 1, 210
inſtamus immemores, *urgemus* Æ. 2, 244
inſtans operi Dido Æ. 1, 568
inſtant illi verbere G. 3, 108. ſub tempus 3, 123. Tyrii Æ. 1, 427. eruere 2, 627. cædes Laurentibus 8, 537. territit puppibus 8, 693. Meſſatheus & Sereſtus 9, 171. Rutuli ſternere cæde viros 10, 118. telis 10, 692. jaculis & clamoribus 10, 713
inſtantem tergo Æ. 5, 168. Reginam 11, 703. *illum* non tulit 12, 371
inſtantes Teucros Æ. 11, 872
inſtantibus eripe fatis Æ. 10, 624
inſtar montis equum Æ. 2, 15. Argolici clypei, aut Phœbeæ lampadis lumen, *oculum Polyphemi* 3, 637. magni agminis ipſe clauſus 7, 797. turbinis haſta 12, 923
inſtar, *ſimilitudo* quantum inſtar in ipſo eſt! *Marcelli* Æ. 6, 865
inſtare tumultus monet G. 1, 464. jugis Æ. 11, 529. telum tremiſcit 12, 916
inſtaret curru Achilles Æ. 1, 472
inſtat quod nunc agamus E. 9, 66.

66. acrior, *aſſilut* fervoribus
mediis G. 3, 154. Pyrrhus vi
patriâ Æ. 2,491. quâ ratione
quod inſtat conſieri poſſit 4,
115. quod inſtat expedias 8,
49. molaribus 8, 250. iurto
fervidus 9, 350. non ſegnius
9. 441. aquæ Centaurus 10,
196. hinc Pallas 10, 433. cui
Turnus 10, 645. nec Turnus
ſegnior 10, 657. trepidanti
Æneas 10, 788. curſu &
latratibus canis venator 12,
751. ſaucius 12, 762. Æneas
12, 783. 887
inſtauramus Polydoro funus Æ.
3, 62
inſtaurant epulis Æ. 7, 146. 8,
283. acies 10, 543
inſtaurat diem donis Æ. 4. 63.
choros 4, 145. honores in-
ceptos genitori 5, 94
inſtaurata prælia Æ. 2 669
inſtaurate Dii talia Graiis Æ. 6,
530
inſtaurati animi, *ſunt*, ſuccur-
rere tectis regis, *mihi reno-
vatus eſt ardor* Æ. 2, 451
inſternor pelle leonis Æ. 2, 722
inſtigant ſtudiis ſequentem Æ.
5, 228
inſtigat vocibus alas Æ. 11, 730
inſtiterat infans veſtigia pri-
mis plantis pedum Æ. 11,
574
inſtituam templa Triviæ Æ. 6.
70
inſtituêre veſtigia nuda ſiniſtri
pedis Æ. 7, 690
inſtituit Pan primus conjungere
calamos cerâ E. 2, 33. *Daph-
nis*, curru ſubjungere tigres 5,
30. Ceres prima ferro mor-
tales vertere terram G. 1,
148. hoc ſibi ferri munus,
juſſit Æ. 6, 143
inſtituuntque dapes Æ. 7, 109
inſtrato cubili frondibus G. 3,
230
inſtratos oſtro alipedes Æ. 7,
277
inſtraverat pontes Æ. 12, 675
inſtrepat ſaginus axis nitens ſub
pondere G. 3. 173
inſtructa legio Æ. 9, 368
inſtructi ferro Æ. 12, 124
inſtructis navibus Æ. 2, 254
inſtructo Marte Æ. 8, 676
inſtructos acie Teucros Æ. 11,
469
inſtructus dolis & arte Pelaſgâ
Æ. 2. 152. Eoïs adverſis, *po-
pulis adjutus* 6, 831
inſtruimus menſas Æ. 3, 231
inſtruit armis ſocios Æ. 3, 471.
8, 80
inſtruitor domus luxu ſplendida
Æ. 1, 642
inſtruxit equorum curſus Æ. 5,
549
inſueta, *neutr.* pabula E. 1, 50.
rudentem, *Cacum, injuncto mo-
do* Æ. 8, 248
inſuetos Arcadas inſerre acies
pedeſtres, Æ. 10, 364
inſuetum limen Olympi E. 5,
56 per iter Æ. 6, 16. ne-
mus 8, 92
inſula Æ. 1, 163. 2, 22. 3, 104.
386. 692. 8, 416. 10, 174
inſulæ Æ. 3, 211
inſulans, *illudens* Æ. 2, 330.
6, 571. huic capiti 8, 570.
ſonipes, *ſubſiliens* 11, 600.
hoſtibus cæſis 12, 339
inſultant Thiaſis nemora ma-
tres Æ. 7, 581
inſultare ſolo G. 3, 117
inſultent floribus hœdi G. 4, 11
inſuper Æ. 1, 65. 2, 71. 593
3, 579. 9, 274. 11, 107.
12, 318
inſuperabile bello genus Æ. 4,
40
inſurgens Entellus Æ. 5. 443.
rupes, ſpeluncæ dorſo 8. 234.
altior 11, 697. 12, 902 ar-
dinus, *ſerpens* 11. 755
inſurgere campis tenebras, Æ.
9, 34
inſurgimus remis Æ. 3, 207
inſurgite remis Æ. 3, 560. 5, 189
inſuto plumbo Æ. 8, 405
intactâ cervice juvencas G. 4,
540. 551. juventus 11, 419
intactæ ſegetis Æ. 7, 808
intactam cui pater dederat Æ
1. 349
intacta grege Æ. 6, 38
intacti ſaltus G. 3, 41
intactum Pallanta Æ. 10, 504
integer ævi ſanguis Æ. 2, 638.
ævi Aſcanius 9, 255
integram pellem G. 4, 302
integrat miſerabile carmen G. 4,
515
integro, ab integro ſæclorum
naſcitur ordo E. 4, 5
intemerata *nom. fœm.* fides Æ.
2, 143. *illi* 11, 584. *neutr.*
munera 3, 178
intempeſta nox G. 1, 247. Æ.
3, 587. 12, 846
intempeſtæque Graviſcæ Æ.
10, 184
intendebat arcum Æ. 8, 704
intendere vela ventis Æ. 3, 683.
brachia tergo 403 nu-
meros nervis 9. 776
intendi brachia velis Æ. 5, 829
intendiſſe ſagittam Æ. 9. 590
intendit locum ſectis Æ. 5, 506.
Tartaream vocem cornu 7,
514
intendunt vincula collo Æ. 2,
237. vela Zephyri 5, 33. arcus
9. 665
intentaque brachia remis Æ. 5,
136
intentans ſiniſtrâ angues Æ. 6,
572
intentant omnia mortem Æ. 1,
95
intentata hæc manebat ſors re-
rum Æ. 10, 39
intentatum ne quid fuiſſet ſcele-
riſve dolive Æ. 8, 206
intenti tenebant ora Æ. 2, 1.
exſpectant ſignum 5, 137.
quem ludo exercent 7,
380
intentis omnibus Æ. 3, 716
intentos volvens oculos Æ. 7,
251
intepuit mucro Æ. 10, 570
inter, *paſſim, ſed nullo ſingula-
ri ſenſu*; hæc præpoſitio tum
præponitur tum poſtponitur,
ut, inter vos E. 3, 103. in-
ter conſedimus ulmos 5, 3.
inter agendum, *pro dum ages*
9, 24. manus inter parentum
Æ. 2, 681. inter ſe 11,
445
interceptit haſtam Rhœteus Æ.
10. 402
interluſu hyems Æ. 2, 111
interdum G. 2, 258. 3, 57. 506.
Æ. 1, 722 3, 572. 12 747
interea, *paſſim, ſed nullo ſingu-
lari ſenſu.*
intereunt segetes G. 1, 152. pe-
cudes 3, 368
interfice meſſes G. 4, 330
interfuſa, *nom. fœm.* Styx G. 4,
480. Æ. 6 439. genas ma-
culis 4, 644
interimit Abantem oppoſitum
10, 428
interior domus Æ. 1, 641. 2,
486 ille radit iter lævum 5,
170. ſubiget proram adverſa,
inter ſcopulos & Mneſtheum,
5, 203. gyro eludit Orſilo-
chum 11, 695
interiora limina Æ. 4, 645
interiore tecto Æ. 4, 494

interit vipera G. 3, 544
interitum E. 5, 28
interiuſque recondat G. 3, 137
interlucet corona Æ. 9, 508
interluit urbes & arva *mare* Æ. 3, 419. quos ſecans interluit Allia 7, 717
intermiſceat undam E. 10, 5
internectat auro crinem fibula Æ. 7, 816
interpres Divûm Æ. 3, 359. 4, 356. 378 hominum Divumque 10, 175. Phœbi 3 474. curarum 4. 608
interque legendæ frondes G. 2, 366
interrita, *fœm.* fertur claſſis promiſſis Neptuni Æ. 5, 863. parmâ, *illa* 11, 711. ſpectat pugnas 11, 837
interritus extulit ad auras brachia Æ. 5, 427
interrupta, *neutr.* opera Æ. 4, 88
interrupti ignes Æ. 9, 239
interſint lachrymis patris Æ. 11, 62
interſtrepere anſer olores E. 9, 36
intertextam auro chlamydem Æ. 8, 167
intervallo longo proximus Æ. 5, 320
intexens herbis, *miſcens cum.* E. 2, 49. cornua ſertis Æ. 7 488
intexere haſtas foliis E. 5, 31
intexet illa *terra*, tibi vitibus ulmos G. 2, 221
intexti Britanni G. 3, 25
intextum tauris opus Æ. 10, 785
intextus puer, *purpura* Æ. 5, 252
intexunt abiete coſtas Æ. 2, 16. latera frondibus 6, 216
intima, *neutr.* cunabula G. 4, 66. lethi Tartara 4 481. regna Æ. 1, 247. præcordia 7, 347
intonat ore Æ. 6, 707. fragor 8, 527. ſuper clypeum, *Bitias cadens* 9, 709. horrendum armis 12, 700
intonſa ora Æ. 9, 181. capita 9 681
intonſam bidentem Æ. 12, 170
intonſi montes, *ſylvoſi* E. 5, 63
intonuêre poli Æ. 1, 94. ſylvæ profundæ 7, 515
intonuit lævum ſubito fragore Æ. 2, 693. pater omnipotens ter clarus ab cœlo 7, 142. lævum de parte cœli ſerena 9, 631
intorquens jaculum Æ. 9, 52. 10, 323
intorquere tela Æ. 9, 534
intorquet haſtam Æ. 9, 744. *telum* eminus 12, 921
intorſerit haſtam Æ. 2, 231
intorſit oculos, *Proteus* G 4. 451. telum in hoſtem Æ. 10, 882. haſtam equo 11, 637
intorto telo Æ. 10, 382
intra ſepta domorum G. 4, 159. muros Æ. 2, 33. tecta 6, 525. 7, 168. 500. portas 10, 23. limina 11, 235. 267 jactum teli 11, 608
intractabile genus bello Æ. 1, 343
intractabilis brumæ G. 1, 211
intramus portus Æ. 5, 57
intrantem muros Æ. 4, 359
intrare portus E 3, 254
intrato arvo Tybridis Æ. 3, 501
intraſtis ripas fluminis Æ. 7, 201
intravi tot maria Æ. 6 59
intravimus portus Æ. 3, 219
intravit calor medullas Æ. 8, 390
intremere murmure Trinacriam Æ. 3, 581
intremuere omnes undæ Æ. 3, 673
intremuit malus Æ. 5, 505
introgreſſi poſtquam Æ. 1, 524. 11, 248
intulerat torrens ſaxa Æ. 10, 363
intulerint bellum Æ. 11, 250
intulit ſeſe foribus Æ. 11, 36
intus G. 3, 214 4, 258. 422. Æ. 1, 171. 298. 707. 2, 483. 3, 619. 6, 577. 726. 7, 192. 464. 9, 538. 579. 677. 12, 589
intyba G. 1, 120. 4, 120
invade viam Æ. 6, 260
invadere portus Æ. 3, 382. aut pugnam aut aliquid magnum 9, 186
invadit continuò, *ſtatim aggreditur verbis* Æ. 4, 265. claſſem 9 71. caſtra 9, 147. Teucros 10, 690. medios, *erumpit in* 12, 497
invadunt urbem Æ. 2, 265. *nos* 2, 414. ſocii 3, 240. & complent aggere foſſas 9, 567. Martem clypeis atque ære 12, 712
invalidas palmas G. 4, 498. aves Æ. 12, 262
invalidi nati G. 3, 128. ſenes Æ. 12, 132
invalidum quicquid tecum eſt Æ. 5, 716
invalidus, *debilis* G. 3, 189. Æ. 6, 114
invaſerat hoſtes medios Æ. 9, 799
invaſiſſet *me* ferro Æ. 6, 361
invaſit thalamum natæ Æ. 6, 623. turmas Æneas 10, 370
invecta, *nom. fœm.* auras Jovis conjux Æ. 7, 287. rotis puniceis Aurora 12, 77
invectas claſſes Tybridis alveo Æ. 7, 436
invectus equis G. 3, 358. Æ. 6, 587. cœlo 1, 159 equo 5, 571. Romana triumphis mœnia Cæſar 8, 714
invehitur Centauro Æ. 5, 122. curru 6, 785. 12, 162
invenêre viam medios per ignes Æ. 7, 297
inveni viam quæ mihi reddat eum Æ. 4, 478
inveniam manu mortem Æ. 2, 645
invenient fata viam Æ. 3, 395. 10, 113
invenies alium E. 2, 73
inveniet agricola pila G. 1, 495
invenio affluxiſſe numerum comitum Æ. 2, 797
inventa *nom. fœm. particip.* ſub ilicibus ſus Æ. 3, 390. 8, 43. *neut. plur.* flumina 6, 8. memoranda Arcadii, *agit de capibus* G. 4, 283
inventam quam, *laurum* Æ. 7, 61
inventas per artes Æ. 6, 663
inventis uvis G. 1, 9
inventor ſcelerum Ulyſſes Æ. 2, 164
inventrix oleæ Minerva G. 1, 19
inventum *eſt* captare feras laqueis G. 1, 140. focis quem credidit ætas Æ. 7, 680. Achillem 9, 742
inventus cavis bufo G. 1, 184
invergit vina fronti ſacerdos Æ. 6, 244
invertant tauri ſolum G. 1, 65
invertêre tauri hæc loca G. 2, 141. campum 3, 161
invertiſſe vomere terras G. 1, 526

Invertit cœlum nox Æ. 11, 202
Inuī caſtrum Æ 6, 775
invia, *nom. fœm.* via longis terris Æ. 3, 383. *eut.* ſaxa 1, 541. luſtra, *ferarum* 4, 151. regna vivis 6, 154. maria Teucris 9, 130
invictaque bello dextera Æ. 6, 878
invictæ gentes Æ. 12, 191
invicto ô Æ. 6, 365 8. 293
invicti quanquam viribus eſſent Æ. 9, 394
invictis viris Æ. 11, 306
invictum quem dedit, *clypeum* Æ. 10, 243
invideo, non equidem invideo miror magis E. 1, 11
invidet nobis regia cœli G. 1, 504. ne pater arces Romanas Aſcanio Æ. 4, 234. mihi imperium ſenectus 8, 509. Apollo paribus armis non invidet 9, 655
invidia *nom.* G. 3, 37. quæ tandem eſt Teucros conſidere Auſoniâ terrâ Æ. 4, 350 *abl.* 2, 90. rumpantur ilia Codro E. 7, 26. quem agitabat gloria Turni Æ. 11, 337
invidiam ob invidiam pulſus ſolio Æ. 10, 852. ob invidiam pulſus regno 11, 539
invidiſſe Deus ut viderem conjugium Æ. 11, 269
invidit Amyntas E. 2, 39. Liber pampineas collibus umbra 7, 58. habenti G. 2, 499. honori Æ. 5, 541. te ne fortuna mihi 11, 43
invigilant aliæ, *apes* victu G. 4, 158. venatu pueri Æ. 9, 605
inviolabile pignus pacis Æ. 11, 363
inviſa, *nom. fœm.* colubris avis G. 2, 320. Minervæ aranea 4, 246. aris ſedebat, *illa* Æ. 2, 574. non tibi facies *Helenæ* 2, 601. *neutr.* regna Diis 8, 245. hæc lumina relinquam 12, 62
inviſam G. 2, 189. lucem Æ. 4, 631. ſtirpem 7, 293. faciem 9, 734. vitem 11, 177
inviſe fines Latinos Æ. 11, 588
inviſere urbis, *urbis* pro *urbeis*, aut *urbes* G. 1, 25. fines Acadiæ Æ. 8, 159
inviſi, quibus inviſi fratres Æ. 6, 608
inviſit Apollo Delum Æ. 4, 144
inviſus amictus G. 3, 563
invitum, *maſc.* me fatis Æ. 4, 324. ego quem tu tibi fingis Æ. 11, 364. *neutr.* genus 1, 32. Numen 7, 571. caput hoc 9. 496
inviſus, haud inviſus cœleſtibus Æ. 1, 391. divis 2, 627
invita, *fœm.* reliqui Turnum Æ. 12, 809
invitæ, *dat.* ſpem anni credere terræ G. 1, 224. *plur.* te per æquor quærimus Æ. 10, 233
invitam, *me coactam* Æ. 4, 493
invitat hiems G. 1, 302. pretiis animos Æ. 5, 292. Æneas qui velint certare ſagittâ 5, 486 Æneam ſolio acerno 8, 178
invitent floribus horti, G. 4, 109
invitet ripa decedere calori G. 4, 23
invitis Divis Æ. 2, 402
invito proceſſit veſper Olympo E. 6, 86. Numine Æ. 10, 31
invitus ceſſi de litore Æ 6, 460
inuliæ, *genit.* Æ. 11, 847. *nom. plur.* moriemur 4, 659.
inulti omnes moriemur Æ. 1, 670
inulto me Æ. 10, 739
inultus amiſit amores G. 3, 227
inumbrant toros obtentu frondis Æ. 11, 66
inundant ſanguine foſſæ Æ. 10, 24. 11, 382. denſi Troës 12, 280
invocat Jovem Æ. 7, 140
involvens nox umbrâ terramque, polumque Æ. 2, 251. obſcuris vera 6, 100. aquâ navemque, viroſque Auſter 6, 336. ſecum ſylvas, armenta, &c. *mons cadit* 12, 689
involvere, *infinit.* Olympum Oſſæ G. 1, 282
involvere diem nimbi Æ. 3. 198
involvi lumine Æ. 7, 77
involvit nemus flammis G. 2, 308. domum caligine Æ. 8, 253
involvitur, *ille* aris à tergo in caput, inque humeros Æ. 12, 292.
inurunt notas & nomina gentis G. 3, 158
inutile ferrum cingitur Æ. 2. 510
inutilis humor G. 1, 88. annos demoror Æ. 2, 647 *ille debilis* 10, 794
Io Latiæ Æ. 7, 400. *vox clamantis, quæ dolorem, gaudium & omnes prope affectus exprimit.*
Io, *fluvii Inaci filia* Æ. 7, 789
Iola E. 3, 76. 79
Iolas E. 2, 57
Ionii fluctus G. 2, 108
Ionio in magno Æ. 3, 211. mari 5, 193
Ionios fluctus Æ. 3, 671
Iopas crinitus Æ. 1, 744
Jove E. 3. 60. Æ. 1, 384. 4, 356. 377. 6, 123. 7, 219
Jovem G. 1, 125. Æ. 1, 82. 3, 223, 4, 205. 6, 584. 7, 139. 8, 353. 9, 83. 624. 12, 496
Jovi G. 2, 15. Æ 3, 279. 4, 199 638. 7, 133
Jovis E. 3. 60. 4, 49. G. 3, 181. 232. Æ. 1, 46. 50, 398. 3, 681. 4. 91. 331. 614. 5, 255. 726. 747. 784. 6, 586. 7, 220. 287. 308. 8, 301. 320 380. 640. 9, 564. 673. 716. 10, 567. 758, 11, 901. 12, 144 247. 849. 878
Iphitus Æ. 2, 340. 435
ipſa, ipſæ, ipſam, ipſas, ipſe, ipſi, ipſis, ipſo, ipſorum, ipſos, ipſum, *paſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu*
ipſius *dactyl.* G. 1, 452. Æ. 1, 118. 2, 772. 5, 535. 6, 396
ipſius, *primâ & ſecundâ ſyllabâ longâ*, Æ. 5, 55. 410. 8, 484. 11, 747
ira G. 4, 236. Æ. 2, 316. 413. 575. 4, 178. 5, 454. 706, 781. 6, 407. 7, 462. 508. 8, 230. 501. 9, 44. 62. 694. 736. 795. 798. 10, 742. 11, 233. 443. 12, 108. 527. 946
iræ E. 3, 81. G. 4, 453. Æ. 1, 15. 134. 2, 534. 7, 15. 326. 345. 8, 40 9, 66 688. 10, 714. 813. 11, 452. 12, 336. 494
iram Æ. 1, 8. 225. 8, 60. 10, 758
irarum Æ 1, 29. 4 532. 564. 12, 499. 831
iras E. 2, 14. G. 3, 152, 4, 536. Æ. 1, 61. 2, 381. 572. 594 3, 366. 4, 197. 5, 461. Æ. 7, 305.

Æ. 7, 305. 445. 755. 8, 432. 9, 564. 10, 263. 11, 342. 728. 12, 314. 590
irasci in cornua discit, *taurus* G. 3, 232. nec cuiquam virtus, *est* Æ. 10, 712. in cornua tentat taurus 12, 104
iratus arator G. 2, 207
ire mihi videor per rupes E. 10, 59. per altum G. 1, 457. Æ. 3, 374. 4, 310. viam G. 3, 77. Æ. 4, 468. jugis juvat G. 3, 292. altum iter, *per aërem* 4, 108. per terras 4. 221. ad urbem parat Æ. 1, 682. panduntur portæ, juvat ire, &c. 2, 27. tibi comes nec recuso 2, 704. quove jubes? 3, 88. ad Oraculum 3, 141. in nemus parant 4, 118. per altum 4, 310. in lachrymas 4, 413. sub umbras 4, 660. volunt 5, 769. ad conspectum genitoris 6. 108. per nemus 6, 386. per umbras 6, 451. hinc ad cœlum animas 6, 719. unà 6, 860. ad mœnia regis 7, 154. pedes campis pars parat 7, 604. ad litora regis 8, 555. pedes apparat ire comminus 10, 453. prior Pallas *cœpit irruere* 10, 458. obvius 11, 770. placet centum oratores, &c. 11, 332. ire sola contra equites Tyrrhenos promitto 11, 504. pietate supra Deos 12, 839. fratri comes per umbras 12, 881
iret si non tanta quies frigusque caloremque inter G. 2, 344. cum pedes in hostem Æ. 6, 830. ut ad muros 12, 555
Iri decus cœli Æ. 9, 18
Irim Æ. 4, 694. 5, 606. 9, 2. 803. 10, 38
Iris Æ. 4, 700. 10, 73
irremeabilis, *nom.* error Æ. 5, 591. *gen.* undæ 6, 425
irreparabile tempus G. 3, 284. Æ. 10, 467
irrigat Ascanio per membra quietem Venus Æ. 1, 696. sopor artus fessos 3, 511. auro Pactolus, *Lydiæ populos* 10, 142
irriget imbres G. 4, 115
irriguum fontem G. 4, 32
irrisa, *nom. fœm. ego* Æ. 4, 534
irrisam, *me* Æ. 4, 541. sine honore ratem 5, 272
irrise te offer periclis Æ. 7, 425
irrita, *neutr.* sceleris vestigia E. 4, 14. dona G. 4, 519. tela Æ. 2, 439. 10, 331. 11, 735. donant nubibus *mandata*, auræ 9, 313. jurgia jactas 10, 95. mea si non dicta putaris 12, 244
irritata ira Deorum Æ. 4, 178
irritatque virum telis Æ. 10, 644
irritus, *illum*, urget variis assultibus Æ. 5, 442
irrorat terras Eous sole novo G. 1, 288. Aquarius extremo anno 3, 304
irruat Æ. 6, 294
irruerant Danaï Æ. 2, 757
irruimus Æ. 2, 383. ferro 5, 222
irruit medios moriturus in hostes Æ. 9, 555. Æneas 10, 579
irrumpentem Rutulum Æ. 9, 729
irrumpit interiora domûs limina Æ. 4, 645
irrumpunt thalamo Æ. 6, 528. Rutuli 9, 683
irrupere cursu portas Æ. 11, 879
is, *pronomen* G. 1, 432. Æ. 2, 215. 3, 593. 596. 4, 203. 5, 703. 6, 684. 7, 48. 8, 321. 9, 549. 593. 696. 748. 11, 702
Ismara, *fœm.* patria, *urbs scilicet Thraciæ* Æ. 10, 351
Ismara, *neutr. plur. Ismarus mons Thraciæ* G. 2, 37
Ismare, *voc.* Æ. 10, 139
Ismarii Doryclì Æ. 5, 620
Ismarus E. 6, 30. 8, 44
Ista, istam, iste, isti, istis, istius, isto, *passim.*
Ister, *qui & Danubius* G. 3, 350
istic Æ. 10, 557
isthinc Æ. 6, 389
istro conjurato G. 2, 497
istum Æ. 9, 205
it pecus in deserta G. 3, 342. naribus sanguis 3, 507. tristis arator 3, 517. unde per ora novem it mare prorumpit Æ. 1, 250. portis juventus 4, 130. fama per urbes 4, 173. campis agmen 4, 404. stridor 4, 443. clamor ad atria 4, 665. clamor cœlo 5, 451. auri circulus it per collum pectore 5, 558. itque reditque viam 6, 122. cui comes Achates 6, 159. comes his Laodamia 6, 448. bello tessera signum Æ. 7, 637. timor 8, 557. clamor 8, 597. hasta Tago per tempus utrumque 9, 418. per omnes, gemitus 9, 499. per propugnacula muris 9, 664. gravis Auletes, *dulcem eos* 10, 207. contra dicta Tyranni 10, 448. lacrymans 11, 90. cœla clamorque virûm, clangorque tubarum 11, 192. Turnus in bigis 12, 164. cœlo tempestas telorum 12, 283. ad æthera clamor juvenum 12, 409. nimbus ad terras per mare 12, 452. fumus ad auras 12, 592. scissâ veste Latinus 12, 609
ita G. 1, 320. 4, 95. 394. 409. Æ. 2, 147. 182. 583. 4, 565. 557. 5, 382. 6, 672. 675. 7, 206. 8, 87. 9, 40. 208. 10, 459. 480. 594. 623. 11, 41. 396. 556. 822. 12, 10. 295
Itala, *nom. fœm.* terra Æ. 7, 643. cornus 9, 698. *adj.* de gente 6, 757. urbe 10, 780. virtute 12, 827. *neutr. plur.* regna 3, 185
Italæ gentes Æ. 7, 85. 9, 133. urbes 11, 420
Italas oras Æ. 5, 703. res 8, 626. spes 12, 35. mentes 12, 246
Itali Æ. 1, 113. 3, 396. 8, 331. 9, 532. 12, 251. 793
Italia Æ. 1, 46. 267. 6, 718
Italiam Æ. 1, 6. 17. 72. 257. 388. 537. 568. 3, 166. 252. 364. 381. 507. 523. 4, 234. 345. 361. 381. 5, 18. 629. 730. 6, 357. 7, 469. 9, 267. 601. 10, 8. 32. 67
Italiæ G. 2, 138. Æ. 3, 458. 674. 4, 106. 275. 6, 61. 73. 563. 11, 219. 508
Italides Tullaque, & Tarpeia Æ. 11, 657
Italis oris Æ. 1, 256. sylvis 7, 776. Diis 8, 715
Italis Æ. 12, 202. 628
Italo sanguine Æ. 8, 762. robore 11, 326
Italo nulli Æ. 8, 502
Italos fines Æ. 3, 440. 5, 82. 7, 334. hostes 12, 582
Italus Æ. 5, 565. 8, 678. 10, 74. 12, 189
Italum Æ. 6, 92. 8, 513. 10, 41. 109. 12, 655
Italus Æ. 5, 117. 7, 178

ite capellæ E. 1, 75. domum pasti, ite juvenci 7, 44. domum saturæ, ite capellæ 10, 77. ite, ferte citi flammas, &c. Æ. 4, 593. vos ite solutæ ite, Deæ, pelagi 9 116. 117. per Dindyma ô vere Phrygiæ 9, 617. ite, decorate muneribus animas, &c. 11, 24. nunc 11, 119
item G. 1, 187. 2, 248
iter G. 1, 380. 4, 108. Æ. 1, 374. 660. 2, 360. 388. 3, 507. 5, 2. 23. 170. 589. 6, 16. 112. 240. 271. 384. 477. 512. 688. 7, 35. 150. 467. 802. 811. 8, 90. 9, 321. 377. 391. 11, 17. 244. 12, 525. liquidum raditaëre lapsa 5, 217. currit æquore classis 5, 862. tendit velis 7, 7. vocis 7, 534. noctis sydera 10, 162
iterum E. 4, 36. G. 1, 490. 4, 349. Æ. 3, 297. 4. 78. 413. 576. 5, 80. 166. 6, 93. 720. 7, 322. 9, 598. 10, 26. 61. 671. 684. 12, 581
iterumque, iterumque Æ. 2, 770. 3, 436
iterum atque iterum Æ. 8, 527
Ithacâ, *abl.* patriâ Æ. 3, 613.
Ithacæ scopulus Æ. 3, 272
Ithacus *Ulysses ex Ithaca patria* Æ. 2, 104. 122. 3, 629
itis vos nunc primum à navibus? Æ. 2, 375
ito contra audentior Æ. 6, 95. neu quis mihi segnior ito 12, 566
iter in sylvam Æ. 6, 179. sic ad astra 9, 641
ituras superum ad lumen animas Æ. 6, 680. in nostrum nomen animas, *successuras nomini nostro* 6, 758
Ityn, *nomen propr. viri* Æ. 9, 574
Ityræos taxi curvantur in arcus G. 2, 448
juba G. 3, 86. Æ. 7, 785
jubæ Æ. 2, 206. 9, 810. 11, 497
jubam G. 3, 92
jubare exorto Æ. 4, 130
jubarum Æ. 2, 412
jubas Æ. 10, 638
jube ducere dona Æ. 5, 385. socios vocari in arma 10, 242
jubeant telluri infindere sulcos E. 4, 33
jubeas neu Trois fieri, *illos* Æ. 12, 824
jubeat Æ. 3, 101. 145
jubebant reddi viro promissa Æ. 5, 386
jubebas quid me cœlum sperare G. 4, 325
jubebat dare vela Æ. 3, 9. aptare classem velis 3, 472. accipere Tarquinium Porsenna 8, 646
jubebatur indicere bella Æneadis Æ. 7, 617
jubebis in solido puteum demitti G. 2, 230
jubebo lustrare extrema Libyæ Æ. 1, 581. dare vela ventis 4, 546. esse Deas æquoris 9, 101, Teucris Italos parere 12, 189
jubent Æ. 2, 37. 3, 261. 6, 632. 8, 498. 10, 179. 11, 218. 12, 584
jubeo G. 3, 300. Æ. 3, 289
jubes Æ. 2, 3. 3, 88. 5, 849. 11, 353
jubet G. 4, 359. Æ. 1, 652. 2, 147. 3, 267. 4, 270. 498. 5, 15. 552. 757. 773. 828. 7, 154. 276. 432. 468. 8. 175. 9, 117. 10, 858. 11, 79. 83. 240. 12, 111
jubeto E. 5, 15. G. 3, 329
jucundum lumen cœli Æ. 6, 363
judice te E. 2, 27. sine Æ. 6, 431.
judicio nostro E. 5, 18
judicium Paridis Æ. 1, 31
juga E. 4, 41. G. 3, 57. 140. Æ. 6, 804. 7, 639. 10, 594. montis E. 5, 76. Parnassi 10, 11. Cynthi Æ. 1, 502. sylvarum 6, 256. animas quæ per juga longa sedebant deturbat, *Charon, hic accipe juga, pro scamnis nauticis* 6, 411. Hesperiam sua sub juga mittant 8, 148. nemorum 11, 544
jugalem lectum Æ. 4, 496
jugalis geminos Æ. 7, 280. ignes 7, 320
jugali vinclo Æ. 4, 16. nocte 10, 497
jugalia vincla Æ. 4, 59
jugârat cui, *illam* primis omnibus Æ. 1, 349
jugera G. 2, 264. 4, 128. Æ. 6, 596
jugis G. 3, 292. Æ. 2, 631. 801. 3, 125. 336. 4, 147. 153. 11, 135. 529. immissis concussere lora auriga Æ. 5, 147. pendet *equis concitatis* Æ. 12, 374
juga E. 2, 66. G. 1, 173. Æ. 3, 542. 10, 78. prona, *rupes* 8, 236. montis per deserta jugo properans 11, 514
jugulant pecudes Æ. 11, 199. 12, 214
jugulis sacrum dimitte cruorem G. 4, 542
jugulo Æ. 10, 907. 11, 750. 12, 358
jugulum Æ. 10, 415
jugum demittere colles incipiunt, E. 9, 8. hoc superate, *collem* Æ. 6, 676. Circæum 7, 799. exsuperat, *collem* 11, 905
Iüle Æ. 11, 58
Iüli Æ. 1, 560. 694. 2, 563. 682. 4, 274. 616. 5, 546. 6, 364. 789. 7, 493. 9, 501. 10, 524. 22, 110. 399
Julia unda G. 2, 163
Julius Æ. 1, 292
Iülo Æ. 1, 271. 292. 5, 569
Iülum Æ. 1, 713. 2, 674. 9, 640. 652
Iülus Æ. 2, 677. 710. 723. 4, 140. 5, 570. 7, 107. 116. 478. 9, 232. 293. 510. 10, 534. 12, 185
junco E. 1, 49. 2, 72
juncta fuit tibi fistula cerâ 3, 26. est mihi fœdere dextra Æ. 8, 169
juncti leones Æ. 3, 113
junctisque frontibus feruntur, *ambæ naves* Æ. 5, 157
juncto curru G. 4, 389
junctos orbes G. 3, 173. equos Æ. 12, 735
junctura tabulata dabant Æ. 2, 464. laterum fibula mordet 12, 274
jungam connubio stabili Æ. 1, 77. 4, 126
jungant fœdera Æ. 7, 546
jungas pacem hanc æterno fœdere Æ. 11, 316
jungat vulpes & mulgeat hircos E. 3, 91
junge pares G. 3, 169. fœdera Æ. 8, 56
jungebant fœdera Æ. 8, 641
jungebat mortua corpora vivis Æ. 8, 485
jungemus te Latino regi Æ. 11, 129
jungent leges & fœdera Æ. 12, 822
jungentur jam gryphes equis E. 8, 27
jungere equos G. 3, 114. dex-

træ dextram Æ. 1, 412. carmina 3, 451. cui se viro dignetur Dido 4, 192. da dextram 6, 697. quam viro gentis nostræ 7, 268. tauros 8. 316. tibi castra paro 8, 476
jungi fœdera Æ. 4, 112. hospitio 8, 264
jungimus hospitio dextras Æ. 3, 83
jungit florem anethi E. 2, 48. equos sol Æ. 1, 572. agmina 11, 145. 4, 142. equos curru 5, 817. 7, 724. opes 10, 154
jungunt agmina Æ. 2, 267. dextras 8, 467. ponteſque & propugnacula 9, 170
juniperi stant E. 7, 53. gravis umbra 10, 76
Juno G. 3. 153. Æ. 1, 19. 40. 283. 447. 666 2, 612. 3, 380. 4, 114. 166. 371. 608. 693. 5, 606. 679. 6, 90. 7, 330. 428. 552. 8, 84. 9, 2. 745. 794 802. 10, 62 73 96. 628 685. 760. 12, 134. 156. 841
Junone Æ. 4, 45
Junonem Æ. 7, 544. 10, 606. 12, 791
Junoni Æ. 1, 450. 3, 438. 547. 4, 59. 6. 138. 8. 60
Junonia hospitia Æ. 1, 675
Junonis G. 3, 532. Æ. 1, 8. 52. 134. 672 2, 761. 3, 437 5, 781. 7, 419 592. 633. 8, 29.
junximus hospitio dextras Æ. 11, 165
junxit me sibi Æ. 4, 28
Jupiter E. 7, 60. G. 1, 418. 2, 419. 4, 149. Æ. 1, 227. 526 735. 2, 326 689 3, 116. 171 4 110. 206 490 5, 17. 687 6, 130 272 7, 110 799 8, 560. 573 9, 128 209 626. 670. 803. 10, 16. 112. 116. 606 12, 141. 804. 836. 725 806 854 895
jura G. 1, 69. 2, 501. 4, 562 Æ. 1, 297. 330. 1, 731. 2, 137 541. 3, 137. 4, 27 5, 788. 7, 246. 8. 670
jurare numen, *tygiæ paludis* Æ. 6, 324
juravi exscindere gentem Æ. 4, 4
jur[illegible] *nec* Æ. 9, 642
juro[illegible] E. 5, 11. [illegible]ita jactas Æ. 10, 95. contra mea 11, 406
juris materni Æ. 7, 402
juro maria Æ. 6, 531. per sidera per superos 6, 458. per lata Æneæ 7, 234. per caput hoc 9, 300. terram, mare, sidera, 12, 197
jus cedat proprium regi Æ. 11, 359. mihi soli concurrere 12, 315
jussa G. 3, 41. Æ. 1, 81. 306. 2, 607. 3, 114 684 4, 295. 378. 396. 503. 538. 5, 749. 6, 176. 9, 804. 10, 445. 12, 877
jussa, *particip. nom. fœm.* mori Æ. 3, 323. fero sacrum 4, 730. *neutr.* sacra 6, 41. loca tenet 10, 238
jusserat nymphas e navibus esse Æ. 10, 222
jussere Æ. 4, 346
jussi, *plur.* Æ. 1, 712. 3, 561. 697 5, 834. 6, 21 7, 156. haud secus ac jussi faciunt 3, 236
jussis tuis Æ. 8, 11. ingentibus 7, 241
jussit E. 6 86, G. 1, 130. 4, 446. Æ 2, 186. 3, 162. 7, 428. 2, 233. 12, 854
jusso æquore cesserunt socii Æ. 10. 444. quà jusso, *qua parte jussero* 11, 467
juss s aspergo sapores G. 4, 62. adolemus honores Æ. 3 547
jussu Dei Æ. 2, 247
jussus dare habenas laxas qui sciret Æ. 1, 67. confundere fœdus 5, 496
justa, *abl.* plus parte G. 1, 35
justæ iræ Æ. 10, 714
justior quo alter nec pietate fuit Æ. 1, 548
justis partibus Æ. 1, 512. furiis furuerit Etruria 8, 494, haud justis querelis 10 95
justissima tellus G. 2, 460. cura Veneris ipse Æneas Æ. 10 132
justissimus unus qui fuit Æ. 2, 426. 7, 536
justitia G. 2, 474. Æ. 1, 527
justitiæ Æ. 1, 608 11, 126
justitiam Æ. 6, 620
justo lætior G. 2, 251
justos hymenæos Æ. 3. 60
justum numen Æ. 4, 521. pugnæ tempus 10, 11
justus dolor Æ. 8, 500
Juturna Æ. 12, 154. 222. 244. 348 468. 477. 798. 870
Juturnæ Æ. 12, 854
Juturnam Æ. 12, 813. 844
juvabit hæc olim meminisse Æ. 1, 207. explêsse animum ultricis flammæ 2, 586. perisse 3, 606. subvectare humeris saxa Trojana 11, 131. cecidisse 11, 168
juvabo opibus Æ. 1, 575. 8, 171
juvant non omnes arbusta E. 4, 2 nec me tantum litora 5, 83. quid labor aut benefacta G. 3, 525. quid vota furentem Æ. 4, 66
jurare te Æ. 12, 872
juvat arva, *agris prodest* G. 1, 95 nidos revisere 1, 413. Ismara Baccho conserere 2, 37. spectare 2, 437 arva videre 2, 458 ducere pompas ad delubra 3, 23. ire jugis 3, 292. ire, *exire* Æ. 2, 27. *illos* te, addere Trojæ perituræ 2, 661. juvat indulgere labori 2, 776. 6, 135. evasisse tot urbes 3, 282. *illos* ante levatos auxilio, *à me* 4, 538. ire sub umbras 4, 660. ferre signa 7, 628. convectare prædas 7, 749 9, 613. indulgere choreis 9, 615. audentes fortuna 10, 284. te, *adjuvat* 9, 411
juvenca E. 8, 2. G. 3, 219
juvencæ G. 2, 375. 3, 153. Æ. 12, 718
juvencas Æ. 4, 540. 551
juvenci E. 2, 66. 6, 47. 7, 11. 44 G. 1, 15. Æ. 5, 477. 8, 719
juvencis G. 2, 206. 237. 537. 4, 284. Æ. 3, 247. 369. 5, 329
juvencos G. 2 357. 515. 3, 23. 50. 169. Æ. 5, 97. 101. 247. 6, 38. 243
juvencum E. 8, 85. G. 3, 518. Æ. 5, 366. 9, 627
juvencûm, *juvencorum* Æ. 9, 609
juvenem E. 1, 43. G. 1, 500. 3, 118. 4, 423. 522. Æ. 2, 57. 3, 326. 5, 361. 6, 861. 9, 335. 399. 10. 464. 686. 11, 51. 67. 12, 149. 175. 517
juvenes G. 4, 477. Æ. 1, 325. 631. 2, 348. 5, 300. 729. 6, 308. 771. 8, 273, 9. 28. 51. 163. 674. 10, 173 518. 837
juveni Æ. 3, 611. 5, 172. 7, 446. 9, 88. 10, 623. 11, 76 123 897
juvenili in corpore Æ. 5, 475. 12, 221

juvenilibus armis Æ. 2, 518
juvenis G. 3, 238. 4, 360. Æ. 2, 341. 5, 331. 503. 6, 448. 760. 9, 16, 554. 806. 10, 445. 793. 11, 156. 530. 712. 765. 12, 19
juventa G. 3, 437. 4, 565. Æ. 2, 473. 4, 32. 5, 295. 398. 430. 9, 181
juventæ Æ. 1, 595. 4, 559
juventus G. 2, 472. 3, 63. 4, 22. Æ. 1, 471. 703. 2, 63. 394. 3, 136. 4, 86. 130. 162. 5, 134. 555. 7, 340. 812. 8, 545. 9, 226. 10, 605. 11, 419. 453
juvenum G. 3, 105. 165. 4, 445. Æ. 1, 501. 2, 355. 5, 499. 563. 6, 5. 9, 173. 249. 309. 785. 10, 167. 327. 11, 838. 12, 238. 399. 410
juvêre neque eûm in vulnera cantus somniferi Æ. 7, 757. nihil illos Herculis arma 10, 320
juveris *præter. act.* neque illos auxilio Æ. 10, 33
juves, adsis ô, placidusque juves Æ. 4, 578
juvisse Rutulos contra, *eum* Æ. 10, 84
juvit, quid pestem evadere belli juvit? Æ. 10, 56
juxtâ, *fine casus regimine* Æ. 2, 666. 714. 3, 22. 571. 6, 605. 7, 649. 727. 8 308. 11, 479. 12, 168. fuit laurus 2, 513. & juxta comes Euryalus 9, 179. tres juxta famulos 9, 329
juxta vicinia Ceraunia Æ. 3, 506. æquora 4, 255, 2. finem Oceani 4, 480. altaria 4, 517. hos 6, 430. *illam* stetit 6, 452. quem juxta sequitur 6, 815. genitorem 7, 72. latus Sicanium 8, 416
Ixiona Æ. 6, 601
Ixionei orbis G. 4. 484
Ixionis G. 3, 38

L

LAbant Æ. 5, 432. 12, 905. vestigia prima 10, 283
labantem animum impulit Æ. 4, 22
labantes junctúras Æ. 2, 463
labantia corda vulgi variare Æ. 12, 223
labare hanc pelago præter labare necesse est, *suppl. partem* Æ. 3, 478
labat ariete crebro janua Æ. 2, 492
labatur pectore nostro vultus illius E. 1, 64
labefacta movens jugera fossor G. 2, 264. per ossa Æ. 8, 390
labefactus amore animum Æ. 4, 395
labellum trivisse calamo E. 2, 34
labem concretam Æ. 6, 746
labens Cocytus circumfluit Æ. 6, 132
labente oleo Æ. 3, 281. die 4, 77. 11, 914. vado 11, 628
labentem annum G. 1, 6. te *morientem* Æ. 2, 430. *stellam* super culmina tecti 2, 695. illum cadentem 5, 181
labenti tendit dextram Æ. 11, 672
labentia folia G. 2, 133. flumina 2, 157. 4, 366. sydera cœlo Æ. 3, 515
labentibus lustri Æ. 1, 287. annis 2, 14.
labentis domûs Æ. 4, 318
labentur G. 2, 349
labere pennis Æ. 4, 223. Nympha polo 11, 588
labes prima mali Æ. 2, 97
labi præcipites cœlo stellas G. 1, 366
Labici, *populi sic dicti à Labico urbe* Æ. 7, 796
labitur infelix G. 3, 498. Æ. 5, 329. abies vadis 8, 91. alta secans 10, 687. exsanguis 11, 818
labor, *nomen* G. 1, 79. 150. 2, 61. 401. 412. 514. 3, 68. 118. 182. 288. 525. 4, 6. 106. 184. 492. Æ. 1, 81. 435. 2, 708. 3, 714. 4, 115. 379. 6, 27. 277. 7, 248. 11, 425. 476. 684. 12, 727, improbus omnia vincit G. 1, 145. curandis vitibus 2, 397. hoc opus, hic labor est Æ. 6, 129
laborinti similis G. 3, 196
laboratæ arte vestes Æ. 11, 643
labore G. 1, 197. 4, 114
laborem E. 10, 1. G. 1, 293. 2, 39. 155. 343. 2, 74. 3, 97. 4, 156. Æ. 1, 334. 459. 511. 2, 11. 3, 160. 459. 4, 233. 273. 5, 499. 617. 769. 6, 892. 7, 331. 8, 380. 444. 577. 10, 111. 11, 510. 12, 435
labores G. 1, 118. 325. 2, 478. 4, 340. Æ. 1, 14. 601. 632. 746. 2, 284. 306. 3, 368. 4, 78. 5, 688. 6, 56. 437. 7, 421. 8, 291. 378. 439. 9, 202. 10, 321, 759. 12, 33. 177. 635
labori G. 3, 127. Æ. 2, 385. 619. 776. 5, 845. 6, 135. 9, 404.
laboris Æ. 1, 464
laborum G. 2, 372. 3, 452. 4, 116. Æ. 1, 245. 377. 2, 143. 3, 145. 393. 4, 528. 6, 103. 7, 117. 559. 8, 46. 9, 225. 11, 73. 126. 416
labra illis admovi Æ. 3, 43. 47
labris G. 2, 6. Æ. 11, 572. *vasis* 8, 22. 12, 417
labrusca *vitis sy vestris* E. 5, 7.
labuntur ab æthere plumæ Æ. 11, 724. frigida letho lumina 11, 818
labyrinthus Æ. 5, 588
lac E. 2, 22. 3, 6. 98. G. 3, 463
Lacænæ Tyndaridis Æ. 2, 601. *Helenæ* 6, 511
Lacænis virginibus G. 2, 487
Lacedemona Æ. 7, 363
Lacedemonios hemenæos Æ. 3, 328
lacerare loricam Æ. 12, 98
laceras, quid laceras miserum? Æ. 3, 41
lacerâsse nautas E. 6, 77
lacerti terga G. 4, 13
lacertis *brachiis* Æ. 5, 141. 7, 164. 8, 387
lacerto *brachio* Æ. 9, 402. 10, 339. 11, 561. 693
lacertos G. 4, 74. Æi 5, 422. 7, 503
lacertos virides E. 2, 9
lacerum, *serpentem* Æ. 5, 275. ora 6, 495. funus, *cadaver* 9, 491
lacessas ne quemquam voce E. 3, 51
lacessent ferro hæc regna Æ. 12, 186
lacessere ferrum Æ. 10, 10. bella 11, 254. Teucros 11, 585. Teucros bello 11, 842
lacessit ventos ictibus G. 3, 233. Æ. 12, 105. voce virum 10, 644
lacessita sole æra fulgente Æ. 7, 527
lacessunt pugnam Æ. 5, 429. se cursuque ictuque 7, 165. *eum* clamore 10, 718. manibus

nibus pectora, *equorum*, Æ. 1, 85
Lacinia diva Æ. 3, 552
lacrymabile bellum Æ. 7, 604
lacrymabilis gemitus Æ. 3, 39
Lacrymæ Æ. 1, 466. 4, 449. 5, 343. 6, 686. 10, 790
lacrymam G. 4, 160
lacrymans G. 4, 356 Æ. 1, 463. 474. 3, 10. 344. 5, 771. 6, 1. 476. 11, 90. 150. multa super gnata 7, 358. inexpletum 8, 559
lacrymantem *me* Æ. 2, 790
lacrymantis Iüli Æ. 9, 501
lacrymas Æ. 2, 784. 3, 312. 348. 4, 370. 413. 6, 455. 468. 9, 289. 293. 10, 465. 11, 96. 12, 56. 154
lacrymis E. 10, 29. Æ. 1, 232. 2, 8. 145. 196. 362. 651. 3, 492. 4, 30. 548. 619. 5, 173. 6, 867. 8, 584. 9, 251. 10, 504. 11, 41. 62. 191. 12, 30. 64. 156. 400
lacrymosis vocibus Æ. 11, 274
lacte E. 4, 21. 5, 67. 7, 33. 15 G. 1, 344. 3, 397. Æ. 3, 66. 4, 514. 5, 78. 11, 571
lactea, *nom. fœm.* cervix Æ. 10, 137. *neutr. plur.* G. 2, 525. colla Æ. 8, 660
lactentia frumenta G. 1, 315
lactis E. 1, 82. 2, 20. 3, 308. 394
lacu G. 4, 173. Æ. 3, 135. 6, 238. 393. 8, 66. 451
lacum Cimini Æ. 7, 697
lacunæ G. 1, 117. 3, 365
lacus G. 1, 377. 2, 19. 469. 3, 481. 4, 364. Æ. 3, 386. 442. 4, 526. 6, 134. 7, 760. 8, 71. 296. 12, 756
Ladem, *acc. nom. propr. viri* Æ. 12, 343
Ladona, *acc. nom. propr. viri* Æ. 10, 413
lædent te ne frigora? E. 10, 48
lædentes glacies pecus G. 3, 298
læde, neu ferro læde semina G. 2, 301
lædent nec, *pecudes*, contagia vicini pecoris E. 1, 51
lædet, *nec*, minus via E. 9, 64
lædit scabie & rubigine terrum G. 2, 220
læna, *toga* Æ. 4, 262
Lætia regna Æ. 3, 272
lætaque, *apes* G. 4, 236
læserit cuspide sacrum robur Æ. 2, 231
læsi fœderis Æ. 12, 496
læsissent aristas curru Æ. 7, 809
læso numine Æ. 1, 12. 2, 183
læta, *nom. fœm.* ubigine dulci humus G. 2, 183. juventus 3, 63 Æ. 2, 395. ætas G. 3, 312. ipsa Æ. 1, 420. Dido 1, 507. spes 5, 183 Deûm partu Berecynthia mater 6, 786. parum frons 6, 862. dotis conjux 8, 395. ego 9, 89. imago 10, 643 cum veniret, *fortuna ad me* 11, 42. laborum Dido 11, 73. *abl.* haud fronte 11, 238. *neutr. plur.* fata G. 1, 35. Æ. 2, 306. furgunt, *de arboribus agit* G. 2, 48. armenta 2, 144. Æ. 3, 220. carmina G. 2, 388. flumina 3, 310. pabula 3, 385. fœcula Æ. 1, 609. limina 1, 711. pectora 5, 816. arva 6, 744. tempora, *caput lætum* 8, 681
lætabere longum Æ. 10, 740
lætæ, *genit.* conjugis G. 2, 326. *plur.* pecudes 1, 423. nescio quâ dulcedine, *apes* 4, 55. res Æ. 2, 783
lætam cognomine gentem Æ. 3, 133. columbam 5, 515
lætantes cycnos Æ. 1, 397
lætas segetes G. 1, 1. mentes Æ. 5, 304
lætata Juno Æ. 12, 841
lætatus sum Æ. 6, 392. furto 6, 568. quibus, *armis* 10, 827
lætentur ut omnia E. 4, 52
lætere lt. hâ repertâ Æ. 6, 718
læti, *plur.* G. 2, 383. 3, 375. 379. Æ. 1, 39. 558. 2, 260. 3, 638. 4, 295. 5, 34. 177. 7, 130. 157. 8, 79. 9, 157. 10, 15. agricolæ G. 1, 301. nautæ 1, 304. Æ. 4, 418. *corvi* G. 1, 412. glandes sues 2, 520. minores Æ. 8, 268
lætior justo tellus G. 2, 222. dignus qui lætior esset patriis imperiis Æ. 7, 653
lætis frugibus G. 1, 69. in herbis 1, 319. 3, 494. vitibus 2, 201
lætissima, *nom. fœm.* Dido Æ. 1, 689 *neutr. plur.* farra G. 1, 101. litora 2, 112
lætissimus umbra lucus Æ. 1, 445
lætitia E. 5, 62. Æ. 1, 518. 3, 100. 8, 717. 9, 637. 11, 807. Æ. 12, 700
lætitiæ Æ. 1, 738
lætitiam Æ. 1, 640
læto in palmite E. 7, 48. imbri 7, 60. gramine G. 2, 25. clamore Æ. 3, 524. cœtu 5, 107
lætor malorum Æ. 11, 289
lætos honores Æ. 1, 59. locos 6, 638. auxilio demittam 8, 171
lætum legumen G. 1, 74. vitis genus 2, 262. Tyrus dixit Æ. 1, 736. honorem 5, 58. Acesten 5, 531. Pæana 6, 657. 10, 738. Æneam 7, 288
lætus ager G. 1, 102. palmes 2, 363. feres victum 3, 536. tegmine lupæ Romulus Æ. 1, 279. duce Achate 1, 700. Eois Eurus equis 2, 417. ad si era extulit oculos 2, 687. hæc refer parenti 4, 169. perfecto honore 3, 178. ducit suos ad mœnia 3, 347. Iülius 4, 140. gazâ agrestî 5, 40. Mnestheus 5, 210. ego 5, 236. ob navem servatam 5, 253. ducebat cursus equestres 5, 667. heros 6, 193. succedit fluvio 7, 36. ait 7, 259. in arma para, &c. 7, 430. exquirit *loca* 8, 311. adit penates 8, 544. honore 8, 617. Æneas 10, 787. precatur, *eum* 10, 874. Apollo 12, 293. minus atque minus succedit equorum 12, 616
læva, *nom. fœm.* mens E. 1, 16. Æ. 2, 54. tibi tellus 3, 412. via 6, 542. *neutr. plur.* numina G. 4, 7. æquora Æ. 3, 412
læva, *abl.* manu Æ. 1, 613. 2, 512. 5, 382. 10, 227. 535. 11, 862. 12, 302. 488. *parte* 8, 460. dextrâ lævâque 6, 486. 656. 11, 528. dextrâ ac lævâ 9, 677. *neutr. plur.* tenent, *lævam partem* 5, 825
lævam, *partem*, petivit Æ. 3, 563
lævas undas Æ. 3, 562. cautes 5, 163. *manus* 7, 732
lævo limite Æ. 9, 372. lateri 9, 579. lumine 10, 275. pede 10, 495. 11, 587. lacerto 11, 693
lævos in orbes Æ. 10, 885
lævum intonuit, *ad sinistram partem* 2, 693. *latus* 9, 631. Æ. 3,

Æ. 3, 420. iter 5, 170. ad amnem 8, 236. inguen 10, 589
lageos G. 2, 93
Lagus Æ. 10. 381
lambebant ora fibula linguis Æ 2, 211
lambent vulnera Æ. 10 560
lambere flamma comas, *visa est* Æ 2, 684. matrem pueros 8, 63
lamiæ fyd ra Æ. 3 574
lamentabile regnum Æ 2, 4
lamentis Æ. 4, 667
lamina ferræ G. 1, 143
lampeda Æ. 6, 87 9, 535
lampade Æ 4, 6. 7, 148
lampadis Æ. 3, 637
Lamumque Æ. 9 334
Lamyrumque Æ 9, 334
lana G 2, 120. 465
lanæ G. 1, 397. 3, 391
lancea Æ 12, 375
lances G 2, 394 Æ. 8, 284
lancibus G 2, 194 Æ. 8, 284. 12, 215
lanea infula G. 3 487
languebunt corpora morbo G. 4, 252
languentibus humeris Æ. 11, 874
languentis pelagi Æ. 10, 289. Hyacinthi 11, 69
languescit moriens flos Æ. 8, 436
languida quies Æ. 12, 908
laniabant artus G. 3, 514
lania a, *nom. fœm.* crines & genas Æ. 12, 606
laniatum Priamidem Æ. 6, 494
lanicium G. 3, 384
lanigeræ oves Æ. 3, 660
lanigeras pecudes Æ. 3, 642. bidentes 7, 93
lanigeros greges G. 3, 287. apices Æ. 8, 664
lanugine E. 2, 51. primâ flaventem malas Clytium Æ. 10, 324
Laocoon Æ. 2, 41 201
Laocoonta Æ. 2, 213. 230
Laodamia Æ. 6, 447
Laomedonteæ Trojæ G. 1, 502. gentis Æ. 4, 54
Laomedontia pubes Æ. 7, 105
Laomedontiadæ, *voc.* ô Trojani Æ. 3, 248
Laomedontiaden Priamum Æ. 8, 158. ipsum 8, 162
Laomedontius heros Æ. 8, 13
lapidem G. 1, 274. 2, 348
lapides E. 6, 42. G. 1, 62 3, 34
lapidosa corna G. 2, 34. Æ. 3, 6 9
lapillos G. 4 194
lapis E. 1, 48. Æ. 1, 597. 12, 906
Lapithæ Pelethronii G. 3, 115
Lapithas Æ. 6, 601
Lapithis G 2, 457. Æ 7, 307
Lapithum gentem immanem Æ. 7 305
lappæque, tribulique G. 1, 153. 3, 385
lapsâ, *nom. fœm. cœlo*, Jovis ales Æ. 1, 398. *turris* 2, 463. de cœlo stella 2, 693. aëre, *columna* 5, 216. *neutr. plur.* cadunt folia 6, 310. ancilia cœlo 8, 664
lapsæ fugâ sub sidera, *volucres* Æ. 3, 243. per aëra, *volucres* 6, 202
lapsantem in sanguine nati Æ. 2, 551
lapsi generis G. 4, 249. *plur.* per funem, *descendentes* Æ. 2, 262
lapsis rebus G. 4, 449
lapso, *illi* Æ. 12, 356
lapsorum si te miserit Æ. 5, 354
lapsu Æ. 2, 225. 3, 225. 4, 524 10, 750
lapsum in viscera serpentes malum Æ. 7, 374. *illum* 10, 540. equi cervice Thymæten 12, 364. temone Metiscum 12, 470
lapsura, quos super silex jam-jam lapsura Æ. 6, 602
lapsus ad ossa dolor G. 3, 457. per aras, *anguis* Æ. 5, 86. inter vestes & pectora, *coluber* 7, 349. ad undas, *Jovis ales* 12, 249
lapsus rotarum subjiciunt pedibus, *equi* Æ. 2, 236
laquearia tecti Æ 8, 25
laquearibus Æ. 1, 730
laqueis captare feras G. 1, 139
Larem Æ. 3, 344. 5, 744. 8, 543. 9, 259
larem sub terra fodêre, *domum* G. 4, 43
larga, *nom. fœm.* tibi copia fandi Æ. 11. 378. *abl.* manu 10, 619
largi factis copia G. 3, 308
largior æther Æ. 6. 640
largior, *verb.* quicquid solamen humandi est Æ. 10. 494
largo fœtu G. 2, 390. flumine Æ. 1, 469. fletu 6, 699. sanguine Æ. 12, 721
largos rores G. 1, 385. fletus Æ. 2, 271
largum imbrem G. 1, 23
largus opum Æ. 11, 338
Lari, *voc.* maxime, *agit de lacu Lario* G. 2, 159
Laride Æ. 10, 391. 395
Larinaque virgo Æ. 11, 655
Lariſſæus Achilles Æ. 2, 197. 11, 404
lasciva capella E. 2, 64. puella 3, 64
lassa resedit, *conjux* Æ. 2, 739
lasso collo papavera demisêre caput 9, 436
lata, *nom. fœm.* lancea Æ. 12, 374. *neutr. plur.* flumina G. 3, 213. relucent freta Sigea *latè* Æ. 2, 312. mœnia 6, 549
Latagum Æ. 10, 697. 698
latamque trahens inglorius alvum, *rex apum* G. 4, 94
late, *passim, sed nullo singulari sensu.*
latebas E. 3, 20
latebat sub fronte, *ingens oculus* Æ. 3, 636. veste, *ramus* 6, 406. classis adjuncta laterâ castrorum 9, 69
latebram teli Æ. 12, 389
latebras G. 2, 216. Æ. 2, 38. 55. 10, 657. 663. animæ pectus 10, 601
latebris curvis G. 3, 544. effossi 4, 42. cæcis Æ. 3, 232. 424. in latebris, *in insidiis* G. 4. 423
latebrosaque flumina Æ. 8, 713
latebroso in pumice Æ. 5, 214. 12, 587
latentem in sede secreta Tyndaridæ Æ. 2, 568
latentes causas Æ. 3, 32
latentia saxa Æ. 1, 112. scuta 3, 237
latera, *taurorum* G. 3, 523. ardua *Polyphemi* Æ. 3, 665. Atlantis 4, 246. *pyræ* 6, 216
latere, *nomen subst.* montis G. 4, 419
lateri G. 3, 54. Æ. 2, 19. 341. 393. 553. 4, 73. 5, 434. 7, 590. 8, 459. 9, 69. 536. 579. 10, 101. 11, 489. 12, 432
laterum Æ. 1, 126. 164. 10, 210. 12, 274
latet anguis in herba E. 3, 93. error Æ. 2, 48. ipse *portus* 3, 535. sub cassibus æquor Æ. 4,

Æ. 4, 582. cauſa 5, 5. arbore ramus 6, 136. peſtis ſylvis 7, 505. ſub precibus venia 10, 626. tutâ arce viator 10, 805
lati aditus centum Æ. 6, 43
laticem Æ. 1, 690
latices G. 3, 509. Æ. 4, 454. 512. 6, 218. 715. 7, 464
laticis G. 2, 192
laticum Æ. 1, 740
Latinâ, gente Æ. 8, 55. urbe, 9, 367. 11, 100
Latinæ matres Æ. 7, 400. acies 10, 360. turmæ 11, 518. quæcunque 12, 143. miſeræ *ſuppl.* mulieres 12, 604
Latini *populi* Æ. 5, 568. 7, 716. 10, 895. 11, 108. 134. 302. 402. 603. 618. 621. 12, 15. 240. 548. 656. 693. 730
Latini, *regis nom.* Æ. 6, 891. 7, 284 407. 585. 11, 213. 12, 58. 137. 567
Latinis Æ. 7, 367. 470. 8, 117. 9, 717. 10, 77. 11, 229. connubiis 7, 96. regnis 313. arvis 8, 38. 10, 300. canibus 9, 485. occiſis 11, 193. patribus 2 211. feſſis 12, 593
Latino, *dat.* regi Æ. 8, 17. 10, 66. 11, 128. 12, 111. ſocero 11, 440. eſt aurum 12, 23. *abl.* Rege 7, 261
Latinorum tecta Æ. 7, 160. tela 8, 448
Latinos Æ. 5, 598. 7, 151. 202. 426. 10. 237. 311 12, 1448. 556. 823. 837. fines 8, 602. 11, 588. populos 10, 4. muros 11, 17. oratores centum 11, 331
Latinum Æ. 7, 333. 373. genus 1, 10. regem 7, 467
Latinus Æ. 7, 92. 103. 192. 249. 616. 11, 231, 238. 12, 18. 161. 195. 285. 609. 707 rex 7, 45. 432. 556. 9, 388. 12, 657. pater 11, 469. ſocer 12, 192
Latio Æ. 1, 10. 35. 269. 4, 432. 5, 731. 6, 67. 89. 793. 7, 38. 54. 271. 601. 8, 10. 14. 10, 365. 11, 141. 361. 431. 24. 148. 820
latis otia fundis G. 2, 468 regnis Æ. 4, 199. campis 6, 887. 11, 465. arvis 8, 605. humeris 9, 725
Latium Æ. 1, 299. 558. 7, 342. 709. 8, 5. 18. 322. 10, 58. 11, 168. 12, 826
lato haſtilia ferro Æ. 1, 317. 12, 165. dedit ore feneſtram 2, 482. venabula ferro 4, 131. auro balteus 5, 312. limite 9, 323. enſe 12, 389
Latonæ Æ. 1, 506
Latonia Æ. 9, 405. 11, 534. Delos G. 3, 6. virgo 11, 557
latos campos G. 1, 492. Æ. 10, 408. agros G. 4, 522. Æ. 8, 8. humeros 2, 721. 5, 376. 11, 679. armos 11, 644
latrans Æ. 6, 401
latrante Lyciſcâ E. 3, 18
latrantibus monſtris E. 6, 75. undis Æ. 7, 588
latrat Hylax in limine E. 8, 107
latratibus inſtat canis Æ. 12, 751
latrator Anubis Æ. 1, 698
latratu G. 3, 412. Æ. 6, 417
latratus canum Æ. 5, 257
latronis telum Æ. 12, 7
latuêre, nec latuêre doli fratrem Junonis Æ. 1, 134
latuiſſent his in oris Æ. 8, 323
latum agmen Æ. 10, 513
latura eſt ſi quam fidem vetuſtas operi Æ. 10, 792
laturam, *ſe* auxilio arma Vulcania Æ. 8, 536
latus E. 6, 53. Æ. 1, 86. 2, 51. 3, 581. 10, 314. 778. 12, 304. 507. dat undis prora 1, 109. Heſperium 3, 418. Euboïcæ rupis 6, 42. nemoris 7, 566. Sicanium 8, 416. *collis* 11, 524. unum exſerta pugnæ, *Amazon, unam mammam* 11, 649
lavabat ferum in fronte Æ. 7, 489
lavabo *capellas* in fonte E. 3, 97
lavandi ſtudio geſtire G. 1, 387
lavant corpus frigentis & ungunt Æ. 6, 219
laudabor ſumpſiſſe pœnas merentis Æ. 2, 586. raptis ſpoliis, *ob rapta ſpolia* 10, 449
laudârit ſi ultra placitum E. 7, 27
laudate ſedentes pacem Æ. 11, 460
laudato ingentia rura G. 2, 412
laudavit carmina nobis E. 5, 55
laude Æ. 4, 233. 273. 5, 230. 355. 12, 49. inſigni ferebat Teucros 1, 629
laudem G. 3, 288. Æ. 2, 584. 4, 93. 9, 655. 11, 708 791. 12, 321
laudes, *verb.* E. 3, 48
laudes, *nomen* E. 4, 26. 5. 11. 78. 6, 6. Æ. 1, 613. 8, 287. 10. 282
laudi ſunt ſua præmia Æ. 1, 465
laudibus G. 2, 138. 3, 186. Æ. 11, 125
laudis G. 2, 174. Æ. 5, 394. 751. 7, 496. 10, 371
laudum G. 3, 112. Æ. 5, 138. 6, 823. 8, 273. 9, 197
lavêre favillam vino Æ. 6, 227
lavi vulnera Æ. 9, 487
Lavinaque venit litora Æ. 1, 6
Lavinî, *pro Lavinii* Æ. 1, 262. 274. 6, 84
Lavinia arva Æ. 4. 236
Lavinia, *nomen propr.* Æ. 7, 359. 12, 64. 194. conjux 6, 764. 7, 314. 12, 17. 80. virgo 7, 72. 11, 479. filia prima 12, 605
lavit corpora ſanguis, *primâ correptâ, à lavo lavis* G. 3, 221. æquore curram 3, 359. cruorem luminis Æ. 3, 663. ora cruor 10, 727
lavit, præteritum *à lavare, as, lavit productâ primâ*, boves in flumine Æ. 7, 663
laurea, *laurus*, E 7, 62. 64
laurens ora, *litus* Æ. 10, 706
Laurente, *Nympha* Æ. 7, 47. ſolo, *terrâ* 12, 547
Laurentem Tybrim Æ. 5, 797
Laurentes, *nom. maſc.* ipſi Æ. 12, 240. campi 12, 542. *fœm.* Nymphæ 8, 71. *acc.* ſuperbos 8, 613. muros 10, 671
Laurentia ab arce Æ. 8, 1. ſolo 1, 38. Divo 12, 769
Laurentia. *nom. fœm.* palus Æ. 10, 709. *neutr. plur.* arva 7, 661, 9, 100. caſtra 10, 635. agmina 11, 909
Laurentibus miſeris Æ. 8, 537. agris 11, 431. 12, 24
Laurentis colonis Æ. 7, 63. Pici 7, 171. tyranni 7, 342. Turni 7, 650. pugnæ 11, 78. *regis* 11, 851
Laurentum Æ. 8, 371. 12, 137. 280
lauri E. 2, 54. 3, 63. 10, 13. Æ. 6, 658

lauro G. 2, 131. Æ. 3, 81. 5, 246 539
lauros E. 6, 84. 8, 13. 82
laurum, E. 8, 83
laurus G. 2, 18. 133. Æ. 2, 513. 3, 91. 7, 59
Laus Æ. 10 775
Lauſi Æ. 10, 863
Lauſo Æ. 10, 439. 700. 810. 814. 839
Lauſum Æ. 10, 810. 841
Lauſus Æ. 7, 649. 651. 10, 345. 426. 434. 790. 902
lautis carinis Æ. 8, 361
laxabant ſomno curas Æ. 9, 225
laxant arva ſinus G. 2, 331
laxare excuſſos rudentes Æ. 3, 267
laxarant membra quiete Æ. 5, 836
laxas habenas dare Æ. 1, 67
laxat clauſtra Sinon Æ. 2, 259. foros 6, 412
laxata vix eſt via voci dolore Æ. 11, 151
laxaverat artus quies Æ. 5, 857.
laxis habenis immiſſus palmes per purum G. 2, 364. compagibus Æ. 1, 126
laxos circlos G. 3, 166. caſſes 4, 247. funes immittere Æ. 8, 708 arcus 11, 874
leæna E. 2, 63. G. 3, 245. 4 408
lebe as Æ. 3, 466. 5, 266
lecta *nom. fæm.* bello juventus Æ 8, 606. *voc.* ô manus *turba* 10, 294. *neutr. plur.* ex arbore mala E. 3, 70. ponto venena 8, 95. *femina* G 1, 197 oſſa Æ 6, 228 pubis robora equites 8, 519. arma refert humeris, *collecta* 10, 542
lectæ comites Æ. 11, 655
lectas de more bidentes Æ. 4, 57. 6, 39. 8, 544
lecti cunctis navibus, *i. e. electi* Æ. 1, 522. cuſtodes 2, 762. juvenes 8, 179. 10, 837. ô vos 9, 146. proceres 10, 213. *viri* 12, 899
lectis viginti equitum comitatus Æ. 9, 48
lectiſſima matrum corpora Æ. 9, 272
lectori veſtro piſcite vitulam Pierides E. 3, 85
lectos juvenes Æ. 5, 729. viros 6, 73. 11, 60. Dardaniæ duces 8, 119
lectum jugalem Æ. 4. 496
Ledæ matris Æ. 1, 656
Ledæam Hermionem Æ. 3, 328 Helenam 7, 364
legam cana mala E. 2, 51
legat quæ, *carmine* E. 10. 2. corpora præcipue matrum G. 3, 51.
legati Æ. 11, 227, 296
legatus Æ. 8, 143. 11, 239
lege *verb.* primi liturris oram G. 2, 41. albos greges villis mollibus 3, 386
lege, *nom.* tenetur nulla fati Æ. 12. 819
legem hanc dederat G. 4, 487
legendæ, interque legendæ frondes G, 2, 366
legens pabula Æ 12, 475
legentem *mala* E. 8, 38
legentes nec miſeros aconita legentes G. 2, 152
legere laudes & facta E. 4, 27. unde poſſit omnes adverſos conſiderare Æ. 6, 755. ſoceros *decipere* 10, 79
legêre quem ducem G. 3. 125. quod ſæpe novercæ, *virus* 3, 282
legeret mihi ſerta E. 10. 41. maxima quæque manu, *grana* G. 1, 199
leges has impoſuit natura locis G. 1, 60. dabat viris Æ. 1. 511. dedimus 4 213. ſub leges mitteret orbem 4, 231. ſub leges iniquæ pacis ſe tradiderit 4, 618. fixit pretio atque refixit 6, 622 dedit 8, 322. æquas ſæleris dicamus 11 322. pacis dicere 12, 112. compoſitæ ictum fœdus 12, 315. jungent & fœdera 12, 822
leget hæ ſi quis E. 6, 10
legibus G. 1, 510. 4, 154. Æ. 2, 159 6, 810. 7, 203. 12, 190
legiferæ Cereri Æ. 4, 58
legimus freta Æ. 3, 127. litora Epiri 3, 292
legio G. 2, 280. Æ. 7, 681. 8, 605, 9, 174. 386. 10, 120. 12, 121. 563
legis, *verb.* oram æquoris Illyrici E. 8, 7
legit vela G. 1, 373. pontum pone Æ. 2, 208. geminas de claſſe biremes 8, 79. præſtantes virtute 8, 548. veſtigia retro obſervata 9, 393. virum vir 11, 632. tortos orbes 12, 481
legitis flores E. 3, 92
lego vada Æ. 3, 706
legumen G. 1 74
leguntè foliis natos *apes* G. 4, 201. *amictum florem* 4 178. jur magiſtratuſque, *eligunt* Æ. 1, 430. vela 3, 532 loca ſorte 5, 132. fructos remos 5, 209. fila Parcæ 10, 815
leguntur vaccinia E 2, 18
Lelegas *nationes* Æ. 8, 725
lembum G 1, 201
Lemnius pater, *Vulcanus* Æ. 8, 454
Lenæe ô pater G. 2, 4. te vocat libens 2. 529
Lenæos latices G 3, 510
Lenæum honorem Æ. 4, 207
leni fluit agmine Tybris G. 2, 782. ventô 6. 209
lenibant curas Æ 4, 528
lenibat dictis animum Æ. 6, 468
lenibus flabris G. 3, 199
leniit timorem Æ 1, 435. tumentem fluvium Tybris 8, 87
lenire dolentem ſolando Æ. 4, 393
lenis, *nomen* crepitans Auſter Æ. 3, 70
lenta, *nom. fæm* vitis E. 3, 38. ſalix 3, 83 5, 16. *abl* ſub vite 10, 40. radice Æ. 12. 773. *neutr. plur* virgulta E. 1, 6. verbera G. 3, 208 ſpicula Æ. 7, 164. haſtilia 11, 650 12, 489 colla 11, 819
lentæ. *dat.* viti G. 1, 265. *plur.* vites E. 9, 42. geniſtæ G. 2, 12
lentandus remus in unda Æ. 3, 384
lentas haſtas E. 5 31
lentéſcit, *tellus* G. 2, 250
lenti conſedimus armis Æ. 12, 237
lentis *ſubſt. gen. Peluſiacæ* 1, 228
lentis adject. maſſis G. 4, 170. ramis 4, 558
lentius viſco gluten G. 4, 41
lento vimine G. 4, 34. Æ. 6, 137. marmore 7, 28. argento 7, 634. flagello 731. Sirpe 12, 781
lentum virus G. 3, 281. gluten 4. 160. vimen Æ. 3, 31
lentus in umbra tu Tityre E. 1, 4 humor G. 1, 290
leo Æ. 9, 339. 10, 454. 723. 12, 6,

leonem

leonem Æ. 4, 159. 8, 295. 9, 792
leones E. 4, 22. 5, 27. Æ. 3, 113. 10, 157. 253
leonis Æ. 2, 722. 5, 351. 7, 666. 8, 177. 552. 9, 306
leonum G. 2, 151. Æ. 7, 15
leporem, *meditâ brevi*, G. 3, 410. Æ. 9, 563
lepores G. 1, 308
Lernæ bellua Æ. 6, 287. flumina 12, 518
Lernæus anguis Æ. 8, 300
Lernam tremefecerit arcu Æ. 6, 804
Leſbos G. 2, 90
letale vulnus Æ. 11, 719
letalem ſonum Æ. 12, 877
letali vulnere Æ. 9, 580
letalis arundo Æ. 4, 73
lethæa papavera G. 4, 545
Lethæi fluminis Æ. 6, 714
lethæo ſomno G. 1, 78. rore Æ. 5, 854
Lethæum amnem Æ. 6, 705. fluvium 6, 749
leti Æ. 3, 685. 4, 169. 6, 278. 9, 143. 10, 511. 622. 12, 603. intima tartara G. 4, 481
letifer annus Æ. 3, 139. arcus 9, 631. 10, 169
leto G. 2, 456. Æ. 2, 134. 661. 3, 654. 5, 690. 806. 8, 566. 9, 433. 10, 319. 418. 450. 11, 172. 818. 830. 12, 328
letum Æ. 2, 538. 5, 624. 6, 20. 277. 7, 455. 8, 346. 11, 846. 872. 12, 636. 727. 851
levabat terras, cœlumque inviſum numen Æ. 7, 571. morſus arte 7, 755. viam ſermone 8, 309. corpus 10, 834
levabo ego hoc de faſce E. 9, 65
levamen curæ, caſuſque genitorem Æ. 3, 709
levandum fronde nemus G. 2, 400
levare viros auxilio Æ. 2, 452
levarent omen Æ. 3, 36
levaret æſtus ripâ viridante Æ. 7, 495
levari viro manicas jubet Æ. 2, 146. *illos* obſidione numquamne fines 10, 25
levat tridenti, *navem* Æ. 1, 149
levato ferro lucida, *tela* Æ. 5, 306
levatos auxilio Æ. 4, 538
levavit ſeſe cubito innixa Æ. 4, 690
Leucaſpim *nom. propr.* Æ. 6, 334
Leucatæ montis Æ. 3, 274
Leucaten, *montem* Æ. 8, 677
leve, neque enim leve nomen Amatæ Æ. 7, 581. haud leve nomen hoc, *gloriam* 11, 688
levem ſtipulam G. 1, 85. culmum 1, 321. paleam 1, 368. æthera 1, 406. 409. clypeum Æ. 7, 789
leves, *adject.* cervi E. 1, 60. ſtipulæ G. 1, 289. calamos 2, 358. tiliæ 2, 449. auras 3, 274. Æ. 11, 595. libant flumina, *apes* G. 4, 55. Parthi 4, 314. pharetras Æ. 5, 558. clypeos 7, 626. ocreas 7, 634. 8, 624. humeros 7, 815. coryti 10, 169
leves, *verb.* noſtrum laborem Æ. 1, 334
levi, *primâ brevi*, ſuſurro E. 1, 56. rore Æ. 6, 230. fronde 12, 207. jaculo 12, 354
levi, *primâ longâ*, fronte E. 6, 51. marmore 7, 31. limo G. 4, 45. ſanguine Æ. 5, 328. pectore 11, 40
levia, *primâ longâ*, ſaxa G. 1, 109. pocula Æ. 5, 91. pectora 7, 349
levia, *primâ brevi*, arma parmam Æ. 10, 817. arma 11, 511. præmia 12, 764
levibus, *primâ longâ*, hamis Æ. 5, 259
levibus, *primâ brevi*, rotis Æ. 1, 151. ſagittis 5, 68. 9, 178. ventis 6, 701
leviore curâ G. 3, 305
levioribus terris G. 2, 92
levis tilia jugo G. 1, 173. *tellus* 2, 255. alnus 2, 451. apex Æ. 2, 682. volat 5, 819. ſomnus 5, 838. Dædalus 6, 17. fama 7, 232. *erat*, enſe nudo 9, 548. haſta 9, 576. imago 10, 663. ala 11, 868. curſu Meſſapus 12, 489
levium rerum G. 4, 3
liba E. 7, 33. G. 2, 394. Æ. 7, 109
libabant pocula Bacchi Æ. 3, 354
libabat cineri Andromache Æ. 3, 303. hoc auro ad aras 7, 245
libamina prima imponit ſacris ignibus 6, 240
libamus pateris qualem, *laticem* G. 2, 192
libans G. 2, 529. Æ. 5, 77
libant, flumina ſumma leves *apes* G. 4, 54. in menſam læti Æ. 8, 279. pateris altaria 12, 174
libat honorem Lenæum Æ. 4, 207
libate pateras Jovi Æ. 7, 133
libato ſummo tenus attigit ore Æ. 1, 741
libavit amnem quadrupes E. 5, 26. oſcula natæ Æ. 1, 260. in menſa laticum honorem 1, 740. dapes 5, 92
libeat E. 2, 28. G. 3, 436. Æ. 12, 570
libemus Oceano G. 4, 381
libens Æ. 3, 438. 8, 155. 12, 145
liber, *ſubſt.* E. 10, 67
liber, *adject.* habenis, *equus* G. 3, 194. equus Æ. 11, 493
Liber, *Bacchus* E. 7, 58. G. 1, 7. Æ. 6, 805
libera, *nom. fœm.* noſtris ſceptris, *terra* Æ. 7, 369. fatis gens Lydia 10, 154. neque enim Turno mora libera mortis 12, 74. *neutr. plur.* colla ubi ſervitio aſſuerint, *vituli* G. 3, 167
liberius omnia ferebat tellus Æ. 1, 128
libertas E. 1, 28
libertate Æ. 6, 821. 8, 648
libertatem det fandi Æ. 11, 346
libertatis ſpes erat E. 1, 33
libet E. 3, 36. 10, 59. Æ. 9, 514
Libethrides Nymphæ E. 7, 21
libo munera intemerata focis Æ. 3, 177
Libra, *ſignum cœleſte* G. 1, 208
librabat telum ab aure Æ. 9, 417
librans, *robur præſixum ferro* Æ. 10, 480. *haſtam* dextrâ 11, 556
librant, *lapillis*, ſeſe per inania nubila, *apes* G. 4, 196
libravit dextrâ cæſtus Æ. 5, 479
libro, *verb.* quod miſſile, *ferrum* Æ. 10, 421. telum 10, 771
libro, *ſubſt.* *cortice* G. 2, 77. Æ. 11, 554
Liburnorum regna Æ. 1, 248
Libyæ G. 1, 241. 3, 249. 339. Æ. 1, 26. 162. 230. 305. 388. 560. 581. 4, 173. 257. 6, 694. 843
Libycæ *genit.* urbis Æ. 4, 348. *plur.* gentes 4, 320
Libycas oras Æ. 4, 106
Libyci æquoris G. 2, 105. fines Æ. 1, 343

Libycis oris Æ 1, 381. undis 1, 600, 5, 789. terris 4, 271
Libyco cursu Æ. 6, 338. marmore 7, 718
Libycos penates Æ. 1, 531
Libycum, *mare* secant Æ. 5. 595
Libystidis urfæ Æ. 5, 37. 8, 368
liceat E. 8, 8. Æ. 1, 555. 3, 461. 4, 103. 5, 350. 796. 8, 579. 10, 46
licebat neque fervitio me exire E. 1, 41
licebit portus intrare Æ. 3, 252. res rapuiffe, *Trojanas* 10, 14
licentius errare te fuper auras Æ. 7, 557
licere Æ. 12. 786
licet, *quamvis* E. 9, 64. Æ. 11, 348. 440
licet, *verb.* G. 1, 214. 4, 70. 176. 531. Æ. 6, 400. 403. 7, 315. 9, 139. 11, 387
licia E. 8, 74. G. 1, 285
licito fermone Æ. 8, 468
licitum haud eft Æ. 10, 106. non eft 10, 344
licuit Æ. 4, 550. 5, 82. 6, 502. 10, 317
ligant fpiris, *illum* Æ. 2, 217
ligatus, inque ligatus Æ. 10, 794
Ligea, *Nympha* G. 4, 336
Liger *nom. propr. viri* Æ. 9, 571. 10, 576. 580
ligeri, Æ. 10, 584.
Igno ficco G. 2, 31. odorato 2, 118, incluſi Achivi, *equo ligneo* Æ. 2, 45. fiſſo tranſit præcordia, *haſta* 9, 413. duro tranſoſſi pectora 9, 544
lignum G. 1, 144. 2, 442. Æ 12, 767
Ligurem G. 2, 168
Ligurum Æ. 10, 185. 11, 701
Ligus Æ. 11, 715
liguſtra E. 2, 18
lilia E. 2, 45. 10, 25. G. 4. 131. Æ. 6, 709. 883. 12, 68
Lilybeïa vada dura Æ. 3 706
limen Æ. 5, 56. G. 3, 317. Æ. 2, 441. 453. 5, 316. 6, 45. 402. 563. 7, 343
limes agro poſitus Æ. 12, 898
limina G. 2, 504. 511. 4, 188. 257. 3 8. Æ 1, 393. 452. 711. 2, 306. 480. 508. 567. 634. 752. 803. 3. 91. 155. 351. 371. 616. 626. 4, 133. 202. 645. 6, 115. 525. 573. 696. 7, 221. 491. 613. 8, 145. 232. 362. 9, 648. 10. 117. 620. 11, 29. 235. 267
limine E. 8, 92. 107. Æ. 2, 243. 469. 485. 500. 620. 673. Æ. 4, 473. 6, 151. 279. 427. 636. 7, 579. 598. 610 8, 461. 656. 720. 9. 687. 10, 355. 11, 423. 482. 881. 12, 849
limite E. 1, 54. G. 1, 126. Æ. 2, 697. 9, 323
limitem Æ. 10, 514
limo G. 1, 116. 373. 4, 45. Æ. 6, 416.
limoſo junco E. 1, 49. lacu Æ. 2, 136
limum felicem G. 2, 183. ad limum 4, 428
limus E. 8. 80. G. 4, 478
lina humida, *retia ex lino contexta* G. 1, 142
linea vincula Æ. 5, 510. terga 10, 784
lingua G. 7, 28. G. 3, 388. 508. 4, 525. Æ. 8, 633. 11, 390
linguæ G. 2, 43. Æ. 4, 183. 6, 625. volucrum, *cantus & garritus* 10, 177
linguam G. 2, 94
linguas volucrum *cantus* Æ. 3, 361
linguis trifulcis G. 3, 439. Æ. 2, 433. vibrantibus, *agit de ſerpentibus* 2, 211. variæ gentes, *ſermone* 8, 723. facta linguæ ſilentia 11, 241
lini ſeges G. 1, 77. ſegetem 1, 723
lino velati Æ. 12, 120
Lino, *Apollinis filio* E. 4, 57
linquam, *lucem* Æ. 10, 856
linquant quo litore claſſem Æ. 1, 521
linque laborem Æ. 3, 160
linquebant dulces animas Æ. 3, 140
linquebat habenas Æ. 11 827
linquens nemus patrium G. 1, 16. Alphæum 3, 19. litora Æ 3, 300. *Æneam* 4, 390. Aurora cubile Tithoni 4, 585. 9, 460. antrum 6, 157. ſupra ardua 7 562. infectos hymenæos 10, 720
linquentem terras Æ. 10. 193
linquentes Cnoſſen deſcendunt Æ. 7, 676
linquere pollutum hoſpitium Æ. 3, 61 portus 3, 289. terræ ignotæ, *illas mulieres* 5, 797. ſolam potuiſti 9, 482. caſtra 10, 68
linquêre, *linqueris* alitibus feris Æ. 10, 539
linquimus fines patriæ E. 1, 3. Ortygiæ portus Æ. 3, 124. arva 3, 550
linquit in certamine multos ſuorum Æ. 9, 726. nemora 11, 902
linquo te ventis Æ. 3, 705. inque ſalutatam 9, 288. acies 12, 875
linquunt poſitum in clauſo, *loco jure cum* G. 4, 363. limina Æ 3, 616. ripas 6, 320. cacumina ſumma 6, 678. mœnia 7, 670. Cales 7, 728. illum in pulvere ignoto 12, 866
linta retro dare Æ. 3, 686
lintres cavat arbore G. 1, 262
linunt ſpiramenta cera G. 4, 39
Linus E. 4, 56. Paſtor 6, 67
Liparen Æoliam Æ. 8, 417
liquefacta *neutr.* ſaxa G. 1, 473. Æ. 3, 576. *nulla* G. 4, 36. viſcera 4. 555
liquefacto plumbo Æ. 9, 582
liquentem fluvium G. 4, 442
liquentes campos Æ. 6, 724
liquentia, *primâ brevi*, vina Æ. 5, 238. 776
liquentia, *primâ longâ*, mella Æ. 1, 436. flumina 9, 679
liquere, *præterit. verbi linquo* menſas Æ. 3, 213. urbem Coſas 10, 168
liqueris Anchiſen Æ. 2, 597
liquefcit cera E. 8, 80. chalybs Æ. 8, 446
liquida, *abl. fæm.* nocte Æ. 10, 272. *neutr.* mella G. 4, 102. nubila Æ. 7, 699
liquidam ætatem G. 4, 59
liquidas voces, *cornorum* G. 1, 410. in undas Æ. 5, 859
liquidi ignis E. 6, 34. fontes G. 2, 200. 3, 529. 4, 18. olivi 2, 466. lacus Æ. 7, 760
liquidis fontibus E. 2, 59. nubibus Æ. 5, 525
liquido aëre G. 1, 404 nectare, *melle* 4, 164. 384. electro Æ. 8, 402
liquidum ambrſiæ odorem G. 4, 415. iter *de aëre* Æ. 5, 217. aëra 6, 202. æthera 7, 65
liquit ferum volatile, *in vulnere* Æ. 4 71. depaſta altaria 5, 93. ſaxo ſemineem 5, 275
liquitur humor G. 1, 44. corpore ſudor Æ 9 813
liquor fluidus G. 3, 484
liquuntur amnes G. 2, 137. ſanguine

guine guttæ Æ. 3, 28
lita corpora gartis paribus *maculis notata & distincta*, G. 4, 99
litandum animâ Argolicâ Æ. 2, 118
litatis sacris Æ. 4, 50
litem discerneret Æ. 12, 898
lites tantas comp nere E. 3, 108. novas incidere 9, 14
litora E. 5, 83. 9, 43 G. 1, 334. 3, 9. 362. 2, 108. 112. 3, 200. 338. 4, 124. Æ. 1, 7. 90. 161. 229. 3, 380 637. 672 5, 20. 2 6 321. 399 3, 10 71. 122. 161. 186. 209. 239. 280. 292. 300. 552. 556 592. 98. 651. 657 676. 4. 251. 89. 409 567 82. 588 628. 657. 5, 23 107. 125. 170 177. 611. 676. 765. 6. 4. 3 9. 7, 124. 149. 705. 764 8, 353 9, 122. 10, 223. 269 277. 290. 574. 683. 12, 262. 366. 455
litore E. 1, 61. 2, 25. G. 1, 398. 3, 33. 542. 4. 432. 465. Æ. 1, 177. 188. 200 217. 521. 2, 4. 557. 3, 16. 21. 135. 223 266. 277. 404. 419. 510. 536. 639. 4, 373. 397. 416. 5, 43. 236. 411. 6, 162 212. 367 460. 505. 900 7, 158. 477. 779 8, 83. 497. 687 9, 317. 710 10, 36. 309. 11, 184 199. 263
litoreas aves Æ. 12, 248
lioreis ilicibus Æ. 3, 390. 8, 43
litoribus Æ. 4, 628. 7, 1
litoris G. 2, 44. Æ. 3, 396
lituo, *tubâ* Æ. 6 167
lituoſque pati G. 3, 183
litus E. 6, 44. Æ. 2, 28. 582. 3, 44. 413. 4. 212. 257. 5, 163. 6, 6. 7, 198. 215. 226. 798. 11, 261. 628
liventis plumbi Æ. 7, 687
livida vada Æ. 6, 320
loca G. 2, 140. 235. 4, 515. Æ. 1, 55. 2, 495. 698. 3, 414. 5, 132. 756. 6, 265. 434. 462 534. 761. 7, 131. 8, 24 9, 190. 10, 238
locant ahena litore Æ. 1, 217. fundamenta 1, 432. ordine ahena 5, 102
locantur in medio circo munera tripodes Æ. 5, 109
locare te Æ. 7, 127
locari arce Æ. 2, 33
locarim in parte cœli te Æ. 12, 145
locas fundamenta Æ. 4, 266. effigiem thoro 4, 508. viros ſedili gramineo Æ. 8, 176
locavi, *illum* in parte regni Æ. 4, 373
locavit hic ſedes Teucrorum Æ. 1, 251 mediam 1, 707. *eum* in ſacra ſede 2, 525. ſtratis, *eum* 8, 367. membra conſueta, *huic equo* 10, 867. fortuna, *illos* in ſolido, *ſtatu* 11, 427
loci Æ. 2, 384. 3, 697 4. 213. 5, 95 7, 136. 8, 31. 350. 9, 397. 10, 366
locis G. 1 61. 4, 367. Æ. 3, 447. 4, 386. 6, 445. 7, 559. 8, 311. 336. 608. 11, 10
loco, *nom.* G 3, 84. Æ. 1, 446. 7, 333. 9, 220 531. 12, 506. quo res ſumma loco, *quo in ſtatu* 2, 322. quo ſit fortuna loco, *quo in ſtatu* 9, 723
loco, *verb.* Æ. 3, 17
locorum G 1, 52. Æ. 1, 336. 2, 723. 3, 181
locos Æ. 1, 510. 369. 2, 28. 6. 638 9 387
Locri Naryci Æ. 3, 399
Locros Æ. 11, 265
locum E. 3, 69. 8, 230. 266. Æ. 1. 429. 2, 633 3, 109. 313. 4, 506. 5 155 185 258. 315. 4 2 6, 507. 7, 158 477. 677. 8, 53. 346. 9. 237. 456. 11, 112. 531
locus G. 1, 33 2, 177. 4, 296. Æ. 1, 163. 463. 534. 730. 71. 3, 393 4. 319 481 5, 492. 6, 381. 540. 670. 7, 411. 563. 8, 46. 11, 180
locuta eſt Æ. 3, 72. eſt ſic ore Æ. 1. 618. eſt demiſſâ voce 3, 320. eſt de te 6, 189. eſt mollius 7, 357. ad quem ſic ore 9, 5
locutæ pecudes G. 1, 478
locutam ſimulatâ mente Æ. 4, 105
locuti Phœbo digna Æ. 6, 662
locutus, *eſt*, ore [illegible]minis G. 4, 444. tali ore Æ. 4 277 ſic deinde 5, 14 303. 400 ea verba 8, 404. ſic ore 9, 319. nec plura 11, 461
lolium E. 5, 37. G. 1, 154
longa, *nom. fæm.* legio Æ. 2, 279. eſt injuria Æ. 1, 345. via 3, 393 *hyems* 4, 193 dies 5 783. 6 845. quam, *nox* eſt 8. 86 *a. l.* veſte 6, 64. Alba 6. 766. pace 7, 46 morte 8, 488. carinâ 10, 197. abiete Æ. 11, 667. cuſpide 12, 386. 510. *neutr. plur.* faſtidia E. 4, 61. exorſa G. 2, 46. deſerta 3, 342. atria Æ. 2, 483. exilia 2, 780. juga 6, 411. 11, 544. oblivia 6, 715. colla 7, 700
longæ, *genit.* tænia vittæ Æ. 7, 352. tegmine pallæ 11, 576. *plur.* ambages 1, 345. carinæ 5, 158
longæva conjux Æ. 5, 620. ſacerdos 6, 321. 628
longævi, *genit.* Anchiſæ Æ. 5, 535. regis 7, 166. parentis 12, 44. *plur.* cuſtodes 5, 256
longævo parenti Æ. 3, 169. tibi 6, 764. *huic* ſimilis 9, 650
longævos ſenes Æ. 5, 715
longævum Æ. 2, 525
longævus aruſpex Æ. 8, 498. lapis 12, 420
longam alvum G. 3, 427. Albam Æ. 1, 275. 5, 597. viam 4, 467
longarum hæc meta viarum Æ. 3, 714
longas voces Æ. 4, 463
longe E. 4, 53. G. 1, 358. 2, 163. 3, 225. 477 4. 70. Æ. 1, 17 35. 256. 2, 711. 3, 556. 703 5, 23 133 318. 406. 428. 866 6, 316 378. 476. 7, 288 516. 701. 8, 92 623. 9, 322 572. 771. 10, 224. 317. 572. 716 721. 754. 843 11, 94. 214. 387 606. 617. 769. 890. 909. 12, 44. 52. 452. 470. 480. melior pedibus Lycus 9, 546
longi fluctus G. 3, 200
longinqua, *fæm. nom.* vetuſtas ævi Æ. 3, 415. *neutr.* Tarenti, *arva* G. 2, 197
longior anno eſt mihi hæc lux E. 7, 43
longis diebus G. 2, 201. colubris 2, 320. porticibus Æ. 2, 528. terris 3, 383. crinibus 7, 73. ſcutis 8, 662. haſtis 9. 229. ſingultibus 9, 415. paſſibus 11, 907
longiſſima rerum ſeries Æ. 1, 645
longiùs, *adverb.* G. 3, 238. à ſtabulis recedunt 4, 192. volvens fatorum arcana Æ. 1, 266
longo poſt tempore E. 1, 30. 68. Æ. 6, 409. lateri G. 3, 54. ſingultu 3, 506. tempore 3, 565. feceſſu Æ. 1, 163.

Æ. 3, 229. sermone 1, 221. ordine 1, 399. 707. 2, 766. 6, 482. 754. 8, 722. 11, 79. 143 luctu 2, 26. bello 2, 109 9, 511. limite 2, 697. cursu 3, 116. circuitu 3, 412. agmine 5, 90. 10, 769 intervallo 5, 320. circo 5, 551. penso 8, 412. ex longo rabies 9, 94
longos soles E. 9, 51. tractus G. 1, 367. fletus Æ. 3, 344. fluctus 3, 430. cursus 5, 131. tortus 5, 276. flexus 8, 95. annos 10, 549
longum inquit, *diu* E. 3, 79. in longum ducis amores 9, 56. nec longum lætabere Æ. 10, 740. *masc.* laborem G. 1, 293. amorem Æ. 1, 753. 3, 487. laborem fugæ 3, 160. dolorem 4, 693. *neutr.* tempus G. 2, 80. Æ. 9, 395. agmen 1, 190. per inane 12, 354
longus in occasum ager Æ. 11, 317
loquacia stagna Æ. 11, 458
loquacibus ranis G. 3, 431. nidis Æ. 12, 475
loquar, quid loquar E. 6, 74. pro re pauca Æ. 4, 337
loquelas has fundit ore Æ. 5, 842
loquendi finem dedit ore Æ. 6, 76
loquentes pinos E. 8, 22
loquentis Æ. 7, 118. 8, 152. 10, 347
loqui Æ. 6, 125. 266. 562
loquitur hæc Æ. 10, 907
loquor haud ignota 2, 91. quid 4, 595
loquuntur sylvæ Æ. 5, 28. te dare jura Æ. 1, 735
loquuta, &c. *vid.* locuta, &c.
lora G. 3, 107. Æ. 1, 160. 481. 2, 273. 5, 146. 9, 318. 12, 469. 624
lorica Æ. 9, 707. 12, 432
loricæ Æ. 10, 485. 12, 925
loricam Æ. 3, 467. 5, 260. 7, 640. 8, 21. 621. 10, 553. 11, 692. 12, 88. 98. 376
lotoque G. 2, 84
lotosque frequentes G. 3, 394
luant peccata Æ. 10, 32
luat morte, *pereat* Æ. 11, 444
lubrica terga Æ. 2, 474. per lubrica surgens 5, 335
lubricus anguis Æ. 5, 84. *coluber* 7, 353. frustra ô Ligur tentâsti artes patrias 11, 716
Lucage, *voc.* Æ. 10, 592
Lucagus Æ. 10, 575. 577. 586
luce G. 4, 52. 298. 490. Æ. 1, 592. 2, 590. 694. 4, 186. 5, 105. 6, 270. 8, 247. 9, 153. 461. 10, 257. carentum corpora G. 4, 255. carentum simulacra 4, 472. coruscus ahenâ Æ. 2, 470. magis dilecta soror 4, 31
Lucetium Æ. 9, 570
lucem G. 1, 445. 2, 340. 3, 402. 551. Æ. 1, 471. 569. 698. 4, 452. 586. 631. 692. 6, 435. 9, 338. 10, 704. 855. 11, 183. 12, 115. 660. 873
lucent in equis, *pueri* Æ. 5, 554. aurea fulcra toris 6, 603. sagulis 8, 660. quà colla, *equitantis* lucent 11, 693
lucentemque globum Lunæ Æ. 6, 725
lucescere solem novum terræ E. 6, 37
lucet ebur Æ. 10, 137. via longo ordine flammarum 11, 143
luci G. 1, 209
lucida spicula Æ. 8, 306. 7, 626
lucidus anguis G. 1, 205. orbis 1, 459. polus Æ. 3, 585
Lucifer E. 8, 17. Æ. 2, 801. 8, 589
lucifugis blattis G. 4, 243
Luciferi G. 3, 324
Lucina casta fave E. 4, 10
Lucinæ experta labores G. 4, 340
Lucinam G. 3, 60
lucis *genit.* Æ. 5, 678. 6, 721. 7, 142. 761. 9, 205
lucis, *abl.* G. 4. 533. Æ. 6, 118. 564. 673. 7, 763. 778
luco G. 3, 181. 4, 543. Æ. 1, 454. 3, 302. 6, 259. 7, 34. 95. 800. 8, 104. 125. 271. 9, 3. 584. 673. 11, 456
lucos E. 8, 86. 10, 58. G. 1, 476. 2, 122. 438. 3, 19. 146. 4, 364. Æ. 1, 697. 6, 13. 154. 195. 7, 11. 82. 697. 11, 740
Lucrinoque, *lacui* addita claustra G. 2, 161
luctamen abesset remo Æ. 8, 89
luctans diu Æ. 12, 781
luctantem animam Æ. 4, 695. in scopulo Sergestum 5, 220
luctantes ventos Æ. 1, 57
luctantur inter se cornibus hœdi G. 2, 526. arenâ Æ. 6, 643. marmore tonsæ, *remi* Æ. 7, 28
luctatur telum eripere Æ. 12, 387
luctificam Alecto Æ. 7, 324
luctu Æ. 2, 12. 26. 92. 298. 10, 189. 871. 11, 38. 330. 12, 277. 594. 620. 667. 805
luctum Æ. 6, 869
luctus G. 4, 350. Æ. 2, 369. 3, 713. 6, 274. 9, 452. 500. 10, 755. 11, 62. 139. 214
lucum G. 4, 468. 546. 553. Æ. 7, 29. 8, 342. 601
lucus E. 6, 73. Æ. 1, 445. 3, 681. 5, 761. 6, 139. 8, 597. 9, 86
ludet formidine falsâ Æ. 10, 632
ludere calamo quæ vellem E. 1, 10, versu 6, 1. videres feras 6, 28. geminos huic ludere ubera circum pendentes pueros Æ. 8, 632
luderet si quis mihi Æneas parvulus aulâ Æ. 4, 329
ludetque favis emissa juventus, *agit de apibus*, G. 4, 22
ludi veteres G. 2, 381
ludibria Æ. 6, 75
ludicra præmia Æ. 12, 764
ludis Æ. 1, 412. 3, 280. 5, 605. 8, 717
ludit falsâ vatem formidine G. 7, 442. quam falsâ formidine 7, 453
ludo E. 7, 17. G. 3, 379. 4, 105. Æ. 5, 593. 674. 6, 643. 7, 380. 9, 167
ludos Æ. 5, 113
ludum G. 9, 338
ludunt in sicco fulicæ G. 1, 363. versibus 2, 386. Cœlo examina 4, 107. alis stridentibus, *cycni* Æ. 1, 401. per undas, *Delphini* 5, 595. jubæ per colla per armos 11, 497
ludus E. 9, 39. Æ. 9, 606
luere pro vobis fœdus Æ. 12, 695
lues magna commissa G. 4, 454. arboribus satisque Æ. 3, 139. prima, *pestis* 7, 324
luet morte meritâ Æ. 11, 849
luetis pœnâ commissa Æ. 1, 140
lugent cassum lumine *illum* Æ. 2, 85
lugentes campi Æ. 6, 441
lugeret Græcia fatis versis Æ. 11, 287
lugubre rubent Cometæ Æ. 10, 273

luimus

Iuimus perjuria Troiæ G. 1, 502
Iuisti supplicium Æ. 11, 841
Iumbos, per lumbos agitur spina duplex G. 3, 87
Iumen Æ. 2, 683. 3, 600. 635. 4, 80. 6, 363. 680. 8, 22. 9, 75. juventæ purpureum afflarat nato genitrix 1, 594 cui *monstro*, ademptum, *agit de Polyphemo* 3, 638
Iumina vel pro *luce* vel pro *oculis* G. 1 6. 251. 2, 432 3, 433. 4, 414. 496. Æ. 1, 830. 2. 405. 4. 244. 5, 847 856. 6, 255. 300. 9. 802. 7, 13 449. 771 8, 411. 9, 189. 10, 418. 447. 463. 746. 11, 819. 12, 63. 173 310. declinat somno 4, 185. defixus 6, 156. vitæ si attigerint 6, 828. spectans orientia solis 8, 69
Iumine G. 4, 423. 451. Æ. 2, 85. 3, 151. 645. 677. 4, 338. 584. 6, 640. 7, 9. 76. 130. 8, 153. 246. 392. 9, 4 9. 10, 275. 12, 113. 935. quarto, *die* 6, 356. demisso, *demissis oculis* 12, 220
Iuminibus flammæ Æ. 2, 173. tacitis totum perrerrat, *Æneam oculis* 4, 364
Iuminis G. 1, 291. 2, 47. Æ. 3, 663. 7, 660
Iuna G. 1, 276. 353. 396. 427. 3, 337. 392. Æ. 3, 152. 4, 81. 7, 9
Iunæ G. 2, 478. Æ. 2, 255. 3, 645. 6, 725. 8, 23
Iunam E. 8, 69. Æ. 1, 746. 2, 340. 3, 587. 4, 513. 6, 270. 454. 9, 403
Iunaque sequentes G. 1, 424
Iunatis peltis Æ. 1, 494. 11, 663
Iupæ Æ. 1, 279
Iupam Æ. 8, 631
Iupatis duris parete, *frænis* G. 3, 208
Iupercal Æ. 8, 343
Lupercos nudos Æ. 8, 663
Iupi E. 9, 54. Æ. 2, 355. 7, 688. 11, 681
Iupini tristis G. 1, 75
Iupis ululantibus G. 1, 487
Iuporum G. 3, 264. 407. Æ. 3, 428. 7, 18
Iupos G. 1, 139. 4, 43
Iupum E. 2, 63. 8, 97
Iupus E. 2, 63. 3, 80. 5, 60. 7, 51. 8, 52 G. 3, 537. Æ. 9, 566. 11, 811
Iuserat ambo spe carminis, *deceperat* E 6, 19. plurima nocte, *multum per noctem* Æ. 9, 336
Iusi carmina pastorum G. 4, 565
Iusit vanâ spe amantem Æ. 1, 356. multos, *decepit* 11, 427
Iustra ferarum G. 2, 471 Æ. 3, 647 in via 4, 151. horrentia 11, 570
Iustrabat arva solus, *percurrebat* G. 4, 519. Phœbeâ lampade terras Aurora Æ. 4, 6. animas, *circumspiciebat* 6, 681. lampade terras orta dies postera 7, 148. lumine corpus 8, 153
Iustrabimus agros E. 5, 75
Iustrabo Mænala Æ. 10, 55
Iustralibus extis Æ. 8, 183
Iustramurque Jovi Æ. 3, 279
Iustrandum navibus æquor Æ. 3, 385
Iustrans omnem accessum Æ. 1, 229. in caligine Turnum unum vestigat 12, 467
Iustrant omnia Æ. 6, 887. choreis, *regem* 10, 224
Iustrare Libyæ extrema Æ. 1, 581. metas Pachyni 3, 429. te choro, *tuam imaginem* 7, 391
Iustras qui terrarum flammis opera omnia, *ô sol* Æ. 4, 607
Iustrat dum singula Æ. 1, 457. atria 2, 528. litora 5, 611. Aventini montem 8, 231. equo muros 9, 58. vestigia 11, 763. pennis alta atria hirundo 12, 474
Iustravere in equis oculos suorum Æ. 5, 578. ignem funeris 11, 190
Iustravitque viros Æ. 6, 231
Iustres æquora Æ. 4, 377
Iustret pericula Æ. 9 96
Iustris labentibus Æ. 1, 287
Iustro *verb.* vestigia E, 2, 12. quæ sit me circum copia Æ. 2, 564. lumine 2, 754
Iutea aurora Æ. 7, 26
Iuteola caltha E. 2, 50
Iuto E 4, 44
Iux G. 7, 43 Æ. 1, 310. 2, 281. 668. 3, 117. 311. 8, 170 9 110. 355. 731. 10, 244. 11, 210 12, 669
Iuxu G. 3, 135. Æ. 1, 641. 4, 193. 6, 605
luxuria foliorum G. 1, 101
luxurians, *equus* Æ. 11, 492
luxuriatque toris pectus, *equi* G. 3, 81
luxuriem segetum G. 1, 112
Lyæo G 2, 229. patri Æ. 4, 58
Lyæum laticem Æ 1, 696
Lycæi gelidi fixa E. 10, 15. saltus G. 1. 16. sylvæ amnesque 3, 2. sylvis 3, 314. summa 4, 539. Panos Æ. 8, 344
Lycam Æ 10, 315. 561
Lycaon Gnossius Æ. 9, 304
Lycaonis G 1 138
Lycaoniumque, Ericatem Æ. 10, 749
lychni incensi Æ. 1, 730
Lyci Æ 1, 2 6
Lycia Æ. 10, 126. 12. 344. 516
Lyciæ Æ. 4 346 377. 6, 334. 7. 721
Lycium Æ. 4, 143. pharetram 7, 816
Lyciasque sagittas Æ. 8, 166
Lycida *voc.* E. 7, 67. 9 2. 37
Lycimnia serva Æ. 9, 546
Lycio cornu Æ. 11, 733
Lycios Æ. 1, 117
Lyciscâ multum latrante E. 7, 18.
Lycius Agis Æ. 10, 751
Lycori Æ. 10, 42
Lycoris flava G 4, 339
Lycoris Æ. 10, 2. 22
Lyctius Æger E. 6, 72. Iasmeneus Æ. 3, 401
Lycumque G 4 367
Lycurgi, *regi* Æ. 3, 14
Lycus Æ 9, 545. 556
Lydia G. 4, 211. Æ. 8, 479. gens 10, 155
Lydius Tybris Æ. 2, 781
Lydorum manum Æ 9, 11
lymbo Æ 4, 137
lympha Æ. 4 635. 12, 420
lymphas Æ 1, 705. 9. 23
lymphata fuit per urbem, *furiosa agmata* Æ. 7, 377
lymphis Æ. 4 683. 10, 834
Lyncea, *acc. nom. propr. viri* Æ 9, 768
lynces stupefactæ carmine Æ. 8, 3. Bacchi variæ G. 3, 264.
lyncis maculosæ Æ. 1, 327
Lyrin, *acc nom viri* Æ. 11, 670
Lyrnessi Æ. 12, 547
Lyrnessius Acmon Æ. 10, 128

M.

MAcer taurus E. 3, 100
Machaon, *nom. prop. viri* Æ. 2, 263
machina in muros fabricata Æ. 2, 46. belli 2, 151. scandit muros 2, 237. æquata cœlo 4, 89
macie G. 3, 129. Æ. 3, 590
macies G. 4, 255
mactabam taurum Æ. 3, 21
mactabat taurum ad aras Æ. 2, 202. centum bidentes 7, 93
mactabis ovem G. 4, 546
mactant bidentes Æ. 4, 57. juvencos 5, 101.
mactantur corpora boum morti Æ. 11, 197
mactare juvencos Æ. 6, 33
mactas prodigia Cretia Æ. 8, 294
mactat tibi, *suem* Æ. 8, 85. bidentes 8, 544. Ladona, *interficit* 10, 413
mactatos alterum in alterius sanguine Æ. 2, 667
mactaverat si quam sacerdos, *victimam* G. 3, 489
mactavit honores meritos aris Æ. 3, 118
macte novâ virtute puer Æ. 9, 641
maculæ G. 1, 454
maculant terram tabo Æ. 3, 29
maculavi tuum nomen crimine Æ. 10, 851
maculis G. 1, 441. 3, 56. 389. 4, 92. Æ. 4, 643. 5, 566. 9, 49
maculosæ tegmine lyncis Æ. 1, 327
maculosus alvum notis, *serpens* G. 3, 427. auro fulgor Æ. 5, 87
madefecerat humum & herbas fusus, *sanguis* Æ. 5, 330
madent vere teriæ G. 3, 429. tori cruore Æ. 9, 334
madentem crinem Æ. 4, 216. rore ramum 6, 854
madentes myrrhâ crines Æ. 12, 100
maderent, *semina* G. 1, 961
madescunt robora semiusta Æ. 5, 697
madet terra sanguine Æ. 12, 691
madidâ veste Æ. 5, 179. 6, 359
Mæandro duplici Æ. 5, 251
Mænala, *Arcadiæ montem* E. 10, 55. G. 1, 17
Mænalios versus E. 8, 21. 25. 31. 36. 42. 51. 57. 61
Mænalus E. 8, 22. 10, 15
Mæoniâ mitrâ Æ. 4, 216. generose domo 10, 141
Mæoniæ juventus Æ. 8, 499
Mæonidæ Æ. 11, 759
Mæonii Bacchi G. 4, 380
Mæonio regi Æ. 9, 546
Mæonis Æ. 10, 337
Mæotica unda G. 3, 349. tellus Æ. 6, 799
magalia Æ. 1, 425. 4, 259
mage penetrabile telum, *magis* Æ. 10, 481
magicas artes Æ. 4, 493
magicis sacris E. 8, 66
magis atque magis G. 3, 185. Æ. 2, 299. 12, 239
magis ac magis Æ. 12, 406. quo magis G. 4, 248. Æ. 4, 452. 5, 29. 6, 718
magis magis G. 4, 311. quanto magis 4, 411. tanto magis Æ. 6, 79. hoc magis 5, 94. tam magis 8, 787. quam magis 7, 788
magister, *navis* Æ. 1, 119. 5, 176. *tuus* memoratus Eryx 5, 391
magistrâ arte Æ. 8, 442. 12, 427
magistratusque legunt Æ. 1, 430
magistri G. 3, 118. 185. 445. 549. 4, 283. Æ. 5, 669. 12, 717
magistris pecoris G. 2, 529. paribus Æ. 5, 562
magistro pecoris E. 3, 101. *navis* Æ. 5, 224. 867. 6, 353. sub te tolerare militiam 8, 515. Volscente, *duce* 9, 370
magistros ovium E. 2, 33. rerum Æ. 9, 173
magistrum E. 3, 48
magna, *nom. fœm.* tritura G. 1, 190. quercus 3, 332. lues commissa 4, 454. quorum pars fui Æ. 2, 6. Deûm genetrix 2, 788. mei imago 4, 654. ira Deum 5, 707. ego Jovis conjux 7, 308. vis cœlestium 7, 432. mihi domus hic 8, 65. hæc mea fides 11, 55. *voc.* parens frugum salve G. 2, 173. mea potentia, nate Æ. 1, 668. sacerdos 6, 544. *abl.* vi G. 1, 169. 4, 174. in sylva 3, 219. Æ. 6, 451. sub terra G. 4, 366. caterva Æ. 1, 500. 2, 40. 370. 4, 136. 5, 76. 11, 478. umbra Æ. 2, 251. voce 3, 63. 5, 245. 345. 6, 506. 619. 10, 873. 12, 482. 580. manu Æ. 3, 624. 5, 241. in Ida 5, 449. de stirpe nepotum 6, 864. in hesperia 7, 4. se mole ferebat 8, 199. cum parte muri 9, 562. ditione 10, 53. ab urbe 11, 226. pugna 12, 34. *neut. plur.* parvis componere E. 1, 24. satis tibi rura 1, 48. omnia G. 3, 54. corpora boum 3, 369. si rependam Æ. 2, 161. *mœnia* 2, 295. numina 2, 623. 3, 264. 633. 697. para mœnia 3, 160. æquora 3, 196. ossa 5, 422. ora domus 6, 53. penetralia 6, 71. satis si non sunt mea numina 7, 311. auri talenta 9, 265. facta 10, 281. tibi volant, *verba* 11, 381. incœpta 11, 469. inter præmia 12, 437
magnæ, *genit.* Junonis Æ. 5, 437. laudis 5, 751. urbes 12, 116. Romæ 12, 168. *dat.* Cereri G. 1, 338. sorori, *matris Eumenidum* Æ. 6, 250. *nominat. plur.* urbes 7, 629
magnam Hesperiam Æ. 1, 574. Italiam 4, 345. montem 6, 11. partem 6, 30. ad urbem 6, 872. 12, 671. rem 9, 232. hastam 10, 335
magnanimæ, *plur.* gentes Æ. 10, 139
magnanime Æneæ Æ. 5, 17
magnanimi, *genit.* Jovis Æ. 12, 144. 878. *plur.* heroes 6, 647
magnanimo Volscente Æ. 10, 563
magnanimosque duces, *opum* G. 4, 4
magnanimum Æneam Æ. 1, 264. 9, 204. hostem 10, 771
magnanimûm, *genit.* heroum G. 4, 476. Æ. 6, 307. equorum 3, 704
magnanimosque Anchisiades Æ. 5, 407
magnas urbes Æ. 3, 106. 4, 173. 187. ædes 12, 473
magne rex Æ. 1, 245. Cato 6, 841. pater Divûm 9, 495. belli potens 11, 7. pater 11, 410. Jupiter 12, 808
magni, *genit.* Timavi saxa E. 8, 6. Achillis G. 3, 91. Jovis Æ. 3, 104. Abantis 3, 286. patris 4, 238. Anchisæ Æ. 5,

Iuimus perjuria Trojæ G. 1, 502
Iuſti ſupplicium Æ. 11, 841
Iumbis, per lumbos agitur ſpina duplex G. 3, 87
Iumen Æ. 2, 683. 3, 600. 635. 4, 80. 6, 363. 680. 8, 22. 9, 75. juventæ purpureum affla-rat nato genitrix 1, 594 cui *monſtro*, ademptum, *agit de Polyphemo* 3, 638
Iumina vel pro *luce* vel pro *oculis* G. 1 6. 251. 2, 432 3, 433. 4, 414. 496. Æ. 1, 830. 2. 403. 4. 244. 5, 847 850. 6, 255. 300. 9. 802. 7, 13 449. 771 8, 411. 9, 189. 10, 418. 447. 463. 746. 11, 819. 12, 63. 173 310. declinat ſomno 4, 185. defixus 6, 136. vitæ ſi attigerint 6, 828. ſpectans orientia ſolis 8, 69
Iumine G. 4, 423. 481. Æ. 2, 85. 3, 151. 645. 677. 4, 358. 584. 6, 640. 7, 9. 76. 130. 8, 153. 246. 392. 9, 4 9. 10, 275. 12, 113. 935. quarto, *die* 6, 356. demiſſo, *demiſſis oculis* 12, 220
Iuminibus flammæ Æ. 2, 173. tacitis totum pererrat, *Æneam oculis* 4, 364
Iuminis G. 1, 291. 2, 47. Æ. 3, 663. 7, 660
Iuna G. 1, 276. 353. 396. 427. 3, 337. 392. Æ. 3, 152. 4, 81. 7, 9
Iunæ G. 2, 478. Æ. 2, 255. 3, 645. 6, 725. 8, 23
Iunam E. 8, 69. Æ. 1, 746. 2, 340. 3, 587. 4, 513. 6, 270. 454. 9, 403
Iunaſque ſequentes G. 1, 424
Iunatis peltis Æ. 1, 494. 11, 663
Iupæ Æ. 1, 279
Iupam Æ. 8, 631
Iupatis duris parete, *frænis* G. 3, 208
Iupercal Æ. 8, 343
Iupercos nudos Æ. 8, 663
Iupi E. 9, 54. Æ. 2, 355. 7, 688. 11, 681
Iupini triſtis G. 1, 75.
Iupis ululantibus G. 1, 487
Iuporum G. 3, 264. 407. Æ. 3, 428. 7, 18
Iupos G. 1, 139. 4, 43
Iupum E. 2, 63. 8, 97
Iupus E. 2, 63. 3, 80. 5, 60. 7, 51. 8, 52 G. 3, 537. Æ. 9, 566. 11, 811
Iuſerat ambo ſpe carminis, *deceperat* E 6, 19, plurima nocte, *multum per noctem* Æ. 9, 336
Iuſi carmina paſtorum G. 4, 565
Iuſit vanâ ſpe amantem Æ. 1, 356. multos, *decepit* 11, 427
Iuſtra ferarum G. 2, 471 Æ. 3, 647 in via 4, 151. horrentia 11. 570
Iuſtrabat arva ſolus, *percurrebat* G. 4, 519. Phœbeâ lampade terras Aurora Æ. 4, 6. animas, *circumſpiciebat* 6, 681. lampade terras orta dies poſtera 7, 148. lumine corpus 8, 153
Iuſtrabimus agros E. 5, 75
Iuſtrabo Mænala Æ. 10, 55
Iuſtralibus extis Æ. 8, 183
Iuſtramurque Jovi Æ. 3, 279
Iuſtrandum navibus æquor Æ. 3, 385
Iuſtrans omnem acceſſum Æ. 1, 229. in caligine Turnum unum veſtigat 12, 467
Iuſtrant omnia Æ. 6, 887. choreis, *regem* 10, 224
Iuſtrare Libyæ extrema Æ. 1, 581. metas Pachyni 3, 429. te choro, *tuam imaginem* 7, 391
Iuſtras qui terrarum flammis opera omnia, *ô ſol* Æ. 4, 607
Iuſtrat dum ſingula Æ. 1, 457. atria 2, 528. litora 5, 611. Aventini montem 8, 231. equo muros 9, 48. veſtigia 11, 763. pennis alta atria hirundo 12, 474
Iuſtravere in equis oculos ſuorum Æ. 5, 578. ignem funeris 11, 190
Iuſtravitque viros Æ. 6, 231
Iuſtres æquora Æ. 4, 377
Iuſtret pericula Æ. 9 96
Iuſtris labentibus Æ. 1, 287
Iuſtro *verb.* veſtigia E, 2, 12. quæ ſit me circum copia Æ. 2, 564. lumine 2, 754
Iutea aurora Æ. 7, 26
Iuteola caltha E. 2, 50
Iuto E 4, 44
Iux G. 7, 43 Æ. 1, 310. 2, 281. 668. 3, 117. 311. 8, 170 9 110. 355. 731. 10, 244. 11, 210 12. 669
Iuxu G. 3, 135. Æ. 1, 641. 4, 193. 6, 605
luxuria foliorum G. 1, 101
luxurians, *equus* Æ. 11, 497
luxuriatque toris plenus, *equi* G. 3, 81
luxuriem ſegetum G. 1, 112
Lyæo G. 2, 229. patri Æ. 4, 58
Lyæum laticem Æ. 1, 690
Lycæi gelidi fixa E. 10, 15. ſaltus G. 1. 16. ſylvæ amneſque 3, 2. ſylvas 3, 314. ſummas 4, 539. Panos Æ. 8, 344
Lycam Æ. 10, 315. 561
Lycaon Gneſſius Æ. 9, 304
Lycaonis G. 1, 138
Lycaoniumque, Ericatem Æ. 10, 749
lychni incenſi Æ. 1, 730
Lyci Æ. 1, 216
Lycia Æ. 10, 126. 12, 344. 516
Lyciæ Æ. 4, 346 377. 6, 334. 7, 721
Lycium Æ. 4, 143. pharetram 7, 816
Lyciaſque ſagittas Æ. 8, 166
Lycida *voc.* E. 7, 67. 9, 2. 37
Lycimnia ſerva Æ. 9, 546
Lycio cornu Æ. 11, 733
Lycios Æ. 1, 117
Lyciſcâ multum latrante E. 7, 18.
Lycius Agis Æ. 10, 751
Lycori Æ. 10, 42
Lycoris flava G. 4, 339
Lycoris Æ. 10, 2. 22
Lyctius Æger E. 6, 72. Iasmeneus Æ. 3, 401
Lycumque G. 4, 367
Lycurgi, *regi* Æ. 3, 14
Lycus Æ. 9, 545. 556
Lydia G. 4, 211. Æ. 8, 479. gens 10, 155
Lydius Tybris Æ. 2, 781
Lydorum manum Æ. 9, 11
lymbo Æ. 4, 137
lympha Æ. 4 635. 12, 420
lymphas Æ. 1, 705. 9, 23
lymphata fuit per urbem, *furioſa ornata* Æ. 7, 377
lymphis Æ. 4 683. 10, 834
Lyncea, *acc. nom. propr. viri* Æ. 9, 768
lynces ſtupefactæ carmine Æ. 8, 3. Bacchi variæ G. 3, 264.
lyncis maculoſæ Æ. 1, 327
Lyrin, *acc. nom. viri* Æ. 11, 670
Lyrneſſi Æ. 12, 547
Lyrneſſius Acmon Æ. 10, 128

M.

MAcer taurus E. 3, 100
Machaon, *nom. prop. viri* Æ. 2, 263
machina in muros fabricata Æ. 2, 46. belli 2, 151. ſcandit muros 2, 237. æquata cœlo 4, 89
macie G. 3, 129. Æ. 3, 590
macies G. 4, 255
mactabam taurum Æ. 3, 21
mactabat taurum ad aras Æ. 2, 202. centum bidentes 7, 93
mactabis ovem G. 4, 546
mactant bidentes Æ. 4, 57. juvencos 5, 101.
mactantur corpora boum morti Æ. 11, 197
mactare juvencos Æ. 6, 33
mactas prodigia Creſſia Æ. 8, 294
mactat tibi, *ſuem* Æ. 8, 85. bidentes 8, 544. Ladona, *interficit* 10, 413
mactatos alterum in alterius ſanguine Æ. 2, 667
mactaverat ſi quam ſacerdos, *victimam* G. 3, 489
mactavit honores meritos aris Æ. 3, 118
macte novâ virtute puer Æ. 9, 641
maculæ G. 1, 484
maculant terram tabo Æ. 3, 29
maculavi tuum nomen crimine Æ. 10, 851
maculis G. 1, 441. 3, 56. 389. 4, 92. Æ. 4, 643. 5, 566. 9, 49
maculoſæ tegmine lyncis Æ. 1, 327
maculoſus alvum notis, *ſerpens* G. 3, 427. auro fulgor Æ. 5, 87
madefecerat humum & herbas fuſus, *ſanguis* Æ. 5, 330
madent vere terræ G. 3, 429. tori cruore Æ. 9, 334
madentem crinem Æ. 4, 216. rore ramum 6, 854
madentes myrrhâ crines Æ. 12, 100
maderent, *ſemina* G. 1, 961
madeſcunt robora ſemiuſta Æ. 5, 697
madet terra ſanguine Æ. 12, 691
madidâ veſte Æ. 5, 179. 6, 359
Mæandro duplici Æ. 5, 251
Mænala, *Arcadiæ montem* E. 10, 55. G. 1, 17
Mænalios verſus E. 8, 21. 25. 31. 36. 42. 51. 57. 61
Mænalus E. 8, 22. 10, 15
Mæoniâ mitrâ Æ. 4, 216. generoſe domo 10, 141
Mæoniæ juventus Æ. 8, 499
Mæonidæ Æ. 11, 759
Mæonii Bacchi G. 4, 380
Mæonio regi Æ. 9, 546
Mæonis Æ. 10, 337
Mæotica unda G. 3, 349. tellus Æ. 6, 799
magalia Æ. 1, 425. 4, 259
mage penetrabile telum, *magis* Æ. 10, 481
magicas artes Æ. 4, 493
magicis ſacris E. 8, 66
magis atque magis G. 3, 185. Æ. 2, 299. 12, 239
magis ac magis Æ. 12, 406. quo magis G. 4, 248. Æ. 4, 452. 5, 29. 6, 718
magis magis G. 4, 311. quanto magis 4, 411. tanto magis Æ. 6, 79. hoc magis 5, 94. tam magis 8, 787. quam magis 7, 788
magiſter, *navis* Æ. 1, 119. 5, 176. *tuus* memoratus Eryx 5, 391
magiſtrâ arte Æ. 8, 442. 12, 427
magiſtratuſque legunt Æ. 1, 430
magiſtri G. 3, 118. 185. 445. 549. 4, 283. Æ. 5, 669. 12, 717
magiſtris pecoris G. 2, 529. paribus Æ. 5, 562
magiſtro pecoris E. 3, 101. *navis* Æ. 5, 224. 867. 6, 353. ſub te tolerare militiam 8, 515. Volſcente, *duce* 9, 370
magiſtros ovium E. 2, 33. rerum Æ. 9, 173
magiſtrum E. 7, 48
magna, *nom. fœm.* tritura G. 1, 190. quercus 3, 332. lues commiſſa 4, 454. quorum pars fui Æ. 2, 6. Deûm genetrix 2, 788. mei imago 4, 654. ira Deum 5, 707. ego Jovis conjux 7, 308. vis cœleſtium 7, 432. mihi domus hic 8, 65. hæc mea fides 11, 55. *voc.* parens frugum ſalve G. 2, 173. mea potentia, nate Æ. 1, 668. ſacerdos 6, 544. *abl.* vi G. 1, 169. 4, 174. in ſylva 3, 219. Æ. 6, 451. ſub terra G. 4, 366. caterva Æ. 1, 500. 2, 40. 370. 4, 136. 5, 76. 11, 478. umbra Æ. 2, 251. voce 3, 68. 5, 245. 345. 6, 506. 619. 10, 873. 12, 482. 580. manu Æ. 3, 624. 5, 241. in Ida 5, 449. de ſtirpe nepotum 6, 864. in heſperia 7, 4. ſe mole ferebat 8, 199. cum parte muri 9, 562. dicione 10, 53. ab urbe 11, 226. pugna 12, 34. *neut. plur.* parvis componere E. 1, 24. ſatis tibi rura 1, 48. omnia G. 3, 54. corpora boum 3, 369. ſi rependam Æ. 2, 161. *mœnia* 2, 295. numina 2, 623. 3, 264. 633. 697. para mœnia 3, 160. æquora 3, 196. oſſa 5, 422. ora domus 6, 53. penetralia 6, 71. fatis ſi non ſunt mea numina 7, 311. auri talenta 9, 265. facta 10, 281. tibi volant, *verba* 11, 381. incœpta 11, 469. inter præmia 12, 437
magnæ, *genit.* Junonis Æ. 5, 437. laudis 5, 751. urbes 12, 116. Romæ 12, 168. *dat.* Cereri G. 1, 338. ſorori, *matris Eumenidum* Æ. 6, 250. *nominat. plur.* urbes 7, 629
magnam Heſperiam Æ. 1, 574. Italiam 4, 345. mentem 6, 11. partem 6, 30. ad urbem 6, 872. 12, 671. rem 9, 232. haſtam 10, 335
magnanimæ, *plur.* gentes Æ. 10, 139
magnanime Æneæ Æ. 5, 17
magnanimi, *genit.* Jovis Æ. 12, 144. 878. *plur.* heroes 6, 647
magnanimo Volſcente Æ. 10, 563
magnanimoſque duces, *opum* G. 4, 4
magnanimum Æneam Æ. 1, 264. 9, 204. hoſtem 10, 771
magnanimûm, *genit.* heroum G. 4, 476. Æ. 6, 307. equorum 3, 704
magnanimuſque Anchiſiades Æ. 5, 407
magnas urbes Æ. 3, 106. 4, 173. 187. ædes 12, 473
magne rex Æ. 1, 245. Cato 6, 841. pater Divûm 9, 495. belli potens 11, 7. pater 11, 410. Jupiter 12, 808
magni, *genit.* Timavi ſaxa E. 8, 6. Achillis G. 3, 91. Jovis Æ. 3, 104. Abantis 3, 286. patris 4, 238. Anchiſiæ Æ. 5,

Æ. 5, 99. 8, 156. incœpti, 7, 714. Hectoris 6, 166. Otis 6, 541. agminis 7, 707. Diomedis 8, 9. æquoris 9, 101. Aceſtæ 9, 218. Æneæ 9, 737. 10, 830. Achatæ 10, 34. Olympi 10, 437. *plur. nom.* menſes E. 4, 12. Dardanidæ Æ. 5, 45. *voc.* ô cœlicolæ 10, 6

magnis ſtridoribus G. 2, 162. Aquilonibus 2, 334. clamoribus 4, 76. Æ. 2, 128. 5, 341. legibus G. 4, 154. parva componere 4, 176. Mycenis Æ. 2, 331. Dis 3, 12. 8, 679. mœnia magna para 3, 150. clangoribus 3, 226. 4, 663. ſimulata Pergama 3, 349. muneribus 5, 502. periclis 6, 83. Cicerſibus actis 8, 636. molibus 9, 711. viribus 10, 474. terroribus 11, 448. Divis 12, 296. ſtridoribus 12, 590

magno grege E. 6, 56. tridenti G. 1, 13. Æ. 2, 610. cælere G. 1, 190. aguine 1, 381. Æ. 6, 749. ſtridore G. 1, 407. corpore 2, 227. Æ. 6, 7. 7. 8, 711. 10, 478. cratere G. 2, 458. ore 3, 291. Æ. 12, 692. mutentur velleræ *pretio magno vendantur* G. 3, 306. clamore 3, 375. 4, 439. Æ. 2, 8. 5, 207. 6, 175. 9, 791. murmure 1, 59. 128. 4, 160. 369. populo 1, 152. amore telluris 1, 176. Iüli 1, 292. amore 1, 348. 629. 4, 395. 5, 5. concurſu 1, 513. 12, 399. mercentur, *pretio* 2, 104. tumultu 2, 122. 6, 857. 11, 662. bello 2, 193. 11, 295. auri pondere 3, 49. in ionio 3, 211. amore conjugis inflammatus 3, 330. pectore 4, 448. æſtu irarum 4, 532. munere 5, 537. Lario 7, 84. omine 7, 146. in gyro 7, 379. ſonore 7, 462. fragore 7, 587. 677. Amphitryoniadæ 8, 103. amore laudum 9, 197. æthere 10, 356. objice, *aquarum* 10, 377. pondere 10, 381. emptum, *pretio* 10, 503. metu 11, 400. juvenco 11, 811. actu 12, 687

magnorum ſuum 1, 638. luporum 7, 18. Achivûm 11, 266. avorum 12, 649

magnos leones E. 4, 22. honores 4, 4. talius G. 1, 140. Camillos 2, 169. montes 2, 260. orbes Æ. 1, 273. crateras 1, 728. membrorum artus 5, 422. annos 6, 671. Æneadas 8, 341. Penates 9, 258

magnum Jovis incrementum E. 4, 49. per inane 6, 31. certamen Coridon cum Thyrſide 7, 16. acervum G. 1, 118. cyparum 2, 38. fluentem Nilum 3, 28. corpus 3, 205. ignem 3, 248. in orbem glomerantur, *apes* 4, 79. æquor 4, 388. per aëra Æ. 1, 304. per orbem 1, 606. 11, 691. amnem 1, 720. 6, 28. exitium 2, 190. 10, 13. annum 3, 284. cælum 3, 525. 9, 340. nomen 4, 94. 7, 412. 11, 223. talentum 5, 248. Acheden 5, 814. mare 5, 828. Deum 6, 78. Theſea 6, 122. munus 6, 826. cœlum 6, 83. ſub axem cœli 6, 790. imperium 6, 812. 11, 47. bellum 7, 80. agmen 7, 706. Jovem 9, 82. aliquid 9, 186. 10, 57. ſtridens ſolarica 9, 705. ad æthera 10, 489. gemitum 10, 464. decus 10, 507. concilium 11, 234. Achillem 11, 438

magnus Apollo E. 3, 114. Æ. 9, 644. ordo fœlorum E. 4, 5. Achilles 4, 86. æſtus G. 2, 327. orbis 2, 338. ignis 3, 99. Olympus 3, 223. labor prohibere 4, 106. Cæſar 4, 560. rex Olympi Æ. 5, 533. Jupiter 9, 208. Æneas 10, 159. quàm magnus Orion, *quantus* 10, 763. clamor 11, 455

Mago Æ. 10, 521

Maïa, *nomin.* Æ. 8, 138. *abl.* genitum, *Mercurium* 1, 301

Maïæ, G. 1, 225

Maïum Æ. 8, 140

majeſtate, pro majeſtate tuorum Æ. 12, 820

major tu, *natu* E. 5, 4. rerum fato prudentia G. 1, 416. nec pietate fuit Æ. 1, 549. imago 2, 773. videri, *cœpit* 6, 49. rerum mihi naſcitur ordo 7, 44. Martis imago 8, 557. egit Deus 12, 429

majora paulò canemus E. 4, 1. quid majora ſequar G. 2, 404. quid majora tegam 3, 46. quid majora reſervo Æ. 2, 368. majus audes 10, 811. audere 12, 814

majore nixu Æ. 3, 37. ſubſidio 10, 438

majorem quæ furorum cauſa 7, 286

majores umbræ E. 1, 84. laudibus G. 2, 21

majoribus auſpiciis Æ. 3, 371

majoris pœnæ Æ. 12, 860

majus multò E. 3, 37. 5, 5. quam tali fit munere 5, 51. aliud Æ. 2, 199. 12, 22. opus moveo 7, 45. auſum nefas 7, 386

mala. *adj. ût. num fœn.* Thyas E. 7, 28. rubigo G. 1, 151. tactu vipera 3, 416. *all.* 419. ce E. 3, 11. *neutr. plur.* contagia 1, 91. gramina Æ. 3, 471. mentis gaudia 6, 278

mala. *ſubſt.* E. 2, 51. 3, 76. 6, 8. 37. 73. G. 2, 99

malæ nocere Æ. 7, 282

malæ, *primâ longâ* Æ. 5, 490. 11, 681

Maleæque Æ. 5, 193

malas, *primâ longâ* Æ. 9, 772. 10, 314

male *adverb.* G. 1, 104. 3, 483. 4, 249. male fida Æ. 4, 8. malefida carina 5, 23. male numen amoris 2, 735. malefuada Famæ 4, 276

mali Æ. 1, 634. 2, 93. 3, 6. 6, 9. 10, 510. 84. 12, 6

mali Illicis Aſſyrii ſeu, ima G. 2, 127

maliferæ Abellæ mœnia Æ. 7, 740

maligna ſub luce Æ. 6, 270

maligni oculi G. 2, 179. afflatus Æ. 11, 525

maligni oculis Æ. 5, 64

malint G. 3, 19

malis, *ſubſt.* Æ. 4, 449. 6, 95. 6. 512. horum E. 10, 61. *adject.* Graiis Æ. 3, 398

malis, *maxillis* G. 3, 268. ſumere menſas, *aenibus* Æ. 3, 257. audacibus victum bem crudi 7, 114. incepti 12, 755

malis *verb.* G. 3, 69

malit Æ. 4, 108

mille E. 10, 53
malo Trojæ errore Æ. 10, 110
malo Ligurem assuetum G. 2, 168
malo me petit, *pomo* E. 3, 64
malo alto, *arbore navis* Æ. 5, 489
malorum Æ. 1, 202. 4, 169 6, 527. 739. 7, 481. 9, 538. 11, 280. 361. *impiorum* 6, 542
malos valentes gessere platani G. 2, 70. attolli Æ. 5, 819
maluit Æ. 8, 333. 12, 397
malum hoc E. 1, 16. virus G. 1, 129. quo non ullum velocius Æ. 4, 174. omne 6, 736. furiale serpentis 7, 375. proprius est 12, 407
malum *navis* Æ. 5, 487. qui fixit arundine 5, 544
malus me abstulit error E. 8, 41. me Daphnis urit 8, 83. ille ager G. 2, 243. anguis 3, 425. multa simulans, *Pygmalion* Æ. 1, 356. *navis* in tremuit 5, 505
mammæ exertæ, Æ. 1, 496
mammis G. 3, 310. Æ. 11, 671
manabat corpore fuder Æ. 3, 173
manabunt flumina mammis G. 3, 310
manare cruor puteis Æ. 1, 485
manat cruor de stipite Æ. 3, 43
manda ne foliis carmina Æ. 6, 74
mandarat alendum furtim, Æ. 3, 50
mandare terræ cacumen G. 2, 29
mandat fieri sibi talia E. 5, 41. foliis notas & nomina Æ. 3, 444. talia 4, 222. insignia 8, 506
mandata ferre Æ. 4, 270. detulit 4, 357. dabat 6, 116. referte regi 7, 267. 11, 176. portanda dabat 9, 312. ferant 10, 840. perfer 11, 825
mandavimus hordea sulcis E. 5, 36
mandemus terræ corpora Æ. 11, 23
manderet atro membra fluentia tabo Æ. 3, 627
mandet scrobibus G. 2, 50. humo solita Æ. 9, 214
mandit frena Æ. 4, 135. pecus 9, 340. homum 11, 669
mando tibi terra E. 8, 93
mandunt sub dentibus aurum Æ. 7, 279
manè, *adverb.* G. 1, 440. 2, 462. 4, 185. novum G. 3, 325
maneant hæc in religione nepotes Æ. 3, 409. Itala de gente nepotes 6, 757
maneas promissis Æ. 2, 160
maneat mihi pars ultima vitæ E. 4, 53. ea cura nepotes Æ. 3, 505
manebant dum regna Æ. 2, 22. 455. hæc nos suprema 7, 128
manebat fixus Æ. 2, 650. dum vita 5, 724. 6, 608. 661. pars imperfecta 8, 428. hæc intentata fors rerum 10, 39. immatura mors natum 11, 165
manebit te triste supplicium Æ. 7, 596
manebunt ergo tua rura E. 1, 47. semper honos, nomenque tuum, laudesque Æ. 1, 613
manens ipsa immota Æ. 10, 696
manent si qua sceleris vestigia nostri E. 4, 13. immota tuorum fata tibi Æ. 1, 261. illa immota locis 3, 447. certa vobis munera 5, 349. magna regis pene talia nostris 6, 71. illos ira fata 10, 438. qui te cunque casus, *in* certamine 12, 61
manere ea fata nepotes Æ. 2, 194
manerent Priami tecta Æ. 4, 343
maneres arx alta Priami Æ. 2, 56. tu dictis Albane 8, 643
maneret Troja antiqua Æ. 4, 312. hæc Turne rata vita, 10, 629
manes G. 4, 505. Æ. 3, 303. 565. 4, 490. 5, 99. 6, 506. 896. 8, 246. 10, 38. 39. 524. 820. 11, 181. 12, 646. 884. profundi G. 1, 243. adiit 4, 469. sepultos Æ. 4, 34. sub imos 4, 387. patris Anchisæ 4, 427. conjugis, *Eurydices* 6, 119. quisque suos patimur manes 6, 743
manet si te gloria rutis G. 1, 168. immota 2, 294. genus immortale 4, 208. altâ mente repostum judicium Paridis Æ. 1, 30. mens immota 4, 449. fatis conjux immota Æneæ Lavinia 7, 314. te pronuba Bellona 7, 319. si qua gratia Amatæ piis animis Æ. 7, 401. nec parva gratia talem partum 9, 299. insontem gravis exitus 10, 630. ipsa immota 10, 696. imperterritus ille 10, 770
manibus G. 2, 349. 366. 4, 15. 377. 405. Æ. 1, 428. 705. 2, 167. 192. 220. 296. 606 4, 205. 517. 5, 379. 429. 811. 818. 6, 360. 583. 606. 883. 7, 237. 8, 426. 442. 486. 9, 132. 476. 10, 81. 280 11, 16. 74. 439. 861. 12, 85. 173. 278. 327. 348. 471. in manibus terræ, *terra in facili, vel in propinquo est*, G. 2, 45
manibus stant aræ Æ. 3, 63. parentum 10, 828. patrum 11, 689
manicas Æ. 2, 146. 9, 616
manicisque G. 4, 439
manifesta fides Æ. 2, 309. 3, 375
manifesti multo lumine, *mihi* nisi sunt Æ. 3, 151
manifestiùs apparere Æ. 8, 16
manifesto in lumine Æ. 4, 358. numine 11, 231
manifestus sapor indicium faciet G. 2, 246
manipli Æ. 11, 870
maniplis G. 2, 297. Æ. 11, 463
maniplos G. 1, 400
Manlius Æ. 8, 652
mansère, non comptæ mansêre comæ Æ. 6, 48
mansisset utinam fortuna Æ. 3, 615
mansuescere nescia humanis precibus corda G. 4, 470
mansuescit arando, *tellus* G. 2, 239
mansuram urbem Æ. 3, 86
mantilia G. 4, 377. Æ. 1, 706
Mantua E. 9, 27. 28. G. 2, 198. 3, 12. Æ. 10, 200
Mantus, *genit. jung.* fatidicæ Æ. 10, 199
manu G. 1, 179. 199. 2, 156. 3, 32. 176. 395. 420. 4, 230. 329. Æ. 1, 191. 317. 2, 239. 310. 434. 459. 530. 645. 717. 3, 372. 6, 4. 4, 344. 544. 589. 5, 241. 460. 487. 496. 6, 146. 435. 835. 7, 143. 455. 604. 621. 664. 688. 8, 116. 124. 220. 289. 294. 662. 694. 9, 95. 145. 558. 592. 702. 758. 773. 10, 80. 264. 620. 886. 11, 116. 289. 453. 484. 505. 552. 578. 650. 676. 816. 893. Æ. 12,

Æ. 12, 93. 155. 165. 317. 442. 602. 605. 627. 692. 774. 901. 904
manum G. 4, 114. Æ 3, 679. 7, 490. 573. 9 72. 677. 11, 245. 12 423. glomerare bello Æ. 2, 315. ferre in prælia 5, 403 Tyrrhenam 7, 43. 11, 450. Lydorum, *multitudinem* 9, 11. conferre 9, 44 690. 10 876 12, 345. 80. 678. glomerare. *cogi in turbam* 9, 792. Parcæ infecêre, *in funesum* 10, 419. committere Teucris 12, 60
manus, *nom. sing.* Æ. 2, 189. 5 456 623 9, 321 579. 12, 210. juvenum 6, 5. hic manus, *est earum turba* 6, 660. omnis Ereti, *multitudo* 7 711. Oicorum, *agmen* 7, 730. juvenumque senumque 9 309. *turma* 9, 396. *exercitus* 9, 801. quæ manus intercà, &c. *multitudo*, 10, 164 juvenum cæsa, *turba* 10 98 illa virûm 10 672 famulûm *turba* 11. 34. miseranda, *turba* 11, 219 cætera, *multitudo* 11, 467. Trojana, *multitudo* 11, 597. fatalis, *exercitus* 12 232. *Voc. sing.* ô lecta manus, *turba* 10, 294 *Nom. plur.* Æ. 1, 196. 3, 217 498. 6, 33. 10. 320. 376. Dolopum, *turmæ* 2. 29. Auruncæ, *turmæ* 7, 795. 10, 353. Ausoniæ 8, 328. mille juvenum 10, 167. Tiburti, *turmæ* 11. 519. *Acc. plur.* E. 8, 48 G. 3, 455. Æ. 1, 459. 491. 2, 57 681 793. 3, 42. 177. 490. 692. 5, 66 5, 429. 6, 57 314 406 683. 701 7, 382. 806. 8, 486 9, 115. 561 10, 433. 66. 667. 868. 11, 81. 311. 12, 258. contulimus 11, 83. demus, *operam* 11, 389 poscunt bella, *opus* 11, 379 neque manus dedisset, *neque se subaidisset* 11, 468
mapalia G. 3, 340
Marcellu Æ 6 856 884
mare E 2, 26. 8, 58. G. 2 1 8. 4, 262. 3 Æ. 1, 28. 2 250. 284. 3, 196. 290. 695. 4, 506 5, 17 628 7 8. 808. 7, 25. 32. 29. 802. 810. 8, 149. 10, 3 . 12, 198. 452
Mareotides albæ G. 2, 91
mari E. 4, 38. Æ. 1, 88. 114. 3, 144. 5, 52. 193. 6, 23. 7, 200 9. 492. 10. 162
maria G. 2, 478. Æ. 1, 36. 62. 528 3, 70. 5, 212. 594. 790. 6 9 112. 351. 9, 115. 130. 714 10, 197
Maricâ Nymphâ Laurente Æ. 7, 47
marinæ fulicæ G. 1, 362
marinis canibus E. 6, 78. monstris 7, 780
marino fremitu G. 2, 160
marinos casus Æ. 2, 68
Marios Æ. 2, 169
maris E. 4, 31. 6, 33. G. 1, 29. 3, 241. 4, 222. Æ. 1 602. 2, 780. 3. 495. 528 5, 616. 768 799 7, 301. 8, 671 10. 57. 221. 377. 695
marite sparge nuces E. 8, 30
mariti Æ. 4, 35
marito Æ. 3, 297. 4, 103
maritos Æ. 4, 536
marium pecori G. 3, 25
marmor, *mare* Æ. 1 254
marmore E. 7, 31. G. 3, 13. Æ. 4, 457. 6, 69. 848. in lento luctantur tonsæ 7, 28. Libyco 7, 718. verso 10, 208
marmorea cervice G. 4, 523
marmoreo thalamo Æ. 4, 392. æquore 6, 729
marmoreum te facimus E. 7, 35
Marpesiæ cautes Æ. 6, 471
Marrubiâ gente Æ. 7, 750
Mars G. 1, 511. 2, 283 Æ 7, 304. 9, 717. 10 280
Marsi montibus Æ 7, 758
Marsorum montibus Æ. 10 544
Marsos G. 2, 167
Marte gravis Ilia Æ. 1, 278. cæco 2. 335 9, 518. æquo 7, 540. præsenti 8, 495. secundo 10, 22. 11, 899. 12, 497. horrentes Latinos 10, 237. adverso 12, 1. sub duro cadentum 12, 410
Martem indomitum Æ. 2, 440. accendere cantu 6, 165. fatigant 7, 582. movent in prima prælia 7, 603. cientes 9, 766. acuit 12, 108. nostrum annuerit nobis victoria 12, 187. invadunt 12, 712
Marti Æ 8. 433. sævo te credere 11, 183
Martia, *nom. sing. fœm* Penthesilea, Æ. 11, 661. *neutr. plur.* tela E. 9, 12. vulnera Æ. 7, 182
Martis E. 10, 44. G. 3, 91. 4, 346 Æ. 1, 477. 510. 603. 8, 516. 557. 9. 584. 12, 790
Martius æris canor G. 4, 71. lupus Æ 9. 566
masculà thura E. 8, 65
massam atræ picis G. 1, 278. versant tenaci furcipe Æ. 8, 453
Massica Bacchi munera G 3, 526. felicia Bacchi 7, 726
Massicus humor Bacchi G 2, 143 Princeps E. 10, 166
massis lentis G 4, 170
Massylæ gentis Æ. 4. 483
Massylique equites Æ. 4, 132
Massyli ûni gentes Æ. 6 60
mater E 4, 56. 5, 23. 8 48. G. 1, 498. 4, 3 1. 333 337. 380. Æ. 1, 3 8. 3 111. 5, 38 6, 778. 784. 7, 441 762. 8, 370. 9, 486 10. 76 172. 557. 818. 11, 71. 12, 2 74
materies jacet Æ. 11, 328
materna, *nom. fœm.* nobilitas Æ. 11, 340. *abl.* myrto G. 1, 28. Æ. 5, 72
maternam Delum invisit Apollo Æ. 4, 144
maternas aures G. 4, 349. aves Æ. 6, 193
materni juris Æ. 7, 402
maternis in armis Æ. 12, 107
materno ab avo Æ. 4, 258
matre E. 8, 38. G. 4, 328 Æ. 1, 386. 7, 284. 8, 510. 9, 628. 697. 10 315. 12, 209
matrem E. 4, 60. 8, 47. G. 1, 39. 2, 268. Æ. 1, 409. 3. 96. 4, 472. 8, 632. 9, 108
matres G 4, 475. 520 Æ. 3, 489. 766. 797. 5, 636 64 715. 750 767. 6, 306 7, 392. 400. 518. 580. 8, 5 6. 92. 666. 11, 146. 214. 481. 581. 8 7. 891. 12, 131
matri E. 3, 61. Æ. 3. 19. 744. 510. 6, 250. 9, 216. 302. 484. 563
matribus E 1, 23. G. 3, 398. Æ. 1, 639 2, 786. 5, 622. 9, 61 217
matris G. 1. 163. 2, 19 55. 3. 187 4 64. 548. Æ. 1 589. 636. 724 7, 301. 484. 8, 335. 9, 474 10, 200. 11, 542. 12, 64. 515
matronæ, *nom. plur.* Æ. 11, 479
matrum G. 2, 23. 3, 51. 138. Æ. 7,

Æ. 7, 357. 813. 8, 718. 9, 272. 11, 478
matura arbos G. 4, 143. viro filia Æ. 7, 53. ætas 12, 438. *abl.* luce 10, 257
maturæ uvæ E. 10, 36
maturare multa, *præparare* G. 1, 261
maturate fugam Æ. 1, 141
maturis frugibus E. 3, 80 solibus G. 1, 66. aristis 1, 348. uvis 2, 419
maturus ævi Acestes Æ. 5, 73. animi Alethes 9, 246
matutini cantus volucrum Æ. 8, 456
matutinus Æneas Æ. 8, 465
mavis Æ. 10, 43. 12, 935
Mavors Æ. 8, 700. 10, 755. 11, 389. 12, 179. 332
Mavortia, *nom. fœm.* tellus Rhesi G. 4, 462. terra Æ. 3, 13. *neutr. plur.* mœnia 1, 280
Mavortis Æ. 6, 872. 8, 630
Mavortius Romulus Æ. 6, 777. Hæmon 9, 685
Mauruſi gens Æ. 4, 206
maxima, *nom. fœm. ſing.* Æſculus G. 2, 15. taurus victima 2, 146. tua cura ipſe tibi 4, 354 naturam Priami Æ. 1, 658. mea cura 1, 682. Furiarum ego 3, 252. Juno 4, 371 8, 84. 10, 685. Roma 5, 600. natu 5, 644. Furiarum 6, 605. turba 6, 611. nemorum ſylva 7, 83. rerum Roma 7, 602. pars 7, 686. 11, 214. quæ ſemper dicetur nobis, *ara* 8, 271. tibi rerum verborumque fides 9, 279. res effecta viri 11, 14. *voc.* ô famæ pars maxima noſtræ G. 2, 40. *neutr. plur* hæc E. 10, 72. quæque grana G. 1, 199. campi ſpatia 3, 202. monita Æ. 3, 546. mœnia 3, 703. *regna* 7, 217. delubra 8, 716. Nerei ſtagna 10, 764. duo Teucrûm corpora 11, 690
maxime Cæſar G. 2, 170. Teucrorum ductor Æ. 8, 470. tu divûm rector 8, 571. Palla 11, 97
maximus orbis G. 1, 26. anguis 1, 244. imber 1, 429. Illioneus Æ. 1, 525. Atlas 1, 745. 4, 481. 8, 136 armis, Iphytus 2, 339. pater Æ. 3, 107. Hector 5, 371. Æneas 5, 530. heros 6, 192. tu ille es 6, 845. natorum 7, 532 ultor 8. 201. æther 8, 239. virûm 10, 312. ævo 11, 237 Actor 12, 96
me, te, ſe, *ſyllabam productam habent paſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu*
mea, meæ, meam, mearum, meas, mei, meis, meo, meorum, meos, *paſſim.*
meatus Æ. 6, 819
mecum E. 1, 80. 2, 12. 28. 31. 3, 31. 4, 58. 8, 21. 25. 31. 36. 42. 46. 51. 57. 9, 37. 10, 40. G. 1, 41. 2, 8. 3, 10. Æ. 1, 385. 383. 576. 679. 2, 93. 435. 3, 149. 4. 115. 5, 635. 6, 105. 112. 351. 7, 403. 9, 51. 147. 286. 528. 10, 864. 11, 117. 467. 510. 707
medendi uſum Æ. 12, 396
medendo ægreſcit Æ. 12, 46
mederi nec ſit mihi cura E. 8, 89
Medi G. 2, 134
media, *nom. fœm.* eſt nobis via E. 9, 59. ipſa, *arbos* G. 2, 297 ipſa, *in medio* Æ. 6, 518. Arden 9, 738. *abl.* nimborum in nocte G. 1, 328. ſylva Æ. 1, 318. in urbe 1, 445. teſtudine templi 1, 509. in morte 2, 533. in unda 3, 202. arena 4, 620. 5, 423. nave 5, 188. in valle 5, 288. de gente 5, 785. nocte ſuper 9, 61. nocte 10, 147. *neutr. plur* inter tela E. 10. 45. Æ. 10, 237. in arma Æ. 2, 333. inter cornua 4, 61. 5. 479. 6, 245. per mœnia 4, 74. inter numina Divûm 4, 204. inter talia 4, 663 omnia tenent ſylvæ 6, 131. inter millia 9, 549. 10, 761. tempora 9, 538. agmina 10, 721. 12, 683. inter prælia 11, 541. 12, 337. inter talia verba 12, 318. in prælia 12, 346. inter lara 12, 469
Media G. 2, 126
mediæ urbis Æ. 2, 359. per Eidis urbem 6, 588. urbi 2, 240. haſtæ 11, 555. Mycenæ 7, 372
mediam G. 1, 237. locavit Æ. 1, 702. ſe matribus infert 5, 622. cœli metam 5, 835. quietem Æ. 7, 414. frontem 9, 750. 12, 307
medias pruinas G. 1, 230. per acies 4, 82. Æ. 7, 796 inter ſeſe conjicit 5, 618. per urbes 7. 384. inter ipſa 7, 397. Italûm per urbes 10, 41. turmas 10, 239. inter cædes 11, 648. in acies 12, 224
medica, *voc. herba* G. 1. 215. medicâ *abl.* manu Æ. 12, 402
medicans occulte Æ 12 418
medicantur ſenibus G. 2, 135
medicare ſemina G. 1. 193
medicari cuſpidis ictum Æ. 7, 756
medicas manus G. 3, 455
medicatis ſedibus G. 4 65. frugibus Æ. 6, 420
medicina hæc noſtri furoris E. 10, 60
medicinæ talis Æ. 7, 772
medii nexus G. 3, 423. valli Æ. 9. 142. Nerei 10, 764. omnes 12, 696
mediis frigoribus E. 10, 65. in armis G. 2, 283. fervoribus 3, 154. æſtibus 3, 331. in fluctibus Æ. 1, 113. Achivis 1, 246. in millibus 1, 495 12, 125. tectis 1, 642. in mœnibus 2, 328. in ædibus 2, 512. in penetralibus 2, 665. ex ignibus 3, 149. in vallibus 4, 156 Aquilonibus 4, 310. ſcopulis 4, 382. in quibus 5, 303. in undis 6, 339. 10, 305. ædibus 8, 467. in mediis regina 8, 696 correptis, *ſylvis* 10, 407. fluctibus 10, 683. in mediis ſedet 11, 237 in catervis 11, 683. armis 11, 815. caſtris 12, 409 in conatibus 12. 910
medio, in medio, E 3, 40. 46. G 2, 58. 3, 16. 3, 354. 6, 282. 7, 226. 8, 675. 9, 343. 595. 12, 118. æſtu G. 1, 292. æquore 1, 361. Æ. 6, 342. 10, 665. orbe G. 1, 44. de cortice 2, 74. ponto 3, 237. Æ. 3, 104. campo G 3 466. in honore, *ſacrifi io* 3, 486. in opere 3, 519 gurgite 4, 524. Æ. 5, 160. dolore 1, 390. in fluctu 1, 588 in conſpectu 2, 67. 2, 213. mari 3, 73. fluctu 3, 270. venit pontus 3, 417. in antro 3, 624. cœli 6, 184. ſermone

me Æ. 4, 277. 9, 657. lapſu 4, 524 in circo 5, 110. ex hoſte 6, 111. laurus erat 7, 59. in medio Italiæ 7, 563. in crimine cædis 7, 577. curriculo noctis 8, 407. agmine 8, 88. 9, 28. 728. 11, 762. in certamine 8, 700. campi 9, 230. in ſpatio 10, 219. tumultu 11, 225. fugæ 11, 547. in clamore 11, 838. in ictu 12, 732
medios æſtus G. 4, 401. per medios Æ. 1, 444. 508. 4, 674. 10, 21. in medios 2, 123. 9, 438. 10, 576. 870. 11, 149. 741. in hoſtes 2, 377. 9, 400. 554. per hoſtes 3, 283. 12, 477. 650. in Achivos 5, 497. curſus torquet nox 5, 738. in conventus 6, 753. per ignes 7, 296. inter ipſe 10, 132. in ignes 12, 201. invidit 12, 497
meditabor arundine muſam E. 6, 8
meditando uſus extunderet artes G. 1, 133
meditante Phœbo E. 6, 82
meditantem prælia taurum Æ. 10, 455
meditantur dolum retia cervis E. 5, 61
meditaris muſam avenâ, E. 1, 2
meditata Juno peſtem Inachiæ juventæ G. 3, 153
meditatur Dido amorem Æ. 4, 171
meditor capere, &c. Æ. 1, 678
medium mare E. 8, 58. Æ. 7, 810. 12, 452. in medium G. 1, 127. 4, 25. 157. Æ. 5, 401. orbem G. 1, 209. 4, 426. Æ. 3, 512. ad medium diem converſa ſtabula G. 3, 303. ſub axem 3, 351. amplexi Æ. 2, 218. agmen 2, 408. 10, 440. hoſtem 2, 508. per æquor 3, 665. ſermonem 4, 388. iter 5, 1. ſe tulit 5, 290. axem 6, 536. ſpatium 6, 634. hunc habet turba 6, 667. ſe offert paci 7, 536. orbem cœli 8, 97. fugiſſe per ignes 10, 56. quem ducunt 10, 117. Olympum 10, 216. per medium, *dorſi* 10, 383. in æquor 10, 451 tranſverberat ictu 10, 484. per juvenem 10, 816. in medium conſulite 11, 335. per ignem 11, 787. per ſemur 12, 925
medius Æ. 5, 76. 10, 379. 402. 12, 564. concidit ſcopulo G. 4, 436. quos inter verit furor Æ. 1, 352. occurrere poſſit 1, 686. prorumpit in hoſtes 7, 169
Meconia Æ. 6, 483
Medorum ſylvæ G. 2, 136
medullas Æ. 4, 66. 8, 389
medullis G. 3, 271
Medus G. 4, 211
Megæram Tartaream Æ. 12, 846
Megaros ſinus Æ. 3, 689
Melampus G. 3, 550. Æ. 10, 320
Melibœa Æ. 5, 251
Melibœe E. 1, 6. 20. 43. 74. 79
Melibœi E. 3, 1. 5, 87. Æ. 3, 401
Melicertæ G. 1, 437
melior, *dies* G. 1, 286. *rex ætum* 4, 90. ſententia Æ. 2, 35. jaculo incedit 5, 68. remis conſequitur 5, 153. ſanguis 5, 415. pedum motu 5, 430. pars acta diei 9, 156. longe Lycus pedibus 9, 556. armis 10, 735. linguâ 11, 338. jam melior, *mihi ô* Diva, *mitior* 12, 179. victima 12, 206
meliora omnia G. 3, 456. pii di, *reſervate* 3, 513. ſequamur Æ. 3, 188. ſequentur miſeros 12, 153
meliorum animam Æ. 5, 483
melioribus auſpiciis Æ. 2, 408. utere fatis 6, 546. annis nati 6, 649
meliſphylla triti G. 4, 63
Melite, *Nympha* Æ. 5, 825
melius E. 9, 67. G. 1, 287. 2, 63. 3, 204. ſit ponere vites &c. 2, 273. conſilia in melius referret Æ. 1, 285. conſidere rebus afflictis 1, 456. orabunt cauſas 6, 849. in melius tua roſa reflectas 10, 632. fuerat de re ſtatuiſſe 11, 303. in melius multa retulit 11, 426
mella E. 3, 89. 4, 30. G. 3, 131. 4, 35. 57. 101. 141. 163. 169. 213. 228. Æ. 1, 430. 440. 4, 486
Mellæ fluminis G. 2, 278
meſſe Æ. 6, 420
melli G. 2, 436
mellis G. 4, 1. 205
membra G. 3, 268. 565. 4, 438. Æ. 1, 96. 695. 3, 306. 644. 391. 589. 5, 279. 358. 836. 6, 220. 642. 732. 7, 415. 430. 406. 425. 9. 337. 490. 703. 731. 10, 558. 868. 12, 297. 867. 951
membris G. 2, 130. 4, 418. Æ. 4, 5. 5, 431. 7, 353. 10, 217
membrorum Æ. 5, 422
meme adſum qui feci, in me convertite ferrum Æ. 9, 427. duce 12, 260
memento, *cum infinit.* E. 3, 7. G. 2, 259. Æ. 2, 349. 6, 851. 7, 126
mêmet Æ. 4, 606. 7, 309
meminêre ſues jaculare manipulos ore G. 1, 400. quorum pectæ 3, 90
memini E. 1, 17. 7, 69. 9, 45. 52. G. 4, 125. Æ. 1, 625. 205. 8, 156. 11, 289
meminiſſe G. 1, 451. Æ. 2, 12. 6, 514. alternos volebant muſæ E. 7, 19. ſi valeam 9, 38. nemorum G. 3, 216. hæc Æ. 1, 207. hujus 1, 737. viæ 3, 202. Eliæ 4, 335
meminiſtis Æ. 7, 645. 9, 529
meminit decedere, &c. E. 8, 88
Memmi Æ. 5, 117
Memnonis arma Æ. 1, 493
memor G. 1, 167. 2, 347. Æ. 5, 25. veteris belli Saturnia 1, 27. ille matris Acidalie 1, 723. dum ipſe mihi 4, 336. precatur 4, 521. caſus 6, 377. ſermonum 8, 474. laborum 9, 480. tecti 10, 281. nec ſonitus 11, 802. ſi 12, 409
memora, muſa, mihi cauſas E. 1, 12
memorabile nomen Æ. 2, 583. 4, 94
memoranda inventa G. 4, 283
memorande, *puſſet* G. 3, 1. juvenis Æ. 10, 793
memorandum, quid memorandum æque G. 2, 454
memorans talia Æ. 2, 650. 5, 641. 743. 10, 680. ſic 6, 699
memorant, *narrant* Æ. 8, 339
memorate tibi has animas Æ. 6, 716. poteris, *illæ* 7, 645. 9, 529
memoratasque, *factum* Æ. 4, 19

talenta

calenta quæ memoras Æ. 10, 531
memorat sic Æ. 1, 635. 8, 29. 9. 324. tum 3, 182. 8. 32. bella viro ô. 890. regi nomen que, genu qu 10, 149
memoratu, nequicquam magister, *dictus* Æ 5, 392. fama multis in oris 7, 764
memorem, *adject.* ob iram Junonis Æ. 1, 8
memorem, *verb.* an mare G. 2, 158 quam te memorem, ô virgo Æ. 1, 331. quid memorem Alciden? 6, 123. quid memorem Lapithas? 6, 601. quid memorem cædes? 8, 482
memores, *capræ*, redeunt in tecta G. 3, 316. hyems venturæ, *apes* 4, 156. fandi atque nefandi Deos Æ 1, 547. hyemis, *formicæ* 4, 403. apud memores fiat gratia facti 4, 539 sui alios recêdere memendo 6, 664 referte mea dicta Evandro 10, 491
memorat quid ferat Æ. 2, 75
memori ævo Æ. 9, 447
memorum equorum Domini Æ. 12, 3
Menalca E. 3, 13. 58. 5, 4 64. 90. 9. 18
Menalcam .2, 15 9. 10
Menalcas E. 9, 16. 55. 10, 20
mendacem finget Sinonem Æ. 2, 80
mendacis viri Æ. 8, 644
Menelaum Æ. 6, 5 5
Menelaus Æ. 2, 264. 11, 262
Menœte Æ. 5. 166
Menœten Æ. 5, 161. 173. 12, 517
Menœtes Æ. 5, 164. 179
mens E. 1, 16. G. 3, 42. 4, 212. Æ. 1. 608. 2, 54. 170. 4, 449. 5, 812. 6, 727. 8, 163. 2 . 400. 9, 187. 798. 10, 18 . 501. 543. 11, 3
mensa E. 4, 63. Æ. 1, 740
mensæ Æ. 1, 220. 727. 2, 764. 7, 490 8, 283. 11, 738
mensam Æ. 1, 740 8, 279
mensarum Æ. 3, 394
mensas G. 4, 133. 378. Æ 1, 690. 710. 3, 231. 257. 6, 606. 7, 116. 125 10, 460
mense primo Æ. 6, 453
mensem G. 1, 435. 3, 341
menses E. 4, 12. 61. G. 1, 335. 4, 507
mensibus G. 1, 32. 115. 2, 149. 3, 139. Æ. 5, 46
mensi *ablat.* G. 2, 101 Æ 1, 644. 4, 602. 7, 134. 176. 8, 1 3, 174
monstrum Luna G. 1, 353
menta incana G. 3, 311. Æ. 6, 809
mente Æ. 1, 30 2, 407. 588. 3, 388. 4 100 105. 601. 649 5. 56 9. 292. 10, 629 940. 11 795
mentem G. 3, 267 4, 757. Æ. 1, 708 466 647 680. 717. 2. 316. 736. 3, 474 439. 319. 595. 5, 8 8. 6, 11. 10, 8 4. 899 12. 37 468. 554 599. 8 1
mentes G. 3, 3 Æ. 4, 65 487. 5, 304 643 11, 357. 12, 246. 609
menti Æ. 2, 3 . 4, 55. 11, 314. 12. 669
mentibus Æ. 9, 184. 23
mentiri dissentanea colores E 4, 42
mentiris, quo te mentiri fatum Æ 2, 40
mentis, *genit.* G. 4, 220. Æ. 6, 278. 12, 160
mentita tela agnoscunt Æ. 2, 422
mento G. 3, 53. Æ. 4, 250. 6, 299
mentum Æ 4 216 10. 347. 12, 307
Meonis & Mæonides, &c. *quære* Mæonis
Mepontum fœvam Æ. 7. 84
mercatique solum Æ. 1, 371
mercede G. 2, 62. 4, 130. Æ. 7, 317
mercedis aliud erit huic E. 6, 26
mercentur magno Æ. 2, 104
merces mutabit E. 4, 39
Mercurio Æ 4, 558
Mercurium Æ. 4, 222
Mercurius Æ. 8, 138
meremur pietate Æ. 5, 690
merendo fecêre alios sui memores Æ 6. 664
merente Calydone Æ. 7, 307
meretricem Laocoonta ferunt expendisse scelus Æ. 2, 229
merentis sumpsisse pœnas Æ 2, 585
mereor, si mereor Æ. 5, 692
mergi, *nomen* G. 1, 361
mergis apricis Æ. 5, 128
mergite culmi cerealis exuberet annus G. 2, 517
merita, ut merita es Æ. 4, 547
meritâ morte Æ. 4, 696. 11, 849. nâ 8, 501
meritæ palmæ palmæ Æ. 5, 70.
meritissimo Æ. 12, 852
meritis tanti Æ. 9, 256
meritis Æ. , 73 1, 179 trophæis 11, 224
meritò *adverb.* G. 2, 40
merit , Æ. 3, 667. 11, 502
meritæ juvences G. 2, 515 honores Æ. 3, 118. 264. 5, 6 2 8, 189
meritum, ob meritum G. 4, 455. malis avertice numen Æ. 4, 611
merito Æ. 1 733 3, 526. 633
Meropem Æ. 9, 702
Meropes, aliæque volucres G. 4, 1
merfare gregem fluvio G. 1, 272
mersas res altâ terrâ & caligine Æ. 6, 267
mersatur aries in gurgite G. 3, 447
mersere me fata mea his malis Æ. 6, 512
mersisse sub æquore Æ. 6, 342. me Deus æquore 6, 348. funere, *cum acc. morti demisit* 6, 429. 11, 28. quæ fortuna viros 6, 615
mersum gurgite Æ. 10, 559
merui bene si quid de te Æ. 4, 317. primam laude coronam 5, 345 quoque, *hoc* 5, 801. equidem 12, 931
mersisse ut caderem manu Æ. 2, 434
merulæ fistula caprum E. 3, 22
meruit qualem Æ. 10, 492
messæ falcibus herbæ Æ. 4, 513
Messapi Æ. 9, 351. 365. 458
Messapo Æ. 9, 160
Messapum Æ. 11, 520
Messapus Æ. 7, 691. 8, 6. 9, 27. 124. 523. 10, 354. 749. 11, 9 464 518. 603. 12, 128. 294. 488 550. 661
messem, in messem triticeam G. 1, 219
messes E. 8, 99. G. 1, 49. 103. 161. 4, 330
messis E. 5, 70. G. 1, 253. 314
messor E. 3, 42
messorem induceret arvis G. 1, 316
messoribus E. 2, 10
meta vierum Æ. 3, 714. 8, 594
metabere agros G. 2, 274
Metabus Æ. 11, 540. 564

metæ mortis Æ. 12, 546
metalla æris oſtendit venis G. 2, 165
metallis inexhauſtis Chalybum Æ 10, 174
metallo ſimili Æ. 6, 144
metallum auri Æ 8, 445
metam conſtituit Æ 5, 129. tenebant , 159 cœli mediam nox contigerat , 835
metas ad Eli G. 3, 202. rerum Æ 1 282. luſtrare Trinacrii Pachyni 3, 429. dari pervenit ad ævi 10, 472
Methymnæo palmite G. 2, 90
metire Heſperiam jacens Æ. 12, 360
metis relictis Æ. 5, 171
Metiſci Æ. 12, 472. 623. 737. 784
Metiſcum Æ. 12, 469
metit gladio proxima quæque Æ. 10, 513
metito poſtremus G. 2, 410
metitur piſcibus æquor G. 4, 389
Metium Æ. 8, 642
metu Æ 1, 261, 284. 518 2, 85. 3, 213. 4 164 176. 395. 5, 390. 676. 6, 491 7, 60. 8, 556 9, 34 10, 37 11 21. 401 807. 12, 468. 711. 916
metuam non ego Daphnim E. 2, 27
metuenda pariter utraque vis apibus G. 4, 37
metuende Æ. 10, 557
metuendus maturis Jupiter uvis G. 2, 419
metuens formica ſenectæ G. 1, 186. hoc , 335 Æ. 1. 65. id 1, 27. eſt pericli 5, 716. ſe tegebat 9 346. moneret, &c. 11, 47
metuent nec armenta leones E. 4. 22
metuentem expendere caſus Æ. 12, 21
metuentes arctos tingi æquore Oceani G. 1, 246
metues hyemem G. 4, 239
metuet quiſquis amores dulces E. 3, 110. amnem Cocyti G. 3, 38
metui Æ. 4 604. 6, 694
metuille Æ. 10, 94
metuit nec pampinus Auſtros G. 2, 353
metum G. 3, 552 Æ. 1, 222. 566. 8, 431. 11, 900 12, 110
metunt flores G. 4, 54
metus G. 2. 491. Æ. 1, 366. 467. 552. 3, 682. 5, 440. 6, 276. 807. 7, 438. 9, 90. 10, 9. 11, 732. 12, 316
metuunt Æ. 6, 733
Mevi E. 3, 90
meum Æ. 2, 666. 4, 318. 6, 112. 8, 144
meus E. 3, 23. 66. 76. Æ. 1, 235. 2, 522. 6, 835, 8, 168. 10, 902
Mezentii Æ. 11, 7
Mezentius Æ. 7, 648. 654. 8, 7. 482 501 9. 522. 586. 10. 150. 204 689. 714. 729. 742. 762. 768 897. 11, 16
mî, *id eſt* mihi Æ. 6, 104
micans ignea rima Æ. 8, 392
micant æraræ peltæ Æ. 7. 743. lumina rara 9, 189. ſemianimes digiti 10, 396
micantia æra Æ. 2, 734. fulgura 9, 733
micat auribus, *equus* G. 3, 84. linguis ore triſulcis 3, 439. Æ. 2, 475. ignibus æther 1, 94. æreus enſis 7, 743. gemma 10, 134. oculis ignis 12, 102
migrantes cernas Æ. 4, 401
migrate coloni E. 9, 4
mihi, *paſſim.*
miles Æ. 1, 71. Æ. 2, 7
Mileſia vellera G, 3, 306. 4, 334
milia G. 1, 216
militare Æ. 2, 20. 495. 3, 400. 9, 161. 11, 516. 546
militia Æ. 11, 261. 585
militiam Æ. 8, 516
mille agnæ E. 2, 21. Oreades Æ. 1, 503. carina 2, 198. varios colores 4, 701. 5, 89. viis 5, 590 coloribus 5, 609. ſequentia tela 6, 110. annos 6, 748 nocendi artes 7, 337. viros 7, 663. populos 7, 725. duros labores 8, 291. carinis 9. 148. manus juvenum 10, 167. rapit, *viros* 10, 178. mittit viros 11, 61. quos mille die victor ſub Tartara miſi 11, 397. vias 12, 753
millia quam multa avium G. 4, 473. quot millia nunquam venère, &c. Æ 2, 331. multa daret letho 5, 806. tot gentes Italæ 9, 132. inter media 9, 549. 10, 761
millibus in mediis Æ. 1, 395. 12, 125. multis 5, 75. 289. his 8, 496. Volſcorum 11, 167
Mimanta 10, 702. 706
minaces fibræ G. 1, 484. fluvios 3, 77
minaci ſcopulo Æ. 6, 668
midæque murorum ingentes Æ. 4, 88
minans, *machina* Æ. 2, 240
minantem Lapithis cratere Hyleum G. 2, 457
minanti ſimilem illum Æ. 8, 649
minantur in cœlum ſcopuli Æ. 1. 166. bellum armenta 3, 540
minaris infandum caſum, fortuna Æ. 8, 578. mortem 10, 900
minas G. 3, 421. Æ. 3, 26. 4, 44. 6, 113. 8, 60. 10, 451. 695
minatur uſque, *ornus* illa Æ. 2, 628, ſaxum undis, *Centaurus* 10, 196. Lauſo 10, 810. *ſe*, dejecturum arces Italâm 12, 654. 760
Mincius *fluvius* E. 7, 13. G. 3, 15. Æ. 10, 206
Minerva G. 1, 18. Æ. 8, 409
Minervæ G. 4, 246. Æ. 2, 31. 189. 404. 3, 531. 5, 284. 6, 840. 7, 805. 11, 259
Minervam Æ. 8, 699
minetur mortem mihi Æ. 11, 348
minimè *adv.* quod minimè reris Æ. 6, 97
minioque rubentem E. 10, 27
Minionis arvis Æ. 10, 183
minis Æ. 8, 40. 371
miniſteria fœda Æ. 7, 619
miniſterium triſte Æ. 6, 223
miniſtrant fluvioſque, farraque G. 3, 126. flammas Æ. 1, 217. Bacchum 8, 181
miniſtrantem platanum potantibus umbrum G. 4, 146
miniſtras paciſque, bellique quas ſibi delegit Æ. 11, 658
miniſtrat rorem G. 2, 213. tædas ſylva 2, 431 furor arma Æ. 1, 154. animum 5, 640. vires, animumque 9, 674. velis 10, 218. vires 11, 71
miniſtri pares ætate Æ. 1, 709
miniſtris Phrygiis comitata Æ. 2, 580
miniſtro Calchante Æ. 2, 100
miniſtros inter cunctantes Æ. 5, 488
minitans exciſurum urbem Æ. 12, 762

Minoia regna Æ. 6, 14
minor Argitis, *parva* G. 2, 99. nec ipso monte, *fluctus* 3, 240. nec minor usus erit 3. 306. nec minor mihi cura tui Æ. 5, 803. nec minor Euryali cædes 9. 342. nec minor in castris luctus 9, 452. nec minor Clytio genitore, *nec inferior* 10, 129
minorem germanam Turni Æ. 9. 593
minores, *ætate*, apes G. 4, 180. minores, *posteri* Æ. 1, 536. 737. 3, 165. 6, 822. 8, 268
Minos Æ. 6, 432
Minotaurus Æ. 6, 26
minus via lædet E. 9, 64. obvia Æ. 3. 499. nec minus G. 1, 393. Æ. 3, 482. 6, 475. 8, 465. 10, 812. 11, 204. 12, 746. quo minus G. 3, 319. haud minus Æ. 3, 561. 11, 755. 12, 481. minus atque minus 12, 616. nec minus interea G. 2, 429. 3, 311. Æ. 1, 637. 6, 212. 7, 572. 12, 107
minutatim morbo collapsa ossa G. 3, 485
mira, *abl.* arte Æ. 9, 304. *neutr.* ea videri 10, 267
mirabar quid vocares Deos E. 1, 37. duces Teucros Æ. 8, 161
mirabere nubem apum trahi vento G. 4, 50. morem illum, adeo placuisse apibus 4, 197
mirabile dictu G. 2, 30. 3, 275. 4, 554. Æ. 1, 443. 2, 174. 4, 182. 7, 64. 8, 252. 12, 252. monstrum 2, 680. 3, 26. 8, 81. 9, 120. visu 7, 78. monstrum 10, 637. donum 1, 656
mirabitur ossa grandia G. 1, 497
mirabor aristas E. 1, 70
miracula in omnia rerum sese transformat G. 4, 441
mirans domum genitricis G. 4, 363
miranda hæc videntur Æ. 1, 498
mirantibus hæc Æ. 6, 855
mirantur Gargara suas messes G. 1, 103. dona Æneæ, Iülum Æ. 1, 713. molem equi 2, 32. undæ 8, 91. corda inertia Teucrûm Æ. 9, 55
mirata, quos certantes mirata est juvencæ, *canentes* E. 8, 2. *illos*, euntes Trojæ juventus Æ. 5, 555. buxum volubile, *turbo* 7, 382
miratam mala puellam E. 6, 61
miratur lumen Olympi E. 5, 56. Rhodope Orphea 6, 30. novas frondes G. 2, 82. molem Æneas Æ. 1, 425. operum laborem 1, 460. currus virûm inanes 6, 651. *illam*, turba matrum 7, 813. nemus *mirantur & undæ* 8, 92. Æneas 8, 310. 619. dona parentis 8, 730
miratus quis præmia Olympiacæ palmæ G. 3, 49. adventum, *navium* Æ. 5, 35. motusque tumultu 6, 317. jussa superba 10, 446
mirer, justitiæ ne prius, *te*, mirer belline laborum? *ob justitiam*, &c. 11, 126
miretur Græcia campos Elysios G. 1, 38. primis te ab annis Æ. 8, 517
miris modis G. 1, 477. 4, 309. Æ. 1, 358. 7, 89. 10, 822
miro amore Æ. 3, 298. 7, 57. honore colebat 4, 458
miror magis E. 1, 11
miscebant operi metum Æ. 8, 432
miscens, *terram*, diluvio Æ. 12, 205
miscent prælia G. 2, 282. 3, 220. Æ. 10, 23. spumas argenti G. 3, 449. inania murmura Æ. 4, 210. se maria 9, 714. inter sese vulnera 12, 720
miscentem agmina, *turbantem* Æ. 10, 721
miscentur densæ circà regem, *apes* G. 4, 76. animalia 4, 311. æstu arenæ Æ. 3. 557. in unum fors & virtus 12, 714
miscere cœlum, terramque Æ. 1, 138. Hymenæos luctu 12, 805
misceri litora, *perturbari* G. 1, 359. murmure pontum Æ. 1, 128. murmure cœlum 4, 160. populis 4, 112. clamoribus æquor 4, 411. æratas acies ex agmine tanto 7, 704. vario pectora motu 12, 217
miscet turbam Æ. 1, 195. se viris 1, 444. incendia 2, 329. magno se corpore, *mens* 6, 727. prælia 12, 628
miscetis odores E. 2, 55
miscetur gemitu domus interior Æ. 2, 487. pulvere campus 12. 445
miscueruntque herbas G. 2, 129. 3, 283
miscuit maria cœlo Æ. 5, 791
Misene Æ. 6, 189
Misenum Æ. 6, 162. 212
Misenus Æ. 3, 239. 6, 234
miser involvitur aris Æ. 12, 292
misera ante diem, *Dido*. Æ. 4, 697
miserabere res fractas G. 4, 240
miserabile corpus E. 5, 21. Æ. 11, 58. carmen G. 4, 514. exitium 4, 532. visu Æ. 1, 115. vulgus 2, 798. miserabile 12, 338
miserabilis Orpheus G. 4, 454
miseræ Cremonæ Æ. 9, 28. *Didoni* Æ. 1, 348. *sibi* 1 723. mihi 4, 315. 420. 12, 873. matri 9, 216. 484. *matris* 9, 475. senectæ 12, 58. *plur.* ô *matres* 5, 623. cives 5, 671. primitia 11, 156. Latinæ 12, 604
miseram me G. 4, 494. Eurydicen 4, 526. quam Æ. 9, 285. mortem 10, 829. 11, 881
miseranda, *nom. fœm.* tempestas G. 3. 478. lues Æ. 3, 138. cultu *forma viri* 3, 591. manus 11, 259
miserandæ, *Camillæ*, Æ. 11, 593
miserande puer Æ. 6, 882. 10, 825. 11, 42. jaceres 10, 327
miserandus Mnestheus Æ. 5, 509
miserans G. 2, 499. Æ. 5, 452. 10, 823
miserantem incommodo nostra Æ. 8, 74
miserantur iram inanem Æ. 10, 753. iniquam Turni sortem 12, 243
miserat Æneæ comitem, *i. e. dederat*, Æ. 9, 177. quem ad Trojam 9, 547. quem genitor 9, 583
miserata, *nom. fœm.* dolorem Juno Æ. 4, 693. *nostri*, genitrix 10, 234. animo repressit juvenem, *Juno* 10, 686. *vox* ô sola miserata labores Trojæ Æ. 1, 601

miſerate labores Trojæ Æ. 6, 56
miſeratus agreſtes ignaros viæ G. 1, 21 Romam 1, 496. eſt amentem Æ. 4, 370. eſt ab cœlo, *tui Jupiter* 5, 727. amorem 6, 28. ſortem 6, 332. euntem eſt 6, 476
miſêre exitum apibus G. 4, 534. ſaltu corpora ad terram Æ. 2, 566. quos de collibus 7, 727. te in prælia 7, 744. quos populi duces 11, 430
miſerebitur hoſtis Æ. 2, 645
miſerere nil noſtri E. 2, 7. laborum Æ. 2, 143. domus labentis 4, 318. ſortis 4, 435. natique, patriſque 6, 117. *mei* 9, 495 12, 777. precantis 10, 598. tuorum 11, 365. 12, 653 parentis 12, 43. ſenectæ 12, 934
miſereri caſum inſontis amici Æ. 5, 350
miſeremus ultro Æ. 2, 147
miſereſcite regis Æ. 8, 573. ô Venti 10, 676
miſeret te lapſorum Æ. 5, 354. nec te gnatique, tuique 7, 300 Æneæ 9, 787
miſeri, *genit.* unius Æ. 2, 131. Sichæi 4, 20. fratris 12, 636. *plur. num.* parentes G. 3, 262. Troës Æ. 1, 528. nos 2, 248. Teucri 2, 49 Latini 11, 203. *voc.* ô cives 2, 42. fugite 3, 639
miſeris Æ. 1, 634. 2. 199 6, 721. 736. 8, 736. 9, 472. 10, 61. mortalibus G. 3, 66. Æ. 11, 182. nautis G. 3, 313 Laurentibus Æ. 8, 537, civibus 11, 119. agricolis 12, 452
miſerit Orco tot juvenum primos 9, 785
miſero mihi E. 2, 58 Æ. 2, 70. 10, 849. tumulo 2, 468. fato 2, 738. da dextram 6, 370 complexu 8, 486 patri 11, 63 *Cæſare* 12, 541. fratri 12, 813. 881
miſerorum culpam morte piabunt Æ. 2, 140. viſceribus & ſanguine veſcitur 3, 622
miſeros cives E. 1, 73. Æ. 11, 360. aconita legentes G. 2, 152. Penates 2, 505. artus 3, 483. Æ. 2, 215. Troas 10, 89. meliora ſequentur 12, 153
miſerrima ipſe Æ. 2, 5. cædes 2, 411. Dido 11, 885. 4, 117 *ſoror* 4, 437
miſerrime conjux Æ. 2, 519
miſerrimus Æ. 2, 655. 6, 618
miſerum carmen E. 3, 27. Simonem Æ. 2, 79. quid laceras? 3, 41. amorem 5, 655. (miſerum) 6, 21. 12, 646
miſi multa decem E. 3, 71. claſſem ad Pergama Æ. 4, 426. regem ſub Tartara 8, 563. quos ſub Tartara 11, 397
miſit ſub amnem G. 4, 362. *me* huc in arma Æ. 2, 87. præceps ſe corpore ad undas 4, 254. Irim de cœlo Juno 5, 605. nos ad limina 7, 221. quos 7, 715. quem 7, 762 regni coronam cum ſceptro 8, 506. Irim de cœlo ad Turnum 9, 2. cœlo ſe 10, 634. mentem Æneæ 12, 534
miſſa Trojâ gens G. 2, 385. alnus Pado 2, 452 haſta Æ. 10, 339. 11, 799
miſſæ hoſtiæ Æ. 10, 457
miſſi exploratores Æ. 11, 511
miſſile, *ferrum* Æ. 10, 421. 12, 278. telum 10, 773
miſſilibus Æ. 9, 520. 10, 716. 802
miſſo certamine Æ. 5, 286, 545
miſſos fratres Æ. 12, 516
miſſo regis Æ. 7, 752
miſſum te ſub periculaÆ. 9, 483
miſſuram, *ſe* hoc ſignum Æ. 8, 534
miſſus, *aries in undis morſus* G. 3, 497 ad Trojam Æ. 3, 295. à ſede ſacrata Peleo ri Boreas 3, 688 ab Jove 4, 356. 377. ab æthere 4, 574. in imperium 6, 812. ab Argis 10, 779
miſt, *nom. fœm.* Deomulier Æ. 7 661. *abl.* nâ 10, 742 cruor arenâ 12, 340. *neutr. plur.* acanthoſ colocaſia E. 4, 20. cum ſanguine vina Æ. 9, 349 lilia 12, 68
miſtæ glomerantur, *apes* G. 4, 79
miſtas corylis ulmos E. 6, 3
miſti Cretenſique, Driopeſque Æ. 4, 145. Sicani 5, 293. Latini 11, 134
miſtis nymphis E. 10, 55
miſto pulvere Æ. 2, 409 tus multu lætitia 3, 99. inſania luctu 10, 871. 12, 667. agmine 11, 880
miſtum ſpumis cruorem G. 3, 516 genus Æ. 6, 25. Auſonio ſanguine genus 12, 838
miſtus matre Sabellâ Æ. 8, 510, dolore 10, 398
mites uvas G. 1, 448
miteſcent fæcula poſitis bellis Æ. 1, 295
miteſcere diſcat malis E. 10, 61
miti Baccho G. 1, 344
mitia poma E. 1, 81
mitigat quam nec pietas Æ. 5, 78
mitis vindemia G. 2, 522. Thybris Æ. 8, 88
nitrâ, *abl.* Æ. 4, 216
mitræ Æ. 9, 616
mitam altera, *mala* E. 3, 71. te in pericula Æ. 9, 200
mittamus funera Teucris Æ. 12, 629
mittant ſub juga Heſperiam Æ. 8, 148. te in fœdera ſeverâ ambæ gentes 12, 191
mittatur ad urbem Æ. 11, 27
mitte E. 2, 76. in Venerem pecuaria G. 3, 64. de pectore curam Æ. 6, 85
mittent tumulo ſolemnia Æ. 6, 380
mittère, *in* fines Italos Æ. 3, 440
mitteret ſub leges totum orbem Æ. 4, 231 in mortem 11, 47. quos umbri 11, 81
mittes G. 3, 323. 4, 545
mittet tibi ſigna Bootes Æ. 1, 229
mittetur Achilles ad Trojam E. 4, 36
mitti viros qui, &c Æ. 9, 193. plurima munera 11, 332
mittimur per Elyſium Æ. 6, 744
mittimus hos tibi honores E. 9, 6. ſcitatum oracula Æ. 2, 115
mittitebur India G. 1, 57. inferias Orpheo 4, 553. ſocios tauros Æ. 1, 637. nos ad limina 3, 155. alias ſub Tartara, *animas* 4, 243. ad Tartara 6, 543. te ab æthere 9, 645. figura clypeo 9, 733. quos, *ad cœlum* 10, 31. huic comitem Buten 12, 362. Orytum neci 12, 514
mittite timorem Æ. 1, 207. hæc munera noſtro cineri 4, 623
mittitur Æ. 8, 9

mitto ea quæ, &c. Æ. 11, 216
mittunt falsa ad cœlum iusomnia manes Æ. 6, 896 animas in aperta pericula 9, 663
mixti Cretes Æ. 4, 145. Latini 11, 134
mixtoque metu Æ. 11, 807
Mnaſylus E. 6, 13
Mneſthea Æ. 4, 288. 12, 561
Mneſtheoque Æ. 5, 184
Mneſtheus Æ. 1, 116 189. 194. 210. 218. 493. 494. 9, 171. 306 779. 812. 10, 143. 12, 127. 384. 443. 459. 549
mobilis cœli humor G. 1, 417. ætas 3, 165
mobilitate Æ. 4, 175
modi haud ignara Æ. 10, 247
modis miris G. 1, 477. 4. 309. Æ. 1, 357. 6, 738. 7, 89. 10, 822
modo, *ſimpliciter*, *vel cum ſubj.* E. 1, 14. 4, 8. 9, 27. G. 1, 419. 2, 283. 3. 10. 73. Æ. 1, 393. 405. 2, 160. 3, 116. 4, 50. 109. 5, 25. 438. 493. 7, 263. 9, 43. 141. 11, 141
modo, quocumque modo E. 5, 50. quo quamque modo G. 2, 226. quoque modo 4, 120. 284. quo quemque modo Æ. 3, 459. 6, 892. quo puer ipſe modo 5, 599. Delphinum, *more* 9, 119. fulminis 9, 706
modos hos natura dedit G. 2, 20. canoros dant per colla cycni Æ. 7, 701
modulabor avenâ E. 10, 51
modulans alterna notavi E. 5, 14.
modulatus avenâ carmen Æ. 1, 1
modum ſupra eſt illis ira G. 4, 236. exigit Æ. 4, 475. poſitura exitiis 7, 129. ſervare 10, 502. carinis præcipiant 11, 328
modus quis adſit amori? E. 2, 68. & quis erit 10, 28. inſerere G. 2, 73. nullus lateri 3, 54. orandi qui ſit 4, 537. ſed quis erit Æ. 4, 98. quis rebus dexter 4, 294. ſiquis 12, 157
Mœcenas G. 1, 2. 2, 41. 3, 41. 4, 2
mœnia Æ. 1, 11. 263. 281. 370. 414. 441. 649. 2, 187. 193. 234. 242, 252. 294 298. 705. 3, 17. 85. 100. 159 398. 501. 704. 4, 74. 96. 220. 325. 655. 5, 3. 633. 717. 737. 798. 811. 6, 541. 549. 621. 7, 131. 145. 153. 670. 8, 165. 385. 715. 9, 39. 144. 160. 196 218. 241. 286. 524. 10. 22 119. 167. 11, 288 303 506. 619. 629. 871. 900. 12, 148. 193. 361. 579. 585. 620. 670. 706 745
mœnibus G. 4, 193. Æ. 1, 99. 2, 328. 3, 255. 322. 345. 5, 624. 9, 676. 726. 805. 10, 469. 11, 567. 884. 895. 12, 116
mœrens philomela G. 4, 511. ſola Æ. 4, 32
mœrentem fraternâ morte juvencum G. 3, 519. magno corpore Nilum Æ. 8, 711. alloquitur 10, 860
mœrentes cineres Æ. 11, 211
mœrentia pectora Æ. 1, 201
mœrentis Iüli Æ. 12, 399
mœrentum ſororum Æ. 11, 216
mœret ſola domo Æ. 4, 82
Mœri E. 9, 1
Mœrim E. 8, 98. 9, 53
Mœris E. 8, 96. 9, 16
Mœſia, *vel* Myſia, G. 1, 102
mœſta, *nom. fœm.* digreſſu Andromache Æ. 3, 482. vita 10, 820. phalanx 11, 92. *voc.* Amaryllı E. 1, 37
mœſtæ, *genit.* conjugis Æ. 12, 30. *plur.* vittis & cupreſſo aræ 3, 64. Iliades 11, 35
mœſtam ſororem Æ. 4, 476. Eriphylen 6, 445
mœſtas voces Æ. 2, 280. 11, 482. aras 5, 48
mœſti, *genit.* Iüli Æ. 12, 110. parentis 10, 830. *plur.* 6, 434. 9, 471. 11, 52. 226. 454
mœſtis queſtibus G. 4, 515
mœſtiſſimus Hector Æ. 2, 270
mœſto vultu Æ. 6, 156. luctu 11, 38
mœſtorum parentum Æ. 2, 681
mœſtos Æ. 6, 333
mœſtum ebur illacrymat templis G. 1, 480. timorem Æ. 1, 206. hunc 6, 340. amorem 10, 191. ignem funeris 11, 189. quem 12, 44. Onyten 12, 514. furorem 12, 601
mœſtus, *ego* Æ. 2, 769. gemitus 9, 498. induit ſupremum honorem 11, 76
molâ, manibuſque piis Æ. 4, 517
molam ſparge E. 8, 82
molaribus Æ. 8, 250
mole G. 3, 370. Æ. 3, 579. 656. 5, 118. 223. 431. 6, 238. 7, 589. 8, 199. 9, 35. 542. 10, 771. 12, 161. 575
molem Æ. 1, 65. 425. 2, 150. 185. 5, 790. 6, 727. 9, 516
moles Æ. 1, 139. 2, 497. 608. 8, 191. 11, 130
molibus urbem oppugnat Æ. 5, 439. conſtructam magnis 9, 711
molimur claſſem Æ. 3, 6
molior muros urbis Æ. 3, 132
molire bipennem validam in vites G. 4, 331
moliri inſidias avibus G. 1, 271. moram Æ. 1, 415. arcem 1, 428. metalla 1, 568. fugam 2, 109. tecta 7, 127. 290
moliris ſuper tuâ laude laborem Æ. 4, 273. claſſem 4, 309
molis tantæ erat condere gentem Æ. 1, 37
molita viam per oras clypei, *haſta* Æ. 10, 477
molitur fulmina G. 1, 323. ſuper ſua laude laborem Æ. 4, 233. iter 6, 477. locum 7, 158. habenas manibus 12, 327. morbos Deûm rex 12, 852
molitus arator terram G. 1, 494
molle ſiler G. 2, 12. pecus 3, 299. Æ. 9, 341. feretrum 11, 64
molles, *nom.* caſtaneæ E. 1, 82. Sabæi G. 1, 57. ſomni 2, 470. *acc.* ſomnos 3, 435. aditus Æ. 4, 423. thyrſos 7, 390
molli junco E. 2, 72. acantho 3, 45. herbâ 3, 55. ariſtâ 4, 28. violâ 5, 38. Hyacintho 6, 54. vittâ 8, 64. clivo 9, 8. G. 3, 293. lanâ 2, 120. collo 3, 204. umbrâ 3, 464. tactu Æ. 2, 683. fronde 4, 147. amplexu 8, 388. auro 10, 138. 818. pluma 192
mollia vaccinia E. 2, 50. prata 10. 42. oſcilla G. 2, 389. haud mollia juſſa 3, 41. Æ. 9, 804
crura G. 3, 76. penſa 4, 348. colla Æ. 11, 622. haud mollia fata 12, 25
mollibus foliis E. 5, 31. pratis G. 2, 384. capillis 3, 188. ſtabulis 3, 295. villis 3, 386. ſertis Æ. 7, 488. ſtratis 8, 415. pulentis 8, 666. undis 9, 817. ſtimulis haud mollibus

libus Æ. 11, 452. 728
mollior herba ſomno E. 7, 45. æſtas G. 1, 312. undis ibat Euphrates Æ. 8, 726
mollis *nom.* amaracus Æ. 1, 697. flamma 4, 66. *gen.* acanthi G. 4, 137. violæ Æ. 11, 69
molliſſima, *neutr.* vina G. 1, 341. fandi tempora Æ. 4, 293
mollitque animos Æ. 1 61
mollite fructus feros colendo G. 2, 36
molliter oſſa quieſcant E. 10, 33
mollius ſpirantia æra Æ. 6, 847. locutus eſt 7, 357
Molorchi G. 3, 19
Moloſſum G. 3, 405
momordit humum ore Æ. 11, 418
mone, Diva, vatem Æ. 7, 41
moneat convellere funem G. 1, 457
monebat ſic Jupiter Æ. 7, 110
monebo Æ. 3, 436
monent juſſa Heleni Æ. 3, 684
monere ita viſa eſt Æ. 4, 557
moneret quid menſtrua Luna G. 1, 353 multa horrenda Æ. 3, 712. acies eſſe virus 11,47
moneri te noſtrâ voce Æ. 3, 461
monet inſtare tumultus G. 1, 465. Turnum ſuccurrere Lauſo Æ. 10, 439
monile Æ. 1, 658
monilia Æ. 7, 278
monimenta Æ. 3, 102. 486. 4, 498. 6, 26. 512. 8, 312. 336. 12, 945
monimentum & pignus amoris Æ. 4, 538. ſui 5, 572
monita Carmentis Nymphæ Æ. 8, 336
monitu. *plur.* Æ. 2, 183. 3, 188. 6, 620
monitis Æ. 4, 331. 8, 504. 10, 110. 689
monitu Æ. 4, 282. 465. 6, 533. 9, 501. 10, 397
monituſque datos Æ. 7, 102
Monœci Æ. 6, 830
mons Æ. 1, 109. 3, 92. 105. 12, 687
monſtra G. 1, 185. Æ. 3, 59. 583. 6, 285. 729. 7, 270. 8, 289. 698. 9, 128
monſtrabat talia Æ. 3, 690
monſtrante viam Dea Æ. 1, 386
monſtrantem vulnera Æ. 6, 446
monſtrantur campi Æ. 6, 440. hic ſpecus & ſpiracula Ditis 7, 569
monſtrarat caput Æ. 1, 448
monſtrat Æ. 4, 498. 8, 337 343. quâ ſemita 1, 422. fortuna ſalutis viam 2, 388. flamina inventa 6, 8. ira conferre manum 9. 44
monſtrata mihi ſacerdos Æ. 4, 483 piacula 4, 636
monſtratas iras G. 4. 549
monſtrare ſiquam vidiſtis ſororum &c Æ. 1, 325
monſtrator puer aratri G. 1, 19
monſtrent cœli vias & ſydera Æ. 2, 477
monſtris E. 6, 76. Æ. 2, 171. 3, 307. 5, 659. 7, 81. 376. 780
monſtro G. 3, 152. Æ. 5, 849. 7, 348. 8, 198. 12, 246. 874
monſtrum G. 4, 554. Æ. 2, 245. 680. 3, 26. 214. 658. 4, 181. 5, 523. 7, 323. 8, 81. 9, 120. 10, 637
montana caſtella Æ. 5, 440
montano fluminis torrens Æ. 2, 305
monte G. 3, 240. Æ. 3, 655. 4, 159. 6, 234. 7, 697. 11, 849
montem G. 3, 213. 373. Æ. 1, 85. 2, 804. 7, 713. 8, 231
montes E. 5, 28. 63 6, 41 66 G 1, 283. 2. 260. 3. 254. 270. 412. 435. 4. 461. Æ. 1, 63. 2, 636. 3, 206. 208 4, 151. 156. 8 692. 11, 810. 12, 113
monti G. 12, 135
montibus E. 1, 84. 2, 5. 21. 5, 8 6, 53 72. 7, 56 10, 32 G. 1, 43. 342. 358. 3. 111. 4. 112. 433. 474 Æ 1. 611. 2, 626. 3, 6, 23. 6 4 675. 4 164. 491. 6, 182. 7, 4 7, 387. 563. 7 8. 8, 53. 321. 69. 9, 92, 674. 10. 544 707. 766. 11, 569. 836. 12, 523
montis E. 5, 76. 8, 9. G. 2, 486 4, 361. 419 Æ. 1, 59. 249. 2, 15. 3, 274 575. 5, 3. 6, 360. 7, 674. 8, 191 221 9, 569. 10, 128 699. 11, 320. 513 526. 12, 684
montoſæ Nurſæ Æ. 7, 744
monuiſſet cornix ab ilice E. 9, 5
Mopſe E. 5, 1. 10. 8, 29
Mopſo E. 8, 26
mora E. 3, 52. G. 2, 482. 3, 110. 4, 185. 548. Æ. 1, 759. 2, 701. 3, 207. 473. 548. 5, 120. 368 458 639. 7. 9 6, 177. 7. 156 10, 622. 11, 19. 713. 12, 11 74. 541. 553. 565. 889
more Æ. 2. 282. 3, 453. 9, 143. 232 10, 400
moram E. 10, 12. Æ. 1, 418. 10. 428
morandi cauſus innecte Æ. 4, 51
morando ſuſtinuit ipſum Æ. 10, 798
morantem te his terris Æ. 4, 568. Gyan 5, 184
morantes G. 4, 28. 70. Æ. 7, 620
moranti longo tempore G. 3, 365
morantur nauæ Æ. 5, 207 diem 5, 766. nec juſſa viri 6, 40. ſaxa 11, 297
morari Æ. 6. 487. 12, 676
moras G. 3, 43. Æ. 4. 407. 569. 7, 315. 8, 443. 9, 13. 10, 485. 658. 888. 12, 431. 699
morata paulum lacrymis & mente Æ. 4, 649
moratur Æ. 4. 535. 7, 252. 9, 368 4. 9 vocibus 1, 674. me 2, 287. quæ ſegnities 2, 373
moratus haud multa Æ. 3 610. 12, 506 nec plura 5, 381. in ſtirpe 12, 781
morbi G. 3, 67. 471. 4, 397. 532 Æ. 6, 27.
morbo G 3, 478. 485. 561. 4, 252 318
morborum G. 3, 440
morbos G 3, 552. Æ. 10, 274. 12, 851
morbus G. 3, 504
mordet juncturas laterum fibula Æ. 12, 274
more patrum G. 3, 177. Æ. 11, 187 quo ſolent G 3, 461. ſuo 4, 66. feræ Æ. 4, 551. parentum 6, 223. veteris Dei 7, 204 hoc 7, 617. turbinis atri furens 10, 604. duret jura 7, 227 de more 1. 322. 3, 65 369. 4, 57. 59 6, 39. 7, 357 8, 344. 44 10, 832. 11 5. 142 ex more 5, 44. 8. 186. ſine more furit 5, 694. 7, 377. 8 635
morem Cœli varium G. 1, 51 illum placuiſſe apibus 4, 197 hunc Æ. 1, 543. 596. hunc ſacrorum 3, 408. imponere

imponere pacis Æ. 6, 852. ritusque sacrorum 12, 836. in morem fluminis G. 1, 245. in morem picis 2, 250 in morem castrorum Æ 7 159. in morem stagni 8, 88 in morem fulminis 11, 616. in morem, *de more* 5, 556. 8, 282. in morem Pæonium 12. 401. supra morem G. 2, 227
morer quà tibi lucem arte Æ. 12, 874
morere Æ. 2, 550. 4, 547. 10, 600. 743
morerentur Æ 2, 439
mores dicam & populos G. 4, 5. viris ponet Æ. 1, 268. virûm 6. 683. dabunt 9. 254. tenebunt 12. 834
moretur tædas 7 388
mori E. 2, 7. Æ. 2 317. 3, 323. 4, 475. 564. 11, 895. 12, 646
moriamur Æ. 2, 353. 4, 660
moribunda *fœm. nom.* cecidit, &c. G 3 488. dextra Æ. 10, 341. *neutr.* membra 6, 732
moribundam cui me deseris? Æ. 4, 323
moribundum extendit Æ. 5, 374
moribundus Æ. 10. 490
moriemur Æ. 2, 670. 4, 659
moriens E 2, 38. 7, 7. 8, 10. 10, 67. Æ. 7, 2 9. 350. 362. 436. 443. 754. 10, 489. 11, 418. 669. 816
morientem Æ. 4, 674
morientia lumina Æ. 10, 463. corpora 11, 665
morientibus herbis G. 1, 107 ea visa salus 3, 510
morientis E. 8, 60 Eliſæ Æ. 4, 610. vultum 10 821
morientium gemitus Æ. 1 633
moriere Æ. 2, 524 11, 857
Morini extremi hominum Æ. 8, 727
moris sanguineis pingit E. 6, 22
moritura, *fœm. nom.* Æ. 4, 415. 519. 604. 12, 53. 602. virgo G. 3, 263. puella 4, 458. Dido Æ. 4, 308
morituræ quo ruis? Æ. 10, 811
morituris G. 3, 501
moriturus Æ. 2, 408. 511. 9, 400. 554. 10, 881. 11, 741
moriuntur vituli G. 3, 494
morer dum E. 8, 106. quidve Æ. 2, 102. quid 4, 325. 6. 528. nec dona Æ. 5, 400 vitam 11, 177. nil 11, 365
mors Æ. 4. 386. 11, 167
morsibus G 4, 237
morsu Æ. 1, 173. 2, 215. 10, 707. 12, 705
morsus Æ 3, 394. 7, 112. 755. 12, 782
mortale sonans Æ. 6, 50
mortalem aliquem Æ. 7, 771. formam 9, 101
mortales G. 1, 147. Æ. 9, 637 10 376. visus 2, 605. 4, 277
mortali ab hoste Æ. 9, 95. manu 10, 375. vulnere 12, 797
mortalia E. 8, 35. Æ. 1, 466. corda G 1, 123. 330. arma Æ. 1 546. 10, 30. pectora 3, 56. 4, 412
mortalibus G. 1, 237. 3, 66. Æ. 2, 142. 268 10. 274. 759. 861. 11, 182. 12. 850
mortalis, *nom.* egestas G. 3, 319. vultus Æ. 1, 332. ego, *si nunc essem* 12. 882. *gener.* vitæ G. 4 326
morte G. 3, 512. 518. Æ. 2, 140. 447. 533. 3, 333. 5, 17. 244. 375. 436. 502. 644. 696. 5, 476 483. 6, 121. 163. 444. 8, 288. 709. 9. 348. 445. 10, 386. 641. 673. 849. 11, 159 444. 796. 839. 846. 849 12, 679
mortem G. 4, 218. Æ. 1 95 2, 319 645 4 4 1 6, 569 9, 393. 401 10 829. 880 920. 11, 342. 644. 881. 12, 41 760
mortes per omnes Æ. 10, 854
morti G. 4, 226. Æ. 2, 62. 127. 5 691 6, 522 9, 552. 599. 10, 662. 11, 115. 197. 12, 157. 464
mortiferum bellum Æ. 6, 279
mortis G. 3, 68 482. Æ. 2, 369. 4, 662 9. 736. 10, 791. 12, 74. 5. 6. 879
mortua corpora E. 3, 15
mortuus esse Æ. 8. 485
mos G. 3, 224. Æ. 1, 340. 7, 601. 731. 8, 316
motantibus Zephyris Æ. 5, 5
motat fatas fessum Æ. 3, 581
motibus G. 1, 475
motos componere fluctus Æ. 1, 139
motu G. 1, 329. 4, 68. Æ. 12, 217. 503. aquarum G. 4, 365. pedum Æ. 5, 430
motus, *acc.* G. 1, 420. Æ. 4, 297. 11, 225. det incompositos G. 1, 350. *est* tumultu Æ. 6 317
movebant quem nulla tela Æ. 2, 726
movebat se naves Æ 5, 280. castra aciemque 11, 446
movebat viros in arma Æ. 6, 813
movebo arcana fatorum Æ. 1, 266. Acheronta 7, 312
movemus castra Æ 3, 519
movendus pulvis G 2, 418
movens jugera fossor G. 2, 264
multa animo Æ. 3, 34. 10, 890. multa, *parens* 5, 608. bella 12, 333
movent in prælia Martem Æ. 7, 603
moventem se vastâ mole, *Polyphemum* Æ. 3, 656. saxum 12, 904
moventes nova bella Æ. 6, 820
moveo majus opus Æ. 7, 45
moveor nil super imperio Æ. 10, 42
movere tellurem G. 2, 316. non possunt animum prata 3. 521
moveret quo fletu manes G. 4. 505. quem Cassandra Æ. 3, 187
moveri pontum G. 1, 130. sylvas Aquilone 1, 460. mons Æ. 3, 91. nunquam concessa fatis 3 700 juga sylvarum 6, 256. absiste 6, 399. 11, 408. portis in arma pubem 7, 489 tela, manusque 10, 432. totum bellum 10, 626
movet Germania bellum G. 1, 509. signa 3, 236. si te nulla gloria rerum Æ. 4, 272. nemo ordine palmam 5, 349. si te nulla pietatis imago 6, 405. nec purpura regem 7, 252. hunc decus formæ 7, 473. manes, *Juno* 10, 80. si fama 11, 368. arma leo 12, 6
movete cantus Æ. 7, 641. 10, 163
movetur donis Æ. 1, 718. neque specie famave 4, 170. nullis ille fletibus 4, 438. vultum incepto sermone, *i. e. secundum vultum* 6, 470
movi verbis odia Æ. 2, 96
movit agros per artem G. 1, 123. animum delectine Æ. 11, 538
mox G. 1, 24. 150. 260. 2, 267.

3. 46. 191. 296. 511. 4, 310. 393. Æ. 3, 274. 598. 4, 176. 5. 117. 216. 8, 615. 9, 242. 10. 438. 741. 12, 438
mucro Æ. 10, 570. 817. 11, 817. 12. 740
mucrone Æ. 2, 333. 7, 665. 10, 601. 681. 12, 378. 512
mucronem Æ. 10, 652. 798. 12, 357
mucronibus Æ. 2. 449. 12, 663
mugiit Æ. 8, 218
mugire cortina adytis reclusis E. 3, 92. terram sub pedibus 4. 490. sub pedibus solum 6, 256. boves 8, 215. armenta 8, 361. per æthera clangor tubæ 8, 526
mugitibus E. 6, 48
mugitus G. 2, 470. Æ. 2, 223. 12, 102
mulcebant æthera cantu, *aves* Æ. 7, 34
mulcebat iras Æ. 7, 755
mulcens dictis Æ. 5, 464
mulcentem tigres G. 4, 510
mulcere fluctus Æ. 1, 70. alternos 8, 634
mulcet pectora Æ. 1, 157. 201
Mulciber Æ. 8, 724
mulctra spumaverit G. 3, 309
mulctram, ad mulctram bis venit E. 3, 30
mulctralia vaccæ implebunt G. 3, 177
mulgeat hircos E. 3, 91
mulget bis oves in hora E. 3, 5
muliebribus armis Æ. 11, 687
mulier mista Deo Æ. 7, 661
mulsère quod, *lactis* expressère G. 3, 400
multa, multæ, multi, multis, multos. *passim.*
multam Æ. 6, 414. 9, 343
multas gentes Æ. 8, 13
multatam morte Æ. 11, 839
multiplicem, *loricam* Æ. 5, 264
multiplici sermone Æ. 4, 189
multò *adverb.* majus E. 3, 36. ante G. 1, 167. 2, 259. magis Æ. 2, 199
multo, *adj.* Baccho E. 5, 69. G. 2, 190. labore 1, 197. examine 4, 139. igni 4, 268. nebulæ amictu Æ. 1, 416 sanguine 2, 532. 551 662. 5, 736. 6, 87. 11, 421. lumine 3, 151. numine 3, 372. honore 3, 474. somitu 7, 498. venatu 7, 746. Deo, *Baccho* 9, 336. sudore 9, 458. auro 10, 499. gemitu 10, 505
multorumque ossibus Æ. 5, 865
multum, *adverb.* E. 3, 18. G. 1, 94. Æ. 1, 73. 348. 6, 481. 9, 501. 10, 434. 11, 49. est usque adeo in teneris consuescere G. 2, 372
multus gentis honos Æ. 4, 3
mundi E. 6, 35. G. 1, 5. 232. 2, 336. Æ. 9, 93
mundo E. 4, 9
mundum E. 4, 50
mundus G. 1, 240
munera E. 2, 44. 56. 3, 63. 68. G. 1, 12. 3, 527. 4, 40. 534. Æ. 1, 640. 651. 3, 177. 4, 217. 263. 624. 5, 109. 247. 349. 354. 846. 7, 261. 8, 613. 11, 195. 249. 281. 333. 12, 393. 520
munere E. 5, 53. G. 1, 7. 238. 3, 391. 4, 178. 520. Æ. 5, 282. 337. 361. 537. 652. 6, 637. 886. 8, 273
muneribus E. 2, 57. G. 2, 5
munere is Æ. 8, 464
muniet multâ vi Albam Æ. 1, 275
munimen effusos ad imbres G. 2, 352
munire favos G. 4, 179
munus E. 8, 60. Æ. 4, 429. 647. 5, 535. 6, 142. 526. 629
munuscula prima E. 4, 18
murali tormento Æ. 12, 921
muri Æ. 9, 562
murice E. 4, 44. Æ. 4, 262. 9, 614. in acuto, *saxo* 5, 205
muris E. 4, 32. Æ. 5, 597. 805. 8, 592. 9, 663. 738. 766. 10, 26. 263. 11, 256. 398. 597. 891
murmur G. 1, 109. Æ. 11, 298. 12, 239
murmura Æ. 4, 210. 10, 99
murmurat unda Æ. 10, 212
murmure Æ. 1, 59. 128. 249. 3, 582. 4, 160. 5, 369. 6, 709. 12, 591
murmuris ventosi auræ E. 9, 58
muro G. 2, 535. Æ. 3, 402. 535. 6, 549. 783. 7, 161. 9, 371. 10, 236
murorum Æ. 4, 89. 9, 468. 10, 144. 11, 130. 382
muros G. 2, 157. Æ. 1, 427. 437. 2, 33. 46. 234. 278. 290. 610. 752. 3, 132. 4, 359. 5, 631. 7, 409. 8, 98. 9, 37. 58. 65. 153. 161. 174. 196. 470. 507. 511. 557. 599. 782. 800. 10, 70. 122. 200. 286. 671. 17. 99. 304. 387. 468. 475. 876. 12, 555. 575. 586. 690. 698. 706
Murranum Æ. 12, 529. 619
murum Æ. 8, 474
mus G. 1, 181
musa Æ. 1, 12. 10, 191
musæ E. 3. 60. 4, 1. G. 2, 475. 4, 315
musæum E. 6, 667
musam E. 1, 2. 3, 84. 6, 83. 5
musarum Æ. 9, 775
musas G. 3, 11
muscо E. 6, 62. G. 4, 18
muscosi fontes E. 7, 45
muscus G. 3, 144
musis Æ. 9, 774
mussant oras circum G. 4, 197. dicere Æ. 11, 345. juventus 12, 718
mussat rex ipse Latinus Æ. 12, 657
musti dulcis humorum G. 2, 293
musto Æ. 2, 7
mutabat pectore curas Æ. 5, 700
mutabile semper fœmina Æ. 4, 569
mutabilis ævi Æ. 11, 427
mutabit merces E. 4, 39. vestera croceo 4, 44
mutandæ sedes Æ. 3, 161
mutant limina G. 2, 511
mutare E. 10, 64. Æ. 3, 493. nomen 12, 823
mutari corpora G. 3, 63. tubula 3, 538. bellum Æ. 1, 627
mutat mentem insania Æ. 12, 595. 12, 37. vigorem 9, 609
mutata, *nom. fœm.* fortuna 5, 604. sententia 9, 220. in faciem Metisci 12, 734. *abl.* parte 11, 527. *neutr. plur.* flumina E. 6, 76. *de arboribus transplatis* G. 2, 50
mutatæ agnoscunt suus Æ. 3, 679
mutatam pyrum G. 2, 33. norent ne semina matrem 263
mutati, *venti* Æ. 5, 19. Laurentes 12, 240
mutatis fœtibus requiescunt arva G. 1, 82

mutato ſydere G. 1, 73. corpore 4, 413
mutatos artus Tarti E. 6, 79
mutatus faciem Æ. 1, 662. quantum ab illo Hectore 2, 274
mutavêre vias G. 1, 418
mutavit Circe carminibus ſocios Ulyſſei E. 8, 70. glandem pingui ariſtâ G. 1, 8
mutemus clypeos Æ. 2, 389
mutentur magno, *pretio* G. 3, 307
mutet quo ſe numine Æ. 1, 678
mutua, *neutr.* convivia G. 1, 301. funera Æ. 10, 755. per motus, *invicem* 7, 68
mutum metu pecus Æ. 9, 341. 12, 718
Mutuscæ oliviferæ Æ. 7, 711
Mycenæ Æ. 5, 52. 7, 372
Mycenas G. 3, 345. Æ. 1, 88. 2, 25, 180. 577. 6, 838
Mycenæus duſtor Achivûm Æ. 11, 266
Mycenis Æ. 1, 654. 2, 331. 7, 222. 9, 139
Mycon E. 7, 30
Mycone Æ. 3, 76
Myconis E. 3, 10
Mygdonius juvenis Corœbus Æ. 2, 342
Myricæ E. 1, 2. 6, 10. 8, 59. 10, 13
Myrmidonum Æ. 2, 7. 252. 788. 11, 403
myrrha Æ. 12, 100
myrta crudæ G. 1, 306
myrte proxima, *lauris* E. 2, 54
myrtea ſylva Æ. 6, 443
myrtetis lætiſſima ulcera G. 2, 112
myrto G. 1, 28. Æ. 5, 72
myrtos E. 7, 63. G. 4, 124
myrtum Æ. 7, 817
myrtus E. 7, 62. G. 2, 64. 447. Æ. 3, 23
myſtica vannus Iacchi G. 1, 166
Myſus Cæicus, *fluv.* G. 4, 370

N.

N' pro *an ne*, ut *Pyrrhin'* pro *Pyrrhi-ne*, *tanton'* pro *tanto-ne motu*, &c. Æ. 3, 319. 6, 779. 10, 668. 12, 503. 797. 874
nabat Stygiâ cymbâ G. 4, 506
nactæ ver, *apes* G. 4, 77
nactus aurigam ſub equis Æ. 9, 331. canis cervum 12, 749
Naïades puellæ E. 10, 10
Naïadum E. 6, 21
Naïs E. 2, 46
nam, *poſſim*, quænam Æ. 11, 108. quis nam 4, 696. 5, 13. 10, 6. nam quid 4, 368. 12, 637. nam qui G. 2, 74. 4, 287. Æ. 9, 515. nam quæ 2, 373. 3, 27. nam quod 2, 636. quis nam E. 9, 39. nam quis G. 4, 447
namque, *poſſim*
nando Æ. 5, 594. 10, 683
nantes plumis in ſumma aqua G. 1, 369. rari in gurgite Æ. 1, 122
nanti Æ. 10, 210
Napææ G. 4, 535
Nar Æ. 7, 517
Narciſſi G. 4, 160
Narciſſo E. 5, 38. 8, 53
Narciſſum E. 2, 48. G. 4, 123
nare ad ſydera cœli, *apes* G. 4, 59
naris genuinæ G. 4, 300. trunca inhonesto vulnere Æ. 6, 497. noto contingit odere 7, 480
nâribus G. 1, 376. 3, 130. 3, 85. 507. Æ. 7, 281. 12, 115
Naritiæ picis [illegible] G. 2, 438
Nartii lacus Æ. 5, 392
narrabat inanem curam G. 4, 345
narrabit Priamo Achillem hic inventum Æ. 9, 742
narrantis ab ore Æ. 4, 79
narrare Neoptolemum monumenta Æ. 2, 49
narraverit mutatos Tarti artus E. 6, 79
narſcantur flores E. 3, 107
naſcantem ortum G. 1, 441
quemque *naſcendo* 4, 224. Tros jam Æ. 10, 75
naſcenti puero E. 4, 8. cui Æ. 8, 564
naſcentia humi fragi E. 3, 92
naſcentis equi Æ. 4, 515. Trojæ 10, 27
naſcentium vellera, *fœtuum* G. 3, 390
naſcentur qui ab illo G. 1, 434. qui ab illis Æ. 3, 98
naſcere, *à* Lucifer, E. 8, 17
naſcetur amomum Æ. 4, 25. Trojanus origine Cæſar Æ. 1, 290
naſcitur ab integro ordo ſeclorum E. 4, 5. palma G. 2, 68. unde Auſter 3, 279. mihi major rerum ordo Æ. 7, 44. Sirius ardor 10, 275
naſcuntur coryli G. 2, 65. olivæ 2, 85. alni 2, 111
nata, *filia* Æ. 7, 268. 358
nata, *particip.* gens truncis & duro robore Æ. 8, 315
natæ, *genit filiæ* Æ. 1, 260. 6, 623. 7, 360. 390. *plur. filiæ Hecubæ* 2, 515
natalis meus eſt E. 3, 76
natam, *filiam* Æ. 7, 96. 387. 11, 554. 570. 12, 27. 42
natant rura foſſis plenis G. 1, 372
natantem illum Æ. 5, 181
natantes campi G. 3, 198
natantia lumina, G. 4, 496. Æ. 5, 856
natantum genus omne G. 3, 541
natarum lumina ſanie, aſperſa, Æ. 3, 628
natarum Æ. 1, 618
nate fœta G. 3, 260. carina Æ. 4, 398
nate, *fili* G. 4, 396. 412. 531. Æ. 1, 668. 2, 594. 719. 704. 733. 3, 182. 4, 223. 5, 724. 733. 6, 689. 695. 722. 781. 868. 8, 569. 6[illegible]. 9, 283. 492. 10, 846
nate Deæ Æ. 1, 589. 619. 2, 289. 311. 4, 560. 5, 383. 474. 709. 8, 59
nati E. 5, 22. G. 2, 523. 3, 128. 4, 416. Æ. 2, 338. 551. 789. 3, 98. 391. 4, 05. 285. 592. 622. 6, 116. 446. 8, 45. 615. 10, 470. 800. 906. 11, 53. 12, 441
nati, *partic.* unde homines G. 1, 63. Heroes annis melioribus Æ. 6, 649
nati Priami Æ. 7, 379
nato, *filio* Æ. 1, 594. 3, 12. 8, 333. 10, 52. 878. 11, 57
natorum *filiorum* E. 8, 47. Æ. 2, 214. 547. 5, 645. 6, 22. 7, 534
natos G. 3, 178. 4, 153. Æ. 2, 138. 179. 4, 33. 6, 820. 7, 513. 8, 413. 9, 603
natum maxima Æ. 5, 614
natum, *filium* Æ. 1, 411. 2, 663. 734. 4, 600. 6, 7. 288. 297. 8, 308. 609. 10, 466. 11, 167

natura G. 1, 61. 2, 9. 20. 49. 178. loci Æ. 10, 366
naturæ has partes G. 2, 483
naturas apibus &c. G. 4 149
natus & ipse Dea Æ. 6, 90
navali ære G. 3, 29 certamine Æ. 5, 493. coronâ 8, 684
navalia demus Æ. 11, 329
navalibus Æ. 4. 593
nave Æ. 5, 188. 487
navem Æ. 1, 174. 5, 169 283. 6, 336. 10, 660
naves Æ. 1 149. 172. 366. 377. 648. 660. 2, 399. 462. 3, 71. 425. 463 4. 398 5, 9 62. 247 471. 665. 6, 4. 899. 8, 546. 9, 114. 11, 326
naufraga corpora G. 3, 542
navibus Æ. 1, 174. 197 255. 383. 522 529. 2, 254. 375. 613. 3, 385. 5, 713. 10, 213
navifragum Scylacæum Æ. 3, 553
navigat æquor Tyrrhenum Æ. 1, 71
naviget, *navim conscendat* Æ. 4, 237
navigiis G. 2, 107. 443
navim Æ. 1, 188
navis Æ. 5, 161. 280. 6, 354
navita G. 1, 137. 372. Æ. 6, 315
nautæ E. 6, 44. G. 1, 29. 304. 436. Æ. 3, 207. 4, 418. 5, 207. 837. 7, 200
Nautes Æ. 5, 704. 728
nautica pinus E. 4, 38
nauticus clamor Æ. 3, 128. 5, 141
nautis G. 3, 313. 4, 421. Æ. 3, 275. 5, 130. 10, 99. 12, 767
Naxon Bacchatam jugis Æ. 3, 125
ne *pro* non, *passim.*
ne, *præcedente* non E. 2, 14. G. 3, 103. 250
ne, *i. e.* ut non, *passim.*
ne, *quasi* utinam non E. 10, 48. G. 2, 252. 3, 435
ne, *præcedente* an G. 1, 32. Æ. 6, 719 864
ne, *interrogativè, passim*
ne, *i. e.* utrum Æ. 1, 312. 2, 738 5, 95. 702. 6, 532. 8, 114. 9, 184. 12, 230
Neæram E. 3, 3
Nealces infignis jaculo Æ. 10, 753
nebula Æ. 1, 443. 2, 356 8. 2. 8.
nebulæ G. 1, 402. Æ. 1, 416.
nebulam G. 2, 217. Æ. 10, 82
nebulis obscura, *Nympha* G. 4, 424
nec, *passim, sed nullo singulari sensu.*
necdum *passim.*
necnon, *passim.*
necabat longâ sic morte, *homines* Æ. 8, 488
nece Æ. 8, 202
ne esse Æ. 3, 478. 4, 613. 6, 514. 737
neci parata Æ. 2, 334. dedit G. 3, 480 Æ. 12, 341. mittit 12, 513. dede G. 4, 90. demisêre Æ. 2, 85
nectar novum Æ. 5, 71
nectare G. 4, 164. 384. Æ. 1, 437
necte tribus nobis ternos colores E. 8, 77
nectentur olivâ caput, *i. e.* circa caput Æ. 5, 309
nectit inani scausas Æ. 9, 219
nectit talaria pedibus Æ. 4, 239. nodum leti ab alta trabe 12, 603
nectitis vincula E. 6, 23
necto vincula Veneris E. 8, 78
nefandæ Veneris Æ. 6, 26
nefandum gentem Æ. 3, 653
nefandi enses Æ. 2, 155. viri 4, 497. belli 12, 572. fandi atque nefandi 1. 547
nefandis odiis Æ. 5, 785
nefando partu G. 1, 278
nefandum est Æ. 10, 84
nefas, versum atque nefas G. 1, 506. triste Æ. 2, 184. extinxisse laudabor, *occidisse, sceleratum* 2, 585. tantum 2, 658. 4, 206, *non licet* 2, 719. 6, 391. 8. 173 dictu prodigium 3. 36. dirum 4, 563. prohibite, *hoc dedecus* 5, 197. immane 6, 62. majus adorta 7, 386. te manebit 7, 596. impressum 10, 497. nullum in cæde 10, 901
nefas, *interjectio ut*, visa, nefas comprendere ignem &c. Æ. 7, 73. 8. 688. 10, 673
negabat reddere posse E. 3, 24. victum seges Æ. 3, 142
negabo neque me, *esse* de gente Argolica Æ. 2 78 nunquam te promeritam, *de me* 4, 334
negabunt posse ire in sua loca G. 2, 234. verbera pati, *equi* 3, 207
negant alios agros, &c. *dicunt nullos ægros* G. 2, 215. frondes, *illis cibum auferunt* 3, 131
negarat queis fortuna in patriam reditus Æ. 10, 435
negares non mihi hoc Æ. 10, 614
negaret victum Dodona G. 1, 149
negat tibi Jupiter arva Dictea Æ. 3, 171. *se* discernere diem noctemque cœlo 3, 201. dicto meo demittere in auras 4, 428. cursum Luna debeat *cursui* 7, 9. successum Dea 12, 914
neget quis carmina Gallo? E. 10, 3
Nemeæ sub umbra Æ. 8, 295
nemo Æ. 5, 305. 349. 383. Divûm 9, 6
nemora E. 8, 86. 10, 9. G. 1, 334. 2, 120. 208. 3 293. Æ. 1, 195. 4, 70. 6, 803 7, 580. 11, 902. 12, 929
nemore Æ. 6, 188
nemori Æ. 7, 775
nemoris E. 6, 73. G. 3, 436. 7, 566
nemorosa Zacynthos Æ. 3, 270
nemorum E. 6, 57. G. 1, 14. 359. 2, 15. 21. 323. 3, 43. 216. 520. Æ. 1, 314. 6, 238. 639. 7, 83. 747. 9, 405. 11, 545. 557
nempe G. 3, 259
nemus E. 6, 11, 7. 59 8, 22. 10, 43. G. 1, 16. 2, 308 401. 429. 3, 334. Æ. 1, 169. 3, 112 4, 118. 5, 149. 6, 386. 473. 638. 704. 7, 515 739. 8, 92. 108 216. 305. 345. 351, 590
Neoptolemi Æ. 3, 333 469 11, 264
Neoptolemum Æ. 2, 500. 549
Neoptolemus Æ. 3, 263
nepos Veneris Dardanius Æ. 4, 163
nepotem Æ. 2, 320. 702. 10, 47
nepotes E. 9, 50. Æ. 3, 400. 505. 4, 629 6, 682. 7 786. 7, 99. parvos G. 2, 514 nostros Æ. 2, 194. venturos 3, 158
nepoti suo Æ. 9, 362
nepotibus feris G. 2, 58
nepotis Æ. 6, 885

nepotum Æ. 2, 503. 6, 864. 8, 731
Neptune G. 1, 14. Æ. 5, 14. 195. 782
Neptuni G. 3, 122. 4, 387. Æ. 5, 360. 863. 9, 145
Neptunia *nom. fœm.* Troja Æ. 2, 625. 3, 3. proles 7, 691. 9, 523. 10, 353. 12, 128. *neutr. plur.* arva 8, 695
Neptuno G. 4, 29. 394. Æ. 2, 201. 3, 74. 119. 5, 640
Neptunum Æ. 5, 779. 3, 699
Neptunus Æ. 1, 129. 2, 610. 7, 23
ne quà, *ne aliquo modo* Æ. 1, 686. ne qua, *sing. fœm. ne ulla* 3, 406. 473. 9, 321. 11, 19. 12, 565. ne qua, *plur. neutr. ne ulla* 2, 606. 3, 453. 8, 209
neque, *passim*
neque enim G. 4, 207. Æ. 1, 202. 647. 2, 376. 4, 170. 6, 368. 7, 195. 581. 8, 251. 9, 617. 704. 748. 10, 217. 865. 11, 537. 684. 12, 74
nequeam perferre lachrymas parentis Æ. 9, 289.
nequeat, ne nequeat superesse labori G. 3, 127
nequeo Æ. 7, 312. 9, 497
nequeunt Æ. 8, 265
nequicquam G. 1, 96. 192. 404. 4, 38. 501. Æ. 2, 101. 510. 515. 546. 770. 3, 677. 711. 4, 209. 5, 81. 256. 392. 433. 632. 791. 860. 6, 118. 7, 373. 441. 589. 652. 8, 232. 370. 9, 219. 364. 10, 122. 554. 605. 11, 536. 716. 12, 403. 486. 517. 634. 909
quid Æ. 4, 415. 6, 694. 8, 205. 11, 417
nequis E. 6, 73. Æ. 1, 417.
nequit Æ. 1, 717. 8, 618
nequivi Æ. 6, 507
ne quo se numine mutet Æ. 1, 678
Nerea ponto discludere E. 6, 35
Nerei Æ. 8, 383. 10, 764
Nereïa Doto Æ. 9, 102
Nereïdum matri Æ. 3, 74. chorus 5, 240
Nereus G. 4, 392. Æ. 2, 419
Nerine Galatea, *Nerei filia* E. 7, 37
Neritos ardua saxis Æ. 3, 271
nervis intendere numeros Æ. 9, 776. moribunda dextera 10, 341
nervo pulsante G. 4, 313. stridente Æ. 5, 502. equino 9, 622. aptare sagittas 10, 131. donec jam tangeret papillam 11, 802. impulsa sagitta 12, 856
Nesæe, *Nympha* G. 4, 338. Æ. 6, 826
nescia, *fœm. num.* fallere vita C. 2, 467. fati Dido Æ. 1, 303. mens hominum fati, sortisque futuræ 10, 501. haud nescia morti se injicit 9, 552. haud nescia rerum in medias dat se acies 12, 227. *neutr. plur.* humanis precibus mansuescere corda, G. 4, 470
nesciat, quis nesciat Trojæ urbem? Æ. 1, 569. quando nesciat Dido, *cum ignoret* 4, 292
nescimus, neque nescimus & urbem & genus Æ. 7, 195
nescio quis oculos mihi fascinat agnos E. 3, 103. quid certe est 8, 107. quâ dulcedine G. 1, 413. 4, 55. quod numen Æ. 2, 735
nescis, si nescis E. 3, 25. heu, perdita! *nescisne* Æ. 4, 541
nescit quis Busiridis aras? G. 3, 5. stare loco 3, 84
nescivêre hyemem G. 1, 391
nescius liquit ferrum Æ. 4, 72
neu, *passim*
neve G. 1, 80. 2, 298. 4, 47. Æ. 7, 202. 265. 9, 115. 235.
nevertit tunicam auro Æ. 10, 818
nexæ ære trabes Æ. 1, 452
nexantem nodos Æ. 5, 279
nexis torquibus G. 4, 278. pedibus Æ. 7, 66
nexoque artus resolveret Æ. 4, 695
nexus medii G. 3, 423
ni fallor Æ. 3, 49
ni fi Æ. 5, 214
nidis relictis G. 2, 210. immitibus 4, 17. volucrum Æ. 8, 237. loquacibus 12, 475
nido implumes detraxit Æ. 4, 514
nidore galbanio, *odore* G. 3, 415
niderem ambusta dedit, *barba* Æ. 12, 301
nidos Æ. 1, 415. 4, 56
nidum Æ. 4, 307
niger ille, *Menalca* E. 2, 16. Galesus G. 4, 126. limus 4, 478
nigerrimus Auster G. 3, 278. imber densis Austris Æ. 5, 696
nigra, *nom. fœm.* terra G. 2, 203. lingua 3, 388. hirundo 12, 473. *ab* uvâ E. 6, 54. Æ. 9, 351. amurca G. 2, 194. arena 4, 291. formidine calligantem rubum 4, 468. sub nube Æ. 5, 516. abiete 8, 599. *plur. neutr.* vaccinia E. 2, 18. 10, 39. Tartara Æ. 6, 134
nigræ violæ E. 10, 39. G. 4, 275. hederæ 2, 258. arenæ Æ. 9, 714
nigram *tellurem* G. 2, 255. arenam 3, 241. ovem 4, 546. pecudem Æ. 3, 120
nigrantem nubem commistâ grandine Æ. 4, 120. Ægida 8, 353
nigrantes terra juvenci Æ. 5, 97
nigranti piceâ Æ. 9, 87
nigrarum pecudum Æ. 5, 736
nigras pecudes Æ. 6, 153
nigrescere sacros lacus Æ. 4, 454
nigrescunt omnia circum tenebræ Æ. 11, 824
nigri Memnonis Æ. 1, 493. veneni 4, 514. pestes assiduâ fuligine E. 7, 50
nigri chelydris G. 2, 214
nigro turbine G. 1, 320. Æ. 11, 596. lacu 6, 238. pulvere 9, 33
nigrum aëre G. 1, 423. Ebenum 2, 116. nemus 3, 333. bitumen 3, 451. agmen 4, 404
nihil est quod pocula laudes E. 3, 48
nil, *sæpius pro* non *accipitur, ut* nil carmina curat E. 8, 103. nil super imperio moveor, &c. &c. Æ. 10, 42
Nili septemgemini Æ. 6, 800
Nilum G. 3, 29. 4, 288. Æ. 8, 711
Nilus Æ. 9, 31
nimbi Æ. 2, 113. 3, 198. 5, 13. 450. 821. 9, 669. 10, 803
nimbis G. 1, 456. 460
nimbo Æ. 2, 616. 3, 587. 5, 317. 666. 10, 634. 11, 416
nimborum G. 1, 328. Æ. 1, 55. 84
nimbos Æ. 6, 590. 8, 608
nimbosa cacumina montis Æ. 3, 274
nimbosus Orion Æ. 1, 539
nimbum Æ. 4, 120
nimbus G. 3, 110. Æ. 4, 161. Æ. 7, 793.

Æ. 7, 793. 9, 111. 12, 41
nimiâ cæde atque cupidine ferri 9, 314
nimio luxu G. 3, 135
nimium Æ. 3, 588
nimis nota miseris Æ. 9, 472
nimium *adverb.* E. 2, 17. 3, 94. Æ. 6, 514. 816. 870. 9, 430. væ nimium E. 9, 28. ah nimium G. 2, 252. ô nimium 3, 168. Æ. 5, 870. ben nimium 4, 637. 6, 189. 11, 841
ni gut toto cëre G. 3, 367
Niphaten nivium, *Armenios pulses, per Niphaten intelligit, Armenios montis hujus incolas* G. 3, 30
Niphei *nom. propr. viri* Æ. 10, 570
Nisi E. 8, 26
Nisæ E. 8, 18. Æ. 6, 805
Nisæ E. 9, 200. 258. 271
Nisi E. 6, 71. Æ. 9, 467
nisi, nihil nisi, &c. E. 8, 67. quid nisi 9, 14. G. 1, 156. nec veni nisi, &c. Æ. 11, 112
Nisus Æ. 5, 314. 9, 222. 306
nisu eodem Æ. 5, 437. rapido 11, 852
Nisum Æ. 9, 233
Nisus G. 1, 407. 409. Æ. 5, 294. 318. 328. 363. 9, 176. 184. 207. 230. 363. 386. 425. 428
nitens axis sub pondere G. 3, 172. humi Æ. 2, 380. paribus alis, *Mercurius* 4, 252. in adversum 8, 237. impresso genu 12, 303
nitens, *i. e. fulgens* Æ. 6, 895
nitentem taurum Æ. 3, 20. equum 9, 657. gressus cuspide Æquicoli 11, 886
nitentes oculos Æ. 1, 232. equos 6, 654. amnes 6, 657
niteri in culta G. 1, 153
niteſcit oleo perfusa juventus Æ. 5, 135
nitidam Cæsariem G. 4, 337
nitidi regni Æ. 7, 275
nitidum cæli G. 1, 367
nitidus juventâ, *arguis* G. 3, 437. Æ. 2, 473
nititur hastâ Æ. 6, 760. acer & nitens 2, 783
nitor perfundere femina G. 1, 194
nitoris vi propriâ G. 2, 428. gradibus Æ. 2, 443. summa opum vi 12, 532
nivalem Tanaïm G. 4, 517. Othryn Æ. 7, 675
nivales ventos G. 3, 318
nivali candore Æ. 3, 538. vertice 12, 702
nivea *abl.* vitta G. 3, 487. Æ. 6, 665. *neutr. plur* mulctralia G. 3, 177
niveamque Pavon Æ. 3, 126
nivei, *genit.* lactis E. 2, 20. juvenci 6, 26. *plur.* juvenci G. 1, 15. cycni Æ. 7, 699. Pallantis 11, 39
nivibus aggeribus G. 3, 354. tentoria velis Æ. 1, 473. velleribus 4, 459. lacertis 8, 387
niveo munere lanæ G. 3, 391. limine Phœbi Æ. 8, 720
niveos cycnos G. 2, 198
nives E. 10, 23. 47. 66. Æ. 1, 84
niveum latus E. 6, 54
nivis Æ. 11, 611
nix G. 1, 310. Æ. 4, 250
nixibus edunt fœtus Æ. 4, 299
nixu majore Æ. 3, 37
nixus hastâ super, *cum* Æ. 10, 736. in hastam 12, 398
nobile Pallanteum Æ. 8, 341
nobilis lucus Æ. 7, 564
nobilitas Æ. 11, 341
nobis, nos, nostra, nostræ, nostram, nostras, nostri, nostris, nostro, nostrorum, nostros, *passim*
nobiscum Æ. 8, 174
noceat ne mala lingua vati futuro. E. 7, 28
nocendi haud ignara Æ. 5, 618. mille artes 7, 338. tempus nocte 7, 511
nocent & frugibus umbræ E. 10, 76. quæstæ artes G. 3, 549
nocentes tuxi G. 2, 257
nocerent ne quid tibi regna Lybyæ Æ. 6, 694
nocet umbra G. 1, 121
nocte E. 1, 80. 9, 44. G. 1, 248. 287. 289. 348. 457. 2, 20. 3, 280. 401. 4, 133. 180. 407. Æ. 2, 410. 791. 923. 3, 183. 527. 6, 205. 298. 503. 827. 7, 16. 87. 331. 414. 427. 492. 8, 86. 96. 361. 335. 10, 147. 272. 497. 703. 12, 860. 909
noctem G. 1, 468. 487. 3, 156. 379. 4, 190. 514. Æ. 1, 309. 666. 687. 731. 752. 2, 135. 397. 590. 754. 3, 193. 201. 583. 4, 26. 570. 5, 11. 766. 6, 462. 513. 7, 8. 285. 411. 9, 166. 10, 257. 746. 11, 914. 12, 210
noctes Æ. 3, 204. 6, 127. 355. 536. 9, 488
nocti E. 8, 88. G. 3, 467. Æ. 4, 570. 9, 338. 378
noctibus G. 2, 482. Æ. 1, 719
noctis E. 8, 14. G. 1, 290. 397. 427. 479. Æ. 2, 361. 521. 696. 790. 7, 138. 8, 207. 668. 9, 314. 373. 397. 411. 10, 162
noctivagis curru Æ. 10, 215
noctua G. 1, 404
nocturna pensa G. 1, 391. regia Bacchi 4, 521. lumina Æ. 7, 13. bella 11, 799
nocturnas aras Æ. 6, 253
nocturni ignes G. 2, 432
nocturnis tribus Æ. 4, 609. undis, 5, 868
nocturnos manes Æ. 4, 490
nocturnum furem G. 3, 409
nocturnus lupus Æ. 3, 588. Cithæron Æ. 4, 303
nocuêre pecudes G. 2, 370. illis epulæ 3, 527.
noculles ſi non aliquâ E. 3, 15
nodantur in aurum crines Æ. 4, 138
nodis E. 5, 90. 8, 77. Æ. 1, 305. 5, 279. 7, 507. 8, 220. 9, 743. 11, 553
nodo G. 2, 76. Æ. 1, 324. 6, 301
nodos Æ. 2, 220. 5, 510
nodum Æ. 8, 260. 10, 428. 11, 776. 12, 603
Nomæna, *nom. propr. viri* Æ. 9, 767
Numidum Tyranni, *Numidarum* Æ. 4, 320. genus 8, 724
nomen, *i. e. appellatio* E. 6, 12. G. 3, 147. 4, 281. Æ. 1, 252. 292. 380. 628. 3, 18. 614. 693. 6, 324. 5, 100. 564. 621. 6, 235. 381. 407. 763. 7, 3. 63. 412. 717. 8, 329. 338. 9, 297. 10, 145. 190. 200. 370. 618. 11, 223. 249. 12, 135. 194. 511. 823. 836.
nomen *i. e. fama quæ tunc viget, cum nomen alicujus per ora virorum fertur* E. 5, 78. 9, 7. G. 3, 47. Æ. 1, 613. 2, 82. 583. 6, 758. 7, 94. 271. 581. 10, 851. 11, 68. 12, 226
Nomentum nunc, *Lamentana urbs*

urbs Æ. 6, 773. 7, 712
nomina E. 3, 106. G. 1, 137. 2, 103. 204. 3, 36. 158. Æ. 3, 444. 6, 627. 776. 7, 337. 11, 34. 12, 182
nomine G. 3, 280. 4, 356. Æ. 2, 558. 3, 210. 4, 383. 674. 5, 117. 718. 6, 242. 431. 768. 776. 7, 607. 777. 8, 121. 338 422. 472. 519. 9, 343. 11, 731. 846. 12, 348. 652. 828. de nomine Æ. 1, 281. 371. 537. 2, 18. 166. 4, 172. 6, 70. 8, 54. 9, 387
nominis Trojani hostis Æ. 7, 725
non, *passim, sed nullo singulari sensu.*
nona dies, *Lunæ* G. 1, 286. Aurora 4, 544. 552. Æ. 5, 64
nonam Auroram Æ. 5, 104
nondum G. 2, 322. 365. Æ. 3, 109. 4, 698. 5, 545. 687. 6, 77
nonne E. 2, 14. G. 3, 103. 250
nonnullo semine G. 1, 22
non tu solebas? *pro* nonne tu E. 3, 26
noram matribus hœdos, *esse*, similes E. 1, 24
norant opes componere Æ. 8, 317
noras tempora Æ. 4, 423
Norica castella in tumulis G. 3, 474
norint sua si bona G. 2, 458
noris Veneris nec præmia Æ. 4, 33
norunt sua sydera Æ. 6, 641
nosces ferat cui gloria laudem Æ. 11, 708
nosco crines, incanaque menta Regis Romani Æ. 6, 809
verbera alarum *ô* volucres 12, 876
nosse quot Ionii fluctus veniant ad litora G. 2, 108
nostei E. 7, 21. Æ. 2, 149. 4, 307. 7, 332.
nôsti ut supremam noctem egerimus Æ. 6, 514
nostri *mei* E. 2, 7. G. 4, 324. Æ. 2, 595. 4, 237. 7, 263. 439. 8, 514
nostrum Æ. 1, 334. 3, 168. 6, 546. 758. 766. 7, 98. 271. 10, 481. 12, 187 641. non nostrum inter vos componere lites E. 3, 108
nota, *nom. fœm.* voluptas G. 3, 130. major imago Æ. 2, 773. neque his fuga 10, 737. mihi tua voluntas 12, 808. *abl.* in alvo Æ. 2, 401. regione viarum 2, 737. *neutr. plur.* flumina E. 1, 52. pabula G. 4, 266. tibi litora Æ. 1, 673. litora petens 2, 256. litora petentem 3, 657. velamina 2, 221. limina 7, 491. tecta 7, 500. divortia 9, 379. nimis miseris, *ora virûm* 9, 472. munera 11, 193. nec munera potentum, *dignitates* 12, 519
notabis ævum G. 3, 100
notæ arenæ Æ. 5, 34. vires 12, 911
notæ cœruleæ Æ. 5, 87
notant ferro tempora summa pedum Æ. 12, 174
notas paludes G. 1, 263. auras 3, 253. voces Æ. 6, 689. vestes 12, 769
notas & nomina gentis inurunt G. 3, 158. & nomina mandat foliis Æ. 3, 444
notat sydera Æ. 3, 515
notate signa decoris divini & oculos Æ. 5, 648
notavi locum E. 3, 68. carmina in cortice fagi 5, 14
nothos furata creavit Æ. 7, 283
nothum Antiphaten, *cujus est filius non legitimo conjugis susceptus* Æ. 9, 697
noti tendunt vela Æ. 3, 268
notior non sit Delia canibus nostris, *i. e. familiarior* E. 3, 67
notis grandibus maculosus G. 3, 427
notis vocibus Æ. 6, 499. bullis 12, 942
notissima famâ insula Tenedos Æ. 2, 21
Noto, *Africo*, vel *quolibet alio vento* Æ. 1, 579. 5, 242. 7, 411
noto, *adject.* odore Æ. 7, 480. fluctibus 11, 495
notos vultus Æ. 1, 688
Notos, *ventos* Æ. 5, 512. 10, 266. 11, 798. 12, 334
notum cubile Æ. 4, 648. ensem 12, 759. *est* quid furens fœmina possit, 5, 6
notus hinc usque ad sydera ego Daphnis E. 5, 43. famâ super æthera Æ. 1, 383. Ulysses 2, 44. calor 3, 339
Notus, *Auster* G. 1, 444. Æ. 1, 89. 112. 2, 417
nova, *nom. fœm.* progenies E. 4, 7. experientia G. 4, 316. res Æ. 1, 454. forma viri Æ. 3, 591. in pristinave facies 6, 104. lux 9, 110. 731. gloria 11, 154. *abl.* mole G. 3, 370. formidine 4, 357. æstate Æ. 1, 434. fronde 6, 206. arte 7, 477. cæde 8, 695. 9, 693. 10, 515 virtute mactè puer 9, 641. pugnæ sorte 12, 54. *neutr. plur.* carmina E. 3, 86. regna Æ. 1, 624. consilia 1, 661. prælia 3, 240. bella 6, 820. tecta 7, 393. fata 10, 35. gaudia 10, 325
novæ *gentis*, stirpis G. 4, 282. Carthaginis Æ. 1, 301. 370. vires 12, 424
novalis tonitrus cessare G. 1, 71
novalia hæc tam culta E. 1, 71
novam urbem Æ. 1, 526
novamus honores meritos Æ. 8, 189
novandis rebus Æ. 4, 290
novant naufragia Æ. 5, 752. tela 7, 639
novantem tecta Æ. 4, 260
novas faces E. 8, 29. lite 9, 14. fruges G. 1, 22. 345. herbis 2, 9. frondes 2, 82. artes Æ. 1, 601
novavit pristina mutata fidem Æ. 5, 604
novellas vites E. 3, 11
novem ora Timavi Æ. 1, 249. dies 5, 762. jugera 6, 596. cornua 7, 270
noverca insuta E. 3, 33
noverca G. 2, 128. 3, 282. Æ. 7, 765. 10, 389
novêre patriam & Penates G. 4, 155
novi reges Æ. 4, 21
novies G. 4, 480. Æ. 6, 439
novimus & quite E. 3, 8
novis frondibus G. 3, 362. coloribus 4, 309. criminibus Æ. 2, 98. arvis 3, 136. sacris 4, 500
novissima, *neutr. plur.* verba Æ. 4, 650. 6, 231. mandata 11, 825
novit Deos G. 2, 493. omnia vates 4, 392
novitas regni Æ. 1, 567
novo lacte E. 5, 67. Æ. 5, 78. vere E. 10, 74. G. 1, 43. sole 1, 288. in flore 4, 142. lumine Æ. 4, 584. 9, 459. regno 9, 596
novorum comitum Æ. 2, 796

novus soles G. 2, 332. locos Æ. 1, 311
novum lac E. 2, 22. nectar 5, 71. solem 6, 38. sidus G. 1, 32. mane 3, 325. prodigium Æ. 3, 365. bellum 8, 637
novus anguis positis exuviis G. 3, 437. Æ. 2, 473. pavor 2, 223. hospes 4, 10. furor 5, 670. sanguis 7, 554. venit iste amor 11, 537. torpor 12, 867
nox E. 9, 63. G. 1, 247. Æ. 1, 93. 2, 8 250. 360. 3, 147. 198. 512. 587. 4, 352. 461. 522. 5, 721. 738. 6, 272. 529. 866. 8, 67. 369. 9, 388. 11, 201. 12, 846
noxam ob unius Æ. 1, 45
noxia *neutr. plur.* corpora Æ. 6, 731. cordi crimina 7, 326
nube G. 3, 547. Æ. 1, 530. 5, 516. 810. 9, 640. 10, 636. 11, 593. 722. 12, 52 254
nubem G. 1, 364. 443. 2, 309. 4, 60. Æ. 1, 584. 2, 606. 3, 572. 5, 20 7, 143. 8, 528. 593. 9, 33. 10, 809. 11, 342. 856
nubes E. 5, 57. G. 1, 324. 462. 4, 557. Æ. 1, 92. 147. 591. 8, 622
nubi Æ. 10, 664
nubibus E. 6, 39. G. 4, 312. Æ. 1, 46. 3, 199. 4, 209. 248. 5, 88. 527. 658 9, 15 18 313. 10, 38. 73. 264. 12, 796
nubigenæ Centauri Æ. 7, 674
nubigenas bimembres Hylæumque Pholumque Æ. 8, 293
nubila G. 1, 214. 422. 446. 3, 193 4, 166. 196. Æ. 3, 586. 4, 177. 246. 5, 512. 6, 454. 592. 7, 527. 699 9, 671. 10, 368. 767. 12, 256. 367
nubilis plenis annis, *Lavinia* Æ. 7, 53
nubis Æ 8, 429
nuces castaneas E. 2, 52. sparge marite 8, 30
nucis ex fœtu G. 2, 69
nuda, *nom. fœm.* genu, *secundum genua* Æ. 1, 324. *abl.* filice E. 1, 15. *plur. neutr.* vestigia Æ. 7, 689
nudant viscera Æ. 1, 215. terga fugæ 5, 586
nudat corpora palæstrâ G. 2, 531
nudata direptis crura cothurnis G. 2, 7
nudati socii Æ. 3, 282
nudato capite Æ. 12, 312
nudatoque humeros Æ. 5, 135
nudavit pectora Æ. 1, 360
nudi Chalybes G. 1, 58. humeri Æ. 11, 643
nudis dentibus G. 3, 514
nudo sub ætheris axe Æ. 2, 512. vertice 11, 642. ense 12, 306
nudos pices E. 1, 61. Lupercos Æ. 8, 663
nudus lapis E. 1, 48. ara, fere nudus G. 1, 298. jacebis in arena, *inhumatus* Æ. 5, 871. membra, *secundum membra* 8, 425. tempora 11, 489
nulla E. 1, 78. 5, 25. G. 1, 83. 269. 3, 292. 4, 443. 516. Æ. 1, 339. 2, 701. 3. 670. 4, 232. 272. 5, 623. 6, 405. 553. 7, 51. 591 8, 212. 9, 278. 281. 347. 739 10, 44 375. 592 864. 11, 306. 362 399. 12, 11. 202. 405. 597. 819
nullæ Æ. 6. 399
nullam Æ. 1, 188. 2. 354 11. 411
nulli G, 1, 25. 4. 516 Æ. 2, 439 4, 35. 456. 5, 610. 6, 563. 8, 502. 11, 157. 343. 12, 27
nullis G 2, 10. Æ. 4, 438. 11, 725
nullis numinis G. 4, 453
nullo E. 4, 18. G. 1, 102. 128. Æ. 1, 578. 3, 221. 5, 390 7, 350. 10, 108. 11, 702. 12, 423. 498. 770
nullum Æ. 2, 583. 3. 495. 10, 901. 11, 104
nullus G. 3, 54. Æ. 4, 624
num Æ. 4, 369 7, 293. 10, 68. 70 aspice num 10, 481
Numa, *abl.* Æ. 9, 454
Numam Æ. 10, 562
Numanum Æ. 9, 592. 653
Numen Æ. 1, 32 135 2. 178. 753. 3, 437. 4, 94. 521. 611. 5, 763. 6, 324. 7, 571. 8, 383. 10, 221
numerabat amores G. 4, 347
numerant pecus E. 3, 34
numerantur avi avorum G. 4, 209
numeris paribus G. 2, 284. septem Æ. 6, 646
numero E. 8, 75. G. 2, 104. Æ. 1, 175. 3, 623. 5, 62. 305. 560. 754, 7, 698. 8, 547. 10, 329, 11, 208. 599. 12, 230. 630
numeros memini si verba tenerem E. 9, 45. stellis & nomina fecit G. 1, 137. impressit acervis 1, 269. infendere nervis Æ. 9 776
numerum E. 6, 86. 7, 32 G. 4 436. Æ. 1, 197 2 797. 6, 545, 682. 7, 211 [illegible] 538. in numerum [illegible] 6, 47 G. 4. 175, 227. Æ. 3, 449. 8. 453
numerus G. 2, 104
Numici fontis stagna Æ. 7, 150. fontis vada sacra 7, 242. sacrum lituus 7, 797
Numidæ Æ. 4, 41.
numina G. 1, 10. 30. 4. 7 [illegible] Æ. 1, 607. 67 . 2, 129 141. 233. 623. 3, 264 3 9. 543. 634 697. 4, 202. [illegible] 466. 6, 83. 7, 297. 310. 8, 512. 574. 10, 375. 11, 901. 12, 201
numine E. 4, 47 Æ. 1, 132. 457. 651 678 2, 173. 336. 706. 703. 777. 3, 363 3 [illegible] 5, 56. 6, 50. 26 [illegible] 385. 584 9 247. 11, 232. 12, 180. 188
numinis G. 4, 453 Æ. 8, 186
Numitor Æ. 6, 768. 10, 542
numquam E. 2, 27. 3, 10. 6, 46 9. 3 G. 1. 373. 426. 2, 398. 3, 406 4. 518 Æ. 2, 331. 970. 3, 4 0. 700 [illegible] 8, 470. 10, 25. 11, 408. 732. 12, 95. 207. 921
nunc, *passim, sed nullo singulari sensu*
nunc, *modò* G. 1, 266. 334 386. Æ. 1, 224. 755. 4. 74 [illegible] 376 44 [illegible] 156. 441. 447. 586. 701. 6, 31 [illegible] 10, 355. 368. 680 11. 60
nuntia fama Æ. 9, 474. vana 4, 188 ventura 8, 520
nuntiet sacra aruspex Æ. 11, 742
nuntius *verb* classem tenetam Æ. 1, 395
nuntius Æ. 2, 547 4, 237. 654 6, 456. 7, 162. 437 8, 582. 9, 692 11, 447. 897 12. 75
nuper, E. 2, 25. 3, 2. 99. 5, 19 9, 21. Æ. 5, 789. 6, 33 [illegible] 594.
Nursæ montosæ Æ 7, 744
Nursia frigida Æ. 7, 716
nurum Æ. 11, 582
nurus centum Æ. 2, 501. diva Veneris 2, 787. miserere 11, 215
nusquam G. 4, 185. Æ. 2, 43 [illegible] 20.

620. 4. 373. 5, 633. 12, 597.
nutant ſublimi vertice quercus Æ. 9, 682
nutantem mundum pondere convexo E. 4, 50
nutat concuſſo vertice ornus Æ. 2, 629
nutribant quem, *cervum* Æ. 7, 485
nutribat mammis Æ. 11, 572
nutricem Barcen Æ. 4, 632
nutricis lupæ Æ. 1, 279
nutrient quos Æ. 12, 344
nutrimenta aridæ Æ. 1, 180
nutritor olivam, *pro* nutri, *paſſivum activâ ſignificatione* G. 2, 425
nutrix Æ. 4, 634. 5, 645
nutu Æ. 1, 9. 9, 106. 10, 115
nux plurima G. 1, 187
Nympha G. 4, 423. Æ. 4, 198. 7, 47. 734. 10, 551. 11, 588. 12, 142
Nymphæ E. 2, 46. 3, 9. 5, 20. 6, 56. 7, 21. G. 4, 334. 391. 532. Æ. 1, 75. 4, 168. 7, 775. 8, 71. 314. 336. 339. 10, 220. 231. 12, 786
Nympharum Æ. 1, 172. 333
Nymphas E. 9, 19. G. 2, 494. 4, 382. Æ. 3, 34. 7, 137. 10, 83. 221.
Nymphis E. 5, 21. 75. 10, 55

O.

O Formoſe E. 2, 17. 45
ô vos G. 1, 5. Æ. 1, 739. 2, 638. 4, 622. 7, 121. 9, 146. 10, 430. 676. 12, 626
tuque ô G. 1, 12. Æ. 6, 65. 196. 8, 72. 11, 158
adſis ô G. 2, 18. Æ. 4, 578. 8, 78
O ô regina Æ. 1, 80. 328
ô ſocii Æ. 1, 202. 2, 387. 3, 560
ô Dea Æ. 1, 332. 370
ô juvenes Æ. 9, 631. 8, 273
ô miſeri Æ. 2, 42. 3, 639. 7, 596
audite ô Æ. 3, 103. 9, 234
ô felix Æ. 3, 321. 480
ô virgo Æ. 6, 104. 318. 11, 508
ô cives Æ. 9, 783. 11, 243. 4, 9. 12, 572
ô, *cum vocativo* G. 4, 353. Æ. 1, 100. 4, 31. 5, 870. 6, 83. 258. 509. 8, 449. 9, 617. 11, 124. 361. 12, 95. ô digno conjuncta viro E. 8, 32
ô, *bis poſitum* G. 2, 40. Æ. 2, 241. 281. 10, 18. 11, 732. hic ô hic poſitum affati diſcedite corpus Æ. 2, 644. O mihi ſola mei ſuper aſtya nactis imago 3, 489. bellum ô terra hoſpita portas 3, 539. quid ut ô potius formidine falſâ luderet 10, 631. vos ô patrius miſereſcite venti 10, 676
O, *ſine caſu*, ô tantum libeat mecum tibi ſordida rura, &c. E. 2, 28. nunc ô nunc liceat cruſtelem abrumpere vitam Æ. 8, 579. ô quoties, & quæ nobis Galatea loquuta eſt E. 3, 72. ô mihi tam longæ maneat pars ultima vitæ 4, 53. ſis bonus ô felixque tuis 5, 65. ô mihi tum quàm molliter oſſa quieſcant 10, 33. ô fortunatos nimium, ſua ſi bona norint, agricolas G. 2, 458. ô ubi campi, &c. 2, 486. quamquam ô! ſed ſuperant, quibus hoc Neptune dediſti Æ. 5, 195. eſſe duces ô ſi qua via eſt, &c. 6, 194. ô mihi præteritos referat ſi Jupiter annos 8, 560
Oaxen rapidum Cretæ E. 1, 66
ob, *paſſim*
obambulat gregibus lupus G. 3, 538
obducat paſcua junco E. 1, 45
obducta tumenti *nubes* Æ. 2, 604
obducto limo G. 1, 116
obductum vulgare dolorem Æ. 10, 64
obducunt ſegetem G. 2, 411
obeat pellis circumdata Æ. 10, 483
obeſaque terga G. 3, 80
obeſis faucibus G. 3, 497
obeuntia terras maria Æ. 6, 58
obfuit numquam imprudentibus imber G. 1, 374.
obiat pugnas Æ. 6, 167
obice fixi G. 4, 422. poſtes emuniit Æ. 8, 227. maris 10, 377
obicibus G. 2, 480
objecit caput Æ. 8, 145
objecit Troas Achivis Æ. 10, 90. ſeſe ad currum 12, 372
objecta retardant flumina G. 3, 253
objectæ fauces Æ. 3, 534
objectam paludem G. 4, 503. *oſſam*, corripit Æ. 6, 422
objectant corpora bello, *opes* G. 4, 218.
objectare caput fratris G. 1, 386. caput periclis Æ. 2, 751. unam animam pro talibus curetis 12, 230
objecto clypeo Æ. 12, 377
objectu laterum Æ. 1, 164
objicendo præcipuè iſtam viri memoria, *exprobranda* E. 3, 7
objicis hoſti, *ne* Æ. 4, 549
objicit effiam, *hanc* Æ. 6, 425. rabiem rubit in canibus 7, 480
objicitur aliud majus, *portentum Trojanis* Æ. 2, 200. oculis 5, 822
objiciunt miſeris clypeos ad tela Æ. 2, 454. portas 9, 45. ſeſe equites ad divortia 9, 379
obit quem totum leonis pellis Æ. 8, 553. omnia viſu *luſtrat* 10, 247
obitâ morte Æ. 10, 641
obtumque ducum Æ. 12, 501
obitus ſignorum & ortus G. 1, 257. difficiles Æ. 4, 694
obivit tantum telluris Æ. 6, 802
oblata facultas G. 4, 438. nova res Æ. 1, 484
oblati per Lunam Ripheus & Iphitus Æ. 2, 340
oblato fœdere Æ. 12, 109
obliimet inertes ſulcos G. 3, 136
obliquâ luce feneſtras, &c. G. 4, 298. invidia, *occulta*, Æ. 11, 337
obliquat ſinus in ventum Æ. 5, 16
obliquum, in obliquum G. 1, 98. quem rota tranſiit, *anguem* Æ. 5, 274
obliquus ſignorum ordo G. 1, 239
oblita, *nom. fœm.* catulorum leæna G. 3, 255. *neutr. plur.* mihi tot carmina E. 9, 53. fucos priores poma degenerant G. 2, 59. laborum corda Æ. 4, 528. 9, 225
oblite regni, rerumque tuarum Æ. 4, 267
obliti ſinquunt Æ. 11, 866
oblitos famæ melioris amantes Æ. 4, 221
oblitum hoſtem G. 3, 236
oblitus ſui eſt Æ. 3, 629. decoris ſui, ſociûmque ſalutis 5, 174. amorum 4, 334. fatorum 5, 703
oblivia longa potant Æ. 6, 715

Æ. 6, 268
obſcurior eſt annis ſ ma Æ. 7, 20
ur vera involv Æ. 6, co. c nv bus 6, 139. valus 9. 244
ro corpu ſi comprenderit ra Luna G. 1, 428. Æ 1, 415. 586. bo 1
n, ſub obſcurum 79
va delitu per 2, 1 bus s 9.
angu va um res 2, 450. a- uires & tecta 7
obſcuſ E. 3, 400. imm
obſervan quos n do G 4, f. nt E 6, 198. 726
obſervat regem G 4, 212
obſervo vetro veſtigia 2, 564. 9. 393
obſtĭ, *nom. fœm.* vallis tenetur Æneadum Æ 10, 120. equm juventus 10, 605. *neutr. plur.* tenebant limina portarum 2, 802
obſtĭſſas fauces G. 3, 508
obſtĭſos muros Æ. 10, 286. colles 11, 902
obſtĭſſem nĕtâ teſtudine limen Æ. 2, 441
obſtĭdam multæ fauces Æ. 11, 516
obſidere fines Italos Æ. 7, 334. portas vigilum excubiis 9, 169
obſiſtet lævum latus Æ. 3, 421. muros hoſtis 11, 30
obſcœne 8, 647. 9, 98. 10, 26. 109
obſit ne prodigus G. 4, 89
obſita ſcrĭbo Æ. 7, 790
obſitus ævo Æ. 8, 307
obſtĭpui nihil Æ. 10, 55
obſtant rata Æ. 4, 440. 6, 458
portenta Deûm variis terroribus Æ. 7, 58
obſtare furori famam Æ. 4, 91
obſtet quæ mora tardis G. 2, 482. Æ. 1,
obſtiterit frigidus ſanguis præ- cordia G. 4, 484
obſtĭt quibus Æ. 6, 64
obſto nonit communibus Æ. 11, 435
obſtruit aures viri Deus Æ. 4, 400
obſtruitur ſpiritus oris, G. 4, 01
obſtupuêre omnes G. 4, animi Æ. 2, 120. animi alii S. 530. animi 9. 123. ſilentes 11,
obſtupui Æ. 2, 560. 774. 48 298
obſtĭpui Æ. 1, 517. 2, 378. 8, 121. 9. 107. 12, 66. primo aſpectu Dido 1, 617. vultu Æneas 5, 90
obtecta arboribus domus Æ. 2, 300
obtendere pro viro nebulam & ventos Æ. 10, 82
obtentâ nocte tenebræ denſentur G. 1, 248
obtentu frondis inumbrant Æ. 11, 66
obteſtatur Latinum Æ. 7, 536
obteſtatur ipſum, veniamque orat musab ipſo Æ. 11, 358
obteſtor vos per Penates Æ. 9, 260. per excidia Trojæ liceas, &c. 10, 46. illud te pro Latio, &c. 12, 820
obtexitur cœlum umbrâ Æ. 11, 611
obtorti flexilis circulus auri Æ. 5, 559
obtruncant cominus ferro G. 3, 374
obtruncat patrem ad aras Æ. 2, 663. Polydorum 3, 55. ante ad aras 3, 332. Alcathoum 10, 747. Epulonem 12, 458
obtulerat ſe ultro venientibus Æ. 2, 61.
obtulit Æ. 2, 590. in ſomnis huic ſe forma Dei 4, 557. ultro 8, 611. ſeſe obvius adeunti 10, 552
obtuſa *nom. fœm.* acies ſi illa G. 1, 496. *neutr. plur.* pectora Æ. 1, 471
obtuſi vomeris dentem G. 1, 262
obtuſior uſus nimo luxu ſit aryo genitali G. 3, 135
obtuſis cornibus, *Luna*, G. 1, 434
obvius Æ. 1, 499. 7, 210. 12, 666
obverſus Æ. 9, 622. 10, 601
obverterit terga axi G. 2, 271
obvertimus cornua antennarum Æ. 3, 549
obvertunt pelago proras Æ. 6, 3
obvia, *nom. fœm.* arbos G. 4, 24. ſeſe tulit mater Æ. 1, 318.

318. quæ minus fuerit Graiis *expoſita Troja Æ.* 3, 499. ni foret cohors 10, 328. ventorum furiis rupes 10, 694. cui Camilla occurrit 11, 498. ire contra equites promitto 11, 504. *neutr. pur.* ſi qua ferant ſeſe oculis E. 6, 57. ferre arma *Æ.* 9, 56. ferro dedit peſtora 12, 540
obvius illi armato non quiſquam ſe tuliſſet *Æ.* 6, 880. volat ipſe 8, 111. huic ſit Lagus 10, 380. ardenti ſeſe obtulit 10, 552. adverſoque occurrit 10, 734. ire parat 10, 770. ſubit haſta 10, 877. Chorinæus, *occurrens* 12, 298. *illi*, Æneas 12, 481
obumbrant æthera telis *Æ.* 12, 578
obumbrant magnum reginæ nomen *Æ.* 11, 223
obumbret veſtibulum palma aut oleaſter G. 4, 20
obunco roſtro *Æ.* 6, 597
obuſtis fudibus *Æ.* 11, 894
obuſto torre *Æ.* 7, 506
occaſu, in occaſu veſtro *Æ.* 2, 432. ab occaſu, *i. e. ab Occidente* 9, 668
occaſum, ante occaſum Maiæ G. 1, 225. ſolis ſervans 1, 403. ſoli ad occaſum 3, 336. Trojæ *Æ.* 1, 242. in occaſum longus ager 11, 317
occiderit ferro Priamus *Æ.* 2, 581. arte novercæ, *Hippolyti* 7, 766. cum nomine Troja 12, 828
occidet & ſerpens E. 4, 24
occidis, *ne*, quem, &c. *Æ.* 12, 548
occidit canis G. 1, 218
occidit *Æ.* 10, 470. 12, 641. 670. Troja 12, 828
occiſis Latinis *Æ.* 11, 193
occiſo Thereine *Æ.* 10, 312. paſtore lupus 11, 811
occubat umbris, *cecidit ſub umbras Æ.* 1, 551. quo Hector 5, 371. orbe paternâ 10, 705
occultabat umbris *Æ.* 12, 53
occulo multâ terrâ G. 2, 347
occulit horrentibus umbris *Æ.* 1, 316
occultabat faxo raptos *Æ.* 8, 211
occultant ſpineta lacertos E. 2, 9
occultas vires G. 1, 86. vias *Æ.* 3, 695
occultè medicans *Æ.* 12, 418
occultos per calles *Æ.* 9, 383
occultum ſoporem G. 3, 397. ignem *Æ.* 1, 692
occumbere campis *Æ.* 1, 101. 7, 294. morti 2, 62
occumbes pariter *Æ.* 10, 865
occupat ſopor artus laſſos G. 4, 190. manicis jacentem 4, 440. aures fama rerum *Æ.* 3, 294. ora pallor 4, 499. Æneas aditum 6, 424. 635. artus tremor 7, 445. 11, 424. gladio, *Lyncea* 9, 770. quem non ſuper occupat fruſtra 10, 384. os, faciemque adverſam 10, 699. os flammis 12, 300
occupet orbem viribus *Æ.* 7, 258
occurramus ultrò ad undam *Æ.* 10, 282
occurrat hoſtilis facies *Æ.* 3, 407
occurrens imago *Æ.* 6, 696
occurrere *Æ.* 1, 686. turmæ Æneadum 11, 503. pugnæ 11, 528. telis virginis 11, 803. Junonæ in omen, *oſſerri* 12, 854
occurrit *Æ.* 3, 82. 5, 36. 10, 220. 352. nec jam amplius ulla tellus 5, 9. illi Tydeus 6, 479. obvius adverſo 10, 734. cui obvia Camilla 11, 99. ruenti Ilo 12, 536. talibus dictis 12, 625
occurſare caprо caveto E. 9, 25
Oceani G. 3, 359. 4, 233. *Æ.* 4, 480. 8, 589
Oceani fides ambæ, *Oceani filiæ* G. 4, 341
Oceano G. 2, 122. 481. 4, 381. *Æ.* 1, 291. 719. 2, 20. 7, 226
Oceanum G. 4, 382. *Æ.* 4, 129. 7, 101. 11, 1
oci ſive ocî ignobilis G. 4, 564
oci ſive ocia E. 1, 6. 5, 61. G. 2, 468. 3, 377. *Æ.* 4, 271. 6, 813
Ocnus *Æ.* 10, 198
ocreas *Æ.* 7, 634. 8, 624
ocî G. 1, 174
oculi G. 3, 505. *Æ.* 4, 182. 6, 200. 7, 447
oculis E. 6, 53. G. 1, 183. 2, 230. 275. 4, 499. *Æ.* 1, 93. 595. 721. 2, 68. 589. 710. 4, 278. 372. 389. 530. 661. 691. 5, 277. 438. 722. 664. 6, 54. 145. 8, 81. 223. 254. 592. 9, 110. 209. 658. 703. 731. 10, 516. 772. 11, 725. 814. 12, 3. 102. 151. 920. 945
oculorum G. 12, 670
oculos imponere G. 2, 73
oculus G. 3, 523. 4, 451. *Æ.* 1, 118. 232. 486. 2, 214. 531. 570. 687. 773. 3, 150. 490. 4, 220. 363. 411. 688. 5, 108. 577. 643. 845. 853. 6, 469. 7, 251. 420. 8, 152. 261. 310. 618. 9, 487. 10, 473. 7. 5. 11. 121. 311. 480. 507. 746. 800. 887. 12. 309. 483. 938. 657. 706. 930. 939
oculus E. 3, 103
odyor & ventis & fulminis ales *Æ.* 5, 319. Euro 8, 233. 12, 733. & jaculo & ventos æquante ſagittâ 10, 248
ocyùs, *adv. celeriùs* E. 7, 8. *Æ.* 4, 294. 5, 888. 8, 101. 273. 444. 555. 10. 786. 12, 556. 681
odêre ſedem Sibyllæ *Æ.* 3, 452. infenſi Tyrii 4, 321. ſorores, *infernæ hoc monſtrum* 7, 327.
oderit diem *Æ.* 10, 505
odia movi *Æ.* 2, 90. circumſtare 10, 905
odiis *Æ.* 1, 672. 4, 623. 5, 786. 7, 293. 336. 10, 14. 692. 8, 3. 11, 122. 12, 938
odio tibi eſt mea ſiduia E. 8, 33
odiſſe viros fas *Æ.* 2, 138
odit E. 3, 90. *Æ.* 7, 327. 12, 4, 1
odium tyranni *Æ.* 1, 365
odor G. 3, 251. 4. 49.
odora canum vis *Æ.* 4, 132
odoratam cedrum G. 3, 414. *Æ.* 7, 13
odorato ligno fudentia balſama G. 2, 118. Baccho 4, 279
odoratum lauri nemus *Æ.* 6, 638
odore *Æ.* 7, 480
odorem G. 2, 132. 4, 415. *Æ.* 1, 407. 3, 128
odores E. 2, 55. G. 1, 56. 4, 264
odoriferam panaceam *Æ.* 12, 419
Oeagrius Hebrus G. 4, 524
Oebale, *voc. nom. viri Æ.* 8, 734
Oebaliæ, *nom. propr. urb.* G. 4, 125
Oechaliamque *Æ.* 8, 219

Oenotria tellus Æ. 7, 85
Oenotrii vitis Æ. 1, 536. 3. 165
œstrum G. 3, 148
Oetam tibi deserit Hesperus E. 8, 30
offam Æ. 6, 420
offensi resultat imago vocis G. 4, 50
offert se periclis Æ. 7, 425
offert sese mihi E. 3, 66. se nobis Æ. 2, 371. diem venientibus 6, 291. his secum vocibus juveni 7, 420. se paci medium 7, 536
officiant herbæ frugibus G. 1, 69
officio te cervâ se priorem, *te prius ipsum beneficiis provocasse*, Æ. 1, 552
officiunt intyba strymoniæque graves, *segetibus* G. 1, 121
Oilei Ajacis Æ. 1, 43
Olea vestire Taburnum G. 2, 38
Oleagina radix G. 2, 31
oleæ Æ. 1, 18. 2, 63. 144. 222. 312. Æ. 11, 101
oleam G. 2, 306
oleaster G. 2, 182. 314. 4, 20. Æ. 12, 766
oleis G. 2, 420
olentes herbis E. 2, 11. ramos, *nucis* G. 1, 188
olentia ora G. 2, 134. membra 3, 564. late serpylla 4, 30. grave olentia centaurea 4, 270
oleo G. 1, 273. Æ. 3. 281. 5, 135
oleum G. 1. 393. Æ. 6, 224
Oliaron Æ. 3, 126
olim, *pro tempore præterito vel futuro, passim*
oliva Æ. 5, 309. 494. 7. 731
olivæ E. 5, 16. 8, 16. G. 2, 3. 85. 181. 3, 21. Æ. 5, 774. 6, 230. 808. 7, 418. 8, 116
olivam G. 2, 425
olivi E. 5, 68. G. 2, 406
olivifera Mutusca Æ. 7, 711
olivum tuso Æ. 6, 225
olli, *pro illi* Æ. 1, 260. 5, 10. 197. 284. 358. 580. 6, 301. 7, 458. 505. 8, 94. 9, 740. 10, 745. 11, 120. 236. 12, 18. 309. 537. 788. 829
ollis Æ. 6, 730. 8, 659
olorem Æ. 11, 580
olores E. 9, 36
olorinæ turgunt de vertice pennæ Æ. 10, 187
olus G. 4, 130
Olympi lumen E. 5, 56. superi regnator Æ. 2, 779. rex magnus 5, 533. sonitus 6, 586. summi regnator 7, 558. omnipotentis domus 10, 1. magni regnator 10, 437. ætherei rex 10, 621. omnipotentis rex 12, 791
Olympiacæ præmia palmæ G. 3, 49
Olympus, *i. e.* cœlo E. 6, 87 G. 1, 96. 451. 4, 562. Æ. 1, 378. 4, 268. 691. 6, 782. 834. 7, 218. 8, 280. 319. 533. 9. 84. 11, 726. 12, 634
Olympum frondosum Ossæ involvere G. 1, 282
Olympum Æ. 6, 579. 9, 106. 10, 115. 2 6. 11, 867
Olympus magnus G. 3, 223
omen Æ. 2, 190. 3, 36. 537. 5, 530. 7, 174. 10, 311. 12, 854
omnia Æ. 2, 691. 3, 361. 407. 7, 583. 9, 21
omnis G. 4, 386. Æ. 7, 146. 10, 250. 11, 589. 12, 72
omnibus Æ. 1, 350
omnigenum de Deûm monstra Æ. 8, 698
omnino Æ. 4, 330. 9, 248
omnipotens pater G. 2, 325. Æ. 1, 64. 3, 251. 4, 25. 6, 595. 7, 141. 770. 8, 398. 10, 100. 11, 790. 12, 178. Jupiter 2, 689. 5, 687. 9, 625. Juno 4, 693. Saturnia 7, 428. fortuna 8, 334. *ô marite*, 8. Jupiter 10, 612. genitor 10, 668
omnipotentis terræ, *quidam legunt*, omne parentis Æ. 6, 595. Olympi 10, 1. 12, 791
omnis, *in quibusvis casibus præponitur quàm ut è re fuerit illa memorare.*
omnium egenos Æ. 1, 604
onagros timidos G. 3, 409
onera accipiunt, &c. G. 4, 167. Æ. 1, 438
onerabant aggere terræ ossa Æ. 11, 212
onerabat mensas dapibus G. 4, 133
onerabit membra sepulchro Æ. 10, 558
onerant epulis mensas G. 4, 378. auro naves Æ. 1, 367. aras 5, 101. canistris dona laborare Cereris 8, 180
onerarat cadis vina Æ. 1, 199
oneras malis furentem Æ. 4, 549
onerat pomis costas asselli G. 1, 274. donis textilibus Æ. 3, 485. dictis 11, 343
oneratis, *particip.* lanceus arma cumulant Æ. 8, 234. 12, 15
oneraverat quos armis paribus Æ. 12, 344
oneravit æthera votis Æ. 9, 23. limina donis 10, 620. ampla manus jaculis 3, 868. jaculo palmas 11, 574
oderent dapibus mensas Æ. 1, 710
oneret fucos proventu G. 2, 518
oneri succedere Æ. 2, 723. comitique timentem 2, 789. caro timet 11, 550
onerosa prædæ Æ. 9, 334
onerosum villis tergum Æ. 5, 552
onus clypei ingens Æ. 10, 553
onustum nunc spoliis Æ. 1, 263
Onycen mœstum Æ. 12, 514
opaca, *nom. fœm.* ingens domus Æ. 3. 619. ingens ulmus 6, 283. Albunea, *sylva* 7. 84. *adj.* noctes 4, 123. arbor 6, 136. vice 6, 208. 11, 81. sylva 11. 905. *neutr. plur.* per opaca locorum 2, 723. per opaca viarum 6, 633
opacæ noctis Æ. 8. 6, 58. 10, 161
opacant ramis matris G. 2, 58
opacat ramus humum Æ. 6, 195
opaci *gen.* ruris G. 1, 156. *plur.* montes Æ. 3, 508
opacis lucis Æ. 6, 673
opaco fluvio Æ. 7, 36. fixo 8, 212
opacum frigus captabis E. 1, 53. nemus Æ. 8. 17
ope barbaricâ Æ. 8, 685
opem Dei Æ. 12, 780
opera interrupta pendent Æ. 4, 88. omnia terra ubi 4, 607. inter talia 6, 183. ad juvenilia 8, 415. atque labores referens 11, 183. ad nupera 12, 429. omnia rumpit 12, 699
operam hanc mihi da ne, &c. Æ. 7, 322
operata juventus arvis Æ. 3, 136
operatus in herbis særis G. 1, 39
opere G. 3, 519. Æ. 4, 407. 6, 31
operi Æ. 1, 508. 2, 235. 8, 411. 432. 10, 792
operit terras nox Æ. 4, 352. pellis humeros 11, 680
operta bella G. 1, 465. terrarum subire Æ. 6, 140
operum G. 1, 277. 2, 155. 472. 4, 164.

4, 184 215. Æ. 1, 459. 11. 3, 20 5, 284. 9. 607. 11, 2 8
opes G. 2, 307 4, 132. Æ. 1, 368. 2, 4. 603 3, 347. 8, 317. 364. 10, 154 609 11, 419
Opheltes bellis assuetus Æ. 9, 201
opibus Æ. 1, 575. 2, 799. 5, 41. 268 8, 171
Opim velocem Æ. 11, 732
opima arva virûm Æ 2, 782
opimam Cyprum Æ. 1, 625
opimis dapibus Æ. 3, 224. spoliis 6, 855. 10 449
opis G. 2, 328. Æ. 1, 605. 2, 803 8. 377
Opis, *nom. prop. Nymphæ.* G. 4, 333 Æ. 11, 536 867
opportet pascere oves E. 6, 5
opperiens reginam Æ. 1, 458. hostem 10, 771
oppetens Æ. 1, 100 12, 543. 640
oppetiit Numanum tuis telis Æ 9. 65
oppetit dextram Æ. 11, 268
oppida E 4, 33. G. 2, 156. 176. 3. 402. 4. 178 Æ 8, 355. 9, 608 11, 381. 12, 22
opponere fabula soli hyberno G. 3, 302. morti Æ. 2, 127. me profugis 7, 300 medias illis turmas 10, 239 se morti 11, 115. me monstro 12, 874
opportuna seges pecori G. 4, 129. domus nidis volucrum Æ. 8, 253 loco turris 9, 531
oppositaſque moles Æ. 2, 497
oppositi, *nom. plur.* obsedêre angusta viarum Æ. 2, 333
oppositis aris Æ. 12, 292
oppositum montem G. 3, 213. 373. interimit Abantem Æ. 10, 428
opposuêre aciem Æ. 9, 469
opposuit sese Æ. 5, 335
oppressus fluctibus Æ. 1, 133
oppressum rapit Æ. 9, 398
oppugnat moliens urbem Æ. 5, 459
opta sequi astra pennis Æ. 12, 892
optabam tollere Æ. 2, 636
optabis nato funus pater Æ. 11, 57
optanti, *tibi* promittere Æ. 9, 6
optantibus nobis Æ. 8, 200
optare locum tecto Æ. 1, 429. 5, 247
optas quos portus Averni Æ. 5, 813. dabitur quod optas 7, 260
optâstis votis Æ. 10, 279
optat aprum descendere monte Æ. 4, 159
optata *abl.* arena Æ. 1, 176. luce 4, 619
optatæ *genit.* urbis Æ. 3, 132. telluris 3, 509. *plur.* auræ 3, 530
optare *verb.* externos duces Æ. 103
optatis, *verb.* Erycis fines Æ. 1, 74
optatis sedibus Æ. 6, 203
optato Lybicis alveo Æ. 7, 303
optato, *ex voto* Æ. 10. 405
optatos dedit amplexus Æ. 8, 405
optatum horrem Æ. 5, 201. conjugum 11, 270
optavêre illam nurum, *in nurum* Æ. 11, 582
optaverit emptum magno intactum Pallanta Æ. 10, 503
optavit locum regno Æ. 3, 109. sumere pœnas 6, 501
optem tellus prius dehiscat Æ. 4, 24. dimittere naves 5, 29
opes quid Æ. 1, 80
optima, *nom. fœm.* frumentis terr G. 2, 205. vinetis satio est 2, 319. torvæ forma bovis 3, 51. quæque dies ævi 3, 66 Dido Æ. 4, 291. mater 10, 557. *voc. ô* terra 12, 777. *neutr. plur.* patri arva solo G. 2, 262. Æ. 10, 791
optime pater Teucrûm Æ. 1, 559. pater 3, 710. vates 6, 669. Grajugenûm 8, 127. Teuthra 10, 402. regum rex 11, 294. regum 11, 353 *pater* 12, 48
optimus pater Æ. 5, 358. armis Æneas 9, 40
opto cuncta versibus amplecti G. 2, 42. mortem Æ. 2, 655. *ut capio* 3, 498. hunc illum poscere fata 7, 273
opulentaque castra Æ. 8, 475
opulentia Trojæ Æ. 7, 262
opulentum donis templum, & numine Divæ Æ. 1, 451
opum Æ. 1, 18. 2, 22. 9, 532. 11, 338. 12, 552
opus divini Alcimedontis E. 3, 37. fervet G. 4, 169. gratum agricolis Æ. 1, 4. urbis ingentem Chimæram 5, 119. hoc opus, hic labor est 6, 129. animis & pectore firmo 6, 261. majus moveo 7, 45. grave Martis 8, 516. non mihi opus est armis Vulcani in Teucros 9, 149. hoc virtutis 10, 469
ora, *singul. regio* G. 2, 225. Æ. 3, 707. Laurens, *litus* 10, 706
ora, *plur.* G. 2, 246. 387. 3, 9. 188. 399. Æ. 1, 99. 338. 662. 2, 211. 247. 423. 531. 663. 681. 3, 174. 218. 425. 457. 490. 4, 62. 195. 499. 673. 5, 200. 340. 477. 576. 6, 308. 496. 10, 728. 590. 822 11, 3986. 121. 233. 300. 887. 12, 335. si centum mihi sint G. 2, 43. Æ. 6, 625. fovent illic, *malo* Medi *habitum* G. 2, 135. in septem discurri Nilus 4, 292. ferarum 4, 406 tria Cerberus 4. 483 resolvit 4, 452. ante parentum 4, 477. per novem it mare Æ 1. 239. tenebant 2, 1. tria Dianæ 4, 511. equorum 12, 373
orabat Æ. 4, 437. 6, 124. 10, 96
orabunt causas melius Æ. 6, 849
oraclum Ortygiæ, *oraculum* Æ. 3, 143
oracula G. 2, 16. 4, 449. Æ. 2, 114. 3, 456. 7, 81. 8, 131
oræ Siculæ Æ. 3, 410
oram Illyrici æquoris E. 8, 7. primi litoris G. 2, 44. Itali litoris Æ. 3, 396.
oramus te prohibe Æ. 1, 529
oranda Diviæ numina Æ. 2, 232
orandi modus qui sit G. 4, 537
orando flectes G. 4, 399
orans Æ. 6, 116. multa Deos 9 24
orant Æ. 5, 617. 9, 231
orantem talibus dictis Æ. 4, 219. multa 12, 294
orantes Æ 11, 885. veniam 1, 523. stabant 6, 313
oranti Æ. 7, 446. 10, 599. 11, 697. 797
orantis Æ. 10, 536. 554
orare pacem manu Æ. 10, 80
oras, *alviariorum* G. 4, 39. 188
oras Lybiæ Æ. 1, 162 quas accesserit 1, 311. alias 1, 516. Iliacas 2, 117. & litora circum 3, 75. Rhœteas 3, 108, Libycas 4, 106. Italas 5, 703. Italiæ 6, 61. ingentes belli 9, 528
oras ambiit auro *Clypei* Æ. 10, 243. per clypei oras molita

viam

viam Æ. 10, 477. per imas clypei subit hasta 10, 588. summi thoracis 12, 381. Loricæ 12, 924
orâsse multa Æ. 4, 205
orat à me illos abducere E. 2, 43. mortem Æ. 4, 451
orate serenas hyemis G. 1, 100
oratis pacem Æ. 11, 111
oratores Æ. 7, 153. 8, 505. 11, 331
oratur mora, tempusque Æ. 10, 623
oraveris urbes Æ. 6, 92
orbe toto E. 1, 67. G. 1, 512. medio refugerit, *sol* 1, 443. clypei Æ. 2, 227. temporis 6, 745
orbem E. 3, 41. 4, 17. 8, 8. G. 1, 209. 231. 2, 114. Æ. 1, 461. 606. 4, 119. 211. 5, 67. 7, 258. 11, 257. 694. in orbem vacuum G. 1, 62. labor actus in orbem 2, 401. in orbem glomerantur, *apes* 4, 79. delphines in orbem æquora verrebant caudis Æ. 8, 673. medium sol hauserat G. 4, 425. medium nox horis acta subibat Æ. 3, 512. fatalis crusti 7, 115. cœli medium sol conscenderat 8, 97. totum clypei 10, 546. per orbem, *clypei pervasit hasta* 10, 783. tot bella, *sunt* per orbem G. 1 505
orbes, *i. e.* circulos G. 1, 337. immensos rapit per humum, *serpens* 2, 153. junctos 3, 173. ferratos 3, 361. tardos trahit, *de anguibus* 3, 424. triginta magnos volvendis mensibus Æ. 1, 273. alternos orbibus impediunt 5, 584. ætherios 8, 137. septenos orbibus impediunt 8, 448. in lævos 10, 885. incertos implicat 12, 743. quinque explent cursu 12, 763. extremos clypei 12, 925
orbi *adject. nom. plur.* pueri parentibus Æ. 11, 216
orbibus immensis angues incumbent pelago Æ. 2, 204. orbes impediunt 5, 584. 8, 448
orbis G. 1, 26. 2, 123. 339. Æ. 1, 335. 12, 708. tener munéi E. 6, 34. incidus Solis G. 3, 439. Ixionii rota 4, 484. terrarum Æ. 1, 237. annuus 5, 46. Europæ atque Asiæ 7, 224
orbita divertitur G. 3, 293
Orchades G. 2, 86
Orci G. 4, 502. Æ. 6, 273. 8, 296
Orco Æ. 2, 398. 4, 240. 699. 9, 527
Orcus G. 1, 277
ordea, *seu* hordea E. 5, 36. G. 1, 210. 317
ordine pene vites E. 1, 74. alio alios dedit dies Luna G. 1, 276. *ex ordine* 4, 4. dant fontes manibus 4, 376. dicam 4, 537. uno si habetis Achivos Æ. 2, 102. rem pando 3, 179. neque ab ordine cedunt 3, 447. perfectis votis 3, 548. pompas exsequerer 5, 53. lucant 5, 102. terno consurgunt remi 5, 120. uno debilis 5, 271. nemo puppim movet 5, 349. singula pandit 6, 723. duci jubet 7, 276. suo responsa reposcit 11, 241
ordine longo Æ. 1, 399. 707. 2, 766. 6, 482. 754. 1, 732. 11, 79. 144. in ordine E. 7, 20. ex ordine G. 3, 341. 4, 207. Æ. 1, 460. 5, 773. 7, 139. 177. 8, 629
ordinibus indulge G. 2, 277
ordo sæclorum E. 4, 5. signorum G. 1, 229. is vertitur Æ. 3, 376. facinorum 5, 707. rerum 7, 44. comitum processerat 11, 94
ore G. 1, 431. 3, 203. 273. 439. 516. 4, 92. 97. 201. 430. 444. Æ. 1, 300. 563. 618. 741. 2, 482. 524. 593. 6, 8. 3, 234. 373. 463. 4, 11. 79. 150. 276. 329. 510. 685. 5, 385. 470. 842. 6, 76. 155. 530. 607. 686. 7, 103. 118. 436. 451. 9, 529. 442. 10, 323. 349. 489. 11, 123. 232. 190. 251. 418. 535. 754. 12, 8. 47. 691. 832. 837. magno fonandum G. 3, 294. *apum* 4, 17. asper in ore sapor 4, 277. micat linguis trifulcis. *volucer* Æ. 2, 475. tuo ô Arethusa confunditur undis Siculis, *fluvius* 3, 696. favete omnes 5, 71
Oreades, *Nymphæ montium* Æ. 1, 504
oremus veniam ab ipso Æ. 11, 358. pacem 11, 414
Orestes Æ. 3, 331. 4, 471
orgia Æ. 6, 517. 7, 403. Bacchi nocturni G. 4, 521. Tricterica Æ. 4, 303
oribus ora componens Æ. 8, 486. quinquaginta 10, 566
oricalco Æ. 12, 87
Oricia Terebintho Æ. 10, 136
oriens primus G. 1, 250. fervus Æ. 5, 739. primâ juventâ 7, 51
Oriente primo Æ. 5, 42
orientia signa noctis Æ. 7, 138. Solis lumina 8, 63
Orientis spoliis Æ. 1, 293. vires 8, 687
origine G. 2, 336. 3, 48. 122. 473. 4, 286. Æ. 1, 290. 378. 6, 6. 757. 10, 179. 648
origo E. 6, 73. Æ. 6, 730. 7, 371. 12, 166
Orion Æ. 1, 539. 4, 52
Oriona Æ. 3, 517
oris, *genit* spiritus G. 4, 302. forma Æ. 9, 646. hiatus 11, 620. *abl.* G. 2, 171. 3, 196. 225. Æ. 1, 5. 2. 6. 30. 335. 373. 381. 442. 620. 2. 61. 2. 3, 97. 117. 131. 338. 69. 715. 6, 2. 7. 39. 270. 364. 378. 51. 381. 434. 10, 104. 198. 655. 11, 269. 281
Orithyia Actias G. 4, 463. ipsa Æ. 12, 83
oritur cædes miserrima Æ. 2, 411. monstrum 11, 885. clamor miserabile 2, 680
ornabat cornua fœtis Æ. 7, 488
ornaret hortos G. 4, 119
ornat umbram telis Æ. 10, 638
ornatæ torquibus aræ G. 4, 276
ornate, *verb.* hedera Pedum E. 7, 25
ornatum omnem eripuere Æ. 7, 74
ornatus crines fluentes E. 6, 69. caput fulvis olivæ G. 3, 21
ornatus Argivæ Helenæ Æ. 1, 654
ornaverat quos paribus armis Æ. 12, 344
orni G. 2. 111
Ornitus Æ. 11. 677
ornos E. 6, 71. Æ. 4, 491. 6, 182. 11, 138
ornum Æ. 2, 626. 10, 766
ornus G. 2, 71
oro Æ. 2, 143. 4, 319. 431. 6, 76. 10, 61. 903. 11, 444. 60.

60. 680. 933. extremam hanc veniam Æ. 4, 435. liceat dare tibi vela per undas 5, 796. unum 6 106. 9, 284. viam 8. 577
Oroden, *nom. prop. viri* Æ. 10, 732
Orodes Æ. 10, 737
Orontem Æ. 1, 117. 6, 334
Oronti Æ. 1, 224
Orphea E. 3, 46. 6, 30
Orphei E. 4, 57. G. 4, 545. 553
Orpheu G. 4. 494
Orpheus E. 4, 53. 8, 56. G. 4, 454. Æ. 6, 119
Orphitus, *legitur* Ornitus Æ. 11, 667
orſa, *nom. fœm.* loqui vates Æ. 6, 125. 562. majorem furorem 7, 387. *neutr. plur.* viciſſim ore refert 7, 435. tua in melius reflectas 10, 632. refert 11, 124
Orſen Æ. 10, 748
Orſilochum Æ. 11, 690
Orſilochus Æ. 11, 636
orſus ſic Æ. 1, 329. 2, 29, 656. 12, 806
orta, *nom. fœm.* dies Æ. 7, 149. 12, 114
ortas, *eſſe eas*, in noſtris montibus proſit Æ. 9, 92
orto ſole recens G. 3, 136
ortu in quarto G. 1, 433
ortum naſcentum G. 1, 441
ortum antiqua à ſtirpe Æ. 1, 630
ortus antiques ſignorum E. 9, 46 & obitus ſignorum G. 1, 257. ad ortus ſolis 3, 277. ſuos oſtenderit aurora nona 4, 544. ſuos induxerat aurora nona 4, 552. primos extulerit Titan Æ. 4, 118. ſolis 6, 255
ortus hinc Dardanus Æ. 3, 167
hos agros 7, 206
Ortygiæ portus Æ. 3, 124. oraculum 3, 143
Ortygiam Æ. 3, 154. 694
Ortygium, *nom. prop. viri*, Æ. 9, 573
os Æ. 6, 80. 8, 112. 591. 10, 609. 12, 300. ulceri ſummum G. 3, 454 honeſtum oſtendit terris Taygete Pleias 4, 232. Virginis ferens Æ. 1, 319. humeroſque Deo ſimilis 1, 593. impreſſa toro 4, 659
oſcilla G. 2, 389
Oſcorum manus Æ. 7, 730
oſcula G. 2, 523. Æ. 1, 260. 691. 2, 490. 12, 434
Oſinius rex Æ. 10, 655
Oſirim, *nom. prop. viri*, Æ. 12, 458
oſſa E. 10, 33. G. 1, 497. 3, 457. 485. Æ. 2, 121. 3, 574. 101. 5, 31. 47. 55. 402. 480. 747. 6, 55. 228. 328. 379. 7, 458. 8, 297. 390. 9, 475. 10, 416. 11, 212. 696. 12, 448
Oſſæ involvere Olympum G. 1, 282
Oſſam imponere Pelio G. 1, 281
oſſibus E. 3, 102. G. 3, 258. 272. 4, 308. Æ. 1, 664. 4, 625. 5, 172. 865. 7, 355. 9, 66. 10, 384. 12, 36
oſtendat ſe G. 2, 253. Æ. 5, 550. 6, 188
oſtendent terris hunc fata Æ. 6, 869
oſtendere Aquiloni glebas G. 2, 261. ſe duplices Thebas, *oſtferet ſibi* Æ. 4, 470. has tibi coram 6, 716
oſtenderit ſuos ortus aurora nona G. 4, 544
oſtendit venis rivos argenti, *Italia* G. 2, 166. os terris Taygete Pleias 4, 232. qua ſe dextra Æ. 2, 288. humeros 5, 376. dextram 5, 443. ſi quam tibi 6, 368. ab æthere nubem 7, 143. ovantem 12, 479
oſtendunt fata ſedes Æ. 1, 210
oſtendantur cœlo boves abſtractæ 8, 264
oſtentabat faciem & membra Æ. 5, 357
oſtentans artem Æ. 5, 521. frontem 5, 567
oſtentet munia Æ. 3, 703. opes 4, 73. campos 6, 674. victores equos 7, 656. ſors ſalutem 8, 477
oſtenter ſe prævalidam, *tellus* G. 2, 253
oſtia G. 4, 467. Æ. 1, 18. 404. 3, 688. 5, 281. 6, 43. 81. 109. Nili 6, 800. Ditis 8, 667
oſtriferi Abydi G. 1, 207
oſtro G. 2, 506. 3, 17. Æ. 1, 643. 704. 4, 134. 5, 111. 133. 7, 277. 814. 10. 722. 11, 72. 772. 12, 67. 126
Otriadæ Æ. 2, 336
Otrides Æ. 2, 319
Otryn nivalem Æ. 7, 675
ova G. 1, 379. 3, 438
ovans Æ. 5, 331. 6, 589. 11, 758
ovantem Æ. 5, 563. 9, 208. 12, 479
ovantes loci G. 1, 346. gutture corvi 1, 424. curſu Æ. 3, 189. nos 3, 544. nautas 4, 563. paremus imperio 4, 577. ſacris 9, 7. flammas 10, 409. Teucros 10, 690. hortatur 1, 13
ovat quo Turnus ſpolia Æ. 10, 500
ovem G. 4, 546
oves E. 2, 33. 3, 3. 5. 94. 98. 6, 5. 86. 7, 3. 8, 52. 10, 16. 68. G. 2, 375. 3, 297. 441. 4, 10. Æ. 3, 660
ovili pleno Æ. 9, 59
ovina G. 3, 537. Æ. 9, 339
ovilibus E. 1, 8
ovis E. 2, 42
ovium E. 1, 22. 2, 33. G. 1, 17. 2, 196

P.

PAbula E. 1, 50. G. 1, 86. 2, 436. 3, 341. 385. 481. 548. 4, 9. 244. 266. 280. Æ. 1, 477. 12, 475
pacatumque orbem E. 4, 17
pace Æ. 1, 253. 5, 587. 7, 46. 426. 467. 8, 325. 10, 31. 11, 133. 12, 504
pacem G. 4, 535. Æ. 3, 261. 370. 4, 56. 99. 7, 135. 283. 339. 444. 8, 114. 9, 279. 10, 80. 11, 110. 230. 336. 362. 414. 460. 12, 222. 821
Pachyni Æ. 3, 429. 699
Pachynos culo Æ. 7, 289
paci G. 2, 425. Æ. 6, 852. 7, 536
pacifcæ olivæ Æ. 8, 116
pacisci 3, 543. 4, 613. 7, 266. 11, 337. 363. 658. 12, 112
pacifci vitam pro laude Æ. 5, 230. lethum pro laude 12, 49
pactæ conjugis Æ. 10, 722
pactas, *ſibi as* Æ. 10, 79
pacto hoc G. 2, 248
Pactolusque irrigat auro Æ. 10, 142
pactos Hymeneos Æ. 4, 99. thalamos 10, 649
Padi ripis Æ. 9, 680
Padus G. 2, 452
Paduæ amne Æ. 11, 457
Paana lætum Æ. 6, 657. 10, 738
Pæoniis herbis Æ. 7, 769
Pæonium in morem Æ. 12, 401
Pagaſum Æ. 11, 670

pagina nomen sibi Vari præscripsit E. 6, 12
pagos G. 2, 382
Palæmon E. 3, 50. 53. Æ. 5, 823
palæstra agrestî G. 2, 531
palæstras patrias Æ. 3, 281
palæstris gramineis Æ. 6, 642
palantûr Æ. 7, 428 luce 9, 153
Palinodis Æ. 2, 82
palantes Troas, *i. e. vagina* Æ. 5, 265. polo stellas 9, 21. focios 9, 780. video 10, 674. agit 11, 737. paucos 12, 615
palantia terga Æ. 12, 738
palatia Romana G. 1, 499
Palatini Evandri Æ. 9, 9
palato G. 3. 388
paleâ G. 1, 192
paleæ G. 3, 134
paleam G. 1, 368
paleatia pendent à mento G. 3, 53
Pales, *Dea Pastorum* E. 5, 35. G. 3, 1. 294
Palici ara Æ. 9, 585
Palinure Æ. 5, 840. 843. 871. 6, 341 373
Palinuri Æ. 6, 381
Palinurus G. 3. 202. 513. 562. 5, 12. 835. 847. 6, 337
paliurus E. 5, 39
palla, *abl.* Æ. 6, 555. 8, 702
Palla, *voc. à Pallas* Æ. 10, 411. 11, 97. 153. 169
Palladia sylva G. 2, 181
Palladii furta Æ. 9, 151
Palladii Æ. 2, 183
Palladis Æ. 1, 483. 2, 15. 163. 3, 544. 7. 154. 8. 435
Palladium Æ. 2, 166
pallæ Æ. 11, 576
pallam Æ. 1, 652. 715
Pallanta Æ. 8, 518. 575. 10, 374. 442. 480. 492. 504. 11, 141. 149 163
Pallante Æ. 8, 51. 10, 553. 11, 177
Pallantea mœnia Æ. 9, 196. 241
Pallanteum, *nomen propr. urbis* Æ. 7, 54. 341
Palliantis Æ. 8, 54. 11, 30. 39. 12, 943
Pallas, *fœm.* E. 2, 61. Æ. 1, 43. 2, 615. 5. 704
Pallas, *masc.* Æ. 8, 104. 110 121. 168 466. 519. 587. 10, 160. 365. 385. 393. 392. 420. 433. 442 458. 474. 515. 11, 27. 12, 948
Pallenen patriam G. 4, 391
pallente hederâ Æ. 3, 59
pallentem illam morte futurâ Æ. 8, 709
pallentes violas E. 2, 47. herbas 6, 55. umbras G. 3, 37. hederas 4, 124. umbras Erebi Æ. 4, 26. *animas* 4, 243. morbi 6, 275
pallenti olivæ E. 5, 16
pallentia miris modis simulacra G. 1, 478. ora mitis modis Æ. 10, 822
pallentis Adrasti imago Æ. 6, 480
pallidâ, *nom. fœm.* Aurora G. 1, 447. Tisiphone 3, 552. Æ. 10, 761. morte futurâ *Dido* 4, 644. *neutr. plur.* ora miris modis 1, 358. ora fame 3, 217. tabo ora virûm 8, 197
pall'dus Orcus G. 1, 277
palma, *arbor* G. 2, 67. 4, 20
palma, *victoria* Æ. 5, 339. 519. 7, 635
palmæ, *victoriæ* G. 3. 49. 102. Æ. 5, 70. 111. 346
palmam, *victoriam* Æ. 5, 349. 472
palmas ecarum Eliadum, *i. e. equas in Olympico cursu victrices* G. 1, 59. Idumæas 3, 12
palmas, *manus* G. 4, 498. Æ. 1, 97. 2, 153. 405. 688. 5, 233. 426. 626. 6, 685. 9, 16. 10, 596. 845. 11, 574. 12, 936
palmes G. 2, 364
palmis, *manibus* E. 3, 99. Æ. 1, 485. 3, 263. 5, 364. 7, 503. 8, 69
palmite E. 7, 48. G. 2, 90
palmosa ô Selinus Æ. 3, 705
palmula Æ. 5, 163
Palmum, *nomen propr. viri* Æ. 10, 697
paludem G. 4, 503. Æ. 6, 223. 369. 414
paludes G. 1, 363
paludi G. 4, 48
paludibus G. 2, 110
palud G. 1, 113. Æ. 8, 88
palumbes E. 1, 58 3, 69
palus E. 1 9 G 3, 432. 4 479 Æ. 6 1 7. 438 801. 10, 709. 12, 7 5 Asia 7, 702
palustrem ulvam G. 3, 175
pampineas umbras E. 7, 58. hastas Æ. 7, 396
pampineis habenis Æ. 6, 804
pampineo autumno G. 2, 5
pampinus G. 1, 448. 2, 333
Pan E. 2, 32. 4, 58. 10, 26. G. 1, 17. 3, 392
Pana E. 2, 31. 5, 59. 8, 24. G. 2, 494
Panaceam odoriferam Æ. 12, 419
Panchæis ignibus G. 4, 379
Panchaïa pinguis G. 2, 139
Pandare clarissime Æ. 5, 496
Pandarus Æ. 9, 677. 722. 733. 11. 396
pandas, *adject.* carinas, G. 2, 445
pandas *verb.* sacra ostia, *aperis* Æ. 6, 109
pandens tria guttura Æ. 6, 421
pandentemque sinus Æ. 8, 712
pandere alas ad solem æstivum *apes* G. 4. 28. inventa Arcadii magistri 4, 284. res caligine mersas, *detegere, exponere* Æ. 6, 267. portas 12, 584
pandetur via salutis Æ. 6, 97
pandimus urbis mœnia Æ. 2, 234. velorum alas 3, 520
pandis lancibus G. 2, 194
pandit quam Ausoniæ, *portum Apollo* Æ. 3, 479. brachia ulmus 6, 282. limina 6, 525. ordine singula 7, 723. qua prima viam victoria 12, 625
pandite Helicona Deæ Æ. 7, 641. 10, 163
panditur locus G. 1, 34. domus Æ. 8, 262. domus Olympi 10, 1
pando rem ordine Æ. 3, 179. vobis quæ, &c. *expone* 3, 252
pandunt pennas ad solem G. 1, 398. vestigia hederæ, *dant signa* 2, 258
panduntur portæ Æ. 2, 27
Pangæi, *neut. plur. mons Thraciæ* G. 4, 462
Panopea virgo Æ. 5, 240
Panopeæ *nom. Nymphæ* G. 1, 437
Panopesque Æ. 5, 300
Panos Lycæi Æ. 8, 344
Panthagiæ, *genit. nom. propr. fluvii* Æ. 3, 689
Pantheræ terga Æ. 8, 460
Pantheu Æ. 2, 322. 429
Pantheus Æ. 2, 318
papaver G. 1, 212. 4, 131. Æ. 4, 486
papavera E. 2, 47. G. 1, 78. 4, 545. Æ. 9, 436
Paphiæ myrtus G. 2, 64
Paphos Æ. 10. 51. 86
Paphum Æ. 1, 419
papillam Æ. 11, 803. 862
papulæ G. 3, 564
par ventis Æ. 2, 794. 6, 702 esset

ſſet ætas Æ. 11, 174. tempeſtas per omnes 11, 422
para mœnia Æ. 3, 160. pubem armari, *cura* 7, 430
parabunt hoc ignes aræque Æ. 4, 676. campum ad certamen 12, 117
parabur ſocios Æ. 1, 364. parare imperio patris 4, 238. claſſem Æneas 9. 81
parabitur imber maximus G. 1, 419
parans innare Æ. 11, 549
parant retinacula viri G. 1, 265. torrere Æ. 1, 183. convivia 1, 642. arma 2, 181. defendere 2, 447. propugnacula tuta bello 4. 88. in nemus ire 4, 118. inferre bellum 7, 605
parantem dicere multa Æ. 4, 390
parantis multa dicere Æ. 10, 554
pararet abitum Æ. 8, 214
parari mihi ſacra Æ. 2, 132. curſum 4, 299. arma 7, 468
pararis quæ dona E. 6, 80
paras detexere junco E. 2, 72. invadere portus Æ. 3, 582. quid 5, 14 flumina 6, 369. bellare 8, 420
parat ire Æ. 1, 682. juſſa 4, 503. ire pedes 7, 624. dicta 10, 585. obvius ire 10, 770. dimittere Juturnam ab armis fratris 12, 844
parata neci acies ferri Æ. 2, 334
paratæ naves Æ. 1, 366. epulæ ante ora 6, 604
paratam urbem Æ. 4, 75
paratas leges Æ. 1, 561
parate animis arma Æ. 11, 18
parati reſpondere E. 7, 5. armis opibuſque Æ. 2, 799. certare, 5, 108. pugnam ſperate 9, 158
paratis bellum inferre Æ. 3, 243. rebus 4, 555. ſignum dedit 5, 578. thalamis 7. 97
paratis *vero*, delere Teucros Æ. 9, 248
parato arcu Æ. 5, 513. ponte 10, 634
paratum agmen Æ. 5, 548
paratus in utrumque Æ. 2, 61. ſum accire ſocios 12, 38
paravi rite incepta ſacra Æ. 4, 638
Parcæ E. 4, 47. Æ. 3, 379. 5, 798. 9, 107. 10, 419. 815. 12, 147
Parcarum Æ. 12, 159
Parcas Æ. 1, 26
parte metu Æ. 1, 261. pio generi 1, 530 ſepulto 3, 41. pas ſcelerare 3, 52. tu, *alſſine* 6, 834. cætera bello 9, 636. gnatis talenta 10, 532
parcebunt flatibus hybernis Euri G. 2, 339
parcendum teneris, *vitibus* G. 2, 363
parcere genti Æ. 6, 63. ſubjectis 6, 853. nec quadris planis, *penuria adegit* 7, 115. parto 8, 317
parceret hoſpitibus certamen Æ. 11, 105
parcetque futuro G. 4, 239
parcimus nec ulli Divûm Æ. 10, 880
parcis apibus G. 1, 4
parcite oves nimium procedere E. 3, 94. jam parcite carmina Æ. 8, 109. jam Rutuli 12, 693
parcùs iſta viris objicienda memento E. 3, 7
parco, *abl. adject.* ſale contingunt G. 3, 403
pare conſiliis Æ. 5, 728
parem diverſis quatuor temporibus annum G. 1, 258
parem referre gratæ Æ. 11, 509
paremus dictis Æ. 3, 139. imperio 4, 577
parens magna frugum G. 2, 173. alma Æ. 2, 591. 664. 10, 232 Diva 6, 197. charta 9. 84. parens Troës G. 3, 36. ſanctè Æ. 5, 80. pulſatus 6, 609. ipſe 10, 443
parens, *à pareo*, dicto Æ. 1, 699. 11, 242
parent, *à pario*, cui fata, *mortem deſinent* Æ. 1, 121. arma 4, 290 ſe pugnæ 10, 259
parent, *à pario* imperio Æ. 4, 295. cui arment 7, 485. cui ſidera cœli 10, 176
parentem, *matrem* G. 4, 32
parentem, *patrem* Æ. 1, 79. 2, 138. 594. 3, 52. 4, 599. 6, 765. 7, 48. 8, 122. 9, 90. 261. 12, 348
parentes, *pater & mater* E. 4, 62. G. 3, 262. Æ. 1, 396. 610. 3, 160. 7, 140. 10, 597
parenti Æ. 3, 169. 469. 6, 687. 10, 507. 11, 45. 152
parentibus *patri & matri* Æ. 10, 392. 11, 216
parentis, *patris* E. 4, 26. Æ. 1, 630. 2, 299. 547. 55. 95. 722. 747. 7, 308. 8, 155. 729. 9, 3. 10, 840. 12, 43. 395. 932
parentis, *matris* Æ. 2, 606. 3, 341. 8, 531. 9, 289
parentum G. 3, 101. 4, 477. Æ. 2, 448. 531. 681. 3, 94. 5, 39. 553. 577. 6, 223. 308. 7, 172. 10, 827. 11, 887
parere tibi E. 5, 4. duris lupatis G. 3, 208 præceptis Æ. 2, 607. imperio patris 4, 238. dicto 7, 433. hoſ Aſyiæ 10, 179 Teucris Italos 12, 189. dominis ſuperbis 12, 236. victi ni fatentur 12, 563
parerent arva colono Æ. 1, 3
pares cantare & reſpondere E. 7, 5. die ſomnique horas G. 1, 208. junge juvencos 3, 169. ætate miniſtri Æ. 1, 709. remis carinæ 5, 114. olli dicurrere 5, 580
paret amor dictis Æ. 1, 693
paretur prima arboribus ſeges G. 2, 266
paria fata Æ. 10, 741. arma 11, 439
paribus nodis E. 5, 90. telis G. 1, 490. numeris 2, 284. gurtis 4, 99. auſpiciis Æ. 4, 102. 7, 256. alis 4, 252. 5, 657. 9, 14. armis 5, 425. 6, 184. 829. 9, 655. 12, 344. magiſtris 5, 562 curis 6, 159. clypeis 10, 568 dictis 11, 520. legibus 12, 190. ſpiris 12, 847
Paridem Æ. 5, 370
Paridis Æ. 1, 31. 0, 57. 10, 702
parietibus G. 4, 297. Æ. 2, 442. 5, 89
Parii lapides G. 3, 34
Parin Æ. 10, 705
Paris E. 2, 61. Æ. 2, 602. 4, 215. 7, 321
pariter G. 1, 189. 456. 4, 37. Æ. 1, 576. 718. 2, 205. 729. 3, 560. 4, 190. 241. 5, 142. 506. 521. 553. 587. 830. 6, 633. 769. 7, 729. 8, 444. 545. 9, 182. 505. 559. 628. 10, 222. 347. 756. 865. 11, 592. 673. 12, 574
Parius lapis Æ. 1, 597
Parma Æ. 9, 548. 765. 10, 800. 11, 693. 711
parmam Æ. 2, 175. 10, 817
parmas Æ. 11, 619
Parnaſi E. 10, 11. G. 3, 291
Parnaſſia rupes E. 6, 29. lau-

rus

rus G. 2, 18
paro castra jungere Æ. 8, 476. furia belli 11, 515
Paros Æ. 3, 126
Parrhasie de more Æ. 8, 344. Evandro 11. 31
pars. *cum plur.* E. 1, 66. G. 2, 14. 4, 109. 378. Æ. 1, 216. 2, 400. 4, 405. 5, 558. 6, 212. 270. 527. 11, 9. 466. 886. 12, 278. certare parati 5, 108. spoliant aras 5, 661
pars, *cum infinit. pluralis numeri* ducere muros Æ. 1, 427. vertere terga 6, 401
pars, *cum singulari* E. 4, 53. G. 2, 403. 286. Æ. 2, 656. 7. 266. 686. 8, 418. 548. 9, 131. 156. 10, 427. 737. 11, 214. 888
parta *nom. fœm.* tibi regia conjux Æ. 2, 784. quies 3, 495. 7, 598. *neutr. plur.* munera E. 2, 68
parte Æ. 1, 458. 4, 153. 5, 187. 277. 868. 8, 426. 433. 682. 9, 468. 521. 582. 630. 691. 10, 362. 11, 203. 12, 145. 346. plus justâ parte cœli G. 1, 35. de parte Boreæ 1, 370. quâ parte 2, 270. in parte regni regentem locavi Æ. 4, 374
partem E. 3, 73. G. 4, 2. Æ. 3, 223. 5, 187. 6, 611. 7, 709. 9, 540. 790. 11, 794. divinæ mentis esse apibus G. 4, 220. haberes operæ in tanto Æ. 6, 31. in omnem fusi monstrantur 6, 40. patriæ hinc traheret 8, 511. haud exiguam montis 10, 128
partes has naturæ accedere G. 2, 483. in varias rapit animum Æ. 4, 286. 8, 21. in omnes verlabat animum 4, 630. in ambas se findit via 6, 540. eafdem petere agmen partibus ex iisdem 7, 69. rimatur apertas 11, 748
Parthenios saltus E. 10, 57
Parthenium Æ. 10, 748
Parthenopæus G. 6, 480
Parthenope G. 4, 564
Parthi G. 4, 314
Partho arcu E. 10, 59
Parthorum populi G. 4, 211
Parthos Æ. 7, 606
Parthum G. 3, 31
Parthus E. 1, 63. Æ. 12, 857
partibus certis dimensum orbem G. 1, 231. justis Æ. 1, 512. ex eadem 7, 70. æquis 9, 734. diversis 12, 121. 708
partim Æ. 10, 330. 11, 204
partire mecum laborem Æ. 11, 510
partiri limite campum G. 1, 126. qui cum curas Æ. 11, 822
partito agmine Æ. 5, 562
partitur in omnes facies Æ. 1, 198
parto fruuntur G. 1, 300. ibit Regina triumpho Æ. 2, 578. parcere 8, 317
partu nefando Terra creat, &c. G. 1, 278. Æ. 1, 278. Dafim 6, 586. 7, 660. uno eodemque 12, 847
partum talem nec parva manet gratia Æ. 9, 298. post partum G. 3, 157
partum honorem Æ. 5, 229
parturit omnis arbos E. 3, 56. ager G. 2, 330
partus alius Achilles Latio Æ. 6, 80
Partus Æ. 7, 321
parva, *nom. fœm.* G. 2, 18. Æ. 3, 402. res est non parva E. 3, 54. metu primo, *fama* Æ. 4, 176. nec parva gratia manet talem parvum 9, 209. nec parva gloria te quatit, *illos* 11, 400. *neutr. plur.* 2, 213. 7, 243. 12, 75. magnis componere G. 4, 176. discrimina lethi Æ. 9, 142
parvæ *genit. infantis* Æ. 11, 578. aliis 12, 862. *dat.* urbi 3, 276
parvam te E. 8, 37. progeniem G. 1, 41. Troiam Æ. 3, 349. per urbem 8, 554
parve puer E. 4, 60
parvi filii Æ. 2, 563
parvis componere magna E. 1, 24. Curibus Æ. 6, 811
parum Æ. 6, 863
parumper Æ. 6, 382
parvo assueta juventus G. 2, 272. Æ. 9, 607. potentem Fabricium, *paupertate nobilem* 6, 843. discrimine 3, 685. *illi* 10, 317. haud illi stabunt, &c. *parvo pretio* 10, 494
parvos nepotes G. 2, 514. Quirites, 201. natos Æ. 8, 413. Penates 8, 543
parvulus Æneas Æ. 4, 328
parvum nepotem Æ. 2, 328. Jülum 2, 674
parvus E. 7, 29. Æ. 2, 677. 713. 723. 5, 563
pascant in saltibus G. 3, 143
pascat prospectus animum G. 2, 285
pasce capellas E. 9, 23
pascente me E. 1, 78
pascentem cycnos flumine campum G. 2, 199. ovem 3, 467
pascentes capellas E. 3, 96. agnos 4. 45. hædos 5, 12. *volucres* Æ. 6, 199
pascentur in æthere cervi E. 1, 60. thymo apes 5, 77
pascere oves E. 6, 5. *greges* G. 3, 335. equos Æ. 6, 655. crinem, *alere* 7, 391
pasces armenta G. 3, 155
pascet dum tyria polus Æ. 1, 612
pasci flamma circum tempora Æ. 2, 684
pasces quos Æ. 7, 684. spes inanes 10, 627
pascit filicem *campus* G. 2, 189. equo 3, 50. Phœcas, *Nereus* 4, 395. animum picta Æ. 1, 468.
pascite boves E. 1, 46. vitulam lactis vestro 3, 85. taurum 86
pascitur juvenca G. 3, 219. itque pecus, &c. 3, 342. agmen per valles Æ. 1, 190. cui pineus ardet acervo 11, 787
pascua E. 1, 49. G. 3, 213. 323. 339
pascunt *me* herbæ Æ. 3, 650. asperrima *loca montium utuntur ad pascua asperrimis montium locis* 11, 319
pascuntur oves G. 2, 375. ignes nocturni 2, 393. armenta per herbas 3, 162. sylvas *capræ* 3, 314. victu herbæ 3, 528. aura, *apes* 4, 181. equi per campos Æ. 6, 653
Pasiphaë supposita furto Æ. 6, 25
Pasiphaën E. 6, 46. Æ. 6, 447
passa, nec passa Venus pluta quærentem Æ. 1, 390
passi, o passi graviora Æ. 1, 202. hic manus passi vulnera ob patriam, *hic manus eorum qui*, &c. 9, 660. qui vulnera 7, 182

passibus Æ. 2, 724. 6, 263. 7, 1. 7. 11. 907
passim E. 4, 19. 7, 54. G. 1, 132. 4, 181. Æ. 2, 304. 384. 570. 3, 220. 10. 4, 162. 195. 5, 679. 6, 652. 886. 8, 360. 9, 316. 11, 385
passis tot funera Æ. 1, 236
passis crinibus Æ. 1, 442, 403. palmis 3, 262
pasto Pythia, *vitis* utilior, *Passum vini genus* G. 2, 93
passos racemos de vite G. 4, 269
passus calamos non passus inertes E. 8, 24. nec temere sua regna G. 1, 124. sit, *illas*, superare viam 3, 141. vix senem componere membra 4, 438. *eum* transire paludem 4, 503. multo bello Æ. 1, 9. confidere mentem amor patrius 1, 628. talia Ulysses 3, 628. haud sevire animus Entellum 5, 462. quæ terraque, marique 10, 162. ipsos concurrere 10, 436
pastæ vaccæ cytiso E. 9, 31
pastas, *capellas* age potum E. 9, 24
pasti tauri E. 7, 39. juvenci 7, 44
pastor E. 2, 1. 6, 68. G. 3, 2. 402. 420. 455. 4, 317. Æ. 2, 308. 4, 71. 7, 363. 10, 406
pastorale signum Æ. 7, 513
pastoralem myrtum Æ. 7, 817
pastore occiso Æ. 11, 811
pastorem E. 6, 4. Æ. 3, 657. 12, 305
pastores E. 1, 97. 6, 41. 59. 7, 25. 9, 34. G. 3, 281. 339. 4, 278. Æ. 2, 58
pastoribus G. 2, 303. 435
pastoris E. 10, 51
pastorum E. 8, 1. 23. G. 3, 477. 4, 565. Æ. 7, 487. 11, 569
pastos boves E. 5, 24
pastu, è pastu decedens G. 1, 381. è pastu decedere 4, 186. è pastu ad tecta reducit vitulos 4, 434. e pastu fessa referunt Æ. 7, 700
pastus G. 3, 231. E. 1, 471. 10, 710. in pastus tendit 11, 494
Patavi urbem Æ. 1, 251
pateant arces hospitio Æ. 1, 302
pateat cœli spatium non amplius tres ulnas E. 3, 105
patefactus equus Æ. 2, 259
patens in pectore vulnus Æ. 11, 40
patentem cuneis undamque, auramque Æ. 7, 230
patentes campos G. 4, 77. Æ. 4, 153. 5, 552. aditus 9, 683. portas 6, 693. 11, 879
patenti pelago G. 2, 41
patentibus portis accipiunt socios Æ. 2, 266
pater E. 3, 33. 4, 56. G. 1, 121. 293. 328. 355. 2, 4. 7. 4. 3, 3. 369. Æ. 1, 69. 349. 5, 9. 2, 87. 617. 684. 653. 678. 710. 4, 234. 371. 5, 14. 24. 1. 533. 650. 6, 719. 780. 863. 7, 48. 81. 92. 178. 327. 485. 654. 685. 792. 8, 158. 198. 357. 394. 540. 558. 9, 300. 406. 449. 10, 2. 18. 62. 311. 421. 450. 743. 875. 11, 57. 356. 410. 558. 12, 50. 520. 703
pater omnipotens G. 2, 325. Æ. 1, 64. 3, 251. 4, 25. 6, 592. 7, 141. 770. 8, 398. 10, 100. 11, 789. 12, 178
pater Æneas Æ. 1, 584. 703. 2, 2. 3, 343. 716. 5, 130. 548. 461. 545. 700. 8, 28. 113. 606. 9, 172. 11, 183. 904. 12, 166. 440. 697
pater Anchises Æ. 2, 687. 3, 9. 263. 525. 539. 559. 610. 6, 679. 854. 7, 245
pater, *id ob*, Æneas Æ. 5, 538. 424. 892. 7, 219. 274. 618. 8, 391. 9, 639. 11, 469. 12, 13
paterem Æ. 1, 733. 743. 4, 60. 5, 775
pateras Æ. 3, 67. 355. 5, 91. 7, 133. 8, 620
paterentur Æ. 4, 340. 7, 21
paterer Æ. 10, 847
pateris E. 1, 38
pateris G. 2, 192. Æ. 5, 98. 6, 249. 12, 174
paternâ *abl.* arte Æ. 8, 226. urbe 10, 705
pater æ *genit.* formæ Æ. 10, 138. virtutis 12, 225. *plur.* quæ umbræ 5, 81
paternas fides Æ. 11, 44
paternis regnis Æ. 3, 121. sceptris 10, 852
paternum insigne Æ. 7, 637
patescit portus Æ. 3, 530
patescunt insidiæ Danaûm Æ. 1, 309. ædes 2, 483
pater janua lecto Æ. 2, 661. janua Ditis 6, 127. in præceps Tartarus 6, 578. in bivio portæ, *locus* 9, 238. in arma 11, 644
pati fastidia E. 2, 15. malle 10, 53. hymenæos G. 3, 60. lituos 3, 183. verbera 3, 208. extrema Æ. 1, 203. exilium 2, 638. prælia 7, 811. 10, 571. jussa aliena 10, 886. *id* via est fortuna 1, 197. quidquid acerbi est morte 12, 679
patiens quemvis durare laborem Æ. 8, 577
patiare corpus humo tegi Æ. 10, 904. labores 12, 33
patiens operum juventus G. 2, 472. tam *an* fines, &c. Æ. 5, 390. nondum Phœbi vates 6, 77. malorum 7, 490. operum 9, 607. pericli 10, 610
patientem vomeris, *terram* G. 2, 223
patiere durescere campum G. 1, 72. labores Æ. 7, 421
patieris inultæ famam Æ. 11, 847
patietur humus rastros E. 4, 40
patimur quisque suas manes Æ. 6, 743
patitur G. 2, 316. 3, 216. Æ. 9, 795. 12, 480
patiuntur nautæ multa in alto mari Æ. 7, 200
patre, *primâ longâ* Æ. 11, 341
patre, *primâ brevi* Æ. 10, 205. 11, 666
patrem G. 4, 382. Æ. 2, 666. 724. 747. 3, 35. 4, 605
patres G. 2, 473. Æ. 1, 11. 2, 579. 4, 682. 7, 176. 372. 727. 8, 132. 9, 192. 11, 454
patri Æ. 2, 674. 4, 53. 5, 603. 6, 859. 7, 252. 9, 312. 10, 525. 11, 178
patria E. 10, 46. Æ. 1, 361. 544. 2, 241. 3, 325. 4, 347. 633. 5, 634. 7, 122. 299. 8, 333. 10, 76. 351. 11, 797. 12, 44. 236. vi 2, 491. ex Ithaca 3, 613. terra 6, 508. fide 7, 192. alta 10, 374
patriæ E. 1, 3. G. 2, 116. Æ. 2, 159. 294. 573. 3, 10. 5, 624. 6, 613. 8, 3. 8, 511. 9, 786. 10, 59. 853. 11, 3. 9. 394. 892. fedis 2, 634. manus 6, 33. pietatis 9, 294. 10, 824. laudis 10, 871. gentis 11, 246
patriam E. 1, 4. G. 1, 206. 2, 512. 3, 10. 121. 4, 155. 339. Æ. 1, 55. 394. 2, 137. 780.

621. 660. Æ. 7, 182. 10, 436. 11, 127. 249. urbem 11, 793
patrias Mycænas Æ. 2. 180. 577. —palæstras 3, 281. ad aras 3, 332. fœnas 7, 766. preces 8, 574. artes 11, 716
patrii Dii G. 1, 499. Æ. 2, 702. 9, 247. Martis 11, 374
patriis virtutibus E. 4, 17. carminibus G. 2, 394. armis 3, 346. Æ. 3, 595. finibus 1, 624. mensis 4, 602. Diis 7, 229. imperiis 7, 643 arvis 7, 736. abietibus 9, 674. muris 9. 738. oris 10, 198. 11, 269. 281. mœnibus 11, 882
patrio limine Æ. 2, 620. ore 2, 648. regno 3, 249. marito 3, 297. adyto 7, 269. fistro 8, 696. sepulchro 10, 558
patrios fines E. 1, 68. cultus G. 1, 52. Argos Æ. 2, 95. muros 2, 279 vultus 2, 539. Penates 2, 717
patris G. 2, 67. Æ. 1, 667. 2, 663. 4, 238. 351. 427. 5, 31. 827. 863. 6, 116. 7, 102. 8, 550. 10, 460. 534. 688. 11, 62. 12, 22
patriam nemus G. 1, 16. honorem Æ. 5, 601. fidus 8, 681. sermonem 12 834
patrius amor Æ. 1, 647
Patron Æ. 5, 298
patrui Æ. 6, 402
patrum G. 2, 509. 3, 128. 138. 177. Æ. 1, 99. 645. 2, 715. 5. 341. 8, 598. 10, 282. 11, 186. 688
patuêre ostia domûs Æ. 6, 81. cavernæ 8, 242
patuerunt campi Æ. 12, 710
patuit Dea vera incessu Æ. 1, 409
patulæ fagi E. 1, 1. G 4, 566
patulis naribus G. 1, 376. puppibus 3, 362. quadris Æ. 7, 115.
pauca vestigia fraudis E. 4, 31. *carmina* 10, 2. jugera ruris G. 4, 127. subjicio Æ. 3, 313. tibi e multis, *narrabo* 3, 377. refer 4, 333. 8, 154. 10, 17. pro re loquar 4, 337.
pauci Æ. 1, 542. 6, 129. 744
paucis relictis Æ. 3, 190. comitate 10, 186. adverte, docebo 4, 116. 8, 50. reddidit responsum 6, 672. hæc Jupiter 10, 16. animos adhibere, docebo Æ. 11, 315. assatur Amatam 12, 71
paucos sequitur 12, 615.
pavêre regem cœli G. 4, 152
paviæ matres Æ. 2, 489. 766. 8, 592
pavidam urbem Æ. 9, 473
pavidi nos Æ. 2, 685. *equi* 7, 780. magistri 12, 717
pavidos cervos G. 3, 372. Æ. 5, 575. agrestes 8, 349
pavidum se fingit Æ. 11, 406
pavit oves E. 10, 18
pavitans Æ. 2, 107
pavitantem Æ. 6, 408. 11, 813
paulatim E. 4, 28. 6, 36. G. 1, 134. 3, 215. Æ. 1, 724. 2, 630. 6, 358. 7, 529. 8, 326. 9, 789. 11, 829
paulisper Æ. 5, 846
paulo majora canamus E. 4, 1
paulum Æ. 3, 597. 4, 649
pavor G. 1, 331. 3, 106. Æ. 2, 229. 369. 3, 57. 5, 138
pauper pater Æ. 2, 87. senatus 8, 105. domus 12, 519
paupere genitore Æ. 3, 615. terra 6. 811
pauperiem Æ. 6, 437
pauperis tuguri E. 1. 69. horti 7, 34. Evandri Æ. 8, 360
pausia amarâ baccâ G. 2, 86
peccare Æ. 9, 140
peccata luant Æ. 10, 32
pecora Æ. 4, 158. 7, 679
pecori E. 3, 6. 83. 101. 5, 60. 7, 47. 8, 15. G. 1, 4 263. 445. 2, 233. 435. 3, 72. 125. 155. 159. 326. 419. 4, 129. 402. Æ. 12, 719
pecoris E. 1, 51. 2, 20. 3, 101. 5, 44. 10. 17. G. 2, 529. 3, 75. Æ. 8, 601
pecorum G. 2, 517. 3, 554. 4, 559
pectebat ferum, *cervum* Æ. 7, 489
pectine G. 1, 294. Æ. 9, 647. 7, 14
pectora G. 1, 420. Æ. 1, 157. 201. 359. 485. 571. 2, 200. 206. 349. 3, 56. 4 412. 673. 5, 7. 816. 7 349. 518. 8, 29. 151. 267. 9, 250. 432. 543. 10, 151. 571. 11, 86 216. 347. 462. 615. 875. 12, 89. 217. 541. 871
pectore E. 1, 64. G. 3, 373. 426. 4, 83. Æ. 1, 40. 48. 231. 375. 489. 525. 661. 721. 2, 107. 288. 474. 3, 246. 426. 4, 4. 11, 67. 448. 530. 553. 563. 689. 5, 182. 363. 408. 431. 482. 558. 679. 701. 780. 6, 55. 78. 85. 101. 261. 620. 7, 254. 293. 356. 392. 8, 37. 9, 103. 276. 326. 347. 414. 718. 740. 10, 212. 337. 756. 838. 11, 40. 368. 427. 439. 659. 685. 840. 12, 831. 838. 914. 950
pectoribus Æ. 4, 64. 7, 278. 10, 657. 11, 37. 615
pectoris crates Æ. 12, 508
pectunt colla comantia Æ. 12, 86
pectus G. 3, 81. 4, 15. Æ. 1, 506. 3, 298. 4, 589. 5, 781. 6, 18. 7, 338. 9, 700. 10, 422. 425. 485. 601. 11, 370. 667. 12, 5
pecuaria mitte in Venerem G. 3, 64
pecudem Æ. 3, 120
pecudes E. 2, 8. G. 1, 424. 479. 2, 150. 340. 3, 243. 368. Æ. 1, 747. 3, 642. 656. 4, 151. 636. 6, 153. 11, 199. 12, 214
pecudum E. 6, 50. G. 3, 387. 471. 480. 4, 327. Æ. 4, 63. 201. 5, 756. 6, 726. 8, 27. 10, 176. 12, 174
peculî E. 1, 33
pecus E. 1, 7. 3. 1. 20. 31. 5, 67. G. 2, 371. 3, 299. 342. 4, 4. 168. Æ. 1, 439. 3, 221. 331. 12, 171. 718
pede G. 3, 256. 490. 4, 33. Æ. 8 302. 10 2 . 458. 736. 12, 346. 749.
pedem ferre Lauri, *Jovis* G. 1, 11. referens 4, 435. Æ. 10, 794. reprimit 3, 378. efferre 2, 657. tulisset, *fugæ* 2, 756. exuta vinclis 4, 518. innexa 5, 511. una omnes fecêre 5, 830. advertere opæ 6, 386. revocat 9, 1. 5. ex hoste reportat 11, 764. pede urget 12, 743.
pedis E. 9, 1. G. 1 171. 2, 94. 4. 458. Æ. 1, 405. 2, 275. 673. 5, 381. 673. 10. 307. 11, 752
pedes, *i. e.* pedibus Æ. 6, 880. 7, 624. 666. 10, 741. reportat ire Æ. 10, 453. incidit 10. 764. subsiste ad muros 11, 506. congressus 12. 510
pedestres acies Æ. 10. 364
pedestri pugnæ Æ. 11. 709
pedibus E. 3, 87. 5, 57. G. 1, 243. 2, 232. 491. 4, 257. Æ. 2, 227,

227. 235. 3, 233. 4, 180. 239. 491. 5, 255. 6, 256. 644. 7, 66. 100. 8, 209. 224. 264. 9, 556. 564. 629. 10, 372. 11, 390. 723. 12, 250
pedicas ponere G. 1, 307
pedis G. 3, 460. Æ. 5, 567. 7, 690
peditem Æ. 6, 516. 10, 751
peditum Æ. 7, 793
pedum, *acc. virgam paſtoralem incurvam.* E. 5, 88. G. 4, 310
pedum, *genit.* Æ. 2, 732. 3, 648. 5, 67. 430. 7, 722. 807. 8, 458. 11, 573. 911. 12, 335. 445
Pegaſum, *nom. propr. viri, vide* Pagaſum Æ. 11, 670
pejus, in pejus ruere omnia fatis G. 1, 200
pelagi 1, 383. Æ. 1, 142. 158. 3, 241. 555. 708. 5, 165. 235. 617. 6, 532. 7, 304, 586. 8, 333. 9, 81. 117. 10, 231. 289
pelago G. 1, 142. 430. 2, 41. Æ. 1, 185. 250 368. 671. 683. 2, 36. 179. 205. 800. 3, 69. 124. 204. 478. 506. 4, 52. 546. 5, 124. 212. 870. 6, 3. 8, 691. 10, 165. 378
pelagus tenuêre rates Æ. 5, 8
Pelaſgâ *abl.* arte Æ. 2, 152, pube 9, 154
Pelaſgæ artis Æ. 2, 106
Pelaſgi Reges Æ. 1, 628
Pelaſgi, *i. e.* Græci, Æ. 2, 83
Pelaſgos veteres Æ. 8, 600
Pelaſgâm *pro* Pelaſgorum, *Græcorum* Æ. 6, 503
Pelethromi Lapithæ G. 3, 115
Pelias, *nom. propr. viri,* Æ. 2, 435. 436
Pelidæ Æ. 2, 548. 5, 808. 12, 310
Pelideſque Neoptolemus Æ. 2, 263
Pelio G. 1, 281
Pelion G. 3, 94
pellacis Ulyſſei Æ. 2, 90
Pellæi Canopi gens fortunata G. 4, 287
pelle, *nomen* Æ. 2, 722. 5, 37. 7, 688. 8, 177. 366
pelle, *verb.* lacrymas Æ. 2, 784. timores 5, 812
pellem G. 4, 302. Æ. 9, 306
pellere Harpyias regno Æ. 3, 249. vallo, *Trojanos* 9, 519. venientes terrâ 10, 277. Teucros 11, 116
pelli, *verb.* ſe limine 7, 579
pellibus E. 2, 41. G. 4, 342. Æ. 7, 88. 396. 8, 282
pellis G. 3, 502. Æ. 8, 553. 10, 483. 11, 679. 770
Pelopeïa mœnia Æ. 2, 193
Pelops G. 3, 7
Pelori, *promontorii nomen* Æ. 3, 411. 687
peltæ Æ. 7, 743
peltis Æ. 1, 494. 11, 663
Peluſiacæ lentis G. 1, 228
Penates G. 2, 505. 4, 155. Æ. 1, 72. 382. 531. 708. 2, 293. 514. 717. 747. 3, 15. 148. 603. 4, 11. 598. 5, 62. 632. 8, 11. 39. 543. 9, 258. 11, 264
Penatibus Æ. 3, 12. 8, 123, 679
pendebant affixa ora virûm Æ. 8, 197
pendebat cantharus anſa E. 6, 17. ab malo, *avis* Æ. 5, 511. ferro & arte paternâ, *ſaxum* 8, 227
pendebit uva ſentibus E. 4, 29. fiſtula pinu 7, 24
pendens in verbera, Æ. 10, 586
pendent dum nubila G. 1, 214. circum oſcula nati 2, 523. *illi,* palearia crurum tenus à mento 3, 53. ad limina connexæ pedibus, *aper* 4, 257. in fluctu ſummo Æ. 1, 110. opera interrupta 4, 88. proni in verbera 5, 147. diſtricti radiis rotarum 6, 617. captivi currus 7, 184. monilia demiſſa pectoribus 7, 278. exuviæ Tigridis à vertice per dorſum 11, 577
pendentem ſcopulo Æ. 8, 669. ipſum arripit 9, 562
pendentes pueros Æ. 8, 632
pendentia pumice tecta thalami G. 4, 374. ſpolia tectis Æ. 5, 393. colla 9, 331
pendentibus ſcopulis Æ. 1, 170
pendêre in arbore poma E. 1, 38. de rupe 1, 77
pendere pœnas Æ. 6, 20
pendes dum noſtro in limine Æ. 6, 151
pendet vindemia arboribus G. 2, 89. de collo fiſtula Æ. 3, 661. ab ore narrantis 4. 79 dorſo 10, 303. jugis 12, 374
pendetis ſanguine pœnas Æ. 7, 595
Penei genitoris G. 4, 355
Peneïa Tempe G. 4, 317
Penelei Æ. 2, 425
penes te Æ. 12, 59
penetrabile frigus Boreæ G. 1 93. telum Æ. 10, 481
penetrali in ſede Æ. 4, 504
penetralia Æ. 2, 484. 6, 71. 9, 259
penetralibus G. 1, 379. Æ. 2, 297. 506. 5, 660. 7, 59
penetrant aulas & limina regum G. 2, 504
penetrare ſinus Illyricos Æ. 1, 247
penetrat Lacedæmona paſtor G. 7, 363
penetravit ad urbes Phrygiæ Æ. 7, 207. ad urbes Coriti 9, 10
penitus E. 3, 67. G. 2, 290. 4, 43. Æ. 1, 204 516. 540. 2, 19. 487. 3, 32. 673. 6, 59. 679. 737. 8, 148. 242. 9, 1. 141. 713. 10, 526. 11, 623. 12, 263. 390
pennæ G. 3, 372. Æ. 3, 361. 10, 187. 12, 750
pennas G. 1, 399
pennata fama ruit Æ. 9, 473
pennis G. 1, 406. 409. 4, 73. 310. Æ. 3, 258. 4, 223. 700. 5, 215. 6, 15. 240. 10, 722. 11, 272. 722. 867. 12, 253. 474. 892
penſa G. 1, 391. 4, 343. Æ. 9, 476
penſo exercet famulas Æ. 8, 412.
Penthefilea Æ. 1, 495, 662
Pentheus Æ. 4, 469
penum ſtruere Æ. 1, 708
penuria, *ciborum* Æ. 7, 113
pependit collo Æ. 1, 719. umbone clypei, *telum* 2, 546. proîâ 5, 206. examen ramo 7, 67. foliis innexa 8, 277. caput huc atque illuc 9, 755. ex humero dextra 10, 341
pepercit nec voci, iræque Æ. 2, 534
pepêrere ſibi letum manu, Æ. 6, 435. notis hanc patriam ſuo ſanguine 11, 25
pepigere bis ſenos dies Æ. 11, 133. nec, quæ pepigêre, recuſent 12, 12
pepigi, *nec* prima tui tentamenta per artem Æ. 8, 144
pepegit fœdera hæc mihi tecum Æ. 10, 902
peplumque ferebant Æ. 1, 484
per, *paſſim, ſed nullo ſingulari ſenſu.*
per æſtum E. 5, 46. per artem G. 1, 122. per aſtra quodena

na ſol regit orbem G. 1, 232. per ambas ſecta via 1, 238. per cuneos hunc hiantem plauſus 2, 509 per herbam fuſus 2, 527. per populos dat jura 4, 562. per terram cervixque comæque trahuntur Æ. 1, 482. per ovilia turbans leo, *perturbans ovilia* vel *tumultuans in ovilibus* 9, 339
perque E. 10, 23. G. 1, 245. 2, 307. Æ. 1, 541. 2, 273. 365. 4, 286. 671. 6, 269. 566. 7, 499. 8, 21. 9, 534. 633. 10, 313. 11, 696
peracta quibus eſt fortuna Æ. 3, 493. *abl.* cæde 9, 242
peragat inceptum Æ. 4, 452
peragenda, quæ peragenda, accipe Æ. 6, 136
peragrans ſtabula leo Æ. 10, 723
peragrant ſaltus ſylvaſque G. 4, 53
peragrat ſylvas ſalutuſque Æ. 4, 72
peragro Libyæ deſerta Æ. 1, 388
peragunt iter inceptum Æ. 6, 384
percepi omnia Æ. 6, 105
percepit flammam pectore animus Æ. 7, 356
percipe porro, quid dubitam Æ. 9, 190
perculit victorem Buten Æ. 5, 374
perculſa, *nom. fœm.* mentem formidine G. 4, 357. *abl.* mente Æ. 9, 292. *neutr. plur.* cætera jaceant 11, 310
perculſus amore *Muſarum* G. 2, 476. lætitiaque metuque Æ. 1, 517. caſu Æneas 6, 475. tanto nomine Pallas 8, 121. amore laudum 9, 197
percurrens pectine telas Æ. 7, 14
percurrere nomina pœnarum Æ. 6, 627
percurrit pectine telas G. 1, 294. nimbos 8, 392
percuſſa, *fœm. nom.* tellus tridenti G. 1, 13. manu pectus Æ. 4, 589. palmis lacertos 7, 503. *neut. plur.* litora fluctu E. 5, 83
percuſſæ pectora matres Æ. 11, 877
percuſſit pectus manu Æ. 12, 155
percuſſum quem aureâ virgâ Æ. 7, 190
perdere gentem Æ. 7, 504. *me occidere* 10, 879
perdidit me & te G. 4, 494
perdis, quantum tu perdis Æ. 11, 58
perdita, *nom. fœm.* bucula E. 8, 83. neſcis heu perdita Æ. 4, 541
perditus, *ego imprudens* E. 2, 59
perducant vaccæ ad ſtabula, *taurum* E. 6, 60
perduxit en quo diſcordia cives E. 1, 73. nati corpus, *ambroſiæ odore* G. 4, 416
pereat nunc Æ. 10, 617
peredit quos amor crudeli tabe Æ. 6, 412
peregi quem dederat curſum fortuna Æ. 4, 653. omnia animo mecum antè 6, 105
peregit dona Æ. 5, 362
peregrina ferrugine clarus & oſtro Æ. 11, 772
peremptâ matre Æ. 10, 315
peremptæ oſſa atque cineres inſequitur Æ. 5, 737
peremptis tot unâ cæde Æ. 9, 473. Martis ſorte 11, 110
perempto huic plagis G. 4, 301. Pallante Æ. 10, 533. 11, 177
peremptum indignâ morte Æ. 6, 163
perennis fama Æ. 9, 79
pereo manibus hominum Æ. 3, 606
pererrat totum Æneam luminibus Æ. 4, 363. arte locum 5, 441. *eam*, totum ſerpentis malum 7, 375. circuitum 11, 766
pererratis finibus E. 1, 62
pererrato ponto Æ. 2, 295
pereſa vellera illuvie G. 3, 561
pereunt Hypaniſque Dymaſque Æ. 2, 428
perfecta, *nom. fœm.* candenti nitens elephanto altera, *porta ſomni* Æ. 6, 895. en diſcordia tibi bello 7, 545. *neut. plur.* nec dum, *carmina* E. 9, 26. cymbia argento Æ. 5, 267. en munera 8, 612. pocula argento 9, 263. ſolido argento, *arma* 9, 357
perfectis votis Æ. 3, 548. divinis rebus 8, 307
perfecto honore Æ. 3, 178. munere Diræ 6, 637. temporis orbe 6, 745.
perfer te hinc ad limina reginæ Æ. 1, 393. hæc Turno mandata 11, 825
perferet te fraus incolumem Anno Æ. 11, 718
perferimus monſtra Æ. 3, 584
perferre laborem G. 2, 343. dolorem Æ. 4, 420. 9, 420. pelagi laborem 5, 617. labores 6, 437. 12, 177. parentis lacrymas 9, 289. gnato gaudia ſub manes 11, 181
perfert naves, *eſſe*, incenſas Æ. 5, 663. minas cœlique marique 10, 695
perfertur nuncius Æ. 6, 692
perfice munus ſuſceptum Æ. 6, 629
perficere incepta Æ. 4, 639
perfide Æ. 4, 305, 366
perfidus E. 8, 91. Æ. 4, 421. 7, 362. 10, 231. enſis 12, 731
perflant terras turbine, *venti* Æ. 1, 87
perfodiunt portas Æ. 11, 473
perforat pectus Æ. 10, 485. inguen lævum 10, 689
perfoſſum thoraca Æ. 11, 10
perfringere, adeſt perfringere dextrâ, quos votis optaſti, *perficere* Æ. 10, 279
perfundit nectare Veſtam ardentem G. 4, 384. oſſaque & artus ſudor Æ. 7, 459
perfundat ſanguine flammas Æ. 10 520
perfundere amurca ſemina G. 1, 194
perfundi flumine Æ. 11, 495
perfundit ſinu arenam, *mare* Æ. 11, 626
perfunditur æquoris æſtu, *ora* Æ. 3, 397
perfundunt pecus fluviis G. 3, 446
perfurit incenſus Æ. 9, 343
perfuſa, *nom. fœm.* humeros oleo, *juventus* Æ. 5 135. genas 12, 65. *neut. plur.* ſomno Lethæo papavera G. 1, 78
perfuſæ veſtes oſtro Æ. 5, 112
perfuſam pulvere caniciem Æ. 12, 611
perfuſi flumine G. 2, 147. ſanguine fratrum 2, 510
perfuſos ſanguine currus Æ. 11, 88
perfuſos ſanie vittas Æ. 2, 221. Lucifer undâ Oceani 8, 589
pergam, ſi pergam repetens, &c. Æ. 1, 376
Pergama Æ. 1, 470. 655. 2, 177. 291. 375. 556. 571. 3, 85. 336. 350. 4, 344. 426. 6, 510. 7, 322.

7, 322. 8, 37. 374. 10, 58. 11, 280
Pergameæ, *dat.* genti Æ. 6, 63. *plur.* arces 3, 110
Pergameam gentem Æ. 3, 133
Pergameis ruinis Æ. 3, 476
Pergameum larem Æ. 5, 744
pergant quo tendere Æ. 6, 198
perge modo, &c. Æ. 1, 390. 405. ſequar 4, 114. decet 12, 153
pergit in hoſtem Æ. 11, 521
pergite Pierides E. 6, 13
pergunt defendere muros Æ. 12, 586
perhibunt, *aiunt* G. 4, 507. ut perhibent, *ut aiunt* 1, 247. Æ. 4, 179. 8, 135. 524
perhibetur, quæ tellus perhibetur amara, *dicitur* G. 2, 238
peribat meritâ nec morte Æ. 4, 696
pericli Æ. 5, 716. 8, 251. 9, 287. 479. 10, 610
periclis Æ. 2, 751. 3, 711. 6, 83. 693. 7, 425. 8, 73. 188
periclo Æ. 8, 556
periclum Æ. 2, 709. 9, 174
pericula Æ. 1, 619. 3, 367. 4, 561. 9, 96. 200. 483. 10, 57. 11, 360. 505
Periclæ matris genus Æ. 12, 515
perii E. 8, 41. Æ. 4, 497
periiſſe Æ. 3, 606. 9, 140
Periphas ingens Æ. 2, 476
periret indigno amore E. 10, 10
periti ſoli cantare Arcades E. 10, 32
perituraque regna G. 2, 498
perituræ Troja Æ. 2, 660
periture, huc periture, veni Æ. 11, 856
perituros ſi abis Æ. 2, 675
perjuræ Trojæ Æ. 5, 811
perjurique arte Sinonis Æ. 2, 195
perjuria Trojæ G. 1, 503. Laomedonteæ gentis Æ. 4, 542
perlabitur undas rotis Æ. 1, 151. ad nos vix tenuis famæ aura 7, 646
perlata haſta ſub papillam Æ. 11, 803
perlegerent oculis omnia Æ. 6, 34
permenſi nos ſub te claſſibus æquor Æ. 3, 157
Permeſſi ad flumina E. 6, 64
permetuens deſerti conjugis iras Æ. 2, 573
permiſit ludere quæ vellem. E. 1, 10
permiſſa poteſtas Æ. 9, 99
permiſta oſſa cerebro Æ. 10, 416
permiſti cæde virorum ſeminimes volvuntur equi 11, 634
permiſtos heroas Divis E. 4, 16
permiſtum ſe principibus Æ. 1, 492
permiſtus Etruſco Arcas eques Æ. 10, 238
permittere dextræ tuæ Tyrios dotales Æ. 4, 104. flammæ rogum capitis Dardanii 4, 640
permittit quæ patria hunc morem ? Æ. 1, 544
permittitis uri fortunâ Æ. 9, 240
permulſit pectora dictis Æ. 5, 816
permutat galeam Æ. 9, 307
pernicibus alis Æ. 4, 180. plantis 11, 718
pernix Saturnus G. 3, 93
pernox jacet, *pernoctans* G. 3, 230
pero crudus tegit altera, *veſtigia dextri pedis* Æ. 7, 690
peroſi lucem Æ. 6, 435
peroſos genus fœmineum Æ. 9, 141
perpeſſus ventos & imbres Æ. 9, 60
perpetiar ex ſcindine domos? Æ. 12, 643
perpetua *abl.* formidine E. 4, 14. Æ. 4, 32
perpetui bovis Æ. 8, 183
perpetuis menſis Æ. 7, 176
perplexum iter ſylvæ Æ. 9, 391
perrumpere aciem Æ. 9, 515
perrumpit bipenni limina Æ. 2, 480
perſedit imber ad vivum G. 3, 442
perſenſit peſte tener Æ. 4, 90
perſentit pectore curas Æ. 4, 418
perſequitur curvo Saturni dente relictam vitem attondens G. 2, 408
Perſidis G. 4, 290
perſolvant grates dignas Æ. 2, 537
perſolvere dignas grates Æ. 1, 605
perſolves mihi honorem Æ. 8, 62, mihi pœnas 9, 423
perſolvo tibi hanc animam pro morte Daretis Æ. 5, 484
perſonat cithara Æ. 1, 745. æquora conchâ 6, 170. hæc regna latratu 6, 418
perſtabat talia memorans Æ. 2, 650
perſtat eadem mens Æ. 5, 812
perſtrinxit femur Æ. 10, 344
perſuadeat nec auctor tibi quiſquam G. 2, 315
pertæſum thalami tædæque fuiſſet Æ. 4, 18. quod eſt inceptis 5, 714
pertentant gaudia pectus Æ. 1, 506. gaudia mentem 5, 828.
pertentat ſenſus prima lues Æ. 7, 335
pertentat equorum corpora tremor G. 3, 250
perterrita agmina Æ. 10, 426
pertulit mille labores Æ. 8, 203
pertulit, non pertulit ullos fortius 3, 323. haud pertulit vires 10, 786. nec pertulit ictum 12, 907
pervenimus vivi ut, &c. E. 9, 2
pervenit ad aures nomen Æ. 2, 81. clamor ad auras 9, 396. ad metas ævi 10, 472
perventum eſt in thalami tecta G. 4, 375. ad limina ſedis patriæ Æ. 2, 634
perverſe Menalca E. 3, 15
perverſo numine Æ. 7, 584
pervigilat ad ſeros ignes hyberni lumiris G. 1, 292
pervius uſus tecto um Æ. 2, 453
pervolat ædes hirundo Æ. 12, 474
pervolitat late loca omnia Æ. 8, 24
pes G. 3, 55. Æ. 10, 361
peſſima tigris G. 3, 248
peſſime te vidi, &c. E. 3, 17
peſte Æ. 4, 90. 5, 699. 9, 540
peſtem G. 3, 153. Æ. 3, 620. 9, 328. 10, 55
peſtes G. 1, 181. 3, 471. Æ. 6, 757. 12, 845
Peſti, *vel* Pæſti, *genit nom. oppidi* G. 4, 119
peſti devota futuræ Æ. 1, 716
peſtiferas Æ. 7, 570
peſtis G. 3, 419. Æ. 3, 215. 5, 683. 7, 505. 11, 792. 12, 865
petam connubia Æ. 4, 535
petamus Latium Æ. 1, 538. regem 1, 562. regna 3, 115. Cretam 3, 129. à portu diverſi, *loca* 7, 132
petantur æquora Æ. 3, 412
petat cornu Æ. 9, 629. auxilium 8, 10. quidve 10, 150. litora nando 10, 684

pete, neve flagella ſumma pete G. 2, 300. regna per undas Æ. 4, 381. ſaxa 5, 166. congreſſus meos 5, 733. natam ſociare connubiis Latinis 7, 96
petebam montes Æ. 2, 636
petebant templum Æ. 1, 523. multa illiam, *in uxorem* 7, 54
petebas me fraude Æ. 4, 675
petebat Æneæ ſedem Æ. 8, 463. juga nemoris 11, 544. auxilia 12, 378
petemus Trojamne an pelagus? Æ. 10, 378
petenda ſedes apibus, ſtatioque G. 4, 8
petendam pacem ab rege Æ. 11, 230
petens alta, *fluvii* G. 1, 122. antra conſueta 4, 429. pacem 4, 535. litora nota Æ. 2, 256. alta arcu, *dirigens arcum in altum* 5, 508. te Somnus ô Palinure 5, 840. reſponſe 7, 92. ulta, *abiens mari* 7, 362. ima 8, 67. alia, *aquila* 9, 564
petentem regna nova Æ. 1, 624. litora nota Æ. 3, 657. Salamina 8, 158. connubia noſtra 12, 42
petenti mihi dedit reſponſum E. 1, 45. annuit Æ. 4, 127. da 9, 83
petentibus arva Tyrrhena Æ. 8, 551
petere litora curſu Æ. 1, 162. Italiam 3, 364. agmen eadem partes 7, 69. alta pelagi 9, 81. fluvium 9, 790.
peterem te ſupplex Æ. 6, 115
peteres ſi non arva aliena Æ. 4, 312
peteret Pergama Æ. 1, 655
peteretur claſſibus Troja per æquor Æ. 4, 313
petet exuvias Æ. 2, 646. ille fugam 12, 263
petîre altum, *aves* G. 1, 210. Mycenas Æ. 2, 180. tecta 4, 164. rates 6, 492. nos ſibi 7, 238. Italiam 10, 32
perierunt æthera Æ. 11, 272
petiſſe Mycenas vento Æ. 2, 25
Penates urbes bello Æ. 3, 603
petit Italiam Æ. 10, 67. Æneam jaculo 10, 343
Petilia Æ. 3, 402
petimus terram Æ. 3, 93. hunc, *Apollinem* 3, 276. Evandrum Æ. 8, 119
petis quid hinc? G. 4, 446. dum conſulta Æ. 6, 151. causas ex alto 8, 395. quid ipſe? 9, 94
petiſti quid tota mente Æ. 4, 100, quam bello Heſperiam 12, 359
petit malo me Galatea E. 3, 64. excidiis urbem G. 2, 505. æther ſol ventoſus equis 3, 338. Cameum Nilus 3, 522. omnem proſpectum late pelago Æ. 1, 185. portum 1, 198. Ilionea dextrâ 1, 615. Reginam, *Amor* 1, 721. ſumma ſcopuli 5, 180. prona maria 5, 212. quem, *Clientium* 5, 256. antrum 6, 11. *illum* arte alios Turnus, *in uxorem* 7, 54. tecta Tyranni 7, 343. tecta 7, 512. Cocyti ſedem 7, 562. cujus radius montis 8, 221. Volſcentem 9, 439. agmina prima curſu 9, 479. Arcanium, *Apollo* 9, 646. Æneam 10, 313. Helenum 10, 382. ore cruento terram hoſtilem moriens 10, 489. æquora fugâ 12, 742.
petît ſedem Evandri *adivit* Æ. 9, 9. penitis Italiam curſu 3, 253. quid? 7, 197. quam *dextram* 8, 169.
petito longinqua Tarenti G. 2, 197
petitum thoraca Æ. 11, 9
petitur genus externa de gente Æ. 7, 367
petiverit curſu deſerta E. 6, 81
petivi montem Æ. 2, 824. quod ſæpe votis 12, 289
petivit remis, ventiſque lævam 3, 563. quo caſtra 5, 668. ſomnos in vincla Tartareum cuſtodem 6, 395. 7, 88. terras 7, 323. 12, 860. placidum per membra ſoporem 8, 405. amplexus 8, 615. caſtra Laurentia 10, 635. ſylvas 11, 813. quacunque virtute viam 12, 913
peto tempus inane requiem ſpatiumque furori Æ. 4, 433. non jam prima 5, 194. ſi conceſſa 5, 798. ſpolia 11, 791. nec mihi regna 12, 190
petulci hœdi G. 4. 10
petunt nebulæ magis ima G. 1, 402. tecta 4, 62, 187. pulcram per vulnera mortem 4, 218. Æ. 11, 647. quidve 2, 151. Laocoonta gemini angues 2, 213. litora curſu 2, 400. portus 5, 32. ſaxa 5, 678. quid animæ? 6, 319. reſponſa 7, 86. alta, *pelagi* 8, 691. ima, *maris* 9, 120. Trojanos hæc monſtra 9, 128. caſtra 9, 315. tuta, *loca* 11, 871
petuntur præmia Æ. 12, 764
Phæacum Æ. 3, 291
Phædram Æ. 6, 445
Phaëtontiadas, *ſorores Phaëtontis* E. 6, 62
Phaëtontis Æ. 5, 105. 10, 189
phalanges Æ. 6, 489. 12, 543. 662
phalanx Æ. 2, 254. 11, 92. 12, 277. 551
phalarica, *vel* falarica Æ. 9, 705
Phalarim Æ. 9, 762
phaleras Æ. 9, 359. 458
phaleris Æ. 5, 310
Phanæus ipſe rex G. 2, 98
pharetra Æ. 1, 327. 4, 138. 11, 590. 859
pharetram G. 3, 345. Æ. 1, 340, 504. 5, 311. 7, 816. 8, 166. 9, 660
pharetras Æ. 5, 558. 11, 844
pharetrata Camilla Æ. 11, 649
pharetratæ Perſidis G. 4, 290
pharetris G. 2, 125. Æ. 5, 501
Pharon Æ. 10, 322
phaſelis G. 4, 289
Phaſimque, *fluv.* Æ. 4, 367
Phlegea Æ. 9, 765
Phlegeus Æ. 5, 263. 12, 371
Phereta, *acc. nom. propr. viri* Æ. 10, 413
pheretro, *ſive* feretro Æ. 6, 222. 11, 149
Philippi, *Campi* G. 1, 490
Phillyrides Chiron G. 3, 550
Philoctetæ Æ. 3, 402
Philomela E. 6, 79. G. 4, 511
Phinei mœnia Æ. 8, 165
Phineïa domus Æ. 3, 212
Phlegeton Æ. 6, 265. 551
Phlegiaſque miſerrimus Æ. 6, 618
phocæ G. 3, 543. 4, 432
phocas G. 4, 395
Phœbe, *voc.* Æ. 3, 371. 6, 13, 56. 10, 316
Phœbe, *Luna* G. 1, 431. Æ. 10, 216
Phœbea lampade Æ. 4, 6
Phœbeæ lampadis Æ. 3, 637
Phœbi E. 6, 67. 7, 22. 64 Æ. 1, 333. 2, 114. 319. 3, 80. 359.

359. 474. Æ. 6, 35. 70. 77. 347. 8, 720. 9, 661. 10, 537. 12, 402
Phœbigenam, *filium Apollinis, Æsculapium* Æ. 7, 773
Phœbo E. 3, 62. 5. 66. 6, 11. 29. 83. 7, 63. Æ. 3, 188. 251. 4, 58. 6, 69. 662. 7, 62. 12, 391
Phœbum E. 5, 9. Æ. 3, 143
Phœbus Æ. 3, 99. 251. 11, 794. 913
Phœnicum Æ. 1, 348
Phœnissa Dido Æ. 1, 674. 6, 450. *subeuditur* Dido 1, 718. 4, 529
Phœnissam, *Didonem* Æ. 4, 348
Phœnix, *nom. propr. viri* Æ. 2, 762
Phœloë Cressa genus Æ. 5, 285
Pholumque, *nomen Centauri* G. 2, 456. Æ. 8, 294
Phorbanti similis, *Somnus* Æ. 5, 842
Phorci Æ. 5, 240. 824. 10, 328
Phryges Æ. 1, 472. 9, 134. 599. 617. 635. 11, 170
Phrygiâ, *abl. fœm.* in Ida Æ. 9, 80. *neutr. plur.* agmina 2, 68. arma 11, 403
Phrygiæ Idæ G. 4, 41. Æ. 3, 6. urbes 7, 207. ô vere Phrygiæ (neque enim Phryges) 9, 617. res 10, 83. campos 10, 582
Phrygiam chlamydem Æ. 3, 484. matrem 7, 139. stirpem 7, 579
Phrygias biremes Æ. 1, 186. *fœminas* 6, 518. urbes 6, 783
Phrygibus Æ. 2, 191. 344. 10, 255
Phrygii, *genit.* Simoëntis Æ. 1, 622. prædonis 11, 484. *plur.* penates 3, 148. comites 4, 140. viri 11, 677
Phrygiis ministris Æ. 2, 580. Hymenæis 7, 358. armis 11, 769
Phrygio amictu Æ. 3, 545. marito 4, 103. tyranno 12, 75
Phrygios ignes Æ. 2, 276. duces 7, 430. leones 10, 157
Phrygis semiviri Æ. 12, 99
Phrygium æquor Æ. 1, 385
Phrygius pastor Æ. 7, 363
Phrygum Æ. 5, 785. 7, 294. 11, 145
Phthiam Æ. 1, 288
Phyllida E. 3, 76. 107. 7, 14
Phyllidis E. 5, 10. 7, 59
Phyllis E. 7, 63. 10, 37. 41
Phyllodoceque G. 4, 336
pia, *abl.* vittâ Æ. 4, 637. *neutr. plur.* numina 4, 382
piabunt culpam Æ. 2, 140. ossa 6, 379
piacula Æ. 4, 636. 6, 153. 569
piaret nefas Æ. 2, 184
pias manus scelerare Æ. 3, 43
pice G. 4, 41. Æ. 9, 105. 10, 114
picea caligine G. 2, 309. nigranti Æ. 9, 87
piceæ procumbunt, *cadunt* Æ. 6, 180
piceo turbine fumantem Æ. 3, 573
pices ităas G. 3, 450
piceum lumen Æ. 9, 75. flumen agit 9, 813
Pici Laurentis Æ. 7, 171
picis G. 1, 275. 2, 250. 438
picta purpura Æ. 7, 252. croco & murice v stis 9, 614
pictæ volucres G. 3, 243. Æ. 4, 525
pictaï vestis Æ. 9, 26
pictas puppes Æ. 5, 663. carinas 7, 431. 8, 93
picti lacerti G. 4, 13. Agathyrsi Æ. 4, 146. scuta Labici 7, 796
pictis phaselis G. 4, 289. pellibus 4, 342. toris Æ. 4, 506. tapetis 7, 277. armis 8, 588. 11, 660. 12, 281
picto limbo Æ. 4, 137
pictosque Gelonos G. 2, 115
pictum velamen acantho Æ. 1, 715
pictura Æ. 1, 468
picturatas vestis Æ. 3, 483
pictus acu chlamydem Æ. 9, 582. acu tunicas 11, 777
Picus Æ. 7, 48. 189
Pierides Æ. 3, 85. 6, 13. 8, 63. 9, 33. 10, 72
pietas Æ. 2, 430. 536. 5, 688. 783. 6, 688. 878. 9, 493. 10, 812
pietate Æ. 1, 14. 155. 549. 2, 690. 3, 480. 6, 403. 769. 11, 292. 787. 12, 839
pietatis Æ. 1, 257. 6, 405. 9, 294. 10, 824
pigebit nec me meminisse Elisæ Æ. 4, 335. Trojam Ausonios excepisse 7, 233
piget cognoscere curas G. 1, 177. incepti lucisque Æ. 5, 678
Pigmalion (Pygmalion) Æ. 1, 351. 4, 325
Pigmalionis Æ. 1, 368
pignora cara sui E. 8, 92
pignore mecum certes E. 3, 31. præsenti firmat animum Æ. 3, 611
pignus & monimentum amoris Æ. 5, 538. 572. inviolabile pacis 11, 363
pigræ, *apes*, G. 4, 259
pii vates Æ. 7, 21
piis G. 3, 513. manibus Æ. 4, 517. animis 7, 401
pila G. 1, 495. Æ. 7, 664
pila saxea cadit Æ. 9, 711
pilatoque agmina Æ. 12, 121
pilentis mollibus Æ. 8, 666
Pilumni parentis Æ. 9, 4
Pilumno Æ. 12, 83
Pilumnos Æ. 10, 76. 619
Pinaria domus Æ. 8, 270
Pindi, *fagus* Æ. 10, 11
pinea, *nom. fœm. sylva* Æ. 9, 85. pluga 11, 532. *neutr. plur.* claustra 2, 258
pineus ardor Æ. 11, 786
pingit vaccinia calthâ E. 2, 50. tempora 7, 22
pingua fabam G. 1, 64. Æ. 4, 202. olusa 6, 254
pinguem oliva G. 2, 425. tiliam 4, 183. humum Æ. 6, 195. tauris ayrum 6, 213
pingues oves E. 6, 4. undæ 7. 49. verbenas 8, 65. culmos paleæ G. 1 192. segetes 341. olivæ 2, 85. boves 2, 525. unguine ceras 3, 450. hostos 4, 118. agnos Æ. 1, 639. ad aras Deum 4, 62
pinguescere Emathiam sanguine G. 1, 493
pingui in arvo E. 3, 100. aristâ G. 1, 8. limo 1, 80. 2, 347. cortice 2, 304. denio 3, 124. ferro 3, 406. arvinâ Æ. 7, 627. flumine Nisus 9, 31
pinguia electra E. 8, 54. Cæ dumeta G. 1, 14. pabula 1, 87. exta 2, 390. defruta 4, 268. culta 4, 372. Æ. 8, 63. 10, 141
pinguibus arvis E. 5, 33. terris G. 2, 92. stabulis 4, 14
pinguis caseus E. 1, 35. olivi 5, 68. arenæ G. 1, 105. arenis thuriferis Panchaïa 2, 139. humis 2, 184. tellus 2, 248. campi 2, 274. ferinæ Æ. 1, 219. & placabilis ara Dianæ 7, 764. & placabilis ara Palici 9, 585
piniser Mænalus E. 10, 14. Vesulus Æ. 10, 708

Piniferum caput, *Atlantis* Æ. 4, 249
pinnis Æ. 7, 159
pinoſque G. 4, 112. loquentes E. 8, 22
pinu E. 7, 24. G. 2, 389. Æ. 9, 72. 10, 206
pinum G. 1, 256. Æ. 7, 397. 9, 522
pinus E. 1, 39. 4, 38. 7, 65. G. 4, 141. Æ. 3, 659. 5, 173. 449. 9, 116. 10, 230. 11, 136
pio generi Æ. 1, 530. amore pueri 5, 296. Æneæ 5, 418. farre 5, 745. ore 6, 530. ſanguine 10, 617
piorum concilia Æ. 5, 734
pios Æ. 1, 607. 3, 266. lacretos 8, 670
piri flore G. 2, 72
piris G. 2, 88
Pirithoumque Æ. 6, 393. 601
piros E. 1, 74. 9, 50
pirum G. 2, 34. 4, 145
piſces E. 1, 61. Æ. 10, 560
piſcibus G. 3, 430. 4, 388
piſcis E. 5, 76. G. 4, 237
piſcoſæ Lernæ Æ. 12, 518
piſcoſo amne Paduſæ Æ. 11, 457
piſcoſos ſcopulos Æ. 4, 255
Piſæ G. 3, 180. Æ. 10, 179
pius Æneas Æ. 1, 224. 309. 382. 4, 393. 5, 26. 286. 685. 6, 9. 176. 232. 7, 5. 8. 84. 9, 255. 10, 591. 783. 826. 11, 170. 12, 175. 311
placabilis ara Dianæ Æ. 7, 764. ara Palici 9, 585
placârit nemora Æ. 6, 804
placâſtis ventos ſanguine Æ. 2, 116
placat æquora Æ. 1, 146
placata maria Æ. 3, 69
placatam Eurydicen vitulâ venerabere cæſâ G. 4, 547
placati animi Æ. 11, 300
placent nobis E. 2, 62. mihi G. 2, 485
placemus ventos Æ. 3, 115
placent carmina E. 10, 63
placet ſi ſuperis nil relinqui, &c. Æ. 2, 659. ire centum oratores, &c. 11, 332. id 11, 435
placiâ, *abl.* pace Æ. 1, 253. 8, 325. quiete 5, 836. 9, 107. nocte 7, 427. morte 9, 445. *neutr. plur.* æquora 10, 103
placidæque *genit.* paludis Æ. 8, 88, *dat.* morti 6, 522
placidam quietem Æ. 1, 695. 4, 5
placidas aures Æ. 4, 440. domos Æ. 6, 705. urbes 7, 46
placidè amplexus tumulum Æ. 5, 86
placidi, *genit.* ſalis Æ. 5, 848. *plur. nom.* venti 5, 763. *voc.* ô Dii 3, 266
placidis ſedibus Æ. 6, 371
placidiſſima, *Ortygia inſula* Æ. 3, 78
placido pectore Æ. 1, 525. ore 7, 194. 11, 251. æquore 8, 98
placidum ventis ſtaret mare E. 2, 26. caput Æ. 1, 131. ſoporem 4, 522. 8, 405
placidumque juves Æ. 4, 578
placitam paci olivam G. 2, 425
placito amori Æ. 4, 38
placitum, ultrà placitum laudârit E. 7, 27. fic Æ. 1, 287. fœdus compoſite 10, 15
placitura, haud placitura refert Æ. 12, 76
placuiſſe illum apibus morem G. 4, 197
placuit concurrere Æ. 12, 503
plaga ætheria Æ. 1, 398. 9, 638. ſolis iniqui 7, 227. pinea montis 11, 320
plagæ Æ. 4, 131. dant animos 7, 383
plagam ferentis Æ. 10, 797. ferenti 12, 299
plagarum quatuor Æ. 7, 226
plagas victoris G. 3, 225
plagiſque peremptо G. 4, 301
plangentia agmina Æ. 11, 145
plangor Æ. 6, 561
plangoribus Æ. 2, 487. 4, 668. 12, 607
planguntur litora G. 1, 334
planitas jacet Æ. 11, 527
plano ponere vites G. 2, 273
plantæ immittuntur G. 2, 80
plantaria G. 2, 27
plantas, *pedis* Æ. 7, 811
plantas E. 10, 49. G. 2, 23. 300. 4, 115. plantis alatis Æ. 4, 259. pecum 8, 458. pernicibus 11, 718
plantis G. 2, 65
platani G. 2, 70
platanum G. 4, 146
plaudentem alis columbam Æ. 5, 516
plaudunt choreas pedibus Æ. 6, 644
plauſa pectora Æ. 12, 86
plauſæ ſonitum cervicis amare G. 3, 186
plauſtra G. 1, 163. 2, 206. 3, 536
plauſtris G. 2, 444. 3, 140. 362. Æ. 11, 138.
plauſu Æ. 5, 148. 338. 506. 575. 8, 717
plaulum ingeminant Æ. 1, 735. dat pennis 5, 215
plauſum hiantem G. 2, 508
plebem ſine nomine Æ. 9, 343
plebiſque G. 2, 509
Pleiadas G. 1, 138
Pleias G. 4, 233
Plemyrium undoſum Æ. 3, 693
plena, *nom. fœm.* laboris noſtri regio Æ. 1, 464. Luna 3, 152. *abl.* voce cornix vocat pluviam G. 1, 388. aëra Æ. 5, 745. *neutr. plur.* Jovis omnia E. 3, 60. hic omnia tuis muneribus G. 2, 4. flumina 3, 143. piaſcipia 3, 495. pecula G. 4, 378. ovilia Æ. 9, 339
plenæ, *genit.* menſæ Æ. 11, 738. *plur.* cruia thymo, *apis* G. 4, 181
plenam ſagittis pharetram Æ. 5, 311
plenis calathis E. 2, 45. faſſis G. 1, 371. labris 2, 6. camſtris 4, 200. velis Æ. 5, 281. manibus 6, 883. nubibus auris 7, 53. viis 12, 236. portis 12, 121
pleno campo G. 3, 390. velo Æ. 1, 404. auro 1, 743. flumine 8, 62. ovili 9, 59
plenos ſanguine rivos Æ. 9, 436
plenum, an plenum calcentur G. 2, 414
plerumque G. 1, 300
plicantem ſe in ſua membra Æ. 5, 279
pluit glandis de ilice G. 4, 81. in terris Æ. 10, 807
pluma Æ. 10, 192
plumæ Æ. 4, 181
plumam Æ. 11, 771
plumas G. 1, 369
plumbi Æ. 7, 687
plumbo Æ. 5, 405. 9, 588
plumis Æ. 3, 242
plura E. 5, 19. 9, 66. G. 1, 480. 2, 206. Æ. 1, 389. 5, 344. 381. 6, 408. 7, 117. 440. 599. 8, 443. 11, 98. 12, 849
plures E. 2, 32. G. 1, 89. Æ. 11, 327
pluribus oranti Æ. 10, 599
plurima, *nom. fœm.* nux G. 1, 187. fluxit auro, *Italia* 2,

766. cui cervix G. 3, 52. unda 4, 419. mortis imago Æ. 2, 369. tua pietas 2, 429. purpura 5, 250. canities 6, 299. turba 6, 667. virtus 11, 312. madet ſanguine terra 12, 690. *neutr. plur.* venena E. 8, 96. Æ. 4, 333. monſtra G. 1, 184. Æ. 7, 269. *folia* G. 4, 274. volvens Æ. 1, 309. *vulnera* 2, 278. corpora 2, 364. deberem natis Priami 8, 379. fulmina 8, 427. luſerat, *multum* 9, 335. conantem 9, 398
plurimus ignis E. 7, 49. Jupiter, *aer* 7, 60. oleaſter G. 2, 183. volitans aſilo 3, 147. imminet urbi, *collis* Æ. 1, 423. amnis 6, 659. fumus 8, 257. rubor 12, 65
plus E. 6, 73. G. 1, 35. 4, 207
Pluton Æ. 7, 327
pluvia G. 1, 325. 436 4, 191. Æ. 9, 437
pluviæ G. 1, 92
pluvialibus Auſtris Æ. 3, 429. hœdis Æ. 9, 668
pluviam E. 9, 63. G. 1, 388. 453
pluvias G. 1, 352. Hyadas, *per Epitheton* Æ. 1, 748. 3, 516
pluvio frigore G. 3, 279
pocula E. 3, 36. 44. 5, 67. 8, 28. G. 1, 9. 2, 128. 383. 3, 379. 529. 4, 379. Æ. 1, 710. 3, 354. 5, 91. 8, 176. 274. 9, 264. 11, 738
pœdagras G. 3, 299
Podalirius Æ. 12, 304
pœnâ commiſſâ luetis Æ. 1, 140. fœminâ 2, 594
pœnam Æ. 5, 786. 6, 614. 821. 12, 949
pœnarum Æ. 6, 627. 9, 356
pœnas dat, G. 1, 405. luſcitat 4, 455. poſcunt Æ. 2, 72. ſumite 2, 103. quos ad pœnas repoſcent 2, 139. dant ſanguine 2, 366. Danaûm 2, 572. ſumere 2, 576. 6, 501. ſumpſiſſe 2, 586. à fratre recepi 4, 656. pendere 6, 20. repoſco 6, 530. exercet 6, 543. Deûm 6, 585. dantem 6, 585. pendetis ſanguine 7, 595. patrias explerit ſanguine 7, 766. mihi dabis 8, 538. ſcelerum 8, 668. mihi perſolves ſanguine 9, 422. det ſanguine 10, 617. 11, 592. expendere 10, 669. patriæ debueram Æ. 10, 853. ſcelerum expendimus 11, 258. inimico à ſanguine ſumit 11, 720
Pœni Æ. 1, 306. 446. 571
pœnis Æ. 6, 561. 598. 739
pœniteat nec te calamo triviſſe labellum E. 2, 34. nec te pecoris 10, 17. nec te certâſſe priorem Æ. 1, 553
pœnitet nec illas noſtri E. 10, 16
Pœnorum Æ. 4, 134. 12, 4
Pœnos E. 5, 27. Æ. 6, 858
pœta E. 5, 45. 10, 17
pœtæ G. 3, 90
pœtam E. 7, 25. 9, 32. 10, 70
poli intonuêre Æ. 7, 94
polibant ægida Æ. 8, 436
politâ parte ſulmen Æ. 8, 426
pollice virgineo demeſſum florem Æ. 11, 68
polliceor quæ tibi Æ. 9, 301
pollicitus Æ. 1, 241
Pollio E. 3, 84. 86. 4, 12
Pollucis G. 3, 89
polluit ore dapes Æ. 3, 234
polluta pace Æ. 8, 467
polluto amore Æ. 5, 6
pollutum hoſpitium Æ. 3, 61
Pollux Æ. 6, 121
polo Æ. 3, 589. 4, 7. 9, 21. 11, 688
polum Æ. 1, 402. 2, 251. 5, 721
Polumque, *nom. propr. viri* Æ. 12, 341
polus Æ. 1, 612. 3, 586
Polybœtem Cereri ſacrum Æ. 6, 484
Polydorum Æ. 3, 49. 55
Polydorus Æ. 3, 45
Polyphemum Æ. 3, 657
Polyphemus Æ. 3, 641
Polyte Æ. 5, 564
Polytes, *unus natorum Priami* Æ. 2, 526
pomi E. 1, 38. 81. 7, 54. 9, 50. G. 2, 59. 82. 87. 426. 4, 134
Pometios, *nomen urbis in Latio* Æ. 6, 775
pomis G. 1, 274. 2, 150. 240. 516. 4, 142
pomo E. 2, 53
pompas ſolennes ducere G. 3, 22. ſolennes exequere? Æ. 5, 53
ponam pocula E. 3, 36. templum de marmore G. 3, 13. certamina Æ. 5, 66. hic fata dicta meæ genti 6, 73. æqua ſolo fumantia culmina, *ſolo æquabo* Æ. 12, 569
ponant pocula Æ. 1, 710
ponat veſtigia vix ſummâ arenâ G. 3, 195
pondera Æ. 10, 496. 527
pondere E. 4, 50. G. 1, 164. 2, 254. 351. 3, 172. 524. Æ. 3, 49. 5, 153. 401. 447. 6, 413. 9, 512. 752. 10, 381. 12, 255. 727
ponderis acti tormento Æ. 11, 616
pondus Æ. 1, 363. 5, 407
pone, *verb.* ordine vites E. 1, 74. caput Æ. 5, 845. animos 11, 366
ponè legit pontum Æ. 2, 208. ſubit conjux 2, 725. ſequens 10, 226
ponere vires G. 1, 284. 2, 273. gruibus pedicas & retia cervis 1, 307. ſedes 3, 88. te patriâ terrâ Æ. 6, 508. hoc ita me 10, 623.
ponet mœnia moreſque viris Æ. 1, 263
ponis in armis ſpem Æ. 2, 676. 11, 411
ponit ſertus varios Autumnus G. 2, 521. certamina jaculi 2, 530. præmia Æ. 5, 292. 486
ponite, *ſpem deponite* Æ. 11, 309
pono his nec metas rerum nec tempora Æ. 1, 282. in veſtris gremiis quæcunque mihi fortuna eſt 9, 261
ponte Æ. 10, 654
pontem Æ. 8, 652. 728
pontes Æ. 9, 170. 10, 658. 12, 675
ponti G. 1, 356. 469. 4, 430. Æ. 2, 100
pontibus G. 4, 27. Æ. 9, 530. 10, 288
ponto E. 6, 35. G. 1, 372. 2, 103. 3, 78. 237. Æ. 1, 44. 74. 2, 295. 3, 104. 605. 5, 233. 6, 345. 7, 300. 9, 121. 238. 712. 10, 694. 12, 182
Ponto E. 8, 95. 96. *Pontus Aſiæ minoris regio*
pontum G. 1, 130. Æ. 1, 128. 2, 207. 5, 615. 6, 312. 9, 103
pontus G. 1, 207. Æ. 1, 560. 3, 193. 417. 672. 5, 9. 6, 729. 7, 9. 10, 103. 377. 11, 624
Pontus G. 1, 58
ponunt fundamina favis, *apes* G. 4,

G. 4, 161. animas in vulnere 4, 238. artus in litore Æ. 1, 177. ferocia Pœni corda 1, 306. juvenum in ſtramine 11, 67
poplite Æ. 9, 762. 10, 699. 12, 927
popoſcit pateram Æ. 1, 732
populant formicæ acervum farris Æ. 4, 403
populare penates ferro Æ. 1, 531
popularibus gaudens auris Æ. 6, 816
populat farris acervum G. 1, 185. litora vi Æ. 12, 263
populataque tempore raptis auribus 6, 496
populatus quiſque ſuum iter, *amnes in mare currentes* Æ. 12, 525
populeâ umbrâ G. 4, 511. fronde Æ. 5, 134
populeas inter frondes Æ. 8, 32. 10, 190
populeis ramis Æ. 8, 286
populi G. 2, 495. 502. 4, 211. Æ. 3, 58. 4, 615. 6, 706. 7, 236. 716. 8, 385. 10, 202. 11, 345. 420. 430
populis Æ. 2, 556. 4, 624. 7, 24. 8, 686
populo Æ. 1, 152. 7, 80. 8, 679
Populonia mater Æ. 10, 172
populos G. 4, 5. 562. Æ. 1, 239. 267. 3, 458. 4, 112. 189. 6, 851. 891. 7, 316. 384. 693. 725. 738. 8, 325. 475. 10, 4
populum Æ. 1, 25. 2, 128. 4, 682. 5, 552. 750
populus, *arbor* E. 7, 61. 67. 9, 41. G. 2, 13. Æ. 8, 276
populuſque Æ. 9, 192
porca Æ. 8, 641
porgite dextris pocula Æ. 8, 274
porrecta Rhodope ſub axem medium G. 3, 351
porrectum extendit arenâ Æ. 9, 589
porriciam in fluctus exta Æ. 5, 238
porricit in fluctus exta Æ. 5, 776
porrigitur corpus Æ. 6, 597
porrò Æ. 5, 600. 6, 711. 9, 190
Porſenna Æ. 8, 646
porta Æ. 1, 87. 6, 552. cœli G. 3, 261
portabat dona regia Æ. 1, 700
portæ Æ. 2, 27. 242. 752. 3, 351. 6, 574. 9, 176. 238, 570. 687. 746. belli claudentur 1, 298. ſomni ſunt geminæ 6, 893. belli geminæ 7, 607
portam Æ. 8, 338. 9, 183. 675. 724
portanda dabat patri mandata Æ. 9, 312
portans volveret caput Hebrus G. 4, 524. Ilium in Italiam Æ. 1, 72. tibi triſtia ſomnia 5, 840. *illam* præ ſe, *in* ſinu 11, 544
portant altaria Æ. 4, 241
portantes munera Æ. 11, 333
portantur opes Æ. 1, 367
portare ſecum Penates Æ. 4, 598
portarum Æ. 2, 335. 803. 7, 185
portas G. 4, 165. Æ. 1, 426. 2, 612. 6, 631. 7, 617. 621. 9, 39. 45. 159. 169. 309. 693. 10, 23. 11, 142. 473. 879. 883. 890. 12, 577. 584
portas, *verb.* bellum ô terra hoſpita Æ. 3, 539
portâſſis munera Æ. 11, 281
portat Æ. 1, 739. 5, 566. 6, 211. 9, 50. 11, 758. 12, 512
portendere, *illam* hæc debita noſtro generi Æ. 3, 184. bellum populo 7, 80
portenderet, quæ portenderet ira Deûm Æ. 5, 706
portendi fatis hunc Æ. 7, 256
portenta Æ. 8, 533. 11, 271. Deûm 7, 58
portibus Æ. 2, 528. 761. 3, 353. 8, 6. 6. 12, 476
portis G. 4, 78. 185. Æ. 2, 187. 266. 4, 130. 7, 429. 8, 386. 585. 9, 758. 10, 118. 11, 485. 499. 621. 12, 122. 661
portitor Orci G. 4, 502. Charon Æ. 6, 298. 326
porto hæc tibi dona Æ. 10, 881
porto Æ. 3, 72. 78. 292. 300. 378. 5, 243. 7, 132. 201
portum G. 1, 303. Æ. 1, 163. 198. 6, 900. 7, 70
Portunus pater Æ. 5, 241
Portus G. 2, 161. 4, 390. Æ. 1, 431. 3, 10. 124. 219. 254. 289. 382. 530. 533. 570. 676. 707. 4, 588. 612. 5, 24. 32. 57. 612. 813. 6, 366. 7, 22. 598. 9, 98
poſcamus ventos Æ. 5, 59
poſcant acies Æ. 8, 540
poſcas precibus oracula Æ. 2, 456
poſcat quem Apollo Æ. 2, 121. arma 7, 340. primos ſibi honore 11, 219
poſce Deos veniam Æ. 4, 50
poſcebat ſibi honorem Divûm Æ. 6, 589
poſcens omnia meliora Deos G. 3, 456
poſcente nullo ferebat tellus G. 1, 128
poſcentibus fatis Æ. 8, 477
poſcere cauſas veniendi Æ. 1, 418. ſic ventos 5, 26. fata 6, 45. hunc illum fata 7, 272. Turnum in prælia 5, 614. equos 9, 12. ſibi pretium equos Pelidæ 12, 350
poſceret quæ fatorum ordo Æ. 5, 707
poſci fatis regem Æ. 8, 12. in certamina Turnum 11, 221
poſcimus te pacem Æ. 11, 362
poſcit reddi ſibi honorem ereptum Æ. 5, 342. non hoc ille ſibi tempus ſpectacula 6, 37. ſocios incendia, *vocat ad* 9, 71. quod te 9, 84. ſcalis in mœnia 9, 524. illum in prælia 10, 661. equos 12, 82. 326. auxilio viam 12, 388. ſolum in certamina 12, 467
poſco ſupplex tua numina Æ. 1, 670. quæ ſit ſententia 3, 59. regna 6, 66. quæ 9, 194
poſcor ego Olympo Æ. 8, 533
poſcunt terræ genitalia ſemina G. 2, 324. pœnas cum ſanguine Æ. 2, 72, fata 4, 614. bellum 7, 584. quem numina 8, 512. noſtra ſibi bello connubia 9, 600. manus bella 11, 379. me ſolum in certamina 11, 434. arma manu 11, 453. ſit numina Jovis 11, 901
poſita, *abl.* ſic te 4, 681. urbe 5, 60
poſite ſic ô lauri & myrte, *jacentes* E. 2, 55. ſub nocte ſilenti beſtiæ & volucres, &c. *jacentes* Æ. 4, 527
poſitis arboribus G. 2, 278. ſeminibus 2, 354. caſtris 3, 348. exuviis 3, 436. Æ. 2, 473. ſagittis G. 4, 344. bellis Æ. 1, 295. aris 3, 404. incudibus 7, 629. armis 9, 586. 10, 52. inſignibus 11, 89
poſito de ſemine G. 2, 14. certamine Æ. 8. 639. pede ſuper abjectum nixus 10, 736
poſitum ſic in clauſo linquunt juvencum G. 4, 303. caſtris ſimulacrum Æ. 2, 172. corpus 2, 644. 11, 30

poſi-

Positura hæc modum exitiis Æ. 7, 129
positis limes agro Æ. 12, 898
posse E. 3, 24. G. 2, 234. Æ. 1, 42. 2, 177. 657. 4, 306. 5, 231. 6, 527. 9, 90. 197. 253. 661. 11, 703
possem 6, 627. 10, 616. 12, 880
possent G. 2, 343. Æ. 1, 372. 2, 292. 6, 200. 9, 513. 12, 771
posses Æ. 10, 879
possessor agelli E. 9, 3
posset Æ. 1, 417. 5, 807. 11, 155
possim G. 2, 483. 3, 8. Æ. 3, 368
possimus G. 1, 351
possint G. 4, 27. Æ. 7, 334
possis G. 2, 256. Æ. 1, 680. 3, 378. 387
possit E. 3, 28. Æ. 1, 686. 2, 187. 362. 4, 85. 116. 296. 5, 6. 6, 78. 754. 8, 413. 9, 322. 421. 10, 286. 807. 11, 386
possum G. 1, 176. Æ. 8, 401. 12, 151. 874
possumus E. 7, 23. 8, 63. G. 1, 253
possunt E. 8, 69. 10, 64. G. 2, 109. 313. 3, 262. 520. 562. Æ. 2, 69. 4, 382. 5, 231. 669. 9, 446. 11, 201. 307. 325. 12, 627
post, *cum ablat.* E. 1, 30. 68. Æ. 6, 409
post tantò G. 3, 476
post, *cum acc.* E. 10, 70. 3, 20. G. 1, 284. 3, 157. 213. 4, 148. Æ. 1, 300. 2, 57. 283. 4, 20. 5, 154. 626. 7, 655. 9, 346. 363. 11, 81. 279
post, *adverb.* G. 3, 70. 172. Æ. 1, 140. 617. 744. 2, 216. 740. 5, 339. 507. 523. 831. 639. 9, 387. 11, 89. 593. 12, 185
post ubi G. 3, 235. 4, 189. 544. 552. Æ. 4, 80. 5, 362
post hinc G. 3, 300. Æ. 8, 546
post deindè Æ. 5, 321
poste Æ. 5, 360
postera *nom. fœm.* dies Æ. 3, 588. aurora 4, 6. clara dies 5, 42. orta dies 7, 148. 12, 113
postes E. 7, 50. G. 2, 463. Æ. 2, 442. 454. 480. 490. 493. 7, 622. 8, 227. 11, 890
posthabitâ Samo Æ. 1, 20
posthabui illorum mea seria ludo E. 7, 17
posthac E. 1, 76. 3, 51
posthuma tua proles Æ. 6, 763
postquam E. 1, 29. 5, 34. G. 3, 432. 4, 374 Æ. 1, 158 220. 524. 727. 2, 90. 3, 137. 57. 192. 212. 463. 518. 662. 4, 17. 151. 648. 5. 577. 6, 168. 226. 7, 6. 406. 661. 709. 8, 184. 10, 298. 710. 11, 94. 146. 248. 631. 12, 432. 604. 739. 861. 945
postrema, *rem. fœm.* nec tibi fuerit cura canum G. 3, 404. Priscis Æ. 3, 427. *neutr. plur. agnina* 9. 27
postremum quem telo dejicis Æ. 11, 664
postremus merito G. 2, 410
posuêre præmia Æ. 2, 383. carinas pandas ratibus 2, 443. non posuere vires flammæ atque incendia Æ. 5, 681. cubilia luctus & curæ 6, 274. nec partem suis, *divitiarum* 6, 611. cum venti posuêre 7, 27. me his locis 8, 335. vitam in limine portæ 9, 687. tum zephyri, *quievêre* 10, 103
posuerunt mœnia Æ. 3, 399
posuisse ab ea nomen Æ. 7, 63
posuissem Pergama Æ. 4, 344
posuit Orphea in medio E. 3, 46. sub terris domos G. 1, 182. vinea frondes 2, 403. cervicem Æ. 3, 631. aras 4, 200. urbem pretio 4, 212. templa 6, 19. nomen 8, 329. arma sub quercu 8, 616. caput captum letho 11, 830. ferro comas & brachia, *sceptrum hoc abscissum in sylvis* 12, 209
potant longa oblivia Æ. 6, 715
potantibus umbram ministrantem platanum G. 4, 146
potare undam G. 3, 330
potat lac G. 3, 463
potens, *masc.* Turnus avis atavisque Æ. 7, 56. seditione 11, 340. *fœm.* armis terra 1, 535. 3, 164. vita 6, 871. promissi Dea facta 7, 541. Atina 7, 630. virtute Romana propago 12, 827
potentem tempestatum G. 1. 27. Æ. 1, 84. solem G. 2, 373. Vestam Æ. 2, 296. dominam 3, 438. cœlo Erebo-que Hecaten Æ. 6, 247. dominium 6, 621. parvo Fabricium 6, 843. dextram 7, 234
potentes maris & terræ ô Dii Æ. 3, 528
potentia solis G. 1, 92. mea magna Æ. 1, 668. Romana 8, 99. nostra dura 10, 72
potentibus herbis Æ. 7, 19. 11, 402
potentum munera Æ. 12, 519
poteram E. 8, 40
poterant Æ. 6, 239
poterat Æ. 8, 605. 12, 776
poteris E. 1, 80. 4, 27. G. 1, 395. 4, 253. Æ. 6, 148
potero Æ. 4, 420
poterunt G. 2, 287
potes E. 7, 10. Æ. 4, 560. 6, 117. 366. 7, 335. 10, 81. 632
potest G. 3, 491. 560. Æ. 8, 402. 10, 35. 12, 872. 933
potestas nulla datur dextram affectare Æ. 3, 670. præcipitare 4, 565. nulla datur exsuperare consilium 7, 591. cui tanta permissa 9, 97. nulla hinc exire 9, 739. respirare 9, 813. Divûm æterna 10, 18. rerum cui summa 10, 100
potestates herbarum Æ. 12, 396
potestis Æ. 8, 645. 9, 529
potior soboles G. 4, 100. sententia Æ. 4, 287
potiri sceptris Æ. 9, 267
potis rivis G. 4, 120
potis, *potis est, seu potest* Æ. 3, 671. 9, 796. 11, 148
potiti tellure Æ. 3, 278. auso 6, 624. pugnâ 9, 363. prædâ spoliisque 9, 450
Potitius, *nomen propr. viri* Æ. 8, 269. 281
potitum sceptris Æ. 3, 296
potitur auro vi, Æ. 3, 56. rapto 4, 217
potitus spolio Æ. 10, 500. campo aperto equus 11, 493
potiuntur optata arena G. 1, 176. corpore & armis 12, 642
potius, *adv.* E. 2, 71. 5, 6. Æ. 3, 654. 4, 99. 10, 631. 676. 11, 114. 443. 12, 39. 188
Potniades quadrigæ G. 3, 268
potuêre G. 1, 161. 2, 124. Æ. 1, 236. 6, 131. 7, 295. 12, 544
potui E. 3, 70. Æ. 4, 19. 419. 600. 7, 309. 11, 823. 12, 177
potuisse E. 6, 24. Æ. 1, 102

potuisti Æ. 9, 482. 12, 804
potuit G. 2, 490. 3, 453. Æ. 1, 44, 243. 6, 119. 8, 384. 9, 38. 426. 429. 12, 47
potum venient juvenci E. 7, 11. pascis age capellas 9, 24
præque E. 8, 17. Æ. 3, 435
præ se jactant responsa Deorum 9, 134. sinu portant, *Camillam* 11, 544
præbere latebras agros G. 2, 216. capris fluvios recentes 3, 301. portas patentes Æ. 9, 693
præbuit terra labores Æ. 10, 322
præcisâ rupe Æ. 3, 245
præceperat Æ. 9, 40
præcipuit æthra luce E. 3, 98
præceps defertur in undas E. 8, 59. in præceps illum rapit G. 1, 203. fertur in hostem 3, 236. furor 4, 29. illa te jugeret 4, 437. sese tulit ad litora Æ. 3, 598. se corpore ad undas misit 4, 253. non fugis hinc? 4, 565. in præceps pater Tartarus, 6, 578. sese saltu in fluvium dedit 9, 815. ruit saxum de vertice 12, 684
præcepta G. 1, 176. 4, 398. 443. 548. Æ. 2, 345. 5, 747. 6, 236. 632. 9, 45
præceptis neu parere recusa Æ. 2, 607. Heleni adolemus honores &c. 3, 546
præcesserat ante volans Æ. 9, 47
præcipiant numerumque modumque carinis Æ. 11, 329
precipit jam spe hostem Æ. 11, 491
præcipitans traxi mecum Æ. 6, 351
præcipitant furor inâque mentem Æ. 2, 317. flumina mento senis 4, 251. nimbi 9, 670. 10, 804. curæ socios dare tempus humandis 11, 3
præcipitare pelago Daraûm insidias Æ. 2, 37. dum potestas 4, 565
præcipitat jam nox cœlo Æ. 2, 9. longe excussus Aconteus 11, 617. moras omnes 12, 699
præcipitate moras Æ. 8, 443
præcipitem currum G. 3, 358. in mare, &c. Æ. 5, 175. Daren agit æquore, *campo* 5, 456. projecit in undas Æ. 5, 860. turbine adegit 6, 594. rota impulit 12, 379. *Turnum inconsultum* 12, 735
præcipites cœlo labi stellas G. 1, 366. vitam relinquunt sub nube 3, 547. cadunt, *apes*, 4, 80. trahit sylvas Æ. 2, 307. columbæ 2, 516. metus agit 3, 682. vigilate viri 4, 573. currus 5, 144. nos ferro premebat 10, 232. pariterque ruunt 11, 673. jaciunt tela manu 11, 895
præcipiti certamine G. 3, 103. Noto Æ. 7, 411. saltu 8, 257. turrim in præcipiti stantem 2, 460
præcipue, *adverb*, G. 2, 372. 3, 51. 101. Æ. 1, 224. 716. 2, 112. 6, 176. 7, 746
præcipuos honores Æ. 5, 249
præcipuum laborem G. 3, 74. Æneam toto accipit Æ. 8, 177
præcipuus fragor Æ. 11, 214
præcisis undique saxis Æ. 8, 233
præclara, *nom. fœm.* gens bello Æ. 8, 480. proles bello 12, 347. *abl.* stirpe Deorum G. 4, 322. *neut. plur.* facti viri Æ. 10, 397
præclaram urbem Æ. 4, 655
præconis voce Æ. 5, 245
præcordia G. 2, 484. Æ. 2, 367. 7, 347. 9, 413. 596. 10, 452
prædа Æ. 9, 363. 384. 450. 485
prædæ Æ. 1, 214. 9, 268. 11, 782
prædam G. 2, 60. Æ. 2, 763. 3, 223. 233. 244. 4, 404. 6, 361. 11, 79. 757. 12, 255
prædarique jussit lupos G. 1, 130
prædas Æ. 1, 532. 7, 719. 9, 613. 10, 78
prædicam tibi unum Æ. 3, 436
prædicere quercus E. 1, 17
prædicta vatum Æ. 4, 464
prædiscere varium cœli morem G. 1, 51. tempestates 1, 252. oculis nigram, *terram* 2, 255
prædivitis Latini Æ. 11, 213
præfixit cornix ab ilice E. 1, 18. mihi Apollo Æ. 3, 252. hos mihi luctus vates 3, 713
prædo Æ. 7, 362
prædonis Æ. 10, 774. 11, 484
prædulce decus Æ. 11, 155
prædurum viribus Orsen Æ. 10, 748
præeunte carinâ Æ. 5, 180
præfatus divos Æ. 11, 305
præfecit te lucis Avernis Hecate Æ. 6, 118. me lucis, &c. 6, 564
præferat me sibi E. 3, 4
præferimus manibus vittas Æ. 7, 237. munera 11, 249
præfert frons hominem Æ. 10, 211
præfigere puppibus arma Æ. 10, 80.
præfigeret arma templis Æ. 11, 778
præfigunt ora cuspidibus G. 3, 399. capita in hastis Æ. 5, 466
præfixa, *abl. fœm.* cuspide myrtum Æ. 8, 817. *neutr. plur.* hastilia ferro, 557. 12, 480. ora virûm 9, 471
præfixum robur ferro Æ. 10, 479
præfracta pectora Æ. 11, 614
præfulgens unguibus aureis pellis leonis Æ. 8, 553
prægnans *Hecuba* Æ. 7, 320. face regina 10, 704
prælabi rotis flumina G. 3, 180
prælato honori Æ. 5, 541
prælia E. 6, 3. G. 1, 318. 2, 283. 3, 220. 265. 4, 5. 314. Æ. 2, 334. 347. 397. 670. 3, 240. 5, 375. 402, 467. 593. 7, 335. 603. 744. 806. 8, 614. 678. 9, 463. 499. 10, 23. 357. 455. 661. 901. 11, 43. 307. 486. 520. 541. 634. 727. 731. 912. 12, 103. 337. 346. 570. 581. 628. 716. 735. 812
prælorum cola G. 2, 242
præmia G. 2, 382. Æ. 1, 465. 619. 2, 537. 4, 33. 5, 70. 292. 308. 346. 486. 9, 253. 271. 11, 78. 857. 12, 360. 437. 765. palmæ Olympiacæ G. 3, 49
præmisit equitum lævis arma Æ. 11, 513
præmissi equites Æ. 9, 367
præmissus Achates Æ. 6, 34
præmittit Achatem Æ. 1, 648
prænatat domos, *Lethæus aquis* Æ. 6, 705
Prænestе Æ. 7, 682. 8, 561
Prænestinæ urbis Æ. 6, 673.
prænuncia tanti luctûs fama volans Æ. 11, 139
præpes Jovis armiger Æ. 5, 254
præpetibus pennis Æ. 6, 15
præpetis pennæ Æ. 3, 361
præpingue solum Æ. 3, 698

præreptâ conjuge Æ. 9, 138
præreptus amor Æ. 4, 316
præriuere litora Æ. 10, 277
præruptis saxis G. 2, 156
præruptus aquæ mons Æ. 1, 109
præsaga mali mens Æ. 10, 843
præsegi fulminis ignes Æ. 10, 177
præscia, *fœm. voc.* ô vates venturi Æ. 6, 66. *neutr. plur.* corda 12, 452
præscisse longe G. 4, 70
præscripsit pagina sibi nomen Vari E. 6, 12
præsens fortuna laborum est G. 3, 472. animus in pectore Æ. 5, 363. nostro succurre labori 9, 404. minatur exitium 12, 160
præsensit Regina dolos Æ. 4, 297
præsentemque mortem Æ. 1, 95
præsentes Divos E. 1, 42
præsenti pignore Æ. 3, 611. Marte 8, 495
præsentia numina G. 1, 10. ora agnoscere Æ. 3, 174
præsentia, *subst.* Turni urget, *eos* 9, 73
præsentis teriæ Æ. 5, 656. lethi 10, 622
præsentius, quo non præsentius ullum G. 2, 127. Æ. 12, 245. siquid audes 12, 152
præsepia E. 7, 39. G. 3, 214. 495. Æ. 11, 432
præsepibus G. 3, 395. 416. 4, 168. Æ. 1, 419. 7, 17. 275
præsertim G. 1, 115. 2, 310
præses belli Tritonia virgo Æ. 11, 483
præsidet arvis Ceticis Æ. 3, 37. *arcibus* 6, 10. queis arvis 7, 800. fluminibus 12, 140
præsidium perdis Æ. 11, 58
præstans animi juvenis Æ. 12, 19
præstantes virtute legit Æ. 8, 548
præstanti corpore G. 4, 538. 550. Æ. 1, 75. 7, 783. 8. 207. munere 5, 361. formâ 7, 483
præstantibus armis Æ. 11, 291
præstantior quo non alter Æ. 6, 164
præstantius quo non ullum Æ. 12, 245
præstat componere fluctus Æ. 1, 139. lustrare, &c. 3, 429
præstet Achillem Æ. 11, 438
præstiterit mactare juvencos Æ. 6, 39
præsumite bellum Æ. 11, 18
prætende fumos G. 4, 230
prætendere sepem segeti G. 1, 270. ramos Æ. 6, 128. muros morti 9, 599. pacis manu ramos 11, 332
prætendi tædas conjugis Æ. 4, 339
prætendit olivæ manu ramum Æ. 8, 116
prætenta, *nom. fœm.* insula sinu Sicanio 3, 692. *neutr. plur.* Syrtibus arva 6, 60
præter solitum G. 1, 412. præterlabere hanc pelago Æ. 3, 478. præterlabere tumulum 6, 874. vada fervida vexit 7, 24. fugientem Rhœtea præter, *præterfugientem* 10, 399
Præterea E. 2, 40. G. 1, 165. 204. 2, 83. 3, 548. 4, 210. 502. Æ. 1, 53. 651. 657. 3, 433. 4, 457. 5, 64. 302. 6, 285. 7, 71. 183. 243. 8, 355. 514. 9, 272. 11, 78. 285. 330. 12, 659
Prætereo hæc G. 4, 148
præterit æstas G. 2, 322. hos cursu Æ. 4, 157. Centaurus Prisilin 5, 156. subitus priorem 5, 171
præteritos annos Æ. 8, 560
præterlabere tumulum Æ. 6, 874
prætervehor ostia Æ. 3, 688
prævehere funera sacris novis Æ. 4, 500
prævexit Mincius arundine ripas E. 7, 12. G. 3, 13. hoc nomine culpam Æ. 4, 172
præveximt puppes litora E. 6, 5
prætoria, *de aphibus*, G. 4, 75
prævulerim te cunctis unam Æ. 12, 145
prævalidam, *tellurem*, G. 2, 253
prævalidas vires G. 2, 190
prævertere amore fides animos Æ. 1, 725. cursu pedum ventos 7, 807. equo ventos 12, 345
prævertitur fugâ Hebrum Æ. 1, 321
prævidit ictum venientem Æ. 5, 445
præustis fudibus Æ. 7, 524
prata E. 3, 111. 7, 11. 10, 42. G. 1, 289. 384. 3, 142. 4, 306. Æ. 6, 674
pratis E. 4, 43. 8, 71. G. 2, 384. 4, 271. Æ. 6, 707
prato Æ. 10, 836
pravique tenax, *fama*, Æ. 4, 188
precamur numina sancta Æ. 3, 543
precando, *in fine versûs* Æ. 4, 113. 413. 6, 376. 8, 403
precantem dextram Æ. 12, 930
precantes prosequitur venia Æ. 11, 116
precanti multa Æ. 11, 697. mihi 12, 176
precantis miserere Æ. 10, 598
precantum verba Æ. 7, 237
precantur Divos Æ. 8, 279. fœdus infectum 12, 242
precari veniam Æ. 3, 144. cui 8, 127
precati numina Æ. 3, 633. superos 5, 529
precatur G. 4, 381. Æ. 4, 521. 6, 193. 10, 251. 293. 874. 12, 175. sic ore 6, 186. sic voce 9, 403. sic voce superos 11, 784
precatus Æ. 4, 624. 10, 420
prece Æ. 3, 437. 10, 368
preces Æ. 4, 612. 5, 234. 782. 6, 51. 55. 8, 60. 574. 10, 153. 11, 158. 229
precibus G. 4, 470. Æ. 2, 689. 3, 261. 456. 599. 4, 319. 7, 153. 9, 90. 10, 626. 12, 800
precisque, *vites* G. 2, 95
precor Æ. 9, 525. 10, 461. 525. 12, 179. 777. hæc 4, 621. miserere 6, 117. hanc pro me deponas curam 12, 48
Prehensis frenis 11, 719
prehensum dextra continuit Æ. 2, 592
premat Carthago Ausoniam magnâ ditione 10, 54. sibi carina sulcum 10, 296. quos Simois viros 11, 257
premebant tela undique Æ. 11, 545
premebat curam sub corde Æ. 4, 332. late populos ditione 7, 737. urbem obsidione 8, 647. nos ferro flammaque 10, 232
premenda fugit, *os*, &c. Æ. 6, 80
premens, *ignem* G. 3, 85. verbenas, *plantans* 4, 131. angues Æ. 8, 289
prementem clamore apri cursum Æ. 1, 328
premere habenas Æ. 1, 67. arva aliena jugo 10, 78. arma Latini 11, 402
premeret, *illos*, Trojana juven-

tus Æ. 1, 471
premeretur caseus urbi E. 1, 35
premes falce ruris umbras G. 1, 157. virgulta per agros 2, 346. ingentem ad retia cervum 3, 413. mella 4, 101
premet Mycenas servitio Æ. 1, 289
premimus canitiem galea Æ. 9, 612. vestigia prunâ 11, 788
premit fauces lingua G. 3, 508. ventos imperio Æ. 1, 58. corde dolorem 1, 213. pelago arva 1, 250. *idum* hasta 2, 630. fronde crinem fingens 4, 148. partem rostro Priamis 5, 187. ore, *responsa* 7, 103. *tela* desuper 8, 249. hinc Rutulus 8, 474. vocem 9, 324. tres famulos, *opprimit* 9, 330. telis leonem 9, 793. æquora pontus 10, 103. corde gemitum 10, 465. hos turba agmine super mixto 11, 880
premitur mundus devexus in Austros Libyæ G. 1, 241
premunt quod multêre G. 3, 401. hunc *locum* arctis parietibus 4, 297. te jussa Fauni Æ. 7, 368. nulla *nos* numina 10, 375. hostem per auras 12, 254
premuntur animæ nocte Æ. 6, 827
prendere volitantia, *colligere* Æ. 3, 450. tecta manu 9, 558. quem cursu 12, 775
prendimus arcem Æ. 2, 322. oras Italiæ 6, 61
prensa manu corpora Æ. 3, 624
prensant fastigia dextris Æ. 2, 444
prensantem ne quicquam umbras G. 4, 501. manibus capita montis Æ. 6, 360
prensatque forcipe ferrum Æ. 12, 404
prensique, *equi* G. 3, 207
prensis domitare boves G. 1, 285
pressa, *nom. fæm.* coronâ coma Æ. 5, 556. est insignis gloria facti 12, 322. *abl.* sub mentum graviter hastâ 10, 347
pressabimus ubera palmis E. 3, 99
pressæ carinæ, *onustæ* G. 1, 303
pressat ubera Æ. 3, 642
pressêre ad pectora natos matres Æ. 7, 518
pressi copia lactis E. 1, 82
pressi, *præt. perf.* oculos Æ. 9, 487
pressis mammis G. 2, 310. favis 4, 140. habenis Æ. 11, 600
pressit anguem Æ. 2, 380. vestigia 6, 197. 331. jacentem quies 6, 521. pressit vocem, *tacite secum expendit* 7, 119. pede exanimum 10, 495. oculos quies 12, 908
presso gutture G. 1, 410. vomere 2, 203. 356. solo Æ. 5, 331. ore 6, 155
pressos propaginis arcus G. 2, 26
pressus mentem formidine Æ. 3, 47
pretiis animos invitat Æ. 5, 292
pretio Æ. 4, 212. 5, 399. 6, 622. 9, 213. 12, 370
pretium victoribus palmæ Æ. 5, 111. moræ 9, 232. poscere 12, 370
Priameïa, *nom. fæm.* Virgo Æ. 2, 403. *voc.* ô Virgo 3, 321. *neutr. plur.* sceptra 7, 252
Priami Æ. 1, 628. 2, 22. 56. 191. 437. 454. 484. 506. 527. 554. 760. 3, 1. 4, 343. 5, 297. 9, 264. 12, 545
Priamidem Helenum Æ. 3, 295. Deïphobum 6, 494
Priamides Helenus Æ. 3, 336. 6, 509
Priamo Æ. 1, 754. 2, 291. 344. 541. 9, 742. 11, 259
Priamum Æ. 1, 462. 491. 2, 501. 518. 8, 15. 83. 99
Priamus Æ. 1, 465. 2, 147. 533. 581. 3, 50. 5, 564
Priape E. 7, 33
Priapi G. 4, 111
pridem, jam pridem, &c. Æ. 1, 503
prima, *nom. fæm. musa* nostra dignata est, &c. E. 6, 1. optima quæque dies ævi G. 3, 66. *neutr. plur.* munuscula E. 4, 18. ora G. 3, 399. examina 4, 21. fundamina 4, 161. agmina Æ. 9, 479
prima, *abl.* origine mundi G. 2, 336. ab origine 3, 48. 4, 286. Æ. 1, 378. terra 1, 545. juventa 7, 51. 9, 181. lampade 7, 148. lanugine 10, 324. acie 12, 305
primæ, *genit.* pugnæ Æ. 7, 542. *plur.* audent mori pro mœnibus 11, 895
primævo flore juventus Æ. 7, 162. corpore 10, 345
primævus quorum Helenor Æ. 9, 545
primam coronam Æ. 5, 355. *vocem* 7, 118. Deorum tellurem 7, 136. aciem 8, 561. 9, 595. urbem 9, 244. me ferro abjumite 9, 494. hanc laudem 9, 654
primas arces Æ. 7, 61. acies 9, 27. 10, 643
primi, *genit.* litoris G. 2, 44. pedis Æ. 5, 566. foliis 6, 255. *plur.* Pœnorum 4, 133
primis E. 6, 34. G. 2, 253. 3, 503. Æ. 1, 349. 6, 273. 7, 468. 8, 59. 517. 9, 453. 11, 573. in primis E. 5, 69. G. 1, 338. 2, 291. Æ. 1, 307. à mensibus anni G. 1, 64. ab annis Æ. 2, 87. cum primis G. 1, 178
primitiæ Æ. 11, 16. 156
primo sycere Luciferi G. 3, 324. somno Æ. 1, 474. aspectu 1, 617. labori 2, 335. in limine 2, 469. 485. 6, 427. 11, 423. oriente 5, 42. avulso non deficit alter 6, 143. frigore autumni 6, 309. mense 6, 453 cum lumine foliis 7, 130. Aquilone 7, 361. vento 7, 528. certamine 11, 155
primo Eoo Æ. 3, 588. 11, 4
primò, *adverb.* G. 3, 187. 4, 310. Æ. 4, 176. 5, 654. 9, 576
primorum Æ. 9, 309
primos concubitus G. 3, 130. Lucinæ labores 4, 340. inter Æ. 2, 479. 7, 783. 8, 586. trucidant 2, 494. 12, 577. ortus ubi Titan extulerit 4, 118. artus 5, 857. fasces 7, 173. furores 7, 406. juvenum tot 9, 785. honores 11, 219. suorum accitos cogit 11, 234
primum, *post*, cum E. 6, 40. 7, 39. G. 1, 113. 428. 2, 340. Æ. 2, 127. 7, 39. 8, 170. 408. 12, 76. 114
primum, *post*, ut G. 2, 426. Æ. 1, 310. 4, 259. 586. 6, 102. 452. 11, 300. 12, 47. 669
primum, *adject.* Accesten 5, 540. 746. quem 11, 664

pri-

primus ante omnes Æ. 2, 40. 5, 491
primus, *initio verſus*, G. 2, 408. 3, 10 77. 113. 182. 4, 134. 140. Æ. 2, 40. 370. 5, 310. 318. 667. 7, 647. 8, 319. 9, 35. 10, 242. 11, 364. 380. 12, 461
primuſque G. 1, 122. Æ. 2, 32. 263. 424. 3, 561. 4, 169. 5, 151. 451. 8, 269. 281. 12, 258. 426
primus, *in fine carminis* G. 3, 64. Æ. 5, 596. 6, 183. 10, 516
princeps Æ. 5, 160. 833. 9, 535. 10, 166. 254. 11, 620
principe Æ. 3, 168
principibus Achivis Æ. 1, 492
principiò, *adverb.* G. 2, 9. 4, 8. Æ. 2, 752. 3, 381. 4, 56. 5, 109. 6, 214. 724. 7, 342. 9, 762. 10, 258
principium ab Jove E. 3, 60. generis ab Jove Æ. 7, 219. à te E. 8, 11. pugnæ Æ. 9, 53
prior E. 5, 10. Æ. 1, 325. 585. 5, 186. 326. 6, 834. 7, 194. 8, 469 9, 319. 10, 458. 533. 11, 760. 12, 195. fama 4, 323. alloquitur 6, 341. aggreditur dictis 6, 387. pietate 11, 292
priorem certâſſe Æ. 1, 552. locum ſuperare 5, 155. præterit 5, 170
priores lupi videre Mœrin E. 9, 54. ſucces G. 2, 59. menſas Æ. 3. 213. procos 4, 534
priores, *majores* Æ. 3, 693
prioris fortunæ Æ. 7, 243
priorum G. 3, 292. vatum Æ. 4, 464. virûm 8, 312
priſca fides Æ. 6, 878. 9, 79
priſcæ fraudis E. 4, 31
priſcique Quirites Æ. 7, 710
priſco de ſanguine Sabinorum Æ. 7, 706
priſcos Latinos Æ. 5, 598
priſcum Carmentis honorem Æ. 8, 339
Priſtin Æ. 5, 116. 10, 211
priſtina gloria Æ. 10, 143. in priſtina novæ redîre vires 12, 424
priſtinus conjux Æ. 6, 473
Priſtis, *navis* Æ. 5, 152. 156. 187
Priſtis immani corpore Æ. 3, 427
Priverno antiquâ urbe Æ. 11, 540
Privernum, *nom. propr. viri*, Æ. 9, 576
prius, *ſequente*, quam G. 1, 50. 3, 468. Æ. 1, 196. 476. 2, 741. 4, 24. 6, 328. 11, 809
prius G. 1, 74. 194. 2, 274. 3, 362. 4, 229. 396. 537. Æ. 2, 190. 596. 6, 136. 9, 122. 10, 223. 882. 11, 126
pro frugibus faciam vitulâ E. 3, 77. viola 5, 38. carmine quæ dona reddam 5, 81. conjuge rapta ſævit G. 4, 456. reditu votum ſimulant Æ. 2, 17. re pauca loquar 4, 337. laude 5, 230. libertate 6, 821. pro Latio, pro majeſtate tuorum obteſtor 12, 820
pro, *ante*, templo ſtabat Æ. 8, 653. terribus ſtantem 9, 575. mœnibus mori 11, 895. portis 12, 661
pro virginitate, *in præmium*, &c. 12, 141. 878
proavi Pallantis Æ. 8, 54
proavis Æ. 12, 225
proavoſque petamus Æ. 3, 129
probat id auctor Aceſtes Æ. 5, 418
probavi audere Æ. 12, 814
probet miſceri Æ. 4, 112
procacibus Auſtris Æ. 1, 540
Procas Trojanæ gentis gloria Æ. 6, 767
procedere ninium E. 3, 94. menſas incipient 4, 12. claſſem Æ. 4, 587. longius iras 5, 461
procedit nova forma viri Æ. 3, 592. medium in æquor 10, 451. Legio Auſonidum 12, 121
procedo Æ. 3, 319. ad Priami ſedes 2, 760
procedunt cuſtodes ab limine 8, 462. caſtris 12, 169
procellis Æ. 1, 106. 7, 594
procellæ Æ. 11, 798
procellis G. 3, 259. Æ. 1, 89. 5, 791
proceras erigit almos E. 6, 63
procerus Æ. 1, 744. 3, 58. 103. 6, 489. 8, 587. 9, 659. 10, 213. 11, 403
procerum Æ. 12, 213
proceſſerat in Meſſapum Æ. 10, 751. ordo comitum 11, 94
proceſſit invito veſper Olympo E. 6, 86. ecce Dionæi Cæſaris aſtrum 9, 47. jamque dies alterque dies Æ. 3, 356. ad undam Æ. 9, 23
proceſſu, in proceſſu cœpit crudeſcere morbus G. 3, 504
Prochyta alta Æ. 9, 715
proclamat Æ. 5, 345
procorum Æ. 12, 27
procos Æ. 5, 534
Procrinque Æ. 6, 445
procubet umbra ſaxea G. 3, 145
procubuêre poſtes ſuperbi Æ. 2, 505. ſomno vinoque ſepulti 9, 190
procubuiſſe ſuper ſtragis acervum Æ. 6, 504. lupam in antro Mavortis 8, 631. Evandri cum ſtirpe domum 11, 395
procubuit Æneas Æ. 8, 30. ſus 8, 83. turris pondere 9, 541. moriens 11, 418
procudit arator vomeris dentem G. 1, 261
procul de rupe pendere videbo E. 1, 77
procul, *prope juxtà* E. 6, 16. Æ. 10, 835
procul à patria E. 10, 46. diſcordibus armis G. 2, 459. vertice montis Æ. 5, 35. Ilo Servius 10, 401. Mago 10, 521
procul è Æ. 3, 554. 8, 112. 610
procul hinc 1, 473. 6, 440. 8, 478. 603. 635. 666
procul inde Æ. 2, 666. 8, 642
procul in auram ex oculis evanuit Æ. 4, 278. 9, 658
procul, *haud nimis longè* Æ. 5, 124
procul in prora ſtans Æ. 5, 775
procul, ô procul eſt profani Æ. 6, 258
proculcat, *eum*, equorum ungula Æ. 12, 534
procumbat culmus gravidis ariſtis G. 1, 111
procumbere, *in*, campo Æ. 3, 466
procumbit in ulva E. 8, 87. fluctus neu ipſo monte minor G. 3, 240. ad aram Choræbus Æ. 2, 426. humi bos 5, 481. ſuper 11, 150
procumbunt poſtes cardine emoti Æ. 2, 493. illi certamine 5, 198. piceæ 6, 180
procurate corpora Æ. 9, 158
procurrens alterno gurgite pontus Æ. 11, 624. in hoſtes 12, 267

pro-

procurrentibus saxis Æ. 5, 204
procurrere longiùs Æ. 9, 690
procurrit, *accurrit* Æ. 12, 785
procurrunt contra quos agmina Laurentum Æ. 12, 280
procursu concitus axis Æ. 12, 379. rapido invadunt 12, 711
procurva litora Æ. 5, 765
procurvam falcem G. 2, 421
prodentia murmura nautis venturos ventos Æ. 10, 99
prodere voce suâ quemquam Æ. 2, 127
proderet genus à sanguine Teucri Æ. 4, 231
proderit admiscere saporem, &c. G. 4, 267
prodiderit te ad mortem Æ. 12, 42
prodidit conjugium Æ. 4, 431. Euryalum galea, *Messapi* 9, 374. nulla equorum fuga tuos currus 10, 593
prodigiis tantis Æ. 5, 639. cœlestibus 6, 379
prodigium novum dictuque nefas Æ. 3, 366
prodigos absit G. 4, 89
prodimur atque Italis oris longe disjungimur Æ. 1, 257
prodire volando Æ. 6, 199
prodit se pondere quæ gravis est, *terra* G. 2, 254
prodita tentoria Æ. 1, 474
proditione sub falsa Æ. 2, 83
producere vitam Æ. 2, 637
producit tellus corpora hominum Æ. 12, 900
produxi te, *ante ædes* Æ. 9, 487
Proetides E. 6, 48
profani esse procul Æ. 6, 258
profanos quos bello fecere Æ. 12, 779
profatur Æ. 1, 565. 4, 364
profeci nil E. 8, 20
profectâ Tyriâ urbe Dido Æ. 1, 344
profectis Trojâ Æ. 1, 736. 4, 111
profectum ab sede Æ. 7, 209. 255. genus à Pallante 8, 51
profectus Trojam Æ. 3, 615
proferet imperium Æ. 6, 795
proferret fata parentis Æ. 12, 395
profiabat pectore somnum Æ. 9, 326
profluet humor G. 4, 25
profudit lachrymas oculis Æ. 12, 154
profuerit meminisse G. 1, 451
profugis Æ. 7, 300. Teucris 10, 158
profugos quos bello egêre Æ. 8, 118
profugus fato Æ. 1, 6. hymenæos infectos linquens 10, 720
profuit G. 1, 84. 3, 459. 509. Æ. 7, 303. 11, 844. 12, 541
profundæ, *plur.* sylvæ Æ. 7, 515
profundam noctem Æ. 4, 26. 6, 462
profundi manes G. 1, 243. saltus 2, 391
profundo, *mari* Æ. 12, 263
profundum cœlum E. 4, 51. G. 4, 222. Æ. 1, 62. pontum 5, 614
progeniem, *de apibus* G. 1, 415. 4, 56. duci à sanguine Trojano Æ. 1, 23
progenies E. 4, 7. G. 2, 341. Æ. 1, 254. 5, 565. 6, 790. 7, 97. 10, 30. 329. 471
progenuit illam extremam sororem Æ. 4, 180
Progne G. 4, 15
progredior portu Æ. 3, 300
progreditur tandem Æ. 4, 136
progressi subeunt luco Æ. 8, 105
progressus, *particip.* Æ. 8, 337. 608. 12. 219
proh, *interject.* Jupiter Æ. 4, 590. scelus 5, 793
prohibe à navibus ignes Æ. 1, 529
prohibebis inani ludo animos G. 4, 105
prohibemur arenæ hospitio Æ. 1, 544
prohibent à matribus hœdos G. 3, 398. venti ferre domum pabula 4, 10. Parcæ cætera scire Helenum Æ. 3, 379. dictis Ascanium pugnæ avidum 9, 662
prohibere G. 4, 106. Æ. 7, 313
prohibet Æ. 5, 631. 6, 606. 808
prohibete juvenem succurrere G. 1, 501. Dii minas Æ. 3, 265. nefas 5, 197
projecere animas Æ. 6, 436
projecit in medium cestus Æ. 5, 402. galeam ante pedes 5, 673. *illum*, in undas 5, 859. sese super amicum 9, 44. ales prædam ex unguibus fluvio 12, 256
projecta, *abl.* vilior alga E. 7, 42. *neutr. plur.* saxa Pachyni Æ. 3, 699
projecto tegmine Æ. 9, 577. pede lævo aptat se pugnæ 12, 587
projectus in antro E. 1, 76. toto corpore Æ. 11, 87
projice tela manu Æ. 6, 835
projicis in pericula cives Æ. 11, 361
proinde Æ. 11, 383. 400
prolapsa Pergama Æ. 2, 555
prole Æ. 1, 79. 6, 784
prolem G. 2, 3. 3, 65. 101. 541. Æ. 1, 278. 3, 180. 4, 234. 6, 717. 756. 10, 696
proles G. 3, 35. 4, 281. Æ. 4, 258. 6, 25. 322. 648. 763. 7, 50. 691. 761. 8, 301. 9, 523. 10, 353. 397. 429. 12, 128. 347. 830
prolixa barba E. 8, 34
proludit arenâ sparsâ ad pugnam G. 3, 234. Æ. 12, 106
proluit Eridanus G. 1, 481. fluctus 3, 543. se pleno auro Æ. 1, 743. imber 12, 686
proluvies fœdissima ventris Æ. 3, 217
promeritam te, *de me* Æ. 4, 335
Promethei furtum E. 6, 42
promiserat sibi crinitiem & longos annos Æ. 10, 549
promisi ultorem Æ. 2, 96
promisit non illum talem nobis Æ. 4, 228
promissa, *adject. nom. fœm.* fides Æ. 4, 552. 6, 346. dies 9, 107. *abl.* arte, 8, 612. *neutr. plur.* mœnia 1, 262
promissa, *plur. subst.* Æ. 5, 386. 8, 531. 11, 45. 152. 12, 2
promissam eripui genero Æ. 12, 31
promissi facta potens Dea Æ. 7, 541
promissi, *adject.* muneris memor Æ. 8, 464
promissis maneas Æ. 2, 160. interrita 5, 863
promisso munere Æ. 5, 282. nomine 5, 718
promitte vires Æ. 5, 191
promittere, *tibi*, quicquid est curæ in arte mea Æ. 8, 401. optanti 9, 6
promiti tibi Æ. 6, 791
promittit se solvere carminibus mentes Æ. 4, 487
pronitto occurrere turmæ Æ. 11, 503

pro-

promittunt si tibi quæ posco Æ. 9, 194
promovet remis Centaurum Æ. 10, 195
promptum est oculis prædiscere nigram, *terram* G. 2, 255
Promulumque Æ. 9, 574
promunt se robore Æ. 2, 260
prona, *nom. fœm.* ilex incumbebat, &c. Æ. 8, 236. *saxea pila*, trahit ruinam 9, 713. *abl.* fertur aqua 8, 548. *n. utr. plur.* maris 5, 212
proni dant lora G. 3, 107. verrimus æquora remis Æ. 3, 668. in verbera pendent 4, 147
prone amne G. 1, 203
pronuba Juno Æ. 4, 166. Bellona 7, 319
pronum ipsum sterne solo Æ. 11, 485
pronus magister, *puppis*, volvitur in caput Æ. 1, 119. cecidit 5, 332. pendens in verbera 10, 586
propagine vites respondent G. 2, 63
propaginis arcus Æ. 2, 26
propago Romana Æ. 6, 870. 12, 827
prope flumina G. 4, 238. amnem Æ. 8, 597
properabat adjungi generum Æ. 7, 57
properanda multa forent cœlo sereno G. 1, 260
properans per deserta montis Æ. 11, 514
properant Cyclopes fulmina massis G. 4, 171
properari vides litore circum Æ. 4, 416
properas ire Æ. 4, 310
properat jungi hospitio Æ. 7, 264. hæc pater Lemnius 8, 454
properata maderent, *semina* G. 1, 196
properate viro arma citi Æ. 12, 425
propere Æ. 6, 236. 9, 801. 12, 573
properent se tingere soles Hyberni Oceano G. 2, 481. Æ. 1, 749
propères anni spem credere terræ G. 1, 224
properet spargere, &c. Æ. 4, 635 pulchram per vulnera mortem 9, 401
properi aurigæ Æ. 12, 85
prepexam in pectore barbam Æ. 10, 838
prŏpinquabam portis Æ. 2, 730
propinquabant scopulo Æ. 5, 159. castris 9, 371. portis 11, 621
propinquam Italiam Æ. 3, 381
propinquant fugæ rate Æ. 2, 783. fluvio 6, 384. foribus 6, 634. urbi 8, 101
propinquat scopulo Æ. 5, 185. ripæ 6, 410. luximinica 9, 355. muris manus Trojana 11, 597. Parcarumque dic. & vis inimica 12, 150
propinques augurium ritè Æ. 10, 254
propinqui belli Æ. 11, 156
propinquos populos Æ. 3, 502
propinquum consanguinitate Æ. 2, 86
propior Oceano India G. 2, 122. faciem tauro 3, 58. portus patescit Æ. 3, 531. fit vesper Olympo devexo 8, 280
propiora tenentem Æ. 5, 168
propiore Dei numine afflata Æ. 6, 51
propioribus spatiis mea ætas insequitur, *te*, Æ. 9, 275
propius stabulis G. 1, 355. tectis 4, 47. res aspice nostras Æ. 1, 530. æstus incendia volvunt 2, 706. tua numina firmes 8, 78. periclo it timor 8, 556. accedere 10, 712. malum est 12, 407
proponit geminum pugnæ honorem Æ. 5, 365
propria, *abl. fœm.* vi G. 2, 48. *neutr. plur.* hæc si dona fuissent Æ. 6, 871
propriæ sedes Æ. 3, 167
propriam, dicabo Æ. 1, 77. 4, 126. ea domum 3, 85
proprios cultus G. 2, 35
proprium, *masc.* laborem Æ. 7, 331. *neutr.* si hoc fuerit E. 7, 31. decus Æ. 5, 229. jus 11, 339
propter, *juxtà*, aquæ rivum E. 8, 87. aquam G. 3, 14. Athesim Æ. 9, 680
propter te Æ. 4, 320. quam 12, 177
propugnacula Æ. 4, 87. 9, 170. 664
prora Æ. 1, 108. 3, 277. 5, 206. 775. 6, 901
proræ Æ. 9, 122. 10, 223
proram G. 4, 117. Æ. 5, 165. 202. 10, 659
prorus Æ. 3, 532. 6, 347. 358. 8, 101. 10, 193
proripis quò Æ. 5, 741
proripit quò nunc se ille E. 3, 19
proripit sese Æ. 6, 472. juvenis 1, 796
prorumpit, *lege*, perrumpit in obliquum tellurem verso aratro G. 1, 98
prorumpit nubem ad æthera Æ. 3, 572. in mare Tiberinus 7, 32. medius in hostes 10, 379
proruptum it mare Æ. 1, 250
proruptus toto corpore sudor Æ. 7, 439
proscenia ineunt ludi G. 2, 381
proscinde terram juvencis G. 2, 237
proscisso æquore, *solo terræ* G. 1, 97
prosequar pascua versu G. 3, 340
prosequere euntem Æ. 12, 73
prosequitur & fatur Æ. 2, 107. ventus euntes 3, 130. 5, 777. lachrymans euntem 6, 476. dictis 6, 893. te 9, 218. votis 9, 310. venia 11, 107
Proserpina G. 1, 39. 4, 487. Æ. 4, 698. 6, 142. 251. 402
profluere omnes suis finibus Æ. 5, 140
prosit nostris in mendibus ortas Æ. 9, 92
prospectant hæc è vallo Troës Æ. 9, 168. te patria fata 10, 741
prospectat euntem Æ. 7, 813
prospectum Æ. 1, 185. 8, 254
prospectus pascat animum G. 2, 285
prospera Relligio Æ. 3, 362
prospexi Italiam Æ. 6, 357
prospexit Iliam Æ. 7, 289. Capitolium 11, 839. campos 11, 909
prospicere serena G. 1, 394
prospiceres ex arce fervere litora Æ. 4, 410
prospicimus G. 4, 352. Æ. 1, 154. 159. 5, 733. 12, 136
prospicit 1, 159. 7, 30. 12, 595
prospiciunt glomerari nubem, &c. Æ. 9, 34
prosubigit pede terram G. 3, 256

profunt flumina Æ. 5, 684
protecti, *Græci* Æ. 2, 444. corpora scutis 8, 662
protectus parmâ Æ. 10, 800
protegat me umbrâ G. 2, 489
Protei Æ. 11, 262
protendens brachia Æ. 5, 377. oculos dextramque 12. 931
protendunt hastas reductis dextris Æ. 11, 606
protentus in octo pedes temo G. 1, 171
proterit curru agmina Æ. 12, 330
proterret Aulesten equo adverso Æ. 12, 291
Proteu G. 4, 447
Proteus G. 4, 412. 429. 528
protinus æger ago capellas E. 1, 13
protinus, *deinceps* G. 4, 1. Æ. 3, 291. 416. 4, 196. 7, 601. 9, 337. 10, 340. 11, 691
protinus longè Æ. 7, 514. 8, 159
protinus Æ. 2, 437. 545. 5, 485. 6, 33. 7, 408. 9, 149. 10, 561. 633
protrahit in medios Æ. 2, 123
protrahitur pedibus Æ. 8, 265
proturbant, *eum*, cominus hinc atque hinc Æ. 9, 441. eminus hostem missilibus 10, 801
provecti huc Æ. 2, 24
provectus equo Æ. 7, 166
provehimur portu Æ. 3, 72. pelago 3, 506
provehor quid ultrà Æ. 3, 481
proveniunt non hæc arte magistrâ Æ. 12, 428
proventu oneret sulcos G. 2, 518
provisa multo antè G. 1, 167
provocet auras cursibus G. 3, 194
provolvens truncum Æ. 10, 556
provolvêre hunc rotæ Æ. 12, 533
proxima, *fœm. nom. ora* Æ. 3, 397. meta viarum 8, 594. ponto, *porta* 9, 238. *via auxilio* 12, 388. *voc. lauri* & Myrte E. 2, 54. *neutr. plur.* Phœbi versibus, *carmina* 7, 22. litora Æ. 1, 161. 7, 10. loca 6, 434. 761. quæque 10, 513
proximus Æ. 2, 311. 5, 388. 543. 6, 767. 11, 316. huic longo sed proximus intervallo 5, 320
prudens auctor G. 2, 315
prudentia G. 1, 416. Æ. 3, 433
pruina G. 2, 376
pruinæ G. 2, 263
pruinas G. 1, 230
pruinis G. 3, 368. 4, 518
pruna E. 2, 53. G. 4, 145. multâ vestigia premimus Æ. 11, 788
prunas Æ. 3, 103
prunis, *in prunis* G. 2, 34
Prytanimque Æ. 9, 767
psithia G. 2, 93
pube Pelasgâ Æ. 9, 154
pubem Sabellam G. 2, 167
pulem Æ. 2, 798. 7, 429. 11, 20
pubentes *herbæ* G. 3, 126. 4, 514. genæ 12, 221
puberibus sollis Æ. 12, 413
puber G. 1, 313. Æ. 1, 403. 2, 477. 5, 74. 119. 450. 573. 599. 6, 580. 7, 105. 219. 521. 616. 794. 9, 74
pubesceret tecum æquali ævo Æ. 3, 491
pubescit vinea largo fœtu G. 2, 360
pube tenus virgo Æ. 3, 427
pubi indomitæ G. 3, 174
pubis robora Æ. 8, 518
pudeat G. 1, 80. Æ. 5, 196
pudendis vulneribus Æ. 11, 55
pudet Æ. 9, 598. 787. 12, 229
pudicitiam servat G. 2, 524
puer E. 7, 44. Æ. 4, 327. 322. 5, 453. 9, 44. 10, 398. 871. 12, 667
puderem Æ. 4, 55
puella E. 3, 64. G. 4, 458
puellæ E. 10, 9. G. 1, 11. 390. 4, 476. Æ. 2, 238. 6, 307
puellam E. 6, 61
puellas Æ. 5, 59
puer E. 2, 17. 45. 4, 18. 60. 5, 19. 49. 54. 8, 50. 9, 66. G. 1, 19. 3, 6. Æ. 1, 271. 479. 682. 688. 2, 598. 3, 339. 487. 4, 94. 156. 354. 5, 74. 252. 569. 599. 6, 875. 8, 581. 9, 181. 217. 276, 641. 656. 10, 236. 605. 825. 11, 42. 12, 435
pueri E. 1, 46. 3, 93. 98. 111. 6, 14. 24. G. 4, 476. Æ. 1, 688. 2, 238. 766. 5, 296. 349. 553. 561. 602. 6, 307. 837. 7, 162. 379. 484. 9, 605. 11, 216. 476. 12, 943
puerile agmen Æ. 5, 548
puerilia tela Æ. 11, 578
puero E. 3, 14. 70. 4, 8. Æ. 1, 758. 3, 341. 5, 569. 10, 70.
pueros Æ. 8, 632
puerum, *amorem* E. 8, 45
puerum, E. 9, 52. Æ. 2, 457. 7, 575
pugna, *Nomin.* Æ. 9, 667. 10, 359. 11, 589. 635. 833. 12, 125. 216. 506. *abl.* 9, 213. 789. 10, 441. 889. 11, 702. 12, 34. 265
pugnabis amori? Æ. 4, 38
pugnæ, *genit.* Æ. 4, 603. 5, 365. 585. 7, 40. 542. 611. 788. 8, 16. 9, 53. 661. 720. 10, 311. 428. 11, 78. 780. 12, 54. 430. 560. 593. 630. *dat.* 5, 383. 463. 478. 10, 50. 279. 588. 615. 690. 11, 528. 649. 707. 826. 12, 241
pugnam G. 3, 26. 234. 4, 67. Æ. 2, 438. 5, 68. 411. 439. 9, 138. 186. 12, 106. 151
pugnando Æ. 6, 660. 7, 182
pugnant mucrone Æ. 7, 665
pugnas G. 3, 46. Æ. 1, 460. 4, 419. 6, 167. 7, 614. 9, 777. 11, 278. 837. 912. 12, 792. 818
pugnat equus Æ. 11, 600
pugnata bella Æ. 8, 629
pugnatori juvenco Æ. 11, 680
pugnatur cominus armis Æ. 7, 553
pugnent ipsi nepotes Æ. 4, 629
pugnis Æ. 4, 673. 11, 86. 12, 871
pulcher, *nom.* Ganges G. 2, 137. forma ante omnes Iülus Æ. 5, 570. Iülus 7, 107. 477. 9, 293. 310. Aventinus 7, 657. Equicolus armis 9, 684. *voc. ô* Apollo 3, 119
pulcherrima, *nom. fœm.* Naiadum Ægle E. 6, 21. fraxinus, 7, 65. rerum Roma G. 2, 534. formâ *Deiopea* Æ. 1, 76. Dido 1, 500. 4, 60. genetrix 4, 227. proles 6, 648. bello Hippolyti proles 7, 761. Dea 11, 852. Æneam genetrix 12, 554. *neutr. plur. consilia* 5, 728. *præmia* 9, 253. corpora 12, 270
pulcherrime ô conjux Æ. 10, 611
pulcherrimus Æneas Æ. 4, 141. Turnus 7, 55. *Hybris* 8, 73. Auster 10, 180
pulchra, *nom. fœm.* Dido Æ. 4, 192. Proserpina 6, 142. *abl.* testudine G. 2, 463. prole Æ. 1, 79. origine 1, 290. libertate 6, 821
pulchram mortem G. 4, 218.

pulchrior quo alter non fuit Æ. 7, 649. 9, 179
pulchro pectore Æ. 3, 426. Latio 4, 432. corpore 5, 344. juvenco 5, 399. flumine 7, 430. Hercule 7, 656
pulchros tapetas Æ. 9, 358. artus 9, 433
pulchram mori ſuccurrit in armis Æ. 2, 317
pullis maculis G. 3, 389
pullulat ab radice aliis denſiſſima ſylva, *arboribus* G. 2, 17. facies colubris Æ. 7, 329
pullus Æ. 3, 75
pulmone Æ. 9, 701. 10, 587.
pulſa, *nom. fœm.* metu gloria ceſſit Æ. 5, 395. palus 7, 702. in tergum ſi quando receſſit 11, 653. meo vulnere cadat peſtis 11, 793. manu ſagitta 12, 320. *neutr. plur.* arma 8, 529
pulſabant ariete muros Æ. 12, 706
pulſabat medium Olympum curru Phœbe Æ. 10, 216
pulſabit galeas raſtris G. 1, 497
puliæ, *genit.* virginis Æ. 11, 790. *plur.* valles reſerunt, *cantus*, ad ſydera E. 6, 84
pulſam Hyemem G. 4, 51
pulſans corda pavor G. 3, 106. Æ. 5, 138
pulſant flumina Æ. 11, 660
pulſante nervo G. 4, 313
pulſat arduus ſydera Æ. 3, 619. ictibus 5, 460. eadem digitis 6, 647. ſingultibus ilia 9, 415
pulſata ſaxa Æ. 3, 555
pulſati colles clamore reſultant Æ. 5, 150
pulſatos Divos Æ. 12, 286
palſatur vento & imbri Æ. 4, 249
pulſatuſve parens Æ. 6, 609
pulſi, *genit.* Turni Æ. 10, 143. *plur.* regnis 7, 217
pulſis volutabris apros G. 3, 411. in prælia reficit Æ. 11, 731
pulſu Æ. 12, 533. pedum 7, 722. 12, 334. 445
pulſum Niphatem G. 3, 30. regnis Æ. 3, 121. patriâ 8, 333. vulneribus 11, 56. *me*, quiſquam arguet 11, 392
pulſus quo tibi amor noſtri? G. 4, 325. Europâ atque Aſiâ Æ. 1, 389. corde dolor 6, 382. ob invidiam ſolio 10, 852. abi 11, 366. ego 11, 392. ob invidiam regno 11, 539
pulvere G. 1, 101. 180. 3, 171. 4, 96. Æ. 2, 273. 609. 7, 163. 9, 33. 10, 844. 11, 866. 909. 12, 99. 407. 444. 611
pulveream nubem Æ. 8, 593
pulveris G. 4, 87
pulverulenta, *nom. fœm.* eſſas G. 1, 66. *neutr. plur.* agmina fugâ glomerant cervi Æ. 4, 155. fugâ dant agros 12, 463
pulverulentus equis furit pars arduus altis Æ. 7, 625
pulvis G. 2, 418. Æ. 1, 482. 11, 877
pumice G. 4, 374. Æ. 5, 214. 12, 387
pumicibuſque G. 4, 44
Punica, *nom. fœm.* gloria Æ. 4, 49. *neutr. plur.* regna 1, 342
puniceæ pennæ Æ. 12, 750
puniceis roſetis E. 5, 17. tæniis Æ. 5, 269. rotis invecta Aurora 12, 77
puniceo cothurno E. 7, 32
puppes Æ. 1, 73. 403. 3, 135. 277. 5, 635. 697. 794. 6, 5. 901. 8, 497. 9, 118. 10, 268
puppi Æ. 3, 130. 519. 527. 4, 554. 5, 12. 175. 777. 841. 6, 339. 8, 115. 680. 10, 261
puppibus G. 1, 304. 3, 362. Æ. 1, 187. 2, 276. 4, 418. 5, 132. 8, 693. 10, 80
puppim Æ. 1, 119. 6, 410. 226. 247. 10, 297
puppis Æ. 2, 256. 5, 198. 858. 10, 156. 171. 302
pura, *nom. fœm. Luna* G. 1, 433. *abl.* ſub nocte E. 9, 44. in luce Æ. 2, 590. unda 6, 229. haſta 6, 760. parma 11, 711. in veſte 12, 169
purgat ſe nubes in æthera Æ. 1, 591
purior electro amnis G. 3, 522
puriſſima mella G. 4. 163
purpura G. 2, 495. 4, 275. Æ. 5, 251. 7, 251
purpurea aulea G. 3, 25
purpureæ, *vites* G. 2, 95
purpuream veſtem Æ. 4, 139. animam 9, 349
purpureas veſtes Æ. 6, 221
purpurei criſtis juvenes Æ. 9, 163
purpureo narciſſo E. 5, 38. capillo G. 1, 405. cothurno Æ. 1, 341. amictu 3, 405. lumine 6, 641. flore 12, 414
purpureos flores G. 4, 54. Æ. 5, 79. 6, 884. amictus 12, 602
purpureum ver E. 9, 40. mare G. 4, 373. lumen juventæ Æ. 1, 595. hunc pennis 10, 722
purpureus flos Æ. 9, 435. color 11, 819
purum æthereum ſenſum Æ. 6, 746. per purum, *per auras* G. 2, 364
putabant multa dura ſuo cum [illegible] Æ. 8, 322
putando ſugit, *arbor* G. 2, 407
putandum eſt Æ. 6, 719
putans Æ. 5, 380. 12, 728. multa 6, 332
putâris ſi non irrita mea dicta, Æ. 12, 244
putas Æ. 10, 627
putâſſet prædam ignara Æ. 6, 361
putâſſi Æ. 11, 686
putat Æ. 6, 454
putatis Æ. 2, 43
putator G. 2, 28
putavi ſtultus ego, &c. E. 1, 20
puteis manare cruor G. 1, 486
putent Æ. 9, 155
puteos G. 3, 339
putes Æ. 8, 42
putet Æ. 5, 96. 7, 704
puteum G. 2, 231
putre ſolum G. 2, 204
putrem campum Æ. 8, 596. 11, 875
putres ſulci G. 1, 215. fungos 1, 393. telas 3, 562
putri ſolo G. 2, 262
putris gleba G. 1, 44
Pygmalion, *vide* Pigmalion
pyra Æ. 4, 504
Pyracmon Æ. 8, 425
pyram Æ. 4, 494. 6, 215
pyras Æ. 11, 185. 204
Pyrgi Æ. 10, 184
Pyrgo Æ. 5, 645
Pyrrhæ E. 6, 41
Pyrrhi Æ. 2, 526. 3, 296
Pyrrhin', *Pyrrhine* Æ. 3, 319
Pyrrhus Æ. 2, 469. 491. 529. 547. 662

Q.

QUà, *adverb.* ut & *relat. nulli tamen peculiari ſenſu.*
qua, *poſt* neſcio G. 1, 413. 4, 55.
qua, *poſt* ne Æ. 1, 686. 2, 606. 3, 406.

406. 453. 473. 8, 209. 9, 321. 11, 19
quaque G. 3, 351. 4, 290. 529. Æ. 2, 383. 5, 397
quacumque E. 9, 14. G. 1, 406
qua ſe cunque Æ. 11, 762. 12, 368. 914
quadret via G. 2, 278
quadrifidam quercum Æ. 7, 509
quadrifidas ſudes G. 2, 25
quadrigæ G. 1, 512. 3, 268. Æ. 1, 642
quadrigis Æ. 6, 535
quadrijuges equos Æ. 10, 571
quadrijugo curru Æ. 12, 162
quadrijuges currus G. 3, 18
quadris patulis Æ. 7, 115
quadrupedante ſonitu Æ. 8, 596
quadrupedantum pectora Æ. 11, 614
quadrupedemque Æ. 11, 714
quadrupedes Æ. 3, 542
quadrupedumque Æ. 11, 875
quadrupes E. 5, 26. Æ. 7, 500. 10, 892
quæcumque G. 2, 346. Æ. 1, 334 614. 2, 77. 3, 445 652. 9, 99. 260. 12, 143. 694
quæ me cumque Æ. 1, 614
quædam, *quædam res* G. 1, 268
quæque E. 7, 54. G. 1, 53. 2, 229. Æ. 4, 526
quæras quæ ſint, &c. G. 2, 288
quærat tibi fœdera Æ. 11, 129
quæratur conjux Lavinia Æ. 12, 80
quære prius ſi, &c. G. 2, 274. mœnia Æ. 2, 294. diceri 6, 614. ne quære quem caſum portenta ferant 8, 532
quærebant in medium G. 1, 127
quærenda, *neut. plur.* arva Æ. 3, 497. alia arma 11, 230
quærendi reditus ſanguine Æ. 2, 118. hoſtis nubes 11, 383
quærendo oracula lucos, &c. E. 8, 86
quærens abrumpere lucem Æ. 4, 631. te 10, 515
quærentem varia Æ. 2, 287 dicere 6, 7, 449 *illum*, nulla fugæ ferebant ad ſpeluncam 8, 212
quærenti Æ. 1, 374. 2, 711
quærentibus facilis herba G. 1, 272
quærere, *inquirere* Æ. 1, 313. arma 2, 99. cauſas 2, 105. terras deſertas 3, 4. regna extera 4, 350. Tyrios deſerta terra 4, 468. Tybrim 5, 83. tecta nova 7, 393
quæreret herbam frumenti ſulcis G. 1, 134
quæret amiſſum gurgite Æ. 5, 814
quæretur nulla fine te rebus meis gloria Æ. 9, 278
quærimus te per æquor Æ. 10, 254
quæris nec qui ſim E. 2, 19
quærit convivia Æ. 4, 77. pars ſemina flammæ 6, 6. iter per valles 7, 802. aditum per avia 9, 58. ſydera 10, 161. te ſuum dextera deciſa 10, 395. latebras imago 10, 663
quærite Trojam Æ. 5, 637
quæritis quem Æ. 1, 599
quæritur G. 4, 300. Æ. 4. 515. 5, 378. in regnum hæres 7, 424
quæro Italiam Æ. 1, 384. non vitæ gaudia 11, 180
quærunt patriam G. 2, 512. quæ ſint ea mœnia Æ. 3, 100. pars aditum 9, 507. Latium 10, 58
quæruntur herbæ Æ. 4, 513
quæſiſſet in fronte cornua E. 6, 51
quæſita, *nom. fœm.* tellus Æ. 10, 650. *neutr. plur.* reponunt in medium, *apes* G. 4, 157
quæſitæ artes G. 3, 549. herbæ Æ. 7, 758
quæſitas boves G. 3, 532. ſanguine dotes Æ. 7, 423
quæſitor Minos urnam movet Æ. 6, 432
quæſitum, *ſupin.* oracula rebus hinc venimus G. 4, 449. *participio accuſ. maſ.* Æneam Æ. 9, 241. agnum 9, 563. *neutr.* munus non hoſtibus uſus, ſed reditus 4, 647
quæſivi cœli lucem Æ. 4, 692
quæſo talia Æ. 3, 388. miſereſcite regis 8, 573. ne me proſequere lachrymis 12, 72
quale, *poſt* tale, ut tale tuum carmen nobis quale ſopor feſſis E. 5, 46. *carmen* 7, 22
quale, *habens comparationes* Æ. 1, 596. 6, 205. 270. 10, 135
qualem G. 2, 186. 192. 198. 4, 413. Æ. 6, 453. 10, 492. 11, 68
quales Æ. 1, 756. 2, 223. 3, 679. 9, 679. 10, 264. 641. 11, 659
qualia Æ. 7, 200. 12, 900
qualis E. 8, 85. Æ. 2, 274. 591. 3, 641. 6, 574. 8, 561. 9, 102
qualis, *comparationibus deſerviens* G. 3, 196. 4, 511. Æ. 1, 320. 434. 502. 2, 223. 471. 4, 69. 143. 301. 5, 213. 273. 6, 784. 8, 589. 622. 9, 563. 710. 10, 134. 565. 11, 492. 624. 12, 4. 331. 451
qualos G. 2, 241
quam, *poſt* ante E. 1, 64. G. 1, 50. 223. 349. 2, 262. 537. 4, 306. Æ. 3, 256. 387. 4, 27. 6, 141. 9, 116
quam, *pro* quamùm E. 2, 20. 3, 100. 10, 33. G. 2, 103. 106. 3, 290. 4, 473. Æ. 4, 11. 193. 5, 450. 6, 309. 436. 694. 7, 718. 8, 86. 11, 170. 309
quam, *poſt* aliter & ſecus G. 1, 201. Æ. 4, 669. 12, 124
quam, *poſt* tam G. 1, 206. 3, 471. Æ. 4, 188. 8, 723. 10, 763
quam, *cum* magis G. 3, 210. 309. 453. Æ. 5, 30. 6, 471. *poſt* præſtat, &c. 3, 431. nec graviora timet quam, &c. 4, 502. tam magis quam, magis 7, 788. manifeſtius ipſi quam Turno apparere 8, 17
quam, *poſt* prius G. 3, 468. Æ. 1, 196. 476. 2, 742. 6, 328. 11, 809
quamprimùm Æ. 4, 631
quamque G. 2, 226. 4, 178
quamvis E. 1, 34. 48. 2, 15. 3, 84. 4, 56. 6, 51. G. 1, 38. 196. 3, 120. 306. 387. 4, 206. Æ. 1, 3. 3, 454. 5, 542. 7, 492. 8, 379
quandò, *adverb.* G. 1, 254. *præcedente* ſi 1, 259. 2, 128. 4, 228. 314. Æ. 3, 500. 9, 172. 10, 272. 803. 11, 653. 12, 749. 851
quando, *conjunctio* Æ. 1, 265. 446. 4, 291. 315. 6, 50. 106. 188. 8, 172. 9, 497. 10, 366. 11, 384. 509. 636
quandoquidem E. 3, 55. Æ. 7, 547. 10, 105. 11, 587
quanquam E. 8, 19. G. 1, 472. Æ. 2, 12. 299. 333. 4, 393. 5, 195. 6, 394. 10, 857. 11, 2.

415. 12, 746
quanta, *nom. fæm.* experientia G. 1, 4. videri ſolet Æ. 2, 592. tempeſtas 7, 222. *neutr. plur.* per æquora 6, 692
quantæ cædes Æ. 8, 537
quantas acies Æ. 6, 829
quantis rebus Æ. 4, 49. periclis 6, 693
quanto magis G. 4, 411
quantos gemitus Æ. 6, 872. labores 12, 33
quantum E. 1, 26. 4, 54. 5, 16. 7, 51. 9, 12. 10, 74. G. 2, 201. 291. 378. 4, 101. Æ. 1, 372. 2, 274. 4, 445. 6, 731. 828. 865. 8, 403. 10, 772. 11, 57. 154. 12, 19
quantus Æ. 1, 723. 756. 3, 641. 6, 579. 9, 668. 11, 283. 12, 701
quare G. 2, 35. Æ. 1, 631. 7, 130. 429. 8, 273
quarta ætas G. 3, 190. hora 3, 327
quarto ortu G. 1, 432. lumine Æ. 6, 356
quartus pater Æ. 10, 619
quarum, quas, quo, quorum, quos, *paſſim*
quaſcumque G. 2, 52. Æ. 2, 800. 3, 601
quaſſabat pinum Etruſcum Æ. 9, 521
quaſſans ferulas E. 10, 25. lampada Æ. 6, 587. caput 7, 292. 12, 894
quaſſante legu men ſiliquâ G. 1. 74
quaſſat ſuper tempora ramum Æ. 5, 855. trementem 12 94
quaſſatæ rates Æ. 4, 53. curſu nec turbine venti, *naves* 9, 91
quaſſatam ventis claſſem Æ. 1, 555
quate cymbala circum G. 4, 64.
quater G. 1, 411. Æ. 2, 242. terque quaterque G. 2, 399. Æ. 1, 98. 4, 589. 12, 155
quaterent campos Æ. 11, 513
quaterni populi Æ. 10, 202
quatiens manu nubem Æ. 7, 143. haſtam 10, 762. ſecurim 11, 656. telum manu 12, 442
quatit ſues tuſſis anhela G. 3, 496. fundamenta Æ. 2, 611. horror membra 3, 30. anhelitus artus 5, 200. 432. 9, 814. ſontes Tiſiphone 6, 571. ungula campum 8, 596. Æ. 11, 875. oppida bello 9, 608. haſtam 11, 767. equos 12, 338. aura criſtam volantem 12, 370
quatiunt curſu G. 3, 132. alas Æ. 3, 226
quatuor E. 5, 65. G. 1, 258. 3, 61. 113. 4, 297. 538. 541. 550. Æ. 3, 537. 5, 115. 639. 699. 6, 243. 587. 7, 227. 8, 207. 10, 518
que, *conjunctio inclitic. quod invenitur in locis propè infinitis, quæ enumerare inutile viſum eſt.*
queamus implorare Æ. 10, 19
quem, *al. quem* Æ. 1, 155
quemvis Æ. 8, 577
quemquam E. 3, 51. 8, 35. 9, 17. Æ. 2, 127. 402
quemque E. 2, 65. G. 4, 224. Æ. 3, 459. 5, 561. 6, 892. 7, 642. 9, 162. 11, 731. 12, 759
querar quid? Æ. 4, 677
Quercens, *nom. propr. viri* Æ. 9, 684
quercu E. 7, 13. G. 1, 159. 349. Æ. 6, 771. 8, 616
quercum Æ. 3, 441 7, 509. 11, 5
quercus E. 1, 17. 4, 30. 6, 28. 8, 53. G. 2, 16. 3, 332. 4, 510. Æ. 3, 680. 9, 681. 10, 423
querelam G. 1, 378
querelis Æ. 4, 360. 8, 215. 10, 94
querens multa G. 4, 320. irrita 4, 520
querentem plura Æ. 1, 389
queri ferali carmine bubo Æ. 4, 463
queritur regio cœli te curare triumphos hominum, Cæſar G. 1, 504. amiſſos fœtus 4, 512
quernas glandes G. 1, 305
querno vimine Æ. 11, 65
queror E. 8, 19
querulæ cicadæ G. 3, 328
queſtibus G. 4, 515. Æ. 9, 480
queſtu Æ. 7, 501
queſtus Æ. 4, 553. 5, 780
quique G. 1, 22. 113. 2, 185. Æ. 5, 67. 6, 612. 661. 663. 7, 682. 728. 739. 12, 705
quive Æ. 7, 131
qui genus? unde domo? Æ. 8, 114
quicum Æ. 11, 822
qui te cunque Æ. 12, 61
quia G. 1, 415. 2, 286. 3, 272. Æ. 2, 84. 4, 696. 5, 231. 12, 808
quianam Æ. 5, 13. 10, 6
quiane Æ. 4, 538
quicquam E. 3, 32. 5, 53. Æ. 4, 317. 8, 140. 11, 415. 437. 12, 45. 882
quicquid G. 1, 36. Æ. 5, 710. 8, 401. 10, 493. 11, 288. 12, 678 891
quicumque E. 10, 38. Æ. 5, 83. 9, 209. 299. 10, 739. 11, 255. 591. 848
quid facerem E. 1, 41, 7, 14, faciebat 2, 35. faciet 3, 16. faceret G. 4, 504. faciat Æ. 9, 399
quid prodeſt E. 3, 74. juvant G. 3, 525. Æ. 4, 66. juvat 2, 776. profuit 7, 392. juvit 10. 55. poteſt juvare 12, 872
quid? ſi E. 5, 9. Æ. 4, 311. 5, 410. 10, 628
quid loquar? E. 6, 75. dicam G. 1, 104. 311. Æ. 4, 43 referam G. 2, 118. proſequar verſu 3, 339. memorem Æ. 6, 123. 601, 8, 483. repetam 10, 36
quid? quæ G. 9, 44. G. 1, 53. quid quæque queat res 3, 265
quid? qui G. 1, 111
quid tum? E. 10, 38. Æ. 4, 543
quid tantum G. 2, 481. Æ. 1, 235. 749. 2, 776
quid, *ad quid* Æ. 1, 522. 3, 56. 4, 412. 6, 389
quid moror Æ. 2, 102. 4, 325. 6, 528. demoror 11, 75
quid agat Æ. 4, 283. 12, 486. agam 10, 675
quid enim Æ. 5, 850
quid, *quæ res* E. 8, 43. G. 1, 1. Æ. 10, 19, 11, 705
quid reſtat Æ. 2, 70. 12, 793. ſuperat 12, 873
quid ſtruit Æ. 4, 235. ſtruis 4, 271. ſtruat 8, 25
quidve G. 4, 446. Æ. 1, 13. 2, 75, 102. 151. 5, 14. 6, 319
quidam G. 1, 291. 4, 219
quidem, *paſſim.*
quidquid Æ. 1, 606. 2, 43
quierant æquora Æ. 4, 523
quierunt ora Æ. 6, 102, 11, 300. ſedibus oſſa 6, 328. æquora 7, 6
quies G. 2, 344. 467. Æ. 1, 727. 3, 495. 7, 598
quies, *ſomnus* Æ. 2, 268. 5, 837. 6, 522. 8, 407. 10, 745. 12, 305. 909
quieſcam placidis ut ſedibus in morte Æ. 6, 371
quieſcant moliter oſſa E. 10, 33

quiescent certamina G. 4, 87
quiescit Æ. 5, 784. compôsitus pace 1, 253
quiescunt prato arma Æ. 10, 836
quietem impune urbem Æ. 12, 559
quietas sedes Æ. 1, 209. gentes 10, 71
quiete Æ. 1, 836. 9, 187
quietem Æ. 1, 695. 4, 5. 7, 414. 8, 30. 10, 217
quieti, *dat.* Æ. 5, 841
quietosæ re Æ. 5, 216
quietos cura sollicitat Æ. 4, 379. fluctus 5, 848. quæ vos fortuna sollicitat 11, 253
quietum animum Æ. 2, 307
quievi oliis exsaturata Æ. 7, 298
quievit facto hîc fine Æ. 3, 718. flamma 6, 226. placidâ morte 9, 445
quin, *conjunctio* E. 3, 52. G. 4, 329
quin agite, &c. Æ. 5, 635
quin & G. 2, 30. Æ. 6, 735. 777. 11, 130. 355
quin etiam G. 2, 269. 3, 457. Æ. 2, 768. 4, 309. 7, 177. 299. 385. 8, 485. 9, 799
quin potius E. 2, 71. Æ. 4, 99. 10, 631
quin G. 4, 481. Æ. 1, 283. 3, 403. 456. 4, 547. 6, 33. 115. 824. 7, 321. 9, 465. 10, 23. 470. 570. 11, 169
quin, *pro* quòd non G. 2, 516
quina armenta redibant illi Æ. 7, 538
quinas cædit bidentes Æ. 5, 96
quingentos armat Æ. 10, 204
quinos, bis quinos silet ille dies Æ. 2, 126
quinquaginta Æ. 1, 707. 2, 503. 6, 776. 10, 566
quinque G. 1, 233. Æ. 7, 538. 629. 12, 763
quintam, *diem* G. 1, 277
quippe Æ. 1, 268. 505. 2, 49. 4, 394. Æ. 1, 43. 63. 665. 4, 218. 12, 412
Quirinali lituo Æ. 7, 187. trabeâ 7, 612
Quirini victoris G. 3, 27
Quirino patri Æ. 6, 860
Quirinus cum fratre Remo Æ. 1, 296
Quirites parvos sufficiunt, *apes* G. 4, 201
Quirites prisci Æ. 7, 710
quies, *pro* quibus E. 1, 73. Æ. 1, 99. 5, 511. 7, 444. 570. 742. 799. 8, 316. 10, 168. 366. 435
queis fine G. 1, 161
quis? *quasi*, nullus, *ut* quis modus adsit amori? quis careret Nymphas, &c. E. 2, 68. 9, 19. 10, 3. G. 1, 463. 3, 4. 4, 242. Æ. 1, 463. 569. 2, 6. 361. 390. 3, 86. 4, 98. 296. 540. 5, 631. 742. 6, 841
quis, *cum* seu G. 3, 49. Æ. 7, 235. *cum* neu 11, 417. 12, 566
quis, *homo* Æ. 6, 501. *homo, aut Deus* 9, 18
quis Deus G. 4, 315. Æ. 3, 338. 8, 352. 9, 77. 601. 10, 72. 12, 321. 500
quis, *Deus* Æ. 12, 634
quisquam, quisque, quisquis, *passim.*
quivi, nec credere quivi Æ. 6, 463
quo, *pro* ut Æ. 1, 689. 2, 377. 4, 106. 6, 718. 7, 388
quo, *cum* ex Æ. 2, 163. 648. 5, 47. 8, 47
quocirca Æ. 1, 677
quocumque E. 3, 49. G. 2, 392. Æ. 3, 654. 682. 4, 627. 8, 75
quocumque modo E. 5, 50
quo res cumque Æ. 2, 709. 12, 203
quo te cumque Æ. 8, 74
quo quamque modo G. 2, 226
quo quæque modo G. 2, 270
quoque modo G. 4, 120. 284
quo quemque modo Æ. 3, 459. 6, 892
quo puer ipse modo Æ. 5, 599
quod, *post* id E. 3, 35
quod *quam rem, passim.*
quod, *cum suo antecedenti, passim.*
quod, *conjunctio, passim.*
quod nisi E. 9, 14. G. 1, 155.
quod superest G. 2, 346. 4, 51. Æ. 5, 691. 796. 9, 157. 11, 15. quod restat 10, 367
quod si Æ. 6, 133. 7, 310. 11, 166. 357. 434
quod, *quocirca* Æ. 6, 363
quod, *quicquid* Æ. 7, 311
quodcumque Æ. 1, 82. 9. 287
quominus G. 3, 319. magis 4, 248. Æ. 4, 452. 5, 29. 6, 718
quonam Æ 2, 595
quondam, *passim, sed nullo singulari sensu.*
quoniam E. 2, 44. 55. 3, 36. 5, 1. 9. 5. G. 2, 228. 4, 251. 437. Æ. 4, 324. 5, 22. 224. 8, 323. 9, 156. 720. 12, 647
quoque, *conjunctio, passim.*
quot G. 2, 108, 3, 48. 4, 142. Æ. 1, 331. 4, 181. 9, 122. 10, 123. 11, 665. 676
quot annis E. 1, 43. 5, 67. 79. 7, 33. G. 1, 198. 2, 398. 3, 71. Æ. 5, 89. 6, 21
quoties E. 3, 72. G. 1, 472. Æ. 3, 581. 4, 351. 12, 483

R.

RAbida, *fœm. abl.* fame Æ. 6, 421. *neutr. plur.* ora 6, 102
rabida tigres G. 2, 151. canes lüli Æ. 7, 493
rabidum os Æ. 6, 80
rabie Æ. 6, 49
rabiem Æ. 1, 204. 7. 479. cœlique marisque 5, 802
rabies canibus venit G. 3, 496. ventris Æ. 2, 357. edendi belli 8, 327. 9, 64
racemis E. 5, 7. G. 2, 102
racemos G. 2, 60. 4, 269
radiantia arma Æ. 8, 616
radiantis Lunæ Æ. 8, 23
radice G. 1, 20. 2, 17. 292. Æ. 4, 446. 12, 773. 787
radicem G. 2, 318
radices, *amelli* G. 4, 279
radicibus G. 1, 319. Æ. 3, 27. 650. 5, 449. 8, 238
radicis G. 2, 28
radii G. 1, 446. Æ. 12, 163. radii, *olivarum genus* G. 2, 86. radii excussi manibus, *instrumenta textoria* Æ. 9, 476
radiis G. 1, 396. Æ. 4, 118. 5, 65. 7, 25. 142. 8, 195. 623. 9, 374. rotarum 6, 616
radimus cautes Æ. 3, 700
radio descripsit orbem E. 3, 41. describent cœli meatus Æ. 6, 850
radios trivêre rotis G. 2, 444. tres imbris torti Æ. 8 429
radit iter lævum Æ. 5, 170. iter liquidum 5, 217
radix oleagina G. 2, 31
raduntur litora Æ. 7, 10
ramea fragmenta G. 4, 303
rami G. 2, 55. 287. 500. Æ. 3, 650. 8, 318
ramis G. 2, 81. 4, 558. Æ. 3, 25. 5, 71. 6, 808. 7, 108. 154. 8, 250. 286. 10, 635. 11, 5. 101
ramo G. 4, 514. Æ. 6, 230. 7, 67. 135
ramorum G. 2, 489. Æ. 9, 384
ramos E. 8, 40. G. 1, 88. 2, 32. 296. 307. 370. 3, 333. Æ. 4,

Æ. 4, 485. 6, 206. 282. 8, 128. 11, 332
ramosa cornua cervi E. 7, 30.
ramum Æ. 5, 854. 6, 406. 636. 7, 418. 8, 116
ramus Æ. 6, 137. 187. 196
ranæ G. 1, 378
ranis G. 3, 431
rapaces fluvios G. 3, 142
rapenos in omnia tecum Æ. 2, 675
rapere arma Æ. 10, 462
rapiat sitiens Venerem, *semen* G. 3, 137. arma Æ. 7, 340 *me*. si quis in adversum 9, 211
rapida ungula Æ. 12, 339
rapidæ, *reperitur* rabidæ Æ. 7, 493
rapidi, *genit.* solis G. 1, 92. venti Æ. 1, 63. ambo, Æneas & Turnus 11, 906.
rapidis rotis G. 3, 114. ventis Æ. 6, 75. vorticibus 7, 31. passibus 7, 156. manibus 8, 442
rapido æstu E. 2, 10. flamine Æ. 4, 241. cursu 5, 291. 7, 676. 12, 683. nisu 11, 852. curru 12, 478. decursu 12, 523. procursu 12, 711
rapidos amnes Æ. 11, 298
rapidum Cretæ Oäxen E. 1, 66. solem G. 1, 424. ignem Æ. 1, 46. Achatem 1, 648. Simoënta 5, 261. amnem 11, 562
rapidus sol G. 2, 321. ignis 4, 263. Sirius 4, 425. vortex Æ. 1, 121. torrens 2, 305. Eurytion 5, 513. amnis 6, 550. dedit cursum in medios 10, 870. *pontus* 11, 627. in tecta recessit 12, 81
rapiens ponderâ baltei Æ. 10, 496
rapinæ abjuratæ Æ. 8, 263
rapit illum in præceps G. 1, 203. orbes per humum anguis 2, 153. *eos*, inclementia mortis 3, 68. animum in partes varias Æ. 4, 286. 8, 21. pars sylvas tecta ferarum, *colligit ligna*, &c. 6, 8. galeam tectis 7, 638. Turno mille populos *adducit* 7, 725. arma manu 8, 220. hæc 9, 364. oppressum 9, 398. *secum*, mille, *viros* 10, 178. aciem in Teucros 10, 308. animam 10, 348. telum de vulnere 10, 486. viventes quatuor juvenes Æ. 10, 519. per æquora navem 10, 660. dextrâ bipennem 11, 651. cycnum excellentem 12, 250 agmen aperto campo 12, 450
rapitis, quo sessum rapitis Fabii? Æ. 6, 845
rapiunt incensa Pergama Æ. 2, 374. rapiuntque ruuntque 4, 581. ignem 5, 660
Rapo, *nom. prop. viri* Æ. 10, 748
rapta, *abl. fœm.* conjuge G. 4, 456. 504. Garamantide Nymphâ Æ. 4, 198. securi 7, 510. *neutr. plur.* solatia E. 9, 18. trophæa G. 3, 32
raptabat viscere Æ. 8, 644
raptam Eurydicen G. 4, 519
raptas prædas Æ. 1, 532. Sabinas 8, 635. hastas 9, 763. 12, 330. pecudes 11, 198
raptat me amor per deserta Parnassi G. 3, 292
raptatus bigis Æ. 2, 272
raptaverat Hectora ter circum muros Æ. 1, 487
rapti Ganymedis Æ. 1, 32
raptim G. 1, 409. 2, 427
raptis auribus Æ. 6, 496. telis 7, 520. spoliis 10, 449. 774
rapto potitur Æ. 4, 217. vivere 7, 749. 9, 613. telo 8, 111. jaculo de corpore fratris 10, 342
raptores lupi Æ. 2, 356
raptos ex hoste Penates Æ. 1, 382. quos ab ubere 6, 428. *tauros*, versis viarum indiciis 8, 211
raptum quem ab ubere matris Æ. 7, 484. me pugna 9, 213. draconem cum fert aquila 11, 751. regem defendite 12, 265. manu, *saxum* 12, 901
raptus de subere cortex Æ. 7, 742
rapuêre faces funereas Æ. 11, 143
rapuisse res Æ. 10, 14. ferrum aurigæ 12, 737
rapuit in fomite flammam Æ. 1, 180. quem 5, 255. lupus agnum 9, 566
rara, *nom. fœm.* sit an densa *tellus* G. 2, 227. qua rara est acies Æ. 9, 508. *abl.* umbrâ E. 7, 46. coronâ Æ. 10, 122. *neutr. plur.* animalia E. 6, 40. quæ erant modo densat G. 1. 419. retia Æ. 4, 131. domorum tecta Æ. 8, 98. lumina micant 9, 189
raras frondes superinjice G. 4, 46
rarescent claustra Pelori Æ. 3, 411
rarinantes in gurgite Æ. 1, 122
raris racemis E. 5, 7. tectis G. 3, 340. vocibus Æ. 3, 314
rarissima, *terra* G. 2, 229
rarum uber G. 2, 233. olus 4, 130
rasæ hastilia virgæ G. 2, 358
rasile torno buxum G. 2, 449
rastri G. 1, 164
rastris G. 1, 94. 155. 496. 2, 419. 3, 534. Æ. 7, 726 9, 608
rastros E. 4, 70. G. 2, 421
rata vita maneret Æ. 10, 629
ratem Æ. 5, 272. 868. 6, 302. 10, 678
rates E. 6, 77. Æ. 1, 47. 3, 192. 4, 53. 593. 5, 8, 36. 655. 6, 491. 7, 197. 291. 8, 107. 10, 165. 295. 300
rati *particip.* nos abiisse Æ. 2, 25
ratibus E. 4, 32. G. 2, 45. Æ. 4, 540. 9, 78. 109
ratione Æ. 4, 115. 8, 49. 9, 67
rationis Æ. 2, 314. 8, 299
ratis Æ. 10, 653
ratum id, *certum* Æ. 9, 104
ratus vicisse Æ. 11, 712
rauca *nom. fœm.* buccina Æ. 11, 474. *neutr. plur.* saxa 5, 866. fluenta 6, 327. sonans amnis 9, 125
raucæ palumbes E. 1, 58
raucarum volucrum Æ. 7, 705
rauci, *genit.* æris canor G. 4, 71, *plur.* cycni Æ. 11, 458
raucis cicadis E. 2, 12
rauco ære Æ. 2, 545. assensu ærea conspirant cornua 7, 615. cantu strepuerunt cornua 8, 2
raucum murmur, *rivi* G. 1, 109
re, pro re pauca loquar Æ. 4, 337. summa de re 11, 302
rear Æ. 9, 253
rebar futurum Æ. 6, 690
rebare, ut rebare Æ. 10, 608
rebellem Gallum Æ. 6, 858
rebelles Æneadæ Æ. 12, 185
reboant sylvæ & Olympus G. 3, 223
rebus divinis perfectis Æ. 8, 306
recalent fluenta sanguine Æ. 12, 35
recedens ruit ille Æ. 1, 291

recedes, nec recedes inferior numero, nec honore pugnæ Æ. 12, 630
recedunt longiùs G. 4, 191. flammæ Æ. 2, 633. terræque urbesque 3, 72
recens orto sole, *recentèr* G. 3, 136. recens à vulnere Dido Æ. 6, 450. regia 8, 654
recensebat numerum Æ. 6, 682
recenset numerum G. 4, 436
recentem cæde locum Æ. 6, 875
recentes, *nom.* tumuli Æ. 11, 211. *acc.* fluvios G. 3, 301. ceras 4, 56. casias 4, 304. prædas Æ. 7, 748, 9, 612
recenti, *cæde* Æ. 2, 718. 8, 195. 9, 455. aquâ 6, 635
recentia vivis prata Æ. 6, 674
recentibus certis Æ. 1, 421. spoliis 2, 395
recepi pœnas à fratre Æ. 4, 656. illum medio ex hoste 6, 111
recepit ad sese Æ. 2, 524. Æneam in regna 4, 214. multâ morte, *prostravit* 9, 348. mentem 11, 899
receptæ vires G. 3, 235
receptas fruges Æ. 1, 182. reliquias ex ardente Troja 7, 244. phaleras 9, 458
receptat ossibus hærentem hastam Æ. 10, 383
receptet quò sese stella G. 1, 336
recepti, *voc.* cineres Æ. 5, 80
recepto rege Æ. 1, 557. supplice 666. illo 9, 262
receptos socios Æ. 1, 587. fasces 6, 818
receptum hostem Æ. 9, 780
receptus tuti planities, *perfugium tutum* Æ. 11, 527
recessit Æ. 2, 300. quonam tibi cura nostri 2, 565. in auras 2, 791. fortuna 3, 59. vivisne? aut si lux recessit, &c. 3, 311. vita in ventos 4, 705. consumpta in ventos 5, 526. cui nedum sua forma 11, 70. si quando in tergum pulsa 11, 653. in tecta 12, 81. quisque in sua spatia 12, 129
recessu vasto submota spelunca Æ. 8, 193
recidere ceras G. 4, 241
recidiva Pergama Æ. 4, 344. 7, 322. 10, 58
recinctâ veste Æ. 4, 518
recipi portis Æ. 2, 187
recipit quò se G. 4, 404. ruentes Æ. 9, 727. ad limina gressum 11, 29
recisum de stirpe, *sceptrum* Æ. 12, 208
reclamant æquora scopulis illisa G. 3, 261
reclinant scuta Æ. 12, 130
recludat regna pallida Æ. 8, 244
recludere sanctos fontes G. 2, 175. portas Æ. 7, 617
recludit thesauros tellure Æ. 1, 362. ensem 4, 646. pectus mucrone 10, 601. oras loricæ 12, 924
recluditur unco dente tellus G. 2, 423
recludunt portam Æ. 9, 675
reclusis adytis Æ. 3, 92. pectoribus pecudum 4, 63
reclusit cœlum æstivâ luce sol G. 4, 52
recluso ense Æ. 9, 423
recocto auro Æ. 8, 624
recognoscit populorum dona Æ. 8, 721
recolens studio Æ. 6, 681
recondam sede Æ. 1, 685
recondat interius Venerem, *semen* G. 3, 137
recondit quos fama obscura Æ. 5, 302. Hippolytum secretis sedibus 7, 774. ensem in pulmone 10, 387. totum ensem in medium juvenem 10, 816
recondo valle Æ. 2, 748
recoquunt fornacibus enses Æ. 7, 636
recor si ritè audita Æ. 3, 107. verba parentis, vocem Anchisæ, vultumque 8, 156
recti mens sibi conscia Æ. 1, 608
rectis pedibus Æ. 8, 209
recto litore fertur ad portum Æ. 6, 900. te flumine ducam 8, 37
rector subit gubernaculo Æ. 5, 176. civûm ô Jupiter 8, 572
rectorem navis Æ. 5, 161
rectores juvenum Æ. 9, 173
recubans sub tegmine fagi E. 1, 1. solo Æ. 3, 392. 8, 45. in antro 6, 418. ossa super 8, 297
recumbit in armo juba G. 3, 86. in humeros cervix collapsa Æ. 9, 434. penitus vadis illisa 9, 713. in te domus inclinata 12, 59
recumbunt campo G. 1, 401
recurrens sol Æ. 7, 100
recursat cura Æ. 1, 666. virî virtus animo 4, 3
recursent curæ, &c. Æ. 12, 802
recursus, alios cursus aliosque recursus ineunt 5, 583. pelagi 10, 288
recurvo cornu Æ. 7, 513
recusa neu præceptis parere Æ. 2, 607
recusant cursum genua Æ. 12, 747
recusantum vincla leonum Æ. 7, 16
recusat Æ. 2, 126. 5, 406. nec jussa 5, 749
recusem quicquam tentare Æ. 11, 437
recusent quæ pepigêre Æ. 12, 12
recuses ne fortè E. 3, 29
recuset quid quæque regio G. 1, 53
recuso nec tibi comes ire Æ. 2, 704. nec frangere puppim 10, 297
recusso utero Æ. 2, 52
redargueret verba Æ. 11, 688
reddam quæ tibi pro carmine dona? E. 5, 81
reddant præmia Æ. 2, 537
reddantur honores Æ. 5, 347
reddat tenebris Æ. 6, 545
reddat mihi amantem Æ. 4, 479. iterum se in arma 10, 684
redde Xanthum & Simoënta miseris Æ. 10, 61. me meis 12, 936
reddemus vota Nymphis E. 5, 75
reddere *caprum* E. 3, 24. responsa G. 3, 491. voces Æ. 1, 413. 6, 689
redderet caprum E. 3, 21. corpora Æ. 11, 103
reddet te nomine Æ. 6, 768. si lux crastina terris 8, 170. cætera, *nobis præmia* 9, 254
reddi huc omnia G. 2, 223. sibi honorem ereptum Æ. 5, 342. viro promissa 5, 336. ensem Turno 12, 799
reddidit corpus sepulchro Æ. 2, 543. quem multâ arte insignem 5, 705. huic responsum 6, 672. una boum vocem 8, 217. hæc ore auditis 11, 251
reddimus exta Iancibus G. 2, 194
reddit illos equus in auras Æ. 2, 260. gemitu talia 2, 323. undas

undam ſpumantem ſpecus vulneris Æ. 9,700. talia 10, 530. enſem fratri 12. 785
reddita, *nom. fœm.* Eurydice G. 4, 486. nec eſt oculis noſtris Æ. 2,740. vox 3. 40. pars regnorum ceſſit Heleno 3, 333. vox eſt ex luco 7, 95. eſt lux menti 12, 669. divis una ſuperſtitio 12, 817
reddite me Danaïs Æ. 2, 669. conſpectum, *parentis* 9. 262
redditus eſt imo fundo Æ. 5, 178. his terris 6, 18. oris patriis 11, 269
reddunt animas G 3, 495. accipiunt redduntque ſollibus auras 4, 172. Æ. 8, 450. ſe totidem facies virgineæ 9, 121
redemit fratrem Pollux alternâ morte Æ. 6, 121
redemptum pretio me Æ. 9, 213
redeo dum E. 9. 23
redeunt Saturnia regna E. 4, 6. in tecta G. 3, 316. ſublimes in equis, *Teucri* Æ. 7, 285
redeuntibus annis Æ. 8, 47
redeuntis Dei eodem vultu Æ. 4, 556
redibant armenta illi Æ. 7,538
redibat mihi dextra domum gravis ære E. 1, 36
rediens vertice G. 3, 11
redîre in priſtina vires novæ Æ. 12, 424
rediiſſe extremos pudeat Æ. 5, 196
redimibat tempora inſula Æ. 10, 538
redimicula habent mitræ Æ. 9, 616
redimitus tempora quercu G. 1, 349. tempora lauro Æ. 3, 81
redit virgo Aſtræa E. 4. 6. à nobis Aurora G. 1, 249. agricolis labor actus in orbem 2, 401. calor oſſibus vere 3, 272. qua redit Rhodope, &c. 3, 351. in ſeſe 4, 444. indutus exuvias Achillis Æ. 2, 275. in præcordia virtus 2, 367 acrior ad pugnam 5, 454. itque reditque viam toties 6, 121. retrò 9, 794. qua redit illa victrix 11, 764
reditu, votum pro reditu Æ. 2, 17
rediture parenti decus Æ. 10, 507
reditus, *plur.* Æ. 2, 118. 10, 436. 11, 54
redolent mella G. 4, 169. Æ. 1, 440
reducant numen Æ. 2, 178
reducat noctem die labente Æ. 11, 914
reducem videret Æ. 11, 797
reduces, *nom.* illi Æ. 1, 401. *acc.* ſocios tibi nuncio 1, 394. vos 3, 96. gratatur 5, 40
reducet quemve Æ. 10, 670
reduci tibi Æ. 9, 301
reducit diem Aurora G. 1, 249. veſper vitulos è paſtu ad tecta 4, 434. ſolem Æ. 1, 147
reducitur æſtas G. 3, 296
reducta, *abl.* dextra Æ. 5, 478. valle 6, 703. 8, 609. haſta 10, 552. ſecuri 12, 307
reductis remis Æ. 8, 689. dextris 11, 605
reducto genitore Æ. 9, 257. ſole 10, 807
reductos ſinus G. 4, 420. Æ. 1, 165. ſocios 5, 283
reduxi ſocios à morte, Æ. 4. 375
refecit faciem Æ. 10, 234
refecti, *plur.* furiis G. 3, 511. armis animiſque Æ. 12, 788
refellam crimen ferro Æ. 12, 16. dictu Drancis dextrâ Æ. 12, 644
refellio dicta Æ. 4, 380
refer ſacra annua Cereri G. 1, 339. hæc dicta parenti Æ. 3, 170. hunc ſedibus ſuis 6. 132. dicta Tyranno 12, 76
referam tibi, &c. *commemorem* G. 2, 118. tibi palmas Idumæas 3, 12. regna Neoptolemi, *memorabo* Æ. 11, 264
referant patrum jejunia nati G. 3, 128. quæ referant, fari jubet Æ. 11, 240
referat patriam G. 3, 121. mihi Jupiter annos Æ. 8, 560.
referis ſpolia Æ. 4, 93
referto vallos ſub tecta G. 2, 409. facta Æ. 10, 281
referunt aratra jugo juvenci E. 2, 66. ad ſidera valles pulſæ 6, 84. in lacte ſaporem ſalis G. 3, 397. ſe *apes redeunt* 4, 180. ſolemnia tumulo Æ. 5, 605. ſeſe e paſtu 7, 700. ſe ad urbem 8, 307. gemitum ictus auditi incudibus 8, 420. Pallanta impoſitum
referens terræ cacumen, *rami* G. 2, 29. pedem 4. 485. Æ. 10, 794. horreſco 2, 204. nomen avi 5, 564. montibus ornum 10, 766. opera atque labores aurora 11, 183. divos 12, 286 nomine avum 12, 348
referent ubera domum E. 4, 21. arma Æ. 12, 186
referentem ſigna Camillum Æ. 6, 825
referes hæc Æ. 2, 547. caput Æneæ 10, 863. hoc Manibus patrum 11, 689
referet tibi iſta E. 9, 55. diem G. 1, 458. conſilia in melius Æ. 1, 285
referre numerum E. 6, 85. præcepta veterum G. 1, 176. ſociis exacta Æ. 1, 313. grates 11, 509. reſponſa 12, 112
referret te ore Æ. 4, 329. me domum hæc pompa 11, 163
referri retrò ſublapſa omnia G. 1, 200. huc reſoluta omnia 4, 225. retrò ſublapſa ſpes Æ. 2, 169. currum 12, 495
refers hoc mihi de te Æ. 9, 492
refert, *canit* E. 6, 42. ſigna, *ſol.* G. 1, 441. talia voce Æ. 1, 98. 212. pauca 4, 333. 10, 17. ſagittam 5, 518. te parentem 7, 49. ſic ore 7, 436. 11, 134. ſic pauca 8, 154. vina moriens 9, 350. veſtigia retrò 9, 798. arma humeris 10, 542. ſe curru 11, 662. ferrque referique fletus 4, 438. ſe peſtis ſonans ad ora Turni 12, 866
refert, *intereſt*, G. 2, 104. 3, 548
referte mandata regi Æ. 7, 267. 11, 176. dicta Evandro 10, 491
refertis ſpolia Æ. 4, 93
referto vallos ſub tecta G. 2, 409. facta Æ. 10, 281
referunt aratra jugo juvenci E. 2, 66. ad ſidera valles pulſæ 6, 84. in lacte ſaporem ſalis G. 3, 397. ſe *apes redeunt* 4, 180. ſolemnia tumulo Æ. 5, 605. ſeſe e paſtu 7, 700. ſe ad urbem 8, 307. gemitum ictus auditi incudibus 8, 420. Pallanta impoſitum

positum scuto Æ. 10, 506. arcus humeris 11. 874. in te oculos 12, [illegible]
referuntur habenis datis, *Trojæ* Æ. 11, 623
refice, *animum* [illegible] 3, 70
reficit salus Lauſ G. 3, 337. in prælia pulſos Æ. 11, [illegible]
refigunt cerea regna, *apes* G. 4, 202
refixa cœlo ſydera Æ. 5, 527
refixit, fixit leges pretio atque refixit Æ. 6, 622
refixum de poſte clypeum Æ. 5, 360
reflectis in melius tua orſa Æ. 10, 632
reflectunt colla Æ. 11, 622
reflexâ cervice Æ. 10, 535
reflexam cervice mulcere alternos, *lupam* Æ. 8, 633
reflexi animum Æ. 2, 741
refluens Tybris ſubſtitit unda Æ. 8, 87
refluentibus undis G. 4, 262
refluit exercitus amnis Æ. 8, 240. camnis Nilus 9, 32
reformidant ferrum, *vites* G. 2, 369
refrigent cunctantem Æ. 6, 210
refugis, ni refugis, *me tibi referre*, &c. G. 1, 177
refugit animus meminiſſe Æ. 2, 12. *eum* 2, 380. in ſylvam 3, 258. à litore templum 3, 536. in nemus 6, 472. intra tecta quadrupes 7, 500. miniſteria 7, 618. remeſacta 12, 449. mille fugit refugitque vias 12, 753
refulget longè nubes Æ. 1, 623
refulſit cervice Æ. 1, 406. in luca Æneas 1, 592. in luce parens 2, 590. aura auri per ramos 6, 204. galea 9, 374
refunditur alga lateri illiſa Æ. 7, 590
refuſa vadis ſtagna Æ. 1, 130
refuſo ponto G. 2, 163. Acheronte Æ. 6, 107. Oceano 7, 225
refutet ſors dicta Æ. 12, 41
regales menſas Æ. 1, 690. comas 7, 73
regali luxu ſplendida domus Æ. 1, 647
regamus populum communem paribuſque auſpiciis G. 4, 102
rege, *nomen* G. 4, 212. Æ. 1, 557. 7, 261. 8, 292. 324. 11, 15
rege, *verb.* tela per auras Æ. 9, 409
regebam curſus Æ. 6, 350
regebat urbes Æ. 7, 46. populos in pace 8, 325. currum & equos & ora 12, 624
regem G. 1, 36. 4, 73. 152. 201. 210. 469. Æ. 1, 25. 42. 66. 562. 574. 2, 561. 4, 196. 6, 765. 7, 251. 467. 679. 698. 8, 12. 126. 495. 563. 9, 223. 728. 10, 37. 149. 224. 11, 17. 12, 10. 265. 289. 584
regens veſtigia filo Æ. 6, 30
regere imperio populos Æ. 6, 851
regeret Italiam Æ. 4, 230
reges, *nomen* E. 6, 3. G. 4, 21. Æ. 1, 628. 6, 817. 7, 37. 42. 181. 474. 642. 8, 330. 374. 639. 12, 161. 826
reget orbem Æ. 4, 17. ſpiritus artus Æ. 4, 336
regi, *nomen* Æ. 1, 141. 3, 21. 51. 6, 36. 252. 7, 267. 8, 17. 9, 327. 369. 546. 10, 66. 267. 11, 129. 176. 359. 12, 111
regi, *verb.* vertique omnia ſub pedibus Æ. 7, 101
regia, *ſubſt.* G. 1, 504. Æ. 7, 171. 210. 8, 242. 363. 654. 9, 737. 11, 38
regia, *adject. nom. fœm.* Juno Æ. 1, 447. 4, 114. 10, 62. puppis 2, 256. conjux 2, 783. 7, 56. 11, 371. nutrix 5, 645. *neutr. plur.* tecta 1, 635. 7, 668. 11, 236. 447. dona 1, 700. mœnia 4, 221. armenta 7, 485
regibus G. 4, 68. 106. Æ. 7, 174
regifico luxu Æ. 6, 605
regina Æ. 1, 13. 50. 80. 277. 2, 578. 7, 620. 8, 696. 707. 10, 705. 11, 478. 499. 845. 12, 54. 595. 659
regina, *Dido*, Æ. 1, 307. 500. 526. 701. 732. 2, 3. 4, 1. 296. 334. 504. 586. 6, 460
reginæ Æ. 1, 393, 6, 28. 11, 223
reginam Æ. 7, 405. 11, 703. 801.
reginam *Didonem* Æ. 1, 453. 598. 664. 678. 721. 4, 133. 283
regio G. 1, 53. 4, 294. Æ. 1, 464. 4, 42. 6, 670. 10, 44. 11, 320
regione Æ. 1, 737. 6, 826. 7, 215. 8, 428. 9, 385. 390. 11, 530
regionem G. 2, 269
regionibus G. 3, 531. Æ. 1, 553
regis G. 2, 556. Æ. 2, 451. 6, 106. 396. Æ. 7, 166. 585. 752. 8, 553. 573. 9, 286. 11, 850. 12, 289. 849
regis Romani, *Numæ* Æ. 6, 811
regis imperiis res hominumque Deumque Æ. 1, 234
regit ſol orbem G. 1, 232. dictis animos Æ. 1, 157. Imperium Dido 1, 344. pinus manum 3, 659. clavum 10, 218. nulla viam fortuna 12, 405
regius puer Æ. 1, 681. 5, 252. Diores 5, 297. honos 7, 814
regna, mirabor videns patrios fines mea regna, *meam poſſeſſionem* E. 1, 70
regna G. 1, 124. 2, 498. 3, 73. 4, 202. 363. Æ. 1, 210. 248. 342. 350. 624. 2, 22. 455. 543. 3, 106. 115. 185. 272. 4, 47. 214. 350. 5, 656. 6, 14. 67. 84. 154. 269. 417. 566. 664. 798. 7, 256. 578. 735. 8, 157. 244. 471. 11, 43. 264. 322. 461. 12, 22. 186. 567
regna Saturnia E. 4, 6. 6, 41. Æ. 11, 253
regnabitur annos, &c. Æ. 1, 276
regnandam Albam acceperit Æ. 6, 770
regnandi cupido G. 1, 37
regnantem Latio Æ. 1, 269
regnare per urbes Æ. 3, 295
regnat jam tuus Apollo E. 4, 10. ignis per ramos, &c. G. 2, 307
regnata, *nom. fœm.* Lycurgo terra Æ. 3, 14. *neutr. plur.* Saturno arva 6, 793
regnator Deûm Æ. 4, 269. Olympi 7, 558. 10, 437. aquarum Heſperidum fluvius corniger, *Tybris* 8, 77
regnatorem Aſiæ Æ. 2, 557
regnavit Amyclis tacitis Æ. 10, 564
regnet in aula vacua, *de apum ductore* G. 4, 90. Æolus clauſo ventorem carcere Æ. 1, 145
regni Æ. 1, 82. 567. 4, 267. 374. 8, 505. 9, 227. 11, 313. 334
regnis G. 3, 228. Æ. 1, 230. 508. 576. 3, 121. 4, 199. 591. 5, 792. 800. 6, 71. 584. 7, 217. 313. 8, 320. 475
regno, *nomen* Æ. 1, 272. 2, 88. 3, 109. 249. 4, 355. 619. 5, 357. 7, 231. 9, 596. 11, 539
regnorum Æ. 3, 333. 4, 194. 12, 545
regnum Æ. 1, 21. 274. 2, 88. 783. 4, 106.

4, 106. 275. 432. 7, 424. 11, 219
regreſſum neque habet fortuna Æ. 11, 413
regum E. 3, 106. G. 2, 495. 504. 4, 95. 132. Æ. 2, 484. 6, 765. 7, 316. 442. 453. 11, 353
rejecit amictum ex humeris Æ. 5, 421
rejectantem ore cruorem Æ. 5, 470
rejecti armis Æ. 11, 630
rejice capellas à flumine E. 3, 96. ilium, *arietem* G. 3, 389
rejicit oculos arvis Æ. 10, 437
rejiciunt parmas verſi Latini Æ. 11, 619
relabens unda Æ. 10, 307
relatam claſſem nuncio Æ. 1, 394
relatu digna atque indigna Æ. 9, 595
relatum diem G. 1, 459
relaxat ſpiramenta G. 1, 89. quæ erant denſa 1, 420
relegant in paſcua tauros G. 3, 212
relegat Hippolitum Nymphæ Æ. 7, 775
relegens errata retrorſum litora Æ. 3, 690
relictâ *abl.* Trojâ Æ. 2, 108. Trinacria 3, 440. claſſe 9, 8. ſtatione 9, 222
relictæ ſuccurre Æ. 9, 290
relictam vitem G. 2, 406. claſſem Æ 5, 612
relictas ſedes Æ. 3, 123
relicti, *genit.* ruris cui pauca erant jugera G. 4, 127. *plur.* catuli Æ. 2, 357. poſtes 2, 454
relictis nidis G. 2, 210. adytis ariſque Æ. 2, 351. paucis 3, 190. ſtratis 4, 82. metis 5, 171. menſis 8, 109. equis 11, 500. caſtris 12, 443
relicto te Æ. 2, 657. ſpatio, 5, 321. mucrone 12, 736
relictum, *acc. maſc.* Hylam E. 6, 43. enſem Æ. 4, 507. *neut. nom.* nihil tibi eſt 6, 509. *acc.* litus 2, 28
religatos equos Æ. 9, 352
religavit claſſem ab aggere Æ. 7, 106.
relines mella G. 4, 229
relinquam, *legitur*, remittam Æ. 4, 436. hæc inviſa lumina 12, 62
relinquat regnum Æ. 4, 432. lucem 4, 452. *cum*, ambiguam 5, 326. te tacitum 6, 841
relinquens ova G. 3, 438. arma Æ. 11, 830
relinquere terras Æ. 4, 281
relinquet quam primo Aquilone Æ. 7, 361. te indecorem 11, 845
relinqui nihil urbe Æ. 2, 659. ſola ſibi videtur 4, 466. colles clamore 8, 216
relinquit, *legitur*, reliquit G. 1, 35. aratra 3, 519. carmina, *quæ*, deſcripſit in foliis Æ. 3, 446. portum 7, 7. truncum ſanguine ſingultantem 9, 332. litus 11, 628. longe lapſum 12, 470
relinquo hæc aliis poſt commemoranda G. 4, 148. hunc honorem vitæ 4, 328. portus Æ. 3, 10. lucem 10, 855. pugnas 12 818
relinquor, cui relinquor Æ. 2, 678
relinquunt vitam ſub nube G. 3, 547. tecta, *apes* 4, 104. ſpicula, *apes* 4, 237. veſtigia Æ. 3, 244. montes 4, 155. limen 5, 316. Entello taurum & palmam 5, 472. non relinquunt in morte curæ 6, 444. fluvium 8, 125. arma 9, 357. caſtra 10, 604
reliqui nihil mihialiud Æ. 4, 315. ægram Bercën 5, 650. qua te regione 9, 390. quos in morte 10, 673. terras in vita 12, 809
reliquias Æ. 1, 34. 602. 3, 87. 4, 343. 5, 47. 6, 227. 7, 244. 8, 356
reliquit gemellos in ſilice E. 1, 15. nos Galatea 1, 31. agros Apollo 5, 35. has mihi exuvias 8, 91. tibi plus juſtâ parte cœli Scorpius G. 1, 35. pavor oſſa Æ. 3, 57. calor oſſa 3, 308. 9, 475. ventus cum ſole, *nos*, feſſos 3, 568. Oceanum Aurora ſurgens 4, 129. 11, 1. mortales viſus medio ſermone 4, 277. fixa thalamo arma 4, 495. vitam in aſtris 5, 517. hæc monimenta 6, 512. vita 6, 735. mihi fatorum arcana 7, 123. rerum habenas 7, 600. nox Æneam ſomnuſque 8, 67. mortales aſpectus 9, 657. corpus 10, 820. rex noſtra hoſpitia Æ. 11, 113. ferrum ſub auro 11, 637. color ora 11, 819. incertam 12, 159. truncum arenâ 12, 382. nubem 12, 842
religio G. 1, 270. Æ. 2, 151. 3, 363. 8, 349. 12, 182
religione Æ. 2, 138. 715. 3, 409. 7, 172. 608. 8, 598
religioſa Deorum numina Æ. 2, 365
relucent freta Sigea igni Æ. 2, 312
reluctanti multa, *juvenco* G. 4, 301
reluxit ter flamma G. 4, 385. illi barba Æ. 12. 300
rem Æ. 3, 179. 287. 9, 232. 11, 343
remeabo urbem patriam Æ. 11, 793
remeâſſem victor ad Argos Æ. 2, 95
remenſo pelago Æ. 2, 181. mari 3, 145
remetior aſtra ſervata Æ. 5, 25
remi Æ. 1, 108. 5, 120. 205
remige Æ. 4. 538. 5, 116
remigiis lembum ſubigit G. 1, 202
remigio alarum volat Æ. 1, 305. tali ſe movebat navis 5, 280. aptat biremes 8, 80. noctemtemque diemque fatigant 8, 94
remigium ſupplet Æ. 3, 471. alarum 6, 19
reminiſcitur Argos Æ. 10, 782
remis G. 1, 254. 2, 503. Æ. 3, 207. 560. 563. 668. 5, 15. 114. 136. 143. 153. 189. 222. 271. 857. 6, 320. 8, 58. 108. 690. 10, 195. 294
remiſit brachia G. 1, 202. me in mea regna Æ. 2, 543. lætum ſociis 9, 818
remiſſos manes Acheronte Æ. 5, 99. ex urbe 11, 239
remittam Æ. 4, 436
remittant ſeſe in bella Æ. 12, 390
remittat flatus Æ. 11, 346. jus proprium regi 11, 359
remittent iras G. 4, 536
remittet ex ſe humorem G. 2, 218. calor liquefacta, *mella* 4, 36. multos qui revocent Æ. 10, 839. opera ad majora 12, 429
remitto tibi terga Erycis Æ. 5, 419. Pallanta 10, 492. te manibus parentum 10, 828.

me victuſque volenſque Æ. 12, 833
remittunt hæc reſponſa Rutulis Æ. 9, 635. urbi, *corpora* 11, 206. vocem nemora 12, 929
Remo Æ. 1, 296
remo luctamen abeſſet Æ. 8, 89
remordet cura Æ. 1, 265. 7, 402
remorum Æ. 5. 211. 10, 306
remos Æ. 1, 556. 3, 510. 4. 399. 594. 5, 209. 663. 735. 10, 290
remotæ menſæ Æ. 1, 220. 727
removit ignem G. 1, 131
remugit vox G. 3, 43. antro Æ. 6, 99. cœlum 9, 504. gemitu nemus 12, 722. totus mons circum 12, 928
remulcens caudam Æ. 11, 812
Remuli Æ. 9, 633. 11, 636
Remulo Æ. 9, 560. 593
remum Æ. 6, 233
remurmurat unda fracta Æ. 10, 291
Remus G. 2, 533
remus Æ. 3, 384
renarrabat Divûm fata Æ. 3, 717
renatis fibris Æ. 6, 600
renidenti ære G. 2, 281
renovare dolore Æ. 2, 3. caſus 2, 750
reor 4, 45. 5, 24. 56. 7, 273. 370. 12, 188.
rependam magna Æ. 2, 161
rependens fatis contraria fata Æ. 1, 243
repens diſcordia ſurgit Æ. 12, 313
repente. *paſſim*
repercuſſum ſole lumen aquæ Æ. 8, 23
reperire viam Æ. 5, 807. 9, 193
reperit fallacia nulla fugam G. 4, 443
repertâ, *abl.* luce Æ. 4, 692. Italia 6, 718
repertæ apes G. 4, 43
reperti E. 2, 20. G. 2, 350
repertis doliis Æ. 4, 128. divitiis 6, 610
reperto Rhamnete exangui Æ. 9, 452
repertor hominum rerumque Æ. 12, 829
repertorem medicinæ talis & artis, Phœbigenam Æ. 7, 772
repertum rite Æ. 6, 145. quod cuique repertum telum ira facit 7, 507
repertus haud fallax Æ. 6, 343
repetam, quid repetam exuſtas claſſes Æ. 10, 36
repetant Argis omnia Æ. 2, 178
repetatur ſi prima origo domûs Æ. 7, 371
repetens prima ab origine G. 4, 286. Æ. 1, 376. iterumque iterumque monebo 3, 436
repetent præſepia tauri E. 7, 39
repetentem te animo exempla tuorum Æ. 12, 439
repetit, huc, *i, e. revertitur* Æ. 7, 241
repetita Proſerpina G. 1. 39
repeto urbem Æ. 2, 749. muros 2, 753. hæc portendere, *reminiſcor* 3, 184. nunc repeto, *memini* 7, 123
repetunt venerem G. 2, 329
replebat tectum gemitu Æ. 2, 679. populos ſermone multiplici 4, 189
replenda, non replenda eſt curia verbis Æ. 11, 379
repleti amnes Æ. 5, 806
repletis ſcrobibus G. 2, 235
replevit tectum quæſtu Æ. 7, 502
reponam arma patriæ Æ. 11, 594
reponas hæc imis ſenſibus E. 3, 54
repones proviſa G. 1, 167. ruſus humum 2, 231
reponet tantum ros nocte G. 2, 202
reponi pocula ſublata Æ. 8, 175
reponimus ignem aris Æ. 3, 231
reponis nos in ſceptra Æ. 1, 257
reponit crura G. 3, 76. faciemque Deæ veſtemque Æ. 5, 619. hæc pro virginitate 12, 878
reponite menſis vini Æ. 7, 134
repono cæſtus artemque Æ. 5, 484
reponunt falcem arbuſta G. 2, 416. hiemi 3, 403. quæſita in medium 4, 157. plena pocula 4, 378. ſtratis Æ. 4, 392. tecto 4, 403. robora navigiis, *reparant* 5, 752. membra toro 6, 220 ſub tecta 9, 502
reportant G. 3, 375. pacem Æ. 7, 285. cæſos 7, 574. miſſi exploratores 11, 511.
reportat maſſam picis G. 1, 275. hæc dicta Æ. 2, 115. advenisſe viros 7, 167. pedem ex hoſte Æ. 11, 764
repoſcent ad pœnas Æ. 2, 139
repoſcere ſigna Parthos Æ. 7, 606
repoſci promiſſa Æ. 12, 2
repoſcit ducem patria Æ. 10, 374. reſponſa 11, 240
repoſcite fœdus flammis Æ. 12, 573
repoſco pœnas ere Æ. 6, 530
repoſcunt regem ad ſupplicium Æ. 8, 495
repoſtæ epulæ G. 3, 527
repoſtas terras Æ. 3, 364. penitus gentes 6, 59
repoſto feretro Æ. 11, 149
repoſtos tellure Æ. 6, 655
repoſtum altâ mente manet judicium Paridis Æ. 1, 30
reperit quos ſibi uſus G. 2, 22
reppulit amnes Oceani pede G. 4, 233. connubia noſtra Æ. 4, 214. cunctantem 7, 450
repreſſit paſſim rivis currentia vina G. 1, 132. retrò pedem cum voce Æ. 2, 378. juvenem 10, 686. dextram 12, 939
repugnans ille Æ. 11, 749
repulſi fatis Æ. 2, 13
repulſum ære telum Æ. 2, 545
requiem Æ. 4, 433. 12, 241
requierunt, nec requierunt flumina E. 8, 4
requies, nec requies, quin, &c. G. 2, 516. nec mora, nec requies 3, 110. Æ. 5, 458. 12, 553. ea certa laborum 3, 393. 8, 46. nec fibris datur ulla, 6, 600. tu miſeræ 12, 58
requieſce ſub umbra E. 7, 10
requieſcere poteris mecum hanc noctem E. 1, 80
requieſcunt arva G. 1, 82
requievit, nec requievit donec, &c. Æ. 2, 100
requiras, ſi requiras G. 2, 227. ne poſt amiſſa requiras 2, 70. torſitan, &c. Æ. 2, 506
requirat dolus an virtus quis in hoſte? Æ. 2, 390
require terras Auſonias Æ. 3, 170. portus Velinos 6, 365
requirit cauſas inſcius Æ. 6, 710. arma toro 7, 460
requirunt amiſſos ſocios Æ. 1, 221. omnes arma 7, 625
rere Æ. 3, 381. 7, 437
reris quod minime Æ. 6, 97

rerum, res, *passim.*
reſcindant penitus teli latebram Æ. 12, 390
reſcindere cœlum fratres conjuratos G. 1, 280. ferro extremum os ulceris 3. 453
reſcindit vallum Æ. 9, 524
reſecantur trunci enodes G. 2, 78
reſedit ſolio Æ. 1, 510. laſſa 2, 739. in rupe 5, 190. *in*, conſeſſu 5. 290. fiatus omnis 7, 27. feſſus valle 8, 232. acies campo 8, 503
reſerare urbem Æ. 12, 584
reſerat limina conſul Æ. 7, 613
reſeret ſedes infernas dehiſcens terra Æ. 8, 244
reſervant ſi fata incolumem Æ. 8, 575
reſervat cui te exitio fortuna Æ. 5, 625
reſervent Dii capiti ipſius Æ. 8, 484
reſervo quæ me ad majora Æ. 4, 368
reſidant in ſe ipſa maria G. 2, 480
reſident bella Æ. 9, 643
reſideret arvis Siculis Æ. 5, 702
reſides animos Æ. 1, 726. viros 6, 813. populos 7, 693
reſidunt ex ira corda Æ. 6, 407. mediis ædibus 8, 467. retrò in partem quæ peſte caret 9, 539
reſignat lumina morte Æ. 4, 244
reſiſtant ni fata G. 4, 455
reſiſtat ni mea cura Æ. 2, 599
reſiſtit dura ad tactum tractanti pellis G. 3, 502. ipſa procul 4, 424. media in voce Æ. 4, 76. ille velut rupes pelagi 7, 586
reſiſtunt cæco marte Æ. 3, 335
reſolvam tua jura Æ. 4, 27
reſolvat ora Æ. 3, 457
reſolvere jura ſacrata Æ. 2, 157
reſolveret artus nexos Æ. 4, 695
reſolvit ſe putris gleba zephyro G. 1, 44. curas 1, 302. frigoris ora 4, 452. vittas capitis Æ. 3, 370. dolos 6, 29. terga 6, 422. tenebras 8, 591. armorum tegmina 9, 517
reſoluta referri omnia G. 4, 225
reſonant arbuſta cicadis E. 2, 13. examina è quercu 7, 13. avibus virgulta G. 2, 328. litora Alcyonem 3, 338. late plangoribus ædes Æ. 12, 607
reſonantia litora G. 1, 358
reſonare Amaryllida doces ſylvas E. 1, 5
reſonat plangoribus æther Æ. 4, 668. clamoribus æther 5, 228. cantu Solis filia 7, 12
reſorbens æſtu ſaxa Æ. 11, 627
reſpectant Æ. 1, 607. 11, 630
reſperſi ſanguine Teucros Æ. 7, 547
reſpexeris, ne reſpexeris E. 8, 102
reſpexi amiſſam Æ. 2, 741
reſpexit G. 4, 491. Æ. 9, 379. 12, 671. inertem ſera libertas E. 1, 28
reſpice Æ. 2, 615. 4, 275. ad hæc 7, 454. res bello varias 12, 43
reſpiciens mœnia Æ. 5, 3
reſpicies Lunas frequentes G. 1, 425
reſpicimus Æ. 3, 593
reſpicio Æ. 2, 564
reſpicit Æ. 4, 225 236. 5, 168. 6, 548. 8, 697. 10, 666. ſi quid pietas labores humanos 5, 689
reſpiciunt Æ. 5, 666. 6, 734. 10, 269
reſpirare, nec reſpirare poteſtas Æ. 9, 813
reſplendent fragmina arenâ Æ. 12, 741
reſpondent omnia ſylvæ E. 10, 8. propagine vites, *proveniunt* G. 2, 64. dictis Æ. 1, 589
reſpondere parati E. 7, 5
reſponderit E. 8, 62
reſpondet ſeges votis agricolæ G. 1, 47. tellus Gnoſia elata mari Æ. 6, 23. illi curis conjux 6, 474
reſpondit olli Latinus Æ. 12, 18
reſponſa G. 3, 491. Æ. 5, 706. 6, 44. 82. 7, 86. 92. 102. 9, 134. 369. 635. 10, 33. 11, 227. 240. 294. 12, 111
reſponſant circà ripæque, lacuſque 12, 757
reſponſis Divûm Æ. 6, 799
reſponſo Æ. 6, 344
reſponſum E. 1, 45. Æ. 6, 672
reſtant mea vulnera Æ. 10, 29
reſtantia flammis dona Æ. 1, 683
reſtare hoc Latio Æ. 8, 271
reſtarem ſupêrſtes Æ. 11, 161
reſtat ſpes Æ. 1, 560. quid miſero mihi 2, 70. fides mortalibus 2, 142. quoniam de conjuge hoc ſolum nomen 4, 324. quod unum rebus 10, 367. quid denique 12, 793
reſtinctus vapor Æ. 5, 698
reſtinguere ſitim rivo E. 5, 47. fontibus ignes ſanctos Æ. 2, 686
reſtitit G. 4, 490. Æ. 1, 592
reſtituant quo quæque modo fleterit G. 2, 272
reſtituis rem nobis cunctando Æ. 6, 846
reſultant colles clamore Æ. 5, 150. colles 8, 305. clypeo irrita tela 10, 330
reſultat offenſa vocis imago G. 4, 50
reſupinus hæret curru Æ. 1, 480. in antro 3, 624
reſurgens ſævit amor Æ. 4, 531
reſurgere illic regna Trojæ Æ. 1, 210
retardant flumina G. 3, 253
retectis luce rebus Æ. 9, 461
retectum hunc Æ. 12, 374
retentat, *illum* Æ. 5, 278
retexerit orbem radiis Titan Æ. 4, 119. orbem radiis Aurora 5, 65
retexit ſcelus Æ. 1, 360
retexunt totidem, *orbes* Æ. 12, 763
retia E. 3, 75. 5, 60. G. 1, 307. 3, 413. Æ. 4, 131. 10, 710
retinacula G. 1, 265. 513. Æ. 4, 580
retinere Æ. 5, 669
retinet E. 8, 498. nec Turnum mora 10, 308
retorquens terga Æ. 8, 460
retorſit currus Juturna Æ. 12, 485. mentem 12, 841
retorto amictu ſuccinctus Æ. 12, 400
retractant ferrum Æ. 10, 396
retractas quid jam, Turne? Æ. 12, 889
retractat ferrum Æ. 7, 694
retractent dicta Æ. 12, 11
retrahitque pedes ſimul unda relabens Æ. 10, 307
retrahunt, ſequamur quo fata trahunt retrahuntque Æ. 5, 709
retrò G. 1, 200. 4, 495. Æ. 2, 169. 378. 753. 3, 496. 686. 4, 489. 9, 392.

9, 392. 539. 794. 10, 573
retrò, *prima brevi* Æ. 5, 428. 10, 7
retrorſum relegens errata litora Æ. 3, 690
rettulit Æ. 5, 598. 8, 343. veſtigia in annum decimum, *victoria* 11, 290. in melius 11, 426
retuſo ferro G. 2, 301
revehis nobis urbem Æ. 8, 37
revelli cineres, maneſque Anchiſæ Æ. 4, 427. vix urbe 4, 545
revellit ipſum cum parte muri Æ. 9, 562. telum ab radice 12, 787
revertens G. 1, 274. domum 4, 132
revertentes ignes cum primum colligit Luna G. 1, 427
reverti G. 2, 312. Æ. 2, 750. 3, 101. 5, 130. ad corpora 6, 720. in corpora 6, 751
revertor ad te & tua conſulta Æ. 11, 410
revinctum juvenem manus Æ. 2, 57. fronde 4, 459
revinxit quam, *terram* Æ. 3, 76. quas ſerpentum ſpiris 12, 847
revireſcere terra G. 2, 313
reviſam prælia Æ. 2, 669
reviſas ſi me E. 7, 67
reviſens multos fortuna luſit Æ. 11, 426
reviſcere ridos G. 1, 414
reviſes lucum G. 4, 546
reviſit patriam G. 4, 390. lucum 4, 553. ſedes ſuas Æ. 1, 419. quæ *te* fortuna 3, 318. claſſem 4, 396. ſocios 6, 899
reviſo arcem Æ. 2, 760. ſocios 2, 795
reviſunt ſtagna Æ. 6, 330
revocabat cum clamore Æ. 5 167
revocabo exordia pugnæ Æ. 7, 40
revocant vires victu Æ. 1, 218
revocare, *impedire ipſum* G. 3, 262. ſitus Æ. 3, 451. gradum 6, 128
revocat pedem Tiberinus ab alto Æ. 9, 125
revocate animos Æ. 1, 206. parentem 9, 261
revocato à ſanguine Teucri Æ. 1, 239
revocatum à morte Æ. 5, 476. revocatum herbis 7, 769
revocaveris ductores acie G. 4, 88
revocent Æ. 10, 840
revocetur unde genus novæ ſtirpis G. 4, 282
revolant ex æquore mergi Æ. 1, 361
revolvens iter Æ. 9, 391
revolvere caſus iterum Æ. 10, 61
revolvo hæc Æ. 2, 101
revoluta, *nom. fœm.* ter toro eſt 4, 691. in veterem figuram 6, 449. dies 10, 256. *neutr. plur* penſa 9, 476. per æquora 10, 660. ſaxa 11, 627
revolutus arenâ jacuit Æ. 5, 326. equo ſuſioſſo 11, 671
revomentem pectore fluctus Æ. 5, 182
reus voti Æ. 5, 237
revulſâ parte Æ. 5, 858
revulſam loricam Æ. 10, 98
revulſas Cycladas Æ. 8, 691
revulſis ſaxibus Æ. 8, 262
revulſit telum Æ. 12, 787
revulſum caput à cervice G. 4, 523. gubernaculum Æ. 6, 349
revulſus amor Æ. 4, 515. è ſcopulo, *Sergeſtus* 5, 270
rex G. 1, 482. 2, 98. Æ. 1, 56. 69. 245. 548. 579. 2, 77. 643. 3, 80. 353. 375. 5, 533. 6, 55. 7, 45. 81. 213. 220. 423. 432. 556. 8, 102. 185. 307. 469. 481. 9, 274. 327. 10, 2. 112. 542. 621. 655. 743. 11, 113. 231. 238. 301. 344. 12, 657. 791. 851
rexit ratem Æ. 5, 868
Rhadamanthus Æ. 6, 566
Rhamnete Æ. 9, 452
Rhamnetem Æ. 9, 325
Rhamnetis Æ. 9, 359
Rhea Æ. 7, 659
Rhemi Æ. 9, 330
Rheni E. 10, 47
Rheſi G. 4, 462. Æ. 2, 473
Rhodia G. 2, 102
Rhodope E. 6, 30. 8, 44. G. 3, 351
Rhodopeiæ arces G. 4, 461
Rhodopen Æ. 1, 332. 3, 462
Rhœbe Æ. 10, 861
Rhœtea Æ. 10, 399
Rhœteas ad oras Æ. 3, 108
Rhœteia Æ. 5, 646
Rhœteius ductor Æ. 12, 456
Rhœteo Æ. 6, 505
Rhœteus Æ. 10, 402
Rhœti de gente Æ. 10, 388
Rhœtica G. 2, 96
Rhœtum Æ. 2, 436. Æ. 9, 345
ridens ille dolum E. 6, 23
rident nunc omnia E. 7, 55
ridenti acantho E. 4, 20
rigabat ora fletu Æ. 6, 699. vultum lachrymis atque ora 9, 251
rigat quæ æquora Sarnus Æ. 7, 738. vulnus ora cerebro 11, 698. arma cruore 12, 308
rigebant terga boum plumbo inſuto ferroque Æ. 5, 405
rigentem ſignis auroque pallam Æ. 1, 652. ex ære loricam 8, 621
rigentes veſtes oſtroque, auroque Æ. 11, 72
rigeſcunt veſtes, *frigore* G. 3, 363
riget barba glacie Æ. 4, 251
rigidâ haſtâ Æ. 10, 346
rigidam tellurem G. 2, 316
rigidas quercus E. 6, 28
rigido enſe Æ. 12, 304
rigidum enſem G. 1, 508
rigor ferri G. 1, 143
rigui amnes G. 2, 485
rima ignea Æ. 8, 392
rimanti cuique telum ira facit Æ. 7, 508
rimantur prata G. 2, 384. terram 3, 534
rimatur viſcera epulis vultur Æ. 6, 599. partes apertas 11, 748
rimis fatiſcunt Æ. 1, 127
rimoſa, *nom. fœm.* cymba Æ. 6, 414. *neutr. plur.* cubilia, *de apibus* G. 4, 45
ripa G. 3, 144. 4, 23
ripæ E. 3, 94. G. 3, 555. 4, 121. 527. Æ. 6, 314. 410. 7, 106. 8, 240. 11, 299. 12, 756
ripam Æ. 6, 375
riparum Æ. 6, 674
ripas E. 7, 12. 52. G. 3, 15. 4, 459. Æ. 6, 305. 319. 327. 712. 7, 201. 8, 63. 9, 105. 10, 114
Riphæas arces G. 1, 240
Riphæis pruinis G. 4, 518
Riphæo Euro G. 3, 382
Ripheus Æ. 2, 339. 394
ripis G. 2, 414. 3, 430. Æ. 1, 502. 7, 33. 8, 57. 9, 118
riſêre Nymphæ E. 3, 9. cui parentes 4, 62. illum natantem Æ. 5, 181
riſit Æ. 4, 128. 5, 358
riſu E. 4, 60
rite G. 2, 393. Æ. 3, 36. 346. 4, 555. 638. 5, 25. 77. 6, 154. 7, 5. 93. 8, 60. 69. 9, 352. 10, 254. 12, 213

ritu Teutonico Æ. 7, 741. nivis fundunt tela 11, 611
rituſque ſacrorum Æ. 12, 836
rivis E. 10, 29. G. 1, 132. 4, 120. Æ. 5, 200. 6, 674. 7, 683. 8, 445
rivo E. 5, 47. Æ. 8, 101
rivos E. 3, 111. G. 1, 106. 269. 2, 165. 9, 456. 11, 668
rivum E. 8, 87. Æ. 3, 350
rivus G. 4, 19
robora G. 1, 175. 2, 305. 3, 377. 420. Æ. 2, 482. 4, 399. 5, 698. 753. 11, 137. quæ robora cuique, *arvo* G. 2, 177. ferri æterna Æ. 7, 610. pubis 8, 518
robore G. 2, 15. 64. Æ. 2, 260. 4, 441. 5, 561. 6, 214. 8, 315. 11, 326. 553. 893. antiquo quercus G. 3, 332. ſuo ſtant vires ſolidæ Æ. 2, 639
roboribus tectis Æ. 2, 186
roboris morſus diſcludere Æ. 12, 783
robur aratri G. 1, 162. collectum 3, 235. ſacrum Æ. 2, 230. fiſſile 6, 181. præfixum ferro 10, 479. ſi idem eſſet 11, 174. pectore concipis 11, 368
robur nodis gravatum, *truncum* Æ. 8, 221
robuſta farra G. 1, 219
robuſtus arator E. 4, 41. foſſor G. 2, 264
rogamus litus Æ. 7, 229
regant omnes unde amor, &c. E. 10, 21
rogantes arma ſocia Æ. 8, 120. veniam 11, 101
roganti mihi ediſſere vera Æ. 2, 149
rogaret me E. 5, 88
rogavi auxilium Æ. 8, 376
rogi flammas Æ. 10, 520
rogis G. 4, 477. Æ. 6, 308
rogitans multa ſuper Priamo Æ. 1, 754
rogitans multa ſuper Lauſo Æ. 10, 839
rogo numen arma nato Æ. 8, 383
rogos Æ. 4, 646. 11, 189
rogum Æ. 4, 640
rogus Æ. 4, 674
Roma G. 2, 534. Æ. 5, 601. 6, 782. 7, 603. 709
Romæ Æ. 1, 11. 12, 168
Romam E. 1, 20. 27. G. 1, 467. Æ. 8, 635
Romana, *nom. fœm.* tellus Æ. 4, 275. propago 6, 870. 12, 827. potentia 8, 99. *neutr. plur.* palatia G. 9, 499. per oppida 2, 176. mœnia Æ. 8, 714
Romanæ, *genit.* arcis Æ. 1, 313. ſtirpis 12, 166. *plur.* res G. 2, 498
Romanam gentem Æ. 1, 37. rem 6, 857
Romanas acies G. 1, 491. arces Æ. 4. 234
Romanè Cluenti Æ. 5, 123. tu *Fabi maxime* 6, 851
Romani regis Æ. 6, 810
Romanis arcibus G. 2, 172. Æ. 10, 12
Romano nomine Æ. 8, 338. foro 8, 361
Romanorumque triumphos Æ. 8, 625
Romanos Æ. 1, 238. 281. 286. 6, 789. triumphos G. 2, 148
Romanum cui nomen aſilo eſt G. 3, 148
Romanus G. 3, 346. pater Æ. 9, 449
Romula tellus Æ. 6, 876
Romule G. 1, 498
Romuleoque culmo Æ. 8, 654
Romulidis Æ. 8, 638
Romulus Æ. 1, 260. 6, 778. 8, 342
rorabant ſanguine vepres Æ. 8, 645
rorantes ſanguine criſtas Æ. 11, 9
rorantia aſtra Æ. 3, 567
rore Æ. 5, 17. Æ. 6, 230. Lethæo madentem ramum 5, 854
rorem G. 4, 12. 431. miniſtrat 2, 213
rores infundere humeris G. 1, 385. ſanguineos Æ. 12, 339
ros E. 8, 15. G. 2, 202. 3, 326
roſa Æ. 12, 69
roſam G. 4, 134
roſaria G. 4, 119
roſas G. 4, 263
roſcida, *nom. fœm.* Luna G. 3, 337. Iris croceis pennis Æ. 4, 700. *neutr. plur.* mella E. 4, 30. mala 8, 37. rivis Hernica ſaxa Æ. 7, 683
roſeâ, *fœm. abl.* cervice Æ. 1, 406. *neutr. plur.* rura Velini 7, 712
roſeas genas Æ. 12, 606
roſeis Aurora quadrigis Æ. 6, 535. Aurora bigis 7, 26
roſeo ore Æ. 2, 593. 9, 5
roſetis E. 5, 17
roſeus Phœbus Æ. 11, 913
roſtra Æ. 7. 186. 10, 301
roſtrata tempora Æ. 8, 685
roſtris G. 2, 508. 4, 74. Æ. 5, 143. 232. 8, 690. 9, 119. 10, 295
roſtro Æ. 5, 187. 6, 597. 10, 157. 11, 756
rota G. 4, 584. Æ. 5, 174. 12, 379
rotæ G. 3, 170
rotam G. 3, 39. 184. Æ. 6, 748
rotantia ſaxa Æ. 10, 362
rotarum Æ. 2, 235. 6, 616
rotas Æ. 8, 433. 9, 318. 11, 195. 12, 675
rotat enſem Æ. 9, 441. 10, 577
roti G. 2, 444. 3, 114. 180. Æ. 1, 551. 10, 594. 12, 77. 671
ruamus in media arma Æ. 2, 353
rubeâ virgâ G. 1, 266
rubeant prata coloribus novis Æ. 4, 306
rubebit Aurora puniceis invecta rotis Æ. 12, 77
rubens, *nom. fœm.* uva E. 4, 29. coruſco ſole, *zona* G. 1, 234. *maſc.* ſuave Hyacinthus E. 3, 63. veſper G. 1, 251
rubent aviaria baccis G. 2, 430
rubentem minio E. 10, 27. crocum G. 4, 182
rubentes cancros G. 4, 47. criſtas Æ. 9, 270
rubenti ſuave murice E. 4, 43. vere G. 2, 319
rubeſcat Aurora Æ. 3, 521. 7, 25
rubeſcere corna G. 2, 34.
rubeſcunt arva cæde Æ. 8, 695
rubet vento Phœbe G. 1, 431
rubicunda Ceres G. 1, 297
rubigine G. 1, 496. 2, 220
rubigo G. 1, 151
rubor Æ. 12, 66
ruborem G. 1, 430
ruboris G. 3. 307
rubos G. 3, 315
rubra, *abl.* criſta Æ. 9, 50. in æthra 12, 247
rubræ criſtæ Æ. 12, 89
rubro æquore G. 3. 359. litora Æ. 8, 686
rubus E. 3, 89
rudem nodis haſtam Æ. 9, 743
rudentem proram Æ. 3, 561. inſueta, *Cacum* 8, 248

rudentes graviter G. 3, 374
rudentes laxare Æ. 3, 267. excutere 3, 682. aptant 5, 753. immitte velis 10, 229
rudentum ſtridor Æ. 1, 91
rudentum leonum Æ. 7, 16
rudimenta belli Æ. 11, 157
rudis campus G. 2, 211
ebant ſpumas ſalis ære Æ. 1, 39. in ferrum 8, 648 in bella 9, 182. victores victique 10, 756. confuſa oſſa focis 11, 211
ruebat curru in bella Æ. 7, 782. maturâ jam luce revoluta dies 10, 256
ruens, *Nilus* G. 4, 292
ruentem fratrem Æ. 10, 338. *illum* 10, 385. dominam 11, 80. per tela 12, 305
ruentes Danaos ad tecta Æ. 2, 440. recipit 9, 727. retrò 10, 573. Teucros 12, 505
ruenti Ilo Æ. 12, 535
ruentum in arma Æ. 11, 886.
ruere in pejus omnia fatis G. 1, 200. omnia viſa Æ. 8, 525. una omnes 8, 689. ad portas 11, 342
ruet omnia latè Æ. 12, 454
Rufas, *nom. propr. oppidi* Æ. 7, 739
rugis arat obſcœnam frontem, Æ. 7, 417
ruina Æ. 3, 414. 11, 888. cœli 1, 133. rerum 11, 310. urbis 12, 610
ruinam Æ. 2, 310. 465. 631. 8, 192. 9, 712. 11, 613
ruinas G. 4, 249. Æ. 1, 242
ruinis Æ. 1, 651. 3, 476. 571
ruis, quo ruis Æ. 2, 520. 5, 741. 10, 811
ruit cumulos arenæ G. 1, 105. imbriferum ver 1, 313. arduus æther 1, 324. aram ad cœlum nubem *ignis* 2, 308. æquore turbo 3, 470. cum clamore 4, 439. juventus Trojana viſendi ſtudio Æ. 2, 64. à culmine Trojæ 2, 290. urbs antiqua 2, 363. ſol 3, 508. ad portus 3, 676. quo fuit 4, 429. per medios 4, 674. imber æthere 5, 695. in urbem paſtorum numerus 7, 573. inter mœnia Niſus 9, 438. fama 9, 474. ad portam 9, 695. in hoſtes 10, 729. per tecta regia nuntius 11, 448. ad terras 11, 625. Tyrrhenus 12, 123. quis clamor ab urbe Æ. 12, 621. implorans Turnum 12, 652. per tela perque hoſtes 12, 682. per montis ſaxum de vertice avulſum vento 12, 685. ad muros urbis 12, 690
ruit nox Oceano Æ. 2, 250. nox ruit 6, 539. 8, 369.
ruitis, quo ruitis Æ. 12, 313
ruminat bos E. 6, 54
rumor Æ. 7, 144
rumore Æ. 4, 203. 8, 90
rumoreſque Æ. 12, 228
rumoribus Æ. 7, 549. 9, 464
rumpant fœdera Æ. 8, 540
rumpantur invidiâ ilia Codro E. 7, 26
rumpas ſi qua fata aſpera Æ. 6, 882
rumpe moras G. 3, 43. Æ. 4, 569. 9, 13
rumpebat pectore queſtus Æ. 4, 553
rumpenda eſt via ferro Æ. 10, 372
rumpent arbuſta cicadæ cantu G. 3, 328
rumpere ſacra Æ. 8, 110. clauſtra manu 9, 758. ſilentia 10, 64
rumpere ſaxa frigore hyems G. 4, 136
rumpet otia patriæ Æ. 6, 813. fœdera 12, 202
rumpi amores Æ. 4, 292. fœdera 12, 582
rumpit vocem Æ. 2, 129. nubila 9, 671. thoraca 10, 337. has pectore voces 11, 377. loricam 12, 375. media agmina 12, 683. opera omnia 12, 699
rumpite funem ab litore Æ. 3, 640
rumoritur anguis cantando E. 8, 71
rumpunt tunicas gemmæ G. 2, 73. aditus Æ. 2, 494. pectora pectoribus 11, 615
rumpuntur fontibus amnes G. 3. 428. pectora Æ. 12, 507
rupe E. 1, 57. 77. 10, 14. G. 4, 508. Æ. 1, 314. 3, 229. 244. 443. 647. 5, 180. 6, 548. 8, 343
rupem Æ. 8, 190
ruperat ſe nubibus imber Æ. 11, 599
rupere fidem G. 4, 213
ruperunt horrea meſſes G. 1, 49
rupes, *ſing.* E. 6, 29. Æ. 7, 586. 10, 693. *plur.* E. 5, 63. 10, 58. G. 3, 253. Æ. 1, 166. 7, 713. 10, 677
rupi Æ. 2, 134. 12, 30
rupibus G. 2, 187. 3, 273. Æ. 1, 433
rupimus tua vincula Æ. 10, 233
rupis Æ. 6, 42
rupit hanc pectore vocem Æ. 3, 246. nodos & vincula 5, 510. vincula 5, 543. olli pavor ſomnum 7, 458. Saturnia poſtes belli 7, 622. pectora enſis 9, 432. ſpiramenta animæ 9, 580
rupta, *nom. fœm.* ignea rima Æ. 8, 391. *neutr. plur.* tyranni fœdera G. 4, 492
ruptis fornacibus G. 1, 472. inter ſe legibus 1, 510. obicibus 2, 480. caſtis 4, 556. aggeribus Æ. 2, 496. radicibus 3, 27. caminis 3, 580. catenis 8, 225. vinclis 8, 651
rupto turbine Æ. 2, 416. Acheronte 7, 569
rura E. 1, 47. 2, 28. 5, 58. G. 1, 372. 2, 317. 412. 485. 500. Æ. 1, 434. 4, 527. 7, 712.
ruris G. 1, 156. 168. 2, 212. 4, 128
rurſum G. 2, 78. Æ. 3, 229. 233
rurſus, *paſſim.*
ruſci vimina aſpera G. 2, 413
ruſco horridior E. 7, 42
ruſtica, *Muſa* E. 3, 84
ruſticus es Corydon E. 2, 56.
acer G. 2, 406
rutilare arma Æ. 8, 529
rutili ignis Æ. 8, 430
rutilis clarus ſquamis G. 4, 93
rutilo igni G. 1, 454
Rutulæ cædis Æ. 10, 245
Rutulas acies Æ. 12, 597
Rutuli, *genit.* Æ. 7, 409. 9, 442. *plur.* 7, 472. 795. 9, 123. 161. 236. 363. 428. 450. 494. 519. 633. 10, 20. 118. 679. 11, 162. 318. 869. 12, 40. 117. 229. 257. 463. 693. 704. 928
Rutulis Æ. 1, 270. 9, 635. 12, 216. 321. arvis 10, 390
Rutulo Æ. 9, 65. ſanguine 7, 318. 11, 83. regi 10, 267
Rutulorum Æ. 8, 381. 492. 9, 113
Rutulos Æ. 7, 475. 798. 9, 130. 183. 517. 10, 84. 111. 334. 11, 464. 629. 12, 78. 738. 915
Rutulum Æ. 9, 728. 10, 445. 11, 487. 12, 79. 505

Rutulus Æ. 8, 474. 10, 108. 232
ruunt in ferrum G. 2, 503. currus effusi carcere 3, 104. Æ. 5, 145. in ignem G. 3, 244. portis 4, 185. venti Æ. 1, 87. unà Eurus Notusque 1, 89. equites 4, 132. de montibus amnes 4, 164. rapiuntque ruuntque 4, 581. unde totidem voces 6, 44. molem 9, 516. in membra 9, 708. in regna armis 11, 461. præcipites 11, 673. cæci 12, 279. acies 12, 369. Antheusque Mneustheusque 12, 443. per prælia ambo 12, 526

S.

SAbæi G. 1, 57. Æ. 8, 706
Sabæis G. 2, 117
Sabæo thure Æ. 1, 420
Sabella matre Æ. 8, 510
Sabellam pubem G. 2, 167
Sabellicus sus G. 3, 255
Sabello vetu Æ. 7, 665
Sabinas raptas Æ. 8, 635
Sabini G. 2, 532
Sabinis Æ. 7, 709
Sabinorum Æ. 7, 706
Sabinus pater Æ. 7, 178
saburram G. 4, 195
sacello E. 3, 9
sacer hircus G. 2, 395. ignis 3, 566. lucus Æ. 5, 761. ramus 6, 138. tiaras 7, 247. Scyphus 8, 278. latè lucus 8, 598. ales accipiter 11, 721. Cybele Chloreus 11, 763
sacerdos G. 3, 489. Æ. 2, 201. 319. 3, 80. 373. 6, 244. 645. 7, 89. 750. 8, 179. 11, 768. 12, 169
sacerdos, *fœm.* Æ 1, 277. 3, 373. 4, 483. 509. 5, 760. 6, 35. 41. 321. 544. 628. 7, 419. 659. 10, 537.
sacerdotes Æ. 6, 661. 8, 281
sacra, *subst.* G. 1, 339. 2, 473. 476. 3, 532. 4, 521. Æ. 2, 132. 239. 293. 717. 3, 19. 4, 638. 5, 59. 6, 40. 8, 85. 111. 172. 302. 665. 9, 86. 11, 739. 12, 13. 192. 317
sacra, *adject. fœm. nom.* tellus Nereïdum matri Æ. 3, 73. comam laurus 7, 60. *voc.* auri fames 3, 57. *abl.* quercu E. 7, 13. umbra G. 3, 334. in sede Æ. 2, 525. lauro 3, 81. vitta 10, 538. caterva 11, 533. *neutr. plur.* ostia Æ. 6, 109. vada fontis Numici 7, 242. ad fastigia 9, 408
sacrabat vatum immortale Æ. 8, 715
sacrabo lectos viros Æ. 6, 73
sacræ, *genit.* sylvæ G. 1, 1. 8. *plur.* effigies Divûm Æ. 3, 148. portæ 6, 573. relligione belli portæ 7, 608
sacram effigiem Æ. 2, 167
Sacranæ acies Æ. 7, 796
sacraria Ditis Æ. 12, 199
sacrârunt Parcæ Æ. 10, 419
sacras pinus Æ. 9, 116
sacrâsse Phæbo, *lauram* Æ. 7, 62. Sylvano lucum 8, 600
sacratâ *abl.* sede Æ. 1, 685. arce 2, 245. valle 9, 4. *neutr. plur.* jura 2, 157
sacratam sedem Æ. 2, 742
sacratas pecudes Æ. 12, 213
sacrati capitis Æ. 3, 371
sacratis lucis Æ. 7, 73
sacrato templo Æ. 2, 165
Sacrator Æ. 10, 747
sacraverat ignes Æ. 2, 502. aras 3, 305. ignem 4, 200
sacravimus aras Æ. 5, 48
sacravit tibi remigium alarum Æ. 6, 18. hunc illi honorem 12, 141
sacri, *genit.* sanguinis Æ. 3, 67. Herculei 8, 270. Argilethi nemus 8, 345. *plur.* tripodes 5, 110
sacrilego sanguine Æ. 7, 595
sacris, *subst.* E. 8, 66. Æ. 3, 112. 4, 50. 301. 500
sacris, *adject.* aris G. 3, 160. ignibus Æ. 6, 246. epulis 7, 175. postibus 7, 183. ratibus 9, 109
sacro flumine G. 2, 147. sanguine Æ. 5, 78. cruore 5, 333. de posse 5, 360. fonte 7, 83
sacrorum, *subst.* Æ. 3, 408. 12, 836
sacrorum, *adject.* nemorum G. 2, 21
sacros fontes E. 1, 53. latices Æ. 4, 454. ramos 4, 485
sacrum caput amnis G. 4, 319. cruorem 4, 542. robur Æ. 2, 230. crinem 4, 703. 7, 391. quem, *morem* 7, 602. Numici litus 7, 797. os 8, 591. corpus 11, 591. stirpem 12, 770
sacrum Cereri Polybetem, *sacratum* Æ. 6, 484. Lycam tibi Phœbe Æ. 10, 316
sæpè, *passim, sed nullo singulari sensu*
sæpius E. 7, 67. G. 1, 379. 2, 355. Æ. 2, 456. 6, 696. 791. 8, 329
sæva, *nom. fœm.* Dea Æ. 7, 19. Jovis conjux 7, 287. *abl.* Gorgone 2, 616. *neutr. plur.* leonum semina G. 2, 151. verbera 3, 252. Æ. 6, 557. arma 1, 299. 9, 651. æquora 4, 523. agmina sororum 6, 572. funera 8, 570. 12, 629. incendia 9, 77. tela 11, 545. prælia Æ. 11, 727. Jovis numina 11, 901
sævæ, *genit.* Junonis Æ. 1, 8. 7, 592. Tritonidis 2, 226. *plur.* novercæ G. 2, 128. facies Æ. 7, 329. iræ 10, 813
sævam Mephitin Æ. 7, 84. cædem 12, 498
sævas faces Æ. 4, 666. secures 6, 819
sævi, *genit.* Ulysses Æ. 3, 273. Ditis 7, 568. Martis 7, 608. regis 12, 849. veneni 12, 857. doloris 12, 945. *plur.* dolores 1, 29
sævi, *verb.* ne sævi, ne *iraseris* Æ. 6, 544
sævior leæna G. 3, 246. ulla pestis Æ. 3, 214. hydra 6, 577
sævire animis Entellum Æ. 5, 462. in præsepibus ursi 7, 18
sævis Mycenis Æ. 7, 222. periclis 8, 188. armis 8, 482. 12, 890. vadis 10, 678
sævissima Juno Æ. 2, 612
sævissime, *voc.* Æneas Æ. 10, 878
sævissimus nuncius Æ. 11, 896
sævit G. 3, 434. 551. 4, 456. Æ. 2, 418. 4, 300. 8, 5. 9, 63. 420. 10, 761. 12, 387. toto orbe Mars G. 1, 511. animis vulgus Æ. 1, 153. amor 4, 532. canum latratus in auras 5, 257. amor ferri 6, 461. medio in certamine Mavors 8, 700.
sævo scopulo Æ. 5, 270. gelu 9, 604. Marti 11, 153. pectore 12, 888
sævosque dolores Æ. 7, 664
sævum Typhœa G. 1, 279. tridentem Æ. 1, 142. Achillem 1, 462. sequuti Torquatum 6, 824. leonem 9, 792. Æneam 11, 910

ſævus amor E. 8, 47. aper G. 3, 248. Hectori Æ. 1, 103. Achilles 2, 29. horror 2, 559. 12, 406. Orion 5. 739. Orion 7, 719. Drances 11, 220. Æneas 12, 107
Sagarim 9, 575
Sagaris Æ. 5, 263
Sages Æ. 12, 651
ſagitta, *nom.* Æ. 5, 502. 9, 578. 632. 12, 319. 423. 856. *abl.* 4, 69. 5, 242. 485. 7. 531. 9, 570. 10, 248. 7, 4. 12, 651. 746
ſagittæ G. 2, 124. 4, 313. Æ. 12, 415
ſagittam Æ. 5, 518. 9, 590. 11, 590. 858
ſagittas Æ. 1. 191. 8, 166. 10, 131. 12, 394
ſagittiferos Gelonos Æ. 8, 725
ſagittis G. 3, 31. 4, 344. Æ. 5, 68. 311. 9, 178
ſagulis Æ. 8, 660
Salamina Æ. 8, 158
ſale parco contingunt G. 3, 403. tabentes artus Æ. 1, 177. ſaxa ſonabant 5, 866. Tyrrheno ſtant claſſes 6, 697
Salentinos campos Æ. 3, 400
ſalicis E. 1, 79. 3, 65. 10, 40. G. 2, 110. 434. 446. 4, 26. 182
ſalici Æ. 2, 84
ſalicta G. 2, 13
ſaliēti E. 1, 55. G. 4, 15
ſalicum Æ. 3, 175
ſaliens rotis Æ. 10, 594
ſaliente rivo aquæ E. 5, 47
ſalientem ſanguine venam G. 3, 460
ſalière per utres unctos G. 2, 384
ſalignâ falce G. 4, 110
ſalignas umbonum crates Æ. 7, 632
Salii Æ. 8, 285
Salio, *nom. propr. viri* Æ. 5, 335. 347. 352
Salios Æ. 8, 663
ſalis ſaporem G. 3, 397. ſpumas maris Æ. 1, 39. Auſonii 3, 385. placidi vultum 5, 848. campos 10, 214
ſalit grando in tectis G. 1, 450
Salium Æ. 5, 356. 10, 753
ſaliunca E. 5, 17
Salius Æ. 5, 298. 321. 341. 10, 753
ſalix E. 3, 83. 5, 16
Salmonea Æ. 6, 585
ſalo Æ. 1, 541. 2, 209
ſalſa, *nom. fœm.* tellus G. 2, 238. *abl.* rubigine 2, 220. aſpergine Æ. 3. 534. *neutr. plur.* vada 5, 158
ſalſæ fruges Æ. 2, 133
ſalſas herbas G. 3, 395. fruges Æ. 12, 173
ſalſos fluctus Æ. 5, 182. 237. 775
ſalſus ſudor Æ. 2, 173
ſaltantes Satyros E. 5, 73
ſaltem E. 2, 71. G. 1, 501. Æ. 1, 365. 4, 327. 6, 371. 885
ſaltibus G. 3, 143. 425
ſaltu ſuperare viam, *ſaltando* G. 3, 141. ſuper Pergama venit equus, *aſcenſu* Æ. 6, 515. ſupra venabula fertur 9, 553. corpora ſubjiciunt in equos 12, 287. emicat in currum 12, 326
ſaltu miſere corpora ad terram Æ. 2, 565. ſeſe jecit in ignem 8, 257. præceps ſeſe in fluvium dedit 9, 815. brevibus ſe tradere 10, 289
ſaltum è curru dedit arvis Æ. 12, 681
ſaltus nemora E. 6, 57. 10, 9. 57. G. 1, 16. 140. 2, 197. 391. 471. 3, 40. 323. 337. 477. 4, 53. Æ. 4, 72. 121
ſalubres ſomnos G. 3, 530
ſalubri fluvio Æ. 1, 272
ſalubris ambroſiæ ſuccos Æ. 12, 418
ſalve G. 2, 173. Æ. 5, 80. 8, 301
ſalvete Æ. 5, 80. 7, 121
ſalus G. 3, 510. Æ. 1, 559. 2, 354. 710. 9, 257. 11, 362. 399. 12, 653
ſalutant Italiam clamore Æ. 3, 524. augurium clamore 12, 257
ſalutantem undam G. 2, 462
ſalutatam, inque ſalutatam linquo Æ. 9, 288
ſalutem G. 4, 294. Æ. 1, 455. 467. 2, 354. 8, 476. 12, 241. 637
ſalutis Æ. 2 387. 5, 174. 6, 96. 10, 666
ſalvus tibi caper & hœdi E. 7, 9
Sameque Æ. 3, 271
Samo Æ. 1, 20
Samothracia Æ. 7, 208
Samum Æ. 7, 208
ſana, maleſana, *Dido* Æ. 4, 8
ſancit fœdera fulmine 12, 200
ſancta, *nom. fœm.* fides Æ. 7, 365. anima 12, 648. *neutr. plur.* numina 3, 543 oracula Divûm 8, 131
ſancte Deorum, *ſanctiſſime* Æ. 4, 576. parens 5, 80
ſancti, *genit.* Soractis Æ. 11, 785. *plur.* patres G. 2, 473
ſanctiſſima, *voc.* ô vates Æ. 6, 65. ô conjux 11, 158
ſancto, *dat.* patri Æ. 5, 603. *abl.* flumine 8, 72
ſanctos fontes G. 2, 175. ignes Æ. 2, 686. 3, 406
ſanctum, *maſc.* Senatum Æ. 1, 430. *neutr.* ſydus 2, 700. numen 8, 382
ſandyx E. 4, 45
ſanguine G. 1, 491. 501. 2, 510. 3, 460. 492. Æ. 2, 72. 116. 210. 277. 366. 502. 535. 551. 582. 667. 3, 28. 622. 4, 621. 5, 78. 328. 413. 470. 736. 6, 87. 7, 271. 318. 423. 534. 541. 595. 766. 788. 8, 261. 645. 9, 64. 333. 349. 422. 456. 10, 24. 520. 617. 787. 832. 11, 8. 24. 82. 88. 382. 422. 592. 720. 12, 29. 36. 79. 512. 691. 721. 765. 949. *genere* 1, 23. 239. 554. 2, 74. 662. 3, 608. 4, 191. 230. 5, 45. 299. 6, 125. 500. 762. 7, 98. 271. 706. 8, 142. 10, 203. 12, 838
ſanguineæ jubæ, *anguium* Æ. 2, 207. criſtæ 9, 733
ſanguineam aciem Æ. 4, 643. 7, 399. loricam 8, 622
ſanguinei cometæ Æ. 10, 273
ſanguineis moris E. 6, 22. ebuli baccis 10, 27. rubent aviaria baccis G. 2, 430
ſanguineo flagello Æ. 8, 703
ſanguineos rores Æ. 12, 340
ſanguineus Mavors Æ. 12, 332
ſanguini noſtri puerum E. 8, 45. Nympharum Æ. 1, 335. Aſſaraci 6, 778. auctor 7, 49
ſanguinis ſacri pateras Æ. 3, 67. rivos 11, 668
ſanguis Æ. 2, 639. 3, 30. 5, 397. 415. 7. 554. 10, 452. 487. 819. 12, 51. 422. 905
ſanguis meus Æ. 6, 836
ſanie G. 3, 493. Æ. 2, 221. 3, 625. 628. 8, 487
ſaniem Æ. 3, 632
ſanos avertere ſenſus E. 3, 66

ſapor G. 2, 246. 4, 277
ſaporem G. 2, 126. 3, 397. 4, 102. 267
ſapores G. 4, 62
ſarcire ruinas generis lapſi G. 4, 249
Sardois amarior herbis E. 7, 41
ſarmenta G. 2, 409
Sarnus quæ rigat æquora Æ. 7, 738
Sarpedon Æ. 1, 104
Sarpedonis Æ. 9, 697. 10, 125
Sarrano oſtro G. 2, 506
Sarraſtes populos Æ. 7, 738
ſat, *paſſim.*
ſata G. 1, 113. 325. 2, 350. 4, 331. Æ. 2, 306
ſata, *adject. fœm. voc.* nocte ô virgo Æ. 7, 331
ſata, *adject. nom. fœm.* Nocte, *filia Noctis* Æ. 12, 860. *voc.* Nocte ô virgo 7, 331. *plur. neutr.* frumenta G. 3, 176
ſatæ Eumenides Æ. 1, 278
ſatas meſſes E. 8, 99
ſate, *voc.* ſanguine Divûm Æ. 6, 125. gente Deûm 8, 36
ſatiâſſe cineres meorum Æ. 2, 587
Saticulus aſper Æ. 7, 729
ſatio G. 1, 215. 2, 319
Satyros E. 5, 73
ſatis, *paſſim.*
ſatis, *ſegetibus* E. 3, 82. G. 1, 23. 106. 444. 2, 423. 436. Æ. 3, 139. 12, 434. dentibus hydri G. 2, 141
ſator hominum atque Deorum Æ. 1, 258. 11, 725
ſatum quo te mentiris Æ. 2, 540. Volſcente 10, 563
ſatura ad præſepia G. 3, 214
ſaturæ capellæ E. 10, 77
Saturæ atra palus Æ. 7, 801
ſaturantur cytiſo apes E. 10, 30
ſaturare ſimo ſola, *terram* G. 1, 80
ſaturata, *nom. fœm.* necdum dolorem Æ. 5, 603. *plur. neutr.* armenta 8, 213
ſaturi Tarenti G. 2, 197
Saturne Æ. 7, 49
Saturni G. 1, 336. 2, 406. Æ. 7, 203. 12, 830
Saturnia, *nom. fœm.* tellus G. 2, 173. Æ. 8, 329. *neutr. plur.* regna E. 4, 6. 6, 41. arva Æ. 1, 573
Saturnia, *Juno* Æ. 1, 27. 3, 380. Æ. 4, 92. 5, 606. 7, 428. 560. 572. 622. 9, 2. 745. 802. 10, 659. 760. 12, 156. 178. 807
Saturnia illi, *urbi*, fuerat nomen, *urbi à Saturno condita* Æ. 8, 358
Saturnius pater Æ. 4, 372. domitor maris Neptunus 5, 799
Saturno Æ. 6, 794
Saturnus G. 2, 538. 3, 93. Æ. 7, 180. 8, 319. 357
ſaturo hyali ſucata colore vellera G. 4, 335
ſatus Ammone, *Iarbas* Æ. 4, 198. Anchiſe 5, 244. 424. 6, 331. 7. 152
ſaucia cura Regina Æ. 4, 1
ſaucius taurus Æ. 2, 223. Polites 2, 529. quadrupes 7, 500. ſerpens 11, 753. pectus leo, *ſecundum pectus* 12, 5. ora ſigittâ Sages 12, 652. inſtar, Æneas 12, 762
ſaxa, *plur. nom.* G. 4, 50. Æ. 1, 154. 2, 467. 5, 866. 7, 590. 11, 297. 12, 592. 922. Lycæi E. 10, 15. *acc.* 8. 6. G. 1, 110. 474. 3, 230. 239. 276. 428. 521. 4, 26. 130. Æ. 1, 112. 113. 143. 205. 428. 541. 2, 609. 3, 425. 432. 555. 559. 566. 659. 5, 165. 202. 627. 678. 6, 174. 551. 7, 684. 9, 512. 10, 363. 677. 11, 131. 473. 529. 628
ſaxea, *nom. fœm.* umbra G. 3, 145. pila Æ. 9, 711. *neutr. plur.* limina 8, 231
ſaxi G. 4, 422. Æ. 2, 308. 4, 152. 10, 653. 806
ſaxis G. 2, 156. 522. Æ. 2, 608. 3, 271. 706. 5, 204. 7, 567. 8, 190. 233. 417. 9, 533. 809. 10, 130
ſaxo G. 1, 267. 2, 351. Æ. 1, 183. 3, 84. 4, 70. 688. 5, 275. 8, 211. 248. 478. 9, 569. 10, 415. 698. 11, 721
ſaxoſas valles E. 5, 84
ſaxoſis montibus G. 2, 111
ſaxoſumque ſonans Hypanis G. 4, 370
ſaxum G. 3, 39. Æ. 3, 625. 5, 124. 6, 616. 8, 226. 350. 9, 448. 10, 127. 196. 381. 12, 684. 896. 904
ſcaber tophus G. 2, 214
ſcabie G. 2, 220
ſcabiem G. 3, 299
ſcabies G. 3, 441
ſcabrâ rubigine G. 1, 495
Scææ portæ Æ. 3, 351
Scæas portas Æ. 2, 612
ſcalæ Æ. 2, 442. 12, 576
ſcalis [illegible]. 9, 504
ſcalis Æ. 9, 507. 10, 654
ſcandit machina muros Æ. 2, 237
ſcandite muros Æ. 9, 37
ſcandunt equum Æ. 2, 401
ſcatebris G. 1, 110
ſcelerare pias manus Æ. 3, 42
ſcelerata, *nom. fœm.* inſania belli 7, 461. *obl.* terra 3, 60
ſceleratam haſtam Æ. 2, 331. gentem 9, 137
ſceleratas pœnas Æ. 2, 576
ſcelerato ſanguine Æ. 12, 949
ſceleratum frigus G. 2, 256. limen Æ. 6, 563
ſcelere Æ. 1, 351. 2, 535
ſceleris E. 4, 13. Æ. 3, 604. 8, 206
ſcelerum G. 1, 507. Æ. 2, 106. 164. 3, 331. 6, 529. 560. 626. 8, 668. 11, 258
ſcelus E. 9, 17. Æ. 1, 360. 2, 125. 2. 9. 5, 793. 6, 511. 742. 7, 307. 11, 407
ſcena G. 3, 24. Æ. 1, 168
ſcenis Æ. 1, 433. 4, 471
ſceptra Æ. 1, 61. 83. 257. 4, 597. 7, 173. 252. 422. 9, 9
ſceptris Æ. 3, 296. 7, 369. 9, 267. 10, 852. 11, 238
ſcepiro Æ. 8, 506
ſceptrum G. 2, 536. Æ. 1, 63. 7, 247. 12, 206
ſciat G. 3, 474. cauſas furoris Æ. 5, 788
ſcilicet, *paſſim*
ſcillam, *bulbi genus* G. 3, 451
ſcindebant fiſſile lignum G. 1, 144
ſcindebat quercum Æ. 7, 510
ſcindendum ſolum G. 2, 399
ſcindens viam Æ. 10, 765
ſcindere terram G. 3, 160. vallum ferro Æ. 9, 146. roboris cuneis 11, 137
ſcindimus ferro æquor G. 1, 50
ſcindit ſeſe unda in ſinus reductos 4, 420. Æ. 1, 165. ſe nubes 1, 591. ſe ſanguine ab uno genus amborum 8, 142. crines Juturna 12, 870
ſcinditur ſtudia in contraria vulgus Æ. 2, 39. cuneis robur 6, 182
ſcintillæ Æ. 12, 102
ſcintillam excudit ſilicis Æ. 1, 173

ſcintillare oleum G. 4, 393
ſcio E. 8, 43. Æ. 3, 602. 10, 904
Scipiadas G. 2, 170. Æ. 6, 844
ſcire G. 2, 105. Æ. 1, 686. 3, 380. 11, 344. 12, 794. poteſtates herbarum 12, 396
ſcirent ſi ignoſcere Manes G. 4, 4, 489
ſciret E. 2, 35. dare laxas habenas Æ. 1, 67
ſcis G. 4, 447. Æ. 12, 143 704
ſciſſa, *nom. fœm.* comam 9, 478. *abl.* pallâ 8, 702. veſte 12, 609
ſcit tride Minervæ ſidus Æ. 11, 259
ſcitari & quærere cauſas Æ. 2, 105
ſcitatum oriçula Phœbi mittimus Æ. 2, 114
ſcopuli G. 3, 253. Æ. 1, 167. 3, 536. 566. 7, 589. 8, 192
ſcopulis G. 2, 277. 3, 261. Æ. 1, 170. 4, 383. 445
ſcopulo G. 4, 436. Æ. 1, 149 5. 159. 185. 220. 270. 8, 669. 12, 531
ſcopulos G. 3, 276. Æ. 3, 272. 559. 575. 4, 255. 5, 169. 864. 11, 274. 625
ſcopulum Æ. 1, 184
Scorpius G. 1, 35
ſcrobibus G. 2, 20 235. 260. 288
ſcrupea ſpelunca Æ. 6, 238
ſcuta Æ. 1, 105. 3, 237. 7, 722. 8, 93. 539. 9, 229. 666. 10, 313. 12, 130. 563
ſcutati omnes Æ. 9, 370
ſcutis Æ. 8, 662
ſcuto Æ. 10, 506
ſcutorum Æ. 8, 562
Scylacæum navifragum Æ. 3, 553
Scylla, *avis* G. 1, 406. *monſtrum* Æ. 3. 420. 7, 302
Scylla, *navis* Æ. 5, 122
Scyllæ, *plur.* biformes Æ. 6, 285
Scyllæam rabiem Æ. 1, 204
Scyllam E. 6, 74. Æ. 3, 424. 432. 684
ſcyllam, *vide* ſcillam, *bulbi genus*
ſcyphus Æ. 8. 278
Scyri pubes Æ. 2, 417
Scythiæ hyemes G. 3, 197. gentes 3. 349
Scythiam E. 1, 66. G. 1, 240
Scythoniſque nives E. 10, 65
ſe, *poſſim, nullo tamen peculiari ſenſu.*
Sebethide Nymphâ Æ. 7, 734
ſecabant æſtum Æ. 8, 674. campos ſalis ære 10, 214. fluctus 10, 222
ſecabat ventos Æ. 4, 257. fluctus Æneas 5, 2. freta Æneas 147
ſecans Allia interluit Æ. 7, 717. alta labitur 10, 687
ſecant herbas G. 3. 126. pars in fuſta, *carnes* Æ. 1, 216. Carpathium Libycumque 5, 595. æquore ſylvas 8, 96. pontum 9, 103
ſecantem culta Æ. 8, 63
ſecat æthera pennis G. 1, 406. 409. crinem dextrâ Æ. 4, 704. Priſtis æquora fugâ 5, 218. ille viam ad naves Æneas 6, 899. ferro pendentia colla 9, 331. quam quiſque ſpem 10, 107. æquora Tigri Mallicus 10, 166. agmen medium curru 10, 440. auras cornus 12, 268. quacunque viam 12, 388
ſecent enſe vulnus Æ. 12, 389
ſecet plantes glacies E. 10, 49
ſeceſſu in longo Æ. 1, 163. 3, 229
ſeciùs, nec ſeciùs G. 2, 277. non ſeciùs 3, 367. haud ſeciùs Æ. 7, 781
ſecla E. 4, 46
ſeclis Æ. 8, 508
ſeclo E. 4, 52
ſeclorum E. 4, 5
ſeclu ite currus Æ. 1. 566
ſeciuſa antro, *virgo* Æ. 3, 446
ſecluſum nemos in valle reducta Æ. 6, 704
ſecreta ſenis G. 4, 403. Sibylla Æ. 6, 10. & ſedem Æneæ 8, 463
ſecreta, *nom. fœm.* domus Anchiſæ Æ. 2, 299. tu, *tacita* 4. 94. *abl.* ſede 2, 568. *neutr. plur. arva ſeparata* 6, 478
ſecretæ Troades in acta, *in litore* Æ. 5, 613
ſecreti, *genit.* fluminis Æ. 3, 389. *plur. nom.* calles *occulti* 6, 443
ſecretis ſedibus Æ. 7, 774
ſecretoſque pios Æ. 8, 670
ſecretum è flumine natum Æ. 8, 610
ſecta, *nom. fœm.* via per ambas G. 1, 228 *abl.* abiete Æ. 2, 16. Ilice 4, 505
ſectaris apros E. 3, 75
ſectis caudicibus G. 2, 30
ſecto limite G. 2, 278. elephanto Æ. 3, 464. robore 6, 214
ſecuerunt corpora vepres G. 3, 444
ſecuit ſub nubibus arcum Æ. 5, 658. 9, 15
ſecula G. 1, 469 2, 295. Æ. 1, 295. 449. 610. 6, 235. 793. 8, 325 12, 826
ſecum, *paſſim.*
ſecunda, *nom. fœm.* fortuna Æ. 9. 282. *abl.* Junone 4. 45
ſecundæ menſæ Æ. 8, 283
ſecundarent ritè viſus Æ. 3, 36
ſecundas vires Æ. 2, 617
ſecundent noſtra incepta Dii Æ. 7, 259
ſecundet eventus G. 4, 397
ſecundi ſpirate, *Dii maris* Æ. 3, 529. zephyri 5, 32
ſecundis menſis & Diis G. 3, 101. rebus Æ. 1, 211. 9. 301. 10, 502. ventis 3, 683. 7. 29 ventis & Diis 8, 682
ſecundo amni G. 3, 447. Æ. 549. curru 1, 160. fremitu 5, 538. clamore 5, 491. 266. fluvio 7, 494. tumulo 90. pede 8, 302. 10, 25 Marte 10, 21. 11, 899. fluctuque æſtuque 10, 683
ſecundos ſinus implere Æ. 455. zephyros 4, 562
ſecundum te nunc habet illa, *ſiſtula* E. 2, 38. locum tenuit virtute Æ. 5. 258
ſecundum flumina, *juxtà* G. 143
ſecundus haud ulli veterum virtute Æ. 11, 441. arufpex 11, 739
ſecura, *nom. fœm.* quies G. 467. tu Æ. 1, 294. *neutr. plur.* otia G. 3, 376
ſecures Æ. 6, 819. 7, 184
ſecuri, *ſubſt.* Æ. 6, 824. 7, 12, 306
ſecuri, *adject.* pelagi atque Æ. 7, 304
ſecuribus G. 3, 364. Æ. 6, 1
ſecurim Æ. 2, 224. 11 656.
ſecuros latices Æ. 6, 715
ſecurus amorum Æ. 1, 354. 326
ſecùs, non ſecùs ac G. 3, 3 Æ. 8. 243. 10, 272. 12 haud ſecùs 2, 382. 4. 8, 414. 11. 814 12, 9 ſecùs ac 3, 236. haud ſe arnus 11, 456 haud ſe quam 12, 124. non ſecùs que 8, 391

secuta est concubitus pecudum E. 6, 49. est quam fama 6, 74. est per castra alium 10, 23. fuerit, *nos* Trojana fortuna Æ. 6, 62. hoc sum terrâque marique 9, 492. manum sagitta excidit 12, 423. *abl.* mole veniunt ad terram semineces, *mole super incidente* 9, 542

secutæ æra, *apes* G. 4, 151. quam mille Oreades Æ. 1, 503. quæ quemque acies 7, 642

secutam extrema ferro Æ 6, 457

secuti hæc exempla G. 4, 219. Deûm præcepta 4, 448. nos te tuaque arma Æ. 3, 156. quemque pueri 5, 561. qui arma 6, 612. qui signa 8, 52. quemque juvenes 9, 162. responsa 10, 33. qui me meaque arma 10, 672. Pæana conclamant socii, *repetentes*, vel, *persequentes Pæana* 10, 738. ducis exemplum eventumque 11, 758

secutos, *ipsum*, ex urbe viros Æ. 7, 652

secutum armenta E. 6, 59. arma socia Æ. 11, 161

secutus G. 2, 306. Æ. 3, 327. 5, 296. 6, 170. 10, 893. 12, 301. 354. 380. data fata Æ. 1, 386. est fugientem tali voce 1, 410. 9, 17. victricia arma 3, 54. dicta voce 7, 212. fata extrema 9, 204. quem cursu, teloque 9, 559

sed tamen E. 1, 19. 9, 55. G. 1, 70. 305. Æ. 3, 541

sed neque G. 2, 103. 136. Æ. 12, 903

sed non G. 3, 209. Æ. 3, 255. 5, 680. 6, 140. 736. 9, 328. 10, 201. 343. 584. 11, 380

sed enim Æ. 1, 23. 2, 164. 5, 395. 6, 28

sedatis amnibus Æ. 9, 30

sedato pectore Æ. 9, 740. corde 12, 18

sede Æ. 1, 684. 2, 525 568. 3, 687. 4, 504. 7, 193. 344. 454. 12, 810

sedeant spectentque Latini Æ. 12, 15

sedeat vestibulo custodia Æ. 6, 575

sedebant per juga longa Æ 6, 411

sedebat Æ. 2, 574. 7, 187. 9, 4

sedebit Theseus Æ. 6, 617

sedem G. 4, 228. Æ. 2, 716. 742. 3, 190 4, 2. 6, 283. 577. 7, 3. 229. 562. 8, 347. 463. 10, 3. 11, 112.

sedens fucus ad pabula aliena G. 4, 244. ramo 4, 514. super armo furor Æ. 1, 299. Tisiphone 6, 555. sede patriâ 7, 193. limine Phœbi 8, 720. nube 9. 640. ipse Æneas 10, 218. ille victor 10, 409. nocte in bustis, *avis* 12, 864

sedent in limine Diræ Æ 4, 473

sedentes pacem laudate Æ. 11, 460

sedentis, *equitantis* Æ. 11, 692

sedêre solo acies Æ. 6, 192. carinæ 10, 301

sederet animo fixum, immotumque Æ. 4, 15

sedes, *sing.* apibus petenda G. 4, 8. fundatur Veneri Æ. 5, 759

sedes, *plur.* Æ. 1, 209. 251. 419. 561. 2, 232. 437. 642. 760. 785. 3, 123. 167. 6, 431. 639. 7, 52. 158. 175. 8, 362. 11, 44. infernas 8, 244. Tartareas 8, 667. ubi ponere? 3, 88. mutandæ 3, 161

sedet E. 10, 71. Æ. 1, 60. 4, 186. 10, 159. 11, 237. 726. 837. *etiatur* G. 3, 456. hoc animo Æ. 2, 660. id Æneæ 5, 418. circum castella sub armis, *obsidet* 5, 440. sedet æternumque sedebit Theseus 6, 617. *Si*, id, *statutum est* 7, 368. certa patribus sententia pugnæ 7, 611

sederis portu Æ. 7, 201

sedibus G. 4, 65. 471. Æ. 1, 88. 2, 465. 611. 654. 6, 152. 203 328. 371. 7, 775. 11, 532

sedili gramineo Æ. 8, 176

sedilia saxo vivo Æ. 1, 171

sedilibus G. 4. 350

sedis patriæ Æ. 2, 634

sedit inguine ima, *hasta* Æ. 10, 785. hæc sententia, 11, 551

seditio Æ. 1, 153

seditione Æ. 11, 340

seduxerit artus animâ mors Æ. 4, 385

seges G. 1, 47. 4, 129. Æ. 3, 142. virûm G. 2, 142. telorum Æ. 3, 46. atra horrescit strictis ensibus 7, 526. horret ferrea strictis mucronibus Æ. 12, 663

segetem G. 1, 212. 319. 2, 411. Æ. 2, 304

segetes E. 1, 72. 5, 33. 9, 48. G. 1, 1. 54. 152. 3, 198

segeti G. 1, 270

segetis Æ. 7, 803

segetum G. 1, 112

segnem campum G. 1, 72. Menœten Æ. 5, 173. Palmum 10, 700

segnes G. 4, 198. Æ. 9, 787. 11, 21. 64. 736. jaceant terræ G. 2, 37. rumpe moras 3, 42

segnior Æ. 8, 414. 10, 657. 12, 566. 615. non segnior Bacchus in denso ubere G. 2, 275. segnior annis 3, 95. haud illo segnior ibat Æ. 4, 149. non cursu segnior 7, 383

segnis carduus G. 1, 151. defluit amni cætera pars, *lenta* Æ. 8, 549. mora 10, 308. fuga 10, 592

segnities Æ. 2, 374

segnius, non segnius Æ. 9, 441. 12, 525

Selinus, *nom. propr. oppidi* Æ. 3, 705

sellam trabeamque regni insignia Æ. 11, 334

semel G. 2, 422. Æ. 3, 431. 6, 487. 9, 140. 10, 298. 11, 412. 418. 12, 208

sementem G. 1, 230

semesa ossa Æ. 8, 297

semesam prædam Æ. 3, 244

semianimem germanam Æ. 4, 686

semianimes digiti Æ. 10, 396. equi 11, 635

semianimi lapsoque, *&c.* Æ. 12, 356

semianimis, *Rhœtus* Æ. 10, 404

semiferi, *Caci* Æ. 8, 267

semifero sub pectore Æ. 10, 212

semina G. 1, 193. 2, 268. 302. 324. terrarumque, animæque marisque E. 6, 32. sæva leonum G. 2, 152. flammæ Æ. 6, 6

seminat arbos Æ. 6, 206

semine G. 1, 22. 104. 2, 14. 317

semineçem, *serpentem* Æ. 5, 275

semineces viros Æ. 9, 455. multos 12, 329

semineci sibi Æ. 10, 462

ſeminibus G. 2, 57. 354. Æ. 6, 731
ſem hominis Caci Æ. 8, 194
ſemiputata vitis E. 2, 70
ſemita Æ. 1, 422. 4, 407. 9, 383. 11, 524
ſemiviri Phrygis Æ. 12, 99
ſemiviro comitatu Æ 4, 215
ſemiuſtum fulmine corpus Enceladi Æ. 3, 578
ſemper, *paſſim*
ſemuſta robora Æ. 5, 697. buſta 11, 200
Senatum Æ. 1, 430
Senatus Æ. 8, 105
ſenecta Æ. 5, 395
ſenectæ G. 1, 186. 3, 96. Æ. 6, 114. 9, 481. 11, 165. 12, 57. 934
ſenectam Æ. 10, 192
ſenectus G. 3, 67. Æ. 5, 416. 6, 275. 304. 7, 440. 452. 8, 508. 9, 610
ſenem G. 2, 494. 4, 127. 438
ſenes Æ. 5, 715. 7, 206. 12, 132
ſenex E. 1, 47. 52. 6, 18. Æ. 7, 180
ſeni, *dat.* E. 6, 70. Æ. 8, 638. biſſeni pueri Æ. 5, 561
ſenibus G. 2, 135
ſenior G. 3, 97. Æ. 2, 509 544. 692. 5, 179 409. 704. 729. 823. 6, 304. 7. 46. 535. 8, 32. 457. 10. 124. 418. 11, 31. 102. 12, 401
ſenioris Aceſtæ Æ. 5, 301. 573. amici 5, 719
ſenis G. 4, 403. Æ. 4, 251
ſenos, bis ſenos dies E 1, 44. Æ. 11, 133. bis ſenos cycnos 1, 397
ſenſêre fluvii alnos, *tulerunt* G. 1, 136. poma truncos valentes 2, 426. phareträm ſonantem fuga, *audiverunt* Æ. 9, 660
ſenſibus imis E. 3, 54
ſenſit Æ. 2, 377. 3, 669. 5, 868. 8, 393. 9, 354. bis trig ra ſeges G. 1 48. ſonitum 4, 334. Neptunus pontum miſceri murmure Æ. 1, 129. vacuos ſine remige portus 4, 588. diverſos equos 12, 495
ſenſu, *guſtu* G. 2, 247
ſenſum æthereum Æ. 6, 747
ſenſus ſanos E. 8, 67. inflexit Æ. 4, 22. quis nunc tibi 4, 408. pertentat lues 7, 355. ſopitos 10, 642. pectore vertuntur varii Æ. 12, 914
ſenta ſitu loca, *horrida* Æ. 6, 462
ſententia Æ. 1, 241. 264. 586. 2, 35. 3, 59. 4, 287. 5, 748. 7, 611. 9, 191. 220. 10, 6. 240. 608. 11, 21. 222. 295. 314. 551. 12, 238
ſentes Æ. 9, 382
ſentiat, & experiatur, *&c.* Æ. 7, 434
ſentibus E. 4, 39. G. 2, 411. Æ. 2. 379
ſentis Æ. 3, 360. 4, 542. 5, 469. 10, 623
ſentit hoc Jülus Æ. 10, 534
ſenum Æ. 8, 287. 9, 309
ſepem G. 1, 270. 2, 436
ſepes E. 1, 54. G. 2, 371
ſepibus E. 8, 37
ſepſit aëre gradientes Æ. 1, 415. ſe tectis 7, 600
ſepta, *nom. fœm.* armis *Dido* Æ 1, 510. corona venantum fera 9, 551
ſepta domorum G. 4, 159
ſeptam circum aggeribus claſſem Æ. 9, 70
ſeptem, *paſſim*
ſeptemplicis clypei Æ. 12, 925
ſeptena volumina traxit anguis Æ. 5, 85. corpora 6, 21. tela 10, 329
ſeptenoſque orbibus orbes impediunt Æ. 8, 448
ſeptima, *dies* G. 1, 284. æſtas 4. 207. Æ. 1, 759. 5, 626
ſeptis E. 1, 34
ſeptum formidine cervum Æ. 12, 750
ſeptus nebulâ Æ. 1, 413. undique aggeribus 9, 783. hoſtilli aggere 11, 398
ſepulchri Æ. 2, 646. 6, 177
ſepulchris E. 8, 98. G. 1, 498
ſepulchro Æ. 2, 542 3, 67. 4, 29. 6, 152. 9 215. 10 558 906
ſepulchrum E. 9, 59. Æ. 6, 232. 12, 547
ſepultam urbem ſomno, vinoque Æ. 2, 265
ſepulti hi quos vehit unda Æ. 6, 326. ſomno vinoque Æ 9, 236
ſepulto parce Æ. 3, 41. cuſtode 6, 434
ſepultos manes Æ. 4, 34
ſepulcus vino Æ. 3, 630
ſequaces capreæ G. 2, 374. fu nos 4, 430
ſequaci Lario Æ 10, 365
ſequacibus undis Maleæ Æ. 5, 193. flammis Æ. 8, 432
ſequamur ſaltus G. 3, 40.
ſe oſtendit dextra Æ. 2,
qua docunt juſſa divûm
114. meliora 3, 188.
am fortuna ſuperat 5,
qua fata trahunt 5, 709.
Trojugenas 12, 625. quo D
us vocat 12, 677
ſequantur ſeſe in bella Æ.
547. ſigna 10, 258. tela in
mica 11, 809. qui me ca
12, 32. quem armenta
parcant? 12, 719
ſequar quid majori? G. 2.
ſumma faſtigia rerum Æ.
346. *te*, ignibus abiens
384. juſſa Teucrûm 4,
quave ſequar? 9, 391.
ſequar 9, 490. perge, ſeq
4, 114
ſequare colonos face, ferr
Æ. 4, 626
ſequatur factum fortuna Æ.
109. quæ deinde glori
756. ſi fortuna 8, 15.
cumque viam dederit
na 10. 49. me fama
679
ſequebatur ſudor membra G.
565. unum ex omni cerv
Æ. 11, 781
ſequendi ſigna Æ. 5, 590.
omnibus una 10, 182
ſequendo æquare fluctus Æ.
671
ſequens G. 4, 487. Æ. 3,
5, 805. 10, 226. 12, 30
ſequentem Æ. 5, 227.
extrema 8, 333. fidera
10, 193
ſequentes ſylvas E. 3, 46.
las G. 1, 33. rivos 1,
lunas 1, 424
ſequenti ævo E. 8, 27
ſequentium G. 3, 111. Æ.
200. 9, 394
ſequentur G 1, 440. 2,
4, 592. frumenta, *ſucce*
G. 1, 189. miſeros m
Æ. 12, 153
ſequere tu deinde E. 3,
liam ventis Æ. 4. 381
ſequeris Clytium Æ. 10,
ſequeſtrâ pace Æ. 11, 13
ſequetur, *te*, facilis, *rama*
6, 146. quicumque ca
tum 9, 299. nec parva
duret 11, 430
ſequi G. 1, 39. 308. 2,
466. Æ. 2, 350. 7.
roram, *perſequi Aur*

pulos Æ 7, 606. hos arma 10, 10. bella 10, 66. telo, *eum* 12, 775. pennis aſtra 12, 893
ſequimur quem ? Æ. 3, 88. te 4, 576. Italiam fugientem 5, 629
ſequitur E. 2, 63. 6, 55. Æ. 2, 724. 5, 74. 323. 6, 815. 8, 688. 703. 10, 180. 651. 12, 615. de cortice ſanguis 3, 33. tellure repoſtos eadem cura, quæ fuit vivis 6. 655. clamor 9, 504. ſequentem 11, 695. de vulnere ſanguis 12, 51. ſic deinde Latinus 12, 195. ad litora fluctus 12, 366
ſequor & adſum qua ducitis Æ. 2, 701. avia curſu 2, 737. veſtigia 2, 754. non ſponte Italiam 4, 361
ſequuntur Æ. 1, 189. 751. certiſſima ſigna ſolem G. 1, 439. oculis nubem Æ. 8, 592. fremitu 9, 54. clamore 9, 466. 636. 10, 799. ſanguiſque, animuſque unà eademque viâ 12, 487. Teucri 11, 92. portenta 11, 271
ſera, *nom. fœm.* libertas E. 1, 28. ſegnities Æ. 2, 373. mea voluptas 8, 581. meæ ſenectæ requies 9, 482. aſſurgis querelis 10, 94. *abl.* nocte G. 4, 132. Æ. 7, 16. 492. *neutr. plur.* lumina accendit veſper G. 1, 251. comantem Narciſſum, *tarde* 4, 122. omina Æ. 5, 524
ſeræ, *dat.* nocti E. 8, 88. G. 3, 467. *plur.* ad fortia vires Æ. 8, 509
ſeram æſtatem G. 4, 138. mortem Æ. 6, 569. quietem 8, 30
ſeras frondes G. 2, 403. ulmos 4, 144
ſerat late circum tecta pinos G. 4, 113
ſere nudus G. 1, 299. denſa 2, 275. corylum 2, 299.
ſerebant ſermone multa inter ſeſe Æ. 6, 160
ſerebat conductâ tellure, Æ. 12, 520
ſerena aperta G. 1, 393
ſerenâ, *abl.* luce Æ. 5, 104. æſtate 6, 707. in regione cœli 8, 528. de parte cœli 9, 630
ſerenæ noctis G. 1, 426
ſerenas hiemes G. 1, 100. ventus agat nubes 1, 461
ſerenat vultu cœlum tempeſtateſque Æ. 1, 259. ſpem fronte 4, 477
ſereni cœli Æ. 5, 851
ſereno cœlo G. 1, 260. Æ. 3, 518. vere G. 1, 340. cœlo & pelago Æ. 3, 870
ſerenos vultus fœdavit Æ. 2, 285
ſerentem ſulco Æ. 6, 844
ſerentes, *ſatores* G. 1, 193
ſerere G. 2, 433
ſeres farra G. 1, 73. viciam 1, 227
Seres, *populi* G. 2, 121
Sereſti Æ. 5, 487
Sereſtum Æ. 1, 615. 12, 561
Sereſtus Æ. 9, 171. 779. 10, 541. 12, 549
Sergeſto Æ. 5, 184.
Sergeſtum Æ. 1, 514. 4, 288. 5, 221. 282. 12, 561
Sergeſtus Æ. 5, 121. 185. 203. 272
Sergia domus Æ. 5, 121
ſeri, *verb.* meſſes nec potuêre G. 1, 161
ſeria ludo poſthabui E. 7, 17
ſeris nepotibus G. 2, 58. votis Æ. 7, 597
ſerit varios rumores Æ. 12, 228
ſerite hordea campis G. 1, 210
ſermo, *Turni*, cœperat, *illum*, fi ctere Æ. 12, 940
ſermone Æ. 1, 221. 752. 4, 189. 277. 6, 160. 470. 8, 309. 468. 9, 657
ſermonem Æ. 4, 388. 12, 223. 834
ſermonum Æ. 8, 464
ſero, *nomen*, pingui paſce G. 3, 406
ſeros hiberni luminis ignes G. 1, 291. cantus 1, 403
ſerpant contagia, &c. G. 3, 469
ſerpens Æ. 4, 24. Æ. 2, 214. 5, 91. 273. 11, 753
ſerpentibus G. 1, 129. 215. Æ. 4, 72. 7, 658
ſerpentis Æ. 7, 375
ſerpentum Æ. 8, 436. 12, 848
ſerpere hanc hederam tibi circum tempora inter lauros E. 8, 13
ſerpilla G. 4, 31
ſerpillum E. 2, 11
ſerpit quies Æ. 2, 269. per agmina murmur 12, 259
ſerræ arguæ lamina G. 1, 143
Serrane, *voc. nom. propr. viri* Æ. 6, 844
Serrano Æ. 9, 454
Serranum Æ. 9, 335
ſerta E. 6, 16. 10, 41
ſertis E. 6, 19. Æ. 1, 421. 4, 202. 506. 7, 488
ſerva, *verb.* cœli menſes & ſidera G. 1, 335. nati communis amorem Æ. 2, 789. altera Trojæ Pergama 3, 86. mœnia 11, 506
ſerva, *nomen*, datur olli Æ. 4, 284. Lycimnia 9, 546
ſervabat ramos Æ. 4, 485. filia ſedes 7, 52. corpus 11, 31
ſervabit Tityrus hœdos E. 5, 12
ſervandi hœdorum dies G. 1, 205
ſervans occaſum Solis G. 1, 402. æternum ſub pectore vulnus Æ. 1, 40. ſub imagine falcem, *tenens* 7, 179
ſervant intus clauſos, &c. G. 3, 214. gluten ad hæc munera, *apes* 4, 41. ſervant Nymphæ 4, 383. ſi fata virum Æ. 1, 550. *fores* 2, 450. nomen & arma locum, *pro* locus ſervat, &c. 6, 577. vices, *portus* 9, 222. buſta ſemuſta 11, 200
ſervantem ripas hydrum G. 4, 459. limina Veſtæ Æ. 2, 568
ſervantiſſimus æqui Ripheus Æ. 2, 427
ſervare aris, *vitulos* G. 3, 160. quantum poſſent oculi Æ. 6, 200. caſtum cubile conjugis 8, 412. recurſus pelagi 10, 288. modum rebus ſecundis 10, 502. incolumem 10, 616
ſervarent tutos aggere muros G. 9, 43
ſervas Romana Palatia G. 1, 499. Pyrrhin' connubia Æ. 3, 319. Pergama 8, 37
ſervâſſe omnia carminibus E. 9, 10
ſervâſſent has mihi ſedes Æ. 2, 642
ſervat pomis ſua nomina G. 2, 240. domus pudicitiam 2, 524. mihi Aceſten tellus Æ. 5, 30. flumina Charon 6, 298. ſidera 6, 338. veſtibulum 6, 556. honos tuus ſedem 7, 3. haſta tenorem 10, 340. te mea dextera 12, 428
ſervata, *nom. fœm.* cupreſſus per annos multos Æ. 2, 715.

non ſervata cineri fides promiſſa Æ. 4, 552. lauros per annos multos 7, 60. in hunc dolorem 11, 159 *voc. per me ô*, Troja 2, 160. *neutr. plur.* mella G. , 228. aſtra Æ. 5, 25
ſervatæ à peſte carinæ Æ. 5, 699
ſervatam ob navem Æ. 5, 283
ſervate voſmet rebus ſecundis Æ. 1, 211. Dî patrii domum 2, 702. Dî pios 3, 266
ſervati nautæ G. 1, 436. *nos*, periclis Æ. 8, 189 ex undis 12, 768
ſervatum me ex undis Æ. 3, 209
ſervavêre diem Æ. 8, 269
ſervavit honorem patrium Æ. 5, 601
ſervent muros milite Æ. 9, 161
ſerves fidem Æ. 2. 160. hanc animam natoque patriquæ 10, 525
ſervet, *apes Priapus* G. 4, 111. veſtigia Æ. 2, 711. amores ſepulchro 4, 29. limen 6, 402. limina 6, 575
ſervet is Dareta Æ. 5, 476
ſerviat tibi ultima Thule G. 1, 30
ſervire marito Æ. 4, 103
ſervitio exire E. 1, 41. aſſuerint colla, *vituli* G. 3, 168. premet Mycenas Æ. 1, 289. enixæ, *nos parientes ſervitio* 3, 327
ſervitum ibo matribus Graiis Æ. 2, 786
ſerum regem Æ. 6, 764. canit 12, 864
ſerunt Aurunci, Rutulique Æ. 11, 318
ſervo quos tibi E. 2, 42. condita 3 43. 47. retia 3, 75
ſervor per tua vulnera Æ. 10 848
ſerus veſper G. 1, 462. cæcâ nocte natat freta 3, 260
ſeſe, *paſſim*
ſeta Æ. 7, 667
ſetas G. 3, 312. Æ. 6, 245.
ſetigeræ ſuis Æ. 12, 170
ſetigerique ſues Æ. 7, 17
ſetigeroſque ſues Æ. 11, 198
ſetoſi apri E. 7, 29
ſeu, *paſſim*
ſeveris Curibus Æ. 8, 638
Severum montem Æ. 7, 713
ſeverum amnem Cocyti G. 3, 37. amnem Eumenidum Æ. 6, 374
ſex Æ. 9, 272. 11, 9. 12, 899
ſexcentos juvenes Æ. 10, 172
ſi non E. 1, 16. 3, 15. 7, 43. G. 2, 132. 344. 461. Æ. 2, 54. 4, 18
etſi, *licet* Æ. 9, 44
aut ſi E. 7, 23. 27. 9, 63. Æ. 3, 311. 11, 368
at ſi E. 7, 55. 67. G. 1, 67. 191. 219. 430. 458
ſi forte G. 1, 202. 4, 28. Æ. 1, 155. 379. 2, 81. 136. 756. 10, 724. ſi fors, *ſi forte* 12, 183
ſi verò G. 1, 227. 424. 4, 231. Æ. 9. 267
ſi, *pro* ſiquidem G. 1, 7. 17. Æ. 5, 798. 6, 530
ſi modo G. 4, 323. Æ. 4, 109. 5, 25
ſi, *comparationibus ſerviens, ut*, non aliter quam ſi Æ. 4, 669. nec magis quam ſi 6, 471. haud ſecus quam ſi 12, 124
Sibarim, *nom. propr. viri* Æ. 12, 363
ſibi, *paſſim*
ſibila colla G. 3, 421. Æ. 5, 277. ora 2, 211
ſibilat Æ. 7, 447. ore ſerpens 11, 754
ſibilus Auſtri venientis E. 5, 82
Sibylla Æ. 5, 735. 6, 98. 538. 666
Sibyllæ Æ. 3, 452. 6, 10. 44. 176. 236
Sibyllam Æ. 6, 752. 897
ſic cœpit E. 8, 16. Æ. 1, 525. ſic incipit G. 4, 386. Æ. 12, 47. ſic orſus 1, 329. 2, 2. 9, 656. 12, 806. ſic ait 1, 468. 2, 296. 3, 189. 4, 641. 704. 5, 365. 551. 9, 323. 749. 10, 473. 11, 29. 520. 12, 622. ſic, *jubauditur*, ait 6, 854. 9, 234. 12, 195. ſic alloquitur 1, 598. 4, 8. 222. 6. 341. 441. 10, 228. 11, 820. ſic fatus 1, 614. 2, 50. 391. 544. 3, 118. 4, 570. 5, 72. 351. 539. 10, 536. ſic loquuta 1, 618. 9, 5. ſi memorat 1, 635. 8, 79. 9, 324. ſic effata 2, 524. 4, 30. 7, 456. ſic, ô ſic poſitum affati corpus 2, 644. ſic, ſic juvat ire ſub umbras 4, 660. ſicut demum 6, 154. ſic affari 2, 775. 3, 153. ſic effatus 3, 463. 7, 135. 9, 22. ſic contra eſt ingreſſa Æ. 4, 107. excepit 4, 14. profatur 4, 364. fata 4, 685. 6, 321. affata eſt 6, 666. 12, 138. loquutus 5, 14. 303. 400. 9, 319. fatur 5, 547. 6, 1. 8, 115. 10, 621. 12, 888. effatur 9, 295. affatur 12, 10. orſa 6, 125. 562. 7, 435. 11, 123. aggreditur dictis 6, 387. addit 6. 854. memorans 6, 699. 9, 250. voce ſequutus 7, 212. voce precatur 9, 403. 11, 784. petit, *illum* 10, 420. incipiens hortatur 11, 13. exhortata 12, 159. hæc reddidit ore 11, 251. ſequitur 12, 195
Sicanæ gentes Æ. 8, 328
Sicani Æ. 5, 293. 7, 795
Sicaniæ freta Æ. 1, 561
Sicanio ſinu Æ. 3, 692
Sicanium latus Æ. 8, 416
Sicanos fluctus E. 10, 4. portus Æ. 5, 24. fines 12, 317
ſicca, *fœm. abl.* tellure G. 1, 214. arenâ 1, 389. rupe Æ. 5, 180. *neutr. plur.* flumina E. 7, 56
ſiccæ ſanguine fauces Æ. 9, 64
ſiccant ovis ubera E. 2, 42
ſiccat aries vellera E. 3, 95
ſicci Tanagri G. 3, 151
ſiccis faucibus G. 4, 427. Æ. 2, 358
ſicco ligno G. 2, 31. ore 4, 97. litore Æ. 3, 135. 510. 6, 162. in ſicco ludunt fulicæ G. 1, 363
ſiccum ſanguine guttur Æ. 8, 261. exſilit in ſiccum G. 3, 433. roſtra tenent ſiccum Æ. 10, 301
Sicelides Muſæ E. 4, 1
Sichæi Æ. 4, 20 502. 632
Sichæo Æ. 4, 552
Sichæum Æ. 1, 352. 724
Sichæus Æ. 1, 347. 6, 474
ſicubi G. 3, 332. Æ. 5, 677
Siculæ, *genit.* telluris Æ. 1, 38. *dat.* oræ 3, 410
Siculi paſtoris E. 10, 51
Siculis montibus E. 2, 21. regionibus Æ. 1, 553. undis 3, 696. arvis 5, 702
Siculo, *lateri* Æ. 3, 418. Pachyno 7, 289
ſicut Æ. 8, 22
Sicyonia bacca G. 2, 519
ſidera E. 5, 57. G. 1, 204. 311. 2, 342. Æ. 1, 612. 2, 9. 488. Æ. 3

Æ. 3, 243. 360. 423. 515. 574. 599. 620. 4, 81. 322. 489. 520. 524. 578. 5, 126. 628. 6, 338. 458. 641. 795. 810. 9, 93. 429. 10, 161. 193. 11, 833. 12, 197
sidera cœli G. 1, 335. 2, 1. 477. 4, 58 Æ. 1, 263. 8, 141. 10, 176. 11, 879
ad sidera E. 5, 43. 62. 6, 85. 9, 29. G. 2, 487. Æ. 1, 97. 107. 2, 153. 222. 687. 5, 256. 7, 767. 9, 16. 239. 637. 10, 262. 667. 11, 37. 136. 12, 196. 795
sidere E. 10, 68. G. 1, 1. 73. 3, 324. Æ. 2, 204. 4, 309. 12, 451
siderea æthra Æ. 3, 586
sideream sedem Æ. 10, 3
sidereo clypeo Æ. 12, 167
sideris G. 4, 227
Sidicinaque æquora Æ. 7, 727
Sidona, *Sidon urbs Phœniciæ* Æ. 1, 623
Sidonia, *nom. fœm.* Dido Æ. 1, 450. 617. 9, 266. 11, 74. *abl.* urbe 4, 545
Sidoniam urbem Æ. 1, 682. chlamydem 4, 137
Sidonias opes Æ. 4, 75
Sidonio equo Æ. 5, 571
Sidonios patres Æ. 4, 683
sidunt super arbore Æ. 6, 203
sidus G. 1, 32. 4, 234. Æ. 2, 700. 7, 215. 8, 681. 11, 260
Sigea freta Æ. 2, 312
Sigeis Æ. 7, 894
signa duo E. 3, 40. dabit tibi Bootes G. 1, 229. dabit sol 1, 439. 463. dabant volucres 1, 471. movet 3, 236. morborum 3, 440. hæc dant 3, 503. vellere castris 4, 108. tibi dicam Æ. 3, 388. sequendi 5, 590. divini decoris 5, 647. quæ ferant signa observans 6, 198. referentem 6, 825, noctis orientia 7, 138. reposcere Parthos 7, 606. ferre 7, 608. 8, 498. sequuti 8, 52. nulla ferebant ad speluncam 8, 212. sequentum 9 394. sequantur 10, 258. dant grues 10, 265. canunt 10, 310
signans ora puer juventâ Æ. 9, 181
signans cœli regionem in cortice G. 2, 269. ora sono discordia Æ. 2, 423. ultima Æ. 5, 317
signantemque vias Æ. 2, 697
signare campum G. 1, 126
signari se oculis Æ. 12, 3
signat nomen ossa Æ. 7, 4
signavit viam flammis Æ. 5, 526
signent vestigia pulvere G. 3, 171
signet honore, *&c.* Æ. 6, 780
significat manu, *&c.* Æ. 12, 692
signis certis G. 1, 351. 394. his 4, 219. non dubiis 4, 253. auroque rigentem pallam Æ. 1, 652. aspera cymbia 5, 267. impressum cratera 5, 536. aspera pocula 9, 263. collatis 11, 517
signo, quo signo caderent Austri G. 1, 354 rem carmine Æ. 3, 287. audito 5, 315. dato 12, 129
signorum ortus E. 9, 46. obliquus ordo G. 1, 239. obitus & ortus 1, 257
signum pecori impressit G. 1, 263. effodêre loco Æ. 1, 447. dant 3, 239. 4, 167. dat e puppi 3, 519 nauris metam constituit 5, 130 exspectant 5, 137. dedit 5, 578. canit 7, 513 dedit buccina 7, 519. it bello tessera 7, 637. belli 8, 1. dedisset 1, 523. cecinit 1, 534. dat bello buccina 11, 474. dat cœlo 12, 245
sileam, eloquar an sileam ? Æ. 3, 39
silebo nec te Æ. 10, 793
silunt arrectisque auribus astant Æ. 1, 156. æquora 1, 168. late loca 9, 190
silentes lucos G. 1, 477. umbræ Æ. 6, 264. obstupuêre 11, 120
silenti nocte Æ. 4, 527. 7, 88. 102
silentia Æ. 1, 734. 2, 255. 755. 4, 112. 6, 265. 10, 63. 11, 241
silentibus dumis, Æ. 9, 393
silentum *umbrarum* Æ. 6, 432
Silenum E. 6, 14
siler molle G. 2, 12
silescit Deûm domus Æ. 10, 101
silet Æ. 2, 126. 4, 499 æquor E. 9, 57, nox G. 1, 247. tranquillo, *saxum* Æ. 5, 127. æther 10, 102
siletur in noctem G. 4, 189
silex Æ. 6, 471. 602. 8 233
silice E. 1, 15
silicis G. 1, 135. Æ. 1, 178. 6, 7
siliqua G. 1, 74
siliquis G. 1, 195
sim E. 2, 19. Æ. 9, 216
simæ capellæ E. 10, 7
Simethia flumina Æ. 9, 584
similem huic nostræ Romam E. 1, 21. locum G. 2, 266. indignanti, similemque minanti Æ. 8, 649
similes cunibus catulos E. 1, 23. revirescere G. 2, 313. nimbo Æ. 5, 317. Delphinum 5, 594
simili pœnâ Æ. 1, 140. metallo 6, 144
similis laboranti G. 3, 193. humeros deo Æ. 1, 593. avi 4, 254. omnia Mercurio 4, 558. anhelanti 5, 254. Phorbanti 5, 842. imploranti 7, 502. omnia longævo 9, 650. tenenti 12, 754. fortuna 1, 632. cura 8, 396. Juturnæ 12, 477
simillima faciem lauro G. 2, 131. somno volucri Æ. 2, 794. 6, 702. morti 6, 522. proles 10, 391
Simœnta Æ. 5, 261. 634. 903. 10, 60
Simœntis Æ. 1, 622. 3, 312
Similis Æ. 1, 104. 6, 88. 11, 257
simplex nec modus inferere G. 2, 73. nec via mortis 3, 482
simplicis herbæ G. 3, 528. auraï Æ. 6, 747
simul *repetitum* G. 3, 201. Æ. 1, 517. 633. 636. 2, 220. 5, 675. 9, 318. 319. 12, 268. 758
simul *postquam* G. 4, 232. Æ. 11, 908
simul ac Æ. 4. 90. 12, 222
simulachra G. 1, 477. 4, 472. Æ. 2. 517. 5, 585. 674. 7, 89
simulachrum Æ. 2, 172. 232. 772
simulans multa Æ. 1, 356. illa chorum 6, 517
simulat votum pro reditu Æ. 2, 17
simulârat nimbos Æ. 6, 591
simulat spem vultu Æ. 2, 213
simulatâ, *abl.* mente Æ. 4, 105. *neutr. plur.* verba 1, 714. magnis Pergama 3, 349
simulato numine Bacchi Æ. 7, 385
simulatos latices Æ. 4, 512
sin, *passim, nullo tamen singulari sensu.*
sinant si qua fata Æ. 1, 22

finas lethum pro laude paciſci Æ. 12, 49. occiderit Troja cum nomine 12, 828
fine, *verb.* E. 8, 12. 9, 43. G. 4, 47. 90. Æ. 5, 163. 717. 9, 90. 291. 409. 10, 598. 11, 505. 12. 25. 680
fine *præpoſit. ſerv. abl. paſſim*
finebant Æ. 4, 651. 11, 701. 12, 147
finent fata Æ. 6, 870
fineret dolor Æ. 6. 31. ſuccedere terræ 11, 103
fines Æ. 5, 391. 10, 26
finet Æ. 4, 540. 6, 96
fingula Æ. 1, 457 6, 723. 883. 8, 618. corpora G. 3, 471. inter verba Æ. 3, 348. monimenta 8, 311
finguit antem ſanguine truncum Æ. 9, 333
ſingultibus il ſat Æ 9, 415
ſingultu ilia dunt G. 3, 507
ſiniſter Notu 1, 444
ſiniſtra cornu E. 1, 18. 9, 15
ſiniſtrâ, *abl.* manu Æ. 5, 417. 6, 571. 10, 261. rupe 6, 548. in parte 9, 468
ſiniſtræ, *dat. manui* Æ. 11, 10
ſiniſtram, *manum* Æ. 2, 671. Auxuris 10, 845
ſiniſtri pedis Æ. 7, 689
ſiniſtris, *manibus* Æ. 2, 443. monitis 10, 110
ſiniſtro lateri Æ. 10, 160
ſiniſtros ſolvere ſinus Æ. 5, 830. mores 11, 347
ſinit Æ. 2, 779 10, 47 433 700
ſinite Æ. 2, 669. 9, 620. 10, 15. 12. 816
ſinere, *&c.* G. 3, 206
Sinon Æ. 2, 79
Sinonem Æ. 2, 195
ſint, *optantis, ut*, ſint ſylvæ conſule dignæ E. 4, 3 *præcipientis, ut*, ſuſpecti tibi ſint imbres G. 1, 443
ſinu vaſto accepit G. 4, 362. Sicanio Æ. 3, 692. germanam amplexa fovebat 4, 686. lubens circum dui Cocytus 6, 132. præ ſe patrias 11, 544. perfundit arenam 11, 606
ſinuat quæ volumine terga, *de ſerpentibus* Æ. 2, 208
ſinuetque alterna volumina crurum G. 3, 192
ſinum lactis E. 7, 33
ſinum ex alto trahit fluctus G. 3, 238. implevit lacrymis Æ. 4, 30. implevit ſanguis 10, 819. in ſinum ſubdit, *ſubmittit* 7, 347. 10, 819
ſinunt fas & jura G. 1, 269 ſi quem numina læva 4, 7. non plurima cœlo monſtra, *&c.* Æ. 7, 270
ſinuoſa volumina Æ. 11, 753
ſinuoſo flexu G. 1, 244
ſinus, *nom. ſing.* anguſtus fit nodo G. 2, 76. extremi orbis 2, 123. ultimus tardus trahit orbes 3, 424. & ſtatio Æ. 2, 23. Taranti 3, 551. *acc. plur.* arva laxant G. 2, 331. in ſinus reductos ſcindit ſeſe unda 4, 420. Illyricos Æ. 1, 247. collecta nodo 1, 324. implere ſecundos 3, 455. Megaros 3, 689. obliquat in ventum 5, 16. dextros ſolvere 5, 831. pandentem 8, 712. crepantes, *chlamydis* 11, 775
ſi qua, *nom. fœm.* aut *neutr. ſing.* aut *plur. paſſim*
ſi qua, *quo, quomodo, alicubi*, Æ. 1, 22. 185. 6, 439. 882. 8, 243. 9, 134. 512. 10, 438
ſi quam G. 3, 489. Æ. 1, 326. 6, 367. 11, 308
ſi quando E. 2, 23. G. 1, 259. 2, 128. 3, 98. 4, 228. 314. Æ. 3, 500. 8, 172. 10, 272. 803. 11, 633. 12, 749. 851
ſi quem G. 4, 6. 281. Æ. 1, 155. 6, 367. 7, 225. 226
ſi quibus Æ. 1, 582
ſi quicquam Æ. 4, 317. 8, 140. 11, 415
ſi quid E. 3, 52. 7, 10. 9, 32. Æ. 1, 607. 4, 317. 382. 5, 688. 7, 273. 9, 446. 11, 374. 12, 152
ſi qui E. 2, 9. 7, 44. G. 2, 44. 3, 453. 474. 563. Æ. 4, 329. 328. 684. 5, 410. 9, 210. 12, 56. 68. 157
ſi quiſquam Æ. 12, 761
ſi quod Æ. 4, 520
ſi quos E. 5, 10. G. 2, 265. Æ. 2, 420
Sirenum ſcopulos Æ. 5, 864
Siritſque pyris G. 2. 88
Sirius, *alias* canicula, *ſtella in ore majoris canis* G. 4, 425. Æ. 3, 141. 10, 273
ſis E. 5, 65. Æ. 1, 334. 12, 439
ſiſtam te tutum limine patrio Æ. 2, 620. facili tramite Æ. 6, 676
ſiſtat qui me in vallibus Hæmi G. 2, 489
ſiſte huc ſororem Æ. 4, 634. gradum 6, 465
ſiſtere ubi detur Æ. 3, 7. aquam fluviis 4, 489. contra 11, 873
ſiſtet claſſem in oris Æ. 3, 117. rem Romanum 6, 858
ſiſtimus monſtrum infelix ſacratâ arce Æ. 2, 245
ſiſtit cum grege ad aram Æ. 8, 85. in litore 10, 309. in ore clamantis, *jaculum* 10, 323. hic ſe Dea 11, 853. equos 12, 355
ſiſtro patrio vocat agmina Æ. 8, 696
ſiſtunt amnes G. 1, 479
ſit, *paſſim*
ſiti G. 2, 353. 3, 434. Æ. 4, 42
ſitiens rapiat Venerem G. 3, 137
ſitientes Afros E. 1, 65. Indos G. 4, 425
ſitim E. 5, 47. G. 3, 327
ſitis Æ. 3, 483
ſitit herba moriens E. 7, 57
ſitiunt herbæ G. 4, 402
ſitu G. 1, 72. Æ. 6, 462. 7, 440. 452
ſitus revocare Æ. 3, 451
ſive, *paſſim*
ſobolem armento ſortire G. 3, 71
ſoboles E. 4, 49. G. 3, 308. 4, 100. Æ. 4, 328
ſocer Æ. 6, 830. 7, 317. 12, 192
ſoceriſque Æ. 11, 105
ſoceroque Æ. 11, 440
ſoceros Æ. 2, 457. 10, 79
ſocià, *fœm. abl.* urbe, Æ. 3, 352. *plur. neutr.* agmina 3, 271. arma rogantes 8, 120. arma ſequutum 11, 161
ſociam addit ſe E. 6, 20
ſociare cui me vellem vinculo jugali Æ. 4, 16. natam connubiis Latinis 7, 96. me natam nulli procorum fas erat 12, 27
ſocias, *verb.* urbe, domo nos Æ. 1, 605
ſocias, *adject.* rates Æ. 5, 36
ſociatus thalamo Æ. 9, 594
ſocii G. 1, 346. 2, 528. Æ. 1, 202. 2, 387. 3. 15. 71. 129. 240. 282. 290. 408 454. 524. 532. 560. 617. 5, 100. 190. 778. 9, 54. 10, 299 369 444. 505.

505. 738. 799. 841. 11, 272. 865
ſociis Æ. 1, 313. 557. 637. 2, 316. 429. 748. 3, 12. 234. 259. 7, 35. 9, 8. 818. 10, 258. 11, 2. 533. 884
ſociorum Æ. 3, 638. 8, 174
ſocios E. 8, 70. Æ. 1, 198. 221. 364. 394. 587. 2, 267. 339. 795. 3, 471. 4, 289. 375. 572. 601. 5, 43. 283. 746. 795. 860. 6, 184. 229. 890. 8, 56. 80. 491. 546. 9, 71. 150. 351. 758. 768. 780. 10, 241. 287. 293. 441. 831. 11, 12. 22. 200. 322. 521. 12, 38. 110
ſocium Æ. 6, 161. agmen 2, 613. infert ſe 4, 142, conſiliis hunc cape 5, 712. ſeſe addiderat Æneæ 6, 170. me ſummis adjungere rebus 9, 199
ſociûm, *ſociorum* Æ. 5, 174. 9, 558. 10, 410.
ſociuſque vocari Æ. 7, 264
ſodalis Æ. 10, 386
ſol E. 2, 67. G. 1, 231. 439. 564. 2, 321. 3, 357. 4, 51. 401. 426. Æ. 1, 572. 3, 284. 508. 7, 100. 218. 8, 97. 12, 176
ſola, *ſubſt. plur.* pro *terram* G. 1, 80
ſolâ, *abl. adject. num. ſing.* E. 10, 48. G. 1, 389. Æ. 1, 601. 3, 183 365. 489. 660. 4, 32. 82. 423. 462. 467. 543. 5, 651. 7, 52. 8, 581. 9, 217. 11, 504. 821. ſalus 9, 257. hæc via fuit 10, 879. *abl.* ſub rupe E. 10, 14. *fama* ſidera adibam Æ. 4, 322. in acta, *litore* 5, 613. ſub nocte 6, 268. Diana 11, 582
ſola, *neutr. plur.* E. 8, 10. G. 1, 30. 3, 212
ſolabar hoc occaſum Trojæ Æ. 1, 243. curas 9, 489
ſolabere tamen concuſſa quercu G. 1, 159. hoc mortem Æ. 10, 829
ſolæ, *apes* G. 3, 153
ſolam G. 3, 467. Æ. 4, 421. 9, 482. 12, 810
ſolamen mali Æ. 3, 661. quidquid humandi eſt 10, 493. hoc erat 10, 859
ſolando lenire dolentem Æ. 4, 394
ſolans amorem G. 4, 464
ſolare inopem Æ. 9, 290
ſolata laborem cantu G. 1, 293
ſolatia E. 9, 18. Æ. 5, 367. 8, 514. 11, 62
ſolatur E. 6, 46. feſſos opibus Æ. 5, 41. quos dictis 5, 770 amorem muſa 10, 191. metum Iüli 12, 110
ſolatus Æneam his vocibus Æ. 5, 708
ſole E. 2, 13. G. 1, 234. 288. 2, 512. 3, 132. 156. Æ. 1, 435. 3, 568. 4, 701. 5, 89. 6, 534. 7, 527. 720. 8, 23. 9, 461. 10, 807
ſolebam E. 1, 24
ſolebant E. 2, 30. Æ. 12, 768
ſolebas E. 3, 26
ſolebat E. 6, 70. Æ. 2, 459. 7, 734
ſolem E. 6, 37. G. 1, 48. 399. 425. 440. 464. 2, 298. 373. 3, 439. 4, 28. Æ. 1, 147. 2, 475. 4, 470. 480. 6, 641. 12, 172
ſolemus E. 1, 21. G. 2, 186
ſolenne imperium Æ. 12, 193
ſolennem honorem Æ. 8, 102
ſolennes pompas G. 3, 22. Æ. 5, 53. aras 2, 202. dapes 3, 301
ſolennia vota E. 5, 74. dona Æ. 9, 626
ſolennia tumulo referunt ludis Æ. 5, 605. tumulo mittens 6, 380. hæc 8, 185
ſolent E. 1, 26. G. 3, 461
ſolers cuſtodia pecudum G. 4, 327
ſoles condere E. 9, 52. ex imbri proſpicere G. 1, 394. novos 2, 332. hyberni quid properant ſe tingere Oceano 2, 481. Æ. 1, 749. tres erramus pelago 3, 203
ſolet E. 10, 75. Æ. 2, 592. 6, 205
ſoli, *adject. dat.* mihi Æ. 10, 442. 12, 315. *plur.* E. 10, 32. Æ. 2, 366. 6, 610. 12, 601
ſoli hyberno G. 3, 302
ſolibus maturis G. 1, 66
ſolida, *neutr.* taurorum viſcera Æ. 6, 253. æra 9, 809
ſolidæque vires Æ. 2, 639
ſolidanda area cretâ G. 1, 179
ſolidi crateres auro Æ. 2, 765
ſolido de robore G. 2, 64. elephanto 3, 26. cornu 3, 88. de marmore Æ. 6, 69. adamante Æ. 6, 552. argento 9, 357. in ſolido puteum demitti G. 2, 231. in ſolido multos rurſus fortuna locavit Æ. 11, 427
ſoldum, in ſoldum cuneis via findıtur aute G. 2, 79. nodis telum Æ. 11, 553
ſolio Æ. 1, 310. 6. 396. 7, 169. 210. 8, 178. 541. 10, 116. 11, 301
ſolis, *ſubſt.* G. 1, 92. 403. 2, 478. 3, 277. 336. Æ. 1, 746. 6, 255. 796. 7, 10. 130. 227. 8, 68. 195. 623. 12, 115. 164
ſolis, *adject.* aſtris G. 1, 220. Sabæis 2, 117. in agris 3, 249. Mycenis Æ. 9, 139. montibus 11, 669
ſolita humo mandet Æ. 9, 214
ſolitæ *genit.* virtutis Æ. 11, 415. *plur.* Danaûm naves 2, 462
ſolitum auxilium Æ. 9, 129. tibi 11, 383. præter ſolitum G. 1, 413
ſolitus, canto quæ ſolitus E. 2, 23. contendere, &c Æ. 5, 370. terrere feras 9, 591
ſolium Æ. 12, 84)
ſollicitam timor urget Æ. 9, 85
ſollicitanda tellus G. 2, 418
ſollicitant remis freta G. 2, 503
ſollicitas ægram Æ. 10, 612
ſollicitat concubitus primos nota voluptas G. 3, 131. ea cura quietos Æ. 4, 380. quæ vos fortuna quietos 11, 254. ſpicula dextrâ 12, 404
ſollicito tibi Æ. 3, 389
ſollicitos Galli amores E. 10, 6
ſollicitum mare G. 4, 262
ſollicitus Rex monſtris Æ. 7, 81
ſolo, *ſubſt.* E. 6, 64. G. 2, 49. 263. 3, 117. Æ. 1, 486. 2, 174. 3, 27. 392. 4, 177. 5, 332. 6, 192. 409. 7, 250. 8, 45. 75. 10, 102. 180. 767. 11, 325. 485. 707. 12, 380. 547. 688. æqua ſolo fumantia culmina ponam 12, 569
ſolo, *adject.* in litore G. 4, 465. Volſcente Æ. 9, 439
ſolorum nemorum Æ. 11, 545
ſoles Atridas Æ. 9, 138
ſolſtitia G. 1, 100
ſolſtitium pecori defendite E. 7, 47
ſolvat eo me amantem Æ. 4, 479. cœlum in Tartara 12, 205
ſolve mares G. 3, 64. metus Æ. 1, 467. 5, 420. 9, 90

ſolvebat vota Æ. 11, 4
ſolvent formidine terras E. 4, 14. vota G. 1, 436
ſolvere colla equûm G. 2, 542. mentes carminibus Æ. 4, 487. fœdera furto 10, 91
ſolvêre crates favorum G. 4, 214. agmina terni diductis choris Æ. 5, 581. ſinus 5, 831
ſolves vota 3, 404
ſolves tauris juga arator E. 4, 41
ſolvi ex ordine funes Æ. 5, 773. poſſe præmia 9, 253
ſolviſti omnia Deïphobo Æ. 6, 510
ſolvit ſe Teucria luctu Æ. 2, 26. pudorem 4, 55. lumina cunctanti 5, 856. imis avulſam radicibus, *rupem* 8, 238. leto lumine ſenior 10, 418. vetuſtas, *ſaxam* 12, 686. illi membra formidine torpor 12, 876
ſolvite me pueri E. 6, 24. corde metum Æ. 1, 566. vela citi 4, 574. crinales vittas 7, 403
ſolvitur in ſomnos 4, 530. *pupes* 10, 305
ſolùm, *adverb.* E. 5, 48
ſolum, *ſubſt.* 6, 35. G. 1, 64. 2, 204. 276. 356. 399. Æ. 1, 371. 3, 698. 4, 202. 6, 256. 7, 111. 9, 666. 10, 60. ſubtrahitur, *mare* 5, 199
ſolum, *adject.* E. 9, 44. Æ. 3, 636. 4, 324. 7, 389. 9, 200. 298. 438. 11, 220. 363. 434. 442. 12, 466
ſolvo te iſto corpore Æ. 4, 703. nec Rutulos 10, 111
ſolus E. 2, 4. 3, 83. 107. 5, 8. G. 4, 517. Æ. 1, 668. 4, 22. 5, 225. 370. 519. 542. 7, 776. 10, 442. 11, 23. 179. 12, 16
ſolutæ Ihades crinem de more Æ. 3, 65. 11, 34. ite vos, *naves* 9, 116
ſoluti ſomno vinoque Æ. 9, 189
ſolutis ritè exequiis Æ. 7, 5
ſoluto riſu G. 2, 386
ſolutos manipulos G. 1, 400. crines Æ. 12, 870
ſolvunt corpora in Venerem G. 4, 199
ſolvuntur medii nexus, &c. 3, 424. ima latera, *juvencorum* 3, 523. viſcera per pellem integram G. 4, 302. frigore membra Æ. 1, 96. 12, 951
ſomni dulces G. 1, 342. molles 2, 470. Noctiſque Æ. 6, 390. die ſomnique, *diei & noctis* G. 1, 208
Somni ſunt geminæ portæ Æ. 6, 893
ſomnia E. 8, 108. Æ. 5, 840. 6, 283. 10, 642
ſomniferi, *plur.* cantus Æ. 7, 758
in ſomnis, *pro* ſomniis Æ. 1, 357. 2, 270. 3, 151. 4, 353. 466. 557
ſomno E. 6, 14. 7, 45. G. 1, 78. 4. 414. Æ. 1, 474. 684. 2, 265. 302. 794. 4, 185. 527. 572. 6, 520. 702. 9, 189. 224. 236. 316
ſomnos G. 3, 435. 530. Æ. 2, 9. 4, 81. 244. 555. 560. 7, 88. 754
ſomnum E. 1, 56. Æ. 7, 458. per ſomnum 3, 633. 5, 636
ſomnus G. 4, 496. Æ. 3, 147. 5, 838. 8, 67. 10, 746. 12, 310
ſonabant longè ſale ſaxa Æ. 5, 866
ſonandum ore magno G. 3, 294
ſonans acerba G. 3, 149. ſaxoſum Hypanis 4, 370. turba Harpyiarum Æ. 3, 233. nec mortale, *loquens* 6, 50. rauca 9, 125. ad ora Turni pellis 12, 866
ſonant arbuſta E. 5, 64. ripæ G. 3, 555. ſaxa 4, 50. Æ. 12, 592. tela humeris 4, 149. totidem ora 4, 183. claſſica 7, 637. ſcuta 7, 722. currus 7, 686
ſonantem ſylvam G. 1, 76. Aſcanium, *fluvium* 3, 269. arcum Æ. 5, 521. turbam 6, 753. 12, 248. pharetram 9, 660. atavos & avorum nomina 12, 529
ſonantes lucos E. 10, 58. G. 4, 364. frænos 3, 184. ſcopulos Æ. 1, 204. 5, 169. auras 11, 863
ſonanti pelago Æ. 1, 250
ſonantia ſylvis Averna Æ. 3, 442. ſaxa 6, 551. ſylvis virgulta 6, 704. lauro virgulta 12, 522
ſonare compoſitis gradibus G. 3, 191. verbera Æ. 6, 557
ſonaret litus Hyla Hyla E. 6, 44
ſonat unda G. 2, 163. unguis 3, 88. immane fluctus 3, 239. nec vox hominem Æ. 1, 332. icta ſecuribus ilex 6, 180. ſacro fonte, *Albunea ſylva* 7, 84. amnis 7, 501. arcus lethifer 9, 631. fraxinus ferro bipenni 11, 135. arcus ex humero 11, 652. arcus ex humeris 11, 774. hirundo 12, 477
ſonipes Æ. 4, 135, 11, 600. 638
ſonitu G. 1, 156. 327. Æ. 2, 466. 7, 499. 8, 525. 596. 9, 715. 10, 266. 11, 614
ſonitum armorum G. 1, 475. cœlo dedit 2, 306. plauſæ cervicis 3, 186. ſenſit 4, 333. flammæ dabit 4 409. arma dedêre Æ. 2, 243. *ignis* accipiens 2, 308. dedêre *Harpyiæ* 3, 238. det 3, 584. pedum 3, 648. vocis 3, 669. dedit tuba 5, 139. dat ſaxis 7, 567. metumque miſcebant operi 8, 431. agnovit 8, 531. increpuit tuba 9, 503. dant galeæ flictu 9, 667. dant cycni 11, 458. dedit haſta 11, 799. dat cornus 12, 267. ferunt ad litora venti 12, 455. dant amnes 12, 524
ſonitus tubarum G. 4, 72. Æ. 7, 628. fit G. 4, 79. 188. Æ. 2, 209. Curetum G. 4, 151. clareſcunt Æ. 2, 301. pedum 2, 732. dant 5, 435. Olympi 6, 586. nec memor 11, 802
ſono ora diſcordia Æ. 2, 423
ſonoras tempeſtates Æ. 1, 57
ſonore Æ. 7, 462
ſonarem dant ſylvæ G. 3, 199
ſonoribus ſæva arma Æ. 9, 651
ſonoris fluminibus Æ. 12, 139
ſonoro ære Æ. 12, 712
ſontem animam Æ. 10, 854
ſontes Æ. 6, 570
ſonuêre horrendum arma Æ. 9, 732 undæ 11, 562
ſonuerunt æthere nimbi Æ. 2, 113. omnia plauſu 5, 506
ſonum arma dedêre G. 3, 83
ſonus G. 4, 260. Æ. 2, 728. vocis 5, 649, fit 9, 752. urbis confuſæ 12, 619
Sophocleo carmina digna cothurno E. 8, 10

ſopitas aras Æ. 8, 542
ſopitos ignes Æ. 5, 743. 8, 410. ſenſus 10, 642
ſopitum ſomno Æ. 1, 684
ſopor E. 5, 46. G. 4, 190. Æ. 2, 253. 3, 173. 511. 8, 27. conſanguineus lethi, *frater* 6, 278
ſoporæ noctis Æ. 6, 390
ſoporatam melle & frugibus oſſam Æ. 6, 420
ſoporatum vi Stygiâ Æ. 5, 855
ſoporem Æ. 4, 522. 8, 406
ſoporiferumque papaver Æ. 4, 486
Soractis arces Æ. 7, 697. cuſtos Apollo 11, 785
ſorbet in abruptum fluctus Æ. 3, 422
ſorbis acidis G. 3, 380
ſordent tibi munera noſtra E. 2, 44
ſordida rura E. 2, 28
ſordidus amictus, *Charontis* Æ. 6, 301
ſoror G. 4, 341. 354. Æ. 1, 51. 333. 4, 9. 47. 420. 424. 438. 673. 682. 7, 487. 503. 10, 419. 11, 823. 12, 222. 623. 632. 676. 871
ſoror & conjux Æ. 1, 51
ſororem Æ. 4, 8. 179. 476. 634. 677. 12, 138. 682. 918
ſorores G. 4, 351. Nymphas 2, 494. 4, 382. Tartareæ Æ. 7, 327
ſorori Æ. 4, 31. 456. 478. 6, 250
ſororis Æ. 4, 435. 8, 157
ſororum E. 6, 65. Æ. 1, 326. 330. 6, 572. 7, 324, 454. 10, 190. 11, 215
ſors E. 9, 5. rerum Æ. 10, 40. iſta 11, 165
ſorte Æ. 1, 443. 512. 2, 201. 555. 5, 132. 190. 6, 431. 761. 11, 110. 12, 54. 932
ſortem Æ. 5, 490. 6, 114. 332. 7, 254. 9, 268. 12, 243
ſortes Æ. 6, 72. 7, 269. Lyciæ 4, 346. 377
ſorti quibus cecidit cuſtodia ad portas G. 4, 165. excipiam criſtas Æ. 9, 271. pater æquus utrique eſt 10, 450
ſortibus ductis ſtat urna Æ. 6, 22
ſortire quot annis ſobolem armento G. 3, 71
ſortiſque futuræ Æ. 10, 501
ſortita periclum Æ. 9, 174
ſortiti corpora virûm delecta Æ. 2, 18. remos 3, 510. vires 3, 634. laborem 8, 445
ſortitus non pertulit ullos Æ. 3, 323
ſortitus ſortunam oculis 12, 920
ſoſpite quo Æ. 8, 470. nato 11, 56
ſpadices G. 3, 82
ſpargam flores Æ. 6, 884. arma per agros 7, 551
ſpargat arenam pedibus E. 3, 87. Æ. 9, 629
ſparge marite nuces E. 8, 30. molam 8, 82. virgulta fimo pingui G. 2, 347
ſpargebat lumine terras Aurora prima Æ. 4, 584. 9, 459. 12, 113
ſpargens mella Æ. 4, 486. rore 6, 230. haſtilia denſat 11, 650
ſpargere voces in vulgum ambiguas Æ. 2, 98. corpus undis 4, 601. corpus lymphâ 4, 635. Vulcanum tectis 7, 77. ſomnos cantu 7, 754
ſpargeret humum herbis E. 9, 20
ſpargimus ferrum dextrâ Æ. 12, 51
ſpargit corpus aquâ Æ. 6, 636. ungula rores 12, 339
ſpargite humum foliis E. 5, 40. me in fluctus Æ. 3, 605
ſpargitur ſtupea flamma manu Æ. 8, 695. tellus lachrymis 11, 191
ſparſa, *nom. fœm.* arena G. 3, 234. Æ. 12, 106. per orbem, *gens* 1, 606. ſenectus temporibus 5, 416
ſparſas per æquor Cycladas Æ. 3, 126. manus 4, 665
ſparſerat latices Æ. 4, 512
ſparſère per agros juvenem diſcerptum G. 4, 522
ſparſerit Eurus morantes, *apes* G. 4, 29
ſparſi rorabant ſanguine vepres Æ. 8, 645
ſparſis pellibus albo E. 2, 41
ſparſit labruſca racemis antrum E. 5, 7. coloribus alas Æ. 7, 191
ſparſo cerebro Æ. 5, 413. cruore 12, 308
ſparſos fraternâ cæde Penates Æ. 4, 21
ſparſuros ſanguine flammas Æ. 11, 82
ſparſus aquarum hauſtus G. 4, 229
Spartæ G. 3, 405
Spartam Æ. 2, 677. 10, 92
Spartanæ virginis Æ. 1, 320
ſparus Æ. 11, 682
ſpatia G. 1, 514. 3, 203. Æ. 5, 316. 325. 12, 129
ſpatiatur in arena G. 1, 389. ad aras Æ. 4, 62
ſpatiis G. 2, 541. 4, 147. Æ. 5, 584. 7, 381. 9, 275
ſpatio Æ. 5, 203. 321, 327. 10, 219
ſpatium E. 3, 105. Æ. 4, 433. 6, 634. 10, 400. 772. 12, 696. 907
ſpe E. 6, 18. Æ. 1, 356. 4, 235. 271. 6, 876. 11, 18. 49. 437. 491. 12, 325. 796
ſpecie famâva movetur Æ. 4, 170
ſpeciem hanc non tulit Æ. 2, 407
ſpecies, *nom. ſing.* auri Æ. 6, 208. *plur.* animorum G. 1, 420. multæ 2, 103. variæ 4, 406
ſpecimen tale dabit G. 2, 241. Solis, *ornamentum* Æ. 12, 164
ſpectabat G. 4, 367. campum Æ. 12, 136
ſpectabis acervum &c. G. 1, 158
ſpectabit cædis acervos Æ. 10, 243
ſpectacula Æ. 6, 37. rerum G. 4, 3
ſpectans ſolis lumina Æ. 8, 68
ſpectant ſocios Æ. 11, 200
ſpectare G. 2, 437. Æ. 5, 655
ſpectat Ceres G. 1, 96. Juno Æ. 10, 760. interrita pugnas 11, 837
ſpectata, *nom fœm.* juventus rebus Æ. 8, 151. *nent. plur.* labore ſemina G. 1, 197
ſpectator adeſſet Æ. 10, 443
ſpectent Latini Æ. 12, 15
ſpectentur neve hæc noſtris ab annis Æ. 9, 235
ſpectes ſi ad vitulam E. 3, 48
ſpecubus G. 3, 376
ſpecula E. 8, 59. Æ. 3, 239. 10, 454
ſpeculamur obitus ſignorum G. 1, 257
ſpeculantur Æ. 1, 520. aquas G. 4, 166
ſpeculata locum arte novâ Æ. 7, 477
ſpeculator adiret caſtra Æ. 12, 349.

ſpeculatur ab tumulo Aruntem Æ. 11, 833
ſpecu atus Æ. 5, 515. 10, 769. litora 10, 290
ſpeculis Æ. 4, 586. 7, 511. 11, 526. 877
ſpecus G. 4, 418. Æ. 7, 568. 8, 241. 258. 418. 9, 700
ſpelæa ferarum E. 10, 52
ſpelunca Æ. 3, 424. 5, 213. 6, 237. 8, 193
ſpeluncæ G. 2, 469 3, 145. Æ. 8, 234
ſpeluncam G. 4, 124. 165. 8, 210. 224. 304
ſpeluncis G. 4, 364 Æ. 1, 64
ſpem E. 1, 15. G. 1, 224. 3, 73. 473. 4, 162. Æ. 1, 213. 222. 2, 676. 4, 55. 477. 6, 364. 9, 291. 10, 107. 371. 648. 11, 308. 411
ſperabant ſalutem rebus Æ. 12, 242
ſperanda hæc fuerunt Æ. 11, 275
ſperans Æ. 6, 526. 10, 385
ſperare G. 4, 325. Æ. 1, 455. 2, 354. 4, 419. 6, 376. 7, 126
ſperaret, nec quid ſperaret habebat E. 2, 2
ſperâſti Æ. 2, 658. 4, 305. 9, 561
ſperat, quo vada non ſperat Æ. 10, 291
ſperate laudem coloni G. 3, 288. deos memores fandi atque nefandi Æ. 1, 547. pugnam parati 9, 158
ſperavi, nec ſperavi abſcondere fugam Æ. 4, 338
ſperavimus iſta Æ. 10, 42
Sperchius G. 2, 487
ſperem contingere, &c. Æ. 5, 18
ſperemus, quid non ſperemus amantes? E. 8, 26
ſperent, nec ſperent te Tartara regem G. 1, 36
ſperet, non ſperet rumpi amores Æ. 4, 292
ſpernis, non me animo ſpernis E. 3, 74
ſperno, nec ſperno munera Æ. 7, 261
ſpero equidem, &c. Æ. 4, 382
ſpes, *ſing.* E. 1, 33. Æ. 1, 560. 2. 137. 162. 170. 281. 503. 805. 3, 543. 5, 83. 8, 80. 9, 331. 10, 121. 263. 12, 57. 168. *plur.* G. 3, 105. Æ. 3, 103. 4, 274. 5, 672. 8, 514. 10, 524. 627. 11, 309. 12, 35
ſpicea meſſis G. 1, 314
ſpicula *pro* ſagittis, *aut* telis E. 10, 60. Æ. 5, 307. 7, 165. 186. 497. 625. 687. 9, 606. 10, 888. 11, 575. 606. 654. 676. 774. 12, 403. 408. 563
ſpicula, *de apibus* G. 4, 74. 237
ſpina G. 3, 87. Æ. 10, 383
ſpineta E. 2, 9
ſpinis E. 5, 39. Æ. 3, 594
ſpinos G. 4, 145
Spio G. 4, 338. Æ. 5, 826
ſpirabile hoc cœli lumen Æ. 3, 600
ſpiracula Ditis Æ. 7, 568
ſpiram G. 2, 154
ſpiramenta G. 1, 90. 4, 39. animæ Æ. 9, 580
ſpirans immane Æ. 7, 510
ſpirant auræ Æ. 5, 844
ſpirante Borea G. 2, 316
ſpirantem ignibus ipſum, *Cacum* Æ. 8, 304
ſpirantes naribus ignem tauri G. 3, 140. frigora Cauri 3, 356. naribus ignem, *equos* Æ. 7, 281. auras 9, 645
ſpirantia ſigna G. 3, 34. conſulit exta Æ. 4, 64. æra 6, 847
ſpirantibus fretis G. 1, 327. graviter hydris Æ. 7, 753
ſpirantis graviter thymbræ G. 4, 31
ſpirare zephyros ſecundos Æ. 4, 562
ſpirate ſecundi, *Dii* Æ. 3, 529
ſpiravêre divinum odorem comæ Æ. 1, 408
ſpiravit aura crinibus G. 4, 417
ſpiris Æ. 2, 217. 12 848
ſpiritus E. 4, 54. G. 3, 506. 4, 300. Æ. 4, 336. 5, 648. 6, 726. Edoni Boreæ 12, 365
ſpiſſa, *nom. fœm.* viris corona 9, 509 *abl.* arena 5, 336
ſpiſſis noctis umbris Æ. 2, 621
ſpiſſo vimine G. 2, 241
ſpiſſus ager G. 2, 236
ſplendentibus labris Æ. 12, 417
ſplendeſcere vomer ſulco attritus G. 1, 46
ſplendet ſub lumine pontus Æ. 7, 9
ſplendida domus Æ. 1, 641
ſpolia Æ. 1, 490. 4, 93. 5, 393. 9, 457. 10, 504. 862. 11, 15. 193. 791
ſpoliant aras G. 5, 661. membra Æ. 12, 297
ſpoliata, *nom. fœm.* magiſtro, *naves* Æ. 5, 224. armis, *navis* 6, 353
ſpoliatum lumine corpus Æ. 12, 935
ſpoliaverat hoſtem Æ. 11, 80
ſpoliavit illum vita Æ. 6, 168
ſpolis Æ. 1, 293. 2, 395. 564. 6, 855. 8, 202. 9, 242. 450. 10, 449. 775. 12, 947
ſpolio, *nomen*, ovat Æ. 10, 500
ſpolior funere felici Æ. 7, 599
ſpoliorum Æ. 11, 782
ſpolium Æ. 12, 94
ſponda Æ. 1, 702
ſpondeat ſi Jupiter auctor Æ. 5, 18
ſpondeo digna tuis omnia cœptis Æ. 9, 296
ſpondet fortuna ſalutem Æ. 2, 637
ſponſæ Æ. 2, 345
ſponte E. 4, 45. 8, 106. G. 2, 11. 47. 501. Æ. 4, 341. 361. 6, 82. 7, 204. 11, 828
ſpretæ, *genit.* formæ Æ. 1, 31. *plur.* Ciconum matres G. 4, 520
ſpretos pede reppulit amnes Oceani G. 4, 233
ſpreviſti comitem moriens Æ. 4, 678
ſpuit ore terram viator G. 4, 97
ſpumabant cærula fluctu cano Æ. 8, 672
ſpumabat ripis Amaſenus Æ. 11, 548
ſpumam Æ. 3, 567
ſpumant cautes Æ. 3, 534. freta 5, 141. vada 10, 208
ſpumante ſalo Æ. 2, 209. equo 12, 651
ſpumantem undam G. 4, 529. Æ. 9, 701. pateram 1, 743. aprum 4, 158. enſem cruore 4, 665. ſanguine Tybrim 6, 87. pontum 9, 103. equum 11, 770
ſpumanteſque rates Æ. 10, 300
ſpumanti ſanguine Æ. 9, 456
ſpumantia lacte pocula E. 5, 67. mella G. 4, 140. cymbia lacte Æ. 3, 66. frena 4, 135. 5, 817. litora 5, 124. ora equorum 12, 372
ſpumantibus undis Æ. 3, 268
ſpumantis apri Æ. 1, 328. equi 6, 881
ſpumare æquor Æ. 8, 689
ſpumas agit ora cruentas G. 3, 203.

3, 203. argenti 3, 449. salis Æ. 1, 39. torquent 3, 208. 4, 583
spumat plenis vindemia labris G. 2, 6
spumaverit ubere mulctra G. 3, 309
spumea, *nom. fœm.* unda Æ. 10. 212. *neutr. plur.* saxa 7, 589
spumeus Nereus Æ. 2, 419. amnis 2, 496. pontus 11, 626
spumis humescunt G. 3. 111. mistum cruorem 3, 516. exuberat amnis Æ. 7, 465
spumosa unda Æ. 6, 174
spumosi amnes Æ. 12, 524
squalent abductis arva colonis G. 1, 508
squalentem barbam, *sordidam* Æ. 2, 277. auro tunicam 10, 314. lericam auro & orichalco 12, 87
squalentes conchas G. 2, 348
squalentia terga lacerti G. 4, 13
squalentibus maculis auro G. 4, 91
squalore Æ. 6, 299
squama Æ. 9, 707
squamam Æ 5, 88
squamea, *neutr. plur.* terga G. 3, 426. Æ. 2, 213
squameus anguis G. 2, 154
squamis G. 3, 545. 4, 93. Æ. 8. 436. 11, 488. 754. 771
squamosus draco G. 4, 408
stabant Æ. 6, 313. 7, 275. 8, 641
stabat regno incolumis Æ. 2, 88. acuta silex 8, 233. pro templo 8, 653. in armis 9, 581. ratis, &c. 10, 654. Æneas, &c. 12, 398. hic hasta Æneæ 12, 772
stabili fatorum numine concordes Parcæ E. 4, 47. connubio jungam Æ. 1, 77. 4, 126
stabis de marmore tota E. 7, 32
stabit sacer hircus ad aram G. 2, 395. iners humor 4, 25
stabula E. 6, 60. G. 3, 228. 302. Æ. 6, 179. 9, 388. 10, 723
stabulant Centauri in foribus Æ. 7, 286
stabulare una bellantes G. 3, 224
stabuli G. 4, 433. Æ. 7, 512
stabulis E. 3, 80. 6, 85. G. 1, 355. 484. 3, 275. 352. 407. 414. 557. 4, 14. 191. 330. Æ. 2, 499. 8, 207. 213. 9, 506
stabulo G. 3, 184
stabunt G. 3, 34. Æ. 10. 494
stagna G. 3, 329. 430. 4, 18. Æ. 1, 130. 6, 323. 330. 7, 150. 10, 765. 11, 458. 12, 477
stagnantem effuso flumine nutum G. 4, 288
stagnantis Elori Æ. 3, 698
stagni Æ. 8, 88
stagnis G. 1, 384. 4, 493. Æ. 12, 139
standi quæ finis Æ. 5, 384
stans Æ. 12, 564. hostia ad aram G. 3, 486. in puppi Æ. 3, 527. 8, 680. 10, 261. in prora 5, 775
stant E. 7, 53. 10, 16. G. 2, 273. 368. Æ. 2, 767. 3, 210. 4, 509. 6, 300. 652. 697. 779. 8, 592 9, 229. 10, 121. 359. 837 12. 663. solidæ suo robore vires 2, 639. litore puppes 3, 277. 6, 901. belli causæ 7, 553. mœsti 9, 471
stantem turrim in præcipiti Æ 2, 460. summis pro turribus Idam 9, 576
stantes armatos Æ. 2, 485
stare loco nescit, *equus* G. 3, 84. contra videt, *illam* Æ. 7, 374. Trojam 8, 398. procul campis meditantem prælia taurum 10, 455. pulvere cœlum 12. 408
starem sub ipsa acie Æ. 12. 812
stares Troja Æ. 2, 56. truncus in armis 11, 173
staret mare ventis placidum E. 2. 26. equus Æ. 2, 113
stat in agmine G. 3, 348. fortuna domus 4, 209. lachrymans 4, 356. cura parentis in Ascanio Æ. 1, 650. ferri acies 2, 333. renovare casas 2, 750. sonipes 4, 135. gratia facti apud memores 4, 539. gravis Entellus 5, 437. ductis sortibus urna 6, 22. turris ad auras 6, 554. domus 8, 192. sua cuique dies 10, 467. mole suâ 10, 771. mucro ad costas 11, 817. hac Jupiter 12, 565. conferre manum Æneæ 12, 678. pecus mutum metu 12, 718
state viri Æ. 9, 376
statio G. 4, 8. 421. Æ. 2, 23. 5, 128
statione Æ. 9, 183. 222. 10, 297
statis, quid statis? Æ. 12, 425
statuam, *verb.* tibi duos crateras E. 5, 68. juvencum ante aras Æ. 9, 627
statuent tumulum Æ. 6, 380
statuêre molem hanc immanis equi Æ. 2, 150. effigiem 2, 184
statues quæ, *mœnia* Æ. 2, 295
statui urbem Æ. 4, 655
statuis submittere, &c. G. 3, 73
statuisse summa de re Æ. 11, 302
statuit G. 1, 353. Æ. 8, 271. 12, 506
statuo urbem Æ. 1, 577
status quis fuerit Latio antiquo Æ. 7, 38
statuunt crateras Æ. 1, 728. 7, 147
stella G. 1, 222. 336. Æ. 2, 694
stellantis cœli Æ. 7, 210
stellas G. 1, 365. Æ. 5, 42. 9, 21
stellatus iaspide ensis Æ. 4, 261
stellio ignotus G. 4, 243
stellis G. 1, 137. 396. Æ. 3, 521. 4, 482. 6, 797. 11, 202
sterilem arenam G. 1, 70. vaccam Æ. 6, 251
steriles, *plur. nom.* avenæ E. 5, 37. G. 1, 154. platani 2, 70. orni 2, 111. sylvæ 2, 440. *acc.* agros 1, 84. Æ. 3, 141
sterilis, *arbor* G. 2, 53
sternacis equi Æ. 12, 364
sternamur campis Æ. 11, 374
sterne acies Æ. 7, 416. pronum solo 11, 485
sternendus erat ter letho Æ. 8, 566
sternentes agmina clara Æ. 10, 318
sternere humum G. 3, 298 ferro Æ. 7, 692. cæde viros 10, 119. Oroden 10, 733. corpus 12, 97. morti adversos 12, 464. quem Æolum 12, 545
sterneret æquor aquis Æ. 8, 89. Cumillum 11, 796
sternet Pœnos Æ. 6, 838
sternimur gremio telluris Æ. 3, 509
sternit ductores, *cervorum* Æ. 1, 194.

1, 194. agros Æ. 2, 306. à culmine Trojam 2, 603. Chorineum 9, 571. Antiphaten 9, 698. manu Meropem 9, 702. humi moriens collapſos artus 9, 754. tres per varios caſus 10, 352. humi Hebrum 10, 697
ſternitur Æ. 7, 533. 10, 781. 11, 87. 5, 481. æquor aquis 5, 821. omne ſolum telis 9, 666. Arcadiæ proles 10, 429. Acron 10, 730
ſternunt ſe ſomno G. 4, 432
ſternuntur corpora per vias Æ. 2, 364. Etruſci 10, 429
Steropeſque Æ. 8, 425
ſtet Marpeſia cautes Æ. 6, 471
ſteterant arces Æ. 3, 110. ad litora proræ 9, 122. ad litora puppes 10, 223. in corpore Grajûm quæ, *tela* 10, 334
ſteterat quibus hoc imperium, Dii Æ. 2, 352. oleaſter 12, 767
ſteterint claſſes Æ. 3, 403
ſteterit quæ, *arbor* G. 2, 270
ſteterunt comæ Æ. 2, 774. 3, 48
ſtetimus contra tela Æ. 11, 282
ſtetit campo legio G. 2, 280. res Ilia regno Æ. 1, 272. illa tremens, *haſta* 2, 52. ſpes 2, 163. ante pedes Æneæ 5, 381. contra Alciden 5, 414. contra ora juvenci 5, 477. ut primùm juxta 6, 452. fixa dolore, *Jovis conjux* 7, 281. ut ſtetit 9, 389. vulnere ſanguis 12, 422. haſta cerebro 12, 537. obtutu tacito 12, 666. acer in armis Æneas 12, 938
Sthenelumque Æ. 12, 341
Sthenelusque Æ. 2, 261
Stimicon E. 5, 55
ſtimulant Æ. 4, 302
ſtimulat Æ. 4, 576
ſtimulis Æ. 7, 405. 11, 337. 452. 728
ſtimulos G. 3, 210. Æ. 6, 101. 9, 718
ſtipant mella, *apes* G. 4, 164. 216. Æ. 1, 437
ſtipante catervâ Æ. 1, 501. 4, 136
ſtipat carinis argentum Æ. 3, 465
ſtipata, *nom. fœm.* Tyriis, *ego Dido* Æ. 4, 544. cohors fratrum 10, 328. turba ducum Æ. 11, 12
ſtipite Æ. 3, 43. 4, 444
ſtipitibus Æ. 7, 524. 11, 894
ſtipitis Æ. 7, 507
ſtipulâ E. 3, 27. G. 1, 315. 3, 297
ſtipulæ G. 1, 289
ſtipulam G. 1, 85
ſtipulaſque G. 1, 321
ſtipulis G. 3, 99
ſtiriaque, *gutta* G. 3, 366
ſtirpe G. 1, 171. 2, 312. 479. 4, 322. Æ. 1, 630. 3, 64. 5, 297. 6, 864. 7, 99. 8, 130. 10, 543. 11, 394. 12, 208. 781
ſtirpem Æ. 4, 622. 7, 293. 579. 12, 770
ſtirpes G. 2, 24
ſtirpibus G. 2, 53. 209. 367
ſtirpis G. 4, 282 Æ. 3, 326. 5, 711 8, 629 12, 166
ſtivaque G. 1, 174
ſtomachoque Æ. 9, 699
ſtragem G. 3, 247. 556. Æ. 6, 829. 12, 454
ſtrages Æ. 9, 526. 784
ſtragis Æ. 6, 504. 11, 384
ſtramine Æ. 11, 67
ſtrata poma jacet ſub arbore 7, 54. viarum 1, 426
ſtrati baccis agri G. 2, 183
ſtratis, *ſubſt.* Æ. 3, 176. 4, 82. 392. 8, 415
ſtratis, *adject.* juvencis Æ. 3, 247. pellibus 7, 88. velleribus 7, 94. foliis 8, 366
ſtrato ſurgit, *ſubſt.* Æ. 3, 513
ſtrato oſtro Æ. 1, 704
ſtratum ſilet æquor E. 9, 57
ſtratus dextrâ Cydon Æ. 10, 326
ſtraverat quem vulnere Turnus Æ. 12, 944
ſtravêre cæſi juvenci terram Æ. 8, 719
ſtraverunt æquora venti Æ. 5, 763
ſtravi primam aciem Æ. 8, 562
ſtravit pavor mortalia corda G. 1, 331. Rutulos quæ, *moles* Æ. 9, 517. Latines 10, 311
ſtrepuet clypeis Æ. 10, 568
ſtrepit murmere campus Æ. 6, 709. tinnitu galea 9, 808
ſtrepitant corvi G. 1, 414
ſtrepitu Æ. 8, 305
ſtrepitum G. 2, 492. Æ. 1, 426. 6, 559
ſtrepitus G. 3, 79. Æ. 1, 729. 6, 865. 9, 394
ſtrepuerunt cornua cantu rauco Æ. 8, 2
ſtricta ferri acies Æ. 2, 334
ſtrictam aciem Æ. 6, 291
ſtrictis mucronibus Æ. 2, 449. 12, 663. enſibus 7, 526. 12, 288
ſtricto ferro Æ. 4, 580. 10, 715. enſe 12, 175
ſtrictum enſem Æ. 10, 577. mucronem 10, 651
ſtricturæ Chalybum ſtridunt cavernis Æ. 8, 421
ſtridebat cardo foribus ahenis Æ. 1, 453
ſtridens Aquilone procella Æ. Æ. 1, 106. *fama* 4, 185. horrendum bellua Lernæ 6, 288. haſta 9, 419. 12, 926 ſagitta 9, 632. 12, 319. falarica 9, 705. telum 12, 859
ſtridentque haſtilibus auræ Æ. 12, 692
ſtridente nervo Æ. 5, 502. ſagittâ 7, 531
ſtridentem fundam Æ. 9, 586. haſtam 10, 645. 776
ſtridentes, *nom.* panduntur portæ Æ. 6, 573. *acc.* alas anguibus 7, 561
ſtridenti ſtipulâ E. 3, 27
ſtridentia plauſtra G. 3, 536. æra 4, 172. Æ. 8, 450. pennis animalia G. 4, 310
ſtridentibus alis Æ. 1, 401. noſtris 4, 143
ſtridere apes G. 4, 556
ſtridet mare G. 4, 262. vulnus Æ. 4, 689
ſtridor rudentum Æ. 1, 91. it 4, 443. ferri 6, 558
ſtridore G. 1, 408. Æ. 3, 65
ſtridorem Æ. 11, 863. 12, 869
ſtridoribus G. 2, 162. Æ. 12, 590
ſtridula cornus Æ. 12, 267
ſtridunt ſylvæ Æ. 2, 418. cavernis ſtricturæ Chalybum 8, 420
ſtringat palmula cautes Æ. 5, 163
ſtringe comas, tum brachia tonde G. 2, 368
ſtringentem ripas, *Tiberim* G. 8, 63
ſtringentia corpus, *tela* Æ. 10, 331
ſtringere glandes G. 1, 305. remos Æ. 1, 556
ſtringeret hordea culmo G. 1, 317. enſes Æ. 10, 568
ſtringunt frondes E. 9, 61. gladios manibus Æ. 12, 278

ſtrinxerat hunc haſta Themillæ Æ. 9, 577
ſtrinxit animum patriæ pietatis imago Æ. 9, 294. de corpore Turni haſta 10, 478
Strophades ſtant inſulæ, &c. Æ. 3, 210
Strophadum litora Æ. 3, 209
ſtruat, quid ſtruat his cœptis Æ. 8, 15
ſtructa, *neutr. plur.* templa Æ. 3, 84. mœnia 5, 811
ſtruere penum Æ. 1, 708. aciem 9, 42
ſtrueremque ſuis altaria donis Æ. 5. 54
ſtrueret, hoc ipſum ut ſtrueret Æ. 2, 60
ſtruis, quid ſt uis? Æ. 4, 271. 12, 796
ſtruit, quid ſtruit? Æ 4, 235
ſtruxere pyram Æ. 6, 215. pyras 11, 201
ſtruxi manibus, *hunc rogum* Æ. 4, 680
Strymoniæ grues G. 1, 120. Æ. 10, 265
Strymoniam gruem Æ. 11, 580
Strymonio, *nom. prop. viri* Æ. 10, 414
Strimonis deſerti undam G. 4, 508
ſtudia G. 4, 5. Æ. 2, 39
ſtudiis otî florentem G. 4, 564. belli Æ. 1, 18. faventem conſonat nemus Æ. 5, 148. inſtigant ſequentum 5, 228. conſurgunt Teucri 4, 450
ſtudio G. 3, 318. inani E. 2, 5. lavandi G. 1, 387. viſendi Æ. 2, 63. fugæ 4, 400. anili 4, 641. recolens luſtrabat 6, 681. effuſæ matres 12, 131
ſtudiorum atque immemor herbæ, *equus* G. 3, 498
ſtudium quibus, *eſt*, arva tueri G. 1, 21. vitulos tueri 2, 195. ad bella magis 3, 179. hic amor, hoc ſtudium Æ. 11, 739. ad ſtudium atque uſum agreſtum G. 3, 163
ſtultus E. 1, 21. 2, 39
ſtupa Æ. 5, 682
ſtupea, *nom. fœm.* flamma Æ. 8, 694. *neutr. plur.* verbera fundæ G. 1, 309. vincula Æ. 2, 236
ſtupeant luceſcere ſolem novum terræ E. 6, 38
ſtupefacta corda Æ. 5, 643
ſtupefactæ carmine lynces E. 8, 3
ſtupefactus G. 4, 365. Æ. 7, 119
ſtupet G. 2, 508. Æ. 1, 499. 2, 31. 307. 5, 406. 7, 381. 10, 249. 446
ſtupor urgit oculos G. 3, 523
ſtupuêre leti Tartara G. 4, 481
Stygia, *abl.* cymba G. 4, 506. vi Æ. 5, 835. unda 6, 385. 12, 91. carina 6, 391
Stygiamque paludem Æ. 6, 323. 369
Stygias aquas Æ. 6, 374. undas 7, 773
Stygii, *genit.* flumina fratris Æ. 9. 104. 10, 113. caput implacabile fontis 12, 816. *plur. nom.* lacus 8, 296
Stygiis tenebris G. 3, 551. undis Æ. 3, 215. alis 7, 476
Stygio Jovi Æ. 4, 638. Orco 4, 699. Regi 6, 252
Stygios lacus Æ. 6, 134. lucos 6, 154
Styx G. 1, 241. 4, 480. Æ. 6, 439
ſua, ſuæ, ſuam, ſuarum, ſuas, ſui, ſuis, ſuo, ſuorum, ſuos, ſuus, ſuum, *paſſim.*
ſuada, maleſuada fames Æ. 6, 276
ſuadebat inire ſomnum E. 1, 56
ſuadebo incendere odores G. 4, 264
ſuadent ſidera cadentia ſomnos Æ. 2, 9. 4, 81
ſuadet imago excedere patriâ Æ. 1, 361. fames 9, 340. 10, 724. laceſſere bella 11, 284
ſuaſerunt Divi petere Italiam Æ. 3, 363
ſuaſi ſuccurrere fratri Juturnam Æ. 12, 814
ſuaſit tibi hæc litora Delius Æ. 3, 161. metus hos arma ſequi 10, 10. natura loci demittere equos 13, 367
ſuave rubens Hyacinthus E. 3, 63. rubenti murice 4, 43
ſuaves odores E. 2, 55
ſuavibus herbis E. 2, 43. G. 4, 200
ſub tegmine E. 1, 1. ſub rupe 1, 57. ſub vomere exercere ſolum G. 2, 356. alio ſub ſole 2, 512. ſub dio 3, 435. ſub pectore vivit vulnus Æ. 4. 67. ſub nocte 4, 527. ſub ipſo volat Dicres, *juxta hunc ipſum* Æ. 5, 323
ſub lucem G. 1, 446. ſub obſcurum noctis 1, 479. ſub noctem Æ. 1, 666. ſub auras 3, 576. ſub Tartara mittit 4, 243. ſub undas 8, 538
ſubactis ſcrobibus G. 2, 50. Rutulis Æ. 1, 270
ſubactus inſidiis Æ. 12, 494.
ſubdideratque rotas Æ. 12, 675
ſubdit in ſinum ad præcordia anguem Æ. 7, 347
ſubdita flamma medullis G. 3, 271
ſubducere ſe colles incipiunt E. 9, 7. claſſem Æ. 1, 555. pugnæ hunc 10, 50. Æneam manibus Graiûm 10, 81. pugnæ Turnum 10, 615
ſubducite naves Æ. 1, 577
ſubducitur lac agnis E. 3, 6
ſubductâ undâ Æ. 3, 565
ſubductæ litore puppes Æ. 3, 135
ſubduxerat enſem capiti Æ. 6, 524
ſubeamus Sithonias nives Æ. 10, 66
ſubeant herbæ G. 1, 180
ſubeat fuga ſubſidio Æ. 12, 733
ſubegit G. 4, 85. Æ. 5, 794. 7, 214. 8, 112. 10, 65
ſubere Æ. 7, 742. 10, 554
ſuberunt veſtigia fraudis E. 4, 31
ſubeſt ſolo natura G. 2, 49. cui lingua palato 4, 388
ſubeunt morbi & ſenectus G. 3, 67. alii Æ. 2, 467. triviæ lucos 6, 13. luco 8, 125. equites 12, 408
ſubeuntem auxilio Æ. 2, 216
portæ 9, 570
ſubibant muro Æ. 7, 161. 9, 371. ad tecta 8, 319
ſubibat nedum nox orbem medium Æ. 3, 512. ſcopulos 5, 864. tecta regia 7, 668
ſubibit halitus G. 2, 349. cui Æ. 6, 813
ſubibo humeris Æ. 2, 708
ſubjecit pedibus fatum G. 2, 492. caudam utero Æ. 11, 813. cui robur ignem 12, 66
ſubjecta, *nom. fœm.* gens ſeptem trioni G. 3, 381. ad ſummum tecti flamma 4, 385. *neutr. plur.* colla Æ 2, 721
ſubjectam facem Æ. 6, 22
ſubjectat arenam ale G. 3, 241

ſubjectis flammis Æ. 2, 37. ignibus 11, 186
ſubjectis parcere Æ. 6, 853
ſubiêre currum dominæ leones Æ. 3, 113. pars feretro 6, 222
ſubigat adſumere, &c. Æ. 3, 257
ſubigebant arva coloni G. 1, 125
ſubigit lembum remigiis G. 1, 202. ratem cunto Æ. 6, 302. amantes inter ſe decernere G. 3, 218. fateri Æ. 6, 567
ſubigunt in cote ſecures Æ. 7, 627
ſubjicio pauca furenti Æ. 3, 214
ſubjicit ſe alnus E. 10, 74
ſubjiciunt fragmenta G. 4, 304. pedibus lapſus rotarum Æ 2, 236. verubus prunas 5, 103. adorea liba epulis 7, 110. corpora ſaltu in equos 12, 288
ſubiiſſe humeris parentem Æ. 4, 599
ſubiit genitoris imago Æ 2, 560. *mentı*, Creüſa deſerta 2, 562. palmæ 5, 346 Alcides limina 8, 363. mucronem Æneæ 10, 798. mentem patriæ pietatis imago 10, 824
ſubimus tecta Æ. 3, 83 portu 3, 292
ſubire operta telluris Æ. 6, 140
ſubirent litore Æ. 7, 22. illud cervice vix bis ſex, *viri ſaxum* 12, 899
ſubiſſet ea cura victorem Æ. 9, 757
ſubit aſpera ſylva G. 1, 152. huc Æneas Æ. 1, 173. oſtia pleno velo 1, 404. illa, *machina* 2, 240. ira ulciſci patriam 2, 575. pone conjux 2, 725. 176. Sergeſtius ſpatio iniquo 5, 203 oſtia plenis velis 6, 281. Helymus 339. ipſe Eadumque Hebeſumque 9, 344. huc Alcanor 10, 338. quæ nunc, *ſpes* 10, 371 ille aſtu 10, 5 haſta per oras clypei 10, 888. obvius haſtâ 10, 877. dum [illegible] 11, 372. Arons 11, 783 ipſe, *Juturna* 12, 471
ſubita, *nom. fœm.* dementia G. 4, 438. vox Æ 7, 9 *abl.* formidine 3, 259. 5, 290. dulcedine 11, 538. morte Æ. 11, 796. ſpe 12, 325. clade 12, 556
ſubitæ, *plur.* cruſtæ G. 3, 360. Harpyiæ Æ. 3, 225
ſubitam rabiem Æ. 7, 479. nubem 9, 33
ſubitis umbris Æ. 4, 571
ſubitò, *adverb.* G. 2, 268. 4, 407. 499. Æ. 1, 92. 5, 213. 522. 723. 790 6, 47. 548. 7, 694. 8, 554 637. 9, 541. 10, 293. 407. 11, 551. 12, 421. 862. cum ſubitò 1, 513. 539. ſubitò cum 2, 731. 3, 137. 590. 12, 249
ſubito, *adj.* fragore Æ 2, 692. furore 4, 697 viſu 6, 710. 8, 109. tumultu noctis 9, 397. clamore 11, 609. dolore 12, 599
ſubitum monſtrum G. 4, 554. Æ. 2, 680. 8, 81. examen 7, 67. exceptum 12, 665
ſubitus præterit, &c. Æ. 5, 170. tremor 7, 446. calor 9, 475. ignis 12, 576
ſubjuncta roſtro leones, *navis* Æ. 10, 157
ſubjungere curru tigres E. 5, 29. gentem Æ. 8, 502
ſublapſa, *nom. fœm.* retrò ſublapſa referri ſpes Danaûm 2, 169. lues 7, 354. vetuſtas 12, 686. *neutr. plur.* retrò referri omnia G. 1, 200
ſublata, *voc. fœm.* rebus ſecundis mens hominum Æ. 10, 502 *abl.* dextra 5, 642. *neutr. plur.* reponi pocula 8, 175
ſublatis dolis Æ. 12, 26
ſublato pectore Æ. 2, 474
ſublatum me inter Trojæ labores, *ſuſceptum & educatum* Æ. 9 203. enſem 6, 749. 12, 729
ſublatus ad æthera clamor Æ. 2, 338
ſublegi tacitus carmina E. 9, 21
ſublevat ipſum terra Æ. 10, 831
ſubligat enſem humeris Æ. 8, 459. clypeum ſiniſtræ 11, 11
ſublime, *nom prop. adverb.* ferent ad ſydera nomen E. 9, 29 expulſam G. 1, 320. celeri 3, 108 volans Æ. 10, 664
ſublime, *adject.* centum columnis tectum Æ. 7, 170
ſublimem feres ad ſydera Æneam Æ. 1, 263. portant 4, 240. gloria tollit 10, 144. in ſtramine ponunt juvenem 11, 67. in nube columbam 11, 722
ſublimes animas Æ. 6, 720. in equis 7, 285. olli 12, 788
ſublimi vertice Æ. 9, 682
ſublimibus armis Æ. 11, 602. portis 12, 133
ſublimis G. 1, 242. 405. Æ. 1, 419. 6, 357
ſublucet purpura nigræ violæ G. 4, 275
ſubluſtri noctis in umbra Æ. 9, 373
ſubmergere ipſos ponto Æ. 1, 84
ſubmerſas puppes Æ. 1, 73
ſubmerſum Æ. 1, 589. 5, 125
ſubmiſſâ, *voce* Æ. 10, 611
ſubmiſſi petimus terram Æ. 3, 93
ſubmiſſo vultu Æ. 12, 807
ſubmitte furorem Æ. 12, 832
ſubmittere in ſpem gentis, *equos ſeponere* G. 3, 73. habendo pecori, *vitulos ſeponere* 3, 159. animos amori E. 4, 414
ſubmittite tauros E 1, 46
ſubmota receſſu ſpelunca Æ. 8, 193
ſubmovet Oceano, &c. Æ. 7, 226
ſubnecte cervici circlos G. 3, 167
ſubnectens cingula mammæ Æ. 1, 496
ſubnectit fibula veſtem Æ. 4, 139. fibula gemma, *pharetram* 5, 313. circulos auro, *crines* 10, 138
ſubnixa, *nom. fœm.* altè ſolio, *Dido* Æ. 1, 510. muro Petilia, *urbs* 3, 402
ſubnixus crinem Æ. 4, 217
ſubremigat undis Æ. 10, 227
ſubridens olli Æ. 1, 258. 9, 740. 12, 829. ad quem 10, 742
ſubrigit aures Æ. 4, 183
ſubſedit Aceſtes galeâ Æ. 5, 498. adulter devictâ Aſiâ 11, 268
ſubſidens poplite Æ 12, 492
ſubſident Teucri Æ. 12, 836
ſubſidio Trojæ ibant Æ. 10, 214
ſubeat fuga Æ. 12, 733
ſubſidunt undæ Æ. 5, 820
ſubſiſte pedes ad muros Æ. 11, 506
ſubſiſtere clypeo Æ. 9, 806

ubſiſtit adductis habenis Æ. 12, 622
ſubſtiterat uterque, &c. Æ. 11, 609
ſubſtitit Æ. 2, 243. 739. 10, 711. 11, 95. 12, 491. undâ tacitâ, *Tybris* 8, 87
ſub tegmine E. 1, 1. auri veſtes picturatas Æ. 3, 483
ſubter G. 3, 298. Æ. 3, 695. 4, 182. 8, 366. 418. 9, 514
ſubterlabentia flumina muros G. 2, 157
ſubterlabere fluctus E. 10. 4
ſubtexere fumo cœlum Æ. 3, 582
ſubtrahe ne te aſpectu noſtro Æ. 6, 465. ne te amplexu noſtro 5, 698
ſubtrahiturque ſolum Æ. 5, 199
ſubvecta nox Æ. 5. 721
ſubvectant ſaxa ſudeſque Æ. 11, 474
ſubvectare humeris ſaxa Æ. 11, 131
ſubvectat corpora cymbâ Æ. 6, 303
ſubvectus ſuperes amnem Æ. 8, 58
ſubvehitur ad arces Æ. 11, 478
ſubvenit nihil Apollo Æ. 12, 406
ſubvolvere manibus ſaxa Æ. 1, 428
ſuburget proram ad ſaxa, Æ. 5, 202
ſuccedam caſtris Æ. 8, 507
ſuccedat pugnæ Æ. 11, 826
ſuccede penatibus noſtris Æ. 8, 123
ſuccedere matrum cura incipit G. 3, 138. tecto aſſuetus coluber 3, 418. umbræ 3, 464. cœlo 4, 227. curru ſueti quadrupedes Æ. 3, 541. terris 7, 214. dextræ hoſtili pro me 10, 847. terræ tumulo 11, 103. tectis 11, 146. partem voti menti 11, 794
ſuccedet fama Æ. 12, 235
ſuccedit fluvio lætus Æ. 7, 36. pugnæ 10, 690
ſuccedite tectis noſtris, ô Juvenes Æ. 1, 631
ſuccedoque oneri Æ. 2, 723
ſuccedunt tecto Æ. 2, 478. bello 8, 607. illi ſervantque vices 9, 222. ipſi in certamina 9, 663. matres 11, 481
ſuccenſus amore laudis Aſcanius Æ. 7, 496
ſucceſſimus antro E. 5, 19
ſucceſſit ſedibus hoſpes Æ. 4, 10. imo tumulo 5, 93. ſtabulis 7, 501. amor habendi 8, 327
ſucceſſu exultans Æ. 2, 386. acrior ipſo 5, 210. equorum lætus 12, 616
ſucceſſum Dea negat Æ. 12, 914
ſucceſſus hos alit Æ. 5, 231
ſuccidimus in mediis conatibus ægri Æ. 12, 911
ſuccidítur Ceres medio æſtu G. 1, 297
ſuccincta, *nom. fœm.* pallâ Æ. 6, 555. nimbo 10, 634
ſuccinctam monſtris latrantibus, *Scyllam* E. 6, 75. pharetrâ Æ. 1, 327
ſuccinctus trabeâ Æ. 7, 188. amictu 12, 401
ſucciſo poplite Æ. 9, 762. 10, 700
ſucciſus flos aratro Æ. 9, 435
ſuccos G. 2, 59. 126. Æ. 12, 419
ſuccumbere culpæ Æ. 4, 19
ſuccurre relictæ Æ. 9, 290. noſtro labori 9, 404
ſuccurrere G. 1, 500. Æ. 1, 634. 2, 451. 10, 439. 511. 12, 813
ſuccurrit pulchrum mori in armis Æ. 2, 317
ſuccurrite rebus teſſis Æ. 11, 334
ſuccurritis urbi Æ. 2, 352
ſuccus ſubducitur pecori E. 3, 6. veniet in herbas G. 1, 90
Sucronem, Rutulum Æ. 12, 505
ſudabit, *equus* G. 3, 203
ſudabunt quercus mella E. 4, 30
ſudant humore lacunæ G. 1, 117. æra 1, 480
ſudantia ligno odorato balſama Æ. 2, 118
ſudavit ſanguine litus Æ. 2, 582
ſudent electra myricæ corticibus E. 8, 54
ſudes G. 2, 25. 359. Æ. 5, 208. 11, 473
ſudibus Æ. 7, 524. 11, 894
ſudor G. 3, 444. 501. Æ. 2, 174. 3, 175. 5, 200. immundus G. 3, 564
ſudore Æ. 9, 458. 12, 338
ſudum ver G. 4, 77. per ſudum Æ. 8, 529
ſues G. 1, 401. 2, 72. 530. 3, 497. Æ. 5, 97. 7, 17. 11, 193
ſueti ſuccedere curru quadrupedes Æ. 3, 541
ſuetus Æ. 5, 402. his ego, *armis* 5, 414
ſuffecit id diu Æ. 11, 737
ſuffecti ſanguine Æ. 2, 210
ſufferre Æ. 2, 192
ſuffice prolem aliam ex alia generando G. 3, 65
ſufficiet vites G. 2, 191
ſufficimus, nec ſufficimus obniti contra Æ. 5, 22
ſuffici. humorem tellus G. 2, 424. animos, viteſque Danais Æ. 2, 618. nec umbo ictibus 9, 810
ſufficiunt paſtoribus umbram G. 2, 436. ipſæ regem, *apes* 4, 202. nec jam Æ. 9, 515. non corpore vires 12, 912
ſuffire thymo G. 4, 241
ſuffoſſo revolutus equo Æ. 11, 671
ſuffuderit ore ruborem G. 1, 430
ſuffuſa ocalos lachrymis Æ. 1, 232
ſuggere tela mihi Æ. 10, 333
ſuggeritur flamma coſtis aheni Æ. 7, 463
ſuis, *ſubſt. genit.* Æ. 12, 170
ſulcant vada carinæ Æ. 5, 158
ſulcat maria carinâ Æ. 10, 197
ſulci G. 1, 216
ſulcis E. 5, 36. G. 1, 134 223. 2, 24
ſulco G. 1, 46. 68. 2, 289. Æ. 1, 429. 6, 842
ſulcos E. 4, 33. G. 1, 113. 2, 518. 3, 136. Æ. 5, 142
ſulcum G. 2, 61. Æ. 10, 296
ſulcus Æ. 2, 697
ſulfura G. 3, 449
ſulfure Æ. 2, 698
ſulfureâ aquâ Æ. 7, 517
Sulmone Æ. 10, 517
Sulmonis Æ. 9, 412
ſum, ſumus, ſunt, ſunto, *paſſim*
ſumat quæ prima exordia Æ. 4, 284
ſume pedum E. 5, 88. pater Æ. 5, 533
ſumere formas rerum E. 6, 36. pœnas Æ. 2, 576. 6, 501. Thyrſos 7, 390
ſumit pœnas inimico à ſanguine Æ. 11, 730. pœnam ex ſanguine 12, 949
ſumite pœnas Æ. 1, 103
ſumma, *nom. ſing.* arena G. 3, 493. res Æ. 2, 322. hæc eſt 4, 237. cui rerum ſumma 10, 100. hæc bella 12, 7.

ſummâ, *abl.* in aqua G. 1, 369. arena 3, 195. unda 4, 352. Æ. 1. 131. 6, 357. arbore G. 4, 557. arce Æ. 2, 414. 410 6, 519. 7, 70. 9, 85. urbe 7, 171. ab aure 9, 417. opum vi 9, 532. 12, 552. de re 11, 302. ab haſta 11, 747
ſumma, *neutr. plur. nom.* culmina E. 1, 83. tabulata Æ. 2, 463. tegmina 10, 476. *acc.* papavera E. 2, 47. flagella G. 2, 300. Lycæi 3, 314. 4, 539. flumina 4, 55. faſtigia rerum Æ. 1, 346. delubra 2, 225. culmina tecti 2, 695. faſtigia 2, 738. ſcopuli 5, 180. per æquora 5, 819. cacumina 6, 678 gramina 7, 808. tempora 12, 174 oſcula 12, 434
ſummæ, *genit.* arcis Æ. 2, 166. 9, 151. Idæ 2, 801. *plur.* ſylvæ G. 3, 199
ſummam belli Æ. 10, 70
ſummas arenas G. 2, 232, plantas 2, 300. ulmos 2, 361. herbas 3, 465. undas Æ. 1, 151. arces 2, 615. 11, 477. 12, 654. 698. ſetas 6, 245. criſtas 12, 493
ſummæ Deûm Æ. 11, 785
ſummi patris Æ. 1, 669 tecti 2, 302. 4, 186. 8, 25. culminis 2, 488. Olympi 7, 558. thoracis 12, 381
ſummis ruribus G. 2, 187. cornibus 3, 370. tectis Æ. 2, 460 montibus 2, 626. 10, 766. 11, 837. viribus 5, 226. 9, 531. 744. rebus 9, 199. de rebus regni 9, 227. turribus 9, 575. ripis 11, 547
ſummo culmine G. 1, 403. Æ. 7, 512. pulvere G. 3, 171. fluctu Æ. 1, 112. mari 1, 114. æthere 1, 227. 12, 853. Jove 1, 384. 6, 123. ore 1. 741 umbone 2, 547. vertice 2, 682. 4, 468. quo, *tumulo* 3, 22. monte 3, 643. certamine 5, 197. 489. pectore 5, 538. in ſummo 8, 652. de gurgite 9, 23. in vertice montis 1, 520. Olympo 11, 726. ex tumulo, *olea* 12, 174. Olympo 12, 715
ſummos montes 12, 113
ſummotis nubibus Æ. 6, 8
ſummotos arcet anios Æ. 6, 316
ſummum cacumen G. 2, 28. aëra 2, 123. ulceris os 3, 453. ad ſummum tecti 4, 385. apicem Æ. 7, 64. 12, 492. corpus 12, 376
ſumpti arma Æ. 12, 31
ſumptiſſe pœnas Æ. 2, 585
ſumptis pharetris G. 2, 125. armis Æ. 2, 518. 676
ſumunt ora corticibus G. 2, 387
ſupellex G. 1, 165
ſuper, ſuper tibi erunt E6, 6. ſuper unus erat Æ. 2, 567. ſi qua ſuper fortuna laborum eſt 7, 559. neque fuga jam ſuper ulla pericli eſt 8, 251
ſupera, *verb.* ſupplicibus donis dominum potentem Æ. 3, 439 ſupplicibus donis iramque minaſque 8, 61
ſupera, *nomen*, convexa Æ. 6, 241. 10, 251. alta 6, 787. ardua 7, 502
ſuperabat Aceſtes ſolus Æ. 5, 519
ſuperabit terra ſcrobibus G. 2, 235
ſuperaddita vitis torno E. 3, 38
ſuperaddite tumulo carmen E. 5, 42
ſuperanda omnis fortuna ferendo eſt Æ. 5, 710
ſuperans animis victor Æ. 5, 473. jugo, &c. 11, 514
ſuperant fœtus G. 1, 189. montes 3, 270. limen 3, 317. capite Æ. 2, 219. qui amnis navibus 5, 713. flexus longos 8, 95. foſſas 9, 314. fata 12, 676
ſuperante ſalo Æ. 1, 541. Vulcano 2, 311. forma 8, 208
ſuperare Phœbum canendo E. 5, 9. ſaltu viam G. 3, 141. montem Timavi Æ. 1, 248. labores tantos 3, 368. locum primum 5, 155. morantem Cyam 5, 184
ſuperas, *verb.* ſaxa Timavi E. 8, 6
ſuperas, *nomen*, auras G. 4, 486. Æ. 6, 128 7, 768
ſuperat ſurgere arce Æ. 6, 17
ſuperatro eaſter G. 2, 314. tener omnibus humor 2, 331. gregibus juventus 3, 63. pars altera curæ 3, 286. ſi chaum clam ferri incautum Æ. 1, 354. ſuperatne
veſcitur aurâ 3, 339. fortuna 5, 22. quo non mihi ſuperat charior alter 12, 639. quid jam miſeræ mihi 12, 873
ſuperate hoc jugum Æ. 6, 676
ſuperavimus urbi captæ Æ. 2, 643. caſus omnes 11, 244
ſuperbâ, *fœm. abl.* voce Æ. 7, 544. *neutr. plur.* faſtidia E. 2, 15. juſſa Æ. 10, 445. 12, 877
ſuperbam animam Bruti Æ. 6, 817
ſuperbas gentes Æ. 1, 527. ſedes 2, 785. vires 11, 539
ſuperbi, *genit.* victoris G. 3, 226. *plur.* auro ſpoliiſque poſtes Æ. 2, 504. opibus 5, 268
ſuperbia Æ. 1, 533
ſuperbis toribus G. 2, 461. Æ. 8, 196. aulæis 1, 701. ratibus 4, 540. tectis 7, 12. poſtibus 8, 721. verbis 9, 634. animis 11, 715. dominis 12, 236
ſuperbo oſtro Æ. 1, 643. conjugio 3, 475. bello 1, 118. imperio 8, 481. rege 11, 15
ſuperbos greſſus G. 3, 117. amantes 3, 217. debellare Æ. 6, 853. Laurentes 8, 613. fratres 9, 695
ſuperbum bello Æ. 1, 25. terris regnatorem Aſiæ 2, 556 Ilium 3, 2. juvenem 3, 326. hoſtem 4, 424. Tybur 7, 630. belli inſigne 8, 683. Rhamnetem 9, 324. te Turne Æ. 10, 514. genus 11, 340
ſuperbus victor Æ. 5, 473. nece ſpoliiſque 8, 202. ſaltu emicat in currum 12, 326
ſupercilio G. 1, 108
ſupercilium E. 8, 34
ſupereminet omnes Deas gradiens Æ. 1, 405, omnes viros victor 6, 856. undas humero 10, 765
ſuperent, *vincant* Æ. 5, 195
ſuperes amnem Æ. 8, 58
ſupereſſe G. 3, 127. Æ. 5, 626. 8, 399. 9, 212. 10, 47
ſupereſt G. 2, 346. 4, 51. Æ. 5, 223. 691. 798. 9, 157. 11, 15
ſuperet modo Mantua nobis E. 9, 27. ſuperetne Creüſa Æ. 2, 597
ſuperi Olympi Æ. 2, 779
ſuperi, *Divi*, Æ. 6, 871. 8, 572. Æ. 10,

Æ. 10, 34. 11, 20
ſuperjacit ſcopulos undam Æ. 11, 625
ſuperimminet enſe ſequens Æ. 12, 306
ſuperintonat ingens clypeum Æ. 9, 709
ſuperis, *Divis* G. 1, 493. Æ. 2, 659. 3, 2. 4, 379. 10, 40. 12, 647
ſuperis, *adject.* regnis Æ. 6, 584. ſedibus 11, 532. Divis 12, 817. ſuperis ab oris conceſſit, *abiit ex hoc mundo* 2, 91
ſuperne volvitur amnis Æ. 6, 658
ſupero, *verb.* aſcenſu faſtigia tecti Æ. 2, 303
ſupero, *adject.* cœlicolûm regi Æ. 3, 20
ſuperos, *Divos* Æ. 2, 141. 3, 600. 5, 529. 6, 459. 481. 568. 7, 312. 11, 784. 12, 234
ſuperſint Æ. 5, 325
ſuperſit vita G. 3, 10
ſuperſtans lapſum Æ. 10, 540
ſuperſtes reſtarem Æ. 11, 160
ſuperſtitio Æ. 8, 187. 12, 817
ſuperſunt Æ. 1, 384. 11, 420
ſupervenit timidis E. 6, 20. lapſo Æ. 12, 356
ſuperûm, *Deorum* Æ. 1, 8. 6, 780
ſuperum, *adject.* ad lumen Æ. 6, 680
ſupervolat haſta Æ. 10, 522
ſupervolitaverit aliis tecta E. 6, 82
ſupinas manus Æ. 3, 176
ſupinatas glebas G. 2, 261
ſupini colles Æ. 3, 555
ſupinis manibus Æ. 4, 205
ſupinos colles G. 2, 276
ſupplet remigium Æ. 3, 471
ſuppleverit fœtura gregem E. 7, 36
ſupplex G. 4, 534. Æ. 1, 53 68. 670. 3, 592 4, 205. 414. 424. 535. 5, 745. 6, 91. 115. 8, 145. 582. 9, 624. 10, 523. 11, 365. 559. 12, 930
ſupplice recepto Æ. 4, 667
ſupplicia Æ. 4, 383. 6, 499. 740. 11, 258. 274
ſupplicibus donis Æ. 3, 439. votis 8. 61
ſuppliciis Æ. 2, 542
ſuppliciter Æ. 1, 485. 12, 220
ſupplicium Æ. 7, 597. 8, 495. 11, 842
ſupponat arifis falcem G. 1, 348
ſupponite civibus ignem, *navibus* Æ. 11, 119
ſupponunt alii cultros Æ. 6, 248
ſuppoſitâ de matre Æ. 7, 283
ſuppoſiti cultri G. 3, 492
ſuppoſta furto Paſiphaë Æ. 6, 21
ſuprà, *poſſim.*
ſuprema, *nom. fœm.* in te ſalus Æ. 12, 653. *abl.* macie 3, 590. ſorte 5, 190. nocte 6, 502. de gente Jovis 7, 220. de gente Boreæ 10, 350. *neutr. plur.* cineri ferebant 6, 213. hæc nos manebant 7, 128
ſupremam noctem Æ. 6, 513
ſupremis muneribus Æ. 11, 25
ſupremo digreſſu Æ. 3, 482. 8, 583. cum lumine 6, 735
ſupremos montes G. 4, 460. honores Æ. 10, 59
ſupremum ingemuit Æ. 2, 630. voce ciemus 3, 68. laborem 2, 11. honorem 11, 61. 76. ad ſupremum ventum eſt 12, 803
ſuras E. 7, 32. Æ. 1, 341. 11, 488. 12, 430
ſurculus G. 2, 87
ſurdis non canimus E. 10, 8
ſurgamus E. 10, 75
ſurgat quæ nunc animo ſententia Æ. 9, 191
ſurge Æ. 3, 169. 8, 59. 10, 241
ſurgebant cui lumina ærea gradibus Æ. 1, 452
ſurgebat Lucifer Æ. 2, 801. dies 3, 588
ſurgens oleaſter G. 2, 182. indies Tiſiphone 3, 553. ventus Æ. 3, 130. 5, 775. Aurora 4, 129. 11, 1. *Ide*, per lubrica 5, 335. Ganges 9, 30. clamor 11, 832
ſurgente die G. 3, 400
ſurgentem illum G. 1, 374. zephyrum 3, 134. novæ Carthaginis arcem Æ. 1, 370. Aſcanium 4, 274. in cornua cervum 10, 725. ſolem 12, 172
ſurgentes Auſtros G. 2, 333. Æ. 3, 481. ære navali columnas G. 3, 29. herbas 4, 12
ſurgentia bella Æ. 4, 43. ſidera 6, 850
ſurgentibus ventis G. 1, 356. aſtris 1, 441. undis Æ. 6, 354
ſurgentis Iüli Æ. 6, 364. 10, 524
ſurgere ſylvæ E. 6, 39. meſſes G. 1, 161. Luna 1, 397. regna Æ. 4, 47. Lunam 6, 453. ad lumina vitæ ab umbris infernis 7, 771
ſurget gens aurea mundo E. 4, 9
ſurgit E. 5, 39. Æ. 1, 586. 3, 513. 8, 63. 415. 10, 28. 11, 343. nova mî facie 6, 104. pugna 9, 667. 11, 635. diſcordia 12, 313
ſurgunt pars de ſemine G. 2, 14. læta & virtus, *femina* 2, 48. mœnia Æ. 1, 441. æquora 3, 196. aſtra 4, 352. de vertice pennæ 10, 187. qua tegmina 10, 476. i æ Ductori 10, 814
ſurrexit Etruria juſtis furiis Æ. 8, 494
ſurrigit aures Æ. 4, 183
ſus G. 3, 255. 4, 407. Æ. 3, 390. 8, 43. 83
ſuſcepit ignem foliis Æ. 1, 178
ſuſcepta ſoboles Æ. 4, 327
ſuſceptum perfice munus Æ. 6, 629
ſuſcipit Anchiſes Æ. 6, 723
ſuſcipiunt famulæ Æ. 4, 391. puteris cruorem 6, 249. dominam 11, 806
ſuſcitat proſciſſo æquore terga G. 1, 97. pœnas 4, 456. deos in arma Æ. 2, 618. vim iræ 5, 454. ignes 5, 743. 8, 410. lux Evandrum 8, 455. in arma viros 9, 463. ſpes iras 10, 263. in prælia Tarchontem 11, 728. ſe ira 12, 108. cædem 12, 499
ſuſpecta, *neutr. plur.* dona Æ. 2, 36. arva 3, 550
ſuſpectas domos habuiſſe, Æ. 4, 97
ſuſpecti tibi ſunt imbres G. 1, 444
ſuſpectu vaſto turris Æ. 9, 530
ſuſpectus ad Olympum cœli Æ. 6, 579
ſuſpendat hirundo nidum G. 3, 307
ſuſpenderat arcum humeris Æ. 2, 322
ſuſpendere ſulco, *tellurem* G. 1, 68. veſtea Laurenti Divo Æ. 12, 769
ſuſpendat arma patri Quiritis E. 6, 859

ſuſpendi ſi qua tholo Æ. 9, 408
ſuſpendit aranea caſſes G. 4, 247. ab malo columbam Æ. 5, 489. enſem collo 11, 11. ſpicula ex humero 11, 575. capita curru 12, 512
ſuſpendunt oſcilla ex pinu G. 2, 389. ceras, *apes*, 4, 162
ſuſpenſa, *nom. fœm.* fluctu terret iter per mare Æ 7, 810. *neutr. plur.* aratra jugo referunt juvenci E. 2, 06. robora focis G. 1, 175
ſuſpenſæ, *animæ*, ad ventos panduntur Æ. 6, 741
ſuſpenſam me inſomnia terr nt Æ. 4. 9. mentem 5, 827. rupem 8, 190
ſuſpenſi mittimus ſcitatum oracula Æ. 2, 114
ſuſpenſum ſonus excita a Æ. 2, 729. numine multo 3, 372. nec te tenebo 6, 722
ſuſpexeris agmen nare, *&c. de apibus* G. 4, 59
ſuſpiciens bucula cœlum G. 1, 376. Lunam Æ. 9, 403. auras 10, 899. cœlum 12, 196
ſuſpicis ortus Signorum E. 9, 46
ſuſpicit Æ 1, 442. 6, 668
ſuſpiciunt Æ. 8, 527
ſuſpirans Æ. 1, 375
ſuſtentat aciem Æ. 12, 662
ſuſtentare lethum Æ. 11, 873
ſuſtentat dextrâ fratrem ruentem, Æ. 10, 339 opes Trojanas 10, 609 fama virum 11, 224
ſuſtentata diu anceps Æ. 10, 304
ſuſtinet umbram, *æſtivus* G. 2, 297. nepotes 2, 515. tergo unde orbes ſerratos 3, 361. pinum Æ. 7, 398. galea Chimæram 7, 786. humero orbes æthereos. *Atlas* 3, 137. omnem nubem belli Æneas 10, 810. umbo 10, 884. à jugulo dextram 11, 750. duas lances Jupiter 12, 726
ſuſtinuit lorica, *phalericam* Æ. 9, 708. ipſum morando 10, 70
ſuſtu rare Virgem Æ. 12, 771
ſuſtuleris quem ſortitus Æ. 9, 587
ſuſtulit calamos, &c. G. 1, 76
ſuſtulit ſe arbos Æ. 2, 57. ad ſidera palmas Æ. 2, 153. 9, 17. ſe Dea per cœlum paribus alis 5, 657. ſe ales in auras 5, 861. undam de flumine palmis 8, 70. ſe in cœlum 9, 14. cycnum Jovis armiger 9, 564. belli commercia 10, 533. exilii comitem in 11, 542
ſuſurrunt tractim, *apes* G. 4, 260
ſuſurro levi inire ſomnum E. 1, 56
ſua corticibus alvearia G. 4, 33. ærea Æ. 10, 313
ſutilis cymba Æ. 6, 414. balteus 12, 273
ſuum terga Æ. 1, 639
Sylâ Æ. 12, 715
Sylari lucos G. 3, 146
ſylva, *nom.* Æ. 1, 152. 2, 17. 431. 3, 384. Æ. 3, 681. 6, 444. 7, 677. 9, 85. *abl.* G. 2, 181. 3, 219. Æ. 1, 318. 2, 696. 6, 451. 7, 659. 10, 709. 11, 905
ſylvæ E. 2, 62. 3, 57. 4, 5. 5, 28. 6, 40. 8, 48. 10, 8. 63. G. 1, 149. 2, 87. 136. 440. 520. 3, 2. 151. 200. 223. Æ. 2, 418. 4, 523. 5, 288. 6, 131. 7, 515. 11, 515
ſylvam G. 1, 76. 2, 207. 414. 4, 273. Æ. 3, 24. 258. 6, 179. 186. 659. 8, 82. 350. 645. 10, 887. 12, 522
Sylvane G. 1, 20
Sylvano Æ. 8, 600
Sylvanum G. 2, 494
Sylvanus E. 10, 24
ſylvarum G. 2, 21. 26. Æ. 6, 257
ſylvas E. 1, 5. 2, 60. 3, 46. 4, 3. 5, 58. 6, 2. G. 1, 461. 482. 2. 486. 3, 248. 4, 53. 329. 383 Æ. 2, 307. 4, 72. 5, 677. 6, 8. 7, 385. 404. 8, 96. 9, 378. 605. 11, 134. 813. 12, 688
ſylveſtrem muſam E. 1, 2. animum exuerint, *de arboribus* G. 2, 51
ſylveſtres truncos Æ. 2, 302. uri 3, 374
ſylveſtri arbore E. 3, 70
ſylveſtria virgulta G. 2, 2
ſylveſtribus baccis G. 2, 183. ſolutabeis 3, 411. dumis Æ. 8, 348
ſylveſtris labroſa E. 5, 7. ilicis Æ. 9, 673
Sylvia Æ. 7, 487. 503
ſylvicolæ Faulo Æ. 10, 551
ſylvis E. 2, 5. 8, 97. G. 1, 256. 2, 310. 323. 342. 404. 3, 149. 4, 261. Æ. 1, 2. 168. 556. 582. 3, 442. 583. 590. 675. 4, 399. 5, 301. 6, 205. 704. 765. 7, 172. 491. 505. 10, 98. 406. 417. 11, 531. 686
ſylvis E. 2, 31. 5, 43. 7, 68. 8, 56. 10. 52. G. 1, 159. 169. 4. 473. Æ. 3, 646. 6, 271. 309. 11, 896. 12, 208
Sylvius Æ. 6, 763. 769
Syracoſio verſu E. 6, 1
Syrtes Æ. 1, 115. 150. 7, 302
Syrtibus Æ. 5, 51. 192. 6, 60
Syrtis Æ. 4, 41. 10, 678

T.

TAbe peredit amot Æ. 6, 442
tabentes artus ſale Æ. 1, 177
tabidi lues Æ. 3, 137
tabo G. 3, 481. 557. Æ. 3, 29. 626. 8, 197. 487. 9, 472
tabulæque Æ. 1, 123
tabularia populi G. 2, 502
tabulas Æ. 9, 537
tabulata G. 2, 361. Æ. 2, 464. 12, 672
Taburno, *nom. montis* Æ. 12, 715
Taburnum G. 2, 38
tacet ager Æ. 4, 525
tacitâ undâ refluens *Tybris* Æ. 8, 87
tacitæ ſilentia Lunæ Æ. 2, 255
tacitam ſe prodit pondere, *tellus* G. 2, 254. Tyndarida Æ. 2, 568. te dolor edat 12, 801
taciti Æ. 2, 125. 3, 667. 4, 289
taciris luminibus Æ. 4, 364. ſylvis 7, 505. remis 8, 107. undis 10, 227. Amyclis 10, 564
tacito cœlo Æ. 3, 515. inceſſu 12, 219. obtutu 12, 666
tacitum pectus Æ. 1, 506. vulnus 4, 67. nemus 6, 386. limen 7, 343. quis te relinquat 6, 841. per tacitum ſurgens Ganges 9, 31
tacitus E. 9, 21. 37. Æ. 4, 306. 11, 763
tactas de cœlo quercus E. 1, 17
tactu G. 3, 416. Æ. 2, 683. 7, 618
tactum, ad tactum tractanti, &c. G. 3, 502
tacui Æ. 2, 94

tacuiſſem nec vimen acanthi G. 4, 123
tædet Æ. 4, 471. 5, 617. 10. 888
tædia te ceperunt laudis meæ G. 4, 331
Tænarias fauces 4. 467
tænia vittæ Æ. 7, 352
tæniis Æ. 5, 269
Tago, *dat. nom. propr. viri* Æ. 9, 418
talaria nectit pedibus Æ. 4, 239
tale E. 5, 45. G. 2, 241, Æ. 9, 207. 11, 417
talem G. 2, 224. Æ. 1, 507. 610. 3, 265. 620. 4, 227. 7, 404. 9, 298. 10, 597. 11, 408
talenta argenti aurique Æ. 5, 112. auri duo 9, 265. argenti cælati 10, 526. argenti atque auri 10, 531. eboriſque aurique 11, 333
talentum argenti Æ. 5, 248
talis, *in quibuſvis caſibus, paſſim*
Talon Æ 12, 513
talpæ G. 1, 183
tam, *paſſim*
tamen, *paſſim*, ſed tamen E. 1, 19. 9, 55. G. 1, 79. 305. Æ. 3, 541. attamen E 6, 49. 10, 31. non tamen G. 3, 452. Æ. 2, 534. 4, 500. 5, 334. 6, 736. 9, 248. 11, 845. & tamen 3, 478
Tanagri G. 3, 151
Tanaïmque nivalem G. 4, 517
Tanaïmque, *nom. propr. viri* Æ. 12, 513
tandem, *paſſim*
tangere limina Divûm G. 4, 359. curas Æ. 4, 551. portus 4, 612. te cura poteſt 12, 933
tangeret Æ. 11, 861
tangit dolor Atridas Æ 9, 138. honos animam 12, 57
tango aras Æ. 12, 201
tangunt mortalia mentem Æ. 1, 466. te fata impia 4, 569
tanquam hæc ſit medicina furoris E. 10, 60
tanta, *paſſim*
tantæ, *genit.* molis erat, &c. Æ. 1, 37. pietatis 6, 405. *dat.* eſt victoria curæ G. 3, 112. *plur. nom.* iræ Æ. 1, 15. moræ 2, 283
tantam Æ. 5, 802. 8, 502. 12, 321
tantarum Æ. 4, 232. 272. 8, 273
tantas E. 3, 108. Æ. 1, 138. 7, 52. 9, 784
tanti, *paſſim*
tantis Æ. 3, 711. 4, 411. 5, 639. 6, 354. 7, 315
tanto, *adject.* G. 2, 153. 4, 353. Æ. 1, 618. 676. 2, 718. 3, 317. 629 4, 98. 282. 5, 378. 6, 31. 188. 712. 10, 578. 792. 11, 103. 12, 72. 620
tanton' Æ. 10, 668. 12, 503. poſt tantò G. 3, 476. quantò magis, tantò magis G. 4, 412. tantò magis Æ. 6, 79. tantò impenſiùs æquum eſt 12, 20
tantorum Æ. 2, 106. 144. 5, 404. 11, 228
tantos G. 2, 159. Æ. 3, 299. 368. 4, 292. 501. 553. 7, 438. 9, 78. 10, 759. 12, 177. 635. 831. 880
tantùm, *adv. paſſim*
tantùm quantùm E. 1, 25. 26. 5, 18. 7, 51. 9, 11. 13. 10, 73. 74. G. 2, 202. 292. 376. 378. Æ. 4, 446 6, 199. 200. 7, 252. 253. *ſolummodo* E. 2, 3. 28. 3, 50. G. 1, 79. 2, 157. 4, 450. Æ. 2, 23. 690. 4, 329. 637. 5, 814. 6, 74. 262. 547. 869. 9, 636. 10, 256. 877. 12, 835. 885
tantum, *adject.* ſcelus E. 9, 17. Æ. 7, 307. campi G. 3, 343. maris Æ. 5, 616. telluris 6, 801. moræ 10, 400. neſas 2, 658. 4, 305. dolorem 4, 419. 6, 464. ignem 5, 4. timorem 6, 352. dedecus 10, 681. robur 11, 368
tantus, *paſſim*
tapetas Æ. 9, 358
tapetibus Æ. 9, 325
tapetis, Æ. 7, 277
Tapſumque Æ. 3, 689
Tarcho Æ. 8, 603
Tarchon Æ. 10, 153. 290. 299. 11, 184. 729. 746. 757
Tarchontem Æ. 11, 727
tarda *nom. fœm.* venit arbos G. 2, 58. pinus ponder Æ. 5, 154. ſe navis movebit 5, 280 gelu ſenectus 9, 508. ſenectus 9, 610. *abl.* palus undâ G. 4, 479. *neut. plur.* plauſtra 1, 163. haud tarda ſequentur, *ſemina* 2, 52. genua Æ. 5, 431. corpora 6, 720
tardant corpora Æ. 6, 731
tardante ſenectâ Æ. 5, 395. ſagittâ 12, 746
tardat, *eum*, vis alta vulnere Æ. 10, 857
tradatur infantis amore Æ. 11, 550
tardatus, non tardatus caſu Æ. 5, 453
tardè, *adverb.* G. 2, 3
tardet ſegnes ſententia metu Æ. 11, 21
tardi, *genit.* aſelli G. 2, 273. *plur.* venêre bubulci E. 10, 19
tardis menſibus G. 1, 32. juvencis 2, 206. noctibus 2, 482. Æ. 1, 750. flexibus G. 3, 14
tardos orbes G. 3, 424
tardum ſaporem G. 2, 126. fumum Æ. 5, 682. agmen 9. 47
tardus Ulyſſei vulnere Pelias Æ. 2, 436
Tarenti G. 2, 197. Æ. 3, 551
Tarpeïa Æ. 11, 656
Tarpeïæ arcis Æ. 8, 652
Tarpeïam ad ſedem Æ. 8, 347
Tarquinios reges Æ. 6, 817
Tarquinium Æ. 8, 646
Tarquitus Æ. 10, 550
Tartara G. 1, 36. 2, 292. 4, 482. Æ. 4, 243. 446. 5, 734. 6, 135. 543. 8, 563. 9, 496. 11 397. 12, 14. 205
Tartareæ ſorores Æ. 7, 328
Tartaream vocem Æ. 7, 514. Megæram 12, 846
Tartareas ſedes Æ. 8, 667
Tartarei Acherontis Æ. 6, 195
Tartareum cuſtodem Æ. 6, 395
Tartareus Phlegethon Æ. 6, 551
Tartarus Æ. 6, 577
Tatio Æ. 8, 638
taurea terga Æ. 9, 706
tauri E. 5, 33. 7, 39. G. 1, 65 2, 140. Æ. 6, 24. 10, 483 12, 716
taurinis follibus G. 4, 171.
taurino vultu G. 4, 371. tergo Æ. 1, 372
tauris E. 4, 41. intextum opus Æ 10, 785
auro G. 3, 58. Æ. 5, 473
taurorum Æ. 6, 252. 8, 180
tauros E. 1, 46. G. 1, 210. 3, 212. 4. 539. 540 Æ. 1, 638. 8, 203. 207. 316
taurum E. 3, 86 Æ. 2, 202 3, 21. 119. 5, 236. 382. 472. 455
taurus E. 3, 100. G. 1, 45. 2, 146. 3, 515 Æ. 2, 224. 12, 103. taurus auratis aperit cum cornibus annum G. 1, 218

taxi G. 2, 113. 257. 448
taxos E. 9, 30
taxum G. 4, 47
Taygeta G. 2, 488
Taygete Pleïas G. 4, 232
Tygetique canes G. 3, 44
te E. 1, 30 te, amice Æ. 6, 507. *& alibi paſſim.*
tecta E. 6, 81. G. 1,347 2,409. 3,316 540 4. 62 104 153. 179. 187. 374 4 Æ 2, 440. 7 84 4 364. 260. 343. 8. 6, 31 25. 7, 127. 3. 193 90. 393 00. 668 8 59. 584. 37 447. 12, a 1 um purum Æ. 9, 5
tecti G. 4, 296. 3 Æ 2, 202. 693. 4, 186. 6 58. 8, 25. 356 10, 28
tecti, *adj. fr. nos*, is Æ. 3, 583 7, 2
tectis G 1 9. 44 42. 3, 438. 4, 3 7. 256 631. 64 729 734. 2 461. 489. 7 457 3. 6, 523. 7, 7. 21 413. 460. 6 3. 81. 758, 11, 146 3. 462 12, 591. 597
tecto G 3, 418. Æ. 1, 429. 2, 478. 4, 403 494. 5, 216. 8, 4
tectum Æ. 2, 454. 508
tecta nses Æ. 3, 236
tectum 3, 344. Æ. 2, 679. 7 70 502
tectum *adj. fr.* ilice buſtum Æ. 11 8
tectus 30. *Calchas* Æ. 2 126. teret te 302
tecum E. 3. 9 18 10, 43. G. 2, 2. Æ 1, 78 2, 675. 3, 491. 4 168. 5, 83. 6, 370 9 20 10, 902. 11, 409. 518
teda Æ 9. 76
tedæ l 7, 9. Æ 4 18
tedas G. 2, 431. Æ 4 339. 7, 388 4 7 9. 109
tedis Æ. 4, 505. 6, 3. 7, 71
tegant ſpeluncæ, *&c.* G. 14
tegat nube fœmineâ fugacem Æ. 12, 53
tege tempora vittâ Æ. 4, 637
Tegææ antis Æ. 5, 299
Tegeæe favens adſis G. 1, 18
Tegeæum enſem Æ. 8, 459
tegebat quem bruma Æ. 2, 472. arundo crines 8, 34. ſe poſt cratera 9, 346. eum turba ducum 11, 12. quem, *equum*, pellis 11, 771
tegendo vivit vitium G. 3, 454
tegens veſte Æ. 9, 488
tegentem ſupplicia Æ. 6. 498
tegentes terga Æ. 11, 630
tegentur nocte Æ. 4, 123
tegere humo papaver G. 1, 213. humo, *cadavera* 3, 558. hunc Æ. 10, 50
tegerem aras ramis Æ. 3, 25
tegeret lumina ſomno G. 4, 4
pus humo Æ. 10, 904
arbutus umbrâ E. 7, objice ſaxi G. 4, 422. meros Æ. 4, 250. um vultu 4, 477. hunc lucus 6, 138. ſylva 6, 444. 7, 690. cetra lævas, 7, 732. galea 9, 50. ra 10, 541
tegu ſpiris conſertum Æ. 3,
tem na capitum Æ. 7, 632. armorum 9, 518. ſumma 476. barbara crurum 11, 7
tegu ne Æ 9, 577. 10, 887. 11, 6. fagi E. 1, 1. G. 4, 566. Iupæ Æ. 1, 279. lyncis 1, 327
tegun ſi qua Æ. 2, 159. mœnia Teucros 10, 22
teguntur ſub orbe clypei Æ. 2, 227 arboribus 8. 9
tela, *nom. plur.* Æ 2, 633. 727. 4 349 6, 400 7, 673. 10, 1 11 45 809 *acc* 192. 669 , 216. 2. 433. 4 9. 5, 438. 501. 514. 582 6, 57. 835 7. 6 0. 8, 117 9. 37 1 9 171. 409. 493 534 555. 659 773. 10, 03 264. 329. 433. 731 801 886. 11, 9. 80. 196. 559. 578 610. 735. 893. 12, 50. 465. 693. 815
inter tela E 9, 12. 10, 45. Æ. 7, 673. 9 3 9 10, 237. per tela 2, 3 8. 27. 664 6, 110. 9, 796 12 305. 682. ad tela 2, 443. contra tela 8, 448. 552. 11, 282
tel *abl.* Æ. 9, 489
tel , 285
telas G. 249. 3, 562. Æ. 4, 4. 11. 75
Teleboum gna Æ. 7, 735
teli Æ. 9, 420. 748. 11, 603. 802. 12, 389
telis G. 1, 490. Æ. 1, 195. 2, 177. 318. 332. 410. 447. 470. 520. 4, 71. 7, 520. 8, 249. 694. 9, 543. 653. 666. 793. 807. 10, 419. 638. 692. 803. 11, 117. 162. 808. 857. 12, 578
tellure G. 1, 214. Æ. 1, 362. 3, 278. 6, 459. 655. 10, 298. 750. 12, 150. 520
tellurem G. 1, 99. 2, 316. 3, 88. Æ. 7, 137. 8, 369. 12, 204
telluri E. 4, 33
telluris Æ. 1, 38. 175. 3, 509. 6. 140. 801
tellus E. 4, 19. 39 G. 1, 7. 13. 67. 127. 470. 2, 173. 238. 248. 282. 418. 423. 460. 4, 462. Æ. 2, 69 3, 63. 73. 95 412. 416. 477. 673. 4, 24 166. 275. 5, 9. 30. 6, 23. 795 799. 877. 7, 85. 120. 225 8, 329. 422 9, 285. 491. 709. 752. 10, 102. 651. 11, 71. 191. 245. 12, 445. 713. 900
telo G. 1, 332. Æ. 1, 103. 3, 635. 8, 111. 9, 496. 539. 10, 382. 425. 586. 11, 664. 689. 12, 294. 775
Telon, *nom. propr. viri* Æ. 7, 734. 12, 513
telorum Æ. 2, 468. 3, 46. 9, 480. 509. 11, 583. 12, 284.
telum Æ. 2, 544. 5, 497. 520. 6, 592. 9, 417. 10, 481. 486. 744. 771. 882. 11, 484. 552. 783 816. 12, 8. 266. 387. 442. 461. 787. 858. 887 916
temerata Minervæ templa Æ. 6, 841
temerè Æ. 9. 329. 375
temnenda, haud temnenda pars belli Æ. 10, 737
temnere, non temnere Divos Æ. 6, 620
temnis qui tela, *&c.* Æ. 1, 669.
temnitis ſi arma Æ. 1, 546
temo G. 1, 171. 3, 173
temone Æ. 12, 470
Tempe G. 2, 469. 4, 317
temperat arva ſcatebris arentia G. 1, 110. male ſibi unda carinis 2, 360. aëra veſper 3, 337. iras Æ. 1, 61. æquor 1, 150
temperet à lachrymis Æ. 2, 8
temperias G. 1, 418. 2, 310 Æ. 5, 69 7. 223. 9, 20. 11, 42 telorum 12, 284
tempeſtate Æ. 2, 516

tempeſtatem G. 1, 323
tempeſtates Æ. 1, 57. 259. prædiſcere G. 1, 252. Autumni 1, 311
tempeſtatibus Æ. 3, 708. 7, 199. cædere agnem 5, 772
tempeſtatum G. 1, 27. Æ. 1, 84. 3, 528 10, 37
tempeſtivam pinum G. 1, 256
templa G. 2, 148. Æ. 3, 84. 4, 199. 6, 19. 41. 69. 840. 7, 443. 9, 626
templi Æ. 1, 509. 4, 484. 7, 419.
templis G. 1, 481. Æ. 1, 636. 4, 217 8, 718. 11, 778
templo Æ. 1, 457. 2, 165. 404. 7, 778. 8, 653
templum G. 3, 13. 16. Æ. 1, 420. 450. 500. 523. 3, 536. 4, 457. 7, 174. 11, 477. 481
tempora 4, 423. quæ meſſor haberet E. 3. 42. duo meſſis G. 4, 231. nec pono his Æ. 1, 282. fandi 4, 294. dinumerans 6, 691. quæ rerum 7, 37. Parcæ debita complerant 9, 107
tempora, *capitis* E. 6, 22. G. 1, 28. 349. Æ. 4, 637. 5, 71. 246. 269. 539. 856. 6, 665. 772. 7, 135. 8, 286. 684. 9, 588. 633. 10, 538. 891. 12, 120. 162. 173. 536. circum E. 8, 12. Æ. 2, 133. 684. 5, 435. 9, 808. 12, 162
tempore E. 1, 30. 68. 7, 35. 70. G. 1, 61. 484. 3, 245. 267. 531. 566. 4, 100. 563. Æ. 1, 627. 3, 309. 4, 627. 6, 409. 8, 414. 9, 811. 11, 276. 303. 459. 470 783
temporibus diverſis parem annum G. 1, 288 geminis, *capitis* Æ. 5, 416
temporis Æ. 6, 745
tempus E. 3, 97. 4, 48. G. 1, 213. 253 305. 494. 2, 80. 542. 3, 284. 4, 283. Æ. 2, 268. 324. 522. 4, 433. 475. 5, 633. 6, 37. 46. 537. 7, 511. 9, 395. 10, 11. 441. 467. 503. 512. 522. 11, 2. 12, 96. 156. *de capite*, it haſta per tempus utrumque 9, 418
tenaces raſtros G. 2, 421. ceras 4, 161
tenaci cretâ 1, 179. forcipe 4, 175. Æ. 8, 453. 12, 404. dente anchora fundabat naves 6, 3
tenacia mella G. 4, 57. vinc'la 4, 412
tenax apprima flos G. 2, 134. ficti pravique, *fama* Æ. 4, 188
tendamus dextras Æ. 11, 414
tendant, quo tendant ferrum Æ. 5, 489
tendat ramos G. 3. 333. quâ vi tendat in hoſtem Æ. 12, 917
tendæ vim & vincula capto G. 4, 400. munera ſupplex 4, 535. ulteriùs ne tende odiis Æ. 12, 938
tendebant manus Æ. 6, 314
tendebat iter ad naves Æ. 1, 660. hic Achilles 2, 29. lûlum patri 2, 674. legio in arvis 8, 605. ad Meſſapi ſocios 9, 351. palmas 10, 595. ad muros 11, 99. dextram inermem 12, 311
tendens retinacula G. 1, 514. brachia huc illuc 2, 296. palmas 4, 498. Æ. 5, 233. palmas ad hdera 1, 97. ad cœlum lumina 2, 405
tendentem manus 1, 491. adverſum 6, 684. contra 9, 268
tendere Italiam Æ. 1, 558. contra 5, 21. 27. 9, 377. 795. palmas 5, 686. 12, 936. quo tendere pergant 6, 198. iter pennis 6, 240. hæ limina 6, 696. ad Indos 7, 605. ſpicula cornu 9, 606
tenderet haſtam Æ. 10, 521
tendimus in Latium Æ. 1, 209
tendis ad flumina Æ. 6, 385. honorem, quo tendis 9, 206
tendit radice in Tartara G. 2, 292. Æ. 4, 446. Dea hoc regnum gentibus eſſe 1, 22. greſſum ad mœnia 1, 414. manibus divellere nodos 2, 220. curſu ad litora 2, 321. ſupplex manus ad litora 3, 592. ſub mœnia Ditis *pars dextera* 6, 541. ſub umbra Tartarus 6, 578. iter velis 7, 7. qua tela videt denſiſſima 9, 553. in adverſos 10, 412. adverſa pectora 10, 570. manus ad ſidera 10, 667. ad cœlum palmas 10, 845. in paſtus armentaque equarum 11, 494. dextram labenti 11, 672. ad ſidera dextram 12, 196. dextram ſub mœnia 12, 579
tendius, quo tenditis? Æ. 5, 670. 8, 113. 6, 781
tendo ad cœlum manus Æ. 3, 176
tendunt ubera G. 3, 396. Ilia ſingultu 3, 507. ad litora Æ. 2, 205. vela 3, 268. ſuperare locum 5, 155. palmas ad ſidera 5, 256. arcus 7, 164. armati per dumos, *incedunt* 8, 595. expellere 10, 354. ad mœnia 11, 871. certamine 12, 553
tene tu optima terra ferrum Æ. 12, 778
teneant, qui teneant *has* oras Æ. 1, 312. ne teneant curſus 3, 686. altum alii 5, 164. ne teneant proprium decus 5, 230. mare 8, 149
teneat amor, &c. E. 8, 89. arbos obvia hoſpitiis G. 4, 24
teneatur mecum amor Æneæ Æ. 1, 679
tenebam tuta Æ. 6, 352
tenebant ora inventi Æ. 2, 1. arva 2, 209. 6, 477. ſimulacra Divûm 2, 517. tectum 2, 757. obſeſſa limina portarum 2, 802. pateras 3, 355. metam 5, 159. Vallemque boves, amnemque 8, 204. ora defixi 8, 520. tuta caſtra locis 8, 603. arcem 8, 657. portam communi ſtatione 9, 183. converſi oculos inter ſe atque ora 11, 121. alta mœnia 12, 705
tenebat dum me Galatea E. 1, 32. arbor malum, *poma* G. 4, 143. ſolo fixos oculos Æ. 1, 486. 6, 469. ditione Cyprum 1, 626. nox lunam in nimbo 3, 587. immota lumina 4, 331. medium iter claſſe 5, 1. nox atra polum 5, 721. oculos ſub aſtra 5, 853. aras 6, 124 ipſa flammam 6, 518. auras invecta 7, 287. quam dira faces Caci, *ſpeluncam* 8, 194. comitem Æneam natumque juxta *ſe* 8, 308. Capitolia 8, 653. humeros, dextraſque amborum, *amplectebatur* 9, 250. campum 11, 903. moritura generum, *Amata* 12, 55. turrim vertex, *flammarum* 12, 673. impetus haſtam in radice 12, 773
tenebis manibus vincliſque correptum G. 4, 405. arva eadem Æ. 10, 741

tenebit templum Cæsar G. 3, 16
tenebo non te hic carmine ficto G. 2, 46. nec te suspensum, nate Æ. 6, 722
tenebræ G. 1, 248. Æ. 9, 384
tenebras Æ. 8, 591. 9, 34. 150. 11, 187
tenebo. *mediâ brevi* G. 3, 401 Æ. 2, 92. 6, 734. 7, 325. 8, 2. 9. 6. 8. 1., 824
tenebris, *mediâ longâ* G. 3, 551. Æ. 3, 195. 5, 11. 6, 238. 545. 8. 255. 9, 425
tenebrosa, *nom. fœm.* palus Æ. 6, 107
tenebrosum aëra Æ. 5, 839
tenebunt portus Ausonios Æ. 9, 98. seniorem patrium moresque 12, 834
Tenedo Æ. 2, 203. 255
Tenedos Æ. 2, 21
tenemus iter mediæ urbis Æ. 2, 349. arva 6, 744
tenendum pecus G. 2, 371
tenens sceptra Æ. 2, 61. lora 1, 481. dextrâ pateram 4, 60. tela 5, 14. 11, 655. arma 7, 784. 8, 440. 9, 20
tenent campos & flumina quoque G. 1, 23. late, *arbores* 2, 12. diæque armentaque, *illam regionem* tenes 3, 142. claustra Pandatariæ armenta 3, 342. non vincla naves Æ. 1, 173. postes 2, 490. Lunaï, qua deficit ignis 2, 803. rura 4, 527. læva Thetyos & Melite, &c. 5, 825. media omnia sylvæ 6, 131. mœsti loca 6, 434. tela contra Minervam 8, 700. armis alta 9, 169. fossas 9, 470. rostra siccum 10, 301
tenentem aras Æ. 4, 219. propiora 5, 168. arma 6, 485. se more veteris diei 7, 204
tenentes supera alta Æ. 6, 787. pateras 8, 640. scuta 9, 229
tententi similis, *&c.* Æ. 12, 754
tenentur obsidione castra Æ. 10, 109
teneo neque te Æ. 4, 380
teneor nec legibus ullis patriæ 2, 159
tener agnus E. 1, 8. mundi concreverit orbis 6, 34. humor G. 2, 331
tenera, *nom. fœm.* frons, *vituli* 2, 372. *abl.* lanugine E. 2, 51. arundine 7, 12. G. 3, 15. herbâ E. 8, 15. G. 1, 112. 3, 326. manu Æ. 11, 578. *neutr. plur.* virgulta E. 10, 7
teneræ res G. 2, 343
teneram cupressum G. 1, 20
teneras myrtos E. 7, 6. plantas 10, 49. palmas Æ. 2, 406. frondes 3, 449. aristas 7, 809
tenere sedem somnia Æ. 6, 284. non potis est vis ulla 11, 148
tenerem si verba E. 9, 45
tenerent propiùs stabulis armenta G. 1, 355. mare & terras ditione Æ. 1, 240
teneret nox terras Æ. 4, 461. regna Teleboûm 7, 735
teneri tali peste Æ. 4, 90. quo me decet usque 5, 384. obsidione vi loque 9, 593
teneris arboribus E. 10, 53. adeò in tenera consuescere multum est G. 2, 272. *virgis*, pascentem 2, 363. jam inde à tenera impende laborem 3, 174. in ulnos 4, 308. labris 11, 572
tenero de corpore G. 2, 23
teneros fœtus E. 1, 22. agnos 3, 103
tenes ima hujus gurgitis G. 4, 322
tenet voluptas sylvas E. 5, 59. omnia amnis G. 1, 116. ille immania saxa Æ. 1, 143. portum 1, 404. hunc Dido & morâtur vocibus 1, 674. jam jamque manu *illum* 2, 530. portas 2, 613. nec te noster amor 4, 308. à quo nomen domus Sergia 5, 121. *illum*, pinus pondere tarda 5, 154. æquora tuta 5, 171. prima 5, 338. taurum cornu 5, 382. pateram 5, 775. æternum per sæcula nomen 6, 235. obtutu defixa ora 7, 250. magnum Ardea nomen 7, 412. sese mole rupes 7, 589. te quocunque fonte lacus 8, 75. prima puppis Æneïa 10, 157. dextrâ puppim 10, 226. loca jussa 10, 238. lævâ galeam 10, 535. se tectus 10, 802. comprensam 11, 723. jam jamque, *cervum canis* 12, 754
tenetis quo iter Æ. 1, 374. 9, 377
teneto tu condita mente signa Æ. 3, 388. morem hunc sacrorum 3, 408
tenetur in media morte Æ. 2, 533. Æneadum legio vallis obsessa 10, 120. muro fossisque 10, 236. nullâ lege fati 12, 819
tenorem alium habuisse dies G. 2, 337. servat cruenta hasta Æ. 10, 340
tentabunt non insueta pabula fœtas E. 1, 50
tentamenta pepigi Æ. 8, 144
tentamus viam Æ. 3, 520
tentanda, *nom. fœm.* nondum falcis acies G. 2, 365. via est 3, 8. *neutr. plur.* æquora fugâ Æ. 2, 176
tentant excursus breves G. 4, 194. prælia Æ. 2, 334. 3, 240
tentanti omnia G. 4, 328
tentantum ora torquebit amaror G. 2, 247
tentantur fauces Abydi Æ. 1, 207
tentârat amictus invisos Æ. 3, 563
tentare Thetin ratibus E. 4, 32. fluvios G. 3, 77. latebras Æ. 2, 38. penitùs causas latentes 3, 32. auxilium 3, 146. repostas terras 3, 364. animum precando 4, 113. precando, *Æneam* 4, 413. manu juvenum laborem 5, 499. vias ignotas 8, 113. quicquam 11, 437. manu prima belli pericula 11, 505. ausi me ferro 12, 361. ulteriùs 12, 806
tentas corda aspera Æ. 10, 87
tentâsti artes patrias Æ. 11, 716
tentat sese G. 3, 232. oves scabies 3, 441. prævertere amore animos Æ. 1, 725. nequicquam limina saxea 8, 231. castra 11, 350. quæ sit fortuna facillima 11, 761. irasci in cornua 12, 104
tentatura pedes lageos G. 2, 94
tentaturum aditus Æ. 4, 293
tentavit fugam cursu Æ. 12, 484
tentent prælia Æ. 11, 912
tentet aditus Æ. 9, 67
tentoria Rhesi niveis velis Æ. 1, 473
tenuant macie G. 3, 129
tenuem nebulam G. 2, 217. aëra 4, 311. Æ. 9, 699. in auram

Æ. 4, 378. 9, 658. vitam 7, 534. umbram 10, 636
tenuêre Tyrii coloni, *Carthaginem*, Æ. 1, 16. quæ tantæ moræ 2, 282. rates altum 3, 192. rates pelagus 5, 8. facem averſi 6, 224
tenues, *nom.* pluviæ G. 1, 92. umbræ 4, 472. *acc.* fœtus viciæ 1, 75. curas 1, 177. tunicas 2, 75. aquas 3, 335. 4, 401. in auras 4, 500. Æ. 5, 740. 861. in ventos 5, 526. Teucrûm res 5, 690. vitas 6, 292. telas 7, 14
tenui avenâ E. 1, 2. arundine 6, 8. ſulco G. 1, 68. 2, 289. vimine 3, 166. in tenui labor 4, 6. auro Æ. 4, 264. 11, 75. Minervâ 8, 409. diſcrimine 10, 511
tenuia vellera G. 1, 398. 2, 121. ſpiramenta 4, 38
tenuis lageos G. 2, 93. argilla, *ſterilis* 2, 180. halitus 2, 349. non gloria 4, 6. ventus Æ. 3, 448. aura famæ 7, 646. carbaſus 8, 33. ſemita 11, 524
tenuiſſe fugam per medios hoſtes Æ. 3, 283. curſum huc carinas 4, 46
tenuiſſent carmina mentes G. 3, 3
tenuit inhians tria Cerberus ora G. 4, 483. vos fiducia veſtri generis Æ. 1, 136. ſecundum virtute locum 5, 258. haud tenuit veſtigia 5, 332. imperio & armis hanc, *ſedem* 8, 482. quam non tenuit Ilia tellus mecum excedentem 9, 285. me vivendi voluptas 10, 846
tenus G. 3, 53. Æ. 1, 741. 2, 553. 5, 603. 6, 62. 10, 210. 536
tepebat cæde humus Æ. 8, 196
tepefacta, *nom. fœm.* terra Æ. 9, 333. haſta trajecto cerebro hæſit 9, 419. *neutr. plur.* flumina radii coquebant G. 4, 428
tepefactus humor æſtuat in oſſibus G. 4, 308
tepentibus auris G. 2, 330
tepeſcit ferrum in pulmone Æ. 9, 701
tepidi aheni G. 1, 296
tepido humore G. 1, 117 lacte Æ. 3, 66. aggere teniæ 11, 212
tepidum ſolem G. 1, 398. crucorem Æ. 6, 248. cæde locum 9, 455
tepiduſque cruor Æ. 8, 106
ter, *myſtice* E. 8, 74. G. 1, 345. 4, 493. Æ. 2, 174. 6, 229. 7, 141. 10, 873
terque quaterque G. 2, 399. Æ. 1, 98. 4. 589. 12, 155
ter aut quater G. 1, 411
ter, *ſæpius* Æ. 1, 120. 3, 425. 11, 506
ter G. 1, 281. 4, 384. Æ. 1, 487. 2, 792. 3, 566. 4, 690. 6, 700. 8, 230. 10, 685. 885. 11, 188
terat labore manum G. 4, 114
ter centum G. 1, 15. Æ. 1, 276. 4, 510. 7, 275. 8, 716. 9, 370. 10, 182
ter denis Æ. 8, 47. 10, 213
Tereaque, *acc. nom. prop. viri, pro* Tereum, *Græco more* Æ. 11, 675
terebramus lumen Æ. 3, 635
terebrare latebras uteri Æ. 2, 38
terebintho Oricia Æ. 10, 136
Terei E. 6, 78
terens iter formica G. 1, 380
teret area culmos G. 1, 192
teretes truncos Æ. 6, 207. aclides 7, 730
tereti olivæ E. 8, 16. gemmâ Æ. 5, 313. mucrone 7, 665. cervice 8, 633. habenâ 11, 579
terga, *de armis* G. 1, 97. 2, 236. *de arboribus* 2, 271. *de ſerpentibus* 3, 427. Æ. 2, 208. 219. 474. 5, 87. *de variis* G. 3, 80. 4, 13. Æ. 1, 639. 5, 97. 405. 6, 243. 422. 7, 20. 9, 706. 10, 482. 784. *de homine* 2, 57. 11, 81. 630
terga dare G. 4, 85. Æ. 9, 794. 10, 365. fugæ nudant 5, 586. vertere 6, 491. vertebant 8, 706. dedêre 9, 686. dant 12, 463. dabo 12, 645. dabant 12, 788
tergeminamque Hecaten Æ. 4, 511
tergemini Geryonis Æ. 8, 202
tergo G. 3, 361. Æ. 1, 372. 2, 231. 3, 242. 5, 168. 403. 7, 94. 8, 183. 10, 646. 718. 867. 12, 415. 432
à tergo G. 1, 174. 367. 3, 408. Æ. 1, 190. 2, 455. 8, 697. 9, 322. 12, 292
tergora Æ. 1, 215
tergum Æ. 1, 300. 5, 351. 9, 412. 764. 11, 653
teris otia terris Æ. 4, 271
terit area fruges G. 1, 298. calcem calce Diores Æ. 5, 324
teritur trapetis bacca G. 2, 519. ævum ferro Æ. 9, 609. ſutilis alvo balteus 12, 273
terminet imperium Oceano, famam aſtris Æ. 1, 291
terminus ævi G. 4, 206. hic hæret Æ. 4, 614
terna licia E. 8, 73. hyberna Æ. 1, 270. arma 8, 565
terni ductores Æ. 5, 560. *duces* 5, 580
terno ordine remi Æ. 5, 120
ternos colores E. 8, 77. juvencos Æ. 5, 247.
terra E. 8, 93. G. 1, 278. 330. 2, 136. 3, 355. Æ. 1, 535. 3, 164. 205. 539. 4, 37. 178. 7, 644. 8, 243. 9, 334. 485. 10, 321. 378. 676. 11, 286. 12, 645. 691. 778. 834
terrâ, *abl.* G. 2, 27. 313. 347. Æ. 1, 545. 633. 3, 60. 387. 4, 306. 349. 466. 5, 48. 6, 84. 383. 508. 807. 10, 75. 277. 831. 12, 893. à terra E. 8, 40. G. 1, 458. ſub terra 3, 377. 4, 43. Æ. 2, 472. marique Æ. 9, 491. 10, 162
terræ, *ſing. genit.* G. 1, 63. 83. 2, 301. Æ. 1, 602. 3, 528. 4, 184. 5, 656. 6, 580. 595. 10, 57. *dat.* G. 2, 29. 290. 318. Æ. 5, 795. 6, 358. 652. 7, 35. 290. 10, 555. 11, 22. 87. 103. 395. 12, 303. *nom. plur.* E. 6, 37. G. 1, 86. 184. 480. 2, 37. 45. 109. 179. 324. 3, 429. 432. Æ. 1, 302. 614. 3, 72. 93. 6, 776
terram G. 1, 1. 147. 155. 495. 2, 237. 259. 354. 513. 3, 160. 171. 250. 499. 534. 4, 97. Æ. 1, 111. 137. 482. 2, 251. 3, 29. 93. 273. 4, 241. 444. 491. 6, 365. 7, 369. 539. 748. 8, 719. 9, 608. 10, 296. 349. 489. 12, 196. 543
add terram G. 3, 524. Æ. 2, 566. 5, 243. 447. 6, 310. 9, 542. 11, 501. 828. 12, 855. 927
terrarum E. 6, 32. G. 1, 26. Æ. 1, 237. 4, 607. 5, 695

terras

terras E. 3, 61. 4, 14. 51. G. 1, 288. 2, 345. 3, 239. 525. 4, 52. Æ. 1, 62. 228. 240. 284. 399. 2, 800. 3, 4. 44. 170. 364. 396. 4, 6. 236. 269. 281. 352. 461. 523. 654. 5, 624. 6, 58. 692. 724. 7, 148. 239. 323. 8, 26. 428. 9, 19. 224. 459. 10, 3. 193. 11, 625. 12, 451. 860
terrear umbræ Æ. 6, 401.
terrebat loci religio agrestes 8, 349
terrebere nimbis G. 1, 460
terrebis sonitu aves G. 1, 156
terrenique hebetant artus Æ. 6, 732
terreno ex aggere Æ. 11, 850
terrent omnes auræ Æ. 2, 728. silentia 2, 755. me suspensam insomnia 4, 9. nil me fatalia 9, 133. vulnera 11, 643. non me tua dicta 12, 894
terrentur visu Æ. 8, 109
terrere criminibus novis Æ. 2, 98. minis belli 8, 40. feras 9, 591
terres fulmine Æ. 1, 234. quid me terres? 10, 879
terret imago Æ. 4, 553
terrete ne me timentem, volucres Æ. 12, 875
terribilem cristis galeam Æ. 8, 620. sonitum increpuit tuba 9, 503
terribiles visu formæ Æ. 6, 277. oculos 8, 266
terribili monitu Æ. 4, 465. squalore 6, 299. seta 7, 667
terribilis Æneas Æ. 12, 498. irâ, Æneas 12, 947
terrificant animos cæci in nubibus ignes Æ. 4, 210
terrifici vates Æ. 5, 524
terrificos fulgores Æ. 8, 431. mugitus 12, 104
terris E. 3, 104. 106. G. 1, 182. 2, 92. 474. 479. 538. 3, 242. 4, 117. Æ. 1, 7. 19. 464. 760. 2, 556. 3, 127. 147. 383. 620. 4, 568. 613. 5, 717. 803. 6, 18. 312. 782. 8, 170. 10, 583. 807. 12, 802
terrirat urbes Æ. 4, 187. colum armis 11, 351. bello 12, 262. 832
territus Æ. 5, 453. 9, 793. 11, 699. 12, 752
terror Æ. 11, 357
terrore Æ. 8, 705
terroribus Æ. 7, 53. 11, 448. 12, 617
terrorum Æ. 7, 552
terruit Auster euntes Æ. 2, 111. Typhœus 8, 298
tertia, *nom. fœm.* æstas Æ. 1, 269. lux 3, 117. 11, 210. palma Diores *tertius victor* 5, 339. *plur. neutr.* hastilia 3, 37. lunæ cornua 3, 645. dona facit 5, 266. arma 6, 859. prælia 11, 631
tertius contentus abito Æ. 5, 314. Eurytion 5, 495. Asylas 10, 175
tessera it bello signum Æ. 7, 637
testa G. 1, 392
testæ G. 2, 351
testatur deos & sidera Æ. 4, 519. magnâ voce per umbras 6, 619. locum 8, 346. solum vocari, &c. 11, 221. Deos 12, 581
testatus multa Deos auraſque Æ. 7, 593. aras læsi fœderis 12, 496
testentur amorem longum Æ. 3, 487
testes vos coryli E. 5, 21
testibus illis nil profeci E. 8, 19
testis tu, *es* Æ. 5, 789. tua dextra 9, 288. esto nunc sol 12, 176
testor numen Æ. 2, 155. per sidera 3, 599. utrumque caput 4, 357. anthum, &c. 5, 803. cœlum hoc & sidera 9, 429. numina 12, 201
testor *absolutè* Æ. 2, 432. 11, 559
testudine G. 2, 463. 4, 464. Æ. 1, 509. 2, 441. 9, 505. 514
tetendit cœlo palmas cum voce Æ. 2, 688. palmas utraſque 6, 685. dextram 10, 823. cornu 11, 859
teter cruor Æ. 10, 727
tetigêre portum carinæ G. 1, 303. arva Ausonia Troës Æ. 9, 135
tetigisse dextram tyranni Æ. 7, 266
tetigissent carinæ litora Æ. 4, 658
tetigit captiva cubile heri Æ. 3, 324. fluctus 3, 662. magalia plantis 4, 259
Tetricæ rupes Æ. 7, 713
tetrum odorem Æ. 3, 228
Teucri, *genit.* sanguine Æ. 1, 239. 4, 230. 6, 500. 648. *plur. nom.* 2, 252. 366. 4, 9. 3, 352. Æ. 4, 397. 5, 181. 293. 450. 530. 6, 212. 9, 34. 39, 510. 516. 636. 779. 791. 10, 58. 11, 92. 134. 434. 12, 117. 193. 642. 738. 744. 770. 836. *voc.* 1, 566. 2, 48. 5, 474. 9, 114. 10, 430. 11, 104
Teucria Æ. 2, 26
Teucris, *dat.* Æ. 1, 303. 2, 247. 5, 66. 6, 54. 90. 7, 155. 276. 359. 388. 470. 8, 551. 9, 130. 719. 10, 8. 44. 62. 105. 158. 512. 617. 12, 189. 629. *alb.* 2, 427. 11, 279. 12, 60
Teucrorum Æ. 1, 42. 93. 252. 515. 630. 2, 326. 5, 7. 8, 470. 9, 805. 11, 321. 385
Teucros Æ. 1, 308. 629. 2, 571. 747. 3, 186. 3, 349. 6, 41. 67. 7, 193. 301. 476. 547. 578. 8, 10. 136. 161. 397. 9, 68. 149. 248. 10, 21. 28. 260. 309. 690. 866. 11, 116. 168. 175. 449. 585. 842. 872. 12, 78. 506. 812. 824
Teucrûm *pro* Teucrorum Æ. 1, 559. 2, 281. 3, 53. 4, 48. 537. 5, 592. 675. 690. 6, 562. 7, 344. 8, 154. 9, 55. 226. 10, 528. 684. 11, 690. 834. 12, 78. 562
Teucrus maximus pater Æ. 3, 108
Teuthra optime Æ. 10, 402
Teutonico ritu Æ. 7, 741
texamus naves robore Æ. 11, 326
texatur fiscina virgâ G. 1, 266
texendæ sepes G. 2, 371
texent floribus horrea G. 4, 250
texêre caput Æ. 11, 681. nec Dii Cupentum, *protexerunt* 12, 539
texi tua mœnia Æ. 12, 148
texit fiscellam hibisco E. 10, 71. caput ferrugine, *sol* G. 1, 468. nec te tua pietas Æ. 2, 430. confixum telorum seges, 3, 45. ossa cado aheno 6, 228. Imaona Halesus 10, 424
texta vimine alvearia G. 4, 34
textilibus donis Æ. 3, 485
textis roboribus Æ. 2, 186
textum iter parietibus Æ. 5, 589. clypei 8, 625
texunt umbracula vites E. 9, 42. fugas Æ. 5, 593. feretrum virgis 11, 65

thalami,

thalami G. 4, 374. Æ. 2, 503. 4, 18. 550. 6, 94. 280. 10, 498
thalamis G. 4, 189. Æ. 7, 97
thalamo G. 4, 333. Æ. 4, 133. 392. 495. 6, 397. 538. 7, 253. 8, 372. 9, 294
thalamos Æ. 10, 389. 649
thalamum Æ. 6, 623. 7, 388
thalamus Æ. 6, 521
Thalia E. 6. 2. G. 4, 338
Thamyrimque Æ. 12, 341
Thasiæ vites G. 2, 91
Thaumantias, *Iris* Æ. 9, 5.
Theano Æ. 10, 703
theatri Æ. 5, 288. 664
theatris Æ. 1, 431
Thebana de matre Æ. 9, 697.
Thebas Æ. 4, 470
Themillæ Æ. 9, 576
Thermodoontis fiumine Æ. 11, 659
Therone occiso Æ. 10, 312
Therſandrus Æ. 2, 261
Therſilochumque Æ. 6, 483. 12, 363
theſauris G. 4, 229
theſauros Æ. 1, 363
Theſea Æ. 6, 122. 383
Theſeidæ, *Arbenienſes* G. 2, 383
Theſeus Æ. 9, 618
Theſtylis E. 2, 10, 43
Thetydi G. 1, 400
Thetin E. 4, 32
Thetis Æ. 5, 825
Thoantis Æ. 10, 415
Thoas Æ. 2, 262
tholo ſuſpendi dona Æ. 9, 408
thoraca Æ. 10, 337. 11, 9. 487
thoracas Æ. 7, 633
thoracis Æ. 12, 381
Thraca Æ. 12, 335
Thraces Æ. 3, 14
Thracius Orpheus E. 4, 55. Citiæus Æ. 5, 536. equus 5, 565. 9, 49
Threïcia cithara Æ. 6, 120
Threïciæ Amazones Æ. 11, 659
Threïciamque Samum Æ. 7. 208
Threïciis ſagittis Æ. 5, 312
Threïcio regi Æ. 3, 51
Threïcios tres de gente Boreæ Æ. 10, 350
Threïcius Sacerdos Æ. 6, 645
Threïſſa Harpalyce Æ. 1, 320
Thule ultima G. 1, 30
thura E. 8, 65. G. 1, 57. Æ. 8, 106
thure Æ. 1, 421. 11, 481
thurea, *nom. fœm.* virga G. 2, 117. *neutr. plur.* dona Æ. 6, 225
thuricremis aris Æ. 4, 453
thuriferis arenis G. 2, 139
Thyas Æ. 4, 302
thyaſi Æ. 7, 581
thyaſos E. 5, 30
thymbræ G. 4, 31
thymbræe Æ. 3, 85
Thymbræus, *nom. propr. viri* Æ. 12, 458
Thymbræus Apollo G. 4, 323
thymo Æ. 5, 77. 7, 37. G. 4, 169 181. 241. Æ. 1, 440
thymum G. 4, 112. 270. 304
Thyrſide E. 7, 16
Thyrſim E. 7, 69
Thyrſis E. 7, 1. 20
thyrſos molles Æ. 7, 390
tiaras Æ. 7, 247
tibia Æ. 8, 21. 25. 31. 36. 42. 46. 51. 57. 61
tibia dat cantum biforem Æ. 9, 618. Bacchi indixit choros 11, 737
tignis nidum ſuſpendat hirundo G. 4, 307
tigres E. 5, 29. G. 2, 151. 4, 510. Æ. 4, 367. 6, 805
Tigri ærata, *nomen navis* Æ. 10, 166
tigridis Æ. 11, 577
tigrim Æ. 9, 730
Tigrim E. 1, 63
tigris G. 3, 248. 4, 407
tilia G. 1, 173
tiliæ G. 2, 449. 4, 141
tiliam G. 4, 183
Timavi E. 8, 6. G. 2, 475. Æ. 1, 248
time, ne time Æ. 2, 607
timeant, ne timeant Æ. 9, 152
timebat quæ ſibi quiſque Æ. 2, 130
timens Æ. 4, 298. 5, 165
timentem G. 4, 530 Æ. 2, 729. 8, 222. 10, 612. 12, 875
timeo Danaos, &c. Æ. 2, 49
timet Æ. 1, 665. 4, 502. 11, 550
timidi damæ E. 8, 28. G. 3, 539
timidis E. 6, 20. paſſibus Æ. 6, 263
timidos nautas E. 6, 77. Onagros G. 3, 409
timidum caput G. 3, 422
timor Æ. 4, 13. 8, 40. 224. 557. 9, 89. 585. 11, 14
timorem Æ. 1, 206. 454. 6, 332. 9, 719
timores Æ. 5, 812
timoris Æ. 11, 383
timuerunt ſæcula noſtem æternam G. 1, 468
timuiſſet aratrum collo E. 6, 50
timuit exterrita pennis ales Æ. 5. 505
tineæ G. 4, 246
tingat equos gurgite Phœbus Æ. 11, 914
tinge crura muſto G. 2, 8
tingere ſe Oceano properent ſoles hyberni 2, 481. Æ. 1, 749
tingeret æquore plantas Æ. 7, 811
tingi æquore arctos G. 1, 246
tinguntæra lacu G. 4, 173. Æ. 8, 460
tinguntur ſanguine cultri Æ. 3, 492
tinnitu Æ. 9, 809
tinnituſque cie G. 4, 64
tinxerat undâ Stygiâ enſem Æ. 12, 91
tinxit fluctus latera Æ. 3, 665. mucronem jugulo 12, 368
Tiſiphone G. 3, 552. Æ. 6, 571. 10, 761
Titan Æ. 4, 119
Titania, *nom. fœm.* pubes Æ. 6, 580. *plur. neutr.* aſtra 6, 725
Tithoni G. 1, 448. 3, 48. Æ. 4, 585. 9, 460
Tithonia conjux Æ. 8, 384
titubata veſtigia Æ. 5, 332
Tityon Æ. 6, 595
Tityre E. 1, 1. 4, 13. 19. 39. 3, 20. 96. 6, 4, 9, 23. G. 4, 566
Tityrus E. 1, 39. 5, 11. 8, 55
Tmarus Æ. 9, 685
Tmolus G. 1, 56. 2, 98
togatam gentem Æ. 1, 286
tolerabile, non tolerabile numen maris Æ. 5, 768
tolerare vitam colo Æ. 8, 408. militiam ſub te magiſtro 8, 515
tollant aulæa Britanni G. 3, 25
tollat, *virtutem & gloriam* Æ. 11, 444
tolle me tecum per undas Æ. 6, 370. minas 10, 451. fuga Turnum 10, 624
tollemus ad aſtra Daphnin E. 5, 51. in aſtra nepotes Æ. 3, 158
tollent animos fata G. 2, 350. animos equi 3, 207
tollentem minas G. 3, 421. manu ſaxum Æ. 2, 281. 12, 904

ellere me humo G. 3, 9. fluctus vento Æ. 1, 70. tantas moles 1, 138. in altos montes 2, 635. vocem 6, 492
tollet avos in tantum ſpe Æ. 6, 876
tolli dona Æ. 5, 390. corpus imperat 11, 59. ad ſidera fatis 12, 795
tollimurin cœlum gurgite Æ. 3, 564
tollit de ceſpite ſylvam G. 4, 273. fluctus ad ſidera Æ. 1, 107. *eum*, in lucos Idaliæ 1, 696 clamores ad ſidera 2, 222. clamorem 3, 673. ſe, *cum*, murmure virûm 5, 369. caput in prælia 5, 375. paulatim ſeſe mare 7, 529. cœli ſidera Atlas 8, 141. ſe ab ſolio 8, 541. animos dictis 9, 127. 10, 278. ſublimem gloria 10, 144. animos omine 10, 250. ſe arrectum quadrupes 10, 892. ſe clamor in auras 11, 455
tollite me Teucri Æ. 3, 601. cuncta 8, 439. ferte rates 10, 295
tollitur nimbus arenæ G. 3, 111. Dea alis Æ. 7, 408. undique clamor 9, 567. in cœlum clamor 11, 745. 12, 462
tollo certamine Æ. 12, 39
tollunt ſe in luminis auras, *arbores* G. 2, 47. inter ſeſe brachia 4, 174. Æ. 8, 452. ſe celeres, *columbæ* 6, 202. animos ad ſidera 9, 637. clamorem ad ſidera 10, 262. 11, 877. prælia venti, &c. 10, 357. gemitum 11, 37. corpora in agros 11, 206. clamorem 11, 622. alto ſe gurgite Solis equi 12, 114
Tolumnius Æ. 11, 429. 12, 258. 460
tona eloquio Æ. 11, 383
tonant antra Ætnæa Æ. 8, 419
tonanti axe Æ. 5, 830
tonare arma pulſa Æ. 8, 529
tonat Eurique, Zephyrique domus G. 1, 371. porta cœli 3, 261. Ætna ruinis Æ 3, 571. cœlum tumultu 12, 757
tonat ter centum Deos, *invocat* Æ. 4, 510
tonde brachia, *ramos* G. 2, 368
tondebat comam acanthi G. 4, 137
tondent dumeta juvenci G. 1, 15. barbas hirci 3, 312
tondentes campum equos Æ. 3, 538
tondenti barba cadebat E. 1, 29
tondentur prata G. 1, 290. cytiſi 2, 431
tondere vellera G. 3, 561
tonitru Æ. 4, 122. 5, 694. 8, 391
tonſa, *fœm. abj.* corona 5, 556. *neutr. plur.* viſcera G. 4, 302
tonſæ olivæ G. 3, 21. Æ 4, 774
tonſæ, *remi* Æ. 7, 28
tonſas novales G. 1, 71
tonſis, *ovibus* G. 3, 433. vallibus 4, 227. villis Æ. 1, 706
tonſis conſurgere, *remis* Æ. 10, 299
tonſum corpus, *ovium* G. 3, 438
topnus ſcaber G. 2, 214
torique Æ. 9, 334
toris G. 3, 81. Æ. 1, 712. 4, 207. 6, 604
tormenti Æ. 8, 487
tormento Æ. 11, 616. 12, 922
torno E. 3, 37. G. 2, 449
toro Æ. 2, 2. 4, 508. 650. 659. 691. 5, 388. 6, 220. 7, 560. 8, 177
toros Æ. 3, 224. 6, 674. 11, 66. 12, 7
torpent cervi mole novâ G. 3, 370. in fractæ ad prælia vires Æ. 9, 499
torpere regna gravi veterno G. 1, 124
torpor Æ. 12, 867
Torquatum Æ. 6, 825
torqueat currus G. 1, 174. haſtam turbine Æ. 11, 284
torquebat ſpicula cornu Æ. 11, 773. *ſaxum*, in hoſtem 12, 901
torquebat amaror ora tentantum G. 2, 247
torquens Iſter arenas G. 3, 350. lumina 3, 433. Æ. 7, 448. tegmen leonis 7, 666. haſtile 9, 402
torquent adnixi ſpumas Æ. 3, 208. 4, 583. proras ad litora 3, 532. cornua, detorquentque 5, 831. amenta 9, 665. ferrum 12, 578
torquentem verbera fundæ G. 1, 309
torquentia montes flumina G. 3, 254
torquentur taxi in arcus G. 2, 448
torquere cornu ſpicula E. 10, 59. cateias, *tormenti genus* Æ. 7, 741
torques fulmina Æ. 4, 208. bella cuncta tuo ſub numine 12, 180
torquet Notus tres, *naves* in ſaxa Æ. 1, 112. ter fluctus, *navim* 1, 121. qui cœlum & terras numine 4, 269. *Atlas* axem humero 4, 482. 6, 797. clavum ad litora 5, 177. ſonantia ſaxa, *Phlegeton* 6, 551. qui ſidera mundi 9, 93. hyemem 9, 671. vi portam converſo cardine 9, 724. jaculum in hoſtem 10, 585. telum ad tempora 12, 536
torquibus G. 3, 168. 4, 276
torre armatus obuſto Æ. 7, 506
torrebimus exta G. 2, 396
torrem ambuſtum Æ. 12, 298
torrens Æ. 2, 35. 7, 567. 10, 363. Sirius Indos G. 4, 425
torrent viſcera Æ. 5, 103
torrentem undam G. 2, 451
torrentes ripas, Æ. 9, 105. 10, 114
torrentia flumina E. 7, 52
torrentibus flammis Æ. 6, 550
torrentis aquæ Æ. 10, 603
torrentur ariſtæ ſole novo Æ. 7, 720
torrere flammis fruges Æ. 1, 183
torrete igni fruges G. 1, 267
torrida, *nom. fœm.* æſtas E. 7, 48. ſemper ab igni una, *zonarum* G. 1, 234
torſerat telum in hoſtes Æ. 12, 461
torſerit, *telum*, in Rutulos Æ. 10, 334
torſiſti telum in medios Achivos Æ. 5, 497
torſit undam ſub vertice G. 4, 529. veſtigia ad ſonitum vocis Æ. 3, 669 oculos ad mœnia 4, 220. veſtigia in verbo 6, 547. tela manu 11, 578. oculorum acies ad mœnia 12, 670. telum immedicabile 12, 858
torta quercu G. 1, 349
torti imbris Æ. 8, 429
tortile fit collo aurum coluber Æ. 7, 351

torto verbere G. 3, 106. Æ. 7, 378. vertice 7, 567
tortos Ixionis angues G. 3, 38. funes Æ. 4, 575. orbes 12, 481
tortus cucumis G. 4, 121
tortus longos dat, *ſerpens* Æ. 5, 276
torva, *nom. fœm.* leæna E. 2, 63. *abl.* ſub fronte Æ. 3, 636
torva bovis G. 3, 51
torvam faciem Æ. 7, 415
torvo lumine Ætnæos fratres Æ. 3, 677
torvos angues Æ. 6, 571
torvumque clamat, *immaniter* Æ. 7, 399
torvos Abas Æ. 10, 170
toſta viſcera taurorum Æ. 8, 180
toſtas fruges G. 1, 298
tot natorum Æ. 5, 645
totidem, *paſſim*
totus, *in omnibus caſibus, numero & genere, paſſim*
trabali telo Æ. 12, 294
trabe Æ. 2, 481. 3, 191. 12, 603
trabeâ parvâ Æ. 7, 188. Quirinali 7, 612
trabeamque Æ. 11, 334
trabes Æ. 1, 453. 556. 2, 448. 6, 181
trabibus Æ. 2, 112. 4, 566. 9, 87. 12, 674
tractabile cœlum Æ. 4, 53
tractabilis, *Æneas* Æ. 4, 439
tractæ catenæ Æ. 6, 558
tractanti dum reſiſtit, *tellus* G. 3, 502
tractim ſuſurrant apes G. 4, 260
tractos caudâ in ſpeluncam, *tauros*, Æ. 8, 210
tractu G. 2, 154. 182. 3, 183. corrupto cœli Æ. 3, 138
tractuſque maris E. 4, 51. G. 4, 222. longos flammarum 1, 367
trade huic, *eos*, &c. Æ. 5, 713
tradiderit ſe ſub leges pacis Æ. 4, 619
tradidit mihi Ægon, *pecus* E. 3, 2
tradidit equum comiti Æ. 11, 710
traducere meſſes alò E. 8, 99
traducitur cura in vitulos G. 3, 157
traham vela G. 4, 117
trahantur quæ mox ventura G. 4, 393
trahat temo orbes junctos G. 3, 173
traheæque G. 1, 164
trahebam vitam in tenebris luctuque Æ. 2, 92
trahebant, *illum*, ad regem Æ. 2, 58. ægra corpora 3, 140
trahebat oſſa, &c. G. 3, 485. ſorte Æ. 1, 512. noctem vario ſermone 1, 752. avo puerum 2, 457. haſtile clypeo 10, 795
trahebatur Priameia virgo Æ. 2, 403
traheæque G. 1, 164
trahens alvum G. 4, 94. à pectore vocem Æ. 1, 375. Iris mille colores, &c. 4, 701
trahentem naves in ſaxa Æ. 3, 425. genua ægra 5, 468
trahere atque moras addere Æ. 7, 315
traheremque in prælia Teucros Æ. 12, 812
traherent tempus, &c. Æ. 6, 537
traheret partem patriæ Æ. 7, 511
trahi vento nubem G. 4, 60. nubes 4, 557
trahit ſua quemque voluptas E. 2, 65. crates vimineas G. 1, 95. lina pelago 1, 142. laborem ingratum 3, 98. ſinum ex alto pontus 3, 238. ſinus ultimus orbes 3, 424. præcipites ſylvas Æ. 3, 307. ipſe nepotem 2, 321. vineam 2, 466. 9, 713. armenta cum ſtabulis 2, 499. colores, &c. 5, 89. conventus in medios 6, 753. pecus 9, 340. manu telum 11, 816
trahitur dum Æ. 12, 374
traho vitam Æ. 3, 647
trahunt limum amnes G. 2, 188. plauſtra 3, 536. quo fata Æ. 5, 709. in mœnia regem 12, 585
trahuntur Zonæ, &c. G. 1, 235. per terram huic cervix colæque Æ. 1, 481
trajecerat axem medium Aurora Æ. 6, 536
trajectaque pectora ferro Æ. 1, 359
trajecto in funæ Æ. 5, 488. cerebro 9, 419. lacerto 10, 359. gutture 10, 348
trajectus lora per pedes Æ. 2, 273
trajicit tempora ferro Æ. 9, 634. Rhœtea rugientem 10, 400. hunc exceptum 11, 685
tramice Æ. 5, 510. 6, 676. 11, 515
tramitis G. 1, 108
tranant flumina G. 3, 270. æthera grues Æ. 10, 265
tranat nubila Æ. 4, 245
tranavimus Erebi amnes Æ. 6, 671
tranquilla per alta Æ. 2, 203
tranquillo filet unda Æ. 5, 127
tranſque caput jace E. 8, 102. trans flumina G. 3, 213. trans æquora tranſmiſſæ claſſes Æ. 3, 403. trans pontum fugat 6, 312. trans fluvium 6, 415. trans æthera vecta 7, 65
tranſadigit coſtas Æ. 9, 432. 12, 276. 508
tranſcribi ſceptra colonis Æ. 7, 422
tranſcribant urbi matres Æ. 5, 750
tranſcurrere cœlum nimbus viſus eſt, Æ. 9, 111
tranſcurrunt ſidera Æ. 5. 528
tranſeat elapſus prior Æ. 5, 326
transferet regnum a ſede Æ. 1, 275
tranſfixa haſta Æ. 11, 645
tranſfixo pectore Æ. 1, 48
tranſformat ſeſe in omnia miracula rerum G. 4, 441. ſeſe in vultus aniles Æ. 7, 416
tranſfoſſi ligno pectore Æ. 9, 544
tranſierim non ego te, Rhodia G. 2, 102. Cycne Æ. 10, 186
tranſierint hyberna Æ. 1, 270
tranſiit intextum tauris opus Æ. 10, 785. & parmam mucro 10, 817
tranſilit pontes Æ. 10, 638. umbra, *ſagitta* 12, 859
tranſire paludem G. 4, 503
tranſit præcordia fixo ligno Æ. 9, 413. equum curſu 11, 719. femur, *haſta* 12, 926
tranſmittit me Heleno Æ. 3, 329
tranſmiſſæ claſſes Æ. 3, 403
tranſmittere curſum Æ. 6, 313
tranſmittunt curſu campos Æ. 4, 154
tranſportare ripas, &c. Æ. 6, 328
tranſtra Æ. 5, 663. 752. 10, 300
tranſtris Æ. 3, 289. 4, 573. 5, 136
tranſtulit omnia Jupiter Argos, Æ. 2, 327
transverberat æra clypei Æ. 10, 336. ictu medium 10, 784. pectus 11, 667

ellere me humo G. 3, 9. fluctus vento Æ. 1, 70. tantas moles 1, 138. in altos montes 2, 635. vocem 6, 492
tollet avos in tantum ſpe Æ. 6, 876
tolli dona Æ. 5, 390. corpus imperat 11, 59. ad ſidera fatis 12, 795
tollimur in cœlum gurgite Æ. 3, 564
tollit de ceſpite ſylvam G. 4, 273. fluctus ad ſidera Æ. 1, 107. *eum*, in lucos Idaliæ 1, 696 clamores ad ſidera 2, 222. clamorem 3, 673. ſe, *cum*, murmure virûm 5, 369. caput in prælia 5, 375. paulatim ſeſe mare 7, 529. cœli ſidera Atlas 8, 141. ſe ab ſolio 8, 541. animos dictis 9, 127. 10, 278. ſublimem gloria 10, 144. animos omine 10, 250. ſe arrectum quadrupes 10, 892. ſe clamor in auras 11, 455
tollite me Teucri Æ. 3, 601. cuncta 8, 439. ferte rates 10, 295
tollitur nimbus arenæ G. 3, 111. Dea alis Æ. 7, 408. undique clamor 9, 567. in cœlum clamor 11, 745. 12, 462
tollo certamine Æ. 12, 39
tollunt ſe in luminis auras, *arbores* G. 2, 47. inter ſeſe brachia 4, 174. Æ. 8, 452. ſe celeres, *columbæ* 6, 202. animos ad ſidera 9, 637. clamorem ad ſidera 10, 262. 11, 877. prælia venti, &c. 10, 357. gemitum 11, 37. corpora in agros 11, 206. clamorem 11, 622. alto ſe gurgite Solis equi 12, 114
Tolumnius Æ. 11, 429. 12, 258. 460
tona eloquio Æ. 11, 383
tonant antra Ætnæa Æ. 8, 419
tonanti axe Æ. 5, 830
tonare arma pulſa Æ. 8, 529
tonat Eurique, Zephyrique domus G. 1, 371. porta cœli 3, 261. Ætna ruinis Æ. 3, 571. cœlum tumultu 12, 757
tonat ter centum Deos, *invocat* Æ. 4, 510
tonde brachia, *ramos* G. 2, 368
tondebat comam acanthi G. 4, 137
tondent dumeta juvenci G. 1, 15. barbas hirci 3, 312
tondentes campum equos Æ. 3, 538
tondenti barba cadebat E. 1, 29
tondentur prata G. 1, 290. cytiſi 2, 431
tondere vellera G. 3, 561
tonitru Æ. 4, 122. 5, 694. 8, 391
tonſa, *fœm. abl.* corona 5, 556. *neutr. plur.* viſcera G. 4, 302
tonſæ olivæ G. 3, 21. Æ. 4, 774
tonſæ, *remi* Æ. 7, 28
tonſas novales G. 1, 71
tonſis, *ovibus* G. 3, 433. vallibus 4, 227. villis Æ. 1, 706
tonſis conſurgere, *remis* Æ. 10, 299
tonſum corpus, *ovium* G. 3, 438
topinus ſcaber G. 2, 214
torique Æ. 9, 334
toris G. 3, 81. Æ. 1, 712. 4, 207. 6, 604
tormenti Æ. 8, 487
tormento Æ. 11, 616. 12, 922
torno E. 3, 37. G. 2, 449
toro Æ. 2, 2. 4, 508. 650. 659. 691. 5, 388. 6, 220. 7, 560. 8, 177
toros Æ. 3, 224. 6, 674. 11, 66. 12, 7
torpent cervi mole novâ G. 3, 370. in fractæ ad prælia vires Æ. 9, 499
torpere regna gravi veterno G. 1, 124
torpor Æ. 12, 867
Torquatum Æ. 6, 825
torqueat currus G. 1, 174. haſtam turbine Æ. 11, 284
torquebat ſpicula cornu Æ. 11, 773. *ſaxum*, in hoſtem 12, 901
torquebat amaror ora tentantum G. 2, 247
torquens Iſter arenas G. 3, 350. lumina 3, 433. Æ. 7, 448. tegmen leonis 7, 666. haſtile 9, 402
torquent adnixi ſpumas Æ. 3, 208. 4, 583. proras ad litora 3, 532. cornua, detorquentque 5, 831. amenta 9, 665. ferrum 12, 578
torquentem verbera fundæ G. 1, 309
torquentia montes flumina G. 3, 254
torquentur taxi in arcus G. 2, 448
torquere cornu ſpicula E. 10, 59. cateias, *tormenti genus* Æ. 7, 741
torques fulmina Æ. 4, 208. bella cuncta tuo ſub numine 12, 180
torquet Notus tres, *naves* in ſaxa Æ. 1, 112. ter fluctus, *navim* 1, 121. qui cœlum & terras numine 4, 269. *Atlas* axem humero 4, 482. 6, 797. clavum ad litora 5, 177. ſonantia ſaxa, *Phlegeton* 6, 551. qui ſidera mundi 9, 93. hyemem 9, 671. vi portam converſo cardine 9, 724. jaculum in hoſtem 10, 585. telum ad tempora 12, 536
torquibus G. 3, 168. 4, 276
torre armatus obuſto Æ. 7, 506
torrebimus exta G. 2, 396
torrem ambuſtum Æ. 12, 298
torrens Æ. 2, 35. 7, 567. 10, 363. Sirius Indos G. 4, 425
torrent viſcera Æ. 5, 103
torrentem undam G. 2, 451
torrentes ripas, Æ. 9, 105. 10, 114
torrentia flumina E. 7, 52
torrentibus flammis Æ. 6, 550
torrentis aquæ Æ. 10, 603
torrentur ariſtæ ſole novo Æ. 7, 720
torrere flammis fruges Æ. 1, 183
torrete igni fruges G. 1, 267
torrida, *nom. fœm.* æſtas E. 7, 48. ſemper ab igni una, *zonarum* G. 1, 234
torſerat telum in hoſtes Æ. 12, 461
torſerit, *telum*, in Rutulos Æ. 10, 334
torſiſti telum in medios Achivos Æ. 5, 497
torſit undam ſub vertice G. 4, 529. veſtigia ad ſonitum vocis Æ. 3, 669. oculos ad mœnia 4, 220. veſtigia in verbo 6, 547. tela manu 11, 578. oculorum acies ad mœnia 12, 670. telum immedicabile 12, 858
torta quercu G. 1, 349
torti imbris Æ. 8, 429
tortile fit collo aurum coluber Æ. 7, 351

torte

torto verbere G. 3, 106. Æ. 7, 378. vertice 7, 567
tortos Ixionis angues G. 3, 38. funes Æ. 4, 575. orbes 12, 481
tortus cucumis G. 4, 121
tortus longos dat, *ſerpens* Æ. 5, 276
torva, *nom. fœm.* leæna E. 2, 63. *abl.* ſub fronte Æ. 3, 636
torva bovis G. 3, 51
torvam faciem Æ. 7, 415
torvo lumine Ætnæos fratres Æ. 3, 677
torvos angues Æ. 6, 571
torvumque clamat, *immaniter* Æ. 7, 399
torvos Abas Æ. 10, 170
toſta viſcera taurorum Æ. 8, 180
toſtas fruges G. 1, 298
tot natorum Æ. 5, 645
totidem, *paſſim*
totus, *in omnibus caſibus, numero & genere, paſſim*
trabali telo Æ. 12, 294
trabe Æ. 2, 481. 3, 191. 12, 603
trabeâ parvâ Æ. 7, 188. Quirinali 7, 612
trabeamque Æ. 11, 334
trabes Æ. 1, 453. 556. 2, 448. 6, 181
trabibus Æ. 2, 112. 4, 566. 9, 87. 12, 674
tractabile cœlum Æ. 4, 53
tractabilis, *Æneas* Æ. 4, 439
tractæ catenæ Æ. 6, 558
tractanti dum reſiſtit, *tellus* G. 3, 502
tractim ſuſurrant apes G. 4, 260
tractos caudâ in ſpeluncam, *tauros*, Æ. 8, 210
tractu G. 2, 154. 182. 3, 183. corrupto cœli Æ. 3, 138
tractuſque maris E. 4, 51. G. 4, 222. longos flammarum 1, 367
trade huic, *eos*, &c. Æ. 5, 713
tradiderit ſe ſub leges pacis Æ. 4, 619
tradidit mihi Ægon, *pecus* E. 3, 2
tradidit equum comiti Æ. 11, 710
traducere meſſes alò E. 8, 99
traducitur cura in vitulos G. 3, 157
traham vela G. 4, 117
trahantur quæ mox ventura G. 4, 393
trahat temo orbes junctos G. 3, 173
traheæque G. 1, 164
trahebam vitam in tenebris luctuque Æ. 2, 92
trahebant, *illum*, ad regem Æ. 2, 58. ægra corpora 3, 140
trahebat oſſa, &c. G. 3, 485. ſorte Æ. 1, 512. noctem vario ſermone 1, 752. avo puerum 2, 457. haſtile clypeo 10, 795
trahebatur Priameia virgo Æ. 2, 403
traheæque G. 1, 164
trahens alvum G. 4, 94. à pectore vocem Æ. 1, 375. Iris mille colores, &c. 4, 701
trahentem naves in ſaxa Æ. 3, 425. genua ægra 5, 468
trahere atque moras addere Æ. 7, 315
traheremque in prælia Teucros Æ. 12, 812
traherent tempus, &c. Æ. 6, 537
traheret partem patriæ Æ. 7, 511
trahi vento nubem G. 4, 60. nubes 4, 557
trahit ſua quemque voluptas E. 2, 65. crates vimineas G. 1, 95. lina pelago 1, 142. laborem ingratum 3, 98. ſinum ex alto pontus 3, 238. ſinus ultimus orbes 3, 424. præcipites ſylvas Æ. 3, 307. ipſe nepotem 2, 321. vineam 2, 466. 9, 713. armenta cum ſtabulis 2, 499. colores, &c. 5, 89. conventus in medios 6, 753. pecus 9, 340. manu telum 11, 816
trahitur dum Æ. 12, 374
traho vitam Æ. 3, 647
trahunt limum amnes G. 2, 188. plauſtra 3, 536. quo fata Æ. 5, 709. in mœnia regem 12, 585
trahuntur Zonæ, &c. G. 1, 235. per terram huic cervix conæque Æ. 1, 481
trajecerat axem medium Aurora Æ. 6, 536
trajectique pectora ferro Æ. 1, 359
trajecto in funæ Æ. 5, 488. cerebro 9, 419. lacerto 10, 339. gutture 10, 348
trajectus lora per pedes Æ. 2, 273
trajicit tempora ferro Æ. 9, 634. Rhœtea fugientem 10, 400. hunc exceptum 11, 685
tramice Æ. 5, 510. 6, 676. 11, 515
tramitis G. 1, 108
tranant flumina G. 3, 270. æthera grues Æ. 10, 265
tranat nubila Æ. 4, 245
tranavimus Erebi amnes Æ. 6, 671
tranquilla per alta Æ. 2, 203
tranquillo filet unda Æ. 5, 127
tranſque caput jace E. 8, 102. trans flumina G. 3, 213. trans æquora tranſmiſſæ claſſes Æ. 3, 403. trans pontum fugat 6, 312. trans fluvium 6, 415. trans æthera vecta 7, 65
tranſadigit coſtas Æ. 9, 432. 12, 276. 508
tranſcribi ſceptra colonis Æ. 7, 422
tranſcribant urbi matres Æ. 5, 750
tranſcurrere cœlum nimbus viſus *eſt*, Æ. 9, 111
tranſcurrunt ſidera Æ. 5. 528
tranſeat elapſus prior Æ. 5, 326
transferet regnum a ſede Æ. 1, 275
transfixa haſta Æ. 11, 645
transfixo pectore Æ. 1, 48
tranſformat ſeſe in omnia miracula rerum G. 4, 441. ſeſe in vultus aniles Æ. 7, 416
transfoſſi ligno pectore Æ. 9, 544
tranſierim non ego te, Rhodia G. 2, 102. Cyene Æ. 10, 186
tranſierint hyberna Æ. 1, 270
tranſiit intextum tauris opus Æ. 10, 785. & parmam mucro 10, 817
tranſilit pontes Æ. 10, 638. umbra, *ſagitta* 12, 859
tranſire paludem G. 4, 503
tranſit præcordia fixo ligno Æ. 9, 413. equum curſu 11, 719. femur, *haſta* 12, 926
tranſmoldit me Heleno Æ. 3, 329
tranſmiſſæ claſſes Æ. 3, 403
tranſmittere curſum Æ. 6, 313
tranſmittunt curſu campos Æ. 4, 154
tranſportare ripas, &c. Æ. 6, 328
tranſtra Æ. 5, 663. 752. 10, 300
tranſtris Æ. 3, 289. 4, 573. 5, 136
tranſtulit omnia Jupiter Argos, Æ. 2, 327
transverberat æra clypei Æ. 10, 356. ictu medium 10, 484. pectus 11, 697

transversa tuentibus hircis E. 3, 8. fremunt venti Æ. 5, 19
transversas salices G. 4, 26
trapetis G. 2, 519
traxêre ruinam Æ. 8, 191
traxerit ad letum Æ. 5, 624
traxi mecum gubernaculum Æ. 6, 351
traxisse per omnem pœnam reliquias Troiæ Æ. 5, 786. moras 10, 888
traxit trementem ad altaria Æ. 2, 551. ruinam 2, 631. per ossa furorem 4, 101. ab imis adytis septem gyros, *anguis* 5, 85. *illum* trementem 6, 396
trecentos Æ. 10, 173
tremebant sylvam saxumque Æ. 8, 350
tremebunda hasta Æ. 10, 521
tremefacta, *nom. fœm.* omnis Æ. 2, 629. solo tellus 10, 102. refugit, *Juturna* 12, 449. *neutr. plur.* per pectora 2, 228
tremefactus visu Androgeos Æ. 2, 382
tremefecerit arcu Lernam Æ. 6, 803
tremefecit Rex Jupiter Olympum Æ. 9, 106. 10, 115
tremenda monita Æ. 8, 335
tremendum regem, *Ditem* G. 4, 469. aliud abjicitur Æ. 2, 199
tremens, *equus* G. 3, 189 illa fletit, *hasta* Æ. 2, 52. 5, 481
trementem hastam Æ. 2, 175. 12, 94. *Priamum* 2, 550. Tartareum custodem 6, 396. se furiarum ora ô Catilina 8, 669
trementes genas Æ. 4, 643. terret 12, 761
tremendi, *Entello* Æ. 3, 431
trementia trusta Æ. 1, 216
trementibus ævo humeris Æ. 2, 509
tremere omnia visa Æ. 3, 90
tremerent sub dentibus artus Æ. 3, 627
tremefecit telum instare Æ. 12, 916
tremisco sonitum pedum vocemque Æ. 3, 648
tremiscunt tonitru aequa terrarum Æ. 6, 604. Myrmidonum proceres Phrygia arma 11, 403
tremit terra G. 1, 330. artus toto corporis umbræ Æ. 6, 289. 2, 84. puppis ictibus Æ. 5, 198. tellus Æ. 7, 722. 12, 445. sonitu Prochyta 9, 715. hasta 11, 645
tremor G. 2, 479. 3, 250. Æ. 2, 121. 6, 55. 7, 446. 11, 424. 12, 448
tremuêre te lacus Stygii Æ. 8, 296
tremuerunt Alpes insolitis motibus G. 1, 475
tremulis flammis E. 8, 105. ululatibus Æ. 7, 395
tremulo lumine Æ. 7, 9
tremulum lumen Æ. 8, 22
tremunt in vertice cristæ 9, 733
trepida, *nom. fœm.* Dido Æ. 4, 642. Æneæ imago 10, 656. *abl.* formidine 9, 756. manu 12, 901. *neutr. plur.* ostia Nili 6, 800. ora quierunt 11, 300
trepidæ, *apes* G. 4, 73. matres Æ. 7, 518. 11, 893. comites 11, 805. illæ 12, 589
trepidant dum alæ Æ. 4, 121. dum *illi* 9, 418
trepidanti fervidus instat Æ. 10, 788
trepidantia bello corda G. 4, 69. castra Æ. 9, 147
trepidare metu Æ. 2, 685. 6, 491. turbati 9, 538
trepidat nequicquam multa Æ. 12, 403. dum trepidat 12, 737
trepidate, ne trepidate defendere Æ. 9, 114
trepident immisso lumine manes Æ. 8, 246
trepidi, *genit.* Æ. 1, 748. *plur.* limina linquunt 3, 616. nos 3, 666. formidine *illi* 9, 169. dum *illi sunt* 10, 283. Latini 12, 730
trepido mihi Æ. 2, 735. cursu 4, 672. tumultu 8, 3
trepidos, *Nisum*, & *Euryalum* Æ. 9, 233. cives 12, 583
trepidus Æ. 2, 380. 6, 290. 7, 638
tres E. 3, 105. Æ. 1, 112. 188. 3, 203. 5, 308. 560. 772. 6, 355. 484. 8, 429. 564. 9, 329. 10, 350. 351. 12, 514
tria G. 4, 483. Æ. 4, 511. 6, 421
tribulique G. 1, 164
tribulique G. 1, 153. 3, 385
tribus E. 8, 77. G. 3, 190
tricorporis umbræ Æ. 6, 289
tridentem Æ. 1, 142
tridenti G. 1, 13. Æ. 1, 149. 2, 418. 610
tridentibus rostris Æ. 5, 143. 8, 690
trieterica Bacchi Orgia referunt Æ. 4, 302
trifauci latratu Cerberus Æ. 6, 417
triginta Æ. 1, 273. 3, 391. 8, 44
trilicem loricam auro Æ. 3, 467. 7, 439
Trinacria, *nom. fœm.* Ætna Æ. 3, 554. pubes 5, 450. *abl.* unda 3, 384. relicta 3, 440
Trinacriæ juventus Æ. 5, 555
Trinacriam omnem Æ. 3, 582
Trinacrii Pachyni Æ. 3, 429. juvenes 5, 300. viri 5, 530
Trinacriis equis Æ. 3, 573
Trinacrio litore Æ. 1, 200
Triones Æ. 1, 748. 3, 516
Trioni, septem subjecta Trioni, *portus sin* G. 3, 381
triplex gens Æ. 10, 202
triplici E. 8, 73. Æ. 5, 119. 6, 549. 7, 785. 8, 714. 10, 784
tripodas Æ. 3, 360
tripodes Æ. 5, 110
triste lupus stabulis E. 3, 80. nefas Æ. 2, 184. augurium 5, 7. ministerium 6, 223. supplicium 7, 596. nihil 9, 202. Minervæ sidus 11, 259
tristem pugnam Æ. 5, 411
tristes iras E. 2, 14. Æ. 3, 366. curas G. 4, 531. ruinas Æ. 1, 242. domos 6, 534. portas 7, 617. voces 11, 534
tristi amurcâ G. 3, 448. morbo 4, 252. corde Æ. 6, 185. 383. 8, 522. undâ 6, 238. bello 7, 543. 8, 29. tabo 8, 197. tempore 11, 470. morte 11, 839. vulnere mentis 12, 160
tristia bella E. 6, 7. ora tendendum G. 2, 247. funera 4, 256. dicta Æ. 2, 115. 10, 612. facta 2, 548. dona 3, 301. Tartara 4, 243. somnia 5, 840
tristibus exta G. 1, 485. flammis Æ. 7, 787
tristior, *Taygete Pleias* G. 4, 235. Venus Æ. 1, 232
tristi, *nom. Gallus* E. 10, 31. senectus G. 3, 67. Æ. 6, 275. arator G. 3, 517. hyemis 4, 135. *ille* 4, 319. Aristæus G. 4,

G. 4, 355. Frynnis Æ. 2, 337. navita 6, 315. tua imago 6, 695. pugna 11, 589. clamor 12, 409. *genit.* lupini, *amari* G. 1, 75
triſtius haud illis monſtrum Æ. 3, 214
trilulcis linguis ore micat, *anguis* G. 2, 439. Æ. 2, 475
trita meliphylla G. 4, 63
triticeam in meſſem G. 1, 219
Triton Æ. 1, 148. 6, 173. 10, 209
Tritoneſque Æ. 5, 824
Tritonia Æ. 2, 171. Pallas 2, 615. 5, 704. armipotens belli præſes Virgo 11, 483
Tritonidis Æ. 2, 226
tritura G. 1, 190
trivêre radios rotis G. 2, 444
Trivia alma Æ. 7, 774
Triviæ Æ. 6, 13. 55. 7, 516. 778. 10. 537. 11, 566. 836
triviis E. 3, 26. Æ. 4, 609
triviſſe labellum calamo E. 2, 34
triumphata Corintho Æ. 6, 836
triumphatas bis utroque ab litore gentes G. 3, 33
triumphi Æ. 11, 54
triumphis Æ. 4, 37. 6, 814
triumpho Æ. 2, 578. 8, 714
triumphos G. 1, 505. 2, 148
Troades Æ. 5, 613
Troas Æ. 1, 34. 133. 5, 265. 10, 89. 12, 834
Troës Æ. 1, 176. 236. 528. 751. 7, 21. 9, 136. 533. 689. 756. 811. 10, 31. 895. 11, 620. 12, 231. 284. 704
Troë fuimus, *quaſi* nos Trojani perimus Æ. 2, 325
Troja G. 2, 385. Æ. 1, 379. 736. 2, 56. 108. 161. 290. 461. 581. 625. 637. 703. 3, 149. 340. 4, 312. 5, 61. 602. 6, 224. 335. 7, 296. 9, 644. 10, 60
Troïe, *adject. nom. fœm.* gaza 1, 123. 2, 763. mater 5, 38. pubes 5, 599. 7, 521. *neutr. plur.* arma Æ. 1, 253. 3, 596. 11, 779. agmina 5, 804. caſtra 11, 350
Trojæ G. 1, 103. 3, 36. Æ. 1, 5. 99. 210. 242. 380. 477. 569. 601. 683. 2, 11. 34. 573. 622. 660. 3, 15. 86. 322. 5, 190. 555. 626. 633. 756. 787. 811. 6, 56. 68. 650. 840. 7, 121. 262. 8, 471. 587. 9, 202. Æ. 10, 27. 45. 110. 214. 469. 11, 288
Trojam E. 4, 37. Æ. 1, 28. 2, 60. 342. 555. 603. 751. 3, 349. 462. 497. 505. 595. 614. 5, 637. 7, 233. 8, 291. 398. 9, 547. 10, 74. 278
Trojana, *nom. fœm.* juventus E. 1, 471. 703. 2, 63. 4, 162. 8, 182. 545. fortuna Æ. 6, 62. turba 11, 34. manus 11, 597. *neutr. plur.* agmina 7, 144. arma 9, 180. ſaxa 11, 731
Trojanæ, *genit.* urbis Æ. 1, 623. gentis 6, 767. *plur.* acies 10, 360
Trojanam urbem Æ. 4, 342. 8, 36. gentem 4, 425
Trojanas opes Æ. 2, 4. 10, 609. arces 7, 364
Trojane Æ. 7, 260. 12, 359. hoſpes 8, 188. vir 10, 598. 11, 125
Trojani nominis Æ. 7, 723
Trojanis Æ. 11, 421. matribus 5, 793
Trojano ſanguine Æ. 1, 23. 554. 4, 191. 7, 318. Chaone 3, 335. rege 11, 230
Trojanos Æ. 5, 688. 9, 128. 10, 77. 11, 826. 12, 806. cæſtus 5, 420
Trojanum agmen Æ. 5, 602
Trojanus origine Cæſar Æ. 1, 290. dux 4, 124. 165. Acceſtes 5, 757
Troïlus Æ. 1, 478
Trojugena interpres Divûm Æ. 3, 359
Trojugenas Æ. 8, 117
Troïus Æ. 5, 417. Æneas 1, 600. 6, 403. 7, 221. heros 8, 530. 10, 584. 886. 12, 502. omnis 12, 122
trophæa G. 3, 32. Æ. 11, 172
trophæis Æ. 11, 224. 385
trophæum Æ. 10, 542. 775. 11, 7. 790
Troſque parens G. 3, 36
Tros Æ. 1, 578. 6, 52. 126. 10, 108. 250. 12, 723
Troum Æ. 9, 113. 11, 161. 12, 137
truci viſu Æ. 10, 447
trucidant primos Æ. 2, 494. 12, 577
trucis Boreæ G. 1, 370
trudentia pectore montem G. 3, 373
trudit gemmas G. 2, 335
truditur radix oleagine è ligno ſicco G. 2, 31
trudunt glaciem flumina G. 1, 310. ſe de cortice gemmæ 2, 74. frumenta humeris Æ. 4, 405
trunca, *nom. fœm.* pinus Æ. 3. 659. *neutr. plur.* pecum *animalia* G. 4, 310. tela Æ. 11, 9
truncas vulnere nates 6, 497
trunci enodes G. 2, 78
truncis Æ. 8, 315
trunco arboris G. 3, 253. Æ. 10, 835. 12, 105
truncos G. 2. 302. 426. Æ. 6. 207. 11, 83
truncum ſanguine ſingultantem reliquit Æ. 9, 332. provolvens 10, 555. reliquit arena 12, 382
truncus ingens jacet Æ. 2, 557. immanis ſtares 11, 173
tu, *paſſim*
tuque ô G. 1, 12. Æ. 6, 65. 196. 8, 72. 11, 158
tua, tuæ, tuam, tuarum, tuas, tuis, tuo, tuorum, tuos, tuum, tuus, *paſſim*
tuba Æ. 5, 113. 139. 9, 503
tubæ Æ. 8, 526
tubamque Æ. 6, 233. 11, 424
tubarum G. 4, 72. Æ. 2, 313. 7, 628. 11, 192
tuebitur omnes hæc ara Æ. 2, 523
tuemur urbe ſpes Æ. 12, 34
tuendæ hæ non curâ leviore G. 3, 305
tuenda ardeſcit Æ. 1, 717. oculos 8, 265
tuendum quid cuique Æ. 9, 175
tuens acerba Æ. 9, 794. gaudet, &c. 12, 82
tuentem torva Æ. 6, 467. pugnas 12, 792
tuentes gaudent, &c. Æ. 5, 575. præclara facta 10, 397
tuenti tibi Æ. 2, 604. caſtra 9, 65
tuentibus hircis tranſverſa E. 3, 8
tueri arva G. 1, 21. fines cuſtode Æ. 1, 568. populum ſub antiqua religione 2, 188. cœli convexa 4, 451. ora 6, 683. templum 7, 443
tuetur dicentem, &c. Æ. 4, 362
tuguri E. 1, 69
tui, *genit. à* tu E. 7, 40. Æ. 7. 360. 8, 144. 9, 291. 12, 99. 659. tui Æneæ 5, 804

tulerat fama reſponſa Æ. 7, 105
tulêre ruta fructus G. 2, 501. *paſſi ſunt* Æ. 2, 131. tela 5, 582. huc corpora quiſque ſuorum 11, 186. oculos ad reginam 11, 800
tulerint flammæ Æ. 2, 600
tulerit calores G. 2, 271
tulerunt faſtidia matri decem menſes E. 4, 61. te fata 5, 34 auras, *olivæ* G. 2, 422. dona Baccheïa 2, 454. quæ te ſecula Æ. 1, 609
tulimus faſtus ſtirpis Achilleæ Æ. 3, 327
tuliſſem faces in caſtra Æ. 4, 604
tuliſſet me ad Argos ſi qua fors 2, 94. pedem domum 2, 756. idem ambas ferro dolor 4, 679. ni me fortuna inimica 5, 356. non illi quiſquam ſe obvius 6, 879. in lucem ludum 9, 338. terra viros 11, 285
tulit, non tulit Antigenes pedum E. 5, 89. Eridanus cum ſtabulis armenta G. 1, 483. vita caſus noſtros apibus 4, 252. cui ſeſe obvia mater Æ. 1, 318. Orion, *nos*, in vada, &c. 1, 540. non tulit hanc ſpeciem 2, 407. hic exitus illum ſorte 2, 555. non me tibi Troja externum 3, 43. vos tellus 3, 95. ſeſe ad litora præceps 3, 599. quo ſe medium heros 5, 290. huc dona ſacerdos 7, 87. finem laborum ea vox 7, 118. non tulit *hoc* Alcides 8, 256. aris dona 9, 407. manum ad vulnus 9, 578. non tulit Aſcanius *illum*, &c. 9, 622. haud tulit Æneas, *illos*, 10, 578. qua ſe cunque virgo 11, 762. non tulit inſtantem Phegeus 12, 371. haſta ſummum apicem, *ſummam galeæ partem* 12, 493. uno eodemque partu Nox, *geminas peſtes* 12, 847. ſe fata Nocte 12, 860
Tullaque Æ. 11, 656
Tullus Æ. 6, 814. 8, 644
tum, *paſſim*.
tum cum E. 3, 10. 5, 89. 9, 67. G. 1, 45. 303. Æ. 4, 866
tum verò E. 6, 27. G. 3, 505. Æ. 1, 489. 2, 105. 228. 309. 624. 4, 397. 450. 571. 5, 172. 227. 659. 720. 7, 376. 519. 9, 73. 11, 633. 832. 12, 257. 494. 756. 776
tum jam E. 8, 39. G. 1, 360. 2, 405. 4, 137. Æ. 7, 737. 8, 349. 10, 533. 11, 573
quid tum E. 10, 38. Æ. 1, 68. 2, 775. 4, 114. 543. 6, 192. 9, 735. 10, 62. 116. 11, 501
tument vere terræ G. 2, 324. rabie corda Æ. 6, 49
trumentem colla ſibila G. 3, 421. colla cærula Æ. 2, 381. fluvium 8, 86. vana 11, 854
tumenti fluctu Æ. 7, 810
tumeſcant maria G. 2, 479
tumeſcere freta ponti G. 1, 357. bella 1, 465
tumida *neutr.* æquora Æ. 1, 146. corda 6, 407
tumidi maris Æ. 8, 671
tumidis racemis G. 2, 102. fluctibus Æ. 5, 125
tumido Auſtro Æ. 3, 357. in pulmone 10, 387
tumidum quem, *colubrum* Æ. 2, 472. æquor 3, 157. 5, 820. Tybrim 11, 393
tumidus novo præcordia regno Æ. 9, 596. ſecundo Marte 10, 21
tumuli aggere Æ. 5, 44. 7, 6. honos 10, 493. recentes 11, 233
tumulis acclive ſolum G. 2, 276. caſtella in tumulis 3, 475
tumulo E. 5, 42. Æ. 3, 40. 63. 5, 93. 605. 760. 6, 380. 8, 112. 11, 6. 104. 594. 853. 12, 136
tumultu Æ. 2, 122. 486. 3, 99. 6, 317. 857. 8, 4. 371. 9, 397. 11, 225. 447. 662. 12, 269. 757
tumultum Æ. 11, 897
tumultus G. 1, 465
tumulum E. 5, 42. Æ. 2, 742. 3, 304. 322. 5, 76. 86. 371. 664. 6, 380. 505. 754. 874. 12, 562
tumulus Æ. 2, 713. 3, 22
tunc, *paſſim*.
tundens jecur vultur Æ. 6, 598
tundit humum calcibus Æ. 10, 731
tunditur Euro Riphæo gens G. 3, 382. hinc atque hinc vocibus Æ. 4, 448. fluctibus, *ſaxum* Æ. 5, 125
tunicâque Æ. 8, 457
tunicæ Æ. 9, 616
tunicam Æ. 10, 314. 818
tunicas G. 2, 75. Æ. 11, 777
tunſa viſcera G. 4, 302
tunſæ pectora palmis Æ. 1, 485
tunſis frugibus G. 3, 133. pectoribus Æ. 11, 57
tunſum gallæ ſaporem G. 4, 267
turba Æ. 2, 586. 3, 233. 6, 305. 325. 611. 667. 7, 381. 813. 8, 300. 9, 792. 10, 432. 11, 13. 34. 145. 372. 880. 12, 444. 607
turbabat cœlo cycnos Jovis ales Æ. 1, 399
turbabis latratu apros G. 3, 412
turbam Æ. 1, 195. 5, 152. 6, 753. 12, 248
turbans per ovilia turbans leo Æ. 9, 339
turbabant oſtia Nili Æ. 6, 801
turbante tumultu Æ. 6, 857. 9, 397
turbanti viros Turno Æ. 9, 692
turbantur mœnia luctu Æ. 12, 620
turbare globum, *turbam diſſipare* Æ. 9, 409. omnia metu 11, 401
turbaret ſubitâ clade Latinos Æ. 12, 556
turbari trabibus mare Æ. 4, 566
turbâſti fœdera Æ. 12, 633
turbat animos res incognita Æ. 1, 519. illum amor 12, 70
turbata, *nom. fœm.* funere mens eſt Æ. 11, 3. mentem dolore 12, 599. *neutr. plur.* procellis, *æquora* G. 3, 259. caſtra Æ. 5, 668. 9, 13. *folia* 6, 75. per ora Auſonidum 11, 297
turbatæ, *genit.* Palladis arma Æ. 8, 435. *plur.* acies 11, 618
turbatam morte Camillam Æ. 11, 796. vulnere mentis 12, 160
turbati, *genit.* hoſtis Æ. 12, 302. *plur.* animi 8, 4. 11, 451. trepidare 9, 538. Æneadæ 9, 735. fugiunt Rutuli 11, 869. cunei 12, 269
turbatis equis Æ. 7, 767. 9, 124
turbatos duces Æ. 12, 325
turbatamque oculis Æ. 8, 223
turbatur agris E. 1, 12
turbatus, *Sinon* Æ. 2, 67. *ego* 3, 314.

314. pectora bello Æ. 8, 29.
tempore Latinos 11, 470
rbavit janua frondes Æ. 3, 449.
mentes ſtalas 12, 246
turbentur arenæ Zephyro G. 2, 106
turbet omnia Æ. 3, 407
turbida, *nom. fœm.* imago Æ. 4, 353. tempeſtas telorum 12, 289. *neutr. plur.* nubila, 4, 245. loca 6, 534
turbidus Hermus auro G. 2, 137. Iſter 3, 350. imber Æ. 5, 696. 12, 685. cœno gurges 6, 296. pulvis 11, 876
turbidus *Turnus* Æ. 9, 57. 10, 648. 12, 10. 671. *Mezentius* 10, 763. *Tarchon* 11, 742. Aruns 11, 814
turbine G. 1, 320. Æ. 1, 49. 87. 446. 2, 416. 3, 573. 6, 594. 9. 91. 11, 284. 596. 12, 320. 531
turbinis Æ. 10, 603. 12, 923
turbo G. 3, 470. Æ. 1, 515. 10, 665. volitans 7, 378
turgent in palmite gemmæ E. 7, 48. frumenta in ſtipula G. 1, 315
turmæ Æ. 5, 560. 11, 503. 518
turmas G. 3, 179. Æ. 5, 550. 10, 239. 310. 11, 599. 620
Turne Æ. 7, 421. 596. 8, 538. 9, 6. 10, 514. 11, 178. 363. 502. 12, 32. 56. 625. 653. 872. 888
Turni Æ. 7, 344. 398. 650. 8, 493. 9, 73. 108. 549. 593. 10, 143. 151. 456. 463. 478. 561. 11, 114. 217. 336. 376. 12, 45. 97. 138. 243. 469. 597. 697. 765. 861. 865
Turno Æ. 7, 366. 371. 724. 8, 17. 9, 115. 126. 327. 369. 691. 10, 240. 276. 446. 503. 629. 11, 123. 223. 371. 825. 12, 9. 38. 74. 183. 232. 368. 539. 799. 913
Turnum Æ. 7, 434. 8, 614. 9, 3. 738. 10, 75. 308. 440. 471. 615. 624. 655. 11, 178. 221. 896. 12, 148. 317. 466. 557. 645. 652
Turnus Æ. 7, 56. 413. 473. 577. 783. 9, 4. 28. 47. 269. 462. 526. 535. 559. 573. 740. 789. 797. 805. 10, 20. 453. 479. 490. 500. 532. 647. 657. 677. 11, 91. 129. 441. 459. 486. 507. 910. 12, 1. 164. 220. 324. 337. 353. 380. 446. 502. 509. 614. 631. 666. 689. 729. 742. 776. 927. 943
turpans canitiem perfuſam pulvere Æ. 12, 611
turpantem ſanguine capillos Æ. 10, 832
turpe caput G. 3, 52
turpes [illegible] 3, 499. alitæ, *apes* 4, 96. phocas 4, 395
turpi ſenectæ G. 3, 96. tabo 3, 557. formidine Æ. 2, 400. cupidine 4, 194
turpia membra ſimo Æ. 5, 358
turpis ſcabies G. 3, 441. egeſtas Æ. 6, 276
turres Æ. 2, 445. 4, 86. 7, 160. 11, 466. 12, 132
turribus G. 4, 125. Æ. 4, 187. 9, 46. 470. 575. 677. 10, 121
turrigenæ antennæ Æ. 7, 631. urbes 10, 253
turrim Æ. 2, 460. 12, 673
turris Æ. 6, 554. 9, 530. 540
turrita Berecynthia mater Æ. 6, 786
turriti ſcopuli Æ. 3, 536
turritis puppibus Æ. 8, 693
turtur E. 1, 59
Tuſci amnis Æ. 10, 199
Tuſci, *plur.* egêre Rutulos, &c. Æ. 11, 629
Tuſcis ab oris Æ. 10, 164
Tuſco amni Æ. 8, 473. 11, 316. de ſanguine 10, 203
Tuſcorum phalanx Æ. 12, 551
Tuſcum Tiberim G. 1, 499
tuſſis anhela G. 3, 497
tuta, *nom. fœm.* fides Æ. 4, 373. lacu ſpelunca 6, 238. *abl.* valle E. 2, 40. terrâ Æ. 3, 387. arce 10, 807. *neutr. plur.* æquora 1, 168. 5, 171. omnia 1, 587. 4, 298. propugnacula 4, 88. vela 5, 796. domorum 11, 882. tegmina capitum 7, 632. caſtra 8, 603. tenebam 6, 358. capeſſunt 9, 366. petunt 11, 871
tutæ, *apes* G. 4, 193
tutamen in armis Æ. 5, 262
tutare domum Æ. 2, 677
tutari Italiam Æ. 7, 469
tutatur favor Euryalum Æ. 5, 343
tute ipſe E. 3, 35
tutelâ G. 4, 111
tuti ſub matribus magni Æ. 9, 61. receptus 11, 527
tutior, quo tutior luſtres æquora Æ. 3, 377
tutiſque clamoribus Æ. 10, 713
tutiſſima ſtatio nautis G. 4, 421
tutò, *adverb.* Æ. 2, 332. tibi volant, *verba impunè* Æ. 11, 381. *adject.* portu 3, 78
tutos demittam Æ. 1, 575. muros ſervarent 9, 43
tutus [illegible] limine patrio Æ. 2, 620. [illegible] 5, 862. in tutum 1, 393
tutus ſuperare fontem Tiberini Æ. 1, 247. accedet, &c. 5, 813. latuiſſet in his oris 8, 323
Tyberim G. 1, 499
Tyberina oſtia Æ. 1, 17. fluenta 12, 35
Tyberine Æ. 6, 873. 7, 797
Tyberini fluminis Æ. 10, 833
Tyberino flumine Æ. 11, 449
Tybrinus Æ. 7, 30. 8, 31. 9, 125. pater G. 4, 369
Tybri Æ. 8, 72. 340. 10, 421
Tyndaridis Æ. 3, 500. 8, 303. 436
Tyrium Æ. 3, 500. 5, 83. 797. 6, 87. 7, 151. 242. 715. 8, 331. 11, 393
Tybris Æ. 2, 782. 8, 86
Tybris, *nom. propr. viri*, Æ. 8, 330. 10, 124
Tyburque ſuperbum Æ. 7, 630
Tyburti fratris Æ. 7, 671. Remulo 9, 360. manus 11, 519
Tyburtia mœnia Æ. 7, 670
Tyburtum ex agmine Æ. 11, 757
Tydide Æ. 1, 101
Tydides Æ. 1, 475. 2, 164. 197. 10, 29. 11, 404. 12, 351
Tydeus Æ. 6, 479
Tymber Æ. 10, 391
Tymbræus Apollo G. 4, 323
Tymbre, *ô Tymber* Æ. 10, 394
Tymætem Æ. 12, 364
Tymætes Æ. 2, 32. 10, 123
Tyrophana G. 2, 444. Æ. 9, 619
Tyndarida Æ. 2, 569
Tyndaridis Lacenæ Æ. 2, 601
Typhis E. 4, 34
Typhoëa ſævum G. 1, 269
Typhoëa, *adject.* tela Æ. 1, 669
Typhœo Æ. 9, 716
Typhœus Æ. 8, 298
tyranni Æ. 1, 365. 4, 320. 7, 266. 342. 8, 483. 10, 448
tyranno Æ. 12, 75
Tyren Æ. 10, 403
Tyri regna Æ. 8, 350
Tyriâ urbe Æ. 1, 344. Carthagine 4, 224
Tyriam urbem Æ. 1, 392
Tyrias arces Æ. 1, 24
Tyrii Æ. 1, 427. 711. 751. 4, 162. 231. coloni 1, 16. ô Tyrii 1, 739. 4, 622
Tyriis Æ. 1, 700. 736. 4, 111. 544 virginibus

virginibus Æ. 1, 340. urbibus 10, 55
Tyrrhidius, *Hercules* Æ. 7, 662. 8, 228
Tyrio oſtro G. 3, 17. murice 4. 262
Tyrios Æ. 1, 342. 663. 4, 104. 469. rubores G. 3, 307
Tyriuſque, Tros, Tyriuſque Æ. 1, 578
Tyro Æ. 4, 36. 43
Tyros antiqua Æ. 4, 670
Tyrrhena *nom. fœm.* conjux Æ. 12, 272. *abl.* ſede 7, 209. *plur. neutr.* vincula 8, 458. regna 8, 507. arva 8, 551. oppida 11, 581
Tyrrhenæ acies Æ. 10, 691
Tyrrhenam manum Æ. 7, 43. 11, 450 fidem 10, 71
Tyrrhenas acies Æ. 7, 426
Tyrrhene Æ. 11, 685
Tyrrheni, *genit.* regis Æ 8, 555. *plur.* 8, 603. 10, 787. duces 11, 93. 171. 835. *voc.* 11, 733
Tyrrhenis ab oris Æ. 7, 617
Tyrrheno in fœdere Æ. 6, 697. flumine 7, 663
Tyrrhenos equites Æ. 11, 504
Tyrrhenum æquor Æ. 1, 71. Tybrim 7, 242. equitem 11, 517. Tarchontem 11, 727. Auleſten 12, 290
Tyrrhenum exercitus, *Tyrrhenorum* Æ. 11, 171
Tyrrhenus æſtus G. 2, 164 pinguis, *Etruſcus* 2, 193. tubæ clangor Æ. 8, 526. *Mezentius* 10, 898. exercitus 12, 123
Tyrrhenus, *nom. propr. viri* Æ. 11, 612
Tyrrhus Æ. 7, 508. pater 7, 485
Tyrrhi Æ. 7, 532
Tyrrhidæ pueri Æ. 7, 484. juvenes 9, 28

V.

VAcantes longè latéque ſaltus G. 3, 477
vacare domos hoſte Æ. 3, 123
vacat hactenus indulſiſſe Æ. 10, 625. hic tibi ſolus locus, *ſolandi me* 11, 179
vaccæ E. 6, 60. 9, 31. G. 2, 524. 3, 177. Æ. 4, 61
vaccam 6, 251
vaccinia E. 4, 18. 50. 10, 39
vacet audire annales laborum Æ. 1, 377
vacua, *fœm. abl.* aulâ G. 4, 90. domo Æ. 4, 82. *neut. plur.* atria 2, 528. 7, 379
vacuis mentes G. 3, 3. domos Æ. 6, 269. auras 12, 592
vacuis Acerris G. 2, 225. ſaltibus 3, 143. porticibus Æ. 2, 761. 12, 476
vacuo cœlo Æ. 5, 515. æquore 12, 710
vacuos agros G. 2, 54. portus Æ. 4, 588
vacuum in orbem G. 1, 62. per aëra 3, 109. per inane Æ. 12, 906
vada Æ. 1, 540. 3, 557. 706. 5, 158. 615. 6, 320. 7, 24. 198. 242. 9, 670
vade age Æ. 3, 462. 4, 223. 5, 548. ait 3, 480
vadentem ducem Æ. 6, 263
vadimus Æ. 2, 359. 396
vadis, *nomen* Æ. 1, 116. 130. 5, 221. 8, 91. 9, 713. 10, 303. 678
vadis diſcordia, &c. Æ. 8, 702
vadite & referte, &c. Æ. 11, 176
vado Æ. 11, 628
vadoſi amnis Vulturni Æ. 7, 728
væ miſeræ nimiùm vicina Cremonæ, Mantua E. 9, 28
vagantur G. 3, 540. Æ. 5, 560. 6, 886. aves fluminibus 11, 273
vagatur ea fama, &c. Æ. 2, 17. totâ urbe furens, *Dido* 4, 68.
vaginâ Æ. 4, 579. 6, 260. 9, 305. 10, 475. 896
vagitus Æ. 6, 426
vale E. 3, 79. G. 4, 497. Æ. 2, 789. 5, 738. 11, 98. 827
valeam, ſi valeam meminiſſe E. 9, 38
valeant excidere, &c. Æ. 6, 554.
valens membris & mole Æ. 5, 431
valent carmina tantùm, &c. E. 9, 12. reverti, &c. G. 2, 312. ſuffferre Æ. 2, 492. quantùm ignes animæque 8, 403. comelere 11, 327
valentes molos G. 2, 70. truncos 2, 426
valeret, quid valeret ſine te Juturna Æ. 12, 798
Valerus Æ. 10, 752
vales enumerare Æ. 4, 334. ſive animis, ſive arte 12, 892
valet mutare, &c. Æ. 3, 415. pedum curſu 5, 67. ſubſiſtere clypeo 9, 807. ſuſtentare 11, 873. non lingua valet 12, 911
valida, *abl.* manu Æ. 11, 552. 12, 98
validæ manus Æ. 10, 320
validam bipennem G. 4, 331 Æ. 11, 651. navem 1, 124. haſtam 10, 401. 12, 93. ſecurim 11, 696
validas vires Æ. 6, 833
validique ictus 8, 419
validis juvencis G. 2, 237. ſtirpibus 2, 367. haſtilibus 2, 447. viribus Æ. 2. 50. 5, 500. remis 5, 15. 10, 294
valido pondere G. 3, 172. robore Æ. 4, 441
validum enſem Æ. 10, 815
vallant mœnia Æ. 11, 915
valle E. 2, 40. Æ. 2, 748. 5, 288. 6, 703. 8, 232. 609. 9, 4
vallem G. 3, 331. Æ. 8, 204
valles E. 5, 84, 6, 84. G. 2, 391. Æ. 1, 190. 7, 565. 802. 11, 522
valli Æ. 9, 142
vallibus G. 1, 374. 2, 485. 4, 277. Æ. 3, 110. 4, 156. 9, 244
vallis Æ. 10, 110
vallo Æ. 9, 68. 168. 519. 598.
vallus G. 1, 264. 2, 409
vallum Æ. 9, 146. 506. 524
valuiſſe nil dona Æ. 11, 229
valuit, *potuit* Æ. 5, 510. 7, 305. 12, 782
vana, *nom. fœm.* nec fides Æ. 4, 12. ſuperſtitio 8, 187. vertferor ego 10, 631. *abl.* ſpe 1, 356. *neut. plur.* ſomnia 6, 284. hæc fingere ſomnum 8, 42. incendia vomentem 8, 259. tumentem 11, 854
vanæ umbræ Æ. 10, 593
vane Ligur Æ. 11, 715
vani parentes fruſtra docuêre, &c. Æ. 1. 396
vanis avenis G. 1, 226. umbris Æ. 12, 53
vannus Iacchi myſtica G. 1, 166
vano honore Æ. 11, 52
vanos ſtrepitus G. 3, 79
vanum mendacemque Æ. 2, 80
vapor Æ. 5, 683. 698. 7, 466
vaporant templum thure Æ. 11, 481
Vare E. 6, 7. 9, 27
Vari E. 6, 12
varia, *nom. fœm.* eſt natura curandis arboribus G. 2, 9. *abl.* coronâ cinxêre muros Æ. 11, 475. imagine rerum 12, 665
variæ artes G. 1, 143. peſtes 1, 181. Lynces Bacchi 3, 264.

264. ſpecies 4, 406. comitum facies Æ. 5, 822. volucres 7, 32. linguis gentes 8, 723
variant vices Æ. 9, 164
variare corda vulgi Æ. 12, 223
variarum opum G. 2, 468. ferarum Æ. 6, 285
varias artes G. 1, 133. volucres pelagi 1, 383. in partes Æ. 4, 286. 8, 21. voces 7, 90
variaverit maculis ortum, *ſol* G. 1, 441
varii ſenſus Æ. 12, 915
variis ſertis Æ. 4, 202. aſſultibus 5, 442. ludis 5, 605. floribus 6, 708. terroribus 7, 58. arboribus 8, 95. armis 8, 685. rumoribus 9, 464. dictis 11, 222. vocibus 11, 730
vario ſermone Æ. 1, 752. 6, 160. 8, 309. certamine 3, 128. irarum æſtu 4, 564. aſſenſu 10, 97. diſſenſu 11, 455. motu 12, 217. fluctuat æſtu 12, 486
varios colores E. 4, 42. G. 1, 453. Æ. 4, 701. 5, 89. flores E. 9, 40. poſtes G. 2, 463. defectus ſolis 2, 478. fœtus 2, 521. per caſus Æ. 1, 208. 10, 352. labores 2, 284. belli eventus 10, 160. rumores 12, 223
varium cœli morem G. 1, 51. & mutabile ſemper fœmina Æ. 4, 569
varius fremor Æ. 11, 269. labor 11, 425
Varo E. 9, 26. 35
vaſta, *nom. fœm.* Charybdis Æ. 7, 302. palus 12, 745. *abl.* ruina 3, 414. mole 3, 656. voragine 6, 296. cæde 9, 503. fornace 8, 446. *neutr. plur.* per æquora 7, 228. hæc ego dabo 9, 323
vaſtabant Pergama bello Æ. 8, 374
vaſtabit cæde Æ. 1, 475. Cyprum 1, 626
vaſtæ, *genit.* terræ 10, 57. *plur.* rupes Æ. 1, 166
vaſtant omnia latè G. 4, 16. latos cultoribus agros Æ. 8, 8
vaſtas aperit Syrtes Æ. 1, 150
vaſtatorem ferarum Amycum Æ. 9, 772
vaſti, *genit.* ſaxi G. 4, 422. ponti 4, 430. *plur.* agri Æ. 11, 208
vaſtis fluctibus Æ. 1, 337. campis 3, 13. ictibus 5, 198 viribus 5, 368. molaribus 8, 250. armis 10, 768
vaſto gemitu G. 3, 222. ſinu 4, 362. antro Æ. 1, 56. 3, 431. 617. 8, 217. 424. gurgite 1, 122. 3, 197 6, 741. murmure 1, 249. ponto 3, 605. pondere 5, 447. æthere 5, 821. hiatu 6, 237. receſſu 8, 193. ſuſpectu 9, 530. clamore 10, 716. certamine 12, 553
vaſtos fluctus Æ. 1, 90. 3, 421. Cyclopas 3, 647. artus 5, 432. ignes 10, 271
vaſtum æquor Æ. 2, 780. 3, 191. 10, 693. leonem 8, 295
vatem E. 9, 34. Æ. 2, 122. 3, 358. 443. 456. 6, 415. 7, 41. 435. 442
vates G. 3, 491. 4, 387. 450. Æ. 3, 187. 246. 463. 712. 5, 524. 6, 65. 78. 125. 161. 189. 259. 372. 398. 419. 562. 662. 669. 7, 68
vati E. 7, 28. Æ. 3, 433. 11, 774
vatis Æ. 5, 636. 6, 82. 211. 8, 340
vatum Æ. 4, 65. 464. 8, 627
uber aptius erit G. 2, 234. agri Æ. 7, 262
ubera E. 2, 42. 3, 99. 4, 22. 9, 31. G. 2, 524. 3, 178. 396. Æ. 3, 392. 642. 8, 631. 11, 572
ubere E. 3, 30. G. 2, 185. 275. 3, 187. 309. 317. Æ. 1, 535. 3, 93. 164. 5, 285. 6, 428. 7, 484
uberrima, *nom. fœm.* pinus G. 4, 141. *neutr. plur.* regna Æ. 3, 106
ubi, *paſſim*, hæc ubi dicta, &c. Æ. 1, 85. 2, 790. 5, 32. 313. 6, 628. 7, 323. 471. 8, 175. 541. 10. 633. 12, 81. 441
ubi tum Æ. 6, 897. tum ubi 12, 495
ubi, *poſſquam* Æ. 7, 541. 11, 702
ubi, *interrogativè* Æ. 3, 312. 4, 595. 5, 392. 10, 73. 897. ô ubi G. 2, 486. aut ubi, aut ubi 4, 49.
ubi quæque Æ. 7, 400
ubique Æ. 1, 605. 2, 368. 755. 11, 646
Ucalegon Æ. 2, 312
udæ vocis iter Æ. 7, 533
udique villis G. 3, 446
udo libro G. 2, 77. palato 3, 388
vere G. 3, 429. ſimo Æ. 5, 357. ſub robore 5, 681. veneno 7, 354
ve, *paſſim.* neve G. 1, 80. 2, 298. 302. 4, 47. Æ. 7, 202. 9, 115. quidve G. 4, 446. Æ. 1, 13. 2, 73. 102. 151. 3, 38. 5, 13. 6, 319. 10, 150. quove 1, 374. 3, 88. 9, 377. quæve 1, 543. 12, 313. quoſve 4, 409. quibuſve 9, 560. quive 6, 712. 7, 181. 9, 376. quiſve 9, 211. 228. 12, 321. 621. quemve 10, 670. quaſve 11. 509
vectæ nos diverſa per æquora Æ. 3, 325. trans æthera, *apes* 7, 65
vectare corpora carinâ Æ. 6, 391. plauſtris ornos 11, 138
vectes Æ. 7, 609
vecti omnia maria ventis Æ. 1, 528. tot per æquora 7, 228
vectis in patriam per æquora G. 1, 206
vector ſedet mari E. 4, 38
vectos per æquora Æ. 1, 380. 6, 335
vectum te per æquora Æ. 6, 692. ignota ad litora 7, 124
vectus quâ, *nati* Æ. 1, 125. equos 12, 651
vehat Argo delectos Heroas E. 4, 34. quid veſper G. 1, 462
vehatur pelago Æ. 10, 165
vehebant equi Auroram, &c. Æ. 5, 105
vehebat Orontem quæ, *puppis* Æ. 1, 117
veherere ad ſedes paternas Æ. 11, 44
vehit ſi quos unda Æ. 6, 326. ſecum Antonius Ægyptum viresque Orientis 8, 688. hunc Triton 10, 209
vehitur rura phaſelis G. 4, 289. curru Æ. 12, 162
veho claſſe mecum Æ. 1, 383
vel, *paſſim.*
vel *pro* etiam E. 3, 50. 8, 69. G. 2, 289. 3, 202. Æ. 6, 769. 11, 259. 438
vela G. 1, 373. Æ. 1, 392, 136. 3, 9. 191. 207. 268. 357. 455. 532. 683. 4, 546. 574. 5, 32. 281. 797. 7, 2. 8, 708. 12, 264. da vela pelago G. 2, 41
velabat cum amictu Caro Æ. 8, 33
velamen Æ. 1, 653. 715

velamina G. 3, 313. Æ. 6, 221
Velamur amictu Æ. 3. 545
Velamus fronde delubra Deûm Æ. 2, 249
velantur corpora fetis G. 3, 383
velare comas amictu Æ. 3, 405
velat tempora myrto Æ. 5, 72
velatarum antennarum Æ. 3, 549
velatas comas Æ. 3, 174
velati ramis oleæ Æ. 11, 101. lino 12, 120
velatos ramis Palladis Æ 7,154
velatum auro, vittisque juvencum Æ. 5, 366
velatur fronde juventus Æ. 5,134
velatus arundine Æ. 10, 205
velavitque comas Æ. 8, 277
velet humeros Æ. 7, 815
velim Æ. 2, 800. 9, 212
Velini fontes Æ. 7, 517. rura 7, 712
Velinos portus Æ, 6. 366
velint Æ. 5, 291. 486
velis, *vero*. G. 1, 26. Æ. 1, 737. 11, 428
velis, *nom.* Æ. 1, 473. 3, 472. 477. 4, 587. 5, 28 281. 8 9 6, 302. 7, 7. 10, 218. 229
velit G. 2, 105. Æ. 2, 104. 4, 111. 488. 7, 340 558. 12, 571
velivolum mare Æ. 1, 228
velle G. 4, 448. Æ. 4, 540. 6, 751 9, 539. 12, 910
vellem E. 1, 10. Æ. 4, 16. 11, 111. 303. 584
vellent Æ. 6, 436
vellera E. 3, 95. 4, 44. G. 1, 398. 2, 121. 3, 307. 389. 562. 4, 334
vellere castris signa Æ. 4, 108. pontem Æ. 8, 650. vallum 9, 506. spicula 10, 889. signa 11, 19
velleribus Æ. 4, 459. 7, 95
velleris atri Æ. 6, 249
velles Æ. 11, 153
vellet Æ. 2, 653
vellit aurem Cynthius E. 6, 4. postes à cardine Æ. 2, 480. magno pondere saxum 10, 381. hastam 11, 566
vellitur arbos solo Æ. 3, 28
velo, *nomen*, Æ. 1, 404
velocem Priftin Æ. 5, 116. Opim 11, 532. Camillam 11, 760
veloces Spartæ catulos G. 3, 405. cervos Æ. 5, 253
velocis jaculi G. 2, 530
velocius quo non aliud malum est, *fama nempe* Æ. 4, 174
velorum Æ. 3, 528
velox G. 4. 344. Æ. 5, 414
velum Æ. 1, 107
velut, veluti, *passim*.
venabere canibus, &c. G. 3, 410
venabor apros E. 10, 56
venabula Æ. 4, 131. 9, 553
venam ferire G. 3, 460
venantis lüli Æ. 7, 493
venantum corona Æ. 9, 551. vulnere 12, 5
venas inflatum Iaccho E. 6, 15. astringat hiantes G. 1, 91
venatibus Æ. 9, 407
venator Æ. 11, 678. 12, 751
venatrix, *Venus* Æ. 1, 323. Ida 9, 178. Camilla 11, 780
venatu *pro* venatui Æ. 7, 747. 9, 605
venatu Æ. 9, 245
venatum ire parant Æ. 4, 117
venatus Æ. 8, 318
vendebat corpus auro Æ. 1, 488
vendidit auro patriam Æ. 6, 621
venena E. 8, 95. G. 2, 130
veneni E. 4, 24. Æ 4, 514. 12, 857
venenis Æ. 7, 190. 341
veneno G. 2, 465. Æ. 1, 692. 2, 221. 7, 354. 9. 773. 10, 140. *interdum pro amore nuncupatur, sicut pestis*
venenum duri dentis G. 2, 378. inspirat morsibus 4, 236
venerabar Nymphas Æ. 3, 34. templa Dei 3, 84
venerabere Eurydicen vitulâ G. 4, 547. Deos votis Æ. 7, 597
venerabile donum Æ. 6, 408. lignum 12, 767
veneramur hunc, *Proteum* G. 4, 391. Apollinis urbem Æ. 3, 79 numina loci 3, 697
veneranda Pales G. 3, 294
venerande puer Æ. 9, 276
venerans suppliciter aram Æ. 12, 220
venerare Deos G. 1, 338. Napæas 4, 535
venerat Æ. 2, 343. 6, 457. 10, 719
venerata sacerdos, *veneranda* Æ. 3, 460
veneratur penetralia Vestæ, Æ. 5, 745
venêre E. 10, 19. G. 1, 145. Æ. 2, 331. 6, 163. 191. 201. 8, 328
Venerem G. 2, 329. 3, 64. 97. 137. 210. 4, 199. Æ. 4, 92. 8, 699. 11, 736
Veneri E. 3, 68. 7, 62. Æ. 5, 760. 7, 321. 9, 135
Veneris E. 8, 78. Æ. 1, 329. 2, 787. 3, 475. 4, 33. 6, 26. 7, 556. 10, 132
venerit Æ. 9, 67
veni huc G. 2, 7. hæc in fœdera Æ. 4, 339. supplex ad limina 8, 145. rebus non asper egenis 8, 365. nec sic ad prælia 10, 901. nec veni nisi fata dedissent locum 11, 112. huc periture 11, 856
venia Æ. 11, 107
veniam, *verb.* quocunque vocaris E. 3. 49
veniam, *nomen* G. 4, 536. Æ. 1, 523. 3, 144. 4, 50. 435. 11, 101. 358
veniant ad litora fluctus G. 2, 108. auxilio Æ. 7, 551. quid veniant 1, 522
venias G. 1, 29. Æ. 6, 389
veniat E. 3, 88. G. 1, 37. 90. Æ. 1, 663. 4, 637
veniebat E. 2, 4. G. 4, 486
veniemus E. 1, 66. 9, 62. Æ. 2, 716
veniendi Æ. 1, 418. 6, 488
veniens Lucifer E. 8, 17. Cyllenia proles, *ab Atlante* Æ. 4, 258. in corpore virtus 5, 344. se ferebat de gente Amyci, *Butes* 5, 373. sol 7, 218. imber ab occasu 9, 668. telum detorsit 9, 746. Umbro Marsorum montibus 10, 544. turba Phrygum 11, 145
venient potum juvenci E. 7, 11. ad pocula damæ 8, 28. Dardanidæ Æ. 6, 85
veniente aquilâ E. 9, 13. die G. 4, 466. fragore Æ. 7, 587. Aurorâ 10, 241. Æneâ 12, 540
venientem in annum G. 2, 405. ad litora classem Æ. 3, 652. hunc 12, 510. hostem 12, 595
venientes Æ. 10, 277. 12, 446
venienti Ebuso Æ. 12, 299
venientibus Æ. 2, 59. 6, 291
venientis E. 5, 82. Æ. 6, 889. 10, 456. 11, 802
venientum G. 4, 167. Æ. 1, 438. 6, 755

venies ad terram Heſperiam Æ. 2, 781
veniet tritura G. 1, 190. tempus 1, 493. ætas Æ. 1, 287. mihi hæc fama ſub manes 4, 387
Venilia Æ. 10, 76
venimus G. 3, 449. Æ. 1, 532. 2, 743. 6, 671
venio Æ. 5, 726. 8, 382. 10, 881
venire Æ. 1, 623. ſe ſatis ambobus, *ait* 7, 470
veniret cum læta fortuna Æ. 11, 42
venis, *verb.* expectate Æ. 2, 283. actus erroribus pelagi 6, 532
venis, *nomen* G. 3, 482. 4, 238. ſilicis 1, 135. Æ. 6, 7. æris metalla oſtendit G. 2, 166. alit vulnus, *de amore* Æ. 4, 2
veniſſe Æ. 4, 191. 7, 768. 8, 120
veniſſem inductus, &c. Æ. 5, 400
veniſſet Æ. 1, 755. 11, 286
veniſti tandem, Æ. 6, 687
veniſtis Æ. 1, 373. 2, 117. 8, 172
venit, *præſens* E. 3, 30. 50. 7, 47. 8, 109. 10, 77. G. 1, 216. 322. 2, 58. 130. 3, 496. 4, 97. 418. 549. Æ. 1, 701. 4, 39. 5, 504. 8, 525. 9, 412. 633. 11, 149
venit, *præteritum* E. 1, 30. 4, 4. 10, 19. 24. G. 2, 320. 519. Æ. 1, 6. 56. 352. 357. 2, 119. 324. 3, 138. 417. 662. 5, 346. 6, 515. 7, 499. 750. 8, 319. 9, 705. 11, 421. 538. 733
venito E. 3, 77. 7, 49
veniunt G. 2, 11. Æ. 7, 98. 9, 544
venti E. 3, 73. 81. G. 2, 263. 4, 9. Æ. 1, 137. 3, 69. 196. 337. 5, 20. 763. 6, 362. 7, 27. 9, 91. 10, 356. 676. 12, 367. 455
ventis E. 2, 26. G. 1, 356. 436. 2, 133. 3, 302. 4, 9. 298. Æ. 1, 47. 323. 528. 555. 2, 649. 794. 3, 253. 563. 683. 705. 4, 381. 548. 5, 211. 319. 6, 75. 702. 7, 23. 394. 8, 682. 707. 10, 69. 405
vento G. 1, 334. 369. 432. 456. 3, 275. 4, 60. 419. 484. Æ. 1, 70. 186. 311. 337. 2, 25. 180. 7, 8. 3, 473. 4, 46. 249. 6, 209. 9, 536. 12, 685
ventorum G. 1, 318. Æ. 1, 145. 3, 570
ventos G. 1, 51. 352. 2, 360. 3, 233. 318. Æ. 1, 57. 2, 116. 3, 77. 115. 514. 4, 245. 257. 430. 705. Æ. 5, 26. 59. 527. 607. 7, 807. 9, 60. 10, 37. 82. 99. 248. 12, 105. 345
ventos ferre gaudia Æ. 10, 652
ventoſa, *nom. fœm.* gloria Æ. 11, 708. *abl.* lingua 11, 390. *neutr. plur.* æquora G. 1, 206. Æ. 6, 335
ventoſas alas Æ. 12, 848
ventoſi ceciderunt murmuris auræ E. 9, 58
ventoſis follibus Æ. 8, 449
ventrem, in ventrem cucumis creſceret G. 4, 122
ventris rabies Æ. 2, 356. proluvies 3, 216
ventum, *verb.* eſt ad prælia G. 3, 98. in montes Æ. 4, 151. erat ad limen 6, 45. ad ſedes 8, 362. eſt inter retia 10, 710. eſt ad arma Vulcania Dei 12, 739. ad ſupremum eſt 12. 803
ventum, *nomen*, Æ. 5, 16. 446
ventura, *nom. fœm.* deſuper urbi machina 2, 47. ſub axem cœli progenies Iüli 6, 790. *neutr. plur.* quæ mox ventura trahantur G. 4, 393. videbant 2, 125. bella 3, 458. 9, 643. nuncia Aſcanio 8, 550
Venturæque hyemis G. 4, 156
venturam Aſiam bello ad mœnia Pelopeïa Æ. 2, 194
venturi præſcia Æ. 6, 66. ævi 8, 627
venturo ſeclo E. 4, 52
venturos nepotes Æ. 3, 158. Teucros ad Heſperiæ litora 3, 186. nautis ventos 10, 99
venturum excidio Æ. 1, 26. fines Auſonios 6, 346
venturus in unum Æ. 8, 576
ventus G. 1, 422. 432. 463. 2, 311. Æ. 3, 130. 269. 411. 448. 568. 5, 777
Venulo Æ. 11, 742
Venulus Æ. 8, 9. 11, 242
Venus G. 3, 267. 4, 516. Æ. 1, 233. 329. 339. 390. 415. 622. 695. 4, 107. 5, 779. 8, 370. 590. 10, 16. 332. 608. 760. 12, 411. 416. 786
vepres G. 1, 273. 3, 444. Æ. 8, 645
ver E. 9, 40. G. 1, 313. 2, 149. 323. 338. 4, 77
vera, *nom. fœm.* ſi eſt fama 4, 42. Æ. 3, 551. inceſſu patuit Dea 1, 409. *voc.* Jovis proles 8, 301. *neutr. plur.* cuncta Æ. 2, 78. hæc 2, 149. ſi feram 2, 161. vides 3, 316. obſcuris involvens 6, 100
veras voces Æ. 1, 413
verba E. 9, 45. G. 2, 129. 3, 283. Æ. 1, 714. 3, 348. 4, 5. 460. 650. 6, 231. 7, 237. 8, 155. 404. 11, 688. 12, 318. 912
verbena Æ. 12, 120
verbenaſque E. 8, 65. G. 4, 131
verbera G. 1, 309. 3, 208. 252. Æ. 5, 147. 6, 558. 7, 336. 451. 10, 586. 12, 876
verberat undâ ſidera Æ. 3, 423. ictibus auras 5, 377. imber humum 9, 669. fluctum 10, 208. calcibus auras 10, 893. alis æthera 11, 756
verbere G. 3, 106. Æ. 7, 378
verbis G. 3, 289. Æ. 2, 96. 372. 7, 330. 10, 64. 11, 107. 380
verbo, Æ. 6, 547. 10, 547
verborumque Æ. 9, 230
vere, *nom. abl.* E. 10, 74. G. 1, 43. 215. 340. 2, 319. 324. 3, 272. 429. 4, 22. 134
vere, *adverb.* Æ. 6, 188. 9, 617
verebar nil tale de te Æ. 9, 207
veremur ne, &c. E. 9, 63
vereor quo ſe vertant Æ. 1, 675
veretur, ne, &c. E. 3, 4
vergant, ne vergant tibi vineta ad ſolem cadentem G. 2, 298
vergat quo pondere letum Æ. 12, 727
veri, *genit. adjectivè* Æ. 2, 141. 4, 188. 7, 452. 10, 630
veris animum implet Apollo Æ. 3, 434. umbris 6, 894.
veritam te mœnia noſtra Æ. 4, 96
veriti, quod numquam veriti ſumus E. 9, 3. nec veriti follere Æ. 6, 613
verius Æ. 12, 694
verò, *paſſim*
vero, *nomen*, nomine G. 3, 280
verrant per auras Æ. 1, 63
verrebant caudis æquora delphines Æ. 8, 674
verrens æquora G. 3, 201
verrimus æquora remis Æ. 3, 668
verſi, *vos*, veſtigia G. 3, 59
verrunt cærula puppe Æ. 3, 208. æquora 3, 772. remis vada 6, 320
verſa, *nom. fœm.* retrò ſerpentibus

Æ. 10, 7. *abl.* haſtâ 1,482. *neutr. plur.* cornua G. 3,222. fugâ terga 4,85. fœta lacertis Æ. 5. 141
verſabat animum in omnes partes Æ. 4, 670
verſæ in zephyrum ore, *equæ* G. 3, 273
verſando terram G. 1, 119
verſans ne reciderent, &c. Æ. 5, 702
verſant angusto in pectore ingentes animos G. 4. 83. forcipe ferrum A. 17. in litore venti Æ. 6, 362. forcipe maſſam 8, 453
verſanti omnia ſecum Æ. 11,551
verſare dolos Æ. 2, 62. 11,704. ocii domos 7, 336
verſas, *verb.* currum Æ. 12,664
verſas, *adject.* ad litora puppes Æ. 10, 268
verſat ſors omnia E. 9, 5. cui amor ignem in oſſibus G. 3, 258. nova pectore conſilia Æ. 1, 661 animum per omnia 4, 286. 8, 21. dolos in pectore 5, 563. huc illuc vinclorum volumina 5, 408. Dareta 5, 460. inter manus & trachia galeam 8, 619. telum dextera 9, 747. ſecum quos poſſit ducere, &c. 10, 285. moriens ſe in ſuo vulnere 11, 669. ſerpens ſinuoſa volumina 11, 753
verſemus oves, *paſcamus* E. 10, 68
verſi terga dedere Æ. 9, 686. diffugient 9, 756. metu, *equi* 10. 573. Latini 11, 618. Rutuli dant terga 12 462
verſibus E. 7, 23 G. 2, 42, 386
verſicoloribus armis Æ. 10, 181
verſis bidentibus G. 2, 399. frontibus ſcena diſcedat 3, 24. ſagittis 3, 31. Aquilonibus Æ. 1, 395. viarum indiciis 8, 210. Teucris 10, 512. armis 11, 93. fatis 11, 287
verſo ſtratro G. 1, 98. cardine Æ. 5, 448. nomine 7, 777. marmore, *æquore* 10, 208. agmine 11, 412. 684
verſus hoſtes G. 3, 120. Penates Æ. 11, 264. Rutulos 11, 629
verſu E. 6, 1. 10, 50. G. 3, 339. Æ. 5, 119
verſum fas atque nefas G. 1, 506. venenis, *Picum transformatum* Æ. 7, 190. in verſum diſtulit ulmos G. 4, 144
verſus E. 5, 2. 8, 21. 25. 31. 36. 42. 46. 51. 57. 61
vertamus iter Æ. 5, 23
vertant, quo ſe vertant Junonia hoſpitia Æ. 1, 675
vertat, quod nec bene vertat E. 9, 6
verte te in omnes facies Æ. 12, 891
vertebant terga Æ. 8, 706
vertebat aratris terram Æ. 7, 589
vertenda manu terra G. 1, 179
vertentem lumina Æ. 8, 438
vertere terram G. 1, 2. 147. ramos alterius in alterius 2, 33. prædas ad litora Æ. 1, 532. ſecum cuncta 2, 652. quo vertere curſus 3, 146. ſe vina in cruorem 4, 455. ſidera retrò 4, 489. ab imo 5, 810. terga 6, 491. morſus 7, 112. res fundo 10, 88. veſtes 12, 825
verteſe, *interpretati ſunt* G. 3, 148. in glaciem lacunæ 3, 365. ex hoſtibus umbræ Æ. 10, 393. vocem in notos procellæ 11, 708
verteres qua ſe ordo ſignorum G. 1, 239. arces Tyrias Æ. 1, 24
vertat ſe formas in omnes G. 4, 412
vertex nobis ſemper ſublimis Æ. 1, 242
verti, *paſſivum*, ex imo Troja Æ. 2, 625. regique 7, 101. memet in omnia 8, 309
vertice G. 2, 291. 310. 3, 11. 4. 529. Æ. 1, 118. 167. 407. 2, 629, 682. 3, 679. 4, 152. 168 247. 445. 698. 5, 444. 759. 6, 779. 805. 7, 567. 674. 784. 8, 139. 351. 681. 9, 29. 682. 732. 10, 187. 230. 270. 701. 11. 526. 577. 683. 12, 493. 684. contorquens ſylvas Eridanus G. 1, 482. Caucaſeo 2, 440. cœli Æ. 1. 229. ſaxi 2, 308. montis 5, 35. nudo fulva cæſaries 11, 642
vertiſſe conſiliumque, omnemque domum Æ. 7, 407
vertit quæ te ſententia Æ. 1, 241. me ſententia 1, 264. ſtimulos ſub pectore Æ. 6, 101. 9, 718. ſe tot in ora 7, 328. agmina 9. 800. 11, 834. veſtigia 10, 646
vertite vires in viſcera Æ. 6, 833. munera ad Æneam 11, 282
vertitur cœlum Æ. 2, 250. ordo 3, 376. æſtas ſeptima 5, 626. Turnus, &c. 7, 784. 9, 29. formâ oris 9, 646. non hic victoria Teucrûm 10, 529
vertunt ſpicula Æ. 5, 586. raſtris Maſſica 7, 725. crateras 9. 165. equos ad mœnia 11, 619
vertuntur ſpecies animorum G. 1, 421. ad oras Libyæ Æ. 1, 162. varii pectore ſenſus 12, 915
verubus G. 2, 396. Æ. 1, 216. 5, 103
veruque Sabello Æ. 7, 665
verum, *conjunct.* E. 1, 25. 3, 2. 35. G. 1, 418. 3, 563. 4, 88. 147. 200. 405. 443. Æ. 2, 602. 3, 448. 670 4, 603. 7, 591. 11, 587. 12, 832
verum, *adject.* nomen Æ. 8, 332. laborem 12, 435
verus nuncius Æ. 6, 456. amor patriæ 11, 892
verutos Volſcos G. 2, 168
veſana fames Æ. 9, 340. 10, 724
veſano Ligeri Æ. 10, 583
veſcas ſalicum frondes G. 3, 175
veſcentes per herbam alios Æ. 6, 657
veſcitur aurâ Æ. 1, 550. 3, 339. ſanguine 3, 622. tergo bovis 8, 182
veſcumque papaver G. 4, 131. Veſevo jugo G. 2, 224
veſper E. 6, 86. G. 1, 251. 461. 3, 336. 4, 186. 434. 474. Æ. 1, 378. 8, 280
veſpere Æ. 5, 19
Veſta G. 1, 499. Æ. 1, 296
Veſtæ Æ. 2, 567. 5, 744. 9, 259
Veſtam G. 4, 384. Æ. 2, 296
veſte Æ. 2, 722. 4, 518. 687. 5, 179, 6, 359. 406. 645. 7, 167. 8, 712. 10, 539. 12, 169. 609
veſtem Æ. 4. 139. 5, 619. 685
veſter E. 8, 38. Æ. 5, 672
veſtes, *nom.* G. 3, 363. Æ. 1, 643. 5, 112. 7, 248. *acc.* G. 2, 464. Æ. 3, 483. 4, 648. 6, 221. 7, 349. 11, 72. 12, 769 825

veſtibat

veſtibat mihi genas prima flora juventa Æ. 8, 160
veſtibulo 6, 575. 7, 181
veſtibulum G. 4, 20. Æ. 2, 469. 6, 273. 576
veſtiet agnos ſandyx E. 4, 45
veſtiga oculis alte Æ. 6, 145
veſtigans Turnum per agmina 12, 557
veſtigat Turnum Æ. 12, 467. virum 12, 482
veſtigavit paſtor apes Æ. 12, 588
veſtigemus mœnia gentis Æ. 7, 132
veſtigia E. 2, 12. G. 2, 402. 474. 3, 59. 171. 195. Æ. 2, 711. 753. 3, 244. 659 669 5, 331. 592. 6, 30 159. 197. 331. 547. 7, 689. 9, 392. 797. 10, 646. 11, 290. 573. 763. 788. veteris flammæ agnoſco 4, 23. primi pedis 5, 566
veſtigia ſceleris ſi qua manent E. 4, 13. fraudis 4, 31. bovis 6, 58. pandunt hederæ G. 2, 258. ne qua forent pedibus rectis Æ. 8, 209 prima labant 10, 283
veſtire Taburnum olâ G. 2, 38
veſtis Æ. 1, 408. 2, 765. 8, 659. 723. 9, 26 614
veſtit vitis corymbos hedera E. 3, 39. ſe gramine G. 2, 219 æther campos lumine Æ. 6, 640
veſtra E. 10, 34. Æ. 1, 577. 2, 189. 7, 231. 10, 106. 11, 687. 12, 262
veſtræ Æ. 3, 498
veſtram 2, 192
veſtras 1, 144. 379. 3, 103. 5, 672. 7, 239. 11, 311
veſtri E. 10, 35. Æ. 1, 136. 9, 254
veſtris E. 10, 32. Æ. 1, 542. 2, 192. 712. 3, 715. 7, 214. 9, 261 783
veſtro E. 3, 85. G. 1, 7. Æ. 1, 141. 2, 432. 783. 6, 266
veſtros 12, 778
veſtrum E. 9, 10. 10, 70. Æ. 2, 154. 703. 10, 188
Veſulus Æ. 10, 709
vetabant fata Æ. 8, 398
vetabat bella Æ. 2, 84
vetabit ſi qua id fortuna Æ. 9, 214
vetabunt non me ulla frigora E. 10, 56
vetant conſiſtere, &c. Æ. 1, 545
vetat Æ. 3, 380. 8, 111
veterem querelam G. 1, 378. amicum Anchiſem Æ. 3, 82. figuram 6, 449
veteres fagos E. 3, 12. coloni 9, 4. ludi G. 2, 381. Sabini 2, 532. theſauros Æ. 1, 362. Sicani 7, 795. Pelaſgos 8, 600. Pyrgi 10, 184
veteris fagi E. 9, 9. belli Æ. 1, 27. Bacchi 1, 219. flammæ 4, 23. Dei 7, 204. Fauni 7, 254
veterno gravi torpere, &c. G. 1, 124
veterrima laurus Æ. 2, 513
veterum præcepta G. 1, 176. parentum Æ. 5, 39. 576. 2, 448. regum 2, 484. virorum 3, 102. 8, 356. locorum 3, 181. malorum 6, 527. 739. 11, 280. avorum 7, 177. Deorum 8, 187. 9, 786. procorum 12, 27
vetitis armis Æ. 9, 647
vetitos hymenæos Æ. 6. 623
vetitum, contra vetitum Æ. 10, 9
veto ulterius tentare Æ. 12, 806
vetor fatis Æ. 1, 43
vetuit nulla religio G. 1, 270
vetus nomen Æ. 8, 332. 12, 823
vetuſta de gente Æ. 9, 284. 10, 388
vetuſtas Æ. 3, 415. 10, 792. 12, 636
vetuſto ſaxo Æ. 3, 84. 8, 478. de more 11, 142
vetuſtum templum Æ. 2, 713
vexâſſe rates E. 6, 76
vexatus bello & armis Æ. 4, 615
vexerit arva Laurentia ducem Dardanum Æ. 9, 100
vexit me Nereus Æ. 6, 356. *naves*, Neptunus præter vada fervida 7, 24. ad litus Auſonium 7, 198. Helenam ad arces Trojanas 7, 364
Ufens Æ. 7, 745. 8, 6. 10, 518. 12, 641
Ufens gelidus Æ. 7, 802
Ufentemque Æ. 12, 460
vi G. 1, 169. 2, 479 3, 107. 220. 4, 398. 450. Æ. 1, 8. 275. 2, 491. 494. 3, 56. 414. 454. 5, 641 855. 6, 349. 8, 243. 452. 9, 399. 532 724 747. 11, 744. 12, 93. 263. 552. 720. 916
via E. 9, 1. 23. 69. 64. G. 1, 238. 2, 79. 278. 3, 8, 482. Æ. 1, 405. 2, 494. 3, 383. 6, 96. 194. 295. 367. 9, 67. 243. 356. 10, 373. 879. 11, 143 151
viâ G. 2, 22. Æ. 2, 739. 10, 487
viæ G. 1, 41. Æ. 1, 362. 3, 202. 569. 3, 273. 7, 199. 215. 9, 717. 9, 376
viam G. 1, 122. 3, 77. 141. 164. 347. Æ. 1, 386. 422. 2, 731. 3, 395. 520. 529. 685. 4, 468. 478. 5, 28. 526. 609. 807. 6, 260. 629. 899. 7, 297. 9, 196. 10, 49 113. 422. 477. 685. 765. 864. 11, 128. 884. 12, 368. 388. 405. 626. 913. itque reditque viam 6, 122
virum G. 2, 284. Æ. 1, 426. 2, 332. 737. 3, 714. 6, 633. 8, 210. 594. 9, 385. 11, 530
vias G. 1, 89. 419. 2, 477. Æ. 2, 697. 769. 3, 695. 5, 582. 6, 796. 8, 113. mille fugit, refugitque vias 12, 753
viator G. 4, 97. Æ. 5, 275. 10, 805
vibrant ſpicula Æ. 11, 606
vibranti gladio Æ. 9, 769. ictu 10, 484
vibrantibus linguis Æ. 2, 211
vibratos ferro crines 12, 100
vibratus ab æthere fulgor Æ. 8, 524
viburna E. 1, 26
vice Æ. 6, 535
vicem G. 3, 183. 4, 166
vices virûm Danaûm Æ. 2, 434. ſortitur volvitque 3, 376. ſortiti 3, 634. variant 9, 164. exercet 9, 175. ſervant 9, 222
vici mea fata 11, 160
viciæ G. 1, 75
viciamque G. 1, 227
vicina, *nom. fœm.* Cremonæ Mantua E. 9, 28. ora jugo Veſevo G. 2, 224. ripa 4, 23. aſtris ſedes Æ. 5, 759 *neutr. plur.* arva 1, 2. 3, 500. Ceraunia 3, 506
vicinæ urbes G. 1, 510. ripæ Æ. 12, 299
vicine Palæmon E. 3, 53
vicini pecoris contagia E. 1, 51
vicinia Perſidis G. 4, 290
vicino ab limite ſepes E. 1, 54
vicinoſque portus Æ. 3, 382
viciſſe dolo Æ. 11, 712

viciſſim E. 3, 28. 5, 50. Æ. 4, 80. 5, 827. 6, 531. 7, 435. 11 123. 12, 462
viciſti Æ. 12, 936
vicit hyems navem Æ. 1, 126.
iter pietas 6, 688
victa, *nom. fœm.* pulvere tellus G. 1, 180. ſitu ſenectus, *arma ſitu victa* Æ 7, 440. ego ſitu, *armis obruta* 7, 452
victæ, *genit.* bis gentis Æ. 11, 402. gentes 8, 722
victam me, *Junonem* Æ. 1, 41. me Didonem 4, 434. *Priſtin* 5, 136
victas res Trojæ 8, 471
victi E. 9, 5. Æ. 10, 757. 11, 307. 12, 34. 568
victima E. 1, 34. G. 2, 147. Æ. 12, 296
victis Æ. 1, 533. 2, 354. 367. 452. 4, 344. 5, 353. 11, 104. 12, 709. Argis 1, 289. hoſtibus 10, 903
victo Æ. 5, 367. *equo* G. 3, 102
victor G. 2, 171. 307. 3, 114. 499. 4, 87. 561. Æ. 1, 196. 626. 2, 93. 329. 3, 439. 5, 160, 261. 310. 331. 337. 473. 484. 493. 6, 168. 8, 50. 61. 203. 362. 686. 9, 560. 10, 569. 602. 859. 11, 4. 44. 92. 247. 294. 565. 12, 383
victor regnat, *ignis* G. 2, 307
victor *ego Virgilius* G. 3, 9
victorem Æ. 5, 245. 372. 540. 9, 573. 640. 757. 10, 463. 11, 141
victores Æ. 2, 368. 7, 656. 9, 450. 10, 757
victori Æ. 5, 250. 366. 9, 265
victoria G. 3, 112. Æ. 2, 584. 10, 528. 11, 289. 436. 12, 183. 626
victoribus Æ. 3, 288. 5, 111
victoris G. 3, 27. 227. Æ. 3, 324
victoſque Æ. 2, 668. 8, 713. 12, 17. 184. Penates 1, 72. 8, 11. Deus 2, 320
victrices lauros E. 8, 13
victricia arma Æ. 3, 54
victrix, *animi compos* Æ. 7, 544. illa, *Camilla* 11, 764
victu G. 4, 158. Æ. 1, 449
victum, *ſubſt.* G. 1, 149. 2, 460. 3, 320. Æ. 3, 142. 649
victum *particip.* E. 4, 59. 7, 69. Æ. 10, 842. 12, 640. 936. 943
victus, *particip.* E. 3, 21. G. 3, 225. 4, 443. Æ. 2, 699. Æ. 4, 370. 9, 337. 12, 29. 254. 833
victus animi G. 4, 491
videar tibi amarior, *&c.* E. 7, 41
videas E. 7, 56. G. 1, 387
videat G. 3, 476. Æ. 1, 186. 4, 617
videbant Æ. 2, 125. 8, 360. 9, 471
videbar Æ. 2, 279. 730. 3, 174
videbat Æ. 1, 470. 6, 860. 9, 352. 639
videbis G. 1, 365. 456. Æ. 4, 490. 566. 6, 873. 11, 53. 12, 679. 839
videbit E. 4, 15. Æ. 2, 579. 11, 394. 12, 645
videbitur, ipſe videbitur illis E. 4, 16
videbo E. 1, 77. Æ. 5, 634. 10, 671. 12, 63
videbunt Æ. 7, 101
videmur nequicquam velle Æ. 12, 911
videmus G. 1, 452. 2, 32. Æ. 3, 220, 522. 585. 655. 11, 349
viden' ut, *pro* videſne Æ. 6, 779
videndam ſe mihi obtulit Æ. 2, 589
videndi Romam quæ tibi cauſa E. 1, 27. patriam me mihi ſpes ulla Æ. 2, 137
videndo urit fœmina G. 3, 215
videns E. 1, 70. Æ. 6, 419. 8, 19
vident Æ. 2, 485. 6, 163. 8, 99. 529. 9, 317. 780. 12, 408
videntem Æ. 2, 555. 9, 345
videntes, quod ſæpè videntes agricolæ G. 1, 354
videnti pingit frontem E. 6, 21
videnti ferri per æra G. 3, 103. deſpectare Æ. 1, 400. hæc miranda Æneæ 1, 493. poſſe 5, 231
video monſtrum Æ. 3, 26. diſcedere cœlum 9, 20. palantes 10, 674. juvenum concurrere *&c.* 12, 149
videor dicere *&c.* E. 9, 35. mihi ire per rupes 10, 58. reperire poſſe, *&c.* Æ. 9, 195
videre, *vel infinit. vel præterit.* E. 3, 10. 6, 14. 9, 54. G. 1, 491. 2, 438. 3, 23. 182. Æ. 2, 28. 6, 134. 490. 818. 8, 107. 222. 9, 683. 10, 575. 11, 892. 12, 447. 937
viderem conjugium, *&c.* Æ. 11, 270
viderent ſcintillare oleum G. 1, 391
viderer, non viderer capta Æ. 4, 330
videres E. 6, 27. Æ. 4, 410. 8, 676. 11, 43. 12, 636. 810
videret Æ. 3, 52. 11, 417. 797
videri E. 3, 65. 6, 24. Æ. 2, 39. 8, 604. 10, 267
videri, *pro* videbatur Æ. 2, 461. 6, 49. 12, 216
videris, quam videris ſuccedere, &c. G. 3, 465. qualem videtis, cum regeret, &c. 4, 414
viderit, dum viderit æſtas tertia regnantem Æ. 1, 269. irrumpentem 9, 729. de me Divûm pater 10, 744
viderunt Æ. 9, 144. 10, 139. 11, 147. 12, 542
vides E. 10, 48. Æ. 1, 342. 587. 2, 609. 3, 316. 4, 416. 6, 323. 760. 8, 117. 356. 9, 210. 739. 11, 179. 12, 33
vides, *præcedente* nonne G. 1, 56, 3, 103. 250
videt E. 7, 8. G. 1, 243. Æ. 1, 132. 312. 460. 514, 3, 518. 4, 83. 469. 5. 612. 6, 454. 549, 703. 7, 89. 290. 9, 396. 555. 10, 652. 12, 2. 861. 918. nubes & ſidera ſub pedibus E. 5, 57
videris Æ. 2, 350. 3, 497. 11, 309
videtur G. 1, 396. Æ. 4, 467
vidi E. 1, 43. 2, 25. 3, 17. 8, 38. 99. G. 1, 193. 197. 318. Æ. 2, 5. 347. 499. 561. 746. 3, 537. 623. 4, 338. 655. 6, 582. 585. 12, 638
vidimus E. 10, 26. Æ. 1, 588
vimiſſe G. 4, 127. Æ. 3, 431. 6, 454. 487. 8, 353
vidiſſet Æ. 5, 411
Vidiſti E. 3, 14. Æ. 9, 269
vidiſtis Æ. 1, 226
vidit G. 2, 502. 4, 459. 502. Æ. 2, 507. 519. 3, 596. 4, 453. 587. 6, 495. 684. 8, 610. 9, 549. 10, 365. 441. 454. 721. 790. 821. 11, 40. 263. 854. 909. 12, 221. 324. 446
vidiſſet civibus urbem Æ. 8, 571
viduata arva nunquam pruinis Riphæis G. 4, 518
vigebat regnum conſiliis Æ. 2, 86
viget mobilitate fama Æ. 4, 175
vigila & immitte, *&c.* Æ. 10, 229
vigilanda, quæ vigilanda viris G. 1, 313

vigilantem & cuncta videntem Æ. 9, 345
vigilantia fugit viros G. 2, 265
vigilantibus oculis exit Æ. 5, 438
vigilasne, Deûm gens Æ. 10, 228
vigilate viri Æ. 4, 573
vigilantemque ignem Æ. 4, 200
vigiles cæduntur Æ. 2, 266. portarum 2, 335. oculi 4, 182. excitat 9, 221
vigilum excubiis Æ. 9, 159
viginti tauros Æ. 1, 638. lectis equitum 9, 48
vigor G. 4, 418. Æ. 6, 730
vigorem Æ. 9, 611
viis Æ. 5, 590. 11, 237
vilemque faſelum G. 1, 227
viles nos animæ Æ. 11, 372
vilibus pomis G. 1, 274
vilior algâ E. 7, 42
vilis ſupellex G. 1, 165
villarum E. 1, 83
villis G. 3, 386. 446. 4, 377. Æ. 1, 706
villoſaque ſetis pectora, *Caci* 8, 266
villoſi pelle leonis Æ. 8, 177
vim G. 4, 399. Æ. 1, 73. 5, 454. 6, 400. 10, 77. 695. 11, 750. 12, 199. 799. addere victis 2, 452. affore verbo crediderat 10, 547
vimen G. 4, 123. Æ. 3, 31
vimina G. 2, 245. 414
vimine G. 2, 241. 3, 166. 4, 34. Æ. 6, 137. 11, 65
vimineaſque crates G. 1, 95
viminibus E. 2, 72. G. 2, 446
vina E. 5, 71. G. 1, 132. 2, 97. 3, 364. Æ. 1, 199. 728. 4, 455. 5, 98. 238. 248. 776. 6, 244. 7, 134. 147. 8, 275. 9, 319. 350
vincant quos vincere mavis Æ. 10, 43
vincantur turbine venti Æ. 9, 92
vincat annus horrea proventu G. 2, 518
vincere Æ. 5, 194. 6, 148. 10, 43. aëra ſummum G. 2, 123. verbis ea 3, 289. flammâ, *viſcera* 3, 560
vincet non me carminibus E. 4, 55. nec myrtus corylos 7, 64. amor patriæ Æ. 6, 824
vinci neſcia pectora Æ. 12, 527
vincire cothurno ſuras Æ. 1, 341
vincit ſecula durando E. 10, 69. amor omnia G. 1, 145
vincite hoc cives Æ. 5, 196
vincla G. 4, 412. Æ. 2, 147. 6, 395. 7, 16. 12, 30. jugalia 4, 59
vinclis G. 4, 396. 405. Æ. 1, 38. 2, 153. 4, 518. 1, 651. 11, 492
vinclo jugali Æ. 4, 76. haud vinclo nec legibus æquam gentem 7, 203
vinclorum volumina Æ. 5, 408
vincor ab Æneâ Æ. 7, 310
vinctæ vites G. 2, 416
vincti verbenâ tempora Æ. 12, 120
vincturaque linguam Rhætica G. 2, 94
vinctus ahenis nodis Æ. 1, 299
vincula E. 6, 19. 23. 8, 78. G. 4, 399. Æ. 1, 192. 2, 134. 236. 406. 5, 510. 543. 8, 458. 9, 118. 10, 233
vindemia G. 2, 6. 89. 522
vindicat, *illum*, armis Grajûm E. 4, 228
vinea E. 4, 40. G. 2, 390. 403
vineta G. 2, 298. 357
vinetis G. 2, 319
vinitor E. 10, 36. G. 2, 417
vino Æ. 2, 265. 3, 630. 6, 227. 9, 163. 189. 236. 316
vinxerat poſt tergum manus Æ. 11, 81
violâ molli E. 5, 38
violabile, non violabile numen Æ. 2, 154
violæ E. 10, 39. G. 4, 275. Æ. 11, 69
violare manu Æ. 8, 114
violari vulnere Æ. 12, 797
violaria G. 4, 32
violârit vulnere corpus Æ. 11, 591
violas pallantes E. 2, 47
violâſſet manus dona Minervæ Æ. 2, 189
violaverit ebur oſtro Æ. 12, 67
violavi vulnere dextram Æ. 11, 277
violavimus agros ferro Æ. 11, 255
violavit vulnere corpus Æ. 11, 848
violem te pudor Æ. 4, 27
violentaque pectora Turni Æ. 10, 151
violentia te vincat Æ. 11, 354. Turni 11, 375. 12, 45. gliſcit Turno 12, 9
violentior Eurus G. 2, 107. amnis 4, 373
violentus Notus vexit me Æ. 6, 356
vipera G. 3, 417. 545
viperam animam Æ. 7, 351
vipereo generi Æ. 7, 753
vipereum crinem Æ. 6, 281
vir Æ. 6, 791. 10, 361. 598. 734. 11, 125. 632. gregis ipſo caper E. 7, 7
virago Juturna Æ. 12, 468
Virbius Æ. 7, 761. 777
virebit nemus E. 7, 59
virentem Alburnum picibus G. 3, 146
virentes caſias G. 4, 304
virenti convalle Æ. 6, 679
virentia muſco ſaxa G. 4, 18
virere novâ fronde Æ. 6, 206
vires G. 1, 86. 2, 286. 427. 3, 200. 215. 229. 285. Æ. 1, 216. 668. 2, 170. 617. 639. 4, 175. 5, 191. 396. 415. 446. 455. 466. 680. 684. 6, 114. 771. 833. 7, 301. 8, 473. 509. 687. 9, 499. 611. 727. 764. 802. 10, 202. 786. 11, 71. 401. 539. 12, 424. 912
vireſcunt gramina G. 1, 55
viret his genus omne ſylvarum G. 2, 21
vireta Æ. 6, 638
virga G. 1, 266. 2, 117. Æ. 6, 144. 7, 190
virgæ G. 2, 358. Æ. 6, 409
virgam capit, *Mercurius Caduceum* Æ. 4, 242
virgatis lucent ſagulis Æ. 8, 660
virgea ſupellex G. 1, 165. flamma Æ. 7, 463. *neutr. plur.* pabula G. 3, 320
Virgilium G. 4, 563
virgine Æ. 2, 116. 7, 362. 389. 11, 507. 565. 12, 70
virgineæ facies Æ. 9, 120
virgineas vittas Æ. 2, 168
virginei volucrum vultus Æ. 3, 216
virgineo pollice Æ. 11, 68
virgineum ruborem G. 1, 430. cruorem Æ. 11, 804
virginibus G. 2, 487. Æ. 1, 340. 11, 533
virginis Æ. 1, 319. 2, 413. 4, 511. 7, 791. 11, 604. 791. 808
virginitate Æ. 12, 141. 878
virginitatis Æ. 11, 583
virgis Æ. 11, 65
virgo, *Juſtitia*, aliter *Aſtrea* E. 4, 6
virgo G. 3, 263. 4, 339. Æ. 1, 331. 497. 2, 403. 3, 321. 445. 5, 240. 610. 825. 6, 45. 7, 72. 479. 806. 11, 479. 557. 655. 676. 718. 762. 12, 69
virgo, *vocat.* E. 6, 47. 52. Æ. 1, 331. 6, 104. 319. 560. 7, 318. 331. 11, 483. 508. 536. 664. 841

virgulta E. 10, 7. G. 2, 3. 328. 346. Æ. 3, 23. 5, 661. 6, 704. 7, 677. 12, 207. 522
viri, *genit* Æ. 1, 618 3, 591. 4, 3. 423. 440. 461. 495. 6, 191. 8, 644. 10, 280. 398. 423. 11, 9. 12, 906. *plur. nomin.* G. 4, 475. Æ. 1, 536. 5, 433. 501. 530. 6, 41. 306. 712. 7, 444. 682. 8, 693. 10, 142. 11, 677. 12, 117. 552. *vocat.* G. 1, 210. Æ. 2, 373. 668. 4, 573. 9, 158. 252. 376. 11, 14
viribus G. 2, 360. 3, 99. Æ. 2, 50. 5, 67. 226. 368. 500. 809. 6, 147. 7, 258. 8, 404. 441. 9, 431. 531. 744. 10, 357. 431. 459. 474. 626. 748. 811. 11, 780. 12, 218. 528. 782
viridante toro herbæ Æ. 5, 388. ripâ 7. 495
viridanti lauro Æ. 5, 539
viridem Ægyptum G. 4, 291. sylvam Æ. 3, 24. Donysam 3, 125. ex ilice metam 5, 129
virides, *nom.* casiæ G. 4, 30. apio ripæ 4, 121. coronæ Æ. 5, 110. *accus.* lacertos E. 2, 9. herbas G. 3, 162. Æ. 5, 330. sylvas 8, 96
viridi antro E. 1, 76. fronde 1, 81. hibisco 2, 30. cortice fagi 5, 13. herbâ 6, 59. ulvâ 8, 87. umbrâ 9, 20. stipulâ G. 1, 315. gramine 2, 219. campo 3, 13. cespite Æ. 3, 304. lauro 5, 246. juventâ 5, 295. olivâ 5, 494. solo 6, 192. luco 7, 800. litore 8, 83
viridis Mincius E. 7, 12. arbutus 7, 46. alnus 10, 74. senectus Æ. 6, 304. *gen.* Lycæi G. 4, 539
viridissima gramine ripa G. 3, 144
virilem animum curamque Æ. 9, 311
viriles animos Æ. 3, 342
viriles proles Æ. 7, 50
viris, *dat.* E. 3, 7. G. 1, 313. Æ. 1, 95. 268. 521. 5, 201. 9, 620. 10, 610. 737. *abl.* 1, 444. 497. 7, 644. 9. 509. 11, 306
viro E. 6, 66. Æ. 2, 146. 5, 262. 386. 6, 233. 890. 7, 155. 8, 13. 441. 10, 82. 692. 11, 696. 12, 319. 425
viro, *marito* E. 8, 32. Æ. 4, 192. 7, 53. 268
viro vir Æ. 10, 361. 734
virorum Æ. 3, 102. 8, 356
viros G. 2, 205. 4, 223. Æ. 1, 244. 570. 646. 2, 158. 452. 797. 3, 8. 5, 177. 6, 74. 165. 231. 336. 615. 814. 856. 7, 168. 296. 653. 8, 176. 434. 9, 57. 193. 318. 455. 462. 693. 796. 10, 119. 305. 11, 48. 61. 257. 12, 688. 703. 825
virosaque castorea Pontus, *mittit* G. 1, 58
virtus E. 4, 27. Æ. 2, 367. 390. 4, 3. 5, 344. 363. 455. 754. 6, 130. 8, 131. 500. 9, 741. 795. 10, 410. 712. 872. 11, 312. 386. 444. 12, 714
virtute Æ. 5, 258. 7, 257. 8, 548. 9, 641. 11, 441. 12, 20. 827
virtutem Æ. 3, 342. 6, 806. 9, 634. 10, 308. 12, 435
virtutes Æ. 1, 570
virtutibus E. 4, 17
virtutis Æ. 10, 469. 752. 11, 27. 415. 12, 226
virum E. 4, 37. Æ. 1, 5. 14. 155. 550. 2, 280. 5, 379. 6, 174. 415. 490. 863. 7, 69. 8, 164. 9, 527. 10, 644. 11, 224. 632. 645. 747. 12, 482. *i. e.* maritum 2, 744. 3, 299. 4, 656
virûm, *pro* virorum G. 2, 142. 174. 295. 340. 3, 9. 252. 382. Æ. 1, 91. 123. 2, 18. 313. 782. 4, 195. 5, 148. 369. 6, 553. 651. 683. 784. 872. 7, 535. 8, 93. 197. 9, 357. 471. 479. 777. 10, 312. 672. 11, 192. 205. 607. 12, 328
virum vir Æ. 11, 632
virus malum addidit serpentibus G. 1, 129. lentum distillat ab inguine 3, 281. aspergere pecori 3, 419
vis, *verb.* E. 3, 28. Æ. 6, 817
vis, *nomen* G. 1, 198. 4, 37. Æ. 6, 553. 7, 432. 10, 857. 898. 11, 148. 12, 150. 203. non ea visanimo, *inest*, 1, 533.
visa, *cum est expresso vel subaudito, singul. fœm.* G. 3, 510. Æ. 1, 330. 2, 773. 3, 206. 4, 287. 557. 5, 610. 722. 768. 6, 871. 7, 73. 406. 12, 147. *neutr. plur.* G. 1, 478. Æ. 3, 90. 4, 461. 8, 525
visæ canes ululare per umbram Æ. 6, 257
viscera G. 3, 559. 4, 302. 555. Æ. 1, 215. 3, 875. 5, 105. 6, 599. 833. 7, 374. 8, 180. 644
visceribus Æ. 3, 622. 10, 727
visco G. 2, 139. 4, 41
viscum Æ. 6, 205
visenda animalia G. 4, 309
visendi studio Æ. 2, 63
visentem regna Æ. 8, 157
visi Penates astare Æ. 3, 150
visis talibus attonitus Æ. 3, 172
viso Tyrrheni sanguine Æ. 10, 787
visu, *supinum* Æ. 1, 115. 3, 621. 6, 277. 7, 78. 8, 234. 9, 465. 521. 10, 637. 12, 152
visu, *nomen* Æ. 2, 212. 382. 5. 90. 6, 710. 8, 109. 10, 447. 11, 271
visum est ita Neptuno G. 4, 394. Diis aliter Æ. 2, 428. mihi Ilium considere in agnes 2, 624. superis evertere gentem, &c. 3, 2. hoc nulli 4, 456. donum longo post tempore 6, 409. est haud temere 9, 357
visura marinos casus abies G. 2, 68
visuri Æneadas Æ. 5, 108
visurus, si visurus eum vivo Æ. 8, 576
visus, *particip. est* Æ. 2, 271. 682. 732. 8, 33. 9, 111
visus, *nomen* Æ. 2, 605. 3, 36. 4, 277
vita G. 2, 467. 3, 10. 4, 252. Æ. 4, 705. 5, 724. 6, 608. 661. 735. 10, 629. 819. 11, 831. 12, 952
vitæ E. 4, 53. G. 4, 326. Æ. 6, 428. 728. 828. 7, 771. 10, 468. 11, 180
vitales auras Æ. 1, 392
vitam E. 4, 15. G. 2, 532. 538. 3, 547. Æ. 2, 92. 145. 532. 637. 641. 3, 315. 646. 4, 340. 550. 5, 230. 517. 6, 663. 7, 534. 8, 409. 577. 9, 497. 687. 704. 10, 69. 11, 118. 617. 12, 879
vitas G. 4, 224. Æ. 6, 292. 433
vitaviſſe nec tela nec vices Æ. 2, 433
vite E. 10, 40. G. 4, 269
vitea pocula G. 3, 380
vitem G. 2, 289. 407
vites, *nom.* E. 9, 42. G. 2, 91. 97. 416. *acc.* E. 1, 74. 3, 11. G. 1, 2. 284. 2, 191. 273. 299. 4, 331
viti G. 1, 265
vitibus E. 5, 32. G. 2, 221. 233. 397. 410
vitio moriens sitit aëris herba E. 7, 57
vitiosæ ilicis G. 2, 453
vitis E. 2, 70. 3, 38. 5, 32. 7, 61. G. 2, 262